

59029

anale de istorie

anul XXXII **1** 1986

1990

0 III 2005

97

9029

-- UCL 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă !

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

anale de istorie

Anul XXXII

1

1986

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

S U M A R

ARTICOLE — COMUNICĂRI

NICOLAE COPOIU : Contribuția Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea teoriei și practicii revoluției și construcției socialiste	3
GHEORGHE SURPAT : Experiența P.C.R. în opera de transformare socialistă a României	16
GHEORGHE CIULBEA : Dezvoltarea gândirii agrare românești în epoca făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate	32
VASILE BUDRIGĂ : Perfecționarea organizării administrativ-teritoriale a țării — necesitate a dezvoltării armonioase a societății românești	48
GHEORGHE PRISĂCARU : Concepția României socialiste, a președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul popoarelor în promovarea dezarmării, păcii și securității internaționale	59

★

★ ★ ★ 24 Ianuarie 1859 — „Unirea națiunea a făcut-o”	73
--	----

DIN ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI

Evoluția structurii sociale și de clasă în România socialistă : <i>Honorina Cazacu, Ion Glodeanu, Sorin Mitulescu</i>	82
---	----

43117.

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

Evoluția istorică a partidelor muncitorești la începutul secolului al XX-lea . . . 99

MILITANȚI DE SEAMĂ AI MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE

DOLORES IBARRURI (cu prilejul aniversării a 90 de ani de la naștere) . . . 118

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- „Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907”, vol. III : Desfășurarea răscoalei. B. Muntenia, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1984, 592 p. : *Teodor Marinescu* 122
- LIVIA DANDARA, „România în vîltoarea anului 1939”, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 408 p. : *Ion Babici* 126
- AUREL BERINDE, SIMION LUGOJAN, „Contribuții la cunoașterea limbii dacilor”, Editura Facla, Timișoara, 1984, 246 p. : *Augustin Deac* 129
- Cine sînt sciții ? Știri antice și opinii străine moderne despre sciți (II) : *Ana-Maria Coman* 133
- ION MITRAN, „Socialismul și contemporaneitatea”, Editura politică, București, 1983, 240 p. : *Marin Badea* 141

REVISTA REVISTELOR

- „Lupta întregului popor”, nr. 1(3)—4(6)/1985 : *Vasile Niculae* 145
- „Lishi Yanjiu”, Beijing, nr. 1—6/1984 : *Ana Budura* 148

ÎNSEMNĂRI

Cărți de istorie apărute în anul 1985 (I) : *Ion Mamina* 151

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, NICOLAE
POPESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE
ZAHARIA

CONTRIBUȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, A TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU LA DEZVOLTAREA TEORIEI ȘI PRACTICII REVOLUȚIEI ȘI CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE

NICOLAE COPOIU

Epoca pe care o trăiește România socialistă după Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, consacrată cu dragoste și adâncă recunoștință de întregul nostru popor prin denumirea de „Epoca Nicolae Ceaușescu“ se înfățișează ca o perioadă de amplă construcție istorică. Ea și-a avut și își are izvorul fundamental în capacitatea creativă funciară a poporului român, făuritorul tuturor bunurilor materiale și spirituale, capacitate adusă la un înalt nivel de afirmare prin spiritul revoluționar, prin înțelepciunea politică a partidului care organizează, conduce și făurește această măreață operă. Întreaga activitate creatoare a partidului de după Congresul al IX-lea este indestructibil legată de numele secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, gânditor strălucit și teoretician profund privind problemele construirii socialismului, neobosit conducător al României, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

Alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția cea mai înaltă din partid, la Congresul al IX-lea, a dovedit înțelepciunea forumului conducător al partidului, care a ales în fruntea sa un fiu al poporului, născut și crescut în mijlocul acestuia, călit la școala luptei revoluționare a clasei muncitoare, în rîndurile căreia a intrat la cea mai fragedă vîrstă, luptător înflăcărat, dinamic, cu o bogată experiență în amplul proces de înaintare a țării pe calea socialismului. În acești ani, poporul și-a văzut conducătorul în cele mai diferite situații și împrejurări: l-a văzut punînd mîna pe seceră, arătînd că recoltarea grîului solicită uneori încă folosirea acestei străvechi unelte de muncă ; l-a văzut în fabrici, urmărind succesele tehnicii românești ; l-a văzut îngrijorat cu prilejul inundațiilor sau al altor calamități naturale, indicînd căile de prevenire sau de înlăturare a urmărilor acestora ; l-a văzut cu mistria în mînă, marcînd deschiderea marilor șantiere de muncă și creație sau tăind panglica inaugurală a unor mari construcții ; l-a văzut discutînd cu conducători de partide și de state de pe toate meridianele lumii, adînc implicat în dinamica relațiilor internaționale. Se poate spune, cu deplin temei, că nu a existat eveniment de ordin economic, politic, cultural sau de politică externă a României pe care

să-l fi trăit poporul român fără prezența însuflețitoare, optimistă, constructivă a conducătorului partidului și statului nostru.

Volumul apărut recent — *Contribuția P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceaușescu, la dezvoltarea teoriei și practicii revoluției și construcției socialiste* —, editat la Editura politică, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., reprezintă o sinteză, compartimentată pe probleme, a principalelor domenii de activitate social-economică, politică și ideologică, în care gândirea creatoare a conducătorului partidului și al țării a produs roadele strălucite cu care se mîndrește, pe bună dreptate, întregul nostru popor.

Opera teoretică și politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu este, după cum se arată în introducerea volumului, o ilustrare vie a faptului că procesul revoluționar al edificării socialismului necesită o permanentă îmbogățire a conceptelor, o continuă renunțare la tot ceea ce este perimat și depășit și o curajoasă promovare a noului, adică o înțelegere și aplicare creatoare a teoriei socialismului științific. În același timp, opera secretarului general al partidului exprimă, cu toată claritatea și convingerea, ideea potrivit căreia orice înnoire nu trebuie să aibă altă bază decît realitatea însăși și numai de la ea trebuie să pornească și prin ea să se verifice.

În primul studiu, intitulat : *Însemnătatea istorică a Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea teoriei și practicii revoluției și construcției socialiste*, autorul și, totodată, coordonatorul lucrării, Ion Popescu-Puțuri, arată că marele forum comunist din 1965 „se dăltuiește ca un eveniment crucial în crearea unei baze proprii pentru edificarea noii societăți, socialiste, în dinamizarea procesului revoluționar unic de construire socialistă a țării, care a însemnat înnoire, perfecționare și creativitate în toate domeniile“, că el a marcat „o iluminare profundă a orizonturilor devenirii noastre, o descătușare năvalnică, la dimensiuni fără precedent, a energiilor întregii națiuni, focalizate spre țelul unic al triumfului idealurilor sale socialiste și comuniste, ale libertății și independenței patriei“.

Congresul al IX-lea al partidului a trasat, așadar — arată autorul —, cadrul și liniile directoare pentru consolidarea societății socialiste românești, a bazei sale tehnice-materiale, pentru crearea condițiilor în vederea trecerii la dezvoltarea multilaterală a socialismului. Strategia și orientările tactice ale înfăptuirii societății socialiste multilateral dezvoltate în România au fost stabilite de Congresul al X-lea al partidului din 1969, fiind, apoi, dezvoltate și îmbogățite în Programul Partidului Comunist Român, adoptat de cel de-al XI-lea Congres al partidului din 1974, în documentele Congreselor al XII-lea (1979) și al XIII-lea (1984) și în conferințele naționale ale partidului, în întreaga operă teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

În concepția partidului nostru, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate reprezintă un proces revoluționar, dinamic, complex, atotcuprinzător, caracterizat prin trecerea de la acumulări cantitative la schimbări calitative în toate domeniile de activitate. Acest proces are în vedere dezvoltarea armonioasă a forțelor de producție, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii contemporane, crearea economiei naționale dezvoltate, cu o industrie modernă și o agricultură intensivă de înalt randament, a unei științe avansate, capabile să dinamizeze producția materială și perfecționarea întregii societăți ; transformările revoluționare corespunzătoare din ansamblul relațiilor de producție și sociale, al existenței

și conștiinței sociale a maselor ; promovarea eticii și echității socialiste, afirmarea și împlinirea personalității umane. În studiu se arată că întreaga concepție a Partidului Comunist Român cu privire la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate reprezintă o contribuție originală la dezvoltarea gândirii marxiste despre raportul general-particular în construcția socialistă, despre acțiunea și corelația dintre obiectiv și subiectiv, despre raportul dintre legile generale ale dezvoltării sociale și legile specifice ale epocii contemporane.

Abordarea dialectică a procesului revoluționar al edificării societății socialiste în România a permis clarificarea etapelor istorice parcurse de țara noastră în epoca construirii socialismului și comunismului. Astfel, în studiul lui Gheorghe Surpat — *Etapale istorice și stadiul actual al edificării socialismului în România* — se arată că, în epoca istorică a revoluției și construcției socialiste, inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, declanșată în August 1944, România a parcurs și parcurge, de-a lungul procesului revoluționar unic de făurire a noii orînduirii sociale, mai multe etape istorice : înfăptuirea sarcinilor revoluției democrat-populare și cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații ei (1944—1947) ; făurirea economiei socialiste unitare, bazate pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție și construirea bazelor socialismului (1948—1965) ; consolidarea societății socialiste, a bazei sale tehnice-materiale (1966—1970) ; trecerea la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate — etapă istorică în care țara noastră parcurge trepte, stadii superioare de dezvoltare. Aceste etape nu pot fi însă interpretate în mod rigid, mecanic, ca începînd și încheindu-se la anumite date calendaristice. Dimpotrivă, ele se întrepătrund și formează un tot unitar, un proces revoluționar complex, continuu ascendent. În privința criteriilor stabilirii, delimitării și caracterizării etapelor procesului revoluționar unitar și atotcuprinzător al făuririi și dezvoltării socialismului, ca prima fază a formațiunii social-economice comuniste, ele sînt, după cum demonstrează autorul, următoarele : nivelul forțelor de producție, al productivității muncii și al dezvoltării economice a țării în general ; caracterul proprietății asupra mijloacelor de producție și al relațiilor economice și sociale ; structurile sociale ale societății ; modul de repartiție a produsului social și a venitului național ; organizarea politică a societății, conținutul puterii politice și esența statului ș.a. În caracterizarea etapelor, elementul definitoriu îl constituie relațiile de producție, de proprietate, relațiile sociale în general, iar pentru caracterizarea stadiilor dezvoltării economice elementul definitoriu îl reprezintă nivelul și structura forțelor de producție. După ce sînt relevante caracteristicile fiecărei etape, în studiu sînt prezentate trăsăturile definitorii ale societății socialiste multilateral dezvoltate : dezvoltarea armonioasă a sistemului forțelor de producție, pe baza cuceririlor noi ale științei și tehnicii contemporane ; crearea economiei naționale dezvoltate, cu o industrie modernă și o agricultură intensivă, de înalt randament, a unei științe avansate, apte să dinamizeze producția materială ; perfecționarea întregii societăți, realizarea unui nivel înalt al productivității muncii, afirmarea revoluției tehnico-științifice în toate domeniile de activitate ; transformări revoluționare corespunzătoare în ansamblul relațiilor de producție și sociale, în existența și conștiința socială a maselor, perfecționarea permanentă a întregului sistem al suprastructurii, promovarea eticii și echității socialiste, lărgirea și perfecționarea cadrului organizatoric de participare activă și efectivă a

oamenilor muncii la conducerea societății ; dezvoltarea acțiunii conștiente pentru soluționarea contradicțiilor ce apar pe parcursul dezvoltării sociale, eliminarea unor disparități pe care nu le-a putut înlătura revoluția socialistă.

Un loc important în lucrare îl ocupă studiile consacrate concepției teoretice și acțiunii practice a Partidului Comunist Român privind făurirea industriei naționale moderne, a unei agriculturi intensive, de înalt randament, a unei noi revoluții agrare și asigurarea concordanței între industrie și agricultură. În acest sens, studiul lui Ilie Văduva — *Rolul esențial al dezvoltării accelerate a forțelor de producție, a industriei naționale în făurirea societății socialiste românești. Strategia politicii industriale în condițiile noii etape a revoluției tehnico-științifice* — pune în evidență faptul că, după Congresul al IX-lea, partidul a conceput strategia reproducției socialiste lărgite în ritm susținut, pe baza dimensionării raționale a efortului de dezvoltare economico-socială, în raport de necesitățile și posibilitățile accelerării dezvoltării forțelor de producție, corespunzător exigențelor criteriilor de eficiență competitivă pe care le ridică optimizarea, de pe pozițiile intereselor generale, de perspectivă ale întregului nostru popor.

Referindu-se la această orientare, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „Acum, la Congresul al XIII-lea, pe baza faptelor, a realizărilor obținute și în acest cincinal, putem afirma, cu toată tăria, că partidul nostru a procedat just concentrând forțe puternice pentru industrializarea țării, pentru dezvoltarea agriculturii, pentru progresul general al forțelor de producție. Putem spune că, dacă nu am fi realizat această puternică bază materială, societatea noastră socialistă nu ar fi putut depăși greutățile și influențele crizei economice, societatea noastră socialistă nu s-ar fi putut dezvolta în continuare“.

Pe o asemenea bază a fost posibilă creșterea puternică a avuției naționale a țării, volumul fondurilor fixe totale fiind, în 1985, de 2 860 miliarde lei față de 502,7 miliarde lei în 1965 și de 161,7 miliarde lei în 1945, deci de 16 ori mai mare în prezent față de 1945. Și, în acest context, este foarte semnificativ pentru potențialul nostru productiv, pentru gradul de tehnicitate, faptul că 90% din valoarea fondurilor fixe existente în economia națională au fost puse în funcțiune în perioada 1965—1985, când au fost create și date în fabricație 8 441 capacități de producție industriale și agrozootehnice principale, față de numai 1 371 în anii 1945—1964.

Din întregul efort investițional, perioadei 1965—1985 îi revine peste 83 la sută, ceea ce a determinat crearea, în economia națională, în cei 40 de ani de la revoluția din August 1944, a peste 6 milioane de noi locuri de muncă, realizarea unor vaste lucrări social-culturale, care au schimbat din temelii înfățișarea orașelor și satelor patriei noastre. În mod deosebit, în perioada deschisă de Congresul al IX-lea al partidului, s-au creat cele mai puternice și moderne obiective ale României socialiste, între care sînt menționate Canalul Dunăre—Marea Neagră și Metroul bucureștean, pentru a demonstra forța economiei noastre naționale, capacitatea științifică și tehnică-productivă a industriei românești de a rezolva, cu forțe proprii, chiar în condițiile crizei economice mondiale, obiective unice în istoria României.

Sînt apoi înfățișate datele cele mai semnificative privind dezvoltarea intensivă a industriei în cincinalul 1986—1990 și în perspectivă pînă în anul 2000, aceasta fiind o condiție esențială a valorificării, cu maximă

eficiență, a materiilor prime, a resurselor energetice și muncii sociale, a creșterii competitivității produselor românești pe piața externă.

În studiul elaborat de Dumitru Dumitru — *Înfăptuirea noii revoluții agrare — obiectiv fundamental în dezvoltarea unei agriculturi moderne, intensive și multilaterale* — se arată că, în spiritul materialismului dialectic și istoric și pe baza cunoașterii profunde a realităților din țara noastră, conceptul de nouă revoluție agrară elaborat de tovarășul Nicolae Ceaușescu este un concept global, care cuprinde atât forțele de producție, relațiile de producție și sociale, cât și întregul mod de gândire și acțiune al celor ce lucrează în agricultură.

În acest sens, începînd cu cincinalul 1966—1970, volumul investițiilor alocate agriculturii au înregistrat creșteri substanțiale an de an. Astfel, ele au crescut de la 51,6 miliarde lei în cincinalul 1966—1970, la 77 miliarde lei în 1971—1975, la 124,9 miliarde lei în 1976—1980, ajungînd la 155 miliarde lei în 1981—1985, de 255 ori mai mari decît cele din întreaga perioadă 1951—1965. Investițiile s-au concretizat în lucrările de ridicare a potențialului productiv al fondului funciar agricol, în extinderea mecanizării și chimizării, în modernizarea tehnologiilor, atât în sectorul vegetal cît și în zootehnie, în formarea și încadrarea, în unitățile agricole, a unui mare număr de specialiști, în ridicarea nivelului de pregătire profesională a tuturor oamenilor muncii din agricultură.

Drept urmare, prin efectuarea de lucrări hidroameliorative s-au amenajat pentru irigații, în sisteme mari, pînă la sfîrșitul anului 1984, 2 612,3 mii hectare față de 230 mii hectare existente în 1965, desecări pe o suprafață de 2 687 mii hectare, combaterea eroziunii solului pe 1 990 mii hectare, precum și lucrări împotriva inundațiilor pe 1 610 mii hectare.

În vederea realizării, în continuare, a sarcinilor stabilite în acest domeniu, a fost elaborat, din inițiativa și cu contribuția hotărîtoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, *Programul național pentru asigurarea unor producții sigure și stabile, prin creșterea potențialului productiv al pămîntului, mai buna organizare și folosire în mod rațional a terenurilor agricole, a întregii suprafețe a țării, realizarea irigațiilor pe circa 55—60% din suprafața arabilă, a lucrărilor de desecări și combaterea eroziunii solului*. Acest program, aprobat de Plenara C.C. al P.C.R. din 29—30 iunie 1983, reprezintă cea mai importantă investiție în domeniu ce se realizează în țara noastră, care asigură creșterea potențialului productiv al pămîntului, condiție esențială pentru realizarea unor producții mari și stabile, indiferent de influența factorilor climatici. Prin înfăptuirea acestui program, suprafața agricolă va spori cu circa 500 mii hectare, prin atragerea în circuitul agricol a unor suprafețe neproductive ; se vor amenaja, de asemenea, pînă în 1990, 1—2,3 milioane hectare pentru irigații, ajungîndu-se, la sfîrșitul cincinalului, la 5,5—6 milioane hectare ; lucrări de desecări vor fi efectuate pe 1,5 milioane hectare, iar de combatere a eroziunii solului pe 800 mii hectare.

În perioada 1965—1984 s-a asigurat mecanizarea lucrărilor de bază la culturile de cîmp, legumicultură, pomicultură și viticultură, în complexe zootehnice de tip industrial și fermele zootehnice de tip gospodăresc, s-au introdus tractoare de 65 CP modernizate, de 80 CP pe roți, de 180 CP pe roți și pe șenile, împreună cu sistemul de mașini agricole pentru culturile de cîmp, combinele autopropulsate de recoltat cereale păioase și porumb (boabe și știuleți), precum și alte numeroase tipuri de mașini.

Pe baza indicațiilor și cu participarea nemijlocită a tovarășului Nicolae Ceaușescu au fost stabilite direcțiile fundamentale ale cercetării științifice în agricultură, asigurându-se o îmbinare armonioasă a cercetărilor aplicative cu cele de perspectivă. Sub conducerea directă a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, prim viceprim-ministru al guvernului și președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, s-a desfășurat, și în sistemul unităților de cercetare din agricultură, o vastă acțiune de analiză și reactualizare a planurilor și programelor de cercetare, dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic.

De asemenea, un loc deosebit în ansamblul măsurilor menite să îmbunătățească conducerea, organizarea și planificarea agriculturii îl ocupă crearea, în 1979, a consiliilor unice de stat și cooperatiste, ca factor de importanță majoră în direcția întăririi conducerii unitare a agriculturii.

Alte studii cuprinse în volum abordează problematica rolului conducător al partidului comunist în societatea socialistă românească. În studiul lui Marin Nedelea — *Partidul Comunist Român — centrul vital al societății socialiste. Raportul dialectic dintre partidul comunist și statul socialist* — se arată că partidul comunistilor înfăptuiește rolul său de forță politică conducătoare a societății noastre socialiste prin studierea permanentă a fenomenelor și realităților economico-sociale — atât naționale, cât și internaționale —, prin elaborarea liniei politice pe baza căreia direcționează toate domeniile de activitate ale vieții materiale, sociale și spirituale ; prin ampla activitate politică și organizatorică desfășurată de organele și organizațiile de partid pentru antrenarea efectivă a maselor la înfăptuirea hotărârilor și obiectivelor stabilite ; prin integrarea organică a partidului în viața societății ; prin realizarea unei îmbinări armonioase între munca de partid, de stat și socială și asigurarea conducerii societății împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor ; prin desfășurarea unei ample activități teoretice și ideologice, politice-educative de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste a oamenilor muncii, a întregului popor. Calitatea Partidului Comunist Român de centru vital își are temeiul în identificarea sa deplină cu aspirațiile supreme ale poporului, în întărirea continuă a legăturilor sale cu clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, în împletirea propriei sale activități cu cea a statului, a organizațiilor de masă și obștești, a organismelor de conducere din unitățile economice-sociale, în recunoașterea rolului său de forță politică conducătoare de către întregul popor.

Pornind de la faptul că în lumea contemporană este tot mai evidentă concluzia că una din căile soluționării problemelor complexe ale epocii noastre o reprezintă calitatea conducerii social-politice, autorul subliniază că socialismul, ca orînduire socială de un nou tip istoric, cunoaște o schimbare fundamentală a raportului dintre spontan și conștient în dezvoltarea socială, o sporire considerabilă a rolului factorului conștient. În aceste condiții, crește în mod necesar rolul partidului revoluționar al clasei muncitoare, capabil să asigure o cunoaștere profundă a realităților interne și internaționale, a cerințelor obiective ale progresului social, să elaboreze, în mod de sine stătător, strategia și tactica de acțiune, linia politică generală, corespunzător condițiilor fiecărei etape de dezvoltare a țării, să antreneze și să conducă masele în opera de făurire conștientă a noii orînduiri sociale.

Cerințele obiective, stringente ale ridicării societății socialiste pe noi 8 trepte de dezvoltare, problemele noi, deosebit de complexe ale înaintării

pe calea socialismului și comunismului impun cu necesitate creșterea rolului partidului în elaborarea științifică a liniei politice, în fundamentarea obiectivelor și sarcinilor activității economico-sociale și în mobilizarea energiilor creatoare ale întregii națiuni pentru transpunerea lor cu succes în viață. Conducerea și orientarea unitară, armonioasă a dezvoltării economiei, a tuturor sectoarelor activității sociale, soluționarea prin eforturi convergente, dirijate la scara întregii societăți, a contradicțiilor și neconcordanțelor existente sau care pot apare pe parcurs — ca urmare a dialecticii interne a progresului social sau a unor influențe perturbatoare din exterior —, stabilirea corectă a priorităților, concentrarea eforturilor materiale și umane asupra soluționării problemelor esențiale în fiecare etapă dată, modificarea operativă a obiectivelor în funcție de noile elemente ce intervin pe parcursul înlăptuirii planului național unic de dezvoltare economico-socială, descoperirea și punerea în valoare a rezervelor de capacitate creatoare, toți acești parametri esențiali ai unei conduceri științifice — la care se adaugă mulți alții — atestă creșterea imensă a cerințelor conducerii sociale conștiente, unitare și eficiente, în raport direct cu amplificarea și diversificarea proceselor economice și sociale specifice unei economii moderne, angajată într-un complex efort de dezvoltare pe baze intensive.

Pornind de la aceste cerințe imperative ale vieții, Congresul al XIII-lea al partidului a marcat, prin analiza aprofundată realizată și prin hotărârile adoptate, un moment de însemnătate hotărîtoare pentru ridicarea la un nivel tot mai înalt a rolului conducător al partidului în noua etapă a înlăptuirii Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Prin însăși compoziția lui socială, Partidul Comunist Român este indisolubil legat de popor, de mase, el cuprinzînd aproape 3 500 000 de membri, proveniți dintre cei mai înaintați muncitori, țărani, intelectuali ; compoziția națională a partidului corespunde și ea structurii naționale a populației țării, iar structura de vîrstă este, de asemenea, în concordanță cu cerințele menținerii tinereții partidului ; ponderea femeilor în rîndurile partidului a ajuns la peste 32% ; în toate sectoarele de activitate, în toate unitățile economico-sociale acționează organizații de partid puternice, reprezentative, care cuprind pe cei mai înaintați comuniști, oameni ai muncii din fiecare categorie socio-profesională, ele situîndu-se în fruntea colectivelor, mobilizîndu-le la înlăptuirea politicii partidului.

Îndeplinirea în cele mai bune condiții a misiunii istorice pe care o are și o va avea încă multă vreme partidul în întreaga perioadă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România este strîns legată de înțelegerea adevărului că structurile de organizare, ca și formele și metodele de activitate social-politică ale noii orînduiri nu sînt imuabile, rigide, stabilite odată pentru totdeauna, ci se cer continuu perfecționate, corespunzător transformărilor din societate, cerințelor mereu noi ale acesteia.

Autorul pune în evidență și faptul că menținerea și dezvoltarea spiritului revoluționar în rîndurile poporului constituie unul dintre obiectivele fundamentale ale partidului comunist în etapa actuală, premisa politică și spirituală hotărîtoare pentru mobilizarea energiilor și capacităților creatoare ale maselor în vederea continuării transformărilor revoluționare implicate de înaintarea țării pe calea socialismului.

Referindu-se la raportul dialectic dintre partidul comunist și statul socialist în sistemul relațiilor sociale în societatea socialistă, în studiu se arată că partidului îi revine misiunea de a acționa permanent pentru perfecționarea și creșterea rolului statului, al tuturor organismelor democratice, în toate sectoarele de activitate, că în etapa actuală esența statului socialist român o reprezintă puterea poporului alcătuit în întregul său din clase și categorii sociale noi, formate din oameni ai muncii. În lipsa oricăror categorii sociale ostile socialismului, democratismul statului s-a extins la întregul popor, s-a trecut de la o democrație a marii majorități, la democrația întregului popor, a tuturor cetățenilor țării. În această viziune, partidul comunist și statul socialist sînt două organisme politice de bază ale sistemului de conducere socială, în care Partidul Comunist Român reprezintă forța politică conducătoare. În virtutea misiunii sale istorice, partidul stabilește strategia construirii orînduirii socialiste și comuniste, direcțiile acțiunii politice de transformare revoluționară a societății, pe care trebuie să le urmeze organele statului socialist, celelalte forțe politice ale societății socialiste românești, toți cetățenii țării, astfel ca interesele fundamentale ale oamenilor muncii să se afirme deplin în toate domeniile vieții sociale.

În vederea îndeplinirii de către stat a atribuțiilor ce-i revin a fost creat un cadru organizatoric larg, profund democratic, prin mijlocirea căruia statul își exercită funcțiile și atribuțiile, sub îndrumarea Partidului Comunist Român, ca forță politică conducătoare, și cu participarea altor organisme sociale și obștești, chemate să asigure mobilizarea largă a maselor atît la adoptarea deciziilor, cît și la transpunerea lor în viață. Acest cadru — mai extins decît sistemul organelor statale, dar care nu poate fi conceput fără puterea de stat socialistă — formează sistemul politic al societății socialiste românești, denumit sistemul democrației socialiste, alcătuit din Partidul Comunist Român, statul socialist, organele de partid și de stat, organizațiile de masă și obștești, precum și din organismele de autoconducere, împreună cu toate formele de participare activă a maselor la adoptarea deciziilor și la aplicarea lor în viață. Poziția centrală în acest sistem politic democratic o dețin Partidul Comunist Român și statul democrației muncitorești, revoluționare, iar modalitatea lor de organizare se înscrie ca element definitoriu pentru natura și funcționarea de ansamblu a sistemului democrației socialiste, a sistemului politic socialist.

Studiul : *Conducerea unitară a activității economico-sociale și adîncirea democrației în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Autoconducerea muncitorească*, elaborat de Viorica Nicolau și Dumitru Ciucur, analizează caracterul legic al acestui fenomen, rezultat din faptul că societatea socialistă, lichidînd scindarea membrilor săi în proprietari-nonproducători și producători-nonproprietari, are drept caracteristică esențială transformarea economiei naționale într-un organism unitar și instituirea comunității intereselor fundamentale ale tuturor claselor și categoriilor sociale.

Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, lichidînd dispersia și divergența forțelor sociale, are drept consecință nu numai caracterul unitar al proceselor economice, ci al întregii vieți sociale. Ca rezultat al schimbărilor structurale revoluționare produse în toate domeniile, societatea socialistă instaurează convergența și unitatea dinamică a năzuințelor și intereselor fundamentale ale tuturor claselor și categoriilor sociale și, implicit, acțiunea lor unită pentru progresul economico-social rapid.

În concepția secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, conducerea unitară a societății socialiste este organic legată de democratizarea accentuată a conducerii și de creșterea caracterului științific al acesteia. Socialismul se construiește de popor și pentru popor, de aceea poporul, devenit stăpîn pe puterea politică și pe mijloacele de producție, trebuie să participe nemijlocit la întreaga activitate de conducere a vieții economice și sociale.

Prin însăși rațiunea și menirea sa istorică, prin natura și scopul său, socialismul este inevitabil legat de manifestarea plenară a democrației muncitorești, revoluționare. El asigură tuturor membrilor societății condițiile manifestării inițiativei, creativității, participării efective și active la conducerea societății, la soluționarea problemelor în interesul prosperității și progresului general. Numai în măsura în care masele se situează în miezul evenimentelor economice, social-politice, ele au posibilitatea să înțeleagă mersul obiectiv al construcției socialismului și, pe această bază, să acționeze angajat și responsabil pentru progres.

Manifestarea democrației socialiste ca mecanism de guvernare a societății de către popor îmbină, în concepția partidului nostru, democrația statală cu cea obștească, participarea reprezentativă cu cea directă pe diferitele trepte ierarhice ale organizării vieții economico-sociale. În baza politicii promovate cu fermitate după Congresul al IX-lea al partidului, se acționează consecvent, atât pentru democratizarea conducerii unitare, cît și pentru realizarea autoconducerii muncitorești la nivelul unităților economice, sociale și administrativ-teritoriale.

Pe măsura înaintării pe drumul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, rolul statului de organism central al conducerii unitare a ansamblului vieții economico-sociale se întărește. În acest sens, în Raportul prezentat Congresului al XIII-lea al partidului de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în alte documente ale înaltului forum comunist a fost formulată, cu claritate, teza privitoare la necesitatea obiectivă a creșterii și mai puternice în viitor a rolului statului în organizarea, planificarea și conducerea unitară a întregii activități economico-sociale, pe baza planului național unic, pentru asigurarea dezvoltării rapide și armonioase a societății noastre.

Autorii prezintă și sistemul organismelor democrației muncitorești, revoluționare și ale autoconducerii muncitorești, ca expresii ale conducerii de către popor a întregii activități economico-sociale.

Studiul : *Frontul Democrației și Unității Socialiste — expresie a unității social-politice a poporului*, elaborat de Elena Mureșan, demonstrează că făurirea acestui organism politic permanent, revoluționar, democratic, cu caracter reprezentativ, inițiat de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — organism alcătuit din P.C.R., U.T.C., organizațiile de masă, obștești, profesionale, cooperatiste, consiliile naționalităților conlocuitoare, organizațiile cultural-artistice și sportive, culte ș.a. — este o expresie pe plan organizatoric a stadiului atins în desfășurarea unor procese structurale ale noii societăți românești.

Condiționată obiectiv de maturizarea noii orînduiri social-politice din România, arată autoarea, constituirea F.D.U.S. ilustrează plenar politica P.C.R. de perfecționare a democrației socialiste, desfășurată atât în sensul lărgirii cadrului, a sferei de probleme și a amplitudinii participării, a creării de noi forme organizatorice de participare, cît și în sensul adîncirii și perfecționării participării propriu-zise, a calității și eficienței sale, aspecte

legate și de pregătirea politică, culturală și profesională a subiectului participant. În această privință se impune a arăta că formarea F.D.U.S. — expresie a împletirii democrației obștești cu cea statală, a creșterii în măsură tot mai importantă a rolului organizațiilor obștești în sistemul organizării politice a statului — oglindește politica P.C.R. în acest domeniu din cel puțin două puncte de vedere. În primul rînd, pentru că F.D.U.S. reprezintă cel mai larg cadru organizatoric instituționalizat al participării, un adevărat forum național în care masele largi populare, oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, participă efectiv la conducerea societății. În al doilea rînd, sub raportul activității politice și sociale, al sarcinilor și competențelor sale, care se exercită atît nemijlocit, cît și prin intermediul organizațiilor componente.

Pe măsura adîncirii democrației socialiste, în cadrul căreia F.D.U.S. reprezintă atît o expresie cît și un simbol, odată cu dezvoltarea socialistă a societății noastre, Frontul Democrației și Unității Socialiste a cunoscut, sub raport organizatoric și al atribuțiilor, o evoluție în concordanță cu noile realități și exigențe specifice etapei. Cu toate că F.D.U.S. reprezintă o structură organizatorică deosebit de largă, o serie de categorii ale oamenilor muncii nu erau totuși cuprinse în el. De aceea s-a inițiat constituirea — la nivel de sate, orașe, cartiere, precum și în întreprinderi și instituții — a unor organizații proprii — Organizațiile Democrației și Unității Socialiste (O.D.U.S.).

Reprezentînd un forum național instituționalizat al participării maselor la actul conducerii, Frontului Democrației și Unității Socialiste, organizațiilor sale componente și organizațiilor proprii ale O.D.U.S., le revin sarcini și competențe majore pe plan politico-organizatoric în sistemul democrației noastre muncitorești. Prin intermediul acestora, oamenii muncii din cele mai diverse domenii de activitate, fără deosebire de naționalitate, participă direct, responsabil și eficient la rezolvarea problemelor specifice ale conducerii sociale. Sint, apoi, exemplificate atribuțiile concrete stabilite prin legi ale acestui organism politic, cît și activitatea desfășurată de F.D.U.S.

În studiul : *Perfecționarea relațiilor sociale și procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, Constantin Vlad arată că datorăm secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, elaborarea unei concepții teoretice profund științifice privind necesitatea ridicării întregii activități sociale la o nouă calitate, înfăptuirea cu neabătută consecvență de către partid a liniei perfecționării conducerii vieții sociale, a întregii societăți. Potrivit acestei concepții, societatea socialistă este un organism viu, a cărui dezvoltare poate și trebuie să se realizeze în mod conștient, în conformitate cu cerințele legilor obiective, înțelese și folosite în cunoștință de cauză. Iar o asemenea dezvoltare presupune o permanentă perfecționare a relațiilor sociale — economice, politice, juridice etc. —, o adaptare sistematică a formelor de organizare și de conducere la necesitățile îndeplinirii obiectivelor dezvoltării economice și social-culturale, ale funcționării, în condiții cît mai bune, a societății în întregul ei. Linia urmată de Partidul Comunist Român pentru perfecționarea relațiilor sociale, măsurile de înfăptuire a acesteia continuă și adîncesc spiritul înnoitor adus în societatea noastră de Congresul al IX-lea al partidului.

În analiza acțiunilor de perfecționare a relațiilor sociale întreprinse de Partidul Comunist Român autorul începe cu cele privind raporturile economice. Astfel, înțelegerea proprietății sociale ca proprietate a poporului deschide calea perfecționării raporturilor de proprietate. Măsura concretă elaborată de partid în această privință la Plenara lărgită a C.C. al

P.C.R. din 1—2 iunie 1982 este introducerea participării cu părți sociale a oamenilor muncii din unitățile economice de stat la constituirea fondului de dezvoltare economică. Aceasta este reclamată de dezvoltarea proprietății socialiste, a autoconducerii muncitorești, de ridicarea pe o treaptă superioară a calității oamenilor muncii de proprietari ai mijloacelor de producție, de producători și beneficiari ai întregii avuții naționale.

Noi pași în punerea de acord a reglementărilor juridice cu realitățile societății noastre sînt reprezentați de introducerea contractului-angajament între stat, în calitate de administrator general al proprietății întregului popor, și colectivele de oameni ai muncii din întreprinderi și centrale, între stat și ministere, alte organe centrale, precum și comitetele executive ale consiliilor populare județene, a contractului individual în cazul ministrului, al directorului de unitate economică, al fiecărui om al muncii în calitate de membru cu drepturi depline sau de membru asociat al unui colectiv de muncă. Aceste reglementări oglindesc mai bine raporturile economico-sociale obiective. Colectivele de muncă, oamenii muncii, administrînd părți din avuția națională, se angajează în ceea ce privește păstrarea, apărarea, buna folosire și dezvoltarea patrimoniului încredințat.

Sînt înfățișate, de asemenea, problema afirmării noilor trăsături ale națiunii noastre socialiste, a perfecționării autoconducerii muncitorești și a sistemului democrației socialiste, ca și aceea a dezvoltării construcției socialiste și cultivării spiritului revoluționar.

În cadrul aceiași probleme mari pe care o reprezintă perfecționarea relațiilor sociale, studiul lui Vasile Popescu analizează *Esența contradicțiilor în dialectica procesului revoluționar și calitatea acțiunii umane în socialism*. Autorul arată că este meritul gîndirii profund originale — consecvent dialectică și distinct analitică — a tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi examinat și relevat problema contradicțiilor în socialism. În Raportul prezentat la Congresul al IX-lea al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra existenței unor fenomene de subiectivism în economie, de automulțumire, de nesocotire a realității, de slabă receptivitate față de nou, de relativă ignorare a studiului temeinic al cerințelor practicii, de control realizat în condiții nesatisfăcătoare etc. ; de asemenea, activității ideologice i s-a reproșat înlocuirea analizei științifice cu repetarea mecanică a unor legi depășite, ceea ce a dus nu la puține aprecieri simpliste asupra realității. Reluînd, apoi, această problemă în cunoscutul articol-programatic, publicat în „Scînteia” (8 mai 1967), intitulat : *Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrșirii construcției socialismului*, și în Raportul la Conferința Națională a partidului din decembrie 1967, tovarășul Nicolae Ceaușescu se oprește pe larg asupra temei contradicțiilor în general și, cu precădere, în socialism, expunînd o serie de idei cu totul originale, care vădesc profunda generalizare a dialecticii obiective. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu aduce o contribuție deosebit de importantă la dezvoltarea filosofiei sociale, politologiei, științei conducerii societății etc., impunînd definitiv gîndirii contemporane ideea potrivit căreia unele contradicții care apar în procesul dezvoltării sociale în orînduirea socialistă, dacă nu sînt rezolvate la timp, pot căpăta un caracter antagonist, pot determina frămîntări și convulsii în cadrul societății.

Problematica contradicțiilor a constituit și în continuare, în numeroase rînduri, obiectul analizelor teoretice și indicațiilor practice ale tovarășului Nicolae Ceaușescu. Rapoartele prezentate la congresele și con-

ferințele naționale ale partidului, în expunerile și cuvântările la plenarele Comitetului Central sau la întrunirile organelor și organismelor sistemului democrației socialiste din țara noastră, au fost puse în valoare unghiuri teoretice noi, s-au realizat dezvoltări științifice substanțiale și s-au evidențiat măsuri practice necesare soluționării acestei problematice. Astfel, se poate afirma, cu deplină întemeiere, că în gândirea filosofică și social-politică a președintelui României socialiste problema contradicției constituie o permanență a reflecției și acțiunii, elaborându-se și îmbogățindu-se neîncetat un cîmp teoretic de importanță majoră.

Pe baza operei tovarășului Nicolae Ceaușescu, autorul detaliază problema contradicțiilor din socialism, dintre teorie și practică, a luptei dintre vechi și nou ca forță motrice a progresului societății omenești.

Studiile următoare se referă la domeniul activității politico-ideologice a partidului, al rolului covârșitor pe care îl are gândirea creatoare, originală a tovarășului Nicolae Ceaușescu. După studiul : *Istoria — izvor de experiență și învățăminte pentru făurirea viitorului României socialiste, fundament al activității ideologice*, alcătuit de Nicolae Copoiu, urmează studiul lui Aculin Cazacu : *Activitatea politico-ideologică — factor determinant în făurirea omului societății socialiste*. În timp ce studiul consacrat rolului istoriei evocă orientările fundamentale cuprinse în opera secretarului general al partidului nostru cu privire la trecutul poporului român, care impun elaborarea unei istorii unice și unitare, studiul dedicat activității politico-ideologice evidențiază raportul dialectic dintre existența și conștiința socială în noul stadiu de dezvoltare a țării noastre, punând în lumină noi valențe, sensuri și semnificații ale rolului factorului conștient în edificarea noii societăți, noul orizont valoric al spiritualității omului societății socialiste românești.

În aceeași arie tematică se înscrie și studiul lui Gheorghe Cazan : *Spiritul revoluționar — factor hotărâtor al dezvoltării și progresului societății socialiste*, în care autorul arată că, în contextul creației teoretice a tovarășului Nicolae Ceaușescu — una dintre dimensiunile ei esențiale constituind-o umanismul revoluționar —, un loc deosebit revine analizelor originale, de excepțională importanță teoretică și practică, ale problematicei conștiinței sociale în general, ale conștiinței socialiste în special. Secretarul general al partidului a instituit această problematică în obiect constant al cercetării și meditației sale filosofice, etice și politice, soluționînd-o, totodată, pe baza unei profunde cunoașteri a tradițiilor filosofiei, a confruntărilor din filosofia și ideologia contemporană, a principiilor fundamentale ale concepției revoluționare despre lume și viață, ca și, în mod deosebit, a cunoașterii științifice a însăși realității și gradului de dezvoltare a conștiinței sociale și a dialecticii obiective a realului socio-natural. Într-un astfel de orizont larg, suplu, vorbind prin el însuși despre multitudinea nuanțelor și profunzimea gândirii, tovarășul Nicolae Ceaușescu a conceput și dezvoltat una dintre cele mai consistente și originale concepții despre spiritul revoluționar ca factor deosebit de însemnat al progresului general al țării, ca mijloc al însăși transformării omului într-o ființă multilaterală, creatoare conștientă de valori noi și procese sociale novatoare. Pe aceeași linie, a relevării elementelor noi, creatoare aduse de P.C.R., de secretarul său general, în îmbogățirea socialismului științific se înscrie și studiul lui Alexandru Boboc : *Concepția Partidului Comunist Român cu privire la locul și rolul marxismului în confruntările de idei din lumea contemporană*.

După cum este știut, o imagine a României socialiste de după alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea Partidului Comunist Român s-a proiectat cu putere și în afara hotarelor țării, țara noastră devenind cunoscută și apreciată pe toate meridianele globului datorită conducătorului partidului și statului și politicii sale. „Ceaușescu—România“ sînt două nume îngemănate definitiv în orice colț al pămîntului. Niciodată poporul român nu a avut un conducător atît de stimat, atît de apreciat pe plan internațional. În această epocă România a fost vizitată de șefii de state și guverne din numeroase țări ale lumii. La rîndul său, conducătorul României a dus mesajul poporului român, dorința sa de pace și colaborare internațională pe toate continentele, la toate marile reuniuni internaționale. În această direcție volumul cuprinde mai multe studii consacrate ogîndirii României socialiste în lume : *Concepția României, a președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la făurirea unei noi ordini internaționale*, de Costin Murgescu ; *Promovarea soluționării pe cale pașnică, prin mijloace politice, prin tratative a problemelor internaționale*, de Traian Chebelev și Cristian Popișteanu ; *Pacea, Dezarmarea, Securitatea — cerințe fundamentale ale epocii noastre*, de Constantin Ene și Radu Bogdan ; *Solidaritatea internațională în epoca contemporană, în concepția și practica Partidului Comunist Român*, de Gheorghe Unc.

Se știe că una dintre problemele teoretice majore ale lumii contemporane o constituie destinul națiunilor. Atît în gîndirea teoretică din unele țări socialiste, cît și în teoriile emise în lumea occidentală (pornindu-se de la premise deosebite) s-a susținut ideea perimării rolului națiunilor, a topirii particularităților naționale în oceanul uman universal. Tovarășului Nicolae Ceaușescu îi revine meritul istoric de a fi combătut cu energie aceste teorii, necorespunzătoare tocmai realităților lumii contemporane, cînd zeci și zeci de popoare, eliberîndu-se de sub oprimarea colonială, se trezesc la o adevărată viață națională, își caută propria identitate și valorile istorice specifice. Studiul : *Rolul națiunii în lumea contemporană. Inflorirea națiunii în socialism*, de Constantin Botoran și Augustin Deac, realizează un istoric al confruntărilor ideologice din ultimele decenii pe tema rolului națiunii și evidențiază virtuțile pe care le păstrează și le dezvoltă națiunea în condițiile socialismului.

Desigur, prin cele de mai sus, n-am putut reda decît în parte bogăția de idei cuprinsă în studiile din volumul intitulat : *Contribuția P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceaușescu, la dezvoltarea teoriei și practicii revoluției și construcției socialiste*. Lucrarea se recomandă ca o adevărată carte de istorie a ideilor pe care Partidul Comunist Român, România socialistă, avînd drept far călăuzitor gîndirea creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii, le-a analizat în mod creator și le-a aplicat în epoca de aur a istoriei patriei inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului.

EXPERIENȚA P.C.R. ÎN OPERA DE TRANSFORMARE SOCIALISTĂ A ROMÂNIEI

GHEORGHE SURPAT

Construirea noii orînduiri sociale — creație conștientă a clasei muncitoare, a fiecărui popor, sub conducerea partidului comunist — reprezintă un proces revoluționar dinamic, de mare complexitate și de lungă durată, ale cărui legi, cerințe și ritmuri de înaintare decurg din dialectica dezvoltării lui în condiții istorice și naționale concrete.

Opera de făurire a socialismului și comunismului se întemeiază pe cunoașterea temeinică a legităților generale, a raportului dintre acțiunea lor și condițiile particulare — istorice și naționale, economice, sociale, politice, spirituale —, diferite de la o țară la alta, de la o etapă la alta. Ea implică soluționarea permanentă a problemelor economice, sociale, politice în pas cu transformările și cu posibilitățile fiecărei etape. „Trebuie să avem permanent în vedere — se evidențiază în Raportul prezentat de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Congresul al XIII-lea al P.C.R., din noiembrie 1984 — că generalul se realizează întotdeauna în condiții concrete și se afirmă în forme particulare, deosebite de la o țară la alta — așa cum suma experiențelor sociale particulare se exprimă în legile generale obiective ale dezvoltării societății omenеști”¹. Legitățile generale trebuie permanent raportate la realitățile concrete, întrucît generalul nu există decît în și prin particular, este produsul și modul de exprimare al anumitor condiții istorice și are valabilitate deplină numai pentru aceste condiții. Totodată — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, „Viața a confirmat multe legități, multe teze generale cu privire la construcția socialistă, dar, totodată, a infirmat o serie de teze, ne-a făcut să înțelegem că unele legități și teze generale nu mai corespund noii etape de dezvoltare a societății socialiste românești. Din aceasta am tras și trebuie să tragem concluziile corespunzătoare”².

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român. 19 noiembrie 1984*, Editura politică, București, 1984, p. 65.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 60.

Experiența Partidului Comunist Român, a României în procesul de transformare revoluționară a societății, ca și a altor partide și țări socialiste, a evidențiat, pe lângă trăsăturile comune ale operei de construire a socialismului, o mare varietate de soluții, răspunzând condițiilor concret-istorice specifice. Călăuzindu-se în lumina principiilor fundamentale ale socialismului științific și a concluziilor desprinse din analiza fenomenelor și proceselor lumii contemporane, partidul nostru, secretarul său general au întreprins, în perioada deschisă de Congresul al IX-lea al P.C.R., din iulie 1965, un profund demers științific, creator, consacrat analizei construcției socialismului în România și în alte țări, stadiului de dezvoltare a societății românești în fiecare etapă a procesului revoluționar de făurire a orînduirii socialiste, aducînd o contribuție de seamă la elaborarea concepției despre societatea socialistă, despre locul pe care ea îl ocupă în dezvoltarea societății umane. În concepția Partidului Comunist Român, societatea socialistă constituie o realitate economică-socială a cărei esență se definește, în principal, prin : puterea politică a oamenilor muncii, lichidarea exploatării omului de către om, instituirea proprietății sociale socialiste și generalizarea relațiilor de producție socialiste în economia națională, realizarea în practică a principiilor socialiste ale relațiilor de repartitie a produsului social și a venitului național, afirmarea dreptății sociale și naționale, o nouă ideologie și conștiință. În acest sens, *Programul Partidului Comunist Român* arată că „esențial pentru socialism este și va fi întotdeauna natura puterii politice și a relațiilor de producție, trecerea puterii de stat în mîinile oamenilor muncii și statornicirea proprietății socialiste asupra principalelor mijloace de producție, eliminarea exploatării omului de către om, înfăptuirea principiilor socialiste de repartitie”³. Ansamblul acestor principii de bază, care dau pretutindeni socialismului aceeași esență, există numai în și printr-o mare varietate de condiții determinate de particularitățile istorice, naționale, economice, politice și culturale specifice fiecărei societăți a lumii contemporane.

Diversitatea acestor condiții generează deosebiri în privința sarcinilor, formelor și metodelor de înfăptuire a revoluției și construcției socialiste de la o țară la alta, exclude existența unor modele universal valabile, în măsură să ofere răspunsuri de-a gata multiplelor probleme care se ridică în fiecare caz în parte. „Diversitatea căilor de trecere spre socialism, de edificare a noii orînduirii sociale, de aplicare a legităților generale la condițiile reale din fiecare țară — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — dă o nouă dimensiune și o nouă perspectivă dezvoltării socialiste a lumii, îmbogățește tezaurul teoriei și practicii revoluționare”⁴. Aceasta impune fiecărui partid să-și elaboreze de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, în concordanță cu realitățile din țara respectivă, să găsească soluțiile corespunzătoare în vederea transformării revoluționare a societății.

Relevînd că socialismul se realizează prin aplicarea legităților și principiilor generale corespunzător condițiilor concret-istorice din fiecare țară, secretarul general al partidului arăta, la Plenara C.C. al P.C.R. din

³ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 191—192.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 87.

26—27 martie 1985 : „am acționat în așa fel încît întreaga noastră activitate să se călăuzească permanent după legitățile generale ale dezvoltării economico-sociale, după principiile atotbiruitoare ale socialismului științific, după materialismul istoric și dialectic — baza revoluționară a concepției noastre despre lume, singura care dă o perspectivă măreață a transformării revoluționare a societății, a lumii, a progresului, științei, a cunoașterii umane în general.

Dar, pornind de la toate aceste legități și concepții științifice despre lume și societate, — care, în orice condiții, trebuie să fie avute în vedere — am ținut întotdeauna seama și am făcut totul pentru a cunoaște și înțelege cît mai bine realitățile patriei noastre și pentru a aplica aceste legități și adevăruri științifice la condițiile și specificul poporului nostru. Nu sînt mai multe socialisme, dar acesta se realizează în feluri diferite de la o țară la alta, de la un popor la altul. În făurirea socialismului nu se poate să nu se țină seama de condițiile istorice, naționale, de însuși felul de a fi al fiecărei națiuni și popor“⁵.

Partidul Comunist Român pornește de la principiul că revoluția socialistă, construirea noii orînduiri sociale nu pot fi decît rodul activității conștiente a maselor, creația fiecărui popor. Factorul intern are rolul determinant în revoluția socialistă, în edificarea noii societăți, care sînt opera clasei muncitoare, a poporului din fiecare țară. Factorul extern poate constitui un cadru propice desfășurării procesului revoluționar. Istoria revoluțiilor socialiste din Europa, Asia și America demonstrează importanța pe care au avut-o situația internațională favorabilă, sprijinul forțelor revoluționare, democratice din lumea întreagă ; dar decisivi în victoria acestor revoluții au fost factorii interni, legați de adîncirea contradicțiilor și lupta maselor populare din fiecare țară. În același timp, Partidul Comunist Român consideră că între interesele naționale și cele internaționale ale poporului nu există nici o opoziție, ele condiționîndu-se reciproc. În fapt, realizînd construirea noii orînduiri sociale, clasa muncitoare, întregul popor din fiecare țară care a pășit pe calea socialismului își îndeplinesc sarcinile naționale și, totodată, principala îndatorire internațională, contribuind, prin aceasta, la întărirea poziției și influenței socialismului în lume.

În epoca istorică a revoluției și construirii socialismului în România, inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, declanșată în August 1944, țara noastră a parcurs și parcurge, în procesul revoluționar unic de făurire a noii orînduiri, mai multe etape istorice : înfăptuirea sarcinilor revoluției popular-democratice, cucerirea întregii puteri politice și economice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu ceilalți oameni ai muncii ; înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste, construirea bazelor socialismului, care a marcat victoria socialismului în toate domeniile de activitate ; consolidarea societății socialiste, a bazei sale tehnice-materiale și trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate — etapă istorică în care țara noastră parcurge trepte, stadii superioare de dezvoltare.

Victoria socialismului, marcată de generalizarea relațiilor de producție socialiste și făurirea economiei socialiste unitare în cursul planului cincinal 1961—1965, nu a încheiat procesul revoluționar de edificare a

18 ⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 27 martie 1985*, Editura politică, București, 1985, p. 8—9.

socialismului în țara noastră, ci a creat condiții pentru trecerea României într-o etapă calitativ superioară, legică a dezvoltării sale socialiste, deschizând un larg câmp de acțiune legilor sociale obiective proprii orînduirii sociale noi.

Un rol de cea mai mare importanță în orientarea eforturilor poporului român în noua etapă istorică a procesului revoluționar unic de făurire a socialismului revine *Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român*, din iulie 1965, care, pe baza analizei profund științifice și realiste a drumului parcurs în edificarea noii orînduiri, a adoptat un vast program menit să consolideze și să ridice pe o treaptă calitativ nouă întregul proces de construcție socialistă în România, să perfecționeze conducerea economică și a vieții sociale, în deplină concordanță cu realitățile concrete. „Măsurînd drumul străbătut în opera de construcție socialistă — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congresul al IX-lea al partidului — nu putem să nu încercăm un sentiment de adîncă satisfacție pentru tot ceea ce am înfăptuit. Dar noi, comuniștii, considerăm că mai avem încă mult de făcut pe calea dezvoltării industriale a țării, a făuririi unei agriculturi moderne, pentru ridicarea patriei la nivelul țărilor cu economie avansată, la acel stadiu care să asigure poporului român o viață îmbelșugată, o înaltă civilizație materială și spirituală”⁶.

Congresul al IX-lea, precum și congresele și conferințele naționale care au urmat s-au înscris cu rol fundamental în dezvoltarea pe o treaptă superioară a întregii opere de construcție socialistă, în promovarea spiritului nou, creator în teoria și practica edificării socialismului.

Pe baza abordării dialectice, procesuale a făuririi orînduirii sociale noi, Partidul Comunist Român, secretarul său general au relevat că victoria socialismului, realizarea economiei socialiste unitare nu înseamnă înfăptuirea plenară a socialismului. „În fața partidului, a poporului — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — se pune sarcina de a realiza dezvoltarea continuă a societății, astfel încît să se asigure aplicarea din plin a principiilor socialiste”⁷. Realizarea deplină, în toate sferele vieții sociale, a principiilor socialismului necesită, așa cum a arătat experiența construcției socialismului în România și în alte țări, înfăptuirea unor profunde transformări revoluționare în baza tehnică-materială, în structura societății, în natura relațiilor sociale, în gîndirea și modul de existență ale oamenilor. În spiritul acestei concepții și pornind de la realitatea că superioritatea relațiilor de producție socialiste nu se înfăptuiește în mod automat, partidul a conceput o strategie de dezvoltare socialistă, economică și socială, a țării pe termen lung, formulînd, la Congresul al X-lea al P.C.R., din august 1969, conceptul de *societate socialistă multilateral dezvoltată*, concept larg fundamentat în *Programul Partidului Comunist Român*, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Concepția partidului nostru privind făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate elimină reprezentările lineare, unidimensionale despre edificarea noii orînduiri sociale, subliniază strînsa interdependență dintre componentele și laturile economice, politice, organizatorice, culturale, ideologice, spirituale și umane ale procesului revoluționar unic și unitar de construire a noii orînduiri sociale. În Expunerea la Plenara lăr-

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 18.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 544.

gită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în acest sens: „Cu prilejul adoptării Programului partidului de către Congresul al XI-lea am arătat că ne-am gândit să stabilim obiectivul strategic al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate avînd în vedere toate laturile vieții sociale — baza materială, conducerea și dezvoltarea democrației, rolul tot mai important al științei, activitatea ideologică, politico-educativă. Am dat formularea de «multilateral dezvoltată» societății noastre viitoare pentru a nu se crea neînțelegeri, pentru a nu se lăsa loc neglijării vreunei laturi a activității, pentru a nu se trage concluzia că, vorbind de societatea socialistă dezvoltată, ne-am referi numai, sau mai cu seamă, la dezvoltarea bazei materiale”⁸.

În lumina acestei concepții științifice, novatoare privind construirea socialismului și comunismului în România, congresele al XI-lea (1974), al XII-lea (1979) și al XIII-lea (1984) ale partidului au elaborat obiectivele și coordonatele majore în domeniul economic, social, politic, spiritual pentru dezvoltarea societății socialiste românești pe calea progresului multilateral. În procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate se vor crea condițiile trecerii treptate la faza superioară, comunistă a noii orînduiri sociale, socialismul și comunismul reprezentînd două faze consecutive ale formațiunii social-economice comuniste unitare. Între faza inferioară și cea superioară a comunismului — așa cum se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — „nu există însă un zid despărțitor și nici contradicții antagoniste. Între aceste două faze ale comunismului există o strînsă unitate dialectică”⁹. În definirea obiectivelor etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în România, partidul nostru dă expresie viziunii dialectice care privește socialismul, societatea socialistă nu drept un act final, ci un proces revoluționar continuu.

Avertizînd asupra pericolului voluntarismului și subiectivismului în construcția socialismului, Partidul Comunist Român, secretarul său general subliniază că socialismul nu este un marș triumfal, ci un drum de muncă și de luptă revoluționară, o operă deschisă, a cărei capacitate de progres, de perfecționare și autodezvoltare se bazează pe promovarea constantă a noului. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu atrage atenția asupra faptului că „uneori am absolutizat și am idealizat dezvoltarea societății socialiste, lăsînd impresia falsă că socialismul nu poate cunoaște greutăți, nu poate cunoaște crize economice, că instaurarea puterii politice a clasei muncitoare și trecerea la construcția socialistă soluționează de la sine problemele, duc automat la înfăptuirea în viață a principiilor socialiste. Viața, realitățile au demonstrat că o astfel de reprezentare idilică a societății socialiste, de înțeles într-o anumită măsură în condițiile luptei împotriva vechii orînduiri sociale, este periculoasă și dăunătoare”¹⁰.

Ținînd seama de faptul că legea contradicțiilor continuă să acționeze și în socialism, că se mențin și apar noi contradicții, că lupta dintre vechi și nou reprezintă o legitate dialectică a dezvoltării sociale, a progresului, Partidul Comunist Român subliniază necesitatea studierii temeinice a tuturor fenomenelor economice, sociale și a desfășurării unei

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 61—62.

⁹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 167.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 65—66.

activități constante pentru dezvoltarea armonioasă a tuturor sectoarelor, pentru înlăturarea contradicțiilor apărute și realizarea unei concordanțe cât mai depline între forțele de producție și relațiile de producție și sociale, în dezvoltarea generală a societății. P.C.R. examinează sistematic modul în care se traduc în viață hotărârile adoptate, acționează pentru perfecționarea organizării și conducerii vieții economice, sociale și politice, îndeplinește rolul de promotor al noului.

În viziunea partidului nostru, ignorarea contradicțiilor nu servește interesele socialismului, ci, dimpotrivă, duce la acumularea unor noi contradicții, la perturbarea desfășurării normale a vieții sociale. „Atitudine pragmatică față de realitate, tendința de a releva numai ceea ce este convenabil unor interese de moment — arată secretarul general al partidului —, fac imposibilă elaborarea unei politici științifice. Viața trebuie cunoscută în toată complexitatea ei, uneori contradictorie, pentru a avea o imagine științifică exactă asupra fenomenelor și tendințelor ce caracterizează stadiul în care se găsește la un moment dat dezvoltarea societății, pentru a fixa etapa respectivă și modul corespunzător de acționare. Tăinuirea lipsurilor și insucceselor, prezentarea în roz a realității, îngîmfarea, atitudinea de paradă față de realizări dăunează intereselor partidului și poporului nostru“¹¹.

Legile dialecticii materialiste, contradicțiile dintre vechi și nou, trecerea de la cantitate la o nouă calitate continuă să constituie factorul activ, dinamizator al edificării noii orînduiri sociale, al progresului multilateral al țării. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Procesul revoluționar, revoluția socialistă continuă — și trebuie să se dezvolte continuu în conformitate cu fiecare stadiu istoric — atît în domeniul forțelor de producție, cît și al transformărilor structurii socialiste, al relațiilor de producție și sociale, al conducerii societății, al modului de viață al oamenilor“¹². Procesul revoluționar „va continua și în societatea comunistă — practic, el nu se va încheia niciodată“¹³.

Viața demonstrează că edificarea socialismului — expresie a cerințelor obiective — poate fi realizată numai în cadrul unui proces conștient, organizat și condus de o forță politică în stare să descifreze tendințele de progres, să se manifeste ca exponent al intereselor poporului. În țara noastră, această forță o reprezintă Partidul Comunist Român, care elaborează linia politică a dezvoltării țării pe calea progresului economic și social, mobilizează eforturile poporului în direcția înlăturării progresului general.

În actualul stadiu de dezvoltare a societății socialiste românești — caracterizat prin amploarea crescîndă și complexitatea problemelor care se cer soluționate pentru a se asigura dezvoltarea intensivă, multilaterală și echilibrată a economiei, prin dezvoltarea democrației muncitorești, revoluționare și perfecționarea cadrului de participare a maselor la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, prin eforturile pentru formarea și manifestarea plenară a conștiinței socialiste, înaintate, a personalității creatoare a oamenilor muncii —, partidului îi revine înalta misiune de a constitui forța politică conducătoare, organizatoare și dinamizatoare a

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, 1968, p. 275—276.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 689.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 66.

întregii activități economice și sociale. Partidul reprezintă și va continua să reprezinte și în viitor centrul vital al funcționării societății, al auto-reglării întregului angrenaj social. Partidul Comunist Român a devenit un adevărat partid de masă, care numără peste 3 500 000 de membri.

Ținând seama de misiunea istorică ce-i revine, partidul nostru manifestă o preocupare permanentă pentru perfecționarea funcțiilor sale, pentru creșterea calității membrilor săi, pentru asigurarea unei strînse legături cu clasa muncitoare, cu întregul popor. În acest sens, în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIII-lea al P.C.R. se evidențiază faptul că „rolul conducător al partidului nu reprezintă o lozincă sau o cerință abstractă, el se materializează în munca de zi cu zi a fiecărei organizații, a fiecărui organism de partid, a fiecărui comunist. Comuniștii nu au și nu pot avea țeluri mai mărețe decât de a face totul pentru înfăptuirea neabătută a Programului partidului, a politicii interne și externe, de a servi în orice împrejurări interesele poporului, ale patriei, ale socialismului și comunismului“¹⁴.

Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a poporului în lupta pentru construirea socialismului, pentru dezvoltarea țării pe calea progresului multilateral — a situat și situează la loc central dezvoltarea în ritm susținut și armonioasă a forțelor de producție, aplicarea cuceririlor științei moderne. Această opțiune pornește de la legătura logică existentă între dezvoltarea forțelor de producție și progresul economic-social al societății socialiste. Ea se întemeiază pe necesitățile proprii, pe studierea proceselor și tendințelor din lumea contemporană, care arată că țările dezvoltate din punct de vedere economic sînt tocmai acelea care realizează mari progrese în domeniul forțelor de producție.

În etapa actuală a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, partidul și statul nostru țin seama de faptul că, astăzi, construirea noii orînduiri are loc în condițiile desfășurării revoluției tehnico-științifice. O expresie a acestei orientări o constituie însuși procesul continuării industrializării țării în strînsă legătură cu promovarea progresului tehnico-științific. „Desfășurîndu-se în epoca puternicei revoluții tehnico-științifice mondiale — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat la Congresul al IX-lea al partidului —, este imperios necesar ca industrializarea să se realizeze pe baza tehnicii celei mai avansate, să se asigure introducerea continuă în producție a celor mai noi cuceriri ale științei“¹⁵, care constituie factorul primordial al progresului contemporan.

Pentru România, care în momentul trecerii la construirea socialismului se afla în stadiul de țară slab dezvoltată din punct de vedere economic, creșterea în ritm susținut a forțelor de producție reprezenta o necesitate obiectivă pentru transformarea ei în țară dezvoltată.

Potrivit prevederilor stabilite la congresele al IX-lea, al X-lea, al XI-lea, al XII-lea și al XIII-lea și la cele patru conferințe naționale ale partidului, ținute în perioada 1965—1984, politica de dezvoltare a forțelor de producție, de industrializare a României a fost axată pe următoarele obiective: făurirea, într-o perioadă istorică relativ scurtă, a economiei naționale dezvoltate, competitive pe plan internațional, comparabile cu cea a statelor dezvoltate din punct de vedere economic; lărgirea bazei pro-

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 52.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 20.

prii de materii prime și energetice și valorificarea superioară a acestora ; situarea pe prim-plan a laturilor intensive, calitative, în vederea realizării unui echilibru rațional, dinamic între ramurile și subramurile economiei naționale, cu deosebire între ramurile ei de bază — industria și agricultura ; dezvoltarea cu prioritate a ramurilor, subramurilor moderne ale industriei — electroenergetica, chimia, construcțiile de mașini, metalurgia, electrotehnica și electronica, mecanica fină și optica, producția de calculatoare, producția de mașini unelte și de utilaje tehnologice de mare complexitate, de mijloace de automatizare etc. ; amplasarea judicioasă a forțelor de producție, a industriei pe întreg teritoriul țării și dezvoltarea industrială a tuturor județelor, în scopul eliminării decalajelor între județe ; creșterea rolului gândirii și cercetării științifice și tehnice proprii, promovarea cuceririlor revoluției tehnice-științifice contemporane ; creșterea continuă a productivității muncii, a eficienței economice.

Această concepție novatoare a imprimat un nou curs politicii de industrializare, în ansamblul căreia accentul principal a fost pus pe efortul propriu, materializat, după Congresul al IX-lea, în promovarea unei rate înalte a acumulării, în alocarea unei părți importante din venitul național — circa 70% pentru fondul de consum și peste 30% pentru fondul de dezvoltare — ca singura alternativă pentru transformarea României într-o țară dezvoltată. Aceste proporții corespund stadiului actual de dezvoltare a României, asigurând atât condițiile necesare ridicării nivelului de trai, material și spiritual al poporului, cât și dezvoltării economice-sociale, realizării bazei tehnice-materiale necesare îndeplinirii obiectivului fundamental — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Așa cum arată experiența, numai pe această bază — a acumulării, deci prin alocarea unui procent important din venitul național pentru dezvoltare — se pot asigura dezvoltarea puternică, în continuare, a forțelor de producție, a economiei naționale, întărirea independenței și suveranității naționale.

În activitatea sa consacrată ascensiunii țării pe trepte tot mai înalte de progres economic și social, Partidul Comunist Român a avut și are permanent în vedere că, în această privință, esențiale sînt eforturile proprii, unirea energiilor întregii națiuni, concomitent cu promovarea unei colaborări internaționale largi, întemeiate pe echitate și avantaj reciproc. „Istoria milenară, îndeosebi ultimele secole de existență a patriei noastre — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, ne duc la constatarea că ceea ce a determinat progresul, formarea națiunii și a statului național unitar, pînă la victoria socialistă, a fost gradul de acumulare, de creștere a bogăției generale naționale ; numai pe această bază poporul nostru, ca, dealtfel, toate popoarele, a putut obține dezvoltarea economico-socială, a putut să-și întărească independența și suveranitatea“¹⁶.

Repartizarea și utilizarea judicioasă a venitului național în fondul de acumulare și fondul de consum au avut drept efect creșterea venitului național pe locuitor de la 2 170 de lei în 1950 la 7 614 lei în 1965 și la 28 960 de lei în 1983. De asemenea, a crescut averea națională încorporată în bunuri materiale acumulate, cu deosebire în fonduri fixe, care, în 1985, s-au ridicat la peste 2 800 de miliarde lei, față de 517 miliarde lei în 1965 și 207 miliarde lei în 1950.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 26.

Industria a devenit ramura conducătoare a economiei naționale, avînd un puternic efect asupra dezvoltării agriculturii, construcțiilor, transporturilor și telecomunicațiilor, asupra întregii activități economice-sociale a țării. Ramurile de bază ale industriei — construcțiile de mașini, chimia, metalurgia — dețin peste 46% din producția industrială totală. Cuprinzînd 36,7% din populația ocupată, industria participa, în 1983, la crearea venitului național cu 60,2%, față de 48,9% în 1965 și de 44,8% în 1950 ¹⁷.

În cadrul procesului de dezvoltare echilibrată a economiei naționale, un loc de cea mai mare importanță ocupă asigurarea dezvoltării și modernizării industriei și agriculturii, realizării unui raport optim între aceste două ramuri de bază ale economiei, raport determinat de rolul vital al industriei și agriculturii în România, care și în viitor rămîne o țară industrial-agrară.

Apreciînd importanța cooperativizării agriculturii și rolul propulsor al noilor relații de producție în făurirea unei agriculturi socialiste, moderne, Partidul Comunist Român a subliniat că forma de proprietate, relațiile socialiste au un rol important în dezvoltarea societății, dar numai ele însele, fără condiții materiale corespunzătoare, nu pot asigura dezvoltarea forțelor de producție, a producției naționale. În lumina acestei concepții, în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, eforturile principale în agricultură au fost orientate spre dezvoltarea multilaterală a producției, asigurarea unei puternice baze tehnice-materiale, realizarea unei agriculturi moderne, intensive, de înaltă productivitate. Documentele congreselor al XII-lea și al XIII-lea ale P.C.R., prefigurînd dezvoltarea economică-socială a României în actualul deceniu și în perspectivă, au prevăzut accelerarea procesului de dezvoltare intensivă a agriculturii, realizarea unei noi revoluții agrare, care presupune dezvoltarea puternică a forțelor de producție, modernizarea bazei tehnice-materiale, dezvoltarea cercetării științifice agricole, creșterea continuă a productivității muncii, perfecționarea relațiilor de producție și sociale, transformarea generală a felului de muncă, de viață și de gîndire al lucrătorilor din agricultură, realizarea unei producții agricole care să satisfacă din plin necesitățile de consum ale poporului, precum și alte cerințe ale economiei naționale.

Una dintre marile realizări ale politicii economice-sociale a partidului o constituie repartizarea și amplasarea rațională a forțelor de producție pe întregul teritoriu al țării — pe baza împleririi criteriilor economice cu cele de ordin social —, ceea ce a asigurat condiții egale de muncă și de viață tuturor cetățenilor țării, ridicarea la o viață nouă a tuturor județelor și, îndeosebi, a celor rămase în urmă în trecut.

Dezvoltarea economică și socială a țării se bazează pe cuceririle științei și tehnicii avansate. În anii construcției socialiste, în special după Congresul al IX-lea al partidului, afirmarea creativității naționale în domeniul științei și tehnicii a avut la bază continua dezvoltare și modernizare a bazei materiale, creșterea numărului cadrelor calificate. În ultimii ani, a fost alocat 2% din venitul național pentru activitatea de cercetare — dezvoltare — progres tehnic, cotă apropiată de cea utilizată în

¹⁷ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1985, p. 44—45, 50 și 58.

prezent în țările dezvoltate industrial¹⁸. Baza tehnică-materială pentru cercetarea științifică dispune de o amplă rețea de institute și centre de cercetare în toate sectoarele de activitate (215 institute de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică și circa 100 de stațiuni de cercetare și producție agricolă). În 1985, efectivul personalului în acest domeniu a ajuns la 248 000. S-a realizat integrarea învățământului cu cercetarea științifică și cu producția. Învățământul cuprinde peste 25% din populația țării și asigură pregătirea întregului tineret, precum și cadrele necesare pentru toate domeniile de activitate. Totodată, întregul proces de pregătire a cadrelor este fundamentat pe principiul educației permanente, creându-se un sistem național de formare, precum și de perfecționare a pregătirii profesionale a tuturor categoriilor de cadre calificate.

Politica partidului de dezvoltare în ritm susținut a forțelor de producție, uriașa muncă depusă de poporul român au asigurat transformarea României dintr-o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, în plină dezvoltare — întemeiată pe proprietatea socialistă a întregului popor — și cu o agricultură socialistă, de stat și cooperatistă, în plin proces de modernizare, cu o știință, cultură și un învățământ moderne, așezate pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, cu un nivel de viață materială și spirituală incomparabil cu cel existent în anii înfăptuirii revoluției de eliberare socială și națională sau în perioada trecerii la construcția socialistă. În intervalul 1965—1983, producția industrială a crescut de peste 5,5 ori, fiind, în 1983, de 36 ori mai mare față de 1950, iar producția agricolă de circa 2 ori, fiind de 3,6 ori mai mare față de 1950. Venitul național era, în 1983, de 3,8 ori mai mare față de 1965 și de 16 ori mai mare față de 1950¹⁹.

O caracteristică a politicii partidului nostru o constituie conceperea și realizarea dezvoltării multilaterale a economiei naționale, a societății socialiste românești în ansamblu, în condițiile largirii și diversificării relațiilor României cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu statele capitaliste dezvoltate. Sprijinirea pe o economie complex dezvoltată, echilibrată a creat condițiile favorabile țării noastre să-și extindă și să-și diversifice schimburile comerciale, să promoveze forme variate de cooperare economică și tehnică-științifică pe baze avantajoase, în condiții de egalitate, să excludă urmările vechilor relații de inechitate, din timpul când România era redusă la rolul de furnizoare de produse agricole și materii prime și importatoare de produse industriale. Acționând în spiritul dezvoltării colaborării cu toate țările lumii — indiferent de sistemul lor social și politic —, România și-a extins permanent raporturile cu alte state, întreținând, în 1985, relații diplomatice și consulare cu 140 de țări, față de 60 în 1965, și relații economice și tehnice-științifice cu 155 de state, față de 98 în 1965.

Pe baza dezvoltării avuției naționale și a creșterii venitului național, a avut loc ridicarea neîntreruptă a nivelului de trai al poporului. Astfel, numai în perioada 1965—1984 fondul de consum pe locuitor a crescut de 2,6 ori, iar retribuirea reală a personalului muncitor de circa 2 ori. Totodată, veniturile reale ale țărănimii obținute din muncă în cooperativele agricole de producție și în gospodăriile personale au crescut, pe persoană activă, de 2,5 ori.

¹⁸ *Concepția economică a președintelui Nicolae Ceaușescu*, Editura politică, București, 1985, p. 46.

¹⁹ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*, p. 42.

Partidul și statul acordă o atenție deosebită aplicării și perfecționării principiilor de retribuție socialistă în raport cu cantitatea și calitatea muncii, de cointeresare materială a proprietarilor și producătorilor, înfăptuind principiul „de la fiecare după capacități, fiecăruia după muncă”. Totodată, în asigurarea cointeresării materiale se urmărește păstrarea permanentă a unui echilibru corespunzător între veniturile mari și mici, respingându-se orice tendință de nivelare a veniturilor, precum și de mărire a diferențelor dintre veniturile mari și mici și de creștere nejustificată, fără muncă, a veniturilor. Așa cum arată partidul nostru, veniturile tuturor cetățenilor, nivelul lor de viață trebuie să fie în strinsă legătură cu contribuția adusă la dezvoltarea generală a țării. De asemenea, pentru etapa actuală și viitoare raportul de 1 la 5,5 între retribuția cea mai mică și retribuția cea mai mare corespunde pe deplin și asigură diferențierea între ramuri și între diferite activități, cât și cointeresarea materială.

În anii edificării socialismului s-a realizat un vast program de construcții de locuințe și alte edificii social-culturale. Circa 80% din populația țării s-a mutat în locuințe noi. Făurirea noilor relații de producție și sociale a dus la transformarea revoluționară a structurii de clasă a societății românești. Totodată, s-au produs transformări calitative în nivelul de cultură și conștiință al întregului popor. S-a îmbogățit patrimoniul nostru cultural cu noi opere pătrunse de idealurile socialismului, s-a asigurat valorificarea științifică a moștenirii trecutului. În același timp, au fost puse larg în circulație marile valori spirituale ale celorlalte popoare.

În strinsă legătură cu obiectivele politicii sale interne, România promovează consecvent o politică de colaborare internațională activă și constructivă, aducând, astfel, o importantă contribuție la cauza unității țărilor socialiste, a prieteniei cu toate popoarele lumii, la cauza păcii între națiunile planetei.

În conducerea operei complexe de construire a socialismului, Partidul Comunist Român se călăuzește după principiul potrivit căruia socialismul și democrația sînt de nedespărțit, societatea socialistă fiind chemată să realizeze formele de guvernare prin și pentru popor. În această lumină, democrația socialistă — putere a clasei muncitoare, a întregului popor — are drept fundament trainic stăpînirea de către cei ce muncesc a întregii avuții naționale, noua structură de clasă și socială a țării, unitatea social-politică a claselor, a tuturor categoriilor sociale, a întregului popor. Definind esența societății socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că : „Socialismul înseamnă umanism, libertate, dreptate socială, înseamnă o largă participare a poporului, a maselor la conducerea societății ; înseamnă orînduirea cu forma cea mai înaltă, supremă, de democrație, de participare a poporului la făurirea conștientă a propriului său viitor”²⁰.

Adîncirea democrației socialiste își are determinările obiective, materiale și spirituale, în progresele bazei tehnice-materiale, în relațiile de producție socialiste și în perfecționarea lor continuă, în creșterea gradului de cultură profesională și politică a celor ce muncesc. În procesul dezvoltării socialiste a țării, preocuparea partidului și statului pentru asigurarea participării clasei muncitoare, a întregului popor la conducerea țării și-a găsit întruchiparea în crearea unui sistem instituțional al democrației socialiste, care realizează o sinteză a democrației parlamentare, reprezentative cu democrația participativă, directă, bazată pe autoconducerea mun-

citorescă și autogestiune. Prin acest sistem al democrației muncitorești socialiste, toți cetățenii țării își exercită dreptul de opțiune și de decizie în ceea ce privește marile probleme naționale, politica internă și externă, ca și problemele de interes imediat privind economia, munca, administrația, cultura etc. S-a renunțat la conducerea unipersonală a unităților economice și sociale, care nu mai corespundea noilor forțe și relații de producție, și au fost instituționalizate *consiliile oamenilor muncii* — ca organe de conducere colectivă a întregii activități, *adunările generale ale oamenilor muncii* — organe supreme de conducere colectivă ale proprietarilor, producătorilor și beneficiarilor. Pe plan național, funcționează congresele oamenilor muncii, agriculturii, consiliilor populare, științei, învățământului, culturii și altele și, în mod corespunzător, între congrese, consiliile naționale de conducere a întregii activități.

Democrația directă, participativă, autoconducerea muncitorească conferă un rol hotărîtor, efectiv clasei muncitoare în conducerea tuturor compartimentelor vieții economice-sociale.

Un rol de seamă au organizațiile de masă și obștești, dintre care sindicatele și Uniunea Tineretului Comunist sînt reprezentate în guvern și în organismele executive de conducere la diverse niveluri.

Organismul cu cea mai largă reprezentare a tuturor oamenilor muncii la conducerea vieții economice-sociale a țării este *Frontul Democrației și Unității Socialiste*, expresie politică a unității naționale. F.D.U.S. are în componența sa principalele organisme și organizații de masă și obștești — Uniunea Generală a Sindicatelor, Uniunea Tineretului Comunist, mișcarea de femei, Organizația Democrației și Unității Socialiste, uniunile cooperatiste, uniunile de creație și asociațiile profesionale și științifice ș.a. —, care acționează unitar, în frunte cu Partidul Comunist Român, pentru elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Societatea socialistă românească dispune de un larg cadru organizatoric — la toate nivelurile —, care permite participarea activă a întregului popor la adoptarea deciziilor, la dezbaterile hotărîrilor care privesc progresul economic și social al țării, la elaborarea și înfăptuirea politicii de construcție socialistă, a politicii internaționale a partidului și statului nostru. „Concepția noastră despre democrație — și, în acest context, despre drepturile omului — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — pornește de la necesitatea asigurării deplinei egalități între oameni, a realizării unor relații economice și sociale echitabile, care să permită fiecărui cetățean să ducă o viață demnă, de la accesul liber la învățămînt, cultură, știință, de la posibilitatea participării directe a oamenilor, fără deosebire de naționalitate — și în primul rînd a maselor muncitoare —, la conducerea întregii societăți“²¹.

Partidul Comunist Român acționează permanent pentru întărirea continuă a legăturilor sale cu masele populare, cu poporul, considerînd că numai strînsa unitate dintre partid și popor garantează progresul multilateral al țării. În acest scop, sînt organizate regulat consultări cu masele de oameni ai muncii. Vizitele sistematice ale secretarului general al partidului, ale celorlalți conducători de partid și de stat în unitățile economice-sociale, în orașe și comune, dialogul permanent cu muncitorii, țărani, intelectuali, cu toate categoriile de oameni ai muncii, adunările populare

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 542—543.

reprezintă un sistem de conducere a societății de către partid împreună cu clasa muncitoare, cu întregul popor.

Partidul nostru privește dezvoltarea democrației ca un proces istoric, în care formele de manifestare și de participare a maselor la conducerea societății se perfecționează continuu, corespunzător dezvoltării forțelor de producție, relațiilor de producție și sociale din fiecare etapă istorică, se schimbă ca urmare a transformărilor în structura socială a țării. O astfel de viziune asupra conducerii procesului de edificare a societății socialiste, a cărei principală componentă o constituie legătura strînsă și dialogul permanent cu masele de oameni ai muncii, cu întregul popor, fertilizează întreaga activitate a partidului, generînd forme de organizare și de acțiune în pas cu cerințele vieții.

Pentru ca democrația să reprezinte o forță dinamizatoare a poporului, partidul acordă o atenție permanentă dezvoltării conștiinței politice, ideologice a tuturor oamenilor muncii, ridicării nivelului lor general de cultură — profesională, tehnică, științifică și politică. În același timp, mutațiile care au loc în societatea socialistă românească și pe plan mondial fac necesară desfășurarea unei intense activități teoretice-ideologice pentru studierea și înțelegerea fenomenelor economice și sociale, a acțiunii legilor dialecticii în dezvoltarea societății omenești, pentru a da răspuns științific problemelor ridicate de viață.

În concepția partidului nostru, făurirea cu succes a socialismului necesită desfășurarea unei activități permanente pentru a înarma poporul cu o perspectivă clară în lupta revoluționară. Munca teoretică, ideologică exercită o puternică influență în dezvoltarea forțelor de producție, în perfecționarea relațiilor sociale, a formelor de conducere a societății.

Afirmarea cu putere a democrației socialiste, a autoconducerii muncitorești — subliniază partidul nostru — se realizează pe baza conducerii unitare a întregii dezvoltări economice-sociale, a planului național unic, a creșterii rolului statului în viața țării. Congresul al IX-lea al partidului, celelalte congrese care i-au urmat au trasat orientările fundamentale privind creșterea rolului statului, perfecționarea funcțiilor sale, a activității organelor statului în strînsă legătură cu adîncirea democrației muncitorești socialiste, au relevat cerința îmbinării armonioase a activității organelor de stat cu aceea a organismelor democratice — consiliile oamenilor muncii, adunările generale ale oamenilor muncii —, pe baza centralismului democratic, a autoconducerii socialiste. „Este necesar — releva secretarul general al partidului la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iunie 1982 — ca organele statului nostru socialist, în strînsă colaborare cu organismele democrației muncitorești, socialiste, să asigure dezvoltarea echilibrată și proporțională a societății, creșterea forțelor de producție pe teritoriu, un raport corespunzător între diferite ramuri și sectoare de activitate. O atenție deosebită trebuie acordată planificării dezvoltării economico-sociale, pornind de la îmbinarea răspunderii consiliilor oamenilor muncii, adunărilor generale pentru stabilirea planurilor în fiecare unitate cu asigurarea unor proporții corespunzătoare între ramuri și sectoare, pentru folosirea rațională a mijloacelor materiale, financiare și umane, în vederea dezvoltării continue a forțelor de producție, a avuției naționale, ridicării bunăstării generale a poporului“²².

Dezvoltarea forțelor de producție, a economiei naționale, creșterea rolului științei, învățămîntului și culturii determină sporirea rolului statului, care trebuie să asigure conducerea unitară planificată a întregii activități economice și sociale, realizarea echilibrului, a dezvoltării armonioase a societății, a concordanței cît mai depline dintre forțele de producție și relațiile sociale, dintre diferite sectoare. Creșterea atribuțiilor statului nu diminuează atribuțiile, inițiativa fiecărei unități economice, care își desfășoară activitatea pe baza autoconducerii și autogestiunii. Legătura indisolubilă dintre autoconducerea unităților și conducerea unitară a întregii activități economico-sociale rezidă în faptul că organismele autoconducerii muncitorești din unitățile economice adoptă hotărîri în conformitate cu planul național unic de dezvoltare economică și socială a țării, iar conducerea unitară și planificarea centrală se realizează în condițiile manifestării inițiativei oamenilor muncii din fiecare unitate economică. „Inițiativa fiecărei unități — subliniază secretarul general al partidului — trebuie să se manifeste în realizarea exemplară a sarcinilor de plan, în ridicarea nivelului tehnic și a calității producției, în perfecționarea continuă a activității economice”²³.

În concepția partidului nostru, creșterea rolului și funcțiilor statului este un fenomen legic, determinat de complexitatea condițiilor interne și internaționale. Pornindu-se de la practica dezvoltării sociale, în Raportul la Congresul al XIII-lea al partidului se subliniază lipsa de fundament științific și caracterul nefondat al unor concepții vehiculate pe plan internațional potrivit cărora ar trebui să se limiteze sau să se renunțe la rolul și funcțiile statului în conducerea activității economice și sociale.

Funcțiile statului socialist cunosc modificări sub influența schimbărilor care se produc în structurile economice, politice și spirituale ale țării. În etapa actuală, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, funcția economică-organizatorică se situează în primul plan al activității statului. În același timp, în concordanță cu stadiul actual al dezvoltării procesului de perfecționare a statului, de participare tot mai largă a maselor la conducerea societății, „funcțiile cu caracter represiv ale statului se vor diminua tot mai mult. Tendința obiectivă însă, determinată de dezvoltarea societății, este aceea a întăririi și perfecționării rolului și funcțiilor statului de organizator și conducător al întregii activități economico-sociale”²⁴. Corespunzător cerințelor de organizare și conducere conștientă a activității în toate domeniile, „Societatea va trebui să dispună întotdeauna de organisme centrale proprii care să asigure conducerea activității economico-sociale pe baza aplicării legităților sociale, evitînd disproporțiile, soluționînd contradicțiile, asigurînd dezvoltarea armonioasă a tuturor sectoarelor, ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a poporului”²⁵.

Înfăptuirea optimă a funcțiilor statului socialist implică integrarea sa tot mai profundă în societate, prin procesul adîncirii democrației în condițiile perfecționării multilaterale a vieții de stat, a formelor și metodelor sale de conducere.

În strînsă legătură cu rolul statului național, Partidul Comunist Român a fundamentat importanța și rolul națiunii în epoca contemporană.

²³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 43.

²⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 44—45.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 45.

„Viața atestă cu putere — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* — că națiunea, statul național sînt chemate să aibă și în continuare, pentru o lungă perioadă de timp, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru lichidarea vechilor relații de inegalitate și așezarea raporturilor dintre state pe principii noi, democratice, de demnitate, egalitate și dreptate națională și socială”²⁶. Totodată, partidul nostru, avînd în vedere viabilitatea națiunii pentru o îndelungată epocă, relevă că există toate temeiurile să se presupună că „și în societatea comunistă, căpătînd noi caracteristici și însușiri, națiunea va continua să existe ca un factor important al colaborării și păcii internaționale”²⁷.

Pornind de la această teză de importanță istorică, Partidul Comunist Român a formulat o serie de concluzii cu privire la viața națiunilor, la relațiile dintre națiuni, dintre statele globului. Ele se referă la necesitatea asigurării condițiilor care să permită afirmarea și înflorirea puternică a fiecărei națiuni și, totodată, la promovarea unor raporturi între toate statele lumii care să se întemeieze pe egalitate deplină, respectarea independenței și suveranității naționale, cooperare constructivă, în numele idealurilor de libertate națională și socială. Întreaga evoluție mondială pune în evidență faptul că astăzi condiția esențială a întăririi păcii și colaborării este respectarea riguroasă a independenței și suveranității fiecărei națiuni, a dreptului fiecărui popor de a trăi liber, de a se dezvolta corespunzător intereselor și aspirațiilor sale fundamentale.

Congresul al XIII-lea al partidului, reafirmînd potențialul constructiv al națiunii, rolul hotărîtor al efortului propriu al poporului, a jalonat, într-o viziune unitară, obiectivele și direcțiile principale ale dezvoltării României pe noi trepte de progres în cincinalul 1986—1990 și în perspectivă, pînă în anul 2000. Cincinalul și liniile directoare ale dezvoltării în noua perioadă conturează un program de largă perspectivă pentru transformarea revoluționară a societății românești, pentru făurirea unei civilizații materiale și spirituale superioare în țara noastră. Congresul a marcat trecerea la cea de-a treia etapă a realizării *Programului Partidului Comunist Român*. Planul cincinal pe 1986—1990 asigură dezvoltarea intensivă și armonioasă a forțelor de producție, a industriei și agriculturii, a celorlalte sectoare de activitate, în condițiile încorporării celor mai moderne și mai eficiente cuceriri ale revoluției tehnice-științifice contemporane; de asemenea, el asigură realizarea unui echilibru dinamic între toate ramurile și subramurile economiei, îndeosebi a unui raport optim între industrie și agricultură, dezvoltarea complexului economic național modern. Dezvoltarea intensivă, creșterea productivității muncii, ridicarea calității, înfăptuirea noii revoluții tehnice-științifice sînt hotărîtoare pentru asigurarea progresului multilateral al țării.

Congresul a stabilit pentru cincinalul 1986—1990 o justă repartizare a venitului național pentru fondul de consum și fondul de dezvoltare, circa 70% din venitul național fiind destinat fondului de consum, iar peste 30% fondului de dezvoltare. Aceste proporții corespund stadiului actual de dezvoltare a României, asigurînd condițiile pentru continuarea fermă a po-

²⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 143.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 45.

liticii de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate. Mobilizînd la maximum energiile creatoare ale poporului, partidul desfășoară o politică de largă colaborare a României cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu celelalte state, în vederea dezvoltării țării, a promovării progresului și păcii în lume.

În dezvoltarea socialistă a României în noua etapă, un rol de cea mai mare importanță au cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică. Potrivit prevederilor *Programului de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic în perioada 1986—1990*, activitatea de cercetare este chemată să asigure creșterea substanțială a nivelului tehnic și calitativ al produselor, îmbunătățirea structurii producției și valorificarea tot mai eficientă a resurselor economice, sporirea gradului de competitivitate al produselor românești pe piața externă. Totodată, Programul asigură îmbinarea organică a cercetării aplicative cu cercetarea fundamentală în matematică, fizică, chimie, biologie, medicină și în alte domenii, sporind aportul științei la înfăptuirea cincinalului 1986—1990, cît și la asigurarea de soluții tehnice pentru realizarea obiectivelor dezvoltării economice-sociale a țării în perioada de după 1990.

Concomitent cu dezvoltarea puternică a forțelor de producție, se vor perfecționa, în continuare, relațiile de producție și sociale, se vor accentua laturile calitative ale dezvoltării tuturor domeniilor vieții economice-sociale.

Prin înfăptuirea hotărîrilor adoptate de Congresul al XIII-lea privind dezvoltarea economică-socială a României în perspectivă — se relevă în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIII-lea al partidului —, „În anul 2000 România va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată atît din punctul de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și al nivelului general de viață și civilizație al poporului”²⁸. Un asemenea obiectiv necesită, în continuare, eforturi susținute din partea întregului popor.

Realizările remarcabile obținute de poporul român în progresul economic și social al țării în anii socialismului, precum și transformarea României, în următorii ani, într-o țară industrial-agrară dezvoltată pun în lumină, prin ele însele, viabilitatea și superioritatea istorică a socialismului, capacitatea națiunii noastre de a soluționa problemele vitale ale existenței umane, faptul că socialismul reprezintă singura cale în măsură să asigure înlocuirea societății împărțite în clase exploatare și exploatați, înlăturarea exploatarei omului de către om, singura societate care asigură națiunii libertatea, progresul economic și social multilateral.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 38.

DEZVOLTAREA GÎNDIRII AGRARE ROMÂNEȘTI ÎN EPOCA FĂURIRII SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE

GHEORGHE CIULBEA

Strategia făuririi societății socialiste, elaborată din inițiativa și cu contribuția hotăritoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, se întemeiază pe concepția după care, în centrul acestui proces deosebit de complex se situează problematica creșterii economice. În acest cadru, fixînd cu rigoare științifică contribuția agriculturii socialiste la procesul dezvoltării economico-sociale, partidul nostru a elaborat un sistem armonios de concepțe teoretice și direcții de acțiune practică, în care se reflectă gîndirea revoluționară a secretarului general al partidului, vizînd sporirea aportului agriculturii la progresul economic și social al României socialiste, la creșterea avuției naționale, la bunăstarea materială a poporului.

Concepția partidului nostru cu privire la dezvoltarea agriculturii socialiste are la bază teza materialismului dialectic și istoric a primordialității forțelor de producție, a interdependențelor dintre dezvoltarea acestora și procesul de continuă perfecționare a relațiilor de producție. De aceea, studierea factorilor care influențează sau determină orientarea activității în acest domeniu presupune o strînsă corelație cu toate ramurile economiei, în special cu industria, și anume cu acele ramuri ale industriei care asigură mijloacele necesare mecanizării, chimizării, automatizării, necesare modificărilor în modalitățile practice de efectuare a muncii, pînă la nivelul unei agriculturi industriale.

Dezvoltarea agriculturii în pas cu creșterea de ansamblu a economiei și apropierea ritmului și productivității muncii agricole la nivelul celor din industrie reprezintă o premisă esențială a afirmării socialismului. Partidul nostru, secretarul său general au orientat politica agrară în lumina ideii potrivit căreia progresul agriculturii socialiste este condiționat de modernizarea și perfecționarea bazei sale tehnice-materiale, ceea ce implică o activitate multilaterală, solicitînd eforturi susținute atît din partea statului, cît și ale fiecărei unități socialiste din agricultură. În această viziune, soluția oferită pentru progresul agriculturii a constatat în elaborarea unei strategii care, prin folosirea avantajelor ce le oferă relațiile socialiste, să concentreze prioritar eforturile în direcția dezvoltării

accelerate a forțelor de producție, singura în măsură să răspundă necesității obiective de făurire a unei agriculturi moderne, intensive, multi-lateral dezvoltate, întemeiate pe tot ce e mai avansat în știința și tehnica agricolă.

Virtuos dialectician, tovarășul Nicolae Ceaușescu a ridicat pe o treaptă superioară tradițiile progresiste ale gândirii agrare din trecut, reconsiderând locul și rolul agriculturii și, îmbinând tradiția cu inovația, a definit-o ca pe cea de-a doua ramură de bază a economiei naționale, a evidențiat necesitatea valorificării avantajelor agriculturii socialiste, dând soluții concrete unor probleme cardinale care au frământat vreme îndelungată gândirea economică agrară românească. Ca și în alte domenii ale gândirii și acțiunii economice, președintele României socialiste a stimulat și procesul transformării economiei și politicii agrare într-un autentic instrument de acțiune, de previziune și înfăptuire optimă a obiectivelor agriculturii socialiste.

În întreaga sa operă teoretică și practică, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a preocupat statornic de perfecționarea organizării, conducerii și planificării agriculturii, a mecanismului economico-financiar, de aplicarea consecventă a principiilor centralismului democratic, concomitent cu mărirea inițiativei și responsabilității tuturor unităților agricole, de realizarea unui nou sistem de retribuire a muncii, care să îmbine cerințele stimulării materiale și morale cu înaltele principii ale echității socialiste, de stabilirea unor structuri organizatorice care să permită activitatea eficientă a fiecărei unități în raport cu nevoile de ansamblu ale economiei naționale. Așa cum se relevă într-o recentă lucrare, „cunoscător profund al realităților agrare din țara noastră, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fundamentat cu clarviziune tezele originale, cutezătoare, privind reconsiderarea locului și rolului agriculturii în dezvoltarea generală a economiei naționale, militând cu consecvență pentru întărirea alianței muncitorești-țărănești și înfăptuirea unor transformări radicale în domeniul relațiilor agrare, pentru înflorirea economică a satului românesc și înnoirea condițiilor de viață ale țărănimii”¹.

Un moment de răscruce, care a deschis poporului nostru drumul glorios al progresului și civilizației, l-a constituit Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, ce a ales în fruntea partidului și statului nostru pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminent militant comunist și conducător revoluționar, cu o largă viziune dialectică asupra proceselor politice, economice și sociale, cugetător de inegalabilă cuprindere, rigoare și profunzime. Personalitate unică prin modul original de gândire și acțiune, potrivnic dogmelor și tabuurilor ideologice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a asigurat, de-a lungul acestei întregi epoci, pe care, cu îndreptătită mândrie, poporul nostru o numește, spre gloria celui care a conceput-o, „Epoca Nicolae Ceaușescu”, un inepuizabil izvor de idei și de concepții pentru activitatea teoretică și practică a partidului și statului, înscriindu-și pentru totdeauna numele ca strălucit ctitor de țară nouă, socialistă.

Între multiplele sale domenii de afirmare și istoria gândirii economice marchează la loc de frunte contribuțiile determinante ale secretarului general al partidului. O seamă de premise favorabile au făcut posi-

¹ Manea Mănescu, *Concepția economică a președintelui Nicolae Ceaușescu*, Editura politică, București, 1985, p. XX.

bilă și necesară întâlnirea fericită a personalității sale complexe cu dezvoltarea, restructurarea și reconceptualizarea gândirii agrare.

Larga recunoaștere a puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, atât în țară cât și peste fruntariile ei, izvorăște din multiple determinări. Poziția sa socială și națională, baza teoretică și metodologică, îmbinate cu particularitățile personale de excepție, delimitează clar pe cugetătorul Nicolae Ceaușescu de orice „savant de cabinet”. La baza acestora stă faptul că este țăran prin obârșie, muncitor prin destin și intelectual prin pregătirea sa multilaterală, recunoscută prin titlul de doctor în economie al Academiei de Științe Economice și în științe politice al Academiei „Ștefan Gheorghiu”, prin calitatea de membru titular și președinte de onoare al Academiei Republicii Socialiste România, prin numeroase titluri științifice ale diferitelor universități din străinătate. „Sînt fiu de țăran — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu cu ocazia decernării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din București. Sînt muncitor. Aparțin deci, în mod organic, celor două clase de bază ale societății noastre socialiste. Am devenit intelectual înțelegînd că nu poți fi comunist adevărat, nu poți îndeplini în bune condiții sarcini de răspundere fără a învăța, fără a studia, fără a cunoaște tot ce a produs mai de preț omenirea în domeniul științei și culturii, al cunoașterii”². Condensînd în una și aceeași personalitate interesele tuturor claselor și categoriilor sociale ale societății noastre, ideile și concepțiile agrare ale președintelui României poartă girul unei depline obiectivități științifice, ceea ce constituie un ascendent asupra oricărui alt cugetător agrarian, oricît ar fi de erudit. De pe aceste poziții, secretarul general al partidului are privilegiul de a cuprinde întreaga panoramă a societății, de a înțelege cu deosebită claritate complexitatea problemelor economico-sociale prin prisma intereselor muncitorești, țărănești, ale intelectualității și celorlalte categorii sociale.

Dacă la această premisă esențială a gândirii economice a tovarășului Nicolae Ceaușescu adăugăm și înalta capacitate în mînuirea dialecticii marxiste, înțelegem și mai bine premisele generoase ale aportului său determinant la dezvoltarea creatoare a gândirii economice. Se adeverește, astfel, că rapoartele, expunerile și analizele făcute de secretarul general al partidului, în cei peste 20 de ani care au trecut de la Congresul al IX-lea, au stimulat gîndirea creatoare a partidului, permițînd formularea unor concluzii și măsuri de o deosebită importanță principală și practică, tocmai pe baza profundelor analize materialist-dialectice asupra problematicei economice. Ridicîndu-se împotriva oricăror tendințe de a privi gîndirea marxistă ca un sistem finit, închistat, tovarășul Nicolae Ceaușescu insistă stăruitor asupra daunelor pe care sclerozarea și rigiditatea teoriei le pot aduce practicii sociale, asupra necesității de a aplica cu suplețe legitățile generale ale construirii socialismului la particularitățile naționale, la realitățile de azi și de mîine. „Sînt unii teoreticieni care își arogă dreptul de a da judecăți definitive, după principiul : «le marxisme c'est moi». Nu , nimeni nu poate să afirme : «marxismul sînt eu». Marxism-leninismul nu este proprietatea nimănui ; el este o concepție științifică, și numai în măsura în care toți oamenii politici, toți oamenii de știință, toți oamenii care gîndesc, analizează dezvoltarea socială bazîndu-se pe această concepție, pe ideile materialismului dialectic și istoric,

34 ² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 100.

pot trage concluzii juste despre dezvoltarea societății, pot găsi soluții adecvate problemelor pe care le ridică viața. Mai mult decât oricând, omeneirea are nevoie de gândire creatoare, de oameni care să judece, să reflecteze, să-și exprime părerea despre noile procese sociale”³.

Ideile economice ale secretarului general al partidului, inclusiv cele agrare, receptive la tendințele noi ale contemporaneității, exprimă principiul metodologic materialist-dialectic de a avea întotdeauna în vedere cerințele legilor obiective, modul lor real de acțiune și studierea atentă a condițiilor concrete — economice, sociale, naționale, istorice — pentru a găsi soluțiile cele mai adecvate. Iată de ce, arătând că „nu există un șablon, un model unic pentru socialism”⁴, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că fiecare popor va aduce întotdeauna ceva nou și va construi socialismul potrivit condițiilor în care trăiește, potrivit felului său de a judeca și de a gândi și numai un asemenea socialism va fi împărtășit de popor, va fi trainic și de neînving. O asemenea viziune metodologică constituie o constantă definitorie a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu. Ea și-a găsit ilustrarea încă în activitatea sa desfășurată cu ani în urmă, când, îndeplinind funcții de conducere în domeniul agriculturii, a militat pentru ca în orientarea operei de cooperativizare să fie luate drept temelii, ca forme intermediare, vechile tradiții de lucru în comun ale țăranimii noastre. Pe această bază, partidul nostru a respins, astfel, atît ideea naționalizării întregului pămînt, cît și modelul artelului agricol.

Prin folosirea cu înaltă măiestrie a metodei materialist-dialectice în studierea și soluționarea complexelor probleme ale edificării noii orînduiri, opera teoretică a președintelui României socialiste se înscrie drept un model de înțelegere și aplicare a raporturilor biunivoce dintre infrastructura și suprastructura societății noastre, dintre general și particular, internațional și național, dintre factorii exogeni și cei endogeni ai construcției economice a socialismului, un model de înțelegere a mecanismelor de acțiune a legităților generale și specifice, a contradicțiilor și, respectiv, a soluțiilor pentru depășirea acestora, un model de abordare sistemică a problemelor întregii societăți.

Analizînd aprofundat și în spirit creator procesul construcției economice a socialismului, secretarul general al partidului a evidențiat caracterul unitar, stadial al acestuia, demonstrînd că strategia generală a construirii noii orînduiri trebuie să țină seamă de caracterul, structura contradicțiilor, de legitățile și perspectivele fiecărei etape, să ia în considerare unitatea dialectică dintre tradiție și inovație, îmbinînd armonios prezentul cu trecutul istoric și cu perspectiva de viitor a țării. Pe aceste temelii, „România a parcurs într-o perioadă istorică scurtă mai multe etape: instaurarea puterii democrat-populare, cucerirea întregii puteri economice și politice de către clasa muncitoare în alianță cu țăranimea muncitoare, lichidarea claselor exploatatoare, îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste, desfășurarea cu succes a operei de edificare a orînduirii socialiste, consolidarea societății socialiste și trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate”⁵. Trebuie subliniat faptul că,

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 486.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 476.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, Editura politică, București, 1984, p. 443.

prin concepția științifică cu privire la necesitatea, conținutul și sarcinile etapei de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, secretarul general al partidului „a repus problematica societății socialiste pe terenul real al faptelor și legilor dialectice ale dezvoltării, înlăturînd totodată o serie de reprezentări schematice, simpliste, proprii viziunilor utopice, subiectiviste despre noua orînduire”⁶.

Cunoscîndu-se cu claritate conținutul determinant al fiecărei etape și acționîndu-se în conformitate cu acesta, s-au creat condițiile necesare care au făcut posibilă în țara noastră succesiunea stadiilor construcției socialiste în cadrul unui proces revoluționar unitar. Pe baza acestei orientări s-a putut crea o industrie puternică, modernă, o agricultură socialistă în plină dezvoltare, s-a asigurat progresul armonios al tuturor ramurilor economiei naționale, creșterea avuției socialiste și a venitului național, ridicarea generală a nivelului de viață și de civilizație al întregului popor. Dacă nu s-ar fi promovat cu consecvență și hotărîre această politică de industrializare, ar fi fost greu, dacă nu imposibil, să se asigure, în condițiile actuale, cînd fiecare țară, inclusiv România, resimte urmările crizei economice mondiale, dezvoltarea economiei noastre. Altfel, țara noastră ar fi rămas, vreme îndelungată, într-o stare de înapoiere economică, ceea ce ar fi afectat grav construcția socialistă în patria noastră, munca și viața întregului popor.

Explicarea valorii științifice a operei economice a tovarășului Nicolae Ceaușescu, inclusiv a gîndirii sale agrare, necesită sublinierea rolului definitoriu al premiselor ei teoretice, a largului orizont și a excepționalei puteri de a pătrunde ale creatorului ei în straturile cele mai adînci ale esenței proceselor tehnico-economice, a capacității sale de a dezvălui legitățile care animă și dirijează relațiile de producție.

Locul creațiilor teoretice în istoria gîndirii, în istoria științei este determinat, așa cum se cunoaște, atît de volumul și aria de cuprindere a acestora, cît și de conținutul de idei, de valoarea gnoseologică și aplicativă a concepțiilor și teoriilor dezvoltate sau elaborate, de puterea de pătrundere în esența intimă a fenomenelor, proceselor și raporturilor din universul natural sau social, de gradul de originalitate în abordarea problemelor teoriei și practicii, de libertatea inteligenței omului de știință, a doctrinarului în fața teoriei, de măsura în care conceptele și teoriile create influențează mișcarea ideilor și mai ales acțiunea transformatoare a maselor. Privită prin această prismă, opera secretarului general al Partidului Comunist Român se distinge prin numeroase trăsături care contribuie la definirea locului aparte pe care ea îl ocupă în istoria gîndirii și științei despre societate în general, în istoria gîndirii economice în special: suveranitatea inteligenței cercetătorului și libertatea de judecată față de orice teorie; discernămint și originalitate în investigarea teoriei și faptelor, a proceselor, fenomenelor și raporturilor din realitatea nemijlocită; confruntarea permanentă a teoriei cu practica, cu viața reală, cu mersul obiectiv al istoriei; capacitatea deosebită de analiză și sinteză, multilateralitatea în care sînt abordate problemele studiate; caracterul și conținutul critic al concepției metodologice, al demersurilor metodice de cercetare și al teoriei elaborate; caracterul realist al soluțiilor preconizate pentru rezolvarea problemelor ridicate de practică; caracterul militant, revoluționar al întregului sistem de idei; valoarea universală în discutabilă a concepțiilor elaborate.

Decurge în mod firesc, din însăși substanța operei novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, necesitatea dezvoltării științei românești la nivelul exigențelor contemporane. În acest sens, remarca secretarul general al partidului, trebuie dat „frîu liber gândirii, creației, imaginației, bazîndu-ne însă pe realități, pe studierea cerințelor dezvoltării economico-sociale“, întrucît „știința nu se poate dezvolta decît numai printr-o confruntare liberă a părerilor, a ideilor“⁷. Așa cum precizează tovarășul Nicolae Ceaușescu, „pericolul nu constă în faptul că în cursul unei cercetări se va ajunge de către unul sau altul la o concluzie eronată în științele sociale sau economice, sau la unele soluții nu prea bune în științele tehnice... Nu de aceasta trebuie să ne fie teamă; principala teamă și principalul pericol constau în a nu desfășura activitatea de cercetare datorită fricii de a nu greși, copiind ceea ce fac alții“⁸.

Strîns legată de acestea este și premisa confruntării cu practica a ideilor și concepțiilor economice. În fapt, procesul cunoașterii științifice se bazează pe practică și pe generalizarea teoretică a acesteia. Practica, realitatea reprezintă nu numai punctul de pornire și izvorul cunoașterii științifice, ci și criteriul adevărului teoriilor, deci și „instanța supremă“ care le conferă dreptul de cetățenie în republica științei. „Viața a confirmat — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — multe legități, multe teze generale cu privire la construcția socialistă, dar, totodată, a infirmat o serie de teze, ne-a făcut să înțelegem că unele legități și teze generale nu mai corespund noii etape de dezvoltare a societății socialiste românești“⁹. Dovedind o mare putere de a pătrunde în esența adîncă a proceselor economico-sociale, afirmîndu-și suveranitatea inteligenței și libertatea de a judeca pe baza unor criterii judicioase teoriile existente, confruntînd permanent gîndirea cu realitatea economico-socială, secretarul general al partidului nostru a dezvoltat și îmbogățit substanțial învățătura despre făurirea și dezvoltarea socialismului și a elaborat concepte și teze noi, de mare însemnătate teoretică și practică, inclusiv în domeniul agrar.

Contribuția substanțială, originală a secretarului general al partidului nostru la dezvoltarea teoriei economice și practicii revoluționare, inclusiv în planul economiei agrare socialiste, constituie astăzi un tezaur de mari dimensiuni și inestimabilă valoare, un remarcabil filon al patrimoniului științific național și universal. Această contribuție deosebită se bucură de aprecieri elogioase pe diferite meridiane ale lumii, este analizată în numeroase lucrări de specialitate și dezbătută în reuniuni științifice naționale și internaționale.

Corespunzător concepției sale metodologice de largă deschidere asupra obiectului și funcțiilor științelor economice, în strînsă legătură cu sarcinile concret istorice ale procesului de construcție socialistă, economia agrară este, ca și celelalte științe economice, supusă unor restructurări atît conceptuale, cît și metodologice. Acestea au un caracter obiectiv, impus de permanentele modificări în structura, intensitatea și dinamica fenomenelor și proceselor economice. În concepția P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceaușescu, restructurările economiei agrare a socialismului ca

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 427.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 15, p. 427—428.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 60.

știință economică de ramură, nu trebuie scăpate de sub control și lăsate să se desfășoare spontan, sub cuvînt că, în mod fatal, teoria rămîne totdeauna în urma realității. În acest caz, ce rol mai are știința ? O asemenea optică, care reduce știința la un simplu rol contemplativ, de înregistrare a evenimentelor a fost aspru criticată de partidul nostru, de secretarul său general.

Înfrîngînd tendințele de comoditate și expectativă, proprii stadiului de subdezvoltare a științelor economice din prima perioadă a construcției socialiste, economia agrară a socialismului a înaintat și ea pe un front larg, contribuind în mod substanțial la luminarea drumului în dezvoltarea neconținută a agriculturii. În procesul confruntării sale cu noile preocupări și realități, cu evoluțiile interne și internaționale ale agriculturii, cu concepțiile agrare din alte perimetre de clasă și naționale, cu propria sa dialectică de dezvoltare, gîndirea agrară, ca și gîndirea economică în general, operează restructurări importante. Faptul că, în comparație cu economia politică, obiectul economiei agrare vizează atît relațiile economice pure (îndeosebi regimul proprietății funciare), cît mai cu seamă cele tehnico-economice și politico-economice, specifice agriculturii, face ca, în ciuda unor insuficiente elaborări teoretice și a unor greșeli practice, „unele chiar foarte serioase”¹⁰ — cum le aprecia secretarul general al partidului —, gîndirea agrară, din perioada la care ne referim, să nu fi cunoscut acea stare de „criză”, care se manifestă nu numai în gîndirea economică burgheză, ci, după unii autori, chiar și în cea marxistă¹¹.

După părerea noastră, în paranteză fie spus, prin natura sa, marxismul nu poate fi în criză, ci, mai curînd, unii marxiști. Căci, dacă fenomenul de criză a economiei politice burheze reprezintă un impas al acestei științe de a explica și, mai ales, de a soluționa durabil noile procese și probleme economice apărute, impas determinat de înseși criza sistemului capitalist, socialismul nu cunoaște astfel de bariere, iar funcțiile gîndirii agrare din țara noastră, atît cea cognitivă, cît și cea normativă, n-au făcut necesare nici „achiziții” de la economiștii marxiști din alte țări, nici încorsetarea în scheme tradiționale, nici „autarhia” în acest domeniu, care ar fi stimulat perseverarea în erorile comise.

Dar, dacă n-a cunoscut starea de criză, economia agrară n-a fost scutită de o anumită stare de subdezvoltare, pe care o surmontează în procesul restructurărilor ei. Este vorba de necesitatea abordării științifice a unor probleme noi cu care se confruntă economia socialistă a țării noastre, inclusiv agricultura : reconsiderarea unor concepte și teze ; redimensionarea locului și rolului acestei ramuri ; cerința trecerii de la producția de tip extensiv la cea de tip intensiv ; complexitatea problemelor noii revoluții agrare, ale asigurării unor producții înalte, sigure și stabile și ale aplicării noului mecanism economico-financiar în întreprinderile agricole ; trecerea la autogestiunea economico-financiară în profil teritorial, respectiv autogestiunea și autoaprovizionarea teritorială a populației cu produse agroalimentare și la conducerea unitară a agriculturii, indiferent de sectorul social ; problemele articulării optimului micro cu cel mezo și macroeconomic și a acestora cu optimul social, ale organizării

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 675.

¹¹ T. Postolache, *Restructurări în economia politică*, Editura politică, București, 1981, p. 94—106. Vezi și : Roger Garaudy, *Marxismul secolului XX*, Editura politică, București, 1969 ; Louis Althusser, *Citindu-l pe Marx*, Editura politică, București, 1970.

și sistematizării teritoriului întreprinderilor agricole, ale zonării, profilării, specializării și cooperării, ale integrării agroindustriale, ale organizării și retribuirii muncii, ale apropierii treptate a condițiilor de muncă și de viață rurală de cele urbane ș.a. În rezolvarea acestor probleme s-au făcut, după Congresul al IX-lea al partidului, progrese substanțiale, pe care, dealtfel, le confirmă și succesele agriculturii.

Din impactul acestei științe cu factorii restructuranți (progresele științifice, mutațiile în sistemul economic și modificarea mecanismelor economico-financiare; apariția unor factori restrictivi ai creșterii economice; rolul factorilor exogeni; apariția a noi factori de producție și a noi subiecți ai proceselor economice etc.) au rezultat, cel puțin, următoarele restructurări ale economiei agrare.

Cercetările agrare, atât la nivel micro, mezo, cât și macroeconomic, au fost solicitate în procesul construcției socialiste cu o intensitate fără precedent, creîndu-se, astfel, o doctrină agrară a socialismului, ceea ce reprezintă, practic, o profundă restructurare conceptuală a economiei agrare.

În condițiile generoase, deschise după Congresul al IX-lea al P.C.R. tuturor cercetărilor științifice, și îndeosebi economice, a fost posibilă, prin contribuția hotărâtoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, schimbarea unor modele prestabilite ale economiei agrare, în sensul recunoașterii — pe baza legităților reproducției — a apartenenței agriculturii atât la sectorul producător de bunuri de consum, cât și la cel producător de mijloace de producție, cu toate consecințele ce decurg, în plan practic, din aplicarea legii creșterii cu precădere a producției de mijloace de producție. Și aceasta, pornind de la faptul că, „în condițiile României socialiste, agricultura reprezintă, alături de industrie, o ramură de bază a economiei noastre, că numai dezvoltarea armonioasă — atât a industriei, cât și a agriculturii — poate asigura progresul întregii noastre societăți socialiste, ridicarea bunăstării poporului nostru”¹².

Firește, pe acest temei s-a accentuat necesitatea ridicării agriculturii la nivelul exigențelor, ritmurilor și proporțiilor cerute de dezvoltarea de ansamblu a țării și, înainte de toate, de industrie, proces ce impune accentuarea caracterului intensiv și modern al agriculturii, utilizarea rațională și valorificarea superioară a bazei tehnice-materiale și a resurselor de muncă, concentrarea atenției spre laturile calitative, spre îndeplinirea obiectivelor strategice agrare ale partidului nostru. Este meritul incontestabil al tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi sesizat contradicțiile ce se manifestă între industrie și agricultură și de a fi fundamentat modul de soluționare a acestora, de a fi curmat unele tendințe de subapreciere a agriculturii. „O bună perioadă de timp, în trecut, importanța agriculturii în ansamblul economiei noastre a fost grav subestimată. Aceasta — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — a avut drept consecință neglijarea dezvoltării bazei tehnice-materiale, slaba dotare cu tractoare și mașini agricole, lipsa de preocupare pentru asigurarea îngrășămintelor, a altor produse necesare chimizării agriculturii, ignorarea activității de irigații, în general a lucrărilor de îmbunătățiri funciare”¹³.

Înlăturarea acestor neajunsuri, care au afectat negativ proporția dintre industrie și agricultură, a impus luarea unor măsuri eficiente pen-

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 616.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 246.

tru restabilirea echilibrului dinamic dintre aceste ramuri. Este semnificativ faptul că, în perioada 1966—1983, în condițiile unei creșteri rapide a producției industriale, indicii de devansare a dezvoltării agriculturii de către dezvoltarea industriei au fost mai mici decât în perioada 1951—1965, atât în cazul fondurilor fixe (2,24 ori în 1951—1965 și 1,84 ori în 1966—1983), cât și în cazul producției (3,36 ori, respectiv, 2,90 ori)¹⁴. Pentru cincinalul 1986—1990 s-a prevăzut o creștere cu 61—65% a producției nete industriale și cu 40—45% a celei agricole, adică realizarea unui indice de devansare a dinamicii producției agricole de către cea a producției industriale de 1,15 ori. În măsura în care peste 60% din materiile prime necesare industriei (ușoare și alimentare) sînt furnizate de agricultură și ținînd seama de contribuția agriculturii la formarea și dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului a devenit, totodată, evidentă necesitatea considerării acesteia ca a doua ramură de bază a economiei, de asemenea cu tot ansamblul de consecințe practice implicate.

Preocupată, la început, mai mult de chestiuni macroeconomice, legate de procesul transformării socialiste a agriculturii, economia agrară a acordat, în primele două decenii ale construcției socialiste, problemelor microeconomice o atenție mai redusă, ceea ce a împiedicat-o, în bună măsură, să descifreze și soluționeze raporturile necesare dintre optimul micro și cel macroeconomic din agricultură. Cu toate succesele înregistrate în creșterea producției agricole, ponderea covârșitoare a sporului de producție s-a bazat pe factori extensivi, minimalizîndu-se aportul factorilor intensivi, calitativi și, respectiv, eficiența economică, ceea ce a făcut ca timp îndelungat numeroase unități agricole socialiste să continue a rămîne deficitare, ineficiente.

Pornind de la obiectul economiei agriculturii socialiste și de la sarcinile acestei științe economice de ramură, ca și de la cerințele noii etape de dezvoltare a economiei naționale, inclusiv a agriculturii, din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu a fost conceput și introdus noul mecanism economico-financiar, a cărui esență consistă în asigurarea eficienței economice, în condiții de autoconducere și autogestiune economico-financiară a unităților productive și teritoriale. Încă la plenara C.C. al P.C.R. din 21—23 decembrie 1966, tovarășul Nicolae Ceaușescu a cerut să se pună capăt mentalității economice rudimentare de a menține și finanța activități neeficiente, iar la Consfătuirea pe țară a lucrătorilor din întreprinderile agricole de stat din 25 februarie 1971 a subliniat : „Este timpul să înțelegem că nu-i suficient să obții o anumită producție, ci să ne punem permanent întrebarea : cît ne costă această producție ? Este ea sau nu rentabilă ?”¹⁵. Dezvoltînd această concepție, secretarul general al partidului a abordat problema eficienței economice a tuturor unităților agricole în contextul trecerii la noul mecanism economico-financiar. „Pe baza principiului autogestiunii economico-financiare — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — fiecare întreprindere și unitate economică va trebui să-și întocmească bugetul propriu de venituri și cheltuieli, pornind de la necesitatea asigurării, din activitatea proprie, atât a mijloacelor financiare necesare, cît și a creșterii rentabilității, a beneficiului. Aceasta constituie o

¹⁴ *Anuarul statistic al R. S. România. 1984*, p. 42, 50.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 5, p. 637.

necesitate obiectivă pentru dezvoltarea continuă a societății și ridicarea bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor“¹⁶.

Fertilizate de noul climat, cercetările de economie agrară capătă treptat un caracter interdisciplinar, prin mobilizarea crescândă și utilizarea, cu rezultate fructuoase, a matematicii economice, cercetării operaționale, statisticii, ciberneticii, sociologiei, psihologiei, științei conducerii etc. Avînd atît o funcție cognitivă, cît și o certă vocație normativ-utilitaristă, economia agrară a socialismului a devenit un instrument socialmente indispensabil pentru micro și macro-deciziile de politică agrară ale statului nostru. Beneficiind de o cercetare instituționalizată, această știință și-a adus prețioase contribuții la fundamentarea politicii agrare a P.C.R., înlăturîndu-se, în cea mai mare măsură, caracterul general, tonul apologetic și triumfalist, specific stării de subdezvoltare a acestei științe de pînă la Congresul al IX-lea al partidului. Economia agrară a socialismului este, acum, mobilizată să contribuie ca fiecare localitate a patriei „să devină o adevărată cetate economico-socială, în care oamenii muncii, cetățenii să poată să găsească tot ce au nevoie pentru o viață civilizată, demnă“, iar „fiecare comună să devină comună-oraș, un centru puternic și civilizat al construcției socialiste și comuniste“¹⁷. Deosebita însemnătate a acestei restructurări conceptuale a economiei agrare conferă operei teoretice a președintelui Nicolae Ceaușescu nu numai meritul de originalitate teoretică, ci și meritul practic, acela al autoaprovizionării teritoriale și dezvoltării rurale.

În sfîrșit, economia agrară a socialismului marchează și apariția preocupărilor pentru studierea implicațiilor economice asupra evoluției agriculturii și invers. Această restructurare de concepție a permis conducerii partidului și statului să elaboreze programe, reglementări oficiale și măsuri practice de mare semnificație în acest sens. Importanța deosebită ce se acordă protecției mediului este scoasă în relief și de faptul că Programul partidului consacră un întreg paragraf politicii în domeniul gospodăririi apelor și protejării mediului. Schimbarea de viziune a relației om-natură exprimă o concepție teoretică și practică lucidă, care își găsește reflectarea în faptul că acest document, elaborat cu contribuția determinantă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, subliniază că „partidul va promova o politică consecventă de împiedicare a poluării naturii, de aplicare strictă a prevederilor legii cu privire la conservarea nealterată a mediului înconjurător, asigurînd condiții de viață corespunzătoare poporului nostru, atît în prezent cît și în viitor“¹⁸. Acest program este integrat, sistemic, în strategia dezvoltării economice a țării. De asemenea, în același cadru de preocupări trebuie așezat și Programul național de îmbunătățiri funciare.

În strînsa și indisolubila ei legătură cu problemele și preocupările practice, specifice fiecărei etape a construcției socialiste, gîndirea agrară românească s-a îmbogățit — în procesul restructurărilor amintite — cu o serie de aprecieri, teze, idei și concepții noi, prin care partidul nostru, secretarul său general, a adus contribuții originale, recunoscute și pe plan

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, p. 598.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la cel de-al III-lea Congres al consiliilor populare*, Editura politică, București, 1985, p. 22.

¹⁸ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 79—80.

universal, la dezvoltarea creatoare a gândirii agrare marxiste. Tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a înscris numele în istoria științelor economice, alături de alte idei și concepții novatoare, și prin doctrina „noii revoluții agrare”. Această doctrină formează un sistem coerent de idei, însoțit de măsurile practice corespunzătoare de politică economică, ce îmbogățesc obiectul economiei agrare a socialismului, așezînd definitiv această știință cu fața spre noua revoluție științifică și tehnică în agricultură. De o deosebită importanță teoretică și practică, această doctrină economică se bazează pe concepția materialist-istorică a secretarului general al partidului cu privire la continuitatea procesului revoluționar al construcției noii orînduirii, coroborată cu strategia trecerii la o nouă calitate în toate domeniile vieții economico-sociale din țara noastră, cu sarcinile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, ale lichidării rapide a decalajelor care despart încă România de țările cu economie avansată, ale rezolvării contradicțiilor apărute între producție și consum, industrie și agricultură etc.

Înțelegînd că, „în general, revoluția, procesul de transformare revoluționară a societății nu se încheie odată cu luarea puterii politice”, că aceasta „reprezintă numai o etapă în lupta pentru înfăptuirea idealurilor de dreptate și echitate socială” și că, „procesul revoluționar va continua și în societatea comunistă”¹⁹, tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat, la Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român, conceptul de „noua revoluție agrară”. Deosebită prin locul istoric, anvergura, obiectivele și direcțiile ei de înfăptuire față de prima revoluție agrară, care s-a desfășurat în prima etapă a construcției socialiste și a avut ca obiectiv principal transformarea socialistă a agriculturii, noua revoluție agrară, desfășurată în condițiile noii revoluții științifice și tehnice și ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, este concepută de tovarășul Nicolae Ceaușescu ca un proces complex (tehnic, organizatoric, economic și social) de transformare a agriculturii socialiste într-o variantă a producției industriale, într-o ramură cu productivitate și eficiență economică la nivelul țărilor cu economie avansată.

Concept creator de mare profunzime științifică și valoare operațională, organic implicat în strategia de lungă durată a dezvoltării economico-sociale a patriei noastre, noua revoluție agrară reflectă în mod veridic tendințele și legitățile dezvoltării agriculturii noastre, în condițiile reconsiderării locului acesteia ca a doua ramură de bază a economiei naționale și a noilor ei raporturi cu dezvoltarea industriei. Devenită deja operațională, printr-un set de măsuri și programe instituționalizate, noua revoluție agrară depășește limitele unui simplu concept. Ea a devenit, realmente, o doctrină agrară de primă importanță teoretică și practică.

Conturul științific și aplicabilitatea concretă ale noii revoluții agrare au constituit obiectul unui șir întreg de analize profunde a stării agriculturii noastre, implicînd și comparații cu situația pe plan internațional, după Congresul al XII-lea al partidului. Acordînd, ca de obicei, o însemnătate primordială rolului factorilor interni și, în cadrul acestora, aplicării cuceririlor revoluției științifico-tehnice contemporane, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază că, „Pentru a realiza revoluția în agricultură trebuie să realizăm mai întîi revoluția în știință, în conducerea agriculturii, în modul de a lucra al specialiștilor, al țărănimii. Trebuie să reali-

zăm o revoluție în conștiința tuturor oamenilor muncii din agricultură, astfel încât ei să fie conștienți de forța de care dispun, conștienți că de ei depinde înfăptuirea revoluției agriculturii românești“²⁰. Fundamentînd obiectivele noii revoluții agrare, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia la Congresul al II-lea al țărănimii din februarie 1981: „Ne propunem, de fapt, să realizăm o adevărată revoluție agrară în ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală din satele noastre“²¹.

Gîndirea agrară a președintelui României socialiste pornește de la conștientizarea faptului că, în condițiile revoluției științifico-tehnice contemporane, dezvoltarea cu caracter industrial a tuturor ramurilor producției se impune din ce în ce mai pregnant ca o lege a progresului economic, ca o cerință a lichidării rămînerii în urmă a agriculturii față de industrie, a exigențelor sociale, în general. Prin obiectivele pe care le presupune, acest proces complex — noua revoluție agrară — nu este redus numai la aspectele tehnico-economice ale agriculturii. Fiind vorba de o „revoluție agrară“, și nu numai „agricolă“, conceptul formulat de secretarul general al partidului este multidimensional. Firește, realizarea lui, cu ajutorul pîrghiilor politicii agrare, necesită, în primul rînd, o revoluție a forțelor de producție din agricultură, dezvoltarea și modernizarea bazei tehnice-materiale a acestei ramuri, ca și pregătirea profesională și educativă corespunzătoare a forței de muncă, la nivelul exigențelor noii revoluții științifice și tehnice contemporane, tot așa cum se pune problema și în cazul „noui revoluții industriale“. De aceea, noua revoluție agrară — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „presupune transformarea generală a felului de muncă, de viață și de gîndire al țărănimii noastre cooperatiste, realizarea unei producții agricole care să satisfacă din plin necesitățile de consum ale întregului popor, precum și alte cerințe ale dezvoltării economiei naționale“²².

Noua revoluție agrară are ca obiectiv principal, în viziunea tovarășului Nicolae Ceaușescu, dezvoltarea intensivă a producției, obținerea unor recolte record, în stare să asigure produsele alimentare necesare chiar pentru 40—50 milioane de locuitori. Precizări principale suplimentare a făcut secretarul general al partidului și cu prilejul celui de-al III-lea Congres al consiliilor populare, unde a arătat că, în viitorul cîcinal, în centrul preocupărilor economice în agricultură trebuie să se afle „realizarea unei agriculturi intensive, înfăptuirea noii revoluții agrare, care să ducă la creșterea puternică a producției agricole, la transformarea condițiilor de muncă, de viață ale țărănimii, precum și a modului de a gîndi și de a acționa al întregii țărănime“²³.

Promotor activ al accentuării laturilor calitative, intensive ale dezvoltării economice, tovarășul Nicolae Ceaușescu orientează noua revoluție agrară nu doar spre o simplă mărire a producției, ci spre o creștere care să se concretizeze în sporirea substanțială a eficienței economice în agricultură. În acest spirit au fost fundamentate măsuri tehnice, econo-

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 166.

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 21, Editura politică, București, 1981, p. 420.

²² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 19.

²³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la cel de-al III-lea Congres al consiliilor populare*, p. 13.

mice, organizatorice și politice, menite să asigure reducerea cheltuielilor de producție, îndeosebi a celor materiale, creșterea productivității muncii, a eficienței economice, în general. Evidențiind această preocupare, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă rolul hotărîtor ce revine dezvoltării și modernizării componentelor bazei tehnice-materiale a agriculturii, de care depinde transformarea muncii agricole într-o variantă a muncii industriale. În acest sens s-au adoptat măsuri în vederea înzestrării agriculturii cu o gamă largă, variată de mașini și tractoare, suportul material al mecanizării tuturor lucrărilor agricole, paralel cu cele vizînd ridicarea potențialului productiv al pămîntului, chimizarea agriculturii ș.a.

Totodată, procesul de modernizare a agriculturii este conceput într-o unitate indisolubilă cu activitatea de cercetare științifică, orientată spre producerea și generalizarea unor noi soiuri de hibrizi de cereale, plante tehnice, legume, material săditor pomiviticol, spre ameliorarea efectivelor de animale și elaborarea de noi tehnologii agricole. Promovînd statornic un înalt simț al răspunderii patriotice față de generațiile viitoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu a inițiat elaborarea și punerea în aplicare a Programului național pentru asigurarea unei producții agricole sigure și stabile, prin creșterea potențialului productiv al pămîntului, mai buna organizare și folosire în mod unitar a terenului agricol, a întregii suprafețe a țării, realizarea irigațiilor pe circa 55—60% din suprafața arabilă, a lucrărilor de desecări și combaterea eroziunii solului. Realizarea prevederilor acestui program național va plasa România pe un loc fruntaș în ierarhia europeană și mondială în domeniul îmbunătățirilor funciare.

Deoarece înfăptuirea unei agriculturi intensive, moderne și eficiente este condiționată de calitatea factorului uman, de ridicarea continuă a calificării tehnico-profesionale și a conștiinței economice ale oamenilor muncii din agricultură, de folosirea rațională și eficientă a cadrelor de specialiști, partidul nostru se preocupă de pregătirea și perfecționarea forței de muncă ocupată în această ramură. „Munca în agricultură — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu este cu nimic mai prejos decît în electronică ; dacă vreți chiar, în multe privințe ea este mai importantă“, pentru că „este vorba de cunoașterea biologiei, de cunoașterea tainelor plantelor, deci de cunoașterea tainelor naturii — și aceasta înseamnă un nivel înalt al agriculturii noastre și al lucrătorilor din agricultură“²⁴.

Noua revoluție agrară are, în viziunea secretarului general al partidului, și obiective social-economice foarte importante, care o deosebesc de simpla „creștere economică“ și o plasează în contextul mai larg al dezvoltării. În concordanță cu dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție se desfășoară astăzi un amplu proces de perfecționare a relațiilor de producție, a formelor și metodelor de organizare, planificare și conducere ale producției agricole, fundamentat pe respectarea fermă a noului mecanism economico-financiar. În cadrul acestui proces, o atenție deosebită se acordă raportului dintre proprietatea întregului popor și proprietatea cooperatistă. În concepția partidului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, ambele forme de proprietate socialistă constituie, deopotrivă, temelia relațiilor de producție socialiste. „Cerințele dezvoltării agriculturii socialiste — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — au demonstrat că

44 ²⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 27, Editura politică, București, 1984, p. 514—515.

atît întreprinderile agricole de stat, cît și cele cooperatiste permit o îmbinare justă a intereselor generale și particulare, sînt sectoare socialiste — și ele pot asigura în socialism, și în comunism, dezvoltarea continuă a societății noastre, creșterea producției agricole”²⁵.

Această teză teoretică a deschis alte perspective elaborării și aplicării, în perioada ce a urmat celui de al IX-lea Congres al partidului, unui complex de măsuri unitare menite să reducă decalajele dintre cooperativele agricole și unitățile de stat, să apropie condițiile de muncă și de viață ale celor două categorii de unități. În ansamblul acestor măsuri se remarcă cele privind așezarea pe principii unitare a repartiției după muncă, organizarea și conducerea producției, condițiile de valorificare a produselor agricole etc. Concomitent, se extind legăturile economice dintre cele două forme de proprietate socialistă, accentul punîndu-se pe perfecționarea și diversificarea relațiilor dintre ele, ale raporturilor de integrare a activităților de producție ale unităților componente, în condițiile păstrării autonomiei lor gestionare și de proprietate. Printre aceste măsuri se înscriu și cele referitoare la perfecționarea conducerii agriculturii. O importanță deosebită prezintă crearea consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste, care asigură cadrul organizatoric necesar integrării activității unităților agricole pe un anumit teritoriu, condițiile necesare pentru utilizarea cu eficiență maximă a fondului funciar, a bazei tehnico-materiale și a factorului uman din agricultura socialistă.

Concomitent cu consolidarea și întărirea unităților agricole socialiste, în vederea valorificării depline a întregului potențial agricol al țării, din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu au fost luate măsuri de sprijinire tehnică, materială și organizatorică, de stimulare a producătorilor din zonele necooperativizate, asigurîndu-se astfel sporirea contribuției gospodăriilor individuale, inclusiv a gospodăriilor personale ale țărănimii cooperatiste, la o mai bună aprovizionare a populației cu produse agricole.

Pe fondul întăririi conducerii unitare a întregii economii naționale, partidul nostru s-a preocupat permanent de extinderea participării oamenilor muncii din agricultură la conducerea, gestionarea și dezvoltarea unităților agricole socialiste, de întărirea responsabilității lor față de muncă, de avutul obștesc, de respectarea fermă a principiilor eticii și echității socialiste, preocupare care își găsește expresia în introducerea și perfecționarea principiului autoconducerii, în aplicarea noului mecanism economic în agricultura socialistă. O reflectare concretă o constituie măsurile luate de partid privind funcționalitatea noului mecanism economic, fundamentarea raportului centralism-autonomie, instituționalizarea principiului autoaprovizionării pe plan teritorial. Din inițiativa și sub directa îndrumare a tovarășului Nicolae Ceaușescu s-a elaborat și pus în practică Programul privind autoconducerea și autoaprovizionarea teritorială. Acest program, primul elaborat în istoria planificării teritoriale a țării noastre, este întemeiat pe concepția creșterii producției agricole printr-o utilizare deplină a resurselor din agricultură, prin sporirea răspunderii organelor locale pentru realizarea deplină a funcțiilor agriculturii, în vederea satisfacerii cerințelor economiei naționale, a asigurării consumului populației în concordanță cu principiile unei alimentații raționale. „Programul de autoconducere și autoaprovizionare — subliniază secreta-

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, p. 940.

rul general al partidului — are în vedere întărirea răspunderii comunelor, orașelor și județelor în realizarea bunurilor de consum agroalimentare și industriale necesare unei bune aprovizionări, în raport cu prevederile planului și criteriile alimentației raționale, științifice”²⁶.

Perioada deschisă de Congresul al XIII-lea al partidului marchează o nouă etapă în soluționarea problemelor agriculturii în țara noastră, a cărei specificitate constă în accentuarea caracterului său intensiv. Potrivit directivelor celui de al XIII-lea Congres al P.C.R., în perioada 1986—1990 producția globală agricolă va spori într-un ritm mediu anual de 5,4—5,8%, iar producția netă agricolă cu 7,1—7,5%. Pentru 1990 s-a prevăzut o producție de cereale de 30—33 milioane tone, revenind pe locuitor 1200—1300 kg. Dezvoltarea și modernizarea zootehnicii va constitui o direcție prioritară a procesului de intensificare a agriculturii, în 1990 ponderea ei în totalul producției agricole urmînd să atingă 46—48%.

În vasta problematică consacrată agriculturii străbate ca un fir roșu unitatea dintre politica partidului de dezvoltare a agriculturii, a economiei naționale, în general, și creșterea bunăstării oamenilor muncii. Finalitatea socială a politicii de dezvoltare și modernizare ale agriculturii constituie o coordonată esențială a concepției unitare și vizionare a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Prin întreaga politică de ridicare a nivelului de trai material și spiritual al țărănimii, al tuturor locuitorilor satelor, se are în vedere înfăptuirea unei noi calități a muncii și a vieții, afirmarea plenară a umanismului revoluționar.

Prefigurînd magistral transformările ce le antrenează noua revoluție agrară, secretarul general al partidului subliniază că, prin „aplicarea fermă a cuceririlor științei, a mecanizării agriculturii, a îngrășămintelor și celorlalte substanțe chimice... vom schimba și felul de muncă, de organizare a agriculturii noastre. Aceasta va duce și la o schimbare a nivelului general de cultură și de muncă al țărănimii, la apropierea între munca agricolă și munca industrială, la dispariția deosebirilor dintre aceste două feluri de activități principale din societatea noastră...”, va face ca, într-adevăr, țărănimea cooperatistă, întreaga noastră țărănime să se ridice la un nivel nou, să devină o forță socială nouă, cu o înaltă conștiință revoluționară, cu o temeinică pregătire profesională și științifică, în stare să smulgă solului recoltele cele mai bune”²⁷.

Realizarea obiectivelor strategice ale politicii agrare înscrise în documentele celui de al XIII-lea Congres al partidului va asigura transformarea agriculturii într-o ramură modernă, cu un pronunțat caracter intensiv, integrată armonios în dinamismul și echilibrul economic general, capabilă să-și aducă o contribuție sporită la progresul economic și social al României socialiste. Aceste transformări revoluționare din viața satului românesc reprezintă expresia cea mai elocventă a faptului că politica agrară a partidului nostru, fundamentată pe concepția științifică, novatoare, militantă, de înaltă ținută politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, este în deplină concordanță cu interesele întregii națiuni, cu aspirațiile de progres ale întregului popor.

În lumina doctrinei noii revoluții agrare, contribuțiile determinante ale tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea creatoare a gândirii

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, Editura politică, București, 1984, p. 32.

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 27, p. 498—499.

agrară românești apar în puternica lor lumină. Spirit cutezător și, totodată, practic, secretarul general al partidului a conturat, în acest perimetru de preocupări, obiectul *Economiei agriculturii socialiste a României*, ca știință economică de ramură, precum și sarcinile pe care trebuie să le îndeplinească slujitorii ei. Noua revoluție agrară solicită acum acestei științe depășirea tuturor rămănerilor ei în urmă, pe baza asimilării rapide a cuceririlor revoluției științifice și tehnice în științele conexe, interdisciplinare, dar mai ales în economia politică a socialismului — trunchiul tuturor științelor economice.

Pe baza doctrinei noii revoluții agrare, elaborată de secretarul general al partidului, cercetările de economie agrară sînt orientate în direcția fundamentării măsurilor de perfecționare continuă a forțelor și relațiilor de producție socialiste, a organizării și conducerii unităților agricole, de creștere continuă a eficienței activității economice. În prim-planul cercetărilor de economie agrară se situează studierea creșterii productivității muncii, valorificarea superioară a resurselor pedoclimatice, reducerea consumurilor materiale și de energie, utilizarea intensivă a pămîntului și a fondurilor fixe, sporirea mai accentuată a eficienței și rentabilității producției. O atenție deosebită se acordă problemelor reproducției largite de tip intensiv, ale trecerii la o nouă calitate, superioară, a activității economice din agricultură, perfecționării relațiilor socialiste de producție, ale întăririi și dezvoltării proprietății socialiste, formelor de colaborare și interacțiune dintre unitățile de stat și cooperatiste. Un obiectiv central îl constituie, de asemenea, studierea direcțiilor de perfecționare, în continuare, a mecanismului economico-financiar, pe baza îmbinării organice, armonioase, a conducerii unitare a agriculturii cu autoconducerea și autogestiunea economică a unităților agricole socialiste.

Realizarea, în cele mai bune condiții, a acestor cerințe puse de partid în fața economiei agriculturii socialiste a României este de natură să permită, în plan teoretic, depășirea stării de „subdezvoltare” a economiei agrare ca știință, iar, în plan practic, să contribuie la îndeplinirea cerințelor noii revoluții agrare.

PERFECTIONAREA ORGANIZĂRII ADMINISTRATIV-TERITORIALE A ȚĂRII — NECESITATE A DEZVOLTĂRII ARMONIOASE A SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

VASILE BUDRIGĂ

Piatră de hotar a istoriei noastre contemporane, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român a marcat intrarea țării noastre în cea mai dinamică etapă a evoluției sale istorice. Legată inestimabil de numele și activitatea prodigioasă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, această epocă a produs cele mai profunde mutații în toate domeniile vieții economice, sociale, politice, culturale ale României. Congresul a marcat o etapă nouă, superioară în întreaga istorie a țării noastre și în condițiile în care socialismul a învins definitiv și deplin la orașe și sate — fapt consacrat pe plan juridic și practic de Constituția Republicii Socialiste România, adoptată de Marea Adunare Națională la 21 august 1965, dată ce coincide cu proclamarea Republicii Socialiste România — s-a impus, ca o necesitate legică, obiectivă pentru asigurarea progresului general pe calea socialismului și comunismului a societății românești, trecerea la reorganizarea administrativ-teritorială a țării, măsură de o deosebită însemnătate, elaborată și aplicată cu contribuția determinantă a secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Orientările generale și practice referitoare la noua organizare administrativ-economică a Republicii Socialiste România au fost, mai întâi, precizate în cadrul lucrărilor Plenarei C.C. al P.C.R. din octombrie 1967 și apoi adoptate și dezvoltate de Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1967.

Pe ordinea de zi a Plenarei C.C. al P.C.R. din 5—6 octombrie 1967 s-au aflat probleme de mare importanță pentru asigurarea consolidării orînduirii socialiste în România, cum au fost, între altele, cele referitoare la : 1. Perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale corespunzător noii etape de dezvoltare socialistă a României ; 2. Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României și sistematizarea localităților rurale. În încheierea lucrărilor sale, Plenara a adoptat un important document, intitulat : *Principiile de bază cu privire la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României și sistematizarea localităților rurale*. Plenara a hotărât ca proiectul acestui document să fie supus,

după o largă dezbatere publică, aprobării Conferinței Naționale a P.C.R., a cărei convocare a fost stabilită de plenară pentru data de 6 decembrie 1967.

Documentul adoptat de Plenara C.C. al P.C.R. din octombrie 1967 preciza, în cele trei capitole, necesitatea reorganizării administrativ-teritoriale a țării, formele de organizare administrativă, organele de conducere ale noilor unități administrativ-teritoriale și atribuțiile acestora, problemele legate de sistematizarea localităților rurale, precum și desfășurarea acțiunilor privind realizarea practică a noii organizări a teritoriului și a sistematizării localităților rurale. În document se arăta că împărțirea administrativ-teritorială existentă, stabilită cu mulți ani în urmă, nu mai corespundea noii etape de dezvoltare socialistă a României, impunându-se desființarea verigilor intermediare — regiunea și raionul — dintre organele centrale și unitățile administrative de bază — comuna și orașul —, aceste verigi intermediare creînd paralelisme și suprapuneri de atribuții, îngreunind conducerea întregii activități politice, economice și social-culturale a țării și ducînd, pe de altă parte, la o creștere exagerată, nejustificată a aparatului administrativ.

În continuare, se sublinia că în anii construcției socialiste o mare parte a orașelor se dezvoltaseră ca puternice centre industriale, comerciale și culturale, cu o populație numeroasă și exercitînd o influență crescîndă asupra localităților din jurul lor, multe dintre aceste orașe fiind, în trecut, tradiționale centre administrative, astfel încît menținerea lor în subordinea organelor regionale, care-și aveau reședința în alte orașe, făcea ca ele să se dezvolte necorespunzător rolului lor real, în raport cu localitățile reședință de regiuni — cărora li se alocaseră cele mai multe fonduri materiale și bănești. Pe de altă parte, un număr de 22 centre raionale — peste o cincime din total —, care își aveau reședința în comune rurale, exercitau o influență redusă asupra dezvoltării celorlalte localități din cuprinsul raionului.

S-au manifestat, de asemenea, lipsuri serioase în modul de amplasare teritorială a obiectivelor industriale, în modul de conducere a activității prin diminuarea rolului comunelor și al unor orașe, ca urmare a preluării de către organele regionale a unor atribuții ale acestora, pe care nu le-au putut îndeplini în bune condiții. Dezvoltarea vieții rurale era îngreuiată și de faptul că multe din cele 4 259 comune existente erau unități administrative mici, avînd, în medie, sub 3 000 de locuitori fiecare, încît ele nu dispuneau de puterea economică necesară realizării unor lucrări social-culturale și edilitar-gospodărești de mai mare amploare, iar forța de atracție a centrelor comunale față de satele înconjurătoare era redusă. Populația rurală era dispersată în 14 203 sate (inclusiv localitățile rurale subordonate administrativ orașelor). Din totalul localităților rurale, 72,7 la sută numărau mai puțin de 1 000 locuitori, iar circa 44 la sută sub 500 locuitori, existînd și un număr de 989 sate cu mai puțin de 100 locuitori. Această situație demonstra necesitatea îmbunătățirii structurii administrative a teritoriului țării, corespunzător cerințelor noii etape de dezvoltare socialistă a României.

La baza noii organizări administrativ-economice a teritoriului țării au fost puse următoarele principii generale: 1. Aproximarea conducerii centrale de unitățile administrativ-teritoriale de bază, în acest scop urmînd să se treacă la organizarea administrativ-economică a țării pe județe, ca organe administrativ-teritoriale „pe care să se sprijine direct, în înfăptui-

rea politicii lor, C.C. al P.C.R. și Consiliul de Miniștri“ ; 2. Înființarea de unități administrativ-teritoriale care să permită rezolvarea operativă și competentă a tuturor problemelor, în vederea asigurării dezvoltării puternice și armonioase economice, social-culturale și edilitar-gospodărești a tuturor localităților și care să dispună de posibilități de comunicație cât mai directe între acestea și centrele administrative ; unitățile de bază ale noii organizări administrativ-teritoriale a României erau acum orașul și comuna, cu atribuții sporite în toate domeniile de activitate ; 3. Întărirea comunelor ca unități administrative puternice, capabile să asigure valorificarea superioară a resurselor materiale și umane locale, prin dezvoltarea activităților industriale, agricole, comerciale, meșteșugărești, social-culturale, în vederea creșterii gradului de civilizație materială și spirituală de la sate, apropiindu-l, treptat, de cel de la orașe ; 4. Desființarea verigilor intermediare — regiunea și raionul —, care deveniseră o frână în dezvoltarea generală a localităților, în conducerea eficientă a vieții economice și social-culturale.

S-a indicat ca reorganizarea administrativ-teritorială să țină seama atât de experiența pozitivă, cât și de lipsurile manifestate în activitatea fostelor sfaturi populare și a organelor lor executive, precum și de tradițiile existente în țara noastră în acest domeniu. În acest document de partid s-a relevat necesitatea ca în organizarea noilor unități administrativ-teritoriale să se pornească de la condițiile locale economice, social-politice, geografice, demografice și culturale, iar denumirile lor să fie : județul, orașul și comuna, conform tradiției și experienței istorice, ca și necesităților noii etape. În același timp, s-a arătat că în fruntea noilor unități administrative se vor afla consilii populare județene, municipale, ale sectoarelor municipiului București, orașenești și comunale, având în frunte câte un președinte, care va fi și primarul unității administrativ-teritoriale respective. Consiliile populare — care luau locul sfaturilor populare — urmau să aibă largi atribuții pe plan local, bazându-se, în întreaga lor activitate, pe aplicarea strictă a principiului centralismului democratic, al muncii și conducerii colective, al întăririi răspunderii personale a fiecărui deputat al consiliilor populare pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate, pe conlucrarea largă și permanentă cu cetățenii în rezolvarea diverselor probleme de interes local și general.

Plenara a stabilit și măsurile organizatorice privind desfășurarea acțiunilor de îmbunătățire a organizării administrative și a sistematizării localităților rurale, precizând că îndrumarea și coordonarea acestor acțiuni vor fi asigurate de o Comisie centrală de partid și de stat, iar în fiecare județ de o comisie locală. Comisia centrală avea următoarele împuterniciri : 1. Efectuarea de studii și elaborarea de propuneri concrete privind noua împărțire a teritoriului, analizarea modificărilor ce urmau să intervină în conducerea economiei locale, în aparatul de stat, în repartizarea instituțiilor social-culturale ș.a. ; 2. Elaborarea proiectului unei noi legi de organizare și funcționare a consiliilor populare, a tuturor celorlalte acte normative legate de reorganizarea administrativă a teritoriului. Propunerile concrete privind delimitarea teritorială a noilor unități administrative, cu hărțile respective, urmau să fie supuse dezbaterii publice, înainte de a fi prezentate spre aprobare conducerii de partid și de stat ; 3. Elaborarea criteriilor, studiilor și cercetărilor, a legislației și actelor normative privind sistematizarea localităților rurale. Acest mod de lucru demons-

trează caracterul larg democratic al întregii acțiuni de organizare administrativ-teritorială a țării și de sistematizare a localităților rurale.

Măsurile hotărâte de Plenara C.C. al P.C.R. din octombrie 1967 au fost pe larg dezbătute, completate și aprobate de Conferința Națională a P.C.R. din 6—8 decembrie 1967, ale cărei lucrări și directive au avut la bază orientările de mare valoare principială și practică cuprinse în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, intitulat : *Cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României*. Aspectele privind reorganizarea administrativ-teritorială a țării și sistematizarea localităților rurale au fost analizate pe larg în capitolul V al Raportului, capitol intitulat : *Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale și sistematizarea localităților rurale*, în care au fost dezvoltate principiile de bază ale noii organizări administrative a teritoriului țării și sistematizării localităților rurale, adoptate de Plenara C.C. al P.C.R. din octombrie 1967, evidențiindu-se faptul că : „*Aceste principii și măsuri izvorăsc din necesitatea punerii de acord a organizării administrativ-teritoriale cu schimbările calitative intervenite în dezvoltarea forțelor de producție și în repartizarea lor geografică, în dezvoltarea societății, cu modificările ce s-au produs în structura populației, în profilul, dimensiunile și condițiile de viață ale orașelor, comunelor și satelor de pe întreg cuprinsul țării*”¹.

Dând expresie juridică *Directivelor Conferinței Naționale a P.C.R. din 6—8 decembrie 1967 cu privire la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a țării*, Marea Adunare Națională a dezbătut, în zilele de 15 și 16 februarie 1968, și a votat, în ziua de 16 februarie 1968, trei importante acte legislative, după cum urmează : 1. Legea nr. 1 pentru modificarea unor articole din Constituția R.S.R. ; 2. Legea nr. 2 privind organizarea administrativă a teritoriului R. S. România ; 3. Legea nr. 3 privind asigurarea conducerii locale de stat în unitățile administrativ-teritoriale pînă la alegerea consiliilor populare².

În cadrul ședinței Marii Adunări Naționale din 15 februarie 1968, tovarășul Nicolae Ceaușescu a prezentat o amplă *Expunere cu privire la îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România*, în care au fost analizate pe larg atît principiile generale ale reorganizării administrative, cît și datele concrete ale noii structuri administrativ-teritoriale a României. În legătură cu necesitatea logică a acestor măsuri, în *Expunere* s-a afirmat clar că schimbarea organizării administrativ-teritoriale a țării reprezintă o parte integrantă a ansamblului de măsuri adoptate de Congresul al IX-lea și de Conferința Națională ale partidului pentru perfecționarea conducerii economice și sociale, viața, practica arătînd că progresul general al societății este indisolubil legat de organizarea judicioasă a teritoriului și a administrației locale, care favorizează amplasarea rațională a forțelor de producție pe cuprinsul țării, dezvoltarea armonioasă a diferitelor zone și localități. Perfecționarea structurii administrativ-teritoriale, s-a subliniat în *Expunere*, constituie o pîr-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, Editura politică, București, 1968, p. 581.

² „Buletinul Oficial al R.S.R.”, anul IV, partea I, nr. 16 și 17—18 din 16 și 17 februarie 1968, p. 128—130 și 132—182.

ghie importantă pentru realizarea, la un nivel superior, a funcțiilor organizatorică și politică ale statului socialist, oferă un cadru favorabil progresului economic și social-cultural, creează condiții pentru valorificarea deplină a resurselor și inițiativelor locale, pentru participarea amplă a cetățenilor la conducerea activității de stat, la dezvoltarea democrației socialiste, muncitorești-revoluționare. A fost relevat, de asemenea, modul democratic în care au fost elaborate propunerile privind noua organizare administrativă a teritoriului țării, acestea fiind rezultatul unor studii ample, efectuate cu participarea activă a organelor locale de partid și de stat, a unui număr însemnat de oameni de știință și specialiști — geografi, economiști, sociologi, istorici, etnografi. Propunerile, care vizau ansamblul vieții sociale, viața tuturor localităților au fost supuse unei largi dezbateri publice în presă, în scrisorile adresate de oamenii muncii conducerii partidului și statului. În scopul cunoașterii mai aprofundate a dorinței cetățenilor din localitățile unde s-au propus modificări însemnate, Comisia centrală de partid și de stat a organizat, în aceste localități, ample adunări populare. În urma acestor largi consultări, Comisia centrală a ajuns la concluzia necesității înființării a încă 4 județe, față de cele 35 propuse inițial. La delimitarea județelor s-a ținut seama, totodată, de o serie de propuneri referitoare la schimbarea apartenenței administrative a peste 100 de comune, în funcție de legăturile tradiționale și de căile de comunicație către diferitele centre de județ. „Noua hartă administrativă a țării — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — corespunde pe de-a-ntregul intereselor generale ale societății și ale cetățenilor. Modul în care s-a desfășurat acțiunea de delimitare a județelor reprezintă una dintre cele mai grăitoare expresii ale dezvoltării democrației socialiste, ale participării efective și nemijlocite a maselor la făurirea destinului țării noastre. Se poate afirma cu deplină temei că această organizare administrativ-teritorială a țării este opera întregului nostru popor”³. Secretarul general al partidului a demonstrat, cu date și cifre, că județele reprezintă unități teritoriale complexe din punct de vedere economic și social-cultural, echilibrate ca suprafață, număr de locuitori și potențial economic, capabile să asigure valorificarea maximă a resurselor materiale și umane de pe întreg cuprinsul țării, în scopul ridicării calității muncii și a vieții tuturor cetățenilor.

Pentru realizarea noii organizări administrativ-teritoriale s-a impus modificarea unor articole din Constituția țării, modificare înfăptuită prin Legea nr. 1 din 16 februarie 1968⁴, prin care dispozițiile constituționale privind organizarea administrativ-teritorială, funcționarea și organizarea organelor centrale ale administrației de stat, organizarea și funcționarea organelor locale ale puterii și administrației de stat, ca și denumirea diferitelor organe de stat, legată de noile unități administrativ-teritoriale, au fost modificate în mod corespunzător. Astfel, a fost modificat articolul 15, care prevede acum că teritoriul României este organizat în unități administrativ-teritoriale denumite : județe, orașe și comune, că orașele mai importante pot fi organizate ca municipii, iar municipiul București — Ca-

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 10.

⁴ „Buletinul Oficial al R.S.R.”, anul IV, partea I, nr. 16 din 16 februarie 1968, p. 128—130.

pitala țării — este organizat din punct de vedere administrativ pe sectoare. S-a precizat că organele locale ale puterii de stat vor purta denumirea de consilii populare, renunțându-se la vechea denumire de sfaturi populare, fiind relevate atribuțiile diferitelor categorii de consilii populare, iar durata mandatului deputaților pentru toate tipurile de consilii populare a fost stabilită la 4 ani, în timp ce pînă atunci această durată pentru consiliile populare comunale era de 2 ani. Au fost schimbate și unele prevederi ale Constituției referitoare la organele judecătorești și ale procuraturii — organizate acum la nivelul noilor unități administrativ-teritoriale.

În temeiul Directivei Conferinței Naționale a P.C.R. din decembrie 1967 și în conformitate cu noile prevederi constituționale, Marea Adunare Națională a votat, la 16 februarie 1968, Legea nr. 2 privind organizarea administrativă a teritoriului R. S. România⁵, alcătuită dintr-o *Expunere de motive*, două capitole și 10 articole, plus o *Anexă — Împărțirea administrativă a teritoriului R. S. România*, care cuprinde detaliat componența județelor, municipiilor, orașelor și comunelor. Legea definește, în capitolul I, normele generale de organizare administrativă a teritoriului țării în județe, orașe și comune (art. 1), precizînd, în art. 2, că municipiul București este Capitala României, iar în art. 3—7 sînt arătate elementele caracteristice ale fiecărei unități administrativ-teritoriale.

Județul este definit drept o unitate administrativ-teritorială complexă, alcătuită din orașe și comune — unități de bază ale organizării administrativ-teritoriale a țării —, în funcție de condițiile geografice, economice, social-politice și de legăturile tradiționale ale populației, prin organizarea județelor asigurîndu-se o dezvoltare armonioasă din toate punctele de vedere a orașelor și comunelor (art. 3); orașul este definit, în art. 4, ca fiind centrul de populație mai dezvoltat din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc, avînd multiple legături cu zona înconjurătoare, asupra căreia exercită o influență puternică. Orașele mai importante, cu un număr mare de locuitori și o însemnătate deosebită în viața economică, politică, socială și cultural-științifică a țării sau care au perspective de dezvoltare în aceste direcții pot fi organizate ca municipii. Orașele în care își au sediul organele de conducere ale județelor sînt orașe reședință de județ; municipiului București, celorlalte municipii și orașe mai importante le pot aparține, ca unități distincte, alte orașe și comune situate în imediata lor apropiere și care au legături strînse cu activitatea ce se desfășoară în aceste centre urbane. Comunele respective urmează să fie denumite comune suburbane (art. 6); conform art. 5, comuna este caracterizată drept unitatea administrativ-teritorială de bază, care cuprinde populația rurală unită prin comunitatea de interese și tradiții, fiind alcătuită din unul sau mai multe sate, în funcție de condițiile economice, social-culturale, geografice și demografice. Prin organizarea comunei se asigură dezvoltarea din toate punctele de vedere a localităților rurale; legea mai prevede, în art. 7, posibilitatea constituirii unei categorii speciale de unități teritorial-administrative — respectiv stațiunile balneo-climaterice — alcătuite din acele orașe sau comune care, datorită condițiilor climatice, hidrologice sau așezării lor, prezintă o importanță deosebită pentru ocrotirea sănătății și organizarea odihnei cetățenilor.

⁵ *Ibidem*, nr. 17—18 din 17 februarie 1968, p. 132—182.

Capitolul al II-lea al Legii cuprinde reglementări cu privire la organizarea administrativă a municipiului București, pe sectoare, precum și cu privire la stabilirea nominală a celor 39 de județe și a reședințelor acestora, ca și a celor 45 de orașe organizate ca municipii, în afara municipiului București — adică în total 46 municipii și 141 orașe.

Organizarea administrativă a teritoriului țării a fost definitivată, în ce privește delimitarea municipiilor, orașelor și comunelor, pînă la sfîrșitul anului 1968, acest fapt fiind prevăzut în Legea nr. 55 din 19 decembrie 1968 pentru modificarea Legii nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului R.S. România⁶. Legea nr. 2, cu modificările aduse prin legea nr. 55, este însoțită de un *Documentar*, care cuprinde structura administrativ-teritorială a țării: 39 județe, 47 municipii, 189 orașe, 604 localități componente ale municipiilor și orașelor, 2 706 comune — din care 145 suburbane, și 13 149 sate — din care aparțin nouă municipiilor și orașelor un număr de 232 (vezi tabelul nr. 1).

Tot în ședința din 16 februarie 1968, Marea Adunare Națională a votat Legea nr. 3 privind asigurarea conducerii locale de stat în unitățile administrativ-teritoriale pînă la alegerea consiliilor populare⁷, lege alcătuită dintr-o Expunere de motive și 9 articole. Pentru aplicarea noilor prevederi era necesar să se stabilească norme cu caracter provizoriu, care să asigure conducerea locală de stat în noile unități administrativ-teritoriale pînă la alegerea noilor organe ale puterii locale de stat — consiliile populare, pregătirea delimitării comunelor și orașelor, organizarea alegerilor de deputați în consiliile populare și adoptarea altor măsuri pe plan local. Conform prevederilor legii, activitatea sfaturilor populare regionale și raionale și a comitetelor lor executive înceta la data intrării în vigoare a noilor norme legislative. Pînă la alegerea și constituirea noilor consilii populare județene, conducerea locală în județe era exercitată de consilii populare județene provizorii, alcătuite din deputații fostelor sfaturi populare regionale și raionale, aleși în circumscripțiile electorale cuprinse în limitele fiecărui județ — consilii populare ce au fost convocate de drept în prima lor sesiune de constituire începînd cu data intrării în vigoare a legii, ele urmînd să-și aleagă comitete executive dintre deputați, precum și dintre alți cetățeni care se remarcaseră printr-o bogată activitate obștească și de stat. Comitetele executive erau formate din 15—23 membri, din rîndurile cărora consiliul popular județean provizoriu alegea un președinte și mai mulți vicepreședinți, dintre care unul putea fi prim-vicepreședinte.

Sfatul popular al orașului București și cele 8 sfaturi populare din raioanele de oraș ale Capitalei își continuau activitatea sub denumirea, după caz, de Consiliul popular al municipiului București sau de consiliul popular de sector. Modul de alcătuire a comitetului executiv al Consiliului popular al municipiului București era asemănător cu cel de la județe, iar președintele acestui comitet devenea și primarul general al Capitalei. Comitetele executive ale consiliilor populare de sector erau formate din deputați aleși în consiliile populare respective, precum și din membri numiți, pînă la noile alegeri, de Comitetul executiv al Consiliului popular municipal dintre cetățeni care nu erau deputați, dar care desfășuraseră o bogată

⁶ *Ibidem*, nr. 163—165 din 20 decembrie 1968, p. 1 486.

⁷ *Ibidem*, p. 135—136.

**Situație statistică privind împărțirea administrativă a teritoriului
Republicii Socialiste România⁸ — 1968**

Nr. crt.	Județul	Număr de muni- cipii	Număr de orașe	Numărul loca- lităților componen- te ale munici- piilor și orașelor*	Număr de comune		Număr de sate	
					Total	Subur- bane	Total	Din care apartin munici- piilor și orașelor
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Total		47	189	604	2 706	145	13 149	232
1	Alba	1	8	58	67	1	658	30
2	Arad	1	7	10	67	4	273	7
3	Argeș	1	4	7	94	6	578	10
4	Bacău	2	5	18	80	6	491	—
5	Bihor	1	7	21	87	3	435	—
6	Bistrița-Năsăud	—	4	14	53	—	235	3
7	Botoșani	1	3	7	69	3	338	8
8	Brașov	1	8	14	43	1	150	—
9	Brăila	1	1	2	41	2	142	—
10	Buzău	1	1	2	83	—	485	—
11	Caraș-Severin	1	7	21	69	1	288	7
12	Cluj	3	3	14	74	5	420	—
13	Constanța	1	7	17	49	4	196	2
14	Covasna	—	5	6	33	3	122	11
15	Dimbovița	1	5	13	69	11	338	7
16	Dolj	1	4	10	95	5	380	9
17	Galați	2	2	4	56	5	180	2
18	Gorj	1	4	18	64	3	416	17
19	Harghita	1	8	28	49	3	236	—
20	Hunedoara	3	9	28	57	6	459	31
21	Ialomița	1	3	9	55	1	158	—
22	Iasi	1	3	9	85	5	420	1
23	Ilfov	1	3	4	125	4	418	1
24	Maramureș	2	5	19	62	5	227	14
25	Mehedinți	1	4	19	59	2	347	15
26	Mureș	2	4	26	91	5	487	3
27	Neamț	2	2	13	70	4	347	3
28	Olt	—	5	9	96	3	380	3
29	Prahova	1	13	53	86	10	405	—
30	Satu Mare	1	3	8	56	1	226	5
31	Sălaj	—	4	8	54	—	281	8
32	Sibiu	2	5	13	55	5	175	2
33	Suceava	1	7	16	90	4	396	1
34	Teleorman	1	4	5	84	6	233	1
35	Timiș	2	4	7	76	3	318	4
36	Tulcea	1	4	8	43	—	133	—
37	Vaslui	1	3	9	71	—	456	6
38	Vâlcea	1	7	41	78	1	568	14
39	Vrancea	1	4	15	59	2	331	7
40	Municipiul București	1	—	1	12	12	23	—

⁸ „Buletinul Oficial al R.S.R.“, anul IV, partea I, nr. 163—165 din 20 decem-
brie 1968, p. 1 673.

* În numărul localităților componente sînt incluse și municipiile (orașele) pro-
priu-zise.

activitate obștească și în aparatul de stat. Președinții comitetelor executive ale consiliilor populare ale sectoarelor municipiului București erau și primarii acestor sectoare.

Sfaturile populare orășenești și comunale își continuau activitatea sub denumirea de consilii populare municipale, orășenești sau comunale, iar președinții comitetelor executive ale acestor consilii erau și primarii unităților administrative respective.

Comitetele executive ale consiliilor populare județene provizorii erau împuternicite să facă propuneri guvernului privitoare la delimitarea teritorială a municipiilor, orașelor și comunelor și să ia măsuri pentru buna pregătire a alegerilor generale de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare. Consiliul de Miniștri a fost autorizat să defalce pe județe planurile economice și bugetele fostelor regiuni ; să adopte normele privitoare la numirea secretarilor comitetelor executive ale consiliilor populare ; să stabilească schemele de personal ale consiliilor populare ; să aprobe delimitarea administrativ-teritorială a municipiilor, orașelor și comunelor și să organizeze noile alegeri de deputați.

Structura administrativă a teritoriului țării, stabilită în decembrie 1968, a rămas neschimbată pînă în iulie 1979, cu precizarea că, la data alegerilor de deputați în consiliile populare municipale, ale sectoarelor municipiului București, orășenești și comunale de la 20 noiembrie 1977, numărul comunelor s-a redus de la 2 706 la 2 705, situație valabilă și astăzi.

Unele modificări importante au intervenit la 1 iulie 1979, cînd următoarele orașe reședință de județ s-au organizat ca municipii : Alexandria, Bistrița, Miercurea Ciuc, Sfintu Gheorghe, Slatina, Slobozia, Vaslui și Zalău (lor adăugîndu-li-se municipiul Făgăraș, nereședință de județ), urmînd ca pînă la alegerea noilor consilii populare municipale din aceste localități, consiliile populare să fie formate din numărul de deputați existent. Tot în iulie 1979 a fost redus numărul sectoarelor municipiului București de la 8 la 6.

În urma acestor schimbări, teritoriul țării a fost împărțit, din punct de vedere administrativ-economic, în 39 de județe, 55 municipii, 180 de orașe și 2 705 de comune — după cum s-a constatat și cu prilejul alegerilor generale de deputați de la 9 martie 1980⁹.

Noi modificări în organizarea administrativ-teritorială a României au intervenit în luna ianuarie 1981. Astfel, în cadrul ședinței Consiliului de Stat din 23 ianuarie 1981, desfășurată sub președinția tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii, au fost dezbătute și aprobate propunerile referitoare la unele îmbunătățiri ale organizării administrative a teritoriului țării. Ținînd seama de puternica dezvoltare industrială, social-culturală și edilitar-gospodărească a județelor Ilfov și Ialomița, de necesitatea folosirii cu eficiență maximă a terenului din această importantă zonă agricolă a țării, precum și în scopul asigurării unei mai bune aprovizionări cu legume și fructe a populației Capitalei, Consiliul de Stat a hotărît : 1. Reorganizarea județelor Ilfov și

Ialomița și înființarea următoarelor județe : 1. Județul Giurgiu — cu reședința în municipiul Giurgiu ; 2. Județul Ialomița — cu reședința în municipiul Slobozia ; 3. Județul Călărași — cu reședința în municipiul Călărași ; II. Înființarea Sectorului agricol Ilfov, în subordinea Consiliului popular al municipiului București.

Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, însoțită de o *Anexă* și un *Documentar*, conținând toate modificările intervenite ulterior, a fost republicată la 27 iulie 1981 ¹⁰. Din *Documentar* rezultă următoarea structură a organizării administrative a teritoriului țării : 40 de județe, municipiul București (împărțit în 6 sectoare), Sectorul Agricol Ilfov (subordonat municipiului București), 56 de municipii — inclusiv municipiul București, 180 de orașe, 599 de localități componente ale municipiilor și orașelor — în care sînt incluse și municipiile (orașele) propriu-zise, 2 705 de comune — din care 135 suburbane și 13 124 sate — din care 232 aparțin orașelor și municipiilor. Din iulie 1981 această structură administrativă a teritoriului țării noastre a rămas în esență neschimbată, avînd loc cîteva treceri de comune de la un județ la altul și a cîtorva sate de la o comună la alta din cadrul aceluiași județ, iar în decembrie 1981 numărul orașelor a crescut la 181, în urma organizării orașului Rovinari din județul Gorj (vezi tabelul nr. 2).

Referindu-se la rolul deosebit de important ce a revenit și revine noii organizări administrativ-teritoriale a României în obținerea marilor realizări în opera de făurire și consolidare continuă a orînduirii socialiste în țara noastră, în înfăptuirea neabătută a Programului P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în dezvoltarea puternică și armonioasă a tuturor județelor și localităților țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Cuvîntarea la Plenara C.C. al P.C.R. și a activului central de partid din 24 iulie 1985, a subliniat că : „În perioada celor 20 de ani care au trecut de la Congresul al IX-lea au fost obținute realizări remarcabile în toate domeniile de activitate. România a devenit astăzi o țară industrial-agrară cu o industrie dezvoltată, modernă, cu o agricultură socialistă avansată. În acești 20 de ani, producția industrială a crescut de peste 6 ori, fiind astăzi de 100 de ori mai mare decît în 1944, iar producția agricolă de circa 2 ori și jumătate, fiind de 7 ori mai mare față de 1944. Venitul național a crescut de peste 4 ori, fiind de 32 de ori mai mare față de 1944.

Un rol important au avut reorganizarea administrativ-teritorială, formarea județelor, amplasarea și dezvoltarea industriei, agriculturii, a celorlalte ramuri economice în toate județele și zonele țării” ¹¹.

Toate aceste realizări istorice demonstrează cu puterea faptelor justetea aplicării noii organizări administrative a teritoriului Republicii Socialiste România, înfăptuită din inițiativa și cu contribuția hotărîtoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, rolul acesteia în dezvoltarea pe noi trepte a societății noastre socialiste.

¹⁰ *Ibidem*, anul XVII, partea I, nr. 54—55 din 27 iulie 1981, p. 1—230.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a activului central de partid*, 24 iulie 1985, Editura politică, București, 1985, p. 12.

**Situație statistică privind organizarea administrativă a teritoriului
Republicii Socialiste România¹² — 1981**

Nr. crt.	Județul	Număr de muni- cipii	Număr de orașe	Numărul locali- tăților compo- ne- te ale municipi- lor și orașelor*	Număr de comune		Număr de sate	
					Total	Din care subur- bane	Total	Din care aparțin municipi- ilor și ora- șelor
0	1	2	3	4	5	6	7	8
	Total	56	181	599	2 705	135	13 124	232
1	Alba	1	8	58	67	1	658	30
2	Arad	1	7	10	67	4	273	7
3	Argeș	1	4	7	94	6	578	10
4	Bacău	2	5	18	80	6	491	—
5	Bihor	1	7	21	87	3	435	—
6	Bistrița-Năsăud	1	3	14	53	—	235	3
7	Botoșani	1	3	7	68	3	336	8
8	Brașov	2	7	14	43	1	150	—
9	Brăila	1	1	2	41	2	142	—
10	Buzău	1	1	2	83	—	485	—
11	Caraș-Severin	1	7	21	69	1	288	7
12	Călărași	1	1	2	50	2	154	—
13	Cluj	3	3	14	74	5	420	—
14	Constanța	1	7	17	49	4	190	2
15	Covasna	1	4	6	33	3	122	11
16	Dâmbovița	1	5	13	76	11	361	7
17	Dolj	1	4	10	95	5	380	9
18	Galați	2	2	4	56	5	180	2
19	Giurgiu	1	—	1	57	1	187	—
20	Gorj	1	5	18	64	3	416	17
21	Harghita	2	7	28	49	3	236	—
22	Hunedoara	3	9	28	57	8	459	31
23	Ialomița	1	3	9	53	2	150	—
24	Iași	1	3	9	85	5	420	1
25	Maramureș	2	5	19	62	5	227	14
26	Mehedinți	1	4	14	59	2	344	15
27	Mureș	2	4	26	91	5	487	3
28	Neamț	2	2	13	70	4	347	3
29	Olt	1	4	9	96	3	380	3
30	Prahova	1	13	53	86	10	405	—
31	Satu Mare	1	3	8	56	1	226	5
32	Sălaj	1	3	8	54	—	281	8
33	Sibiu	2	5	13	55	5	175	2
34	Suceava	1	7	16	90	4	396	1
35	Teleorman	2	3	5	83	6	231	1
36	Timiș	2	4	7	76	3	318	4
37	Tulcea	1	4	8	43	—	133	—
38	Vaslui	2	2	9	71	—	456	6
39	Vâlcea	1	7	41	78	1	568	14
40	Vrancea	1	4	15	59	2	331	7
41	Municipiul București	1	—	1	—	—	—	—
	Sectorul agricol Ilfov	—	1	1	26	—	73	1

¹² „Buletinul Oficial al R.S.R.“, anul XVII, partea I, nr. 54—55 din 27 iulie 1981, p. 173.

* În numărul localităților componente sînt incluse și municipiile (orașele) pro-priu-zise.

CONCEPȚIA ROMÂNIEI SOCIALISTE, A PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRIVIRE LA ROLUL POPOARELOR ÎN PROMOVAREA DEZARMĂRII, PĂCII ȘI SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE

GHEORGHE PRISĂCARU

Una din ideile majore care străbate ca un fir roșu întreaga gândire social-politică, precum și neobosita activitate internațională desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, o constituie aceea referitoare la *rolul hotărîtor ce revine popoarelor, tuturor forțelor revoluționare, progresiste și democratice în determinarea evoluției societății omenеști, a cursului vieții politice mondiale*. Pornind de la analiza științifică, de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, a marilor transformări și mutații pe care le-a cunoscut și le cunoaște lumea contemporană, Partidul Comunist Român, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au elaborat o *concepție revoluționară, profund mobilizatoare și optimistă, în legătură cu contribuția reală pe care popoarele de pretutindeni pot și trebuie să o aducă la înlăturarea pericolului unei noi conflagrații mondiale, la făurirea unei lumi a păcii, colaborării și securității pe planeta noastră*.

Cei aproape douăzeci și unu de ani care au trecut de cînd în fruntea partidului și statului nostru se află tovarășul Nicolae Ceaușescu — cel mai iubit fiu al națiunii noastre, personalitate de excepție a lumii contemporane — au marcat, în planul elaborării teoretice și al acțiunii practice, acumulări de substanță, care au îmbogățit, și în acest domeniu, tezaurul de gândire și de experiență revoluționară, au stimulat lupta forțelor revoluționare și democratice, a forțelor realiste din întreaga lume pentru apărarea dreptului națiunilor la viață, la existență liberă și independentă. În rapoartele prezentate la congresele și conferințele naționale ale partidului, în cuvîntările rostite cu prilejul unor forumuri politice naționale, în numeroase interviuri acordate unor prestigioase publicații și rețele de televiziune din diverse țări, precum și în dialogul realizat cu personalități politice de frunte ale lumii contemporane, tovarășul Nicolae Ceaușescu a evidențiat, cu consecvență, importanța deosebită ce revine acțiunii hotărîte a popoarelor în imprimarea unui curs realist politicii

guvernelor, care să conducă la înlăptuirea aspirațiilor de pace și colaborare ale întregii umanități.

Cu încredere și optimism, președintele României socialiste a relevat, de fiecare dată, rolul decisiv al maselor, al opiniei publice, parlamentelor, organizațiilor sindicale, de masă și obștești în promovarea, de către toate statele, a unei politici de pace, împotriva războiului, pentru oprirea aberantei curse a înarmărilor și trecerea la dezarmare, pentru abordarea pe cale politică și nu pe calea armelor a stărilor litigioase și a conflictelor din diferite zone ale lumii, pentru soluționarea globală, prin dialog, a problemelor economice internaționale, pentru asigurarea progresului economic și social independent al tuturor națiunilor, pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, fără nici un amestec din afară.

Sublinierea rolului popoarelor, a tuturor forțelor progresiste și democratice în viața internațională s-a asociat și se asociază, în planul acțiunii practice, cu strălucita și neobosita activitate desfășurată de președintele Nicolae Ceaușescu în direcția unirii tuturor acestor forțe capabile să oprească cursul periculos al evenimentelor spre confruntare și război, să asigure făurirea unei lumi a păcii, progresului și colaborării între popoare. Vizitele realizate de tovarășul Nicolae Ceaușescu pe toate meridianele globului, frecvențele întâlniri la nivel înalt de la București, mesaje și apelurile adresate șefilor de state și guverne, parlamentelor, inițiativele și propunerile — de larg răsunet mondial — în direcția încetării cursei înarmărilor nucleare, promovării dezarmării și păcii în Europa și în întreaga lume reprezintă contribuții de inestimabilă valoare la unirea popoarelor de pretutindeni în lupta împotriva unui război mondial, care au impus în conștiința lumii pe președintele României ca un adevărat „erou al păcii“.

Realitatea demonstrează că toate prefacerile sociale și naționale, soluționarea unor probleme complexe ale vieții internaționale sînt rodul nemijlocit al voinței și luptei popoarelor — factorul decisiv al întregii dezvoltări a umanității pe calea progresului și păcii. Ultimele decenii au adus dovezi de netăgăduit asupra capacității popoarelor de a impune evoluții în consens cu progresul istoric, de a asigura pacea și colaborarea internațională. Au avut loc acțiuni tot mai hotărîte ale forțelor progresiste și antiimperialiste, ale popoarelor pentru obținerea și consolidarea independenței și suveranității lor naționale, pentru lichidarea politicii de dominație și asuprire, pentru o politică de colaborare și pace. „Putem să exprimăm deplina satisfacție — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în discursul solemn rostit, în martie 1985, cu prilejul reinvestirii ca președinte al României socialiste — că datorită luptei forțelor progresiste, antiimperialiste, a popoarelor doritoare de pace — în rîndurile cărora poporul român a fost deosebit de activ — s-a putut asigura, timp de 40 de ani, pacea“¹.

Faptul că timp de patru decenii a fost evitată izbucnirea unui nou război mondial constituie, fără îndoială, rezultatul cel mai de preț al luptei popoarelor, pentru că numai astfel omenirea a putut înregistra noi și însemnați pași pe calea progresului și civilizației, a afirmării libere a națiunilor.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Jurămîntul președintelui Republicii Socialiste România. Discursul solemn rostit la Marea Adunare Națională cu prilejul realegerii în funcția supremă de președinte al Republicii Socialiste România*. 29 martie 1985, Editura politică, București, 1985, p. 20.

Este deosebit de semnificativ faptul că în cuvîntarea rostită la lucrările fazei a treia de la Helsinki, la nivelul cel mai înalt, a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, președintele României socialiste a adus un cald omagiu acțiunii popoarelor, parlamentelor, partidelor, organizațiilor politice și obștești, presei și celorlalte mijloace de informare în masă care au militat și au contribuit la desfășurarea și încheierea cu succes a forumului general-european. „În mod deosebit, doresc să menționez — releva tovarășul Nicolae Ceaușescu de la tribuna conferinței — rolul important pe care l-au avut opinia publică, toate popoarele din aceste țări, cărora se cuvine, în primul rînd, să le adresăm cele mai vii mulțumiri și să le asigurăm că vom acționa și în viitor, în spiritul răspunderii și în cel în care s-au desfășurat lucrările conferinței, pentru înfăptuirea în viață a normelor și principiilor din documentele ce le vom semna astăzi... Îmi exprim convingerea că popoarele vor ști să facă să triumfe pacea și colaborarea pe planeta noastră”².

Teza filosofică marxistă potrivit căreia istoria este, înainte de toate, opera popoarelor a fost îmbogățită de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu elemente noi, originale, rezultate din cercetarea riguroasă a marilor schimbări produse în epoca noastră. Astfel, complexitatea problemelor care confruntă azi omenirea, necesitatea găsirii unor soluții durabile, în conformitate cu interesele și aspirațiile tuturor națiunilor fac mai necesară decît oricînd *sporirea rolului popoarelor în lumea contemporană, impun participarea lor tot mai activă, angajantă și responsabilă la desfășurarea evenimentelor de care depind pacea și progresul umanității*.

Acțiunea hotărîită, combativă a popoarelor este cu atît mai necesară acum cînd s-a ajuns la o agravare fără precedent a situației internaționale, cum nu a mai fost niciodată de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial și, dacă se ia în considerare existența arsenalului nuclear, se poate afirma că o asemenea situație gravă pentru destinele omenirii nu a mai existat niciodată în îndelungata sa istorie.

Lumea contemporană este, așa cum a arătat plastic tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca o mare involburată, străbătută de puternice furtuni politice, militare și economice. Cursa înarmărilor și, îndeosebi, a înarmărilor nucleare cunoaște o intensificare fără precedent, care pune în pericol însăși existența umanității, a vieții pe pămînt; continuă să se manifeste politica de forță și de amenințare cu forță, de consolidare și de reîmpărțire a sferelor de influență; în diferite zone ale globului s-au agravat unele conflicte și au apărut altele noi, care produc nu numai mari pagube și suferințe popoarelor din țările respective, dar amenință însăși pacea și securitatea mondială; se accentuează, în mod periculos, fenomenul subdezvoltării, amplificîndu-se prăpastia dintre țările bogate și cele sărace.

Sutele de miliarde de dolari cheltuite pentru înarmare constituie un contrast dramatic cu sărăcia în care trăiește majoritatea populației din Africa, Asia și America Latină. Statisticile O.N.U. relevă că peste 700 de milioane de oameni de pe aceste continente trăiesc într-o stare alarmantă de sărăcie, iar 450 de milioane dintre aceștia se află în situația de a muri de foame. Cheltuielile militare globale pe două luni ar fi suficiente pentru punerea în aplicare a unui program mondial în vederea lichidării analfabetismului, care afectează, la ora actuală, 800 de milioane

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 1 045—1 046.

de persoane. Peste un miliard de oameni din 66 de țări în curs de dezvoltare trăiesc în zone în care malaria face ravagii, iar zeci de milioane sînt sortiți morții încă la o vîrstă fragedă din cauza lipsei unei îngrijiri medicale adecvate. Cifrele menționate aduc, cel puțin parțial, dovada faptului că cheltuielile de înarmare favorizează menținerea subdezvoltării, privează țările rămase în urmă de resurse indispensabile pentru dezvoltarea lor.

Pe lângă cheltuirea unor sume fabuloase, deturnarea unor cantități de materii prime, materiale și energie, a unor gigantice capacități de producție, cursa irațională a înarmărilor are ca rezultat și irosirea unui uriaș potențial uman, de muncă și creație. Cele 25 de milioane de persoane aflate sub arme, la nivel mondial, ar putea aduce — prin participarea la viața productivă a societății — o contribuție importantă la dezvoltarea națională, la ridicarea generală a nivelului de civilizație al popoarelor. Acestora li se adaugă alte 60 de milioane de persoane implicate, direct sau indirect, în activități legate de armată și peste 500 000 de oameni de știință și ingineri care, în loc să-și dedice cunoștințele și puterea de muncă progresului și bunăstării popoarelor, sînt angajați în producerea unor arme tot mai sofisticate și mai puternice în măsură să distrugă orice urmă de viață pe pămînt. În acest sens, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, consideră că „nimic nu poate justifica — chiar din punct de vedere militar, al armamentelor de care se dispune astăzi — alocarea de noi sume pentru cheltuieli militare. Dimpotrivă, pornind de la răspunderea față de popoarele proprii, față de cauza civilizației, rațional este să se oprească aceste înarmări și să se treacă, sub control ferm, la reducerea lor, păstrîndu-se echilibrul și raportul de forțe fără a se pune în primejdie securitatea nimănui”³.

O situație deosebit de primejdioasă s-a creat în Europa prin trecerea, la sfîrșitul anului 1983, la amplasarea rachetelor nucleare americane cu rază medie de acțiune în unele state din vestul continentului și, ca urmare, trecerea la contramăsuri nucleare de către Uniunea Sovietică și unele țări socialiste europene. În ultima perioadă s-au intensificat măsurile de militarizare a spațiului cosmic, care este de natură să conducă la o nouă escaladare a cursei înarmărilor, reprezentînd un grav pericol pentru viața întregii planete.

Avînd în vedere că armele nucleare pun sub semnul întrebării existența însăși a vieții, supraviețuirea popoarelor, că un eventual război mondial s-ar transforma, inevitabil, într-un război termonuclear, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia, în Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român, că „problema fundamentală a epocii contemporane este oprirea cursei înarmărilor și, în primul rînd, a celor nucleare, trecerea la dezarmare și asigurarea unei păci trainice în lume”⁴. Evidențiînd, așadar, că preîntîmpinarea războiului și asigurarea păcii reprezintă dezideratul primordial al contemporaneității, secretarul general al partidului nostru a descifrat, totodată, opțiunea de bază și direcția prioritară de acțiune a popoarelor, a tuturor forțelor antiimperialiste care se opun cursei accelerate spre o catastrofă nucleară.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 244.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, 19 noiembrie 1984, Editura politică, București, 1984, p. 73—74.

Poziția președintelui Nicolae Ceaușescu față de evoluția politică mondială degajă o mare și justificată încredere în forța popoarelor, în capacitatea acestora de a determina sensul evoluției vieții politice mondiale. „Deși situația internațională este deosebit de gravă — evidențiază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — avem ferma convingere că popoarele, forțele progresiste, democratice, antiimperialiste, realiste de pretutindeni pot opri cursul periculos al evenimentelor spre război, spre o catastrofă nucleară, pot asigura, acționînd unite, afirmarea politicii de dezarmare, și în primul rînd de dezarmare nucleară, de independență, securitate, libertate și pace în întreaga lume”⁵.

Fără îndoială, actuala situație internațională extrem de încordată cere, înainte de toate, oamenilor de stat și politicienilor, tuturor statelor să dea dovadă de înaltă responsabilitate pentru destinul țărilor lor și al întregii omeniri, să facă totul pentru oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, pentru însănătoșirea climatului politic mondial și asigurarea păcii pe Pămînt. Așa cum sublinia, pe bună dreptate, președintele Nicolae Ceaușescu, omenirea are nevoie de oameni politici, de conducători care doresc viața, care iubesc lumea și care, în numele vieții și al oamenilor, să acționeze pentru dezarmare, pentru pace pe Pămînt și în Cosmos.

În același timp, este un adevăr axiomatic că prezentul și viitorul lumii nu pot și nu trebuie să fie hotărîte doar de guverne, de lideri politici sau de diplomați, după cum nici o problemă internațională majoră, de interes vital pentru întreaga omenire nu poate fi, în zile noastre, soluționată durabil doar de un grup restrîns de state. Țările mari — S.U.A. și Uniunea Sovietică — au un rol deosebit în acest sens, dar acestea nu sînt în măsură să soluționeze singure problemele atît de dificile ale dezarmării și păcii, nu pot să hotărască în legătură cu securitatea celorlalte țări. Mutațiile produse în viața internațională, necesitatea găsirii unor soluții viabile, care să se bucure de consensul general, ca și cerința respectării stricte a independenței și suveranității naționale a popoarelor impun participarea activă a tuturor statelor, inclusiv a țărilor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare, nealiniat la înfăptuirea dezarmării și promovarea păcii. Interesele supreme ale popoarelor reclamă ca *oprirea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării să se realizeze în mod democratic, cu participarea activă la dezbateri și decizie, a tuturor statelor, indiferent de potențialul lor economic, demografic sau militar.*

Fără a minimaliza răspunderea factorilor de conducere politică pentru evoluția cursului vieții internaționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază, în chip firesc, *răspunderea cu adevărat istorică ce revine, în condițiile actuale, popoarelor, tuturor forțelor realiste în cunoașterea, dezbateri și soluționarea marilor probleme ale omenirii.*

Adept înflăcărat al diplomației deschise, al informării permanente și obiective a maselor largi populare asupra semnificației și conținutului acțiunilor întreprinse, președintele României socialiste evidențiază că, în zilele noastre, *popoarele au dreptul să cunoască întreaga activitate a guvernelor, tot ceea ce se întreprinde în numele lor pe planul politicii mondiale.* Totodată, ele nu pot să asiste pasive la desfășurarea vieții politice internaționale; masele largi populare au obligația de a-și spune răspicat cuvîntul asupra a tot ceea ce privește prezentul și viitorul popoarelor,

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară cetățenească din Capitală*. 15 martie 1985, Editura politică, București, 1985, p. 39.

destinele omenirii, de a acționa în așa fel încît deciziile factorilor de răspundere să fie în concordanță cu aspirațiile tuturor națiunilor.

Întrucît, între politica de înarmare și război, pe de o parte, și politica de colaborare și pace, pe de altă parte, nu există o cale de mijloc, nici un popor nu poate și nu trebuie să rămînă în așteptare, în afara luptei pentru înfăptuirea dezarmării și eliminarea pericolului unui conflict nuclear devastator. Partidul nostru, secretarul său general, apreciază că, în condițiile în care cursa înarmărilor nucleare riscă să scape de sub orice control, cînd cantitatea de arme de nimicire în masă este suficientă pentru distrugerea de mai multe ori a întregii noastre planete, a nu lua acum poziție hotărîtă împotriva înarmărilor, a manifestărilor politicii de forță, de hegemonie și dominație înseamnă a sprijini, de fapt, politica de război. De aceea, este de datoria tuturor statelor — mari, mijlocii sau mici —, a tuturor popoarelor, a forțelor progresiste și democratice, realiste de pretutindeni de a acționa cu și mai multă energie, cît mai este încă posibil, pentru a salva omenirea de la catastrofa nucleară, pentru făurirea unei lumi de care să se bucure și generațiile viitoare.

Desigur, un rol deosebit de important în această direcție revine statelor posesoare de arme nucleare, îndeosebi Statelor Unite ale Americii și Uniunii Sovietice, care dețin cea mai mare parte a potențialului nuclear existent astăzi în lume, popoarelor din țările respective, care au datoria de a milita și mai activ pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru promovarea unei politici de dialog, de pace și largă colaborare internațională. Tocmai de aceea, România socialistă — prin glasul președintelui său, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a salutat începerea negocierilor sovieto-americane de la Geneva în problemele armamentelor nucleare și spațiale, al căror obiectiv vizează, potrivit Declarației comune din ianuarie 1985, elaborarea de înțelegeri efective îndreptate spre prevenirea cursei înarmărilor în Cosmos și încetarea acestei curse pe Pămînt, limitarea și reducerea armelor nucleare, eliminarea completă, în final, a armamentelor nucleare de pretutindeni. În condițiile în care fiecare dintre aceste două mari puteri dispune de forțe și armamente capabile să distrugă întreaga lume, de succesul sau de nereușita acestor negocieri depinde în cea mai mare măsură soarta păcii și securității întregii lumi.

În același timp, tovarășul Nicolae Ceaușescu a apreciat întîlnirea la nivel înalt sovieto-americană de la Geneva dintre secretarul general al C.C. al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Mihail Gorbaciov, și președintele Statelor Unite ale Americii, Ronald Reagan, ca reprezentînd un moment important al vieții politice mondiale, care a deschis perspectiva continuării tratativelor în problemele armelor nucleare și militarizării Cosmosului. Aceasta demonstrează rolul tot mai important pe care îl are opinia publică, pe care îl au popoarele, care își ridică cu tot mai multă putere glasul pentru pace, pentru înțelegere.

Dar, așa cum sublinia președintele României la sfîrșitul anului trecut, cu prilejul întîlnirii cu șefii misiunilor diplomatice acreditați la București, după Geneva, problemele fundamentale au rămas nesoluționate : „Este adevărat, s-au făcut declarații ; s-a adoptat o declarație-comună, în care cele două mari puteri declară că nu doresc supremația mondială, că înțeleg pericolul nuclear, că sînt gata să reducă substanțial, chiar pînă la 50 la sută, arsenalele nucleare ; s-au luat și alte angajamente privind relațiile bilaterale, care, de asemenea, sînt foarte importante. Dar, în afară de toate

acestea, nu s-a realizat pînă acum nimic concret în direcția dezarmării, a înlăturării pericolului unei catastrofe nucleare”⁶.

De aceea, subliniind că angajamentele asumate de cele două mari puteri la Geneva sînt importante, România a subliniat că popoarele aşteaptă să se treacă la măsuri concrete şi reale de oprire a cursei înarmărilor, de încetare a amplasării de noi rachete nucleare în Europa şi distrugere a celor existente. Întrucît după Geneva nu putem sta liniştiţi, este necesară intensificarea şi mai puternică a acţiunilor politico-diplomatice, unirea tuturor popoarelor, a forţelor realiste, pentru a se ajunge, într-un timp cît mai scurt posibil, la acorduri reciproc-acceptabile şi pentru a se trece de la declaraţii la realizări concrete, la fapte, la măsuri reale de dezarmare nucleară, de dezarmare în general. „Numai așa — evidențiază președintele Nicolae Ceaușescu — întâlnirea de la Geneva dintre cei doi conducători ai Statelor Unite și Uniunii Sovietice își va dovedi importanța ei istorică. Noi sperăm că se va trece în cel mai scurt timp la măsuri concrete în direcția aceasta”⁷.

Este cunoscută, de asemenea, poziția declarată a celor trei state pose-soare de arme nucleare — R.P. Chineză, Anglia și Franța — potrivit căreia ele se vor alătura negocierilor în problema dezarmării nucleare după ce S.U.A. și U.R.S.S. vor fi redus substanțial arsenalul lor nuclear.

Avînd în vedere că efectele negative ale accelerării cursei înarmărilor nucleare și ale stării de încordare pe care aceasta o generează se răsfrîng asupra tuturor națiunilor, că toate țările — fără excepție — sînt victime potențiale ale unui eventual conflict nuclear, secretarul general al partidului nostru subliniază că popoarele celorlalte state nu au dreptul să stea cu brațele încrucișate, așteptînd liniștite rezultatele negocierilor de la Geneva. Aceasta cu atît mai mult cu cît, în cursul primelor două runde de convorbiri sovieto-americane, nu s-a ajuns la nici un rezultat concret; dimpotrivă, a continuat amplasarea de noi arme nucleare în Europa, au continuat măsurile de militarizare a spațiului cosmic. Iată de ce, în scopul asigurării succesului negocierilor sovieto-americane de la Geneva, România a promovat și promovează activ punctul de vedere potrivit căruia toate popoarele, toate statele — mai ales celelalte țări din N.A.T.O. și state participante la Tratatul de la Varșovia — trebuie să se întâlnească, să examineze împreună aceste probleme și să formuleze propuneri concrete de natură să contribuie la realizarea de acorduri corespunzătoare.

În același timp, o mare răspundere pentru pacea în Europa și în lume o poartă popoarele europene pe teritoriul cărora se amplasează acum arme nucleare și care trebuie să acționeze mai hotărît în interesul păcii și al vieții pe planeta noastră, să determine oprirea amplasării rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune și retragerea acestora. „Noi, popoarele europene — subliniază președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, indiferent în ce parte a continentului ne aflăm, în Vest sau Est, în Nord sau Sud, sîntem direct vizate de armamentul nuclear existent și de cel ce ar urma să se amplaseze în viitor !

⁶ „Scînteia”, nr. 13 486 din 31 decembrie 1985.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Convocarea bilanț a activului de bază de comandă și de partid din armată*, 17 decembrie 1985, în „Scînteia”, nr. 13 474 din 18 decembrie 1985.

Noi, popoarele europene, trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea și să spunem un NU categoric rachetelor cu rază medie de acțiune, bombeilor cu neutroni, oricăror armamente nucleare !”⁸.

Rezultat al conștientizării crescînde a opiniei publice mondiale, a popoarelor în legătură cu pericolul războiului nuclear, cu grava primejdie pe care noua escaladare a cursei înarmărilor o reprezintă pentru pacea în Europa și în întreaga lume, în ultimii ani s-a afirmat puternic, pe plan mondial, *o amplă și combativă mișcare de masă pentru dezarmare și pace*. Impresionante manifestări antirăzboinice, prilejuind participarea a zeci de milioane de oameni, s-au desfășurat și se desfășoară în țările socialiste, în țările în curs de dezvoltare, în țările capitaliste dezvoltate, practic în toate zonele globului și în toate țările, fără deosebire de orînduirea lor socială. Semnificativ pentru forța și amploarea acestei mișcări pentru dezarmare și pace este și faptul că, în această mișcare s-au angajat nu numai partide și organizații social-politice, diverse categorii ale populației, lideri politici de prestigiu, personalități marcante ale științei, artei și culturii universale, dar și state, națiuni întregi care dovedesc, prin aceasta, că sînt conștiente de marea răspundere ce le revine în fața istoriei.

Partidul și statul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu au dat o înaltă apreciere marilor mișcări pentru dezarmare și pace din Europa și de pe alte continente — mișcări cărora poporul român li s-a alăturat cu întreaga sa forță — avînd convingerea că ele au o mare însemnătate în oprirea cursei înarmărilor, în salvarea omenirii de la catastrofa nucleară, în asigurarea păcii în lume. Marea manifestație din decembrie 1981 de la București, consacrată dezarmării și păcii, la care au participat peste 300 000 de oameni ai muncii, impresionantele adunări populare, demonstrațiile și marșurile — între care se impun atenției cele desfășurate sub genericul „Tineretul României dorește pacea” —, cele 18 milioane de semnături puse pe „Apelul păcii”, transmis sesiunii speciale din 1982 a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, precum și alte acțiuni desfășurate în întreaga țară au dat glas sprijinului deplin față de activitatea și inițiativele președintelui Nicolae Ceaușescu în direcția eliminării armelor atomice de pe continentul european, hotărîrii poporului român de a acționa, împreună cu celelalte popoare, pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru reluarea politicii de destindere, de pace, securitate și colaborare internațională.

În concepția partidului și statului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, *factorul hotărîtor în măsură să asigure succesul luptei pentru dezarmare și pace, pentru preîntîmpinarea unui nou război mondial îl reprezintă întărirea colaborării și înfăptuirea unității de acțiune a celor mai largi forțe social-politice, a tuturor popoarelor, unirea într-un singur șuvoi a tuturor aceloră cărora le este scumpă viața, cauza păcii și a libertății*. „Să facem totul și să unim puternica mișcare de pace de pretutindeni — subliniază secretarul general al partidului nostru, — într-o uriașă forță care să oprească cursa înarmărilor, să asigure pacea ! Am deplina convingere că popoarele, puternica mișcare de pace — care a cuprins toate categoriile sociale și în rîndul căreia intelectualitatea are un rol important, deoarece înțelege bine ce înseamnă folosirea armelor nu-

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 23, Editura politică, București, 1983, p. 142.

cleare sau a armelor chimice — dispun de forța necesară pentru a pune capăt politicii de înarmări. Să facem totul ca, unind această uriașă mișcare de pretutindeni, să asigurăm pacea, să determinăm șefii de state, șefii de guverne să țină seama de voința popoarelor. Și voința acestora este una — să fie pace, să se respecte dreptul fundamental al fiecărei națiuni la existență, la independență !”⁹.

Cerința și, totodată, posibilitatea înfăptuirii acestei unități decurg, în mod obiectiv, din faptul că un eventual război atomonuclear ar lovi întreaga omenire, efectele ucigătoare ale armei nucleare neputînd fi limitate la o țară, la un partid politic sau la o clasă socială. Așa cum subliniază președintele Nicolae Ceaușescu, armele nucleare nu vor alege și nu vor face nici un fel de deosebire de orînduire socială și nici alte deosebiri ; ele vor duce la distrugerea omenirii, la distrugerea însăși a condițiilor vieții.

În realizarea unității de acțiune a popoarelor, a tuturor forțelor lucide, realiste ale Planetei trebuie să se pornească de la realitatea că *lupta pentru salvagardarea păcii, pentru împiedicarea izbucnirii unei noi conflagrații mondiale cuprinde o mare varietate de forțe sociale, politice și ideologice*. Muncitori, țărani, intelectuali, reprezentanți ai păturilor mijlocii ale populației, reprezentanți ai cultelor religioase, oameni de cele mai diferite convingeri se regăsesc angajate, într-o mare varietate de forme, în ampla mișcare vizînd asigurarea condițiilor pentru dezvoltarea liberă și pașnică a tuturor națiunilor, în lupta pentru dezarmare și pace. Deosebit de activ se manifestă în această luptă tineretul, generație care este destinată să dea, într-un eventual război, cel mai greu tribut de sine. Însăși marcarea, în 1985, sub egida Organizației Națiunilor Unite, a „Anului Internațional al Tineretului : Participare, Dezvoltare, Pace” — rezultat al unei generoase inițiative a României socialiste — semnifică voința tinerei generații de a participa, în mod nemijlocit, la făurirea lumii în care este chemată să muncească și să trăiască, a unei lumi a păcii și progresului.

În primele rînduri ale luptei împotriva politicii imperialiste de forță și dominație, pentru dezarmare și pace se află mișcarea revoluționară, partidele clasei muncitoare, forțele socialismului, care, prin însăși natura lor, sînt purtătoare ale aspirațiilor de pace și înțelegere între popoare și care, dintotdeauna, s-au pronunțat și au acționat pentru făurirea unei lumi lipsită de arme, a păcii și colaborării. Alături de partidele comuniste și muncitorești, de partidele socialiste și social-democrate, lupta împotriva războiului și a cursei înarmărilor reunește, totodată, și alte forțe democratice și progresiste — partide liberale și radicale, ecologiste, democrat-creștine și conservatoare, organizații sindicale și de femei, asociații profesionale — categorii dintre cele mai diverse ale opiniei publice. În unele țări, au apărut, de exemplu, mișcări distincte, în afara structurilor politice tradiționale, care s-au manifestat și se manifestă activ împotriva armelor nucleare, pentru asigurarea dezvoltării pașnice a continentului european și a întregii lumi. Fiecare dintre aceste forțe își aduce contribuția proprie, originală la lupta pentru dezarmare, pentru pace și colaborare internațională și de aceea unitatea de acțiune poate și trebuie să se înfăptuiască pe platforma largă, general-acceptabilă, a luptei pen-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, Editura politică, București, 1984, p. 174—175.

tru preîntîmpinarea unui nou război mondial, pentru salvagardarea vieții pe pămînt.

Deoarece, în zilele noastre, problema războiului și a păcii nu cade în răspunderea exclusivă a unei clase, a unui partid, a unei țări sau a unei ideologii, ci privește, în totalitatea sa, întreaga omenire, *înfăptuirea dezarmării și asigurarea păcii reprezintă obiectivul fundamental al luptei tuturor popoarelor, al tuturor forțelor revoluționare, progresiste și democratice din întreaga lume, indiferent de orientările lor politice, ideologice și filosofice.* Iată de ce tovarășul Nicolae Ceaușescu a adresat, în repetate rînduri, vibrante și mobilizatoare apeluri șefilor de state și guverne, parlamentelor, oamenilor politici, partidelor și organizațiilor democratice, progresiste de pretutindeni, forțelor iubitoare de pace, tuturor națiunilor din Europa și de pe alte continente de a-și uni eforturile — pe deasupra oricăror deosebiri de orînduire socială, de convingeri ideologice și filosofice — pentru a opri drumul spre prăpastia nucleară, spre abis, pentru a determina trecerea la măsuri efective de dezarmare și, în primul rînd, de dezarmare nucleară, pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor la existență, la dezvoltare liberă și independență.

În ansamblul eforturilor depuse de România, de președintele Nicolae Ceaușescu, în slujba cauzei dezarmării și păcii, a promovării unor noi principii de relații între state un loc important îl ocupă problema creării în Europa și în lume a unor zone ale bunei vecinătăți, cooperării și păcii, lipsite de arme nucleare și de baze militare străine, care să asigure condițiile afirmării libere, suverane a tuturor națiunilor. Zonele de pace și înțelegere nu reprezintă, în opinia României, un concept static, pasiv. El presupune acțiuni din partea tuturor statelor, a forțelor social-politice realiste în direcția realizării unei active colaborări — bilaterale și multilaterale — în domenii de interes comun : economic, tehnico-științific, cultural-sportiv, turistic etc. Mai buna cunoaștere reciprocă, schimbul permanent de valori materiale și spirituale, soluționarea în comun a unor probleme care să favorizeze progresul mai rapid al fiecărei țări nu pot decît să stimuleze și să accelereze atingerea obiectivului propus. Prin însuși obiectivul lor fundamental, zonele de pace trebuie să conducă la instaurarea unor relații de tip nou între statele respective, bazate pe respectarea strictă a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității depline în drepturi, neamestecului în treburile interne, nefolosirii forței sau amenințării cu forța, avantajului și întrajutorării reciproce.

În acest sens, cu deosebire în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al P.C.R., țara noastră s-a afirmat ca un promotor statornic, neobosit pentru *transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii, a bunei vecinătăți și colaborării multilaterale între popoare*, pentru a face din raporturile dintre țările acestei părți a Europei un model de relații între state cu orînduiri sociale diferite.

Exprimînd idealurile de pace ale poporului român, unanim împărțite de popoarele din această regiune, și descifrînd comandamentele vitale ale acțiunii politice, președintele Nicolae Ceaușescu a adus, prin gîndirea, inițiativele și activitatea desfășurată, o contribuție de excepțională valoare la cauza transformării Balcanilor într-o zonă a păcii, prieteniei și colaborării, care să permită națiunilor respective să-și consacre integral energiile propășirii lor pașnice. Se poate afirma că nu există luare de poziție a șefului statului român asupra unor probleme internaționale, fără ca aceasta să nu se fi referit la necesitatea instaurării unor

relații noi între popoarele balcanice, a creării unei regiuni lipsite de armament atomic, din care să fie excluse pentru totdeauna războiul, politica imperialistă de forță și dominație. „Considerăm că este timpul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — să trecem la acțiuni concrete în direcția îndeplinirii în Balcani a unei zone fără arme nucleare, fără baze militare străine. Să transformăm Balcanii într-o regiune a colaborării pașnice, să dezvoltăm conlucrarea în direcția dezvoltării economico-sociale a fiecărei națiuni, a ridicării bunăstării fiecărui popor”¹⁰.

Importanța pe care România, președintele Nicolae Ceaușescu, o acordă îndeplinirii acestui obiectiv este determinată atât de învățămintele istoriei, cât și de cerințele stringente ale prezentului.

Experiența trecutului ne arată că diversitatea de origini, de limbi naționale sau tradiții n-a împiedicat popoarele din Peninsula Balcanică să se cunoască, să conlucreze și să lupte împreună pentru îndeplinirea unor aspirații comune. Animate de idealul eliberării naționale și sociale, al unității de stat și neatrănării, ele au conlucrat și s-au sprijinit reciproc în lupta pentru cucerirea și apărarea independenței și suveranității lor naționale, pentru progres și pace. Pe de altă parte, din această regiune — urmare a ciocnirii de interese dintre marile puteri imperialiste și colonialiste — au izbucnit multe conflicte, ceea ce i-a atras tristul renume de „butoi cu pulbere” al Europei. Cercurile imperialiste au cultivat, în trecut, învrăjbirea națională între popoarele balcanice, pentru a-și putea promova mai bine politica lor de dominație și asuprire, pentru a le folosi ca pioni de manevră în promovarea propriilor interese. Or, diferențele și conflictele, disensiunile existente în diverse perioade, au adus grave prejudicii popoarelor din țările balcanice, au frânat dezvoltarea lor economică, servind intereselor marilor puteri imperialiste.

Tocmai de aceea, subliniază președintele României, interesele supreme ale tuturor popoarelor din Balcani reclamă imperios acțiuni ferme pentru realizarea unei largi și fructuoase colaborări între ele, pentru promovarea unor relații trainice de stimă, încredere și respect reciproc, de bună vecinătate, înțelegere și egalitate, pentru soluționarea tuturor problemelor care apar pe cale pașnică, pentru îndepărtarea din peninsula a armamentului nuclear și a prezenței militare străine.

Desigur, Peninsula Balcanică prezintă un tablou variat. Aici se află țări cu orînduiri social-politice diferite, după cum tot aici se învecinează direct state aparținînd celor două blocuri militare din Europa sau state care participă la mișcarea de nealinieri. Important este ca, dincolo de deosebirile de ordin istoric, național sau de orînduire social-politică — care în nici un caz nu trebuie să constituie un obstacol în calea statornicirii unor raporturi prietenești —, aceste țări să realizeze o politică de deplină înțelegere, pace și colaborare activă. O asemenea politică este în interesul dezvoltării fiecărei țări balcanice, al cauzei progresului și securității în Balcani, pe continentul european și în întreaga lume.

Cadrul în măsură să favorizeze asemenea raporturi îl constituie, în opinia României, realizarea unei înțelegeri între țările balcanice care să excludă folosirea forței și amenințarea cu forța în relațiile dintre ele, să se renunțe cu desăvîrșire la orice acțiuni care ar învenina relațiile dintre țările din Balcani, să se considere frontierele actuale ca definitive și de

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 25, p. 65.

nemodificat, să se stabilească o colaborare care să facă imposibil amestecul țărilor imperialiste în această zonă.

Pericolul pe care-l reprezintă pentru omenire, deci și pentru popoarele din Peninsula Balcanică, uriașa cantitate de armament și, cu deosebire, de armament nuclear, acumulată pînă în prezent, a determinat țara noastră să acționeze pentru ca transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii să conducă la eliminarea completă a armamentului nuclear, la lichidarea bazelor militare și retragerea trupelor străine în limitele frontierelor naționale, împreună cu armamentele și tehnica de luptă aflate în dotarea lor. Declarația-Apel a președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu și a președintelui Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, Todor Jivkov, cu privire la realizarea, în Balcani, a unei zone fără arme chimice, adoptată în decembrie 1985 la București, se înscrie ca o nouă contribuție la transformarea Balcanilor și, în perspectivă, a întregii Europe într-o zonă lipsită de o categorie deosebit de periculoasă de arme, la întărirea încrederii și colaborării între țările și popoarele din această regiune.

O importanță deosebită prezintă intensificarea colaborării politice — pe baza respectării dreptului fiecărui popor de a-și organiza viața așa cum dorește —, a celei economice, tehnico-științifice, cultural-sportive și turistice, realizarea unor importante obiective și lucrări de interes comun care să favorizeze progresul fiecărei țări, să contribuie la crearea unui climat de înțelegere și cooperare avantajoasă între toate popoarele din această regiune.

Studii întreprinse de unele instituții internaționale relevă că, după încheierea celui de-al doilea război mondial, în lume au avut loc circa 140 de războaie așa-zis locale și alte conflicte, care au cauzat moartea a peste 25 de milioane de persoane — civili și militari —, mari distrugerii de bunuri materiale, cu consecințe nefaste asupra progresului de ansamblu al unor țări și popoare. Or, în era atomică, cronicizarea alarmantă a actelor imperialiste de recurgere la forță, de promovare a soluțiilor militare pentru rezolvarea unor probleme aflate în dispută, moștenite de la îndelungata dominație colonială, constituie un pericol real la adresa păcii și securității mondiale, a libertății și independenței popoarelor. Toate aceste conflicte și războaie mai mari sau mai mici, fie că au loc în Orientul Mijlociu, Africa, Asia, America Latină sau Europa, riscă să degenezeze — în actualele împrejurări ale interdependenței tot mai strînse ce caracterizează întreaga evoluție a evenimentelor internaționale — într-o conflagrație mondială. Tocmai de aceea, președintele României socialiste, *tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a pronunțat pentru acțiuni ferme din partea popoarelor, a tuturor forțelor revoluționare, democratice și progresiste în direcția repudierii energice a manifestărilor politicii de forță și dominație, de intervenție în treburile interne ale statelor mai slabe, a presiunilor militare și constrîngerilor economice, a tuturor actelor agresive generatoare de grave primejdii la adresa păcii, pentru stingerea focarelor de conflict exclusiv prin mijloace pașnice.* Experiența istoriei demonstrează că orice atitudine de toleranță și pasivitate față de practicile politicii imperialiste de forță și de amenințare cu folosirea forței, față de iluzia posibilității circumscrierii primejdiei unor războaie „locale“ doar la zona teatrului de operațiuni este periculoasă și, totodată, profund dăunătoare pentru cauza păcii, colaborării și securității internaționale.

În acest context se înscrie noua și valoroasă inițiativă de pace a României la Organizația Națiunilor Unite, care răspunde pe deplin năzuințelor de pace și înțelegere ale popoarelor din întreaga lume.

În anul care a marcat împlinirea a patru decenii de la înființarea Națiunilor Unite, plenara Adunării Generale a O.N.U. din 9 noiembrie 1985 a adoptat, în unanimitate, „Apelul solemn către statele aflate în conflict de încetare fără întârziere a acțiunilor armate și de soluționare a problemelor dintre ele pe calea tratativelor și Angajamentul statelor membre ale O.N.U. de a reglementa stările de încordare și conflict, diferendele existente pe cale politică, de a se abține de la folosirea forței și amenințarea cu forța, de la orice intervenții în treburile interne ale altor state“.

Adoptarea acestei propuneri, care poartă amprenta gândirii politice strălucite a președintelui Nicolae Ceaușescu, constituie o contribuție de preț la îmbunătățirea situației internaționale, la promovarea cauzei dezarmării și păcii, demonstrând, totodată, voința tuturor popoarelor de a milita pentru așezarea relațiilor dintre state pe baze noi, ale principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, respectării dreptului sacru al fiecărui popor de a-și alege liber calea propriei dezvoltări.

Evenimentele care au loc pe scena politică mondială pun în evidență cu puterea faptelor că politica de dezarmare, de pace și colaborare nu poate fi menținută și consolidată decât prin lupta permanentă, fără răgaz, a forțelor progresiste și democratice, a popoarelor de pretutindeni. De aceea, poporul român, convins fiind că edificarea noii orînduiri, înfăptuirea cu succes a planurilor și programelor de dezvoltare economico-socială a țării sînt posibile numai în condiții de pace, și-a unit și își unește eforturile cu cele ale popoarelor din întreaga lume pentru înlăturarea primejdiei unui război atomo-nuclear, pentru promovarea securității și colaborării internaționale. *Concepția profund umanistă a președintelui Nicolae Ceaușescu în legătură cu rolul și răspunderea ce revin popoarelor în făurirea unei lumi mai drepte și mai bune pe planeta noastră, a unei lumi lipsită de arme și războaie, oferă substanță și perspectivă luptei poporului român, forțelor democratice și realiste din întreaga lume.*

Pornind de la rolul hotărîtor ce revine popoarelor în asigurarea păcii, securității și progresului umanității, România consideră necesară adoptarea de măsuri — de către fiecare țară — care să conducă la încetarea propagandei militariste și războinice, la educarea tinerei generații, a maselor largi în spiritul idealurilor păcii, înțelegerii și colaborării internaționale. Este important de subliniat că, încă în 1965, Organizația Națiunilor Unite a adoptat, la inițiativa țării noastre, „Declarația cu privire la promovarea în rîndul tinerilor a idealurilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare“ — document care marca interesul organizației mondiale pentru educarea unei generații chemată să modeleze viitorul umanității. Preocupată de asigurarea dezvoltării pașnice a omenirii, țara noastră a făcut din educarea tinerei sale generații în spiritul păcii, prieteniei și înțelegerii între popoare o preocupare de seamă a întregii societăți românești. Sub conducerea Partidului Comunist Român și în baza indicațiilor și orientărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, școala, familia, organizațiile de masă ale tinerei generații — Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România, Asociația Tineretului și Studenților din România pentru Națiunile Unite,

Organizația Pionierilor — acționează consecvent pentru formarea unui tineret conștient de răspunderea ce-i revine în promovarea dezarmării și păcii, participant neobosit la lupta pentru înfăptuirea securității și colaborării internaționale.

Un aspect însemnat al educației pentru pace îl constituie educația pentru dezarmare, menită să conștientizeze opinia publică în legătură cu natura și complexitatea acestei probleme, dar mai ales cu necesitatea întreprinderii de acțiuni practice, concrete în direcția opririi cursei înarmărilor și înfăptuirii dezarmării, în primul rând, a dezarmării nucleare. În acest scop, România a propus organizarea, sub egida Organizației Națiunilor Unite, a unei conferințe mondiale a mijloacelor de informare în masă — radio, televiziune, presă — care să dezbată și să stabilească măsuri corespunzătoare în direcția educării popoarelor, a opiniei publice împotriva înarmărilor și a războiului, a formării unei atitudini active în favoarea dezarmării, securității și păcii.

În mod simbolic, la Forumul național al tinerei generații din România, desfășurat în mai 1985, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea — parafrazând versurile lui Mihai Eminescu — că în popoare e număr și putere, că în ele stau forța și capacitatea de a schimba înfățișarea lumii, de a făuri o Europă a păcii și colaborării, lipsită de arme nucleare, de a crea o lume a oamenilor liberi, stăpâni pe destinele lor. „Popoarele mici și mijlocii — arăta cu acest prilej secretarul general al partidului —, toate popoarele pot face mai mult și pot avea un rol hotărâtor pentru a pune capăt cursei înarmărilor nucleare..., pot pune capăt actualei politici de încordare, de înarmare, pot asigura triumful rațiunii, al păcii și colaborării internaționale“⁴¹. Fără îndoială că, întărind colaborarea și solidaritatea, acționînd în deplină unitate, popoarele de pretutindeni sînt în măsură să înlăture primejdia ce planează asupra vieții lor, să asigure, pentru generațiile de azi și pentru cele viitoare, o lume fără arme și războaie, o lume a păcii și securității internaționale.

24 IANUARIE 1859 — „UNIREA NAȚIUNEA A FĂCUT-O”

24 ianuarie 1859 — „ziua cea mare a veacului“, cum au denumit-o contemporanii —, zi de istorie măreață și de istorică împlinire. O aniversăm pentru a 127-a oară și înțelesurile sale adânci continuă și vor continua să dănuiască în inimile românilor, ca simboluri ale împlinirii unor străvechi năzuințe, ale înfăptuirii unor sfinte și niciodată uitate aspirații ale unui popor ce cunoscuse binefacerile unității cu multe veacuri în urmă, aspirase apoi neîntrerupt la refacerea acestei unități, pe străvechiul pământ al Daciei. Ale unui popor ce-și cunoștea vechimea și permanența pe aceste meleaguri, valoarea culturii și civilizației făurite cu trudă și împotriva tuturor vicisitudinilor. *„Unirea Moldovei și Munteniei și înfăptuirea în 1859 a statului național — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele României socialiste — a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice“.*

Poporul român, scria Nicolae Iorga, „prin strămoșii săi, își are rădăcini de patru ori milenare : aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră“. Un mare adevăr, rostit în puține cuvinte. Puține, dar cuprinzătoare în a exprima un ideal peren — conștient de tradițiile sale glorioase, de dreptatea cauzei sale, poporul român vedea în unitate, în îndepărtarea unor fruntarii nefirești și vremelnice, menținute conform unor interese străine lui, în unitate și neafrinare, deci, însăși cheia propășirii, a afirmării sale libere în concertul popoarelor lumii, așa cum îi dădea dreptul istoria sa.

Iată de ce lupta poporului nostru pentru unire, pentru independență se confundă cu însăși istoria noastră. Iată de ce istoria noastră înglobează ca momente de cea mai mare însemnătate luptele pentru unire, marile bătălii ale suveranității. Iată de ce marea izbîndă de la 24 ianuarie 1859 s-a înscris în marea carte a neamului ca un eveniment cu ample rezonanțe și istorice semnificații.

În fapt, ce doreau românii în 1859 ? Ce puteau ei obține într-o conjunctură internațională complexă și, îndesebi, cum își puteau afirma dorințele într-o Europă dominată de interesele contradictorii ale marilor puteri ? Ei doreau atunci, mai presus decît orice, *unirea*, fie ea chiar parțială, prin întrunirea într-un stat modern român a Țării Românești și Moldovei, după care istoria, urmîndu-și cursul firesc, iar lupta națională continuîndu-și greul și neostoitul drum, să conducă la făurirea statului național unitar român. Dorință firească, legitimată de multe „veacuri de trude, de suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși“, așa cum definea Nicolae Bălcescu traiectul epopeei naționale românești.

Lupta românilor pentru unitate statală străbate din adîncuri de istorie. Ea a constituit, mai exact spus, o luptă pentru refacerea unității din vremea iluștrilor noștri strămoși Burebista și Decebal, atunci cînd țara străbunilor geto-daci — „cei mai viteji și mai drepti dintre traci“ — forma un singur corp politic unit și independent.

Năzuința spre refacerea acestei unități s-a manifestat permanent, ea străbătîndu-ne ca un fir roșu întreaga istorie. S-a îngemănat această năzuință cu aceea a independenței, puternic ilustrată de luptele neîncetate purtate de români, sub conducerea iluștrilor lor voievozi, întru apărarea gliei strămoșești. Rezultatul lor s-a reflectat în menținerea ființei statale românești — bază temeinică pentru năzuința spre unitate, năzuință pe care Mihai Viteazul, în 1600, a transpus-o în fapt, devenind primul voievod ce reîntregea vechea Dacie, primul domn, după aproape cincisprezece veacuri, al tuturor românilor. Fapta lui, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, a devenit „un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național“.

Din șirul de bravi continuatori desprindem figura de erou și martir a lui Horea, conducătorul revoluției din 1784. Ridicînd la luptă Transilvania, el avea în vedere, totodată, să-și unească forțele cu acele ale Țării Românești și Moldovei, pentru ca, împreună, să lupte atît pentru emanciparea socială a poporului român, cît și pentru refacerea unității țării. Emisarii săi au trecut munții spre a obține sprijin frățesc pentru cauza Transilvaniei, iar cete de țărani de la sud și est de Carpați erau gata să intre în Transilvania, prin trecătorile munților. Prin aceasta, evenimentele revoluționare depășeau granițele Transilvaniei, cauza celor ridicați la luptă devenind o cauză generală românească. Drept urmare, lui Horea i s-a atribuit titlul de *Rex Daciae* (*Regele Daciei*). Numai prin acțiunile comune ale habsburgilor și otomanilor a fost împiedicată extinderea șuvoiului revoluționar în Țara Românească și Moldova, ca și sprijinul Principatelor Dunărene pentru Transilvania revoluționară. Referindu-se la personalitatea lui Horea și la țelurile naționale ale luptei pe care a condus-o, Karl Marx avea să scrie că Horea urmărea „eliberarea neamului său“, el fiind „simbolul renașterii Daciei“.

Flacăra revoluției a preluat-o, apoi, Tudor Vladimirescu. Declanșînd revoluția națională și socială în Țara Românească, Tudor era conștient de necesitatea colaborării cu Moldova, „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege“ și, „fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutîndu-ne unii pe alții“. Iar în Transilvania, unde amintirea lui Horea era încă vie, revoluția condusă de Tudor a stîrnit, de asemenea, un puternic ecou în rîndurile românilor. Tudor, sau, cum îl cunoșteau transilvănenii, Todorăș ori Todoruț, era așteptat cu nerăbdare în acest teritoriu românesc, pentru ca, împreună, să

Perioada dintre revoluțiile din 1821 și 1848 este marcată de o puternică intensificare a luptei poporului român pentru unitate și independență. Ea a îmbrăcat forme și modalități diverse de exprimare. Apar publicații cu denumiri prin ele însele semnificative : „Dacia literară“, „Magazin istoric pentru Dacia“, „România“, la care colaborează intelectuali români din toate provinciile țării, se constituie societăți cu scopuri naționale : „Frăția“, „Asociația literară a României“, „Societatea studenților români de la Paris“, „Tinăra Dacie“, „Tinăra Românie“ ; se înfiripează o tot mai puternică Partidă națională, ce-și definește, în 1839, un program denumit, simbolic, „Act de unire și independență“ ; au loc mișcări revoluționare sub conducerea lui Ion Cîmpineanu, Dimitrie Filipescu, Leonte Radu, iar peste Carpați, consemnează agenții consulari, „românii trăiesc cu speranța de a se uni cu frații lor din Moldo-Valahia“. Este epoca în care românul muntean Ion Heliade Rădulescu invoca principiul unirii, în cuvinte de aleasă simțire patriotică și într-o frumoasă limbă românească : „Coboară-se pacea și fericirea peste mult suferitoarea noastră patrie ! Fie lacrimile și necazurile ei cele îndelungate și pline de deznădăjduire auzite... Împărățească sfinta Unire în brațele ei cele ostenite și dreptatea însoțească toate păsurile și săvârșirile rumânilor, ca să fie ei toți frați și toți să se bucure de drepturile pământului lor celui blagoslovit !“ ; cînd românul moldovean Costache Negri exprima aceeași idee în cuvintele : „Trăiască Moldova ! Trăiască Valachia ! Trăiască România unită !... În visurile mele, înflorit se arată viitorul României. Sintem milioane de români răzlețiți ! Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare ? Unirea. Numai Unirea ! Să trăiască Unirea românilor !“ ; iar românul transilvan George Barițiu aprecia că „Unirea și unimea națională sint bunuri mari, importante și însuflețitoare, care nu cer mai mult decît voința tare de a fi și a rămînea un singur popor : domnitorul, aristocratul, preotul, ostașul, plugarul, meseriașul, bărbatul, femeia, bătrînul, junele, pruncul, toți naționali, toți frați vorbitori ai *unei limbi* păstrate de străbuni și veacuri, toți fii ai unui popor păzitor de legile morale, iubitor al semenului său“. Toate acestea au pregătit și prefăcut marea și unica ridicare la luptă a întregului popor român la 1848.

Eveniment crucial în istoria noastră națională, revoluția română din 1848 — desfășurată unitar pe cuprinsul meleagurilor românești — a pus cu putere în evidență, așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „*uriasul potențial revoluționar al poporului român, receptivitatea lui la ideile inovatoare, de progres, năzuința fierbinte spre libertate socială și națională, spre unitate*“.

Adeziunea unanimă a națiunii întregi la aceste înalte idealuri este atestată de programele revoluției, de participarea activă a maselor largi ale poporului, ca forțe motrice în fluxul unic și continuu al procesului revoluționar, de permanențele legături dintre conducătorii revoluției, personalități marcante ale istoriei poporului român — Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, Simion Bărnuțiu, Eftimie Murgu, Al. I. Cuza și mulți alții —, de intensa campanie propagandistică, desfășurată îndeosebi prin intermediul presei („Pruncul român“, „Poporul suveran“, „Gazeta Transilvaniei“, „Organul național“ și multe altele), în care problema unității românilor a fost dezbătută pe larg, ca un *drept* și o *necesitate istorică*, unanim acceptate și năzuite de întregul popor. Pentru că, scria Nicolae Bălcescu, de realizarea unității și a independenței naționale este strîns legată libertatea socială, iar această libertate dinlăuntru „e peste putință de a se dobîndi fără libertatea din afară,

libertatea de sub dominarea străină“, fapt confirmat pe de-a-ntregul de istorie.

Documentele fundamentale ale revoluției — programele, în fapt părți inseparabile ale unui singur complex programatic românesc — au înscris unitatea națională ca pe un obiectiv revoluționar fundamental, chiar dacă unele dintre ele îl limitau atunci doar la cerința unirii, într-o primă etapă, a Țării Românești cu Moldova, mai lesne realizabilă, datorită faptului că cele două Principate se aflau sub același regim de suzeranitate (otomană), și sub același protectorat (țarist). Astfel, în *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei* se proclama „Unirea Moldovei și Valahiei într-un stat neatârnat românesc“, formulă ce viza, deci, atât unirea cât și independența, iar în *Dorințele Partidei naționale în Moldova* se sublinia că cele două Principate doresc „Unirea în libertate, o rînduială în propășire“, cerință „dictată atât de vederat prin aceeași origine, limbă, obiceiuri și interese“ și care întruchipa „cheia bolții, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național“.

Dar obiectivul unirii depline este și el prezent în programele revoluției. În *Proclamația de la Islaz*, de pildă, care se adresa „unei nații de mai mult de 8 milioane de suflete“, adică populației meleagurilor românești în întregul lor ; ca, de altfel, și programul revoluționar transilvan de la Blaj care, vorbind în numele românilor din această străveche provincie, preconiza „independența națională“, ca un prim pas pe calea unirii și neatârării națiunii române de pe ambele versante ale Carpaților.

Unirea tuturor românilor sau, pentru început, a Țării Românești cu Moldova, apare ca o dominantă și în dezbaterile de idei purtate de presa de la 1848. „Uniți-vă cu noi, toți de dincolo de Milcov — scria „Pruncul român“ în articolul-apel, semnificativ intitulat *Către frații noștri din Moldova*, ce amintea, peste timp, de înflăcărata chemare a lui Tudor Vladimirescu — ; peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și a libertății. Munteanul și moldoveanul sînt toți români, sînt frați, o singură nație. Să ne dăm mîna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții. Uniți vom fi tari ; uniți vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre... Trăiască libertatea ! Trăiască România !“

O națiune, scria în acele zile de glorie „Poporul suveran“, „nu poate fi liberă cu desăvîrșire pînă cînd se mai află o parte dintr-însa sub jugul despotismului“. Tot așa, „România toată, această mare familie de frați, nu poate fi fericită, nu poate fi tare și puternică, decît numai prin unire ; prin unire numai vom alcătui un stat care nu are a se teme de nici o putere străină și care să fie considerat între celelalte staturi libere“.

Idealul suprem al unității național-statale a fost afirmat cu vigoare în tot timpul desfășurării revoluției, la marile adunări populare și naționale de la Iași, Blaj, Islaz, București, Lugoj, pe întregul parcurs al guvernării revoluționare din Țara Românească sau din Transilvania, în Apusenii apărați eroic de moșii lui Avram Iancu.

La Blaj, toți cei peste 40 000 de participanți la Marea Adunare Națională năzuiau spre unitatea românească. Îmbărbățați de discursurile înflăcărate ale lui Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Al. Papiu-Ilarian, masa participanților, alcătuint cea mai mare întrunire populară din întreaga Europă cuprinsă de revoluție, era convinsă că „De acum Ardealul nu mai e Ardeal, ci România“ — așa cum scria gazeta blăjeană „Organul național“. Din piepturile lor a răsunat istorica chemare : „Noi vrem să ne unim cu Țara !“. Iar filfiirile tricolorului arborat la Blaj, avea să scrie revoluționarul sas Stephan Ludwig Roth, „trebuia să fi făcut inimile din Iași și București să bată la unison“. Sintetizînd semnificativele

acțiuni ale Blajului, simbolul „Daco-României“, Nicolae Bălcescu aprecia că „era scris în fundul inimii fiecărui român : mîntuirea de sub orice domnire străină prin unitate națională“.

Izbînda revoluției în Țara Românească, moment fundamental al revoluției române, a fost întîmpinată cu vie satisfacție de românii de pretutindeni. Această victorie, îi scria un român transilvănean lui Al. G. Golescu, „ne dăte și nouă un nou motiv de viață și ne-am bucurat mult“. Deviza noastră, continua el, trebuie să fie „formarea Daciei“, iar pînă la atingerea acestui țel, „mîntuirea românilor atîrnă de unirea și bunăstarea Principatelor“ (Țării Românești și Moldovei — *n.n.*).

Sentimentul unității de aspirații, transpus pe terenul acțiunii comune pentru apărarea revoluției, a generat planuri de sprijinire a guvernului revoluționar de la București. Eftimie Murgu încredința pe Nicolae Bălcescu că mii de bănațeni erau gata să ofere ajutorul lor Țării Românești și Moldovei, iar „Gazeta de Transilvania“ scria că, în caz de atac străin, „frații transilvani vor alerga să apere cauza naționalității române“.

O semnificație deosebită a avut folosirea, de către guvernul revoluționar muntean, în cadrul corpului comisarilor de propagandă, a unui mare număr de români din Transilvania, care au contribuit la cimentarea sentimentului unității naționale în masele poporului român.

După cum este știut, revoluția a fost înăbușită. Nu de către forțele retrograde interne, slabe și incapabile să se opună unui întreg popor, ci de coaliția contrarevoluționară a marilor puteri — a imperiilor otoman, țarist și habsburgic. Aceasta însă n-a putut stinge voința de unitate și libertate a poporului român, n-a putut opri un proces istoric cu multiseculare tradiții. Istoria va confirma cu strălucire continuitatea și izbînda luptei românilor pentru o patrie unită, neatîrnată și prosperă, adevărurile cuprinse în profeticele cuvinte ale lui Nicolae Bălcescu : „România noastră se va înfăptui. Am o credință adîncă“.

În perioada de după revoluție, idealul unității a continuat să fie prezent, cu și mai multă vigoare, în inima tuturor românilor. Pe fundalul unei puternice stări revoluționare, nestinse de ocupația străină — cu întregul ei cortegiu de teroare și silnicii —, toate forțele vitale ale națiunii române acționează, într-un sens unic și în proporții de masă, către unire. Siliți de împrejurările vitrege ale înăbușirii revoluției să emigreze, conducătorii revoluționari au început o vastă campanie pentru atragerea opiniei publice europene, a cabinetelor marilor puteri alături de cauza poporului român. Au fost editate publicații cu denumiri semnificative — „România viitoare“, „Junimea română“, „Republica română“ —, s-au stabilit legături cu Comitetul Central Democratic European, ce acționa pentru recunoașterea năzuințelor naționale ale popoarelor, au fost larg popularizate drepturile istorice ale românilor, așa cum erau ele confirmate prin Capitulațiile încheiate cu secole în urmă cu Poarta otomană, puterea suzerană.

Ca urmare a războiului Crimeii, încheiat cu înfrîngerea Rusiei țariste, dar și cu slăbirea Porții otomane, lupta națiunilor pentru libertate și unitate s-a intensificat. În acest context, problema Unirii Principatelor Române intră în prim-planul relațiilor și dezbaterilor internaționale, determinînd, din partea marilor puteri, poziții diverse, în funcție de propriile interese — de moment și de perspectivă.

Prusia și Sardinia, interesate în unificarea statelor naționale — Germania și, respectiv, Italia —, au susținut unirea românilor ; Franța s-a situat pe aceleași poziții, văzînd în lupta diplomatică din jurul chestiunii Principatelor Române un prilej de reafirmare a sa ca mare putere, după

slăbirea prestigiului ei datorită destrămării imperiului clădit de Napoleon; i s-a alăturat, apoi, și Anglia. Pe poziții net potrivnice unirii s-au situat Imperiul otoman — pentru care Unirea Principatelor urma să ducă, în chip firesc, la independența statului național român și, deci, la desfacerea completă a raporturilor acestuia cu Turcia, și Imperiul habsburgic — temător că unirea ar fi fost urmată de atragerea Transilvaniei într-un stat român unitar, fapt care ar fi condus la începutul dezmembrării monarhiei habsburgice.

Aceste poziții divergente au făcut ca la Congresul de pace de la Paris din 1856 să se adopte, în chestiunea românească, o soluție de compromis și de așteptare din partea marilor puteri — aceea a „consultării” românilor în legătură cu viitorul statului lor. S-a preconizat convocarea unor Adunări ad-hoc, la București și Iași, alcătuite din deputați ai tuturor claselor sociale, care să exprime atitudinea muntenilor și moldovenilor, să formuleze propuneri unei Comisii europene ce cuprindea delegați ai celor șapte puteri, sub a căror garanție colectivă au fost trecute Principatele Române, odată cu desființarea protectoratului țarist.

Pregătirea alegerilor pentru Adunările ad-hoc au pus în evidență voința neștrămutată de unire a românilor din cele două Principate. S-au constituit Comitete Centrale ale Unirii la București și Iași, au fost editate publicații unioniste, broșuri și foi volante cu conținut unionist. Unirea, scria, de pildă, „Steaua Dunării”, este „însuși principiul existenței nației noastre, al înaintării, al demnității, al viitorului poporului nostru”.

Ampla mișcare populară pentru unire a făcut posibilă respingerea unor manifestații potrivnice, cum a fost încercarea caimacamului din Moldova de a falsifica alegerile. În acest fel, Adunările ad-hoc s-au întrunit, în 1857, ca forumuri reprezentative, menite să dezbată și să adopte hotărîrea unirii Țării Românești și Moldovei. Ideea era clar exprimată atât în programul unioniștilor moldoveni („Să ne dăm cu toții mîna, aducîndu-ne aminte că sîntem fii ai aceleiași țări, că același sînge curge în vinele noastre, că același viitor ne așteaptă pe toți... Să trăiască România unită”), cît și în acela al unioniștilor munteni („Ideea principală, ideea care predomină într-una și care ne însuflețește pe toți, este aceea a unirii cu frații noștri de peste Milcov ; căci este timpul să ne întindem mîna unul altuia și să conlucrăm împreună pentru regenerația patriei noastre comune”).

Desfășurate într-o atmosferă de fierbinte patriotism, de grijă pentru viitorul României, lucrările Adunărilor ad-hoc au reliefat dorința unanimă a tuturor claselor sociale, a maselor largi ale poporului pentru înfăptuirea unirii. „Să ascultăm, fraților — declara Mihail Kogălniceanu —, inima poporului nostru, care ne strigă neîncetat : Unire și Unire !”.

A impresionat, în chip deosebit, atitudinea deputaților țărani (pentru prima dată în istoria noastră chemați — cîte unul pentru fiecare județ —, spre a aduce mesajul de unire al celei mai largi categorii sociale din țară), care, afirmîndu-și cu acest prilej marele lor deziderat social — pămîntul de muncă, au arătat că ei așează atunci în prim-plan necesitatea unirii, condiția esențială pentru viitoarele prefaceri înnoitoare în societate. „Că pentru noi, rumânii țărani — afirmau deputații săteni din Adunarea ad-hoc munteană —, de am votat și stăruim a nu intra acum în cercetarea trebilor din năuntrul țării, nu este nepătrundere de ceea ce facem, nici temere că vom pierde noi țărani vreun folos al nostru în parte, ci este numai via simțire ca nu cumva să se vatăme autonomia țării prin noi înșine”.

În urma acestor dezbateri, Adunările ad-hoc au votat — dînd glas voinței unanime a națiunii — pentru *Unirea Principatelor Țara Românească și Moldova într-un singur stat — România*. Se încheia, astfel, prima fază a procesului Unirii Principatelor Române.

Hotărîrile Adunărilor ad-hoc, în fapt *hotărîrile țării*, au fost înaintate Conferinței de la Paris a marilor puteri care, printr-o Convenție semnată în august 1858, a stipulat Unirea celor două țări române sub denumirea de „Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești“, fiecare avînd însă cîte un domnitor, un guvern și o Adunare electivă separate, iar pentru rezolvarea problemelor comune s-a stabilit să se instituie o Comisie Centrală cu sediul la Focșani, precum și Curți de casație și justiție unice, ca și o singură armată, cu un comandant unic.

Caracterul restrictiv al Convenției venea în contradicție cu voința poporului de unire *deplină* a celor două Principate Române. Revenea acum poporului, marilor personalități aflate în fruntea lui, misiunea istorică de a-și lua soarta în propriile mîini, de a transpune în viață istoricele hotărîri ale Adunărilor ad-hoc.

Într-adevăr, în scurtul răgaz de pînă la convocarea Adunărilor electivă, o intensă campanie unionistă, bazată pe acordul total al poporului, are loc de-o parte și de alta a Milcovului. „Depinde de noi — scria ziarul „Naționalul“ — dacă vom ști să păstrăm drepturile strămoșilor noștri, de a ști... să ne angajăm pe adevărata cale a progresului, să înfăptuim Unirea“.

5 ianuarie 1859. La Iași, Adunarea electivă a Moldovei își deschide lucrările. Clădirea este înconjurată de mii de locuitori ai orașului și de țărani din comunele învecinate care aclamă pe deputați cu înflăcăratele cuvinte : „Trăiască Unirea !“. În unanimitate, acești deputați vor da voturile lor lui Alexandru Ioan Cuza, personalitate marcantă a vieții politice a țării, revoluționarul de la 1848 care militase neabătut pentru triumful idealurilor unității, independenței naționale și libertății sociale.

Adresîndu-se domnitorului ales, Mihail Kogălniceanu reliefa semnificațiile adînci ale actului de voință al poporului : „În înălțarea ta pe tronul lui Ștefan cel Mare s-a reinălțat însăși naționalitatea română... Noi am voit să arătăm lumii ceea ce toată țara dorește : la legi noi, om nou !“.

Alegerea lui Cuza ca domn al Moldovei a fost întîmpinată cu vie satisfacție de popor. Trecutul său de om „onest cu desăvîrșire și patriot“ reprezenta o garanție pentru viitorul țării. „N-am văzut niciodată un asemenea entuziasm — scria un martor ocular al evenimentelor de la Iași din 5 ianuarie 1859 — ca în ziua aceea. Cred că în Piața Palatului se strînseseră vreo 10 000 de oameni. Toată Strada Mare era înțesată de lume. Ore în șir au ținut strigătele de entuziasm ale poporului. Pînă și domnitorul era atît de emoționat, încît tot timpul cît a durat trecerea în revistă era cu lacrimile în ochi. Patru zile a fost luminat orașul“.

Entuziasmul popular era la fel de mare și în Țara Românească. Alegerea lui Cuza, aprecia „Steaua Dunării“, este „dovada supremă că Unirea Principatelor este singura voință cu care românii trăiesc. Pretutindeni venirea la tron a Înălțimii Sale este salutată cu Vivat Unirea ; poporul nu se înșeală niciodată ; el presimte că astăzi fericirea românilor este Unirea Principatelor“.

24 ianuarie 1859. Este a treia zi a dezbaterilor Adunării electivă muntene. Deputații sînt chemați a răspunde la o întrebare trainic nutrită în conștiința lor : „Face-vom și noi ca moldovenii ?“. Convenția de la Paris nu cuprindea o prevedere expresă care să interzică alegerea unei

singure persoane ca domn în ambele Principate. Această imprecizie a fost folosită de fruntașii unioniști care au hotărît să propună candidatura lui Cuza și pentru tronul Țării Românești.

Ca și la Iași, în jurul clădirii Adunării electivе din Dealul Filaretului era strînsă o masă imensă de peste 30 000 de oameni — țărani, negustori, meșteșugari —, formînd o adevărată „mare vie, ale cărei valuri abia se puteau mișca și care amenință să se prăvălească pe uși și pe ferestre în Cameră, ca să-și susție drepturile și principiul său“, așa cum avea să scrie N. T. Orășanu, participant direct la evenimente.

În această zi istorică, Al. I. Cuza a fost ales domn și în Țara Românească. Relatînd evenimentul, ziarul „Dîmbovița“ scria : „La ora 6 seara s-a săvîrșit votarea pentru domnitor... Un strigăt de ura, să trăiască Principatele Unite, prințul Alexandru Cuza și Adunarea, străbăteau din tribunele auditorilor afară și din curte în toate ulițele și fu repetat în toate colțurile, ca un singur ecou... case luminate străluceau din toate părțile și toate ulițele răsunau de strigătele entuziasmate : Ura ! Ura ! Ura ! Trăiască Principatele Unite !“.

Vestea hotărîrii Adunării electivе muntene a determinat un entuziasm general la București, în întreaga țară. „Nu se mai auzea în toată Capitala — scria ziarul „Românul“ — decît cele mai vii demonstrații de bucurie : Să trăiască Cuza !... Să trăiască domnul nostru ! Se aruncau în brațe unii altora, fără deosebire de condiție, atît de mare era entuziasmul public“. Iar „Gazeta Transilvaniei“, într-o corespondență din București, nota : „După alegerea domnului Alexandru Ioan Cuza se prefăcu Capitala României într-o mare de făclii și lumini... O generală entuziasm cuprinse întreg orașul, care răsuna de urări : „Să trăiască prințul României, Al. I. Cuza !“.

Unirea Principatelor Române se înfăptuise. Un ideal multiseclar își aflase împlinirea prin luptele și jertfele a generații și generații de patrioți, ale poporului român în ansamblul său. „Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă. Unirea e actul energic al întregii națiuni române... Unirea, națiunea a făcut-o“, aprecia, pe bună dreptate, Mihail Kogălniceanu. „Victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și tîrgoveți, a cărturarilor progresiști și patrioți, Unirea Principatelor a reprezentat — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — actul care a pus bazele statului național român modern“.

Unirea a fost recunoscută apoi și de marile puteri, puse de români în fața faptului împlinit, astfel încît, la 24 ianuarie 1862, au fost constituite, la București, guvernul unic și Adunarea legislativă unică ale României. Cu acest prilej, domnitorul Cuza arăta : „Unirea este singura stare politică ce putea să asigure viitorul nostru și să ne permită a da țării organizarea ce o așteaptă de atît de mult timp. Astăzi statul nostru s-a așezat pe o temelie mai întinsă. O eră nouă ni s-a deschis... Să punem toată activitatea noastră într-o comună conlucrare pentru dezvoltarea morală și materială a României“.

Și, în cei șapte ani ai domniei lui Cuza, aceste obiective au fost realizate. A fost unificată administrația, s-au modernizat instituțiile statului, justiția, învățămîntul, s-au luat măsuri de impulsinare a industriei, comerțului și, mai presus decît toate, a fost votată legea rurală pentru împroprietărirea cu pămînt a țăranilor. Dorința deputaților clăcași din Adunările ad-hoc fusese astfel împlinită, așa cum au prevăzut ei înșiși, în statul național modern România.

Unirea din 1859 a înrîurit decisiv asupra altor două mari deziderate ale poporului nostru — cucerirea independenței de stat depline și făurirea statului național unitar român. Ele au fost, de asemenea, opera întregii națiuni române, de pe ambele versante ale Carpaților. Dealtfel, încă din 1860, patriotul transilvan Al. Papiu Ilarian îi scria domnitorului Cuza că „Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc, numai de aci așteaptă semnalul, numai de aci își văd scăparea“. Cu deosebit temei se putea aprecia acum că pentru românii încă subjugăți, „soarele de la București răsare“.

Pe măsura formării și dezvoltării proletariatului, a organizării sale în partid politic, clasa muncitoare a devenit port-drapelul luptei pentru apărarea unirii atât de greu înfăptuite, pentru desăvîrșirea unificării noastre statale. Cu mai bine de un veac în urmă, în 1883, publicația socialistă cu numele-simbol „Dacia viitoare“ scria că Unirea din 1859 a reprezentat o mare înfăptuire a poporului român, dar că ea „e incompletă. Peste Carpați, trei milioane de români... zic ca și noi : sînt român... vorbesc aceeași limbă și au aceleași sentimente ca noi“. De aici, istoricul îndemn : „Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română“.

Pe temelia solidă a luptei unite a maselor populare, la fel ca în 1859, a fost cucerită independența absolută a patriei, în 1877—1878, și s-a clădit Marea Unire din 1918, care a reprezentat, după cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „*rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atîtea generații de înaintași*“.

Omagiindu-și înaintașii, lupta lor necurmată pentru libertate, unitate și independență, pentru dreptate socială, România socialistă oferă imaginea unei țări unite, libere și suverane, al cărui popor, în strînsă unitate, făurește prezentul socialist și viitorul comunist al patriei. Ideea de unitate a întregului nostru popor, strălucit afirmată în 1859, 1877, 1918, 1944, este acum transpusă în unitatea de granit a tuturor fiilor patriei în jurul Partidului Comunist Român, al secretarului său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, suprema garanție a înfăptuirii înaltelor noastre aspirații pe drumul progresului și civilizației. Este acesta răspunsul dat, peste timp, luptelor și împlinirilor înaintașilor, încrederei lor în destinul liber, suveran și prosper al națiunii române, astăzi pe de-a-ntregul înfăptuit.

EVOLUȚIA STRUCTURII SOCIALE ȘI DE CLASĂ ÎN ROMÂNIA SOCIALISTĂ

În anii construcției socialismului și, în special, în deceniile de după Congresul al IX-lea al partidului, evoluția structurii sociale și de clasă în țara noastră a fost marcată de influența determinantă a proceselor de industrializare extensivă și intensivă, de modernizare a forțelor de producție pe tot cuprinsul țării. Totodată, s-au produs importante transformări în agricultură și a avut loc un amplu proces de urbanizare. Ca rezultat al acestor evoluții în baza materială a societății, s-a înregistrat o sensibilă creștere a nivelului de trai, material și cultural, al poporului.

În această perioadă, evoluția demografică a fost pozitivă. De la 19,9 milioane de locuitori în 1965, populația României a ajuns, în 1983, la 22,6 milioane. Această creștere a contracarat procesul de îmbătrânire a populației, proces determinat de prelungirea duratei medii de viață. Astfel, deși proporția populației vîrstnice (convențional de 60 de ani și peste) a crescut de la 12⁰/₀ în 1965 la 13,8 în 1983, sporul mediu anual al populației a fost, în aceeași perioadă, de două ori mai mare decât înainte de 1965, acesta favorizînd transformările structurale impuse de sarcinile dezvoltării societății. Sporul natural al populației, precum și disponibilul de forță de muncă provenit din agricultură și din rîndul populației casnice au permis ocuparea celor 3 270 500 de noi locuri de muncă create în ramurile neagricole în această perioadă.

Ponderea populației urbane a crescut de la 33,7⁰/₀ în 1965 la 52,1⁰/₀ în 1983, ritmul procesului de urbanizare accelerîndu-se, îndeosebi, după 1975, cînd populația urbană a sporit, în medie, anual, cu aproximativ 500 000 de locuitori.

Perioada de după 1965 se caracterizează, de asemenea, prin ample mișcări ale populației în teritoriu, cu predominanța fluxurilor migratorii din rural spre urban, în special în anii '70, cînd rata medie anuală a acestora a fost de 11⁰/₀. După 1980, a avut loc o relativă reducere a intensității fluxurilor de migrație de la sat la oraș. În paralel, s-a extins năvătismul între rural și urban, care s-a intensificat treptat, pînă către sfîrșitul anilor '70.

Pe ansamblul economiei, populația ocupată a crescut în mod absolut de la 8 377,2 mii de persoane la sfârșitul anului 1950 la 10 457,8 mii la sfârșitul anului 1983 ¹. Cu toate acestea, raportat la populația țării, gradul de ocupare a populației a scăzut de la circa 50%, cât reprezenta în 1965, la 46,4% în 1983. Scăderea s-a datorat, pe de o parte, creșterii în această perioadă a nivelului de instrucție, prin generalizarea primei trepte de liceu, ceea ce a făcut ca vârsta minimă de intrare în muncă să se ridice la 17—18 ani, pe de altă parte prelungirii duratei medii de viață, de la 63 de ani în 1956 la circa 70 de ani în perioada 1966—1978 și, deci, măririi ponderii categoriilor de populație aflate în afara vârstei de muncă.

1. Modificări în structura de clasă și socială

Urmare a progreselor înregistrate în economia națională pe calea industrializării, dezvoltării forțelor de producție și creșterii populației ocupate, a transformărilor din agricultură și a procesului de urbanizare, în etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate au avut loc semnificative mutații în ceea ce privește ponderea claselor și categoriilor sociale în ansamblul populației. Aceste mutații au condus la o nouă configurație a structurii de clasă a societății românești. Cele mai însemnate transformări constau în : creșterea în mod deosebit a clasei muncitoare — de la o cincime, cât reprezenta în 1956, la jumătate din populația ocupată, în 1977 —, rîndurile sale sporind în continuare, astfel că, în 1983, muncitorii reprezentau 80% din totalul personalului muncitor ² ; scăderea ponderii țărănimii, de la circa două treimi în 1956 la o treime în 1977, și trecerea ei, în covârșitoare majoritate, de la modul de producție agrar bazat pe proprietatea individuală la cel bazat pe proprietatea socialistă de tip cooperatist ; creșterea ponderii intelectualității în ansamblul populației ocupate. Datele ultimelor trei recensăminte generale relevă aceste evoluții:

Tabelul nr. 1

Categorია socială	Anii		
	1956	1966	1977
Muncitori	20,0	32,6	50,4
Țărani cooperatori	7,6	45,7	25,5
Intelectuali-funcționari	10,4	11,8	13,9
Meseriași cooperatori	0,9	2,2	3,4
Țărani cu gospodării individuale	58,9	6,8	5,9
Meseriași particulari	1,9	0,8	0,6
Alții și categorii neidentificate	0,3	0,1	0,3
Total	100,0	100,0	100,0

Datorită generalizării modului de producție socialist în întreaga economie, principalele clase și categorii sociale din România au devenit omogene din punct de vedere al raporturilor lor față de mijloacele de produc-

¹ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1985, p. 58.

² *Ibidem*, p. 61.

ție. Baza economică unitară de tip socialist, sub cele două forme ale proprietății socialiste, de stat și cooperatiste, a constituit condiția principală a formării și dezvoltării comunității de interese a noilor clase și categorii sociale, a unor relații economice și social-politice fundamental schimbate, bazate pe colaborare, întraajutorare, alianță, în vederea realizării unui scop comun, dezvoltarea economiei și, în același timp, creșterea nivelului de trai și civilizație al întregului popor.

Aceste mutații fundamentale au fost însoțite de schimbări semnificative pe ansamblul populației ocupate, ca și în interiorul claselor și categoriilor sociale. Una dintre acestea constă în *antrenarea în activitate a unui număr mult mai mare de femei*, atât din rîndul celor casnice, cît și al celor care lucrau în agricultură, ceea ce a condus la creșterea ponderii femeilor în totalul personalului muncitor, de la 22%, cît reprezentau la începutul anului 1966, la 38,6%, la sfîrșitul anului 1983³.

Comparativ cu anul 1966, *structura după vîrstă a claselor și categoriilor sociale* prezenta, la recensămîntul din 1977, următoarele modificări: reducerea ponderii tineretului în cadrul țărănimii cooperatiste ; creșterea ponderii persoanelor tinere (pînă la 29 de ani) în rîndul clasei muncitoare; tendința de creștere, la toate categoriile sociale, a ponderii persoanelor de peste 45 de ani (creșterea cea mai importantă fiind la țărani cooperatori — 10,8%, față de 4,7%, cît reprezenta în cazul muncitorilor, și 2,3% în cazul intelectualilor). Clasa socială cea mai tînă era clasa muncitoare (41,9% din totalul muncitorilor era în vîrstă de pînă la 30 de ani, în timp ce numai 15,4% dintre țărani cooperatori era de aceeași vîrstă). Clasa socială cea mai vîrstnică era a țărănilor cooperatori, care, în proporție de 49,5%, aveau vîrsta de peste 45 de ani, iar mai mult de 10% aveau 60 de ani și peste. La intelectuali, o treime era reprezentată de persoanele tinere, iar 42% de persoanele din grupa de vîrstă 30—44 de ani⁴.

2. Creșterea continuă a rîndurilor și a rolului clasei muncitoare

În anii construirii societății socialiste în România, clasa muncitoare a cunoscut cea mai însemnată creștere : de la 1 222 900 de persoane în 1950 la 3 109 900 în 1965 și la 6 065 400 la sfîrșitul anului 1983. De la declanșarea procesului de industrializare a țării, rîndurile clasei muncitoare au sporit astfel, în medie, anual, cu peste 150 000 de persoane.

Ritmul de creștere a clasei muncitoare a fost strîns legat de cel al industrializării. În cursul primelor trei planuri cincinale (1951—1955, 1956—1960 și 1961—1965), etapa creării bazei tehnice-materiale a societății socialiste în toate sectoarele economiei, clasa muncitoare și-a sporit rîndurile, anual, în medie, cu peste 125 de mii de persoane. În etapa planurilor cincinale ale căror obiective au fost consolidarea bazei tehnice-materiale a noii societăți (1966—1970) și trecerea la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate (1971—1975, 1976—1980), rîndurile clasei

³ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1966*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1967, p. 126 ; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*, p. 65.

⁴ *Recensămîntul populației și al locuințelor din 5 ianuarie 1977*. Vol. II. *Populație—structura social-economică*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1980, p. 46.

muncitoare au crescut mai accentuat, în medie, anual, cu peste 171 de mii de persoane ⁵.

Nu numai aceste două mari etape diferențiază ritmul creșterii clasei muncitoare. În cadrul lor se constată perioade în care au avut loc creșteri mai însemnate decât cele medii menționate pe etape. Perioada în care s-a înregistrat cea mai rapidă creștere a fost aceea dintre anii 1971 și 1975, când numărul muncitorilor a sporit, în medie, anual, cu 231 de mii de persoane. Odată cu cincinalul 1976—1980, când începe să se accentueze latura intensivă a dezvoltării, se constată tendința de diminuare a ritmului, creșterea medie anuală ajungând la 175 de mii de persoane, iar în primii trei ani ai cincinalului 1981—1985 creșterea este de 45,4 mii de persoane în medie, anual ⁶.

Creșterea rîndurilor clasei muncitoare prezintă particularități și în funcție de ramurile economiei naționale.

Pe fondul sporirii numărului de muncitori în toate ramurile, industria a cunoscut cea mai însemnată creștere. Dacă între anii 1966 și 1983 numărul total al muncitorilor a crescut cu peste 2,9 milioane de persoane, numai industriei i-a revenit din această creștere 1,7 milioane, ceea ce înseamnă că, în 1983, față de 1965, numărul muncitorilor industriali a crescut de 2,2 ori ⁷. Creșteri importante s-au produs și în transporturi-telecomunicații (de 2 ori), în construcții (de 1,4 ori), în circulația mărfurilor și gospodăria comunală (de cîte 1,9 ori) ⁸. Detașamentul muncitorilor constructori a cunoscut cea mai importantă creștere în cincinalul 1965—1970, când a avut loc o dezvoltare mai accentuată a construcțiilor în general, a construcției de noi obiective industriale în special, care au precedat declanșarea celui mai puternic ritm de industrializare, implicit de creștere a numărului muncitorilor industriali în perioada care a urmat (1971—1975). Transporturile și gospodăria comunală au înregistrat cele mai importante sporuri de muncitori în cincinalul 1976—1980, întrucît, așa cum am arătat, industria și-a redus în această perioadă ritmul de creștere extensivă, accentul punîndu-se pe dezvoltarea intensivă. În agricultură, ritmul maxim de creștere a muncitorilor a fost obținut în anii de după 1980.

Aceste particularități evidențiază, pe de o parte, că dezvoltarea clasei muncitoare a fost concepută și pusă în operă ca o dezvoltare în toate sectoarele economiei naționale, pe de altă parte că, în procesul edificării societății socialiste, sporirea rîndurilor muncitorilor a fost strîns legată de prioritățile acordate la un moment dat unui sector sau altuia.

Caracteristic detașamentului muncitoresc din industrie este faptul că, la sfîrșitul anului 1983, ponderea cea mai însemnată revenea muncitorilor din ramura construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor, în care lucra peste o treime (35,1%) din muncitorii industriali. Împreună, în ramurile construcției de mașini, chimiei, energiei electrice și termice, își desfășura activitatea, la sfîrșitul anului 1983, 43,5% din totalul muncitorilor din industrie, față de 23,7% în 1950 și de 30,2% în 1966 ⁹.

Politica partidului și statului de dezvoltare și repartizare echilibrată a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării a determinat *importante modificări și în structura clasei muncitoare în profil teritorial*. A avut loc,

⁵ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*. 1984, p. 59.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibidem*, p. 101.

astfel, în toate județele, o creștere mai accentuată a rîndurilor muncitorilor industriali și, cu precădere, în județele rămase în urmă din punct de vedere economic. Dacă, pe ansamblul economiei, în 1983, numărul mediu al muncitorilor a crescut, față de 1965, de 1,9 ori, iar al muncitorilor din industrie de 2,2 ori, în județe cum sînt Hunedoara, Brașov, Caraș-Severin, Sibiu (unde industria era mai dezvoltată în raport cu celelalte județe), creșterile au fost mai reduse comparativ cu județe ca Sălaj, unde sporul muncitorilor a fost de 3,1 ori, Olt, Vaslui, de cîte 2,7 ori ș.a. Cele mai însemnate creșteri ale muncitorilor din industrie s-au înregistrat în județele : Olt — de 8,6 ori, Sălaj — de 7,4 ori, Vaslui — de 6,2 ori, Teleorman — de 6,1 ori, Botoșani — de 4,6 ori, Buzău — de 4,3 ori. Astfel, dacă în perioada de dinainte de 23 August 1944 și, ulterior, pînă la mijlocul deceniului al șaptelea, clasa muncitoare era concentrată în cîteva mari centre urbane, în etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate repartizarea ei pe întregul teritoriu a devenit echilibrată.

O altă caracteristică o reprezintă schimbarea modului de repartizare a clasei muncitoare între centrele urbane și mediul rural, crescînd ponderea muncitorilor din comunitatea satească. În timp ce, în 1956, muncitorii din mediul rural reprezentau doar 12,7% din populația activă a satelor, în 1966 ponderea lor a crescut la 19,4%, pentru ca, în 1977, să reprezinte 37,3%, așa cum indică datele recensămintelor populației. Aceste modificări arată că dacă, în trecut, țărănimea era în comunitățile rurale clasa predominantă, în momentul de față structura de clasă a mediului rural este alcătuită, în principal, din clasa țărănimii cooperatiste și clasa muncitoare, care, în proporții sensibil apropiate (în 1977, țărănimea cooperatistă reprezenta 43,8%, iar clasa muncitoare 37,3%), formează peste 80% din populația mediului rural ¹⁰.

Dezvoltarea economiei în condițiile sporirii gradului de complexitate a producției, ale extinderii mecanizării, automatizării și cibernetizării, luptei pentru o calitate și o eficiență superioare au determinat diversificarea profesiilor și apariția altora noi, bazate pe tehnica avansată, ridicarea nivelului calificării profesionale și tehnice, lărgirea orizontului de cultură generală al clasei muncitoare.

Importante modificări s-au produs în raportul dintre muncitorii necalificați sau cu calificare inferioară și muncitorii calificați, încît, în prezent, cea mai însemnată parte a muncitorilor o reprezintă cei calificați. Acest fapt a produs sensibile mutații calitative în structura clasei muncitoare ; dintr-o clasă provenită, în principal, din rîndul țăranilor cu o pregătire profesională relativ scăzută, muncitorimea a devenit o clasă ai cărei membri au un nivel de pregătire profesională ridicat, un larg orizont tehnic. În această direcție, un rol important a avut ansamblul de măsuri adoptate de partid în vederea intensificării activității de ridicare a calificării tehnice și profesionale a muncitorilor, organizării unor cursuri de perfecționare a pregătirii și de reciclare a cadrelor tehnice, extinderii învățămîntului mediu industrial și agricol, perfecționării învățămîntului seral și fără frecvență, integrării învățămîntului cu cercetarea și producția.

În rîndurile clasei muncitoare crește continuu detașamentul de tineri care au absolvit învățămîntul liceal și, mai cu seamă, licee industriale. În perioada 1950—1983, învățămîntul liceal a fost absolvit de 2 650,1 mii de tineri, din care 2 102,1 mii numai în anii 1966—1983 ; prin școli profesionale și ucenicie la locul de muncă, în aceeași perioadă au fost pregătiți

aproape 2 086,6 mii de tineri, din care 1 493 de mii după 1966. Clasa muncitoare și-a însușit astfel, într-o perioadă relativ scurtă, cele mai noi cunoștințe profesionale și tehnice, fiind capabilă să mînuiască în bune condiții mașini și utilaje de înaltă tehnicitate. O caracteristică a clasei muncitoare este și aceea că ea rămîne clasa cu gradul cel mai ridicat de concentrare și organizare, fiind legată de sectorul hotărîtor, cel mai dinamic al economiei naționale — industria —, de a cărei dezvoltare depinde progresul tuturor celorlalte ramuri, al întregii societăți.

Prin efectivul, structura socială și profesională, cît și prin aportul său principal la crearea venitului național, clasa muncitoare a continuat să reprezinte, în toți acești ani, principala clasă a societății socialiste românești.

În plan politic, organismele și forurile democrației și autoconducerii muncitorești, prezența activă a muncitorilor în organele supreme și locale ale puterii de stat, deținerea unei ponderi de circa 55% în rîndurile Partidului Comunist Român asigură clasei muncitoare capacitatea de a-și exercita rolul de forță politică conducătoare a societății socialiste românești ¹¹.

3. Schimbări importante în structura țărănimii

În cadrul claselor sociale din societatea noastră, țărănimea reprezintă clasa cu cea mai îndelungată istorie ¹². Profunde mutații din societatea românească în anii socialismului au dus la transformarea ei într-o importantă forță socială, care, alături de clasa muncitoare și de intelectualitate, participă nemijlocit la dezvoltarea economică și socială a țării, la continua creștere a calității vieții. Programele de dezvoltare adoptate de partid în ultimii ani au în vedere ca obiectiv esențial realizarea unei agriculturi intensive, înfăptuirea noii revoluții agrare, urmînd ca, prin acestea, să se obțină atît creșterea puternică a producției agricole, cît și transformarea condițiilor de muncă, de viață, precum și a modului de a gîndi și de a acționa al întregii țărănimii.

Încheierea, în anul 1962, a procesului de cooperativizare a reprezentat statornicirea relațiilor de producție socialiste în agricultură, înlăturîndu-se baza economică ce genera diferențieri sociale accentuate în rîndul țărănimii, unind-o trainic pe temelia proprietății comune. Activitatea țărănilor în producția materială a încetat de a mai fi individuală, răspletită, izolată, căpătînd un caracter colectiv și nemijlocit social.

Evoluția țărănimii în anii de după Congresul al IX-lea al P.C.R. a fost influențată de dinamica accentuată a industrializării țării. Pătrunderea pe scară largă a progresului tehnic în producția agricolă a redus substanțial necesarul de resurse de muncă din agricultură. În același timp, dezvoltarea impetuoasă a industriei a atras cea mai mare parte a acestui

¹¹ A se vedea pe larg : Gheorghe Surpat, *Experiența P.C.R. în asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în revoluția și construcția socialistă*, în „Anale de istorie“, anul XXVII, nr. 1/1981, p. 33—50.

¹² A se vedea pe larg : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Țărănimea — forța de bază a progresului social, a luptei pentru dreptate socială și națională*, în „Anale de istorie“, anul XXVIII, nr. 2/1982, p. 25—53 ; Constantin Corbu, *Țărănimea — secole de-a rîndul principala forță a progresului social, a apărării libertății și neatîrnării patriei*, în „Anale de istorie“, anul XXII, nr. 4/1976, p. 29—35.

surplus, antrenînd *mobilitatea teritorială, profesională și socială a unei importante părți a țărănimii, trecerea ei în rîndul altor clase sociale*. Se poate aprecia că, în anii construcției socialiste, în timp ce agricultura a contribuit substanțial la dezvoltarea industriei, furnizînd o parte importantă a fondului de acumulare, țărănimea a pus la dispoziția industriei și a celorlalte ramuri neagricole din economia socialistă un volum considerabil de resurse de muncă.

Trecerea unei părți a forței de muncă din agricultură în ramurile neagricole este un fenomen general, care are loc în toate țările pe parcursul procesului de industrializare. În România, el a avut anumite trăsături, ce reflectă condițiile în care s-a desfășurat. Trecerea țăranilor cooperatori în alte sectoare nu a fost urmarea rămîinerii lor fără loc de muncă în agricultură. Reîntoarcerea lor în cooperative a rămas permanent posibilă și s-a realizat în numeroase cazuri, definitiv sau temporar. În plus, întreprinderile în care foștii agricultori s-au încadrat au organizat pregătirea lor profesională potrivit cerințelor muncii industriale și au suportat cheltuielile necesare în acest scop, au acordat importante facilități de transport celor angajați, astfel că mulți au continuat să locuiască la sat. În acest fel, dificultățile de adaptare socială generate de aceste reconversii profesionale au fost, într-o măsură considerabilă, limitate.

Diminuarea substanțială a resurselor de muncă ocupate în agricultură a avut loc pe fundalul unor modificări de ordin calitativ în cadrul populației agricole și al comunității rurale. Procesul de diminuare a populației ocupate în agricultură a început, practic, după încheierea cooperativizării și a cunoscut un grad înalt de intensitate după 1965. În perioada 1965—1980, numărul persoanelor ocupate în agricultură a scăzut de la 5 476,5 mii la 3 048,1 mii. Ca urmare a dinamicii industriale accentuate, în perioada amintită s-a schimbat radical raportul dintre ponderea populației ocupate în agricultură și cea din ramuri neagricole : de la 56,5% și, respectiv, 43,5% în 1965 la 29,4% și, respectiv, 70,6% în 1980¹³.

Scăderea populației agricole a determinat, însă, și o serie de fenomene demografice mai puțin favorabile satului, legate de selectivitatea proceselor de mobilitate socială și profesională, acestea antrenîndu-i, în special, pe tineri și într-o proporție mai mare pe bărbați decît pe femei. Deplasările mai frecvente ale populației tinere și masculine de la sat la oraș au dus la dereglarea echilibrului demografic în comunitățile rurale, exprimat prin tendințe accentuate, în unele zone, de îmbătrînire și feminizare a forței de muncă din agricultură. După calculele demografilor, vîrsta medie a populației rurale a crescut între 1966 și 1977 de la 32,3 ani la 34,4 ani. În aceeași perioadă, vîrsta medie a populației din mediul urban a scăzut de la 32,65 la 31,66 ani¹⁴, ajungîndu-se la o îmbătrînire demografică a mediului rural în raport cu cel urban.

Compararea datelor statistice înregistrate la ultimele două recensăminte cu privire la populația satelor și la cea ocupată în agricultură a arătat necesitatea luării unor măsuri economice și tehnice-organizatorice care să asigure o creștere absolută și relativă a forței de muncă de sex masculin, precum și a celei din grupele tinere și medii de vîrstă, măsuri încadrate în amplul program de dezvoltare mai accentuată a agriculturii, de îndeplinire a noii revoluții agrare. „Dorim să creăm condiții — sublinia

¹³ *Agricultura socialistă a României*, Editura politică, București, 1983, p. 307.

¹⁴ Vl. Trebici, *Satul românesc și țărănimea ; aspecte demografice în satul românesc*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, p. 74.

tovarășul Nicolae Ceaușescu în Cuvîntarea rostită la Plenara Consiliului Național al Oamenilor Muncii din februarie 1982 — ca o parte a tinerețului din sate să rămînă să lucreze în agricultură. Trebuie să înțelegem că agricultura noastră are nevoie de forță de muncă tînă și permanentă pentru a asigura realizarea programului de dezvoltare a producției agricole, pentru înfăptuirea revoluției agrare”¹⁵.

Populația rămasă la sate a demonstrat, an de an, prin nivelul tot mai ridicat al producției agricole, prin competență în rezolvarea problemelor agrotehnice, prin activitatea depusă în cadrul unor forme organizatorice mereu mai perfecționate, că țărănul român s-a adaptat la exigențele organizării socialiste a agriculturii și la cerințele tehnicii perfecționate. O mare parte a țărănimii s-a profesionalizat, ceea ce a determinat apariția agricultorilor specializați — mecanizatori, zootehniști, legumicultori —, fără ca prin aceasta să-și piardă specificul de țărani, legați de pămînt și de roadele acestuia. Datorită eforturilor educaționale realizate de statul socialist, în mediul rural ponderea persoanelor avînd doar școala primară s-a redus între 1966 și 1977, potrivit datelor rezultate la recensăminte, de la 90,6% la 73,6%, crescînd, în schimb, ponderea celor care au absolvit școala generală sau liceul, de la 9,1% în 1966 la 26,3% în 1977.

Procese de omogenizare, dar și de diversificare socială, ambele în sensul modernizării mediului rural, nu au dus la dispariția țărănimii ca atare, la ștergerea specificității sale sociale și culturale. Semnificativă este apariția tot mai pregnantă, în ultimele decenii, a așa-numitelor *gospodării mixte*, ale căror surse de existență sînt asigurate din activități economice diverse, ca urmare a faptului că membrii lor activi sînt unii cooperatori agricoli, alții muncitori, funcționari sau meseriași. Numeroși locuitori ai mediului rural au căpătat caracteristicile unei categorii socio-profesionale specifice, ceea ce studiile de specialitate au denumit „muncitorul-țărăn”, după caracterul dublu al activităților pe care le desfășoară. Ei reprezintă una din expresiile procesului de omogenizare a structurilor sociale ale societății socialiste românești.

Implicații importante asupra profilului nou al țărănimii au avut și multiplicarea și permanentizarea contactelor dintre populația agricolă și cea neagricolă înăuntrul colectivității satului, între muncitori și țărani, prezența activă în mediul rural a unui număr tot mai mare de intelectuali specialiști. Dacă, în 1950, ponderea muncitorilor, intelectualilor, funcționarilor și meșteșugarilor reprezenta 17% din populația activă la sate, în 1983 ea depășea 40%.

Importante transformări sociale a înregistrat, în această etapă istorică, și țărănimea din zonele *necooperativizate de deal și de munte*. Chiar dacă și-a păstrat specificul ce rezultă din practicarea în măsură importantă a ocupațiilor tradiționale, a cunoscut și ea impactul industrializării, al unui amplu proces de modernizare. Țăranii cu gospodării individuale, reprezentînd, în 1977, 5,9% din populația activă a țării, au fost antrenați, la rîndul lor, în creșterea cantitativă și calitativă a producției agricole, în valorificarea cît mai deplină a resurselor locale.

În ultimii ani, dată fiind ponderea ridicată în deținerea anumitor tipuri de suprafețe agricole (livezi, finețe) și în obținerea anumitor produse agricole (carne, lapte, lînă, ouă, fructe etc.), gospodăriile producătoare

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 23, Editura politică, București, 1983, p. 305.

rilor particulari se bucură de un sprijin substanțial din partea statului. Programul unic adoptat în decembrie 1984 prevede numeroase forme de sprijinire și cointerесare a acestora pentru creșterea producției și livrarea la fondul de stat a unor cantități tot mai mari de produse agricole.

4. Creșterea rîndurilor și a rolului intelectualității

Principala caracteristică a intelectualității în etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate constă în caracterul său unitar din punct de vedere al provenienței sociale, ea fiind o parte organică a poporului muncitor. Clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea constituie forțele sociale care, împreună, au înfăptuit toate realizările economice și politico-sociale din România socialistă.

Prin locul său actual specific în diviziunea socială a muncii și, totodată, în organizarea socială, intelectualitatea îndeplinește în societatea noastră funcții multiple : funcția de creare a valorilor spirituale ; funcția de transmitere către întreaga societate a valorilor acumulate în cultura propriului nostru popor și în cultura universală ; ea contribuie, totodată, la organizarea, planificarea și conducerea proceselor productive și a celor redistributive, la crearea unor valori materiale în domeniile tehnicii de vîrf, la menținerea stării de sănătate a poporului și la realizarea schimburilor de valori spirituale cu celelalte popoare. Intelectualitatea îndeplinește aceste funcții în primul rînd datorită dezvoltării fără precedent a economiei, învățămîntului, culturii, științei, ocrotirii sănătății. Ea este o rezultată a acestor condiții și, în același timp, aceea care a contribuit la crearea lor. Însăși dinamica ascendentă a intelectualității în ultimele două decenii relevă, pe de o parte, dependența ei de această dezvoltare, pe de altă parte faptul că propria evoluție constituie o parte a dezvoltării generale. Aportul decisiv al științei și tehnicii înaintate la dezvoltarea economică-socială, la realizarea unei noi calități a muncii și vieții oamenilor are drept corolar creșterea ponderii, cît și a sarcinilor și răspunderilor sociale ale intelectualității.

Creșterea numerică a intelectualității a constituit o primă condiție necesară îndeplinirii rolului și funcțiilor sale în procesul accelerării ritmului de industrializare a țării în această etapă și al dezvoltării multilaterale a societății românești. De la 10,4⁰%, cît reprezenta (împreună cu funcționarii) în totalul populației active la recensămîntul din 1956, ponderea intelectualității a sporit la 11,8⁰% în 1966, pentru ca, după încă un deceniu, la recensămîntul din 1977, să reprezinte 13,9⁰%. Ponderea ei a continuat să crească pînă în prezent.

Dezvoltarea puternică a învățămîntului superior, baza educațională instituționalizată a formării intelectualilor, a fost sursa care a asigurat creșterea continuă a rîndurilor intelectualității și, totodată, anumite transformări în structura ei. În trecut, în România existau trei centre universitare : la București, Iași și Cluj. Pînă în deceniul al șaptelea, s-au dezvoltat anumite profiluri de învățămînt superior și la Tîrgu Mureș, Sibiu, Timișoara, Brașov. Din 1965, concomitent cu dezvoltarea instituțiilor de învățămînt superior existente, au luat ființă noi centre universitare la Craiova, Satu Mare, Galați, Constanța, Suceava, Pitești, Bacău, ceea ce a asigurat creșterea numărului de intelectuali și, în același timp, posibilități de formare a lor în toate zonele istorice ale țării, corespunzător cu nevoile acestora.

Caracterul constant al politicii partidului și statului de creștere a numărului intelectualilor, ca una din condițiile dezvoltării multilaterale în toate sectoarele de activitate, este ilustrat de evoluția numărului mediu anual al absolvenților învățământului superior. Față de anul de învățământ 1938/1939, când numărul de absolvenți ai învățământului superior se cifra la numai 5 152, sau față de cincinalul 1961—1965, când numărul lor mediu anual a fost de 13 371, începînd cu cincinalul 1966—1970 a avut loc un salt spectaculos : numărul mediu anual al absolvenților învățământului superior a fost, în perioada 1966—1970, de 23 114, ajungînd în perioada 1971—1975 la 30 947, apoi la 34 084 în perioada 1976—1980, pentru ca în anii 1981—1983 să se ridice la 37 046 ¹⁶, ceea ce reprezintă o creștere de 7,3 ori față de 1939 și de 2,8 ori față de ritmul mediu din perioada 1961—1965.

Pe fondul acestei creșteri generale, au avut loc, concomitent, *schimbări calitative în ceea ce privește structura și funcțiile sociale ale intelectualității*. Concepția asupra locului și funcțiilor intelectualității în societatea românească de dinainte de 1944 se exprima și în structura absolvenților învățământului superior ; pe primul loc ca pondere în totalul anual al acestora se situau juriștii (27,9%), absolvenții învățământului superior tehnic ocupau locul al doilea (cu o pondere de 20,4%), iar cei ai învățământului superior economic numai locul al cincilea (cu o pondere de 13,4%). Această situație s-a modificat ulterior, cu deosebire după 1965, în lumina concepției revoluționare a P.C.R., a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de transformare a României dintr-o țară agrară, cu o industrie și o agricultură slab dezvoltate, într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă și o agricultură socialistă în plină dezvoltare.

Corespunzător acestui obiectiv fundamental, inițial a fost necesar ca anumite profiluri de pregătire superioară să fie dezvoltate mai rapid decît altele. Astfel, dacă în anul școlar 1980/1981 numărul total al absolvenților învățământului superior a fost de 1,7 ori mai mare decît al celor din anul școlar 1965/1966, cel al absolvenților învățământului tehnic superior a crescut de 2,8 ori, iar cel al absolvenților de facultăți cu profil tehnic industrial de 3,3 ori. În aceeași perioadă, în ansamblul absolvenților facultăților de profil tehnic industrial creșterile au fost, de asemenea, diferențiate, după cum urmează : la mine, petrol, energie electrică și electrotehnică de 2,5 ori, la metalurgie și construcții de mașini de 5,1 ori, la industria ușoară de 4,7 ori. Absolvenții facultăților de arhitectură și construcții prezentau, în aceeași perioadă, o creștere de 2,5 ori, ai facultăților de agronomie și medicină veterinară de 1,7 ori, ai celor din transporturi de 2,1 ori. Schimbări au avut loc și în ceea ce privește ceilalți specialiști : numărul de absolvenți ai facultăților de științe economice a crescut, în perioada amintită, de 3,7 ori, învățământul superior medico-farmaceutic a pregătît de 2,6 ori mai mulți absolvenți, cel artistic de 2,1 ori.

În urma acestor ritmuri diferențiate de creștere, structura absolvenților învățământului superior a evoluat, din 1944 pînă în 1964 și apoi pînă în prezent, nu numai din punct de vedere numeric, ci și din punct de vedere al locului pe care îl ocupă ca pondere, în ansamblul învățământului superior, un tip sau altul de pregătire de specialitate.

Evoluția locului ocupat de principalele tipuri de absolvenți ai învățământului superior¹⁷

Tipul de învățământ superior	Perioada și locul ocupat de fiecare tip în ansamblul absolvenților			
	Pînă în 1944	1960—1964	1977 (recensămînt)	1981—1982
Tehnic	2	2	1	1
Universitar-pedagogic	3	1	2	2
Economic	5	4	3	3
Medico-farmaceutic	4	3	4	4
Juridic	1	5	5	5
Artistic	6	6	6	6
Cultură fizică-sport	7	7	7	7

Principalele schimbări în structura absolvenților învățământului superior au avut loc pe parcursul celor două cincinale de după 1965, noua structură obținută în deceniul trecut fiind menținută și actualmente, aceasta avînd, pe de o parte, funcția de a corecta, în continuare, unele erori ale vechilor structuri, pe de altă parte de a asigura nevoile crescînde de dezvoltare ale întregii societăți. Efectele acestei reorientări sînt multiple și în toate domeniile de activitate.

O altă caracteristică majoră, calitativă în evoluția structurii sociale a intelectualității o reprezintă *schimbarea proporțiilor dintre bărbați și femei, prin creșterea numărului de femei*. La recensămîntul populației din 1956, din totalul personalului cu studii superioare 72% îl constituiau bărbații, iar 28% femeile¹⁸, situație datorată moștenirii preluate de la vechea societate, cînd, la o proporție foarte redusă de intelectuali, numărul de femei intelectuale era extrem de mic. Acest raport s-a ameliorat încet pe parcursul deceniului următor, în 1966 bărbații constituind 69% din totalul persoanelor cu studii superioare, iar femeile 31%¹⁹. După încă un deceniu, în 1977, raportul se schimbă mai puternic, femeile ajungînd să dețină o pondere de 37,5% din totalul populației cu studii superioare, ponderea bărbaților scăzînd astfel la 62,5%²⁰.

În cadrul evoluției generale a acestui raport se constată, însă, o anumită particularitate, demnă de luat în considerare, anume că la generațiile tinere, inițial treptat, apoi din ce în ce mai accentuat, are loc o modificare continuă, în sensul că ponderea femeilor tinere în ansamblul persoanelor cu studii superioare devine, pînă la urmă, egală cu aceea a bărbaților, în anumite domenii fiind chiar mai mare. Dacă la grupa de vîrstă 60—64 de ani bărbații cu studii superioare reprezentau, în 1977, 93%, iar femeile doar 7%, la grupa 20—24 de ani bărbații reprezentau 49%, iar femeile 51%²¹.

¹⁷ Calculat după : *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1969*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1970 ; *Recensămîntul populației din 1977* ; *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*.

¹⁸ *Recensămîntul populației din 1956*, vol. Rezultate generale, p. 482—483.

¹⁹ *Recensămîntul populației din 1966*, vol. I, p. 221—222.

²⁰ *Recensămîntul populației din 1977*, vol. I, p. 624—625.

²¹ *Ibidem*, p. 630.

Caracteristici specifice prezintă evoluția pe sexe a intelectualității în funcție de domeniul de specialitate. În ansamblul absolvenților învățământului superior tehnic, ponderea bărbaților a fost, în 1977, în medie, de 79%, iar a femeilor de 21%. Analiza pe grupe de vîrstă relevă, însă, tendința de creștere și în acest domeniu a ponderii femeilor din generațiile tinere. Dacă, la grupa de vîrstă 60—64 ani, în totalul absolvenților învățământului superior tehnic bărbații dețineau în 1977 o pondere de 91%, iar femeile de 9%, la grupa 30—44 de ani femeile ajung să reprezinte 24%, la grupa 25—29 de ani 27%, iar la grupa cea mai tină, 20—24 de ani, ele reprezintă 37%, iar bărbații 63%. Această evoluție reflectă o schimbare de mentalitate caracteristică tinerelor în ultimele decenii. Acestea acced în mult mai mare măsură decît în trecut spre ocupații intelectuale cu profil tehnic, considerate, tradițional, accesibile doar bărbaților.

În cadrul absolvenților învățământului superior tehnic, există domenii în care ponderea femeilor, la grupele de vîrstă tinere, este apropiată de aceea a bărbaților. Este cazul specialiștilor în arhitectură și al celor din construcții, unde, deși pe ansamblul domeniului bărbații prezintă o pondere de 78%, iar femeile doar de 22%, la grupa 25—29 de ani femeile ajung la o pondere de 28%, iar la grupa de 20—24 de ani la 42%. Pentru a compara schimbările rapide petrecute în acest domeniu după 1965, vom menționa că la grupa de vîrstă 60—64 de ani ponderea bărbaților arhitecți și ingineri constructori era de 93%, iar a femeilor de 7%²².

În celelalte domenii de activitate intelectuală se remarcă alte două tendințe în evoluția pe sexe a intelectualității din România : pe de o parte, continuarea tradiției ca femeile intelectuale să dețină o pondere însemnată în anumite domenii, pe de altă parte, în alte domenii, tendința din ce în ce mai marcată la generațiile cele mai tinere de a ajunge la o reprezentare apropiată între bărbați și femei, uneori chiar la o depășire de către femei a ponderii bărbaților în domeniul respectiv.

Pentru prima tendință este reprezentativă situația absolvenților învățământului superior universitar și pedagogic, a celor de la medicină-farmacie și a celor din învățământul superior artistic. Pe ansamblul absolvenților învățământului universitar-pedagogic, ponderea bărbaților era, la recensămîntul din 1977, de 39%, iar a femeilor de 61%. La grupele cele mai tinere, 25—29 de ani și 20—24 de ani, ponderea femeilor era chiar mai mare, adică de 72%. Dacă se ține seama de faptul că la grupa de vîrstă 60—64 de ani ponderea bărbaților era de 41%, iar a femeilor de 59%, se constată că în acest domeniu continuă și chiar se adîncește o tradiție. Similară este situația în domeniul medico-farmaceutic ; aici, ponderea bărbaților la grupa de vîrstă 60—64 de ani era de 56%, iar a femeilor de 44%, pe parcurs acest raport evoluînd în favoarea femeilor, care ajung să dețină, la grupa de vîrstă 25—29 de ani, o pondere de 66%. Și în domeniul artistic continuă o tradiție existentă, dacă se ține seama de faptul că la generația activă cea mai vîrstnică (60—64 de ani) ponderea bărbaților absolvenți ai învățământului superior artistic era, în 1977, de 52%, iar a femeilor de 48%, pentru ca la grupele de vîrstă tinere acest raport să ajungă la 48% și, respectiv, 52%²³.

Pentru a doua tendință, aceea de creștere continuă a ponderii femeilor în anumite domenii ale activităților intelectuale, îndeosebi pe seama generațiilor tinere, sînt reprezentative domeniul economic și cel juridic.

²² *Ibidem*, p. 636.

²³ *Ibidem*, p. 659.

Deși, pe ansamblul absolvenților învățământului superior economic, în medie, bărbații dețineau, în 1977, o pondere de 65%, iar femeile de 35%, la grupa de vîrstă 24—29 de ani raportul se inversează, femeile devenind majoritare (55%), această tendință adîncindu-se la grupa 20—24 de ani (unde ajung la 61%). În domeniul juridic, unde, prin tradiție, predominau bărbații (la grupa 60—64 de ani ponderea lor era, în 1977, de 83%), s-a ajuns ca la grupele cele mai tinere (25—29 și 20—24 de ani) femeile să se apropie simțitor de ponderea bărbaților (ele deținînd 31% și, respectiv, 40% din total).

România se caracteriza în trecut printr-o absolut inegală distribuție în teritoriu a intelectualității, datorită marilor inegalități dintre dezvoltarea diverselor zone, județe, orașe și, mai ales, inegalități dintre sat și oraș. Majoritatea intelectualilor se concentra, cu precădere, în Capitală, într-o măsură în centrele universitare Iași, Cluj și în alte cîteva orașe mari. Numărul de intelectuali în celelalte așezări urbane era redus, iar la sate doar învățătorul era, foarte adesea, cel care aducea o lumină a culturii. *Caracteristic în evoluția structurii sociale a intelectualității în ultimele două decenii este și distribuția ei diferențiată în funcție de nevoile unor zone, județe, ale comunităților urbane și ale celor rurale.* Într-un timp istoric scurt, modificările generale în structura socioocupatională a populației active a României, datorate creșterii numărului celor care exercită ocupații intelectuale, s-au făcut simțite pînă în structura socioocupatională a celui mai mic sat, odată cu pătrunderea în mediul rural a detașamentelor de muncitori avînd loc și o pătrundere a specialiștilor cu studii superioare : profesori, ingineri, agronomi, zootehniști, medici, farmaciști, economiști, juriști, cercetători științifici. Structura mediului rural, în care majoritatea absolută o dețineau țăranii, a devenit diversificată. Aceste modificări au avut loc și în structura orașelor mici și pînă la cele mari. Zone și județe rămase în urmă în trecut din punct de vedere economic și care se caracterizau, totodată, prin ponderea foarte redusă a intelectualilor în structura lor socioocupatională au evoluat rapid, datorită investițiilor mai mari ce le-au fost alocate și construirii unor importante unități industriale, culturale, științifice și sociale, implicit creșterii numărului de muncitori și intelectuali care au început să lucreze aici.

Sînt semnificative, în acest sens, modificările înregistrate între două recensăminte generale ale populației, cel din 1966 și cel din 1977. Dacă, în acest interval, numărul cadrelor cu studii superioare a crescut pe ansamblul economiei de 1,9 ori, în județele economic rămase în urmă creșterile au fost mult mai mari : în Vrancea de 3 ori, Tulcea de 3,3 ori, Sălaj de 3,1 ori, Olt de 3 ori, Gorj de 2,9 ori, Bistrița-Năsăud și Buzău de 2,8 ori, Dimbovița de 2,7 ori, Ialomița și Botoșani de 2,6 ori, Alba de 2,3 ori. În același timp, în județe dezvoltate industrial și economic sau în cele care dețineau și anterior o pondere mai mare de intelectuali, deși au avut loc, de asemenea, creșteri însemnate ale numărului de intelectuali, sporul a fost fie la nivelul mediei pe țară, fie sub această medie : Hunedoara și Arad — 1,9 ori, Prahova și Timiș — 1,8 ori, Cluj și Brașov — 1,7 ori, iar în București creșterea a fost de 1,5 ori.

Sporirea numărului intelectualilor în mediul urban și în cel rural a fost, de asemenea, diferențiată. În timp ce în mediul urban ponderea intelectualilor a crescut în 1966, față de 1956, de 1,3 ori, în mediul rural creșterea a fost de 1,5 ori, iar în 1977, față de 1966, creșterile au fost de 1,8 ori și, respectiv, de 2 ori. Acest proces continuă și în prezent.

5. Principalele tendințe în evoluția structurii sociale și de clasă

În perioada consolidării și dezvoltării multilaterale a socialismului, fiecare clasă și categorie socială prezintă o dinamică specifică, ritmuri particulare, schimbări cantitative și calitative proprii ; comunitățile urbane și cele rurale, ca și populația totală sau cea ocupată și grupurile demosocio-economice din care acestea sînt formate au, la rîndul lor, ritmuri proprii și evoluții particulare. Din această multitudine de evoluții și transformări ce caracterizează structura de clasă și socială a societății românești s-au format și se dezvoltă, treptat, două procese macrosociale fundamentale, exprimînd sensul socialist de convergență al tuturor transformărilor : procesul de omogenizare și cel de diversificare socială. Ambele exprimă esența schimbărilor sociale revoluționare pe care le parcurge societatea socialistă românească. Ele pot fi sintetizate prin raportarea, pe de o parte, la vechea structură socială și de clasă din România, pe de altă parte la obiectivele fundamentale ale societății socialiste românești — construirea societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerea la comunism.

Structura socială și de clasă a României, înainte de 1944, s-a caracterizat prin profunde inegalități economice, culturale, politice, care au dat naștere antagonismului dintre clasa muncitoare și burghezie, dintre țărănime și moșierime, dintre sat și oraș. Acest ghem de antagonisme a fost eradicat prin lichidarea din punct de vedere economic și politic a claselor exploatoare și crearea bazelor economice ale socialismului. Dar construirea acestor baze noi a avut loc pornindu-se de la condiții economice și culturale relativ înapoiate, ceea ce a determinat persistența unor inegalități, contradicții neantagoniste și deosebiri esențiale între noile clase și categorii sociale, între sat și oraș, între tipurile de muncă specifice diverselor categorii etc. Eliminarea lor nu putea avea loc doar prin acte ale puterii politice și prin legi, ci pe baza dezvoltării puternice și continue a întregii economii naționale, a creșterii venitului național, prin accesul la tehnica și știința cele mai avansate, prin creșterea nivelului de instrucție școlară a populației, ca și prin dezvoltarea unei concepții noi, revoluționare despre muncă, viață și societate.

Raportul dintre diversificare-omogenizare socială este complex și variabil, incluzînd stadii specifice. În etapa construirii bazelor economice ale socialismului, prin formarea proprietății socialiste de stat și cooperatiste, care a luat locul vechilor forme de proprietate, s-a creat un raport egal față de mijloacele de producție pentru toți oamenii muncii, acela de proprietari, producători și beneficiari. Omogenizarea acestor raporturi constituie baza intereselor comune în dezvoltarea generală ulterioară, condiția principală a tuturor celorlalte transformări revoluționare. Cu toate acestea, etapa menționată a fost puternic marcată de inegalitățile inerente stadiului economic și cultural de la care s-a pornit. Decalajele dintre veniturile diverselor categorii sociale erau mari. Gradul de calificare al muncitorilor era dobîndit, îndeosebi, la locul de muncă, și nu prin școli. Existau mari decalaje în sfera ocupațiilor de tip manual, pe de o parte, între acestea și ocupațiile de tip intelectual, pe de altă parte. Se menținea vechea diviziune dintre activitățile de conducere și cele de execuție. Nivelul și modul de viață al diferitelor clase sociale, ca și al orașului în ansamblu față de sat, erau marcate încă de profunde inegalități economice și culturale. În această primă etapă, s-a realizat astfel omogenizarea din punct de vedere al raportului oamenilor muncii față de mijloacele de producție,

s-a întărit alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, a început să se dezvolte unitatea moral-politică dintre principalele clase și categorii sociale, conștiința socialistă a intereselor lor comune. Se poate aprecia, însă, că diversificarea socială consta atunci în multitudinea inegalităților cu caracter de clasă, inegalități care nu se mai aflau, este drept, în stadiul moștenit de la vechea societate, ci intraseră într-un proces de atenuare, dar erau încă puternice și marcau atât clasele, cât și toate celelalte comunități socio-umane din societatea românească.

Perioada consolidării bazelor economice ale socialismului și, în mod deosebit, trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate au făcut posibilă dezvoltarea fără precedent în toate domeniile. După 1965, încep să se dezvolte liniile principale ale *procesului de omogenizare socială* ca bază a consolidării unității social-politice și morale a întregului popor.

În sfera forțelor de producție, o condiție a egalității este asigurarea accesului tuturor la muncă, pe măsura pregătirii fiecăruia, și a accesului la cultură, ceea ce condiționează creșterea avuției naționale, a venitului național și a bunăstării individuale, precum și creșterea potențialului de creativitate și inovație. Investițiile uriașe în toate ramurile și sectoarele de activitate, repartizarea echilibrată a forțelor de producție pe întregul teritoriu, eradicarea vechii împărțiri în zone înapoiate și zone de dezvoltare economică și înlocuirea ei cu o repartizare echilibrată a forțelor materiale și spirituale, ceea ce a făcut ca toate județele să devină industrial-agrare în proporții variate, au condus la un amplu proces de egalizare-omogenizare a șanselor de muncă și de calificare pentru toți, fapt care a dus la creșterea totalului populației ocupate. Pe de altă parte, generalizarea învățământului obligatoriu de 10 clase, iar în perspectivă apropiată de 12 clase a deschis larg procesul de egalizare-omogenizare a șanselor în alegerea ocupației de către fiecare. Ocuparea, calificarea și școlarizarea la niveluri superioare față de trecut constituie condiții primordiale ale asigurării egalității, componente de bază ale procesului de omogenizare socială în România.

În sfera relațiilor de producție, cea mai importantă schimbare a avut loc în direcția democratizării conducerii, prin asigurarea unor condiții pentru participarea tuturor celor ce muncesc la conducere. La sfârșitul deceniului al șaptelea, după experimentări și perfecționări, a fost organizat un sistem nou, de conducere colectivă (în care este înglobat și vechiul sistem ierarhic), începînd de la bază, de la unitățile de muncă, trecînd prin niveluri intermediare și pînă la cele centrale și la nivel național și în toate domeniile principale de activitate : producție, învățămînt, cultură, știință.

În sfera nivelului de viață și civilizație, s-a realizat în această etapă o apropiere între clase și categorii sociale, pe căi multiple. Retribuția personalului a crescut, în proporții mai mari la categoriile cu retribuții mici, astfel că raportul dintre retribuția minimă netă și cea maximă netă a devenit 1 la 5,5, raport stimulator pentru performanțe în ridicarea calificării și specializării. Învățămîntul general obligatoriu nu numai ca durată, dar întregul învățămînt a fost reorganizat pe baza principiului legăturii cu practica și cu cercetarea științifică. Fondul de locuințe noi, atât în mediul urban, cât și în cel rural, crește necontenit. Pe lângă dezvoltarea și modernizarea vechilor orașe, sînt create noi orașe, în jurul cărora, prin sistematizarea localităților și a teritoriului, gravitează comune modernizate.

În sfera relațiilor politice-ideologice, factorul cel mai de seamă îl constituie realizarea și întărirea continuă a unității social-politice și morale a întregului popor în sprijinul politicii Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Acest factor este, pe de o parte, un efect al programelor de dezvoltare ale partidului, puse în practică de toți oamenii muncii, pe de altă parte este o cauză, o forță motrice propulsoare a întregii activități spre obiectivul principal, trecerea României din stadiul de țară în curs de dezvoltare în acela de țară cu dezvoltare medie, condiție a ridicării gradului de bunăstare și civilizație a întregului popor.

Laolaltă, factorii enumerați conlucrează în direcția egalizării șanselor de viață și muncă, de trai și civilizație și, în acest sens, de apropiere treptată între clase și categorii sociale, între sat și oraș, între diferitele tipuri de muncă.

Procesul de diversificare de tip socialist, fără caracter de clasă, constituie un proces complementar celui de apropiere și de omogenizare treptată a condițiilor economice, politice, sociale, făcând mai complexă dezvoltarea pe anumite direcții și imprimându-i un curs care să nu ducă la uniformizare.

Repartizarea echilibrată a forțelor de producție pe întregul teritoriu, în vederea asigurării unor șanse egale de muncă, de viață, de educație și calificare, este însoțită de diversificarea subramurilor atât în industrie, cât și în agricultură, în transporturi, știință, subramuri bazate pe tehnica de vîrf. Aceasta determină o mai mare diversificare a profesiilor, implicit a posibilităților de alegere de către adolescenți a ocupației. Totodată, în agricultură, datorită mecanizării, chimizării, irigării, se produce o adîncire a diviziunii muncii agrare. „Țăranul universal“ a rămas o figură a trecutului, agricultura și subramurile ei tradiționale fiind realizate de profesioniști : crescători de animale, legumicultori, pomicultori, viticultori, dar și de mecanizatori agricoli, electricieni, sudori, mecanici, strungari, motorști etc.

Democratizarea conducerii, în vederea asigurării unor condiții egale de participare tuturor celor ce muncesc, este însoțită de o diversificare a formelor participării. În unitățile de producție — întreprinderi și cooperative agricole sau meșteșugărești —, în institute de cercetare și învățămînt, cât și la nivelul centralelor de resort și al ministerelor funcționează forme noi de participare a oamenilor muncii la conducere, cum sînt consiliile oamenilor muncii și adunările generale ale personalului ca forme ale autoconducerii și autogestiunii. O altă direcție pe care s-a realizat diversificarea formelor participării o constituie domeniile mari de activitate : industria și celelalte ramuri neagricole, agricultura, învățămîntul, cultura, știința, unde acționează consilii formate din reprezentanții domeniului respectiv, iar periodic au loc congrese în care se hotărăsc cele mai importante direcții de dezvoltare ale domeniului. Împreună cu organizațiile de sindicat, de tineret și de femei, cu organizațiile Frontului Democrației și Unității Socialiste și cele ale naționalităților conlocuitoare, toate aceste forme reprezintă o diversitate de modalități de exprimare și participare a celor ce muncesc la conducerea vieții economice-sociale.

În sfera egalizării condițiilor de viață și civilizație, diversificarea tipurilor de localități constituie complementarul procesului de urbanizare, precum și a celui de modernizare a mediului rural. Dacă pînă în 1965 existau, în afară de Capitală, cîteva mari centre urbane puternic industrializate și cîteva orașe mijlocii fără un profil economic distinct, restul

fiind mici, ulterior creșterea numărului de orașe mari și mijlocii și înființarea de noi orașe au fost însoțite de o diversificare a acestora : unele orașe sînt, astăzi, de tip industrial, altele industrial-agrar sau agrar-industrial, altele agrar-turistic etc. O bună parte din comune înglobează și activități industriale, de servicii sau îndeplinesc și funcții turistice.

Întreaga dezvoltare a societății românești, atît pe direcțiile de apropiere și egalizare treptată a condițiilor de muncă, de viață, de participare la conducere, cît și în sensul diversificării șanselor sociale, a fost susținută puternic de extinderea învățămîntului de toate gradele. Aceasta s-a realizat, complementar, printr-o diversificare a rețelei de învățămînt, începînd cu cel liceal pînă la cel superior, ceea ce constituie nu numai o condiție pentru asigurarea întregii economii cu cadre avînd o multitudine de profiluri, ci o diversitate de posibilități pentru oameni de a-și alege profesia potrivită.

Omogenizarea și diversificarea socială, tendințe obiective ale dinamicii structurii sociale și de clasă din societatea românească contemporană, acționează direct și indirect atît pe linia fundamentală a ștergerii treptate a unor deosebiri esențiale dintre condițiile de viață ale claselor, dintre munca fizică și munca intelectuală, dintre munca industrială și cea agricolă, dintre munca de execuție și munca de conducere, dintre sat și oraș, cît și în sensul diversificării șanselor de realizare social-umană. Astfel se propulsează această structură spre o etapă nouă, în care unitatea intereselor fundamentale ale întregului popor muncitor se va realiza concomitent cu diversificarea structurilor socioprofesionale ale claselor și categoriilor sociale, cu diversificarea mediului urban și a celui rural, cu diversificarea formelor de învățămînt și de participare la conducere.

HONORINA CAZACU, ION GLODEANU, SORIN MITULESCU

EVOLUȚIA ISTORICĂ A PARTIDELOR MUNCITOREȘTI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, existența și activitatea partidelor muncitorești, a organizațiilor sindicale sau de tineret, de femei etc. pe scena social-politică a unui număr din ce în ce mai mare de țări de pe toate continentele au constituit unul dintre fenomenele istorice majore ale acestei epoci. Un fenomen cu atât mai semnificativ, cu cât în toate marile probleme cu care s-au confruntat popoarele la începutul veacului nostru — probleme economice, sociale și de altă natură —, clasa muncitoare, prin organizațiile ei politice și profesionale, a formulat puncte de vedere care au exprimat conținutul și sensul real al cerințelor dezvoltării istorice și, nu în puține cazuri, a acționat pentru concretizarea acestor cerințe, s-a manifestat ca o forță reală a progresului social.

Programatic, partidele muncitorești au militat pentru transformarea structurilor societății capitaliste, pentru făurirea, într-o perspectivă de timp ce se voia cât mai apropiată, a unei societăți noi, lipsită de exploatare, ele au acționat, totodată, în plan imediat, cu o forță din ce în ce mai mare, și pentru democratizarea vieții politice, pentru ușurarea condițiilor de existență a celor ce munceau, îndeosebi pe calea luptei economice, dar și a celei politice, căutând să impună o legislație socială cât mai cuprinzătoare, menită a-i asigura pe muncitori și familiile lor în caz de boală, de invaliditate sau șomaj. De asemenea, în unele state, mișcarea muncitorească s-a implicat activ în desfășurarea procesului istoric al luptei pentru unitate și independență națională, pentru împlinirea unui deziderat politic fundamental, acela ca fiecare popor să dispună de posibilitatea afirmării libere, de sine stătătoare, pentru valorificarea neîngrădită a bogățiilor naturale proprii, a potențelor sale de creație materială și spirituală. Un deziderat istoricește determinant, pe care clasa muncitoare și partidul ei politic îl legau nemijlocit de existența, în asemenea condiții, a unui cadru istoric mult mai prielnic dezvoltării economice, sociale și politice, implicit a luptei revoluționare pe care clasa muncitoare avea misiunea să o realizeze pînă la împlinirea idealului libertății sociale.

Un obiectiv major al luptei proletariatului la începutul secolului nostru, cu răsfingeri directe în planul activității politice și ideologice a fiecărui detașament național al clasei muncitoare, mai ales în Europa, l-a constituit necesitatea prevenirii războiului și combaterea militarismului, ceea ce a polarizat, așa cum s-a consemnat deja, și o bună parte a preocupărilor congreselor socialiste internaționale ¹.

Semnificativă a fost, așadar, pentru evoluția acțiunii revoluționare a partidelor muncitorești, în această epocă, implicarea lor politico-ideologică în dezvoltarea de ansamblu a popoarelor și a țărilor ale căror părți integrante, cu adevărat organice, erau, mișcările socialiste afirmându-se, prin soluțiile preconizate pentru toate problemele pe care le ridica dezvoltarea istorică generală, ca purtătoare consecvente ale progresului, ale idealurilor de libertate, de dreptate socială și națională ².

Muncitorii din diferite țări au căutat, prin organizațiile lor politice și profesionale, să inițieze și să cultive o diversitate de legături, de manifestări concrete ale solidarității internaționale proletare. Realitatea istorică a relevat și existența unor deosebiri importante privind organizațiile clasei muncitoare din diferite țări, la baza acestora stînd condițiile concret istorice, social-economice, politice și culturale naționale și care determinau, în ultimă instanță, necesitatea abordării creatoare a teoriei socialismului științific. Lupta revoluționară în desfășurarea ei s-a exprimat în mod obiectiv printr-o suită întregă de particularități istorice, cu răsfingeri inevitabile asupra gradului de organizare a rîndurilor clasei muncitoare, a formelor de luptă, a raportului dintre partid și sindicate, a intensității procesului revoluționar.

În anii de început ai secolului al XX-lea, mișcarea muncitorească din Germania apărea ca cea mai impunătoare. A fost epoca în care aceasta a înregistrat cele mai mari succese, în situația în care națiunea germană a continuat să înregistreze realizări spectaculoase pe planul dezvoltării industriei și a economiei în ansamblul ei. Forța numerică a proletariatului, în aceste condiții, a sporit neconținut, în timp ce contradicțiile de clasă, în ciuda ameliorării condiției de existență a maselor în general, a muncitorilor în particular, au cunoscut doar o atenuare vremelnică. Ca atare, confruntările de clasă, mai ales în anii 1905—1906 și 1912—1913, au cunoscut o amplificare a dimensiunilor lor, astfel că, dacă în 1900 se înregistrau 1 468 de acțiuni greviste în care se angajaseră 321 000 de lucrători, în 1910 aveau loc 3 228 de mișcări revendicative cu participarea a 681 000 de lucrători, iar doi ani mai tîrziu, deși numărul grevelor era mai mic — 2 834 —, în schimb cel al participanților era de 1 031 000, ceea ce punea în evidență acuitatea crescîndă a contradicțiilor de clasă din Imperiul wilhelmian ³. Același fenomen social a relevat o combativitate sporită a luptelor muncitorești astfel că, în 1904, 75% din

¹ A se vedea : *Mișcarea muncitorească internațională la începutul secolului al XX-lea*, în „Anale de istorie“, anul XXXI, nr. 5/1985, p. 135—137.

² Nicolae Copoiu, *Considerații privind dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale la începutul secolului al XX-lea (1900—1914)*, în „Anale de istorie“, anul XIX, nr. 6/1973, p. 126.

³ Dick Geary, *European Labour Protest. 1848—1939*, Croom Helm Ltd., London, 1981, p. 105.

mișcările revendicative ale proletariatului german s-au încheiat cu un succes complet sau parțial ⁴.

Din punct de vedere politic și organizatoric, mișcarea muncitorească din Germania a cunoscut, în anii 1900—1914, o sporire continuă a numărului celor care s-au înrolat fie în Partidul Social-Democrat, fie în sindicate sau în cooperative, în organizațiile social-democrate de tineret și de femei. Dacă, în 1906, P.S.D. număra 284 000 membri, în 1914 a depășit cifra de 1 000 000 membri. Sindicatele, care au fost reunite la sfârșitul secolului trecut în Comisia generală (General-kommission), numărau, în 1912, 2 553 000 membri. Aproape în orice oraș mai important, organizația P.S.D. sau de sindicat dispunea de un organ de presă cu apariție zilnică, de cooperative de consum, asociații sportive și comitete culturale muncitorești. În viața social-politică a celui de-al doilea Reich, clasa muncitoare a atras atenția printr-o multitudine de activități și, în pofida elementelor restrictive ale sistemului electoral german, P.S.D. a dispus, după alegerile din 1903, de 81 deputați în Reichstag, iar în ianuarie 1912 a obținut cel mai mare succes electoral de pînă la primul război mondial : 4 250 000 de voturi, respectiv 34,8% din sufragii, și un grup parlamentar de 110 deputați, ceea ce făceau din el primul partid al Germaniei ⁵.

Dificultățile pe care le-a cunoscut P.S.D. din Germania și-au avut izvorul principal în interiorul partidului, ca urmare a confruntării dintre două tendințe : una care exprima preocuparea pentru o dezvoltare reală a teoriei și practicii revoluționare — în funcție, evident, de cerințele epocii istorice respective —, avînd în frunte pe August Bebel, Clara Zetkin, Karl Kautsky, Franz Mehring, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, și o alta, care, în numele aceluiași cerințe, căuta să convingă clasa muncitoare că se poate ajunge la împlinirea idealului socialist pe calea reformelor parțiale și succesive, în înțelegere și colaborare liber consimțită cu burghezia, tendință susținută de Eduard Bernstein, Georg von Vollmar, Konrad Schmidt, Eduard David, Friedrich Ebert, Carl Severing, Philipp Scheidemann, Gustav Noske. Primele dispute au avut loc în presă, ele căpătînd o formă organizată la congresele partidului de la Stuttgart (1898) și Hanovra (1899), pentru ca, la cele de la Lübeck (1900) și Dresda (1903), bernsteinismul să fie condamnat nu numai prin luări de cuvînt individuale, dar și prin documentele adoptate ⁶.

În această confruntare de idei, punctul central al deosebirilor de păreri l-a constituit definirea idealului libertății clasei muncitoare și a mijloacelor de acțiune pentru atingerea lui. Bernstein și adepții săi considerau că, în dezvoltarea lui, capitalismul n-ar fi evoluat conform viziunii lui Marx, n-ar fi confirmat concentrarea crescîndă a capitalului, nici ascuțirea contradicțiilor societății burgheze și, ca atare, nici prăbușirea acesteia nu mai putea fi concepută ca ceva inevitabil ⁷. O asemenea viziune cu privire la sfârșitul societății capitaliste ar fi impus o reconsiderare a tacticii adoptate de clasa muncitoare, renunțîndu-se la ideea răs-

⁴ Joseph Rovin, *Histoire de la social-démocratie allemande*, Éditions du Seuil, Paris, 1978, p. 113.

⁵ Wolfgang Abendroth, *Histoire du mouvement ouvrier en Europe*, Éditions Maspéro, Paris, 1967, p. 51.

⁶ Horst Bartel ș.a., *O viață de militant. August Bebel*, Editura politică, București, 1965, p. 198.

⁷ Eduard Bernstein, *Die Voraussetzungen der Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, Stuttgart, 1899.

turnării regimului politic existent, pentru a se concentra atenția în vederea organizării și obținerii unor reforme economice, sociale și politico-instituționale menite doar să amelioreze condiția de existență a maselor muncitoare și a adânci democratizarea statului. Deși condamnat, bernsteinismul a continuat să pătrundă în practica politică a partidului și să-și lase o amprentă vizibilă mai ales asupra mișcării sindicale, care a ajuns a fi ostilă în fața oricărui „romantism revoluționar“, să excludă din vocabularul ei politic expresii ca lupta de emancipare a clasei muncitoare sau cucerirea revoluționară a puterii ⁸.

Îmbrățișînd din ce în ce mai mult linia politică ce se limita la reforme în cadrul pe care îl oferea statul burghez, social-democrația germană nu s-a mai putut exprima ca o forță menită a deschide calea unei transformări radicale în viața societății, ceea ce s-a reflectat și în acte politice ale conducerii P.S.D. Așa, de pildă, la Congresul P.S.D. din Germania de la Jena (septembrie 1913) a fost aprobat votul acordat în Reichstag de fracțiunea parlamentară pentru credite militare și s-a condamnat, o dată mai mult, greva generală ca mijloc de luptă, cu 333 voturi pentru și 142 împotriva. Un an mai târziu, conducerea partidului și a sindicatelor a votat creditele de război, fapt care o determina pe Rosa Luxemburg să noteze cu amărăciune că, „din 4 august (1914 — *n.n.*), social-democrația germană... a preluat o importantă funcție istorică : aceea de scutier al imperialismului în actualul război“ ⁹.

În Franța, dezvoltarea industrială, prin modul cum s-a realizat, a făcut ca proletariatul să fie concentrat în mod inegal. Muncitorii francezi, recrutați din diverse medii sociale, puneau în evidență, la începutul secolului nostru, o mentalitate politică extrem de eterogenă. Conștiința lor a continuat să fie grevată de idei și practici politice de factură mic-burgheză, ceea ce, în planul organizării, s-a reflectat printr-o foarte pronunțată lipsă de unitate, astfel că, în ultimul deceniu al secolului trecut, existaseră nu mai puțin de opt organizații socialiste, cuprinzînd de la cîteva sute pînă la cîteva mii de membri ¹⁰, un fenomen care nu putea favoriza realizarea unui curs mai rapid al luptei revoluționare.

Cu primii ani ai secolului al XX-lea s-a conturat, însă, din ce în ce mai clar, o tendință firească spre unitate politică și organizatorică, în condițiile în care un fenomen grav își făcuse apariția în sînul mișcării muncitorești franceze : millerandismul. Participarea lui Millerand ca ministru al comerțului și industriei în guvernul Waldeck-Rousseau, pe de o parte, și amplificarea conflictelor de clasă, pe de altă parte, dintre care unele reprimare cu brutalitate, așa cum a fost cazul cu greva muncitorilor de la Chalon-sur-Saône din iunie 1900, au provocat ample debateri în rîndurile socialiștilor francezi, soldate, în general, cu o concluzie esențială : necesitatea înfăptuirii unității politice și ideologice, la baza căreia să se așeze o practică de factură revoluționară. În septembrie 1902, guesdistii, împreună cu adepții lui Vaillant, au fuzionat, dînd naștere Partidului Socialist din Franța. Acesta avea ca organ de presă ziarul „Le Socialiste“ și un program de acțiune, *Carta de la Ivry*, întemeiat pe ideea luptei de clasă. Socialiștii „independenți“, broussiștii și allemaniștii dă-

⁸ Jacques Droz, *Le socialisme democratique*, Armand Colin, Paris, 1966, p. 45.

⁹ Rosa Luxemburg, *Cuvîntări și articole alese*, Editura politică, București, 1962, p. 127.

¹⁰ Claude Willard, *Le mouvement socialiste en France (1893—1905)*. *Les guesdistes*, Éditions sociales, Paris, 1965, p. 439.

duseră naștere, în martie 1902, la Congresul de la Tours, Partidului Socialist Francez, organizat sub forma federațiilor autonome.

În 1905, unitatea politică a mișcării socialiste din Franța s-a impus pe fondul amplificării luptelor muncitorești și al creșterii pericolului războiului. Pentru încheierea acestei unități s-a pronunțat și Internaționala a II-a, printr-o rezoluție a Congresului socialist internațional de la Amsterdam. Congresul de unificare a avut loc la Paris, în aprilie 1905, cu participarea a 286 de delegați ¹¹. Programul adoptat definea noul partid — S.F.I.O. (Section Française de l'Internationale Ouvrière) —, ca „un partid al luptei de clasă”, a cărui misiune trebuia să fie apărarea consecventă a „drepturilor și intereselor proletariatului”; „un partid de opoziție fundamentală și ireductibilă față de ansamblul clasei burgheze și de stat care este instrumentul ei... Prin țelul său, prin idealul său, prin mijloacele pe care le folosește, Partidul Socialist, deși urmărește realizarea reformelor imediate revendicate de clasa muncitoare, nu este un partid al reformei, ci un partid al luptei de clasă și al revoluției” ¹².

Unitatea realizată în 1905 a făcut ca acțiunile revendicative să câștige sub raportul forței de exprimare, implicit ca eficacitate: marea grevă a minerilor din 1906, greva muncitorilor constructori din 1908 sau cea a feroviarilor din 1910, multe dintre ele avînd din ce în ce mai mult un pronunțat caracter politic ¹³. În jurul Partidului Socialist s-au concentrat și speranțele de pace ale francezilor, iar marea campanie pe care acesta a organizat-o împotriva legii serviciului militar obligatoriu de trei ani i-a adus, în 1913—1914, un important număr de adeziuni și simpatizanți. Dealtfel, numărul membrilor S.F.I.O. a crescut de la 34 700 în 1905, la 91 000 în iulie 1914, iar sufragiile electorale au sporit de la 880 000 în 1906 la 1 400 000 în 1914 (17% din voturile exprimate) ¹⁴. Un rol important în câștigarea acestei aderențe a revenit presei, socialiștii francezi editînd, din 1905, două cotidiane — „L'Humanité” și „Le Droit du Peuple” — și circa 60 de periodice săptămînale.

În desfășurarea ei, activitatea S.F.I.O. a fost polarizată, teoretic și practic, de cîteva probleme importante: raportul dintre reforme și revoluție, relațiile care trebuiau să existe între partid și sindicat, chestiunea colonială și atitudinea față de pericolul crescînd al războiului. Prima problemă a fost pe larg dezbătută în presă, la adunările muncitorești și, mai ales, la Congresul național de la Toulouse (1908). Abia în timpul acestui congres s-a putut ajunge la o rezoluție sintetică și de compromis între partizanii revoluției și cei ai reformelor ca țel exclusiv al luptei, afirmîndu-se că „Partidul Socialist, partid al clasei muncitoare și al revoluției sociale, urmărește cucerirea puterii politice pentru emanciparea proletariatului prin distrugerea regimului capitalist și suprimarea claselor” ¹⁵.

Cea de a doua problemă cu care s-a confruntat mișcarea muncitorească franceză a fost ruptura dintre partid și mișcarea sindicală, un fenomen alimentat atît de spectacolul confruntărilor dintre curentele socialiste, cît și de compromisul millerandist, ambele fenomene fiind de natură a alimenta neîncrederea sindicaliștilor în eficiența luptei politice.

¹¹ *Ibidem*, p. 582.

¹² Claude Willard, *Socialisme et communisme français*, Armand Colin, Paris, 1967, p. 78.

¹³ George Lefranc, *Le mouvement socialiste sous la troisième République (1875—1940)*, Payot, Paris, 1963, p. 137—138.

¹⁴ Claude Willard, *Socialisme et communisme français*, p. 81.

¹⁵ Georges Lefranc, *op. cit.*, p. 397—398.

La Congresul de la Amiens al Confederației Generale a Muncii (1906) s-a pledat pentru o legătură mai strânsă a sindicatului cu partidul, dar, supusă la vot, rezoluția prin care se postula un asemenea punct de vedere a fost respinsă, adoptându-se, în schimb — cu 830 de voturi pentru și 8 împotriva —, faimoasa *Cartă de la Amiens*, sau carta sindicalismului revoluționar, potrivit căreia, „pentru ca sindicalismul să obțină un efect maxim, acțiunea economică trebuie să se exercite direct împotriva patronatului, organizațiile confederate neavînd, ca grupări sindicale, să se preocupe de partid și secte care, în afară sau alături, pot să urmărească în deplină libertate transformarea socială”¹⁶.

Problema colonialismului, în condițiile în care Franța cu imensul ei imperiu resimțea deja primele simptome ale crizei sale, iar pe acest teren exista în permanență pericolul unui conflict cu Germania, a reținut îndeaproape atenția mișcării socialiste. Ea a condamnat „barbaria colonială” (războaiele de cucerire și politica de reprimare din Congo, Antile și Guyana, iar din 1911—1912 și în teritoriile Maghrebului), ca și pericolul unui conflict militar internațional pe terenul luptei pentru reîmpărțirea sferelor de influență, îndeosebi al unui conflict cu Germania.

În problema războiului, S.F.I.O. n-a adoptat o atitudine unitară. Guesdistii s-au situat pe o poziție rigidă, generatoare de pasivism, ei denunțînd ca inutilă și periculoasă orice campanie antirăzboinică. Ar fi fost inutilă, spuneau ei, pentru că simpla combatere a militarismului nu afecta structurile care generau pericolul războiului, respectiv societatea capitalistă. O asemenea campanie ar fi fost și periculoasă, pentru că ar fi orientat clasa muncitoare într-o altă direcție decît aceea a luptei contra inamicului esențial — capitalismul. Herveiștii (cei care-l urmau pe Gustav Hervé) au adoptat un antimilitarism grosier, care mergea pînă la organizarea de răscoale în rîndurile soldaților și o poziție specifică nihilismului național, apreciînd, în plan teoretic și în propaganda de zi cu zi, că „patriile nu sînt mame bune, sînt mame vitrege pentru cei sărmani”. În contextul agravării contradicțiilor interimperialiste, al creșterii pericolului izbucnirii unei conflagrații militare de proporții mondiale, mișcarea socialistă din Franța s-a situat pe poziția condamnării acestor fenomene, avînd în Jean Jaurès un exponent de primă mărime¹⁷, fără să se fi putut găsi, în condițiile istorice respective, mijloace de acțiune eficace pentru a se împiedica, în vara anului 1914 izbucnirea războiului. Căutări au fost și, ca o dovadă concretă, este de amintit Congresul extraordinar al S.F.I.O. din 15—16 iulie 1914, care a adoptat o rezoluție (1690 voturi pentru, 1 174 împotriva), prin care se stipula: „Între toate mijloacele folosite pentru a preveni și a împiedica războiul și pentru a impune guvernelor recurgerea la arbitraj, Congresul consideră ca deosebit de eficace greva generală muncitorească, organizată simultan pe plan internațional în țările interesate, ca și agitația și acțiunea populară sub formele cele mai diverse”¹⁸. Experiența istorică n-a confirmat aceste intenții.

În *Anglia*, mișcarea muncitorească a cunoscut o evoluție importantă la începutul secolului al XX-lea, ca urmare, pe de o parte, a consolidării procesului de organizare politică a proletariatului, ceea ce a dus la angajarea Partidului Independent al Muncii pe calea transformării sale într-un partid de masă, iar, pe de altă parte, prin consolidarea ten-

¹⁶ *Ibidem*, p. 152.

¹⁷ *Ibidem*, p. 86—87.

¹⁸ Annie Kriegel, *Le pain et les roses. Jalons pour une histoire des socialismes*, PUF, Paris, 1968, p. 112.

dinței de angajare a unor detașamente muncitorești engleze în confruntarea cu patronatul, un fenomen cunoscut sub numele de New Unionism, în ciuda faptului că unul din obstacolele majore ce frâneau acest proces istoric îl constituia rezistența unei bune părți a mișcării sindicale, care continua să fie prizoniera ideii tactice a colaborării cu liberalii ¹⁹.

Această rezistență s-a diminuat treptat, după ce s-a înregistrat o puternică reacție din partea patronatului față de mișcarea revendicativă a clasei muncitoare, amenințând cu o nouă legislație socială care să afecteze dreptul de grevă, ceea ce a făcut ca un număr din ce în ce mai mare de sindicate să se pronunțe pentru stabilirea de legături mai strânse cu partizanii acțiunii politice. Reprezentantul sindicatelor feroviare — J. Holmes — a și cerut la Congresul tradeunionurilor de la Plymouth (1898), ca reprezentanți ai forțelor politice să fie invitați a lua parte la congresul sindical următor. Așa a luat naștere, în februarie 1899, Labour Representation Committee (Comitetul de Reprezentare a Muncii), format din șapte sindicaliști, cîte doi membri din partea Partidului Independent al Muncii și a Federației social-democrate și un reprezentant al Asociației fabienilor, avînd ca secretar pe Ramsay Mac Donald ²⁰. Inițial, inițiativa creării Comitetului de Reprezentare a Muncii n-a fost urmată decît de 67 de sindicate, dar, pe măsură ce fuziunea sindicalism-socialism s-a consolidat, iar eficiența acțiunii politice a devenit din ce în ce mai clară, numărul celor care s-au hotărît să adere la L.R.C. a crescut relativ repede : de la 376 000 în 1901, la 469 000 în 1902 și 861 000 în 1903 ²¹.

Pe acest fundal istoric, în 1906 s-a creat Partidul Laburist (Labour Party), care n-a ajuns, însă, să influențeze efectiv mișcarea muncitorească engleză în ansamblul ei și, în primul rînd, sindicatele. S-a mai petrecut și faptul că Partidul Liberal a inițiat, în anii 1906—1914, în cursul a două legislaturi, o vastă legislație socială, cu importante consecințe pentru condiția de existență a clasei muncitoare, ceea ce a determinat Partidul Laburist să o susțină, aliniindu-se liberalilor, aceștia din urmă fiind înclinați a vedea în Partidul Laburist un simplu accesoriu politic, destinat a acționa pentru a-i determina pe muncitori să n-aibă inițiative de factură revoluționară ²². De unde și apariția unui vizibil divorț între o parte a clasei muncitoare, cea organizată în sindicate, și Partidul Laburist, mai ales în anii cu dificultăți economice, care aduceau cu ele creșterea șomajului și scăderea salariilor reale, fenomene neluate în considerație de legislația socială liberală. Dealtfel, Mac Donald aprecia, într-una din scrierile sale, că Partidul Laburist nu era un partid socialist, ci „socializant“, că socialismul n-avea o perspectivă reală de înfăptuire decît o dată cu maturizarea deplină a capitalismului, astfel că, pentru moment, partidul său trebuia considerat ca un „descendent“ al Partidului Liberal.

Politica laburistă a fost supusă criticii de către elementele radicale din mișcarea muncitorească engleză, care, în 1903, dăduseră naștere Partidului Muncitoresc Socialist (Socialist Labour Party) — constituit mai ales din scoțieni — și Partidului Socialist din Marea Britanie (Socialist Party of Great Britain), format în 1905 de secțiile londoneze ale Fede-

¹⁹ A se vedea : H. Pelling, *The Origins of the Labour Party. 1880—1900*, ediția a II-a, Oxford, 1965.

²⁰ David Kinsston, *King Labour. The British Working Class. 1850—1940*, London, 1976, p. 65.

²¹ Jacques Droz (sub direcția lui), *Histoire générale du socialisme*, vol. II, PUF, Paris, 1974, p. 384.

²² Jacques Droz, *Le socialisme démocratique*, p. 93.

rației social-democrate²³. Cu toate acestea, Partidul Laburist a putut adopta o structură organizatorică mai fermă și a contat, în 1914, pe 1,5 milioane membri, avînd și adeziunea unei părți a tradeunionurilor. La izbucnirea războiului, prin deputații săi în Camera Comunelor, Partidul Laburist a susținut politica oficială a burgheziei, inclusiv aceea de conservare a vastului imperiu colonial britanic.

În *Irlanda*, o zonă mai puțin dezvoltată din punct de vedere industrial, dar afectată de contradicții puternice, atît în plan social cît și în plan național, a existat, încă din 1894, o mișcare sindicală puternică, Irish Trades Union Congress (Congresul sindicatelor irlandeze) ajungînd, către 1900, să numere circa 60 000 de membri. În 1895 luase naștere și The Irish Socialist Republican Party (Partidul Republican Socialist Irlandez), unul dintre animatorii săi politici și ideologici fiind James Connolly, cel care declara : „Cauza muncii este cauza Irlandei, cauza Irlandei este cauza muncii“. Din 1908, Partidul Republican Socialist Irlandez a luat denumirea de Partidul Socialist al Irlandei (Socialist Party of Ireland), cu o orientare și mai pronunțat revoluționară, care s-a ridicat cu intransigență împotriva caracterului imperialist al primului război mondial²⁴.

Mișcarea muncitorească din *Austro-Ungaria* a fost acaparată, ca preocupări politice și ideologice, de două probleme. Mai întîi, acțiunea susținută pentru obținerea dreptului de vot universal care, în 1895, fusese legiferat doar parțial. În 1907 s-a obținut instituirea votului universal, după care Partidul Social-Democrat și-a consacrat o bună parte a activității sale acțiunii parlamentare, Victor Adler apreciînd, într-o scrisoare din iunie 1907, către Kautsky : „Eu am sentimentul că sîntem chemați în Austria să realizăm lucruri mari“, că monarhia va putea fi supusă reformelor de către social-democrație, partidul socialist fiind considerat ca un „partid de stat“, iar forța sa „una din principalele garanții pentru viitorul Parlamentului și al dezvoltării statului“.

Cea de-a doua preocupare importantă a fost consacrată problemei naționale, ca realitate istorică ce confrunta nu numai monarhia dar și mișcarea muncitorească, aceasta găsindu-și o reflectare acută în interiorul însuși al mișcării muncitorești, fiindcă lideri ai mișcării muncitorești cehoslovace, ca Franz Modracek și Franz Soukup, social-democrați unguri ca Mano Buchinger, sau români ca George Grigorovici, Ioan Fluieraș, Iosif Ciser, Iosif Jumanca și alții s-au pronunțat nu o dată pentru dezvoltarea liberă, de sine stătătoare a popoarelor lor și, implicit, pentru afirmarea distinctă a clasei muncitoare pe care o reprezentau. Mano Buchinger, de pildă, aprecia, în septembrie 1908, că trebuie să se realizeze o „Ungarie liberă și independentă“²⁵; George Grigorovici consideră, în decembrie 1911, că „despărțirea... românilor e baza nenorocirii noastre ca nație și mai ales a românilor din Ungaria“²⁶.

În contrast cu aceste puncte de vedere, conducerea social-democrației austriece, în frunte cu Otto Bauer și Karl Renner, a afirmat că naționalitatea este, într-adevăr, un atribut real al cetățeanului, dar împlinirea lui nu trebuie pusă în legătură cu un teritoriu anume, bine deter-

²³ Jacques Droz, *Histoire générale du socialisme*, vol. II, p. 388.

²⁴ F. Bedarida, *Le socialisme et la nation: James Connolly et l'Irlande*, în „Le Mouvement social“, anul 52, iulie-septembrie 1965, p. 8—31.

²⁵ Jacques Droz, *Histoire générale du socialisme*, vol. II, p. 104.

²⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 269.

minat. „Organizarea umanității în comunități naționale autonome care să se bucure de bunurile lor culturale — scria Otto Bauer în 1907 — acesta este scopul național pe care trebuie să-l urmeze o social-democrație de factură internațională”²⁷. Era un mod de a concepe „rezolvarea” problemei naționale din Imperiul austro-ungar, prin care, de fapt, se pleda pentru conservarea sa.

La începutul secolului nostru, social-democrația austriacă s-a impus însă atenției mai generale, prin efortul său de a aborda, din perspectiva teoriei socialismului științific, unele probleme ale științelor sociale (drept, economie, filozofie, etnologie, politologie) sau chiar ale științelor naturale, îndeosebi medicina, contribuțiile ei fiind popularizate mai ales prin intermediul revistei „Marx-Studien”, începînd din 1904, și al săptămînalului „Der Kampf” din 1907. Gînditori ca Gustav Eckstein, Max Adler, Karl Renner, Otto Bauer sau Rudolf Hilferding (originar din Viena, încadrat în social-democrația germană după 1906) au abordat diferite aspecte ale cunoașterii și, implicit, diverse elemente componente ale teoriei marxiste, precum : rolul factorului subiectiv, îndeosebi cel etic, în explicarea procesului istoric (Max Adler, *Marx ca gînditor* — 1906), rolul capitalului financiar în noua etapă de dezvoltare a capitalismului, în imperialism (Rudolf Hilferding, *Capitalul financiar* — 1910), sau chiar controversatele teze ale lui Otto Bauer și Karl Renner în problema națională, afectate grav de viziunea lor conservatoare, de preocuparea pentru menținerea imperiului.

Pericolul războiului și caracterul agresiv al politicii externe austro-ungare au fost obiect de analiză pentru social-democrații austrieci, preocupați, însă, de ideea că, lovit din afară, anacronicul imperiu bicefal se va prăbuși. De aceea conducerea partidului nu s-a angajat într-o acțiune fermă care să vizeze combaterea efectivă a acestei politici, fapt pentru care și-a atras critici îndreptățite din partea stîngii revoluționare, reprezentată de Franz Schuhmeier (consilier municipal și deputat de Viena, director al publicației socialiste „Volkstribüne”, care a fost asasinat, în februarie 1913, la sfîrșitul unui miting antimilitarist)²⁸.

La cumpăna dintre cele două veacuri și în Ungaria mișcarea socialistă a căpătat un caracter de masă, o activitate intensă desfășurînd atît Partidul Social-Democrat din Ungaria (numit inițial Partidul Muncitoresc General din Ungaria), cît și syndicatele. În ajunul izbucnirii primului război mondial, numărul muncitorilor organizați din Ungaria ajunsese să depășească cifra de 100 000.

Ca orientare generală, activitatea politico-ideologică a fost polarizată, ca și în alte țări, de clarificarea țelului luptei și a mijloacelor tactice și, prin această prismă, în ansamblul ei, mișcarea muncitorească din Ungaria a reușit să facă o popularizare largă ideii de înfăptuire a unor reforme, între care reforma agrară și introducerea votului universal. Ca mijloace, socialiștii unguri au preconizat pe larg tactica luptei parlamentare, îndeosebi necesitatea cîștigării unor parlamentari burhezi în scopul dobîndirii celui mai important deziderat al lor — dreptul de vot universal, direct și secret²⁹. Pe această linie, social-democrația ungară s-a menținut chiar și în anii de avînt revoluționar, de sensibilizare reală

²⁷ O. Bauer, *Die Nationalitätsfrage und die Sozialdemokratie*, în „Marx-Studien”, vol. II, Viena, 1924, p. 343.

²⁸ Jacques Droz, *Histoire générale du socialisme*, vol. II, p. 100—101.

²⁹ Vass Henrik, *Probleme ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare ungare*, în „Anale de istorie”, anul XVI, nr. 3/1970, p. 22—23.

a conștiinței clasei muncitoare — ca în anii 1905—1906 —, conducătorii P.S.D.U., Ernő Garami în primul rînd, continuînd să caute obținerea de negocieri cu ministrul de interne Kristoffy.

Această tactică n-a adus rezultatele scontate, ceea ce a făcut ca lupta clasei muncitoare ungare în anii următori să se înscrie din ce în ce mai mult pe un făgaș de confruntare deschisă cu burghezia. Tendința aceasta s-a accentuat în condițiile în care clasele dominante din Ungaria s-au angajat să susțină fără rezerve politica externă a monarhiei de expansiune teritorială. De aceea, în timpul crizei bosniace din anul 1908 în coloanele ziarului „Nepszava“ se scria : „În 1867 clasele conducătoare au semnat un pact cu dinastia. După acest pact, ele i-au lăsat conducerea armatei și a politicii externe. În contrapartidă, dinastia se angaja să le susțină în lupta pe care ele o duc împotriva țăranilor și muncitorilor, care sînt, totuși, de același sînge cu ele, ca și contra naționalităților“³⁰.

În problema națională, social-democrația ungară a proclamat egalitatea în drepturi a popoarelor care locuiau în Ungaria, dar aceasta însemna doar autonomie administrativă. În martie 1913, P.S.D.U. a preconizat și a organizat o grevă generală pentru a determina guvernul Tisza să inițieze adoptarea unei legi electorale democratice, dar a decmandat-o în ultimul moment sub pretextul de a se permite activitatea opoziției parlamentare. Un an mai tîrziu, pentru social-democrația ungară susținerea războiului în care s-a angajat monarhia n-a putut să apară decît ca o consecință directă a practicilor ei politice.

Partide social-democrate au luat naștere și în alte zone ale Imperiului austro-ungar, așa cum au fost în Transilvania și Bucovina sau în rîndurile popoarelor slave : Partidul Socialist Slovac (1905), secții social-democrate în Croația (1894), Voivodina (1905), Bosnia și Herțegovina (1909).

Dezvoltarea mișcării muncitorești din Rusia s-a lovit, la începutul secolului al XX-lea, de aceleași mari dificultăți ca și pînă atunci : regimul autocratic țarist în care libertatea de întrunire și asociere, a cuvîntului scris sau vorbit erau inexistente, în care toleranța și represiunea se succedau în funcție de bunul plac al autorităților, iar nivelul general de dezvoltare economică, îndeosebi acela al afirmării industriei și a revoluției industriale, era foarte scăzut. Calea luptei organizate fusese, fără îndoială, deschisă ; din 1898 exista Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, iar în dezbaterile de idei din interiorul partidului se realizau importante clarificări cu privire la structura și dinamica vieții social-economice, la ponderea ce-o avea capitalismul și cu el clasa muncitoare în societatea rusă, la locul și rolul țăranimii în desfășurarea procesului revoluționar, al luptei popoarelor asuprite de țarism.

Este meritul istoric al lui V. I. Lenin de a fi sesizat cu multă rigoare necesitatea cunoașterii contextului istoric concret în care trebuia să se afirme clasa muncitoare din Rusia, „pusă în cu totul alte condiții decît cea din Europa occidentală“³¹, de a se fi confruntat, de pe pozițiile teoriei marxiste, cu diverse curențe ideologice existente în cadrul Imperiului țarist (narodnicismul liberal, „marxismul legal“, economismul etc.) și de a fi contribuit în mod esențial la clarificarea drumului de luptă pe care trebuia să-l urmeze proletariatul. Un drum de luptă dificil, pentru a cărui parcurgere clasa muncitoare avea nevoie întîi de toate de

³⁰ Jacques Droz, *Histoire générale du socialisme*, vol. II, p. 104.

³¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 4, Editura politică, București, 1962, p. 215.

un partid marxist, un partid „care să transforme într-o luptă de clasă conștientă actualul război economic al muncitorilor dus cu forțe răzlețe”³².

Pe linia luptei pentru făurirea unui asemenea partid, un rol important l-a avut activitatea lui V. I. Lenin în vederea elaborării unui program de acțiune riguros, acestui scop fiindu-i consacrate o serie de acțiuni, între care : editarea în străinătate a „Iskrei”, răspîdită ilegal în Rusia și elaborarea celebrei lucrări *Ce-i de făcut?* (apărută în martie 1902), lucrare în care și-a găsit o largă reflectare teza potrivit căreia, „teoria lui Marx nu reprezintă cîtuși de puțin ceva încheiat și intangibil ; dimpotrivă, sîntem convinși că ea a pus numai piatra unghiulară a acelei științe pe care socialiștii trebuie să o dezvolte mai departe în toate direcțiile, dacă nu vor să rămînă în urmă”³³.

Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. (1903) a adoptat un program de acțiune marxist, prin care se urmărea ca țel fundamental înfăptuirea societății socialiste pe cale revoluționară și realizarea unor sarcini apropiate, cum erau : răsturnarea țarismului, instaurarea unei republici democratice, egalitatea deplină între națiuni, lichidarea rămășițelor precapitaliste din agricultură³⁴. Congresul a constituit, totodată, punctul de plecare pentru închegarea în spiritul opțiunii leniniste a partidului bolșevic, ca partid al luptei revoluționare hotărîte, monolit și disciplinat.

Partidul bolșevic a dat un prim și sever examen istoric în cursul revoluției din 1905—1907. Aceasta a fost o revoluție burghezo-democrată care a zguduit puternic regimul țarist, masele populare punînd în evidență o imensă capacitate de inițiativă istorică prin multitudinea și diversitatea formelor de luptă : greve și greve generale, insurecții, mișcări țărănești sau confruntări de ordin național, într-o împletire de forțe care permitea o amplă și semnificativă radicalizare a obiectivelor urmărite și, pe această bază, o posibilă transformare a ei din revoluție burghezo-democrată în revoluție socialistă. În focul luptei, masele și-au creat propriile lor organe — sovietele.

Revoluția rusă, ca experiență istorică concretă, a avut un ecou deosebit în sînul mișcării muncitorești internaționale, fiind adesea invocată mai ales de către stînga revoluționară din diversele partide muncitorești pentru susținerea punctelor ei de vedere cu privire la necesitatea folosirii mijloacelor de luptă radicale în confruntarea cu burghezia. În-suși Biroul Socialist Internațional a jucat un rol important în organizarea și desfășurarea unei vaste mișcări de solidaritate cu revoluția rusă, ajutînd-o material și, mai ales, moral. În toate țările, mai ales din Europa, inclusiv în România, partidele socialiste au acționat pentru sensibilizarea și mobilizarea opiniei publice în favoarea revoluției, contra țarismului și a contrarevoluției.

După înfrîngerea revoluției, în condițiile unui regim politic de cruntă reacțiune, mișcarea muncitorească din Rusia a cunoscut o epocă de repliere a forțelor sale, de decantare, în plan ideologic, a experienței acumulate, de confruntare a punctelor de vedere pe care le exprimau aripa consecvent revoluționară, reprezentată de bolșevici, pe de o parte, menșevici și socialiști revoluționari, pe de altă parte, după care a urmat

³² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Editura politică, București, 1960, p. 301.

³³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 8, Editura politică, București, 1962, p. 401.

³⁴ 80 de ani de la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 5/1983, p. 87—88.

o perioadă de relansare spectaculoasă marcată de greva muncitorilor de la Lena din Siberia (1912). Mișcarea grevistă a cunoscut o amplificare continuă, în desfășurarea ei angajându-se 700 000 de muncitori în 1912, 800 000 în 1913 și 1 300 000 în prima jumătate a anului 1914.

În aceste condiții s-a desfășurat Conferința de la Praga a Partidului bolșevic din ianuarie 1912, un moment important pentru refacerea unității sale, odată cu înfrângerea celor care se pronunțau împotriva activității ilegale. Partidul bolșevic a putut acționa pentru o mai strânsă legătură cu masele, diversificându-și formele de acțiune politică, punând în valoare practica îmbinării mai armonioase a muncii legale cu cea ilegală. Aceste elemente de natură organizatorică erau apreciate de Lenin ca esențiale, considerînd, încă în iunie 1912, că „Pentru a sprijini și a lărgi mișcarea maselor e nevoie de organizare și iar de organizare”. Partidul, ca o chintesență a organizării, expresia ei cea mai concludentă trebuia să se pregătească asiduu „în vederea unui asalt al revoluției”, fiindcă „fără o revoluție victorioasă nu va fi libertate în Rusia. Fără răsturnarea monarhiei țariste printr-o insurecție proletar-țărească nu vom avea o revoluție victorioasă în Rusia”³⁵.

La începutul secolului al XX-lea, în România mișcarea muncitorească a pus în evidență forme noi de exprimare pe scena social-politică, și aceasta cu atît mai mult, cu cît însăși dezvoltarea capitalistă a țării a înregistrat importante modificări de ritm, făcînd să sporească sensibil rîndurile proletariatului, care se manifestă ca „o prezență vie în viața social-politică a țării, dezvoltîndu-și, totodată, legăturile de solidaritate cu lupta proletariatului din alte țări”³⁶. Depășirea momentelor dificile ivite în conducerea partidului socialist în 1899—1900 a fost posibilă prin consolidarea temeiurilor întregii mișcări muncitorești, prin sporirea capacității sale de acțiune revoluționară, prin concentrarea tuturor forțelor și energiilor clasei muncitoare la scară națională. Cercul socialist „România muncitoare” din București, creat în 1901, și-a asumat și a îndeplinit, în primii ani ai veacului nostru, rolul de forță politică polarizatoare a întregii muncitorimi organizate. El a condus activitatea celorlalte cercuri socialiste „România muncitoare” — constituite la Galați, Constanța, Bacău, Buzău, Brăila, Iași, Cîmpina, Ploiești, Turnu Severin și în alte localități, a sindicatelor, a cercurilor de studii sociale și a coordonat întreaga activitate politică-ideologică socialistă. În 1907, forumul mișcării muncitorești de la Galați a hotărît centralizarea, pe baze programatice și statutare, a tuturor cercurilor socialiste în Uniunea Socialistă din România, care s-a constituit în „expresiunea politică a muncitorimii, reprezentanta ei pe tărîm muncitoresc”³⁷. Pe calea unei continue consolidări organizatorice, Congresul socialist din 1910 a statuat schimbarea denumirii Uniunii Socialiste în Partidul Social-Democrat din România, care, dezvoltînd linia politică revoluționară în noile condiții istorice, și-a propus ca obiectiv fundamental completa prefacere a societății³⁸.

³⁵ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 21, Editura politică, București, 1963, p. 360—361.

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 270.

³⁷ „România muncitoare” din 11 noiembrie 1907.

³⁸ A se vedea : Nicolae Copoiu, *Refacerea Partidului Social-Democrat din România. 1900—1910*, Editura științifică, București, 1966.

Un proces similar a parcurs și mișcarea muncitorească din teritoriile cوتropite. În 1903 se pun bazele Partidului social-democrat român din Transilvania, iar în 1906 Partidului social-democrat din Bucovina, care au condus lupta economică, politică și națională a muncitorilor români din aceste străvechi ținuturi românești.

Partidul socialiștilor români a condus și sprijinit, împreună cu Comisia generală a sindicatelor (creată în 1906), zeci de greve, care s-au răsfrînt nu numai pe scara relațiilor dintre patroni și muncitori, ci și pe ansamblul regimului social-politic existent, a organizat mari demonstrații cu prilejul zilei de 1 Mai, campanii politice cu obiective precise (pentru vot universal, împotriva corporațiilor, pentru legislația muncii, pentru abrogarea legilor represive), a luat parte la confruntările electorale din epocă³⁹.

Adînc ancorați în realitățile patriei, socialiștii au abordat cu rigoare științifică problemele fundamentale care frămîntau societatea românească. Adepți ai creării unei industrii moderne în România, ei au considerat industrializarea ca o pîrghie principală a progresului, a apărării și consolidării independenței naționale, baza materială a viitoarei societăți socialiste. Înțelegînd de timpuriu esența problemei agrar-țărănești, partidul politic al clasei muncitoare a dat expresie teoretică și materializare practică unității de interese a muncitorilor și țăranilor ; în timpul mării răscoale din 1907, clasa muncitoare s-a afirmat drept singura forță socială, care, în ansamblul său, a dat sprijin țăranimii.

Una dintre preocupările majore ale mișcării muncitorești a fost lupta pentru desăvîrșirea unității statului național român. Partidul Social-Democrat din România a răspîndit literatură de propagandă în provinciile românești aflate încă sub dominație străină ; la congresele și conferințele muncitorești erau, de regulă, invitați și delegați ai muncitorimii aflate sub dominație străină. De pildă, la forumul muncitoresc de la București din 1906 au participat delegați ai proletariatului din Transilvania și Bucovina, eveniment apreciat de delegați ca un moment de seamă, unde „a fost zămislită și trainic încheată... marea Românie socialistă“⁴⁰.

Partidul socialist a desfășurat o amplă activitate împotriva războiului imperialist și a militat împotriva intrării României în acest război, pentru o politică de neutralitate. În acești ani, de mari confruntări în cadrul mișcării socialiste internaționale, partidul politic al clasei muncitoare din România s-a manifestat ca un detașament activ al acesteia, a rămas statornic credincios principiilor luptei de clasă și solidarității proletare.

În *Bulgaria*, debaterile din sînul Partidului Muncitoresc Social-Democrat, apărute încă în ultimii ani ai secolului trecut, s-au accentuat, ele referindu-se la legăturile dintre clasa muncitoare și țăranime, în condițiile în care lumea satului constituia majoritatea populației, și necesitatea atragerii țăranimii pe calea luptei revoluționare ; raportul dintre revoluție și reforme ridicat cu acuitate de D. Blagoev încă în 1900, într-un articol publicat în revista teoretică a socialiștilor bulgari, „*Novo Vreme*“, sub un titlu semnificativ *Marxism sau bernsteinism*⁴¹.

³⁹ A se vedea : Ion Mamina, Vasile Niculae, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României (1893—1918)*, Editura politică, București, 1983.

⁴⁰ „România muncitoare“ din 20—27 august 1906.

⁴¹ *Precis d'histoire du Parti Communiste Bulgare*, Sofia-Presses, 1978, p. 27—28.

Confruntarea de idei s-a realizat nu numai în presă, ci și în cadrul congreselor anuale ale partidului, ca la cele din 1901 și 1902, mai ales în condițiile în care, pe fondul crizei economice din primii ani ai secolului, proletariatul bulgar s-a angrenat într-o mai susținută luptă economică pentru condiții de muncă mai bune, o legislație socială favorabilă celor ce muncesc etc. Congresul al X-lea (iulie 1903) a consfințit sciziunea din rîndurile mișcării socialiste bulgare, atunci luînd naștere două partide : „tesneaci“ („strîmții“) și „širokii“ („largii“), cu repercusiuni pe care le-a resimțit ansamblul procesului de organizare și desfășurare a luptei revoluționare, fiindcă, așa cum se remarcă în coloanele ziarului „România muncitoare“ din 8 septembrie 1911, „în Bulgaria există totul în dublu : două comisii generale, două organizații pentru fiecare breaslă, două ziare pentru fiecare uniune ș.a.“. Socialiștii „strîmții“ au militat cu consecvență împotriva războiului și în presă și în Parlament. Ei au condamnat participarea Bulgariei la primul război mondial, s-au pronunțat, împreună cu socialiștii români, pentru o apropiere cît mai strînsă între popoarele din Balcani, situîndu-se în aripa de stînga a mișcării muncitorești internaționale.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea nu erau în *Serbia* decît circa 200 de întreprinderi industriale cu 10 pînă la 15 000 de muncitori. O situație atenuată de construirea căilor ferate și de apariția cîtorva centre industriale, ceea ce a permis transformarea asociațiilor muncitorești deja existente în sindicate și crearea, în 1903, a Partidului Social-Democrat din *Serbia*.

În probleme majore care confruntau popoarele iugoslave, socialiștii sîrbi s-au pronunțat pentru desăvîrșirea construcției național-statale, pentru o echitabilă împărțire a proprietății asupra pămîntului și necesitatea atragerii țărănimii pe calea luptei revoluționare alături de clasa muncitoare. O preocupare majoră a fost lupta împotriva războiului imperialist, pe care socialiștii sîrbi l-au condamnat cu consecvență. Socialiștii sîrbi, ca și cei români sau bulgari, au militat pentru o mai strînsă apropiere a popoarelor lor, astfel încît să facă față politicii expansioniste a marilor puteri. Aceasta a fost menirea Conferințelor socialiste balcanice de la Belgrad din 1909 și 1911, cu prezența unor delegații din *Serbia*, *România*, *Bulgaria*, *Macedonia*, *Turcia*, *Croația*, *Slovenia*, *Bosnia*, *Herțegovina* și *Muntenegru*. P.S.D. din *Serbia* a avut relații trainice de prietenie cu socialiștii români. O dovadă concludentă o constituie declarația unuia dintre fruntașii partidului, — Dimitrie Tuțovici, făcută la Congresul socialiștilor români din 1912, potrivit căreia : „Socialismul în *Serbia* datorește în mare parte succesul său de astăzi și ajutorului pe care l-a avut de la socialismul român. Una dintre primele broșuri pe care am citit-o a fost studiul marelui tovarăș al dv. Gherea asupra concepției materialiste a istoriei“⁴².

Mișcarea muncitorească din țările nordice ale Europei a înregistrat în această epocă succese remarcabile pe linia organizării profesionale. Această situație a mărit capacitatea de atracție a partidelor social-democrate, care, cu sprijinul muncitorilor organizați, au cucerit poziții importante în parlamentele țărilor lor. În *Suedia* erau, în 1910, 35 de deputați socialiști, în *Danemarca* 24, iar în *Norvegia* 23. Și în *Finlanda*, pe fondul dezvoltării industriale, ce a cunoscut un ritm mai accelerat în ultimele

două decenii ale secolului trecut, a luat naștere, în 1899, Partidul Muncitoresc din Finlanda. În 1903, acesta a aderat la Internaționala a II-a sub numele de Partidul Democrat Socialist din Finlanda. Numărul membrilor partidului a sporit neconținut, în contextul luptei naționale contra asupririi țariste, ajungând la circa 70 000 în ajunul războiului.

Spania a cunoscut, la începutul secolului al XX-lea, una din epocile de criză profundă a structurilor ei economice și sociale, pusă în relief de scumpetea excesivă a traiului, de apariția fenomenului subnutriției, de revolte în lumea satului, cu precădere în Andaluzia, de ample mișcări greviste, ca cea a metalurgiștilor din Barcelona (februarie 1902), soldată cu 40 de morți și 200 răniți. Mișcarea grevistă, dată fiind influența anarhismului, avea un pronunțat caracter spontan, ceea ce a determinat conducerea Partidului Socialist Spaniol, în frunte cu Pablo Iglesias, să nu organizeze mișcarea de solidaritate cu greviștii, ci doar să condamne asasinările, punând, în schimb, un accent deosebit pe organizarea cât mai riguroasă atât a partidului cât și a mișcării sindicale. Mai ales în plan profesional, clasa muncitoare spaniolă și-a organizat rîndurile, numărul sindicaliștilor sporind într-un ritm relativ rapid : de la 15 000 cît număra Uniunea Generală a Muncitorilor în 1899, la 40 000 în 1902 și 55 000 în 1905. Și chiar dacă ritmul s-a încetinit în anii 1906—1908, în anul următor aflusul muncitorilor către organizațiile sindicale și politice a cunoscut noi dimensiuni.

Mișcarea socialistă din Spania s-a opus politicii militariste și colonialiste a cercurilor guvernante, încercărilor acestora de a lua parte la cucerirea Marocului în iulie 1909, Pablo Iglesias justificînd această atitudine prin aceea că „Inamicul poporului spaniol nu este marocanul, ci guvernul. Guvernul trebuie combătut prin toate mijloacele. Soldații n-ar trebui să tragă în jos, ci în sus. Dacă vor face-o, muncitorii vor declanșa greva generală”⁴³. Partidul s-a divizat, însă, în aprecierea primului război mondial, la Congresul din 1915 avînd cîștig de cauză, cu 3 106 voturi, moțiunea Iglesias-Besteiro, favorabilă aliaților, cealaltă moțiune, de condamnare a ambelor tabere, întrunind 2 850 voturi.

În *Italia* s-a manifestat unul dintre partidele socialiste puternice, cu influență în viața politică a țării sale. În 1908, Partidul Socialist Italian număra 41 594 membri, repartizați în 1 282 de secțiuni ; dispunea de cinci gazete cotidiene și aproape o sută săptămînale ; la alegerile generale din 1913 a obținut aproape 1 000 000 de voturi, trimițînd în parlament 80 de deputați.

O trăsătură caracteristică a P.S.I., în special după 1902, a fost coexistența în sînul lui a mai multor curente, conducerea partidului revenind, pe rînd, unuia sau altuia dintre acestea. Încă din 1902, Turatti, Bissolati și alții au propus autonomia secțiunilor în legătură cu problema alianțelor electorale cu alte partide. Curentul revoluționar, condus de Lazzari, se pronunța „contra compromisurilor, contra votării bugetelor”, dar el constituia numai o minoritate în partid. Așa-numiții „integraliști” (Ferri, Morgari) ocupau o poziție centristă, mai apropiată, însă, de reformiști.

Disensiunile din partid s-au repercutat negativ asupra acțiunilor muncitorești. Marea grevă din 1904 nu și-a atins obiectivele propuse și ca urmare a lipsei de unitate din partid. Dealtfel, la Congresul de la

⁴³ Jacques Droz, *Histoire générale du socialisme*, vol. II, p. 317.

Roma (1906), syndicatele muncitorești au rupt legăturile cu Partidul Socialist.

Războiul imperialist purtat de Italia în Tripolitania, pe care curentul reprezentat de Turatti și Bissolati l-a susținut, a dus la compromiterea lor ca reprezentanți ai clasei muncitoare. La Congresul P.S.I. de la Reggio Emilia (1912), grupul deputaților socialiști care susținuseră războiul, în frunte cu Bissolati, a fost exclus din partid. Comentînd acest fapt, organul central al socialiștilor români scria că „demnă de remarcă este creșterea forțelor social-democrațiilor revoluționari”⁴⁴. Înlăturarea din partid a celor ce nu susținuseră linia politică de combatere consecventă a războiului a marcat o „radicalizare a Partidului Socialist Italian”⁴⁵, ceea ce i-a permis să acționeze, în 1914 și în prima parte a anului următor, pentru neutralitatea țării sale iar în cadrul mișcării muncitorești internaționale să se înscrie ca parte componentă a mișcării zimmerwaldiene.

Semnificativă a fost și dezvoltarea partidelor clasei muncitoare din Belgia, Olanda și Elveția, un proces istoric pus în evidență fie de creșterea numerică a rîndurilor lor și de amploarea mișcărilor revendicative, fie de succesele electorale ori de soluțiile preconizate în probleme ca : modificarea Constituției în Belgia, condamnarea consecventă a războiului de „tribuniști” olandezi (cei care s-au aflat în jurul gazetei marxiste „Tribuna”) și socialiștii elvețieni, și unii și alții situîndu-se la stînga Internaționalei a II-a, numărîndu-se printre protagoniștii mișcării zimmerwaldiene.

Începutul secolului al XX-lea coincide cu afirmarea mișcării muncitorești și în alte zone ale lumii. Faza monopolistă a dezvoltării capitaliste a accelerat dezvoltarea industriei în noi spații geografice și, implicit, procesul dezvoltării numerice a clasei muncitoare, urmat de amplificarea acțiunii sale sociale și politice. Lupta clasei muncitoare a căpătat noi dimensiuni ; ea a îmbrăcat aspecte variate în S.U.A. și în unele țări din America Latină ; și-a făcut apariția și s-a dezvoltat relativ repede în țări din Asia (Japonia, China, India), unde lupta ei socială s-a îmbinat cu lupta de eliberare națională.

Ascensiunea S.U.A., începută încă în secolul al XIX-lea, a cunoscut noi etape la începutul secolului al XX-lea. În 1900, S.U.A. produceau 30% din producția industrială mondială, consolidîndu-și astfel primul loc în ierarhia lumii. Pe fondul dezvoltării unor noi ramuri de producție, la începutul secolului a avut loc o creștere masivă a muncii salariate și, în mod deosebit, a numărului de muncitori industriali⁴⁶.

În mișcarea muncitorească din S.U.A. principala organizație era Federația Americană a Muncii (A.F.L.), al cărei efectiv a crescut de la 264 000 membri în 1897, la 1 676 000 în 1904, ajungînd la 2 054 526 în ajunul primului război mondial⁴⁷. Dezvoltarea organizării sindicale nu putea, însă, suplini lipsa unui partid politic de masă al clasei muncitoare. Crearea, în 1897, a Partidului Socialist a constituit un pas înainte pe linia unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească din S.U.A. Spre deosebire de Partidul Muncitoresc Socialist, care refuza să activeze în

⁴⁴ „România muncitoare” din 15 iulie 1912.

⁴⁵ Luigi Cortesi, *Le origini del Partito Comunista Italiano. Il P.S.I. dalla guerra di Libia alla scissione di Livorno*, Editori Laterza, Bari, 1972, p. 6 și 52.

⁴⁶ *Istoria vtorovo Internaționala*, vol. II, Moskva, 1965, p. 17.

⁴⁷ William Z. Foster, *Istoria celor trei Internaționale*, Editura politică, București, 1959, p. 260.

A.F.L., Partidul Socialist, îndreptându-și atenția în mai mare măsură spre mase, a abordat numeroase probleme revendicative imediate, a acceptat colaborarea cu sindicatele. Aceasta i-a și sporit audiența ideologică și politică în rândurile clasei muncitoare și, în consecință, și-a sporit numărul aderenților de la 50 000 în 1909 la 125 500 în ajunul războiului. Cu toate acestea, el nu a ajuns să se transforme într-un partid muncitoresc de masă, care să joace un rol important în conducerea luptei revoluționare și, pe un plan mai larg, în viața politică a țării.

În procesul de „trezire” a continentului asiatic, un important loc l-a ocupat lupta forțelor democratice din *China*, în cadrul căreia proletariatul în formare avea să joace un rol din ce în ce mai important. Lupta împotriva imperialismului și a reacțiunii interne se contura, la începutul secolului nostru, ca o luptă distinctă, cu revendicări mai concrete, cu noi elemente de organizare. În mai 1899—1900, în partea de nord a Chinei a izbucnit prima răscoală populară antiimperialistă. Răscoala, deși înfrântă, a oferit numeroase învățăminte pentru elementele progresiste ale societății chineze din acea perioadă istorică.

Sub conducerea lui Sun Zhongshan, în 1905, s-a creat organizația „Liga revoluționară”, care și-a propus ca scop răsturnarea dinastiei manciuriene Qing, proclamarea republicii, împărțirea dreaptă a pământului, o politică internațională de pace. Procesul revoluționar din China, arăta V. I. Lenin, înregistra un moment calitativ — „transformarea vechilor răzmerițe... într-o mișcare democratică conștientă”⁴⁸. Ca expresie a acestui proces istoric, din 1906 se remarcă acțiuni revendicative importante ale muncitorilor. Anul 1907 a fost marcat și de răscoale în rândurile armatei. În anii 1907—1909 întreaga țară a fost cuprinsă de mari mișcări țărănești. China se afla în fața revoluției, care, prin caracterul și forțele sale motrice, era o revoluție burghezo-democratică, cu numeroase particularități istorice specifice.

Cauza nemijlocită a izbucnirii revoluției din 1911 a fost acordarea, de către guvernul reacționar, a numeroase concesiuni firmelor străine în construcția căilor ferate din China. Liderii „Ligii revoluționare” au demascat acest nou act de trădare a monarhiei reacționare și, sub lozincă „Apărarea căilor ferate”, au chemat masele la revoluție. Răscoala garnizoanei din Wuhan, din 10 octombrie 1911, a marcat începutul revoluției, care a cuprins cu rapiditate provinciile din sudul și centrul țării. Clasa muncitoare chineză, în proces de formare, s-a atașat hotărât revoluției și a devenit susținătorul ei cel mai combativ. Revoluția a dus la înlăturarea regimului monarhic și proclamarea, la 1 ianuarie 1912, a Republicii China. Proclamarea republicii nu a fost urmată, însă, de transformări social-economice radicale, care să vină în folosul maselor. Capitalul străin a rămas „intangibil”, iar rezolvarea problemei agrare a fost amînată. Elementele conservatoare, înspăimîntate de amploarea luptei maselor populare, au trecut la manevre antirevoluționare.

Cu toate că a fost înfrîntă, revoluția burghezo-democratică chineză din anii 1911—1912 a avut o mare importanță. Ea a înlăturat regimul monarhic și a jucat un rol de seamă în întărirea mișcării revoluționare a poporului chinez. Pe scena politică a Chinei se afirma o nouă clasă socială : proletariatul. După datele oficiale, în 1913 existau în China 21 713 întreprinderi cu caracter industrial, în care lucrau 630 000 de muncitori. Principalele centre industriale erau Guangzhou, Shanghai, Hong Kong și

⁴⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 17, Editura politică, București, 1963, p. 185.

Beijing. Trăgînd învăţăminte din marile confruntări de la începutul secolului, forţele revoluţionare îşi regrupau rîndurile pentru noi bătălii de clasă.

Prin natura ei, revoluţia chineză a avut un larg ecou şi în Europa, mai ales în conştiinţa politică a partidelor muncitoreşti. La conferinţa bolşevicilor de la Praga, din 1912, s-a adoptat o rezoluţie specială de sprijinire a luptei revoluţionare a poporului chinez. Însemnătatea istorică a revoluţiei chineze s-a evidenţiat cu putere în publicaţiile socialiste din România. „Revoluţia chineză — se scria în coloanele „României muncitoare“ din februarie 1912 — este unul din cele mai mari evenimente istorice la care asistăm... Reuşita revoluţiei chineze e un eveniment extraordinar de mare şi ne arată mai clar ca niciodată că totul, dar absolut totul, se îndreaptă azi spre societatea socialistă“⁴⁹.

Spre deosebire de clasa muncitoare din numeroase ţări europene, care, prin lupta ce a desfăşurat-o de-a lungul anilor, a reuşit să cucerască importante drepturi şi libertăţi social-politice, în *Japonia*, proletariatul era lipsit, la începutul secolului nostru, de cele mai elementare drepturi. Mişcarea socialistă, care îşi sporea, treptat, influenţa în rîndurile clasei muncitoare, era confruntată cu probleme şi sarcini dificile. Cu toate acestea, în mai 1901, ca urmare a intensei activităţi desfăşurate de un grup de socialişti, în frunte cu Sen Katayama, a fost creat Partidul Social-Democrat din Japonia, care şi-a înscris ca obiective: apărarea intereselor maselor, lichidarea claselor avute, cucerirea drepturilor electorale, pacea între naţiuni. Guvernul japonez a interzis activitatea P.S.D.J., considerîndu-l o „forţă primejdioasă“. Mişcarea socialistă şi-a continuat, însă, activitatea prin cele mai diferite forme şi mijloace, în cadrul cărora un loc important l-a ocupat „mişcarea poporului simplu“. Acţiunile anti-războinice ale socialiştilor japonezi le-au întărit influenţa în mase, ceea ce a dat posibilitatea unei noi încercări de organizare legală a partidului. În 1906, în condiţiile unei puternice mişcări revendicative, a fost constituit Partidul Socialist Japonez, care, însă, în scurt timp, a fost nevoit să treacă în ilegalitate.

La hotarul dintre secolele al XIX-lea şi al XX-lea, ţările de pe continentul latino-american au înscris succese tot mai importante pe calea revoluţiei industriale, ceea ce a condus la dezvoltarea numerică a proletariatului şi la apariţia primelor mari bătălii sociale ale clasei muncitoare. Concomitent, au avut loc mari mişcări ţărăneşti îndreptate mai ales împotriva rînduielilor semifeudale. Proletariatul însuşi, pe măsura intensificării luptei pentru o existenţă mai bună, s-a angajat şi pe făgaşul acţiunii de organizare profesională şi politică. În *Chile*, Partidul Socialist, creat în 1894, s-a transformat, în 1912, în Partidul Socialist Muncitoresc; în *Argentina* îşi continua activitatea Partidul Socialist, care, luase naştere în 1896; în *Cuba*, în 1904, s-a creat Partidul Muncitoresc, care, din 1905, s-a denumit Partidul Muncitoresc Socialist; în *Uruguay* s-a făurit Partidul Socialist (1911), iar în *Mexic* Partidul Socialist Muncitoresc (1912).

În ansamblul său, mişcarea muncitorească şi democratică din ţările Americii Latine se racorda, cu potenţele sale social-politice, aflate în diferite stadii de dezvoltare, la torentul general al luptei antiimperialiste pentru progres social, pentru cucerirea şi consolidarea independenţei naţionale.

⁴⁹ *Tradiţii ale poporului român de solidaritate şi prietenie cu poporul chinez*, Editura politică, Bucureşti, 1973, p. 67—69.

Remarcabilă este dezvoltarea luptei organizate a clasei muncitoare și în alte zone ale lumii, ca în cazul dominioanelor și coloniilor engleze. În *Australia* primul Partid Laburist s-a creat în 1891, după care, alte partide muncitorești s-au constituit în diverse state : Victoria, Queensland, Australia de sud etc. Ele s-au unit, în 1901, sub forma unei federații și s-au impus în viața politică a Commonwealth-ului australian, obținând, la alegerile din 1910 majoritatea voturilor și formând primul guvern muncitoresc din lume. Aceste succese electorale au fost repurtate și în anii următori, în 1915 în mod deosebit. În 1918 avea să adopte titulatura de Partidul Laburist Australian. Și în *Noua Zeelandă* ia naștere un Partid Laburist în 1910, devenit, în 1912, Partidul Laburist Unit. În *Africa de Sud* au existat mai multe organizații politice muncitorești, care au funcționat în 1910, când a luat naștere Uniunea sud-africană, sub denumirea de Partidul Laburist din Africa de Sud. În *Canada* a ființat, din 1893, Partidul Socialist.

Odată cu declanșarea primului război mondial, partidele muncitorești, mișcarea socialistă, în ansamblul ei, se vedeau în fața unor noi probleme de ordin politic, social și mai ales economic. Pentru masele largi de oameni ai muncii, pentru popoarele Europei și de pe alte continente, perioada războiului avea să genereze noi și importante preocupări, care își vor găsi o reflectare acută și în conștiința politică a clasei muncitoare. Pentru a găsi răspunsurile necesare, în măsură a satisface noile cerințe ale istoriei, partidele muncitorești, filtrînd experiența acumulată, vor scruta orizonturile vieții sociale, căutînd căi și mijloace de acțiune care să aducă proletariatul, masele largi cît mai aproape de împlinirea aspirațiilor lor de libertate socială și națională.

DOLORES IBARRURI
(Cu prilejul aniversării
a 90 de ani de la naștere)

Președintele Partidului Comunist din Spania, tovarășa Dolores Ibarruri, eminentă fiică a poporului spaniol, personalitate de frunte a vieții politice spaniole, militantă de seamă a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, a împlinit 90 de ani. Prin întreaga sa activitate pe tărîm politic, prin abnegația și pilduitoarea dăruire de sine cu care s-a angajat în lupta revoluționară pentru interesele vitale ale poporului spaniol, pentru cauza celor ce muncesc de pretutindeni, tovarășa Dolores Ibarruri și-a cîștigat un înalt prestigiu, dragostea și respectul tuturor celor a căroră le sînt scumpe idealurile libertății și progresului social.

La această luminoasă aniversare, pe care comuniștii, toți oamenii progresiști din Spania au sărbătorit-o sub semnul intensificării acțiunilor pentru adîncirea procesului de dezvoltare democratică a patriei lor, comuniștii români, întregul nostru popor au participat din toată inima, în spiritul sentimentelor de strînsă prietenie, stimă reciprocă și solidaritate militantă dintre partidele și popoarele noastre. Sînt sentimente ce își găsesc o nouă și elocventă expresie în cuvintele pline de căldură și afecțiune ale telegramelor de felicitare pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a adresat-o de ziua aniversării tovarășei Dolores Ibarruri. În același timp, tovarășei Dolores Ibarruri i-a fost conferit Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I, cu eșarfă, pentru merite deosebite în îndelungata sa activitate revoluționară și antifascistă consacrată cauzei democrației, libertății și independenței naționale, socialismului și păcii, pentru contribuția adusă la dezvoltarea relațiilor de prietenie, colaborare și solidaritate dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist din Spania, dintre poporul român și poporul spaniol.

Această nouă și înaltă distincție românească se adaugă altor înalte ordine românești ce i-au fost conferite tovarășei Dolores Ibarruri. După cum este cunoscut, ca o expresie a profunde prețuiri a îndelungatei activități revoluționare, tovarășei Dolores Ibarruri i-au fost decernate Ordinul „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I, în 1970, și Ordinul

„Victoria Socialismului“, în 1976. Relevînd rolul și contribuția tovarășei Dolores Ibarruri la cauza democrației, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU declara : „Cunoaștem activitatea pe care ați desfășurat-o de decenii în rîndurile mișcării comuniste și antiimperialiste internaționale. Știm că tot ceea ce ați făcut în întreaga activitate revoluționară a fost închinat, în primul rînd, cauzei libertății, bunăstării, fericirii poporului spaniol, precum și cauzei prieteniei și colaborării între toate popoarele lumii. Tocmai pentru această activitate îndelungată și consecventă vă bucurați de stima și prețuirea în primul rînd a comuniștilor și poporului spaniol, a comuniștilor și poporului român, a comuniștilor și forțelor antiimperialiste de pretutindeni“.

Tovarășa Dolores Ibarruri a dat întotdeauna o deosebită apreciere solidarității manifestate de P.C.R., de poporul român, față de lupta P.C. din Spania. În acest sens, tovarășa Dolores Ibarruri sublinia : „În lupta îndelungată și grea a partidului nostru am simțit întotdeauna vie solidaritatea Partidului Comunist Român. Am simțit-o în trecut și o simțim și astăzi prin sprijinul permanent al Partidului Comunist Român, solidaritate care unește prin legături indestructibile cele două popoare și cele două partide ale noastre“.

Născută la 9 decembrie 1895, într-o familie de mineri din Asturia — provincie din nordul Spaniei — tovarășa Dolores Ibarruri a împărtășit condițiile grele de viață ale acestei categorii de muncitori dirzi, în mijlocul cărora și-a călit caracterul și și-a format convingerile revoluționare.

Anii 1917—1920 au fost ani în care starea de spirit revoluționar cuprinde largi pături sociale din Spania, cînd au loc puternice acțiuni revendicative. În acea perioadă de efervescență revoluționară, tovarășa Dolores Ibarruri se avîntă cu pasiune în lupta pentru împlinirea aspirațiilor clasei muncitoare, ale întregului popor spaniol, numărîndu-se printre fondatorii Partidului Comunist din Spania, cu a cărui existență și luptă avea să-și împletească întreaga viață. Pe drept cuvînt, nu se poate vorbi despre Partidul Comunist din Spania fără a evoca rolul jucat în eroica sa istorie de legendara „Passionaria“ — supranumită astfel, cu dragoste și admirație, pentru energia și elanul său — după cum ar fi imposibil să rememorăm viața sa de înflăcărât conducător și tribun revoluționar fără a o încadra în tumultuoasa activitate a P.C. din Spania.

În cele șase decenii și jumătate de luptă a P.C. din Spania, ca, de altfel, de-a lungul întregii sale activități, personalitatea tovarășei Dolores Ibarruri s-a remarcat prin fermitatea cu care a slujit idealurile socialismului, interesele sacre ale unității comuniștilor spanioli, prin calitățile de organizator și capacitatea de a aplica în mod viu, creator, teoria marxist-leninistă la condițiile concrete ale țării. În 1930 a fost aleasă membră a Comitetului Central, iar în 1932 membră a Biroului Politic al C.C. al P.C. din Spania. În anul 1942, ca o recunoaștere a meritelor sale, a capacității organizatorice de care a dat dovadă, tovarășa Dolores Ibarruri a fost aleasă în funcția de secretar general al P.C. din Spania, iar în 1962 devine președintele partidului.

După cum este cunoscut, Partidul Comunist din Spania a înscris în cronica luptei pentru libertate și democrație o pagină de neuitat în timpul războiului civil, declanșat în 1936 de reacțiunea internă, cu sprijinul Germaniei hitleriste și al Italiei fasciste. În aceste condiții, P.C. din Spania a polarizat în jurul său cele mai largi forțe patriotice și democratice, fiind inspiratorul și însuflețitorul rezistenței populare împotriva agresiunii fasciste, pentru salvare națională, libertate și progres social. În apriga înfrun-

tare cu inamicul, nemuritoare fapte de eroism au înscris regimentele și batalioanele organizate și conduse de comuniști, care s-au situat în fruntea rezistenței poporului spaniol, i-au insuflat încredere în forțele sale și în dreptatea cauzei pe care o apără.

În acele momente de dramatică înclăștare, Dolores Ibarruri a participat efectiv la organizarea luptei pe diferite fronturi, de numele ei fiind pentru totdeauna legate crîncenele bătălii de la Guadarrama și pentru apărarea Madridului. Cuvintele sale înflăcărate de îmbărbătare, de îndemn la luptă pentru viață demnă și liberă adresate direct, în clipele cele mai grele ale bătăliilor, au electrizat întreaga Spanie. Timp de 32 de luni, forțele patriotice și democratice au rezistat în fața unui inamic cu mult superior numeric și ca tehnică militară, înscriind pagini de epopee, cu jertfe de sînge care au stîrnit admirația și respectul întregii omeniri înaintate.

Consecvent principiilor sale internaționaliste, ce i-au caracterizat întotdeauna activitatea, Partidul Comunist Român, în pofida condițiilor grele ale ilegalității, și-a făcut auzit, încă din primele zile ale războiului civil, protestul ferm împotriva agresiunii fasciste din Spania. La chemarea P.C.R. s-au format comitete pentru ajutorarea Spaniei republicane, mișcarea de solidaritate culminînd cu participarea a sute de revoluționari români pe fronturile rezistenței antifasciste din Spania.

După înăbușirea în sînge a luptei de rezistență și instaurarea dictaturii franchiste, Partidul Comunist din Spania, înfruntînd prigoana, a militat cu aceeași neîntărmurită abnegație împotriva reacțiunii, afirmîndu-se ca principal catalizator al unirii tuturor forțelor patriotice interesate în lichidarea dictaturii și dezvoltarea democratică a Spaniei. În cursul luptei sale curajoase din acei ani, P.C.S. și-a lărgit rîndurile, s-a întărit din punct de vedere organizatoric și ideologic, a realizat largi alianțe cu alte partide și organizații, afirmîndu-se ca o forță politică fundamentală a societății spaniole.

Legalizarea P.C. din Spania, repunerea în drepturile sale firești — după dispariția dictaturii franchiste — au marcat un moment deosebit de important în contextul schimbărilor produse în viața politică a țării, deschizînd perspective noi, favorabile desfășurării procesului de democratizare, îndeplinirii aspirațiilor poporului spaniol spre lichidarea vestigiilor trecutului și înaintarea pe calea progresului economico-social, a independenței, păcii și colaborării internaționale.

Cea de-a 90-a aniversare a tovarăsei Dolores Ibarruri are loc într-un moment cînd P.C. din Spania își intensifică inițiativele și acțiunile de luptă, oferind răspunsuri constructive proprii, originale problemelor care confruntă societatea spaniolă, militînd pentru dezvoltarea procesului de democratizare, pentru o Spanie liberă și prosperă.

În desfășurarea îndelungatei sale activități de conducător al P.C. din Spania, tovarășa Dolores Ibarruri a acordat o însemnătate primordială întăririi continue a coeziunii partidului, a unității rîndurilor lui, considerînd că numai un partid comunist unit, revoluționar, bazat pe teoria marxistă, a socialismului științific, poate să-și stabilească o linie politică corespunzătoare intereselor majore ale poporului. Viața însăși, practica politică au demonstrat că tocmai întărirea unității, atît pe plan politico-ideologic, cît și organizatoric, este factorul care oferă certitudinea creșterii forței și capacității partidelor comuniste de a conduce spre victorie lupta maselor populare. După cum experiența istorică arată că apariția oricăror manifestări de subminare a unității, de scindare a forțelor

unui partid comunist, orice acțiuni fracționiste aduc prejudicii partidului și poporului respectiv, se răsfrâng nefavorabil asupra forței și prestigiului întregii mișcări comuniste și muncitorești internaționale. În activitatea sa, Partidul Comunist din Spania manifestă un profund spirit creator, depunând eforturi perseverente pentru aplicarea principiilor generale ale socialismului științific la condițiile concrete și particularitățile specifice ale Spaniei. Cu hotărâre și energie militează P.C.S. pentru realizarea unității de acțiune a tuturor forțelor social-politice interesate în continuarea dezvoltării țării pe calea democrației și progresului social.

Pe planul vieții internaționale, P.C.S. se manifestă activ în lupta împotriva politicii imperialiste de forță și dictat, pentru respectarea independenței naționale a popoarelor, pentru raporturi internaționale noi, democratice. În situația creată în prezent pe arena mondială, P.C. din Spania se pronunță pentru reluarea cursului spre destindere, pentru trecerea la măsuri efective de stăvilire a înarmărilor, de dezarmare, în primul rînd nucleară, pentru soluționarea tuturor diferendelor pe calea tratativelor. Pe această linie, P.C.S. desfășoară, alături de alte forțe politice și sociale, o amplă campanie în favoarea ieșirii Spaniei din N.A.T.O. și împotriva bazelor militare străine de pe teritoriul național.

Ca detașament al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, P.C.S. manifestă o preocupare constantă pentru dezvoltarea legăturilor de solidaritate cu celelalte partide comuniste, pentru respectarea în relațiile reciproce a principiilor deplinei egalități, dreptului fiecărui partid de a-și stabili propria linie politică, strategia și tactica revoluționară, corespunzător condițiilor specifice din țara respectivă, subliniind stăruitor că numai pe această bază se pot realiza o solidaritate trainică, o unitate de tip nou, superioară, în mișcarea comunistă.

Activitatea intensă depusă de P.C. din Spania, sub conducerea tovarăsei Dolores Ibarruri, pentru promovarea intereselor fundamentale ale poporului spaniol, pentru pace și progres în lumea întreagă este urmărită cu sentimente de profundă simpatie și solidaritate de comuniștii români, de întregul nostru popor, care dau o înaltă prețuire relațiilor tradiționale de caldă prietenie, colaborare și solidaritate dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist din Spania.

Un rol esențial în extinderea și aprofundarea raporturilor frățesti dintre partidele noastre l-au avut întîlnirile frecvente ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, cu tovarăsa Dolores Ibarruri, președintele Partidului Comunist din Spania, cu alți membri ai conducerii P.C.S. Desfășurate în spiritul prieteniei, stimei și respectului reciproc, aceste întîlniri au pus în evidență numeroase puncte de vedere comune în problemele abordate, dorința de a adînci în continuare conlucrarea dintre cele două partide. Tovarăsa Dolores Ibarruri a fost în multe rînduri oaspete al tovarășului Nicolae Ceaușescu și tovarăsei Elena Ceaușescu, fiind înconjurată de fiecare dată cu o caldă afecțiune și ospitalitate pe pămîntul României.

La această fericită aniversare, comuniștii, întregul nostru popor — așa cum se subliniază în telegrama adresată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu acest prilej sărbătoresc — reafirmîndu-și solidaritatea cu comuniștii, cu toate forțele democratice și progresiste din Spania, adresează tovarăsei Dolores Ibarruri salutul lor internaționalist, cele mai calde felicitări, împreună cu urări de sănătate și fericire, pentru împlinirea aspirațiilor poporului spaniol, cărora le-a dedicat dintotdeauna exemplara sa viață și activitate revoluționară.

DOCUMENTE PRIVIND MAREA RĂSCOALĂ A ȚĂRANILOR DIN 1907, VOL. III : DESFĂȘURAREA RĂSCOALEI.

B. MUNTENIA,

Editura Academiei Republicii Socialiste România,
București, 1984, 592 p.

Al treilea volum din seria de *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907* conține mărturii referitoare la desfășurarea luptei ce a cuprins satele Munteniei, cu excepția județelor Olt, Argeș și Muscel, ce vor fi reflectate în volumul al IV-lea.

Ca și celelalte două care l-au precedat, acest masiv tom poartă girul a trei prestigioase foruri științifice — Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Institutul de istorie „N. Iorga”, Direcția Generală a Arhivelor statului, și apare sub îngrijirea unui colectiv de specialiști în domeniu, format din : Ion Popescu-Puțuri, Andrei Oțetea (coordonatori), Marin Badea, Au-

gustin Deac, Marin Florescu, Coralia Fotino, Ion Ilincioiu, Mircea Iosa, Georgeta Tudoran ; au mai colaborat : Damian Hurezeanu, Traian Lungu, Vasile Niculae ; referenți științifici : Ion Iacoș, Anastasie Iordache.

După cum este știut, marea confruntare socială din primăvara anului 1907 desfășurată în Muntenia, ca pe întregul cuprins de atunci al țării, și-a găsit o amplă reflectare în actele emenate de la autorități, obligate ele însele de împrejurări să fie informate despre evenimente și, în cunoștință de cauză, să ia „măsurile” ce se impuneau, din punctul de vedere al intereselor cercurilor guvernante.

Marea majoritate a documentelor selectate provin din surse oficiale : telegrame ale autorităților locale către organele superioare ale administrației de stat, cu precădere primului ministru, ministrului de interne, ministrului de justiție sau celui de război, ordine și circulare ale guvernului către prefecți ori comandanți militari, precum și rapoarte-sinteză care privesc retrospectiv desfășurarea evenimentelor. Sunt înscrise, de asemenea, documente prin care vorbesc nemijlocit eroii marii confruntări din primăvara anului 1907, țărani care se ridicaseră la luptă, exprimând deschis motivele ce i-au determinat să nu mai suporte povara atât de apăsătoare a învoielilor agricole și să încerce a impune cu forța reconsiderarea raporturilor existente între ei și arendași sau proprietari, să reclame, pe această cale, pământul ce li se cuvenea.

În ansamblul său, prezentul volum înfățișează curba ascendentă a răscoalei, faptul că, spre sfârșitul primei decade a lunii martie, când pe plaiurile moldovene acțiunile răsculaților se încheiau în linii generale, în marea majoritate a județelor din Muntenia lupta țăranilor se amplifică, atingând cote deosebit de înalte. Ca amploare, intensitate și forme de desfășurare — cea mai caracteristică fiind aceea a constituirii unor imense grupuri de răsculați ce au străbătut județele Teleorman și Vlașca sau sudul județului Dimbovița — lupta țăranilor din partea de sud a țării a marcat o etapă deosebită. De altfel, în zilele când în județele Rîmniciu Sărat și Buzău, dar mai ales în Vlașca, Teleorman și o parte a județului Dimbovița, răscoala tindea să atingă punctul său culminant, avea loc, la 13 martie, căderea guvernului conservator Gh. Gr. Cantacuzino, înlocuit imediat de guvernul liberal D. A. Sturdza, care și-a asumat „sarcina” înăbușirii singeroase a răscoalei.

Documentele pun pregnant în evidență forța de angajare în luptă mai ales a țăranilor din județele Vlașca și Teleorman, duritatea excesivă a unora din confruntările dintre răsculați și unitățile însărcinate cu reprimarea. De asemenea, memorabile rămân, pentru sudul Munteniei, luptele de la Stănești, în cursul cărora soldații, în marea lor majoritate țărani îmbrăcați în haine militare, s-au solidarizat cu cei care se ridicaseră la luptă.

Documentele cuprinse în volum reflectă faptul că, începând cu zilele de 8 și 9 martie, s-au conturat două zone distincte în care răscoala a avut o amploare și o intensitate deosebite: prima zonă era aceea a județelor din nord-est — Rm. Sărat și Buzău, iar a doua cuprindea județele Vlașca și Teleorman, situate în sud-vest. Regiunea subcarpatică, cuprinzând județele Dimbovița și Prahova, s-a încadrat numai parțial în aria de desfășurare violentă a răscoalei, nemulțumirile țăranimii manifestându-se aci sub forma unor agitații și frământări, canalizate pe calea acțiunilor petiționare. În partea centrală și de est a Munteniei — județele Ilfov, Brăila și Ialomița — mișcarea a cunoscut, de asemenea, forma predominant petiționară. În ansamblu, perioada de desfășurare a răscoalei din Muntenia a fost cuprinsă între zilele de 9 și 16 martie, atingând intensitatea maximă la 11—15 martie. De asemenea, ca și în Moldova, țăranii răsculați au manifestat intenția de a pătrunde în orașele reședință de județ, cei din Teleorman și Vlașca, de pildă, amenințând chiar Ca-

pitala țării, iar în unele județe — Buzău, Rm. Sărat ș.a. — orașele de reședință au constituit importante centre de manifestare a răscoalei.

Încă înainte de extinderea răscoalei în județele muntene, s-au semnalat frământări ale țăranilor, determinate de încercarea lor de a arenda în mod nemijlocit moșii ale statului și chiar ale proprietarilor. În continuare, volumul înserează știri despre izbucnirea răscoalei în județul Rm. Sărat, începând cu 8 martie. Sînt prezentate telegrame către autoritățile locale și centrale referitoare la agitațiile ce au cuprins țăranimea ce solicita noi contracte de învoielă agricole (doc. nr. 1, 2, 7, 31) sau împrumutarea (doc. nr. 14, 15, 17, 18, 23), la atacurile întreprinse asupra conacelor și moșiilor arendașilor și proprietarilor (doc. nr. 5, 12, 32, 38, 53, 65, 69, 73, 75), la arestările efectuate și la numărul celor împușcați — 13, cifră inițială, deoarece mulți țărani fiind grav răniți și murind pe la casele lor nu s-a cunoscut numărul exact al celor ce și-au pierdut viața în timpul răscoalei. Sînt relevante, de asemenea, documentele ce ilustrează așa-zisa instigare la răscoală, ca și cele ce cuprind interogatoriile participanților (doc. nr. 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89 și altele).

Volumul conține, în continuare, interesante mărturii cu privire la desfășurarea răscoalei în județul Buzău, unde începuturile acțiunii s-au făcut simțite încă din primele zile ale lunii martie. A urmat o perioadă de aproximativ o săptămînă cînd s-au semnalat izbucniri și agitații izolate; răscoala nu a avut, așadar, un caracter exploziv încă de la început, cum s-a întîmplat în alte părți, perioada de maximă amploare și intensitate înregistrîndu-se între 11 și 12 martie, după care valul răscoalei a mers în descreștere pînă la 16 martie, cînd județul era, în linii mari, considerat de autorități ca „pacific”. Potrivit unei evaluări aproximative, răscoala a cuprins 41 din cele 107 comune ale Buzăului, situîndu-se, deci, printre județele puternic afectate de evenimente. Gravitatea coloanelor de răsculați, care grupau mai multe sate, spre orașul Buzău este relevată prin doc. nr. 9, 11, 12, 13 (trupele au făcut uz de arme, rănind și arestînd un număr de răsculați), nr. 14 (răsculații au atacat armata cu pietre), nr. 20 (cînd din nou s-a făcut uz de arme de către autorități, înregistrîndu-se 9 morți și 5 răniți), concentrări de trupe (doc. nr. 33, 34, 35, 38, 39, 40), interogatorii luate celor arestați (doc. nr. 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57), intrarea cu plugurile pe moșiile boierești (doc. nr. 62), rechizitoriile primarilor (doc.

nr. 66, 67, 68, 69), participarea rezerviştilor la răscoale (doc. nr. 67) etc.

Deşi nu cu atita violenţă şi combativitate ca în alte judeţe ale ţării, ridicarea la luptă a ţărănimii brăilene se înscrie şi ea în contextul general al acţiunii pentru pământ şi un trai mai bun. Pe aceste meleaguri, autorităţile administrative au luat o serie de măsuri cu caracter preventiv, menite să împiedice transformarea frământărilor şi agitaţiilor care se semnalaseră, atât în oraş cât şi în judeţ, în acţiuni violente. Astfel, aşa cum aflăm din paginile volumului, s-a dispus arestarea tuturor celor care manifestau intenţia de răscoală, aşa încît în numai cîteva zile au fost reţinute peste 200 de persoane, considerate drept „periculoase” de către autorităţi. O altă măsură de ordin militar a fost împinzirea oraşului şi judeţului cu trupe, gata oricînd să intervină acolo unde ar fi existat încercări de răscoală. Începutul răscoalei îl fac ţăranii din Viziru, cea mai mare comună din judeţ, care încă de la 8 martie intenţionau să ia în stăpînire pămînturile statului. După mai multe întruniri şi discuţii cu intelectualii satului, vizirenii au hotărît să pornească în grup spre Brăila, pentru a cere autorităţilor judeţene satisfacerea revendicărilor lor. Volumul ne înfăţişează şi alte frământări ţărăneşti din judeţul Brăila, precum atacarea unor conace ale proprietarilor şi arendaşilor şi arestările aşa-numiţilor agitatori (doc. nr. 21, 27), cererile de reziliere a vechilor contracte de arendare a moşilor statului şi a celor particulare (doc. nr. 2), tratativele cu autorităţile brăilene (doc. nr. 3, 4, 5, 6), cînd la bariera oraşului se aflau peste 700 de ţărani (doc. nr. 6), trimiterea de trupe la Viziru (doc. nr. 5, 9), sosirea unor întăriri militare (doc. nr. 16, 20, 25, 29, 30).

În judeţul Ialomiţa, marea răscoală a îmbrăcat forma unor frământări şi agitaţii, orientate, în special, spre obţinerea unor revendicări de natură social-economică. Aceasta se datoreşte atât măsurilor „preventive” luate de autorităţi, cit şi faptului că, deşi în judeţ existau moşii dintre cele mai întinse, muncite de ţărani în condiţii de arendare deosebit de grele, majoritatea proprietarilor şi arendaşilor au procedat la încheierea de noi contracte cu ţăranii în prezenţa armatei, ca principal instrument de constrîngere şi intimidare. Documentele relevă cererile prefectului ca mişcările de trupe să nu se facă decît la intervenţia sa, el fiind „mai în măsură de a cunoaşte cînd este trebuinţă” (doc. nr. 2), solicitările de trupe pentru paza avutului marilor proprietari, îndeosebi ale lui Gh. Gr. Cantacuzino (doc. nr. 3),

agitaţiile sătenilor din comunele Măxineni, Albeşti, Larga, Cosimbşti (doc. nr. 9), deplasările de trupe la Urziceni şi Călăraşi (doc. nr. 11, 12, 16, 18, 20, 21, 24, 27), la Sudiţi, Mărculeşti, Bucu, Hăgieni, Tândărei, Săveni (doc. nr. 31) etc.

În frământatele zile ale lui martie 1907 judeţul Prahova a concentrat asupra sa o atenţie deosebită din partea autorităţilor, deoarece statul avea de apărut aici interesele unor mari proprietari şi ale capitalurilor investite în industria petrolieră, în care erau cointeresate şi monopoluri imperialiste străine. Pe de altă parte, existenţa pe Valea Prahovei a muncitorilor petrolişti, detaşament important al clasei noastre muncitoare, care se remarcase prin acţiuni greviste deosebite şi avea strînse legături cu lumea satului, constituia un motiv în plus care amplifică teama claselor dominante. Perspectiva unor acţiuni comune sau simultane ale ţăranilor şi muncitorilor petrolişti era de natură să alarmeze clasele dominante. Aşa cum se relevă în volum, spre deosebire de alte judeţe ale Munteniei situate în regiunea de deal şi munte, în Prahova agitaţiile şi frământările ţărăneşti au cunoscut o arie întinsă de răspîndire, fiind semnalate în peste 70 de localităţi. Ţăranii cereau schimbarea învoielilor agricole şi chiar pămînt din moşiile statului sau ale unor mari proprietari, ori reîntrirea în posesia terenurilor concesionate diferitelor companii petroliere. Încordarea socială din judeţ a alertat autorităţile, care au grăbit măsurile menite a înăbuşi cu forţa armată, încă în forma lor incipientă, manifestările de luptă ale celor asupriţi. Prezenţa în judeţ a unor trupe numeroase încă înainte de izbucnirea răscoalei n-a putut împiedica declanşarea acesteia, dar i-a imprimat anumite trăsături, cea mai evidentă fiind izbucnirea în valuri a nemulţumirilor, fără ca ele să fi putut atinge forme radicale de luptă decît în unele comune ca Singeru, Apostolache, Salcia etc. Se poate spune însă că aproape întregul judeţ a cunoscut o agitaţie continuă şi o tensiune care s-au prelungit mult timp chiar după înăbuşirea în sînge a răscoalei pe ansamblul ţării.

Documentele evidenţiază acţiunile populaţiei din centrele petrolifere (doc. nr. 1, 2, 3, 4), tulburările din satele Corlăteşti, Brazi, Măgureni (doc. nr. 6, 7, 8, 9), trimiterea unor detaşamente militare la Moreni, Băicoi, Floreşti şi Măgureni (doc. nr. 13), devastări ale unor conace boiereşti în comuna Singeru, acţiuni de îndemn la nesupunere a rezerviştilor (doc. nr. 22), deschiderea focului de către armată în comuna Salcia, soldată cu rănirea mai multor săteni (doc.

nr. 26), arestarea unor capi ai răscoalei (doc. nr. 26, 30), greve ale muncitorilor din Ploiești (doc. nr. 54).

În județul Ilfov, atestă documentele, mișcările țărănești s-au manifestat sub formă de frământări și agitații. Cu toate măsurile luate de autorități (teritoriul județului a fost împințit de armată și de unități de jandarmi), în primele zile ale lunii februarie 1907 au început să se răspindească în satele și comunele județului diverse scrieri adresate țăranilor, în special lucrările lui Vasile M. Kogălniceanu (*Către săteni și Istoricul chestiunii țărănești*), precum și poezia lui George Coșbuc, *Noi vrem pământ*.

În afara frământărilor și agitațiilor cu caracter local și sporadic, în zilele de 11 și 12 martie sînt atestate documentar încercările efectuate de țăranimea din comunele județului Ilfov de a pătrunde în București, pentru a impune autorităților centrale să le dea pământ și să le stabilească învoielii mai ușoare. Documentele cuprins în prezentul volum relevă solicitarea de către autorități și proprietari a trimiterii, pentru potolirea răzvrătiților, a unor unități militare (doc. nr. 42, 50, 51, 52, 56, 60, 63), plîngeri ale sătenilor contra arendașilor (doc. nr. 65) ș.a.

În județul Teleorman începutul răscoalei a fost marcat de evenimentele petrecute în ziua de 9 martie la Alexandria: rezerviștii anunțai încă din ajun să se prezinte la cazarmă pentru a merge să potolească răscoala din Moldova au manifestat în piața orașului împotriva plecării și, ajungînd în gară, i-au convins și pe cei din Zimnicea să nu se ducă la Turnu Măgurele. Documentele relevă că faptele petrecute la Alexandria erau consecința unei mai vechi stări de nemulțumire și agitație, ca și cele de la Zimnicea, unde locuitorii țărani solicitau să li se dea lor moșia orașului (doc. nr. 4). Măsurile preconizate de guvern sînt înfățișate în doc. nr. 5, ele prevăzînd unele îmbunătățiri în realizarea învoielilor agricole, fără a schimba, totuși, fondul problemei. Sînt incluse și documente ce scot la iveală numeroase arestări de țărani răsculați (doc. nr. 10), împușcarea capilor răzvrătiților (doc. nr. 12, 13, 14), incendieri ale caselor arendașilor (doc. nr. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28), precum și documente care ne aduc la cunoștință cereri de revocare a unor primari care s-au solidarizat cu răsculații (doc. nr. 47, 52, 57, 73, 79), sau care ne arată că, drept urmare a răscoalei, au fost reținute și date judecății 7 807 persoane, dintre care 14 primari, 18 învățători, 9 preoți și 16 șefi de garnizoană (doc. nr. 96).

Și pe teritoriul județului Vlașca răscoala a avut o deosebită amploare, cuprinzînd 52 comune și îmbrăcînd forme violente. Timp de cinci zile (10—14 martie), țăranii au acționat cu multă energie, avînd ca obiectiv distrugerea conacelor moșierești și arendășești, arderea actelor de învoieli, preluarea și împărțirea bunurilor, dobîndirea pămîntului. Documentele privitoare la județul Vlașca atestă larga răspîndire a broșurii *Către săteni* a lui Vasile M. Kogălniceanu (doc. nr. 2, 5), plîngerile sătenilor (doc. nr. 7), ciocnirile dintre răzvrătiți și trupele de represiune, care au folosit artileria, dărîmînd satele Vieru, Hodivoaia și Stănești și provocînd numeroase victime — morți și răniți (doc. nr. 9), cererile de dizolvare a unor consilii comunale, pentru solidarizarea lor cu răsculații (doc. nr. 10, 11, 13, 15, 20, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 37, 38). Sînt menționate, de asemenea, arestările unor țărani implicați în revolte (doc. nr. 22, 23, 24, 25), punerea sub acuzare a unor răsculați (doc. nr. 46), relevîndu-se participarea la răscoală și a unor primari, șefi de garnizoane, preoți, învățători, așa cum s-a întîmplat în comunele Cucuruz, Tîrnavele, Găleteni, Băbăița, Crevenicu Mare (doc. nr. 52).

Partea finală a volumului conține documente cu privire la desfășurarea evenimentelor în județele Dimbovița, Constanța și Tulcea. Ele relevă, între altele, acțiunea răsculaților spre Potlogi-Titu (doc. nr. 6), solicitări de a se trimite soldați la Tîrgoviște, datorită răscoalei din comunele apropiate (doc. nr. 10, 11, 12, 17, 19, 22), participarea unor primari, notari, preoți, învățători la răscoală (doc. nr. 24, 27), deplasări de trupe din Constanța către Cernavodă (doc. nr. 9), agitațiile sătenilor, mai ales ale pescarilor, din județul Tulcea (doc. nr. 2), refuzul rezerviștilor din același județ de a se prezenta la cazărmi (doc. nr. 6, 7).

Depistarea, selectarea și ordonarea documentelor au impus o susținută și riguroasă muncă de cercetare și pregătire pentru tipar din partea colectivului de autori, volumul rezultat impunîndu-se prin coerență, fluentă și logică în prezentare, prin urmărirea reflectării, prin mărturiile documentare de prim rang, a ideilor-forță ce au jalonat evenimentele revoluționare din primăvara anului 1907. Evident, mărturiile documentare sînt mult mai numeroase și cu atît mai mare a fost meritul autorilor de a fi reușit să se oprească asupra celor mai semnificative, pentru a susține, în mod științific, analizele efectuate în alte lucrări consacrate acestei mari ridicări la luptă.

În concluzie, prezentul volum, elaborat, ca și cele care l-au precedat, în lumina tezelor și ideilor formulate în documentele de partid, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, se înscrie ca o deosebită reușită în valorificarea patrimoniului istoriei noastre și constituie un îndreptar prețios în munca istoricilor, ca și pentru publicul cititor, dornic de a-și lărgi cunoștințele despre trecutul patriei, pe baza unei documentări adecvate, judicios întocmite, inteligent grupate și prezentate în toată complexita-

tea derulării fenomenului istoric investigat. Nu ne îndoiim că și celelalte două volume ce urmează a fi tipărite întru completarea acestui corpus de referință, pe care le așteptăm cu justificat interes, se vor situa la aceeași înălți parametri calitativi, conturând cu precizie, sub raport documentar, imaginea reală a celei mai mari lupte revoluționare a țărânimii române din era modernă a istoriei României.

TEODOR MARINESCU

LIVIA DANDARA,
ROMÂNIA ÎN VÎLTOAREA ANULUI 1939,
Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 408 p.

Ce a însemnat anul 1939 în istoria universală și în istoria României — bogată istoriografie postbelică a prezentat în mare măsură, deși izvoarele par a-i fi nesecate. Anul 1939 — an de răscruce în destinul multor popoare, an în care, până la conflictul militar, popoarele au suferit și au trecut prin alte succesive „războaie” — războiul nervilor, războiul duelurilor oratorice, războiul undelor radiofonice și al agențiilor de presă, războiul mesajelor și ultimatumurilor, războiul diplomaților, al mobilizărilor militare —, până când s-a dat cuvântul tunurilor, a însemnat începutul celui de-al doilea război mondial, cunoscut în istorie ca cel mai sîngeros măcel din istoria omenirii. România anului 1939 se integrează unui

aspect tradițional al istoriei sale multimilenare, acela al *consensului național*, într-o perioadă de grea cumpănă pentru existența sa.

Acestui eveniment de mare însemnătate istorică universală și națională îi consacră Livia Dandara lucrarea intitulată: *România în vîltoarea anului 1939*, apărută cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial. Densă, și în același timp fluentă, riguros științifică și, totodată, accesibilă unui larg public de cititori, cartea de față împlinește o cerință istoriografică, dînd un plus de înțelegere unui moment crucial din trecutul eroic al poporului român. Fructificînd, împărtășind sau distanțîndu-se de o serie de concluzii deja formulate în bogata istoriografie dedicată problematicei, cartea de față pune în circuitul științific informații inedite, fapte și opinii de conștiință națională depozitate în documentele de arhive, în colecții de acte diplomatice, în dezbateri parlamentare, în memorialistică, în opiniile și comentariile slujitorilor presei românești din epocă.

Așa după cum se subliniază în *Cuvînt înainte*: „1939 oferă multiple informații, explicații, argumente și învățăminte privind un moment de răscruce dramatică în istoria secolului XX, marcînd punctul terminus al unui proces de involuție care a spulberat, treptat, edificiul, sistemul și doctrina Europei versailleze, statuate prin tratatele de pace și pactul Ligii Națiunilor după terminarea primului război mondial” (p. 5).

Lucrarea își are intitulat primul capitol: *Pecetea Münchenului. Septembrie-decembrie 1938*. Unul din marile merite

ale acestui capitol îl reprezintă integrarea reușită a problemelor istoriei naționale în istoria universală. Autoarea tratează, pe larg, atitudinea activă și loială a României, în respectiva perioadă, eforturile depuse de diplomația ei pentru a apăra statul cehoslovac prieten, de a păstra solidaritatea defensivă a Micii Înțelegeri, de a declanșa mecanismele geneveze ale securității colective în fața presiunilor hitleriste și horthyste revizioniste. Este remarcant faptul că, în epocă, aceste străduințe au fost înțelese și sprijinite de întreg poporul român, devenind cauză și linie de conduită politică pentru masele largi de la orașe și sate.

Documentele epocii, cercetate de autoare, atestă că, în perioada „crizei cehoslovace”, România a desfășurat o susținută activitate în cadrul sistemului său de alianțe regionale, nădăjduind că va fi susținută eficient de Anglia și Franța, acceptând să faciliteze aplicarea acordurilor de asistență franco-sovietice și sovieto-cehoslovace. În lucrare sînt reproduse aprecierile secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit cărora „ocuparea și subjugarea de către Germania hitleristă a altor popoare nu au întîlnit o ripostă fermă, hotărîită. Viața a demonstrat că acordurile de la Munchen, toate tratatele și acordurile încheiate cu Germania hitleristă nu numai că nu au frînat politica de agresiune a nazismului, ci, dimpotrivă, au constituit o încurajare în realizarea țelurilor acestuia de cîmpire și dominație a altor popoare. Popoarele europene și de pe alte continente au plătit foarte scump politica de concesi, miopia și trădarea unor cercuri conducătoare din acel timp” (p. 32). Sînt evocate, uneori pe zile, ore și minute, faptele care au hrănit speranța de pace a umanității, dar și agresiunile care au produs psychozele ce au dominat viața cotidiană a popoarelor.

În acele împrejurări, arată autoarea, în comparație cu alte partide și organizații politice, Partidul Comunist Român a avut meritul unor priorități de inițiativă, a unei linii directe consecutive, a încheșării unei platforme de luptă capabile să atragă majoritatea forțelor politice și masele națiunii. Orientarea patriotică pe care comuniștii au reușit să o imprime breslelor muncitorești și-a găsit o strălucită concretizare în manifestațiile antirăzboinice, anti-revizioniste și antifasciste din acea vreme. Deosebit de rodnică a fost, în această direcție, activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu și alți tineri comuniști — printre care Elena Petrescu (Ceaușescu) — în cercurile din cadrul

breslelor, imprimînd activității lor un pronunțat caracter educativ-patriotic, însușind maselor populare o atitudine dîră în apărarea idealurilor muncitorești și a idealurilor naționale.

Capitolul următor are un titlu semnificativ: *De veghe la hotare. Decembrie 1938—aprilie 1939*. În cuprinsul acestuia autoarea relevă că „regimul politic al anilor 1938—1940 a încorporat aceleași fundamentale contradicții ale politicii burgheze, suprimînd și unele instituții și practici politice de esență burghezodemocratică, marcînd o involuție pe scara organizării vieții social-politice a națiunii” (p. 85).

În lucrare se subliniază că, în ianuarie 1939, Partidul Comunist Român a apreciat dizolvarea Uniunii Tineretului Comunist ca o gravă greșeală politică și, pornind de la situația concretă din România, a considerat absolut necesară revitalizarea activității tineretului revoluționar. În această acțiune, un rol deosebit a revenit tînrului comunist Nicolae Ceaușescu care, împreună cu alți activiști, avînd experiența luptei antifasciste din perioada precedentă, în special activitatea desfășurată în conducerea Comitetului Național Antifascist, și-a asumat sarcina de a lucra în cadrul organizațiilor și asociațiilor de masă, a grupărilor tineretului democratic antifascist, în mobilizarea acestora pentru atîngerea obiectivelor fundamentale naționale ale țării.

Un loc însemnat este rezervat de către Livia Dandara prezentării manifestațiilor de solidaritate ale poporului român cu Republica Cehoslovacă, invadată, la 15 martie 1939, de armatele hitleriste. Presa și radioul din România au ținut la curent opinia publică atît cu comunicatele oficiale, cît și cu avalanșa comentariilor diverselor agenții de informații privind desființarea statului cehoslovac.

Populația și autoritățile vremii au oferit adăpost refugiaților din țara vecină. Cu deosebită căldură, menționează autoarea, au fost întîmpinați refugiații cehi la Sighetu Marmației, Satu Mare, Gherla, Cluj, Aiud, Jimbolia, Făgăraș, Sibiu și în alte localități. La 16 martie 1939, la București, în fața legației Cehoslovaciei, s-a desfășurat o grandioasă manifestație-demonstrație de simpatie și compasiune pentru statul și poporul cehoslovac.

Poziția României față de drama Cehoslovaciei a stîrnit recunoștința fierbinte a oficialităților acestei țări. Din mulțimea declarațiilor făcute în acel timp, autoarea a spicuit cîteva mărturii emo-

ționante. Fostul ambasador al Cehoslovaciei la Budapesta a declarat ministrului român în capitala Ungariei, la 20 martie 1939 : „Cum cred că într-o zi tot va reinvia patria mea, vom păstra pînă atunci în inimile noastre recunoștința față de *singurul stat care ne-a fost cre-dincios pînă în ultima zi a existenței noastre : România*“ (p. 165).

În aceste condiții, guvernul român a decretat chemarea sub arme a mai multor contingente de rezerviști și a comunicat, prin notificări oficiale — transmise cancelariilor străine —, hotărîrea României de a-și apăra fruntariile. După cum mărturisea primul ministru de atunci, Armand Călinescu, țara a răspuns cu un entuziasm impresionant la concentrări. În lucrare sînt inserate aprecierile tovarășului Nicolae Ceaușescu, care, evocînd aceste momente, spunea : „În martie 1939, după ocuparea Cehoslovaciei de către Germania, poporul român a fost gata să dea ajutorul său poporului cehoslovac și să se opună cu forța armelor expansiunii agresorilor naziști.

Cînd guvernul a decretat mobilizarea parțială, partidul comunist a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare, pentru a fi gata să-și facă datoria față de patrie“ (p. 166).

Deosebit de reușit este capitolul : *Vara speranțelor, caruselul amenințărilor. Mai—28 august 1939*. Caracterizînd evenimentele din vara anului 1939, autoarea arată că popoarele lumii, forțele democratice, progresiste, antifasciste, cereau și așteptau ca marile puteri democratice, șefii statelor pacifice, guvernele și cancelariile diplomatice, cercurile politice influente și responsabile să adopte măsuri adecvate și eficiente pentru a preîntîmpina și opri tendințele agresive ale triumfului războinic Berlin—Roma—Tokio. Sînt prezentate erorile conciliatorismului manifestat de Anglia și Franța față de pretențiile celui de-al III-lea Reich, precum și eșecul negocierilor tripartite anglo-franco-sovietice de la Moscova.

Lucrarea Liviei Dandara pune în lumină faptul că, la 1 Mai 1939, muncitorimea română s-a ridicat nu numai la înălțimea misiunii sale patriotice, ci a îmbrățișat și dezideratele celorlalte clase, ale întregii națiuni. Guvernul român și-a propus să imprime întrunirilor muncitorești din acea zi un caracter de solidaritate națională, aprobînd desfășurarea legală a unor manifestații populare. Este meritul Partidului Comunist Român că, în acele condiții, a găsit orientarea tactică cea mai potrivită, reușind, pe baza colaborării cu socialiștii și social-democrații, să transforme întrunirile și de-

monstrațiile din ziua de 1 Mai 1939 în puternice acțiuni de protest împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a patriei. În întîmpinarea zilei de 1 Mai 1939, P.C.R. a hotărît să întreprindă o multitudine de măsuri menite să transforme marea sărbătoare într-o grandioasă acțiune de luptă. Un rol determinant în organizarea și conducerea manifestațiilor de la 1 Mai 1939 a avut comunistul Nicolae Ceaușescu. „Prezența tînărului Nicolae Ceaușescu în primele rînduri ale organizării manifestațiilor la 1 Mai atestă prețuirea pe care partidul comunist a acordat-o meritelor sale personale, discernămîntului său politic, dirzeniei și întransigenței revoluționare de care dăduse dovadă pînă atunci“ (p. 222). În lucrare se menționează aprecierile tovarășului Nicolae Ceaușescu, care, evocînd peste ani aceste evenimente din România, spunea : „1 Mai 1939 s-a transformat într-o puternică manifestare împotriva fascismului și războiului, numărîndu-se printre puținele manifestații din Europa care au avut loc în condițiile cînd fascismul era în ofensivă, după München“ (p. 223).

Un spațiu important este consacrat în lucrare analizei ecoului tratatului de neagresiune dintre Germania și U.R.S.S., încheiat la Moscova, la 23 august 1939. Publicînd comunicatul oficial și textul tratatului, ziarele românești au prezentat reacțiile imediate, îngrijorarea și deruta declanșată într-o mare parte a țărilor lumii la această știre. Livia Dandara arată că istoriografia sovietică prezintă încheierea tratatului ca un mare succes diplomatic, politic și militar al U.R.S.S., în momente cînd tratativele anglo-franco-sovietice, din vina Angliei și Franței, intraseră în impas, iar hitleriștii concentraseră la frontiera de vest a Uniunii Sovietice efective mari de trupe, pregătindu-se să invadeze Polonia. „Eșuarea tratativelor tripartite de la Moscova și încheierea pactului de neagresiune germano-sovietic au schimbat radical poziția politico-militară a României, diminuîndu-i considerabil posibilitatea de a se manifesta în conformitate cu opțiunile sale“ (p. 297).

Ultimul capitol : *Războiul. Neutralitatea României. 29 august—decembrie 1939*, analizează responsabilitatea Germaniei hitleriste pentru declanșarea celui de-al doilea război mondial. Atacarea mișlească a Poloniei, la 1 septembrie 1939, de către cel de-al III-lea Reich, „a produs mare agitație și neliniște pentru destinul păcii europene. Această politică s-a reflectat în mod pregnant în aspirațiile Germaniei hitleriste la dominația mondială“ (p. 315).

În lucrare se analizează, pe larg, poziția de neutralitate față de beligeranții din conflictul dezlănțuit, adoptată de România la 6 septembrie 1939, în cadrul ședinței Consiliului de Coroană de la Căroieni. Aceasta nu a împiedicat România, spre nemulțumirea Germaniei naziste, să-și exprime simpatia cu Polonia vecină și prietenă, oferind găzduire refugiaților polonezi, civili și militari, inclusiv guvernului polonez. „Cînd am ajuns la Botoșani — mărturisea un refugiat polonez — am găsit cantine speciale, care erau în plină funcțiune. Crucea Roșie, de îndată ce au apărut la graniță primele coloane de refugiați, a organizat astfel de cantine în drumul lor, așa încît, pe tot parcursul pe unde am trecut, ni s-a dat o îngrijire care ne-a mișcat adînc” (p. 336). În continuare, sînt enumerate localitățile Hirleu, Bacău, Focșani, Galați, Babadag, Tulcea și altele,

în care populația și autoritățile vremii au oferit sprijin celor nevoiți să-și părăsească vremelnice patria cîmpie. Referindu-se la marea conflagrație a secolului al XX-lea, autoarea notează că „Această tragedie mondială ar fi putut fi evitată dacă ar fi fost respectate drepturile și năzuințele popoarelor. Anul 1939 oferă numeroase asemenea argumente, constituind o autentică lecție de istorie pentru prezentul și viitorul omenirii” (p. 376).

În concluzie, putem spune că ne aflăm în fața unei lucrări monografice valoroase care, prin înregul său conținut, îmbogățește literatura de specialitate din țara noastră. Pentru toate calitățile deosebite semnalate, lucrarea Liviei Dandara se înscrie între contribuțiile de referință ale istoriografiei românești pe această temă din ultimii ani.

ION BABICI

**AUREL BERINDE, SIMION LUGOJAN,
CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA LIMBII DACILOR,
Editura Facla, Timișoara, 1984, 246 p.**

În fiecare nouă generație de istorici s-au afirmat personalități care au adus noi și noi dovezi concludente privind continuitatea populației autohtone de pe teritoriul Daciei, atît în perioada ocupării de către Imperiul roman a unei treimi din teritoriul său, cît și după aceea. În epoca contemporană, istoricii și arheologii români susțin, pe baza dovezilor indubitabile, că „un popor vechi și numeros cum au fost dacii nu putea

fi distrus” (C.C. Giurescu). Este concluzia cea mai realistă, și am putea spune unanimă, fundamentată pe o sumedenie de date și fapte.

Dacă populația autohtonă a dacilor nu a pierit, este firesc ca limba ei să nu fi pierit nici ea. De aceea, lucrarea lui Aurel Berinde și Simion Lugoian, după cea a lui Marin Bărbulescu-Dacu, intitulată *Originea traco-dacică a limbii române*, apărută în 1937, deschide — așa cum, pe bună dreptate, subliniază dr. Nicolae Copoiu în textul de prefață — „un drum nou cercetărilor istorice, lingvistice din țara noastră, care vor duce la explicarea convingătoare privind vechimea și continuitatea limbii române moderne ca o adevărată succesoare a limbii dacilor de odinioară”.

Scopul principal al lucrării, după cum afirmă autorii înșiși, este acela că, „Prin cercetarea de față, încercăm să contribuim și noi la sublinierea adevărului istoric, potrivit căruia limba dacilor n-a dispărut; elementele ei lexicale se pot găsi în limba română” (p. 248).

În argumentarea tezelor lor, autorii pornesc prin a evidenția două elemente esențiale, și anume: că strămoșii noș-

tri geto-dacii sînt înfățișați, pe bună dreptate, ca un *popor autohton*, bine individualizat ca etnie într-un proces propriu al dezvoltării societății din spațiul carpato-dunăreano-pontic. În această privință, autorii subliniază faptul că „Bazinul Dunării a fost un leagăn, un loc de pornire și dezvoltare a uneia dintre cele mai vechi și mai trainice civilizații ale omenirii, a fost un focar care s-a autoîntreținut mii și mii de ani și care și-a păstrat pînă în zilele noastre caracteristicile în satele noastre” (p. 47). Această constatare, singura care ne poate argumenta, de fapt, toate trăsăturile poporului român, care continuă, pe de-a-ntregul, cultura materială și spirituală a marelui și eroicului popor dac, a fost relevată de o seamă de oameni de știință români și străini, printre care N. Densușianu, Klaproth, Saint-Martin ș.a. și, mai recent, de arheologul american William Schiller, care, în volumul *Unde s-a născut civilizația*, afirmă că „Civilizația s-a născut acolo unde trăiește astăzi poporul român !...”, răspîndindu-se apoi atît spre răsărit, cît și spre apus ! Cam în ce perioadă ? 13—15 mii de ani“.

În pagini sintetice, autorii prezintă acumulările, în timp de milenii, intervenite în cultura materială și spirituală a traco-dacilor, inclusiv în formarea și cimentarea limbii lor proprii, acumulări pentru care s-a cheltuit multă energie pentru a deveni trainice. „Oameni din spațiul carpato-dunăreano-pontic — apreciază autorii — au ajuns, datorită unor condiții hidro-geografice și climatice speciale, la o acumulare de valori materiale și spirituale care au dus la crearea unei civilizații, realizată prin forțe, experiențe, inventivitate și muncă proprie” (p. 43—44). De aici dragostea neîmormurită a geto-dacilor față de pămînt. Populațiile acestei civilizații au acumulat impresionante cunoștințe legate de medicina populară, cunoștințe care au fost asimilate prin experiențe îndelungate. „În astronomie, cunoștințele lor se situau la un nivel înalt. Calendarele Sarmizegetusei dovedesc cu prisosință acest adevăr“. Ele „au solicitat o continuitate de mii de ani, timp în care s-au acumulat observații, experiențe, cunoștințe, modele. Aceste monumente — relevă autorii — sînt o dovadă a vechimii civilizației noastre, atestînd alci, la noi, existența uneia dintre rădăcinile culturii omenirii“.

Fiind autohtonă, dezvoltîndu-și mile-

rituală, populația traco-dacă, una dintre cele mai vechi populații ale Europei din vechime, și-a cizelat și o limbă proprie, pe măsura dezvoltării ei.

Un alt element nodal argumentat de către autori, bazat și pe o seamă de concluzii ale unor eminenți oameni de știință străini, este cel al „roirii“ de aici, din spațiul carpato-dunăreano-pontic, în toate direcțiile, a surplusului de populație, cu milenii în urmă. Explozia demografică din bazinul carpato-dunărean „s-a descărcat — subliniază autorii — prin procesul unei roiri lente“ (p. 39). „Procesul de roire — precizează autorii —, pornit din bazinul dunărean, s-a deplasat în toate direcțiile, dar în mod deosebit înspre sud. Astfel, roirea carpato-dunăreano-pontică a durat peste 2 000 de ani, s-a întins peste Anatolia, ajungînd în Iran și nord-vestul Indiei, în mileniiile IV—II î.e.n.“ (p. 39—40). Acest proces viguros declanșat din bazinul dunărean, constată autorii, a dus cu el „trăsăturile caracteristice ale civilizației create pe aceste locuri, trăsături care s-au răsfrînt pînă la Afganistan și Valea Indului“ (p. 41).

Ideea iradierii în toate direcțiile a populației excedentare din spațiul carpato-dunăreano-pontic are o semnificație deosebită. Ea ne dă posibilitatea să înțelegem gradul de rudenie al populației care a ajuns pînă în inima Asiei, în nord-vestul Indiei, în regiunea denumită Panjab (Cinci-ape) și chiar mai departe, grad de rudenie manifestat în păstrarea aceleiași culturi materiale și spirituale și chiar a limbii din epoca respectivă, firește, toate cunoscînd, apoi, o dezvoltare și îmbogățire conform condițiilor concrete. Limba dusă din spațiul carpato-dunăreano-pontic — remarcă autorii — „a dominat zona cimpiei indogangetice și a cuprins trei stadii de evoluție : indiana veche, indiana medie și indiana nouă (modernă). Sub indiana veche se înțelege limba Vedelor, adică limba în care s-au alcătuit imnurile Rig-Vedei. Această limbă era foarte apropiată de limba iraniană în care s-a scris Zend-Avesta lui Zarathustra (limba Avestei), mergînd aproape pînă la identitate. În cadrul limbii indiene vechi (vedică) s-a dezvoltat limba sanscrită, devenind mijloc de exprimare a spiritualității indiene“ (p. 85). Sanscrita a fost păstrată în scrierile brahmanilor și utilizată de aceștia ca „limbă sfîntă“ (sans=„sfînt“ ; krita=„grai“). Sanscrita a încetat să fie vorbită de masele popu-

lației din India prin secolul VIII î.e.n., când, în Europa, limbile latină și greacă erau de abia în formare.

Apelarea la limba sanscrită are o mare însemnătate, întrucât limba strămoșilor noștri daci nu o cunoaștem încă în scris. Lucrarea de față, comparând o seamă de termeni folosiți azi în limba română cu cei găsiți în limba sanscrită, „angajând limba română și limba sanscrită în dezlegarea semantică și etimologică a elementelor lexicale traco-dacice, urmărește să aducă argumente în favoarea cunoașterii istoriei limbii române, demonstrând unitatea ce există între lexic, toponime și antroponime, unitate păstrată din perioada pre-romană, atestând continuitatea etnică și lingvistică, stabilitatea teritorială românească multimilenară“ (p. 83).

Desigur, concluziile de până acum ale celor care au întocmit dicționarele limbii române și a celor care s-au ocupat cu cercetarea vechimii poporului român au fost rodul unor eforturi, ale unei munci migăloase, care părea și pare multora că ei au ajuns la prezentarea adevărului finit. Mai mult, unii cercetători proeminenți din trecut și de astăzi, români și străini, considerau și consideră că toate cuvintele din lexicul limbii române presupuse a avea o origine latină (romanică) sînt românești, iar ceea ce nu poate fi presupus ca avînd o origine latină (romanică) nu sînt decît elemente slave, maghiare, turcești, grecești etc. sau sînt taxate ca avînd o origine *necunoscută*. Astfel, filologii români, în *Dicționarul limbii române moderne*, constată că, pînă la litera N, sînt în vocabularul limbii române peste 4600 de cuvinte a căror origine este necunoscută; cuvinte pe care doar noi, românii, le folosim.

În ultimele decenii s-a ajuns să se recunoască a fi de origine autohtonă dacică circa 160 de rădăcini de cuvinte, care, în cea mai mare parte, sînt deduse prin compararea limbii române cu cea a albanezilor.

În activitatea științifică de cunoaștere a moștenirii dacice în limba română — remarcă autorii — trebuie găsite noi instrumente de cercetare. „Nu ne putem limita numai la aplicarea unor radicali indo-europeni sau la folosirea numai a limbii albaneze, ci la angajarea în metoda comparativ-istorică a unor limbi indo-europene înrudite cu limba traco-dacilor, cum ar fi sanscrita, iraniana, armeană, lituaniana ș.a.“ (p.31). Pe bună dreptate, Al. Rosetti aprecia că „referirea la simple rădăcini indo-euro-

pene nu este edificatoare. Trebuie găsite cuvinte concrete existente în diverse limbi indo-europene și explicarea cuvintului românesc trebuie făcută nu numai pentru rădăcină, ci și pentru toate elementele lui“ (p. 31).

Așadar, astăzi se constată tot mai documentat că aria de cercetare la mulți „romaniști“ a fost foarte îngustă, unilaterală, uneori chiar subiectivă. Puțini oameni de știință, români și străini, care s-au dedicat studierii originii limbii române, s-au referit temeinic și la compararea limbii române populare cu alte limbi indo-europene (în afară de latină și slavă), ca sanscrita, iraniana, armeană, lituaniana ș.a., dar și cu limba elină a lui Homer, cu cea a osseților din Caucaz și cea afgană, iar în Apus cu limba islandeză, cu limba *doc* din sudul Franței, cu limba bascilor din Spania, cu limba unor populații preromane din Italia.

Așadar, limba română și limba sanscrită (care, spre norocul nostru, ne-a rămas scrisă, bine cercetată, indicîndu-se pînă și pronunțarea cuvintelor) pot fi folosite în metoda comparativă istorică pentru cunoașterea limbii dacilor și pentru depistarea lexicului dacic în limba română.

Autorii lucrării recenzate constată că, în dese cazuri, între cuvintele din limba română și cele din limba sanscrită nu există nici o deosebire în ceea ce privește *forma*, *pronunțarea*, *cît și conținutul lor*. S-a observat, de asemenea, că ambele limbi au sunete asemănătoare (ex. ș, ă, dz, j, ț, î etc.), ceea ce nu e cazul cu toate limbile indo-europene și, în primul rînd, cu limba latină.

Acum, cu ajutorul lucrării lui Aurel Berinde și Simion Lugoian și cea a lui Marin Bărbulescu-Dacu, intitulată: *Originea traco-dacică a limbii române*, scoasă în 1937, ca și cu ajutorul altor cercetări, putem să demonstrăm că cele mai importante cuvinte din limba română nu sînt numai cuvinte latine romanice, ci ele au un corespondent asemănător în limba sanscrită, uneori mai apropiat decît cu cel latin romanice. Limba română devine, așa cum a prevăzut B.P. Hasdeu un instrument științific de cercetare pentru cunoașterea limbii dacilor. „Cînd noi zicem limba română înțelegem, ... pur și simplu ... graiul românesc așa cum îl vorbește țăranul, așa cum îl cîntă doinele, așa cum îl scriu cronicarii..., cu tot ce ni-a lăsat moștenire realitatea trecutului“ (*Istoria critică a românilor din*

ambele Dacii în secolul XIV, București, 1873) (p. 83).

După cum se știe, izvoarele latinești și grecești consemnează peste 2 000 de glose, nume proprii, toponime, hidronime traco-dacice al căror sens, pînă la lucrarea recenzată, nu a fost descifrat. Așadar, cunoașterea unui număr mai mare de cuvinte autohtone din limba română se poate realiza prin compararea cuvintelor românești cu cele corespunzătoare din limba sanscrită, spre a se vedea măsura în care se poate scoate la iveală o suprapunere fonetică, semantică și etimologică. „Vom aborda, în general, cuvinte cu etimologie necunoscută — arată autorii — și acele cuvinte despre care s-a presupus că ar fi existat în alte limbi și care, în realitate, pot avea o proveniență de substrat. O suprapunere a unui cuvînt din limba română cu unul sanscrit, corespunzător ca formă și sens, este o indicație a originii lui dacice. Aceasta din două motive : în primul rînd, pentru faptul că termenul slav ori latin n-a fost atestat, dovedit vreodată, ci numai presupus că ar fi existat, iar în al doilea rînd pentru faptul că limba română n-a putut împrumuta direct din limba sanscrită cuvîntul respectiv, ci l-a moștenit prin substrat“ (p. 33).

Analiza termenilor prezentați dovedește, incontestabil, că o serie de toponime, hidronime românești sînt de origine autohtonă. B. P. Hasdeu numea toponimia, pe bună dreptate, „limba geografică a unui popor ; un toponim constituie elementul de legătură între om, etnicitate și pămînt ; toponimele oglindesc trecutul, viața oamenilor, preocupările și calitățile lor“ (p. 81).

Argumentele aduse de autori confirmă demonstrațiile științifice ale istoricului A.D. Xenopol, care afirma : „Un lucru însă, mai presus de orice îndoială : majoritatea numelor de riuri mai însemnate din țările locuite de români sînt așa fel, încît reamintesc numaidecît numele vechi dace... Ele au trebuit să fie transmise din gură în gură, din neam în neam, pentru a ajunge aproape neschimbate pînă în zilele noastre. Care alt popor a putut îndeplini această transmitere decît acela ce a venit în legătură cu ambele vremi, acele trecute și acele prezente“ (*Istoria românilor din Dacia Traiană*, 1925, ed. a III-a, p. 231).

Antroponimia românească, subliniază autorii, trebuie să țină seama „că numele de persoane semnifică expresia specificului civilizației unui popor. În

acest caz, cercetarea numelor de persoane românești nu se mai poate încadra în tiparele etimologiilor fixate de către Miklosich, Maretič sau Weigand, care susțineau că poporul român nu are un sistem onomastic propriu“ (p. 82—83).

În repertoriul lexical, autorii redau cuvinte cu etimologie indicată de filologii noștri ca fiind *necunoscută* și termeni repartizați, în secolul trecut, fără o bază etimologică, altor popoare. Au prezentat și citeva cuvinte considerate moștenite din latină, care se suprapun, fonetic și semantic, perfect cu cele din sanscrită. Lucrarea nominalizează concret cele 700 de cuvinte moștenite de la geto-daci (p. 90—240).

În capitolul *Considerații finale*, autorii, citînd pe I. I. Rusu, apreciază : Poporul dac „n-a dispărut cu desăvîrșire nici în sensul etnic-social, nici în cel lingvistic. Căutarea și identificarea resturilor limbii traco-dacilor, perpetuate parțial pînă astăzi, constituie prima etapă în munca de stabilire a măsurii în care acest popor carpato-balcanic trăiește în ființa neamurilor de oameni ce locuiesc acum aceleași meleaguri“ (p. 247).

Prin elementele traco-dacice prezentate în lucrare, autorii au scos la iveală faptul că limba dacică poate fi înțeleasă din punct de vedere semantic și etimologic. „În perspectiva viitoarelor cercetări, glosele, numele dace de persoane, triburi, divinități și localități (peste 2 000) constituie un tezaur lingvistic inestimabil, care va contribui la explicarea genezei elementelor lexicale dacice din care se va putea cunoaște fonetica, morfologia și lexicul limbii noastre străvechi“ (p. 247).

Cele 700 de cuvinte românești, care au corespondențe convingătoare în limba sanscrită, scot în evidență „prezența în lexicul limbii noastre a cuvintelor autohtone, perpetuate pînă azi din limba dacilor, ceea ce pentru Hasdeu erau argumente de continuitate neîntreruptă a românilor în Dacia“ (p. 247—248).

Prin cercetarea de față, conchid autorii, „încercăm să contribuim și noi la sublinierea adevărului istoric, potrivit căruia limba dacilor n-a dispărut : elementele ei lexicale se pot găsi în limba română“ (p. 248).

Iată, în concluzie, semnificația deosebită a acestei lucrări, care deschide cu adevărat noi domenii de cercetare, cu ajutorul cărora se poate argumenta vechimea și continuitatea poporului român și a limbii sale.

AUGUSTIN DEAC

CINE SÎNT SCIȚII ? ȘTIRI ANTICE ȘI OPINII STRĂINE MODERNE DESPRE SCIȚII (II)

Numeroși autori străini moderni, cercetători ai istoriei antice, au schițat, în lucrările lor, unele relații mai puțin cunoscute care au existat între popoarele Europei și Asiei, bazându-se, pe lângă izvoarele antice cunoscute, dar unilateral interpretate, sau neinterpretate de loc, pe anale, legende, istorii și tradiții orientale. În acest sens, istoricii respectivi au emis o serie de ipoteze atît în legătură cu identitatea sciților, cît și cu înrudirea acestora cu multe popoare antice cunoscute sub alte denumiri.

Reputatul orientalist francez J. Saint-Martin, ocupîndu-se de istoria arscizilor, nota că „perșii îi numesc parți, ceea ce înseamnă scit în limba persană”¹, iar autorii antici pe care îi studiaseră erau și ei de părere că parții făceau parte din marea familie a sciților, mai exact din tribul acestora numit Parni, „o diviziune a națiunii Dahilor sau Daailor”². Cît privește pe Herodot, „părintele istoriei”, acesta menționase existența dasilor și a dariților încă din epoca lui Cirus.

La rîndul său, Strabon consemnase, în sec. I î.e.n., că „Arsaces, scit de origine” (subl. ns.), susținut de unii dintre daae, vreau să spun de cei care sînt numiți Parni, popoare nomade de pe malurile Oxusului (Amu-Daria — n.n.), intră în Parthyaea și o cuceriră... După unii autori, Daae-Parni ar fi emigranți din acești Daae, stabiliți deasupra Lacului Maeotis (Marea de Azov — n.n.), care sînt numiți Xanthii³ și Parii⁴. Alături de „sciții” daae, în spațiul Azov-Caspica și Caucaz, Strabon enumerase și alte nume de popoare considerate tot scitice înrudite, între care : asii, pasianii, tocharii, sacaraulii, sacii, sogdienii, masageții.

Ocupîndu-se în special de daai, sau dahi, J. Saint-Martin spunea că aceștia ajungeau pînă la Oxus și pătrundeau adînc în toate regiunile Persiei, chiar peste Iaxartes (Sir-Daria — n.n.), pînă la Margiana.

În legătură cu aceiași dahi, Ammianus Marcellinus (XXII, VIII), citat de

J. Saint-Martin, „ne asigură că dahii locuiau în număr mare în munții din împrejurimile Trebizondei”, iar Xenofon (*Expediția lui Cirus*, IV, 7), care a traversat această regiune cu patru secole înaintea erei noastre, a găsit aici o națiune puternică, pe *Taochi*. „Erau independenți față de autoritatea marelui rege al Persiei. Armenii, din vremuri imemorabile, dau aceluiași regiuni numele de *Daik-h*, care ni se pare că le-a parvenit de la popoarele care le locuiau. În fine, în zilele noastre, unul dintre cantoanele situate cam în aceleași locuri, în extremitatea Georgiei, este numit încă *Tahoskari*, nume care în georgiană înseamnă poarta *taho* sau a *Dahilor*”⁵.

La rîndul lor, autorii orientali furnizează și ei date despre dahi. Lucrările persane, selectate de J. Saint-Martin, consemnau următoarele : „În rugăciunea numită *Jescht Farvardin*, autorul adresează invocații oamenilor puri ai fiecărei mari diviziuni a pămîntului cunoscute atunci. După ce i-a invocat pe purii din Iran (Persia), din Turan (Sciția) și din două alte regiuni, *Serman* și *Sâon*, a căror poziție nu o cunoaștem, vorbește de *Dahi* sau *Dahou* (*Zend-Avesta*, vol. II, p. 282—283). Din acest pasaj se poate trage concluzia că națiunea dahou era foarte puternică în acea vreme (sec. III î.e.n.), a dat numele Mării Caspice, ceea ce era un obiect de oroare pentru perși (*Zerdoust-Nameh*). Ei numeau această mare *Tchekaët-Daëti*; ea se afla, afirmă Boun-Déhesch (*Zend-Avesta*, vol. II, p. 365), „în mijlocul lumii...” „Un fluviu care pare a fi Cyrusul sau Terekul, purta numele de *Daëti roud*, adică *fluviul Dahilor*”. În Boun-Déhesch — arată autorul — se amintește și de *Gopestan*, „țara munților, cu siguranță partea muntoasă a Caucazului, numită *Daghestan*”⁶.

Autorii chinezi, studiați de orientalistul francez, au dat acestui popor numele de „Tiao-tchi, care, după istoricii și geografii lor vechi, era purtat de popoare situate foarte departe, la hotarele Occidentului și ale Mării Caspice, în Khorasan și în Kharismul autorilor moderni”⁷.

Încercînd să caute originea parților sau a dahilor asiatici, Saint-Martin observase că Arian îi menționase pe dahi (III, XXVIII, 13), ca fiind sosiți de pe

¹ J. Saint-Martin, *Fragments d'une histoire des Arsacides*, tome I, Imprimerie nationale, Paris, 1850, p. 29.

² *Ibidem*, p. 5.

³ blonzi, în limba greacă.

⁴ Strabon, *Geografia*, Cartea XI, p. 515, ed. Casaub., tom. IV, I parte, p. 272—175, Paris, Imprimerie royale, 1814.

⁵ J. Saint-Martin, *op. cit.*, p. 19.

⁶ *Ibidem*, p. 17—18.

⁷ *Ibidem*, p. 26—27.

malurile Tanaisului (Don — *n.n.*) european. El considera că originea părților *trebuie căutată în Europa* (subl. *n.s.*). Iată cum argumentează această afirmație: „împreună cu Quinte-Curce⁸ (Curtius Rufus — *n.n.*) și Strabon însuși, trebuie să mergem și mai departe, spre Occident, pînă în Europa și să-i suprapunem puternicei națiuni a Dacilor, care, *din timpuri imemorabile, locuia pe malurile nordice ale Dunării*“ (subl. *ns.*). În continuare, Saint-Martin redă citatul lui Strabon (VII, 304) în care se menționează o altă divizare a poporului aflat în discuție, și anume în daci și geți. Dacii, „mai demult, purtau, cred, numele de *Dai*: de la ei provine, la origină, numele de *Getae* și de *Dai*, pe care le dau atenienii în mod obișnuit sclavilor. Se pare mai puțin probabilă descendența acestui ultim nume din poporul scit cunoscut sub denumirea de *Daae*. Țara acestora, situată în împrejurimile Hircaniei, era prea îndepărtată ca atenienii să-și poată aduce de acolo sclavii“. Acest pasaj, ca și cel al lui Denis Periegetul, permite însă savantului francez să constate că dacii purtau, în antichitate, numele de *Daoi* și, „cu toate spusele lui Strabon, în timpul său, la Atena, sclavii erau priviți ca venind din țara Dacilor, ei făcînd parte din națiunea Dahilor de care ne ocupăm“⁹.

Punînd în discuție același text al lui Strabon, cunoscutul istoric italian Carlo Troya, în monumentală și documentată lucrare *Storia d'Italia del Medio Evo*, este de aceeași părere cu istoricul francez. El conchide, în această problemă, că „Un nou negoț, de sclavi, se stabilise între daco-geți și atenieni... În timpul lui Strabon începuse să se pună la îndoială faptul dacă aceștia (sclavii — *n.n.*) veneau sau nu de la Dunăre, întrucît nu numai că o mică zonă din Capadocia, în care era adorat Zeus Daconul sau agricultorul, se numea Dakia sau Dacia, dar și în Persia, în munții Luristanului de astăzi, înspre Susa, trăiau dahii nomazi... Și, mai mult decît orice, se mîndreau cu faptul că luptaseră împotriva lui Alexandru, dahii care locuiau pe țărmurile orientale ale Mării Caspice inferioare, acolo unde și astăzi, în provincia Dahistan, se păstrează amintirea acestui popor. Scriitorii sirguincioși consideră că acelor dahi de la Caspica le dăduse Herodot numele de dariți. Alți

dahi, numiți xanti sau parni, se spune că trăiau dincolo de Tanais. Cu acest lucru nu era de acord Strabon, ferm în convingerea că sclavii dai de la Atena erau cumpărați de la Dunăre, și nu de la Marea Caspică și nici de la Mlaștina Meotidă. Dar autorii moderni au considerat drept adevărat cel mai îndepărtat și cel mai greu negoț, cel cu sclavii, iar *poporul dahilor ca unul dintre cele mai mari de pe pămînt* (subl. *ns.*). Adăugăm că și tătarii de astăzi numesc dadici pe indigenii din Buharia, parte a vechiului regat al bactrienilor și că Bactria însăși s-ar numi de către scriitorii chinezi Taia sau Daia; mai mult, dadicii, înarmați în același mod cu bactrienii, și care fuseseră considerați locuitori ai Bactriei sau ai Indiei, au fost călăușiți de Xerxes în Europa. De la aceștia, argumentează unii, ar deriva etimologia numelui de daci.

Astfel s-a crezut că, *din vecinătatea Indului pînă în Tracia și Macedonia, ar fi prosperat un puternic imperiu, stăpînit de un singur popor, și că ar trebui să fie considerați o singură națiune dacii din Capadocia și din Asia, dadicii, dahii dariți de la Caspica și dacii sau davii de la Dunăre, adică geții*“ (subl. *ns.*)¹⁰.

Concluzia sa coincide cu cea mai categorică, a lui Saint-Martin, care nota: „Nu se poate pune la îndoială, după acest mare număr de mărturii furnizate de atîtea popoare diferite¹¹, că națiunea dahilor a ocupat toate cîmpiile care separă Europa de Asia. Ea trebuia să se întindă chiar pînă la Dunăre, dacă i se adaugă dacii, care, la greci, purtau un nume nu esențialmente diferit de cel al dahilor. La Atena se credea că sclavii care venau din țara dacilor erau aduși de pe malurile Mării Caspice, ceea ce, dincolo de analogia celor două nume, ne-ar determina să credem că exista între daci și dahi o mare asemănare de limbaj și de moravuri¹². Aceste popoare, dintr-o epocă foarte îndepărtată, au avansat spre Orient și și-au purtat armele pînă în interiorul Persiei, unde se regăsesc și astăzi urmele șederii lor. Din ele își trage originea familia Arsacizilor, care a urcat pe tronul Persiei și a smuls imperiul Asiei succesorilor lui Alexan-

⁸ „Acei sciti care au fondat Partia au pătruns nu din Bosfor, ci din regiunile Europei“ (*Ibidem*, p. 4).

⁹ *Ibidem*, p. 9–10.

¹⁰ Carlo Troya, *Storia d'Italia del Medio Evo*, Napoli, Stamperia Reale, 1839–1841, p. 200–201.

¹¹ A se vedea pe larg cap. I al lucrării citată mai sus.

¹² Vom reveni asupra acestor păreri în paginile următoare.

dru" ¹³. La sfârșitul celui de-al doilea volum al lucrării sale, orientalistul francez adăuga că același popor a „subjugat Asia Occidentală și Egiptul, a invadat India și a ajuns pînă în China” ¹⁴.

Înainte de a prezenta opinia orientalistului german H. J. Klaproth despre dahii-parți arscizi, ne oprim puțin asupra pasajului din Strabon, care, de altfel, nu este categoric în negația respectivă. Într-adevăr, în Grecia existau numeroși sclavi, menționați în izvoare sub numele de geta și davos, dar modul în care aceștia au ajuns în stadiul de sclavie nu este clarificat. Singura posibilitate a existenței unui comerț grecesc cu sclavi geto-daci dunăreano-pontici este că acesta s-ar fi putut naște și menține doar prin intermediul cetăților grecești de pe malul Mării Negre sau prin existența sclavajului clasic în Dacia; or, o asemenea ipoteză nu stă în picioare, izvoarele neamintind, pentru această zonă, decît, eventual, de un sclavaj patriarhal înainte de cucerirea unei părți a Daciei de către Imperiul roman; după cum se știe geto-dacii fuseseră învingători în majoritatea confruntărilor militare ale vremii, deci nu puteau fi luați prizonieri și să decadă pînă în situația de sclavi. Ca piața ateniană să fi fost practic copleșită de sclavi considerați geto-daci, aceștia trebuiau aduși — și este mai plauzibil — din regiuni chiar mai îndepărtate, estice, dar care, din diferite motive (mai ales războaiele) îi puteau furniza. De altfel și *Marea Enciclopedie Sovietică*, subliniază că sciții aveau relații comerciale cu orașele grecești, căroră le vindeau grîne și sclavi ¹⁵. Necunoașterea înrudirii geto-dacilor cu geto-dacii (masageți, dahi, davi etc.) asiatici ar putea explica îndoiala din textul lui Strabon.

Iată cum descrie H. J. Klaproth monarhia geto-dacă a Arsacizilor: „Era centrul unui vast sistem politic care, spre vest, era în legătură cu romanii, în timp ce spre est era în contact cu Imperiul chinez. Astfel, pe de o parte, îi vedem pe parți căutînd dușmani din Italia pînă pe malurile Dunării și, pe de altă parte, monarhii chinezi intervenind ca mediatori în singeroasele lupte dintre prinții arscizi. Această puternică monarhie feudală se compunea din patru regate principale, conduse de aceeași familie: ramura celui dintîi născut ocupa

Persia și șeful ei, împodobit cu titlul de *rege al regilor*, avea suveranitate deplină asupra tuturor prinților din neamul său. Regii Armeniei erau de rangul al doilea. Veneau apoi cei ai Bactrianei, șefii tuturor triburilor alane și gotice răspîndite pe malurile Indului sau în regiuni necunoscute, care se prelungeau în nordul Indiei și în răsăritul Persiei. De ultim rang era regele arscid al masageților, care posedă toată Rusia meridională și guverna peste triburile gotice, alane, saxone, mede, persane etc., fixate pe malurile Volgăi și Tanaisului (Donului — *n.n.*) ¹⁶.

În puținele fragmente păstrate din lucrarea lui Herodian: *Despre prozodia generală*, acesta consemnează informațiile cunoscute de el în următoarele pasaje: „Daes, neam scitic. Sînt numiți și dasi, cu s (sigma)... Daos, ca nume propriu, poartă accent circumflex. «Cei dinspre Pont și răsărit se numesc geți, iar cei din partea opusă — dinspre Germania și izvoarele Istrului — poartă numele de dai» (Strabon, VII, p. 304). Și la atici există numele de sclavi Daos și Geta. Ei sînt numiți și daci... Neamul dacilor, care se numește și [neamul] dailor” ¹⁷. Este de remarcat faptul că autorul alătură, în datele respective, pe dahi „sciți” și pe dacia europeni; el redă pasajul din Strabon, dar nu corectează nici una din opinii. Tratarea comună înclină în favoarea înrudirii celor două ramuri de daci.

Lucan, în *Farsalia*, referindu-se la războiul civil dintre Cezar și Pompei, în care știm că și Burebista se pregătea să intervină de partea lui Pompei, scria:

„Zei cerești, nu vă cerem pace. Dați gloatelor minie...

Istrul scitic să nu-l mai țină pe loc pe masaget.

Faceți să fim dușmăniți de toate neamurile, dar îndepărtați războiul civil Dintr-o parte să ne apese dacul, din alta getul...

...Zei cerești, țineți departe de mine această nebunie, și anume că, printr-un dezastru care i-ar pune în mișcare pe daci și pe geți,

Roma să cadă, iar eu să rămîn liniștit” ¹⁸.

¹⁶ H. J. Klaproth, *Tableaux historiques de l'Asie depuis la monarchie de Cyrus jusqu'à nos jours*, Paris, Londra, Stuttgart, Tréuttel, Cotta, 1826, p. 40-41.

¹⁷ Herodian, *Despre prozodia generală, în Izvoare privind istoria României* (în continuare: I.I.R.), vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 625.

¹⁸ Lucan, *Farsalia*, în I.I.R., vol. I, p. 375.

¹³ J. Saint-Martin, *op. cit.*, p. 20.

¹⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 268.

¹⁵ *Bolșaiia Sovetskaia Entiklopedia*, ediția a 3-a, vol. 23, Izdatelstvo „Bolșaiia Entiklopedia”, Moskva, 1976, p. 508.

Pe lângă teama urmărilor pentru Roma ale războiului civil și ale presiunii și puterii geto-dacilor din Dacia lui Burebista, aliatul lui Pompei, se poate remarca însă și faptul că masageții erau situați în apropiere de Dunăre, fluviu pe care Lucan îl consideră „scitic“, deci locuit de neamuri scitice (îi include, probabil, și pe geto-daci în acest termen). Alte două fragmente din aceeași lucrare, care pînă acum nu au fost interpretate în sensul de apropiere etnică a geto-dacilor europeni de cei asiatici (dacii parto-arsacizi) sînt următoarele: Pompei, adresîndu-se lui Deiotarus, care trebuia să ceară ajutorul parților după Pharsalos, l-ar fi îndemnat: „Umpleți tolbele și întindeți arcurile armeniene cu vine getice“¹⁹. Potrivit informațiilor furnizate de orientaliștii moderni menționați mai sus, dahii parți locuiau și stăpîneau, în cadrul sistemului monarhic Arsacid, Armenia; în armatele daho-arsacide se aflau și geți (nu se specifică faptul că ar fi vorba de masageți), locuitori de aceeași etnie, dar desemnați cu alt nume.

Răspunsul pe care îl dă Cornelius Lentulus Crus este împotriva ajutorului part și consemnează opinia conform căreia: „Toți conducătorii de oști [ar fi trebuit să năvălească în Bactria și, spre a nu lăsa armatele] să lincezească, ar fi trebuit sau să golească latura de miază-noapte a împărăției, înspre daci și înspre cetele de pe Rin, pînă cînd Susa cea perfidă...“²⁰. Deci, pentru a restabili pacea, armatele romane ar fi trebuit, în locul alianței cu parții, să pătrundă în Bactria, altă regiune arsacidă (partă) și să devină stăpîne în nordul împărăției; părerea noastră este că autorul se referea la împărăția arsacidă legată de Dacia lui Burebista, ambele considerate pericolul capital al Romei.

Trecînd la epoca imediat următoare, avem mărturia lui Dio Cassius, care, în *Istoria romană*, se referă la sfîrșitul războiului civil, cînd Octavian i-a consacrat lui Iulius Caesar, în anul 29 î.e.n., un sanctuar, care a fost inaugurat prin jocuri și lupte. „Deci, aceste [animale] au fost aduse la jocuri, iar dacia și suebii au luptat între dînșii. Aceștia din urmă sînt celți, iar ceilalți *sciți* (subl. ns.)... [Dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sînt dincoace de fluviu — lîngă țara tribalilor — țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte

aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sînt geți, fie că sînt *traci din neamul dacilor* (subl. ns.)“²¹. Pe de o parte, se poate observa că geto-dacii sînt considerați de autor drept *sciți*, pe de altă parte, că neamul dacilor ar fi putut fi atît de cuprinzător, încît și tracii să facă parte din acesta.

Medicul oficial al lui Traian, care îl însoțise în războaiele romano-dacice pe împărat, după victorie menționase în *Geticele* că acesta „a cucerit Sciția pentru prima oară și [l-a învins] pe Decebal, conducătorul geților“²². Felix Colson, comentînd citatele antice referitoare la marele eveniment al antichității, cucerirea de către romani a unei părți a Daciei, nota: „Primul și singurul dintre cezari, Traian, a întins stăpînirea romană dincolo de Istru, el învinse, în provincia dacilor, națiunea care poartă o căciulă, pe pileati, pe saci și pe regele Decebal“. Mirat foarte, el adăuga: „Mentellus și Larcher ne informează că sacii erau *sciți* amirgieni, care locuiseră la est de Bactriana și de Sogdiana, în partea meridională a Sciției“²³. Se remarcă faptul că noțiunile de daci și de *sciți* se suprapun, aceasta deoarece regele Decebal fie că stăpînea și peste saci, fie că acești saci-*sciți* ar fi sosit potrivit unei alianțe militare (poate de la parții lui Pacorus?). Alianța lui Decebal cu parții este, de altfel, consemnată și în izvoarele timpului. Traian se pregătea pentru înfrîngerea parților îndată după încheierea războiului din Dacia. Considerînd înrudirea daco-partă un fapt cert, Saint-Martin se întreabă și își întreabă cititorii: „Trebuie să ne mirăm acum că-i vedem, în Pliniu cel Tânăr, pe dacia de la Dunăre contractînd alianțe ofensive și defensive cu parții, pentru a-i ataca concomitent pe romani?“²⁴.

J. F. Neigebauer, diplomat-istoric, consulul general al Prusiei în Principatele Române, ocupîndu-se și el de istoria dacilor scria, în legătură cu relația scito-geto-dacă: „Se crede că dacii își trag originea de la Dambices sau Daes de pe Orus, care locuiau în provincia persană Iassebos sau Margiana; acolo ar fi fost și țara de baștină a geților care, sub numele de Geih, locuiau pe Orus sau Gei-

²¹ Dio Cassius, *Istoria romană*, în I.I.R., vol. I, p. 671.

²² Criton, *Geticele*, în I.I.R., vol. I, p. 507.

²³ Félix Colson, *Nationalité et régénération des paysans roumains*, Paris, E. Dentu, 1862, în „Anale de istorie“, anul XXVI, nr. 5/1980, p. 45.

²⁴ J. Saint-Martin, *op. cit.*, vol. II, p. 271.

hon. *Ambele popoare poartă numele general de sciți* (subl. ns.)²⁵.

Încercînd să rezume cunoștințele epocii, Ion Heliade Rădulescu nota: „Țara Românească, Moldavia, cu Basarabia și Bucovina, Transilvania, Banatul Temisvarului și o parte din Ungaria în antichitate se numea Scythia europeană; mai la urmă fu numită Dacia sau Davia... Locuitorii din partea dreaptă a Dunării, sau cum zicem noi cei de dincolo de Dunăre, se zicea Gethi, iar cei de dincoace, în genere, Scythi de scriitorii antichității. Mai la urmă a mare parte luară numele de Daci, care se zicea și Davi sau Daii. Se zice că Gethii erau de aceeași stirpe cu Dacii²⁶. Autorul considera că numele de davi sau dai arăta „o origine asiatică pelasgă²⁷, părere întărită cu argumente etnografice și istorice, după care declara: „Originea sau stirpea Dacilor se vede dar că a fost pelasgă, în mare afinitate cu cea a Hellenilor. Distanța însă de la unii la alții, influența legiurilor diferite și, apoi, a datinilor și deprinderilor, după mai mulți secolii, au cătat a forma niște popoare diverse, modificînd și limba și datinile și caracterul²⁸.

Această opinie este asemănătoare cu cea emisă de marele istoric francez Jules Michelet, care considera, la începutul secolului al XIX-lea, că pelasgii erau „sora mai mare a rasei elenice, proscrisă și urmărită în toată lumea deopotrivă, atît de eleni, cît și de barbari... [Ei] au adus în Italia, ca și în Attica, piatra vetrei domestice (Hestia, Vesta) și piatra de hotar (Zeus Kerkeios), bază a proprietății²⁹. Pe de altă parte, Diodor din Sicilia ne-a lăsat informația că Zamolxis „a intrat în legătură cu zeița Hestia³⁰, de la care ar fi primit „legile pe care le dădu geților³¹, dar, după Lucan, comentat de S. Pelloutier, „Zamolxis desemna zeul pe care sciții îl serveau cu

preferință, în numele căruia ei jurau și al cărui simbol era o spadă³². Se pare, așadar, potrivit știrilor antice, că sciții ori erau zamolxieni, ori, în mod normal, pelasgo-traco-geto-dacii erau incluși în termenul generic de sciți. Această relație pelasgo-scito-traco-geto-dacă este dezvoltată în felul următor de cunoscutul lingvist bulgar contemporan, V. I. Georgiev: Limba pelasgilor „era strîns înrudită cu traca³³, iar pelasgii făceau parte „din acele triburi vorbitoare de dialecte foarte apropiate de origină indo-europeană, care, spre începutul neoliticului (mileniile VII—VI î.e.n.), populau Peninsula Balcanică și Asia Mică occidentală³⁴. Inițial, locuiau în Tracia, de unde au trecut, „în mileniul IV î.e.n., în Grecia³⁵; în același timp, Georgiev declara și faptul că „există unele asemănări între daci și iranieni (subl. ns.). În orice caz, se pare că dacii erau înrudiți cu sciții (subl. ns.)³⁵.

Cît privește pe masageți, sursele antice și moderne îi indică drept un neam scitic, iranian, stabilit în jurul Mării Caspice. Ei și-au dobîndit o identitate aparte în istorie datorită războaielor pe care le-au purtat cu popoarele vecine, uneori înrudite. Grecii și romanii îi desemnau cu acest nume, lucrările persane îi menționează sub apelativul de turanieni, saci, sagsar sau gorgsar (capete de lup), iar autorii chinezi yue-tchi. Ulterior, au fost incluși în marea grupă a indo-sciților. Nu vom insista asupra acestei ramuri a sistemului Arsacid, deoarece datele respective au fost abordate deja³⁶; adăugăm doar unele opinii în legătură cu expediția lui Darius.

Într-o lucrare din 1800, Budai Eșaiás, scria: „Istoria și-ar aminti de Darius Hystaspis ca despre un domnitor înțelept și deștept dacă nu și-ar fi propus, ca scop al extinderii imperiului său, Europa. A pornit război împotriva sciților europeni care locuiau în Valahia și Moldova, dintr-un motiv derizoriu, respectiv înaintașii acestora ar fi pustiit odinioară Per-

²⁵ J. F. Neigebauer, *Beschreibung der Moldau und Walachei*, I. Theil, Breslau, 1854, în „Anale de istorie“, anul XXVII, nr. 1/1981, p. 131.

²⁶ I. Heliade Rădulescu, *Elemente de istoria românilor sau Dacia și România*, ediția a 2-a, Tipografia Statului, București, 1869, p. 3.

²⁷ *Ibidem*, p. 24.

²⁸ *Ibidem*, p. 25.

²⁹ J. Michelet, *Histoire romaine*, tom I, Calman Lévy, Paris, 1833, în „Anale de istorie“, anul XXVII, nr. 2/1981, p. 103.

³⁰ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, în I.I.R., vol. I, p. 189.

³¹ S. Pelloutier, *Histoire des celtes et particulièrement des Gaulois et des Germains*. Quillau, Paris, 1771, în „Anale de istorie“, anul XXVII, nr. 6/1980, p. 133.

³² *Ibidem*, p. 132.

³³ V. I. Georgiev, *Tendances convergentes dans les langues anciennes de la péninsule Balkanique et de l'Asie Mineure du Nord-Ouest*, în *Actes du premier Symposium International de Thracologie*, Rome, 14-16 novembre 1977, Milano, F. E. Drăgan, 1978, p. 30; a se vedea și lucrarea lui M. Sakellariou, *Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne*, Athènes, 1977.

³⁴ V. I. Georgiev, *op. cit.*, p. 21.

³⁵ *Ibidem*, p. 54.

³⁶ Vezi „Anale de istorie“, anul XXX, nr. 6/1984; anul XXXI, nr. 5/1985.

sia. Dar, necunoscînd nici locul, nici națiunea împotriva căreia a pornit, a fost nevoit să se întoarcă rapid, copleșit de rușine și defăimat, rușine pe care n-a putut-o șterge nici măcar cucerirea Traciei și Macedoniei, aflate în drumul său”³⁷.

Ion Heliade Rădulescu explica această campanie în felul următor: „Darius, fiul lui Hystaspes, regele Persilor, întreprinse pe la anul 503 (514 — *n.n.*), o expedițiune contra Dacilor, sub pretext că strămoșii Scythilor, cu o sută de ani mai înainte, ar fi ieșit din Tartaria și ar fi deprădat multe părți ale Asiei și prin urmare și Persia”³⁸.

Argumentația cea mai complexă ne-o furnizează însă orientalistul francez J. Saint-Martin: „Turanienii («scii» masageți — *n.n.*), care erau stăpîinii malurilor Oxusului și ale părților nordice ale Caucazului, și-au întins, fără îndoială, posesiunile pînă în Europa; expediția întreprinsă împotriva lor în această parte a lumii de Darius, fiul lui Histaspes, este dovada demonstrativă. Acest domnitor, plictisit, fără îndoială, de a-i combate fără succes pe malurile Djihoului și în defileele Caucazului, unde natura terenului favoriza pe dușmanii săi, considerase că îi va putea ataca cu mai mult succes la extremitatea statelor lor, pe malurile Dunării, unde n-a avut niciodată lupte cu ei. Acesta este singurul motiv rezonabil care poate fi atribuit expediției lui Darius; deoarece, dacă nu se admite că statele turanienilor se întindeau pînă aici, ce rațiune avea acest război și cum s-ar putea crede că regele Persiei ar fi întreprins, fără motiv, o expediție împotriva unor popoare atît de îndepărtate de statele sale și cu care n-a avut niciodată vreun diferend?”³⁹.

Din toate izvoarele antice și mărturiile autorilor moderni și contemporani, redate mai sus, se poate constata faptul că denumirea de scii era un termen generic, aplicat multor neamuri necunoscute, sau mai puțin cunoscute în epocă, din regiunile estice și nord-estice ale Europei și din vestul și centrul Asiei. Cu timpul, această denumire s-a extins, cîștigînd teren, pe măsura în care istoricii și geograful antici au remarcat unele asemănări etnice, cutumiare și lingvis-

tice între diferitele neamuri „scitice”, dintre care unele și-au dobîndit și o individualitate și un nume aparte.

Oricum, se poate observa că autorii citați, fără excepție, au pus în discuție istoria strămoșilor noștri geto-daci, căroră le-au descoperit corespondenți asiatici, au încercat să creioneze existența unei regiuni imense locuite de cele două ramuri considerate înrudite și au apelat, pentru susținerea teoriilor lor, la argumente orientale, prea puțin cercetate de istoricii europeni.

Fără îndoială, ar fi foarte îndrăzneț să se pună cu certitudine semnul egalității între aceste popoare, însă se poate afirma existența unor asemănări lingvistice și cutumiare. Vom apela, în primul rînd, la aceste asemănări lingvistice (chiar dacă sînt doar fragmentare). Pe de o parte, s-a observat că limbile pelasgilor și tracilor erau înrudite, pe de altă parte, că limba scito-parților era un amestec de scită și de medă, că Agathangelus, secretarul regelui Armeniei — Tiridates —, „desemnează chiar sub denumirea de limbă partă, limba armenilor, care au fost guvernați de regi Arsacizi pînă în anul 428 (e.n. — *n.n.*)”⁴⁰. Părerea lui Saint-Martin în această problemă era: „Dacă autorii antici ne-ar fi păstrat unele informații despre limba dahilor, ar fi cu siguranță interesantă compararea acestor informații cu idiomurile care au fost folosite în partea orientală a Europei..., poate că ar arunca o oarecare lumină asupra legăturilor ciudate care există între majoritatea limbilor europene și idiomurile folosite în Persia și India. Poate, chiar, fără să ne facă cunoscute în întregime aceste legături, ne-ar determina să privim problema sub un cu totul alt punct de vedere decît s-a făcut pînă în prezent”⁴¹.

Dacă adăugăm opinia reputatului lingvist austriac Wilhelm Tomaschek, ale cărui constatări au rămas, în mare parte, valabile pînă astăzi, se poate observa că puținele glose dacice păstrate se pot interpreta și au corespondențe într-adevăr în aria asiatică parto-arsacidă (în limbile armeană, osetă⁴², bactriană, sanscrită, partă). În primul paragraf al lucrării sale: *Vestigii ale limbii dace*, Tomaschek scrie: „De multă vreme etno-

³⁷ Budai Ésaías, *Közönséges historia (Istorie universală)*, I. Rész, Debrecen, Szigethy Mihály, 1880, p. 119.

³⁸ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 4.

³⁹ J. Saint-Martin, *op. cit.*, p. 16-17.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 35.

⁴¹ *Ibidem*, p. 25.

⁴² A se vedea Masageții și alanii în lucrările orientalistului german H. J. Klaproth, în „Anale de istorie”, anul XXXI, nr. 5/1985.

logii și lingviștii au remarcat importanța tracilor și dacilor în formarea și în familia raselor indoeuropene. Când se va reuși să se determine poziția lor etnologică și lingvistică abia atunci etnogeneza și stratificarea indoeuropeană vor face un mare pas înainte; cercetările asupra punctului de plecare, sau asupra patriei primitive a arienilor vor avea un nou punct de reper; în același timp se va clarifica problema dacă ramurile limbilor noastre constituie individualități distincte, tipuri definite, sau dacă ele formează o înlanțuire continuă, în care ramurile cunoscute sînt legate prin ramuri de tranziție, ca intermediari neutri⁴³.

După analiza denumirilor de plante dacice (după Dioscoride), argumentația lui Tomaschek continuă astfel: „Cel ce s-ar mai îndoi încă de strînsa afinitate a poporului besso-trac cu dacii și înrudirea originară a celor două popoare cu iranienii, se va lăsa, fără îndoială, convins de nomenclatura topografică⁴⁴, pe care o explică în mod corespunzător.

Cercetătorii contemporani adaugă (sau subliniază) acestor informații și următoarele: limba scitică face parte din grupa de limbi iraniene, vorbitorii limbii scitice erau sciții, sarmații, alanii, roxolanii; limba osetină din Caucaz este una dintre rămășițele limbii scito-sarmate⁴⁵, iar B. Simeonov consideră că limba geților era „înrudită cu vechile limbi iraniene; era un dialect trac iranizat⁴⁶; „limba geților este una din limbile tracice cel mai bine exprimate. Această idee ne obligă să înțelegem, sub noțiunea de limbă tracă, nu doar una singură, ci mai multe limbi, ca, de exemplu, limbile iraniene (sarmata, scita, alana etc.) din această epocă⁴⁷.

Similitudinea obiceiurilor scito-geto-dace a fost și ea remarcată de diverși autori de-a lungul istoriei. Dacă Herodot semnalase că geții „sînt cei mai viteji

și mai dreapți dintre traci⁴⁸, despre sciți se spunea că: „dintre neamurile de dincoace de Prut nu putem aminti pe nici unul care să fi dat dovadă de înțelepciune și nu cunoaștem pe nici un învâțat, cu excepția neamului scit și a lui Anacharsis⁴⁹. Strabon, vorbind despre sacii din neamul scit, nota: „Ei locuiau teritoriul asiatic, îmbeșugă în griu... și [erau] oameni dreapți⁵⁰; apoi, citindu-l pe Eschil, adăuga: „Sciții... au legi bune... [sînt] de o mai mare cumpătare“ (decît grecii — *n.n.*)⁵¹. Nicolaos din Damasc era și el de părere că sciții „sînt însă și foarte dreapți, avînd în devălmășie bunurile⁵², iar Clearh sublinia că „sciții, la început, au fost singurul neam care se folosea de legi comune tuturor⁵³. În vol. 16 al *Enciclopediei Britanice* se indică și un alt aspect cutumiar al sciților, acela al vieții și conducerii colective, prin intermediul bătrînilor și al unei adunări a poporului⁵⁴.

Ne amintim că printre calitățile morale ale geto-dacilor erau enumerate totdeauna eroismul, vitejia, simplitatea și cumpătarea vieții, iar tradiția guvernării obștiilor sătești de către oameni buni și bătrîni este una din dovezile incontestabile ale continuității poporului nostru.

Despre existența stratificării sociale și a însemnului distinctiv al pileaților geto-daci istoriografia universală a consemnat multe informații. Același lucru era însă valabil — potrivit izvoarelor antice — și pentru sciți. Dion Chrysostomos, în *Discursuri*, scria că la *Boristene*, printre sciți, „se pot vedea oameni avînd pe cap un fel de căciuli, așa cum poartă astăzi unii traci, numiți geți și cum purtau înainte vreme lacedemonenii și macedonenii, iar alții au tîară și [un fel de] șalvari — pare-mi-se, la fel ca persii, bactrienii, parții⁵⁵. Lucan, vorbind despre înțeleptul scit Anacharsis, consemnase despre acesta: „Cît privește obîrșia lui, nu se trăgea din vreun neam regesc, nici nu se număra printre purtătorii de pileus, ci era unul dintre sciții cei mulți și din popor⁵⁶. Analiza acestor căciuli-

⁴³ W. Tomaschek, *Les restes de la langue dace*, Louvain, Charles Peeters, 1883, în „*Anale de istorie*“, anul XXVII, nr. 3/1981, p. 163.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 168.

⁴⁵ „*Bolșaiia Sovetskaia Entiklopedia*“, ediția a 3-a, vol. 23, Izdatelstvo „*Bolșaiia Entiklopedia*“, Moscova, p. 507-508; vezi și *Masageții și alanii în lucrările orientalistului german H. J. Klaproth*, în „*Anale de istorie*“, anul XXXI, nr. 5/1985.

⁴⁶ B. Simeonov, *Des Gètes et de leur langue*, în *Le monde thrace. Actes du IIe Congrès de thracologie* (București, 1976), Paris, Roma, Montreal, Pelham, Nagard, 1982, p. 169.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 174.

⁴⁸ Herodot. *Istorie*, vol. I, Editura științifică, București, 1961, p. 345.

⁴⁹ Herodot, *Istorie*, IV, 46, în I.I.R., vol. I, p. 31.

⁵⁰ Strabon, *Geografia*, în I.I.R., vol. I, p. 237.

⁵¹ *Ibidem*, p. 233.

⁵² Nicolaos din Damasc, în I.I.R., vol. I, p. 215.

⁵³ Clearh, în I.I.R., vol. I, p. 123.

⁵⁴ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, London, 1926, p. 441.

⁵⁵ Dion Chrysostomos, *Discursuri*, LXXII, 3, în I.I.R., vol. I, p. 453.

⁵⁶ Lucan, *Scitul sau oaspetele*, în I.I.R., vol. I, p. 611.

pileus, purtate deopotrivă de nobilimea geto-dacă, scită și a popoarelor iraniene, ca și de nobilimea altor popoare asiatice a preocupat însă și pe unii autori contemporani, printre care : F. Altheim, G. Dumézil, Leonardo Olschki⁵⁷, cu toții constatând valabilitatea obiceiului respectiv în întreaga zonă despre care a fost vorba în paginile de mai sus.

Trecînd la diverse observații în legătură cu armamentul folosit de geto-daci și, respectiv, scito-iranieni, se pot stabili și în acest domeniu unele analogii. Tucidide observase că geții „sînt vecini cu sciții, au același port și sînt toți arcași călări”⁵⁸. *Enciclopedia Britanică* enumeră armele folosite de sciți, de o similitudine frapantă cu cele geto-dacice : „Aveau coifuri de bronz și scuturi, în general, rotunde, din lemn, fier și piele, decorate cu aur la mijloc, de forma unui animal, arcuri duble curbate, săgeți din bronz și fier. Săbiile erau, în general, de tip persan, cu ornamente, lancea din bronz sau fier, tecile ornate cu aur și diferite desene. Cuțitele erau de forme și lungimi diverse, unele curbate în manieră chinezească”⁵⁹. Ion Heliade Rădulescu scria și el, de data aceasta despre armele geto-dacilor : „Pavăza, arcul și cucura se văd de gust schyticu”, iar „coifurile toate imită bonetul frigan”⁶⁰.

Insemnul de luptă, steagul dacilor, se regăsește și el în descrierea celui folosit de sciți. Arian, în *Arta tacticii*, dă următoarele detalii : „Insignele scitice le alcătuiesc niște balauri de mărime proporțională cu aceea a prăjiniilor de care sînt legați. Se fac din bucăți de pînză de diferite culori, cusute laolaltă. Balaurii aceștia au capul și întregul trup — pînă la coadă — ca al șerpilor. Vicleșugurile acestea au fost născocite pentru ca balaurii să apară cît mai înspăimîntători. Cînd caii stau pe loc, nu poți vedea nimic mai mult decît bucăți de pînză de diferite culori, care atîrnă în jos. Cînd, însă, caii pornesc, acești balauri se umflă din pricina aerului, semănînd grozav cu fiarele și şuierînd din pricina mișcării puternice, deoarece aerul le străbate cu putere”⁶¹.

Trecînd la analiza tacticii de luptă folosite de strămoșii noștri și de sciți, putem remarca, și în acest domeniu, multe asemănări. Herodot scria că sciților „nici un năvălitor nu le scapă, iar cînd nu vor să mai fie găsiți este cu neputință ca vreun om să dea de ei”⁶², că în retragerea lor astupă fîntinile, izvoarele, „nimicesc toate roadele pămîntului”⁶³. Aceleași metode, folosite de această dată de geto-daci, apoi de urmașii lor românii, au dus la respingerea, în final, a lui Darius, Lisymach, Domițian și a multor oștiri invadatoare din Evul Mediu. În același timp, o tactică similară este atribuită parților. În *Le Monde*, descriindu-se cauzele insucceselor lui Crassus și ale armatei romane, se consemnează : „Dar la ce folosea tactica și vitejia împotriva obstacolelor pe care geniul și curajul nu erau în stare să le depășească... Soldatul roman era deci expus să moară de foame și de sete și nu putea să-și ajungă adversarii, care nu luptau decît fugind ; adică, după ce aruncau o ploaie de săgeți, se îndepărtau în galopul cailor”⁶⁴.

După cum am semnalat în paginile anterioare, sciții erau și ei cunoscuți ca adepți ai lui Zalmoxe ; și la ei „exista datina de a-i face pe oameni nemuritori și de a-i trimite lui Zalmoxis”, acesta fiind cunoscut și sub numele de Thami-masades⁶⁵ ; printre obiceiurile legate de cultul morților, practicat de sciți, se pot regăsi unele ce dăinuie și astăzi în cultul morților practicat de români (pomeniri și parastase de 40 zile, purificarea de după înmormîntare, ospețele corespunzătoare etc.).

În încheiere, după ce am trecut în revistă numeroase izvoare și mărturii moderne și contemporane, dacă admitem aprecierile lui Aristotel că „Mitul este o poveste mincinoasă care reprezintă adevărul”⁶⁶ și ale lui E. Renan că „Mitul este istoria timpurilor în care nu se scrie”⁶⁷, înlăturînd fabulosul mitului grecesc, redat de Herodot⁶⁸ în *Istorie* și de Apian în *Istoria romană*⁶⁹, devin plauzibile conexiunile dintre geto-daci și daii parto-sciți asiatici.

ANA-MARIA COMAN

⁵⁷ F. Altheim, *Geschichte der Kunnen*, I, Berlin, 1959 ; G. Dumézil, *Mythe et Epopée*, I, Paris, 1968 ; L. Olschki, *The Myth of Felt*, Berkeley and Los Angeles, 1949.

⁵⁸ Tucidide, *Războiul peloponeziac*, Editura științifică, București, 1966, p. 297-298.

⁵⁹ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 439.

⁶⁰ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 25.

⁶¹ Arian, *Arta tacticii*, în I.I.R., vol. I, p. 395.

⁶² Herodot, *Istorie*, în I.I.R., vol. I, p. 31.

⁶³ *Ibidem*, p. 55.

⁶⁴ *Le Monde*, vol. 9, Paris, 1956, p. 141.

⁶⁵ Lucan, *Scitul sau oaspetele*, în I.I.R., vol. I, p. 611.

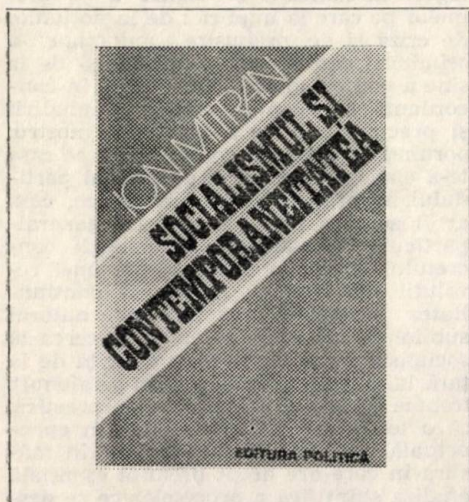
⁶⁶ Carolus Lundius, *Zamolxis, primus getarum legislator*, Upsala, p. 103.

⁶⁷ Chassang, A. *Dictionnaire Grec-Français*, Paris, 1896 p. 618, 14.

⁶⁸ Herodot, *Istorie*, în I.I.R., vol. I, p. 27.

⁶⁹ Apian, *Istoria romană. Iliria*, în I.I.R., p. 565.

ION MITRAN,
SOCIALISMUL ȘI CONTEMPORANEITATEA,
Editura politică, București, 1983, 240 p.

Poate că nici o dezbatere de idei în zilele noastre nu este mai atractivă și mai incitantă decât aceea pe care o provoacă socialismul ca realitate, ca practică, în care s-au angajat mai mult de o treime din locuitorii planetei, către care năzuiesc multe alte sute de milioane de oameni. Și forța de atracție a acestei dezbateri e în măsură a-și spori dimensiunile cu atât mai mult, cu cât ea tinde a se realiza nu ca o dezbatere în sine, ci animată de cerința reală a cunoașterii; nu ca o confruntare de idei abstracte, rupte de realitatea istorică concretă, ci din perspectiva concordanței ce trebuie să existe între principiile generale și aplicarea practică a acestora în condiții economice, social-politice și culturale adecvate, niciodată identice. O dezbatere creatoare, un creuzet al laboratorului teoretic, care are ca premisă esențială critica principală a experienței istorice, o experiență bogată în date și fapte, dar deosebit de complexă, adesea contradictorie. O dezbatere din ce în ce mai fructuoasă pentru că îmbrățișează fenomene și procese istorice tulburătoare prin ineditul lor; o dezbatere angajantă pentru că a pune în discuție, de pe poziții marxiste, problematica socialismului înseamnă, evident, preocupare pentru descifrarea liniilor pe care le-a urmat practica revoluționară, înseamnă confruntarea acestei imagini cu adevărurile pe care le conține teoria materialismului dialectic și istoric și găsirea, pe această bază, a căilor de

urmat pentru ridicarea, pe un plan superior, a procesului revoluționar. O asemenea angajare înseamnă, desigur, și preocupare pentru a se depista sursa erorilor din practica revoluționară, întrucât, așa cum cu deplin temei a sesizat Rosa Luxemburg încă în 1915, într-un moment de aspre confruntări ideologice între marxism și diversele curente burgheze, dar și în interiorul însuși al marxismului, „în încercările istoriei sarcinile proletariatului modern sînt tot atît de mari ca și erorile sale. Nu există schemă prealabilă, valabilă o dată pentru totdeauna, nu există ghid infailibil pentru a-i arăta căile pe care trebuie să se angajeze. El n-are alt stăpîn decît experiența istorică. Drumul întortocheat al eliberării nu este pavat numai de suferințe fără limite, ci și de erori nenumărate. Scopul său, eliberarea sa, îl va atinge dacă știe să învețe din propriile sale erori. Pentru mișcare, autocritica, o autocritică nemiloasă, crudă, care să meargă pînă la fondul lucrurilor, înseamnă aer, lumina fără de care nu poate trăi”¹.

Erorile amintite și-au avut și, desigur, că își mai au sursa nu în conținutul propriu-zis al teoriei socialismului, în principiile fundamentale ale acestuia, ci în aplicarea acestora, erorile, atunci cînd apar, avîndu-și ca sursă a provenienței, cel mai adesea, nesensizarea exactă a caracterului schimbărilor obiective intervenite în dinamica însăși a realității istorice; a unei realități extrem de diversificate în concretul nemijlocit prin care se exprimă și care nu poate fi încadrată într-o schemă teoretică pentru a fi supusă transformării revoluționare.

Iată de ce, orice dezbatere cu privire la socialism ca teorie și ca practică revoluționară este nu numai bine venită, dar și absolut necesară, iată de ce secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cerut frontului ideologic, și îndeosebi cercetătorilor din domeniul științelor sociale, să-și aducă o contribuție cît mai consistentă la cunoașterea realității istorice, la generalizarea experienței contemporane, să se abandoneze schemele și formulele dogmatice, pentru a se putea desprinde adevărul viu, după o analiză deschisă, făcută în spirit constructiv și militant. „Știință — relevă cu deplin temei tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu se poate dezvolta decît

¹ Rosa Luxemburg, *Textes*, Éditions sociales, Paris, 1969, p. 194—195.

numai printr-o confruntare liberă a părerilor, a ideilor. Desigur, mai cu seamă în domeniul științelor sociale, există și vor apărea inevitabil și teze și păreri discutabile, criticabile. Nu de aceasta trebuie să ne fie teamă; principala teamă și principalul pericol constau în a nu desfășura activitatea de cercetare, datorită fricii de a nu greși, copiind ceea ce fac alții”².

Pe făgașul unei asemenea dezbateri se înscrie lucrarea: *Socialismul și contemporaneitatea*, elaborată de Ion Mitran și publicată de Editura politică. O lucrare în paginile căreia autorul pledează, în mod convingător, pentru angajarea mai fermă și mai susținută a celor ce slujesc pe tărîmul frontului ideologic în cunoașterea și dezbaterea problemelor pe care le ridică societatea în mersul ei ascendent, pentru o cunoaștere vie din calea căreia să fi fost înlăturată prejudecățile, unele care au condus la concepția triumfalistă despre edificarea noii orînduiri, altele la una defetistă, „ambele tendințe devenind la fel de infructuoase în privința prefigurării de noi orizonturi viabile viitorului social” (p. 9).

Pornind de la întrebarea bine cunoscută și adesea formulată „ce este astăzi socialismul?”, ce reprezintă el pentru popoarele care-l edifică, printre care și poporul român, ce aduce el oamenilor care-l făuresc și adesea cum se reflectă el ca imagine istorică și teoretică în conștiința celor care l-au îmbrățișat deocamdată ca ideal, ca scop al luptei lor, autorul expune o suită de idei și puncte de vedere, unele bine cunoscute, altele ca o deducție proprie și care, în ansamblul lor, îmbrățișează atît teoria cu privire la noua orînduire social-economică, cît și imaginea procesului revoluționar, practic, de înfăptuire a acesteia. Iar concluzia mai generală pe care o desprinde este aceea că trecerea la socialism e un punct central la ordinea de zi a istoriei, în condițiile diversificării condițiilor și căilor de realizare a acestui nobil deziderat.

Ca orice abordare științifică, din perspectivă contemporană, și care se referă la un evantai problematic atît de vast ca cel pe care-l degajă socialismul ca realitate și ca teorie, așa cum este și cea la care ne referim, nu poate fi decît limitată la un buchet anume de teze și idei, considerate a fi esențiale, astfel că și Ioan Mitran s-a oprit la cîteva. S-a oprit, întîi de toate, la locul și rolul noii orînduiri în structura și dinamica civilizației contemporane, subliniind, cu pre-

cădere, caracterul obiectiv, legic, al procesului istoric de trecere de la capitalism la socialism. Sublinierea n-are în ea însăși, așa cum o prezintă autorul, nimic fatalist, nimic din bine cunoscuta înțelegere mecanicistă și rigidă a problemelor pe care la implică: de la noțiunile de criză și de prăbușire „automată” a orînduirii capitaliste, la edificarea de la sine a noii orînduiri. Dimpotrivă, în concordanță cu spiritul creator al gîndirii și practicii politice a partidului nostru, pornind de la teze și concepte noi pe care le-a elaborat secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cum ar fi aceea a raportului dintre general-particular și valoarea diversității concretului istoric în desfășurarea unei revoluții sau teza cu privire la continuitatea procesului revoluționar, autorul subliniază, cu tărie, ideea că trecerea la socialism nu poate fi decît diferită de la țară la țară, că „modelul” sau „etalonul” trebuie excluse și în teorie și în practică, că o teorie a revoluției sociale în epoca actuală este viabilă adevărat în măsura în care are drept premisă esențială analiza științifică a proceselor ce se desfășoară în toate sferele existenței: în producția materială ca și în relațiile sociale, în structura și dinamica regimului politic sau în plan spiritual. O pondere importantă, subliniază cu deplin temei Ion Mitran în demersul său teoretic, revine activității factorului subiectiv, partidului politic revoluționar care are menirea de a supune analizei riguroase schimbările și transformările intervenite în societate, în dinamica acesteia și care, în permanență, relevă că „elemente previzibile, fapte cunoscute se împletesc strîns cu cele de spontaneitate, cu imprevizibilul uneori” (p. 18). De unde necesitatea, insistent subliniată de autor, a cunoașterii vieții sociale, a confruntării permanente dintre realitate și idee, dintre istorie și teorie, și aceasta cu atît mai mult cu cît, „în domeniul teoriei social-politice, nu există decît un singur laborator — istoria” (p. 25).

Din aceeași perspectivă este abordată și înfățișată și, desigur, riguros demonstrată, teza continuității procesului revoluționar, autorul luînd ca punct de pornire structura și dinamica societății ca sistem, obiectivitatea mișcării istorice cu al ei izvor pe care-l constituie contradicțiile; desfășurarea în ritmuri și timpi istorici diferiți a transformării revoluționare pe care o suferă un „palier” sau altul al realității. În lucrare se subliniază că, dacă într-o primă fază, s-a instituit proprietatea socialistă, au fost generalizate noile relații sociale, s-au obținut succese în formarea conștiinței noi, socialiste, pe temeiul noii vieți mate-

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 427-428.

riale, s-au constituit astfel premisele pentru o reală dreptate socială, n-au fost create implicite și condițiile necesare pentru funcționalitatea tuturor principiilor pe care le presupune modul de viață socialist, principii care, la rândul lor, nu se pot afirma de la sine, nu se pot impune spontan sau dintr-odată, ele trebuind să-și găsească un corespondent în realitate. Iată temeiurile obiective care au determinat partidul nostru, pe secretarul său general, să considere că „Procesul revoluționar, revoluția socialistă continuă — și trebuie să se dezvolte continuu, în conformitate cu fiecare stadiu istoric — atât în domeniul forțelor de producție, cât și al transformărilor structurii socialiste, al relațiilor de producție și sociale, al conducerii societății, al modului de viață al oamenilor... Numai înțelegând în acest sens problema luptei revoluționare, vom înțelege și faptul că nu putem fi mulțumiți cu ceea ce am realizat”³.

Valoarea teoretică a tezei cu privire la continuitatea procesului revoluționar este cu atât mai mare, cu cât realitatea însăși este extrem de diversificată și impune, în mod obligatoriu, acumularea unei experiențe proprii, fără a putea fi ignorate altele deja existente, găsirea unor soluții originale pentru rezolvarea unei cerințe sau alteia ridicate de procesul revoluționar, pentru a se depăși o situație concretă sau alta. Autorul lucrării la care ne referim, afirmă, cu deplin temei, că „soluțiile, răspunsurile la o problemă sau alta a dezvoltării nu se află în teorii, teze sau practici aparținând altor etape sau condiții concret-istorice, naționale și internaționale; recursul la teze valabile în alte etape pentru a explica realitatea prezentă sau previzibilă alterează spiritul revoluționar, împingând spre conservatorism, condamnând la rămânere în urmă”. Dimpotrivă, alternativa reală la asemenea practici, și care justifică întru totul teza continuității procesului revoluționar, o constituie „studierea directă a proceselor economico-sociale”, care este singura în măsură „a împropăta gândirea socială, a sesiza, «din mers», însuși procesul dialectic al relației general-particular. Aflată în continuă mișcare, fiecare etapă a dezvoltării sociale se cere înțelegească în concordanță cu legile obiective ce-i sînt specifice pe o durată sau alta, examinată în procesul devenirii sale” (p. 44—45).

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura Politică, București, 1979 p. 689.

Corelat cu aceasta, Ion Mitran pune din nou în discuție valoarea istorică a experienței concrete pe care o realizează fiecare partid, fiecare popor în desfășurarea procesului revoluționar, ea însăși sursă a unor prețioase generalizări teoretice și, pe temeiul acestei valori autentice, el respinge aserțiunea restrictivă a căii unice, a modelului unic de făurire a noii orinduirii și, desigur, pretenția că ar exista un singur socialism aprioric, considerat ca singurul „adevărat” sau „real”. Validă, și ca atare confirmată de istorie, sau tocmai pentru că a fost și este confirmată de viață, de realitatea vie a faptelor, este „Teza după care trecerea popoarelor spre noua orinduire va avea loc într-o mare diversitate de condiții și va duce la noi forme și practici...”, iar un asemenea proces a contribuit și contribuie la îmbogățirea tezaurului teoriei și practicii revoluționare” (p. 62).

Procesul revoluționar al edificării socialismului afectează, în desfășurarea lui, ansamblul realității istorice. Este un proces atotcuprinzător, fiindcă atotcuprinzătoare este însăși mișcarea istorică, în virtutea căreia se și realizează acest proces. În metamorfoza istorică pe care o generează socialismul este antrenată și națiunea, fiindcă toate elementele care o definesc sînt supuse transformării: structuri economice, forțe sociale, mod de a fi și a gândi. Sigur că nu toate acestea în același timp și în același chip. Este nevoie de acumulări într-un plan sau altul, de apariții unor noi determinări și corelări între fapte, de dispariția unor valori prin „învechirea” lor mai rapidă sau mai lentă. Alte valori însă, pe care le pune în evidență națiunea ca realitate, au o forță de persistență istorică deosebită, o capacitate de rezistență în timp, tocmai ca valori funcționale care nu numai că nu sînt afectate, dar ele însele sînt un factor favorizant al procesului revoluționar: faptele de cultură, limba, unele elemente ale mentalității sociale și politice care au înlesnit și chiar au propulsat progresul istoric de-a lungul timpului, au facilitat și chiar au contribuit la accelerarea procesului luptei pentru împlinirea aspirațiilor de libertate și dreptate socială. Sînt valori fundamentale cu forță de expresie universală, „universale ca sens, ca întindere, ca recunoaștere”, și care stau la baza unor principii politice majore pentru epoca pe care o străbatem, așa cum sînt: independența și suveranitatea națională, egalitatea între națiuni în relațiile dintre ele, dreptul fiecăreia de a-și hotări destinul singură, neîngrădită. De aceea, înțărirea națiunii și a statelor naționale independente reprezintă, în paginile

lucrării *Socialismul și contemporaneitatea*, „o condiție a consolidării raporturilor dintre ele, constituie o necesitate legică, obiectivă, un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului“ (p. 69).

Pe temeiul de nedezmintit al faptelor pe care le relevă realitatea națională din România, autorul respinge aserțiunile detractorilor acestei realități de pe diferite meridiane ale lumii, combate, în spiritul documentelor de partid, naționalismul și șovinismul, supune criticii principale teorii pe care viața însăși nu le confirmă, nu le reclamă: teoria suveranității limitate sau chiar abandonate, a integrării și chiar contopirii, în virtutea unei internaționalizări pe care, obiectiv, ar determina-o exigențele dezvoltării lumii contemporane (p. 83).

În schimb, autorul subliniază valențele deosebite ale politicii naționale promovate de partidul nostru, contribuțiile sale teoretice la deslușirea conceptului de națiune, a locului și rolului ei propulsor în prezent și în perspectivă, la formularea și afirmarea, în practica politică, a principiilor noi care pot și trebuie să asigure apropierea dintre națiuni, conjugarea eforturilor pentru rezolvarea marilor probleme ce confruntă societatea în epoca contemporană.

Un spațiu important în lucrarea lui Ion Mitran este rezervat structurilor sociale și sistemului politic în condițiile socialismului, relației dialectice dintre aceste două „palieri“ fundamentale ale societății. Și dacă structurilor sociale, sau procesului de omogenizare socială a societății, a tendințelor de diminuare a inegalităților și deosebirilor dintre sat și oraș, dintre condițiile de muncă existente încă, li se conferă un număr mai mic de pagini, aceste procese istorice fiind, în general, mai des supuse cunoașterii și din perspective mai largi (economice, sociologice, istorice etc.), în schimb, o atenție deosebită se acordă sistemului politic în condițiile socialismului. Accentul este pus pe elementul-pivot al sistemului politic, partidul ca forță politică conducătoare, ca centru vital al națiunii, subliniindu-se, cu rigoare, geneza istorică a acestui fenomen, faptul că istoria însăși, cursul involburat și obiectiv al luptei revoluționare au propulsat Partidul Comunist Român în avanscena vieții politice, asigurându-i, mai apoi, în procesul desfășurării primei părți a revoluției și construcției socialiste, statutul de singura forță politică existentă și urmată îndeaproape nu numai de clasa muncitoare, dar și de alte forțe sociale, de întregul popor român. Se demonstrează, astfel, necesitatea afirmării, în continuare, a rolului con-

ducător al partidului, necesitate izvorită din însăși complexitatea procesului revoluționar pe care îl parcurge societatea, a fenomenelor social-economice care trebuie descifrate și dirijate, acesta reclamând o sporire continuă a calității actului conducerii politice. De aci și pledoaria autorului pentru dezvoltarea științei conducerii politice a societății socialiste, ca reflectare a unui „neîntrerupt proces de analiză și sinteză menit să asigure evoluția optimă a sistemului social în direcția stabilită. Din această perspectivă — conchide Ion Mitran — este evident că dirijarea social-politică a noii orânduiri se întemeiază pe capacitatea factorului subiectiv de a concepe dezvoltarea socială ca proces unitar, conștient, programatic, orientat spre a se realiza o deplină unitate de concepție și de acțiune la toate nivelurile activității sociale, încât întregul organism al societății să funcționeze cu maximă precizie, operativitate și eficiență“ (p. 171—172).

În strinsă legătură cu structura și dinamica sistemului politic socialist, în lucrarea *Socialismul și contemporaneitatea* sînt analizate conceptul de democrație socialistă și de stat al democrației muncitorești-revoluționare, sînt prezentate, pe larg, valențele democrației socialiste și răsfrîngerea lor în realitatea social-politică românească, din care se detașează impactul între conștiința participării maseilor la conducerea societății și satisfacția împlinirii dezideratelor sociale, eficiența însăși a actului participării (p. 136—140), preocuparea partidului pentru afirmarea neconținută a autoconducerii muncitorești, pe fondul amplificării conștiinței noi, socialiste, fiindcă, așa cum afirmă Ion Mitran în lucrarea la care ne referim, adevărul e că „revoluționară, prin esența ei, conștiința socialistă este, înainte de toate, o conștiință politică, o stare de spirit revoluționară“. De aici preocuparea partidului pentru o activitate politico-ideologică de formare a omului nou, de cizelare continuă a conștiinței sale.

Socialismul și contemporaneitatea este o carte densă ca țesătură de idei, o carte incitantă prin problematica ce o conține și care îndeamnă, totodată, la reflecție, o carte polemică prin multe din paginile ei, care afirmă cu vigoare și demonstrează convingător forța de acțiune a socialismului, capacitatea de creație mult sporită a oamenilor, a popoarelor care au pornit pe această cale și care, cu siguranță, că își va amplifica, în timp, forța de atracție, determinînd noi și noi popoare să-și deschidă drumul propriu către societatea care aduce adevărata libertate a omului.

MARIN BADEA

„LUPTA ÎNTREGULUI POPOR“,
nr. 1(3)—4(6)/1985

Cînd, în urmă cu un an, înfățișam cititorilor revistei „Anale de istorie” (în nr. 1/1985) conținutul primelor două numere ale noii publicații de istorie — „Lupta întregului popor” — ne exprimăm convingerea că ele oferă suficiente garanții că și în continuare această revistă română de istorie militară va contribui substanțial la afirmarea științei noastre istorice ca factor fundamental al activității politico-ideologice și de educație patriotică, revoluționară a poporului român — sarcină de mare însemnătate trasată frontului istoric prin documentele partidului nos-

tru, prin opera tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Și, într-adevăr, cele patru numere ale revistei ce au văzut lumina tiparului în anul 1985 (aceasta fiind periodicitatea apariției stabilită de instituția titulară — Comisia Română de Istorie Militară — și de Colegiul de redacție), prin aria tematică deosebit de largă a articolelor publicate, prin ideile novatoare extrase din materialul istoric investigat — ce depășește cadrul istoriei militare, cuprinzînd momente fundamentale ale istoriei românești și universale —, prin noile documente introduse în circuitul științific, prin prestigiosul corp de colaboratori ce-i onorează paginile și, nu în ultimul rînd, prin materialul ilustrativ utilizat și prin formula grafică în care se înfățișează, „Lupta întregului popor” s-a impus ca o prezență familiară între revistele noastre de istorie, fiind tot mai mult solicitată de specialiști și de publicul cititor iubitor de istorie și adevăr.

De la început simțim nevoia unei precizări. După cum cititorii pot constata, pe coperta fiecărui număr al revistei străjuiește figura măreață de erou și martir a marelui voievod Mihai Viteazul. Este un fapt simbolic, pentru că o publicație care se numește „Lupta întregului popor” și care și-a propus să scoată în evidență măreția istoriei românești, n-o putea face decît descifrînd traiectul luptei multiseculare a românilor pentru unitate, independență, suveranitate, al *luptei întregului popor*

pentru înfăptuirea unei singure patrii române neatîrnate, al cărui simbol a devenit, în 1600, Mihai Viteazul întregitorul. Dar fapta sa n-a fost *mare* doar ca înfăptuire istorică în sine (se ştie, de scurtă durată, datorită politicii potrivnice a unor mari imperii şi regate vecine), ci şi ca testament politic pentru toate generaţiile ce i-au urmat. Căci, este ştiut, tot ce s-a înfăptuit ulterior domniei viteazului voievod, toate acele trepte ale unităţii şi libertăţii româneşti, încununate de nepieritoare izbînzii la 1 Decembrie 1918 şi la 23 August 1944, s-au realizat tot prin *lupta întregului popor*. După cum astăzi, prin *lupta întregului popor*, strîns unit în jurul Partidului Comunist Român, al tovarăşului Nicolae Ceauşescu, se edifică societatea socialistă multilateral dezvoltată şi se pun temelii trainice înaintării României spre comunism.

Cel dintîi număr al revistei pe anul 1985 îşi deschide paginile cu editorialul : *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român — o nouă treaptă spre viitorul comunist al patriei*, după care urmează articolul : *Lupta pentru independenţă şi unitate naţională a românilor în opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu*, de Ion Coman, în cuprinsul căruia se relevă adevărul fundamental că, „În concepţia revoluţionară a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, unitatea şi independenţa poporului nostru urcă pînă la obîrşiile neamului, reprezintă expresia continuităţii în aria etnogenezei româneşti, de la cei mai îndepărtaţi înaintaşi geto-daci şi pînă la ziditorii contemporani ai socialismului“.

Aşa cum ne-a obîsnuit, un important spaţiu a fost acordat în paginile revistei marilor evenimente pe care întregul popor român le-a aniversat în anul 1985 : împlinirea a 20 de ani de la istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român şi a 40 de ani de la victoria împotriva fascismului. Sînt, de asemenea, inserate articole ce marchează, în fiecare an şi în toată publicistica noastră, cu deosebire în cea istorică, marea izbîndă de la 1 Decembrie 1918.

Astfel, editorialul nr. 3, care poartă titlul : *Glorioasa epocă Nicolae Ceauşescu. Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român — moment de uriaşă însemnătate în istoria multimilenară a patriei*, scoate în evidenţă semnificaţia istorică a acestui înalt forum al comuniştilor români, care a deschis o eră nouă în istoria patriei şi a ales în fruntea partidului pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu, eminentul militant revolu-

ţionar şi patriot înflăcărat, conducătorul politic clarvăzător, cutezător şi înţelept, personalitate prestigioasă a lumii contemporane.

Sub acelaşi generic sînt reunite, în nr. 3, articolele : *Tovarăşul Nicolae Ceauşescu — fondator al doctrinei militare a României socialiste*, de general-colonel doctor Constantin Olteanu, şi *Armata română în epoca Nicolae Ceauşescu*, de general-colonel Vasile Milea, din care cităm : „Pe baza concepţiei ştiinţifice a partidului nostru, a doctrinei militare actuale, în ţara noastră a fost edificat un nou sistem de apărare naţională în strînsă corelaţie cu realităţile româneşti, care asigură, în caz de necesitate, ridicarea la arme a tuturor cetăţenilor apţi de efort militar — strălucită materializare a principiului luptei întregului popor împotriva oricărui agresor care ar atenta la libertatea, independenţa şi integritatea patriei socialiste“.

Aceleiaşi arii tematice îi sînt circumscrise şi articolele elaborate de : conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, *Epoca Nicolae Ceauşescu — deschidere a unui drum rodnic în cercetarea istorică şi doctrinară* ; acad. Ştefan Pascu, *Cu privire la istoria poporului român* ; colonel dr. Gheorghe Tudor, *Istoria militară românească* ; colonel dr. Victor Deaconu, *Lupta întregului popor pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi integrităţii patriei* ; colonel dr. Vasile Mocanu, *Factorul militar în lupta de eliberare socială şi naţională a poporului român* ; colonel Emanoil Stanislav, *Unitatea dialectică dintre opera de construire a socialismului şi apărarea naţională*.

Marii victorii de la 9 Mai 1945 a popoarelor împotriva fascismului, în cadrul căreia poporul român şi eroica noastră armată au adus o preţioasă contribuţie, îi sînt consacrate numeroase contribuţii prezente în paginile revistei. Dintre acestea relevăm, mai întîi, articolul : *Înfringerea fascismului — o necesitate istorică obiectivă*, de general-locotenent dr. Ilie Ceauşescu (nr. 1), apărut sub genericul : *Adevăruri fundamentale ale istoriei naţionale* (generic sub care autorul a publicat şi alte articole în numerele următoare : *Participarea României la înfringerea fascismului — o necesitate obiectivă* (nr. 2) ; *Independenţa, bunul nostru cel mai de preţ*, (nr. 3) ; *Statalitatea la români — peste 2000 de ani de existenţă în slujba unor înalte idealuri de progres şi civilizaţie*, (nr. 4). În primul articol, autorul demonstrează că „Pentru generaţiile de azi, pentru generaţiile viitoare, fascismul şi al doilea război mondial reprezintă un trecut care, prin urmări şi consecinţe,

constituie o problemă a contemporaneității. Așa fiind, este cu atât mai stringentă necesitatea de a înfățișa în lumină adevărată ce a însemnat acest curent politic odios, care au fost pericolele ce au amenințat omenirea în cursul existenței lui istorice, care sînt învățăminte de mare preț pe care a doua conflagrație mondială le-a adăugat tezaurului de experiență multimilenară a întregii umanități“.

Dintre celelalte articole subsumate acestei vaste tematici și îndeosebi rolului României în înfrîngerea fascismului menționăm : *Eșecul ultimei ofensive hitleriste de stabilizare a frontului pe Carpați*, de maior dr. Ioan Talpeș ; *Străpungînd centurile de foc ale Budapestei*, de colonel dr. Costică Popa ; *La Ulmanka* (în Cehoslovacia — n.n.), *pină la ultimul cartuș*, de colonel dr. Gheorghe Romanescu (nr. 1) ; *Semnificația istorică a zilei de 9 Mai*, de conf. univ. dr. Ion Ardeleanu ; *Războiul antihitlerist — războiul întregului popor român*, de conf. univ. dr. Mircea Mușat ; *9 Mai 1877 — 9 Mai 1945 : „Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare“*, de prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu ; *Frontul de luptă al armatei române — front esențial al războiului antihitlerist*, de dr. Florin Constantin ; *O uriașă mobilizare : întregul potențial uman și economic al țării angajat în lupta împotriva fascismului*, de prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță ; *Cobeligeranța României în războiul antihitlerist — un fapt istoric incontestabil*, de maior dr. Mihail E. Ionescu ; *documentarul Drumul de luptă al armatei române în războiul antifascist* ; *„Primăvara victoriei“*, de prof. univ. dr. Dumitru Almaș (nr. 2).

Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și, în general, tradițiilor unității românești, revista le consacră, în nr. 4, articolele : *Unitatea națională — valoare supremă a istoriei poporului român*, de general-colonel dr. Constantin Olteanu ; *1 Decembrie 1918 : „O zi pentru toate veacurile“*, de acad. Ștefan Pascu ; *O dinastie românească întemeietoare de țară la sud de Dunăre — Asăneștii*, de Dan Zamfirescu. Li se adaugă dezbaterea cu tema : *Doctrina militară românească în Evul Mediu*.

Alături de articolele publicate sub genericul celor trei tematici prioritare mai sus menționate, revista mai conține și alte materiale pe teme la fel de interesante. Cităm cîteva dintre acestea : *Unități militare române cu tradiții de luptă seculare*, de căpitan Tiberiu Valter (nr. 1) ; *În vijelioase asalturi*, de colonel dr. Florian Tucă și *Oameni de*

știință români în slujba războiului pentru neatințare, de colonel Constantin Căzănișteanu — ambele consacrate războiului din 1877—1878 (nr. 2) ; *„Tot românul se naște al patriei soldat“* (*Din gîndirea militară românească din trecut despre apărarea patriei*), de dr. Dorina M. Rusu, Maria Georgescu (nr. 3) ; rubrica : *Politica externă a României în perioada interbelică : pace, securitate, bună vecinătate*, în care sînt reunite articolele : *România — promotoare fermă a politicii de securitate colectivă în ajunul celui de-al doilea război mondial*, de maior dr. Ioan Talpeș ; *Sprijinul acordat de România și poporul român Cehoslovaciei și Poloniei, victime ale agresiunii fasciste*, de Mihai Retegan ; *În ajunul celui de-al doilea război mondial : din rapoartele atașărilor militare români*, de locotenent-colonel Filip Anghel (nr. 4).

Un deosebit interes pentru cititori prezintă și alte rubrici ale revistei, unele cu caracter permanent, inserate, de regulă, în partea a doua a fiecărui număr și alcătuite cu contribuția unui mare număr de istorici și literați : *Eroi au fost, eroi sînt încă* (realizată de colonel dr. C. Ucrain, căpitan Eftimie Ardeleanu, Adrian Pandeia, dr. Nicolae Copoiu) ; *Memoria documentelor și In memoriam* (cu contribuția lui Radu Teodoru, Vasile Gr. Bobocescu) ; *Mărturii muzeistice* (în-fățișate de Neculai Moghior, Ioan Scafeș, Melania Petcu) și altele.

Sumarele sînt întregite cu o rubrică de critică istoriografică (*Cartea de istorie*), cu o alta consacrată preocupărilor științifice, în plan intern și în cel al relațiilor internaționale, ale forului tutelar al revistei (*Din activitatea Comisiei Române de Istorie Militară*) și cu un fructuos *Dialog cu cititorii*.

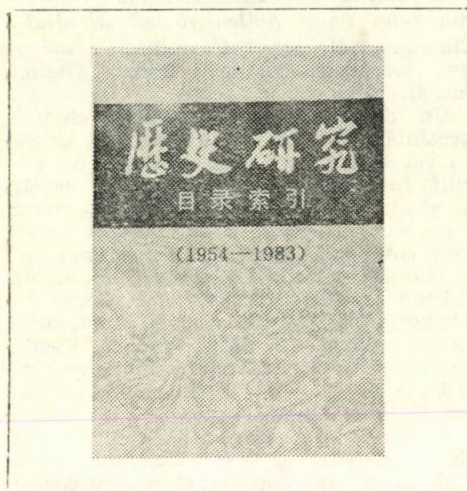
Se cuvine, totodată, menționat și faptul că, în vederea participării delegației române la cel de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice (Stuttgart, 25 august—1 septembrie 1985), revista a editat, în limba engleză, un supliment destinat mai bunei cunoașteri a istoriei noastre în străinătate. Suplimentul conține articole în care sînt analizate momente fundamentale ale luptei multiseculare a poporului român pentru unitate și independență, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre, precum și grupaje de importante documente ce susțin devenirea ideii de unitate și neatințare la români prin vremuri, luptele, jertfele și împlinirile epopeii naționale românești.

Cele patru numere pe anul 1985 ale revistei „Lupta întregului popor“ oferă imaginea unei publicații științifice de prestigiu, profund angajată în opera de redare către publicul cititor a istoriei adevărate a poporului român, prin articole scrise la elevat nivel științific și politic, pătrunse de fior patriotic și spirit revoluționar, solid documentate și răspunzând comandamentelor majore ale

istoriografiei românești actuale. Parcurgându-i paginile, fiecare dintre noi înțelege mai bine înalta funcție educativă și militantă pe care o reprezintă cunoașterea aprofundată a istoriei multimilenare a patriei de către făurarii României socialiste de astăzi, a României comuniste de mâine.

VASILE NICULAE

„LISHI YANJIU“, Beijing, nr. 1—6/1984

Cele șase numere ale revistei „Lishi Yanjiu“ („Studii de istorie“), apărute în 1984, au marcat împlinirea a trei decenii de activitate a acestei publicații de prestigiu a științei istorice din Republica Populară Chineză. Făcînd un succint bilanț, bibliografia revistei relevă că, în intervalul 1954—1983 s-au publicat — în cele numai 166 de numere ale publicației, deoarece în anii 1967—1973 ea și-a înecat apariția — 2 228 de studii, articole, eseuri, documente. Momentul aniversativ a fost și un prilej de exprimare a coordonatelor de viitor ale activității redacției revistei, în spiritul orientărilor conducerii P.C. Chinez date muncii de cercetare în domeniul științei istorice.

Pe această linie de preocupări, în „Studii de istorie“ au apărut, în anul trecut, mai multe materiale care tratează probleme de fond și de orientare ale cercetării. Între acestea, la loc de frunte se

înscriu articolele datorate cunoscutului istoric Li Shu: *Exigențele marxismului față de istoriografie* (nr. 1) și *Cu privire la făurirea istoriei și altele* (nr. 5), care sintetizează experiența acumulată de autor de-a lungul unei activități îndelungate ca om de știință și ca redactor-șef al revistei „Lishi Yanjiu“.

În primul articol, Li Shu expune opinia în legătură cu o problemă fundamentală a studierii istoriei, și anume: cum trebuie înțeleasă și apoi adoptată în practica muncii de cercetare teza potrivit căreia „științele istorice trebuie să aibă drept călăuză marxismul“. Autorul evidențiază existența în rîndul istoricilor chinezi a părerii că principala, iar după unii singura, sarcină a științelor istorice o constituie descoperirea legilor care determină evenimentele istorice. Drept urmare, în munca de cercetare „s-a acordat importanță relevării și formulării legilor, neglijîndu-se cercetarea faptelor istorice concrete“ (p. 152). Or, este evident — opinează autorul — că „elucidarea realităților istorice trebuie să preceadă orice altă muncă“, deoarece „numai dispunînd de o mare cantitate de documente istorice, eliminînd pe cele false și menținînd pe cele adevărate, se va putea reconstitui esența și legile procesului istoric, se va putea ajunge la o înțelegere corectă a istoriei“ (p. 153). Pe baza analizei referirilor lui K. Marx și F. Engels la această chestiune, autorul consideră că, potrivit cu concepția materialismului istoric, prima cerință impusă istoriografiei este „redarea conținutului istoric istoriei“, curățînd-o de denaturările impuse de ideologiile claselor dominante, așa cum, de pildă, s-a întîmplat de-a lungul secolelor cu cercetarea istoriei Chinei. În ciuda faptului că a existat un respect tradițional pentru documentele istorice, s-a neglijat analiza relațiilor sociale și de

clasă, ajungându-se la deformarea personalităților sau mistificarea evenimentelor istorice. „Marxismul impune în mod obiectiv — subliniază Li Shu — ca istoria să fie adevărată și nu acceptă ca ideologia să o denatureze, așa cum nu permite nici prezentarea unilaterală a realității sau afirmațiile neadevărate“ (p. 154). Cu atât mai mult, cu cât munca de cercetare a istoriei Chinei cu ajutorul marxismului are o importanță politică prin faptul că ea „constituie fundamentarea strategiei revoluționare“. Cercetarea realității istorice — conchide autorul — trebuie să constituie condiția preliminară a oricărei sarcini de a descoperi legile intrinseci ale dezvoltării.

În cel de-al doilea articol, Li Shu își propune să abordeze, într-o manieră personală, cum trebuie înțeleasă afirmația general acceptată: „poporul este făuritorul istoriei“. După părerea lui, această aserțiune este tot atât de unilaterală pe cât de greșită este aceea care susține că eroii sînt făuritorii istoriei, deoarece „ambele moduri de a pune problema se îndepărtează de premisele făuririi istoriei, prin faptul că dau impresia că acțiunea și concepția maselor, respectiv ale eroilor, făuresc istoria după pofta inimilor lor. Evident, nici una din ele nu reușește să se îndepărteze de convențiile idealiste și să explice realitatea“ (p. 52). Analizînd procesul apariției și generalizării acestei afirmații, autorul susține că, deși „producția bunurilor materiale creează premisele făuririi istoriei, constituind prima acțiune istorică a oamenilor — ce are o importanță deosebit de mare, fără înțelegerea căreia nu pot fi explicate diferitele discipline și, cu atât mai puțin, istoria în ansamblul său — nu poate să înlocuiască istoria tuturor compartimentelor activității sociale care au evoluat în mod firesc pe baza activității istorice primare“ (p. 54). Autorul compară premisele făuririi istoriei, respectiv condițiile economice constituite din forțele de producție și relațiile de producție date, cu o scenă, indispensabilă desfășurării acțiunii teatrale, subliniind că „scena nu poate însă să hotărască ce fel de piesă de teatru și ce fel de personaje vor evolua în cadrul condițiilor materiale oferite de ea“ (p. 54). În accepția și formularea actuală, teza „masele populare sînt făuritoarele istoriei“ confundă de fapt noțiunea „izvoarelor“ cu cea de „făuritori“ ai istoriei, substituind-o creației întregului tezaur spiritual și, implicit, negînd „contribuția creatoare directă a savanților, gînditorilor și artiștilor, adevărații creatori ai operelor științifice și cultural-

artistice“ (p. 55). Autorul subliniază necesitatea dezbaterii acestei teze, cu atât mai mult cu cît, opunerea maselor populare savanților, gînditorilor și artiștilor are o tradiție îndelungată în China și a pricinuit mari daune dezvoltării societății de-a lungul istoriei. Arătînd că în China teza a circulat mai ales în formularea „masele populare sînt stăpînele istoriei“, Li Shu o consideră și în această versiune „lipsită de caracter științific“ (p. 56), deoarece întregul proces istoric al omenirii își urmează cursul său implacabil, rolul determinant avîndu-l modul de producție al vieții materiale; doar în ceea ce privește aspectele concrete ale procesului istoric și în diferitele domenii de activitate date personalitățile istorice reușesc să joace un rol bine determinat. În încheiere, autorul afirmă că, în lucrările lui Marx și Engels nu a apărut niciodată o asemenea aserțiune, ci doar afirmația că „oamenii își făuresc propria lor istorie“, în sensul de destin, subliniind că din motive obiective ei nu îl pot modela după dorințele lor subiective.

Cunoscutul istoric Li Xin, în eseu intitulat *Istorie și teorie* (nr. 4), pledează în favoarea unei activități științifice riguroase. El face o incursiune istorică în dezbaterile care au avut loc începînd din anii '50 între adepții concepției „istoria să fie îndrumată de teorie“ și cei ai concepției „teoria trebuie să decurgă din istorie“. Evidențiînd rezultatele negative ale cercetării istoriei în spiritul primei concepții, autorul subliniază necesitatea continuării dezbaterilor pe această temă pentru a se putea ajunge la concluzii care să impulsioneze dezvoltarea științelor istorice.

Dintre studiile cu caracter general, amintim și pe cel semnat de He Ziquan, *Cu privire la unele probleme teoretice ale istoriei antice a Chinei* (nr. 1). Recurgînd la date comparative din istoria Greciei și Romei antice, autorul expune unele păreri originale cu privire la problema apariției societății împărțite în clase și a statului în China. El urmărește evidențierea legilor obiective ale evoluției istorice, care au determinat manifestarea unor trăsături comune în dezvoltarea istorică în general, precum și particularități ale evoluției fiecărei țări în parte.

Luo Rongqu, în *Preocupări în legătură cu noi aspecte ale cercetării istoriei universale* (nr. 3), prezintă unele considerente referitoare la necesitatea aprofundării și ridicării la nivel superior a cercetării istoriei universale în China. Autorul afirmă că aceasta se impune în

noile condiții istorice, cînd procesul de modernizare a țării cere o bună cunoaștere atît a cursului general de dezvoltare a lumii, cît și a cursului particular de evoluție a diferitelor țări, pentru a se putea studia și prelua experiența istorică a modernizării diferitelor țări, cînd relațiile economice, politice și culturale dintre statele lumii devin tot mai strînse iar China urmează să participe la rezolvarea marilor probleme contemporane. În acest sens, el relevă necesitatea elaborării unei istorii mondiale după o concepție nouă, care să permită înmănușarea istoriei fiecărei țări într-o istorie a întregului glob, cu legăturile intrinsece dintre ele, determinate de legile obiective și nu doar o juxtapunere a istoriilor țărilor și regiunilor; deci o istorie universală care să cuprindă procesul de dezvoltare a întregii umanități, ca o entitate.

Mai multe articole inserate în revista „Lishi Yanjiu” tratează aspecte generale sau particulare ale istoriei vechi a Chinei. Dintre acestea amintim, în numărul 1: *Cercetări preliminare în legătură cu locul de baștină al neamului Shang*, de Wang Yuzhi; *O analiză a organelor centrale ale puterii politice din timpul dinastiei Zhou de Vest*, de Yang Kuan, și în numărul 5: *Sistemul vasal din timpul dinastiei Yin-Shang și evoluția acestuia*, de Wang Guanying. În articolul: *„Cele două căi ale apariției moșierimii feudale în China”* (nr. 4), Lin Jianming abordează o chestiune importantă pentru înțelegerea societății feudale chineze și anume particularitățile și specificul apariției moșierimii feudale, începînd din secolul al VI-lea î.e.n. Se analizează modul cum, de-a lungul a cinci veacuri, în procesul de destrămarea a societății sclavagiste, s-a format, de pe o parte, în urma adoptării unor mijloace economice (ca, de pildă, cumpărarea pămîntului, eliberarea sclavilor, recurgerea la metode feudale de exploa-

tare a pămîntului) moșierimea patriarhală, iar, pe de altă parte, în urma recurgerii la violență politică (jaf în urma războiului, răsplată pentru merite militare ș.a.), moșierimea militară. Autorul ajunge la concluzia că aceste două categorii ale moșierimii feudale și-au pus amprenta pe dezvoltarea socială și istorică a unor regiuni din China, determinînd trăsături caracteristice care s-au menținut de-a lungul vremurilor.

Problematica complexă a determinării principalelor direcții ale evoluției Chinei în epoca modernă a făcut obiectul unor studii, precum: Li Shiyue, *Cum vād eu principalele fire ale istoriei moderne a Chinei și simbolurile ei* (nr. 3); Zang Kaiyuan, *Istoria modernă a Chinei și mișcarea națională* (nr. 3); Zhang Haipeng, *„Cele două procese” în evoluția modernă a Chinei și alte probleme legate de acestea* (nr. 4).

O parte a fiilor revistei este consacrată tematicii istoriei universale. Menționăm, în această direcție, articolele: *Codul lui Ur-Nammu și cea de-a treia dinastie din Ur*, de Zhu Chengsi și Dong Weifen (nr. 3); *Primordialitatea agriculturii și comerțului în istoria universală*, de Wu Yujin (nr. 1); *Schimbări intervenite în sistemul funciar din Marele ducat al Moscovei*, de Zhu Huan (nr. 2); *Legături comerciale timpurii între China și America Latină*, de Sha Ding și Jang Dianjiu (nr. 4); *Mișcarea iluministă franceză din secolul al XVIII-lea*, de Wang Yongchong (nr. 2); *Părerile mele în legătură cu deschiderea celui de-al doilea front*, de Shi Sei (nr. 2).

Celelalte rubrici ale revistei „Lishi Yanjiu” — *Note ale cititorilor*, *Rezumate ale articolelor primite în redacție*, *Viața științifică* întregesc un conținut științific bogat al acestei prestigioase publicații de istorie.

ANA BUDURA

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1985 (I)

În zilele de 25 august—1 septembrie 1985 s-au desfășurat la Stuttgart (R.F.G.) lucrările celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice. Cu acest prilej, cunoscuți istorici români au înfățișat forumului mondial și o serie de lucrări — traduse în limbi străine — pe probleme fundamentale ale istoriei naționale. Deschidem rubrica de *Însemnări* cu câteva considerații despre trei dintre aceste cărți, realizate la și cu sprijinul redacției de istorie a Editurii militare.

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU, *From the Dacian State to Socialist Romania (De la statul dac la România socialistă)*, Military Publishing House, Bucharest, 1985, 212 p.

Această sinteză istorică demonstrează în mod convingător faptul că statul la români are o vechime de peste două mii de ani, că, de-a lungul vremurilor, continuitatea statală a fost mereu un factor de progres și de atestare incontestabilă a drepturilor istorice ale poporului nostru asupra străbunei vetre dacie.

Lucrarea redă, în liniile sale esențiale, mai întâi procesul creării statului dac centralizat și independent, ce s-a înscris drept una dintre cele mai remarcabile creații statale ale lumii antice. În continuare, se dezvăluie, sintetic, organizarea structurilor politice românești în epoca migrațiilor, originea și conținutul instituției voievodatului la români, formarea statelor feudale românești și eforturile lor neostoite pentru păstrarea ne-

atirării, pentru unitate, în cadrul cărorora Unirea Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei din 1600, sub domnia glorioasă a lui Mihai Viteazul, a devenit un simbol și un îndemn în faptele generațiilor ce au urmat.

Părți distincte ale cărții sînt consacrate acțiunii istorice de constituire a statului național român modern, desăvîrșit prin Marea Unire din 1918; apărării acestei opere a întregului popor în fața pericolului revizionist și fascist; victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis o nouă eră în istoria patriei, a condus, prin efortul și abnegația maselor muncitoare, la statul socialist.

Colonel dr. VASILE ALEXANDRESCU, *Romania in World War I (România în primul război mondial)*, Military Publishing House, Bucharest, 1985, 98 p.

Despre participarea României la primul război mondial, istoriografia noastră a dat la iveală o serie de lucrări care au relevat caracterul drept al luptei sale, dictată exclusiv de scopul nobil al eliberării teritoriilor românești cotate și unirii lor cu Țara. Eroismul oșteanului, sacrificiile celor din spatele frontului, dîrzenia românilor aflați sub jug străin și-au găsit împlinirea prin mărețul act de unire de la 1 Decembrie 1918. Din această vastă epopee națională, cartea semnată de Vasile Alexandrescu sintetizează paginile acțiunii militare

române. Astfel, descrierea campaniei din anul 1916, a marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz din 1917 este însoțită cu scheme ale confruntărilor, cu tabele referitoare la structura armatei române, precum și a celorlalte forțe beligerante pe frontul românesc, cu imagini fotografice luate de pe cimpurile de luptă. Sînt menționate, de asemenea, aprecieri provenind din afara țării despre victoriile armate române din anul 1917, care — așa cum recunoștea cunoscutul om politic britanic Lloyd George — au reprezentat „un exemplu magnific al forței pe care libertatea o dă unui popor liber“, au dovedit că ostașul român „este soldatul cel mai viteaz din lume cînd i se oferă ocazia să o dovedească“ (p. 70).

Dr. MIRCEA MUȘAT, dr. ION ARDELEANU. *The Making of the Romanian Unitary National State. International Acknowledgement (Făurirea statului național unitar român. Recunoașterea internațională)*, Military Publishing House, Bucharest, 1985, 126 p.

Înfăptuirea Marii Uniri din 1918 a fost scopul suprem și acțiunea eroică ale întregii națiuni române. Dar, pentru confirmarea și recunoașterea internațională a energicelor acte de unire hotărîte, diplomația românească a fost nevoită să depună strădanii deosebite în timpul pregătirii și desfășurării Conferinței de pace de la Paris (18 ianuarie 1919—21 iunie 1920). Acesta este, de altfel, și subiectul cărții datorate istoricilor Mircea Mușat și Ion Ardeleanu.

La încheierea primei conflagrații mondiale — remarcă autorii — îndatoririle Conferinței de pace erau foarte mari: trasarea noilor frontiere ale statelor; restaurarea vieții economice în cea mai mare parte a Europei; vindicarea rănilor pricinuite de război; stabilirea echilibrului politic și militar european; preîntîmpinarea violării dreptului internațional prin tendințe revizioniste și revanșarde; înființarea Societății Națiunilor, cu misiunea de a asigura tuturor statelor, mari și mici, garanții mutuale pentru independența și integritatea lor teritorială; consacrarea, prin sistemul tratatelor de pace, a realității de fapt ce se crease în lume — statele noi, formate sau desăvîrșite prin voința popoarelor, pe ruinele imperiilor multinaționale. Lucrarea descrie numeroasele stăvile și greutăți pe care România, ca și celelalte state mici și mijlocii, le-a avut de împlinat pentru recunoașterea

drepturilor sale legitime în acest „Parlament al lumii“, dominat însă de cuvîntul marilor puteri (se amintește că, în cursul negocierilor, unele chestiuni care interesau în cel mai înalt grad România s-au discutat și soluționat fără participarea sa și că, pentru a-și întări influența în țara noastră, marile puteri au căutat să introducă în textele tratatelor de pace unele clauze care lezau suveranitatea națională a statului român). Dar, cu toate greutățile, tratatele de pace n-au făcut, în cele din urmă, decît să consfințească o stare de lucruri existentă, Unirea făptuită de întregul popor român.

SERGIU IOSIPESCU, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, Editura militară, București, 1985, 192 p.

Lucrarea, ce se înscrie ca al 26-lea număr al foartei citite colecții „Domnitori și voievozi“, inițiată de Editura militară, abordează, în fondul său, procesul istoric complex al reintegrării ținuturilor de la Dunărea de Jos și Marea Neagră — părți organice ale primului stat dac centralizat și independent făurit de Burebista — în aria statală românească.

Reconstituirea istorică întreprinsă de Sergiu Iosipescu are permanent în vedere similitudinile întocmirilor launtrice ale țărilor românești, teme al unității politice, precum și contextul larg internațional al evenimentelor care au frîmțat zonele sud-estului Europei și Mediteranei orientale în îndepărtatul veac al XIV-lea. Cititorul urmărește astfel destinul țărilor românești de pe aceste meleaguri — Vlașca dristoreană (dominată de cetatea Vecinei), Țara Cărvunei de pe litoralul pontic (în jurul cetății Caliacra), Țara românilor de la Dunărea maritimă (cu reședința în zona Niculițelului) —, unificarea lor statală în jurul Țării Cărvunei — cîrmuită succesiv de domnii Balica, Dobrotiță, Ioancu —, în cursul eliberării prin luptă a ținuturilor românești de sub dominații străine, pînă la unirea cu Țara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrîn.

Reține atenția și argumentarea adusă în discuție de autor în legătură cu numele real al eroilor care s-au aflat în fruntea acestor evenimente. Se relevă că numele *Balica*, frecvent în evul mediu și pînă astăzi, este atestat în toate provinciile istorice românești, fiind diminutivul onomasticului Balc; de asemenea, titlul bizantin de arhonte cu care a fost investit Balica acoperă, în cazul special

al realităților românești, pe acela de voievod sau duce. Pe baza surselor bizantine, genoveze, venețiene și românești, autorul se pronunță în favoarea formei numelui *Dobrotiță* (și nu *Dobrotici*, cum a preferat N. Iorga), cu același sens de „fiul lui Dobrotă”, nume românesc foarte răspândit. *Dobrotiță*, fratele lui Balica, într-o guvernare de aproape patru decenii (cca. 1348—1386) a întemeiat „un principat teritorial unificator”, reușind, printr-o politică internațională chibzuită, să-și legitimeze domnia și acțiunea prin înaltul titlu despotat conferit de Imperiul bizantin al Paleologilor. „Combătuse în toate chipurile pretențiile de hegemonie pontică ale Genovei, aliata Ungariei angevine. Și, mai presus de toate, în perspectiva vremurilor..., statul lui *Dobrotiță*, vecin pe fluviu cu Țara Românească a Basarabilor, rude și aliați, statornicise prezența românilor la Marea cea Mare” (p. 140—141). Plecând de la textul tratatului de pace cu Genova (1387) pentru numele fiului lui *Dobrotiță*, autorul propune forma *Ioancu*, sau chiar *Iancu* în transcrierea românească.

*** *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, vol. XII (1361—1365). Sub redacția: acad. Ștefan Pascu. Întocmit de: Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Sabina Belu, Ioan Dani și Marionela Wolf, Editura Academiei R. S. România, București, 1985, LIX + 540 p.

Realizat la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, volumul ilustrează anii 1361—1365 din istoria Transilvaniei, ani în care se produc, așa cum se arată în *Prefață*, schimbări însemnate în structurile societății. Se remarcă ridicarea unei noi nobilimi, care tinde să ia locul vechii aristocrații nu numai pe plan socio-economic — cu beneficiile rezultate din puterile absolute cîștigate asupra supușilor —, ci și pe plan politic; are loc o mai mare dezvoltare a orașelor și în aceeași măsură importanța orașenilor. În acest răstimp, o parte a cnezilor și voievozilor români reușesc să pătrundă în rîndurile nobilimii; cea mai mare parte, însă, rămîne în mijlocul obștilor românești, identificîndu-se cu interesele acestora și apărîndu-le vechile drepturi (printre care se număra și dreptul de a se judeca după vechea lege — *jus valachicum*). De menționat că din totalul de 449 de documente ce le conține volumul, cea mai mare parte o formează actele latine, care au fost însoțite cu traduceri rigurose științifice în limba română.

*** *Reprezentanța diplomatică a Moldovei la Constantinopol (30 august 1741—decembrie 1742). Rapoartele inedite ale agenților lui Constantin Mavrocordat*. Traducerea textului grecesc, studiu introductiv, note și comentarii, glosar și indice de: Ariadna Camariano-Cioran, Editura Academiei R. S. România, București, 1985, 308 p.

Volumul pune la dispoziția cercetătorului regimului fanariot din istoria noastră un bogat material inedit. Izvor istoric de prim ordin, rapoartele reprezentanților diplomați ai Moldovei (capuchehaiele) la Constantinopol, deși cuprinzînd o perioadă scurtă, august 1741—decembrie 1742, conțin informații, date, știri politice, economice, sociale privind situația în genere a țărilor române și, în special, raporturile lor cu Poarta. Astfel, se constată creșterea presiunii otomane, agravarea exploatații economice la care erau supuse țărilor române din partea Porții și a dregătorilor ei. Textele rapoartelor relevă, cu lux de amănunte, că, în afara obligațiilor oficiale ale țărilor române ca vasele Imperiului otoman, domnii și pretendenții la scaunul domnesc dădeau înalților demnitari turci, neoficial, mari sume de bani pentru a le cîștiga bunăvoința, în vederea menținerii sau dobîndirii domniei. De pildă, în 1741, pe Mihai Racoviță domnia Țării Românești l-a costat 1000 de pungi, iar pe Constantin Mavrocordat cea a Moldovei 500 de pungi. Dar și după instalarea în scaun, cheltuielile continuau: daruri bogate, în bani sau în obiecte de valoare — bijuterii, blănuri — continuau să curgă spre Constantinopol cu scopul menținerii domniei. Desigur, satisfacerea tuturor acestor cereri a determinat măsurile financiare extraordinare ce au creat o tristă celebritate epocii fanariote.

IOANA CONSTANTINESCU, *Arendășia în agricultura Țării Românești și a Moldovei pînă la Regulamentul Organic*, Editura Academiei R. S. România, București, 1985, 204 p.

Abordînd acest fenomen mai puțin aprofundat în istoriografia noastră, studiul de față contribuie în întregirea imaginii vieții satului românesc în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, dezvăluind numeroase și complexe aspecte ale procesului de destrămarea a feudalismului și de naștere a capitalismului în agricultură. Analiza urmărește cele două mari direcții pe

care le-a cunoscut arendășia în Principatele române: sistemul de arendare a moșiilor către clăcași și sistemul principal, acela al arendării marii proprietăți către intermediari, persoane din afara obștei clăcășești, provenite îndeosebi din rindurile negustorilor. „Situată în contextura implicațiilor istorice care o determină — relevă studiul —, instituția arendășiei se supune fluxurilor și refluxurilor societății și își are limitele și contradicțiile ei: sub o serie de aspecte, arendășia apare ca factor de destrămare a vechilor structuri și totodată o cale de pătrundere a capitalului în exploatarea agricolă; sub alte aspecte însă, arendășia constituie în bună măsură un element de stagnare, de perpetuare sub altă formă a vechiului în relațiile agrare” (p. 8).

GEORGE POTRA, *Istoricul hanurilor bucureștene*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 222 p. + 56 p. planșe.

Chipul de altădată al Capitalei noastre, viața locuitorilor săi în trecut sînt teme de predilecție ale istoricului George Potra. Dacă în interesanta și captivantă sa sinteză *Din Bucureștii de altădată* (1981) s-a oprit doar asupra citorva hanuri bucureștene, reprezentative dealtfel, în lucrarea de față consacră o analiză specială acestor instituții pitorești, dar pline de vitalitate, apărute în București către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, care s-au impus, pînă în veacul al XIX-lea, ca unul din factorii ce au contribuit direct la înflorirea comerțului și meșteșugurilor, la dezvoltarea orașului și la faima pieții sale în sud-estul european. De asemenea, hanurile bucureștene, prin construcția lor masivă, cu ziduri și porți puternice, au jucat un rol de apărare de prim ordin, iar în vremuri de restriște adăpostind valori importante, inclusiv documente și cărți rare; în ce privește viața socio-culturală a Capitalei, cîteva dintre ele au adăpostit școli, săli de spectacole.

În substanța lucrării, autorul ne prezintă, pe bază de date și mărturii inedite, istoria hanurilor bucureștene, cu toate elementele de interes — așezare, construcție (constructori), destinație și amenajare internă, evenimente importante de care au fost legate. Ele sînt grupate metodologic în: hanuri domnești (cum au fost cele ridicate de Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu); hanuri mănăstirești (printre cele mai cunoscute fiind cele construite în jurul mănăstirilor Colțea, Mihai Vodă, Sărindar, Stravropoleos, Zlătari, Sf. Ecaterina,

Sf. Spridon Vechi); hanuri boierești (destul de numeroase, dar nici unul nu s-a impus nici prin măreția construcțiilor, nici prin rolul lor în negoțul bucu-reștean); hanuri neguțătoresci — dintre care cel mai faimos, Hanul Manuc, s-a păstrat pînă în zilele noastre. Textul lucrării este însoțit de un glosar de termeni, o bibliografie bogată și o ilustrație adecvată.

* * * *George Bariț și contemporanii săi*, vol. VII: *Corespondență trimisă*. Ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș, Gheorghe Asanache. Coordonator: Ștefan Pascu, Editura Minerva, București, 1985, 434 p. + 6 p. planșe.

Cu acest al VII-lea tom se deschide seria volumelor pe care colectivul de specialiști condus de acad. Ștefan Pascu — cu sprijinul activ al Editurii Minerva — le consacră publicării scrisorilor trimise de George Bariț contemporanilor săi. Iată de ce putem spune că volumul se constituie într-un nou început (primele șase au cuprins scrisorile primite de ilustrul om politic, publicist și istoric) al unei întreprinderi vaste, de mare valoare, avînd ca finalitate restituirea corpusului epistolar ce-l are ca personaj central pe G. Bariț. Prin aceasta se oferă iubitorilor și, mai ales, scriitorilor de istorie un important izvor pentru a înțelege mai adînc amploarea, trăsăturile, resorturile mișcării naționale a românilor transilvăneni în veacul al XIX-lea. Căci acest schimb de informații, de proporții impresionante, a reprezentat — cum relevă editorii — un autentic colocvii național, unde se dezbăteau problemele esențiale ale acțiunii românilor împotriva dominației opresoare, o școală de politică națională.

Volumul de față cuprinde aproape exclusiv materiale inedite. În acest schimb de epistole — care se întinde în timp din iunie 1827, an în care se înregistrează cea mai veche scrisoare din întreaga corespondență a lui George Bariț, și pînă în aprilie 1893 — întîlnim numele lui Timotei Cipariu, Ion Heliade Rădulescu, Ioan Maiorescu, A. G. Golescu-Negru, August Treboniu Laurian, Dimitrie A. Sturdza, Iosif Hodoș, Carol Davila, Andrei Șaguna, Visarion Roman, V. A. Urechia, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Roman, Francisc Hossu-Longin, George Pop de Băsești, Ion Bianu, Aurel Mureșianu. Din filele scrisorilor răzbate figura impresionantă a unui luptător tenace, care și-a pus toate forțele, întreaga energie în slujba împlinirii idealului național. În anii de grele încercări pentru românii ardeleni ai dualis-

mului austro-ungar — care a adus „acest legion de suferințe (care) nu mai sînt de purtat“ (p. 162) —, George Bariț a chemat la stringerea rîndurilor, la opoziție totală față de regimul opresor. El scria : „Nu vă temeți (de) nimic. Nu mai pierde această națiune niciodată !“ (p. 187) și, pentru că „elementul nostru este nepieritoriu“ (p. 212), „voim să avem una patrie, viață națională și libertate“ (p. 194). Bariț, remarcă editorii, ne dezvăluie „prototipul și suma noțiunii de român în Transilvania vremii, așa cum veacurile de suferință, năzuințele naționale și tradițiile proprii de acțiune creaseră acest caracter istoric“ (p. 6).

D. ȘANDRU, *Creditul agricol în România (1918—1944)*, Editura Academiei R.S. România, București, 1985, 180 p.

Autorul își propune să stabilească „măsura în care băncile cu capital autohton sau străin au susținut procesul dezvoltării capitaliste a agriculturii românești, evoluția organizațiilor de credit agricol și politica de finanțare practică de acestea în anii dintre cele două războaie mondiale. După o privire istorică asupra nașterii și dezvoltării organizațiilor de credit pentru agricultură, pornind de la constituirea celei dintîi instituții specializate (Creditul funciar rural — 1873) — completată fi-

resc cu situația instituțiilor de credit în teritoriile românești cotochite — pînă la desăvîrșirea statului național unitar român, studiul urmărește continuarea acestei evoluții în două etape distincte : pînă la criza economică din anii 1929—1933 și de la criza economică pînă la cel de-al doilea război mondial. Capitole distincte sînt consacrate analizei legilor referitoare la creditul agricol — cum au fost : Legea pentru organizarea cooperăției din 28 martie 1929, Legea pentru organizarea creditului funciar rural și a creditului agricol din 20 august 1929, Legea pentru reorganizarea Casei rurale din 17 mai 1930 ; problemei convergenței datoriei agricole (cu referire directă la legile din 19 aprilie 1932, 26 octombrie 1932, 14 aprilie 1933, 7 aprilie 1934) ; participării băncilor comerciale la creditarea agriculturii românești ; politicii dobînzilor și rezultatelor acesteia. Concluzia întregii analize este că, în respectiva epocă istorică, „toate categoriile de producători rurali s-au străduit să modernizeze propriile exploatări și să practice o cultură intensivă. Dacă progresul agricol românesc, în ansamblul său, a fost lent, acest fapt s-a datorat, în mod constant, nu producătorilor, ci neîndestulării cu capital a exploatărilor rurale și într-o anumită perioadă și scumpetei creditului bancar“ (p. 172).

ION MAMINA

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ — СООБЩЕНИЯ

- НИКОЛАЕ КОПОЮ: Вклад РКП, товарища Николае Чаушеску в развитие теории и практики революции и социалистического строительства 3
- ГЕОРГЕ СУРПАТ: Опыт РКП в деле социалистического преобразования Румынии 16
- ГЕОРГЕ ЧУЛБЯ: Развитие аграрного румынского мышления в период созидания всесторонне развитого социалистического общества 32
- ВАСИЛЕ БУДРИГА: Усовершенствование административно-территориальной организации страны — потребность гармоничного развития румынского общества 48
- ГЕОРГЕ ПРИСЭКАРУ: Концепция социалистической Румынии, президента Николае Чаушеску о роли народов в проведение разоружения, мира и международной безопасности 59

*

- *** 24 января 1859 — «Воссоединение — нация совершила» 73

ИЗ СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ РУМЫНИИ

- Развитие классовой и социальной структуры в социалистической Румынии: Хонорина Казаку, Ион Глодяну, Сорин Митулеску 82

СТРАНИЦЫ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ

- Историческая эволюция рабочих партий в начале XX-го века 99

ВЫДАЮЩИЕСЯ ДЕЯТЕЛИ МЕЖДУНАРОДНОГО РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ

- 156 Долорес Ибаррури (По случаю празднования 90-летия) 118

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

- «Документы о большом крестьянском восстании 1907 года: Том III: Ход восстания. Б. Мунте-ния». Изд-во Академии С.Р.Р., Бухарест, 1984, 592 стр.: Теодор Маринеску 122
- ЛИВИА ДАНДАРА, «Румыния в вихре событий 1939 года». Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1985, 408 стр.: Ион Бабиш 126
- АУРЕЛ БЕРИНДЕ, СИМИОН ЛУГОЖАН, «Вклады в познание языка даков», Изд-во «Факла», Тимишоара, 1984, 246 стр.: Аугустин Деак 129
- Кем были скифы? Древние сведения и иностранные новые мнения о скифах. (II): Ана-Мария Коман 133
- ИОН МИТРАН, «Социализм и современность», Политическое изд-во, Бухарест, 1983, 240 стр.: Марин Бадя 141

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ

- «Лупта ынтрегулуй попор», № 1(3)—4(6)/1985 г.: Василе Никулае 145
- «Лиси Янджю», Бейжинг, № 1—6/1984: Ана Будура 148

ЗАМЕТКИ

- Книги по истории изданные в 1985 году (I): Ион Мамина 151

SUMMARY

ARTICLES — PAPERS

- NICOLAE COPOIU: The Contribution of the Romanian Communist Party, of Comrade Nicolae

Ceausescu to the Development of the Theory and Practice of the Socialist Revolution and Construction 3

GHEORGHE SURPAT: The Experience of the R.C.P. in the Socialist Transformation of Romania 16

GHEORGHE CIULBEA: Development of the Romanian Agrarian Thinking During the Epoch of Setting-Up the Multilaterally Developed Socialist Society 32

VASILE BUDRIGĂ: Perfecting the Administrative-Territorial Organisation of the Country — a necessity of the Harmonious Development of the Romanian Society 48

GHEORGHE PRISĂCARU: The Conception of Socialist Romania, of President Nicolae Ceausescu Concerning the Role of the Peoples in Promoting Disarmament, Peace and International Security 59

*

*** 24 January 1859 — «Unity was made by the People» 73

CONTEMPORARY HISTORY OF ROMANIA

Evolution of Social and Class Structure in Socialist Romania: *Honorina Cazacu, Ion Glodeanu, Sorin Mitulescu* 82

PAGES OF WORLD HISTORY

Historical Evolution of the Workers' Parties at the Beginning of the XX-th century 99

OUTSTANDING MILITANTS OF THE INTERNATIONAL WORKERS MOVEMENT

Dolores Ibarruri (On the Occasion of Her 90-th Birthday) 118

CRITIC AND BIBLIOGRAPHY

«Documents Concerning the Great Peasant Uprising of 1907», vol. III: The Unfolding of the Uprising B. Muntea, Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Bucharest, 1984, 592 p.: *Teodor Marinescu* .. 122

LIVIA DANDARA, «Romania in the Whirlwind of 1939», Scientific and Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1985, 408 p.: *Ion Babici* .. 126

AUREL BERINDE, SIMION LUGOJAN, «Contributions to Knowing the Language of the Dacians», «Facla Publishing House, Timișoara, 1984, 246 p.: *Augustin Deac* 129

Who are the Scythians? Ancient Sources and Modern Foreign Opinions About the Scyths (II): *Ana-Maria Coman* 133

ION MITRAN, «Socialism and Contemporaneity», Political Publishing House, Bucharest 1983, 240 p.: *Marin Badea* 14,

REVIEWS REVIEW

«The Struggle of the Entire People», nr. 1(3)—4(6)/1985: *Vasile Niculae* 145
«Lishi Yanjiu», Beijing, nr. 1—6/1984: *Ana Budura* 148

NOTES

Books of History published in 1985 (I): *Ion Mamina* 151

SOMMAIRE

ARTICLES — COMMUNICATIONS

NICOLAE COPOIU: La contribution du P.C.R., du président Nicolae Ceausescu au développement de la pratique révolutionnaire et d'édification socialiste 3

GHEORGHE SURPAT: L'expérience du P.C.R. dans l'œuvre de la transformation socialiste de la Roumanie 16

GHEORGHE CIULBEA: Le développement de la pensée agraire roumaine dans l'époque de la construction de la société socialiste multilatéralement développée 32

VASILE BUDRIGA: Le perfectionnement de l'organisation administrative-territoriale de la pays — nécessité du développement harmonieux de la société roumaine 48

GHEORGHE PRISĂCARU: La conception de la Roumanie socialiste, du Président Nicolae Ceausescu concernant le rôle des peuples dans la stimulation du désarmement, de la paix et sécurité internationale 59

*

*** 24 janvier 1859 — «L'Union — c'est l'œuvre de la nation 73

DE L'HISTOIRE CONTEMPORAINE DE LA ROUMANIE

L'évolution de la structure sociale et de classe dans la Roumanie socialiste: *Honorina Cazacu, Ion Glodeanu, Sorin Mitulescu* 82

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

L'évolution historique des partis ouvriers au commencement du XX-ème siècle 99

ILLUSTRES MILITANTS DU MOUVEMENT OUVRIER INTERNATIONAL

Dolores Ibarruri (à sa 90-ème anniversaire) 118

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

«Documents concernant la grande émeute des paysans en 1907», vol. III. Le déroulement de l'émeute. B. Valachie, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucarest, 1984, 592 p.: *Teodor Marinescu* 122

LIVIA DANDARA, «La Roumanie dans le tumulte de l'année 1939», Editura științifică și enciclopedică, Bucarest, 1985, 408 p.: *Ion Babici* 126

AUREL BERINDE, SIMION LUGOJAN, «Contribution à l'étude de la langue dacique», Editura «Facla», Timișoara, 1984, 246 p.: *Augustin Deac* 129

Qui sont les scythes? Informations antiques et opinions étrangères modernes sur les scythes. (II): *Ana-Maria Coman* 133

ION MITRAN, «Le socialisme et l'époque contemporaine», Editura politică, București, 1983, 240 p.: *Marin Badea* 141

REVUE DES REVUES

«Lupta întregului popor», nos. 1(3)—4(6)/1985: *Vasile Niculae* 145

«Lishi Yanjiu» Beijing nos. 1—6/1984: *Ana Budura* 148

NOTES

Livres d'histoire parus en 1985 (I): *Ion Mamina* 151

AUREL BERINDE, SIMION LUGOJAN, «Beiträge für die Erkenntnis der Sprache der Daken», Facla Verlag, Temeswar, 1984, 246 s.: *Augustin Deac* 129

Wer sind die Skythen? Altentümliche Nachrichten und fremde moderne Meinungen über die Skythen (II): *Ana-Maria Coman* 133

ION MITRAN, «Der Sozialismus und die Zeitgenössigkeit», Politischer Verlag, Bukarest, 1983, 240 s.: *Marin Badea* 141

INHALT

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

NICOLAE COPOIU: Der Beitrag der Rumänischer Kommunistischer Partei, des Genossen Nicolae Ceausescu an der Entwicklung der Theorie und Praxis der sozialistische Revolution und Aufbaues 3

GHEORGHE SURPAT: Die Erfahrung der R.K.P. in des sozialistische Ungestaltungswerke Rumäniens 16

GHEORGHE CIULBEA: Die Entwicklung der rumanische landwirtschaftliche Denkung in der Epoche des Aufbaus der vielseitig entwickelte sozialistische Gesellschaft 32

VASILE BRUDIGĂ: Die Perfektionierung der administrativ-territoriale Organisierung des Landes-Notwendigkeit der harmonische Entwicklung der rumänische Gesellschaft 42

GHEORGHE PRISĂCARU: Die Konzeption der sozialistische Rumäniens, des Präsidenten Nicolae Ceausescu über die Rolle der Volken in der Förderung der Abrüstung, des Friedens und der internationale Sicherheit 59

*** Der 24. Januar 1859 — «Die Vereinigung war von der Nation geschafft» 73

VON DER ZEITGENÖSSISCHE GESCHICHTE RUMÄNIENS

Die Entwicklung der Sozial und Klassenstruktur in der sozialistische Rumänien: *Honorina Cazacu, Ion Glodeanu, Sorin Mitulescu* 82

SEITEN AUS DER ALLGEMEINE GESCHICHTE

Die historische Entwicklung der Arbeiterparteien am Anfang des XX-es Jahrhunderts 99

BEDEUTENDE MILITANTEN DER INTERNATIONALER ARBEITENBEWEGUNG

Dolores Ibarruri (90. Jahre seit seines Geburtstages) 118

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

«Dokumenten über den grosser Aufstand der Bauern von 1907», III. Band; Die Entwicklung des Aufstandes. B. Muntenien, Verlag der Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien, Bukarest, 1984, 592 s.: *Teodor Marinescu* 122

LIVIA DANDARA, «Rumänien in den Wirbel des Jahres 1939», Wissenschaftlicher und enzyklopädischer Verlag, Bukarest, 1985, 408 s.: *Ion Babici* 126

ZEITSCHRIFT DER ZEITSCHRIFTEN

«Der Kampf des ganzen Volkes», 1(3)—4(6), 1985: *Vasile Nicolae* 145

«Lishi Yanjiu», Beijing, Nr. 1—6/1984: *Ana Budura* 148

ANZEICHNUNGEN

Historische Bücher die in 1985 erscheinen sein (I): *Ion Mamina* 151

SUMARIO

ARTICULOS — COMUNICACIONES

NICOLAE COPOIU: La contribución del Partido Comunista Rumano, del camarada Nicolae Ceausescu en el desarrollo de la teoría y práctica de la revolución y construcción socialistas .. 3

GHEORGHE SURPAT: La experiencia del Partido Comunista Rumano en la obra de transformación socialista de Rumania 16

GHEORGHE CIULBEA: El desarrollo del pensamiento agrario rumano en la época de culminación de la sociedad socialista multilateralmente desarrollada 32

VASILE BUDRIGĂ: El perfeccionamiento de la organización administrativo-territorial del país — necesidad del desarrollo armonioso de la sociedad rumana 48

GHEORGHE PRISĂCARU: La concepción de Rumania socialista, del presidente Nicolae Ceausescu con respecto al papel de los pueblos en la promoción del desarme, de la paz y de la seguridad internacional 59

*** 24 de enero de 1859 — «La unión la nación ha realizado» 78

DE LA HISTORIA CONTEMPORÁNEA DE RUMANIA

La evolución de la estructura social y de clase en Rumania socialista: *Honorina Cazacu, Ion Glodeanu, Sorin Mitulescu* 82

PÁGINAS DE LA HISTORIA UNIVERSAL

La evolución histórica de los partidos obreros al comienzo del siglo XX 99

MILITANTEA NOTABLES DEL MOVIMIENTO OBRERO INTERNACIONAL

Dolores Ibarruri (Con la ocasión de su 90 cumpleaños) 118

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

«Documentos con respecto a la gran revuelta de los campesinos de 1907», vol. III: El desarrollo de la revuelta. B. Muntenia, Editorial de la Academia de Republica Socialista Rumania, Bucarest, 1984, 592 p.: *Teodor Marinescu* 122

LIVIA DANDARA, «Rumania en el torbellino del año de 1939», Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1985, 408 p.: *Ion Babici* .. 126

AUREL BERINDE, SIMION LUGOJAN, «Contribuciones al conocimiento de la lengua de los dacios», Editorial Facla, Timișoara, 1984, 246 p.: *Augustin Deac* 129

Quién son los escitas? Noticias antiguos y opiniones extranjeras modernas sobre los escitas (II): *Ana-Maria Coman* 133

ION MITRAN, «El socialismo y la contemporaneidad», Editorial política, 1983, 240 p.: *Marin Badea* 141

LA REVISTA DE LAS REVISTAS

«Lupta întregului popor», /La lucha de todo el pueblo, nr. 1(3)—4(6)/1985: *Vasile Niculae* .. 145

«Lishi Yanjin», Pekin, nr. 1—6/1984: *Ana Budura* 148

APUNTES

Libros de historia publicados en el año de 1985 (I): *Ion Mamina* 151

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Rauș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.379 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”

i 9030

anale de istorie

anul XXXII **2** 1986

1990

0 JUL 2005

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXXII

2

1986

S U M A R

SĂRBĂTORIREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRILEJUL ANIVERSĂRII ZILEI DE NAȘTERE ȘI OMAGIERII INDELUNGATEI SALE ACTIVITĂȚI REVOLUȚIONARE

Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România	3
Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU	8
Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. adresată tovarășei ELENA CEAUȘESCU cu prilejul aniversării zilei de naștere	13

65 DE ANI DE LA FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

AUGUSTIN DEAC : Partidul Comunist Român — necesitate obiectivă, logică a istoriei românești.	15
GHEORGHE UNC : Coordonate ale procesului de făurire a Partidului Comunist Român.	32
NICOLAE COPOIU : Partidul comunist — cel mai înaintat și mai influent partid din România în perioada 1921—1944.	48
GHEORGHE ZAHARIA : Obținerea de către Partidul Comunist Român a rolului de forță politică conducătoare în societatea socialistă românească — rezultat al consensului popular.	64
GHEORGHE SURPAT : Edificarea socialistă a patriei — victorie istorică a poporului român, în frunte cu partidul comunist.	80
PAMFIL NICHÎȚELEA : Partidul Comunist Român — centrul vital al societății noastre socialiste.	97

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- Activitatea internă și internațională a Institutului de studii istorice și social-politice în anul 1985 : *Gheorghe Unc, Nicolae Rauș* 114
- Simpozion de istorie româno-sovietic pe tema : „Conducerea politică de către partid a societății socialiste. Adâncirea democrației socialiste” (București, 4—6 decembrie 1985) : *Gheorghe Tudor* 131

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- TEODOR MARIAN, „Pământ și pămînteni”, Editura Albatros, București, 1984, 278 p. : *Gheorghe Ciulbea* 138
- Cine sînt sarmații ? Știri antice și opinii străine moderne despre sarmați : *Ana-Maria Coman*. 141
- „Conștiință și progres”, Editura Junimea, Iași, 1984, 322, p. *Ioan Căpreanu* . . . 147

ÎNSEMNAȚI

- Cărți de istorie apărute în anul 1985 (II) : *Ion Mamina* 151

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC,
GHEORGHE I. IONIȚĂ, MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, NICOLAE
POPESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE
ZAHARIA

**SĂRBĂTORIREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU
CU PRILEJUL ANIVERSĂRII ZILEI DE NAȘTERE ȘI OMAGIERII
ÎNDELUNGATEI SALE ACTIVITĂȚI REVOLUȚIONARE**

SCRISOAREA
Comitetului Politic Executiv
al C. C. al P. C. R.,
Consiliului de Stat și Guvernului
Republicii Socialiste România

Mult stimate și iubite tovarăse Nicolae Ceaușescu,

La aniversarea zilei de naștere și a peste 50 de ani de amplă și intensă activitate revoluționară, permiteți-ne ca, în deplin consens cu toți fiii României socialiste, care vă înconjoară cu alese sentimente de profundă stimă și înaltă prețuire, să vă adresăm dumneavoastră, strălucit conducător de neam și țară, cele mai calde felicitări și urări de sănătate și fericire, de viață îndelungată, innobilată continuu de mărețe împliniri, noi și mari succese în activitatea de supremă răspundere pe care o desfășurați, cu abnegație și cutezanță comunistă, în fruntea partidului și statului, spre binele și prosperitatea întregii națiuni, pentru înălțarea scumpei noastre patrii pe culmile tot mai luminoase ale socialismului și comunismului.

În această memorabilă zi, devenită sărbătoarea scumpă a întregului popor, însoțim vibrantul nostru omagiu cu recunoștința fierbinte pe care v-o datorăm dumneavoastră, marele erou al națiunii române, ctitor al României socialiste moderne, înflăcărat militant revoluționar și patriot, care v-ați dedicat viața, din cei mai tineri ani, luptei pentru libertatea, demnitatea și fericirea poporului, slujirii cu credință a mărețelor idealuri de independență și progres, triumfului revoluției socialiste, înfloririi necontenite a patriei, cauzei colaborării, înțelegerii și păcii în lume.

Dăm cu toții o înaltă apreciere contribuției dumneavoastră inestimabile la întărirea unității și creșterea continuă a rolului conducător al partidului nostru comunist — continuatorul celor mai înaintate tradiții de luptă ale clasei muncitoare, ale poporului român — care împlinește în acest an șase decenii și jumătate de eroică și glorioasă existență. Ne facem o datorie de conștiință din a sublinia și cu acest prilej aniversar că, prin suflul nou pe care l-ați imprimat, după Congresul al IX-lea, întregii vieți politice și economico-sociale din patria noastră, ați adus o uriașă contribuție la promovarea în munca tuturor comuniștilor a unui stil dinamic, revoluționar, profund creator, pătruns de o înaltă responsabilitate față de prezentul și viitorul patriei, ați stimulat neabătut întărirea legăturii partidului cu masele, cu făuritorii de bunuri materiale și spirituale, ați vegheat permanent ca întreaga activitate a partidului și statului să reflecte voința și interesele supreme ale națiunii, ați fundamentat concepția de înaltă valoare umanistă, în baza căreia noua orînduire se făurește cu poporul și pentru popor.

Sub puternicul imbold al laborioasei dumneavoastră activități teoretice și practice, fundamentată pe studierea și cunoașterea profundă a realităților românești, pe analiza riguros științifică pe care o faceți permanent fenomenelor vieții social-politice contemporane, pe aplicarea creatoare a adevărurilor generale ale socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric la condițiile concrete din țara noastră, Partidul Comunist Român este astăzi un partid puternic, strins legat de mase și urmat cu adincă încredere de întreaga națiune, care militează neabătut pentru progresul și înflorirea multilaterală a patriei, pentru bunăstarea poporului, pentru promovarea în întreaga viață socială a înaltelor principii ale umanismului socialist, a marilor valori și virtuți ce au caracterizat dintotdeauna ființa poporului român, a idealurilor nobile ale colaborării și păcii. În istoria României nu a existat niciodată un partid politic care să fi servit cu atita devotament, fermitate și abnegație interesele patriei, ale independenței și suveranității sale, ale bunăstării și fericirii întregului popor ! Recunoștința vie față de meritele nepieritoare pe care le aveți în făurirea unui asemenea partid și-a găsit și își găsește o puternică expresie în voința fierbinte și de nestrămutat a tuturor comunistilor, a întregului nostru popor, care, alegându-vă la Congresul al IX-lea în funcția de supremă conducere în Partidul Comunist Român, și-a reconfirmat cu strălucire, în mod unanim, această istorică opțiune la toate congresele ce au urmat, ilustrind cu putere vrerea tuturor fiilor patriei de a vă ști mereu în fruntea partidului și a țării, a luptei pentru făurirea destinului nou socialist și comunist al României. În această perioadă de luptă eroică și mărețe realizări pe care istoria o consemnează cu litere de aur, pentru veacuri și veacuri, prin numele marelui său citor — „Epoca Nicolae Ceaușescu” — întreaga noastră națiune vede cu legitimă mindrie în dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, pe conducătorul înțelept și clarvăzător, care unește și orientează energiile creatoare ale întregului popor spre împlinirea unui țel grandios, a unor înfăptuiri fără egal în întreaga sa existență multimilenară.

Este meritul strălucit al partidului, al dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, de a fi promovat consecvent o strategie științifică, revoluționară de dezvoltare armonioasă și echilibrată a patriei, de înflorire multilaterală a ei, în centrul căreia ați situat industrializarea ca verigă de bază a progresului economico-social al României. În lumina acestei orientări fundamentale, în politica de dezvoltare economică generală a patriei, partidul și statul nostru au pus și pun un accent deosebit pe dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, pe crearea unei structuri industriale moderne, capabile să valorifice la un înalt nivel de eficiență resursele materiale și umane ale țării, creșterea puternică a productivității și a nivelului tehnic al produselor — ceea ce ne-a permis să trecem, în actuala etapă, la transpunerea exemplară în viață a obiectivelor istorice stabilite de Congresul al XIII-lea al partidului privind accentuarea factorilor intensivi ai dezvoltării noastre economice, realizarea unei calități noi, superioare a muncii și vieții întregului popor. Înțelegem astăzi mai bine ca oricând profunzimea, justețea și realismul orientărilor dumneavoastră, care au făcut posibilă așezarea economiei naționale pe o puternică bază tehnico-materială, au generat avântul permanent al forțelor de producție, fără de care nu am fi realizat mersul nostru înainte, nu am fi avut o perspectivă atât de minunată, de clară și luminoasă. Sintem cu toții profund mobilizați de mărețul obiectiv stabilit la Congres ca, în actualul cincinal 1986—1990, România să depășească stadiul de țară în curs de dezvoltare și să pășească în rindul țărilor mediu dezvoltate.

Strălucitei dumneavoastră gândiri politice și activități practice îi datorăm concepția științifică privind rolul și funcțiile agriculturii, trecerea la înfăptuirea noii revoluții agrare, ca un proces cu vaste implicații, vizind modernizarea continuă a acestei ramuri de bază a economiei naționale, transformarea revoluționară a felului de muncă, de viață și de gândire al țărănimii, realizarea unor producții sigure și stabile, care să satisfacă în condiții tot mai bune cerințele de consum ale populației, precum și alte necesități ale societății.

De concepția și activitatea dumneavoastră sînt nemijlocit legate orientările
4 de o covârșitoare importanță privind dezvoltarea echilibrată, armonioasă a econo-

miei naționale, prin asigurarea unui raport judicios între resursele energetice și de materii prime și ramurile industriale prelucrătoare, între industrie și agricultură, asigurarea unui ritm înalt al forțelor de producție prin alocarea permanentă a unei părți însemnate — de circa o treime — din venitul național pentru fondul de acumulare, necesitatea consolidării și perfecționării continue a proprietății socialiste, de stat și cooperatiste, ca factor hotărâtor al progresului patriei, al ridicării bunăstării materiale și spirituale a întregului popor.

Dăm cu toții o înaltă prețuire contribuției și preocupării deosebite pentru perfecționarea continuă a relațiilor de producție și sociale, orientărilor dumneavoastră cu privire la cerința obiectivă a creșterii și mai puternice a rolului statului socialist în planificarea, organizarea și conducerea unitară a întregii activități economice și sociale, pe baza planului național unic de dezvoltare a țării. Dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, ați adus și aduceți o contribuție de inestimabilă valoare la înnoirea și dinamizarea permanentă a gândirii și practicii revoluționare din patria noastră, prin preocuparea susținută pentru dezvoltarea și adâncirea continuă a democrației muncitorești revoluționare, pentru crearea unui larg și original cadru de participare efectivă, în condiții de deplină egalitate, a tuturor cetățenilor, a întregului popor la elaborarea și înfăptuirea hotărârilor, la conducerea societății. Este unanim apreciată definirea de către dumneavoastră a conceptului românesc de autoconducere muncitorească și instituționalizarea unui sistem complex de forme, metode și mecanisme în măsură să asigure întărirea răspunderii, ordinii, disciplinei și punerea largă în valoare a inițiativei și spiritului gospodăresc al celor ce muncesc în conducerea unităților, a activității economico-sociale, în gestionarea eficientă a avuției socialiste, a bunurilor întregului popor.

Strălucit strateg al dezvoltării științei și învățămîntului românesc, în strînsă legătură cu cerințele obiective de progres ale societății noastre, dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, ați asigurat elaborarea unui amplu și mobilizator program de dezvoltare a cercetării științifice și introducere a progresului tehnic, a cărui perspectivă depășește orizontul anului 2000, puternic ancorat în realitățile și cerințele epocii contemporane, ale revoluției tehnico-științifice moderne. Ați conferit, totodată, noi dimensiuni calitative procesului complex de formare a cadrelor, de pregătire pentru muncă și viață a tinerei generații pe baza cunoașterii și însușirii celor mai noi cuceriri ale gândirii științifice și tehnice din toate domeniile de activitate, a educării ei în spiritul înaltei responsabilități față de patrie, partid și popor, al glorioaselor tradiții de luptă ale înaintașilor pentru apărarea și afirmarea ființei naționale.

Constituie o realitate, profund simțită și trăită de fiecare cetățean al țării, modul strălucit în care îndrumați întreaga activitate politico-educativă, de formare a omului nou, cu o înaltă conștiință revoluționară, comunistă, punind pe primul plan dezvoltarea patriotismului socialist, dragostea față de patrie, răspunderea și atașamentul față de popor, față de marile sale cuceriri, față de cauza socialismului și comunismului, preocuparea dumneavoastră statornică pentru păstrarea tinereții și vigurii națiunii noastre, pentru creșterea nivelului de trai al oamenilor muncii.

Mărețel drum de victorii și izbînzii pe care România l-a străbătut sub înțeleapta și clarvăzătoarea dumneavoastră conducere, marile ctitorii înălțate în ultimii 20 de ani, minunatele realizări obținute în toate domeniile de activitate demonstrează forța și capacitatea creatoare a poporului nostru, care, liber, stăpîn deplin pe destinele sale, strîns unit în jurul partidului, al dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe secretar general al partidului, președinte al Republicii, își făurește în mod conștient propriul său viitor socialist și comunist, de bunăstare și fericire. Puternic mobilizați de înflăcăratele dumneavoastră chemări, însuflețiți de luminosul exemplu de muncă și viață pe care ni-l oferiți zi de zi, oamenii muncii din patria noastră acționează cu toate forțele, cu spirit de răspundere, pentru desfășurarea în cele mai bune condiții a activității productive în noul cincinal, hotărîți să facă totul pentru ca încă din această primă lună a anului să obțină producții suplimentare în toate ramurile economiei, asigurînd astfel îndeplinirea și depășirea sarcinilor de plan pe acest an și pe întregul cincinal.

Încercăm cu toții sentimente de cea mai înaltă mândrie și — asemeni întregului popor — vă simțim profund recunoscători pentru faptul că, datorită gândirii și viziunii dumneavoastră revoluționare, ați deschis noi și însuflețitoare orizonturi activității întregii națiuni, ați descătușat energiile creatoare ale celor ce muncesc și ați dinamizat puternic întreaga operă de construcție socialistă, România înfățișându-se astăzi lumii ca o țară angajată ferm și viguros în înfăptuirea unui amplu program de construcție pașnică, în făurirea unei societăți superioare, în care se afirmă tot mai larg o etică și morală înaintate, principiile socialiste și comuniste de muncă și de viață.

Mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu,

Neobosita dumneavoastră activitate consacrată afirmării României în viața internațională, inițiativele de colaborare, pace și dezarmare, forța ideilor dumneavoastră cutezătoare, justețea și umanismul principiilor pe care, cu neasemuită consecvență, le promovați în dialogul permanent cu conducătorii de partid și de stat, cu personalități ale lumii contemporane au asigurat țării noastre o înaltă prețuire, iar pe dumneavoastră v-au impus în conștiința omenirii drept unul din cei mai proeminenți oameni politici, ca luptător ferm pentru o lume mai bună și mai dreaptă, ca pe un mare și inflăcărat Erou al păcii.

În condițiile actuale ale vieții internaționale — cind omenirea este confruntată cu o situație deosebit de gravă, datorată, îndeosebi, accelerării cursei înarmărilor, cu precădere a celor nucleare, persistenței a numeroase conflicte și stări de încordare — găsim un profund ecou în rindul forțelor iubitoare de pace de pretutindeni, al opiniei publice mondiale, inițiativele și propunerile dumneavoastră constructive, chemările la rațiune și luciditate pentru oprirea evoluției periculoase a evenimentelor spre confruntare nucleară și război, pentru reluarea politicii de destindere și soluționare pe cale pașnică, prin tratative, a tuturor problemelor litigioase, pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor, al oamenilor la libertate și independență, la existență, la viață, la pace.

În virtutea legăturii organice, indisolubile dintre politica internă și cea externă a partidului și statului nostru, dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, ați reafirmat solemn și în Mesajul ce l-ați adresat întregii națiuni la acest început de an, proclamat de O.N.U. ca Anul Internațional al Păcii, hotărîrea României de a întări și mai mult colaborarea cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare și nealiniată, cu toate celelalte țări și popoare, cu forțele iubitoare de progres și pace de pretutindeni, pentru a asigura un climat trainic de încredere și conlucrare pașnică în întreaga lume, pentru triumful politicii de dezarmare și pace, de respect al independenței și suveranității popoarelor, de făurire a unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Militînd ferm pentru înțelegere și colaborare între popoare, ați adus și aduceți o contribuție deosebită — de largă recunoaștere și apreciere internațională — la statornicirea și generalizarea în relațiile dintre state a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță, a dreptului fiecărui popor de a se dezvolta în mod liber, de a-și hotări singur destinele. Inițiativele și propunerile privind oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, la reducerea cheltuielilor militare, încetarea fără întârziere a conflictelor armate și reglementarea tuturor problemelor litigioase pe calea politică, a tratativelor, cele referitoare la democratizarea vieții internaționale, lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice internaționale, creșterea rolului O.N.U. și al altor organisme internaționale în rezolvarea democratică a problemelor ce confruntă omenirea, cu participarea tuturor statelor lumii, indiferent de mărime și orînduire socială, au adus României, dumneavoastră, ilustrul ei președinte, un uriaș prestigiu, numeroși prieteni pe toate meridianele globului.

Dorim să subliniem și cu acest prilej aprobarea unanimă de care se bucură
6 din partea comuniștilor, a întregului popor român activitatea intensă pe care o des-

fășurați pentru dezvoltarea colaborării și solidarității partidului nostru cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu toate forțele progresiste, democratice și anti-imperialiste de pretutindeni, în lupta pentru progres social și pace în lume.

Acțiunile și inițiativele dumneavoastră, mult stimulate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, insuflă poporului român optimism, speranță și încredere în capacitatea națiunilor lumii ca, acționind unite și conlucrând tot mai strins, să asigure — în pofida încordării și tensiunilor actuale din viața internațională — un curs nou, pozitiv, viitorul și dezvoltarea pașnică a întregii omeniri.

În această zi de luminoasă sărbătoare, întregul popor român, strins unit în jurul gloriosului său partid comunist, al dumneavoastră — marele erou al revoluției noastre socialiste desemnat de istorie să poarte țara, prin vremi, spre culmile înalte ale comunismului — dă expresie nestrămutatei sale hotărâri de a vă urma neabătut pe drumul luminos pe care l-ați deschis țării întregi, de a munci cu abnegație și dăruire patriotică pentru realizarea exemplară a indicațiilor și orientărilor dumneavoastră, a sarcinilor actualei etape de dezvoltare a patriei, pentru îndeplinirea cu succes a planului pe 1986 — primul an al actualului cincinal — a istoricelor hotărâri ale Congresului al XIII-lea al partidului, asigurând transpunerea fermă în viață a Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Puternic insuflați de îndemnul dumneavoastră mobilizatoare, de activitatea neobosită ce o consacrați binelui și propășirii patriei, vă încredințăm, mult stimulate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, că nu ne vom precupeți nici un efort și că vom acționa cu toată fermitatea și puterea noastră de muncă pentru a asigura înfăptuirea neabătută, într-un climat de înaltă exigență, a sarcinilor complexe ce ne stau în față, a politicii partidului în sectoarele noastre de activitate, pentru a ne îndeplini în condiții tot mai bune marile răspunderi pe care ni le-ați încredințat și pentru a sluji, în toate împrejurările, cauza partidului și a poporului, destinele patriei, idealurile socialismului și comunismului, pentru care ați militat și militați cu exemplară dăruire și răspundere.

În acest moment de mare sărbătoare pentru toți fiii și fiicele României socialiste, vă adresăm din adâncul inimii, mult stimulate și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, cele mai calde urări de sănătate, multă putere de muncă, pentru a conduce cu aceeași strălucire partidul și poporul român spre noi și tot mai multe victorii. Vă dorim tinerețe veșnică, viață lungă și fericită, plină de satisfacții și împliniri, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, cu întreaga familie, cu toți cei ce vă sint dragi și apropiați.

**LA MULȚI ANI,
MULT STIMATE ȘI IUBITE
TOVARĂȘE NICOLAE CEAUȘESCU !**

**COMITETUL POLITIC EXECUTIV AL COMITETULUI CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, CONSILIUL DE STAT
ȘI GUVERNUL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU

Dragi tovarăşi,

Doresc să încep prin a vă mulţumi din toată inima pentru aprecierile şi urările ce mi le-aţi adresat cu prilejul zilei mele de naştere şi al unei îndelungate activităţi în rindurile partidului, în slujba patriei, a poporului, a socialismului şi comunismului.

Doresc, de asemenea, să adresez cele mai calde mulţumiri partidului, întregului nostru popor pentru manifestările de încredere şi preţuire ce îmi sînt adresate şi cu acest prilej. Văd în toate acestea o expresie a încrederii depline în politica partidului nostru comunist, în hotărîrile Congresului al XIII-lea al partidului, o expresie a încrederii în calea de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare a patriei noastre spre comunism.

Tot ceea ce am realizat este rezultatul politicii juste a partidului nostru, al faptului că el aplică în mod creator principiile socialismului ştiinţific, ale materialismului dialectic şi istoric, adevărurile general valabile la condiţiile şi realităţile din ţara noastră.

Toate aceste măreţe înfăptuiri se datoresc muncii entuziaste a întregului popor, a clasei muncitoare, a ţărănimii, intelectualităţii, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, care, într-o deplină unitate, înfăptuiesc neabătut politica internă şi externă a partidului şi statului nostru, ce corespunde pe deplin intereselor întregii naţiuni.

Este, fără îndoială, plăcut — în asemenea împrejurări — să constăţi că anii care au trecut au fost folosiţi în interesul poporului, al cauzei socialismului şi comunismului, al păcii. Este fără nici o îndoială o bucurie să constăţi că, în această activitate, ai adus o contribuţie, împreună cu întregul partid, cu întregul popor, la măreţele înfăptuiri realizate de popor pe calea socialismului şi comunismului. Toate acestea ne cer să depunem în continuare noi eforturi, să lucrăm şi mai bine pentru a asigura unirea eforturilor întregului partid, ale întregului popor în realizarea hotărîrilor istorice ale Congresului al XIII-lea al partidului.

Nu doresc să mă opresc asupra înfăptuirilor din trecut; ele sînt bine cunoscute.

Acum ne aflăm la începutul unui nou cincinal. Sîntem în primul an în care trecem la realizarea, de fapt, a hotărîrilor Congresului al XIII-lea, a planului de dezvoltare economico-socială pînă în 1990 şi, în perspectivă, pînă în anii 2000. Trecem la realizarea unei noi etape de dezvoltare a patriei noastre, care trebuie să ducă, pînă în 1990, la trecerea de la stadiul de ţară în curs de dezvoltare la acela de ţară socialistă mediu dezvoltată.

Aşa cum am menţionat în mai multe împrejurări, avem toate condiţiile pentru realizarea cu succes a hotărîrilor Congresului, a planului de dezvoltare, a Pro-

gramului partidului. Acum hotărîtoare sînt măsurile și activitatea practică, organizatorică, de înlăptuire a lor.

Avem un program bun, un plan ce dă o perspectivă minunată dezvoltării patriei noastre. Avem toate condițiile pentru a le realiza. Mai presus de toate, avem o minunată clasă muncitoare, o țărînimă, o intelectualitate care acționează în deplină unitate sub conducerea partidului; avem un popor minunat, entuziast, care este ferm hotărît să înlăptuiască hotărîrile și programul de dezvoltare a patriei noastre. Depinde acum de munca partidului nostru, a tuturor acelor care, în diferite sectoare de activitate, de partid și de stat, în domeniul economic sau în sectoarele științei, învățămîntului, culturii, au misiunea și răspunderea de a acționa pentru realizarea în viață a tuturor acestor hotărîri și programe.

Aceasta impune și Comitetului nostru Politic Executiv și Consiliului de Stat, Guvernului, Comitetului Central al partidului de a acționa cu toată răspunderea și cu întreaga fermitate în vederea bunei organizări și conduceri a tuturor sectoarelor de activitate.

Am trecut la realizarea unor măsuri importante, care trebuie să asigure o mai bună organizare a producției și a muncii în toate sectoarele. Trebuie să facem în așa fel încît să înlăptuim, în timpul stabilit, toate aceste măsuri. Încă din prima jumătate a acestui an să trecem la realizarea primei etape a acestor măsuri, astfel ca, în linii generale, în anul viitor, pînă la Conferința Națională a partidului, să realizăm în întregime aceste măsuri în toate sectoarele de activitate.

Avem o serie de programe pe ramuri și subramuri, care concretizează obiectivele generale stabilite de Congresul al XIII-lea al partidului, de planul de dezvoltare economico-socială și de Programul partidului și dau fiecăruia o orientare clară, un program precis de muncă și de activitate. Pe această bază se poate spune că depinde acum de felul cum fiecare dintre noi, fiecare activist de partid și de stat va acționa pentru realizarea lor. Fără îndoială că aceasta presupune o mai bună organizare a muncii, întărirea răspunderii, ordinii, disciplinei, a controlului, o mai bună repartizare a forțelor și a cadrelor, o largă activitate de unire a eforturilor tuturor oamenilor muncii, ale întregului popor, intensificarea muncii de ridicare a pregătirii profesionale, tehnice — deoarece numai cu oameni cu înalt nivel de pregătire profesională și tehnică se pot realiza obiectivele noii revoluții tehnico-științifice, se poate realiza noua calitate a muncii și vieții, se poate înlăptui noua revoluție agrară.

Congresul științei și învățămîntului a dezbătut pe larg programul și orientările în această direcție. Avem în aceste domenii o perspectivă clară. Trebuie să facem totul pentru a înlăptui în cele mai bune condiții programul și orientările stabilite. Să nu uităm nici un moment că numai și numai pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, numai înlăptuind noua revoluție tehnico-științifică și noua revoluție agrară vom putea realiza hotărîrile Congresului al XIII-lea, Programul partidului, vom asigura ridicarea patriei noastre la un nivel tot mai înalt de dezvoltare, în toate sectoarele.

În același timp, trebuie să intensificăm activitatea politico-educativă, de formare a omului nou, de dezvoltare a conștiinței revoluționare, de ridicare a nivelului ideologic, politic al partidului, deoarece numai un partid cu o concepție revoluționară înaintată, cu un înalt nivel ideologic și politic poate să-și îndeplinească în bune condiții rolul de forță politică conducătoare a societății. Trebuie să înțelegem bine că trăim o epocă în care au loc mari transformări, noi descoperiri în toate domeniile, care creează noi orizonturi, noi perspective, deschid căile pentru o amplificare a cunoașterii și înțelegerii mai bune a tainelor naturii și ale universului în general, pentru folosirea tuturor acestora în interesul progresului și bunăstării oamenilor, al popoarelor.

Trebuie, de asemenea, să înțelegem bine că, în conformitate cu noile realizări și progrese ale societății noastre, cu dezvoltarea forțelor de producție, a relațiilor sociale, se schimbă și felul de muncă, de organizare a societății și a tuturor sectoarelor, precum și diferitele concepții despre activitatea statului, a partidului, a celorlalte organisme ale societății noastre. Toate acestea merg în direcția creșterii și mai puternice a rolului maselor, al poporului în conducerea și în realizarea fărîrii socialismului și comunismului.

Sînt multe lucruri vechi la care, pe parcurs, am renunțat. Mai sînt unele care ne sînt încă înecăști, nu ne permit să înțelegem mai bine noile perspective. Trebuie să privim toate realitățile prin concepția revoluționară materialist-dialectică și istorică, să înțelegem că tot ce este vechi, perimat, trebuie înlăturat și să deschidem în mod ferm drum noului în toate sectoarele de activitate.

Partidul nostru a acționat în această direcție. Am dezvoltat democrația muncitorească-revoluționară, am creat un cadru larg, care permite fiecărei categorii de

oameni ai muncii, întregului popor să participe activ la conducerea tuturor sectoarelor, a întregii țări. Mai avem însă mult de făcut pentru perfecționarea și buna funcționare a acestui cadru.

Avem un nou mecanism economic. Ne-am propus să acționăm ferm în realizarea autoconducerii, autogestiunii, în toate unitățile, inclusiv cele teritoriale. Am obținut o serie de rezultate, dar, în multe domenii, se poate spune că sîntem încă la început. Din păcate, mai sînt unii care vorbesc mult despre autoconducere, autogestiune, dar înțeleg aceasta într-un sens îngust sau unilateral; ei înțeleg că își pot lua — ca să spun așa — libertatea de a cheltui banii poporului fără nici un discernămint, considerînd că, pînă la urmă, autoconducerea și autogestiunea constau în a cheltui și a nu da socoteală poporului de felul cum ai folosit banii, ce rezultate ai obținut. Este o înțelegere complet falsă, care nu are nimic cu autoconducerea, cu autogestiunea.

Autoconducerea și autogestiunea înseamnă o bună gospodărire de către fiecare colectiv de oameni ai muncii, de către fiecare unitate teritorială a mijloacelor încredințate de popor în administrare. Dar aceasta înseamnă a le gospodări în așa fel încît să obții o dezvoltare și o creștere continuă a avuției generale. Autogestiunea, autogospodărirea, autoconducerea presupun că fiecare colectiv, adunarea generală, consiliul de conducere, trebuie să facă totul pentru ca mijloacele încredințate de popor spre a le administra să contribuie la creșterea mai rapidă a avuției generale a țării, a venitului național, deoarece numai pe această bază se asigură întărirea patriei, ridicarea bunăstării generale a poporului.

Trebuie deci să acționăm pentru buna înțelegere și aplicarea fermă a autoconducerii, autogestiunii, a noului mecanism economic. Este necesar să înțelegem că fiecare răspunde, în fața poporului, de felul cum administrează și gospodărește mijloacele încredințate de popor — și trebuie să facă totul pentru a se putea prezenta cu capul sus — cum se spune în popor — să privească poporul în față și să spună că, acolo unde a fost pus, și-a făcut datoria și că, într-adevăr, a contribuit la dezvoltarea generală a patriei noastre. (Vii aplauze).

Trebuie să înțelegem bine că autoconducerea, autogestiunea nu sînt noțiuni abstracte. Ele trebuie înțelese în sensul că tot ceea ce se produce în țara noastră, toate bogățiile materiale și spirituale aparțin poporului, sînt proprietatea întregii națiuni și nimeni nu poate să risipească sau să aducă daune acestei proprietăți și avuții. Obligația fiecăruia este de a face totul pentru creșterea avuției naționale, pentru a spori forța materială și spirituală a întregului nostru popor!

Faptul că un colectiv sau altul are în administrare, în autoconducere o parte mai mare sau mai mică din avuția generală a patriei, nu face decît să sporească și mai mult răspunderea acestui colectiv. Noi privim întreaga proprietate socialistă —, fie sub formă de stat sau cooperatistă — ca o formă unică a proprietății întregului nostru popor. Și trebuie să facem totul pentru întărirea și dezvoltarea acestei proprietăți! În acest sens trebuie să înțelegem principiile autoconducerii și autogestiunii, nu fărîmîțarea și risipirea în părți mici, fără control, ci conducerea unitară a întregii societăți. Orice fel de înțelegere, alta decît în acest sens, este împotriva intereselor socialismului, este o înțelegere anarho-socialistă — ca să spun așa — și nu are nimic comun cu concepția democrației revoluționare, a autoconducerii și autogestiunii.

Subliniez aceasta pentru că — așa cum am spus de la început — sînt unii care înțeleg greșit rolul autoconducerii și autogestiunii. Consider că, în activitatea noastră ideologică, politică, de educație va trebui să facem mai mult pentru o bună clarificare și înțelegere teoretică a acestor probleme de importanță deosebită pentru construcția socialismului și comunismului.

De asemenea, este necesar să acționăm cu mai multă fermitate pentru buna funcționare și dezvoltare a organismelor democrației noastre socialiste. Socialismul nu se poate construi decît pe baza celor mai largi forme democratice de participare a poporului. Am formulat teza construcției socialismului cu poporul și pentru popor. Aceasta înseamnă a asigura cadrul corespunzător pentru ca masele populare, întregul popor să poată participa, în mod organizat și conștient, la conducerea întregii societăți. Avem un cadru bun. Cred însă că este necesar să-l perfecționăm în continuare, să facem să crească, în toate sectoarele, răspunderea fiecărui colectiv de oameni ai muncii, a adunărilor generale, a consiliilor oamenilor muncii — ca organe colective de conducere, de sus pînă jos, ca expresie a înaltei democrații revoluționare, muncitorești.

Este necesar să acționăm, cu toată fermitatea, pentru ridicarea nivelului politic-ideologic. Presa, radioul, televiziunea, activitatea culturală generală — literatura, arta, muzica, teatrul — toate formele noastre de creație și de activitate cultural-educativă trebuie să acționeze într-o direcție unică, de ridicare continuă a nivelului ge-

neral de cultură și cunoștințe ale întregului popor. Numai un popor cu înalte cunoștințe, cu o înaltă cultură, cu înalt nivel de înțelegere a realităților, cu o concepție revoluționară materialist-dialectică despre lume și viață va putea să-și îndeplinească în bune condiții misiunea sa de a-și asigura progresul continuu, bunăstarea și fericirea și de a-și păstra permanent independența și suveranitatea ! (Aplauze puternice).

Am tras o serie de concluzii cu privire la rolul și activitatea partidului nostru. În Statutul partidului am introdus multe îmbunătățiri ; dar, din păcate, nu toate le aplicăm pină la capăt. Este necesar să înțelegem că teza veche despre rolul de avangardă nu mai corespunde noilor realități. Partidul nostru este un partid de masă, un partid care trebuie să asigure nu acționarea sau acțiunea unor elemente din rîndul clasei muncitoare, ci trebuie să fie expresia întregii clase muncitoare, a întregii națiuni, pentru ca să-și poată îndeplini rolul său în societate. Însuși partidul s-a transformat și se transformă continuu — și aceasta nu diminuînd forța și activitatea sa revoluționară, ci ridicînd, alături de el, întreaga națiune, masele largi populare. Calea spre dispariția statului, a partidului — desigur, vorbind cu totul teoretic — este aceea de a acționa nu în direcția introducerii unor forme anarhice de conducere și de viață, ci în sensul creării de forme noi de participare a maselor și poporului la întreaga activitate de conducere. Noi trebuie să facem ca partidul nostru să fie întotdeauna un partid revoluționar, al întregii națiuni, să acționeze permanent în strînsă legătură cu poporul, să servească poporul ! El trebuie să fie centrul vital care să asigure buna funcționare a tuturor sectoarelor și înnoirea gîndirii, să dea o perspectivă continuu nouă privind dezvoltarea societății noastre socialiste !

În acest spirit trebuie să facem mai mult pentru perfecționarea activității partidului nostru și, legat de aceasta, a statului, a organizațiilor de tineret, de sindicat, a tuturor organizațiilor de masă și obștești, care — toate —, sub îndrumarea politică și sub conducerea partidului, trebuie să acționeze într-o direcție unică.

M-am referit la toate acestea acum, pentru că sîntem, cum am spus, la începutul unui nou cîcinal, al primului an de realizare a hotărîrilor Congresului al XIII-lea, care a trasat tocmai asemenea obiective în fața partidului și poporului nostru. Doresc să subliniez că este necesar să ne propunem să trecem cu mai multă fermitate, într-un spirit nou, la realizarea acestor obiective și hotărîri. Dispunem de tot ce este necesar și am convingerea că întregul Comitet Central, Comitetul Politic Executiv, întregul nostru partid vor acționa în așa fel încît să asigure unirea întregului popor în îndeplinirea acestor obiective pe care le avem în fața noastră. (Aplauze puternice, îndelungate).

Stimați tovarăși,

În legătură cu situația internațională trebuie să subliniez că hotărîrile Congresului al XIII-lea își păstrează pe deplin valabilitatea în ce privește căile și direcțiile de activitate pe plan mondial.

Situația internațională, la începutul acestui an, continuă să fie încă deosebit de gravă. Este adevărat, au apărut la orizont unele raze noi, care prevestesc posibilitatea înseninării vieții internaționale ; dar norii grei ai cursei înarmărilor, ai politicii de forță și de amenințare continuă încă să aibă un rol preponderent. Chiar la începutul acestui an am asistat la noi acțiuni de forță, de amenințare cu forță, la noi manifestări ale forței — cum se întîmplă și acum în Mediterana — ceea ce demonstrează că este necesar să facem totul pentru a determina o schimbare generală a cursului vieții internaționale, de a se trece la oprirea cursei înarmărilor, în primul rînd a celor nucleare, de a se renunța cu desăvîrșire la politica de forță, de amenințare, de amestec în treburile altor state, de a se respecta neabătut, în relațiile dintre state, principiile egalității, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc.

La începutul acestui an, secretarul general al Comitetului Central al P.C.U.S. a prezentat noile propuneri ale Uniunii Sovietice privind reducerea armelor nucleare și lichidarea, pină în anul 2000, a întregului arsenal de arme nucleare. Considerăm acest program ca foarte important. Realizarea lui va avea, fără îndoială, o mare însemnătate pentru desfășurarea întregii vieți internaționale, va înlătura cea mai mare primejdie care amenință însăși existența vieții pe planeta noastră. De aceea este necesar să sprijinim cu toată fermitatea și să acționăm cu toată hotărîrea pentru realizarea acestui program.

În același timp, trebuie să intensificăm activitatea pentru dezarmarea generală, pentru reducerea și a armelor clasice, a efectivelor militare, deoarece numai pe această cale se va putea asigura o diminuare generală a încordării și a pericolului de noi războaie.

În acest spirit trebuie să acționăm și la Stockholm, și la Conferința pentru dezarmare de la Geneva, și la negocierile de la Viena, să facem totul pentru realizarea în Balcani a unei zone fără arme nucleare și fără arme chimice.

Este — sau continuă să fie — o necesitate trecerea la reducerea cheltuielilor, a bugetelor militare, ca o expresie a dorinței de a se ajunge la înfăptuirea programelor de dezarmare nucleară, de dezarmare generală, de a se crea condițiile pentru eliminarea războiului din viața omenirii.

Deci, în spiritul hotărârilor Congresului al XIII-lea, al liniei generale politice, al hotărârilor adoptate în comun de țările socialiste la Sofia în toamna anului trecut, trebuie să facem totul pentru a uni eforturile tuturor popoarelor, ale forțelor înaintate și realiste de pretutindeni, pentru că numai și numai cu participarea tuturor statelor, indiferent de mărime și de orinduire socială, prin lupta unită a tuturor popoarelor, vom putea asigura înfăptuirea programului de renunțare la armele nucleare, de dezarmare generală, de realizare a unei lumi fără arme, fără armate, fără războaie, a unei lumi a colaborării și prieteniei între toate națiunile lumii.

În acest spirit partidul și poporul nostru vor acționa cu toată fermitatea ! Sintem hotărâți să facem totul pentru ca, în anul 1986 — proclamat de Organizația Națiunilor Unite drept An al Păcii — să contribuim la realizarea de măsuri reale în direcția dezarmării și păcii !

Vom întări neabătut colaborarea cu partidele comuniste, cu partidele socialiste, democratice, cu alte partide și forțe democratice, de eliberare națională, considerind că toate acestea au un rol important în unirea popoarelor în soluționarea problemelor complexe ale vieții internaționale.

Nu uităm nici un moment situația economică grea internațională și necesitatea de a face totul pentru o soluționare globală a problemelor subdezvoltării — inclusiv a datoriilor externe ale țărilor în curs de dezvoltare —, pentru o nouă ordine economică mondială.

Vom acționa neabătut pentru soluționarea tuturor conflictelor și problemelor litigioase dintre state numai și numai prin tratative.

În acest spirit, consider că partidul, guvernul, poporul nostru au marea răspundere în fața viitorului întregii națiuni de a nu precupeți nimic pentru pace, pentru colaborare și prietenie cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orinduire socială.

În ce mă privește, atît în activitatea încredințată de partid și popor pe plan intern, cit și în activitatea internațională, voi face totul pentru a servi în cele mai bune condiții, cu toată forța și ființa mea, poporul, cauza socialismului și comunismului, a bunăstării întregii națiuni, a independenței și suveranității țării ! (Aplauze puternice, îndelungate).

Și în viitor voi acționa — ca și pînă acum — cu toată forța, în direcția dezvoltării relațiilor României cu toate țările socialiste, cu toate statele lumii, fără deosebire de orinduire socială, pentru a crește contribuția noastră la cauza păcii și colaborării internaționale ! (Aplauze puternice).

Aș dori, încă o dată, să vă mulțumesc vouă, să mulțumesc Comitetului Central, partidului, întregului nostru popor pentru manifestările de încredere și să vă asigur că voi face totul pentru a servi cauza poporului, a socialismului, comunismului și păcii ! (Aplauze puternice).

Doresc să urez tuturor membrilor Comitetului Politic Executiv, Comitetului nostru Central succese tot mai mari în întreaga activitate, ca, fiecare la locul său de muncă, să-și îndeplinească în cele mai bune condiții misiunea încredințată de partid și popor !

Urez întregului nostru partid, întregului popor succese cit mai mari în realizarea planului pe acest an — primul an al cincinalului —, în înfăptuirea hotărârilor Congresului al XIII-lea, în ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație ! (Aplauze puternice).

Vă urez tuturor multă sănătate și fericire ! Urez tuturor comuniștilor, întregului popor multă fericire, multă sănătate și împlinirea tuturor dorințelor de mai bine ! (Aplauze puternice, prelungite).

SCRISOAREA

Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.

adresată tovarăsei Elena Ceaușescu

cu prilejul aniversării zilei de naștere

Mult stimată tovarășă Elena Ceaușescu,

Cu cele mai alese sentimente de stimă, respect și prețuire, dorim ca, la aniversarea zilei dumneavoastră de naștere, să vă adresăm, din adîncul inimilor, calde felicitări și urări de ani mulți și luminoși, în deplină sănătate și fericire, alături de mult iubitul și stimatul conducător al partidului și statului nostru, ctitorul strălucit al României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Ne este tuturor deosebit de plăcut ca, folosind acest moment aniversar, să vă aducem un fierbinte omagiu și să vă exprimăm înaltă apreciere pe care, împreună cu toți comuniștii, cu întreaga națiune, o dăm îndelungatei și rodnicei dumneavoastră activități în mișcarea revoluționară, în conducerea partidului și statului, pentru binele și fericirea poporului român, pentru edificarea cu succes a socialismului și comunismului pe pămîntul scump al patriei, pentru progres social și pace în lume.

În rîndurile întregului nostru partid și popor este unanim recunoscută contribuția dumneavoastră de înaltă competență și răspundere comunistă — ca membru al Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și prim viceprim-ministru al guvernului — la elaborarea și înlăptuirea în viață a mărețelor planuri și programe de dezvoltare economico-socială a patriei, la perfecționarea organizării și conducerii societății, la progresul continuu al cercetării științifice și aplicarea largă în producție a rezultatelor acesteia, la înlăptuirea neabătută a Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Întreaga țară prețuiește în mod deosebit activitatea remarcabilă pe care o desfășurați pe tărîmul științei și tehnologiei, contribuția de mare însemnătate pe care o aduceți — ca eminent om de știință de renume mondial — la dezvoltarea și înflorirea gîndirii științifice, a învățămîntului și culturii românești, la unirea și organizarea forțelor din aceste importante sectoare de activitate în vederea asigurării progresului multilateral al patriei socialiste, a îmbogățirii vieții spirituale și lărgirii orizontului de cunoaștere și cultură al întregului popor. Valoroasa dumneavoastră operă — incununată cu înalte distincții și titluri ale unor prestigioase instituții de știință, cultură și învățămînt din diferite țări ale lumii — reprezintă, spre mîndria întregului nostru popor, o contribuție de mare însemnătate la înflorirea științei și culturii naționale și universale, un exemplu strălucit de dăruire revoluționară, de profund atașament față de cauza înfloririi României socialiste, a progresului și civilizației tuturor popoarelor.

Alegerea dumneavoastră ca președinte al Consiliului Național al Științei și Învățămîntului — într-un moment în care cercetarea științifică este chemată să aducă o importantă contribuție la progresul multilateral al societății românești — constituie recunoașterea unanimă a meritelor deosebite pe care le aveți în dezvoltarea și coor-

donarea acestor importante sectoare ale construcției socialiste din patria noastră și, totodată, o garanție că, sub conducerea și îndrumarea dumneavoastră, activitatea în aceste domenii va cunoaște un și mai mare avânt în viitor.

Slujind cu abnegație interesele țării, ale poporului român, cauza socialismului pe pământul României, dumneavoastră, mult stimată tovarășă Elena Ceaușescu, v-ați afirmat, totodată, ca promotor neobosit al celor mai nobile idealuri de înțelegere, colaborare și pace între națiuni, ca strălucit militant pentru apărarea dreptului fundamental al națiunilor, al oamenilor — la viață, la existență liberă și demnă, la independență și suveranitate, la pace.

Împreună cu întregul popor, apreciem în mod deosebit aportul dumneavoastră la promovarea politicii de pace și colaborare a partidului și statului nostru, la întărirea prieteniei și colaborării României cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare și nealinate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orinduire socială.

În actualele împrejurări internaționale, cînd pe plan mondial s-a ajuns la o încordare deosebită, cînd viața, libertatea și independența popoarelor, liniștea și pacea întregii lumi sînt tot mai grav puse în pericol, îndemnurile pe care dumneavoastră le adresați, ca om de știință, de a se face totul spre a se înlătura pericolul războiului, pentru ca știința și tehnica să fie puse exclusiv în slujba păcii și bunăstării popoarelor — și nu a războiului și distrugerii — găsesc un profund ecou în rindurile oamenilor de știință și cultură din patria noastră și din întreaga lume.

În această zi aniversară, dorim să vă asigurăm, mult stimată tovarășă Elena Ceaușescu, de hotărîrea noastră neabătută de a urma minunatul exemplu pe care îl oferiți comuniștilor și întregului popor, de a acționa cu abnegație, răspundere comunistă și spirit revoluționar pentru a înlătura obiectivele istorice stabilite de Congresul al XIII-lea, orientările și indicațiile secretarului general al partidului, pentru a asigura trecerea României într-o etapă nouă, superioară de dezvoltare, pentru afirmarea continuă a patriei noastre, liberă, suverană și independentă în rîndul națiunilor lumii.

Ne angajăm să milităm cu toate forțele pentru creșterea continuă a rolului conducător al partidului, pentru întărirea și mai puternică a unității poporului în jurul glorioșului nostru partid comunist, al secretarului său general, să facem totul pentru înfăptuirea, pe pământul patriei, a mărețelor idealuri ale socialismului și comunismului, pe care — alături de cel mai de seamă fiu al poporului român, eminent revoluționar și patriot înflăcărat, ilustră personalitate a lumii contemporane, tovarășul Nicolae Ceaușescu — le-ați slujit și le slujiți cu nemărginit devotament, cu înaltă răspundere pentru împlinirea noului destin istoric al națiunii noastre.

În aceste clipe de sărbătoare, dînd glas gîndurilor și sentimentelor întregului partid, ale comuniștilor și tuturor oamenilor muncii din România, vă dorim, din toată inima, ani mulți și fericiți, noi și noi succese în întreaga activitate pe care o desfășurați, în conducerea partidului și statului, pentru progresul și bunăstarea poporului român, pentru înflorirea continuă a patriei noastre socialiste.

Vă adresăm, din adîncul inimii, cu simțăminte de înalt respect și afecțiune tovarășească, tradiționala urare LA MULȚI ANI !

COMITETUL POLITIC EXECUTIV AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — NECESITATE OBIECTIVĂ, LEGICĂ A ISTORIEI ROMÂNEȘTI

AUGUSTIN DEAC

Aniversarea a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, prin așezarea organizației revoluționare din țara noastră pe bazele ideologiei comuniste și la nivelul statului național unitar făurit în 1918, la Congresul întregii mișcări muncitorești din mai 1921 — moment de excepțională însemnătate în istoria poporului român — constituie un fericit prilej pentru a evidenția, cu puterea argumentelor, că făurirea și afirmarea partidului comunist în viața social-politică a României reîntregite a fost un rezultat obiectiv și o cerință legică ale istoriei noastre naționale.

După cum este știut, în lupta sa multimilenară pentru apărarea ființei etnice și statale, a gliei strămoșești, pentru libertate socială, unitate și independență, pentru asigurarea dezvoltării sale nestingherite, poporul român a parcurs un drum lung și glorios, de-a lungul căruia s-a confruntat nu odată cu numeroase obstacole și în primul rînd cu politica reacționară, de forță și dictat, a marilor imperii și regate vecine. În acest cadru istoric, forțe sociale dintre cele mai înaintate, ca și personalități de seamă, situate în fruntea maselor populare, a întregului nostru popor, de-a lungul mileniilor, pe acest pămînt al Daciei străbune, și-au adus contribuții hotărîtoare la realizarea acestor deziderate fundamentale.

Este marele merit al secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a fi descifrat, la cei mai înalți parametri politici și științifici, derularea istoriei noastre românești, de a fi pus în evidență adevăratele fundamente ale apariției și dezvoltării clasei noastre muncitoare, a partidului său revoluționar, ca o expresie obiectivă a realităților și cerințelor evoluției ascendente a poporului nostru în epocile modernă și contemporană. „Istoria mișcării muncitorești, a partidului comunist — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — este legată indisolubil de dezvoltarea economică, politică, științifică și culturală a țării, de progresul forțelor de producție, de acțiunea legilor sociale obiective și a diferiților factori interni și externi care au influențat istoria României. Înțelegerea rolului pe care l-a jucat partidul în diferite etape necesită analiza aprofundată a poziției claselor

și forțelor sociale față de evenimentele cruciale ale istoriei țării, examinarea activității militanților revoluționari, a oamenilor politici în lumina intereselor și tendințelor claselor pe care le-au reprezentat¹.

De la începuturile afirmării clasei noastre muncitoare pe arena vieții social-politice a țării, partidul său revoluționar, descifrînd, în lumina ideilor socialismului științific, rolul și misiunea istorică a proletariatului, și-a elaborat un program practic, corespunzător fiecărei etape istorice, pe măsura maturizării și întăririi sale organizatorice, conform sarcinilor deosebite ale fiecărei etape. Țelurile de acțiune ale partidului revoluționar *au fost și sînt* marile țeluri sociale și naționale ale întregului nostru popor.

În întreaga sa existență, partidul clasei muncitoare, prin însăși sorgintea, natura și menirea lui, prin aplicarea creatoare a socialismului științific, s-a afirmat și a acționat ca principalul purtător al spiritului novator pe aceste meleaguri, avînd dintotdeauna un rol de prim-plan, un rol înaintemergător în lupta pentru asigurarea progresului continuu al țării, pentru profunde transformări revoluționare și construirea societății socialiste și comuniste.

Acesta este suportul trainic pe baza căruia putem aprecia drumul lung și greu străbătut de partid, în fruntea clasei muncitoare, a întregului popor, de la prima organizație politică din România, creată în secolul trecut, și pînă la transformarea partidului în forță socială conducătoare a societății socialiste de astăzi. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Niciodată în România n-a existat un alt partid politic cu o istorie atît de bogată și glorioasă care să fi luptat cu abnegație și să fi realizat atîta pentru fericirea poporului român, pentru măreția națiunii noastre. Partidul nostru s-a născut odată cu proletariatul, destinul său este strîns legat de cel al clasei muncitoare, al întregului popor român”².

Într-adevăr, preocupări pentru cristalizarea unui program revoluționar au existat în România încă din perioada începuturilor mișcării noastre muncitorești. Organizațiile socialiste care, așa cum aprecia C. Dobrogeanu-Gherea, „reprezintă tendința revoluționară a veacului, schimbarea formelor sociale burgheze în cele socialiste”³, partidul clasei muncitoare, ancorîndu-se în realitățile țării, au desprins pentru activitatea lor politică, ideologică și organizatorică obiective strategice și tactice deosebită importanță, înmănunchate în programe, precum și în declarații, manifeste, apeluri, platforme conținînd orientări programatice. Ele reflectă o activitate intensă și fructuoasă de analiză, de căutări și formulări de principii care să răspundă problemelor fundamentale cu care se confruntau exploatații de la orașe și state, întregul nostru popor și în jurul cărora s-au polarizat clasa muncitoare, masele largi de oameni ai muncii, toți cei care au asigurat desfășurarea luptelor revoluționare.

În România, procesul de pătrundere a ideilor socialismului științific își are începuturile la scurt timp după plămădirea lor, în condițiile apariției pe scena istoriei și dezvoltării proletariatului și pe măsura intensificării organizării lui de clasă. Orientîndu-se după ideile socialismului științific, mișcarea noastră socialistă, ce și-a constituit organizații în întreaga țară încă în deceniul al VII-lea al veacului trecut, s-a preocupat înde-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 335—336.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 414.

³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 381.

proape de conceperea unui program propriu, care să servească atât în acțiunea de unire pe scară națională a organizațiilor muncitorești socialiste, cât și în orientarea lor din punct de vedere strategic și tactic spre cunoașterea și înfăptuirea în practică a țelurilor revoluționare socialiste⁴.

Un moment de mare însemnătate în afirmarea clasei noastre muncitoare pe baza principiilor luptei de clasă l-a reprezentat înființarea, la 1 octombrie 1872, a Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România, care își propunea, pentru prima dată în istoria mișcării noastre muncitorești, unirea lucrătorilor din toate ramurile de producție la nivel național și lupta lor împotriva a „tot ce e rău și vătămător lucrătorilor din orice punct de vedere”⁵. Pe drept cuvânt, prin existența acestei organizații România se afla printre primele țări din lume care și-au creat, la nivel național, organizații revoluționare muncitorești.

Intrucât autoritățile au interzis activitatea acestei organizații, după cucerirea independenței depline de stat a României prin războiul național și popular din 1877—1878, amplexarea pe care a luat-o acțiunea de propagare a socialismului științific, ca și afirmarea muncitorimii în viața politică a țării, au adus pe planul dezbaterilor ideologice necesitatea ființării nemijlocite a partidului politic al clasei muncitoare. Sînt concludente, în acest sens, numeroasele documente ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră care, începînd din anii 1878—1879, evidențiază permanentele căutări ale revoluționarilor români spre definirea structurii și denumirii partidului politic al proletariatului român.

După Congresul socialist de la Iași, ținut în octombrie 1879, în viața social-politică a țării s-a afirmat partidul clasei muncitoare sub titulatura de *Partidul Muncitorilor*, *Partidul Socialist*, *Partida Socialistă* sau *Partida Muncitorilor* (termenul de *partidă* fiind luat din realitățile vieții politice românești).

Remarcînd existența organizației politice socialiste în constelația vieții social-politice românești, a *Partidei Muncitorilor*, pe care o reprezenta, gazeta „Înainte” sublinia, în editorialul-program din primul său număr, apărut la 26 octombrie 1880 : „Sîntem, în România, avangarda luptătorilor puternicei falange a Occidentului, care s-a ridicat deja de mult și face să filfie sus și mîndru drapelul roș nepătat al democrației socialiste... Vom fi, așadar, apărătorul drepturilor de om și muncitor ale proletariatului român”. La rîndul său, săptămînalul socialist „Drepturile omului” din 15 septembrie 1888, preciza, în numele Partidului muncitorilor, locul și sarcinile acestuia : „Sîntem deci un partid nou, un partid care, în sfera economică și socială, voim să facem acele reforme radicale care vor putea stîrpi sărăcia, care vor putea stîrpi cauza tuturor relelor din societate”.

Dealtfel, reflectînd însușirea, de către socialiștii români, a ideilor de bază ale socialismului științific, Nicolae Codreanu, militant de frunte al mișcării socialiste române, aprecia, încă în 1875, că „Numai revoluția socială ne va putea aduce pe noi, românii, pe drumul luminos al fericirii și bunăstării muncitorilor ; numai ea va smulge din rădăcini și va distruge în rîndurile națiunii noastre clasa exploatatoare, privilegiată”⁶.

⁴ Vezi, pe larg : *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)*, Editura politică, București, 1984.

⁵ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, Editura politică, București, 1971, p. 657.

⁶ Stelian Neagoe, *Nicolae Codreanu*, Editura politică, București, 1970, p. 21.

După unele jalonări programatice din anii 1878—1879, la începutul anului 1880 apare documentul intitulat : *Credo al socialiștilor*, elaborat în urma Congresului socialist din 1879, care a stabilit principii de activitate unitară, la scara întregii țări, în scopul dezvoltării propagandei revoluționare atât în rîndurile tineretului studios, cît și în acelea ale muncitorilor. *Credo*-ul cuprindea o platformă de revendicări economice și politice menite să asigure libertatea, egalitatea, fraternitatea și justiția între oameni și mijloacele cu caracter socialist pentru înfăptuirea lor. Între acestea, la loc de frunte se înscriau : „Sechestrarea instrumentelor mari de producțiune” și trecerea lor „în proprietatea colectivă a societăților de muncitori”⁷.

Un moment deosebit pe planul cristalizărilor programatice ale Partidului Muncitorilor l-a reprezentat publicarea, de către C. Dobrogeanu-Gherea, în 1886, a studiului *Ce vor socialiștii români*, primul program revoluționar marxist din țara noastră. Elaborarea sa a fost posibilă datorită dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste și progreselor însemnate înregistrate pe calea însușirii socialismului științific, al analizei realităților din țara noastră în lumina marxismului.

Întreaga activitate teoretică și practică desfășurată de socialiștii români în acești ani învederează o încercare susținută de a-și însuși în mod creator ideile socialismului științific, de a face din ele un instrument eficient de investigație și de înțelegere a realităților în care trăiau, un ghid al acțiunii de transformare revoluționară a societății. „Un socialist modern — se spunea în program —, care ține la socialismul științific, își deduce idealul din mișcarea omenirii, din evoluția ei, iar mijloacele de lucrare și felul lucrării din condițiile în care se află un popor”⁸. Rezultatele unei asemenea activități nu puteau fi decît binefăcătoare pentru evoluția ulterioară a luptei generale a clasei muncitoare.

Programul *Ce vor socialiștii români* al Partidului Muncitorilor definea, pentru întâia oară în literatura noastră socialistă, rolul istoric al proletariatului, de a înlătura, pe cale revoluționară, modul de producție capitalist și de a instaura societatea socialistă, eliberîndu-se pe sine și întreaga societate : „Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropierea colectivă (socializarea mijloacelor de producție — n.n.)”. Revenindu-i o misiune socială profund progresistă, determinată de întregul mers al istoriei, „lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii”⁹. În legătură cu aceasta, se formula, de asemenea, pentru prima dată în literatura socialistă română, teza potrivit căreia proletariatul, cucerind puterea, „va întrebuița dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste”¹⁰.

Orientarea marxistă a programului Partidului Muncitorilor din România a fost subliniată de Friedrich Engels însuși, care, la 4 ianuarie 1888, într-o scrisoare adresată directorului revistei „Contemporanul”, Ioan Nădejde, aprecia : „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa

⁷ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 78.

⁸ Ibidem, p. 332.

⁹ Ibidem, p. 315.

¹⁰ Ibidem, p. 317.

și din America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx¹¹.

Înființarea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, pe baza principiilor socialismului științific, a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a țării.

Programul partidului, adoptat la Congresul din 1893, reprezenta o dezvoltare a documentului programatic *Ce vor socialistii români*, o adaptare creatoare la noile cerințe și obiective socialiste, la noul stadiu de dezvoltare a realităților social-economice și politice românești, a mișcării revoluționare a proletariatului¹².

În expunerea teoretică a principiilor care stăteau la baza activității partidului se făcea o analiză a mecanismului dezvoltării societății românești, subliniindu-se adâncirea antagonismului de clasă dintre proletariat și burghezie, pe măsura dezvoltării orînduirii capitaliste. Se scotea în evidență menirea istorică a proletariatului, scopul său final — „distrugerea societății burgheze și întemeierea societății socialiste”¹³.

Afirmîndu-și credința nestrămutată în izbînda idealului socialist, în realizarea dezideratului său final — „prefacerea tuturor mijloacelor de producție, cum sînt pămîntul, fabricile, atelierele, minele etc. din proprietatea privată a unei clase în proprietatea socială a societății întregi”¹⁴ —, programul P.S.D.M.R. demonstra că, pînă la îndeplinirea lui, partidul se angaja să lupte pentru obținerea unor revendicări cu caracter general-democratic, chiar în împrejurările existenței orînduirii capitaliste, ca o condiție esențială pentru deprinderea sa cu acțiunile revoluționare, pentru continua dezvoltare a mișcării muncitorești, dar și în vederea îmbunătățirii, pe cît era posibil într-o societate bazată pe relații de exploatare, a situației materiale, a condițiilor de viață ale poporului muncitor.

Formulîndu-și propriul program, în confruntări politice și ideologice cu partidele claselor dominante, P.S.D.M.R. a demonstrat, totodată, de pe pozițiile socialismului științific, necesitatea soluționării unor probleme fundamentale care stăteau în fața poporului român — rezolvarea în mod democratic a problemei agrar-tărănești, dezvoltarea industriei, desăvîrșirea unificării statului național român, democratizarea reală a structurilor țării, promovarea unei politici externe active, care să asigure independența și suveranitatea națională.

Importante cristalizări programatice sînt cuprinse și în proiectul de program al Uniunii Socialiste din România (1908), care l-a apreciat drept „steagul în jurul căruia se vor aduna toți cei nedreptățiți și asupriți din această țară..., sîmburele care va face să se nască marea mișcare de dezrobire a muncitorimii din România”¹⁵. În domeniul politic, programul sugera ideea, cu caracter plebiscitar, a legiferării directe a poporului „prin dreptul pe care trebuie să-l aibă de a propune legi și de a confirma sau

¹¹ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 188.

¹² Ion Popescu-Puțuri, 1893 — *moment istoric în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea ei pe scena politică a României*, în „Anale de istorie”, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 25—52.

¹³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 51.

¹⁴ *Ibidem*, p. 50.

¹⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909*, Editura politică, București, 1975, p. 687—688.

respinge pe acelea votate de Cameră¹⁶, iar în domeniul agrar se preconiza, de asemenea, pentru întâia dată, „exproprierea silită a tuturor proprietăților mari”¹⁷, ceea ce reprezenta cea mai avansată concepție privind rezolvarea problemei agrar-țărănești din România. Programul mai prevedea o serie de măsuri și legiferări „îndrumătoare spre socializarea mijloacelor de producție”¹⁸.

Un însemnat pas înainte în domeniul programatic l-au constituit, apoi, documentele Congresului Partidului Social-Democrat din România din 1910. Programul adoptat de Congres a apreciat în mod just că România se afla în acea etapă de dezvoltare în care relațiile capitaliste se împlăteau cu însemnate rămășițe feudale. Reliefînd că scopul partidului muncitorilor este „desființarea exploatării muncii sub orice formă și înlocuirea ei prin socializarea mijloacelor de producție”¹⁹, programul afirma, pentru prima dată în literatura revoluționară de la noi, într-un mod explicit, că „În acest scop, Partidul social-democrat *vrea să cucerească puterea guvernamentală* (subl. ns.) ca unul din mijloacele de prefacere socială”²⁰. Aceasta denotă că revoluționarii români, față de 1893, cînd și-au pus în programul lor doar ideea recunoașterii de principiu a socializării principalelor mijloace de producție, iar activitatea lui practică punea un accent deosebit pe „propagandă și organizare”, acum, în 1910, acest program se completează judicios prin sublinierea că partidul urmărește cucerirea puterii politice. În același timp, în programul adoptat se aprecia clar că P.S.D. este „un partid revoluționar”, întrucît, spre deosebire de partidele burgheze, „a căror activitate nu trece de marginile societății actuale (capitaliste — *n.n.*)”, el „se pune în opoziție hotărîtă” cu acestea și „luptă pentru completa refacere a societății”²¹.

Semnificativ este și faptul că în raportul privind programul P.S.D. se specifica faptul că partidul clasei muncitoare se afirma ca apărător al intereselor întregii națiuni, ceea ce era, firește, un nou și mare pas înainte spre înțelegerea misiunii istorice a clasei muncitoare. „Interesul țării nu este ca temelia de la orașe și sate să se dărapene, ci este, dimpotrivă, ca poporul să fie bine situat materialicește și moralicește. Cînd cerem deci îmbunătățiri și reforme, lumină și bunăstare, noi luptăm nu numai pentru realizarea intereselor unei clase, ci luptăm pentru țara întreagă, *pentru întărirea națională*. Socialismul... se pune în apărarea intereselor profunde și fundamentale ale națiunii întregi, excluzînd dominațiunea unei clase de către alta și întemeindu-se pe o iubire largă de oameni... Noi însă nu tindem la distrugerea națiunilor, ci luptăm pentru asigurarea păcii între popoare, căci numai această pace este cheazăia progresului național. Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături trainice între popoare, în care fiecare națiune să aducă tributul propriu de cultură în contextul civilizației omenești”²².

Pe aceste temeuri, programul Partidului Social-Democrat din 1910 sublinia : „Partidul social-democrat, *național și democrat în înțelesul cel*

¹⁶ *Ibidem*, p. 688.

¹⁷ *Ibidem*, p. 690.

¹⁸ *Ibidem*, p. 694.

¹⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 11.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibidem*, p. 11—12.

²² *Ibidem*, p. 67.

mai adînc al cuvîntului, se deosebește de toate celelalte partide, care sub firma de naționale ascund interesele strîmte ale unor clase sau clii date drept ale națiunii. Chemînd la viață politică și culturală întreaga națiune și mai cu seamă clasele ei orășenești și sătești, cele mai de jos, ținute în întuner și apăsare, el se forțează a le face conștiente spre a lua ele înșile în mîni destinele României și a-i crea un loc de vrednicie și fericire în mijlocul popoarelor²³.

În 1914, cînd un nou statut al partidului muncitorilor a fost adoptat, a apărut un element calitativ deosebit de important, marcînd un pas înainte în afirmarea menirii istorice a clasei muncitoare. În articolul 1 se specifica : „Partidul social-democrat din România urmărește organizarea proletariatului român pe terenul luptei de clasă și înțelegerii internaționale a muncitorilor, *pentru cucerirea puterii politice* (subl. ns.) în vederea socializării mijloacelor de producție (fabrici, ateliere, pămînt, mijloace de transport și de schimb), adică transformarea societății capitaliste bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă, întemeiată pe munca liberă și asociată²⁴.

Era astfel sintetizat, în lumina ideilor socialismului științific, rodul îndelungatei activități teoretice și practice a socialiștilor români în contextul specific al realităților românești. Această concluzie programatică, exprimînd cu claritate poziția revoluționară, consecventă a partidului clasei muncitoare din România, era una dintre cele mai înaintate la vremea aceea din mișcarea muncitorească internațională.

Cu o asemenea înarmare ideologică, politică și organizatorică, puternic ancorat în realitățile țării, partidul revoluționar al clasei muncitoare și-a spus cuvîntul față de marile probleme care frămîntau societatea românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului al XX-lea și a preconizat soluții concrete, dintre cele mai înaintate, potrivit cu interesele și aspirațiile revoluționare și patriotice ale maselor largi populare, ale întregului nostru popor, cu necesitățile înaintării României pe calea progresului social și material și cu pregătirea condițiilor obiective ale transformării revoluționare a societății.

Subliniind așezarea României pe temeliile solide ale unei industrii proprii puternice, revoluționarii români, încă în 1872, declarau : „Industria națională este esența puternică și producătoare în averea unei țări ; este, mai presus de toate, garanția existenței sociale a individului ce și-o ia drept carieră, de la care speră o dreaptă satisfacere pentru ostenele sale ; ea face încă și respectul țării în afară prin producțiunea a tot felul de lucrări de diferite specialități²⁵. Iar organul de presă al Partidului Social-Democrat, „România muncitoare“, la rîndu-i, scria : „Socialismul nu tinde la împiedicarea dezvoltării producțiunii capitaliste, ci recunoscînd că ea este o formă de progres și o etapă necesară spre socialism, luptă pentru dezvoltarea industriei, dar luptă în același timp ca ea să nu se facă în dauna maselor de jos, ci tocmai apărînd interesele acestor mase²⁶.

Constantin Dobrogeanu-Gherea a sintetizat magistral poziția partidului politic al clasei muncitoare în susținerea cu hotărîre a industrializării țării, încheindu-și astfel monumentală sa lucrare *Neoîobăgia* : „Acolo

²³ *Ibidem*, p. 17—18.

²⁴ *Ibidem*, p. 745.

²⁵ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, p. 645.

²⁶ „România muncitoare“ din 7 februarie 1910.

unde fierb viața și lupta, acolo unde strigătul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine răscolesc măruntaiele pământului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțată spre cer anunță izbînda și victoria muncii omenești asupra naturii, unde vapoare uriașe spintecă oceanele, acolo unde în orașele gigantice se zbat și se izbesc pasiunile, se lovesc și se ciocnesc ideile, se plămădesc cultura formidabilă de azi și cea imensă de mâine, acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă dintre muncă și capital, din care trebuie să se nască o lume nouă ... acolo și numai acolo poate să fie idealul nostru și al țării. Toată frămîntarea și lupta și zbuciumul uriaș și neîncetat de acolo nu sînt durerile care vestesc apropierea morții, ci sînt frămîntările uriașe și durerile nașterii... Acolo naște viitorul !²⁷

Partidul clasei muncitoare din România, consacrînd, încă de la începutul activității sale, o parte însemnată a preocupărilor problemei agrar-țărănești, antrenării milioanelor de țărani în lupta generală a poporului român, a formulat cele mai realiste și revoluționare căi de îmbunătățire a situației generale a țărănimii române. „Datoria Partidului Social-Democrat — se sublinia în hotărîrea Congresului socialist din aprilie 1914 — este să arate interesele comune care leagă clasa țărănească de proletariat și să ducă lupta comună împotriva clasei marilor proprietari, împotriva întregului sistem agrar existent și să convingă țărănimea că numai cu ajutorul proletariatului va putea căpăta exproprierea totală a marilor proprietari”²⁸. „Trebuie să spunem țăranilor — sublinia, la 15 aprilie 1914, ziarul „România muncitoare” — că singura societate în care vor avea libertatea, egalitatea și fericirea este societatea socialistă”.

Prin poziția activă adoptată și prin soluțiile rezolvării depline a acestor probleme fundamentale, partidul revoluționar al clasei muncitoare din România s-a afirmat ca forța politică cea mai avansată, revoluționară a societății românești. În același timp, trebuie avut în vedere și faptul că revoluționarii români, aplicînd creator ideile socialismului științific, pe care nicicînd nu le-au considerat drept o dogmă, ci numai ca o metodă de analiză, și-au adus o contribuție activă în congrese și conferințe internaționale, la rezolvarea problemelor majore cu care se confrunta mișcarea muncitorească internațională, contribuție apreciată în epocă de numeroase partide și de reprezentanți ai acestei mișcări.

De fapt, în concepția revoluționarilor români era clară ideea că pînă nu se înlăptuiesc dezideratele fundamentale ale poporului nostru — reforma agrară, acordarea dreptului de vot universal, desăvîrșirea statului național unitar și altele, ei, socialiștii, nu au nici cîmp propice pentru trecerea la cucerirea puterii politice în stat. Ei voiau deci să se înlăptuiască socialismul pe toată întinderea vechii Dacii, ca în noua societate socialistă să se regăsească toți românii. Numai așa se poate explica contribuția istorică a clasei muncitoare, a întregului popor la înlăptuirea Marii Uniri din 1918²⁹.

Recunoașterea rolului și importanței clasei muncitoare și a militanților ei de frunte în înlăptuirea unirii Transilvaniei cu România s-a concretizat în paritatea numărului reprezentanților clasei muncitoare, ai

²⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 4, Editura politică, București, 1977, p. 368—369.

²⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 761—762.

²⁹ Vezi, pe larg : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 586—634.

Partidului Social-Democrat cu cel al reprezentanților burgheziei române în organul central de conducere a luptei de eliberare națională și de unire a Transilvaniei cu țara — în Consiliul Național Român Central. Între cei 1 228 deputați din Marea Adunare Națională cu caracter plebiscitar de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, s-au aflat 150 de deputați socialiști. Peste 10 000 de muncitori au fost prezenți pe Cîmpul lui Horea, aprobînd cu entuziasm unirea cu România a Transilvaniei, precum și desemnarea a 30 de deputați socialiști în Marele Sfat Național și a doi miniștri socialiști în Consiliul Dirigent.

Istoria demonstrează că formarea statului național unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întîmplător, de conjunctură, al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor și că tratatele de pace de după primul război mondial n-au făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta maselor populare. Unirea Transilvaniei cu România a constituit înfăptuirea firească a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, a visului pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, împlinirea unei necesități obiective a însăși dezvoltării istorice.

Unirea Transilvaniei cu România — operă a întregului popor român — constituie o piatră de temelie în istoria patriei noastre. Ea a creat cadrul statal favorabil dezvoltării României moderne, cu o înriurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării noastre. Populația românească din Transilvania, ca și cea din celelalte provincii istorice unite cu Țara, s-a eliberat pentru totdeauna de sub stăpînirea habsburgică, de sub asuprirea națională. Unit în cadrul aceleiași stat național, poporul român, cu toate că se menținea orînduirea burgheză, a putut apoi să dea noi impulsuri dezvoltării social-economice, să asigure acumularea premiselor necesare pentru ridicarea țării pe noi trepte de progres.

Unitatea statală, rod al luptei revoluționare a maselor populare de la orașe și sate și a cărturarilor patrioți de pe întreg teritoriul țării, a corespuns necesităților istorice ale dezvoltării poporului român, a constituit un moment de mare însemnătate în procesul de afirmare a națiunii și a statului român.

Înmănuncherea energiilor și a capacităților creatoare ale poporului nostru, unificarea pe scară națională a mișcării muncitorești și revoluționare, ca și a tuturor forțelor politice înaintate ale patriei, au creat condiții mai favorabile de desfășurare a luptei de clasă a proletariatului și a țărănimii pentru eliberare socială, pentru activitatea tuturor forțelor progresiste ale societății.

Marile perspective pentru dezvoltarea României, deschise de realizarea unității statale, nu au putut fi fructificate pe deplin tocmai datorită persistenței regimului bazat pe exploatare și asuprire, a consolidării pozițiilor economice și politice ale claselor exploatare, precum și a amestecului marilor puteri și a finanței acestora în viața economică și politică a României reîntregite.

Clasele exploatare au folosit Unirea din 1918 pentru consolidarea pozițiilor lor economice și politice, pentru intensificarea exploatării și asupririi celor ce muncesc ; totodată, România a continuat să rămînă dependentă, în bună măsură, față de marile puteri antantiste.

În această nouă etapă a dezvoltării României, o seamă de partide politice burgheze care, pentru a atrage de partea lor corpul electoral, și-au luat titulături care mai de care mai „democratice“, „naționale“ și „progresiste“, urmăreau, în esență, menținerea regimului burghez, întărirea propriilor poziții economice și politice. Departe de a preconiza satisfacerea

pe deplin a revendicărilor fundamentale ale proletariatului și ale maselor populare, sau amorsarea unui curent cu adevărat democratic în evoluția țării, clasele dominante au promovat o politică de îngădire a libertăților cetățenești și a cuceririlor obținute prin grele lupte sociale.

Declarația de la Alba Iulia, pe lângă hotărîrea istorică de a decreta Unirea Transilvaniei cu Țara, a mai prevăzut rînduiei social-economice și politice mai drepte, prin înfăptuirea unor adînci reforme cu caracter burghezo-democratic, printre care reforma agrară, statornicirea unui regim politic larg democratic, la baza căruia să stea votul universal, egal, direct și secret, libertatea de organizare și întrunire, egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii țării reîntregite, legislație muncitorească menită să ducă la ameliorarea condițiilor de muncă și de viață ale maselor muncitoare de la orașe și sate etc.

Sub presiunea luptei celor ce muncesc, în frunte cu organizațiile muncitorești, o parte din aceste prevederi programatice, care fuseseră înscrise în toate programele mișcării muncitorești și socialiste de la începuturile ei în România, au fost transpuse în practică, este adevărat, într-un cadru limitat, datorită tocmai concepțiilor limitate ale claselor dominante.

Astfel, prin modul burghez de rezolvare a problemei țărănești, reforma agrară din România din 1921, deși mult mai radicală decît cea din 1864 și una dintre cele mai adînci dintre toate cîte s-au legiferat în acea perioadă în Europa, n-a înlăturat marea proprietate moșierească și nici unele rămășițe feudale din agricultura românească, contribuind, totodată, într-o mică măsură doar, la îmbunătățirea reală a situației țărănești. Reforma electorală din 1919, prin care se dădea dreptul de vot tuturor bărbaților care împliniseră 21 de ani, a lărgit considerabil electoratul român, dar ea nu a dat un conținut cu adevărat democratic vieții politice a țării, excluzînd femeile și armata de la exercitarea dreptului de vot.

Și în alte importante domenii ale vieții economice, sociale, politice și culturale a țării reîntregite progresele înregistrate după 1918 nu satisfăceau pe deplin dezideratele poporului român.

Pentru a reda o imagine realistă a ceea ce mai trebuia înfăptuit în România reîntregită, vom schița unele din punctele programatice ale organizațiilor politice muncitorești în principalele domenii ale evoluției țării. Pe lângă deficiențele enumerate mai sus, în problema reformelor agrară și electorală muncitorimea cerea libertatea întrunirilor, recunoașterea dreptului de asociere, respectarea libertăților individuale, fixarea salariilor, orelor și condițiilor de muncă de către comisii compuse din delegați ai sindicatelor muncitorești, ai comunelor și ai statului, asigurări sociale muncitorești, o mai bună existență socială pentru alte categorii de oameni ai muncii, impozit progresiv pe venituri și avere, despărțirea bisericii de stat, egalitatea în drepturi în toate domeniile între femei și bărbați. În domeniul ridicării cultural-profesionale ale maselor, reprezentanții muncitorimii cereau obligativitatea și gratuitatea învățămîntului de toate gradele pînă la 18 ani, interzicerea muncii copiilor etc.³⁰

Dacă la toate acestea adăugăm și perspectiva luminoasă pe care revoluționarii români o reclamau prin proclamarea solemnă a necesității desființării proprietății private asupra mijloacelor de producție și transformării lor în proprietate comună, prin instaurarea puterii politice muncitorești și țărănești, ca și poziția înaintată în problemele de politică

24 ³⁰ Vezi, pe larg : *Crearea Partidului Comunist Român (mai 1921)*, Editura științifică, București, 1971, p. 173—184.

externă, în care cereau stabilirea de raporturi prietenești cu toate statele și în primul rînd cu toți vecinii, inclusiv cu Rusia Sovietică, desființarea imixtiunilor marilor monopoluri în economia și în politica românească, vedem că după înfăptuirea statului național unitar român în 1918 țara reîntregită se afla în fața unor complexe probleme economice, sociale, politice, naționale, înțelegem și mai clar locul și rolul proletariatului român, căruia îi revenea misiunea istorică de a fi luptătorul consecvent pentru înfăptuirea tuturor acestor probleme menite să răstoarne regimul politic bazat pe exploatare și nedreptate, să deschidă poporului român perspectiva construirii unei societăți lipsite de exploatare și asuprire, a societății socialiste.

Analizînd situația din interiorul țării, cînd, după făurirea statului național unitar român, se accentuase contradicția fundamentală a societății românești — cea dintre muncă și capital — și ținînd seama de experiența mișcării revoluționare internaționale, conducătorii mișcării noastre muncitorești erau conștienți de noua etapă de dezvoltare în care intrase lupta proletariatului din România nouă, de necesitatea afirmării pe plan social-politic a unui partid politic revoluționar, capabil să înfrunte clasele dominante care-și întăreau pozițiile, să organizeze masele muncitoare de la orașe și sate, pe toți cei interesați în schimbarea orînduirii burgheze și să conducă lupta decisivă cu societatea capitalistă.

Văzîndu-și scopurile atinse și pozițiile consolidate, burghezia din România întregită a trecut chiar la măsuri represive împotriva mișcării revoluționare a muncitorilor și țăranilor. De aceea, proletariatul român era conștient că acestei ofensive trebuie să i se opună forța unită și organizată a celor exploatați și asupriți, indiferent de naționalitate. Or, este știut că în timpul războiului mondial activitatea organizațiilor socialiste și profesionale fiind interzisă de ambele părți ale Carpaților, muncitorii, după desăvîrșirea unificării statale, doar în puține localități aveau refăcute aceste organizații. În România reîntregită, pe lângă Partidul socialist din Vechiul Regat își desfășurau activitatea, în provinciile istorice reunite, o seamă de organizații politice, sindicale și de tineret fără însă ca ele să fie centralizate, fără o structură organizatorică unitară și, totdată, fără un program de acțiune bine definit pentru etapa nouă în care intrase mișcarea muncitorească din România.

De aceea, pentru clasa muncitoare, care trebuia să se afirme în viața social-politică a țării, să-și poată impune punctul de vedere, era necesar să desfășoare un amplu și complex proces de unificare și centralizare la nivel național a tuturor organizațiilor revoluționare, — politice, sindicale și de tineret —, existente în țară, să creeze un singur partid politic muncitoresc. Dacă privim retrospectiv situația mișcării muncitorești din cadrul de atunci al țării, constatăm că de la Asociația generală a tuturor lucrătorilor din România din 1872, la Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România din 1893 și la Partidul Socialist din anul 1918, mișcarea noastră muncitorească, din România veche, a avut un *unic* și *unitar* partid politic. Apărea firesc și necesar ca, după reîntregirea țării, să se treacă neîntîrziat la realizarea unificării și centralizării tuturor organizațiilor muncitorești din provinciile istorice la nivel național.

La unificarea mai rapidă a tuturor organizațiilor muncitorești de pe cuprinsul întregii țări a contribuit și acea trăsătură constantă, existentă încă de la apariția clasei noastre muncitoare, a permanentelor contacte ale muncitorilor din toate provinciile istorice românești. Încă în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „se inten-

sifică legăturile dintre socialiștii români de pe ambele versante ale Carpaților, se creează legături tot mai strânse între proletariatul din Muntenia, Moldova și Transilvania³¹.

Trebuia, așadar, creat un partid muncitoresc centralizat, pe măsura vremurilor, un partid care, într-adevăr, să corespundă noilor cerințe, de a fi organizatorul, conducătorul consecvent, mobilizatorul maselor exploatate, a întregului popor, care să unească în organizațiile sale, pe lângă muncitorii români și pe cei aparținând naționalităților conlocuitoare, pentru ca astfel clasa muncitoare, unită la scară națională, să se poată ridica la luptă hotărâtă și eficientă împotriva claselor dominante, bine organizate și acestea.

În noua etapă istorică, trăsătura caracteristică a fost înțelegerea de către cei mai buni reprezentanți ai proletariatului a importanței centralizării tuturor organizațiilor politice ale clasei muncitoare de pe întreg cuprinsul țării într-un singur partid revoluționar și înarmarea lui cu un program de acțiune corespunzător, pentru a transforma din temelii societatea românească și a o așeza pe baze noi, socialiste, care să asigure poporului român progresul și civilizația.

Orientarea aceasta era expresia cotiturii istorice pe care a făcut-o clasa muncitoare din România printr-un amplu și îndelungat proces de maturizare politică și ideologică. Acest proces de transformări calitative parcurs de mișcarea muncitorească de la noi s-a desfășurat în condițiile ascutirii fără precedent a contradicțiilor sociale în anii 1918—1921. În acel climat al avântului revoluționar, voința proletariatului și a maselor de oameni ai muncii de a cuceri pe cale revoluționară dezideratele lor vitale și de a imprima o orientare nouă dezvoltării social-economice a României s-a afirmat cu o forță impresionantă. Procesul de clarificare politică și ideologică, desfășurat pe fundalul unor ample și viguroase acțiuni de masă, a cuprins întreaga mișcare muncitorească din România. S-a simțit nevoia unei largi și profunde dezbateri teoretice tocmai pentru că se punea problema forjării unui partid revoluționar la scara României reîntregite, capabil să organizeze și să conducă acțiunea de răsturnare revoluționară a claselor exploatatoare de la putere, să fie exponentul întregului popor, al națiunii române³².

Dezbaterile teoretice au fost legate nemijlocit de practica revoluționară, care a cuprins majoritatea membrilor organizațiilor socialiste și sub presiunea torentului tot mai puternic al ridicării revoluționare a maselor la luptă împotriva orînduirii capitaliste.

Salutînd înfăptuirea unității statale a poporului român, organul oficial al Partidului socialist — „Socialismul“ —, în articolul intitulat semnificativ *Unirea*, după ce aprecia uriașa însemnătate a Unirii, se adresa muncitorimii din provinciile istorice unite cu țara : „De astăzi noi trimitem salutul nostru muncitorimii organizate din noul stat român de peste munți, chemînd-o la *întregirea partidului socialist din România mare*. În fața puterii burgheziei române, întărită prin unirea înfăptuită, *se impune întă-*

³¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 262.

³² Vezi : Ion Popescu-Puțuri, *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, în „Anale de istorie“, anul XXVI, nr. 5/1980, p. 3—22.

*rirea și unirea mișcării socialiste. Ținta noastră este de a forma un singur partid socialist*³³ (subl. ns.).

Motivînd participarea lor la realizarea actului de unire a Transilvaniei cu Țara, socialiștii transilvăneni declarau, a doua zi după mărețul eveniment : „Și noi, care am luptat pînă acum și am jertfit muncă fără preget pentru dezrobirea atît națională cît și socială a neamului românesc, nu ne putem uita de trecut și nu ne putem împotrivi atunci cînd e vorba de realizarea dezrobirii naționale. Dar am făcut-o aceasta și pentru ca mai tîrziu, atît mai ușor, să putem lupta pentru nimicirea oricărei stăpîniri de clasă și pentru înfăptuirea societății socialiste”³⁴ (subl. ns.). „La Alba Iulia s-a asigurat viitorul muncitorimii românești”, exclama socialistul Emil Isac în articolul *Alba Iulia socialiștilor români*³⁵.

Și socialiștii ieșeni, recunoscînd rolul Bucureștiului ca „cel mai puternic centru proletar al țării”, considerau : „Este, deci, de o imperioasă necesitate să se convoace de urgență un congres al tuturor organizațiilor socialiste și sindicale din toate provinciile românești, în care să se discute și să se hotărască pentru viitor organizarea, propaganda, tactica și programul Partidului socialist și al Uniunii sindicale din România. Această propunere o facem tovarășilor din București, care se află în cel mai puternic centru proletar al țării. În măsură de a cunoaște mai bine spiritul proletarian, ei ne vor putea arăta puterile de care dispune clasa pe care se reazimă toată teoria și practica noastră și căile ce avea de urmat spre a ajunge mai grabnic și fără piedică spre limanul către care toți tindem”³⁶.

În procesul de centralizare a organizațiilor muncitorești de pe întreg teritoriul patriei reîntregite un rol de seamă și l-au asumat conducerea Partidului socialist din vechea Românie, Comisia generală a sindicatelor, precum și Secțiunea din București a Partidului socialist. „Partidul Socialist din România — se sublinia în *Declarația* sa din februarie 1919 — pune toată nădejdea în noile forțe proletare, călite în lupta de secole în contra unei duble apăsări, pentru înlăturarea acestui regim nefast și crearea unor noi condițiuni de viață, bazate pe toate drepturile și libertățile ce noile situațiuni mondiale le impun. În acest scop, Partidul Socialist din România face apel la toate forțele proletare și socialiste din Basarabia, Bucovina și Transilvania pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă. România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine”³⁷. La rîndul lor, socialiștii transilvăneni își exprimau aceeași convingere : „Chemarea aceasta la unire va afla cel mai viu răsunset în inimile muncitorilor români și sîntem siguri că, în cel mai scurt timp, unirea tuturor partidelor socialiste din România veche, Basarabia, Bucovina și Transilvania va deveni un fapt împlinit. Prin aceasta, lupta noastră contra reacțiunii se va întîți iar proletariatul organizat și conștient va deveni unul dintre factorii cei mai de însemnătate ai țării ; vom lupta atunci cu toți spre a transforma țara românească într-o țară

³³ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. III (1917—1921), partea I (1917—1919), Editura politică, București, 1971, p. 272.

³⁴ „Adevărul” din 2/15 decembrie 1918.

³⁵ „Adevărul” din 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919.

³⁶ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. III (1917—1921), partea I (1917—1919), p. 167.

³⁷ „Socialismul” din 17 februarie/2 martie 1919.

cu libertățile cele mai largi, bazată pe cea mai largă democrație”³⁸. Nu este întimplător nici faptul că, deși era cunoscută poziția revoluționară, comunistă a Secțiunii din București a Partidului socialist, totuși, în *Darea de seamă morală și materială pe anul 1919*, de exemplu, deși se menționa că între principalele sarcini ale acestei Secțiuni este orientarea spre Internaționala a III-a, „fiind convinsă că singura internațională care întrunește toate aspirațiile proletariatului și către care trebuie să ne îndreptăm este Internaționala a III-a”, totuși, adăuga un lucru deosebit de semnificativ, nerelevat încă suficient pînă acum în istoriografia noastră, și anume: „Înainte de afiliere, Comitetul Executiv s-a pronunțat că trebuie întii făcută unificarea mișcării muncitorești din întreaga țară, ca astfel cu forțe întregite și chiar înzecite să intrăm în noua Internațională”³⁹. Mai departe se arăta că: „Pentru realizarea acestei unificări este nevoie de un congres general, la care să participe și delegați de ai muncitorilor din regiunile noi alipite României”⁴⁰.

Într-adevăr, încă de la sfîrșitul anului 1918, în întreaga țară se desfășura un vast proces de reorganizare a mișcării muncitorești, de constituire a unor noi organizații politice și sindicale, de consolidare și lărgire a celor existente. Era o acțiune fără precedent în istoria mișcării muncitorești din România, o adevărată explozie organizatorică. Acest proces intens de organizare a mișcării revoluționare se desfășura pe fondul unor mari bătălii de clasă, purtate de masele muncitoare pentru o viață mai bună și pentru afirmarea plenară a proletariatului în viața social-politică a vremii.

Conducerea mișcării revoluționare, cu sediul în capitala României reîntregite, orașul București, concepea, încă de pe atunci, posibilitatea realizării unificării organizațiilor muncitorești din întreaga țară prin centralizarea mai întii a organizațiilor muncitorești din fiecare provincie istorică, după care urma convocarea unui congres socialist general, pe întreaga țară, care să hotărască nu numai unificarea și centralizarea mișcării revoluționare, ci să o înarmeze cu un program de acțiune adecvat noilor condiții istorice ale țării.

Încă de la 8/21 decembrie 1918, Comitetul Executiv al Partidului socialist și Comisia Generală a Sindicatelor din Vechiul Regat în *Anunțul* lor către organizațiile din țară, aduceau la cunoștință că „Toate secțiunile Partidului socialist, precum și organizațiile sindicale din România, sînt chemate a lua parte la Congresul comun (de partid și sindical — n.n.) care se va ține la București”⁴¹. În *Anunț* se mai spunea: „Toate secțiunile și sindicatele din țară sînt invitate a trimite, în cel mai scurt timp posibil, rapoartele de activitate, căutînd, în același timp, să pună în discuție, la ședința membrilor, punctele din ordinea de zi”.

Vestea convocării congresului socialist la București a produs o mare bucurie în rîndurile muncitorilor din toate provinciile românești. Ziarul „Adevărul” aprecia: „Cu nerăbdare așteptăm ca să ni se dea puțința să luptăm și să lucrăm cu dinșii împreună într-un mare partid... și într-o mișcare unitară din întreaga Românie, pentru dezrobirea și fericirea clasei

³⁸ „Adevărul” din 24 februarie/9 martie 1919.

³⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 282—283.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 283.

⁴¹ „Socialismul” din 9/22 decembrie 1918.

*muncitoare și pentru înfăptuirea idealului nostru cel mare și sfânt : lumea nouă și socialistă*⁴². (subl. ns.).

Ample acțiuni pentru strângerea legăturilor dintre organizațiile muncitorești din întreaga țară au fost întreprinse și de către socialiștii ieșeni. „Ținînd seama de noile condiții politice din Bucovina, Ardeal și Basarabia — se menționa într-un raport din 27 aprilie 1919 al Comitetului regional asupra activității socialiste și sindicale din Moldova —, am căutat să ne punem în legătură cu tovarășii conducători socialiști din aceste teritorii, pentru a pregăti unitatea sufletească și propagandistică cu aceștia și azi ne bucurăm a putea constata că aceste legături vor rămîne trainice, spre folosul și izbînda finală a proletariatului din noua Romînie“. În același document se menționa reluarea legăturilor cu socialiștii din București : „Îndată ce schimbarea împrejurărilor a permis comunicarea cu teritoriul fost ocupat, Comitetul regional s-a pus în legătură, în scris și printr-un delegat, cu centrul (din București — n.n.) și a insistat pentru convocarea unui congres general, care să stabilească noile condiții de luptă, potrivit noilor împrejurări survenite atît în afară, cît și înlăuntrul țării”⁴³.

Comitetul Executiv al Partidului socialist din Vechea Romînie, avînd constant ca preocupare majoră centralizarea organizațiilor revoluționare de pe întreg teritoriul țării și transformarea, la nivel național, a partidului socialist într-un partid revoluționar, comunist, prin afilierea la Internaționala a III-a, a elaborat, în decembrie 1918, o *Declarație de principii*,⁴⁴ de fapt un *Proiect de program al Partidului Socialist din Romînia*, care să constituie baza principală de dezbattere ideologică, nu numai pentru mișcarea muncitorească din Vechiul Regat, ci pentru toate organizațiile muncitorești din Romînia reîntregită, considerînd că astfel se creează premisele pentru centralizarea întregii noastre mișcări socialiste.

Elementul calitativ nou al acestui proiect de program, în comparație cu toate programele partidului clasei muncitoare de pînă atunci, îl constituia exprimarea cu claritate și hotărîre, pentru prima dată într-un document programatic al mișcării muncitorești din țara noastră, a *necesității cuceririi prin orice mijloace a puterii politice și economice din mîinile burgheziei romîne și întronarea dictaturii proletariatului în vederea realizării idealului comunist*.

Declarația de principii a fost însușită de Comitetul Executiv al Partidului socialist și primită favorabil în primul rînd de secțiunile din București și apoi și de alte secțiuni din țară. Publicarea ei a avut un larg ecou în rîndurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor din țara reîntregită, ea corespunzînd, în același timp, celor mai înaintate concepții din mișcarea muncitorească internațională. Apreciînd partidul clasei muncitoare după acest nou proiect de program, el putea fi deja denumit, fără nici o rețineră, partid comunist. Revoluționarii din conducerea Partidului socialist și-au dat însă pe deplin seama că noul program comunist trebuia dezbătut și susținut de către toate secțiunile socialiste din țară și adoptat într-un congres general, care să reunească, într-un singur și viguros partid, toate organizațiile politice muncitorești din Romînia reîntregită.

În această direcție, proiectul de program al Partidului Socialist din Romînia a constituit o bază principală de dezbattere ideologică, care s-a desfășurat în întreaga mișcare muncitorească din Romînia nouă, pregă-

⁴² „Adevărul“ din 6/19 ianuarie 1919.

⁴³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din Romînia. 1916—1921.* p. 188.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 123—128.

tindu-se, astfel, toate premisele pentru afirmarea partidului ca un tot unic și unitar, pe temeliile României reîntregite, la marele Congres unificator din mai 1921.

Avînd o astfel de tradiție revoluționară, nu este întîmplător că, la constituirea Internaționalei Comuniste, partidul clasei muncitoare din România, Partidul socialist, a fost desemnat de V. I. Lenin ca membru fondator, punindu-și, în martie 1919, prin reprezentantul său, dr. Cristian Racovski, semnătura pe actul ei de înființare. Demn de remarcat este și faptul că prevederile privind problemele de doctrină revoluționară din proiectul noului program din decembrie 1918 al Partidului Socialist din România erau identice cu cele care se vor formula în documentele Internaționalei Comuniste.

O caracteristică a acelor ani a fost faptul că nici un partid muncitoresc nu se putea declara comunist dacă nu se afilia la noua Internațională a III-a și nu era recunoscut ca atare de către conducerea acesteia. Ținînd seama tocmai de orientarea revoluționară a Partidului Socialist din România, pe bună dreptate, într-un articol publicat în decembrie 1920, se sublinia că „Noi (socialiștii din Vechiul Regat — *n.n.*) am fi putut mai demult să aderăm la Internaționala a III-a, dar am socotit necesar să intrăm în prealabil în legătură cu partidele din Transilvania și Bucovina pentru a intra în Internaționala a III-a ca un partid unit pe întreaga Românie“.

De aceea în perioada anilor 1919—1921 s-a desfășurat, în toate organizațiile socialiste de pe teritoriul României reîntregite, un proces caracteristic de la începuturile mișcării noastre muncitorești, acela al dezbatărilor deschise, al lămuririlor, al convingerilor privind etapa nouă în care intrase țara și mișcarea muncitorească după 1918 și de adoptare a unui program comunist și a unei tactici unitare, corespunzătoare acestei noi etape.

Forumul suprem, care urma să consfințească unificarea organizatorică a mișcării socialiste de pe întregul teritoriu al României reîntregite, să sancționeze noul program comunist, statutul partidului unificat și să procedeze la alegerea unei conduceri unitare, urma să fie marele Congres din mai 1921. „Și să nu se piardă din vedere — se sublinia în articolul *Claritate și unitate*, publicat în „Socialismul“ din 23 martie 1920 —, că Congresul are să discute nu numai importanta chestiune a Internaționalei, dînsul va discuta și o altă chestiune poate tot atît de importantă, aceea a *unirii definitive a tuturor organizațiilor socialiste din România Mare*“. La întrebarea : „Ce înseamnă unirea definitivă a tuturor organizațiilor socialiste?“ articolul răspundea : „*Aceasta înseamnă recunoașterea unuia și aceluiași program și a uneia și aceleiași tactici*“ pentru toate organizațiile din țară.

A fost o activitate titanică, desfășurată de cei mai buni fii ai clasei muncitoare, conștienți de necesitatea afirmării pe plan social-politic a unui partid politic revoluționar, capabil să înfrunte clasele dominante care își întăriseră pozițiile și să organizeze masele muncitoare în vederea luptei decisive cu societatea capitalistă. Dacă în decembrie 1918, în România, clasa muncitoare avea mai multe organizații politice și sindicale pe provincii istorice, fiecare cu conducerea lui, cu programul său de acțiune, la marele Congres unificator din mai 1921 proletariatul român se prezenta cu reprezentanți aleși din toate provinciile istorice și de toate naționalitățile, împuterniciți cu mandat de a făuri un unic și puternic partid comunist, la scara întregii țări, care să aibă la bază un program nou de

acțiune, corespunzător epocii noi. De aceea organul teoretic central al C.C. al P.C.R., „Lupta de clasă“, în articolul aniversativ intitulat *10 ani de luptă a P.C.R.*, publicat în august 1931, subliniind importanța istorică a făuririi Partidului Comunist Român la Congresul din mai 1921 remarcă : „Prin această hotărîre, din Partidul socialist al Vechiului Regat și partidele regionale... a luat naștere partidul unitar de clasă al proletariatului din toate ținuturile României Mari : Partidul Comunist din România“.

Asimilarea ideilor comuniste de către majoritatea covârșitoare a membrilor Partidului Socialist, ceea ce, în acel moment, însemna recunoașterea necesității luptei nemijlocite pentru putere, pentru instaurarea dictaturii proletariatului, pentru îndeplinirea misiunii istorice a clasei muncitoare — rezultat al unui proces intens de maturizare politică și ideologică —, n-a însemnat însă renunțarea la experiența istorică a partidului clasei muncitoare, care a avut timp de decenii o activitate glorioasă, care a împletit magistral activitatea sa social-politică cu promovarea intereselor întregului popor, a problemelor sale fundamentale. Tocmai de aceea, în România, partidul comunist s-a constituit nu prin sciziunea organizațiilor muncitorești, prin crearea unui astfel de partid în afara țării, cum s-a încercat de către unii cu multă insistență, ci partidul existent al clasei muncitoare, printr-o profundă analiză a sarcinilor noi care stăteau în fața proletariatului, prin angajarea fermă a organizațiilor politice muncitorești, avînd sprijinul total și al organizațiilor sindicale din întreaga țară, la Congresul istoric din mai 1921 s-a așezat organizatoric pe temeliile țării reîntregite în 1918, adoptînd, totodată, noul program comunist.

Partidul revoluționar al clasei noastre muncitoare a avut, și după anul 1921, mai multe denumiri, reflectînd etapele prin care a trecut. Dacă în mai 1921 el se intitula *Partidul Socialist-Comunist din România*, secție a Internaționalei Comuniste, în 1922 se denumea *Partidul Comunist din România*, secție a Internaționalei Comuniste, în 1945 se intitula *Partidul Comunist Român*, în 1948 *Partidul Muncitoresc Român*, iar din 1965 din nou *Partidul Comunist Român*. Evidențiind hotărîrea unanimă a Congresului al IX-lea din iunie 1965 de a schimba denumirea partidului în Partidul Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia că aceasta „reflectă dezvoltarea istorică a partidului nostru“, că ea corespunde „actualei etape în care se află țara noastră, scopului final al partidului — construirea societății comuniste“⁴⁵.

Dacă pînă în mai 1921 partidul clasei muncitoare își pusese ca sarcină răspîndirea idealurilor revoluționare, organizarea muncitorimii și pregătirea ei pentru lupta cea mare, perioadă obiectiv necesară pentru desfășurarea acestor procese, după această dată Partidul Comunist Român, partidul acțiunii revoluționare nemijlocite, avea să lupte fără răgaz, cu tenacitate și eroism, pentru împlinirea misiunii istorice a proletariatului român, aceea a răsturnării de la putere a regimului politic burghez și împlinirii aspirațiilor vitale ale națiunii noastre : construirea unei societăți noi pe pămîntul României, a patriei române demne, prospere, libere și independente.

⁴⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 69—70.

COORDONATE ALE PROCESULUI DE FĂURIRE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

GHEORGHE UNC

La sfârșitul primului război mondial și în primii ani postbelici, istoria a înscris profunde mutații în configurația geografică, politică și socială a lumii. Aceste schimbări au dat un nou impuls dezvoltării forțelor de producție pe plan internațional, vieții economice, științei și culturii. Drept urmare, s-au „produs puternice schimbări în structura societății, în raportul forțelor sociale, a început să se afirme cu tot mai multă vigoare proletariatul — clasa cea mai revoluționară a societății —, s-a produs o amplă radicalizare a maselor largi populare”¹.

Experiența marilor bătălii cu conținut social și național desfășurate în toate țările din Europa și din alte continente la sfârșitul primei conflagrații mondiale și în primii ani postbelici a demonstrat clasei muncitoare necesitatea reorganizării partidelor muncitorești, astfel încât să-și poată asuma răspunderea conducerii luptei revoluționare în vederea îndeplinirii misiunii lor istorice. În toate partidele socialiste s-a produs o amplă efervescentă politico-ideologică, concretizată prin afirmarea spiritului nou, revoluționar, care a dus la făurirea de partide comuniste. Acest proces nu s-a desfășurat uniform; el prezintă o suită de particularități generate de condițiile concrete în care se dezvoltă mișcarea muncitorească în fiecare țară, de tradițiile ei de luptă. În unele țări, partidele comuniste s-au constituit ca urmare a desprinderii unei minorități mai mult sau mai puțin numeroase din vechile partide socialiste sau social-democrate, în altele s-au făcut prin hotărîrea majorității covârșitoare a socialiștilor de transformare a partidelor muncitorești existente în partide comuniste. În țări unde nu existaseră pînă atunci partide socialiste sau social-democrate s-au înființat, de la început, partide comuniste.

În ceea ce privește România — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, „putem spune, cu deplin temei, că adevăratele începuturi ale Partidu-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 38—39.

lui Comunist Român — care continuă cele mai înalte tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile împlintate adânc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă², creat în anul 1893. Perioada scursă de atunci, de la făurirea partidului muncitorimii române și pînă la Marele Congres al partidului din mai 1921, reprezintă o continuitate mereu ascendentă în afirmarea mișcării noastre muncitorești pe arena vieții social-politice a țării, a adaptării programului și liniei sale politice la realitățile concrete din fiecare etapă de dezvoltare a societății românești.

Pe linia acestei continuități neabătute se remarcă faptul că, în pofida denumirilor adoptate de partidul clasei muncitoare pe parcursul evoluției sale — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893), Uniunea Socialistă din România (1907), Partidul Social-Democrat din România (1910), Partidul Socialist din România (1918) —, el a acționat la scară națională, ca unica formațiune politică a proletariatului român. Această trăsătură se cuvine relevată cu atît mai mult, cu cît se știe că în unele țări existau mai multe partide muncitorești sau grupări disidente, care măcinau coeziunea mișcării respective, divizînd forțele proletariatului atît pe plan politic, cît și profesional.

O altă caracteristică a partidului clasei muncitoare din România pînă în anul 1918 o reprezintă legăturile frățești statornicite, încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, între Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România și mișcarea socialistă din ținuturile românești aflate sub dominație străină. Amplificarea acestor legături izvoră din faptul — scria militantul M. Gh. Bujor în gazeta socialiștilor români din Transilvania, „Adevărul” — că „aceleași interese și dureri ne leagă, același scop unic ne încălzește inimile, același grai ne înlesnește apoi înțelegerea, propaganda, schimbul de idei, de publicații, de servicii”³. În acest spirit, mișcarea socialistă de pe ambele versante ale Carpaților a avut ca o preocupare constantă programatică, pe lîngă eliberarea socială, lupta pentru desăvîrșirea unității statale a poporului român. Dînd viață acestui program, clasa muncitoare, mișcarea socialistă și-au adus o prețioasă contribuție la lupta întregii națiuni pentru înfăptuirea statului național unitar român.

Marea Unire din 1918, victorie epocală a maselor populare din întreaga țară, a creat condiții pentru un progres mai puternic a forțelor de producție, a dat noi perspective dezvoltării economico-sociale a patriei, creșterii forței și avîntului mișcării muncitorești, revoluționare și democratice. Schimbările profunde în evoluția economică și socială a țării au fost însoțite de o vie efervescență politică, în centrul căreia un rol tot mai important l-a jucat clasa muncitoare, clasa cea mai avansată a societății.

Dezvoltarea societății românești de după anul 1918 aduce tot mai mult pe primul plan antagonismul fundamental al orînduirii capitaliste, dintre clasa muncitoare și burghezie. Forța proletariatului român a ieșit în evidență imediat după terminarea războiului, cînd s-a înregistrat un puternic aflus al maselor de muncitori spre organizațiile socialiste, sindicale și de tineret. Prestigiul mișcării socialiste s-a datorat liniei sale puse în slujba propășirii patriei, exprimată cu putere de-a lungul deceniilor de activitate, cît și programului ei realist și avansat de înnoire a vieții social-economice și politice a României reîntregite. Așa se și explică puterea

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 263.

³ „Adevărul” din 13 mai 1906.

de atracție a Partidului socialist, care, prin numărul de aderenți, a devenit un partid de masă, el reunind, în toamna anului 1919, aproape 150 000 de membri și detașându-se ca unul din cele mai mari partide din sud-estul Europei⁴.

Noile împrejurări de după anul 1918 impuneau „în mod necesar reorganizarea partidului, astfel încît să poată acționa ca organizator și conducător al marilor bătălii de clasă ce se anunțau, să-și poată asuma răspunderea conducerii întregii lupte revoluționare din România pentru răsturnarea claselor exploatare de la putere, pentru înfăptuirea victorioasă a revoluției proletare și trecerea la făurirea societății socialiste”⁵. Această reorganizare reclama, în acele condiții istorice, unificarea mișcării socialiste la scară națională și înarmarea partidului unificat cu un program unitar, corespunzător noilor realități sociale, economice și politice ale României reîntregite. Pentru acest deziderat major s-au pronunțat, din primul moment, atât Partidul socialist din vechea Românie cît și partidele socialiste din provinciile istorice românești reunite cu Țara. Reflectînd această voință, gazeta „Socialismul” — organul central de presă al Partidului socialist — consemna cu satisfacție că partidele surori din România reîntregită „se adună azi, prin forța istoriei, într-o singură casă spre a conlucra și mai cu spor spre binele poporului acestei case”⁶.

Forța polarizatoare în jurul căreia s-au concentrat toate organizațiile din țară a fost partidul clasei muncitoare din vechea Românie, care, ca și în trecut, s-a evidențiat prin poziția sa de stînga în cadrul mișcării muncitorești internaționale. Acest fapt s-a reflectat și în documentul programatic intitulat *Declarația de principii*, publicat la 9 decembrie 1918, în care, sintetizîndu-se experiența revoluționară, se aprecia „intrarea omenirii în faza revoluției sociale”, fază în care „triumful proletariatului se apropie”⁷. În spiritul documentului, revoluția socialistă din România nu mai apărea ca un ideal îndepărtat, ci în termeni de acțiune apropiată. La numai două zile, în 11 decembrie 1918, Partidul Social-Democrat din România, pentru a se distanța de linia politică a Internaționalei a II-a, își schimbă denumirea în Partidul Socialist din România.

Dînd glas voinței unanime a socialiștilor de pe întreg cuprinsul țării de a acționa în cadrul unui singur partid muncitoresc la scară națională, Comitetul Executiv provizoriu al Partidului socialist și Comisia centrală provizorie a sindicatelor din România au publicat, la 13 februarie 1919, un document programatic de o deosebită însemnătate. Intitulat *Declarație*, documentul saluta „cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum”. Declarația s-a adresat „tuturor forțelor proletare și socialiste” din țară, cerîndu-le să acționeze pentru unificarea lor într-un „singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă. România nouă de astăzi — se subliniază în declarație — trebuie să devină România socialistă de mîine”⁸.

⁴ Ion Popescu-Puțuri, *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, în „Anale de istorie”, anul XXVI, nr. 5/1980, p. 14.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 274.

⁶ „Socialismul” din 20 octombrie 1919.

⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 125.

⁸ *Ibidem*, p. 166—167.

Inițiativa asumată de Partidul socialist din vechea Românie pe linia înmănuncherii tuturor organizațiilor regionale socialiste într-un singur și puternic partid al clasei muncitoare din România a avut un puternic răsunet în întreaga țară. Sub titlul *O declarație istorică*, gazeta „Adevărul” scria că socialiștii români ardeleni simt o deosebită bucurie știind că participarea lor la înfăptuirea actului unirii Transilvaniei cu România „este aprobată și de frații noștri din România veche, care ne așteaptă cu brațele deschise spre a putea conlucra și lupta cu ei împreună pentru dezrobirea desăvîrșită a clasei muncitoare”. Chemarea la unificarea mișcării socialiste lansată de Partidul socialist din vechea Românie — scria, în continuare, gazeta — „va afla cel mai viu răsunet în inimile muncitorilor români și sîntem siguri că în cel mai scurt timp unirea tuturor partidelor socialiste din România va deveni un fapt împlinit”⁹. Declarația a avut același ecou pozitiv și în rîndul socialiștilor bucovineni. Noi, scria G. Grigorovici, „social-democrații români din Bucovina, dorim să luăm parte la un partid social-democrat român”¹⁰. Concluzia ce se degajă din aceste luări de poziție era aceea formulată și de ziarul „Socialismul” din 8 martie 1919, potrivit căreia unificarea organizațiilor socialiste „într-un singur partid politic” avea o „însemnătate covîrșitoare, căci puterea viitoare a mișcării proletare de la noi atîrnă în bună parte de ea”.

Forumul suprem care urma să consfințească unificarea organizatorică a mișcării socialiste trebuia să fie Congresul general al tuturor organizațiilor din țară, menit să înarmeze partidul unic cu un program și statut. Un moment important în realizarea acestui obiectiv l-a reprezentat Conferința mișcării socialiste din 23—26 mai 1919 de la București, cu invitați reprezentînd partidele socialiste din Transilvania, Banat și Bucovina. Semnificația acestei reuniuni constă în aceea că a adoptat un program politic și electoral unic, valabil pentru mișcarea muncitorească și socialistă din întreaga Românie, marcînd o verigă esențială pe linia unificării la nivel național a organizațiilor socialiste din România reîntregită.

Partea consistentă a programului politic adoptat de conferință se referea la realitățile societății românești de după 1918, la trasarea, în funcție de aceste realități, a liniei strategice și tactice a partidului clasei muncitoare din România în lupta pentru eliberarea socială a clasei muncitoare și a întregului popor român. Definind obiectivul politic fundamental de luptă al partidului, documentul arăta : „Partidul socialist este un partid de clasă, care, călăuzindu-se de ideile socialismului științific, urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă, prin trecerea mijloacelor de producere — uzine, fabrici, mine, pămînt etc. — din proprietatea particulară în proprietatea întregii societăți”¹¹. În ceea ce privește programul electoral, acesta definea poziția Partidului socialist față de problemele majore ale țării, precum și soluțiile preconizate în vederea progresului societății românești.

Conferința din mai 1919 a avut un rol important în întărirea coeziunii și unității mișcării noastre muncitorești. Relevînd acest fapt, „Calendarul muncii” scria că această reuniune „s-a ocupat de organizarea mișcării și a votat programul partidului, pe baza căruia s-a făcut prima unire între partidul nostru (socialist din vechea Românie — *n. n.*) cu cel din

⁹ „Adevărul” din 24 februarie/9 martie 1919.

¹⁰ „Socialismul” din 30 martie 1919.

¹¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 199.

Ardeal și Bucovina, deschizînd drumul unificării complete pe care urmează s-o realizeze un apropiat congres general¹².

Poziția avansată a partidului muncitoresc față de marile probleme ale țării a atras noi păături sociale sub steagul de luptă al clasei muncitoare. Influența de care se bucura partidul în rîndul maselor s-a reflectat și cu prilejul primelor alegeri din România reîntregită organizate, pe baza votului universal, în noiembrie 1919. Deși Congresul extraordinar al Partidului socialist din 13—14 octombrie 1919 a decis tactica abținerii de la alegeri, socialiștii au întrunit 273 303 voturi, obținînd 7 mandate în Camera Deputaților¹³. Astfel, după peste 30 de ani s-a putut auzi din nou în Parlamentul României cuvîntul socialiștilor.

Prezenți în prima legislatură a României reîntregite, deputații socialiști au propus soluții avansate de rezolvare a problemelor fundamentale ale țării, de consolidare și dezvoltare democratică a statului național unitar român. Un moment important în activitatea grupului socialist în parlament l-a constituit prezentarea de către Gheorghe Cristescu a *Declarației Partidului socialist în problema Unirii*. În textul declarației se sublinia faptul că mișcarea socialistă din țara noastră a luptat întotdeauna pentru unire și, chiar din primul moment al înfăptuirii acestui act istoric, socialiștii din vechea Românie au stabilit strînse legături cu organizațiile socialiste din provinciile aflate sub stăpînire străină, „înjghebînd împreună un singur partid unitar, al întregii clase muncitoare de toate neamurile din România nouă, primul partid politic al întregii României”¹⁴.

Această unitate a fost consolidată prin noi pași inițiați în toamna anului 1919. Astfel, Congresul extraordinar al Partidului socialist din octombrie 1919 a decis lărgirea Comitetului Executiv al partidului prin cooptarea în acest organ suprem de conducere a patru reprezentanți din Ardeal și Banat și doi din Bucovina. La aceasta s-a adăugat hotărîrea Conferinței Partidului socialist, ținută la Iași în zilele de 7 și 8 decembrie 1919, de creare a Consiliului general al partidului, organ reprezentativ, format din exponenți ai tuturor organizațiilor socialiste din țară. Prin aceasta, scria ziarul „Socialismul” din 2 februarie 1920, mișcarea muncitorească cîștigă „în tărie și unitate”, deoarece măsurile adoptate de partid vor exprima „părerile întregii mișcări din țară”.

Puterea pe care o oferea unitatea mișcării muncitorești s-a reflectat pregnant cu prilejul alegerilor parlamentare din mai 1920, la care partidul clasei muncitoare a luat parte activă. Succesele obținute de partid în aceste alegeri au reafirmat atît popularitatea socialiștilor în rîndul maselor largi populare, cît și viabilitatea programului de luptă al Partidului socialist. Astfel, organizațiile socialiste au obținut 20 de mandate în Cameră și 3 mandate în Senat¹⁵, depășind cu mult ca influență o serie de partide și grupări politice din România acelor ani.

În acest răstimp, pe primul plan al preocupărilor mișcării muncitorești s-a situat convocarea congresului partidului, menit să consfințească unificarea, la scara națională, a mișcării muncitorești și să înarmeze partidul unic al clasei muncitoare cu un program, cu o strategie și tactică în raport cu sarcinile noi, imediate și de perspectivă. Concentrîndu-și activi-

¹² „Calendarul muncii”, 1920, p. 57.

¹³ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, ediția a II-a completată, Editura politică, București, 1976, p. 343.

¹⁴ *Ibidem*, p. 344.

¹⁵ *Ibidem*, p. 347.

tatea asupra convocării și pregătirii marelui forum al mișcării muncitorești, socialiștii români au apreciat că, în prealabil, era necesară organizarea congreselor regionale, unde — după cum arăta revista teoretică „Lupta de clasă” — să se dezbată la fața locului problemele aflate la ordinea de zi, urmînd ca apoi congresul general „să le dea formă definitivă și să proclame, în deplină claritate unificarea”¹⁶.

Pe linia acestei orientări, între 15—17 august 1920, la Cluj, s-au desfășurat lucrările Congresului Partidului Socialist din Ardeal și Banat, care, în rezoluția *Politica generală a partidului*, a afirmat dorința tuturor delegaților „pentru desăvîrșita unificare cu Partidul Socialist din România”. În vederea realizării acestui deziderat — s-a subliniat la Congres — „Partidul Socialist din Ardeal și Banat încetează de a mai ființa ca partid independent și lasă în grija Congresului general, ce va avea loc mai tirziu cu participarea delegaților din toată țara, ca acesta să stabilească atît programul de acțiune, cît și statutul partidului unificat”¹⁷. În același spirit și-a desfășurat lucrările și Congresul mișcării socialiste din Banat, ținut la Timișoara în zilele de 19—20 septembrie 1920. Rezoluția, adoptată în unanimitate, a împuternicit noul comitet ales „să se pună imediat în legătură cu centrul mișcării din București, pentru a se proceda urgent la unificarea mișcării. Aceasta pentru ca, cu forțe unite, să putem lupta ... pentru România socialistă de mîine”¹⁸.

În ampla activitate de unificare a mișcării muncitorești din întreaga țară au participat, alături de socialiștii români, și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare. Reflectînd acest fapt, un ziar socialist de expresie maghiară din țara noastră scria, în vara anului 1920 : „Tovarășii noștri din Vechiul regat au făcut dovada că modul lor de luptă este mai potrivit și mai just, unicul mod corect și adevărat. Locul nostru este alături de ei, într-o singură tabără, într-un singur front. La congres, acestui front să i se dea un cît mai puternic glas. Nu mai e nimic care să ne despărță. Numai unirea în luptă poate să ne asigure realizarea acestor țeluri”¹⁹.

Ziarul „Socialismul” a salutat cu deosebită căldură dorința unanimă a socialiștilor de peste munți de a se constitui ca parte integrantă a Partidului socialist. Această voință are o semnificație cu mult mai largă, sublinia ziarul, pentru că „numai masele muncitoare ale unei națiuni reprezintă adevărata națiune și numai acolo unde aceste mase și-au încheiat solidaritatea s-a înfăptuit și adevărata unitate națională”²⁰.

Asemănător mișcării socialiste, și sub îndrumarea ei, în cursul anului 1920 s-au desfășurat congrese și conferințe sindicale și de tineret, la care s-au adoptat rezoluții privind necesitatea unificării la nivelul întregii țări a organizațiilor profesionale și cele ale tineretului revoluționar²¹.

Progresele realizate pe linia centralizării mișcării socialiste reclamau elaborarea statutului Partidului socialist unificat pe întreaga țară. De această problemă s-a ocupat Consiliul general al partidului, întrunit la București în zilele de 10—11 octombrie 1920. Consiliul a hotărît ca, înce-

¹⁶ „Lupta de clasă” din 1 august 1920.

¹⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 477.

¹⁸ „Socialismul” din 27 septembrie 1920.

¹⁹ „Erdélyi Munkás” din 6 august 1920.

²⁰ „Socialismul” din 27 septembrie 1920.

²¹ A se vedea pe larg : Clara Cușnir-Mihailovici, Florea Dragne, Gheorghe Unc, *Mișcarea muncitorească din România. 1916—1921. Făurirea Partidului Comunist Român*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1982, p. 214 și urm.

pînd de la 1 ianuarie 1921, toate organizațiile regionale socialiste să se considere oficial unite într-un singur partid, Partidul Socialist din România, desăvîrșindu-se astfel procesul de unificare început odată cu făurirea statului național unitar român. La aceeași dată urma să intre în vigoare statutul unic, al cărui proiect a fost aprobat de Consiliul general. Statutul declara că partidul clasei muncitoare luptă pentru „cucerirea puterii politice”, pentru „transformarea societății capitaliste, bazată pe exploatarea muncii, într-o societate socialistă”²². Așadar, unificarea oficială a mișcării muncitorești din România urma să se facă pe baze revoluționare.

Totodată, socialiștii români de frunte au întreținut legături cu reprezentanții Internaționalei a III-a, inclusiv cu V.I. Lenin, purtînd discuții cu privire la condițiile în care urma să se producă afilierea Partidului Socialist din România la Internaționala Comunistă. Exprimîndu-și acordul față de aderarea partidului la această organizație internațională, ei au formulat totodată obiecții privind amestecul Cominternului în stabilirea componenței organelor de conducere ale partidului, atribuție care este un drept legitim al fiecărui partid, precum și cu privire la o serie de aprecieri eronate făcute de Internaționala a III-a în legătură cu făurirea și caracterul național-unitar al statului român, cu participarea mișcării muncitorești și socialiste la realizarea și dezvoltarea unității de stat a poporului român.

Cursul spre unificarea mișcării muncitorești pe baze revoluționare era însoțit de o amplă luptă de clasă, materializată în viguroase acțiuni greviste cu caracter economic și politic, menite a adînci prefacerile democratice din societatea românească. Mișcările de masă ale muncitorilor culminează cu greva generală, declanșată la 20 octombrie 1920, prima mare acțiune a proletariatului român desfășurată unitar la scara întregii țări²³. Ea a demonstrat că, prin unire, muncitorimea din țara noastră constituie acea forță socială capabilă să-și asume rolul de conducător al întregului popor român în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, să conducă destinele întregii națiuni.

Măsurile represive întreprinse de autorități împotriva participanților la greva generală au amînat, dar n-au putut opri cursul mișcării muncitorești spre întrunirea congresului, for suprem care urma să se pronunțe asupra marilor probleme aflate în fața partidului. Astfel, Consiliul general al partidului, întrunit la București în 30 ianuarie—3 februarie 1921, a stabilit convocarea congresului pentru ziua de 8 mai 1921. La ședința Consiliului s-a reafirmat punctul de vedere al mișcării socialiste, că unificarea întregii mișcări pe care o va consfinți congresul urma să se facă pe baze revoluționare, potrivit prevederilor statutului votat la Consiliul general din octombrie 1920, în sensul că partidul urmărește organizarea proletariatului din România în vederea luptei pentru cucerirea puterii politice. Aceasta a nemulțumit unele elemente cu vederi politice moderate, care s-au manifestat în dezacord cu orientarea revoluționară, comunistă a partidului, declarînd că se socotesc în afara rîndurilor sale. Părăsirea partidului de către aceste elemente cu poziții de dreapta n-a afectat cu nimic atunci, în fond, unitatea mișcării muncitorești. După cum sublinia

²² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 627.

²³ A se vedea, pe larg : *Greva generală din România — 1920*, București, 1970, p. 236 și urm.

și *Manifestul* Consiliului general, partidul întreg „rămîne unit împrejurul steagului purtat cu cinste prin atîtea bătălii”²⁴.

Etapă imediat premergătoare congresului s-a caracterizat printr-o activitate politico-ideologică deosebit de intensă. La 5 martie 1921, ziarul „Socialismul” a publicat ordinea de zi a congresului. Potrivit unei tradiții democratice, statornicite în mișcarea noastră muncitorească, cu mult înaintea congresului au fost publicate textele documentelor ce urmau a fi supuse spre aprobare participanților. Ziarele socialiste și muncitorești au introdus rubrici speciale de dezbateri, cum au fost „Tribuna liberă”, „Discuții libere”, în care se confruntau opinii pe marginea proiectelor de documente, propunîndu-se numeroase amendamente și completări. În același timp, în cursul adunărilor secțiunilor partidului, inclusiv în organizațiile sindicale, în cercurile socialiste ale tineretului, a avut loc o vie dezbateră asupra principiilor politice, ideologice și organizatorice care urmau să stea la baza partidului. În ajunul Congresului, secțiunile partidului din întreaga țară au organizat adunări de dări de seamă și alegeri de delegați pentru marele forum muncitoresc. Unde adunările generale nu s-au putut convoca, s-a dat mandat altor secțiuni ca să reprezinte localitatea respectivă. Delegații au primit din partea organizațiilor locale mandate imperative pentru desăvîrșirea unificării organizațiilor muncitorești din România într-un singur partid politic, la scară națională, pentru dezvoltarea și afirmarea sa ca partid comunist²⁵.

În această ambianță de puternică efervescență politică, încă din primele zile ale lunii mai 1921 au început să sosească delegații din provincie, care, ajunși la București, s-au întrunit între ei pentru a dezbate ultimele probleme legate de congres. Așa, de pildă, în zilele de 6 și 7 mai, 26 de delegați din diferite localități din Transilvania și Banat, adunați într-o „conferință preliminară”, au efectuat un larg schimb de păreri pe marginea problematicei congresului. Toți delegații care au luat cuvîntul la această consfătuire — își informa cititorii ziarul „Socialismul” — erau „însuflețiți de dorul legăturilor de unitate cu mișcarea muncitorească din Țara românească”²⁶.

Congresul Partidului socialist, care urma să consfințească, prin documentele și hotărîrile sale, transformarea lui în partid comunist, și-a deschis lucrările la București, într-o atmosferă de mare însuflețire, în dimineața zilei de 8 mai 1921. Congresul a reprezentat, prin cele 540 de mandate, un număr mare de localități de pe întreg cuprinsul țării; în plus, au asistat aproape 100 de invitați. Era pentru prima dată, după constituirea statului național român unitar, cînd se întîlneau într-un congres oficial delegați ai organizațiilor socialiste de pe ambii versanți ai Carpaților. S-au întrunit cu toții animați de același țel de a statua unificarea mișcării muncitorești la nivel național și de a reorganiza detașamentul politic al clasei muncitoare în așa fel, încît să corespundă legămîntului formulat în Declarația din februarie 1919 a Partidului socialist și a Comisiei generale a sindicatelor, de a lupta pentru ca „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine”²⁷.

²⁴ „Socialismul” din 6 februarie 1921.

²⁵ *Crearea Partidului Comunist Român. Mai 1921* (sub redacția: Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac), Editura științifică, București, 1971, p. 397 și urm.

²⁶ „Socialismul” din 9 mai 1921.

²⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 167.

În vederea înlăptuirii acestui obiectiv luminos, una din condițiile esențiale era unificarea mișcării muncitorești, pe baza unui program și statut în concordanță cu țelul propus. În acest sens, una din gazetele socialiste de dincolo de Carpați, relevînd marea importanță a forumului din București, scria că aici „participă pentru prima oară delegații muncitorimii din teritoriile unite, spre a se recunoaște reciproc, pentru a căuta remedii necazurilor și durerilor comune și pentru a-și hotări împreună noile căi ce urmează să le parcurgă”. Articolul se încheia cu un cald îndemn, izvorît din convingerea semnificației evenimentului : „Să mergem la congres, să întindem mîna frățească muncitorimii din vechea Românie. ... Să ne cunoaștem unii pe alții, să ne unim organizațiile. Să le facem puternice și viabile și să luptăm cu puteri comune împotriva capitalismului ..., pentru făurirea unei societăți noi și mai frumoase”²⁸.

Congresul, prin marea sa însemnătate, a polarizat atenția întregii noastre mișcări muncitorești, lucrările și hotărîrile sale fiind urmărite și de partide ale clasei muncitoare de peste hotare. Pe adresa Congresului au fost trimise numeroase declarații de adeziune, scrisori, telegrame și mesaje de salut din partea unor secțiuni ale partidului, a unor grupuri de muncitori, a unor militanți pe care detențiunea în temnițele regimului burghez i-a împiedicat să participe la lucrări. Astfel, într-o scrisoare de salut către „primul Congres al mișcării muncitoare de la noi după război”, semnată de trei militanți socialiști aflați în închisoare, se arăta : „Deși prizonieri ai burgheziei, ziua aceasta e mult mai frumoasă pentru noi, pentru că știm că azi reprezentanții clasei muncitoare din România și teritoriile alipite încep cea mai rodnică și cea mai mult dorită muncă pentru consolidarea puterii clasei muncitoare de la noi”²⁹.

Lucrările Congresului au început în sălile redacției ziarului „Socialismul” din strada Academiei, deoarece sediul Partidului socialist din strada Sf. Ionică era sigilat de autorități încă din octombrie 1920, de la greva generală. Datorită intervenției congresiștilor, s-a acceptat, pînă la urmă, ca forumul socialist să-și transfere lucrările la clubul socialist.

Marele forum de la București a fost deschis de deputatul socialist în Parlament, Dumitru Stoiculescu, care a propus alegerea organelor de lucru ale congresului — biroul (compus din președinte, trei vicepreședinți și secretari), comisia de validare, comisia de rezoluții. Se constată că, în ceea ce privește metoda de procedură, ea se înscria pe linia tradițiilor democratice ale mișcării noastre muncitorești, moștenite de la Congresul de creare a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România în 1893. Și atunci, congresul a fost deschis tot de un deputat socialist — este vorba de V. G. Morțun —, iar comisiile de lucru erau aproape identice cu cele alese în mai 1921.

După alegerea organelor de lucru, Congresul a adoptat o serie de moțiuni : *Pentru pace, contra războiului, Pentru amnistie, Pentru cei loviți de grevă, Pentru proletariatul rus*, prin care se exprima poziția revoluționară, profund patriotică și de solidaritate internațională a mișcării muncitorești din țara noastră.

Începînd cu a doua zi s-a intrat în dezbaterile de fond a problemelor aflate pe ordinea de zi. Pe agenda Congresului figurau puncte de maximă importanță pentru stabilirea strategiei și tacticii partidului potrivit cu necesitățile țării, cu interesele imediate și de perspectivă ale clasei mun-

²⁸ „Világosság” din 4 mai 1921.

²⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 687.

citoare, ale poporului român. Documentele programatice supuse dezbaterei, discuțiile aprofundate purtate în jurul lor oferă o imagine cuprinzătoare a hotărârii delegațiilor la Congres de a înarma partidul cu o strategie și tactică noi, pentru a-și putea îndeplini misiunea istorică de răsturnare a claselor exploatare de la putere și trecerea la făurirea societății lipsite de exploatare. Această orientare spre o linie consecventă revoluționară — ceea ce a și marcat o etapă nouă, superioară, în dezvoltarea partidului — apare cu limpezime în Raportul de activitate al Comitetului Executiv, în Programul partidului, în Statut și în celelalte documente prezentate Congresului și amplu dezbătute în timpul lucrărilor sale.

În Raportul moral de activitate al Comitetului Executiv, prezentat de Gheorghe Cristescu, secretarul de atunci al Partidului socialist, era jalonat drumul străbătut de mișcarea socialistă din țara noastră de la ultimul ei congres din 1915³⁰. Raportul a relevat faptul că Partidul Socialist din România, prin întreaga sa activitate, s-a situat în rîndurile partidelor și grupărilor de stînga din Internaționala a II-a. El s-a numărat printre inițiatorii Conferinței de la Zimmerwald din septembrie 1915, luînd parte activă la desfășurarea lucrărilor acesteia ; de asemenea, și-a însușit hotărârile Conferinței de la Kienthal, militînd pentru traducerea în viață a acestor documente.

Un loc important în Raportul Comitetului Executiv și în dezbateri l-a ocupat analiza activității organizatorice și politico-ideologice a mișcării socialiste din țara noastră după încheierea primului război mondial. S-a evidențiat contribuția organului central de presă al partidului — „Socialismul“ — la educarea politică a maselor de muncitori. S-a insistat, apoi, asupra principalelor bătălii de clasă din România primilor ani postbelici, concluzionîndu-se că, în focul acestor lupte, mișcarea socialistă „a crescut în adîncime“³¹. Trecînd în revistă momentele legate de procesul de centralizare a mișcării socialiste, raportul sublinia că pentru unificarea partidelor clasei muncitoare s-au pronunțat toți membrii săi.

Evidențiînd laturile pozitive ale activității mișcării muncitorești, atît raportorul cît și delegații care au luat cuvîntul pe marginea dării de seamă au analizat în mod constructiv, în spirit critic și autocritic, unele deficiențe manifestate în conduita Comitetului Executiv, cu scopul de a imprima o mai mare fermitate în acțiunile conducerii de partid. În discuții revenea tot mai des concluzia : „Să schimbăm modul de muncă, să ieșim din acest congres ... mai tari ca oricînd“. În noul Comitetul Executiv se cerea să fie aleși oameni hotărîți, devotați trup și suflet cauzei poporului român. Pornind de aici, unul din delegați emitea următoarea reflecție : „Luptele grele ce vor urma cer o hotărîre de fier ... Să se intre în sînul mișcării ca simpli soldați și să se ajungă la conducere cînd se va dovedi că au meritat-o în lupta ce au dat-o ca simpli soldați“³². Pus la vot, Raportul Comitetului Executiv a fost aprobat de majoritatea delegaților.

Un loc central în lucrările Congresului a fost consacrat dezbaterilor asupra Programului partidului, inclus în raportul lui Gheorghe Cristescu asupra afilierii la Internaționala a III-a. Acest document, publicat și el cu cîteva luni înainte de tînerii congresului, făcea o amplă analiză a celor mai importante etape din lupta clasei muncitoare pe plan intern și internațional. El se deschidea cu o privire sintetică asupra evoluției mișcării

³⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 688—691.

³¹ „Socialismul“ din 11 mai 1921.

³² *Ibid.*

socialiste internaționale, insistând asupra delimitărilor intervenite în sinul ei în perioada războiului și în primii ani postbelici, proces în cadrul căruia se afirmau tot mai mult forțele socialiste de stînga, care vor da naștere la viitoarele partide comuniste din diferite țări.

În acest context, programul integra în mod reușit poziția înaintată a partidului clasei muncitoare din România în istoria mișcării muncitorești internaționale. Astfel, făcîndu-se analiza drumului parcurs de mișcarea noastră muncitorească, programul constata cu îndreptățită mîndrie că „Partidul Socialist din România, în toată activitatea sa desfășurată în folosul clasei muncitoare, a căutat să se inspire de la principiile socialismului revoluționar și tactica luptei de clasă”³³. Se exemplifica această apreciere cu activitatea desfășurată de către detașamentul politic al clasei muncitoare din România în anii primului război mondial, care „se poate mîndri că a luat, printre altele, inițiativa convocării Conferinței ținute la Zimmerwald”³⁴.

Partea cea mai consistentă din Program se referea la sarcinile și obiectivele partidului în noua etapă istorică de dezvoltare a țării. Pe plan strategic, la loc de frunte se situa lupta „pentru înfăptuirea societății viitoare, care nu-i alta decît comunismul”. Pentru realizarea acestui obiectiv, programul definea drept sarcină centrală a partidului aceea de a organiza și pregăti masele muncitoare „să cucerească puterea politică și economică din mîna burgheziei”³⁵, în vederea edificării societății socialiste, singura în stare să redea adevărata libertate imensei majorități a poporului. Pentru acea vreme, modul în care era înfățișată problema formelor de luptă în revoluție vădea o reală cutezanță de gîndire : „Pentru atingerea acestui scop, masele proletare vor lupta, după cum va fi rezistența adversarilor, pînă la conflict înarmat cu puterea de stat capitalistă”³⁶.

În Programul partidului se prevedea că, imediat după cucerirea puterii politice, proletariatul va recurge la „exproprierea și socializarea tuturor mijloacelor de producție și de schimb, acolo unde procesul de concentrare capitalistă este mai înaintat” și la trecerea lor în proprietatea socialistă. Precizînd poziția partidului față de masele muncitoare neproletare, în program se arăta că „mica producțiune sau simplul meșteșugar, în afară de cîteva unelte, mai mult sau mai puțin primitive, nu posedă nimic. Prin urmare, nici unul, nici altul nu pot fi expropriați”³⁷.

Documentele Congresului au preconizat ca „de aici înainte partidul nostru să se numească Partidul Socialist-Comunist din România”, titlatură adoptată de Marx și Engels în *Manifestul Comunist*. Această propunere, care exprima sintetic voința întregului proletariat conștient din România, a fost însușită de toți delegații la Congres.

Raportul pe marginea programului a fost susținut și de un coraport, prezentat de Mihail Cruceanu. Argumentînd pe larg misiunea istorică a partidului în noile împrejurări istorice, consemnată la loc de frunte în program, s-a relevat că problema revoluției socialiste trebuie pusă nu numai ca un ideal, ci în termeni de acțiune. Interesul proletariatului — arăta coraportorul — este „de-a scăpa de exploatarea capitalistă”. În

³³ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, p. 621—622.

³⁴ Ibidem, p. 622.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibidem, p. 433.

³⁷ Ibidem, p. 623.

perioada de pînă la primul război mondial, partidele socialiste au acționat pentru „pregătirea sufletească a proletariatului“, în vederea realizării idealului socialist. „Acestei perioade de extensiune a mișcării trebuie să-i urmeze alta, de înfăptuire“ a revoluției socialiste — conchidea co-raportul ³⁸.

Acest obiectiv fundamental al partidului : lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice, pentru transformarea socialistă a societății românești răzbată cu putere și în celelalte documente pregătite pentru Congres. Astfel, în Proiectul de statut al Partidului Socialist-Comunist, elaborat încă din octombrie 1920, la articolul 1 se specifica că țelul luptei clasei muncitoare este „cucerirea puterii politice“, adică „transformarea societății capitaliste ... într-o societate socialistă, în care munca este organizată după un plan general cu eforturile tuturor“³⁹.

Prin statut se stabilea denumirea partidului — Partidul Socialist-Comunist —, structura sa, normele de primire în partid, precum și principiile unitare de organizare și de conducere la nivel central și local. În partid putea fi primită orice persoană de la 20 de ani în sus, indiferent de rasă, de sex, care recunoștea principiile, programul și mijloacele de luptă ale partidului și era hotărîtă să lucreze pentru partid din toate puterile sale. Instanța superioară a partidului era congresul, care valida programul și statutul și alegea forurile conducătoare. Între congrese, partidul era condus de Consiliul General și Comitetul Executiv, ale căror hotărîri erau obligatorii pentru toate organizațiile de partid din țară. Toate organele de partid erau alese conform principiilor democrației sale interne ⁴⁰.

Dezbatînd multilateral aspectele legate de înarmarea partidului cu o strategie și tactică adecvate pentru a-și putea îndeplini misiunea istorică de transformare socialistă a societății românești, Congresul n-a subestimat de fel dezideratele practice imediate, cu conținut general-democratic, care formau obiectul luptei zilnice a clasei muncitoare, a partidului său politic. Dimpotrivă, atît Programul partidului, cît și celelalte documente pregătite pentru Congres stabileau o serie de revendicări, care se refereau atît la năzuințele clasei muncitoare, cît și la interesele generale ale tuturor oamenilor muncii de la orașe și sate, ale poporului român. Totodată, s-au preconizat, de pe pozițiile clasei muncitoare, o serie de soluții avansate, menite să contribuie la progresul și propășirea țării. Realismul acestor deziderate constă în faptul că ele au fost formulate pe baza analizei realităților țării, a mutațiilor intervenite în structurile sociale și politice, a schimbărilor survenite în dispoziția forțelor de clasă și a partidelor politice.

Un exemplu concludent în această direcție îl oferă soluțiile preconizate de documentele pregătite pentru Congres în chestiunea agrar-țărănească. Preocuparea față de această problemă reprezenta, de fapt, o constantă a partidului clasei noastre muncitoare. Reflectînd acest fenomen, ziarul „Socialismul“ scria înainte de Congres : „De cînd există în țara românească un partid socialist, el a fost nevoit să se ocupe de această chestiune și să-i caute atît bazele ei teoretice sociale, cît și o rezolvare

³⁸ *Ibidem*, p. 718.

³⁹ *Ibidem*, p. 627.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 628—637.

practică⁴¹. Atenția acordată acestei probleme și în perioada postbelică era firească, deoarece și în continuare majoritatea populației țării o constituia țărănimea. „Deci — conchidea organul socialist central —, acest fapt a făcut ca și de astă dată chestiunea să fie pusă la ordinea de zi a Congresului⁴² și luată în dezbatere în ziua de 12 mai.

De remarcat faptul că problemei agrare i s-au consacrat la Congres două documente distincte : Raportul asupra problemei agrare și Programul agrar al Partidului Socialist-Comunist din România. Primul document — al cărui raportor a fost Alexandru Dobrogeanu-Gherea — a prezentat rezolvarea problemei agrare prin prisma programului maximal, adică după cucerirea puterii politice de către proletariat și trecerea la construirea societății socialiste. În acest cadru, raportul exprima punctul de vedere socialist tradițional în mișcarea muncitorească, vizînd atașamentul față de formele organizării colective a producției în agricultură. Și aceasta, sublinia documentul, fiindcă „e de neînchipuit o societate comunistă în care un instrument de producție atît de însemnat ca pămîntul ... să rămînă în proprietatea individuală⁴³. Cel de-al doilea document l-a avut ca raportor pe Eugen Rozvan. Programul agrar era adaptat la necesitățile țărănimii în etapa istorică dată, oferind soluțiile cele mai avansate și radicale privind îmbunătățirea situației materiale a populației agricole⁴⁴.

În partea sa introductivă, Programul agrar constata că, sub presiunea luptelor populare și a legităților obiective, „factorii politici“ ai burgheziei au fost siliți să recunoască dreptul țăranilor la împrumut, la „exproprierea unei părți din marile proprietăți“. România — se arăta, în continuare, în document — se „află acum în fața realizării reformei agrare, fapt de care trebuie să ție cont și Partidul Socialist-Comunist⁴⁵.

Pornind de la experiența satului românesc, Programul agrar susținea că „economia individuală de secole a lăsat urme atît de adînci în mentalitatea țăranilor noștri, că judecata lor încă nu se poate împăca altfel cu interesele sale economice decît cu posedarea proprietății private“. Din această constatare, care ținea seama de psihologia țărănimii la acea epocă, documentul sublinia că, „dacă nu voiește să se lupte cu morile de vînt“, Partidul Socialist-Comunist „trebuie să se așeze și el deocamdată pe baza posedării individuale a pămîntului⁴⁶. Această soluție era preconizată pînă la cucerirea puterii politice de către proletariat. Este deosebit de originală pentru acel timp precizarea care se face pe marginea rezolvării problemei agrare în socialism : „Realizarea economiei colective“ în socialism se va face „prin transformarea mentalității maselor agricole și numai cu învoirea acestora ... Nerăbdarea sau violența în această privință numai daune ar face cauzei revoluției“⁴⁷.

Corespunzător însă etapei date, se propunea înfăptuirea unei reforme agrare radicale, prin exproprierea tuturor latifundiilor mai mari de 30 ha, exproprierea integrală a moșiilor bisericesti și ale statului, împreună cu clădirile, vitele și uneltele agricole aferente, fără nici o despăgubire pentru marii proprietari. Pămîntul expropriat urma să treacă în mod gratuit în

⁴¹ „Socialismul“ din 15 martie 1920.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 662.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 670.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibidem*, p. 671.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 672.

stăpînirea țăranilor, fie pentru a fi lucrat în obști, fie în proprietatea individuală⁴⁸. Această poziție înaintată în problema agrar-țăranescă se înscria pe linia procesului desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, în sarcinile căreia la loc de frunte se situa exproprierea totală a moșierimii și lichidarea ei ca forță socială și putere economică.

Din conținutul acestui document se degajă cu pregnanță concepția alianței muncitorești-țăranesti, consensul acțiunii celor două forțe sociale, cărora le revenea sarcina transformării revoluționare a societății. Pe această linie, Programul agrar evidenția că menirea de căpetenie a Partidului Socialist-Comunist era aceea de a conduce masele muncitoare pentru a înfrînge puterea burgheziei. În vederea îndeplinirii acestui scop, „prima misiune a Partidului Socialist-Comunist e pornirea și sprijinirea organizării economice” a micilor proprietari și a muncitorilor agricoli în sindicate, iar cadrele comuniste cele mai experimentate vor fi desemnate a ține „legături permanente între proletarii orașelor cu ai satelor, pentru a cunoaște nevoile satelor”, pentru sprijinirea țăranimii „în luptă pînă la izbîndă”⁴⁹.

În timpul Congresului s-au abordat, în spiritul aspirațiilor poporului muncitor, și alte probleme, precum : organizarea muncii în întreprinderile industriale, protecția muncii tuturor salariaților, timpul de muncă în fabrici și pe ogoare, asigurarea de locuințe igienice pentru muncitori ș.a.

Pe agenda Congresului, la punctul 8, figura *Chestiunea naționalităților*. Partidul clasei noastre muncitoare și-a definit clar poziția față de această problemă, militînd cu fermitate pentru lichidarea oricăror discriminări, pentru egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate. Prin aceasta, el s-a situat cu consecvență pe principiile democratice ale Rezoluției de la Alba Iulia, la întocmirea căreia și-a adus o contribuție activă. În spiritul acestor principii a fost pregătit pentru Congres Proiectul de program al Partidului Socialist-Comunist din România în chestia naționalităților, în care se pune accentul pe lupta comună a maselor muncitoare pentru egalitatea deplină în drepturi între toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate⁵⁰.

Abordarea de către Congres a celor mai importante probleme izvorite din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului social, cît și a celor privind consolidarea unificării mișcării muncitorești, dar, mai ales, efortul stăruitor de a le elucida în spiritul tacticii și strategiei comuniste au insuflat un spirit înnoitor general lucrărilor. Din luările de cuvînt ale delegaților la Congres, din propunerile făcute pe marginea rapoartelor și documentelor puse în discuție, rezultă cu pregnanță că, în unanimitate, congresiștii au fost animați de ideea reorganizării partidului pe temelii comuniste, astfel încît detașamentul politic, revoluționar al clasei muncitoare să-și poată îndeplini misiunea istorică de înlăturare a vechii orînduiri și de făurire a societății socialiste.

Redînd starea de spirit a participanților la Congres, delegatul Iuliu Neagu-Negulescu declara că toți sînt adepți ai adoptării tacticii și metodei de luptă comuniste, care se potrivește „nu numai cerințelor vremii, dar înseși nevoilor și spiritului poporului din toată Țara românească”. Aceasta presupune, în esență, organizarea și conducerea maselor „pentru apropierea zi de zi a momentului dărimării redutei capitaliste”. În privința aces-

⁴⁸ *Ibidem*, p. 672—673.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 675.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 675—680.

tei tactici — conchidea autorul acestor aprecieri — „nimeni dintre noi, cîți sîntem strînși în acest Congres, nu sîntem împotrivă. Cu toții sîntem comuniști, nu se află în privința asta deosebire. Singura deosebire fiind oportunitatea afilierii la Internaționala Comunistă”⁵¹. Era vorba, în fond, nu de „oportunitate”, ci de unele „rezerve” față de cele 21 de condiții (teze) de afiliere la Internaționala Comunistă. „Înțelegem centralismul — declara Teodor Iordăchescu —, însă aplicarea tezelor să fie lăsată în sarcina noastră, care ne cunoaștem ... Lupta contra burgheziei o vom da fără rezerve. Vrem însă ca deciziunile să aparțină Comitetului Executiv, el fiind autoritatea supremă din țara respectivă”⁵².

În această ambianță, la 11 mai, seara tîrziu, delegații la Congres hotărâsc, prin vot unanim, transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român. În ceea ce privește aderarea partidului la Internaționala a III-a, 428 mandate s-au pronunțat pentru afiliere necondiționată, iar 111 cu rezerve. S-a consfințit, astfel, unificarea mișcării muncitorești din țara noastră pe baze comuniste. Titulatura Partidul Socialist-Comunist, adoptată de Congres, era menită a sublinia unitatea dialectică, a continuității și saltului calitativ în evoluția mișcării muncitorești, a luptei revoluționare întruchipată în partidul clasei muncitoare, creat în 1893.

În ziua următoare, adică la 12 mai, în timp ce se discuta problema agrară, în sală au pătruns jandarmi și polițiști, pe delegații care au votat fără rezerve afilierea la Internaționala a III-a declarîndu-i arestați, sub învinuirea de „complot împotriva siguranței statului”. Din cauza întreruperii desfășurării lucrărilor Congresului de către autorități, unele documente pregătite, precum și celelalte probleme de pe ordinea de zi (problema sindicală, a tineretului, a cooperativelor, a naționalităților ș.a.) n-au putut fi luate în dezbatere, urmînd a fi validate în perioada următoare. Măsurile întreprinse de autorități n-au putut zăgăzui acțiunea și afirmarea Partidului Socialist-Comunist pe scena vieții social-politice românești.

Congresul din mai 1921 se înscrie la loc de frunte în cadrul mișcării noastre muncitorești cu o vechime mai mult decît centenară. El a intrat în istorie ca Marele Congres de unificare a organizațiilor socialiste la scara României reîntregite, de orientare deplină a partidului pe temeiul programului și acțiunii comuniste.

Partidul Socialist-Comunist s-a afirmat din primul moment ca unic reprezentant legitim al proletariatului din întreaga țară, ca îndrumător și conducător al tuturor organizațiilor politice muncitorești de pe cuprinsul României. El și-a organizat forțele la scara întregii țări, în timp ce toate celelalte partide nu atinseseră încă această cerință istorică⁵³. Și, în acest fel, Partidul Socialist-Comunist s-a afirmat ca o forță politică profund patriotică, națională. În același timp, Partidul Socialist-Comunist era singurul partid politic din România care întrunea, alături de membri din rîndurile oamenilor muncii români, și membri dintre oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare. Ziarul „Socialismul” sublinia, în acest sens, că forța partidului rezidă în faptul că el reprezintă „voința fermă a muncitorimii conștiente din toate colțurile țării, ceea ce îi conferă puterea, capacitatea de luptă pentru realizarea misiunii istorice a clasei

⁵¹ „Socialismul” din 9 mai 1921.

⁵² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 715.

⁵³ Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 21.

muncitoare — înfăptuirea noii societăți, lipsită de exploatarea omului de către om“.

Continuînd lupta de veacuri pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste, Partidul Comunist Român s-a manifestat ca exponent fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor. Relevînd semnificația istorică a Congresului din mai 1921, care a statuat unificarea mișcării muncitorești pe temelii comuniste, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „Partidul Comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională“⁵⁴.

Totodată, Congresul, pornind de la noua etapă în care intrase România după anul 1918, a adoptat la temelia partidului unificat o strategie și tactică corespunzătoare vremii și noilor împrejurări — cea comunistă —, care se potrivea atît condițiilor concrete ale țării, cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, poporului român. Aceasta — relevă Programul Partidului Comunist Român — „a marcat o etapă nouă, superioară, atît pe plan politic și ideologic, cît și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, a dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră“⁵⁵.

⁵⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 275.

⁵⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 40.

PARTIDUL COMUNIST — CEL MAI ÎNAINȚAT ȘI MAI INFLUENT PARTID DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1921-1944

NICOLAE COPOIU

Istoria partidelor politice din România înainte de 1944 a cunoscut două perioade : prima, a cristalizării și dezvoltării lor pînă în 1918 și cea de a doua, de la Marea Unire din 1918 și pînă la 23 August 1944, adică pînă la începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, în fruntea căreia s-a aflat Partidul Comunist Român.

Obiectul studiului de față îl constituie locul și însemnătatea Partidului Comunist Român în viața politică a țării în perioada 1921—1944, adică de la Congresul său de organizare la scara României reîntregite pînă la furtunoasele zile ale lui August 1944. Cu toată această limitare numai la perioada a doua a vieții partidelor politice din România modernă, trebuie să subliniem că locul P.C.R. în societatea românească în perioada 1921—1944 poate fi determinat prin luarea în considerare a mai multor factori care, toți, au alcătuit rădăcinile și baza populară, de masă a partidului în lupta sa pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii, împotriva fascismului, în revoluția declanșată la 23 August 1944 și că primul dintre acești factori, necesar definirii dimensiunilor partidului în perioada interbelică, este moștenirea sa politică, îndelungată sa prezență în viața social-politică a țării înainte de 1918, atitudinea sa clar-văzătoare față de problemele și aspirațiile majore ale poporului român. Pentru că, după cum este știut, constituit în anul 1893, după o îndelungată și serioasă pregătire politică și ideologică, partidul clasei noastre muncitoare a ocupat un loc important, încă de la apariția sa, în arena vieții social-politice românești, ca partidul cel mai înaintat, cu principiile și ideile cele mai progresiste privind dezvoltarea poporului și a țării.

În această perioadă, adică înainte de primul război mondial, în România au existat trei principale partide politice, două ale claselor dominante, burghezia și moșierimea — Partidul Național Liberal și, respectiv, Partidul Conservator — și unul al proletariatului. Alte formațiuni politice mai mici, reprezentînd păturile sociale mijlocii de la

orașe și sate — Partidul Democrat-Radical, Partida Tărănească ș.a. — n-au putut deveni viabile în condițiile votului cenșitar restrictiv și ale mecanismului politic tradițional al „rotativei guvernamentale”. Iar masele țărănești n-au avut, datorită aceluiași motive, un partid propriu, interesele ei fiind apărate de partidul clasei muncitoare.

După 1918, arena vieții noastre politice s-a lărgit considerabil, prin prisma activității partidelor politice, datorită, în primul rînd, legiferării dreptului de vot universal, ceea ce a permis o reprezentare mai democratică a tuturor claselor și categoriilor sociale în viața politică a țării. În mai 1921, în urma unui proces firesc de unificare a tuturor organizațiilor din România reîntregită, s-a făurit Partidul Comunist Român, în vechiul Partid Socialist din România antebelică integrîndu-se partidele muncitorești din teritoriile unite cu Țara în 1918. Referindu-se la semnificația istorică a făuririi partidului comunistilor, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „Continuînd lupta de veacuri pentru eliberarea națională și socială, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România, partidul comunist este în noile condiții istorice exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor”¹.

În anul 1924, prin mai multe decrete și ordonanțe, activitatea partidului comunist a fost interzisă de guvernul liberal. Dar, după douăzeci de ani, la 20 iunie 1944, într-un moment de cumpănă pentru poporul român, în timpul celui de-al doilea război mondial, în condiții de ilegalitate, patru partide politice au semnat un document comun, în vederea luptei eliberatoare, patriotice, antihitleriste : Partidul Național-Țărănesc, condus de Iuliu Maniu, Partidul Național-Liberal, condus de C.I.C. Brătianu, Partidul Comunist Român, reprezentat de Lucrețiu Pătrășcanu, și Partidul Social-Democrat, reprezentat de Const.-Titel Petrescu. Faptul că în acel moment, deosebit de greu pentru poporul român, s-a putut elabora un document comun, pe care și-au pus semnătura reprezentanții celor patru partide, a fost de o importanță istorică excepțională, actul acesta asigurînd unitatea de acțiune și consensul național ale întregului popor român în marea bătălie din August 1944.

După cum se știe, dintre cele patru partide, cel care s-a aflat în fruntea întregii acțiuni, adică cel care a organizat și a condus efectiv marea bătălie începută la 23 August 1944, a fost partidul comunist. Multă vreme, pînă în zilele noastre, foști membri ai celorlalte partide, mai exact ai Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal, au căutat să denatureze, să minimalizeze rolul partidului comunist, pentru a plasa în fruntea evenimentelor pe reprezentanții partidelor lor. Argumentul cel mai frecvent folosit, atît de urmași ai foștilor membri ai partidelor burgheze din România, cît și de istoricii anticomuniști din țările occidentale, este că Partidul Comunist Român număra puțini aderenți la 23 August 1944, că el era, prin urmare, un partid fără influență în rîndurile poporului. Ziarul francez „Le Monde” scria, în numărul din 26—27 august 1984, că „Partidul comunist a participat la răsturnarea lui Antonescu pe măsura forțelor sale : circa o mie de membri (într-o

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 354.

țară cu 19 milioane de locuitori, în frontierele din 1919). Acum, el își atribuie inițiativa și realizarea a ceea ce numește «revoluția română»⁴. Mai departe, ziarul scria că „Partidul comunist, creat în 1921, interzis în 1924..., nu depășește o mie de membri și simpatizanți”.

Așadar, de două ori se menționează o cifră eronată a numărului membrilor partidului comunist. Am citat-o și pe cea de a doua datorită faptului că autorul se referă la anul Congresului partidului, 1921, dar nu cunoaște, după cum se vede, numărul real de membri ai acestui partid în perioada de pregătire a Congresului — circa 100 000, sau pe acela al membrilor mișcării sindicale de circa 300 000.

Despre locul partidului clasei muncitoare în peisajul politic al României interbelice și în timpul celui de-al doilea război mondial s-au scris mai multe lucrări în ultimii ani, care se referă la diferitele aspecte ale activității partidului sau la activitatea lui generală în epoca interbelică. S-au pus în evidență, astfel, marea popularitate a partidului clasei muncitoare în anii avântului revoluționar, inclusiv succesele lui electorale; s-a relevat, mai ales, poziția proeminentă pe care a cucerit-o în angajarea bătăliei împotriva pericolului fascist; s-a subliniat amploarea activității partidului comunist în vederea realizării coaliției tuturor forțelor antihitleriste din România, astfel încît, în momentul loviturii date regimului antonescian și armatei germane aflate pe teritoriul național, poporul român a acționat într-o impresionantă, și neegalată de vreo altă țară aflată sub dominație hitleristă, unitate națională.

Cu toate acestea, s-a creat în istoriografia străină, alimentată chiar de publiciști români, descendenți ai partidelor guvernamentale din perioada interbelică, o legendă cu privire la spațiul restrîns social-politic în care a activat partidul comunist, la numărul insignifiant de aderenți pe care îi avea la 23 August 1944, pentru a se pune în evidență marea însemnătate a factorilor externi în ascensiunea rapidă spre putere a comuniștilor.

Întrucît în rîndurile de față ne propunem să evocăm nu atît evenimente de la 23 August 1944, cît mai ales situarea partidelor protagoniste într-o scară valorică pe plan istoric, pentru a determina rolul Partidului Comunist Român în viața politică a țării, vom încerca să reliefăm cîteva trăsături caracteristice ale acestor partide pînă la 23 August 1944, înainte cu cel puțin două decenii. Nu ne vom referi direct la Partidul Social-Democrat, ramură a mișcării revoluționare a clasei muncitoare care, după cum se știe, în 1948 va reveni în matca mare a Partidului Muncitoresc Român.

Pentru a vedea cum s-au reflectat aceste situații în cărțile de istorie tipărite înainte de 1944, este necesar însă să ne referim, foarte pe scurt, și la moștenirea istoriografică privitoare la problema pe care o urmărim în aceste rînduri. În perioada anterioară lui 23 August istoricii celor două partide s-au întrecut în a proslăvi meritele partidelor lor, fără să spună, de regulă, aproape nici un cuvînt despre partidul muncitorilor și despre rolul acestuia în societatea românească. Nici istoricii, autori ai unor mari sinteze, nu au luat în considerare rolul partidului clasei muncitoare. Ne amintim foarte bine, generația istoricilor anilor '50, care nu

aflasem din manualele școlare de dinainte de 1948 nici un cuvânt despre existența mișcării muncitorești și a partidului clasei muncitoare, surpriza pe care am avut-o când am descoperit bogata istorie a partidului clasei muncitoare din România.

În lumina acestei noi istoriografii dezvoltată după 1948, partidul clasei muncitoare era un *partid istoric* al României moderne, cu o prezență semnificativă în viața politică a țării încă din ultimele decenii ale veacului trecut și efectiv cu mari merite în viața social-politică a țării și, mai ales, în realizarea celei mai mari aspirații a poporului, unitatea din 1918.

Intrucât întreaga istoriografie românească moștenită după 23 August 1944 a aparținut celor două partide, noua istoriografie, cea a epocii socialismului, a trebuit să facă mari eforturi — și continuă să facă — pentru a înlătura denaturările moștenite, începînd de la ignorarea totală a unor fapte pînă la atribuirea unor merite exagerate celor două partide și conducătorilor lor. La o cercetare obiectivă se va putea desprinde concluzia, pusă în evidență ca atare mai puțin pînă acum, și anume că partidul comunist a fost *cel mai înaintat și mai influent partid politic din România*, în ciuda faptului că, din 1924, fusese interzis prin lege și, firește, nu a participat la guvernarea țării, cum au făcut-o țărăniștii și liberalii.

Înseși rădăcinile istorice ale partidului comunist îi dădeau dreptul să aspire la acest important loc în viața politică românească. Desigur, pînă la primul război mondial scena politică guvernamentală a fost ocupată de partidele liberal și conservator, care au alternat la putere din 1859 pînă la 1916 ; prin urmare, dezvoltarea României în această perioadă a fost legată de numele lor. În paranteză fie spus, existența unui partid numit „conservator“, cuvînt încă puțin cunoscut, neintrat în vorbirea românească curentă, ilustrează distanța la care se afla acest partid — care grupa pe moșieri, în special — de masele largi ale poporului. În ceea ce privește partidul liberal, ca exponent al burgheziei, el era socotit — în primul rînd de adversarii săi direcți, de conservatori — un partid progresist, adept al transformărilor înnoitoare. Pînă la apariția partidului clasei muncitoare pe scena vieții social-politice românești, care a arborat steagul roșu, ca stindard de luptă, liberalii mai erau etichetați de adversarii lor politici drept un partid al „roșilor“. Partidul liberal a exploatat acest renume dar, în fapt, spiritul său progresist, real la bătrînii săi corifei — Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Brătianu ș.a. — s-a subțiat considerabil.

Cînd, în 1891, a murit Ion C. Brătianu, liderul partidului liberal, socialistul Anton Bacalbașa a publicat în gazeta „Munca“ un articol-necrolog, cu un remarcabil simț istoric. El elogia meritele dispărutului, dar atrăgea atenția că partidul lui, partidul liberal, nu mai întruchipa năzuințele spre progres ale poporului, că aceste năzuințe erau și urmau să fie întruchipate de noul partid, de *partidul muncitorilor*. Printr-o coincidență cifrică, expresia profetică a lui Bacalbașa era aproape exactă : burghezia și-a avut „'48-ul“ ei, spunea el, adică momentul ei revoluționar ; „viitorul '48“ urma să aparțină partidului clasei muncitoare.

Procesul istoric al afirmării proletariatului din România a coincis, în timp, cu procesul istoric al creării statului român modern, al cuceririi independenței sale depline și al făuririi statului unitar român în 1918. Muncitorul român a intrat în istorie, așadar, pe un fundal de evenimente majore, care priveau destinul poporului căruia îi aparținea. Această legătură între începuturile organizării proletariatului din țara noastră și afirmarea statului român modern unit și independent a avut un caracter *activ*, muncitorii participând cu energie la evenimentele politice de mare anvergură națională, cum au fost revoluția română de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, la războiul din 1877—1878 și, mai ales, la lupta pentru unificarea întregului popor român, desăvârșită în 1918, iar evenimentele din August 1944 se înscriu în acest lanț în care masele populare, în frunte cu clasa muncitoare și partidul ei, se vor afla la cîrma destinului întregului popor român.

Toate aceste determinări, după cum s-a arătat, privesc specificitatea dezvoltării clasei muncitoare din România. Este suficient să comparăm problemele cu care se confrunta muncitorul englez sau francez la mijlocul veacului trecut — șomajul, exploatarea, luptele coloniale —, cu problemele muncitorului român — eliberarea țării de sub dominații străine, unitatea poporului, lupta pentru progres economic, de rezolvarea cărora depindea și soluționarea propriilor obiective sociale, de clasă —, pentru a realiza ideea că, în fiecare țară, clasa muncitoare a purtat pecetea realităților social-politice, economice, culturale, istorice ale țării respective. Numai în felul acesta se pot înțelege și explica multe inițiative, poziții și acțiuni ale organizațiilor muncitorești din țara noastră, încă de la constituirea lor.

Primele documente programatice ale partidului politic al clasei noastre muncitoare prevedeau obiective generale care se refereau la interesele întregului popor, nu numai la acelea ale proletariatului. Cu alte cuvinte, atît în acțiuni practice, cît și în enunțuri teoretice, clasa muncitoare din România și-a asumat rolul de forță cea mai înaintată a societății, a gîndit și a acționat în scopul progresului întregii societăți, al poporului și al statului român.

Obiectivul desăvîrșirii unității poporului român, dezvoltarea social-economică a țării pe calea industrializării și a rezolvării problemei agrare, care au frămîntat societatea românească în toată epoca modernă, democratizarea largă a vieții social-politice, proces în cadrul căruia masele muncitorești-țărănești trebuiau să-și dobîndească drepturile corespunzătoare, indiferent de sex, naționalitate sau grad de instruire — toate aceste obiective priveau viața și viitorul *întregului popor*. „Rolul nostru — se spunea la Congresul partidului clasei muncitoare din 1910 — este... profund național. Interesul țării nu este ca temelia de la orașe și sate să se dărăpene și este, dimpotrivă, ca poporul să fie bine situat materialicește și moralicește. Cînd cerem deci îmbunătățiri și reforme, lumină și bunăstare, noi luptăm nu numai pentru realizarea intereselor unei clase, ci luptăm pentru țara întreagă, *pentru întărirea națională*”².

Partidul clasei muncitoare și-a demonstrat, prin fapte, rolul de forță politică cea mai clarvăzătoare și, în același timp, cea mai aptă din societatea românească, contribuind efectiv la progresul general al țării, la apărarea independenței și suveranității naționale, înainte chiar de a cuceri puterea politică, de a deveni forța conducătoare.

Rolul partidului clasei muncitoare în procesul făuririi statului unitar român, în apărarea și consolidarea acestei unități rezultă cu pregnanță din faptele istorice prin care partidul muncitorilor a sprijinit *efectiv și eficient* procesul unirii provinciilor românești subjugate cu România. Legăturile organizațiilor muncitorești din țară cu organizațiile muncitorești din Transilvania și Bucovina, înainte de 1918, au constituit, sub acest aspect, un factor concret de unificare și nu a fost întâmplător faptul că forța socială care și-a făurit cel mai repede un partid politic la scara României reîntregite a fost clasa muncitoare. În anii 1918—1921, în plină desfășurare a acțiunilor revendicative, clasa muncitoare a găsit căile cele mai sigure pentru a organiza și reorganiza partidul clasei muncitoare, ca un partid unic la scara națională, atestat incontestabil al adeziunii muncitorilor români și de alte naționalități la principiul unității noului stat românesc.

Publicarea unei bune părți a documentelor Marii Uniri, realizată de istoriografia românească în ultimii 10—15 ani, ca și a monografiilor cu ample extrase din documente, tipărite în aceeași perioadă, pun în evidență rolul tuturor forțelor politice din societatea românească, și, în primul rând, al partidului clasei muncitoare, în făurirea marelui act istoric din 1918. Adunarea de la Alba Iulia a fost opera poporului, unde clasa muncitoare a fost prezentă, prin Partidul Social-Democrat, în organele conducătoare, alături de reprezentanții Partidului Național Român³. Un fapt deosebit de semnificativ în evaluarea meritelor istorice ale partidelor îl reprezintă organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. Această adunare uriașă, fără egal, în epocă, pe continentul european, a fost un referendum sui-generis privind dreptul românilor din Transilvania de a se autodetermina. Multă vreme în istoriografie ideea convocării adunării s-a atribuit Partidului Național Român. Cercetarea documentelor de arhivă, a proceselor verbale ale ședințelor Consiliului Național Român Central, organism ce reunea, pe bază de partitate, reprezentanți ai celor două partide principale din Transilvania — național și social-democrat —, arată însă că propunerea convocării unei mari adunări a poporului a fost făcută de reprezentanții partidului socialist și însușită de forul organizator.

La numai câteva zile după săvârșirea marelui act istoric, ziarul „Socialismul” din București, organul central al Partidului Socialist din România, scria: „În ziua de 1 Decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a proclamat alcătuirea poporului român din Transilvania, Banat și țările ungurene (Crișana și Maramureș — *n.n.*) într-un

³ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 592—601; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 752.

stat român și unirea cu România... Trimitem salutul nostru muncitorimii organizate... de peste munți, chemînd-o la întregirea partidului socialist din România mare... Ținta noastră e de a forma un singur partid socialist”⁴. Așadar, imperativul istoric al proletariatului român după 1 Decembrie 1918 a fost organizarea partidului său pe temelia noilor realități ale României, adică ai unei acțiuni menite să cimenteze, pe planul existenței partidului politic al clasei muncitoare, actul Unirii din 1 Decembrie 1918.

Istoria înfăptuirii acestor reforme este însă mult mai lungă și ea pune în existență un alt adevăr istoric, anume că inițiatorul și promotorul acestor reforme a fost, în realitate, partidul clasei muncitoare din România. Acesta a înscris în programul său din 1893 cerința introducerii votului universal (într-o concepție mai largă decît s-a realizat în 1918—1919), iar înfăptuirea unei adînci reforme prin exproprierea marii proprietăți (în totalitatea ei) a figurat pe steagul de luptă al partidului muncitorilor imediat după marea răscoală a țăranilor din 1907. În acest moment, partidul liberal, care patronase reprimarea sîngeroasă a răscoalei, nu se gîdea deloc la exproprieri și se cunoaște cît de modeste au fost așa-zisele „legiuiri” date de guvernul liberal în anii 1907—1908 pentru țărani. Timp de șapte ani (1907—1914), partidul muncitorilor a susținut în toată țara problema exproprierei moșierilor, pregătind, de fapt, opinia publică cu ideea necesității înfăptuirii acestei reforme. În toamna anului 1913, cînd șeful partidului liberal, Ion I. C. Brătianu, manevra împotriva partidului conservator pentru a-l înlocui la guvern, el a publicat o „scrisoare” prin care anunța intenția partidului liberal de a realiza o reformă agrară și de a unifica cele trei colegii electorale într-unul singur.

În prima parte a anului 1914 viața politică a României a fost agitată de problema „reformelor”. S-au făcut alegeri speciale pentru o *Adunare constituantă* care să modifice Constituția în sensul reformelor preconizate. Lăsînd de o parte „colegiul unic”, care nu era tot una cu votul universal, cerut de partidul muncitorilor — și nici cu acela ce va fi introdus în 1919 —, proiectele liberale de reformă agrară atingeau destul de puțin marea proprietate. Așadar, înainte de război, partidul liberal a preconizat cele două reforme în cu totul alte dimensiuni decît aveau ele să fie înfăptuite după Unire. Dar, la izbucnirea războiului, în 1914, guvernul liberal a anunțat scoaterea problemei reformelor de pe ordinea de zi a parlamentului. S-a spus atunci că înfăptuirea unor mari reforme interne nu se puteau face în condiții anormale, cînd la fruntariile țării se desfășura cel mai mare război pe care îl cunoscuse omenirea pînă atunci. Partidul clasei muncitoare nu a fost de acord cu acest punct de vedere, susținînd că, tocmai în vederea întăririi forțelor de apărare a țării, realizarea celor două reforme era și mai necesară. El a *continuat*, decis să militeze pentru exproprierea moșierimii și introducerea votului universal și în anii 1915—1916.

S-a dovedit, după intrarea țării în război, că partidul muncitorilor avusese dreptate: partidul liberal și regele s-au văzut nevoiți să reia

problema reformelor în vara anului 1917, cînd aveau nevoie să stimuleze pe soldatul-țăran și pe soldatul-muncitor să lupte pentru apărarea pămîntului țării. Chiar numai și această atitudine, de a fi militat pentru înfăptuirea reformelor și după declanșarea războiului, care ține de clar-viziune politică, plasează partidul clasei muncitoare în fruntea forțelor politice progresiste. Deci, factorul determinant al realizării reformelor au fost masele populare, ale căror aspirații le întruchipa partidul clasei muncitoare.

Partidul liberal și-a dat seama că fără reforme regimul social-politic existent era în pericol. Și a legiferat reformele. Nu discutăm aci însemnătatea reformei agrare și a celei electorale, nici limitele lor și modul cum aveau să fie traduse în viață (de partidele care au guvernat), ci apartenența lor istorică : aparțin ele partidului liberal, care a fost constrîns să le legifereze sub alternativa „sinuciderii“, cum se exprima un deputat liberal în 1914, sau aparțin partidului care le-a propus, le-a cerut și, în ultimă instanță, le-a impus, cu ajutorul forței maselor care îl urmau, adică partidului clasei muncitoare ? Acestei întrebări îi va da un răspuns clar cunoscutul socialist M. Gh. Bujor, pe care reformatorii guvernamentali îl țineau închis la Doftana după 1920 : „Cînd în 1931 sau 1932 — scria Bujor, la ieșirea din închisoare (într-un studiu despre istoria mișcării muncitorești) — politicienii noștri au stat la taifas în Cameră asupra subiectului : cui revine meritul reformelor ?, ei l-au atribuit firește lor sau regelui Ferdinand... Dar nimeni n-a spus un cuvînt despre meritul cel mare și inițial al mișcării noastre vechi și noi care, cu prețul atîtor jertfe..., a făcut posibilă realizarea lor de mai tîrziu“⁵.

Dacă politicienii claselor dominante puteau să-și însușească ceea ce nu le aparținea, istoricul are datoria de a judeca obiectiv faptele. Iar aceste fapte arată că, în condițiile specifice regimului social-politic din România, forțele propulsoare ale progresului s-au aflat în opoziție, nu la guvern. Chiar dacă guvernele au legiferat anumite reforme cu caracter progresist, cum a fost cazul celor de mai sus, reformele nu erau opera lor, ci opera partidului care le-a gîndit, le-a popularizat și le-a impus în conștiința publică pînă într-atît încît guvernanții au fost obligați să le înfăptuiască.

Aceasta era moștenirea istorică pe care o aducea partidul clasei muncitoare în fața opiniei publice din România în perioada interbelică, în anii războiului al doilea mondial și ai perioadei imediat următoare acestuia. Partidul clasei muncitoare avea un imens prestigiu și o mare influență în rîndurile poporului român. Momentul culminant al afirmării acestui prestigiu l-a constituit Congresul partidului din mai 1921. Oricît ar părea, cele două evenimente, de îndepărtate în timp, acest congres explică și argumentează poziția și forța partidului din vara anului 1944.

Congresul partidului clasei muncitoare din mai 1921 a pus piatra de temelie a unității partidului în România reîntregită⁶. Unind toate or-

⁵ „Proletarul“ din 18 martie 1934

⁶ Ion Popescu-Puțuri, *Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei*, în „Anale de istorie“, anul XXVI, nr. 5/1980, p. 3—22.

ganizațiile muncitorești din țară, Congresul a înfăptuit o unitate cu o dublă semnificație : 1. partidul clasei muncitoare își statua noile principii de luptă în calitate de *unicul* partid al proletariatului din România, spre deosebire de alte țări unde această reorganizare postbelică a fost marcată de scindarea organizatorică și politică a clasei muncitoare în partide comuniste și partide social-democrate ; 2. în statul român reînțregit exista un singur partid al clasei muncitoare, adică se înlătura posibilitatea fărâmițării partidului pe provincii istorice.

Alături de numărul mare de aderenți, partidul comuniștilor a moștenit din perioada anterioară o influență puternică în rîndurile țărănimii. Aceasta păstra încă rănile marii răscoale din 1907 și ținea minte că singurul partid politic care se solidarizase cu ea fusese partidul muncitorilor. O influență, de asemenea, remarcabilă, moștenise partidul comunist din epoca anterioară în rîndurile intelectualității. Mari personalități ale științei, culturii și învățămîntului erau, pe față sau în taină, simpatizanți ai partidului clasei muncitoare, mulți dintre ei crescînd sub influența ideilor socialiste de la sfîrșitul secolului trecut (Mihail Sadoveanu, Emil Racoviță, C. I. Parhon, Gala Galaction, Ion Cantacuzino ș.a.).

Cît de mare, din punct de vedere numeric, era partidul clasei muncitoare în 1921 ? Dacă ne referim la perioada dinaintea primului război mondial vom observa că, în mentalitatea politică a timpului, problema numărului (cum se spunea, cu oarecare dispreț aristocratic) nu interesa partidele politice care guvernau țara. Dacă liberalii aveau cluburi de partid mai puternice, reușind să le extindă și în lumea satelor, partidul conservator se lăuda cu pretinsa calitate (moșierească, de stăpîn) a membrilor săi, nu cu numărul lor. Adunările publice ale acestor partide reuneau cîteva sute de persoane. Ziarele de partid, mai ales în vreme de opoziție, se tipăreau în cîteva mii de exemplare, marile public cititor preferînd ziarul independent — „Adevărul“, „Dimineața“, „Universul“.

În aceeași epocă, partidul clasei muncitoare reunea la adunările lui publice cel puțin cîteva mii de persoane, fără a mai vorbi că la demonstrațiile de 1 Mai, de regulă, în Capitala țării numărul acestora se ridica la 15—20 de mii de participanți. Gazeta partidului („România muncitoare“) nu făcea un secret că avea numai circa patru mii de abonați în 1913—1914, în condițiile în care nu publica aproape deloc reclame.

Comparînd datele privind mărimea partidelor, într-o vreme cînd partidele guvernamentale nu puneau preț pe acest fapt, este ușor de observat că partidul clasei muncitoare, care atrăgea după el și syndicatele, reprezenta o forță numerică superioară partidelor guvernamentale.

Estimări aproximative — cum am mai arătat — indică un număr al membrilor de partid, în anii 1919—1920, de o sută de mii, cărora li se alăturau alte trei sute de mii de membri ai syndicatelor. Sub acest raport partidul muncitorilor din România era cel mai mare partid muncitoresc din sud-estul Europei. Avea, în plus, o calitate esențială : era unitar, era *singurul* partid al clasei muncitoare din România.

Cine citește documentele acelor ani rămîne surprins cum a fost posibil ca o forță atît de puternică, atît de masivă, cum era partidul clasei muncitoare să nu cucerească puterea sau cel puțin o parte a ei în noul

stat român. Ziariști și politologi ai timpului considerau că partidul clasei muncitoare va juca imediat un rol important în guvernarea țării, sau în cel mai rău caz ca partid de opoziție.

Nu s-a întâmplat așa. Puterea claselor dominante, a partidelor lor s-a clătinat atunci (în special în timpul grevei generale din 1920), dar s-a menținut în cele din urmă. Unele greșeli ale conducerii partidului nu pot fi ignorate, iar clasele dominante și-au putut menține puterea în condițiile realizării unității naționale. Că durata păstrării puterii nu era prea mare, aveau s-o dovedească evenimentele.

Cert este însă că, revenindu-și din spaima răsturnării, cercurile conducătoare au uitat, deseori, de democrație, de Constituție și au lovit în partidul comunist, arestându-i conducătorii, interzicându-i activitatea. Punctul de pornire al acestei politici de represiune l-a constituit chiar Congresul din mai 1921. Autoritățile, deși cunoșteau ordinea de zi a Congresului, care prevedea și problema afilierii la Internaționala a III-a comunistă, au acordat autorizațiile necesare, cu intenția clară de a putea aresta cât mai mulți fruntași ai partidului. Ceea ce avea să se și întâmple : sub pretextul că o parte din congresiști au votat afilierea, fără rezerve, a partidului la Comintern, adică s-au subordonat unei organizații din exterior, forțele polițienești au pătruns în sala unde se ținea Congresul și au arestat numeroși delegați.

Această manevră a claselor dominante din România, în încercarea lor de a se răfui cu partidul comunist, nu-și are egal în alte părți. Partidul a fost aproape decapitat. Opinia publică a fost scandalizată, personalități politice din țară au blamat procedeul. S-a înscenat faimosul proces din Dealul Spirii. Ticluit artificial, procesul s-a terminat printr-un fiasco pentru guvern. El arătase însă măsura în care se înăsprise lupta de clasă, confruntările dintre partidul comunist și forțele adverse.

Dar lupta revoluționară își urma cursul, avînd în frunte partidul comunist, partidul unic al proletariatului român. El era același partid din perioada anterioară, intrat într-o perioadă nouă, transformat el însuși printr-o energică adaptare la realitățile noi ale societății românești, ale mișcării revoluționare internaționale. Se numise înainte de 1918 Partidul Social-Democrat, ca și partidele muncitorești din alte țări europene, iar în noiembrie 1918 și-a schimbat numele în Partidul Socialist din România. Congresul din mai 1921 i-a consacrat numele de Partidul Socialist-Comunist, pentru ca, în 1922, la Congresul al II-lea, să i se confere, prin statut, denumirea de Partidul Comunist Român. Toate, însă, sînt denumiri ale uneia și aceleiași forțe politice unitare a proletariatului român, ce acționa în numele națiunii întregi.

În perioada interbelică, partidul clasei muncitoare a cunoscut mari greutăți, între care cea mai dureroasă a fost interzicerea activității sale legale, în anul 1924. Pe parcursul a 20 de ani, pînă la 23 August 1944, sute și mii de militanți ai partidului comunist, cadre de conducere, membri sau numai simpatizanți au fost aruncați în lagăre și închisori. Aceasta este, însă, numai o latură a existenței partidului comunist. Există și cealaltă latură a activității partidului, la lumina zilei, adică la suprafața vieții politice.

Cînd partidul liberal, aflat la putere în 1924, a interzis existența legală a partidului comunist, el i-a dat, firește, o lovitură puternică. Dar partidul comunist era o forță politică prea adînc pătrunsă în viața socie-

tății românești pentru a o desființa printr-un decret. Ca orice organism viabil, el s-a adaptat noilor condiții, a căutat și a creat forme noi de existență și activitate. A plătit scump, chiar cu jertfe, dar s-a călit și și-a perfecționat activitatea ca partid interzis, acționând în clandestinitate. El, de pildă, a putut să tipărească numeroase ziare și reviste legale, cu cuvîntul său de ordine, a creat numeroase organizații legale, prin intermediul cărora se afla prezent la suprafața vieții politice, iar atunci cînd a apărut pericolul fascist a inițiat o amplă politică de front unic de luptă împotriva acestuia. Prin intermediul publicațiilor și al organizațiilor legale, prin politica largă de alianțe, consecința interzicerii partidului a fost diminuată considerabil. În aceste condiții, scoaterea lui în afara legii nu a șters din mintea oamenilor muncii nici existența partidului și nici încrederea în misiunea sa istorică. Prin actul de ilegalizare, de fapt, burghezia și partidul liberal, în special, autorul legilor de interdicție, și-au slăbit pozițiile de luptă cu Partidul Comunist Român. Cît timp partidul și-a desfășurat liber activitatea, el era cunoscut, activitatea și membrii lui, la fel. Odată cu interzicerea, partidul și-a ascuns membrii, simpatizanții și sprijinitorii. Cu excepția cîtorva sute de militanți mai vechi — și deci cunoscuți —, efectivul său a dispărut din fața adversarului. Este o adevărată ironie a istoriei, ce efort imens au depus organele de represiune pentru urmărirea activității partidului comunist și cît de puțin au cunoscut și au înregistrat, totuși, din această activitate.

Partidul comunist și-a sporit considerabil influența și prestigiul în rîndurile poporului român datorită atitudinii sale clare, consecvente împotriva fascismului, atitudine pe care a marcat-o la numai cîteva luni de la venirea lui Hitler la putere, prin crearea Comitetului Național Antifascist, în iunie 1933⁷.

În vîrtejul încrucișărilor și confruntărilor a zeci de curente și partide politice, orientarea clară a partidului comunist împotriva pericolului fascist apare ca un veritabil atestat istoric al capacității de analiză și înțelegere a fenomenelor din viața social-politică internă și internațională.

Clarviziunea Partidului Comunist Român în aprecierea pericolului hitlerist și rapiditatea tragerii semnalului de alarmă prin crearea Comitetului Național Antifascist ne apar remarcabile și demne de a fi așezate la locul cuvenit în cartea de istorie a luptei popoarelor împotriva Germaniei hitleriste. Comitetul Național Antifascist din România a fost una dintre primele organizații de acest fel create în Europa la scară națională. În orice caz, literatura politică antihitleristă din anii 1933—1934, în cea mai mare parte dominată de previziunea malefică, dar uimitor de exactă, a iminentei declanșări a războiului mondial de către Germania hitleristă, provenea din cercurile Partidului Comunist Român.

Cunoașterea și analiza de către militanții partidului a trăsăturilor național-socialismului le-au permis să înțeleagă cît de periculoasă se anunța venirea la putere, în Germania, a Partidului național-socialist, în frunte cu Hitler și adepții lui apropiați, pentru soarta multor popoare, între care și a poporului român.

Inițiativa partidului comunist de creare a unei organizații politice naționale de luptă împotriva pericolului nazist a fost posibilă datorită

unui șir de factori care prevalau asupra caracterului de clasă al partidului și, mai ales, asupra raporturilor încordate, chiar ostile, între partidul comunist și multe forțe politice ai căror membri erau invitați să participe la activitatea Comitetului Național Antifascist. Încă o dată, ca de atâtea ori în trecut, partidul clasei muncitoare se afirma ca un partid apărător al intereselor *întregului popor*, nu numai al clasei pe care o reprezenta, în primul rînd.

Desigur, Partidul Comunist Român, adresîndu-se concetățenilor, în anii 1933 și 1934, pentru a-i mobiliza la lupta antifascistă, făcea ape-luri, în primul rînd, la forțele politice cele mai apropiate, la Partidul Social-Democrat, la Partidul Socialist-Unitar; se știe că prima platformă comună care a reunit clasa muncitoare din România, grupată temporar în mai multe organizații în perioada interbelică, a fost platforma antifascistă. Fiind forța socială cea mai înaintată din țară, clasa muncitoare a înțeles, și cel mai bine, însemnătatea strîngerii tuturor forțelor țării pentru bararea pericolului fascismului în România.

Activitatea Comitetului Național Antifascist a fost deosebit de fructuoasă pe linia antrenării unor largi categorii sociale, a numeroase personalități de frunte ale culturii și științei românești în acțiunea de demascare și combatere a ideologiei naziste și a organizațiilor de tip nazist din țară, cum era Garda de fier. Guvernul liberal, condus de I. G. Duca, aflat atunci la conducerea țării, a permis activitatea Comitetului Național Antifascist și a adoptat o atitudine mai hotărîtă față de Garda de fier. Primul ministru a plătit cu viața această poziție, înscriindu-și numele printre primele victime ale terorismului nazist pe plan european din prima linie a personalităților politice.

Noul guvern liberal, condus de Gheorghe Tătărescu, a menținut orientarea antigardistă, dar, treptat, a cedat presiunilor guvernului german, creșterii influenței acestuia în viața internațională și a interzis Comitetul Național Antifascist.

Așadar, în marea bătălie antifascistă care se profila la orizontul vieții politice internaționale, și apoi și interne, partidul liberal, prin toate ramurile sale, a dovedit grave consecvențe. În ce privește Partidul Național-Țărănesc, acesta și-a compromis poziția antifascistă prin așa-zisul pact de neagresiune încheiat de Iuliu Maniu cu căpetenia legionară, Corneliu Zelea Codreanu, în timpul campaniei electorale din 1937.

Aflate la guvern, atît partidul liberal, cît și cel național-țărănesc au adoptat aceeași atitudine față de partidul comunist: l-au menținut în ilegalitate, interzicînd existența legală a acestuia.

Prin Constituția din februarie 1938, au fost interzise toate partidele politice, deci, fostele partide guvernamentale au devenit și ele „ilegale“. Acum, în aceste condiții de „egalitate“, s-a văzut și mai limpede forța partidului comunist în raport cu a celorlalte partide.

Organizat temeinic, partidul comunist a putut desfășura o amplă și continuă activitate prin formele cele mai diversificate. A putut tipări, ilegal, o bogată literatură de propagandă, gazete centrale, locale, manifeste. A avut case conspirative, unde forurile conducătoare ale partidului s-au putut întîlni. Chiar în timpul războiului, în condițiile prezenței armatei hitleriste pe teritoriul național, partidul comunist a fost singurul care a desfășurat o largă acțiune de combatere a hitlerismului, de mobilizare a poporului în lupta împotriva regimului antonescian.

Tocmai pentru că partidul comunist dispunea de o asemenea forță organizatorică, partidele celelalte, aflate și ele sub interdicție, au fost

nevoite să accepte colaborarea cu adversarul de clasă atât de temut de ieri, pe o platformă de luptă națională. În perioada 1938—1944 au avut loc mai multe întâlniri între liderii vechilor partide politice cu reprezentanți ai partidului comunist. Întâlniri dificile, dacă ținem seama că o bună parte din militanții partidului comunist se aflau în închisori, aruncați acolo chiar de partidele țărănesc și liberal, când se aflaseră la guvern. Forța și înțelepciunea partidului comunist constau și în capacitatea de a fi adus sub drapelul luptei de eliberare antihitleristă pe adversarii săi de clasă.

Este interesant de remarcat că, după cum rezultă din amintirile vechilor militanți ai partidului comunist care au participat la discuțiile cu C. I. C. Brătianu și Iuliu Maniu, aceștia continuau să manifeste aceeași atitudine de neînțelegere față de locul partidului comunist în viitoarea configurație politică a țării, amenințându-i cu interdicția chiar de a doua zi după răsturnarea regimului antonescian.

În ziua de 24 august 1944, în toiul marilor evenimente care puneau în mișcare întregul popor român, s-a considerat necesar să fie chemat Iuliu Maniu pentru a prelua conducerea noului guvern, datorită faptului că era o personalitate cunoscută pe plan internațional. Surpriză, însă ! Președintele Partidului Național-Țărănesc, după ce un timp a stat chiar ascuns (nefiind sigur de reușita insurecției), a refuzat ! Iată cum, într-un moment de excepțională însemnătate pentru destinul poporului român, când orice om politic era dator să participe la marele act istoric, Iuliu Maniu se eschiva. Fără să cunoască, sau fără să se refere la această atitudine, într-un admirabil și profund portret făcut lui Iuliu Maniu, George Călinescu observa, câteva luni mai târziu, că, deși respectabil pentru trecutul său politic de dinainte de 1918, Iuliu Maniu, în perioada interbelică, „s-a relevat absent, neconstructiv“. Călinescu îi reproșă, pe drept, și acțiuni nocive, de pildă, faptul că, prin gestul său de a fi întins mîna legionarilor (în 1937), „a făcut din legionari, pînă atunci obscuri, o forță politică primejdioasă pentru viitorul imediat al țării“. Referindu-se, apoi, la activitatea lui Maniu din timpul războiului, G. Călinescu, înaintea istoricilor, a arătat ineficiența „memoriilor“ către Antonescu și către aliați — cu care moștenitorii lui politici se laudă pînă în zilele noastre. „Nu memorii trebuia să scrie dl. Maniu, ci să îmbrățișeze cu orice risc (subl. ns.) cauza democrațiilor“⁸.

În timp ce Maniu și Brătianu redactau texte respectuoase către mareșalul Antonescu sau către aliații occidentali, refuzînd să țină seama de situația concretă, anume că statul român se afla în război împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român a folosit cele mai felurite mijloace și metode de luptă împotriva Germaniei hitleriste, începînd cu sabotajele economice și sfîrșind prin a-l angaja pe rege în acțiunea de pregătire a răsturnării regimului antonescian. Nici țărăniștii, nici liberalii nu au riscat organizarea unor tipografii ilegale pentru a putea tipări manifeste și publicații de mobilizare a opiniei publice la lupta antihitleristă. În timp ce la aceste partide principala formă de „rezistență“ antihitleristă era „așteptarea“ aliaților (solicitați insistent prin „memorii“), partidul comunist folosea în toate regiunile țării forme de luptă antihitleriste : tipografii ilegale, publicații cu conținut demascator anti-hitlerist în toate marile centre urbane, legături cu presa legală („Timpul“,

⁸ G. Călinescu, *Texte social-politice. 1944—1965*, Editura politică, București, 1971, p. 48, 49.

„Ecoul“, „Informația zilei“ etc.), în paginile căreia se strecurau, datorită redactorilor comuniști, articole și informații cu caracter antihitlerist. Cea mai importantă publicație, tipărită ilegal, „România liberă“, nu au scos-o nici liberalii, nici țărăniștii, ci comuniștii. În „România liberă“ au fost publicate documentele cele mai importante ale rezistenței românești : Manifestul Frontului Unic Muncitoresc, Declarația Blocului Național-Democrat, memoriul profesorilor universitari către Ion Antonescu ș.a.⁹

Se știe că partidul comunist, în cadrul pregătirii insurecției, a organizat și unități de luptă bine pregătite, cum s-au și dovedit în zilele de 24—26 august 1944, capabile să izgonească rapid pe hitleriști din instituțiile centrale de stat, ceea ce partidele celelalte, evident, nici nu s-au gândit să întreprindă. Istoricii străini refuză însă cu obstinație să ia în considerare rolul partidului comunist în evenimentele de la 23 August 1944 și anume rolul principal de organizator și conducător în desfășurarea acelor evenimente. Trebuie să recunoaștem că, mai ales privity din exterior, faptele petrecute în România oferă elemente surprinzătoare, insolite. Între acestea, cel mai spectaculos apare, într-adevăr, colaborarea regelui Mihai cu partidul comunist în pregătirea răsturnării regimului antonescian. Formal, revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a început în palatul regal, dar de aici, în continuare, nimic nu se potrivește cu tradiționalele lovituri de palat. Faptul că regele a ales calea propusă de partidul comunist era expresia unei realități — a forței și influenței pe care le avea partidul comuniștilor în toate straturile societății. Tocmai de aceea, sfidînd orice protocol și sub presiunea pericolului pierderii propriei sale poziții, regele s-a atașat planului de răsturnare a regimului antonescian pe care l-a conceput Partidul Comunist Român.

Unul dintre „argumentele forte“ ale istoriografiei occidentale, cînd se referă la evenimentele din România, îl reprezintă faptul că mareșalul Ion Antonescu a fost arestat în palatul regal, din ordinul regelui Mihai. Fapt întrutotul real, la prima vedere, adică formal, fiindcă deși regele a dovedit acest curaj, el nu a devenit beneficiarul actului său. Cînd se întîmplă o asemenea arestare — și istoria cunoaște multe asemenea fapte — cel arestat rămîne la discreția învingătorului. Ceea ce nu s-a întîmplat în palatul regal din București în seara zilei de 23 August 1944. Un fapt deosebit de semnificativ, care dezvăluie cine era adevăratul factor principal al acțiunii. După arestarea Antoneștilor — operație executată de un grup de militari comuniști —, regele a cerut să fie pus imediat în legătură cu reprezentanți ai partidului comunist. Regele, prin urmare, nu s-a gândit nici la Iuliu Maniu, nici la C. I. C. Brătianu, primul, dealtfel nefiind de găsit un timp, evident, de teama de a nu împrătăși consecințele unui eventual eșec.

Din gestul regelui de a alege pe reprezentantul partidului comunist în vederea continuării acțiunii începută prin arestarea principalilor exponenți ai guvernului în frunte cu Ion Antonescu, rezultă clar că partidul comunist era forța politică principală cu care colabora regele. Iar faptul că cei arestați se vor afla în paza partidului comunist dezvăluie încă odată rolul acestuia de conducător al evenimentelor.

⁹ Gheorghe Zaharia, Nicolae Copoiu, *Propaganda rezistenței și a războiului antihitlerist în România*, în „Anale de istorie“, anul XXVI, nr. 2/1980, p. 103.

Desigur, pentru un istoric străin, informat prea sumar despre rolul partidului clasei muncitoare în istoria modernă a României și obișnuit să vadă în partidul comunist o simplă secție a Cominternului, preferința regelui Mihai pentru partidul comunist apare greu de înțeles. Afară de aceasta, comuniștii, prin definiție, erau dușmanii regilor. Cum s-a ajuns la o asemenea înțelegere? Răspunsul la această întrebare se găsește în istoria partidului clasei muncitoare, istorie pe care atât regele, cât și partidele politice burgheze o cunoșteau destul de bine. Ei știau, de pildă, că partidul socialist, partidul muncitoresc din România avea în trecutul său o pagină semnificativă de solidaritate cu comuniștii sovietici, socialiștii români luptând cu arma în mână pentru victoria bolșevicilor în Revoluția din octombrie. Într-un moment când armata română fusese tirată în războiul antisovietic, când însuși mareșalul Ion Antonescu începuse tratativele cu guvernul sovietic la Stockholm, partidul comunist putea fi și putea deveni un factor important în restabilirea unor legături între cele două țări. De acest lucru erau conștienți atât regele cât și partidele care semnaseră acordul din 20 iunie 1944, alături de reprezentantul partidului comunist.

Ceea ce, însă, deși o știau, nu voiau s-o recunoască nici regele, nici celelalte partide, era ampla și profunda influență a partidului comunist în masele largi ale poporului, numărul mare de cadre cu o înaltă pregătire politică pe care le avea partidul comunist. Departe de a fi un partid mic — cum tot repetă unii istorici occidentali —, Partidul Comunist Român era partidul cel mai influent, din toate punctele de vedere, din societatea românească.

Confruntările politice din perioada 23 August 1944—6 martie 1945 au ilustrat, pe viu, raportul de forțe între partidele politice, popularitatea zdrobitoare a partidului clasei muncitoare în raport cu a vechilor partide. Cititorii mai vîrstnici își amintesc că, în special prin anii 1945—1947, presa politică folosea frecvent formula „partide istorice” când se referea la partidele național-țărănesc și național-liberal, cele două partide care guvernaseră țara — liberalii mai mult, țărăniștii mai puțin —, înainte de 1944. Sigur că, într-un sens îngust, de a fi condus țara un anumit timp, epitetul *istoric* era corect. În sensul mai general însă, acela de a fi realizat ceva deosebit pentru cartea de istorie a țării, exactitatea formulei era discutabilă, mai ales în ce-i privea pe țărăniști. Căci, ce fapte deosebite — să luăm numai perioada interbelică — realizaseră cele două partide? S-ar putea, în schimb, aduna multe fapte pentru care partidele pretinse „istorice” ar fi meritat sancțiuni din partea Istoriei. Fiindcă, în fond, de evoluția vieții social-politice interne, care a dus în cele din urmă la instaurarea fascismului în țara noastră, nu erau răspunzătoare numai forțele externe!

Și acum ajungem la întrebarea: ce loc ocupă aceste partide în istoria țării, a poporului, ce loc ocupă partidul comunist, referindu-ne chiar la perioada în care acesta din urmă s-a aflat numai în opoziție, adică nu a participat deloc la conducerea țării?

Pentru oricine este evident că partidul clasei muncitoare întruchipează adevăratul *partid istoric al României moderne*. După cucerirea independenței depline a țării, în urmă cu 109 ani, partidul care a militat pentru progresul poporului român, care a avut o viziune clară cu privire la apărarea intereselor fundamentale ale acestuia, a fost partidul clasei muncitoare. Născut din solul românesc, el a cunoscut un drum plin de

greutăți, dar a avut totdeauna clar obiectivul său fundamental : schimbarea regimului social-politic și economic de tip capitalist din România cu unul nou, socialist, făurirea — în strînsă concordanță cu realitățile sociale istorice ale României, cu tradițiile noastre revoluționare și progresiste — a unei Români noi, socialiste, independente și prospere.

În 1921, Congresul realiza un singur partid care urma să ducă lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist, pentru că „România nouă de astăzi, trebuie să devină România socialistă de mâine“. Partidul și-a ținut angajamentul, dar chiar pînă la cucerirea puterii, în timpul celui de-al doilea război mondial, avea să dovedească, în fapt, că el era cel mai dinamic și mai influent partid din țară, partidul cu adevărat *istoric*, conducînd pregătirea și strălucita victorie din August 1944. Întreaga istorie a partidului clasei noastre muncitoare din România stă, așadar, mărturie vie cuceririi, prin luptă, de către partidul nostru a rolului de forță politică conducătoare în revoluția și construcția socialistă a patriei, a calității de centrul vital al națiunii române în epopeea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

ORGANIZAREA

Scopul României de sub domnia Germaniei naziste a fost realizat în urma luptelor anticomuniste și revoluționare care au avut loc în România în perioada 1940-1944. În timpul acestor lupte, partidul nostru a avut un rol deosebit de important, fiind cel care a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România.

Partidul nostru a avut un rol deosebit de important în lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România. El a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România, fiind cel care a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România.

Partidul Comunist Român, organizat în anul 1948, a avut un rol deosebit de important în lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România. El a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România, fiind cel care a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România.

Partidul P.C.R. în anul întreg al luptei pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România. El a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România, fiind cel care a condus lupta pentru cucerirea puterii și realizarea socialismului în România.

OBȚINEREA DE CĂTRE PARTIDUL COMUNIST ROMÂN A ROLULUI DE FORȚĂ POLITICĂ CONDUCĂTOARE ÎN SOCIETATEA SOCIALISTĂ ROMÂNEASCĂ – REZULTAT AL CONSENSULUI POPULAR

GHEORGHE ZAHARIA

Scoaterea României de sub dominația Germaniei naziste prin răsturnarea dictaturii antonesciene și întoarcerea armelor contra celui de-al treilea Reich pe calea insurecției, ale cărei forțe motrice au fost masele muncitorești și țărănești, inclusiv țăranii și muncitorii aflați sub arme, a reprezentat mai mult decât o simplă schimbare de regim politic ; ea a deschis calea unor profunde transformări revoluționare în societatea românească.

Privită în perspectivă, luînd în considerare forțele motrice și influența decisivă a forțelor politice de stînga, insurecția din August 1944 a însemnat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Odată cu aceasta, începea istoria contemporană a poporului român, în care clasei muncitoare îi revine rolul de hegemon în societate.

Partidul Comunist Român, organizatorul și unificatorul mișcării de rezistență, inițiatorul insurecției și principala ei forță conducătoare, a ieșit, la 23 august 1944, din adîncă sa ilegalitate de peste 20 de ani, cu un prestigiu puternic, devenind participant la guvernarea țării. Buzuindu-se pe vechii militanți cu bogată experiență revoluționară, pe activitatea contingentelor revoluționare, înrolate în partid în lunile imediat următoare insurecției, hotărîte să acționeze fără șovăire pentru cauza celor mulți și exploatați, pentru apărarea intereselor superioare ale națiunii, partidul comunist a reușit, în scurt timp, să-și reorganizeze rîndurile potrivit condițiilor muncii legale, să elaboreze o nouă orientare politică, corespunzătoare etapei pe care evenimentele istorice o creaseră.

Lupta P.C.R. în anii interbelici și, îndeosebi, rolul său primordial în organizarea actului revoluționar din August 1944 l-au impus în fața maselor largi populare ca un partid profund național, promotor al progresului social. Sub influența lui, masele populare, bucurîndu-se de drepturi și libertăți publice cum nu avuseseră pînă atunci, și-au croit drum larg pe arena politică a țării, în care se desfășura cu forță irezistibilă un proces

de continuă modificare a raportului forțelor de clasă. Hotărîrea maselor muncitoare de a merge mai departe pe calea unor importante transformări politice și sociale, capacitatea partidului comunist de a stimula și orienta energiile revoluționare ale națiunii au făcut ca din mișcarea antifascistă a întregului popor să se dezvolte nemijlocit revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în august 1944.

Clasa muncitoare, care a acționat permanent în front unic și l-a consolidat neîncetat în adîncime pe baza principiilor revoluționare ale socialismului științific, a fost hegemonul revoluției. Acest fapt a făcut posibil ca procesul revoluționar să se desfășoare neîntrerupt, etapele rezolvării sarcinilor general-democratice și a celor ale revoluției socialiste fiind strîns legate în interdependența lor.

Forțele democratice, revoluționare considerau insurecția „doar începutul luptei pentru înfăptuirea unor adînci prefaceri sociale, care să lichideze definitiv vechile stări de lucruri și să ducă la făurirea unei noi orînduiri sociale — orînduirea socialistă”¹. Spre deosebire de acestea, partidele politice burgheze, monarhia, cercurile cele mai conservatoare ale claselor dominante apreciau actul din August 1944 ca punct final al acțiunii politice înfăptuite, urmînd ca totul să reîntre în tiparele sociale anterioare dictaturii regale. La alternativa „întoarcerea la trecut” oferită de partidele politice burgheze reacționare, interesate în conservarea vechilor structuri social-economice și a privilegiilor de clasă, masele populare au dat un răspuns hotărît, definitiv și ireversibil, alegînd calea preconizată de forțele progresiste, real democratice. Ceea ce a prevalat atunci, ca și în anii care au urmat, a fost această opțiune a maselor, voința lor exprimată puternic în desfășurarea luptelor revoluționare, sub conducerea Partidului Comunist Român și a aliaților săi statornici, pentru cucerirea unui regim de reală democrație, care să asigure împlinirea aspirațiilor lor, să înlăture zăgazarile care începuseră a frîna dezvoltarea forțelor de producție, cu toate consecințele ei.

Perioada primelor luni de după istoricul act din August 1944 a consemnat înalte pilde de eroism și abnegație revoluționară date de muncitori, de țărani muncitori, de intelectualitatea progresistă și de alte pături de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, bărbați și femei, vîrstnici și tineri, în lupta pentru dezvoltarea consecvent democratică a țării și cucerirea puterii politice. Prin forța maselor, care optaseră pentru programul propus de partidul comunist, au fost înlăturate din cale toate piedicile ; cu sacrificiile și jertfele a numeroși reprezentanți ai lor au fost scrise filele memorabile ale devenirii socialiste a patriei noastre.

Sub conducerea Partidului Comunist Român și cu sprijinul clasei muncitoare, țărănimea a pășit la ocuparea și împărțirea pămînturilor moșierești ; masele, în frunte cu muncitorii revoluționari, au luat cu asalt primăriile și prefecturile, impunînd la conducerea acestora reprezentanții lor autentici, în locul elementelor vechiului regim sau ale celor ce respingeau cererile îndreptățite ale poporului. În uriașe mitinguri și demonstrații, zeci și sute de mii de oameni, practic întreaga populație muncitoare a țării, au impus, printr-o presiune irezistibilă, înlăturarea pozițiilor deținute de reprezentanții reacționari ai burgheziei în cele trei guverne din perioada 23 August 1944—6 Martie 1945 și instaurarea guvernului

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 7.

revoluționar democratic, pășind imediat la consolidarea cuceririlor obținute și la rezolvarea unor sarcini noi, derivate atât din necesitățile economice și politice ale perioadei istorice respective, cât și din perspectiva dezvoltării revoluției spre faza ei superioară, socialistă.

În mobilizarea la acțiune a forțelor capabile să contribuie la îndeplinirea obiectivelor majore aflate în fața țării, un rol de importanță primordială a avut elaborarea și promovarea de către P.C.R. a unei linii strategice și tactice corespunzătoare, elasticitatea politicii sale, efortul de a crea condiții largi pentru participarea și colaborarea tuturor forțelor interesate, fie în rezolvarea întregului ansamblu de sarcini ale revoluției — cu perspectiva lor socialistă —, fie numai în atingerea unora dintre obiectivele general-democratice.

Forța de neînvins a mișcării populare s-a întemeiat pe unitatea de acțiune a clasei muncitoare, pe participarea la lupta revoluționară, alături de aceasta, a țărănimii și făurirea, în scurt timp, în lupta pentru pământ și putere, a alianței muncitorești-țărănești, a intelectualității legate de popor, a altor păături mijlocii orășenești ; s-a bazat pe unitatea tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate, pe înmănuncherea, într-un front unic, a principalelor forțe ale națiunii, a marii majorități a poporului.

O contribuție însemnată în îndeplinirea transformărilor preconizate de partidul comunist în etapa respectivă au adus Partidul Social-Democrat — în cadrul căruia desfășurarea revoluției a determinat o neîncetată consolidare ideologică revoluționară —, syndicatele unice, Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Uniunea Tineretului Comunist, M.A.D.O.S.Z.-ul, care activau în strînsă alianță, în cadrul Frontului Național-Democrat, făurit în octombrie 1944.

Ansamblul condițiilor concrete din România și ale celor internaționale au determinat o anumită succesiune în îndeplinirea sarcinilor revoluției, precum și faptul că rezolvarea problemei puterii nu s-a făcut printr-un singur act, desfășurat într-o perioadă scurtă de timp, ci a fost rezultatul unui șir de modificări calitative, de la faza puterii revoluționar-democratice instaurată la 6 martie 1945, în care clasa muncitoare avea rolul hotărîtor, la faza în care aceasta, aliată cu celelalte păături de oameni ai muncii, a cucerit deplinătatea puterii politice, la 30 decembrie 1947, în urma abdicării regelui și proclamării republicii. Lupta energetică, hotărîită a maselor populare, acțiunea lor nemijlocită în vederea soluționării, în favoarea lor, a problemelor asupra cărora avea loc confruntarea înverșunată dintre forțele progresului și cele conservatoare, reacționare, au constituit factorul hotărîtor în rezolvarea problemei fundamentale a revoluției — aceea a puterii.

Unul dintre meritele remarcabile ale Partidului Comunist Român constă în faptul că, avînd în vedere împrejurările internaționale favorabile, a avut ca orientare generală atât dezvoltarea luptei pentru putere fără război civil, cât și necesitatea de a face față unor confruntări violente impuse de rezistența burgheziei, deținătoarea puterii economice și a unor poziții importante în aparatul de stat ; de aceea, el s-a pregătit pe sine, cât și forțele clasei muncitoare și ale aliaților ei, pentru toate formele de luptă, fiind în permanență gata să schimbe, dacă era necesar, o formă cu alta, în funcție de împrejurări. P.C.R. a îmbinat, în permanență, activitatea reprezentanților forțelor democratice din guvern și intensă luptă politică desfășurată pe plan central, cu acțiunea maselor, ținute permanent în stare de mobilizare, gata să-l urmeze. În același

timp, a luat măsuri pentru întărirea continuă a formațiunilor patriotice de luptă — ale căror rînduri cuprindeau, la începutul lunii martie 1945, circa 70 000 de combatanți —, în măsură a intra în acțiune în eventualitatea că reacțiunea ar fi reușit să împingă lucrurile pe calea luptei violente; a menținut și dezvoltat legăturile cu generali și ofițeri superiori, cu unități militare care se solidarizaseră cu acțiunile maselor, impunînd, totodată, măsuri pentru îndepărtarea din rîndurile cadrelor active ale armatei a elementelor ostile liniei politice preconizate de forțele revoluționare.

În condițiile în care raportul de forțe pe plan intern era covîrșitor în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi, iar posibilitatea unei intervenții directe a puterilor occidentale în sprijinul vechilor clase dominante era exclusă — datorită acordului intervenit la Ialta între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie cu privire la popoarele eliberate din Europa ce urmau să-și organizeze viața politică și economică potrivit liberei lor alegeri, să distrugă ultimele vestigii ale nazismului, fascismului și colaboraționismului, să-și creeze instituții democratice —, tactica justă a P.C.R. și larga mobilizare a maselor au asigurat cucerirea puterii fără un război civil. Totodată, desfășurarea concretă a procesului revoluționar din România atestă faptul că victoria sa a fost asigurată prin împletirea strînsă a celor mai diverse forme și metode de luptă, pașnice și nepașnice, în funcție de raportul de forțe intervenit între grupările ce se confruntau în diferite perioade. Elementul esențial a fost acela că masele au urmat linia partidului, și-au impus voința prin acțiuni ferme și de mare amploare și au zdrobit rezistența reacțiunii. Referindu-se la acest fapt esențial, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, concluziona, cu prilejul împlinirii a trei decenii de la instaurarea regimului revoluționar democrat: „Istoria a consemnat că instaurarea guvernului de la 6 martie nu a fost un act politic întîmplător sau efectul unei simple conjuncturi, ci rezultatul unor crîncene bătălii de clasă, revoluționare, duse cu arma în mînă, în care au ieșit victorioase clasa muncitoare, forțele revoluționare, democratice, care, în strînsă unitate, au reușit să lichideze împotrivirea înverșunată a reacțiunii și să cucerească pe cale revoluționară puterea politică în stat”².

Transpunînd în viață programul anunțat cu prilejul instaurării guvernului revoluționar-democratic de la 6 martie 1945, regimul nou instaurat avea să înfăptuiască transformări cu caracter general-democratic, revoluționar, cerute de dezvoltarea socială, să adopte măsuri eficiente pentru redresarea economiei naționale și crearea premiselor pentru trecerea la revoluția socialistă.

În acest context, partidul comunist și-a fixat, ca obiectiv principal al activității sale, elaborarea unui program care să înmănuncheze într-un tot unitar concepția sa privind redresarea și dezvoltarea în perspectivă a economiei naționale, consolidarea regimului revoluționar-democrat, întărirea unității tuturor forțelor democratice în jurul clasei muncitoare.

Conferința Națională a partidului, consacrată acestui scop, care și-a desfășurat lucrările la București în zilele de 16—21 octombrie 1945, a polarizat atenția celor mai largi categorii sociale, a tuturor cercurilor politice din țară. Activitatea vie, multilaterală a partidului în lunile premergătoare acestui eveniment de mare însemnătate în viața comuniștilor,

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 265.

a întregului popor, a evidențiat spiritul constructiv, creator, în care au fost abordate problemele economice, situarea acestora în centrul preocupărilor comuniștilor și în strânsă conexiune cu chestiunile sociale și politice ardente atunci pentru societatea românească. Se impune a fi subliniată, ca un factor de mare însemnătate pentru locul și rolul P.C.R. în dezvoltarea ulterioară a țării, responsabilitatea cu care muncitorimea, toate elementele capabile și competente din țara noastră, au fost antrenate și au participat la fundamentarea și adoptarea programului economic al partidului.

Raportul politic al Comitetului Central și dezbaterile Conferinței, care și-au găsit concretizarea în documentele adoptate, au dat o fundamentare principală soluționării problemelor vitale ale dezvoltării țării pe calea progresului, stabilind coordonatele programului imediat și de perspectivă ale acestei dezvoltări. Linia elaborată și aprobată la Conferință era rezultatul activității teoretice și practice a partidului comunist, al aplicării teoriei socialismului științific la condițiile concrete ale României, al valorificării experienței poporului nostru, a aspirațiilor numeroșilor înaintași animați de idealuri progresiste, revoluționare, de grija pentru soarta țării, preocupați să găsească soluțiile care să asigure patriei noastre un loc pe măsura capacității creatoare a poporului și a bogățiilor sale.

Partidul comunist a înfățișat țării, pe baza unui program realist, direcțiile principale de reconstrucție economică, precum și modul de soluționare, în perspectivă, a problemelor economice și sociale fundamentale ale României, îndreptînd-o pe calea unei dezvoltări economice superioare, complexe³. Visul militanților partidului clasei muncitoare, al economiștilor români care, decenii de-a rîndul, ceruseră industrializarea țării, își găsea, astfel, un exponent ferm, capabil să realizeze acest deziderat fundamental. Hotărârile Conferinței Naționale au avut — așa cum apreciază Programul partidului nostru — „o importanță deosebită pentru desfășurarea cu succes a marilor bătălii de clasă care au urmat, pentru înfăptuirea profundelor transformări revoluționare și democratice din țara noastră”⁴.

Pe baza orientărilor stabilite de Conferința Națională a P.C.R., forțele revoluționar-democrate, reunite în Blocul Partidelor Democratice (B.P.D.) — constituit din inițiativa Partidului Comunist Român la 17 mai 1946 —, au reușit o victorie netă în primele alegeri parlamentare postbelice ce au avut loc la 19 noiembrie 1946. Cei circa 7 milioane de alegători și-au dat votul în proporție de 80% Blocului Partidelor Democratice, confirmînd, astfel, legitimitatea regimului revoluționar-democratic instaurat la 6 martie 1945 și deplina lor încredere în realizarea platformei politice elaborată în conformitate cu cerințele concrete de progres economic și social, cu care partidele coalizate se prezentaseră în fața corpului electoral. „Victoria obținută de Blocul Partidelor Democratice în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 — apreciază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — oglindește baza social-politică largă pe care se sprijinea guvernul democratic, compromiterea

³ *Raportul politic al Comitetului Central la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*. Octombrie 1945, în : Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1955, p. 5—83.

⁴ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 54.

și izolarea de masă a partidelor burgheze reacționare care curînd aveau să dispară din viața politică”⁵.

Dînd curs mandatului încredințat de mase, guvernul, remaniat corespunzător în urma rezultatelor alegerilor, a trecut la adoptarea curajoasă a unor măsuri pe linia platformei electorale. Deși nu aveau încă un caracter socialist și nu semnificau desființarea proprietății burgheze, aceste măsuri au lovit, totuși, în unul din atributele principale ale acesteia, în dreptul de folosință neîngrădit. Totalitatea măsurilor și acțiunilor întreprinse în direcția organizării și desfășurării sistematice a controlului și evidenței economice au permis autorităților democrate să-și lărgască continuu sfera de supraveghere asupra procesului de producție, repartii și circulație a produselor, să-și exercite unele sarcini ale funcției economico-organizatorice chiar din acei ani ai procesului revoluționar, în condițiile în care burghezia rămînea proprietară asupra mării majorități a principalelor mijloace de producție. Controlul economic și intervenția tot mai activă a statului în întreaga viață economică, preconizate de partidul comunist, au jucat un rol deosebit de important în pregătirea premiselor naționalizării ulterioare a principalelor mijloace de producție. Pe măsura adîncirii procesului revoluționar, formele de control s-au perfecționat și extins, controlul muncitoresc de jos s-a împletit cu controlul economic al organelor de stat adecvate, contopindu-se într-un tot organic.

O mare importanță pentru modul în care s-a desfășurat revoluția în România și pentru dezvoltarea ei spre îndeplinirea sarcinilor socialiste a avut-o faptul că încă în primii ani s-au făcut pași însemnați în rezolvarea problemei noului aparat de stat. Condițiile concrete în care s-a desfășurat revoluția au permis transformarea calitativă treptată a vechiului aparat, dezvoltarea democrației și trecerea spre socialism fără sfîrșirea imediată și în întregime a tuturor formelor și verigilor acestuia. Această fază a construcției de stat, caracteristică primei etape a revoluției, a urmărit transformarea structurală treptată a organelor puterii și a aparatului de stat, acțiune continuată printr-o profundă schimbare a sistemului organelor centrale și locale ale puterii, a aparatului de stat etc., atît în formă cît și în conținut.

Îngustarea continuă a bazei de masă, izolarea și eliminarea din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei, au făcut posibilă preluarea de către clasa muncitoare și aliații săi a puterii depline în stat, abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române, la 30 Decembrie 1947. În aceste condiții, trecerea la etapa în care întreaga putere de stat a revenit clasei muncitoare, aliată cu țărănimea muncitoare, ca și la construcția socialistă, s-au produs fără o nouă explozie revoluționară, saltul calitativ îndeplinindu-se în cadrul aceluiași proces revoluționar unic.

Preluarea integrală a puterii de către clasa muncitoare a pus în fața acesteia și a partidului ei revoluționar sarcina elaborării unei politici unitare, care să corespundă condițiilor concret-istorice din România, să ofere soluții complexelor probleme economice, sociale, politice, culturale și organizatorice generate de amploarea procesului de transformare socialistă a țării.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 385.

O deosebită importanță pentru construcția orînduirii socialiste a avut întărirea rolului conducător al clasei muncitoare, realizarea refacerii unității sale depline, confirmată de istoricul Congres din 21—23 februarie 1948, care a statuat făurirea pe plan central a partidului revoluționar unic muncitoresc și a adoptat documentele sale fundamentale. Înfăptuirea unității politice, ideologice și organizatorice a mișcării muncitorești revoluționare a creat forța politică necesară asigurării conducerii unitare a procesului complex de transformare socialistă a societății românești. Congresul a definit, totodată, coordonatele principale ale politicii de transformare socialistă a patriei, formulind obiectivele economice, politice, sociale și culturale ale dezvoltării țării în noua etapă istorică. Avînd în vedere nivelul și profilul economiei României, țară slab dezvoltată din punct de vedere economic, Congresul a stabilit, ca linie directoare, industrializarea socialistă prin concentrarea tuturor resurselor umane și materiale.

Într-un timp relativ scurt, partidul clasei muncitoare și guvernul țării au dat curs hotărîrii congresului de realizare a unei reforme administrative democratice, menite să înlocuiască vechile organe ale administrației de stat cu organe locale ale puterii populare, alese de masa poporului, pentru reorganizarea, pe baze socialiste, a tuturor organelor și instituțiilor statale. În urma alegerilor din martie 1948 s-a constituit noul organ suprem al puterii de stat — *Marea Adunare Națională* —, iar în aprilie același an a fost adoptată Constituția Republicii Populare Române, care a consfințit cucerirea întregii puteri politice de către oamenii muncii și a stabilit cadrul juridic pentru înfăptuirea unor profunde transformări structurale cu caracter socialist, consacînd, în același timp, drepturile și libertățile cetățenești, cuceririle democratice ale maselor. Egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, devenită politică de stat odată cu punerea în vigoare parțială, la 31 august 1944, a Constituției din 1923, a dobîndit, astfel, un fundament trainic.

Folosind experiența acumulată în etapa revoluției popular-democratice, P.C.R. și guvernul revoluționar-democrat au trecut, în iunie 1948, la înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de producție, reclamată de necesitatea menținerii și consolidării puterii politice a oamenilor muncii, de înlăturarea contradicției dintre noua suprastructură politică și caracterul preponderent capitalist al economiei, de cerințele restructurării și modernizării economiei, ale dezvoltării ei pe bază de plan.

În calitate de forță politică conducătoare în stat, Partidul Comunist Român a elaborat planul general al acțiunii de naționalizare, realizat prin legea adoptată de Parlament la 11 iunie 1948 și prin alte acte normative din anii 1948—1952. A fost, astfel, desființată marea proprietate capitalistă și lichidată din punct de vedere social marea burghezie (industrială, financiară și comercială). Sectorul socialist de stat în economie a devenit preponderent, deschizîndu-se cîmp larg de acțiune legilor economice ale socialismului. Prin naționalizare s-a făurit o condiție de bază pentru trecerea la planificarea socialistă a economiei, începută prin cele două planuri anuale de stat (1949 și 1950) și continuată cu planurile cincinale de dezvoltare a economiei naționale și cu planul decenal de electrificare a țării.

Naționalizarea principalelor mijloace de producție, trecerea la făurirea societății socialiste au lichidat în industrie contradicția dintre caracterul social al producției și însușirea ei privat-capitalistă. Cucerin-

du-și deplina calitate de producătoare și, totodată, de proprietară a mijloacelor de producție, clasa muncitoare a asigurat suveranitatea inalienabilă a poporului asupra avuțiilor sale, folosirea lor potrivit propriilor interese, pentru progresul și înflorirea țării.

Naționalizarea a însemnat pentru poporul român condiția necesară pentru accelerarea progresului său economic, care a permis statului să devină principalul instrument al dezvoltării economiei naționale pe baze socialiste. Proprietatea socialistă, dezvoltată și consolidată continuu, a devenit fundamentul trainic al puterii clasei muncitoare, al progresului economic, social, cultural și științific, temelia independenței și suveranității naționale, a democrației reale, a asigurării egalității depline în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate.

Sprijinindu-se pe forțele poporului, P.C.R. a pus în centrul politicii sale problemele construcției economice, domeniu hotărâtor al progresului general al societății, al înfloririi națiunii române. Potrivit concepției partidului comunist, industrializarea trebuia să se bazeze pe cuceririle științei, tehnicii și tehnologiilor moderne, să reprezinte veriga hotărâtoare a edificării noii orînduiri sociale, a progresului multilateral, a ridicării nivelului de trai al poporului, asigurării unei temelii puternice independenței și suveranității naționale.

În perioada ce a urmat au fost create instituții economice centrale de stat care să asigure aplicarea acestei politici — cum au fost Comisia de Stat a Planificării (1948), devenită, ulterior, Consiliul de Stat al Planificării; s-au adus perfecționări activității Băncii Naționale (1948), s-au înființat Centralele industriale pe ramuri de producție (1948) —, organe de conducere a întreprinderilor industriale, cu funcții de coordonare, îndrumare și control; a fost înființat, de asemenea, Oficiul central al prețurilor (1949), devenit, ulterior, Comitetul de Stat pentru Prețuri.

Realizările din primii doi ani de economie planificată — 1949 și 1950 — au creat premisele pentru planificarea pe o perioadă mai lungă, în vederea creării bazei tehnico-materiale a socialismului. În acest sens, Plenarele C.C. al P.C.R. din 26 octombrie și 12—13 decembrie 1950 au adoptat planul de electrificare a țării pe o durată de 10 ani și planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1951—1955.

Situarea consecventă a industrializării socialiste a țării în centrul politicii generale a partidului nostru și mobilizarea, în acest scop, a tuturor resurselor materiale și umane s-au dovedit a fi calea sigură de valorificare a resurselor naturale, de sporire a avuției naționale și de întărire a independenței naționale. Politica de industrializare a înrîurit pozitiv dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei și domenii de activitate, asupra ocupării depline a forței de muncă.

Eforturile depuse de poporul român pentru dezvoltarea industriei naționale s-au concretizat în realizări de importanță istorică. În perioada planurilor anuale și a primelor trei planuri cincinale (1948—1965), producția globală a crescut de 11 ori față de anul 1948⁶, ritmul mediu de creștere a producției globale industriale fiind de 13,3%, unul dintre cele mai ridicate din lume. Industria a devenit, în acest scurt interval de timp, ramura conducătoare a economiei naționale.

Concomitent cu făurirea sectorului socialist în industrie, cu desfășurarea procesului de industrializare a țării, Partidul Comunist Român a trecut la soluționarea uneia dintre cele mai complexe probleme social-

⁶ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1977, p. 124.

economice ale societății românești — problema agrară. A fost elaborat un vast program de perspectivă pentru trecerea de la mica producție, întemeiată pe proprietatea privată, la marea producție socialistă, bazată pe proprietatea obștească, pentru transformarea socialistă a satului și, implicit, pentru trecerea de la agricultura extensivă, la cea intensivă. Acest program, adoptat la Plenara Comitetului Central al partidului din 3—5 martie 1949 și completat ulterior în procesul realizării sale, a conceput cooperativizarea agriculturii ca un proces treptat, bazat pe convingerea țăranimii muncitoare asupra superiorității marii gospodării socialiste și corelat cu dezvoltarea industriei și pregătirea cadrelor.

Trecerea la cooperativizarea agriculturii a solicitat o stăruitoare muncă politico-organizatorică. Organele și organizațiile de partid, sprijinite de syndicatele salariaților agricoli, de organizațiile de tineret, de femei, de organele locale ale puterii de stat, au acționat neabătut pentru realizarea programului privind transformarea socialistă a satului. Realizările obținute în deceniul al șaselea arătau că sarcina fundamentală trasată de Congresul al VII-lea al P.C.R. — făurirea economiei socialiste unitare — era pe cale de a fi îndeplinită; ele evidențiau, totodată, caracterul perimat al rămășițelor relațiilor de exploatare la sate.

În acest sens, un loc aparte l-a ocupat, în politica partidului comunist, îngrădirea economică a țăranimii înstărite, în vederea lichidării relațiilor de exploatare din agricultură. Pentru realizarea acestui obiectiv au fost utilizate politica de prețuri și cea fiscală, cotele obligatorii diferențiate, interzicerea vânzării și cumpărării pământului. Totodată, țăranilor înstăriți le-a fost creată posibilitatea de a desfășura o activitate de producție și schimb de mărfuri în condițiile prevăzute de legea statului. Prin măsurile adoptate, partidul comunist a urmărit crearea condițiilor pentru atragerea pe calea socialismului a tuturor păturilor țăranimii. În același scop a fost adoptat și Decretul din 30 martie 1959, prin care s-a interzis orice fel de exploatare a muncii străine în agricultură.

Lichidarea rămășițelor relațiilor de exploatare la sate încă în procesul transformării socialiste a agriculturii a deschis posibilități mai mari dezvoltării forțelor de producție și a dat un nou impuls mișcării cooperatiste, trecerii în masă a țăranimii de la formele simple de cooperare spre cooperativele agricole de producție. În aprilie 1962 cooperativizarea agriculturii a fost, practic, terminată. Încheierea acestui proces de mare însemnătate pentru înfăptuirea revoluției socialiste a fost dezbătută în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din 23—25 aprilie 1962, urmată de Sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale din 27—28 aprilie 1962.

Cooperativizarea agriculturii a dus la schimbări fundamentale în fizionomia economică și socială a satelor, în modul de muncă și de viață al țăranimii, care a devenit o clasă nouă, omogenă, unită prin interese comune, prin proprietatea obștească asupra pământului și a celorlalte mijloace de producție, prin relații de colaborare și întrajutorare reciprocă. Baza economică de același tip a determinat ridicarea alianței dintre clasa muncitoare și țăranime pe un plan superior în comparație cu perioada anterioară.

Transformarea socialistă a agriculturii a jucat un rol decisiv în generalizarea și statornicirea marii proprietăți bazată pe relații socialiste de producție, a reprezentat o condiție hotărâtoare pentru organizarea producției care permitea aplicarea pe scară largă a tehnicii și științei moderne, folosirea rațională a pământului, a forței de muncă, a tuturor mijloacelor de producție și a rezervelor existente în agricultură. Ea a creat

premisele pentru progresul întregii economii naționale, inclusiv pentru dezvoltarea industriei.

Încheierea procesului de generalizare a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională a marcat rezolvarea contradicțiilor interne ale perioadei de trecere de la capitalism la socialism, făurirea unei structuri sociale noi, lichidarea posibilităților de restaurare a capitalismului în România. Ea a reprezentat „cea mai mare victorie politică a partidului nostru după cucerirea puterii”⁷.

Făurirea bazei tehnico-materiale a societății socialiste în industrie și agricultură s-a realizat, în primul rînd, prin eforturile proprii ale poporului român, prin mobilizarea tuturor resurselor sale materiale și umane. Experiența țării noastre a demonstrat rolul hotărîtor al factorului intern în edificarea socialismului, ca o creație istorică a poporului. Totodată, eforturile au fost conjugate cu dezvoltarea colaborării internaționale, cu toate statele socialiste, cu celelalte state ale lumii.

Victoria socialismului în România reliefează justetea politicii P.C.R., evidențiază rolul uriaș pe care l-a jucat și îl joacă comuniștii în conducerea destinului națiunii pe calea progresului și civilizației socialiste. În elaborarea tacticii și strategiei de făurire a noii orînduiri, Partidul Comunist Român a pornit de la studierea legilor sociale obiective, de la cunoașterea particularităților concrete din țara noastră, condiții esențiale pentru construirea socialismului, operă ce se desfășurează în condiții economice și sociale concrete, diferite de la o etapă la alta și care îmbracă forme noi și particulare de-a lungul procesului de edificare și făurire a orînduirii socialiste. „Bazîndu-se pe concepția revoluționară a materialismului dialectic și istoric — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — partidul nostru a înțeles că legitățile generale nu se pot aplica fără discernămint, indiferent de condiții, de etapa istorică dată. El a înțeles că unitatea dialectică dintre general și particular cere o abordare revoluționară a problemelor edificării noii orînduiri sociale. Noi pornim de la faptul că înseși legitățile generale nu sînt veșnice, imuabile; ca rezultat al dezvoltării forțelor de producție și al noilor relații sociale, ele se modifică, capătă noi caracteristici, iar altele dispar cu desăvîrșire. Rolul partidului revoluționar constă în a înțelege profund atît legitățile generale, cît și condițiile particulare în care acestea trebuie aplicate, realitățile sociale și economice din fiecare țară, din fiecare etapă istorică, pentru a acționa în concordanță cu acestea”⁸.

În perioada construirii bazelor socialismului, Partidul Comunist Român a desfășurat o susținută activitate politico-organizatorică pentru generalizarea și consolidarea relațiilor socialiste de producție, pentru făurirea economiei socialiste unitare, pentru crearea bazei tehnico-materiale a socialismului, reușind să soluționeze în mod corespunzător multiplele probleme ale făuririi noii orînduiri sociale. Caracteristica generală a activității partidului o constituie unirea și organizarea maselor muncitoare în opera de edificare a noii orînduiri sociale. Rolul de forță politică conducătoare a partidului s-a afirmat cu tot mai multă putere pe măsura dezvoltării în amploare și profunzime a operei de construcție socialistă. Acest rol s-a exprimat prin linia sa politică și ideologică, prin

⁷ *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1966, p. 22.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 448.

munca practică a organelor și organizațiilor de partid în toate domeniile, prin poziția înaintată și exemplul personal al comuniștilor în eforturile consacrate înfăptuirii socialismului în România.

Rezultatele obținute au convins masele muncitoare de superioritatea socialismului, de faptul că, prin politica sa, partidul comunist urmărește înflorirea țării, slujește interesele ei superioare și fericirea poporului român. Această convingere a consolidat tot mai mult unitatea poporului în jurul partidului, au sporit prestigiul și autoritatea acestuia. „Politica justă promovată de Partidul Comunist Român, modul în care el a reușit să soluționeze problemele fundamentale de care depindea progresul social al României — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — au dus la creșterea autorității și prestigiului său în masele oamenilor muncii. Poporul vede în partidul comunist singura forță politică în stare să asigure satisfacerea revendicărilor sale vitale, înaintarea țării pe calea făuririi unei vieți libere și independente, a dezvoltării economice și social-politice. Încrederea, stima și prețuirea muncitorilor, țăranilor și intelectualilor i-au permis partidului nostru să înfăptuiască cu succes marile sarcini ce i-au revenit în conducerea destinului României, să-și îndeplinească misiunea de călăuză a poporului în revoluția proletară, în construcția societății socialiste“⁹.

Concomitent cu vasta și multilaterală activitate de elaborare și aplicare a tacticii și strategiei de făurire a noii orânduiri, partidul a acționat pentru continuarea și întărirea politică și organizatorică, pentru creșterea rolului său conducător în toate compartimentele vieții sociale. Ca urmare firească a activității puse în slujba poporului, rîndurile comuniștilor au crescut continuu, de la 595 000 în 1950 și 835 000 în 1960, la peste 1 450 000 în momentul desfășurării lucrărilor Congresului al IX-lea, în iulie 1965, ponderea principală în partid deținînd-o muncitorii, al căror număr depășea 600 000 în 1965, adică 39,6%. În același timp, partidul s-a preocupat de perfecționarea structurii sale organizatorice, de îmbunătățirea stilului de lucru și a metodelor de conducere ale organelor și organizațiilor de partid, de îmbogățirea mijloacelor și procedeele de înfruntare a maselor, de învingerea unor tendințe de închistare care puteau frîna contactul sistematic al organelor și organizațiilor de partid cu oamenii muncii. Totodată, partidul s-a preocupat constant de îndrumarea organizațiilor obștești ale oamenilor muncii — sindicatele, organizațiile de tineret, de femei ș.a.

Triumful socialismului în România, materializat prin generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională și făurirea economiei socialiste unitare, a pus în fața Partidului Comunist Român sarcini noi, complexe, cerute de soluționarea, în continuare, a multiplelor probleme de natură economică, socială și politică, ideologică și culturală pe care le implică vasta operă de înfăptuire plenară a principiilor socialiste. Succesele obținute au constituit doar începutul operei de transpunere în viață a idealurilor socialismului. „În România — apreciază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — socialismul a învins pentru totdeauna, a fost realizată economia socialistă unitară. Aceasta nu înseamnă însă înfăptuirea plenară a socialismului. În fața partidului, a poporului, se pune sarcina de a realiza dezvoltarea con-

74 ⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, p. 382.

tinuă a societății, astfel încât să se asigure aplicarea din plin a principiilor socialiste“¹⁰.

Realizarea în mod plenar a socialismului necesită multiple și profunde transformări în toate sferele vieții economico-sociale. Acest proces presupune asigurarea unui puternic progres al mijloacelor de producție, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei, tehnicii și tehnologiilor contemporane, perfecționarea și maturizarea structurilor existente pe o bază proprie, continua pregătire a forței de muncă.

Partidul Comunist Român a apreciat că după victoria socialismului era imperios necesară o perioadă de consolidare a construcției socialiste, a bazei tehnico-materiale a noii societăți. Începutul acestei perioade a fost marcat de Congresul al IX-lea al P.C.R., ale cărui lucrări s-au desfășurat la București, în zilele de 19—24 iulie 1965.

Prin orientările programatice și generalizările teoretice, prin spiritul novator imprimat întregii evoluții a societății românești, Congresul al IX-lea a inaugurat începutul unei noi epoci în viața partidului și a poporului. În această privință, Programul P.C.R. subliniază că odată cu Congresul al IX-lea al partidului, cu adoptarea noii Constituții și proclamarea Republicii Socialiste în 1965, s-a deschis „o nouă perioadă în dezvoltarea socialistă a țării, în activitatea partidului“¹¹.

Congresul a supus unei ample analize critice activitatea de construcție socialistă și a stabilit orientările de perspectivă pornind de la necesitatea înlăturării tuturor denaturărilor și abuzurilor săvârșite anterior, a tot ce era vechi și perimat, a dogmatismului, „deschizînd calea continuării și dezvoltării spiritului revoluționar, afirmării a tot ce este nou, în toate domeniile de activitate“. „Prin aceasta — subliniază, în continuare, secretarul general al partidului — au fost descătușate energiile creatoare ale clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului popor, s-a deschis — se poate spune — un drum nou, liber gândirii și acțiunii revoluționare“¹².

Hotărârile Congresului al IX-lea au dat un nou suflu societății românești, caracterizat printr-un dinamism fără precedent, amplificat, în deceniile ce i-au urmat, de hotărârile congreselor și conferințelor naționale ale partidului.

Sub conducerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, ales secretar general al partidului la al IX-lea Congres și reales în această funcție supremă la congresele al X-lea, al XI-lea, al XII-lea și al XIII-lea, partidul a desfășurat o amplă activitate de fundamentare a strategiei și tacticii în etapa societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare treptată a țării spre comunism, de elaborare creatoare — pe temeiul analizei profunde a fenomenelor și proceselor social-politice în curs — a concepției privind conținutul și sarcinile etapelor pe care construirea socialismului le are de parcurs, de abordare teoretică a problemelor apărute în procesul edificării orînduirii, în domeniul relațiilor internaționale.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 544.

¹¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 59.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a activului central de partid*, Editura politică, București, 1985, p. 11—12.

Congreșele al IX-lea, al X-lea (6—12 august 1969), al XI-lea (25—28 noiembrie 1974), al XII-lea (19—23 noiembrie 1979) și al XIII-lea (19—22 noiembrie 1984), Conferințele Naționale ale P.C.R. au elaborat programul unitar al consolidării socialismului, al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Întreg acest obiectiv strategic vizează dezvoltarea continuă a societății socialiste românești, astfel încât să se asigure înfăptuirea plenară a principiilor socialiste, împlinirea tuturor laturilor vieții sociale.

Definind esența conceptului de societate socialistă multilateral dezvoltată, Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al X-lea, arăta : „Realizarea acestui țel major de perspectivă al partidului nostru presupune, în primul rînd, creșterea intensă a forțelor de producție, crearea unei economii avansate, a unei industrii și agriculturi moderne, în stare să satisfacă cerințele mereu sporite ale societății. În al doilea rînd, aceasta înseamnă dezvoltarea susținută a științei, învățămîntului și culturii — factori de bază ai progresului și civilizației. Aceasta cere, în al treilea rînd, crearea condițiilor în vederea ridicării bunăstării materiale și spirituale a tuturor oamenilor muncii, înfăptuirea repartiției bunurilor produse de societate în spiritul dreptății și echității socialiste. În al patrulea rînd, aceasta presupune perfecționarea continuă a relațiilor de producție, a organizării societății, crearea cadrului organizatoric care să permită manifestarea în sfera vieții sociale a fiecărui cetățean, participarea tot mai activă a celor ce muncesc la conducerea treburilor țării, lărgirea libertăților, dezvoltarea democrației socialiste”¹³.

Strategia și orientările tactice ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism și-au găsit formularea în Programul P.C.R. adoptat la Congresul al XI-lea, care precizează etapele principale ale revoluției și construcției socialiste în patria noastră, fundamentează conținutul etapei societății socialiste multilateral dezvoltate, stabilește obiectivele fundamentale și direcțiile principale de acțiune pentru înfăptuirea ei. Prevederile Programului relevă caracterul unitar și armonios al concepției partidului comunist despre societatea socialistă multilateral dezvoltată și crearea premiselor înaintării treptate a României spre comunism, concepție ce înmănușează într-un tot laturile vieții sociale și stabilește direcțiile și sarcinile concrete pentru rezolvarea lor.

Exprimînd voința și interesele întregii națiuni române, Programul partidului a devenit programul poporului român de ridicare a patriei pe culmile luminoase ale progresului și civilizației socialiste.

Înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate este concepută în unitatea dialectică dintre politica internă și externă, care izvorăște din natura orînduirii noastre socialiste, din interesele vitale ale poporului român, ale progresului social și păcii în lume. În acest sens, partidul și statul nostru militează pentru întărirea coeziunii țărilor socialiste, a mișcării comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor progresiste, antiimperialiste, pentru dezvoltarea colaborării fructuoase reciproc avantajoase cu toate statele lumii, pentru promovarea cursului spre des-tindere, securitate și pace. Activitatea internațională a Partidului Comunist Român și a României socialiste a fost și este orientată, în mod

consecvent, spre promovarea în viața internațională a deplinei egalități în drepturi, a respectului independenței și suveranității naționale, neamsecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu folosirea forței în relațiile dintre state, respectarea dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe bogățiile naționale, pe destinele sale — principii care se afirmă ca singurele în măsură să asigure pacea, securitatea și cooperarea între națiuni.

Realizarea în fapt a socialismului, desființarea inegalităților sociale au constituit baza obiectivă a afirmării democrației, a drepturilor și libertăților cetățenești reale pentru oamenii muncii. Pornind de la unitatea dialectică dintre socialism și democrație, Partidul Comunist Român a acționat și acționează consecvent pentru perfecționarea permanentă a cadrului organizatoric menit să faciliteze participarea la conducerea societății a clasei muncitoare, țăranimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii.

În perioada dintre Congresele al IX-lea și al XIII-lea au fost create noi forme și structuri de conducere democratică a vieții economico-sociale. S-a renunțat la conducerea unipersonală a unităților economice și sociale, care nu mai corespundea noilor forțe și relații de producție. Au fost create conduceri democratice, sub forma consiliilor oamenilor muncii — organe colective de conducere a întregii activități —, s-au instituționalizat adunările generale ale oamenilor muncii ca organe supreme de conducere ale proprietarilor, producătorilor și beneficiarilor. Astăzi, societatea noastră dispune, atît la nivel național, cît și la nivelul unităților economico-sociale, al orașelor și comunelor de cadrul organizatoric care asigură tuturor oamenilor muncii largi posibilități de a participa la conducerea statului, a treburilor obștești. Pe plan național, funcționează Congresele oamenilor muncii, ale agriculturii, consiliilor populare, științei, culturii, învățămîntului ș.a. și, în mod corespunzător, între congrese, Consiliile naționale de conducere a întregii activități.

Conducerea partidului a adoptat un stil de muncă ale cărui trăsături definitorii le constituie legătura nemijlocită cu masele largi ale poporului, consultarea permanentă a oamenilor muncii și atragerea lor activă la întreaga activitate de conducere, investigarea atentă a realităților, examinarea riguroasă a problemelor, abordarea lor într-o viziune de largă perspectivă. În întreaga perioadă deschisă de Congresul al IX-lea, politica partidului a fost în mod organic elaborată prin atragerea maselor la dezbaterea problemelor care privesc dezvoltarea țării, consultarea lor afirmîndu-se ca principala metodă de conducere.

Ca urmare a înaltului prestigiu și a marii încrederi pe care le-a cucerit în rîndurile oamenilor muncii, ale întregului popor, numărul membrilor partidului comunist, precum și nivelul pregătirii lor politice, ideologice și profesionale au crescut continuu. Efectivul partidului a sporit de la peste 1 450 000 membri în vara anului 1965, la 2 480 000 în noiembrie 1974 și la peste 3 500 000 în iulie 1985, devenind un partid de masă.

În activitatea de fundamentare a liniei sale politice generale, în perioada care a trecut de la Congresul al IX-lea, Partidul Comunist Român a abordat și soluționat în spirit creator, pe baza studierii profunde a realităților naționale și internaționale, probleme teoretice și practice de mare însemnătate pentru construcția societății socialiste multilateral dezvoltate, cum sînt : conținutul și trăsăturile societății socialiste multilateral dezvoltate și căile înlăptuirii ei ; principiile fundamentale ale trecerii

în viitor spre societatea comunistă ; procesul dialectic al creșterii rolului clasei muncitoare și al partidului ; munca și conducerea colectivă ; lărgirea și perfecționarea democrației socialiste ; căile de soluționare a contradicțiilor în socialism ; dialectica raportului național-internațional în construirea noii societăți ; principiile relațiilor dintre state, dintre partidele comuniste și muncitorești ; democratizarea relațiilor internaționale ș.a.

Realizările poporului nostru în anii socialismului dau adevărata măsură a operei de făurire, sub conducerea Partidului Comunist Român, a noii orînduiri pe pămîntul strămoșesc. Astăzi, România a devenit o țară industrial-agrară, cu o industrie dezvoltată, modernă, cu o agricultură socialistă avansată. Producția industrială este de peste 100 de ori mai mare decît în 1944, producția agricolă a crescut de 7 ori, iar venitul național de peste 32 ori față de același an. O puternică dezvoltare au cunoscut știința, învățămîntul și cultura. Pe baza dezvoltării forțelor de producție s-a realizat un vast program de construcții de locuințe și alte edificii social-culturale. Fondul de retribuire a crescut de peste 59 de ori față de anul 1945, iar retribuția medie de 13 ori.

Pe temelia marilor realizări obținute în construcția societății socialiste, poporul nostru se află astăzi angajat cu toate forțele pentru transpunerea în viață a hotărîrilor istorice adoptate de Congresul al XIII-lea al partidului privind dezvoltarea economico-socială a țării în cincinalul 1986—1990 și în perspectivă pînă în anul 2000, înaintînd, astfel, neabătut pe calea înfăptuirii Programului partidului, creînd condițiile necesare afirmării tot mai puternice în practică a principiilor comuniste de muncă și de viață. Continuă cu fermitate dezvoltarea forțelor de producție — ca factor hotărîtor al progresului general —, a proprietății socialiste, de stat și cooperatiste — ca singura bază a socialismului și comunismului. Se va continua cu toată hotărîrea dezvoltarea intensivă a industriei, agriculturii și a celorlalte ramuri economice. Un accent deosebit se va acorda dezvoltării bazei energetice și de materii prime — ca o necesitate obiectivă a dezvoltării generale a forțelor de producție —, reducerii consumurilor, recuperării și refolosirii energiei și materialelor, creșterii productivității muncii sociale, intensificării activității de cercetare științifică, înfăptuirii, în toate domeniile, a noii revoluții tehnico-științifice.

Toate marile realizări obținute de poporul nostru în cele peste patru decenii ce au trecut de la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu celelalte categorii de oameni ai muncii sînt rezultatul consensului și eforturilor întregului nostru popor, care transpune în viață strategia și tactica dezvoltării socialiste multilaterale a țării elaborate de Partidul Comunist Român. „Partidul nostru — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu și-a impus rolul de forță politică conducătoare în societatea noastră ; el și-a cîștigat acest rol prin lupte grele, prin sîngele militanților săi vărsat în bătălii de clasă cu exploatare, prin dragostea și abnegația cu care comuniștii au servit și servesc interesele supreme ale întregului popor“¹⁴.

Un rol decisiv în acest sens a revenit și revine secretarului general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul

Nicolae Ceaușescu, a cărui neobosită activitate din cele peste două decenii în fruntea partidului și statului s-a caracterizat și se caracterizează printr-un profund atașament față de interesele superioare ale poporului român, față de viitorul său, față de cauza socialismului și păcii în lume. Militant hotărât împotriva a tot ceea ce este învechit, perimat, a tot ceea ce frânează mersul înainte al societății, tovarășul Nicolae Ceaușescu vede că politica partidului și statului să fie emanația voinței și aspirațiilor poporului, în deplină concordanță cu progresele științei, tehnicii și tehnologiilor contemporane, cu cerințele timpului pe care îl parcurgem, cu schimbările ce au loc în societate. Vasta activitate desfășurată de secretarul general al partidului pe tărîmul gîndirii social-politice, al generalizării teoretice a practicii revoluționare — activitate concretizată în elaborarea și fundamentarea unor teze și concepte de mare valoare practică cu privire la problemele de bază ale societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism — a înarmat partidul și poporul cu orientări principiale și clare, a îmbogățit patrimoniul cunoașterii științifice și creației istorice a epocii noastre.

EDIFICAREA SOCIALISTĂ A PATRIEI — VICTORIE ISTORICĂ A POPORULUI ROMÂN, ÎN FRUNTE CU PARTIDUL COMUNIST

GHEORGHE SURPAT

Înfăptuirea revoluției și construcției socialiste demonstrează că noua orînduire socială se edifică în etape, determinate atît de legitățile generale ale făuririi socialismului, cît și de realitățile economice, sociale și naționale concrete. Complexitatea și varietatea sarcinilor ce-i sînt caracteristice fac ca edificarea socialismului să constituie un proces revoluționar continuu, menit să asigure înaintarea societății spre stadii superioare ale civilizației materiale și spirituale comuniste.

Împletind permanent activitatea teoretică cu cea practică de edificare și dezvoltare socialistă a României, Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a analizat științific, realist ansamblul procesului revoluționar din țara noastră și a evidențiat caracterul unitar-stadial al acestuia. „România — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a parcurs într-o perioadă istorică scurtă mai multe etape: instaurarea puterii democrat-populare, cucerirea întregii puteri economice și politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, lichidarea claselor exploatare, înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste, desfășurarea cu succes a operei de edificare a orînduirii socialiste, consolidarea societății socialiste și trecerea la construirea societății socialiste multilateral dezvoltate”¹.

Determinarea conținutului și definirea etapelor istorice parcurse de România în procesul făuririi noii orînduiri sociale s-au bazat pe cunoașterea legităților generale ale construcției socialismului și a realităților economico-sociale, istorice ale României. Capacitatea Partidului Comunist Român de a soluționa în bune condiții problemele complexe și inedite ale construcției socialiste, ale dezvoltării sociale, de a aborda creator cerințele noi ale luptei revoluționare a reprezentat un factor esențial al remarcabilelor realizări obținute în epoca inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în August 1944.

Pe baza definirii conținutului, a trăsăturilor și cerințelor etapelor istorice ale procesului revoluționar de făurire a societății socialiste, partidul nostru a elaborat o strategie și o tactică adecvate, a stabilit obiectivele și sarcinile fundamentale pentru fiecare etapă.

Prima etapă s-a caracterizat prin ample lupte revoluționare de clasă, economice, sociale și politice ale maselor largi populare. În această etapă, Partidul Comunist Român, împreună cu Partidul Social-Democrat și cu celelalte forțe revoluționare și democratice, a reunit în lupta antifascistă, democratică, principalele forțe ale națiunii — clasa muncitoare, țărâniimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe și sate și chiar unele cercuri ale burgheziei. Aceasta a creat posibilitatea realizării unor profunde mutații sociale în interesul maselor: înfăptuirea reformei agrare și a altor reforme structurale cu caracter democratic revoluționar, refacerea economiei naționale grav afectate de război, abolirea monarhiei și cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărâniimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, și instaurarea regimului de democrație populară. Naționalizarea industriei, băncilor, transporturilor și comerțului, în iunie 1948, a dus la lichidarea proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, la crearea în economie a proprietății socialiste a întregului popor, marcând, de fapt, trecerea la etapa edificării societății socialiste în țara noastră.

În această nouă etapă, Partidul Comunist Român, sprijinindu-se pe forțele poporului, a pus în fața națiunii sarcina dezvoltării accelerate a forțelor de producție, a făuririi unei baze tehnice-materiale superioare și a organizării moderne a întregii economii pe principiile socialismului, pornind de la faptul că de rezolvarea acestor importante sarcini depinde progresul multilateral al României. În centrul politicii sale economice, partidul a situat industrializarea țării ca bază a dezvoltării agriculturii, a celorlalte ramuri ale economiei naționale, a culturii, a ridicării nivelului de trai material și spiritual al poporului, a consolidării independenței și suveranității naționale. În cursul acestei etape, au fost lichidate proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție, exploatarea și asuprirea de clasă, s-a realizat o economie socialistă unitară în industrie și în agricultură, bazată pe proprietatea comună a oamenilor muncii, ca proprietate a întregului popor, și pe proprietatea cooperatistă asupra mijloacelor de producție, precum și în celelalte sectoare de activitate, iar legile economice ale socialismului au început să acționeze în întreaga economie națională, s-a asigurat înfăptuirea principiului socialist de repartitie a produsului social și a venitului național corespunzător cu principiile eticii și echității noii orînduiri. Planurile cincinale 1951—1955, 1956—1960 și 1961—1965 au asigurat crearea bazei tehnice-materiale a societății socialiste în industrie și agricultură. S-au format și s-au dezvoltat, în această etapă, noi ramuri și subramuri principale ale industriei, care s-a transformat în ramură conducătoare a economiei naționale. În 1965, industria cuprindea 19,2% din populația ocupată, deținea 31,8% din fondurile fixe și contribuia la realizarea venitului național în proporție de 36,89%².

Prin generalizarea relațiilor de producție socialiste, care a marcat victoria socialismului, România a intrat în rîndul țărilor cu orînduirea socială cea mai avansată, iar prin dezvoltarea în ritm susținut a forțelor de producție și prin crearea bazei tehnice-materiale a societății socialiste

² *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1985, p. 45 și 58.

a depăşit stadiul de ţară slab dezvoltată din punct de vedere economic. Analizînd semnificaţia istorică a făuririi economiei socialiste unitare — cea mai mare victorie politică a partidului nostru după cucerirea puterii —, tovarăşul Nicolae Ceauşescu relevă că „fără realizarea unei economii unitare socialiste nu am fi putut obţine aceste măreţe realizări, atît în industrie, cît şi în agricultură. Trebuie să fim pe deplin conştienţi că edificarea socialismului poate fi înfăptuită numai în condiţiile realizării proprietăţii întregului popor, sau cooperatiste, a proprietăţii socialiste asupra mijloacelor de producţie”³.

Factorul politic fundamental care a asigurat construirea economiei unitare socialiste a fost vasta activitate desfăşurată de Partidul Comunist Român — forţa politică conducătoare a societăţii româneşti. Victoria socialismului pune în relief justetea politicii P.C.R., învederează rolul uriaş pe care l-a avut şi îl are conducerea de către partid a destinelor naţiunii pe calea civilizaţiei socialiste şi comuniste.

Succesele obţinute în crearea bazei tehnice materiale a societăţii socialiste româneşti au schimbat radical condiţiile vieţii materiale, au înlăturat inegalitatea economică şi politică, au dat viaţă idealurilor străvechi ale dreptăţii sociale. Prin aceasta nu au fost soluţionate, însă, toate problemele pe care le implică înfăptuirea deplină, în toate sferele vieţii sociale, a principiilor socialismului. Aceste principii nu se afirmă de la sine, fiind necesare continuarea procesului revoluţionar de edificare a societăţii socialiste pe trepte superioare, perfecţionarea continuă a structurilor economice şi sociale, a întregii suprastructuri. Definind stadiul de dezvoltare economică a ţării la sfîrşitul etapei construirii bazelor socialismului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta: „România — depăşind stadiul de ţară slab dezvoltată — continuă să fie ţară în curs de dezvoltare, iată de ce este necesar să mai facem încă eforturi uriaşe pentru accelerarea progresului material, ştiinţific şi cultural”⁴.

În orientarea energiilor creatoare ale poporului pentru dezvoltarea construcţiei socialiste pe un plan superior, un rol hotărîtor revine Congresului al IX-lea al partidului, din iulie 1965 — eveniment de excepţională însemnătate în viaţa partidului nostru şi a ţării. Documentele adoptate de Congres marchează trecerea la o etapă nouă de dezvoltare a societăţii socialiste româneşti, de *consolidare şi modernizare a economiei socialiste şi de pregătire a condiţiilor pentru trecerea la făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate*. Hotărîrile Congresului au orientat dezvoltarea societăţii socialiste româneşti în noua etapă pe baza creşterii mai accentuate a forţelor de producţie, a modernizării şi restructurării calitative a industriei, realizării unei agriculturi moderne, de înaltă productivitate, repartizării raţionale a forţelor de producţie pe teritoriul ţării, dezvoltării bazei de materii prime şi energie, creşterii productivităţii muncii.

Prin conţinutul de idei, prin spiritul său creator, Congresul al IX-lea al partidului a dinamizat toate sferele activităţii sociale. Perioada planului cincinal 1966—1970 s-a înscris în procesul revoluţionar unic al edificării noi orînduiri în ţara noastră ca etapa consolidării societăţii socialiste şi a bazei sale tehnice-materiale. În 1970, comparativ cu 1950, producţia industrială a crescut de 11 ori, producţia globală agricolă de

³ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura politică, Bucureşti, 1981, p. 411.

⁴ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, Bucureşti, 1973, p. 470.

2,1 ori, fondurile fixe de 3,3 ori, personalul muncitor de 2,4 ori, venitul național de 6 ori ⁵. Ponderea producției energiei electrice și termice, metalurgiei, construcțiilor de mașini și chimiei a sporit de la 42⁰/₀, în 1965, la peste 50⁰/₀ în 1970 în totalul producției industriale. Anul 1970 marchează momentul când în aceste ramuri s-a obținut mai mult de jumătate din producția industrială a României. Pe baza acestor rezultate, Congresul al X-lea al partidului, din 1969, analizând stadiul de dezvoltare a forțelor de producție, a relațiilor și structurilor social-economice, precum și tendințele de dezvoltare în știință și tehnică pe plan mondial, a stabilit ca obiectiv fundamental *lărgirea și perfecționarea bazei tehnice-materiale, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate* — etapă logică, necesară pentru construirea primei faze a formațiunii social-economice comuniste în țara noastră.

Concepția și strategia privind necesitatea, conținutul, direcțiile și obiectivele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate au fost aprofundate și concretizate în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, din 1974, în documentele congreselor și conferințelor naționale ulterioare ale P.C.R., în opera teoretică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate este concepută de partidul nostru ca un proces care implică mari transformări revoluționare, perfecționarea în mod unitar a tuturor laturilor vieții sociale. „Atunci când vorbim de societatea socialistă multilateral dezvoltată — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, avem în vedere toate laturile vieții, materiale, spirituale, umane. Numai asigurând condiții ca poporul să poată participa, în deplină cunoștință și cu toate forțele, la activitatea în orice domeniu — înalt deziderat al omenirii —, vom face ca societatea pe care o edificăm să fie, din toate punctele de vedere, net superioară oricărei orînduiri de pînă acum !”⁶.

Elaborînd strategia făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în condițiile în care România se afla încă în stadiul de țară socialistă în curs de dezvoltare, Partidul Comunist Român a fundamentat, pe baza analizei corelației dialectice dezvoltare-bunăstare, a procesului de producere și reproducere pe scară lărgită a produsului social și venitului național, *rolul determinant al dezvoltării continue a forțelor de producție în asigurarea progresului economic și social multilateral al țării noastre*. Pe această bază, partidul a stabilit ca obiectiv principal pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate *creșterea vertiginoasă și armonioasă a forțelor de producție, bazată pe încorporarea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii contemporane, pe asigurarea unei productivități superioare a muncii*.

Experiența românească arată că dezvoltarea și modernizarea continuă a forțelor de producție, determinînd creșterea producției materiale, a produsului social și a venitului național, au reprezentat condiția hotărîtoare a înlăturării rămînelor în urmă moștenite din trecut. Depășirea stadiului de țară socialistă în curs de dezvoltare, înfăptuirea obiectivelor etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate necesită, în continuare, un efort susținut pentru dezvoltarea puternică a forțelor de pro-

⁵ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, 1984, p. 42.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 45—46.

ducție, la nivelul tehnicii mondiale, și repartizarea lor rațională pe întregul teritoriu național.

Demonstrând că rămânerea în urmă nu poate fi lichidată doar prin punerea în concordanță a relațiilor de producție cu forțele de producție, atîta vreme cît forțele de producție nu cunosc o impetuoasă dezvoltare, Congresul al IX-lea și congresele următoare ale partidului au stabilit raporturi judicioase, necesare între fondul de dezvoltare și fondul de consum, astfel încît să se realizeze o dezvoltare economică armonioasă. Partidul nostru a avut și are permanent în vedere că esențiale sînt eforturile proprii, unirea energiilor întregii națiuni, concomitent cu promovarea unei colaborări internaționale largi, întemeiate pe echitate și avantaj reciproc. „Istoria milenară, îndeosebi ultimele secole de existență a patriei noastre — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, ne duc la constatarea că ceea ce a determinat progresul, formarea națiunii și a statului național unitar, pînă la victoria socialistă, a fost gradul de acumulare, de creștere a bogăției generale naționale ; numai pe această bază, poporul nostru, ca, dealtfel, toate popoarele, a putut obține dezvoltarea economico-socială, a putut să-și întărească independența și suveranitatea”⁷.

Țările care, în anumite perioade, au mers pe linia unor acumulări reduse au întîmpinat, într-un timp scurt, dificultăți atît în activitatea economică, cît și în nivelul de viață al poporului. Subdimensionarea ratei acumulării a afectat și dezvoltarea economiei românești în deceniul al șaselea. Astfel, rata acumulării a reprezentat 9,1% în 1956 și 14,8% în 1958 din venitul național. În perioada 1958—1965, rata acumulării în venitul național s-a situat la circa 20%. Pentru înlăturarea efectelor negative pe care le-a avut aceasta, după Congresul al IX-lea al partidului au fost depuse eforturi constante în vederea creșterii armonioase a tuturor ramurilor economiei.

În condițiile concrete ale dezvoltării economiei românești, opțiunea pentru o rată înaltă a acumulării a fost și este determinată, în primul rînd, de necesitatea obiectivă a lichidării decalajelor economice moștenite de la orînduirea capitalistă, a apropierii de nivelul statelor dezvoltate din punct de vedere economic. *Programul Partidului Comunist Român* fundamentează cerința imperioasă a practicării unei rate înalte a acumulării în România, care să asigure atît creșterea și modernizarea continuă a forțelor de producție, progresul economic, înflorirea științei și tehnicii, cît și satisfacerea într-o măsură sporită a nevoilor materiale și spirituale în continuă creștere și diversificare ale maselor largi populare. Această necesitate apare cu deosebită stringență în epoca puternicei revoluții tehnice-științifice mondiale, cînd crearea unei industrii naționale dezvoltate constituie o legitate a progresului forțelor de producție, o cerință pentru așezarea pe baze moderne a tuturor ramurilor economiei naționale, pentru dezvoltarea multilaterală a societății și ridicarea continuă a nivelului de trai al poporului, pentru asigurarea independenței și suveranității naționale.

În perioada 1966—1985, statul nostru a alocat pentru dezvoltare circa o treime din venitul național. Aceasta a permis îndeplinirea unor ample programe de investiții, care au asigurat dezvoltarea în ritm susținut a forțelor de producție, amplificarea tuturor activităților sociale.

Congresul al XIII-lea al partidului, din 1984, pornind de la legitatea generală a acumulării și reproducției largite și reafirmînd rolul hotărîtor

al efortului propriu al națiunii în edificarea societății socialiste multilaterale dezvoltate, a stabilit pentru cincinalul 1986—1990 o justă repartizare a venitului național pentru fondul de consum și fondul național de dezvoltare economică și socială, circa 70% din venitul național fiind destinat fondului de consum, iar peste 30% fondului de dezvoltare. Aceste proporții, precum și realizarea unei eficiențe tot mai înalte în utilizarea fondului de dezvoltare asigură condițiile necesare atât ridicării nivelului de trai al poporului, cât și dezvoltării vertiginoase și armonioase a forțelor de producție, a bazei tehnice-materiale a societății, în concordanță cu noile cuceriri ale științei și tehnicii contemporane.

Punind la temelia progresului economic și social al țării dezvoltarea și modernizarea continuă a forțelor de producție, partidul nostru a fundamentat necesitatea dezvoltării acestora în condițiile concrete din România, pe baza creșterii producției industriale, integrării cuceririlor revoluției tehnice-științifice contemporane în producția materială și accelerării ritmului progresului tehnic-științific în economie. Industrializarea țării este concepută și aplicată în practică de partidul nostru drept un proces de formare a unei economii complexe, moderne, multilateral dezvoltate, în care se îmbină armonios și în dinamică industria — ca ramură conducătoare în economie — cu agricultura, ramură de bază, cu transporturile și celelalte ramuri ale economiei naționale. Continuarea industrializării socialiste în perioada făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate și desfășurarea acesteia în concordanță cu cerințele creării unei economii avansate, menținerea unei rate înalte de acumulare, ca singura cale pentru dezvoltarea în ritm rapid a economiei, pentru creșterea productivității muncii și eficienței economice reprezintă principalele direcții ale politicii partidului privind dezvoltarea economică și socială a României în etapa actuală.

Potrivit prevederilor stabilite de Congresele al IX-lea, al X-lea, al XI-lea, al XII-lea și al XIII-lea ale partidului, dezvoltarea industriei a fost orientată spre laturile calitative, în pas cu cuceririle revoluției tehnice-științifice contemporane, spre valorificarea eficientă a potențialului material și uman de care dispune țara noastră. În această perioadă, s-a acordat o atenție sporită îmbunătățirii structurii producției, asigurându-se dezvoltarea în ritmuri superioare a subramurilor și sectoarelor de înaltă tehnicitate: electronica, mecanica fină și optica, mașini-unelte și utilaje tehnologice de mare complexitate, mijloace de automatizare în industria constructoare de mașini, iar în industria chimică au luat avânt industria petrochimică de bază, cauciuc sintetic, materiale plastice și rășini sintetice, fibre și fire sintetice, îngrășăminte chimice ș.a.; s-a realizat un raport rațional între producția mijloacelor de producție și producția bunurilor de consum; s-a acționat și se acționează pentru dezvoltarea cercetării științifice naționale, pentru extinderea bazei naționale energetice, de materii prime și materiale, pentru ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor ș.a.

România dispune de o industrie cu o structură modernă, ramurile ei de bază — construcția de mașini, chimia, energetica, metalurgia și siderurgia, industria extractivă — au realizat, în 1984, ponderea principală din producția industrială. În 1984, industria a contribuit la obținerea produsului social cu 65,7%, față de 46,6% în 1950, și la producerea venitului național cu 61%, față de 44% în 1950⁸. În cadrul industriei lucra, în

⁸ Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1985, p. 45.

același an, 36,8% din totalul populației ocupate, față de 12% în 1950⁹. Dezvoltarea puternică a industriei a asigurat modernizarea economiei naționale, reflectată în creșterea fondurilor fixe de la 503 miliarde lei în 1965 la 2 860 de miliarde lei în 1985. Totodată, s-au produs mutații importante în structura fondurilor fixe în favoarea creșterii ponderii celor din ramurile productive. Din totalul fondurilor fixe existente în economia națională în 1984, industria deținea 45%, față de 19,8% în 1950¹⁰.

Datorită progreselor tehnice-științifice realizate de industria românească, producția principalelor produse industriale a cunoscut o puternică creștere. Astfel, în perioada 1950—1984, producția de energie electrică a crescut de la 2 113 milioane kwh la 71 595 de milioane kwh; producția de oțel a sporit de la 555 000 de tone la 14 437 000 de tone; de fontă de la 320 000 de tone la 9 597 000 de tone; de țigări extras de la 5 047 000 de tone la 11 453 000 de tone; de cărbune de la 3 893 000 de tone la 47 799 000 de tone; de îngrășăminte chimice (100% substanță activă) de la 600 de tone la 3 073 000 de tone. Numărul vagoanelor de marfă a crescut de la 1 851 la 11 996, iar al vagoanelor de pasageri de la 40 la 301. Totodată, în perioada 1965—1984, producția de autoturisme a crescut de la 3 653 la 125 090 de bucăți. De asemenea, în ultimele două decenii, au fost fabricate produse inexistente în trecut în țara noastră, ca, de pildă, aeronave, calculatoare electronice, aparatură modernă de radiotelecomunicații, locomotive diesel electrice de 3 000—4 000 C.P. și locomotive electrice de 5 000 C.P., instalații de foraj-adâncime de la 3 000 la 6 000 m, platforme de foraj marin, nave maritime de mare tonaj. Importante creșteri s-au înregistrat și la produsele industriei ușoare și alimentare. La țesături, producția a sporit de la 193 de milioane mp în 1950, la 1 071 de milioane mp în 1984; la tricotaje de la 13 milioane de bucăți la 340 de milioane de bucăți; la încălțăminte de la 11 212 mii de perechi la 114 887 de mii de perechi. Producția industrială de carne obținută în abatoare a crescut de la 140 000 de tone la 908 000 de tone, de unt de la 2 261 de tone la 487 730 de tone, de zahăr de la 87 000 de tone la 806 000 de tone¹¹.

Ca urmare a progreselor realizate de industrie, România s-a apropiat din punct de vedere cantitativ, la numeroase produse industriale, de țările industriale dezvoltate, iar la unele produse industriale chiar depășește producția pe locuitor obținută de aceste țări. Dintre acestea, menționăm: producția de oțel, ciment, tractoare, autocamioane, vagoane de marfă, îngrășăminte chimice, fire și fibre chimice, mase plastice, cauciuc sintetic, frigidere, televizoare, aparate de radio, țesături, încălțăminte, produse alimentare. Industria României, dispunând de o dotare modernă, de specialiști și de muncitori cu înaltă calificare, asigură înzestrarea tehnică a economiei naționale și soluționează cele mai complicate probleme tehnice, inclusiv în domeniile electronicii, utilajelor energetice și atomo-electrice, aviației și în alte sectoare de importanță deosebită.

Potrivit documentelor Congresului al XIII-lea al partidului, industria va continua să-și consolideze poziția de ramură de bază a economiei naționale printr-o dezvoltare calitativă și intensivă, prin modernizarea structurii producției industriale și în celelalte ramuri ale producției materiale.

În cadrul procesului de dezvoltare echilibrată a complexului economic național, un loc de cea mai mare importanță ocupă asigurarea pro-

⁹ Ibidem, p. 60.

¹⁰ Ibidem, p. 229.

¹¹ Ibidem, p. 92—98.

porției optime dintre industrie și agricultură, dezvoltarea și modernizarea acestor ramuri de bază ale economiei naționale. Pornind de la existența unei strinse legături și condiționări reciproce între industrie și agricultură, de la necesitatea stabilirii, în procesul dezvoltării economice, a unui raport optim între industrie și agricultură, secretarul general al partidului nostru atrăgea atenția că „Orice subapreciere a unuia din aceste principale sec-toare economice, orice rămânere în urmă a unuia sau altuia poate provoca disproporții în dezvoltarea economică generală, poate avea repercusiuni negative asupra întregii vieți sociale”¹².

Concepția privind locul și rolul agriculturii în economia națională a evoluat de la o perioadă la alta. Dacă, în etapa 1948—1965, rolul industriei în dezvoltarea forțelor de producție era supralicitat, iar agricultura considerată ca o sursă de acumulare pentru dezvoltarea acestei ramuri, după Congresul al IX-lea al partidului această teză a fost revăzută, agricultura fiind considerată ca o ramură de bază a economiei naționale. În noua etapă istorică, pe temeiul optimizării structurii economiei naționale, al creșterii funcțiilor agriculturii ca bază alimentară a populației și de materii prime pentru industrie, ca sursă de acumulare pentru creșterea economică și ca mijloc de amplificare a exportului, a fost fundamentată necesitatea ridicării acestei ramuri la nivelul exigențelor cerute de dezvoltarea industriei, de realizarea unei agriculturi moderne, intensive, de înaltă productivitate.

În perioada construirii socialismului și, mai ales, în ultimele două decenii, agricultura — așezată pe temelia proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție — a cunoscut un amplu proces de dezvoltare și modernizare, atât în ceea ce privește baza tehnică-materială, cât și în domeniul producției și al formelor de organizare. Prin lucrări de îmbunătățiri funciare, indiguiri, desecări și defrișări, suprafața agricolă a crescut de la 14 324 000 ha în 1950 la 14 791 400 ha în 1965 și la 14 992 500 ha în 1984, iar suprafața arabilă de la 9 377 900 ha în 1950 și 9 816 700 ha în 1965 la 9 934 800 ha în 1984. Suprafața agricolă amenajată pentru irigații s-a extins de la 222 600 ha în 1965 la 2 599 900 ha în 1984¹³. Datorită creșterii parcului de tractoare și mașini agricole cu care au fost dotate unitățile agricole de producție, au crescut gradul de înzestrare a muncii în agricultură și, implicit, nivelul productivității muncii. Suprafața arabilă ce revine pe un tractor fizic a scăzut de la 684 ha în 1950 și 121 ha în 1965 la 57 ha în 1984¹⁴. Sporirea cantității de îngrășăminte ce revine la un hectar de teren arabil este, de asemenea, relevantă : de la 0,6 kg în 1950 la circa 120 kg în 1984¹⁵. Ca urmare, producția agricolă a crescut continuu. Astfel, producția de cereale boabe a sporit de la 5 149 200 de tone în 1950 la 23 578 500 de tone în 1984. În aceeași perioadă, producția medie la hectar la grâu și secară a crescut de la 8 chintale la 31,9 chintale, iar producția medie la hectar de porumb de la 7,4 chintale la 42,4 chintale. În aceeași perioadă, numărul bovinelor a crescut de la 4 502 000 la 7 039 000 de capete, al porcinelor de la 2 197 000 la 14 777 000, al ovinelor de la 10 222 000 la 18 637 000 de capete¹⁶.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 290.

¹³ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*. 1985, p. 116, 147.

¹⁴ *Ibidem*, p. 129.

¹⁵ *Ibidem*, p. 145.

¹⁶ *Ibidem*, p. 139, 161, 177.

Nevoile de produse agricole sînt, totuși, mai mari decît producția. Așa cum s-a arătat la Conferința Națională a partidului din 1982, există o anumită disproporție și contradicție între dezvoltarea puternică a industriei și dezvoltarea mai înceată a agriculturii. Această contradicție este rezultatul nu al creșterii excesive a industriei, ci al faptului că dezvoltarea agriculturii a fost, comparativ, mai lentă. De aceea — subliniază secretarul general al partidului nostru —, este necesară „o acțiune hotărîtă pentru dezvoltarea mai puternică a agriculturii, pentru realizarea unui echilibru, a unei concordanțe corespunzătoare între industrie și agricultură, pornind de la principiul că ambele sectoare de activitate sînt hotărîtoare pentru făurirea socialismului și comunismului, pentru ridicarea bunăstării generale a poporului”¹⁷.

Diracția principală pentru asigurarea echilibrului necesar dintre industrie și agricultură o reprezintă înfăptuirea noii revoluții agrare, preconizată și fundamentată de Congresul al XII-lea al partidului, din 1979. Pe baza documentelor adoptate de congresele al XII-lea și al XIII-lea, partidul acționează constant pentru realizarea unei agriculturi intensive de înaltă productivitate, a unei noi revoluții în agricultură, care presupune dezvoltarea puternică a forțelor de producție, modernizarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, dezvoltarea cercetării științifice agricole și aplicarea consecventă a rezultatelor acesteia, creșterea continuă a productivității muncii, perfecționarea relațiilor de producție și sociale, transformarea muncii agricole într-o variantă a muncii industriale, realizarea unei producții agricole care să satisfacă din plin necesitățile de consum ale poporului, precum și cerințele dezvoltării economiei naționale. Planul cincinal 1986—1990 asigură dezvoltarea intensivă și armonioasă a forțelor de producție, în condițiile încorporării celor mai moderne și mai eficiente cuceriri ale revoluției tehnico-științifice contemporane, realizarea unui echilibru dinamic între toate ramurile și subramurile economiei, îndeosebi a unui raport optim între dezvoltarea industriei și agriculturii, condiție primordială a progresului continuu și multilateral al economiei naționale. Potrivit documentelor adoptate de Congresul al XIII-lea al partidului, economia națională se va baza și în perspectivă pe o industrie puternic dezvoltată și pe o agricultură intensivă.

În concepția partidului nostru, dezvoltarea puternică și armonioasă a forțelor de producție, a industriei și agriculturii, a tuturor ramurilor de activitate, progresul multilateral al societății noastre depind de *afirmarea tot mai hotărîtă a științei și tehnicii moderne*. În condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane, știința a devenit o importantă forță de producție în dezvoltarea economică-socială, în promovarea progresului în toate domeniile vieții social-economice. Pornind de la acest rol al științei, Congresul al IX-lea, congresele următoare ale partidului au stabilit obiective și direcții de orientare a eforturilor pentru progresul rapid al cercetării științifice naționale, pentru aplicarea noilor cuceriri științifice în economie. Țara noastră dispune de o capacitate puternică de cercetare și inginerie tehnologică. În 1985, funcționau 215 institute și centre de cercetare științifică, la care se adaugă 100 de stațiuni de cercetare și producție agricolă, față de 110 și, respectiv, 36 existente în 1965. În activitatea de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare lucrează peste 200 000 de oameni cu o înaltă pregătire, de aproape 5 ori mai mulți com-

parativ cu anul 1965. În vederea dezvoltării producției ramurilor de vîrf, a fost intensificată activitatea de cercetare și inginerie tehnologică, îndeosebi în domeniile energiei nucleare, industriei aeronautice, microelectronicii, electronicii și electrotehnicii, automatizării. Punînd accent pe cercetarea științifică proprie, România acționează, totodată, pentru realizarea cooperării tehnice-științifice internaționale.

Cercetarea științifică și tehnologică — implicată organic în fundamentarea obiectivelor planurilor cincinale din perioada 1965—1985 — a adus și aduce o importantă contribuție la construirea primelor centrale atomo-electrice, a primelor avioane de pasageri, a metroului din Capitală, a Canalului Dunăre—Marea Neagră și a altor obiective de maximă importanță. Potrivit prevederilor *Programului de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducerea progresului tehnic în perioada 1986—1990*, activității de cercetare îi revine sarcina de a soluționa cele mai complexe probleme ale progresului social-economic, de a asigura creșterea substanțială a nivelului tehnic și calitativ al produselor, îmbunătățirea structurii producției și valorificarea tot mai eficientă a resurselor economice, sporirea gradului de complexitate al produselor românești, care să se situeze la nivelul celor mai bune produse similare pe plan mondial, iar în unele domenii chiar pe primul loc.

În strategia făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, Partidul Comunist Român acordă o maximă importanță *repartizării și amplasării raționale a forțelor de producție pe teritoriul țării*, întrucît numai pe această cale se asigură ridicarea gradului de civilizație al tuturor județelor și, îndeosebi, al celor rămase în urmă, lichidarea migrației populației spre orașele mari, transformarea armonioasă a întregii structuri și vieți sociale, făurirea deplinei egalități în ceea ce privește condițiile de muncă și de viață, exercitarea drepturilor și afirmarea în cîmpul vieții sociale a tuturor cetățenilor țării.

Pe baza hotărîrilor și măsurilor adoptate de Congresul al IX-lea, din 1965, și de Conferința Națională din 1967 ale partidului, au fost create condițiile favorabile repartizării armonioase și echilibrate a forțelor de producție în toate județele și localitățile țării, sistematizării teritorial-administrative și economice. Instituționalizarea Congresului consiliilor populare județene, a conferințelor pe județe ale deputaților consiliilor populare, municipale, orașenești și comunale, crearea Camerei legislative a consiliilor populare au accelerat procesul amplasării armonioase a forțelor de producție pe teritoriul național.

Politica partidului și statului nostru de repartizare armonioasă a forțelor de producție pe teritoriu a avut și are la bază un complex de criterii economice și social-politice, care iau în considerare atît obiectivele și sarcinile prezente, cît și cele de perspectivă. Astfel, la amplasarea unităților economice noi sau la dezvoltarea celor existente, cerințelor eficienței economice li se asociază permanent cele privind soluționarea unor probleme sociale, cum sînt : folosirea rațională a resurselor de muncă din fiecare județ și localitate, realizarea unei structuri demografice echilibrate pe teritoriu, dezvoltarea armonioasă a centrelor urbane și rurale, crearea condițiilor pentru asigurarea deplinei egalități în drepturi între toți cetățenii țării.

În ultimele două decenii, au fost obținute importante realizări în repartizarea teritorială a forțelor de producție, datorită orientării investițiilor spre dezvoltarea mai rapidă a industriei în județele rămase în urmă în trecut : Alba, Argeș, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Buzău, Călărași, Con-

stanța, Covasna, Dîmbovița, Giurgiu, Gorj, Ialomița, Olt, Sălaj, Teleorman, Tulcea, Vaslui, Vîlcea, Vrancea ș.a. Ca urmare, într-o serie de județe în care industria constructoare de mașini era aproape inexistentă sau foarte puțin dezvoltată, ponderea acesteia a înregistrat, în perioada 1965—1984, o creștere sensibilă : de la 2,8% la 30,4% în județul Bistrița-Năsăud ; de la 2% la 34,3% în județul Covasna ; de la 7,7% la 28,1% în județul Olt ; de la 9% la 27% în județul Teleorman ș.a. Totodată, comparativ cu creșterea populației urbane pe întreaga țară de circa 1,8 ori, în perioada 1965—1984, sporul populației în mediul urban a fost în județul Gorj de 2,8%, în județele Bistrița-Năsăud și Ialomița de 2,4 ori, în județele Argeș și Harghita de 2,2 ori etc.

Ca rezultat al amplasării raționale a forțelor de producție, a noilor unități economice pe întreg teritoriul țării, în toate județele exista, în 1985, un potențial productiv care asigura realizarea unui volum de activitate economică de cel puțin 70 000 de lei pe locuitor. Toate județele dispun de mari întreprinderi industriale, aparținînd diferitelor ramuri. Industria constructoare de mașini este prezentă în toate județele. De asemenea, s-au dezvoltat, cu ponderi diferite de la un județ la altul, ramuri importante ale industriei, ca energetica, chimia, metalurgia, precum și subramurile industriei alimentare. Concomitent, în toate județele s-au dezvoltat agricultura, construcțiile, transporturile, comerțul, activitatea turistică, învățămîntul, cultura.

Programul-directivă adoptat de Congresul al XIII-lea al partidului pentru dezvoltarea economică-socială a țării în profil teritorial asigură continuarea politicii de repartizare armonioasă a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării. Programul prevede ca, pînă în anul 1990, să se ajungă în fiecare județ la un volum de activitate economică de cel puțin 80 000 de lei pe locuitor, iar într-un număr de 29 de județe la peste 100 000 de lei pe locuitor, ceea ce va conferi potențialului economic din fiecare județ un echilibru dinamic, prin dezvoltarea armonioasă a tuturor ramurilor economice și a tuturor localităților.

Amplul proces de industrializare a țării și dezvoltare armonioasă a forțelor de producție pe teritoriul național a contribuit, în primul rînd, la *creșterea gradului de ocupare a populației în toate ramurile economiei naționale*, constituind o expresie elocventă a folosirii resurselor umane în valorificarea resurselor materiale ale țării. Astfel, în perioada 1950—1984, populația ocupată a crescut de la 8 377 200 la 10 499 900, adică cu circa 25%, într-un ritm mediu anual de creștere de 0,7%. Semnificativ este faptul că numai în industrie și în construcții populația ocupată a crescut, în aceeași perioadă, de la 1 187 000 la 4 645 400, reprezentînd 44,3% din totalul populației ocupate¹⁸. În acest context, este de subliniat că, prin dezvoltarea în ritm înalt a economiei și, îndeosebi, a industriei, s-a asigurat ocuparea deplină a forței de muncă, atît a sporului natural al resurselor de muncă, cît și a populației eliberate din agricultură ca urmare a extinderii mecanizării lucrărilor agricole. Astfel, în perioada 1965—1984, pe ansamblul economiei, s-au creat 3 279 700 de noi locuri de muncă, din care 1 847 900 în industrie, 19 800 în construcții și 335 400 în transporturi și telecomunicații. Ocuparea deplină a resurselor de muncă ilustrează elocvent faptul că socialismul asigură dreptul la muncă fiecărui cetățean — condiție hotărîtoare pentru afirmarea și înflorirea personalității umane.

Odată cu creșterea numerică a populației ocupate, s-au produs mutații calitative și în ceea ce privește pregătirea ei profesională, fapt ilustrat de creșterea populației școlare de la 2 319 196 în 1950/1951 la 5 588 059 în 1984/1985 ¹⁹. În 1985, populația școlară reprezenta 25,1% în totalul populației țării, față de 21,6% în 1965. În același an, la 10 000 de locuitori reve-neau 2 005 elevi și 77 de studenți, față de 1 267 de elevi și 32 de studenți în 1950. În 1974, a fost extinsă la 10 ani durata învățământului general obligatoriu, care, în 1977, a fost generalizat pe întreg teritoriul țării. Învățământul liceal, tehnic de specializare post-liceală și de maiștri a fost perfecționat. Dezvoltarea învățământului a avut și are loc pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, a politehnizării și integrării strînse cu producția și cu cercetarea. Ca rezultat, în perioada 1950—1984, diferite forme de pregătire și învățământ au pus la dispoziția economiei naționale 10 838 100 de absolvenți. Din totalul acestora, școlile profesionale și uce-nicia la locul de muncă au dat 2 156 900 de absolvenți, liceul — 2 792 500 de absolvenți, școlile tehnice de specializare postliceală și institutele peda-gogice de 2 ani — 388 200 de absolvenți, școlile de maiștri 205 500 de absolvenți, cursurile de calificare — 4 523 300 de absolvenți, învățământul superior — 772 000 de absolvenți ²⁰.

Creșterea în ritm susținut a forțelor de producție, a industriei a avut ca rezultat transformarea României dintr-o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic într-o țară industrial-agrară, cu o industrie modernă, cu o agricultură în plin avânt, cu o știință, cultură și un învățământ mo-derne, cu un nivel de trai, material și spiritual, incomparabil celui din perioada de început a construcției socialiste. Față de anul 1950 — începutul primului cincinal —, producția industrială a crescut în 1965 de 6,5 ori, iar în 1984 de 38 de ori ; producția agricolă de 1,9 ori în 1965 și de 4,15 ori în 1984. În perioada 1950—1984, volumul investițiilor a crescut de 30 de ori, iar volumul comerțului exterior de 34 de ori. În anul 1984, industria și agricultura — ramuri de bază, care definesc fizionomia economiei românești — au realizat 79% din produsul social și 76,3% din venitul național ²¹. Pe această bază, a avut loc o sporire continuă a venitului național, care a crescut, în 1984, de peste 4 ori față de 1965 și de 17 ori față de 1950. Corespunzător creșterii puterii economice a țării, venitul național pe locuitor a sporit în 1984 de 12 ori, față de 1950 ²².

Dezvoltarea intensivă, complexă și echilibrată a economiei naționale, pe baza industrializării și a modernizării agriculturii, creșterea venitului național și repartizarea judicioasă a acestuia între fondul de dezvoltare economică-socială și fondul de consum, perfecționarea relațiilor sociale au constituit factorii hotărâtori ai ridicării continue a nivelului de viață al poporului. Experiența construcției socialiste în țara noastră demonstrează strînsa corelație dintre repartiția judicioasă a venitului național și dinamica nivelului de trai al populației. Accentuarea ratei fondului de dezvoltare a avut drept rezultat accelerarea creșterii fondului de consum. Astfel, în perioada 1965—1984, când rata acumulării în venitul național utilizat pentru acumulare a sporit la 30%—32%, venitul național creat a crescut de 4,5 ori, iar fondul de consum de 3,1 ori. Această creștere s-a răsfrînt pozitiv asupra bunăstării întregului popor. În aceeași perioadă

¹⁹ *Ibidem*, p. 288.

²⁰ *Strategia dezvoltării intensive a economiei românești*. Coordonator : Barbu Gh. Petrescu, Editura politică, București, 1985, p. 118—119.

²¹ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*. 1985, p. 42—45.

²² *Ibidem*, p. 42.

au fost majorate, în mai multe etape, retribuițiile personalului muncitor, retribuiția medie pe economie sporind de aproape 3 ori, de la 1 028 de lei în 1965 la circa 3 000 de lei în 1985. De asemenea, veniturile obținute de populație din fondurile sociale de consum pe familie au crescut de la 3 858 de lei în 1965 la circa 13 000 de lei în 1985. În același timp, a devenit posibilă alocarea unor fonduri importante de la buget pentru învățămînt, sănătate, cultură și artă, pentru construcția de locuințe, lucrări edilitar-gospodărești. În perioada 1965—1983, au fost construite din fondul statului peste 2 700 000 de apartamente, a crescut continuu numărul medicilor, revenind 507 locuitori la un medic. S-a extins rețeaua teatrelor, instituțiilor muzicale, caselor de cultură, muzeelor, bibliotecilor.

Toate aceste realizări sînt rezultatul dezvoltării puternice a industriei, a forțelor de producție — baza trainică a creșterii continue a venitului național. Ele ilustrează netemeinicia tezei lansate de unii economiști de peste hotare conform căreia România nu ar fi procedat bine acordînd o mare atenție industrializării. Și în perioada regimului burghez din țara noastră a fost vehiculată opinia după care România ar fi trebuit să rămînă o țară agrară. Or, așa cum arată secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Dacă România, trecînd pe calea construcției socialiste, nu ar fi acționat pentru dezvoltarea puternică a forțelor de producție, pentru realizarea unei industrii moderne pe baza tehnicii celei mai avansate, am fi rămas în continuare o țară slab dezvoltată, dependentă de țările industrializate”²³. Dezvoltarea puternică a industriei socialiste, amplasarea rațională a forțelor de producție și progresul industriei în toate județele au constituit și constituie factorul esențial al victoriei socialismului, al trecerii la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Edificarea și consolidarea societății socialiste românești, progresele înregistrate în dezvoltarea economiei naționale reprezintă *temelia trainică a afirmării și adîncirii continue a democrației socialiste, a deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării*. Democrația socialistă se bazează pe deținerea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare, intelectualitatea și celelalte categorii de oameni ai muncii, iar din punct de vedere economic pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, pe stăpînirea avuției naționale de către oamenii muncii, pe lichidarea inegalităților de ordin economic și social, pe relațiile de repartitie socialiste. Pornind de la unitatea dialectică dintre socialism și democrație, Partidul Comunist Român a asigurat crearea unui sistem unitar de conducere a țării de către clasa muncitoare, de către întregul popor, format din organisme larg reprezentative la nivel național, cît și în unitățile economice-sociale și administrativ-teritoriale. Edificarea acestui sistem democratic s-a realizat, deopotrivă, în direcția perfecționării structurilor organizatorice și funcționale ale democrației reprezentative și a multiplicării formelor democrației directe, cît și a împletirii organice a acestor două forme prin intermediul cărora se asigură participarea directă, permanentă și sistematică a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor — unit în Frontul Democrației și Unității Socialiste — la conducerea statului, a unităților economice, a instituțiilor științifice, cultural-educative, a localităților țării și a întregii societăți.

Organismele autoconducerii muncitorești — adunările generale ale oamenilor muncii, consiliile de conducere, consiliile oamenilor muncii și birourile executive ale acestora, Consiliul Național al Oamenilor Muncii, Consiliul Național al Agriculturii —, ca și celelalte organisme larg reprezentative de conducere colectivă, constituite în perioada de după 1965, asigură cadrul organizatoric pentru afirmarea deplină a personalității umane într-un domeniu de cea mai mare importanță — acela al elaborării și înfăptuirii deciziilor privind prezentul și viitorul țării.

În concepția și practica Partidului Comunist Român — forța politică conducătoare în stat —, democrația socialistă îmbrățișează toate laturile vieții social-politice, juridice, economice, culturale, științifice și obștești. Ea exprimă interesele clasei muncitoare, ale poporului, interesele construcției socialiste, fiind incompatibilă cu încălcarea normelor de conviețuire socială și a legilor țării. O caracteristică esențială a dezvoltării democrației în societatea socialistă românească constă în faptul că ea asigură și garantează material tuturor oamenilor muncii drepturi și libertăți cetățenești dintre cele mai largi — dreptul la muncă, la odihnă, la retribuție în funcție de aportul social, la asigurarea materială la bătrînețe sau boală, dreptul de a fi stăpîn pe munca depusă și pe roadele ei, dreptul la proprietatea personală, dreptul la moștenire, dreptul la învățătură, dreptul de a alege și de a fi ales în organele și organismele de stat, politice, sociale, de a participa activ la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, la conducerea întregii țări, libertatea conștiinței, libertatea presei, a cuvîntului ²⁴.

Odată cu adîncirea democrației, a autoconducerii muncitorești, statul socialist român — stat al democrației muncitorești, revoluționare — se caracterizează ca putere politică a poporului, a națiunii socialiste, putere a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, pusă în slujba edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Statul asigură conducerea unitară a întregii activități economice-sociale, dezvoltarea echilibrată și proporțională a societății, pe baza planului național unic, apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității patriei, dezvoltarea relațiilor internaționale ale României.

În calitate de reprezentant suprem al poporului, statul exercită funcțiile interne — funcția de organizare și conducere a economiei naționale, funcția socială, funcția cultural-educativă și ideologică, funcția de apărare a proprietății socialiste, a ordinii de stat, a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor —, precum și funcțiile externe — funcția de dezvoltare a relațiilor de colaborare cu celelalte state, funcția de apărare și promovare a păcii și securității internaționale, funcția de apărare a țării. Exerțarea de către stat a acestor multiple funcții în etapa actuală nu diminuează atribuțiile și inițiativa unităților economice, care își desfășoară activitatea pe baza autoconducerii și autogestiunii economice. Unitatea indisolubilă dintre autoconducerea unităților și conducerea unitară de către stat a întregii activități economice-sociale rezidă în faptul că organismele autoconducerii muncitorești din unitățile economice adoptă hotărîri în conformitate cu planul național unic de dezvoltare economică și socială a țării, iar conducerea unitară și planificarea centrală se realizează în condițiile manifestării inițiativei oamenilor muncii din fiecare unitate economică pentru înfăptuirea sarcinilor de plan, ridicarea nivelului tehnic și a calității producției, perfecționarea continuă a activității economice.

²⁴ *România în anii socialismului. 1948—1978*, Editura politică, București, 1980, p. 286.

Relevînd necesitatea conducerii unitare a întregii activităţi economice-sociale pe baza centralismului democratic, partidul atrage atenţia că acest principiu are un conţinut dialectic. Centralismul democratic cere ca, păstrînd principiul conducerii unitare, pe baza planului unic, să se acţioneze pentru extinderea iniţiativei unităţilor economice-sociale, pentru îmbinarea armonioasă a principiului centralismului democratic, al conducerii unitare cu principiile autoconducerii socialiste.

Edificarea socialismului a asigurat *întărirea şi dezvoltarea pe baze noi a naţiunii române, a creat condiţiile manifestării plenare a rolului ei de puternică forţă a progresului social*. „Una din marile realizări ale partidului nostru — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu — o constituie restabilirea şi dezvoltarea rolului naţiunii socialiste ca factor legic în făurirea noii orînduiri sociale. De asemenea, am soluţionat problema naţională în mod just, prin asigurarea deplinei egalităţi în drepturi pentru toţi cetăţenii. Am dezvoltat teza ştiinţifică, revoluţionară a omogenizării societăţii şi realizării poporului unic muncitor, constructor conştient, în mod unit, al socialismului şi comunismului”²⁵. Partidul se preocupă constant de asigurarea condiţiilor pentru înflorirea neconţinută a naţiunii, întărirea statului naţional, afirmarea independenţei şi suveranităţii sale, odată cu preocuparea pentru dezvoltarea colaborării internaţionale cu toate naţiunile lumii.

În cadrul marilor cuceriri dobîndite de poporul nostru în anii socialismului, la loc de frunte se înscrie *rezolvarea justă, în spiritul principiilor socialismului ştiinţific, a problemei naţionale, făurirea, pe această bază, a unităţii şi prieteniei frăţeşti dintre toţi oamenii muncii, fără deosebire de naţionalitate*. Partidul nostru, ţinînd seama de existenţa naţionalităţilor conlocuitoare din România, ca rezultat al dezvoltării istorice şi al convieţuirii de secole, aplică o politică de asigurare, în toate domeniile, a deplinei egalităţi în drepturi a tuturor cetăţenilor ţării, fără deosebire de naţionalitate, în cadrul dezvoltării generale economice şi sociale a ţării. Potrivit concepţiei partidului nostru, bunăstarea materială şi spirituală a fiecăruia, adevărata libertate nu se pot realiza şi afirma decît în cadrul bunăstării generale, al libertăţii şi independenţei întregului popor.

Deplina egalitate în drepturi a cetăţenilor din patria noastră socialistă, fără deosebire de naţionalitate, este asigurată, în primul rînd, de proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, de repartizarea forţelor de producţie pe întreg teritoriul ţării, de dezvoltarea industrială, economică-socială a tuturor judeţelor ţării, care oferă condiţii materiale egale şi posibilitatea de a beneficia deopotrivă de roadele dezvoltării economice a ţării. Astfel, este asigurată înfăptuirea reală a dreptului la muncă, la activitate politică şi participare la conducerea ţării, a dreptului la învăţătură şi cultură şi au fost realizate condiţiile materiale de desfăşurare a învăţămîntului şi a activităţii cultural-artistice şi în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. Practic, nu există domeniu economic, politic sau social în care să nu se manifeste deplina egalitate în drepturi şi participarea cetăţenilor români de diferite naţionalităţi la întreaga viaţă politică şi socială. Progresul economic şi social al ţării, modernizarea economiei tuturor judeţelor ţării — relevă tovarăşul Nicolae Ceauşescu — „constituie cea mai puternică cucerire a societăţii noastre socialiste, a

²⁵ Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român şi a activului central de partid*. 24 iulie 1985, Editura politică, Bucureşti, 1985, p. 24.

afirmării deplinei egalități în drepturi pentru toți fiii patriei, și români, și maghiari, și germani, și sîrbi, de orice altă naționalitate, pornind de la faptul că toți, indiferent de originea părinților, de limba pe care o vorbesc, sînt cetățeni ai unei patrii unice, sînt fiii României socialiste, sînt membri ai unui popor muncitor, constructor al socialismului și comunismului²⁶.

În condițiile și pe fundalul transformărilor revoluționare, socialiste, care au schimbat structural baza economică, socială, politică și ideologică a societății românești, s-a realizat unitatea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului popor, pe baza acelorași interese și aspirații, care acționează pentru înfăptuirea Programului partidului, pentru ridicarea țării pe culmi tot mai înalte de progres și civilizație. Unitatea morală și social-politică a poporului nostru s-a plămădit în jurul clasei muncitoare, care, prin lupta sa eroică pentru înnoirea societății, prin aportul decisiv la victoria revoluției socialiste și la edificarea noii orînduiri, a dovedit capacitatea politică de a uni energiile tuturor oamenilor muncii în direcția dezvoltării țării pe calea progresului social. O importanță hotărîtoare pentru întărirea unității morale și social-politice a poporului a avut și are alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, care a jucat un rol istoric în înfăptuirea revoluției socialiste și în edificarea societății socialiste, constituind temelia trainică a statului nostru, a progresului său economic și social. Un izvor de forță al unității și coeziunii întregului popor îl reprezintă legăturile strînse care unesc clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea.

În etapa actuală a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, unitatea moral-politică a poporului, întărirea coeziunii sale în jurul partidului se ridică pe o treaptă superioară, fiind determinate de dezvoltarea armonioasă și de perfecționarea întregului sistem al forțelor de producție, de transformările revoluționare de importanță istorică în ansamblul relațiilor de producție și sociale, în existența și conștiința socială a maseilor, de perfecționarea întregului sistem al suprastructurii, de promovarea și înfăptuirea în practică a principiilor eticii și echității socialiste. Întărirea continuă a unității și coeziunii întregului popor, a tuturor oamenilor muncii reprezintă o uriașă forță motrice a construcției noii orînduiri sociale în țara noastră.

Partidul Comunist Român acordă o atenție deosebită întăririi unității poporului, se preocupă permanent de armonizarea intereselor claselor și categoriilor de oameni ai muncii existente în etapa pe care o parcurge astăzi România, desfășoară o activitate constantă pentru dezvoltarea armonioasă a tuturor sectoarelor, pentru rezolvarea contradicțiilor ce apar și realizarea unei concordanțe cît mai depline între forțele de producție și relațiile de producție și sociale, în dezvoltarea generală a societății. Partidul manifestă o preocupare permanentă pentru perfecționarea funcțiilor sale, pentru creșterea calității membrilor săi, pentru asigurarea unei strînse legături cu clasa muncitoare, cu întregul popor. Conducerea societății de către P.C.R. se desfășoară dinăuntru organismelor sociale, de stat și economice, prin integrarea tot mai organică a partidului în societate. Cea mai elocventă dovadă a acestei dialectici o constituie structura și modul de funcționare ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, care, sub conducerea partidului, înmănunchind toate organizațiile de masă și obștești, toate clasele și păturile sociale care alcătuiesc societatea socia-

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 25, p. 459—460.

listă românească, dă expresie sistemului politic-organizatoric al democrației noastre socialiste, unității de voință, interese și aspirații ale întregului popor. Frontul Democrației și Unității Socialiste continuă, în condițiile de azi, tradițiile de unitate născute în lupta de secole a poporului român pentru libertate socială și națională, pentru o viață mai bună, pentru socialism.

Prefacerile profunde petrecute în viața economică, socială, politică și culturală a țării se reflectă și în *activitatea externă a României socialiste, care s-a afirmat și se afirmă cu putere în viața internațională printr-o politică activă, principală, de independență națională, de largă colaborare, de destindere și pace*. Activitatea susținută, multilaterală a Republicii Socialiste România și a președintelui ei pe plan internațional este permanent orientată spre afirmarea cu putere a principiilor de deplină egalitate, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne, respectarea neabătută a dreptului fiecărui popor de a-și făuri de sine stătător destinele, de a-și alege liber calea dezvoltării economice-sociale, potrivit voinței și aspirațiilor proprii.

Desfășurarea evenimentelor vieții internaționale a demonstrat și demonstrează deplina justete a politicii externe a partidului și statului nostru privind salvagardarea păcii, oprirea cursei înarmărilor, în primul rînd a celor nucleare, realizarea dezarmării generale, soluționarea tuturor problemelor dintre state pe calea pașnică a tratativelor, întărirea încrederii și a colaborării internaționale.

Ca țară socialistă, România situează în centrul activității sale internaționale dezvoltarea relațiilor de strînsă colaborare și solidaritate tovarășească cu toate statele socialiste, militînd pentru creșterea rolului acestora în viața internațională. O atenție deosebită este acordată în acest cadru extinderii colaborării cu țările vecine și, îndeosebi, cu Uniunea Sovietică.

România promovează, totodată, raporturi de cooperare și de solidaritate cu țările în curs de dezvoltare, cu statele nealiniat, dezvoltă relații cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială. Datorită activității principale și consecvente desfășurate de partidul și statul nostru pe plan mondial pentru cauza păcii și colaborării între popoare, politică ce corespunde pe deplin intereselor supreme ale poporului român, ale tuturor popoarelor lumii, țara noastră se bucură de un binemeritat prestigiu internațional.

Realizările remarcabile obținute de poporul român în construcția socialismului, precum și perspectiva transformării României în anii ce vin într-o țară industrial-agrară dezvoltată evidențiază viabilitatea și superioritatea societății socialiste, faptul că socialismul reprezintă singura cale pentru înlăturarea exploatării, pentru înfăptuirea progresului economic și social multilateral al națiunii noastre, pentru asigurarea independenței și suveranității naționale. Sînt, toate acestea, coordonate definitorii ale unei ample și vertiginoase ascensiuni a poporului român în epoca contemporană, adeverind că socialismul reprezintă cea mai mare izbîndă istorică a poporului nostru și, în același timp, garanția dezvoltării sale în viitor pe cele mai ridicate piscuri de civilizație și progres.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN – CENTRUL VITAL AL SOCIETĂȚII NOASTRE SOCIALISTE

PAMFIL NICHÎTELEA

În documentele partidului nostru, în bogata operă teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, problemele rolului conducător al partidului ocupă un loc central. Demersul ideologic, teoretic și practic efectuat de secretarul general al partidului nostru după Congresul al IX-lea al P.C.R. a dus la eliberarea concepției despre partid de viziunile înguste, dogmatice, conferind activității partidului o perspectivă nouă, științifică, revoluționară. Ideile și tezele, punctele de vedere originale elaborate în această perioadă istorică cu privire la locul și rolul partidului revoluționar al clasei muncitoare în opera de construcție socialistă, concepția partidului nostru, a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind manifestarea tot mai puternică a partidului ca centrul vital al întregii națiuni au dat o fundamentare principială, realistă, politicii interne și externe a partidului și statului nostru, au contribuit la lărgirea orizontului politic, ideologic al comuniștilor, al tuturor oamenilor muncii, au sporit aportul Partidului Comunist Român la îmbogățirea tezaurului de idei al mișcării revoluționare, la afirmarea tot mai puternică în lume a teoriei socialismului științific.

Experiența istorică dobândită de poporul român în lupta de eliberare socială și națională, în revoluția și construcția socialistă demonstrează necesitatea obiectivă a exercitării rolului conducător al Partidului Comunist Român în procesul edificării noii orânduiri. Încă de la făurirea sa, cu 65 de ani în urmă, partidul comunist a jucat un rol tot mai important în întreaga viață social-politică a României, s-a dovedit a fi exponentul fidel al intereselor și aspirațiilor maselor muncitoare, concentrând în jurul său energiile și resursele poporului în lupta împotriva exploatării și asupririi, pentru libertate și independență națională, pentru progres social. Cu perseverență și abnegație, printr-o continuă îmbunătățire și adaptare a strategiei la condițiile specifice ale țării, înlăturând erori, influențe sau optici greșite, partidul s-a manifestat cu putere ca forță politică națională, cu rădăcini adânci în tradițiile de luptă ale poporului, asumându-și misiunea de supremă răspundere, confirmată prin voința

suverană a națiunii, de a organiza și conduce grandioasa operă de edificare a societății socialiste și comuniste în România.

Rolul partidului ca forță politică conducătoare în societatea românească s-a afirmat mereu cu tot mai multă putere, pe măsura dezvoltării și amplificării procesului de edificare a societății socialiste. Conducând această măreață operă, partidul s-a dovedit forță capabilă să ofere și să aplice, în strânsă unitate cu poporul din rîndul căruia s-a născut și se regenerează continuu, soluții științifice, realiste și clare pentru dezvoltarea economico-socială a României pe calea progresului specific orînduirii socialiste. Așadar, consacrarea rolului partidului nostru de forță politică conducătoare a societății nu este efectul unor dorințe subiective, ci rezultatul unui proces legic, obiectiv al dezvoltării istorice. Partidul — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — „și-a cucerit încrederea și dragostea maselor populare, a poporului ca rezultat al slujirii fără preget a intereselor oamenilor muncii, ale întregii națiuni, al aplicării ferme în viață a principiilor socialiste, al preocupării neabătute pentru ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al poporului și întărirea neconținută a independenței și suveranității țării”¹. Ca recunoaștere a acestei realități, rolul conducător al partidului este consfințit de însăși legea fundamentală a țării — Constituția, care prevede că: „În Republica Socialistă România forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român”².

În dezvoltarea Partidului Comunist Român, în înflorirea întregii societăți socialiste românești, în ridicarea pe o treaptă nouă, superioară, a rolului conducător al partidului în viața economică și social-politică a țării, *un moment de cea mai mare însemnătate l-a constituit Congresul al IX-lea, al P.C.R., care a inaugurat perioada cea mai rodnică în realizări din întreaga epocă a construcției socialiste în România, perioadă denumită cu îndreptățită mîndrie patriotică „Epoca Nicolae Ceaușescu”*.

Purtînd pecetea concepției revoluționare, creatoare, dinamice a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Congresul al IX-lea a marcat o orientare fundamentală spre o vastă și fecundă activitate de elaborare științifică a măsurilor și soluțiilor necesare mersului înainte, dezvoltării accelerate a forțelor de producție pe baza modernizării industriei și agriculturii, adîncirii democrației socialiste, participării tot mai largi și în forme eficiente a maselor la întreaga viață socială. În retrospectiva celor peste două decenii care au trecut de la istoricul Congres din iulie 1965, se conturează limpede concluzia că, de-a lungul acestor ani, elaborarea căilor de progres continuu al noii orînduiri a fost mereu urmarea analizei atente — întreprinse de partid —, a mersului dezvoltării sociale, consecința studierii practicii, a vieții social-politice, a noilor realități. În acest fel, cursul profund înnoitor, caracteristic societății românești în ultimele două decenii, are la bază tocmai politica realistă și creatoare a partidului, capacitatea sa de a elabora soluții optime pentru problemele economiei, ale vieții sociale, ținînd seama de

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 52.

² *Constituția Republicii Socialiste România*, Consiliul de Stat, București, 1985,

legile obiective. Aşa cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, toate măreţele realizări obţinute de poporul român în anii socialismului, cu deosebire în anii de după Congresul al IX-lea, „atestă cu tărie justetea politicii partidului nostru comunist, care se călăuzeşte în activitatea sa după concepţia materialismului dialectic şi istoric şi principiile socialismului ştiinţific, aplicînd ferm adevărurile şi legităţile generale la condiţiile concrete din România“³.

Intrarea societăţii româneşti într-o nouă etapă de dezvoltare social-politică, diversificarea progresivă a vieţii economice, ştiinţifice şi culturale, creşterea complexităţii proceselor sociale au amplificat considerabil răspunderile Partidului Comunist Român în toate domeniile de activitate. Edificarea societăţii socialiste multilateral dezvoltate a adus pe tărimul vieţii teoretice şi practice o nouă problematică, a dimensionat într-o altă lumină gîndirea socială, ceea ce determină ca şi înfăptuirea rolului conducător al partidului să se realizeze în forme superioare. Experienţa social-politică din România pune în lumină adevărul că afirmarea partidului comunist ca forţă politică de conducere eficientă a vieţii sociale a cunoscut şi cunoaşte o continuă îmbogăţire sub raportul concepţiei teoretice, al formelor şi metodelor practice. „De la crearea sa şi pînă în prezent — arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, îndeosebi în anii construcţiei socialiste, partidul a suferit multe transformări în formele de organizare şi de muncă, în felul în care îşi îndeplineşte rolul de forţă politică conducătoare a societăţii socialiste“⁴.

O asemenea subliniere principală a partidului nostru se impune a fi relevată cu atît mai mult cu cît în literatura social-politică de peste hotare se încearcă, uneori, să se acrediteze ideea unor scheme, a unor modele valabile, oricînd şi oriunde, privind căile de înfăptuire a rolului conducător al partidului comunist. Susţinerea unor asemenea teze postulează premisa falsă că rolul conducător al partidului ar fi ceva dat odată pentru totdeauna, astfel încît ajunge să fie cucerit pentru a se păstra de la sine. Şi, ca o consecinţă logică a acestei viziuni, se caută forme şi metode „veşnice“ de exercitare a acestui rol.

În viziunea partidului nostru, a secretarului său general, metodele conducerii politice şi formele de organizare se modifică în raport cu prefacerile din viaţa social-economică, existînd o strînsă interdependenţă între perfecţionarea formelor de exercitare a rolului conducător al partidului şi activitatea mai generală de perfecţionare a vieţii sociale, a naţiunii, raport izvorît din dialectica profundă dintre partid, naţiune şi societate. Tocmai în lumina acestui adevăr, tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a preocupat intens de clarificarea diverselor aspecte ale conducerii politice, elaborînd o concepţie nouă, ştiinţifică despre partid, în condiţiile făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării României spre comunism, potrivit căreia partidul se afirmă tot mai puternic în calitate de centrul vital al întregii noastre societăţi. „În actualul stadiu de dezvoltare a societăţii româneşti — relevă secretarul general al partidu-

³ Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Congresul ştiinţei şi învăţămîntului*. 28 noiembrie 1985, Editura politică, Bucureşti, 1985, p. 7.

⁴ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 54.

lui —, în condițiile dezvoltării democrației socialiste, ale perfecționării cadrului democratic de participare a maselor populare la conducerea tuturor sectoarelor, partidului nostru îi revine înalta misiune de a constitui forța politică organizatoare și dinamizatoare a întregii activități economico-sociale. El reprezintă și va reprezenta în continuare centrul vital al funcționării societății noastre socialiste“⁵.

Acest rol al partidului de adevărat centru vital al societății românești are o temeinică determinare obiectivă în schimbările calitative produse în societatea noastră. Este vorba, în esență, despre dezvoltarea pe noi trepte a forțelor de producție și perfecționarea relațiilor de producție și sociale, omogenizarea socială tot mai accentuată în condițiile afirmării rolului social conducător al clasei muncitoare și ale dezvoltării democrației socialiste, ridicarea generală a nivelului de conștiință al maselor, întărirea continuă a unității întregului popor în jurul partidului.

Locul partidului în viața societății noastre și creșterea rolului său sînt organic legate de interesele clasei muncitoare, de îndeplinirea misiunii sale istorice de clasă chemată să conducă întregul popor pe calea unor profunde transformări revoluționare, a făuririi societății socialiste și comuniste. Experiența istorică demonstrează că între afirmarea rolului politic conducător al partidului și rolul clasei muncitoare ca forță socială conducătoare în societate există o deplină unitate dialectică. În acest sens, mutațiile cantitative și calitative de mare însemnătate produse în anii socialismului în rîndurile clasei muncitoare, creșterea ponderii ei în structura populației, a nivelului de pregătire și de conștiință, a contribuției și rolului în conducerea statului, a întregii vieți sociale, precum și prefacerile profunde din structura societății noastre, omogenizarea sa crescîndă și întărirea continuă a unității moral-politice a întregului popor au antrenat creșterea rolului conducător al partidului, manifestarea sa tot mai evidentă ca nucleul central al națiunii noastre, acționînd din interiorul societății, împreună cu clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, cu întregul popor. Partidul nostru a devenit, astfel, în sensul cel mai propriu al cuvîntului, forța propulsoare a relațiilor democratice în societate, a tuturor energiilor creatoare ale poporului, de care depinde, în mod obiectiv, hotărîtor, îndeplinirea intereselor sale supreme pe calea construirii noului edificiu social. „Viața, evenimentele — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — au demonstrat strînsa unitate între partid și popor, între popor și partid. De aceea, gîndurile noastre trebuie să fie permanent îndreptate spre popor și partid, spre partid și popor. În această unitate dialectică indisolubilă constă garanția victoriei comunismului în România!“⁶.

Afirmarea partidului comunist ca nucleul vital al națiunii noastre socialiste reprezintă o cerință obiectivă ce decurge din responsabilitățile tot mai mari ce-i revin în noua etapă de dezvoltare a societății românești. Ca orînduire ce se făurește în mod conștient, socialismului îi este propriu un înalt grad de organizare socială, îndeosebi pe treptele sale cele mai înalte. Fiecare nouă etapă a construcției socialiste aduce cu sine o creștere a complexității sarcinilor ce se pun în toate sferele vieții sociale,

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 24, p. 52.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român*. 27 martie 1985, Editura politică, București, 1985, p. 7.

o intensificare a activității maselor largi populare, sporirea contribuției acestora la făurirea conștientă a propriei lor istorii.

Elaborînd orientările privind dezvoltarea economică-socială a României în actualul cincinal și, în perspectivă, pînă în anul 2000, Congresul al XIII-lea al P.C.R. a fundamentat concepția partidului nostru despre *specificul* acestei noi etape, ca proces atotcuprinzător, care îmbrățișează, în interdependența lor dialectică, dezvoltarea armonioasă a tuturor laturilor vieții economice, sociale și spirituale. Relevînd că „obiectivul fundamental al cincinalului 1986—1990 îl constituie continuarea fermă a politicii de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a patriei noastre spre comunism”⁷, Raportul Comitetului Central, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIII-lea al partidului, stabilește direcțiile și aspectele calitative noi în care se va acționa pentru îndeplinirea acestui obiectiv : o dezvoltare *intensivă* a tuturor ramurilor industriale, prin valorificarea largă și încorporarea rapidă a cuceririlor revoluției științifice-tehnice, ca factor hotărîtor al progresului general, asigurîndu-se un echilibru mai bun între diferitele sectoare economice ; dezvoltarea intensivă a agriculturii și îndeplinirea *noii revoluții agrare* ; dezvoltarea *multilaterală, armonioasă* a tuturor regiunilor și județelor țării, a ramurilor economiei naționale, a tuturor sferelor activității sociale, cu accent primordial pe dezvoltarea bazei energetice și de materii prime și pe înnoirea mijloacelor de muncă, a structurii producției pe temeiul tehnologiilor avansate, ca urmare a mecanizării, automatizării și robotizării tuturor sectoarelor economice ; o dezvoltare *unitară, coordonată, planificată* a vieții economico-sociale în scopul satisfacerii cerințelor de viață ale oamenilor muncii la nivelul civilizației moderne ; dezvoltarea *proprietății socialiste* și introducerea consecventă a *principiilor socialiste* în organizarea și funcționarea vieții sociale și asigurarea împlinirii acestora, în viitor, cu principiile comuniste ; *omogenizarea* crescîndă a societății ; apropierea de țările industriale dezvoltate ale lumii, România urmînd să intre în rîndul țărilor cu o dezvoltare medie ; creșterea participării active a României la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori materiale și cultural-științifice ; ridicarea nivelului general de civilizație al vieții materiale și spirituale a poporului.

Sintetizînd finalitatea strategiei de dezvoltare și înflorire multilaterală a patriei noastre socialiste, Rezoluția adoptată de Congresul al XIII-lea subliniază : „România se va înfățișa, la sfîrșitul acestui secol, ca o țară socialistă multilateral dezvoltată, atît din punct de vedere al producției industriale și agricole, al învățămîntului, științei și culturii, cît și în ceea ce privește nivelul general de viață și civilizație al poporului, asigurîndu-se astfel condițiile materiale necesare pentru trecerea la îndeplinirea și la manifestarea tot mai largă în societatea noastră a principiilor comuniste de repartiție, de muncă și de viață, în toate domeniile de activitate”⁸.

Desigur, îndeplinirea acestui vast program de progres multilateral al patriei presupune eforturi susținute din partea întregului popor, ridică exigențe și responsabilități deosebite în fața partidului. Ca urmare, rolul

⁷ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*. 19 noiembrie 1984, Editura politică, București, 1984, p. 16.

⁸ *Rezoluția Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1984, p. 18.

partidului va crește și se va adânci ca un adevărat centru vital al întregii noastre națiuni socialiste.

Complexitatea și volumul sporit al sarcinilor ce revin partidului în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate nu ar putea fi realizate dacă *partidul însuși* nu s-ar dezvolta ca un organism dinamic, a cărui maturitate și forță organizatorică se adâncesc și se amplifică neconținut. Partidul, ca fenomen social, este supus legilor devenirii în chiar interiorul său, aici producându-se procese specifice care îi sporesc omogenitatea, coeziunea, forța de acțiune. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „la fel ca orice organism social, și partidul, pentru a-și putea îndeplini misiunea sa istorică, de înaltă răspundere în societatea socialistă, trebuie să se perfecționeze, mergând în pas cu marile transformări sociale, revoluționare”⁹.

Afirmându-se ca promotor al înnoirilor din societate, partidul nostru și-a perfecționat el însuși activitatea, structura, metodele de lucru, viața sa internă, s-a integrat tot mai puternic în viața întregii societăți. Partidul constituie astăzi o uriașă forță politică care, prin însăși compoziția sa socială, este indisolubil legat de popor, de mase. Potrivit documentelor adoptate de Plenara C.C. al P.C.R. din 26—27 martie 1985, la 31 decembrie 1984 Partidul Comunist Român cuprindea în rândurile sale 3 465 069 de membri — cu 94 726 mai mult decât la sfârșitul anului 1983, ponderea comuniștilor în totalul populației majore ajungând la 22,17%, iar în totalul populației ocupate la 32,91%. Din numărul total al membrilor de partid, 55,67% sînt muncitori, 15,67% țărani, 20,65% intelectuali și funcționari, 8,01% alte categorii sociale. Compoziția națională a partidului corespunde structurii naționale a populației țării. Structura sa de vîrstă este corespunzătoare cerințelor menținerii tinereții partidului, iar ponderea femeilor a ajuns la peste 32%¹⁰.

În corelație cu asemenea evoluții calitative este firesc să apară transformări și în funcțiile, metodele și principiile de activitate ale partidului, fiind necesară reconsiderarea unor teze, formularea lor într-un mod nou, mai adecvat. Într-adevăr, un partid care cuprinde peste o cincime din populația activă a societății, care dispune de o puternică forță în toate sectoarele vieții sociale — îndeosebi în sfera producției materiale, unde își desfășoară activitatea peste 76% din numărul total al comuniștilor —, un partid a cărui politică este elaborată în cea mai directă legătură cu poporul, nu se constituie ca un grup închis, ci, dimpotrivă, este capabil să asigure toate elementele avansate ale tuturor claselor și categoriilor sociale. Un asemenea partid nu mai poate constitui nici teoretic, nici practic un organism detașabil de societate. Un asemenea partid se relevă a fi nu doar „avangarda clasei muncitoare”, ci *un adevărat partid de masă*, integrat organic în viața societății. El se manifestă într-un mod calitativ nou, ca o structură organizatorică și forță social-politică superioară, acționînd din interiorul societății, ca un organism vital al acesteia.

Generalizînd o experiență istorică, opera tovarășului Nicolae Ceaușescu demonstrează că dialectica evoluției sociale în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 54.

¹⁰ Documente adoptate de Plenara C.C. al P.C.R. din 26—27 martie 1985. Cu privire la activitatea politico-ideologică desfășurată în anul 1984 de comitetele și organizațiile de partid pentru îndeplinirea hotărîrilor și directivelor partidului (Sinteză), în „Scînteia”, anul LIV, nr. 13 254 din 3 aprilie 1985.

generează pentru partidul comunist noi sarcini și răspunderi, noi direcții de acțiune politică și organizatorică, ideologică-educativă. Aceasta impune întărirea și perfecționarea rolului acestuia de forță politică conducătoare, de centrul vital al societății, ca o necesitate legică, obiectivă a continuării cu succes a operei de construcție socialistă și comunistă. „Partidul — subliniază semnificativ tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să emită lumina care să călăuzească întreaga națiune pe drumul luminos al comunismului. Este deci necesar ca partidul să rămână permanent tânăr, să fie mereu pătruns de spirit revoluționar, novator, să tragă mereu concluzii din realitățile sociale, din noile cuceriri ale științei și cunoașterii umane“ ¹¹.

Pentru înțelegerea rolului Partidului Comunist Român de centrul vital al întregii noastre națiuni o deosebită importanță prezintă *teza elaborată de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind integrarea tot mai organică a partidului în viața societății*. Aceasta este o cerință izvorită din realitățile specifice actualei etape de dezvoltare a societății noastre, deoarece tocmai astfel partidul este în măsură să cuprindă mai larg în sfera conducerii sale toate sectoarele vieții sociale.

Fiecare treaptă pe drumul edificării noii orânduiri a sudat tot mai puternic unitatea națiunii în jurul partidului, sporind influența sa integratoare în masele largi ale poporului. În procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, ca urmare a transformărilor calitative prezente în toate domeniile — în economie, în structura socială, în sistemul politic, în știință, cultură și ideologie — s-a dezvoltat și cimentat, ca o forță motrice a progresului istoric, unitatea socialistă a întregului nostru popor. În aceste noi condiții, afirmarea rolului partidului de centrul vital al societății, nu constă într-o simplă sporire cantitativă de atribuții sau sarcini, ci în ridicarea *calitativă* a activității, orientată spre pătrunderea în profunzimea mecanismelor vieții sociale, pentru ca, pe această bază, să se obțină o eficiență crescândă, să se amplifice caracterul științific al conducerii și organizării întregii societăți. În acest sens, teza privind necesitatea integrării partidului în viața socială presupune, în esență, ca funcțiile sale de forță conducătoare să se exercite din interiorul societății, al instituțiilor sale, pentru o mai bună stimulare a energiilor și inițiativei maselor, pentru adâncirea democrației socialiste. „Conducerea de către partid — se arată în Programul P.C.R. — trebuie să se exercite nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale, de stat și economice. Aceasta constituie procesul firesc, legic al creșterii continue a rolului conducător al partidului, al întăririi unității întregului popor în jurul său, al ridicării conștiinței generale a maselor populare, al participării tot mai active a poporului la conducerea societății“ ¹².

În calitate de centrul vital al societății socialiste, partidul se manifestă ca o puternică forță activă, organizatoare și dinamizatoare a întregii activități economico-sociale și politice. Partidul își exercită astfel efectiv rolul de conducător politic în toate sferele vieții sociale — de la producția de bunuri materiale la activitatea ideologică și politică-educativă, de la perfecționarea relațiilor sociale la viața științifică, artistică și culturală —, în toate unitățile și colectivele de oameni ai muncii, perfecționându-și

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 54—55.

¹² *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 116.

neconținut modalitățile de exercitare a funcțiilor sale politice. Practica socială confirmă astfel că rolul partidului nu poate fi limitat la anumite domenii (ideologic, cultural-educativ), lăsând celelalte sectoare (economic, politic, tehnico-științific) în zona spontaneității¹³.

În această viziune, partidul își exercită rolul conducător, înainte de toate, prin elaborarea științifică a căilor de dezvoltare a țării, a liniei politice generale care direcționează și orientează activitatea în toate domeniile, printr-o susținută și multilaterală muncă organizatorică și educativă, prin exemplul înaintat pe care-l oferă fiecare comunist în activitatea profesională, în întreaga viață social-politică.

Capacitatea partidului de a se integra în viața socială, de a realiza fuziunea organică cu poporul este înrădăcinată și potențată în mod pozitiv de politica sa și de modalitățile democratice în care aceasta este formulată și înfăptuită concret, de cadrul instituțional larg democratic în care se dezvoltă ansamblul relațiilor sociale în societatea noastră socialistă. Între elaborarea politicii generale, a programului de dezvoltare economico-socială a țării și înfăptuirea acestora există o corelație organică, întemeiată pe principiul potrivit căruia în noua orînduire funcția de conducere politică exercitată de către partid este expresia unității sale organice cu poporul.

Experiența acumulată după Congresul al IX-lea demonstrează că activitatea partidului se desfășoară în indisolubilă legătură cu masele, cu întregul popor prin participarea nemijlocită a activului de partid, a tuturor comunistilor, în cadrul unităților economico-sociale, al organizațiilor de partid, al organizațiilor de masă și obștești la amplul proces de elaborare și înfăptuire a politicii partidului, a sarcinilor dintr-un domeniu sau altul. În această perioadă, partidul și-a întărit și dezvoltat larg legăturile cu clasa muncitoare, cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu întregul popor, și-a îndeplinit rolul de forță conducătoare în societate, acționînd împreună cu poporul și pentru popor, probînd, cu puterea faptelor, adevărul fundamental că socialismul și democrația sînt de nedespărțit, că societatea socialistă pe care o edificăm în România corespunde năzuințelor și dorințelor poporului nostru, se realizează în concordanță cu voința generală a poporului, cu aspirațiile sale de progres social-economic, de ridicare continuă a bunăstării sale materiale și spirituale.

În etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării țării spre comunism, legăturile partidului cu masele de oameni ai muncii se amplifică și se diversifică, devenind tot mai profunde, căpătînd trăsături noi, pe fondul dezvoltării democrației socialiste și al afirmării tot mai pregnante a autoconducerii muncitorești. Crearea, din inițiativa și sub conducerea partidului, a secretarului său general, a unui nou cadru organizatoric democratic — unic în felul său —, asigură realizarea unui permanent și rodnic dialog între partid și popor, modalități noi de colaborare și conlucrare pentru înaintarea neabătută a patriei pe calea socialismului și comunismului. Astfel, partidul, statul democrației muncitorești, revoluționare, organele puterii și administrației de stat, organele cu dublu caracter, de partid și de stat, organizațiile de masă și obștești, unite în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, organismele autoconducerii muncitorești, congresele și conferințele pe diferite domenii alcătuiesc sistemul suplu și cuprinzător al vieții democra-

tice a țării. În acest sistem, Partidul Comunist Român are rolul conducător, reprezentând forța politică organizatoare și dinamizatoare care asigură funcționarea acestui sistem, preîntâmpină confundarea sau substituirea instituțiilor de partid și de stat, garantează păstrarea și dezvoltarea funcțiilor lor specifice, creșterea rolului statului și al organismelor democrației muncitorești-revoluționare, amplificarea conlucrării lor armonioase.

Realitatea vieții social-politice democratice din societatea noastră, experiența Partidului Comunist Român infirmă tezele unor ideologi occidentali despre o pretinsă incompatibilitate între creșterea rolului conducător al partidului și dezvoltarea democrației socialiste, că desfășurarea unei autentice vieți politice democratice ar fi indisolubil legată de existența unui sistem multipartid¹⁴. Acei ideologi burghezi care împărtășesc asemenea opinii ignoră însă faptul că existența unei vieți cu adevărat democratice își are determinarea în natura de clasă a puterii de stat, în modalitățile de organizare și de exercitare a acestei puteri și nu în aspectul *formal* al numărului de partide. Acest fapt este recunoscut chiar de unii doctrinari nemarxiști ca, bunăoară, Michel Fabre, care a sesizat că puterea socialistă este o putere unică și că acest „monism juridic nu este decât imaginea constituțională a unei societăți omogene în care abolirea proprietății capitaliste a înlăturat pluralitatea claselor și a impus monopolul unui singur partid“¹⁵. La o concluzie similară a ajuns cunoscutul politolog francez Maurice Duverger, el arătând, indirect, că un regim cu mai multe partide nu reprezintă o rezolvare pe planul funcționalității democratice a unui sistem politic. Existența mai multor partide face necesară — în accepțiunea autorului — recurgerea la coaliții eterogene și nestabile care provoacă frecvente căderi de guvern, conduce la o slabă unitate de vederi, la dificultăți în elaborarea unui program încheiat și precis, adesea se expediază problemele în așteptarea unei noi crize guvernamentale¹⁶.

Problema *reală*, de *fond*, a oricărei democrații o constituie suveranitatea poporului în societate, reprezentarea adecvată și efectivă a tuturor claselor și categoriilor în conducerea societății. Or, în această privință, democrația burgheză își dezvăluie din plin limitele și inferioritatea sa istorică față de democrația socialistă. După cum sesiza profesorul Pierre Birnbaum, în lumea occidentală „democrația este sistemul politic în care poporul exercită suficient control pentru a fi capabil să schimbe conducătorii, dar insuficient pentru a conduce el însuși“¹⁷. Aceasta, deoarece — cum observă politologul englez de orientare marxistă, Ralph Milibaud —, sub aparența consensului, „societatea capitalismului avansat continuă să fie măcinată de un conflict cînd lent, cînd manifest“¹⁸. Este și firesc acest lucru într-o lume în care — așa cum evidențiază Michael Dorman în lucrarea intitulată semnificativ „Politica murdară“ — „dreptul banului este mai presus decât dreptul cetățeanului, în fond, cei bogați sînt aceia care conduc în mod efectiv treburile statului“¹⁹.

¹⁴ Vezi : R. Aron, *Democracy and Totalitarianism*, London, 1968, p. 92 și următoarele.

¹⁵ Michel Henry Fabre, *Les formes d'Etat socialiste*, Dalloz, Paris, 1968, p. 42.

¹⁶ Maurice Duverger, *Les régimes politiques*, P.U.F., Paris, 1965, p. 134.

¹⁷ Pierre Birnbaum, *La fin du politique*, Editions du Seuil, Paris, 1975, p. 228.

¹⁸ Ralph Milibaud, *L'Etat dans la société capitaliste. Analyse du système de pouvoir occidental*, Maspero, Paris, 1982, p. 57.

¹⁹ Michael Dorman, *Dirty Politics*, Delacorte Press, 1984, p. 21.

Este tot mai evident că teza „pluralist-democratică”, care propagă necesitatea ineluctabilă, independent de condițiile social-economice și politice, a sistemului pluripartid se întemeiază pe extrapolarea forțată a modelului conflictual al intereselor de clasă propriu societății capitaliste asupra tuturor sistemelor sociale, indiferent de natura lor ²⁰. Referindu-se la caracterul neștiințific al acesteia, tovarășul Nicolae Ceaușescu atrage atenția că : „Esențialul nu este că vor fi cinci partide, sau șapte partide, sau trei partide, deoarece poate fi un singur partid și să existe o democrație foarte bună și pot fi cinci partide și să nu existe o democrație reală. Nu poate fi o democrație reală atunci când un popor nu se bucură de libertate, când domnește inegalitatea economică, este greu să fie o reală democrație atît pe plan național, cît și pe plan internațional cînd la un pol sînt bogații și la celălalt săracii” ²¹.

Dealtfel, viața, practica socială, demonstrează că sistemul monopartid nu reprezintă un „model” universal-valabil. În raport cu condițiile specifice, concret-istorice în care s-a desfășurat procesul transformării revoluționare a societății în unele țări socialiste, ca, de exemplu, în Polonia și Republica Democrată Germană, funcționează un sistem politic pluripartid, în care rolul conducător îl deține însă partidul revoluționar al clasei muncitoare.

În țara noastră, înlăturarea de la putere a claselor exploatare și desființarea lor au determinat, în mod firesc, dispariția din viața politică românească a partidelor care reprezentau interesele acestor clase ; lipsite de baza lor socială, ele nu se mai puteau menține în structura sistemului politic al țării. În aceste condiții și ca urmare a întregii dezvoltări istorice a României postbelice, s-a ajuns la existența unui singur partid ²² — ca forță politică conducătoare —, care s-a dovedit un factor de progres pentru dezvoltarea democratismului autentic.

Exponent al intereselor clasei muncitoare, ale întregii națiuni, al tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, partidul comunist este catalizatorul energiei întregului popor, cheazăuiește afirmarea largă a democrației socialiste. Măsurile luate în țara noastră pentru adîncirea democrației în toate domeniile vieții sociale au determinat o sporire a participării active a maselor la actele de conducere, la împlinirea politicii și obiectivelor trasate de partid, manifestarea, în fapt, a suveranității poporului. Constelația bogată a organizațiilor politice și obștești, a organismelor de autoconducere, întregul sistem al democrației noastre muncitorești-revoluționare oferă un cadru original, adecvat și eficient, pentru reprezentarea intereselor tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate, pentru participarea întregului popor la viața politică și la conducerea societății. Tocmai de aceea, acest tip de pluralism politic este superior celui grefat pe structurile sociale antagonice ale societății burgheze. „În ce privește democrația — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, — eu aș spune că aceasta este esențială pentru societatea socialistă. Nici nu se poate concepe socialismul fără participarea largă a maselor populare, a tuturor categoriilor sociale la conducerea societății.

²⁰ Ovidiu Trăsnea, Aristide Cioabă, *Democrație și autoconducere : esență, principii, trăsături*, în *Gîndirea creatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu și dialectica sistemului politic al României socialiste*, Editura politică, București, 1985, p. 180.

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 128.

²² Vezi pe larg : Ion Mitran, *op. cit.*, p. 109—110 ; *România în anii socialismului. 1948—1978*, Editura politică, București, 1980, p. 39—45.

În acest sens aş spune că pluralismul din România prezintă o serie de aspecte care sînt cu mult superioare celor din ţările cu mai multe partide... Căutăm forme noi, desigur, care se deosebesc de cele clasice din Occident, dar care corespund realităţilor noi şi stadiului actual al dezvoltării socialiste din România, forme democratice incomparabil superioare faţă de cele clasice cunoscute pînă acum”²³.

Aceasta constituie un convingător argument, probat prin forţa faptelor şi în privinţa obiecţiei unor politologi burghezi cu privire la posibilitatea dialogului democratic în societatea socialistă. Pornind de la teza de principiu că, „în condiţiile actuale, o conducere bună nu se mai poate realiza fără o comunicare tot mai strînsă cu masele populare”, şi că „aceasta constituie, dealtfel, una din expresiile cele mai directe ale democraţiei înseşi”²⁴, partidul nostru, secretarul său general, au iniţiat şi dezvoltat un dialog permanent cu masele largi, prin modalităţi care completează largul şi complexul sistem instituţional al democraţiei socialiste. Referindu-se la acest aspect, tovarăşul Nicolae Ceauşescu subliniază : „Sînt nenumărate fapte — aş putea spune că sînt zilnice — care demonstrează cu putere că dialogul şi consultarea cu oamenii muncii, cu toate categoriile de cetăteni, cu întregul popor, a devenit o constantă de bază a activităţii partidului şi guvernului nostru”²⁵.

Într-adevăr, dialogul dintre partid şi popor, desfăşurat sub multiple forme şi metode, cum sînt vizitele de lucru şi întîlnirile conducerii de partid, ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu cu diferite colective de oameni ai muncii, consfăturile pe ramuri de activitate, dezbaterile ample a problemelor fundamentale ale politicii interne şi externe, prin publicarea proiectelor de legi, înainte de a fi adoptate ş.a. a devenit o practică curentă, s-a afirmat din ce în ce mai mult ca o metodă fundamentală de conducere a societăţii. Acest stil de conducere reprezintă, de fapt, o inepuizabilă sursă de experienţă pusă de mase la îndemîna partidului şi, în acelaşi timp, o înaltă şcoală de educaţie, o şcoală a conducerii politice pentru mase.

Integrarea organică în viaţa societăţii, împletirea tot mai strînsă a activităţii partidului cu munca întregului popor, dezvoltarea largă a democraţiei şi conlucrarea tot mai strînsă cu masele largi de oameni ai muncii, cu poporul reprezintă o cale sigură de ridicare la un nivel tot mai înalt a rolului său conducător, de afirmare în calitate de centrul vital al naţiunii noastre socialiste.

O expresie a integrării tot mai organice a partidului în viaţa socială o constituie *împletirea tot mai strînsă dintre activitatea partidului comunist, a statului democraţiei muncitoreşti, revoluţionare şi sistemul de organisme democratice ale oamenilor muncii*. Punctul de pornire a acestor corelaţii îl reprezintă aprecierea că instituţiile democraţiei noastre socialiste formează o unitate funcţională inseparabilă. Interdependenţele rezultă, în mod obiectiv, din complexitatea crescîndă a dezvoltării economico-sociale, din cerinţele continuităţii procesului revoluţionar, din volumul sporit al sarcinilor edificării noii orînduirii în procesul făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării României spre comu-

²³ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 539—540.

²⁴ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, p. 466.

²⁵ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, Bucureşti, 1971, p. 465—466.

nism. Avînd în vedere asemenea necesităţi, partidul comunist acţionează pentru a ridica la un nivel superior atît propria activitate, cît şi aceea a statului democraţiei muncitoreşti, revoluţionare, a sistemului unitar şi complex al democraţiei, a mecanismului de autoguvernare şi auto-conducere.

Împietirea atribuţiilor crescînde ale statului are loc în condiţiile în care partidul comunist este forţa politică conducătoare, ale unor concordanţe dialectice între partid şi stat. Această împietire asigură creşterea tot mai puternică a rolului conducător al partidului care nu înlocuieşte în nici o împrejurare organele de stat, ci, dimpotrivă, prin perfecţionarea întregii sale activităţi, prin activitatea comuniştilor care lucrează în organele de stat, partidul acţionează pentru întărirea rolului statului, pentru buna funcţionare a organismelor sale de sus pînă jos, concomitent cu întărirea controlului maselor asupra activităţii lor. Statul socialist, ca expresie a puterii poporului, este chemat şi trebuie să fie în măsură să concentreze toate eforturile şi resursele societăţii spre realizarea obiectivelor programatice fundamentate de partid, fiind direct răspunzător de buna desfăşurare a întregii activităţi economico-sociale, de întărirea ordinii şi disciplinei socialiste. De aceea — apreciază secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — „este necesar să respingem orice încercare de diminuare, într-un fel sau altul, a rolului statului. Trebuie să înţelegem că autoconducerea şi afirmarea cu putere a democraţiei muncitoreşti-revoluţionare se pot realiza numai pe baza conducerii unitare a întregii dezvoltări a ţării, pe baza planului naţional unic, prin creşterea continuă a rolului statului ca factor fundamental pentru a asigura victoria socialismului şi comunismului, întărirea forţei materiale şi spirituale a patriei, a independenţei şi suveranităţii României !”²⁶.

În spiritul gîndirii politice a partidului nostru, a secretarului său general, conducerea de către partid, atragerea sistematică a maselor la conducerea societăţii presupune şi prezenţa activă a organizaţiilor de masă şi obşteşti în sistemul nostru social-politic. Sporirea rolului acestora determină apropierea şi împietirea activităţii de stat cu cea obştească, întrepătrunderea dintre „statal” şi „social”. Această întrepătrundere necesită, însă, aşa cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „să se asigure un echilibru şi o concordanţă corespunzătoare între organismele democratice şi organismele de stat, care nu se contrapun, ci trebuie să conlucreze armonios, formînd sistemul unitar al democraţiei socialiste, al statului democratic socialist, al statului democraţiei muncitoreşti, revoluţionare”²⁷.

Pornind de la asemenea cerinţe, prin preocuparea neobosită a partidului, a secretarului său general, în ultimii ani a avut loc instituţionalizarea, la nivel naţional, a unor noi tipuri de activităţi, devenite de acum tradiţionale : congresele oamenilor muncii din industrie, transporturi, circulaţia mărfurilor şi finanţe, ale ţărănimii, ale ştiinţei şi învăţămîntului, ale educaţiei politice şi culturii socialiste, consfăturile pe ţară ale reprezentanţilor controlului oamenilor muncii. Aceste organisme, alături de care se înscriu — exprimînd interdependenţa funcţională a activităţii

²⁶ Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român şi a activului central de partid*. 24 iulie 1985, Editura politică, Bucureşti, 1985, p. 23.

²⁷ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 25, Editura politică, Bucureşti, 1984, p. 39—40.

de stat și cele ale organismelor democrației muncitorești — congresele organelor locale ale puterii de stat, conferința pe țară a președinților consiliilor populare și Camera legislativă a consiliilor populare, au devenit adevărate forumuri de stimulare și finalizare a gândirii colective, de îmbinare a activității de stat cu experiența practică a maselor. Optimizarea continuă a vieții noastre democratice este potențată de structura instituțională a consiliilor oamenilor muncii, care se alcătuiește de jos în sus, pînă la nivelul global al Consiliului Național al Oamenilor Muncii.

În țara noastră s-a constituit, așadar, un sistem unitar al democrației muncitorești, revoluționare, cu o diversitate de instanțe ale dezbaterii și conducerii democratice, care înfățișează un tablou original al corelației dintre funcțiile statului, și cele ale noilor organisme democratice, atît în domenii diferențiate ale activității economico-sociale, cît și la niveluri funcționale ale acestora (de la unitățile de bază pînă la nivel național). În cadrul acestui sistem, potrivit caracterului său larg participativ, atribuțiile organelor de stat se împletesc cu cele ale organizațiilor de masă și obștești, ale organizațiilor de tineret, sindicatelor, organizațiilor de femei, Organizației Democrației și Unității Socialiste, ale altor structuri (de creație, profesionale etc.) reunite în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, cel mai larg și mai reprezentativ organism politic democratic.

În cadrul preocupărilor permanente ale partidului, ale secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru perfecționarea conducerii societății se înscrie și o categorie distinctă de organisme politice, cu dublă, triplă sau multiplă natură. Acest caracter dublu, de partid și de stat, au numeroase organisme, cum sînt : Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, Consiliul Organizării Economico-Sociale, Consiliul Apărării Naționale, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Național al Științei și Învățămîntului. Acestea rezultă din cumulul de atribuții sau funcții în activitatea unor organisme de partid și de stat, de stat și obștești, de partid și obștești, care au fost instituite în domenii de o deosebită importanță ale vieții politice și sociale. Totodată, s-a extins aplicarea principiului prezenței de drept a reprezentanților organelor de partid în organismele de stat, economice și sociale la diferite niveluri ; la rîndul lor, organizațiile de masă și obștești sînt reprezentate de drept în organismele economice și de stat pînă la cele mai înalte niveluri. La acestea se adaugă organizarea unor acțiuni și planuri comune, dezbaterile și luarea hotărîrilor în comun în anumite probleme importante la diferite niveluri.

Apariția unor asemenea fenomene politice complexe, cum sînt organismele politice cu multiplă natură, cumulul de funcții și cel de atribuții nu înseamnă, nicidecum, o identificare, o „contopire“ a organismelor de partid, de stat și obștești și nici nu diminuează responsabilitățile lor specifice. Acestea sînt menite să asigure o mai bună precizare a competențelor, eliminarea paralelismelor, coordonarea eforturilor și o mai rațională distribuire a cadrelor, realizîndu-se, astfel, o creștere a eficienței activității de conducere a fiecărui organism social în parte. Totodată, aceste fenomene reflectă o modalitate nouă de afirmare a rolului partidului de centrul vital al societății în condițiile sporirii atribuțiilor statului și organizațiilor obștești, ale democrației muncitorești, revolu-

ționare în procesul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Ca o componentă esențială a concepției despre rolul partidului de centrul vital al societății și integrarea sa organică în viața socială este orientarea, de însemnătate deosebită, cu privire la perfecționarea organizării și conducerii activității de partid, la îmbunătățirea stilului și metodelor de activitate, la necesitatea întăririi partidului, ridicării nivelului său ideologic și politic, creșterii forței organizatorice, a unității sale. Deși partidul își va exercita rolul istoric încă multă vreme, funcțiile și formele sale de organizare și de activitate vor suferi, desigur, modificări în raport cu etapele istorice de dezvoltare ale societății socialiste și comuniste viitoare. De aceea, așa cum arăta secretarul general al partidului în Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea, se impun dezvoltarea continuă a democrației interne de partid — ca parte a democrației muncitorești, socialiste —, creșterea rolului muncii colective, imbinată organic cu o creștere corespunzătoare a răspunderii fiecărui comunist și a tuturor comuniștilor pentru îndeplinirea sarcinilor încredințate. O importanță esențială au, în acest sens, sporirea spiritului de răspundere în cunoașterea realității și mai buna organizare a muncii, creșterea rolului activului de partid, intensificarea participării comuniștilor la dezvoltarea și soluționarea problemelor.

În cele din urmă, realizarea rolului conducător al partidului se reflectă în felul în care fiecare comunist, fiecare activist își desfășoară activitatea. „Rolul conducător al partidului — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu reprezintă o lozincă sau o cerință abstractă, el se materializează în munca de zi cu zi a fiecărei organizații, a fiecărui organism de partid, a fiecărui comunist. Comuniștii nu au și nu pot avea țeluri mai mărețe decât de a face totul pentru îndeplinirea neabătută a Programului partidului, a politicii interne și externe, de a servi în orice împrejurări interesele poporului, ale patriei, ale socialismului și comunismului“²⁸.

Premisa esențială pentru ca toți membrii partidului, toate organizațiile sale să se situeze la înălțimea exigențelor subliniate de Congresul al XIII-lea, la nivelul actualei etape de dezvoltare constă în înarmarea lor cu concepția revoluționară, în întărirea spiritului de răspundere și combativitate, în cultivarea atitudinii critice și autocritice, a receptivității față de nou, a atitudinii intransigente față de lipsuri și neajunsuri, a hotărârii de a acționa stăruitor pentru eliminarea acestora, pentru continuarea îmbunătățirii a activității. Aceasta presupune afirmarea tot mai puternică a spiritului novator, militant, revoluționar în munca și viața comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc. Manifestarea spiritului revoluționar în întreaga sa activitate constituie o condiție obiectivă a creșterii tot mai puternice a rolului partidului de forță politică conducătoare a întregii noastre națiuni. „Să facem totul — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — pentru ca, întotdeauna, partidul nostru să rămână un partid revoluționar, să dinamizeze întreaga dezvoltare, să mențină spiritul revoluționar, patriotic, de luptă al poporului nostru“²⁹.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 52.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 66.

Ridicarea continuă a nivelului ideologic al partidului, al cadrelor și membrilor săi este o condiție a creșterii capacității de acțiune a partidului, a îndeplinirii cu succes a rolului său de forță politică conducătoare în societate. De aceea, partidul nostru a acordat și acordă o atenție deosebită activității ideologice și politico-educative care constituie unul dintre cele mai importante mijloace de transformare revoluționară a societății. O nouă și elocventă dovadă în acest sens o constituie hotărîrea Congresului al XIII-lea ca programul ideologic al partidului, adoptat de Plenara Comitetului Central din iunie 1982 și aprobat de Conferința Națională a partidului, să devină parte integrantă a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Sintetizînd spiritul revoluționar, ideile, tezele și orientările de excepțională însemnătate ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, Programul ideologic deschide largi perspective muncii politico-educative de formare a omului nou, asigură condițiile afirmării tot mai puternice a spiritului militant, revoluționar, a concepției înaintate despre lume și viață. „La baza întregii activități — subliniază secretarul general al partidului — trebuie să punem permanent concepția revoluționară materialist-dialectică, socialismul științific — știința transformării revoluționare a lumii”³⁰. Este, astfel, o cerință esențială ca activitatea politico-ideologică să facă din cunoașterea și însușirea concepției revoluționare a partidului, a ideilor și tezelor cuprinse în vasta operă teoretică și politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu o modalitate eficientă de ridicare continuă a nivelului de gândire și de acțiune al oamenilor, de a milita în spirit revoluționar, transformator. În acest sens, eficiența muncii educative este strîns legată de capacitatea sa de a manifesta deplină receptivitate față de ceea ce este nou în realitățile și practica socială, de a-și spori aportul la investigarea și generalizarea experienței revoluționare a țării noastre, de a-și face simțită prezența activă, combativă în marile confruntări ideologice ale epocii actuale, de a pune în lumină contribuția Partidului Comunist Român la îmbogățirea gândirii revoluționare contemporane.

Așa cum a relevat de nenumărate ori secretarul general al partidului, este necesar ca activitatea politico-ideologică să se situeze pe o linie mai fermă, ofensivă, de demascare promptă a propagandei burgheze, imperialiste, care, în mod sistematic, încearcă să prezinte denaturat realitățile din țara noastră, ca și din alte țări socialiste. Propaganda noastră, presa, radioteleviziunea, celelalte mijloace de informare în masă trebuie să înfățișeze cu mai multă putere mărețele cuceriri revoluționare ale poporului nostru, succesele deosebite dobîndite în dezvoltarea susținută, multilaterală a noii societăți, preocupările partidului pentru soluționarea problemelor pe care le ridică grandioasa operă de edificare a socialismului și comunismului. Uriașa experiență a construcției socialismului oferă argumente convingătoare pentru a demonstra superioritatea de necontestat a orînduirii socialiste față de orice altă societate, perspectivele luminoase pe care aceasta le deschide progresului societății umane, tuturor popoarelor. În același timp, activitatea noastră politico-educativă are îndatorirea de a prezenta cu mai multă consecvență și forță de convin-

³⁰ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 57.

gere realitățile acute din lumea capitalului, adîncirea permanentă a crizei sistemului capitalist, profunzimea și caracterul global, multilateral — economic, social, politic, ideologic, moral, cultural, uman — al acestei crize, ascuțirea tuturor contradicțiilor societății bazate pe exploatare și asuprire, care demonstrează, sub cele mai diferite aspecte, limitele istorice ale unei orînduiri perimate, anacronice, dominată de disfuncționalități și conflicte, ce a devenit un obstacol în calea progresului social și constituie sursa unor grave probleme ale omenirii.

Sporirea exigențelor față de activitatea de ridicare a nivelului politico-ideologic al maselor se află în strînsă relație cu spiritul responsabil, militant în care trebuie să acționeze organizațiile de partid, organizațiile de masă și obștești, învățămîntul de toate gradele, instituțiile cultural-educative. În acest sens, Programul ideologic, documentele Congresului al XIII-lea al partidului au stabilit un ansamblu de orientări și măsuri în vederea desfășurării unei activități educative tot mai susținute care să stimuleze, pe toate căile, trăsăturile conștiinței revoluționare, înaintate : cultul față de muncă, dezvoltarea și apărarea proprietății socialiste, întărirea ordinii și disciplinei, respectarea legilor, a hotărîrilor partidului și statului, hărnicia, cinstea, curajul, modestia, spiritul de întrajutorare și colaborare tovarășească între oameni. „În același timp — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să combatem și să demascăm orice manifestări retrograde, obscurantiste. Asemenea manifestări au fost întotdeauna, și cu atît mai mult sînt și în prezent, străine concepțiilor socialiste, concepțiilor științifice despre lume în general, sînt străine progresului și democrației — și trebuie să adoptăm o poziție fermă față de acestea, oriunde și din partea oricui s-ar manifesta !”³¹.

În contextul confruntărilor actuale de idei pe plan internațional, se impune cu stringență necesitatea intensificării activității politico-ideologice și de propagandă împotriva tendințelor de a reinvia și sprijini concepții și manifestări fasciste, neofasciste, revanșarde. Aceasta cu atît mai mult, cu cît o serie de cercuri imperialiste, reacționare, promotoare ale politicii de forță și dictat, de amestec în treburile interne ale altor state, ridică din nou steagul revanșismului, pun în discuție realitățile teritorial-politice statornicite după cel de-al doilea război mondial, exprimă fățiș, provocator idei revizioniste, iredentiste. Aceste cercuri încearcă să-și mascheze cererile revanșarde referindu-se la așa-zise nedreptăți istorice, la „caracterul nejust” al sistemului de tratate încheiate încă după primul război mondial etc. Pentru a justifica asemenea aserțiuni, falsificatori ai istoriei reiau cele mai reacționare teze ale istoriografiei burgheze, imperialiste. Se merge uneori pînă la preamărirea fostelor imperii multinaționale, a politicii de dominație și asuprire națională și socială a altor popoare, exprimîndu-se, într-o formă sau alta, regretul pentru dispariția unora dintre aceste imperii, printre altele a Imperiului habsburgic.

Subaprecierea acestor tendințe și fenomene, neînțelegerea mijloacelor și formelor actuale de manifestare a ideologiei fasciste, neofasciste, revanșiste, slăbirea vigilenței în fața acestora nu ar putea avea, desigur, decît consecințe negative asupra activității de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste, asupra procesului de edificare a noii orînduiri.

duiri, asupra climatului de destindere și înțelegere între popoare. Tocmai de aceea — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie „să luăm o poziție fermă față de acțiunile cercurilor reacționare străine, imperialiste, de renaștere a neofascismului, a revanșismului, sub orice formă s-ar manifesta și oriunde ar exista acest lucru ! Am cunoscut bine fascismul, șovinismul, revanșismul și este necesar să acționăm cu toată hotărârea ca asemenea manifestări să nu-și găsească, sub nici o formă, loc în patria noastră. Este necesar să combatem asemenea manifestări oriunde s-ar produce ele și trebuie să luăm poziție împotriva lor și pe plan internațional. Aceasta este o necesitate a luptei pentru pace, a luptei pentru socialism, a luptei pentru dezvoltarea solidarității internaționale !”³².

În acest sens, sarcini de seamă revin științei istorice, chemată să contribuie la cercetarea și redarea, în spiritul adevărului, a problemelor fundamentale ale formării și dezvoltării poporului și națiunii noastre, să ia atitudine față de unele încercări de peste hotare de a minimaliza istoria și lupta poporului nostru, de a-i mistifica trecutul, de a relansa teze nocive, antiromânești, în flagrantă contradicție nu numai cu adevărul istoric, dar și cu principiile relațiilor de prietenie și bună vecinătate între state. În concepția partidului nostru, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, știința istorică este menită să reliefeze învățămintele trecutului care slujesc vremii noastre, aspirațiilor ei fundamentale, să contribuie la întărirea încrederii în viitorul luminos al popoarelor, la educarea tinerei generații în spiritul colaborării între state, la informarea corectă a maselor, respectând adevărul istoric și excluzând orice denaturare a realității, a faptelor istorice.

În întreaga sa activitate politico-ideologică, partidul nostru îmbină în mod dialectic educarea și dezvoltarea patriotismului revoluționar socialist cu spiritul solidarității și colaborării internaționale în lupta pentru progres economico-social, pentru dezarmare și pace. În acest spirit, Partidul Comunist Român acordă o deosebită importanță dezvoltării continue a relațiilor de colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești, cu forțele înaintate, democratice, progresiste, antiimperialiste de pretutindeni în lupta comună pentru salvagardarea și consolidarea păcii mondiale, asigurarea libertății, independenței și progresului tuturor popoarelor. În acest fel, partidul nostru și-a adus și își aduce contribuția proprie la întărirea continuă a unității și colaborării tuturor forțelor revoluționare și progresiste în lupta împotriva forțelor imperialiste, reacționare, pentru triumful cauzei socialismului și păcii, a înțelegerii și colaborării internaționale.

Mersul înainte pe calea socialismului și comunismului constituie o operă socială conștientă de imensă răspundere, asigurată prin înfăptuirea de către partid a funcției sale de centrul vital al întregii națiuni. Întărirea rolului conducător al partidului, integrarea sa tot mai organică în viața socială, perfecționarea formelor și metodelor sale de activitate potrivit sarcinilor stabilite de Congresul al XIII-lea al P.C.R., cerințelor mărețului obiectiv de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism reprezintă chezașia înălțării patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație.

³² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român*. 14 noiembrie 1985, Editura politică, București, 1985, p. 12.

ACTIVITATEA INTERNĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ A INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE ÎN ANUL 1985

În climatul generos creat operei de investigație și de promovare a istoriei, anul 1985 a însemnat pentru Institutul nostru — tradițional for de cultivare a istoriei — un nou capitol de activitate sistematică și laborioasă, exprimată în planuri multiple și convergente: științific, editorial, propagandistic, didactic. Colectivul Institutului, angrenat în preocupări statornice, de continuitate, a finalizat însemnate obiective de cercetare, pe care le-a materializat în lucrări și studii cu înalt mesaj științific și ideologic, înscrise sub semnul cerinței sociale, a participat, cu specificul domeniului său de activitate, la desfășurarea muncii practice de masă pe tărîm ideologic și politic-educativ, ca și la înfăptuirea procesului de predare a istoriei în institute de învățămînt superior.

Întreagă această activitate s-a întemeiat și s-a îndrumat consecvent de la viziunea revoluționară a partidului nostru, de la gîndirea de amplă cuprindere și impunătoare adîncime ale secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a restatornicit istoria reală în drepturile ei, a proiectat funcția și eficiența politică-socială a științei istorice, definind-o, semnificativ, drept „*una din disciplinele sociale de cea mai mare importanță pentru înțelegerea evoluției societății omenеști în țara noastră, ca și pe plan mondial*”.

Pe temeiul acestor mari deschideri, exegeza științifică din Institut a înfățișat o continuitate și o creștere a preocupărilor pentru valorizări de ținută — în lumina materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific —, pentru

accentuarea direcției analitice și a sintezei, în condițiile explorării și fructificării de noi izvoare, ale interpretării lor în interdependență cu întregul teazaur de mărturii despre trecutul național. Teme și perioade de un interes istoric primordial au cunoscut abordări structurale, oglindite în lucrări care, prin încărcătura științifică, prin adevărurile noi desprinse, îmbogățesc fondul ideatic al științei istorice românești.

Se detașează în rîndul acestora lucrarea apărută sub egida Institutului și intitulată: *CONTRIBUȚIA P.C.R., A TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU LA DEZVOLTAREA TEORIEI ȘI PRACTICII REVOLUȚIEI ȘI CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE* (Editura politică, București, 398 p.). Operă a unui colectiv larg de specialiști din Institut și din alte unități științifice, politice-ideologice, ca și din învățămîntul superior, lucrarea, coordonată de ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului, a fost elaborată, în ordinea semnării capitolelor de: GHEORGHE SURPAT, ILIE VĂDUVA, DUMITRU DUMITRU, MARIN NEDELEA, VIORICA NICOLAU, DUMITRU CIUCUR, ELENA MUREȘAN, CONSTANTIN VLAD, VASILE POPESCU, NICOLAE COPOIU, ACULIN CAZACU, GHEORGHE CAZAN, CONSTANTIN BOTORAN, AUGUSTIN DEAC, ION CIUBOTARU, CONSTANTIN ENE, RADU BOGDAN, TRAIAN CHEBELEU, CRISTIAN POPIȘTEANU, COSTIN MURGESCU, GHEORGHE UNC, ALEXANDRU BOBOC.

Aşa cum subliniază ION POPESCU-PUȚURI, în *Cuvînt înainte*, lucrarea sur-prinde, în „multilateralitatea lor fecundă, concepția și ideile creatoare ale Partidului Comunist Român, ale secretarului său general, idei profund științifice, de o înaltă valoare și originalitate, ce înăuțesc pilduitor imaginea noastră despre lume și viață, experiența edificării socialismului și comunismului în epoca contemporană“ (p. 9). Ea ilustrează „un sistem încheiat de idei și concepte și o epocă ce le-a dat expresie, ultimele două decenii din istoria țării, pe drept cuvînt denumită «EPOCA CEAUȘESCU»“ (p. 7). În acest fel, lucrarea se constituie într-o veritabilă istorie fundamentală a gândirii politice-sociale din această Epocă Nouă, cea mai demnă și mai fertilă în împliniri din întreaga existență a meleagurilor noastre, legată indestructibil de activitatea prodigioasă, desfășurată cu clarviziune și profund spirit creator, de secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin multitudinea problemelor abordate, prin substanța ideilor și vigoarea științifică a soluțiilor preconizate, activitatea teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu reprezintă un strălucit aport la sintetizarea experienței construcției socialiste în România, la dezvoltarea creatoare a gândirii social-politice contemporane.

Cartea pune în lumină ceea ce este original în concepția și practica Partidului Comunist Român, a secretarului său general, reliefează o gândire vie, creatoare, în multilateralitatea ei exprimarea ei concretă. Cititorul va remarca un sistem de idei deschis, care se îmbogățește prin asimilarea noilor date ale dezvoltării economice și politice, naționale și internaționale, un sistem caracterizat prin recunoașterea și studierea profundă a realităților în continuă schimbare, printr-o inepuizabilă creativitate. În acest sens, abordarea dialectică a procesului revoluționar al edificării societății socialiste în România a permis clarificarea etapelor istorice parcurse de țara noastră în anii construcției socialiste, elaborarea conceptului de societate socialistă multilateral dezvoltată ca etapă istorică distinctă în edificarea socialismului și comunismului.

Un loc important ocupă în lucrare evidențierea concepției teoretice și practice a Partidului Comunist Român, a secretarului său general privind făurirea industriei naționale moderne, a unei agriculturi intensive de înalt randament și realizarea unei concordanțe între industrie și agricultură — ramuri hotărîtoare pentru făurirea socialismului și ridicarea nivelului de trai al poporului

—, dezvoltarea științei naționale și folosirea cuceririlor revoluției tehnico-științifice contemporane, realizarea unei înalte productivități a muncii ca factori decisivi în asigurarea superiorității socialismului față de capitalism, a independenței și suveranității naționale.

Lucrarea relevă importanța principală, teoretică și practică, pentru edificarea societății socialiste a tezelor și orientărilor privind locul și rolul partidului comunist de centrul vital al societății socialiste, rolul statului socialist, raportul dintre partidul comunist și statul socialist, perfecționarea relațiilor sociale, a organizării și conducerii unitare a societății socialiste, adîncirea continuă a democrației și asigurarea conducerii statului de către popor, locul, rolul și perspectivele națiunii în epoca contemporană, contribuția adusă de partidul nostru la îmbogățirea creatoare a materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific în acest domeniu, politica justă a partidului și statului român pe temeiul căreia a fost asigurată egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate. Mai multe capitole analizează semnificația conceptelor elaborate de partidul nostru, de secretarul său general privind locul și rolul conștiinței socialiste, al spiritului revoluționar în construcția socialistă, însemnătatea studierii și cunoașterii istoriei în educarea revoluționară, patriotică a maselor.

În final, lucrarea tratează, într-o suită de capitole, o largă problematică referitoare la indisolubila unitate dialectică între activitatea de construire a societății socialiste și activitatea internațională, ca două laturi ce se condiționează reciproc, contribuția importantă a României la întărirea colaborării cu țările socialiste, la creșterea prestigiului socialismului în lume, la amplificarea conlucrării constructive cu toate statele lumii, la soluționarea problemelor complexe care preocupă lumea contemporană.

Sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, în cursul anului trecut a văzut lumina tiparului o altă lucrare de interes fundamental: *COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST ROMÂN* (Editura politică, București, 366 p.), elaborată, în ordinea semnării capitolelor, de: ION POPESCU-PUȚURI, GHEORGHE UNC, MARIN BADEA, CRISTIAN POPIȘTEANU, AURICĂ SIMION, AUGUSTIN DEAC, CONSTANTIN PETCULESCU, ION IACOȘ, GHEORGHE ZAHARIA, ELENA MUREȘAN.

Pentru prima oară la nivelul unei monografii — care fructifică în mod complex ansamblul izvoarelor editate și inedite în materie —, se restituie, din unghiuri

noi, o dimensiune de relief a istoriei românești moderne, cu o problematică de adânci învățăminte pentru epoca noastră — lupta *organizată* a poporului nostru împotriva fascismului și nazismului, care își are, în România, momentul de deschidere în *Comitetul Național Antifascist*, creat în 1933, din inițiativa *Partidului Comunist Român*, și se încununează, într-o corelație nemijlocită, cu strălucita victorie din August 1944, și, apoi, cu participarea armatei române la războiul antihitlerist, până la zdrobirea finală a Germaniei naziste. În această viziune, se luminează, în însuși miezul lor, valorile și trăsăturile specifice ale mișcării antifasciste și antinaziste românești, care a îmbrăcat de timpuriu forme organizate — *Comitetul Național Antifascist* a fost una dintre primele organizații de acest fel create în Europa la scară națională — și a urmat o orientare fundamentală, unitară și consecventă, aceea a politicii de alianțe largi, pe o platformă antihitleristă, promovată de P.C.R.

Această politică — se arată în lucrare — evidențiază pregnant rolul *Partidului Comunist Român* ca partid organic înrădăcinat în viața politică-socială a societății românești și care s-a raportat permanent la datele și problema de dezvoltări generale a poporului nostru, a acționat și s-a definit de la idealurile și năzuințele, strins îngemănate, ale clasei muncitoare și, deopotrivă, ale țării. „Problemele de interes național, ca și problemele proprii ale clasei muncitoare — subliniază ION POPESCU-PUȚURI, în primul capitol —, n-au lipsit niciodată din programele partidului clasei muncitoare, care considera, dimpotrivă, că lui îi revine sarcina înfăptuirii acestora. De aceea, *Comitetul Național Antifascist* nu trebuie considerat o simplă organizație legală a Partidului comunist care să-i reprezinte la suprafața vieții politice principiile și obiectivele de luptă, cum au fost atâtea altele create de partid tocmai în acest scop, ci a fost o organizație la scară națională, *inițiată* de *Partidul comunist*, deschisă tuturor cetățenilor țării, indiferent din ce organizație politică făceau parte, cu o sarcină precisă și clară care interesa întregul popor român — lupta împotriva pericolului fascist, pentru salvarea democrației, a integrității țării, a independenței și suveranității ei, în care era interesată inclusiv clasa muncitoare. Tocmai din aceste motive compozența lui trebuia să reflecte, să întruchi-peze nu o clasă socială, ci toate clasele societății românești, întregul popor“ (p. 17—18).

Pe temeiul unui relevant material istoric, lucrarea recompune imaginea glo-

bală a constituirii și activității *Comitetului Național Antifascist* în direcția antrenării unor largi categorii sociale, a numeroase personalități de frunte ale culturii și științei românești în acțiunea de demascare și de combatere a ideologiei naziste și a organizațiilor de tip nazist din țară, cum era Garda de Fier.

În pagini de vibrantă forță evocatoare, cartea reliefează rolul proeminent al tovarășului Nicolae Ceaușescu în conducerea *Comitetului Național Antifascist*, contribuția sa decisivă, alături de alți militanți de seamă, la organizarea și la dinamizarea luptei antifasciste din România. Promovarea sa în conducerea acestui organism național de luptă antifascistă — relevă lucrarea — este expresia calităților de organizator și de conducător revoluționar pe care tânărul militant comunist le vădise, de timpuriu, în mișcarea noastră muncitorească.

Existența și activitatea *Comitetului Național Antifascist* — se conchide în lucrare — au avut o însemnătate excepțională pentru mișcarea antifascistă românească. Acțiunile organizate de P.C.R. prin intermediul său au înrădăcinat decisiv opinia publică, au determinat o vie activizare a diferitelor categorii sociale în lupta antifascistă din anii următori, ce va avea ca efect împiedicarea, timp de încă șase ani, a ascensiunii fascismului la putere în România. În condițiile în care *Comitetul Național Antifascist* a fost dizolvat (noiembrie 1934), partidul a găsit noi modalități de mobilizare a tuturor forțelor patriotice ale poporului român la lupta împotriva pericolului național-socialismului, a fascismului, a dominației României de către Germania nazistă, în desfășurarea mișcării naționale de rezistență antihitleristă. În acest context, cartea înfățișează, în două capitole, manifestările mișcării muncitorești și democratice împotriva fascismului în anii 1935—1940 — în fruntea cărora s-a situat partidul comunist — și, respectiv, *Frontul Național Antihitlerist* din 1944, ca făuritorul eliberării țării de sub dominația Germaniei naziste, el fiind „expresie a politicii de alianțe inițiată și urmărită cu tenacitate de *Partidul comunist*, ceea ce a angajat la o luptă hotărâtoare pentru interesele naționale fundamentale cele mai largi pătri ale populației, întregul popor român“ (p. 337). Un capitol distinct al cărții este consacrat *Concepției președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la necesitatea combaterii neofascismului, a tuturor curentelor de esență fascistă în lumea contemporană*, ca o coordonată de bază a luptei pentru pace și progres social.

În literatura istorică apărută sub egida Institutului se remarcă, de asemenea, lu-

crarea datorată lui GHEORGHE ZAHARIA și ION CUPȘA, intitulată: *PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI NAZISTE* (Editura politică, București, 362 p.). Lucrarea se deschide cu un substanțial *Cuvînt introductiv*, semnat de ION POPESCU-PUȚURI, privind *Rădăcinile istorice ale luptei pentru înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă*, care, la nivelul unui demers științific de fond, examinează valorile istorice ale permanențelor luptei pentru liberătate, independență și unitate națională, ale transformărilor înnoitoare de structura înfăptuite în viața poporului român în anii socialismului.

Pe temeiul unui material istoric reprezentativ, autorii realizează analize istorice și un cuprinzător tablou de sinteze asupra evenimentelor privitoare la România în cel de-al doilea război mondial. De o însemnătate specială se vădește efortul lor — încununat de un deplin succes — de a integra aceste evenimente în contextele istorice mai largi în care ele s-au produs. Ca urmare, aceste pagini de istorie contemporană a României sînt configurate ca părți ale istoriei Europei, a lumii, iar participarea țării noastre la înfrîngerea Germaniei naziste dobîndește întreaga semnificație, aceea de contribuție cu rol major la obținerea victoriei asupra fascismului. Constituie o adevărată sinteză a lucrării aserțiunea autorilor potrivit căreia, „Spre marea sa satisfacție, ca urmare a luptei îndelungate pe care o desfășurase în deceniul patru, a jertfelor de sînge și eforturilor economice din ultimele nouă luni ale războiului în Europa, poporul român s-a aflat la ziua victoriei în primele rînduri ale învingătorilor; el și-a pus în slujba războiului antihitlerist întregul potențial economic și militar, aducînd o prețioasă și apreciată contribuție la zdrobirea Germaniei naziste“ (p. 327). Căci participarea României la înfrîngerea Germaniei naziste — așa cum o ilustrează întreaga lucrare — începe odată cu insurecția din August 1944 și se încheie odată cu sfîrșitul războiului antihitlerist, desemnînd o imensă angajare materială și umană, eroism legendar și grele jertfe în luptă și situînd țara noastră pe locul al patrulea în rîndul țărilor care, în perioada august 1944—mai 1945, au participat la zdrobirea fascismului. Se demonstrează astfel că poporul român n-a avut nimic comun cu cei care au dezlănțuit războiul împotriva Uniunii Sovietice, că

aspirațiile sale erau de partea forțelor potrivnice fascismului, de partea luptei pentru dreptate, pentru independența și libertatea popoarelor.

Mai mulți cercetători ai Institutului sînt autori sau colaboratori ai lucrării: *TEROAREA HORTHYSTO-FASCISTĂ ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI. SEPTEMBRIE 1940—OCTOMBRIE 1944* (Editura politică, București, 346 p.). Coordonați: MIHAI FĂTU, MIRCEA MUȘAT. Autori: ION ARDELEANU, GHEORGHE BODEA, MIHAI FĂTU, OLIVER LUSTIG, MIRCEA MUȘAT, LUDOVIC VAJDA. Au mai colaborat: VASILE ARIMIA, VASILE BOBOCESCU, ION CALAFETEANU, LADISLAU FODOR, OLIMPIU MATICHESCU, ION PĂTROIU, GHEORGHE UNC.

În spiritul adevărului istoric, cartea înfățișează realitățile cu care s-au confruntat poporul român, forțele democratice și progresiste în anii ocupației horthysto-fasciste în nord-vestul României, unul din cele mai grele și mai întinse capite ale istoriei acestor plaiuri. Sînt prezentate aici documente, fapte, mărturii și declarații despre ororile și crimele săvîrșite de regimul horthyst în această parte a țării noastre. Pe temeiul faptelor incontestabile, lucrarea dă o puternică ripostă celor care, azi, încearcă să înfrumusețeze politica promovată de regimul de dictatură horthysto-fascistă, să absolve acest singeros regim de crimele săvîrșite împotriva poporului român, împotriva umanității.

Capitolul final se constituie într-o elocventă imagine a sărbătoririi zilei de 1 Mai ca zi a muncii libere în condițiile socialismului și, cu deosebire, în ultimii 20 de ani, anii *Epocii Nicolae Ceaușescu*.

O temă inedită la nivelul unei cărți de sine stătătoare abordează LIVIA DANDARA, sub titlul: *ROMÂNIA ÎN VÎLTOAREA ANULUI 1939* (Editura științifică și enciclopedică, București, 410 p.). Prin mijlocirea unei informații diverse — documente de arhivă, colecții de acte diplomatice, dezbateri parlamentare, memorialistică, presa vremii —, ordonate și implicate științific, autoarea pătrunde pînă la amănunt circumstanțele în care s-a aflat țara noastră în perioada de dramatică răscruce de la sfîrșitul deceniului al patrulea, pentru a detașa conduita exemplară și poziția constructivă pe care le-a afirmat în respectiva perioadă, una dintre cele mai nevalgice din istoria sa interbelică. „România anului 1939 — scrie autoarea — apare ca

o filă de istorie pilduitoare, demonstrând, pe de o parte, inechitatea unor relații dintre state și națiuni independente într-un sistem în care marile puteri se erijează în stăpîne ale destinului statelor mici și mijlocii, pe de altă parte legitimitatea dezideratelor popoarelor privind principiile de dreptate și respect ce trebuie să guverneze raporturile internaționale" (p. 6). Obiect al presiunilor externe, al amenințărilor directe la adresa hotarelor sale, România a trebuit să-și adapteze mecanismul securității naționale și atitudinea diplomatică în funcție de conjunctura internațională. Pornind de aici, cartea reconstituie activitatea susținută a țării noastre în cadrul sistemului său de alianțe regionale în perioada „crizei cehoslovace”, eforturile depuse de diplomația ei pentru apărarea statului cehoslovac prieten, solidaritatea poporului român cu Republica Cehoslovacă, invadată, în martie 1939, de armatele hitleriste, hotărîrea României de a-și apăra hotarele, măsurile practice luate în acest scop, poziția de neutralitate a țării noastre față de beligeranții din marea conflagrație a secolului, declanșată la 1 septembrie 1939, simpatia și solidaritatea cu Polonia invadată de hitleriști.

În acele împrejurări — se argumentează în lucrare —, Partidul Comunist Român a avut meritul unor priorități de inițiativă, al unei linii directe consecutive, al închegării unei platforme de luptă capabile să atragă majoritatea forțelor politice și masele cele mai largi ale poporului român în apărarea independenței, suveranității și integrității patriei amenințate.

Lucrarea : *SUB CERUL DESCHIS AL LUNII MAI* (Editura Albatros, București, 180 p. Colecția *Memoria pămîntului românesc*), de MARIN BADEA, conturează imaginea istorică a zilei de 1 Mai, cu întreaga suită a formelor prin care s-a manifestat spiritul revoluționar al clasei muncitoare din România, aducînd în atenția cititorului atît date și fapte, cît, mai cu seamă, un evantai al problemelor politice și ideologice proprii cursului ascendent al mișcării noastre muncitorești ca parte integrantă a istoriei generale a poporului român.

Cercetători ai Institutului au colaborat la elaborarea unor lucrări sau la alcătuirea unor culegeri de studii și a unor corpusuri de documente editate de alte instituții științifice. Relevăm, în acest

sens, lucrarea : *OPERA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, TEMELIE A GÎNDIRII ȘI PRACTICII MILITARE ROMÂNEȘTI CONTEMPORANE*, realizată de un colectiv format din : CONSTANTIN OLTEANU, IULIAN TOPLICEANU, GHEORGHE ZAHARIA, FLORIAN TUCĂ, GHEORGHE TUDOR (Editura militară, București, 207 p.). *Prefața* lucrării, datorată lui ION POPESCU-PUȚURI, configurează în modalități analitice legătura nemijlocită dintre sistemul de principii promovate de România socialistă în cadrul relațiilor internaționale și îndelungata experiență din trecut a poporului nostru, făurită prin acțiune constantă pentru apărarea ființei naționale, a unității și independenței statului său. „Din analiza trecutului poporului român — se remarcă în context — s-au desprins concluzii și idei cu privire la apărarea pămîntului strămoșesc, a independenței și suveranității statului nostru, s-a cristalizat o doctrină militară în opera secretarului general al partidului, în neobosita sa activitate practică” (p. 12). Expresie a unui demers de solidă întemeiere științifică și bogată creație ideatică, lucrarea este structurată în următoarele capitole : *Înfrîurirea determinantă exercitată de opera tovarășului Nicolae Ceaușescu asupra dezvoltării gîndirii social-politice contemporane ; În tumultul acțiunii revoluționare de transformare a organismului militar ; Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român — început al unei noi etape în creșterea capacității de apărare a patriei ; Viziunea originală a Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu asupra rolului armatei în societatea socialistă, contribuție prestigioasă la dezvoltarea gîndirii militare.*

Se remarcă, de asemenea, volumul : *CTITORII ALE EPOCHI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN JUDEȚUL IAȘI. Cuvînt înainte de LEONARD CONSTANTIN*, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului județean Iași al P.C.R. Realizatorii volumului : ALECU AL. FLOAREȘ (coordonator), CONSTANTIN CLOȘCĂ, LEON EȘANU, AUREL KAREȚCHI, ADRIAN PRICOP (Iași, 225 p.).

Volumul 16 din *File din istoria militară a poporului român*, apărut sub egida *Comisiei române de istorie militară* și consacrat aniversării a 40 de ani de la

marea victorie din Mai 1945 asupra Germaniei naziste, include și studiile seminate de: GHEORGHE ZAHARIA — *Lupta de rezistență a maselor populare din partea de nord-vest a României împotriva ocupanților horthysto-hitleriști. 1940—1944* (p. 27—44) și, respectiv, ION ALEXANDRESCU — *Efortul economic al României în războiul antihitlerist* (p. 282—295). CRISTIAN POPIȘTEANU a făcut parte, în calitate de colaborator, din colectivul care a alcătuit și a editat volumele al III-lea și al IV-lea din monografia culegere: 23 AUGUST 1944. DOCUMENTE (Editura științifică și enciclopedică, București. Vol. III: XCVI+612 p.; vol. IV: XXXVI+606 p.). Cele două tomuri au apărut în preajma aniversării a 40 de ani de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România și în anul jubiliar al celor patru decenii de la victoria popoarelor asupra fascismului.

În lumina orientărilor și indicațiilor cuprinse în documentele partidului nostru, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, cele două reviste ale Institutului — „ANALE DE ISTORIE” și „MAGAZIN ISTORIC” — au reflectat, într-o manieră publicistică specifică fiecăreia și într-o viziune științifică unitară, marile teme și probleme care stau în preocuparea demersului istoric, fiind promotoarele celor mai noi și mai rezistente idei și concluzii întemeiate de exegeza istorică din țara noastră. Prin analiza și interpretarea faptelor înfățișate, studiile din aceste publicații îmbogățesc patrimoniul științei istorice românești într-o arie largă de probleme, cum sînt cele privind: vechimea poporului nostru și rolul înaintașilor în lumea antichității, valorile istorice ale statorniciei și continuității sale neîntrerupte în spațiul propriu de viață, cursul ascendent al istoriei acestor meleaguri și funcția lui constructivă în istoria continentului, capacitatea poporului român de a se opune eficace opresorilor, de a-și apăra identitatea și de a-și urma vocația în istorie, de a propăși meleagurile strămoșești după rînduielele de dreptate și libertate ale maselor largi, relația dialectică trecut-prezent-viitor din perspectiva experienței istorice a poporului român, valorile istoriei noastre noi, edificarea României socialiste ca operă care încununează întreaga istorie a acestor meleaguri, saltul calitativ pe care l-a

marcat societatea socialistă românească în istoria umanității prin propria sa logică de dezvoltare, prin etapele și fazele specifice de evoluție, prin transformările calitative din ultimii 20 de ani, într-o linie de împlinire a continuității procesului revoluționar cu multilateralitatea.

A fost relevantă cu noi date și fapte glorioasa istorie a mișcării noastre muncitorești, a partidului politic al clasei muncitoare ca o componentă funciară a istoriei naționale și, în această viziune, au fost cristalizate noi idei, care pun în lumină rolul mișcării revoluționare din România ca centrul promotor și făptuitor al progresului istoric, al libertății și independenței naționale a poporului nostru.

„ANALE DE ISTORIE” — principală oglindă publicistică a Institutului — s-a ilustrat prin noi valori ca revistă de bază în cadrul frontului larg al științelor istorice și social-politice din țara noastră, ca tribună de promovare a unei problematice de înaltă responsabilitate din domeniul istoriei. În coloanele ei au fost valorificate și au devenit bun comun al cititorilor studii de ținută științifică și ideologică, elaborate în lumina celor mai recente cuceriri ale cercetării de specialitate românești și internaționale, privitoare la aspectele fundamentale ale istoriei noastre, ca și ale istoriei universale. Se detașează, în cadrul registrului său tematic, exegezele referitoare la perioada construcției socialiste, la domeniile și momentele de prim-plan ale luptei poporului român pentru libertate socială și națională în epocile modernă și contemporană, cu întregimea antecedentelor ei, pînă în cele mai îndepărtate timpuri.

Cu prilejul aniversării a două decenii de la Congresul al IX-lea al partidului, revista a publicat importante documente de partid: *Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a activului central de partid. 24 iulie 1985 și Omagiul adus tovarășului Nicolae Ceaușescu de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, Consiliul de Stat și Guvernul Republicii Socialiste România cu prilejul aniversării a două decenii de la Congresul al IX-lea al partidului* (nr. 5). Revista a publicat, de asemenea, documente de partid care au marcat sărbătorirea tovarășului Nicolae Ceaușescu

cu prilejul aniversării zilei de naștere și a peste cinci decenii de strălucită activitate revoluționară și sărbătorirea tovarăsei Elena Ceaușescu cu ocazia zilei de naștere.

Cele șase numere din 1985 ale revistei „ANALE DE ISTORIE” au înfățișat o varietate de studii, comunicări și eseuri istorice datorate cercetătorilor din Institut, cit și altor specialiști. Spații largi au fost rezervate informației științifice despre cărțile și revistele românești, cit și străine din domeniul istoriei, al științelor sociale în genere, oglindite în prezentări, recenzii sau semnalări bibliografice adnotate. Păstrându-și structura de bază, revista și-a îmbogățit și diversificat în anul trecut rubricația, expresie a preocupărilor pentru creșterea funcționalității, pentru reflectarea cit mai adecvată a celor mai însemnate și mai actuale problematici specifice domeniului ei. Este de remarcat că „ANALE DE ISTORIE” a reflectat operativ cuceriri recente ale științei noastre istorice care au format, ulterior, obiectul unor cărți, după cum a determinat interese de cercetare care au condus apoi la elaborarea de cărți, și aceasta este o trăsătură proprie unei publicistici științifice active și moderne. Dintre cercetătorii Institutului au fost prezenți în revistă cu studii și comunicări: ION POPESCU-PUȚURI, GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, ION CALAFETEANU, ANA-MARIA COMAN, NICOLAE COPOIU, LIVIA DANDARA, VASILE NICULAE, VASILE PETRIȘOR, NICOLAE RAUS, AURICĂ SIMION, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC. Li s-au adăugat: CONSTANTIN BOTORAN, ANA BUDURA, ION BULEI, AUGUSTIN DEAC, ION IACOS, CRIȘAN ILIESCU, ION MAMINA, VIORICA MOISUC, MILICĂ MOLDOVEANU, GHEORGHE NEACȘU, ELISABETA PETREANU, TEODOR POPESCU, care au publicat prezentări de cărți, recenzii sau însemnări bibliografice.

Aniversarea a 20 de ani de la Congresul al IX-lea al partidului a fost marcată printr-o rubrică distinctă, care a reunit studii de amplitudine, axate pe o tematică de stringent interes: marele forum al comuniștilor români — eveniment crucial în crearea unei baze proprii de edificare a noii societăți, socialiste, în dinamizarea procesului revoluționar unic de construire socialistă a țării, care a însemnat înnoire, perfecționare și creativitate în toate domeniile, o nouă fertilizare a mersului înainte al societății românești, însemnătatea istorică a alegerii în fruntea partidului în calitate de secretar general a tovarășului Nicolae

Ceaușescu, eminent militant revoluționar și patriot înflăcărat, gânditor de înaltă viziune științifică, creatoare, uriașă valoare a operei sale teoretice și practice pentru ascensiunea poporului român în evul contemporan, importanța excepțională a gândirii istorice și a analizelor sale asupra trecutului pentru restituiră istoriei noastre autentice, înalta viziune a secretarului general al partidului în probleme privind dezvoltarea intensivă și continua modernizare a economiei ca imperativ și necesitate ale societății socialiste românești contemporane, rolul istoriei în activitatea teoretică-ideologică, de educație revoluționară, patriotică a maselor, rolul sistemului electoral în viața politică a țării, cele două decenii ale epocii noi inaugurate de Congresul al IX-lea al partidului — strălucită afirmare în viața internațională a concepției și activității profund umaniste ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, consacrate înfăptuirii păcii, dezarmării și colaborării între popoare.

Rubrica *40 de ani de la victoria împotriva fascismului* (nr. 2) se deschide cu studiul lui ION POPESCU-PUȚURI, intitulat: *Semnificația zilei de 9 Mai pentru destinele poporului român*, în care sînt talmăcite legăturile de fond dintre izbînzile de la 9 Mai 1877 și, respectiv, 9 Mai 1945, care aparțin atît istoriei românești, cit și celei universale. Generallocotenent dr. ILIE CEAUȘESCU publică, în aceeași rubrică, studiul: *Contribuția României la obținerea victoriei din Mai 1945 asupra fascismului*, care analizează caracterul suveran al hotărîrii țării noastre de a se angaja plenar în lupta împotriva fascismului, decizie conformă în totalitate cu interesele fundamentale ale statului și națiunii, corespunzătoare sensului evoluției istorice pe plan universal.

Se remarcă, în anul 1985, o mai accentuată diversificare tematică a rubricii permanente *Articole-Comunicări*. Un loc prioritar a revenit istoriei noastre noi, concomitent cu relevarea unor momente de prim-plan ale istoriei moderne și contemporane, ale istoriei mișcării socialiste, a partidului comunist, a unor constante ale evoluției poporului nostru pe parcursul mai multor epoci, precum și unor probleme de istoriografie. În numărul 1, ION POPESCU-PUȚURI publică studiul: *Realegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în suprema funcție de secretar general al P.C.R. — cheazăie a mersului neabătut pe calea edificării socialiste și comuniste a României*, în care se relevă că reinvestirea în fruntea partidului, în funcția de secretar general, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, la Congresul al XIII-lea al P.C.R., exprimă altitudinile și deschiderile istorice

inaugurate odată cu Congresul al IX-lea al partidului, ca și minunatele antecedente venind din tradiția înaintată specifică a românilor.

Epoca contemporană a istoriei românești este prezentă, de asemenea, prin studii care au temă: insurecția din August 1944 — început al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă; cucerirea puterii revoluționar-democratice la 6 Martie 1945 de către masele populare, în frunte cu Partidul Comunist Român; procesul revoluționar al făuririi societății socialiste în România; sistemul democrației muncitorești-revoluționare în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și al înaintării României spre comunism; gândirea științifică a tovarășului Nicolae Ceaușescu despre noua calitate a oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari ai roadelor muncii lor; inițiative românești la O.N.U. privind tinăra generație.

Perioada interbelică este oglindită prin studii referitoare la Marea Unire — suprem act de voință al întregului popor român; situația țării noastre în anii neutralității (1914—1916); coordonatele politicii externe românești în răstimpul septembrie 1936—noiembrie 1937; lupta poporului nostru împotriva Dictatului fascist de la Viena, a teroarei horthyste în partea de nord-vest a țării în anii 1940—1944.

Studii solid documentate analizează teme de o mare relevanță din istoria mișcării noastre muncitorești, care ilustrează limpede, prin faptele înseși, cât și prin unghiul de considerare, rolul mișcării muncitorești de la noi, al partidului clasei muncitoare ca o componentă intrinsecă a istoriei naționale: platforma economică a partidului clasei muncitoare din România la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea; funcția patriotică, revoluționară a istoriei în concepția socialiștilor români (1877—1918); marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — expresie a poziției antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste a României în contextul european al epocii; lupta Partidului Comunist Român împotriva dictaturii legionaro-antonesciene (septembrie 1940—ianuarie 1941).

Două studii abordează problemele unității poporului nostru în evul mediu românesc și, respectiv, ideea de unitate politică în conștiința românilor din unghiul răsfringerilor nemijlocite asupra datelor evoluției ulterioare a istoriei naționale.

Începînd cu primul număr din 1985, revista a inaugurat o nouă rubrică de bază, mult apreciată de cititori, intitulată: *Din istoria contemporană a Ro-*

mâniei, care a fost menținută număr de număr. Bine individualizată din pornire, ea realizează sistematic, prin intermediul unor exegeze competente, imaginea ascensiunii României pe drumul revoluției și construcției socialiste, cu întreaga problemă specifică fiecărei etape de dezvoltare în noua epocă a istoriei sale. Articolele analizează: lupta maselor populare pentru cucerirea puterii politice, înfăptuirea revoluției democratice și instaurarea puterii clasei muncitoare și a aliaților ei; proclamarea Republicii, făurirea economiei socialiste unitare, a bazei sale tehnico-materiale; organizarea politică a societății socialiste românești.

Anului Internațional al Tineretului i-a fost dedicată o rubrică specială, cu studii privind concepția Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu despre rolul tinerei generații în rîndul forțelor revoluționare, progresiste și democratice ale lumii contemporane; participarea activă a tineretului din țara noastră în opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate; tineretul României socialiste și acțiunea sa în slujba idealurilor de libertate, pace și progres social.

În întîmpinarea celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice de la Stuttgart, revista a publicat analize ale contribuției gândirii și cercetării istorice românești la dezvoltarea patrimoniului istoric universal, la promovarea păcii, colaborării și înțelegerii între popoare, precum și ale progreselor înregistrate de cercetările de istoria modernă și contemporană.

În rubrica *Studii documentare* au apărut referatele susținute de cercetătorii din Institut în cadrul celui de-al doilea Simpozion științific româno-israelian, desfășurat la București, în iunie 1984, care au avut ca obiect de analiză: politica regimului de ocupație horthyst în partea de nord-vest a României față de populațiile nemaghiare; populația evreiască în contextul integrării Transilvaniei în viața economică, socială, politică și culturală a României (1919—1940); poziția autorităților românești față de situația evreilor din Transilvania de nord (martie-august 1944).

„MAGAZIN ISTORIC” a abordat, anul trecut, o tematică istorică complexă, consacrată evidențierii coordonatelor esențiale ale evoluției istorice a poporului român, ale luptei sale eroice pentru edificarea noii orînduiri, pentru pace și colaborare cu toate popoarele lumii, interferențelor și conexiunilor cu istoria universală.

În centrul tematicii revistei s-a aflat sărbătorirea de către întreg poporul român a două decenii de la Congresul al

IX-lea al partidului, deceniile cele mai încărcate de glorie ale istoriei românești, de când în fruntea partidului și a statului nostru se află tovarășul Nicolae Ceaușescu. Prin numeroase articole de sinteză, reconstituiri istorice, evocări, reportaje, au fost evidențiate mărețele succese obținute, inclusiv în domeniul cercetării istoriei, al relevării înaltelor răspunderi ce revin științelor istorice în marea operă de modelare a tinerelor generații. Au fost reliefate, totodată, elanul și hotărârea cu care poporul român s-a angajat să transpună în viață mărețele obiective trasate de cel de-al XIII-lea Congres al partidului.

Într-o suită de trei ample reportaje istorice, sub genericul: *Istoria românilor în arta monumentală*, revista a prezentat cele mai semnificative monumente istorice ridicate în anii *Epocii Nicolae Ceaușescu*, vibrante omagii aduse memoriei înaintașilor, luptei lor pentru libertatea și fericirea patriei străbune. Inițiativă publicistică de deosebit interes și atractivitate, acest ciclu de articole a oferit cititorilor imaginea de mare semnificație patriotică a înaltei cinstiri pe care o acordă partidul comunist, secretarul său general amintirii faptelor de glorie ale înaintașilor, eternizate în efigiile monumentelor istorice — cronici dăltuite în bronz, piatră sau marmură, pe traseele istoriei românești.

Revista a reliefat înaltele semnificații ale votului dat de poporul român în martie 1985, expresie a voinței sale unanime de a fi reales în înalta funcție de președinte al Republicii secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cheazăse a înaintării patriei pe noi culmi de civilizație și progres. Au fost evidențiate semnificațiile majore ale alegerii tovarășului Nicolae Ceaușescu în calitate de membru titular și președinte de onoare al Academiei Republicii Socialiste România, moment de glorie al științei și culturii românești.

La împlinirea a patru decenii de la înfrângerea nazismului, revista a publicat un amplu ciclu de articole și documente inedite consacrate contribuției românești la marea victorie, jertfelor umane și materiale date de poporul român în bătăliile pentru alungarea dușmanului din țară, precum și pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei. Au fost evocate, de asemenea, noi momente din desfășurarea eroică a insurecției declanșate în August 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Revista a publicat o suită de articole și însemnări memorialistice inedite privind modul în care România i-a fost impus Dictatul fascist de la Viena,

luptei maselor populare pentru anularea acestei nedreptăți istorice.

Un loc deosebit a acordat revista relevării contribuției popoarelor lumii la înfrângerea Germaniei naziste și a Japoniei militariste, prezentând sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale într-o bogată suită de articole, mărturii, evocări și noi documente de la principalii parteneri ai coaliției antihitleriste. Au fost evocate, totodată, constituirea O.N.U., rolul său în evoluția postbelică a vieții internaționale, contribuția României, a președintelui Nicolae Ceaușescu la activitatea organizației internaționale, la instaurarea unui climat de pace și securitate în lume, de colaborare și încredere între state, pentru o nouă ordine economică internațională.

Pe linia respectării și afirmării adevărului istoric, revista a dezvăluit — într-o suită de articole — practicile nocive ale falsificatorilor istoriei, ale celor care lansează neadevăruri la adresa istoriei românești, făcând astfel jocul agitațiilor revizioniste, șovine ale celor care practică, de fapt, o antiistorie.

Și în anul trecut, „MAGAZIN ISTORIC” a continuat să prezinte noi mărturii ale civilizației și permanenței românești pe vatra străbună. Au fost consacrate numeroase pagini prezentării unor capitole semnificative din trecutul străvechi al înaintașilor noștri, printre care amintim cele ale unor cercetători străini despre cultura Cucuteni, unică în Europa, încă acum cinci milenii, vieții sociale și spirituale a geto-dacilor.

În cursul anului 1985, în paginile revistei au văzut lumina tiparului articole și documente despre momente și personalități din evul mediu românesc, cum sint voievodul Litovoi, domnitorii Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vlad-Vintilă de la Slatina, Nicolae Mavrocordat sau cărturarii Udriște Năsturel și Ion Neculce. A început un ciclu de prezentări ale străvechilor „țări” românești din evul mediu timpuriu, dovezi istorice ale permanenței și unității poporului. Unitatea istorică românească a fost evidențiată și în suita de articole consacrate prezentării sensurilor unei străvechi noțiuni istorice românești, *descălecatul*, mărturie a evoluției istorice comune de o parte și de alta a Carpaților. Au fost evocate noi momente din gloriosul drum al unității naționale, consacrându-se, în numărul 12, un substanțial grupaj de articole, studii, evocări și noi documente istorice mărețului act de dreptate națională de la 1 Decembrie 1918.

Au fost publicate, de asemenea, noi mărturii și documente străine privind locul românilor în istoria universală, substanțială contribuție românească la

tezaurul culturii și civilizației universale. De însemnătate excepțională este descrierea, relatată în paginile revistei, a manuscrisului *Istoriei Imperiului otoman* al lui Dimitrie Cantemir într-o celebră bibliotecă din Statele Unite ale Americii. Au fost consemnate, de asemenea, prezențe românești la Nürnberg în 1502, în scrieri turcești din secolul al XVII-lea sau în celebra *Enciclopedie* a lui Diderot etc.

Continuând tradiția celor 19 ani de apariție, „MAGAZIN ISTORIC” a oferit și în anul trecut cititorilor săi noi fragmente memorialistice inedite sau mai puțin cunoscute semnate de V. A. Urechia, Grigore Gafencu, Marcu Beza, ca și pagini mai puțin știute din scrierile unor istorici ca Ioan Lupaș, Al. Lapedatu, N. Densușianu sau generalul C.I. Brătianu.

Revista a consacrat, totodată, articole istoriei altor popoare, prezentând momente semnificative din trecutul U.R.S.S., Chinei, S.U.A., Marii Britanii, Franței, Italiei, Elveției, Turciei, Islandei, Egiptului, Spaniei, Bulgariei, Greciei, al Africii și al Americii Latine.

De un larg interes se bucură în rândul cititorilor ciclul de articole *Pe urmele strămoșilor*, semnat de ION POPESCU-PUȚURI, consacrat unor noi mărturii documentare privind istoria geto-dacilor, conexiunilor ei cu trecutul popoarelor din Orientul antic.

În seria de documente ale secolului al XX-lea, revista a publicat, pentru prima dată în limba română, stenogramele Conferinței miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii de la Moscova din octombrie 1943, după ce, în anii 1967—1968, prezentase stenogramele conferințelor de la Ialta și, respectiv, Teheran.

Au fost reflectate, în paginile revistei, prin articole și interviuri, pregătirile istoricilor români, precum și din alte țări în vederea celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, de la Stuttgart, activitatea desfășurată de Comitetul internațional de științe istorice în perioada care s-a scurs, după cum remarcă prof. dr. Hélène Ahrweiler (Franța), președintele Universității Sorbona I, de la „acel remarcabil succes constituit de cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, ținut la București, în 1980”.

De un larg interes s-a bucurat concursul organizat de revistă — al 21-lea — intitulat *Victoria* și dedicat celei de a 40-a aniversări a mării izbide asupra fascismului, participării țării noastre la înfrângerea Germaniei hitleriste.

Și în anul 1985, „MAGAZIN ISTORIC” a continuat să prezinte un bogat material istoric ilustrativ, alb-negru și color, în

cea mai mare parte inedit, contribuind, și pe această cale, la popularizarea în rândurile maselor largi de cititori a patrimoniului istoric național, a celor mai reprezentative mărturii ale multimilenareii istorii românești, a tezaurului spiritual și cultural lăsat moștenire de înaintași.

Înscriindu-și constant în preocupări repere importante de investigare, care au cuprins un evantai tematic foarte larg și, în același timp, de interes apropiat pentru masa iubitorilor de istorie, cercetătorii din Institut și-au marcat prezența în numeroase alte organe de presă, practic în cea mai mare parte a publicisticii științifice, social-politice și culturale din țară.

În coloanele revistelor de specialitate centrale și locale sau cu profiluri înrudite — „Era socialistă”, „Revista de istorie”, „Lupta întregului popor”, „Revista română de drept”, „Revista română de studii internaționale”, „Revista economică”, „Muzeul național”, publicație de specialitate a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, „Acta Musei Napocensis”, „Drobeta” — au apărut contribuțiile științifice (studii, articole, recenzii, prezentări) semnate de: ION POPESCU-PUȚURI, GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, ANA BUDURA, ION CALAFETEANU, ELENA-ANA CRISTESCU, MIHAI DOGARU, ION IACOS, IOAN ȘT. OPREA, CONSTANTIN PETCULESCU, ELISABETA PETREANU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE TUDOR, GEORGETA TUDORAN, GHEORGHE UNC, LUDOVIC VAJDA.

Răspunzând solicitărilor ce le-au fost adresate, cei mai mulți dintre cercetători au semnat, de asemenea, în ziarele și revistele centrale și locale cu profil social-politic sau cultural: „Scînteia”, „România liberă”, „Munca”, „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului”, „Lumea”, „Contemporanul”, „România literară”, „Viața românească”, „Luceafărul”, „Secolul XX”, „Flacăra”, „Magazin”, „Amfiteatru”, „Viața studentescă”, „Cronica”, „Ramuri”, „Săptămîna”, „Cîntarea României”, „A Hét”, „Revista gărzilor patriotice”, „Tomis”, „Agenda literară 1985”, „Tribuna României”, „Veac nou”, „Agricultura socialistă”, „Lupta C.F.R.”, „Informația Bucureștiului”, „Flacăra Iașului”, „Înainte”, „Gazeta Gorjului”, „Orizont”, „Teleormanul”, „Tribuna Teleormanului”, „Tribuna Ialomiței”, „Viața Buzăului” ș.a. Dintre aceștia menționăm pe: GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTAN-

TIN BOTORAN, ANA BUDURA, ION BULEI, ION CALAFETEANU, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACOȘ, AUREL KARETCHI, ION LĂCUSTĂ, ȘTEFAN MARIAN, GHEORGHE NEACȘU, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, CRISTIAN POPIȘTEANU, NICOLAE RAUȘ, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE TUDOR, GEORGETA TUDORAN, GHEORGHE UNC, IOANA URSU, LUDOVIC VAJDA.

La solicitarea organelor și organizațiilor de partid, de sindicat, ale U.T.C., ca și a organizațiilor Frontului Democrației și Unității Socialiste din București și din țară, cercetătorii Institutului au luat parte, în cadrul unor acțiuni de sine stătătoare sau al unor manifestări politice-educative cu o tematică largă — organizate în întreprinderi, instituții, unități de învățământ și cultură, uniuni de creație, unități militare —, la popularizarea în mase a istoriei, a celor mai noi și mai actuale idei, concluzii ale științei noastre istorice. S-a realizat astfel un dialog viu cu colectivele de oameni ai muncii în opera de așezare a istoriei la temelia muncii ideologice și politico-educative. Au fost folosite, în acest scop, forme largi caracteristice muncii de masă: expuneri, conferințe, întâlniri cu cititorii, întrebări și răspunsuri ș.a., în cadrul cărora au fost abordate probleme fundamentale ale istoriei poporului român, ale edificării orînduirii socialiste în România: concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind situarea istoriei la baza întregii activități teoretice-ideologice și politice-educative din țara noastră; caracterul neștiințific și dăunător al unor teze sau aprecieri de ordin istoric vehiculate în unele publicații de peste hotare; unitatea națională ca permanență a istoriei poporului român; Unirea Principatelor — înfăptuire de bază în lupta poporului nostru pentru reîntregirea națională deplină; Marea Unire din 1918 și rolul ei în istoria noastră; 1 Mai în viața clasei muncitoare din România; 23 August 1944 — începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă din România; Partidul Comunist Român — organizatorul luptei antifasciste a poporului român, pentru libertatea și independența patriei; contribuția majoră a României la înfrângerea fascismului; două decenii de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român; *Epoca Nicolae Ceaușescu* — epoca celei mai mari înfloriri a meleagurilor strămoșești; România socia-

listă, președintele ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în primele rînduri ale promovării active a păcii și colaborării în lume; probleme actuale ale cercetării istoriei. Au luat parte la aceste activități, mult apreciate de iubitorii de istorie, cercetătorii: GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ION CALAFETEANU, NICOLAE COPOIU, ELENA-ANA CRISTESCU, LIVIA DANDARA, GHEORGHE DAVID, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACOȘ, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, VIORICA MOISUC, GHEORGHE NEACȘU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, ELISABETA PETREANU, NICOLAE POPESCU, TEODOR POPESCU, CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE SURPAT, MARIAN ȘTEFAN, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC, IOANA URSU.

Institutul de studii istorice și social-politice a înscris și în 1985 o prezență activă și sistematică în cadrul muncii ideologice și politice-educative de masă desfășurate de organele și organizațiile de partid. Cercetătorii ai săi au avut o activitate permanentă în acest sens, ca lectori ai Comitetului Central al partidului sau ai cabinetelor pentru activitatea ideologică și politică-educativă ale Comitetului municipal București al P.C.R. și comitetelor județene Cluj și Iași ale P.C.R. Ca lectori ai C.C. al P.C.R. au activat: CONSTANTIN BOTORAN, ION CALAFETEANU, VIORICA MOISUC, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE. În această calitate, ei au acționat nemijlocit în direcția organizării și desfășurării a diverse manifestări politico-educative în județele Constanța, Dîmbovița, Gorj, Maramureș, Vaslui: sesiuni, simpozioane, învățământ politic-ideologic, expuneri, conferințe etc. Alți cercetători au fost propagandiști în cadrul Cabinetului pentru activitatea ideologică și politică-educativă al Comitetului municipal București al P.C.R., precum și al comitetelor județene Cluj și Iași ale P.C.R.: ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, ION BULEI, ION CALAFETEANU, ANA-MARIA COMAN, NICOLAE COPOIU, ELENA-ANA CRISTESCU, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, LEON EȘANU, ION IACOȘ, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, ION MAMINA, VIORICA MOISUC, MILICĂ MOLDOVEANU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, TEO-

DOR POPESCU, MARIN C. STĂNESCU, MARIAN ȘTEFAN, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC, LUDOVIC VAJDA.

O seamă de cercetători ai Institutului au participat cu documentare, evocări, intervenții în cadrul unor mese-rotunde sau dezbateri la emisiunile de specialitate, precum și la alte programe ale posturilor noastre de radio și televiziune: MARIN BADEA, ANA BUDURA, NICOLAE COPOIU, LIVIA DANDARA, VIORICA MOISUC, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, CRISTIAN POPIȘTEANU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC, IOANA URSU.

Specialiștii Institutului au fost, de asemenea, angrenați în activitățile de întocmire a unor referate pentru Consiliul științific sau pentru edituri asupra unor lucrări în pregătire privind probleme de interes fundamental ale trecutului patriei, ale revoluției și construcției socialiste, de elaborare a diverse documentare științifice, de perfecționare profesională prin intermediul doctoranturii: GHEORGHE ZAHARIA, ION ALEXANDRESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION BULEI, ANA BUDURA, ION CALAFETEANU, ANA-MARIA COMAN, NICOLAE COPOIU, ELENA-ANA CRISTESCU, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, ELENA GHITĂ, ION IACOȘ, CRIȘAN ILIESCU, ION ILINCIOIU, ION MAMINA, VIORICA MOISUC, ELENA MUREȘAN, GHEORGHE NEACȘU, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, MARIA OFRIM, IOAN ȘT. OPREA, CONSTANTIN PETCULESCU, ELISABETA PETREANU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR PINTEAN, TEODOR POPESCU, CRISTIAN POPIȘTEANU, VALENTINA POPOVICI, NICOLAE RAUȘ, MARIN C. STĂNESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE TUDOR, GHEORGHE UNC, LUDOVIC VAJDA.

Se remarcă, în același timp, activitățile desfășurate de GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, AUGUSTIN DEAC, NICOLAE POPESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC, în calitate de conducători științifici, pentru îndrumarea pregătirii celor înscriși la doctorantură în Institutul nostru, pentru promovarea sistematică și la un înalt nivel de către aceștia a treptelor care conduc la acordarea titlului de doctor în istorie.

În anul universitar 1985—1986, mai mulți cercetători ai Institutului, îmbinând cercetarea științifică cu activitatea didactică, au participat la predarea istoriei în învățământul superior: MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN, ION

CALAFETEANU, AUGUSTIN DEAC, ION IACOȘ, ION ILINCIOIU, AUREL KARETCHI, MILICĂ MOLDOVEANU, STELIAN NEAGOE, VASILE NICULAE, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, GHEORGHE SURPAT, GHEORGHE UNC. Ei au asigurat predarea și seminarizarea în cadrul Cursului *Probleme fundamentale ale istoriei României* la facultăți ale Institutului agronomic „Nicolae Bălcescu”, Institutului de construcții, Institutului politehnic — toate din București — și Institutului politehnic „Gheorghe Asachi” din Iași, continuând sistematic activitatea didactică începută cu ani în urmă.

Prin profilul său, Institutul a fost solicitat să participe cu contribuții de ordin istoric, să prezinte noile cuceriri ale științei istorice la manifestările științifice organizate în cursul anului 1985 în București și în alte localități de către comitetele județene ale P.C.R., cabinetele pentru activitatea ideologică și politică-educativă, comitetele de cultură și educație socialistă ale județelor, institute de învățământ superior, mari întreprinderi, instituții ș.a., contribuind și pe această cale la promovarea istoriei ca fundament al întregii activități teoretice, ideologice și politice-educative. Valorile de radicalitate și demnitate, învățămintele pe care le afirmă istoria poporului român oferă din plin posibilități pentru aceasta. Numeroase manifestări științifice (sesiuni, simpozioane, colocvii ș.a.) au fost prilejuite de aniversarea unor importante evenimente istorice.

Se înscrie la loc de seamă în rîndul acestora sesiunea științifică națională cu tema: *Lupta poporului român pentru unitate și independență națională. Contribuția României la înfrângerea fascismului*, ale cărei lucrări s-au desfășurat în București, la 7 mai 1985. În cadrul sesiunii, ION POPESCU-PUTURI a expus comunicarea: *Partidul Comunist Român — organizatorul luptei antifasciste a poporului român. Rolul determinant al tovarășului Nicolae Ceaușescu în conducerea marilor demonstrații antifasciste și antirăzboinice din România*. Sesizînd pericolul pe care hitlerismul îl reprezenta pentru ființa națională a statului român, pentru pacea și independența popoarelor — s-a arătat în comunicare —, Partidul Comunist Român a fost primul partid politic din țară care și-a adaptat programul și tactica de luptă în funcție de noile împrejurări. P.C.R. a desfășurat o activitate laborioasă pe linia coalizării în jurul clasei muncitoare a celor mai largi forțe sociale și politice antifasciste. În iunie

1933, în România a fost constituit, din inițiativa partidului comunist, Comitetul Național Antifascist, una dintre primele organizații de asemenea anvergură create în Europa pentru combaterea fascismului.

Printre luptătorii antifasciști curajoși — a subliniat vorbitorul — s-a remarcat tânărul militant comunist Nicolae Ceaușescu, care și-a manifestat, încă de pe atunci, alesele sale însușiri de revoluționar consecvent și înflăcărat patriot, profund devotat cauzei partidului și poporului român. Călit în focul luptelor revoluționare încă de la începutul deceniului al patrulea, trecut prin școala luptei antifasciste, fiind unul dintre fruntașii Comitetului Național Antifascist, organizator de seamă al acțiunilor de luptă ale tineretului, activist în cadrul sindicatelor, iar după dizolvarea lor în cadrul breslelor muncitorești, greu încercat de regimul aspru al închisorilor, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a impus, alături de alți militanți, în întreaga activitate legată de pregătirea și desfășurarea memorabilelor acțiuni de la 1 Mai 1939, ca un militant cu o bogată experiență revoluționară.

Organizate și desfășurate în contextul realizării Frontului Unic Muncitoresc, între comuniști, socialiști și social-democrați, manifestările politice de la 1 Mai 1939 — unele dintre cele mai mari din Europa aceluia timp — au demonstrat hotărârea clasei muncitoare de a-și consolida unitatea de acțiune împotriva pericoulului fascist și de război, pentru apărarea, cu orice sacrificii, a independenței, suveranității naționale și a granițelor patriei.

Partidul Comunist Român — a relevat ION POPESCU-PUȚURI — a fost inițiatorul și principalul organizator și conducător al mișcării de rezistență antihitleristă a poporului român, expresie a consensului național de luptă al tuturor forțelor revoluționare, democratice, patriotice din România, care va chezașui izbînda istoricului act al renașterii noastre naționale de la 23 August 1944.

Alte sesiuni, simpozioane, colocvii organizate cu același prilej au înregistrat contribuția cercetătorilor din Institut: GHEORGHE ZAHARIA: *Aportul poporului român la istorica izbîndă asupra fascismului* (Muzeul de istorie și artă al Municipiului București, 7 august; Comitetul P.C.R. al Sectorului I București, 18 august; I.M.G.B., 22 august 1985); ION ALEXANDRESCU: *Contribuția umană și materială a României la înfrîngerea Germaniei hitleriste* (intervenție în cadrul conferinței de presă de la Clujul presei străine din Capitală, 22 aprilie

1985); MARIN BADEA: *Învățămintele istorice ale celui de-al doilea război mondial* (Călărași, 8 mai 1985); CONSTANTIN BOTORAN: *Activitatea politică-diplomatică, militară și consecințele ei asupra evoluției celui de-al doilea război mondial* (Focșani, 7 mai 1985); *Învățămintele celui de-al doilea război mondial* (Baia-Mare, 24 aprilie 1985); STELIAN NEAGOE: *Contribuția României la victoria finală asupra fascismului* (Baia Sprie, 25 aprilie 1985); *Partidul Comunist Român — organizatorul și conducătorul rezistenței antifasciste din țara noastră* (Constanța, 7 mai 1985); VASILE PETRIȘOR: *Lichidarea rezistențelor germane de la Craiova și din împrejurimi* (Craiova, 8 mai 1985); *Contribuția României la zdrobirea Germaniei hitleriste* (Băilești, 9 mai 1985); GHEORGHE UNC: *Însemnătatea participării României la războiul antihitlerist* (Cabinetul pentru activitatea ideologică și politică-educativă al Comitetului Municipal București al P.C.R., 4 mai 1985).

Un moment de rezonanță a marcat sesiunea de comunicări științifice cu tema: *Crearea cadrului larg democratic de conducere a societății noastre — expresie a concepției originale a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind adîncirea și perfecționarea democrației muncitorești-revoluționare în România Socialistă*, consacrată împlinirii a două decenii de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. Sesiunea, desfășurată în București, la 15 iulie 1985, a fost organizată de Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

În cadrul lucrărilor sesiunii, ION POPESCU-PUȚURI a prezentat comunicarea: *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul Frontului Democrației și Unității Socialiste în sistemul democratic al societății noastre, în asigurarea participării maselor populare la soluționarea marilor probleme care privesc viitorul socialist și comunist al patriei*. În cadrul sistemului politic nou și original creat pe baza concepției tovarășului Nicolae Ceaușescu — s-a arătat în comunicare —, un rol important revine Frontului Democrației și Unității Socialiste, constituit în 1968, din inițiativa secretarului general al partidului. Prin întreaga sa activitate, F.D.U.S. aduce o contribuție majoră la creșterea continuă a rolului maselor populare în conducerea societății, la unirea tot mai strînsă a întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, spre a acționa tot mai activ și mai con-

știent în calitate de făuritor al propriului său destin istoric.

Sistemul politic de largă semnificație democratică pe care l-a creat partidul în perioada de după Congresul al IX-lea este infinit superior oricăror forme de așa-zisă democrație burgheză, în care drepturile și libertățile proclamate formal sînt anulate în practică de grave inegalități de ordin economic, social și politic; democrația noastră este autentică și deplină, are un suport material, practic tocmai pentru că se întemeiază pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, pe autoconducerea muncitorească-revoluționară, pe dreptul efectiv al producătorilor de valori materiale și spirituale de a participa la conducerea societății în virtutea calităților lor de proprietari, producători și beneficiari ai avuției naționale.

În cadrul acestui sistem — a subliniat vorbitorul — partidul nostru, îndeplinindu-și misiunea istorică de a conduce procesul făuririi noii orînduiri sociale pe pămîntul patriei, promovează o largă și permanentă consultare cu oamenii muncii, dezvoltă continuu formele de conlucrare cu masele populare, asigură dezbaterea publică a documentelor fundamentale pentru dezvoltarea economică-socială a țării și își împletește tot mai organic existența cu existența întregului popor; vizitele de lucru ale tovarășului Nicolae Ceaușescu în toate județele și localitățile, pe marile șantiere ale obiectivelor de investiții, întîlnirile sale cu populația au dat aripi eforturilor constructive ale clasei muncitoare, ale țărînimii și intelectualității, ducînd la înțărirea fără precedent a unității moral-politice a întregii societăți în jurul eroicului nostru partid, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Partidul își exercită astfel rolul de forță politică conducătoare nu în numele, ci împreună cu producătorii, proprietarii și beneficiarii valorilor materiale și spirituale, cu întregul popor; acest mod de lucru conferă forță, dinamism și vitalitate societății românești de astăzi, asigură înaintarea ei impetuoasă pe calea progresului, a civilizației și culturii socialiste, sporește neconținut puterea economică, independența și suveranitatea patriei, face să crească neconținut contribuția ei la cauza păcii, prestigiul României în lume.

O vie prezentă au marcat cercetătorii din Institut în cadrul altor manifestări științifice prilejuite de aniversarea a 20 de ani de la Congresul al IX-lea al partidului: GHEORGHE ZAHARIA : *General și particular în revoluția socialistă din România* (Pitești, 7—8 noiembrie 1985); MARIN BADEA : *P.C.R. — arhi-*

tectul și conducătorul revoluției și construcției socialiste (Focșani, ianuarie 1985); NICOLAE COPOIU : *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind istoria unitară a poporului român — fundament al activității ideologice, politice-educative desfășurate de partidul nostru* (Pitești, 16 aprilie; Reșița, 6 iunie; Focșani, 8 iulie; Bușteni, 22—28 noiembrie 1985); MIHAI DOGARU : *Concepția novatoare, profund științifică a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind istoria poporului român* (Galați, 19 iulie 1985); *Principiile fundamentale promovate de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate* (Bușteni, 24 iulie 1985); ION IACOȘ : *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român — deschizător de orizonturi noi în știința istorică românească* (București, Institutul de construcții, 11 mai 1985); *Partidul Comunist Român — centrul vital al națiunii noastre* (București, I.M.G.B., 28 mai 1985); MILICĂ MOLDOVEANU : *Marile realizări ale poporului român în Epoca Nicolae Ceaușescu* (Reșița, 26—27 mai 1985); STELIAN NEAGOE : *Uniunea Tineretului Comunist, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, în lupta pentru eliberarea socială și națională a poporului român* (Brașov, 24—26 octombrie 1985); VASILE NICULAE : *Concepția Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu privind rolul istoriei ca factor fundamental al activității politice-ideologice și de educație patriotică, revoluționară a poporului nostru* (Tîrgu-Jiu, 17 iulie 1985); GHEORGHE TUDOR : *Epoca Nicolae Ceaușescu — încununarea celor mai înalte aspirații ale poporului român, a luptei pentru victoria socialismului și comunismului în România, pentru independența și suveranitatea națională* (Piatra-Neamț, 3 iunie 1985); *Epoca Nicolae Ceaușescu, epoca celor mai mari împliniri din întreaga noastră istorie* (Bistrița, 16—17 decembrie 1985).

În cadrul a numeroase alte sesiuni științifice, simpozioane, colocvii științifice organizate pe parcursul anului trecut în Capitală și în țară, cercetătorii Institutului au prezentat contribuțiile lor științifice: ION ALEXANDRESCU — *România și Conferința de pace de la Paris. Aspecte economice* (Piatra-Neamț, 13—14 decembrie 1985); MARIN BADEA : *Dragostea de patrie — trăsătură definitorie a familiei Golești* (Golești, 23—24 noiembrie 1985); *Historia militanților. Istoricii români în lupta împotriva Dictatului imperialist de la Viena* (Zalău, 26—27 noiembrie 1985); *Istorie agrară și politică agrară. Contribuția fundamentală a tovarășului Nicolae*

Ceașescu la definirea conceptului de nouă revoluție agrară (Slobozia, 13—14 decembrie 1985); CONSTANTIN BOTORAN: *Semnificația istorică a Marii Uniri din 1918* (Mînjina, 12 mai 1985); *Ideea de unitate național-statală în istoria poporului român* (Orăștie, 1—2 iunie 1985); NICOLAE COPOIU: *Aportul Festivalului național „Cîntarea României” la cunoașterea istoriei și limbii vechi a poporului român* (Curtea de Argeș, 31 august 1985); LIVIA DANDARA: *Considerații privind fondarea Ligii Antirevizioniste din România* (Piatra-Neamț, 13—14 decembrie 1985); VIORICA MOISUC: *Coordonatele politicii externe a României în anii interbelici* (Curtea de Argeș, 15 aprilie 1985); *Opera tovarășului Nicolae Ceașescu despre constituirea statului național unitar român* (Bîrlad, 7 mai; Vaslui, 8 mai 1985); *Izolarea României în ajunul celui de-al doilea război mondial* (Ploiești, 12 decembrie 1985); MIHAI DOGARU: *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 în perspectiva istoriei poporului român, a edificării socialismului pe pămîntul patriei* (Galați, 28 noiembrie 1985); LEON EȘANU: *Activitatea organizației Frontul Păcii—Iasi, 1936* (Botoșani, 25—26 octombrie 1985); *Problema păcii în tradiția istorică a poporului român* (Vaslui, 6—7 decembrie 1985); GHEORGHE NEACȘU: *Unitatea și independența națională — coordonate majore ale istoriei poporului român* (Piatra-Neamț, 13—14 decembrie 1985); STELIAN NEAGOE: *Istoria românilor — factor primordial în educația patriotică a tinerei generații* (Baia Mare, 8 aprilie 1985); VASILE NICULAE: *Conceptia P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceașescu privind lupta pentru libertate, unitate și independență ca permanență a istoriei noastre naționale* (Tîrgu-Jiu, 8 mai 1985); IOAN ȘT. OPREA: *Aspecte sociologice ale cuceririi puterii în stat* (Centrul de cercetări sociologice al Universității București, 19—20 aprilie 1985); CRISTIAN POPIȘTEANU: *Raportul de forțe pe plan mondial* (Academia „Ștefan Gheorghiu”, București, 12 aprilie 1985); *Un deceniu de la Actul final de la Helsinki. O evaluare istorică* (București, A.D.I.R.I., 2 iulie 1985); *Congresul internațional de științe istorice de la Stuttgart* (Ministerul Afacerilor Externe, 24 octombrie 1985); MARIN C. STĂNESCU: *Unele probleme referitoare la România dezbătute la Conferința de pace de la Paris din 1946 oglindite în presa străină* (Piatra-Neamț, 5 martie 1985); *Amplele demonstrații de masă din 31 mai 1936 — moment de seamă al luptei poporului român împotriva pericolului fascist și revizionismului* (Piatra-Neamț, 30 noiem-

brie 1985); GHEORGHE SURPAT: *Etapele procesului revoluționar al edificării socialismului în România* (Academia „Ștefan Gheorghiu”, București, 29 ianuarie 1985); *Progresul economic și social al României în anii socialismului* (Centrul de cercetări sociologice al Universității București, 19—20 aprilie 1985); GHEORGHE TUDOR: *Făurirea și evoluția sistemului politic din România în anii socialismului* (Centrul de cercetări sociologice al Universității București, 19—20 aprilie 1985).

Publicația trimestrială „ROMÂNIA. FILE DE ISTORIE” — a cărei editare este rodul colaborării dintre Agenția română de presă „Agerpres”, Redacția publicațiilor pentru străinătate „România” și Institutul de studii istorice și social-politice — a împlinit, anul trecut, un deceniu de apariție sistematică. Este, practic, o publicație de sinteze, care, prin intermediul edițiilor în limbile engleză, franceză, germană, rusă, spaniolă, participă fructuos la opera de promovare pe plan internațional a celor mai noi și mai reprezentative cuceriri ale științei istorice, ale gândirii istorice românești, ale istoriei noastre trecute și prezente.

Revista a publicat importante cuvîntări rostite de tovarășul Nicolae Ceașescu în anul 1985, contribuind astfel la răspîndirea operei conducătorului partidului și țării noastre peste hotare. În numărul 1 a apărut *Discursul solemn rostit de tovarășul Nicolae Ceașescu cu prilejul realegerii de către Marea Adunare Națională în funcția supremă de președinte al Republicii Socialiste România*. 29 martie 1985; în numărul 2: *Cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceașescu cu prilejul alegerii sale în calitate de membru titular și președinte de onoare al Academiei Republicii Socialiste România*. 11 iulie 1985. Tot aici a fost reproducă *Hotărîrea Academiei Republicii Socialiste România privind alegerea tovarășului Nicolae Ceașescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, în calitate de membru titular și președinte de onoare al Academiei*.

Numerale revistei, preponderent tematic, sînt, de fapt, succinte monografii la zi ale problematicii abordate și se axează pe mari evenimente istorice aniversate, pe probleme de adîncă însemnătate și actualitate aflate în preocuparea științei istorice din țara noastră. Primul număr din 1985 este consacrat aniversării a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și sărbătoririi „Zilei independenței României”. Aici este publicată *Hotărîrea Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al*

Partidului Comunist Român privind aniversarea a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și sărbătorirea „Zilei independenței României” (15 februarie 1985). Studiile dedicate acestei problematici au evidențiat rolul României în scurtarea cu 200 de zile a duratei celui de-al doilea război mondial, participarea țării noastre la războiul antihitlerist pînă la victoria finală; marea însemnătate a chemării „*Totul pentru front, totul pentru victorie!*”, adresată de Partidul Comunist Român întregului popor; România — pe locul al patrulea în rîndul țărilor care, în intervalul August 1944—Mai 1945, au luat împotriva Germaniei naziste de partea coaliției antihitleriste; România în sistemul tratatelor de pace; învățămintele celui de-al doilea război mondial; coordonatele istorice ale dezvoltării României în perioada 1945—1985. Sub genericul: *Două decenii de istorie*, numărul 2 abordează larg probleme de istorie și istoriografie: rolul istoriei ca dimensiune a creației politice a partidului nostru, istoriografia românească actuală, istorici români la congrese internaționale de științe istorice. Numărul 3 este conceput în lumina genericului: *Douăzeci de ani de afirmare a României pe arena internațională*, reunind o mare diversitate de studii în problemă: Congresul al IX-lea al partidului — deschizător de epocă nouă în istoria României; doctrina Ceausescu — un program de politică externă românească; promovarea fermă de către România a principiilor noi care guvernează relațiile dintre state; strategia românească a dezarmării; Balcanii — o zonă a păcii și colaborării; noua ordine economică internațională — o concepție globală, revoluționară; participarea activă a țării noastre la circuitul economic mondial. Numărul 4 se concentrează în jurul unei problematice de istorie veche și medie cu răsfrîngeri nemijlocite asupra evoluției ulterioare a acestor meleaguri: vechimea, statornicia și continuitatea de viață a poporului nostru în vatra vechii Dacii, dezvoltarea neîntreruptă și ascendentă a creației sale materiale și spirituale pe pămîntul propriu, valori istorice probate cu prisosință de acordul unor multiple și reprezentative mărturii autohtone și străine în toate epocile și locurile noastre natale; românii în vremea marilor migrații; tradiția formării statelor românești independente; Muntenia — stat feudal independent; voievodatul Moldovei — țară românească. Într-o suită de trei studii de solidă argumentare, se ia poziție împotriva deformării adevărului de către unii pseudoistorici de peste hotare, care au pus în circulație vechi teze șoviniste,

revizioniste, revanșiste împrumutate din arsenalul forțelor politice celor mai reacționare din anii interbelici și se afirmă rolul constructiv al istoriei în perfecționarea societății contemporane, în dezvoltarea colaborării fructuoase și pașnice dintre state și națiuni, în promovarea celor mai nobile idealuri și cuceriri ale civilizației umane.

* * *

În 1985, ca și în anii precedenți, Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat, sub îndrumarea conducerii de partid, o gamă largă și variată de activități cu caracter internațional. O preocupare constantă a constituit-o dezvoltarea relațiilor de colaborare cu institute științifice de peste hotare. În baza acordurilor de colaborare încheiate cu institutele respective, în anul care a trecut au fost organizate simpozioane bilaterale, participări la sesiuni științifice peste hotare, s-au efectuat schimburi de experiență între reviste, deplasări în scopuri documentare ș.a.

Experiența acumulată de-a lungul anilor a demonstrat din nou marea eficiență a simpozioanelor bilaterale cu cercetători de la institute de profil similar din alte țări, care au contribuit la îmbogățirea reciprocă a cunoștințelor cu privire la diferite momente din istoria mai veche sau nouă a popoarelor respective. Un exemplu în acest sens au oferit lucrările celui de-al șaptelea simpozion bilateral dintre cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și ai Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., ținute la București, în zilele de 4—6 decembrie 1985, pe tema: *Conducerea de către partid a societății socialiste. Adîncirea democrației socialiste*. În cadrul simpozionului, delegația română, formată din GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct științific la Institutul de studii istorice și social-politice, GHEORGHE SURPĂT, șef de sector, ION ALEXANDRESCU, cercetător științific principal, ELENA MUREȘAN, GHEORGHE TUDOR, cercetători științifici, a susținut referatele: *Locul și rolul partidului în sistemul politic al societății socialiste în etapa actuală*; *Raportul dialectic dintre rolul conducător al partidului și funcțiile statului socialist în etapa actuală*; *Perfecționarea conducerii unitare, democratice de către partid a întregii activități economice și sociale în actuala etapă de dezvoltare a societății socialiste*. *Dezvoltarea autoconducerii muncitorești, socialiste*; *Perfecționarea activității ideologice și politice-educative pentru*

formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a tuturor oamenilor muncii. Delegația sovietică, alcătuită din P.A. RODIONOV, prim-adjunct al directorului Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., V. I. BONDAR, șef de secție, N. I. KOLCENKO și A. N. SAMOSUDOV, șefi de sectoare, R.S. ȘARAVATOVA, cercetător științific, a expus referatele: *Partidul în sistemul politic al societății sovietice*; *Raportul dintre rolul conducător al partidului comunist și investițiile de putere ale statului socialist*; *P.C.U.S. și perfecționarea autoconducerii sociale socialiste în etapa contemporană*; *Despre perfecționarea mecanismului conducerii de către partid a societății socialiste*; *Conducerea de către P.C.U.S. a dezvoltării economice a societății în etapa actuală*.

Tot pe linia relațiilor bilaterale ale Institutului nostru cu Institutul similar din U.R.S.S. se înscrie vizita de lucru la redacția revistei „Anale de istorie”, în zilele de 23 mai—1 iunie, a lui VASILII JURAVLIOV, redactor-șef adjunct al revistei „Voprosi istorii KPSS” din Moscova. În cadrul întâlnirilor cu colegiul și cu membrii redacției revistei noastre, a avut loc un fructuos schimb de experiență, ambele pronunțându-se pentru continuarea dezvoltării relațiilor de colaborare dintre cele două reviste.

La invitația redacției „Anale de istorie”, în zilele de 20 iunie—5 iulie o delegație a revistei „Cercetări istorice” din Beijing a efectuat o vizită de schimb de experiență la revista Institutului nostru. Din delegație au făcut parte TIAN JUJIAN, redactor-șef adjunct, și CHEN WENGUI, redactor. În discuțiile purtate cu colegiul și cu membrii redacției revistei noastre s-a făcut un amplu schimb de experiență cu privire la activitatea desfășurată de cele două reviste, precum și la posibilitățile de amplificare a colaborării dintre ele.

În anul care a trecut, cercetători de la alte institute de peste hotare au efectuat deplasări de documentare la Institutul nostru. Astfel, între 1 și 20 aprilie, cercetătoarele bulgare PETRANA ATANASOVA și TANIA TURLAKOVA, de la Institutul de istorie a Partidului Comunist Bulgar de pe lângă C.C. al P.C.B., au efectuat o vizită de documentare în țara noastră, avînd ca temă de studiu: *Scrisori ale lui Gheorghe Dimitrov apărute în presa românească sau aflate în arhive din țara noastră*.

În perioada 20—25 mai, PIOTR LIPOCZY, cercetător la Institutul țărilor socialiste al Academiei Polone de Științe, a efectuat o vizită de documentare la Institutul nostru, studiind problema

evoluției României în anii 1944—1947.

Tot la acest capitol menționăm și participarea, cu referate, a unor cercetători din Institutul nostru la lucrările sesiunilor comisiilor mixte ale istoricilor români cu istorici din alte țări. Astfel, GHEORGHE ZAHARIA a luat parte la cea de-a XI-a întâlnire a Comisiei mixte româno-sovietice de istorie, care s-a ținut la București, în zilele de 28—31 mai 1985. La tema *Cel de-al doilea război mondial și procesele revoluționare din Europa de sud-est*, delegatul Institutului a prezentat referatul intitulat: *Semnificația istorică a revoluției de eliberare socială și națională din România*.

Membri ai colectivului Institutului nostru au luat parte la o serie de reuniuni științifice internaționale inițiate de institute similare din alte țări. GHEORGHE ZAHARIA a participat, la Moscova, în zilele de 9—10 aprilie 1985, la lucrările Conferinței științifice dedicate celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra fascismului, organizată de Academia de Științe a U.R.S.S., Ministerul Apărării Naționale, Institutul de marxism-leninism și Academia de științe sociale de pe lângă C.C. al P.C.U.S. La reuniune, delegatul Institutului nostru a susținut comunicarea: *Rezistența poporului român împotriva fascismului și contribuția lui la victoria de la 9 mai 1945*.

La simpozionul științific internațional de la Praga, din 17—18 aprilie, pe tema: *Problemele politice și sociale ale clasei muncitoare la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial*, organizat de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.C., a participat GHEORGHE SURPAT, care a expus comunicarea: *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală în revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România*.

În zilele de 8—10 mai, ION IACOȘ a luat parte la simpozionul științific cu participare internațională de la Budapesta, pe tema: *Condițiile social-economice și politice în care și-a desfășurat activitatea mișcarea muncitorească în noile state naționale. 1918—1924*, inițiat de Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U., unde a expus comunicarea: *Transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român și însemnătatea sa istorică*.

La Conferința științifică internațională de la Moscova din 16—17 iulie, dedicată Congresului al VII-lea al Cominternului, organizată de Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., a luat parte NICOLAE POPESCU, care a susținut comunicarea: *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coali-*

zarea tuturor forțelor democratice împotriva pericolului fascist, pentru apărarea libertății și independenței României.

La cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice de la Stuttgart (25 august—1 septembrie), din delegația istoricilor români prezentă la reuniune au făcut parte doi reprezentanți ai Institutului: VIORICA MOISUC și CRISTIAN POPIȘTEANU, care au susținut mai multe comunicări și intervenții.

La cea de-a 21-a sesiune a Conferinței internaționale a istoricilor mișcării muncitorești de la Linz (Austria), ale cărei lucrări s-au desfășurat în zilele de 11—14 septembrie și unde au fost dezbătute două teme: *Mișcarea muncitorească la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și în perioada imediat următoare* și *Probleme metodologice ale cercetării conștiinței muncitorești și conștiinței de clasă*, delegatul Institutului, ION CALAFETEANU, a prezentat referatul: *Crearea partidului unic al clasei muncitoare din România (1944—1948).*

În cadrul Conferinței științifice cu participare internațională de la Budapesta (17—18 septembrie), dedicată Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste, AUGUSTIN DEAC a expus referatul: *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor democratice împotriva pericolului fascist, pentru apărarea libertății și independenței României.*

La începutul lunii decembrie, CONSTANTIN BOTORAN a fost invitat de conducerea Institutului de istorie din Bratislava, unde a ținut expunerea: *Lupta forțelor democratice și patriotice, a întregului popor român pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei în perioada interbelică.*

În intervalul 24 septembrie—4 octombrie, în cadrul schimbului de lectori

între partide, STELIAN NEAGOE a ținut un ciclu de expuneri în U.R.S.S., pe tema contribuției României la înfrângerea Germaniei naziste.

În vara anului trecut, Institutul de studii istorice și social-politice a trimis institutelor cu care a semnat acorduri de colaborare o informare cu privire la lucrările pe care le-a editat în anii 1983—1984, precum și titlurile principalelor lucrări aflate sub tipar sau în lucru. La rîndul său, Institutul a primit informații similare din partea acestora.

În anul 1985, ca și în anii trecuți, Institutul de studii istorice și social-politice a fost vizitat de numeroși oaspeți de peste hotare — cadre didactice universitare, istorici, muzeografi, publiciști, editori, politologi ș.a., din țări socialiste, capitaliste și în curs de dezvoltare. Printre oaspeții străini care au vizitat Institutul menționăm: o delegație de la revista chineză „Hongqi”, condusă de FU TIAN-KUO; o delegație de istorici sovietici, alcătuită din: V. VINOGRADOV, A. IAZKOVA și A. MUNTEAN; cineastul polonez STEVE NORRIS; BORIS VINSKI, directorul editurii din Skoplje — R.S.F. Iugoslavia; o delegație a Comitetului cehoslovac al păcii, condusă de prof. BOHUMIR JANOUSEK; istoricul norvegian JARDAR SEIM, președinte al Asociației de prietenie Norvegia—România; prof. univ. MAURICE PEARTON de la Universitatea din Londra, ziaristul englez DAVID BUCHAN de la „Financial Times” ș.a.

Oaspeții au fost primiți de tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului, care i-a informat pe larg despre activitatea științifică și editorială a Institutului, despre prioritățile sale de cercetare în domeniul istoriei poporului român.

GHEORGHE UNC, NICOLAE RAUȘ

SIMPOZION DE ISTORIE ROMÂNNO-SOVIETIC PE TEMA : „CONDUCEREA POLITICĂ DE CĂTRE PARTID A SOCIETĂȚII SOCIALISTE. ADÎNCIREA DEMOCRAȚIEI SOCIALISTE”

(București, 4—6 decembrie 1985)

Pe baza Convenției de colaborare științifică dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., la București s-au desfășurat, în zilele de 4—6 decembrie 1985, lucrările Simpozio-

nului româno-sovietic pe tema: *Conducerea de către partid a societății socialiste. Adîncirea democrației socialiste.* Este cel de-al șaptelea simpozion pe probleme de interes științific comun între cele două institute.

Delegația istoricilor sovietici a fost alcătuită din P. A. RODIONOV, prim-adjunct al directorului Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. — conducătorul delegației; dr. V. I. BONDAR, șef de secție; dr. N. I. KOLCENKO și dr. A. N. SAMOSUDOV, șefi de sectoare; R. S. SARAVATOVA, cercetător științific.

Delegația română a fost formată din dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct științific al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — conducătorul delegației; dr. GHEORGHE SURPAT, șef de sector; dr. ION ALEXANDRESCU, cercetător științific principal; dr. ELENA MUREȘAN și dr. GHEORGHE TUDOR, cercetători științifici.

Delegația sovietică a fost primită de directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., ION POPESCU-PUȚURI, primire la care a participat și ambasadorul U.R.S.S. la București, E. M. TIAJELNIKOV. După ce a informat asupra principalelor direcții de dezvoltare economică și socială a României, rezultate din documentele celui de al XIII-lea Congres al P.C.R. și reafirmate la recentul Congres al științei și învățămîntului, tovarășul ION POPESCU-PUȚURI a prezentat pe larg sarcinile care revin Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în lumina acestor documente și care privesc aprofundarea teoretică a problemelor dezvoltării orînduirii noastre socialiste, perfecționarea căilor și metodelor prin care P.C.R. exercită conducerea politică a societății românești, studierea temeinică a schimbărilor ce au loc în domeniul forțelor de producție și al relațiilor sociale, în fizionomia și structura claselor sociale, în raporturile dintre ele, în viața statului. De asemenea, s-a apreciat ca deosebit de pozitive întîlnirile bilaterale dintre cele două institute, subliniindu-se că acestea contribuie la realizarea unui fructuos schimb de păreri asupra principalelor probleme ale edificării noii orînduirii sociale în România și U.R.S.S., la cunoașterea experienței pozitive dobîndite de P.C.R. și P.C.U.S. în conducerea oamenilor muncii din cele două țări pe calea socialismului și comunismului.

Lucrările Simpozionului au fost prezidate, alternativ, de conducătorii celor două delegații.

Din partea istoricilor sovietici au fost expuse referatele: *Partidul în sistemul politic al societății sovietice*, de P. A. RODIONOV; *Raportul dintre rolul conducător al partidului comunist și înves-*

tirile de putere ale statului socialist, de V. I. BONDAR; *P.C.U.S. și perfecționarea autoconducerii sociale socialiste în etapa contemporană*, de N. I. KOLCENKO; *Despre perfecționarea mecanismului conducerii de către partid a societății socialiste*, de A. N. SAMOSUDOV; *Conducerea de către P.C.U.S. a dezvoltării economice a societății socialiste*, de R. S. SARAVATOVA.

La rîndul ei, delegația română a prezentat următoarele referate: *Locul și rolul partidului în sistemul politic al societății socialiste în etapa actuală*, de GHEORGHE ZAHARIA; *Raportul dialectic dintre rolul conducător al partidului și funcțiile statului socialist în etapa actuală*, de GHEORGHE SURPAT; *Perfecționarea conducerii unitare, democratice de către partid a întregii activități economice și sociale în actuala etapă de dezvoltare a societății socialiste*. *Dezvoltarea autoconducerii socialiste*, de GHEORGHE TUDOR și ION ALEXANDRESCU; *Perfecționarea activității ideologice și politico-educative pentru formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a tuturor oamenilor muncii*, de ELENA MUREȘAN.

În referatul său, conducătorul delegației istoricilor sovietici, P. A. RODIONOV, s-a ocupat, pe larg, în lumina noii redactări a Programului P.C.U.S., a celorlalte documente ce vor fi supuse debaterii apropiatului Congres al partidului comunistilor sovietici, de modul în care P.C.U.S. își exercită rolul de forță conducătoare atît în cadrul sistemului politic, cît și al întregii societăți, *de relațiile și raporturile existente între partid și celelalte componente ale sistemului politic sovietic, de rolul ce revine comunistilor în mobilizarea oamenilor muncii la îndeplinirea sarcinilor edificării societății socialiste și comuniste în Uniunea Sovietică*.

Analizînd procesul creșterii rolului conducător al P.C.U.S. în etapa actuală, referatul a arătat că acesta este determinat, „pe lângă alți factori, și de necesitatea obiectivă a dezvoltării viitoare a sistemului politic al societății și, în primul rînd, de desfășurarea autoconducerii socialiste a poporului pe calea depunerii atragerii a cetățenilor la conducerea treburilor de stat și obștești, a îmbunătățirii activității organelor alese ale puterii de stat, a creșterii rolului sindicatelor, organizației de tineret, al altor organizații de masă ale oamenilor muncii, cît și a folosirii efective a tuturor formelor democrației directe și reprezentative“.

Referindu-se la modalitățile prin care P.C.U.S. conduce societatea sovietică, în

referat s-a subliniat că, „în contradicție cu orice fel de concepții revizioniste, P.C.U.S. a plecat întotdeauna și pleacă și acum de la faptul că conducerea partidului marxist-leninist cuprinde toate sferele vieții: economică, politică, socială și ideologică. Fără aceasta, construcția socialismului și comunismului este condamnată la anarhism, ceea ce este urmat de cele mai grave consecințe. Dar conducerea societății, partidul o realizează prin metode de muncă politică și organizatorică, deoarece această conducere este tocmai politică și nu administrativă“.

Pornind de la necesitatea perfecționării căilor și metodelor prin care P.C.U.S. își exercită rolul de forță politică conducătoare în societate, autorul s-a referit și la măsurile preconizate de documentele de partid în vederea sporirii eficienței sistemului politic, a largirii și dezvoltării democrației sovietice: „Este vorba de asigurarea unei mai largi posibilități de vot în activitatea organelor de partid și de stat, de o mai perfecționată organizare în elaborarea și adoptarea hotărârilor privind marile probleme de stat, ale vieții sociale; luarea în considerare, în cazurile corespunzătoare, a concluziilor comisiilor permanente ale sovietelor, sindicatelor, comsomolului, organizațiilor de femei, abordarea cu maximă atenție a propunerilor oamenilor muncii, ridicarea gradului de informare a populației cu privire la hotărârile adoptate și rezultatele îndeplinirii acestora. Este vorba, de asemenea, despre dezvoltarea continuă a premisei democratice în conducerea întreprinderilor și despre alte asemenea măsuri“.

Ample precizări s-au făcut în referat și în legătură cu relația dialectică existentă între creșterea rolului conducător al partidului și sporirea continuă a calității de membru de partid, a sarcinilor ce le revin comuniștilor în îndeplinirea politicii partidului: „În condițiile actuale, când partidul este nevoit să rezolve sarcini excepționale prin dimensiunile, complexitatea și importanța lor, creșterea rolului comuniștilor capătă o importanță tot mai mare, la fel ca și răspunderea acestora pentru situația treburilor din colectivul din care fac parte, cât și din societate în general, pentru traducerea în viață a liniei generale a partidului. Pasivitatea, indiferența, lipsa de răspundere sînt manifestări incompatibile cu caracterul și natura partidului marxist-leninist, care trebuie să se deosebească și se deosebește prin activitatea comunistă inspirată. Fiecare comunist este chemat să fie un exemplu, un model de înaltă disciplină, de muncă

organizată, de inițiativă, de neîmpăcare cu lipsurile, care participă activ la toată activitatea de perfecționare a tuturor laturilor vieții sociale“.

După ce a înfățișat o largă problemă vizînd definirea noțiunii de democrație internă de partid, autorul a abordat mecanismul de înrîurire a vieții interne de partid, a relațiilor interne de partid asupra vieții societății. El a arătat că: „Dezvoltarea partidului, îmbogățirea vieții lui interne, influențează, în ultimă instanță, asupra întregii vieți sociale, așa cum aceasta din urmă influențează asupra dezvoltării vieții interne de partid. De altfel, într-o asemenea dezvoltare acționează și principiul reciprocității despre a cărui dezvoltare a vorbit, la timpul său, V. I. Lenin. Problemele creșterii influenței asupra societății și dezvoltării partidului sînt de nedespărțit. Atmosfera creatoare din cadrul partidului determină și atmosfera generală, climatul politic necesar și propice pentru influențarea întregii societăți“.

Un spațiu larg în referat s-a acordat prezentării activității intense și multilaterale pe care o desfășoară organele și organizațiile de partid în întîmpinarea Congresului P.C.U.S., ca și influența pe care aceasta o exercită asupra întîririi și dezvoltării partidului însuși: „Pregătirea Congresului al XXVII-lea al P.C.U.S., campania de dări de seamă și alegeri care se desfășoară în această perioadă, au menirea să contribuie și, bineînțeles, contribuie, la creșterea activității inițiativei și simțului de răspundere al comuniștilor pentru cauza organizațiilor de partid și a partidului, în totalitatea lui, pentru intensificarea capacității de luptă a fiecărei organizații de partid, consolidarea legăturilor cu masele, pentru dezvoltarea democrației interne de partid, a criticii și autocriticii, în ultimă instanță, pentru creșterea rolului conducător al partidului“.

În referatul său, V. I. BONDAR s-a ocupat, pe larg, de prezentarea rolului pe care îl are statul în ansamblul societății sovietice, de raporturile existente între organele de stat și de partid, cit și de raportul dintre organele de stat și organizațiile de masă și obștești, de căile și formele prin care oamenii sovietici participă la conducerea activității de stat.

În legătură cu rolul statului în societate, după ce a subliniat că „organismul statal are o situație specială în cadrul sistemului politic al societății socialiste, determinată de faptul că el este singura organizație care unește toți membrii societății, independent de apartenența de clasă, națională, de vîrstă, de ocupație profesională ș.a.“, referentul

a arătat cit de neavenite și nerealiste sînt acele teorii care cer să se diminueze rolul statului și ce consecințe negative ar avea ele asupra ansamblului societății dacă ar fi aplicate în practică. „Cîndva, după cum se știe — a spus autorul —, s-au făcut propuneri pseudo-novatoare cu privire la forțarea procesului de desființare a statului, cu privire la transmiterea mecanică a funcțiilor sale organizațiilor obștești. Dar aceste propuneri s-au dovedit a fi în contradicție cu realitatea. În condițiile actuale este prematur să vorbim despre desființarea statului. Dimpotrivă, experiența istorică ne învață că acolo unde are loc slăbirea rolului și puterii statului socialist, cresc elementele de anarhie și stihie, sînt periclitate cuceririle socialismului. De aceea, astăzi trebuie să vorbim nu despre slăbirea, ci despre întărirea statului socialist al întregului popor, care este chemat să fie instrumentul principal al împlinirii voinței întregului popor. Statul socialist a fost și rămîne instrumentul de neînlocuit al construirii societății noi, apărării și dezvoltării cuceririlor sale“.

În privința raporturilor care trebuie să existe între partid și stat, s-a subliniat faptul că „P.C.U.S. a acționat întotdeauna împotriva încercărilor de a pune semnul egalității între avangarda comunistă și puterea de stat ce duce la denaturarea bazelor relațiilor reciproce ale partidului cu masele, cu organizațiile acestora, la confundarea funcțiilor organelor de stat și de partid“.

Pe aceleași principii, referentul a abordat și problema relațiilor dialectice statornicite între organele de stat și organizațiile de masă și obștești, subliniind faptul că, în condițiile societății sovietice, există din ce în ce mai puține deosebiri între puterea poporului realizată prin stat (puterea de stat) și puterea poporului realizată prin organizațiile obștești (puterea obștească). Dar s-a atras atenția că „aceasta nu înseamnă de loc posibilitatea identificării lor, deoarece ar duce la minimalizarea rolului statului socialist și la ștergerea determinării calitative a puterii politice, a acelor deosebiri care există între organizațiile de stat și cele obștești; primele se bazează, în activitatea lor, pe dreptul creat de stat, pe un aparat plătit, numit și folosesc constrîngerea ca una dintre metodele lor de muncă, iar activitatea organizațiilor obștești se realizează de organe alese de membrii organizației respective, de regulă benevol, fără aplicarea măsurilor constrîngerii de stat“.

În referatul său, N. I. KOLCENKO s-a ocupat de prezentarea unei probleme de mare actualitate, care își găsește o largă

reflectare în noua redactare a Programului P.C.U.S. și anume aceea privind *dezvoltarea și perfecționarea autoconducerii sociale socialiste în etapa contemporană*. Încă de la începutul referatului său, autorul a subliniat că între formele de autoconducere revoluționară existente în socialism și cele care vor funcționa în societatea comunistă există multe apropieri, izvorîte mai ales din faptul că „bazele viitoarei autoconduceri comuniste sînt puse deja în socialism“ și că „deja în socialism autoconducerea reprezintă în sine un tip cu desăvîrșire nou al conducerii treburilor țării comparativ cu tipurile de conducere anterioare“.

În același timp, autorul a arătat că, datorită nivelului de dezvoltare a forțelor de producție, a organizării societății, există între modul de manifestare a autoconducerii în socialism, față de cea din comunism, unele deosebiri: „Autoconducerea socială în condițiile socialismului are încă, inevitabil, caracter politic, deoarece încă un timp destul de îndelungat se păstrează clasele. Din necesitate ea îmbracă o formă politică, deoarece încă există statul și autoconducerea se realizează înainte de toate și în principal prin stat“. Alte caracteristici ale autoconducerii sociale în socialism, relevate de autor, derivă din „principalele ei verigi, acestea coincid cu principalele componente ale sistemului politic al societății socialiste și nici nu poate fi altfel, întrucît însuși sistemul politic al socialismului este construit pe bazele autoconducerii populare, servind, mai mult decît atît, ca expresie și instrument al acesteia“ și că ea îmbracă un caracter autotcuprinzător „explicat de faptul că se bazează pe puterea absolută a proprietății sociale socialiste“.

Referentul s-a ocupat apoi, pe larg, de prezentarea principalelor forme ale autoconducerii socialiste existente în Uniunea Sovietică în etapa actuală. Între acestea, pe primul plan se situează Sovietele de deputați ai poporului, al căror caracter larg, democratic este demonstrat și de puternica reprezentare a oamenilor muncii în aceste organisme: 2,3 milioane de oameni ai muncii sînt aleși ca deputați, iar peste 30 de milioane acționează pe lingă soviete, în diverse organizații. A doua verigă importantă — după cum afirmă referentul — pentru extinderea autoconducerii socialiste sovietice sînt sindicatele din U.R.S.S., care unesc peste 136 milioane de oameni ai muncii. Constituite, ca și alte organizații, pe bazele autoconducerii, sindicatele sovietice joacă un rol important în construcția economico-administrativă, socială și culturală. În referat au fost amin-

tite și alte organizații de masă și obștești care alcătuiesc sistemul autoconducerii sovietice : artelele agricole de producție — colhozurile — care cuprind circa 17 milioane de membri, cooperația de consum care numără circa 60 de milioane de membri, Comsomolul leninist, în rândurile căruia activează 42 milioane de tineri și tinere, uniunile de creație, asociațiile tehnico-științifice, culturale și sportive și alte organizații ce se preocupă de exprimarea multilaterală și aplicarea în viață a intereselor specifice ale oamenilor muncii, toate unind, în rândurile lor — pe baze de autoconducere —, milioane și milioane de oameni ai muncii.

În referatul său, A. V. SAMOSUDOV s-a ocupat de problematica legată de perfecționarea *mechanismului conducerii de către partid a societății socialiste*, pe care o consideră ca fiind una dintre temele cele mai importante pentru dezvoltarea teoriei și practicii revoluționare. În acest context, autorul arată că atât el cât și alți specialiști sovietici au abordat această problemă având în vedere următoarele direcții : „aspectele metodologice ale conducerii de către partid a societății socialiste, adică cunoașterea științifică a acestui proces, evidențierea caracterului politic al acestei conduceri, adică conținutul său ca fenomen politic, ca un gen anume de activitate ; analiza mecanismului conducerii de partid a societății socialiste, adică sublinierea esenței principale a căilor și metodelor de înfăptuire practică a rolului conducător al partidului comunist în societate”.

De asemenea, în referat s-a definit și ceea ce trebuie înțeles prin mecanismele conducerii de către partid a societății socialiste, acestea fiind : „reflectarea acelor legături obiective, care apar între partid și alte părți ale sistemului politic la diferite nivele ale structurii sociale. Din acest motiv el nu poate fi o construcție arbitrară, nu suportă deformările subiectiviste, voluntariste, se alcătuiește conform legităților dezvoltării și activității partidului, cu rolul său în societatea socialistă, se perfecționează pe baza pătrunderii tot mai adânci a acestora în conținutul, esența și caracterul conducerii de partid”.

Trecând la înfățișarea activității desfășurate de P.C.U.S. pentru perfecționarea mecanismului conducerii de partid a societății socialiste, autorul s-a oprit, în primul rând, asupra necesității îmbunătățirii stilului de muncă al partidului. În acest context s-a subliniat că P.C.U.S. va promova, în activitatea tuturor organizațiilor de partid și a colectivelor de muncă, atitudinea creatoare, spiritul revoluționar de lucru, înalta răspundere și principialitate, capacitatea de a se eva-

lua obiectiv și autocritic rezultatele obținute, atitudinea atentă și sensibilă față de oameni, față de nevoile și doleanțele lor.

Perfecționarea mecanismului conducerii de către partid a societății socialiste este condiționată, după cum s-a arătat în referat, și de îmbunătățirea continuă a muncii cu cadrele. Noile documente ale partidului acordă o mare importanță luării totale în considerare a opiniei publice în promovarea la conducere a unor oameni maturi din punct de vedere politic, integri din punct de vedere moral, competenți și cu spirit de inițiativă, promovarea mai activă a femeilor.

O altă problemă pe care referentul a considerat-o de o importanță majoră în perfecționarea conducerii societății este în strinsă legătură cu situația partidului însuși. În acest sens, s-a arătat că „Forța de acțiune a partidului depinde de componența rândurilor partidului, unitatea lor, repartizarea corectă a forțelor de partid, perfecționarea la timp a structurii sale, a formelor concrete de activitate practică, la nivelul noilor condiții ale muncii de partid, alți factori ai dezvoltării în interiorul partidului. Factorul cel mai important îl are aici rolul de avangardă al comuniștilor. De felul cum se manifestă acest rol depinde în multe privințe trăinicia legăturilor partidului cu masele, activitatea sa în popor”.

R. S. SARAVATOVA a abordat, în referatul susținut în cadrul simpozionului, problema legată de *conducerea de către P.C.U.S. a dezvoltării economice a societății sovietice în etapa actuală*. În acest context, s-a subliniat că sarcinile fundamentale ale P.C.U.S., ale tuturor oamenilor muncii din Uniunea Sovietică în domeniul activității social-economice sînt acelea de „a asigura înnoirea fundamentală a întregii temelii tehnico-materiale, pe baza celor mai noi realizări ale revoluției tehnico-științifice, perfecționarea relațiilor sociale și, în primul rând, economice, transformări adânci în conținutul și caracterul muncii în condițiile materiale și spirituale ale vieții oamenilor, activizarea întregului sistem de instituții politice, sociale și ideologice”.

Ocupîndu-se de căile și mijloacele preconizate de documentele apropiatului Congres al P.C.U.S. pentru îndeplinirea acestor importante sarcini, autoarea menționează necesitatea accelerării cardinale a progresului tehnico-științific pentru creșterea productivității muncii ; realizarea unor modificări structurale în economie pe baza obținerii unui raport corespunzător între consum și acumulare, între ramurile producătoare de mijloace de producție și cele producătoare de bu-

nuri de consum; perfecționarea continuă a relațiilor de producție prin creșterea eficacității conducerii centralizate, cât și lărgirea corespunzătoare a independenței economice și răspunderii centralelor și întreprinderilor; activizarea factorului uman. De asemenea, autoarea a subliniat că în vederea îndeplinirii acestor obiective, încă din anul 1985 au fost adoptate o serie de programe importante: „de ridicare a nivelului tehnic și accelerarea dezvoltării construcției de mașini, reconstrucției metalurgiei grele, dezvoltarea energiei, perfecționarea activității de proiectare și îmbunătățirea construcțiilor capitale, introducerea de tehnologii noi, lărgirea producției și folosirea tehnicii de calcul în economia națională și altele.”

Un spațiu important în referat a fost destinat prezentării principalelor sarcini ce revin celui de-al 12-lea plan cincinal (1986—1990), care, potrivit noii redactări a Programului P.C.U.S., trebuie să devină un cincinal de cotitură în toate direcțiile dezvoltării economice și sociale ale țării.

În ceea ce privește contribuția delegației istoricilor români, dintre multiplele probleme ce determină conținutul și trăsăturile sistemului politic național, GHEORGHE ZAHARIA a abordat, în referatul său, aspectul esențial al locului și rolului ce revin Partidului Comunist Român în asigurarea bunei funcționări a sistemului politic național, în dezvoltarea tuturor componentelor sale, în atragerea maselor de oameni ai muncii la conducerea complexelor mecanisme economice și sociale. În acest spirit, P.C.R., în calitatea sa de centrul vital al națiunii noastre socialiste, desfășoară, în cadrul sistemului politic, al cărui principal component este, o vastă muncă de elaborare a măsurilor și soluțiilor necesare mersului înainte a societății, de organizare și mobilizare a forțelor poporului în îndeplinirea Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism. De asemenea, rolul de forță conducătoare al partidului comunist în cadrul sistemului politic al țării nu poate fi desprins de modul în care muncesc organele și organizațiile de partid, de răspunderea politică a fiecărui activist, a fiecărui comunist, de la Comitetul Central și pînă la organizațiile de bază din unitățile economico-sociale, de devotamentul și fermitatea revoluționară cu care aceștia luptă pentru traducerea în viață a politicii partidului.

Concomitent cu asigurarea tuturor acestor factori politico-organizatorici — s-a arătat în referat —, P.C.R. manifestă o preocupare constantă pentru

continua dezvoltare a sistemului politic al țării, pentru perfecționarea activității acestuia.

S-a relevat, ca o particularitate a sistemului nostru politic, crearea unor organisme și structuri organizatorice de partid și de stat, cu importante consecințe pe linia conducerii proceselor social-economice și imprimării stilului de muncă propriu partidului în cele mai importante domenii ale activității lor.

GHEORGHE SURPAT s-a ocupat de o problemă pe larg dezbătută atît în literatura de specialitate de la noi, cît și în cea internațională și anume aceea a raportului dialectic dintre rolul conducător al partidului și funcțiile statului socialist în etapa actuală.

În acest context, s-a relevat faptul că funcțiile statului au o dinamică proprie, în consens cu relațiile și procesele specifice fiecărei etape ale procesului revoluționar de construire a societății socialiste.

Referentul s-a ocupat pe larg de raporturile dialectice existente între partidul comunist și statul socialist, ca și între organele de stat și organismele autoconducerii socialiste, muncitorești și organizațiile de masă și obștești. Statul socialist, ca exponent al puterii poporului, este administratorul întregii avuții naționale, în această calitate el neputînd fi înlocuit de nimeni.

Conducerea de către partid a organelor de stat, economice, sociale și obștești — centrale și locale — se realizează atît prin linia sa politică, materializată în hotărîrile congreselor, conferințelor naționale ale partidului, plenarelor Comitetului Central, cît și prin intermediul comuniștilor care-și desfășoară activitatea în cadrul lor, în organele lor de conducere, comuniștii militînd pentru aplicarea liniei politice a partidului, pentru integrarea organelor și organizațiilor de partid în viața economică și socială.

În referatul lor, GHEORGHE TUDOR și ION ALEXANDRESCU au prezentat principalele direcții ale procesului inițiat de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, după Congresul al IX-lea al partidului, în vederea perfecționării conducerii unitare de către P.C.R. a întregii activități economice și sociale. Au fost înfățișate, astfel, pe larg, măsurile adoptate de partid pentru întărirea și dezvoltarea proprietății socialiste, a sistemului de planificare a economiei naționale, precum și de introducerea, pe ansamblul întregii economii naționale, începînd cu anul 1978, a noului mecanism economico-financiar și a autogestunii economice și autogospodăririi.

Tot în acest cadru, un loc deosebit a fost acordat problemelor legate de modalitățile de exercitare în practică a principiilor autoconducerii muncitorești socialiste. Au fost înfățișate rolul și sarcinile ce revin, la nivelul unităților economice, adunărilor generale și consiliilor oamenilor muncii în conducerea întreprinderilor și instituțiilor, în mobilizarea tuturor celor ce muncesc la îndeplinirea sarcinilor de plan, la dezvoltarea democrației socialiste.

După ce a prezentat, în mod argumentat, relația dialectică dintre edificarea noii orînduiri și necesitatea formării și dezvoltării conștiinței socialiste, a maseilor, ELENA MUREȘAN, în referatul său, s-a oprit asupra principalelor căi și direcții de perfecționare a activității ideologice și politico-educative rezultate din documentele Congresului al XIII-lea al partidului și ale Plenarei lărgite a C.C. al P.C.R. din iunie 1982.

În încheierea discuțiilor a fost reînnoită, în prezența ambasadorului Uniunii Sovietice în țara noastră, E. M. TIAJEL-NICOV, Convenția de colaborare dintre cele două Institute, document care, prin prevederile sale, creează un cadru prielnic de adîncire a schimburilor științifice și de informații între Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. De asemenea, delegația sovietică, împreună cu conducerea Institutului de studii istorice și social-politice a fost primită la Secția de Propagandă, presă și radio-televiziune a C.C. al P.C.R. A fost de față ambasadorul U.R.S.S. Cu acest prilej au fost subliniate rezultatele fructuoase ale acestor simpozioane bilaterale.

GHEORGHE TUDOR

TEODOR MARIAN,
PĂMÎNT ȘI PĂMÎNTEȚI,

Editura Albatros, București, 1984, 278 p.

Indiferent de opțiunile politice, viitorologii din întreaga lume încearcă să descifreze sensul transformărilor profunde din deceniile următoare, nu doar în planul remodelării industriilor, tehnologiilor și economiilor, ci și în cel al valorilor, instituțiilor, stilului de viață, relațiilor internaționale și chiar al civilizației planetare, al căutării de noi paradigme, aspirații, idealuri și valori, depășindu-se, astfel, multiplele crize mondiale de azi. În literatura prospectologică circulă, de cîțva timp, termeni ca „alternative de dezvoltare“, „altă dezvoltare“,

„dezvoltare globală“, „dezvoltare dezirabilă“, „dezvoltare autocentrată“, „tehnologii culturale“, „procese circular-active“ etc., care evidențiază că viitorul nu mai poate fi privit doar prin prisma creșterii economice, bazat pe principiul economocentrist „a avea“. Omenirea se întoarce cu fața către calitatea vieții, către o „nouă dezvoltare“, întemeiată pe principiul „a fi“. Dar pentru „a fi“, trebuie asigurată, mai întîi, tot o problemă de creștere economică, aceea a alimentației.

Or, astăzi, lumea este bîntuită de o gravă criză alimentară. Stringența acestei preocupări a incitat numeroase studii de prestigiu pe plan internațional — de pildă: *Catastrofă sau o nouă societate?* (coordonată de Amilcar Herrera), *Viitorul economiei mondiale* (coordonată de Wasily Leontief) — și național: D. Dumitru, *Agricultura și alimentația — problemele globale*; O. Parpală, *Economii și politici agrare în lume*. În acest sens, cartea lui Teodor Marian, *Pământ și pămînteni* se înscrie ca un eveniment editorial în literatura românească privitoare la viitorul mondial al agriculturii și alimentației.

Beneficiind de o solidă formație agro-nomică, ca și de o cunoaștere competentă a problemelor agricole cu care este confrunată astăzi aproape întreaga omenire, autorul dezvoltă concepția potrivit căreia asigurarea hranei este o preocupare centrală, atît pentru individ, cît și pentru societate, constituind unul din testele supreme ale eficienței societății. Paginile lucrării, scrise alert și captivant, în bună tradiție ziaristică, dau transparență unui

imn dedicat „măriei sale Bobul de Griu“, unei pertinente concepții agrare, la nivel național și mondial, avizajînd structurile economico-sociale și instituționale ale vechii ordini internaționale la impactul acestora cu viitorul.

În viziunea autorului, problema alimentară începe, de fapt, să nu mai fie privită ca o problemă a agriculturii și agricultorilor, ci a întregii societăți, deoarece producerea de alimente nu este numai o problemă tehnologică, ci și economică, socială și de politică agrară națională, agricultura fiind astăzi doar locul unde se nasc materiile prime alimentare, cu participarea crescîndă a tuturor domeniilor economice și sociale. De asemenea, în condițiile amplificării interdependențelor economiilor naționale, problema alimentară a căpătat dimensiuni internaționale, constituind o problemă globală dintre cele mai acute și urgente, la nivel național, ca și la nivelul comunității mondiale.

„Există încă multe locuri de pe glob unde — scrie autorul — se aude strigătul jalnic al copilului : „Mi-e foame !“, unde hrana lipsește aproape cu desăvîrșire, unde apa de băut este drămuîtă cu picătura, unde sărăcia se sumează degradării progresive a terenurilor agricole ! Și toate acestea în pragul mileniului al treilea, după ce omul a reușit să desferece și să ferece energia atomului, a pășit pe Lună și a trimis soli automați în afara sistemului nostru solar, cînd casa electronizată a fost proiectată și a devenit o realitate !“ (p. 8). Strigătul „Mi-e foame !“ nu s-a auzit pentru prima oară astăzi. El a însoțit societatea umană încă de la apariția ei, cînd populația, deși nu era atît de numeroasă (China avea abia 11 milioane de locuitori în anul 1600), nu dispunea, totuși, de mijloacele necesare de a combate foametea. Astăzi le are, dar nu sînt repartizate peste tot, căci dacă a fost abolit colonialismul politic, acesta a fost înlocuit cu colonialismul tehnologic, cu monopolul forței economice.

De cîteva secole a rămas în conștiința universală teoria fatalistă a lui Malthus despre înfometarea progresivă, ceea ce a împiedicat multă vreme căutarea soluțiilor de rezolvare a crizei alimentare. Reputatul economist olandez, Jan Tinbergen afirma că două mituri au blocat clarificarea soluțiilor pentru problema alimentației mondiale : presiunea inexorabilă a populației și fertilitatea des-crescîndă a pămîntului.

Chiar dacă, pînă astăzi, aceste mituri continuă să mai bîntuie mintea unora, cîștigă tot mai multă aderență concepțiile caracterizate printr-un optimism lucid, realist. Potrivit acestora, lichidarea

foametei nu este numai o problemă de producție de venituri, ci și de repartitie a veniturilor, de lichidare a decalajelor economice dintre țări și în interiorul acestora, de reducere a disparităților dintre clasele, categoriile și păturile sociale. Pentru că foametea face ravagii nu numai în „lumea a treia“, ci și în „lumea a patra“, cum este denumită partea săracă a populației din țările dezvoltate. Există, totdeauna, legături logice între cauzele fenomenelor economice negative și soluțiile pentru remedierea acestora. De aceea, dacă este învederat că această gravă criză alimentară, de dimensiuni planetare, este produsul subdezvoltării, iar aceasta, la rîndu-i, al îndelungatei dominații coloniale și neocolonialiste, firește că și soluția de fond a problemei foametei rezidă în eradicarea deplină și definitivă a vechii ordini economice și politice internaționale. Sînt semnificative aprecierile — citate în lucrare — ale cunoscutei publicații franceze „Le Nouvel Observateur“, care, referindu-se la milioanele de persoane subalimentate și la alte milioane de copii care mor de foame înainte de a împlini șase ani, afirmă că această situație „este în primul rînd greșeala noastră (a lumii dezvoltate — *n.n.*). Ea nu este rezultatul unei fatalități, ci al unei exploatare sistematice și seculare. Noi, oamenii albi — recunoaște revista citată —, am dus 100 milioane de africani în sclavie. Noi sîntem cei care, în era colonială, și apoi în cea a companiilor transnaționale agro-alimentare, le-am impus țărilor din «lumea a treia» cultura bumbacului, a arahidelor și soiei, a bananelor și ananasului, cafelei, cacao, acoperind cele mai bune terenuri pentru propriile noastre nevoi, în detrimentul culturilor de cereale. Noi plătim produsele producătorilor de arahide din țările respective prețuri cu mult sub valoarea lor reală“ (p. 63).

Cartea *Pămînt și pămînteni* prilejuiește o lectură captivantă, atît pentru specialiști, cît și pentru nespecialiști. Ea se citește pe nerăsuflete, constituind una din rarele ocazii în care, într-adevăr, cititorul are atît satisfacția cunoașterii științifice, cît și cea a lecturii agreabile. Dar, mai este încă ceva, care ridică și mai mult valoarea culturală a cărții. Este vorba de viziunea optimistă a dezlegării complicatei probleme alimentare împărtășită de autorul ei, de acel optimism rațional și robust pe care îl conferă factura marxistă a gîndirii, metodologia sa sistematică.

Autorul cărții, agronom de formație, se dovedește, printr-o rară și fericită excepție, și un economist de vocație. Pentru că el nu reduce mijloacele de eradicare

a crizei alimentare numai la tehnologiile agricole moderne, pentru că „mutațiile necesare în agricultura țărilor în curs de dezvoltare implică și o revoluție în sensul larg al cuvintului, care vizează inclusiv relațiile sociale, în sensul că se cere creată o infrastructură modernă privind politica și serviciile, în scopul stimulării și creșterii producției agricole și alimentare, în conformitate cu nevoile fiecărei țări“ (p. 38—39).

Spre deosebire de John F. Tarrant, de exemplu, expert internațional în materie, care reduce combaterea crizei alimentare la soluții tehnice și etatiste, ceea ce-l duce și la concluzia că „probabilitatea prelungirii crizei alimentare mondiale este foarte înaltă“, T. Marian, de pe poziții sociale progresiste și minuind cu virtuozitate dialectica materialistă, înțelege soluționarea crizei alimentare, din țările cel mai grav afectate de acest flagel, prin prisma articulației factorilor endogeni cu cei exogeni ai dezvoltării, ținând, însă, neapărat seama că principalul obstacol în calea procesului dezvoltării „lumii a treia“ este întregul cortegiu de mecanisme (unele destul de subtile și derutante) ale vechii ordini economice internaționale. El afirmă și demonstrează că „flagelul foametei poate fi eradicat“ (p. 61). Considerațiile sale optimiste, dar raționale, au la bază conceptul românesc cu privire la noua ordine economică și politică internațională, elaborat de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ideea centrală a lichidării împărțirii lumii în bogați și săraci.

Este o dovadă de înțelegere profund științifică a realităților lumii contemporane, faptul că eradicarea foametei trebuie să înceapă cu măsurile care deblochează procesul dezvoltării libere și independente a economiilor naționale din țările subdezvoltate, respectiv cu degajarea factorilor exogeni, care constituie principalul obstacol al dezvoltării. Cu alte cuvinte, înlăturarea spectrului foametei și distrugerii mediului ambiant este posibilă, însă, numai cu condiția făuririi noii ordini economice și politice internaționale, a lichidării dominației imperialiste, colonialiste și neocolonialiste asupra „lumii a treia“, a lichidării subdezvoltării și decalajelor economice dintre „Nord“ și „Sud“ și, toate acestea, în condițiile lichidării cursei înarmărilor și, îndeosebi, a celor nucleare. „Oprind miinile întinse spre butoanele morții — spune autorul —, instaurând în lume spiritul de încredere reciprocă, omenirea ar avea toate posibilitățile materiale pentru a determina un „Al treilea Val“ menit să șteargă rușinoasa pecingine de pe fața planetei — foametea“ (p. 10).

Firește că problema alimentară nu se rezolvă de la sine, chiar dacă neocolonialismul ar fi abolit cu desăvârșire. Aici intervine, în chip determinant, factorul intern, efortul propriu, care are și el multiple dimensiuni: tehnice, financiare, economice, sociale, culturale etc. Oricât de propice vor fi condițiile internaționale în cadrul noii ordini economice, foamea nu va putea fi potolită cu vorbe frumoase și acte filantropice. Teodor Marian subliniază, pe bună dreptate, că «secretul» reușitei stă, în primul rând, în miinile milioanele de oameni din țările în curs de dezvoltare“ (p. 35). Și cartea face o amplă și convingătoare pledoarie pentru intensificarea folosirii energiilor naționale, a efortului propriu, ca resort primordial al dezvoltării, așa cum s-a validat și prin experiența românească.

Soluția problemei alimentare necesită — așa cum o demonstrează și această lucrare — o schimbare a regimului proprietății funciare și a modului de exploatare rurală. „Dacă pornim de la însuși obiectivul de bază al dezvoltării rurale integrate, care nu se limitează la creșterea producției agricole, a locurilor de muncă și veniturilor în această ramură, ci presupune și realizarea emancipării populației rurale pe toate planurile, este evident că trebuie început cu eliminarea inegalităților flagrante, a exploatării dureroase a unei imense mase de țărani lipsiți de pământ sau dependenți de marii proprietari agricoli“. Iată de ce, în țările subdezvoltate „reforma agrară este chemată să constituie nu numai mijlocul de a elimina repartitia extrem de inegală a pământului și veniturilor, ci trebuie să conducă, totodată, la realizarea unor exploatări agricole de tip cooperatist, de dimensiuni și forță economică în măsură să asigure posibilitatea utilizării cu randamente ridicate a factorilor de producție, a noilor tehnologii agricole, concomitent cu o participare, în condiții de deplină echitate, a tuturor membrilor comunităților respective la luarea deciziilor“ (p. 104).

Luând poziție critică față de teoriile care acreditează descreșterea fatală a randamentelor agricole, autorul se angajează într-o amplă și convingătoare demonstrație optimistă. Numeroase argumente sînt atrase în susținerea adevărului că sporirea producției agricole nu are, practic, limite fizice, ci social-economice și suprastructurale, interne și externe. Creșterea producției de alimente este, dacă nu nelimitată, în orice caz, destul de elastică, cu condiția soluționării, prin strategiile naționale sau regionale de dezvoltare, atât a problemelor tehnice cît și a celor sociale, și a intro-

ducerii, cu discernămint, în agricultură a cuceririlor științei și tehnicii agricole, îndeosebi a celor din domeniul biologiei și ingineriei genetice. Bun cunoscător al problemelor tehnice ale agriculturii, autorul se referă, cu lux de amănunte, prezentate pe înțelesul tuturor cititorilor, la mijloacele extensive și intensive de a asigura „pîine pentru toată omenirea“.

Autorul are meritul de a fi subliniat, cu toată convingerea, adevărul că nu există o soluție magică a problemei alimentare și că ideea unei „revoluții verzi“, preconizată să rezolve această problemă, nu este corectă. Așa cum afirmă și Alvin Toffler, „problema alimentară este astăzi, în principal, politică și socială, dar și economică și tehnologică“. În acest context, lucrarea circumscrie experiența românească și viitorul ei imediat pe coordonatele noii revoluții agrare, stabilite de Congresul al XII-lea al P.C.R., dezvoltate și concretizate de Congresul al XIII-lea al partidului.

Ancorînd, astfel, problema alimentației lumii de mîine, în toate conexiunile ei obiective, interne și internaționale, lucrarea reflectă un travaliu de bună factură științifică. Ne permitem, totuși, unele observații, mai mult formale, decît conceptuale. Ele se referă, de pildă, la utilizarea unor termeni economici improprii, precum : „productivitatea pămîntului“

sau a „capitalului“, „bioproductivitatea“, „proprietatea de stat“, „preț de cost“, la folosirea vădit preferențială a lucrării FAO : *Agricultura — Orizont 2000*, ca bază documentară, în timp ce și alte lucrări prestigioase din literatura universală și națională puteau fi atrase, cu destul cîștig, în demersul critic al autorului. Problematika lucrării se preta, de asemenea, la o scurtă incursiune nu numai în istoria agriculturii, ci și a gîndirii agrare, pentru a evidenția, mai pregnant, locul științelor românești legate de agricultură pe plan mondial, sau al diferitelor personalități științifice din istoria culturii noastre în gîndirea agrară românească.

În final, după tradiție, s-ar cuveni formulată o concluzie generală asupra lucrării. Avînd rețineri față de concluziile tranșante și sentențioase, lăsăm cititorului însuși latitudinea de a valida valoarea cărții. Iar aceasta nu este o carte de ficțiune și anticipație, vulnerabilă prin lipsa de obiect, ci mai ales o originală disecție a prezentului, pentru a sintetiza problematica agriculturii viitorului, într-o structură superioară și o viziune optimistă.

GHEORGHE CIULBEA

CINE SÎNT SARMAȚII ? ȘTIRI ANTICE ȘI OPINII STRĂINE MODERNE DESPRE SARMAȚI

Un alt mare grup de neamuri antice care a suscitât atît interesul autorilor contemporani cu ei, cît și al istoricilor ulteriori, sînt sarmații. Consemnări și descoperiri arheologice atestă prezența lor, timp de aproximativ un mileniu (secolele VII î.e.n. — VII e.n.), într-un vast spațiu asiatic și european, în care au venit în contact cu multe alte populații antice, pe unele subjugîndu-le, iar cu altele conviețuind pașnic, sau chiar aliindu-se, în dese ocazii, împotriva dușmanilor comuni.

Teritoriul acesta, locuit de sarmați și de alte populații, mai mult sau mai puțin înrudite cu ei, a purtat în antichitate și la începutul evului mediu numele de Sarmăția. În accepțiunea modernă Sarmăția „era cîmpia care se mărginea la nordul Mării Negre și al Mării de Azov, de ambele părți ale Donului. La nord ajungea pînă la Marea Baltică. Cîteodată

și Mării Baltice și Mării Negre li se conferea apelativul de Mare Sarmatică“¹.

O delimitare mai precisă este conturată în *Marea enciclopedie franceză* : „Sarmăția este un nume dat de vechii greci și romani între secolele III î.e.n. și IV e.n. regiunii din Cîmpia rusă, între Vistula și Volga. Din epoca lui Alexandru se distingea o Sarmăție europeană și o Sarmăție asiatică, despărțite de Don (Tanais). Sarmăția europeană cuprindea munții Amadoka (dealurile Niprului), Alauni și Rifei, fluviile Boristene (Nipru), Hypanis (Bug), Tyras (Nistru), Vistula, Guttalos (Pregel), Rudon (Niemen), Chenpros (Duna) ; orașele principale erau Tanais, Olbia, Tyras, colonii grecești... Sarmăția asiatică se întindea între Ta-

¹ *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*, tome IX-e, Paris, Larousse, 1964, p. 603.

nais, Caucaz și Caspica”². La rîndul său, J. F. Neigebauer, specificase, la mijlocul secolului trecut, că „marea cîmpie situată între Carpați și Marea Baltică era numită Sarmatia europeană”³.

Revenind la autorii antici, pentru a putea desluși ce reprezenta Sarmatia în viziunea lor, apelăm la cunoștințele exacte ale lui Ptolemeu. Sarmatia europeană, scria el, „se mărginește... la miazăzi cu iazigii metanaști (care își schimbă așezările), din locul unde se termină Munții Sarmatiei și pînă unde începe Muntele Carpatos, a cărui poziție este 46°—48°30', și cu Dacia care vine, în continuare, pe aceeași paralelă pînă la gurile fluviului Boristene și cu țărîmul Pontului de aici pînă la riul Carcinites. Apoi, dintre fluviile care se află mai jos de Boristene, pe de o parte fluviul Tyras însuși mărginește părțile Daciei și Sarmatiei, de acolo de unde cotește, poziția fiindu-i 53°—48°30', pînă la terminare, avînd așezarea 49°30'—48°30', pe de altă parte, riul Axia-ces (Tiligul — *n.n.*) curge și el prin Sarmatia, puțin mai sus de Dacia, pînă la Muntele Carpatos”⁴. Pomponius Mela adăugase că Sarmatia este „mai lată în interior decît spre mare, este despărțită... de apa Vistulei și se întinde în jos pînă la fluviul Istru”⁵. În timpul lui Tacit, sarmatii se extinseseră pînă în vecinătatea Germaniei⁶, iar în regiunea dintre Tisa și Dunăre vor rămîne pînă în secolul V e.n., fiind menționați luptînd alături de gepizi împotriva ostrogoților⁷.

Din cele de mai sus se poate remarca faptul că, uneori, regiuni întregi dacice erau incluse în noțiunea geografică de Sarmatia (Dobrogea, Cimpia Munteană, insula Peuce, Dunărea etc.).

În legătură cu locuitorii Sarmatiei, enciclopediile străine sînt de părere că era vorba de o „denumire generică (subl. ns.) dată unui grup iranian care, între secolele III î.e.n. și IV e.n. locuia în stepile dintre răsăritul riului Tobol pînă la Dunăre”⁸; că era un „popor nomad de păstori de rasă indo-iraniană ce cuprindea numeroase triburi”⁹; o „asociație

de triburi venite din Asia centrală. Făceau parte din ramura iraniană și erau de limbă iraniană. Limba lor seamănă strîns cu cea a sciților... Numele lor a căpătat o semnificație generală (subl. ns.), ajungînd, curînd, să reprezinte un grup larg de triburi înrudite (subl. ns.) și aliate, care au rămas atașate de atunci de nucleul mai restrîns sarmatic. Alanii și roxolanii au fost cele mai importante două triburi, ei și-au păstrat un loc independent în rîndul comunității sarmatice”¹⁰; erau „grupuri de popoare nomade înrudite cu sciții (subl. ns.), vorbitoare ale limbii iranienne”¹¹; „constituiau un ansamblu de triburi etnic destul de diferențiate”¹².

Pentru a cerceta acest „ansamblu de triburi” recurgeau la autoritatea autorilor antici, care semnalează unele triburi drept sarmatice cu claritate, altele le includ — după diferite considerente — în denumirea de sarmați, sau, pur și simplu, le indică drept locuitori ai Sarmatiei, fără specificarea etniei lor.

Astfel, Pseudo-Scymnos scria că: „Demetrios susține că neamul cel mai vestit este al sarmaților. Urmează cel al gelonilor și, în al treilea rînd, neamul așa-numiților agatirși”¹³.

În continuarea datelor sale geografice, Ptolemeu enumerase o serie întreagă de triburi ce locuiau în Sarmatia: „ca triburi foarte mari — venedii, pe lîngă întreg golful Venedic; și, mai sus de Dacia, peucinii și bastarnii, iar pe lîngă coasta Meotidei (Marea de Azov — *n.n.*) iazigii și roxolanii; și mai spre interior decît aceștia, hamaxolii și alanii sciți (de fapt sarmați — *n.n.*). Triburi mai mici locuiesc Sarmatia lîngă fluviul Vistula, mai jos de venedi: gitonii, apoi finii, iar după ei sulonii. Dedesubtul lor (trăiesc) frugudionii, apoi avarienii — pe lîngă izvoarele fluviului Vistula; mai jos de aceștia ombronii, apoi anartofracții, apoi burgionii, mai departe arsetiții, sabocii, piengiții și biesii, pe lîngă Muntele Carpatos. Mai spre răsărit de cei pomeniți ca fiind așezați mai jos de venedi, sînt galindii, sudinii și stavanii, pînă la alanii. Mai jos de aceștia, igilionii, apoi costobocii și transmontanii, pînă la Munții Peucini. Dedesubtul acestora (locuiesc) gelonii, hipodii și melanchlenii, dedesubtul cărora (locuiesc) agatirșii, apoi aorsii și pagiriții... Pe lîngă cotitura fluviului Tanais (Don — *n.n.*) trăiesc oflonii și tanații, mai jos de care se află oslii,

² La Grande Encyclopédie, tome 29, Paris, S.A. de la Grande Encyclopédie, f.a., p. 520.

³ J. F. Neigebauer, *Beschreibung, der Moldau und Walachei*, partea a II-a, *Cronologie*, în „Anale de istorie”, anul XXVII, nr. 1/1981, p. 139.

⁴ Ptolemeu, *Indreptar geografic*, în *Izvoare privind istoria României* (în continuare, I.I.R.), vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 537, 539.

⁵ Pomponius Mela, *Descrierea pămîntului*, în I.I.R., vol. I, p. 391.

⁶ Tacit, *Germania*, în I.I.R., vol. I, p. 487.

⁷ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975, p. 173.

⁸ *Boľšaja Sovetskaja Enĭklopedija*, ediția a 3-a, vol. 22, Moscova, 1975, p. 599.

⁹ M. Mourre, *Dizionario Mondadori di Storia universale*, vol. II, Paris, A. Mondadori, 1974, p. 844.

¹⁰ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16 Londra, Paris, Toronto, 1927, p. 249.

¹¹ *Uj Magyar Lexikon*, ediția a 2-a, vol. 6, Budapest, Akademiai Kiadó, 1962, p. 264.

¹² *Grande Larrousse encyclopédique en dix volumes*, tome IX-e, p. 603.

¹³ Pseudo-Scymnos, *Descrierea pămîntului*, în I.I.R., vol. I, p. 175.

pînă la roxolani. Iar la mijloc, între hamaxobi și roxolani (locuiesc) peucanalii și exobigții. Iar între peucini și bastarni (vin) carpanii, mai sus de care (sînt) gevinii, apoi bodinii. Între bastarni și roxolani sînt hunii și, mai jos de munții lor, amadocii și navarii. Pe lîngă lacul Byce (locuiesc) torecazii, iar pe lîngă «alergarea lui Ahile», tauroscitii. Mai jos de bastarni, lîngă Dacia (sînt) tagrii și, mai jos de ei, tirageții»¹⁴.

La rîndul său, Pliniu cel Bătrîn pornește descrierea neamurilor cunoscute în vremea sa, dinspre munții Haemus și Dunăre : „Culmea muntelui Haemus urcă pînă la 6 mii de pași. Partea opusă, înclinată spre Dunăre, este locuită de meesi, geți, aezi, scaugdi și clari, iar mai jos de sarmații arei, numiți areai, de sciți și, lîngă țărmurile Pontului, de moriseni și sitoni, din care se trage poetul Orfeu. (De la gurile Dunării) înainte, în general, sînt într-adevăr triburi de sciți, totuși regiunile apropiate de țarm au fost ocupate de diferite populații, cînd de geți, numiți de romani, daci, cînd de sarmați, numiți de greci, sauromați, și dintre ei de hamaxobi sau de aorși, cînd de sciți degenerați și născuți din sclavi sau trogloditi, apoi de alani și de roxolani ; iar în părțile mai de sus, între Dunăre și Pădurea Hercinică, pînă la lagărele de iarnă de la Carnuntum din Panonia și la hotarele de acolo cu germanii ; cîmpurile și șesurile sînt stăpînite de sarmații iazigi, iar munții și pădurile de daci»¹⁵.

Tacit își punea întrebarea, firească de altfel, dacă cel puțin unele din acest labirint de neamuri aparțin pe drept cuvînt sarmaților sau nu. „Aici e capătul Suebiei. Stau la îndoială dacă trebuie să număr printre germani sau printre sarmați triburile peucinilor, venedilor și fenilor, deși peucinii — pe care unii îi numesc bastarni, după vorbă, port, așezare și felul locuințelor trăiesc ca germanii... Ei capătă ceva din fizionomia hidoasă a sarmaților din cauza căsătoriilor cu aceștia (subl. ns.). Venedii au luat multe din obiceiurile (sarmaților) ; ... Totuși, aceștia (bastarnii) trebuie socotiți mai degrabă printre germani, deoarece construiesc și case, poartă și scuturi, le place să meargă pe jos și se mișcă repede, toate acestea sînt altfel la sarmați, care își petrec viața în care și pe cal»¹⁶.

În încheierea enumerării triburilor din Sarmația adăugăm și observația lui Arian, potrivit căreia, după cvazi și marcomani, urmează „o ramură a sarmaților-

iazigii, apoi geții care cred în nemurire. Urmează majoritatea sarmaților și sciții pînă la vîrsare, unde (Dunărea — n.n.) dă prin cinci guri în Pontul Euxin»¹⁷.

Fără a trage vreo concluzie asupra apartenenței etnice categorice a acestei mulțimi de denumiri de triburi, trebuie să ținem cont de observația istoricului L. A. Gebhardi și anume că acestea „nu erau traduceri grecești ale numelor reale de neamuri, ci doar porecle pe care grecii le dădeau populațiilor cu care se învecinau»¹⁸. De asemenea, în regiunea amintită se poate constata însă și o anumită suprapunere de neamuri, chiar de amestecuri etnice între scito-sarmați și traco-geto-daci și germani. Aceste date, alături de conviețuirea mai scurtă sau mai lungă, puteau imprima însă și unele caracteristici comune, mai ales dacă exista și o oarecare înrudire străveche între unele dintre aceste neamuri. În diferite epoci istorice se pot remarca — vom reveni în paginile următoare asupra acestui aspect — și numeroase alianțe militare întreprinse împotriva dușmanilor comuni.

După cum s-a constatat din unele surse citate pînă acum, despre *originea* sarmaților părerea generală încetățenită era că făceau parte din neamurile iraniene, fiind înrudiți cu sciții. Legende și miturile antice îi considerau descendenți din amestecul amazonei cu sciții.

Dacă în *Marea enciclopedie franceză* se notează cu prudență că : „S-a discutat problema dacă sarmații nu sînt oare o varietate de sciți sau o rasă distinctă și nouă pe care unii o declară turaniană. Toate aceste denumiri sînt prea vagi la istoricii vechi pentru a trage concluzii solide»¹⁹, celelalte lucrări moderne consideră, totuși, că exista o înrudire între sarmați și sciți, „ca rezultat al originii și moștenirii comune central asiatică (subl. ns.)»²⁰.

În ceea ce-i privește pe autorii antici, aceștia confirmă, de regulă, înrudirea scito-sarmată. Hipocrate scria că : „În Europa se află un neam scitic care locuiește în jurul Lacului Meotic și se deosebește de celelalte neamuri. Sînt așa-numiții sarmați»²¹. Ovidiu, care și-a petrecut exilul între geți, sciți și sarmați, nota în *Tristele* : „Mă plîng că sînt lipsit de chipul patriei și de al vostru, prieteni, și că mă aflu aici, între neamuri scitice»²², iar Curtius Rufus era și mai ca-

¹⁴ Ptolemeu, *Indreptar geografic*, în I.I.R. vol. I, p. 539, 541.

¹⁵ Pliniu cel Bătrîn, *Istoria naturală*, în I.I.R., vol. I, p. 399, 403.

¹⁶ Tacit, *op. cit.*, în I.I.R., vol. I, p. 489.

¹⁷ Arian, *Expediția lui Alexandru*, în I.I.R., vol. I, p. 583.

¹⁸ L.A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, I. Theil, Leipzig, Weidmann, 1778, p. 40.

¹⁹ La *Grande Encyclopédie*, vol. 29, p. 520.

²⁰ The *Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

²¹ Hipocrate, *Despre aer, ape și locuri*, în I.I.R., vol. I, p. 79.

²² Ovidiu, *Tristele*, în I.I.R., vol. I, p. 305.

tegoric cînd afirma : „De altfel, neamul sciților, care se află așezat nu departe de Tracia, se întinde de la răsărit spre miazănoapte și nu sînt învecinați cu sarmații, cum au crezut unii, ci *formează o parte a aceleiași neam* (subl. ns.). Apoi, în linie dreaptă, ocupă altă regiune dincolo de Istru”²³. Iosephus Flavius, descriind evenimentele din secolul întii al erei noastre, semnalase și el că : „Dintre sciți, așa-numiții sarmați, popor foarte numeros, trecură peste Istru în Moesia, fără să se fi băgat în seamă”²⁴.

Considerăm că pentru punerea în discuție a înrîndirii scito-sarmate este necesară analiza *caracteristicilor fizice, cutumiiare, lingvistice* etc. ale acestora²⁵. Pornind de la ideea enunțată în *Enciclopedia britanică*, potrivit căreia, „În general, s-au stabilit despre ei și sciți, lucruri asemănătoare”²⁶, se poate observa, din materialele scrise, întărite de rezultatele săpăturilor arheologice, următoarele : la înfățișare erau blonzi-roșcovani, de statură mijlocie, se tatuau ; „războinici, liberi și neînfricați...”, femeile merg la război împreună cu bărbații²⁷, locuiau, mai ales, în campamente, fiind excelenți călăreți. Îmbrăcăminte o aveau asemănătoare cu a sciților, respectiv : pantaloni „persani”²⁸, haină lungă, ca și părții²⁹. Această apropiere scito-sarmato-partă este susținută și de Pomponius Mela, care scria că : „Populația sarmatică este foarte apropiată de neamul parților în ceea ce privește îmbrăcăminte și armele”³⁰.

Dacă în unele surse bibliografice se amintește, în legătură cu ocupațiile sarmaților, doar că erau nomazi, războinici, vînători și buni crescători de vite (mai ales de cai și de oi), datele descoperirilor arheologice ulterioare au scos în evidență că erau, în același timp, „excelenți meșteșugari...”, buni prelucrători ai metalelor, buni olari și prelucrători ai pieilor³¹, că „au făcut negoț cu blănuri, grîne..., miere, pește și cu metale”, mai ales „cu orașele grecești și cu țărmurile de la nordul Mării Negre, cu regiunea Sir-Dariei, cu țările aflate la granițele Chinei și cu regatul Khwarezm (Chorasnia)”³¹. Ta-

lentul meșteșugarilor sarmați s-a putut constata datorită pieselor arheologice descoperite în mormintele de factură sarmată din regiunea Kubanului, din Ucraina și sudul U.R.S.S. Alături de cazane și obiecte de cult, s-au găsit oglinzi de argint, piese de aur cu decorații geometrice, diverse bijuterii de aur încrustate cu pietre prețioase (diademe, brățări, fibule), prelucrate atît în stil animalier, cît și în stil floral și geometric ; ceramică de calitate superioară, frumos realizată ; diverse arme, iar camelele mortuare aveau, citeodată, chiar și pereții pictați. Marele *Larousse* enciclopedic menționează că, mai tirziu, arta sarmaților „se va transmite și în Europa occidentală, prin intermediul goților”³².

Calificativul principal acordat însă sarmaților a fost cel de neam războinic, întîlnit în majoritatea confruntărilor militare ale antichității. Erau cunoscuți ca luptători dirzi și neînfricați, mai ales călăreți, ce-și foloseau din goana calului armele : arcul și săgețile, sulita, lăncile săbiile, deosebit de grele și ascuțite. În luptă erau apărați, atît caii, cît și călăreții, de cuirase de piele și de metal. Aveau, de asemenea, căști conice. Această veritabilă armură care, după opinia noastră, le-a conferit și numele de *sarmați* (*sarm*, *zarm* în limba persană avea semnificația de piele, înveliș de piele)³³, le-a asigurat multe izbînzii militare, dar și unele insuccese, datorită greutateii sale. Se afirmă că tot ei ar fi inventat și scara de șa și pîntenii, iar tactica, respectiv „metoda lor de luptă le-a adus supremația militară. Romanii au consenat și adoptat, treptat, unele din tacticile lor”³⁴, iar prin secolul III e.n. au încorporat chiar în legiunile lor unități de sarmați.

Femeile sarmate erau și ele cunoscute datorită rezistenței și vitejiei lor în luptă, unde îi însoțeau pe bărbați. Însuși Platon, în *Legile*, cunoscînd calitățile acestora, considera de dorit ca, după exemplul lor, exercițiile fizice și lupta să fie recomandabile în viitor. „Și femeilor legea mea le-ar statornici aceleași porunci ca și bărbaților, ca femeile să facă aceleași exerciții. Și aș spune — fără să mă tem — acest lucru și despre călărie și despre gimnastică”³⁵.

În perioada timpurie a istoriei sale, societatea sarmaților avea un caracter ma-

²³ Curtius Rufus, *Istoria lui Alexandru cel Mare Macedoneanul*, în I.I.R., vol. I, p. 363.

²⁴ Iosephus Flavius, *Războiul iudaic*, în I.I.R., vol. I, p. 417.

²⁵ A se vedea și studiul *Cine sînt sciții* (I-II), în „*Anale de istorie*”, anul XXXI, nr. 6/1985 și anul XXXII, nr. 1/1986.

²⁶ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

²⁷ Pomponius Mela, *op. cit.*, în I.I.R., vol. I, p. 391.

²⁸ Ovidiu, *op. cit.*, în I.I.R., vol. I, p. 305.

²⁹ Tacit, *op. cit.*, în I.I.R., vol. I, p. 489.

³⁰ Pomponius Mela, *op. cit.*, în I.I.R., vol. I, p. 391.

³¹ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

³² *Grande Larousse encyclopédique en dix volumes*, vol. IX, p. 1 001.

³³ W. Tomaschek, *Vestigii ale limbii dace*, în „*Anale de istorie*”, anul XXVII, nr. 3/1981, p. 173.

³⁴ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

³⁵ Platon, *Legile*, în I.I.R., vol. I, p. 103.

triarhal pronunțat. Treptat, a început însă procesul de stratificare socială, șefii tribali au înlocuit femeile de la conducere, iar mai târziu au apărut regii, comandanți militari care guvernau potrivit unor percepțe politico-administrative date. Se consideră că sarmații ar fi avut și „un subtil simț politic și o abilitate administrativă”³⁶, care i-au ajutat atât în expansiunile lor, cât și în administrarea regiunilor respective.

Șchițând succint etapele istoriei „sarmatice” și a expansiunii lor se pot remarca următoarele: între secolele VII—IV î.e.n. campau în regiunea dintre Urali și Volga. Îi întâlnim în confruntările militare ale vremii, ca dușmani ai lui Darius și aliați ai sciților. Grupările principale cunoscute ale sarmaților, roxolanii, trec Volga prin secolul al IV-lea î.e.n., iar alanii se stabilesc în valea Kubanului, unde vor rămâne până în epoca cunoscută în istorie sub numele de „marile migrații”, când vor fi dislocați. O mare parte a lor s-a stabilit însă în Osetia, unde urmașii lor se mențin și în zilele noastre³⁷. În perioade următoare, secolele IV—II î.e.n., ei ocupă regiunea dintre Don și Nipru, sudul U.R.S.S., preluând sau înlocuind în istorie numele sciților. Roxolanii aveau spre sud, apoi atacă orașele grecești de la Marea Neagră. Iazigii și roxolanii își vor extinde și mai mult puterea în secolele III—II î.e.n., mai ales în stepele aflate la nordul Mării Negre. La sfârșitul secolului al II-lea î.e.n. îi găsim ca aliați ai lui Mitridate al VI-lea Eupator (120—63 î.e.n.) în confruntarea cu romanii. De altfel, la această mare campanie antiromană „sarmații s-au unit cu tracii, luptând cu înverșunare împotriva romanilor”³⁸.

Între secolele I î.e.n. și I e.n. sarmații înaintează spre Dacia, roxolanii așezându-se la răsărit, între Prut și Nistru, spre sud, în cîmpia munteană, iar iazigii spre vest, în cîmpia dintre Tisa și Dunăre.

În timpul lui Burebista îi întâlnim ca aliați-confederați ai regelui unificator dac. În primul secol al erei noastre, ca dușmani comuni ai romanilor și vechi aliați, dacii și sarmații invadează Moesia, Tracia și Iliria. În anul 69 „o armată în-

treagă romană, alcătuită din legiunile care îl sprijineau pe Viteliu, este sfărâmată de dacii uniți cu sarmații, comandantul ei, Fonteius Agrippa este ucis”³⁹. Îi vom întâlni în armatele lui Decebal, purtându-și redutabila armură, înfățișată și pe Columna lui Traian, participând la lupta pentru apărarea independenței statului dac. În regiunile estice, alanii și rudele lor părții continuau și ei să se opună politicii expansioniste a Romei, Traian, Marcus Aurelius și Hadrian fiind obligați să ia diferite măsuri defensive pentru apărarea Imperiului. În acest sens, Hadrian a construit o întreagă rețea de fortărețe întărite cu garnizoane romane de-a lungul Moesiei Inferioare și în Capadocia.

În secolele II—III e.n. sarmații, alături de dacii liberi, atacă, în nenumărate rânduri, Imperiul roman, participă la vîlvătaia războaielor marcomanice și slăbesc neîncetat puterea Romei. Îi întâlnim și alături de goți, pe care îi vor însoți în mișcările lor spre vest, până în Spania și nordul Africii; apoi, alături de huni, vandali și gepizi. După aceste evenimente, prezența lor europeană a încetat să mai fie semnalată. Cei rămași în sudul U.R.S.S. „au fost asimilați de slavi și de popoarele nord-caucaziene, alții s-au luptat cu hunii și resturile goților până prin secolul al VI-lea e.n.”⁴⁰.

Dacă despre credințele sarmaților există doar puține informații (erau adoratori ai focului, sacrificau cai zeului lor, aveau legi după care se comportau), considerându-i înrudiți cu sciții, conform știrilor semnalate mai sus, și ținînd cont de faptul că și sciții, ca și geto-dacii, îl venerau pe Zalmoxe⁴¹ și că o mare parte a sarmaților trăiau în diverse regiuni ale Daciei, unde, mai mult ca sigur, au venit în contact cu credința „nemuritorilor”, putem emite ipoteza că și sarmații îmbrățișaseră — cel puțin în parte — concepția filosofico-religioasă a zalmoxismului. De fapt, și celebrul exilat, marele Ovidiu, nota, în vremurile sale, că: „Dacă sufletul nemuritor zboară în sus prin văzduh / și sînt adevărate spusele bătrînului din Samos⁴² / umbra mea romană va rătăci printre umbrele sarma-

³⁶ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

³⁷ A se vedea: *Date noi despre masageți și alanii în lucrările orientalistului german H. J. Klaproth*, în „*Anale de istorie*”, anul XXXI, nr. 5/1985 și *Bolșaja Sovetskaia Eniklopedia*, ediția a 3-a, vol. 22, p. 599.

³⁸ Carlo Troya, *Storia d'Italia del Medio Evo*, partea I, Napoli, Tipografia del Tasso, Stamperia Reale, 1839, p. 327.

³⁹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 47.

⁴⁰ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

⁴¹ A se vedea studiul: *Cine sînt sciții? Știri antice și opinii străine moderne despre sciți (I—II)*, în „*Anale de istorie*”, anul XXXI, nr. 6/1985 și anul XXXII, nr. 1/1986.

⁴² Este vorba de Pitagora, al cărui discipol se presupune că a fost Zalmoxe.

tice / și va fi mereu străină printre marii lor sălbatici“⁴³.

Cultul morților exista și la sarmați. Își ardeau morții pe rug, apoi îi depuneau în morminte similare cu ale sciților, foloseau camere mortuare ovale sau circulare, cu tot inventarul religios și laic aferent. Mai târziu, prin secolele II—III e.n. creștinismul pătrunde și printre sarmați ca și printre daci, germani și sciți⁴⁴.

Dacă s-a stabilit despre sarmați că aparțineau ramurii de popoare iranene și că limba lor era „foarte apropiată de cea a sciților“⁴⁵, se mai afirmă și faptul că „vorbitorii limbii scitice, după autorii antici, erau sciții, sarmații, alanii, roxolani și alții“⁴⁶. De asemenea, *Enciclopedia sovietică* consideră că această limbă era de fapt o limbă „scito-sarmată“ și că „poporul osetin a păstrat în limba sa urme ale limbii sarmate“⁴⁷. Opiniile lui Ovidiu, care și-a trăit anii exilului printre geți și scito-sarmați, despre care afirmase că sînt neamuri scitice, merită să fie analizate și dintr-un alt punct de vedere decît s-au analizat pînă acum. În *Tristele* el scria cu claritate : „Ei vorbesc o limbă (subl. ns.) pe care o înțeleg... am învățat să vorbesc limba getică și sarmatică“⁴⁸. Deci, în zona exilului său, pe care o numea „regiunea sciților“, „loc sălbatic al sciților“, „în mijlocul geților“, unde „sînt silit să văd sarmați“, „pe tărurile sarmatice“, se vorbea o singură limbă comună, înțeleasă de toți ; însăși limba greacă „a devenit și ea barbară din pricina accentului ei getic“, „fiind învinsă de limba getică“ ; poetul însuși învăța această limbă pe care o numește „limba getică și sarmatică“ ; alteori o amintește doar în felul următor : „sînt silit să vorbesc, de cele mai multe ori, după obiceiul sarmatic“, sau „limba barbarilor“, pe care învățînd-o el a devenit „între sarmați“ un „poet de mare talent“⁴⁹. Opinia noastră este că era vorba, în fond, de o singură limbă, cea geto-dacică, apropiată de cea a scito-sarmaților.

În unele morminte sarmatice s-au descoperit și „urme de alfabet“⁵⁰. Despre scrierea și cunoașterea alfabetului, *Chronicon Paschale*, scrisă în jurul anului 628,

menționează : „Cei care își cunosc literele sînt următorii : capadocienii, iberii care se numesc și tiranieni, tabarinii, latinii, [litere] pe care le folosesc romanii, sarmații (subl. ns.), spanii, sciții, grecii, bastarnii, mezii, armenii. Regiunile lor, după triburi, sînt acestea : Sarmatia, Tauriana, Bastarnia, Sciția, Tracia, Macedonia, Dalmația, Iliria“⁵¹.

Din cele prezentate pînă acum rezultă o certă înrudire scito-sarmată. Făcînd analogiile respective se pot trage însă unele concluzii și asupra înrudirii lor cu alte popoare antice. Evul Mediu timpuriu a încercat să explice aceste — aparent — ciudate înrudiri prin scrierile lui Isidor din Sevilla și ale autorului anonim din *Chronicon Paschale*. Astfel, Isidor din Sevilla, schițînd o înrudire biblică scito-sarmată-tracă, era de următoarea părere : „Fiii lui Gomer, nepoții lui Iafet, Aschanaz, din care [se trag] sarmații, pe care grecii îi numesc «regini»... Masageții sînt din neamul sciților. Și li se spune masageți ca una grei, adică «geți puternici»... Tracii sînt socotiți că s-au născut din fiul lui Iafet, care s-a chemat Thiras“⁵².

Lărgind sfera apropiierilor etnice prin descendență biblică, tot din Iafet, *Chronicon Paschale* considera că „neamurile care se trag din Iafet, răspîndite de la Media pînă la Oceanul occidental, sînt următoarele : mezii, grecii, sarmații..., ilirii..., tracii..., istrii“⁵³.

Apropiindu-ne, deci, de sfera tracică, consemnăm și opinia academicianului sovietic, N.S. Derjavin, care, în lucrarea *Istoria Bulgariei*, menționa că : „printre coloniștii «Barbari» stabiliți de romani în sudul Dunării (iazigi, alanii, roxolani, carpi, sarmați etc.) erau, fără îndoială, și multe triburi înrudite (subl. ns.) din punct de vedere tipologic, în stadiul formării lor glottogonice și etnogonice cu unele triburi trace (subl. ns.)“⁵⁴. Aceași înrudire traco-scito-sarmată o susține și lingvistul bulgar B. Simeonov, considerînd că : „În noțiunea de limbă tracă sîntem obligați să includem nu numai una singură, ci mai multe limbi, ca, de

⁴³ Ovidiu, *op. cit.*, în I.I.R., vol. I, p. 279.

⁴⁴ Tertulian, *Impotriva iudeilor*, în I.I.R., vol. I, p. 641.

⁴⁵ *La Grande Encyclopédie*, vol. 29, p. 852.

⁴⁶ *Bolșaiia Sovetskaia Ențiklopediia*, ediția a 3-a, vol. 23, p. 507.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. 22, p. 599.

⁴⁸ Ovidiu, *Tristele*, în I.I.R., vol. I, p. 305.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 311, 297, 301, 323.

⁵⁰ *The Encyclopaedia Britannica*, vol. 16, p. 249.

⁵¹ *Chronicon Paschale*, în I.I.R., vol. II, Editura Academiei R.S.R., București, 1970, p. 583.

⁵² Isidor din Sevilla, *Etimologii în XX de cărți*, în I.I.R., vol. II, p. 573.

⁵³ *Chronicon Paschale*, în I.I.R., vol. II, p. 583.

⁵⁴ N.S. Derjavin, *Istoria Bulgariei*, vol. I, în „Anale de istorie“, anul XXVII, nr. 3/1981, p. 193.

exemplu, limbile iraniene (sarmata, scita, alana etc.) din această epocă”⁵⁵.

În numerele anterioare ale revistei „Anale de istorie” am enumerat părerile autorilor antici și moderni care susțineau ideea că „dacii erau înrudiți cu sciții”⁵⁶; vom mai adăuga acum și părerea arheo-

⁵⁵ B. Simeonov, *Des gètes et de leur langue*, în *Le Monde Thrace, Actes du II-é Congrès International de Thracologie* (București, 1976), Paris, Roma, Montreal Napard, 1982, p. 174.

⁵⁶ Vl. Georgiev, *Discussions*, în *Actes du premier Symposium International de Thracologie*, Milano, F.E. Drăgan, 1978, p. 54.

logului dr. Torma Zsófia, care considera, la rîndul ei, că „dacii, agatirșii sau sarmatii erau înrudiți”⁵⁷.

În privința înrudirii daco-geților cu parții și sciții nu vom insista, deoarece ideile respective au mai fost abordate în numerele 1, 2, 4, 6/1984, 5/1985, 1/1986 ale revistei „Anale de istorie”.

⁵⁷ *Anuarul Societății de istorie și arheologie din județul Hunedoara*, Budapesta, 1882, p. 17.

ANA-MARIA COMAN

CONȘTIINȚĂ ȘI PROGRES, Editura Junimea, Iași, 1984, 322 p.

În ultimii ani, problematica omului, ca factor fundamental al întregului progres social, este tot mai prezentă în cercetarea științifică, în studii și lucrări, ca și pe planul mai larg al frontului ideologic din țara noastră. Aceste preocupări sînt nu numai explicabile, ci și stringente necesare, în condițiile cînd, în toate sectoarele edificării noii orînduirii, procesele istorice evidențiază trecerea la o nouă etapă calitativă.

Magistralul Raport prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIII-lea al partidului a pus cu pregnanță în evidență necesitatea asigurării unei concordanțe depline dintre conștiința socialistă a membrilor societății noastre și nivelul dezvoltării forțelor de producție, faptul că, în etapa actuală, una din sarcinile fundamentale care se

află în fața tuturor factorilor educaționali este ridicarea nivelului de competență, de cultură profesională și generală, a spiritului revoluționar al tuturor oamenilor muncii, dezvoltarea unor atitudini și convingeri superioare de muncă și de viață. „Cunoașterea naturii și societății nu are limite — relevă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu —. În nici un domeniu nu s-a încheiat procesul revoluționar al cunoașterii! Nu există realități și fenomene, legități ale dezvoltării lumii ce nu pot fi cunoscute, ci numai care nu sînt încă cunoscute”.

În deplin consens cu această idee-forță este fundamentată întreaga argumentație a lucrării „Conștiință și progres”, rezultat al unei fructuoase colaborări dintre competenți cercetători și cadre didactice universitare din domeniile filosofiei, sociologiei și politologiei din București, Iași, Cluj (M. Gh. Constantin, Marin Voiculescu, Ovidiu Trăsnea, N. Kallós, Alecu Floareș, Liviu Coptil, Ionel Hagiu, M. Sărmășanu, R. Raveica, C. Gh. Marinescu, Elena Puha, Tudor Ghideanu, Petre Dumitrescu, Ioan Humă, Constantin Vlad, Ion Florea, Mihaela Vlăsceanu, Simion Radu, Ligia Gherguț, Doina Botezatu, Argentina Firuță), sub redacția și coordonarea prof. C. Gh. Marinescu și prof. Constantin Vlad.

Volumul „Conștiință și progres” pune la dispoziția cititorilor studii interesante referitoare la cele mai actuale aspecte ale evoluțiilor ce se petrec pe planul conștiinței oamenilor muncii din țara noastră în actuala etapă a edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Unele studii și articole aduc importante contribuții teoretice și practice, valori-

zind cercetările proprii „cu privire la conceptul, structurile, dimensiunile și valențele conștiinței socialiste, la raportul dintre conștiința socială și existența socială în condițiile socialismului multilateral dezvoltat, relieffind, totodată, modalitățile, căile și mijloacele susceptibile de a determina ridicarea conștiinței individuale și colective la cote valorice superioare — după cum afirmă coordonatorii chiar în prefața lucrării —, prin efortul conjugat, prin acțiunea pertinentă și concentrată a factorilor educaționali“ (p. 7). Pornind de la imperativele confruntărilor ideologice contemporane — ca expresie a unei epoci cu tendințe fundamentale contradictorii pe plan economic, politic și spiritual —, studiile demonstrează inconsistența și caracterul retrograd, tendențios al unor curente de gândire nemarxiste contemporane, iraționaliste, neștiințifice, antiumaniste, rasiale, neofasciste, nihiliste în probleme esențiale ale destinului uman, problematica democrației, a drepturilor omului etc. sau privind perspectivele națiunii, ale statului național, ale conștiinței naționale, ale salvărdării păcii mondiale.

Concepută ca sinteză a unor studii ce abordează procese de cea mai mare însemnătate care conferă noi valențe și dimensiuni conștiinței socialiste, lucrarea evidențiază, prin titlurile celor două capitole: „Valori și forme ale conștiinței socialiste“ și „Conștiință și societate“, direcțiile investigației științifice și ale demersului teoretic întreprins de autori. Primul capitol al lucrării abordează sfera virtuților constructive ale teoriei revoluționare, a valorilor conștiinței filosofice, a funcției social-modelatoare a conștiinței socialiste; cel de-al doilea analizează, sub diferite ipostaze, raportul direct de condiționare între gradul dezvoltării conștiinței și acțiunea socială, dintre conștiință și progresul economic, social și spiritual al națiunii noastre.

Grupind rezultatele unor cercetări laborioase, ce aprofundează înfrurirea reciprocă dintre noua existență materială și mutațiile calitative ce survin pe planul conștiinței, studiile confirmă orientările fundamentale din opera teoretică a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care pornesc de la premisa că etapa actuală de dezvoltare a țării presupune intensificarea procesului formării conștiinței noi, depășirea unei anumite rămăneri în urmă ce se manifestă în acest domeniu,

perfecționarea continuă și creșterea aportului muncii teoretice, politico-ideologice și educative în promovarea a tot ceea ce este nou, avansat în conștiința omului, a maselor largi de oameni ai muncii. Studiile cuprinse în acest volum surprind dialectica amplului proces al formării conștiinței socialiste, din unghiul de vedere al valențelor sale superioare și al diversității de forme prin care conștiința se afirmă ca o forță motrice a progresului în noua orînduire, declanșind energii menite să determine valorificarea superioară a creativității maselor largi populare.

Se impune, de la început, aprecierea că ne aflăm în fața unei lucrări de referință, care analizează, într-o manieră interdisciplinară, problematica atât de generoasă și complexă a conștiinței socialiste, valențele sale multiple, interrelația dialectică dintre *conștiință și cultură, conștiință și competență, conștiință și democrație participativă*. Relevantă este, de asemenea, pledoaria argumentată pentru o relație organică, indisolubilă dintre *știință și conștiință*, mai ales în condițiile de astăzi cînd cuceriri de prestigiu ale științei sînt tot mai mult folosite în scopuri distructive.

Lucrarea se impune, de asemenea, atenției prin demonstrația pe care o face privind una dintre cerințele legice ale procesului istoric de edificare a noii orînduiri — restructurarea profilului spiritual al societății și al individului, prin crearea unei culturi noi și, în cadrul acesteia, a unei noi culturi politice, axată pe valorile fundamentale ale socialismului și călăuzită de principiile teoretice ale marxismului creator. Totodată, ea evidențiază că făurirea unui nou sistem politic nu înseamnă numai și nici mai ales edificarea unor noi structuri (sau instituții), cît implementarea în procesul politic a unui nou *stil politic*, pătruns de valorile democratismului real și de un autentic spirit revoluționar. Adîncirea procesului revoluționar impune creșterea acțiunii factorilor subiectivi, ceea ce face cu totul legitimă și absolut necesară abordarea problemelor culturii politice și a stilului politic (p. 46).

Dezbaterea unor asemenea probleme prezintă o deosebită importanță din punctul de vedere al elaborării conceptuale și teoretico-metodologice și de critică ideologică. „Tocmai de aceea apreciem că, mai ales într-o concepție ca a noastră — arată Ovidiu Trăsnea în studiul său — problemei stilului trebuie

să i se confere o semnificație mult mai bogată și mai complexă. O modalitate fertilă pentru punerea în evidență a acestui conținut bogat și complex este, socotim, corelarea stilului cu cultura politică. În această perspectivă, putem releva că stilul politic poate fi considerat ca o trăsătură externă și vizibilă a culturii politice inerente care stă la baza mecanismului decizional și de conducere a unui sistem politic dat. Într-o asemenea viziune, stilul acțiunii sociale, individuale sau de grup, desfășurate în procesul conducerii sociale se subordonează stilului politic, care încorporează valorile și normele specifice unui tip de societate" (p. 47—48).

Ca latură componentă a sistemului politic creat în țara noastră, după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, conștiința socialistă se afirmă ca o puternică forță motrice, prin ea înțelegând ansamblul de idei, concepții, criterii, sentimente și atitudinea individului, grupului, colectivului față de acestea (p. 27). În același timp, se evidențiază modalitățile de împăntrundere organică în realitățile vieții românești contemporane a factorilor social-economici, științifici și politici care, laolaltă, formează un tot unitar, un ansamblu existențial care determină mutații calitative în planul conștiinței individuale și colective de la o etapă istorică la alta (p. 79).

Un loc important acordă studiile și articolele inserate în volumul de față tezei cu privire la necesitatea continuității procesului revoluționar, dezvoltării sale pe trepte superioare, ceea ce implică o preocupare susținută, permanentă pe planul activității teoretice și practice a Partidului Comunist Român în vederea stimulării conștiinței revoluționare. Gândirii dialectice îi este străină înțelegerea evoluțiilor ce se petrec în realitate sub forma unor procese finite, ceea ce ar echivala cu încetarea oricărei dezvoltări; ideea mișcării perpetue a străbătut cunoașterea umană de-a lungul istoriei în ceea ce această cunoaștere are mai autentic, mai avansat. „Teza cu privire la continuitatea procesului revoluționar, a înaintării acestui proces pe trepte superioare — relevă Constantin Vlad — constituie un element central în zestrea de gândire teoretică, ideologică și politică a Partidului Comunist Român. Într-o asemenea viziune, etapele procesului și luptelor revoluționare în țara noastră reprezintă o succesiune neîntreruptă de momente distincte, dar născându-se unul din celălalt, fiecare etapă

nouă bazându-se pe înfăptuirile precedente și realizând, la rîndul ei, obiective superioare" (p. 209).

În lumina acestui imperativ, în centrul activității teoretice, ideologice, politico-educative trebuie să se afle dezvoltarea dragostei față de popor, de țară, cultivarea devotamentului față de cauza socialismului, față de valorile sale, pentru cauza înfloririi patriei, a împlinirii năzuințelor poporului nostru de bunăstare, independență și pace, educarea oamenilor muncii în spiritul patriotismului revoluționar, care îmbină respectul și prețuirea trecutului de luptă cu hotărîrea de a face totul pentru dezvoltarea multilaterală a României, pentru realizarea țelurilor nobile de viitor ale națiunii noastre.

Lucrarea, în ansamblul său, argumentează convingător că asigurarea *progresului continuu* al societății socialiste românești impune soluționarea cu competență și la nivel calitativ superior a sarcinilor și obiectivelor etapei actuale, a diverselor contradicții ce se ivesc pe parcurs. Toate acestea depind în mod hotărîtor de educarea și formarea oamenilor în stare să traducă în viață asemenea obiective, de însușirea de către aceștia a spiritului revoluționar, de devotamentul și spiritul de sacrificiu pentru cauza partidului și poporului, a socialismului și comunismului, de creșterea nivelului pregătirii, a cunoașterii și competenței lor profesionale și politice. Mai concret, amploarea și calitatea progresului socialist al țării depind de măsura considerabilă, în prezent și în perspectivă, a nivelului atins în dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, de voința lor de acțiune (p. 221).

Formarea conștiinței socialiste a omului nou constituie unul din procesele cele mai complexe. În acest sens, Ion Florea demonstrează, în studiul său, că „oricît de evidentă ar fi tendința omogenizării conținutului ei ideologic, politic și axiologic, este și va rămîne o unitate în diversitate. Aceasta afirmă nu numai tendința spre un conținut unitar, ci naște, totodată, diferențieri și constituie temeiul unor deosebiri de concepții și opinii, al contrazicerii și înfruntării acestora ca forță motrice a progresului material și spiritual" (p. 225).

Studiile cuprinse în volumul de față argumentează, pe baza unor anchete sociologice complete, că, în viziunea doctrinei ideologice românești, societatea socialistă multilateral dezvoltată pe trep-

tele sale superioare, implică creșterea puternică și rapidă a forțelor de producție, perfecționarea continuă a relațiilor de producție socialiste și organizarea societății prin întărirea și dezvoltarea, pe baze noi, a comunității de interese a tuturor oamenilor muncii. De aceea, partidul nostru a stabilit ca sarcină imediată, necesitatea intensificării muncii politico-educative și teoretico-ideologice pentru ca toți oamenii muncii să înțeleagă cu deplină claritate mersul evenimentelor, faptul că în desfășurarea procesului revoluționar pot apărea greutăți și că datorita comuniștilor, a constructorilor socialismului, este de a acționa pentru înlăturarea lor și desfășurarea cu succes a luptei de transformare revoluționară a lumii (p. 107).

Considerăm că studiile inserate în volum reușesc, într-o bună măsură, să ducă mai departe cunoașterea proceselor ce se petrec în sfera conștiinței socialiste

din țara noastră, să evidențieze semnificația deosebită a preocupărilor Partidului Comunist Român pentru perfecționarea și ridicarea pe o treaptă calitativ superioară a muncii politico-ideologice și cultural-educative, în deplin consens cu exigențele sporite ale documentelor și hotărârilor Congresului al XIII-lea al P.C.R. privind lărgirea orizontului spiritual al omului societății românești contemporane. Lucrarea „Conștiință și progres” răspunde, astfel, unui comandament politic și științific de mare actualitate și vine în întimpinarea interesului tot mai mare manifestat, în permanență, de publicul cititor față de problematica conștiinței socialiste, a funcțiilor și rolului său în dinamica devenirii societății românești pe coordonatele civilizației socialiste și comuniste.

IOAN CĂPREANU

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1985 (II)

M. BERZA, *Pentru o istorie a vechii culturi românești*. Culegere de studii editată, cu o introducere și note, de Andrei Pippidi, Editura Eminescu, București, 1985, XLVII + 266 p.

Preocupările multiple de cercetare definesc personalitatea regretatului M. Berza, el făcând parte dintr-o generație de istorici care nu și-au mărginit cercetările la istoria națională, ci au abordat, cu temei, studiul istoriei universale, cu înțelegerea faptului că, „mai presus de tot ce tinde să fracționeze în toate direcțiile evoluția societăților omenesti, există totuși o istorie generală a omenirii pe care avem dreptul de a o numi istorie universală”, că „orice istorie locală se înscrie în contextul unei desfășurări istorice mai largi, care într-o bună măsură o condiționează și o explică, fără ca prin aceasta să rămână mai puțin la bază actul creator al factorului intern” (p. XXXI, XXXII). Aceste preocupări au vizat: istoria vechii culturi românești, îndeosebi formarea și dezvoltarea conștiinței naționale și interacțiunile culturale românești cu cele străine; istoria raporturilor româno-turcești, în care direcție a pus în relief semnificația europeană a luptei antiotomane a poporului român, a descris efectele economice ale acestor raporturi ale țărilor române cu Poarta în secolele XV—XIX; studiul evoluției medii occidentale (printre temele abordate numărându-se: instituții feudale în secolele V—VIII, răscoale țărănești în secolele XIV—XVI, orașul me-

dieval, nașterea relațiilor capitaliste în Europa apuseană); istoria sud-estului Europei, înțelegând ca un ansamblu de civilizații, ca un complex sistem de probleme din care fac parte și cele ale istoriei românești.

Prezenta culegere de studii reunește o parte din contribuțiile lui M. Berza în domeniile istoriografiei și istoriei culturale. Notăm din conținutul volumului, titlurile: *Problèmes majeurs et orientations de la recherche dans l'étude de l'ancienne culture roumaine*; *Mihai Viteazul și unirea țărilor române*; *Viziunea despre om și lume a cronicarilor români: Turcs, Empire ottoman et relations roumano-turques dans l'historiographie moldave des XVe—XVIIe siècles*; *Culture roumaine et culture européenne du XVIIe et au début du XVIIIe siècle*; *Conștiința unității de neam în evul mediu*; *Patriotism și cunoaștere istorică* (text care a fost publicat în coloanele revistei „Anale de istorie”, nr. 2/1973, p. 41—42).

VICTOR SPINEI, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X—XIII. Români și turanici*, Editura Junimea, Iași, 1985, 238 p.

Moldova meridională, prin situarea sa geografică la extremitatea apuseană a stepelor Eurasiei, s-a aflat pe principalul traiect al marilor migrații ce s-au scurs spre Peninsula Balcanică și spre Cîmpia Dunării de Jos. Monografia realizată de Victor Spinei abordează situa-

ția istorică creată pe aceste meleaguri în secolele X—XIII, mai precis în epoca de după deplasarea ungurilor din Atelkuz, prin pasul Verecke din Carpații Păduroși (sfârșitul secolului IX) și pînă la invazia cumplită a mongolilor din 1241—1242, răstimp în care românii au intrat în contact cu triburile de călăreți turanici — pecenegi, uzi, cumani.

Descifrarea raporturilor dintre comunitățile românești sedentare și păstorii nomazi turanici — raporturi antinomice — este făcută într-un context larg, care are, mai întîi, în vedere descrierea complexului geografic al acestei zone. Acesta a fost de natură să asigure un cadru prielnic vieții și activității umane; totodată, partea meridională a spațiului est-carpatic „a deținut permanent o poziție strategică cheie pe continent, devenind scena de desfășurare a multor evenimente“ (p. 30). Analiza are în vedere, de asemenea, împrejurările, confruntările politice din jumătatea răsăriteană a continentului în acele vremuri îndepărtate. Înfățișarea, bogat argumentată, a contactelor și interferențelor între români și turanici îi permit autorului să conchidă: „Cele două comunități etnice, radical deosebite din punct de vedere etnic, religios, cultural, precum și ca mod de viață, sistem economic și organizare social-politică, au locuit în vecinătate, dar nu s-au amestecat... Din cauza stadiului lor neevoluat, hoardele turcice nu au fost capabile să ofere modele de existență susceptibile de a fi preluate de popoarele agricole sedentare. Față de autohtoni, turanicii nu s-au dezvoltat aproape deloc în calitatea lor de meseriași sau de oameni cu anumite preocupări artistice, ci în primul rînd ca păstori și războinici. Aceasta explică de ce aproape singura lor influență directă asupra românilor, completată cu cea ulterioară a mongolilor, s-a exercitat în sistemul de luptă, bazat pe acțiunile de mare mobilitate ale cavaleriei ușoare, dotate cu armament sumar“ (p. 160). Mai amintim și faptul că lucrarea este însoțită de un numeros și util material ilustrativ.

DAN A. LĂZĂRESCU, *Imaginea României prin călători*, vol. I: 1716—1789, Editura Sport-turism, București, 1985, 334 p. + 16 p. ilustrații.

Ne aflăm în fața primului volum a unei mai vaste lucrări de *imagologie*, a unei lucrări care urmărește, cronologic, „modul în care s-a făurit, în mentalitatea europeană, icoana mai mult sau mai puțin corectă, de la autor la autor,

a poporului român și a încălcitei lui poziții, la hotarele a două lumi“ (p. 15). Autorul reliefează, astfel, felul cum realitățile românești au fost oglindite în mintea diferiților călători sau publiciști străini — avînd cele mai variate poziții sociale în țara lor sau în țările române: de la principi, generali, învățați, pînă la consuli, preceptori sau secretari domnești — și cum au fost comunicate imaginile receptate de ei — prin cărțile, jurnalele, scrisorile publicate — opiniei publice europene.

Volumul se deschide cu cea din urmă imagine a țărilor române înaintea implantării regimului fanariot provenind de la Antonio-Maria del Chiaro, cel care a asistat la tragica mazălire a lui Constantin Brîncoveanu. Autorul continuă să analizeze felul în care istoria românilor s-a reflectat în vestita *Histoire ecclésiastique* a savantului abate Claude Fleury, cu prezentarea impresiilor din călătoria prin Țara Românească, în anul 1762, ale ambasadorului Marii Britanii la Constantinopol, James Porter și ale astronomului abate Ruggiero-Giuseppe Boscovich; descrie istoria Banatului timișan și situația românilor bănățeni așa cum reies din lucrările baronului Ignaz von Born și Francisco Grisellini; după o serie de alți călători se oprește mai îndelung asupra monografiei lui Jean Louis Carra consacrată țărilor române (apărută în 1777), care, prin edițiile ei numeroase, prin traducurile în alte limbi „a vehiculat în mediile intelectuale europene o anumită imagine, incompletă și incorectă, este drept, asupra poporului român“ (p. 126); dezvăluie mecanismele politice, sociale și economice practicate de domnii fanarioți, așa cum se desprind din scrisorile și rapoartele contelui d'Hauterive și ale prințului de Ligne din anii 1787—1788. Dealtfel, autorul apreciază, în acest sens: „Tainici conspiratori multisecolari în slujba ideii himerice a restaurării destrămatului Imperiu bizantin, în integritatea lui teritorială panortodoxă și în toată splendoarea lui culturală apusă, fanarioții au utilizat țările române exclusiv ca pe niște prețioase mijloace menite să-i ducă tot mai aproape de obiectivul urmărit cu răbdare. Moldova și Țara Românească, țări atît de bogate și bucurîndu-se de un regim de relativă neatîrnare față de Imperiul otoman, au fost folosite, multă vreme, ca un spațiu exterior al acestui imperiu... În același timp, aceste țări urmau să fie — așa cum s-a întîmplat în anul 1821 — placa turnantă a insurjecției finale, văzută ca o soluție alternativă față de cealaltă variantă, multă vreme profesată de înțelepciunea fa-

nariotă : simbioza turco-fanariotă ca un fel de asociație între cal și călăreț, acesta din urmă trebuind să fie, evident, de obîrșie fanariotă“ (p. 33).

VENIAMIN CIOBANU, *La granița a trei imperii*, Editura Junimea, Iași, 1985, 206 p.

Lucrarea lui Veniamin Ciobanu reprezintă o reluare, pe un plan mai extins și mai aprofundat, a problematicii abordate de autor în volumul, apărut în 1980, *Jurnal ieșean la sfîrșit de veac (1775—1880)*.

Pe fundalul confruntărilor de interese dintre imperiile otoman, habsburgic și țarist de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în lucrare se conferă o atenție deosebită analizei împrejurărilor politice internaționale ale anexării de către Austria a nordului Moldovei și prezentării atitudinii marilor puteri față de acest act arbitrar. Prin cotoirea acestui străvechi pămînt românesc, diplomația habsburgică — relevă autorul — a urmărit : asigurarea unei legături directe între Transilvania și teritoriile obținute în urma împărțirii Poloniei (făcută, în 1772, împreună cu Rusia și Prusia) ; dobîndirea nu numai a unor avantaje economice, datorate posibilității exploatarei bogățiilor acestui tărîm românesc, ci și a unei poziții strategice, care să-i permită fie să secondeze, fie să contracareze eficace, din flanc, planurile Rusiei față de Imperiul otoman ; găsirea unor mijloace menite să stăvilească emigrările românilor transilvăneni peste munți ; de asemenea, Curtea imperială de la Viena, contînd pe acceptarea Rusiei, ceea ce s-a și întîmplat, a căutat să o îndepărteze de la amestecul în frămîntările confesionale din Transilvania, provocate de opoziția românilor ortodocși la politica de unire forțată cu Roma intensificată de autoritățile habsburgice. Sînt relatate pe larg faptele, evenimentele — presiunile diplomatice, falsurile istorice și juridice, acțiunile de corupție, ocupația militară, înțelegerile la care au ajuns marile puteri — care au dus la marea nedreptate făcută poporului român prin răpirea nordului Moldovei.

VALERIU BRANIȘTE, *Correspondență*, vol. I : 1879—1895. Cuvînt introductiv de acad. Ștefan Pascu. Ediție îngrijită, note și comentarii de Valeriu Căliman și Gheorghe Iancu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 320 p. + 16 p. planșe.

Una dintre preocupările constante și de mare merit ale Editurii Dacia constă

în tipărirea unor lucrări care ne vorbesc, peste timp, despre sacrificiile și jertfele oferite de înaintași pe altarul luptei pentru libertate și unitate națională. Între acestea se numără și publicarea corespondenței rămase de la personalități marcante ale vieții politice și culturale românești. Și faptul nu este întîmplător, căci — așa cum scrie acad. Ștefan Pascu în *Cuvîntul introductiv* — „Singulară uneori, completînd alte categorii de izvoare de cele mai multe ori, categoria corespondență este beneficiara unor caracteristici care o situează deseori deasupra celorlalte genuri ca însemnătate. Numai dacă am invoca faptul că scrisorile, corespondența dezvăluie aspecte intime, informative sau de conștiință ce lipsesc, din motive explicabile, în celelalte categorii de izvoare, motivația nu poate fi nici negată, nici subestimată. Iar dacă mai adăugăm argumentului precedent și faptul că adeseori corespondența unei personalități, culturale sau politice, se întinde pe lungi perioade de timp și însumează, la un loc, un însemnat număr de corespondenți, de profesii diferite, din medii sociale deosebite, demonstrația cu privire la importanța genului epistolar, în sine sau între celelalte categorii de izvoare istorice, cîștigă și mai mult în importanță“ (p. 5).

Cu acest prim volum se deschide seria celor consacrate fondului epistolar datorat lui Valeriu Braniște. Sînt date publicității, în ordine cronologică, 198 de scrisori inedite pe care acesta le-a primit sau le-a trimis în intervalul 1879—1895. Este o corespondență bogată, cu o mulțime de oameni distinși pe tărîmul vieții politice și culturale — Alexandru Roman, Aurel C. Popovici, Eugen Brode, Septimiu Albini, George Moroianu, Elie Dăianu, Ioan Rațiu, Corneliu Diaconovici, V. A. Urechia, Roman Ciorogariu, Alexandru Mocioni, Vincențiu Babeș, Coriolan Brediceanu, George Candrea, Partenie Cosma, Teodor Mihali și mulți alții —, oglindă fidelă nu numai a vieții unui neobosit luptător, ci și a unei epoci de mare importanță în viața politică și culturală a românilor din Imperiul austro-ungar.

TOADER IONESCU, *Idei și orientări în publicistica economică românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1890—1918)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 296 p. + 16 p. planșe.

Autorul analizează literatura economică românească din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și primele

două decenii ale secolului al XX-lea, punând în evidență : problemele economice și sociale ale agriculturii transilvănene reflectate în gândirea economică ; năzuințele și realizările în domeniul industrial și al meseriilor (de pildă, înființarea „Reuniunilor economice“ românești, care și-au fixat ca scop sprijinirea progresului economic și social al românilor transilvăneni) ; necesitatea, adânc resimțită, a pregătirii cadrelor de specialiști și căile preconizate pentru răspindirea cunoștințelor profesionale ; dezvoltarea instituțiilor de credit (inclusiv a „băncilor populare“), socotite — și care au și fost — pirghii ale emancipării economice și naționale. Din întreaga analiză se relevă cu pregnanță faptul că toți cei ce au elaborat această literatură au pus-o în slujba idealului suprem al românilor transilvăneni — eliberarea națională, economică, politică și socială de sub dominația străină și unirea cu Țara.

O a doua parte a lucrării însumează texte economice din perioada 1890—1918. Ele au fost selectate din filele unor ziare și reviste — precum „Gazeta Transilvaniei“, „Telegraful român“, „Revista economică“, „Bunul econom“, „Adevărul“ („Glasul poporului“), „Deșteptarea“, „Meseriașul“, „Transilvania“ ș.a. —, unele semnate, avînd ca autori pe Arsenie Vlaicu, Ioan Socaciu, Ioan I. Lapadatu, Aurel Cristea, Octav C. Tăslăuanu, Romul Simu, altele nesemnate. Putem spune că, prin publicarea acestor texte se întregeste imaginea de ansamblu a gândirii economice progresiste românești din epoca modernă.

*** *Lupta românilor din „Țara Silvaniei“ pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar român (1905—1918).* Culegere de documente, note și comentarii de Ioan Tomole, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 244 p. + 12 p. planșe.

Izvoarele inedite reunite în volum oglindesc frământările și acțiunile sălăjenilor, încadrate în efortul general al luptei românilor pentru drepturi sociale, economice, politice și îndeosebi pentru înfăptuirea statului național român unitar. Ele privesc o epocă efervescentă, deschisă în anul 1905 prin decizia Partidului Național Român de adoptare a tacticii activismului, adică aceea a participării la viața politică de stat, la alegerile parlamentare. Documentele, în număr de 136, provin din fonduri arhivistice diverse și din publicații ale vremii (amintim „Gazeta de duminică“ ce apărea la Șimleu Silvaniei) ; textul celor

redactate în limba maghiară este însoțit de o traducere competentă.

Documentele sînt grupate tematic în mai multe secțiuni, iar în cadrul secțiunilor ordonate cronologic. Ele reflectă, mai întîi, aspecte ale situației economice, politice și culturale a românilor din „Țara Silvaniei“, cum ar fi crearea și activitatea unor instituții de credit la Șimleu Silvaniei, Jibou, Băsești, Tășnad, a unor bănci populare la sate, toate cu „o deosebită menire național-economică“ (p. 37). Multe mărturii se referă la participarea românilor din Sălaj la alegerile parlamentare, prilej de călire a voințelor în confruntarea cu abuzurile și silniciile autorităților. De pildă, la 17 februarie 1905, Elena Hossu-Longin îi scria, la Cluj, lui Amos Frîncu : „Ziua de ieri a fost o zi de grea urgie. Pe sărmanul meu tată (George Pop de Băsești, președintele P.N.R., candidat în cercul electoral Cehu-Silvaniei) l-am lovit la cap, l-am adus din Ceh sub escortă militară. Acum zace cu două rane la cap pierzînd mult sînge. Peste 2 000 alegători nu au fost lăsați la locul alegerii, ci bătuți și suduiți“ (p. 42) ; în timpul campaniei electorale din 1910, țăranul Demetriu Pop a fost pedepsit cu o amendă de patru coroane pentru că a purtat o cingătoare tricoloră.

Alte documente din volum descriu desfășurarea unor adunări populare protestatare, la care sălăjenii au revendicat votul universal, egal, direct și secret, abrogarea legilor școlare din 1907, folosirea limbii române în justiție și administrație, recunoașterea românilor ca națiune, respectarea autonomiei și integrității bisericii române ; relatează o serie de manifestări culturale, între care participarea delegației Sălajului la Expoziția generală română de la București din 1906 ; pun în lumină lupta românilor din „Țara Silvaniei“ pentru libertate și unitate în timpul primului război mondial, mișcările revoluționare din toamna anului 1918 și nașterea consiliilor și gărzilor naționale, acțiunile românilor sălăjeni în preajma și în timpul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

CONSTANTIN KIRIȚESCU, *Portrete. Oameni pe care i-am cunoscut.* Introducere de Costin Kirițescu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 366 p.

În volum sînt adunate din mai vechile lucrări — *Printre apostoli* (1929), *Flori din grădina copilăriei și în slujba unei credințe* (1933), *Făclii stinse* (1938),

Școala română într-o răscruce de istorie (1943), ca și din file de manuscris, aproape 50 de portrete ale unor oameni pe care C. Kirițescu i-a cunoscut în-deaproape. Să amintim doar câteva din multele care trezesc interesul cititorului: Grigore Antipa, Alexandru Odobescu, Spiru Haret, dr. C. I. Istrati, Gh. Munteanu-Murgoci, Ion G. Duca, dr. Victor Babeș, general Traian Moșoiu, I. Petrovici, N. Costăchescu, Take Ionescu, C. Banu, Simion Mehedinți, dr. C. Angelescu.

Sînt oameni de cultură, dar și oameni politici, dascăli obișnuiți, dar și cititori de școală românească, demulți intrați în ne-ființă, și care ne sînt readuși în conștiință prin ceea ce au făcut, dînd la ridicarea culturală a poporului nostru. Despre Titu Maiorescu, autorul scrie: „A biciuit fără cruțare slăbiciunile «naționale», pe ușuratici, pe flecari și nechemați. A curățit ogorul culturii românești de buruienile ce înăbușeau florile adevărate și a creat acestora condiții sănătoase de dezvoltare. A urmărit fără cruțare «forma fără fond», «beția de cuvinte», fraza seacă și vorba goală. A avut darul divinațiunii artistice: a recunoscut valorile, a încurajat și îndrumat talentele pe calea cea bună. A profestat de la catedra universitară cu o autoritate fără pereche...” (p. 271—272). Creionate cu har, în linii ferme, portretele sînt surprinse în atmosfera acelor vremuri, redată cu multă forță evocatoare. Martor ocular al Expoziției naționale din 1906, C. Kirițescu o caracterizează astfel, în 1938: „A fost cea mai mare efortare pe care a făcut-o România dinainte de război, spre a prezenta înfăptuirile pe toate terenurile economiei sale naționale, ale culturii, ale luptelor pentru a deveni o țară independentă, conștiință de menirea ei și de idealurile ei viitoare. Din punct de vedere al înfriurii suferinței și al efectelor politice, momentul culminant al expoziției a fost aducerea la un loc, pe scena Arenelor romane, a maselor de populație românească din țările române subjugate, venite la București sub formă de societăți corale, ca s-aducă în capitala țării libere revelația prin cîntec a simțirii românești din plaiurile înstrăinate”. Aceasta a fost „o demonstrație măreață a conștiinței comunității românești peste artificialul granițelor politice”, care a contribuit „la pregătirea suferinței a Marii Uniri” (p. 226).

HARALAMB ZINCĂ, *Ultima noapte de război, prima zi de pace*. Roman document, Editura militară, București, 1985, 416 p.

Un fost ostaș participat la războiul antihitlerist, astăzi scriitor cunoscut, mereu atras de fascinația istoriei, a avut ideea generoasă de a întreprinde o anchetă, printre foști combatanți pe fronturile bătăliei împotriva fascismului, despre faptele, gîndurile și sentimentele luptătorilor români la sfîrșitul unui sîngeros conflict, despre speranțele într-un viitor mai bun pentru ei, pentru țara lor într-o eră a păcii.

Cu sprijinul Editurii militare, Haralamb Zincă a reușit să adune un bogat și valoros material memorialistic, care, dealtfel, constituie și substanța cărții de față. Cei chestionați au răspuns la patru întrebări: 1. *Unde v-a găsit 9 Mai 1945, Ziua Victoriei Națiunilor Unite asupra Germaniei hitleriste? Cum ați cinstit această zi atît de mult așteptată de popoarele lumii?* 2. *Unde și în ce împrejurări ați intrat în războiul antihitlerist?* 3. *Care a fost momentul cel mai dramatic trăit pe front?* 4. *Dar cel mai luminos și mai înălțător?* Toate răspunsurile, mărturisiri sincere ale unor luptători anonimi, se constituie în autentice pagini din marea epopee făptuită și închinată de ostașul român libertății patriei, libertății popoarelor. Cititorul cunoaște fapte deosebite de arme, întîmplări dramatice, cînd moartea era prezentă la fiecare pas, situații emoționante, care, toate laolaltă, conferă esență și trăire istoriei contribuției României la marea victorie asupra fascismului. Cităm, cu titlu de exemplu, din două mărturii. Colonel (r) Constantin Șerban: „În memorabila noapte de 24/25 octombrie 1944 m-am aflat la Carai, cu unitățile Corpului 6 armată, care, prin luptă corp la corp, au eliberat orașul și au zdrobit ultima rezistență a inamicului pe teritoriul țării... În acea noapte s-a șters din sufletul meu toată amărăciunea acumulată în zilele răpirii nord-vestului Transilvaniei, cînd, ca locotenent într-un batalion de vînători de munte, am străbătut pe jos drumul din Maramureș la Cîmpulung, sub privirile greu de descris ale locuitorilor din comunele respective. Atunci mi s-a întipărit în suflet cuvintele pline de amar și reproș ale unui bătrîn din apropiere de Năsăud: «Da pe noi cui ne lăsați?... Cu sîngele lor, ostașii noștri au spălat toată amărăciunea și au sfîrșit toate nedreptățile Dictatului fascist de la Viena. Și cred că nimic nu poate fi mai luminos, mai înălțător, decît să te poți

număra printre participanții acestei mărețe epopei“ (p. 255—256) ; căpitanul (r) Nicolae Chivu : „Cel mai luminos moment trăit pe front a fost cel cînd am înțeles că PACEA chiar poposisese în viața militarilor și civililor și că, în curînd, ne vom întoarce la vatră“ (p. 268). Dată fiind valoarea lor documentară aparte, răspunsurile la anchetă, atît cele cuprinse în carte, ca și cele care n-au fost publicate, vor fi predate, spre păstrare, Muzeului Militar Central.

MIRCEA DUDULEANU, *Octavianus Augustus*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 488 p. + 24 p. planșe.

Cartea reconstituie atmosfera specifică, climatul psiho-social, culoarea epocii lui Augustus. Sînt descrise, bineînțeles, acțiunile politice și diplomatice, reformele administrative, juridice înfăptuite de acesta. Și toate redade de autor într-o manieră interesantă, anume aceea memorialistică, ca și cum povestea vieții lui Augustus, pe care acesta a scris-o de altfel, ar fi ajuns pînă la noi. „În istoriografia noastră, chiar și în cea străină — scrie Dumitru Tudor referitor la volumul de față —, este pentru prima dată cînd se realizează o lucrare de acest gen, autobiografic, privind viața și activitatea unui important personaj în jurul căruia timp de două milenii s-au formulat cele mai controversate opinii. Expunerea, îmbrăcînd o formă plăcută, expresivă și atractivă, nu conține nimic romantic sau imaginativ. Totul este redat cu mare prudență, numai pe baza izvoarelor antice. Figura împăratului se reliefează așa cum au văzut-o cei mai de seamă istorici antici și moderni“.

ION HURDUBEȚIU, *Istoria Suediei*. Prefață Dumitru Almaș, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 380 p. + 16 p. planșe.

Autorul ne oferă o sinteză a evoluției Suediei din preistorie pînă în contem-po-

raneitate. Cititorii acestei cărți „elaborată — după cum arată D. Almaș în *Prefață* — cu multă trudă, cu un simț al proporțiilor și cu înțelegere a cauzelor și efectelor în devenirea istorică“ (p. 8), pot să urmărească și să înțeleagă căile de dezvoltare, caracteristicile și specificul vieții și istoriei poporului și statului scandinav. Astfel, referitor la problema feudalismului suedez, se remarcă faptul că nordicii, după cum n-au cunoscut un sclavagism clasic, tot așa ei n-au ajuns la stadiul unui feudalism dezvoltat. „Solidaritatea economică, administrativă și juridică a obștei, precum și condițiile naturale, au fost piedici importante în întîrzierea și dezvoltarea feudalismului suedez ; căci ele au permis țăranimii libere să reziste vreme îndelungată... Țăranul rămîne stăpîn al pămîntului și consolidîndu-și poziția economică și-o menține și pe cea politică. Consecința acestei stări de lucruri constă în aceea că nu vom considera Suedia ca un stat feudal de tip clasic (francez), ci ca o monarhie feudală electivă, bazată pe convocarea regulată a «stărilor» care vor hotări, pînă la începutul domniei lui Gustav Wasa — întemeietorilor dinastiei ereditare —, în toate marile probleme de stat“ (p. 34—35). Iar despre revoluția burgheză din Suedia, I. Hurdubețiu scrie că, în desfășurarea ei, „nu avem momente de explozii revoluționare, ca în Franța. Ea nu se realizează spontan, ci *treptat*, parțial, la intervale de decenii, începînd cu 1809, printr-o serie de reforme în sens democratic. Nota dominantă a ei constă în aceea că s-a realizat de sus în jos, în cadrul unei permanente presiuni a maselor populare care, în secolul al XIX-lea, încep a se organiza“ (p. 237). Lucrarea se încheie cu o scurtă privire asupra istoriei raporturilor româno-suedeze.

ION MAMINA

СОДЕРЖАНИЕ

ПРАЗДНОВАНИЕ ТОВАРИЩА НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ ПО ПОВОДУ ЕГО ДНЯ РОЖДЕНИЯ И ПОЧТЕНИЯ ЕГО МНОГОЛЕТНЕЙ РЕВОЛЮЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Письмо Политисполкома ЦК РКП, Государственного Совета и Правительства Социалистической Республики Румыния 3

Речь товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ .. 8
Письмо Политисполкома ЦК РКП адресованно
ЕЛЕНЕ ЧАУШЕСКУ по случаю празднования
ее дня рождения 13

65-ая ГОДОВЩИНА СОЗДАНИЯ РУМЫНСКОЙ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ

АУГУСТИН ДЕАК: РКП — объективная, закономерная потребность истории румынского народа 15

ГЕОРГЕ УНК: Координаты процесса создания РКП 32

НИКОЛАЕ КОПОЮ: Коммунистическая партия — самая передовая и действенная партия в Румынии периода 1921—1944 гг. 48

ГЕОРГЕ ЗАХАРИА: Завоевание РКП роли руководящей политической силы в румынском социалистическом обществе — результат воли всего народа 64

ГЕОРГЕ СУРПАТ: Социалистическое сознание Родины — историческая победа румынского народа во главе с коммунистической партией 80

ПАМФИЛ НИКИЦЕЛЯ: РКП — жизненный центр нашего социалистического общества .. 97

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Внутринная и международная деятельность Института исторических и социально-политических исследований в 1985 году: *Георге Унк, Николае Пауи* 114

Румыно-советский симпозиум на тему: «Политическое руководство партией социалистического общества. Углубление социалистической демократии» (Бухарест, 4—6 декабря 1985 г.): *Георге Тудор* 131

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

ТЕОДОР МАРИАН: «Земля и земляки» Изд-во «Албатрос», Бухарест, 1984, 278 стр.: *Георге Чурбя* 138

Кем были сарматы? Древние известия и мнения иностранных авторов нового времени: *Ана-Мария Роман* 141

«Сознание и прогресс», Изд-во «Жунимия», Яссы, 1984, 322 стр.: *Ион Кэпрану* 147

ЗАМЕТКИ

Новые книги по истории изданные в 1985 г. (II): *Ион Мамина* 151

SUMMARY

CELEBRATING COMRADE NICOLAE CEAUSESCU ON THE OCCASION OF THE ANIVERSARY OF HIS BIRTHDAY AND PAYING HOMAGE TO HIS LONGSTANDING REVOLUTIONARY ACTIVITY

The Letter of the Executive Political Committee of the C.C. of the R.C.P., State Council and the Government of the Socialist Republic of Romania 3

Speech Delivered by Comrade NICOLAE CEAUSESCU 8

The Letter of the Executive Political Committee of the C.C. of the R.C.P. Addressed to Comrade Elena Ceaușescu on the Occasion of Her Birthday 13

65 YEARS SINCE THE CREATION OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY

AUGUSTIN DEAC: The Romanian Communist Party — Objective Necessity of the Romanian History	15
GHEORGHE UNC: Co-ordinates of the Romanian Communist Party's Creation	32
NICOLAE COPOIU: The Communist Party — Romania's Most Progressive and Influential Political Party During the Period 1921—1944 ..	48
GHEORGHE ZAHARIA: The Leading Political Role in the Romanian Socialist Society Acquired by the Romanian Communist Party — Result of the People's Consensus	64
GHEORGHE SURPAT: Socialist Up Building of the Motherland — the Historical Victory of the Romanian People, Led by the Communist Party	80
PAMFIL NICHITELEA: The Romanian Communist Party — Vital Centre of Our Socialist Society	97

SCIENTIFIC LIFE

Internal and External Activity of the Institute of Historical and Socio Political Studies in 1985: <i>Gheorghe Unc, Nicolae Rauș</i>	114
Romanian Soviet Symposium on the Topic: «The Political Leadership of the Party in the Socialist Society. Development of Socialist Democracy» (Bucharest 4—6 december 1985): <i>Gheorghe Tudor</i>	131

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

TEODOR MARIAN. „Land and Its People“, Albatros Publishing House, Bucharest, 1984. 278 p.: <i>Gheorghe Ciulbea</i>	138
Who are the Sarmatians? Ancient Sources and Opinions of Modern Foreign Authors About the Sarmatians: <i>Ana Maria Coman</i>	141
„Conscience and Progress“, Junimea Publishing House, Iași, 1984, 322 p.: <i>Ion Căpreanu</i>	147

NOTES

History Books Published in 1985 (II): <i>Ion Mamina</i>	151
---	-----

SOMMAIRE

FÊTE DU PRÉSIDENT NICOLAE CEAUȘESCU A L'OCCASION DE SON ANNIVERSAIRE ET DE RENDRE HOMMAGE A SA PROLONGÉE ACTIVITÉ RÉVOLUTIONNAIRE	
La lettre du Comité Politique Exécutif du C.C. du P.C.R., Conseil d'État et du Gouvernement de la République Socialiste Roumaine	3
Allocution de Président NICOLAE CEAUȘESCU	8
La lettre du Comité Politique Exécutif du C.C. du P.C.R. adressé à camarade ELENA CEAUȘESCU à l'occasion de son anniversaire ..	13

65 ANNEES DEPUIS LA CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

AUGUSTIN DEAC: Parti Communiste Roumain — nécessité objective, légitime de l'histoire roumaine	15
GHEORGHE UNC: Coordonnés du processus de la création du Parti Communiste Roumain ..	32
NICOLAE COPOIU: Le parti communiste — le plus progressiste et influent parti en Roumanie dans la période 1921—1944	48
GHEORGHE ZAHARIA: L'obtention par le Parti Communiste Roumain du rôle de la force dirigeante dans la société socialiste roumaine — résultat du consensus populaire	64
PAMFIL NICHITELEA: Le Parti Communiste Roumain — centre vital de la société socialiste roumaine	97

VIE SCIENTIFIQUE

L'activité intérieure et internationale de l'Institut des études historiques et socio-politiques pendant l'année 1985: <i>Gheorghe Unc, Nicolae Rauș</i>	114
Symposium historique roumaino-soviétique sur thème: «La direction politique par le parti communiste de la société socialiste. L'approfondissement de la démocratie socialiste» (Bucharest, 4—6 décembre 1985): <i>Gheorghe Tudor</i>	131

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

TEODOR MARIAN. «La Terre et les terriens», Editura «Albatros», Bucarest, 1984, 278 p.: <i>Gheorghe Ciulbea</i>	138
Qui sont les sarmates? Informations antiques et opinions étrangères nouvelles sur les sarmates: <i>Ana Maria Coman</i>	141
«Conscience et progrès», Editura «Junimea», Iassy, 1984, 322 p.: <i>Ion Căpreanu</i>	147

NOTE

Livres d'histoire parus en 1985 (II): <i>Ion Mamina</i>	151
---	-----

INHALT

DIE FEIERLICHKEIT DES GENOSSEN NICOLAE CEAUȘESCU ANLÄSSLICH SEINES GEBURTSTAGS UND DER WÜRDIGUNG SEINER LANGJÄHRIGEN REVOLUTIONÄREN TÄTIGKEIT

Brief des Politischen Exekutivkomitees des ZK der RKP, des Staatsrates und der Regierung der Sozialistischen Republik Rumänien	3
Rede des Genossen NICOLAE CEAUȘESCU ..	8
Brief des Politischen Exekutivkomitees des ZK der RKP an Genossin ELENA CEAUȘESCU anlässlich Ihres Geburtstags	13

65 JAHREN SEIT DER GRÜNDUNG DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI

AUGUSTIN DEAC: Die Rumänische Kommunistische Partei — eine objektive gesetzliche Notwendigkeit der rumänischen Geschichte ..	15
--	----

GHEORGHE UNC: Koordinaten des Prozesses der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei	32
NICOLAE COPOIU: Die Kommunistische Partei — die fortgeschrittenste und einflussreichste Partei aus Rumänien in Zeitspanne 1921—1944	48
GHEORGHE ZAHARIA: Die Rolle der Rumänischen Kommunistischen Partei als führende politische Kraft in rumänischer Gesellschaft — ein Ergebnis des populären Konsens	64
GHEORGHE SURPAT: Die Errichtung des sozialistischen Vaterlandes — einen historischen Sieg des rumänischen Volkes, an der Spitze mit Kommunistischer Partei	80
PAMFIL NICHITELEA: Rumänische Kommunistische Partei — Lebenszentrum unserer sozialistischen Gesellschaft	97

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

In — und Aussentätigkeit des Instituts für geschichtliche und sozial-politische Studien im Jahre 1985: <i>Gheorghe Unc, Nicolae Răuș</i>	114
Das rumänische-sovietische Symposium über: „Politische Führung von der Partei der sozialistischen Gesellschaft. Vertiefung der sozialistischen Demokratie“. (Bukarest, den 4—6 Dezember 1985): <i>Gheorghe Tudor</i>	131

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

TEODOR MARIAN. „Pămînt și pămînteni“ („Erde und Erdenbewohner“), Editura Albatros, București, 1984, 278 p.: <i>Gheorghe Ciulbea</i>	138
Was sind Sarmaten?: <i>Ana-Maria Coman</i>	141
„Constîntă și progres“ (Bewusstsein und Fortschritt), Editura Junimea, Iași, 1984, 322 p.: <i>Ion Căpreanu</i>	147

ANZEICHNUNGEN

Historische Bücher die in 1985 erscheinen sind (II): <i>Ion Mamina</i>	151
--	-----

SUMARIO

CELEBRACIÓN DEL CAMARADA NICOLAE CEAUȘESCU CON MOTIVO DEL ANIVERSARIO DE SU DÍA DE NACIMIENTO. EL HOMENAJE DE SU LARGA ACTIVIDAD REVOLUCIONARIA

Carta del Comité Político Ejecutivo del Comité Central del Partido Comunista Rumano, del Consejo	
--	--

de Estado, y del Gobierno de la República Socialista de Rumanía	3
El discurso del camarada NICOLAE CEAUȘESCU ..	8
Carta del Comité Político Ejecutivo del Comité Central del Partido Comunista Rumano, dirigida a la camarada ELENA CEAUȘESCU con motivo de su cumpleaños	12

65 AÑOS DESDE LA CREACIÓN DEL PARTIDO COMUNISTA RUMANO

AUGUSTIN DEAC: El Partido Comunista Rumano — necesidad objetiva, lógica de la historia rumana	15
GHEORGHE UNC: Coordinadas del proceso de creación del Partido Comunista Rumano	32
NICOLAE COPOIU: El Partido comunista — el más avanzado y más influyente partido de Rumanía en el periodo de 1921—1944	48
GHEORGHE ZAHARIA: El Partido Comunista Rumano ha obtenido el papel de fuerza política dirigente en la sociedad socialista rumana — resultado por consenso popular	64
GHEORGHE SURPAT: La edificación socialista de la patria — conquista histórica del pueblo rumano encabezado con el partido comunista ..	80
PAMFIL NICHITELEA: El Partido Comunista Rumano — el centro vital de nuestra sociedad socialista	97

VIDA CIENTÍFICA

La actividad interna e internacional del Instituto de estudios históricos y social-políticos en el año de 1985: <i>Gheorghe Unc, Nicolae Răuș</i>	114
Síposium de historia rumano-soviético con el tema: «La dirección política del partido de la sociedad socialista. La acentuación de la democracia socialista» (Bucarest, 4—6 de diciembre de 1985): <i>Gheorghe Tudor</i>	131

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

TEODOR MARIAN: «La tierra y los indígenas», Editorial Albatros, Bucarest, 1984, 278 p.: <i>Gheorghe Ciulbea</i>	138
Quien son los sarmatos? Noticias antiguas y opiniones extranjeros modernos sobre los sarmatos: <i>Ana-Maria Coman</i>	141
«Conciencia y progreso», Editorial Junimea, Iași, 1984, 322 p.: <i>Ion Căpreanu</i>	147

APUNTES

Libros de historia publicados en el año de 1985 (II): <i>Ion Mamina</i>	151
---	-----

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Răuș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.379 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 9031

anale de istorie

anul XXXII **3** 1986

1920

97

0. JUL. 2005

79031

2014

Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

anale de istorie

Anul XXXII
3
1986

SUMAR

NICOLAE CEAUȘESCU : Cuvintare la Adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. 8 mai 1986	3
Sesiune științifică națională dedicată aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român cu tema : „Partidul Comunist Român — partid al marilor transformări revoluționare, conducătorul operei de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Gîndirea și acțiunea revoluționară a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — contribuție de inestimabilă valoare la îmbogățirea teoriei și practicii construcției socialiste“ (București, 6 mai 1986)	20
ARTICOLE-COMUNICĂRI	
EMIL POENARU : Procesul de la Brașov din 1936 — o aleasă pagină din lupta revoluționară a tineretului comunist român	38
ION IACOS : Marile manifestații muncitorești și democratice din 1936 împotriva primejdiei fasciste și revizioniste	57
VASILE BOBOCESCU : Lupta poporului român, în frunte cu comuniștii, în anii 1933—1937, împotriva pericolului fascismului, pentru apărarea independenței și integrității naționale	73
VASILE NICULAE : 100 de ani de la publicarea primului program marxist al mișcării noastre muncitorești — „Ce vor socialiștii români“	88

43302.

DIN ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI

- Dinamica relațiilor economice internaționale ale României în perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate : *Iulian Dănescu* 104

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

- Solidaritatea comuniștilor, a forțelor democratice și progresiste din România cu lupta antifascistă a proletariatului german : *Nicolae Petreanu* 123

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- Simpozion științific româno—israelian (Ierusalim, 12—14 ianuarie 1986) 133

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- „Mihai Viteazul în conștiința europeană“, vol. 3 : Istoriografia străină din secolul al XIX-lea. Texte alese, Editura Academiei R.S. România, București, 1984, 522 p. : *Nicolae Rauș*. 142

- GHEORGHE IANCU, „Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918—1920)“, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 316 p. + 16 p. planșe : *Teodor Pavel* 147

REVISTA REVISTELOR

- „Shijie Lishi“ („Istoria universală“), nr. 8/1985 : *Ana Budura*. 149

- „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains“, nr. 140/1985 : *Ion Bulei* 151

ÎNSEMĂRI

- Cărți de istorie apărute în anul 1985 (III) : *Ion Mamina*. 154

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ,
MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU, NICOLAE POPESCU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA

NICOLAE CEAUȘESCU

Cuvîntare la adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român

8 mai 1986

Dragi tovarăși,

La 8 Mai, anul acesta, noi, comuniștii, în deplină unitate cu întregul popor, aniversăm 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — moment de importanță istorică deosebită, care a reprezentat o nouă etapă a mișcării muncitorești, revoluționare din România.

A trecut mai mult de un secol de la constituirea, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a primelor organizații muncitorești și aproape 100 de ani de la formarea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, care a marcat afirmarea clasei muncitoare ca forță socială cea mai avansată a societății românești. De la apariția pe scena istoriei a clasei muncitoare și a organizațiilor sale revoluționare nu a fost moment mai important în dezvoltarea patriei noastre în care aceste forțe sociale și politice să nu fi avut un rol de însemnătate hotărîtoare în întreaga dezvoltare a țării.

La 8 Mai 1921, delegații la Congresul Partidului Socialist au hotărît, cu marea majoritate de voturi, transformarea acestuia în Partidul Comunist Român. (Aplauze și urale puternice, îndelungate; se scandează: „Ceașescu—P.C.R.!” „Ceașescu, România — stima noastră și mindria!”).

Iată de ce se poate afirma cu deplină temei că Partidul Comunist Român este continuatorul logic al mișcării revoluționare și socialiste din România. Totodată, ca exponent al clasei muncitoare și al celor mai înaintate forțe politice, partidul nostru comunist este continuatorul celor mai bune tradiții de luptă pentru dreptate socială și națională, pentru formarea și păstrarea ființei poporului, a națiunii și a statului național unitar român.

Mișcarea revoluționară muncitorească și partidul nostru s-au născut o dată cu apariția clasei muncitoare și pătrunderea ideilor socialismului științific în țara noastră, dar rădăcinile sale, ca ale unui stejar secular, sînt ancorate adînc în pămîntul strămoșesc, în istoria de peste 2 500 de ani a dacilor, pe care Herodot îi caracteriza drept „cei mai viteji și mai dreپți dintre tracii”. Setea de libertate și dreptate ne-au lăsat-o moștenire strămoșii, înaintașii, care s-au luptat cu Darius, cu mulți împărați romani, apoi — după o conviețuire îndelungată cu romanii și nașterea poporului român — cu mulți alți cotropitori din timpul migrațiilor și năvălirilor barbare, iar o dată cu dezvoltarea formațiilor statale și a celor trei principate — Țara Românească, Moldova și Transilvania — cu imperiile otoman, țarist și habsburgic.

În toată această perioadă istorică foarte îndelungată s-au format poporul nostru, națiunea română și statul național unitar român.

Marile mișcări de eliberare socială și națională, cum sînt revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan, revoluția lui Tudor Vladimirescu, revoluția burghezo-democratică,

înfăptuirea Unirii în 1859, războiul de independență din 1877, răscoala țăranilor din 1907 și alte nenumărate lupte sociale și naționale demonstrează, cu puterea faptelor, unitatea dialectică dintre luptele naționale și sociale, că, o dată cu apărarea gliei strămoșești și a ființei sale, poporul nostru a luptat cu hotărîre pentru libertate și dreptate socială, pentru a fi stăpîn pe destinele sale. (Aplauze puternice).

Miscarea muncitorească revoluționară, Partidul Comunist Român și-au asumat misiunea istorică de a apăra interesele naționale, independența și suveranitatea țării și, totodată, de a lichida pentru totdeauna asuprirea și exploatarea burghezo-moșierească, de a realiza o societate a dreptății sociale și naționale, socialismul și comunismul în România. (Aplauze puternice, prelungite).

Acum, la a 65-a aniversare a existenței Partidului Comunist Român și a peste 100 de ani a mișcării muncitorești revoluționare, putem afirma cu îndreptățită min-drie că, prin întreaga sa activitate, partidul nostru a demonstrat și demonstrează că nu a avut și nu are decît un singur țel suprem — măreția poporului și a întregii națiuni, bunăstarea și fericirea oamenilor muncii, apărarea independenței și suve-ranității țării, victoria socialismului și comunismului în România. (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“).

Dragi tovarăși,

Activitatea de 65 de ani a partidului nostru comunist se poate spune că se împarte în două perioade istorice importante. Prima perioadă — 1921—1944, din care 20 de ani de adîncă ilegalitate, de teroare burghezo-moșierească ; a doua perioadă — 1944—1986 — în care partidul nostru a devenit forța politică conducătoare a societății românești.

În prima perioadă, de 23 de ani, Partidul Comunist Român a parcurs o cale importantă de formare și maturizare organizatorică și ideologică, de întărire a le-găturilor cu masele largi populare. Totodată, în această perioadă, partidul nostru a fost organizatorul și conducătorul luptei clasei muncitoare, a țăranimii, intelectualității, a maselor largi populare împotriva exploatării și asupririi, pentru apărarea intereselor naționale ale întregului popor. Despre toate acestea vorbesc grevele din toți acești ani, începînd cu greva generală din 1920, în care partidul socialist, devenit imediat partid comunist, a avut un rol important, grevele minerilor de la Lupeni din 1929, grevele din perioada marii crize economice 1931—1933, luptele revoluțio-nare din Valea Prahovei și indeosebi din Ploiești, grevele ceferiștilor din februarie 1933 de la „Grivița“, grevele din 1938—1939, luptele împotriva fascismului și răz-boiului, realizarea frontului popular în 1936, marile demonstrații, între care cea de la 1 Mai 1939, contra fascismului.

În toată această perioadă, partidul nostru a desfășurat o intensă activitate pentru organizarea și unitatea clasei muncitoare. Semnificativ în această privință este faptul că toate marile bătălii de clasă s-au desfășurat sub semnul unității, al Frontului Unic Muncitoresc, al colaborării între comuniști, socialiști și social-de-mocrați, precum și cu alte forțe antifasciste, progresiste și democratice.

În condițiile grele ale instaurării dictaturii militar-fasciste și impunerii de către Germania hitleristă a Dictatului de la Viena, prin care o parte din teritoriul patriei a fost predat Ungariei horthyste, Partidul Comunist Român a fost forța politică care s-a ridicat cu cea mai mare hotărîre pentru apărarea integrității teri-toriale, chemînd întregul popor la luptă împotriva dezmembrării țării, pentru apărarea integrității, independenței și suveranității patriei, împotriva Germaniei hitleriste, a fascismului și războiului. (Aplauze puternice, prelungite).

După cum este bine cunoscut, instaurarea dictaturii militar-fasciste a deschis drumul intrării trupelor Germaniei fasciste în România. Împotriva intereselor na-ționale ale țării, România a fost apoi aruncată în războiul dus de Germania hitle-ristă contra Uniunii Sovietice.

În aceste împrejurări grele pentru însăși existența națiunii noastre, Partidul Comunist Român a trecut cu toate forțele sale la organizarea luptei împotriva răz-boiului, pentru ieșirea României din lupta dusă alături de Germania hitleristă și alăturarea ei Uniunii Sovietice și țărilor coaliției antihitleriste. S-a desfășurat o întreagă activitate de sabotare a mașinii de război, s-au organizat mișcări de partizani.

În anii grei ai războiului, partidul a reușit să realizeze o largă colaborare cu alte forțe și mișcări patriotice, antifasciste, printre care Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică și altele.

Intensa activitate desfășurată de partid în această perioadă a dus la reali-zarea, la 1 Mai 1944, a Frontului Unic Muncitoresc și apoi, în vara aceluiași an, a Frontului Național Democratic.

În această perioadă, partidul a stabilit legături active cu armata, cu cadrele de conducere din comandamentul suprem și a trecut la organizarea luptei armate pentru răsturnarea dictaturii militar-fasciste.

Înfăptuirea insurecției armate, la 23 August 1944, a însemnat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a pus capăt participării României la războiul purtat alături de Germania hitleristă și a dus la trecerea întregii armate române la lupta împotriva hitlerismului, pentru eliberarea deplină a patriei și înfringerea fascismului.

În același timp, revoluția de la 23 August a deschis calea unor mari transformări revoluționare, democratice în patria noastră. O dată cu victoria revoluției de eliberare socială și națională începe o nouă perioadă în activitatea partidului, în dezvoltarea independentă a României.

În a doua perioadă de activitate — 1944—1986 — Partidul Comunist Român a avut rolul hotărîtor în întregul proces revoluționar, care a început o dată cu insurecția armată de la 23 August 1944, cu victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. (Aplauze și urale puternice; se scandează: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu și poporul!", „Ceașescu, România — stima noastră și mîndria!“).

Ieșind din adîncă ilegalitate, partidul a trecut la reorganizarea pe baze noi, legale, a întregii sale activități. Într-o perioadă foarte scurtă, în întreaga țară s-au constituit organizații legale ale partidului, organizații de tineret, de sindicat, de femei și altele. Începînd cu guvernul constituit la 23 August 1944, reprezentanții partidului nostru au fost prezenți în toate guvernele care au urmat în acea perioadă.

Acționînd cu toată hotărîrea pentru reorganizarea sa și pentru transformarea democratică a țării, partidul nostru a pus în centrul întregii activități lupta pentru participarea armată, a întregului popor la războiul dus alături de armatele sovietice, pentru eliberarea deplină a țării și apoi pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, pînă la înfringerea deplină a Germaniei hitleriste, pînă la victoria din Mai 1945. Iată de ce putem spune, cu îndreptățită mîndrie, că partidul nostru a reușit să unească întregul popor și să participe cu toate forțele, timp de peste 9 luni de zile, la înfringerea fascismului, la obținerea victoriei depline în lupta împotriva celui mai mare dușman al omenirii, al civilizației umane în general! (Aplauze îndelungate; se scandează „Ceașescu — P.C.R.!“).

Întărînd unitatea clasei muncitoare, colaborarea cu celelalte forțe patriotice, democratice, antifasciste, partidul nostru a desfășurat largi acțiuni de masă pentru reforme sociale, pentru apărarea intereselor maselor populare, pentru înfăptuirea reformei agrare.

Ca rezultat al acestor mari lupte revoluționare, la 6 martie 1945 a fost instaurat primul guvern cu adevărat democratic, muncitoresc, țărănesc, în care partidul comunist avea rolul hotărîtor.

În anii care au urmat s-a consolidat unitatea clasei muncitoare, a forțelor democratice, iar în 1948 a fost creat partidul unic muncitoresc, partidul unic al clasei muncitoare. Prin aceasta s-a pus capăt sciziunii vremelnice, s-a realizat un partid revoluționar unic, care și-a asumat rolul de a conduce poporul pe calea socialismului și comunismului, a independenței și suveranității țării. (Aplauze puternice; se scandează îndelung: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu și poporul!“).

Pe baza experienței proprii putem afirma cu deplină temei că unitatea clasei muncitoare, a forțelor sale politice, crearea partidului unic muncitoresc, precum și unitatea largă a tuturor forțelor antifasciste, democratice și patriotice au constituit factorii hotărîtori pentru înfringerea reacțiunii, a încercărilor imperialiste de amestec în treburile interne, pentru trecerea la înfăptuirea revoluției socialiste în patria noastră, la victoria socialismului în România! (Aplauze puternice, prelungite; se scandează îndelung: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu și poporul!“).

Acum, la această mare sărbătoare a partidului, putem declara, cu îndreptățită mîndrie, că drumul pe care am pornit la 23 August 1944 și, o dată cu aceasta, trecerea la făurirea socialismului în patria noastră au asigurat dezvoltarea puternică a forțelor de producție, ridicarea nivelului de civilizație al întregului popor, demonstrînd, cu puterea faptelor de netăgăduit, că numai un popor deplin stăpîn pe destinele sale își poate făuri viața așa cum o dorește, în deplină libertate și independență! (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung: „Ceașescu și poporul!", „Ceașescu — România, stima noastră și mîndria!“).

Într-o perioadă istorică relativ scurtă — de numai 40 de ani — țara noastră a străbătut mai multe etape istorice de dezvoltare. Dintr-o țară agrară, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură înapoiată — despre care cercurile conducătoare burghezo-moșierești spuneau că trebuie să rămînă o țară eminentemente agricolă —

România s-a transformat într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, dotată în cea mai mare parte cu tehnica cea mai avansată, cu o agricultură socialistă în plin progres.

În comparație cu 1944, producția industrială a fost în 1985 de peste 100 ori mai mare. Din aceasta, circa 80 la sută s-a realizat în ultimii 20 de ani. Producția agricolă a crescut de peste patru ori, iar venitul național de peste 32 de ori. S-a dezvoltat puternic averea națională, iar fondurile fixe productive au ajuns la 2 200 miliarde de lei, din care 82 la sută s-au realizat în perioada 1965—1985.

O puternică dezvoltare au cunoscut știința, învățământul, cultura, activitatea politico-educativă de formare a omului nou, constructor conștient al viitorului său liber, factor determinant pentru progresul economico-social, pentru victoria socialismului și comunismului în patria noastră. (Aplauze puternice, prelungite).

În anii socialismului s-a realizat un vast program de construcții industriale, agricole și social-culturale, s-a schimbat întreaga înfățișare a țării. Peste 80 la sută din populație s-a mutat în locuințe noi.

Ca rezultat al puternicei dezvoltări economico-sociale, au crescut veniturile reale ale oamenilor muncii de circa 8 ori, s-a ridicat continuu nivelul general de trai material și spiritual al poporului — acesta constituind țelul suprem al politicii partidului nostru, esența societății socialiste multilateral dezvoltate pe care o edificăm cu succes în România. (Aplauze puternice).

Oricine vizitează România, orice om de bună credință poate constata uriașele transformări petrecute în patria noastră, înnoirea orașelor și satelor, a patriei noastre în general.

Am încheiat cincinalul 1981—1985 cu rezultate însemnate în toate domeniile de activitate.

Acum, când sărbătorim 65 de ani de activitate revoluționară a Partidului Comunist Român, putem afirma, cu îndreptățită mândrie, că partidul nostru și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cinste misiunea istorică de a conduce întreaga națiune pe drumul făuririi socialismului și comunismului, al bunăstării și fericirii. (Aplauze și urale puternice; se scandează „Ceașescu — P.C.R.!”).

Toate aceste mărețe realizări demonstrează cu puterea de netăgăduit a faptelor, a realității, justetea politicii partidului nostru, care se călăuzește neabătut după principiile socialismului științific, aplicând în mod creator adevărurile și legăturile obiective la condițiile și realitățile din România.

Remarcabilele realizări ale poporului român — ca și ale altor popoare — dovedesc, cu puterea faptelor, superioritatea socialismului, care, lichidând asupra și inegalitatea socială și națională, asigură dezvoltarea economico-socială puternică, ridicarea bunăstării generale, independența, libertatea și fericirea fiecărui popor, fiecărei națiuni. (Aplauze puternice).

Tot ce am realizat este rezultatul — și meritul — muncii eroice a clasei muncitoare, a țăranimii, a intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregii națiuni, demonstrează forța creatoare a unui popor devenit liber și stăpîn pe destinele sale, care își făurește viața așa cum o dorește. (Vii și puternice aplauze).

Pentru toate aceste minunate realizări în dezvoltarea patriei noastre, la a 65-a aniversare a glorioșului nostru partid, adresez cele mai calde felicitări muncitorilor, țăranilor, intelectualității, întregului popor, împreună cu urarea de noi și noi izbini și succese în dezvoltarea viitoare a patriei, în înălțarea ei pe culmi tot mai înalte de progres și civilizație! (Aplauze puternice; se scandează îndelung: „Ceașescu — P.C.R.!”; „Ceașescu și poporul!”; „Ceașescu, România — stima noastră și mândria!”).

Dragi tovarăși,

Am străbătut un drum lung de muncă și luptă. A trebuit să învingem multe greutăți, înaintind pe căi necunoscute. S-au comis și unele greșeli; s-au manifestat lipsuri și au apărut o serie de noi contradicții. Dar ceea ce caracterizează întreaga activitate din această perioadă este acțiunea hotărâtă a partidului pentru înlăturarea a tot ceea ce a fost negativ, pentru depășirea greutăților, a lipsurilor și a contradicțiilor ce au apărut, pentru realizarea unei concordanțe cit mai depline între forțele de producție și relațiile sociale, în vederea asigurării dezvoltării armonioase, echilibrate, a tuturor sectoarelor economico-sociale, a patriei noastre în general. Pe această bază am asigurat mersul ferm înainte, ajungind pe noi înălțimi, pe noi culmi, de pe care putem privi cu deplină încredere, mai departe, spre înaltele piscuri luminoase ale comunismului. Drept călăuză în această ascensiune spre viitor avem hotărârile istorice ale Congresului al XIII-lea al partidului, programul științific de făurire a

societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism ! (Aplauze și urale puternice, prelungite).

În acest an am trecut la realizarea celui de-al 8-lea plan cincinal, 1986—1990, care marchează o nouă etapă de dezvoltare economico-socială a patriei.

Parcursirea unei părți din drumul spre înaltele piscuri, spre obiectivul strategic al noului cincinal, îl reprezintă trecerea, până în 1990, a României de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la un stadiu superior, de țară mediu dezvoltată, urmînd ca, în perspectivă, până în anul 2000, patria noastră să devină o țară socialistă multilateral dezvoltată, în care să se manifeste cu tot mai multă putere principiile comuniste de muncă și de viață.

Realizarea acestor obiective impune trecerea la dezvoltarea intensivă a industriei, agriculturii și celorlalte ramuri de activitate. Va trebui să realizăm o nouă calitate a muncii și vieții.

În centrul întregii activități trebuie să punem cu fermitate înfăptuirea noii revoluții tehnico-științifice și a noii revoluții agrare.

A fi revoluționar, a fi comunist, în condițiile cînd partidul a devenit forța politică conducătoare în societate, înseamnă a lupta împotriva a tot ceea ce este vechi, perimat, înseamnă a promova cu îndrăzneală și fermitate noul, în toate domeniile ! Nu trebuie să uităm nici un moment că pentru a asigura realizarea programului partidului trebuie să organizăm întreaga viață economico-socială pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general. Iată de ce în noua etapă de dezvoltare a țării crește și mai puternic rolul științei, învățămîntului, culturii, al întregii activități politico-educative de formare a omului nou, constructor conștient al viitorului său liber, al comunismului. (Aplauze puternice, prelungite).

În cel de-al 8-lea cincinal producția industrială urmează să crească cu 45—50 la sută față de 1985, într-un ritm anual de 7—8 la sută, iar până în anul 2000, de 2—2,5 ori. Producția agricolă va crește anual cu 5—6 la sută. În mod corespunzător se vor dezvolta și celelalte ramuri economice. Venitul național va crește în cincinalul 1986—1990 cu 8—10 la sută anual, urmînd ca, până în anul 2000, să fie de 2,3—2,6 ori mai mare. Pe această bază vom asigura mijloacele necesare creșterii nivelului de trai material și spiritual al poporului, precum și pentru dezvoltarea în continuare a forțelor de producție, a științei, culturii — factori hotărîtori pentru asigurarea ridicării patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație.

În actualul cincinal vom continua să punem pe primul plan dezvoltarea puternică a energiei și a bazei de materii prime. Trebuie să facem totul pentru a rezolva în linii generale, până în 1990, problema energiei, prin punerea în producție a noilor centrale electrice, inclusiv a celor nucleare, conform programului energetic. În același timp, este necesar să intensificăm cercetările pentru noi surse de energie, pentru creșterea randamentelor și reducerea consumului de combustibil pe kilowatt-ora.

Totodată, va trebui să luăm toate măsurile în vederea realizării programului de punere în valoare a noilor minerale și substanțe utile, de creare de noi materiale, cu caracteristici superioare.

Asigurarea energiei și materiilor prime, a materialelor și a produselor agricole constituie factorul determinant pentru progresul continuu al patriei, pentru asigurarea condițiilor necesare înfăptuirii planurilor de dezvoltare pînă în anul 2000, a Programului partidului și pentru făurirea cu succes a comunismului în patria noastră.

A fi revoluționar înseamnă să acționezi pentru realizarea și introducerea de noi tehnologii care să ducă la reducerea consumurilor energetice și de materii prime, de materiale și, totodată, să asiguri recuperarea, regenerarea și refolosirea surselor de energie și materiale !

Revoluția tehnico-științifică impune ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor, pentru a fi competitive și comparabile cu cele mai bune produse similare realizate pe plan mondial. A fi adevărați revoluționari înseamnă să acționăm cu toată fermitatea pentru înfăptuirea neabătută a programelor privind organizarea științifică a producției și a muncii ! Numai astfel vom asigura dezvoltarea intensivă a tuturor sectoarelor, ridicarea calității producției !

Introducerea progresului tehnic și organizarea științifică a producției și a muncii trebuie să ducă la creșterea mult mai puternică a productivității muncii. În cincinalul 1986—1990 este necesar să obținem creșterea productivității muncii cu 8—10 la sută anual, iar pînă în anul 2000 de 2,3—2,5 ori. Trebuie să avem permanent în vedere că socialismul și comunismul nu se pot realiza decît pe baza celei mai înalte productivități a muncii.

În același timp, este necesar să acordăm toată atenția creșterii rentabilității și eficienței economice — ca o necesitate obiectivă a întregii dezvoltări a patriei noastre. A fi revoluționar înseamnă a acționa pentru organizarea întregii activități economico-sociale pe principiile autoconducerii și autogestiunii, pentru aplicarea fermă a noului mecanism economico-financiar. Aceasta presupune noi reglementări privind folosirea fondurilor proprii și a creditelor. Trebuie să pornim de la necesitatea ca fiecare unitate economico-socială să se autofinanțeze și să se bazeze, în primul rînd, pe fondurile proprii.

Am subliniat, în mai multe rînduri, necesitatea de a acționa ca revoluționari pentru că este necesar să înțelegem că nu ne putem mulțumi numai cu vorbele, că numai declarațiile și lozincile revoluționare nu au nici un fel de importanță dacă nu trecem la realizarea în viață a hotărîrilor partidului, a revoluției tehnico-științifice, dacă nu acționăm în viață ca adevărați comuniști și revoluționari! (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung: „Ceaușescu — P.C.R.!", „Ceaușescu, România — stima noastră și mindria!").

Și în continuare vom alocă circa 70 la sută din venitul național pentru consum și 30 la sută pentru fondul de dezvoltare economico-socială a patriei. Viața, experiența din anii construcției socialiste, și îndeosebi din ultimii 20 de ani, demonstrează cu puterea faptelor că numai asigurînd o rată înaltă a acumulării se pot realiza progresul continuu al societății, ridicarea nivelului general de civilizație și creșterea bunăstării materiale și spirituale a întregului popor.

A fi comunist și revoluționar înseamnă să acționezi cu toată fermitatea pentru dezvoltarea continuă a proprietății socialiste, a întregului popor și cooperatiste! Numai pe această bază am realizat tot ce am înfăptuit pînă acum — și numai astfel vom avea garanția unor noi înfăptuiri remarcabile în toate domeniile, a ridicării patriei noastre la un nivel tot mai înalt de dezvoltare economică și socială. (Vii și puternice aplauze).

În ultimii ani se discută mult, pe plan internațional, despre problemele proprietății și căile de construcție socialistă, despre necesitatea perfecționării conducerii și planificării economiei. Ideologii și apologeții capitalismului încearcă din nou să prezinte proprietatea capitalistă și societatea împărțită în asupritori și asupriți — care din punct de vedere istoric, cum se spune, și-a trăit traiul — ca formă superioară a relațiilor de producție și sociale. După cum se știe, proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție este rezultatul violenței, al forței și reprezintă o încălcare a legilor naturii și sociale, o rupere a echilibrului în societatea omenească. Socialismului îi revine menirea istorică de a restabili echilibrul în conformitate cu legile dezvoltării societății omenești, lichidînd pentru totdeauna societatea împărțită în clase, proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție, exploatarea omului de către om și realizînd un echilibru nou, pe baza proprietății comune asupra mijloacelor de producție, asigurînd deplina egalitate și echitate socialistă între toți oamenii muncii, între toți cetățenii fiecărei țări. (Vii și puternice aplauze).

Socialismul este încă o orînduire tină. În drumul parcurs pînă acum s-au comis și o serie de greșeli, s-au manifestat lipsuri, abuzuri cîteodată; dar, cu toate acestea, el, socialismul, a reușit să soluționeze într-un timp scurt probleme care au necesitat, în alte orînduiri sociale, în trecut, secole întregi.

Se poate afirma că, pe ansamblu, socialismul, în general, și-a demonstrat forța, capacitatea sa de a asigura progresul mai rapid al omenirii, de a realiza adevărata egalitate și echitate, adevărata independență și suveranitate, bunăstarea și fericirea omenirii. (Aplauze și urale îndelungate; se scandează: „Ceaușescu și poporul!", „Ceaușescu, România — stima noastră și mindria!").

Fără îndoială că socialismul a ajuns la un asemenea nivel de dezvoltare încît se impun o analiză critică a drumului parcurs și stabilirea măsurilor necesare în vederea perfecționării și înnoirii socialismului — ca să folosească termenii la modă. Dar aceasta trebuie să se realizeze pe baza experienței și practicii construcției socialiste de pînă acum, pornind de la principiile socialismului științific.

Nu trebuie, în nici un fel și în nici o împrejurare, să se pună semnul egalității între minunatele principii și idei socialiste — care și păstrează și își vor păstra în continuare întreaga lor valabilitate — și între greșelile sau abuzurile comise în construcția socialismului într-o țară sau alta, într-o perioadă sau alta. Dimpotrivă, putem afirma că, în ciuda unor greșeli comise de oameni care și-au asumat răspunderea de a realiza în viață principiile socialismului învingînd o serie de greutăți, a faptului că nu au înțeles întotdeauna legitățile obiective și nu le-au aplicat în mod corespunzător — socialismul s-a afirmat și dezvoltat continuu. Aceasta demonstrează nu că ideile sau principiile socialismului s-au diminuat sau își pierd valabilitatea, ci, dimpotrivă, marea lor valabilitate și superioritate. Indiferent de greșelile comise de unii oameni care denaturează socialismul și principiile sale — va

triumfa, la un moment dat, societatea cea mai bună care a existat vreodată, a dreptății naționale și sociale ! (Aplauze puternice, prelungite ; se scandează : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“).

Partidul Comunist Român pornește de la faptul că socialismul se realizează într-o diversitate de forme, de la o țară la alta, de la o etapă la alta, în raport cu condițiile istorice, sociale și naționale. Cu cât diversitatea formelor de construcție socialistă este mai mare cu atât se asigură realizarea cu rezultate mai bune a socialismului, cât și condițiile de trecere a noi și noi popoare pe calea socialismului. Noi pornim de la faptul că procesul revoluționar nu s-a încheiat și nu se va încheia niciodată, că este necesar să perfecționăm continuu formele de conducere și planificare, să înlăturăm permanent tot ce este vechi și să promovăm noul în toate domeniile de activitate.

În toată această perioadă crește și mai mult rolul statului, a cărui activitate se perfecționează și capătă noi însușiri, devine mai complexă.

O dată cu dezvoltarea forțelor de producție și perfecționarea relațiilor sociale, se diminuează și dispar unele din caracteristicile și funcțiile vechi ale statului ; în același timp, apar altele noi, determinate de necesitatea obiectivă a conducerii întregului proces revoluționar, a planificării și organizării întregii activități economico-sociale.

Are loc un proces revoluționar dialectic de transformare a statului într-un organism nou, tot mai democratic.

O mare însemnătate are în acest sens imbinarea armonioasă a activității statului cu aceea a organismelor obștești, democratice. Acționind pentru creșterea rolului statului în conducerea societății, pe baza planului unic național de dezvoltare economico-socială, va trebui să acordăm o atenție și mai mare dezvoltării și perfecționării democrației muncitorești, revoluționare, prin creșterea rolului consiliilor oamenilor muncii, al adunărilor generale a proprietarilor, producătorilor și beneficiarilor a tot ceea ce se realizează în patria noastră, precum și al consiliilor naționale și al congreselor, prin care se asigură participarea oamenilor muncii, a poporului la conducerea tuturor domeniilor de activitate, a întregii țări.

Trebuie să nu uităm niciodată că socialismul îl construim cu poporul și pentru popor, că dezvoltarea democrației muncitorești-revoluționare, participarea masei largi populare la conducere reprezintă factorul hotărîtor pentru făurirea conștiinței de către poporul însuși a propriului său viitor, pentru victoria socialismului și comunismului în România. (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu — eroism, România — comunism !“).

Dragi tovarăși,

La a 65-a aniversare a partidului nostru comunist, cînd facem bilanțul drumului glorios de luptă, al marilor realizări obținute de poporul român în făurirea celei mai drepte societăți din lume, a socialismului, avem tot dreptul să privim cu satisfacție și mîndrie la tot ceea ce am realizat și să afirmăm, fără teamă de a greși, că împlinirile revoluționare, marile transformări economico-sociale și edificarea cu succes a noii orînduiri nu ar fi fost posibile fără existența unui partid revoluționar, care a știut să înfrunte teroarea sălbatică, ilegalitatea, a dat multe și multe jertfe din rîndurile membrilor săi, ținînd întotdeauna sus steagul luptei împotriva asupririi și exploatării, pentru apărarea intereselor supreme ale întregului popor, a independenței și suveranității României. (Aplauze puternice, prelungite). Tocmai de aceea, partidul nostru se bucură astăzi de stimă, încredere și este urmat în mod unanim de întregul popor, care știe că numai sub conducerea partidului își are asigurat viitorul liber în rîndul națiunilor independente ale lumii ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu și poporul !“, „Ceașescu, România — stîmna noastră și mîndria !“).

În îndelungata sa existență, partidul nostru s-a transformat continuu, corespunzător etapelor de dezvoltare a luptelor revoluționare și a patriei, devenind astăzi un partid puternic, de masă, care unește în rîndurile sale peste 3 milioane 500 mii de membri.

Partidul reprezintă astăzi centrul vital al întregii națiuni, el este conștiința revoluționară a poporului nostru, de la care radiază energiile creatoare ale întregii națiuni și care luminează calea spre înaltele piscuri ale civilizației comuniste.

Trăgînd toate învățămintele din activitatea sa îndelungată, trebuie să acționăm, cu toată hotărîrea, pentru întărirea continuă a partidului, a unității și forței sale organizatorice și ideologice, pentru creșterea permanentă, în raport cu noile condiții, a rolului său politic conducător în toate domeniile de activitate.

Trebuie să facem totul pentru păstrarea spiritului revoluționar, pentru ca partidul să rămână permanent tinăr, receptiv la tot ceea ce este nou ! Să îmbogățim teoria și practica revoluționară cu toate concluziile luptei îndelungate de până acum, cu experiența și concluziile generale ale mișcării comuniste, muncitorești și să avem permanent în vedere noile realități ce apar în societatea socialistă românească și, în general, în lume !

Este necesar să dezvoltăm tot mai puternic democrația în activitatea și viața partidului, ca o expresie a democrației muncitorești, revoluționare a societății noastre !

Să întărim spiritul de răspundere, de ordine, de disciplină, spiritul critic și autocritic, trăgând permanent învățămintele necesare atit din ceea ce este bun, cit și din ceea ce a fost negativ, pentru a găsi cele mai bune căi de organizare a muncii și victii întregii națiuni, în vederea înlăptuirii neabătute a Programului partidului.

Acum este necesar, pe baza experienței partidului nostru și chiar a experienței mondiale, să spunem deschis că atit timp cit partidul nostru își va păstra spiritul revoluționar, se va călăuzi de principiile socialismului științific, de materialismul dialectic și istoric, va fi de neînvinc ! Pericol pentru partidul nostru — dar și pentru oricare partid revoluționar — este acela de a se abate de la principiile revoluționare, ale socialismului științific, de a nu mai fi receptiv la ceea ce este nou. Atunci, pierzindu-și spiritul revoluționar, el poate fi nimicit ; dar am ferma convingere că partidul nostru va ști permanent să-și păstreze spiritul revoluționar și va fi de neînvinc, și că el va asigura victoria comunismului în România, va asigura poporului nostru o viață liberă, independentă întotdeauna ! (Urale și aplauze puternice ; se scandează : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu, România — stima noastră și mîndria !“, „România — comunism, Ceașescu — eroism !“).

Acum, la această marea aniversare, consider necesar să subliniez, din nou, rolul important pe care femeile il au în societatea noastră, necesitatea de a asigura condițiile participării lor active la activitatea partidului, a statului, a tuturor organizațiilor de masă și a organismelor democratice.

Trebuie să acordăm o atenție deosebită dezvoltării și păstrării tineretii națiunii noastre socialiste. De aceea, doresc, și cu acest prilej, să mă refer la necesitatea creșterii mai puternice a natalității, pentru a ajunge la o natalitate de circa 20 la mie. Fiecare familie are răspunderea și datoria, față de viitorul patriei noastre, să crească cel puțin 3—4 copii. Nașterea și creșterea copiilor constituie una din îndatoririle supreme ale fiecărei familii, și, în primul rînd, a femeilor, o necesitate obiectivă a respectării legilor naturii înseși.

Avem răspunderea și îndatorirea, așa cum au făcut-o de-a lungul secolelor strămoșii noștri, să păstrăm și să dezvoltăm ființa poporului român. Tot ceea ce realizăm nu ar avea nici un sens dacă nu s-ar asigura vigoarea și tineretea națiunii. Copiii reprezintă viitorul națiunii ! Copiii sint primăvara poporului nostru ! Ei reprezintă comunismul ! (Vii și puternice aplauze).

Doresc, de asemenea, să mă adresez și cu acest prilej tineretului, organizației sale revoluționare — Uniunea Tineretului Comunist — cu chemarea de a fi permanent la înălțimea drumului glorios parcurs de partidul nostru, de a acționa întotdeauna ca revoluționari, de a-și însuși cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane, de a învăța și munci, de a se pregăti pentru a fi cetățeni demni ai patriei noastre, constructori conștienți ai socialismului și comunismului ! Vouă, dragi prieteni tineri, generației tinere, vă revine misiunea istorică de a apăra și dezvolta cuceririle revoluționare, de a asigura mersul înainte, de a face totul ca poporul nostru să trăiască ca un popor liber, independent, în societatea comunistă, în rîndul națiunilor libere și independente ale lumii ! (Vii și puternice aplauze).

Una din marile realizări ale socialismului, ale partidului nostru este înlăptuirea deplinei egalități în drepturi între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. De la apariția sa, mișcarea muncitorească, Partidul Comunist Român s-au pronunțat totdeauna împotriva oricăror forme de inegalitate, pentru deplina egalitate între toți oamenii muncii, între toți cetățenii, indiferent de originea lor națională. Toți sintem fiii aceleiași patrii — România ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung „Ceașescu și poporul !“). În lupta comună, revoluționară, am înlăptuit răsturnarea vechii orînduiri și revoluția socialistă. Prin lupta și munca unită am obținut toate marile realizări, care constituie o mîndrie a poporului nostru. Avem răspunderea să acționăm cu și mai multă hotărîre, să întărim și mai mult unitatea întregului popor în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste !

Acționînd uniți, în spirit revoluționar, vom asigura întotdeauna mersul înainte ! Poporul nostru, în orice împrejurare, va ieși victorios, va fi de neînfrînt, așa cum a fost, și așa cum avem convingerea că va fi întotdeauna ! (Aplauze puternice, prelungite ; se scandează „Ceașescu și poporul !“).

Trebuie să avem permanent în vedere că înlăptuirea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate va duce la dispariția treptată a deosebirilor esențiale și la apropierea tot mai mare a condițiilor de muncă și de viață de la orașe și sate, la omogenizarea societății și crearea unui popor muncitor, unit, stăpin deplin pe destinele sale.

La acest măreț jubileu, doresc să subliniez din nou marea importanță pe care a avut-o tot timpul activitatea ideologică, de înarmare a partidului cu concepția revoluționară despre lume și viață, activitatea politico-educativă de formare a omului nou, constructor al socialismului. În noua etapă în care am intrat se impune să intensificăm și mai mult atât activitatea ideologică de dezvoltare a conștiinței revoluționare a membrilor de partid, dar și activitatea politico-educativă de ridicare a nivelului general de cultură al întregului popor. La baza întregii acestei activități trebuie să stea concepția revoluționară despre lume și viață, materialismul dialectic și istoric, umanismul revoluționar, care consideră omul creația supremă a naturii și care pune în centrul întregii activități afirmarea deplină a personalității umane, asigurarea bunăstării și fericirii oamenilor, a popoarelor. (Aplauze puternice).

Pornind de la marile realizări obținute până acum, întreaga activitate culturală, artistică — literatura, muzica, teatrul, artele plastice și alte forme de creație — trebuie să participe și mai activ la ridicarea generală a nivelului cultural, la educarea poporului.

În activitatea politică-educativă trebuie să se demaște și combată cu toată fermitatea naționalismul, șovinismul, rasismul și orice forme de manifestare a misticismului și concepțiilor burghize retrograde, să se ridice conștiința revoluționară, patriotismul și spiritul solidarității și unității întregului popor.

Va trebui să dezvoltăm puternic sentimentul de solidaritate cu oamenii muncii și cu toate popoarele în lupta pentru progres, pentru libertate și pace.

Întreaga creație, în toate domeniile, trebuie să fie pătrunsă de spiritul revoluționar, de umanism, să contribuie la educarea și formarea conștiinței socialiste revoluționare a maselor populare. O mare însemnătate are, în această privință, Festivalul național „Cântarea României”, care reprezintă cel mai larg cadru de participare a maselor populare la viața cultural-artistică, la păstrarea și dezvoltarea genului creator al poporului nostru — adevăratul creator colectiv al culturii și artei naționale. Numai în strinsă legătură cu poporul, cu tradițiile sale înaintate arta va fi în slujba poporului, a progresului, va servi victoria socialismului și comunismului! (Aplauze și urale puternice, prelungite; se scandează „Ceaușescu și poporul!”).

Este necesar, de asemenea, ca presa, radioul, televiziunea, toate mijloacele de care dispune societatea noastră să-și perfecționeze și îmbunătățească continuu activitatea în vederea îndeplinirii rolului important pe care îl au în unirea eforturilor întregului popor, în educarea și formarea conștiinței sale revoluționare. Trebuie să avem permanent în vedere că ridicarea continuă a nivelului de cunoștințe științifice, tehnice, culturale, a conștiinței revoluționare constituie factori hotărâtori pentru mersul nostru înainte. În noua etapă a dezvoltării societății noastre, a societății în general, conștiința revoluționară a oamenilor devine o puternică forță, s-ar putea spune că ea este hotărâtoare pentru întreaga dezvoltare a societății omenești și cu atât mai mult pentru triumful socialismului și comunismului, pentru realizarea păcii pe planeta noastră. (Vii și puternice aplauze).

Dragi tovarăși,

La a 65-a aniversare a partidului putem privi cu îndreptățită mindrie la drumul parcurs, la mărețele realizări obținute în revoluția și construcția socialismului. Consider necesar să afirmăm din nou că partidul, comuniștii, alți revoluționari și patrioți și-au făcut din plin datoria față de popor și patrie, față de cauza socialismului și comunismului. La această măreață sărbătoare aducem un înalt omagiu și cinstire revoluționară tuturor celor care și-au dat viața, s-au jertfit pentru înlăptuirea revoluției, pentru victoria socialismului, pentru dezvoltarea și întărirea patriei noastre, a independenței și suveranității României, pentru socialism și comunism! (Aplauze puternice, prelungite).

În acest moment jubiliar putem declara, cu toată convingerea, că primim cu deplină încredere viitorul poporului, al patriei noastre, al socialismului și comunismului! Avem un program de largă perspectivă, până în anul 2000. Avem un puternic partid revoluționar și, mai presus de toate, avem un minunat popor, care, în întreaga sa istorie milenară, nu s-a plecat niciodată în fața asupritorilor, a luptat și a dat cele mai mari sacrificii pentru a-și păstra ființa, pentru a-și apăra existența, iar astăzi urmează cu încredere politica Partidului Comunist Român, care

răspunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni, ale asigurării viitorului fericit al patriei noastre ! Toate acestea ne dau tot dreptul să privim cu încredere viitorul patriei, victoria socialismului și comunismului pe pământul României ! (Aplauze și urale puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — P.C.R. !“, „Ceașescu — România, stima noastră și mândria !“).

Dragi tovarăși,

Mișcarea muncitorească din țara noastră, primul partid muncitoresc, format în 1893, și Partidul Comunist Român au manifestat totdeauna solidaritate cu mișcarea muncitorească, cu partidele clasei muncitoare, precum și cu mișcările de eliberare națională — și, în același timp, s-au bucurat, în multe împrejurări, de solidaritatea și sprijinul acestora.

Socialiștii români au făcut parte din Internaționala I comunistă, creată de Marx și Engels, au participat la Internaționala a II-a socialistă, au luat parte activă la diferite congrese și conferințe internaționale, participând activ la lupta împotriva primului război mondial.

De la înființarea sa, Partidul Comunist Român a făcut parte din Internaționala a III-a comunistă, până la desființarea acesteia. Trebuie să subliniez însă, și cu acest prilej, că, de la început, comuniștii români au manifestat o serie de rezerve și s-au pronunțat pentru stabilirea unor relații, în cadrul Internaționalei a III-a, care să asigure independența fiecărui partid comunist.

Revoluționarii români s-au aflat pe baricadele Comunei din Paris, au format detașamente de luptă în sprijinul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, au constituit unități în cadrul brigăzilor internaționale de luptă împotriva fascismului în Spania, iar în timpul celui de-al doilea război mondial mulți revoluționari și antifasciști români au luptat în Rezistența franceză împotriva Germaniei hitleriste.

Sînt multe alte fapte și dovezi ale spiritului de solidaritate cu mișcările revoluționare, antifasciste, care au animat întotdeauna forțele progresiste, revoluționare, partidul nostru comunist.

Consider necesar să subliniez, și în acest cadru, sprijinul larg acordat de partidul și poporul român mișcărilor de eliberare națională după cel de-al doilea război mondial.

Solidaritatea cu lupta clasei muncitoare, cu mișcările de eliberare națională, cu lupta împotriva fascismului și războiului a constituit, și va reprezenta și în viitor, trăsătura principală a politicii internaționale a partidului și poporului nostru.

Trebuie să declarăm că solidaritatea mișcărilor revoluționare, a partidelor muncitorești revoluționare, a mișcărilor de eliberare a constituit și constituie o forță invincibilă în lupta pentru progres social, garanția sigură a păcii și independenței fiecărei națiuni ! (Aplauze puternice).

În acest sens, dezvoltăm și ne pronunțăm pentru relații de largă solidaritate cu toate partidele comuniste și muncitorești, pentru o nouă unitate, bazată pe deplină egalitate, pe respectarea dreptului fiecărui partid de a-și elabora linia politică corespunzător condițiilor din fiecare țară, pe neamestec în treburile interne. Unitatea partidelor comuniste și muncitorești constituie, în actuala situație gravă internațională, o necesitate vitală pentru oprirea cursului periculos al evenimentelor, pentru progres economic și social în întreaga lume.

Totodată, Partidul Comunist Român dezvoltă largi relații și se pronunță ferm pentru întărirea solidarității active în lupta pentru pace și progres social cu partidele socialiste, social-democrate, cu toate forțele care se pronunță pentru socialism. Considerăm că întărirea relațiilor de solidaritate cu aceste partide este posibilă pe baza principiilor de egalitate, de neamestec în treburile interne. Trebuie să pornim de la faptul că sciziunea în mișcarea muncitorească a apărut în anumite condiții istorice. Viața a demonstrat însă că lipsa de unitate a clasei muncitoare, a forțelor socialiste și comuniste a adus mari daune luptei pentru progres, luptei împotriva fascismului și a războiului. În același timp, tot realitatea, viața, inclusiv experiența noastră proprie, ne arată că, atunci cînd clasa muncitoare, toate organizațiile și forțele sale politice au acționat unite, s-a putut bara calea reacțiunii și războiului. Este adevărat, asupra unor probleme importante sînt deosebiri de păreri, dar acestea nu trebuie să împiedice colaborarea, unitatea tuturor acestor forțe.

Partidul Comunist Român consideră că ne aflăm într-o epocă istorică hotărîtoare pentru însăși existența omenirii. De aceea trebuie să reflectăm cu toată răspunderea pe care o avem în fața partidelor, a clasei muncitoare, a popoarelor noastre, a întregii omeniri și să acționăm pentru depășirea divergențelor, pentru o reconciliere istorică între partidele clasei muncitoare, între comuniști, socialiști, social-democrați și alte forțe politice, pentru o nouă și mare unitate în diversitate !

Să redăm clasei muncitoare unitatea și sentimentul forței sale în dezvoltarea societății, în asigurarea păcii și colaborării egale între toate națiunile lumii ! (Aplauze și urale puternice, prelungite ; se scandează : „Ceașescu, România — pacea și prietenia !“).

Cu atât mai necesar este acest lucru, cu cât, în ultima vreme, au apărut diverse teze după care, ca urmare a schimbărilor petrecute în structura socială, îndeosebi a țărilor dezvoltate capitaliste, clasa muncitoare nu ar mai reprezenta aceeași forță revoluționară din trecut. După părerea mea, asemenea afirmații privind diminuarea rolului clasei muncitoare, a caracterului său revoluționar nu sînt cu nimic întemeiate. Este necesar să privim clasa muncitoare într-o concepție mai largă, în rîndul căreia să se cuprindă și intelectualitatea, îndeosebi cea tehnică, care reprezintă o parte însemnată, mai avansată din punct de vedere științific și tehnic, a clasei muncitoare.

În al doilea rînd, ridicarea nivelului profesional, tehnic și cultural al muncitorimii nu duce la diminuarea, ci la creșterea rolului clasei muncitoare în toate domeniile producției materiale și spirituale, în societatea omenească în general.

Se poate deci afirma că schimbările petrecute în rîndurile clasei muncitoare duc nu la diminuarea, ci la creșterea și mai puternică a rolului acesteia în întreaga dezvoltare economică-socială, atât pe plan național, cât și pe plan mondial, în soluționarea marilor probleme ale vieții contemporane, în primul rînd în lupta pentru dezarmare, pentru pace, pentru libertate și independență. (Aplauze puternice, prelungite).

Partidul Comunist Român va dezvolta și în continuare relațiile sale cu mișcărilor de eliberare națională, cu partidele din țările în curs de dezvoltare care luptă pentru independență și progres social. Înscriem aceasta în cadrul luptei generale împotriva imperialismului, a neocolonialismului, pentru pace în întreaga lume.

Totodată, partidul nostru, precum și Frontul Democrației și Unității Socialiste vor dezvolta relații cu partidele și alte organizații democratice din toate țările. Colaborarea cu toate forțele politice și alte organizații cu programe și concepții ideologice diferite constituie o necesitate pentru schimbarea cursului evenimentelor, pentru dezvoltarea independență și liberă a fiecărei națiuni, pentru a asigura pacea pe planeta noastră ! (Aplauze puternice, prelungite ; se scandează îndelung : „Ceașescu — pace !“, „Ceașescu, România — pacea și prietenia !“).

Dragi tovarăși,

În cadrul activității noastre internaționale dezvoltăm larg relațiile cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială. Așezăm cu toată hotărîrea la baza colaborării cu alte state principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forță. Putem să afirmăm, fără teama de a greși, că, prin întreaga sa politică internațională, România a adus o contribuție importantă la afirmarea acestor principii în relațiile dintre toate statele lumii.

Dezvoltăm larg relațiile cu țările socialiste, în primul rînd cu vecinii noștri. O mare însemnătate acordăm, în acest cadru, relațiilor cu Uniunea Sovietică. Considerăm că trebuie făcut tot pentru depășirea unor divergențe și întărirea colaborării și solidarității țărilor socialiste, ca un factor de importanță deosebită pentru întreaga politică de pace și colaborare internațională.

Extindem, în continuare, relațiile cu țările în curs de dezvoltare, cu toate țările mici și mijlocii, cu țările nealiniat, precum și cu țările capitaliste dezvoltate, în spiritul principiilor coexistenței pașnice.

Acordăm o însemnătate deosebită relațiilor economice, colaborării tehnico-științifice și culturale cu toate statele.

Sîntem hotărîți să acționăm cu fermitate pentru înlăptuirea programului de lungă durată, de colaborare între țările C.A.E.R., în scopul asigurării progresului fiecărei economii naționale, al construcției socialiste în fiecare țară. Vom face totul pentru a contribui la înlăptuirea Programului complex de colaborare tehnico-științifică, care reprezintă un factor important în întreaga dezvoltare a țărilor noastre.

În același timp, extindem larg relațiile de colaborare economică, tehnică, științifică, cu toate țările socialiste.

Un loc important în relațiile economice și de colaborare îl ocupă țările în curs de dezvoltare. Sîntem hotărîți să extindem continuu această colaborare, în interesul depășirii greutăților existente, al progresului puternic și dezvoltării independente a fiecărei țări.

Totodată, extindem relațiile economice, tehnico-științifice, culturale cu țările capitaliste dezvoltate, în spiritul și pe baza principiilor coexistenței pașnice, al egalității și avantajului reciproc.

Sintem ferm hotărâți să participăm tot mai activ la diviziunea internațională a muncii, la schimbul de valori materiale și spirituale cu toate statele lumii.

În acest cadru, doresc să subliniez necesitatea îmbunătățirii întregii activități de colaborare și cooperare în producție, tehnico-științifică, de realizare a exportului în cele mai bune condiții. Trebuie să avem permanent în vedere că schimburile economice, exportul și importul constituie o necesitate obiectivă, un factor hotărâtor pentru îndeplinirea obiectivelor de dezvoltare economico-socială a patriei noastre socialiste, ca și a altor popoare, în general.

Relațiile economice, tehnico-științifice și culturale au o mare însemnătate nu numai economică, dar și politică, pentru afirmarea unei politici reale de colaborare și de pace în întreaga lume. (Aplauze puternice; se scandează îndelung: „Ceașescu — pace !“, „Ceașescu, România — pacea și prietenia !“).

Dragi tovarăși,

Situația internațională continuă să se mențină gravă, și se poate spune că ea chiar s-a înrăutățit. Această apreciere se bazează pe faptul că în ultimul timp a avut loc intensificarea unor conflicte militare, s-a recurs la folosirea forței și se fac tot mai dese referiri la necesitatea folosirii forței în soluționarea unor probleme litigioase.

De asemenea, continuă cursa înarmărilor, inclusiv a celor nucleare. Ne aflăm — se poate spune — într-un moment hotărâtor pentru însuși viitorul omenirii. Acum se pune problema nu dacă va avea loc sau nu un război, ci aceea că un nou război mondial pune în pericol însăși existența vieții pe planeta noastră. Uriașele mijloace de distrugere în masă, armele nucleare existente — care au capacitatea să distrugă de mai multe ori întreaga omenire — pot duce, dacă vor fi folosite, la dispariția întregii omeniri, a înseși condițiilor vieții pe Pământ.

Avaria gravă produsă la centrala energetică nucleară de la Cernobil din regiunea Kiev pune în evidență marele pericol pe care îl reprezintă pierderea de sub control a energiei nucleare, sub orice formă.

Realitatea arată că asemenea accidente grave s-au mai produs și în alte țări și nu pot fi excluse cu desăvârșire în viitor.

Având în vedere necesitatea folosirii energiei nucleare în scopuri pașnice, vor trebui, pe baza experienței de până acum, stabilite măsuri de creștere a siguranței în exploatarea centralelor energetice nucleare.

Acest grav accident a demonstrat, dacă mai era necesar, că în orice țară din Europa s-ar produce un asemenea accident, radiațiile sub diferite forme și intensitate se răspindesc în toate statele continentului nostru și chiar pe alte continente. Efectele radiațiilor nucleare nu au graniță, de aceea măsurile de securitate nu reprezintă numai o problemă internă, ci privesc și celelalte state.

În diferite declarații care se fac se încearcă liniștirea opiniei publice privind urmările contaminării cu radioactivitate. Nu trebuie nici să se exagereze, dar nici să se diminueze pericolul radiațiilor nucleare. Deși există o tristă experiență după Hiroshima și s-au făcut multe experiențe nucleare după aceea, se poate afirma că nimeni nu a tras toate concluziile și nu cunoaște încă pe deplin consecințele contaminării nucleare pe termen lung, de aceea trebuie să se privească cu toată seriozitatea pericolul nuclear.

Cu atât mai mult este necesar să fim foarte îngrijorați de amplasarea de noi arme nucleare în Europa.

Pe baza experienței tragice de la Cernobil, acum oricine poate înțelege ce mare pericol reprezintă armele nucleare. Oricând, chiar în condiții de pace, se poate produce, accidental, o explozie nucleară.

Armele nucleare nu reprezintă o garanție în plus pentru statul care le acceptă pe teritoriul său — așa cum susțin unii — ci, dimpotrivă, duc la o creștere a insecurității, la pericolul unor explozii nucleare, al distrugerii națiunii respective, a altor țări și popoare.

De aceea, amplasarea armelor nucleare pe teritoriul unor state din Europa privește toate statele continentului, care sînt expuse și ele pericolului unui accident nuclear sau ca rezultat al folosirii armei nucleare.

Având în vedere marele pericol pentru toate popoarele continentului nostru, trebuie să acționăm, până nu este prea târziu, pentru îndepărtarea din Europa și din întreaga lume a armelor nucleare.

Este necesar să facem totul pentru împiedicarea militarizării Cosmosului. Nu poate exista o apărare antinucleară nici pe Pământ, nici în Cosmos. Chiar dacă prin

abstract s-ar ajunge la mijloace tehnico-militare pentru distrugerea rachetelor nucleare în atmosferă, urmările radiațiilor nucleare nu ar fi cu nimic mai mici, se poate ajunge chiar la efecte distructive mai mari.

Singura cale pentru salvarea omenirii de catastrofa nucleară, de la pieire, este distrugerea totală a armelor nucleare ! (Aplauze puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — pace !“, „Dezarmare — pace !“). Avem obligația față de viața popoarelor noastre, a întregii omeniri să spunem adevărul !

O mare răspundere au oamenii de știință, care înțeleg cel mai bine forța distructivă a atomului, a armelor nucleare.

Forța distructivă a armelor nucleare, a energiei nucleare în general, cînd scapă de sub control, nu este determinată de orînduirea social-politică. Forța distructivă nucleară nu este determinată de ideologia capitalistă sau comunistă ; ea este determinată de legi proprii fizico-chimice. De aceea, indiferent de concepțiile politice, ideologice sau religioase, trebuie să acționăm în deplină unitate pentru apărarea omenirii de la distrugerea nucleară, pentru asigurarea păcii pe planeta noastră.

Mai mult ca oricînd, problema fundamentală a epocii în care trăim este de a face totul pentru a asigura existența omenirii, pentru a salva viața pe Pămînt ! (Aplauze puternice ; se scandează : „Ceașescu — pace !“, „Dezarmare — pace !“).

Evoluția vieții mondiale demonstrează că în lume există forțe și posibilitatea de a schimba cursul evenimentelor, de a opri drumul spre catastrofa nucleară, spre distrugerea lumii și de a trece în mod real la destindere, la colaborare, la dezarmare, și în primul rînd la dezarmarea nucleară, la realizarea unei lumi fără arme și fără războaie.

După întîlnirea de la Geneva, din toamna anului trecut, dintre conducătorii Uniunii Sovietice și Statelor Unite, popoarele au sperat că se vor înregistra pași reali în direcția dezarmării nucleare și destinderii. Lunile care au trecut de atunci nu au îndreptățit, din păcate, aceste speranțe. Dimpotrivă, așa cum am menționat, am asistat chiar la unele acțiuni care au agravat situația mondială.

Pînă nu este prea tîrziu, adresăm apelul Uniunii Sovietice și Statelor Unite de a acționa în spiritul angajamentelor pe care și le-au luat la Geneva, de a face totul pentru realizarea unor acorduri corespunzătoare, reciproc acceptabile, pe calea dezarmării, și în primul rînd a dezarmării nucleare, a destinderii și colaborării. Avînd în vedere că problemele apărării păcii și vieții privesc toate națiunile lumii, adresăm, din nou, chemarea tuturor popoarelor, fără deosebire de orînduire socială, indiferent de mărime, de a-și uni forțele și a contribui la triumful rațiunii, la trecerea la dezarmarea nucleară și dezarmarea generală !

Sprijinim activ programul de dezarmare nucleară, în mai multe etape, pînă în anul 2000, propus de Uniunea Sovietică. Considerăm că și propunerile formulate de Statele Unite, precum și de către alte state, constituie o bază pentru desfășurarea negocierilor și realizarea unor acorduri corespunzătoare.

Este necesar să facem totul pentru a se ajunge, încă în acest an, la un acord privind oprirea amplasării de noi rachete nucleare cu rază medie de acțiune în Europa și trecerea, apoi, la eliminarea celor existente.

De asemenea, ne pronunțăm ferm pentru realizarea unui acord corespunzător de încetare a experiențelor nucleare. Adresăm, încă o dată, apelul către Statele Unite ale Americii de a pune capăt experiențelor nucleare și de a se alătura moratoriului propus de Uniunea Sovietică.

Ne adresăm, de asemenea, și celorlalte state nucleare cu chemarea de a se alătura propunerilor privind oprirea experiențelor nucleare.

Puterile nucleare — și în primul rînd Statele Unite și Uniunea Sovietică — trebuie să înțeleagă că dacă vor continua experiențele și acumulările de noi arme nucleare, atunci și alte state, care nu posedă acum asemenea arme, vor putea trece la experimentarea și la producerea de arme nucleare. Popoarele nu vor putea accepta să trăiască la infinit sub teroarea amenințării armelor nucleare !

Dacă țările posesoare de arme nucleare sau de alte arme de distrugere în masă — spre exemplu, cele chimice — consideră că deținerea acestor mijloace, care pun în pericol însăși viața pe planeta noastră, le asigură securitatea și constituie un mijloc de descurajare a agresiunii, atunci nu se va putea nega și altor state dreptul de a dispune și ele de asemenea mijloace de descurajare și de apărare. Considerăm însă că o asemenea teză, justificarea că armele nucleare constituie o descurajare a agresiunii, nu poate fi acceptată în nici un fel. Dimpotrivă, armele nucleare constituie un grav pericol pentru securitatea și independența popoarelor respective și a altor popoare, pentru însăși existența vieții pe planeta noastră. De aceea, trebuie să se renunțe la aceste arme ! România consideră că nu menținerea și dezvoltarea armelor nucleare este calea spre securitate, ci distrugerea lor, trecerea la o politică

reală de dezarmare, de pace, de colaborare egală între toate națiunile lumii ! Singura alternativă la un război nuclear sau chimic — care ar duce la dispariția a însăși vieții pe planeta noastră — este dezarmarea, și în primul rînd dezarmarea nucleară ! (Aplauze puternice ; se scandează îndelung „Dezarmare — pace !“).

În actualele împrejurări internaționale, România consideră că, o dată cu măsurile de dezarmare nucleară, în etape, este necesar să se treacă la un program complex de dezarmare generală, care să cuprindă și armele chimice și toate armamentele convenționale, clasice. Un asemenea program ar trebui să prevadă reducerea radicală, pînă la cel puțin 50 la sută, a tuturor armamentelor și a efectivelor militare. În acest cadru, să se stabilească limitele maxime de armament și trupe de care pot dispune statele, și în primul rînd marile puteri, să se prevadă trecerea, într-o anumită etapă, la limitarea producerii și comercializării armamentelor !

În același timp, să se prevadă trecerea la reducerea corespunzătoare a cheltuielilor militare și la alocarea mijloacelor disponibilizate astfel în scopul dezvoltării economico-sociale, iar o parte, pentru sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare.

Ne pronunțăm ferm pentru ca toate măsurile de dezarmare, toate programele de dezarmare să se realizeze prin asigurarea unui control corespunzător internațional, cu participarea largă a tuturor statelor.

Este necesar să se renunțe la manevre militare de mare anvergură, să fie retrase flotele marilor puteri din Mediterana și Oceanul Indian, în general să se renunțe la manevre în apele internaționale și să se asigure libera navigație pentru toate statele, să fie adoptate orice alte măsuri ce vor apărea ca necesare în vederea asigurării securității internaționale și independenței tuturor națiunilor.

România consideră că ne aflăm într-o epocă hotărîtoare — repet — pentru însăși existența lumii. De aceea, adoptarea unui program complex de dezarmare, în centrul căruia să se afle dezarmarea nucleară și chimică, constituie o necesitate vitală pentru toate popoarele lumii. Avem convingerea că este posibil să se ajungă la acorduri corespunzătoare în această direcție — și adresăm, încă o dată, apelul poporului român către toate popoarele lumii de a ne uni forțele și de a acționa, pînă nu este prea târziu, pentru a impune dezarmarea, pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor la viață, la existență, la libertate și la o pace trairnică ! (Aplauze puternice ; se scandează îndelung : „Ceașescu — pace !“, „Dezarmare — pace !“).

Vom continua să acționăm cu toată hotărîrea în direcția dezvoltării relațiilor de colaborare cu toate țările din Balcani și pentru transformarea regiunii noastre într-o zonă fără arme nucleare și chimice, fără baze militare străine. Susținem, de asemenea, realizarea unor asemenea zone în nordul și centrul Europei, precum și pe alte continente. Considerăm că realizarea unor regiuni fără arme nucleare și chimice, fără baze militare străine constituie o contribuție de mare însemnătate la o Europă și o lume a securității și păcii, fără arme nucleare, fără armamente și fără războaie.

Ne pronunțăm cu toată hotărîrea pentru încheșarea cu rezultate cît mai bune a conferinței de la Stockholm privind securitatea, dezarmarea și cooperarea pe continentul european, pentru încheșarea cît mai grabnică a unui acord în cadrul tratativilor de la Viena privind reducerea trupelor și armamentelor în centrul Europei. Considerăm, de asemenea, că este necesară intensificarea activității la Conferința de la Geneva în problemele dezarmării.

Avînd în vedere situația deosebit de gravă din Europa, ne pronunțăm pentru întărirea colaborării între țările europene în vederea eliminării cît mai rapide a armelor nucleare, chimice și a altor armamente, pentru o Europă unită în diversitatea orînduirilor sociale.

Este necesar ca toate popoarele europene să înțeleagă că arma nucleară reprezintă pentru ele o primejdie reală, nu viitoare, ci actuală. Nu trebuie să așteptăm, să urmărim din ce direcție va bate vîntul și să vedem dacă va duce la alții radiațiile sau le va opri la noi. Nu aceasta este soluția ! Soluția este să înlăturăm din Europa cît mai repede armele nucleare ! (Aplauze puternice ; se scandează îndelung „Dezarmare — pace“).

Evenimentele din Mediterana au demonstrat că, mai mult ca oricînd, este necesar ca țările europene să aibă o politică proprie mai independentă, pentru a nu fi atrase fără voia lor, și împotriva intereselor lor, într-un conflict militar.

În acest sens, consider că declarația adoptată de cele 7 state la Tokio în așa-zisa problemă a terorismului reprezintă un mare pericol care poate duce la noi acte de agresiune militară împotriva unor țări independente. Este necesar să se pună

capăt cu desăvîrșire oricăror asemenea acțiuni ! Trebuie să facem totul pentru a feri Europa de un război nimicitor, pentru a face să crească rolul continentului nostru în viața internațională, în soluționarea marilor probleme, în dezvoltarea economico-socială independentă a popoarelor.

Țara noastră se pronunță pentru încetarea oricăror acțiuni militare, a folosirii forței sau amenințării cu forța, pentru soluționarea problemelor dintre state numai și numai pe calea negocierilor, a tratativelor.

În acest spirit, ne pronunțăm pentru o conferință internațională privind Orientul Mijlociu, cu participarea tuturor statelor interesate, inclusiv a Organizației pentru Eliberarea Palestinei. Considerăm că este necesar să se ajungă la o pace trainică și justă care să asigure dreptul la autodeterminare pentru poporul palestinian — inclusiv de realizare a unui stat independent propriu — și, totodată, să asigure integritatea și securitatea tuturor statelor din zonă.

Ne pronunțăm pentru încetarea conflictului militar dintre Iran și Irak, pentru renunțarea la orice acțiuni militare și trecerea la soluționarea problemelor prin tratative.

Sprijinim cu toată hotărîrea lupta de eliberare națională a poporului namibian, a S.W.A.P.O., și ne pronunțăm împotriva oricăror acțiuni militare ale Africii de Sud, atît în Namibia, cît și împotriva vecinilor ei. Condamnăm cu toată fermitatea politica de apartheid din Africa de Sud.

Deoarece se discută mult în ultimul timp despre problemele terorismului pe plan mondial, aș dori să menționez, și cu acest prilej, că acțiunile teroriste, terorismul de stat constituie un mare pericol pentru pacea și colaborarea internațională. Terorismul nu a constituit și nu poate reprezenta, în nici o împrejurare, o formă a luptei politice și de eliberare națională. Este necesar însă să se înțeleagă că lichidarea terorismului presupune înlăturarea cauzelor care îl stimulează. Represiunile militare împotriva populației civile, a bărbaților, femeilor și copiilor, bombardamentele sau alte forme ale terorismului de stat nu constituie calea de combatere a terorismului — dimpotrivă, pot determina o intensificare a acestuia.

Dragi tovarăși,

Evoluția vieții economice mondiale, agravarea crizei economice au determinat o înrăutățire deosebită a situației țărilor în curs de dezvoltare, ale căror datorii externe au ajuns la aproape un trilion de dolari. Trebuie spus deschis că sistemul financiar-bancar, politica dobinzilor înalte practicate de țările capitaliste dezvoltate, și îndeosebi de Statele Unite ale Americii, poartă principala răspundere pentru situația care s-a creat. De fapt, capitalul financiar s-a transformat astăzi în principalul factor de asuprire și exploatare neocolonialistă.

La Tokio s-au întrunit recent șapte mari state capitaliste industrializate, care au adoptat mai multe declarații, printre care una în problemele economice. Lăsînd la o parte faptul în sine că problemele economice mondiale, problemele lumii contemporane nu se pot soluționa de un grup sau altul de state, ci numai de toate statele lumii, și în primul rînd în cadrul Națiunilor Unite, trebuie să spunem că declarațiile — mă refer, îndeosebi, la declarația economică — arată o orientare spre menținerea pozițiilor de dominație a capitalului financiar, a imperialismului și de nesocotire a intereselor altor popoare și, îndeosebi, ale țărilor în curs de dezvoltare. Referirile la faptul că se va acționa pentru unele soluții individuale ale diferitelor probleme, ale datoriilor unora sau altora nu corespund realității. Problemele grave ale subdezvoltării nu se pot soluționa prin promisiuni vagi, la adăpostul cărora se continuă vechea politică de asuprire și dominație neocolonialistă, ci prin înlăturarea cu desăvîrșire a vechii politici, printr-o politică cu adevărat nouă, de egalitate între toate națiunile lumii ! (Aplauze puternice, îndelungate).

Considerăm că este necesar să se pună capăt acestei stări de lucruri, acestor orientări, să se acționeze în direcția realizării unei noi ordini internaționale și pentru soluționarea globală a problemelor datoriilor țărilor în curs de dezvoltare. În acest sens, România apreciază că ar avea o mare însemnătate organizarea unei conferințe internaționale în cadrul Organizației Națiunilor Unite, cu participarea țărilor în curs de dezvoltare și a țărilor dezvoltate, în vederea soluționării globale a problemelor subdezvoltării, a elaborării principiilor noii ordini economice mondiale, pentru a asigura depășirea crizei economice actuale, reluarea pe o bază largă a activității economice, care să asigure dezvoltarea economico-socială a fiecărei națiuni și o colaborare internațională în spiritul egalității și avantajului reciproc. Este în interesul tuturor statelor, inclusiv al țărilor capitaliste dezvoltate, să se ajungă

cit mai grabnic la soluționarea pe calea negocierilor a problemelor grave ale situației economice mondiale.

Ne pronunțăm pentru o întărire mai puternică a solidarității și colaborării țărilor în curs de dezvoltare. Dăm o înaltă apreciere rolului mișcării de nealinieri în soluționarea problemelor grave politice, militare și economice mondiale.

De aceea, apreciem că este necesar să se facă totul pentru depășirea unor conflicte și divergențe dintre țările nealinate, dintre țările lumii a treia în general, pentru întărirea unității mișcării de nealinieri.

În general, România se pronunță pentru o întărire a colaborării și conlucrării tuturor statelor mici și mijlocii, ca o necesitate pentru participarea lor activă la soluționarea marilor probleme ale vieții mondiale.

Este necesar să crească și mai mult rolul Organizației Națiunilor Unite și al altor organisme internaționale în viața mondială, în democratizarea relațiilor dintre state și în asigurarea cadrului corespunzător participării tuturor țărilor la soluționarea problemelor grave ale lumii contemporane.

Deși situația internațională este deosebit de gravă, privim cu încredere viitorul. Avem deplina convingere că stă în puterea popoarelor ca, acționind unite, cu toată fermitatea, să schimbe cursul evenimentelor, să oprească drumul spre catastrofă și să asigure calea spre destindere, triumful rațiunii, să impună dezarmarea, pacea și conlucrarea pașnică între toate națiunile lumii! (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung „Ceașescu — România, pacea și prietenia!“).

De la această înaltă tribună asigurăm, încă o dată, popoarele de pe toate continentele, forțele progresiste din întreaga lume că poporul român își va aduce și în viitor întreaga contribuție la cauza progresului, la lupta pentru libertate și independență, pentru o lume mai dreaptă și mai bună, a păcii și colaborării egale între toate națiunile lumii. (Aplauze și urale puternice; se scandează îndelung „Ceașescu, România — pacea și prietenia!“).

Dragi tovarăși,

La a 65-a aniversare a partidului, să ne luăm angajamentul solemn că, în viitor, vom face totul pentru creșterea rolului conducător al partidului nostru comunist în toate domeniile de activitate, aceasta constituind garanția deplină a îndeplinirii tuturor obiectivelor noastre viitoare! (Aplauze puternice; se scandează: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu și poporul!“).

Să acționăm cu toată hotărîrea pentru înfăptuirea neabătută a planului pe 1986 și pe întregul cincinal, pentru a asigura trecerea la un stadiu superior de dezvoltare și ridicarea patriei noastre pe noi culmi de progres și civilizație!

Sîntem în plină ascensiune spre înaltele culmi ale civilizației comunismului. Așa cum am spus și în alte împrejurări, nu este și nu va fi un drum ușor, vom avea multe greutăți de învins; însăși ascensiunea unor piscuri din munți de către alpiști cere eforturi deosebite și, cite o dată, se produc și jertfe. Cu atît mai mult urcarea unor piscuri, care reprezintă visul de aur al omenirii, nu se poate realiza fără luptă, fără greutăți și, dacă va fi necesar, chiar jertfe. Trebuie să facem totul pentru a cuceri aceste piscuri și a ajunge, cît mai repede, pe culmile luminoase ale societății fără clase, ale înfăptuirii visului de aur — a comunismului! (Aplauze puternice, prelungite; se scandează „Ceașescu — eroism, România — comunism!“).

În întreaga această ascensiune să ne călăuzim neabătut și să aplicăm întotdeauna principiile socialismului științific, hotărîrile istorice ale Congresului al XIII-lea, Programul de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism! Călăuziți de acestea vom obține victoria! (Urale și aplauze puternice, prelungite; se scandează: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu, România — stîmna noastră și mîndria!", „Ceașescu și poporul!“).

Să nu uităm nici un moment că țelul suprem al întregii activități a partidului, esența societății socialiste multilateral dezvoltate este bunăstarea și fericirea întregului popor, întărirea continuă a patriei noastre, a independenței și suveranității României! Deci, trebuie să servim întotdeauna poporul, să unim forțele sale și să acționăm împreună cu el! Așa vom obține victoria! (Urale și aplauze puternice, prelungite; se scandează „Ceașescu și poporul!“).

De la înalta tribună a acestei mari manifestări sărbătorești, adresez comuniștilor, întregului nostru popor cele mai alese urări de noi succese, împliniri și satisfacții depline în muncă și viață! Multă sănătate și fericire! (Urale puternice, prelungite; se scandează: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu și poporul!", „Ceașescu, România — stima noastră și mândria!“).

Trăiască gloriosul nostru partid comunist — forța conducătoare a națiunii noastre spre noi izbînzi și victorii! (Urale și aplauze puternice; se scandează îndelung „Ceașescu — P.C.R.!“).

Trăiască în frăție și fericire minunatul nostru popor, constructor conștient al viitorului său comunist! (Urale și aplauze puternice, prelungite; se scandează „Ceașescu și poporul!“).

Să trăiască și să devină tot mai mindră și mai puternică, liberă și independentă — Republica Socialistă România! (Urale și aplauze puternice; se scandează „Ceașescu, România — stima noastră și mândria!“).

Trăiască solidaritatea cu toate forțele progresiste, antiimperialiste! (Aplauze și urale puternice, prelungite).

Trăiască colaborarea tuturor popoarelor în lupta pentru dezarmare și pace, pentru o lume mai dreaptă și mai bună! (Urale și aplauze puternice; se scandează: „Ceașescu — P.C.R.!", „Ceașescu și poporul“, „Ceașescu — pace!“). Într-o atmosferă de puternică însuflețire și unitate, toți cei prezenți în sală se ridică în picioare și ovacionează îndelung, minute în șir, pentru gloriosul nostru partid, pentru secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceașescu).

SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ DEDICATĂ ANIVERSĂRII A 65 DE ANI DE LA FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN CU TEMA : „PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — PARTID AL MARILOR TRANSFORMĂRI REVOLUȚIONARE, CONDUCĂTORUL OPEREI DE FĂURIRE A SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE ȘI ÎNAINȚARE A ROMÂNIEI SPRE COMUNSIM. GÎNDIREA ȘI ACȚIUNEA REVOLUȚIONARĂ A SECRETARULUI GENERAL AL PARTIDULUI, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU — CONTRIBUȚIE DE INESTIMABILĂ VALOARE LA ÎMBOGĂȚIREA TEORIEI ȘI PRACTICI CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE“

(București, 6 mai 1986)

În ziua de 6 mai a.c. a avut loc în Capitală Sesiunea științifică națională dedicată aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Communist Român, avînd ca temă : „**Partidul Communist Român — partid al marilor transformări revoluționare, conducătorul operei de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Gîndirea și acțiunea revoluționară a secretarului general al partidului, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU — contribuție de inestimabilă valoare la îmbogățirea teoriei și practicii construcției socialiste**“.

La lucrările sesiunii, organizată de Consiliul Național al Științei și Învățămîntului și Academia Republicii Socialiste România, au luat parte membri și membri supleanți ai Comitetului Politic Executiv, secretari ai C.C. al P.C.R., membri ai Comitetului Central al partidului, conducători ai organizațiilor de masă și obștești, oameni ai muncii din întreprinderi și instituții bucureștene, personalități ale vieții noastre științifice și culturale, activiști de partid și de stat.

Luînd cuvîntul în cadrul sesiunii, tovarășul PETRU ENACHE, MEMBRU SUPLEANT AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV, SECRETAR AL C.C. AL P.C.R., a spus :

Într-o deplină unitate în jurul partidului, al secretarului său general, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, poporul român, în-suflețit de mărețele înfăptuiri din anii

de după Congresul al IX-lea, încrezător în viitorul său communist, întîmpină, într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică, împlinirea a 65 de ani de la făurirea Partidului Communist Român.

Continuator demn al glorioaselor tradiții patriotice și revoluționare ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare, partidul a acționat, încă de la făurirea sa, ca o puternică forță politică națională, a slujit cu devotament și înaltă clarviziune idealurile supreme ale poporului — idealurile libertății și dreptății sociale, independenței și unității naționale, cauza socialismului și comunismului.

Cu profund respect și aleasă prețuire, poporul român păstrează în marea carte de aur a istoriei sale momentele eroice, revoluționare prin care partidul communist s-a dovedit purtătorul încercat al năzuințelor celor mulți, conștiința supremă a națiunii noastre. Sub steagul eroicului nostru partid communist, clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, întregul popor român s-au ridicat la luptă împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea ființei sacre a patriei. Unind într-un mare front popular toate forțele democratice, patriotice și progresiste ale țării, partidul s-a afirmat, în anii de grele încercări pentru țară, ca un curajos strateg revoluționar, ca un clarvăzător conducător al clasei muncitoare, al întregului popor. Partidul communist a inițiat, organizat și condus revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-

imperialistă, care a inaugurat o eră istorică nouă în devenirea patriei, etapa făuririi unei societăți noi, etapa marilor transformări revoluționare, a eroicei construcții socialiste pe pământul patriei noastre.

Acum, la aniversarea gloriosului jubileu al partidului, evocăm cu adinc respect, admirație și prețuire faptul că în rîndurile Partidului Comunist Român au crescut și s-au călit militanți de frunte ai partidului, devotați trup și suflet cauzei poporului român, idealurilor sale. În acest cadru de luptă revoluționară s-au format și s-au afirmat cu putere strălucitele calități politice și organizatorice de mare conducător ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, a cărui eroică activitate revoluționară se identifică, de peste cinci decenii, cu însăși istoria noastră națională. De mai bine de o jumătate de secol nu există nici un eveniment important în viața partidului și a țării la care să nu fi participat nemijlocit în primele rînduri cel ce este, azi, ctitorul genial al României noi, socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Începînd din deceniul al patrulea, mereu împreună cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe drumul de luptă și victorii al partidului, s-a aflat tovarășa Elena Ceaușescu, făcînd dovada unui însuflețitor patriotism, a înaltelor sale trăsături de militant comunist și activist politic de excepție, remarcîndu-se ca o prezență puternică în marile bătălii revoluționare pentru apărarea independenței și suveranității patriei, pentru victoria socialismului în România.

Evocăm, la aniversarea partidului, contribuția de seamă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la elaborarea și înfăptuirea politicii partidului în primele două decenii ale revoluției și construcției socialiste în patria noastră, perioadă în care a fost investit cu înalte responsabilități în conducerea partidului și a statului.

În acei ani involburați, brăzdați de adinci reforme democratice și înfăptuiri revoluționare, s-au reliefat din nou înaltele virtuți ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, încrederea sa nestrămutată în capacitatea de muncă și de creație a poporului nostru, în spiritul de dreptate al maselor largi populare, în convingerea fermă că numai socialismul poate să asigure bunăstarea și fericirea poporului, independența și progresul României.

Marile merite dobîndite în lupta revoluționară, înaltele calități de conducător politic manifestate în anii revoluției și construcției socialiste, atașamentul și dăruirea pline de abnegație față de popor, patriotismul inflăcărat, înaltul umanism al tovarășului Nicolae

Ceaușescu au determinat alegerea sa de către forumul comunistilor români, la Congresul al IX-lea, în funcția supremă de conducere a partidului. Astăzi, cînd evocăm drumul de jertfe și victorii străbătut de gloriosul nostru partid, se detașează cu putere faptul că perioada cea mai măreață în înfăptuiri din întreaga noastră istorie este cea inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului. Cu deplină îndreptățire, cu mîndrie patriotică, în semn de înaltă stimă și prețuire, poporul român a atribuit acestei epoci de glorioase împliniri numele conducătorului strălucit al partidului și al țării — „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

În toți acești ani, prin măreața operă, gîndită și înfăptuită exemplar prin participarea unanimă a poporului, partidul nostru comunist s-a afirmat consecvent și permanent drept forța politică conducătoare a societății, centrul vital al națiunii, factorul hotărîtor al perfecționării întregii noastre societăți socialiste. Viața, istoria au dovedit că Partidul Comunist Român constituie o uriașă forță politică, că obiectivele stabilite de partid, în consens cu voința națională, inflăcărează masele, mobilizează toate energiile creatoare ale țării pentru continua dezvoltare multilaterală a patriei noastre socialiste, demonstrînd forța și realismul tezei teoretice a secretarului general al partidului nostru conform căreia socialismul se construiește cu poporul și pentru popor.

Consecvența și fermitatea cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu promovează interesele supreme ale poporului român, cauza progresului, a socialismului și păcii au făcut ca România să se înalțe astăzi între statele lumii ca o țară a demnității, a progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale forța pe care o dobîndește un popor liber și stăpîn pe destinele sale.

În comunicarea : „SEMNIFICAȚIA ISTORICĂ A FĂURIRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN. CONCEȚIA SECRETARULUI GENERAL AL PARTIDULUI, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, DESPRE PARTID CA CENTRU VITAL AL NAȚIUNII NOASTRE”, tovarășul MANEA MĂNESCU, MEMBRU AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R., a spus :

Țara aniversează într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică gloriosul jubileu al Partidului Comunist Român, la împlinirea a 65 de ani de la făurirea sa, în deplină și puternică unitate în jurul conducătorului înțelept, genialul strateg al marilor transformări revoluționare, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Sărbătorirea celor 65 de ani, ce s-au înscris

cu litere de aur în istoria României, se constituie într-un înălțător omagiu adus Partidului Comunist Român — partid al întregii națiuni, puternic catalizator politic și organizatoric al poporului în uriașa operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră liberă și suverană.

Partidul Comunist Român a fost primul partid politic care s-a creat la scară națională după Marea Unire a tuturor românilor. Semnificația istorică a făuririi partidului nostru o reprezintă constituirea sa, în condițiile României reîntregite, ca partid unic revoluționar al proletariatului, ce și-a fundamentat, ca principal obiectiv strategic, lupta pentru eliberare socială și națională, pentru libertate, independență și socialism.

În conștiința bravului nostru popor, din rîndurile căruia s-au ridicat în tumultul vremurilor conducători eroici, ce au luptat pentru gloria patriei străbune, sentimentul istoriei este puternic. Putem spune însă, cu îndreptățire, că el dobîndește noi valențe azi, cînd memoria timpului a înscris pentru totdeauna în cronica sa luminoasă numele tovarășului Nicolae Ceaușescu — continuator al marilor noștri înaintași, fiu bun și drept al acestui străvechi pămînt românesc, legat trup și suflet de glia strămoșească, personalitate legendară a istoriei noastre naționale.

În marile bătălii pentru apărarea libertăților democratice, pentru salvarea intereselor naționale s-a afirmat, în acea vreme, rolul de seamă al tovarășei Elena Ceaușescu, devotată fiică a clasei muncitoare, ce s-a avîntat cu curaj pe calea revoluției, cu hotărîrea fermă de a-și dedica viața cauzei drepte a poporului.

În toate marile momente revoluționare, în pregătirea și asigurarea victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, în participarea României la războiul antihitlerist, pînă la izbînda finală, precum și în întregul proces de transformări înnoitoare din țara noastră, nucleul focalizator s-a dovedit a fi Partidul Comunist Român, cadrele sale de bază, în rîndurile cărora un rol de seamă, hotărîtor a revenit tovarășului Nicolae Ceaușescu. Începînd din primele momente care au urmat actului cînezător de la 23 August 1944 și de la formarea primului guvern muncitoresc-țărănesc, la 6 martie 1945, Partidul Comunist Român s-a afirmat printr-o intensă activitate politică și organizatorică pentru cucerirea și consolidarea puterii de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și intelectualitatea, pentru dezvoltarea

procesului revoluționar menit să schimbe din temelii configurația social-economică a țării, întregul curs al vieții poporului român.

Un nou și luminos capitol în analele României socialiste a deschis Congresul al IX-lea al partidului, eveniment memorabil politic și social, care a ales în funcția supremă de conducere a partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, strălucit revoluționar și patriot, căruia istoria i-a încredințat misiunea supremă de a fi ctitorul României socialiste. În anii ce au urmat, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost reales, prin voința unanimă a întregii națiuni, în fruntea partidului și statului; s-a deschis larg în istoria țării victorioasă „Epocă Nicolae Ceaușescu”. Dialectica timpului a conturat dimensiunile personalității proeminente a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care a creat o vastă operă social-politică, a elaborat programul revoluționar al Partidului Comunist Român, ce corespunde într-un tot al celor mai înalte aspirații ale poporului.

În procesul revoluționar al construcției socialismului se relevă contribuția deosebită a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, personalitate de seamă a vieții politice și sociale românești, savant de renume mondial, la elaborarea și înfăptuirea programelor partidului, la dezvoltarea neîncetată a științei, învățămîntului și culturii, a întregii noastre societăți.

Rolul de centru vital al Partidului Comunist Român, ca proces obiectiv, legitim, decurge din forța sa politică de acțiune, împreună cu clasa muncitoare, cu poporul pentru perfecționarea neîncetată a conducerii pe baze științifice, de a promova un stil de muncă dinamic, de a-și înnoi continuu formele și metodele de activitate în raport direct cu cerințele vieții în continuă schimbare.

În definirea rolului politic conducător al partidului, se disting tezele științifice ale secretarului nostru general cu privire la necesitatea înțelegerii profunde a acțiunii legilor dezvoltării sociale, a contradicțiilor, pentru folosirea conștiință a factorilor obiectivi în elaborarea și înfăptuirea programelor menite să asigure progresul neîncetat al țării. Potențată de gîndirea revoluționară, de creația originală, teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, de neîncetată sa preocupare pentru aplicarea consecventă a principiilor materialismului dialectic și istoric în procesul complex al construcției socialiste, activitatea Partidului Comunist Român, desfășurată în deplină unitate cu întregul popor, a impulsionat puternic dezvoltarea armonioasă a forțelor de

producție și perfecționarea relațiilor de producție, a determinat profunde transformări calitative în societatea noastră.

Pe deplin corespunzătoare condițiilor țării noastre, în constelația gândirii enciclopedice, creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, un loc central ocupă strategia edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism a României — genială decizie politică fundamentală elaborată de ilustrul nostru președinte și aprobată în unanimitate de întregul partid, de întregul popor.

Vorbitorul a prezentat pe larg preocuparea partidului, a secretarului său general, pentru perfecționarea continuă a activității de planificare, pentru creșterea neîncetată a rolului științei în societate, dezvoltarea continuă a învățămîntului și culturii, a democrației muncitorești, revoluționare, a autoconducerei muncitorești și autogestiei, a principiilor noului mecanism economico-finanțiar.

Democrația noastră socialistă se întemeiază pe faptul că exercitarea rolului partidului de centru vital al națiunii este strins legată de angajarea responsabilă a celor peste 3 550 000 de comuniști, împreună cu toți oamenii muncii, la elaborarea și înfăptuirea obiectivelor și sarcinilor fiecărei etape de dezvoltare economico-socială a țării. Rolul conducător al Partidului Comunist Român se realizează într-un mod unitar, caracterizat printr-un vast și complex proces de împletire tot mai strînsă a activității partidului cu organizațiile de masă și obștești, în cadrul larg al Frontului Democrației și Unității Socialiste, cu organisme democratice instituționalizate la nivelul întregii țări — congresele oamenilor muncii, tărînimii, științei și învățămîntului, celelalte congrese și consilii naționale alese pentru conducerea tuturor domeniilor de activitate.

Acum, la gloriosul jubileu, avem un partid puternic, care se identifică pe deplin cu interesele și năzuințele națiunii, avem capacitatea politică și organizatorică de a valorifica superior resursele țării, de a acționa neconținut pentru ca, în cel de-al optulea cincinal, România să devină țară socialistă mediu dezvoltată.

La aniversarea a 65 de ani de la făurirea partidului, gîndurile și sentimentele cele mai înălțătoare, de aleasă considerație și de profund respect al întregului popor, se îndreaptă către conducătorul iubit al partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, către tovarășa Elena Ceaușescu, în semn de omagiu adus activității titanice pe

care o desfășoară împreună pe plan intern și internațional, pentru ca România socialistă să fie tot mai puternică, tot mai bogată, să obțină noi și mărețe înfăptuiri sub conducerea Partidului Comunist Român.

Tovarășul EMIL BOBU, MEMBRU AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV, SECRETAR AL C.C. AL P.C.R., a prezentat comunicarea „PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — CONTINUATORUL CELOR MAI ÎNAINTE TRADIȚII DE LUPȚĂ ALE POPORULUI ROMÂN PENTRU DREPTATE SOCIALĂ ȘI LIBERTATE NAȚIONALĂ, PENTRU INDEPENDENȚA ȘI SUVERANITATEA PATRIEI”.

Făurit într-o perioadă de puternic avînt revoluționar — se spune în comunicare — Partidul Comunist Român este continuatorul celor mai bune tradiții ale luptei de veacuri a poporului român pentru libertate socială și națională, el înfrunghiează trăsăturile înaintate ale proletariatului, are rădăcini viguroase în mișcarea muncitorească din România, a cărei experiență revoluționară a preluat-o pe un plan superior, sintetizînd tot ce s-a acumulat mai valoros și împletindu-și existența cu interesele vitale ale poporului.

Formîndu-se și dezvoltîndu-se în epoca istorică a mișcărilor revoluționare din 1784, 1821, 1848, a luptei pentru făurirea statului român modern, în 1859, și cucerirea independenței de stat, în 1877, trăgîndu-și seva și vitalitatea din milenara istorie a poporului nostru, însușindu-și socialismul științific și făurîndu-și o concepție materialist-dialectică despre lume și viață, proletariatul român a devenit, pe măsura dezvoltării sale, așa cum apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „purătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viață liberă și demnă, spre făurirea unității naționale”.

Crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România a deschis epoca organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul acesteia ca forță socială cea mai înaintată a societății noastre pe calea progresului și civilizației.

Făurirea Partidului Comunist Român a ridicat pe o treaptă superioară tradițiile revoluționare ale mișcării muncitorești din țara noastră, determinînd trecerea într-o etapă nouă atît pe plan politic, ideologic, cît și organizatoric a mișcării revoluționare din România și a

dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare pentru libertate națională și dreptate socială, pentru întărirea unității și independenței patriei.

În pofida condițiilor grele ale ilegalității, Partidul Comunist Român s-a situat cu fermitate în fruntea luptei împotriva asuprii și exploatării, a subordonării țării monopolurilor străine, a organizat și condus toate forțele antifasciste, patriotice pentru apărarea cuceririlor democratice, a intereselor maselor, pentru salvagardarea independenței și suveranității naționale.

Vor rămîne înscrise pentru totdeauna în istorie marile bătălii de clasă din perioada crizei economice, culminînd cu luptele din ianuarie-februarie 1933, care au constituit un moment de o deosebită importanță în istoria mișcării noastre muncitorești și au avut o profundă înrîurire asupra vieții politice și sociale din România. În cronica acelor ani eroici, de dirză împotrivire față de fascism și război, regăsim la loc de seamă, mereu în primele rînduri, numele tovarășului Nicolae Ceaușescu, militantul revoluționar a cărui muncă și viață exemplară s-au identificat cu lupta glorioasă a nostru partid comunist, cu interesele vitale ale poporului român.

În curînd se împlinesc 50 de ani de la procesul intentat luptătorilor comuniști și antifasciști din mai-iunie 1936 de la Brașov. Transformînd procesul într-un mijloc activ de luptă, de demascare a primejdiei fasciste, de subliniere a necesității unirii tuturor forțelor patriotice, antifasciste pentru salvagardarea libertății și independenței poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a devenit din acuzat un neînfîrîcat acuzator, avertizînd cu tărie asupra pericolului fascismului, al războiului.

O pagină înălțătoare în glorioasa istorie a partidului o constituie marile manifestații de la 1 Mai 1939 din București și din alte centre ale țării, una dintre cele mai mari și cele mai de seamă acțiuni antifasciste de masă din Europa din acea vreme, în organizarea căreia un rol hotărîtor au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu. Această impresiionantă ridicare la luptă a pus în lumină unitatea și forța clasei noastre muncitoare, dorința ei de pace și a demonstrat că muncitorimea, popoarele nu trebuie să se plece în fața fascismului, că unite, ele pot bara calea fascismului și a războiului.

Partidul nostru a manifestat o înaltă răspundere față de prezentul și viitorul țării, ilustrată cu deosebită forță în anii grei ai luptei împotriva pericolului fascist, a odiosului dictat de la Viena, pen-

tru apărarea integrității teritoriale a patriei. În timpul dictaturii antonesciene, al războiului hitlerist, partidul comunist a organizat și condus mișcarea de rezistență antihitleristă a poporului român, a acționat cu o exemplară consecvență pentru înfăptuirea unității de acțiune muncitorească.

Trecerea la înfăptuirea cu succes a operei de edificare a societății socialiste, făurirea și consolidarea continuă a unității social-politice și morale a poporului s-au împletit strîns cu viața și activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, care a făcut dovada unor minunate calități organizatorice și politice, a militat cu hotărîre pentru a asigura mersul ferm al națiunii noastre spre culmile luminoase ale noii orînduirii.

Unul dintre momentele cruciale ale istoriei poporului și partidului nostru l-a constituit Congresul al IX-lea al partidului, cînd, prin voința unanimă a comunistilor, a întregii noastre națiuni, a fost ales în fruntea partidului și a țării marele fiu al poporului, strălucit militant revoluționar și patriot înflăcărat, care și-a dedicat întreaga viață, cu pil-duitoare dăruire, luptei pentru libertate și dreptate socială, pentru independență și suveranitatea patriei, ctitorul României socialiste moderne, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Epoca inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, sub conducerea nemijlocită a tovarășului Nicolae Ceaușescu, marchează ridicarea pe o nouă treaptă a tradițiilor și spiritului revoluționar, creșterea neconținută a rolului conducător al partidului. În același timp, s-a declanșat o luptă hotărîită pentru înlăturarea schematismului, dogmatismului, introducîndu-se un nou stil de muncă, dinamic, revoluționar și înnoitor în toate domeniile vieții economice, politice și sociale.

Comunicarea pune pregnant în evidență concepția partidului, a secretarului său general despre însemnătatea participării poporului la făurirea propriului lui destin socialist, despre rolul și atribuțiile partidului, ca centru vital al societății, în procesul edificării noii orînduirii sociale, a bazei sale tehnico-materiale.

S-a afirmat considerabil — se spune în comunicare — rolul științei ca forță motrice a progresului social, domeniu care — sub conducerea și coordonarea competentă a tovarăsei Elena Ceaușescu, militant de seamă al partidului și statului nostru, savant de largă recunoaștere internațională — și-a adus o însemnată contribuție la dinamizarea și modernizarea tuturor sectoarelor economice și sociale.

Marile realizări obținute în perioada pe care întregul popor o denumeste cu justificată mândrie „Epoca Nicolae Ceaușescu” au conferit un conținut nou, real și o bază de granit suveranității și independenței naționale, asigurând posibilități largi de manifestare a energiilor creatoare ale poporului nostru, de afirmare plenară, cu drepturi egale, a României în rîndul națiunilor libere ale lumii.

După ce sînt prezentate etapele parcurse de țara noastră în dezvoltarea sa economico-socială, strategia elaborată de partid, de tovarășul Nicolae Ceaușescu pentru fiecare dintre acestea, succesele obținute de poporul român, în comunicare se spune:

La 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, societatea noastră socialistă se înfățișează ca o societate întemeiată pe o strînsă alianță între clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate, celelalte categorii sociale, care acționează în unitate pentru înfăptuirea Programului partidului.

Pornind de la principiul că edificarea noii orînduiri este rodul activității conștiente a maselor, a întregului popor, partidul nostru manifestă permanentă preocupare pentru formarea conștiinței socialiste, a omului nou, pentru făurirea valorilor sociale și morale înaintate, a spiritului militant revoluționar. Tovarășului Nicolae Ceaușescu îi revine meritul nepieritor de a fi dat partidului vigoare și tinerețe, perspectivă și măreție, de a-i fi înarmat pe comuniști, întregul nostru popor cu grandiosul Program al partidului, adevărată cartă ideologică și politică ce fundamentează științific principiile de bază ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism.

Activitatea revoluționară, teoretică și practică, desfășurată de eroul între eroii neamului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, care a jalonat în mod original drumul patriei spre edificarea socialismului și comunismului, se constituie într-o monumentală și nemuritoare operă ce va dăinui peste veacuri, vorbind lumii întregi despre triumful unui popor liber, independent și suveran.

Astăzi, cînd cinstim din adîncul ființei noastre Partidul Comunist Român, aducem un fierbinte omagiu și ne exprimăm întreaga recunoștință față de îndelungata activitate revoluționară a conducătorului strălucit al națiunii noastre, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminentul om politic, revoluționarul clarvăzător, marele pa-

triot, militantul de frunte al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, care a înălțat prestigiul României în întreaga lume.

Tovarășul GHEORGHE RĂDULESCU, MEMBRU AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R., a prezentat comunicarea: „PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — ORGANIZATORUL ȘI CONDUCĂTORUL LUPTEI CLASEI MUNCITOARE, A FORTELOR REVOLUȚIONARE ȘI DEMOCRATICE ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI. ROLUL DETERMINANT AL TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN ORGANIZAREA MARILOR MANIFESTAȚII ANTIFASCISTE ȘI ANTIRĂZBOINICE, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII ROMÂNIEI”, în care se subliniază: Forța și vitalitatea unui partid politic se verifică întotdeauna prin capacitatea sa de a acționa eficient în momentele cheie, fundamentale din istoria poporului și a țării. Un asemenea moment — dintre multe altele — îl reprezintă lupta partidului nostru împotriva pericolului fascist care primejduia — atunci — însăși ființa națională a poporului nostru.

Pornind de la aprecierea secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia Partidul Comunist Român s-a identificat întru totul cu interesele vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor, comunicarea relevă condițiile grele în care a fost făurit și a acționat partidul clasei muncitoare din țara noastră. Istoria a voit — se spune în comunicare — ca, imediat după constituire, Partidul Comunist Român să se confrunte cu fascismul, înțelegîndu-i virulența, încă din etapa apariției acestuia. Spre onoarea și cinstea noastră, a comuniștilor, cea care a dezvoltat cu adevărat poporul român realitatea economico-socială și politică a țării, conducînd lupta împotriva aruncării poverii crizei economice asupra umiliților și obidiților din România acelei vremi, a fost clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român. Organizînd mari bătălii de clasă, muncitorimea română, condusă de partid, s-a distins în acele memorabile acțiuni greviste ale minerilor, textiliștilor, petroliștilor, metalurgiștilor, ceferiștilor, culminate prin luptele din ianuarie-februarie 1933. Aceste memorabile bătălii de clasă nu au avut numai un caracter economic, ci și unul profund politic, național și internațional, constituindu-se printre primele mari acțiuni ale proletariatului mondial împotriva fascismului.

În focul acestor bătălii s-au ridicat noi și neînfricați militanți, care s-au alăturat cu nețărmurit devotament Partidului Co-

munist Român. În mod deosebit s-a afirmat ca extraordinar de neînfricat militant tinărul muncitor de atunci Nicolae Ceaușescu, cel ce conduce, cu înțelepciune și clarviziune, de două decenii și mai bine, destinele României socialiste. A fost o binefacere a istoriei și o mîndrie a generației noastre de militanți comuniști că am avut în fruntea noastră această personalitate impunătoare, care a știut să ne lumineze calea, îndemnîndu-ne la luptă dreaptă și activă împotriva unui dușman ce era potrivnic întregului popor român.

După ce se subliniază însemnătatea întemeierii, în iunie 1933, a Comitetului Național Antifascist — unul dintre primele comitete naționale pe plan european — care ilustrează reacția promptă de respingere a fascismului de către poporul român, în comunicare se remarcă satisfacția tineretului român pentru desemnarea tovarășului Nicolae Ceaușescu de a-l reprezenta în conducerea acestui organism. Personalitatea sa de luptător hotărît pentru idealurile clasei muncitoare, ale poporului și partidului comunist s-a manifestat în diferite împrejurări, chiar și atunci cînd autoritățile reprimau cu violență acțiunile organizațiilor revoluționare, democrate, antifasciste. În chip firesc, în septembrie 1933, cînd s-a creat Comitetul Național Antifascist al Tineretului, în fruntea acestuia a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu. Cum dîrzenia în luptă a tovarășului Nicolae Ceaușescu a sporit continuu, în 1936 s-a produs arestarea sa, împreună cu alți tineri militanți comuniști-antifasciști. Procesul ce i s-a intentat, desfășurat la Brașov, a fost transformat, prin curajul principalului acuzat, într-o tribună de demascare a fascismului, contribuind la amplificarea stării de spirit antifasciste în toată țara.

După ce se subliniază că anul 1933 a reprezentat o cotitură în lupta împotriva fascismului, în comunicare se arată: Prin strădania partidului nostru s-a creat astfel un consens național al luptei antifasciste și un curent de opinie puternic antifascist în țara noastră. Muncitorilor li s-au alăturat personalități progresiste de seamă din lumea politică, din cea a artelor și a literaturii, din cultură și știință, care împreună au militat, într-un efort comun, împotriva unui adversar care era al tuturor.

În continuare se arată că, în perioada cînd presiunile Reichului hitlerist asupra țării noastre s-au intensificat, amenințînd pericolul suveranitatea și independența României, partidul nostru comunist a știut să găsească modalitățile adecvate pentru a avertiza și a mobiliza poporul împotriva unui dușman care devenise

mai periculos ca oricînd. În această atmosferă încărcată, Partidul Comunist Român ia inițiativa organizării, la București, a unei mari demonstrații populare muncitorești, antifasciste și antirăzboinice, cu ocazia sărbătoririi zilei de 1 Mai 1939. Manifestări similare au avut loc la Iași, Cluj și în alte localități. Ca martor activ al evenimentelor pe care le evocăm astăzi, consider de datoria mea să subliniez, și cu această ocazie, că o contribuție deosebită și un rol hotărîtor în organizarea și desfășurarea acestor mari manifestări ale voinței antifasciste și antirăzboinice a poporului român au revenit încercatului revoluționar Nicolae Ceaușescu, a cărui personalitate de conducător se prefigura puternic în mințile noastre, ale tuturor celor ce participau la aceste manifestări. În focul acestor acțiuni de o răscritoare semnificație patriotică s-au evidențiat calitățile — de mai multă vreme cunoscute și unanim stimate în cercurile tineretului muncitoresc — de strălucită militantă revoluționară ale tovarășei Elena Ceaușescu. În acele condiții extrem de grele ale luptei împotriva fascismului și războiului, Partidul Comunist Român a încredințat energicului și curajosului militant revoluționar Nicolae Ceaușescu sarcina de a conduce întreaga acțiune de refacere a structurilor politice, organizatorice și ideologice ale Uniunii Tineretului Comunist, acțiune de mare răspundere pentru destinele mișcării revoluționare din țara noastră.

În august 1940 României i-a fost impus Dictatul de la Viena prin care partea de nord a Transilvaniei era răpită și cedată Ungariei horthyste. Partidul comunist, numeroase cercuri politice, Madosz-ul și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupări ale armatei, s-au ridicat împotriva dictatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea suveranității și integrității patriei.

Prezentînd condițiile interne și internaționale în care România a fost împinsă — împotriva voinței poporului român — în războiul antisovietic, comunicarea subliniază că Partidul Comunist Român a fost primul partid — nu numai din țara noastră, ci și din Europa — care a propus un program coerent privind necesitatea și modalitatea doborîrii clictii militarofasciste, a ieșirii țării din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva adevăraților dușmani: Germania hitleristă și fascismul intern. Programul rezistenței antifasciste elaborat de Partidul Comunist Român cuprindea asemenea idei-forță precum: răsturnarea regimului de dictatură militaro-

fascistă, formarea unui guvern al independenței naționale, compus din reprezentanții tuturor forțelor patriotice, ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei coaliției Națiunilor Unite, alungarea trupelor germane din țară și eliberarea părții de nord-vest a țării de sub ocupația horthystă, restabilirea libertăților cetățenești și democratice.

Realizând o largă unitate a tuturor forțelor patriotice naționale, întărind colaborarea cu forțele militare, în condițiile internaționale favorabile create de victoriile obținute împotriva Germaniei de Uniunea Sovietică, de celelalte forțe ale coaliției antihitleriste, partidul nostru a organizat și înfăptuit în mod victorios revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944.

Eliberarea țării de sub jugul fascist și victoria revoluției de la 23 August 1944 — încununare a îndelungatei și grelei lupte antifasciste, condusă de partidul nostru — au marcat începutul unei epoci istorice noi în dezvoltarea societății românești, au deschis poporului român perspectiva făuririi unei vieți noi, demne și independente.

Lecția, dură, a istoriei nu a fost și nu trebuie uitată. Umbra fascismului, pe veci blestemat pentru tot răul pe care ni l-a adus, trebuie detectată la vreme, oricând, oriunde și oricum s-ar drapea cu ponositele ei veșminte recondiționate. E mesajul umanist, al generației noastre încercate, adresat tineretului, pe care ne bucurăm să-l vedem angajat astăzi în muncă constructivă, în însușirea creatoare a culturii, înfrățit prin idealurile dragi ale patriotismului și ale concepției materialist-dialectice și istorice despre lume și viață.

TOVARĂȘUL MIU DOBRESCU, MEMBRU AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R., PREȘEDINTELE COLEGIULUI CENTRAL DE PARTID, a prezentat comunicarea „CONTRIBUȚIA GÎNDIRII ȘI ACȚIUNII REVOLUȚIONARE A SECRETARULUI GENERAL AL PARTIDULUI, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, LA ÎMBOGĂȚIREA TEORIEI ȘI PRACTICII CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE, LA CREȘTEREA ROLULUI PARTIDULUI COMUNIST ÎN EDIFICAREA SOCIETĂȚII SOCIALISTE ȘI COMUNISTE ÎN ROMÂNIA”, în care se spune:

Nivelul înalt la care au fost ridicate cugetarea și practica socialistă în România în ultimele două decenii, succesele de importanță istorică în dezvoltarea economiei, științei și culturii românești, locul României în lumea de azi sînt indisolubil legate de contribuția hotărîtoare a secre-

tarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la elaborarea și înfăptuirea consecventă a strategiei construcției socialiste în țara noastră, la creșterea rolului Partidului Comunist Român în edificarea noii societăți.

Vasta operă a secretarului general al partidului, care îmbrățișează toată gama problemelor dezvoltării țării noastre, ale progresului social-contemporan, pune în lumină multilateralitatea și profunzimea contribuției sale la îmbogățirea teoriei și practicii construcției socialiste, la analiza științifică a proceselor sociale interne și internaționale, a acțiunii legilor obiective, la formularea, pe această bază, a unor teze noi, de imensă valoare principală și deosebită eficiență practică.

În același timp, opera teoretică și politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu evidențiază cu deosebită putere faptul că procesul revoluționar al edificării socialismului necesită o permanentă îmbogățire a conceptelor, o continuă renunțare la tot ceea ce este perimat și depășit și o curajoasă promovare a noului, o înțelegere și aplicare creatoare a teoriei socialismului științific.

Întreaga concepție și activitate practică ale tovarășului Nicolae Ceaușescu sînt puternic străbătute de ideea legăturii indisolubile a socialismului cu știința, a necesității utilizării celor mai noi realizări ale revoluției tehnico-științifice în folosul construcției socialiste. Această orientare de bază a conceptului românesc de societate socialistă multilateral dezvoltată a căpătat o nouă fundamentare în hotărîrile primului Congres al științei și învățămîntului, în Programul național de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducerea a progresului tehnic, elaborat și tradus în viață sub competența conducere și îndrumare a mult stimatei tovarășe academician doctor inginer Elena Ceaușescu, personalitate proeminentă a vieții politice din țara noastră, distins savant, care aduce o contribuție de mare însemnătate la progresul științei românești și universale.

Relevînd contribuția de mare semnificație a tovarășului Nicolae Ceaușescu la îmbogățirea teoriei și practicii construcției socialiste, comunicarea a pus în lumină valoarea deosebită a tezei continuității procesului revoluționar în întreaga perioadă istorică a trecerii de la capitalism la comunism, a necesității perfecționării perpetue a relațiilor sociale, a formelor de organizare și conducere a societății, elaborări teoretice care au condus la conceperea și implementarea noului mecanism economico-financiar, la generalizarea, în întreaga activitate economico-socială, a principiilor autoconducerii și autogestunii.

O contribuție esențială la dezvoltarea creatoare a filozofiei materialist-dialectice, la îmbogățirea teoriei și practicii construcției socialiste aduc lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu sub raportul punerii în lumină a dialecticii edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, al analizei contradicțiilor existente în socialism, al căilor de acțiune pentru soluționarea acestora. Comunicarea evidențiază rolul hotărîtor al secretarului general al partidului în constituirea angrenajului original al sistemului unitar al democrației muncitorești, revoluționare, în relevarea funcțiilor active, progresiste care revin națiunii în lumea contemporană, restabilirea și dezvoltarea rolului națiunii socialiste ca factor legic deosebit de important în făurirea noii orînduirii sociale.

Sub impulsul gîndirii și acțiunii militante, dinamice a tovarășului Nicolae Ceaușescu — se arată în comunicare — Partidul Comunist Român s-a transformat într-un puternic partid revoluționar de masă, urmat cu încredere de clasa muncitoare, de toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, a devenit centrul vital al națiunii noastre socialiste.

Forța și trăinicia legăturilor sale cu masele se exprimă în faptul că întregul popor vede în politica științifică, profund populară a partidului expresia propriilor sale interese vitale și acționează cu entuziasm pentru traducerea în viață a Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XIII-lea și ale plenarelor ulterioare ale Comitetului Central, a indicațiilor secretarului general al partidului, președinte al Republicii Socialiste România.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a formulat, cu o excepțională forță de sinteză, ideea cu valoare de principiu statuant și criteriu apreciativ, potrivit căreia partidul este așa cum sînt membrii săi. Această viziune consecvent revoluționară și profund umanistă, net delimitată de prezentările subiectiviste, care, uitînd adevărul simplu că partidul se compune din oameni, neglijau implicarea hotărîtoare a comunistilor în întreaga viață și activitate a acestuia, a devenit, sub îndrumarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, o cerință indispensabilă a situării partidului în fiecare nouă etapă de dezvoltare la înălțimea misiunii sale istorice.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a îmbogățit teoria științifică despre partidul revoluționar, comunist, cu noi teze și concluzii, izvorite din experiența activității partidului nostru în etapele superioare ale construcției socialiste, din experiența universală avansată, a formulat și fundamentat magistral principiul după care partidul este un fenomen viu, dinamic,

aflat în permanentă transformare și dezvoltare.

Principialitatea comunistă, deschiderea față de nou, dinamismul caracteristic activității partidului, sub conducerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-a manifestat, totodată, pe deplin în activitatea internațională a P.C.R. Au fost continuate și ridicate pe o treaptă superioară tradițiile de solidaritate internațională, s-a dezvoltat larg colaborarea cu partidele comuniste și muncitorești, pe baza principiilor egalității și neamestecului în treburile interne, la a căror afirmare pe plan mondial partidul nostru, secretarul său general au adus o contribuție recunoscută și apreciată în întreaga lume. Realizările istorice obținute de România în toate domeniile creației materiale și spirituale în „Epoca Nicolae Ceaușescu”, sporirea fără precedent a prestigiului internațional al țării noastre sînt rodul politicii științifice, patriotice a Partidului Comunist Român, întemeiată pe aplicarea creatoare și dezvoltarea de către secretarul general al partidului a teoriei revoluționare în problemele de bază ale construcției socialiste, ale evoluției lumii contemporane. De aceea, înalta cinstire pe care o exprimăm astăzi partidului, la gloriosul său jubileu, constituie, în același timp, un fierbinte omagiu adus tovarășului Nicolae Ceaușescu, bărbat al cutezanței și omeniei, comunistul model care a dat istoriei noastre contemporane supreme sensuri, care a ridicat rolul conducător al partidului comunist la înălțimea marilor exigențe puse de istorie în fața sa.

În comunicarea „CONCEPȚIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, A SECRETARULUI GENERAL, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, PRIVIND CREAREA ȘI MODERNIZAREA BAZEI TEHNICO-MATERIALE A ECONOMIEI NAȚIONALE — FUNDAMENTUL DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI, AL ASIGURĂRII INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE”, prezentată de TOVARĂȘUL ȘTEFAN ANDREI, MEMBRU SUPLEANT AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV, SECRETAR AL C.C. AL P.C.R., se spune :

Rolul esențial al partidului comunist în procesul construcției socialiste din țara noastră este ilustrat cu strălucire de realizările din perioada ce a urmat Congresului al IX-lea, în care, sub impulsul gîndirii geniale și acțiunii revoluționare ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, întreaga operă de dezvoltare și modernizare continuă a societății românești s-a caracterizat prin realizarea unor transformări radicale, care au ridicat considerabil nivelul de progres și civilizație al țării în

ritmuri ce își găsesc puține echivalențe în lume.

Cu magistrală putere de pătrundere în esența fenomenelor politice, economice și sociale, cu spiritul novator și revoluționar ce îi sînt caracteristice, secretarul general al partidului a fundamentat teoretic și a ilustrat practic interdependența profundă și dinamică între industrializare, crearea și modernizarea bazei tehnico-materiale, dezvoltarea economiei naționale și progresul economico-social, concepînd strategia făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate într-o viziune științifică, globală și unitară. În această perspectivă, punînd creșterea productivității muncii sociale și valorificarea superioară a resurselor naturale atrase în procesul reproducerii largite la baza progresului susținut și multilateral al țării, secretarul general al partidului a subliniat necesitatea existenței unui puternic și modern potențial productiv propriu ca premisă indispensabilă a făuririi unei economii naționale de înaltă eficiență și competitivitate. Înscrisă deplin pe această coordonată esențială a gândirii economice a secretarului general al partidului, politica stabilită și îndeplinită după Congresul al IX-lea a asigurat făurirea unei puternice și moderne baze tehnico-materiale prin consolidarea industriei proprii producătoare de mijloace de producție.

Pe temeiul cunoașterii profunde a legităților și particularităților reproducerii socialiste și a cerințelor mari cu privire la consolidarea bazei tehnico-materiale a economiei naționale, armonios dezvoltată, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fundamentat, în mod magistral, modelul acumulării optime, alocarea a circa o treime din venitul național pentru fondul de dezvoltare economică și socială a țării, ceea ce a asigurat creșterea și modernizarea potențialului tehnico-productiv al economiei naționale, dezvoltarea echilibrată a forțelor de producție pe întregul teritoriu al țării, consolidarea independenței și suveranității naționale, sporirea permanentă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor.

Rata înaltă a acumulării în țara noastră a determinat sporirea continuă a venitului național și produsului social, indicatori de maximă sinteză ai progresului economic. România reușind să-și creeze o economie modernă, cu o apreciabilă bază tehnico-materială, să crească puternic avuția națională și să se apropie, astfel, simțitor de nivelul țărilor dezvoltate din punct de vedere economic.

Eforturile ample și susținute de dezvoltare a economiei naționale s-au împletit cu cele de modernizare a structurilor economice pe baza celor mai noi

cuceriri ale științei și tehnicii, îndeplinirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupunînd o economie diversificată, echilibrată și eficientă.

Conturarea politicii de dezvoltare a tuturor ramurilor complexului economic național s-a făcut pe baza tezei de importanță capitală din concepția economică a secretarului general al partidului cu privire la necesitatea asigurării îndeplinirii corespunzătoare a rolului și funcțiilor fiecărei ramuri și domeniu de activitate economico-socială, precum și a integrării lor organice în ansamblul societății. Pe această concepție s-a axat strategia industrializării economiei românești, în cadrul căreia s-a pus accent pe întărirea bazei de materii prime și energetice, consolidarea și modernizarea permanentă a ramurilor de bază ale industriei — metalurgia, construcțiile de mașini, chimia — orientarea spre cele care asigură valorificarea superioară a resurselor materiale și umane, creșterea accelerată a ramurilor de vîrf, generațiile ale progresului tehnic, dezvoltarea proporțională și stabilirea unui raport optim între industria extractivă și cea prelucrătoare, între producția de mijloace de muncă și cea de bunuri de consum.

În comunicare sînt prezentate pe larg mutațiile calitative, profunde care au avut loc în industrie, în repartizarea forțelor de producție pe teritoriul țării, în ocuparea forței de muncă. Procesul de dezvoltare armonioasă și echilibrată a tuturor zonelor țării are, totodată, o mare valoare teoretică și practică internațională, mai ales în condițiile actuale, cînd în lume au loc conflicte și perturbări generate de o inechitabilă repartizare a forțelor de producție la scară mondială, care sînt profilate la scară mondială de marile decalaje dintre țările bogate și țările sărace, ce alimentează una din contradicțiile fundamentale ale epocii contemporane.

În concepția partidului nostru, a secretarului său general — se arată în comunicare — întreaga dezvoltare a forțelor de producție este subordonată nemijlocit și servește ridicării continue a nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii, întăririi independenței și suveranității României socialiste, participării țării noastre pe bază de egalitate și avantaj reciproc la diviziunea internațională a muncii.

Succesele de amploare înregistrate în ultimele două decenii în dezvoltarea economico-socială a României socialiste, larg recunoscute și apreciate pe plan internațional, validează, în modul cel mai convingător, justetea politicii economice a partidului și statului nostru, care are

drept filon esențial tezele de o excepțională valoare din gîndirea economică profund științifică, dialectică, revoluționară a secretarului general și președintelui Republicii.

În magistralul Raport prezentat la Congresul al XIII-lea, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a expus teza de o deosebită însemnătate teoretică și practică pentru stadiul actual al economiei românești privind transformarea României din țară socialistă în curs de dezvoltare în țară cu nivel mediu și, apoi, în țară avansată din punct de vedere economic. Acest obiectiv vizează accentuarea și prioritatea factorilor intensivi și calitativi, trecerea de la dezvoltarea extensivă la accelerarea realizării parametrilor unei dezvoltări intensive a întregii economii și, îndeosebi, a bazei tehnico-materiale a tuturor laturilor vieții economico-sociale, promovarea mai puternică a științei și cercetării în producție, creșterea competenței profesionale a tuturor oamenilor muncii.

În îndeplinirea programelor, partidul nostru acordă o importanță deosebită cercetării științifice și dezvoltării tehnologice. Obiectivele stabilite sub directa îndrumare a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, președintele Consiliului Național al Științei și Învățămîntului, în programele de cercetare științifică pe perioada 1986—1990 și pînă în anul 2000, în programul de cercetare și dezvoltare în domeniul energiei, ca și în cel privind creșterea mai accentuată a productivității muncii și ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor pînă în 1990, semnifică o etapă nouă, superioară, în orientarea cercetării pe făgașul mobilizării plenare a tuturor forțelor la soluționarea problemelor fundamentale și prioritare ale dezvoltării și modernizării bazei tehnico-materiale a societății noastre, pe calea creșterii eficienței economico-sociale, a intensificării laturilor calitative în toate domeniile de activitate.

Comunicarea prezintă, în continuare, strategia dezvoltării și modernizării bazei tehnico-materiale a societății românești promovată de P.C.R. în actualul plan cincinal și în perspectivă pînă în anul 2000, conchizînd: Realizările remarcabile din perioada ultimelor două decenii, intrată definitiv în conștiința națiunii noastre drept „Epoca Nicolae Ceaușescu”, confirmă justetea și realismul politicii partidului, forța și superioritatea orînduirii socialiste, elanul și capacitatea creatoare ale poporului nostru, hotărîrea sa de a face totul pentru realizarea neabătută a programelor de dezvoltare economică și socială a țării, a

obiectivelor stabilite la Congresul al XIII-lea al partidului.

TOVARĂȘUL ION URSU, MEMBRU SUPLEANT AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R., PRIM-VICEPREȘEDINTE AL CONSILIULUI NAȚIONAL PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI TEHNOLOGIE, a prezentat comunicarea „PROGRESUL ȘTIINȚEI ȘI TEHNOLOGIEI, DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI CULTURII — FACTORI FUNDAMENTALI ÎN POLITICA PARTIDULUI DE FĂURIRE A SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE ȘI ÎNĂNTARE A ROMÂNIEI SPRE COMUNISM”, în care se spune :

Pătruns, încă de la constituirea sa, de conștiința însemnatelor decalaje ce distanțau civilizația materială românească de standardele pe care revoluțiile industriale le impuseseră în țările dezvoltate ale epocii — decalaje ce exprimau povara secolelor de asuprire socială și națională — partidul comunist a legat întotdeauna concepția sa despre progresul material și spiritual al societății de avîntul puternic al științei, învățămîntului și culturii, în măsură să pună în valoare talentul și energia poporului eliberat de exploatare.

Pe fondul transformărilor inaugurate de victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, știința și școala românească au fost reasezate pe baze noi. O amplă reformă a învățămîntului a deschis în mod nelimitat accesul la cultură, la știință tuturor categoriilor sociale, creînd premisele formării și dezvoltării unei noi intelectualități. Cercetarea științifică a fost consacrată drept o formă esențială a muncii sociale.

Ca și întreaga epocă inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, afirmarea plenară, în ultimele două decenii, a științei și învățămîntului ca avangardă a luptei pentru progres economic și social este nemijlocit și complex marcată de gîndirea novatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Promovarea hotărîtă a cercetării științifice, dezvoltării tehnologice și progresului tehnic în strînsă legătură cu programele de dezvoltare economico-socială a țării, cu învățămîntul și cerințele producției a devenit o trăsătură definitorie a ultimelor patru cincinale, obiectul unei politici de partid și de stat consecutive, elaborată și pusă în practică, în lumina Programului partidului, sub îndrumarea neobosită a secretarului său general.

Sub conducerea directă a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, eminent om de știință și

activist de seamă al partidului nostru, cercetarea științifică românească a obținut însemnate succese. Noile orientări imprimare de conducerea partidului nostru în industrie, agricultură și în sectorul instituțiilor și-au găsit o cuprinzătoare reflectare în programele de creștere a productivității muncii, a nivelului tehnic și calitativ al produselor, de dezvoltare a bazei energetice, de reducere a costurilor și cheltuielilor materiale de producție, de tipizare, standardizare și normare a consumurilor, de recuperare și re folosire a materialelor și energiei și altele — programe ce au implicat puternic cercetarea științifică.

În comunicare sînt puse în evidență puternica bază materială de care dispune acum cercetarea științifică din țara noastră, puternicul detașament al oamenilor de știință și al cercetătorilor, climatul stimulator în care aceștia își desfășoară activitatea.

Cercetarea românească — se spune în continuare — s-a afirmat, totodată, cu mai multă vigoare în competiția și cooperarea științifică internațională, la loc de frunte în această privință situându-se opera științifică a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, larg cunoscută și prețuită astăzi drept o contribuție de importanță fundamentală la progresul chimiei teoretice și industriale, exemplu de promovare a științei avansate în folosul bunăstării și păcii.

Cele patru cincinale ale glorioasei Epoci Ceaușescu au fost marcate, de asemenea, de preocuparea permanentă a secretarului general al partidului, a tovarășei Elena Ceaușescu pentru transformarea revoluționară a învățămîntului, în toate formele sale, într-o pirghie de înscriere a societății românești pe direcțiile majore ale revoluției tehnico-științifice contemporane, de asigurare a unui înalt nivel de instruire profesională și educare multilaterală pentru muncă și viață a tinerii generații, de perfecționare necontenită a pregătirii tuturor oamenilor muncii.

Ani de intens progres material, cele peste două decenii parcurse de la Congresul al IX-lea al partidului au adus, de asemenea, suflul marilor înnoiri revoluționare în viața spirituală a națiunii, în toate domeniile culturii. Secretarul general al partidului a mobilizat conștiințele și talentele tuturor creatorilor de valori literar-artistice și culturale, chemîndu-le să se inspire din izvoarele vii ale vieții, ale înțelepciunii și năzuințelor poporului. În lumina viziunii integratoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, virtuțile făuritoare de civilizație ale artelor, ca și ale științei și procesului educațional au primit o orientare

clară, pe termen lung, exprimată plenar de congresele educației politice și culturale socialiste, de Programul ideologic al partidului. Munca și creația, calitatea celor ce muncesc de a fi, deopotrivă, beneficiari și creatori în procesul înfloririi lor spirituale s-au îngemănat exemplar în magistrala inițiativă a conducătorului partidului nostru — Festivalul național „Cîntarea României“.

Al 8-lea plan cincinal este puternic marcat de creșterea rolului științei și tehnologiei în munca și viața națiunii. La recentul Congres al științei și învățămîntului — eveniment de mare însemnătate în viața politică și științifică a țării — s-a relevat că dispunem în prezent de o puternică bază umană, tehnică și materială, care ne permite să ne angajăm eficient în cele mai înaintate eșaloane ale noii revoluții tehnico-științifice. S-a subliniat că o importanță hotărîtoare capătă în prezent organizarea pe un plan superior a muncii, unirea tuturor forțelor și concentrarea lor pe direcțiile stabilite cu claritate de hotărîrile Congresului al XIII-lea.

Jalonînd trecerea la o nouă calitate în toate sectoarele de activitate, Directivele Congresului al XIII-lea au înscris ca parte integrantă liniile directoare ale Programului de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic pe perioada 1986—1990. Rezultat al politicii consecutive a partidului nostru din ultimii douăzeci de ani, aceste prevederi consacră, mai mult ca oricînd, știința, tehnologia avansată și învățămîntul între factorii fundamentali ce vor asigura deplina transpunere în viață a programului partidului.

Sub conducerea fondatorului și președintelui său, tovarăsa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, Comitetul Național Român „Oamenii de știință și pacea“ a făcut, recent, larg cunoscută în lume poziția principială, umanistă a partidului și statului nostru. Ținînd seama de situația internațională actuală, deosebit de gravă, vom milita cu și mai multă hotărîre pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru încetarea definitivă a experiențelor cu arma nucleară, pentru dezarmare — în primul rînd nucleară — pentru ca roadele revoluției tehnico-științifice să fie folosite numai și numai în folosul progresului, bunăstării și păcii.

În lumina strălucitului exemplu de muncă și luptă revoluționară pe care ni-l dă în permanență conducătorul partidului și țării, ne angajăm să acționăm ca militanți de frunte pentru transpunerea în viață a politicii interne și internaționale a gloriosului nostru partid. La cea de-a 65-a aniversare a Partidului Comunist Român, împreună cu întreaga na-

țiune, îndreptăm spre tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, Eroul României socialiste, Erou al păcii între popoare, prinosul recunoștinței noastre fierbinți pentru tot ceea ce a făcut și face pentru țări, măreția și gloria partidului, spre binele, demnitatea și propășirea scumpei noastre patrii într-o lume a libertății și păcii, mai bună și mai dreaptă.

TOVARĂȘA LINA CIOBANU, MEMBRU AL COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R., PREȘEDINTELE CONSILIULUI CENTRAL AL U.G.S.R., a prezentat comunicarea „CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRIVIRE LA CREAREA CADRULUI LARG AL DEMOCRATIEI SOCIALISTE, MUNCITOREȘTI, PERFECȚIONAREA PARTICIPĂRII OAMENILOR MUNCII LA CONDUCEREA SOCIETĂȚII“, în care se spune :

Născut din tot ce avea mai bun, mai cutezător, mai înflăcărat, mai clarvăzător ființa neamului românesc, partidul nostru comunist și-a înscris pe steagul său de luptă pentru neam și țară înfăptuirea celor mai înalte năzuințe ale poporului, a idealurilor sale de libertate și demnitate națională, de progres și bunăstare.

Omăgiind cu întreaga noastră simțire glorioasele tradiții ale partidului, ne facem o datorie de conștiință evocînd, la acest moment aniversar, marile evenimente istorice din drumul său de lupte și victorii, printre care la loc de frunte se situează procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov, de acum 50 de ani, în care s-au afirmat cu putere clarviziunea, fierbintele patriotism și înaltele calități de revoluționar ale tovarășului Nicolae Ceaușescu. Evocăm cu mîndrie, din șirul momentelor istorice ce au situat partidul nostru comunist în conștiința națională ca principala forță socială a luptei împotriva pericolului fascist, a subjugării țării, marile demonstrații antifasciste și antirăzboinice din 1939, în organizarea cărora un rol hotărîtor l-au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, străluciți patrioți și militanți comuniști, care din anii tinereții și-au dedicat viața luptei pentru libertatea și fericirea poporului român, cauzei socialismului și păcii.

Exprimăm un adevăr istoric arătînd că, după revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, gîndită și organizată de Partidul Comunist Român și înfăptuită împreună cu întregul popor, drumul făuririi noii orînduiri socialiste a cunoscut cea mai largă deschidere în anii de după Congresul al IX-lea al parti-

dului, de cînd în funcția supremă de conducere a partidului a fost ales cel mai de seamă bărbat al țării, omul chemat de istorie să dea o nouă istorie patriei și poporului român, construcției noastre socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Mărețele împliniri, fără precedent în multimilenara istorie a patriei, pe care națiunea noastră le-a obținut în ultimele două decenii au intrat pentru veșnicie în conștiința neamului drept „Epoca Nicolae Ceaușescu“.

Acum, la a 65-a aniversare a glorioșului Partid Comunist Român, gîndurile noastre se îndreaptă către tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, omăgiind cu întreaga noastră ființă aportul său important la dezvoltarea țării, la progresul, bunăstarea și fericirea poporului român.

Dînd expresie profundului respect și înaltei mîndrii patriotice, revoluționare față de contribuția de inestimabilă valoare a secretarului general al partidului la îmbogățirea tezaurului gîndirii social-politice, a teoriei socialismului științific și practicii revoluționare a construcției socialiste, doresc să subliniez concepția creatoare a ilustrului nostru conducător cu privire la democrația muncitorească, revoluționară, la participarea clasei muncitoare, a oamenilor muncii la conducerea societății, concepție științifică, novatoare, ce a deschis noi și insufleteitoare orizonturi activității întregii națiuni, a descătușat energiile celor ce muncesc, a dinamizat întreaga operă de construcție socialistă a țării. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a înțeles ca nimeni altul că, în procesul revoluționar de construire a noii orînduiri, socialismul și democrația sînt de nedespărțit și a fundamentat teza așezării socialismului pe baze profund democratice, într-un cadru organizatoric adecvat, care să asigure participarea tuturor oamenilor muncii, a întregului popor la conducerea societății.

Este meritul istoric al tovarășului Nicolae Ceaușescu că, pornindu-se de la adevărurile generale ale dezvoltării sociale, de la realitățile istorice și naționale ale României, a fost creat un sistem de guvernare original, superior oricărei democrații burgheze, sistem care intruchipează, fără egal, atît cadrul instituțional, organizatoric și juridic, de participare a oamenilor muncii, a întregului popor la făurirea conștiinței a propriului destin, cît și valorile și normele fundamentale ale societății noastre : libertatea și responsabilitatea socială, egalitatea socială și națională, etica și echitatea socialistă, umanismul socialist revoluționar.

În centrul sistemului democrației muncitorești, revoluționare, partidul nostru a situat autoconducerea și autoges-

tiunea muncitorească, expresia cea mai cuprinzătoare a participării directe a maselor la guvernarea societății, cadrul cel mai fertil de impulsioneare și fructificare a energiilor și capacității creatoare ale oamenilor muncii, de sudare a unității în jurul partidului.

În comunicare se subliniază că, în contextul profundelor transformări înnoitoare ale sistemului de organizare și conducere a societății, al procesului adâncirii democrației muncitorești, revoluționare, secretarul general al partidului a configurat cu precizie științifică și elementele definitorii ale rolului și misiunii sindicatelor în viața economico-socială a țării, ca cea mai largă organizație a proprietarilor, producătorilor și beneficiarilor avuției naționale.

Formulând teza revoluționară că afirmarea rolului conducător al partidului nu se poate înfăptui decît în strînsă legătură cu clasa muncitoare, cu oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, cu întregul popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în evidență și rolul deosebit al sindicatelor în înfăptuirea democrației muncitorești, a autoconducerii și autogestiuinii.

Însușindu-și ca program de muncă și luptă ideile, tezele și orientările de excepțională însemnătate teoretică și practică cuprinse în strălucita cuvîntare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la recentul Congres al U.G.S.R., syndicatele sînt ferm hotărîte ca, sub conducerea partidului, să acționeze cu toate forțele, cu întreaga lor capacitate politică și organizatorică pentru a îndeplini exemplar atribuțiile importante și rolul cu care au fost învestite de partid, aducîndu-și o contribuție mereu sporită la întărirea forței materiale și spirituale a României, pentru ridicarea bunăstării generale a poporului, pentru întărirea independenței și suveranității patriei noastre socialiste.

În încheiere, sînt exprimate omagiul fierbinte și recunoștința profundă ale clasei muncitoare, ale oamenilor muncii, membri ai sindicatelor, față de gloriosul nostru partid, față de tovarășul Nicolae Ceaușescu, marele și strălucitul conducător, cîtor de geniu al României socialiste, erou al luptei pentru pacea lumii, pentru progresul și libertatea popoarelor.

TOVARĂȘUL ILIE VĂDUVA. MEMBRU AL C.C. AL P.C.R., MINISTRUL AFACERILOR EXTERNE. A prezentat comunicarea „POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE. A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — EXPRESIE A GÎNDIRII ȘTIINȚIFICE. NOVAȚOARE A SECRETARULUI GENERAL

AL PARTIDULUI, PREȘEDINTELE REPUBLICII, TOVARĂȘUL NICOLAE CEAUȘESCU, A ÎNALTEI SALE RESPONSABILITĂȚI PENTRU DESTINELE PĂCII ȘI SECURITĂȚII POPOARELOR, PENTRU ÎNTĂRIREA ÎNCREDERII ȘI COLABORĂRII ÎNTRE NAȚIUNI, PENTRU O LUME MAI DREAPTĂ ȘI MAI BUNĂ, FĂRĂ ARME ȘI FĂRĂ RĂZBOAIE”, în care a spus: Elaborată treptat și sistematic, pe coordonatele principiale, novatoare, stabilite de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, politica externă a României s-a impus pe plan mondial ca un sistem coerent de gîndire și acțiune, dotat cu o puternică personalitate proprie și în acord deplin cu principiile socialismului, cu normele dreptului internațional, cu realitățile și cerințele lumii de astăzi. Ea s-a afirmat ca o politică externă realistă, dinamică și constructivă, cores-punzînd aspirațiilor și intereselor vitale ale poporului român, ale tuturor popoarelor de a trăi în pace, libertate și independență.

Această politică externă a adus țării și partidului nostru un prestigiu internațional niciodată atins în trecut, în-scriindu-se între grandioasele realizări ale epocii celei mai bogate în înfăptuiri din istoria neamului — „Epoca Ceaușescu”. Ea l-a consacrat pe creatorul și promotorul ei, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca pe un patriot înflăcărat, ca pe un militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, ca pe unul dintre cei mai proeminenți oameni politici ai timpurilor noastre, ca pe un mare Erou al Păcii.

În numeroase acțiuni de pace și colaborare întreprinse de Partidul Comunist Român, de România socialistă, alături de cel mai iubit fiu al poporului român, de marele bărbat de stat care este tovarășul Nicolae Ceaușescu, regăsim cu bucurie și mîndrie patriotică pe eminentul om politic, savantul de largă reputație internațională, tovarăsa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, care și-a închinat viața slujirii cu ne-țărîmurit devotament a intereselor poporului român, propășirii științei românești, legării indisolubile a cuceririlor științei de idealurile dezvoltării pașnice a omenirii.

Politica externă a României socialiste se distinge printr-o serie de trăsături care îi conferă un caracter unic, inconfundabil. Eliberarea de orice șabloane și dogme, respectul necondiționat față de realități, stăpînirea magistrală a dialectic-

ticii materialiste și un profund simț al istoriei, o capacitate incomparabilă de a surprinde ceea ce este esențial au permis și permit secretarului general al partidului nostru să vină, de fiecare dată, cu evaluări proprii, originale ale evenimentelor, ale situației internaționale.

Această unicitate a politicii externe românești se bazează pe concepția proprie pe care o are tovarășul Nicolae Ceaușescu despre comportamentul statelor într-o lume a interdependențelor crescînde, a diversității orînduirilor sociale, multiplicării factorilor de decizie autonomă. Cheia de boltă în această privință o constituie sublinierea necesității respectării independenței și suveranității naționale, a tuturor principiilor relațiilor dintre state, concepute ca avînd aplicabilitate universală, independent de situația geografică, de mărimea și forța statelor sau de natura raporturilor între diferitele state.

Dezvoltarea largă a legăturilor de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, și în primul rînd cu țările socialiste vecine, extinderea și aprofundarea raporturilor cu țările în curs de dezvoltare, cu toate țările lumii reprezintă o constantă a politicii externe românești. Avem relații diplomatice cu peste 150 de state, practic, cu toate statele lumii. Și aici, ca și în toate aspectele politicii externe românești trebuie subliniat caracterul activ, dinamic pe care îl exprimă, înainte de toate, largul dialog la nivel înalt, numeroasele solii de pace întreprinse de tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, în țări de pe toate continentele, perspectivele de colaborare pe care acest dialog — desfășurat în țară sau peste hotare — le-a deschis pentru intensificarea colaborării pe plan bi și multilateral, în interesul cauzei păcii și înțelegerii între popoare. Un complement logic al acestei orientări îl constituie largă deschidere în relațiile internaționale a Partidului Comunist Român, a Frontului Democrației și Unității Socialiste.

O trăsătură definitorie a politicii externe românești este implicarea activă a României în marile probleme ale vieții internaționale, participarea ei dinamică la dialogul politic mondial, la depășirea momentelor dificile, de impas, la identificarea de noi abordări și soluții.

Comunicarea prezintă, în continuare, contribuțiile României, ale președintelui Nicolae Ceaușescu la soluționarea constructivă a problemelor actuale ce confruntă omenirea.

În ultimele două decenii, România a fost prezentă în toate marile dezbateri și acțiuni consacrate păcii, libertății și independenței popoarelor, progresului omenirii. România a fost și este angajată total în acțiunea de oprire a cursei înarmărilor, în primul rînd a celor nucleare, și trecerea la dezarmare; și în acest sens subliniază importanța elaborării unui program complex, cuprinzător de dezarmare generală. De asemenea, remarcabile contribuții are țara noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în ceea ce privește rezolvarea pe cale pașnică, prin tratative, a conflictelor, precum și edificarea noii ordini economice internaționale.

În încheiere, în comunicare se arată: O viziune de ansamblu, coerentă, asupra lumii contemporane, o profundă înțelegere a structurilor, mecanismelor, problemelor de bază și forțelor ei motrice; un larg orizont istoric dublat de o perfectă cunoaștere a învățămintelor trecutului și realităților prezentului; o angajare curajoasă pe drumuri nedefrișate, o participare directă pătrunsă de o înaltă responsabilitate la dezlegarea celor mai complexe contradicții și situații din raporturile dintre state — acestea sînt cîteva dintre coordonatele definitorii ale demersului extern românesc, cîteva dintre sursele de măreție, de largă audiență și de eficiență ale politicii internaționale a partidului și statului nostru, prin care România și președintele ei și-au legat indisolubil numele de cele mai nobile cauze ale omenirii, de lupta pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte, fără arme și fără războaie.

Sărbătorind drumul de lupte și victorii al gloriosului nostru partid, adresăm omagiul nostru fierbinte tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, care, prin gîndul și prin fapta sa, în fruntea partidului și a țării, a așezat independența și libertatea României pe temelii de nezdrunцинat, marelui Om de stat care a adus și aduce inestimabile contribuții la cauza păcii, colaborării, independenței și libertății popoarelor.

În încheierea sesiunii, într-o atmosferă entuziastă, de puternică vibrație patriotică, participanții au adoptat textul unei telegrame adresate **TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, secretar general al partidului, președintele Republicii Socialiste România.**

TELEGRAMA ADRESATĂ TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU

de participanții la Sesiunea științifică națională dedicată
aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român

Mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu,

Participanții la Sesiunea științifică națională dedicată aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — conducătorul încercat al poporului român în marile sale bătălii pentru lichidarea exploataării și asupririi, pentru transformarea revoluționară a societății românești, pentru triumful socialismului și comunismului în România — vă aduc dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, marele fiu al națiunii noastre, ilustru militant revoluționar și strălucit gânditor al epocii contemporane, un cald și vibrant omagiu, expresia sentimentelor de aleasă prețuire, stimă și recunoștință pe care le nutrește față de exemplara și prodigioasa dumneavoastră viață și activitate, puse în slujba măreței cauze a partidului, a libertății și demnității poporului român, a socialismului și păcii.

În cadrul sesiunii noastre, într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică, revoluționară, de înaltă cinstire a evenimentului evocat, a fost reliefată semnificația istorică a făuririi partidului nostru comunist, moment epocal în istoria multimilenară a poporului român. Au fost evidențiate rădăcinile adinci ale partidului comunist în istoria patriei, faptul că acesta este moștenitorul celor mai glorioase tradiții de luptă revoluționară din țara noastră, continuatorul direct al partidului politic al clasei muncitoare din România, creat cu aproape 100 de ani în urmă, al bogatului său tezaur de gândire și experiență revoluționară. În acest context, transformarea partidului socialist în partid comunist, la istoricul congres din 8—12 mai 1921, a dat expresie continuității și, totodată, ridicării pe trepte calitativ noi a luptei proletariatului, a maselor largi populare din țara noastră pentru dreptate socială, unitate și independență națională, pentru progresul multilateral al patriei.

În cadrul lucrărilor sesiunii a fost subliniat faptul că Partidul Comunist Român, călăuzit de idealurile poporului român, s-a situat consecvent în fruntea luptei împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și integrității țării, grav amenințate de expansiunea și agresivitatea Germaniei naziste și a statelor revizioniste.

Dându-se o înaltă și unanimă prețuire luptei eroice a partidului, tuturor celor care prin gând și faptă au acționat cu neasemuit devotament pentru împlinirea înălțătoarelor idealuri ale poporului, în cadrul sesiunii a fost reliefată participarea dumneavoastră eroică la marile bătălii revoluționare din deceniile al patrulea și al cincilea, la organizarea și activitatea mișcării antifasciste, la lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților maselor largi de oameni ai muncii.

În cadrul sesiunii a fost evocat în cuvinte emoționante exemplul de înalt patriotism, de voință și dirzenie revoluționară neînfriată, pe care le-ați dovedit cu ocazia procesului intentat militanților comuniști și antifasciști de la Brașov din 1936, în cadrul căruia ați demascat și avertizat asupra pericolului grav pe care îl reprezenta fascismul în viața internațională, militând consecvent pentru apărarea integrității țării, a independenței și suveranității patriei. A fost pus puternic în lumină rolul determinant pe care l-ați avut în organizarea, conducerea și desfășurarea marii manifestații democratice, patriotice și antifasciste de la 1 Mai 1939, moment culminant al luptei poporului român împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea hotarelor țării, grav amenințate.

Comunicările prezentate au înfățișat plenar vasta activitate revoluționară pe care ați desfășurat-o în acei ani, abnegația și dăruirea patriotică cu care ați militat sub flamurile de luptă ale partidului comunist, exemplara dumneavoastră abnegație și incapacitate politică de înțelegere adincă a nevoii de unire în jurul clasei muncitoare a tuturor forțelor democratice, naționale, pentru salvarea patriei. Înaltele dumneavoastră calități politico-organizatorice, vocația de mare conducător, munca susținută și însuflețită pe care ați desfășurat-o în rindul clasei muncitoare, al tineretului revoluționar, capacitatea dumneavoastră de a înrui conștiințele, de a le mobiliza la acțiune sub semnul unor înalte idealuri, al comandamentelor sale fundamentale au reprezentat temelia trainică ce a asigurat prestigiul partidului comunist ca principala forță politică a epocii.

În comunicările prezentate în cadrul sesiunii s-a relevat, de asemenea, faptul că în acei ani grei și eroici ai luptei împotriva fascismului și a războiului, alături

de dumneavoastră, mult stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, s-a aflat mereu tovarășa Elena Ceaușescu, care a desfășurat o bogată activitate revoluționară, expresie a fermității și hotărârii de luptă, de adincă încredere în justetea cauzei în slujba căreia se angajase, a atașamentului fierbinte față de idealurile supreme ale clasei muncitoare, ale poporului român.

Comunicările au evidențiat, în același timp, eroismul luptei de rezistență antifascistă a poporului român, în anii dictaturii antonesciene și ai războiului hitle-rist, vasta activitate desfășurată de partidul comunist pentru unirea într-un larg front național de luptă a tuturor forțelor patriotice, democratice, antifasciste. A fost subliniată, totodată, valoarea principială și practică a concepției partidului nostru cu privire la însemnătatea și semnificația unității de acțiune a clasei noastre muncitoare, ca fundament al realizării coaliției de forțe politice care a asigurat în-făptuirea actului demnității naționale din August 1944. Desfășurarea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a inaugu-rat o etapă nouă în istoria poporului român, a deschis calea înfăptuirii năzuin-țelor sale de a fi liber și stăpîn pe bogățiile țării, pe munca sa, de a-și făuri propriul destin.

Sesiunea științifică națională a evidențiat importanța istorică a Congresului al IX-lea, alegerea dumneavoastră, prin voința întregului partid și popor, în funcția supremă de secretar general al partidului, eveniment de însemnătate crucială în viața social-politică a țării. Participanții la sesiune au subliniat faptul că în acești ani s-a întărit puternic rolul de conducător politic al partidului în societate, au cres-cut continuu forța și unitatea sa, capacitatea sa politico-organizatorică, partidul devenind centrul vital al întregii noastre națiuni.

Spiritul științific, novator în conducerea societății inaugurat de Congresul al IX-lea, dinamismul fără precedent în dezvoltarea economico-socială au asigurat înfăptuirea unor transformări revoluționare atât în baza materială, în nivelul și ca-litatea forțelor de producție, cit și în înflorirea științei, a învățămîntului și culturii, întărirea continuă a democrației socialiste și afirmarea pleneră a personalității umane. Dezvoltarea economico-socială a patriei, creșterea potențialului material și spiritual al societății noastre oferă o imagine concludentă a uriașelor energii crea-toare pe care le-a descătușat socialismul, a capacităților de înnoire și progres pe care le are noua societate.

În comunicările prezentate s-a subliniat faptul că întregul nostru popor aso-ciază cu legitimă mîndrie înfăptuirile acestor ani eroici cu activitatea neobosită și cutezanța revoluționară a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, strălucit militant revoluționar și patriot înflăcărat, personalitate de frunte a vieții politice internaționale. Remarcabilele însușiri de militant și conducător po-litic s-au afirmat cu deosebită putere, mai ales în aceste două decenii, opera teore-tică, activitatea politică dinamică a secretarului general al partidului constituind chezașia sigură a viitorului luminos al patriei, a edificării cu succes a socialismului și comunismului pe pămîntul României.

Participanții la sesiune au dat o înaltă apreciere și au adus un vibrant omagiu activității desfășurate de tovarășa Elena Ceaușescu, eminent om politic și ilustru savant de largă recunoaștere internațională, care, cu înaltă competență și răspun-dere comunistă, contribuie activ la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și ex-terne a partidului și statului, la perfecționarea continuă a organizării și conducerii societății, la transpunerea în viață a mărețului program de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Sesiunea științifică națională a adus un înalt omagiu activității internaționale multilaterale desfășurate de partidul și statul nostru, de dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a vieții interna-ționale, militant de frunte al mișcării comuniste și muncitorești. Dinamismul politicii externe românești, prestigiul de care România se bucură în lume sint organice legate de contribuția dumneavoastră hotărîtoare, determinantă la elaborarea acestei po-litici, la transpunerea în viață a principiilor ei, menite să asigure menținerea și în-tărirea păcii, să conducă la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane, în concordanță cu voința și interesele supreme ale tuturor popoarelor. O trăsătură definitorie a politicii externe românești o constituie afirmarea cu putere a dreptului fiecărui popor de a-și alege și făuri liber calea dezvoltării sale, a principiilor egali-tății în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc. Participanții la sesiune au evidențiat că unitatea indisolubilă dintre politica internă și cea externă a partidului și statului nostru a conferit activității internaționale a României consecvență și continuitate, azeziunea deplină a întregii națiuni și un înalt prestigiu în rîndul popoarelor lumii.

Vizitele întreprinse de dumneavoastră, mult iubite tovarăse Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, în țări de pe toate meridianele lumii, convorbirile avute la București cu numeroși șefi de state, de guverne, cu alți oameni politici proeminenți, inițiativele și propunerile României în cadrul O.N.U. și al altor forumuri internaționale s-au constituit într-o participare activă, dinamică la dialogul internațional, într-o contribuție substanțială, adusă cu consecvență și principialitate, la soluționarea problemelor majore ale contemporaneității. Ca expresie a unei înalte răspunderi față de interesele supreme ale națiunii noastre, ale tuturor națiunilor lumii, ați acționat și acționați cu consecvență, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, pentru asigurarea păcii, pentru asigurarea dreptului fundamental la viață al tuturor popoarelor. Cu contribuția dumneavoastră hotărâtoare s-a cristalizat o concepție originală privind înfăptuirea dezarmării, care se caracterizează printr-o abordare principială și constructivă, prin realismul căilor și modalităților preconizate pentru înfăptuirea acestui mare deziderat al popoarelor.

În aceste zile de înălțătoare sărbătoare a întregii noastre națiuni, gândurile comuniștilor, ale întregului popor se îndreaptă cu vie recunoștință și caldă prețuire către dumneavoastră, mult iubite tovarăse Nicolae Ceaușescu, marele erou al neamului, conducător înțelept și clarvăzător, desemnat de istorie să poarte țara prin vremi de victorii spre culmile civilizației socialiste și comuniste, dorindu-vă multă sănătate și putere de muncă, noi împliniri în prodigioasa activitate pe care o desfășurați spre binele și fericirea poporului, pentru pace, colaborare și progres social, pentru cauza socialismului și comunismului în lume.

La aniversarea a 65 de ani de la făurirea gloriosului nostru partid comunist, în consens cu întregul popor, participanții la sesiunea științifică națională reînnoiesc angajamentul solemn de a nu precupeți nici un efort, de a munci cu dăruire și spirit revoluționar, pentru a răspunde mobilizatoarelor chemări ale partidului, înfăptuind cutezătoarele programe de progres multilateral, material și spiritual, al patriei noastre socialiste.

Vă asigurăm, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, că vom acționa neabătut pentru înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, ne vom consacra toate forțele transpunerii în viață a hotărârilor Congresului al XIII-lea, asigurării prosperității și progresului națiunii noastre, ridicării României socialiste pe noi trepte, tot mai înalte, de civilizație, afirmării ei tot mai puternice în rindul națiunilor lumii.

PARTICIPANȚII LA SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ DEDICATĂ ANIVERSĂRII A 65 DE ANI DE LA FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

PROCESUL DE LA BRAȘOV DIN 1936 — O ALEASĂ PAGINĂ DIN LUPTA REVOLUȚIONARĂ A TINERETULUI COMUNIST ROMÂN

EMIL POENARU

Unitatea, dăruirea pentru cauza misiunii ei istorice, fermitatea în acțiune, capacitatea de asumare a înaltelor responsabilități revoluționare sînt trăsături care au conferit dintotdeauna mișcării muncitorești, revoluționare din țara noastră calitatea de exponentă a intereselor fundamentale ale întregului popor, capacitatea de acțiune politică, ceea ce a dus la victoria revoluției socialiste și făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate — ca etapă esențială a înaintării României spre comunism.

Toate aceste trăsături au putut fi regăsite în atitudinea pilduitoare, cu valoare de simbol, al celui mai iubit fiu al patriei noastre, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, în anul 1936, cînd abia împlinise 18 ani, se afla în fruntea grupului de luptători comuniști și antifasciști judecați de Consiliul de Război al Corpului V Armată din Brașov. Acest proces ¹, cu puternic și statornic ecou în epocă, și, deopotrivă, ampla mișcare de solidaritate pe care a generat-o se înscriu în șirul momentelor de referință ale istoriei mișcării noastre muncitorești, revoluționare, care au dat expresie stării de spirit a proletariatului, a celorlalte forțe democratice patriotice din România deceniului patru, în apărarea drepturilor economice și politice ale maselor muncitoare, împotriva revizionismului teritorial și a fascismului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității României întregite prin Marea Unire din 1918.

Eforturile Partidului Comunist Român de a transforma procesul de la Brașov într-un mijloc activ de luptă, de demascare a primejdiei fasciste și de afirmare a necesității coalizării tuturor forțelor patriotice, antifasciste, pentru salvagardarea libertății și independenței poporului român, au fost admirabil slujite de atitudinea curajoasă, intransigentă și principială pe care au avut-o luptătorii comuniști pe întreaga desfășurare a procesului. Personalitate de excepție, exemplul suprem al eroului patriot, tovarășul Nicolae Ceaușescu — căruia partidul comunist i-a încredințat

38 ¹ A se vedea, pe larg: Olimpiu Matichescu, Stelian Neagoe, *Ani de luptă comunistă. 1933—1944*, Editura politică, București, 1982, p. 69—143.

rolul principal în orientarea procesului —, a devenit din acuzat acuzator, demascând cu virulență pericolul fascismului și al războiului și pronunțându-se pentru apărarea intereselor naționale fundamentale ale poporului român, ale țării.

„Brașov, 18 — În ziua de 27 mai va veni spre judecare înaintea Consiliului de Război din localitate procesul a 21 de comuniști din regiunile petrolifere Prahova și Dîmbovița, dovediți că au răspîndit manifeste comuniste și au făcut propagandă comunistă”².

Precedat de asemenea anunțuri, inserate în acele zile în mai toate publicațiile ce apăreau la acea dată în România — comuniste, democratice și chiar de dreapta —, procesul a început la ora nouă dimineața, la 27 mai 1936, în fața Consiliului de Război al Corpului V Armată, după o anchetă prealabilă de aproape cinci luni. Pe banca acuzării se aflau 19 tineri comuniști și uteciști, între care : Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Dumitrache, Petre Iubu, Dumitru Antonescu, Vasile Toboșaru, Vladimir Tarnovschi, Nicolae Poplacă, Vasile V. Andrei, Ion Stănescu, arestați, la începutul anului 1936, în comuna Ulmi și în alte localități din județele Prahova și Dîmbovița.

Deschizînd dezbaterile, după obișnuitul apel al acuzaților, președintele completului de judecată și-a permis observația că marea majoritate a acuzaților sînt tineri și, într-adevăr, cu excepția lui Petre Iubu, toți erau tineri, unii chiar foarte tineri. Această constatare a președintelui, comunicată sălii cu un ton îngîndurat-compătitor, era adresată, chipurile, avocaților apărării ca un fel de promisiune de înțelegere sau chiar de bunăvoință. În realitate, însă, a fost o simplă manevră cu scopul de a crea o atmosferă destinsă, de „conlucrare”, astfel ca cererea de disjungere a procesului pentru doi dintre acuzați — absenți din proces —, pe care știa că o va formula imediat comisarul regal, să nu întîmpine o opoziție violentă din partea avocaților. Numai că manevra a fost inutilă, fiindcă figuri ilustre ale baroului brașovean — avocați cunoscuți pentru vederile lor democratice, dar și pentru înalta lor calificare juridică —, angajați în proces prin grija Biroului juridic al partidului comunist pentru a asigura apărarea juridică a militanților revoluționari, au declanșat o luptă aprigă, atît pentru combaterea disjungerii, cerută de către comisarul regal, cît și pentru respingerea cererii acestuia de a se renunța la martorii lipsă.

După o scurtă suspendare a dezbaterilor, la reluare s-a trecut la citirea ordonanței definitive de trimitere în judecată nr. 336 din 19 mai 1936, care incrimina faptele în temeiul legii pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștei publice (cunoscută sub denumirea de „Legea Mîrzescu” din 10 decembrie 1924, modificată în 15 noiembrie 1927, acuzații făcîndu-se vinovați de „apartenență la organizații politice comuniste interzise de lege”; „crearea unor filiale locale ale acestor organizații” în diverse localități din județele Prahova și Dîmbovița; „deținerea și difuzarea de materiale conspirative”; „participarea la întruniri ilegale”; „arborarea de steaguri roșii”; rostirea unor „discursuri potrivnice regimului” și alte asemenea peste 150 de „capete de acuzare” ce aveau să fie reluate și grupate în cinci categorii și în rechizitoriul comisarului regal.

În cea de-a doua parte, ordonanța cuprindea referiri la culpabilitatea fiecărui acuzat în parte. Paragrafele 19-25 vizau acțiunile revoluționare inițiate și conduse de tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu,

² „Curentul”, nr. 2 979 din 20 mai 1936.

apreciat ca fiind în centrul activității considerate drept „subversivă“, elementul conducător, cel mai activ. De aici și înverșunarea manifestată de anchetatori și de completul militar de judecată împotriva sa, faptul că, la sfârșitul procesului, avea să primească cea mai grea pedeapsă.

Iată două dintre aceste paragrafe, cele mai semnificative : „19. — Acuzatul Ceaușescu Nicolae, din București, strada Vasile Lascăr nr. 5, este culpabil de faptul de infracțiune la Legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștei publice, prin aceea că, în ziua de 15 ianuarie 1936, cu bună știință și intențiune frauduloasă a păstrat asupra lui broșuri clandestine incendiare, broșuri găsite cu ocazia percheziției ce i s-a făcut la Ulmi, județul Dimbovița, și care le păstra în vederea răspîndirii în public, avînd bună știință că aceste broșuri, prin conținutul lor, îndeamnă cetățenii de a provoca război civil, ridicînd pe cetățeni de a se înarma unii contra altora, fapt calificat crimă, conform articolului 81 Cod penal (...)“.

„23. — Acuzatul sus-numit este culpabil de faptul de participare la asociațiuni secrete, prin aceea că, făcînd parte din partidul (organizația — *n.n.*) Uniunea Tineretului Comunist, partid dizolvat, cu intențiune culpabilă și bună știință, în scop de a eluda dispozițiile legii, a participat la consfătuiri clandestine ce s-au ținut în casa lui Dumitrache Gheorghe, în cursul lunii ianuarie 1936, cu care ocazie s-au recrutat noi aderenți în scopul de a înființa noi nuclee comuniste, fapt prevăzut și penat de articolele 13, 14, aliniatul a, b, și 17 din Legea Apărării Ordinei de Stat“³.

Încadrarea faptelor în textele de legi, forțată pînă la limita absurdului — mai ales în ce privește „îndemnul cetățenilor de a provoca război civil“ —, avea să fie agravată de caracterizarea făcută tînărului comunist Nicolae Ceaușescu în finalul rechizitoriului comisarului regal : „*membru activ și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de mult timp ca atare de către organele siguranței și ale justiției*“.

Documentul consemna, în limbajul sec al actelor judiciare, date și fapte — înregistrate an de an cu meticulozitate în cazierul de la Direcția generală a poliției —, care detaliau tabloul unei bogate activități revoluționare, conturau profilul unei personalități de excepție, a unui tînăr care, la vîrsta cînd alții se desprindeau de jocurile copilăriei, de lumea basmelor, deschizînd mirați ochii spre înțelegerea lumii, pășea cu hotărîre spre împlinirea destinului său revoluționar cu o conduită exemplară, capabil de dăruire cu întreaga ființă pentru împlinirea misiunii asumate, cu o uimitoare forță de înțelegere a stărilor social-politice. Intrat în mișcarea muncitorească încă de la vîrsta de 13 ani s-a distins, de atunci, din fragedă tinerețe, prin activitatea viguroasă și rodnică, desfășurată sub semnul unei înalte viziuni revoluționare, prin dirzenie, abnegație și curaj în îndeplinirea sarcinilor, dar și prin înfruntarea demnă și hotărîtă a prigoanei forțelor represive. Din însărcinarea conducerii partidului comunist, la vîrsta de 15 ani reprezenta tineretul în conducerea uneia dintre cele mai largi organizații democratice de masă legale — Comitetul Național Antifascist.

Consacrîndu-se cu toată ardoarea și puterea de muncă misiunii de dinamizare a forțelor politice democratice și progresiste ale poporului român, în lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale

maselor, a independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei periclitată de fascism, tânărul membru al conducerii Comitetului Național Antifascist s-a aflat în fruntea Comitetului Național Antifascist al Tineretului, creat în septembrie 1933, a fost prezent la adunările organizației din diferite sectoare ale Capitalei, la întrunirile și acțiunile revendicative muncitorești, la manifestațiile șomerilor, exercitând, prin cuvântările sale inflăcărâte, pătrunse de un adânc patriotism, de sete de dreptate și libertate, o puternică înrîurire asupra maselor. Toate acestea l-au situat în primele rînduri ale cadrelor mișcării noastre muncitorești, ale Partidului Comunist Român, iar organele de represiune ale statului l-au apreciat ca „agitator periculos”. A fost reținut de către poliție în mai multe rînduri, iar în urma arestării din 23 noiembrie 1933 i s-a întocmit dosar de trimitere în judecată, fiind înaintat Parchetului Tribunalului Ilfov, sub acuzația de „acte de sabotaj și îndemn la grevă făcută printre lucrători”⁴.

Organele judiciare s-au izbit, însă, de prevederile articolului 63 din Codul penal, referitor la pedepsele care se pot aplica minorilor în vîrstă de la 15 ani „deplină” la 20 de ani, cît și ale articolului 65 din același cod, referitor la competența instanțelor de judecare a acestora. În aceste condiții, cu toată strădania lor, soluția achitării nu a putut fi evitată, organele represive mulțumindu-se doar cu „tratamentul” aplicat în perioada reținerii. Acest prim contact cu duritatea organelor represive l-a îndirjit și mai mult, i-a întărit convingerea în justetea idealului pe care îl îmbrățișase cu entuziasm și pentru care va lupta cu neasemuită dăruire.

În vara anului 1934, cînd Consiliul de Război al Corpului I Armată judeca la Craiova procesul intentat conducătorilor luptelor revoluționare ale muncitorimii române din iarna anului 1933, Partidul Comunist Român a organizat ample acțiuni de solidaritate cu cei implicați în proces, care au avut un larg ecou atît în țară, cît și pe plan internațional. Cu prilejul unei asemenea acțiuni, tânărul revoluționar Nicolae Ceaușescu a fost arestat, din nou, în iunie 1934, la Craiova, împreună cu alți trei uteciști — Vasile Pogăceanu, Vasile Gabor și Ion Brad ; procesul-verbal întocmit cu acest prilej de către comisarul șef al poliției craiovene consemna „materialul” găsit asupra sa la percheziție : „...cinsprezece liste de subscripție, un protest al muncitorilor în numele cercului cultural «George Coșbuc» din București, două proteste ale muncitorilor din sectorul I Galben și III Albastru, un protest al muncitorilor din cartierele municipiului București, un protest al chelnerilor de la restaurantul «Elisée» din București, un protest al muncitorilor de la fabrica Industria bumbacului și alte două proteste, toate acoperite cu numeroase semnături, precum și un memoriu-protest al Comitetului regional antifascist din Cluj, în care figurează numele a 200 de persoane, muncitori și intelectuali”⁵.

La interogatoriul ce i s-a luat la Parchetul Tribunalului Dolj, tânărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu a recunoscut cu demnitate și curaj că a fost delegat de organizațiile muncitorești din Capitală pentru a depune protestele lor în fața Consiliului de Război din Craiova și de a face în proces declarații favorabile arestaților, cerînd stingerea procesului și eliberarea lor. Mai mult, a declarat că a venit la Craiova și din proprie inițiativă, ca unul care a participat la strîngerea semnăturilor pe documentele pe care le aducea. Cum în niciuna dintre legile țării nu exista un text de lege care să îi incrimineze faptele — ci, dimpotrivă, arestarea

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 85, dosarul nr. 1, fila 40.

⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosarul nr. 6 141/528, fila 63.

era abuzivă, fără temei legal —, autoritățile s-au văzut nevoite, în cele din urmă, să-l pună în libertate. Dar, Ministerul de Interne n-a întârziat să trimită o notă Prefecturii poliției Capitalei, prin care îi solicita un plus de vigilență asupra activității lui ulterioare: „Vă semnalăm, în vederea luării măsurilor de rigoare, pe comunistul Nicolae Ceaușescu, care, făcându-se vinovat de adunare de adeziuni de solidaritate a muncitorilor cu ceferiștii condamnați în procesul de rebeliune, a fost deferit Parchetului Tribunalului Craiova, și apoi pus în libertate, după care s-a întors în Capitală“.

După o nouă arestare, la 20 august, sub învinuirea de „răspîndire de manifeste revoluționare și acțiuni împotriva regimului“, a urmat alta, la 20 septembrie — în timpul unei obișnuite ședințe săptămînale de analiză a activității comitetelor antifasciste ale tineretului —, cînd tînărul comunist Nicolae Ceaușescu și alți tineri comuniști și antifasciști au fost victimele unei agresiuni din partea organelor de poliție și a unui grup de legionari. Arestați, ei au fost transportați la Circumscripția 13, iar apoi la Prefectura poliției Capitalei, unde au fost deținuți în mod abuziv pînă a doua zi, fără să li se ia vreo declarație ⁶.

Motivul, mai exact pretextul, acestei arestări a fost acela că întru-nirea s-a ținut „fără autorizația Prefecturii de poliție sau a Corpului II Armată“. În urma acestei noi arestări, organele de stat au ajuns la concluzia că prezența tînărului revoluționar în Capitală era mult prea importantă și, în același timp, „periculoasă“ pentru a mai putea fi admisă, hotărînd expulzarea și trimiterea în satul natal sub escortă ⁷.

Dar, cel care își închinase, din fragedă vîrstă, viața cauzei dreptății celor mulți, intereselor fundamentale ale poporului, nu se putea împăca cu regimul domiciliului forțat, departe de clocotul luptei revoluționare. A revenit în București, primind tot mai multe și mai importante sarcini, îndeosebi în domeniul activității de mobilizare și organizare a tineretului, fiind trimis într-o serie de județe — Argeș, Prahova, Dimbovița, Mehedintți —, acolo unde era nevoie de dirzenia și dăruirea sa.

Experiența pe care o dobîndise, calitățile sale deosebite, ilustrate cu prilejul participării la numeroase acțiuni revoluționare organizate și desfășurate de partidul comunist, au fost tot atîtea argumente care au determinat conducerea P.C.R. să-i încredințeze, în toamna anului 1935, sarcina de mare răspundere de secretar al Comitetului Regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist. Numirea tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu în această funcție se înscrisa în orientarea partidului comunist de întărire a activului său cu cadre muncitorești, călitate în aspre bătălii de clasă, capabile să transpună în practică linia sa politică patriotică.

În această calitate, tînărul comunist Nicolae Ceaușescu a desfășurat o asiduă acțiune politică și organizatorică pentru consolidarea Regionalei Prahova a U.T.C. (crearea de nuclee ilegale) și extinderea posibilităților sale de manifestare legală (înființarea unor filiale locale ale Blocului democratic), pentru promovarea, în rîndul tinerei generații, a liniei politice antifasciste, profund patriotice a Partidului Comunist Român. Și, astfel,

⁶ „Clopotul“, nr. 54 din 30 septembrie 1934; „Cuvîntul liber“, nr. 4 din 6 octombrie 1934.

⁷ Emil Poenaru, *O lecție de curaj, demnitate, patriotism și solidaritate revoluționară*, în „Astra“, anul XVI, nr. 1 (122)/1981, p. 8.

ordonanța definitivă ajunge la momentul arestării din 15 ianuarie 1936, săvârșit în comuna Ulmi din județul Dimbovița, în timpul unor acțiuni politice conspirative desfășurate sub conducerea secretarului Comitetului regional Prahova al U.T.C. Ulterior, au fost arestați la Moreni, Gura Ocniței și în alte localități din județ alți tineri comuniști.

După citirea ordonanței definitive, apărarea, prin avocatul Radu Olteanu, a ridicat un nou incident referitor la lipsa martorilor și a cerut ca, pentru stabilirea faptelor, să se admită citarea unor martori, lucru cu atât mai necesar, cu cât, „Scrisoarea deținuților politici din Brașov” — în posesia căreia se afla —, precum și primele declarații — în contradicție cu cele făcute la cabinetul de instrucție —, atestau că la instrucția prealabilă, făcută de jandarmi, inculpaților li s-au smuls declarațiile prin teroare și abuzuri⁸. Cererea a fost însă respinsă de Consiliul de judecată, dar ea a deschis seria unor dezbateri legate de maltratarea acuzaților și de smulgerea, prin presiuni fizice și morale, a unor declarații la primele cercetări efectuate de jandarmi — procedeu interzis de prevederile Codului justiției militare.

Scrisoarea deținuților politici din Brașov⁹ — redactată cu sprijinul organizației comuniste din închisoarea brașoveană — a pus în discuție un aspect care a scăpat avocaților atunci când s-au opus cererii de disjungere pentru cei doi acuzați absenți, și anume acela că, în faza de anchetă a procesului, s-a procedat la o conexiune artificială între „Grupul Moreni” și „Grupul Tîrgoviște”, prin aceea că legătura s-a obținut prin terorizarea lui Amoașei Vladimir, care, fără să-l fi cunoscut pe Tarnovschi vreodată, a recunoscut că a avut legături comuniste cu el. Deși Tarnovschi nu a recunoscut această legătură, s-a pus bază pe declarația lui Amoașei și, astfel, s-a ajuns la unirea celor două grupuri într-un singur proces. Dar, așa cum releva, în continuare, scrisoarea, „la Consiliul de Război, Amoașei și Lascov Alexandru au mărturisit că tot ce au spus nu e adevărat, arătînd că au făcut-o din cauza bății”¹⁰. Astfel, după o conexiune abuzivă între cele două grupuri, cînd lipsesc cei doi acuzați din cadrul aceluiași grup, se opera o disjungere, la fel de nelegală.

În continuare, scrisoarea releva episoade de-a dreptul dramatice ale anchetei, prin care s-a urmărit procurarea „delictelor” incriminatorii, inclusiv în perioada de cînd cei arestați se aflau la Brașov : băți cu vergi și cu vîna de bou, schingiuri, șantaj și chiar presiuni morale. „În afară de băți — arăta scrisoarea —, spre a ne sili la declarații, jandarmii au adus pe părinți, soții, amenințînd și bătînd în fața lor pe cei de mai sus”¹¹. Se făceau, de asemenea, referiri la rolul agentului provocator Ion Olteanu, care, de conivență cu șeful de post din comuna Ulmi, a acționat pentru arestarea comuniștilor cunoscuți, Nicolae Ceaușescu și Petre Iubu.

Maltratările și actele samavolnice săvîrșite de organele de anchetă au durat aproape cinci luni de zile, cu toate că articolul 99 din C.J.M. prevedea că mandatul de arestare are putere numai 30 de zile — socotite de la data emiterii ; prelungirea lui, tot pe cîte 30 de zile, se putea obține numai cu motivare excepțională. Abuziva deținere a acuzaților și nefi-

⁸ „Adevărul”, nr. 16 056 din 30 mai 1936.

⁹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul VII, dosarul nr. 1 801, filele 30—31.

¹⁰ *Loc. cit.*, fila 30.

¹¹ *Loc. cit.*, fila. 31.

reasca prelungire a anchetei nu avea alt scop decât „confecționarea“ dovezilor prin torturi.

În toată această perioadă, tânărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu a constituit pentru tovarășii săi un exemplu de tărie, de comportare curajoasă și demnă, care, în timpul procesului, va dobîndi noi dimensiuni. „Toți cei arestați — își amintește Ion D. Stănescu — au fost supuși la maltratările cu care Siguranța și poliția ne tratau pe noi comuniștii și uteciștii. Cel mai mult de suferit a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, datorită faptului că era străin de oraș și, mai ales, datorită dirzeniei de care a dat dovadă. Organele de anchetă nu au reușit să-i afle nici măcar numele, fiind nevoite să ceară sprijinul agenților de la București și Siguranței statului spre a-i stabili identitatea”¹².

Prima zi a procesului, cu cele două ședințe de dezbateri, a fost dominată de confruntarea între avocații apărării și comisarul regal, acuzații neavînd dreptul decât la un singur cuvînt — „prezent” — la apelul făcut la începutul ședințelor. Cea de-a doua zi — 28 mai — a început cu „interogatoriul oral” luat acuzaților în raport cu învinuirile aduse prin ordonanța definitivă. Conform listei întocmite de autorii actului de trimiteră în judecată, tânărul militant comunist Nicolae Ceaușescu a fost al treilea chemat să răspundă la interogator.

Cum se obișnuia într-o asemenea situație, în conformitate cu sfaturile primite de la avocați, tinerii implicați în proces au încercat să diminueze sau să conteste unele acuzații ce li se aduceau, în speranța unei pedepse mici sau chiar a achitării, aducînd, însă, în fața instanței militare noi fapte și dovezi asupra maltratărilor și bătăilor la care au fost supuși în timpul „instrucției” judiciare de la Consiliul de Război. La un moment dat interogatoriile au fost întrerupte în urma protestului vehement al avocatului Ștefan Bobancu împotriva practicii comisarului regal, contrară prevederilor legii (art. 116 din C.J.M.), de a nu citi inculpaților acuzațiile ce li se aduceau, astfel ca aceștia să știe pentru ce să se apere.

Depoziția care a impresionat asistența, a surprins Consiliul de Război și i-a contrariat chiar pe avocații apărării a fost aceea a tânărului militant comunist Nicolae Ceaușescu, consemnată, pe larg, pînă și de ziarele cu orientare de dreapta.

Mai întîi, trebuie să remarcăm fermitatea și grija cu care și-a ocrotit tovarășii de luptă și de ideal, ajutîndu-le apărarea. În acest scop, a declarat că nu l-a cunoscut nici pe Toma A. Toma, nici pe Ion Stănescu, la fel cum a declarat și în timpul anchetei, cu toate presiunile fizice și morale exercitate asupra sa. Relevînd Consiliului rolul de agent provocator jucat de Ion Olteanu (știind că acesta va apare în proces ca martor al acuzării), a relatat că l-a cunoscut în comuna Ulmi, invitat fiind în casa acestuia, împreună cu alți doi tovarăși, spre a discuta despre șomaj. În timp ce Olteanu îi puneă întrebări cu subînțelesuri, a intrat în casă plutonierul de jandarmi, care a început imediat să-l percheziționeze. Dus la post a fost bătut, spre a face declarații. Broșurile care au fost confiscate cu acest prilej — a ținut să precizeze tânărul militant — în număr de 80, în fond, au fost găsite în casa lui Olteanu ! Această declarație nu numai că ușura situația tovarășilor arestați concomitent cu el, dar, anticipativ, pune sub semnul întrebării valabilitatea depoziției pe care o va face agentul provocator, în calitate de principal martor al acuzării.

În acest proces în care îi era pusă în cumpănă libertatea pentru mai mulți ani, când se afla, deci, în perspectiva unei aspre condamnări, în momentul atît de însemnat al luării interogatoriului, tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu a pus mai presus de toate dorința de a folosi și acest prilej pentru a-și expune cu demnitate și mîndrie revoluționară concepțiile politice, scopurile luptei sale. S-a referit la necesitatea acțiunii împotriva șomajului, pentru salvarea din ghearele mizeriei a milioanele de oameni ai muncii, recunoscînd că „a discutat despre comitetele de luptă pentru ieftinirea traiului, înființate la București”¹³; a relevat rolul Blocului democratic — organizație democratică de masă aflată sub influența P.C.R., interzisă de autorități; necesitatea concentrării tuturor forțelor democratice într-un front comun de luptă pentru a bara calea fascismului în România. În acel ceas politic, cînd trebuia apărut viitorul poporului român, independența și integritatea patriei în fața pericolului agresiunii externe, tînărul comunist s-a dovedit a fi exponentul celor mai înaintate forțe ale societății românești care și-au asumat nobila misiune a luptei împotriva celui mai mare flagel care s-a abătut vreodată asupra omenirii — fascismul.

Flacăra fermității convingerilor sale revoluționare a luminat timp de cîteva minute mohorîta sală de judecată, surprinzîndu-i în asemenea măsură chiar și pe judecători încît nu l-au întrerupt; i-a determinat pe avocați să-l privească cu alți ochi, ca pe o personalitate care excede schemele lor de apărare, afirmîndu-se în moduri neașteptate și emoționante, iar pe cei admiși în sala de judecată ca asistenți să înțeleagă de ce este considerat de către ceilalți arestați conducătorul lor.

Au fost prea multe atitudinile pătinoare ale completului militar de judecată față de acuzare, încercările de înăbușire a dreptului de apărare, soluțiile procesuale în contradicție cu prevederile legii ca să le analizăm pe toate, astfel că ne vom referi numai la cele mai flagrante abuzuri.

Ele au început cu disjungerea procesului pentru cei doi acuzați absenți și a continuat cu hotărîrea Consiliului de Război de a se renunța la martorii lipsă (17 din cei propuși de apărare), procesul urmînd să se judece prin citirea depozitiilor scrise date de aceștia în faza de anchetă. A fost, de asemenea, respinsă cererea apărării de a fi citat și audiat în proces prim procurorul Tribunalului Dîmbovița, care, potrivit unor informații, luase atitudine împotriva torturilor la care arestații au fost supuși de către jandarmi.

Un grav incident procedural s-a declanșat spre sfîrșitul ședinței din după amiaza zilei de 28 mai, cînd doi dintre tinerii implicați în proces — Nicolae Ceaușescu și Tarnovschi au invocat faptul că șeful de post din comuna Ulmi a operat ștersături și intervenții în declarațiile lor¹⁴. Examinînd actele întocmite de plutonier, avocații au constatat, într-adevăr, ștersături și falsuri operate grosolan. Ca urmare, avocații au cerut, în numele celor doi acuzați, redactarea de către instanță a procesului-verbal de înscriere în fals și suspendarea procesului pînă la soluționarea chestiunii falsului în acte publice săvîrșit de plutonier.

Reconstituind dezbaterile ce a avut loc în legătură cu constatarea falsului în acte publice, trebuie, mai întîi, să avem în vedere caracterul de „lege specială” al Codului justiției militare, care reglementa o proce-

¹³ „Universul”, nr. 147 din 30 mai 1936.

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 6 624, fila 347.

dură de excepție, iar în situațiile în care nu avea prevederi exprese, se aplicau regulile procedurale generale.

În situația de față, avocații au invocat, în numele celor doi acuzați, săvârșirea de către plutonier a infracțiunii prevăzută de articolele 123 și 124 din Codul penal, în special prevederile articolului 124, care stipula : „Se va pedepsi, asemenea, cu închisoare de la 3 la 5 ani, cu interdicție pe timp nemărginit și cu amendă de la 50 de lei în sus, orice funcționar sau ofițer care, alcătuind (redactînd) acte scrise privitoare la funcțiunea lui, va fi denaturat, cu viclenie, substanța sau circumstanțele lor...” De asemenea, cum invocarea falsului („defăimarea” falsului, în limbajul codului) s-a făcut în instanță, apărarea a făcut trimitere la art. 450 și următoarele din Codul de procedură penală, care reglementa asemenea situații, îndeosebi la art. 463, referitor la suspendarea procesului principal pînă la soluționarea infracțiunii de fals. În fine, apărarea a invocat și art. 118 din C.J.M. care prevedea că asemenea incidente se ridică înainte de începerea dezbaterilor în fond.

Consiliul de judecată a adoptat din nou o soluție abuzivă : după o sumară deliberare „hotărăște respingerea incidentului în unanimitate”¹⁵. În fața acestui nou act arbitrar, un ziarist consemna indignat : „Ați văzut procesul-verbal fabricat de autorități ? ! Și poporul s-așteaptă ca ei să facă dreptate !”¹⁶.

Dezbaterile celei de a treia zi a procesului — 29 mai — s-au desfășurat într-o tensiune crescîndă, avocații apărării apelînd zadarnic la președintele completului de judecată de a permite acuzaților să relateze apărarea lor așa cum știu, acesta ținînd cu orice preț să-i oprească să vorbească despre condițiile lor mizere de viață și despre brutalitățile jandarmilor.

În ședința de după amiază, avocatul apărării — Ștefan Bobancu a ridicat un incident referitor la martorii lipsă, a căror citații sînt restituite complet. Procedura fiind, în aceste condiții, incompletă, el a cerut amînarea procesului și citarea telefonică a martorilor.

Și de această dată apărarea avea dreptate. Nu era vorba despre incidentul ridicat în prima zi a dezbaterilor, referitor la martorii lipsă, fiindcă, între timp, s-au restituit o serie de citații care nu au fost înmîinate destinatarilor ; deci, față de o serie de martori nu era îndeplinită, din vina instanței, obligația legală a citării. Instanța a respins însă cererea apărării, neadmițînd-o nici măcar sub forma citării telefonice a acestor martori.

În această situație, apărarea a solicitat să i se pună la dispoziție un tabel cu martorii aprobați de către instanță, așa cum prevedea articolul 340 din Codul de procedură penală, spre a se putea vedea față de care dintre martori a fost îndeplinită procedura citării și față de care nu. Și, cu toate că articolul invocat prevedea limpede : „Ministerul public va expune subiectul acuzațiunii, va înfățișa lista martorilor...”¹⁷, comisarul regal s-a opus, iar Consiliul de Război s-a conformat, lipsind astfel apărarea de dreptul elementar de a ști care sînt martorii cuprinși în actul de acuzare.

A început audierea martorilor acuzării. Ei erau jandarmi care, luînd parte la anchetă sau fiind promotorii ei, numai martori obiectivi nu puteau fi în proces ; alături de aceștia se mai afla un inginer, primarul din comuna Ulmi, un notar și o serie de cetățeni care au fost luați spre a

¹⁵ „Universul”, nr. 148 din 31 mai 1936.

¹⁶ „Deșteptarea”, nr. 152 din 6 iunie 1936.

participa la diferite percheziții (și care și-au limitat depozițiile doar la împrejurările respective).

De la primele audieri a devenit clar că acuzarea nu își putea pune nădejdea decât în jandarmi, întrucât ceilalți ofereau informații neconcludente. Nici chiar notarul din comuna Vîforîta, sau primarul din Ulmi, nu au declarat mai mult decât că au văzut la postul de jandarmi broșuri despre care se spunea că au fost găsite la percheziții. Toți acești martori s-au străduit să îngusteze cît mai mult informațiile defavorabile acuzaților, iar unii au dezvăluit chiar metodele teroriste folosite în timpul anchetei.

Speranța acuzării de a dovedi acuzațiile nu mai putea să se sprijine, deci, decât pe depozițiile jandarmilor. Rînd pe rînd, s-au perindat prin fața Consiliului de Război plutonieri, sergenți, sergenți instructori. Cererea acuzaților de a pune întrebări martorilor acuzării a fost respinsă categoric de comisarul regal. Atitudinea comisarului regal era abuzivă, fiindcă, din moment ce a hărăzit jandarmilor săi să îmbrace în proces haina martorilor, ei trebuiau să se conformeze acestui rol, care, între altele, implica și obligația de a răspunde la întrebările puse de către părțile aflate în proces. Dar, comisarul regal nu numai că a „protestat” împotriva exercitării acestui drept, dar a trecut și la amenințări, amintindu-le acuzaților că „după cum se vor purta, tot așa va aplica legea, făcînd judecată pe loc”¹⁷.

În cea de-a patra zi a procesului — 30 mai — era programată audierea, în continuare, a martorilor. Înainte de aceasta, însă, președintele completului de judecată a rugat pe comisarul regal să dea citire „prevederilor articolului din Codul justiției militare relativ la atitudinea publicului care dă semne de neliniște, tulburînd dezbaterile și care dau drept președintelui să judece și să condamne imediat”¹⁸. Era un nou avertisment, de această dată adresat publicului prezent în sala procesului, care nu își mai putea stăpîni nemulțumirea și revolta față de abuzurile săvîrșite de comisarul regal și completul de judecată.

Ofensiva de intimidare a comisarului regal s-a extins și asupra presei, atrăgînd atenția indignat că, spre exemplu, ziarul „Dimineața” „nu redă întocmai dezbaterile” (apreciasse că incidentele au fost respinse de către comisarul regal „în mod samavolnic”). Este de presupus că acțiunea împotriva ziariștilor cu vederi democratice, sau care, pur și simplu, au ținut să-și spună în mod cinstit părerea, a fost mai largă, de vreme ce ziarul „Adevărul” nu a mai publicat relatări de la proces decât începînd din ziua a șaptea a dezbaterilor, iar „Curentul” le-a suspendat defintiv, revenind doar cu anunțarea sentințelor.

După această „sarjă” a avertismentelor, comisarul regal și-a permis să atragă atenția avocaților că din depozițiile luate martorilor în ziua precedentă nu a reieșit că jandarmii ar fi folosit împotriva acuzaților presiuni fizice și morale. Cum această observație ironică era în evidentă contradicție cu realitatea, se pare că ea avea rostul de a-i provoca pe avocați, astfel ca, într-o eventuală ripostă, să poată recurge la eliminarea lor de la dezbateri. Apărătorii însă au înțeles rațiunea provocatoare a ironiilor comisarului regal și s-au reținut ; luîndu-și obligația de a-i apăra

¹⁷ „Universul”, nr. 149 din 1 iunie 1936.

¹⁸ *Ibid.*

pe acuzați — pentru unii dintre ei era o sarcină importantă încredințată de partid — trebuiau să-și ducă misiunea pînă la capăt, cu răbdare și tact.

A urmat depoziția șefului de post din comuna Ulmi, cel care folosindu-se de agentul provocator, a regizat „flagrantul delict“, operînd arestările din 15 ianuarie 1936. Era un individ puternic, cu pumni mari, plin de sine și mărginit intelectual. El a declarat cu emfază că îi cunoștea pe majoritatea inculpaților ; că a făcut percheziții la cîțiva dintre ei, unde a găsit broșuri comuniste. Apoi, pozînd în detectiv, a declarat că i-a văzut pe acuzați în casa lui Olteanu, prin geam, ținînd broșurile în mînă (în raport cu poziția casei și locul unde se putea afla plutonierul în stradă, acest lucru era însă imposibil). În flagrantă contradicție nu numai cu depozițiile arestaților, ci și ale martorilor, el a afirmat că „la facerea cercetărilor nu a folosit violență“. Cu un gest triumfător — consemna presa — „depune pe masa consiliului niște notițe din care reiese că Nicolae Ceaușescu era conducător de celule comuniste“¹⁹.

Știînd că acest plutonier impertinent și dur era un martor cheie al acuzării și că depoziția lui va fi apărută cu fervoare de către comisarul regal, apărarea a recurs la tactica unor întrebări aparent nesemnificative. La una dintre acestea plutonierul a recunoscut că folosea hipnoza în cercetările sale. Breșa fusese făcută. A urmat, firesc, întrebarea asupra modului în care folosea hipnoza : „Cînd i s-a cerut însă să arate cum aplică hipnotismul în cursul cercetărilor sale — nota corespondentul ziarului „Zorile“ —, d-sa a răspuns că are procedee speciale pe care nu le poate divulga. În același timp, unii dintre acuzați au privit îndelung pumnii solizi ai plutonierului“²⁰.

Unul dintre acuzați nu s-a putut abține de la tentația de a pune întrebări martorului, cu toate avertismentele care fuseseră rostite la începutul ședinței de judecată. Dar, cum martorul fusese deja compromis prin recunoașterea faptului că folosea în anchetă hipnoza și procedee secrete (interzise de lege), comisarul regal a intervenit imediat, furios, considerînd că acuzatul a devenit „obraznic“ și a solicitat președintelui completului să-i aplice art. 110 din Codul justiției militare. Iar președintele, trecînd peste faptul că respectivul articol reglementa drepturile pe care le avea în raport cu publicul care asista la dezbateri (aliniatele sale începînd cu „Publicul trebuie...“ sau „Cînd publicul dă semne...“), deci nu se aplica acuzaților, l-a condamnat pe loc, pe tînărul considerat turbulent, la 15 zile închisoare și a dispus eliminarea lui, în continuare, de la dezbateri.

Într-o atare atmosferă tensionată s-a produs gestul firesc și spontan, de demnitate și solidaritate revoluționară, al tînărului comunist Nicolae Ceaușescu, care s-a ridicat declarînd : „*Atunci ne solidarizăm cu toții cu tovarășul nostru !*“ În spatele său s-au ridicat și ceilalți acuzați, privirile tuturor fiind ațintite spre tînărul revoluționar care a înțeles să-și primejduiască libertatea pentru a impune respectarea legii în proces, care a dovedit spirit de dăruire mai presus de interesele sale personale ; el era creierul și sufletul grupului de militanți comuniști arestați, poziție pe care și-a dobîndit-o prin calitățile sale de excepție și pe care le-a afirmat strălucit cu fiecare prilej²¹.

După momentele de surpriză produse de gestul de curaj excepțional și de solidaritate al tînărului comunist Nicolae Ceaușescu, comisarul re-

¹⁹ Ibid.

²⁰ „Zorile“, nr. 381 din 5 iunie 1936.

²¹ „Universul“, nr. 149 din 1 iunie 1936 ; „Arena“, nr. 8 din 11 iunie 1936.

gal și-a revenit și a dat citire, iritat, accentuînd pe fiecare cuvînt, prevederilor articolului 114 din Codul justiției militare. Ajungînd la aliniatul care prevedea că atunci cînd acuzatul nu este nici militar, nici asimilat cu militarii, „el se osîndește la pedepsele hotărîte de codicele penale ordinare“, comisarul regal a răsfoit nervos Codul penal pînă a găsit încadrarea pe care o dorea, anunțînd greșit art. 128, în loc de 182 (de unde și consemnările eronate ale ziariștilor), care pedepsea „atingerea onoarei unui sau mai multor funcționari administrativi sau judecătorești, sau jurat, în lucrarea sau cu ocaziunea exercițiului funcțiunii lor...“. Apoi, mimînd obiectivitatea, a atras atenția instanței că acuzatul era minor și că va trebui să se țină cont de această circumstanță la pronunțarea pedepsei.

Atitudinea tînărului erou comunist al procesului a făcut ca apărarea să uite de avertismentele pe care le-a primit, solicitînd instanței să aprobe audierea celorlalți acuzați, în scopul de a dovedi că actul de solidarizare nu a avut intenția de a jigni pe judecători și, deci, autorul lui nu „se face culpabil de ultragiu“. Avocații apărării nu puteau însă contesta faptul că, implicit, gestul a avut și semnificația unui protest referitor la modul în care erau conduse dezbaterile ; de aceea, ei au invocat argumentul că acest protest era un mod de manifestare a atributelor apărării, lipsit de intenția de a „atinge onoarea“ judecătorilor, așa cum cerea articolul 182 din Codul penal.

Dar, comisarul regal a formulat și în scris concluziile sale referitor la judecarea tînărului militant revoluționar Nicolae Ceaușescu, solicitînd să se aplice și pedeapsa eliminării sale de la dezbateri. Consiliul a luat act de această sesizare și a decis deschiderea împotriva sa a unui nou proces ; acuzarea și apărarea au fost invitate să propună cîte doi martori, aleși din sală.

„Procesul în proces“ a început cu o surpriză : cuvîntul apărătorului din oficiu al tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu. Deși pînă în acel moment al procesului nimeni nu l-a văzut schițînd vreun gest spre a-și justifica mandatul de apărător, acum el a cerut cuvîntul și a adus la cunoștința Consiliului de Război că în timp ce acesta „era în deliberare, Ceaușescu a declarat că aici în instanță e un regim fascist și că se judecă cu ușile închise“²². În legătură cu acest aspect, trimisul ziarului „Arena“ nota : „Acuzatul Ceaușescu exclamă cu năduf : «Aici se judecă cu ușile închise, după sistemul fascist !». Avea, se vede, băiatul motive s-o spuie“²³. Desigur, tînărul erou al procesului avea destule motive să facă acea declarație, dar depășirea de către apărătorul său din oficiu a mandatului conferit prin lege și transformarea sa în interpret al acuzării constituia un nou act arbitrar și samavolnic cum, dealtfel, era procesul în ansamblul său.

După citirea actului de acuzare, a urmat cuvîntul acuzării, care a calificat atitudinea tînărului revoluționar drept „o ofensă adusă instanței“, adăugînd că, și în alte ședințe, a avut o atitudine care „a su-părat instanța“ ; în final, cerea să i se aplice pedeapsa maximă.

Apărarea nu putea nega săvîrșirea gestului exemplar de demnitate și solidaritate, de aceea a încercat doar să diminueze semnificația lui jignitoare la adresa instanței de judecată, cerînd o pedeapsă minimă.

Tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu care avea dreptul ultimul la cuvînt, a folosit din nou acest prilej nu pentru a nega fapta săvîrșită

²² „Universul“, nr. 149 din 1 iunie 1936.

²³ „Arena“, nr. 8 din 11 iunie 1936.

sau a-i diminua semnificația, ci, dimpotrivă, pentru a declara că a avut acea atitudine fiindcă era nemulțumit de felul în care răspundea martorul acuzaării și că, totodată, a urmărit ca, prin aceasta, să determine consiliul să le permită acuzaților să pună întrebări martorilor acuzaării, așa cum prevedea legea și practica judiciară.

După un simulacru de judecată ad-hoc și o deliberare sumară, Consiliul de Război a pronunțat sentința prin care eroul procesului era condamnat la șase luni închisoare, pentru „ultraj” săvârșit în instanță. Se impune observația că, în conformitate cu prevederile art. 182 din Codul penal, „osînda” pentru ultraj avea ca plafon maxim un an închisoare, iar art. 65, din același cod, prevedea că, pentru minorii între 15 și 20 de ani, judecătorul nu putea pronunța decît jumătate din pedeapsa maximă. Răzbuinîdu-se pentru lecția de demnitate pe care a primit-o, vizînd poate și puterea de înrîurire a unui asemenea exemplu, instanța a aplicat, deci, pedeapsa maximă.

Din cauza grabei, sau poate a furiei, președintele Consiliului de Război a uitat ca la redactarea sentinței să facă aplicațiunea art. 114 din C.J.M. (privind eliminarea condamnatului de la dezbateri) și apărarea va folosi acest viciu, „cazul acuzatului Ceaușescu” fiind adus în discuție la deschiderea fiecărei ședințe de dezbateri. Protestele și cererile repetate ale avocaților apărării, argumentele juridice incontestabile invocate de ei din Codul justiției militare, în sensul obligativității prezenței inculpaților la propria judecată — mai ales că procesul ajunsese la faza în care comisarul regal urma să dea citire rechizitoriului final —, a dreptului lor la o apărare proprie, au fost respinse de Consiliul de Război. Era o dovadă în plus că „ultragiul” pretextat de Consiliul de Război fusese premeditat și că, de la bun început, se urmărise înlăturarea tînărului militant revoluționar de la dezbateri ²⁴.

În condițiile în care singurii martori pe care s-a putut sprijini acuzarea au fost jandarmii, cînd depoziția celui mai important dintre aceștia — șeful de post din comuna Ulmi — a fost practic anulată prin gestul de copleșitoare semnificație al tînărului comunist Nicolae Ceaușescu, și în pofida faptului că la redactarea sentinței se omisese consemnarea eliminării de la dezbateri a tînărului militant comunist, completul militar de judecată și comisarul regal refuzau să admită prezența, în continuare, la dezbateri a eroului acestui proces. Pe de altă parte, acest refuz categoric era generat, fără îndoială, și de teama că prezența sa ar fi înrîurit în mod pozitiv atitudinea celorlalți acuzați și, mai ales, a martorilor, ale căror depoziții nu evoluau în sensul dorit de acuzare.

Este cît se poate de concludentă în acest sens depoziția ca martor a președintelui Camerei de muncă din județul Dîmbovița — Ionică Rădulescu, care s-a referit la condițiile grele de muncă ale lucrătorilor de la societățile petrolifere, neplătiți uneori cu lunile, iar atunci cînd sondele lucrau în gol, societățile încercau să-i concedieze sub pretextul că „muncitorii sînt comuniști”, pentru ca, în urma anchetei, să se dovedească că acuzația era falsă; la faptul că accidente de muncă se înmulțiseră, fiindcă societățile petrolifere angajau, cu predilecție, muncitori nespecialiști, pe care îi plăteau cu salarii mai mici; la practica reținerilor nejustificate din salarii ș.a.

²⁴ Olimpiu Matichescu, *O vibrantă mărturie a militantismului revoluționar. Procesul luptătorilor comuniști și antifasciști din anul 1936 de la Brașov*, în „Anale de istorie”, anul XXII, nr. 3/1976, p. 39.

Martorii apărării, fie că vorbeau, în continuare, despre teroarea jandarmilor, despre molestările la care au fost supuși acuzații în timpul cercetărilor, fie că evidențiau calitățile morale și profesionale ale tinerilor comuniști — cinstiți, harnici, respectuoși —, dădeau glas opiniei generale, care era de partea celor implicați în acest proces și condamna comportarea brutală a jandarmilor.

Precum la „interogatoriul oral” și în ultimul cuvânt pe care l-a avut în cadrul procesului de ultraj ce i s-a intentat — când tânărul comunist a folosit aceste prilejuri pentru a expune scopurile luptei sale — și în faza de audiere a martorilor, derulată în absența sa, nobilele idealuri pentru care își sacrifică libertatea s-au făcut auzite în sala tribunalului militar din Brașov, prin intermediul martorului citat de apărare, Vasile Ilina, care a declarat în fața Consiliului de Război că „il cunoaște pe tânărul Nicolae Ceaușescu ca antifascist și că acesta i-a vorbit despre Frontul popular, Comitetul contra scumpetei și Blocul democratic”²⁵.

Atitudinea sa curajoasă și demnă a făcut ca procesul să nu mai poată fi ținut în chingile în care au vrut să îl încâtușeze judecătorii și comisarul regal prin repetate avertismente și amenințări. Deși absent de la dezbateri, eroul procesului, Nicolae Ceaușescu, era însă prezent ca o amintire dominantă și obsedantă în mintea magistraților militari și a comisarului regal, care se vor vedea obligați să-și cenzureze practicile abuzive, ca un puternic sprijin în interpelările avocaților, ca un izvor de tărie în inimile celorlalți arestați, ca un pilduitor exemplu de comportare comunistă în cugetele tuturor celor care urmăreau cu interes desfășurarea procesului. După memorabilul gest din ziua de 30 mai, avocații au „uitat” de aceste avertismente și au urmărit ca martorii apărării să își poată face depozitiile fără a fi mereu întrerupți. Mai mult, avocatul Bobancu și-a permis chiar un nou protest la adresa comisarului regal, care nu citea depozitiile date de martori la anchetă, protest pe care acesta l-a primit ofensat, rezumându-se doar să-l califice drept „apostrofare”.

Cercetări relativ recente au scos la lumină reclamația pe care un grup de militanți comuniști deținuți în închisoarea brașoveană, în frunte cu tânărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu, au redactat-o și înaintat-o împotriva organelor de cercetare și de instrucție ale Consiliului de Război al Corpului V Armată, precum și a șefului de post din comuna Ulmi.

Consiliul de Război a avut față de acest document o atitudine bizară, străină de prevederile tuturor normelor juridice în materie. În loc să efectueze cercetări asupra veridicității faptelor incriminate ofițerului și jandarmului reclamați, Consiliul de Război a apreciat aprioric reclamația tinerilor revoluționari drept „acuzatie mincinoasă și denunțare calomnioasă” și a înaintat-o Parchetului Tribunalului Brașov pentru anchetarea, ca atare, a semnatarilor ei²⁶.

Primind reclamația spre soluționare, Parchetul Tribunalului Brașov a procedat la o disjungere ; în timp ce prin adresa nr. 12 184/1936 a făcut cunoscut administrației penitenciarului (pentru a se comunica reclamanților) că, în ce-l privește pe șeful de post din comuna Ulmi, trebuiau să se adreseze Primului Comisar Regal, ca singurul competent (cale ce practică a fost închisă deținuților), reclamația privind ofițerii de la Consiliul

²⁵ „Universul”, nr. 152 din 4 iunie 1936.

²⁶ Arhivele Statului Brașov, fondul Parchetul Tribunalului Brașov, dosarul nr. 2 232/1936, cercetarea nr. 961/1936.

de Război al Corpului V Armată a trimis-o judecătorului de instrucție, care a deschis procedura pentru denunțare calomnioasă împotriva semnatarilor.

Dar, principalul vizat în denunț, lt. col. Ștefan Șerbănescu — cel care i-a molestat pe acuzați pînă și în curtea Consiliului de Război — nu putea, nu avea cum să conteste brutalitățile și abuzurile ce îi erau imputate, pentru a obține condamnarea semnatarilor. Singura soluție pentru a ieși din impas a fost atitudinea ofensată luată în scrisoarea adresată parchetului, prin care anunța că „nu înțelege să se judece cu denunțătorii”²⁷. Ca urmare, Parchetul Tribunalului Brașov „ia act” de scrisoarea sa și redactează un act de clasare a cazului²⁸.

Dincolo de dezvăluirea caracterului abuziv al anchetelor și a părții niri evidente de către parchet a organelor de urmărire și acest dosar pune în lumină setea de dreptate și de adevăr a tînărului militant revoluționar Nicolae Ceaușescu, indiferent de vitregia condițiilor în care era nevoit să activeze.

În ziua de 4 mai 1936, la ora 8,50, după apelul acuzaților, comisarul regal a început citirea rechizitoriului : „Constat că trupurile firave și sufletele slabe ale unora sînt infectate de o otravă care amenință cu contaminarea. Este otrava comunismului. Sînt medicul chemat la căpătîiul unui bolnav spre a-i pune diagnosticul. După cum pentru a evita infecția și cangrena se pot sacrifica uneori părți importante din organism, tot astfel cangrena de față trebuie operată cu dibăcie, pînă la rădăcină, pentru distrugerea completă a răului. La început am crezut că este vorba de o rătăcire trecătoare a unor tineri. Azi m-am convins că avem de a face cu o periculoasă organizație comunistă”²⁹.

Rechizitoriul continua cu fraze voit retorice despre creșterea criminalității și necesitatea unei noi legi împotriva infracțiunilor la ordinea publică, pentru ca, brusc, să adopte un ton acuzator : „Condamn acțiunea nefastă a pescuitorilor în apă tulbure, care, folosindu-se de criza economică și greutatea vremurilor, luptă împotriva ordinii de stat. Aceștia sînt cu atît mai periculoși, cu cît lucrează clandestin, servindu-se de violențe morale și fizice”.

Finalul acuzației era stupefiant ! În tot cursul procesului nu s-a vorbit decît despre violențele săvîrșite de jandarmi în timpul anchetei și nimeni, nici chiar martorii cei mai servili ai acuzării — jandarmii, nu au spus nimic despre violențe pe care le-ar fi săvîrșit arestații ! Comisarul regal perora, deci, în gol, cu totul dincolo de probele existente în dosar.

Trecînd la dezvoltarea modului în care „tineretul a căzut în mrejele comunismului”, rechizitoriul insistă asupra rolului avut de tînărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu în organizarea și mobilizarea tineretului la acțiuni revoluționare de masă, evidențiînd faptul că, prin calitățile sale, s-a afirmat drept „un conducător de celule comuniste”.

Analizînd probatoriul administrat, ordonanța arăta că toate declarațiile luate de jandarmi în timpul cercetării penale „sînt bune” și că, dimpotrivă, acuzații sînt „vinovați” de a fi „aruncat cu noroi în fața autorităților”, prin acuzarea brutalităților săvîrșite de jandarmi ; ca urmare, faptele astfel stabilite, erau împărțite — din punct de vedere

²⁷ Loc cit., Cabinetul de Instrucție, dosarul nr. 260/1936.

²⁸ Loc cit., Rechizitoriul de clasare nr. 150/1936.

²⁹ „Adevărul”, nr. 16 063 din 7 iunie 1936 ; „Universul”, nr. 154 din 6 iunie 1936.

al prevederilor legii penale — în cinci categorii, indicind pedepsele prevăzute pentru fiecare.

Ajungînd la culpabilitatea individuală a acuzaților, pentru unul dintre aceștia a solicitat circumstanțe atenuante, iar pentru alți cinci achitarea. În ceea ce îl privea pe tînărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu — apreciat drept „*membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției*” —, procurorul regal a făcut cererea specială ca, după expirarea pedepsei, să fie ținut încă 3—5 ani la domiciliu obligatoriu în comuna natală³⁰. Din motivația dată acestei cereri speciale, rezulta că, în concepția comisarului regal, eroul procesului era un revoluționar care trebuia izolat cît mai mult timp de mediul muncitoresc din cauza capacității de mobilizare și de înrîurire pe care o dovedise, a prestigiului de care se bucura în fața maselor, a exemplului personal prin care le însușea.

În numele apărării, avocatul Ștefan Bobancu a expus o pledoarie convingătoare, logic arhitecturată și riguros argumentată, prin apel la fapte și texte de legi incontestabile. Procesul — arăta avocatul — se judecă într-o atmosferă nefirească, creată de etichetări grave, pe care acuzații nu le merită. În timp ce organizațiile fasciste acționează nestingerite, fiind considerate de către autorități ca inofensive, activitatea acuzaților este considerată că subminează ordinea de stat. „Toți luptăm pentru pace și a lupta împotriva războiului nu poate constitui un delict — arăta Ștefan Bobancu. ...Toate pasagiile subliniate de domnul comisar regal, mai ales acelea care se referă la lupta împotriva războiului, nu pot fi decît o activitate politică patriotică. Ele nu îndeamnă la nerespectarea ordinei publice”³¹.

Pledoaria avocatului Paul Moscovici s-a bazat pe ideea centrală că dezbaterile care au avut loc în fața Consiliului de Război au diminuat valoarea probelor făcute de către jandarmi, iar în unele cazuri chiar le-au infirmat. El a expus, prin comparație, imaginea faptelor acuzaților, așa cum rezultă din actul inițial de trimitere în judecată, cu cea conturată în urma depoziției martorilor și care atestă că „sîntem în fața unei înscenări în care ura personală și dorința de afirmare a jandarmilor și-au făcut cu prisosință locul”³².

Unul dintre principalele puncte ale acuzării fiind acela că asupra învinuiților s-a găsit literatură „comunistă”, avocatul a examinat conținutul acesteia și a dezvoltat teza că de la atribuirea acestei literaturi unui anumit cerc de persoane și pînă la transformarea acestei literaturi în învinuire este un drum lung, care trebuie parcurs cu o mulțime de dovezi, ce lipsesc însă în proces.

„Unii acuzați au mărturisit convingeri antifasciste...” — spunea avocatul, referindu-se, evident, la tînărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu, care își exprimase cu curaj și demnitate convingerile în proces. Atîta timp cît constituția liberală și democrația este în ființă, cît timp organizarea puterilor în stat se face în conformitate cu această constituție, a sancționa convingeri antifasciste, ca atingînd ordinea de stat, ar fi și o imprudență fiindcă, astfel, s-ar arăta că sub formă liberală și democratică se apără un regim fascist, modul de procedare al organelor

³⁰ „Adevărul”, nr. 16 063 din 7 iunie 1936.

³¹ *Ibid.* „Curentul”, nr. 164 din 6 iunie 1936.

³² *Ibid.*

lor jandarmerești pentru a obține de la acuzați mărturisiri de vini imaginare, de complicități fanteziste”³³. Analizînd trăsăturile infracțiunilor pentru care acuzații fuseseră trimiși în judecată, avocatul a demonstrat lipsa de temeii juridic a elementelor constitutive și a solicitat achitarea.

După un schimb de replici scurte între comisarul regal și avocații apărării și după ultimul cuvînt al acuzaților, Consiliul de Război a anunțat respingerea tuturor incidentelor ridicate de apărare în timpul procesului (pe care le-a unit cu fondul) și a declarat dezbaterile închise.

În ziua de 5 iunie 1936, după o deliberare care a durat cinci ore, Consiliul de Război al Corpului V Armată din Brașov a pronunțat sentința prin care 14 tineri militanți comuniști erau condamnați la pedepse ce totalizau 12 ani închisoare, 100 000 lei despăgubiri către stat și 45 de ani de interdicție politică.

Tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu a primit cea mai grea condamnare: 2 ani închisoare (în conformitate cu prevederile art. 63 din Codul penal, la care s-a aplicat reducția la jumătate avînd în vedere vîrsta) — la care s-a adăugat pedeapsa de șase luni pronunțată pentru „ultraaj” — și 2 000 lei amendă; de asemenea, eroul procesului a fost singurul dintre cei condamnați căruia i s-a adăugat și pedeapsa „suplimentară” de „un an interdicție de a părăsi domiciliul părintesc”, după executarea pedepsei privative de libertate. Nu este lipsit de importanță faptul că la socotirea datei de la care începea executarea pedepsei, instanța militară a refuzat să-i ia în considerație perioada celor 143 de zile de prevenție (15 ianuarie—5 iunie 1936)³⁴.

Strădania Consiliului de Război de a aplica tovarășului Nicolae Ceaușescu pedepsele maxime, de a-i îngreua situația prin neluarea în considerare a perioadei petrecute în arest, prin tot felul de pedepse „suplimentare”, demonstra, odată în plus, intențiile autorităților de a-l îndepărta pe o perioadă de timp cît mai mare din cadrul mișcării muncitorești, revoluționare din România, recunoscîndu-i, indirect, rolul de militant de frunte al partidului comunist.

Astfel se încheia procesul de la Brașov — moment cu profunde și multiple semnificații în istoria mișcării muncitorești și antifasciste din România, a partidului comunist — care polarizase atenția maselor de oameni ai muncii, opinia publică democratică din țară și de peste hotare. Ani grei de temniță pronunțați împotriva unor tineri militanți comuniști, a căror singură „vină” era lupta pentru o viață mai bună, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice ale maselor, împotriva pericolului fascist ce amenința independența, suveranitatea și integritatea teritorială a României. Persecutare și reprimare brutală a activității militanților revoluționari și patrioți de către o justiție așa-zis „imparțială”, în contrast cu îngăduința și toleranța manifestate față de agitațiile teroriste, huliganice ale organizațiilor fasciste și față de autorii lor. Ce poate fi mai convingător decît faptul că același Consiliu de Război din Brașov, judecase, cu numai două săptămîni înainte, procesul celor vinovați de dezordinile prilejuite de Congresul gardist de la Tirgu Mureș, din aprilie 1936. O parodie judiciară soldată cu achitarea principalilor acuzați și cu o simbolică condamnare de o lună închisoare (în care s-a socotit, bineînțeles, și perioada prevenției) pentru restul inculpaților.

³³ Ibid.

³⁴ „Adevărul”, nr. 16 064 din 8 iunie 1936; „Curentul”, nr. 2 998 din 8 iunie 1936; 54 „Gazeta Transilvaniei”, nr. 45 din 11 iunie 1936.

Pe parcursul celor zece zile cît au durat dezbaterile procesului, ziarele cu orientare de centru sau chiar de dreapta au fost nevoite să aducă, treptat, în prim plan, în cadrul relatărilor din sala tribunalului, numele tînărului militant revoluționar Nicolae Ceaușescu ; le obliga în-săși evoluția procesului. Presa de stînga — începînd cu „Scînteia“ ilegală și sfîrșind cu ziarele de mare tiraj din Capitală și din provincie, de orientare burghezo-democratică — a dat expresie admirației sale, condamnînd în termeni vehemenți molestările, persecuțiile și presiunile morale la care au fost supuși în permanență militanții inculpați, metodele arbitrarie și samavolnice sub semnul cărora se desfășura procesul.

Așa, spre exemplu, gazeta „Arena“ consacra două pagini din interior procesului de la Brașov, sub un titlu care era chiar numele eroului procesului ; la rubrica „Fapte și comentarii“ erau comentate, într-un stil caustic, „hipnoza cu vîna de bou“ aplicată acuzaților de jandarmul din comuna Ulmi, cît și modul în care apărătorul din oficiu al tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu și-a înțeles rolul, devenind un secundant al comisarului regal în acuzare.

O sinceră admirație și un profund respect se desprind din portretul făcut tînărului erou : „Fiu de țărani, ieșit din popor — scria publicația „Arena“ —, acest tinerel intrat în viață la o vîrstă fragedă începe să știe ce trebuie să vrea. Și își revendică mereu ale lui vreri. Ieri la București, la Craiova, apoi la Ploiești și în Valea Prahovei, în căutare și efectuare de lucru, își spunea tovarășilor de muncă a lui și a lor durere, a lui și a lor dorinți. Și, de aceea, a simțit efectele hipnozei cu vîna de bou. De aceea a fost adus în fața Consiliului de Război din Brașov. De aceea chiar în timpul dezbaterilor, și pentru motive considerate de consiliu ultraj, tînărul Ceaușescu este condamnat la șase luni, în afară de lungă prevenție și sentința pe care o va da onoratul consiliu la sfîrșitul procesului... Pentru pîine, pace, libertate, tînărul Ceaușescu va întîlni în ocele țării românești peste 1 500 deținuți...“³⁵.

Un alt portret i-a fost inspirat scriitorului Eugen Jebeleanu de vizita și întrevvedere pe care a avut-o, în închisoarea brașoveană, cu tînărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu, și creionat în vibrantul reportaj — *Impresii de la proces* : „Ceaușescu e un copil. Dar un copil cu o inteligență de o maturitate surprinzătoare... Are 19 ani, dar a văzut și a pătît ca pentru 90“³⁶.

Despre procesul de la Brașov, despre pilda de demnitate și de solidaritate revoluționară care au animat cugetul și fapta eroului său, s-a aflat în cercuri tot mai largi, tînărul militant comunist Nicolae Ceaușescu devenind un simbol al luptei pentru o viață mai bună și mai dreaptă, pentru unirea eforturilor tuturor forțelor democratice într-un larg front de acțiune pentru a bara ascensiunea fascismului, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității patriei.

În istoria Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești și antifasciste din România, procesul politic de la Brașov din 1936 se detașează ca un moment plin de semnificații. Curajul, dîrzenia și eroismul luptătorilor comuniști, largul ecou în opinia publică din țară și de peste hotare au înscris procesul de la Brașov cu litere de aur în istoria luptelor revoluționare din România. Procesul de la Brașov, ca și cele desfășurate în alte orașe ale țării, a sporit prestigiul politic al Partidului

³⁵ „Arena“, nr. 8 din 11 iunie 1936.

³⁶ „Cuvîntul liber“, nr. 31 din 6 iunie 1936.

Comunist Român, care a demonstrat că avea forța politică și organizatorică de a asigura izbînda misiunii sale istorice de a conduce poporul pe calea transformării revoluționare a societății, că formase militanți comuniști, cu convingeri revoluționare ferme, profund devotați cauzei partidului și poporului.

În condițiile ilegalității se obișnuia ca, după orice arestare și condamnare, să aibă loc o analiză a împrejurărilor în care s-a produs și a comportării celor care au avut de înfruntat duritatea aparatului represiv. Era o adevărată „judecată a tovarășilor“. În cadrul acestei judecăți, la care s-a adăugat „judecata“ tuturor oamenilor cinști din țară și judecata istoriei, în cuvintele „Sîntem mîndri de tine!“ s-au sintetizat sentimentele de admirație, prețuire și recunoștință, înțelegerea faptului că personalitatea unui conducător se afirmă prin calitățile moral-politice pe care le posedă, prin capacitatea de a sintetiza, în faptele sale, semnificații majore, prin abnegația și dăruirea pentru cauza clasei și poporului cărui îi aparține.

MARILE MANIFESTAȚII MUNCITOREȘTI ȘI DEMOCRATICE DIN 1936 ÎMPOTRIVA PRIMEJDIEI FASCISTE ȘI REVIZIONISTE

ION IACOF

În circumstanțele politice internaționale de la mijlocul deceniului al patrulea, ofensiva hitleristă și revizionistă, politica războinică fascistă amenințau direct liniștea și viața popoarelor lumii, inclusiv a poporului român. Fascismul, indiferent de forma sub care se manifesta (nazism, horthysm, fascii italiene, falange spaniole etc.), urmărind expansiunea economică, politică și teritorială, a trecut la acțiuni provocatoare și agresive, ridicând grave pericole pentru țările Europei, ca și pentru România.

În acele împrejurări de grea cumpănă, poporul român a avut în partidul comunist acea forță politică revoluționară capabilă să descifreze, încă de la început, esența ultrareacționară și antinațională a fascismului, să concentreze energiile forțelor patriotice spre același obiectiv major și general al apărării intereselor fundamentale ale poporului român și ale țării. Activitatea P.C.R., desfășurată în condiții deosebit de vitrege, s-a caracterizat prin suplețe tactică și realism, luciditate și spirit creator, capacitate de descifrare, din noianul evenimentelor, a tendințelor principale de manifestare a fenomenelor, prin sesizarea direcțiilor de acțiune necesare la un moment dat, prin alegerea căilor și modalităților în vederea îngemănării forțelor patriotice în lupta pentru apărarea intereselor naționale ale poporului. În acele împrejurări — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, Partidul Comunist Român, „exprimînd interesele vitale ale maselor largi, militează activ pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice ale poporului pentru apărarea independenței și suveranității țării”¹.

Se remarcă, în deceniul al patrulea, o suită de acțiuni deosebit de importante în această direcție : crearea, în iunie 1933, a Comitetului Național Antifascist Român, cu largă audiență în opinia publică progresistă, una dintre primele manifestări antihitleriste în plan european; constituirea, în toamna anului 1934, a Comitetului de coordonare a Frontului Unic și perfectarea Protocolului Frontului Unic Muncitoresc ; realizarea, în 1935, a acordurilor de colaborare democratică antifascistă de la Băcia, București

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîririi construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 369.

și Tebea², care au constituit temelia marilor manifestații din anul 1936. Acestea demonstrează că primejdiei hitleriste și revizioniste se opuneau în România, de pe poziții și din motive diferite, forțe social-politice foarte largi, reprezentând marea majoritate a poporului român.

Ampla desfășurare de forțe antihitleriste îngloba mase largi populare : muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, funcționari, alte categorii sociale. Partidul Comunist Român, celelalte partide și organizații muncitorești — Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Unitar, Partidul Socialist (Popovici), Confederația Generală a Muncii — au reprezentat forța cea mai dinamică și mai hotărâtă în lupta împotriva primejdiei naziste, revizioniste și a războiului fascist, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României³.

Meritul istoric al Partidului Comunist Român constă tocmai în faptul că a înțeles necesitatea imperioasă a consensului național de luptă împotriva fascismului și, în același timp, că a acționat, prin toate mijloacele, pentru ralierea, pe o platformă comună, a tuturor forțelor naționale în fața primejdiei hitleriste.

Analiza documentelor supuse spre dezbateri în congrese și plenary, ca și a rezoluțiilor și moțiunilor adoptate de forurile centrale ale P.C.R., P.S.D. și P.S.U. în 1935—1936 învederează faptul că ele au exprimat puncte de vedere asemănătoare în problemele majore, economice și social-politice, ale dezvoltării societății românești, ale unității de acțiune a clasei muncitoare, ale luptei împotriva hitlerismului. Totodată, valoarea intrinsecă a documentelor permite desprinderea, cu claritate, a concluziei de mare importanță, și anume că partidele muncitorești s-au întâlnit pe aceeași platformă de luptă în cadrul mișcării antifasciste, al luptei pentru pace, pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a țării⁴. În felul acesta, P.C.R. și celelalte partide muncitorești au contribuit la crearea climatului favorabil de apropiere și de înțelegere pentru făurirea Frontului Democratic și, îndeosebi, pentru organizarea a numeroase și variate manifestări muncitorești și democratice antifasciste. Ele au reprezentat cheia spre înfăptuirea, în perspectivă, a Frontului Unic Muncitoresc, spre acțiunea generală unitară a poporului român pentru salvarea independenței țării, pentru așezarea ei pe noi baze sociale⁵.

Sub impulsul cerințelor tot mai stringente ale epocii, al opțiunii ferme a clasei muncitoare, al poziției clare și consecvent antifasciste a

² Comitetul Național Antifascist Român, Editura politică, București, 1985, p. 138—271.

³ A se vedea, pe larg: P.C.R. în viața social-politică a României. 1921—1944, Editura militară, București, 1971; P. Constantinescu-Iași, *Lupta pentru formarea Frontului Popular în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934—1938)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978; Nicolae Jurcă, *Mișcarea socialistă și social-democrată din România. 1934—1944*, Editura Litera, București, 1978, p. 47—74; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821—1948*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, p. 252—276; Dr. L. Ghelerter, *Scrisori social-politice*, Cuvînt înainte, studiu, antologie și note de Ion Felea, Florian Tănăsescu, Editura politică, București, 1980, p. 93—110.

⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Apărarea independenței și suveranității naționale — obiectiv fundamental al Partidului Comunist Român, al întregului nostru popor*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 1/1984, p. 90—115.

⁵ Ion Popescu-Puțuri, Mircea Mușat, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice, împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 2/1975, p. 102—120.

P.C.R. și a celorlalte partide muncitorești, alături de muncitorime s-au aflat și alte categorii sociale.

În plan politic, partidului comunist și celorlalte partide muncitorești li s-au raliat, în anumite împrejurări, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Radical-Țărănesc, Partidul Conservator, organizații ale Partidului Național-Liberal, alte partide ori grupări politice burgheze și burgheze-democratice. Important era ca toate aceste forțe să găsească drumul *manifestării unitare*, căci numai în acest fel împotrivirea lor antifascistă putea avea sorți de izbândă.

Cadrul politic-organizatoric realizat prin efortul conjugat al partidelor politice muncitorești și democratice a reprezentat terenul propice desfășurării unor ample acțiuni de masă pentru apărarea principiilor democratice, constituționale, împotriva pericolului fascist și revizionist, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României. O atare acțiune generalizată se impunea cu atât mai mult cu cât, în anii 1935—1936, au avut loc pe plan internațional o serie de acte provocatoare fasciste și războinice, care au dus la intensificarea agitațiilor revizioniste, la recrudescența organizațiilor fasciste din țară în scopul împingerii României în orbita sferei de influență a Reichului hitlerist.

Noului val de provocări fasciste i s-a răspuns printr-o largă campanie de protest în întreaga țară : adunări și întruniri publice, congrese și conferințe, rezoluții și motiuni, manifeste și apeluri, manifestații și demonstrații de stradă etc.⁶. Și de această dată clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii, s-a dovedit a fi principala forță de rezistență și de opoziție față de toate formele de teroare și propagandă fascistă. Congresele uniunilor sindicale din anul 1936, expresie a voinței celor peste 80 000 de muncitori — comuniști, socialiști, social-democrați sau fără de partid —, organizații în sindicate afiliate la unica centrală națională — Confederația Generală a Muncii, au reprezentat o puternică tribună proletară de vehement protest împotriva organizațiilor fasciste, de luptă pentru apărarea libertăților democratice, a intereselor majore ale națiunii⁷. De pildă, Congresul Uniunii sindicatelor muncitorilor mineri, din martie 1936, în numele celor peste 11 000 de membri, în rezoluția intitulată : *Contra fascismului și pentru libertățile democratice*, declara că „lupta pentru democrație și implicit împotriva fascismului a devenit o sarcină imediată a clasei muncitoare din întreaga țară”⁸. În cadrul congreselor Uniunii sindicatelor muncitorilor metalurgiști, Uniunii sindicatelor muncitorilor din industriile îmbrăcăminte, textile și pielărie, Uniunii sindicatelor muncitorilor constructori, Uniunii muncitorilor din industria lemnului, Uniunii sindicatelor din industria grafică a fost relevată interdependența dintre democrație și lupta împotriva primejdiei naziste și revizioniste⁹. În rîndul acestor manifestații muncitorești o însemnătate deosebită a avut Congresul Uniunii sindicatelor muncitorilor C.F.R., din iulie 1936, ținut la Brașov, care, în nu-

⁶ Ion Popescu-Puțuri, *Marile manifestații și demonstrații politice organizate de Partidul Comunist Român împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și integrității țării*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 6/1984, p. 20—30.

⁷ A se vedea, pe larg : Florea Dragne, Ion Iacoș, Nicolae G. Munteanu, Vasile Petrișor, *Mișcarea sindicală din România*, vol. I, Editura politică, București, 1981, p. 502—505.

⁸ „Minerul” din aprilie 1936.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 1 045, filele 31—35 ; dosarul nr. 1 157, fila 160 ; fondul nr. 28, dosarul nr. 9 336, fila 184, 227 ; „Metalurgistul” din iunie 1936 ; „Muncitorul din îmbrăcăminte și pielărie” din iulie 1936 ; „Arena” din 31 mai 1936.

mele celor peste 20 000 de muncitori organizați și al celor peste 80 000 de membri ai Federației C.F.R., a adoptat Rezoluția : *Împotriva pericolului fascist, pentru democrație, pentru pace*¹⁰. Aceluiași țel i s-a subsumat, ca într-un evantai larg, și rezoluția Congresului Uniunii sindicatelor muncitorilor din porturi, care, în numele celor peste 17 000 de muncitori afiliați, declara că „este datoră întregii muncitorimi din porturi să lupte pentru înfăptuirea regimului democrat, bază neapărat necesară atât luptei pentru revendicări de zi cu zi, cât și luptei pentru instaurarea societății socialiste și împotriva mișcărilor fasciste-hitleriste, care încearcă să înlocuiască democrația cu dictatura și să transforme România într-o colonie a lui Hitler și Mussolini“¹¹.

Prin întreaga lor desfășurare, congresele uniunilor sindicale au constituit o afirmare și mai puternică a clasei muncitoare, a detașamentelor ei principale în viața politică a țării, în dinamizarea curentului antifascist, antirevizionist în rindurile opiniei publice. Hotărârile adoptate au reprezentat spiritul democratic de care era animat proletariatul român, care, prin delegații săi, și-a spus cuvântul, și-a afirmat hotărârea de a lupta pentru propășirea democratică a țării, pentru păstrarea și dezvoltarea a tot ceea ce era înaintat, progresist, împotriva pericolului fascist, pentru independența și integritatea teritorială a țării, pentru pace și democrație. Ele au demonstrat, din nou, că muncitorimea reprezenta clasa cea mai înaintată din societate, având un rol hotărâtor nu numai în munca productivă, în crearea bunurilor materiale, ci și în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale patriei. Pe linia protestului energic împotriva fascismului s-au înscris și Congresul Frontului comun al meseriașilor din 1—2 martie 1936, care reunea 30 000 de membri¹², Congresul Federației asociațiilor și sindicatelor C.F.R. din 14—15 iunie 1936¹³, care reunea 80 000 de membri, și Congresul Frontului Unic al salariaților publici din 25—26 octombrie 1936, care totaliza circa 300 000 de salariați (funcționari administrativi, P.T.T., C.F.R., învățători, pensionari etc.)¹⁴.

Succesul reputat de forțele democratice în alegerile parlamentare parțiale de la Hunedoara și Mehedinți din februarie 1936 a îmbogățit experiența de luptă a partidului comunist în coalizarea unor organizații și grupări politice în lupta pentru democratizarea reală a țării, a contribuit la creșterea influenței comuniștilor în mase, a dus la apropierea de partid și de forțele democratice în general a unor noi elemente devotate cauzei democrației, luptei hotărâte antifasciste. El a evidențiat, pe multiple planuri, continuitatea la un nivel superior a Comitetului Național Antifascist și, mai presus de toate, spiritul democratic ce caracteriza poporul român, hotărârea sa de a se opune uneltirilor hitleriste-horthyste, de a frâna, prin forțe unite, ascensiunea spre putere a Gărzii de fier, înscăunarea dictaturii fasciste în România.

Experiența dobândită de P.C.R. în politica de alianțe, formele variate folosite de mișcarea democratică din țara noastră au sporit avântul luptei forțelor democratice, progresiste, antihitleriste. Aceasta a ieșit cu

¹⁰ „Horia“ din 4 august 1936. A se vedea și : „*Ilie Pintilie*. Studiu biografic și antologie de Nicolae Popescu, Editura politică, București, 1983.

¹¹ După 25 de ani. *Al IX-lea Congres al Uniunii muncitorilor din porturi și transporturi, ținut la Constanța în zilele de 5—8 noiembrie 1937*, București, 1937 ; „*Lumea românească*“ din 10 noiembrie 1937 ; „*Timpul*“ din 10 noiembrie 1937.

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 188, fila 249. A se vedea și : St. Voicu, *Pagini de istorie socială*, Editura politică, București, 1971, p. 92—95.

¹³ Loc. cit., fondul nr. 5, dosarul nr. 980, fila 12 ; „*Arena*“, nr. 6 din 28 mai 1936.

¹⁴ Loc. cit., fondul nr. 96, dosarul nr. 482, fila 62.

vigoare în evidență prin amplele manifestări muncitorești de la 1 Mai 1936, care au adăugat noi impulsuri luptei generale a clasei muncitoare din România, ca și luptei împotriva primejdiei fasciste și revizioniste, pentru pace, împotriva războiului.

În cadrul campaniei pentru 1 Mai 1936, muncitorii comuniști, socialiști, social-democrați și fără de partid, într-o frățească unitate, au desfășurat o amplă activitate de demascare a fascismului, de apărare a libertăților democratice, a însăși ființei naționale a poporului român. În articole de largă audiență, s-a subliniat rolul clasei muncitoare în societate, care „este zidul de granit prin care nu străbate concepția înapoiată a rasismului și a imperialismului războinic. Ea trebuie să rămână mereu rezerva de energie a ceasului de miine, izvorul curat din care țînesc forțele de viață creatoare de progres și civilizație”¹⁵. Iar publicistul comunist Alexandru Sahia arăta că „Ziua de 1 Mai, care este cea mai dinamică sărbătoare, trebuie să aibă drept lozincă, în etapa istorică actuală, realizarea frontului unic de luptă al întregii clase muncitoare, cheazășia înfăptuirii și desăvîrșirii Frontului popular, care va însemna moartea fascismului”¹⁶.

În București, impunătoarea manifestație muncitorească de la Casa Poporului din strada Izvor, nr. 37, a reunit membri ai P.C.R., ai P.S.D., ai C.G.M., Uniunii Tineretului Comunist, Uniunii Tineretului Socialist, Blocului Democratic, Frontului Feminin, Madosz, Federației Funcționarilor Particulari etc., aproape 2 000 de persoane. Vorbitoarii au subliniat semnificația zilei de 1 Mai în acele împrejurări ca „zi de manifestație împotriva fascismului, împotriva războiului agresiv și, în general, pentru democrație și socialism”. De asemenea, a fost relevată ideea „unității de luptă și unității organizatorice pe o bază sincer acceptată de către toți”¹⁷. Cei prezenți au protestat împotriva Gărzii de fier, a agitațiilor și provocărilor fasciste, scandînd lozincile : „Jos fascismul”, „Jos teroarea”, „La luptă contra fascismului”, „Trăiască democrația unită”, „Vrem eliberarea celor arestați”¹⁸.

Impresionante întruniri au avut loc în țară, la Reșița, Ploiești, Valea Jiului, Lupeni, Petroșani, Vulcan, Aninoasa, Petrila, Lonea, Brașov, Galați, Cluj, Iași, Baia Mare, Bacău, Constanța, Timișoara, Sibiu, Cîmpina, Giurgiu, Craiova, R. Vilcea, Oradea, Arad, Piatra Neamț, Sf. Gheorghe, Sighetu Marmăției, Brăila, Tulcea, Tr. Severin ș.a., desfășurate sub semnul luptei împotriva hitlerismului și revizionismului, a primejdiei de război, a dictaturii și terorii fasciste, pentru Frontul Unic Muncitoresc și pentru realizarea frontului democratic antifascist, pentru pace și securitate colectivă în lume.

Manifestațiile de 1 Mai 1936 au produs o vie impresie în opinia publică progresistă a vremii. În felul acesta, problematica economică-socială a clasei muncitoare, cea politică-națională și antifascistă, care interesa întreaga națiune, ca emanație a strategiei și tacticii revoluționare, a pătruns în cercuri largi ale opiniei publice, captîndu-le interesul, făcîndu-le, treptat, părtașe la politica generală democratică, de împotrivire față de

¹⁵ „Zorile” din 2 mai 1936.

¹⁶ „Cuvîntul liber” din 2 mai 1936 ; „Facla” din 1 mai 1936 ; „Zorile” din 2 mai 1936 ; „Dimineața” din 1 mai 1936.

¹⁷ „Lumea nouă” din 19 mai 1936. „Fracțiunile muncitorești — spunea Ioan Flueraș — sînt caute să se înțeleagă și să nu insiste asupra deosebirilor dintre ele. Să găsească mai curînd ceea ce le apropie” („Dimineața” din 3 mai 1936).

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 176, filele 216—218 ; fondul nr. 28, dosarul nr. 4 435, filele 141—142.

dictaturile fasciste, de rezistență în fața agresivității statelor fasciste-revizioniste. În același timp, în cadrul unor asemenea manifestări, a fost condamnată toleranța unor miniștri și autorități locale față de organizațiile fasciste și profasciste, au fost combătute cu hotărîre măsurile restrictive luate împotriva organizațiilor muncitorești, a militanților revoluționari.

Un ecou puternic a avut în rîndurile opiniei publice din țară și de peste hotare procesul luptătorilor comuniști și antifascisti desfășurat în zilele de 27 mai—5 iunie 1936, în fața Consiliului de Război al Corpului V Armată din Brașov, în cadrul căruia s-au evidențiat din nou pilduitoarea neînfricare și marea dîrzenie a tînărului luptător revoluționar Nicolae Ceaușescu, secretarul Comitetului Regional Prahova al U.T.C.

Manifestațiile de la 1 Mai 1936, ca și cele împotriva proceselor întentate unor militanți comuniști și antifasciști, au deschis seria unor mari întruniri populare și a unor impresionante manifestații de stradă, în București și în alte orașe ale țării. S-a impus atenției opiniei publice românești suita de manifestări din 21, 24 și 31 mai 1936. Demonstrația tineretului democrat din București, organizată la 21 mai, pe dealul Filaret, a reunit un mare număr de tineri din toată Capitala. În pregătirea și desfășurarea acțiunii un rol hotărîtor au avut Comitetul organizației București al P.C.R., împreună cu organizațiile Uniunii Tineretului Comunist, Frontului Studențesc Democrat, precum și ale Tineretului Național-Tărănesc, la care au luat parte și tineretul Blocului pentru apărarea libertăților democratice, cel radical-tărănesc, din Comitetele Cetățenești, Madosz, Frontul Feminin ș.a. A fost cea mai de seamă manifestare pe linia colaborării forțelor democratice ale tineretului împotriva primejdiei fasciste, a organizațiilor extremiste de dreapta, pentru apărarea patrimoniului cultural românesc, a independenței și integrității patriei. După încheierea adunării, participanții au pornit spre Parcul Carol (azi Parcul Libertății), unde au depus o coroană de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut, pe panglică fiind înscrise cuvintele „Frontul tinerei generații luptă pentru pace”. Cei care au luat cuvîntul cu acest prilej au omagiat lupta, sacrificiile și jertfele înaintașilor pentru realizarea Marii Uniri, angajîndu-se, prin jurămint, că „vom lupta cu arma în mînă pentru libertatea și independența poporului român”¹⁹.

O altă acțiune a avut loc la 24 mai 1936, în sala „Tomis” din București, convocată de organizația democratică Comitetele Cetățenești. Așa cum arătau manifestele difuzate cu cîteva zile înainte și anunțurile din presă, scopul întrunirii era „demascarea fascismului în România”, afirmarea atașamentului la principiile democrației. Campania pregătitoare, desfășurată de comuniști și simpatizanți ai P.C.R., a asigurat reușita exemplară a acțiunii. „Întrucît participanții la această întrunire nu mai încăpeau în sală și în curte — nota un raport al Prefecturii poliției Capitalei — s-au masat în stradă, pe întinderea Calea Călărași, de la str. Sf. Vineri pînă în str. Lucaci, oprind complet circulația”²⁰. Manifestarea a început cu defilarea, în fața Primăriei Sectorului II Negru, a celor aproape 20 000 de cetățeni, care au afirmat adeziunea lor la principiile dreptului,

¹⁹ Loc. cit., Colecția 50, dosarul nr. 199, fila 44 ; „Studentul român” din 31 mai 1936. A se vedea, pe larg : Fl. Dragne, C. Petculescu, *Frontul Studențesc Democrat. Pagini din lupta antifascistă a studențimii române*, Editura politică, București, 1977, p. 151—153.

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1 220, fila 87.

ale democrației și păcii, scandind lozincile : „Jos fascismul“, „Trăiască Frontul popular antifascist“, „Vrem pace“, „Jos starea de sediu și cenzura“.

În ziua de 31 mai 1936, la numai o săptămână după întrunirea din sala „Tomis“ și demonstrația din Calea Călărași, Capitala avea să fie martorul unei și mai puternice manifestații democratice, la care au luat parte peste 100 000 de cetățeni, fiind cea mai impresionantă demonstrație de masă de pînă atunci. Inițiată de P.N.Ț. în propriile scopuri politice, ea a oferit Partidului Comunist Român prilejul pentru mobilizarea, atragerea și conlucrarea tuturor forțelor politice patriotice, antifasciste, pe o platformă comună de manifestare pentru democrație, împotriva primejdiei fasciste și revizioniste, pentru pace. Precum se știe, colaborarea dintre P.C.R. și P.N.Ț., care își găsisse expresie în alegerile parlamentare parțiale din februarie 1936, în schimbul de scrisori din ianuarie și aprilie același an, într-o serie de discuții între reprezentanți ai celor două partide, crease condiții tot mai favorabile ca, la 31 mai 1936, să se realizeze o largă colaborare pe teren democratic, antifascist. Biroul Executiv al P.N.Ț., în manifestul *Către Țară*, ca și în oficiioasele „Dreptatea“ și „Lupta“, a expus opiniei publice mobilul acțiunii, acela de a cere plecarea imediată de la cîrma statului a liberalilor și preluarea guvernării de către național-țărăniști²¹. Partidul Comunist Român a apreciat realist posibilitățile de lărgire a caracterului demonstrației din 31 mai, transformînd-o într-o vie manifestare împotriva primejdiei fasciste, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru un guvern care să reprezinte forțele democratice, pentru apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității patriei²². În coloanele ziarelor : „Scînteia“, „Arena“, „Atlas“, „Zorile“, în manifeste și foi volante, C.C. al P.C.R. a chemat clasa muncitoare să ia parte la manifestațiile de la 31 mai, să-și „îndeplinească rolul istoric de a fi adevăratul îndrumător și conducător al luptei poporului“ ; de asemenea, țărani, alte categorii sociale erau invitați „să vină cu toții la adunările Partidului Național-Țărănesc de la 31 mai și să transforme acestea în adunări și demonstrații ale întregului popor român... contra fascismului și războiului, contra exploatării capitaliste“²³.

Problemele cuprinse în chemările C.C. al P.C.R. au fost reflectate în documentele elaborate de organizațiile partidului comunist din București, Ploiești, Iași, Galați, Craiova și din alte localități, unde au fost convocate, de asemenea, întruniri pentru 31 mai²⁴. În raportul intitulat „Comuniștii participă la demonstrația politică a național-țărăniștilor de la 31 mai“, autoritățile polițienești din București informau despre rolul P.C.R. în mobilizarea „muncitorilor din toate întreprinderile industriale, metalurgice, textile și, în special, de la căile ferate“, la marea demonstrație din Capitală²⁵. Demonstrația aceasta, scria „Arena“ din 28 mai 1936, marchează „o pagină glorioasă a democrației din România în lupta ei pentru pîine, pace și libertate“.

²¹ *Comitetul Național Antifascist Român*, p. 254—265.

²² Ion Popescu-Puțuri, *op. cit.*, p. 16—20.

²³ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), cota A XX-11, inv. 936.

²⁴ *Loc. cit.*, cota A XX-26, inv. 95 ; cota A XX-34, inv. 1 463 ; „Adevărul“ din 31 mai 1936.

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 199, fila 9 ; fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 156, fila 24.

Pregătirile intense pe care comuniștii le făcuseră au asigurat întrunirilor și demonstrației din 31 mai 1936 un succes răsunător. În București, impunătoarea demonstrație a celor peste 100 000 de persoane a început în Piața Romană, unde, din zori, au sosit, pe trei coloane, dinspre Calea Griviței, Bulevardul Filantropiei și Șoseaua Jianu, masa demonstranților aparținând tuturor categoriilor sociale.

După defilarea în coloane, demonstrații s-au îndreptat, în grupuri compacte, spre Arenele Romane, purtând pancarte și scandând lozincile : „Vrem pace“, „Jos fascismul“, „Muncitori și țărani, uniți-vă“, „Vrem guvern de front popular“, „Jos starea de asediu“. La un moment dat, coloana s-a oprit în fața tribunei, unde un grup de demonstranți a ridicat pe umeri pe Constantin Trandafirescu, secretarul Comisiei locale a sindicatelor. Militantul comunist a adresat celor prezenți chemarea la acțiune unită împotriva pericolului fascist, pentru un guvern care să reprezinte forțele democratice din România²⁶. Sub titlul : *Peste o sută de mii de oameni au defilat pe străzile Capitalei*, un ziar de mare tiraj informa cititorii că „mille de participanți ne-au oferit un tablou emoționant al înfrățirii [în luptă] a diferitelor categorii sociale“²⁷, iar într-un raport al P.C.R. se arăta că, în timpul demonstrației, „Țăranii prezenți s-au amestecat cu muncitorii și salutau și ei cu pumnul strâns“²⁸.

Întrucât incinta Arenelor Romane din Parcul Libertății a devenit neîncăpătoare, masele de demonstranți au umplut parcul și străzile din jur. În cuvîntul lor, vorbitorii au înfierat acțiunile huliganice, agresive ale Gărzii de fier, care uza de „metode teroriste, necunoscute pînă azi în tradiția poporului român“²⁹, au condamnat actele revanșarde și revizioniste ale Germaniei hitleriste și acoliților ei, au insistat asupra necesității unirii eforturilor, căci „Avem de apărut, mai presus decît orice, hotarele jinduite de străbuni o mie de ani, împlinite sub ochii noștri fericiți acum 18 ani, cu jertfa fraților noștri celor mai buni“³⁰.

Demonstrația de la 31 mai din București a fost însoțită de acțiuni asemănătoare în numeroase alte orașe ale țării. „Impresionantă demonstrație din Capitală și altele nu mai puțin impresionante la Iași, Bacău, Vaslui, Craiova, Focșani, Bîrlad — scriau ziarele vremii — au întrunit peste 500 000 de oameni într-o singură conștiință“³¹. La Galați, mille de participanți la adunare au înfierat statele fasciste și au cerut „unirea muncitorimii și țăranimii în Frontul popular“³² ; la întrunirea de la Craiova au luat parte peste 10 000 de cetățeni ; la Iași, participanții, îndeosebi muncitori și meseriași, dar și țărani veniți cu trenul sau cu căruța din împrejurimi, peste 10 000, formînd cinci coloane, s-au îndreptat spre centru, la sala „Sidoli“, unde a avut loc o întrunire ; la Vaslui, în fața miilor de participanți la întrunire, a luat cuvîntul Petre Andrei, care a înfierat tendințele revizioniste ale Germaniei hitleriste și Ungariei horthyste, arătînd că „la granițele țării se arată spectrul unui nou război“³³. Mari demonstrații au avut loc și la Roman, Bacău și Comănești³⁴.

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul 156, filele 13—18 ; fondul nr. 1, dosarul nr. 60, fila 128 ; „Scinteia“ din iulie 1936 ; „Universul“ din 2 iunie 1936.

²⁷ „Dimineața“ din 2 iunie 1936.

²⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 156, filele 15—18.

²⁹ „Zorile“ din 2 iunie 1936.

³⁰ „Adevărul“ din 2 iunie 1936.

³¹ „Cuvîntul liber“ din 6 iunie 1936 ; „Adevărul“ din 2 iunie 1936.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1198, filele 115—116.

³³ „Dimineața“ din 2 iunie 1936 ; vezi și „Zorile“ din 2 iunie 1936.

³⁴ „Înainte“ din 6 iunie 1936.

Manifestațiile și demonstrațiile de la 31 mai 1936 din București și din alte orașe ale țării au exprimat starea de spirit a celor mai largi mase ale poporului, a clasei muncitoare în primul rând, hotărîrea lor de a se opune pericolului fascist, de a apăra libertățile democratice, independența și integritatea patriei. Ziarele de mare tiraj subliniau că, la 31 mai, „a bătut pe străzile Capitalei și la Arenele Romane un vînt de înnoire și de entuziasm“, că „mulțimile au înțeles că nu e vorba de o banală întrunire publică, al cărei scop exclusiv să fie venirea național-țărăniștilor la putere“, ci o manifestație ce a exprimat „adeziunea mulțimilor la ideea unui front popular“³⁵. Partidul Comunist Român a apreciat în mod deosebit aceste manifestări de masă, subliniind că „Marea manifestație populară din 31 mai a fost, după alegerile județene (din Hunedoara și Mehedinți — *n.n.*), cea mai puternică manifestare de front popular... Masele antifasciste și-au dat mîna, au demonstrat în comun, unindu-și organizațiile în aceeași bătălie“³⁶.

Ofensiva și contraofensiva dintre forțele democratice, pacifiste și cele dictatoriale au continuat și în vara anului 1936. Escaladarea fascismului pe plan mondial și recrudescenta organizațiilor fasciste din țară au dus la dezlănțuirea unor acte huliganice împotriva libertăților cetățenești, a presei democratice și a reprezentanților ei³⁷. Atacului fascist i s-a răspuns printr-o largă campanie de protest în întreaga țară, clasa muncitoare dovedindu-se, și de această dată, a fi forța principală de rezistență, de opoziție și combatere a tuturor formelor de manifestare fasciste³⁸. La chemarea P.C.R. au fost organizate gărzi de autoapărare, acțiuni energice de boicotare a presei prohitleriste, a actelor teroriste, de ripostă hotărîtă împotriva organizațiilor fasciste. În București, de pildă, în dimineața zilei de 21 iunie 1936, gărzi muncitorești de la „Vulcan“, „Lemaître“, „Wolf“, la care au participat și numeroși funcționari și, mai ales, tineri au dat o ripostă hotărîtă bandelor legionare în Gara de Nord, în Piața „Matache“, Piața „Victoriei“, Piața „Rosetti“, în Cîșmigiu, în fața Cercului Militar; de asemenea, lupta dusă umăr la umăr de muncitorii comuniști, social-democrați, țărăniști și fără de partid, în zilele de 22—24 iunie 1936, pentru apărarea Casei Poporului din București de atacurile bandelor fasciste, care au încercat să ocupe acest lăcaș muncitoresc, s-a înscris ca un act însemnat în mișcarea generală antifascistă din țara noastră³⁹.

În toată țara au avut loc întruniri și demonstrații prin care masele cereau respectarea libertăților constituționale, desființarea organizațiilor fasciste, condamnarea propagandei hitleriste. Muncitorii din Iași, la chemarea Comisiei locale a sindicatelor, au condamnat, la 19 iunie 1936, organizațiile și presa aflate în solda „hitleristă, trădătoare de neam și țară“⁴⁰. La Baia Mare, a fost organizată, pe Dealul Florilor, o mare adunare de protest, unde peste 2 000 de muncitori, cărora li s-au alăturat delegați ai sindicatelor muncitorilor mineri și metalurgiști din Baia Sprie, Cavnic,

³⁵ „Facla“ din 3 iunie 1936; „Arena“ din 11 iunie 1936.

³⁶ „Scînteia“, nr. 8—9, iulie 1936.

³⁷ Mihai Fătu, Ion Spălățelu, *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1980; Olimpiu Matichescu, *Istoria nu face pași înapoi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 71—86.

³⁸ A.I.S.I.S.P., cota A XX-2, inv. 927; „Scînteia“, nr. 8—9, iulie 1936.

³⁹ O acțiune muncitorească antifascistă victorioasă — apărarea Casei Poporului din București (iunie 1936), în „Materiale de istorie și muzeografie“, vol. X, București, 1980, p. 79—80.

⁴⁰ „Dimineața“ din 22 iunie 1936.

Firiza de Jos, Nistru, Băița, au hotărât „continuarea luptei pentru apărarea libertăților cetățenești și stăvilirea fascismului aducător de mizerie, război și sugrumător al tuturor libertăților poporului muncitor“⁴¹. La marea întrunire muncitorească de la Lupeni, din 21 iunie 1936, la care au participat delegați ai sindicatelor din Aninoasa, Petrila, Vulcan, Petroșani, Lonea, muncitorii mineri și metalurgiști au protestat împotriva uneltirilor fasciste, exprimându-și „Voința lor pentru pace, democrație și libertate“⁴². Glasuri de protest au venit și din partea muncitorilor petroliști din Ploiești, Cîmpina, Buștenari, Băicoi, Moreni, a celor din portul Galați, care au condamnat cu indignare organizațiile fasciste, căci „fascismul este cel mai mare dușman al clasei muncitoare, al poporului român“⁴³.

Comitetul Central de coordonare al Frontului democratic, format din reprezentanți ai P.C.R., Partidului Socialist, Frontului Studențesc Democrat, Madosz, Blocului Democratic, Frontului Plugarilor, într-un document dat publicității la 23 iunie 1936, a condamnat atacurile elementelor fasciste, cerînd „sanționarea, în mod organizat, a bandelor fascistohitleriste și a actelor lor vandalisto-huliganice“⁴⁴. Caracterizînd situația politică din acea vreme, într-un comunicat al Frontului Plugarilor se arăta că „Lupta a intrat în faza cînd ideii i se opune asasinatul. Dar să nu se uite că, între idei și forță, biruința a fost întotdeauna a ideii“⁴⁵.

Amplele manifestații democratice din vara anului 1936 demonstau cu deplinătatea faptei că atacului concentric al fascismului i s-a opus cu hotărîre un larg evantai de forțe politice, în frunte cu Partidul Comunist Român, că asemenea acțiuni au reprezentat noi și noi zăgazuri în fața ofensivei hitleriste, a încercărilor de instaurare a dictaturii fasciste în România. Era limpede că intențiile Gărzii de fier de a se impune atunci în viața politică a țării s-au izbit de împotrivirea hotărîtă a poporului român, planurile hitleriste fiind sortite eșecului.

Mișcarea pentru pace a reprezentat o altă formă a luptei generale a poporului nostru împotriva politicii agresive și revizioniste a statelor fasciste, pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a patriei. Crearea, din inițiativa P.C.R., a Comitetului Român pentru Pace, în iulie 1936, a constituit cea mai vie expresie a Frontului democratic, antrenînd un mare număr de personalități, grupări și partide politice dintre cele mai diferite. Frontul păcii din România a cuprins partidele comunist, social-democrat, socialist-unitar, național-țărănesc, radical-țărănesc, sindicatele muncitorești, organizațiile de masă : Frontul Plugarilor, Frontul Comun al Meseriașilor, Comitetele Cetățenești, Frontul Feminin, Grupul Avocaților Democrați, Frontul Studențesc Democrat, organizații de femei, ale invalizilor de război și ale surorilor de caritate, organizații umanitare și religioase, sportive și culturale, cooperatiste, pe toți aceia cărora le erau scumpe viața, libertatea și soarta lor și a poporului⁴⁶.

⁴¹ „Lumea nouă“ din 5 iulie 1936.

⁴² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 5, dosarul nr. 1 123, fila 22.

⁴³ „Lumea nouă“ din 5 iulie 1936 ; „Cuvîntul liber“ din 27 iunie 1936.

⁴⁴ „Dimineața“ din 26 iunie 1936. A se vedea și : „Adevărul“ din 28 iunie 1936 ; „Lupta“ din 23 iunie 1936.

⁴⁵ „Adevărul“ din 20 iunie 1936. A se vedea și numerele din 20, 23, 25 și 26 iunie 1936 ; L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, p. 97—100.

⁴⁶ A.I.S.I.S.P., cota Ab XX-3, inv. 956. A se vedea, pe larg : *Lupta maselor populare pentru pace, împotriva războiului și a pericolului fascist. Comitetul român pentru pace (1936—1939)*, în „Revista de istorie“ nr. 3/1966, p. 513—530.

Caracterul larg democratic al mișcării pentru pace demonstra capacitatea P.C.R. de a continua și de a extinde mișcarea Comitetului Național Antifascist din țara noastră, afirmarea sa, ca cea mai largă forță politică în cadrul societății românești. Muncitorimea din țara noastră a constituit forța principală a luptei pentru pace, imprimându-i un înalt conținut politic. În București, Iași, Cluj, Timișoara, Sighet, Constanța, Galați și în alte orașe au fost constituite comitete ale păcii, au fost adoptate moțiuni și rezoluții de adeziune a maselor muncitoare la marea acțiune pacifică a Reuniunii Universale pentru Pace, organizată în țara noastră de Comitetul Român pentru Pace.

Ample manifestații și demonstrații s-au desfășurat — în toamna anului 1936 — împotriva cercurilor revizioniste și revanșarde horthyste, încurajate tot mai mult de Germania nazistă și de Italia fascistă. Mai mult decât oricare acțiune, lupta antirevizionistă din lunile octombrie-noiembrie 1936, care a culminat cu manifestările de la 1 Decembrie — aniversarea Unirii celei Mari —, a reunit forțe politice dintre cele mai largi, clase și păături sociale dintre cele mai diverse. În ansamblul acțiunilor antirevizioniste se detașează întrunirile, manifestațiile și demonstrațiile muncitorilor din București, Galați, Baia Mare, Timișoara, Constanța, Valea Jiului, Brașov, expresie a voinței clasei muncitoare de a apăra libertatea, pacea și integritatea patriei. Muncitorimea Capitalei, se spunea în moțiunea votată la Casa Poporului, „afirmă odată mai mult credința ei nestrămutată că pacea este o condiție indispensabilă pentru propășirea și bunăstarea tuturor națiunilor ; ea declară că este hotărâtă a sprijini, cu toate puterile, lupta pentru pace“. În același timp, muncitorimea se declară „gata să lupte împotriva fascismului ațîțător de războaie atît pe plan intern, cît și extern. Ea este gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină, pînă la ultimele ei consecințe, orice acțiune a țării pentru aplicarea politicii de securitate colectivă“⁴⁷.

Seria acestor mari manifestații antirevizioniste a continuat cu cele de la Satu Mare, Tr. Severin etc., în care s-a subliniat că „Mișcarea de dreapta nu-i un fenomen autohton, cu rosturi interne și cu țeluri proprii naționale. Ea este o afacere de import, lansată de strategii de la Berlin, pentru a ne transforma în instrumentele proprii noastre distrugerii“⁴⁸. Sub titlul : *Marea manifestație antirevizionistă de la Satu Mare*, ziarul „Dimineața“ a descris pe larg demonstrația de stradă a celor peste 50 000 de oameni din piața orașului și întrunirea de la Arena sportivă, în cadrul căreia masele purtau drapele și pancarte pe care se scria : „Trăiască pacea“, „Jos fascismul“, „Trăiască Mica Înțelegere“, „Jos revizionismul“, „Nici o brazdă“, „Trăiască România unită“, „Jos dictatura“. Cu acest prilej, muncitorii, țărani, intelectualii, meseriașii, funcționarii din oraș, ca și din Țara Oașului și Țara Codrului, din județele Maramureș, Bihor și Sălaj, au exprimat protestul masei de români, ca și al naționalităților conlocuitoare din nord-vestul țării împotriva agitațiilor revizioniste-fasciste⁴⁹. Moțiunea adoptată la sfîrșitul întrunirii exprima „suprema voință și neclintita hotărîre a întregului neam românesc“ pentru „păstrarea și apărarea, cu orice jertfă, a hotarelor României statornicite... prin sacrificiile și luptele milenare ale poporului românesc“. Masele se angajau să lupte, pe toate

⁴⁷ „Lumea nouă“ din 13 septembrie 1936. A se vedea și : Gheorghe Zaharia, *Partidul Comunist Român în viața social-politică a țării în anii interbelici*, în „Anale de istorie“, anul XXVIII, nr. 2/1983, p. 82—84.

⁴⁸ „Adevărul“ din 24 noiembrie 1936.

⁴⁹ „Dimineața“ din 6 octombrie 1936.

căile, pentru apărarea drepturilor naționale ale poporului român, a frontierelor țării, bazându-se pe propriile forțe și întărind, în același timp, relațiile cu aliații, cu Mica Înțelegere și cu Înțelegerea Balcanică. „Neamul românesc — se spunea, în continuare, în moțiune — dorește să cultive raporturi de bună prietenie cu toți vecinii lui, să adâncească aceste prietenii stringînd mîna frățește tuturor acelor popoare care sînt hotărîte să-i respecte drepturile și hotarele, după cum este hotărît să respingă pe dușmani și să înfrunte pe orîșicine ar cuteza să ridice gînd și mîna dușmană asupra sfintelor hotare ale țării“⁵⁰.

Comentînd manifestația de la Satu Mare, ziarele o apreciau ca o mare reușită determinată de cadrul larg popular, relevau participarea în coloana demonstranților, alături de români, a naționalităților conlocuitoare, rolul problematicei abordate, ca și al conținutului moțiunii votate, toate conferind acestei manifestări „o importanță deosebită“. Căci, cu acest prilej, s-a afirmat hotărîrea „categorică, rostită *nu în numele unui partid, ci în numele țării, de a păstra și apăra cu orice jertfă hotarele României*“, de a lupta categoric împotriva revizionismului nazist și horthyst, care amenința pacea și securitatea granițelor statului român⁵¹.

Marile manifestații din cursul lunii octombrie 1936 au constituit o energică ripostă dată celor care nu recunoșteau și nu respectau hotarele țării. „Voi pace — spunea Mihai Ghelmegeanu în cadrul întrunirii din 25 octombrie — cu respectul hotarelor noastre, voi pace cu respectul independenței noastre economice. Voi pace și egalitate de drepturi cu toate celelalte popoare ale lumii. Nu avem să ne amestecăm în politica internă a altor state, dar România nu poate fi alături de acele popoare ce vor revizuirea hotarelor noastre pentru satisfacerea poftelor lor“⁵². Ridicîndu-se împotriva zăngănitorilor de arme, a provocatorilor la război, dr. N. Lupu făcea apel la solidaritate, la „unirea tuturor forțelor și a tuturor conlocuitorilor români“, condamnînd organizațiile fasciste și profasciste, care lansau cuvinte de proslăvire a Germaniei hitleriste, „protagonista ideii revizioniste și susținătoarea Ungariei însetată de dorința revanșei față de noi“⁵³.

Cele mai mari și mai numeroase manifestări antirevizioniste, desfășurate într-o gamă largă de forme, au avut loc în luna noiembrie 1936. Declarațiile provocatoare ale lui Mussolini de la Milano (1 noiembrie) cu privire la revanșismul Ungariei au provocat o adîncă indignare în rîndurile poporului român, ale tuturor popoarelor iubitoare de pace și libertate. Împotriva noilor acte propagandistice fasciste și revizioniste, Partidul Comunist Român, consecvent apărător al demnității noastre naționale, a luat atitudine deschisă, calificîndu-le „o provocare de război și o încurajare directă a tuturor elementelor fasciste și războinice din toată lumea“, căci ele „încurajează fascismul și revizionismul din Ungaria“, constituie „un îndemn direct la război“⁵⁴. În fața gravității situației politice internațio-

⁵⁰ „Dreptatea“ din 6 octombrie 1936.

⁵¹ „Dimineța“ din 7 octombrie 1936.

⁵² „Adevărul“ din 27 octombrie 1936.

⁵³ „Facla“ din 2 noiembrie 1936; „Dimineța“ din 3 noiembrie 1936. A se vedea și: Ion Ardeleanu, *Lupta poporului român împotriva politicii revizioniste și revanșarde, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României (1920—1940)*, în „File din istoria militară a poporului român“, nr. 11, Editura militară, București, 1983, p. 464—485.

⁵⁴ A.I.S.I.S.P., cota A XX-22.

nale a țării noastre, P.C.R. a chemat toate forțele naționale să desfășoare, „în comun, lupta contra pericolului războiului și al fascismului“, declarînd că „partidul nostru stă neclintit pe terenul luptei de apărare a păcii, a democrației și a țării de atacurile fascismului“, că „partidul este și va fi în primele rînduri ale luptătorilor de apărare a păcii, luptei pentru întărirea politicii de pace, întărirea alianțelor cu Franța, Mica Antantă, Înțelegerea Balcanică, cu U.R.S.S., de apărare adevărată a țării contra atacurilor posibile ale fascismului german și ungar“⁵⁵.

Apelul și declarația categorică ale Partidului Comunist Român, angajamentul ferm al comuniștilor de a fi în primele rînduri ale luptătorilor antirevizioniști, pentru independența și integritatea țării au găsit un larg ecou în rîndurile poporului. Toată țara s-a mobilizat, ca un singur om, spre organizarea de acțiuni comune și unitare, vizînd același obiectiv — apărarea integrității teritoriale a țării. Atitudinea a fost unanimă, indiferent de apartenența politică sau de modul de desfășurare a manifestării : articole și comentarii în presă, interviuri și declarații ale unor oameni politici sau personalități ale vieții științifice și culturale, conferințe și expuneri, luări de cuvînt în Parlament, întruniri publice, manifestații și demonstrații de stradă.

La 5 noiembrie 1936, Comitetul Român pentru Pace a lansat un *Apel*, în care condamna „chemările războinice venite din lagărul fascisto-revizionist“ și arăta că acestea „primejduiesc, odată cu pacea, însăși integritatea noastră națională“. În vederea preîntîmpinării acestei situații — se releva în *Apel* — „toate categoriile sociale, indiferent de originea etnică, credința politică sau religioasă, care-și dau seama că orice atac războinic pornit în Europa amenință direct interesele poporului român, sînt chemate să adere la acțiunea începută de viguroasă apărare a păcii...“, să durăm opera de consolidare a păcii și să respingem orice încercare războinică revizionistă“⁵⁶. Apelul a avut un ecou deosebit în opinia publică românească, ilustrat de numeroasele acțiuni care au avut loc și care au înregistrat o participare din ce în ce mai largă. De asemenea, Comitetul Executiv al P.S.D., în reuniunea sa din 8 noiembrie 1936, a condamnat noile provocări revizioniste de la Milano, apreciînd că „primejdia fascistă continuă a amenința puținele libertăți ale poporului și perspectivele de dezvoltare viitoare a țării“, că „amenință statutul teritorial al Europei și, prin aceasta, pacea lumii“. De aceea, P.S.D. „este hotărît să lupte împotriva fascismului ațîțător de războaie, atît în ordine internă, cît și în ordine externă, fiind gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni“⁵⁷. În cadrul aceleiași problematici politice, șeful Partidului Radical Tărănesc, Grigore Iunian, a declarat că „Granițele noastre s-au stabilit prin jertfa poporului, pentru a curma nedreptățile suferite de veacuri“⁵⁸.

Deschiderea anului universitar 1936/1937 a prilejuit, de asemenea, afirmarea unitară a corpului profesoral și a studenților pentru apărarea țării, pentru condamnarea propagandei revizioniste. O activitate fructuoasă în rîndurile studențimii din București și din alte centre universitare a desfășurat Frontul Studențesc Democrat, organizație aflată sub conducerea Partidului Comunist Român. În apelul F.S.D., intitulat semnificativ : *Dreptate României*, se condamnau agitațiile revizioniste ale statelor fas-

⁵⁵ *Loc. cit.*, cota A XX-18.

⁵⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 167, fila 52.

⁵⁷ „Lumea nouă“ din 15 noiembrie 1936.

⁵⁸ „Viitorul“ din 13 noiembrie 1936.

ciste, precizându-se că „O Românie mutilată, iată ce vrea fascismul internațional... Stringeți rîndurile ! E ceasul unirii“⁵⁹. În cuvîntul de deschidere a cursurilor universitare, Nicolae Iorga a relevat că România se găsea într-o situație din ce în ce mai critică din punct de vedere al relațiilor internaționale, deoarece „O legătură între Berlin și Roma, cu o clientelă austro-ungară ce merge și la Sofia, amenință unitatea noastră“. În asemenea împrejurări, spunea savantul român, „Noi nu ne putem sprijini decît pe noi și mai ales pe voi, tineretul de astăzi. Nu trebuie să avem ură împotriva nimănui. Însă trebuie să ne păzim de aceia care ne atacă. În fața unor asemenea situații nu trebuie decît ca toate forțele morale din România să se unească“⁶⁰.

Chemări la unirea forțelor naționale au adresat și o serie de oameni politici — Petru Groza, dr. N. Lupu, George Grigorovici, Grigore Filipescu, Al. Averescu, Iuliu Maniu, George Brătianu —, care au subscris, într-o formă sau alta, la ideea că „Toate partidele sînt pătrunse de nevoia de a se întări mijloacele de apărare națională, de a se face sacrificii pentru armată, de a se adînci alianțele actuale ale României“⁶¹. Tot asemenea, în mesajul de deschidere a corpurilor legiuitoare, din 14 noiembrie 1936, se reafirma comandamentul politicii externe a statului român pentru „menținerea păcii și integritatea fruntariilor naționale“, făcîndu-se apel la unirea și solidaritatea tuturor cetățenilor patriei pentru „apărarea patrimoniului de drepturi pe care ni le-au încredințat, cu mari jertfe, înaintașii noștri“⁶². În același timp, ziarele „Lumea nouă“, „Zorile“, „Adevărul“, „Dimineața“, „Neamul românesc“, „Patria“, „Lupta“, „Dreptatea“, „Viitorul“, „Epoca“, „Îndreptarea“, „Mișcarea“, „Opinia“, „Poporul“ și multe altele au publicat numeroase articole împotriva revizionismului și revanșismului fascist, pentru mobilizarea întregului popor la întărirea capacității de apărare a României, pentru integritate teritorială și independență națională. Cu deplin temei s-a subliniat că, „Prin tratatele de pace, nu a fost mutilată monarhia austro-ungară, care era un anacronism, ci a fost reparată o nedreptate istorică și a fost desființată o absurditate politică și geografică“⁶³. La rîndul său, în interviul acordat și publicat la 18 noiembrie 1936, dr. Petru Groza a dezvăluit caracterul diversionist al discursului de la Milano, cerînd factorilor politici, indiferent de partid, să acționeze „pentru încheierea imediată a unui front puternic contra aventurii care ne amenință“.

Manifestărilor antirevizioniste ale poporului român li s-au raliat naționalitățile conlocuitoare, care, prin organizațiile și reprezentanții lor, au condamnat fascismul și revizionismul, s-au pronunțat pentru integritatea României. Sub titlul *O punere la punct a celor care manifestă tendințe revizioniste*, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România, într-o declarație dată publicității, arăta : „Dacă reacțiunea fascistă, pentru planurile sale războinice, vrea distrugerea frontierelor actuale, nimicirea stării de pace, încearcă degeaba cu noi... Vrem să păstrăm pacea noastră comună, să lărgim drepturile noastre, vrem să luptăm alături de frații noștri ro-

⁵⁹ „Dimineața“ din 7 noiembrie 1936. A se vedea și : Fl. Dragne, C. Petculescu, *op. cit.*, p. 134—136.

⁶⁰ „Neamul românesc“ din 7 noiembrie 1936 ; „Adevărul“ din 7 noiembrie 1936.

⁶¹ „Facla“ din 16 noiembrie 1936 ; „Epoca“ din 15 noiembrie 1936 ; „Neamul românesc“ din 7 noiembrie 1936.

⁶² *Dezbaterile Adunării Deputaților*, sesiunea 1936—1937, ședința din 14 noiembrie 1936 ; „Viitorul“ din 14 noiembrie 1936 ; „Dimineața“ din 17 noiembrie 1936.

⁶³ „Dimineața“ din 17 noiembrie 1936.

mâni, ca politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independența națiunilor mici”⁶⁴.

La rîndul lor, șvabii s-au raliat luptei poporului român împotriva revizionismului. La întrunirea organizată la Carei, ei au declarat : „Vrem să se știe de toată lumea și, mai ales, ținem să semnalăm la Berlin și Roma că nobilul popor român nu urmărește exterminarea populației șvăbești din Ardeal. Șvăbimea din vestul Ardealului nu numai că cere respectarea granițelor de astăzi ale pămîntului românesc, dar declară solemn că va ști să-și facă datoria sfîntă de a le apăra, alături de poporul român, atunci cînd va fi amenințată de primejdia revizuirii”⁶⁵.

Numeroasele luări de poziție antifasciste și antirevizioniste au fost urmate, în cursul lunii noiembrie, de întruniri și demonstrații de stradă, care au cuprins mase tot mai largi, avertizînd, prin unitatea, dîrzenia și forța lor, pe toți cei care atentau la integritatea statului român. Astfel, la întrunirea de la Cluj, din 15 noiembrie 1936, organizată de către un Comitet de inițiativă, format din reprezentanți ai cercurilor democratice și simpatizanți ai P.C.R., în sala Teatrului Național, la care a participat un numeros public, reprezentanți ai unor organizații politice și profesionale locale au afirmat, în cuvîntul lor, hotărîrea de a se opune încălcării tratatelor de pace de către statele fasciste⁶⁶. În cadrul unei alte întruniri de la Satu Mare, peste 50 000 de cetățeni, veniți din tot județul, din Țara Oașului, Țara Codrului, și-au ridicat glasul de protest împotriva uneltirilor revizioniste, exprimînd hotărîrea nestrămutată de „a apăra drepturile și frontierele cu cea din urmă încordare”. De o largă participare s-a bucurat întrunirea antirevizionistă de la Oradea. De asemenea, la întrunirea din 22 noiembrie 1936, de la Arad, ținută în Piața publică, în prezența a 40 000 de cetățeni ai orașului și a țăranilor din satele din împrejurimi, vorbitorii au demască politica revizionistă a statelor fasciste, pronunțîndu-se împotriva dictaturii, pentru apărarea independenței și integrității țării⁶⁷.

O serie de întruniri cu mare înrîurire în opinia publică progresistă a țării au organizat mișcările democratice de tineret și de femei, care au arătat, la rîndul lor, că orice încercare de revizuire a granițelor însemna provocarea războiului, că răspunderea pentru o asemenea crimă revenea în întregime statelor fasciste și revizioniste. Astfel, întrunirea de la 17 noiembrie 1936 din București s-a caracterizat printr-o largă participare și luare de cuvînt a unor reprezentanți ai forțelor democratice și antifasciste, aparținînd Comitetului Român pentru Pace, tineretului național țărănesc, Asociației Scriitorilor, Frontului Studentesc Democrat, Frontului Feminin, sindicatelor muncitorești, Frontului Plugarilor, care și-au manifestat hotărîrea de a depune toate eforturile pentru apărarea păcii, a independenței și suveranității naționale a României⁶⁸. Tineretul universitar din București a adoptat, în adunarea din 22 noiembrie 1936, o moțiune în care condamnă „năzuințele revizioniste ale grofilor și magnaților unguri, îmbrățișate de Roma și Berlin”, avertizînd că provocatorii războiului „vor înțîlni brațul și voința noastră nestrămutată de a ne apăra fiecare metru de pămînt pînă

⁶⁴ „Dimineața” din 5 decembrie 1936.

⁶⁵ „Universul” din 10 decembrie 1936.

⁶⁶ „Adevărul” din 17 noiembrie 1936 ; „Dimineața” din 17 noiembrie 1936 ; „Patria” din 17 noiembrie 1936.

⁶⁷ „Zorile” din 24 noiembrie 1936 ; „Dimineața”, „Dreptatea” și „Patria” din 24 și 26 noiembrie 1936.

⁶⁸ „Dimineața” din 19 noiembrie 1936.

la ultima pîlpîire de viață”⁶⁹. Întruniri similare au avut loc în centrele universitare Cluj, Iași și Timișoara, unde au fost adoptate moțiuni de protest împotriva revizionismului, pentru apărarea fruntariilor naționale.

Organizațiile democratice, în primul rînd cele aflate sub influența Partidului Comunist Român, au mobilizat și masele de femei la acțiunile antirevizioniste și antifasciste. Institutul Cultural Feminin Român, Frontul Feminin, Federația Femeilor Universitare Române au lansat manifeste și apeluri prin care femeile erau chemate să „manifesteze pentru unitatea noastră națională și teritorială, pentru progresul țării”, să acționeze „împotriva tuturor acelor care agită revizuirea granițelor, amenințînd nu numai pacea lumii, dar și unitatea și independența națională”, angajîndu-se să lupte „pînă la una pentru a păzi neștirbite granițele române obținute prin drepturi imprescriptibile”⁷⁰. La întrunirea convocată de cele trei organizații mai sus-amintite, participanții și-au exprimat hotărîrea de a acționa, „alături de fiii neamului românesc, contra oricărui care ar cuteza să se atingă de integritatea pămîntului sfînt, unde zac străbunii noștri, fiindcă oriunde călcăm acest pămînt se găsește cenușa străbunilor noștri”⁷¹.

Manifestările antirevizioniste au luat proporțiile unor impresionante demonstrații la 1 Decembrie 1936, cînd întregul popor și-a afirmat hotărîrea de a apăra, cu orice preț, integritatea patriei. „Comitetul Român pentru Pace — se spunea în Apelul din 27 noiembrie 1936 — se menține ferm pe punctele de program formulate în manifestul său : apărarea păcii în fața încercărilor războinice agresive și mobilizarea tuturor forțelor vii ale națiunii împotriva revizionismului”⁷². Presa a scris pe larg despre numeroasele moțiuni care au exprimat, din nou, „sentimentele profund patriotice ale clasei muncitoare și dîrza ei hotărîre de a menține pacea cu orice preț”⁷³.

Marile manifestații și demonstrații antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste, pentru apărarea suveranității și independenței naționale din cursul anului 1936 au înscris o pagină memorabilă în istoria poporului român. Prin amploarea și caracterul lor, prin vibrantele apeluri lansate, prin larga participare, ele au reunit clase și păături sociale din cele mai diferite, aceste acțiuni de masă, demonstrînd cît de scumpe îi sînt poporului român independența și integritatea teritorială a țării. Colaborarea P.C.R. cu celelalte partide muncitorești, cu organizațiile și cercurile democratice, cu formațiunile politice burgheze a făcut din manifestațiile și demonstrațiile din 1936 puternice zăgazuri în fața ascensiunii fascismului spre putere, înlesnind menținerea politicii interne și externe a României pe un curs ostil hitlerismului și revizionismului și contribuind la pregătirea consensului național al forțelor patriotice ce va asigura victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

⁶⁹ „Zorile” din 24 noiembrie 1936 ; „Adevărul” din 19 noiembrie 1936.

⁷⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 680, fila 46 ; „Dimineața” din 20 noiembrie 1936 ; „Zorile” din 22 noiembrie 1936.

⁷¹ „Dimineața” și „Zorile” din 24 noiembrie 1936.

⁷² „Dimineața” din 29 noiembrie 1936.

⁷³ „Lumea nouă” din 13 decembrie 1936.

LUPTA POPORULUI ROMÂN, ÎN FRUNTE CU COMUNIȘTII, ÎN ANII 1933 — 1937, ÎMPOTRIVA PERICOLULUI FASCISMULUI, PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII NAȚIONALE

VASILE BOBOCESCU

Instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, la începutul anului 1933, a stimulat activitatea organizațiilor fasciste și profasciste din diverse țări ale lumii, marcând apariția unui grav pericol pentru pacea, securitatea și independența națională a numeroase popoare din Europa, inclusiv pentru poporul român. Din acest moment s-a amplificat acțiunea statelor fasciste pentru revizuirea, prin forță, a tratatelor de pace încheiate după primul război mondial, pentru pregătirea agresiunii militare în vederea unei noi reîmpărțiri a lumii.

Încurajată de instaurarea fascismului într-o serie de țări din Europa, de evoluția evenimentelor politice din Germania în anii 1932—1933, Garda de fier — principala organizație fascistă din România — și-a intensificat, în toamna anului 1933, acțiunile în vederea acaparării puterii politice prin forță, folosind, în acest scop, o gamă variată de mijloace specifice organizațiilor teroriste și fasciste, printre care asasinatul politic. Deși reprezenta o mișcare de extremă dreaptă lipsită de bază de masă, Garda de fier, dorind să imite cât mai mult pe național-socialiștii germani, a pornit, cu prilejul alegerilor parlamentare generale din 1933, o violentă campanie pentru impunerea prin forță a candidaților ei în toate județele țării și de terorizare a alegătorilor spre a-i acorda voturile, precum și pentru intimidarea adversarilor politici.

Pentru înscrierea candidaților gardiști pe listele electorale, legionarii au trecut la amenințarea autorităților și au provocat acte de dezordine, anarhie și violență pe întreg cuprinsul țării, iar acolo unde autoritățile au încercat să-i aducă la ordine, aceștia au trecut la lupte de stradă, ridicând baricade.

Spre a pune capăt anarhiei și a preveni un complot din partea Gărzii de fier, care se transformase în agentura Germaniei hitleriste din România și acționa cu asiduitate pentru schimbarea ordinii constituționale și instaurarea dictaturii fasciste, primul ministru liberal, I. G. Duca, cu sprijinul opiniei publice democratice și antifasciste din țară, a hotărât, prin-

tr-un jurnal al Consiliului de Miniștri din 10 decembrie 1933, dizolvarea organizației legionare și ștergerea candidaților ei de pe listele electorale.

Legionarii au continuat, însă, cu mai multă agresivitate actele de anarhie și de tulburare a ordinii publice, atacând direct, chiar cu focuri de arme, autoritățile publice și forțele de poliție. În mai multe localități din țară s-au constituit batalioane înarmate după modelul hitleriștilor și s-au organizat mai multe echipe ale morții. În cuvântările rostite, căpeteniile gardiste amenințau tot mai mult cu repetarea evenimentelor care au premers instaurării dictaturii hitleriste în Germania.

În mai multe rînduri, teroriștii legionari au încercat, fără succes, să curme viața lui I. G. Duca. Deși existau informații suficiente privind planurile criminale ale legionarilor împotriva primului ministru liberal, Serviciul Secret de Informații și organele poliției și Siguranței generale, inclusiv cele ale Prefecturii Poliției Capitalei, n-au întreprins măsuri energice pentru prevenirea punerii în aplicare a atentatului politic, care a avut loc la 29 decembrie 1933, cînd legionari teroriști l-au asasinat pe I. G. Duca pe peronul Gării Sinaia.

Procesul Gărzii de fier din martie 1934 s-a soldat doar cu condamnarea celor trei autori ai atentatului, achitîndu-se căpeteniile gardiste, în frunte cu C. Z. Codreanu și generalul Gheorghe Cantacuzino, care, așa cum se preciza în rechizitoriul, se făceau vinovați de complot împotriva siguranței statului, de încălcare a legii de interzicere a Gărzii de fier, de incitare la asasinat și de alte infracțiuni, pentru care meritau o aspră pedeapsă. Această sentință a contribuit la fanatizarea Gărzii de fier, la încurajarea conducătorilor ei de a utiliza și în viitor metoda asasinatului politic ca formă de luptă pentru lichidarea tuturor celor ce se opuneau ideologiei fasciste.

Poporul român s-a pronunțat cu hotărîre împotriva acțiunilor revizioniste ale statelor fasciste și s-a ridicat la lupta pentru apărarea independenței și integrității naționale. Întrucît integritatea teritorială a României era amenințată atît de politica expansionistă a statelor fascist-revizioniste în frunte cu Germania hitleristă, cît și de acțiunile Gărzii de fier și ale altor organizații fasciste, forțele patriotice ale poporului român au împletit lupta pentru apărarea fruntariilor patriei, a unității statului român, cu acțiunile împotriva pericolului ascensiunii spre putere a fascismului intern, a susținătorilor din umbră ai organizațiilor de extremă dreaptă¹.

Politica externă a României în anii 1933—1937, dirijată cu pricepere de marele diplomat român Nicolae Titulescu, a urmărit unirea forțelor tuturor statelor antirevizioniste împotriva acțiunilor statelor fasciste pentru modificarea statu-quo-ului teritorial, consfințit prin tratatele de pace încheiate la Paris după primul război mondial, pentru realizarea unui sistem de securitate în Europa, pentru garantarea independenței naționale și integrității teritoriale a țărilor amenințate de agresorii fasciști și pentru promovarea unor relații normale cu toate statele lumii. Direcționînd politica externă a României în această perioadă, Nicolae Titulescu declara : „Vrem prietenia tuturor marilor puteri fără deosebire : a Franței, a Marii Britanii, a Italiei, Germaniei și a U.R.S.S. Sintem gata să dăm tuturor acestor puteri dovezile concrete ale sincerei noastre dorințe de a trăi cu

74 ¹ Vezi, pe larg : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Apărarea independenței și suveranității naționale — obiectiv fundamental al Partidului Comunist Român, al întregului nostru popor*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 1/1984, p. 90—115.

ele în pace și prietenie. Dar, în schimb, nu vom renunța niciodată în favoarea uneia și nici chiar în favoarea tuturor marilor puteri împreună la principiul egalității statelor, adică la dreptul suveran de a dispune fiecare de soarta noastră și de a nu primi niciodată o hotărîre care să ne privească la care noi nu am fi consimțit”².

În cadrul Ligii Națiunilor, România a desfășurat, în acești ani, o politică de organizare a forțelor păcii și antirevizioniste, pentru apărarea independenței naționale a tuturor statelor lumii, pentru înfrînarea și stăvilirea agresiunii fasciste, pentru asigurarea unui climat de pace, destindere și colaborare în Europa.

Pentru a-și apăra independența și integritatea teritorială în fața acțiunilor revizioniste ale statelor fasciste, România, paralel cu consolidarea și întărirea alianțelor sale regionale — Mica Antantă și Înțelegerea Balcanică —, a procedat la restabilirea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S., în iunie 1934, și și-a intensificat legăturile de colaborare și prietenie cu țările blocului anglo-franco-american. Întrucît Uniunea Sovietică, după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, se afla pe poziții ferme antirevizioniste, Nicolae Titulescu a purtat tratative cu ministrul de externe sovietic, M. Litvinov, în vederea încheierii unui tratat de asistență mutuală între România și statul sovietic, pentru respingerea unei agresiuni din partea statelor fasciste și revizioniste.

În programele partidelor burgheze (Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Partidul Naționalist Democrat—Nicolae Iorga, Partidul Conservator—Grigore Filipescu, Partidul Poporului—Alexandru Averescu etc.) și îndeosebi în cele ale formațiunilor democrat-burgheze (Partidul Țărănesc—dr. N. Lupu, Partidul Radical Țărănesc—Grigore Iunian, Partidul Țărănesc—Constantin Stere), ca și în cele ale organizațiilor democratice (Frontul Plugarilor și altele), au figurat ca obiective principale : lupta pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a țării ; stăvilirea politicii expansioniste a statelor fasciste-revizioniste în frunte cu Germania hitleristă și Italia fascistă ; promovarea unei politici de pace și colaborare alături de statele care ne garantau statu-quo-ul teritorial și se împotriveau modificării prevederilor tratatelor de pace încheiate după primul război mondial ; realizarea unui sistem de alianțe regionale care să asigure securitatea în centrul și sud-estul Europei ; întărirea sistemului de apărare al României și a forțelor sale armate pentru respingerea unei agresiuni din afară și apărarea hotarelor țării etc.³.

Situîndu-se pe poziții patriotice, partidele muncitorești — Partidul Comunist Român, Partidul Social Democrat, Partidul Socialist Unitar, Partidul Socialist, condus de C. Popovici — și mișcarea sindicală au militat cu consecvență pentru apărarea independenței naționale a țării în fața acțiunilor revizioniste ale statelor fasciste⁴.

La rîndul lor, numeroase personalități proeminente ale vieții politice, științifice și culturale, savanți de talie mondială au activat în direcția apă-

² Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura politică, București, 1967, p. 772.

³ Cristian Popișteanu, *Hitlerismul — pericol de moarte pentru integritatea și independența României*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 4/1984, p. 66—82.

⁴ Livia Dandara, *Apărarea independenței și integrității patriei — obiectiv primordial în activitatea partidului clasei muncitoare din România (1933—1939)*, în „Anale de istorie”, anul XXVI, nr. 6/1980, p. 59—77.

rării hotarelor țării, au condamnat acțiunile agresive ale statelor fasciste și au cultivat, prin operele lor, în publicistica vremii, în conștiința maselor populare sentimentele patriotice și dragostea de apărare a gliei străbune.

Presa patriotică și democratică a vremii a participat, de asemenea, activ la educarea populației în spiritul tradițiilor de luptă ale poporului român pentru apărarea gliei străbune, la demascarea acțiunilor statelor revizioniste îndreptate împotriva țării noastre și la mobilizarea maselor populare pentru apărarea independenței naționale a țării.

O contribuție de seamă în susținerea drepturilor istorice ale poporului român asupra teritoriilor locuite din vremuri milenare și în contracararea acțiunilor revanșarde ale statelor fasciste, a propagandei acestora a adus Liga Antirevizionistă, la a cărei activitate au participat personalități proeminente ale vieții politice, științifice și culturale din România. Înființată în cursul anului 1934 și susținută de numeroși intelectuali patrioți, îndeosebi publiciști, scriitori, cadre didactice, oameni de știință, ea și-a propus să strângă un bogat material documentar pentru a contracara propaganda iredentistă și tezele revizionismului statelor fasciste îndreptate împotriva țării noastre. În numeroase orașe ale țării au fost organizate, din inițiativa ei, mari adunări populare, cu care ocazii poporul român și-a exprimat ostilitatea față de încercările statelor fasciste de a revizui tratatele de pace.

Partidele și forțele democratice din România au împletit lupta pentru apărarea integrității teritoriale a țării cu cea împotriva pericolului organizațiilor fasciste, îndeosebi a Gărzii de fier, ce acționau în direcția slăbirii rezistenței naționale a poporului român în fața acțiunilor agresive ale statelor fascist-revizioniste.

Sub impulsul marilor bătălii revoluționare ale proletariatului român din ianuarie-februarie 1933, prima mare ridicare a proletariatului pe plan internațional după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, s-a amplificat curentul de opinie democratică și antifascistă în rîndurile maselor populare. Acțiunile de solidaritate cu conducătorii muncitorimii în timpul procesului judecat la București și Craiova, în anii 1933—1934, au exprimat și puternicul protest al poporului român împotriva activității anti-populare și antinaționale a Gărzii de Fier, precum și a celor ce o susțineau din umbră.

Forța politică cea mai activă și combativă, cea mai conștientă și organizată a luptei pentru apărarea patriei și împotriva pericolului fascist intern reprezentat de Garda de fier și de celelalte organizații de extremă dreaptă și a politicii expansioniste a statelor fasciste revizioniste a fost Partidul Comunist Român. Prin intermediul organizațiilor democratice legale de masă — Liga Muncii, Frontul Studentesc Democrat, Blocul pentru Apărarea Libertăților Democratice, Liga pentru protecția mamei și copilului, Uniunea Democratică, Comitetul pentru eliberarea deținuților antifasciști, Comitetul pentru apărarea luptătorilor ceferiști și petroliști și altele —, P.C.R. a mobilizat pe muncitori, țărani, intelectuali, pe micii meseriași și comercianți, funcționari la lupta împotriva pericolului fascismului intern și extern, pentru apărarea independenței naționale a țării, a adresat chemări tuturor forțelor politice patriotice și democratice ale vremii în vederea realizării unui larg front național antifascist⁵. În cadrul

acestor organizații au activat, alături de vechi cadre ale partidului comunist — Petre Constantinescu-Iași, Ilie Pintilie, Lucrețiu Pătrășcanu etc. și de militanți antifasciști — precum dr. C. I. Parhon, Iorgu Iordan, Athanase Joja, Gheorghe Marinescu, George Enescu și alții —, militanți comuniști tineri, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, prin cutezanța și patriotismul lor înflăcărat, au imprimat un caracter viu mișcării antifasciste din România.

Acțiunea politică cea mai importantă în această direcție avea s-o reprezinte însă constituirea, în iunie 1933, a Comitetului Național Antifascist — fapt istoric de însemnătate europeană, realizat din inițiativa directă a Partidului Comunist Român⁶. Conceput ca o organizație deschisă tuturor cetățenilor țării, indiferent de apartenența socială sau politică, Comitetul Național Antifascist depășea cadrele unei organizații de masă a partidului comunist, el preconizând lupta unită a întregului popor român împotriva pericolului fascist, pentru salvarea democrației, a integrității și suveranității României. Componenta lui reflecta și întrupea nu numai o clasă socială, ci toate clasele societății românești, întregul popor, întrucât fascismul nu era un pericol numai pentru clasa muncitoare, ci pentru națiunea română întreagă⁷.

A fost, așadar, marele merit al partidului comunist de a fi semnalat, de la început, pericolul reprezentat de Garda de fier, precum și al expansiunii hitleriste. „O deosebită importanță — s-a subliniat la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1933 — trebuie dată luptei împotriva Gărzii de fier și a cuziștilor, care, prin cea mai desfrînată demagogie, încearcă să pătrundă la sate”⁸. În condițiile cînd devenise evident că statele fasciste și revizioniste amenințau să dezintegreze unitatea teritorială a statului român, P.C.R. s-a situat pe linia apărării independenței naționale și s-a pronunțat pentru unitatea tuturor forțelor patriotice în fața acestui pericol. „*Noi comuniștii — se arăta într-un manifest al C.C. al P.C.R. — sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României dacă țara noastră va fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist*”⁹ (subl. ns.).

Intensificarea activității Gărzii de fier și creșterea pe plan extern a tendințelor revanșarde și revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale aliaților ei impuneau realizarea unui front comun a tuturor categoriilor sociale și forțelor politice interesate în propășirea democratică a țării, apărării integrității teritoriale, a independenței și a suveranității naționale. În acest scop, P.C.R. s-a orientat spre o activitate largă de masă, spre legături cu organizații și partide politice care puteau concura la realizarea unui front comun de luptă contra pericolului fascist, împotriva planurilor agresive ale Germaniei hitleriste care periclita înșăși existența României ca stat independent și suveran.

Partidul Comunist Român a stabilit contacte cu Partidul Țărănesc — dr. N. Lupu, cu Partidul Radical Țărănesc — Gr. Iunian, cu disidențe

⁶ Vezi, pe larg : *Comitetul Național Antifascist Român*, Editura politică, București, 1985.

⁷ Ion Popescu-Puțuri, *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului P.C.R. în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste*, în „*Anale de istorie*”, anul XXX, nr. 2/1984, p. 21—32.

⁸ *Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1933*, Editura P.C.R., 1933, p. 26—27.

⁹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab XXII-9, inventar nr. 101.

și organizații locale și de tineret ale Partidului Național Țărănesc și cu Partidul Conservator—Gr. Filipescu, în vederea organizării de acțiuni comune contra pericolului fascist.

Deoarece în partidele burgheze se cristalizaseră o serie de grupări de stînga, P.C.R. a trimis o seamă de comuniști și simpatizanți în rîndurile Partidului Național-Țărănesc și Partidului Radical-Țărănesc, pentru a lămurii membrii acestor partide asupra pericolului fascismului și necesității unirii tuturor forțelor antifasciste. Desfășurînd o neobosită activitate, comuniștii au reușit să imprime Partidului Radical-Țărănesc o pronunțată orientare antifascistă și democratică, să transforme demonstrațiile radical-țărăniști, organizate în orașul Tg. Jiu și în reședințele de plasă din județul Gorj, în anii 1935—1937, la care au participat zeci de mii de oameni, în puternice acțiuni ale țărănimii și intelectualității din nordul Olteniei împotriva Gărzii de fier, a expansiunii agresive a statelor fasciste, pentru pace și lărgirea libertăților democratice.

Comuniștii care au activat în rîndurile Partidului Național-Țărănesc, sprijiniți de membrii de rînd ai acestui partid, cu proveniență muncitorească, și de elementele intelectuale democratice, au creat în organizațiile național-țărăniști un curent de opinie antigardist și antihitlerist. Ca urmare a activității acestora și a stării de spirit generale antifasciste, majoritatea organizațiilor provinciale și din Capitală ale P.N.Ț. își dădeau seama că pericolul fascismului nu poate fi preîntîmpinat decît prin unirea tuturor forțelor democratice și patriotice.

În fața creșterii agresivității statelor fascist-revizioniste, a pericolului acaparării puterii politice de către Garda de fier, singura alternativă o constituia înfăptuirea Frontului Popular Antifascist, care trebuia să cuprindă toate organizațiile politice ale clasei muncitoare, în frunte cu P.C.R., ale țărănimii și intelectualității și chiar ale burgheziei (P.N.Ț., P.R.Ț., Partidul Conservator și P.N.L.).

Comuniștii au desfășurat o perseverentă activitate, cu tact și cu răbdare, de lămurire a membrilor P.N.Ț. asupra necesității unirii forțelor acestui partid cu masele muncitoare și celelalte grupări și organizații democratice într-un larg Front Popular Antifascist, pentru a se putea „lupta într-adevăr contra fascismului”¹⁰. Ținînd seama că în rîndurile acestui partid se întăriseră grupările de stînga, în urma eliminării lui Alexandru Vaida-Voevod, a trecerii în expectativă politică a lui Iuliu Maniu și a reîntregirii cu Partidul Țărănesc—dr. N. Lupu, și că membrii de rînd (în majoritatea lor muncitori, țărani și intelectuali) și o parte din conducerea centrală — Virgil Madgearu, dr. N. Lupu, Armand Călinescu, Mihai Ghelmegeanu, Mihail Ralea, Petre Andrei, Octav Livezeanu, Pan Halippa — se aflau pe poziții ferme antigardiste și antihitleriste, partidul comunist s-a adresat, în ianuarie 1936, președintelui acestui partid, Ion Mihalache, și Delegației Permanente a P.N.Ț. cu propuneri concrete în vederea realizării Frontului Popular Antifascist în România.

Un prim succes important în acțiunea de raliere pe o platformă comună a forțelor democratice din România și de creare a Frontului Popular Antifascist l-a reprezentat victoria forțelor democratice și antifasciste în alegerile parlamentare parțiale din județele Hunedoara și Mehedinți din 18 februarie 1936. Cu acest prilej, răspunzînd chemării P.C.R., s-au aliat în județul Hunedoara, pe baza unui program de luptă antifascistă, Frontul

Plugarilor, Madosz-ul, Blocul Democratic, Partidul Socialist (C. Popovici), organizații locale ale P.S.D. și P.N.Ț., iar în județul Mehedinți s-au unit, într-un front popular antifascist cu caracter local, Blocul Democratic, Partidul Social Democrat și Partidul Național Țărănesc, pentru a susține candidatura dr. N. Lupu, om politic cu vederi democratice și antifasciste. Analizînd cu realism rezultatele obținute în alegerile parlamentare parțiale de la începutul anului 1936 în județele Mehedinți și Hunedoara, conducerea Blocului Democratic aprecia că acest succes este o dovadă a faptului că „Frontul Popular Antifascist este posibil (a se realiza — *n. n.*) cît mai curînd în România“¹¹.

Contribuția cea mai mare la victoria forțelor democratice în aceste alegeri a adus-o P.C.R., care a avut de înfruntat atacurile bandelor înarmate fasciste. „Socialismul și comunismul — se arăta într-un memoriu către conducerea P.N.Ț. — au avut multe voturi la țară pentru curentele largi morale și umanitare pe care le reprezentau, pentru prigoana ce s-a îndreptat contra lor și uneori pentru faptul că nu erau reprezentate de intelectuali, ci de muncitori ce sînt la același nivel de suferințe cu țărăanii“¹².

Ca urmare a activității neobosite desfășurate de către P.C.R. pentru unirea tuturor forțelor democratice și de demascare a primejdiei ce o reprezenta agentura hitlerismului în România — Garda de fier —, „în mase se observă o orientare hotărît spre stînga“¹³. Sesizînd orientarea maselor populare spre unirea forțelor naționale antifasciste, după alegerile de la Mehedinți și Hunedoara, unii fruntași național-țărăniști arătau că aceasta reprezintă „un imperativ categoric“ și că „datoria Partidului Național Țărănesc este să urmeze și el acest mare curent popular, pentru a putea rămîne neconținut în fruntea mișcării țărănești... Spre stînga și, deci, în fruntea țărănimii noastre, pentru a feri neamul acesta, care și-a împlinit visul de secole, de frămîntări și convulsii care ar primejdiu existența și viitorul acestei țări“¹⁴. În consecință, se cerea conducerii P.N.Ț. „să se revadă organizarea, programul și mijloacele de luptă pentru a ne pune în armonie cu noua mentalitate și orientare politică a țărănimii“¹⁵.

O expresie elocventă a orientării maselor populare și a grupărilor politice democratice spre un larg front național antifascist a constituit-o înțelegerea intervenită la Timișoara, în martie 1936, între organizațiile muncitorești conduse de P.C.R., social-democrați, Madosz-ul și organizația P.N.Ț. „Deci, după cum vedeți — scria candidatul în alegeri al forțelor democratice din Timișoara, la 9 martie 1936, președintelui P.N.Ț. Ion Mihalache —, Frontul Popular ar urma să devină una dintre cele mai puternice organizații democratice, numărînd aproape 20 000 de membri conștienți de rostul lor în viața de stat. O cantitate care, după părerea mea, n-ar trebui neglijată, putînd, la nevoie, să fie de mare ajutor pentru organizația locală a partidului nostru“. Relevînd faptul că „conducătorii actuali ai muncitorimii (P.C.R. — *n. n.*) doresc sincer o colaborare cu partidul nostru (P.N.Ț. — *n. n.*), el scria lui Ion Mihalache că personal „militează pentru regruparea forțelor de stînga în fața pericolului mișcă-

¹¹ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosarul nr. 2, volumul nr. 18, fila 97.

¹² *Loc. cit.*, volumul nr. 57, fila 92.

¹³ *Loc. cit.*, fila 96.

¹⁴ *Loc. cit.*

¹⁵ *Loc. cit.*, fila 97.

rilor de dreapta“, fiind adept al constituirii Frontului Popular Antifascist¹⁶,

Ca urmare, în primăvara anului 1936, o parte însemnată din conducerea centrală a P.N.Ț. — dr. N. Lupu, Virgil Madgearu, Mihai Ghelmegeanu, Octav Livezeanu, Mihail Ralea, Petre Andrei, Pan Halippa și alții — se pronunța pentru înfăptuirea Frontului Popular Antifascist, iar în atitudinea lui I. Mihalache față de comuniști se produsese o schimbare, acesta considerind utilă o colaborare cu organizațiile muncitorești în vederea aducerii partidului său la putere. Pe poziții ferme împotriva Gărzii de fier și a politicii expansioniste a statelor fascist-revizioniste, în frunte cu Germania hitleristă, s-au situat și Armand Călinescu și Grigore Gafencu din grupul „centriștilor“ din P.N.Ț.

Poziția lui Mihalache s-a caracterizat însă prin șovăieli și înconstanță, determinate și de amenințările grupului centrist — N. Costăchescu, V. Potîrcă și alții — cu desprinderea din partid și contopirea cu grupul voidist, în caz de acceptare a Frontului Popular Antifascist, susținut de dr. N. Lupu. Pe de altă parte, acțiunile lui Mihalache au fost subminate de către Iuliu Maniu, conducătorul grupului „intransigenților“ din partid, în vederea contrarării acțiunii de formare a unui guvern național-țărănist în care rolul dominant l-ar avea ramura țărănistă și grupările de stînga.

În rîndurile Partidului Radical Țărănesc, cercuri însemnate, reprezentate de Radu Olteanu, Dem Dobrescu, C. Stere, Alex. Miță și alții, precum și organizația de tineret a acestei formațiuni politice, se pronunțau pentru unirea tuturor partidelor și grupărilor politice democratice în cadrul Frontului Popular Antifascist propus de P.C.R. Deși se afla pe poziții democratice, antifasciste și antihitleriste, grupul din acest partid, reprezentat de Gr. Iunian, datorită unor contradicții cu național-țărăniștii, a refuzat aderarea la Frontul Popular Antifascist a P.N.Ț., contribuind prin aceasta la îngreuierea constituirii coaliției antifasciste. Pe o poziție realistă s-a situat Grigore Filipescu, președintele Partidului Conservator, care, corectîndu-și unele idei politice, s-a pronunțat pentru unirea tuturor partidelor și grupărilor împotriva pericolului fascist, răspunzînd la apelurile lansate de P.C.R. în vederea formării Frontului Popular Antifascist. De asemenea, Victor Iamandi, conducătorul grupului „H“ din P.N.L., Petre Ghiată și Petre Bejan din grupul „Părerii libere“, Constantin Băicoianu, Mitiță Constantinescu și alți frunțași politici național-liberali s-au situat pe poziții antifasciste și antigardiste. O aversiune puternică împotriva pericolului fascist reprezentat de Garda de fier și a acțiunilor agresive ale statelor fascist-revizioniste îndreptate împotriva țării noastre s-a manifestat din partea Partidului Naționalist Democrat, condus de Nicolae Iorga, care, prin întreaga sa activitate didactică, politică și științifică, a cultivat în rîndurile maselor populare sentimentele patriotice ale apărării patriei.

Urmărind cu atenție starea de spirit din țară, C.C. al P.C.R. s-a adresat din nou, la 12 aprilie 1936, Comitetului Executiv al Partidului Național Țărănesc cu o serie de propuneri în vederea intensificării luptei forțelor democratice împotriva pericolului fascist. Exprîmînd îngrijorarea forțelor democratice față de recrudescența activității Gărzii de fier cu prilejul congresului legionar de la Tg. Mureș, P.C.R. avertiza că „Mîna neagră a Gărzii de fier urzește planuri criminale de vindere a țării către hitlerismul imperialist. Mîna neagră a Gărzii de fier pune la cale lovituri de stat

contra libertății poporului“¹⁷. „Pericolul fără precedent în care se afla poporul — aprecia C.C. al P.C.R. — ne îndeamnă să apelăm din nou la partidul dv., în credința că, dacă apelul nostru trecut a avut drept rezultat conlucrarea în alegeri și izbînda în ele, de data aceasta vom putea organiza, cu forțe unite, respingerea celui mai mîrșav atac criminal ce s-a uneltit vreodată contra ființei și independenței poporului și contra ultimei bucăți de piine“¹⁸.

Uniunea Tineretului Comunist și organizațiile legale de masă antifasciste de tineret au adus o contribuție însemnată la lupta partidului comunist împotriva Gărzii de fier, pentru apărarea independenței țării. Frontul Studențesc Democrat a condamnat actele de dezordine provocate de legionari cu prilejul congresului studențesc gardist de la Tg. Mureș. U.T.C. a reușit să organizeze, în primăvara anului 1936, o serie de acțiuni comune cu organizațiile de tineret social-democrate, radical-țărăniste, național-țărăniste și ale Madosz-ului împotriva extremei drepte și a politicii statelor fascist-revizioniste, pentru apărarea independenței naționale. În acest sens, la 7 mai 1936 a avut loc o întîlnire a reprezentanților organizațiilor de tineret ale partidelor amintite, care au hotărît ca, prin „colaborare, să bareze și anihileze activitatea extremei drepte“¹⁹.

O intensă activitate în vederea mobilizării tineretului muncitoresc și sătesc din regiunea petroliferă a Văii Prahovei la acțiuni hotărîte împotriva fascismului și pentru apărarea independenței țării a desfășurat, în primăvara anului 1936, luptătorul comunist Nicolae Ceaușescu, secretar al Comitetului regional U.T.C. Prahova, care, fiind arestat la Ulmi-Dîmbovița, a fost implicat în procesul antifasciștilor de la Brașov, unde s-a apărut cu mult curaj și demnitate.

Un episod dintre cele mai elocvente ale stării de spirit antifasciste a poporului român, care a evidențiat caracterul de masă a luptei împotriva fascismului și a primejdiei hitleriste, pentru apărarea independenței țării, precum și dorința generală a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității și a unor cercuri ale burgheziei de a se forma Frontul Popular Antifascist, l-au constituit adunările și întrunirile populare antifasciste din primăvara anului 1936, care au culminat cu manifestația din 31 mai același an din Capitală, la care au participat peste 100 000 de cetățeni. Referindu-se la aceste acțiuni, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „Comuniștii iau parte la întrunirile și demonstrațiile organizate în anii 1936—1937 de partidele național-țărănesc și radical-țărănesc, imprimîndu-le combativitate, influențînd transformarea lor în manifestații antifasciste sub lozincă frontului popular“²⁰.

Manifestația din 31 mai 1936 din Capitală s-a transformat, sub influența comuniștilor, într-o puternică și combativă demonstrație antifascistă sub semnul Frontului Popular Antifascist și al unității forțelor democratice, împotriva fascismului și pentru apărarea independenței naționale. Exprimînd îngrijorarea față de turnura luată de această demonstrație, organele siguranței raportau : „Caracteristic a fost faptul că majoritatea demonstranților era formată din comuniști cu placarde, cu lozincile (comuniste)... Manifestația de la 31 mai nu a fost expresiunea

¹⁷ Loc. cit., volumul nr. 295, fila 51.

¹⁸ Loc. cit., fila 53.

¹⁹ Loc. cit., fila 57—58.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 370.

forței și a programului politic al Partidului Național Țărănesc, cunoscut în trecut..., ci a fost o manifestație a Frontului Popular... care se încearcă a se realiza și la noi”²¹.

Puternice demonstrații populare antifasciste au avut loc și în alte centre ale țării : Galați, Craiova, Timișoara, Vaslui, Roman, Caracal, Cîmpulung-Moldovenesc, Dorohoi, Iași etc.

Demonstrațiile populare antifasciste din primăvara anului 1936, la care au participat peste o jumătate de milion de cetățeni, au ilustrat puternica stare de spirit a celor mai largi mase ale poporului, hotărîrea lor de a se opune pericolului fascist, de a apăra libertățile democratice, independența și integritatea țării. Pe bună dreptate, organul C.C. al P.C.R., „Scînteia”, aprecia, la 1 iulie 1936, că „marea manifestație populară din 31 mai a fost, după alegerile județene (din Hunedoara și Mehedinți — *n.n.*), cea mai puternică manifestare de front popular. Masele antifasciste și-au dat mîna, au demonstrat în comun, unindu-și organizațiile în această bătălie”.

Paralel cu acțiunile de masă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței naționale, P.C.R. a organizat lupta pentru apărarea păcii, împotriva războiului, a încercărilor statelor fasciste de a revizui sistemul tratatelor de pace de la Versailles prin agresiune militară, fapt ce punea în pericol integritatea și unitatea teritorială a statului român. În această luptă au fost antrenate cele mai largi categorii sociale, diferite grupări politice și personalități proeminente ale vieții politice și culturale ale vremii. „În România, mișcarea pentru pace — se arăta într-un raport al Siguranței — a fost organizată de comuniști, care au izbutit să antreneze în această acțiune și o serie de personalități politice cu convingeri democratice, care au acceptat să facă parte chiar din Frontul Păcii din România, între care menționăm pe dr. N. Lupu, președintele activ al mișcării pentru pace din țara noastră, Grigore Filipescu, Victor Eftimiu și alții”²².

Pe o poziție comună cu P.C.R., în problema luptei împotriva războiului și pentru apărarea păcii, s-a situat Partidul Social Democrat. Sub influența comuniștilor, muncitorii și cetățenii Capitalei au cerut, la întrunirea din 4 septembrie 1936, ținută în sala „Marna”, ca „politica externă a României să-și urmeze cursul neclintit pe linia politicii de securitate colectivă în cadrul Societății Națiunilor, alături de Franța, Anglia, Rusia Sovietică și Mica Înțelegere, pentru aplicarea integrală a politicii de securitate colectivă prin măsuri energice împotriva tulburărilor păcii”. Cu acest prilej, muncitorii și cetățenii Capitalei au declarat : „Ei sînt gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină, pînă la ultimele consecințe, orice acțiune a țării pentru aplicarea politicii de securitate colectivă în spiritul pactului Societății Națiunilor”²³.

Un moment de seamă în organizarea forțelor democratice și antifasciste împotriva războiului imperialist și pentru apărarea păcii l-a reprezentat Congresul Mondial al Păcii din septembrie 1936 de la Bruxelles, la care România a fost reprezentată prin 15 delegați din toate provinciile țării, din toate păturile sociale și cuprinzînd curente potrivnice războiului. Printre cei care au făcut parte din această delegație s-au numărat :

²¹ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosarul nr. 2, volumul nr. 295, filele 5, 21.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4162, fila 224.

²³ *Loc. cit.*, filele 197—198.

dr. N. Lupu — vicepreședinte al P.N.Ț. ; Ștefan Foriș, din partea P.C.R. ; Ilie Pintilie, ca reprezentant al muncitorimii ceferiste ; Athanase Joja, din partea Blocului Democratic ; Constanța Crăciun, din partea Frontului Studențesc Democrat ; Iorgu Iordan, din partea mișcării antifasciste din România ; Lucreția Vilceanu, membru al P.C.R. și redactor la ziarul „Dimineața”²⁴.

După reînțoarcerea delegației române s-a constituit, în octombrie 1936, *Comitetul Român al Reuniunii Universale pentru Pace*, sub președinția de onoare a lui N. Titulescu și sub cea activă a dr. N. Lupu, vicepreședintele P.N.Ț. Ca vicepreședinți au fost aleși Gr. Filipescu și C. Rădulescu-Motru²⁵. În programul acestei organizații se cerea dizolvarea partidelor, organizațiilor și bandelor fasciste, încheierea imediată a pactului de asistență mutuală cu U.R.S.S. și „formarea unui guvern de elemente hotărâte să apere țara de atacul Germaniei hitleriste și aliaților ei și hotărâte să apere pacea alături de Franța, Anglia, U.R.S.S. și de toate popoarele”²⁶.

Ca urmare a activității desfășurate de comuniști, la mișcarea pentru pace și împotriva războiului au aderat majoritatea organizațiilor muncitorești afiliate la Confederația Generală a Muncii, în special cele ale ceferiștilor, precum și Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Madosz-ul, Partidul Social Democrat, Partidul Socialist—C. Popovici, numeroase organizații ale tineretului național-țărănesc și radical-țărănesc, comitetele cetățenești, Frontul Studențesc Democrat și o serie de personalități ale vieții culturale a vremii²⁷. La 20 decembrie 1936, a avut loc, din inițiativa acestei organizații, marea întrunire din sala „Marna” din București, care s-a desfășurat sub lozincile : „Jos fascismul și războiul !”, „Vrem pace !”, „Vrem Front Popular și al păcii” !²⁸

Încurajat de succesele obținute în acțiunea de mobilizare și unire a tuturor forțelor nefasciste în lupta împotriva războiului și a pericolului fascist, pentru apărarea independenței naționale a țării, P.C.R. a propus, la începutul anului 1937, partidelor social-democrat, național-țărănesc, radical-țărănesc și organizațiilor de masă ale muncitorimii, țărânimii, păturilor mijlocii de la orașe „să pornească la luptă, în front larg popular, împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea păcii, pământului și libertății celor ce muncesc”²⁹.

Victoriile forțelor democratice obținute în alegerile județene din primăvara anului 1937 au fost completate de cele din 27 iulie, când a fost consultat întregul corp electoral din 15 județe. Forțele democratice, grupate în jurul P.N.Ț., au întrunit 151 880 de voturi, față de 144 008 ale P.N.L. și 61 659 ale gogo-cușiștilor. Noi eșecuri au înregistrat partidele de dreapta și fasciste și în alegerile județene din Cluj de la 9 august 1937. Privite în ansamblu, alegerile comunale și județene din anii 1936—1937 s-au caracterizat prin afirmarea hotărârii maselor largi cu stare de spirit antifascistă, conduse de P.C.R., de apărare a drepturilor și libertăților democratice, de a lupta activ împotriva pericolului fascist.

²⁴ *Loc. cit.*, fila 186.

²⁵ *Loc. cit.*, filele 187, 202—204.

²⁶ *Loc. cit.*, filele 192—193.

²⁷ *Loc. cit.*, filele 190, 195.

²⁸ *Loc. cit.*, fila 190.

²⁹ *Loc. cit.*, fila 193.

Evidențiind succesele înregistrate de comuniștii români în mobilizarea maselor largi populare la lupta împotriva pericolului fascismului intern și extern în anii 1933—1939, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază : „În 1933 s-au format noi organizații antifasciste și de apărare a libertăților democratice, s-a amplificat lupta contra fascismului și a pregătirilor de război. Formarea Comitetului național antifascist, a Asociației de prietenie cu Uniunea Sovietică, stabilirea și activizarea legăturilor între Partidul Comunist și Frontul Plugarilor, realizarea de contacte cu forțele progresiste din Partidul Național-Țărănesc și din alte partide au avut un rol important în crearea Frontului Popular în țara noastră, în victoria în alegerile din 1936 a acestuia în județele Mehedinți și Hunedoara, demonstrând cu putere hotărîrea maselor populare de a bara calea fascismului și a politicii de război“³⁰.

Frontul Popular Antifascist nu s-a putut realiza pe plan național datorită atitudinii lui Ion Mihalache și C. I. C. Brătianu și miopiei politice a lui Gr. Iulian. Aceștia, punînd mai presus interesele de clasă și de partid, au refuzat permanent să dea un răspuns pozitiv propunerilor P.C.R. Cu toate acestea, P.C.R. și organizațiile sale de masă, pornind de la interesele generale ale țării, s-au orientat spre sprijinirea P.N.Ț., în cadrul căruia se formase un curent de opinie antifascistă și democratică, pentru a forma un guvern de centru-stînga, în scopul de a împiedica acapararea puterii politice de către grupările fasciste.

Împotriva formării unui guvern P.N.Ț., prezidat de Ion Mihalache, sprijinit de forțele democratice și antifasciste, a intrat în acțiune fostul președinte al acestui partid, Iuliu Maniu, reprezentant al aripei de dreapta din P.N.Ț. Temîndu-se că această soluție politică ar duce la întărirea grupărilor de stînga din P.N.Ț. și la îndepărtarea sa din viața politică a țării, I. Maniu a încheiat, la 25 noiembrie 1937, un acord secret cu Garda de fier.

În noiembrie 1937, cînd, în urma demisiei guvernului național-liberal prezidat de Gheorghe Tătărescu, succesiunea guvernului se cuvenea, conform practicilor politice ale vremii, Partidului Național Țărănesc, regele a condiționat aducerea lui I. Mihalache ca prim-ministru de includerea în guvern a grupării lui Alexandru Vaida-Voevod, precum și a unor membri ai camarilei. În urma refuzului Delegației Permanente a P.N.Ț. de a accepta acest compromis, Ion Mihalache a eșuat în încercarea de a forma guvernul, depunînd mandatul, care a fost încredințat din nou lui Gh. Tătărescu. În loc de a trece la acțiuni de masă pentru a determina pe rege să-i încredințeze, fără condiții, formarea guvernului sau să se pregătească pentru campania electorală în vederea alegerilor generale, I. Mihalache și-a prezentat demisia de la președenția partidului. Astfel, s-a dat posibilitatea lui I. Maniu, să revină, la 23 noiembrie 1937, la conducerea P.N.Ț. Prima manifestare politică a lui Maniu a fost oficializarea legăturilor sale cu Garda de fier și concretizarea lor în pactul de „neagresiune“. Aceasta a constituit o încurajare pentru legionari, care, în atmosfera politică creată la sfîrșitul anului 1937, au pornit la o largă ofensivă, nutrind speranța că, în urma alegerilor, vor reuși să pună mîna pe putere. Conducătorii legionari au făcut, în această perioadă, mai multe declarații de politică internă și externă, prin care-și exprimau adversitatea față de regimurile democratice și hotărîrea de a instaura statul „totalitar“, adică

dictatura fascistă deschisă³¹. În politica externă, ei au luat atitudine hotărâtă împotriva Micii Înțelegeri, a Înțelegerii Balcanice și a Societății Națiunilor, precum și împotriva alianței cu Anglia și Franța, cerind schimbarea imediată a politicii externe a României spre statele fasciste. „În 48 de ore după biruința mișcării legionare — declara C. Z. Codreanu — România va avea o alianță cu Roma și Berlin“³².

Prevederile pactului de „neagresiune“ cu Garda de Fier s-au răsfrint negativ asupra forțelor democratice și antifasciste, cu care P.N.Ț. era în cartel electoral. Luate prin surprindere, aceste forțe au fost dezorientate și divizate, îngreunând enorm realizarea unui front național antifascist. De asemenea, încheierea pactului de „neagresiune“ a avut consecințe negative și asupra opiniei publice, contribuind brusc la dezorientarea corpului electoral.

Este de remarcat faptul că încheierea de către Iuliu Maniu a pactului de „neagresiune“ cu Garda de fier n-a întrunit adeziunea membrilor Partidului Național Țărănesc și nici chiar a conducerii sale. Unii membri ai Comitetului Executiv al P.N.Ț., reprezentând curentul centrist — Armand Călinescu, N. Costăchescu, Virgil Potîrcă — și aripa de stînga — Virgil Madgearu, dr. N. Lupu și alții — nu s-au declarat de acord cu noua orientare impusă P.N.Ț. Cu ocazia discutării pactului de „neagresiune“, Armand Călinescu, cunoscut ca adversar al mișcării legionare, l-a combătut cu înverșunare, considerîndu-l ca „o renegare a principiilor democratice prin legalizarea unei mișcări totalitare“. De asemenea, el i-a declarat lui I. Mihalache, în timpul discuției ce au avut-o la 9 decembrie 1937, că nu aprobă acțiunea P.N.Ț.³³ Dr. N. Lupu, Virgil Madgearu, Petre Andrei, Mihai Ralea și alții nu au susținut, în discursurile lor electorale, pactul de „neagresiune“, primul chiar promițînd P.C.R. că va lua poziție contra pactului cu Garda de fier și va lupta hotărît pentru unirea forțelor democratice și antifasciste.

De asemenea, numeroase organizații ale P.N.Ț. din Capitală și din provincie au criticat noua orientare dată partidului lor de către I. Maniu și au cerut denunțarea înțelegerii cu Garda de fier. Astfel, la o întrunire țărănistă ce a avut loc la București s-a apreciat că : „Încheierea unui pact de «neagresiune» cu aripa cea mai agresivă a fascismului dictatorial este un act de natură a face jocul celor ce amenință drepturile și libertățile poporului. Nu se poate concepe alianța cu dușmanii constituției, pentru a apăra această constituție. În consecință (participanții — *n.n.*) cer denunțarea pactului de «neagresiune» încheiat între d-nii Maniu și Codreanu și încheierea unei alianțe cu partidele democratice“³⁴. La întrunirile P.N.Ț. de la Cluj și Galați, sub influența comuniștilor participanți, s-a cerut ca național-țărăniștii „să se izoleze de partidul «Totul pentru țară», deoarece acesta este un partid fascist și nedemn să stea alături de grupările democratice“. În multe alte localități întrunirile național-țărăniște au căpătat un caracter antifascist, comuniștii reușind să impună denunțarea în practică a pactului cu Garda de fier. Delegații de muncitori din București s-au prezentat la Iuliu Maniu și i-au cerut ruperea pactului de „neagresiune“ cu fasciștii și „să contribuie la concentrarea tuturor forțelor

³¹ „Lumea românească“ din 1 decembrie 1937. Vezi și *Memoriile lui Argetoianu*, în Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 104, dosarul nr. 8 624, fila 2 931.

³² *Loc. cit.*, filele 2 931—2 932.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., *Memoriile lui Armand Călinescu*, fila 453.

³⁴ „Lumea românească“ din 5 și 7 decembrie 1937.

democratice spre a se putea, cu sfortări comune, obține victoria democrației în alegerile parlamentare”³⁵. La rîndul său, militantul comunist Lucrețiu Pătrășcanu s-a întîlnit cu Iuliu Maniu, cerîndu-i să rupă alianța cu Garda de Fier.

Totodată, muncitorii au adresat memorii unor frunțași ai P.N.Ț., în care își exprimau nemulțumirea față de încheierea pactului. Spre exemplu, muncitorii portuari din Cetate-Dolj au înmînat șefului organizației Dolj a P.N.Ț., Virgil Potîrcă, la 13 decembrie 1937, un memoriu în care se arăta că, în condițiile în care „existența noastră este amenințată de dictatura sîngeroasă a fascismului”, este necesară „concentrarea forțelor democratice care luptă contra fascismului”³⁶.

Conduse de P.C.R., organizațiile democratice și antifasciste (Frontul Plugarilor, Uniunea Democratică, Madosz-ul), deși se aflau în cartel electoral cu P.N.Ț., au luat și ele poziție împotriva pactului de „neagresiune” cu Garda de fier și au cerut o listă unică a tuturor forțelor democratice.

Încheierea pactului și apelul adresat celorlalte partide burgheze de a adera la el nu au găsit nici un ecou, ci, din contră, a fost aspru criticată. Acestor critici li s-a alăturat și P.N.L. Victor Iamandi, de pildă, a declarat, la întrunirea național-liberală de la Iași, din 7 decembrie 1937, că „Iuliu Maniu a pierdut dreptul de a vorbi în numele democrației”³⁷, iar C. I. C. Brătianu — președintele P.N.L. — a criticat, la consfătuirea organizațiilor comunale din județul Ilfov ale partidului său, din 11 decembrie 1937, ideologia Gărzii de fier, obiectivele ei în politica externă și pactul de „neagresiune”³⁸.

P.C.R. a fost luat prin surprindere și n-a fost suficient de pregătit pentru eventualitatea că P.N.Ț., prin revenirea la președinția sa a lui Iuliu Maniu, va încheia pactul de „neagresiune” cu Garda de fier. În același timp, Cominternul, necunoscînd concret realitățile din România, a indicat, în mod greșit, Partidului Comunist Român ca delegați ai Uniunii Democratice să aibă „misiunea de a populariza însemnătatea și adevărata semnificație a pactului Codreanu—Maniu, despre care trebuie spus că este făcut numai pentru a împiedica actualul guvern (liberal — *n.n.*) să-și desăvîrșească acțiunea sa de fascizare a țării”³⁹.

Depășind acest moment, P.C.R. a stabilit o orientare generală justă forțelor democratice și antifasciste, fixîndu-le ca obiectiv primordial de a face totul pentru a împiedica reușita listelor fasciste în campania electorală, votînd pe acei candidați din partea P.N.Ț. sau P.N.L. care ar avea sorți mai mari de izbîndă. În instrucțiunile C.C. al P.C.R. pentru campania electorală din 1937 se cerea comuniștilor să după lupta „pentru a împiedica, cu orice preț, oriunde, reușita listelor deschis fasciste”⁴⁰.

Înțelegînd gravitatea declarațiilor repetate ale lui C.Z. Codreanu în politica externă și consecințele nefaste ale pactului de „neagresiune” pentru democrație, militantul comunist Lucrețiu Pătrășcanu, în scrisoarea deschisă adresată, în decembrie 1937, lui Iuliu Maniu, îi cerea liderului național-țărănist denunțarea alianței cu organizația legionară și lupta în comun a P.N.Ț. cu muncitorimea, atît „pentru apărarea libertăților con-

³⁵ „Scînteia”, anul VII, nr. 90 din 22 decembrie 1937.

³⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 73, dosarul nr. 7 086, filele 1—2.

³⁷ „Lumea românească” din 9 decembrie 1937.

³⁸ „Lumea românească” din 12 decembrie 1937.

³⁹ Arhiva C.C. al C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1 195, filele 44—46.

⁴⁰ *Loc. cit.*, fondul nr. 1, dosarul nr. 194, filele 26—28.

stituționale și împotriva dictaturii", cît și „pentru apărarea integrității țării, în cadrul Ligii Națiunilor și alături de marile puteri pacifiste, împotriva planurilor războinice ale revizionismului fascisto-hitlerist“⁴¹. Față de noua orientare imprimată de Iuliu Maniu partidului său, spre o colaborare deschisă cu organizația legionară, L. Pătrășcanu îl atenționează pe acesta că P.C.R., muncitorimea și organizațiile democratice și antifasciste vor sprijini, în alegerile parlamentare generale din decembrie 1937, P.N.Ț. numai cu condiția exprimării unei „atitudini ferme și lipsite de șovăieli în politica externă“ și „adoptarea unei acțiuni hotărîte, care să salveze România de primejdia fascismului și a războiului“.

Subliniind necesitatea realizării unui front democratic împotriva celor care din umbră plănuiau un atac împotriva regimului constituțional, a libertăților cetățenești, Lucrețiu Pătrășcanu arăta că : „Prin unirea tuturor organizațiilor potrivnice fascismului, mișcarea muncitorească va strînge toate forțele vii ale neamului ca să împiedice subjugarea țării și înrobirea maselor muncitorești și țărănești. Pe acest drum de salvare a țării și a neamului, mișcarea muncitorească vrea să întîlnească Partidul Național Țărănesc, liberat de pacte și compromisuri“.

În vederea realizării unui larg front democratic antifascist și alcătuirii unei liste unice în alegeri, care să cuprindă toate forțele politice ce se pronunțau împotriva pericolului fascist și pentru apărarea independenței naționale a țării, Pătrășcanu arăta lui Maniu că mișcarea muncitorească înțelege să colaboreze și să ducă o luptă comună atît cu P.N.Ț., cît „și cu toate celelalte organizații coalizate pe aceleași liste — Partidul Conservator, Frontul Plugarilor, Uniunea muncitorilor și țăranilor maghiari, Uniunea Democratică, Partidul țăranilor maghiari și Partidul Socialist —, numai pe linia unei hotărîte afirmări democratice“. El arăta, totodată, că dacă Maniu ar fi insistat pe lingă celelalte partide democratice și muncitorești s-ar fi ajuns la „soluția pe care am propus-o noi (P.C.R. — *n.n.*) de la început : listele unice“. Exprimînd încrederea în victoria finală a clasei muncitoare în lupta grea pe care o ducea împotriva fascismului și pentru apărarea independenței naționale, Lucrețiu Pătrășcanu arăta : „Mișcarea muncitorească va sta neclintită la postul ei de acțiune și de veghe. Sigură pe trăinicia credințelor ei, ea nu se îndoiește de siguranța izbîndei“.

Rezultatele alegerilor parlamentare din 20 decembrie 1937 nu numai că nu au simplificat situația politică, dar au și agravat-o ; guvernul Tătărescu, obținînd numai 36% din voturi, a căzut în alegeri, iar relațiile dintre partide și chiar din lăuntrul lor s-au complicat și mai mult. Prin lupta unită a forțelor democratice conduse de către P.C.R. s-a împiedicat, totuși, victoria partidelor și grupărilor fasciste, care, în pofida violenței și demagogiei practicate în timpul campaniei electorale, n-au reușit să obțină decît 1/4 din voturi, în timp ce 3/4 din alegători s-au pronunțat pentru menținerea regimului parlamentar.

Înțelegerile și alianțele realizate de P.C.R. în anii 1933—1937 vor sta la baza politicii sale în anii grei ai dictaturii antonesciene și ai războiului hitlerist, pentru coalizarea tuturor forțelor patriotice și democratice în lupta pentru eliberarea țării de sub dominația fascismului și înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, începută la 23 August 1944.

⁴¹ Arhiva Ministerului de Interne, fondul Bibliotecă, cota I/2—310, filele 3—8 (Lucrețiu Pătrășcanu, *Scrisoare deschisă domnului Iuliu Maniu*, decembrie 1937).

100 DE ANI DE LA PUBLICAREA PRIMULUI PROGRAM MARXIST AL MIȘCĂRII NOASTRE MUNCITOREȘTI — „CE VOR SOCIALIȘTII ROMÂNI”

VASILE NICULAE

Viața politică a României în evul său modern încorporează — ca în orice altă țară aflată în aceeași fază a dezvoltării istorice — fenomenul firesc al constituirii și activității partidelor, grupărilor și formațiunilor politice, ca reprezentante ale claselor și păturilor sociale existente în societate. Explicit sau implicit, fiecare dintre ele tinde să devină forță guvernamentală, să-și asume puterea executivă, fapt pentru care luptă spre a obține o cât mai largă audiență socială, deci un număr tot mai mare de aderenți. Unele au reușit aceasta mai repede, pe fundalul condițiilor economico-sociale și politice caracteristice orînduirii burghezo-capitaliste — cum au fost, în România, cazul Partidului Național-Liberal sau al Partidului Conservator, ce au alternat, decenii de-a rîndul, la putere ; altele, precum Partidul Democrat-Radical sau Partida Țărănească, s-au manifestat scurtă vreme ca forțe de opoziție, fiind relativ ușor asimilate de guvernamentali, în împrejurările marcate de sistemul electoral cenșitar, ce împingea la periferia vieții politice pe reprezentantele păturilor mijlocii orășenești și țărănești ; în sfîrșit, partidul clasei muncitoare s-a afirmat ca promotorul unei viziuni total diferite de cele ale tuturor celorlalte forțe politice, deoarece el întvedea posibilitatea cuceririi puterii în stat, la capătul unor acumulări cantitative ce presupuneau, pe de-o parte, crearea condițiilor economice, sociale și politice necesare în interiorul societății românești, iar, pe de altă parte, consolidarea forței sociale menite să transforme revoluționar societatea — proletariatul și a forței politice conducătoare a acestui proces — partidul politic proletar.

Specificul dezvoltării societății românești în veacul trecut, dominat de lupta pentru unire și independență național-statală, ce a angrenat toate forțele națiunii române, a imprimat un caracter, de asemenea, specific procesului făuririi tuturor partidelor noastre politice. În primul rînd, trebuie subliniat faptul că delimitările organizatorice și de principii s-au făcut mai ales în planul viziunii asupra fenomenului economico-social, în timp ce dezideratul național era, deopotrivă, îmbrățișat de reprezentanții politici ai națiunii întregi. În al doilea rînd, trebuie

reținut că încheierea acestor partide s-a făcut printr-un mai îndelungat sau mai scurt proces istoric. Din acest punct de vedere, conservatorismul, ca ideologie și curent politic, a fost cel mai vechi, deoarece el reprezenta interesele unei clase sociale cu „vechime” istorică, ale marii boierimi, ale moșierimii în evul modern, grupările politice conservatoare formînd, după 1859, mai multe guverne, pentru ca, abia în 1880, să se desăvîrșească procesul de constituire a Partidului Conservator. Liberalismul, care a început să se manifeste în țările române încă de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, odată cu începuturile destrămării tot mai vizibile a feudalismului și ale apariției relațiilor capitaliste, s-a constituit, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în grupare politică, a participat, și el, la guvernarea țării după Unirea din 1859, pentru ca, în 1875, să-și statueze existența ca partid politic. Același traseu istoric a parcurs și partidul clasei muncitoare, încununat prin crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Indiferent însă de momentul și de împrejurările constituirii, de tendințele exprimate și de locul pe care-l vor juca în eșichierul politic românesc, fiecare partid a simțit nevoia să-și formuleze programul de acțiune, în virtutea căruia să-și facă publice opțiunile politice imediate sau de perspectivă.

În țara noastră formularea principiilor programatice unitare ale principalelor partide politice s-a făcut la intervale scurte de timp. Astfel, liberalii și-au formulat primul program¹ în 1875, și, în virtutea lui, au preluat, un an mai tîrziu, puterea politică, pe care au deținut-o pînă în 1888. Viitorul lor program² a fost adoptat în 1892. Conservatorii și-au alcătuit cel dintîi program³ în 1880, cu prilejul constituirii Clubului conservator din București, iar aripa junimistă a acestora și-a conturat viziunile programatice în 1881, sub titulatura „Era nouă”, precizîndu-le, apoi, în *Apelul către alegători* din 1888, anul instalării lor la putere⁴. Tot din același an datează programul Partidului Democrat-Radical, publicat în ziarul „Lupta” din 9 septembrie 1888 și tipărit, doi ani mai tîrziu, în broșură separată⁵. Cît privește Partida Țărănească, după primele încercări de formulare a unui program în 1882, el va fi definitivat în 1895⁶.

A fost vorba, așadar, și din punct de vedere al evoluției programelor partidelor noastre politice, tot de un proces istoric, concomitent același desfășurat în plan organizatoric. Datele amintite mai sus reprezentau, deci, momente de vîrf ale acestui proces, pe parcursul căruia atît formațiunile politice guvernamentale, cît și forțele de opoziție se prezentau în arena politică cu anume *platforme programatice*, nu pe deplin încheiate, dar reale, palpabile. Altfel, cele dintîi n-ar fi putut guverna țara, iar celelalte n-ar fi putut acționa ca forțe de opoziție neguvernamentală.

¹ *Programa [Programul Partidului Național-Liberal]*, București, 1875.

² *Programul Partidului Național Liberal*, Tipografia „Voința națională”, București, 1892.

³ *Statutele Clubului conservatorilor și programul partidului*, Tipografia modernă „Gr. Luis”, București, 1880.

⁴ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, Editura „Socec”, București, 1925, p. 222—224.

⁵ *Programul Democrat-Radical*, Tipografia ziarului „Lupta”, București, 1890.

⁶ *Programul Partidei Țărănești din România*, Editura „Gazetei țăranilor”, București, 1895.

Apare, în acest context, cât se poate de normal faptul că și mișcarea revoluționară a proletariatului, începînd cu cercurile socialiste și continuînd cu cercurile și cluburile muncitorești, să-și îndrepte eforturile, cu prioritate, în direcția alcătuirii *propriului program*, care să cuprindă principalele obiective ale luptei lor, ca și direcțiile de acțiune în vederea transpunerii lor în viață. Așa cum se subliniază în *Programul Partidului Comunist Român*, „Încă de la începuturile mișcării socialiste, muncitorești din România au existat preocupări pentru formularea unui program revoluționar”⁷. Cel dintîi care a întrunit aceste calități a fost Programul *Ce vor socialiștii români*, publicat cu 100 de ani în urmă, în 1886, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu îl apreciază drept „primul program al mișcării revoluționare marxiste din țara noastră”⁸. Apariția lui a marcat un eveniment de mare însemnătate în istoria patriei și a mișcării noastre muncitorești, el reprezentînd un moment de încununare a unor eforturi de ani și ani de zile ale socialiștilor români îndreptate spre definirea, pe baza ideilor socialismului științific, a țelurilor lor programatice și, în același timp, constituind un punct de plecare către noi împliniri în planul organizării temeinice a muncitorilor, al sporirii rolului lor în viața politică a României.

Într-adevăr, Programul *Ce vor socialiștii români* n-a apărut pe loc gol și el nu s-a datorat, în exclusivitate, celui ce l-a formulat — C. Dobrogeanu-Gherea. Și aceasta pentru că, în anii anteriori, s-au înregistrat notabile preocupări de natură programatică, subsumate obiectivului „formării în România a unui partid socialist”⁹, cu un program adaptat condițiilor specifice ale țării noastre. În ceea ce privește paternitatea *Programului* din 1886, el a fost scris, într-adevăr, de C. Dobrogeanu-Gherea, dar aceasta s-a petrecut ca urmare a unor acumulări mai vechi și a amplelor discuții purtate în interiorul mișcării revoluționare, acele „discuții de nopți întregi”¹⁰ pe care le-a evocat Sofia Nădejde, martoră și participantă la procesul închegării documentului programatic astăzi centenar. În calitatea lui de ideolog al partidului, recunoscut ca atare mai ales datorită profunde cunoașteri a ideilor socialismului științific, cu deosebire a teoriei economice marxiste (așa cum Ioan Nădejde era recunoscut drept conducător politic), C. Dobrogeanu-Gherea publicase deja în anii anteriori (1883—1885), importante articole și studii în care erau înfățișate și țelurile programatice ale socialiștilor români. Unul dintre ele, apărut în „Drepturile omului” din 9 și 10 iunie și 2 iulie 1885, se intitula chiar *Ce vor socialiștii*, el fiind, în parte, embrion al viitorului program. Practic, în 1886, C. Dobrogeanu-Gherea a îndeplinit o sarcină din partea mișcării, de a formula *Programul*, a cărui formă definitivă nu este deloc exclus să fi fost stilizată (eventual de Ioan Nădejde), avînd în vedere că Gherea întâmpina atunci dificultăți în exprimarea în limba română, mai ales în scris.

Date fiind căutările și împlinirile anterioare, dezbaterile purtate în publicistica socialistă a timpului („Socialistul”, „Besarabia”, „Înainte”,

⁷ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multi-lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 26.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 261.

⁹ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, Editura politică, București, 1971, p. 852.

¹⁰ „Adevărul”, anul 49, nr. 15 747 din 18 mai 1935.

„România viitoare“, „Contemporanul“, „Dacia viitoare“, „Emanciparea“, „Revista socială“, „Drepturile omului“ ș.a.), sau în cadrul Cercului de studii sociale „Drepturile omului“ (1885), *Programul* din 1886 se înfățișa nu ca o operă individuală, ci ca emanație a *eforturilor colective* ale militanților socialiști și, de aceea, el a fost acceptat și urmat de întreaga noastră mișcare revoluționară, devenind Carta fundamentală a acesteia.

Se poate afirma că, într-o accepțiune mai largă, *Programul Ce vor socialiștii români* își trăgea seva din trecutul istoric al poporului nostru, după cum clasa muncitoare, forța socială purtătoare a idealului socialist în România, era emanația firească a societății românești, moștenitoarea și continuatoarea celor mai înalte tradiții de luptă ale națiunii române. În mod direct, documentul a reprezentat saltul calitativ ce a urmat acumulărilor cantitative anterioare sub raport programatic și organizatoric¹¹, inaugurate prin celebrul enunț al lui Nicolae Codreanu, formulat în 1875 : „Numai revoluția socială ne va putea duce și pe noi, românii, pe drumul luminos al fericirii și buneii stări a muncitorilor ; numai ea va smulge din rădăcini și va distruge, în sinul națiunii noastre, clasa exploatatoare, privilegiată“¹².

Un moment deosebit în definirea scopurilor programatice ale mișcării l-a reprezentat Consfătuirea din 25 și 27 februarie 1879, desfășurată în două ședințe, la Ploiești și București, la care au participat reprezentanți ai organizațiilor socialiste, ca V. G. Manicea, C. Stăuceanu, Al. Spiroiu, Eugen Lupu, C. Gorănescu. Consfătuirea s-a pronunțat pentru unificarea cercurilor socialiste într-o organizație unică, cu denumirea de *Internaționala democratică din România* (denumire ce amintea de *Asociația internațională a muncitorilor*, făurită, în 1864, de K. Marx și F. Engels, în ale cărei secțiuni militaseră și socialiști români) ; cu acest prilej, a fost elaborată și o schiță program, în „spiritul și principiile socialismului democratic român“¹³. O manifestare similară a avut loc la Iași, în octombrie 1879, cu participarea lui Eugen Lupu, dr. N. Russel, Ioan, Gheorghe și Sofia Nădejde, Zamfir Arbore-Ralli, Teodor Speranția și a altor socialiști ; ei au dezbătut o serie de măsuri privind întărirea organizatorică a mișcării revoluționare și trasarea liniilor directe ale programului său de acțiune, ale cărui obiective au fost sintetizate astfel de gazeta „Besarabia“, la 28 octombrie 1879 : „Mintuirea poporului prin el însuși. Emanciparea lui economică... Solidaritatea poporului muncitor din toată lumea, fără deosebire de naționalitate“.

Ideea emancipării economice, ca o condiție indispensabilă pentru instaurarea în societate a deplinei egalități în drepturi a întregului popor, apărea pregnantă și într-un alt document programatic de început al mișcării noastre socialiste — *Credo al socialiștilor* (1880). Conform opiniei socialiștilor, „Numai egalitatea economică între oameni va aduce adevărata libertate, egalitate și fraternitate, fiindcă numai oamenii economicește egali sînt în adevăr egali și numai oamenii adevărați egali pot fi și frați“. Numai o astfel de egalitate, preciza în continuare documentul, „va aduce egalitatea adevărată politică și devărata libertate politică

¹¹ Vezi, pe larg : *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)*, Editura politică, București, 1984, p. 272—329.

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 60, dosarul nr. 6 089, fila 5.

¹³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 14.

care, chiar în cele mai progresiste și democratice state actuale, este o himeră..., va emancipa clasele muncitoare de sub jugul economic, politic, intelectual, moral și religios al claselor dominante”¹⁴. Soluția preconizată de socialiști, în vederea realizării deplinei egalități economice, era „sechestrarea instrumentelor mari de producțiune, care, astăzi, sînt proprietatea individuală a oamenilor deosebiți și trecerea acestor instrumente în proprietatea colectivă a societăților de muncitori”¹⁵.

Celălalt program socialist din 1880, cuprins în lucrarea cu caracter polemic a doctorului Nicolae Russel la adresa ziarului „Mișcarea națională”, purta denumirea : *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*. Programul, deși aparținea lui Nicolae Russel, era și el rezultatul dezbatărilor purtate între membrii organizațiilor revoluționare cu privire la țelurile programatice ale socialiștilor români. El cuprindea prevederi cu conținut social-economic și politic, caracteristice încercărilor anterioare de formulare a revendicărilor socialiste. Dintre obiectivele cu caracter politic menționăm : „înlăturarea vrăjmășiei și concurenței între popoare, cu toate urmările lor : războaie, cuceriri, despotism” și „egalitatea economică, politică și socială”. Spre a se ajunge la aceste deziderate, se sublinia în program, era necesară „Sechestrarea proprietăților private asupra instrumentelor mari de muncă (fie naturale, fie capitale) și trecerea lor în proprietatea colectivă a grupărilor agricole și industriale ale muncitorilor”¹⁶.

După cum s-a putut vedea, programele elaborate în perioada 1879—1880 atestau preocupările socialiștilor pentru stabilirea unor obiective cu carater politic ale mișcării socialiste, evidenta lor orientare marxistă spre formularea unor puncte de vedere proprii cu privire la realitățile politice ale timpului.

Toate acestea demonstau, elocvent, faptul că mișcarea revoluționară din România își axa preocupările — îndeosebi după cucerirea independenței de stat depline a țării, în 1877—1878 — în direcția integrării sale active în viața politică a țării, ca o forță distinctă, reprezentantă pe plan politic a intereselor și aspirațiilor fundamentale ale maselor muncitoare. În privința necesității programului unic, revista socialistă „Dacia viitoare” aprecia, pe bună dreptate, la 15 aprilie 1883 : „Ca să avem puterea de a învinge, ceea ce ni se cere este mai întii *un program bine definit al aspirațiunilor noastre*, fie el oricît de general, apoi a ne da bine seama de situațiune, în fine, și mai presus de toate, unire”. La rîndu-i, cotidianul socialist „Drepturile omului”, aprecia, la 19 februarie 1885, că mișcarea revoluționară din România „are de îndeplinit o muncă uriașă : trebuie să lumineze și să organizeze muncitorii de la sate și de la orașe, trebuie să vie înaintea lor cu un program teoretic și practic care să arate calea de urmat”.

În contextul dat, s-a simțit nevoia elaborării unui program marxist unitar de acțiune, care să coordoneze și să îndrume activitatea întregii noastre mișcări revoluționare. Acesta a fost Programul *Ce vor socialiștii români*, publicat mai întii în „Revista socială” (nr. 8, 9, 10, 11), apărută

¹⁴ *Ibidem*, p. 77.

¹⁵ *Ibidem*, p. 78.

¹⁶ *Ibidem*, p. 83.

în mai 1886, apoi tipărit în broșură separată în cursul aceluiași an¹⁷.

Înainte de a proceda la analiza acestui document de excepțională însemnătate pentru dezvoltarea mișcării noastre muncitorești, pentru însăși viața politică a țării, se mai impun câteva precizări. Mai întâi, faptul că, în momentul elaborării lui, nu exista o tradiție în acest domeniu nici măcar la nivelul mișcării muncitorești internaționale ; apoi realitatea (legată de afirmația de mai înainte) că, și sub acest raport, mișcarea revoluționară din România s-a situat printre înainte-mergători. În fond, în 1886, când apărea programul marxist al socialiștilor români — în întregul lui o adaptare creatoare a ideilor socialismului științific la realitățile românești —, doar puține partide socialiste din lume dispuneau de asemenea documente programatice¹⁸, alcătuite și ele tot în anii când socialiștii români își elaborau cele dintîi schițe de program, inspirate din ideile socialismului științific. Astfel, Partidul Social-Democrat din Germania își formulase, în 1875, *Programul de la Gotha*, dar acesta reprezenta un fel de compromis între marxism și lassalleianism, fapt pentru care va fi aspru criticat de Karl Marx în *Notele marginale la programul partidului muncitoresc german*, cunoscute, mai ales, sub denumirea de *Critica Programului de la Gotha* ; abia în 1891 situația va fi remediată prin elaborarea *Programului de la Erfurt*. În Franța s-a adoptat, în 1880, la Congresul de la Le Havre, programul Federației Partidului Muncitorilor Socialiști. Ar mai putea fi încadrate în această categorie programul din 1883 al Federației democratice din Anglia, ca și proiectele de program, din 1883 și 1885, ale Grupului socialist rus „Eliberarea muncii”, care acționa, însă, în emigrație, la Geneva. În rest, partidele socialiste și social-democrate și-au alcătuit programe cu orientare marxistă ulterior aceluia al socialiștilor români.

Desigur, nu întotdeauna *vechimea* constituie virtutea cea mai de seamă pentru diverse înfăptuiri ; dar cînd acest atribut este întregit de *valoarea* respectivelor realizări, atunci ele reprezintă prilejuri de legitimită îndreptată pentru cel ce se apleacă asupra trecutului, cercetîndu-i faptele de seamă. Între acestea, pentru noi românii, se situează și momentul istoric 1886. Căci ideile cuprinse în Programul *Ce vor socialiștii români*, raportate la contextul preocupărilor programatice ale mișcării muncitorești internaționale, ne apar deosebit de semnificative. După încetarea activității Asociației Internaționale a Muncitorilor a apărut, cu acuitate, necesitatea organizării clasei muncitoare *pe scară națională*, întrucît și lupta acesteia viza obiective de rezolvat în cadrul fiecărei țări. Analiza atentă a acestui proces scoate la iveală marea diversitate a condițiilor sociale, politice și economice concrete în care au activat partidele muncitorești și socialiste în ultima parte a veacului trecut. Programele lor de acțiune au reflectat nivelul de dezvoltare a clasei muncitoare din fiecare țară, gradul de înțelegere și însușire a socialismului științific. Nu trebuie omis nici faptul că, în acea epocă, alături de ideile socialismului științific, s-au manifestat unele curente în mișcarea muncitorească, mai mult sau mai puțin potrivnice marxismului, care au avut o influență destul de puternică și îndelungată în anumite țări (proudhonismul, lassal-

¹⁷ A se vedea : *Condițiile istorice ale apariției și dezvoltării clasei muncitoare din România. Făurirea și afirmarea partidului său politic (1821—1893)*, p. 330—335 ; Ion Iacoș, *Primul program marxist al mișcării muncitorești și socialiste din România*, în „Anale de istorie”, anul XXII, nr. 3/1976, p. 23—31.

¹⁸ *Crearea partidelor socialiste în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Anale de istorie”, anul XXXI, nr. 1/1985, p. 112—130.

leanismul, anarhismul), influență resimțită și în activitatea unor partide socialiste. Într-un asemenea context internațional al dezvoltării mișcării muncitorești, al creării partidelor socialiste și al formulării documentelor lor programatice, cursul mișcării socialiste din România a înregistrat, prin programul din 1886, o exprimare puternică a poziției revoluționare a socialiștilor români.

Programul marxist din 1886 nu era de loc „general“, așa cum îl reclamase, cu modestie, în 1883, „Dacia viitoare“. Dimpotrivă, el reprezenta o analiză cuprinzătoare și amănunțită — avînd ca îndreptar ideologic *Manifestul Comunist*, deseori invocat sau citat — a stadiului de dezvoltare a societății românești, în general, a mișcării socialiste, cu deosebire, operațiune cu atît mai necesară cu cît potrivnicii socialismului lansaseră deja ideea imposibilității aderenței ideilor socialiste la solul românesc, sub pretextul slabei dezvoltări capitaliste a țării și, implicit, a proletariatului, idee cunoscută mai ales sub formula : „Socialismul — plantă exotică în România“.

Structural, documentul — al cărui titlu complet este *Ce vor socialiștii români. Expunerea socialismului științific și Programul socialist* — cuprindea o *Introducere*, două secțiuni intitulate : *Socialismul științific european* și, respectiv, *Socialismul în România*, precum și *Suplimente*. În fața textului — un moto : „Iubește a ta țară, iubește umanitatea, / Te luptă ! dă chiar viața, ca binele să-l faci. / Iubește adevărul, iubește libertatea ! / Și înaintea morții de frică să nu taci“¹⁹. Din start, deci, programul se așeza pe temelia trainică a patriotismului, a luptei, a iubirii de oameni, de libertate. Versurile ce exprimau aceste înalte sentimente, alese de loc întîmplător, aparțineau lui Dimitrie Bolintineanu — revoluționarul de la 1848, omul politic atît de apropiat de domnitorul Unirii, Al. I. Cuza, poetul de puternică vibrație patriotică. Situarea lor în fruntea *Programului* mai sugera rolul pe care și-l asumau socialiștii — așa cum o demonstra și programul — de continuatori și executori testamentari ai marilor obiective pașoptiste, ridicate de socialiști pe un plan superior și abordate de pe pozițiile socialismului științific.

Ca și alte documente programatice socialiste anterioare, și așa cum se vor înfățișa toate programele socialiste și după momentul 1886, *Ce vor socialiștii români*, dincolo de împărțirea materiei în capitole, includea o cuprinzătoare *parte teoretică* și un succint *program practic*, structurare absolut corespunzătoare, întrucît partea teoretică motiva și susținea, în chip argumentat, obiectivele cuprinse în programul practic. Pe baza acestei prime experiențe, viitoarele programe, începînd din 1893, anul creării P.S.D.M.R., vor echilibra cele două părți, în sensul restrîngerii motivațiilor teoretice — deja cunoscute — și lărgirii programului practic, în conformitate cu noile etape ale evoluției societății românești, ale partidului politic proletar.

Dacă procesualitatea formulării principiilor programatice socialiste respectase, în general, tradițiile vieții noastre politice, în care partidul se ancorase, modul lor de înfățișare, ca și aspirația spre împlinirea lor — în epocă sau în perspectivă — purta pecetea unui tip novator de gîndire și acțiune politică. Începutul, chiar, era șocant pentru cei deprinși cu ca-

¹⁹ Vezi : *Ce vor socialiștii români. Expunerea socialismului științific și Programul socialist*, în C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, Editura politică, București, 1976, p. 7.

noanele vieții noastre politice. De ce ? Pentru că, spre deosebire de partidele guvernamentale — liberal și conservator —, care urmăreau unicul țel al preluării și deținerii, vreme cât mai îndelungată, a puterii politice, supralicitudinându-și concepțiile politico-programatice —, mișcarea noastră muncitorească afirma, prin *Programul* său : „Noi socialiștii, nu cerem puterea de la poporul românesc, noi venim în numele unui viitor frumos, unei vieți mărețe și ridicăm steagul socialismului științific european, al socialismului muncitorilor. Noi venim cu o idee măreață, dar, totodată, și nouă pentru țara noastră, se vede deci ce datorie avem de îndeplinit : trebuie să luminăm pe toți despre ce e socialismul științific ; mai trebuie să dovedim că socialismul are loc în țara aceasta, că nu-i plantă exotică la noi, cum nu-i nici în Europa ; trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului“²⁰. Deci, în esență, prin partea lui teoretică, *Programul* își propunea : 1. să explice maselor adevărurile cuprinse în teoria socialismului științific ; 2. să combată aserțiunile privind pretinsa imposibilitate a adaptării acestei teorii la solul românesc ; 3. să demonstreze necesitatea obiectivă a transformării revoluționare a acestei societăți.

Prin *Program*, socialiștii români s-au delimitat clar de utopism, așezându-se ferm pe terenul socialismului științific. Sintetizând, *Programul* afirma : „Socialiștii utopiști, jigniți de nedreptățile societății în care trăiau, se închideau în odaie și alcătuiau un plan cât se poate de desăvârșit, găseau niște forme sociale care să înlăture toate nedreptățile și să aducă pe lume ceea ce li se părea lor dreptatea completă“²¹ ; în opoziție cu o atare viziune, socialismul științific, „privind mișcarea omenirii, o analizează, îi caută legile și din analiza trecutului deduce formele viitorului“²².

Cum am mai spus, în prima parte a secțiunii teoretice a *Programului* se întreprindea o analiză a evoluției ideilor socialiste în Europa. Veritabilă incursiune în istoria universală, acest capitol avea menirea de a demonstra caracterul obiectiv al tuturor transformărilor sociale din societatea omenească, inclusiv a transformării orînduirii burghezo-capitaliste în cea socialistă. Pentru că, „în evoluția ei, societatea ajunge la un punct cînd realizarea unor forme sociale este de neînlăturat ; societatea, în mersul său, pregătește singură condițiile pentru realizarea unei forme noi, formă care pentru societatea actuală este socialismul“²³. Oprindu-se, cu deosebire, asupra „fazei salariatului“, adică a orînduirii burghezo-capitaliste a istoriei omenirii, bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, *Programul* releva contradicția fundamentală, în plan economic, a acesteia (cu repercusiuni însă în toate celelalte domenii — al relațiilor sociale, al vieții politice ș.a.), și anume contradicția dintre caracterul social al producției și însușirea privat-capitalistă a rezultatelor muncii. „Această contrazicere — aprecia *Programul* — este izvorul tuturor contrazicerilor și răutăților societății de azi ; ea este pricina care oprește în loc mersul societății ori, cel puțin, o face să înainteze numai foarte încet și pricinuind mii de suferințe părții celei mai numeroase a omenirii“. De aici concluzia, de mare însemnătate, și anume aceea că, „dacă contrazicerea de căpetenie, izvorul tuturor celorlalte, e aceasta, atunci leacul e și găsit : să nimicim contrazicerea, adică să se facă și apro-

²⁰ Ibid.

²¹ Ibidem, p. 8.

²² Ibidem, p. 10.

²³ Ibidem, p. 14.

piarea (însușirea produsului muncii — *n.n.*) colectivă, ca și producțiunea“²⁴. În vederea realizării acestui obiectiv, soluția pe care o oferea socialismul științific era desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, pentru ca „nația să ajungă proprietară asupra mijloacelor de muncă“²⁵, ca ea să organizeze producția și echitabila împărțire a rezultatului muncii. Aceasta se va petrece numai în societatea socialistă, care „îl va face pe om adevărat liber“, și în care „omul, pentru întâia oară, își va hotărî singur mersul istoriei sale“²⁶.

Din această analiză deriva ideea de mare însemnătate a *rolului* și *misiunii istorice* a clasei sociale și a forței politice care se vor afla în fruntea poporului, în dezvoltarea acestui uriaș proces transformativ: proletariatul și mișcarea sa revoluționară. „Proletariatul — se sublinia în *Program* — este acea clasă socială care va înlocui burghezimea. Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială“. Iar în fruntea clasei muncitoare, a poporului se află mișcarea socialistă, ce și-a asumat misiunea „să lumineze proletariatul asupra rolului istoric ce are și să lupte în rîndurile proletariatului pentru fiecare pas ce-l face acesta pentru emancipare. Socialiștii — se scria în *Program* — nu-s o partidă deosebită de proletariat, ci oameni (fie proletari ori ba) luminați asupra rolului istoric al proletariatului și care umblă să lămurească pe muncitori în privința rolului ce au și se luptă, alături cu ei, știind că orice pas înainte, orice cîștig al proletariatului, apropie realizarea societății socialiste“²⁷. Cît privește *modalitatea* de înlăptuire a idealului socialist, *Programul* preconizează *revoluția socială*, iar, ca *formă de stat*, în care el se va înlăptui — statul dictaturii proletariatului: „Poporul, proletariatul, ajungînd la putere, după revoluția socială, proletară, va întrebuința dictatura sa de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste“²⁸.

Această analiză teoretică, cuprinzînd adevăruri universal valabile extrase din teoria marxistă, servea apoi raportării *Programului* la realitățile concrete ale României. Sau, după expresia documentului, „să arătăm cum să lucrăm noi, în împrejurările de azi ale României, spre a ne apropia de idealul nostru“²⁹.

Pînă a răspunde la această întrebare, *Programul socialiștilor români* dădea o magistrală replică potrivnicilor ideilor socialiste, susținătorilor tezei — „socialismul, plantă exotică în România“. „Argumentul“ acestora era că în România, datorită insuficienței dezvoltări a industriei, mai ales a celei moderne, mecanizate, nu exista nici forța socială menită să transforme societatea în chip revoluționar — proletariatul, că, deci, nu exista temeiul obiectiv al unei mișcări socialiste și a unui partid al muncitorilor.

Demonstrația cuprinsă în *Programul socialist* s-a dezvoltat pe două planuri, evident nu disparat, ci într-o strînsă întrepătrundere. Primul, considerînd transformarea socialistă a societății ca pe un fenomen general european sau chiar mondial, cu sorgintea în statele avansate din punct de vedere economic și cu proletariat numeros, includea în chip necesar și România, ce nu putea face excepție de la regulă. Evident, era vorba

²⁴ *Ibidem*, p. 40.

²⁵ *Ibidem*, p. 44.

²⁶ *Ibidem*, p. 49.

²⁷ *Ibidem*, p. 53.

²⁸ *Ibidem*, p. 54—55.

²⁹ *Ibidem*, p. 60.

despre preluarea unei teze marxiste cu largă circulație atunci în mișcarea muncitorească internațională, dar care n-a fost validată de istorie ; după cum se știe, izbîndea revoluției socialiste nu s-a produs nici concomitent și nici pornind dintr-o țară a apusului sau a centrului Europei, ci în Rusia, în 1917, odată cu victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Planul al doilea al analizei, strîns legat de cel dintîi, urmărea evidențierea faptului că și în România de la sfîrșitul veacului trecut apăruseră condiții obiectiv necesare luptei pentru transformări sociale radicale și, mai important, că procesul acesta se afla în plină expansiune. Și din acest punct de vedere invocarea istoriei aduce argumente pe deplin revelatoare, mai ales atunci cînd se face o paralelă între situația țării noastre la 1848 și cea din epoca în care era conceput *Programul*, evidențiindu-se atît elementele de asemănare, cît și cele deosebitoare. Din categoria celor dintîi face parte, mai ales, faptul că, la 1848, clasa burgheză, conducătoarea revoluției, nu era foarte puternică, nici foarte numeroasă — în sensul european al noțiunii — și, totuși, ca urmare a revoluției, s-a accelerat procesul trecerii țării „din forma feudală-iobăgistă în cea burgheză“³⁰. La fel, numărul restrîns al proletariatului (tot în sensul european al noțiunii), aflat însă și el în continuă creștere, nu putea justifica neîncrederea, negarea chiar a posibilităților lui de luptă. Din categoria deosebirilor, *Programul* stabilea mai ales pe cele de ordin calitativ : „Revoluția de la 1848 a stricat formele vechi în folosul unei singure clase, în al burghezimii ; revoluția viitoare va desființa domnia de clase, va face pe toți membrii societății deopotrivă“ ; „Proprietatea lor, cu care au înlocuit pe cea iobăgistă, este apropierea muncii mulțimii de către cîțiva inși ; proprietatea noastră, care va înlocui pe a lor, va fi stăpînirea muncitorilor asupra roadelor muncii lor colective“ ; „Tinerimea liberală a început propaganda și agitația pentru ideile liberale cînd aceste idei erau realizate în Europa ; pe cînd socialiștii încep propagandă și agitație pentru niște idei înainte de a se fi realizat în Europa“. Această ultimă deosebire „între noi și între tinerimea revoluționară burgheză de la 1848 — conchidea *Programul* — este deci în folosul nostru, arată rolul nostru ca mai înalt, mai frumos, mai eroic“³¹.

Cum demonstrează, așadar, *Programul* că „nu numai că socialismul are ce căuta în România, dar chiar că este numaidecît trebuință de dînsul ?“³². Mai întîi prin aceea că insuficienta dezvoltare capitalistă, îndeosebi industrială a țării nu este decît o stare pasageră, tendința în această direcție fiind clară, în interesul chiar al claselor dominante, mai ales al burgheziei ; apoi, pentru că procesul dezvoltării clasei muncitoare este și el la fel de evident, ca însoțitor firesc al industrializării ; în sfîrșit — și lucrul cel mai de căpetenie —, că specificul dezvoltării României impunea o anume specificitate și în definirea noțiunii de proletar, în care socialiștii introduceau nu doar muncitorimea industrială, ci și acea parte a țărănimii lipsite de pămînt sau cu pămînt puțin. *Programul* vorbea mai puțin de muncitorime (iar cînd o face, înțelesul ei era în sensul mai sus menționat), ci de *popor* sau de *popor muncitor*, accepțiune mai largă și mai adecvată, sub care se prezenta forța socială căreia i se adresa, cu prioritate, *Programul socialist*.

³⁰ *Ibidem*, p. 65.

³¹ *Ibidem*, p. 66, 67.

³² *Ibidem*, p. 71.

Din analiza originală a acestor temeuri economico-sociale obiective derivă și aspectul politic, anume activitatea socialistă concretă. Aceasta, precizează *Programul*, „se împarte în două : teoretică și practică. Sub cea dintâi înțelegem propaganda, răspîndirea ideilor socialismului științific, pregătirea oamenilor pentru transformarea socială. Sub cea de-a doua, adică sub numele de activitate practică, înțelegem înrîurirea de-a dreptul asupra împrejurărilor materiale de trai ale muncitorilor, înrîurirea de-a dreptul asupra bazelor materiale ale țării, asupra celor economice și a celor politice“. Concret, era vorba despre activitatea practică menită : „1. de a face ca împrejurările materiale, bazele relațiilor economice să fie cît mai potrivite pentru transformarea socialistă ; 2. de a face ca împrejurările în care trăiește muncitorul nostru să se schimbe, pe cît va fi cu putință, chiar acum“³³.

Numai astfel își putea justifica existența o mișcare revoluționară viabilă, emanație a solului românesc și hotărîtă să aplice creator ideile socialismului științific la realitățile noastre concrete. O spune ferm chiar *Programul*, atunci cînd afirmă că : „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene, noi (socialiștii — *n.n.*) știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale“, că „Un socialist modern, care ține la socialismul științific, își deduce idealul din mișcarea omenirii, din evoluția ei, iar mijloacele de lucrare și felul lucrării din condițiile în care se află un popor“³⁴.

Tocmai de aceea, după ce analizează dezvoltarea economică a României, mai ales *după* și *ca urmare* a revoluției din 1848, dispoziția forțelor de clasă și evoluția partidelor politice, *Programul* definește sarcinile concrete, din epocă, ale socialiștilor : „De a lumina poporul muncitor din sate și orașe asupra stării lui, de a organiza poporul în jurul unor cereri practice care ating interesele lui și a căror realizare, pe de o parte, ar îmbunătăți starea lui de acum, iar, pe de alta, ar crea o stare de lucruri cît se poate mai potrivită pentru transformarea socialistă“. Iar ca mijloace concrete, *Programul* preconizează : „activitatea noastră trebuie să fie îndreptată spre organizarea poporului muncitor, spre ridicarea puterilor lui morale și intelectuale, pentru creșterea puterii lui politice și economice, și toate acestea în mijlocul lui și printr-însul“³⁵ (subl. ns.).

Cu alte cuvinte, fără a pierde nici un moment din vedere ținta finală — societatea socialistă —, *Programul* avea în vedere un ansamblu de obiective cerute de epocă ; ele nu vizau, așadar, „revoluția socială“, ci numai pregătirea condițiilor pentru a se ajunge la marele pas transformator, ca și a clasei sociale și a forței politice menite să-l impună atunci cînd împrejurările istorice vor permite aceasta. O precizează clar însuși *Programul* atunci cînd își autodefineste menirea, în planul acțiunii concrete : „Acest program, se înțelege, nu înseamnă deloc revoluția socială, cum o înțelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru, a tuturor sau a unora din ele, s-ar înlesni trecerea țării de la formele burgheze la cele socialiste, singurul lucru *practic* ce putem îndeplini în împrejurările în care ne aflăm afară, se înțelege, de

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibidem*, p. 112.

³⁵ *Ibidem*, p. 113.

organizarea societăților de lucrători și de propaganda socialistă”³⁶. De parte de a fi o abatere de la marxism, atare atitudine demonstra, dimpotrivă, maturitatea și creativitatea gândirii socialiste românești³⁷, înțelegerea de către militanții mișcării noastre revoluționare a necesității soluționării, mai întâi, a sarcinilor cu caracter general-democrat formulate la 1848 și neîmplinite încă — mărturie concretă a calității socialiștilor de continuatori, la nivel superior și pe temeiurile ideologiei marxiste, a tradițiilor revoluționare de la 1848.

În principal, „partea politică” a *Programului* preconiza : reforma-rearea sistemului electoral, în sensul renunțării la votul cenșitar și introducerii votului universal ; libertatea presei, întrunirilor, asocierilor ; „învățămîntul liber și fără plată” și susținerea materială a elevilor săraci ; reformarea justiției pe principii democratice ; egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbații³⁸. Într-adevăr, toate aceste cerințe puteau fi îndeplinite chiar în limitele societății burghezo-capitaliste, ele încadrîndu-se perfect în preconizatul program minimal socialist, dar avînd ecouri și în programele altor formațiuni politice ulterior constituite — radicalii, Partida țărănească și chiar în cele ale unor disidențe liberale.

Alături de acestea, *Programul* înfățișa și obiective cu conținut economic, făcîndu-se chiar precizarea că, între obiectivele socialiste, „esențiale sînt cele economice”. Dacă dezideratele din „partea politică” aveau un clar conținut general-democrat, cele cuprinse în „partea economică” depășeau acest conținut, urmărind, pe de o parte, facilitarea trecerii României „de la formele burgheze la cele socialiste” iar, pe de altă parte — preconizînd : „Trecerea proprietăților statului în stăpînirea comunelor” ; „Răscumpărarea treptată a proprietăților mari și trecerea lor la comune” ; „Deschiderea de credit tuturor societăților de lucrători care s-ar forma pentru întreprinderi industriale” ; „Deschiderea de credit comunelor rurale pentru a-și cumpăra unelte perfecționate de muncă, semînte bune etc.” ; „Toate lucrările statului să fie date la grupurile de muncitori cînd vor fi constituite” ș.a.³⁹ — ele urmăreau să asigure limitarea exploatării și îmbunătățirea stării economico-sociale a muncitorilor și țăranilor.

Caracterul succint, mult prea succint, al părții practice din *Program* (mai ales a celei „economice”) a fost imediat sesizat în interiorul mișcării noastre muncitorești. De aceea, îndată după publicarea *Programului*, „prin scrisori ori prin viu grai, unii din tovarășii noștri ne-au arătat părerile lor”, printre acestea fiind semnalate opinii referitoare la faptul că „programul practic trebuie lărgit” la capitolul cerințelor „care interesează foarte mult pe țărani și pe muncitorii din orașe”. Și dacă, realmente, *Programul* din 1886 a rămas „punctul de plecare pentru orice programă politică viitoare”⁴⁰, precizarea că „amănunțele însă se vor schimba de bună seamă după cerințele luptei practice”⁴¹ s-a adevărit și ea întocmai. Toate documentele programatice, începînd din momentul creării Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, vor

³⁶ *Ibidem*, p. 13—14.

³⁷ Ion Popescu-Puțuri, *Indemn la creație*, Editura politică, București, 1984, p. 30—33.

³⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 115—116.

³⁹ *Ibidem*, p. 117.

⁴⁰ Vezi : *Răspuns la unele întîmpinări*, în C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 195.

⁴¹ *Ibidem*, p. 195—196.

detalia mult „programul practic“, în el incluzându-se numeroase alte cerințe cu rezonanță imediată în epocă.

Dincolo de toate acestea, începutul fusese înfăptuit. Obiectivele programatice formulate în 1886 erau „menite a îmbunătăți starea actuală a claselor muncitoare și de a apropia idealul socialist“, ele putînd constitui „programul partidei socialiste muncitoare, steagul în jurul căruia s-ar putea strînge tot ce este mai sănătos, mai bun, mai cinstit în țara aceasta“⁴².

Pentru mișcarea noastră muncitorească editarea acestui *Program* a reprezentat un adevărat eveniment. Începînd din acest moment întreaga activitate a organizațiilor muncitorești se baza pe ideile cuprinse în *Program*. Ele au fost reproduse și larg comentate în organele de presă socialiste — „Dezrobirea“ și „Drepturile omului“ (seria a doua) din București, „Muncitorul“ din Iași, „Lampa“ din Brăila și altele —, care și-au exprimat cu claritate hotărîrea de a-și orienta materialele publicate după acest document programatic.

Publicarea *Programului* a stîrnit, de asemenea, un ecou deosebit în cercurile politice democratice din țară și a fost cunoscut în mișcarea socialistă internațională. Astfel, ziarul radical „Lupta“, condus de George Panu, anunța, la 18 mai 1886, că „a apărut mult așteptata *Revistă socială*, nr. 8, 9, 10, 11 la un loc, în care e și programul socialist-științific“. Spații ample a acordat *Programului socialist* publicațiile „Românul“ și „Pruncul român“, editate de Vintilă C. A. Rosetti, care exprimau punctul de vedere al liberalilor „sinceri și onești“, cum se autointitula gruparea liberală rosettistă. Reproducînd părți însemnate din acest document, pe care-l denumeste „programă“, redacția celor două ziare făcea, la 27 mai 1886, remarca îndreptățită că ea „este elaborată după o matură cugetare și fiecare punct din ea este rezultatul unui studiu serios“⁴³. Dar nici „Românul“, nici „Pruncul român“ — care s-au aplecat îndeosebi asupra „părții politice“ a programului practic, cuprinzînd obiectivele general-democratice la care ne-am referit, adică a programului minimal socialist — n-au sesizat resorturile adînci ale luptei socialiste și nici scopul său final — transformarea revoluționară a societății. Conform opiniei lor, *Programul* nu urmărea „formularea tendințelor socialistilor revoluționari“, ci exprimarea unor principii „care au constituit baza partidei liberale, democratice“; de aceea obiectivele cuprinse în *Program* erau considerate „un minimum al concesiunilor ce fac socialiștii ca să se unească cu liberalii sinceri și onești“⁴⁴.

Răspunzînd acestor modalități de interpretare venite din partea unei grupări politice democratice, C. Dobrogeanu-Gherea, după ce aprecia că „Românul“ și „Pruncul român“, „au fost unicele ziare care au înțeles însemnătatea programului nostru“⁴⁵, preciza, cu claritate, că „nici prin gînd nu ne trece a ne uni cu «liberalii sinceri și onești» și, scriînd *Ce vor socialiștii români*, am crezut și credem și acuma că n-am dat drept nici-decum cuiva a se îndoi că am fost, sîntem și vom fi *socialiști revoluționari*“⁴⁶. Cît îi privește pe liberalii „sinceri și onești“, arăta Gherea, dacă

⁴² C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2 p. 120.

⁴³ Vezi: *Liberalii ideologi-utopiști față cu socialiștii*, în C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 128.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibidem*, p. 127.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 129.

ei „s-au pătruns de mărimea sufletească a bătrînilor noştri liberali, ca Bălcescu, Rosetti, de iubirea de oameni a acestora, de focul lor pentru cauza ce o credeau dreaptă, de înalta şi rara lor onestitate ..., vor veni la noi (la socialiştii — *n.n.*), vor sta alături cu noi, tovarăşi şi fraţi, şi ne vom lupta împreună pentru cea mai mare, mai nobilă, mai sfîntă cauză“. „Iată — conchidea teoreticianul socialist — unica unire ce putem primi noi“⁴⁷.

Mai presus de orice, *Programul marxist* din 1886, profund naţional, fiind rezultatul preluării şi aplicării la condiţiile concret istorice ale României a principiilor generale ale socialismului ştiinţific, a reprezentat o mărturie grăitoare a maturizării ideologice a mişcării noastre muncitoreşti. El a dat un puternic imbold luptei pentru întărirea organizatorică a mişcării, pentru centralizarea sa, corespunzător cerinţelor momentului istoric şi sarcinilor de perspectivă ale luptei proletariatului.

Poziţia consecvent marxistă a mişcării noastre muncitoreşti, exprimată în debaterile de idei din epocă şi materializată în *Programul* din 1886, a primit înalte aprecieri din partea lui Friedrich Engels. Luînd cunoştinţă de progresele înregistrate de mişcarea noastră socialistă în mod direct, prin citirea literaturii socialiste româneşti (inclusiv a „Revistei sociale“, în care apăruse *Programul* din 1886), şi în urma primirii circularii trimise de Ioan Nădejde, la 20 august 1887, partidelor socialiste din Germania, Franţa şi Anglia⁴⁸, el avea să-i scrie acestuia, la 23 decembrie 1887/4 ianuarie 1888: „Cu mare plăcere am văzut că socialiştii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toţi socialiştii din Europa şi din America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx“⁴⁹.

Avînd acest îndreptar ideologic limpede, mişcarea noastră muncitorească înregistrează noi progrese. În 1887 se constituie, în numeroase localităţi din ţară, cercuri muncitoreşti, transformate, începînd din 1890, în cluburi ale muncitorilor, organizaţii cu caracter politic ale proletariatului şi intelectualilor socialişti de la oraşe; de asemenea, au fost înfiinţate organizaţii socialiste în mediul rural, în anii 1887—1888, sub denumirea de „bresle ale lucrătorilor de pămînt“.

Ele s-au afirmat puternic în societate, în viaţa politică a ţării, formulînd puncte de vedere înaintate faţă de problemele fundamentale ale dezvoltării României, au militat pentru dezvoltarea industriei naţionale, pentru soluţionarea problemei agrar-ţărăneşti, pentru democratizarea largă a structurilor politice ale ţării, au trimis doi reprezentanţi (pe I. Nădejde şi V. G. Morţun) în Parlamentul României şi au susţinut dreptul sacru al naţiunii române la făurirea statului său unitar⁵⁰.

Îndreptar teoretic şi practic al acestei activităţi, *Programul Ce vor socialiştii români* a fost considerat, în epocă, de către conducătorii mişcării revoluţionare, ca fiind perfectibil în viitor, fără ca aceasta să presupună schimbări profunde în structura lui. Iar istoria avea să valideze

⁴⁷ Ibidem, p. 148.

⁴⁸ Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1879—1892, p. 409—411.

⁴⁹ Presa muncitorească şi socialistă din România, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, Bucureşti, 1964, p. 188.

⁵⁰ Ion Popescu-Puţuri, 1893 — moment istoric în organizarea clasei muncitoare, în afirmarea ei pe scena politică a României, în „Anale de istorie“, anul XXIX, nr. 2/1983, p. 27—28.

întocmai aceste întemeiate presupuneri. Spre sfîrșitul anului 1892 și la începutul anului 1893, atunci cînd eforturile întregii noastre mișcări revoluționare erau concentrate în direcția centralizării ei la scară națională, formularea noului program era privită ca o operă de *continuitate*, în care elementele noi urmau să fie așezate pe fondul statornicit în 1886. La 2 mai 1892, atunci cînd adunarea Clubului muncitorilor din București a stabilit convocarea *congresului socialist la nivel național*, militanții revoluționari subliniau cu claritate că o necesitate imperioasă era aceea „să studiem bine și cu de-amănuntul toate nevoile țării, să vedem ce anume puncte din vechiul nostru program corespund situației de la noi, ce puncte noi trebuie să mai adăugăm și mai cu seamă să stabilim un program practic bine adaptat cu cerințele și nevoile unei țări agricole ca a noastră”⁵¹. Iar atunci cînd Proiectul de program a fost alcătuit și dat publicității, fiind supus — conform unei practici politice tradiționale în mișcarea noastră muncitorească — unor aprofundate dezbateri publice, gazeta „Munca” ținea să precizeze, la 13 decembrie 1892 : „Social-democrația română simțea nevoia să-și dea un program amănunțit, mai ales acum cînd, din zi în zi, ea capătă tot mai multă forță... De cînd a apărut Programul tipărit în *Revista socială* și pînă acum s-au schimbat multe în țară ; noi înșine am intrat într-o altă fază, încît Programul acela ajunsese o lucrare necompletă”. Dar, preciza ziarul, „democrația socială românească nu-și schimbă nici doctrina, nici tactica”, noul Program fiind „nu o schimbare de idei, ci o *completare*”⁵².

Și, realmente, *Programul* adoptat la Congresul socialist național din 31 martie—3 aprilie 1893, de creare a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, a reprezentat o dezvoltare (mai ales la capitolul dezideratelor practice — atît economice, cît și politice — imediate) a celui publicat în 1886, o adaptare a cerințelor și obiectivelor socialiste la stadiul de evoluție a societății românești și a mișcării revoluționare a proletariatului român, mult amplificată după anul publicării Programului *Ce vor socialiștii români*. Este semnificativ și faptul că, în partea teoretică a Programului din 1893, se regăseau, în redactări apropiate, similare chiar, teze și idei ale vechiului *Program*.

Cum este și firesc, procesul de continuă dezvoltare a mișcării muncitorești, a partidului clasei muncitoare, în consonanță cu evoluția de ansamblu a societății românești, a impus — și după 1893 — noi perfecționări ale programului partidului. Stau mărturie acestui proces documentele programatice viitoare : Proiectul de program al Uniunii Socialiste din România (1908), Programul Partidului Social-Democrat din România (1910), cel al Partidului Socialist din România (1919), documentele cu caracter programatic ale Partidului Comunist Român, elaborate începînd cu anul 1921.

Decenii de-a rîndul, însă, vechiul *Program socialist* din 1886 n-a fost dat uitării ci, dimpotrivă, pe lîngă faptul de a fi folosit ca bază teoretică a orientărilor programatice ulterioare, el a intrat și în patrimoniul literaturii social-politice muncitorești din țara noastră, avînd însă nu doar o funcție de *inițiere* a militanților revoluționari în tainele socialismului științific aplicate la solul românesc, ci una *activă*, fiind, în repe-

⁵¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 776.

⁵² Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1893—1900, Editura politică, București, 1969, p. 25.

tate rînduri, reeditat⁵³, atunci cînd momente de cumpănă sau de maximă intensitate ale procesului revoluționar impuneau aceasta. N-a fost, deci, de loc întîmplătoare republicarea primei părți a *Programului*, — sub titlul *Expunerea socialismului științific* — în paginile „Lumii noi“ din iulie—septembrie 1899 și reeditarea ei, în același an, în cadrul „Bibliotecii de propagandă socialistă“ — adică în anul cînd mișcarea revoluționară avea de depășit (și a depășit cu succes) momentul greu al crizei de conducere, determinată de trecerea unor lideri ai partidului în tabăra liberală ; la fel de oportună a fost reeditarea ambelor părți ale *Programului*, cu titlurile : *Expunerea socialismului științific* și, respectiv, *Socialismul în România. Este socialismul la noi o plantă exotică ?*, în „Biblioteca socialistă“ și în „Biblioteca proletariatului“, în anul 1918 — adică în anul făuririi statului național unitar român, eveniment ce a impus mutații substanțiale în toate domeniile vieții economico-sociale a țării, inclusiv în evoluția mișcării muncitorești din România unită ; de asemenea, două noi ediții ale *Programului* au apărut în 1945 și în 1946 — adică imediat după victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă începută la 23 August 1944 și în condițiile accelerării procesului de refacere a partidului unic al clasei muncitoare.

Sintetizînd glorioasa moștenire a trecutului, marile lupte naționale și sociale ale poporului român, ale mișcării revoluționare a clasei muncitoare, momentele de seamă ale activității acesteia — în rîndurile cărora *Programul marxist* din 1886 ocupă un loc de înaltă cinstire — *Programul Partidului Comunist Român*, adoptat la cel de-al XI-lea Congres al partidului din 1974, în urma unor ample dezbateri publice, practică tradițională a partidului nostru, a ridicat pe un plan superior, în noile condiții istorice, întreaga moștenire a acestui trecut. Așa cum se subliniază în Carta fundamentală a partidului nostru, încă de la începuturile mișcării muncitorești din România au existat preocupări pentru formularea unor orientări programatice marxiste, amplificate după crearea, în 1893, a P.S.D.M.R., apoi după făurirea, în 1921, a P.C.R. Ele „au asigurat desfășurarea cu succes a luptelor revoluționare, înfăptuirea revoluției și construcția socialismului. Este pentru întîia oară însă cînd partidul elaborează un program unitar, de perspectivă, menit să asigure unirea eforturilor comunistilor, ale întregului popor pentru înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism“⁵⁴. Sînt aprecieri ce pun în evidență, cu strălucire, continuitatea și ascensiunea românilor pe scara istoriei, atribut de seamă ce caracterizează și devenirea istorică a mișcării noastre muncitorești, a partidului politic al clasei muncitoare din România.

⁵³ Vezi secțiunea Adnotări, în C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 472—473.

⁵⁴ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 26.

DINAMICA RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI ÎN PERIOADA FĂURIRII SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE

Participarea tot mai activă la circuitul economic mondial reprezintă o componentă esențială a strategiei edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate în România. Concepția privind amplificarea relațiilor economice externe a pornit și pornește de la faptul că realizarea unei puternice dezvoltări economice într-o perioadă istoricește scurtă presupune, în mod necesar, o încadrare activă în diviziunea internațională a muncii și promovarea unui larg schimb de valori materiale, tehnice-științifice și culturale cu celelalte popoare. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Acționînd ferm pentru dezvoltarea puternică a forțelor de producție, a economiei naționale, va trebui să intensificăm schimburile economice internaționale și cooperarea în producție — ca un factor de importanță deosebită pentru întreaga activitate economică a țării noastre”¹.

Prin înfăptuirea consecventă a politicii de dezvoltare a relațiilor economice cu alte țări, participarea României la schimburile economice internaționale s-a lărgit și s-a diversificat continuu, îndeosebi în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, din 1965. În 1984, România întreține relații economice cu 150 de state, față de 64 în 1965 și de 120 în 1975; volumul comerțului exterior a crescut, în intervalul 1965—1984, de peste 8 ori².

În întregul proces de extindere a relațiilor economice externe ale țării noastre s-a avut în vedere cerința îmbinării raționale a factorilor interni și externi ai dezvoltării, conferindu-se un rol prioritar efortului propriu de dezvoltare. Această prioritate, temelie a unei politici independente, nu a însemnat însă o tendință de izolare pe plan internațional. Dimpotrivă, prin efortul ei propriu de dezvoltare, România și-a creat premisele unei participări active și echitabile la circuitul economic mondial, și-a ampli-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al III-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste*, 7 februarie 1985, Editura politică, București, 1985, p. 16.

² *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1984*, Direcția Centrală de Statistică, București, 1985, p. 259.

ficat relațiile comerciale și de cooperare în producție, în știință și tehnică cu toate statele lumii, relații bazate pe principiile deplinei egalități, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale respectării dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur destinele.

Dezvoltarea multilaterală a economiei naționale pe baza industrializării țării a asigurat o creștere continuă a disponibilului de export de produse industriale, a creat noi subramuri industriale în domeniul construcției de mașini, al chimiei și al bunurilor de consum, ale căror produse, după acoperirea necesităților pieței interne, au putut fi oferite la export. În același timp, pe baza activității de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică, s-au realizat o creștere dinamică a competitivității tehnice-calitative a produselor pentru export și o lărgire a posibilităților și domeniilor de cooperare tehnică-științifică și de producție cu alte state.

Impulsionate de dezvoltarea și diversificarea economiei naționale, schimburile economice externe au contribuit, la rândul lor, în mod substanțial la realizarea unui ritm ridicat de dezvoltare economică, la asigurarea materiilor prime necesare economiei și la ridicarea nivelului tehnic-calitativ al activității productive.

Din aceste motive și considerînd că relațiile economice și culturale dintre state contribuie la realizarea unui climat de destindere pe plan internațional, România a acționat și acționează cu consecvență pentru dezvoltarea schimburilor de valori materiale și spirituale cu toate statele lumii, pentru promovarea unui comerț liber și a unei cooperări economice neîngrădite.

1. Dezvoltarea consecventă a prieteniei, colaborării economice și solidarității cu țările socialiste. Participarea României la C.A.E.R.

În întreaga perioadă a construcției socialiste, țara noastră a pus în centrul politicii de dezvoltare a relațiilor sale externe extinderea și întărirea continuă a colaborării prietenești, multilaterale cu toate țările socialiste, orientare obiectiv determinată de interesele sale economice și politice. „Țara noastră — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat la Congresul al IX-lea al partidului — consideră ca o îndatorire a sa internaționalistă dezvoltarea continuă a relațiilor frățești cu toate țările socialiste, aducîndu-și contribuția activă la unitatea și coeziunea sistemului mondial socialist”³. Această poziție a fost promovată cu fermitate și consecvență în deceniile care au urmat, acționîndu-se permanent pentru dezvoltarea și întărirea prieteniei, colaborării economice, științifice, tehnice și culturale cu aceste țări. România consideră această colaborare ca un factor deosebit de important al accelerării progresului multilateral al fiecărei țări socialiste.

Un rol de seamă în dezvoltarea relațiilor României cu celelalte țări socialiste au tratatele de prietenie, colaborare și asistență mutuală încheiate cu fiecare în parte. În anii 1968—1972 au fost reînnoite tratatele de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu Uniunea

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 100.

Republicilor Sovietice Socialiste (7 iulie 1970), Republica Populară Bulgaria (19 noiembrie 1970), Republica Socialistă Cehoslovacă (16 august 1968), Republica Populară Polonă (12 noiembrie 1970), Republica Populară Ungară (24 februarie 1972). De asemenea, au fost încheiate primele tratate de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu Republica Democrată Germană (12 mai 1971), R. P. D. Coreeană (mai 1976). Aceste tratate stabilesc cadrul pentru continua dezvoltare a colaborării dintre țările socialiste în toate domeniile de activitate.

Colaborarea economică, materializată, în primul rând, prin amplificarea și diversificarea *schimburilor comerciale*, a cunoscut o dinamică ridicată. Astfel, volumul schimburilor comerciale ale României cu țările socialiste a înregistrat o creștere de 2,2 ori în deceniul 1961—1970 și de 3,6 ori în deceniul 1971—1980. De la 1 273 de milioane ruble în 1965, volumul total al comerțului exterior al României cu celelalte țări socialiste s-a ridicat, în 1983, la 7 439 de milioane ruble.

Uniunea Sovietică — cel mai important partener în colaborarea economică externă a României în toată perioada postbelică — deține locul principal, ponderea sa în volumul comerțului exterior românesc situându-se, în 1984, la 17,3%.

Relațiile comerciale cu Republica Populară Chineză, situate la un nivel relativ modest în 1965, au înregistrat, de asemenea, o evoluție dinamică, volumul schimburilor crescând, în intervalul 1965—1983, de aproape 12 ori.

Acționînd cu consecvență pentru dezvoltarea prieteniei, colaborării și solidarității cu toate țările socialiste, România a militat pentru depășirea divergențelor existente și pentru restabilirea unității țărilor socialiste, considerînd că aceasta este în interesul fiecărei țări socialiste în parte și al cauzei socialismului în general. În acest sens, președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia : „Întărind permanent prietenia și colaborarea cu toate țările socialiste, noi nu am conceput și nu concepem lărgirea relațiilor cu o țară socialistă în dauna raporturilor cu altele, nu am contrapus și nu contrapunem prietenia cu o țară colaborării cu alte țări. Așa cum, dealtfel, în general nu contrapunem relațiile cu o țară relațiilor cu alte țări. Considerăm că trebuie să facem totul pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare cu toate statele socialiste și cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Raporturile României cu țările socialiste, fără excepție, se completează într-un ansamblu unitar, la baza căruia stă politica noastră principială, fermă și consecventă, îndreptată spre întărirea unității tuturor țărilor socialiste, spre creșterea forței și influenței socialismului în lume”⁴.

Concomitent cu dezvoltarea susținută a relațiilor comerciale cu țările socialiste, stimulată și de continua perfecționare a cadrului juridic și contractual de lungă durată, în perioada 1965—1984 s-a statornicit, s-a diversificat și s-a perfecționat o gamă largă de forme de colaborare economică și tehnică-științifică.

În dezvoltarea relațiilor economice ale României cu alte țări, acțiunile de cooperare realizate au avut o evidentă influență dinamizatoare. Concretizată în contracte complexe, eşalonate pe mai mulți ani, care depășesc cadrul tradițional al vînzării-cumpărării de mărfuri și servicii, înglobînd operațiuni ce se completează reciproc — la nivelul producției, al

dezvoltării și transferului de tehnologie, al comercializării produselor etc. —, cooperarea determină raporturi economice stabile între parteneri, fiind generatoare de noi fluxuri de mărfuri și servicii. Este rațiunea pentru care România acordă o atenție specială promovării unor forme moderne și eficiente de cooperare, creînd, în acest scop, un solid cadru juridic și organizatoric.

Politica de extindere a cooperării internaționale s-a concretizat, pe parcursul anilor, într-un număr important de acțiuni de conlucrare reciproc avantajoase. Marea majoritate a acestora s-a desfășurat în sfera producției materiale. În acest cadru, relațiile de specializare și cooperare în producție au dobîndit o largă extindere în colaborarea României cu toate țările socialiste, fiind un factor activ în amplificarea schimburilor comerciale reciproce, în formarea unor structuri avansate ale exportului și importului.

Rolul și contribuția colaborării cu țările socialiste, în procesul de creștere economică, s-au amplificat pe măsura realizărilor obținute în întărirea potențialului economic, industrial, științific și tehnologic, atât în România, cît și în țările partenere. Crearea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc — prima organizație internațională de colaborare multilaterală a țărilor socialiste — a constituit un moment important în statornicirea și în dezvoltarea între statele participante a unor ample relații de colaborare economică și tehnică-științifică. După cum rezultă din documentele de bază ale C.A.E.R., caracterul acestora ca relații de tip nou a fost conceput prin însăși formularea obiectivelor fundamentale puse în fața activității organizației, cît și prin conținutul principiilor așezate la temelia ei. Astfel, s-a statuat că scopul organizației este să contribuie — prin adîncirea și extinderea colaborării economice multilaterale, prin realizarea unei reale întrajutorări, reciproc avantajoase — la dezvoltarea mai accentuată a economiei fiecărei țări membre, la modernizarea forțelor de producție și la sporirea continuă a productivității muncii, la ridicarea nivelului de industrializare a țărilor cu o industrie mai puțin dezvoltată, la apropierea și egalizarea treptată a nivelurilor de dezvoltare economică a tuturor țărilor membre.

Dezvoltînd activ relațiile de colaborare, pe multiple planuri, cu toate țările socialiste, România acordă o atenție deosebită extinderii și adîncirii colaborării cu statele membre ale C.A.E.R., promovînd consecvent în practica relațiilor cu aceste țări forme și modalități de conlucrare dintre cele mai variate, militînd permanent pentru sporirea eficienței acestei colaborări. Activitatea C.A.E.R. s-a dezvoltat și s-a diversificat, trecînd de la formele relativ simple de colaborare la forme superioare, complexe, în special în sfera producției materiale — specializarea și cooperarea în industrie, în agricultură și în alte domenii de interes major, construirea, cu eforturi comune, de obiective economice, cooperarea în știință și tehnologie, în domeniul relațiilor valutare-financiare și de credit, al transporturilor internaționale, în crearea de organizații economice internaționale specializate ș.a.

În 1971, la sesiunea a XXV-a a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, ținută la București, a fost adoptat, în unanimitate, *Programul complex al adîncirii și perfecționării în continuare a colaborării și dezvoltării integrării economice socialiste a țărilor membre ale C.A.E.R.*, care a adus noi contribuții la îmbogățirea și la diversificarea formelor și domeniilor de colaborare și cooperare economică. În baza prevederilor acestuia, au fost adoptate, în cursul cincinalului 1976—1980, cele cinci programe speciale

de colaborare pe termen lung, vizînd realizarea de acţiuni de specializare şi cooperare în domenii de mare importanţă economică menite să confere relaţiilor de colaborare stabilitate pe termen lung şi o mai mare eficienţă. Astfel, s-au încheiat o serie de înţelegeri de cooperare multilaterală în următoarele domenii : combustibili, energie şi materii prime ; maşini, utilaje şi tehnologii moderne ; centrale nucleare-electrice ; roboţi industriali, microelectronică, mijloace de telecomunicaţii, noi mijloace ale tehnicii de calcul ; produse alimentare, mărfuri industriale de larg consum ; legăturile de transport dintre ţările membre etc.

Relaţiile comerciale şi de cooperare economică şi tehnică-ştiinţifică cu celelalte state membre ale C.A.E.R. s-au dezvoltat, astfel, continuu, atît pe plan bilateral, cît şi multilateral. În perioada 1965—1983, volumul valoric al schimburilor comerciale ale României cu ţările partenere din cadrul C.A.E.R. s-a majorat de 6,2 ori, atingînd, în ultimul an al perioadei, nivelul de 133 208 milioane lei⁵. În aceeaşi perioadă, pe măsura progreselor înregistrate în procesul de modernizare a structurii industriale de ramură în România, ca şi în ţările socialiste partenere, s-au produs schimbări calitative în cadrul colaborării reciproce, reflectate, între altele, în structuri îmbunătăţite ale fluxurilor de schimb.

Dominantă, în acest sens, este, atît în cazul exportului, cît şi al importului, creşterea substanţială a ponderii produselor industriale prelucrate. În condiţiile unei sporiri de circa 6 ori a volumului exportului României destinat ţărilor membre ale C.A.E.R. în perioada 1965—1983, volumul anual al livrărilor de maşini, utilaje şi mijloace de transport s-a amplificat de circa 10 ori, ponderea acestei categorii de produse în exportul total destinat ţărilor partenere din cadrul C.A.E.R. majorîndu-se de la 16% în anul 1960 la 44,2% în anul 1983⁶. În acelaşi timp, s-a redus ponderea livrărilor de materii prime industriale, combustibili, materii prime alimentare (cu toate că volumul valoric al acestor livrări a sporit în perioada analizată). În acest răstimp, s-au remarcat realizări semnificative pe planul diversificării şi modernizării ofertei la export, în special de produse ale construcţiei de maşini, crescînd de 8 ori livrările de utilaj electrotehnic, de 8,2 ori cele de utilaj de foraj şi de explorări geologice, de circa 16 ori exporturile de maşini-unelte aşchietoare⁷ ; au apărut, la export, aparate şi instrumente de măsură, aparatură de laborator pentru cercetări ştiinţifice, aparatură de comunicaţii ş.a.

Concomitent, produsele industriale prelucrate au înregistrat în mod constant un procent ridicat în structura importului României din ţările socialiste membre ale C.A.E.R. În schimb, ponderea materiilor prime şi a combustibililor în totalul importului s-a redus de la 40% în 1960, la circa 30% în 1970⁸. Tendinţa de creştere a ponderii acestei grupe de produse în importul României din ţările membre ale C.A.E.R. înregistrată între 1975 şi 1983 (cu oscilaţii sensibile de la un an la altul) nu a reflectat o creştere reală a volumului fizic al importurilor româneşti, care, dimpotrivă, s-a redus, ci a constituit exclusiv consecinţa majorărilor succesive la care au fost supuse preţurile de import după anul 1974.

Cu toate progresele înregistrate în dezvoltarea schimburilor reciproce cu ţările membre ale C.A.E.R., acestea au reuşit numai parţial să reflecte

⁵ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*. 1984, p. 264—270.

⁶ *Conjunctura economiei mondiale*, Bucureşti, 1985, p. 135.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

capacitatea sensibil sporită de export a construcției de mașini și a altor ramuri industriale. Calculat pe locuitor, volumul exportului de mașini și utilaje al României în cadrul comerțului reciproc a fost, în perioada considerată, de 5—6 ori mai mic decât exportul aceleiași categorii de produse realizat de alte țări socialiste europene membre ale C.A.E.R.

Pe de altă parte, în deceniul 1971—1980, scăderea ofertei de combustibili și unele materii prime de bază făcută de țările membre ale C.A.E.R. a generat pentru România unele dificultăți în găsirea de surse alternative pe piața internațională. Această scădere a afectat, totodată, procesul general de îmbunătățire a structurii schimburilor dintre țara noastră și celelalte țări membre ale C.A.E.R. Astfel, pentru acoperirea costului în permanentă creștere la țiței și la alte materii prime, pe care a fost nevoită să le achiziționeze de pe alte piețe, cu plata în valută convertibilă, România a trebuit să mobilizeze un important volum de produse industriale pe care să le dirijeze spre țările de unde importă aceste produse, ceea ce a condus la diminuarea, în anii '70, a cotei-părți deținute de țările membre ale C.A.E.R. în exportul românesc în cadrul tuturor grupelor de produse, cu excepția mărfurilor agroalimentare.

Pornind de la necesitatea soluționării în cadrul C.A.E.R. a problemei esențiale a aprovizionării cu combustibili, energie, materii prime și materiale, România a insistat pentru transpunerea Programului complex și a programelor speciale de colaborare pe termen lung, pentru utilizarea formelor de colaborare reciproc avantajoase deja experimentate și găsirea unor forme și domenii noi, de interes comun.

Pe parcursul desfășurării practice a activității C.A.E.R., au fost formulate numeroase și variate puncte de vedere de către economiștii din țările socialiste cu privire la conceptul, dar, mai ales, la căile de realizare a integrării economice socialiste. Elucidarea conceptului de integrare a devenit, astfel, necesară pentru a se găsi cele mai potrivite forme și căi de colaborare în cadrul C.A.E.R. În acest sens, președintele țării noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arăta, încă în 1968, că, „După părerea noastră, statutul C.A.E.R.-ului oferă largi posibilități pentru o conlucrare eficientă între statele membre, corespunde întru totul necesităților actuale și de perspectivă ale dezvoltării colaborării între țările socialiste. Nu putem fi în nici un caz de acord cu renunțarea la principiile fundamentale ale statutului, cu promovarea unor teze și propuneri care susțin «integrarea» statelor membre ale C.A.E.R., investirea acestei organizații cu atribuții supra-statale, crearea unor organisme economice supranaționale. Aceasta ar leza suveranitatea și independența statelor, nu ar putea decât să dăuneze colaborării dintre țările membre, răsfărîgîndu-se negativ și asupra forței de atracție și influenței socialismului în lume. Prin formele și metodele de colaborare pe care le promovează, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc trebuie să devină accesibil și atractiv și altor țări socialiste și chiar nesocialiste, așa cum se prevede în statut ; cu cît C.A.E.R.-ul va demonstra mai evident caracterul său deschis, cu atît își va spori aportul la întărirea forței și influenței sistemului socialist, la dezvoltarea colaborării internaționale”⁹.

Alături de alți factori importanți destinați să contribuie la amplificarea fluxurilor comerciale și la ameliorarea structurii acestora, România atribuie un rol de primă importanță extinderii relațiilor de specializare și cooperare în producție, adîncirii conlucrării în cercetarea științifică și

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 744—745.

în dezvoltarea tehnologică cu țările socialiste și acționează consecvent pentru intensificarea acestei activități, pentru perfecționarea cadrului ei de desfășurare, pentru practicarea unor forme de cooperare eficiente reciproc avantajoase, situînd pe un plan prioritar industria construcției de mașini, industria chimică, precum și sectoarele producătoare de materii prime, combustibili și energie.

Expresia concretă a rezultatelor obținute în această direcție pe planul colaborării în cadrul C.A.E.R. a constituit-o participarea României la realizarea — pînă în 1984 — a unui număr de peste 200 de convenții multilaterale de colaborare încheiate de țările membre interesate. S-au realizat, astfel, numeroase acțiuni de cooperare constînd în construirea, prin eforturi comune, a unor obiective din domeniul construcției de mașini și al chimiei, pe teritoriul României sau pe teritoriul țărilor partenere, producția realizată de acestea constituind, în baza înțelegerilor de cooperare, obiect al schimburilor reciproce. Printre cele mai reprezentative acțiuni de acest fel menționăm construirea fabricii de mașini grele Giurgiu—Ruse în cadrul cooperării româno-bulgare, participarea României la construirea, cu eforturi comune, în U.R.S.S., a unor mari capacități de producție în industriile de celuloză, azbest, feroaliaje și valorificarea unui zăcămint de gaze naturale, construirea în țara noastră, cu participarea U.R.S.S., a unei uzine de sodă caustică, clor și produși clorurați (80% din producție urmînd să fie livrată părții sovietice în contrapartidă unor mărfuri de valoare economică ridicată), construirea în Cuba a unei uzine de nichel și cobalt, România urmînd să primească, în contrapartidă, cantitățile convenite din produsele realizate în aceste unități etc. S-au realizat, de asemenea, acțiuni de cooperare vizînd producerea în țara noastră de mașini sau produse chimice pe baza documentației puse la dispoziție de parteneri și livrarea de astfel de produse pentru acoperirea necesarului acestora (ca, de exemplu, cooperarea cu R. D. Germană în producția de obiective foto și aparatură de măsură și control).

O pondere importantă în ansamblul colaborării revine participării întreprinderilor românești la activitatea productivă bazată pe convențiile multilaterale de specializare în producție, încheiate în perioada 1965—1984 cu organizații economice de ramură din alte țări membre ale C.A.E.R., convenții care constau în specializarea în producție a unor tipuri și tipodimensiuni de produse finite sau de subansamble și piese, în cadrul bilateral sau multilateral, în vederea asigurării, prin livrări reciproce, a necesarului țărilor partenere.

Specializarea în producție și efectuarea de livrări reciproce au deschis largi perspective pentru creșterea și diversificarea schimburilor comerciale ale României, ca și ale țărilor partenere. În baza acordurilor și înțelegerilor de specializare și cooperare în producție încheiate cu țările membre ale C.A.E.R., volumul exportului de produse specializate* din domeniul construcției de mașini realizat de România în relațiile cu țările membre ale C.A.E.R. a crescut de la 41 de milioane ruble, în 1973 la 658 de milioane ruble în 1982, ponderea acestora în totalul livrărilor românești de mașini și utilaje către țările partenere majorîndu-se de la 8% la 47%. Totodată, un număr de peste 100 de convenții multilaterale încheiate pînă în prezent a asigurat cadrul conlucrării dintre organizațiile și insti-

* Produsele specializate sînt acele categorii de produse care se realizează în baza acordurilor și convențiilor de specializare și cooperare în producție, încheiate prin înțelegeri bilaterale și multilaterale.

tutele românești și cele din alte țări membre ale C.A.E.R. în soluționarea unor probleme concrete de cercetare-dezvoltare și proiectare, inclusiv în laboratoare, colective și institute internaționale de cercetări științifice.

De asemenea, România a participat la crearea unui însemnat număr de organizații și uniuni economice internaționale specializate, în cadrul cărora acționează pentru realizarea unei cooperări active și eficiente în diferite domenii.

Paralel cu dezvoltarea cooperării în domeniul industrial, țara noastră acționează constant, cu inițiative concrete, în vederea extinderii și îmbunătățirii radicale a colaborării în producția agricolă și în domeniul schimburilor cu produse agroalimentare, pe piețele țărilor socialiste, partenere, realizându-se circa trei pătrimi din totalul exportului românesc al acestei grupe de produse, în timp ce tot de pe aceste piețe provine circa o treime din importul de produse agroalimentare al României.

În urma analizei obiective a cauzelor care au determinat atât dezvoltarea mai lentă a schimburilor comerciale reciproce dintre țările socialiste membre ale C.A.E.R. cu produse agroalimentare, cât și creșterea ponderii țărilor terțe în asigurarea importului de produse deficitare, partea română a propus, în cadrul sesiunilor C.A.E.R., acțiuni concrete îndreptate spre îmbunătățirea metodologiei de formare a prețurilor în comerțul reciproc cu produse agroalimentare și trecerea la practicarea unor prețuri care să compenseze cheltuielile reale ale dezvoltării producției agricole și ale comercializării produselor agroalimentare, utilizarea unor forme suplimentare de stimulare a producției și schimburilor comerciale de produse agroalimentare.

În soluționarea acestor probleme un rol deosebit de important a revenit înfăptuirii înțelegerilor convenite în cadrul Consfătuirii economice la nivel înalt a țărilor membre ale C.A.E.R. din iunie 1984. Prin documentele și hotărârile adoptate, prin direcțiile de acțiune și principiile afirmate, Consfătuirea „a deschis perspectiva ridicării la un nivel superior a colaborării și conlucrării reciproc avantajoase, în cadrul C.A.E.R., atât pe plan bilateral, cât și multilateral, în interesul dezvoltării mai accentuate a economiilor naționale ale țărilor membre, al creșterii forței și prestigiului socialismului pe arena mondială”¹⁰.

O componentă de primă importanță a colaborării dintre țările membre ale C.A.E.R., aceea a colaborării în *cercetarea științifică* în domenii ale tehnicii de vîrf, a cunoscut o dezvoltare notabilă. Încă din anul 1967, Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, Polonia, România, Ungaria, Uniunea Sovietică au adoptat un program pe termen lung de cercetări în următoarele domenii ale științelor cosmice: fizica, meteorologia, medicina și biologia, telecomunicațiile. După trei ani, programul a primit denumirea oficială de *Intercosmos*. Începînd din 1969, prin eforturile conjugate ale țărilor participante la acest program, au fost construiți și plasați pe orbită peste 20 de sateliți artificiali, s-au făcut cercetări cu ajutorul rachetelor geofizice, al celor meteorologice. Specialiștii români și-au adus contribuția la crearea unor aparate de primă importanță, care au fost experimentate pe sateliți și nave cosmice, inclusiv pe nava cu care a zburat primul cosmonaut român.

De asemenea, în cadrul C.A.E.R., s-a acordat o atenție deosebită colaborării în domeniul cercetărilor tehnice-științifice în vederea creării

¹⁰ Ședința Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. 22 iunie 1984, în „Scînteia”, anul LIII, nr. 13 011 din 23 iunie 1984.

și dezvoltării bazei energeticii termonucleare. O serie de propuneri interesante privind folosirea energiei atomice în scopuri pașnice s-au făcut la cea de a 34-a ședință a Comisiei permanente C.A.E.R., care a avut loc în anul 1978, în România, la Mamaia. Ulterior, a fost adoptat programul de colaborare tehnică-științifică a țărilor membre ale C.A.E.R. cu privire la sinteza termonucleară dirijată pentru perioada 1980—1990, la realizarea căruia participă Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, România, Ungaria, U.R.S.S. Printre formele principale ale colaborării în acest domeniu se situează cercetările comune la instalațiile TOKAMAK 15 și efectuarea cercetărilor experimentale, elaborarea proiectelor de perspectivă ale reactorului termonuclear. În anii 1981—1985 s-a desfășurat programul de colaborare în domeniul folosirii procesului de sinteză termonucleară dirijată între Institutul Central de Fizică de pe lângă Comitetul de Stat pentru Energia Nucleară din România și Institutul de energie atomică „I. V. Kurceatov” din U.R.S.S.

Cu toate că au existat și unele dificultăți, inerente, pe parcursul procesului de perfecționare a colaborării pe multiple planuri cu țările socialiste membre ale C.A.E.R., această colaborare a avut un real efect pozitiv pentru dezvoltarea economică a României în perioada 1965—1985 și pentru diminuarea efectelor negative asupra economiei naționale ale putericei crize mondiale din a doua jumătate a acestei perioade.

În Cuvîntarea rostită în cadrul ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 27 decembrie 1985, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la *Programul complex al progresului tehnico-științific al țărilor membre ale C.A.E.R. pînă în anul 2000*, adoptat la ședința a 41-a (extraordinară) a sesiunii C.A.E.R. din 17—18 decembrie 1985, ținută la Moscova, releva : „Într-adevăr, acest program se înscrie în hotărîrile adoptate la consfătuirea la nivel înalt a țărilor membre ale C.A.E.R. din 1984, cu privire la dezvoltarea colaborării, specializării și cooperării în producție. Prin aceste hotărîri s-a avut în vedere ca țările membre ale C.A.E.R. să-și satisfacă în condiții mai bune cerințele de materii prime, energetice, de folosire mai completă a capacităților de producție și de specializare în producție”¹¹. Totodată, atrăgînd atenția asupra faptului că „în coordonarea planurilor economice pe cîncinalul 1986—1990 — cel puțin în ce privește România — nu se realizează obiectivele stabilite în programul adoptat la consfătuirea economică la nivel înalt din 1984”, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „de aceea consider că noi trebuie să acționăm ca, în perioada imediat următoare, să realizăm prevederile programului pe care l-am adoptat în 1984. Numai pe această bază vom crea și condițiile necesare ca prevederile Programului complex în domeniul cercetării și introducerii progresului tehnic să poată fi realizate în condiții bune”¹².

În același timp, secretarul general al partidului nostru preciza că participarea activă la acest program nu presupune și nu trebuie să ducă la izolare sau la diminuarea colaborării cu celelalte țări ale lumii. „Dimpotrivă, aceasta presupune să avem în vedere intensificarea colaborării tehnico-științifice, în primul rînd cu toate țările socialiste, cu alte state, să participăm activ la colaborarea în domeniul progresului tehnic cu țările în curs de dezvoltare, precum și la colaborarea cu țările capitaliste

¹¹ Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu rostită în cadrul ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 27 decembrie 1985, în „Scînteia”, anul LV, nr. 13 483 din 28 decembrie 1985.

¹² Ibid.

dezvoltate, pe principiile, bine cunoscute, ale egalității și avantajului reciproc”¹³.

În această perioadă au fost realizate importante cooperări economice bilaterale cu țările socialiste care nu sînt membre ale C.A.E.R. Menționăm, în acest sens, cooperările cu R. P. D. Coreeană (construcția fabricii de televizoare din Phenian, a unei fabrici de ciment, a unei uzine de fibre chimice, a unui combinat de industrializare a lemnului), cu R. S. F. Iugoslavia (construirea și exploatarea în comun a hidrocentralelor „Porțile de Fier” I și II, cooperările dintre combinatele petrochimice din Ploiești și Pancevo), cu R. P. Chineză (linii de montaj de autocamioane și tractoare, colaborarea în construirea Combinatului pentru cărbune cocsificabil de la Huoxian) ș.a.

Colaborarea economică și tehnică-științifică a României cu țările socialiste va cunoaște și în continuare o puternică dezvoltare. În Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea al partidului, din 1984, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că „România va acționa cu toată hotărîrea pentru înfăptuirea înțelegerilor privind perfecționarea activității C.A.E.R.-ului, dezvoltarea schimburilor economice și cooperării în producție”. Secretarul general al partidului arăta, totodată, că „Vom extinde schimburile economice și cooperarea în producție cu toate țările socialiste. În același timp, România va acționa pentru lărgirea în continuare a relațiilor economice cu țările în curs de dezvoltare, precum și cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială”¹⁴.

2. Extinderea relațiilor economice cu țările în curs de dezvoltare

România socialistă promovează cu consecvență o politică de colaborare cu popoarele eliberate de sub dominația colonialistă, de întărire a solidarității cu mișcările de eliberare națională. Ea are cu aceste țări preocupări similare și aspirații comune de progres și prosperitate, de angajare în lupta pentru promovarea unor relații noi, de egalitate între state. În consecință, față de țările în curs de dezvoltare, politica României, a președintelui Nicolae Ceaușescu este aceea de permanent și substanțial sprijin material, politic și moral, acordat pentru cucerirea și consolidarea independenței, pentru amorsarea procesului de lichidare a subdezvoltării. Această politică a dat, după Congresul al IX-lea al partidului, un impuls nou și puternic relațiilor de colaborare cu țările în curs de dezvoltare.

Ca o confirmare a prestigiului internațional de care se bucură poziția sa principală în marile probleme ale omenirii, România a fost primită membru cu drepturi depline al „Grupului celor 77”, la cea de-a treia Conferință ministerială a acestuia, care a avut loc la Manila, în 1976. Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R., în ședința sa din 12 februarie 1976, sublinia că primirea țării noastre ca membru al „Grupului celor 77” reprezintă o expresie a relațiilor tot mai strînse de solidaritate și cooperare existente între România și țările în curs de dezvoltare, a amplificării raporturilor prietenești cu aceste state, a conlucrării dintre ele pe arena internațională¹⁵. Tot în 1976, la cea de a cincea Conferință la nivel înalt a

¹³ Ibid.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român. 19 noiembrie 1984*, Editura politică, București, 1984, p. 25.

¹⁵ „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 413 din 13 februarie 1976.

țărilor nealiniat de la Colombo, România a primit statutul de invitat permanent la manifestările mișcării de nealiniere.

Interesul României pentru participarea la mișcarea țărilor în curs de dezvoltare se bazează pe convingerea că țările mici și mijlocii, țările nealiniat trebuie să aibă un rol din ce în ce mai important pe arena mondială, că ele pot îndeplini acest rol dacă acționează solidar și dacă sînt hotărîte să-și facă auzit cuvîntul.

România a adus o contribuție activă la pregătirea conferințelor Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare (U.N.C.T.A.D.), la manifestările, la toate nivelurile, ale „Grupului celor 77” și ale mișcării țărilor nealiniat. Încă din perioada de pregătire a primei Conferințe U.N.C.T.A.D. (Geneva, 1964), țara noastră a prezentat inițiative și propuneri care au fost incluse în raportul întocmit de Comitetul pregătitor al Conferinței. Aceste inițiative se refereau la elaborarea principiilor fundamentale ale acordurilor economice și comerciale, livrările pe credit de bunuri de investiție, rambursarea creditelor urmînd să se facă prin cote-părți din producția unităților realizate, importanța resurselor eliberate prin dezarmare pentru dezvoltarea economică ș.a. Același interes a manifestat România pentru pregătirea și desfășurarea celorlalte sesiuni ale U.N.C.T.A.D., promovînd o serie de inițiative menite să vină în sprijinul țărilor în curs de dezvoltare în sensul impulsionării comerțului lor exterior și al accelerării dezvoltării lor economice. În calitate de coautor, țara noastră a participat, de asemenea, la un mare număr de proiecte de rezoluție prezentate de către țările în curs de dezvoltare în legătură cu marea majoritate a problemelor dezbătute. Astfel, la cea de-a IV-a sesiune U.N.C.T.A.D. (Nairobi, 1976), România a militat cu fermitate pentru adoptarea propunerilor formulate de „Grupul celor 77” în *Declarația de la Manila* și în *Programul de acțiune*, documente care sintetizau concluziile, pozițiile și propunerile țărilor membre ale Grupului.

Politica externă promovată de România, de președintele Nicolae Ceaușescu a deschis largi posibilități de extindere și amplificare a colaborării pe multiple planuri cu țările în curs de dezvoltare. În climatul favorabil creat pe baza respectării stricte a intereselor reciproce, s-au dezvoltat în ritmuri accelerate schimburile comerciale și cooperarea economică. Volumul valoric al comerțului României cu țările în curs de dezvoltare a crescut de circa 5 ori în perioada 1960—1970 și de circa 15 ori în perioada 1970—1980. Față de anul 1960, cînd întreținea relații comerciale cu 35 de țări în curs de dezvoltare, care cumulau numai 5% din volumul comerțului exterior românesc, în 1981 România efectua schimburi economice cu peste 100 de țări în curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină, însumînd 27,2% din totalul schimburilor sale comerciale externe. La începutul deceniului '80, circa 60%—65% din comerțul României cu statele în curs de dezvoltare s-a derulat cu țările partenere din Asia și Orientul Mijlociu, circa 28%—32% cu țările africane și circa 5%—7% cu cele latino-americane. Creșterile cantitative ale volumului schimburilor comerciale în perioada 1965—1980 sînt deosebit de sugestive : cu țările în curs de dezvoltare din Asia volumul schimburilor a atins, în 1980, circa 14 miliarde lei valută, față de 0,224 miliarde în 1965 ; cu țările din Africa circa 8,3 miliarde lei valută, față de 0,30 miliarde în 1965 ; cu țările din America Latină 1,1 miliarde lei valută, față de aproximativ 75 milioane în 1965.

114 După 1980, adîncirea crizei economiei mondiale și accentuarea greutăților deosebite cu care s-au confruntat țările în curs de dezvoltare (greu-

tăți care le-au obligat, printre altele, să anuleze sau să amâne numeroase proiecte de investiții și să-și reducă importurile) au influențat într-o anumită măsură și dinamica relațiilor economice dintre România și aceste țări, cu unii parteneri înregistrându-se, în anii 1981—1982, stagnări sau chiar reduceri. Această slăbire de ritm a avut, însă, un caracter parțial și conjunctural, tendința de lungă durată rămânând aceea de dezvoltare, în continuare, a volumului schimburilor.

Modificări semnificative s-au petrecut și în structura schimburilor comerciale, oglindind progresele economice realizate atât de țara noastră, cât și de țările partenere. Evoluția structurii *exporturilor* României către țările în curs de dezvoltare a pus în evidență o tendință din ce în ce mai accentuată de diversificare și de amplificare a livrărilor de tehnologie, asistență tehnică și o gamă largă de produse ale construcției de mașini, necesare partenerilor în procesul de dezvoltare a propriei lor industrii naționale. Astfel, exporturile României către țările în curs de dezvoltare erau formate, la începutul deceniului '80, în proporție de 50%—53%, din mașini, utilaje, mijloace de transport, produse chimice și mărfuri industriale de larg consum. Pe anumite piețe, această pondere a fost sensibil mai ridicată. Multe din livrările de mașini, utilaje și instalații sînt legate de acțiunile de cooperare, de participarea României la construirea unor importante obiective economice din țările în curs de dezvoltare partenere. Produsele chimice au reprezentat, în perioada 1970—1980, între 10% și 14% din exportul țării noastre în țările în curs de dezvoltare. Această grupă a cunoscut o accentuată diversificare, fiind reprezentată, în ultimii ani, în principal, de îngrășăminte chimice, materiale plastice, fire și fibre sintetice, cauciuc sintetic, coloranți, medicamente etc.

Alături de produsele menționate, la exportul României în aceste țări au fost prezente și o largă gamă de laminate de oțel, produse ale industriei de prelucrare a lemnului (plăci derivate din lemn, mobilă, hîrtie etc.), precum și bunuri industriale de larg consum.

În ceea ce privește *importurile* României din țările în curs de dezvoltare, se remarcă creșterea ponderii deținute de materiile prime industriale, corespunzător nevoilor în creștere ale țării noastre, ca și interesul partenerilor de a valorifica la export resursele naturale recent atrase în circuitul economiilor naționale. Astfel, principalele produse importate de România din țările în curs de dezvoltare au fost reprezentate de țiței, cărbuni, minereu de fier, minereuri și concentrate neferoase, fosfați naturali, fibre textile (bumbac și iută) ș.a., produse care s-au adăugat celor importate și în perioadele anterioare. România a cumpărat, de asemenea, din țări în curs de dezvoltare, în limitele necesarului său de import, produse metalurgice (fontă, feroaliaje, laminate), produse ale industriei construcțiilor de mașini (cabluri, unele mașini-unelte, microbuze, autobuze etc.), ale industriei chimice (tananți, fire și fibre sintetice, anvelope etc.), ale industriei ușoare și alimentare (țesături, conserve de fructe etc.) și chiar unele produse cu grad ridicat de prelucrare (medicamente, scule diamantate etc.).

Adeptă a unui sistem global de preferințe comerciale între țările în curs de dezvoltare, România a aderat la așa-numitul Protocol al celor 16 din cadrul G.A.T.T. (Acordul general pentru tarife vamale și comerț), unde a negociat reduceri tarifare de taxe vamale pentru mărfurile de interes comun.

O atenție deosebită este acordată largirii și diversificării cooperării cu țările în curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină ; circa

jumătate din totalul acțiunilor de cooperare inițiate de România a fost realizat tocmai cu aceste țări. Acțiunile de cooperare au contribuit atât la dezvoltarea forțelor de producție din statele partenere, la industrializarea și valorificarea eficientă a resurselor lor naturale, cât și la satisfacerea unor necesități ale economiei naționale a României. Cooperarea s-a materializat într-o gamă largă de forme, în funcție de interesul reciproc, acoperind o paletă largă de domenii, în primul rând ramuri de maximă importanță pentru țările partenere și în care România posedă capacitatea tehnică și experiența necesare. Printre realizările de prestigiu din țările în curs de dezvoltare la care a contribuit din plin colaborarea cu România, menționăm : rafinăriile de țiței de la Barauni, Gauhati și Haldia (India), Karachi (Pakistan), Zarka (Iordania) și Banyas (Siria — una dintre cele mai importante rafinării din Orientul Mijlociu), fabrica de sodă de la Shiraz (Iran), combinatul de îngrășăminte chimice de la Homs (Siria — cu instalații pentru producerea triplu-superfosfaților, acidului sulfuric, acidului fosforic și fluorurii de aluminiu), uzina de produse sodice de la El Mex (Egipt), liniile de asamblare a tractoarelor și autocamioanelor din Iran, India și Thailanda, termocentralele construite în Iran, Iordania, Siria, Pakistan, Filipine, fabricile de ciment de la Al Qaim și Sin Jar (Irak), Sheik-Said (Siria), Naga Hammadi (Egipt), Kohat (Pakistan), precum și cele din Liban și R.D.P. Yemen, combinatele de prelucrare a lemnului construite în Irak, Iran, Siria, Bangladesh, India ș.a. Totodată, întreprinderile românești au participat cu studii, proiecte, utilaje și specialiști la punerea în valoare, în diferite țări în curs de dezvoltare, a unor zăcămintele minerale, amenajări funciare și lucrări de irigații, construirea de șosele, căi ferate, porturi, obiective social-culturale.

Un rol important în promovarea relațiilor economice dintre România și țările în curs de dezvoltare are, totodată, constituirea de societăți mixte de producție și comercializare. Au fost astfel înființate, în perioada 1975—1984, o serie de societăți mixte de producție și comercializare cu sediul în țările partenere, între care „Somina”—Maroc, pentru producerea și comercializarea concentraților de cupru, „Carombois”—Republica Centrafricană și „Nirowi”—Nigeria, pentru prelucrarea de bușteni exotici, „Productora Mexicana de Farmacos”—Mexic, pentru producția de medicamente, „Selmar”—Liberia, pentru transporturi navale și altele.

Sprijinul constant acordat de România țărilor în curs de dezvoltare în lupta pentru lichidarea subdezvoltării, ca și solidaritatea cu aceste state, se regăsește și în înțelegerea cu care țara noastră privește greutățile întâmpinate de statele în curs de dezvoltare în asigurarea cadrelor calificate necesare. Astfel, la începutul deceniului al nouălea, peste 15 mii de specialiști români își desfășurau activitatea în circa 60 de țări în curs de dezvoltare din Africa, Asia și America Latină, iar circa 16 mii de tineri provenind din aceste țări urmau în România cursuri universitare sau de perfecționare, mulți dintre ei beneficiind de burse din partea statului român.

Rezultatele pozitive obținute de România în perioada 1965—1984 în direcția lărgirii și diversificării colaborării pe multiple planuri cu țările în curs de dezvoltare au așezat relațiile economice cu aceste țări pe o bază trainică, de lungă durată.

3. Promovarea colaborării și conlucrării cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială

Călăuzit de imperativele accelerării dezvoltării economice-sociale, în concordanță cu tendințele progresului contemporan, Partidul Comunist Român promovează cu clarviziune o politică de înscriere tot mai largă a României socialiste în circuitul economic internațional, de participare la procesul de amplificare a colaborării, pe multiple planuri, cu toate statele lumii, considerînd că o asemenea politică reprezintă, totodată, o contribuție la consolidarea păcii și securității în lume. În acest context, s-a acționat pentru extinderea și diversificarea ariei geografice a relațiilor bilaterale ale României, concomitent cu lărgirea participării sale la activitatea diferitelor organizații economice internaționale.

Un rol hotărîtor în promovarea relațiilor economice externe ale României au avut convorbirile rodnice pe care președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, le-a purtat cu conducătorii de partid și de stat din numeroase țări din Europa, Africa, Asia, America, documentele semnate cu acest prilej.

Procesul de lărgire și diversificare a ariei geografice a comerțului exterior românesc a fost strîns legat de transformările radicale care au avut loc în economia națională, de necesitățile impuse de dezvoltarea independentă a țării. Acest proces a avut în vedere importanța vitală a asigurării corespunzătoare cu materii prime a puternicei bazei industriale create în anii construcției socialiste și, de asemenea, necesitatea de a se asigura piețe de desfacere pentru produsele românești, pe o zonă geografică cît mai largă.

Amplificarea relațiilor economice cu țările capitaliste dezvoltate constituie o reflectare a politicii României de promovare a colaborării cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduirea socială. „În spiritul principiilor coexistenței pașnice, al necesității participării active la diviziunea internațională a muncii — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, România va amplifica relațiile cu toate țările lumii, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate. Considerăm că există largi posibilități de a extinde aceste schimburi, de a realiza cooperări în producție, inclusiv prin formarea unor societăți mixte, ceea ce va așeza pe o bază trainică, de lungă durată, relațiile dintre România și țările respective”¹⁶.

Extinderea relațiilor economice cu țările capitaliste dezvoltate, dintre care multe constituie parteneri comerciali tradiționali, a fost legată de eforturile făcute de România în direcția industrializării și modernizării întregii economii naționale. Interesele României pentru asigurarea din import a mașinilor și utilajelor necesare echipării moderne a economiei naționale s-au întîlnit cu preocuparea firmelor occidentale de a-și lărgi piețele de desfacere, ca și cu interesul lor în achiziționarea unor produse din nomenclatorul ofertei românești de export.

Creșterea volumului schimburilor cu aceste state a fost favorizată și de așezarea relațiilor economice într-un cadru juridic stabil, bazat pe aplicarea reciprocă a tratamentului clauzei națiunii celei mai favorizate, instituționalizarea comisiilor economice mixte la nivel guvernamental,

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 73.

convenirea de acorduri de cooperare industrială și tehnică-științifică și includerea României printre beneficiarii sistemului generalizat de preferințe vamale. Cadrul bilateral al raporturilor economice cu aceste țări a fost întregit de aderarea României, în anul 1971, la G.A.T.T., care reglementează pe baze contractuale multilaterale desfășurarea schimburilor comerciale internaționale.

Dezvoltarea schimburilor economice cu țările capitaliste a decurs, așadar, din caracterul obiectiv al adâncirii interdependențelor economice dintre toate statele lumii, indiferent de sistemul economic-politic, nivelul de dezvoltare, zona geografică sau concepțiile filosofice.

Concomitent cu creșterea volumului de schimburi au intervenit modificări calitative și în structura acestora. Ponderea mașinilor, utilajelor și mijloacelor de transport în exportul românesc spre țările capitaliste dezvoltate a cunoscut o creștere continuă; în aceeași tendință s-a înscris grupa produselor industriale de consum. Ponderea celor două grupe în exportul românesc spre țările capitaliste dezvoltate a crescut de la circa 0,9% în 1965 la peste 25% în 1980¹⁷. Pe baza creșterii potențialului productiv și, în special, a nivelului tehnic-calitativ al produselor realizate, au fost obținute creșteri spectaculoase ale exportului de tractoare, rulmenți, transformatoare de forță, utilaje tehnologice ș.a. Au apărut, de asemenea, în nomenclatorul de export, categorii noi de produse, realizate pentru prima oară de industria națională. Astfel, în cîncinalul 1966—1970, România a început să exporte bunuri de consum durabile — televizoare, frigidere, aparate de radio —, iar cîncinalul 1971—1975 a marcat începutul exporturilor de mijloace electronice de automatizare, tehnică electronică de calcul, autoturisme de oraș și alte produse care, în 1965, nu se fabricau în țară, constituind obiectul importului. În același timp, s-a înregistrat o tendință netă de reducere a ponderii în exportul total a materiilor prime și a produselor cu grad de prelucrare scăzut.

Perfecționarea structurii exporturilor reflectă mutațiile fundamentale survenite în industria României, creșterea nivelului tehnic al acesteia, precum și ridicarea competitivității internaționale a produselor românești.

În ceea ce privește *structura importurilor*, mașinile, utilajele și mijloacele de transport au reprezentat, de-a lungul anilor, principala grupă de produse, deși ponderea lor s-a diminuat continuu, crescînd, în schimb, ponderea combustibililor, mineralelor și metalelor, a produselor chimice și a materiilor prime pentru producerea mărfurilor alimentare.

Cu toate aceste îmbunătățiri, în schimburile comerciale ale României cu țările capitaliste dezvoltate a continuat să persiste o asimetrie structurală a exporturilor în raport cu importurile. De aceea, îmbunătățirea, în continuare, a structurii comerțului reciproc, prin creșterea mai rapidă a ponderii produselor industriale cu grad superior de prelucrare în totalul exportului României către aceste țări, a constituit unul din obiectivele de bază în sfera schimburilor cu țările occidentale în cîncinalul 1981—1985.

În strategia dezvoltării schimburilor comerciale cu țările capitaliste dezvoltate, România a urmărit realizarea intereselor sale economice prin luarea în considerare a posibilităților reale care decurg din caracteristicile condițiilor externe. Țara noastră a analizat, astfel, cu profund realism, implicațiile creării Comunității Economice Europene (Piața Comună) și

ale transferării competențelor de politică comercială ale celor 10 state membre la nivelul organelor comunitare. Pentru a se asigura interesele pe termen lung ale promovării schimburilor comerciale cu țările Pieței Comune, au fost încheiate cu aceasta un șir de acorduri sectoriale în domeniul comerțului cu produse industriale, produse textile, produse siderurgice, precum și acordul de creare a comisiei mixte, care așează pe o temeinică bază juridică relațiile comerciale cu statele membre.

Faptul că Piața Comună a aplicat, cu începere din 1974, preferințe vamale la importul din România a contribuit la creșterea posibilităților de export ale produselor industriale românești pe piețele celor 10 țări membre, circa o treime din exportul țării noastre în C.E.E. beneficiind de avantajele preferențiale vamale. Bunele relații dezvoltate de-a lungul timpului cu țările din Piața Comună, apropierea geografică și complementaritățile economice existente au contribuit la creșterea susținută a volumului de schimburi reciproce. Urmărind echilibrarea treptată a acestor schimburi, în perioada 1975—1983 s-a asigurat o creștere mai înaltă a exporturilor românești (10,8% în ritm mediu anual) față de importuri (6,5%); din 1980, balanța comercială a devenit activă pentru România ¹⁸.

Paralel cu dezvoltarea schimburilor comerciale cu țările membre ale Pieței Comune au fost impulsionate relațiile economice și comerciale cu țările mici și neutre din Europa, o dinamică susținută fiind înregistrată în comerțul cu Austria, Elveția și Suedia. Totodată, ca expresie a preocupărilor constante ale României pentru întărirea colaborării economice în Balcani, au fost dezvoltate schimburile comerciale cu țările capitaliste din această regiune, al căror volum a crescut între 1970 și 1983 de 8,5 ori în cazul Greciei și de 14 ori în cel al Turciei ¹⁹.

În rîndul țărilor capitaliste din afara Europei, o creștere sensibilă au înregistrat schimburile cu Statele Unite ale Americii, îndeosebi după încheierea, în 1975, a acordului comercial dintre România și S.U.A. Într-o perioadă scurtă, S.U.A. au ajuns al doilea partener comercial al României în rîndul țărilor capitaliste dezvoltate și al treilea partener în totalul schimburilor economice, după U.R.S.S. și R.F. Germania.

După 1975, odată cu generalizarea și adîncirea fenomenelor de criză din economia capitalistă, s-au multiplicat barierele protecționiste din calea schimburilor internaționale. România a acționat permanent, atît pe plan bilateral, cît și multilateral, în cadrul negocierilor comerciale internaționale, în direcția eliminării practicilor restrictive, discriminatorii ale unor țări occidentale, care afectau atît volumul, cît și structura exportului românesc spre acest grup de țări. În același timp, onorarea obligațiilor de plată a datoriei externe, împovărate de creșterea dobînzilor reale la credite în perioada anilor 1980—1982, a făcut necesară adoptarea unor măsuri de creștere superioară a exporturilor în țările capitaliste dezvoltate comparativ cu importurile, luîndu-se măsuri de încurajare a producției pentru export, de creștere a calității și competitivității produselor destinate piețelor externe.

Odată cu dezvoltarea schimburilor, a căpătat extindere și cooperarea economică și tehnică-științifică dintre întreprinderile românești și firmele din țările capitaliste dezvoltate. Cadrul principial al activității României în acest domeniu a fost definit cu claritate de președintele țării noastre,

¹⁸ A se vedea *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România* pe anii 1970—1984.

¹⁹ *Ibid.*

tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Această cooperare și colaborare trebuie să se bazeze pe principiile egalității între state, să pornească de la interesele fiecărui partener și, în același timp, să deschidă posibilitatea unui schimb mai liber, mai amplu, atât de produse, de tehnologii, cât și de cuceriri ale științei“. Formele unor asemenea relații — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „pot fi diferite — nu trebuie să încercăm să le limităm, să le circumscriem într-un cadru îngust. Ceea ce trebuie să avem în vedere este că această colaborare, această cooperare economică și tehnică-științifică trebuie să contribuie la dezvoltarea rapidă a fiecărui stat, să excludă posibilitatea unor forme de dominație. În felul acesta se pot găsi nenumărate forme de cooperare reciproc avantajoasă“²⁰.

Pe această bază, în perioada 1966—1983, au fost încheiate peste 300 de acțiuni de cooperare tehnică-științifică și în producție cu firme din țările capitaliste, un număr important dintre ele vizând domenii ale tehnologiilor de vîrf (informatică, construcții de aeronave, energie nucleară etc.). De asemenea, au fost create, cu firme din țările capitaliste, 40 de societăți mixte de producție, de comercializare și bancare, precum și în domeniul consultinului și al valorificării invențiilor, în domeniul transporturilor internaționale și în cel bancar și al asigurărilor ș.a.

Societățile mixte de comercializare deschise în țările capitaliste cu participarea unor firme locale și a unor întreprinderi românești („Terra Power“ în Canada, „Sotecom“, „Universal France“ și „Decofra“ în Franța, „Contechemil“ în R. F. Germania, „Arcode“ în Marea Britanie, „Romital“ în Italia etc.) au un rol activ în promovarea exporturilor românești, în creșterea eficienței lor, prin apropierea de consumatorul final, ele îndeplinind rolul unor adevărați senzori ai conjuncturii economice și ai mutațiilor survenite în cererea de pe piețele unde activează.

În România au fost constituite societățile mixte Romcontrol Data, în colaborare cu S.U.A., pentru tehnica de calcul ; Olcit, în colaborare cu Franța, pentru producția de autoturisme de mic litraj ; Reșița Rank, în colaborare cu R. F. Germania, pentru producția și comercializarea reductoarelor de viteză ; Rifil, în colaborare cu Italia, pentru producția de fire și fibre acrilice. Scopul activității lor este de a realiza produse de un înalt nivel tehnic, de a asigura satisfacerea unor necesități ale economiei românești, cât și ale partenerilor, un export competitiv și de eficiență economică ridicată.

România s-a numărat printre primele țări socialiste care au inițiat și au înființat societăți mixte cu sediul pe teritoriul național. Premisa economică ce a servit ca punct de plecare pentru organizarea unor astfel de societăți a fost în mod clar evidențiată de tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Crearea societăților mixte — care presupun și investiții străine în România — este legată de programul de dezvoltare a industriei românești, cum am menționat deja. Ca atare, numărul și mărimea lor vor fi în funcție de domeniile în care vom considera că sînt necesare asemenea societăți mixte și în care, desigur, vom găsi și parteneri interesați de a participa cu investiții în România. Scopul activității lor este de a realiza produse de un înalt nivel tehnic, de a asigura atât satisfacerea unor necesități ale economiei românești, cât și ale partenerilor, un export competitiv și de eficiență economică maximă“²¹.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 505—506.

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 9, Editura politică, București, 1974, p. 579.

Un element de importanță majoră în această direcție de preocupări l-a constituit rezolvarea aspectelor legate de cadrul legal și organizatoric al activității acestor societăți, astfel încît să se realizeze o deplină concordanță cu interesele și condițiile specifice economiei socialiste a României. În consecință, a fost elaborat un cadru legal și organizatoric de natură să soluționeze pe o bază principială modul de organizare și de funcționare a societăților mixte constituite pe teritoriul național. Respectarea strictă a suveranității naționale și încadrarea activității acestor societăți în obiectivele dezvoltării planificate a economiei naționale s-au îmbinat cu preocuparea de a se asigura partenerilor suficientă autonomie în rezolvarea problemelor concrete, corespunzător intereselor care i-au determinat să se asocieze.

Un rol important a avut și extinderea conlucrării în domeniul serviciilor internaționale (bănci, asigurări, transporturi). Pe lângă existența a patru bănci mixte cu sediul în străinătate, în România și-au deschis filiale băncile Manufactures Hannover Trust (S.U.A.), Société Générale (Franța) și Frankfurt—Bukarest Bank (Banca mixtă româno—vest-germană, cu sediul în R. F. Germania).

Pe lângă societățile mixte de comercializare create în străinătate, un rol pozitiv în promovarea exporturilor, importurilor și a cooperării cu țările capitaliste dezvoltate a exercitat deschiderea de oficii de reprezentanță ale firmelor occidentale în România. Atribuțiile acestora includ un contact permanent cu întreprinderile din țara noastră, astfel încît să se asigure un flux continuu de contracte, derulate atît cu firmele de origine, cît și pe terțe piețe.

Pe tot parcursul perioadei 1965—1985, unul din obiectivele principale ale politicii partidului și statului nostru a fost de a transforma comerțul exterior într-un factor activ al creșterii accelerate a forțelor de producție, al prosperității țării și al ridicării bunăstării poporului.

Ca urmare a procesului de industrializare și de modernizare a economiei naționale, s-a îmbunătățit, treptat, structura importurilor și exporturilor, astfel încît, la începutul deceniului 1981—1990, valoarea unei tone de mărfuri exportate a devenit aproape egală cu valoarea unei tone de mărfuri importate (în timp ce, în perioada antebelică, România trebuia să exporte 8—10 tone din mărfurile sale pentru a plăti o tonă de produse importate). Acesta este rezultatul unui proces îndelungat de mărire a potențialului economiei naționale, de schimbări treptate în structura comerțului exterior, de largire a ariei lui geografice, de ridicare a eficienței exporturilor, preocupări care au fost promovate cu deosebire după Congresul al IX-lea al partidului.

Congresele și conferințele naționale ale partidului, consfăturile cu activul de partid și de stat din domeniul comerțului exterior și cooperării economice internaționale au jalonat direcțiile principale de acțiune, punînd un accent special pe valorificarea superioară a materiilor prime și a materialelor și creșterea gradului de prelucrare a produselor livrate la export, producerea și oferirea la export a unor produse de calitate, corespunzător cu exigențele partenerilor externi, prezența constantă pe un număr cît mai mare de piețe externe și îmbunătățirea rețelei și activității de comercializare. Pentru realizarea acestor obiective au fost luate o serie de măsuri organizatorice care au avut drept scop atît apropierea unităților economice furnizoare de mărfuri pentru export de piața externă, cît și creșterea rolului Ministerului Comerțului Exterior și Cooperării Econo-

mice Internaționale în înfăptuirea politicii partidului și statului în domeniul relațiilor economice internaționale ale României.

Schimbările intervenite în structura și calitatea ofertei de export, conjugate cu îmbunătățirea activității de comercializare pe piețele externe, au stat la baza progreselor înregistrate de comerțul exterior al României în perioada 1965—1984. Pentru a se accelera acest progres, a fost perfecționat, an de an, cadrul organizatoric, juridic și instituțional din această ramură de bază a economiei naționale. Un moment de referință în această direcție îl reprezintă introducerea — cu începere de la 1 ianuarie 1981 — a noului mecanism economic-financiar în activitatea de comerț exterior. În acest scop, Legea nr. 12/1980 așază pe principii noi — de întărire a autoconducerii și autogestiei economice-financiare și valutare — activitatea de export-import a tuturor unităților economice, astfel încât acestea să sporească rentabilitatea și eficiența operațiilor pe care le efectuează.

În ansamblul lor, toate aceste măsuri au reflectat faptul că, în această etapă de dezvoltare a României, criteriul de bază al întregii activități desfășurate direct sau indirect în domeniul comerțului exterior l-a constituit eficiența asigurării resurselor necesare dezvoltării și modernizării, în continuare, a industriei, a celorlalte sectoare productive, a întregii economii naționale.

Prin caracterul său creator, profund realist, politica de extindere a cooperării economice și tehnico-științifice cu toate statele, în domenii diverse și în forme variate, pe baza intereselor și avantajelor reciproce, a contribuit — într-o măsură importantă — la permanenta adâncire a participării României socialiste la diviziunea internațională a muncii.

Această politică economică s-a desfășurat în contextul activității militante a României pentru îmbunătățirea climatului economic internațional, pentru promovarea unei noi ordini economice internaționale. Consecvența exemplară, perseverența neabătută a eforturilor îndreptate spre soluționarea problemei edificării unei noi ordini economice internaționale și, în general, a problemelor cardinale ale contemporaneității în concordanță cu interesele tuturor popoarelor, și-au găsit o strălucită expresie în acordurile și înțelegerile convenite cu prilejul întâlnirilor și convorbirilor pe care președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, le-a avut cu conducători de state sau de guverne din numeroase țări ale lumii. În cadrul acestor importante documente se regăsește poziția României în problemele lichidării subdezvoltării și făuririi unei noi ordini economice internaționale, ale edificării unei lumi mai bune și mai drepte. Elementul cu semnificația cea mai profundă este acela că, prin aceste documente, România a pus în mod concret la baza colaborării sale pe multiple planuri cu celelalte țări principiile pe care, cu fermitate și constanță, le promovează în întreaga sa activitate internațională, ca o premisă majoră a înaintării pe calea înfăptuirii noii ordini economice internaționale, a asigurării unui climat de colaborare, destindere și pace în lume. În acest fel, România socialistă, președintele ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, oferă un exemplu concludent comunității internaționale, de activă angajare și înaltă responsabilitate față de destinele propriului popor, ca și ale umanității în ansamblu.

IULIAN DĂNESCU

SOLIDARITATEA COMUNIȘTILOR, A FORȚELOR DEMOCRATICE ȘI PROGRESISTE DIN ROMÂNIA CU LUPTA ANTIFASCISTĂ A PROLETARIATULUI GERMAN

La 16 aprilie 1986 s-au împlinit 100 de ani de la nașterea lui Ernst Thälmann, fiu devotat al clasei muncitoare și al poporului german, personalitate proeminentă a mișcării muncitorești internaționale, conducător de frunte al Partidului Comunist din Germania.

Născut la Hamburg, în familia unui fost argat, Ernst Thälmann cunoaște de timpuriu greutățile vieții, lupta dusă de masele exploatare pentru drepturile lor. La numai 14 ani, el devine muncitor docher în marele port, legându-și astfel, din fragedă tinerețe, destinul de cel al proletariatului, căruia i-a apărut cu abnegație interesele până în ultima clipă a vieții. Curînd devine activist sindical și membru al Partidului Social-Democrat. Încă de atunci, el s-a remarcat ca un militant revoluționar cu însușiri deosebite, participînd la greve și acțiuni muncitorești. În timpul primului război mondial, pe front, a desfășurat o intensă activitate revoluționară în rîndul soldaților.

În anul 1917 a devenit șeful organizației Partidului Social-Democrat Independent din Hamburg, desprins din P.S.D. Trei ani mai tîrziu, în 1920, urmat de peste 90 la sută din membrii acestei organizații, Ernst Thälmann a intrat în rîndurile Partidului Comunist din Germania, în cadrul căruia, în anul următor, este ales membru al Comitetului Central.

Calitățile sale de luptător neînfriecat pentru interesele proletariatului și-au găsit o concludentă expresie, în octombrie 1923, în timpul eroiceii insurecții armate a muncitorilor din Hamburg, cînd, sub conducerea sa, insurgenții au rezistat zile și nopți în șir atacului forțelor de represiune. Această pagină glorioasă din istoria luptei muncitorești a arătat cu prisosință forța proletariatului german, dar a prilejuit și concluzii de mare importanță pentru viitor.

Trăgînd învățămintele din înăbușirea ridicării la luptă a muncitorii, Ernst Thälmann a fost de părere că premisa victoriei o constituie existența unui partid comunist puternic, strîns unit și cu o disciplină de fier. Tocmai pentru făurirea unui asemenea partid, Thälmann, împreună cu alți tovarăși de luptă, a militat neobosit, consacrîndu-și întreaga capacitate

pentru dezvoltarea Partidului Comunist din Germania ca partid revoluționar de masă. Lui Ernst Thälmann i se încredințează funcții de înaltă răspundere : în 1925 el devine președinte al partidului. În două rânduri este propus candidat, din partea P.C.G., la președinția republicii. Prestigiul și forța Partidului Comunist din Germania au fost elocvent demonstrate la alegerile din 1932, când, în pofida uneltirilor reacțiunii și a persecuțiilor polițienești, șase milicane de germani au votat pentru comuniști.

În condițiile creșterii primejdiei fasciste, Ernst Thälmann a desfășurat o intensă activitate pentru formarea unui front unic de luptă al membrilor partidelor muncitorești, sindicatelor și altor organizații democratice împotriva hitlerismului. Venirea lui Hitler la putere, în ianuarie 1933, a fost însoțită de un val de teroare, necunoscut până atunci în istoria modernă a Germaniei. Ernst Thälmann a înțeles pericolul pe care-l reprezenta ascensiunea rapidă a fascismului iar, mai apoi, gravitatea situației create după venirea lui Hitler la putere, avertizând clasa muncitoare, poporul german, asupra consecințelor acestei evoluții. El a chemat la luptă unită toate forțele democratice și progresiste ale Germaniei, pilonul central al acestei coaliții de forțe urmînd să fie unitatea de acțiune a clasei muncitoare.

La 3 martie 1933, Ernst Thälmann a fost arestat de hitleriști, fiind întemnițat în diferite închisori și lagăre, timp de aproape 12 ani. La 18 august 1944, din ordinul expres al lui Hitler și Himmler, a fost ucis în curtea crematoriului lagărului de la Buchenwald.

Lupta eroică a lui Ernst Thälmann, a comuniștilor germani, a altor forțe antifasciste din Germania, desfășurată înainte dar mai ales după venirea la putere a lui Hitler, situația grea cu care au trebuit să se confrunte forțele social-politice germane, consecvente crezului lor antifascist, au atras atenția clasei muncitoare și a altor forțe sociale și politice din numeroase țări ale lumii, în special din Europa — forțe care vedeau în fascism pericolul cel mai grav pentru libertatea popoarelor, pentru civilizația umană. În spiritul tradițiilor sale și corespunzător intereselor celor mai fierbinți — pacea, libertatea și independența națională a poporului român, clasa muncitoare, forțele democratice și progresiste din România, conduse de Partidul Comunist Român, s-au încadrat în acțiunea vastă de solidaritate militantă cu lupta celor mai hotărîte forțe ale opoziției anti-hitleriste din Germania. „În perioada ascensiunii fascismului, conștient de pericolul pe care acesta îl reprezenta pentru interesele poporului român, ca și pentru celelalte popoare din Europa — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, Partidul Comunist Român a desfășurat o largă activitate de mobilizare și unire a maselor populare, a forțelor înaintate ale țării în mișcarea antifascistă”¹.

Hotărîrea cu care clasa muncitoare din România, forțele democratice și progresiste s-au ridicat pentru apărarea antifasciștilor germani și împotriva regimului nazist a fost cu atât mai pregnantă și mai justificată, cu cît întregul popor român era conștient de faptul că România constituia, încă de la începutul ascensiunii hitlerismului în viața politică europeană, un obiect al politicii imperialiste, de expansiune și dictat, de încălcare a normelor dreptului internațional, preconizată și înfăptuită, pas cu pas, de Hitler și adepții săi.

Opinia publică din România a urmărit cu viu interes și cu vădită îngrijorare evoluția vieții politice din Germania în direcția ascensiunii forțelor fascismului, procesul de erodare a elementelor și forțelor politice care s-ar fi putut opune acestui curs : unitatea de acțiune a forțelor antifasciste și, în primul rînd, a clasei muncitoare germane, viabilitatea cadrului ei instituțional. Politica Partidului Social-Democrat — cu întregul ei cortegiu de compromisuri — a fost analizată cu luciditate și îngrijorare pentru perspectiva sumbră ce se anunța. În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român considera că era necesar ca proletariatul român, alături de partidele comuniste și proletariatul din celelalte țări, să se ridice pentru apărarea Partidului Comunist din Germania. Comuniștii de pretutindeni, cît și cei din România — scria „Scînteia“, organul central al P.C.R. — nu trebuie să rămînă deoparte, trebuie să mobilizeze organizațiile de masă ale proletariatului pentru demascarea planurilor reacțiunii și fascismului german ².

Declanșarea de către Hitler a acțiunilor de teroare și agresiune asupra clasei muncitoare, a organizațiilor ei politice și profesionale, cît și asupra altor forțe democratice și progresiste din Germania au polarizat atenția proletariatului din România și a altor forțe social-politice atașate ideilor păcii și democrației. Măsurile represive dezlănțuite de regimul nazist din chiar momentul venirii la putere — percheziționarea și ocuparea cu forța a sediilor partidului comunist, interzicerea presei comuniste, arestarea deputaților comuniști, în frunte cu Ernst Thälmann — au fost pe larg relatate în presa muncitorească și democratică din România, cu îngrijorare și amărăciune, din care izvorau, firesc, nu numai protestul dar și chemarea la acțiuni de solidaritate cu cei astfel oprimați. Bilanțul primelor luni de „guvernare“ nazistă în Germania, pe care presa română îl consemna, oferea o imagine mai mult decît tragică : „Mii și mii de torturați, mii de internați în diferite lagăre, mii de morți din rîndurile luptătorilor pentru libertate și socialism. Ziare suspendate, sute de cămine muncitorești și tipografii ocupate sau distruse, răpirea libertăților cetățenești, iată bilanțul acestor luni de guvernare hitleristă“ ³.

În instrucțiunile Comitetului Central al Partidului Comunist Român, adresate în preajma zilei de 1 Mai 1933, se preciza că era necesară o campanie politică împotriva dictaturii fasciste din Germania, pentru solidaritate cu poporul german. Desigur, comuniștii români erau ei înșiși, în acei ani, urmăriți sau supravegheați de organele represive ale regimului politic aflat la putere în România. Cu toate acestea, chemările Partidului Comunist Român s-au concretizat în acțiuni de anvergură care au avut o mare semnificație politică. În acest sens, trebuie să amintim luptele muncitorești desfășurate în România la începutul anului 1933, care s-au înscris printre primele acțiuni de răsunset ale proletariatului mondial împotriva fascismului. Ele au demonstrat cu convingere că proletariatul, forțele revoluționare și democratice, antifasciste pot și sînt în stare, acționînd unite, să se opună fascismului și războiului.

Analizînd documentele acelor ani — studii și articole publicate în presa legală și ilegală, manifeste sau instrucțiuni elaborate de Comitetul Central al Partidului Comunist Român —, constatăm existența preocupării de a pune în adevărata sa lumină esența nocivă a regimului fascist

² „Scînteia“ din 1 februarie 1933.

³ „Lumea nouă“ din 30 aprilie 1933.

german, a ideologiei acestuia, a politicii imperialiste a guvernanților de la Berlin. Această acțiune de demascare constituia, în fond, un apel perpetuu la luciditate și acțiune și, mai mult decât atât, un mijloc de a penetra, în cele mai largi și mai diverse categorii politice și sociale ale României, adevărul despre ceea ce era deja regimul nazist pentru clasa muncitoare din Germania, pentru elementele atașate ideilor de libertate și democrație. Această acțiune constituia, de asemenea, un mijloc de a atrage atenția asupra pericolului potențial pe care-l constituia expansiunea nazismului german în Europa pentru ființa națională, nu numai a poporului german ci și a celorlalte popoare europene, inclusiv a poporului român.

În acest context, acțiunile de solidaritate ale forțelor antifasciste din România s-au concentrat, într-o măsură importantă, pe organizarea unei largi campanii pentru eliberarea lui Ernst Thälmann și a celorlalți deținuți politici care se aflau cu sutele de mii în închisorile și lagărele de concentrare hitleriste. Conducătorul comuniștilor germani era bine cunoscut în România, apreciat și stimat pentru devotamentul său neînrămurit față de cauza revoluționară. De aceea, comuniștii, masele muncitoare din țara noastră au considerat, încă din momentul arestării și întemnițării sale, că „lupta pentru salvarea vieții tovarășului Thälmann și pentru eliberarea lui imediată” este o cauză a proletariatului internațional⁴.

Pe linia acțiunilor concrete, menite să vină în sprijinul victimelor terorii hitleriste, au fost organizate un mare număr de acțiuni (adunări, mitinguri, demonstrații de protest), pentru salvarea vieții lui Ernst Thälmann și a celorlalți antifasciști germani, căzuți victime represiunilor barbare ale hitlerismului. Este semnificativ faptul că, la două zile după arestarea lui Thälmann, în ziua de 5 martie 1933, la Cluj a avut loc o demonstrație de protest în fața Consulatului celui de al III-lea Reich, manifestanții cerînd eliberarea conducătorului Partidului Comunist din Germania⁵.

Manifestările antinaziste pe care Partidul Comunist Român le-a organizat în fața legației și consulatelor germane, precum și acțiunile de solidaritate cu proletariatul german ale muncitorilor docheri din porturile dunărene Galați și Brăila, care au refuzat să descarce și să încarce vapoare sub pavilion hitlerist, s-au bucurat de o mare popularitate și au fost apreciate pozitiv de forțele democratice și progresiste.

Exprimînd sentimentele internaționaliste ale comuniștilor români, C.C. al Partidului Comunist Român a trimis, în februarie 1934, „un calduros salut proletar” Comitetului Central al Partidului Comunist din Germania, odată cu asigurarea că „proletariatul din România, sub conducerea P.C.R., își are ochii ațintiți asupra proletariatului german și își încordează forțele pentru sprijinirea luptei eroice a maselor explcate din Germania”⁶.

Potrivit acestui angajament de sprijin internaționalist și de solidaritate militantă, forțele antifasciste din România și-au intensificat eforturile pentru eliberarea lui Ernst Thälmann și a celorlalți deținuți politici. Un rol important în această privință l-au avut organizațiile de masă: Comitetul Național Antifascist, Comitetul femeilor antifasciste din România, Liga muncii ș.a., care au desfășurat o gamă largă de acțiuni cu con-

⁴ Marin Badea, *Germani împotriva lui Hitler*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 225.

⁵ Arhiva Procuraturii orașului Cluj, fondul nr. 345, dosarul nr. 913/1933.

⁶ „Buletinul C.C. al P.C.R.”, nr. 16—17, ianuarie-martie 1934.

vingerea că, prin aceasta, se aducea o contribuție importantă „frontului mondial al păcii”⁷. În vara anului 1934, Comitetul Național Antifascist a înaintat o telegramă de protest Legației Germaniei la București, în care se cerea „eliberarea lui Thälmann și a celorlalți deținuți”⁸, iar în toamna aceluiași an revenea cu cererea, cuprinsă într-o rezoluție, de a fi eliberat conducătorul comuniștilor germani.

O formă prin care masele muncitoare de la orașe și sate și-au manifestat adversitatea față de teroarea hitleristă și, în același timp, simpatia și îmbărbătarea pentru „muncitorii din Germania, închiși, schingiuiți și asasinați sub regimul barbariei naziste”, a fost înființarea de *Comitete Thälmann* în diferite localități din țară. Apreciind această inițiativă, organizația Ajutorul roșu a adresat maselor muncitoare de pe întreg cuprinsul țării chemarea: „Nicăieri să nu lipsească Comitetul pentru eliberarea lui Thälmann. Formați, fără întârziere, aceste comitete pretutindeni unde sînt muncitori, în fiecare atelier și uzină. Alegeți un Comitet Thälmann în fiecare sat”⁹.

Un rol important pe linia solidarizării și apărării antifasciștilor germani l-a avut Comitetul Thälmann din Brașov, care a publicat, în vara anului 1935, un apel semnat de un număr important de muncitori, țărani, intelectuali ș.a., prin care se cerea „să fie eliberați, odată cu Ernst Thälmann, toți antifasciștii întemnițați în Germania”. Comitetul chema pe muncitori, țărani și intelectuali „să se asocieze la această acțiune”¹⁰. Conducerea comitetului a adresat, totodată, o telegramă Ministerului de Justiție de la Berlin, prin care se cerea grabnica „eliberare a lui Thälmann și a tuturor antifasciștilor închiși”¹¹.

Sub egida organizației Ajutorul roșu din România a apărut broșura intitulată *Crimele nazismului din Germania*, urmată, la scurt timp, de o altă broșură, avînd titlul *Ciuma brună din Germania*, editată de Comitetul Național Antifascist într-un tiraj de 10 000 de exemplare. În ambele broșuri era demascată caracterul represiv al regimului nazist din Germania și se protesta împotriva măsurilor teroriste îndreptate împotriva clasei muncitoare și a partidului ei revoluționar.

Prin delegații săi la diferite congrese și întâlniri internaționale antifasciste și pentru pace, poporul român și-a adus contribuția la lupta pe plan european împotriva fascismului și războiului. Astfel, cu prilejul Congresului internațional antifascist de la Paris (iunie 1933), al Congresului mondial antifascist al femeilor care s-a ținut la Paris (august 1934), precum și cu ocazia altor reuniuni antifasciste internaționale, reprezentanții mișcării antifasciste din România și-au unit glasul cu cel al delegaților din alte țări, cerînd eliberarea deținuților politici din Germania.

În scopul coordonării acțiunilor de solidaritate din diferite țări a luat ființă, la Paris, un Comitet internațional pentru eliberarea antifasciștilor germani în frunte cu Thälmann, din care a făcut parte — alături de intelectuali și personalități de seamă ale vieții culturale franceze — și profesorul universitar Petre Constantin Ionescu-Iași. Acțiunile organizate în România în sprijinul luptei antinaziste din Germania au fost aduse, cu

⁷ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), cota Eb XX-2, fila 34.

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosarul nr. 4 177, fila 376.

⁹ Arhiva I.S.I.S.P., cota Eb XX-2, filele 34—35.

¹⁰ „Dimineața” din 28 iulie 1935.

¹¹ Ion Babici, *Solidaritate militantă antifascistă. 1933—1939*, Editura politică, București, 1972, p. 89.

regularitate, la cunoștința Comitetului internațional de la Paris, în scopul valorificării experienței mișcării de solidaritate antifascistă din țara noastră ¹².

Poziția patriotică și de apărare a independenței naționale, promovată de către Partidul Comunist Român, a avut un rol pozitiv în influențarea și atragerea intelectualității românești — în marea ei majoritate — pe făgașul unei mișcări antifasciste active, de solidaritate cu lupta antifascistă a altor popoare. Din marea galerie a intelectualilor antifasciști au făcut parte oameni de știință — C.I. Parhon, Gheorghe Marinescu, Petre Constantinescu-Iași, Radu Cernătescu, Traian Săvulescu ; scriitori și poeți — Garabet Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, Demostene Botez, Victor Eftimiu, N.D. Cocea, Zaharia Stancu ; compozitori și artiști — Gerge Enescu, Maria Filotti, Toni Bulandra, Sică Alexandrescu ; avocați — Mihai Macavei, Ella Negruzzi, Radu Olteanu, Petre Pandrea ș.a.

Ridicându-se împotriva hitlerismului care amenința cuceririle civilizației și progresului omenirii, un număr important de intelectuali de seamă, care făceau parte din Uniunea democratică, au înaintat un memoriu, în noiembrie 1938, legațiilor străine din București, în care se spunea: „Subscrișii exprimăm sentimentul nostru de indignare și îngrijorare față de barbariile antisemite din Reich, barbarii care primejduiesc nu numai existența a sute de mii de nevinovați, dar amenință înseși temeliile morale ale civilizației“ ¹³.

În arsenalul fascismului, una dintre armele permanente folosite a constituit-o naționalismul șovin și rasismul, care au primit puternice riposte din partea intelectualității românești, angajată în lupta antifascistă. Relevând falsitatea „teoriilor“ fasciste rasiste, istoricul Nicolae Iorga arăta că rasismul „este o născocire a lui Hitler și la noi n-are ce căuta“ ¹⁴. Exprimându-și caldă simpatie pentru poporul german, N. Iorga se declara adversar înverșunat al dictaturii fasciste, scriind : „Nici o limbă omească nu cuprinde atâtea blesteme câte ar trebui să acopere în istorie numele oamenilor care au deschis beția sangvinilor“ ¹⁵.

Supunînd unui aspru rechizitoriu organizațiile fasciste din interior, precum și hitlerismul, ca orientare și practică politică, publicistica progresistă denunța cu vehemență caracterul său antipopular, telurile-i dictatoriale. Arătînd, în numărul din 15 aprilie 1935, că fascismul înainta „cu o mînă în buzunarul și cu alta în gîtul celor ce muncesc“, „Scînteia“ scria, la 20 iulie același an : „fascismul înseamnă război înăuntru, război contra celor ce muncesc din propria țară ; fascismul înseamnă război în afară“. Iar profesorul și ziaristul comunist Ilie Cristea sublinia : „Dictatura fascistă e c tiranie fără scrupule. Cînd se decide la aceasta — și nu o face fără ezitări —, burghezia recunoaște că și-a consumat toate rezervele și și-a epuizat toate formulele“ ¹⁶.

La sfîrșitul anului 1936 și începutul anului 1937, Ajutorul roșu din România a editat și răspîndit în mase broșura intitulată *Ernst Thälmann*, în care era prezentată „întreaga activitate a acestui revoluționar în miș-

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 25, dosarul nr. 4 188, fila 267.

¹³ *Loc. cit.*, fondul nr. 1, dosarul nr. 219, fila 113 ; fondul nr. 6, dosarul nr. 199, fila 103.

¹⁴ „Adevărul“ din 19 iulie 1935.

¹⁵ „Fapta“ din 2 octombrie 1938.

¹⁶ „Societatea de miine“, octombrie—noiembrie 1933.

carea comunistă”¹⁷. Broșura înfățișă, pe larg, lupta și activitatea desfășurată de Partidul Comunist din Germania și, în acest cadru, personalitatea lui Ernst Thälmann. Într-un capitol al broșurii, intitulat „Thälmann — prietenul poporului român”, se releva, printre altele : „Lupta pentru Thälmann este o contribuție prețioasă pe care Ajutorul roșu din România o aduce frontului mondial al păcii”¹⁸.

Participarea masivă a oamenilor de cultură pe frontul publicisticii a dat presei antifasciste o deosebită forță, cu rezonanță atît în țară cît și peste hotare. Astfel, în darea de seamă prezentată la Plenara Comitetului mondial de luptă împotriva fascismului și războiului, care a avut loc în vara anului 1934, mișcarea antifascistă din România a fost evidențiată, printre altele, pentru faptul „că a reușit să editeze o bogată, variată și puternică presă democratică, antifascistă legală, situîndu-se, astfel, printre primele țări din Eurcpa în acest domeniu de activitate”¹⁹.

Apropierea pericolului hitlerist de țara noastră, după „Anschluss”, care a însemnat, în fapt, cotopirea Austriei de către Germania fascistă, urmat de cotopirea și dezagregarea Cehoslovaciei în primăvara anului 1939, au constituit semnale de alarmă pentru poporul român. În împrejurările agravării situației internaționale, Partidul Comunist Român a avertizat opinia publică asupra amenințării directe a granițelor țării. „Mîine ? Mîine, noi venim la rînd, România, pcarta Romîniei, Ardealul, cu pămîntul său sfințit de singele răscoalelor țărănești și al luptătorilor de eliberare națională” — se arăta într-un document al partidului comunist²⁰. Cînd trupele naziste au invadat Cehoslovacia, iar în România s-a decretat mobilizarea parțială pentru rezistență antihitleristă, Partidul Comunist Român a dat membrilor săi cuvîntul de ordine, indicînd, de asemenea, tuturor antifasciștilor, să se înroleze în armată în vederea luptei împotriva agresorului.

Acționînd în concordanță cu imperativele vremii și în scopul evitării catastrofei național-statale în cazul invaziei germano-fasciste, Partidul Comunist Român s-a orientat spre o activitate de masă mai cuprinzătoare, spre contacte și legături cu toate organizațiile și partidele politice, în măsură să contribuie la realizarea unui front comun de luptă capabil să salvgardeze independența țării, să apere fruntariile patriei.

Starea de spirit antihitleristă a maselor a cunoscut o puternică expresie în timpul marilor demonstrații antifasciste, antirăzboinice și anti-revizioniste de la 1 Mai 1939. Ca un simbol al hotărîrii de luptă împotriva fascismului și războiului, zeci de mii de muncitori, funcționari, intelectuali, meseriași, femei și tineri au demonstrat pe străzile Capitalei sub lozincile : „Vrem România liberă și independentă”, „Jos fascismul”, „Jos agresorul hitlerist”. Prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu în Comisia de organizare a mării demonstrații, înalta sa capacitate organizatorică, discernămîntul politic și intransigența revoluționară care l-au caracterizat și îl caracterizează au determinat puternicul caracter revoluționar, antifascist și patriotic al acestor manifestații. „1 Mai 1939 — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a transformat într-o puternică manifestare împotriva fascismului și războiului, numărîndu-se printre puținele

¹⁷ Ion Babici, *op. cit.*, p. 97.

¹⁸ Arhiva I.S.I.S.P., cota Eb XX-2, filele 36—37.

¹⁹ Petre Constantinescu-Iași, *Presa — parte integrantă a istoriei partidului nostru*, în „Presa noastră”, nr. 4/1966.

²⁰ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXII-11.

manifestări din Europa care au avut loc în condițiile când fascismul era în ofensivă, după München”²¹.

Aceste evenimente s-au bucurat, totodată, de o înaltă apreciere și din partea Congresului internațional pentru democrație, pace și apărarea persoanei umane, desfășurat la Paris între 12 și 14 mai 1939, în cadrul căruia s-a remarcat că manifestațiile populare de la 1 Mai din România au avut un puternic caracter antifascist și antirăzboinic, „ceea ce este o dovadă că poporul român se raliază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta în mod real împotriva agresorului și fascismului”²².

În pofida puternicelor mișcări antifasciste care se desfășurau în țara noastră, ca și în alte state ale Europei, în pofida glasului tot mai răspicat al forțelor înaintate, care avertizau asupra pericolului agresiunii fasciste, cercurile guvernante din mai multe țări au adoptat o politică de compromis și de cedare față de pretențiile Germaniei naziste.

Sfârșitul deceniului al patrulea a marcat accentuarea presiunilor Germaniei naziste asupra României, căreia i-a fost impus, în august 1940, Dictatul fascist de la Viena. Prin acest dictat, o însemnată parte a pământului românesc a fost smulsă din teritoriul țării și predată Ungariei horthyste. În acel moment dramatic pentru destinele țării, poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară, părăsit de toate puterile Europei. Prin acest act, România a fost lăsată la cheremul Germaniei, a fost aruncată, în fapt, în brațele forțelor hitleriste. La scurt timp după impunerea dictatului au și avut loc în țara noastră instaurarea regimului dictaturii militar-fasciste și pătrunderea în țară a trupelor germane, România fiind, apoi, atrasă, contrar voinței poporului român, în războiul hitlerist, antisovietic.

Instaurarea dictaturii militar-fasciste, în septembrie 1940, și întregul cortegiu de suferințe pe care le-a adus țării și poporului român au generat o amplă și puternică mișcare de rezistență antifascistă, avînd, drept corolar, lupta maselor largi populare pentru răsturnarea regimului antonescian, ieșirea din războiul purtat alături de Germania și alăturarea la coaliția forțelor antihitleriste.

Dînd glas frămîntărilor și aspirațiilor uriașei majorități a populației țării, Partidul Comunist Român a condus cu ercism marile acțiuni anti-războinice ale poporului, a inițiat forme active și rezistență antihitleristă, a organizat formațiuni de luptă patriotică, lupte de partizani, a condus actele de sabotare a mașinii de război naziste, a chemat masele să se ridice împotriva ocupanților hitleriști²³.

Crunta teroare dezlănțuită de regimul antonescian nu i-a împiedicat pe comuniști să-și exprime, împreună cu celelalte forțe înaintate ale poporului român, sprijinul și simpatia față de toate popoarele care se ridicaseră la luptă împotriva jugului fascist, ca și față de popoarele de pe toate continentele care luptau împotriva fascismului și agresorilor, pentru independență și suveranitate națională.

Platforma-program, adoptată de către Partidul Comunist Român la 6 septembrie 1941, precum și alte documente programatice din acea vreme relevă strategia și tactica de luptă a partidului, care chema la o largă uni-

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, p. 183.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 211, fila 169.

²³ *Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944*, Editura politică, București, 1984, p. 38.

tate a forțelor naționale, pentru răsturnarea regimului antonescian, formarea unui guvern al independenței naționale, ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite, alungarea trupelor hitleristo-horthyste din țară și eliberarea părții de nord-vest a României, pentru libertatea și suveranitatea patriei.

23 August 1944 — glorioasă încununare a luptei antifasciste, pentru eliberarea națională și socială a poporului român — a marcat o nouă etapă în istoria țării noastre. România, încă din momentul declanșării revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, s-a alăturat, cu întregul său potențial economic și militar, de partea Uniunii Sovietice, a celorlalte forțe ale coaliției Națiunilor Unite, luptând, cu prețul unor uriașe jertfe materiale și umane, pentru eliberarea deplină a patriei de trupele hitleristo-horthyste și, apoi, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din Austria, pînă la victoria finală. În această luptă, România a angajat peste 540 000 de ostași, dintre care a pierdut 170 000 — morți, răniți și dispăruți²⁴. Contribuția de sînge a ostașilor români în marea bătălie pentru înfrîngerea fascismului se constituie ca o nouă și puternică manifestare de solidaritate internațională, ca o contribuție importantă la încheierea victorioasă a celui de-al doilea război mondial.

În acest context, comuniștii români au considerat drept o îndatorire internațională de a fi alături de lupta forțelor patriotice și antinaziste ale poporului german. Este semnificativ faptul că, la prima sa apariție legală, în septembrie 1944, ziarul „Scinteia” a publicat, pe prima pagină, un medalion comemorativ consacrat lui Ernst Thälmann, însoțit de omagierea sa ca „cel mai bun fiu al clasei muncitoare..., un simbol al luptei contra hitlerismului”. În textul care însoțea fotografia marelui dispărut, se exprima încrederea că „spiritul de luptă va trăi mai departe”, că „muncitorimea germană... pornește și mai îndrjită la lupta pentru pedepsirea asasinilor unui conducător iubit”, că această luptă va triumfa²⁵.

Evocînd tradițiile îndelungate de solidaritate militantă, internaționalistă dintre proletariatul român și cel german, dintre forțele democratice ale celor două popoare, precum și sprijinul pe care l-au acordat comuniștii români luptei împotriva reacțiunii și fascismului, tovarășul Erich Honecker aprecia : „În focul luptei de rezistență s-a născut și s-a afirmat alianța de luptă a clasei muncitoare germane și române. Ne amintim de acele timpuri grele, cînd fasciștii l-au pus în lanțuri pe conducătorul Partidului Comunist al Germaniei, neuitatul nostru tovarăș Ernst Thälmann. Ne amintim de numeroasele acțiuni curajoase cu care oamenii muncii din România, la chemarea partidului lor comunist, și-au afirmat solidaritatea lor pentru a apăra și salva pe Ernst Thälmann de călăii săi”²⁶.

În noile condiții istorice, cînd poporul român, sub conducerea partidului comunist, și-a cucerit, prin grele jertfe, adevărata libertate, tradiționalele relații de solidaritate ale clasei muncitoare, ale partidului comunist au căpătat un conținut mai bogat, au dobîndit o puternică forță materială, realizîndu-se în strînsă concordanță cu sarcinile transformării revoluționare a societății românești.

²⁴ A se vedea : Ilie Ceaușescu, Florian Tucă, Mihail E. Ionescu, Alesandru Duțu, *România și marea victorie. O contribuție de seamă la înfrîngerea fascismului. 23 august 1944—12 mai 1945*, Editura militară, București, 1985.

²⁵ „Scinteia” din 21 septembrie 1944.

²⁶ „Scinteia” din 13 mai 1972.

În acest cadru, partidul și statul nostru acordă o atenție deosebită relațiilor cu Partidul Socialist Unit din Germania, cu Republica Democrată Germană. Avându-și rădăcinile în tradițiile îndelungate de solidaritate militantă, internaționalistă, dintre proletariatul român și cel german, dintre forțele democratice ale celor două popoare, în sprijinul reciproc pe care și l-au acordat partidele noastre comuniste în anii grei ai luptei ilegale împotriva exploatării și asupririi, a imperialismului, reacțiunii și fascismului, aceste relații au căpătat un conținut calitativ nou, s-au amplificat și aprofundat continuu în perioada postbelică, cunoscând, an de an, un curs mereu ascendent.

În dezvoltarea relațiilor dintre Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană, dintre Partidul Comunist Român și Partidul Socialist Unit din Germania, un rol deosebit l-au avut întâlnirile frecvente dintre conducătorii de partid și de stat ale celor două țări și popoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Erich Honecker, întâlniri și vizite care au evidențiat și mai mult necesitatea și importanța extinderii și adâncirii continue a cooperării politice, economice, tehnico-științifice și culturale între cele două țări.

Aceste legături au cunoscut un nou și puternic impuls în condițiile optime create prin Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală, semnat în 1972, a realizării înțelegerilor convenite la cel mai înalt nivel.

În timpul întâlnirilor și vizitelor de lucru care au avut loc s-a dat o înaltă apreciere trăinicieii relațiilor de solidaritate și colaborare tovarășească dintre cele două partide, țări și popoare, exprimându-se, totodată, voința comună de a extinde și multiplica raporturile bilaterale, spre binele popoarelor noastre, al cauzei generale a socialismului și păcii în lume.

Cinstind memoria remarcabilului conducător al Partidului Comunist din Germania care a fost Ernst Thälmann, memoria altor figuri proeminente ale mișcării revoluționare, noi cinstim înălțătoarele tradiții de solidaritate militantă, internaționalistă dintre proletariatul român și german, dintre forțele democratice ale celor două popoare, tradiții a căror strălucită continuare și îmbogățire o reprezintă politica de prietenie și colaborare frățească dintre Partidul Comunist Român și Partidul Socialist Unit din Germania, dintre Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană.

Pentru comuniștii români, pentru întregul nostru popor, împlinirea unui secol de la nașterea lui Ernst Thälmann reprezintă un prilej de a aduce cinstire memoriei neînfricatului fiu și conducător al proletariatului german. Aniversarea lui Thälmann prilejuiește, totodată, sublinierea adevărului că în zile noastre nu poate exista cinstire mai înaltă a memoriei celor ce și-au dat viața pentru înfrângerea fascismului decât combaterea intransigentă a tendințelor și manifestărilor de reînviere a fascismului, întărirea continuă a rîndurilor marii mișcări antirăzboinice a popoarelor de pretutindeni, realizarea unui invincibil front planetar al rațiunii și lucidității, care să unească toate forțele revoluționare, democratice și progresiste în apărarea nobilei cauze a preîntâmpinării unei conflagrații pus-tiitoare, pentru făurirea unei lumi a păcii și progresului.

NICOLAE PETREANU

SIMPOZION ȘTIINȚIFIC ROMÂNÔ—ISRAELIAN (Ierusalim, 12—14 ianuarie 1986)

La Ierusalim, în zilele de 12—14 ianuarie 1986, a avut loc cel de-al treilea simpozion științific româno—israelian. Colaborarea dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul „Yad Vashem”, ale cărei baze s-au pus în toamna anului 1982, prin acordul directorilor celor două institute, Ion Popescu-Puțuri și Yitzhak Arad, continuă cu rezultate din ce în ce mai fructuoase pentru ambele părți.

Delegația israeliană a fost alcătuită din Yitzhak Arad, directorul Institutului „Yad Vashem”, dr. Jean Ancel, cercetător științific, dr. Leon Volovici, cercetător științific, ambii de la Institutul „Yad Vashem”, dr. Efraim Ophir și Pinhas Haikis, colaboratori ai aceluiași institut. Din partea română au participat dr. Ion Calafeteanu, dr. Livia Dandara și dr. Ion Bulei, cercetători științifici principali la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

La ședința de deschidere a fost prezent, printre alții, dr. Z. Artzi, deputat în Parlamentul israelian, care, în alocuțiunea sa, a avut cuvinte de caldă apreciere la adresa politicii externe a României socialiste, a președintelui Nicolae Ceaușescu, precum și față de atitudinea statului român vizavi de comunitatea evreiască din România. A fost prezent, de asemenea, dr. Mozes Rosen, șeful cultului mozaic din România, care a predat conducerii Institutului „Yad Vashem” un număr de 30 de dosare conținând mărturiile asupra unor români ce i-au ajutat pe evrei, în anii dictaturii antonesciene, și în memoria cărora urmează a se planta

cîte un arbore în incinta Institutului „Yad Vashem”.

Tema simpozionului n-a fost una anume stabilită. Toate referatele au analizat însă direct situația evreilor din România între 1938—1944, completându-se în chip fericit. Doar expunerea lui Yitzhak Arad a făcut, într-un anume fel, excepție, referindu-se numai indirect la perioada sus-amintită. Ea a avut ca subiect *Lagărul de la Belzek din Polonia*, unde trebuiau să sosească, în toamna anului 1942, pentru a fi exterminați, evreii din România, intenție hitleristă, care, din fericire, nu a putut fi pusă în aplicare. În Polonia, a arătat referențelul, existau, în 1942, trei lagăre de exterminare: Treblinka, Maidanek și Belzek. În ele urmau să fie asasinați două milioane de evrei. În acest sens, între 22—25 septembrie 1942 a avut loc la Berlin o consfătuire a directorilor căilor ferate din Germania și din țările europene aflate sub ocupația sau dominația hitleristă, la care a fost solicitat să participe și directorul căilor ferate române. Acesta, însă, nu a venit, pretextînd că invitația i-a parvenit în ultimul moment.

Cu prilejul acestei consfătuiri de la Berlin s-au stabilit modalitățile concrete de transportare a evreilor spre lagărele de exterminare din Polonia, s-a fixat și un orar strict al trenurilor ce urmau a fi folosite, fiecare transport urmînd a cuprinde cîte 2 000 de persoane. Totul a fost pus la punct cu meticulozitate specific hitleristă. Yitzhak Arad arată că s-a ajuns la ideea exterminării în camere de gazare, deoarece, în cursul acțiunilor

unităților mobile de exterminare, s-a constatat că împușcarea evreilor — lângă mormintele săpate mai înainte de ei — înșiși era o cale prea lentă, în plus aceasta prezentind dezavantajul că nu se putea asigura păstrarea secretului. Intervenea, de asemenea, și uzajul psihic al soldaților germani însărcinați cu execuția. De aceea s-a căutat folosirea altor mijloace. Având la dispoziție circa 400 de specialiști în gazări, deja folosiți, pe care nu voiau să-i trimită pe front ca să nu trădeze activitatea lor de până atunci, germanii i-au pus la lucru. Ei au început să construiască camere de gazare în lagărele din Polonia. Problema era însă de unde să se ia gazul necesar, în așa fel încât să nu se afle. Soluția adoptată până la urmă a fost bioxidul de carbon, eliminat de motoarele tancurilor de 200 (acești sistem ca în cazul țevii de eșapament). Introdus pe țevi în camerele speciale amenajate, bioxidul de carbon ucidea toate ființele omenești în 15—20 de minute. S-a folosit, totodată, și mașina mobilă de lichidare, cu deosebire în teritoriul ocupat al U.R.S.S. La Belzek erau, inițial, trei camere de gazare, fiecare având o suprafață de 20 m². În fiecare erau îngrămădiți cîte 250 de evrei. În trei ore erau lichidați 2 000 de evrei, adică un transport.

Yitzhak Arad a prezentat, în amănunt, organizarea de la Belzek. Personalul era format din 20 de oameni S.S., conduși de un căpitan și un sublocotenent, 100—200 de ucraineni, foști prizonieri de război, aleși din taberele de prizonieri, 700—800 deținuți evrei, aleși din cei veniți. Deținuții evrei scoteau cadavrele, curățau vagoanele ca să nu rămînă nici un semn, sortau efectele personale, scoteau dinții de aur ai celor morți și tot ei îi îngropau (ulterior, după ce a început retragerea trupelor hitleriste din Rusia, morții erau incinerati, ca să nu rămînă urme). Acești deținuți erau, la rîndul lor, gazați. La Belzek au fost exterminați 600 000 de evrei și cîteva sute de țigani. În octombrie-noiembrie 1942 — după ce s-a constatat că evreii din România nu vor mai veni, lagărul s-a desființat. Ulterior, în intervalul decembrie 1942—aprilie 1943, au fost deshumate și arse toate cadavrele. Ultimilor evrei rămași în viață li s-a spus că vor fi trimiși la Berlin. Au fost însă uciși la Sobibor. În locul lagărului a fost construită o fermă agricolă. În vara anului 1944, cînd a ajuns aici, armata sovietică n-a mai găsit nici un fel de urmă. De la Belzek nu s-au salvat decît doi evrei, din care unul a murit în 1945. Yitzhak Arad și-a ilustrat expunerea cu o hartă a lagărelor din Polonia, precum și cu desenul detaliat („de-

senul morții”) al lagărului de la Belzek și al modului său de funcționare.

Dr. Efraim Ophir a prezentat referatul: *Atitudinea României față de planurile de emigrare și „Aliya” din România. 1938—1940*. În cadrul materialului său, el a arătat că instaurarea dictaturii regale a fost urmarea acțiunii conjugate a cercărilor înalte ale armatei, a marelui capital și a politicianilor de dreapta moderată, în ultima instanță și o împlinire a dorințelor lui Carol al II-lea. Noul regim a acționat atît împotriva Gărzii de fier, cît și împotriva partidelor „istorice”. „Este de prisos de notat — a arătat autorul — și faptul că regimul era îndreptat și contra stîngii, contra diferitelor grupuri și curente democratice”.

Evreii au primit instaurarea dictaturii regale „cu un sentiment de ușurare”, deoarece înlocuia guvernul antisemit al lui Goga-Cuza. „Însă speranța evreilor a fost dezamăgită nu numai de componența guvernului, ci și de declarația de principii a noului guvern, în care se arăta, printre altele, că procesul de revizuire a cetățeniei evreilor va continua”.

Autorul a supus discuției, în continuare, chestiunea controversată a numărului evreilor din România în preajma celui de al doilea război mondial, deoarece revizuirea cetățeniei, începută de guvernul lui Goga, fusese justificată de multe migrări în România din Rusia, Ungaria, Germania. Dr. Efraim Ophir nu consideră reală decît cifra de 756 930 de evrei, stabilită de recensămîntul din 1930 (Memorandumul trimis la 12 martie 1939 de către guvernul român reprezentanților săi din străinătate dădea cifra de 1 200 000 evrei, cetățeni sau nu, ceea ce reprezenta 6% din populația țării). Mulți evrei reușiseră să obțină documente false. Octavian Goga vorbea chiar de 500 000 de evrei cu cetățenie dobîndită prin fraudă. „Aceasta — a opinat referentul — constituie baza ideologică pentru Decretul revizuirii cetățeniei evreilor din România, în scopul de a ajuta statului să se debaraseze, pe o cale așa-zisă legală, de un număr cît mai mare de evrei”. Politica guvernului Goga în această privință este continuată de guvernul Miron Cristea. La 9 martie 1938 a fost publicat Regulamentul de revizuire. Primul ministru declara: „Drepturile evreilor cu adevărat locali vor fi respectate, dar numai după ce revizuirea documentelor evreilor va fi încheiată”. Referentul a apreciat: „Regulamentul a provocat grave probleme în legătură cu capacitatea evreilor de a-și dovedi cetățenia, în special în Transilvania, Basarabia și Bucovina. În cursul întregului an 1938, problema revizuirii cetățeniei a rămas una dintre cele mai grave amenin-

țări pentru existența unei mari părți a evreilor din România, care nu erau capabili să-și dovedească cetățenia, deși se aflau printre ei și invalizi de război. Problema punerii în aplicare a legii a constituit, pe de o parte, un mijloc de deznaturalizare a evreilor, iar, pe de alta, un mijloc de a se debarasa de ei prin presiuni și îndemnuri la emigrare. Nu avem nici o îndoială, așa cum vom vedea în continuare, că problema evreiască și modalitatea soluționării sale pe cale de emigrare a constituit o armă în lupta internă a diferitelor guverne, inclusiv în timpul dictaturii regale, împotriva Gărzii de fier, așa cum notează ambasadorul britanic în urma unei discuții avute cu ministrul de externe român: «Politica antisemită a guvernului a fost absolut necesară, pentru a-i permite să împiedice Garda de fier, de a veni la putere».

Dr. Ophir s-a oprit, apoi, asupra emigrării ca modalitate de soluționare a problemei evreiești: „Majoritatea politicienilor români, inclusiv cercurile dictaturii regale, au văzut în emigrarea evreilor, într-o formă organizată spre Palestina ori spre orice alt loc, o cale de soluționare a problemei evreilor din România. Ideea emigrării a luat diferite forme și uneori a apărut încă înainte de 1937. Nu avem însă nici o dovadă că a fost un rezultat al influenței din afară, adică naziste. Chemarea «Jidanii la Palestina» era acceptată încă înainte de 1937. Însă în declarația patriarhului Miron Cristea, de la 20 august 1937, am auzit pentru prima dată explicația că evreii trebuie să-și găsească o țară în care să se stabilească și să muncească cu ajutorul Organizației Evreilor. Mai târziu, când devine prim-ministru, el anunță pe ambasadorul britanic că se va adresa Ligii Națiunilor, pentru a găsi o țară pentru acei evrei cărora le va fi retrasă cetățenia română. Într-un discurs electoral din 1937, Ion Mihalache, unul din conducătorii Partidului Național-Tărănesc, explica de ce este necesară debarasarea de evrei, declarând că «statul trebuie să ajute, cu toate mijloacele care se află la dispoziția sa, naționale și internaționale, pentru ieșirea în masă a colectivității evreiești».

În continuare s-a arătat că ideea unui sprijin financiar din partea statului român în acest scop a fost acceptată. „Și regele Carol al II-lea a văzut în emigrarea evreilor spre Palestina «un mijloc de rezolvare a unei probleme complexe» (problema evreiască). Regele a repetat această idee, într-o formă mai explicită, la începutul anului 1938, atunci când a notat că emigrarea evreilor va ușura lupta împotriva Gărzii de fier. În același timp, însă, a considerat că este necesar să se găsească un alt teritoriu pentru evrei.

Ideile amintite mai sus au căpătat, în cele din urmă, o formă explicită în convorbirea dintre ambasadorul britanic și ministrul de externe român, în aprilie 1938 (adică după Anschluss), și după aceea într-un memoriu către puterile occidentale.

1. În România exista un număr mare de evrei care în parte nu au drepturi cetățenești. Înmulțirea evreilor constituie un factor de fermentie. România nu are posibilitatea să-i înapoieze pe acești evrei în țările lor de origină.

2. De aceea exista o necesitate urgentă de a găsi o soluție radicală și umană a problemei evreiești în țările din Europa centrală, ceea ce este extrem de important din punct de vedere internațional.

3. Deoarece Palestina nu constituie o soluție deplină a problemei evreiești, trebuie să se găsească pentru ei o altă patrie, prin colaborare internațională.

Ministrul a comunicat că s-a adresat și ambasadorului Statelor Unite, pentru a lărgi volumul emigrării din România, cuprinzând și pe refugiații din Austria și din alte țări din Europa centrală. El a propus numirea unui reprezentant cu prerogative largi, care să poată să mobilizeze un împrumut internațional și, desigur, și România va fi gata să pună la dispoziție o sumă de bani anuală, în scopul emigrării. Cu aceste fonduri și cu o organizare adecvată, va fi posibil să se obțină un teritoriu, într-un loc intermediar în lume sau în Imperiul britanic, pentru reșterea evreilor din Polonia și România.

Care au fost considerentele guvernului român când a făcut aceste propuneri? Aceste propuneri constituiau unul din mijloacele de luptă împotriva Gărzii de fier, așa cum am notat înainte, prin care se arăta că evreii pot fi îndepărtați printr-o cale umană. Acest lucru și-a găsit expresia și în declarația de presă a lui Armand Călinescu și în explicațiile pe care le-a dat propunerii sale către organizațiile evreiești, în care a arătat, printre altele: «Prin emigrarea a 50 000 de evrei am putea lua apa de la moara Gărzii de fier și am putea dovedi că politica noastră civilizată este departe de a fi numai verbală».

Propunerile amintite erau îndreptate către puterile occidentale și aveau drept scop să creeze și impresia că sînt, într-o anumită măsură, rezultatul unor presiuni interne, pentru a stăvilii critica anglo-franceză.

Fără îndoială că guvernul român a luat în considerare în mod serios soluționarea problemei evreiești pe cale de emigrare, la care trebuiau să participe și puterile occidentale, în special Anglia. Deși în cazul soluționării prin emigrare, românii

nu erau singurii care s-au gândit într-o astfel de direcție, ei au dat dovadă de continuitate în această privință, atât în cursul celui de-al doilea război mondial, cât și pe toată perioada presiunilor germane.

În momentul însă când au fost făcute propunerile românești exista și o propunere paralelă a guvernului polonez. La întâlnirea care a avut loc la Varșovia între colonelul Beck și ministrul de externe Gafencu, în ajunul vizitei primului la Londra, s-a stabilit că va fi ridicată în fața guvernului britanic propunerea comună privind emigrarea evreilor.

Măsura în care românii au continuat să privească cu seriozitate această cale de soluționare a problemei evreiești și-a găsit expresia, printre altele, și în sprijinul acordat Organizației Sioniste și Noii Organizații“.

Dr. Ophir a relatat, apoi, despre contactele lui Armand Călinescu cu Aristide Blank, cu W. Filderman, despre propunerile dr. S. Singer și dr. M. Kotik, ale lui R. Weinberg-Verea și Iosef Kandel, toate în ideea de a găsi o soluție de încurajare a emigrării. În paralel, s-au amintit și tratativele lui Filderman cu Petrescu-Comnen, ministrul de externe (memoriul lui Filderman din 12 decembrie 1938) pe aceeași temă. Totodată, s-au comentat întâlnirea de la 11 octombrie 1940 a conducerii sioniste (S. Singer și L. Mizrahi) cu I. Antonescu, pentru „a ușura emigrarea și transportarea spre Palestina cu vapoarele serviciului maritim român“ ș.a. Concluzia autorului: „Expunerea diferitelor planuri și a tratativelor care au avut loc între factorii de conducere evrei, sioniști și nesioniști, explică de fapt, cel puțin parțial, de ce a fost posibilă emigrarea în Palestina, prin România, în cursul unei lungi perioade, în timp ce alte țări nu au permis acest lucru“.

Referatul lui Efraim Ophir are o serioasă bază documentară, fiind folosite surse din arhive britanice, din arhiva Institutului de studii istorice și social-politice, din arhivele israeliene ale Departamentului de mărturii orale al Universității Ebraice și Institutului „Yad Vashem“.

La rândul său, Pinhas Haikis a prezentat referatul: *Eforturile diplomației germane de a îngloba România în tabăra nazistă — vara anului 1940*. În referat s-a apreciat: „Aparent, s-ar părea că România s-a alăturat taberei nazistofasciste prin libera alegere și dintr-un sentiment de identificare de idei a conducerii și a majorității populației. Analiza documentelor, a corespondenței diplomatice și a activității germane în România în anii '30 dă însă o cu totul altă imagine. Diplomația germană a făcut

eforturi mari, directe și indirecte, pe cale de constrângere și presiune, pentru a-și apropia România, în scopul de a pune stăpânire pe economia sa și pentru a o subjugă din punct de vedere politic. Nici poporul și nici cercurile conducătoare nu au primit cu bucurie această «atenție» germană. Însă mașina nazistă a reușit să-și măsoare pașii cu inteligență, într-un mod sofisticat, și a acționat cu presiuni directe și indirecte, pas după pas, până ce România, izolată și fără a avea o altă alternativă, a fost nevoită să colaboreze economic și politic, iar, în cele din urmă, și militar, cu Germania nazistă.

Pentru a înțelege care au fost interesele Germaniei în sud-estul Europei și în special în România, trebuie luate în considerație câteva fapte fundamentale.

1. Năzuința de expansiune germană spre răsărit și sud-est nu era nouă. De pe timpul lui Bismarck și în primul război mondial s-a făcut auzită în Germania lozinca *Drang nach Osten* și totdeauna Germania a căutat un moment prielnic pentru a realiza acest vis. În timpul lui Hitler, lucrul a devenit posibil.

2. Din punct de vedere geopolitic, România se afla într-o zonă extrem de sensibilă, la poarta Balcanilor, pe calea spre Marea Neagră, spre Strimtori și în apropierea Uniunii Sovietice, care, după 1917, a devenit rivala lumii capitaliste și inamica numărul 1 a naziștilor. În afară de aceasta, România era o țară bogată în materii prime, petrol, produse agricole. Toate acestea au dictat guvernului Reichului german comportarea și pașii pe care i-a făcut.

Infiltrarea Germaniei în viața economică și politică a României, care a crescut din ce în ce spre sfârșitul anilor '30, acordurile care au fost semnate, punerea în funcțiune a întregului sistem diplomatic și de informații, sprijinirea în mod deschis a Gărzii de fier și a elementelor profasciste, ruperea unor părți din teritoriul său au dus, în cele din urmă, la acapararea de către naziști a țării. Procesul a debutat la începutul anilor '30 când au sosit în România agenți, propagandiști, oameni de afaceri germani, pentru a influența opinia publică și cercurile conducătoare. Un mare ajutor au primit naziștii de la minoritatea germană locală din România, care s-a considerat aliată cu naziștii, precum și de la cercurile de dreapta pro-germane, în special Garda de fier“. Și autorul a continuat: „După acordul de la München, germanii au devenit mai agresivi față de România. În toamna anului 1939, ambasadorul german la București, W. Fabricius, a făcut cunoscută nemulțumirea Germaniei față de politica externă română și a lăsat să se înțeleagă că nu este departe «ziua so-

cotelilor». El a dezvăluit că Germania cunoaște toate manevrele României în politica sa externă și, în curînd, ea va fi nevoită să renunțe la ele. «România, în situația internațională a anilor '40, nu poate să-și permită să fie un instrument în mâinile puterilor occidentale». Acestea erau cuvintele ambasadorului german. Încă înainte de izbucnirea războiului, ambasadorul german a acționat, prin presiuni grele, pentru ca România să-și declare în mod oficial neutralitatea. Germania era foarte interesată ca România să rămînă în afara conflictelor, pentru ca să poată să satisfacă necesitățile Reichului în alimente și petrol. Neutralitatea ar fi asigurat abținerea și a altor state din sud-estul Europei de a fi amestecate în conflict.

Situația României era grea; ea căuta o cale de mijloc, spre lumea occidentală. Politica de aprehensiune a puterilor occidentale față de naști în problema Cehoslovaciei și apoi a Poloniei, atunci cînd și-au abandonat prietenii, a servit drept semn de avertizare și pentru alte state. Cercurile conducătoare românești au început să aibă îndoieli privind valoarea garanțiilor și a acordurilor cu puterile occidentale în fața primejdiei naziste. România și-a continuat legăturile cu țările prietene tradiționale din occident și a încercat să întărească pactele regionale. În același timp, ea a căutat drumuri, căi, în special în domeniul economic, pentru a mulțumi pe germani și a îmbunătăți legăturile cu Germania“.

Pinhas Haikis a analizat situația politică internă românească, evidențiind orientarea profranceză și proengleză a cercurilor politice conducătoare. El a constatat, însă, și existența unor grupări progermane, îndeosebi a Gărzii de fier, despre care a spus: „Garda de fier — organizație cu caracter fascist — și-a întărit activitatea spre sfîrșitul anilor '30. Unele guverne românești au făcut eforturi, nu întotdeauna pînă la capăt, nu întotdeauna destul de ferme, pentru a înfrîna activitatea legionară și pentru a restrînge influența germană. Cîțiva dintre conducătorii români au plătit pentru asta cu viața. Doresc să notez că germanii nu au văzut în Garda de fier o mișcare serioasă, cu o ideologie, cu un plan de acțiune și avînd în fruntea ei personalități capabile de a conduce un stat; însă legionarii erau un instrument confortabil pentru a amenința regimul, crea dezordini, teroare și a exercita presiuni asupra cercurilor guvernamentale de a adopta o poziție radicală pro-germană“. Abordînd mai direct problema pe care și-a propus-o, Pinhas Haikis a afirmat: „Anul 1940 a constituit un an decisiv și tragic pentru poporul român, pentru sta-

tul român. În acest an România a pășit cu pași mari spre tabăra nazistă. Ea a fost nevoită să renunțe la neutralitate și să se alăture forțelor pactului. În ciuda legăturilor cu puterile occidentale era clar, la sfîrșitul anului 1939, că România nu poate să se aștepte la un ajutor din partea lor. Nici tratativele regionale, balcanice, nu constituiau o forță care putea să reziste germanilor. În schimb, forțele germane se apropiau foarte mult de granițele României și constituiau o primejdie reală al cărei deznodămînt unic putea fi sfîrșitul statului român. În acest mod poate fi explicată politica pe care a adoptat-o regele Carol al II-lea și guvernele sale schimbătoare. La 22 iunie 1940, atunci cînd a avut loc capitularea Franței, a căzut și ultimul rest de speranță română într-un ajutor din Occident. Regele a înțeles că, în situația care s-a creat, era necesară o politică realistă, conform noilor condiții, și a format un nou guvern. La 4 iulie 1940 a luat ființă guvernul progerman al lui Gigurtu, cu colaborarea unor elemente pro-germane. Pentru a satisface dorințele germane, guvernul a întreprins acțiuni care au întărit caracterul reacționar al regimului... După exemplul nazist, guvernul a trecut la legiferarea de măsuri care lezau și restrîngeau drepturile evreilor, scoțîndu-i în afara legii. Acesta a constituit un preț ieftin pe care guvernul era gata să-l plătească, din proprie voință, pentru apropierea de Germania nazistă.

În vara anului 1940 România se găsea într-o izolare totală. Vecinele sale, Ungaria și Bulgaria, plănuiau să rupă teritoriile din pămîntul României. Guvernele românești au făcut eforturi mari pentru a împiedica pierderea teritoriilor, iar România a mers din ce în ce spre concesiile economice și politice: a părăsit Liga Națiunilor, a anulat alianța cu Franța și cu Anglia și a declarat, în mod public, că dorește să colaboreze cu Germania. Toate acestea pentru a-și asigura integritatea.

Însă acestea nu a ajutat. Planurile Germaniei erau altele. Germania nu a stat de partea României în momentul crizei, în fața ultimatului sovietic, și nici nu a sprijinit-o contra cererilor Ungariei și Bulgariei, pe care chiar le-a încurajat în pretențiile lor. Era mai ușor Germaniei să pună stăpînire pe o Românie mică și mai slabă; ea nu vedea în România un aliat, ci un instrument menit să servească interesele sale, o sursă de materii prime, de petrol, de produse agricole și de forță de muncă. Aceasta și-a găsit o expresie dură atunci cînd România s-a aflat izolată în fața cererilor teritoriale. Germania, într-un mod cinic, nu numai că nu i-a acordat ajutor, ci a acționat toate mij-

loacele sale pentru a-și satisface interesele proprii, «convîngînd» România să cedeze, pentru păstrarea liniștii în regiune».

Autorul a prezentat, detaliat, întreaga politică a Germaniei față de România în perioada iunie—august 1940, cînd aceasta din urmă a fost nevoită să cedeze părți însemnate din teritoriul ei. Expozeul său a fost foarte documentat, realizat în spiritul obiectivității istorice, cu vădită nepărtinire, lăsînd adevărul să străbată în voie pagina de istorie. Sursele sale au fost, în marea lor majoritate, de proveniență germană, în bună parte publicate în *Akten zur Deutschen Auswertigen Politik*, vol. X, Frankfurt, 1963.

Dr. Jean Ancel, cunoscut pentru îndelungatele sale cercetări în studierea problematicei populației evreiești din România, a avut, de data aceasta, drept subiect al referatului său: *Atitudinea României față de cetățenii ei evrei aflați în Germania și în Europa ocupată de națiști*.

În ceea ce privește situația evreilor de origine română aflați în Germania și în teritoriile ocupate de aceasta, referentul a arătat că, în noiembrie 1941, Legația germană din București a cerut guvernului să-și dea consimțămîntul pentru includerea lor în cadrul măsurilor luate contra evreilor germani. La 13 noiembrie 1941, von Killinger raporta superiorilor săi că mareșalul Antonescu îi declarase că este de acord, dar consimțămîntul său se limita doar la evreii români aflați pe teritoriul Reichului. Referatul a apreciat că :

„Aprobarea dată de Antonescu a pecetluit soarta a circa 1100 de evrei români stabiliți pe teritoriul Reichului, adică al Germaniei propriu-zise, în granițele din 1939. Naștii au considerat însă că consimțămîntul lui Antonescu se extindea în mod automat și asupra evreilor care trăiau în afara Reichului în sine : Protectoratul (Cehia și Moravia) și celelalte teritorii ocupate de germani — în primul rînd Polonia, apoi Franța, Olanda și restul Europei. Numărul evreilor români în aceste teritorii era destul de mare. Numai în Franța cifra se ridica la circa 5000. România însă se considera încă aliată sau, cel puțin, fostă aliată cu Cehoslovacia (a cărei dezmembrare și ocupare de către naști răscolise, la timpul său, atît de mult opinia publică și diplomația română) și cu Polonia (căreia i s-a permis, în 1939, transferarea tezaurului național către Anglia și intrarea în țară a unor înalți demnitari polonezi). Mai mult, în România înșiși cetățenii acestor țări, refugiați pe teritoriul românesc, se bucurau de anumite drepturi

acordate numai aliaților. Aceste drepturi au fost extinse și asupra evreilor cetățeni străini. Un ordin al Ministerului Afacerilor Interne din 29 iulie 1941, semnat de generalul J. Popescu, preciza : «Deoarece convențiunile de stabilire încheiate de România cu diferite state nu deosebesc pe străini după rasă, și cum nici legățile interne ale celor mai multe state nu fac și nu admit o asemenea distincție, zisul departament, atît pentru a nu prejudicia interesele supușilor români în străinătate prin luarea unor măsuri de represalii din partea statelor respective, cit și pentru a nu dăuna raporturilor noastre cu statele străine, a socotit că decretul legi cu privire la evrei nu trebuie să fie aplicate și evreilor supuși străini stabiliți în România».

La 23 septembrie 1941, M. Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a adresat o circulară tuturor miniștrilor cabinetului, în care, după ce repeta pozițiile anterioare, arăta că guvernul a hotărît ca, în aplicarea decretelor legi care au limitat drepturile civile și politice ale evreilor, «să se țină seama de calitatea de supus străin fără nici o discriminare, pe bază de convențiunile în vigoare și de reciprocitate». M. Antonescu a ordonat «să se anuleze orice măsuri ar fi fost luate față de evreii străini, măsuri ce ar priva bunurile sau libertatea lor de stabilire și exercitare a profesiei lor și care ar deriva din legile aplicate evreilor ca atare».

În spatele deciziei românești privind statutul evreilor cetățeni străini se ascundea și un alt aspect al politicii românești, care, cu timpul, s-a conturat mai puternic : neacceptarea noii hărți a Europei așa cum o «tăiaseră» armatele germane, neacceptarea dispariției unor țări din centrul și vestul Europei, ocupate sau anexate de către germani. România se putea simți sigură numai într-o Europă de state și nu de imperii. Acest aspect al politicii românești va fi în continuu repetat de Mihai Antonescu în fața diplomaților germani și chiar a lui Hitler însuși, la întîlnirea din ianuarie 1943. De aceea decizia germană de a include pe evreii din Protectorat și din celelalte teritorii ocupate de naști în cadrul măsurilor antievreiești s-a dovedit a fi greșită. Diferite consulate române la Berlin, Viena, Paris, Lyon etc., au început să protesteze sau să intervină, e drept cu întîrziere uneori fatală, în favoarea evreilor români».

Jean Ancel a descris, pe larg, soarta evreilor cetățeni români aflați în Germania și în țările ocupate sau subordonate (mai ales în Franța guvernului de la Vichy), pînă la ordinul lui Ion Antonescu din 13 iulie 1943 („Evreii cetățeni

români aflați în Germania sau în țările de sub ocupație germană să nu fie trimiși în Transnistria și să se poată întoarce în țară”) și pînă în mai 1944, cînd evreii cetățeni români aflați în Franța, Germania, Polonia și în alte state ocupate, care mai rămăseseră în viață, au fost repatriați.

Dr. Ancel a reluat în referat, discuția de la Simpozionul precedent — desfășurat la București, în zilele de 11—13 iunie 1984 — asupra refuzului guvernului român de a accepta deportarea în Polonia, în lagărul de la Belzek, a evreilor din România. Un raport din 26 iulie 1942 al șefului Poliției de Siguranță și al S.D.-ului, a spus dr. Ancel, arată că în România pregătirile pentru deportarea evreilor în Polonia s-au încheiat. La 21 august 1942 ambasada germană din București raporta că evacuarea evreilor români avea să înceapă imediat, cu cei din județele Arad, Timișoara și Turda.

La 11 septembrie 1942 G. Richter a semnat „planul de exterminare a iudaismului românesc, convins fiind, ca și superiorii săi de la Berlin, că trenurile de vite aveau să înceapă evacuarea spre Belzec a evreilor din Transilvania de sud și din Regat”. „Dar, între timp, începuseră să se răspindească zvonuri despre soarta deportaților «spre Răsărit», unele chiar raportate de către diplomații români din Berlin și Viena, care relatau că evreii români deportați «au dispărut fără urmă». În momentul în care guvernul român s-a opus, sub diferite forme, deportării evreilor din Regat și Transilvania de sud, s-a conturat, pentru prima oară, posibilitatea salvării cetățenilor români de origine evreiască din ghiarele «soluției finale». Trebuie însă subliniat că momentul în care românii au spus un NU răspicat n-a venit imediat, iar cînd faptul s-a produs a fost deja prea târziu pentru cele câteva mii de evrei români din Franța, Germania și Protectorat, «evacuați spre Est». Concluziile referatului au fost :

„1. Peste 1100 de evrei, cetățeni români, stabiliți în Germania și Austria și un număr necunoscut de evrei aflați în Protectorat, Polonia și Olanda și-au pierdut viața în urma consimțămîntului lui Ion Antonescu de a fi înglobați în «măsurile antievreiești» luate de naziști contra propriilor lor evrei.

2. Peste 3000 de evrei români aflați în Franța au fost deportați și uciși de naziști ca urmare a aprobării date de Mihai Antonescu la 10 august 1942.

3. Peste 4000 de evrei români aflați în Franța au fost salvați de guvernul român, din momentul în care a decis să le permită repatrierea, cerînd naziștilor

să respecte uzanțele diplomatice și pașaportul român.

4. O mică parte dintre aceștia — cîteva sute — au fost repatriați, prin grija guvernului român, călătorind prin teritoriul Reichului — fapt aproape fără precedent, ca amplasare, în istoria Holocaustului.

5. În problema evreiască, o problemă ideologică atît de importantă pentru Germania, naziștii au făcut României două concesii extrem de importante și de semnificative ; a) au acceptat refuzul român de a preda pe evreii săi pentru a fi exterminați ; b) au renunțat, la un moment dat, la deportarea evreilor români din Franța. Aceste concesii aruncă o lumină nouă asupra rolului fiecărui stat satelit sau aliat privind soarta propriilor săi evrei. În ceea ce privește România, apare un semn de întrebare referitor la gradul de dependență a acestei țări față de Germania“.

Referatul lui J. Ancel a fost, ca și precedentele, foarte documentat, cu apel la numeroase izvoare, în cea mai mare parte adunate de el însuși și publicate în *Documents concerning the history of Romanian Jewry during the Holocaust*.

Comunicarea dr. Leon Volovici s-a intitulat : *Intelectuali români — intelectuali evrei în anii dictaturii antonesciene*.

Printre primele decrete antievreiești emise de „statul național legionar“, proclamat la 14 septembrie 1940, a spus autorul, se află și cele care vizează interzicerea activității intelectualilor evrei, de toate categoriile, sau limitarea ei la un cadru strict evreiesc. „Anticipată prin măsurile luate de guvernul Goga-Cuza în 1938 și de dictatura regală, noua legislație are în vedere toate sferile de activitate intelectuală, educativă și cultural-artistică : universitatea și celelalte forme de învățămînt, presa, toate formele de manifestare artistică și publicistică, activitatea profesională a juriștilor, medicilor, inginerilor, arhitecților ș.a. Pentru a aplica cu strictețe politica de «românizare», autoritățile, prin ministerele de resort, revin frecvent, în decurs de cîteva ani, cu mereu alte dispoziții, circulare și decizii deduse din noul statut juridic al evreilor...”

Întregul sistem juridic antievreiesc, creat de administrația Antonescu, constituie un capitol important în istoria legislației antisemite europene, cu diferențe sensibile față de jurisdicția analogă din alte țări aflate în sfera de influență nazistă. Un profesor universitar de la Sorbona (H. Labrone — *n.n.*) solici-ta chiar autorităților românești, în 1943, documentația necesară pentru a putea expune studenților săi «legislația română antievreiască» și «rațiunile» ei.

Intellectualii evrei, integrați vieții sociale și politice românești, socotindu-se, pe drept, exponenți ai culturii românești și păstrind, mulți dintre ei, o destul de ambiguă relație cu obârșia lor evreiască, s-au trezit, într-un răstimp destul de scurt, excluși din mediul cultural românesc, considerați străini, dușmani, no-civi societății și culturii autohtone, expuși tuturor umilințelor și amenințărilor“.

Care a fost atitudinea intelectualilor români față de politica sistematică, oficială, de prigonire a confracților lor evrei? — s-a întrebat Leon Volovici. „Dacă urmărim presa oficială a timpului — a apreciat autorul — întâlnim o aprobare aproape deplină. Toate organizațiile intelectuale profesionale — Baroul, Sindicatul Ziariștilor, Sindicatul Artelor Frumose, Societatea Scriitorilor Români, Asociația Generală a Docenților Universitari etc. — se precipită, prin adunări generale, să excludă din rîndurile lor pe membrii evrei, iar, ulterior, să accepte mari sume de bani strîne de la populația evreiască, prin organismele comunitare, din ordinul lui R. Lecca, împuternicitul guvernamental pentru rezolvarea problemei evreiești din România. Alte surse de informație — presa ilegală, de stînga, jurnale și memorii, documente, multe din ele publicate recent de dr. Jean Ancel — dovedesc însă că adeziunea intelectualilor români era departe de a fi unanimă. Nu numai în cazul reacțiilor individuale, ci și la nivelul organismelor de breaslă, se înregistrează, mai întîi, unele schimbări bruște de conduită. Societatea Scriitorilor Români, de pildă, cu aceeași componență și conducere din ziua votării excluderii colegilor evrei (4 octombrie 1940) era astfel caracterizată de poetul evreu Al. Dominic, într-o scrisoare din 26 iulie 1940, deci cu numai cîteva luni mai devreme: «S.S.R.-ul a avut și are față de membrii săi evrei o atitudine ireproșabilă. Actualul ei președinte, distinsul profesor Herescu, a afirmat de curînd, cînd unii tineri membri au pus problema prezenței noastre în S.S.R., că la porțile Societății Scriitorilor Români încetează orice politică și a respins sugestiile antisemite. De asemenea, S.S.R.-ul s-a purtat admirabil chiar față de unii scriitori evrei care nu sînt membri în Societate». În viața teatrală, apoi, încălcările restricțiilor rasiale erau frecvente, de vreme ce Direcțiunea generală a teatrelor atrage atenția, în decembrie 1941, că «presa, cît și alte organe de stat, ne semnalează adesea amestecul evreilor în conducerea, dirijarea, întocmirea, redactarea, jucarea și chiar finanțarea unor spectacole românești».

Un alt comunicat, din același an, al Direcției Generale a Teatrelor recunoaște solidarizarea oamenilor de teatru români cu colegii lor evrei: «Direcția Generală a fost informată — pe cale particulară — că, la diverse teatre, ar lucra clandestin evrei, fie ca traducători, fie chiar colaboratori. N-avem însă nici o posibilitate să verificăm, deoarece conducătorii teatrelor respective tăgăduiesc. Informații de acest fel avem și noi, dar cercetările întreprinse nu le-am putut confirma și mai ales proba, de vreme ce înșiși conducătorii teatrelor, români și ei, par să favorizeze pe evrei». Este bine cunoscută și «conspirația» unui grup de actori români de a monta piesa dramaturgului M. Sebastian «Steaua fără nume», în martie 1944. Există, totuși — remarcă autorul comunicării —, o impresie de aprobare, de acceptare pasivă a discriminărilor anti-evreiești din partea multor categorii ale intelectualității române în anii războiului. Și, drept dovadă, Leon Volovici citează pe I. Ludo și, mai cu seamă, trei jurnale ale unor intelectuali evrei din perioada 1940—1944; jurnalul lui M. Sebastian (fragmente au apărut în diverse publicații românești contemporane), cel al lui Emil Dorian (publicat acum cîteva ani în Statele Unite în traducere engleză) și cel al ziaristului B. Brănișteanu, rămas în manuscris. Citatele din aceste jurnale sînt multe și impresia care o lasă este, într-adevăr, aceea de deprimare și însingurare a intelectualilor evrei în anii dictaturii antonesciene. Nici nu se putea altfel, din moment ce autorii lor erau, în acea perioadă, niște damnați care trăiau puternic condiția „străinului“.

Referatul întocmit de dr. Livia Dandara s-a intitulat: *Atitudinea României în cadrul discuțiilor internaționale privind situația evreilor din Europa (1938—1939)*. Pe fundalul general al preludiilor celei de-a doua conflagrații mondiale, în contextul unor preocupări precipitate vizînd rezolvarea situației primelor valuri de refugiați și persecutați din statele cotopte sau amenințate de Germania hitleristă, în suita de acțiuni prin care se exprima politica externă a țării, complicată de evoluțiile complexe ale regimului politic intern (guvernul Goga-Cuza, instaurarea dictaturii regelui Carol al II-lea), România s-a arătat preocupată și de soarta populației evreiești din cuprinsul hotarelor sale. La Liga Națiunilor și în organismele sale specializate, la conferințele Micii Înțelegeri și ale Antantei Balcanice, în contacte bilaterale cu țările aliate sau limitrofe, în dialogurile cu organizațiile evreiești internaționale sau autohtone, în demersuri singulare sau în consens cu alte gu-

verne, România a insistat, pe tot parcursul anului 1938 și pînă în vara anului 1939, ca problema evreiască să fie studiată și rezolvată. Acțiunile României au culminat prin două inițiative de anvergură diplomatică, sub N. Petrescu-Comnen și Grigore Gafencu, ca miniștri de externe.

La 2 decembrie 1938, apoi la 12 martie 1939, România a înaintat tuturor cancelariilor străine un *Memorandum*, în care propunea rezolvarea globală, umanitară și eficientă, a problemei evreiești printr-o largă colaborare internațională. În perspectivă, se sugera, ca singura soluție de rezolvare viabilă, crearea unui veritabil stat național evreiesc în Palestina.

Cu răspunsuri evazive sau tergiversante, inițiativele României au rămas atunci fără ecou sau consecințe concrete. Soluția demnă, umanitară și constructivă a României din anii 1938—1939 avea să fie înlocuită cu varianta hitleristă a „soluționării” problemei evreiești prin genocidul din timpul conflagrației mondiale. Documentele atestă, în mod indubitabil, că poporul român, guvernării săi, nu la soluția holocaustului au dorit să adere.

Dr. Ion Bulei, în referatul: *Situația României în vara anului 1940 și repercusiunile ei asupra populației evreiești*, a relevat împrejurările în care s-a creat, în rîndul unei părți a armatei române, în condițiile grele prin care trecea țara, o stare de spirit antievreiască, ca urmare a atitudinii ostile a unor grupuri restrinse din rîndul populației evreiești. Conducerea statului român și a armatei — se arată în referat — a luat măsuri de ordine, iar partidele clasei muncitoare, presa democratică, poporul român au condamnat aspru aceste acte, considerînd, pe bună dreptate, că, în acele vremuri, nu era loc de incriminări, de acte de violență și de răzbunări, ci de

calm și de solidaritatea tuturor locuitorilor țării.

Dr. Ion Calafeteanu a prezentat referatul: *Regimul cetățenilor români de origine evreiască aflați în străinătate în anii dictaturii antonesciene*.

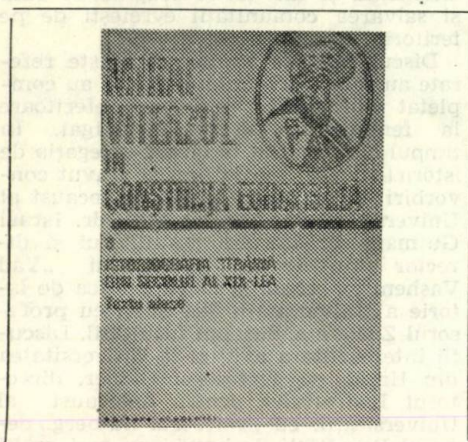
Studierea temei confirmă, pe de o parte, concepția regimului antonescian asupra modului de soluționare a problemei evreiești prin îndepărtarea din țară a acestei populații iar, pe de altă parte, relevă compromisul, în dublu sens, pe care el l-a făcut de la această linie de conduită generală — dovadă atît zecile de mii de evrei care au avut de suferit în timpul regimului, cît și aducerea în țară a evreilor, cetățeni români, din Germania și din țările ocupate de Axă și salvarea comunității evreiești de pe teritoriul României.

Discuțiile care au însoțit aceste referate au fost foarte interesante și au completat cunoștințele reciproce referitoare la fenomenul istoric investigat. În timpul cît s-a aflat în Israel, delegația de istorici români s-a întîlnit și a avut convorbiri la Institutul pentru holocaust al Universității ebraice, cu prof. dr. Israel Gutman, directorului Institutului și director științific al Institutului „Yad Vashem”, precum și la Facultatea de istorie a Universității Tel-Aviv, cu profesorul Z. Iavetz, decanul facultății. Discuții interesante a avut și la Universitatea din Haifa, cu profesorul Gelber, directorul Institutului pentru holocaust al Universității, cu profesorul Satberg, decanul Facultății de istorie, cu mai mulți istorici israelieni. În totul, simpozionul și convorbirile din timpul acestei deplasări în Israel au fost foarte fructuoase, au confirmat, o dată în plus, necesitatea contactelor bilaterale spre folosul istoriografiei române și israeliene, al întăririi și diversificării relațiilor culturale dintre România și Israel.

ION BULEI

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ,

vol. 3 : Istoriografia străină din secolul al XIX-lea. Texte alese,
Editura Academiei R. S. România, București, 1984, 522 p.

Dintre ideile pe care le mijlocește și le argumentează materialul istoric al crestomației *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, ajunsă acum la cel de-al treilea volum, una este, poate, de cea mai mare răsfringere și sugestie, aceea că din momentul în care domnitorul român s-a ridicat pe firmamentul politic al continentului el avea să suscite mereu interesul, să fascineze și, nu mai puțin, să contrarieze. Forța lui de iradiere și de simbolizare se identifică, practic, cu forța de creație istorică și de impact a făuririlor naționale ale poporului nostru în fruntea cărora s-a aflat. În ultimă instanță, Mihai Viteazul în conștiința europeană desemnează acel capitol românesc de istorie universală încununat prin restatornicirea, în chiar evul fărmîțarilor statale, a unirii integrale a neamului nostru în cuprinderea pămîntului strămoșesc, odinioară vatra Daciei antice — act de vădit progres istoric, devansind viitorul și punînd temelii de rezistență clădirii lui. O asemenea înfăptuire, întemeiată pe cucurirea independenței depline, venea, implicit, în întîmpinarea vocației și acțiu-

nii altor popoare spre libertatea și unirea în același corp statal propriu, cu atît mai mult a celor aflate sub stăpîniri sau constrîngerii străine; de aceea, Mihai a fost simțit și considerat reformato politice de larg numitor, contemporan al generațiilor în acțiune, pledînd pentru grăbirea timpurilor în care unirea națională să devină realitate intrinsecă a vieții popoarelor.

Istoricii veacului al XIX-lea — veacul naționalităților — vor aduce noi cuprinderi și adînciri ale epopeii lui Mihai Viteazul, căci mesajul acesteia se învestea cu valori moderne și avea capacitatea să inspire sau să alimenteze noi sensuri politice în noi împrejurări. Mihai Unificatorul intră, astfel, în acest veac ca figură de actualitate a lumii europene, iar ideile românești despre unirea deplină, sintetizate și materializate la 1600, se demonstrează ca moment timpuriu al gândirii moderne universale pe tărîm politic-național. Volumul de față dă măsura semnificativă a fenomenului. Apărut sub egida Bibliotecii Centrale de Stat și a Direcției Generale a Arhivelor Statului, el a fost alcătuit de cunoscuți analiști istorici, cărora li s-au adăugat experți în editarea izvoarelor: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bercan, Gheorghe Bondoc, Cristina Buțănescu, Mircea Mușat, Vasile Șimandan, Victoria Tăndăreanu. Colectivul de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Gheorghe Bondoc, Mircea Mușat. Au mai colaborat: Costin Feneșan și Iacob Mărza.

Sînt antologate aici lucrări care marchează trecerea de la relatarea de factură cronicărească la configurarea de tentă modernă a operei lui Mihai Viteazul. Este epoca în care domeniul istoric tinde să-și consolideze direcția științifică, să-și accentueze spiritul critic și să se exercite influent de la acest nou nivel. Proliferează acum scrierile de istorie universală, inclusiv cele despre Mihai

Viteazul — și despre români în genere —, semn că acest moment de implicație general europeană nu putea fi ignorat. Istorici, publiciști, diplomați, scriitori, profesori de universitate vor să tranșeze, fără drept de replică, subiectul, fiecare din unghiul lui, să se reprezinte istoricește reprezentându-l. O grijă anume se vădește, de aceea, în modelarea textului și în proiectarea subtextului (Nu intră, firește, în cauză acei autori, numeroși și ei, care au luat o cale în afara decenței istorice).

Volumul reține 14 texte care răspund unor criterii științifice de oglindire și de receptare a istoriei: obiectivitatea redării, calitatea informației, circulația largă. Nu lipsesc nici aici acele știute abdicări de la probitate, idei fals concepute și chiar plâsmuiri, tributare, mai totdeauna — voit sau nu —, politicii supraumaniilor străine, dar ele se anihilează, prin lipsa de substanță, în țesătura faptelor real înfățișate. Autorii textelor sînt, îndeobște, nume de autoritate în epocă, unii și după aceea, nu puțini dintre ei cunoscători îndeaproape ai țărilor românești, din scrisul cărora se recom-pune — după decantările de rigoare — o istorie elocventă a epocii românești Mihai Viteazul: trei francezi — scriitorul, istoricul și filosoful *Jean A. Vaillant*, care a trăit, o vreme, în țările românești și s-a ilustrat printr-o seamă de lucrări despre istoria, limba și starea social-politică a românilor; istoricul și publicistul *Jean Henri Abdolonyme Ubicini*, participant cu rol proeminent la revoluția română de la 1848 și care a consacrat îndelungi și fructuoase preocupări cercetării și afirmării istoriei poporului nostru; orientalistul și etnograful *Leon-Louis-Lucien de Rosny*; trei englezi — cercetătorii istorici *William Miller* și *James Samuelson*, diplomatul *William Wilkinson*, fost consul în Principate; doi germani — istoricul *Johann Christian von Engel*, care a lucrat în cancelaria aulică a Transilvaniei, și istoricul și publicistul *Johann Wilhelm Zinkeisen*; doi istorici ruși — *Ivan Ignatievici Malișevski* și reputatul *N. Borețki-Bergfeld*; un austriac — orientalistul *Joseph von Hammer-Purgstall*; un italian — istoricul și omul de litere *Bruto Amante*. Sînt prezenți în volum și doi autori sași cu preocupări istorice — sibiianul *Karl Neugeboren* și sighișoreanul *Willibald Stefan Teutschlaender*, care, de aici, de pe meleagurile autohtone, au proiectat în universul istoric european, prin intermediul unor scrieri de limbă germană, cursul evenimentelor în centrul cărora s-a aflat Mihai Viteazul.

În majoritate, autorii selectați în volum au conceput lucrări de sine stătătoare

despre istoria poporului nostru, în care au rezervat capitole distincte, nu odată de largă respirație, lui Mihai Viteazul, reproduse în volum parțial sau integral: *J. A. Vaillant*, *J. H. A. Ubicini*, *L. de Rosny*, *J. Samuelson*, *W. Wilkinson*, *N. Borețki-Bergfeld*, *B. Amante*. Cît privește pe *K. Neugeboren*, acesta a scris un manual de istorie a Transilvaniei, cea mai însemnată contribuție a lui în istorie, iar *W. St. Teutschlaender* a consacrat voievodului o lucrare expresă. Alți cinci autori au abordat momentul Mihai Viteazul în lucrări referitoare fie la zone din centrul și sud-estul continentului, fie la alte teme, domnitorul român fiind plasat, și prin acest fapt, într-un cadru european: *W. Miller*, *J. Chr. Engel*, *J. W. Zinkeisen*, *I. I. Malișevski*, *J. Hammer-Purgstall*. Unele dintre lucrările despre epoca Mihai Viteazul și, în genere, despre istoria românilor aveau să devină momente de distincție în istoriografia și, mai larg, în cultura europeană a veacului trecut, altele aveau să-i consacre pe autori ca istorici sau să se impună ca principală creație a unor cărturari de renume. Privite în ansamblu, lucrările reunite în volum denotă reconsiderarea critică a izvoarelor, recreditarea în termeni moderni a ideilor istorice anterioare care și-au păstrat suportul documentar și adăugirea de noi evaluări și concluzii. O seamă de lucrări invocă, într-o unitate a demersului, și autori sau surse istorice românești, care sînt lansate și prin aceste canale în circuitul istoric-cultural european. Sînt citați, alături de istorici străini, *D. Logofătu*, *J. Filstich*, *A. Florian*, *E. Hurmuzaki*, *M. Kogălniceanu*, *N. Bălcescu*. Întîlnim chiar și o schiță de istoriografie a României, datorată lui *Borețki-Bergfeld*, din care nu lipsesc *Kogălniceanu*, *Heliade*, *Odobescu*, *Tocilescu*, *Onciul*, *Iorga*, *Densușianu*, *Xenopol* ș.a.

Se detașează, în aceste scrieri, înțelegerea complexă a personalității lui Mihai Viteazul, deopotrivă ca gînditor politic și diplomat, ca strateg și oștean, virtuți puse în slujba țării sale și a Europei. *Vaillant* îl numește „politician înzestrat” (p. 191), „bun cetățean”, „mis-tuit de focul sacru al patriotismului” (p. 192); *Ubicini* — „mare bărbat” (p. 220); *Engel* — „bărbat destoinic” (p. 64), „general viteaz” (p. 75), iar *Samuelson* vede în el un profil „curajos, diplomat, ambițios, patriot, figura centrală din trecutul istoric al României” (p. 444). Domnia lui acoperă o perioadă de mare densitate a faptelor și evenimentelor. „Nici un alt erou român — observă *Miller* — n-a înfăptuit atît de mult într-un interval de timp atît de scurt ca Mihai Viteazul. Întreaga sa

domnie n-a durat decît opt ani, căci el a murit în 1601; totuși, el a concentrat în acești ani evenimentele a trei generații" (p. 479). Mișcarea de eliberare și acțiunea militară românească în fruntea căreia s-a aflat — admit istoricii veacului trecut — au avut dimensiuni europene. Engel, reluat de Vaillant, identifică în domnitorul român un „mare om, căci și el a ajutat, și a ajutat puternic, ca Europa să fie apărată de barbaria turcilor" (p. 192). Tot Engel scrie că Mihai Viteazul s-a impus ca „principale valah care e de interes universal. A contribuit și el, și încă în mod deosebit, să abată barbaria turcească de la celelalte părți ale Europei" (p. 83). Vaillant accentuează că voievodul român „a știut să țină în șah, timp de opt ani, Ungaria, Polonia și Poarta; mare căpităn, el a știut să le învingă întotdeauna" (p. 191). Același istoric îl alătură unor vestiți oameni ai lumii antice: „Ca și Temistocle, el și-a salvat patria de jugul tiranilor; mai norocos decît Epaminonda, el a putut lupta, după ce îndepărtase arma ucigașă de la pieptul său, și atunci cînd a murit și-a vîndut scump viața ca Alcibiade" (p. 192).

De remarcat că Mihai Viteazul nu este singularizat, ci așezat alături de alți mari domnitori și voievozi ai noștri, într-un curs care dă măsura idealurilor și voinței de libertate a românilor. „Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea — remarcă Miller —, doi domnitori au dat o nouă viață vechiului spirit de rezistență față de turci. Ioan Vodă cel Cumplit din Moldova și Mihai Viteazul din Valahia s-au relevat printre contemporanii lor asemenea lui Ștefan cel Mare și Mircea cel Bătrîn din timpurile mai vechi" (p. 475). Mai mult, Mihai este prezentat ca „un produs al poporului său" (Teutschlaender, p. 334), care „înțelegea adevăratele interese ale ținuturilor românești" (Ubicini, p. 220), ca un conducător popular, ceea ce aduce pe terenul interpretării autentice întreaga sa acțiune și poziție în istorie. În împrejurările în care românii erau atît de oprimați și de amenințați în ființa lor — constată Vaillant —, „se ridică din mijlocul lor un om curajos care schimbă strigătele lor de nenorocire și de desperare în cîntec de răzbunare și de libertate" (p. 168). Malișevski pune în lumină ideea că „Mihai a știut să se ridice pe piscurile unui conducător popular al României" (p. 231). Pentru Engel, domnitorul român reprezintă încă o confirmare a adevărului că istoria dă la iveală oameni mari „din toate națiunile și limbile" (p. 84).

Întruchipind idealurile de libertate și unire ale românilor, domnitorul a fost înconjurat cu dragoste în toate cele trei

țări românești, indiciu, prin el însuși, al coeziunii de neam, al stării de spirit favorabile înfăptuirilor de ordin național pe care le-a preconizat, Mihai — spune Vaillant — „s-a făcut iubit de ai săi, din cele trei principate, iar ardelenii îl numesc încă *regele lor Mihai și Alexandru cel Mare*" (p. 192). În Transilvania — precizează Miller —, „Poporul de rînd îi era devotat din cauză că era din singele lui" (p. 477).

Cu vădită acuitate, istoricii au pătruns adevărul, cu multiple semnificații, că Mihai Viteazul nu a fost un aventurier, un condotier, ci un gînditor politic și un conducător politic de talie, care s-a aplecat asupra condiției apăsătoare a țărilor românești, în întregimea lor, a văzut soluția de acțiune pentru salvarea ființei poporului nostru în istorie și a urmărit înțelept, dintru început și pas cu pas, prin meandrele evenimentelor atît de aspre și de contradictorii, înfăptuirea ei. Întreaga sa operă — conchid lucrările din volum — este transpunerea lucidă a unui plan bine cristalizat, menit a schimba situația politică a românilor în epocă și în perspectivă, plan întemeiat pe realități incontestabile, pe aspirații legitime și firești. Este ceea ce astăzi știința noastră istorică argumentează, desigur de la o altă viziune și de la un alt nivel, superioare, situînd înfăptuirile lui Mihai Viteazul la locul de frîntispiciu ce li se cuvine în istoria românilor și în cea a Europei. „Mihai Viteazul — argumentează Borețki-Bergfeld — a fost singurul domnitor din statele dunărene care a purtat războaie nu pentru slavă deșartă și pentru strălucire dinastică, ci pentru atingerea unui țel nobil dinainte stabilit" (p. 509). Vaillant scrie că „Mihai, banul Craiovei, vrea să salveze patria" (p. 168), că era „hotărît să-și regenereze patria" (p. 169).

Că domnitorul român acționa în virtutea unui plan anume, cu etape și trepte impuse de circumstanțele vremii, o dovedește realitatea că el a năzuit, mai întîi, la asigurarea independenței de neam, pentru început a țării românești a Munteniei, pentru ca, pe această bază, să se poată întreprinde unirea integrală a românilor în propriul edificiu de viață. Scrierile din volum pun în lumină această idee în variate contexte. „Prima lui grijă — notează Vaillant — este de a o curăți [țara] de turcii care o invadaseră și o jefuiau" (p. 169). La fel Samuelson: „scopul său fiind să se elibereze mai întîi de stăpînirea turcească, iar apoi să-și asume puterea în mod independent" (p. 436).

Reține interesul că mai mulți autori aduc în cauză vechile tratate — „Capitulațiile" —, pe care Poarta le încâl-

case și le încălca grav, și argumentează, chiar pe baza acestora, îndreptățirea românilor, în frunte cu Mihai Viteazul, la o ridicare generală pentru transformarea suzeranității devenite mai mult decît formale în independență completă, reală. Engel: „Valahia era coplesită de datorii și de greutate. În pofida vechilor capitulații, turcii începuseră să se așeze în Valahia, să-și ridice moschei și case, sub pretext că trebuie să rămînă aici pentru a-l apăra pe Mihai“ (p. 49—50); Teutschlaender, aproape în aceiași termeni: „Turcii au început — în pofida vechilor tratate — să se așeze în țară, sub pretextul că trebuiau să rămînă pentru protecția voievozului, construind case și moschei, continuînd să păgubească și să oprească populația autohtonă“ (p. 338); Samuelson: „Tratatele erau complet nesocotite“ (p. 434). Și, ca urmare, ridicarea împotriva otomanilor — conchide Miller — a fost o „încercare a poporului de a-și recăpăta independența deplină“ (p. 476).

În concepția lui Mihai Viteazul — sesizează istoricii veacului al XIX-lea —, libertatea și unirea sînt două componente inseparabile ale aceluiași țel de ordin național, două trepte care se parcurg în mod necesar pentru atingerea lui. O libertate națională a trei țări românești menținute în granițe politice diferite nu putea fi viabilă, după cum o unire națională fără reazemul libertății nu avea șanse să se mențină întreagă și deplină. Unii istorici admit că tocmai această viziune îi conferă domnitorului român rolul cel mai însemnat în istorie. „Deosebită importanță a lui Mihai Viteazul în istoria principatelor române — scrie Borșchi-Bergfeld — constă în faptul că el nu a încercat numai să înlăture jugul turcesc de pe grumazul poporului său, restituindu-i astfel independența politică, ci a vrut să pună pe un teren real ideea unității naționale și a unității statale“ (p. 500). Unirea celor trei țări românești nu i-a apărut, deci, lui Mihai Viteazul, într-un moment sau altul al domniei sale, ca o consecință a direcției unor evenimente, ci exista astfel dintru început în concepția sa politică și, de altfel, a tuturor românilor. Istoricul rus mai sus-citat accentuează ideea că unirea neamului era supremul țel al domnitorului român: „Mihai Viteazul era partizan convins al unității națiunii române... Căci toate evenimentele în curs i se păreau neînsemnate și irealizabile în comparație cu acel țel măreț spre care năzuia el fără istov — Mihai tot mai spera să-și realizeze visul — formarea regatului român unitar, alcătuit din cele trei țări românești“ (p. 503). Acest țel „fusesse ultima ratio a întregii lui domnii“

(p. 500). De aceea, după eliberarea Țării Românești a Munteniei de sub opresiunea otomană, „El a început să acționeze pentru a realiza marea idee a unirii întregului popor român într-o națiune, prin alăturarea nu numai a Moldovei, dar și a Transilvaniei la propriul său principat“ (Miller, p. 477).

Rînd pe rînd, sînt descrise și considerate principalele secvențe ale ridicării pentru libertate a poporului român, care își avea centrul de inițiativă și polarizare în Muntenia, condusă de domnitorul Mihai. Această mișcare, întemeiată pe alianța celor trei țări românești, concepută de Mihai Viteazul, a fost declanșată în noiembrie 1594 printr-o „răscoală“ (Engel, p. 50; Zinkeisen, p. 459), „prima lovitură pentru independență“ (Samuelson, p. 435), „insurecție“ (Ubićini, p. 209), „insurecții simultane la București și la Iași“ (Amante, p. 467). Victoria ei, clădită prin mari bătălii, în rîndul cărora Călugărenii a fost „unul din faptele de arme cele mai minunate ale istoriei moderne“ (Amante, p. 467), a proiectat înaintea Europei puternica forță antiotomană pe care o reprezentau cele trei țări românești unite într-o aceeași ridicare în luptă. „Prin desprinderea celor trei principate tributare, Moldova, Valahia și Transilvania — remarcă Zinkeisen —, se ridică un dușman mult mai periculos pentru otomani decît forțele militare fărimitate ale împăratului [Rudolf al II-lea] și ale locotenenților lui“ (p. 459). Dar această forță, care proclama deschis, la lumina zilei, țelul său, acela al înfruntării și înfringerii unuia dintre cei mai primejdioși dușmani ai libertății poporului român și a atîtor altor popoare europene — Imperiul otoman —, nu va fi susținută de puterile vremii. Engel constată că Mihai Viteazul „a fost lăsat aproape cu totul singur să facă față pericolului“ (p. 60). Ba, mai mult, unele din aceste puteri pretindeau imense părți din teritoriul românesc în schimbul participării la o alianță împotriva otomanilor (*Idem*, p. 62). Mihai, însă, consecvent planului său politic, urmarea ca, „la momentul potrivit, să se facă pe sine principe al Transilvaniei și, unind puterea valahă cu cea a Transilvaniei, să pună temelii mai durabile existenței sale politice“ (p. 63). În această perspectivă, cucerirea independenței complete a Munteniei a marcat un moment fundamental — atestă scrierile din volum.

Planul domnitorului nu-și avea, însă, punctul terminus în Transilvania. Bătălia de la Șelimbăr se înscrie pe un drum care se finalizează în cetatea de scaun a lui Ștefan cel Mare. Voievodul român — observă Hammer-Purgstall —

a trecut peste munți, a luptat și a învins la Șelimbăr „voind să reunească sub stăpânirea sa Transilvania și Moldova“ (p. 139). Borețki-Bergfeld apreciază, la rîndul lui, că, „istovind Imperiul otoman prin atacurile sale victorioase împotriva turcilor, el întreprinde campanii în Transilvania și Moldova, pentru a strînge, sub flamurile unui singur tron, pe românii despărțiți unii de ceilalți“ (p. 500). Populația din cele două țări românești îl dorea și îl aștepta. În Transilvania — afirmă Samuelson —, orașele „i s-au supus unul după altul într-o succesiune rapidă“. Și, încă înainte de Șelimbăr, „un mare număr de locuitori nemulțumiți și de voluntari... s-au alăturat armatei lui Mihai, sporindu-i rîndurile...“ (p. 439). După victoria de la Șelimbăr, voievodul intră cu triumf în Alba Iulia, la 1 noiembrie 1599, fiind întîmpinat de reprezentanții orașenești, ai breslelor, ai clerului și de populație. „Treptat — scrie Teutschlaender —, toate orașele din Transilvania îi prezentară omagiul“ (p. 395). „Autoritatea lui Mihai — adaugă Samuelson — a fost recunoscută prompt de stările generale transilvănene“ (p. 442).

După eliberarea Transilvaniei — continuă Teutschlaender —, Mihai Viteazul „a acționat pentru înfăptuirea celui mai iubit proiect al său, înarmîndu-se cu deosebită rîvnă în vederea unui război contra dușmanului său de moarte, Ieremia Movilă. Prin înfrîngerea acestuia, el voia să reunească, sub sceptrul său, cele trei provincii: Valahia, Transilvania și Moldova“ (p. 399).

Ca și în cazul Transilvaniei — sesizează istoricii —, eliberarea Moldovei s-a desfășurat cu repeziune și fără piedici numeroase. „Campania fu la fel de scurtă ca cea din Transilvania. A fost suficientă o victorie pentru a sfărîma orice rezistență și Mihai deveni stăpîn al întregului neam românesc“ (Miller, p. 478). Aici a avut loc o rapidă trecere a oștirii moldovenilor de partea lui Mihai Viteazul. „O mare parte a armatei lui Ieremia — notează Samuelson — a dezertat la Mihai, care l-a învins pe inamicul său fără dificultate“ (p. 441). Vaillant detaliază: „trupele abia au ajuns față în față, că moldovenii ridică căciulile în vîrfurile sulitelor și trec la dușman [firește, dușmanul panilor polonezi și al lui Ieremia Movilă] cu strigăte de bucurie“ (p. 186).

A produs o vizibilă impresie asupra istoricilor din veacul trecut reunirea politică integrală a poporului nostru sub sceptrul lui Mihai Viteazul, reunire desăvîrșită prin eliberarea țării românești a Moldovei. Era cea dintîi refacere a unității după timpurile dacice, de

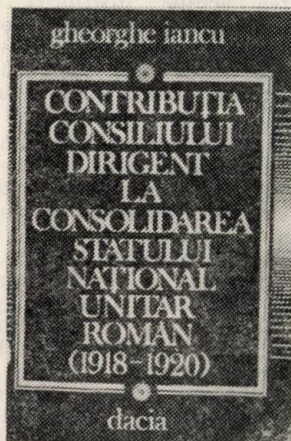
însemnătate și răsfrîngere europene. Istoricii nu numai că o înfățișează ca atare, ci o tîlmăcesc în ceea ce sîvîrșise ea mai profund, mai puternic și mai definitiv — restatornicirea unității de neam pe temeiuri care existau la noi de mii de ani, căci poporul nostru este beneficiarul unei mari și prestigioase moșteniri, cea a Daciei strămoșești unite și compacte. Restaurarea unității pe acest temei apărea astfel posibilă, dreaptă, necesară și dorită. Miller o prezintă ca izbîndirea unui vis al acestor meleaguri: „Pentru scurt timp, [Mihai] a reușit să facă un fapt împlinit din visul unui regat daco-român“ (p. 477). La fel o vede Vaillant: „Mihai se afla în culmea gloriei. Împlinise, în mai puțin de opt ani, ceea ce Ștefan cel Mare visase în zadar toată viața. Stăpîn în cele trei principate, era destul de dotat cu acel geniu civilizator care știa să-și păstreze posesiunile, pentru a constitui în regat vechea Dacie întregă“ (p. 186). Rosny o interpretează ca o mare victorie: „el reușește să reunească, sub sceptrul său, toată populația din vechea Dacie și să domnească simultan peste Valahia, Moldova și Transilvania“ (p. 463), iar Ubicini ca o victorie asupra feluritelor potrivnici externi: „Mihai triumfase asupra tuturor dușmanilor săi. Stăpîn pe trei principate, el reunea, sub autoritatea lui, toată vechea Dacie“ (p. 219).

Sînt multe alte idei majore despre istoria epocii Mihai Viteazul, ca istorie de însemnătate europeană, pe care scrierile din volumul de față le restituie plenar și unitar. Colectivul alcătuitor al volumului are un excelent aport la punerea lor în valoare, prin selecții riguroase, prin îngrijirea științifică a textelor și prin traduceri purtînd pecetea erudiției și subtilității, în care cunoașterea filologică și cunoașterea istorică au conlucrat fericit. S-a realizat, în acest fel, o nouă piesă de bază a crestomației *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, care se integrează prestigios, împreună cu alte corpusuri de documente, în patrimoniul de aur al mărturiilor existenței istorice, a luptelor și biruințelor poporului nostru pe tărîm național și social. Ideea majoră care se desprinde în context este că toate marile momente ale epocii noastre naționale și sociale, din timpuri străvechi și pînă azi, ar putea forma — fiecare — obiectul unor reflectări de amplitudine în ediții de documente de sine stătătoare, care să ateste, cuprinzător, relieful lor european. Aceasta ar conduce la o redimensionare, la o redefinire a rolului românilor în făuririle de progres ale Europei și, în general, ale umanității.

NICOLAE RAUS

**GHEORGHE IANCU,
CONTRIBUȚIA CONSILIULUI DIRIGENT
LA CONSOLIDAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN
(1918—1920),**

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 316 p. + 16 p. planșe

În bibliografia vastă a Marii Unirii din 1918, studiile privind procesul unificării administrativ-instituționale a teritoriilor reunite cu Patria-mamă, după secole de asupriri străine, sînt puține și lacunare. De aceea, cartea cercetătorului clujean Gh. Iancu, dedicată activității Consiliului Dirigent, este, pe cît de izbită în plan științific, pe atît de binevenită. Inițial teză de doctorat, ea înmănunchează rezultatele unor investigații de peste un deceniu, impunînd, prin bogăția și rigoarea informației, profunzimea analizei și claritatea expunerii. Cele patru capitole ale lucrării, corespunzînd fiecare cîte unui tărîm de activitate al Consiliului Dirigent, de la constituirea sa în 2 decembrie 1918 pînă la desființarea lui în 10 aprilie 1920, formează structura de bază a prezentei monografii istorice.

Instituție născută direct din atmosfera incandescentă a evenimentelor revoluționare ale toamnei lui 1918, Consiliul Dirigent — desemnat la Alba Iulia a doua zi după istorica hotărîre a unirii Transilvaniei cu România — a fost un organism politic-administrativ temporar și cu atribuții limitate. El nu poate fi — precizează autorul — asimilat unui guvern provizoriu (p. 7.). Rezoluția Unirii i-a conferit dreptul exercitării temporare a prerogativelor legislative,

executive și administrative pe teritoriul Transilvaniei unite cu România, iar guvernul de la București i-a precizat atribuțiile în conformitate cu legile țării. Timp de 16 luni, avînd sediul la Sibiu, apoi la Cluj și fiind compus din 12 resorturi (ministere), Consiliul Dirigent a fost organismul de preluare efectivă a puterii de la vechile autorități austro-ungare și de punere a bazelor noii vieți de stat, românești, în Transilvania. Acțiunea, dificilă și complexă, petrecută în împrejurările interne și internaționale de după primul război mondial și *înaintea* încheierii tratatelor de pace a constituit parte a procesului de integrare instituțional-administrativă a Transilvaniei în statul național unitar român „pînă la definitivă organizare a României întregite” (p. 28). Instituția în sine și activitatea sa stau sub semnul prefacerilor revoluționar-democratice și al transpunerii în viață a dreptului suveran al poporului român asupra teritoriului național, apreciere ce se cuvine mai ferm subliniată.

După prezentarea detaliată a acțiunii de constituire și organizare a Consiliului Dirigent și a raporturilor sale cu Marele Sfat Național al Transilvaniei și cu guvernul țării, capitolul I al lucrării inserează o întinsă analiză a modului și etapelor de instituire a noii administrații românești în Transilvania. Sînt reliefate consecințele negative ale „liniei demarcaționale” — fixată prin convenția semnată la Belgrad (13 noiembrie 1918) de reprezentanții ai generalului Franchet d'Esperey, comandantul șef al forțelor aliate din sud-estul Europei, și ai guvernului ungar — pentru procesul firesc de integrare a părților vestice românești în statul național unitar, în consens cu hotărîrea plebiscitară luată la Alba Iulia (p. 8—182). Consiliul Dirigent a preluat, treptat, autoritatea politică, administrativă și judecătorească, a trecut la numirea noilor prefecti, primari și notari, s-a preocupat de asigurarea celor necesare populației grav lovite de anii de război, fiind adesea silit să înfrîngă neîncrederea ori rezistența forțelor reacționare ale vremii.

Aspecte mai puțin reflectate în istoriografia problemei privind activitatea social-economică a Consiliului Dirigent formează obiectul capitolului al II-lea al

cărții (p. 183—253). Deși excluși anterior de la activitățile cu caracter industrial, exponenții populației românești grupați în și în jurul Consiliului au dovedit competență remarcabilă în reorganizarea industriei transilvănene. Relevante pentru poziția democratică a Consiliului Dirigent sînt și măsurile pentru ameliorarea situației proletariatului industrial, inclusiv legiferarea zilei de muncă de 8 ore în întreprinderile transilvănene. Aprecieri similare rezultă și din complexul demersurilor întreprinse pentru reorganizarea și redresarea vieții financiare a provinciei, pentru unificarea monetară și combaterea fenomenelor inflaționiste (p. 235—248). O rezumare pertinentă a concepției și activității agrare a Consiliului Dirigent este întreprinsă în carte pe baza surselor și lucrărilor cunoscute referitoare la etapa pregătitoare a reformei agrare din 1921, potrivit cu ideea „reformei agrare radicale” cuprinsă în Rezoluția de la Alba Iulia. Evaluarea statistică a proprietății funciare, elaborarea proiectului legii și arendarea forțată a moșiilor la țărani în condiții avantajoase au fost cîteva din laturile activității Consiliului Dirigent în problema agrară.

Preluarea și reorganizarea vieții cultural-școlare a Transilvaniei de către Consiliul Dirigent formează, sintetic, obiectul capitolului al III-lea al volumului (p. 254—291). Literatura de specialitate extrem de vastă este confruntată și completată adesea cu izvoare arhivistice, îndeosebi pentru subcapitolul dedicat vieții sanitare. Ca și în alte sectoare, entuziasmul patriotic și conștiința înaltei responsabilități pentru viitorul națiunii au imprimat un ritm alert prefacerilor în structura și organizarea învățămîntului, de la modeste școli sătești la Universitatea românească din Cluj, în așezarea unor temelii viguroase instituțiilor științifice și culturale românești.

Un merit real al cărții îl reprezintă tratarea nuanțată și documentată a atitudinii naționalităților conlocuitoare față de procesul organizării administrației românești în cuprinsul Transilvaniei și Banatului. De la recunoașterea Unirii la aderarea treptată și integrarea naționalităților în noile realități politice și administrative se resimte impactul profund al garanțiilor de liberă dezvoltare, cuprinse în Rezoluția istorică de la Alba Iulia, pentru toți cetățenii statului român fără distincție de naționalitate. Egalitatea de tratament și atitudinea prevenitoare a membrilor Consiliului Dirigent în abordarea acestor aspecte pun în evidență faptul că Unirea din 1918 a creat, principal și practic, premisele dezvoltării nestingerite a naționalităților conlocuitoare în interiorul statului român.

tării nestingerite a naționalităților conlocuitoare în interiorul statului român.

Fără a desfășura o politică externă proprie, Consiliul Dirigent a avut preocupări de această natură doar în măsura în care activitatea sa din interior o implica, precum și pentru recunoașterea internațională a actului suveran al națiunii române de la 1 Decembrie 1918.

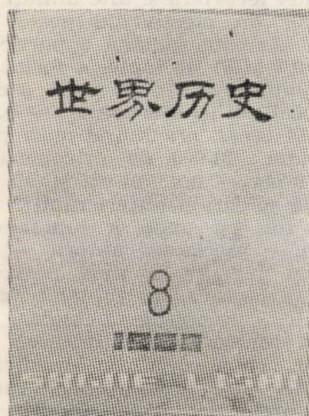
Finalul cărții se ocupă de autodizolvarea acestei instituții regionale (p. 292—306). Desființarea Consiliului Dirigent era necesară și a fost privită ca atare de către înșiși membrii săi; el și-a îndeplinit misiunea pentru care a fost creat.

Cum e firesc, autorul nu ezită să evidențieze oamenii în plină acțiune, în textura faptelor și proceselor istorice pe care le trăiesc. Se perindă astfel în paginile cărții nume cunoscute și recunoscute pentru meritele dobîndite în deceniile anterioare de luptă pentru libertate și unitatea națională: Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Vasile Luca, Octavian Goga, Valeriu Braniște ș.a. Lor li s-au asociat reprezentanții muncitorimii române, Ioan Flueraș și Iosif Jumanca, în virtutea colaborării socialiștilor români cu forțele naționale în vederea desăvîrșirii unității de stat a României. Adînc implicați sînt exponenții generației mai tinere: Emil Hațieganu, Silviu Dragomir, Ioan Lupăș, Valer Moldovan, Rudolf Brandsch și mulți alții.

În ansamblu, cartea este o izbutită monografie istorică asupra unei instituții și a unei etape de zbucium și împliniri din lungul drum al luptei pentru făurirea statului național unitar român. O privire mai detaliată credem că s-ar fi cuvenit, într-un sintetic subcapitol final, să se acorde rolului și caracterului Consiliului Dirigent. Aceasta ar fi implicat o mai insistentă incursiune în raporturile de continuitate dintre activitatea Consiliului Dirigent și acțiunile anterioare ale maselor de țărani, muncitori, meseriași și intelectuali pentru alungarea vechii administrații austro-ungare și instituirea autorității românești pe teritoriul Transilvaniei încă în luna noiembrie 1918, în timpul revoluției burghezo-democratice. Consiliile naționale și gărzile militare născute în focul luptei revoluționare au fost, cum se știe, germenele și suportul noii puteri preluate de Consiliul Dirigent. Caracterul și rolul său istoric se conturează astfel mai plenar în contextul procesualității istorice de făurire a statului național unitar român.

TEODOR PAVEL

„SHIJIE LISHI“ („ISTORIA UNIVERSALĂ“),
nr. 8/1985

Revista „Shijie Lishi“ („Istoria universală“), care apare în Republica Populară Chineză, răspunde sarcinii stringente trasată de Partidul Comunist Chinez — în condițiile adoptării măsurilor pentru accelerarea modernizării industriei, agriculturii, științei, tehnicii și a apărării naționale, a politici de deschidere spre exterior care a determinat largirea, fără precedent, a contactelor și relațiilor politice, economice și culturale ale Chinei cu țările de pe toate meridianele globului — de a prezenta și interpreta evoluția istorică a țărilor lumii și experiența câștigată de acestea de-a lungul secolelor.

Studiile și articolele publicate în cele peste 40 de numere cite au apărut până în a doua jumătate a anului 1985 atrag atenția, în primul rând, prin concluziile și învățămintele pe care le sintetizează cercetătorii istoriei universale din ex-

periența celor peste trei decenii de activitate, ca și prin căutările lor de a elabora o nouă orientare și o nouă metodologie în munca științifică.

Evenimentelor istorice din țara noastră, revista le-a consacrat articolul intitulat *Contribuția României la războiul antifascist*, de Zhu Guisheng și Kang Chunlin, inserat în numărul 8/1985. Articolul a apărut la rubrica *Cea de-a 40-a aniversare a victoriei în războiul antifascist*, alături de articolele: *Contribuție istorică nepieritoare. Cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a victoriei războiului anti-japonez din China și a războiului mondial antifascist*, de Song Shilun, în care se evidențiază contribuția Chinei la înfrângerea Japoniei militariste, și *Disputele anglo-americane în problema deschiderii celui de-al doilea front în Europa*, de Zhang Jiping și Ri Mu.

Autorii studiului *Contribuția României la războiul antifascist*, bizuindu-se, cu precădere, pe o serie de lucrări de valoare ale istoricilor români, evidențiază, prin documente și cifre statistice, importanța istorică a actului de la 23 August 1944, precum și contribuția țării noastre la înfrângerea Germaniei naziste și, implicit, la încheierea victorioasă a celui de-al doilea război mondial.

Zhu Guisheng și Kang Chunlin înfățișează condițiile internaționale în care România, în urma „politicii împăciuitoare a Angliei și Franței“, ca și a presiunilor militare exercitate de Germania hitleristă, a fost nevoită să cedeze o parte din teritoriile ei naționale. În același context, se arată că în țara noastră a fost instaurată, în toamna lui 1940, dictatura militară-fascistă, România fiind „împinsă în brațele forțelor hitleriste“ (p. 18), iar, apoi, forțată să participe în războiul antisovietic, împotriva voinței poporului român. Cei doi autori

relevă faptul că „marea masă a poporului român a fost mereu ostilă acțiunii criminale a clictii lui Antonescu“ și că „în toată perioada anilor 1941—1944 el a luptat împotriva războiului și a dictaturii antonesciene pe diferite căi și în diferite moduri“ (p. 19), ceea ce a făcut posibilă ralierea, de către Partidul Comunist Român, a tuturor forțelor patriotice în vederea declanșării insurrecției armate din August 1944, a ieșirii României din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste.

În capitolul *Însemnătatea revoluției din August*, Zhu Guisheng și Kang Chunlin relevă importanța strategică și influența politică și economică a actului de la 23 August 1944 asupra ansamblului desfășurării războiului, subliniind că „Cea mai evidentă consecință strategică este cea pe care o recunoaște și generalul Friessner“, comandantul Grupului de armate germane „Ucraina sud“ : „Datorită părăsirii [frontului] de către trupele române, toate stavilele din calea sovieticilor au fost îndepărtate. După aceasta, armata germană a rămas la discreția totală a sovieticilor și, foarte curând, la discreția românilor. Teritoriul României era deja eliberat de armata română ; de aceea, în timpul înaintării strategice, armata sovietică nu a întâlnit aproape nici o rezistență și a pătruns rapid în Balcani și în pusta ungară. Astfel s-a înfăptuit cu succes obiectivul operației Iași-Chișinău și, mai mult, s-au creat condiții pentru desfășurarea unei noi ofensive strategice“ (p. 21).

Cei doi istorici chinezi citează, în plus, pentru a evidenția și mai pregnant importanța strategică a evenimentelor istorice din România din august 1944, însăși aprecierea lui Hitler, care „a pus revoluția din August din România pe același plan cu înfrângerea suferită de grupul de armate germane «Centru» în Bielorussia și deschiderea celui de-al doilea front în Franța de către armatele aliate, considerând-o una din cele trei mari momente de criză cu care a fost confruntată Germania în cursul anului 1944“ (p. 21—22).

Zhu Guisheng și Kang Chunlin consideră, de asemenea, „consecințele politice ale revoluției din August deosebit de însemnate... Acțiunea revoluționară a României — subliniază ei — a stîrnit o reacție în lanț în țările satelite ale Berlinului — Bulgaria, Finlanda etc., grăbindu-le pașii spre întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste“ (p. 22). Cei doi istorici chinezi consideră ca „extrem de evidente“ și consecințele economice deosebit de dezastruoase ale revoluției din august 1944 pentru trupele fas-

ciste. „Pierderea de către Germania hitleristă a României și Balcanilor reprezenta o lovitură grea pentru economia de război a Reichului“ (p. 22). Ei susțin această afirmație pe baza unor date statistice semnificative.

Cît privește capitolul intitulat *Armata română în luptă pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei*, Zhu Guisheng și Kang Chunlin prezintă, pe baza documentelor publicate în România, acțiunile militare ale armatei române, cot la cot cu armata sovietică, în vederea eliberării celor două țări vecine : Ungaria și Cehoslovacia. „Începînd de la 25 octombrie 1944 și pînă la 15 ianuarie 1945 — arată autorii —, două grupări de armate române au luat parte la luptele pentru eliberarea Ungariei, însumînd 11 divizii de infanterie, 2 divizii de vînători de munte, 2 brigăzi de artilerie, corpul 1 de aviație, 2 brigăzi de artilerie antiaeriană, 1 brigadă feroviară și alte unități, avînd, în total, un efectiv de peste 210 000 oameni. Armata română a participat la 7 operații și 81 de lupte, a forțat 3 lanțuri muntoase și 4 mari riuri, a eliberat 1 237 localități (și alte așezări — n.n.), inclusiv 14 orașe, pricinuind mari pierderi inamicului : 21 000 de prizonieri, 3 700 (real : 9 744 — n.n.) morți și un număr mare de soldați și ofițeri răniți“ (p. 23). „Peste tot, pe unde a luptat armata română — precizează autorii —, ostașii săi s-au îngrijit în mod deosebit de populația pașnică, au protejat vestigiile culturale, instituțiile publice. Ei au acordat ajutoare în alimente, îmbrăcăminte, combustibil și medicamente populației locale și au ajutat la refacerea așezămintelor culturale“ (p. 24).

Zhu Guisheng și Kang Chunlin prezintă, de asemenea, și datele esențiale ale contribuției militare a României la eliberarea Cehoslovaciei, operațiuni la care au participat 17 divizii, respectiv 248 000 de oameni : „7 mari bătălii, 259 de lupte, ocuparea și forțarea a 10 masive muntoase și 4 riuri, eliberarea a 1 722 de localități (și așezări — n.n.), inclusiv 30 (31 — n.n.) de orașe, pricinuind inamicului următoarele pierderi umane : 66 000 morți, răniți și dispăruți“ (p. 24). În acest context, autorii amintesc și de participarea celor 2 000 de ostași români la luptele pentru eliberarea nord-estului Austriei.

În încheierea articolului, autorii, făcînd un bilanț general al efortului uman și material al României în lupta pentru zdrobirea Germaniei hitleriste, pînă la încheierea victorioasă a celui de-al doilea război mondial, arată că : „În luptele grele, înverșunate, pe care România le-a dus timp de 260 de zile cu armata fascistă, au participat 538 536 de ostași. Pe

linia întâi, atunci când au fost cei mai puțini, numărul lor nu a scăzut sub 180 000. De pe litoralul Mării Negre și pînă în Podișul Boemiei, armata română a străbătut, prin lupte, 1 500 km, pricinuid inamicului pierderi echivalind cu efectivul a 14 divizii. Pierderile României s-au ridicat la 169 822 de soldați și ofițeri, din care 21 035 morți, 90 344 răniți și 58 443 dispăruți. România a luptat bîzuiindu-se, în exclusivitate, pe forțele sale financiare și materiale, valoarea efortu-

lui său la înfringerea Germaniei hitleriste cifrindu-se la peste un miliard de dolari S.U.A. (la paritatea din 1938)" (p. 24).

Studiul celor doi istorici chinezi pune, neîndoieľnic, la dispoziția specialiștilor din China date istorice deosebit de folositoare pentru înțelegerea locului și importanței istorice a insurecției armate de la 23 August 1944, ca și a contribuției României la înfringerea Germaniei naziste.

ANA BUDURA

„REVUE D'HISTOIRE DE LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE ET DES CONFLITS CONTEMPORAINS“, nr. 140/1985

Numărul din octombrie 1985 al prestigioasei publicații franceze „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains“ este consacrat istoriei României în anii celui de-al doilea război mondial. Revista a mai dedicat țării noastre unul din numerele sale — numărul 7 din aprilie 1968. Atunci, cinci istorici români au publicat articole consacrate politicii externe a României interbelice, rolului nefast al Gărzii de fier, coloana a cincea a hitlerismului în România, desfășurării evenimentelor istorice din August 1944, contribuției țării noastre la înfringerea Germaniei hitleriste și istoriografiei românești despre cel de-al doilea război mondial. Acum, patru istorici români

semnează substanțiale studii, îmbrățișînd alte aspecte ale unui subiect atît de vast și cu atît de multiple și majore implicații.

Viorica Moisuc scrie despre *Prăbușirea alianțelor României în ajunul celui de-al doilea război mondial*. Studiul evidențiază, cu limpezime și putere de concizie, felul în care România, în fața ofensivei puterilor Axei, a rămas, treptat, într-o totală izolare diplomatică la începutul războiului. La prima vedere faptul pare greu explicabil, deoarece în perioada interbelică România a fost integrată într-o rețea foarte întinsă și complexă de alianțe și tratate, toate avînd un caracter defensiv și intenția clar exprimată de a menține statu-quo-ul teritorial în această zonă a Europei. Securitatea colectivă a avut în România (mai ales prin personalitatea remarcabilă a lui Nicolae Titulescu) unul din principalii ei inițiatori și consecvenți susținători. Viorica Moisuc analizează carențele concepției și organizării sistemului de securitate fondat de Pactul Societății Națiunilor, care au făcut posibil ca repetatele violări ale sistemului de la Versailles să rămînă nepedepsite, creîndu-se astfel precedente. Studiul atrage atenția asupra deosebirilor de tratament și înțelegere a securității statelor europene de la vest și de la est de Rin din partea diplomației franco-britanice, asupra caracterului iluzoriu al acestei securități bazate pe concesii făcute Germaniei hitleriste pentru a asigura așa-zisa securitate a „Vestului“ prin abandonarea „Estului“. Treptat, politica germană de *Drang nach Osten*, căreia nu i s-a răspuns decît prin concesii, a distrus Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, în ciuda numeroaselor eforturi diplomatice

de a fi menținute. Țările din centrul și sud-estul Europei nu erau decât victime destinate să apere, prin sacrificiul lor, liniștea Occidentului. Totală și dezastruoasă iluzie. Într-un atare context, alte încercări ale diplomației române, de după 1938, de a realiza un baraj al păcii, bazat pe unitatea de vederi, de decizie și acțiune a marilor puteri — Anglia, Franța și U.R.S.S. — și a statelor direct amenințate — Polonia, Iugoslavia, România, Grecia și Turcia (Cehoslovacia căzuse deja pradă amenințării) —, n-au dus la nici un rezultat serios. Viorica Moisuc demonstrează și caracterul iluzoriu al „garanțiilor” anglo-franceze din martie-aprilie 1939 pentru Polonia, România și Grecia. Eșecul negocierilor tripartite de la Moscova și tratatul germano-sovietic din 23 august 1939 sînt, de asemenea, menționate. Ele au creat însă o situație de o gravitate fără precedent în menținerea statu-quo-ului politic și teritorial european, în izolarea României și, de aceea, oprirea asupra lor putea să fie mai îndelungată. Situația în care s-a găsit România în preajma celui de-al doilea război mondial este o ilustrare vie a situației generale a Europei doritoare de pace, a faptului că eforturile acestei Europe, neuite și lipsite de energie, au rămas neputincioase în fața forței agresive a hitlerismului și fascismului.

Ion Calafeteanu analizează *Relațiile economice germano-române dintre 1933—1944*. Autorul distinge trei etape în istoria acestor relații. În prima etapă, 1933—1938, cu toate că se instaurase un nou regim politic în Germania, nu se constată o modificare esențială în raporturile economice germano-române. De la circa 350 milioane lei investiții germane în România în 1932 se ajunge la 450 milioane lei în 1938 (0,9% din totalul capitalului străin investit în România). Deci o creștere nesemnificativă. În comerțul exterior al României sporirea ponderii Germaniei este însă însemnată, ea devenind cel mai important partener comercial al țării noastre, îndeosebi la import. În raporturile comerciale, românii n-au pus decât interesul lor economic, Germania căuta însă și perspectiva unei reorientări politice (în context se analizează negocierile noului tratat comercial germano-român din 1935). A doua etapă, 1938—1940, se caracterizează prin puternica ofensivă a Germaniei de a-și instaura dominația economică în România și prin rezistența României în fața acestei ofensive, care, dacă reușea, inevitabil aducea și înrobirea politică. Livrările de petrol sînt ilustrative pentru întreg ansamblul. România a folosit petrolul ca armă politică, încercînd să

obțină, în schimbul lui, o recunoaștere din partea Germaniei a independenței și integrității țării. Atîta timp cît soarta războiului nu era decisă în vest, românii s-au străduit să-i oprească pe germani să cîștige „războiul economic” în est. Dar, după căderea Franței, rezistența devine cu neputință (în martie-aprilie 1940 România livra Germaniei circa 45 000 tone de petrol; în iulie, însă, același an, ea livra 193 243 tone. Saltul era spectaculos). Între timp, germanii își consolidaseră poziția de principal partener comercial al României (43,57% din export și 50,60% din import în 1940), iar capitalul german investit în România a ajuns, în același an, la 7 miliarde lei (circa 11% din totalul capitalului societăților anonime). În a treia etapă, 1940—august 1944, „dominația politică și economică asupra României devine completă” (cifrele de la import și export din anii 1941—1942, neclar indicate în p. 34 a studiului, sînt foarte ridicate, ajungînd pînă la 70%). Această dominație, foarte pronunțată, nu este însă atît de totală, cum studiul lasă să se înțeleagă. Există o rezistență a burgheziei românești, care se va manifesta și în timpul dictaturii lui Antonescu chiar și în unele decizii de guvernare și ar fi trebuit mai bine pusă în evidență. Ion Calafeteanu demonstrează, cu contribuția sa, o dată în plus, marea interdependență dintre economie și politică și, deci, necesitatea unui studiu pluridisciplinar în scrierea istoriei.

Studiul lui Ioan Talpeș este consacrat *Politicii militare a României (1938—1940)*. Folosind amplele și foarte bunele studii și memorii ale conducerii și serviciilor armatei române din anii 1938, 1939, 1940, autorul analizează politica militară românească, orientările tactice și strategice, structura organizatorică a armatei, dotarea și capacitatea ei de luptă, strînsa dependență a politicii militare de situația politico-strategică a țării. Autorul distinge două concepții privind apărarea țării. Prima, ce domina pînă în ajunul războiului, avea în vedere apărarea României în cadrul alianțelor politico-militare din care ea făcea parte (respectiv, în cadrul Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice). A doua, formulată treptat după Dictatul de la München, ca urmare directă a poziției adoptate de Anglia și Franța privind confruntarea germano-cehoslovacă, era o concepție impusă de împrejurări și singura care mai rămăsese de fapt; ea se rezuma la a face ce se mai putea exclusiv cu mijloace proprii. De aici reorganizarea sistemului militar național, un sistem care n-avusese și cu atît mai mult nu avea în anii 1938—1939 decât un

caracter eminamente defensiv. Dar România nu era pregătită nici militar, nici economic să facă față pericolului care îi amenința independența și integritatea teritorială. Repetatele restructurări ale dispozitivului militar, mobilizările, rechizițiile ș.a. erau mijloace prin care se încerca găsirea unor soluții. Creșterea numărului unităților și a efectivelor s-a făcut în detrimentul calității; capacitatea combativă a marilor unități, care constituiau cadrul instituțional în timp de pace, a scăzut; dotarea cu armament și cu alte mijloace de luptă (îndeosebi cu muniții) a acestor mari unități și mai cu seamă a celor nou create era mai mult decât deficitară.

Studiul lui Ioan Talpeș demonstrează, o dată în plus, că România nu numai că nu a promovat „o politică imperialistă” după realizarea unității sale depline, dar n-a avut nici mijloace să-și apere propriile granițe atunci când starea de pace a încetat în Europa.

Gheorghe Zaharia, continuând vechi și fructuoase preocupări, materializate în numeroase contribuții istoriografice, are în vedere, de această dată, *Viața politică în România (1940—1944)*. El precizează atât caracterul regimului totalitar instaurat în România în septembrie 1940 pînă în ianuarie 1941, cînd Ion Antonescu a condus țara împreună cu Garda de fier, cît și după îndepărtarea acesteia din urmă, pînă în august 1944. Concluziile sînt următoarele: dictatură fascistă între septembrie 1940 și ianuarie 1941 și dictatură militară-fascistă între ianuarie 1941 și august 1944. Desigur, autorul lasă discuția deschisă (ca în mai toate cazurile de definire a caracterului unui regim politic). Elementele de avut în vedere pot fi înmulțite. Dictatura lui Ion Antonescu din etapa a doua n-a avut manifestări ideologice extremiste (el însuși nu și-a teoretizat regimul, înțelegîndu-l chiar ca o variantă de conjunctură); această dictatură n-a avut un partid fascist pe care să se sprijine și s-a susținut pe elemente de dreapta și vîrfuri ale armatei; administrația veche nu a fost dublată de un sistem fascist; s-au împrumutat titluri și metode din statele fasciste, dar nu s-a ajuns la un totalitarism maxim; existau, de asemenea, însemnate cercuri cu influență în conducerea statului (Palatul regal, vechile partide politice ș.a.). Un studiu comparativ al regimurilor totalitare și fasciste din Europa acelor ani (cercetare deja întreprinsă de Institutul de studii istorice și social-politice prin publicarea, pînă acum, a trei volume asupra acestor

regimuri și care trebuie continuată, credem, cu o alta, de analiză comparativă) poate da la iveală noi elemente de natură să determine nuanțări interpretative.

Gheorghe Zaharia analizează, în continuare, poziția dictaturii lui Ion Antonescu față de cîteva dintre marile probleme cu care era confruntată, îndeosebi în contextul politic și militar al adoptării hotărîrii ca România să participe la „Operațiunea Barbarossa”, ca și ostilitatea cea mai vie pe care a avut-o poporul român față de această participare. Studiul pune foarte bine în relief lupta P.C.R. pentru răsturnarea dictaturii lui Antonescu, tactica sa consecventă de raliere a tuturor forțelor politice ale țării potrivnice dictaturii și care, în împrejurările specifice ale verii anului 1944, va fi încununată de succes, țara noastră ieșind din războiul nedrept contra U.R.S.S. și raliindu-se cu o remarcabilă contribuție coaliției antifasciste. „Insurecția din luna august 1944 — scrie Gheorghe Zaharia — și participarea României la înfrîngerea celui de-al III-lea Reich reprezintă principala formă a rezistenței antifasciste, corolarul ei și, totodată, contribuția majoră a poporului român la efortul general al popoarelor pentru dobîndirea victoriei asupra fascismului” (p. 68).

Pe lîngă cele patru studii ale istoricilor români, revista pe care o prezentăm cuprinde o succintă cronică a activității Institutului de istorie a conflictelor contemporane și cîteva recenzii asupra unor lucrări apărute în diferite țări.

Cărțile românești prezentate sînt cele semnate de Gheorghe Zaharia și Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european dintre cele două războaie mondiale (1919—1939)*, Editura militară, București, 1981, 466 p., și de Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1939—martie 1940)*, Editura politică, București, 1980, 296 p. Referirile asupra lor aparțin Vioricăi Moisuc.

Numărul 140/1985 al „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains” reprezintă, pentru istoriografia românească, un prilej de satisfacție. Îi salutăm apariția ca pe o nouă contribuție la cunoașterea în străinătate a istoriei românești. Și aceasta, cu atât mai mult, cu cît este vorba despre o contribuție a istoricilor români, cu propria lor viziune asupra istoriei naționale.

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1985 (III)

A. D. XENOPOL, *Istoria românilor*, vol. I, ediția a IV-a. Text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de V. Mihăilescu-Birliba. Prefață și studiu introductiv de Al. Zub, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 520 p. + 24 p. planșe.

Cu acest prim tom, o nouă ediție, cea de-a IV-a, din cunoscuta sinteză xenopoliană începe să fie pusă la dispoziția specialiștilor și tuturor iubitorilor de istorie. Prin aceasta, o piesă importantă a patrimoniului științific și cultural românesc este redată circuitului larg al valorilor. Așa cum se arată în *Postfață*, „Veacul care aproape a trecut — de la inițierea de către A. D. Xenopol a acestei curajoase și pline de efort întreprinderi — a dat posibilitatea ca factorul timp să discearnă tot ceea ce este peren, clar și logic, de acea parte a sa, supusă inexorabilului proces de eroziune întemeiat pe fireasca evoluție a științei noastre istorice. Însă, convingerea oricărui cititor nepărtinitor a *Istoriei* este că, indiferent de amendările care-i pot fi aduse, «liniile fundamentale» ale grandiosului edificiu nu s-au schimbat, în cea mai mare parte, datele noi sprijinind tezele autorului”; curgerea vremii, „pe de o parte, a consolidat esențialul, «lineamentele obștești», iar, pe de alta, a înlăturat ceea ce era fără însemnătate sau caduc” (p. 477).

Volumul de față cuprinde cărțile I: *Istoria veche* (care conferă un loc deosebit istoriei geto-dacilor) și a II-a: *Istoria medie* (până la întemeierea

statelor feudale românești independente); el este însoțit de note și comentarii, ce raportează textul la ultimile cuceriri istoriografice, precum și de indici.

I. C. FILITTI, *Opere alese*. Cuvânt înainte, text stabilit, bibliografie, tabel cronologic și note de Georgeta Penelea, Editura Eminescu, București, 1985, XLV + 444 p.

Prin opera sa, I. C. Filitti a adus contribuții notabile în domeniul istoriei ca atare (cu preocupări predilecte consacrate anilor 1821—1848) și în istoria dreptului și a instituțiilor sale (cu privire specială asupra regimului agrar). O ilustrează și volumul de față, care cuprinde studiul *România față de capitulațiile Turciei* (1915) și lucrările: *Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828* (1932); *Proprietatea solului în Principatele române până la 1864* (1935). Despre revoluția română de la 1821, văzută în lumina unei acțiuni ce dădea expresie unui ideal de solidaritate balcanică, el scrie: „Îmi explic deci mișcarea lui Tudor ca ținând la un îndoit scop: unul minimal și imediat, să obție de la turci, prin negocieri directe, sprijinite și pe diplomația rusă, ceea ce el va numi constant «dreptățile țării»; altul, condiționat de eventuala intervenție militară a Rusiei în favoarea Eteriei și împotriva Porții, să smulgă, pe calea armelor, emanciparea țării sale de sub dependența otomană, concomitent cu liberarea Greciei” (p. 73).

*** *Horea în publicistica românească de acum un veac*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Nicolae Edroiu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 226 p.

Împlinirea a 100 de ani de la marea ridicare socială și națională din 1784 a țărănimii române a reprezentat un prilej de manifestare în sens național a înțregii societăți românești. Dacă în statul român, care-și cucerise prin luptă eroică independența deplină, acest moment de seamă din istoria patriei s-a sărbătorit prin întruniri publice, marșuri, banchete, articole de presă, apariții editoriale, în Transilvania și Banat inițiativele românești au avut de întâmpinat opoziția acerbă a autorităților austro-ungare, ele contribuind, prin depășirea unor asemenea împrejurări vitrege, la intensificarea mișcării de eliberare națională. Iar pe plan istoriografic se „înregistrează marele pas spre înțelegerea marilor semnificații ale evenimentului și ampla lui reconstituire“ (p. 27).

Acest progres înregistrat pe plan istoriografic îl ilustrează volumul de față, care conține o selecție din articolele și studiile publicate în deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea despre marea acțiune a lui Horea în presa din Țara liberă, în reviste și ziare ce apăreau în ținuturile de peste Carpați. Purtând semnătura lui Alexandru Papiu-Ilarian, George Barițiu, Ioan V. Rusu, Alexandru Odobescu, Nicolae Densușianu, George Secășianu, Ioan Slavici, ele stăruie asupra cauzelor ce au dus la momentul 1784 — „trista soartă a iobăgimei a dezvoltat o ură a țăranilor asupra domnilor săi, din care erupse crâncena revoluțiune a lui Horea“ (p. 45); prezintă pe eroii românilor, în primul rând pe Horea — „o rară figură în istoria dezvoltării omenești, una din acele inimi mari cari sînt capabile a cuprinde singure în sine toate durerile seculare ale unui popor și toate suvenirile lui și toate patimile lui cele legitime“ (p. 40); reconstituie principalele etape ale desfășurării evenimentelor; descriu cu emoție martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan, care, prin jertfa lor, au inaugurat „o operă prea sfântă, pe care a continuat-o generația de la 1848, a cărei continuare și sfîrșire incumbă generației de azi“ (p. 187), generație care a și împlinit-o, cu cînstă, în neuitatul an 1918.

*** *Revoluția europeană de la 1848 reflectată în presa arădeană*. Volum realizat și introdus de prof. Iulian Negrilă. Cuvînt înainte de prof. dr. Elena Bărbulescu, Editura politică, București, 1985, 246 p.

Într-o primă parte, volumul cuprinde extrase semnificative din opera tovară-

șului Nicolae Ceaușescu, punîndu-se în relief concepția secretarului general al partidului despre revoluția burgheză-democratică de la 1848, apreciînd ca „un moment de importanță deosebită în creșterea conștiinței de sine a poporului român, al luptei pentru libertate socială și națională, în care a fost puternic afirmată voința de unitate și independență a românilor din toate cele trei principate românești“ (p. 41).

În partea a II-a se oferă cititorului: o cronologie a evenimentelor derulate în 1848 pe plan european, surprinse și analizate, în 1898, de ziarul „Tribuna poporului“; o selecție de articole din presa arădeană a veacului al XIX-lea consacrate desfășurării revoluției în părțile transilvănene ale țării; o suită de mărturii și consemnări despre aniversarea și cinstirea faptelor înaintașilor pașoptiști, așa cum au fost înregistrate de publicațiile Aradului din trecut și din contemporaneitate. Cităm, cu titlu de exemplu, din articolul scris de Vasile Lucaciu la 15/27 februarie 1898 și cuprins în antologia de față: „Noi românii stăm cu toții, pe baza jurămîntului solemn din 3/15 mai 1848, că de atunci și pînă în ziua de astăzi în mod consecvent, în toate împrejurările, am fost și sîntem fideli, și vom fi pînă la moarte credincioși tradițiilor glorioșilor noștri străbuni. Ne inspiră același sentiment de libertate națională, rîvnim cu același devotament la egala îndreptățire politică, ținem cu aceeași tărie la frățietatea sinceră între popoare“ (p. 155).

*** *Transilvania în conștiința românilor*. Sub redacția și coordonarea C. Gh. Marinescu. Cu o prefață de Vasile Netea, Iași, 1985, 310 p.

Nicicînd nu vor fi suficiente cuvintele scrise menite să consfințească marile fapte ale eroilor neamului, ale celor mulți făptuitori ai Unirii tuturor românilor din 1918. Așa cum releva, cu adîncă simțire, Onisifor Ghibu chiar la 1 decembrie 1918 (st. n.), într-un articol publicat în „România nouă“ și semnificativ intitulat *Veșnica pomenire!*, se cuvine ca noi, cei de azi, și urmașii noștri, mereu și mereu, „să aducem prinosul nostru de laudă și recunoștință tuturor acelora prin care s-a pregătit Marele Act“: milioanele de anonimi, care, în pofida tuturor asupririlor, „și-au păstrat limba, naționalitatea și credința“; exponenților de frunte ai revoluțiilor de la 1784 și 1848; cărturarilor, „care au crezut în biruința neamului și-au luptat cu condeii și cu graiul viu pentru drepturile noastre“; luptătorilor în războiul drept de reîntregire, care „au murit ne cîmpul de luptă“ (p. 241).

O mărturie în acest sens o reprezintă și volumul de față, finalizat cu strădanie și dăruire de istoricul C. Gh. Marinescu. El reunește contribuțiile mai multor specialiști în domeniu din București, Iași, Cluj, Suceava și Sibiu, consacrate marii noastre epopei naționale. În paginile sale sînt ilustrate aspecte din acțiunea profund patriotică a unor exponenți de seamă ai generației de aur a înaltelor împliniri naționale, cum au fost : V. A. Urechia — personalitate plurivalentă, unul din președinții cei mai activi ai Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, activ tribun în slujba dreptății românilor din provinciile aflate sub dominație străină ; Nicolae Filipescu — cel care, prin actele sale, a făcut „o operă de educație națională“ ; Barbu Ștefănescu-Delavrancea — oratorul de marcă ce dădea glas unei simțiri unanime cînd declara „că vom pieri dacă nu ne vom uni“ ; Vasile Goldiș — „codificatorul voinței naționale a poporului la Adunarea de la Alba Iulia, din ziua de 1 Decembrie 1918“ ; Traian Vuia — savantul-cetățean și patriot ; Nicolae Titulescu — diplomatul ilustru, pentru care înfăptuirea și consolidarea Unirii a reprezentat rațiunea dintii a întregii sale activități politice ; Onisifor Ghibu — unul din artizanii de seamă ai unirii într-un singur stat a tuturor românilor.

De remarcat faptul că, o parte distinctă din volum, este destinată înfățișării creației științifice a lui Onisifor Ghibu, luptător neostoit pentru desăvîrșirea statului național unitar român, distins istoric, remarcabil pedagog de școală modernă și educator, cărturar fecund, legat, prin întreaga sa simțire, de aspirațiile poporului său. În acest sens, cităm studiile : *Unele din ideile și preocupările istoriografice ale lui Onisifor Ghibu*, de V. Curticăpeanu ; *Onisifor Ghibu și problema națională*, de Francisc Păcurariu ; *Conceptiile democratice ale lui Onisifor Ghibu*, de Vasile Ciobanu.

MARIN BADEA, *Sub cerul deschis al lunii Mai*, Editura Albatros, București, 1985, 180 p.

Lucrarea, apărută în colecția „Memoria pămîntului românesc“ a Editurii Albatros, oferă cititorului o imagine istorică a ceea ce a însemnat ziua de 1 Mai în cursul dezvoltării și afirmării mișcării muncitorești din România. Campaniile de pregătire și organizare a armîndenului proletar au fost o școală politică, un prilej de concluzii fructuoase, care au dus la îmbogățirea formelor și metodelor de acțiune ale partidului revoluționar. Titlurile capitolelor cărții sînt ele însele definiri succinte ale principalelor pre-

ocupări sub semnul cărora s-a desfășurat această importantă manifestare muncitorească : ale consolidării organizatorice, politice și ideologice a forței politice proletare, ale implicării sale în acțiunea generală a poporului român pentru progres economico-social, pentru independență și unitate națională — *De ce o sărbătoare a muncii ? ; Semn al trăinicieii doctrinei noastre ; Emanciparea muncitorilor este și trebuie să fie opera lor înșiși* —, ale hotărîrii cu care clasa muncitoare, în frunte cu partidul său comunist, a acționat pentru înfăptuirea idealurilor de libertate socială și națională ale poporului român — *Armata muncii... este în permanență armata țării ; În primele rînduri ale luptei pentru țară, pentru popor ; Ziua muncii închinată iubirii de patrie ; Împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său*.

Un loc central în lucrare este rezervat evenimentelor revoluționare de la 1 Mai 1939, relevării aportului deosebit al tînărului militant comunist Nicolae Ceaușescu în pregătirea și desfășurarea lor. Reține atenția preocuparea autorului pentru descifrarea semnificațiilor marii demonstrații patriotice, antifasciste, anti-revizioniste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, a răsfrîngerilor ei în planul luptei pentru apărarea suveranității și integrității teritoriale a patriei. Marile acțiuni muncitorești de la 1 Mai 1939 „au confirmat întru totul strategia politică a frontului unic muncitoresc, promovată de Partidul Comunist Român ca o condiție esențială și indispensabilă pentru afirmarea adevăratului potențial de luptă al clasei muncitoare în confruntarea cu fascismul și pericolul cîtopirii țării de către grupul țărilor fasciste și revizioniste ; o premisă absolut necesară acțiunii de concentrare într-unul și același mînunchi a tuturor forțelor patriotice sau cu vederi progresiste și democratice și al căror unic obiectiv trebuia să fie sprijinirea, în primul rînd, a efortului de organizare a apărării țării“ (p. 137).

Partea finală a cărții descrie, în mod sugestiv, sărbătorirea zilei de 1 Mai ca zi a muncii libere în condițiile luminoase ale făuririi orînduirii noi, socialiste pe pămîntul României.

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, MIHAIL E. IONESCU, *Sub semnul victoriei*, Editura Albatros, București, 1985, 304 p.

Autorii, apelînd la numeroase mărturii istorice (apeluri și manifeste ale P.C.R., extrase din presă, jurnale de operații ale unor mari unități, ordine de zi și de operații, dări de seamă ale Marelui Stat Major român, memorii ale unor

martori oculari), reconstituie, într-un chip viu, cu fidelitate, cele 263 de zile ale participării românești pe frontul bătăliei antihitleriste. Cartea ne prezintă desfășurarea și semnificația istorică a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată în August 1944, acțiunile eroice armate pentru eliberarea întregului teritoriu al țării de sub ocupația hitleristohorthystă, aportul României la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți a Austriei, efortul militar, uman și material al țării noastre în război și recunoașterea internațională a contribuției românești la înfrângerea fascismului.

Intrarea României de partea Națiunilor Unite în războiul antihitlerist, caracterul operativ și unitar al acțiunii militare românești au avut — relevă autorii — ample repercusiuni asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial în estul Europei : a înlesnit la maximum manevrele strategice de pătrundere a forțelor Națiunilor Unite spre Balcani și Europa centrală și a smuls Wehrmachtului orice șansă de a mai disputa România ; în Ungaria, „armata noastră nu numai că a luat o parte substanțială la eliberarea capitalei acesteia, Budapesta — ceea ce a constituit în cursul războiului o performanță strategică remarcabilă — dar o întreagă armată, a 4-a, a «fixat», în nord-estul țării vecine, flancul stâng strategic al grupării de forțe germane, care încerca să conserve dominația Reichului în această parte a Europei centrale“ ; în Cehoslovacia, angajarea inamicului „de către trupele române și străpungerea victorioasă a defensivei dușmanului a smuls acestuia nu numai importante zone industriale, dar și comunicațiile de rocadă între diversele focare de război, realizându-se, astfel, o amplă manevră strategică de întoarcere a unui flanc inamic, care inițial a prezentat un înfrînd serios în dispoziitivul Națiunilor Unite“ (p. 274).

CONSTANTIN ANTONIADE, *Opere*. Studii selectate, prefată și note asupra ediției, note și comentarii de Ion Mihail Popescu, Editura Eminescu, București, 1985, XLV + 746 p.

Constantin Antoniadă (1880—1954) a fost om politic și diplomat, dar și „filosof și sociolog al dreptului, al moralei și

al politicii, istoric și critic al artelor, filosof al culturii care a îmbinat, în mod original, cultura clasică și experiența bogată cu rațiunea critică și cu sentimentul însoțit de o mare doză de luciditate“ (p. VII). Din conținutul bogat al volumului remarcăm, pentru interesul istoric, studiul monografic referitor la viața și activitatea lui *Thomas Carlyle* (1909) și contribuțiile lui C. Antoniadă la cunoașterea culturii Renașterii, capitol important al istoriei universale : *Renașterea italiană. Trei figuri din Cinquecento. Pietro Aretino — Francesco Guicciardini — Benvenuto Cellini* (1935) ; *Figuri din Cinquecento. Principese, curteni și curtezane* (1939).

GHEORGHE BUZATU, *Războiul marilor spioni*, Editura Junimea, Iași, 1985, 254 p.

Domeniul informațiilor și contrainformațiilor a constituit un teren acerb de confruntare în anii celei de-a doua conflagrații mondiale. Este neîndoios că, în bătălia cu statele fasciste, sprijinul oferit de organisme de informații factorilor de decizie politici și militari ai Națiunilor Unite, așa cum reiese și din declarațiile unor protagoniști ai evenimentelor, a avut o importanță deosebită. „Fără a exagera nicidecum însemnătatea faptelor desfășurate în «umbră» între 1939 și 1945, trebuie să reținem — remarcă Gh. Buzatu — că ele au fost de mare folos pentru triumful popoarelor în al doilea război mondial, că ele, cu siguranță, au apropiat sfârșitul «ciumei brune» ce amenința întreaga omenire“ (p. 15).

Noi fapte ale „războiului din umbră“ au fost date la iveală în ultima vreme, după ce istoricii au căpătat acces la un vast material arhivistic interesînd acest capitol de istorie. Rodul unor asemenea cercetări este și cartea de față, care reconstituie, într-o manieră captivantă, la care este invitat să participe și cititorul, un episod din „războiul marilor spioni“, și anume istoria „Operațiunii Enigma 2“. Se cunosc multe detalii cu privire la copia britanică a mașinii de cifrat pe care, cu trufie, hitleriștii au botezat-o *Enigma*, cu privire la rolul ei în descifrarea corespondenței secrete a Berlinului, a hotărîrilor diplomatice și militare ale lui Hitler. Nu s-a știut, însă, că un exemplar similar mașinii engleze a existat și a acționat în Elveția. Ansamblul „dosarului“ *Enigmei 2* este pentru prima dată examinat în prezenta lucrare.

СОДЕРЖАНИЕ

SUMMARY

НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ: Речь на Праздничном Собрании посвященное 65-летию создания Румынской Коммунистической Партии 3

Национальная научная сессия, посвященная 65-летию создания РКП, организованная на тему: «Румынская Коммунистическая Партия — партия великих революционных преобразований, руководитель дела построения всеобщего развитого социалистического общества и продвижения Румынии к коммунизму. Мышление и революционная деятельность генерального секретаря партии, товарища Николае Чаушеску — неоценимый вклад в обогащение теории и практики социалистического строительства» (Бухарест, 6 мая 1986 г.) 20

NICOLAE CEAUSESCU: Speech Delivered at the solemn Meeting Occasioned by the 65th Anniversary of the Creation of the Romanian Communist Party. 3

National Scientific Session Occasioned by the 65th Anniversary of the Creation of the Romanian Communist Party: "The Romanian Communist Party — a Party of Great Revolutionary Transformations, Leader of the Process of Creating the Many-sided Developed Socialist Society and the Progress of Romania Towards Communism. The Revolutionary Thinking and Action of the Secretary General of the Parti Comrade Nicolae Ceausescu — His Inestimable Contribution to the Socialist Construction", Bucharest (6th of May 1986). 20

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

ЭМИЛ ПОЕНАРУ: Суд в Брашове, в 1936 г. — видная страница истории революционной борьбы румынской коммунистической молодежи 38

ИОН ЯКОШ: Крупные рабочие и демократические манифестации 1936 года против фашистской и ревизионистской опасности 57

ВАСИЛЕ БОБОЧЕСКУ: Борьба румынского народа, во главе с коммунистами, в 1933—1937 гг., против фашистской опасности, в защиту национальной независимости и целостности 73

ВАСИЛЕ НИКОЛАЕ: Сто лет сформулирования первой марксистской программы румынского рабочего движения — «Что хотят румынские социалисты?» 88

ARTICLES — PAPERS

EMIL POENARU: The Braşov Trial in 1936 — Remarkable Page of the Revolutionary Struggle of the Romanian Communist Youth. 38

ION IACOS: The Great Workers and Democratic Demonstrations of 1936 Against the Fascist and Revisionist Menace. 57

VASILE BOBOCESCU: The Struggle of the Romanian People, Led by the Communists, in 1933—1937 Against the Fascist Menace, for Defending National Independence and Integrity. 73

VASILE NICULAE: 100 Years Since the Publication of the First Marxist Programme of the Romanian Workers' Movement — "What do the Romanian Socialists Want?" 88

ИЗ СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ РУМЫНИИ

Динамика международных экономических отношений Румынии в период построения всеобщего развитого социалистического общества: *Юлиан Днеску* 104

CONTEMPORARY HISTORY OF ROMANIA

Dynamics of Romania's International Economic Relations in the Period of Creating Multilaterally Developed Socialist Society: *Iulian Dănescu*... 104

СТРАНИЦЫ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ

Солидарность коммунистов, передовых и демократических сил Румынии с антифашистской борьбой германского пролетариата: *Николае Петрану* 123

The Solidarity of the Communists, the Democratic and Progressive Forces of Romania With the Antifascist Struggle of the German Working Class: — *Nicolae Petreanu*. 123

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научный румыно-израильский симпозиум (Иерусалим, 12—14 января 1986 г.) 133

SCIENTIFIC LIFE

Romanian—Israelite Scientific Symposium (Jerusalem, 12—14 January 1986). 133

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

«Михай Храбрый в европейском сознании» том III: Иностранная историография XIX-го века. Избранные тексты. Изд-во Академии С.Р. Румынии, Бухарест, 1984, 522 стр.: *Николае Рауш* 142

ГЕОРГЕ ЯНКУ, «Вклад Руководящего Совета в дело укрепления румынского единного национального государства (1918—1920 гг.)» Изд-во «Дация», Клуж-Напока, 1985, 316 стр. + 16 л. илл.: *Теодор Павел* 147

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

„Michael the Brave in the European Conscience“, vol. 3: Foreign Historiography of the XIXth Century. Selected Documents, Publishing House of the Academy of the Romanian Socialist Republic, Bucharest, 1984, 522.: *Nicolae Raus*... 142

GHEORGHE IANCU, „The Contribution of the Leading Council to the Consolidation of the United Romanian National State (1818—1920)“ Dacia Publishing House, Cluj-Napoca, 1985, 316 p. + 16 p. of plates: *Teodor Pavel*..... 147

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ

«Шижие Лishi» (Всемирная история) nr 8/1985: *Ана Будура* 149

REVIEWS REVIES

„Shijie Lishi“ („World History“), nr. 8/1985: *Ana Budura*. 149

„Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains“, nr. 140/1985: *Ion Bulei*. 154

ЗАМЕТКИ

158 Книжки по истории изданные в 1985 г. (III): *Ион Мамина* 154

NOTES

Books on History Published in 1985 (III): *Ion Mamina*. 151

SOMMAIRE

NICOLAE CEAUSESCU: Discours à l'Assemblée consacrée à la 65ème anniversaire de la création du Parti Communiste Roumain 3

Session Scientifique nationale consacrée à la 65ème anniversaire de la création du Parti Communiste Roumain, sur la thème: „Parti Communiste Roumain — parti des grandes transformations révolutionnaires, le dirigeant de l'oeuvre de l'édification du société socialiste multilatéralement développée et de l'avancement de la Roumanie vers le communisme. La pensée et l'activité révolutionnaire du secrétaire générale du parti, camarade Nicolae Ceausescu — apport inestimable à l'enrichissement de la théorie et de la pratique d'édification socialiste“ (Bucarest, 6 mai 1986). 20

ARTICLE S—COMMUNICATIONS

EMIL POENARU: Le proces de Braşov en 1936 — une notable pages d'histoire de la lutte révolutionnaire de la jeunesse communiste roumaine. 38

ION IACOS: Les grandes manifestations ouvrières et démocratique de 1936 contre le péril fasciste et revizionnistes. 57

VASILE BOBOCESCU: La lutte du peuple roumain, les communistes en tête, pendant les années 1933—1937, contre le péril fasciste, pour la défense de l'indépendance et l'intégrité nationale .. 73

VASILE NICULAE: Cent années depuis la formulation du premier programme marxiste du mouvement ouvrier roumain — „Ce qui veut les socialistes roumains?“ 88

DE L'HISTOIRE CONTEMPORAINE DE LA ROUMANIE

La dynamique des relations économiques internationales roumaines pendant la période de la construction de la société socialiste multilatéralement développée: *Iulian Dănescu*. 104

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

La solidarité des communistes, des forces démocratiques et progressistes roumaines avec la lutte antifasciste du prolétariat allemand: *Nicolae Petreanu*. 123

VIE SCIENTIFIQUE

Colloque scientifique roumaino-israélien (Jerusalem, 12—14 janvier 1986). 133

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

„Michel le Brave dans la conscience européenne“, tom. III. Historiographie étrangère du XIXème siècle. Textes choisis. Editura Academiei R.S. România, Bucarest, 1984, 522 p.: *Nicolae Raus*. 142

GHEORGHE IANCU, „La Contribution du Conseil Dirigeant à la consolidation de l'État national unitaire roumain (1918—1920)“. Editura „Dacia“, Cluj-Napoca, 1985, 316 p. + 46 p. ill.: *Teodor Pavel*. 147

REVUE DES REVUES

„Shijie Lishi“ (L'histoire universelle) no. 8/1985: *Ana Budura*. 149

„Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains“ no. 140/1985: *Ion Bulei*. 151

NOTES

Livres d'histoires parus en 1985. (III): *Ion Mamina*. 154

INHALT

NICOLAE CEAUSESCU: Rede an der Festversammlung anlässlich des 65. Jahrestages der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei. 3

Wissenschaftliche Landestagung zum 65. Jahrestag der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei mit Thema: Die Rumänische Kommunistische Partei — die Partei der grossen revolutionären Umgestaltungen, der Führer des Werkes zur Schaffung der vielseitig entwickelten sozialistischen Gesellschaft und des Voranschreitens Rumäniens zum Kommunismus. Das revolutionäre Denken und Handeln des Generalsekretärs der Partei, des Genossen Nicolae Ceausescu — ein Beitrag von unschätzbarem Wert zur Bereicherung der Theorie und der Praxis des sozialistischen Aufbaus 20

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

EMIL POENARU: Der Prozess von Braşov im 1936 — ein besonderes Blatt im revolutionären Kampf der rumänischen kommunistischen Jugend. 38

ION IACOS: Die im Jahre 1936 teilgenommene grosse demokratische Kundgebungen gegen der faschistischen und revizionistischen Gefahr. ... 57

VASILE BOBOCESCU: Der Kampf des rumänischen Volkes, mit den Kommunisten an der Spitze, in Jahren 1933 — 1937 gegen der faschistischen Gefahr, für die Verteidigung der Unabhängigkeit und Integrität des Vaterlandes 73

VASILE NICULAE: 100 Jahre seit der Veröffentlichung des ersten marxistischen Programms der rumänischen Arbeiterbewegung — „Was wünschen die rumänische Sozialisten“ 88

AUS DER GEGENWÄRTIGEN GESCHICHTE RUMÄNIENS

Die Dynamik der internationalen ökonomischen Beziehungen Rumäniens in der Zeitspanne des Aufbaus der vielseitig entwickelten sozialistischen Gesellschaft: *Iulian Dănescu*. 104

BLÄTTER AUS WELTGESCHICHTE

Solidarität der Kommunisten, der fortschrittlichen und demokratischen Kräfte von Rumänien mit antifaschistischen Kräfte des deutschen Proletariats: *Nicolae Petreanu*. 123

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Rumänische-israelianische wissenschaftliche Tagung (Jerusalem, 12—14 Januar 1986) 133

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

„Mihai Viteazul im europäischen Bewusstsein“. Band 3. Ausländische Geschichtsschreibung im 19. Jahrhundert. Ausgewählte Auszüge, Akademie Verlag, Bukarest, 1984, S: 522: *Nicolae Raus* 142

GHEORGHE IANCU, „Beitrag des rumänischen Rates für Transilvanien bei der Konsolidierung des rumänischen nationalen einheitlichen Staates (1918—1920)“, Dacia Verlag, Cluj-Napoca, 1985, S: 316: *Teodor Pavel*. 147

ZEITSCHRIFTEN REVUE

„Shijie Lishi“ (Weltgeschichte), N. 8/1985: *Ana Budura*. 149

„Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains“, N. 140/1985: *Ion Bulei*. 151

ANZEICHNUNGEN

Bücher für Geschichte im 1985 (III): *Ion Mamina* 154

SUMARIO

NICOLAE CEAUȘESCU: Discurso pronunciado ante la reunión solemne organizada con ocasión del 65 aniversario de la creación del Partido Comunista Rumano. 3

Sesión científica nacional consagrada al 65 aniversario de la creación del Partido Comunista Rumano con el tema: „Partido Comunista Rumano — partido de las grandes transformaciones revolucionarias, el dirigente de la obra de edificación de la sociedad socialista multilateralmente desarrollada y de avance de Rumania hacia el comunismo. El pensamiento y la acción revolucionaria del secretario general del partido, el camarada Nicolae Ceaușescu — contribución de inestimable valor al enriquecimiento de la teoría y práctica de la construcción socialista“ (Bucarest, 6 de mayo de 1986). 20

INFORMES — COMUNICACIONES

EMIL POENARU: El proceso de Brașov de 1936 — distinguible página de lucha revolucionaria de la juventud comunista rumana. 38

ION IACOS: Las grandes manifestaciones obreras y democráticas de 1936 contra el peligro fascista y revizionista. 57

VASILE BOBOCESCU: La lucha del pueblo rumano, encabezado por los comunistas, en los años de 1933—1937, por la defensa de la independencia y la integridad nacional. 73

VASILE NICULAE: 100 años desde la elaboración del primero programa marxista del movimiento obrero de Rumania „Que desean los socialistas rumanos?“. 88

DE LA HISTORIA CONTEMPORANEA DE RUMANIA

Dinámica de las relaciones económicas internacionales de Rumania en el período de la edificación de la sociedad socialista multilateralmente desarrollada: *Iulian Dănescu*. 104

PAGINAS DE HISTORIA UNIVERSAL

La solidaridad de los comunistas, de las fuerzas democráticas y progresistas de Rumania con la lucha antifascista del proletariado alemán: *Nicolae Petreanu*. 123

VIDA CIENTIFICA

Simposium científico rumano-israelita (Jerusalén, 12—14 de enero de 1986). 133

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

„Miguel el Valiente en la conciencia europea“, vol. 3: Historiografía extranjera del siglo XIX. Textos escogidos, Editorial de la Academia de R.S. Rumania, Bucarest, 1984, 522 p.: *Nicolae Răuș*. 142
GHEORGHE IANCU: „La contribución del Consejo Dirigente en la consolidación del Estado nacional unitario rumano (1918—1920)“, Editorial Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 316 p. + 16 p. estampas: *Teodor Pavel*. 147

LA REVISTA DE LAS REVISTAS

„Shijie Lishi“ („Historia universal“), nr. 8/1985: *Ana Budura*. 149
 „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale et des conflits contemporains“, nr. 140/1985: *Ion Bulei*. 151

APUNTES

Libros de historia publicados en el año de 1985 (III): *Ion Mamina*. 154

Redactori : **Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Răuș**

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722, 442.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10 376 prsfir București, Calea Griviței nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei“

I 9032

anale de istorie

anul XXXII **4** 1986

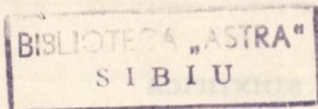
1990

0 JUL. 2005

100

9032

— ULU. 2014
Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

anale de istorie

Anul XXXII
4
1986

S U M A R

50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov. Activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, strălucit conducător de partid și de stat, exemplu de dăruire patriotică pentru cauza poporului, a independenței și suveranității patriei. Sesiune științifică omagială (București, 5 iunie 1986). 3

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ALEXANDRU V. DIȚĂ : 600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare 22
ȘTEFAN LACHE : Conferința de pace de la Paris din 1946 și semnificația ei pentru afirmarea independenței și suveranității naționale a României . . . 44
ȘTEFANIA MIHAILESCU : Mișcarea revoluționară și democratică de femei din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. 60
* * * Comitetul Național Antifascist Român. 78

MĂRTURII ISTORICE

Actul de la 23 August 1944 în documente din arhivele vest-germane : Tiberiu Coliban, Nicolae Jurcă. 92

43378

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Lucrările Simpozionului științific româno-israelian (Ierusalim, 1986).	112
--	-----

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU, „România după Marea Unire“, vol. II, partea I.: 1918—1933, Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 1172 p.: Ioan Talpeș.	125
„Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940—octombrie 1944“, Editura politică, București, 1985, 340 p. : Gheorghe Zaharia . . .	133
CRĂCIUN IONESCU, „Furtună deasupra Orientului“, Editura politică, București, 1985, 304 p. : Ion Mamina	142

REVISTA REVISTELOR

„Revista arhivelor“, nr. 1—4/1985 : Gheorghe Neacșu.	146
--	-----

INSEMNĂRI

Cărți de istorie apărute în anul 1985 (IV).	151
---	-----

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚA,
MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU, NICOLAE POPESCU,
VASILE PETRIȘOR — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA

50 de ani

**de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști
de la Brașov. Activitatea revoluționară a tovarășului**

NICOLAE CEAUȘESCU,

**strălucit conducător de partid și de stat,
exemplu de dăruire patriotică pentru cauza poporului,
a independenței și suveranității patriei**

Sesiune științifică omagială (București, 5 iunie 1986)

În ziua de 5 iunie a avut loc în Capitală Sesiunea științifică omagială cu tema : „50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov. Activitatea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, strălucit conducător de partid și de stat, exemplu de dăruire patriotică pentru cauza poporului, a independenței și suveranității patriei“.

La lucrările sesiunii, organizată de Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, Academia Republicii Socialiste România, Academia „Ștefan Gheorghiu“ și Institutul de studii istorice și social-politice, au luat parte membri și membri supleanți ai Comitetului Politic Executiv, secretari ai C.C. al P.C.R., membri ai Comitetului Central al partidului, ai Consiliului de Stat și ai guvernului, conducători ai organizațiilor de masă și obștești, oameni ai muncii din întreprinderi și instituții bucureștene, personalități ale vieții noastre științifice și culturale, activiști de partid și de stat.

Luînd cuvîntul, tovarășul Ioan Ursu, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-vicepreședinte al Consiliului Național al Științei și Învățămîntului, a spus :

Deschidem Sesiunea științifică omagială dedicată istoricului eveniment de acum cinci decenii — procesul de la Brașov intentat militanților comuniști și antifasciști, în fruntea cărora s-a aflat tovarășul Nicolae Ceaușescu, ilustrul nostru conducător, a cărui muncă și viață exemplare s-au contopit cu viața și lupta partidului comunist, cu interesele vitale ale patriei, ale poporului român.

Moment cu multiple și adînci semnificații în conjunctura internă și internațională a epocii, procesul politic de la Brașov din 27 mai—5 iunie 1936 — pe care îl evocăm astăzi, în contextul celui de-al 65-lea jubileu al gloriosului nostru partid comunist — a pus în evidență, cu o remarcabilă forță de expresie, înalta responsabilitate revoluționară și pa-

triotică a partidului nostru, atitudinea fermă a comuniștilor față de pericolul fascismului și războiului, hotărîrea lor nestrămutată de a apăra, cu prețul oricăror sacrificii, drepturile democratice, valorile culturale și spirituale, independența și integritatea României.

În cronica acelor ani eroici, de dirză împotriva fațadei ciuma brună, în primele rînduri ale mișcării antifasciste din țara noastră s-a aflat, încă de la începuturile ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Consecvența și hotărîrea, realismul și luciditatea strategiei și tacticii Partidului Comunist Român în organizarea luptei împotriva pericolului fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și integrității patriei au fost exprimate cu o vibrantă forță în timpul desfășurării procesului militanților comuniști și antifasciști de la Brașov.

Partidul i-a încredințat tovarășului Nicolae Ceaușescu rolul principal în orientarea procesului datorită calităților sale politice și morale, strălucit afirmate pînă atunci în atîtea confruntări și înfruntări de clasă, revoluționare, cu aparatul represiv de stat.

Procesul de la Brașov a pus puternic în lumină justetea și măreția luptei partidului nostru comunist, a militanților săi pentru dreptate socială și neatîrnarea țării, pentru apărarea ființei naționale și a dezvoltării independente a României.

Procesul a reliefat cu o deosebită vigoare personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu, convingerea sa în dreptatea cauzei pentru care luptă, calitățile sale excepționale de conducător și organizator, exemplara dăruire, pînă la sacrificiu, pentru păstrarea ființei naționale, pentru dezvoltarea liberă, independentă și suverană a României. În anii ce au urmat, aceste pilduitoare calități politice și morale au fost tot mai intens mobilizate în opera de unire a tuturor forțelor progresiste din țara noastră sub stindardul partidului comunist, în lupta împotriva fascizării țării, a atragerii ei în orbita politicii reacționare, revizioniste și războinice a țărilor Axei și aliaților acesteia. Unitatea de acțiune a celor mai largi categorii sociale muncitoare, inclusiv a intelectualilor patrioți în jurul partidului, și-a găsit o puternică expresie în marea manifestație populară împotriva fascismului și războiului de la 1 Mai 1939, eveniment politic de larg răsunset internațional al cărui arhitect de căpătîi a fost tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu. Alături de neînfricatul revoluționar, împărțind cu abnegație și curaj greul luptei în ilegalitate, s-a aflat tovarășa Elena Ceaușescu, militant de seamă al partidului nostru comunist. Activitatea sa neobosită și multilaterală a adus o contribuție hotărîtoare în atragerea și activizarea, de partea luptei politice a partidului, a importantelor detașamente sociale ale tineretului, femeilor și sindicatelor.

În deceniile care au trecut de la aceste memorabile evenimente din istoria poporului nostru, munca și abnegația revoluționară cu care a slujit interesele partidului și ale țării l-au impus pe tovarășul Nicolae Ceaușescu ca pe un mare conducător, partidul, întregul popor i-au încredințat răspunderi dintre cele mai mari, iar Congresul al IX-lea l-a ales în funcția supremă a partidului pentru a conduce destinele patriei, pentru a ridica România pe cele mai înalte culmi ale civilizației socialiste și comuniste. Convingerea nestrămutată a oamenilor muncii din țara noastră în înfăptuirea viitorului de aur, comunist, al patriei o datorăm

vizionar, ctitor de țară nouă și de Epocă, erou al atîtor evenimente înscrise cu litere nepieritoare în istoria României — tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În continuare, tovarășul **Ion Coman, membru al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R.,** a prezentat comunicarea „**Partidul Comunist Român, organizatorul și conducătorul acțiunilor patriotice, antifasciste și antirăzboinice, pentru apărarea integrității și independenței țării. Contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu la organizarea și conducerea mișcării revoluționare, antifasciste, din România**“. În glorioasa istorie bimilenară a poporului nostru, se subliniază în comunicare, Partidul Comunist Român ocupă un loc distinct, inconfundabil. Prin programul său revoluționar, prin soluțiile radicale preconizate la marile probleme care au stat în fața societății românești, prin ideologia sa revoluționară, partidul comunist s-a afirmat încă de la nașterea sa ca o viguroasă forță politică, strîns legată de realitățile fiecărei etape pe care a străbătut-o de atunci și pînă astăzi.

Cu o remarcabilă consecvență, probată în împrejurări foarte diverse, partidul nostru comunist a acționat pentru desființarea exploatării și asupririi de orice fel, pentru libertăți democratice, a organizat mișcări sociale puternice îndreptate împotriva politicii reacționare, de subordonare a intereselor economice ale țării unor puteri străine, deschizînd astfel un capitol nou în lupta pentru eliberare socială, apărarea independenței și integrității patriei.

Dovedind o mare capacitate de interpretare a evenimentelor, înțelegînd că bătălia împotriva fascismului și a Gărzii de fier, agentură a hitlerismului în România, trebuia să constituie una din principalele sale sarcini, Partidul Comunist Român a devenit cea mai combativă forță politică în lupta împotriva grupărilor de extremă dreaptă, pentru eradicarea lor din viața social-politică, apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și integrității teritoriale a țării.

În acei ani grei și tulburi, Partidul Comunist Român s-a legat puternic de principalele detașamente ale clasei muncitoare, și-a îmbunătățit compoziția socială și națională, a ridicat din rîndurile sale militanți de frunte. Remarcabilă a fost activitatea desfășurată de partidul comunist pentru crearea unor organizații de masă, care aveau menirea să contribuie la realizarea unui larg front al luptei împotriva exploatării, pentru democrație și pace. Partidul considera că numai pe calea unirii tuturor forțelor patriotice, a organizării împotrivrării antifasciste la nivel național puteau fi anihilate grupările de extremă dreaptă. Înțelegînd de la început această necesitate imperioasă, comuniștii români au acționat în consecință, au promovat soluții organizatorice potrivite obiectivelor urmărite. Astfel, în iunie 1933 a fost creat Comitetul Național Antifascist, iar mai apoi, cînd această organizație democratică, ca și altele, a fost dizolvată, partidul comunist a găsit noi modalități, mai cuprinzătoare, de mobilizare a maselor, a acționat energic pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare și, pe această bază, a Frontului Popular Antifascist.

Au fost evocate apoi, pe larg, marile manifestații antifasciste și antirăzboinice organizate și conduse de partidul nostru comunist, care au avut un puternic ecou internațional. În acest sens, se arată : Privind retrospectiv, putem remarca cu îndreptățită satisfacție că amplele mani-

festări antifasciste, antirevizioniste și antirăzboinice din deceniul al patrulea, eroica luptă dusă de Partidul Comunist Român în fruntea clasei muncitoare, țăranimii, a unor largi forțe progresiste și patriotice au stăvilit pentru un timp ascensiunea la putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste; ele au avertizat popoarele Europei, ale lumii întregi asupra pericolului care le amenința, reprezentând contribuția inestimabilă a poporului român la apărarea păcii și securității popoarelor, la lupta pentru democrație și libertate. Marile acțiuni din perioada interbelică au îmbogățit tezaurul luptei revoluționare a clasei muncitoare, au evidențiat capacitatea partidului de a răspunde marilor chemări ale istoriei, de a conduce destinele poporului român.

Printre cei care au descifrat de timpuriu substanța nobilă, generoasă a partidului comunist și s-au angajat să lupte cu abnegație pentru libertatea, independența și prosperitatea patriei s-a remarcat, în acest deceniu de mari încercări, cel care avea să devină militantul comunist de excepție, conducătorul de geniu al partidului și poporului român — tânărul revoluționar Nicolae Ceaușescu. În comunicare este relevată în continuare activitatea eroică desfășurată, din anii tinereții, de tovarășul Nicolae Ceaușescu, care se identifică, de peste o jumătate de secol, cu lupta glorioasă a nostru partid comunist împotriva exploatarea și asupririi, a fascismului și războiului, pentru eliberare socială și națională. În comunicare se spune: Tovarășul Nicolae Ceaușescu, alături de care acționa cu nobilă dăruire și pasiune revoluționară tinăra comunistă Elena Petrescu (Ceaușescu), a adus o contribuție decisivă în organizarea marilor demonstrații de la 1 Mai 1939 din Capitală și din alte localități de pe întreg cuprinsul țării, demonstrații care au determinat o intensificare a luptei forțelor patriotice, au stimulat tendințele spre realizarea Frontului Unic Muncitoresc și a Frontului Național Antifascist, asigurându-se, încă din această etapă, o bază de masă pentru mișcarea de rezistență.

Înaltele trăsături politico-morale, revoluționare ilustrate cu deosebită forță de către tovarășul Nicolae Ceaușescu în anii de aprigă luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea democrației, a independenței și suveranității naționale în perioada interbelică, dirzenia și fermitatea de care a dat dovadă, ca și excepționala sa putere de a descifra și influența evoluția proceselor social-politice complexe s-au manifestat și afirmat pe trepte superioare, cu o forță mereu crescândă, în toate acele mari momente ulterioare care au hotărât destinul liber al României, au făcut să triumfe politica partidului nostru care a înălțat națiunea română pe culmile civilizației socialiste, asigurând manifestarea ei suverană în rîndul națiunilor libere ale lumii.

Numele celui ce de mai bine de două decenii conduce cu înțelepciune și fermitate țara, partidul și poporul este gravat cu litere de aur pe frontispiciul celei mai fecunde epoci din istoria noastră milenară — „Epoca Nicolae Ceaușescu“. Avîndu-l în frunte pe marele erou național, militantul neobosit pentru apărarea păcii și a vieții pe planeta noastră, călît în peste cinci decenii de luptă revoluționară, poporul nostru, făcînd zid de neclintit în jurul său, urmîndu-l în deplină unitate, cu nemărginită încredere și devotament își consacră energiile și capacitățile înfăptuirii grandioaselor programe adoptate de partid, durează temelii trainice socialismului multilateral dezvoltat, se îndreaptă neabătut spre societatea comunistă.

A urmat comunicarea „Procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov — eveniment de seamă în lupta poporului român împotriva fascismului, revizionismului și războiului. Rolul tovarășului Nicolae Ceaușescu în desfășurarea acestui proces“. În comunicare, prezentată de tovarășul Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al P.C.R., directorul Institutului de studii istorice și social-politice, se relevă :

Îndelungata istorie, de aproape un secol, a partidului politic al clasei muncitoare din România a avut un rol de însemnătate hotăritoare în întreaga dezvoltare a țării. Ceea ce apare caracteristic în suita de acțiuni ale partidului sînt **clarviziunea** politică asupra evenimentelor, aprecierea lor lucidă și într-o perspectivă istorică riguros științifică, confirmată de desfășurarea lor ulterioară.

Aniversarea a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român în cadrul României reîntregite prilejuiește evocarea unor mari momente din lupta sa eroică, înscrise la loc de frunte în istoria mișcării muncitorești revoluționare, pentru apărarea democrației, a intereselor și aspirațiilor fundamentale ale poporului român. Născut în interiorul societății românești, din rîndul forțelor revoluționare ale poporului român, partidul comunist a întruchipat vocația luptătoare și transformatoare a clasei muncitoare, a maselor populare, demnitatea unei națiuni care s-a voit dintotdeauna stăpîna la ea acasă. Toate momentele de luptă revoluționară și patriotică a poporului nostru între cele două războaie mondiale situează partidul comunist în planul central, atît prin superioritatea viziunii politice, cît și prin consecvența și fermitatea acțiunii sale practice.

Un asemenea moment, cu adînci semnificații istorice, a fost procesul de la Brașov al unui grup de militanți revoluționari ai Uniunii Tineretului Comunist, în fruntea căruia s-a aflat Nicolae Ceaușescu.

În deceniul al patrulea, orizontul vieții internaționale se înnegura tot mai mult, ca urmare a instaurării într-un șir de state unor regimuri politice dictatoriale, fasciste, începînd cu cel horthyst, care data din 1920, cu cel italian, din 1922, și terminînd cu hitlerismul — cea mai sîngeroasă și mai agresivă variantă a fascismului, instalat la cîrma Germaniei în 1933. Agitînd politica revanșei în urma înfrîngerii imperialismului german în primul război mondial, a schimbării statu-quo-ului teritorial consfințit prin tratatele de pace de la Paris din 1919—1920, a lichidării unor țări întregi, hitlerismul a reprezentat un factor de încurajare și de ațîțare a tuturor statelor și cercurilor care militau pentru revizuirii teritoriale.

În acele împrejurări, partidul comunist a fost primul partid din România care a sesizat în toată complexitatea ei situația gravă creată, consecințele ce decurgeau de aici pentru lupta clasei muncitoare, a maselor largi, pentru însăși ființa națională a statului român, pentru pacea și securitatea popoarelor. El a fost și primul care a dat semnalul de alarmă și a chemat la acțiune, înfățișînd națiunii române calea viabilă de împotrivire față de fascism, anume unirea într-un larg front al democrației și păcii a tuturor forțelor revoluționare, patriotice, antifasciste ale țării.

Acestei orientări de mare luciditate, de consecvență și hotărîre în luptă i-a dat expresie cu o vibrantă forță procesul politic de la Brașov. Partidul comunist a depus eforturi pentru a transforma acest proces în-

tr-un mijloc activ de luptă, de denunțare și înfierare a urgiei fascismului. Aceste eforturi au fost magistral slujite de poziția curajoasă, intransigentă și principială pe care luptătorii comuniști și antifasciști au avut-o în tot cursul procesului. Constituie o mărturie de puternică rezonanță istorică faptul că în fruntea lor s-a aflat militantul comunist Nicolae Ceaușescu, căruia partidul i-a încredințat rolul principal în orientarea procesului, datorită calităților sale politice și morale, strălucit afirmate cu fiecare prilej. Tânărul militant comunist atrăsese de mult asupra sa atenția organelor represive, care îl urmăreau îndeaproape. La 23 noiembrie 1933 a fost arestat și deferit Parchetului Tribunalului Ilfov, sub învinuirea de „incitare la grevă” și răspîndirea unor manifeste „împotriva ordinii de stat”. În iunie 1934, aflîndu-se la Craiova, împreună cu alți tineri muncitori, pentru a depune mărturie în apărarea conducătorilor luptelor muncitorești din ianuarie-februarie 1933, Nicolae Ceaușescu a fost arestat din nou. El se situase totodată în primele rînduri ale mișcării antifasciste organizate din țara noastră încă de la începuturile ei. Făcuse parte din conducerea Comitetului Național Antifascist, creat de Partidul Comunist Român în iunie 1933, moment ce a marcat deschiderea luptei organizate a poporului nostru împotriva fascismului și nazismului, în-cununată cu strălucita victorie din august 1944.

Procesul de acum 50 de ani s-a desfășurat în zilele de 27 mai—5 iunie 1936. Nu trecuseră, prin urmare, decît trei ani de la luptele revoluționare muncitorești din ianuarie-februarie 1933 și tot atîția de la crearea Comitetului Național Antifascist, doi ani de la procesul de la Craiova împotriva conducătorilor luptelor muncitorești din 1933, evenimente în cadrul cărora tânărul militant comunist Nicolae Ceaușescu își dovedise marile sale însușiri de luptător revoluționar și patriot.

Experiența pe care o dobîndise, calitățile sale politice și organizatorice au fost tot atîtea argumente care au determinat conducerea partidului comunist să-i încredințeze, în toamna anului 1935, sarcina de secretar al Comitetului Regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist, zonă cu veche tradiție revoluționară și cu importantă pondere în viața economică a țării. În anii crizei economice din 1929—1933, muncitorimea petrolistă din bazinul petrolifer Prahova-Dîmbovița, a cărei producție constituia unul din principalele obiective ale politicii expansioniste a Germaniei hitleriste, s-a ridicat la luptă hotărîtă împotriva acestui pericol. Numirea lui Nicolae Ceaușescu în funcția de răspundere a conducerii organizației U.T.C. din regiunea aceasta se înscrisa în orientarea partidului comunist de întărire a activului său cu cadre muncitorești, capabile să transpună în practică linia sa politică, obiectivele de însemnătate primordială ale acelei perioade istorice.

În această calitate, tânărul comunist Nicolae Ceaușescu a desfășurat o asiduă acțiune politică și organizatorică pentru consolidarea Regionalei Prahova a U.T.C., prin crearea de nuclee ale U.T.C., a unor filiale locale ale Blocului Democratic, pentru promovarea, în rîndul tinerei generații, a liniei politice revoluționare, profund patriotice, a Partidului Comunist Român, de unire a forțelor vitale ale poporului în lupta pentru un regim democratic, împotriva primejdiei fascismului, pentru apărarea intereselor supreme ale patriei. Aflîndu-se în fruntea acestor importante activități, participînd la ampla muncă politică și cultural-educativă desfășurată de partidul comunist în rîndul tineretului, Nicolae Ceaușescu a

imprimat un suflu nou activității revoluționare din raza comitetului regional pe care îl conducea.

Așa se explică și faptul că autoritățile au declanșat împotriva lui o minuțioasă campanie de urmărire și supraveghere, acțiune încheiată cu arestarea sa, în seara zilei de 15 ianuarie 1936, în comuna Ulmi (judetul Dimbovița); alți tineri comuniști și antifasciști au fost arestați la Ulmi, Moreni, Gura Ocniței și în alte localități din Prahova și Dimbovița. A urmat procesul de la Brașov, în care uteciștii erau învinuiți de uneltiri contra statului, de incitare la răscoală contra ordinei sociale și altele.

Eforturile Partidului Comunist Român de transformare a procesului de la Brașov într-un mijloc activ de luptă revoluționară, de demascare a racilelor regimului social-politic opresiv burghez și a pericolului fascist, de afirmare a necesității coalizării tuturor forțelor patriotice pentru salvagardarea libertății și independenței poporului român și-au atins scopul urmărit. Luptătorii comuniști și antifasciști, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, au devenit din acuzați acuzatori, demascând cu virulență pericolul fascismului și al războiului și pronunțându-se pentru apărarea intereselor naționale fundamentale ale poporului român. În cele aproape cinci luni de detenție, tânărul militant revoluționar Nicolae Ceaușescu a constituit pentru tovarășii săi un exemplu de tărie, de comportare curajoasă și demnă; la interogatorii și la proces el și-a expus cu demnitate și mândrie revoluționară concepțiile politice comuniste, scopurile luptei sale și a tovarășilor săi.

În acel moment al istoriei, cînd trebuiau apărate viitorul poporului român, independența și integritatea patriei în fața pericolului expansiunii fascismului, tânărul militant comunist s-a dovedit a fi exponentul celor mai înaintate forțe ale societății românești, care își asumaseră nobila misiune a luptei împotriva celui mai mare flagel care se abătea asupra omenirii — fascismul, cu varianta sa cea mai feroce, nazismul german. Fermitatea convingerilor sale revoluționare a surprins chiar și pe judecători și a determinat pe avocați să-l privească cu alți ochi, ca pe o personalitate care excludea schemele lor de apărare, iar pe cei admiși în sala de judecată, să înțeleagă de ce este considerat de către cei arestați conducătorul lor. Privirile tuturor au fost ațintite spre tânărul revoluționar Nicolae Ceaușescu, care a înțeles să-și primejduiască libertatea pentru a impune respectarea legii în proces; el a dovedit spirit de dăruire, mai presus de interesele sale personale, a fost tot timpul inspiratorul și conducătorul grupului de militanți comuniști și antifasciști arestați, poziție pe care și-a dobîndit-o prin calitățile sale de excepție și pe care le-a afirmat cu fiecare prilej.

La 5 iunie 1936, după o deliberare care a durat cinci ore, Consiliul de Război al Corpului 5 Armată din Brașov a pronunțat sentințe prin care 14 tineri militanți comuniști și antifasciști erau condamnați la pedepse care însumau 12 ani închisoare, 100 000 lei despăgubiri către stat și 45 de ani de interdicție politică. Nicolae Ceaușescu a primit cea mai grea condamnare: doi ani închisoare, la care s-au adăugat pedeapsa de șase luni pronunțată pentru „ultraj“ și 2 000 de lei amendă; de asemenea, eroul procesului a fost singurul dintre cei condamnați căruia i s-a adăugat și pedeapsa „suplimentară“ de „un an interdicție de a părăsi domiciliul părintesc“, după executarea pedepsei privative de libertate.

Nu este lipsit de importanță faptul că la socotirea datei de la care începea executarea pedepsei, instanța militară a refuzat să-i considere cele 143 de zile de prevenție. Aceasta demonstrează, o dată în plus, intențiile autorităților de a izola cât mai mult timp pe tânărul comunist de mediul muncitoresc, recunoscându-i, indirect, rolul de militant de frunte al partidului comunist.

Astfel se încheia procesul de la Brașov — moment cu profunde și multiple semnificații în istoria mișcării muncitorești și antifasciste din România, a partidului comunist — care, timp de 10 zile, polarizase atenția maselor de oameni ai muncii, a opiniei publice democratice din țara noastră. Cercuri tot mai largi au aflat despre procesul de la Brașov, despre pilda de demnitate și de solidaritate revoluționară care a animat cugetul și fapta eroului său, devenit un simbol al luptei pentru unirea eforturilor tuturor forțelor democratice într-un larg front de acțiune pentru a bara ascensiunea fascismului.

Curajul, dîrzenia și eroismul luptătorilor comuniști și antifasciști, largul ecou în opinia publică din țară și de peste hotare au înscris procesul de la Brașov în rîndul evenimentelor de seamă ale luptelor revoluționare și antifasciste. Ca și celelalte procese împotriva comuniștilor, el a sporit prestigiul politic al Partidului Comunist Român, care a demonstrat că avea forța politică și organizatorică de a asigura izbînda misiunii sale istorice, de a conduce poporul pe calea transformării revoluționare a societății, că formase militanți comuniști cu convingeri revoluționare ferme, profund devotați cauzei partidului și poporului.

Date fiind agresiunile fascismului italian și ale hitlerismului din anii 1935—1936 și faptul că în proces se afla unul din membrii Comitetului Național Antifascist, Partidul Comunist Român a mobilizat importante forțe gazetărești și din rîndul scriitorilor pentru prezentarea aspectelor din sala tribunalului, a organizat mitinguri în care au fost înfierate cu vehemență persecuțiile și presiunile morale la care au fost supuși militanții comuniști și antifasciști. Gazetele revoluționare și democratice au prezentat numele și atitudinea tînărului militant revoluționar Nicolae Ceaușescu, au relevat înaltele sale trăsături politice-morale — principialitatea comunistă, patriotismul înflăcărat, devotamentul în slujirea intereselor vitale ale clasei muncitoare, ale poporului și țării, abnegația, dîrzenia și neînfricarea în luptă.

Este o mare mîndrie pentru partidul nostru, pentru poporul român faptul că astăzi se află în fruntea lor și prin voința lor unanimă un astfel de conducător educat de Partidul Comunist Român, călît în focul unor aprige bătălii de-a lungul a peste 50 de ani de activitate revoluționară, care călăuzește cu strălucire destinele României pe calea progresului și civilizației socialiste, afirmării ei demne, libere și independente în rîndul națiunilor lumii.

Tovarășul Constantin Olteanu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim-secretar al Comitetului municipal București al P.C.R., a prezentat comunicarea „Semnificația istorică a procesului militanților comuniști și antifasciști de la Brașov. Ecoul acestuia pe plan intern și internațional”, în care se spune :

Acum, cînd, din perspectiva drumului străbătut în cele șase decenii 10 și jumătate de la făurirea Partidului Comunist Român, evocăm, cu le-

gitimă mândrie patriotică, procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov, această remarcabilă pagină de eroism revoluționar, ne facem o înaltă datorie de conștiință aducînd un vibrant omagiu tovarășului Nicolae Ceaușescu, revoluționarul comunist care, dovedind profund patriotism, dîrzenie și neînfricare, curaj și spirit de sacrificiu, a avut rolul hotărîtor în orientarea politică a procesului, transformîndu-l într-un puternic mijloc de demascare a primejdiei fasciste, de chemare la luptă unită pentru viitorul democratic și independent al țării.

Procesul din mai-iunie 1936, care a avut o puternică rezonanță în viața politică a societății românești din acea vreme, generînd vii reacții și luări de poziție în opinia publică progresistă, a pus în evidență însemnătatea hotărîtoare a acțiunii desfășurate de Partidul Comunist Român, în cel de-al patrulea deceniu, pentru a uni într-un front larg lupta întregului popor împotriva pericolului fascist și a războiului, pentru salvagardarea intereselor vitale ale patriei. Totodată a evidențiat, prin atitudinea exemplară a tinerilor luptători comuniști și antifasciști implicați, cu deosebire prin dîrzenia, spiritul de sacrificiu și maturitatea politică dovedite de tovarășul Nicolae Ceaușescu, capacitatea partidului revoluționar al clasei muncitoare de a integra în rîndurile sale cadre de mare valoare politică și morală, de a forma militanți revoluționari profund devotați cauzei comuniste, marilor idealuri ale poporului.

În același timp, procesul de la Brașov, celelalte procese intentate militanților comuniști și antifasciști au reafirmat cu deosebită tărie primejdia uriașă pe care fascismul o reprezenta la adresa democrației, libertății și păcii popoarelor, amenințarea gravă care plana asupra unor înfăptuiri istorice ale națiunii române, realizate prin lupte de secole, prin jertfe grele — integritatea teritorială, unitatea și independența națională. Dezvăluind limpede asemenea pericole, punînd în relief demagogia mișcărilor de extremă dreaptă, chemînd la înfăptuirea grabnică a unității de acțiune a poporului, procesul de la Brașov a avut un puternic impact asupra tuturor conștiințelor cinstite ale țării, contribuind astfel la cristalizarea unor opțiuni politice antifasciste ferme, la activizarea a noi și noi categorii sociale în lupta antifascistă.

O asemenea semnificație istorică este cu atît mai actuală, cu cît în lumea contemporană apar noi tendințe fasciste, neofasciste, revizioniste și revanșiste, care amenință securitatea și pacea întregii omeniri.

Cu sentimente de profundă mîndrie patriotică, subliniem faptul că procesul de la Brașov a impus și mai puternic în conștiința țării numele unui tînr și brav erou comunist, al unui revoluționar patriot care avea să-și consacre întreaga viață, forța geniului său slujirii neabătute a cauzei partidului, poporului, socialismului — tovarășul Nicolae Ceaușescu. În cadrul procesului s-au confirmat înaltele trăsături morale, politice, revoluționare probate de tovarășul Nicolae Ceaușescu încă de la intrarea sa în mișcarea comunistă, trăsături care l-au impus în scurtă vreme ca pe un militant de nădejde al partidului.

În perioada premergătoare procesului, în nenumărate acțiuni de luptă conduse de partid și ca reprezentant al tineretului revoluționar în conducerea Comitetului Național Antifascist — una din primele organizații de acest fel din Europa — tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a distins prin calități organizatorice, fermitate și combativitate, capacitate de înrîurire politică, deschizînd cu clarviziune adevărata cale a înfăptuirii

năzuințelor arzătoare ale maselor muncitoare. Înalte idealuri patriotice, în slujba cărora s-a angajat cu întreaga ființă, au făcut ca tovarășului Nicolae Ceaușescu să i se încredințeze, în condițiile grele ale ilegalității, noi și mari răspunderi în organizarea luptei revoluționare.

După ce se referă pe larg la interesul cu care era urmărit procesul de la Brașov de opinia publică din întreaga țară, de organele de presă, precum și la protestul exprimat de muncitori comuniști, socialiști și social-democrați, intelectuali și personalități politice cu vederi democratice, care și-au manifestat astfel adeziunea la ideile de luptă antifascistă, patriotică promovată de Partidul Comunist Român, de militanții săi, în comunicare se subliniază : Desfășurarea procesului politic de la Brașov, persecuțiile și condamnările la care erau supuși militanții partidului comunist au avut un puternic ecou internațional, cercuri largi ale opiniei publice de peste hotare urmărind cu viu interes mișcarea antifascistă din România, care se afirmase, încă de la începutul deceniului al treilea, drept una dintre cele mai impresionante manifestări pe plan european împotriva revizionismului și a războiului.

Istoria avea să consemneze faptul că nici o pedeapsă, oricât de aspră, nu putea opri lupta revoluționară, nu putea clinti pe comuniști din hotărîrea lor de a sluji cauza propășirii patriei, nu putea abate din drumul său pe tînărul militant Nicolae Ceaușescu, revoluționarul care, identificîndu-și țelul suprem al vieții cu lupta pentru împlinirea idealurilor de veacuri ale poporului, avea să participe și să imprime amprenta excepționalei sale personalități celor mai importante acțiuni și momente revoluționare ce definesc, de peste o jumătate de secol, procesul înaintării ireversibile a societății românești pe calea progresului. Memorabilele acțiuni revoluționare desfășurate în deceniul al patrulea, în rîndul cărora un loc deosebit îl ocupă marea demonstrație de la 1 Mai 1939, în organizarea și conducerea căreia un rol determinant au avut tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarăsa Elena Petrescu Ceaușescu, au fost încununate de victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, care a deschis poporului român calea realizării înaltelor sale idealuri de libertate și dreptate socială.

În aceste momente de înaltă vibrație a conștiințelor, cînd întregul nostru popor aduce un profund omagiu tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la procesul de la Brașov, dăm glas celor mai alese sentimente de respect și dragoste fierbinte pe care, asemenea întregii țări, comuniștii, toți oamenii muncii din municipiul București le poartă secretarului general al partidului, conducătorul încercat, clarvăzător al poporului român pe drumul luminos al socialismului și comunismului.

În comunicarea „**Gîndirea și îndelungata activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, marele erou al națiunii române — strălucit exemplu de dăruire patriotică pentru consolidarea unității și independenței României, pentru triumful revoluției socialiste, pentru împlinirea aspirațiilor de libertate, dreptate socială, democrație și pace ale poporului român**“, prezentată de tovarăsa **Diamanta Laudoniu**, membru al C.C. al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, se spune :

12 Cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov, moment ce a înscris o filă de aur în cronica

eroică a luptei revoluționare din patria noastră, întregul popor român evocă astăzi cu un sentiment de profundă emoție și aleasă prețuire marea personalitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii, rolul său hotărîtor în afirmarea clasei muncitoare și a partidului său revoluționar, în apărarea și promovarea intereselor fundamentale de progres, libertate și prosperitate ale întregii națiuni.

Prezent permanent în lupta împotriva dictaturii militare fasciste și a războiului, aducîndu-și o contribuție de mare însemnătate la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, organizată și condusă de către Partidul Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost investit cu tot mai mari responsabilități. Iar Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, înscriindu-se pe firul luminoasei tradiții a poporului nostru care a știut întotdeauna să-și aleagă din rîndurile sale pe marii săi conducători, a investit pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în suprema funcție de secretar general al partidului. Marile deschideri pe care le-a realizat forumul comunist din 1965, prin forța prospectivă revoluționară cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu a conturat viitorul țării noastre, și-au găsit împlinirea în realizările epocii de multilaterală înflorire a patriei, intrată pe drept cuvînt în istorie ca „Epoca Ceaușescu“.

Este meritul incontestabil al tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi formulat și promovat teza construirii noii societăți cu poporul și pentru popor. În ultimele două decenii, din inițiativa secretarului general al partidului, a fost creat în țara noastră un cadru organizatoric larg democratic, original, unic în felul său, care asigură participarea activă, nemijlocită, a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății, exercitarea deplină a prerogativelor poporului de adevărat stăpîn al țării, de făuritor conștient al propriului destin.

Concepția secretarului general al partidului privind rolul pe care știința și tehnologia îl au în edificarea orînduirii socialiste și înaintarea României spre comunism și-a găsit o puternică expresie în ideile de o deosebită valoare teoretică și practică de fundamentare și organizare a activității de cercetare din țara noastră, ale eminentului om politic și savant, tovarășa Elena Ceaușescu. Crearea institutelor centrale, integrarea activității de cercetare cu învățămîntul și producția, participarea nemijlocită a oamenilor de știință la soluționarea problemelor tehnice ridicate de producție constituie numai cîteva exemple de gîndire creatoare, revoluționară, privind contribuția științei românești la realizarea obiectivelor majore ale dezvoltării tuturor ramurilor și domeniilor economiei naționale.

O deosebită însemnătate pentru edificarea socialismului în țara noastră, pentru practica și teoria revoluționară, în general, o are concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu despre unitatea dialectică dintre politica internă și cea externă a țării, ca și activitatea sa neobosită pe plan internațional. Pentru că, angajată cu întregul său potențial în uriașa operă de edificare a noii orînduiri, țara noastră se remarcă, deopotrivă, printr-o politică externă deosebit de activă, de edificare a unei lumi a păcii, bunei înțelegeri și cooperări între toate statele.

Tovarășul Gheorghe Oprea, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, a prezentat comunicarea „Unitatea moral-politică a întregului nostru popor în jurul parti-

dului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cheazăsigură a înaintării neabătute a patriei pe calea progresului și civilizației socialiste". În comunicare se spune : Apărut pe scena istoriei într-o vreme cînd unitatea și independența națională se cereau nu numai consolidate, ci și întregite prin libertatea socială, Partidul Comunist Român a preluat și dezvoltat tradițiile înaintașilor, împletind bătălia pentru apărarea integrității și suveranității țării cu lupta pentru făurirea unei Româнии socialiste — patrie a dreptății sociale, a egalității tuturor fiilor săi, fără deosebire de naționalitate, a demnității omului — cu convingerea că numai astfel poate fi așezată temelie trainică unității și libertății naționale, înaintării pe calea progresului și civilizației.

Acesta este sensul întregii activități desfășurate de partid în anii ilegalității ; acesta este sensul activității desfășurate de partid în anii de cînd se află la conducerea destinelor țării. Indestructibila sinteză unitate națională-socialism și-a găsit cea mai strălucită expresie în opera teoretică și practică a secretarului general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, conducătorul mult iubit și stimat al întregului popor în cea mai grandioasă epocă a propășirii sale economice și sociale, a afirmării sale plenare în rîndul națiunilor lumii — epocă inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului.

În continuare, în comunicare se spune : Coincidența face ca în acest an, cînd au fost aniversate șase decenii și jumătate de la crearea Partidului Comunist Român, să se îplinească o jumătate de secol de la unul din acele memorabile momente care au dat puternic relief patriotismului fierbinte al comuniștilor, consecvenței atitudinii lor antifasciste, capacității partidului de a forma cadre revoluționare, dăruite cu întreaga lor ființă cauzei comuniste, capabile să înfrunte cu neînfricare prigoana, să stea neclintit și demn în fața nedreptății, a represiei.

Într-un astfel de eveniment istoric s-a transformat procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov, în fruntea cărora s-a aflat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

După cum se știe, pentru abnegația și curajul de care a dat dovadă în timpul procesului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit cea mai mare condamnare. Dar nici anii de detenție, nici închisorile nu i-au putut înfrînge încrederea, voința în idealurile pentru care lupta. La Doftana, bucurîndu-se de încrederea, stima și prețuirea colectivului de comuniști, a fost ales în conducerea organizației de partid. Ca rezultat al luptei neînfricate pe care a desfășurat-o în Doftana, tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut un rol determinant în obținerea, în aprilie 1938, a regimului politic în închisori. Datorită înaltelor sale calități de patriot înflăcărat, revoluționar dîrz, conducător încercat și clarvăzător, partidul și poporul aveau să-i încredințeze tovarășului Nicolae Ceaușescu, în anii ce au urmat, sarcini de mare răspundere în partid și în stat, iar la Congresul al IX-lea, ca o recunoaștere a acestor excepționale calități, a fost ales în suprema funcție de secretar general al partidului.

Activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în acei ani de mari confruntări de clasă și bătălii antifasciste, fermitatea sa revoluționară, patriotismul fierbinte, înalta maturitate politică, curajul și neînfricarea cu care a acționat s-au înscris ca nepieritoare pagini lumnioase în istoria partidului și a patriei.

Afirmînd atașamentul său nestrămutat față de idealurile eliberării sociale, independenței și integrității țării, partidul, prin vocea marelui

comunist Nicolae Ceaușescu, a dejucat în procesul de la Brașov încercările autorităților de a discredita în ochii opiniei publice partidul comunist, partid care, în acele împrejurări dificile, s-a impus, o dată mai mult, în conștiința poporului drept axul înfăptuirii unei largi unități moral-politice la scară națională, singura forță capabilă să strângă într-un unic șuvoi toate energiile națiunii în lupta pentru apărarea integrității și suveranității patriei.

Procesul de la Brașov s-a constituit într-un moment de referință în activitatea generală a partidului pentru a realiza unitatea de acțiune a clasei muncitoare, obiectiv ce avea să triumfe o dată cu înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944.

Pe acest filon al unității, partidul a dezvoltat, în anii revoluției și construcției socialiste, o experiență originală bazată pe aplicarea creatoare a legităților general-valabile la condițiile specifice ale României, ale cărei principale articulații constau în înfăptuirea unității organizatorice, politice și ideologice a clasei muncitoare în cadrul partidului unic revoluționar, ridicarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, la nivelul unității socialiste a întregului popor, realizarea unui larg front al democrației și unității socialiste.

Acest proces calitativ superior în evoluția unității moral-politice a poporului nostru în jurul partidului s-a afirmat plenar după Congresul al IX-lea, sub înfrîurirea gândirii novatoare și acțiunii consecvent revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Locul și rolul partidului, ca centrul vital al națiunii, reprezintă, în ultimele două decenii, chintesența noii unități ce caracterizează orînduirea noastră, o unitate de structură și substanță, organic și viabil cristalizată în profilul societății socialiste românești. S-a putut atinge această treaptă superioară pentru că partidul, prin programele sale de dezvoltare politică, economică și social-culturală — la a căror elaborare și înfăptuire tovarășul Nicolae Ceaușescu a avut și are rolul determinant — a propus națiunii, pentru prima oară în întreaga noastră istorie modernă, un ansamblu de țeluri clare, concrete și programatice, generatoare de adeziune profundă, entuziasm și încredere în progres.

Formulînd teza construcției socialismului cu poporul și pentru popor, partidul nostru a creat și perfecționat un sistem unitar, cuprinzător și complex de conducere a țării de către popor, format din organisme largi reprezentative la nivel național, și în unitățile economice și administrativ-teritoriale.

Relevîndu-se că unitatea poporului în jurul partidului, al secretarului său general a fost și rămîne pe mai departe principala sursă a dinamismului societății românești actuale, în încheierea comunicării se spune : Pe drumul glorios al edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, spre comunism, întregul partid, întreaga națiune urmează cu credință și devotament pe iubitul și stimatul nostru conducător, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu convingerea nestrămutată că numai strîngîndu-și și mai mult rîndurile în jurul său poporul își va desfășura cu succes activitatea constructivă, patria va înainta spre împlinirea aspirațiilor sale mărețe.

Comunicarea „**Concepția P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceaușescu, despre corelația organică dintre socialism și pace. Acțiuni și inițiative**” 15

ale României socialiste pentru oprirea cursei înarmărilor și înfăptuirea dezarmării, pentru promovarea înțelegerii și colaborării pașnice între popoare“ a fost prezentată de tovarășul **Ion Stoian, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R.**

Evenimentul căruia îi este dedicată actuala manifestare — împlinirea a 50 de ani de la procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov, se spune în comunicare, a intrat în istoria țării și în tradițiile revoluționare ale mișcării muncitorești din România și de pe plan mondial, ca un moment cu însemnătate deosebită în creșterea gradului de mobilizare a poporului nostru pentru înfăptuirea politicii patriotice consecutive promovate de P.C.R., împotriva primejdiei fascismului și războiului, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. Învățămintele acestei experiențe definitorii pentru abnegația și spiritul de sacrificiu dovedite de militanții comuniști și antifasciști, din rîndul cărora s-a detașat prin înalt patriotism, prin curaj și dîrzenie revoluționară, prin clarviziune și maturitate politică, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sînt cu totul relevante pentru zilele noastre, cînd problematica preîntîmpinării unui nou război, a combaterii acțiunilor forțelor imperialiste, neofasciste și reacționare, care amenință pacea, democrația și independența popoarelor, constituie o preocupare cardinală.

Realizarea păcii a devenit obiectiv programatic de prim-ordin al politicii externe românești, îndeosebi în cele peste două decenii care au trecut de la Congresul al IX-lea al P.C.R., de cînd în fruntea partidului și statului nostru se află tovarășul Nicolae Ceaușescu. Acest obiectiv și-a găsit expresia într-o suită de inițiative, propuneri și acțiuni cu larg răsunset în conștiința poporului nostru, care corespund idealurilor tuturor forțelor revoluționare, progresiste și democratice de pretutindeni. Așezarea de către România la loc central, în sfera politicii și activității sale în domeniul relațiilor internaționale, a obiectivelor apărării păcii și întăririi securității mondiale, respectiv cele ale opririi cursei înarmărilor și trecerii la dezarmare, are puternice rațiuni de ordin național, ideologic și politic.

Așa cum a învederat istoria, de-a lungul existenței sale, libertatea a constituit bunul cel mai de preț al poporului nostru, pe care a apărut-o cu o trainică și nestrămutată voință, înfruntînd cu eroism și demnitate toate vicisitudinile și urgiile abătute în decursul timpurilor asupra muncii sale pașnice pe pămîntul său străbun. Trăind și apărîndu-și cu grele jertfe ființa națională, poporul român a năzuit dintotdeauna să conviețuiască în pace și înțelegere, să se afle în raporturi de prietenie cu vecinii și cu celelalte popoare. Fapte și date concrete, analizate și interpretate cu cugetul sincer, atestă că românii nu au precupețit nimic pentru atingerea acestui țel, pentru a căuta în permanență căile menținerii durabile a unor raporturi externe care să le permită a fi stăpîni pe propria soartă și de a conlucra, în interesul și avantajul reciproc, al independenței și suveranității, cu statele vecine, cu un număr cît mai mare de state, pe baza egalității, a neamstecului în treburile interne.

Întreaga operă politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu este străbătută de preocuparea teoretică și practică de a fundamenta adevărul în conformitate cu care superioritatea socialismului, noua civilizație creată conștient de oameni și pentru ei se pot afirma exclusiv în condiții de pace.

În această lume și cu această viziune largă, personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu se afirmă durabil în contemporaneitate ca un activ

luptător pentru pace, ca un erou al acesteia, iese puternic în evidență vocația de conducător autentic, vizionar și înțelept, cutezător, militant și realist.

Trăsătura responsabilității și realismului acțiunilor românești în favoarea păcii, se subliniază în comunicare, este conferită de luarea în considerație a unei realități crude, realitatea apariției, extinderii și perfecționării armelor nucleare, care au schimbat nu numai datele esențiale ale desfășurării unor eventuale conflicte militare generalizate la scara planetei, dar au creat perspectiva îngrozitoare a transformării războiului într-un mijloc virtual de sinucidere colectivă de pe urma căruia nu pot exista învinși sau învingători.

Caracterul sofisticat și diversificat al armelor existente în zilele noastre, puterea lor extraordinară de distrugere implică necesitatea abordării reducerii acestora dintr-o optică cuprinzătoare, impune, totodată, trecerea la elaborarea unui program complex de dezarmare, care, avînd în centrul său dezarmarea nucleară, să includă și armele chimice și toate genurile de arme și armamente convenționale și clasice, astfel încît, pînă la sfîrșitul secolului, să se reducă cel puțin la jumătate armamentele și efectivele militare față de cele existente în prezent.

După ce se referă pe larg la inițiativele și propunerile României privind înfăptuirea dezarmării, în primul rînd a dezarmării nucleare, în comunicare se spune : În concepția președintelui Nicolae Ceaușescu, problemele apărării păcii sînt intim legate de obiectivele realizării unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră, de înaintarea societății umane pe noi culmi de progres.

Este mai presus de orice îndoială că pentru eminentul militant comunist care înfrunta în urmă cu 50 de ani teroarea de clasă în numele independenței și păcii, conducătorul strălucit de astăzi al partidului și statului nostru, idealul făuririi noii societăți socialiste pe pămîntul României, mărirea contribuției României la victoria forțelor revoluționare ale contemporaneității sînt strîns legate de o activitate neobosită pentru apărarea păcii în lumea noastră de astăzi, atît de frămîntată și amenințată de pericolul pieirii sale. În acest context, se profilează extrem de pregnant personalitatea strălucită a tovarășului Nicolae Ceaușescu ca dîrz apărător al păcii, al idealurilor celor mai scumpe ale omenirii, dreptul la viață, la existență, la pace.

În încheierea sesiunii științifice omagiale, a fost adresată o telegramă tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România. Telegrama a fost prezentată de tovarășul Radu Voinea, membru al C.C. al P.C.R., președintele Academiei Republicii Socialiste România.

Telegrama a fost adoptată într-o atmosferă de puternic entuziasm și mare însuflețire, de înaltă și profundă vibrație patriotică.

Sesiunea s-a desfășurat sub semnul omagiului fierbinte pe care comuniștii, întregul popor îl aduc conducătorului iubit și stimat al partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Participanții au ovaționat, minute în șir, pentru Partidul Comunist Român, forța politică conducătoare a societății noastre socialiste, pentru secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. S-a scandat îndelung „Ceaușescu — P.C.R. !“, „Ceaușescu și poporul !“, „Stima noastră și mîndria, Ceaușescu — România !“, „Ceaușescu să trăiască, România să-nflorească !“, „Ceaușescu — pace !“.

TELEGRAMA ADRESATĂ TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU

Secretar general al Partidului Comunist Român,
Președintele Republicii Socialiste România
de participanții la Sesiunea științifică omagială dedicată împlinirii
a 50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști
de la Brașov

Mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu,

Participanții la Sesiunea științifică omagială consacrată împlinirii a 50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști, desfășurat în mai-iunie 1936 la Brașov, vă adresează, dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, strălucit militant revoluționar și patriot înflăcărat, eminent conducător al partidului și statului nostru, un respectuos omagiu, gândurile și simțămintele lor de înaltă cinstire, împreună cu legământul ferm de a vă urma neabătut în marea operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a patriei noastre spre piscurile luminoase ale civilizației socialiste și comuniste.

Desfășurată în acest an jubiliar, sesiunea a evocat cu aleasă mândrie patriotică marile tradiții de luptă ale Partidului Comunist Român în cele șase decenii și jumătate de existență eroică și glorioasă, în cadrul căreia procesul de la Brașov s-a înscris ca un moment de mare însemnătate în îndelungata luptă a poporului nostru, condus de partid, împotriva exploataării și asupririi, a fascismului și războiului, pentru o societate nouă, mai bună și mai dreaptă, pentru ca el să trăiască liber și demn, singur stăpîn pe soarta sa, într-o țară independentă și suverană. În acest cadru, s-a evidențiat semnificația politică a procesului de la Brașov, care a pus puternic în lumină patriotismul fierbinte al militanților partidului nostru comunist, atașamentul lor nestrămutat față de înaltele idealuri ale poporului, răspunderea față de prezentul și viitorul său, fermitatea convingerilor revoluționare, încrederea nestrămutată în justetea cauzei luptei clasei muncitoare, a socialismului și comunismului pe pământul scump al patriei. Procesul de la Brașov a demonstrat astfel că Partidul Comunist Român, ființă din marea ființă a poporului, a înscris încă de la început pe flamurile sale de luptă cele mai arzătoare aspirații ale națiunii, apărarea intereselor supreme ale țării. Neînfricarea și dîrzenia de care au dat dovadă militanții comuniști și antifasciști în frunte cu dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, acum o jumătate de veac, în cadrul procesului de la Brașov, au contribuit la creșterea puternică a forței și prestigiului partidului nostru comunist în rîndul maselor largi de oameni ai muncii, la continua sa afirmare ca strălucit conducător al luptei întregului popor împotriva fascismului și a războiului, pentru apărarea democrației și păcii, a libertății și integrității patriei.

Comunicările prezentate în cadrul sesiunii au evocat cu cele mai alese simțăminte de mândrie, cu profundă stimă și adînc respect, luminosul exemplu de patriotism fierbinte, de voință comunistă, revoluționară și nestrămutată hotărîre de luptă pe care dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, le-ați dovedit cu acel prilej, îndeplinind cu strălucire misiunea de înaltă răspundere pe care partidul v-a încredințat-o în orientarea politică a procesului și afirmarea curajoasă a

adevăratelor țeluri ale luptei partidului — țeluri izvorite din năzuințele cele mai fierbinți ale poporului, din imperativele stringente ale momentului în care se afla țara. În cuvinte vibrante, s-a dat o înaltă apreciere atitudinii curajoase, demne și combative pe care ați avut-o în proces, spiritului de abnegație și maturității politice de care ați dat dovadă, subliniindu-se cu mândrie că toate aceste înalte trăsături — ce pun în relief un mare și unic destin de militant revoluționar patriot — au caracterizat, de la început, activitatea pe care ați desfășurat-o în conducerea tineretului comunist, în mișcarea muncitorească revoluționară, în rîndurile eroicului nostru partid, că ele aveau să cunoască trepte noi de afirmare, tot mai înalte, în perioada următoare, în toate marile bătălii care au hotărît noul destin socialist al României.

Comunicările științifice prezentate au reliefat faptul că atitudinea, comportamentul dumneavoastră exemplar au înrîurit decisiv conduita celorlalți comuniști și antifasciști implicați în procesul de la Brașov, întărindu-le voința de luptă, puterea de abnegație, determinându-i să afle în nebanuite resurse de tărie morală, făcându-i să înțeleagă că în acel istoric proces nu se apărau numai pe ei, ci apărau idealul comunist, că ei reprezentau un partid chemat de istorie să înfăptuiască transformări revoluționare structurale, să împlinească cele mai înălțătoare vise ale înaintașilor. Prin aceasta, procesul de la Brașov a demonstrat încă o dată că în rîndurile partidului se formaseră și se căliseră militanți revoluționari profund devotați clasei muncitoare, poporului, hotărîți să facă totul, pînă la supremul sacrificiu, pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii noastre.

În cadrul sesiunii științifice omagiale s-a subliniat puternica rezonanță a procesului de la Brașov în rîndul clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, în rîndurile opiniei publice din țară și de peste hotare. S-a relevat, totodată, că acest moment de amplă semnificație în viața partidului nostru comunist, a întregului popor a contribuit la înțelegerea mai deplină a pericolului pe care îl reprezentau fascismul și revizionismul la adresa democrației, păcii și libertății popoarelor, mobilizînd în lupta antifascistă noi și noi categorii sociale, pe toți cei care puneau mai presus de orice demnitatea și libertatea națiunii, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei. În acest sens, comunicările au pus în evidență faptul că, tocmai în perioada desfășurării procesului de la Brașov, în întreaga țară au avut loc uriașe manifestații populare, la care au participat sute de mii de cetățeni, desfășurate sub lozincile „Jos dușmanii țării, jos fascismul !”, „Jos războiul !”, „Cerem stingerea proceselor luptătorilor antifasciști !”, „Să apărăm integritatea țării !”.

Participanții la sesiune și-au exprimat, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, mîndria că procesul de la Brașov s-a înscris ca o pagină luminoasă în istoria patriei, ca o ilustrare grăitoare a forței uriașe a idealului comunist, a partidului clasei muncitoare, atestînd încă o dată capacitatea acestuia de a se afla mereu în fruntea luptei revoluționare a poporului.

A fost evocat, totodată, cu deosebită cinstire și profundă recunoștință, rolul hotărîtor pe care l-ați avut dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu în organizarea marii demonstrații patriotice antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 din București, moment înălțător în lupta neînfrîcată a poporului român pentru libertatea, demnitatea și fericirea sa, împotriva

asupririi și exploatării, pentru triumful cauzei socialismului pe pământul scump al patriei.

Sesiunea științifică omagială a evidențiat strălucitul dumneavoastră exemplu de eminent militant comunist care, în funcțiile de înaltă răspundere ce vi s-au încredințat în anii care au urmat revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, v-ați dăruit cu înaltă pasiune și abnegație, cu întreaga ființă triumfului idealurilor socialiste, împlinirii aspirațiilor de libertate, democrație și pace ale poporului român.

În deplin consens cu întreaga națiune, participanții la sesiunea științifică omagială au evocat cu deosebită satisfacție remarcabilele realizări obținute de poporul nostru în anii construcției socialiste, cu deosebire în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, pe care cu legitimă mândrie poporul o denumeste „Epoca Nicolae Ceaușescu” în semn de aleasă cinstire și profundă recunoștință, care poartă amprenta putericei dumneavoastră personalități și este indisolubil legată de numele și activitatea dumneavoastră eroică de militant revoluționar și patriot înflăcărat, de preocuparea dumneavoastră permanentă pentru asigurarea progresului economic și social al țării, pentru afirmarea neîntreruptă a României socialiste, liberă și demnă, în rîndul națiunilor independente ale lumii.

Lucrările sesiunii omagiale au reliefat, totodată, contribuția de seamă a tovarăsei Elena Ceaușescu, militant de frunte al partidului și statului nostru, savant de largă recunoaștere internațională, la elaborarea și îndeplinirea planurilor și programelor de dezvoltare economico-socială a patriei, la înflorirea fără precedent a științei, învățămîntului și culturii românești, la edificarea unei lumi a păcii, înțelegerii și conlucrării între toate popoarele lumii.

Din comunicările prezentate s-a evidențiat cu putere că unitatea moral-politică a întregului nostru popor în jurul partidului, al dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse secretar general, constituie cheazășia sigură a înaintării neabătute a patriei pe calea progresului și civilizației. Partidul, căruia dumneavoastră i-ați conferit vigoare și tinerețe veșnică, tărie de granit, se prezintă astăzi tot mai puternic, strîns legat de mase, urmat cu deplină încredere și nemărginit devotament de întregul nostru popor, ca centru vital și conștiință revoluționară a întregii națiuni, care luminează calea spre îndeplinirea aspirațiilor de progres și bunăstare ale întregului popor.

Participanții la sesiune au evidențiat că, în spiritul glorioaselor tradiții de luptă ale poporului, ale partidului nostru, România s-a afirmat în viața internațională ca un factor activ în lupta pentru pace și progres social. În concepția partidului nostru, puternic înrîurită de gîndirea dumneavoastră științifică, de întreaga dumneavoastră activitate de militant revoluționar, mult stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu, se evidențiază cu putere unitatea organică dintre socialism și pace, dintre obiectivele îndeplinirii progresului multilateral al patriei și cele ale asigurării unui climat internațional favorabil soluționării problemelor majore ale contemporaneității, în concordanță cu voința și interesele tuturor popoarelor. Comunicările prezentate au evidențiat marele prestigiu de care se bucură România și președintele ei pe plan internațional, ca urmare a demersurilor și inițiativelor dumneavoastră, a întregii activități pe care o consacrați înlăturării pericolului de război din viața omenirii, asigurării păcii, îndeplinirii dezarmării, în primul rînd nucleare, apărării ferme a dreptului ina-

lienabil al fiecărui popor de a-și alege și stabili în mod liber calea dezvoltării sale, de a-și decide singur destinele.

Participanții la sesiune au adus un înalt omagiu activității dumneavoastră de mare și neobosit Erou al păcii, care militează cu deosebită consecvență pentru afirmarea și aplicarea în relațiile internaționale a principiilor egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, de soluționare pe calea negocierilor a oricăror conflicte și litigii dintre state.

În consens cu voința și hotărîrea întregului nostru popor, noi, participanții la Sesiunea științifică omagială consacrată împlinirii a cinci decenii de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov, ne reînnoim, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, angajamentul solemn de a urma neabătut pilduitorul dumneavoastră exemplu de muncă și viață, de a acționa cu dăruire și înalt spirit revoluționar pentru înfăptuirea exemplară a însușeșitoarelor obiective stabilite de Congresul al XIII-lea al partidului, pentru ridicarea României pe noi trepte de progres și civilizație socialistă și comunistă.

Vă urăm, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, ani mulți de viață, multă putere de muncă pentru a putea conduce cu aceeași strălucire partidul și națiunea noastră spre piscurile luminoase ale celei mai drepte societăți — comunismul !

**PARTICIPANȚII LA SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ OMAGIALĂ
DEDICATĂ ÎMPLINIRII A 50 DE ANI DE LA PROCESUL
LUPTĂTORILOR COMUNIȘTI ȘI ANTIFASCIȘTI DE LA BRAȘOV**

600 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON A DOMNITORULUI MIRCEA CEL MARE

ALEXANDRU V. DIȚĂ

Domnia lui Mircea cel Mare (1386—1418) a reprezentat o treaptă esențială și necesară în dezvoltarea istorică a poporului român, o epocă de adinci prefaceri și remarcabile înfăptuiri, care au asigurat țării românești de la sud de Carpați o temelie trainică pentru întreaga sa existență.

Anul acesta, în luna septembrie, se împlinesc șase secole de cînd pe tronul țării românești Muntenia s-a urcat acela pe care cronicarul otoman Kemal-pașazade, scriind după mai bine de un secol și formulînd lapidar judecata istoriografiei adversarilor celor mai puternici ai domnului român, l-a numit „regele regilor din țările creștine de pe vremea sa”¹. În același secol (al XVI-lea), care pentru Europa apuseană este al Renașterii și Umanismului, întîiul mare „turcolog” occidental, umanistul german Leunclavius (Löwenklau), traducătorul în limba latină al analelor osmane și autorul celei dintîi istorii a statului otoman, care-și păstrează valoarea și autoritatea pînă astăzi, îl aprecia pe Mircea cel Mare ca „principe între creștini cel mai viteaz și cel mai ager”². Această dublă recunoaștere, din perspectiva istoriei ce se scurse de la prezența și acțiunea domnului român pe scena politică și militară a Europei vremii sale, recunoaștere venită din partea unui cronicar al dușmanilor săi și din partea unui mare învățat din îndepărtatul Apus, nu face decît să dea o expresie sintetică de mare pregnanță conștiinței pe care au avut-o contemporanii față de domnul român. Pentru ei, Mircea cel Mare a fost nu numai domnul Țării Românești, ci și marele șef de stat și comandant de oști care ajunsese a polariza admirația și nădejtile unui întreg colț de lume, supus unor groaznice împrejurări istorice și găsindu-și în cavalerul de la Argeș (cum apare în celebrul portret votiv al ctitoriei de la Cozia) exponentul cel mai capabil să lucreze în direcția unei mari opere istorice: de salvagardare a libertății și identității Europei sud-estice în fața amenințării Imperiului otoman, imperiu al cărui program de cuceriri și dominație începuse a fi pus în aplicare, cu maximă duritate, în timpul domniei lui Baiazid I, contemporanul și adversarul voievodului român.

Poate că nimic nu explică mai cutremurător această conștiință a timpului despre domnul român decît legenda ce s-a creat cu privire la vestitul erou al eposului popular sîrbesc Marko Kralevici (Crăișorul), legendă consemnată de cărturarul bulgar Konstantin Kostenetki, biograf oficial al despotului Ștefan Lazarevici, participant și el la epocala bătălie de la Rovine, dar, ca și Marko și Konstantin Dejanovici, în rîndurile oștilor otomane, ca vasali ai lui Baiazid: „Se spune despre fericitul

¹ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 126.

² Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 91.

Marko (calificativul fericitul sugerează cinstirea lui de către ai săi ca martir — n.n.) că ar fi grăit către Constantin : «Eu zic și mă rog lui Dumnezeu ca să fie de ajutor creștinilor, iar eu să fiu primul între morți în lupta aceasta»³. Cum a și fost ! Același autor evocă, în termeni patetici, amplexarea confruntării româno-otomane în care „marețul și trufașul Baiazid” s-a ciocnit cu „marele și singur stăpînitorul voievod Ioan Mircea” într-o încheștare în care a curs atîta sînge „încît nu se poate spune”.

Domnul muntean mai era în viață cînd, în Bizanțul pe care acțiunile sale politice și militare în sud-estul Europei l-au salvat încă o jumătate de secol, s-a scris o cronică păstrată azi în versiunea slavonă copiată în Moldova de cărturarul Isaia de la Slatina. În această cronică, pe cit de lapidară în stil pe atît de impresionantă în evocarea implacabilei înstăpîniri a puterii otomane asupra popoarelor dezunite de la sud de Dunăre, locul central îl ocupă două evenimente : lupta dintre Mircea cel Mare și Baiazid I și salvarea Constantinopolului de lungul asediu otoman, prin înfrîngerea suferită de Baiazid la Ankara, în 1402. Acestea erau, și pentru cei ce priveau din Bizanț, principalele evenimente ce au hotărît soarta Europei sud-estice în intervalul 1396—1413, îmbrățișat de autorul anonim al cronicii. Forța de evocare a confruntării româno-otomane, admirația pentru domnul român, cu toate cele cîteva inadvertențe pe care le descoperă critica istorică, se pot deduce și din faptul că, prin mijlocirea traducerii românești din primul pătrar al secolului al XVII-lea, realizată de românul Mihail Moxa, cronicarul anonim din Bizanț a însoțit pînă la marelui nostru poet Mihai Eminescu. Este bine știut că Scrisoarea III, ridicînd figura lui Mircea și victoria sa de la Rovine pe cea mai înaltă treaptă a conștiinței de sine a poporului nostru, s-a inspirat din această traducere a lui Moxa, care nu făcea decît să dea poetului național imaginea exactă a gloriei reale ce și-o dobîndise domnul Țării Românești în timpul vieții sale și în posteritate. Cronicarii Bizanțului Laonic Chalcocondil și Macarie Melissenos, care dau și ei mărturie despre această conștiință a posterității, nu infirmă, ci confirmă pe contemporanii marelui voievod român.

Nu greșim și nu exagerăm cu nimic, prin urmare, dacă vom spune că Mircea cel Mare a fost cel dintîi șef de stat și conducător de oști român care s-a impus dincolo de hotarele țării sale ca o mare figură europeană, ca un om politic și militar cu intervenții hotărîtoare nu numai în destinele poporului său, dar și în evoluția generală a istoriei continentului european. Așa cum observa Nicolae Iorga, domnul român și-a asumat, într-un moment tragic și hotărîtor, sarcina de a „coordona viața acestui Sud-Est european, odată străvechea patrie traco-iliră”³, și de a reda popoarelor din această parte a continentului încrederea în capacitatea lor de rezistență la cîmpul de opresiune, în posibilitatea de a cîștiga victorii eficiente și de a-și păstra identitatea etnică și spirituală. Victoria lui asupra oștilor conduse de Baiazid a catalizat energiile întregii Europe și, fără ea, nu s-ar fi produs — constată tot N. Iorga — marea concentrare de oști din 1396, care a adunat, practic, pentru iniția și ultima oară, întreaga Europă de atunci într-un efort comun de apărare în fața pericolului otoman. Din nefericire, orgoliul și superbia cavalerilor Apusului nu a acceptat cererea domnului român de a fi lăsat să deschidă lupta, ca unul ce cunoștea bine metodele adversarului și făcuse dovada că-l poate birui. Punînd înaintea realităților etnică și spirituală, care prescria „cîntecul primului atac”, cavaleria burgundă s-a avîntat în iureșul sinucigaș ce a provocat dezastrul „cruciaților” și i-a dat lui Baiazid „singura lui mare victorie”⁴, asigurîndu-i gloria de învingător al Occidentului. Dar, deși a fost un dezastru militar pentru tabăra în care s-a aflat și Mircea cel Mare, importanta confruntare de la Nicopole, consecința imediată a victoriei de la Rovine și a campaniei comune româno-ungare din vara anului 1395, nu a rămas fără urmări pozitive pentru evoluția ulterioară a lăcrurilor. Baiazid a fost obligat să-și schimbe direcția presiunii militare spre a nu provoca o nouă concentrare de oști, de aceeași amploare ; el a părăsit linia Dunării și, cum s-a dovedit curînd, n-a mai dispus de forța necesară dobîndirii Constantinopolului. Visul lui de o viață de a intra victorios în cetatea imperială a fost zădărnicit de această „serie istorică” — pentru a folosi formularea lui Xenopol — care începe cu „sfidarea românească” la adresa Imperiului otoman, reprezentată de marea expediție militară de la Karinovasi, demnă de oricare dintre marii strategii consemnați de istorie, și se încheie cu dezastrul provocat de oștile lui Timur Lenk la Ankara, în anul 1402, care a pus capăt carierei lui Baiazid și a salvat Bizanțul pentru încă o jumătate de secol.

³ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 288.

⁴ Nicolae Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, p. 195.

Mutațiile politice survenite în urma dispariției sultanului Baiazid I de pe scena istoriei au dat lui Mircea cel Mare acel deceniu și jumătate al domniei sale (1402—1417), când el a devenit cel mai puternic șef de stat din această parte a Europei, ajungând să arbitreze luptele pentru succesiunea la tronul Imperiului otoman, unde a izbutit să-l impună, ca sultan, pe Musa, protejatul său, adunând între hotarele stăpînirii sale cel mai întins pămînt românesc și cea mai mare parte a poporului român din cîte au mai reușit să se adune pînă la Mihai Viteazul și, apoi, pînă la 1 Decembrie 1918. B.P. Hasdeu constata, în anul 1873, cînd scria *Istoria critică a românilor*, că Țara Românească aflată sub sceptrul domnitorului Mircea depășea ca întindere teritoriul României moderne din acea vreme⁵. Titlul care împodobește numele marelui voievod ca o diademă de nestemate continuă să răsune în conștiințele noastre, peste veacuri, ca o trimbiță de victorie asupra vitregiilor istoriei: „Eu, Ioan Mircea, mare voievod și domn singur stăpînitor a toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și herțeg al Amlășului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Dunărea, încă pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Dirstor”.

Secretul forței și influenței fără egal pe care domnitorul Mircea le-a exercitat în politica internațională a vremii sale s-a datorat deopotrivă geniului său militar și diplomatic. Dar acest geniu ar fi rămas, în cele din urmă, steril și n-ar mai fi acționat cînd împrejurările istoriei au devenit catastrofale și cînd însuși purtătorul lui a trebuit să plătească vama condiției umane, dacă militarul și diplomatul n-ar fi fost dublat de un excepțional gospodar al energiilor poporului său și al resurselor naturale ale țării. Istoricii care analizează cele două tratate în care s-a revelat marea sa capacitate de a negocia, de pe picior de egalitate, cu unii dintre cei mai puternici șefi de stat ai timpului — Vladislav Iagello (1390) și Sigismund de Luxemburg (1395) —, și de a obține, de fiecare dată, ca interesele românești să nu fie lezate de angajamentele internaționale, nu știu dacă trebuie să le pună mai presus de tratatele și convențiile comerciale prin care același om a reglat, pentru generații, respirația economică a țării. Convenții la care se vor referi și se vor raporta, în ne-numărate rînduri, urmașii săi.

Mircea cel Mare nu a fost numai biruitorul de la Karinovasi și Rovine, arbitru sud-estului european mai bine de un deceniu și salvatorul, indirect, pentru o bună bucată de vreme, al Bizanțului. El a fost, poate, mai presus de toate, organizatorul statului, cel care a realizat sinteza tuturor eforturilor de un secol, de la Basarab Întemeietorul, în direcția asigurării trăinicieii lăuntrice a societății românești peste care stăpînea. În această lucrare, cu consecințe de secole, el a devenit modelul celui alt șef de stat român, Alexandru cel Bun, adevărat „corespondent” al lui pe tronul țării românești Moldova, excelent continuator al operei sale de organizare a românității, pentru a face față unei istorii care va solicita, la maximum, toate energiile și capacitățile neamului.

Mircea cel Mare a fost cel dintîi domn român care a reușit să polarizeze în jurul său întreaga energie națională, care a realizat nu numai cea mai largă adunare de pămînturi românești din cîte s-au realizat pînă la Mihai Viteazul și Marea Unire din 1918, dar și cea dintîi concentrare de forțe românești în aceeași direcție, a salvagădării libertății și dezvoltării neatințate a vieții politice, economice, sociale și spirituale a poporului român. Așa cum vor proceda, mai tirziu, un Radu de la Afumați sau un Mihai Viteazul, voievodul Mircea a fost primul care a știut să folosească forța românimii transilvane pentru ajutorarea fraților de dincoace de munți; și el a reușit, datorită țării românești Transilvania, să-și refacă integritatea stăpînirii și să-l înlăture pe Vlad, efemerul domn al alternativei polono-otomane, menținut într-un colț de țară românească printr-un masiv sprijin extern. Patru ani mai tirziu (1400), printr-o acțiune armată fulgerătoare, Mircea a reușit să-l înscăuneze la Suceava pe Alexandru cel Bun, viitorul mare ctitor al țării Moldovei, care deprinsese, pe lingă protectorul său muntean, o artă și o știință mai presus decît toate: aceea de a zidi, pe temelii indestructibile, ca o cetate inexpugnabilă, viața de stat și civilizația poporului român. Se realiza, astfel, o linie politică românească unică și de durată, în condițiile în care voievodul de la Argeș era angajat plenar pe linia Dunării și în Balcani, lui Alexandru cel Bun revenindu-i misiunea nobilă de a garanta apărarea spațiului românesc la frontiera sa nordică și estică.

Abia în asfințitul vieții sale, cînd puterea otomană, refăcută sub Mehmed I, se va năpusti din nou asupra hotarului Dunării (1417), găsindu-l pe domnul român izolat într-o Europă ce nu mai era în stare să se apere (cel puțin pînă cînd o

24 ⁵ B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, Editura Minerva, București, 1984, p. 48.

altă energie românească, a lui Iancu de Hunedoara, va prelua steagul „cruciadei“ antiotomane), opera de o viață a lui Mircea cel Mare va fi supusă supremului examen al trăinicieii. Pentru a doua oară, țara românească Muntenia era confruntată cu o oaste condusă de însuși sultanul. Dar, în noile împrejurări politico-strategice, determinant defavorabile domnului român, rezistența în fața invaziei oștilor otomane nu mai repeta momentul 1395, sultanul obținând, fără a trece Dunărea, succese ce se vor materializa efectiv pe plan politic. Important aici însă este altceva. Este faptul că Mehmed I învățase lecția istoriei, lecția de neuitat pe care voievodul român, printr-o viață de luptă și jertfe, reușise să o inculce adversarului. Exact ca Baiazid al II-lea, peste trei sferturi de veac, Mehmed I nu va mai repeta greșeala predecesorului, învățând, din experiența tatălui, că românii nu pot fi înrobiți. Singura tactică eficientă era obligarea la un *modus vivendi*, care să-i neutralizeze politic și militar. Primul care îi sesizează importanța este — așa cum observa Nicolae Iorga — tocmai Mehmed I: „De data aceasta, însă, el nu mai încearcă aceea ce nu reușise înaintașilor săi; nu se mai gîndi să cucerească Țara Românească, pentru ca să cîștige împărăției sale o nouă fișie de pămînt, sau măcar să pună un voievod credincios în locul aceluia care-l înfruntase cu îndrăzneală. Nu, el văzu foarte bine că este cu mult mai ușor să pună un zăgaz acestei noi vieți colcăitoare și, de aceea, dete poruncă să se întărească, în prezența sa, cetățile cucerite de la Dunăre și din Dobrogea. Astfel ajunse Giurgiu, cel ridicat de Mircea, în miinile unui comandant turcesc“⁶.

Soluția găsită de Mehmed I a fost, prin urmare, crearea de „capete de pod“ pe teritoriul românesc, de unde, în fiecare moment, puteau porni „poftete prădalnice ale pustiitorilor de meserie ce pîndiau din cuiburile lor“⁷. În locul unei campanii decisive, o continuă presiune și hărțuială, o continuă amenințare și un război al nervilor, combinat cu un război economic, deoarece cetățile respective erau vitale unei normale vieți economice. Alternativa, fără a include renunțarea definitivă a Imperiului otoman la ideea transformării țărilor române în pašalicuri, a însemnat, practic, stabilirea, la Dunăre, a graniței dintre administrația otomană efectivă și un regim politic special, obținut de români prin negocieri, regim care le garanta exact aceleași condiții de viață a căror eliminare, la sud de Dunăre, însemnase lichidarea politică, socială și culturală a tuturor popoarelor balcanice. Fără îndoială, cea mai mare victorie a lui Mircea a fost aceasta. În clipa cînd Mehmed a fost obligat să se oprească la Dunăre, s-a putut măsura toată valoarea unei lupte și a unei opere de cititor desfășurate de-a lungul celor 32 de ani ai domniei sale.

„Pînă la înțelegerea cu Mircea-Vodă a lui Mohamed I — remarcă N. Iorga —, înlocuitorul lui Musa, prieten și «frate» al domnului muntean, nu se întîlnește nici un fel de invidială, scrisă sau nescrisă, cu o putere creștină, avînd caracterul legăturii stabilite între această țară de jos a poporului românesc și între statul cel nou, cu tendințe de organizare împărătească. Ceea ce se numește «tratatul» cu Veneția, prin care se recunoaște Republicii stăpînirea asupra unor anumite cetăți și ținuturi din Grecia de astăzi, în schimbul unui dar anual, unui peșches, s-a stabilit după ce, renunțîndu-se la război și dintr-o parte și din alta, între cele două puteri, atît de puțin asemănătoare, a turcilor năvălitori și a apărării românești, a intervenit o convenție durabilă“⁸.

Statutul obținut de Mircea cel Mare țărilor sale, în raport cu Imperiul otoman, și-a dovedit valențele multiple curînd după moartea marelui domn (la 31 ianuarie 1418), și anume atunci cînd împrejurările vor permite din nou reluarea ofensivei antiotomane și cînd nepotul lui Mircea, Dan al II-lea, și, apoi, fiul lui Mircea, Vlad Dracul, și fiul acestuia, Vlad Țepeș, vor înscrie o nouă pagină de glorie românească în analele istoriei europene. Ei, toți, moșteniseră de la marele înaintaș o țară puternic întemeiată, o societate bine organizată, o economie înfloritoare și o armată care continua să fie una dintre cele mai mari și mai eficiente din Europa vremii.

Există ceasuri și oameni în istoria unui popor care-i hotărâsc făgașele dezvoltării și existenței sale viitoare pentru multe secole. Fiecare popor are asemenea oameni, în care-și recunoaște, ca într-o oglindă, trăsăturile cele mai nobile, virtuțile ce l-au ajutat să fie ceea ce este în istorie. „Bătrînul Mircea voievod cel Mare“, cum l-a numit demnul său urmaș, Matei Basarab, este unul dintre aceștia, faptele

⁶ Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, p. 253.

⁷ *Ibid.*

⁸ N. Iorga, *Paralelisme și inițiative de istorie universală la români în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice“, seria III, tomul XX (1939), p. 386—387.*

sale conferindu-i un loc de frunte în galeria marilor bărbați de stat ai neamului nostru.

După șase secole, domnia lui Mircea cel Mare rămîne încă un subiect ce se cere cercetat amănunțit și meditat într-o perspectivă nouă, pe care epoca noastră ne-o oferă, creînd istoricilor posibilități de adîncire și extindere a investigațiilor cum nu au existat în trecut.

Avem convingerea că, aniversînd cei 600 de ani de la urcarea pe tron a lui Mircea cel Mare, istoricii noștri vor întîmpina evenimentul cu eforturi unite în direcția unei clarificări depline a ceea ce au fost marile fapte și înfăptuiri ale domniei sale.

VICTORIA ROMÂNEASCĂ DE LA ROVINE (17 MAI 1395)

Între 1352 — anul cuceririi fortăreței Tzympe de la bizantini — și iarna anului 1393/1394 —, cînd a avut loc marea campanie a lui Mircea cel Mare în inima Balcanilor, la Karînovasî, ca represalii la atacarea Țării Românești —, adică în numai patru decenii, întreaga configurație politică și militară a Peninsulei Balcanice s-a schimbat și, în locul Bizanțului, al Serbiei țarului Ștefan Dușan și al Bulgariei ultimilor Șişmanizi s-a instaurat o singură mare putere, care dicta voința sa întregii peninsule : puterea otomană¹. Dezastrul de la Kossovo Polie, din 1389, punînd capăt independenței Serbiei și făcînd din ea un stat vasal al noului imperiu în formare (Imperiul otoman) a dovedit limpede că, singure, popoarele sud-dunărene nu mai pot face față acestei viguroase puteri în expansiune. Cinci ani mai tîrziu, Baiazid I cuteza să suprimе, pentru prima oară, un stat — Bulgaria de Răsărit, cu capitala la Tîrnovo — și să-l transforme în pașalic, după un sistem care a îngrozit lumea contemporană : clasa conducătoare a fost în întregime lichidată, fie prin masacrare, fie prin trecerea forțată la islamism, iar organizația bisericească națională, care fusese expresia ideologică și culturală a poporului și clasei respective, a fost desființată, spre a nu mai avea posibilitatea să întrețină conștiința de sine a poporului și să organizeze rezistența lui. Punînd biserica bulgară sub jurisdicția Bizanțului, stat acum vasal al Imperiului otoman, Baiazid I conta pe vechea rivalitate între patriarhia ecumenică și cea bulgară spre a fi sigur că ierarhia greacă nu va deveni exponenta aspirațiilor poporului bulgar la recîștigarea libertății. Astfel, cu desființarea statului bulgar de răsărit, a început lichidarea rămășițelor de state creștine din sudul Dunării și transformarea întregii peninsule — pentru o jumătate de mileniu — în teritoriul european al mării puteri tricontinentale care a fost Imperiul otoman.

În fața acestui proces ce devenea tot mai implacabil, nici o forță politică și militară din sud-estul Europei nu părea în stare să se opună, fie și numai spre a amîna deznodămîntul fatal. Baiazid I, primul șef de

¹ Pentru cuceririle otomane din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, vezi : E.D. Pitcher, *An Historical geography of the Ottoman Empire from earliest times to the end of the sixteenth century*, Leiden, 1972, p. 48—55 ; Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age. 1300—1600*, New York-Washington, 1973, p. 10—14.

stat otoman care și-a luat oficial titlul de *sultan*², părea a fi rămas stăpînul absolut al situației și visul lui de a cucerii Constantinopolul dobîndise aripi atît de mari, încît cuprinsese și prima Romă³. „Și începură a scădea puterea creștinească, cît nu mai avea nime putere să le stea înaintea“, remarcă — încă la începutul secolului al XVII-lea — Mihail Moxa⁴. Întreaga Europă începuse să se teamă de planurile și ambițiile noului cuceritor. Se simțea, în acțiunile sale, personalitatea excepțională de militar și de om de stat, de abil diplomat și de fanatic slujitor al unei idei — dominația otomană nu numai asupra Peninsulei Balcanice, ci asupra întregii Europe.

În acel moment deosebit de grav, în fața acestui nou imperiu, în plin proces de formare, care viza Europa ca totalitate și începuse prin a-și supune, practic, întreaga Peninsulă Balcanică, se ridicau un popor, o țară și o personalitate politică și militară pe măsura situației : poporul român, Țara Românească și domnul ei, Mircea cel Mare, pe care urmașii îl vor ține minte și cu supranumele de „cel Bătrîn“, dar care era în plină forță bărbătească în anii cînd, prin acțiunile sale, a definit, pentru totdeauna, voința poporului român de a se opune expansiunii otomane în Europa.

Fiindcă, dacă proiectăm evenimentele anilor 1393—1396, în înlănțuirea lor furtunoasă, pe marele ecran al epocii, dar le privim și în perspectiva celor șase secole ce s-au scurs de atunci, înțelegem limpede că ceea ce s-a petrecut între expediția de la Karınovasi și definitivă restabilire pe tronul Țării Românești a lui Mircea, a fost un moment hotărîtor din marea dramă, de aproape cinci secole, al cărei ultim act se va încheia sub zidurile Plevnei, în 1877. Fără victoria voievodului Mircea în această înclăstare, în care sorții izbîndei au fost schimbători și clipele luminoase au alternat cu ceasuri de cumpănă, cînd s-a jucat însăși soarta țării, nu s-ar mai fi vorbit de români și de țările române ca realități politice majore ale istoriei Europei răsăritene, așa cum nu s-a mai putut vorbi, veacuri în șir, de vecinii acoperiți de apele Semilunei. N-ar mai fi fost posibilă nici glorioasa epopee al lui Dan al II-lea, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, iar cultura românească din secolele XV—XVIII, cu un loc atît de clar în configurația spirituală a continentului nostru, ar fi fost retezată din rădăcini. Putem spune că Mircea cel Mare — cum i-au zis urmașii, precum și istoricii B. P. Hasdeu și A. D. Xenopol — a hotărît, în fruntea oștilor Țării Românești, însăși soarta poporului nostru pentru o jumătate de mileniu.

Dar acest rezultat, cu consecințe atît de întinse, nu ar fi fost posibil dacă intervenția domnului român în destinele spațiului sud-est european nu ar fi dobîndit, din primul moment, implicații general-europene, dacă acest capitol din istoria românilor nu ar fi fost, în același timp, un capitol de istorie universală, dacă victoria românilor, în confruntarea din anul 1395, cu însuși Baiazid, nu ar fi atras, după ea, marea concentrare de oști

² Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 64 ; E.D. Pitcher, *op. cit.*, p. 50. În sensul că titulatura îi este recunoscută atît de lumea creștină, cît și de cea musulmană.

³ Froissart, *Oeuvres*, ed. Kervyn de Lettenhove, vol. XV (1392—1396), Bruxelles, 1871, p. 216—217.

⁴ B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, vol. I, București, 1983, p. 397. Iată cum înfățișează situația, de astă dată, unul dintre reputații bizantinologi contemporani : „În 1394, puterea lui Baiazid este la apogeu. Suzeran al popoarelor creștine din Balcani, regele Ungariei, respins peste Dunăre, stăpîn al Asiei Mici, el are cele două aripi ale Imperiului Bizantin de altă dată“ (Louis Bréhier, *Le monde byzantin. I. Vie et mort de Byzance*, Paris, 1969, p. 381).

de la Nicopole, care, deși a însemnat, la prima vedere, doar un dezastru militar al cruciaților, a reușit, totuși, să slăbească — fie și temporar — presiunea asupra capitalei Imperiului bizantin, iar, apoi, să-l îndepărteze pe sultan de la Dunăre, spre a evita o nouă confruntare similară. Ea a împiedicat asediul decisiv al Constantinopolului și l-a obligat pe Baiazid să se retragă, temporar, în Asia Mică, unde l-a prins invazia lui Timur Lenk și a suferit, în 1402, dezastrul de la Ankara. În urma lui, capitala fostului Imperiu bizantin, Constantinopolul, a reușit să mai câștige o jumătate de secol de existență. În tot acest răstimp, ștabela luptei antiotomane pentru libertatea sud-estului european a trecut din mâinile lui Mircea cel Mare într-ale lui Iancu de Hunedoara, iar în preajma acestuia s-au format cei doi mari șefi de stat și militari care au fixat, pentru totdeauna, la Dunăre hotarele stăpînirii otomane directe : Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

Numai privită în această perspectivă ne apare, deci, în deplina ei însemnătate, victoria de la Rovine. Ea se înscrie, fără îndoială, printre datele esențiale de istorie militară ale continentului, iar în privința istoriei părții răsăritene a Europei nu-și găsește termeni de comparație decît în victoria lui Ioniță cel Frumos asupra cruciaților, la Adrianopol, în 1204, care a zădărnicit transformarea Peninsulei Balcanice într-o colonie occidentală, în victoria de la Kulikovo a cnejilor ruși conduși de Dmitri Donskoi (1380), care a marcat „începutul sfîrșitului” pentru seculara dominație mongolă asupra Rusiei, și în victoria lui Vladislav Iagello, la Grünwald, asupra cavalerilor teutoni (1410), care a eliberat Polonia de teroarea acestora și a permis dezvoltarea și apogeul statului și culturii polone.

Bătălia de la Rovine, la rîndul ei, a hotărît cu ce culoare avea să se deseneze pe harta politică a Europei, de-a lungul unei jumătăți de mileniu, teritoriul locuit de poporul român : cu culoarea unor state ce nu și-au pierdut niciodată individualitatea politică, clasa conducătoare autohtonă, organizația bisericească proprie și continuitatea culturală. Căci, fără Rovine, soarta Bulgariei, Serbiei și Bizanțului, iar mai tîrziu a Ungariei, ar fi fost și soarta Țării Românești, iar o dată transformată Țara Românească în pașalic, nu ar mai fi fost cu putință nici ridicarea Moldovei sub Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, ca nou bastion al întregii românimi și al creștinătății. Și fără Țara Românească și Moldova, ce o țineau îmbrățișată ca două ziduri de cetate dinspre sud și răsărit, Transilvania nu ar fi rămas un principat independent atunci cînd de pe colinele Budei a început să se audă, pentru 150 de ani, vocea muezinului vestind instaurarea noului pașalic în însuși centrul Europei.

Cu toată importanța ei, bătălia de la Rovine și întreaga înlănțuire de evenimente care-i precede și succede, pînă după lupta de la Nicopole și redobîndirea stăpînirii asupra întregii Țări Românești, deci *victoria finală* a lui Mircea cel Mare, au rămas în istoriografia noastră într-un fel de ceață, mai ales din cauza unei erori de datare pe care D. Onciul⁵ a preluat-o de la istoricul ceh C. Jireček⁶ și care a fost impusă de

⁵ D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, Editura științifică, București, 1968, p. 126—127, 251—252.

⁶ C. Jireček, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în 28 „Archiv für slavischen Philologie“, XIV (1892), p. 267—269.

P.P. Panaitescu⁷, în ciuda „scenariului“ cu totul necorespunzător, uneori absurd, la care această eronată datare i-a împins pe mulți dintre istoricii noștri.

Ar fi greșit însă a crede că exista o unanimitate în eroare. În primul rînd, trebuie să reamintim că data corectă a bătăliei a fost stabilită de istoriografia românească de la bun început, încă din 1876, cînd marele B.P. Hasdeu, ocupîndu-se, în *Originile Craiovei*, de bătălia de la Rovine⁸, a folosit, pentru prima oară, ca argument decisiv *data morții despotului sîrb Constantin Dragaș*, consemnată într-un izvor contemporan — *Tipicul lui Romanov* — de la mănăstirea Hilandar⁹. Cum toate celelalte izvoare contemporane confirmă căderea lui Constantin Dragaș și Marko Kralevici în lupta de la Rovine, nu mai încăpea îndoială că data morții lui Dragaș — 17 mai 1395 —, atestată cu precizie, este și data luptei de la Rovine.

Cu toate acestea, în urma descoperirii și editării, în 1891, a așa-numitei *Cronici bulgare* de către Ioan Bogdan¹⁰ și a articolului publicat, un an mai tîrziu, de C. Jireček¹¹, întreaga discuție privind atît datarea, cît și înlănțuirea evenimentelor și caracterul bătăliei de la Rovine au fost împinse pe un nou făgaș, acela pe care a rămas pînă astăzi, cu foarte mici variațiuni. Iată cum rezuma, în 1901, Constantin Litzaica tezele istoricului ceh : „Dl. Jireček... se ocupă de aceste chestiuni și iată cum stau, după părerea sa, evenimentele istorice : În toamna anului 1394 Baiazid a venit în Muntenia cu o armată în care erau principii vasali serbi Stefan, Marco și Constantin ; a ocupat Nicopolea Mică (Tr. Măgurele) și a înaintat apoi în interior. Mircea își duse locuitorii slabi la munți și apoi hărțui pe turci ; într-o regiune păduroasă dădu o bătălie mare, la Rovine după anelele sîrbești și românești, la Argeș după istoriile turcești ; Mircea a fost învins și bătălia s-a întîmplat la 10 octombrie 1394. Voievodul român fugi la unguri, căci, la 7 martie, îl găsim la Brașov, Baiazid pune un alt domn dintre boieri, lasă o garnizoană la Tr. Măgurele și trece peste Dunăre. Dar, în mai și iunie 1395, Sigismund vine în Țara Românească, pune iar pe Mircea pe tron și ia Tr. Măgurele de la turci ; la întoarcere e atacat în munți de niște cete române, atac provenit probabil de la partizanii fostului domn, pus de turci“¹².

Cu excepția afirmației că Mircea a fost înfrînt, recunoaștem, în acest rezumat, întreg „scenariul“ cu care ne-am obișnuit de atîta vreme. Numai că, acceptînd data propusă de Jireček, nu se poate ajunge la alt „scenariu“, iar concluziile rezultate din eforturile istoricilor noștri de a atenua unele afirmații sînt cu totul neverosimile : nu s-a putut explica niciodată de ce, înfrînt și obligat să părăsească Țara Românească și să se retragă spre Transilvania, voievodul Mircea a fost, totuși, tratat de Sigismund de Luxemburg ca un suveran cu depline puteri și pe picior de egalitate. „Ca fugar fără țară, o asemenea atitudine pentru Mircea ar fi fost imposibilă și odată cu ea nici Sigismund nu ar fi avut de ce să fie atît de

⁷ P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 241—243.

⁸ B.P. Hasdeu, *Originile Craiovei*, în „Columna lui Traian“, VIII (1876), p. 668.

⁹ Fr. Miklosich, *Monumenta serbica*, Viennae, 1858, p. 227 ; vezi și V. Jagić, *Tipik Romanov*, în „Starine Jugoslavenska Akademija“, V (1873), p. 3—7.

¹⁰ I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în „Archiv für slavische Philologie“, XIII (1891), p. 481—543.

¹¹ C. Jireček, *op. cit.*

¹² C. Litzaica, *Din domnia lui Mircea Vodă*, în „Convorbiri literare“, XXXV (1901), p. 371.

modest în pretenții, mai ales că nu prea era din fire“¹³. Tot așa cum nu s-a putut răspunde la întrebarea ce a făcut Mircea de la 10 octombrie 1394 până la 7 martie 1395, când încheie tratatul de la Brașov.

Desfășurarea logică a evenimentelor se restaurează însă imediat ce revenim la realitatea documentară, care certifică datarea lui Hasdeu. Față de argumentarea acestuia, C. Litzica a adăugat confirmarea categorică¹⁴: *dania* împăratului bizantin Manuel al II-lea Paleologul și a soției sale Elena, fiica lui Constantin Dragaș — cel căzut la Rovine —, pentru mănăstirea Petra din Constantinopol. Actul, publicat de Franz Miklosich și Joseph Müller în *Acta patriarchatus Constantinopolitani*, datează din luna octombrie a anului 1395 și prevede slujbele religioase ce urmau a se face pentru defunct¹⁵. Din conținutul izvorului reiese, fără putință de tăgadă, că de la moartea lui Constantin Dragaș trecuseră trei luni, dar nu se împlinise sorocul de șase luni, ceea ce ar fi fost de neînțeles dacă bătrănia s-ar fi dat cu un an în urmă.

Argumentul lui Hasdeu, astfel întărit de Litzica, a fost atît de puternic încît Onciul s-a văzut obligat să dividă, pur și simplu, *împotriva tuturor izvoarelor contemporane*, bătrănia de la Rovine în două bătlăii: una la 10 octombrie 1394, în care să fi murit Marko Kralevici, și a doua la 17 mai 1395, în care să fi căzut Dragaș¹⁶. Considerînd că „D. Onciul răspunsese foarte convingător“ lui C. Litzica, P.P. Panaitescu a trimis la argumentația acestuia¹⁷, făcînd din ea pilonul de susținere a propriei demonstrații despre existența celor două bătlăii. Dar P.P. Panaitescu nu avea dreptul să greșească, deoarece cunoștea *Viața lui Stefan Lazarevici* de Konstantin Kostenetki (ba chiar își aroga prioritatea utilizării¹⁸, deși lucrarea mai fusese folosită, printre alții, de Ioan Bogdan¹⁹, Ilie Minea²⁰ și Victor Motogna²¹), care, ca și întreaga cronică sîrbă —

¹³ Gheorghe Ionescu, *Contribuțiuni la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrîn și a lui Vlad Voievod în Țara Românească*, în *Materiale ale sesiunii științifice a Institutului pedagogic București pe anul 1956*, București, 1957, p. 274.

¹⁴ C. Litzica, *op. cit.*, p. 377.

¹⁵ Iată textul prețiosului document în traducerea lui C. Litzica: „Mai mărturisim că am primit de la puternicii și sfinții noștri domni și împărați o sută de hyperpyre, ca să facem de acum înainte patru parastase pentru sufletul tatălui puternicei și sfintei noastre stăpîne, și anume două în curînd ca de 40 de zile și de 3 luni, iar celelalte două pe viitor, la timpul de 6 și 9 luni de la moartea lui“.

¹⁶ „Demonstrația“ marelui istoric, expediată într-o notă a aparatului științific, se reduce doar la atît: „Se știe că Constantin Dragaș a murit în ziua de 17 mai 1395... După mărturiile cunoscute, nu putem însă admite mai mult decît că în acea zi a murit Constantin, căzînd în luptele întîmplate atunci în Țara Românească pe timpul expediției lui Sigismund. Cu privire la moartea lui Marco Kralevici, căzut «lîngă Craiova», la «Urvina» (Rovine), nu avem decît data analelor sîrbești pentru bătlăia de la Rovine (dată fixată, poate, chiar după ziua morții lui). Marco și Constantin murînd în același război, care a durat din octombrie 1394 pînă în mai 1395, ambii principii au fost numiți împreună în anelele și cronicile respective, deși au căzut în lupte diferite (subl. ns.). Orișicum, memorabila învingere de la Rovine, lîngă Craiova, despre care mărturiile ungurești nu fac nici o mențiune și pe care toate celelalte mărturii o atribuie lui Mircea singur, nu putea să fie reputată de Mircea la 17 mai 1395, cu ajutorul lui Sigismund, care n-a intrat în țară decît după 8 mai“ (D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, p. 251—252; Vezi și trimiterea 36).

¹⁷ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 241—242.

¹⁸ „Dar, pe lîngă acestea, atîtea alte izvoare, deși publicate, au rămas necunoscute cercetătorilor noștri; voi aminti aici numai biografia lui Stefan Lazarevici de Konstantin Kostenetki, nefolosită pînă acum în textul original“ (*Ibidem*, p. 7).

¹⁹ Ioan Bogdan, *Luptele românilor cu turcii pînă la Mihai Viteazul. Cultura veche română. Două conferințe*, București, 1898, p. 13.

²⁰ Ilie Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, p. 60.

²¹ Victor Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn*, Gherla, 1924, p. 11.

de la consemnările contemporane ²², la tîrziul *Letopiseţ Brancovicesc* ²³ — atestă, indiscutabil, existenţa unei singure mari confruntări între oştile lui Baiazid şi ale românilor, confruntare în care au căzut cei doi conducători sud-dunăreni : „După aceasta a plănuit [Baiazid] război împotriva românilor, fiind el trufaş şi măreţ. Şi s-a ridicat cu toate puterile sale şi a sosit şi a trecut Dunărea în anul 6903 [1 septembrie 1394 — 31 august 1395]. Şi s-a împreunat în luptă cu marele şi singur stăpînitorul voievod Ioan Mircea. În care [luptă] a fost atît de mare vărsare de sînge, încît nu se poate spune. Şi atunci craii Marko şi Constantin au murit. Acolo cneazul Stefan s-a întîlnit cu aceşti conducători, în acel război despre care ne e cuvîntul, deoarece toţi aceşti erau cu ismalitenii, dar nu de voie, ci de nevoie. Căci se spune despre fericitul Marko că ar fi grăit către Constantin: «Eu zic şi mă rog lui Dumnezeu ca să fie de ajutor creştinilor, [iar] eu să fiu primul între morţi în lupta aceasta». Venind împăratul la ale sale a făcut pace cu dîşii” ²⁴.

Deşi scrie pe la 1431, Kostenetki poate fi socotit un izvor strict contemporan, deoarece, protejat şi biograf oficial al despotului Ştefan Lazarevici, el deţinea informaţia directă de la acesta, care fusese el însuşi participant la respectiva campanie.

Rămînea de lămurit veracitatea datei de 10 octombrie 1394. A făcut-o, în 1927/1928, istoricul Radojicić, cel mai bun cunoscător al izvoarelor sîrbeşti în problemă ²⁵, care a atras atenţia că data respectivă apare numai în 10 din cele 39 de cronici sîrbeşti în care este pomenită bătălia de la Rovine. Şi că acestea zece sînt, de fapt, *copii ale unui singur arhetip tîrziu* ²⁶, prost informat şi asupra lui Constantin Dragaş din care face două persoane : Constantin şi Dragaş ²⁷. Academicianul sîrb nu încearcă

²² Din cele 39 de cronici sîrbeşti care menţionează moartea celor doi în lupta de la Rovine, 29 prezintă ştirea în următorii termeni (menţionăm că diferenţele dintre texte sînt numai de redactare, nu şi de conţinut) : „6903 [1 septembrie 1394—31 august 1395]. La acest leat a mers Baiazid asupra vlahilor şi au căzut Marko Kraljevici şi Constantin Jegligovaţ la Rovine” (Lj. Stojanović, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci, 1927, p. 219 ; vezi şi nota nr. 27).

²³ *Ibidem*, p. 288—289. „6903 [1 septembrie 1394—31 august 1395]. A plecat Baiazid împotriva lui Mircea, voievodul românilor, şi l-a biruit Mircea pe Baiazid la Rovine. Şi în această luptă a pierit acel nobil Marco Cralievici, fiul regelui Vucaşin, şi Constantin Jegligovaţ, fiul despotului Dean Dragaş” (Cf. Damaschin Mioc, *Ştiri de istorie a românilor în „Letopiseţul brancovicesc”, în „Studii şi materiale de istorie medie”, IX, 1978, p. 138).*

²⁴ V. Jagić, *Constantin Filosof i negov život Stefana Lazarevića despota srpskoga*, în „Glasnik srpskog učenog društva”, XLII (1875), p. 269—270.

²⁵ Georges Sp. Radojicić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, în „Revue historique du sud-est européen”, nr. 4—6/1928, p. 136—139. Autorul rezumă aici două din articolele sale care apăruseră cu un an mai înainte : *Jedna glava iz života Stefana Lazarevića od Constantina Filozofa*, în „Hrisćanski Život”, IV (1927), p. 138—144 ; *Listina manastira Petre od oktobra 1395 g. kao izvor za hronologiju bitke na Rovinama*, în „Bogoslovlje organ pravoslavnog bogoslovskog Fakulteta y Beogradu”, II (1927), p. 293—301.

²⁶ Dj. Sp. Radojicić, *Jedna glava iz života Stefana Lazarevića od Constantina Filozofa*, p. 138—144.

²⁷ „La leatul 6903, Mircea, voievodul românilor, l-a învins pe ţarul Baiazid la Rovine. Şi au pierit acolo Marko Kraljevici şi Costadin şi Dragaş, luna octombrie, ziua 10” (Lj. Stojanović, *Stari srpski hrisevolji, akti, biografije, letopisi, tipiki, pomeniki, zapisi i dr*, în „Spomenik Srpska Kraljevska Akademija”, Belgrad, III, 1890, p. 126). Pentru filiaţie, variante şi deosebiri de redactare, vezi : Lj. Stojanović, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Karlovci, 1927, p. 213—219.

nici o explicație asupra provenienței acestei date în arhetipul postulat²⁸, dar susține data reală — 17 mai 1395 — cu exact argumentele lui Hasdeu și Litza — *Tipiconul lui Romanov* și actul pentru mănăstirea Petra —, ignorînd faptul că ambele fuseseră deja folosite.

Publicat în limba franceză, articolul a făcut imediat autoritate internațională și data de 17 mai 1395 a fost adoptată, fără rezerve, de toată istoriografia străină²⁹. Din păcate, s-a adoptat și părerea greșită a istoricului sîrb că : „regele Ungariei Sigismund se sili, tocmai în mai 1395, să recucerească de la turci, în profitul lui Mircea, țara și tronul Valahiei“³⁰, ceea ce înseamnă că și istoricul sîrb, deși adoptă data corectă, rămîne tributار „scenariului“ imaginat de Jireček, ignorînd faptul că, numai cu patru ani înainte, Victor Motogna dovedise că, în mai 1395, Sigismund nu trecuse încă hotarele Țării Românești³¹. Dimpotrivă, P. P. Panaitescu, căutînd, la rîndu-i, să demonstreze că bătălia de la Rovine nu s-a înscris în cadrul campaniei lui Sigismund din anul 1395, a rămas fidel datării greșite și, în consecință, nu a reușit să stabilească succesiunea reală a evenimentelor, subminîndu-și, astfel, propria demonstrație³².

Așa se face că, pînă în momentul de față, istoriografia noastră a fost pusă în imposibilitatea de a sesiza succesiunea reală a evenimentelor și întreaga valoare a acestei mari victorii românești, transformată, pe urmele lui Jireček, de istoricii noștri de autoritate (A.D. Xenopol³³, Gr. Tocilescu³⁴, I. Bogdan³⁵, D. Onciul, N. Iorga³⁶, P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu³⁷, R. Rosetti³⁸) într-o semi-înfringere.

²⁸ Este vorba de o interpolare tirzie. Sintem de părere că știrea se datorează confuziei rezultate din greșita înțelegere a textului inscripției de pe mormîntul aflat în pridvorul bisericii mitropoliei de la Ohrida, unde citim : „A răposat robul lui Dumnezeu, Ostioia Raiakovici... rudă a craiului Marko, ginerele jupinului Grope, la anul 6888 [1379], luna octombrie 10, indicțion 3. (Iordan Ivanov, *Bălgarski starine iz Makedonija*, Sofia, 1970, p. 39).

²⁹ Iată numai cîteva din numeroasele exemple ce pot fi date : Denis A. Zakynthinos, *Le despotat grec de Morée*, Paris, 1932, p. 153 ; *Histoire du Moyen Age*, vol. IX/1. *L'Europe orientale de 1081 à 1453*, Paris, 1945, p. 346 ; Georges Ostrogorsky, *Histoire de l'état byzantin*, Paris, 1969, p. 572—573 ; Ivan Dujčev, în *Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours*, Roanne, 1977, p. 242 ; Georges Castellan, *Histoire de la Roumanie*, Paris, 1984, p. 11 ; Halil Inalcik, *op. cit.*, p. 209.

³⁰ Georges Sp. Radojčić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, p. 137.

³¹ V. Motogna, *op. cit.*, p. 12 ; vezi și V. Motogna, *Luptele lui Sigismund și Mircea cel Bătrîn cu turcii, în 1395. Un document inedit*, în „Revista istorică“, nr. 10—12/1925, p. 281—287.

³² P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 240—248, 252—259.

³³ A.D. Xenopol, *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'à l'Union des Principautés en 1859*, vol. I, Paris, 1896, p. 255—261.

³⁴ Gr. Tocilescu, *Manual de istoria românilor*, București, 1900, p. 109—123.

³⁵ I. Bogdan, *Luptele românilor cu turcii pînă la Mihai Viteazul. Cultura veche română. Două conferințe*, p. 12—13.

³⁶ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 65—66 ; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 297—302. În această ultimă lucrare citim : „Nici într-un caz, nu se poate menține data de maiu, admisă și de Onciul, după observațiile lui Litza, pentru o nouă bătălie, în care ar fi căzut despoții de la Chiustendil“ (p. 303).

³⁷ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, *Din cele mai vechi timpuri pînă la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, București, 1938, p. 463—464 ; vezi și C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 74—76.

³⁸ Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor pînă la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947, p. 105.

Iată de ce un nou examen al problemei trebuie să înceapă neapărat cu restabilirea datei exacte a evenimentului central din zbuciumatul interval de trei ani care, între expediția de la Karinovasi și bătălia de la Nicopole, marchează confruntarea decisivă dintre români și Imperiul otoman.

„Cronica bulgară“, ca izvor pentru campania sultanului Baiazid I în Țara Românească și caracterul bătăliei de la Rovine. Am amintit deja de influența hotărâtoare exercitată asupra istoriografiei noastre de descoperirea și editarea, de către Ioan Bogdan, a așa-numitei „Cronici bulgare“, păstrate într-un unic manuscris, copiat în secolul al XVI-lea în Moldova de Isaia de la Slatina. Pe această cronică se întemeiază, în principal, succesiunea evenimentelor propusă de Jireček în articolul citat, prilejuit tocmai de publicarea ei. Cercetări recente au făcut dovada că, în realitate, este vorba de un text scris la Constantinopol, după 1417 (data ultimului eveniment consemnat), de către un autor despre a cărui identitate națională considerăm că se poate încă discuta³⁹. Un argument decisiv pentru ipoteza originii sale bizantine, folosit încă de slavistul E. Kalužniacki⁴⁰, ni-l oferă tocmai modul în care sînt privite două evenimente capitale din istoria sud-estului european : campania lui Baiazid împotriva Țării Românești și prăbușirea Bulgariei de Răsărit.

Intrucît în istoriografia noastră nu s-a tradus niciodată în întregime acest important pasaj din „Cronica bulgară“, iar parțialele traduceri existente sînt defectuoase⁴¹, începem prin a-l traduce : „Și, nu după multe zile, din nou s-a sculat [Baiazid] cu multă mulțime de turci și s-a îndreptat asupra românilor lui Mircea voievod. Și se dete o mare luptă, încît a căzut o mulțime de turci aleși, dintre cei puternici, și dintre domnii creștini au fost [printre cei căzuți] Constantin Dragașevici și Marko Kralevici. Și atîta mulțime fără de număr de sulite s-a rupt, încît nu se vedea vîzduhul de mulțimea săgeților. Iar riul acela curgea însîngerat de mulțimea cadavrelor omenești, încît și însuși Baiazid s-a înspăimîntat și a fugit. Totuși, pe un oarecare dintre vlasteli l-a pus să conducă țara. Iar Mircea a fugit în Țara Ungurească. Iar Baiazid, și el s-a întors fugind, vrînd să treacă Dunărea. Și a așezat paznici pe la toate vadurile riului Dunărea.

Și l-a prins pe țarul bulgar Șișman și l-a omorît în anul 6903 [1395], luna iunie 3. În felul acesta a luat Țara Bulgărească. Și a pus într-însa dregătorii săi peste toată Țara Bulgărească“⁴².

Un autor bulgar nu ar fi putut comite o asemenea inadvertență într-o vreme cînd Grigore Țamblac dădea o așa de mare amploare și o formă literară atît de patetică tragediei tîrnovenе⁴³. Un bizantin însă,

³⁹ D. Năstase, *Une chronique byzantine perdue et sa version slavo-roumaine (la chronique de Tismana. 1411—1413)*, în „Cyrillomethodianum“, IV (1977), p. 100—171. Contribuția cea mai temeinică și singura convingătoare a autorului este reactualizarea și dezvoltarea unor puncte de vedere mai vechi (E. Kalužniacki, I. Dujčev) privind originea bizantină a cronicii. Nu subscriem însă păreri sale — insuficient argumentate —, conform căreia autorul textului ar fi de origine greacă, și cu atît mai puțin cît el ar fi Ioan Chortazmenos.

⁴⁰ E. Kalužniacki, *Werke des patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375—1393)*, Wien, 1901, p. 103, nota 18.

⁴¹ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 12 ; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 243—244.

⁴² I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtsschreibung*, p. 530.

⁴³ Cea mai recentă ediție a *Panegiricului patriarhului Eftimie este Pohvalno slovo za Eftimij ot Grigorij Camblak*, ed. Penio Rusev, Ivan Galăbov, Anghel Davidov și Gheorghii Dancev, Sofia, 1971. Căderea Tîrnovei la p. 198—199.

care scria la două decenii distanță în timp, și de la așa mare depărtare în spațiu, nu ne mai surprinde.

Esențial este că, necunoscându-se data căderii Tîrnovei de către autorul anonim al cronicii, se cunoaște, totuși, cu atîta precizie data morții lui Șîșman, cu lună și zi. Or, dacă moartea sa — și numai ea ! — a putut fi interpretată tocmai ca o descărcare a miniei sultanului, este greu de crezut că această minie putea să se exercite la distanță de nouă luni de la evenimente (admițînd 10 octombrie ca dată a luptei de la Rovine), dar este cu totul firesc să calculăm că de la data retragerii din Țara Românească și pînă la 3 iunie 1395 a trecut exact atîta vreme cît a făcut sultanul pînă la Filipopol, unde era ținut prizonier Șîșman⁴⁴. *Deci data morții țarului bulgar, corelată în text cu lupta de la Rovine, este încă un argument în favoarea datei de 17 mai 1395.*

Între 17 mai și 3 iunie nu au trecut nici trei săptămîni, adică timpul necesar parcurgerii distanței de la Argeș la Filipopol. Ceea ce înseamnă că Baiazid a părăsit teritoriul românesc imediat după luptă. În aceste condiții nu există loc pentru ipoteza mutației politice care ar fi intervenit imediat după bătălia de la Rovine. Nu numai timpul de manevră politică i-a lipsit sultanului, dar și premisele favorabile dislocării unei părți din boierimea munteană : este imposibil să credem că o partidă protomană și-a putut lua răspunderea unei acțiuni de partea sultanului atunci cînd acesta fusese practic bătut pe cîmpul de luptă și cînd era iminentă contraofensiva oștilor aliate, ofensivă în fața căreia însuși sultanul s-a retras. Asemenea defecțiuni, urmate de schimbări de domnie, s-au produs numai în condiții total diferite de cele din primăvara lui 1395, dar ele au fost luate ca model de istoricii partizani ai greșitei datări a luptei de la Rovine pentru a explica un imaginar „gol politic“ de șase luni.

Dealtfel, pretinsa schimbare de domnie nu este atestată decît de acest izvor, care a dobîndit în istoriografia noastră un credit absolut, nefiind supus unei critici minuțioase și confruntării cu celelalte izvoare. Este limpede însă că, așa cum a contopit două momente din istoria Bulgariei, așezate la distanță de doi ani, el a aglutinat și aici evenimente deosebite, cu atît mai ușor cu cît se petrecuseră într-un interval de timp mult mai restrîns. În urma acestui procedeu au rezultat, cum observase încă C. Litzica⁴⁵, unele contradicții flagrante între știrile prezentului izvor : a) Mircea cel Mare, învingător la Rovine, l-a obligat pe Baiazid să fugă, pentru ca, la rîndul său, să fugă în „Țara Ungurească“ ; b) Baiazid, deși înfrînt și fugind, reușește să impună pe tronul Țării Românești un „vlastel“. Asemenea contradicții sînt, evident, rezultate din combinarea de la distanță a unor fapte neconsemnate în stricta lor înlănțuire cronologică și aflate prin mijlocitor — deci nu direct la fața locului — după consumarea integrală a evenimentelor.

Prezentarea lui Mircea cel Mare ca „fugar“ la Brașov, la 7 martie 1395 (locul comun cel mai răspîndit determinat de acest izvor), nu are nici o acoperire documentară. Este doar o combinație nefericită între greșita datare a bătăliei și greșita informație a cronicii în discuție. Fie și numai pentru că bătălia s-a dat *după* încheierea acestui tratat, termenul de „fugar“ nu i se mai poate aplica domnului român. Dar nici un alt izvor nu confirmă această fugă, nici cronicile bizantine (Chalcocondil⁴⁶ și Pseu-

⁴⁴ J de Hammer, *Histoire de l'empire ottomane*, vol. I, Paris, 1844, p. 104.

⁴⁵ C. Litzica, *op. cit.*, p. 376.

⁴⁶ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, Editura Academiei R.P.R., București, 1958, p. 64.

do-Sphrantzes⁴⁷), nici cele otomane⁴⁸, nici tradiția internă⁴⁹ (Moxa traducînd „Cronica bulgară“ a eliminat această eroare⁵⁰ și nici documentele strict contemporane, adică diplomele lui Sigismund de Luxemburg de care ne vom ocupa ceva mai jos.

Dimpotrivă, un important izvor bizantin, nefolosit de istoricii noștri, arată că Mircea, departe de a fugi, a obținut la Rovine o zdrobitoare victorie, după care a urmărit oștile otomane — asemeni lui Ștefan cel Mare după lupta de la Vaslui — pînă la Dunăre. Deci nu voievodul român, ci Baiazid, cum o recunoaște singur⁵¹, s-a retras în marș forțat sau, cum spune *Istoria Țării Românești*, „a trecut Dunărea fără vad“. Iată, în traducere, textul prețiosului document, care, cum remarcă editorul său, a fost întocmit pe baza utilizării izvoarelor sirbe și bizantine, probabil contemporane evenimentului descris :

„În anul 6903 [1 septembrie 1394—31 august 1395] porni însuși Baiazid Ildirim spre Dunăre împotriva lui Mircea voievodul valahilor. Și a fost înfrînt de către valahi și Mircea cu valahii a înfrînt armata lui [a lui Baiazid], și el [Mircea] i-a luat lui [Baiazid] bunurile (*hasna toutéstin tòn vion tou*), și l-a urmărit pînă la Dunăre. Și atunci a fost ucis craiul Marko și Constantin domnul de la Žegligovo (*ó Zilygovou*). Și Ildirim Baiazid a scăpat cu greutate cu puțini oameni“⁵².

De aceeași credibilitate este și știrea despre instalarea aceluși „vlăstel“ pe care cronica nu-l numește, pe care nici un alt izvor nu-l cunoaște (inclusiv toate cronicile otomane care, în dorința lor de a acoperi înfrîngerea și a o schimba în victorie, nu puteau scăpa din vedere o atare modificare politică), dar pe care unii istorici s-au grăbit să-l identifice cu Vlad, supranumit de ei „Uzurpatorul“ și pe care cele două mărturii strict contemporane îl pomenesc abia în cursul anului 1396 ca *instalat*

⁴⁷ „Apoi pornește cu război contra lui Mircea, domnul Țării Românești, și a stricat mult loc. Apoi Mircea a venit la o luptă deschisă, într-un loc neprielnic, iar sultanul, chibzuindu-se în fața locului rău, a lăsat lupta și s-a retras. Mai pe urmă, ajungînd ei la înțelegere, Mircea s-a hotărît să-i dea tribut și au trăit în pace“ (Georgios Sphrantzes, *Memorii. 1401—1477*, Editura Academiei R.S. România, București, 1966, p. 223).

⁴⁸ *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, Editura Academiei R.S. România, București, 1966, p. 48—49, 113, 157, 339, 402, 441—442 ; Mihail Guboglu, *Crestomație turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263—1683)*, București, 1978, p. 216—217.

⁴⁹ „Mircea voievod bătrînul. Acesta au avut mare războiu cu Baezet sultanul. Făcutu-s-au acel războiu pre apa Ialomiții. Biruit-au Mircea vodă pre turci și fără de număr au perit, trecînd Baezet Dunărea fără vad“ (*Istoria Țării Românești. (1290—1690)*. *Letopisețul Cantacuzinesc*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 3).

⁵⁰ „De-acii se rădică Baiazit cu turcii spre rumâni, deci se loviră cu Mircea voievod. Și fu război mare, citu se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgetelor, și mai pierdu Baiazit oastea lui cu totuli, iară pașii și voevozii periră toți. Atunce peri Constantin Dragovici și Marco Cralevici. Așa de se vărsa sînge mult, cît era văile crunte, deci se spăre Baiazit și fugi de trecu Dunărea“ (M. Moxa, *op. cit.*, p. 397).

⁵¹ L. Thallóczy, *Mantovai követjárás Budán, 1935*, în „Ertekezések a történeti tudományok köréből“, Budapest, 1905, p. 107—108.

⁵² Peter Schreiner, *Die byzantinischen kleinchroniken*, vol. I, Wien, 1975, p. 562 ; vezi și traducerea din *Fontes Daco-Romaniae*, vol. IV, Editura Academiei R. S. România, București, 1982, p. 561.

„de curînd“ (nuper) ⁵³. Inadvertența izvorului bulgaro-bizantin a fost sesizată, cum am spus, încă de C. Litzica ⁵⁴, dar evenimentele, în succesiunea lor, nu au fost încă pe deplin lămurite. Ne rezervăm să revenim asupra lor într-o cercetare specială. Deocamdată ne mărginim să emitem părerea că sursa de informație la Constantinopol pentru evenimentele din anul 1395 a putut fi solul împăratului Manuel al II-lea Paleologul, mitropolitul de Mitylene (Lesbos), trimis „spre părțile Vlahiei“ în luna *septembrie* cu o misiune secretă ⁵⁵, al cărei sens a fost descifrat abia în ultima vreme — era vorba de pregătirile pentru cruciada din anul următor de la Nicopole ⁵⁶. Sosit spre sfîrșitul anului, el a putut lua cunoștință *simultan* de evenimente ce se petrecuseră *succesiv*, în decursul a cîteva luni, sau erau în plină desfășurare, și, o dată întors la Constantinopol, în cursul anului 1396, le-a relatat în bloc. Este, desigur, o presupunere, faptul cert constituindu-l modul de lucru al cronicarului, care a procedat și aici la fel cum procedase cu evenimentele din istoria Bulgariei.

Nu există, în concluzie, nici o dovadă că Mircea ar fi părăsit țara și ar fi fost obligat să o „recupereze“ cu ajutorul regelui Ungariei — așa cum s-a afirmat de nenumărate cri. Chiar în scurta perioadă de cîteva luni cît se dovedește existența documentară a lui Vlad, este vorba de un temporar „dualism al puterii“ repede lichidat de Mircea cel Mare. Acest dualism este mult posterior bătăliei de la Rovine și deci — așa cum a evidențiat deja Barbu Cîmpina — nu poate fi interpretat și prezentat ca o consecință a campaniei sultanului Baiazid în nordul Dunării ⁵⁷.

Datarea bătăliei de la Rovine după izvoarele turco-tătare. 1. Deși datele de an ale cronicilor otomane sînt nesigure, din motive încă neelucidate, pînă la anul Hegirei 824, adică 1421, considerăm — împreună cu turcologii ⁵⁸ — că alte elemente din cuprinsul lcr, cum ar fi ordinea de prezentare a faptelor, asocierea faptelor unor fenomene meteorologice ori cosmice, indicarea evenimentelor ca întîmplante în anul X al domniei vreunui sultan etc., ne pot fi de un real folos. Din fericire, beneficiem de astfel de date și în ceea ce privește campania lui Baiazid în Țara Românească. Iată textul cronicii lui Mustafa Ali : „În anul al șaptelea al domniei..., sultanul, continuînd faptele sale războinice, a cucerit

⁵³ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I/2, p. 374—375 (la 28 mai 1396 însuși Vlad afirmă că fusese instalat „de curînd“ pe tronul Țării Românești, prin sprijin polon) ; la rîndul său, Sigismund de Luxemburg, referindu-se la evenimente petrecute spre începutul toamnei anului 1396, spune despre „numitul Vlad, care se da drept voevod“, că „atunci fusese pus și ridicat de numiții turci la conducerea“ Țării Românești (*Documente Romaniae Historica*, D., vol. I, Editura Academiei R.S. România, București, 1977, p. 167).

⁵⁴ C. Litzica, *op. cit.*, p. 376.

⁵⁵ *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV, Editura Academiei R.S. România, București, 1982, p. 251.

⁵⁶ Ciprian Zaharia, *Iosif I Mușat* [sub tipar]. Mulțumim autorului acestei cărți înnoitoare despre relațiile româno-bizantine din secolele XIV—XV pentru bunăvoința de a ne îngădui lectura ei înainte de apariție, lectură care a constituit punctul de plecare al prezentei cercetări.

⁵⁷ Barbu Cîmpina, *Lupta Țării Românești împotriva expansiunii otomane (1335—1415)*, în *Scrieri istorice*, vol. I, Editura Academiei R.S. România, București, 1973, p. 258.

⁵⁸ Mihail Guboglu, *Tabele sincronice. Datele Hegirei și datele erei noastre, cu o introducere în cronologia musulmană*, București, 1955, p. XLI.

și a supus cetatea Nicopole și cetățile înalte ale Silistrei, după care a por-
nit în părțile Moreei și a ajuns la Karaferia⁵⁹.

Că pasajul se referă la expediția lui Baiazid în Țara Românească ne
vom da seama dacă-l vom asocia cu un fragment, mai detaliat, al croni-
cii lui Orudj'bin Adil : „Sultanul Baiazid, cucerind Nicopolul și Silistra,
a trecut în Țara Românească“. Urmează descrierea luptelor dintre Mircea
și Baiazid. Apoi „a venit de-a dreptul la Adrianopol... De acolo hanul Baia-
zid a plecat spre Moreea. El s-a așezat la Karaferia“⁶⁰.

Elementul de autentificare a pasajului îl constituie faptul că izvoarele
otomane, privite în totalitate, indică următoarea înlănțuire a evenimen-
telor : Nicopole-Silistra—Țara Românească și lupta de la Argeș—Adria-
nopol—Moreea—Karaferia—Constantinopol—Nicopole⁶¹.

Al șaptelea an al domniei lui Baiazid, firește în anii Hegirei (797),
înseamnă perioada cuprinsă între 27 octombrie 1394 și 15 octombrie
1395⁶². Deci campania lui Baiazid în Țara Românească este posterioară
datei de 27 octombrie 1394.

2. Tot datorită cronicilor otomane putem restrânge și mai mult inter-
valul. În cronica lui Așık-paşa-zade se specifică următoarele : după cam-
pania lui Mircea cel Mare la Karınovasî — care a avut loc, spunem noi,
în iarna lui 1393/1394, după transformarea Bulgariei estice în pašalic și
căderea Silistrei, în timp ce akıngii iernau la Karınovasî, iar Baiazid era
în Anatolia — sultanul se întoarce în Rumelia, începînd pregătiri extra-
ordinare în vederea campaniei în Țara Românească (în primăvara lui 1394
solii lui Sigismund la Adrianopol constată aceste pregătiri)⁶³, care au durat
farte mult, încît „Venind aproape iarna nu mai era timp pentru o cam-
panie îndepărtată“. Ea a fost amînată, după spusa cronicarului, în „primă-
vara“ anului următor⁶⁴.

Deci, conform acestor surse, campania lui Baiazid în Țara Româ-
nească și lupta de la Rovine (Argeș în cronicile otomane) au avut loc în pri-
măvara anului al șaptelea al domniei sale, adică în primăvara anului 1395.

3. Potrivit metodei la care am recurs și pînă acum, de a verifica
datele izvoarelor mai tîrzii prin documente contemporane cu evenimen-
tele — atunci cînd este posibil —, vom aduce în discuție mărturia con-
temporană decisivă din tabăra necreștină. Iată ce scria, în iarna lui 1395/
1396, Timur Lenk sultanului Baiazid :

⁵⁹ *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, p. 339.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 49.

⁶¹ *Ibid.* Vezi nota nr. 48.

⁶² M. Guboglu, *Tabelele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre, cu o
introducere în cronologia musulmană*, p. 160. Precizăm că Neșri descrie ace-
leași evenimente așezîndu-le în anul 798, adică în anul opt al domniei lui Baiazid :
„Anul 798. După aceea Baiazid-han s-a dus și a cucerit Nicopolul și Silistra.
De acolo, mergînd în părțile Moreei, a ajuns la Kara-Feria“ (*Cronici turcești privind
țările române*, vol. I, p. 114). Deși urmează bătăliei de la Nicopole, cele de mai sus
sînt, totuși, anterioare anului 1396, deoarece se știe, cu siguranță, că armata cruciată
nu reușise să cucerească cetatea, sub zidurile căreia s-a dat marea confruntare, fapt
cunoscut, de altfel, și lui Neșri, așa încît Baiazid nu mai avea de ce să o „cucerească“,
după victoria asupra oastei creștine.

⁶³ V. Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn*, p. 8.

⁶⁴ A. Decei, *Expediția lui Mircea cel Bătrîn împotriva acingailor de la Kari-
novasî (1393)*, în *Relații româno-orientale*, Editura științifică și enciclopedică, Bucu-
rești, 1978, p. 145.

„Înainte de aceasta (adică posterior victoriei mongolilor lui Timur Lenk asupra lui Tohtamiș, pe riul Terek, 15 aprilie 1395, dar anterior distrugerii partizanilor celui din urmă, vara 1395, aflați în Caffa și Crimeea — *n.n.*), fiul meu Miranșah Gürgen Bahadır l-a trimis la domnia voastră pentru a vă comunica veștile dătătoare de bucurie pe care vi le-am povestit mai sus și pentru a vă arăta prietenia și devotamentul [nostru], pe Hagi Muhammed-i Kissa-han cu o scrisoare, dar aflînd pe drum că v-ați trimis oastea împotriva ghiaurilor și că mărșăluți în partea de apus a țării dumneavoastră s-a întors îndărăt. ...În acest timp am aflat că Tohtamiș, fugind, a trecut de riul Oceacov (Ozü) și a plecat la marginea rîurilor de pe țărmul mării Caffei (Kefe). Dacă domnia voastră cîștigați lupta domniei voastre purtată cu ghiaurii, atunci să trecem împreună la acțiune pentru zdrobirea acelor care ni se opun [ca acest Tohtamiș], eu de această parte, domnia voastră de cealaltă“⁶⁵.

Ce se desprinde din acest document de o importanță excepțională ?

a) Că între aprilie 1395 și vara aceluiași an a avut loc expediția lui Baiazid, rezultatul ei nefiind cunoscut lui Timur nici pînă în iarna lui 1395/1396. Dacă ea ar fi fost în octombrie 1394, erau mai multe șanse ca vestea să-i fi parvenit, de la presupusa dată scurgîndu-se mai bine de un an.

b) Că victoria românilor la Rovine și eșecul campaniei lui Baiazid au zădărnicit un uriaș plan de prindere a Europei într-un puternic clește mongolo-otoman, proiectat de Timur Lenk în pericada cînd era amator de o colaborare cu Baiazid. Putem afirma că o victorie otomană la nord de Dunăre ar fi făcut imposibilă bătălia de la Ankara (1402) și ar fi fost premisa unei noi invazii asiatice a întregii Europe. O invazie despre care nu știm dacă s-ar fi terminat ca aceea din 1241—1242 și n-ar fi instituit un jug secular asupra continentului.

Relatările regelui Sigismund de Luxemburg, izvor incontestabil al evenimentelor desfășurate în primăvara și vara anului 1395. Întrucît trebuie să recunoaștem că diplomele lui Sigismund de Luxemburg, care fac referire la evenimentele anului 1395 — dincolo de limbajul lor grandilocvent —, sînt cele mai în măsură să spună ce s-a petrecut în realitate, iată două dintre cele mai complete și elocvente mărturii de acest fel :

— Diploma acordată de Sigismund de Luxemburg lui Ioan de Maroth, la 5 noiembrie 1403: „Pe lîngă aceasta, atunci cînd primejdiosul dușman și persecutor al crucii lui Hristos, ba chiar al întregii credințe ortodoxe, Baiazid stăpînul turcilor, rivalul cel mai important al maiestății noastre, pătrunsese dușmănește cu o armată puternică a înșiși turcilor și a altor neamuri barbare în părțile noastre transalpine, devastînd și jefuind aceste părți aproape în cea mai mare parte, și ocupase prin forță cetatea noastră a Nicopolului Mic de la voievodul Mircea, ruda noastră, și își lăsase în

⁶⁵ Yaşar Yücel, *Timur'un dış politikasında Türkiye ve Yakın-Dogu (1393—1402)*, Ankara, 1980, p. 22—23 (documentul ne-a fost tradus de istoricul Mihai Maxim, căruia îi mulțumim). Semnalînd această scrisoare istoriografiei noastre, turcologul Tahsin Gemil făcea și următoarea remarcă : „această acțiune militară de mari proporții a lui Baiazid I împotriva Țării Românești s-a desfășurat în vara anului 1395 și a avut ca obiectiv final cucerirea regiunii de la gurile Dunării“ („Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol» — Iași“, XXII, 1985, p. 944). Aserțiunea sa este însă contrazisă de realitatea istorică, care înregistrează pentru vara lui 1395, cu certitudine, expediția regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, în Țara Românească, eveniment militar față de care victoria românească de la Rovine se află într-un raport net de anterioritate, determinîndu-l.

ea, pentru a o păstra, oameni de-ai săi, iar nci ne-am grăbit cu o mare putere a noastră și am ieșit în întâmpinarea îndrăznelii acestui Baiazid și pentru apărarea acestor părți ale noastre, în special a sus-numitului castel al Nicopolului Mic, cu scopul de a-l lua cu asalt. *De acolo, Baiazid, aflînd de sosirea noastră în persoană, s-a retras. Și am cucerit acea cetate a Nicopolului Mic din mîinile oamenilor lui*⁶⁶ (subl. ns.).

— Diploma acordată de Sigismund de Luxemburg fraților Ican și Nicolae de Gara, la 1 august 1406 (greșit înțeleasă de P.P. Panaitescu) : „Pe cînd înălțimea noastră pornise către părțile noastre transalpine, însoțit de o puternică oștire a purtătorilor de arme credincioși, și străbătusem o mare parte a părților noastre transalpine, ajunsesem la o cetate numită Nicopolul Mic, unde se instalase o mulțime de turci care făceau mari stricăciuni locuitorilor creștini și, printr-un puternic atac războinic dat împreună cu acest Nicolae, urmaș al răposatului palatin Nicolae mai sus-amintit, și, împreună cu ceilalți ai noștri credincioși, care s-au luptat cu turcii vitejește timp îndelungat, suferind vătămări și răni aducătoare de moarte, am reluat această cetate sub conducerea lui Hristos, reocupînd-o în chip lăudabil și lăsînd în ea castelani credincioși și am restituit-o fostului său stăpîn, lui Mircea voievodul transalpin, care fusese lipsit de stăpînirea ei de către turci”⁶⁷ (subl. ns.).

Prin urmare :

— în principatul românesc de la sud de Carpați trupele otomane nu au obținut nici o victorie militară și nu au operat nici un fel de modificare politică ;

— singurul rezultat al campaniei lui Baiazid a fost ocuparea cetății Turnu ;

— la intrarea în Țara Românească a oștilor conduse de Sigismund de Luxemburg, singurii ostași otomani care se mai aflau aici erau cei care alcătuiau garnizoana cetății Turnu, restul trupelor fiind deja la sud de Dunăre ;

— luptele pentru eliberarea cetății de la Dunăre sînt singurele acțiuni întreprinse de armata regelui ungar pe teritoriul Țării Românești ;

— faptul că Sigismund de Luxemburg menționează expres acest eveniment dovedește că ar fi fost imposibil ca el să nu precizeze eventuala reînscăunare a lui Mircea sau înlăturarea vreunui pretendent, fapte de o însemnătate copleșitoare, față de care redobîndirea cetății Turnu i-ar fi părut un episod neînsemnat⁶⁸.

Tratatul de la Brașov ca argument al datei de 17 mai 1395. Printre puținele „argumente” invocate de P. P. Panaitescu împotriva datei de 17 mai 1395 figurează și acesta : lupta de la Rovine trebuie să fi fost anterioară semnării, la 7 martie 1395, a tratatului româno-ungar, deoarece Mircea nu se putea refugia la Brașov decît în urma luptei de la Rovine⁶⁹. Or, acest tratat este tocmai unul din argumentele de primă mîna că voievodul român nu era refugiat și că marea confruntare abia urma să aibă loc.

Domnul român, genial diplomat, aflînd că regele Sigismund se întoarce bătut din campania întreprinsă în Moldova, i-a ieșit înainte la

⁶⁶ F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV st.*, în „Starine Jugoslavenska Akademija”, XXXIX (1938), p. 231—232.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 280—281 ; cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 257.

⁶⁸ Vezi și alte descrieri, în *Documenta Romaniae Historica*. D., vol. I, doc. nr. 99, 100, 107, 108, 112, 114.

⁶⁹ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 242, 252—253.

Braşov, venindu-i în întâmpinarea planurilor sale de cruciadă şi stabilind condiţiile viitoarei colaborări militare antiotomane. Nu există nici cel mai mic indiciu care să ne permită a-l considera pe Mircea dornic să-şi recupereze domnia sau vreo parte a teritoriilor. Din contră ! Cel ce trata cu regele era şeful unei oştiri ce se impunea, astfel, ca singurul partener posibil al unei asemenea alianţe şi stăpînul absolut al Țării Româneşti — inclusiv „duce de Făgăraş şi ban al Severinului“⁷⁰, teritorii îndelung disputate cu Coroana ungară şi pe care regele le-ar fi ocupat la cel mai mic indiciu de scădere a puterii româneşti, darămite să le mai şi îngăduie în titulatura unui domn fugar.

Cei doi contractanţi apar din textul tratatului (cum s-a observat, în repetate rînduri, de istoriografia noastră)⁷¹ ca doi şefi de stat perfect egali, care au în vedere o acţiune comună de mare amploare, ce depăşeşte obiectivul pur defensiv. Reiese limpede că între Mircea şi Sigismund s-a discutat eventualitatea unei adevărate cruciade, dar domnul român a reuşit să înscrie în tratat clauza esenţială că : „de asemenea, cînd şi de cîte ori încă se va întîmpla ca pomenitul domn regele, să meargă el însuşi sau să trimită numai oştirea şi pe oamenii lui în părţile acelea, prin altă parte decît prin locurile supuse puterii noastre şi stăpînirii noastre, precum ar fi dincolo şi aproape de Dunăre, prin locuri învecinate cu stăpînirea noastră şi cu Dunărea, atunci noi cînd şi de cîte ori se va întîmpla, cum se spune mai sus, ca ei să treacă pe lîngă Dunăre, să fim ţinuţi şi datori a le trimite şi a pune să li se dea pe Dunăre hrană potrivită, cum se spune mai sus, cu banii lor, ori în ce fel se va putea ajunge la dînşii cu această hrană“⁷². Domnul român refuza, deci, o aventurare într-o eventuală expediţie ungară, care să-l oblige a ieşi cu oastea sa din hotarele ţării — concepţie ce va rămîne definitivă în doctrina militară românească. El se obliga numai la furnizarea hranei şi chiar aceasta în schimbul plăţii.

Dar, dacă Sigismund îşi asigura, prin acest tratat, libera trecere pe teritoriul Țării Româneşti în cazul unei campanii la sud de Dunăre, precum şi subzistenţa, „totdeauna potrivită pentru banii lor“ şi asistenţa răniţilor⁷³, la rîndul său, Mircea obţinuse asigurarea sprijinului ungar în faţa unei eventuale invazii otomane, care, deşi nespecificată, era, fără îndoială, iminentă. Acelaşi tratat servea, deci, atît politicii de cruciadă a lui Sigismund, cît şi politicii de apărare a voievodului român, putînd fi socotit cea dintîi mare victorie a diplomaţiei româneşti. Ea a făcut ca, spre deosebire de şefii de stat sud-dunăreni, Mircea cel Mare să nu fie izolat în faţa agresiunii otomane, ci să-i facă faţă ca parte a unei puternice coaliţii.

Mai tîrziu, în 1399, Mircea va invoca litera acestui tratat, reproşîndu-i suveranului ungar că, la Rovine n-a venit cu armata „în persoană“⁷⁴.

⁷⁰ *Documenta Romaniae Historica*, D., vol. I, p. 140.

⁷¹ Cu toate acestea, numai Gheorghe Ionescu a înţeles să-i acorde o atenţie specială, fiind singurul care, prin analiză minuţioasă, a reuşit să explice de ce tratatul de la Braşov este un „tratat de alianţă pe picior de egalitate“ (Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 273—275).

⁷² *Documenta Romaniae Historica*, D., vol. I, p. 141.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibidem*, p. 173. Parafrazînd scrisoarea lui Mircea cel Mare, Sigismund nu reuşeşte, totuşi, să estompeze reproşul domnului român, care este evident : „de aceea, numitul Mircea..., cere cu stăruinţă, maiestăţii noastre, ca, lăsînd deoparte toate trebuirile, să fim datori a merge noi înşine, fără întîrziere, în părţile acelea şi să ajutăm neputinţa sa, să nu-l părăsim, cum am făcut altădată, şi să fie coplesit din cauza

Dacă alianța s-ar fi încheiat după marea confruntare româno-otomană, voievodul n-ar fi avut temeiul juridic să facă astfel de obiecții. În plus, faptul că, imediat după pecetluirea tratatului, Sigismund a luat drumul Budei și nu al Țării Românești ⁷⁵ dovedește că nu se pune problema ajutorării imediate a lui Mircea, fugar lipsit de țară. Regele a avut timp să ajungă la Buda, dar o va părăsi de urgență, conform tratatului, spre a porni în campania antiotomană din Țara Românească. Aceasta dovedește că, înainte de sfârșitul lunii aprilie și în decursul lunii mai, monarhul regatului ungar nu avusese motive de intervenție imediată în principatul de la sud de Carpați.

Concluzii

1. Restabilirea datei reale — 17 mai 1395 — a bătăliei de la Rovine, momentul culminant al mării confruntări româno-otomane din primăvara și vara anului 1395, creează perspectiva logică, și în raport cu realitatea, pentru întregul complex de evenimente în centrul cărora s-a aflat *cea mai mare victorie românească împotriva oștilor Imperiului otoman conduse de sultanul însuși și, totodată, unica mare victorie obținută de un șef de stat creștin împotriva oastei otomane conduse de sultan, cunoscută în toată istoria Imperiului otoman* ⁷⁶.

Căci, spre deosebire de campaniile similare din 1462 și 1476, în fruntea cărora s-a aflat Mehmed al II-lea „Cuceritorul“, și a campaniei din 1538, condusă de Soliman Magnificul, campania lui Baiazid I, din 1395, se dovedește un *eșec total al sultanului*. Eșec militar, deoarece, învins, a fost obligat să se retragă în grabă (interpretată de contemporani ca fugă) și a pierdut, imediat, singurul câștig teritorial — cetatea Turnu. Eșec politic, deoarece nu a reușit să schimbe cu nimic raporturile imperiului cu Țara Românească și statutul lui Mircea cel Mare. Afirmațiile cu care ne întâlnim de regulă în istoriografia internațională privind așa-zisa recunoaștere de către Mircea a relațiilor de vasalitate după bătălia de la Rovine, își au originea în aceeași eroare de a considera că voievodul român a fost obligat să-și părăsească tronul și a fost înlocuit cu Vlad „Uzurpatorul“, care a recunoscut suzeranitatea otomană ⁷⁷. Or, nu există absolut nici un

aminării și întârzierii noastre...“. Sigur, este vorba de evenimentele anului 1395, deoarece Sigismund continuă : „Nu este îngăduită întârzierea, cum s-a întâmplat altădată, anume pe vremea lui Ștefan, banul de Losonch...“. Or, știm că Ștefan a murit după 6 aprilie 1395, însă anterior datei de 19 septembrie (*Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*, vol. I/1, Budapeșt, 1919, p. 174—175).

⁷⁵ Brașov (7 martie) — Codlea (10 martie) — Sibiu (15 martie) — Cluj (25 martie) — Vișegrad (7 aprilie) — Buda (16 aprilie) — Brașov (21 iunie) — Cîmpulung (6 iulie) — Severin (25 august) — Caransebeș (2 septembrie). Pentru itinerariile lui Sigismund de Luxemburg în anii 1394—1395 a se consulta lucrarea lui Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár, I (1387—1399)*, Budapeșt, 1951, p. 361—462. Vezi și : Viorica Pervain, *Din relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfârșitul veacului al XIV-lea*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca“, XVIII, 1975, p. 104—112.

⁷⁶ Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300—1600*, New York-Washington, 1973 ; Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I, Cambridge, 1976.

⁷⁷ „În 1395, după o împotrivire eroică, conducătorii Țării Românești au fost obligați să recunoască relațiile de vasalitate față de turci“ (*Istoriia Vizantiei*, vol. III, Moskva, 1967, p. 169) ; „Sultanul și-a întors privirea către Țara Românească. Exasperat de acțiunile voievodului român Mircea, care se definise ca unul din principalii organizatori ai grupării antiotomane, Baiazid a îndreptat împotriva lui o mare armată. La 17 mai 1395, la localitatea Rovine, a avut loc o luptă crâncenă în care de partea sultanului, ca vasali ai săi, au luat parte fiul craiului Vucașin, Marko și des-

argument valabil pentru a susține că Vlad „Uzurpatorul“ și-a făcut apariția pe eșichierul vieții politice muntene în timpul și ca urmare a campaniei sultanului Baiazid. O asemenea presupunere părea firească celor ce imaginau un gol politic de 7 luni, după presupusa înlăturare a lui Mircea, în urma bătăliei de la Rovine din „10 octombrie 1394“. Dar această „înlăturare“ și acest „gol“ politic se elimină imediat ce adoptăm data corectă — 17 mai 1395.

2. Bătălia de la Rovine nu a fost o victorie parțială, anulată, în cele din urmă, prin retragerea domnului român și refugiarea lui peste munți (de unde ar fi fost, chipurile, restabilit pe tron în urma mai multor „expediii recuperatoare“ întreprinse de oștile lui Sigismund de Luxemburg), căci nu Mircea a fugit după bătălia de la Rovine, ci sultanul Baiazid, al cărui singur câștig, temporar, a fost instalarea garnizoanei turcești din Turnu.

3. Putem presupune că unul din factorii victoriei românești a fost și iminenta intervenție în confruntare a oștilor ungare conduse de Sigismund de Luxemburg, de a căror apropiere Baiazid era desigur informat. A intrat astfel în acțiune și ceea ce vom numi *al doilea sistem de apărare*, pus în aplicare de români pentru a face față confruntării cu dușmani superiori numeric: sistemul alianțelor militaro-politice bazate pe interesul apărării împotriva unui inamic comun. Diplomația românească a reușit să dubleze, prin astfel de alianțe, capacitatea de apărare militară și să-și asigure aliați la ceasul de cumpănă. Cel care a inaugurat sistemul, prin tratatul de la Brașov din 7 martie 1395, a fost tocmai Mircea cel Mare. Baiazid I, învingătorul sîrbilor la Kossovo și distrugătorul statului bulgar, s-a găsit, la nord de Dunăre, în fața unei situații noi pentru el și neașteptate: în fața primei alianțe antiotomane europene, capabilă să-l oblige a se retrage. Retrageră echivalând cu o *înfrîngere totală*, din moment ce oștile aliate au lichidat și garnizoana otomană de la Turnu. Țara Românească a evitat, în acest fel, soarta Serbiei și a Bulgariei.

4. Este o eroare a considera bătălia de la Rovine și confruntarea româno-otomană din primăvara și vara anului 1395 ca un „episod“ integrat în acțiunile de cruciadă ale regelui Sigismund de Luxemburg, cum a făcut istoricul sîrb Radojčić și, luîndu-se după el, bizantinologul G. Ostrogorski⁷⁸. Bătălia de la Rovine a avut loc înainte ca oștile regatului ungar să păsească pe pămîntul Țării Românești (o recunoaște categoric însuși Sigismund) și, putem aprecia că, fără victoria românilor, intervenția lui Sigismund la sud de Carpați nici nu ar mai fi avut loc. Chiar regele afirmă că, la venirea sa, Baiazid părăsise deja Țara Românească și se laudă că această retrageră a fost provocată de apropierea oștilor ungare. Indife-

potul Constantin Dejan. Mircea a fost obligat să se recunoască vasal al turcilor și să plătească tribut anual. În luptă au căzut și Marko și Constantin Dejan“ (*Istoriia na Bălgarija*, vol. III, Sofia, 1982, p. 367); „După prima sa campanie în Asia, Baiazid invadează, simultan, Bosnia și Țara Românească, al cărui prinț, Mircea cel Bătrîn, era unul din învinșii de la Kossovo, unde corpul de armată trimis de el sîrbilor fusese distrus. Incapabil să reziste, Mircea a fost bătut, făcut prizonier și închis la Brusa, unde va semna un tratat de vasalitate, care va servi drept model pentru toate tratatele ulterioare dintre prinții români și Poartă... Ungaria devenea singurul centru de rezistență împotriva invaziei otomane“ (Louis Bréhier, *op. cit.*, p. 381). Aceste imagini despre unul din momentele de glorie ale istoriei noastre pot fi întâlnite, din păcate, și în alte lucrări de circulație internațională.

⁷⁸ G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 572.

rent ce va fi determinat pe sultan să se retragă⁷⁹, el o făcuse înainte de apariția lui Sigismund, ușurînd, considerabil, sarcina acestuia, și, ne putem întreba, de nu cumva încetineala cu care s-au deplasat trupele regatului a fost provocată tocmai de dorința de a vedea mai întîi cum se termină confruntarea dintre Baiazid și oștile Țării Românești. E greu de presupus că un dezastru românesc la Rovine ar fi încurajat pe Sigismund măcar la una din acele cîteva „expediții de recuperare“, inventate în con-
tul său de istoricii care s-au alăturat datării și „scenariului“ imaginat de Jireček !

5. În realitate, nu a existat nici o expediție „de recuperare“ și nici o reinstalare pe tron a lui Mircea cel Mare, întreprinsă de Sigismund de Luxemburg. Pentru simplul motiv că Mircea nu pierduse tronul, iar între bătălia de la Rovine și contraofensiva comună, care a lichidat doar garnizoana de la Turnu, nu au trecut șapte luni, ci cîteva săptămîni. Răstimp în care sultanul, cu grosul oștilor otomane, ajunsese de mult la sud de Dunăre. Oștile regatului ungar nu s-au pus în mișcare spre a-l readuce pe Mircea pe tron, ci în virtutea celor convenite prin tratatul de la Brașov, tratat care precede și nu succede bătălia de la Rovine. În acest tratat, fiecare parte contractantă și-a definit clar poziția, fără ca una să se subordoneze alteia.

Din păcate, așa cum vom arăta într-un alt articol, imediat după victoria comună din vara lui 1395, Sigismund a crezut că poate călca tratatul de la Brașov și poate profita de prezența sa cu oștile pe teritoriul Țării Românești, ca aliat, pentru a-și pune în aplicare vechea politică și a smulge lui Mircea cel Mare ținutul Severinului. În acest context, la o „posadă“ din munții Banatului, oastea lui Sigismund a suferit ceea ce avea să sufere mai tîrziu oastea lui Ioan Albert la Codrîi Căminului și regele a scăpat, cu mare greutate, din ambuscadă.

Defecțiunea intervenită între cei doi aliați a fost folosită, în toamnă, pentru o acțiune conjugată polono-otomană, care a reușit să-l înlăture, temporar, pe Mircea și să-l înlocuiască, la Argeș, cu Vlad „Uzurpatorul“, căruia nu altul decît Sigismund i se va adresa, în martie 1396, pentru tranzației în dauna fostului aliat⁸⁰. Dar, cu sprijinul voievodului Transilvaniei, nobilul polon Ștîbor, și cu ajutorul oștilor voievodatului, alcătuite în majoritate din români, Mircea își va redresa situația, va putea să participe, cu oastea unei părți de țară, peste care domnea, la bătălia de la Nicopole, și, în cele din urmă, va reuși să rămînă din nou stăpîn pe întregul teritoriu al Țării Românești.

Dar toate acestea ies din cadrul studiului de față, care și-a propus, în exclusivitate, să restabilească data reală a bătăliei de la Rovine și înlănțuirea normală a evenimentelor, la care ea ne obligă.

⁷⁹ Comparativ cu cele afirmate de Sigismund de Luxemburg, iată ce conține scrisoarea adresată regelui Ungariei, în toamna anului 1395, de către Baiazid I : „Tu te lauzi pretutindeni spunînd și lăudîndu-te că m-ai gonit de pe cîmpul de luptă, ceea ce n-a fost adevărat deoarece eu am hotărît să părăsesc cîmpul de luptă din cauza unor situații mai importante și de aceea îți trimit ție această scrisoare pentru ca să încetezi să te mai lauzi întrucît în viitoarea lună martie voi veni negreșit cu armata mea ca să te găsesc acolo unde ai fi sau ori unde te-ai găsi și pentru ca încă de pe acum să încetezi să te mai lauzi cum că m-ai fi gonit pe mine de pe cîmpul de luptă și că nu aș fi avut îndrăzneala să te aștept“ (L. Thallóczy, *op. cit.*, p. 108).

⁸⁰ *Documenta Romaniae Historica*, D., vol. I, p. 153.

CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS DIN 1946 ȘI SEMNIFICAȚIA EI PENTRU AFIRMAREA INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

ȘTEFAN LACHE

La 29 iulie 1946 au început în capitala Franței lucrările uneia dintre cele mai importante reuniuni internaționale postbelice — Conferința de pace care, timp de două luni și jumătate, a dezbătut probleme numeroase și extrem de complicate lăsate moștenire Europei și întregii lumi de cel de-al doilea război mondial. Forțele progresiste, sutele de milioane de oameni care, ani de-a rândul, înfruntaseră fascismul și reușiseră să-l biruie cu atâtea eforturi și sacrificii, doreau ca, odată cu vindicarea rănilor adânci provocate de război, să trăiască într-o lume mai dreaptă și mai bună, doreau statornicirea unui climat internațional care să nu mai permită repetarea ororilor unui nou cataclism mondial. O dorință și, în același timp, un drept — dreptul legitim al oricărui popor de a-și vedea existența și roadele creației sale materiale și spirituale la adăpost de flagelul războiului, de a decide, în mod suveran, asupra destinelor sale și de a contribui la progresul general al omenirii.

Statele participante, îndeosebi marile puteri ale coaliției antihitleriste, care au pregătit această conferință și și-au asumat, totodată, rolul principal în elaborarea și adoptarea hotărîrilor, aveau în față nu numai principiile și normele de drept internațional, pe care se angajaseră încă din timpul războiului să le pună în aplicare, ci și marile schimbări înnoitoare ce se petreceau pe arena internațională. În numeroase țări de pe toate continentele se dezvoltau, în filiație nemijlocită cu rezistența antifascistă și în funcție de condițiile istorice specifice, procese revoluționare și mișcări de emancipare socială și renaștere națională, antiimperialiste, determinînd modificarea raporturilor de forțe în favoarea maselor populare, a democrației și socialismului. „Sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, mărează victorie asupra fascismului — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a dat un puternic impuls forțelor de eliberare socială și națională, a deschis calea unor
44 profunde transformări revoluționare, a afirmării dreptului popoarelor de

a fi deplin stăpîne pe bogățiile naționale, de a se dezvolta liber și independent, corespunzător intereselor și năzuințelor proprii”¹.

Încă în primii ani ai războiului, marile puteri antihitleriste și-au definit, în termeni generali, concepția privind încheierea păcii și organizarea relațiilor internaționale postbelice. Astfel, Carta Atlanticului, publicată de Statele Unite ale Americii și Marea Britanie, la 14 august 1941, sub forma unei declarații solemne, menționa că, „după distrugerea finală a tiraniei naziste”, cele două țări, „doresc să vadă o pace care să permită tuturor națiunilor să se afle în securitate în interiorul propriilor lor frontiere” ; să fie redată „drepturile suverane și liberul exercițiu de guvernare celor care au fost privați de ele prin forță” ; să se respecte „dreptul celor are fiecare popor de a alege forma de guvernământ sub care vrea să trăiască”, precum și necesitatea unei colaborări economice cît mai largi, deschizîndu-se, astfel, „tuturor statelor mari sau mici, învinși sau învingători, accesul la materiile prime ale lumii și tranzacțiile comerciale care sînt necesare prosperității lor economice”². Aderînd la principiile înscrise în Cartă, la 24 septembrie 1941, U.R.S.S. releva, la rîndul său, „dreptul fiecărui popor la independență statală, la inviolabilitatea teritorială a țării sale, dreptul de a instaura o astfel de orînduire socială și de a alege o astfel de cîrmuire pe care le consideră potrivite și necesare în scopul înfloririi economice și culturale a țării sale”³. Aceste declarații au fost dezvoltate și concretizate la Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii de la Moscova, din 19—30 octombrie 1943, iar, apoi, la reuniunile conducătorilor celor trei mari state aliate de la Teheran, din 28 noiembrie—1 decembrie 1943 și de la Ialta, din 4—11 februarie 1945.

După înfrîngerea Germaniei naziste, în cadrul Conferinței de la Potsdam (17 iulie—2 august 1945), cele trei mari puteri au stabilit crearea Consiliului miniștrilor de externe — alcătuit din U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie, Franța și China —, care avea ca „sarcini de importanță imediată... să elaboreze, spre a fi supuse Națiunilor Unite, tratatele de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, și să propună reglementări cu privire la chestiunile teritoriale după sfîrșitul războiului în Europa”⁴. Comunicatul final al Conferinței la nivel înalt de la Potsdam aprecia că „ea a întărit legăturile dintre cele trei guverne și a lărgit cadrul colaborării și al înțelegerii dintre ele, cu o nouă încredere că guvernele și popoarele lor, împreună cu celelalte Națiuni Unite, vor asigura făurirea unei păci juste și durabile”⁵.

Prima sesiune a Consiliului miniștrilor de externe, de la Londra, din septembrie-octombrie 1945, a pus, însă, în evidență divergențe între diplomația sovietică și cea anglo-americană și, de aici, mari dificultăți în elaborarea tratatelor de pace. Guvernele S.U.A. și Marii Britanii, altele decît cele din timpul războiului, se situau pe poziții rigide în relațiile cu U.R.S.S., considerînd că acesteia i se făcuseră, îndeosebi la Conferința de la Ialta, concesiile prea mari și nejustificate. Reticența față de

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 562.

² *Recueil de textes d'histoire pour l'enseignement secondaire. L'Epoque contemporaine (1871—1945)*, Paris, 1960, p. 417—418.

³ I. F. Ivașin, *Contribuții la istoria politicii externe a U.R.S.S.*, Editura politică, București, 1960, p. 346.

⁴ *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II (1939—1945), Editura didactică și pedagogică, București, 1976, p. 243—244.

⁵ *Ibid.* ; „Scinteia”, nr. 293 din 5 august 1945.

conlucrarea cu U.R.S.S., în termenii stabiliți anterior, era însoțită de ostilitate față de prefacerile revoluționare ce se înfăptuiau în țările din sud-estul Europei, între care și România, de nerecunoaștere a regimurilor politice instaurate în aceste țări.

Tendința de îndepărtare de spiritul de colaborare care caracterizase raporturile dintre cele trei mari puteri în anii războiului se va atenua, astfel încât, după reuniunea miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii de la Moscova, din decembrie 1945⁶, se va ajunge, treptat, după numeroase confruntări, la armonizarea punctelor de vedere și la reluarea pregătirilor concrete pentru Conferința de pace. În două sesiuni consecutive, ținute la Paris, în prima jumătate a anului 1946, Consiliul miniștrilor de externe și-a îndeplinit misiunea prioritară ce-i fusese atribuită — elaborarea proiectelor tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda — iar, la 4 iulie 1946, a stabilit data Conferinței de pace, la care urmau să participe, cu drept de vot, 21 de state, denumite „Puteri Aliate și Asociate”, și anume: Australia, Belgia, Bielorussia, Brazilia, Canada, Cehoslovacia, China, Etiopia, Franța, Grecia, India, Iugoslavia, Marea Britanie, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Polonia, Statele Unite ale Americii, Ucraina, U.R.S.S., Uniunea Sud-Africană.

În dezbaterile preliminare s-a convenit ca activitatea Conferinței să se desfășoare în ședințe plenare și pe comisii *, iar rezoluțiile să fie adoptate cu majoritate de voturi. În raport cu drepturile pe care le puteau exercita în cadrul Conferinței, statele participante pot fi împărțite în trei categorii: în prima, se situau marile puteri care, prin intermediul Consiliului miniștrilor de externe, au elaborat proiectele tratatelor de pace și și-au asumat, totodată, rolul principal în adoptarea hotărârilor; în al doilea plan erau celelalte 17 state care puteau formula observații și propuneri ce urmau să fie supuse votului și, în cazul acceptării lor de către majoritate, trecute din nou în competența Consiliului miniștrilor de externe, împuternicit să dea redactarea finală tratatelor de pace; ultima categorie de state — Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda — țări cărora li s-a admis să-și expună punctele de vedere numai când erau solicitate, să dea lămuriri și explicații la întrebările formulate de reprezentanții Puterilor Aliate și Asociate. În plus, țările europene din ultima categorie — în fond cele mai interesate în desfășurarea democratică a lucrărilor Conferinței — deși puteau prezenta, în plen sau în comisii, memorii și observații (scrise sau orale), acestea nu constituiau documente de lucru ale Conferinței, fiind luate în discuție numai dacă erau însușite, ca amendamente proprii, de una din delegațiile din primele două categorii de state. „Este evident — remarca delegatul sovietic A. I. Vișinski — că reprezentanții Italiei, României, Bulgariei, Ungariei și Finlandei nu

⁶ Conferința, organizată conform acordului realizat la Ialta — care prevedea consultări periodice ale miniștrilor de externe ai S.U.A., U.R.S.S. și Angliei —, a stabilit ca proiectul tratatului de pace cu Italia să fie elaborat de Marea Britanie, S.U.A., U.R.S.S. și Franța; cele cu România, Bulgaria și Ungaria de U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A., iar cel cu Finlanda de U.R.S.S. și Marea Britanie (*Académie diplomatique internationale. Dictionnaire diplomatique*, vol. IV, Paris, p. 744; vezi și „Scinteia”, nr. 414 din 29 decembrie 1945).

* Acestea erau: o comisie generală — care funcționa pe lângă ședința plenară și coordona lucrările celorlalte comisii —, o comisie militară, o comisie juridică și de redactare; cinci comisii politice și teritoriale — câte una pentru fiecare țară — și două comisii economice — una pentru Italia și alta pentru Balcani și Finlanda.

vor lua parte permanent la lucrările conferinței ; ei vor veni, pur și simplu, să-și exprime speranțele, ca și punctele lor de vedere”⁷. Această opinie era, de altfel, împărtășită de reprezentanții tuturor celorlalte mari puteri.

Regulile de procedură — potrivit cărora hotărârile erau adoptate cu majoritate de voturi — reduceau posibilitățile statelor aliate „de a aduce o contribuție proprie la aranjamentul de pace”⁸. Această idee apărea și în intervențiile membrilor delegației sovietice care, accentuând, în repetate rânduri, asupra necesității colaborării între țările mari și mici, pe baza egalității în drepturi și a recunoașterii intereselor lor legitime, menționau că la forumul internațional de la Paris s-a constatat și „jocul de-a prietenia”, ca și „încercările unor state de a-și impune punctul lor de vedere”⁹.

Rolul preponderent al marilor puteri din coaliția antihitleristă a reprezentat o caracteristică a Conferinței de pace din 1946. Șeful delegației S.U.A. — James F. Byrnes a ținut să precizeze, de la început, că „cei ce au făcut războiul trebuie să facă pacea” și că „este imposibil să se pună în vigoare tratate de pace care stabilesc frontiere și decid de soarta coloniilor dacă aceste tratate nu sînt acceptate de principalele state aliate”¹⁰. Cu alte cuvinte, se atrăgea atenția, limpede, aliaților mici și mijlocii, că trebuie să accepte clauzele tratatelor de pace asupra cărora marile puteri căzuseră de acord. Ca să atenueze poziția rigidă a lui Byrnes, șeful delegației britanice — C. Atlee arăta că, deși proiectele tratatelor de pace fuseseră aprobate de guvernele S.U.A., U.R.S.S., Franței și Marii Britanii, el considera că „cele patru mari puteri nu pot rămîne insensibile la opinia celorlalte țări care au participat la război, că avizul celor 17 state mici și mijlocii prezente la Conferință este important”¹¹.

Unii dintre reprezentanții acestor din urmă state au criticat foarte aspru modalitatea în care marile puteri au conceput și organizat Conferința. „Ne opunem procedurii prin care marile puteri dictează voința lor altora, ca și ideii că ele dețin monopolul înțelepciunii în domeniul internațional” — declara reprezentantul Olandei ; în aceeași ordine de idei, delegatul Australiei arăta că aceasta dorește „să beneficieze nu numai de dreptul de consultare, ci și de drepturi egale de participare efectivă în construirea păcii”¹², atrăgînd, totodată, atenția asupra faptului că acordul de la Moscova, din decembrie 1945, a dat Consiliului miniștrilor de externe un drept ce nu-i fusese atribuit prin hotărârile Conferinței de la Potsdam și anume acela de a revizui definitiv recomandările Conferinței de pace¹³. „Factorul hotărîtor în încheierea păcii nu ar trebui să fie mărimea sau puterea celor ce participă, ci ceea ce este

⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare : A.M.A.E.), fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 25 (*Conférence de Paris, compte-rendu sténographique de la IXe séance plénière, le 9 Août 1946*).

⁸ John C. Campbell, *The United States in World Affairs. 1945—1947*, New York, London, 1947, p. 134.

⁹ V. M. Molotov, *Probleme de politică externă*, Editura de stat, București, 1951, p. 233, 243, 245.

¹⁰ Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913—1947*, Editura politică, București, 1980, p. 576.

¹¹ *Ibid.*

¹² „Universul” din 2 august 1946.

¹³ A.M.A.E., fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 25 (*Conférence de Paris, compte-rendu in extenso de la deuxième plénière, le 30 Juillet 1946*).

potrivit și just“¹⁴ — remarca șeful delegației canadiene, W.L. Mackenzie King, în ședința din 2 august 1946. La rîndul său, Edward Kardelj, șeful delegației Iugoslaviei, cerea să se țină seama de învățămintele trecutului, să se „permită popoarelor, dezmembrate și împărțite între statele agresoare de ieri, să-și realizeze unirea și să redevină libere“. Conferința, sublinia, în continuare, delegatul iugoslav, trebuie să vegheze și să ia în considerare faptul că „popoare cu adevărat libere sînt numai acelea asupra cărora nu se exercită presiuni economice și politice și nici un fel de ingerințe în treburile lor interne“¹⁵.

Apreciind că marile puteri, care au purtat greul războiului, trebuiau să aibă unele privilegii, șeful delegației belgiene, Paul Henry Spaak, se întreba dacă drumul pe care acestea s-au angajat „nu a condus la unele exagerări și dacă echilibrul necesar între drepturi și îndatoriri a fost într-adevăr găsit... Cei mari se întîlnesc între ei ; pregătesc tratate fără să ne consulte ; ne propun, apoi, proceduri, tinzînd să ne impună reguli de vot care, în mod practic, împiedică să triumfe punctele noastre de vedere ; ne plasează în fața redutabilei dileme de a accepta, uneori împotriva sentimentelor noastre, ceea ce ei au elaborat sau ne silesc să provocăm căderea unui acord atins cu greu. În sfîrșit, după ce ne hărțuiesc astfel, ne cer să le facem și cîteva recomandări“¹⁶.

În această atmosferă încărcată, la 11 august 1946, după aproape două săptămîni de la deschiderea Conferinței, delegația României a sosit la Paris. Din delegație au făcut parte Gheorghe Tătărescu, președintele Partidului Național Liberal, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe, conducătorul delegației ; Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general al C.C. al P.C.R., ministrul comunicațiilor și lucrărilor publice ; Lucrețiu Pătrășcanu, membru al C.C. al P.C.R., ministrul justiției ; Ștefan Voitec, secretar general al P.S.D., ministrul educației naționale ; Lotar Rădăceanu, de asemenea secretar general al P.S.D., ministrul muncii și asigurărilor sociale ; Ion Gheorghe Maurer, membru al C.C. al P.C.R., ministru subsecretar de stat ; dr. Florica Bagdazar, ministrul sănătății ; Elena Văcărescu ; Șerban Voinea, membru al Comitetului Executiv al P.S.D. ; general Dumitru Dămăceanu ; ambasadorii României în S.U.A., Anglia și Franța, respectiv Mihai Ralea, Richard Franasovici, Simion Stoilov ; ministrul plenipotențiar la Haga — Horia Grigorescu și alții.

A doua zi, la București, a fost publicat documentul *Atitudinea României față de Conferința de pace*, adoptat de Consiliul de Miniștri, precum și de toate forțele politice de guvernămînt. „Pe baza contribuției militare și economice pe care a adus-o, cu începere de la 23 August 1944, la lupta împotriva hitlerismului — se arăta în primul punct al documentului —, România este în drept să ceară și să obțină recunoașterea calității sale de cobeligerantă de partea Națiunilor Unite“. Celelalte solicitări ce urmau a fi supuse atenției Conferinței se refereau la : îmbunătățirea esențială a clauzelor privitoare la limitarea armamentului și a forțelor sale armate ; la cererile de reparații și restituiri, care nu trebuiau să fie mai mari decît cele stabilite prin Convenția de armistițiu ; la înlăturarea stipulațiilor care îngreădeau dreptul României de a

¹⁴ „Universul“ din 4 august 1946.

¹⁵ A.M.A.E., fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 25 (*Compte-rendu sténographique de la IV-ème séance plénière, le 1-er Août 1946*).

¹⁶ Loc. cit. (*Compte-rendu sténographique de la séance plénière, le 3 Août 1946*).

dispune de întreaga libertate a politicii sale economice, considerându-se că regimul navigației pe Dunăre trebuia supus, ulterior, reglementării de către statele riverane. În încheiere, guvernul român își exprima satisfacția pentru recunoașterea încadrării „Ardealului de nord în granițele României”¹⁷.

La 13 august 1946, Gh. Tătărescu a prezentat, în ședința plenară a Conferinței, observațiile și propunerile guvernului român asupra proiectului tratatului de pace. Ele au produs o impresie favorabilă în rândul delegaților la Conferință, ca și în cercurile diplomatice, care au relevat înțelepciunea, sobrietatea și demnitatea declarației delegației României. Astfel, J. F. Byrnes, președintele ședinței, aprecia interesul cu care a fost ascultată Declarația delegației României și a asigurat că membrii Conferinței o vor studia cu grijă. Aprecieri elogioase la adresa conținutului Declarației delegației române au formulat, de asemenea, A. I. Vișinski, Jan Masaryk, șeful delegației cehoslovace, precum și numeroase organe de presă. Ziarul francez „L'Ordre”, din 14 august 1946, consemna, de pildă, că „discursul a fost foarte moderat și foarte demn : toate argumentele au o valoare certă, iar revendicările, formulate pe un ton lipsit de orice amărăciune, n-au putut să apară spiritelor obiective decât ca justificări în întregime”.

Poziția adoptată la Paris de delegația României a fost larg comentată și de presa internă, subliniindu-se justetea punctelor de vedere exprimate, concordanța lor cu interesele întregului popor român, ale păcii și colaborării internaționale. „Expozeul delegației române — aprecia „Scînteia” — rostește, cu tărie, voința poporului nostru de a se integra în marea familie a Națiunilor Unite și arată, cu aceeași tărie, temeiurile care vor îngădui României să pășească cu fruntea sus în noua viață internațională”¹⁸. Exprimînd poziția partidelor și grupărilor politice care colaborau cu P.C.R., „România liberă”, „Libertatea”, „Drapelul” și alte organe de presă au publicat numeroase articole cu conținut asemănător, susținînd interesele vitale ale națiunii române.

Cît privește „Dreptatea”, organul de presă al P.N.Ț., considera că marile puteri trebuie să dea dovadă de realism și de generozitate și să nu folosească pozițiile pe care le dețineau în viața internațională pentru „a lua ce le place”¹⁹; iar ziarul „Liberalul”, oficiul P.N.L., exprima regretul că România „a fost trecută în rîndul sateliților Germaniei și, din această cauză, în tratat au fost incluse prevederi economice deosebit de grele”²⁰.

Potrivit orientării date de guvern, primul memoriu al delegației române, înaintat forului de la Paris, a cuprins chestiunea recunoașterii cobeligeranței, pentru care fuseseră deja întreprinse numeroase acțiuni diplomatice în perioada anterioară²¹. Această problemă a fost luată în dezbateri, la 27 august 1946, de Comisia politică și teritorială pentru

¹⁷ Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 321—322.

¹⁸ „Scînteia”, nr. 601 din 17 august 1946.

¹⁹ „Dreptatea”, nr. 153 din 14 august 1946.

²⁰ „Liberalul”, nr. 165 din 30 august 1946.

²¹ Valeriu Dobrinescu, *Acțiuni diplomatice ale României pentru recunoașterea statutului de cobeligeranță, în Actul de la 23 August 1944 în context internațional*, Studii și documente, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 467—500.

România, în care erau reprezentate 12 state. Dar, numai patru state — Bielorusia, Franța, Cehoslovacia și Ucraina au votat pentru, celelalte opt votînd *contra* ²². În legătură cu acest moment este deosebit de semnificativ faptul că, delegatul Franței, a arătat că, votînd pentru cobeligeranța României, era convins că S.U.A., Anglia și U.R.S.S. se puseseră de acord în această privință și a atras atenția președintelui comisiei că, pe viitor, nu se va mai pronunța asupra altor chestiuni decît după ce va cunoaște, în prealabil, punctul de vedere al celor trei mari puteri ²³.

Votul cu privire la cobeligeranța României a stîrnit vii comentarii atît în cadrul Conferinței, cit și în afara ei. Astfel, delegatul Cehoslovaciei, generalul Heliodor Pika, revenind asupra acestei probleme într-o ședință a Comisiei militare, declara : „Contribuția armatei române la victorie a fost incomparabil mai mare decît aceea, de pildă, a Italiei, care a fost recunoscută ca stat cobeligerant. Proporția reiese mai bine dacă se ține seama de numărul populației. România, cu o populație de 14 000 000 de locuitori, a aruncat succesiv în luptă de la 15 la 29 de divizii, în vreme ce Italia, cu 47 000 000 de locuitori, a putut pune în linie numai 6 divizii“ ²⁴.

Într-un interviu acordat, la sfîrșitul lunii august 1946, corespondentului „Agerpres“ de la Paris, Gh. Gheorghiu-Dej sublinia : „Calitatea de cobeligerantă, rezultînd pentru România din participarea ei la lichidarea forțelor hitleriste, este o problemă care interesează nu numai România, ci, în egală măsură, toate popoarele lumii, pentru că reprezintă, fără îndoială, adevărul istoric“ ²⁵.

Justificată pe deplin de actul istoric de la 23 August 1944, de uriașul efort uman și material făcut de poporul român în războiul antihitlerist, recunoașterea cobeligeranței avea o însemnătate de principiu, ducînd la schimbarea statutului juridic al României, la situarea ei, din rîndul învinșilor, în rîndul Puterilor Aliate și Asociate și, prin aceasta, la stabilirea altor raporturi între drepturile și obligațiile înscrise în Tratatul de pace ²⁶. Statutul de cobeligeranță ar fi însemnat, implicit, recunoașterea dreptului României de a-și valorifica creanțele împotriva Germaniei naziste și acela de a fi indemnizată de aceasta pentru pagubele suferite în timpul războiului purtat de la 23 august 1944 pînă la 9 mai 1945.

Trecerea României de partea Națiunilor Unite și contribuția ei la victoria asupra fascismului ²⁷ erau realități prea evidente pentru a nu-și găsi, totuși, locul în prevederile Tratatului de pace. Astfel, s-a prevăzut că, la 24 august 1944, România a încetat toate operațiunile militare împotriva U.R.S.S., a rupt relațiile cu Germania nazistă și sateliții săi și a

²² A.M.A.E., fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 71, fila 102.

²³ *Loc. cit.*

²⁴ Ștefan Lache, Gheorghe Țuțui, *op. cit.*, p. 258—259.

²⁵ „Scînteia“, nr. 615 din 1 septembrie 1946.

²⁶ Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944—1947*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 203 ; Andrzej Koryn, *Rumunia w polityce wielkich mocarstw. 1944—1947*, Assalineum, Warszawa, 1983, p. 236. Pentru România — arată istoricul polonez —, recunoașterea statutului de cobeligeranță era o chestiune esențială, întrucît ar fi pus-o în altă lumină, ar fi facilitat eforturile de refacere economică și „recunoașterea dreptului la reparații din partea Germaniei și Ungariei“ (*Ibid.*).

²⁷ Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea duratei celui de-al doilea război mondial*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985 ; Gh. Zaharia, Ion Cupșa, *Participarea României la înfrîngerea Germaniei naziste*, Editura politică, București, 1985.

intrat în război de partea Națiunilor Unite. Data participării active la războiul antihitlerist a rămas fixată în tratat, contrar realității, la 12 septembrie 1944, adică data semnării Convenției de armistițiu.

Unul dintre puținele articole adoptate, în unanimitate, de Consiliul miniștrilor de externe, la 7 mai 1946, era cel care preciza : „Hotărârile Sentinței de la Viena din 30 August 1940 sînt declarate nule și neavenite. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin articolul de față, astfel cum exista la 1 ianuarie 1938“. Această formulare, care nu lăsa nici un fel de echivoc, va fi aprobată de Conferință și reluată, apoi, *ad litteram*, în Tratatul de pace. Se consfințea, astfel, printr-un act juridic internațional, o realitate de fapt, întemeiată pe cele mai sacre drepturi istorice ale poporului român²⁸.

În expozeul făcut de șeful delegației române, în ședința plenară a Conferinței din 13 august 1946, se releva că recunoașterea drepturilor inalienabile asupra părții de nord-vest a României, „smulsă patriei române prin violență și constrîngere, pune, în sfîrșit capăt, pentru vecie, opresiunii, îndelungate și repetate, a cărei victimă a fost poporul român. Pronunțată în numele justiției și, în același timp, sîntem convinși, în numele sacrificiilor consimțite de întreaga națiune română, această hotărîre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român și poporul ungar și permite să se stingă ultimele focare de agitații, care au împiedicat, pînă astăzi, stabilirea unor relații amicale între aceste două popoare“²⁹.

Reluînd aceste idei, în ședința plenară a Conferinței din 10 octombrie 1946, șeful delegației U.R.S.S., declara : „Este suficient să spunem că noi, toți, recunoaștem că este necesar și drept ca Tratatul de pace să rezolve problema Transilvaniei de nord într-un mod care să corespundă intereselor naționale vitale și dorințelor poporului român“³⁰.

Confruntările prelungite în cadrul Conferinței de pace și în afara ei, în opinia publică, s-au datorat insistențelor guvernului Ungariei, guvern dominat de Partidul micilor agrarieni, care, prin memoriile și intervențiile delegației sale, a încercat să obțină sprijinul Puterilor Aliate și Asociate în redobîndirea a cel puțin unei părți din Transilvania. În ședința plenară a Conferinței, din 14 august 1946, ministrul de externe și șeful delegației ungare, Janos Gyöngyösi, considerînd că frontiera româno-ungară nu constituie „obiectul unei reglementări definitive“, a pretins, în esență, să se anexeze Ungariei 22 000 km² din teritoriul României.

Știrile referitoare la pretențiile teritoriale ungare au fost înregistrate de opinia publică din România, după cum remarcă „Scînteia“ la 18 august 1946, cu adîncă revoltă, considerîndu-le „ecoul unui glas pe care, spre binele poporului ungar însuși, îl credeam amuțit pentru totdeauna“. Se exprima, totodată, sentimentele de amărăciune și de regret pentru readucerea, în fața Conferinței de pace, a unei „probleme închise“, „definitiv și drept rezolvată“, relevîndu-se dorința de edificare

²⁸ Conferința de pace de la Paris din 1946 și recunoașterea drepturilor inalienabile ale poporului român asupra Transilvaniei, în „File de istorie militară a poporului român“, vol. 11, Editura militară, București, 1983, p. 544—559.

²⁹ *Recueil des documents de la Conférence de Paris. Palais du Luxembourg. 29 Juillet — 15 Octobre 1946*, tome II, p. 209. *Compte-rendu sténographique de la quinzième séance plénière*.

³⁰ *Ibidem*, tome VI, p. 161 (*Compte-rendu sténographique de la trente huitième séance plénière*).

a unor raporturi prietenești, de bună vecinătate, între cele două țări, precum și hotărîrea fermă a României de a respinge „orice încercare de a repune în discuție drepturile sale asupra Ardealului”³¹.

În presă, în declarații și cuvîntări publice ale militanților P.C.R. și ai celorlalte forțe politice democratice, s-a atras atenția asupra gravelor consecințe pe care le putea aduce acceptarea revendicărilor teritoriale ungare, arătîndu-se, printre altele, că „orice cedare de teritorii din corpul unitar al Transilvaniei nu rezolvă problema relațiilor și a conviețuirii pașnice între cele două popoare, ci creează antagonisme și mai mari în dauna democrației, a păcii și securității în centrul Europei”³².

În atmosfera generală antirevizionistă, speranțele cercurilor reacționare ungare s-au spulberat însă foarte repede. În ședința Comisiei politice și teritoriale pentru Tratatul de pace cu Ungaria, din 28 august 1946, cererile din memoriul delegației ungare — care relua ideile expuse în fața întregii Conferințe la 14 august —, n-au fost adoptate, constatăndu-se că nimeni nu dorește să le susțină. Profitînd de neatenția unor delegații și de neînțelegerea reală a situației din partea altora, reprezentanții Ungariei au reușit să determine reluarea discuției asupra cererilor lor. Astfel, la propunerea Australiei, s-a stabilit o procedură de lucru în comun a Comisiilor politice și teritoriale pentru România și Ungaria. Ca urmare, în perioada 31 august — 5 septembrie 1946, au avut loc ședințe ale Comisiilor politice și teritoriale respective, reunite, la care delegații României și ai Ungariei au fost invitați să-și susțină punctele de vedere. Primul audiat, Pál Auer, ambasadorul Ungariei la Paris, a repetat vechile cereri, dar le-a redus, limitîndu-se la circa 4 000 km² din străvechiul teritoriu al României, incluzînd orașele Arad, Oradea, Salonta, Carei și Satu Mare³³. Concomitent, delegatul ungar a reluat atacurile la adresa Tratatului de la Trianon și a politicii naționale a guvernului României.

Expunerea șefului delegației române, din 2 septembrie 1946, a cuprins o temeinică argumentare, bazată pe date istorice, etnice și economice, precum și pe concluziile comisiei internaționale, care studiaseră problema frontierei româno-ungare, în vederea încheierii tratatelor de pace de la sfîrșitul primului război mondial, demonstrînd inconsistența concepției susținute de delegația ungară, caracterul profund eronat al tezelor emise de aceasta. Frontiera româno-ungară, stabilită atît prin tratatul de pace de la Trianon, cît și prin proiectul de tratat în discuție — arăta reprezentantul României —, „este o frontieră etnică”, Transilvania fiind leagănul însuși al națiunii române, care, „în ciuda vitregiei vremurilor, a știut să rămînă o provincie românească, populată, ieri, ca și astăzi, de o majoritate românească”. Pentru această frontieră — reamintea Gh. Tătărescu — „s-a pronunțat, încă din 1919, experți americani care, după luni de studiu, au ajuns la concluzii identice cu cele ale diplomaților”, în sensul că ea era fixată, „conform liniei de demarcație etnografică între popoarele interesate”, luîndu-se în considerație, totodată, configurația fizică a teritoriilor, nevoile vieții economice normale și căile de comunicație³⁴.

³¹ „Scinteia”, nr. 603 din 18 august 1946.

³² *Ibid.*

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9 015, fila 20.

³⁴ „Libertatea”, nr. 615 din 5 septembrie 1946.

În același timp, delegația română a demonstrat cât de greșită era aserțiunea delegației ungare, potrivit căreia, unirea Transilvaniei cu România în 1918 s-ar fi făcut, chipurile, „fără consultarea populațiilor interesate”. Reamintind declarația de autodeterminare a românilor, adoptată la Oradea, la 12 octombrie 1918, și citită, peste câteva zile, în Parlamentul din Budapesta, precum și Hotărîrea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, delegația României a ținut să sublinieze că, date fiind aceste fapte, Tratatul de pace semnat la Trianon, la 4 iunie 1920, nu a făcut altceva decît să consfințească faptul istoric al unirii Transilvaniei cu România. „Guvernul român — conchi-dea Gh. Tătărescu —, declară că, orice act tinzînd să modifice frontiera româno-ungară, ar echivala cu distrugerea unei opere de justiție și cu crearea unui nou focar de agitație în această parte a Europei și că orice act menit să-l angajeze într-o discuție asupra politicii sale interne și a legilor sale organice, ar fi considerat ca o știrbire a suveranității și independenței sale”³⁵.

După audierea celor două delegații, reprezentanții U.R.S.S., Marii Britanii, Franței și S.U.A. și-au expus succint punctele de vedere. Astfel, delegatul britanic, Gladwyn Jebb, afirma că miniștrii de externe ai marilor puteri s-au convins, în mod absolut, de netemeinicia revendicărilor ungare și că, pentru acest motiv, ei s-au pronunțat în favoarea menținerii frontierei româno-ungare din 1938³⁶. Un argument important adus în discuție era acela că „administrația românească a Transilvaniei din ultimii 20 de ani a dus la ridicarea ei la un nivel economic înfloritor”; de aceea, reprezentantul britanic s-a declarat total de acord cu expunerea delegatului României și a sprijinit teza potrivit căreia „rectificarea de frontieră propusă de Ungaria ar constitui o ruptură a sistemului economic românesc”³⁷. La rîndul său, reprezentantul Franței, generalul Georges Catroux, a adăugat că adoptarea articolului în discuție avea o mare valoare morală, deoarece „implică o condamnare formală a sentinței arbitrare de la Viena, act de violență criminală”. De asemenea, și el considera că acceptarea pretențiilor teritoriale ungare ar duce la „distrugerea integrității economice a României”³⁸. Tot în acest sens, delegatul sovietic, A. E. Bogomolov, înfierînd Dictatul de la Viena, a subliniat că, în Consiliul miniștrilor de externe, a fost examinată, cu deosebită atenție, problema frontierei româno-ungare și, după serioase deliberări, a fost anulat dictatul și s-a hotărît restabilirea frontierei existente în 1938. În același sens s-a pronunțat și A. Harriman, care a menționat că guvernul S.U.A. nu mai insistă asupra sugesției făcute în septembrie 1945 privind modificarea frontierei româno-ungare și a declarat că „sprijină articolul 2, așa cum a fost el întocmit și aprobat de Consiliul miniștrilor de externe”³⁹.

În urma discuțiilor purtate, ședința plenară a Conferinței de pace a aprobat, la 10 octombrie 1946, în unanimitate și fără nici o modificare, anularea Dictatului de la Viena din 30 august 1940. În acest fel, din nou, un for internațional — la care participau, de astă dată, U.R.S.S. ce nu

³⁵ *Ibid.*

³⁶ A.M.A.E., fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 89 (*La Conférence de la paix. Commission politique et territoriale pour la Roumanie*).

³⁷ *Loc. cit.*

³⁸ *Loc. cit.*

³⁹ *Loc. cit.*

semnase, și S.U.A., care nu ratificase Tratatul de la Trianon — reconfirma justetea clauzelor incluse în acel tratat privind frontiera româno-ungară. Cercetarea documentelor Conferinței de pace de la Paris atestă, pe deplin, că această decizie s-a bizuit pe argumentele de nezdruccinat ale dreptății și ale adevărului istoric.

Anularea Dictatului fascist de la Viena constituie, în esență, o expresie a condamnării politicii bazate pe dominația forței, imoralității și in justiției în relațiile internaționale, pe învrăjbire între state și națiuni. De aceea, recunoașterea caracterului nul și neavenit al dictatului imperialist din 30 august 1940 a fost privită în România, ca și pe plan internațional, nu numai ca un act de justiție, ci și ca unul deschizător de noi posibilități dezvoltării relațiilor dintre cele două popoare vecine, al căror trecut de luptă pentru emancipare națională și progres social pledează pentru statornicirea, în viitor, a unor raporturi statale bazate pe respectul reciproc, pe colaborare, prietenie și bună vecinătate.

Guvernul român a formulat observații și propuneri și la partea a treia a proiectului Tratatului de pace, referitoare la clauzele navale, militare și aeriene. Poziția principială și amendamentele concrete înaintate Conferinței și examinate în comisia militară a acesteia exprimau dorința României de a se lăsa armatei sale, „și în timp de pace, mijloacele ce i-au îngăduit să lupte și să singereze pentru cauza comună a aliaților, în suprema încordare a războiului“⁴⁰.

Amendamentele românești pentru sectorul militar, deși au fost susținute de U.R.S.S. și Cehoslovacia, au avut puține șanse de a fi admise de Conferința păcii. Rezervele formulate de unele delegații invocau inserarea, în Proiectul de tratat, a articolului 13, care prevedea posibilitatea revizuirii ulterioare a clauzelor militare printr-un acord cu puterile aliate sau o dată cu admiterea României în Organizația Națiunilor Unite. În consecință, Conferința de pace a recomandat menținerea restricțiilor formulate de Consiliul miniștrilor de externe, ceea ce reflecta, în mod direct, faptul că România era plasată în categoria țărilor învinse, inamice, nerecunoscându-i-se statutul de cobeligeranță. Clauzele militare, navale și aeriene ale Tratatului de pace cu România, ca și atitudinea adoptată în acest domeniu de Conferința de la Paris nu oglindeau nici principiul legitimei apărări, formulat în articolul 5 al Cartei O.N.U.

Probleme numeroase și complicate au fost aduse în dezbatere în legătură cu clauzele economice ale proiectului Tratatului de pace — reparații, compensații, restituiri. Dacă aceste clauze vor rămâne nemodificate — se arăta în Declarația guvernului român din 13 august 1946 —, „România nu le-ar putea satisface și, totodată, ar vedea restaurarea sa economică iremediabil compromisă. Multe din aceste clauze sînt, de altfel, nu numai nedrepte și greu de executat, ci, prin lipsa lor de precizie, îndreptătesc cele mai serioase îngrijorări, deschizînd poarta unor revendicări imaginare, care sînt cu neputință de prevăzut și de evaluat“⁴¹. Referitor la aceste probleme, „Scînteia“ scria : „Ne întrebăm : ar fi oare echitabil ca atunci cînd este vorba de interesele economice, să nu se ia în considerație situația României, care a participat, printr-un imens efort militar și economic, la repurtarea epocalei victorii asupra fascismului ? Ar fi oare în interesul construirii unei păci bazate pe dreptate și pros-

⁴⁰ „Libertatea“, nr. 616 din 6 septembrie 1946 (*Observațiile guvernului român asupra părții a III-a a Proiectului de tratat de pace cu România*).

⁴¹ „Scînteia“, nr. 599 din 15 august 1946.

peritate impunerea unor sarcini excesive, care ar pune România în fața dezastrului economic și, slăbind economicește țara noastră, ar amenința grav independența ei ?”⁴². Considerații similare asupra corelației dintre anumite clauze ale Tratatului de pace și perspectivele dezvoltării României ca stat independent și suveran făcea și organul de presă al Partidului Social-Democrat, care aprecia că reparațiile, „sînt atît de grele, încît dacă ar fi aplicate nu ne-ar da putința unei refaceri și ar perpetua și adînci starea de stagnare economică în care ne aflăm”⁴³. Clauzele economice stipulate în proiectul Tratatului de pace, echivalentul a șase vagoane de aur, cumulate cu alte obligații care, la data respectivă, nici nu puteau fi estimate, puneau, într-adevăr, economia românească într-o situație deosebit de grea, ducînd, prin aceasta, la dependența țării față de marile puteri beneficiare ale Tratatului de pace.

Foarte activă în dezbaterile părții economice a Tratatului de pace cu România s-a dovedit delegația Australiei, care a propus : să nu se stabilească suma reparațiilor datorate Uniunii Sovietice ; să se amîne examinarea acestei chestiuni pe timp de șase luni și să se creeze o comisie internațională cu împuternicirea de a stabili plata reparațiilor ; reparațiile să se plătească în dolari sau lire sterline și nu în mărfuri⁴⁴. Combătînd aceste propuneri, V. M. Molotov arăta că ele „răstoarnă complet condițiile armistițiului cu România”, sînt puse în slujba „acelora care au mulți dolari și lire sterline”, ducînd, în ultimă instanță, la zădărcinirea achitării reparațiilor către Uniunea Sovietică⁴⁵. În articolul *Dezbateri înverșunate în comisia economică*, publicat în „România liberă” la 12 septembrie 1945, Grigore Preoteasa, scria : „Intervențiile australiene au încercat, tot timpul, să împiedice reparațiile datorate Uniunii Sovietice, pe de o parte, iar, pe de altă parte, să pună în situație alte mari puteri să primească despăgubiri cît mai mari și să facă micile țări în cauză în întregime dependente de trusturile internaționale. În felul acesta, vîrfurile îndreptate împotriva Uniunii Sovietice, uneori sub vălul abil al «protejării» micilor state, se îndreaptă, în același timp, împotriva independenței acestor state și a refacerii lor economice”.

Delegația sovietică a susținut clauzele economice din toate proiectele tratatelor de pace cu următoarele argumente : a). reparațiile au fost incluse în convențiile de armistițiu care au fost pe larg discutate cu reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii ; b). prin aceste reparații se acordă Uniunii Sovietice satisfacția că țările care au participat, alături de Germania la război, nu au rămas nepedepsite⁴⁶.

În cele 38 de ședințe, ținute în perioada 16 august — 12 octombrie 1946, au fost analizate numeroasele amendamente făcute de Australia, Uniunea Sud-Africană, Polonia, S.U.A., Franța, Marea Britanie, Ucraina și altele, ca și documente prezentate de guvernul român⁴⁷. Astfel, în le-

⁴² „Scînteia”, nr. 632 din 21 septembrie 1946.

⁴³ „Libertatea”, nr. 573 din 14 august 1946.

⁴⁴ M. G. Sazina, *Lupta pentru un Tratat de pace democratic cu România*, în „Studii privind relațiile româno-ruse și româno-sovietice”, Editura Academiei R.P.R., București, 1958, p. 183 ; Vezi și : *Borba rumînskogo naroda za ustanovlenie i ukreplenie narodnodemokraticeskogo stroia (1944—1947)*, Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1963, p. 382—404.

⁴⁵ *Uniunea Sovietică la Conferința păcii, Documente, vol. II, anexă la „Probleme externe”, nr. 2, 1946, p. 1—11.*

⁴⁶ V. M. Molotov, *op. cit.*, p. 145—159.

⁴⁷ *Recueil des Documents de la Conférence de Paix*, tom. III, 1946, p. 147—189 (Raportul Comisiei economice pentru Balcani și Finlanda).

gătură cu articolul 24 — unul din principalele articole din partea economică a Tratatului —, au fost depuse șapte memorii și note, prin care se cereau următoarele modificări : a). prevederile referitoare la restabilirea drepturilor tuturor resortisanților Națiunilor Unite să se reducă numai la Puterile Aliate și Asociate și numai în timpul existenței stării de război cu fiecare dintre ele ; b). să se limiteze plata despăgubirilor numai pînă la 23 august 1944 și nu pînă la semnarea Tratatului de pace ; c). despăgubirile să vizeze numai daunele provocate de măsurile discriminatorii luate de guvernul român ; d). să se plătească numai 1/5 din despăgubiri și nu sută la sută ; e). să se aplice numai pentru bunurile care erau în posesia statului român și a resortisanților săi ; f). să se țină seama de creditele deja acordate pentru reparațiuni ; g). să se suprimе scutirile de taxe ⁴⁸.

În susținerea cererilor de reducere a cotei despăgubirilor, guvernul român releva că U.R.S.S. — care a suferit în mod direct pierderi în urma operațiunilor militare purtate pe propriul său teritoriu —, ținînd cont de participarea României cu forțe importante la războiul antihitlerist, „a redus pretențiile sale de reparații la suma care ar putea fi evaluată la o cincime din cuantumul total al pagubelor cauzate“. Pornind de la acest fapt, România considera echitabil să solicite „același tratament din partea celorlalte Puteri Aliate și Asociate. Aceasta cu atît mai mult cu cît, prin acțiunea sa, România a redus durata războiului, permițînd, astfel, Puterilor Aliate și Asociate să-și micșoreze pierderile și suferințele“ ⁴⁹.

După îndelungi confruntări în comisii și în plenul Conferinței, s-au obținut următoarele ușurări la articolul 24 : a). reducerea plății daunelor de la sută la sută, cît fusese prevăzut, la 75% ; b). scoaterea din obligațiile României a daunelor ce se refereau la teritoriul românesc ocupat de Ungaria vreme de patru ani ; c). menținerea Legii minelor din 1942, cu unele modificări care să împiedice efectuarea unor acte discriminatorii.

O serie de clauze ale Tratatului de pace, fără a determina eforturi economice și financiare prea mari, aduceau, în fapt, o atingere a suveranității de stat a României. În această privință sînt edificatoare propunerile delegatului britanic, W. G. Hull, și susținute de delegatul american, A. Harriman, referitoare la despăgubirile persoanelor, organizațiilor și comunităților evreiești. Cererea ca daunele prevăzute acestora să fie compensate în proporție de 100% și cu începere de la 1 septembrie 1939, urmarea, așa după cum menționa Lucrețiu Pătrășcanu în nota înaintată Conferinței de pace, „să creeze un statut privilegiat populației evreiești, nu numai față de români, dar și față de ceilalți supuși ai Națiunilor Unite“ ⁵⁰.

Critica argumentată a amendamentului englez făcută de reprezentantul sovietic A. E. Bogomolov, de delegatul cehoslovac Karel Lisiki, precum și de alți reprezentanți ai țărilor din centrul și sud-estul Europei — bazată îndeosebi pe constatarea că legislația României consacrase de mult asemenea drepturi și libertăți ca cele invocate în amendament —

⁴⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9 017 (*Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 23 septembrie 1946*).

⁴⁹ „Libertatea“, nr. 618 din 8 septembrie 1946 (*Propunerile guvernului român asupra clauzelor economice. Modificările cerute la art. 24 din Proiectul tratatului de pace*).

⁵⁰ A.M.A.E., fondul Conferința de pace de la Paris, vol. 74 (*Expunere făcută de ministrul Ion Christu, la 16 decembrie 1946, la Ministerul Afacerilor Externe, referitoare la clauzele economice ale Tratatului de pace*).

l-a pus pe W. G. Hull într-o situație delicată, fiind nevoit să-și motiveze cererile prin argumentul că „populația evreiască merită această satisfacție minimă față de suferințele îndurate“. După acceptarea amendamentului englez, cu 7 voturi pentru și 5 contra, delegatul american a prezentat, în completare, un amendament, care prevedea ca „bunurile vacante, adică rămase fără moștenitori“, ca și acelea care n-au fost reclamate timp de șase luni, „să fie puse la dispoziția organizației internaționale a refugiaților sau a altei organizații desemnate de O.N.U.“⁵¹.

Cele două amendamente au fost cumulate în părțile lor cele mai drastice și votate fără ca delegația română să aibă posibilitatea să-și argumenteze propriile puncte de vedere; din propunerea engleză a fost luată partea privitoare la „despăgubirea integrală“, iar din cea americană prevederea referitoare la „transferarea bunurilor evreiești vacante unei organizații internaționale“⁵².

Adoptate ca recomandări ale Conferinței de pace, propunerile de mai sus vor fi atenuate cu prilejul redactării finale a Tratatului de pace, la sesiunea de la New York a Consiliului miniștrilor de externe. Formula „despăgubire integrală“ va fi înlocuită cu „despăgubiri echitabile“, iar la insistența delegației U.R.S.S., aliniatul referitor la bunurile vacante a fost ameliorat în ceea ce el avea mai supărător — ingerința unei organizații străine pe teritoriul național al României —, prevăzând că bunurile vacante ale persoanelor, organizațiilor sau comunităților care au făcut obiectul unor măsuri de persecuție rasială, religioasă sau a altor măsuri discriminatorii vor fi transferate de guvernul român organizațiilor din România care le reprezintă, fiind întrebuințate de acestea pentru scopuri de ajutorare și refacere a membrilor lor din România.

Din analiza activității desfășurate de delegația română la Conferința de pace de la Paris rezultă că multe dificultăți se datorau deciziei unora din marile puteri aliate de a insera, în toate proiectele tratatelor de pace, prevederi identice, stereotipe, și de a nu se reveni asupra redactării inițiale decât cu asentimentul unanim al U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței. Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda erau privite global, de regulă nediferențiat, în pofida situației lor economice și politice anterioare, diferite, ca și a problemelor cu care ele se confruntau, în multe privințe, de asemenea, diferite. În aceste condiții, chiar dacă unele delegații recunoșteau justețea cererilor românești, socoteau că ele nu puteau fi acceptate, întrucât modificarea proiectului Tratatului de pace cu România „antrenează o schimbare de text în toate celelalte tratate“⁵³. Ținând cont de această orientare, ca și de înțelegerea stabilită cu delegația sovietică de a aborda prevederile din Proiectul de tratat de pace care vizau în mod exclusiv relațiile româno-sovietice, numai în cadrul unor discuții bilaterale, nu au fost formulate observații la unele părți foarte importante din Proiectul de tratat de pace.

O expunere cuprinzătoare asupra implicațiilor economice ale Tratatului de pace cu România a făcut Ion Gheorghe Maurer în cea de-a 14-a ședință a Comisiei economice pentru Balcani și Finlanda, din 10 septembrie 1946. El a răspuns la numeroasele întrebări puse de delegațiile americană, australiană, engleză și franceză, privind cele mai

⁵¹ *Loc. cit.*

⁵² *Loc. cit.*

⁵³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9 017, filele 13—14 (*Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 19 octombrie 1946*).

diferite aspecte ale politicii interne și externe, cum erau : legislația românească în materie economică ; beneficiile realizate de întreprinderi aparținând Națiunilor Unite în perioada 1939—1944, citind, cu titlu de exemplu, beneficiile societăților petrolifere „Româno-Americană” și „Astra Română”, conform bilanțului acestora ; prevederile bugetare ale României pe anii 1945/46 și 1946/47 ; cheltuielile din bugetul de stat în contul Armistițiului ; plățile efectuate la diverse articole din Convenția de armistițiu etc.⁵⁴.

Deosebit de relevante pentru aprecierea activității delegației române la Conferința de pace de la Paris sînt cuvintele rostite de dr. Petru Groza în ședința Consiliului de Miniștri din 1 februarie 1947 : „Cei care ne vor face critică, și vor fi destui din aceștia, să știe însă că noi ne-am făcut datoria nu numai în decursul tratativelor de pace, dar și prin munca noastră de guvernare. Începînd de la 6 martie 1945 și pînă la semnarea acestui tratat, noi am urmărit o linie politică a adevăratei democrații și care linie politică a determinat, în cea mai mare parte, rezultatele obținute, părțile luminoase ale acestui tratat, începînd cu dobîndirea în întregime a Ardealului de nord și pînă la obținerea integrală a suveranității statului nostru”⁵⁵.

La 10 octombrie 1946, începînd cu cea de-a 37-a ședință plenară, dezbaterile privind Tratatul de pace cu România au ajuns în faza finală. În această ședință, care a durat, fără întrerupere, de la orele 10,05 pînă noaptea la 1,40, au avut loc ultimele discuții cu caracter general, la care au participat : V. M. Molotov, șeful delegației sovietice, Ernest Bevin, din partea Marii Britanii, Edward Kardelj, șeful delegației iugoslave, senatorul Vandenberg, din partea S.U.A., și generalul cehoslovac Heliodor Pika⁵⁶, iar, apoi, s-a procedat la votarea pe articole a Tratatului⁵⁷.

Lucrările Conferinței de pace de la Paris, încheiate la 15 octombrie 1946, au depășit, prin durata lor, toate calculele inițiale, dar nu au satisfăcut decît parțial speranțele popoarelor. De altfel, Conferința era chemată să adopte numai recomandări și nu decizii definitive. Carențele Conferinței au rezidat, în principal, din neînțelegerile dintre marile puteri — exprimate, de data aceasta, la dimensiuni mult mai mari decît pînă atunci —, care au antrenat, de o parte sau de alta, și alte state, neînțelegeri ce s-au repercutat negativ asupra statelor mici și mijlocii.

⁵⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 918, filele 34—36 (*Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 24 septembrie 1946 ; Recueil des Documents de la Conférence de la Paris. Palais du Luxembourg. 29 Juillet — 15 Octobre 1946*, tome IV, p. 29).

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 9 028, fila 19 (*Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 1 februarie 1947*).

⁵⁶ *Recueils des Documents de la Conférence de Paris. Palais du Luxembourg. 29 Juillet — 15 Octobre 1946*, tom. IV, p. 145—198.

⁵⁷ Făcînd o apreciere asupra acestei dezbateri, ministrul de externe al României, în ședința Consiliului de Miniștri din 19 octombrie 1946, la care a prezentat partea a doua a informării delegației române la Conferința de pace, arăta : „Propriu-zis, nu s-a discutat însă Tratatul de pace cu România din pricina senatorului Vandenberg, care a deplasat discuțiunile în jurul chestiunii Dunării. Delegatul american s-a mărginit să facă observațiuni cu privire la chestiunea Dunării și întreaga discuțiune a gravitat în jurul acestei chestiuni. Totuși, și cu acest prilej, s-au auzit cuvinte măgulitoare la adresa României, făcute de delegatul Cehoslovaciei. De asemenea, cu prilejul discuției generale, reprezentantul Marii Britanii, domnul ministru Bevin, a făcut, de asemenea, declarații prin care recunoaște aportul istoric pe care l-a adus România Națiunilor Unite ; domnul Molotov a fost, și de data aceasta, apărătorul tuturor tezelor românești” (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 917, fila 30. *Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 19 octombrie 1946*).

Acest fapt a fost remarcat și de ministrul de externe al U.R.S.S. care arăta că, „acolo unde puterile care au purtat povara războiului nu s-au înțeles, în prealabil, nici conferința n-a dat roade”⁵⁸. În cuvântările din 10 și 14 octombrie 1946, V. M. Molotov arăta că, printre cauzele nerealizărilor Conferinței, alături de nepunerea de acord a celor patru miniștri de externe în cadrul lucrărilor pregătitoare, se aflau : tendința de încălcare a principiilor de colaborare între țările mari și cele mici ; atitudinea interesată a unor mari puteri care au căutat să folosească dificultățile statelor mici pentru obținerea unor avantaje economice și politice, ca și manifestarea tendinței de a se crea, în cadrul Conferinței, o majoritate mecanică. La rîndul său, reprezentantul S.U.A., John Campbell, avea să scrie, ulterior, că, „la închiderea lucrărilor, sentimentul general era că nici convorbirile și nici voturile nu au rezolvat nici o problemă și nu au contribuit la cauza păcii”⁵⁹.

Asemenea constatări categorice nu redau veridic nici atmosfera din timpul Conferinței și nici nu exprimă o sinteză a tuturor părerilor despre acest moment important al relațiilor internaționale postbelice. Semnificativă este opinia exprimată, la începutul Conferinței, de delegatul Chinei — țară neangajată direct în multiplele probleme europene —, care a remarcat dificultățile ce puteau să apară în organizarea unei opere de o asemenea amploare ca organizarea păcii ; el a apreciat că lucrările Conferinței vor fi rodnice dacă puterile victorioase își vor respecta promisiunile făcute în cursul războiului și nu vor impune statelor învinse clauze grele, care ar justifica o împotrivire a acestora.

Un sondaj efectuat după încheierea lucrărilor Conferinței de pace în rîndurile ziariștilor din 27 de țări arăta evident faptul că numai o treime dintre aceștia au apreciat că dezbaterile din Capitala Franței „au reprezentat un succes”⁶⁰.

Tratatul de pace dintre România și Puterile Aliate și Asociate — definitivat de Consiliul miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și Chinei, reunit la New York, între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946, a menținut, în esență, textul adoptat de Conferința de pace de la Paris. La 10 februarie 1947, tratatul a fost semnat, tot la Paris, iar la 23 august 1947, Parlamentul român a hotărît, în unanimitate, ratificarea lui.

Tratatul de pace între România și Puterile Aliate și Asociate a constituit un instrument politico-juridic de importanță majoră ; el a proclamat încetarea stării de război și a regimului de armistițiu, creînd condiții favorabile restabilirii și amplificării relațiilor internaționale ale României, pentru încadrarea ei în Organizația Națiunilor Unite. Anulîndu-se Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940 se demonstra, o dată în plus, cu marea forță de convingere a istoriei, că relațiile de forță și dictat, încălcarea integrității teritoriale, amestecul în treburile interne ale statelor sînt sortite eșecului, că popoarele pot să respingă și să anuleze, prin lupta lor, orice dictat comis împotriva independenței și suveranității lor naționale.

⁵⁸ V. M. Molotov, *op. cit.*, p. 231—245.

⁵⁹ John C. Campbell, *op. cit.*, p. 145 ; François Fejtő, *Histoire des democraties populaires*, Editions du Seuil, Paris, 1952, p. 115.

⁶⁰ Andrzej Koryn, *op. cit.*, p. 244.

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ DE FEMEI DIN ROMÂNIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

ȘTEFANIA MIHĂILESCU

Studierea locului și rolului femeii în societate se înscrie, fără îndoială, în secolul nostru, printre preocupările de bază ale cercetării istorice și sociologice. S-a acumulat pînă azi o vastă literatură consacrată celor mai deosebite aspecte ale problematicii feminine. Atît modalitățile de tratare a acestor probleme, cît și concluziile la care au ajuns numeroși autori sînt foarte diferite și uneori contradictorii. Astfel, nu există un punct de vedere unanim privind sensul noțiunii de largă circulație de „feminism”. Unii autori extind sfera acestei noțiuni mult peste limitele ei firești, înțelegînd prin feminism, de exemplu, toate acele atitudini, luări de poziție, acțiuni etc. care privesc raporturile conflictuale dintre sexe și studiază, în consecință, manifestările feminismului pornind din epoca primitivă și pînă în contemporaneitate¹. Alți autori, dimpotrivă, restrîng sfera noțiunii la o mișcare prin excelență a femeilor burgheze urmărind o emancipare culturală și politică, cu scopul de a putea îndeplini „unica” menire a femeii, aceea de a fi o bună soție și mamă.

Cercetarea numeroaselor documente privind rolul femeii în societate și interpretarea acestora în spiritul materialismului istoric ne conduc, în mod cert, la concluzia, acceptată de tot mai numeroși istorici contemporani, că schimbarea fundamentală în condiția femeii s-a produs odată cu epoca revoluțiilor burgheze, cînd s-au impus imperios înlăturarea vechilor relații feudale, a privilegiilor nobiliare și recunoașterea egalității în drepturi a tuturor oamenilor. Această necesitate s-a datorat, firește, schimbării modului de producție feudal, înlocuirii economiei tradiționale, casnice, cu economia capitalistă, bazată pe marea industrie mecanizată, transformărilor sociale profunde, care au determinat antrenarea, din ce în ce mai mult, și a celeilalte jumătăți a omenirii, femeile, atît în sfera producției materiale, cît și în toate celelalte domenii ale activității economice, politice, culturale, științifice.

Femeia epocii moderne, care, prin natura noilor împrejurări istorice obiective, este solicitată să-și aducă și ea contribuția la rezolvarea marilor probleme sociale, deopotrivă cu bărbații, se va ridica la luptă pentru recunoașterea drepturilor ei firești, pentru înlăturarea tuturor acelor obstacole, indiferent de ce natură, care o împiedicau în îndeplinirea menirii sale.

Iată de ce, numai o dată cu generalizarea noului mod de producție capitalist, în cursul secolelor al XIX-lea și al XX-lea, s-au creat condițiile necesare răspîndirii în lume a ideii emancipării femeii, a drepturilor ei politice, economice și juridice egale cu ale bărbaților și, în consecință, s-au creat și condițiile necesare pentru nașterea unui adevărat curent de gîndire și a unei mișcări de proporții din ce în ce mai mari. Această mișcare, fiind parte integrantă a marilor mișcări revoluționare îndreptate împotriva vechilor relații feudale, pentru democratizarea vieții sociale, prin asigurarea unor largi drepturi și libertăți economice și politice tuturor membrilor societății, poate fi denumită cel mai propriu drept mișcarea democratică și revoluționară a femeilor. De fapt, această denumire, pe care am ales-o și noi, exprimă cel mai fidel adevăratul conținut al mult discutatului termen de feminism.

Studiul de față își propune să analizeze condițiile apariției și afirmării mișcării democratice și revoluționare a femeilor din România în împrejurările istorice ale creării și consolidării statului român modern. În acest scop am folosit numeroase documente privind mișcarea de emancipare a femeii, multe dintre ele pentru prima dată depistate, beneficiind, totodată, și de bogata literatură feministă de pînă la cel de-al doilea război mondial, cît și de realizările istoriografiei din ultimii ani ².

Materialul documentar dovedește cu prisosință că ideile înaintate și progresiste ale emancipării femeii și-au făcut apariția în România încă în primele decenii ale secolului al XIX-lea, aproximativ în același timp cu răspîndirea unor curente asemănătoare de idei în Franța, S.U.A., Anglia, Suedia și alte țări.

Odată cu dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste și cu răspîndirea ideilor progresiste ale revoluției franceze, cele mai înaintate elemente ale societății românești au susținut cu hotărîre că femeile împreună cu bărbații formează, în mod egal, națiunea și că numai deplina lor libertate de a se bucura de toate drepturile cetățenești, de a participa la viața socială după virtuțile și capacitatea fiecăruia, fără deosebire de sex, poate asigura adevăratul progres social. Înscrierea în programele revoluționare de la mijlocul secolului al XIX-lea a egalității în drepturi a tuturor cetățenilor țării, indiferent de sex, presupunea schimbarea concepției medievale despre rolul femeii în familie și societate și recunoașterea necesității imperioase a emancipării ei multilaterale.

Exprimînd spiritul epocii, I. Heliade-Rădulescu întemeiază, la 1837, o revistă literară și științifică, pe care o denumește „Curier de ambe sexe”, motivînd aceasta prin faptul „că jumătate din omenirea contemporană este de sexul cel frumos și deosebit că și ea poate să-și reclame în societate drepturile de om, atingătoare de felul său”. Revista (la care a colaborat și George Sand) a adus, ca de altfel și alte ziare și reviste ale vremii, precum „Albina românească”, „Icoana lumii” ș.a., un real serviciu emancipării

² A se vedea : Elena Georgescu, Titu Georgescu, *Mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1975 ; Parascchiva Căncea, *Mișcarea pentru emanciparea femeii în România. 1848—1948*, Editura politică, București, 1976.

femeilor, publicînd studii, articole, informații științifice, fragmente literare menite să pregătească opinia publică românească pentru înțelegerea și asimilarea celor mai avansate idei ale epocii.

George Barițiu se întreba, în același timp, într-unul din articolele sale publicate în nr. 9 din 1838 al „Gazetei de Transilvania” : „oare făcut-am noi, românii, pînă acum destul la această strașnică datorie către omenire, către noi înșine, de a ne crește fiicele noastre măcar numai proporțional creșterii date părții bărbătești ?”. Îngrijorarea generației pașoptiste față de soarta femeii române era pe deplin justificată. Lipsa școlilor elementare, mai ales la țară, pensioanele de fete puține la număr și inaccesibile claselor sociale inferioare, programele școlare discriminatorii pentru fete nu puteau asigura, firește, o educație modernă tinerei generații. La acestea se adăugau condițiile de muncă și de viață deosebit de grele ale majorității femeilor române, datorate stării generale de înapoiere economică și culturală în care se găseau țările române în raport cu societățile industriale occidentale. Excluderea femeii din viața politică prin legislație *, lipsa de drepturi elementare cetățenești, concepția înapoiată, dominantă în epocă, despre supunerea oarbă a femeii în fața bărbatului, opoziția față de instruirea ei, precum și menținerea femeii în cercul restrîns al preocupărilor gospodărești se aflau în contradicție cu cerințele noi ale dezvoltării societății românești pe drumul civilizației moderne.

Revoluționarii români pașoptiști, în frunte cu N. Bălcescu, C. A. Rosetti, M. Kogălniceanu, G. Barițiu, și-au dat seama pe deplin că în Principatele Române, ca și pretutindeni, problema emancipării femeii este insolubil legată de înlăptuirea obiectivelor revoluției burghezo-democratice. C. A. Rosetti, într-o scrisoare adresată femeilor române, a exprimat limpede concepția înaintată despre interdependența organică dintre mișcarea revoluționară și democratică generală și mișcarea de eliberare a femeii de cătușele medievale, de promovarea ei în toate sferele activității sociale : „Nu este nici o chestie politică și socială, nici o lege, nici o schimbare, nici o revoluție — afirma C. A. Rosetti — care să nu se atingă de-a dreptul de tine (de femeie — *n.n.*), de fericirea și de viața ta. Vezi că cei ce voiesc ca nația română să fie toată un singur trup, precum este un singur suflet, știu foarte bine că unirea nu va fi deplină și temeinică dacă familia va fi robită și trunchiată, precum este astăzi a noastră. Vezi că cei ce cer libertatea și egalitatea pentru toți, cer dezrobirea și fericirea ta..., vezi că cei ce cer ca legile să fie făcute și păzite de toți fără osebire, apărînd dreptul fiecăruia fără a năpăstui pe niciunul, cer prin aceasta dezrobirea și drepturile tale” ³.

Răspunzînd la îndemnul revoluționare, mii și mii de femei, din toate provinciile românești, au luat parte la marile evenimente politice care au marcat cursul veacului trecut.

La manifestațiile populare din timpul revoluției de la 1848, care au avut un rol decisiv în desfășurarea evenimentelor, au fost prezente un număr impresionant de femei, care au cerut, deopotrivă cu bărbații, înlăptuirea revendicărilor înscrise în programele revoluționare, printre care

* Legiuirile lui Calimachi (din 1817) și Caragea (din 1818), în vigoare pînă la reformele lui Cuza, au interzis categoric accesul femeii la viața politică a țării, au consacrat supunerea femeii căsătorite bărbatului, au prevăzut numeroase restricții în folosirea zestrei lor și au asigurat privilegiul bărbatului în privința moștenirii, în acțiunile de tutelă etc.

³ C. A. Rosetti, *Prima epistolă către femeile claselor privilegiate*, E. de Soye,

figurau și cele privind egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, precum și instrucție egală pentru amândouă sexele. Elocvente mărturii atestă cu prisosință că, în vîltoarea luptelor revoluționare, numeroase femei au dat dovadă de o înaltă conștiință politică, înțelegînd că numai înlăturarea vechilor relații feudale și larga democratizare a vieții politice deschid calea dezvoltării nestingherite a țării, asigurînd, în același timp, și dezvoltarea liberă și multilaterală a tuturor membrilor societății. Fapta legendară a Anei Ipătescu, al cărei curaj a înlesnit înfrîngerea complotului reacționar din 19 iunie 1848 la București, a avut un larg ecou național și internațional. Ziarele vremii își exprimau uimirea în fața dîrzeniei și hotărîrii cu care o femeie română apăra cauza revoluției. Ecaterina Varga și Pelaghia Roșu au luptat și ele, cu arma în mîini, în fruntea motilor răsculați din Munții Apuseni împotriva aristocrației maghiare, înțelegînd necesitatea îmbinării luptei sociale cu lupta de eliberare națională ⁴.

Documentele vremii dezvăluie participarea femeilor din tot spațiul carpato-dunărean la lupta românilor pentru înfăptuirea Unirii Principatelor. Talentata publicistă și institutoare Sofia Cocea, prin numeroasele sale articole publicate în ziarul „Steaua Dunării”, „Românul”, „Dacia” și „Reforma” a chemat femeile române de pretutindeni să sprijine activ marile mișcări de masă pentru unire, exprimînd convingerea că viitoarea Românie unită va crea cadrul favorabil înfăptuirii reformelor democratice, extinderii rețelei de învățămînt pentru largi categorii sociale și, în consecință, vor putea fi dobîndite drepturi și libertăți și pentru femei. Situîndu-se pe poziții democratice ferme, Sofia Cocea s-a pronunțat, după făurirea Unirii din 1859, pentru crearea unei largi rețele de învățămînt, rural și urban, în vederea asigurării educării, în spirit modern, a tinerețului de ambele sexe ⁵. Animată de aceeași dorință de a asigura dezvoltarea și modernizarea țării, Constanța Dunca, înflăcărată susținătoare a emancipării femeii, a adresat, în primăvara anului 1865, Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor un memoriu prin care a făcut ample propuneri pentru organizarea învățămîntului fetelor, avînd drept model realizările țărilor industriale dezvoltate în acest domeniu. Cunoscuta scriitoare Dora d'Istria (Elena Ghica) a făcut o largă propagandă peste hotare în sprijinul înfăptuirii statului național român modern, demonstrînd, în scrierile sale, unitatea etnică și culturală a românilor din întreg teritoriul carpato-dunărean. Convinsă de necesitatea dezvoltării libere și independente a popoarelor, ea a sprijinit mișcările de eliberare națională din sudul și estul Europei și a întreținut legături cu personalități progresiste și revoluționare din epoca Unirii, între care cu Garibaldi, care i-a arătat o înaltă prețuire.

Femeile române au înțeles pe deplin necesitatea inexorabilă a dobîndirii independenței absolute a țării ⁶. Începînd din aprilie 1877 au luat ființă atît pe teritoriul statului liber, cît și în Transilvania și Bucovina, numeroase comitete de femei, avînd drept scop mobilizarea tuturor energiilor pentru susținerea frontului, strîngerea contribuțiilor în bani și în obiecte în folosul spitalelor, pentru ajutorarea răniților și a familiilor

⁴ Paraschiva Cîncea, *op. cit.*, p. 13—14.

⁵ „Românul”, nr. 178 din 8 iunie 1860.

⁶ A se vedea : Elisabeta Ioniță, *Aportul femeilor la sprijinirea războiului pentru cucerirea independenței de stat a României*, în „Revista de istorie”, tom. 29, nr. 4/1976, p. 569—585 ; Maria Totu, Doina Smârcea, *Femeile române în lupta pentru independența națională a țării*, în „Anale de istorie”, anul XXIII, nr. 3/1977, p. 125—131.

luptătorilor. În scopul coordonării activității comitetelor de femei, la Iași a luat ființă Comitetul Central al femeilor, în frunte cu Maria Rosetti Roznovanu, la chemarea căruia comitetele din Roman, Tecuci, Bîrlad, Suceava, Vaslui, Piatra Neamț, Fălticeni și multe ale localității au antrenat mii și mii de femei la acțiunile de sprijinire a frontului⁷. Din inițiativa acestuia au fost organizate conferințe, seri muzicale și de poezie, spectacole cu participarea unor personalități remarcabile ale vieții culturale, ca Vasile Alecsandri, Gavril Muzicescu, Mihail Pascaly, folosind veniturile obținute în folosul războiului. La București a funcționat Comitetul femeilor medici, cu scopul de a veni în ajutorul invalizilor de război și al orfanilor, iar în județele Buzău, Dimbovița, Rîmnicu Sărat, Romanați, Dolj, Vîlcea, în fapt, în toate orașele și comunele țării, numeroase femei, printre care muncitoare și țărânci, au trimis bani, alimente, bandaje, cămăși, cearșafuri, ciorapi, opinci în sprijinul ostașilor răniți în război. Numeroase femei au lucrat în spitale ca infirmiere și surori de caritate sau au contribuit la organizarea ambulanțelor, a cursurilor de infirmiere sau chiar a unor spitale.

Înțelegînd semnificația și importanța cîștigării independenței absolute de stat a României pentru realizarea unității depline a românilor din toate provinciile locuite de ei, femeile din Transilvania și Bucovina au dat dovadă și ele de o înaltă atitudine patriotică, contribuind cu tot ce le stătea în putință la susținerea cauzei neatrîrnării. Din inițiativa Iuditei Măcelariu, la Sibiu, la 17 mai 1877, ia ființă un comitet de femei, care a lansat un apel către femeile române din întreaga Transilvanie să-și manifeste solidaritatea patriotică cu frații și surorile de peste munți⁸. Răspunzînd la chemare, s-au constituit cu rapiditate un număr important de comitete de femei și, în consecință, acțiunea pornită de la Sibiu a căpătat din ce în ce mai mult caracterul unei mișcări de masă, parte integrantă a marii mișcări de eliberare națională a românilor. Deși autoritățile austro-ungare, îngrijorate, au dispus dizolvarea comitetelor de femei, membrele acestora au continuat ca persoane particulare activitatea începută. Documentele consemnează numele unui mare număr de femei care s-au distins în acțiunea de colectare și expediere către Crucea Roșie din București a ajutoarelor materiale, precum și a donațiilor.

Rubrici speciale au fost consacrate activității de colectare în paginile publicațiilor de largă răspîndire și prestigiu, ca „Gazeta Transilvaniei”, „Familia”, „Telegraful român”, inițiate de Iudita Măcelariu din Sibiu, de Sevestia Mureșanu și Haretia Stănescu din Brașov, de Iulia Rotariu din Timișoara, de Eufrosina Cirlea și Eufenia Pipoșiu din Alba Iulia, Ileana Mocioni și Aurelia Babeș din Budapesta, de Victoria Zotha, Eufrosina Petrino, Aglaia Flondor și Elena Popovici din Bucovina și de către multe alte femei, animate de aceeași dorință de a contribui la dobîndirea independenței și, în perspectivă, a unității naționale depline a românilor de pretutindeni.

Marile evenimente politice care s-au succedat relativ rapid în a doua jumătate a secolului trecut au constituit adevărate cadre istorice pentru activizarea unui număr foarte mare de femei și pentru creșterea conștiinței lor patriotice și cetățenești. În această atmosferă social-politică, primele

⁷ *Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României. 1877—1878*, Editura politică, București, 1979, p. 206 și urm.

⁸ Liviu Maior, *Transilvania și războiul pentru independență (1877—1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 43 și urm.

organizații de femei au depășit rapid caracterul unilateral al asocierii în scop strict filantropic. Una din caracteristicile începuturilor mișcării de femei din România — ivite aproximativ în aceeași perioadă ca și mișcările de femei din țările dezvoltate din punct de vedere industrial ale Europei — o reprezintă îmbrățișarea de către aceasta a unor obiective general-democratice, înscrise în programele celorlalte mișcări progresiste și revoluționare ale timpului. Chiar dacă aceste obiective nu sînt formulate în statutele lor, prin activitatea desfășurată sub influența directă a mișcării de eliberare națională în provinciile aflate sub dominația străină, precum și sub influența mișcării socialiste și a celei burghezo-radicală în țara liberă, asociațiile și reuniunile de femei au contribuit substanțial la procesul de modernizare și democratizare a țării și, în consecință, la emanciparea femeii în România.

Astfel, prima asociație a femeilor române, creată la Brașov la sfîrșitul anului 1850 (își începe, oficial, activitatea la 14/24 martie 1852, după validarea statutelor) de Maria Nicolau, Joița Tr. Ciurcu, Elena Juga, Sevastia Mureșanu, Zamfira Iuga ș.a., a fost inspirată și intens susținută de unii dintre fruntașii revoluției pașoptiste, printre care Iacob Mureșanu, ginerele Mariei Nicolau, Al. Papiu-Ilarian, Timotei Cipariu, Ion Maiorescu, Petre Mocioni, Nicolae Bălășescu, Constantin, Eudoxiu și Gheorghe Hurmuzachi. Sub influența acestora, întreaga activitate desfășurată de asociație a fost pusă în slujba cauzei generale naționale. Deși se intitula *Reuniunea femeilor române pentru ajutorul creșterii fetițelor române mai sărace orfane*, pe lângă scopul înscris în statutele sale de a organiza educația și instrucția orfanelor, îndeosebi a acelorora ai căror părinți au căzut în luptele din anii revoluției⁹, asociația femeilor brașovene a urmărit și inițierea unor manifestări și acțiuni culturale-politice, menite să sprijine lupta pentru realizarea unității statale a românilor de pe ambele versante ale Carpaților¹⁰.

Comitetul de conducere al reuniunii a lansat mai multe apeluri către toate femeile române, cerîndu-le să susțină activitatea organizației lor, larg popularizată, de altfel, și în presa română din Transilvania. Fondul realizat din contribuțiile celor aproximativ 300 de membre (numărul cel mai mare atins în 1855), precum și din colectele și donațiile expediate la Brașov din numeroase localități transilvane, bucovinene, din București și Iași, dar și de la Budapesta și Viena, a permis trimiterea unor tinere orfane la studii și înființarea, între 1853—1854, a unei școli „mai înalte” de învățămînt pentru fete și cursuri pentru lucrul de mînă la Sibiu, Blaj și la Brașov. În scopul de a contribui la cunoașterea realizărilor culturii naționale de către membrele reuniunii a fost tipărită o broșură despre activitatea desfășurată de femeile brașovene, conținînd, în același timp, și fragmente din cele mai reprezentative opere ale literaturii beletristice și istorice românești. Cu sprijinul lui Iacob Mureșanu, Constantin Hurmuzachi și Teodor Codrescu a fost deschisă o bibliotecă a reuniunii, ce punea la dispoziția publicului cititor operele de seamă ale culturii naționale și unele din izvoarele reprezentative ale trecutului de luptă al

⁹ În urma încetării luptelor în Transilvania, aproximativ 25 000 de văduve aveau de întreținut un număr mare de orfani, iar numeroși copii își pierduseră chiar ambii părinți („Gazeta Transilvaniei”, nr. 39 din 17 mai 1852, p. 97).

¹⁰ A se vedea, pe larg : Constantin Căzănișteanu, *Știri privitoare la activitatea unei asociații transilvane create în urma revoluției române de la 1848—1849*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. 26, nr. 3/1973, p. 497—511.

românilor pentru libertatea și unitatea lor națională. Biblioteca s-a îmbogățit mereu prin importante donații făcute de fruntașii mișcării naționale, precum și prin „cărțile ieftine românești” tipărite cu ajutorul unui fond special, consacrat acestui scop de către asociația brașoveană.

Reuniunea femeilor române din Brașov s-a transformat, astfel, într-un adevărat centru de iradiere a culturii naționale și de educare în spiritul idealurilor mișcării de eliberare națională a femeilor române din Imperiul austro-ungar. După modelul său au luat ființă reuniuni și asociații de femei asemănătoare în câteva centre importante ale românismului din Transilvania și Bucovina, îndeosebi în deceniile care au urmat înființării, în 1860, a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA), care a subordonat activitatea acestor reuniuni scopului general al mișcării de eliberare națională.

Datorită cenzurii deosebit de severe a autorităților austro-ungare, în statutele reuniunilor nu au putut fi formulate, în mod deschis, scopurile naționale urmărite de fapt prin acțiunile inițiate. Astfel, pentru a primi aprobările necesare constituirii sale, în 1887, *Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei* a fost nevoită să modifice paragraful 11 al statutelor sale. Acesta prevedea ținerea adunărilor generale ale reuniunii în diversele centre ale comitatului, cu scopul de a veni „în contact direct cu masele țărănimii”, păstrătoarea bogatelor tradiții naționale, urmărind ca aceste adunări să constituie „pentru dinșii un nesecat izvor de însuflețire și avînt, de statornicie în lupta și munca începută”¹¹. Deși în statutul modificat s-a prevăzut că locul adunărilor generale va fi reședința organizației, atît Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoara, cît și alte reuniuni de femei de la Lugoj, Făgăraș, Blaj și Sălaj s-au folosit de prilejul marilor adunări populare, inițiate de ASTRA, în fiecare an în alt centru intens locuit de românii transilvăneni, și au ținut adunările lor generale cu largă participare a populației din partea locului, femei și bărbați deopotrivă, dezbătînd, paralel cu problemele privind îmbunătățirea educației și condiției de viață a femeilor, și alte probleme de interes general național, printre care un loc deosebit l-au ocupat cultivarea dragostei pentru tradițiile și arta populară românească, organizarea de expoziții ale realizărilor industriale, casnice, țărănești etc. Adunările erau, mai întotdeauna, însoțite de serbări cîmpenești, de spectacole artistice, unde au fost prezentate piese de teatru, poezii, cîntece și dansuri dintre cele mai reprezentative ale culturii naționale.

Veniturile obținute cu aceste ocazii, dar și pe alte căi, au fost utilizate în vederea realizării obiectivelor urmărite de reuniunile de femei pentru ajutorarea unor tinere talentate să-și perfecționeze studiile, pentru deschiderea și întreținerea unor școli de fete, biblioteci, acordarea de premii, organizarea de muzee și expoziții de artă populară etc.

De pildă, la 4 august 1877, s-a ținut adunarea generală a *Reuniunii femeilor române sălăjene* „deodată cu a despărțămîntului ASTREI, în comuna Bucium de sub poalele bătrînului Mezeș, la care au participat inteligența română în număr foarte mare, încît la nici una altă adunare nu s-a văzut atîta; iar popor din toate satele din jur de nu-i mai puteai număra. Îți sălta inima de bucurie cînd vedeai atîția țărani — bărbați și femei —

66 ¹¹ *Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei. 1886—1911*, Tip. nouă, Orăștie, 1912, p. 9.

ascultînd cu atîta interesare și însuflețire, atît de viu din cauza sfîntă a culturii române“¹².

La această adunare generală s-a hotărît, printre altele, crearea de către Reuniunea femeilor sălăjene a unei școli destinate instruirii fetelor române în limba națională. În pofida tuturor piedicilor puse de autorități, școala de fete, avînd 6 clase, și-a deschis cursurile în toamna anului 1889 la Șimleul Silvaniei, în programul ei un loc deosebit ocupîndu-l studiul istoriei, al limbii și literaturii române. Din fondurile reuniunii a fost asigurată, timp de mai mulți ani, rodnică funcționare a școlii, în care s-au putut instrui un mare număr de fete. Din inițiativa acestei organizații de femei s-a înființat, la Șimleul Silvaniei, și un Muzeu de porturi populare românești din localitate și împrejurimi, care etala rezultatele muncii femeilor sălăjene îndrumate de reuniune.

Într-un istoric al Reuniunii femeilor române din comitatul Hunedoara se releva că, urmărind „înnaintarea și sprijinirea industriei de casă românești, scoaterea la lumină, păstrarea și dezvoltarea sănătoasă a celor mai originale și mai naționale produse de geniul creator al țărânimii române“, aceasta a organizat, în vara anului 1891, la Hațeg, o expoziție de artă populară care a avut un larg ecou în toată Transilvania. Octogenarul George Barițiu a ținut, cu acest prilej, o emoționantă cuvîntare, îndemnînd femeile „la muncă, la păstrarea datinelor, obiceiurilor, limbii și portului strămoșesc“, iar „Gazeta Transilvaniei“ a dat o înaltă apreciere acțiunii femeilor hunedorene, afirmînd că „expoziția română din Hațeg este o dovadă plauzibilă că femeia română este un factor național cu mult mai ponderos și vital decît și-l poate cineva închipui între alte împrejurări“¹³.

Prețuind rolul și importanța femeilor în lupta națională, ASTRA, la rîndul ei, a contribuit la îmbunătățirea condițiilor de educare și instruire a tinerelor românce. La ședința Comitetului Asociației din 26 iunie 1886 s-a hotărît, la propunerea lui Vincențiu Babeș, Ioan Popescu, Visarion Roman și Eugen Brote, organizarea unei școli civile de fete cu internat, de grad liceal, care și-a început activitatea în toamna aceluiași an la Sibiu, devenind un important centru de educație patriotică a tinerelor fete din toată Transilvania.

Activitatea organizațiilor de femei din Transilvania a fost îngreunată, în timpul procesului memorandiștilor, de autoritățile austro-ungare, care au întărit măsurile de maghiarizare forțată, împiedicînd ținerea adunărilor generale și impunînd folosirea limbii maghiare cu prilejul diferitelor manifestări publice. Drept ripostă, femeile române din Brașov au constituit un *Comitet politic*, cu scopul de a demasca, în fața opiniei publice progresiste din Europa, asuprirea națională la care erau supuși românii transilvăneni. Protestul lor a fost susținut de personalități democratice și progresiste din țările Europei occidentale.

Avînd drept model activitatea reuniunilor de femei transilvănene, în 1891 a fost înființată *Societatea doamnelor române din Bucovina*, în frunte cu Eufrosina Petrino Armis, Elena Popovici, Victoria Stîrcea, Maria Grigorcea, Ștefania Hurmuzachi, Aspasia Onciul. Aflată sub directa conducere a Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina, or-

¹² XXV de ani din viața Reuniunii femeilor române sălăjene. 1881—1906 la mandatul Reuniunii scris de Augustin Vicaș, Institutul tipografic și de editură „Victoria“, Șimleul Silvaniei, 1906, p. 22.

¹³ Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei. 1886—1911, p. 26—27.

ganizația femeilor bucovinene urmărea să îmbine lupta pentru emanciparea femeii cu lupta de eliberare națională. Iată cum erau definite, în statutele sale, direcțiile principale ale activității societății femeilor din această provincie românească : „a lucra pentru înaintarea culturii și în special a învățămîntului la partea femeiască a populațiunii române din Bucovina și pentru sporirea industriei de casă, pe care vrea să-l realizeze prin acordări de stipendii, spre a spori cercetarea școalelor din partea copilelor, prin organizarea de expoziții și bazaruri de industrie de casă și prin mijlociri de vânzări a produselor industriale de casă“ ¹⁴.

Un rol deosebit în îndrumarea organizațiilor de femei din provinciile românești aflate sub dominație străină l-a jucat presa, îndeosebi revistele „Familia“ și „Gazeta Transilvaniei“, cu suplimentul ei „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, care, pe lângă faptul că au informat permanent publicul despre adunările generale ale acestor organizații, au găzduit, în paginile lor, articole și studii consacrate rolului femeii în societate și sensului emancipării sale. Iosif Vulcan, directorul revistei „Familia“, el însuși adept al ideii dobîndirii egalității în drepturi a femeilor, a făcut loc, în publicația sa, unor rubrici speciale consacrate problemei, ce au înscris studii importante, adevărate documente de epocă, privind situația de inferioritate în care se găsea femeia română și căile posibile ale îmbunătățirii soartei ei. Una dintre cele mai reușite dintre aceste scrieri aparține Elenei Densușianu, care, în studiul intitulat *Despre emanciparea femeii* (publicat în „Familia“ din decembrie 1869), argumenta strînsa interdependență dintre lupta pentru eliberarea femeii și lupta pentru libertatea națională. În concepția autoarei, „adevărata emancipare a femeilor nu se poate îndeplini decît numai acolo unde viața politică a unui popor are de bază libertatea adevărată“.

În statul român, asociațiile de femei s-au organizat după modelul celor de peste munți. Prima asociație din această parte a țării a luat ființă în 1867, din inițiativa Corneliei Emilian, soția profesorului Șt. Emilian, unul din inițiatorii Reuniunii femeilor române din Brașov. Așa cum rezultă din memoriile Corneliei Emilian, planul înființării unei asociații de femei începuse să cîștige teren cu doi ani în urmă, în cercul unor ieșene adevpte ale ideii emancipării femeii, ca Maria Lupu, Eufrosina Cobălcescu, Elena Istrati, Eugenia Alexandrescu, preocupate de înființarea unei școli profesionale de fete. Ele apreciau instrucția, învățarea unei meserii drept soluții eficiente pentru cîștigarea independenței economice a femeii, baza emancipării ei în societate. Statutele votate la 28 decembrie 1867 prevedeau, printre scopurile societății, pe lângă înființarea școlii profesionale de fete, și sprijinirea învățaturii fetelor române mai sărace și dotate cu talente deosebite pentru specializarea în învățămîntul profesional și artistic ¹⁵.

Societatea, denumită *Reuniunea femeilor române* și condusă de un comitet format din 12 membre, în frunte cu Matilda Sihleanu, a depus o susținută activitate pentru strîngerea fondurilor necesare deschiderii la Iași, în 1870, a Școlii profesionale de fete. Această școală a constituit unul dintre cele mai importante centre de instruire a fetelor române, unde s-au format atît valoroase cadre didactice, cît și multe generații de fete, pregătite să-și cîștige singure existența. Atelierele ei de croitorie pentru confecționarea de haine și lenjerie pentru femei au sprijinit războiul de

¹⁴ „Familia“, nr. 5 din 3/15 februarie 1891.

¹⁵ Cornelia Emilian, *Cîte ceva*, Tipografia modernă, București, 1909, p. 34—37.

independență a României. Reuniunea și-a sporit mereu fondurile și numărul de membri, câștigînd un binemeritat prestigiu în societate, astfel că, în 1893, a cerut corporilor legiuitoare recunoașterea sa drept persoană juridică ¹⁶.

Asociații de femei cu activitate asemănătoare au luat ființă, imediat după terminarea războiului de independență, și în alte centre ale țării, ca, de exemplu, la Brăila, Focșani, Piatra Neamț, Bacău, Roman. Dealtfel, Maria Flechtenmacher, una dintre personalitățile remarcabile ale mișcării pentru emanciparea femeii în România, a propus, în publicația aflată sub conducerea sa — „Femeia română“, transformarea numeroaselor comitete de femei, create în sprijinul războiului de independență pe tot teritoriul țării, în organe permanente ale mișcării democratice a femeilor. Atmosfera politică mai liberală de după câștigarea independenței țării ar fi permis realizarea acestei propuneri deosebit de valoroase.

Ideea extinderii bazei de masă a mișcării de femei, prin crearea unei largi rețele de organizații, a fost intens susținută de către socialiștii români, care, la îndemnul lui C. Dobrogeanu-Gherea ¹⁷, au colaborat la „Femeia română“, aducînd în discuție problemele majore ale emancipării femeii de pe pozițiile ideologice cele mai avansate ale timpului ¹⁸. Militantul socialist Paul Scorțeanu, în articolele sale apărute în această publicație feministă, a apreciat ca deosebit de valoroasă activitatea organizațiilor de femei existente în România, printre care aceea a Comitetului de femei înființat, în 1879, în cadrul *Societății Concordia română*, sub conducerea Paulinei Zaharescu, directoarea școlii profesionale de fete din București. Fruntașul socialist și direcția ziarului s-au pronunțat pentru extinderea inițiativei femeilor bucureștene și înscrierea în statutele societății, în afara unor scopuri filantropice, și a altor obiective vizînd îmbunătățirea stării economice și politice a femeii ¹⁹.

Cu sprijinul socialiștilor români, revista „Femeia română“ a desfășurat o intensă muncă politico-organizatorică timp de mai mulți ani, contribuind substanțial la maturizarea mișcării democratice a femeilor din România. În paginile acestei publicații de talie europeană a fost lămurit mai limpede adevăratul sens al emancipării femeii. Analizînd starea economică, politică și culturală a femeii române, numeroase articole, semnate de Maria Flechtenmacher și de către cunoscuți militanți socialiști, ca Sofia Nădejde și Paul Scorțeanu, îndemnau femeile la luptă pentru dobîndirea, alături de celelalte forțe democratice și progresiste, a unor obiective general-democratice : extinderea și modernizarea învățămîntului accesibil ambelor sexe ; crearea unor locuri de muncă femeilor în domeniul economiei și culturii ; înlăturarea sistemului de vot censitar și acordarea dreptului de vot tuturor cetățenilor țării, indiferent de sex etc. Revista a publicat, de asemenea, articole polemice asupra părerilor retrograde privind inferioritatea intelectuală a femeilor, demonstrînd cu argumente posibilitățile reale de afirmare a femeilor în cele mai înalte sfere ale științei și culturii.

În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, mișcarea de femei din România se radicalizează din ce în ce mai mult, adîncindu-și caracterul

¹⁶ *Ibidem*, p. 47—49.

¹⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 3, Editura politică, București, 1983, p. 97.

¹⁸ „Femeia română“ din 18 și 25 ianuarie, 8 februarie 1879.

¹⁹ „Femeia română“ din 29 noiembrie 1879.

său democratic și revoluționar. Acest proces are loc sub directa înrîurire a socialismului românesc, în sinul căruia apare și se amplifică mișcarea socialistă a femeilor²⁰. Se poate vorbi de o reală întrepătrundere între mișcarea de femei și mișcarea socialistă din România. După Congresul socialist de la Iași din 1879 se lărgeste baza de masă a mișcării socialiste, în rîndurile sale intrînd, alături de muncitori și țărani, și un număr considerabil de femei, care au înțeles necesitatea luptei organizate pentru obținerea salariului egal cu al bărbatului în schimbul muncii egale efectuate, pentru dobîndirea de drepturi politice și cetățenești. Socialiștii români erau în plină căutare de soluții eficiente pentru rezolvarea problemelor sociale existente, printre care figura și problema emancipării femeii, așa cum o dovedesc primele programe socialiste — *Prospect de programă* (februarie 1879) ; *Credo al socialiștilor* (1880) ; *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, de dr. Russel (1880) —, precum și numeroase studii și articole publicate în presa socialistă a vremii. Sub directa înrîurire a concepției materialist-dialectice a istoriei, accentul cădea, încă în aceste prime revendicări programatice, asupra necesității emancipării economice a femeii, care constituie baza emancipării sale politice și culturale. Iar în programul din 1886, cunoscut sub numele *Ce vor socialiștii români*, se formula, pentru prima dată în România, ideea că adevărata emancipare a femeii depinde, în ultimă instanță, de eliberarea proletariatului de sub jugul oricărei exploatare²¹.

Aceste idei, dintre cele mai avansate în epocă, au fost pe larg argumentate în articole și studii semnate de Sofia și Ioan Nădejde, Panait Mușoiu, Const. Mille, Paul Scorțeanu, Const. C. Bacalbașa, Al. G. Radovici ș.a. în publicațiile mișcării socialiste, precum și în alte reviste și ziare democratice. Scrierile lor, care, pe bună dreptate, pot fi considerate adevărate realizări ale literaturii sociologice de la sfîrșitul veacului trecut, au adus în discuția opiniei publice întreaga problematică a mișcării de emancipare a femeii de pe pozițiile înaintate ale ideologiei revoluționare a proletariatului. Astfel, socialiștii români au consacrat studii și articole speciale explicării rolului familiei și al femeii în cursul dezvoltării istorice, pentru a se înțelege și a se defini mai exact locul pe care-l ocupă femeia în societatea modernă. Studiarea lucrărilor întemeietorilor socialismului științific privind evoluția familiei, traducerea și larga comentare în presa socialistă română a cărții lui F. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, a lucrării marxiste de mare ecou internațional a lui August Bebel, *Femeia și socialismul*, precum și a studiului Clarei Zetkin, *Chestiunea lucrătoarelor și a femeilor de acum*, au constituit baza teoretică a unor studii originale, de orientare materialist-dialectică, privind problemele specifice ale evoluției istorice a familiei, cu referire la condițiile specifice ale societății românești ; ele puneau, totodată, în evidență consecințele înapoierii economice și culturale a țării asupra situației femeii, împiedicată de numeroase prejudecăți să lupte pentru propria sa libertate.

Astfel, în gazeta socialistă „Besarabia“, Sofia Nădejde a publicat, în toamna anului 1879, o suită de articole sub titlul *Momente din istoria*

²⁰ A se vedea : Georgeta Tudoran, *Din lupta socialistă pentru afirmarea femeii române la sfîrșitul secolului trecut*, în „Revista de istorie“, tom. 38, nr. 2/1985, p. 128—144.

²¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 318—320.

femeii, în care a demonstrat, cu exemple convingătoare, că o societate cu cât este mai primitivă, cu atât femeia este mai nesocotită ca parte egală în familie și în toate celelalte sfere ale vieții sociale ²². Convinsă că numai modernizarea și progresul general al societății românești va putea aduce și eliberarea femeii, Sofia Nădejde a biciuit cu asprime, în mai multe articole apărute în revista „Contemporanul”, obiceiurile și părerile retrograde, precum și legislația discriminatorie, care considerau starea de inferioritate a femeii drept o stare naturală și firească ²³. Sofia Nădejde a polemizat cu acei contemporani, unii din ei personalități eminente, care, în pofida pregătirii lor științifice, au încercat să demonstreze inferioritatea intelectuală a femeii în raport cu bărbatul și, în consecință, imposibilitatea promovării ei în sfere mai înalte ale activității umane. Cunoscând bine conținutul discuțiilor similare desfășurate în Franța, Anglia, Germania, militanta socialistă a argumentat pe larg netemeinicia tezei după care greutatea mai mică a creierului femeii ar fi cauza biologică a inferiorității sale. Ea a respins părerea retrogradă a lui Titu Maiorescu, enunțată într-o conferință ținută la Ateneul român despre *Darwinismul în progresul intelectual*, după care emanciparea femeii ar fi, „cu toată frumusețea ei teoretică, în starea de azi... precipitată și... cam nerealizabilă”. „Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor — se întreba exponentul junimismului — pe mâna unor ființe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică ? Abia ajung astăzi creierii cei mai dezvoltăți pentru a putea conduce o națiune pe calea progresului și a prosperității materiale” ²⁴. Cât de lipsite de temei erau aceste opinii rezultă limpede din minuțioasa și documentata demonstrație a Sofiei Nădejde, care, aducând în apărarea ideilor sale argumentele științifice ale unor renumiți biologi și antropologi, a dovedit cu prisosință că greutatea creierului, raportată la greutatea corpului, certifică faptul „că nimic în anatomie nu arată că femeia ar fi inferioară bărbatului în privința facultăților intelectuale” ²⁵.

Socialiștii români au afirmat, pe temeiul materialismului istoric, că starea de inferioritate a femeii se datora nu unor cauze de natură biologică, ci de natură socială. Din analiza evoluției istorice a familiei, ei au tras concluzia că numai distrugându-se toate inegalitățile economice și politice, femeia va fi cu adevărat liberă și egală cu bărbatul ²⁶. De asemenea, încă din timpul procesului intentat fraților Nădejde în 1881, socialiștii au respins falsa acuzație, după care concepția socialistă presupune distrugerea familiei. Dimpotrivă, subliniau ei, idealul socialiștilor este întemeierea familiei pe bază de afecțiune și respect reciproc, în care se va putea asigura educația sănătoasă a noilor generații și femeia își va regăsi demnitatea sa umană.

Ținând seama de etapa de dezvoltare în care se găsea România la sfîrșitul secolului trecut, socialiștii au apreciat, ca o necesitate stringentă, colaborarea cu celelalte forțe progresiste ale țării pentru obținerea unor

²² „Besarabia”, anul I din 28 septembrie, 4, 7, 11, 18 și 28 octombrie 1879.

²³ Sofia Nădejde, *Femeia și legea*, în „Contemporanul”, anul I, nr. 3 din septembrie 1881, p. 83—85; *Emanciparea femeii*, în „Contemporanul”, anul I, nr. 10, 1881, p. 354—370; *Ce mai ideal !*, în „Contemporanul”, anul IV, 1885, p. 247—249.

²⁴ „România liberă” din 5 mai 1881.

²⁵ Sofia Nădejde, *Iarăși creierul femeii după d-l Manuvrier* (dedicație lui Maiorescu), în „Contemporanul”, anul II, 1882, p. 14—18; *Sint femeile inferioare bărbaților ?*, în „Contemporanul”, anul IV, 1886, p. 869—876.

²⁶ A se vedea, de pildă : Const. C. Bacalbașa, *Despre familie*, în „Drepturile omului” din 5 februarie 1885; Ioan Nădejde, *Evoluția familiei*, în „Munca” din 16 ianuarie 1894 și *Familia burgheză și socialismul*, în „Lumea nouă” din 29 mai 1900.

revendicări general-democratice, care, accelerînd dezvoltarea capitalistă a țării, să netezească drumul spre socialism. De aceea, în programul lor imediat de acțiune, ei au cuprins, printre alte revendicări democratice, și pe acelea care priveau direct condiția femeii în societatea capitalistă.

Astfel, în Manifestul electoral al Partidei Muncitorilor, publicat în martie 1891, cu prilejul alegerilor generale parlamentare, s-a revendicat un șir întreg de măsuri vizînd protecția muncitoarelor și muncitorilor din ateliere și fabrici, printre care „regulamentarea repausului duminicile și sărbătorile ; inspecția sanitară a condițiilor în care se face munca ; interzicerea muncii copiilor pînă la 14 ani ; regulamentularea muncii femeilor ; asigurarea împotriva accidentelor“. Totodată, s-a înscris „organizarea instrucției în așa fel încît să fie în adevăr cu putință pentru muncitori“ și „egalitatea condițiilor politice și juridice ale femeilor cu bărbații“²⁷.

Revendicări similare au fost cuprinse și în Programul votat la Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893), care a înscris, pe primul plan al obiectivelor politice ale proletariatului român, votul universal egal și direct „fără deosebire de sex“²⁸. Forumurile partidului au dezbătut pe larg problema emancipării femeii, adoptînd și programe de acțiune imediată. La Congresul socialist din 1894 s-a adoptat o hotărîre prin care partidul se angaja să lupte : „1) pentru absoluta egalitate între bărbat și femeie în ceea ce privește exercitarea tuturor profesiunilor fie liberale, fie manuale, precum și în privința instrucțiunii ; 2) pentru egalitatea drepturilor politice și civile dintre femeie și bărbat ; 3) pentru principiul «la muncă egală, salariu egal» ; 4) pentru alcătuirea de legi protectoare a muncii femeii în ateliere și fabrici“²⁹. Congresele partidului clasei muncitoare au subliniat deosebita semnificație a dobîndirii de „drepturi politice pentru femei“³⁰, în vederea antrenării lor la viața politică a țării. De asemenea, ele au lansat chemarea femeilor muncitoare să se constituie în sînul partidului socialist în organizații proprii³¹. În numeroase articole publicate în „Munca“, în „Lumea nouă“, în alte ziare și reviste socialiste, în broșuri, precum și cu prilejul unor conferințe, socialiștii au explicat importanța hotărîrilor luate și au propagat pe larg ideea necesității îmbinării organice a luptei pentru eliberarea femeii cu lupta general-democratică a partidului clasei muncitoare³².

Drept rezultat al propagandei socialiste, numeroase femei muncitoare au intrat în rîndurile partidului revoluționar, iar la București, sub directă conducere a Clubului muncitorilor, ele s-au organizat — la 16 mai 1893 — în Asociația „Ajutorul“³³, care s-a afiliat la P.S.D.M.R., și a tri-

²⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, p. 689.

²⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 57.

²⁹ *Ibidem*, p. 239.

³⁰ *Ibidem*, p. 512.

³¹ *Ibidem*, p. 238—239.

³² Sofia Nădejde, *Rolul femeii în mișcarea socială*, în „Munca“ din 7 august 1894 ; Ioan Nădejde, *Femeia și socialismul*, în „Lumea nouă“ din 17 iulie 1897 ; Maria Luca, *Rolul femeii în lupta noastră* în „Lumea nouă“ din 7 noiembrie 1899 ; Pănit Mușoiu, *Emanciparea femeii*, București, 1899.

³³ Această asociație s-a format prin reorganizarea Societății de femei „Salvatorul“, înființată la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, cu scopul de a acorda ajutoare pe baza unei case de economii (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, p. 486).

mis reprezentantele la congresele socialiste, a luat parte la acțiunile muncitorești, s-a ilustrat cu prilejul sărbătoririi Zilei internaționale a muncii.

Numeroase mărturii istorice atestă prezența activă a femeilor din diferitele ramuri industriale la grevele inițiate și conduse de P.S.D.M.R. „Lumea nouă” a informat cu regularitate opinia publică despre motivele participării femeilor muncitoare la acțiunile revoluționare, subliniind tăria și perseverența de care au dat dovadă femeile în aceste confruntări de clasă ³⁴.

Clarificarea de către specialiști a chestiunilor fundamentale cu privire la locul femeii în societate, elaborarea principalelor direcții ale luptei femeii pentru propria sa emancipare au avut drept consecință ridicarea pe o treaptă superioară a întregii mișcări feministe din România din ultimul deceniu al secolului trecut. În acești ani au luat ființă noi organizații de femei și au apărut noi reviste feministe, de o înaltă ținută publicistică, care, prin întreaga lor activitate, situează mișcarea de emancipare a femeii din România printre mișcările de femei avansate ale lumii moderne ³⁵.

În ianuarie 1893 apare, la Iași, primul număr al publicației feministe „Rîndunica”, condusă de Elena Sevastos și Cornelia Emilian, care a făcut o largă propagandă pentru organizarea reuniunilor de femei după modelul ligilor feministe din țările industriale dezvoltate, lărgind sfera obiectivelor de luptă cuprinse în statutele lor ³⁶. Prilejul transformării Reuniunii femeilor române de la Iași în *Liga femeilor* s-a ivit în 1894, cu ocazia publicării dării de seamă a unei Case de economii, care prevedea că minorii și femeile căsătorite nu pot depune și ridica economiile lor. Reuniunea femeilor a lansat un apel, semnat de 50 de femei, către studentele ieșene, în care se cerea formarea unei „Ligi feministe”, spre a lupta împotriva discriminării femeii, pentru recunoașterea drepturilor sale economice și juridice. În cursul aceluiași an au fost elaborate statutele ligii de către un comitet provizoriu și votate, la 30 octombrie 1894, în adunarea ei generală de constituire. Noua organizație de femei, sub președinția Corneliei Emilian, și-a propus drept scop să ajute femeia „să-și câștige neatîrnarea economică, a-i înlesni mijloacele pentru îmbunătățirea stării ei culturale și a-i da un cîmp mai extins pentru activitatea sa întru asigurarea existenței sale” ³⁷. Presa socialistă și democratică a salutat înființarea ligii și a făcut apel la crearea de organizații asemănătoare pe tot teritoriul țării. Răspunzînd la apel, femei din mai multe localități au aderat la organizația ieșeană, iar la București s-a constituit o secție a Ligii femeilor, după cum ne informează „Lumea nouă” din 21 ianuarie 1895, în frunte cu Elena Găvănescu. Ulterior, însă, aceasta s-a transformat într-o societate avînd la bază alte statute, sub denumirea de *Cultura profesională a femeii*, sub motivul că o asemenea formulă nu trezea atît de multe și înverșunate animozități în rîndurile adversarilor emancipării femeii ³⁸.

³⁴ A se vedea, de pildă : „Lumea nouă” din 3 octombrie 1897 ; 19 și 25 august 1898 ; 17 și 31 ianuarie 1899.

³⁵ *Histoire mondiale de la femme. Sociétés modernes et contemporaines*, Paris, 1974.

³⁶ „Rîndunica”, anul I, nr. 3 și 4 din martie și aprilie 1898, p. 108—112 ; 189—195.

³⁷ *Statutele Ligii femeilor din România*, Iași, 1894, p. 4.

³⁸ Supliment la „Buletinul Ligii femeilor”, Iași, 1898, p. 3.

În 1895 a apărut „Buletinul Ligii femeilor“, ca organ de presă al noii organizații feministe de la Iași. Publicația, avînd asigurată colaborarea unor fruntași socialiști, a desfășurat o susținută propagandă pentru cîștigarea unor noi și noi contingente de femei de partea ligii. Respingînd părerea retrogradă a multora dintre contemporani, după care femeia română nu ar fi pregătită pentru emancipare, Maria Dobrea, în articolul *Dacă sîntem pregătite pentru emancipare?*, publicat într-unul din primele numere ale „Buletinului“, îndemna femeile la unire în jurul organizației, în condițiile în care „multe din ele și-au deschis deja drumul către focarele științei și au început a pătrunde, contra voinței multora, prin facultățile noastre universitare și chiar prin străinătate, unde au avut deosebite succese... și cînd puterea noastră este înzecită și ne credem destul de tari pentru a reclama să ni se dea ceea ce ni se cuvine. Astfel să fim considerate ca oameni și să avem tot dreptul să ne bucurăm egal de protecțiunea și beneficiul legilor țării noastre. În definitiv, strigătul nostru și cuvîntul de ordine nu trebuie să fie altul decît la muncă femei și cu toatele la lupta decisivă și fără șovăire, căci viitorul nostru ne va surîde“³⁹. „Buletinul“ chema femeile organizate în jurul Ligii femeilor să colaboreze cu partidul clasei muncitoare, avînd în vedere că cele două mișcări, cea feministă și cea socialistă, aveau înscrise în programele lor revendicări general-democratice asemănătoare⁴⁰.

Din inițiativa Ligii femeilor s-a înaintat Adunării Deputaților, în primăvara anului 1896, o petiție, purtînd semnătura a peste 100 de femei, prin care se cerea, în primul rînd, „ca femeia măritată să fie scoasă din rîndul minorilor și să i se recunoască dreptul de a-și administra singură averea“ și, în al doilea rînd, „ca legea să oblige pe bărbat ca să-și recunoască copilul său natural, pentru ca astfel sarcina creșterii copilului să fie suportată și de tată, iar nu numai de mamă, ca să dispară în modul acesta pruncuciderile și sinuciderile mamelor, precum și părăsirea copiilor, care altfel ar deveni o nenorocire pentru societate“⁴¹. Petiția Ligii femeilor a fost susținută de presa socialistă și democratică, prilejuind aducerea din nou în atenția opiniei publice românești a problemei drepturilor femeii⁴². Deși petiția nu a fost luată în considerație, nici de această dată și nici mai tîrziu (în 1898 a fost trimisă corpurilor legiuitoare cu 500 de semnături), totuși acțiunea femeilor ieșene a contribuit la crearea acelei atmosfere politice care a pregătit perioada marilor reforme democratice din prima jumătate a secolului al XX-lea. Adunările generale ale ligii, conferințele organizate cu invitarea unor personalități politice și științifice adevrate ale emancipării femeii, printre care și fruntași ai partidului clasei muncitoare, au dus la creșterea continuă a numărului de membri și la realizarea unui important fond bănesc, permițînd întreprinderea unor acțiuni filantropice, printre care organizarea de mese gratuite pentru școlarii săraci, inițiativă extinsă în 1897 de ministrul Spiru Haret în toată țara.

La crearea unei opinii publice favorabile emancipării femeii, o prețioasă contribuție a adus, în anii 1896—1898, și publicația feministă „Dochia“, condusă de Adela Xenopol. Articolul-program al revistei își

³⁹ „Buletinul Ligii femeilor“, anul I, nr. 3, 1895.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 5, 1895.

⁴¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților“, sesiunea 1895/1896, ședința din 5 martie 1896, p. 463.

⁴² „Buletinul Ligii femeilor“, nr. 12, 1896.

propunea „să apere, să susțină și să cerceteze drepturile femeii“ și „să lupte pentru emanciparea ei intelectuală, juridică și politică“. În această direcție, „cea dintii chestiune va fi — sublinia Adela Xenopol, acceptînd unul dintre cele mai avansate puncte de vedere — starea ei economică, din vina căreia suferă și adesea e silită să se umilească în josnice porniri“⁴³. Revista a devenit o adevărată tribună de luptă pentru instruirea femeii și promovarea ei în cele mai diverse ramuri ale activității sociale, politice, culturale. Ea a chemat femeile să se organizeze pretutindeni în țară, pentru a-și afirma în mod eficient revendicările.

Mișcarea revoluționară și democratică a femeilor din România a avut, de la începuturile sale, un profund caracter internaționalist. Mișcarea femeilor române s-a integrat organic în lupta dusă de femeile de pretutindeni pentru emanciparea lor, urmărind și sprijinind dezbaterile și acțiunile inițiate pe mapamond pentru cîștigarea drepturilor economice, politice și juridice ale femeii, precum și eforturile forțelor iubitoare de pace împotriva războaielor de jaf și cîtropire, pentru colaborare și prietenie între popoarele și națiunile lumii. Progresele mișcării de femei din diferite țări ale lumii au fost pe larg popularizate în presa feministă și în presa socialistă și democratică din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

În paginile „Femeii române“ au fost publicate documentele principale ale Congresului internațional al dreptului femeilor de la Paris din iulie—august 1878. Exprîmînd deplina adeziune la rezoluțiile congresului privind acordarea unor largi drepturi și libertăți politice și juridice femeii, Maria Flechtenmacher a lansat un apel către toate femeile din România să se organizeze în asociații și să înscrie, printre scopurile urmărite, și obiectivele stabilite de congresul de la Paris⁴⁴. De asemenea, „Femeia română“ a informat publicul românesc despre activitatea „Ligii Binelui Public“, creată de Edmond Potonié, directorul ziarului „Le Travailleur de villes et des campagnes“, și care număra, printre obiectivele sale, propaganda împotriva războiului, susținerea emancipării politice și civile a femeii. Într-o scrisoare adresată Mariei Flechtenmacher, președintele ligii a expus obiectivele organizației și a chemat femeile din România să adere, în număr cît mai mare, la activitatea ei, subliniînd că unirea femeilor de pretutindeni va constitui o uriașă forță a luptei pentru menținerea păcii⁴⁵. Maria Flechtenmacher a răspuns la invitația făcută, în numele femeilor române și, la rîndul ei, a cerut femeilor din România „să formeze comitete pentru Liga păcii“. Ea și-a exprîmat convingerea că această inițiativă, susținută de personalități remarcabile, precum Victor Hugo, Louis Blanc, Edgar Quinet, Elisée Reclus, Giuseppe Garibaldi, va avea izbîndă deplină dacă femeile de pe întreg globul se vor uni : „Dee-și mîna femeile de inimă, formeze un lanț strîns, cimentat cu iubirea de mamă, cea mai sfîntă și mai puternică, formeze o ligă contra războiului și ceea ce nu au putut face miile de secolii trecuți — pe cînd omul și femeia erau sclavi, căci nu puteau raționa — va face-o un singur secol“⁴⁶. Propaganda făcută de Maria Flechtenmacher în favoarea „Ligii Binelui Public“ s-a bucurat de prețuirea și recunoașterea membrilor acesteia. La adunările ei au fost citite articole din „Femeia

⁴³ „Dochia“, anul I, nr. 1, mai 1896.

⁴⁴ „Femeia română“ din 25 iulie, 17 și 21 septembrie, 5 și 8 octombrie 1878.

⁴⁵ „Femeia română“ din 17 ianuarie 1880.

română“ despre progresele mișcării feministe din România, iar directoarea ziarului românesc a fost primită ca membră a acestei organizații internaționale.

Socialiștii români au susținut activitatea internațională a „Femeii române“, semnind, în paginile sale, articole în care informau despre succesele mișcării feministe din alte țări, apelînd la femeile române să fructifice experiența înaintată a acestora⁴⁶. Presa socialistă a publicat, de asemenea, numeroase articole și informații despre dezbaterile care au avut loc în sinul mișcării socialiste internaționale pe problema emancipării femeii și a popularizat rezoluțiile forumurilor socialiste internaționale referitoare la atitudinea social-democrației față de mișcările feministe și sarcinile concrete ale luptei socialiste pentru eliberarea femeii. Astfel, trimisul special al ziarului „Munca“, G. Diamandi, a transmis socialiștilor români chemarea Congresului socialist internațional de la Bruxelles (1891) de a „afirma energic în programul lor egalitatea completă a celor două sexe și să ceară pentru femei aceleași drepturi civile și politice cu bărbatul, desființarea tuturor legilor care o pun în afara dreptului comun și public, la o muncă egală, salariu egal“, revendicări care, în anii imediat următori, au constituit obiective concrete de luptă ale partidului clasei muncitoare din România⁴⁸.

De la începuturile existenței sale, Liga femeilor române din Iași a luat legătură cu Uniunea internațională a femeilor, cu sediul la Londra, din partea căreia a primit un sprijin real în organizarea propriilor acțiuni. În „Buletinul Ligii“ au fost publicate statutele Uniunii și invitația făcută Ligii femeilor române de a se afilia la această organizație internațională. Aprobînd scopul Uniunii internaționale de a lupta pentru emanciparea femeii și pentru menținerea păcii și ținînd cont de caracterul, democratic al statutelor sale, care prevedeau, printre altele, că „nici o societate ce intră în această Uniune nu se expune a fi atinsă în independența ei, sau în modul de a lucra, nici nu i se vor impune principiile sau metodele altei societăți, sau chiar a Uniunii, afară numai în ceea ce privește supunerea la condițiile acestor statute“, Liga femeilor române a căzut de acord cu afilierea. Într-o scrisoare adresată Cornелиei Emilian, președinta Uniunii, Warner Snoax și-a exprimat satisfacția pentru aderarea ligii la organizația internațională și a cerut, totodată, trimiterea regulată a unor informări despre mișcarea feministă din România, cu scopul de a fi publicate în organul de presă al Uniunii, „Atlasul“⁴⁹.

Problema legăturilor cu mișcările feministe din alte țări a constituit tema unor discuții speciale la adunările Ligii femeilor din Iași. Cu prilejul unei asemenea dezbateri, s-a prezentat un amplu raport privind legăturile organizației cu „uniunile femeiești din celelalte țări civilizate“⁵⁰, făcîndu-se o documentată trecere în revistă a realizărilor mișcării femi-

⁴⁶ „Femeia română“ din 28 ianuarie 1880.

⁴⁷ Paul Scorțeanu, *Femeile în Franța*, în „Femeia română“ din 13 martie 1880.

⁴⁸ G. Diamandi, *Dare de seamă despre lucrările Congresului socialist din Bruxelles*, în „Munca“ din 1 septembrie 1891.

⁴⁹ Paraschiva Căncea, *op. cit.*, p. 67.

⁵⁰ Supliment la „Buletinul Ligii femeilor“, p. 13—16.

niste din America, Franța, Anglia, Germania, Austro-Ungaria și din alte țări ale lumii.

Vasta propagandă feministă, influențată și susținută de către socialiștii români, a avut un larg ecou în societatea românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, problematica feminină situîndu-se în atenția opiniei publice. S-au ținut numeroase conferințe, au fost editate broșuri și publicate articole mai în toate revistele și ziarele vremii, care au luat poziție, într-o chestiune sau alta, privind locul și rolul femeii în societate, dreptul său la emancipare. Ceea ce poate fi apreciată ca cea mai importantă realizare a mișcării revoluționare și democratice de femei în a doua jumătate a veacului trecut este neîndoiește crearea unui curent de idei și a unei direcții de esență democratică și revoluționară a femeilor, care s-a impus în viața politică drept parte integrantă a forțelor de stînga, urmărind democratizarea țării și accelerarea dezvoltării ei pe drumul civilizației moderne. Mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România a ocupat un loc bine definit în stînga vieții politice românești, reprezentînd, întotdeauna, un detașament important al forțelor progresiste ale țării care au contribuit la nașterea României moderne și la înfăptuirea unor profunde transformări democratice, printre care se numără și emanciparea multilaterală a femeii.

În perioada interbelică, mișcarea feministă în România a continuat să se manifeste, deși într-o măsură mai mică decât în perioada anterioară. Acest lucru se poate explica prin faptul că, în această perioadă, România a fost marcată de o serie de evenimente care au avut un impact profund asupra societății românești. Astfel, în urma Primului Război Mondial, România a devenit o țară independentă, ceea ce a creat o nouă oportunitate pentru femeile de a se implica în viața publică și politică. Totuși, în ciuda acestor schimbări pozitive, femeile continuau să se confrunte cu numeroase bariere sociale și economice care le împiedicau să participe la toate drepturile și oportunitățile disponibile.

În perioada interbelică, mișcarea feministă în România a continuat să se manifeste, deși într-o măsură mai mică decât în perioada anterioară. Acest lucru se poate explica prin faptul că, în această perioadă, România a fost marcată de o serie de evenimente care au avut un impact profund asupra societății românești. Astfel, în urma Primului Război Mondial, România a devenit o țară independentă, ceea ce a creat o nouă oportunitate pentru femeile de a se implica în viața publică și politică. Totuși, în ciuda acestor schimbări pozitive, femeile continuau să se confrunte cu numeroase bariere sociale și economice care le împiedicau să participe la toate drepturile și oportunitățile disponibile.

În perioada interbelică, mișcarea feministă în România a continuat să se manifeste, deși într-o măsură mai mică decât în perioada anterioară. Acest lucru se poate explica prin faptul că, în această perioadă, România a fost marcată de o serie de evenimente care au avut un impact profund asupra societății românești. Astfel, în urma Primului Război Mondial, România a devenit o țară independentă, ceea ce a creat o nouă oportunitate pentru femeile de a se implica în viața publică și politică. Totuși, în ciuda acestor schimbări pozitive, femeile continuau să se confrunte cu numeroase bariere sociale și economice care le împiedicau să participe la toate drepturile și oportunitățile disponibile.

COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST ROMÂN

În literatura istoriografică mondială realizată în ultimii ani, problemele privind istoria declanșării, desfășurării și consecințelor celui de-al doilea război mondial ocupă un loc central. Acest fapt este, pe de o parte, rezultatul necesității clarificării cursului real al evenimentelor, al rolului tuturor factorilor importanți care le-au influențat, iar, pe de altă parte, al interesului legitim al noilor generații de a cunoaște și, mai ales, de a-și explica fenomenul îngrozitor trăit de omenire între anii 1939—1945.

Istoriografia din România, țară care s-a aflat, fără voia ei, antrenată din plin în vârtejul evenimentelor celui de-al doilea război mondial, a realizat, de asemenea, o serie de lucrări valoroase, care au adus o contribuție însemnată, demnă de a fi luată în seamă pe plan internațional, la elucidarea multor probleme din timpul marei conflagrații, îndeosebi din perimetrul spațiului românesc.

Istoriografia românească pornește de la concepția că istoria celui de-al doilea război mondial trebuie privită în ansamblul său, în care se impune a fi inclusă și perioada anterioară, perioada pregătirii lui, istoria fascismului, a ascensiunii hitlerismului la putere în Germania și, mai ales, evenimentele ce au premers nemijlocit declanșarea conflagrației mondiale. Se știe că la originea celui de-al doilea război mondial s-a aflat, ca ferment fundamental, fascismul, cu exponentele lui de bază — hitlerismul în Germania și teoriile revizioniste (ale frontierelor de stat) promovate în mai multe state, alături de Germania și Italia situându-se Ungaria horthystă. Concepțiile politice revizioniste au alimentat fascismul și afirmarea acestuia în viața internațională, astfel încât un capitol important al istoriei celui de-al doilea război mondial și, mai ales, al istoriei luptei împotriva celor care l-au dezlănțuit îl reprezintă istoria luptei antifasciste pe plan internațional și în fiecare țară în parte, înainte de 1 septembrie 1939.

Lucrarea *Comitetul Național Antifascist Român*¹, apărută la sfârșitul anului 1985, prezintă tocmai istoria luptei antifasciste a poporului român, cu preponderență în perioada premergătoare declanșării celei mai mari conflagrații cunoscută pînă acum de omenire. Materialul istoric cuprins în volum este astfel structurat, încît lucrarea trece dincolo de existența propriu-zisă a Comitetului Național Antifascist Român (1933—1934), constituindu-se într-o adevărată *monografie* a luptei antifasciste a poporului român, începînd cu crearea, în iunie 1933, a acestei cuprinzătoare organizații de masă antifasciste și sfîrșind cu ultimele lupte pe care le-a dat armata română în războiul antihitlerist.

Acest mod de a prezenta istoria Comitetului Național Antifascist a fost determinat de semnificația apariției acestei organizații, de consecințele ei pe planul orientării generale a luptei poporului român împotriva fascismului. Acestei probleme îi este consacrat studiul introductiv din lucrare, semnat de Ion Popescu-Puțuri : *Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului Partidului Comunist Român în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste în România.*

Meritul incontestabil al studiului pentru istoriografia românească constă în precizarea unor importante aspecte privind specificul activității partidului comunist în condițiile ilegalității. Autorul, participant direct la această activitate, atrage atenția istoricilor care se ocupă de cercetarea istoriei României în perioada interbelică asupra necesității de a ține seama de anumite trăsături specifice ale istoriei partidului comunist, determinate de condițiile ilegalității. Astfel, de pildă, o serie de date și fapte foarte importante din activitatea partidului nu se găsesc reflectate în nici un fel de document, unele putînd fi reconstituite numai prin mijloace indirecte (memorialistică etc.). De aceea, subliniază autorul, este necesar ca istoricul să țină seama de faptul că „Partidul Comunist Român, în pofida interdicției sale legale..., era un partid cu o bogată experiență a luptei, un partid mare prin multiplele sale legături cu numeroși simpatizanți, cu personalități ce ocupau locuri importante în societatea românească, mare prin abordarea problemelor fundamentale ale fiecărei perioade și prin influența sa în toate straturile societății, în primul rînd ale proletariatului și ale țărănimii“ (p. 18).

Într-adevăr, reconstituirea istoriei numai pe baza documentelor emise de organele represive (Siguranța, în primul rînd) a dus la o deformare a locului important pe care l-a avut partidul comunist în viața politică a țării. Exemplul cel mai semnificativ pentru a ilustra această idee îl reprezintă crearea Comitetului Național Antifascist, în iunie 1933. Acesta era o organizație legală, inițiată de partidul comunist, deschisă tuturor cetățenilor țării, indiferent de apartenența politică, al cărei singur obiectiv era combaterea fascismului în țara noastră. Fascismul în România era un curent politic neglijabil pînă la venirea lui Hitler la putere în Germania ; după acest eveniment, Garda de fier a devenit agentura nazismului în țara noastră, ceea ce a influențat considerabil evoluția vieții politice din România, mai ales după dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. Autorul analizează cu mult discernămint modul cum inițiativa creării unei

¹ *Comitetul Național Antifascist Român*, Editura politică, București, 1985, 366 p. Autori : Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Unc, Marin Badea, Cristian Popișteanu, Aurică Simion, Augustin Deac, Constantin Petculescu, Ion Iacoș, Gheorghe Zaharia, Elena Mureșan.

organizații naționale pentru combaterea hitlerismului în România a aparținut partidului comunist, un partid interzis, și nu Partidului Național-Liberal sau Partidului Național-Tărănesc, fapt de o însemnătate istorică majoră, care lămurește cursul evenimentelor ulterioare din România, pînă la marele act istoric de la 23 August 1944.

Partidele burgheze, chiar dacă aveau și ele o atitudine antifascistă, o afirmau cu inconsecvență din cauza interesului lor de a manevra cu ajutorul Gărzii de fier, în primul rînd, împotriva mișcării muncitorești, a partidului comunist. Așa se explică, de pildă, faptul că partidul național-liberal, al cărui lider a fost asasinat de legionari la sfîrșitul anului 1933, a permis, la guvern fiind în anii 1934—1936, libera activitate politică a legionarilor. Aceeași înclinație spre manevrarea Gărzii de fier a dovedit-o și celălalt partid guvernamental, național-tărănesc, al cărui lider a încheiat cu legionarii un pact electoral în alegerile din decembrie 1937, ceea ce a produs o adevărată consternare în opinia publică democratică, antifascistă din țară.

Remarcabil este, de asemenea, faptul relevat în studiu, că organizația antifascistă din România era una dintre primele de acest fel din Europa, dacă nu chiar prima. În această privință, autorul face o serie de considerații privind lupta antifascistă pe plan european, cînd, pe de o parte, statele învingătoare în primul război mondial, care își luaseră obligația să nu permită refacerea militarismului german, închideau ochii la pregătirea pe față a unui nou război, iar pe de altă parte, mișcarea muncitorească internațională nu își afirmase pînă în 1935 o poziție clară și consecvență privind lupta împotriva fascismului.

În sfîrșit — și aceasta este trăsătura cea mai definitorie a Comitetului Național Antifascist din România —, organizația afirma o orientare generală a partidului comunist — coalizarea tuturor forțelor politice împotriva fascismului, pe care nu o va părăsi pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste. Din această orientare, cristalizată încă din 1933, rezultă legătura organică a luptei antifasciste din România cu momentul ei inițial, cu Comitetul Național Antifascist. Deși acesta, formal, a fost interzis în noiembrie 1934, lupta poporului român împotriva pericolului hitlerist a continuat sub alte forme, în raport cu noile condiții concrete din viața politică internă și internațională, pînă la victoria finală de la 9 Mai 1945 asupra Germaniei hitleriste.

În această idee a fost concepută structura întregii lucrări, ceea ce face din ea o remarcabilă monografie, nu a unei organizații, cu o anumită existență în timp, ci a unui fenomen istoric care s-a desfășurat timp de 12 ani — fenomenul luptei pentru apărarea libertății, independenței și unității poporului român, împotriva fascismului, apoi a dominației hitleriste în România, și, în ultima parte, împotriva armatelor germano-horthyste, pînă la prăbușirea totală a Germaniei hitleriste.

Privit în ansamblul său, fenomenul luptei antifasciste din România n-ar putea fi înțeles fără o raportare la manifestarea fenomenului fascismului în viața internațională, la evoluția regimurilor politice din anumite țări europene. Două capitole, care urmează primului la care ne-am referit, tratează : *Fenomenul fascismului pe plan internațional după primul război mondial și Național-socialismul la putere în Germania — pericolul principal pentru pacea, libertatea și independența popoarelor*. În

ambele este vorba despre modul cum, în mai multe țări europene, s-a cristalizat fenomenul fascismului și, până la urmă, s-a impus în viața politică a statelor respective. Germaniei, principalul stat fascist, i s-a rezervat un capitol aparte.

Se știe că, după primul război mondial, după victoria revoluției clasei muncitoare în Rusia și pe fundalul consecințelor social-economice și politice ale înfringerii suferite în război, „forțele cele mai reacționare ale burgheziei au trecut la lichidarea libertăților democratice și la instaurarea dictaturii fasciste”². Pe baza indicațiilor directe date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Congresul educației politice și culturii socialiste din 1976, istoriografia românească a elaborat, în ultimii ani, trei volume de studii privind regimurile fasciste și totalitare din Europa³.

Sintetizînd conținutul acestor volume, capitolul referitor la fenomenul fascismului pe plan internațional după primul război mondial surprinde anumite trăsături și cauze proprii fascismului din fiecare țară unde a apărut. Influența cea mai nocivă și pericolul cel mai mare l-a avut, desigur, național-socialismul german (nazismul), rezultat nefast al împletirii spiritului militarist revanșard german cu ideile aberante rasiste, antisemite, antiumanitare, în general, ale lui Adolf Hitler în special, susținute în cartea sa de tristă amintire „Mein Kampf”. Țări în care, datorită, în special consecințelor războiului din 1914—1918, s-au instaurat la putere regimuri totalitare, de tip fascist, au fost Ungaria și Bulgaria. Regimul lui Horthy, instaurat în Ungaria încă din 1920, după înfrîngerea Republicii Ungare a Sfaturilor, și-a tras existența din caracterul său terorist și din specularea iluziilor privind refacerea Ungariei în hotarele dinainte de 1918.

Prima teroare de tip fascist în Europa a fost exercitată de regimul lui Horthy în anul 1920, în urma căreia zeci de mii de cetățeni unguri au emigrat în Transilvania, pe pămîntul ospitalier al poporului român. Și nu a întîmplător faptul că, în lupta antifascistă din România, un contingent important de militanți a provenit din rîndul maghiarilor care aveau cunoștință de teroarea horthystă.

În rîndul statelor cu regimuri fasciste a existat însă și un grup, în care, așa cum se exprimă autorul, „fascismul a accedat la putere în calitate de forță-anexă a dominației Germaniei naziste, în prima parte a expansiunii teritoriale hitleriste pe solul Europei” (p. 43). Exemplul României, care face parte din acest grup, este semnificativ: fascismul, adică Garda de fier, nu a putut parveni la putere decît în urma presiunii directe a Germaniei hitleriste, presiune exercitată prin cele mai diverse mijloace, începînd cu șantajul economic și sfîrșind cu ruperea unor părți din teritoriul țării.

Este tocmai meritul politicii Partidului Comunist Român, inițiatorul creării Comitetului Național Antifascist, de a fi barat, timp de mai mulți ani, ascensiunea spre putere a Gărzii de fier, prin mobilizarea a numeroase forțe politice împotriva fascismului și a exponenților lui în România.

Problema instaurării nazismului la putere în Germania, una dintre cele mai mari și dezvoltate țări ale lumii, continuă pînă azi să constituie

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 44.

³ *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, vol. I, II, III, Editura militară, București, 1976, 1980 și 1985.

tema de meditație și de cercetare politologică a numeroși istorici. Tocmai într-o țară cu o puternică mișcare muncitorească, cu un puternic partid comunist, cu un altul social-democrat și mai numeros, o teorie rasistă, anti-umanitară, revanșardă a putut câștiga într-atâta teren în mase, încît partidul nazist a reușit să cucerească puterea pe calea parlamentară ! În capitolul rezervat acestei probleme din volumul pe care îl prezentăm cititorului sînt reținute cîteva fapte care ilustrează ideea că venirea național-socialismului la putere în Germania a constituit pericolul principal pentru pacea, libertatea și independența popoarelor. În primul rînd, nazismul a speculat nemulțumirea poporului german în urma înfrîngerii din primul război mondial, promițîndu-i o revanșă și chiar posibilitatea recuperării unor teritorii, în dauna mai ales a puterilor stăpînitoare de colonii. În al doilea rînd, nazismul a inventat teoria nefastă a „spațiului vital“, susținînd că, întrucît Germania își sporește în fiecare an populația cu aproape un milion de oameni, era necesară lărgirea teritoriului destinat să primească acest surplus de populație. Crearea „spațiului vital“ pentru poporul german urma să se îndeplinească prin exterminarea sau deportarea unor popoare, socotite de rasă inferioară, cum erau slavii.

Studiul relevă, succint, principalele direcții de acțiune ale hitlerismului : pe plan intern — terorismul, lichidarea adversarilor politici, înarmarea (în pofida oricăror reglementări internaționale), antisemitismul, împins pînă la exterminarea fizică în masă ; pe plan extern — provocări, crearea de agenturi în mai multe state europene, agresiuni și cîmpiri teritoriale, toate acestea încă înainte de 1 septembrie 1939. Faptul, însă, că două țări — Austria și Cehoslovacia — au dispărut de pe harta Europei în 1938—1939, nu era numai rezultatul șantajului politic și al infiltrării unor agenturi hitleriste pe teritoriul acestor țări, ci și al politicii de concesiuni practică de unele mari puteri. Popoarele, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, au plătit „foarte scump politica de concesiuni, miopia și trădarea unor cercuri conducătoare din acel timp“⁴.

Comitetul Național Antifascist nu s-ar fi creat, desigur, dacă fascismul și, mai ales, hitlerismul nu ar fi cuprins în planurile sale nefaste și soarta României și a poporului român. Capitolul : *Hitlerismul — pericol de moarte pentru poporul român* înfățișează, de fapt, relațiile româno-germane din perioada 1933—1940, relații marcate constant de obiectivele de dominație ale Germaniei hitleriste. Toate mișcările diplomației românești, reprezentată strălucit de Nicolae Titulescu pînă în 1936, au avut un puternic caracter de rezistență, de preîntîmpinare a pericolului hitlerist. După înlăturarea lui Titulescu, măsură luată pe linia cedării în fața presiunilor Germaniei, relațiile româno-germane au continuat să se caracterizeze prin ofensiva germană, care a evoluat de la „convorbiri“ și acorduri economice, la Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940. Astăzi, cunoscînd o serie de documente interne ale Germaniei, se poate reconstitui mai limpede locul României în planurile hitlerismului, planuri în umbra cărora se desfășurau „relațiile“ româno-germane, ca, de pildă, în anii 1939—1940. Se cunoaște, de exemplu, *Memoriul întocmit de Comandamentul Suprem al Wehrmachtului privind posibilitățile aprovizionării cu produse petroliere a Germaniei în caz de război ; căile prevăzute pentru luarea în stăpînire a terenurilor petroliere din România*, emis în aprilie

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 563—564.

1939⁵, care aruncă o lumină clară asupra locului României în planurile viitorului război în răsărit al Germaniei. „Obiectivul de importanță capitală — se arăta în memoriul Wehrmachtului — trebuie să-l constituie neapărat stăpânirea teritoriilor petrolifere... Harta sinoptică a zăcămintelor de petrol din Europa răsăriteană lasă să se vadă clar acest obiectiv, *România* !... Aici se află soluția problemei aprovizionării cu produse petroliere a Germaniei în caz de război. Pur și simplu, unica posibilitate de rezolvare și, prin urmare, o hotărâre necesară este aceasta : stăpânirea cîmpurilor petroliere române și, prin urmare, a întregului spațiu dunărean, ca premisă pentru o aprovizionare îndestulătoare cu produse petroliere a Germaniei într-un război de o mai lungă durată“. Acest obiectiv, continua memoriul, poate fi realizat pe căi economice și de politică externă (alianțe politice și militare).

În aprilie 1939, prin urmare la puțin timp după dispariția Cehoslovaciei și după încheierea unui dezastruos acord economic româno-german, documentul de mai sus, emanație a conducerii armatei hitleriste care avea să cotopească Europa în mai puțin de un an, concluziona că „mijloacele economice și cele de politică externă nu au adus pînă în prezent o rezolvare definitivă“. De aceea, urma concluzia implacabilă pentru România : „Mijlocul militar va fi și în continuare singurul care asigură stăpînirea terenurilor petrolifere române în caz de război“. „Cazul de război“ a apărut, într-adevăr, la 1 septembrie 1939, dată după care relațiile româno-germane s-au desfășurat, evident, prin prisma presiunii Germaniei naziste de a-și impune dominația asupra teritoriului românesc, cu bogățiile sale în petrol.

Evenimentele din august-septembrie 1940, venirea Gărzii de fier la putere, alături de generalul Ion Antonescu, și aderarea guvernului român la pactul tripartit, intrarea diviziilor germane pe teritoriul românesc — toate acestea derivau din cerințele Wehrmachtului, așa cum erau ele formulate în documentul menționat.

Dar pînă la aceste evenimente tragice pentru poporul român, viața politică a țării a fost infestată de activitatea unor organizații fascisto-hitleriste, adevărate agenturi ale unor puteri străine și factori de subminare a independenței și suveranității naționale. Împotriva acestora a avut de luptat, în primul rînd, Comitetul Național Antifascist. Capitolul consacrat istoriei acestor organizații dezvăluie cît de nocive au fost acțiunile lor. Între acestea s-au numărat micile organizații de extremă dreaptă, născute în România după primul război mondial, din care vor evolua, la începutul deceniului patru, Liga Apărării Național Creștine (ulterior, Partidul Național Creștin) și Garda de fier, Partidul maghiar — creat în Transilvania în 1922, dar finanțat de la Budapesta —, partidele minorității germane ș.a. De trei ori dizolvată și interzisă, Garda de fier și-a reluat activitatea sub denumirea partidul „Totul pentru Țară“, în martie 1935. În capitol se subliniază, ceea ce am arătat la începutul prezentării noastre, că cercurile guvernamentale, chiar și regele, s-au complăcut în a manevra Garda de fier, cum s-a întîmplat cu congresul studenților legionari din aprilie 1936 — manifestație a stupidității legionare, subvenționată de rege și guvernul liberal. Garda de fier nu a acceptat însă să se subordoneze nici regelui, nici altui partid politic din țară, ea avînd stă-

⁵ Documentul se află în Colecția Microfilme S.U.A. din Arhivele Statului București. El a fost publicat în 23 August 1944. *Documente 1939—1943*, vol. I, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 17—18.

pînii la Berlin, fapt neevaluat la adevărata sa semnificație de lideri politici burghezi. Aceștia, antrenati cu patimă în competițiile pentru venirea la guvern, și-au irosit forțele, scăpînd din vedere sau punînd pe plan secundar interesele fundamentale ale poporului, ale țării, apărarea împotriva pericolului fascist, democratizarea vieții politice.

Analiza frământărilor politice din deceniul patru a fost făcută pînă acum în mai multe lucrări istoriografice românești, fie cu caracter general, fie monografic. (Dealtfel, este de remarcat, în lucrarea pe care o prezentăm, că fiecare capitol este însoțit de o bibliografie selectivă, anexă binevenită pentru orientarea cititorului în literatura de specialitate). Fără să contestăm valoarea, în primul rînd documentară a acestor lucrări, ele se caracterizează prin reliefaarea mai mult a părților pozitive ale vieții politice românești și a partidelor guvernamentale, lăsînd oarecum în umbră sterilitatea acelor „lupte politice“, urmată de falimentul sistemului propriu-zis.

Poate fi oare lăudată guvernarea liberală tătăresciană în timpul căreia Comitetul Național Antifascist a fost interzis, în timpul căreia s-au înscenat odioase procese politice de clasă, cum a fost cel de la Brașov din mai-iunie 1936 ? Pot fi apreciate partidele politice care s-au întrecut în alegerile parlamentare din 1937, refuzînd să ia în serios pericolul fascist ? Fără îndoială, factorii externi, prin valurile presiunii politice și ideologiei hitleriste care se revărsau din Germania în toată Europa, inclusiv în România, prin canalele menționate, sînt răspunzători în fața istoriei de ascensiunea Gărzii de fier în viața politică a României, pînă la conducerea țării, dar nu e mai puțin adevărat că partidele burgheze, în primul rînd cele care au guvernat țara, poartă răspunderea pentru evoluția vieții politice interne. Incapacitatea partidelor burgheze de a se opune cu hotărîre Gărzii de fier, ostilitatea lor față de mișcarea muncitorească, în primul rînd față de partidul comunist, ținut în interdicție tot timpul, anunțau de fapt evoluția ireversibilă a acestor forțe spre ceea ce avea să se întîmple în chip rapid, la numai cîteva luni de la declanșarea la 23 August 1944 a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — repudierea lor, fără milă, de către masele largi ale poporului și ridicarea la conducerea țării a forțelor muncitorești, comuniste.

Capitolul consacrat istoriei Comitetului Național Antifascist din anii 1933—1934 reprezintă o treime din lucrare. El cuprinde două subdiviziuni : *Constituirea și activitatea Comitetului Național Antifascist* și *Comitetele naționale antifasciste ale tineretului și femeilor, organizații de acțiune și de luptă contra pericolului fascist*. Spre deosebire de celelalte capitole care au un caracter de sinteză a problemelor enunțate în titlu, acest capitol este analitic, descriptiv și foarte bogat ilustrat cu documente. Un loc aparte este consacrat în capitol evocării rolului tovarășului Nicolae Ceaușescu în organizarea și dinamizarea luptei antifasciste. „Cu talentul și priceperea sa — se relevă în lucrare —, militantul comunist, antifascist, Nicolae Ceaușescu, alături de alți militanți de seamă, a avut o contribuție decisivă la organizarea și dinamizarea luptei antifasciste, prin crearea și îndrumarea a numeroase comitete antifasciste locale, în întreprinderi și cartiere, la sate, în rîndul diferitelor categorii de muncitori, printre tineretul muncitoresc și universitar, prin cuvîntările sale pline de conținut și patos revoluționar, prin împotrivirea deschisă față de acțiunile bandelor legionare“ (p. 142). În lucrare sînt citate amintirile mai multor militanți ai partidului care l-au cunoscut pe tînărul revoluționar în momentul alegerii sale în conducerea organizației, impresia puternică pe

care a făcut-o asupra lor dirzenia, capacitatea de luptă și spiritul revoluționar al militantului comunist Nicolae Ceaușescu.

Prin ce s-a caracterizat activitatea Comitetului Național Antifascist? În primul rînd, prin explicarea și informarea maselor asupra a ceea ce însemna hitlerismul, a ideologiei pe care o promova, asupra țelurilor politice urmărite, țeluri în care se afla încorporată, după cum s-a arătat, și țara noastră. Forma prin care s-au realizat aceste obiective a fost crearea unei adevărate puzderii de comitete antifasciste pe tot cuprinsul țării, cu sedii și publicații, cu organizarea de lecții și conferințe. A fost o adevărată școală de pregătire politică a maselor, ale cărei rezultate s-au produs imediat, ori s-au văzut mai tîrziu, mai ales în pregătirea marelui act istoric de la 23 August 1944. Profesori universitari, meseriași, muncitori, țărani, avocați, tineri și vîrstnici, români, maghiari și de alte naționalități — tot ceea ce era cetățean conștient al țării a aflat și a înțeles sensul activității Comitetului Național Antifascist, a fost invitat să se înroleze în rîndurile sale. Capitolul urmărește, în detaliu, pe localități, activitatea fiecărui comitet, înșiră numele a zeci și zeci de participanți din categoriile sociale cele mai diverse. Multe din aceste nume le vom regăsi a doua zi după 23 August 1944, încolonate conștient sub faldurile steagului Partidului Comunist Român, partidul care îi luminase cu adevărat în anii 1933—1934. Prin aceasta se răspunde la întrebarea firească a cititorului de ce lucrarea *Comitetul Național Antifascist Român* nu se lîmitează la anii de existență propriu-zisă ai organizației.

Poporul român și-ar fi înscris numele în analele istoriei luptei împotriva fascismului cu litere și mai luminoase dacă guvernul Tătărescu nu ar fi interzis activitatea Comitetului Național Antifascist (la 25 noiembrie 1934), la o săptămînă după ce Plenara acestuia, din 18 noiembrie, hotărîse convocarea, pentru începutul lunii ianuarie 1935, a *primului congres antifascist din România*, la care se preconiza a fi invitate și mari personalități ale culturii și științei contemporane internaționale, cum erau P. Langevin, Bernard Shaw ș.a.

Încă o dată cercurile guvernante ale țării, deși conștiente de pericolul hitlerismului, se dovedeau a fi prizoniere ale spaimei de masele populare, de influența covîrșitoare pe care partidul comunist o exercita asupra acestora. Guvernul Tătărescu, ca și cele care îi vor urma, a mai adoptat și alte măsuri antipopulare, care dovedeau incapacitatea partidelor guvernamentale de a participa ele înșile într-un larg front de rezistență antihitleristă.

Documentele organelor represive trădează această spaimă, asimilînd lupta antifascistă cu lupta pentru socialism. Sintetizînd activitatea Comitetului Național Antifascist, un document al Siguranței arăta: „În ultimul timp au apărut un însemnat număr de ziare intitulate sau neintitulate antifasciste, dar care, în realitate, duc o campanie asiduă de popularizare a lozincii lansate de partidul comunist pe calea acțiunii antifasciste și antirăzboinice, ce prinde consistență în masele muncitorești și țărănești“. După ce enumera publicațiile Comitetului — „Clopotul“, „Cuvînt nou“, „Ecoul“, „Azi“, „Umanitatea“ ș.a., raportul menționa că, „din observațiile zilnice, rezultă că întreaga activitate contra fascismului este canalizată spre comunism“, că „propaganda ce se desfășoară în condițiile expuse mai sus este evident periculoasă și trebuie să atragă atențiunea organelor polițienești pentru urmărirea mișcării“ (p. 205—206). Bazate pe o asemenea interpretare, cercurile guvernante au început să manifeste

tot mai multă teamă față de mișcarea antifascistă și, în consecință, au interzis Comitetul Național Antifascist.

În scurtă sa existență legală, Comitetul Național Antifascist a creat un drum larg în rîndul celor mai diverse categorii sociale și forțe politice pentru a le conduce în marea bătălie comună împotriva hitlerismului. Și, efectiv, în anii ce au urmat, 1935—1940, s-au produs o serie de evenimente importante care atestă continuarea cu aceeași vigoare a luptei antifasciste a poporului român, sub cele mai diverse forme, inițiate și puse în practică de partidul comunist. Capitolul : *P.C.R. în fruntea luptei antifasciste din România. Manifestări ale mișcării muncitorești și democratice împotriva fascismului în anii 1935—1940* prezintă un deosebit de bogat material istoric, începînd cu documentele elaborate de conducerea P.C.R. (Rezoluția C.C. al P.C.R. din februarie 1935, intitulată : „*Sarcinile apropiate ale Partidului Comunist din România*”) și sfîrșind cu afirmarea atitudinii antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste a poporului român în condițiile evenimentelor tragice din vara anului 1940. În primul rînd, partidul comunist a continuat să cheme celelalte forțe politice din epocă la front comun de luptă împotriva fascismului, el însuși militînd printr-o serie de organizații de masă legale care au luat naștere în acest scop după desființarea Comitetului Național Antifascist, cum au fost : Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Madosz-ul, Uniunea Democratică, Frontul Studențesc Democrat, Comitetul Român pentru Pace, Grupul Avocaților Democrați etc. Nu toate organizațiile de masă au fost create de P.C.R., dar toate s-au aflat sub influența politică a P.C.R. Manifestări muncitorești, cu mare cuprindere în masele largi ale poporului, cum au fost Congresul Frontului comun al meseriașilor (1—2 martie 1936) și Congresul Federației C.F.R. (14—15 iunie 1936) au adoptat rezoluții împotriva fascismului. La rîndul său, Congresul Frontului unic al salariaților publici (25—26 octombrie 1936) s-a ridicat, în numele celor peste 300 000 de salariați, împotriva propagandei hitleriste în România, avertizînd asupra pericolului ascensiunii Gărzii de fier.

În perioada 1935—1938 au apărut peste 300 de publicații comuniste, social-democrate ori influențate de P.C.R. — adevărate acte de demascare necruțătoare a organizațiilor fasciste și profasciste, a ideologiei naziste. Publicații ca „Manifest“, „Cuvîntul liber“, „Zorile“, „Facla“, „Lumea românească“, „Studentul român“, „Tempo“, „Lupta“, „Adevărul literar și artistic“, „Însemnări ieșene“, la care colaborau comuniști, socialiști, național-țărăniști sau radical-țărăniști, personalități prestigioase ale științei și culturii românești au înscris o remarcabilă pagină în istoria combaterii hitlerismului, a agenturii sale din România, Garda de Fier. Să amintim că nici diversiunea mistico-religioasă de la Maglavit, pe care legionarii au încercat s-o speculeze în favoarea lor, nu a rămas fără răspuns din partea forțelor politice democratice, antifasciste, sprijinite, firește, pe contribuția oamenilor de știință. În capitol sînt evocate, de asemenea, Acorul de Front democratic de la Tebea (6 decembrie 1935), succesul repurtat de forțele democratice în alegerile parlamentare parțiale din februarie 1936, din județele Mehedinți și Hunedoara, procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov (mai-iunie 1936), marile demonstrații antifasciste de la 21 și 31 mai 1936 ș.a.

Se înțelege că toate aceste manifestări cu caracter antifascist erau o ripostă la evenimentele atît din viața internă a țării, cît și din viața internațională, care exprimau ofensiva forțelor fasciste. Pe plan intern,

a avut loc congresul studențesc legionar de la Tg. Mureș (3—5 aprilie 1936), bandele de legionari au atacat sediile publicațiilor muncitorești, Casa Poporului, fapte pe care, cu luciditate, Nicolae Titulescu le deplora într-un raport către rege, semnalînd că „luptele noastre interne continuă să aibă, pe scară internațională, un ecou din cele mai nefavorabile“ (p. 277). Ca răspuns propagandei revizioniste care se intensificase pe plan internațional (discursul lui Mussolini de la Milano, din 1 noiembrie 1936), în întreaga țară s-au desfășurat ample manifestații antirevizioniste. Apreciînd rolul partidului comunist în organizarea și desfășurarea acestora, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă : „Comuniștii iau parte la întrunirile și demonstrațiile organizate în anii 1936—1937 de partidele național-țărănesc și radical-țărănesc, imprimîndu-le combativitate, influențînd transformarea lor în manifestații antifasciste sub lozinca Frontului Popular“⁶.

Lucrarea surprinde exact evoluția evenimentelor din cursul anului 1937, care au culminat cu alegerile parlamentare din decembrie. În cursul acestui an, se arată în capitolul menționat, „manifestațiile, întrunirile și demonstrațiile contra primejdiei fasciste și revizioniste, pentru pace și democrație s-au îmbinat tot mai mult cu eforturile cercurilor guvernante pentru consolidarea tratatelor regionale, a securității colective în cadrul Societății Națiunilor“, dar că „influența grupărilor și personalităților politice românești adversare declarate ale blocului statelor fasciste și care susțineau alianța cu Franța și U.R.S.S. a început să slăbească, în timp ce se remarcă o anumită activizare a cercurilor progermane și fasciste“ (p. 283).

Prilejul pe care îl ofereau alegerile parlamentare din 1937 pentru o victorie a forțelor antifasciste, pe fundalul creării unui front unic de rezistență antihitleristă, a fost însă ratat din cauza aceluiași temeri pe care le aveau liderii Partidului Național-Țărănesc (citat cu cele mai mari șanse electorale), față de partidul clasei muncitoare. În acel moment, viziunea politică îngustă, lipsită de orizont a lui Iuliu Maniu și-a spus cuvîntul prin încheierea nefastului „pact de neagresiune electorală“, între P.N.Ț. și Garda de fier. În opoziție cu această atitudine a șefului partidului național-țărănesc, care îi va marca, de altfel, decisiv, ultima parte a carierei lui politice, reprezentanții partidelor clasei muncitoare chemau la stringerea rîndurilor tuturor forțelor politice pentru a se bara drumul fascismului, a Gărzii de fier pe plan intern. Lucrarea reproduce un document, care, în perspectivă istorică, arată cu claritate gîndirea politică profundă izvorîtă din experiența partidului clasei muncitoare, apărătorul consecvent al intereselor fundamentale ale poporului român. Este vorba de manifestul electoral din 4 decembrie 1937, semnat de M. Gh. Bujor. Manifestul este cu atît mai relevant cu cît autorul lui fusese ținut în închisoare timp de 13 ani (1920—1933) și avea, deci, în mod firesc, o puternică ură de clasă împotriva partidelor burgheze care îl condamnaseră. Tocmai Bujor, fostul întemnițat, chema însă partidele dușmane la front comun, în termeni care aveau să capete înțeles și viață șapte ani mai tîrziu, din păcate, după experiența amară a dictaturii legionare și antonesciene : „Este o necesitate imperioasă, *deci care trece dincolo de interesele de partid* și se confundă cu marile interese ale democrației, cu pregătirea unui viitor de libertate pentru însăși dezvoltarea clasei muncitoare și a luptei ei socialiste, ca astăzi, în actualele alegeri, toate forțele

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 370.

democratice, adică toate forțele muncitorești de orice nuanțe..., antifasciste, toate forțele iubitoare de pace, de independență și de progres — toate să se concentreze în același organism politic și să deie un singur atac“ (împotriva fascismului — *n.n.*). (p. 287). Forțele politice antihitleriste burgheze, însă, nici nu visau, în 1937, să se „unească“ cu comuniștii pentru a bara calea războiului în România, fapt pe care istoria îl va sancționa implacabil.

În primăvara anului 1939, peisajul social-politic și economic al vieții internaționale oferea elemente dintre cele mai neliniștitoare față de care clasa muncitoare, partidul comunist și celelalte forțe patriotice din țară nu puteau rămâne indiferente. Se petrecuseră o serie de evenimente prevestitoare de război : acordul de la Munchen, care marcase rușinoasa capitulare a puterilor occidentale în fața pretențiilor hitleriste, ocuparea Cehoslovaciei, aliata României din Mica Antantă, dovedind și celor mai naivi încrezători în propaganda lui Hitler că acesta era hotărât să-și continue cu insolență realizarea planurilor sale cotropitoare în răsăritul Europei. La 23 martie — deci cu câteva săptămîni înaintea zilei de 1 mai —, guvernul român acceptase, după negocieri grele, cu accente ultimative din partea interlocutorului hitlerist, un acord economic cu Germania nazistă. Dispariția Cehoslovaciei — stat independent — de pe harta politică a Europei, vecină și prietenă a României, făcea ca zăngănitul armelor hitleriste să devină o realitate la frontiera de nord a țării noastre.

Partidul Comunist Român, care încă de la venirea hitlerismului la putere în Germania avertizase asupra pericolului de război pe care îl reprezenta acesta și inițiasse o organizație de masă la nivel național pentru a lupta împotriva lui — Comitetul Național Antifascist, chema acum, în 1939, proletariatul, poporul la vigilență, să fie gata a lua arma în mînă pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării. Obiectivele tradiționalei manifestații de 1 Mai a clasei muncitoare erau, deci, determinate, în mod imperios, de necesitatea luptei împotriva pericolului fascist și revizionist care amenința, pe de o parte, să ducă la o agravare și mai profundă a situației maselor muncitorești, iar, pe de alta, să pună în primăjdie independența și suveranitatea statului român, unitatea sa națională. În fața acestor pericole, și ca o necesitate resimțită de aproape două decenii, clasa muncitoare năzuia să-și refacă unitatea rîndurilor sale, să acționeze într-un FRONT UNIC MUNCITORESC, așa cum făcuse zeci de ani în ziua de 1 Mai.

În asemenea împrejurări, la 1 Mai 1939, clasa muncitoare din România a înscris una dintre paginile ei glorioase de luptă. Marea demonstrație de la 1 Mai 1939, desfășurată sub semnul unității de acțiune între comuniști și socialiști, a constituit un moment culminant al valului luptei populare conduse de partid împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și integrității naționale a României.

Marile manifestații patriotice, antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste de la 1 Mai 1939 au reprezentat o strălucită realizare a partidului pe linia îmbinării formelor legale de luptă cu cele ilegale. Deși aflat în ilegalitate, partidul comunist, se bizuia, în primul rînd, pe acei membri ai săi care, înfruntînd riscurile arestărilor și persecuțiilor, erau cunoscuți maselor muncitorești și care, prin activitatea lor politică sau sindicală, se bucurau de autoritate în rîndul acestora. Prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, a tînărului care abia împlinise 21 de ani, alături de cadre mai vechi din conducerea partidului, în comisia de organizare a manifestației

arăta încrederea pe care și-o câștigase dirzul militant revoluționar, călit deja la flăcările marilor confruntări politice și de clasă. În același timp, s-au stabilit legături cu Partidul Social-Democrat pentru crearea Frontului Unic Muncitoresc, pentru refacerea unității partidului clasei muncitoare din România.

Evenimentele de la 1 Mai 1939 s-au amplificat prin împrejurarea că cercurile guvernante, neputînd interzice manifestațiile de 1 mai, au inițiat o manevră pentru a folosi, în interesul lor, forța clasei muncitoare; au convocat un congres al breslelor, chiar în ziua de 1 mai, în principala sală de cinematograf a Bucureștiului, „Aro“ (azi „Patria“). Avînd în vedere atitudinea antihitleristă a guvernului Armand Călinescu, partidul comunist a folosit și el congresul breslelor pentru afirmarea poziției și luptei sale antifasciste, realizîndu-se astfel un consens național în lupta antihitleristă.

Comitetul Național Antifascist și marea demonstrație patriotică, antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă de la 1 Mai 1939 au reprezentat focarele principale ale orientării Partidului Comunist Român spre angajarea tuturor forțelor politice pe o platformă de luptă antihitleristă. Cauze de ordin intern — în primul rînd incapacitatea forțelor politice guvernamentale de a reduce influența Gărzii de fier și, mai ales, evenimentele survenite pe plan internațional — Anschluss-ul, rușinosul acord de la München, cîmpirea Cehoslovaciei și declanșarea celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939, prin atacarea Poloniei, au mărit considerabil forța de presiune a Germaniei hitleriste asupra României, în primul rînd prin aducerea Gărzii de fier la putere și, mai tîrziu, în 1941, prin angajarea țării noastre, contrar voinței poporului român, în război, alături de Germania hitleristă.

Lupta antihitleristă a poporului român, organizată și condusă de partidul comunist, a cunoscut, în mod firesc, forme noi de manifestare în timpul celui de-al doilea război mondial. Acestea îi este consacrat în lucrare capitolul intitulat: *Frontul Național Antihitlerist din 1944, făuritorul eliberării țării de sub dominația Germaniei hitleriste*. Tot ceea ce s-a întîmplat în anii 1941—1944 în planul realizării unui front comun antiantonescian și antihitlerist a fost rezultatul, continuarea firească a atitudinilor anterioare: în timp ce partidul comunist cerea reprezentanților partidelor burgheze să se angajeze în bătălia comună pentru eliberarea țării de sub dominația hitleristă, Maniu și Brătianu încercau soluții utopice, angajîndu-se în „convorbiri“ și „tratative“ cu aliații occidentali, de care sperau că va depinde soarta României. Este motivul pentru care liderii P.N.Ț. și P.N.L. au acceptat, abia în vara anului 1944, să colaboreze alături de comuniști și social-democrați în cadrul Blocului Național Democrat, care unea, în sfîrșit, toate forțele politice antihitleriste pe o platformă-program comună. Alături de aceste forțe, regele se angajase și el, prin mai mulți consilieri, în aceeași bătălie.

Prezența celor patru semnături pe documentul de constituire al Blocului Național Democrat rămîne o performanță istorică. Cele patru partide erau: Partidul Național-Țărănesc (Maniu), Partidul Național-Liberal (Brătianu) — ambele vechi partide guvernamentale dinainte de război, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist Român. Ultimul — în această ordine au fost așezate și semnăturile pe documentul în cauză — era un partid interzis din 1924, aruncat în ilegalitate tocmai de unul dintre partidele guvernamentale, de Partidul Național-Liberal și menținut în ilegalitate, cu aceeași ură, de Partidul Național-Țărănesc,

cînd acesta se aflase la guvern. Acum, în anii războiului, toate cele patru partide aveau același statut de partide interzise. În nici o țară rezistența antihitleristă nu a realizat o asemenea unitate de acțiune. Dimpotrivă, în multe țări cauza principală a ineficacității mișcării de rezistență a constituit-o divizarea forțelor acesteia. Din acest punct de vedere, acordul de colaborare între cele patru partide a avut consecințe politice excepționale, chiar dacă aportul participării concrete la marea bătălie a răsturnării regimului antonescian și a înlăturării dominației naziste a fost foarte inegal.

Dintre cele patru partide, partidul care acționa, care organiza, care se pregătea și pregătea masele pentru marele eveniment era partidul comunist. El a organizat detașamente înarmate pentru a interveni cu promptitudine la momentul potrivit, a editat gazete și manifeste care întrețineau vie în mase ideea iminentei răsturnări a regimului antonescian și tot comuniștii, în mod organizat, asigurau legătura între toate forțele rezistenței. Cînd se spune, deci, că partidul comunist a fost organizatorul și conducătorul luptei antihitleriste, al rezistenței românești, aceasta nu este o formulă fără acoperire în datele concrete ale istoriei. Dimpotrivă, această acoperire este excepțional de bogată. La Muzeul de istorie a partidului se pot vedea, scrise de mînă, trase la șapirograf sau tipărite, o mare bogăție de materiale care au întreținut în popor permanenta stare de spirit potrivnică dominației hitleriste, regimului antonescian. Mulți comuniști au plătit cu viața activitatea lor antinazistă. Este un fapt pe care, de asemenea, merită să-l subliniem : nici un alt partid, în afară de cel al clasei muncitoare, nu a dat jertfe pe baricadele acestei lupte în anii 1941—1944.

Se face mult caz de meritele acestor partide — național-țărănesc și național-liberal — pe tărîmul încercărilor de a negocia cu Anglia și S.U.A. ieșirea României din alianța militară cu Germania hitleristă. S-au purtat, într-adevăr, asemenea tratative la Ankara, la Cairo, la Stockholm, dar, din păcate, aceste tratative nu au avut nici o legătură directă, dar absolut niciuna, cu ceea ce s-a petrecut la 23 August 1944. Asocierea acestor tratative cu istoricul act de voință al poporului român este o eroare. Undeva, pe traseu, fie pe traseul timpului, fie pe traseul geografic sau pe ambele, aceste tratative s-au blocat.

23 August 1944 a țîșnit din interiorul țării, al poporului, al forțelor sale antihitleriste. Începutul pregătirii actului de la 23 August 1944 fusese făcut de Comitetul Național Antifascist din iunie 1933. În dimineața zilei de 23 august 1944, cînd pe străzile Capitalei vînzătorii de ziare pronunțau numele gazetei „România liberă“, care-și editase primul număr legal, cînd pe întregul cuprins al țării se răspîndise vestea înlăturării regimului antonescian și a ieșirii țării din alianța cu Germania hitleristă, singurul partid care-și avea organizațiile puse în stare de luptă era partidul comunist, cu numeroșii săi aliați pe care îi făcuse în condițiile ilegalității. Partidul ieșea din ilegalitate așa cum fusese la interzicerea lui : un puternic și influent partid în rîndurile clasei muncitoare, ale țărănimii și ale altor categorii sociale. Măreția lui fusese pusă în relief de lupta sa tenace și consecventă împotriva fascismului, a hitlerismului pe care o începuse în 1933, prin crearea Comitetului Național Antifascist și o desăvîrșea strălucit la 23 August 1944.

Lupta împotriva hitlerismului a continuat, după cum se știe, prin participarea Armatei române, alături de Armata sovietică, la războiul împotriva armatelor germano-horthyste, pînă la 9 Mai 1945, asigurînd

poporului român un loc de cinste în rîndul celor care au contribuit la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

Ultimul capitol din lucrare, intitulat : *Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la necesitatea combaterii neofascismului, a tuturor curenților de esență fascistă din lumea contemporană*, amintește cititorului acestei cărți de istorie cît de actuală și de necesară este cunoașterea experienței popoarelor din perioada dinaintea celui de-al doilea război mondial pentru folosirea ei în combaterea fenomenelor de tip fascist din lumea contemporană. „Asemănarea noului val cu fascismul interbelic — se arată în acest capitol — evidențiază imperativul acțiunii hotărîte și unite a tuturor forțelor progresiste împotriva unui rău comun al umanității“.

Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „analiza evenimentelor din perioada anilor 1920—1940 demonstrează că în Europa fascismul a putut triumfa într-un mare număr de state atît datorită unor cauze economico-sociale, cît și lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniștilor și socialiștilor, a celorlalte forțe democratice antifasciste“⁷. Cuvîntul președintelui României este încărcat de autoritatea militantului comunist care a participat direct la lupta antifascistă în urmă cu mai bine de cinci decenii, care a cunoscut, într-o îndelungată, eroică și pilduitoare activitate revoluționară, însemnătatea luptei unite a forțelor democratice din țara noastră împotriva fascismului.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, p. 45.

ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944 ÎN DOCUMENTE DIN ARHIVELE VEST-GERMANE

TIBERIU COLIBAN, NICOLAE JURCĂ

Din perspectivă istorică, actul de la 23 August 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, ni se relevă ca un moment crucial al istoriei noastre moderne; un veritabil act de autodeterminare al poporului român, prin care acesta a rupt cu trecutul opresiv, a ieșit din alianța nefastă cu Puterile Axei, a restabilit independența și suveranitatea națională ale țării și s-a angajat, cu toată hotărârea și forțele de care a dispus, alături de coaliția Națiunilor Unite, în luptă, până la victoria finală împotriva fascismului.

Epopoeii eroice a insurecției române din August 1944, istoriografia noastră i-a dedicat numeroase și valoroase monografii, lucrări, corpusuri de documente, studii și articole care au investigat profund, sub multiplele sale aspecte și implicații, acest eveniment nodal, detașând concluzii și învățăminte care s-au impus statornic în tezaurul experienței noastre istorice. Remarcăm, între acestea : *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial ; Preliminariile politico-diplomatice ale insurecției române din August 1944 ; Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944 ; Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică ; Pentru eliberarea Patriei ; Documente privind istoria militară a poporului român.*

Aniversarea a 40 de ani de la istoricul eveniment din August 1944 și a 40 de ani de la victoria popoarelor împotriva fascismului a prilejuit apariția unor noi și importante lucrări care au marcat contribuții de certă valoare științifică în istoriografia românească și universală la aprofundarea cunoașterii evenimentelor cuprinse între anii 1939—1945, atât pe plan național cât și general-european. Dintre ele se detașează : *Armata română în revoluția din August 1944 ; 200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial ; Actul de la 23 August 1944 în context internațional ; Ecoul internațional al revoluției din August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist ; Participarea României la înfrângerea Germaniei naziste ; România și marea victorie. 23 August 1944—12 mai 1945.*

Un interes aparte suscită corpusul *23 August 1944. Documente* (4 volume) care reflectă premisele revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, pregătirea și desfășurarea ei victorioasă, precum și evenimentele petrecute în România în perioada august 1944—august 1945. Volumele, pregătite de un prestigios colectiv de istorici, cuprind mărturii documentare de maximă însemnătate — românești și străine — ce pun în relief: rolul Partidului Comunist Român în coalizarea tuturor forțelor patriotice ale poporului român într-un veritabil consens național în vederea realizării, prin forțe proprii, a actului istoric al eliberării României, participarea majoră a țării noastre la înfrângerea definitivă a hitlerismului, precum și derularea procesului de profunde prefaceri revoluționare din interiorul societății românești deschis de marea izbândă din August 1944.

Pe linia acestor preocupări ale istoriografiei noastre, studiul de față își propune să aducă noi contribuții — pe baza unor documente în cea mai mare parte inedite, provenite din arhive vest-germane — la înțelegerea desfășurării evenimentelor din zilele premergătoare și din cele ce au urmat istoricei înfăptuiri a poporului român, așa cum ele au fost surprinse și redate de comandamentele militare superioare naziste. Aceste documente — telegrame, informări și rapoarte emenate de la instituții civile și militare sau servicii secrete de informații germane, însemnări cu caracter memorialistic ale unor diplomați și militari naziști aflați în acea perioadă în misiune în România și implicați direct în evenimente — confirmă, detaliază sau nuanțează, prin noi aspecte semnificative, elementul de surpriză pe care l-a reprezentat pentru conducătorii politici și militari hitleriști insurecția română din August 1944; de aici, reacția lor confuză și disperată, dar tardivă și incapabilă să înăbușe energicul act de voință al poporului nostru.

După cum se cunoaște, în primăvara anului 1944, lupta de rezistență antifascistă și antinazistă a poporului român, organizată și condusă de partidul comunist, a intrat într-o fază decisivă, ca urmare a evoluției situației interne și internaționale. Agravarea situației social-politice din țară, ororile și calamitățile războiului care ajunsese pe teritoriul României, precum și perspectiva transformării țării într-un pustiu teatrul de operații militare, cu consecințe imprevizibile pentru înseși destinele națiunii, au determinat, în rîndul maselor populare, al tuturor forțelor patriotice și antihitleriste, o puternică hotărîre de a înlătura dominația fascistă. Această realitate a fost urmărită și supravegheată atent de cele 11 servicii secrete de informații germane¹, care acționau pe teritoriul țării noastre și a căror menire era să furnizeze Reichului date despre situația de aici, pentru a evita o defecțiune cît de mică care ar fi periclitat dominația germană.

Astfel, la 7 aprilie 1944, deci la scurtă vreme după intrarea armatei sovietice pe teritoriul nord-estic al țării și după declarația guvernului sovietic din 2 aprilie², ambasadorul german Manfred von Killinger și H. Neubacher, însărcinatul special pentru problemele economice, informau Ministerul de Externe al Reichului că „se constată, ca urmare a înaintării

¹ *Procesul marii trădări naționale*. Stenograma dezbaterilor de la tribunalul poporului asupra guvernului Antonescu, Editura „Eminescu”, București, 1946, p. 155.

² La 2 aprilie 1944, V. M. Molotov a declarat, în numele guvernului sovietic, că intrarea trupelor sovietice pe teritoriul țării noastre era determinată de necesități pur militare și că Uniunea Sovietică nu urmărește avantaje teritoriale și nici să schimbe orînduirea de stat existentă (*Marea conflagrație a secolului XX*, Editura politică, București, 1974, p. 35).

rușilor, o pronunțată atitudine comunistă printre muncitorii din regiunea petroliferă”³. Aparatul militar era îngrijorat, pe de o parte, de acțiunile de sabotaj din industria petrolieră⁴, pe de altă parte, de bombardamentele aliaților, căroră cu greu le mai puteau face față⁵. Semnificative sînt, din acest punct de vedere, relatările colonelului Neuman care, în ianuarie 1944, s-a deplasat în România, împreună cu generalul Galland, pentru a analiza problema apărării aeriene a teritoriului petrolier, deoarece toate știrile lăsau să se întrevadă începerea unor atacuri ale aviației militare americane. „Bineînțeles — scria Neuman — că forțele noastre nu ajungeau nici pe departe pentru a respinge atacul. Oricît de trist ar suna, cea mai bună apărare a noastră era ceața — din păcate am rămas numai la această posibilitate de apărare în perioada următoare”⁶.

Ofensiva armatei sovietice pe teritoriul României, bombardamentele masive din 4 aprilie ale aviației americano-britanice asupra Bucureștiului, precum și amplificarea luptei de rezistență antihitleristă a poporului român au provocat panică în rîndul cercurilor politice guvernamentale, dar și în ale opoziției politice burgheze, care și-au intensificat căutările pentru găsirea unor soluții salvatoare. Destabilizarea vieții politice din România, pericolul potențial al desprinderii ei din Axă, au îngrijorat aparatul militar nazist, care vîntura din nou ideea ocupării militare. Într-un raport al căpitanului Cartellieri, întocmit la Marele Cartier al Fûhrerului, la 14 mai 1944, se semnala că, datorită ultimelor evenimente de război și bombardamentelor continue, România „a devenit fricoasă și șovăielnică”⁷. Făcînd abstracție de opoziția politică burgheză care, după părerea ofițerului nazist, „și-a întins întotdeauna antenele înspre partea inamică”, adică spre Aliați, el aprecia că „și ultimii români de încredere încep să devină șovăielnici în atitudinea lor”⁸. Sintetizînd punctul de vedere al unor organe militare germane (generalul Alfred Gerstenberg), se atrăgea atenția asupra faptului că în România s-ar putea repeta situația din Italia. „Mareșalul Antonescu este un om de încredere — aprecia căpitanul Cartellieri —, el însă nu se mai poate impune”. Mai mult, Antonescu era, după aceeași opinie, influențat de opoziție, care-i reproșa o serie de chestiuni printre care și faptul că a „pierdut armata la Stalingrad”. Deși recunoștea că există „forțe crescînde care acționează pentru a impulsiona România înspre desprinderea de noi”, autorul raportului nu împărtășea soluția ocupării militare a României. Justificîndu-și rezerva, căpitanul Cartellieri considera că ocuparea nu numai că ar presupune forțe germane sporite, dar ar declanșa și o luptă de rezistență. În concluzie, el preconiza „o conducere germană forte, exercitată de un general german, care ar fi trebuit să smulgă, treptat, pentru sine, puterea efectivă în țară și să conducă guvernul român în mod oportun”⁹.

La începutul lunii august 1944, concomitent cu pregătirile ce se făceau pentru definitivarea planului politico-militar al insurecției, servi-

³ Arhiva politică a Ministerului de Externe din Bonn, Abt., I.A., Rumänien, Bd. 15.

⁴ Arhivele militare din Freiburg, O.K.W./W.F.St.Sig. 988.

⁵ Loc. cit., A.O.K. (Raportul colonelului Neuman, filele 1—5).

⁶ Loc. cit.

⁷ Loc. cit., „Oberkommando der Wehrmacht, Wehrmacht fûhrungsstab Qu₂”, Sig. 15/2.

⁸ Loc. cit.

⁹ Loc. cit.

ciile germane transmiteau noi și contradictorii informații despre situația din România. Astfel, într-o notă informativă din 4 august, adresată Ministerului de Externe al Reichului, Andreas Schmidt, șeful Grupului etnic german, aprecia situația politică din România ca stabilă și numai o schimbare a mersului operațiunilor militare în sectorul de sud al frontului de răsărit ar putea „provoca schimbări politice în România”¹⁰. Total neinformați asupra pregătirilor ce se făceau (evident, în strictă conspirativitate), A. Schmidt afirma că „fluxul caracteristic discuțiilor și dezbaterilor politice ale personalităților particulare și grupărilor politice este deja, de săptămîni, ca și amortit”. În schimb, el semnală că evoluția militară din răsărit, atacurile aeriene, apropierea frontului, evacuările „presează asupra stării de spirit, măresc dificultățile economice și financiare”¹¹.

[Totodată, documentul atrăgea atenția asupra a „o serie de simptome”, care, după părerea autorului, ar merita să fie reținute. În această categorie de „fenomene” era semnalată problema evreiască. Astfel, se afirma că Maniu a dat cuvînt de ordine adepților săi din Transilvania să trateze prietenos evreii care fugeau din Ungaria, deoarece aceasta creează „supoziții posibile pentru retrocedarea Transilvaniei de Nord”; de asemenea, Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, ar fi indicat organelor Ministerului de Interne să înlesnească trecerea clandestină a graniței de către emigranții evrei din Ungaria — apreciați la circa 300 —, amenințați acolo cu moartea. Cu asemenea „metode”, afirma A. Schmidt, cercurile politice conducătoare încearcă să-și creeze „alibiul lor pe lângă aliați și își pregătesc retragerea în lagărul anglo-saxon”¹². În acest context, se făceau aprecieri și asupra acțiunilor de politică externă ale opoziției, care se considera că erau aprobate de Mihai Antonescu. „Se pare că englezii și aliații lor au luat atitudine față de aceste încercări — presupunea A. Schmidt —, că trebuie, în sfîrșit, să se vină cu propuneri practice realizabile; așadar, înseamnă că ori se acordă mandat pentru tratative guvernului Antonescu, ori se răscoală împotriva acestui guvern, înainte de a se începe asemenea tratative politice”¹³.]

Starea de spirit antifascistă și antihitleristă a celor mai largi categorii și păături sociale, a întregului popor român a caracterizat și armata română, care s-a transformat, treptat, într-o componentă a forțelor de rezistență împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist.

[Îată de ce, concomitent cu urmărirea evenimentelor politice din țară, cu interpretarea stării de spirit a diferitelor categorii sociale și grupări politice, comandamentele germane au recurs la supravegherea atentă a trupelor române, suspectînd orice acțiune a acestora, îndoindu-se de fidelitatea lor și preconizînd intercalarea lor pe front între unitățile germane. La 3 august 1944, Grupul de corpuri Kirchner, Secția I, se adresa Grupului de armată Wohler, informîndu-l despre atitudinea militarilor români din Divizia de tancuri „România Mare” față de trupele germane¹⁴. Generalul Cornea, comandantul Diviziei — se arăta în documente —, a dat dispoziție ca tancurile care se află în dotare să fie ocupate, în caz de luptă, de servanți români. Se relatea, apoi, că tancurile sînt atent supravegheate și pázite de militari români, iar instructorilor germani li s-a făcut cunoscut

¹⁰ Arhiva politică a Ministerului de Externe din Bonn, seria Inland II, Bd. VI.

¹¹ *Loc. cit.*

¹² *Loc. cit.*

¹³ *Loc. cit.*

¹⁴ Arhivele militare din Freiburg, A.O.K., 8 la/KTB nr. 3, 58 298/5.

că nu mai este nevoie de serviciile lor. Un translator al Diviziei, se informa în continuare, ar fi comunicat unui locotenent-colonel german că „românii ar fi primit ordin de a nu mai trage în avioane dușmane și nici în trupe care aterizează din avioane”¹⁵. Comandantul de instrucție la regimentul de tancuri al Diviziei „România Mare”, căpitanul Bergman, furniza și alte informații care i se păreau suspecte: atitudinea ofițerilor români, apreciată ca fiind „deosebit de rezervată”, în timp ce ofițerii germani „sînt mult mai atent supravegheați”. La toate acestea, se adăuga cererea comandantului român din Roman, adresată comandantului german local, ca, în citeva ore, să comunice efectivul exact al trupelor germane combatante. Acest ultim fapt relatat se putea să fie „în legătură cu semnele amintite și comentate mai sus, că, din partea românilor, ar exista preocupări care sînt îndreptate împotriva aliatului german și s-ar putea să fie în concordanță cu dușmanul. Pentru că s-ar putea ca timpul hotărît să fie foarte apropiat”¹⁶.

În primele zile ale lunii august 1944, serviciile militare și diplomatice germane din România au fost alertate de noul comandant al Grupului de armate „Ucraina de Sud”, generalul Hans Friessner, căruia i s-a părut nesigură situația atît de pe front cît și din spatele frontului. Deși la plecarea din Berlin — cum singur măturisește — Hitler îl sfătuisese să nu-și facă griji, deoarece „Mareșalul Antonescu ne este fidel. În spatele său stau, ca un singur om, poporul român și armata sa”, Friessner a întreprins acțiuni proprii de informare. La 1 august, însoțit de șeful statului său major, a plecat la București, unde a avut convorbiri cu generalii Alfred Gerstenberg, Erik Hansen și cu ambasadorul Manfred von Killinger, care l-au decepționat prin necunoașterea realităților și prin soluțiile nesatisfăcătoare pe care le propuneau. Cu acest prilej, Gerstenberg, care-i făcuse o impresie mai bună, i-a comunicat că o singură baterie de artilerie anti-aeriană ar fi suficientă „pentru a lichida orice lovitură de stat la București”, iar ambasadorul Killinger, întrebat ce măsură preconizează pentru cazul unei crize de guvern în România, a răspuns cu naivitate: „Pînă acum nici un fel de măsură, nici nu este de așteptat vreo criză de guvern”¹⁷. Cît privește pe generalul Hansen, acesta afirma, într-o notă la memoriile sale, că i-a declarat lui Friessner că „o răsturnare a lui Antonescu este posibilă și că informarea sa la Cartierul general al Führerului a fost făcută cu această rezervă”¹⁸.

[Rămînînd la convingerea că situația politică și militară din România este nesigură, generalul Friessner a adresat, la 3 august 1944, o scrisoare personală lui Hitler și Ribbentrop, prin care cerea să i se subordoneze toate trupele și serviciile germane din România și să i se acorde dreptul de a organiza un sistem propriu de informare pe întreg teritoriul românesc. Această cerere a găsit audiență la O.K.W., care a încercat să obțină de la Hitler un ordin în acest sens. A survenit, însă, la 5 august 1944, ultima întîlnire Hitler-Antonescu, în urma căreia, instantaneu, Înaltul comandament militar german (O.K.W.) a respins propunerile ambițiosului Friessner.]

¹⁵ Loc. cit.

¹⁶ Loc. cit.

¹⁷ Hans Friessner, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, 1956, p. 53—54.

¹⁸ Erik Hansen, *Insemnările memorialistice la chestionarul Institutului de istorie contemporană din München* (Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55).

Fluxul informațiilor de la serviciile germane spre Reich a continuat pînă la 23 August 1944. Astfel, într-o notă informativă a Serviciului Central de Siguranță al Reichului, din 5 august 1944, privind situația politică din România se preciza : „Evoluția politicii interne în primele patru săptămîni arată clar o trecere a întregii opoziții spre stînga, cu aceasta preluarea conducerii acestei opoziții de către Partidul Comunist“¹⁹. Rezultă, așadar, că serviciile de contrainformații germane erau la curent cu progresele care se făcuseră pe linia coalizării forțelor democratice și patriotice, inclusiv cu rolul decisiv ce revenea partidului comunist în cadrul acestui sistem de alianțe politice. În document se arăta că „se va încerca să se înființeze, sub conducerea comunistă, un fel de guvern al Frontului popular“, al cărui scop ar fi obținerea condițiilor de armistițiu cu Uniunea Sovietică și influențarea opiniei publice în sensul că aceasta „ar fi garantul independenței României“. Sînt evidente referirile la constituirea Blocului Național Democrat și la unele din obiectivele Declarației acestuia din 20 iunie 1944. Ceea ce nu cunoșteau serviciile de contrainformații germane, și nu vor afla nici mai tîrziu, era planul militar al insurecției, aflat într-un stadiu avansat al pregătirilor, pentru doborîrea dictaturii antonesciene și a ruperii alianței cu Reichul. Aceasta rezultă foarte clar din concluzia informării : „Acum, ca și înainte, raporturile de putere politică se află exclusiv în mîna mareșalului și a armatei române. Opoziția nu are în spatele ei încă o mișcare care să aibă posibilitatea de a smulge mareșalului puterea“²⁰.

În aceste condiții, de relativă relaxare a forurilor politice și militare hitleriste, apare stranie telegrama lui Hitler, adresată la 6 august 1944, Amiralului Mării Negre (A.S.M.) și conducerii marinei de război germane (S.K.L.), cuprinzînd ordinul de a lua unele măsuri de precauție pentru cazul în care România ar ieși din război sau s-ar organiza un „puci politic intern“²¹. În ordin se făcea referire la atitudinea „labilă“ a României, dar se preciza că, „deocamdată, nu există nici un motiv“ de temere. Oricum, acest ordin al Fûhrerului rămîne ciudat și prin faptul că el n-a fost transmis celorlalte misiuni militare de pe teritoriul României și nici Grupului de armate „Ucraina de Sud“.

La insistențele ultimative ale reprezentantului P.C.R., la 10—11 august ofițerii antihitleriști l-au convins pe rege să accepte ziua de 26 august 1944 ca dată a declanșării insurecției. Cam în același timp, la 10 august, dovedindu-se încă o dată total neinformați, Killinger transmitea superiorilor săi de la Berlin : „Situația e pe deplin sigură. Regele Mihai garantează alianța cu Germania“. Potrivit informațiilor lui H. Klugkist, consilier al legației germane la București, cîteva zile mai tîrziu, la 15 august, colonelul Bauer, șeful Abwehr-ului din România, l-a informat pe ambasadorul german că, pentru 26—27 august, regele ar fi convocat un consiliu de coroană — cu participarea ambilor comandanți ai altor două armate române, ce trebuiau să revină de pe front —, la care urma să se hotărască poziția României față de război²². Dar, Killinger a nesocotit și această avertizare, deoarece informațiile sale pe canalul Rôdel indicau că mareșalul va continua „marșul“ alături de Germania²³.

¹⁹ Arhivele militare din Freiburg, O.K.W./W.F.St. Sig. 988.

²⁰ Loc cit.

²¹ Loc. cit., Sig. 3/1944.

²² Dr. H. Klugkist, *Insemnările memorialistice la chestionarul Institutului de istorie contemporană din München* (Arhivele Federale Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 62).

²³ Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 62.

O relatare interesantă, dar greu de confirmat, a făcut, în 1952, fostul șef al Statului Major al Grupului de armate „Ucraina de Sud“, generalul von Grolman, potrivit căreia, cu zece zile înainte de actul de la 23 August 1944, Andreas Schmidt a sosit în Germania pentru a prezenta un raport „amănunțit de situația creată în România“. Neputînd fi introdus în audiență la Hitler, a fost primit de Ribbentrop; acesta ar fi telegrafiat la București lui Killinger, care a dat invariabilul răspuns — „poveste din Balcani“. „Dacă s-ar fi dat crezare lui Schmidt — opina Grolman — o întreagă armată ar fi fost salvată și n-ar fi ajuns 100 000 de oameni în prizonierat datorită acestui eveniment“²⁴.

De asemenea, din memoriile generalului Erik Hansen aflăm că, la 19 august 1944, în preziua declanșării mării ofensive sovietice, în cadrul întrevederii cu Carl Clodius, Ion Antonescu i-a declarat „fără ocolișuri, într-o stare de extremă agitație, că dacă cel puțin o divizie germană, pe cît posibil o divizie blindată, nu era readusă neîntîrziat, el va trebui, avînd în vedere marea ofensivă sovietică, iminentă după părerea lui, să-și rezerve libertatea de acțiune. Aceasta era, deci, o amenințare nevoalăată cu desprinderea de Germania“²⁵. Clodius a informat „cu maximă urgență“ Ministerul de Externe german, iar Hansen autoritățile militare (pe Jodl). Reacția forurilor germane era astfel relatată de Hansen: „Răspunsului bombănit «Vom vedea ce se poate face...» etc. nu i-a urmat nimic! Nu a fost oprită și adusă divizia care se găsea în curs de îmbarcare (78) și nici măcar nu s-a pregătit întoarcerea altor trupe“²⁶.

La 20 august 1944 s-a declanșat marea ofensivă sovietică în sectorul Iași—Chișinău, trupele Frontului 2 ucrainean rupînd, încă din primele zile, apărarea inamică pe direcțiile principale ale celor două fronturi. În aceste condiții grave, Antonescu a plecat pe front, pentru a analiza, împreună cu comandamentul german, măsurile ce se impuneau pentru a stăvili ofensiva sovietică. La 21 august, Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud“, în cadrul unei întrevederi, i-a atras atenția mareșalului asupra zvonurilor care circulau cu privire la o posibilă schimbare a pozițiilor României față de război²⁷. Antonescu a bagatelizat aceste zvonuri și a dat, în continuare, asigurări de loialitate. În cursul aceleiași zile, Antonescu a fost informat, la Bacău, de generalul Gârbea, întors atunci din Germania, că Hitler hotărîse să nu trimită în România nici măcar un soldat, toate rezervele fiind îndreptate spre alte zone ale frontului. În schimb, așa cum rezultă dintr-o telegramă a lui Edmund Veessenmayer, șef SS aparținînd Ministerului de Externe al Reichului, Legația germană din București continua să dea asigurări guvernului român că sovieticii „n-au concentrat forțe“, de aceea nu poate fi vorba decît de „mici înaintări locale lipsite de importanță“²⁸. „Atunci a început — se afirma în același document — o activitate politică febrilă în București. Cererea de a schimba politica română a devenit generală“. Numai că, precizăm noi, E. Veessenmayer cunoștea și transmitea aceste informații la 30 august superiorului său din Budapesta, abia la șapte zile după declanșarea insurecției în Româ-

²⁴ H. Grolman, *Însemnările memorialistice la chestionarul Institutului de istorie contemporană din München* (Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 62).

²⁵ Erik Hapsen, *op. cit.*, I/1.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Hans Friessner, *op. cit.*, I/3/80—81.

²⁸ Arhiva politică a Ministerului de Externe din Bonn, Abt. I. A., Rumänien, Allg. Sig. 103.

nia. Rămîne însă valabilă afirmația lui că : „Speranțele germane (de a menține România în alianță cu Reichul — *n.n.*) s-au bazat pe încăpăținarea mareșalului Antonescu și pe puterea sa de comandă asupra armatei române”²⁹. La rîndul său, generalul Hansen își amintește că, abia la 21 august, au ajuns la București „primele zvonuri pesimiste” despre marea ofensivă sovietică începută în ajun. Generalul Friessner „a refuzat în mod categoric (în ziua aceea, ca și în următoarele două zile) de a-l informa, din cauza pericolului de interceptare a informațiilor”³⁰.

[La 22 august 1944, în plină derută provocată de marea ofensivă sovietică, Antonescu s-a reîntîlnit cu generalul Hans Friessner la Slănic Moldova, unde se afla Comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud”. De comun acord, cei doi au hotărît ca trupele germane și române să fie retrase pe linia fortificată Focșani—Nămoloasa—Brăila—Dunărea mării, măsură care n-a mai putut fi însă pusă în aplicare³¹. În după amiaza zilei de 22 august, reîntors de pe front, Antonescu a avut, succesiv, convorbiri cu Ion Mihalache, ca delegat al P.N.Ț., P.N.L. și P.S.D., și cu dr. Carl Clodius, cu care a abordat problema eventualei ieșiri din război, cu avizul prealabil al lui Hitler.]

Întrerupem aici prezentarea evenimentelor ce au precedat istoricul act de la 23 August 1944, așa cum se regăsesc ele în sursele germane, pentru a încerca să răspundem la întrebarea care continuă să preocupe istoriografia noastră : a cunoscut Hitler situația din România și pregătirile ce se făceau pentru ruperea alianței cu Reichul ? Firește, un răspuns tranșant nu se poate da, fără a implica riscul de a nu exprima adevărul, adică acel adevăr istoric obiectiv, care refuză aproximațiile, dar implică relativitatea. Așa cum a rezultat din analiza făcută pînă acum, aparatul central al Reichului, precum și Hitler personal, au primit, pe cele mai diverse canale, numeroase informații despre starea de spirit a poporului român și a armatei, potrivit dictaturii și războiului, despre lupta de rezistență a forțelor democratice și patriotice condusă de partidul comunist, despre unele tatonări ale opoziției burgheze și chiar ale guvernului pentru o eventuală încetare a războiului și încheierea armistițiului cu Aliații. În schimb, forurile conducătoare hitleriste n-au avut cunoștință despre existența unor forțe naționale organizate, care elaboraseră un plan politico-militar concret ce viza răsturnarea guvernului antonescian și ruperea alianței nefaste cu Germania. Evident că această situație poate fi pusă numai pe seama defecțiunilor serviciilor secrete de informații germane, ale căror relatări au fost, adesea, lacunare și contradictorii. Prin canalele Abwehr-ului — condus succesiv de colonelii Rödler și Bauer, ale Misiunii militare germane — condusă de generalul Erik Hansen, ale Comandamentului Grupului de armate „Ucraina de Sud” — mai ales în timpul zelosului general Hans Friessner ș.a. s-au transmis date și informații care, evaluate, ar fi putut da indicii organelor de decizie hitleriste asupra gravității situației politico-militare din România. Dar, de fiecare dată, aceste avertismente au fost nesocotite și anulate de o serie de factori. Între aceștia, noile documente depistate în arhivele vest-germane confirmă și întăresc faptul că Führerul era convins că mareșalul Antonescu este deplin stăpîn pe situație, că are în spatele său sprijinul poporului și al armatei. Așa cum afirma fostul diplomat german H. Klugkist, pentru Hitler „Antonescu era egal cu România”³²,

²⁹ *Loc. cit.*

³⁰ Erik Hansen, *op. cit.*, I/3.

³¹ H. Friessner, *op. cit.*, p. 81.

³² Dr. H. Klugkist, *op. cit.*, p. 27—29.

el fiind „prețuit foarte mult ca om de stat și conducător de armată“³³ și în a cărui loialitate credea. Dacă avem în vedere faptul că Antonescu a invocat drept condiție clauza de a nu fi obligat să întoarcă armele împotriva Germaniei, sau mai târziu aceea de a obține avizul lui Hitler, era justificată încrederea dictatorului german. Un popor, însă, nu poate fi oprit să evite catastrofa, pentru a menaja „onoarea mareșalului“. E ceea ce va spune și Iuliu Maniu, în depozitia lui la procesul Antoneștilor : „...nu poate fi oprită națiunea în calea ei, printr-un cuvânt de onoare dat de cineva, fie el chiar prim-ministru sau mareșal“³⁴.

Declanșarea insurecției în noaptea de 23/24 August 1944 a constituit o surpriză totală pentru aparatul militar și civil hitlerist, ceea ce explică reacția sa confuză și tardivă, dar disperată și incapabilă să înăbușe energetic act de voință al poporului român. Noile surse documentare germane sînt, și din acest punct de vedere, deosebit de elocvente. În memoriile sale, generalul de cavalerie Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane din România, relatează că primele zvonuri despre o posibilă răsturnare a lui Antonescu i-au parvenit în jurul amiezii de 23 august, cînd maiorul Hinkeldey — ofițer de stat major german, repartizat pe lîngă generalul Gârbea, șeful Statului Major român de legătură cu Înalțul Comandament al armatei germane (O.K.W.), întors chiar atunci la București de pe front, unde îl însoțise într-o misiune pe generalul Gârbea, l-a întrebat dacă considera posibil „că un alt general român ar putea să-l răstoarne pe Antonescu printr-un puci“, pentru că ar fi auzit un zvon în acest sens. Hansen a replicat că o asemenea posibilitate o consideră exclusă, „deoarece nimeni n-ar risca așa ceva, ținînd seama de prestigiul și autoritatea lui Antonescu“³⁵. Generalul german considera că a fost „o gravă greșeală“ a sa că nu s-a gîndit că „acel“ general ar putea acționa eventual la ordinul sau din însărcinarea regelui, că n-a alarmat trupele și serviciile germane de sub comanda sa și că n-a dispus retragerea lor în regiunile fixate pentru asemenea cazuri³⁶. Erik Hansen considera că nu poate fi „descărcat“ de răspundere nici chiar prin faptul că Legația germană și Abwehr-ul — tot mai reticente față de el — nu l-au informat despre „tratativele în curs, trădătoare și duplicitare“ și nici despre „întîmplările“ din noaptea de 21/22 august 1944 cînd, la mănăstirea Ceahlău — aflată în raza de acțiune a unei brigăzi românești —, ar fi avut loc tratative între un general sovietic și o delegație română. Această știre, pe care surse românești n-au confirmat-o, ar fi ajuns la cunoștința Legației germane prin atașatul de poliție Richter, dar n-a parvenit Misiunii militare germane pentru armata de uscat de sub comanda generalului Hansen. Generalul Hansen a chemat, totuși, pe conducătorii comandamentelor și serviciilor militare germane din București, cărora le-a dat ordinul de a fi „extrem de vigilenți și de a controla toate măsurile de alarmă prevăzute“, după care, în jurul orei 13, le-a dat liber³⁷. N-avem motive să ne îndoim de veridicitatea acestei informații pentru că, în fapt, ea nu-i este favorabilă lui Hansen, potrivit opticii foștilor comandanți militari germani.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Procesul mării trădări naționale*, p. 209.

³⁵ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL. 229, rola 61.

³⁶ Ținînd seama de atacurile aeriene anglo-americane, cît și de apropierea frontului, Marele Stat Major Român și Misiunea militară germană pregătiseră cartiere de refugiu pe Valea Oltului, în zona Rîmniciu-Vilcea.

³⁷ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL 229, rola 61.

În după amiaza aceleiași zile, după orele 16, lt. col. de geniu Röstel, primul ofițer cu operațiile, i-a comunicat telefonic generalului Hansen că în oraș circulă zvonuri despre arestarea lui Antonescu. Rugat să controleze informația, consilierul de legație, dr. Gerhard Stelzer, a comunicat, la scurt timp, că „zvonul nu se adevărește“, deoarece el a vorbit cu colonelul Radu Davidescu, șeful cabinetului militar al mareșalului, care a explicat „rîzînd“ că Antonescu s-a dus din proprie inițiativă la Palat și că este așteptat să se întoarcă ³⁸.

Prima informație de natură să alerteze întregul aparat militar și civil german din București a parvenit de la Eugen Cristescu, șeful Serviciului Special de Informații și generalul Tobescu, adjunctul inspectorului general al Jandarmeriei, care a devenit bănuitor cînd a aflat că Antonescu nu s-a mai întors de la Palat, comunicînd Legației germane presupunerea că mareșalul ar fi fost arestat. În jurul orei 17, generalul Hansen a fost convocat de urgență la Legație pentru o convorbire „foarte gravă“. Aici, se aflau, „în mare agitație“, numai Gerhard Stelzer și Eugen Cristescu. Acesta din urmă l-a informat pe Hansen despre bănuiala lui că Antonescu ar fi fost arestat probabil „de oameni din garda personală a regelui“ și că ar fi fost transportat într-o pivniță a Băncii Naționale. La solicitarea lui Hansen au sosit, la Legație ³⁹, amiralul Werner Tillessen — șeful Misiunii marine militare germane, generalul-locotenent Alfred Gerstenberg — șeful Misiunii aeronautice și comandant al apărării antiaeriene a regiunii petrolifere, generalul dr. Karl Spalke — atașatul militar german la București. În jurul orelor 19, a sosit la Legație și ministrul plenipotențiar al Reichului — Manfred von Killinger, care, sub impactul cu evenimentele, a fost nevoit să renunțe la convingerea „că nici o frunză nu se mișcă în România fără știrea lui“, ca și la obișnuitele bagatelizări : „poveste balcanică“ etc. Informat de către cei prezenți asupra situației, Killinger a comunicat mai întîi telefonic Ministerului de Externe german despre evenimentele din București și a promis că-l va înștiința imediat și pe Hitler ⁴⁰. La rîndul său, generalul Erik Hansen a însărcinat telefonic pe ofițerul cu operațiile din Serviciul aflat la Academia de război, să transmită indicativul pentru ordinul de alarmare a trupelor și să întocmească un raport provizoriu către Înalțul comandament al armatei germane (O.K.W.) ⁴¹. Cum, între timp, forțele insurecționale române au întrerupt firul telefonic oficial al Legației, iar postul de radio se afla, „ca de obicei“, la vila lui Killinger de la Snagov, a fost tăiată orice posibilitate de legătură cu exteriorul. Singur generalul Gerstenberg a mai avut un timp legătură telefonică în biroul său instalat lîngă Legație, realizînd, în jurul orei 20, „convorbirea sa fatală“ cu generalul Werner Kreipe, șeful Statului major al aviației militare germane (Luftwaffe), la care a participat și Killinger ⁴², căruia i-a sugerat bombardarea și ocuparea Bucureștiului, propunere pe care Hitler o va accepta și în care sens va da ordinele corespunzătoare.

La o jumătate de oră după aceasta, ofițerul I din Statul major al Misiunii militare germane pentru armata de uscat a comunicat telefonic la Comandamentul Grupului de armate „Ucraina de Sud“ că ceva nu

³⁸ Loc. cit.

³⁹ Loc. cit.

⁴⁰ Loc. cit.

⁴¹ Loc. cit.

⁴² Generalul Erick Hansen a afirmat că, despre această convorbire a aflat mai tîrziu, în timpul prizonieratului, și nu ar fi fost de acord cu ea, dezavuînd-o (Loc. cit.).

este în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu. Cum informația era neclară, peste câteva minute generalul Grolman, șeful Statului Major al grupului de armate, l-a sunat pe comandantul Luftwaffe, generalul Gerstenberg, care a confirmat știrea arestării lui Antonescu, dar n-a fost în măsură să dea, încă, informații precise. Între timp, la insistențele generalilor și diplomaților reuniți la Legație, Killinger s-a decis — așa cum ne relatează Erik Hansen — „să plece imediat la Palat, chiar fără instrucțiuni de la Berlin, să ceară la rege o audiență și o explicație în legătură cu situația creată”⁴³. În telegrama expediată din Budapesta Ministerului de Externe al Reichului, la 30 august 1944, Edmund Veessenmayer, rezuma, astfel, audiența lui Killinger la Palat : „Plenipotențiarul a făcut regelui violente reproșuri și a declarat că Germania nu poate accepta o schimbare a politicii externe a României. Regele a replicat că trupele germane nu mai apărau țara și de acum el trebuie să încerce să diminueze catastrofa inevitabilă prin stabilirea contactului cu inamicii. Împotriva trupelor germane din România și împotriva cetățenilor Reichului din România guvernul român nu va întreprinde, de la sine înțeles, nimic”⁴⁴.

După audiența lui Killinger la rege, relatează, în continuare, Hansen, de la Legație s-a transmis un ordin prin radio către toate serviciile militare, prin care se avertiza că „ieșirea apropiată a României din război nu înseamnă, încă, război contra armatei germane”. Se ordona, însă, trupelor să-și asigure adăposturile, să se apere în caz de atac și, la nevoie, să se retragă „spre ieșirile răsăritene, respectiv sudice ale Carpaților”⁴⁵.

Începînd cu ora 22, posturile de radio au difuzat, în repetate rînduri, Proclamația regelui, prin care se aduce la cunoștință țării și opiniei publice mondiale victoria istorică a poporului român care s-a descătușat de dominația fascistă și a hotărît să-și restabilească independența națională. Jurnalul de război al Înaltului comandament al armatei germane a sintetizat corect obiectivele cuprinse în Proclamație : „...România a acceptat tratativele de armistițiu oferite de Rusia, Anglia și America. Aliații ar fi recunoscut nedreptatea Dictatului de la Viena, în urma căruia li se smulsesse românilor Transilvania. Alături de Aliați, și cu ajutorul lor, armata română va trece granițele impuse la Viena. Dictatura ar fi luat sfîrșit și cu aceasta orice asupra”⁴⁶.

La scurt timp după difuzarea Proclamației, Grigore Niculescu-Buzești, proaspătul ministru de externe, i-a adus la cunoștință consilierului Legației germane, dr. Stelzer, în mod oficial, ruperea relațiilor diplomatice dintre România și Reich, cît și posibilitatea ca trupele germane să se retragă din zona Capitalei. „Oferta română” a provocat puternice controverse în tabăra generalilor germani, izolați de trupele lor la sediul misiunii diplomatice. Convins tot mai mult, din „știrile care soseau la Legație”, că întreaga populație din România a salutat ușurată „încheierea iminentă a păcii” și că „a vorbi de un puci este absurd”, generalul Hansen a adoptat o atitudine mai realistă, pronunțîndu-se pentru retragerea trupelor. „Am comunicat intenția și părerea mea — afirmă Hansen — domnilor Killinger, Clodius (sosit și el între timp), Tillesen, Gerstenberg și Spalke, pe care

⁴³ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL 229, rola 61.

⁴⁴ Arhiva politică a Ministerului de Externe din Bonn, Rumänien, dosarul nr. 103.

⁴⁵ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL 229, rola 61.

⁴⁶ Loc. cit., O.K.W./W.F.St/Msg., 130/1—16.

i-am întrunit. Toți au fost de aceeași părere și m-au aprobat în toate privințele”⁴⁷. Gerstenberg va afirma, mai târziu, în prizonierat, chiar lui Hansen, că el n-ar fi fost prezent la această primă parte a întrunirii și nu și-a dat acordul pentru retragerea trupelor. Un lucru este cert că, la propunerea lui Hansen, s-au raliat amiralul Tillesen și atașatul militar, generalul dr. Karl Spalke⁴⁸.

În această situație, generalul Hans Friessner, încălcându-și competențele, și-a subordonat, cu de la sine putere, toate trupele și serviciile germane din România. În convorbirea avută cu Hitler la ora 23,25, Friessner l-a informat pe Führer despre preluarea conducerii tuturor trupelor germane de pe teritoriul României, propunându-i transferarea urgentă în interiorul arcului carpatic „a tot ce mai putea fi salvat ca oameni și material” și organizarea acolo, în acest teritoriu controlat de armatele horthyste, a unui front de apărare⁴⁹. Hitler a confirmat măsurile luate de Friessner și a promis transmiterea unei directive.

În noaptea de 23 spre 24 august, la Ploiești și Constanța — zone de o importanță strategică deosebită, apreciate ca atare și în planul militar al insurecției — au sosit primele știri despre evenimentele din Capitală. Gerstenberg i-a comunicat colonelului Neuman, șeful sectorului pentru aviața de vânătoare, „scurt și agitat”, că „ambasadorul von Killinger și el personal au fost chemați seara târziu la regele României unde li s-a declarat că România încetează războiul și trece de partea aliaților, că Antonescu ar fi arestat”, ordonându-i să fie pregătit de alarmă și să-i transmită, prin mijloacele cele mai rapide, vești⁵⁰. La Statul Major al marinei de război din Constanța știrea „surprinzătoare că România a propus armistițiul” a fost primită de la Grupul de armate „Ucraina de Sud”. În timp ce de la grupul de armate se dădeau asigurări că „noul guvern nu va întreprinde nimic împotriva Germaniei”, trupele române încercau sediul Statului Major al marinei germane⁵¹.

Semnificativă și relevantă pentru confuzia și deruta cu care a fost receptată la comandamentele superioare germane insurecția română este și relatarea feldmareșalului Weichs, șeful teatrului de operații german din sud-est, prezent în acele zile la Cartierul general din Prusia : „La Comandamentul superior al armatei, Keitel și Jodl n-au luat la început în serios informațiile primite. Totuși, se bănuia însă declanșarea în est a unor mișcări în spatele frontului... Am fost întrebat câte trupe voi putea pune la dispoziție din cele aflate în subordinea mea pentru a restabili poziția Germaniei în România și în spatele frontului. După aprecierea situației din Balcani, am raportat că aș fi putut pune la dispoziție un batalion care în acel moment era disponibil. S-au mulțumit și cu aceasta și batalionul a fost trimis pe calea aerului în România”⁵².

La miezul nopții de 23 spre 24 august a fost transmis telefonic, prin generalul Walther Wenck de la O.K.W., ordinul Führerului „de a doborî

⁴⁷ *Loc. cit.*, fondul NL 229, rola 61.

⁴⁸ *Loc. cit.*

⁴⁹ Arhivele Federale Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55, cmf. 57.

⁵⁰ Arhivele militare din Freiburg A.O.K. (Raportul colonelului Neuman, fila 7).

⁵¹ *Loc. cit.*, O.K.W./W.F.St., Sig. 988 (Raportul final al Comandamentului marinei militare-sud privind evacuarea Dobrogei).

⁵² Fr. von Weich, *Însemnările memorialistice la chestionarul Institutului de istorie contemporană din München* (Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55, cmf. 82—89).

puciul, a captura pe rege și camarila de la Palat și de a constitui un nou guvern în frunte cu un general filogerman, în caz că mareșalul Antonescu nu mai e de găsit”⁵³. Directiva lui Hitler a declanșat întregul aparat militar german în încercarea disperată de a înăbuși insurecția, de a schimba cursul evenimentelor din România. La orele 1 noaptea, generalul Friessner făcea cunoscut că, din acel moment, ia în subordine, din ordinul Führerului, comandamentele și trupele Wehrmachtului, precum și de SS și poliție, inclusiv toate organizațiile germane din România. „Cu aceasta — relatea Hansen —, eu am fost practic scos din comanda mea, ceea ce mi s-a confirmat în mod expres în convorbirea telefonică cu Friessner în dimineața zilei de 24 august”⁵⁴. De altfel, așa cum constatase și prințul Albrecht Hohenzollern, Friessner și-a manifestat, încă de la preluarea comenzii grupului de armate, rezerve față de șeful misiunii militare pentru armata de uscat și preferința pentru Gerstenberg, intrigant și ros de ambiția de a juca un rol mai important.

În jurul orei 2, în noaptea de 23 spre 24 august, au sosit la Palat generalul Erik Hansen și Alfred Gerstenberg, pentru a discuta cu primul ministru Sănătescu și ministrul de externe Grigore Niculescu-Buzești problema retragerii trupelor germane. În memoriile sale, Hansen descrie astfel audiența la Palat: „după un salut oficial, dar corect, am tratat, în special eu, cu dinșii. Punctul principal l-au constituit modalitățile unei eventuale retrageri libere, imediată și asigurată a trupelor germane”⁵⁵. Primul ministru român le-a adus la cunoștință că, în noile condiții, era necesar să dea dispoziție ca trupele germane să părăsească teritoriul României, renunțând la orice ostilitate. După ce s-a consultat telefonic cu Legația, Hansen și Gerstenberg s-au declarat de acord și au promis că vor informa — dacă li se vor asigura cabluri telefonice — O.K.W. și pe generalul Friessner, care puteau decide⁵⁶. Când Niculescu-Buzești s-a plîns din nou de faptul că trupele germane de la Băneasa au deschis focul, Gerstenberg s-a oferit să se deplaseze, dacă i se va permite, în tăbăra germană, pentru a da dispoziție trupelor să înceteze ostilitățile. „După o oarecare ezitare — își amintește Hansen —, generalul Sănătescu s-a declarat dispus să-l ducă acolo, într-o mașină românească, însoțit de un ofițer român”. Ajuns în tăbăra hitleristă, Gerstenberg i-a arestat pe colonelul Valeriu Selescu și pe căpitanul Bogdan Florescu, care îl însoțeau și a trecut la executarea ordinului lui Hitler.

Reîntors la Legație, Hansen a întocmit un raport asupra situației politico-militare, așa cum se contura după convorbirile de la Palat, care a fost comunicat imediat O.K.W.-ului. Raportul se încheia cu recomandarea de a folosi oferta română, „căci, ținând seama de situație, eu nu vedeam nici o altă posibilitate rezonabilă”, menționînd, totuși, că pregătirile pentru respingerea insurecției sînt efectuate „în limita posibilităților”. Generalul Hansen afirmă că ar fi făcut această mențiune numai pentru a nu trezi „brusc” impresia unui refuz „net” de a executa ordinul lui Hitler⁵⁷. Conținutul aproximativ al acestui telex a fost repetat de Hansen și în convorbirea sa, de la ora 3,30, cu generalul colonel Alfred Jodl, șeful Statului

⁵³ Arhivele militare din Freiburg, O.K.W./W.F.St./Msg 103/1—16.

⁵⁴ *Loc. cit.*, fondul NL 229, rola 61.

⁵⁵ *Loc. cit.*

⁵⁶ *Loc. cit.*

⁵⁷ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL 229, rola 61, și O.K.W./W.F.St./Msg

Major General al O.K.W. La insistența generalului Hansen de a se primi oferta de retragere fără luptă, Jodl s-a eschivat de la un răspuns, mulțumindu-se să spună: „Voi raporta corespunzător Führerului“⁵⁸. O altă convorbire telefonică cu același conținut s-a realizat — prin cablurile asigurate de autoritățile române — la orele 4,05, între Friessner, aflat la Slănic Moldova, și Hansen care a arătat că nu dispune de suficiente forțe pentru a ocupa Bucureștiul și a înlătura noul guvern. Deși a evitat să dea un răspuns, „impresionat“, totuși, de argumentele lui Hansen, Friessner a dispus contramandarea măsurilor ordonate și a cerut, prin șeful său de stat major, Comandamentului suprem al Wehrmachtului o hotărîre a Führerului⁵⁹.

În dimineața zilei de 24, la ora 5,00, generalul Jodl transmitea că directiva lui Hitler rămînea în vigoare, iar Gerstenberg a primit ordinul să declanșeze acțiunea, încredințându-i-se, în același timp, și misiunea de a proteja producția de petrol și transportul prin conductă și pe calea ferată spre Giurgiu, de a asigura, în continuare, transportul pe Dunăre și expedierea de uleiuri minerale pe calea ferată, via Brașov. De asemenea, trebuia să pregătească preluarea întreprinderilor și a producției de petrol de către trupele germane⁶⁰. La ora 5,25, prin conducerea marinei de război, s-a transmis amiralului Mării Negre—Schwarzen Meeres, ordinul Führerului pentru ocuparea și păstrarea portului Constanța⁶¹.

Așadar, pe măsură ce percepea, tardiv și confuz, realitatea politico-militară din România, conducerea supremă a Reichului, deși viza ca obiectiv principal al represiunii Bucureștiul, extindea contramăsurile asupra altor zone vitale din aria insurecției: Valea Prahovei și Constanța cu litoralul Mării Negre. Începea, astfel, confruntarea decisivă dintre forțele insurecționale române — care încă din seara zilei de 23 august blocaseră obiectivele germane și participaseră la alte acțiuni militare —, și trupele Wehrmachtului care mai încercau, prin acțiuni de mare anvergură, să schimbe cursul evenimentelor din România.

În zorii zilei de 24 august 1944, începînd cu ora 4 dimineața, forțele insurecționale române (unități militare și formațiuni ale gărzilor patriotice) au lansat atacul asupra obiectivelor germane din București, vizînd, printr-o acțiune ofensivă continuă, zdrobirea forțelor inamice. La ora 5,10, în dimineața aceleiași zile, șeful Statului Major al Grupului de armate „Ucraina de Sud“, generalul von Grolman, a ordonat lui Alfred Gerstenberg să dezlănțuie asaltul împotriva Capitalei României. La ora 6 dimineața, forțe ale Wehrmachtului din tabăra militară germană de la Băneasa, cărora li s-au alăturat trupe sosite din spațiul Ploiești, puse sub comanda lui Gerstenberg, au pornit marșul împotriva Bucureștiului, încercînd să pună în aplicare directiva lui Hitler. La sugestia comandantului Luftwaffe din România, generalul Werner Kreipe, la ora 10 a fost declanșat atacul aerian german asupra Bucureștiului. În raportul său, colonelul Neuman, șeful sectorului pentru aviația de vînătoare din zona petrolieră a Văii Prahovei, descrie plastic atmosfera din tabăra germană

⁵⁸ *Loc cit.*

⁵⁹ *Loc. cit.*, fondul NL 229, rola 61; Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55, cmf. 286—298.

⁶⁰ Arhivele militare din Freiburg, O.K.W./W.F.St./Msg. 130/1—16.

⁶¹ *Loc cit.* (Extras din jurnalul de război al Comandamentului Superior al armatei germane, vol. IV); O.K.W./Sig. 988 (Raportul final al Comandamentului marinei militare-sud privind evacuarea Dobrogei, fila 4).

în orele ce au premers raidurile aeriene germane : „Mă duc la postul de comandă al generalului și-l găsesc bine dispus și pătruns de importanța misiunii sale. La el se afla un ofițer superior SS (generalul SS Hoffemeir — *n.n.*) care avea probabil de îndeplinit o misiune din partea armatei pe teritoriul petrolier... Ambii, Gerstenberg și ofițerul SS, erau nerăbdători să înceapă atacul“⁶². Bombardamentul german avea drept scop — cum remarca consilierul de legăție H. Klugkist în însemnările sale memorialistice — „de a-i constrânge din spațiul aerian, pe românii nesupuși, pentru a renunța la rezistență“⁶³.

Bombardamentele teroriste germane n-au reușit, însă, să înfrângă rezistența Bucureștiului insurecțional și nici chiar să producă pagube materiale la nivelul scontat. Acest efect, contrar celui așteptat, îl remarcă și unii militari și diplomați germani aflați în acel timp în misiune în România. Astfel, generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane din România — care evaluase mai realist situația și se pronunțase pentru retragerea trupelor germane fără luptă —, aprecia, în memoriile sale, că atacurile aeriene au fost „fără rezultat și politic fatale“, că, prin ele, „nu s-a câștigat absolut nimic și a fost pierdut totul“. Fulgerător, recunoștea el, „s-a întors atitudinea tuturor cercurilor populației împotriva noastră“⁶⁴.

Referindu-se la același atac aerian și la consecințele sale, prințul Albrecht von Hohenzollern, fost atașat al Misiunii militare germane din România, consemna, în memoriile sale, ostilitatea populației și a armatei române față de forțele Wehrmachtului. „În ziua de 24 august după amiază — scria A. von Hohenzollern — avioanele germane au bombardat Capitala țintind evident și spre palatul regal. Românii au fost foarte revoltați după această situație, iar noi, cei din «Ambasador», n-am mai putut ieși“⁶⁵. La rîndul său, colonelul Neuman care, după propriile mărturii, îi atrăsese atenția lui Gerstenberg că „ura dezlănțuită este un sfetnic rău“, afirma că, „după atacul asupra Palatului regal din București, românii au luat atitudine ostilă (față de noi), dezarmînd soldații germani“⁶⁶.

Referindu-se la eficacitatea artileriei antiaeriene românești, care a zădărnicit multe din acțiunile aviației hitleriste, Neuman era nevoit să recunoască faptul că aceasta „n-a stat degeaba, a făcut și ea treabă. Nu mai existau legături telefonice intacte, toate legăturile cu serviciile de comandă superioare erau întrerupte și erau total izolați de unitățile noastre la cel mai îndepărtat punct de emisie“⁶⁷.

Atacul grupării hitleriste de la nord de București, reluat odată cu raidurile aeriene, a întâmpinat o puternică ripostă din partea trupelor românești, zădărnîcînd încercarea de a pătrunde în Capitală. În aceste condiții, Grupul de armate „Ucraina de Sud“ a trimis, pe calea aerului, trei companii de pază aerodrom, specializate în acțiuni de comando și represalii⁶⁸. Cum și aceste ajutoare s-au dovedit insuficiente, la ordinul Înaltului Comandament al armatei germane, feldmareșalul Fr. von Weichs, șeful teatrului de operații german din sud-est, a trimis, în sprijinul grupării Ger-

⁶² *Loc. cit.*

⁶³ Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola nr. 62 (Memoriile dr. H. Klugkist).

⁶⁴ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL 229, rola 61.

⁶⁵ Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55.

⁶⁶ Arhivele militare din Freiburg, A.O.K. (Raportul colonelului Neuman, fila 13).

⁶⁷ *Loc. cit.*, fila 14.

stenberg, batalionul nr. 4 de parașutiști din faimoasa Divizie Brandenburg, care acționa în Balcani împotriva luptei de rezistență de aici. Batalionul de desant a fost transportat din spațiul Belgrad—Zemun cu avioane „Gigant” pe aeroportul Otopeni, sosind chiar în plină luptă și împărțându-se, deci, soarta trupelor germane din această zonă⁶⁹. „De soarta avionului trimis nu am mai aflat nimic — va scrie feldmareșalul Weichs ; cercetările au rămas fără succes, cred că pînă la urmă acesta a fost distrus în timpul sau imediat după aterizarea sa pe teritoriul României”⁷⁰. Cu tot sprijinul primit, încercarea grupării Gerstenberg de a pătrunde în București a fost zădărnicită.

După atacul aerian dezlănțuit de aviația germană, la 24 august, s-a confirmat starea de beligeranță cu Germania printr-o declarație oficială de război a guvernului român, difuzată prin radio și publicată în presa din 25 august. Starea de război dintre România și cel de-al III-lea Reich a început, de facto, încă din seara zilei de 23 august, cînd întreaga armată română a întors armele, au fost blocate obiectivele germane, gărzile hitleriste au fost alungate din întreprinderile petroliere și s-au înregistrat pretutindeni ciocniri. Drept răspuns la declarația guvernului român, ordinul Führerului din 24 august⁷¹ a fost completat printr-o instrucțiune a șefului Înaltului Comandament al armatei germane din 25 august, potrivit căreia întreaga Românie a fost declarată teritoriu de operații al armatei de uscat, iar generalul Erik Hansen subordonat Grupului de armate „Ucraina de Sud”⁷².

Concomitent cu luptele eroice pe care trupele române le duceau pentru a apăra porțile Capitalei de atacurile hitleriste din zona de nord a Bucureștiului, s-a trecut la lichidarea focarelor de rezistență germane din interiorul orașului. Printre primele obiective germane atacate de forțele insurecționale în dimineața zilei de 24 august a fost Comandamentul Misiunii germane pentru armata aerului din Splaiul Independenței. La 30 august, același Edmund Veessenmayer, informa din Budapesta, Ministerul de Externe al Reichului în legătură cu situația de la acest obiectiv german : „Misiunea aviatică a opus rezistență și a avut mari pierderi prin aruncătoare de mine și canonadă MG grea”⁷³. A urmat atacarea Misiunii germane pentru armata de uscat de la Școala superioară de război, unde se afla o puternică grupare hitleristă formată din ofițeri superiori, șefi ai unor servicii speciale, soldați, funcționari etc. Cu toată riposta inamicului, în ziua de 25 august, spre amiază, și acest focar de rezistență germană a căzut. Prințul Albrecht von Hohenzollern, rezuma astfel reacția grupării hitleriste

⁶⁸ *Loc cit.*, O.K.W./W.F.St./Msg., 130/1—16.

⁶⁹ Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55 (Memoriile feldmareșalului Fr. von Weichs).

⁷⁰ *Loc. cit.*

⁷¹ Prin telegrama adresată de Hitler Reichsführerului Himmler și retransmisă unor înalte comandamente militare în ziua de 24 august 1944 se dădeau următoarele instrucțiuni Grupului de armate „Ucraina de Sud” : „Comandantul suprem al Grupului de armate primește împuternicire de a face uz de toate forțele și mijloacele de luptă ale părților din Wehrmacht și din Waffen SS, precum și forțele disponibile ale unităților și formațiunilor germane din afara Wehrmachtului, serviciile civile și ale NSDAP-ului german și ale celorlalți germani din Reich și din grupul etnic, pentru menținerea liniștii, securității ordinei în România și pentru respingerea unui atac al Rusiei Sovietice” (Arhivele Federale din Koblenz, NS, dosarul nr. 228, 378).

⁷² Arhivele Federale din Koblenz, NS, dosarul nr. 378 ; Arhivele militare din Freiburg, O.K.W./W.F.St./Msg., 103/1—16.

⁷³ Arhivele Federale din Koblenz, Auswärtiges Amt Rumänien, dosarul nr. 103.

de la Misiunea militară germană pentru armata de uscat : „Ofițerii, funcționarii și conducătorii speciali rămași la Academia de război au încercat să se apere, apoi să evadeze, dar, după scurt timp, au fost împrăștiați, prinși și arestați“ ⁷⁴.

Forțele insurecționale au îmbinat cu iscusință încercuirea focarelor de rezistență germane cu folosirea forței, dar și a avertismentelor prin parlamentari, reușind, în unele cazuri, să determine grupări, subunități și servicii germane să se predea, evitându-se, astfel, vărsările de sânge. Astfel s-au petrecut lucrurile și la hotelul „Ambasador“, unde se aflau încartiruiți numeroși ofițeri ai Wehrmachtului, episodul arestării acestora fiind descris în detaliu de A. von Hohenzollern, aflat în incinta hotelului : „În sfârșit, a apărut personal generalul comandant al trupelor teritoriale și a cerut să vorbească cu ofițerul german cu cea mai mare vechime în serviciu. Acesta era un colonel mai bătrîn, foarte înalt, care nu aparținea de noi, dar care înnoptase la «Ambasador». S-au dus lungi tratative ; noi, între timp, trebuia să ne facem bagajele. După un timp, colonelul german a fost rechemat și generalul român ne-a amenințat că va da ordin să se tragă cu tunurile dacă nu ne predăm imediat“ ⁷⁵. Colonelul Schwickert, cel mai în vîrstă ofițer de la „Ambasador“, care își asumase comanda, a cerut ofițerului român să-l conducă la Legație, pentru a obține aprobarea generalului Hansen. „Eu am aprobat în mod expres propunerea — mărturisea ulterior Hansen —, am luat asupra mea întreaga răspundere de a da satisfacție cererii române și am ordonat să se procedeze corespunzător ; hotelul era înconjurat, printre altele, cu arme de tot felul ; ofițerii etc. aveau numai arme de foc de mînă, situația era fără nici o perspectivă și evitam, după părerea mea, niște pierderi complet fără sens“ ⁷⁶.

Pînă la 26 august 1944, Capitala țării era practic curățată de trupele hitleriste. Singurul loc unde se mai afla un număr apreciabil de personal civil și militar german era sediul Legației celui de-al III-lea Reich în România, de pe Calea Victoriei, care însă nu mai reprezenta un focar de rezistență, ci avea înfățișarea unui vas în derivă, pe care s-au refugiat ultimii naufragiați. În virtutea legilor internaționale, Legației germane i s-a respectat dreptul de extrateritorialitate, chiar și după instalarea de facto și de jure a stării de război dintre cele două țări. „Legația însăși (în care, pe lângă personalul auxiliar militar, se mai găseau încă numeroși membri ai tuturor celorlalte servicii), precizează Erik Hansen, a fost respectată ca extrateritorialitate pînă la 2 septembrie“ ⁷⁷. Informații despre starea de spirit care domnea la reprezentanța diplomatică germană, în primele ore de după declanșarea insurecției, aflăm de la A. von Hohenzollern, care fusese chemat, în jurul orelor 19, la Legație din ordinul lui Erik Hansen. După ce l-a informat despre arestarea lui Antonescu, generalul i-a cerut lui Hohenzollern să rămînă la dispoziția lui „pentru că se considera că eu, în calitate de unchi al regelui, aș putea exercita influență asupra lui, lucru de care eu m-am îndoit de la început“ ⁷⁸. Referindu-se la deruta, confuzia și panica ce stăpîneau personalul militar și politic german, A. von Hohenzollern notează : „Nu trebuie să subliniez neapărat că la ambasadă domnea o atmosferă apăsătoare. În timpul șederii mele acolo am avut

⁷⁴ Loc cit., fondul nr. 101 F, rola 55.

⁷⁵ Loc cit.

⁷⁶ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL, rola 61.

⁷⁷ Arhivele militare din Freiburg, fondul NL 229, rola 61.

⁷⁸ Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55.

impresia că cei de față optau pentru două alternative. Hansen, Tillesen optau pentru o retragere onorabilă și o despărțire loială — atît cît se mai putea în situația ce se crease... Cealaltă grupare (în frunte cu Gerstenberg — *n.n.*) se gîdea, în primul rînd, la petrolul românesc, fără de care nu am mai fi putut continua războiul și de aceea căuta să găsească o soluție de a rămîne în România, cu toată situația creată. Prin ce mijloace se putea realiza acest lucru, cînd frontul deja se spîrse, nu știa să spună nici unul dintre ei”⁷⁹. Informații detaliate asupra situației de la Legația germană ne oferă și H.M. Maschke, fost consilier economic la reprezentanța diplomatică germană din București în anii 1940—1944. Nevoit să se adăpostească de bombardamentul german care — după propriile mărturisiri — „a durat, cu puține întreruperi, toată ziua (24 august — *n.n.*) și toată noaptea următoare” —, a sosit la ambasadă abia în ziua de 25 august. În clădirea și curtea ambasadei se aflau deja adunate, după afirmațiile sale, circa 500—600 de persoane, pentru care nu mai existau posibilități de cazare. Numărul celor ce s-au refugiat aici a crescut considerabil după ce autoritățile române au făcut cunoscut că cetățenii germani care nu se aflau în posesia unui permis eliberat de poliție, pe baza unei înregistrări speciale, vor fi internați. În aceste împrejurări, „o parte din oameni dormeau în grădină, o altă parte în automobile care mai erau din abundență la dispoziție”.

În afara cîtorva alarme aeriene, prilejuite de raidurile avioanelor anglo-americane care bombardaseră obiectivele militare germane din zona aeroportului Băneasa—Otopeni, pînă la 31 august nu s-au înregistrat evenimente deosebite la sediul Misiunii diplomatice germane. „În zorii zilei de 1 septembrie am fost informați — arăta Maschke — că trebuie să evacuem clădirea ambasadei și că vom fi mutați la școala «Mihai Viteazul». Știrea ne-a fost adusă de ministrul de interne român care era însoțit de șeful poliției din București. Pentru îndeplinirea acestui ordin, trupele române, puternic înarmate, au ocupat poziții de luptă în toate colțurile ambasadei și supravegheau evacuarea. Acesta a fost momentul în care ambasadorul german, Manfred Freiherr von Killinger, s-a împușcat, după ce o împușcase înainte pe secretara sa, domnișoara Petersen”. Referindu-se la același episod, generalul Hansen afirmă categoric, în dezacord cu istoricul vest-german Andreas Hillgruber⁸⁰ și evident și cu studiile românești⁸¹ — că sinuciderea lui Killinger a avut loc în ziua de 2 și nu în ziua de 1 septembrie. Rememorînd ultimele secvențe din viața Legației germane, Erik Hansen scria : „În zorii acelei zile (2.9) m-am trezit speriat de cele două împușcături din camera de alături și imediat după aceasta a intrat un domn în civil cu noua banderolă — probabil Bodnaraș însuși — în camera mea și mi-a arătat cele două cadavre (Fotografiile lui von Killinger și ale domnișoarei Petersen a trebuit să le autentific în ziua următoare la Tecuci)”⁸². După sinuciderea lui Killinger, Clodius și-a asumat sarcina reprezentării intereselor germanilor internați. Între timp, conducerea Reichului a încredințat ministrului Suediei la București, Patrik de Beuters-

⁷⁹ *Loc. cit.*

⁸⁰ Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, Die Deutsch-rumänischen Beziehungen 1938—1944*, Wiesbaden, ed. a 2-a, 1965, p. 225—226.

⁸¹ Studiile istoriografiei noastre plasează acest „eveniment” în ziua de 30 august. În ce ne privește, optăm pentru data propusă de Maschke, care se dovedește un bun cunoscător al situației de la Legația germană și cu un simț acut al orientării în timp.

⁸² Arhivele militare din Freiburg, A.O.K. (Raportul colonelului Neuman, fila 25).

wárd, misiunea apărării intereselor germane. Îmbarcați în autobuze, tratați „corect, dar rece“, cum se exprimă adesea memorialiștii germani, prizonierii de la Legație au fost evacuați la școala „Mihai Viteazul“, de unde, după triere, au luat drumul lagărelor, încheindu-și, așa cum se cuvenea, cariera militară și diplomatică.

După stingerea focarelor de rezistență hitleristă din interiorul Capitalei, trupele române au continuat luptele pentru înfrângerea grupării germane din zona Băneasa—Otopeni, aflate sub comanda generalului Gerstenberg care, deși considera situația acum „gravă“, iar executarea ordinului Führerului o condiționa de „aducerea de arme grele și trupe experimentate în lupte“⁸³, nu renunțase încă la încercarea aventuristă de a străpunge porțile Bucureștiului. În tabăra lui Gerstenberg domnea „o atmosferă tristă“, iar „nervii tuturor erau așa de întinși ca ai unor coarde de viori“; aroganța și optimismul comandantului Luftwaffeii pălise. „L-am întâlnit pe generalul Gerstenberg — va scrie, în raportul său, colonelul Neuman — și aproape că nu l-am recunoscut. Sudoarea rece îi acoperea fruntea“⁸⁴.

Atmosfera din tabăra germană s-a mai „înviorat“ la vestea venirii generalului de aviație Rainer Stahel, apreciat ca „expert în înăbușirea acțiunilor insurecționale“. Sosit, pe calea aerului, în dimineața zilei de 26 august, direct de la Varșovia, unde condusesese reprimarea insurecției poloneze, ca împuternicit special al lui Hitler, Stahel a preluat comanda grupării hitleriste de la nord de București în împrejurări dramatice, când dispozitivul acesteia era străpuns în mai multe puncte, iar Divizia a 5-a de artilerie antiaeriană de la Ploiești nu putea trimite ajutoare, fiind angajată în lupte cu forțele insurecționale române⁸⁵. Această realitate a fost surprinsă de documentele militare germane: „Generalul Stahel, care tocmai sosise, nu și-a făcut nici un fel de iluzie și a dat de știre că singurele măsuri (ce s-ar putea lua — *n.n.*) ar fi acelea de a rămâne pe poziție“. Numai că Stahel, neputînd păstra pozițiile și neprimind întăriri, a încercat, în noaptea de 27 spre 28 august, într-o acțiune disperată, să se retragă spre nord. La 28 august, gruparea hitleristă Stahel-Gerstenberg a fost interceptată și capturată în comuna Gherghița (pe riul Prahova) de către trupe ale Armatei a 4-a române, ce se retrăgeau de pe frontul din Moldova; Alfred Gerstenberg și Rainer Stahel au fost capturați și trimiși, pentru început, într-un lagăr improvizat de lângă Spitalul militar din București. Aici l-au întâlnit pe prințul Albrecht von Hohenzollern, căruia fostul șef al Luftwaffeii i-a implorat ajutor. „Generalul Gerstenberg — notează A. von Hohenzollern în memoriile sale — a fost deosebit de amabil (nu amabilitatea caracteriza relațiile dintre ei în timp de libertate — *n.n.*), stătea pe patul său și se întreba dacă regele nu ar putea face ceva pentru ei, lucru de care eu mă îndoiam“⁸⁶.

După eșuarea tentativei hitleriste de a înăbuși în sînge insurecția din Capitală, înaltele comandamente militare germane au încercat să-și mențină pozițiile în alte zone vitale ale țării, printre care un loc deosebit îl ocupa, în planurile lor militare, perimetrul petrolifer al Văii Prahovei. Prin lupta eroică a soldaților și muncitorilor înarmați, pînă la 31 august întreaga zonă a Ploieștiului și Văii Prahovei a fost curățată de trupele hitleriste, deschizîndu-se, astfel, arterele de comunicație în fața înaintării trupelor

⁸³ Loc. cit., O.K.W. Msg 130/1—11.

⁸⁴ Loc. cit., A.O.K. (Raportul colonelului Neuman, fila 11).

⁸⁵ Loc. cit., fila 17.

⁸⁶ Arhivele Federale din Koblenz, fondul nr. 101 F, rola 55.

române și sovietice spre Transilvania. Din Divizia a 5-a de artilerie anti-aeriană germană de la Ploiești nu au mai rămas decât niște grupuri de militari care, după tot felul de peripeții, au reușit să treacă Carpații. Această „retragere“ este astfel descrisă în raportul colonelului Neuman : „Comandantul diviziei era rănit și nu mai putea conduce retragerea. El le-a spus oamenilor săi că sînt liberi să rămînă sau să plece... Cu cîțiva oameni întreprinzători din toate gărzile și de toate armele, el a reușit să-și țină coloana strînsă, să o amenințe și să facă la nevoie uz de baston ; nimeni nu i-a luat-o mai tîrziu în nume de rău“.

Prin victoria forțelor insurecționale asupra trupelor Wehrmachtului din Valea Prahovei au fost dejucate planurile militare hitleriste de a păstra această importantă zonă strategică, dîndu-se o puternică lovitură Reichului din punctul de vedere al alimentării mașinii de război cu carburanți. „Distrugerea bazinului petrolifer românesc — va recunoaște H. Klugkist — a fost pregătită, în situația unei retrageri, dar din cauza dezordinii generale nu s-au dus la îndeplinire cele prevăzute“.

Epopeea din August 1944 a reprezentat expresia cea mai înaltă a luptei de rezistență a poporului român împotriva dictaturii și fascismului, triumful actului de voință al națiunii române împotriva oricărei dominații străine, hotărîrea sa nestrămutată de a-și edifica un destin istoric conform cu aspirațiile sale de libertate.

LUCRĂRILE SIMPOZIONULUI ȘTIINȚIFIC ROMÂNNO-ISRAELIAN (Ierusalim, 1986)

Potrivit acordului de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul Yad Vashem, în zilele de 12—14 ianuarie a.c. a avut loc cel de-al treilea simpozion de istorie româno-israelian. Revista „Anale de istorie” a publicat — în nr. 3/1986 — o prezentare a desfășurării lucrărilor acestei reuniuni științifice. În cele ce urmează reproducem unul dintre referatele cercetătorilor români.

ATITUDINEA ROMÂNIEI ÎN CADRUL DISCUȚIILOR INTERNAȚIONALE PRIVIND SITUAȚIA EVREILOR DIN EUROPA (1938—1939)

Evoluția evenimentelor și atmosfera internațională, pe fondul căroră s-a produs expansiunea brutală a Germaniei hitleriste în Europa Centrală în anii 1938-1939, sînt astăzi cunoscute, constituind subiectul multor contribuții istoriografice și a numeroase dezbateri științifice. În abordarea oricărui aspect istoric național, acest fundal nu poate lipsi, date fiind implicațiile sale.

Odată cu anexarea Austriei (1938) și cu evoluția crizei Cehoslovaciei, încheiată cu cîmpotopirea acesteia (1939), pe lângă gravele oprimări la care au fost supuse popoarele victime, pe lângă șantajele și iminentele pericole ce au planat asupra altor popoare amenințate cu cîmpotopirea, fiecare agresiune fascistă a declanșat și reacții antisemite simptomatice, pericliti-
tînd normala conviețuire a populației

evreiești cu popoarele din statele centrului și sud-estului Europei. S-a produs, astfel, o dispută internațională dificilă și imperativă.

În România, alegerile parlamentare din noiembrie 1937 au dat speranțe organizațiilor de extremă dreapta, în special Gărzii de fier, că ar putea obține puterea, avînd asigurat sprijinul Germaniei naziste. Cercurile politice, însă, de la stînga pînă la centru-dreapta, erau departe de a accepta o astfel de perspectivă. De aceea, gruparea burgheză, în fruntea căreia se afla regele Carol al II-lea, a recurs la o manevră abilă. Convinsă de slăbiciunile Partidului Național Creștin, care obținuse doar 8% din voturi, i-a încredințat mandatul de a alcătui guvernul, cu convingerea că, nu după mult timp, el se va compromite. S-ar fi

făcut, astfel, și Germaniei naziste, do-
vada nepopularității în România a unui
guvern de extremă dreapta, instaurarea
unei dictaturi regale recomandându-se ca
unică soluție în depășirea instabilității
politice de la cumpăna anilor 1937/1938.
Astfel s-a ajuns, la 28 decembrie 1937, la
constituirea guvernului Goga-Cuza, în
care regele Carol al II-lea a introdus și
oameni politici de orientare franco-brita-
nică, adversari ireductibili ai Gărzii de
fier și ai Germaniei hitleriste, ei contri-
buind, dinăuntru, la căderea guvernului
după numai 44 de zile. Între inițiativele
pripite și contradictorii adoptate de noul
guvern s-au înscris și unele măsuri anti-
semitice, care au declanșat o suită de zvo-
nuri în presa și în opinia publică mon-
dială, subiect de analiză în forurile gene-
veze, demersuri ale unor organizații evre-
iești internaționale, motiv de șantaj în
intervențiile unor organisme economice
și persoane influente din străinătate¹.

După aproape două decenii de nor-
mală integrare în viața economică, so-
cial-politică și culturală a României,
etapă în care, prin legislație și în practica
guvernamentală, antisemitismul s-a ma-
nifestat, ca diversiune, doar în ideologia
și acțiunea organizațiilor politice negu-
vernamentale de extremă dreapta, popu-
lația evreiască din România s-a aflat în
fața unor măsuri restrictive confuze. To-
tul s-a declanșat odată cu discursul pri-
mului ministru, în care a fost prezentat
programul noii guvernări, sub deviza
„România, românilor“, obsesie șovinistă
profesată de A. C. Cuza ca deziderat ma-
jor al Partidului Național Creștin. Între
altele, se enunța suprimarea unor ziare
(ca „Adevărul“ și „Diminețea“) aflate în
posesia unor acționari evrei, retragerea
facilităților pe C.F.R. la peste 120 de ga-
zetari evrei, retragerea autorizațiilor co-
merțului cu băuturi alcoolice deținute de
evreii din lumea satelor, revizuirea cetă-
teniei postbelice acordate evreilor ș.a.

Șeful guvernului a dat asigurări că re-
vizuirea cetățeniei nu trebuia să nel-
niștească pe evreii cu cetățenie legal do-
bândită, ci doar pe cei ce o obținuseră
fraudulos și care, după aprecierea sa,
invadaseră „cu sutele de mii“ România.
În pofida acestor asigurări cu caracter li-
niștitor, în cercurile evreiești s-a produs
o vie agitație. În răspunsul la programul

enunțat, regele Carol al II-lea, căruia nu
i se pot atribui concepții antisemite, a
ținut să atenueze tendințele proclamate,
subliniind că românii sînt „un popor care
avem dreptul la viață, dar care price-
pem — și tot decursul istoriei noastre a
arătat acest lucru — că dreptul la viață
nu înseamnă asupraire a altora“ (subl. ns.).
Reafirmînd tradiția românilor ca popor
tolerant, regele recomanda guvernului ca
niciodată să nu uite „ceea ce în trecut
acest popor a arătat“².

În Consiliul de Miniștri din 5 ianuarie
1938, o comisie specială a fost însărcinată
cu studierea și realizarea unei ample re-
vizuiri a cetățenilor dobîndite în cei 19
ani de la rezolvarea legislativă a acestei
probleme în România postbelică. Într-o
atare întreprindere, echivalentă cu un
recensămînt demografic-cetățenesc, mi-
nisterelor de justiție și de interne le-a re-
venit sarcina elaborării decretului-lege și
regulamentului de procedură³. Ori, res-
pectivele ministere erau conduse de foști
național-tărăniști V. Rădulescu-Mehe-
dinți și Armand Călinescu, ambii nestă-
pîniți de sentimente xenofobe sau anti-
semitice, cunoscuți pentru atitudinea lor
intransigentă antihitleristă și antigar-
distă.

La 22 ianuarie 1938 a fost dat publi-
cității *Decretul-lege* privind rezivuirea ce-
tățeniei române⁴, aplicarea lui fiind ter-
giversată pînă la elaborarea *Regulamen-
tului* de către primul cabinet ministerial
condus de patriarhul Miron Cristea (mar-
tie 1938)⁵. În săptămînile cuprinse între
publicarea celor două acte legislative s-a
derulat o tensionată activitate internă și
internațională în jurul „chestiunii evre-
iești“ din România. În țară, prin cores-
pondență, telefoane și călătorii speciale,
mii de evreii au apelat la organele admi-
nistrative, la avocați, la prieteni, dar și
la intermediari dubioși, pentru procura-
rea actelor doveditoare⁶. Presa evre-
iască („Curierul israelit“ din 3 ianuarie
1938, „Renașterea noastră“ și „Egalita-
tea“ din 5 ianuarie 1938) exprima spe-
ranța că „actualii conducători ai desti-
nelor României, verificînd izvoarele de
informație justă referitoare la conduita
noastră și la greutățile care covîrșesc
viața de fiecare zi a evreului, vor im-
pune zăgazul firesc al legilor oricărui

¹ Arhiva Istorică Centrală (în continuare :
A.I.C.), fondul Casa regală, dosarele nr. 6, 21,
30, 31/1938; Arhiva Institutului de studii is-
torice și social-politice de pe lângă C.C. al
P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), fondul
nr. XV, dosarul nr. 451 vol. II; Arhiva Mi-
nisterului Afacerilor Externe (în continuare :
A. M.A.E.), fondul Conferința păcii, Problema
evreiască, fondul Geneve, dosarul nr. 207 ș.a.

² „Timpul“ din 4 ianuarie 1938; „Argus“ din
5 ianuarie 1938.

³ „Timpul“ din 10 ianuarie 1938; „Argus“ din
7 ianuarie 1938.

⁴ C. Hamangiu, *Codul general al României*,
vol. XXVI partea I, București, 1938 p. 39-44;
„Timpul“ din 24 ianuarie 1938.

⁵ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 219-255.

⁶ A.I.C., fondul Casa regală, dosarul nr.
30/1938 (Convorbiri interceptate), filele 1-1 000.

tendințe de nedreptățire a noastră⁷, scop în care conducătorii evreimii ceruseră audiență și explicații guvernului⁷. Într-adevăr, în audiența explicativă la Octavian Goga, președintelui și secretarului Partidului Național Evreiesc (Fischer și Zinger) li s-au dat asigurări că guvernul nu va tolera excese antisemite, iar ziarele evreiești suspendate vor re-apare⁸.

Numeroși diplomați, gazetari și personalități politice de peste hotare au cerut explicații direct lui Carol al II-lea, lui Octavian Goga, lui Istrate Micescu și altor factori cu răspundere în guvernare. Ambasadorul S.U.A. la București a primit asigurări categorice de la Octavian Goga că măsura revizuirii va afecta numai pe cei ce-și obținuseră cetățenia pe căi frauduloase⁹; președintele Ligii mondiale antinaziste, Samuel Untermyer, a prevenit telegrafic pe Octavian Goga că dacă va aplica măsurile antisemite anunțate, Liga va proceda la boicotarea României pe toate căile¹⁰; ziaristul austriac Rohan Rohan Karl Anton a venit special de la Viena la București, pentru a cere explicații subsecretarului de stat Alexandru Hodoș¹¹ ș.a.m.d. Explicând sensul măsurilor preconizate de guvern, ministrul afacerilor străine, Istrate Micescu, în interviul acordat ziaristului elvețian P. E. Briquet de la „Journal de Genève“, a declarat, inițial, că România nu intenționa să aducă în fața Ligii Națiunilor problema evreiască, aceasta fiind o problemă internă a statului român. Explicându-i că evreii din România nu s-au considerat și nu s-au organizat niciodată în minoritate națională, el a relevat faptul că, în chestiunea evreilor din România, invocarea Statutului pentru minorități (acceptat de România prin semnarea Tratatului de pace din 10 decembrie 1919)¹² era anacronică și inaplicabilă, în unele privințe chiar nefavorabilă. De asemenea, prevederile emancipării și încetățenirii evreilor (legislația 1918—1924) nu puteau fi aplicate unor mari categorii de evrei: refugiaților din Rusia, după revoluția din Octombrie 1917; refugiaților din Ungaria, din timpul terorii albe care a urmat revoluției conduse de Bella Kuhn; refugiaților din Germania, după declanșarea persecuțiilor

naziste inaugurate de hitlerism. „Cu ce drept acești refugiați pretind să intre în tratatele minoritare sau în legi stabilite pentru alții?“ — se întreba juristul Micescu. El adăuga: „România este ospitalieră. Dar ea nu va tolera să se abuzeze de ospitalitatea ei și nici ca străinii să-i pretindă a-i face legile ei“, cu atât mai mult cu cât nu evreii, cetățeni români de drept, apelau la Liga Națiunii, ci proaspeții veniți¹³. Aceleași explicații au fost date și de Carol al II-lea, în interviurile acordate ziaristilor Didier Paulain („Candide“, Paris), Alvin Steinkope (directorul Agenției americane „Associated Press“, pentru cele 3 000 de ziare din S.U.A.) și Easterman („Daily Herald“) interviuri preluate de numeroase ziare franceze, engleze, americane, elvețiene ș.a.¹⁴.

Carol al II-lea nu a negat că, în rîndul unor cercuri politice de extremă dreapta și în presa naționalistă, se crease o atmosferă antisemită accentuată. Asigura însă opinia publică internațională că măsurile revizuirii vizau doar pe evreii ce au intrat în România pe căi nelegale, după război. „Ceea ce s-a întîmplat a fost ceva în felul unei invazii de evrei ruși și galițieni“ — explica el lui Easterman. „Numărul lor s-a exagerat. Unii spun că ar fi pînă la 800 000, dar maximum au fost cam 250 000, care au invadat satele și care nu sînt un element bun“*. În toate cazurile, preciza Carol, nu se va recurge la expulzare, românii nu vor fi aspri, dar nu trebuie să se pretindă drepturi politice pentru „invadatori“¹⁵. Lui Alvin Steinkope, regele i-a dat asigurări că lumea nu trebuie să se teamă de vreun pogrom în România, că, deși exista o „problemă evreiască“, ea nu va fi soluționată cu violențe și neomenie. La întrebarea ziaristului privind existența, în România, a unui proiect pentru deportarea în masă a evreilor sau pentru colonizarea lor în altă regiune a lumii, Carol a răspuns categoric negativ, adăugînd: „Ne-am simți, bineînțeles, ușurați, dacă am vedea pe unii dintre evreii care trăiesc la noi plecînd de aici, de bunăvoie“. Cum o asemenea rezolvare nu putea fi opera unei acțiuni singulare a României, el afirma că „Aceas-

⁷ Loc. cit., dosarul nr. 6/1938, fila 22.

⁸ Loc. cit., dosarul nr. 31/1938, filele 9, 10, 11, 86.

⁹ Loc. cit., fila 11.

¹⁰ Loc. cit., fila 10.

¹¹ Loc. cit., fila 1.

¹² P. Banesco, *Les Minorités Nationales dans l'Europe Nouvelle*, Edition de la Revue „L'Europe Orientale“, Paris 1935; P. Banesco, *Le Nouveau régime des minorités en Roumanie*, București, 1938.

¹³ „Argus“ din 20 ianuarie 1938.

¹⁴ „Timpul“ din 13 ianuarie și 2 februarie 1938; „Argus“ din 23 ianuarie și 2 februarie 1938.

* La cererea lui Vespasian Pella (ministru al României la Haga), Ministerul Afacerilor Străine i-a trimis informația că autoritățile competente indică numărul de evrei intrați fraudulos în țară la circa 100 000—150 000 persoane, dar că cifra este greu de cunoscut datorită clandestinității lor.

¹⁵ „Argus“ din 13 ianuarie 1938.

tă chestiune ar necesita o acțiune internațională și pînă acum nimeni n-a luat o asemenea inițiativă¹⁶. Lui Didier Poulain, în dorința de a spulbera neliștile ivite în Franța și Anglia, provocate nu numai de măsurile antievreiești, ci și de orientările în politica externă, Carol i-a împărtășit sentimentul că englezii și francezii cu greu puteau să înțeleagă chestiunile cu care era hărțuită România, chestiuni deosebit de complexe și dificile, dar că revizuirea cetățenilor nu viza decît pe evreii de „imigrație recentă”¹⁷.

Partidele politice muncitorești, burgheze și burghezo-democratice, animate de concepții antidictatoriale, antifasciste, antigardiste, și-au exprimat dezacordul cu tendințele și măsurile noului guvern, inclusiv în chestiunea evreiască¹⁸. Într-un articol editorial al „Scintei”, intitulat *Gvernul Goga, Garda de fier și sarcinile democrației*, secretarul general al P.C.R., Boris Ștefanov, aprecia ca nefascist guvernul condus de Goga, dar putînd, virtual, să faciliteze instaurarea unei dictaturi fasciste, în eventualitatea parvenirii la putere a Gărzii de fier¹⁹. Militînd pentru răsturnarea cabinetului, prin luptă unită a tuturor forțelor politice democratice, partidul comunist atrăgea atenția, într-un *Manifest* editat de Comitetul Central, asupra caracterului diversionist al măsurilor diversioniste preconizate, pronunțîndu-se categoric, împotriva revizuirii cetățeniei²⁰.

O poziție fără echivoc a adoptat și Partidul Social-Democrat care, într-o *Moțiune* adoptată la ședința Comitetului Executiv (23—24 ianuarie 1938), și-a exprimat totala dezaprobare față de măsurile inaugurate, considerînd concepția antisemită și antidemocratică a Partidului Național Creștin ca fiind străină de spiritul și tradițiile poporului român. Demascînd caracterul diversionist al antisemitismului extremist, P.S.D. declara că „nu înțelege și nu poate admite persecutarea și șicanarea unei populațiuni întregi, muncitoare și credincioase țării, numai pentru a distrage atenția maselor de la adevăratele lor interese”. „Populația evreiască — se explica în *Moțiune* —, născută și crescută, mare parte din moștrămoși, pe teritoriul acestei țări și care, de asemenea, în mare parte, și-a vărsat sîngele alături de ceilalți fii ai țării pentru apărarea și întregirea ei, și care nu are și nu poate avea tendințe iredentiste,

nu poate fi șicanată și descetățenită în masă, sub masca revizuirii cîtorva zeci de mii de inși, introduși prin fraudă în cetățenie, cu ajutorul funcționarilor publici necinstiți”²¹. Pe lîngă această moțiune, liderul social-democrat Constantin Titel-Petrescu explica, în organul central „Lumea nouă”, de ce, în condițiile internaționale care nu permiteau, de fapt, o emigrare compactă a elementului evreiesc, „toată campania pe chestia cetățeniei este lipsită de temei”, masele evreiești cărora ar urma să li se ia cetățenia neavînd unde să plece²².

Oficiul național-tărănist „Dreptatea”, după apariția *Decretului-lege* din 22 ianuarie 1938, scria că nimeni nu poate fi contra revizuirii, pentru că nu se putea acorda cetățenie automată tuturor celor veniți fraudulos în România după 1918. Dar o atare lege trebuia să fie dreaptă, logică, clară și să privească pe toți străinii, nu numai pe evrei. Ori — după opinia național-tărăniștilor — legea în cauză era neclară, cu termene prea urgente și cu dovezi greu de procurat²³. Vorbind la o întrunire politică, liderul național-tărănist Virgil Madgearu s-a pronunțat și în chestiunea revizuirii cetățenilor obținute de refugiații din anii 1919—1928, 1933—1937, cerînd ca operațiunea să fie făcută legal, fără abuzuri și vexațiuni²⁴.

Pentru înțelegerea evoluției ulterioare a chestiunii, o semnificație aparte a avut demersul lui N. Petrescu-Comnen (pe atunci ministrul României la Berlin), cu prilejul audienței special solicitate lui Goga și Micescu, la 5 ianuarie 1938, în ziua cînd Consiliul de Miniștri punea în discuție problema revizuirii. El opina că, în vreme ce statisticile oficiale indicau o populație evreiască de pînă la 800 000 persoane, unii oameni de stat și o anumită presă afirmau că numărul lor s-ar fi apropiat de 2 milioane. El considera, de aceea, că verificarea cetățenilor trebuia să capete aspectul unui sondaj de clarificare, la care să contribuie toate forțele politice interne românești, ale naționalităților conlocuitoare și ale organizațiilor evreiești. În cazul evreilor cărora le-ar fi fost retrasă sau neacordată cetățenia, urma ca, prin contacte diplomatice și colaborări cu terțe țări și cu organizații evreiești, chestiunea să fie adusă în atenția Societății Națiunilor, pentru o „soluționare pașnică și echitabilă”. Susținînd propunerea ca Societatea Națiunilor să-și asume studiarea globală a problemei evreiești, îndeosebi a evreilor din centrul și sud-estul Europei,

¹⁶ „Timpul” și „Argus” din 2 februarie 1938.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ A.M.A.E., fondul nr. 71, vol. 374, fila 217.

¹⁹ „Scintea” din 31 ianuarie 1938.

²⁰ A.I.S.I.S.P., Cota A XXII-4, inventarul nr. 989.

²¹ „Lumea nouă” din 30 ianuarie 1938.

²² *Ibid.*

²³ „Timpul” din 18 ianuarie 1938.

²⁴ „Timpul” și „Argus” din 23 ianuarie 1938.

el a prezentat celor doi interlocutori un *Plan* pentru emigrarea și colonizarea eşalonată a evreilor, în etape, timp de 20 de ani, printr-o largă colaborare internațională²⁵. Atunci, inițiativa lui Comnen nu a avut efectul scontat de el, iar opinia publică din țară și din străinătate nu a fost informată.

În străinătate, o surescitare deosebită a cuprins organizațiile evreiești internaționale, care au declanșat o campanie susținută de apărare a evreilor din România de rigorile unei revizuirii prea severe. Numeroase *Memorii* și *Plingeri*, însoțite de explicații istorice și legislative, de statistici și documente au fost înaintate Societății Națiunilor, Comisiilor specializate în problemele minorităților, guvernelor și diverselor organizații democratice²⁶.

Toate aceste documente au protestat față de declarațiile și măsurile guvernamentale românești în chestiunea evreiască, considerându-le încălcări ale Tratatului de la Saint-Germain (art. 7—9), semnat de România la 10 decembrie 1919, privind drepturile minorităților. Prin intermediul lor s-a cerut Societății Națiunilor să admită procedura de urgență în anchetarea și rezolvarea situației creată evreilor din România, situație considerată „disperată”²⁷. Pe baza petițiilor acestor organizații, la sugestia și insistențele diplomației anglo-franceze, Consiliul Societății Națiunilor a invitat România să dea explicațiile necesare. Ministerul de externe român a reușit să obțină amânarea examinării plingerilor evreiești pentru două luni, timp în care urma să fie publicat și *Regulamentul* revizuirii cetățeniei în cazurile obținute prin fraudă, împotriva legilor țării și a dispozițiilor tratatelor de pace²⁸. S-a hotărât, totodată, crearea unui Comitet ad-hoc, alcătuit din președintele Societății Națiunilor și ministrii de externe ai Angliei și Franței (Eden și Delbos), care urma să se documenteze asupra doleanțelor evreiești și să se consulte cu guvernul român pentru clarificarea lor.

La întoarcerea în țară, Istrate Micescu a relatat ziariștilor (la 2 februarie — la *Jimboia* și la 4 februarie — la *București*) modul în care a obținut amânarea, precum și dificultățile întâmpinate, datorate, îndeosebi, propagandei Gărzii de fier. „Atunci cînd România — declara diplomatul român — apare în forul internațional de la Geneva cu nădejdea de

a se sprijini pe alianțele și amicițiile sale, nu este patriotic ca tocmai *acei cari se pretind naționaliști să saboteze acțiunea ministrului de externe, trimis peste hotare în numele Țării*, nu în al unui partid, repetind cu insistență că se proiectează denunțarea acestor alianțe și amiciții, pentru înlocuirea lor cu altele” (subl. ns.). El afirma chiar că Garda de fier a inventat echivoci în politica externă a guvernului, deși declarase, în repetate rânduri, că va menține politica externă tradițională²⁹. Această afirmație era menită să liniștească guvernele Franței și Angliei, devenite suspicioase în urma contactelor personale din trecut ale lui Octavian Goga cu exponenții ai guvernului de la Berlin și a speculațiilor propagandei hitleriste³⁰. Carol al II-lea îi confirma, la rîndul său, ziaristului Didier Poulain că Goga se întîlnise, de cîteva ori, cu Hitler, dar că acest fapt, în sine, nu trebuia încărcat de semnificații aparte, de vreme ce România și Germania aveau, efectiv, anumite interese economice comune³¹.

În pofida explicațiilor date de exponenții guvernului (deseori contradictorii și oscilante), substratul antisemist al unor măsuri preconizate de membrii Partidului Național Creștin cu influență asupra guvernului, nu putea fi eludat. Antisemitismul Partidului Național Creștin, bazat pe doctrina șovinistă cuzistă, era de notorietate publică pe scena politică românească. Dacă pe plan intern, mult timp el nu depășise fizionomia unei grupări de presiune, odată cu ascensiunea axei Berlin-Roma acesta devenise periculos și ofensiv. Pe lîngă măsurile severe ce s-au pregătit pentru a anihila asaltul spre putere al Gărzii de fier, pe lîngă tergiversarea aplicării legii revizuirii cetățeniei, debarcarea guvernului cu preponderanță național-creștină, prin formula unei „lovituri” monarhice surprinzătoare, a avut, pe lîngă multiple și complexe semnificații negative, și o latură pozitivă: împiedicarea devierii orientării României spre un regim prohitlerist.

Din unghiul de analiză al temei pe care o abordăm, 10 februarie 1938 înseamnă revenirea la o politică tradițională, în care „problema evreiască” va fi tratată de pe poziții constituționale, umanitare, diferite de antisemitismul național-creștin, într-un moment cînd, pe plan internațional, populația evreiască intra în faza marilor persecuții hitleriste ce vor culmina cu genocidul din cel de-al

²⁵ A.M.A.E., fondul Conferința păcii. Problema evreiască, filele 129—144.

²⁶ *Loc. cit.*, filele 69, 85; A.I.S.I.S.P., fondul nr. XV, dosarul nr. 451, vol. II, filele 121—123.

²⁷ A.M.A.E., fondul Geneva, vol. 207, filele 1—46.

²⁸ „Argus” din 5 februarie 1938.

²⁹ „Argus” din 6 februarie 1938.

³⁰ A.I.C., fondul Casa regală, Carol al II-lea, dosarul nr. 91/1938, fila 14; „Universul” din 10 ianuarie 1938.

³¹ „Argus” din 23 ianuarie 1938.

doilea război mondial. Cu guverne și consilieri ai coroanei care au imprimat puterii politice aspecte de uniune națională, în perioada februarie 1938 — septembrie 1940, Carol al II-lea a domnit în formula unei dictaturi personale monarhice, nefasciste. Prin profilul politic al personalităților din angrenajul guvernării — Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Armand Călinescu, Mihail Ralea, Nicolae Petrescu-Comnen, Gheorghe Tătărașcu, Grigore Gafencu, Dimitrie Gusti, Silviu Dragomir ș.a. —, regimul a reușit să anihileze, pe plan intern, ascensiunea spre putere a Gărzii de fier, iar pe plan extern să continue politica tradițională de alianțe și de apărare a independenței și suveranității României, în pofida conturării tot mai evidente a izolării țării, în condițiile renunțării marilor puteri la politica de securitate colectivă. Această situație se va deteriora tot mai mult, ajungându-se la completa izolare a României pe plan european, moment în care se va produce și dezmembrarea teritorială din vara anului 1940.

În ceea ce privește drepturile minorităților naționale, Constituția carlistă din 1938 a menținut toate prevederile Constituției din 1923, care, la rându-i, ratificase toate drepturile dobândite prin decreele-legi și prevederile tratatelor de pace post-belice. Apoi, prin crearea „Comisariatului General pentru Minorități” (3 mai 1938), prin elaborarea *Regulamentului* de funcționare (3 august 1938), prin încadrarea minorităților în Frontul Renașterii Naționale (februarie 1939), prevederile și respectarea legislației în materie de minorități au avut o solidă bază juridică, organizatorică și politică. Deși nu era organizată ca grup etnic minoritar (precum maghiarii, germanii, bulgarii, ucrainenii), populația evreiască din România s-a bucurat de aceleași drepturi ca și celelalte minorități naționale. În virtutea Constituției și a Regulamentului pentru minorități, cetățenii de origine neromână erau liberi să folosească limba maternă în materie de religie, presă, relații personale și comerciale, reuniuni și întruniri autorizate; aveau dreptul de a înființa, conduce și supraveghea instituții de binefacere, religioase și sociale, cu folosirea limbii materne; aveau dreptul de instruire în limba maternă, în școli de stat și dreptul de a exercita funcții publice, servicii ș.a.m.d.³²

În ceea ce privește revizuirea cetățeniei — preluată de pe agenda fostului guvern —, după publicarea *Regulamen-*

tului s-a procedat la începerea operațiunii³³. În conformitate cu *Decretul-lege* din 22 ianuarie 1938, inițial au cerut revizuirea 208 216 capi de familie, având ca membri 962 270 persoane. Ulterior, au mai depus cereri 12 730 capi de familie, astfel că, până în octombrie 1938, au fost supuși revizuirii 220 946 capi de familie. La aceeași dată, nu făcuseră dovada cetățeniei și nu ceruseră revizuirea — deci puteau fi considerați clandestini — 24 906 capi de familie, cu circa 62 946 membri³⁴.

La 27 septembrie 1938, „Comitetul de trei” al Consiliului Ligii Națiunilor, specializat în probleme minoritare, a examinat petițiile relative la situația minorităților din România. Comitetul — specifică R.B. Skylstad, într-o *Notă* oficială transmisă reprezentantului român la Geneva, George Crutzesco, la 13 decembrie 1938 — luase notă cu satisfacție de reglementările și de statutul de funcționare a Comisariatului General pentru Minorități, condus de Silviu Dragomir. „Comitetul — se consemna în notă — este foarte fericit să constate că, grație bunăvoinței manifestate de guvernul regal al României, situația este considerabil ameliorată și-și exprimă speranța că guvernul român își va intensifica eforturile pentru a găsi o soluție echitabilă a problemelor legate de petițiile respective”. Se mai specifica că, în urma examinării situației revizuirii cetățeniei, „Comitetul de trei” a constatat „seriozitatea, atenția și caracterul liberal” în care a fost tratată problema³⁵.

Evenimentele de pe arena internațională, între anexarea Austriei și compromisul de la München, au fost secundate, din ce în ce mai virulent, de dispute privind minoritățile naționale, context în care „problema evreiască” se contura ca fiind din ce în ce mai agravantă. Între 8—15 iulie 1938, din inițiativa S.U.A., personal a lui Roosevelt, s-a desfășurat o Conferință Internațională, la care au fost invitate 31 de state și 40 de organizații evreiești. Scopul Conferinței — care s-a autointitulat „Comitetul interguvernamental pentru refugiați”, și s-a ținut la Evian (Elveția) — a fost de a întreprinde măsuri efective pentru a ajuta victimele politicii brutale a celui de al III-lea Reich în Germania și Austria, pe prigoani refugiați politici, în mare majoritate evrei³⁶. Deși nu a fost invitată și Româ-

³² „Argus” din 18 februarie, 3 martie și 3 iunie 1938.

³⁴ A.M.A.E., fondul Conferința păcii, Problema evreiască, filele 71-73, 77-81.

³⁵ Loc. cit., fondul Geneva, vol. 297, doc. nr. 54, filele 1-2.

³⁶ Loc. cit., fondul nr. 71/1920-1924, Dosare speciale, filele 56-58, 79.

³² A.I.C., fondul Președinția Consiliului de Miniștri, dosarul nr. 11/1938, filele 1-16; fondul Casa regală, Carol al II-lea, dosarul nr. 41/1940, filele 12-16; „Lumea nouă” din 28 august 1938.

nia, ministrul Afacerilor Străine, N. Petrescu-Comnen, a însărcinat pe George Crutzescu să urmărească cu atenție lucrările, să ia contact cu delegații pentru a le cunoaște opiniile și să sugereze președintelui Comitetului interguvernamental crearea unui organism permanent, care să se ocupe cu problema globală a evreilor din Europa centrală și orientală. Crutzescu a fost autorizat să transmită că „România este gata a participa la o Conferință internațională care ar căuta o soluționare de ansamblu a acestei probleme, fiind dispusă a face serioase sacrificii pentru a ușura colonizarea evreilor în țări unde se găsesc încă enorme teritorii vacante și bogății neexploatare”, considerând că o descongestionare a elementului evreiesc din Europa centrală ar fi putut contribui la evitarea recrudescenței mișcărilor antisemite³⁷.

Conform indicațiilor primite, în ceea ce privea caracterul discret, personal și neoficial al demersurilor, în perioada desfășurării conferinței Crutzescu a abordat numeroși delegați, pentru un schimb reciproc de informații și opinii. Programul propriu-zis al reuniunii a dat impresia de improvizatie, deoarece delegații nu erau desemnați din rindul unor personalități cu rol deosebit în mecanismul puterii, încât și rezoluțiile adoptate au avut un caracter vag și neangajant. Din punctul de vedere al demersurilor românești, considerăm că de menționat câteva din impresiile lui Crutzescu, în privința tendințelor și a fenomenelor relevante. Din discuția cu delegatul american a reieșit că Roosevelt ar fi fost de acord cu sugestia românească, dar că a întâlnit opoziția Angliei și Franței. Din discuțiile cu o serie de delegați francezi și englezi a înțeles că cele două țări au rezerve privind propunerea „globalizării” problemei, pentru a nu încălca atribuțiile Societății Națiunilor, pentru a nu amesteca „emigrarea” cu „refugiații politici”, dorind astfel să evite eventualitatea ca diverse state să considere momentul prielnic pentru „a scăpa” de evreii lor. Francezii n-au respins, de plano, propunerea României; ei au promis s-o transmită lui Quai d'Orsay, dar s-au arătat sceptici. Întreținându-se cu contele Condeshove-Kalergi, partizan și susținător al colonizării evreilor și în Rhodesia (fără o substituie a căminului din Palestina, ci ca o completare a lui), acesta i-a explicat diplomațului român de ce considera așezarea evreilor și în Africa, în granițele Imperiului Britanic, ca o soluție realistă a problemei evreiești, fiind convins că ast-

fel s-ar produce o slăbire a mișcărilor extremiste antisemite din Europa. Din întrevederi cu terțe persoane, Crutzescu a ajuns la concluzia că Anglia și organizațiile evreiești ar fi dorit ca preocupările să se extindă la refugiații politici de pretutindeni, în timp ce Franța și S.U.A. se opuneau, pentru a nu fi silite, printre altele, să primească o avalanșă de spanioli³⁸.

În vara anului 1938, contactele stabilite de Crutzescu vor fi îmbogățite atât în cadrul întâlnirilor de la Londra ale „Comitetului interguvernamental pentru refugiați”, cât și cu ocazia Conferinței de la Copenhaga, care au continuat preocupările în rezolvarea problemei refugiaților politici și emigranților, în lumina celor hotărâte la Evian³⁹. Paralel, din vara lui 1938, România a încercat realizarea unei acțiuni concertate cu statele confruntate, ca și ea, cu gravele presiuni ale Germaniei hitleriste, presiuni din care nu au lipsit nici șantajele antisemite, nici dovezile de netăgăduit ale destabilizărilor provocate de coloana a V-a hitleristă din țările respective pe această chestiune. La cea de a 101-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor, în ședința din 14 mai 1938, la care s-a discutat problema refugiaților politici, șeful diplomației românești, N. Petrescu-Comnen, a arătat că problema avea o importanță considerabilă, meritând o atenție specială nu numai din partea Societății Națiunilor, ci și a membrilor societății umane, depășind, prin consecințe, cadrul formal reieșit din Raportul Consiliului. El a atras atenția că aspectele febrile, agitațiile antisemite demonstrează că fenomenul are cauze profunde, că nimeni nu a studiat situația de ansamblu și că trebuiau abandonate metodele empirice, romantice care s-au utilizat în această materie. Concret, Comnen a cerut să se inițieze noi căi și metode, pe baze științifice și umanitare, ținându-se cont de realități, România rezervându-și dreptul de a înainta, în timp util, propuneri viabile, într-un spirit „de largă solidaritate umană”⁴⁰. La întoarcerea de la Geneva, Comnen a declarat ziariștilor români și străini acreditați la București că a avut multe convorbiri cu membrii competenți din Consiliul și din Secretariatul Ligii Națiunilor, cu reprezentanți ai unor asociații evreiești, cu publiciști de vază, că-

³⁸ Loc. cit., filele 64-67, 79-83, 91-94. 96-98, 100-101 (Rapoartele lui G. Crutzescu din 8-16 iulie 1938).

³⁹ Loc. cit., filele 109, 122 (Raportul lui Matila Ghica, Londra, 5 august 1938 și Raportul lui G. Iurașcu, Oslo, 20 iulie 1938).

⁴⁰ Loc. cit., fondul Conferința păcii, Problema evreiască, fila 5.

roara le-a explicat punctul de vedere românesc în chestiunea evreiască⁴¹.

La 20 iunie 1938, Comnen i-a transmis lui Crutzescu, la Geneva, că, la ultima sesiune a Consiliului Societății Națiunilor, el a rugat pe Avenol și Abraham, de la Comitetul pentru naționalități al Ligii, să studieze chestiunea evreiască din Europa centrală din punct de vedere constructiv și să informeze guvernul român care ar fi sortii de izbândă ai inițiativei românești în această direcție. La întrevederea de la 21 iunie 1938, Crutzescu a aflat de la Avenol că secretarul general al Ligii Națiunilor l-a însărcinat pe Stoppani (directorul Secției economice a Secretariatului) să întreprindă o investigație în Polonia și România, pentru a se edifica asupra chestiunii evreiești din cele două țări. În timp ce Avenol l-a asigurat pe Comnen de sprijin, Abraham s-a arătat foarte sceptic în ce privește inițiativele lansate la Evian, cât și în alte demersuri, atita vreme cât nu se găsea o țară dornică să primească pe evreii din Europa⁴². În misiune la Varșovia, Stoppani l-a vizitat pe ambasadorul român Richard Franasovici (25 iunie 1938), rugându-l să-i transmită lui Comnen că, după opinia sa, ar fi fost util ca guvernul român, de acord cu cel polonez, să adopte o atitudine unitară și să nu ceară o conferință internațională (pentru a evita o publicitate zgomotoasă, nefolositoare), ci să lase Secțiunii economice a Ligii, însărcinată și cu problemele demografice, să se ocupe de problemă. Luând act de intenția lui Stoppani de a veni la București, în iulie 1938, pentru ca problema evreiască să poată fi pusă în discuție la Geneva în sesiunea din septembrie 1938, Comnen l-a însărcinat pe Franasovici să comunice omologului său polonez, Beck, propunerea unei acțiuni comune⁴³.

Întorcându-se din Polonia (3 iulie 1938), Stoppani a avut o lungă convorbire cu diplomatul român la Geneva, Crutzescu, împărtășindu-i câteva impresii și sugestii: ca și România, Polonia acorda o mare importanță chestiunii evreiești, intenționând s-o aducă în discuția Ligii Națiunilor; ea nu milita pentru o „Conferință”, ci pentru înființarea unei „Comisii permanente” a Societății Națiunilor, căreia i-ar fi revenit sarcina unei vaste și obiective *anchete* (în Polonia, România, Ungaria ș.a.), a întocmirii unui *Raport* și a formulării unor *soluții eficiente*; ea prefera să înainteze propunerea prin intermediul unei delegații neutre în problemă, spre exemplu Belgiei sau Olan-

dei⁴⁴. La 8 august 1938, Stoppani a întocmit un *Memorandum* (prin care cerea date, informații statistice, sugestii), pe care l-a transmis confidențial reprezentanților la Geneva ai României, Poloniei, Lituaniei, Letoniei și Ungariei. Din discuțiile cu omologii polonez, Komarnicki, și leton, Feldman, Crutzescu transmitea lui Comnen sentimentul comun al acestora că *Memorandumul* nu va avea „efect pozitiv la Societatea Națiunilor, tonul de «anchetă» putând crea o atmosferă ostilă, facilitând speculații tendențioase nedorite”⁴⁵. Concomitent cu clarificările de la Geneva, Franasovici, în urma discuțiilor cu Beck, a luat contact cu Wagner (subdirector la Ministerul Afacerilor Străine polonez, observator la Conferința de la Evian), care i-a împărtășit dezamăgirea privind rezultatele Evianului pentru evreii din Germania. Pe de altă parte, contele Potocki, ambasadorul polonez la Washington, i-ar fi comunicat că președintele Roosevelt era dispus să sprijine soluționarea problemei evreilor polonezi, motiv pentru care Polonia urma să preseze Anglia în direcția optimizării emigrării în Palestina⁴⁶.

Contactele româno-poloneze au continuat, cu intermitențe, împletindu-se, de la un moment dat, cu alte inițiative românești. La sesiunea Consiliului permanent al Micii Înțelegeri de la Bled (21—22 august 1938), pe lângă chestiunile legate de problema minorităților din cele trei țări, șeful diplomației române, Comnen, a expus importanța și gravitatea problemei evreiești, informând partenerii alianței despre demersurile românești. Consiliul permanent al Micii Înțelegeri a decis ca guvernele român și ceh să se ocupe special de problemă, ținând la curent Iugoslavia⁴⁷.

La 17 septembrie 1938, la a 102-a sesiune a Consiliului Societății Națiunilor, Comnen a făcut o scurtă comunicare, în calitate de purtător de cuvânt al României. Arătând că mandatul controlului administrativ al Palestinei a avut de reglementat și problema evreilor — problemă complexă și presantă pentru Europa centrală —, Comnen a cerut Consiliului să aibă în vedere această chestiune, afirmând că guvernul român va prezenta, la momentul oportun, un proiect prin care se urmărea „o soluție rațională, umanitară și internațională satisfăcătoare” și exprimându-și speranța că circumstanțele vor îngădui emigrarea normală în Palestina⁴⁸. După ce „criza

⁴¹ „Argus” din 25 mai 1938.

⁴² A.M.A.E., fondul nr. 71/1920—1944, vol. 374, Dosare speciale, filele 44, 46.

⁴³ Loc. cit., filele 48—52.

⁴⁴ Loc. cit., filele 71—74.

⁴⁵ Loc. cit., filele 124—125, 127—128.

⁴⁶ Loc. cit., filele 112—113.

⁴⁷ Loc. cit., filele 132—133.

⁴⁸ Loc. cit., fondul Conferința păcii, Problema evreiască, fila 3.

cehoslovacă“ și-a găsit nefasta dezlegare prin Acordul de la München, România a reluat, cu o și mai mare insistență, străduințele sale. Cu prilejul călătoriei lui Carol al II-lea în capitalele apusene, în conversațiile de la Londra și Paris, regele a prezentat demersurile și situația evreilor din România, informând cancelariile aliate asupra unei acțiuni de anvergură pe care o intenționa România⁴⁹. Așa cum se preciza într-un *Referat* întocmit de Comisariatul General pentru Minorități, momentul ar fi fost propice, deoarece *Rezoluția* „Comitetului de trei“ pentru minorități al Societății Națiunilor se declara mulțumită de spiritul de înțelegere al guvernului român în aplicarea măsurilor de revizuire a cetățeniei, cuprinzând și aprecierea că asociațiile evreiești, încadrate în „Executiva sionistă din România“, prezidată de rabinul șef dr. Niemerover, susținea activ mișcarea sionistă, rezistența și emigrația în Palestina⁵⁰.

Intr-adevăr, în vara anului 1938, cele două organizații evreiești — sionistă și nesionistă — fuseseră autorizate, de către organele românești în drept, să organizeze câte patru centre de pregătire agricolă și tehnică pentru tineret, în vederea emigrării în Palestina. La sediile lor se organizaseră cursuri de limbă ebraică, limbă engleză și discipline privind economia, geografia și istoria Palestinei⁵¹. În presa cotidiană românească s-a consemnat știrea privind înțelegerea dintre guvernul român și organizațiile sioniste, prin care urma să se organizeze emigrarea unui lot de 150 000 evrei în Palestina, cu precădere din Bucovina, Basarabia și Maramureș⁵². În toamna anului 1938, dr. W. Filderman, președintele Comunității Evreilor din România, a fost convocat la Ministerul Afacerilor Străine de către Comnen, care l-a rugat să se ocupe mai stăruitor de problema emigrării. Un Comitet ad-hoc a fost constituit din reprezentanții tuturor organizațiilor evreiești, care a elaborat și predat lui Mihail Ralea, ministrul muncii, un *Proiect de lege* în acest sens⁵³. În urma audienței la Comnen, la 12 decembrie 1938, Filderman a înaintat un *Memoriu*, în care a explicat că emigrarea nu se putea întreprinde pînă nu se organiza un Comitet și nu se asigurau fonduri. Experiența sa de peste 25 de ani de viață publică în România îl îndreptătea să declare că nu se puteau crea fonduri numai prin con-

tribuții benevole sau naționale. În vremuri de belșug, evreii din România dăduseră pentru Palestina 20 de milioane lei anual, dar, în circumstanțele momentului, Filderman propunea inițierea unei contribuții naționale (a statului și a evreilor din România) și a alteia internaționale (din bugetele statelor interesate)*. Irceea ce privea ordinea de emigrare, Filderman sugera: mai întâi refugiații străini intrați în țară, apoi evreii care și-au pierdut cetățenia la revizuire (începînd cu cei din Bucovina, Basarabia și Transilvania), încît să se ajungă la circa 5 000 de emigrări anual⁵⁴.

Intr-un *Raport-studiu*, cerut de Comnen înainte de Conferința de la Evian, Crutcescu arătase că, spre deosebire de situația de dinaintea primului război mondial, în condițiile deceniului patru, milioane de evrei europeni voiau să emigreze, problema devenind de ordin economic, social și politic internațional. Însă Societatea Națiunilor, Biroul Internațional al Muncii, diverse organizații evreiești, țările de emigrare și cele de imigrare nu ajunseseră la un punct de vedere unitar, încît problema era lăsată într-un provizoriu inexplicabil. Tocmai de aceea, el considera că guvernul român trebuia să facă o propagandă „sub un aspect filosemit, iar nu antisemit“, care să convingă pe evrei că emigrarea îi chema la o viață nouă și nu la piere. El mai recomanda colaborarea autorităților românești cu organizațiile evreiești de emigrare și încurajarea activității școlilor „Hehalutz“⁵⁵. Din cele expuse, Crutcescu emitea ipoteza că, dacă un stat evreu avea șanse să se creeze, „el va lua ființă în Palestina“, și, de aceea, guvernul român trebuia să sprijine mișcarea sionistă și inițiativele în această direcție⁵⁵.

La 2 decembrie 1938 s-a produs prima inițiativă de amplasare a României în vederea rezolvării problemei evreiești. Tutoror reprezentanților diplomatici ai României le-a fost transmis, printr-o *telegramă-circulară*, un *Memoriu* pe care trebuiau să-l transmită cancelariilor din

* El detalia și în ce trebuia să constea contribuția statului român (pașaportul, călătoria gratuită pe C.F.R., și vapor pînă la următorul port internațional, plus 100 000 lei), apreciînd că, dacă 50 de state, luînd exemplul României, ar fi acordat, în medie, 100 de milioane anual, s-ar fi ajuns la o finanțare corespunzătoare.

⁴⁹ A.M.A.E., fondul nr. 71, vol. 374, filele 174-179.

⁵⁰ În *Raportul-studiu* erau indicate țările și regimul de emigrare în America Latină, Canada, Australia, Rhodesia, Abisinia, Siria, Liban, conchizîndu-se că sionismul a reușit să obțină victorie în Palestina, dar a ajuns în dificultate din cauza suprafeței limitate de pămînt și a unei vădite rea-voințe a puterii mandatare.

⁵¹ A.M.A.E., fondul nr. 51, vol. 374, filele 13-41.

⁴⁹ Loc. cit., filele 145-146.

⁵⁰ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XV, dosarul nr. 451, vol. II, filele 122-125.

⁵¹ A.M.A.E., fondul nr. 71, vol. 374, fila 111.

⁵² „Lumea nouă“ din 25 decembrie 1938.

⁵³ A.I.C., fondul Casa regală, Carol al II-lea, dosarul nr. 41/1940, fila 12.

statele în care își desfășurau misiunea. În preambul se arăta că, în nenumărate rânduri, guvernele român și polonez au atras atenția guvernelor și opiniei publice internaționale asupra gravității problemei evreiești, iar la Liga Națiunilor, în sesiunile din ianuarie, mai și septembrie 1938, România a cerut insistent căutarea unei soluții radicale. Cu toate asigurările primite, măsurile întârziu, iar „Marile democrații, cele mai bogate în teritorii vacante și capitaluri, se mărginesc să compătimească pe evrei și să dojenească pe creștini, fără a căuta însă *singura ade-vărată soluțiune: crearea unui stat evreiesc pe baza unui plan vast studiat și pregătit în mod serios de statele interesate, cu concursul grupărilor evreiești internaționale*”. Semnalind valul de antisemitism ce se abătuse din nou asupra Europei, România cerea statelor civilizate, marilor puteri, să ia o inițiativă concretă „pînă nu este prea târziu”⁵⁶.

În pofida justeței argumentelor românești, în pofida unor alarmante episoade privind soarta evreilor, sub valul antisemitismului agresiv promovat de Germania hitleristă și de mișcările extremiste de dreapta aflate sub influența ei, răspunsurile la demersul diplomatic românesc n-au depășit exprimarea unor bune intenții, neoferind o soluție sau un cadru internațional adecvate, în care chestiunea evreiască să-și găsească o dreaptă și eficientă rezolvare.

Astfel, la 6 decembrie 1938, M. Ghika transmitea de la Londra că Foreign Office-ul și „Comitetul interguvernamental pentru refugiați” i-au explicat că, deocamdată, ei se ocupau de refugiații evrei din Germania și din țările recent anexate de ea (Austria, regiunea sudetă din Cehoslovacia) și că abia după absorbirea lor vor lua în discuție situația evreilor din Europa răsăriteană. La 7 decembrie 1938, R. Irimescu transmitea de la Washington că, în lipsa subsecretarului de stat C. Hull, a fost primit de S. Welles care, în numele guvernului american, a adresat mulțumiri guvernului român „pentru atitudinea tolerantă și binevoitoare arătată în ultimul timp față de evrei, în așteptarea unei rezolvări radicale a chestiunii”, rugînd România să persevereze în respectiva atitudine. La 8 decembrie 1938, R. Franasovici raporta că guvernul polonez s-a declarat într-un total acord cu demersul român. El înforma, de asemenea, că Polonia a intervenit pe lângă „Comitetul Winterton” pentru salvarea celor 10 000 evrei polonezi expulzați din Germania și că, fiind refuzată, s-a adresat guvernului ameri-

can, care i-a sugerat să se adreseze „Comitetului Baruch” — care aduna fonduri pentru cumpărarea de pămînt pentru colonizare în Angola.

Din Haga, V. Pella transmitea, la 13 decembrie 1938, că guvernul olandez l-a informat că primise deja mulți evrei refugiați, dar că nu putea să-și deschidă frontierele pentru 700 000—800 000 de evrei. Sceptică în privința posibilității creării unui stat evreiesc, Olanda se arăta dispusă să ia în discuție și să sprijine propunerea României, dacă marile democrații nu se opuneau la aceasta. Același scepticism anima și opiniile guvernului suedez, după cum rezultă din raportul lui G. Niculescu-Buzești, transmis la 14 decembrie 1938 din Stockholm. Înțelegere și sprijin a promis guvernul turc, care, prin ministrul său de externe, Saracoglu, a comunicat această atitudine lui Al. Telemaque, la 23 decembrie 1938, după ce acesta i-a explicat că soluția propusă de România nu era concepută în ideea luptei de rasă, nici dintr-un sentiment de ură sau persecuție pentru elementul evreiesc. De la Moscova, N. Popescu-Pășcani a transmis, la 15 decembrie 1938, că Potemkin, comisar adjunct la externe, a dorit să știe dacă acțiunea României era concertată cu a Poloniei, și că, la răspunsul negativ al diplomatului român (în conformitate cu indicațiile exprese date de Comnen în acest sens), a luat act de conținutul notei, urmînd să o transmită superiorilor. Un răspuns încărcat cu speranțe s-a primit de la Budapesta, R. Bosy raportînd, la 16 decembrie 1938, că la întrevvedere a avută cu ministrul de externe ungar, St. Csáky, acesta s-a vădit interesat de o acțiune paralelă, cu condiția ca polonezii să împărtășească punctul de vedere românesc. Acesta a fost motivul pentru care N. Petrescu-Comnen s-a grăbit să confirme existența consensului româno-polonez, formulînd convingerea că „o acțiune conjugată și paralelă a celor trei guverne ar avea cei mai mulți șorți de izbîndă” și trimițînd Budapestei *Planul de acțiune* preconizat să fie remis Marilor Puteri. Dacă, la Berlin, R. Djuvara, în absența lui Ribbentrop, a înaintat în scris conținutul *Memoriului* (11 decembrie 1938), la Roma D. Zamfirescu a avut o întrevedere cu Ciano (6 decembrie 1938), care și-a exprimat interesul pentru propunerile României, rezervîndu-și dreptul la un răspuns după ce ar fi primit un pro-memoria explicativ⁵⁷.

Acestea erau stadiul și ecourile la *Memoriul* românesc, în momentul cînd s-a

⁵⁶ Loc. cit., filele 152—153; fondul Conferința păcii, Problema evreiască, filele 8—9.

⁵⁷ Loc. cit., fondul Conferința păcii. Problema evreiască, filele 6—8; fondul nr. 71, vol. 374, filele 81, 152—153, 158—159, 168—172, 183—189, 190—193, 200—201.

produs schimbarea ministrului de externe al României. După cum atestă documentele, înlocuirea lui N. Petrescu-Comnen cu Grigore Gafencu (21 decembrie 1938) n-a atras nici o modificare în politica guvernului român privind problema evreiască. Pentru început, la 26 decembrie 1938, Gafencu a avut o lungă convorbire cu contele Poninski, însărcinatul cu afaceri al Poloniei la București, care i-a transmis răspunsul lui Beck, la rugămintea lui Comnen, de a convinge Budapesta, subliniind că Polonia va sprijini amical și pozitiv acțiunea României, dar Ungaria condiționa asocierea la inițiativa româno-poloneză de atragerea și consimțământul Germaniei, în care scop a și consultat Berlinul. Era de domeniul evidenței că, pe acest canal diplomatic, nimeni nu s-ar fi putut aștepta la soluționări umanitare, practicile hitleriste nelăsând să se întrevadă un atare tratament față de evrei. Dealtfel, la 8 februarie 1939, Alfred Rosenberg a ținut o conferință în fața corpului diplomatic și a presei acreditate la Berlin, în care, ocupându-se de „soluționarea” problemei, s-a exprimat că Germania „nu va admite” crearea unui stat evreiesc independent, ci... doar un teritoriu „rezervat”, ca pentru indienii din America, eventual în Guyana sau Madagascar⁵⁸. Așa se explică faptul că, în perioada care a urmat, ideea conlucrării cu Budapesta a fost abandonată de București.

La începutul anului 1939, inițiativa româno-polonă a primit o serioasă primă de încurajare din partea guvernului S.U.A. la știrea că Roosevelt s-a hotărât să abordeze problema evreiască în ansamblu, dându-și seama că a o pune numai pentru refugiații din Germania însemna a expune pe evreii din alte țări la acțiuni violente nefaste. Pe de altă parte, Olanda s-a arătat mai hotărâtă să se ralieze propunerilor României, scop în care a acționat și la Londra, pe lângă lordul Winterton (25 ianuarie 1939) și, deși demersul a fost fără succes, Vespasian Pella sugera lui Grigore Gafencu să fie atrasă și Franța în sprijinul inițiativei românești⁵⁹.

Tot de bun augur au fost și hotărârile Consiliului Uniunii Internaționale a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor (Geneva, 25—26 februarie 1939), care a analizat propunerea Adunării Generale de la Copenhaga (iulie 1938) privind drepturile colective ale minorităților. Ion Pillat, delegatul Asociației române, susținut de delegatul Asociației afiliate maghiare din România, Josika, au prezentat

rezultatele pozitive obținute de noua legislație minoritară românească. La discutarea problemei evreiești, I. Pillat a susținut propunerea polonă, reclamând urgentarea *Rezoluției* de la Copenhaga, care cerea Societății Națiunilor convocarea unei conferințe internaționale în vederea soluționării acestei probleme, prin emigrarea în Palestina și în alte teritorii extraeuropene⁶⁰.

La începutul anului 1939, și organizațiile evreiești și-au sporit acțiunile în vederea soluționării problemei refugiaților și a emigranților. Într-o reuniune la care au luat parte 35 de delegați din 12 țări, Comitetul Executiv al Congresului Mondial Evreesc sub președinția lui N. Goldman, a hotărât să respingă orice plan care, sub pretextul rezolvării problemei evreiești, ar fi acordat avantaje economice Germaniei, cooperarea cu orice guvern în vederea organizării emigrării fiind condiționată de tratamentul nediscriminator al evreilor în țara respectivă⁶¹.

La 6 februarie 1939, Consiliul Superior al Organizațiilor sioniste din România (sub semnătura lui I. Niemirover, M. Cotic și M. Weissmann) a adresat un *Memoriu* lui Grigore Gafencu în care, pornind de la declarațiile guvernului român în problema palestiniană, arăta că granițele din întreaga lume erau, virtualmente, închise imigrației evreiești, deși curentul de simpatie mondial față de evreii din Europa centrală și răsăriteană era în creștere. Din diverse achete, declarații și motive, rezulta că o largă emigrație evreiască nu era dorită, mai ales că erau necesare mari fonduri. În memoriu se arăta că doar în Palestina, grație sionismului, ar fi putut începe imediat o emigrație de mari proporții (circa 100 000 de persoane anual), dar și acolo emigrarea era îngrădită de guvernul mandatar. *Memoriul* apela la guvernul român să acorde un sprijin eficace și continuu, pe teren politic internațional, pentru lărgirea posibilităților de emigrare a evreilor din România în Palestina⁶². În același sens și scop, Oficiul Permanent al „Agenției evreilor pentru Palestina” de pe lângă Societatea Națiunilor a intervenit pe lângă Ministerul Afacerilor Străine al României pentru a aproba sporirea centrelor „Harcharah” (tabere de pregătire agricolă pentru tinerii evrei), pentru reparația periodicelor sioniste din Chișinău și Cernăuți sau a unui cotidian bilingv la București și pentru alte facilități specifice. Scrisoarea a fost trimisă Ministerului de Interne, în

⁵⁸ Loc. cit., fondul nr. 71, vol. 374, filele 204—206, 230—231, 288 (Rapoartele lui Bossy și Franasovici din 11 și 12 ianuarie 1939).

⁵⁹ Loc. cit., filele 225—227, 236, 258—259.

⁶⁰ „România” din 2 martie 1939.

⁶¹ „România” din 19 ianuarie 1939.

⁶² A.M.A.E., fondul nr. 71, vol. 374, filele 251—252.

atenția lui Armand Călinescu. Dintr-o adresă ulterioară a Direcției Generale a Poliției rezultă că nu s-au creat alte școli agricole, dar s-au mărit capacitățile celor existente⁶³.

Cum rezultă dintr-o *Notă* transmisă de V.V. Tilea de la Londra (21 februarie 1939), diverse organizații sioniste din Anglia și America, interesate să sprijine emigrarea evreilor din România în Palestina, au propus guvernului român să pună la dispoziție un vapor, pentru a face curse între Constanța și mărele din sud, să reducă cât mai mult taxele de călătorie, să faciliteze tranzitul, prin portul Constanța, al evreilor din Cehoslovacia, Ungaria, Germania, Iugoslavia și Bulgaria⁶⁴.

În timpul vizitei efectuate în Polonia de către Grigore Gafencu, în februarie 1939, pe lângă alte probleme de interes comun, în convorbirile cu Rydz Smigły și Joseph Beck s-a hotărât și lansarea propunerilor de rezolvare a problemei evreiești într-un cadru internațional. Potrivit unui *Memoriu* al guvernului român, remis lui Beck, acesta s-a angajat să susțină la Londra „identitatea desăvârșită între teza polonă și cea română”⁶⁵. Apreciind că existau premise favorabile, la 12 martie 1939, prin intermediul reprezentanților săi în străinătate, guvernul român a transmis tuturor cancelariilor un documentat *Memorandum*, insistând asupra necesității ca marile puteri să colaboreze la soluționarea umanitară și eficace a problemei evreiești din Europa centrală și răsăriteană⁶⁶. *Memoriul* expunea, pe de o parte, originea și evoluția chestiunii evreiești din România, pe de altă parte, conținea propunerile concrete ale guvernului român în problemă. Se arăta, astfel, că, la sfârșitul primului război mondial, România a acordat evreilor dreptul la cetățenie, prin formalități foarte simple, dar că, ulterior, România s-a aflat asaltată de o veritabilă „migrație” cu infiltrări din Rusia, Polonia, Ungaria, Austria, Germania, încît, la începutul anului 1939, existau 1 200 000 evrei, dintre care mulți fără cetățenie, ceea ce reprezenta 10,9% din evreimea întreagă. În capitolul II, *Problema actuală a evreilor în România*, după ce se sublinia că „Românii nu au — nici n-au avut — prejudecăți de rasă sau de religie contra evreilor”, se explica faptul că evreii erau stabiliți, în mare majoritate, la orașe, iar în unele provincii procentajul lor era foarte mare, ceea ce constituia un ele-

ment de dezechilibru, cu repercusiuni economice, sociale și politice.

Constatind că mișcarea antisemită din țările limitrofe, în plină dezvoltare, exercita o influență nefastă asupra mișcărilor extremiste naționaliste* din țară, guvernul român asigura străinătatea și opinia publică mondială că dorește să rezolve chestiunea evreiască prin cooperare internațională, nu prin măsuri administrative interne, străduindu-se să nu se lase antrenat de presiunile naționaliste extremiste. În *Memorandum*, propunerile României se exprimau fără echivoc: „*Guvernul român — așa cum deja a proclamat și alte ori — nu vede decît o singură soluție: crearea unui veritabil stat evreiesc, un mare stat sau dominion evreiesc, care, pe baza unor metode științifice și pe un plan bine studiat, să colonizeze întreaga populație evreiască din România și Polonia și a altor state europene care cer*”. Acest stat ar fi urmat să aibă capacitatea de a absorbi circa 10 milioane de emigranți, pentru aceasta Marile Puteri interesate trebuind să desemneze un teritoriu adecvat. Guvernul român era hotărât să-și aducă contribuția la această operă, pe care o considera realizabilă în circa 20 de ani⁶⁷.

Memorandumul a fost transmis, simultan, reprezentanților diplomați ai României, pentru a fi remis guvernelor pe lângă care erau acreditați. Îndeplinindu-și misiunea, aceștia au raportat, apoi, primele reacții și răspunsuri. Ampla acțiune diplomatică românească a coincis, din nefericire, cu evenimentele tragice din martie 1939, care au marcat lichidarea Cehoslovaciei ca stat, cu toată suita de evenimente și pericole ce s-au abătut și asupra României. Așa se face că rapoartele respective, pe lângă semnarea îndeplinirii misiunii de predare a *Memorandumului*, cuprindeau și informații despre ultimatumul dat de Germania în cursul tratativelor economice româno-germane, despre intențiile lui Hitler de a transforma România în „protectorat”, despre declarațiile lui Chamberlain privind atitudinea Angliei față de presiunile germane etc.⁶⁸ De la Washington, R. Irimescu transmitea, la 29 martie 1939, că a prezentat documentul lui Sumner Welles, ocazie cu care a avut o discuție lămuritoare. Guvernul american

* După cum se știe, încă din noiembrie 1938, guvernul român a trecut la o drastică reprimăre a Gărzii de fier, prin lichidarea căpeteniilor, arestarea legionarilor și prin alte măsuri care vizau suprimarea activității nocive și trădătoare de țară a legionarismului.

⁶⁷ Loc. cit.

⁶⁸ Vezi: Livia Dandara, *România în vîltoarea anului 1939*, Editura științifică și enciclopedică București, 1985.

⁶³ Loc. cit., filele 147, 342.

⁶⁴ Loc. cit., filele 279-280.

⁶⁵ Loc. cit., fila 293.

⁶⁶ Loc. cit., fondul Geneva, vol. 207, doc. nr. 60, filele 1-9; fondul 17, vol. 374, filele 301-309.

era preocupat de soarta evreilor din Polonia și România, în contextul agravant al tendințelor și presiunii Germaniei hitleriste asupra celor două țări. De la Ankara, Al. Telemaque transmitea, la 18 martie 1939, că a înmănat documentul și Saracoglu a promis ca statele Înțelegerii Balcanice să susțină cu lealitate demersul românesc. Eugen Filiti transmitea, din Sofia, la 15 martie 1939, că a remis documentul ministrului afacerilor străine, Kiosseivanoff, acesta promițând că-l va studia cu interes, deoarece problema îl preocupa. El specificase că, deși numărul evreilor din Bulgaria era relativ redus (circa 40 000) și că guvernul nu acorda dreptul de intrare și liberă stabilire a evreilor refugiați din alte țări, majoritatea evreilor existenți era concentrată la Sofia, unde deținea monopolul finanțelor și comerțului. Din Moscova, Al. Dianu notifica, la 25 martie 1939, că a înaintat *Memorandumul* lui Potemkin, cu înțirziere, așteptând să ia sfârșit lucrările Congresului al XVIII-lea al P.C.U.S.

În timp ce guvernele din Argentina și Brazilia au primit cu interes și simpatie inițiativa românească, în țările scandinave cancelariile s-au vădit preocupate de iminența războiului, de atitudinea democrațiilor, de nevoile de înarmare. În Egipt, R. Cuțarida s-a aflat într-o situație aparte în momentul când a înaintat *Memorandumul* ministrului de externe, Abdel Fattah Pașa. Era în ziua de 22 martie 1939, zi în care criza româno-germană atinsese punctul culminant. Ziarele din Egipt, mai ales cele evreiești — i-a consemnat ministrul egiptean — dăduseră alarma despre un ultimatum dat României de către Germania, ceea ce a atras protestul ministrului german la Cairo și, în consecință, luarea unor măsuri severe

împotriva respectivei campanii „dușmănoase”.

Memorandumul românesc, din motive ușor de intuit, nu a fost remis cancelariei de la Berlin. La 3 mai 1939, R. Crutzescu, găsindu-l nepredat de predecesorul său, transmitea lui Grigore Gafencu opinia că și el considera inoportună comunicarea lui către guvernul german. La 9 mai 1939, Grigore Gafencu îi dădea lui Crutzescu instrucțiuni în virtutea cărora inițiativa românească nu trebuia adusă la cunoștința guvernului hitlerist. Aceasta și pentru faptul că, deși trecuseră doar câteva săptămâni de la lansarea propunerilor românești, devenise evident faptul că evoluția evenimentelor internaționale nu mai era propice realizării unei atare acțiuni. Despre *Memorandumul* românesc s-a vorbit puțin atunci, el găsindu-și apoi locul în arhivele diplomatice ale preluțiilor celei de-a doua conflagrații mondiale. Guvernul român n-a mai întreprins acțiuni de anvergură în problema evreiască, fiind, ca și guvernul polonez, confruntat cu gravele presiuni la adresa independenței și integrității proprii țări.

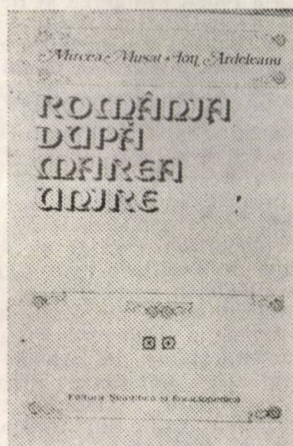
Toamna anului 1939 a pus capăt tuturor încercărilor de rezolvare pe cale pașnică a diferendelor dintre state, culminând cu declanșarea războiului. În marea înclăstare, pe lângă consecințele tragice, fără precedent, în viața multor popoare, populația evreiască din Europa va trăi coșmarul holocaustului inițiat, organizat și dirijat de Germania hitleristă. În măsura în care a putut, România și poporul său au continuat să ofere ospitalitate refugiaților din statele cotoprite de Reich — cazul Poloniei, al nord-vestului țării noastre cotoprit de horthyști — printre care, de fiecare dată, s-au aflat și numeroși evrei.

LIVIA DANDARA

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU,
ROMÂNIA DUPĂ MAREA UNIRE,

vol. II, partea I: 1918—1933,

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 1172 p.

Realizarea unei istorii unice și unitare, în care să fie abordate și analizate componentele sale fundamentale, să fie evidențiați factorii obiectivi și subiectivi ce și-au pus amprenta asupra dezvoltării poporului nostru, imprimându-i direcțiile de evoluție și caracteristicile acesteia reprezintă o întreprindere pe cât de temerară pe atât de pasionantă.

Continuând demersul istoriografic deschis prin publicarea volumului intitulat *De la statul geto-dac la statul român unitar* și adâncind preocupările anterioare, materializate în special prin valoroasa lucrare *Viața politică în România.*

1918—1921, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu oferă specialiștilor și iubitorilor de istorie partea I a volumului *România după Marea Unire*, tom dedicat analizei evoluției țării noastre în intervalul de timp ce a urmat înfăptuirii, în 1918, a statului național unitar român, până la sfârșitul mării crize economice (1929—1933), deci într-o perioadă în care, prin natura și complexitatea problemelor economice, politice și sociale, a rezolvărilor ce s-au dat acestora, ca și a deschiderilor operate s-au trasat, programatic și emblematic, liniile directoare ale dezvoltării societății românești în cadrele statale etnice firești.

Dacă în elaborarea primului volum al impresionantei monografii sarcina autorilor a fost facilitată de vasta literatură de specialitate edită, la pregătirea tomului al doilea Mircea Mușat și Ion Ardeleanu s-au aflat în fața unei sarcini nu numai complexe ci și deosebit de dificile, deoarece lucrările și studiile de specialitate utilizabile au abordat, cu puține excepții, doar domenii sau momente ale vieții politice, economice și sociale ale respectivei perioade. Mai mult chiar, fie rezultate ale unor demersuri întreprinse înainte de 23 August 1944 — de aici caracterul partizan al mentalităților ce le caracterizează ca și tendințele manifeste de a explica sau incrimina —, fie reflecții ale unor anumite tendințe limitative imprimate istoriografiei românești în anii ce au precedat Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, o abordare de ansamblu necesită, nu în puține cazuri, reconsiderări de esență în spiritul adevărului

științific. Absența unor sinteze ulterioare, dificil de realizat de altfel în condițiile neabordării unor probleme sau momente de care nu se poate face abstracție atunci când îți propui o tratare unitară reclama, în plus, completarea „golurilor”, rediscutarea aspectelor nu îndeajuns ori deficitar tratate, operații fără de care era imposibilă reliefaarea factorilor obiectivi și subiectivi, a conexiunilor acestora.

Am socotit necesare aceste câteva succinte considerații introductive apreciind că numai pornind de la evidențierea situației reale existente în literatura de specialitate se poate înțelege imensul travaliu desfășurat de autori, dimensiunile și valoarea contribuției lor. Pentru că Mircea Mușat și Ion Ardeleanu probează nu numai stăpânirea deplină a instrumentarului oferit de cunoașterea materialismului dialectic și istoric, ce le permite efectuarea de incursiuni profunde în chiar mecanismul intim al factorilor cauzali, ci întreprind totodată o amplă operă de pionierat, introducând în circuitul istoriografic o uriaș cantitate de informații inedite. Astfel, în cadrul trasat prin utilizarea critică a bibliografiei, autorii ne introduc în lumea mirifică a memoriilor, în cea mai mare parte inedite, ale personalităților implicate actelor istorice, pentru ca să ne confrunte cu disputele atît de bogat reflectate în presa de epocă, furnizîndu-ne, în același timp, șansa accesului la litera și spiritul documentelor de arhivă, fără care este practic imposibilă perceperea reală a fenomenelor. Referîndu-ne la ceea ce considerăm a fi instrumentarul analizei, apreciem necesară evidențierea direcțiilor ce l-au călăuzit și care s-au materializat, în structura lucrării, în trei mari domenii de reliefare a evoluției societății românești, oferîndu-se cititorului posibilitatea percepției raporturilor dintre realitățile ei obiective — economice, sociale și politice —, disponibilitățile acestora și condiționările ce și-au pus amprenta asupra șanselor lor efective de materializare. Ne aflăm în fața unui exemplu de însușire și aplicare responsabilă a sarcinilor trasate frontului istoriografic românesc de secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În această viziune întregitoare, *Consolidarea statului național român unitar. 1919—1923*, primul capitol al lucrării, redă o imagine de sinteză asupra factorilor specifici și caracteristicilor vieții economice, sociale și politice românești în anii imediat următori înfăptuirii Marii Uniri. Astfel, cititorul, mai mult sau mai puțin avizat, reușește — pe fundalul însușirii concluziei cu valoare perenă că întregirea statală în hotarele

istorice și etnice (295 049 km², cu o populație de 18 057 028 locuitori în anul 1930) a deschis perspectiva dezvoltării pe o treaptă superioară, a realizat cadrul național și statal pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, a înmăruncheat în granițele statului național energiile și capacitățile creatoare ale întregului popor român, a unit la scară națională forțele politice patriotice, revoluționare — să pătrundă în cunoașterea datelor concrete ale situației economice a țării, ce suporta consecințele marilor distrugerii provocate de război și de jaful ocupanților străini, producția României nedepășind în anul 1919 circa 20—25% din nivelul antebelic, ceea ce însemna o involuție de un deceniu și jumătate.

Cu toate greutățile inerente stării generale în care se afla economia românească la sfîrșitul războiului, treptat, prin eforturi și sacrificii deosebite din partea maselor largi populare, ale clasei muncitoare și țărănimii în special, principalele ramuri economice au fost angajate pe făgașul procesului de refacere și dezvoltare, astfel încît, pînă la sfîrșitul anului 1923, s-a reușit atingerea și depășirea indicatorilor antebelici. Valoarea producției industriale s-a ridicat, spre exemplu, în anul 1924, la cifra de 44 738 463 000 lei față de 11 711 796 000 lei în 1919 (p. 16), consecință atît a refacerii și dezvoltării vechilor capacități productive, cît și a înființării de noi întreprinderi, numărul acestora crescînd de la 2 747 în 1919 la 3 840 în 1924. În agricultură, de asemenea, eforturile s-au materializat, în pofida penuriei de capital și a lipsei unor forme de creditare avantajoase, în atingerea nivelelor antebelice și recîștigarea ponderii avute pe piața internațională, România redevenind cel mai important exportator de cereale dintre statele agricole danubiene. Redresarea surselor exportului românesc, restabilirea circuitelor traficului internațional de mărfuri și realizarea unei crescînde stabilități a piețelor externe au permis refacerea balanței comerciale a țării, care, după deficitele anilor 1919—1921, înregistrează excedente ce s-au ridicat în anul 1923 la suma de 5 078 003 000 lei.

Dacă refacerea economică a fost, în primul rînd, opera producătorilor nemijlociți, care au suportat și consecințele dificultăților materiale ale țării, poziția marelui capital s-a întărit continuu. Din 1919 pînă în 1923 activele băncilor au crescut de la 7,3 miliarde lei, la 37,9 miliarde lei, ale societăților anonime industriale de la 2,8 la 35,5 miliarde lei, iar activele tuturor societăților anonime au crescut de la 11,2 la 79,9 miliarde lei (p. 37). Concomitent, poziția monopolurilor străine din țările Antantei se con-

solidează prin acaparea întreprinderilor ce aparținuseră anterior monopolurilor germano-austro-ungare.

Scăderea accentuată a nivelului de trai al maselor largi populare, adâncirea decalajelor și ascuțirea contradicțiilor sociale, realități dureroase ale României acelor ani, „nu puteau să lovească sentimentul de satisfacție al maselor largi privind realizarea idealului național consacrat de tratatele internaționale, care deschidea în fața țării vaste perspective de afirmare. Caracteristic acestei perioade este, astfel, încrederea maselor în viitor, conștiința că stă în forța și voința lor ca, după realizarea României întregite, să impună transformări sociale, să determine un program care să aducă îmbunătățirea propriilor condiții de muncă și de viață” (p. 40).

Procesul complex al transformărilor care au avut loc în viața economică — se demonstrează în lucrare — au dus la reorganizarea și regruparea forțelor social-politice și au afectat însăși structura internă a claselor, raporturile dintre ele, ponderea și poziția lor în viața de stat, ca și compoziția bazei de clasă a partidelor politice. În angrenajul complex de contradicții și rivalități antagonice și neantagonice — subliniază autorii, definind caracteristicile problematicii abordate —, a avut loc schimbarea raportului de forțe dintre burghezii și moșierime în favoarea celei dintîi, creșterea rolului și importanței burgheziei mici și mijlocii în viața politică a țării, intensificarea procesului de stratificare a țărănimii, paralel cu afirmarea tot mai puternică a clasei muncitoare ca forță social-politică de bază a societății românești. Țărănimea, care continuă să reprezinte categoria socială preponderentă din punct de vedere numeric, înregistrează, ca urmare a legiferării reformei agrare și a intensificării pătrunderii relațiilor capitaliste la sate, un proces constant de diferențiere, materializat în detașarea țăranilor mijlocași, paralel cu o anumită reducere a ponderii proletariului agricol și a țărănimii sărace și cu creșterea simțitoare a elementelor burgheziei sătești.

Realizarea unității statale a dus la creșterea numerică a muncitorimii, ceea ce a contribuit la sporirea forței și a influenței politice a acesteia, la întărirea solidarității de clasă, la maturizarea și adâncirea procesului de clarificare ideologică în rândurile sale.

Schimbările și deplasările intervenite în structura internă a claselor sociale, ca urmare a modificărilor petrecute în sfera vieții social-economice, au determinat un proces amplu de fărâmițare a partidelor politice ale claselor stăpînitoare, de zdruncinare a ponderii și po-

zițiilor lor în viața politică a țării. Impunerea de transformări economice, cu mutațiile firești în structura socială, cucerirea votului universal și creșterea progresivă a interesului maselor populare față de problemele țării, manifestat pregnant prin presiunile exercitate pentru înnoire și prefaceri progresiste, care să dea o existență reală drepturilor și libertăților democratice, au constituit, pe tot parcursul perioadei tratate, factorii dinamizatori ce s-au repercutat nemijlocit, imprimînd evoluții ce vor evidenția neputința claselor dominante de a soluționa cerințele impuse de procesul obiectiv de dezvoltare a țării. Trasînd cu fermitate realitățile vieții economice și sociale postbelice românești, autorii realizează un tablou fascinant al „componentelor” vieții politice, stabilind soriginea, natura, ponderea și rolul partidelor politice, dinamica evoluției acestora.

Cititorul ia cunoștință cu mecanismul specific unei vieți politice parlamentare, în care strategia direcțiilor de acțiune, vizînd trasarea cadrului de dezvoltare economică, socială și politică a țării, propriu opțiunilor și intereselor de grup sau clasă socială, tactica obiectivelor imediate se confruntă și verifică în practica luptei pentru cucerirea puterii și în exercitarea ei. Este surprins rolul mentalităților colective, ca și mijloacele utilizate pentru manipularea acestora, caracteristice politicianismului burghez, ponderea intrigilor și aranjamentelor de culise, jocul factorilor constituționali în deturnarea sau limitarea a ceea ce, în mod normal, ar fi trebuit să reprezinte opțiunea liber exprimată a maselor de alegători. De la date semnificative ale evoluției vieții interne de partid, cu explicarea factorilor obiectivi sau subiectivi ce au influențat marja lor de popularitate, succesele sau sincopile electorale, la profile ale personalităților politice, și de aici la rolul jucat de acestea nu numai în viața partidelor, ci și cea generală a țării, cititorul este introdus în secretele alchimiei vieții politice românești de după făurirea statului național unitar român, oferindu-i-se, totodată, explicațiile reale ale transformărilor petrecute.

Astfel, dispariția Partidului Conservator de pe scena vieții politice românești rezidă în pierderea însăși a rațiunii existenței sale, în contextul evenimentelor de reînnoire generală a vieții noastre economice și politice de după război. Eforturile unor personalități politice de a schimba formele și mijloacele de manifestare în viața politică a celui mai vechi partid din țară se vor dovedi total infructuoase, vechea dispută dintre moșierime și burghezii soldîndu-se cu deplina victorie a acesteia din urmă.

Favorizat de procesul obiectiv de dezvoltare capitalistă a țării, folosind în scopurile sale unele schimbări intervenite în structura economică a statului, utilizând experiența guvernărilor anterioare și influența exercitată asupra monarhiei, Partidul Național Liberal s-a manifestat ca un organism politic încheiat, capabil să depășească frământările sociale și politice din primii ani postbelici. Între preocupările și direcțiile de acțiune proprii reprezentantului politic tradițional al burgheziei din vechea Românie s-a așezat, în prim-plan, problema contradicțiilor generate de întărirea poziției sale economice și îngustarea bazei lor sociale și electorale, problemă rezolvată prin readaptarea activității politice la condițiile specifice de dezvoltare a țării, utilizând în acest cadru rezervele de care încă mai dispunea pe linia înfăptuirii de reforme care să determine un pas înainte în direcția dezvoltării general-capitaliste a țării. Pronunțându-se pentru „sincera” aplicare a reformei agrare și a votului universal, pentru o largă descentralizare administrativă, impozit progresiv pe venit, pentru soluționarea problemei învățământului și îmbunătățirea soartei funcționarilor, liberalii s-au preocupat constant de contracararea influenței mișcării muncitorești, înscriindu-și în programele adoptate puncte în care se prevedeau ziua de muncă de 8 ore, garantarea minimumului de salariu, contractul social, ocrotirea muncii femeilor și a copiilor, creditul muncitoresc, reorganizarea și îmbunătățirea sistemului de asigurări, libertatea sindicatelor profesionale etc. Caracterul politicianist al acestor promisiuni a fost dezvăluit repede de guvernarea liberală din acest timp, prin represiunile neîncetate împotriva mișcărilor populare ale clasei muncitoare și partidului său politic (p. 61—62).

Împrejurările istorice deosebite în care a luat ființă și și-a desfășurat activitatea Partidul Național Român, până la formarea statului național unitar, i-au conferit o mare influență în rîndul unor largi categorii sociale din Transilvania. ExpONENT al principalelor cercuri ale burgheziei industriale și bancare, al micii burghezii, cu puternice legături în rîndul țărănimii și intelectualității, P.N.R. se prezintă în această perioadă ca principalul oponent al burgheziei liberale din vechea Românie. Caracterul său eterogen a imprimat programelor adoptate un conținut burghezo-democratic, ceea ce „situa acest partid în flancul forțelor progresiste care acționau în această etapă pe scena vieții politice românești” (p. 82). În confruntarea pentru putere cu P.N.L., necesitatea depășirii regionalismului va obliga P.N.R. la negocierea

și realizarea de coaliții și fuziuni ce se vor reflecta și în plan programatic prin tendințe de radicalizare ce admiteau o „reasezare a raporturilor de influență în stat între diferitele clase sociale, fără a modifica ordinea socială existentă” (p. 88).

Născut în climatul de efervescență social-politică de la sfîrșitul primului război mondial, Partidul Țărănesc și-a propus, în actul său de constituire, să acționeze pentru ridicarea și organizarea țărănimii, astfel încît să devină „expresia nevoilor ei văzute la lumina ideilor timpului și a cerințelor neamului românesc unit” (p. 95). Situîndu-se, în primii ani ai existenței sale, pe platforma de luptă a țărănimii pentru pămînt și drepturi democratice, Partidul Țărănesc se va contura, treptat, drept exponentul intereselor micii burghezii rurale și orășenești, ce avea ca suport elementele înstărite de la sate și intelectualii legați de pozițiile acestora, cu un program și o doctrină în curs de formare. Preocupîndu-se a fi, sau a deveni, exponent integral și exclusiv al intereselor țărănimii, liderii partidului au început să fundamenteze ideea unei clase „unice” țărănești, agitănd lozincă luptei de clasă, al cărei conținut va fi treptat subțiat pînă la „identificarea ei cu ideea luptei politice dintre grupările burgheze” (p. 98).

Constituită la 1 aprilie 1918, la Iași, și transformată în Partid al Poporului în aprilie 1920, Liga Poporului a avut la bază inițiativa unui grup de politicieni desprinși din Partidul Conservator și a unui cerc de ofițeri superiori în frunte cu generalul Al. Averescu, ea reprezentînd „expresia încercărilor de readaptare și regroupare a unor virfuri ale claselor dominante, un compromis al lor făcut pentru salvarea regimului politic burghez în fața ofensivei maselor largi populare” (p. 122). Făgăduind că va instaura un „regim nou”, de „cinste” și „armonie socială”, de respectare a legalității și de tragere la răspundere și pedepsire a celor vinovați de „dezastrul” țării, Partidul Poporului s-a impus, în perioada analizată, în prim-planul vieții politice românești, pentru ca practicile guvernamentale, „în calitate de apărător al ordinii social-politice”, ca și continuile disensiuni interne să-i „uzeze” rapid capitalul moral și capacitatea de influențare a electoratului, el intrînd repede într-o fază de descompunere accentuată, ce-l va exclude de la gestiunea puterii.

Un rol important în viața politică românească din primii ani postbelici l-a jucat și Partidul Naționalist-Democrat condus de Nicolae Iorga și A. C. Cuza, primul urmărind menținerea partidului pe o linie burghezo-democratică, iar cel

de-al doilea acționînd pentru antrenarea pe panta antisemitismului. Programul partidului se pronunța pentru o contopire a valorilor în cadrul vieții statale „fără zguduirii și ostracizare”, fără luptă revoluționară, pentru realizarea transformărilor înnoitoare pe calea reformei și armoniei între clase. Este înfățișată apoi evoluția Ligii Apărării Național-Creștine, conduse de A. C. Cuza, ce-și propusese „să creeze un curent de opinie pentru «rezolvarea problemei evreiești» — în sensul excluderii acestora din viața economică, socială și politică a României” (p. 144). Principalul discipol al lui A. C. Cuza, Corneliu Zelea Codreanu, se va desprinde treptat de șeful său, pronunțîndu-se pentru acțiuni teroriste de amploare și instaurarea unui regim dictatorial, concepții și practici pentru a căror perfecționare a făcut o călătorie în Germania, unde și-a creat „legături care s-au adîncit pe parcurs și care și-au pus pecetea pe spiritul și concepțiile sale” (p. 145). Încadrată la extrema dreaptă a constelației politice, concluzionează autorii, L.A.N.C.-ul va exprima un curent politic marginal, incapabil să influențeze desfășurarea vieții interne românești.

Beneficiind de drepturi egale cu cele ale românilor, naționalitățile conlocuitoare și-au creat organizații politice proprii — Partidul Poporului Maghiar (1921—1922), Partidul Maghiar (1922—1934), Partidul German din România (1919—1938), Uniunea Evreilor Români (înființată în 1919) — care și-au constituit secțiuni locale, participînd la viața politică a țării.

Lucrarea demonstrează elocvent că Marea Unire din 1918 a creat condiții favorabile și pentru unificarea la scară națională a mișcării muncitorești, pentru sporirea forței și rolului partidului clasei muncitoare pe scena politică a României. Încă din noiembrie 1918, Partidul Social-Democrat din România și-a luat numele de Partidul Socialist, adoptînd un nou program — *Declarația de principii* —, în care se arăta că el „este un partid de clasă care, inspirîndu-se de la ideile socialismului științific, urmărește desființarea exploatării muncii sub orice formă prin trecerea mijloacelor de producție și de schimb în stăpînirea societății, că luptă pentru cucerirea puterii politice și instaurarea dictaturii proletariatului în vederea realizării idealului comunist” (p. 154). Imediat după 1 Decembrie 1918 au fost întreprinse acțiuni concrete și energice în vederea realizării unui front comun de luptă al proletariatului din întreaga țară, s-au realizat pași concreți pe calea unificării politice și organizatorice a mișcării muncitorești.

Pe fundalul acordului unanim asupra însemnătății istorice a făuririi statului național român, între 23 și 26 mai 1919 a avut loc la București conferința pe țară a mișcării socialiste, care a încheiat — cum consemna „Socialismul” din 29 mai 1919 — preliminarile unității proletariatului din România, consfințirea unificării urmînd să fie făcută la un viitor congres. Prin votarea de către delegații la conferință a unui program comun, mișcarea socialistă din România urma să acționeze în mod unitar. Prin prevederile sale, programul partidului clasei muncitoare a atras noi păături sociale sub steagul de luptă al proletariatului, a stimulat procesul de amplificare a mișcării socialiste, partidul dobîndind caracter de masă, fiind singurul dintre partidele politice care, la acea dată, avea organizații în întreaga țară. Marile greve, numeroasele conflicte de muncă și demonstrațiile organizate și desfășurate în anii 1919—1920 și soldate cu cucerirea, pentru moment, a regimului de lucru de 8 ore, repausului duminical, concediilor plătite, alocațiilor de scumpete și chirie, recunoașterea organizațiilor sindicale, a consiliilor muncitorești au probat forța și capacitatea combativă a clasei muncitoare, impunînd partidul său politic între factorii majori de presiune, în măsură să conducă lupta revendicativă și să determine adoptarea de măsuri politice cu un larg caracter democratic. În condițiile avîntului revoluționar, al accentuării procesului de clarificare ideologică, lucrarea înfățișează modul în care, la începutul anului 1920 secțiunile partidului din întreaga țară au cerut, în mod organizat, prin moțiuni votate de marea majoritate a membrilor lor, transformarea Partidului Socialist în partid comunist.

În pagini de profundă analiză se reliefează faptul că, după o largă dezbateră a problemelor privitoare la transformarea Partidului Socialist în partid comunist, pe temeliile țării reîntregite, și după publicarea propunerilor privind ordinea de zi, a fost convocat Congresul partidului care și-a deschis lucrările în ziua de 8 mai 1921. După ce în seara zilei de 11 mai a fost votată afilierea la Internaționala a III-a (428 de mandate pentru afilierea necondiționată și 111 cu rezerve), în ziua de 12 mai, în timpul dezbaterii problemei agrare, în sală au pătruns jandarmi și polițiști, declarînd arestați pe delegații care au votat fără rezerve afilierea partidului la Internaționala a III-a, sub învinuirea de „complot împotriva siguranței statului” (p. 171).

Unificarea politică a mișcării noastre muncitorești la scară națională și transformarea Partidului Socialist în partid

comunist au marcat integrarea în viața politică a României, începînd din mai 1921, a unui partid calitativ nou, care va polariza în jurul său clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și care își va spune cuvîntul în toate evenimentele importante ale dezvoltării economice, sociale și politice. „După crearea Partidului Comunist Român — se arată în lucrare —, care a înscris pe steagul său țelul cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare, instaurarea dominației întregului popor și făurirea societății socialiste și comuniste, proletariatul organizat a desfășurat asaltul împotriva regimului burghez și înfăptuirea puterii străine, împotriva fascismului, pentru o politică de apărare a intereselor naționale, pentru dezvoltarea democratică, progresistă a țării“ (p. 172).

Pentru anii următori, în lucrare sînt supuse analizei acțiunile întreprinse în vederea consolidării structurilor organizatorice ale partidului, discuțiile și confruntările prilejuite de adoptarea rezoluțiilor în problemele agrare, națională și statutară, ale tacticii și strategiei de acțiune, evidențiindu-se condiționările și consecințele amestecului în treburile interne ale partidului de către forurile Internaționalei a III-a, impunerii unor rezoluții care nu numai că nu reflectau realitățile românești, ci erau deseori contrare acestora.

În același prim capitol al lucrării se înfățișează tabloul complex al evoluției vieții politice, contradicțiile și lupta acerbă desfășurată între diferitele partide și grupări politice burgheze pentru cucerirea puterii și utilizarea aparatului de stat în vederea consolidării pozițiilor proprii. Autorii surprind, din noianul confruntărilor electorale, al aranjamentelor de culise, fapte și evenimente ce argumentează concluzia că atunci cînd interesele de clasă erau amenințate de lupta revoluționară a maselor, burghezia — în întregul ei — era pe deplin solidară. Sînt prezentate, de asemenea, direcțiile de dezvoltare economică și socială promovate și practicate de fiecare guvern în parte, metodele utilizate în acest scop, jocul personalităților politice în impunerea unei căi sau a alteia, locul și rolul instituțiilor legislative și executive.

Promulgarea, în martie 1923, a Constituției a consacrat regimul democrației parlamentare burgheze, recunoscînd drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului. Legiferînd caracterul unitar și indivizibil al statului național român, legea fundamentală a țării reflecta, pe de o parte, o serie de principii și idei democratice impuse de aspirațiile și lupta maselor populare spre unitate națională, drepturi și libertăți cetățenești cît mai

largi, iar, pe de altă parte, preocuparea claselor dominante de a-și păstra vechile privilegii, de a exercita controlul deplin asupra vieții economice, sistemului politic și mecanismului aparatului de stat. „Adoptarea noii Constituții — subliniază autorii —, consfințind actele de unire exprimate în adunările plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, a deschis o nouă etapă a consolidării statului unitar modern pe drumul capitalismului, al progresului social. Ea avea să-și pună amprenta asupra întregii evoluții a societății românești timp de aproape două decenii“ (p. 348).

În capitolul al II-lea al lucrării, intitulat *România între anii 1924—1933*, coordonatele evoluției vieții economice, sociale și politice românești sînt înfățișate utilizîndu-se aceleași direcții de analiză și principii metodologice, cititorul avînd astfel posibilitatea să-și formeze o imagine de ansamblu asupra caracteristicilor și particularităților cursului fenomenelor istorice.

Industria, depășind dificultățile caracteristice primilor ani de după război, înregistrează progrese însemnate, reușind să asigure, în anul 1929, o participare de 34,6% din produsul social, față de 25% în 1912—1913 (p. 356).

Agricultura a rămas ramura de bază a economiei naționale. Aplicarea reformei agrare și accentuarea procesului de fărîmțare a proprietății, în condițiile menținerii unui nivel tehnic relativ înapoiat, au făcut ca randamentul la hectar să fie foarte scăzut, mediile producțiilor de grîu și porumb realizate fiind sub nivelul celor obținute în perioada antebelică. Impozitele, scumpirea creditului agricol, disproporția dintre prețurile produselor agricole și cele industriale, împreună cu alți factori, au contribuit la agravarea problemei datoriei agriculturilor, punîndu-și amprenta asupra vieții politice românești în anii 1930—1933 și determinînd intervenția statului, materializată în legile de conversiune (p. 369—378).

Transporturile, finanțele, creditul și comerțul au înregistrat parametri de evoluție exprimați printr-o creștere constantă, ce va fi grav afectată, ca de altfel întreaga economie românească, în anii marii crize economice. Consecințele crizei economice, măsurile și acțiunile întreprinse pentru atenuarea acesteia sînt amply analizate, reliefindu-se natura și limitele acestora (p. 371—418).

Sub raport social-politic, perioada 1924—1933 s-a caracterizat prin întărirea unei minorități burgheze cu ascendent asupra clasei întregi, scăderea ponderii moșierimii, aflată în plin proces

de „îmburghezire“, creșterea numărului proletariatului, accentuarea procesului de diferențiere economică a țărănimii și creșterea relativă a ponderii păturilor mijlocii. Stratificarea și diversificarea social-economică au constituit unul din factorii de bază care a impulsionat grupările și regroupările produse în interiorul și între partidele politice. „Disocie-rea — apreciază autorii — ar putea fi considerată ca reflectînd, în linii generale, următoarele procese mai importante: 1) diferențierile și delimitările care au afectat deopotrivă dreapta, centrul și stînga vieții politice, relativ mai omogene în primii ani postbelici, cînd se trecuse la încheierea noului sistem de partide politice; 2) diminuarea ponderii centrului prin deplasarea unor forțe fie spre dreapta, fie spre stînga; 3) ascensiunea forțelor predictoriale la extrema dreaptă a vieții politice și a mișcării revoluționare la cealaltă extremă a acesteia“ (p. 424). De asemenea, mecanismul propriu funcționării sistemului parlamentar a condus la limitarea rolului Parlamentului și transformarea monarhiei în factor determinant al rularii diverselor grupări burgheze la putere, cu implicațiile firești ce rezultau dintr-o atare situație. Deși Parlamentul nu și-a exercitat niciodată prerogativele în plenitudinea lor, creșterea numărului deputaților opoziției a permis ca în incinta acestui for să fie afirmate adeseori poziții divergente, să aibă loc dezbateri și înfruntări ascuțite, care reflectau într-o măsură sau alta deosebiri- le de clasă. Particularitățile pe care le-a îmbrăcat viața politică, economică și socială în această perioadă au dat regimului burghez și raporturilor dintre partide o deosebită complexitate. Grupările și regroupările între forțele politice s-au produs în cadrul burgheziei în scopul vîdit de a proteja bazele orînduirii sociale și de stat capitaliste, iar la nivelul clasei muncitoare în scopul transformării revoluționare a societății.

Se subliniază că și în acești ani Partidul Național Liberal continuă să rămînă, în pofida relativei eclipse din anii 1929—1933, cel mai puternic partid politic burghez, ascendentul său fiind dat de forța lui economică și financiară, de mijloacele destinate înfăptuirii progresului, cristalizate în formula „prin noi înșine“, care pune la baza dezvoltării țării în primul rînd munca, inițiativa și capitalurile românești, acceptarea finanței internaționale făcîndu-se în cadrul unei colaborări limitate, cu deținerea rolului principal de către forțele interne.

Supremația exercitată de Partidul Național Liberal în viața politică a determinat conducerile Partidului Țărănesc și Partidului Național Român să privească tot mai serios problema realizării unei fuziuni, singura în măsură să le ofere sorți de izbîndă în confruntarea pentru putere. După îndelungi tratative, la 10 octombrie 1926 s-a constituit Partidul Național Țărănesc, care prin programul adoptat și măsurile inițiate cît timp a guvernat a acționat pentru o structură mai democratică a regimului politic existent și o respectare mai strictă a regimului parlamentar și constituțional, fapt ce l-a ajutat să polari- zeze în jurul său forțe politice de nuanță democratică și să capaceze aderența electorală a unei părți a maselor populare de la orașe și sate. Divergențele și confruntările manifestate între diversele grupări politice din cadrul partidului în probleme ce priveau programul de acțiune, unele măsuri adoptate în timpul guvernărilor sau generate de conflictele dintre liderii partidului s-au soldat cu sciziuni concretizate în crearea Partidului Țărănesc — dr. N. Lupu, a Partidului Țărănesc-Democrat și a Partidului Radical-Țărănesc (p. 487—550).

Caracterul eterogen al bazei sociale și de clasă a Partidului Poporului a accentuat declinul acestei grupări politice. Promovînd ca eșafodaj doctrinar o soluție neo-liberală, ce propaga ideea că statul trebuia ferit de acapararea de către o anumită clasă prin dezvoltarea solidarismului social, prin transformarea lui într-un organ care să asigure nu dominația unei clase, ci păstrarea echilibrului între interesele tuturor, în practică el a uzitat formula partidului „deasupra claselor“, sau „între clase“, care i-a servit pentru a-și camufla propriul caracter de clasă și a combate cu îndir- jire concepția luptei de clasă. În anii următori guvernării exercitate între 30 martie 1926 și 4 iunie 1927 acest partid își pierde treptat aria populari- tății devenind, după repetate sciziuni, o organizație politică minoră, ce trăia în umbra personalității șefului ei, generalul Alexandru Averescu (p. 550—560).

În acești ani, se specifică în lucrare, în condițiile ilegalității, Partidul Comunist Român a trecut la reorgani- zarea pe baze conspirative, continuînd să se afirme în viața politică a țării prin intermediul organizațiilor de masă de- mocratice cu caracter legal pe care le-a creat, condus sau influențat. Cu toate ingerințele Cominternului, partidul a

dispus de resursele necesare dezvoltării activității sale revoluționare, reușind să determine declanșarea, sub controlul și organizarea sa, a valului de lupte revoluționare care avea să atingă, după cum se știe, parametrii încă necunoscuți pînă atunci în istoria mișcării noastre muncitorești, a Partidului Comunist Român. De asemenea, succesele înregistrate în alegeri de candidații Blocului Muncitoresc-Tărănesc, bătăliile de clasă organizate și conduse de comuniști în anii marii crize economice sînt pe larg tratate, evidențiindu-se caracterul tot mai dinamic, forța mișcării revoluționare din patria noastră (p. 618—666). Autorii acordă, de asemenea, spații largi prezentației evoluției Federației Partidelor Socialiste, Partidului Social-Democrat și Partidului Socialist Independent. Sînt analizate documentele lor programatice, structurile organizatorice, rolul și locul lor în mișcarea muncitorească, în viața politică a țării (p. 666—698).

Autorii aduc numeroase argumente în favoarea ideii că în România mișcările de extremă dreaptă nu au reușit să se impună ca forțe politice reale și nici să schimbe cursul implacabil al evenimentelor. În ciuda strădaniilor conducătorilor diverselor formațiuni de a consolida rîndurile acestora, fără a beneficia de un climat asemănător celui existent în Germania, Italia și Ungaria, unde forțele social-politice burgheze, promotoare ale revanșismului și revizionismului, au promovat și stimulat mișcarea fascistă, organizațiile de extremă dreaptă din România, au rămas la periferia societății românești. Propagarea crimei și teroarei, exploatarea misticismului, ca și sprijinul acordat de unele cercuri reacționare, nu au reușit să asigure Gărzii de fier aderența electorală în măsură să-i confere un rol în viața politică internă (p. 706—716).

Partidul Maghiar, Partidul German din România și Partidul Evreiesc au continuat să se manifeste ca promotoare și apărătoare a intereselor economice, politice și culturale ale naționalităților conlocuitoare pe care le reprezentau, înscriindu-se în rîndul partidelor cu caracter burghez. În pofida preocupărilor conducerilor de a păstra unitatea organizatorică și de acțiune, organizațiile politice respective au înregistrat în această perioadă regroupări generate de interesele și conflictele de clasă, de modalitățile în care era concepută rezolvarea problemelor proprii (p. 716—738).

În același capitol este înfățișat, în mod strălucit, tabloul vieții politice interne românești din perioada analizată. De la prezentarea cadrelor și a condițiilor de

desfășurare a alegerilor parlamentare — de rezultatele cărora a depins accesarea unui partid sau a altuia la gestiunea puterii —, la explicarea mobilurilor economice, sociale și politice care au însoțit principalele acte de guvernare, cu evidențierea consecințelor materializării acestora, problematica de ansamblu și caracteristicile sale sînt înfățișate cititorului într-o derulare fascinantă, proprie condițiilor obiective și factorilor subiectivi ce le-a influențat și determinat. „Regența“, „restaurația“, „procesul optanților“, „împrumuturile și datoriile externe“, „conversivitatea datoriilor agricole“, „afacerea Skoda“, evenimente, momente și situații ce au constituit subiecte de largă confruntare, cu reverberații multiple în viața politică națională, constituie subiecte de analiză profundă, plină de savoarea și satisfacția pe care o oferă cunoașterea unei vaste documentații inedite.

Capitolul al III-lea — *Politica externă a României. 1919—1933* — înfățișează coordonatele relațiilor externe românești, mijloacele și căile prin care toate guvernele, indiferent de partidele sau alianțele politice ce le-au reprezentat, au căutat să promoveze și apere interesele fundamentale ale țării. Organizarea unui sistem de legături externe, de alianțe politico-militare bilaterale sau regionale, cu caracter eminamente defensiv, în cadrul și sub egida Ligii Națiunilor, a constituit, în întreaga perioadă analizată caracteristica majoră a politicii externe românești. În acest context, instaurarea unui climat de pace și bună înțelegere cu toate țările, în condițiile respectării independenței, integrității teritoriale și suveranității naționale, a determinat și condiționat toate eforturile întreprinse pe plan diplomatic.

Deosebit de utilă este anexa cuprinzînd lista guvernelor României din anii 1918—1933, ca prețios instrument de lucru, ca și indicele de nume, ce dă posibilitatea unei mai rapide orientări a cititorilor în imensul material factual prezent în paginile volumului.

Călăuziți de concepția Partidului Comunist Român potrivit căreia istoria trebuia privită ca realitate socială, ca ansamblul vieții poporului, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu realizează o impresiionantă frescă istorică, ce ne prezintă imaginea stenică a unei națiuni viroase, angajată plenar pe făgașul firesc al unității ei etnice și politico-administrative, prielnic descătușării energiilor creatoare, atît pe planul construcției economice, cît și pe plan revoluționar.

IOAN TALPEȘ

TEROAREA HORTHYSTO-FASCISTĂ ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI. Septembrie 1940-octombrie 1944,

Editura politică, București, 1985, 340 p.

Călăuzit de indicațiile conducerii partidului nostru de a acorda atenție acelor momente istorice care pot sluji la buna înțelegere și colaborare cu popoarele vecine, cu toate popoarele europene, în 1974 am publicat, în colaborare cu alți autori, cartea *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, considerând că ea va avea un ecou pozitiv în rândurile istoricilor din străinătate, întrucât în lupta împotriva ocupației horthyste și hitleriste au luptat, sub diferite forme, români și maghiari, evrei și germani, în strânsă unitate. Din partea istoricilor din țara vecină, însă, cu rare excepții, nu se ia atitudine fermă împotriva acelor elemente dușmănoase îmbibate cu idei revanșarde, revizioniste, fugite din R. P. Ungară. Acestea din urmă încearcă să escamoteze ororile comise de regimul horthyst de ocupație în partea nord-vestică a României anexată în urma dictatului fascist germano-italian din 30 august 1940, să absolve acel regim odios de crimele comise atât împotriva poporului ungar, cât, mai ales, împotriva poporului român, împotriva umanității în general. Totodată, acei istorici se îndeletnicesc și cu falsificarea adevărului cu privire la dreptul istoric al poporului român asupra Transilvaniei, Maramureșului, Crișanei și Banatului și prezintă revizionismul teritorial al lui Horthy Miklós nu ca o politică imperialistă de tip fascist, ci drept una patriotică.

În fața unor astfel de falsuri și a atitudinii tolerante, tacite, ne-am simțit obligați să restabilim adevărul asupra politicii regimului horthyst și, în mod special, asupra ocupației lui în teritoriul românesc, publicând, în nr. 6/1985 al acestei reviste, articolul *Teroarea horthystă în partea de nord-vest a României în anii 1940—1944*, bazat pe unele izvoare destul de concludente.

O lucrare amplă, recent apărută, m-a îndemnat să reiau tema. Este vorba de cartea *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940—octombrie 1944*, elaborată de un numeros grup de autori¹, zguduitoare prin faptele desprinse din documentele de arhivă, presa vremii, declarații ale supraviețuitorilor și martorilor oculari din acei ani, lucrări, inclusiv din R. P. Ungară.

Cartea se deschide cu o *Introducere*, în care autorii și-au propus să prezinte „coordonatele dezvoltării unitare a poporului nostru în vatra sa strămoșească, din cele mai vechi timpuri și pînă la înfăptuirea acestui act odios”, adică a dictatului de la Viena (p. VI), dar — adăugăm noi — și tradițiile politicii deliberate a claselor dominante ungare de ungarezare forțată și de suprimare a tuturor celor de alt neam, în mod deosebit a românilor transilvăneni. Se citează, în acest sens, opinii ale multor oameni politici unguri, printre care și a doi politicieni din secolul trecut: Géza Koszten-szki, care spunea: „Să lăsăm la o parte minciuna convențională conform căreia noi pretindem că nu vrem să ucidem naționalitățile nemaghiare. Da, noi vrem să le suprimăm și trebuie să le suprimăm” (p. XXIV). La rîndul lui, Bánffy Désider, fost președinte al guvernului ungar în anii 1895—1899, spunea: „Politica mea sovîină este o năzuință irezistibilă către un scop determinat și către atingerea lui cu orice preț. Acest scop este crearea unui stat unguresc unitar și cu o singură limbă” (p. XXIV—XXV).

Adăugînd la cele de mai sus „mărturisirea de credință” a lui Dűcső Csaba din 1939, vor fi clare filiațiunea și continuitatea politicii primitive și sîngeroase a claselor dominante ungare realizată timp de patru ani de guvernul și armata horthyste, în perioada septembrie 1940—octombrie 1944 în partea anexată de nord-

¹ Ion Ardeleanu, Gheorghe Bodea, Mihai Fătu (coordonator), Oliver Lustig, Mircea Mușat (coordonator), Ludovic Vajda.

vest a României. În broșura sa *Nincs Kegyelem (Fără îndurare)*, Dűcső Csaba înfățișă un adevărat program de exterminare a populației românești băstinașe și majoritare: „Voi suprima pe fiecare valah ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde satele noaptea — satele valahe! Voi trage în sabie toată populația; voi otrăvi toate fântinile și voi ucide pină și copiii în leagăn; în genere, voi distruge acest neam!... Nu va fi pentru nimeni nici o milă” (p. 39).

În continuare, sub ochii cititorului se derulează filmul groaznic al maltrărilor și crimelor individuale sau în masă, expulzările și dislocările unor mari grupuri de români; ungarizarea forțată prin intermediul religiei, școlii, literaturii și presei; internările în lagăre de concentrare și detașamente de muncă forțată; depozitarea de bunuri materiale și alte forme de asuprire.

Referindu-se la crimele comise de trupele ungare chiar din primele zile ale ocupației, Szenczei László, contemporan al evenimentelor, scria că „Soldătimea, pătrunsă pînă în măduva oaselor de teoriile fasciste, odată ajunsă în nordul Transilvaniei, a săvîrșit atrocități odioase față de locuitorii neajutorați ai satelor românești”². Aprecierea lui Szenczei este confirmată de fostul șef al Circumscripției regionale a X-a Cluj a organizației paramilitare horthyste a tiraliilor, baronul Aczél Ede, care afirmase, într-o cuvîntare rostită la Șimleul Silvaniei, conform programului Dűcső: „Pe acești valahi opincari trebuie să-i extirpăm, să-i ucidem ca pe dușmanii noștri... Preoții predică iubirea poporului, dar aceasta este numai o momeală, fiindcă Dumnezeu nu ajută decît forța brută și această forță brută noi cu toții trebuie s-o întrebuițăm pentru a ucide și extermina pe acești valahi” (p. 56). Astfel de opinii „teoretice” au fost transpuse în practică de unitățile militare și autoritățile horthyste aduse din Ungaria, împreună cu organizațiile șoviniste și paramilitare ce le însoțeau, cum erau „Rongyos gárda”, „Nemzetőrség”, „Tűzharcosok”.

În cele ce urmează, vom reda cîteva exemple din „isprăvile” înfiorătoare ale acestor pretinși „civilizatori ai bazinului carpatic”, cum le plăcea să se autointituleze și cum le place și azi să se considere acei scribi din Occident care și-au propus să spele de păcate regimul horthyst, oftînd — în pofida prevederilor

tratatelor de pace încheiate în 1947 — după teritorii ce nu li se cuvin nici din punct de vedere istoric, nici după dreptul internațional. Iată ce se spune în unele din documentele și declarațiile supraviețuitorilor, menționate în mai suscitata lucrare, despre actele bestiale ale ocupanților horthysti săvîrșite în nord-vestul României.

În ziua de 8 septembrie, cînd trupele horthyste au ocupat orașul Zalău, au „asasinat 7 oameni, din care 4 femei, sub pretext că acești nenorociți ar fi atacat un escadron unguresc. Cadavrele femeilor au fost desgolite și batjocorite... Cadavrele au fost îngropate jumătate, pentru a fi mincate de ciini. În abatorul orașului, alți șase români au fost uciși, iar în curtea liceului Wesselenyi un căpitan maghiar personal a împușcat un român [bărbat] și două femei”. După ce au ucis, în aceeași zi, 11 persoane în comuna Ciumirna, aceleași trupe horthyste s-au răfuit, la 9 septembrie, cu românii din comuna Trăznea, atrocități cunoscute și peste frontierele țării. La intrarea în comună, ocupanții „au găsit cîteva copii români pîscînd vitele. Întrebîndu-i de unde sînt, aceștia au răspuns, din Trăznea. Fără nici o vorbă, au fost cu toții împușcați și lăsați morți pe islazul comunei... După ocuparea satului, auzindu-se focuri de armă spre șoseaua din marginea satului, trase de un grup de soldați în stare de ebrietate, unitățile maghiare au dezlănțuit măcelul asupra populației române. Românii sînt masacrați cu focuri de armă și mitralieră, străpunși cu săbiile și baionetele, iar casele atacate cu grenade și incendiate” (p. 61). „După încetarea focului de arme — a declarat un martor ocular —, ungurii au pus mîna pe copiii de români și, de vii, îi aruncau în vîpaia focului [caselor care ardeau], arzînd de vii în chinuri groaznice și mare jale răsuna în tot locul de plîsetele lor” (p. 63).

Gazeta „România nouă” din 1 ianuarie 1941 relatea alte aspecte ale genocidului de la Trăznea: „Nicolae Brumar a fost luat de acasă și împreună cu soția și cele două fiice ale sale au fost împușcați lîngă o căpiță de fin și apoi sfîrtecați cu baionetele. Vasile Mărgăruș a fost ridicat de acasă, străpunș cu baioneta în mai multe părți ale corpului, și apoi împușcat în cap cu gloanțe dum-dum. Preotului ortodox, ascuns în casa parohială, i s-a dat foc și a ars împreună cu casa. Preoteasa cu fiică-sa au sărit pe fereastră în uliță, dar de soarta lor nu se știe nici azi. Pe cei 9 soldați din Trăznea, reînțorși din România ca demobilizați, i-au împușcat cu efectele militare pe ei. Învățătorul cu soția s-au refugiat din fața urgiei în comuna Pusta. Aici au fost prinși și aduși

² Szenczei László, *Magyar-román kérdések (Chestiunea ungaro-română)*, Budapeșt, 1948, p. 161.

amîndoi în Trăzne, unde au fost răstigniți de ușa bisericii și împușcați" (p. 63—65).

Una din categoriile de intelectuali români considerați cea mai „periculoasă” pentru șovinismul ungar și politica acestuia de ungarizare a românilor și a altor conlocuitori neunguri a constituit-o preoțimea ortodoxă, împotriva căreia s-a dezlănțuit ura singeroasă a ocupanților. Semnificative în această privință sînt, îndeosebi, cazurile preotului Traian Costea din Trăzne (p. 66) și al protopopului Aurel Munteanu din Huedin, care se aflate „în fruntea mișcării de culturalizare a poporului sub stindardul «Astrei» culturale, reușind să insufle iubirea de neam și patrie” (p. 67). Martirajul protopopului Munteanu a început în dimineața zilei de 10 septembrie 1940, cînd, „în mijlocul orașului, o bandă de 21 de unguri agresivi l-au schingiuit timp de 4 ore, cu o ferocitate care întrece orice închipuire; a fost scuipat; i s-a strigat «popă hoț, valah împuțit»; l-au lovit peste cap, peste față, peste brațe cu cio-mege. I-au smuls părul și barba din rădăcină, cu carne cu tot. Budai János Gyepű i-a înfipt un baston în gură de mai multe ori, pînă i-a ieșit prin ceafă... Cadavrul lui, împreună cu al gardianului Nicula Gheorghe, care a sărit în ajutorul protopopului, au fost aruncate într-o groapă la marginea orașului, pe moșia grofului Bánffy, și astupate sumar cu țărînă. După 10 zile, soția află unde este îngropat soțul și încearcă să-l ridice, pentru a fi înmormîntat în cimitirul ortodox. A fost oprită de jandarmi”. Ulterior, s-a permis înhumarea lui în cimitir, dar „Mulțimea de români care veneau să asiste la înmormîntare a fost împrăștiată de jandarmi, iar a doua zi mormîntul a fost găsit devastat și călcat în picioare...” (p. 70). A urmat un simulacru de proces la „Tribunalul Regal Maghiar” din Cluj, soldat cu sentința nr. B 4 239/1941/6, mostră a simulacrului organizat de justiția horthystă; din 13 acuzați de *crimă de omor*, șase au fost condamnați la cîte două luni închisoare corecțională, unul la o pedeapsă cumulativă de trei luni închisoare corecțională, cu suspendarea executării pedepsei „pentru toți acuzații pe termenul de încercare de 3 (trei) ani”. Cinismul magistraților horthyști a întrecut orice limită prin menționarea făcută la sfîrșitul înșiruirii unor așa-zise „circumstanțe atenuante”: „La aplicarea pedepsei, Tribunalul nu a găsit în sarcina acuzaților nici o împrejurare agravantă, în schimb constată ca împrejurare atenuantă faptul că acuzații au recunoscut faptele, că ei nu au mai fost pedepsiți și că ei se aflau într-o stare sufletească care explică amărăciunea și emoțiunea puter-

nică de care au fost stăpîniți și care putea ușor să provoace excese din partea celor plini de fericirea eliberării și cuprinși de sentimente entuziaste patriotice...”, iar mobilul faptei lor a fost acel sentiment general omenesc care este normal pentru toți adevărații membri ai unei națiuni demne” (p. 71).

Credem de prisos orice comentariu. Ne întrebăm, însă, dacă cei ce încearcă în prezent să absolve regimul care a generat asemenea „patrioți” cred că faptele acestora, respinse și condamnate cu indignare de umanitate, inclusiv de adevărații patrioți unguri, au putut contribui, în adevăr, la sporirea demnității națiunii ungare.

Astfel de „patrioți” încurajați la acte sadice de autoritățile și justiția horthyste s-au năpustit și asupra comunei Ip din județul Sălaj, în noaptea de 13/14 septembrie 1940, cînd le-au căzut victime 154 de români, bărbați și femei, copii și bătrîni. În acea noapte, militari din Regimentul 201 motorizat, împreună cu membri ai așa-zisei Gărzi naționale, „au scos din case pe toți românii care nu fugiseră, i-au bătut pînă la singe și i-au schingiuit, zdrobindu-le oasele și smulgîndu-le unghiile, apoi, fără a ține seama de sex și de vîrstă, i-au împușcat cu focuri de armă și de mitralieră. Femeile, în plus, au fost batjocorite, iar copiii spintecați... După măcel a urmat jaful [jefuirea] cadavrelor și al caselor celor omorîți” (p. 75).

Este greu de cuprins într-un număr restrîns de pagini miile de cazuri de crime și violențe comise pe scară largă în perioada ocupației horthyste pe teritoriul nord-vestic al României sub oblăduirea nemijlocită a guvernului de la Budapesta. Bătăile deveniseră un sistem: „Pe străzi, la domiciliu, în localurile autorităților, în închisori, românii au fost bătuți individual și în masă, pentru simplul motiv că erau români și, uneori, pentru că nu știau ungurește... Sate românești întregi au fost nevoite să-și ia lumea-n cap de groaza bătăilor, încurajate și nesancționate de autorități” (p. 83).

O statistică, atît cît a putut fi întocmită pe perioada 30 august 1940—1 noiembrie 1941, relevă că, pe teritoriul ocupat, horthyștii au comis 919 omoruri, 1126 de schingiurări, 4126 de bătăi, 15893 de arestări, 649 de profanări și devastări colective și individuale (p. 91).

Înspăimîntătoarea teroare sălbatică, asasinatelor, schingiuirilor și maltratărilor, dramatismul românilor din teritoriul cîmpit de Ungaria horthystă au provocat o profundă consternare în conștiința a numeroși oameni cinstiți din rîndul populației secuiești și maghiare. Vom cita, în această privință, pe un reprezentant al opiniei publice aparținînd acestei

populații, gazetarul democrat György Ferenczy, care a desfășurat o mare activitate gazetărească în anii interbelici pe linia bunei conviețuiri și conlucrări a naționalităților secuiești și maghiară cu românii, a luat o atitudine fermă împotriva revizionismului horthyst și a politicii lui expansioniste pe seama României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei. El a înfierat crimele comise de ocupanți, „atrocitățile fără seamăn care s-au comis pe pământul Transilvaniei după ocupație. Împotriva acestora trebuie să protesteze cu tonul cel mai vehement toată lumea... Mindrul pământ al Transilvaniei s-a transformat într-o amarnică Golgotă, unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sînt închiși cu sutele, cu miile sînt bătuți, sînt torturați în mod cumplit. Asasinările și execuțiile se țin lanț, și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut român... Pînă aici se aude hohotul disperării al multor sute de mii de oameni ajunși sub stăpînire străină pe pământul Golgotiei din Transilvania, unde vîntul suflă leșurile celor spînzurați, unde cadavrele martirilor asinați cu o sălbatică cruzime vestesc că instinctul bestial s-a eliberat și barbarismul și răzbușnarea joacă dansul sălbatic al morții... și, dacă aceasta se mai continuă, atunci nu-mi rămîne altceva decît să mă rușinez că m-am născut secuimăghear și să reneg faptul că am învățat prima oară să mă rog lui Dumnezeu în limba maghiară” (p. 43—44). În continuare, György Ferenczy declara: „M-am considerat întotdeauna un secuimăghear luptător pentru o conlucrare pașnică a popoarelor [naționalităților] care trăiesc în România, dar, în același timp, ca cetățean român cinstit, loial, am înfierat munca de subminare pornită împotriva unității teritoriale a patriei noastre și m-am opus mișcărilor iredentiste. Cu ochii înlăcrimați, cu inima înșingată, spun adio orașului meu natal [Cluj] și, cu toiagul pribegiei în mînă, pornesc ca să lupt mai departe pentru adevăr, pentru reînviere”³.

La rîndul său, marele nostru istoric Nicolae Iorga, exprimîndu-și profunda indignare față de atrocitățile și crimele comise de horthysti împotriva românilor, se plasa pe nedezmînițitul umanism românesc, declarînd următoarele, la 24 septembrie 1940: „Ce s-a petrecut acolo la luarea în stăpînire de armata și administrația ungară, sub ochii ei și fără nici o încercare de a o opri, ba chiar cu binevoitorul ei concurs, întrece orice în-

chipuire... Statul român va face ce crede. Din partea noastră n-avem decît un sfat. A nu se cînti un fir de păr din capul unui cetățean maghiar al României. E cea mai teribilă pedeapsă ce putem da chinuitorilor și asasinilor” (p. 84).

În adevăr, de pe capul acestor cetățeni, rămași în cadrele statului român, nu s-a cîntit nici un fir de păr ca urmare a faptului că s-au născut secuimăgheari.

Concomitent cu asasinările și teroarea de o violență rar întîlnită în istoria lumii civilizate, regimul de ocupație a folosit și metoda expulzării în masă a românilor peste linia vremelnice de demarcație impusă la Viena, îndeosebi a celor care, prin atitudinea lor fătîșă, își manifestaseră adversitatea față de el. Documentele epocii demonstrează, fără putință de tăgadă, că aceasta era o politică oficială, adoptată cu premeditare, în scopul schimbării forțate a raportului numeric dintre români și maghiari în favoarea acestora din urmă. Astfel, primul-ministru Bárdossy adresa, la 26 august 1941, o scrisoare regentului Horthy în care, sprijinindu-se pe memoriul nr. 10 532/1941 al șefului Marelui Stat Major al armatei ungare, susținea că alăturarea Ungariei la războiul hitlerist antisovietic i-ar crea acestuia posibilitatea să devină o țară curat ungară în „hotarele milenare ale Sfîntului Ștefan”, prin „expulzarea naționalităților slave și române...”, expulzarea evreilor, naziștii fiind „preocupați de gîndul că, după terminarea războiului, vor forma state naționale unitare...”, „toți valahii din Ardeal” urmînd a fi așezați într-un teritoriu „la răsărit de Nipru”. Astfel — spunea Bárdossy —, „bazinul carpatic ar deveni sapțiul vital exclusiv al ungarilor, care ar fi umplut de rasa ungară” (p. 101—102). Oficialitățile horthyste, partidele politice fasciste, organizațiile paramilitare terorist-șovine s-au străduit să îndeplinească cît mai bine astfel de orientări. Conducerea armatei ungare a emis imediat ordinele nr. 625, 766, 1 188, prin care se cerea să fie „îndepărtați din funcțiunile publice toți funcționarii cu limba maternă română... Funcționarii cu limba maternă română, concediați în sensul celor de mai sus, vor fi somați să se mute în teritoriul de sub Administrația română”. Ordinele de mai sus aveau în vedere „pe toți funcționarii de stat, comunali, din întreprinderi și biserică” (p. 100—101).

În cursul lunilor septembrie și octombrie 1940, au fost expulzați toți locuitorii români din comunele Roșiori, Sălard, Ianiculești, Horea, Marna Nouă, Scărișoara, Diosig, Salonta, Sălăcea (jud. Bihor), Ghenci, Tiriam, Lucăceni, Pișcolț, Lazuri, Peleşul Mare, Gelu, Baba Novac

³ György Ferenczy, *Golgota în Transilvania*, Institutul de arte grafice „Eminescu”, București, 1941, p. 10—11.

(jud. Satu-Mare). Totalul acestor expulzări se cifrează la peste 10 000 de suflete, care au fost, totodată, jefuite de avutul lor.

În ziua de 4 octombrie 1940, au fost arestați aproape toți intelectualii români din Oradea, duși la închisoare și torturați. În seara aceleiași zile, ei au fost imbarcați, câte 40, în vagoane închise și plumbuite, în care fuseseră transportate vite, iar apoi, în ziua de 5 octombrie, au fost expulzați prin punctul de frontieră de la Curtici. A doua zi, a fost expedit un al doilea tren cu alți 467 de intelectuali români din județele Cluj, Sălaj și Solnoc-Dăbica.

Mai menționăm expulzările în masă făcute din comunele Poiana Sărată (688 de români), în noaptea de 15/16 octombrie 1940, și Valea Mare (293 de români), ambele din fostul județ Trei Scaune (actualmente, prima în județul Bacău, iar a doua în județul Covasna). Toți aceștia au fost ridicați de la domiciliul lor prin surprindere, numai cu hainele de pe ei, iar sumele de bani ce s-au găsit asupra lor au fost confiscate.

La 9 octombrie 1940, primul-ministru al Ungariei, contele Teleki Pál, recunoștea, în cuvîntarea rostită în parlament, că „De ieri am trecut la represalii. Am trecut peste graniță 850 personalități... Am început represaliile la Cluj și Oradea, dar vom continua și în alte părți, de va fi nevoie, mai mult, le înmulțim...” (p. 141). O altă confirmare oficială a oferit-o emisiunea de la orele 20,15, din 24 noiembrie 1940, a postului de radio Budapesta, care a transmis numărul expulzaților pe județe: Cluj-329, Trei Scaune-2, Someș-92, Ciuc-467, Sălaj-3 513, Bihor-653, Maramureș-1 120, Năsăud-1 332, Satu-Mare-1 200, Odorhei-4, Mureș-1 178 (p. 133).

Autorii acordă un spațiu larg, cu extrase din documente și declarații ale expulzaților, prezentării modului inuman și primitiv în care s-a procedat (p. 103—140).

Bătăile, schingiuirile aplicate românilor au determinat pe mulți să-și părăsească localitățile și avutul, refugiindu-se peste linia vremelnică de demarcație. Între noiembrie 1940 și 1 decembrie 1943 s-au refugiat 127 114 bărbați și 91 805 femei, în total 218 919, dintre care 30 740 țărani, 21 971 muncitori și 12 646 meseriași, 24 083 studenți și elevi, 549 profesori și învățători, 25 230 funcționari publici și particulari, 1 027 liber profesioniști, 2 317 comercianți și alte categorii. La totalul de mai sus, trebuie adăugați 5 166 de refugiați în 1944, plus circa 80 000 de refugiați care n-au fost înre-

gistrați, precum și 250 000 care, la data ocupării teritoriului respectiv, se găseau în alte localități din țară și nu s-au întors la familiile lor aflate sub ocupația horthystă; rezultă, așadar, că numărul total al expulzaților și refugiaților se ridică la peste 500 000 de persoane (p. 143—144).

Paradoxal, dar adevărat, printre refugiați s-au aflat și persoane de naționalitate maghiară și germană, persecutate și considerate „indezirabile”, fie pentru că contactaseră căsătorii mixte, fie pentru că luaseră apărarea românilor (p. 139).

Se știe că românilor și evreilor li s-a aplicat și un sever regim de internare în lagăre, tabere și detașamente de muncă forțată, ca mijloace de oprire și de eliminare a lor din societate, dar și împotriva unor elemente din rindul populației de naționalitate maghiară și germană, „pentru că au simpatizat cu românii, sau după ce teritoriul a fost cedat au criticat regimul maghiar”. Arhivele Statului Tîrgu-Mureș, fondul Tribunalul Mureș, sînt în posesia a numeroase dosare ale proceselor penale intentate împotriva unor astfel de cazuri, ca, de exemplu, dosarele nr. 276, 331, 363—365, 389 din 1941, nr. 10, 127, 139, 185 din 1942, nr. 31, 34, 129, 145, 211 din 1943 ș.a. (p. 169-171).

Una din principalele modalități de oprire și exploatare, de umilire și chinuire, mergînd pînă la exterminarea fizică, a constituit-o concentrarea în detașamentele de muncă forțată, prin care au trecut aproximativ 70 000 de români. Regimul de muncă, teoretic, era de 10 ore pe zi; în practică, era de 12—14 ore. Alimentația era sumară și inconsistentă: dimineața un surrogat de cafea, la prînz — o ciorbă sau o mîncare scăzută, seara — ceea ce rămînea de la prînz. Pentru cele mai mici abateri, sancțiunile curgeau cu duimul, inclusiv sancțiunea tradițională în armata austro-ungară: legarea mîinilor la spate și spînzurarea, timp de 30 de minute, în mîini, de un copac, fără ca picioarele să atingă pămîntul. Detașamentele de muncă forțată au luat o amploare crescîndă ca urmare a perseverenței cu care autoritățile horthyste urmăreau golirea satelor de forța de muncă a bărbaților și eliminarea elementului românesc majoritar, fapt recunoscut chiar și de națiști. Astfel, la 26 august 1942, Oficiul Abwehr din România arăta, prin documentul 7789/42 g, că „În ultimul timp au fost mobilizați în partea Transilvaniei cedată Ungariei toți bărbații români pînă la 55 ani, chiar și cei infirmi, și, în măsura în care n-au putut merge la

trupe, au fost împărțiți în companii de muncă. Oamenii din ultimele formațiuni au fost trimiși, cu hainele lor, parte în Ungaria veche, parte în Ucraina și li s-a interzis cu strictețe să-și dezvăluie originea etnică altor persoane" (p. 181—182).

Cît privește condițiile în care lucrau, un document arată că ei aveau un tratament „mai rău decît al animalelor, fiind forțați să muncească flămînzi și să îndure în permanență bătăile cele mai crîncene și batjocurile cele mai umilitoare" (p. 182). Despre aceste condiții vorbește și un document ungar, semnat de locțiitorul comandantului Corpului de armată IX-Cluj, general-maior Mindszenty. În raportul nr. 7757 din 17 decembrie 1943, generalul scria : „Potrivit ordinelor H.M. în vigoare, cei din detașamentele de muncă — de naționalități și de evrei — sînt obligați să-și satisfacă serviciul ajutător cu încălțăminte proprie. Cu prilejul trecerii în revistă a detașamentelor de muncă s-a constatat că, la cele mai multe detașamente, încălțăminte majorității trupei se află într-o asemenea stare încît, mai ales pe timp de iarnă, influențează acele munci... la a căror executare încălțăminte corespunzătoare este indispensabilă...

Există detașamente în care românii proveniți din satele sărace și indivizii aparținînd straturilor evreimii sărace lucrează la exploatarea pădurilor, la diferite munci de pămînt etc. cu încălțăminte complet degradată; mai mult, există unii care își înfășoară picioarele în zdrențe, ca să nu umble desculți" (p. 183). Cît privește regimul și mai crunt aplicat evreilor, generalul-colonel Nagybacsoni Nagy Vilmos arată, în memoriile sale, că un subordonat întors din Ucraina i-a raportat că „a întîlnit — pe un frig de —15° — un detașament de muncă forțată de evrei, care se țira de la un loc de muncă la altul, zdrențuroși, înfășurați în haine de vară și tot felul de cîrpe. Unora li se vedeau picioarele goale ieșite din pantalonii de pînză". Cît privește hrana acestora, se spune că ea era „în mod distinct și sever reglementată : carnea era complet exclusă, doar cîte 30 g de oase de persoană și cîteva zeci de grame de verdeturi. Nici un fel de fiertură de legume, nici un fel de paste făinoase" (p. 186).

Deosebit de concis a fost caracterizată starea de lucruri privind politica urmărită de autoritățile horthyste împotriva potențialului vital al populației românești într-o sinteză, în care se spune : „Cei concentrați ca militari sînt ținuți într-un regim mai rău decît cel al prizonierilor de război, cei recrutați pentru muncă sînt exploatați în condiții de sclă-

vaj, cei rămași acasă sînt batjocoriți ca oameni" (p. 195).

Administrația militară și civilă a avut o comportare insuportabilă față de populația românească și evreiască ajunsă sub ocupația horthystă; pe lângă arestări în masă, internări, expulzări și grave maltratații fizice, a trecut și la *frînarea activității lor economice, politice și culturale*.

Domeniul politicii economice s-a dovedit a fi tărîmul unde activitatea discriminatorie a regimului horthyst de ocupație a înregistrat consecințe grave, care au afectat existența fiecărei pături sociale a românilor, urmărindu-se conștient ruina lor. Cel mai mult de suferit au avut, însă, muncitorii, țărani, intelectuali, funcționarii.

Concedierea muncitorilor români din fabrici și întreprinderi a dus, chiar din toamna anului 1940, la pauperizarea și slăbirea puterii lor economice și sociale, lipsindu-i de posibilități de existență. Pînă în 1944 nu a rămas întreprindere în care să se găsească mai mult de 1—2% muncitori de origine română.

Consecințe extrem de grave ale politicii de oprimare și expropriere economică s-au abătut asupra țărănimii române. În conformitate cu ordinul guvernului nr. 1 440/1941 M.E., în luna februarie a început, la cererea marilor proprietari de pămînt unguri, revizuirea reformei agrare românești din 1921. Esența acestei acțiuni a fost astfel formulată, printre alții, de contele Bethlen István : „trebuie restabilite acele clase sociale care au format coloana vertebrală a acestei națiuni. Trebuie restabilită și făcută viabilă clasa de proprietari unguri" ⁵.

Uneori, moșierii unguri au efectuat, cu de la sine putere, fără intervenție judecătorească, reocuparea pe cale violentă a pămînturilor ce le fuseseră expropriate. Prin aceste metode și altele asemănătoare, țărani români au fost izgoniți în masă de pe pămînturile lor prin forța baionetelor jandarmerești.

În mai 1942, Consiliul de Miniștri a emis noi instrucțiuni referitoare la exproprierea de pămînturi în favoarea proprietarilor de moșii unguri, precum și la asigurarea dreptului de preemțiune al statului, întînd alte mii de procese împotriva țărănilor români.

Exproprierea silite nu au consumat sfera limitării și slăbirii pozițiilor economice ale țărănimii române din partea

⁵ Tilkovszky Lóránt, *Revizió és nemzetségpolitika Magyarországon. 1938—1941* (Revizuire și politică națională în Ungaria. 1938—1941), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, p. 298.

de nord a Transilvaniei. Acestea au fost agravate prin sarcinile de război ce apăsau asupra maselor, prin dispozițiile cu caracter discriminatoriu și procedeele teroriste ale autorităților locale, prin politica fiscală dezavantajoasă ce li se aplica, prin sistemul cotelor obligatorii și al rechizițiilor, prin munca forțată sub amenințarea cu trimiterea pe front, retragerea alimentelor, prin molestări. Toate aceste măsuri economice discriminatorii puneau în evidență politica deliberată de ruinare sistematică a țăranilor români.

Frinarea și îngrădirea activității intelectualilor, liber profesioniștilor, avocaților, medicilor români și de alte naționalități nemaghiare au constituit un alt capitol special al măsurilor represive horthyste (p. 155—156).

Pe drept cuvânt, concluziona istoricul maghiar Csáthi Dániel că „Exproprierea economică s-a dovedit a fi mijlocul prin care politica națională a cauzat cele mai multe prejudicii”, în scopul „nimicirii conștiințe a naționalităților”, neexistând „clasă, pătură și grupare românească pe care să nu o fi vătămat în existența sa... amintita activitate politico-economică a guvernului”⁴.

Cît privește pagubele cauzate statului român prin jefuirea sistematică a bunurilor și exploatarea resurselor, în cei patru ani de ocupație, acestea sînt evaluate la aproape 88 310 000 000 lei valută 1938 (p. 149).

Pe baza ordinului nr. 6 310 M.E. din 14 septembrie 1940, au fost numiți inspec-tori la toate întreprinderile industriale, comerciale, financiare, a căror sarcină consta în promovarea intereselor claselor dominante ungare în dauna acționarilor români și îndepărtarea acestora din conducerea unităților economice respective. „Noii membri ai consiliilor de direcție — scria gazeta „Ellenzék” din 17 ianuarie 1941 — se recrutează dintre fruntașii vieții publice maghiare din Transilvania, dar în conducerea mai multor instituții aflate în relații comerciale cu Ungaria de dinainte de 1940 au fost alese personalități de frunte ale vieții economice din Ungaria” (p. 151). În decembrie 1940, cercurile guvernante horthyste, prin ordonanța nr. 9 380/1940 M.E., au numit delegați (curatori) ai diferitelor ministere de resort la toate întreprinderile industriale, comerciale, bancare ș.a. aflate în proprietate românească, ai căror conducători erau absenți sau în imposibilitate de a-și exercita mandatul, indiferent de

motive. Odată cu numirea lor, activitatea tuturor organelor de conducere ale unităților respective înceta imediat și total. Curatorii erau investiți cu puteri nelimitate și ei au luat asemenea măsuri încît unitățile economice pe care le conduceau au fost acaparate de capitalul ungar sau le-au dus la lichidare, realizînd și prin aceasta excluderea din viața economică a elementului românesc. În februarie 1941, a fost legiferată luarea în posesiunea statului ungar a bunurilor care au aparținut statului român înainte de dictatul de la Viena. Prin orice mijloace, regimul horthyst a luat în stăpînire 702 întreprinderi industriale — 210 de prelucrare a lemnului, 44 metalurgice, 49 chimice, 45 pentru materiale de construcții, 49 textile, 21 de pielărie, 236 alimentare, 29 de hîrtie și grafice, 16 de sticlărie și ceramică, 3 electrotehnice — avînd un capital investit de 3 760 600 000 lei (p. 152—153).

În locul salariaților români concediați au fost aduși „oameni de încredere” din Ungaria, special pregătiți pentru aplicarea politicii de oprimare, de deznationalizare și ungarizare forțată. Aceștia erau atît de îmbibați de ură împotriva populației românești, încît manifestau dispreț chiar și față de localnicii de naționalitate maghiară, pe care îi numeau „unguri valahizați” sau „înstrăinați”, datorită atitudinii lor pîrtinoare față de masele românești prigonite. Populația românească și de alte naționalități nemaghiare și negermane a fost exclusă aproape complet din viața politică și administrativă, limitîndu-i-se la maximum posibilitățile de exprimare. Românii nu puteau avea o organizație de apărare a intereselor lor politice.

Deosebit de grea era situația românilor și pe plan cultural, avînd posibilități reduse de a folosi limba maternă în cadrul politicii regimului horthyst de deznationalizare și ungarizare forțată. Prin ordinul Consiliului de Miniștri ungar nr. 70/1941, s-au dat dispoziții pentru „ortografierea maghiară a numelor și prenumelor românești în toate ocaziunile, rectificarea numelor de familie «cu rezonanță străină» pe cale administrativă, ortografierea maghiară sau înlocuirea cu nume ungurești a denumirilor românești din registrele civile cu prilejul înregistrării nașterilor copiilor și a căsătoriilor sau cu prilejul eliberării actelor de stare civilă; schimbarea numelor elevilor la înscrierea în școli (Liceul «S. László» din Oradea în 1942; conferința școlară din Tg. Mureș în 28 octombrie 1941 etc.); maghiarizarea prin organele justiției (ord. No. 6 541/1942 al Min. Justiției); maghiarizarea numelor funcționarilor și lucrătorilor români din insti-

⁴ Csáthi Dániel, *Forgószélben, Magyar-román viszony. 1940—1945. (In vîltoarea timpului. Relațiile ungaro-române, 1940—1945)*, Akadémiai Kiadó, Budapeșt, 1968, p. 138.

tuțiile publice sau particulare, ale soldaților și muncitorilor români în armată și în lagărele de muncă, ale orfanilor în aziluri și ale premilițarilor“ (p. 209). Același document consemnează faptul că acest proces amplu a fost extins „prin abuzuri de putere, prin presiuni, amenințări, falsuri și mijloace represive, ca refuzul cartelei de hrană“, autoritățile civile și militare ungare căutând „să provoace convertiri ale românilor la bisericile naționale maghiare. Chiar papa a fost nevoit să protesteze împotriva acestor abuzuri... Totuși, abuzurile au continuat, mărindu-și doar numărul în sensul convertirilor forțate la confesiunile reformate...”

Maghiarizarea s-a extins și asupra numirilor românești ale comunelor, munților, riurilor, văilor, pădurilor și oricăror localități, pentru a servi de bază teoriei apartenenței teritoriului Transilvaniei la poporul maghiar, prin mărturia nomenclaturii maghiare“ (p. 209—210). Dispoziția din decembrie 1940 a fost pusă în aplicare prin ordonanța nr. 20/1941 B.N. a Ministerului de Interne, care preciza modul de înscriere în actele de stare civilă a numelor românești în grafie maghiară, iar în armată prin ordine ale conducerii acesteia. Ca urmare, în anii 1942—1943 circa 100 000 de români figurau în registrele administrației horthyste drept unguri (p. 213—214).

Asuprirea națională în domeniul culturii și politica de deznaționalizare s-au manifestat în mod deosebit în domeniul învățământului. În fond, regimul de ocupație horthyst a preluat sistemul vechii monarhii austro-ungare, completat cu elemente fasciste rasiale.

În momentul ocupării teritoriului nord-vestic românesc, acolo existau 4 692 de învățători; în scurt timp, n-au rămas decât 710, dintre aceștia fiind menținuți temporar în serviciu doar 10%; ceilalți 3 982 au fost expulzați sau siliți să se refugieze (p. 242). La început, au funcționat 1 345 de școli elementare de stat cu limba de predare română, respectiv maghiară și română. În anul școlar 1941/1942, numărul acestor școli s-a redus cu 792 față de anul școlar precedent (p. 244). Numărul școlilor române era disproporționat față de numărul populației românești, fiind agravat și de numirea, în locul învățătorilor refugiați sau izgoniți, a 350 de învățători de naționalitate maghiară care cunoșteau puțin și limba română. Printr-o ordonanță din 1941 a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice se stabilea ca școlile cu secții de predare în limba română și maghiară să treacă, până la 1 martie 1942, la învățământul exclusiv în limba ungară, în cazul în care cel puțin 20 dintre părinții

români nu cer păstrarea pe mai departe a secției cu limbă de predare română; autoritățile locale au procedat într-o astfel de manieră încît românii să nu îndrăznească a-și exprima asemenea dorințe⁷. În acest fel, până la începutul anului școlar 1943/1944, numărul școlilor cu limbă de predare română sau cu secție română a scăzut cu peste 200.

Aceeași politică a fost urmată și în sistemul învățământului mediu pentru români, restrîns atît în ceea ce privește numărul instituțiilor de învățămînt, cît și efectivul de elevi. În primul rînd, trebuie spus că, din totalul de 800 de profesori români, la 30 august 1940, pînă în 1942 au mai rămas temporar la posturi 162. Orașe cu majoritate românească sau localități cu populație în întregime românească ori chiar și cu o însemnată proporție de locuitori români, precum Dej, Baia Mare, Sighetul Marmăției, Zalău, Satu-Mare, Tirgu-Mureș, au rămas fără școli medii cu limbă de predare română. În anul școlar 1941/1942, însă, nu au mai funcționat secțiile în limba română de la Liceul de băieți din Bistrița și de la Liceul comercial din Oradea, astfel că, în anul școlar 1942/1943, în teritoriul ocupat proporția elevilor în școlile secundare de limbă română reprezenta doar 40,2% din numărul elevilor unui singur oraș — Clujul — înainte de dictatul de la Viena (p. 245).

Învățămîntul superior în limba română a fost reprezentat numai prin academiile teologice de pe lîngă episcopiile din Oradea și Cluj. Ele și-au desfășurat, însă, cu greutate activitatea, din cauza lipsei de cadre. La Universitatea din Cluj, cursurile au fost ținute în limba ungară, de profesori aduși din Ungaria. În timp ce, în anul școlar 1934/1935, din 4 445 de studenți, 1 127 (25,38%) erau maghiari și secui, în anul școlar 1941/1942 numărul studenților români era de circa 80. Numai la Facultatea de litere a fost organizată o catedră de limbă și literatură română, precum și un lectorat de limbă română și corespondență comercială la Facultatea de științe financiare și economice.

În privința evreilor, încă în septembrie 1940 s-a decretat, printr-o ordonanță, că, „atît în instituțiile de stat, cît și în instituțiile confesionale, pot fi admiși numai în proporție de 6% din totalul elevilor“, și anume luîndu-se ca bază efectivul a 40 de elevi la clasă (p. 246).

În politica de deznaționalizare a românilor și a naționalităților asuprite, autoritățile horthyste au folosit din plin presa, radioul, literatura și filmul, limi-

⁷ Dániel Csátári, *Op. cit.*, p. 134—135. Vezi și „Ellenzék“ din 13 noiembrie 1943.

tind și îngrădind pînă la ultima expresie folosirea acestor mijloace de cultură pentru cei oprimați. În timp ce în România anilor 1940—1944 apăreau 24 de organe de presă, pentru o populație de limbă maghiară de trei ori mai puțină decît a românilor din teritoriul ocupat, pentru românii din acest teritoriu nu s-au autorizat decît cinci publicații în limba lor.

Editarea de cărți în limba română se lovea, de asemenea, de foarte multe obstacole. Vom cita, în această privință, cîteva cuvinte scrise de unul din contemporanii acelor evenimente: „Ca să tipărești o carte, de pildă, trebuia s-o treci printr-o cascadă de cenzuri: cenzura parchetului, apoi cenzura corpului de armată și, la urmă, cenzura cea mai atentă a așa-zisului «Erdélyi Tudományos Intézet» (Institut științific ardelean), care funcționa pe lângă Universitatea Ferencz József din Cluj. Cartea care primea «bun de imprimat» nu putea însă să apară, deoarece, pentru ca să poți cumpăra hîrtia necesară tipăririi ei, trebuia să înaintezi cereri la două ministere și să alergi de cîteva ori la Budapesta ca să obții o rezolvare favorabilă. Cu metoda aceasta erau imobilizate și tipografiile noastre, care, insuficient înzestrate, nu puteau să înceapă o lucrare, pînă cînd cea precedentă nu era tipărită... Nu odată am încercat să obținem de la guvern dreptul de funcționare pentru așezările și asociațiile de cultură, care, ca și bătrîna Astra, de pildă, au funcționat în Ardeal înainte de Unire. Era firesc să încercăm regăsirea și consolidarea noastră în asociațiile de cultură vechi, dar guvernul horthyst nu a permis acest lucru niciodată, dimpotrivă, au fost închise bibliotecile românești, confiscate cărțile românești acolo unde au putut fi găsite, ca în cazul librărilor Ioan Clonda din Oradea” (p. 217—218).

Odată cu izbucnirea războiului antisovietic, autoritățile horthyste de ocupație au luat noi măsuri de constrîngere și de asuprire crîncenă a populației românești. Detașamentele de muncă forțată au luat amploare, ajungînd, în vara anului 1942, la concentrarea mai multor mii de români din județele Bistrița-Năsăud și Solnoc-Dăbica, care au fost duși fie la construirea căii ferate Deda-Sărățel, fie la lucrări genistice pe front.

La 2 iunie 1942, Consiliul de Miniștri de la Budapesta a hotărît să trimită la lucru în Germania încă 5 000 de muncitori agricoli și forestieri, în exclusivitate din rîndurile românilor și slavilor. Puteau fi trimiși și tineri sub 17 ani, precum și femei. Numărul românilor trimiși la muncă în Germania în cei patru

ani de ocupație horthystă se ridică la aproape 30 000⁸.

Înfrîngerile suferite de regimul horthyst în războiul antisovietic, manifestările tot mai vădit antihitleriste care se intensificau odată cu sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943 determină guvernul ungar să treacă la noi măsuri de teroare împotriva tuturor forțelor potrivnice hitlerismului, horthysmului, războiului. În ordonanța emisă la 20 martie 1942 se preciza că nu era cazul „a se ezita în aplicarea unor represiuni mai severe împotriva celor de naționalitate română, excluzîndu-se orice îngăduință”⁹.

După ocuparea, în martie 1944, a Ungariei de către trupele hitleriste, asupra maselor muncitoare din partea de nord a Transilvaniei s-a abătut un nou val de șovinism și rasism brutal al szalaștilor. Se țineau lanț măsurile rasiale împotriva populației evreiești, culminînd prin deportarea lor în masă în lagăre de exterminare. Din 151 180 de evrei deportați, circa 130 000 au fost exterminați¹⁰.

Începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 și înțoarcerea armelor de către întreaga armată română împotriva Germaniei naziste au stîrnit furia ocupanților horthysti. Loviți puternic de armatele sovietice și române, de oamenii muncii, de toți patrioții nord-transilvăneni, hotărîți să contribuie la grăbirea orei eliberării lor, ocupanții horthysti au săvîrșit alte crime monstruoase, asemănător practicilor naziste de la Oradour (Franța), Lidice (Cehoslovacia), în localitățile Moisei, Sabișa, Lubei ș.a. (p. 249—295).

Crimele și silniciile ocupanților horthysto-naziști n-au înfricoșat populația, ci, dimpotrivă, au sporit ura contra lor. Numeroși patrioți s-au alăturat armatelor eliberatoare, au luptat în cadrul lor, au furnizat informații despre situația pe frontul naziștilor și horthystilor, au călăuzit subunități și unități, au zădărnicit jefuirea utilajelor a numeroase întreprinderi, distrugerea unor lucrări de artă și pustiirea altor localități. Masele de cetățeni și ostași sorbeau reciproc bravura din faptele de armă săvîrșite pentru eliberarea patriei și zdrobirea fascismului.¹¹

GHEORGHE ZAHARIA

⁸ „Anale de istorie”, anul XXXI, nr. 6/1985, p. 53.

⁹ Csátári Dániel, op. cit., p. 120.

¹⁰ Remember. 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de nord, sub ocupația horthystă, Federația Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, Secția de documentare, București, 1985.

¹¹ Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 188—190.

CRĂCIUN IONESCU,
FURTUNĂ DEASUPRA ORIENTULUI,
Editura politică, București, 1985, 304 p.

Zilnic, mijloacele mass-media — agențiile de presă, ziarele, posturile de radio și televiziune — transmit știri, comentarii, analize referitoare la evenimente din zona incandescentă a Orientului Mijlociu. Un tărâm dominat de o tensiune continuă, minat de confruntări militare repetate, lupte intestinale sângeroase, pertractări diplomatice anevoioase, care proliferază o stare de insecuritate cu grave consecințe pentru pacea Terrei. Se regăsesc aici vechi animozități, contradicții nesoluționate, datorate, în bună parte, urmărilor nefaste ale perioadei îndelungi de stăpâniri și dominații străine. Cartea *Furtună deasupra Orientului*, scrisă cu har, într-un stil alert, derulează — cum remarcă foarte sugestiv în *Prefață* istoricul Gheorghe N. Căzan — tocmai această „lungă poveste a stihiiilor istoriei“ ce s-au abătut pe pământurile legendarei și fascinantei civilizații arabe „în neînfrângătoarea competiție pentru reîmpărțirea planetei și acapararea de noi zone de influență, o adevărată și permanentă bătălie între puteri dinafară, în care nota de plată a fost suportată întotdeauna de popoarele acestui colț de lume“ (p. 5—6).

Procesul complex și îndelungat al renașterii naționale arabe este surprins de Crăciun Ionescu în trăsăturile sale esențiale, definitorii. Și aceasta, în maniera atât de atractivă a reportajului istoric, în care regăsim îngemănate rigoarea științifică cu talentul publicistului, ce a

beneficiat, prin însăși profesia sa, și de cunoașterea nemijlocită a realităților istorice și politice, a modului de viață, a tradițiilor și obiceiurilor din aceste locuri.

Fresca istorică realizată de autor oferă cititorului, mai întâi, panorama declinului accelerat al împărăției sultanilor în secolul al XIX-lea, până la prăbușirea definitivă, la sfârșitul primului război mondial, care interesează în mod direct și lumea arabă, cuprinsă, în acea vreme, în fruntariile sale. Era vorba — așa cum reiese din lucrare — de o ireversibilă criză de evoluție a imperiului, datorată, în principal, tendinței de conservare a unor stări de lucruri revolute, perimate, incapacității congenitale de a se adapta la noile condiții interne și internaționale. În acest sens, dezorganizarea aparatului administrativ și politic, descompunerea armatei, contradicțiile etnice și religioase, tendințele dezmembrării politice, urmare a intensificării luptei popoarelor, creștine sau arabe, dădeau expresie — cu toate încercările de modernizare — unor disfuncționalități grave ale structurilor Imperiului otoman, devenit „omul bolnav“, la căpătușul căruia stăteau, așteptând să-l moștenească, marile puteri ale vremii.

Această multitudine de aspecte este ilustrată convingător în filele cărții prin analize și incursiuni istorice, prin descrieri ale momentelor importante, prin portretizări ale protagoniștilor evenimentelor (amintim, între aceștia, pe creatorul Turciei moderne, Mustafa Kemal Atatürk, pe singerosul sultan Abdul Hamid al II-lea, pe vestitul spion și celebrul scriitor Thomas Edward Lawrence, pe eroul revoltei arabe, emirul Feisal, pe întemeietorul Arabiei Saudite, Abdul Aziz Ibn Saud), prin întîmplări și detalii semnificative (de pildă, episodul lichidării brutale a corpului ienicerilor în anul 1826, sau relatarea urmăririi cruciaștoarelor „Goeben“ și „Breslau“ de forțele navale aliate din Mediterana, în august 1914, care au scăpat prin „cumpărarea“ lor de către guvernul otoman, fapt ce a marcat orientarea acestuia spre alianță cu Germania în războiul mondial).

Pe linia acestui demers analitic, lucrarea înfățișează: racilele sistemului de administrare a provinciilor arabe, sistem bazat pe corupție, arbitrar și jecmănire sălbatecă a supușilor; revoltele popoarelor asuprite și creșterea tendințelor centrifuge — unul din factorii de

seamă ai dezagregării puterii otomane —, care au făcut ca multe teritorii să se caracterizeze printr-o subordonare aparentă față de autoritatea centrală; încercările de modernizare a societății otomane, inaugurate cu epoca Tanzimatului (Reformei), la 3 noiembrie 1839, dar inconsecvente și ineficiente; nașterea și evoluția unor curente ideologice și politice, cum au fost societatea „Noii otomani” („Tinerii otomani”) — 1865 și, mai apoi, partidul „Uniune și progres” („Junii turci”) — 1889.

De asemenea, pagini dense sînt consacrate confruntărilor acerbe dintre marile puteri pentru moștenirea acestui imperiu, al cărui faliment total se profila amenințator. De la proiectele de împărțire, de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, propuse de Ecaterina a II-a, țarina Rusiei, s-a ajuns, în veacul următor, la impunerea principiului menținerii integrității Imperiului otoman, socotit — după cum se pronunța Metternich — ca „una din contraponderile cele mai esențiale ale echilibrului european”, ceea ce nu a împiedicat puterile europene să se infiltreze sistematic și tot mai asiduu în vastul teritoriu din Orientul Mijlociu și nordul Africii.

Astfel, în Peninsula Arabică, Anglia își întinde „protectoratul” asupra micilor șeicate din zona Golfului (1820), ocupă la scurt timp Adenul, care, din 1827, se numără printre coloniile coroanei britanice, împreună cu minusculele sultanate din împrejurimi, intervine în Kuwait, devenind putere protectoare în 1903. În Liban, din 1842, intrigile politicii puterilor europene au întreținut dispute religioase între creștini și druzii, soldate cu mii de victime, pînă ce disputa lor pentru dobîndirea întințității în zonă a dus la încheierea unui protocol (1861) între Imperiul otoman, pe de o parte, și Franța, Anglia, Austria, Prusia, Rusia, pe de altă parte, prin care Libanul muntos devenea o regiune autonomă, condusă de un guvernator creștin, numit de guvernul de la Istanbul cu asentimentul puterilor garante. În nordul Africii, Franța pune stăpînire pe Algeria, transformînd-o în colonie (1830) și își stabilește protectoratul asupra Tunisiei (1881). În Egipt, competiția anglo-engleză sfîrșește în favoarea coroanei britanice, care-l ocupă cu forțe militare în 1882, Egiptul continuînd să rămînă, formal, provincie otomană.

Expansiunea marilor puteri capătă un caracter multilateral, cuprinzînd sferele vitale ale Imperiului otoman — finanțele și aproape întreaga economie —, și foarte complex, întrucît un nou venit își face loc cu coatele la împărțirea pră-

zii — Germania kaiserului Wilhelm al II-lea. La sfîrșitul secolului trecut — notează Crăciun Ionescu —, societățile franceze au acaparat „monopolul tutunului, exploatarea portului Beirut, a cheiurilor, docurilor și antreprizelor din Istanbul și Smirna, a minelor de cărbuni Ergli, a portului Salonic”, totalul capitalurilor franceze investite atîngînd cifra de 1,5 miliarde franci. „Banca otomană” era, în realitate, o instituție franco-engleză. În ce privește Germania, aceasta a obținut poziții dominante prin sistemul concesiunilor, în primul rînd de căi ferate. La începutul secolului nostru, „Anatolia devenise un fel de protectorat prusac. Armata otomană era comandată de ofițeri germani și economia imperiului intrase repede în miinile băncilor germane ce își deschideau filiale pretutindeni, în orașele mai importante” (p. 55, 64—65).

O încercare — nereușită — de a opri cursul dezmembrării și căderii depline s-a făcut de așa-numita revoluție a „Junilor turci” (iulie 1908), care a pus capăt dominației tiranice a sultanului Abdul Hamid al II-lea. Eșecul ei total, consfințit prin dezastrul militar din anul 1918, a fost în logica lucrurilor, căci „mișcarea «Junilor turci», departe de a fi omogenă, suferea convulsii permanente din lipsa unui program unitar bine stabilit, la toate acestea adăugîndu-se carierismul unor lideri ce va conduce, inevitabil, la reîntronizarea corupției, a tendințelor dictatoriale și a bunului plac” (p. 69). În plus, odată veniți la putere, din revendicările afișate de „Junii turci”, n-au mai rămas decît vorbele, nici muncitorii neobținînd condiții mai bune de muncă, nici țărani pămînt, nici națiunile asuprite drepturi egale.

În atare împrejurări istorice, mișcarea națională arabă a atins, în anii primului război mondial, forma luptei armate. Căutînd să releve dimensiunile acestui proces de semnificație, Crăciun Ionescu a făcut din analiza revoltei arabe un punct central și de mare interes al lucrării. El are meritul nu numai să captiveze cititorul prin faptele descrise, ci și capacitatea de a desprinde caracteristicile mișcării eliberatoare, specificul, evoluția și succesele ei, de a dezvălui esența reală a politicii marilor puteri în raport cu lumea arabă.

La 5 iunie 1916, steagul revoltei deschise a fost ridicat în Hedjaz. Din acest moment, conduși de autor, aflăm felul cum detașamentele arabe, la început puțin numeroase, slab înarmate, dar luptînd cu abnegație, prin acțiuni de gherilă au imobilizat pe linia strategică Damasc-Medina un număr apreciabil de

forțe otomane; cum, treptat, revolta arabă, avându-l în frunte pe emirul Feisal, a crescut în amploare, a căpătat o politică și o strategie tot mai coerente, a obținut victorii, ce au culminat, la 1 octombrie 1918, cu intrarea, împreună cu trupele aliate ale generalului Allenby, în Damasc. De menționat și faptul că, încă din 1916, Abdel Aziz Ibn Saud se proclamase suveran al Nedjdului și a altor teritorii din Arabia.

Paralel, pe un alt plan, autorul urmărește atitudinea Angliei, susținută de Franța, referitoare la revolta arabă. Marile puteri colonialiste, deși apreciau explozia naționalismului arab ca îngrijorătoare pentru interesele imperialismului european, au fost interesate în deschiderea unui nou front în spatele otomanilor. Anglia a angajat negocieri în această direcție cu conducătorii arabi, oferind sprijin militar și financiar și recunoașterea independenței, cerută cu insistență de popoarele arabe, la terminarea conflictului. Promisiunile au crescut pe măsura insucceselor engleze pe teatrul oriental de operațiuni militare (în aprilie 1916, generalul Townshend, în fruntea a 10 000 de oameni, a capitulat în orașul Kut El-Amarna din Mesopotamia). Au fost numai făgăduieli deșarte, căci, după cum se arată în lucrare, „sprijinitorii” britanici ai revoltei arabe și partenerii lor principali din coaliția militară stabiliseră care va fi soarta provinciilor arabe la încheierea ostilităților. Din tirgul imperialist anglo-francez a rezultat, în mai 1916, acordul secret Sykes-Picot, potrivit căruia Anglia și Franța urmau să-și împartă Orientul Arab în felul următor: „două zone — „roșie și albastră” — partea de nord-vest a Zonei Golfului și respectiv litoralul mediteranean al Siriei intrau sub administrația directă a acestor puteri; se preconiza, de asemenea, o zonă „brună” internaționalizată (Palestina), precum și zonele A și B cu suveranitate arabă dar sub influență franceză și, respectiv, engleză (Siria interioară și Mesopotamia). O parte a Peninsulei Arabice rămânea emiratelor Hedjaz și Nedjd, cu excepția sudului unde englezii dispuneau de o puternică bază la Aden, precum și a șicatelor de pe țărmul Golfului aflate, mai demult, sub protectorat britanic” (p. 123).

Într-adevăr, înșelând speranțele arabilor, care, luptând împotriva dominației otomane, își afirmaseră cu putere năzuința la independență, marile puteri și-au împărțit zonele de influență potrivit acordului amintit, prelungind — sub sistemul mandatelor — asupra străină într-o serie de țări arabe mai bine de un sfert de veac după pră-

bușirea Imperiului otoman. Prin prevederile Conferinței de la San Remo (19—26 aprilie 1920) și ale Tratatului de la Sèvres (10 august 1920), Libanul și Siria au fost plasate sub mandat francez, iar Irakul, Palestina și Transiordania sub mandat britanic.

Dar, așa cum o demonstrează pe larg paginile cărții, popoarele arabe nu au înțeles să accepte fără murmur înlocuirea unei stăpîniri cu altă stăpînire străină, ele revendicându-și dreptul la libertate și existență de sine stătătoare. Focul revoltelor împotriva ocupanților francezi a răbufnit mereu, într-un loc sau altul al Siriei, cuprinzînd, treptat, întregul său teritoriu și transformîndu-se într-un adevărat incendiu generalizat în anii 1925—1927. Răzmerițe ale kurzilor, asirienilor, șiiților s-au declanșat în Irak, în timp ce Egiptul era cuprins de tulburări grave. Sub presiunea acestor mișcări, Marea Britanie a recunoscut independența Egiptului în anul 1922 — formală, datorită perpetuării prezenței trupelor engleze pe Canalul Suez și în portul Alexandria — și a Irakului în anul 1932, cu menținerea de către imperialismul britanic a unor însemnate privilegii, inclusiv baze aeriene lângă Bagdad și Bassra.

Valul acțiunilor populare a determinat guvernul Frontului popular de la Paris să recunoască, în anul 1936, existența suverană a Siriei și Libanului, încheind cu aceste țări tratate bilaterale, în virtutea cărora Franța acorda independența celor două state; ratificarea tratatelor de către puterea mandatară a fost, însă, tergiversată, iar după declanșarea celui de-al doilea război mondial guvernul francez a amînat executarea prevederilor acestora pînă la o dată nedeterminată.

În perioada interbelică, Arabia Saudită a fost „primul stat arab independent recunoscut ca atare pe plan internațional”. Un merit deosebit în dobîndirea acestui statut politic l-a avut suveranul saudit, ale cărui acțiuni militare și diplomatice sînt relatate în mod viu în lucrare. „Învățînd, din propria experiență, că «politica este arta posibilității», Abdel Aziz, cu un dezvoltat simț diplomatic, a știut să înainteze, pas cu pas, profitînd de orice ocazie favorabilă pentru a-și lărgi teritoriile stăpînite de el și a-și întări puterea” (p. 195).

În ce privește Transiordania, cu toate că în anul 1923 i-a recunoscut autonomia internă, Marea Britanie a continuat să fie implicată direct și extrem de puternic, inclusiv militar, în treburile emiratului. În Palestina, politica Angliei de „divide et impera” a creat o situație de conflict acut între arabi și evrei. „Cînd

devenise evident că Palestina mergea spre independență — remarcă în memoriile sale Ben Gurion —, ei (englezii — n.n.) încurajau în toate ocaziile fricțiunile între evrei și arabi, cum făcuseră între musulmani și hinduși în India“ (p. 225).

Ultimele secvențe ale cărții derulează momentele care au marcat zorii independenței arabe și schițează premisele ce au determinat noi zile fierbinți pentru popoarele din această parte a lumii. Căci, „Orientul Mijlociu a devenit, în ultimele patru decenii, un adevărat vulcan în neînreruptă erupție manifestată prin numeroase lovituri și contralovituri de stat, singeroase confruntări interne și distrugătoare războaie între statele din zonă. Întortocheate manevre diplomatice și uneltiri perfide ale serviciilor secrete, afluența extraordinară de arme ultra moderne, în condițiile ostilității crescînde dintre noul stat, Israel, creat în 1948 pe teritoriul Palestinei de

sub mandat, și țările arabe vecine, conflictele armate, invaziile și ocupațiile militare, intervențiile directe ale unor flote și corpuri expediționare străine au îngrămădit noi nori de furtună pe cerul Orientului..., întreținînd astfel un focar de încordare și conflict care din păcate dăinuiește pînă în zilele noastre“ (p. 296). Despre această problematică complexă, cei interesați pot citi cu folos o altă lucrare a lui Crăciun Ionescu — *Correspondent în Orientul Mijlociu* (1982) — care o continuă și completează fericit pe cea de față.

La capătul acestor considerații putem conchide că, prin conținutul său intrinsec, prin modalitățile de cel mai bun gen publicistic folosite de autor în înfățișarea faptelor, oamenilor, evenimentelor, cartea *Furtună deasupra Orientului* prilejuiește cititorului o lectură captivantă și foarte instructivă.

ION MAMINA

„REVISTA ARHIVELOR”,
nr. 1—4/1985

Prin profilul său tematic distinct și de ținută, prin masivul conținut informațional și prin perpetua și necesara deschidere spre receptarea celor mai noi și relevante cercetări în domeniul istoriei și al științelor speciale ale acesteia, „Revista arhivelor” se impune, de la un an la altul, tot mai mult atenției specialiștilor, cit și largului public cititor.

Având fiecare număr structurat potrivit comandamentelor majore ale momentului și, totodată, demersurilor științifice care se recomandă a fi abordate, revista are o serie de rubrici cu caracter permanent, care-și justifică temeiurile prin oportunitatea materialelor publicate și prin implicarea tot mai susținută

în actualitate. Materialele cuprinse în cele patru numere ale revistei sînt rodul unor serioase cercetări, întreprinse de arhivistii prestigioasei instituții — Arhivele Statului —, cit și de colaboratori pe tărîmul istoriei României și istoriei universale.

Printre studiile, articolele, numeroasele contribuții grupate tematic sub titluri sugestive, revista reține atenția prin aportul la cunoașterea diferitelor domenii de viață economică, social-politică și culturală de strictă specialitate arhivistică.

Numărul 1 al „Revistei arhivelor” se deschide cu articolul intitulat: *Sarcinile Arhivelor Statului în lumina celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*. Autorul, Vasile Moise, după ce prezintă rezultatele obținute în cursul anului 1984, enumeră obiectivele muncii arhivistice pe anul 1985, menționînd folosirea izvoarelor istorice din Fondul Arhivistic Național, participarea la manifestările științifice și politico-educative, elaborarea și publicarea volumelor de documente, a instrumentelor de informare științifică etc.

Sub genericul *40 de ani de la victoria asupra fascismului*, este inserat articolul *Din lupta poporului român împotriva Germaniei hitleriste* (autori Ioan Talpeș, Alexandru Dușu, Mihai Retegan și Alecsenia Andone), care prezintă o serie de documente revelatoare pentru contribuția României la înfrîngerea fascismului, vitejia ostașilor români și comportarea lor ireproșabilă față de populația din Ungaria și Cehoslovacia.

Insemnări privind epoca lui Vlad Tepeș (I), Premisele economice (II) — este titlul studiului întocmit de Radu Constantinescu și publicat la consacrată rubrică *Studii și comunicări*. Autorul face o completare la reconstituirea cronologică a istoriei Țării Românești de la 1435 la 1455, prezentată într-un alt studiu publicat în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 17/1978.

Monica Vlaicu prezintă, în comunicarea *Georg Soterus și scrisorile sale despre continuitatea românilor*, pe unul din marii istorici sași ai veacului al XVIII-lea, care a îmbogățit considerabil știrile despre români. Istoricul și colecționarul sas, subliniază autoarea, s-a făcut remarcant prin scrierile sale asupra istoriei românilor din Transilvania, semnalind și recunoscând originea și continuitatea poporului român în Moldova, Țara Românească și în Transilvania, unde „ei (românii — n.n.) formează chiar comunități sătești în întregime, ba se întind și dincolo de Dunăre, pînă în Grecia și Dalmația”.

Rubrica *Teorie și practică arhivistică* este susținută de mai multe materiale, printre care semnalăm: *Tehnologia de conservare și restaurare a hârtiilor și planurilor din fondurile și colecțiile păstrate de Arhivele Statului*, în care autorul, Florea Oprea, propune o serie de soluții în vederea conservării hârtiilor și planurilor, dînd explicații detaliate asupra fazelor de restaurare și recondiționare a documentelor: *Tehnica reprografică — mijloc de conservare în arhive* (Graziela Bobulescu) și *Restaurarea unui document pe hîrtie de la Filiala Arhivelor Statului Vaslui* (Monica Cruțeru).

Prezentări de fonduri și colecții, rubrică ce suscită un deosebit interes pentru istorici, deoarece pune în circuitul științific noi documente, cuprinde materialul *Fondul familial „Basarab Brîncoveanu”*, sub semnătura lui Al. Nastovici. Autorul arată că fondul se află la filiala bucureșteană a Arhivelor Statului, provenind fie de la membrii familiei, fie din donația Academiei R.S.R., făcută în anii 1978 și 1981, iar documentele datează din anii 1864—1964 și au constituit baza alcătuirii pe criterii arhivistice a 157 unități arhivistice.

Răspunzînd unor imperative puse în fața cercetării științifice românești de conducerea de partid și de stat, Direcția Generală a Arhivelor Statului a pus la dispoziția cercetătorilor noi surse de informare, microfilme de pe documente aflate în diferite țări ale lumii privind istoria României. În acest sens, Varvara Aioanei și Florica Ranca semnalează *Noi instrumente de informare la sala*

de studii a Direcției Generale a Arhivelor Statului.

Istoricul și arhivistul Aurelian Sacerdoțeanu, a cărui operă vastă l-a făcut cunoscut ca o personalitate marcantă în lumea specialiștilor atît în țară cît și în străinătate, a lăsat generațiilor actuale de arhiviști o bogată și inestimabilă bibliotecă personală, pe care o prezintă Elena Dima.

O altă rubrică importantă a revistei este cea intitulată *Documente*, în care sînt inserate materiale intrate în fondurile Arhivelor Statului și ale filialelor sale în ultima vreme. Cu prilejul împlinirii a patru decenii de la instaurarea primului guvern democratic din istoria României, „Revista arhivelor” publică un grupaj de documente, mărturii ale luptelor purtate de masele populare pentru instaurarea unui guvern al Frontului Național Democrat. În continuare, Paul Cernovodeanu semnează *Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brîncoveanu (I)*, în care semnalează întinsa corespondență a voievodului muntean, purtată nu numai cu suveranii vremii, dar și cu oameni de stat, generali, ambasadori ai marilor puteri la Constantinopol ș.a. Această apreciazabilă activitate, arată autorul, remarcă pe Brîncoveanu ca unul dintre domnii români cu cea mai dinamică activitate pe plan extern. Cele 11 scrisori descoperite în cursul unor cercetări efectuate în arhivele din țară și din străinătate (Polonia și Ungaria) se referă la relațiile domnitorului — în contextul situației internaționale existente — cu nunțiul apostolic din Viena, cu regele Poloniei și marele hatman al coroanei, ca și cu principele Rákóczi, conducătorul răscoalei curuților, și unii partizani ai săi. Din aceste documente reiese grija permanentă a lui Constantin Brîncoveanu pentru asigurarea unei poziții de neutralitate și pace a principatului Munteniei în vîltoarea conflictelor ce opuneau pe turci adversarilor lor, sau pe imperiali supușilor lor asupriți. Tot la această rubrică sînt prezentate *Documente diplomatice portugheze despre răscoala din 1784* (Constantin Șerban) și un mic grupaj de documente cu privire la *Refugiul lui Bem și Kossuth în Oltenia* (Vasile Cărăbiș).

În paginile sale, revista acordă un spațiu important și materialelor referitoare la științele speciale ale istoriei, rubrică cu care încheiem prezentarea numărului 1. „Reforma” din 1852 a cancelariilor *isprăvniciilor ținutale (Moldova)*, inițiată de Mihail Kogălniceanu este titlul articolului semnat de Virgil Apostolescu, în care este redat un aspect mai puțin cunoscut — și în general ignorat — al activității marelui om politic, în calitatea sa

de director în Ministerul de Interne al Moldovei în anii 1851—1852.

Cel de-al doilea număr al „Revistei arhivelor” se deschide cu un articol editorial aniversativ cu privire la un eveniment deosebit din istoria poporului român, care se înscrie cu litere de aur în cartea neamului: *Congresul al IX-lea al P.C.R., începutul celei mai strălucite epoci din istoria poporului român*. Acest eveniment, se subliniază în cadrul editorialului, a marcat începutul unui profund proces de reconsiderare a istoriei noastre naționale, de restituire a inestimabilelor valori ale trecutului, „a tot ceea ce înaintașii noștri, timp de milenii, au creat prin ascuțimea minții, cu trudă și mîgală, cu neasemuit talent și inspirație, spre binele și libertatea patriei”. Această adevărată renaștere națională o datorăm în primul rînd tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, patriot înflăcărat și mare bărbat de stat, care, prin marea sa operă științifică și practică, ne-a redat adevăratele valori ale istoriei și trecutului.

9 Mai — pagină luminoasă în istoria națională — este genericul sub care sînt publicate *Documente privind participarea armatei române la războiul antihitlerist*, existente în Arhiva Ministerului Apărării Naționale. Ele redau eroismul ostașilor români în luptele pentru eliberarea Transilvaniei de Nord, iar apoi a Ungariei și Cehoslovaciei de sub ocupația fascistă, primirea făcută armatei noastre eliberatoare de către populația civilă și sprijinul acordat locuitorilor din țările eliberate.

Rubrica *Studii și comunicări* cuprinde mai multe materiale, între care: *Amănunte asupra legăturilor moldo-polone în timpul lui Cazimir al IV-lea (1447—1492)*, studiu semnat de Gh. Duzinchievici; *Rarități cartografice din colecția Serafina și Gheorghe Răut*, articol realizat de Florența Ivăsiuc și 550 de ani de la înființarea Academiei Mihăilene din Iași, de Dumitru Ivănescu.

La rubrica *Teorie și practică arhivistică*, Andrei Caciora pune în discuție problema *Seleționarea documentelor în interiorul unităților arhivistice din fondurile judecătorești*, prezentînd unele concluzii desprinse din practica prelucrării fondurilor arhivistice judecătorești, iar Tiberiu Moț subliniază, în *Considerații privind seleționarea interioară a unităților arhivistice*, rolul hotărîtor al acestora în activitatea arhivistică, pentru care se impune o înaltă calificare profesională.

În materie de legislație arhivistică, sub titlul *Aspecte juridice ale activității arhivistice privind documentele secrete de stat*, Dorin Blănaru consideră că

problemele de natură juridică ce se ridică în activitatea fiecărei organizații socialiste cu privire la modul de organizare, inventariere, selecționare și predare a documentelor secrete la fondul arhivistic și clasificarea lor în contextul prevederilor legale în vigoare trebuie să constituie o preocupare permanentă și o garanție în plus a apărării și păstrării integrității valorilor materiale și spirituale create de societatea noastră socialistă.

În acest număr al revistei reapare rubrica *Achiziții noi*, în cadrul căreia sînt relevate *Noi achiziții la Arhivele Statului — Cluj*. Autorul, Laurențiu Mera, arată că baza documentară a filialei s-a îmbogățit cu peste treizeci de donații, care acoperă o perioadă de trei secole (XVIII—XX), oglindind realități ale vieții economice, sociale, politice și culturale românești.

Importanța deosebită pe care o prezintă *Fondul documentar „Matei Basarab” de la Muzeul de istorie a municipiului București — Catalog (I)*, este evidențiată de către Liviu Ștefănescu la rubrica *Prezentări de fonduri și colecții*, iar Florian Tănăsescu, la rubrica *Documente*, prezintă *Cărturari români despre idealul neatîrnării*, relevînd, printr-un mic grupaj de documente, angajarea activă a celor mai luminate minți ale neamului la împlinirea și apărarea dezideratelor de unitate națională și independență a poporului român. În continuare, se reia serialul *Din Viena Marelei război. Însemnări (VI)*, de Irina Mavrocordat. Tot din nr. 2/1985 semnalăm și studiul *Arhiva generală a Țării Românești*, semnat de Tudor Mateescu și Marcel Ciucă, inclus la rubrica *Științe speciale*.

Nămărul 3 al „Revistei arhivelor” debutează cu un editorial intitulat 23 August 1944 — 9 Mai 1945, în care autorul, Ștefan Lache, după ce face o trecere în revistă a evoluției vieții social-politice din România în perioada 1877—1944, redă importanța istorică a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, „eveniment unic prin desfășurare și consecințe în istoria celui de-al doilea război mondial”. Apoi, prezintă intrarea României în război împotriva Germaniei naziste — ca un act suveran, independent, „proclamat deschis de P.C.R., de instanțele supreme ale statului și înfăptuit prin opțiunea liberă a întregului popor”. În finalul articolului, autorul subliniază „că independența, suveranitatea națională și integritatea teritorială, afirmate și apărate prin efortul întregului popor român, reprezintă atributele fundamentale ale statutului internațional al României Socialiste. Un mic grupaj de *Documente* publică,

în continuare, Paul Abrudan, din care reiese participarea armatei române la ofensiva pentru eliberarea părții de nord-vest a României de sub ocupația horthysto-hitleristă.

Rubrica *Studii și comunicări* cuprinde articolul semnat de Ion Dumitriu-Snagov, intitulat *Marea Valahie și Transilvania în Mapamondul Borgian de la începutul secolului al XV-lea*. La rîndul său, Mihai P. Guboglu publică materialul *Românii în bătălia de la Varna (10 nov. 1944) după izvoare turco-islamice și europene*, din care reiese că această luptă reprezintă cel mai important eveniment istoric militar al primei jumătăți a secolului al XV-lea. Cu sprijinul unor izvoare europene și otomane, autorul evidențiază rolul jucat de Iancu de Hunedoara și domnitorii din țările române în efortul de a opri ofensiva otomană în Balcani și pe teritoriile românești în timpul și în perioada ce a precedat bătălia de la Varna. Mihai Guboglu redă rolul românilor în această bătălie, menționînd că tragedia sa deznodămînt a zguduit Europa Orientală și Centrală, a influențat situația Europei Occidentale și a creat premisele cuceririi Constantinopolului (1453). Un material interesant este studiul lui Nicolae P. Leonăchescu, avînd ca temă *Introducerea mașinilor în șantierul românesc de construcții*.

Teorie și practică arhivistică — rubrică de strică specialitate a revistei — cuprinde, în acest număr, două materiale cu privire la modul științific de restaurare și conservare a documentelor: *Investigația de laborator — etapă premergătoare restaurării* (Florea Oprea) și *Restaurarea unui pergament cu sigiliu de F.A.S. Cluj* (Monica Cruțeru). Constantin Condrea semnează, la rubrica *Legislație*, articolul *Precizări privind modul de aplicare a Decretului 472/1971 la organizațiile de recuperare și valorificare a materialelor refofosibile*. Cît privește rubricile *Prezentări de fonduri și colecții* și *Documente*, rubrici de bază ale revistei, ele cuprind informații despre fondurile: „*Curtea de Apel*“ Galați. 1864—1952 (Alexandru Duță), *Atelierele C.F.R. Turnu Severin* (Nicolae Chipurici), *Un geolog englez vizitează Carpații românești* (Silvia Vătafu-Găitan, Rodica Mușetoiu), *Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brîncoveanu — II* (Paul Cernovodeanu). La rubrica *Științe speciale*, Olimpia Guțu publică comunicarea *Ion Bogdan și manuscrisul 1343*, în care este menționată preocuparea marelui slavist român de a pregăti o ediție critică *Ion Neculce*.

Ultimul număr din 1985 al „Revistei arhivelor“ inserează, la rubrica *Studii și comunicări*, articolul *Considerații privind istoriografia relațiilor dintre Transilvania și Moldova în secolul al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea* (I.). Relevînd interdependența dintre cantitatea fondurilor și colecțiilor arhivistice pe care Arhivele Statului le-a pus la dispoziția istoricilor și necesitatea cunoașterii realizărilor istoriografiei pentru a sprijini orice eforturi înnoitoare ale cercetărilor arhivistice și istorice, autorul, Al. Matei, are în vedere studiul relațiilor dintre Transilvania și Moldova și analizează lucrările care fac posibilă o documentare nouă prin care să furnizeze o interpretare originală, utilă pentru subiectul abordat.

Importanța documentelor economice pentru cercetarea științifică constituie subiectul unei mese rotunde, organizate în ziua de 16 mai 1985, la sediul redacției „Revistei arhivelor“. Dezbaterile a reunit specialiști în domeniul arhivisticii, cadre didactice universitare, cercetători științifici și ingineri, iar rezultatele ei au fost inserate la rubrica *Teorie și practică arhivistică*. Demne de semnalat ni se par a fi și celelalte materiale incluse la aceeași rubrică: *Citeva probleme pe linia aprecierii valorii documentelor* (Vasile Arimia) și *Expoziția „Dunărea în istoria poporului român. Documente de arhivă“* (Cezar Bejan).

Prezentă și în acest număr, rubrica *Legislație* este susținută de două materiale semnate de Elena Ciucă (*Din experiența Filialei Arhivelor Statului Municipiului București pe linia activității de îndrumare și control la arhivele B.D.S.*) și Radu Ionescu (*Genuri de acte folosite de Arhivele Statului în activitatea de rezolvare a cererilor oamenilor muncii — valoarea lor juridică*).

La rubricile *Achiziții noi*, *Prezentări de fonduri și colecții* și *Documente*, numărul 4 al revistei cuprinde o serie de informații de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, filialele Arhivelor Statului Harghita, Neamț, Caraș Severin și Timișoara.

Dan Slușanschi semnează, la rubrica *Științe speciale*, comunicarea intitulată *Dunărea de Jos și campania lui Vlad Țepeș din iarna 1461—1462* (precizări filologice). Autorul face analiza filologică a misivei lui Vlad Țepeș expedită regelui Ungariei, Matei Corvin, la 11 februarie 1462, demonstrînd caracterul autentic al acestui document. Arătînd că misiva a avut un larg ecou în toată Europa și nu a fost un fals propagandistic scris la Buda, Dan Slușanschi, bazat pe precizia termenilor misivei și pe însuși tonul categoric al lui Vlad Țepeș, în fața

tărăgănelilor și a lipsei de sprijin din partea coroanei Ungariei, subliniază că toate acestea nu fac decât să ateste, o dată în plus, puternica personalitate a domnului muntean.

În *Ștampila poștală de datare Galatz-Moldova*, Stelian Gh. Iordache arată că orașul-port a fost implicat, mai mult ca oricare alt centru urban moldovelesc, în perioada de circulație a primelor ștampile poștale de datare din această zonă. Ștampila, se precizează în context, a fost pusă în circulație spre jumătatea secolului al XIX-lea, când acest centru căpătase o dezvoltare economică și demografică impetuoasă.

În final, socotim util să remarcăm că „Revista arhivelor” mai cuprinde și alte rubrici, nu mai puțin interesante, dar care, din lipsă de spațiu, nu ne putem permite decât să le menționăm, pentru a sublinia contribuția lor pe frontul is-

toriografic. Printre acestea semnalăm: *Cronica vieții științifice*, *Recenzii și prezentări*, *Revista revistelor*, *Instrumente de lucru*, *Prețuitori ai arhivelor* ș.a.

„Revista arhivelor” se impune ca o publicație cu o personalitate aparte în rândul revistelor de istorie din țara noastră, ca urmare a faptului că, în paginile sale, în anul 1985, au fost publicate studii, articole, comunicări, prezentări de fonduri documentare și materiale de legislație și istorie arhivistică, toate însemnând contribuții pertinente, de strictă specialitate arhivistică, asupra unor aspecte de ordin economic, social-politic și cultural. Totodată, ținem să subliniem meritele incontestabile ale colectivului de redacție, de a cărui pasiune și stăruință a depins, în mare măsură, prestigiul și ținuta științifică a revistei.

GHEORGHE NEACȘU

CĂRȚI DE ISTORIE APĂRUTE ÎN ANUL 1985 (IV)

N. IORGA, *Istoria poporului românesc*. Ediție îngrijită de Georgeta Penelea, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 782 p.

Ne aflăm în fața unei noi ediții a lucrării apărute în limba germană, la Gotha (1905), în colecția „Geschichte der Europäischen Staaten“.

Ampla sinteză se deschide cu intrarea în scenă a tracilor — care „nu puteau fi asemănați cu nici un popor în dragostea lor de luptă și primejdie“ —, în rîndul cărora „partea cea mai mare și mai vitează“ o constituiau dacii (p. 28; 31). Continuitatea neîntreruptă de viațuire a românilor în vatra geto-dacică este argumentată de N. Iorga prin analiza culturii materiale și spirituale a unui popor sedentar, reunit în structuri sociale și politice specifice, cu o viață sufletească bogată, care-i conferă o personalitate distinctă. Cu o mare forță evocatoare sînt înfățișate organizarea statală românească; maturitatea politică a unor domnitori ca Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun; acțiunile antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara — „eroul român și al întregii creștinătăți“ (p. 278) și marile biruințe dobîndite de Ștefan cel Mare — „cel mai mare dintre domnii români“ (p. 300); strălucita domnie a lui Mihai Viteazul: „Ea ținu șapte ani și e strîns legată cu iubirea românilor pentru neamul lor. Multă măreție și mult avînt sînt cuprinse într-însa, desigur mai mult decît în oricare alte întîmplări din istoria românilor, căci această adîncă tragedie

omenească trezește mîndrie și durere, mîhnire și nădejde în inima celui care o ascultă“ (p. 433).

Așa cum remarcă Georgeta Penelea, „după prezentarea atentă, expresivă, exuberantă pe alocuri a istoriei românilor pînă în pragul secolului al XIX-lea, Iorga pare cuprins brusc de nerăbdare în înfățișarea, în continuare, a procesului istoric național. De aceea imaginea apare acum frîntă, uneori chiar de neînțeles. Admițînd că perioada imediat premergătoare epocii moderne e «un minunat, glorios dar dureros timp», Iorga înfățișează eliptic evenimentele, nelipsind unele nedumeritoare caracterizări depreciative. În special marile momente care jalonează secolul al XIX-lea, ca revoluția condusă de Tudor Vladimirescu sau cea de la 1848 sînt discutate cu o surprinzătoare economie de mijloace, contestîndu-li-se parțial influența asupra dezvoltării ulterioare a țărilor române“; de asemenea, „anii care au urmat cuceririi independenței sînt înfățișați sacadat, cu multe accente critice și cu prea rare caracterizări pozitive“ (p. 771, 777).

VENIAMIN CIOBANU, *Țările române și Polonia. Secolele XIV—XVI*, Editura Academiei R.S. România, București, 1985, 224 p.

În cele trei secțiuni ale volumului se analizează, cronologic: raporturile politice româno-polone la sfîrșitul secolului

al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea; obiectivele politice ale țărilor române în raporturile lor cu Polonia în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în primul deceniu al secolului al XVI-lea; țările române și tendințele politice ale Poloniei și ale celorlalte mari puteri vecine în prima jumătate a secolului al XVI-lea. De-a lungul acelor vremuri în relațiile româno-polone au existat și „momente de încordare, de conflicte, determinate de cauze ce trebuie căutate, pe de o parte, în esența feudală a raporturilor dintre state și popoare, iar, pe de alta, în obiectivele diferite de politică externă pe care și le-au propus să le realizeze conducătorii politici ai românilor și polonezilor. În categoria celor din urmă, cel mai elocvent este modul diferit de apreciere a pericolului otoman. Au existat însă și perioade de colaborare, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Indiferent de natura lor, aceste relații constituie însă un capitol distinct al istoriei raporturilor politice dintre cele două țări și popoare, desfășurate în strinsă legătură cu evoluția ansamblului situației internaționale din această parte a Europei“ (p. 12—13).

FLORIN CONSTANTINIU, *Constantin Mavrocordat*, Editura militară, București, 1985, 196 p.

Sub semnătura istoricului Florin Constantin, cel de-al 27-lea număr al colecției „Domnitori și voievozi“, inițiată de Editura militară, este consacrat lui Constantin Mavrocordat. Analiza activității unuia dintre cei mai cunoscuți domni fanarioți îi prilejuiește autorului caracterizarea de ansamblu a regimului politic perpetuat în Moldova și Țara Românească de-a lungul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, până la revoluția lui Tudor din 1821.

„Instaurarea regimului fanariot în cele două țări române a fost — remarcă autorul — soluția politică dată de Poarta otomană primejdiei create pentru dominația ei de intensificarea luptei de emancipare națională a românilor din Muntenia și Moldova. Reprezentanți ai intereselor Imperiului otoman la București și Iași, domnii fanarioți au avut misiunea de a asigura îndeplinirea regimului de obligații materiale — haraci, numeroase alte contribuții pecuniare, furnituri de cereale, grâu în primul rînd, oi, miere, cherestea etc. — și de a veghea ca dominația Porții să nu fie amenințată de

«hainia» («trădarea») românilor“ (p. 9—10). În acest sens, regimul fanariot a însemnat o epocă de vîrf a stoarcerilor otomane, „ceea ce a afectat grav ritmul de dezvoltare a Țării Românești și Moldovei. Cruzimea mijloacelor de constrîngere utilizate pentru a smulge contribuabilului țăran ultimul ban sau ultima vită a rămas ca o cumplită amintire a acestei perioade“ (p. 14—15).

Generate și modelate de realitățile românești, reformele lui Constantin Mavrocordat: fiscală — instituirea, în 1741, a unei dări unice, plătită la patru termene (sferturi); socială — abolirea șerbiei și reglementarea raporturilor dintre stăpîinii de pămînt și țăranii clăcași (1746 în Țara Românească, 1749 în Moldova); administrativă și judecătorească — prin înființarea instituției ispravnicilor au urmărit crearea unui mecanism perfecționat, capabil să răspundă exigențelor materiale ale Porții otomane; totodată, în mod obiectiv, aceste măsuri au contribuit la modernizarea unei însemnate părți a structurilor societății românești. „Între calitatea sa de reprezentant al intereselor turcești și dorința sa, inspirată de lecturile sale bogate și de spiritul epocii, care avea să devină epoca luminilor, de a face pe supușii săi să beneficieze de o conducere în pas cu noul climat, Constantin Mavrocordat a fost o personalitate contradictorie care trebuia înțeleasă — așa cum o cere dialectica — în condițiile specifice de loc și de timp“ (p. 66).

PAUL PĂLTĂNEA, *Viața lui Costache Negri*, Editura Junimea, Iași, 1985, 280 p.

Traseul vieții și activității lui Costache Negri (1812—1876), personalitate marcantă a vieții politice românești de la mijlocul secolului al XIX-lea, ne este descris, pe baza unei impresionante informații istorice, de Paul Păltănea. Remarcăm secțiunile lucrării care îl surprind pe erou în clipele de răscruce ale istoriei, animat de credința fierbinte în izbînda idealurilor românești, așa cum o exprima, la Paris, în ziua de 27 decembrie 1847/8 ianuarie 1848: „În visurile mele de nădejde, frați români, înflorit se arată viitorul României, atunci cînd opt milioane de români și fii ai unei singure patrie în lanț de frăție, vor fi tari și puternici. Unirea, numai Unirea cu înmiata sa tărie ne va uni într-o agiutor“ (p. 87).

Pe linia acestui comandament de acțiune, paginile cărții descriu faptele lui Costache Negri în slujba revoluției române de la 1848 — între care : colaborator la elaborarea importantului document „Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei“ (Brașov, 12/24 mai 1848), președinte al Comitetului revoluționar de la Cernăuți — și a împlinirii năzuinței Unirii Principatelor — de pildă, în 1857, a condus lucrările Adunării ad-hoc de la Iași, în spiritul înțelegerii adînci a faptului că, acesta „este timpul actelor celor mari politice în patria noastră“ (p. 160). De asemenea, un întreg capitol al lucrării este consacrat activității lui Costache Negri în calitate de reprezentant al țării la Constantinopol.

ALEXANDRU LAPEDATU, *Scrieri alese. Articole, Cuvîntări, Amintiri*. Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Ioan Opreș, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 448 p.

Alexandru Lapedatu (1876—1950) s-a ilustrat pe scena românească interbelică, atît în sfera politică, cît și în aceea științifică, academică și culturală. Să amintim că a fost vicepreședinte, apoi președinte al Comitetului național al românilor din Austro-Ungaria (constituit la Odesa, în ianuarie 1918), membru activ al Academiei Române (octombrie 1918), consilier pentru chestiunile istorice și etnografice în delegația țării la Conferința de pace de la Paris (1919), profesor de istorie la Universitatea Daciei Superioare de la Cluj (1919), director general al Arhivelor Statului (1923), ministru al cultelor și artelor (1923—1926, 1927—1928, 1934—1936).

Volumul realizat de Ioan Opreș înmărunchează, într-o primă parte, o selecție din articolele, discursurile și cuvîntările elaborate de Alexandru Lapedatu în perioada 1902—1943. Pentru interesul care-l suscită aceste materiale, exemplificăm cu un fragment din lecția de deschidere a Cursului de istorie veche a românilor, ținută la Universitatea din Cluj în ziua de 6 noiembrie 1919 : „Conștiința unității naționale și a solidarității politice e caracteristica vieții românești de la începutul secolului prezent, — starea de spirit putem zice generală în care ne găsim războiul ce avea să rezolve grava problemă a naționalităților în Europa, prin distrugerea statelor poliетnice, întemeiate prin cucerire și menținute prin silă, și în-

locuirea lor cu state naționale, întemeiate pe libera dispoziție a popoarelor și menținute prin deplina lor libertate de guvernare... Prin sacrificii și suferințe pe care puține dintre neamurile beligerante au mai fost în stare să le facă, poporul român din întreaga Dacie a răscumpărat completa sa libertate politică și unitatea națională, realizînd astfel idealul pe care l-au coborît în pămînt, după ce l-au purtat o viață întreagă în sufletul lor, toți bunii și marii fii ai neamului nostru“ (p. 64—65). Cea de-a doua parte — de altfel și cea mai importantă — a volumului ne restituie amintirile istoricului. Se remarcă secvențele privind anii grei ai refugiei la Iași în timpul războiului de reîntregire și cele referitoare la evacuarea tezaurului Băncii Naționale a României și a fondurilor arhivistice și muzeale în Rusia, lui Alexandru Lapedatu revenindu-i supravegherea și răspunderea față de bunurile Academiei Române, misiune îndeplinită între 28 iulie 1917 și 5 ianuarie 1918.

OLIMPIU MATICHESCU, *Istoria nu face pași înapoi ! (Logica istoriei împotriva Dictatului de la Viena)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 360 p.

În lucrare se analizează, mai întii, evoluția revizionismului horthyst în perioada interbelică și formele sale de manifestare la adresa României, politică nefastă a guvernanților horthyști, care a urmărit „a crea cadrul intern și premise politice externe adecvate în vederea transunerii în fapt, cu ajutorul statelor fasciste, a proiectatelor planuri de dezmembrare teritorială a Ungariei din timpul dualismului, stat eterogen, bazat pe subjugarea națională și socială a altor popoare“ (p. 20). Printr-o intensă activitate propagandistică — ziare, reviste, lucrări, emisiuni radio etc. — și organizatorică — asociații, ligi ș.a. —, desfășurată nu numai în statele fasciste Italia și Germania, dar și în Anglia, S.U.A., Franța, s-a urmărit inducerea în eroare a opiniei publice prin falsuri istorice, propovăduirea tezei că statu-quo-ul politic și teritorial creat prin tratatele de pace în Europa centrală și de sud-est ar fi fost „nedrept“ și, deci, în mod fatal supus revizuirii. Dacă pînă în deceniul patru această propagandă a avut un caracter mai mult teoretic, după instaurarea nazismului în Germania, antrenarea defi-

nitivă a Ungariei horthyste în planurile strategice și tactice ale Reichului hitlerist a marcat „etapa transunerii în fapt, prin mijloace de coercițiune militară, teroare și șantaj a pretențiilor lor teritoriale nejustificate“ (p. 20—21).

Pagini de substanță înfățișează impunerea, prin presiunile și amenințările Germaniei lui Hitler și Italiei lui Mussolini a Dictatului fascist de la Viena; teroarea declanșată de autoritățile horthyste în teritoriul românesc cotoplit; lupta poporului român pentru apărarea integrității patriei și anularea acestui act silnic, nedrept; aprecieri și luări de poziție față de dictat ale opiniei publice internaționale.

Prin întregul său conținut, lucrarea lui Olimpiu Matichescu — se înscrie — așa cum remarcă academicianul Ștefan Pascu în *Precuvintare* — ca „O lucrare pe cât de valoroasă, pe atât de necesară totdeauna și cu deosebire într-o vreme când seninul e învăluit de nori amenințători. O lucrare ce înarmează cititorul cu fapte de valoare științifică incontestabilă pentru înarmarea conștiințelor doritoare de asemenea nutremint hrănitor. O lucrare binevenită care va înlătura neadevăruri din mintea celor ce le-ar mai avea pe baza unor lecturi tendențioase, mai ales a oamenilor de cultură străini, dornici de informații obiective pentru a-și consolida cunoștințele obiective“ (p. 9).

Colonel (r) dr. LEONIDA LOGHIN (coordonator), colonel (r) AUREL LUPĂȘTEANU, colonel dr. CONSTANTIN UCRAIN, *Bărbați ai datoriei. 23 august 1944 — 12 mai 1945*, Editura militară, București, 1985, XXXII + 454 p.

Prin inițierea seriei de dicționare intitulată generic „Bărbați ai datoriei“, Editura militară a urmărit și a reușit să aducă în plin planul conștiinței românești figuri reprezentative din lungul șir de nume de fii ai patriei care s-au ilustrat, prin devotament dus pînă la sacrificiu de sine, în slujba idealurilor sacre ale libertății, unității și independenței patriei. După volumele consacrate luptătorilor revoluției române de la 1848, celor care au consfințit independența deplină a României în bătălia neatîrnării din 1877—1878, cel de față ne înfățișează 502 portrete de militari și alți combatanți români participanți la războiul antihitlerist, începînd cu 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945.

Pe baza unor izvoare documentare de primă mînă — rapoartele operative, jurnalele de operații, ordinele de zi, propunerile de decorare și avansare, dosarele personale —, la care se adaugă presa timpului, literatura memorialistică etc., volumul prezintă, după cum arată și autorii, „oameni despre care s-a mai scris, cărora li s-au adăugat acum elemente biografice noi, dar și un anumit număr de persoane care apar pentru prima oară într-o lucrare de sinteză, fapt ce permite lărgirea orizontului de cunoaștere a marilor jertfe umane date de poporul nostru pentru zdrobirea celui de-al treilea Reich, pentru înfrîngerea definitivă a fascismului“ (p. XXIII). Prin criteriile de selecție care au stat la baza alcătuirii dicționarului, autorii au urmărit să evidențieze fapte de arme sau acțiuni de luptă care pun în lumină patriotismul, vitejia, iscusința, spiritul de sacrificiu, trăsături reprezentative ale ostașilor români; să cuprindă, în mod echilibrat, militari de toate gradele și cu funcții la toate eșaloanele, toate genurile de arme, precum și, pe cât posibil, toate unitățile și marile unități remarcate pe frontul antihitlerist; să asigure, în timp și în spațiu, toate marile etape de luptă ale armatei române — luptele insurecționale și cele specifice executării operației de acoperire, acțiunile pentru eliberarea întregului teritoriu național, înclăstările de pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți a Austriei —, cu referiri exprese la principalele operații și bătălii.

Volumul, care se constituie într-un „cald omagiu adus tuturor celor peste o jumătate de milion de militari români participanți la războiul antihitlerist, atât celor căzuți vitejește pe front, cât și celor care, supraviețuind tumultului, s-au reîntors victorioși în patrie“ (p. VIII), se înscrie în plan istoriografic ca o importantă carte științifică și educativ-patriotică.

N. IORGA, *Locul românilor în istoria universală*. Ediție îngrijită de Radu Constantinescu, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 510 p.

Lucrarea a fost scrisă de N. Iorga, în 1934, în limba franceză, pentru a releva cititorului străin locul istoriei românilor în istoria generală a umanității. „A le fixa rolul, a deosebi acțiunea lor în mișcarea

de caracter organic, iar nu accidental și întâmplător, a societăților omenești, este, așa cum socotesc — aprecia renumitul istoric —, o contribuție folositoare la această istorie universală, pe care, fără îndoială, trebuie s-o înțelegem altfel decât ca pe niște sertărașe geografice și naționale, ticsite cu fapte mărunte, de o valoare mai curînd individuală și anecdotică. Nu este vorba aici de a rescrie istoria românilor înșiși, ci de a-i așeza într-un fel mai exact în cadrul vieții de obște a lumii și, mai cu seamă, de a arăta momentul și felul în care au înrîurit și ei acest întreg“ (p. 7). După cum relevă Radu Constantinescu, îngrijitorul ediției, „Pentru Nicolae Iorga a scrie istorie era în primul rînd un act de patriotism. Este și ceea ce lămurește entuziasmul cuceritor care răzbate din fiecare filă lăsată de acest scriitor, a cărui dragoste de țară este o pildă pentru noi toți. Tocmai acest considerent ne-a și determinat să oferim astăzi cititorilor români, care la acea vreme nu au cunoscut practic deloc această scriere a marelui savant, versiunea unei opere gîndită în românește, dar alcătuită în franțuzește“ (p. 472).

CONSTANTIN DANIEL, *Cultura spirituală a Egiptului antic*, Editura Cartea românească, București, 1985, 520 p.

Prin datele ce le conține, volumul pune la îndemîna cititorului o panoramă a creațiilor spirituale ce au înflorit vreme de trei milenii în Valea Nilului. Autorul descrie : scrierea și limba egipteană în evoluția lor, literatura — sînt analizate textele magico-religioase, inclusiv cele reunite în colecția numită *Cartea morților*, scrierile sapiențiale, de conduită morală, poezia erotică, inscripțiile cu caracter istoric, textele de critică socială și politică —, arta în diversele ei manifestări, precum și mitologia, cosmologia, escatologia egipteană etc.

O secțiune a volumului se referă la relațiile și influențele reciproce dintre cultura egipteană și cea a altor popoare, în care sens sînt surprinse și conexiuni egipto-traco-dacice. „Fără îndoială — scrie autorul — se pot face ipoteze fanteziste numeroase asupra originii doctrinelor lui Zalmoxis sau ale lui Orfeu, dar

pentru noi rămîne faptul brut și evident că există o mare analogie între doctrinele egiptene osirice și cele vehiculate de Zalmoxis, dar și de Orfeu, în lumea traco-geto-dacă“ (p. 486). Între aceste similitudini sînt menționate concepția asupra nemuririi sufletului, care, și la geto-daci, și la egipteni, nu se conferea automat, de la sine după moarte ; practica izolării senzoriale complete într-o încăpere subterană ; interdicția consumării vinului și a băuturilor alcoolice. „Mi se pare foarte verosimil — conchide autorul — să fi existat contacte, într-o epocă îndepărtată, între școlile de preoți egipteni și înțelepții geto-daci, relații devenite cu ușurință posibile pe mare prin intermediul grecilor care au sosit pe coastele Mării Negre încă din epoca războiului Troiei (sfîrșitul mileniului al II-lea). Pe de altă parte, corăbiile grecilor navigau spre Egipt, în Delta și pe Nil, din aceeași epocă, luînd locul egeocretanilor... Este de admis, așadar, că a putut exista o înrîurire a spiritualității egiptene și în special a doctrinelor despre nemurire asupra orficilor mai întîi și mai pe urmă asupra discipolilor lui Zalmoxis, care vehiculau un rigorism mai pronunțat și o asceză mai severă în raport cu doctrinele orfice, constituind poate un reformism și o radicalizare a lor“ (p. 491).

*** *Retrospective medicale. Studii, note și documente*. Sub redacția dr. G. Brătescu, Editura medicală, București, 1985, 792 p.

Din bogatul material științific inclus în volum enumerăm cîteva studii, de un interes istoric mai larg. Despre impactul social al unor epidemii înspăimîntătoare (ciuma), îndeosebi în plan social, și evoluția lor în țările române se ocupă Louis Roman — *Șocurile epidemice și societatea românească în veacurile XV—XIX* și Paul Binder — *Epidemiile de ciumă din Transilvania în secolul al XVIII-lea (1709—1795)*. Cunoașterea premiselor organizării și a sistemului de asistență sanitară și socială ale muncitorilor mineri fac obiectul analizei întreprinse de Iuliu Galffy — *Asistența sanitară și socială a muncitorilor din Valea Berzavei de-a lungul secolului al XVIII-lea și Felix Marian — Inceputurile asistenței medicale a minerilor din Baia Mare*. Noi fapte și mărturii privind istoria serviciului sanitar în cursul războiului pentru înde-

pendență ni le oferă Trevor J. Hope — *Doctorul Carol Davila și Societatea națională britanică de asistență în România pe timpul războiului din 1877—1878*; Gheorghe Brătescu, care relevă valoarea documentară a memoriilor lui Olympe Noël de Bertier — *Însemnările unei voluntare franceze la ambulanțele românești din 1877—1878*; Mircea Dumitrescu, Emil Dumitrescu, Alexandru Cociu, un medic solidar cu comunarzii, participant la războiul pentru independența României; Paul Cernovodeanu — *Citeva date despre spitalul pentru răniți de la Cotroceni din 1877.*

Date inedite se prezintă, de asemenea, în comunicările: *Două documente de la dr. Gh. Sabin*, de Romulus Popescu, Gheorghe Brătescu; *Aspecte privind situația medico-sanitară din fostul județ Covurlui în primul deceniu al secolului al XX-lea*, de Constantin Gh. Marinescu, Elena Marinescu; *Noi informații despre misiunea medico-militară franceză în România din 1916—1918*, de Constantin Iorgulescu, Aurelian Miriță, Eftimie Ardeleanu; *Despre unele instituții sanitare ale României interbelice*, de Dumitru Șandru.

ION MAMINA

СОДЕРЖАНИЕ

«50-летие суда борцов коммунистов и антифашистов, в Брашове. Революционная деятельность товарища Николае Чаушеску — блестящий партийный и государственный вождь, пример патриотической самоотверженности за дело народа, независимости и суверенитета Родины». Юбилейная научная сессия (Бухарест, 5-е июня 1986 г.) 3

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

АЛЕКСАНДРУ В. ДИЦЭ: 600 лет воцарения воеводы Мирча Великий 22

ШТЕФАН ЛАКЕ: Парижская Мирная конференция 1946 г. и её значение для утверждения национальной независимости и суверенитета Румынии 44

ШТЕФАНИЯ МИХЭЙЛЕСКУ: Демократическое и революционное женское движение Румынии во второй половине XIX-го века 60

*** Румынский национальный антифашистский комитет 78

ИСТОРИЧЕСКИЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА

Действие 23 августа 1944 г. в документах западногерманских архив: *Тибериу Колибан, Николае Журкэ* 92

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Румыно-израильский научный симпозиум (Иерусалим, 1986 г.) 112

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

МИРЧА МУШАТ, ИОН АРДЕЛЯНУ, «Румыния после великого воссоединения» том II,

часть I: 1918—1933 гг., Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1986, 1172 стр.: *Ион Талпеш* 125

«Гортистско-фашистский террор в северо-западной Румынии. Сентябрь 1940 г. — октябрь 1944 г.», Политическое изд-во, Бухарест, 1985, 340 стр.: *Георге Захария* 133

КРЭЧУН ИОНЕСКУ, «Буря над Востоком», Политическое изд-во, Бухарест, 1985, 304 стр.: *Ион Мамина* 142

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ

«Ревиста архивелор», н-ра 1—4/1985 г.: *Георге Някиш* 146

ЗАМЕТКИ

Книги по истории изданные в 1985 г. (IV) .. 151

SUMMARY

„50 Years Since the Trial of Communist and Antifascist Fighters in Brasov. The Revolutionary Activity of Comrade Nicolae Ceausescu, a Brilliant Party and State Leader, an Example of Patriotic Self-Sacrifice for the Cause of the People, Independence and the Sovereignty of the Motherland“—Scientific Session of Homage (Bucharest, 5-th of June 1986) 3

ARTICLES — PAPERS

ALEXANDRU V. DITĂ: 600 Years Since the Ascension to the throne of the Prince Mircea the Great 22

STEFAN LACHE: The 1946 Peace Conference in Paris and Its Significance for the Affirmation of Romania's Independence and National Sovereignty 44

STEFANIA MIHĂILESCU: Revolutionary and Democratic Women Movement in Romania in the Second Half of the XIX-th Century 60

*** Romanian National Antifascist Committee 78

HISTORICAL TESTIMONY

Documents in the West-German Archives Concerning the Events of 23-rd of August 1944: *Tiberiu Coliban, Nicolae Jurcă* 92

SCIENTIFIC LIFE

Romanian-Israelian Scientific Symposium (Jerusalem, 1986; 112

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

MIRCEA MUŞAT, ION ARDELEANU «Romania After the Great Unification. Vol. II, Part. I: 1918—1933. Scientific and Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1986, 1 172 p.: *Ioan Talpeş* 125

«The Horthyst-Fascist Terror in the North-Western Part of Romania. September 1940—October 1944», Political Publishing House, Bucharest, 1985, 340 p.: *Gheorghe Zaharia* 133

CRĂCIUN IONESCU, «Storm Over the East», Political Publishing House, Bucharest, 1985, 304 p.: *Ion Mamina* 142

REVIEWS' REVIEW

«Archives' Review», nr. 1—4/1985: *Gheorghe Neacşu* 146

NOTES

Books on History Published in 1985 (IV) .. 151

SOMMAIRE

„50 années depuis le procès des militants communistes et antifascistes à Braşov. L'activité révolutionnaire du camarade Nicolae Ceauşescu — brillant dirigeant de parti et d'Etat, exemple de dévouement patriotique pour la cause du peuple, de l'indépendance et souveraineté de la Patrie“. Session scientifique jubilaire (Bucarest, 5 juin 1986) 3

ARTICLES — COMMUNICATIONS

ALEXANDRU V. DIŢĂ: 600 années depuis l'accès au trône du prince régnant Mircea le Grand 22

STEFAN LACHE: La conférence de paix de Paris, en 1946, et sa signification pour l'affirmation de l'indépendance et de la souveraineté de la Roumanie 44

STEFANIA MIHĂILESCU: Le mouvement révolutionnaire et démocratique des femmes roumaines dans la seconde moitié du XIX-ème siècle 60

*** Le Comité National Antifascist Roumain 78

TEMOIGNAGES HISTORIQUES

L'act de 23 Août 1944 reflété dans les documents des archives ouest-allemands: *Tiberiu Coliban, Nicolae Jurcă* 92

LA VIE SCIENTIFIQUE

Les travaux du symposium scientifique roumaino-israélien (Jerusalem, 1986) 112

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

MIRCEA MUSAT, ION ARDELEANU, „La Roumanie après la grande union“, tom II, I-ère partie: 1918—1933, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucarest, 1986, 1 172 p.: *Ioan Talpeş* 125

„La terreur horthysto-fasciste dans la nord-ouest de la Roumanie. Septembre 1940 — octobre 1944“, Editura politică, Bucarest, 1985, 340 p.: *Gheorghe Zaharia* 133

CRĂCIUN IONESCU, „L'orage sur l'Orient“, Editura politică, Bucarest, 1985, 304 p.: *Ion Mamina* 142

REVUE DES REVUES

„Revista arhivelor“, nr. 1—4/1985: *Gheorghe Neacşu* 146

NOTES

Livres d'histoire parus en 1985 (IV) 151

INHALT

„50 Jahre seit dem Prozess von Braşov der kommunistischen und antifaschistischen Kämpfer Die revolutionäre Tätigkeit des Genossen Nicolae Ceauşescu, des hervorragende Partei — und Staatsführers, ein Vorbild patriotischer Ergebenheit zur Sache des Volkes, der Unabhängigkeit und Souveränität des Vaterlandes“ 3

STUDIEN — MITTELUNGEN

ALEXANDRU V. DIŢĂ: 600 Jahre seit der Krönung des Waiwodens Mircea der Grosse 22

STEFAN LACHE: Pariser Friedenskonferenz (1946) und ihre Bedeutung für die Bekräftigung der Souveränität und der Unabhängigkeit Rumäniens 44

STEFANIA MIHĂILESCU: Die revolutionäre und demokratische Frauenbewegung in Rumänien in zweiter Hälfte des XIX-en Jahrhunderts .. 60

*** Das Antifaschistische Rumänische Nationalkomitee 78

HISTORISCHE BEWEISE

23 August 1944 in Dokumenten von westdeutschen Archive: *Tiberiu Coliban, Nicolae Jurcă* 92

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Rumänisch-israelisches Kolloquium (Jerusalim 1986) 112

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

MIRCEA MUŞAT, ION ARDELEANU, „Rumänien nach der Grossen Vereinigung“, II. Band, I. Teil: 1918—1933, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1986, 1172 S.: *Ioan Talpeş* 125

„Der horthystisch-faschistische Terror im Nordwesten Rumäniens, September 1940—Oktober 1944“, Editura politică, Bucureşti, 1985, 340 S. *Gheorghe Zaharia* 133

CRĂCIUN IONESCU, „Sturm über Orient“, Editura politică, Bucureşti, 1985, 304 S.: *Ion Mamina* 142

DIE ZEITSCHRIFT DER ZEITSCHRIFTEN

„Die Archivzeitschrift“, 1—4/1985: *Gheorghe Neacşu* 146

ABZEICHNUNGEN

Bücher für Geschichte im 1985(IV) 1

SUMARIO

„50 años desde el proceso de los luchadores comunistas y antifascistas de Braşov. La actividad revolucionaria del camarada Nicolae Ceauşescu, eminente dirigente de partido y de Estado, ejemplo de sacrificio patriótico por la causa del pueblo, de la independencia y de la soberanía de la patria“. Sesión científica de homenaje (Bucarest, 5 de junio de 1986) 3

INFORMES — COMUNICACIONES

ALEXANDRU V. DIŢĂ: 600 años desde el advenimiento del reinante Mircea el Grande .. 22

*** El Comité Nacional Antifascista Rumana 78

STEFAN LACHE: Conferencia de paz de París de 1946 y su significación por la afirmación de la independencia y la soberanía nacional de Rumania 44

ŞTEFANIA MIHĂILESCU: El movimiento revolucionario y democrático de mujeres de Rumania en la segunda mitad del siglo XIX 60

TESTIMONIOS HISTORICOS

El acto de 23 de Agosto de 1944 en documentos de los archivos germano-occidentales: *Tiberiu Coliban, Nicolae Jurcă* 92

VIDA CIENTÍFICA

Los trabajos del Simposio científico rumano-israelita (Jerusalém, 1986) 112

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

MIRCEA MUŞAT, ION ARDELEANU, „Rumania después la Gran unión“, vol. II, Primera parte: 1918—1933, Editorial científico y enciclopedia, Bucarest, 1986, 1172 p.: *Ioan Talpeş* 125

„El terror horthysto-fascista en noroeste de Rumania-Setiembre de 1940 — octubre de 1944“, Editorial política, Bucarest, 1985, 340 p.: *Gheorghe Zaharia* 133

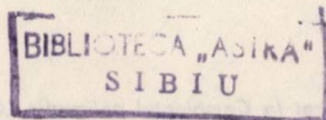
CRĂCIUN IONESCU, „Tormenta sobre el Oriente“, Editorial política, Bucarest, 1985, 304 p.: *Ion Mamina* 142

LA REVISTA DE LAS REVISTAS

„La Revista de las Archivos“, nr. 1—4/1985: *Gheorghe Neacşu* 146

APUNTES

Libros de historia publicados en el año de 1985 (IV) 151

Redactori : Ion Mamina, Vasile Nicolae, Constantin Petculescu, Nicolae Rauş

Colaboratorii şi cititorii revistei pot să se adreseze redacţiei în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacţiei este : Bucureşti, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722, 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poştale, prin factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate.

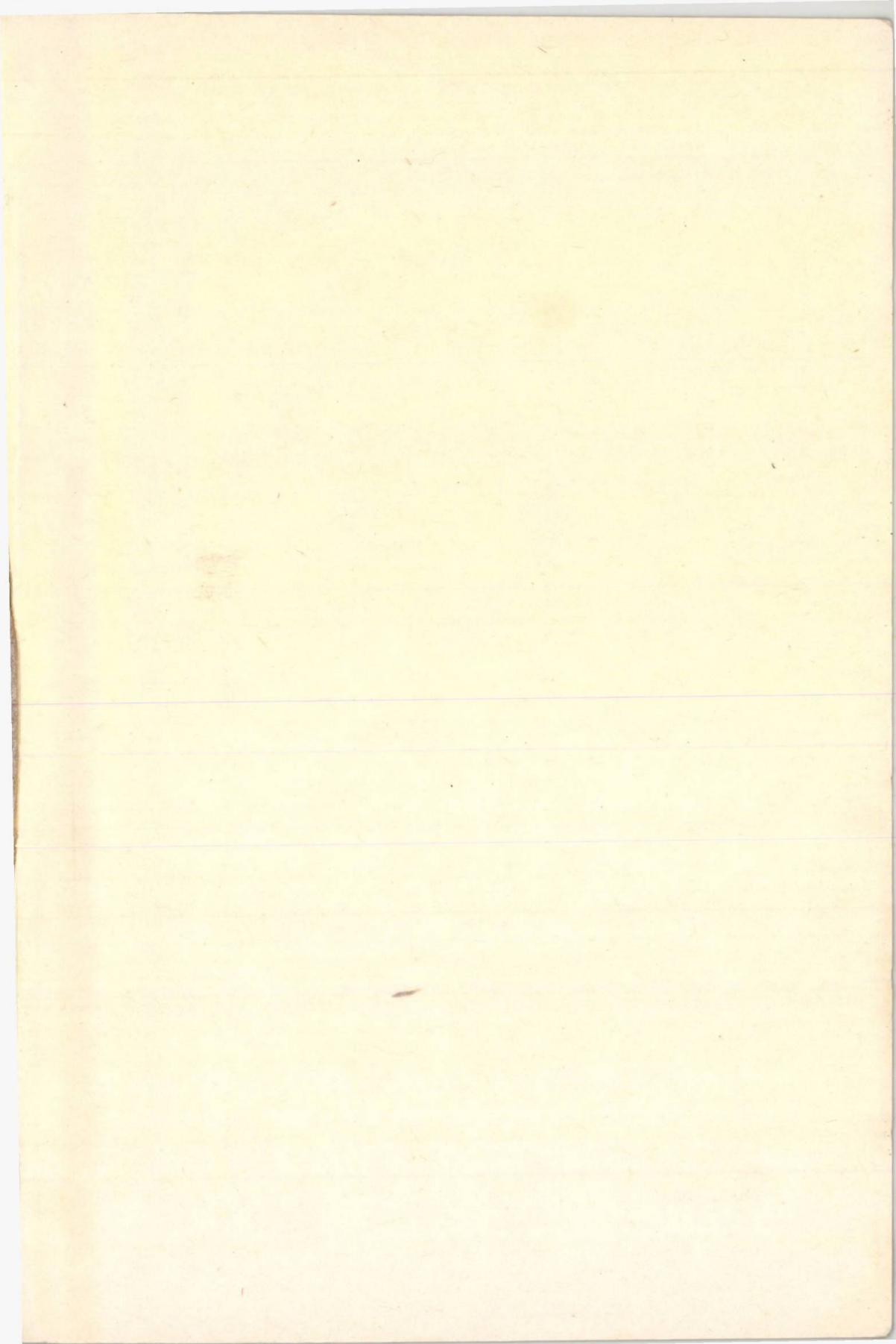
Revista se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei.

Preţul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10 376 prsfir. Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei”

I 9033

anale de istorie

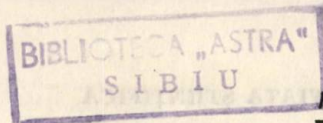
anul XXXII 5 1986

1990

0 III 2005

7 9033

-- ULU 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXXII

5

1986

SUMAR

ARTICOLE — COMUNICĂRI

GHEORGHE TUDOR : Cincinalul 1986-1990 — etapă calitativ superioară pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate	3
ANETA NUȚU-BUSUIOC, ANGELA VASILIU : Istorie și spirit revoluționar	18
ION BITOLEANU : Conceptul românesc de pace, cooperare și bună vecinătate exprimat în dezbaterile Parlamentului român din perioada interbelică (I).	32
GHEORGHE CIULBEA : Problema agrară în gândirea economică românească (1918—1944)	45
ȘTEFANIA MIHĂILESCU : Mișcarea revoluționară și democratică de femei din România la începutul secolului al XX-lea.	60

DIN ISTORIA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI

România în epoca inaugurată de Congresul al IX-lea al P.C.R. Consolidarea societății socialiste (1966—1970) : <i>Gheorghe Surpat</i>	80
--	----

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

Mișcarea socialistă și muncitorească internațională în perioada primului război mondial (I)	100
---	-----

MILITANȚI DE SEAMĂ AI MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE

TODOR JIVKOV (cu prilejul aniversării a 75 de ani de la naștere)	121
--	-----

43437.

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

- Lucrările simpozionului științific româno-israelian (Ierusalim, 1986). . . . 124

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

- ELENA STAN, „Momentul «Tribunei» sibiene (1884—1903)“, Editura Minerva, București, 1985, 272 p. : *Ion Ilincioiu*. 138
- „Istoria aviației române“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 742 p. + 40 p. planșe : *Ioan Sorescu*. 142
- CONSTANTIN BUȘE, „De la Bolivar la Cardenas“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 364 p. : *Constantin Botoran*. 146

REVISTA REVISTELOR

- „România. File de istorie“ (1976—1985) : *Constantin Gheorghe*. 149
- „Voprosi istorii KPSS“, nr. 1—12/1985 : *Valentina Popovici*. 151
- „Social Sciences in China“, nr. 1—4/1985 : *Ana Budura*. 154

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONITĂ,
MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU, VASILE PETRIȘOR —
secretar responsabil de redacție, NICOLAE POPESCU, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA

CINCINALUL 1986-1990 — ETAPĂ CALITATIV SUPERIOARĂ PE DRUMUL FĂURIRII SOCIETĂȚII SOCIALISTE MULTILATERAL DEZVOLTATE

GHEORGHE TUDOR

Oamenii muncii, întregul nostru popor au încheiat cel de-al VII-lea cincinal cu rezultate deosebit de importante în dezvoltarea economico-socială a patriei. În perioada 1981—1985, România a parcurs o nouă treaptă pe calea progresului și civilizației, a îndeplinirii Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Dezvoltarea forțelor de producție, realizările obținute în deceniul 1971—1980, îndeplinirea obiectivelor strategice de dezvoltare economică și socială a patriei, confirmă justetea și realismul politicii partidului comunist, forța și capacitatea creatoare a poporului nostru, precum și hotărîrea sa de a acționa, neabătut, pentru realizarea programelor de dezvoltare economică și socială a țării, a obiectivelor și orientărilor stabilite de Congresul al XIII-lea al partidului.

Analizînd rezultatele obținute, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a dat o înaltă apreciere rolului determinant, hotărîtor, al secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în elaborarea și fundamentarea — pe baza unei analize profund științifice a realităților țării și a tendințelor manifestate pe plan internațional —, a planurilor și programelor de dezvoltare economică și socială a patriei, în stabilirea măsurilor corespunzătoare, menite să asigure mobilizarea largă a forțelor și energiilor creatoare ale națiunii pentru realizarea hotărîrilor partidului, în organizarea și conducerea vastei opere istorice de edificare a socialismului și comunismului pe pămîntul României¹.

Rezultatele obținute în cincinalul care s-a încheiat exprimă consistența economiei noastre socialiste, justetea politicii partidului de întărire continuă a forței materiale și spirituale, a independenței și suveranității României socialiste. Urmînd neabătut politica P.C.R., poporul nostru a dovedit că este apt să învingă obstacolele și să asigure, sub conducerea comunistilor, ridicarea țării pe noi culmi ale progresului și civilizației. În pofida greutăților determinate de criza economică și de situația din economia mondială, a unor contradicții ivite în evoluția diferitelor sectoare, precum

¹ „Scinteia“, anul LV, nr. 13 518 din 7 februarie 1986.

și a unor minusuri manifestate în activitatea diferitelor sectoare ale dezvoltării societății noastre, rezultatele cincinalului 1981—1985, comparativ cu realizările multor altor state, în dezvoltarea lor economico-socială, sînt calitativ mai bune. Fără îndoială — așa cum aprecia Comitetul Politic Executiv —, „realizările obținute în 1985 și în întregul cincinal puteau fi și mai bune dacă în toate domeniile s-ar fi acționat cu întreaga răspundere pentru respectarea strictă a disciplinei de plan, pentru valorificarea deplină a potențialului tehnic și uman, a tuturor resurselor de care dispune economia națională, pentru realizarea ritmică, integrală, a producției planificate, pentru ridicarea întregii activități la un nivel superior de calitate și eficiență”².

Industria, ca factor fundamental de accelerare a creșterii întregii economii naționale, a continuat să se dezvolte, iar agricultura — cea de-a doua ramură de bază a economiei — a avut o contribuție tot mai mare la aprovizionarea industriei cu materii prime, la satisfacerea cerințelor de consum ale populației, precum și la acoperirea altor necesități. Cincinalul, în ansamblul său, a marcat trecerea la dezvoltarea intensivă a economiei, la accentuarea creșterii nivelului tehnic și calitativ al produselor, fapt ce a permis o participare activă a României la diviziunea internațională a muncii. Obținerea, an de an, a unor balanțe comerciale și de plăți excedentare a permis reducerea substanțială a datoriei externe.

Dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, a potențialului economic, rezultatele obținute în creșterea producției materiale și a eficienței acesteia au permis ca venitul național să sporească, în anul 1985, cu 24,1% față de anul 1980, asigurîndu-se, astfel, resursele necesare pentru fondul național de dezvoltare economico-socială și pentru îmbunătățirea nivelului de trai al populației.

Creșterea economică a fost fundamentată pe sporirea aportului și extinderea progresului tehnic în toate sectoarele de activitate, organizarea vieții economico-sociale pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general. Angajarea pe calea noii revoluții tehnico-științifice, potrivit programelor elaborate sub conducerea directă a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, prim viceprim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național al Științei și Învățămîntului, a contribuit la creșterea producției industriale și agricole, la modernizarea structurilor și sectoarelor de activitate, la creșterea productivității muncii și a eficienței economice. Potrivit prevederilor Programului-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic, aprobat de Congresul al XII-lea și actualizat de Conferința Națională a partidului din 1982, activitatea în acest domeniu a fost orientată, cu precădere, în cincinalul 1981—1985, spre lărgirea și consolidarea bazei proprii de materii prime și resurse energetice, spre modernizarea agriculturii, spre afirmarea factorilor calitativi ai dezvoltării intensive a economiei, spre creșterea productivității muncii, a nivelului tehnic și calitativ al produselor, spre diminuarea consumului de materiale, reducerea costurilor de producție și de investiții, spre sporirea generală a eficienței economice.

O importanță deosebită în modernizarea economiei naționale, în valorificarea superioară a resurselor materiale și creșterea productivității

² Comunicat cu privire la îndeplinirea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe anul 1985 și pe întregul cincinal 1981—1985, în „Buletinul oficial al Republicii Socialiste România”, partea a III-a, anul XXII, nr. 9 din 7 februarie 1986, p. 2.

muncii l-a avut înfăptuirea prevederilor programelor speciale de dezvoltare a ramurilor de vîrf, cu precădere în industria aeronautică, chimia polimerilor și sintezelor fine, realizarea de noi materiale pentru industria electrotehnică, electronică și microelectronică, valorificarea complexă a resurselor minerale cu conținut scăzut de substanțe utile, extinderea forajului de mare adîncime și a forajului marin, a utilizării resurselor noi și refolosibile de energie etc. Soluționarea a numeroase obiective a condus la reducerea importurilor, a consumurilor de materii prime, materiale, combustibili și energie, la creșterea gradului de utilizare a fiecărei tone de material supus prelucrării și diminuarea greutății fizice a produselor. Însemnate progrese s-au obținut în realizarea programelor de automatizare și electronizare a proceselor de producție. Pe seama progresului tehnic s-a asigurat, astfel, circa 52% din sporul de productivitate a muncii în cincinalul 1981—1985.

Cercetarea științifică a contribuit substanțial la modernizarea agriculturii, domeniu în care s-a acționat pentru sporirea potențialului productiv și valorificarea superioară a fondului funciar, introducerea în cultură de noi soiuri de hibrizi de cereale, plante tehnice, legume și fructe, cu randament ridicat, realizarea de rase noi de animale de mare productivitate. S-a accentuat, totodată, dezvoltarea cercetărilor fundamentale, de perspectivă, în chimie, biologie, precum și în științele tehnice, în lumina celor mai recente tendințe ale revoluției tehnico-științifice.

În cincinalul 1981—1985 industria a avut un rol determinant în dinamizarea tuturor ramurilor și sectoarelor de activitate, în promovarea puternică a progresului științific și tehnic, în accentuarea laturilor intensive ale creșterii economice, în făurirea și consolidarea societății socialiste multilateral dezvoltate. Prin punerea în funcțiune a noi obiective și realizarea de importante lucrări de modernizări și reutilări ale capacităților existente, industria românească a dobîndit capacitatea de a soluționa cele mai complicate probleme tehnice, în diverse domenii, inclusiv al electronicii, al utilajelor energetice nucleare-electrice, în domeniul aviației, sau în alte sectoare de o deosebită importanță pentru economia națională.

Realizarea, în anul 1985, a unei producții-marfă de 1 221,1 miliarde lei, cu 21,6% mai mare decît cea obținută în 1980 și cu 4,9% față de anul 1984, a consolidat poziția industriei ca ramură conducătoare în economie, participarea sa la crearea venitului național sporind de la 58,6% în 1980, la peste 60% în 1985. Cea mai mare creștere, superioară ritmului mediu pe ansamblul producției industriale, s-a înregistrat în industria construcțiilor de mașini și prelucrarea metalelor (31%), iar în cadrul acesteia, în ramurile de vîrf, purtătoare ale progresului tehnic, fapt ce evidențiază adîncirea procesului de îmbunătățire a structurii și calității producției. Astfel, față de anul 1980, producția de mijloace de automatizare, tehnică de calcul pentru conducerea proceselor industriale, componente electronice, mecanică fină, mașini-unelte, agregate și specializate a crescut de 1,5—2 ori. Industria construcțiilor de mașini asigură peste 90% din volumul de mașini și instalații necesare economiei naționale, aducîndu-și, totodată, o contribuție însemnată la dezvoltarea exportului.

În conformitate cu programele speciale adoptate de partid, din inițiativa și sub direcția îndrumare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind dezvoltarea mai rapidă a bazei energetice și de materii prime, în cincinalul încheiat s-a acționat pentru lărgirea prospecțiunilor geologice, dezvoltarea industriei extractive, folosirea integrală a rezervelor naționale de substanțe minerale, inclusiv a celor cu

conținut mai sărac. S-au deschis noi mine și s-au pus în exploatare sonde noi, ceea ce a permis atragerea, în circuitul economic, a noi resurse minerale. S-a realizat, astfel, o modificare sensibilă a balanței energiei primare în favoarea combustibililor solizi și, în primul rând, a cărbunilor care, în 1985, au ajuns să reprezinte 17,2% din totalul resurselor de energie primară.

În agricultură, una din ramurile fundamentale ale economiei naționale, s-a dezvoltat și modernizat baza tehnico-materială prin dotarea cu mașini și utilaje, s-a asigurat o folosire mai eficientă a fondului funciar, au fost introduse noi tehnologii în cultura plantelor și creșterea animalelor, s-a îmbunătățit organizarea muncii și a producției, obținându-se sporuri însemnate de produse agricole vegetale și animale. La sfârșitul anului 1985, lucrările la arat, semănat, recoltat cereale păioase, floarea-soarelui și soia s-au efectuat, în totalitate, mecanizat. Mecanizarea s-a extins și în horticultură, legumicultură și zootehnie.

Potrivit prevederilor Programului național pentru asigurarea unor producții sigure și stabile, adoptat la Plenara C.C. al P.C.R. din 29—30 iunie 1983, s-a intensificat realizarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare, în perioada 1981—1985, fiind amenajată, pentru irigat, o suprafață de 0,7 milioane hectare, executându-se lucrări de desecări pe 0,5 milioane hectare și de combatere a eroziunii solului pe 0,6 milioane hectare. Drept urmare, la sfârșitul anului 1985, suprafața totală amenajată pentru irigat a ajuns la circa 3 milioane de hectare, cea ameliorată prin lucrări de desecări la 2,9 milioane de hectare, iar cea pe care s-au executat lucrări de combatere a eroziunii solului la 2,1 milioane de hectare.

Condițiile climatice nefavorabile din unii ani, precum și deficiențele care s-au manifestat în unele unități agricole, au influențat negativ ritmul de creștere a producției agricole. Cu toate acestea, producția globală obținută în cincinalul care s-a încheiat a depășit cu 10,2% realizările din perioada 1976—1980. În anii 1984 și 1985 s-au recoltat peste 1 000 kg de cereale pe locuitor, realizându-se, astfel, sarcina stabilită în Programul partidului pentru etapa actuală. Creșterea producției vegetale și animale a permis ca livrările de produse agricole la fondul de stat să cunoască însemnate sporuri.

Corespunzător cu obiectivele stabilite prin programele speciale adoptate, în cincinalul trecut au continuat să se dezvolte și să se modernizeze transporturile și telecomunicațiile, prin dotarea acestora cu mijloace de mare capacitate și consumuri energetice reduse, prin modernizarea rețelei de căi ferate și drumuri.

Lărgirea bazei tehnico-materiale a activităților productive și social-culturale, extinderea progresului tehnic și modernizarea industriei, agriculturii și a celorlalte ramuri ale economiei naționale, amplasarea rațională a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, dezvoltarea echilibrată a tuturor zonelor, sistematizarea și modernizarea rețelei de localități urbane și rurale au fost asigurate printr-un volum de investiții care în perioada 1981—1985 a fost cu 6,6% mai mare față de cincinalul anterior și de 1,8 ori față de cincinalul 1971—1975. În conformitate cu obiectivele stabilite, 85% din totalul investițiilor au revenit ramurilor producției materiale, acordându-se prioritate extinderii bazei de materii prime și energetice, dezvoltării în ritmuri înalte a domeniilor tehnicii de vîrf și modernizării ramurilor economiei. S-a acordat, totodată, atenție dezvoltării industriei prelucrătoare care asigură un înalt grad de prelucrare și valorificare superioară a resurselor materiale și a forței de muncă.

În cincinalul încheiat s-au finalizat grandioase construcții de importanță națională, precum Canalul Dunăre—Marea Neagră și noile tronșoane ale metroului din București, Hidrocentrala Porțile de Fier II, combinatele chimice de la Midia și Giurgiu. Au continuat lucrările și au fost deschise noi șantiere pentru amenajarea hidroenergetică complexă și construirea de noi hidrocentrale pe Dunăre și riurile interioare, pentru construirea centralelor termoelectrice din apropierea principalelor bazine carbonifere ale țării și a primei centrale nucleare electrice, precum și pentru realizarea de mici centrale electrice de termoficare într-o serie de localități. Au început, de asemenea, lucrările de construcție a canalului Poarta Albă—Năvodari, a noului Centru civic al Capitalei și de amenajare complexă și exploatare a râului Dîmbovița.

În cincinalul 1981—1985 a continuat înfăptuirea consecventă a politicii partidului de amplasare rațională a forțelor de producție. Orientarea investițiilor, cu prioritate spre unele județe mai slab dezvoltate, a făcut ca ritmul mediu de creștere a fondurilor fixe în aceste județe să se situeze între 9 și 14%, devansind media pe țară de circa 8%, ceea ce a contribuit la micșorarea decalajelor existente în potențialul economic al județelor. În anul 1985 s-a realizat obiectivul stabilit de Congresul al XII-lea al partidului ca fiecare județ să dispună de capacități în care să se realizeze un volum al activității pe locuitor de cel puțin 70 000 lei.

Realizările obținute în creșterea producției industriale și agricole, progresele înregistrate în modernizarea producției și a tehnologiilor de fabricație, sporirea competitivității produselor românești pe piața externă au făcut posibilă creșterea cu 25,6% a volumului comerțului exterior în cincinalul 1981—1985, evaluat la cursul comercial în vigoare, față de perioada 1976—1980. Pe primul plan s-au situat, în continuare, relațiile economice și de cooperare cu țările socialiste, acestea deținând 57% din volumul comerțului exterior al țării noastre. S-au dezvoltat, în același timp, relațiile comerciale și tehnico-științifice cu țările în curs de dezvoltare, cu statele capitaliste dezvoltate. Activitatea de comerț exterior desfășurată în anul 1985 a condus la un sold excedentar al balanței comerciale de peste 2,5 miliarde dolari care, împreună cu excedentele din anii anteriori, a condus la reducerea substanțială a volumului datoriei externe.

În anii 1981—1985 s-a îmbunătățit eficiența economică în toate ramurile producției materiale. Ca rezultat al aplicării măsurilor privind promovarea progresului tehnic, extinderea mecanizării și automatizării, organizarea științifică a producției și a muncii, ridicarea nivelului de calificare a oamenilor muncii, în industria republicană productivitatea muncii calculată pe baza producției-marfă a fost, în 1985, cu 15,4% mai mare față de cea realizată în 1980, iar cea calculată pe baza producției nete cu 21,5%. Aproape întregul spor de producție industrială realizat în cincinalul încheiat s-a obținut pe seama creșterii productivității muncii, față de circa 75% în cincinalul precedent. Cheltuielile totale la 1 000 lei producție-marfă în industria republicană au scăzut, în anul 1985, cu 3,1% față de 1980, iar cele materiale cu 4,9%, obținându-se, pe această cale, un volum de economii pe întreaga perioadă a cincinalului de circa 21,9 miliarde lei.

Politica demografică activă — promovată cu consecvență de partidul și statul nostru —, în vederea asigurării unui spor demografic normal și a unor proporții corespunzătoare între vîrste, concretizată în dinamica numărului locuitorilor, a asigurat creșterea populației țării, în perioada 1981—1985, cu circa 500 000 de persoane. La sfîrșitul anului 1985, România avea 22,8 milioane de locuitori față de 15,9 milioane în 1948, 19 milioane în

1965 și 22,2 milioane în 1980. Populația activă a fost de aproape 10,6 milioane, în creștere cu peste 200 mii persoane față de anul 1980, întregul spor fiind realizat în ramurile neagricole, în care activau, în 1985, mai mult de 71% din totalul populației ocupate. Realizările obținute în dezvoltarea economiei naționale au condus la creșterea permanentă a locurilor de muncă, numărul mediu al personalului muncitor sporind de la 7 340 000 în anul 1980, la 7 661 000 în anul 1985, spor înregistrat aproape în întregime în industrie și în agricultura de stat.

Dezvoltarea și modernizarea producției materiale, creșterea eficienței economice în toate domeniile de activitate au condus la realizarea, în anul 1985, a unui venit național de 750,8 miliarde lei, cu 24,1% mai mare decât în anul 1980. Pe această bază s-au asigurat atât resursele necesare dezvoltării, în continuare, a forțelor de producție, cât și pentru creșterea veniturilor populației, îmbunătățirea condițiilor de locuit, de muncă și odihnă. Astfel, fondul de retribuire a muncii personalului muncitor a fost în anul 1985 de 278 miliarde lei, sporind cu 69 miliarde lei față de anul 1980, ca urmare, în principal, a majorărilor retribuției medii nominale, care a crescut de la 2 238 lei în anul 1980, la aproape 3 000 lei la sfârșitul anului 1985.

Sporirea retribuției medii nominale și evoluția planificată a indicelui prețurilor și al tarifelor serviciilor au determinat sporirea puterii de cumpărare a retribuției personalului muncitor, reflectată, în mod sintetic, de creșterea retribuției reale cu circa 8% la sfârșitul anului 1985, comparativ cu anul 1980. Totodată, veniturile reale ale țărânimii obținute din munca în cooperativele agricole de producție și din gospodăriile personale, calculate pe o persoană activă, au fost, în 1985, cu peste 12% mai mari față de 1980.

Un rol important în creșterea nivelului de trai material și spiritual al poporului au avut veniturile obținute din fondurile sociale de consum, în cadrul cărora veniturile din pensii au fost, în 1985, cu 12,8 miliarde lei mai mari față de cele din 1980, pensia medie de asigurări sociale de stat pentru limită de vîrstă și vechime integrală în muncă fiind, la finele anului 1985, de 1 798 lei față de 1 335 lei în 1980. Fondurile pentru alocații de stat pentru copii — de care au beneficiat 4,8 milioane copii —, au fost majorate cu peste 3 miliarde lei față de anul 1980.

Fondurile destinate finanțării acțiunilor social-culturale — care au reprezentat în 1985 suma de 107,6 miliarde lei, revenind în medie 4 736 lei pe un locuitor —, au contribuit la dezvoltarea și modernizarea învățămîntului de toate gradele, îmbunătățirea ocrotirii sănătății, amplificarea și diversificarea activităților culturale și de artă, sporirea dotării tehnico-edilitare a localităților patriei. Au fost date în folosință 706 700 locuințe noi, fiind satisfăcute, în linii generale, cererile de locuințe. S-a dezvoltat și modernizat, în același timp, baza tehnico-materială a activității de turism, de odihnă și tratament balnear.

Rezultatele importante obținute, pe ansamblu, în dezvoltarea economico-socială în cel de al VII-lea cincinal 1981—1985, pun o temelie trainică pentru înfăptuirea cu succes a obiectivelor prevăzute pentru anul 1986 și pe întregul cincinal 1986—1990, asigură trecerea țării noastre într-o etapă nouă, superioară, de dezvoltare, situarea României în rîndul țărilor cu o dezvoltare economică medie.

Pornind de la importanta teză a continuității procesului revoluționar — afirmată cu tărie de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, în virtutea căreia fiecare etapă de

dezvoltare, odată încheiată prin înfăptuirea ţelurilor sale, a presupus şi presupune o etapă nouă, superioară, căreia, totodată, îi creează premisele, Congresul al XIII-lea al P.C.R., din noiembrie 1984, a stabilit, ca obiectiv fundamental pentru cincinalul 1986—1990, continuarea fermă a politicii de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a patriei noastre spre comunism. Strategia revoluţionară, ştiinţifică, de amplă perspectivă a partidului nostru cu privire la dezvoltarea societăţii româneşti, preocuparea continuă pentru progresul rapid şi multilateral al ţării pe baza celor mai noi şi avansate cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii contemporane îşi găsesc o amplă concretizare în principalele documente adoptate de Congres, respectiv : Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea şi Congresul al XIII-lea şi activitatea de viitor a partidului în vederea înfăptuirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986—1990 şi, în perspectivă, până în anul 2000, a României ; Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986—1990 şi orientările de perspectivă până în anul 2000 ; Programul-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1986—1990 ; Programul-directivă de creştere a nivelului de trai şi de ridicare continuă a calităţii vieţii în perioada 1986—1990. De asemenea, direcţiile principale de acţiune adoptate de cel de al XIII-lea Congres pentru perioada 1986—1990 au constituit obiectul a numeroase şi aprofundate analize atât în organele de conducere a partidului, cât şi în plenare, adunări ale activului comitetelor judeţene, municipale şi orăşeneşti, în adunările diferitelor organisme ale democraţiei muncitoreşti, revoluţionare, găsindu-şi, apoi, definitivarea în Legea Planului naţional unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1986—1990, dezbătută şi adoptată de forumul suprem legislativ al ţării în sesiunea sa din iunie 1986.

Intrarea ţării noastre în faza preponderent intensivă şi calitativă de dezvoltare presupune, aşa cum rezultă din Directivele Congresului al XIII-lea, modernizarea, în continuare, a structurilor de producţie, ridicarea permanentă a nivelului tehnic şi calitativ al produselor, sporirea productivităţii muncii, accentuarea specializării şi integrării producţiei în vederea utilizării cu maximum de randament a capacităţilor, economisirea strictă şi valorificarea superioară a materiilor prime, combustibililor şi energiei, recuperarea şi refolosirea resurselor rezultate din procesele de producţie şi de consum, reducerea costurilor de producţie, cu deosebire a cheltuielilor materiale, creşterea substanţială a eficienţei economice în toate sectoarele de activitate ³.

Materializarea concepţiei ştiinţifice, realiste şi originale a partidului comunist, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, cu privire la asigurarea unei dezvoltări intensive a economiei, este puternic evidenţiată şi de nivelurile pe care trebuie să le atingă principalii indicatori macroeconomici de eficienţă, astfel ca procesului dezvoltării noastre economice să i se imprime, în cincinalul 1986—1990, un caracter predominant intensiv.

În acest context, dintre indicatorii prevăzuţi, cei mai semnificativi sînt : devansarea, în continuare, a ritmului de creştere a produsului social (6,4—7,1%) în perioada 1986—1990 de către cel al venitului naţional

³ Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român. 19—22 noiembrie 1984, Editura politică, Bucureşti, 1984, p. 541—542.

(9,9—10,6%) ; sporirea eficiență a acumulării ; reducerea consumului de energie și a cheltuielilor materiale pe unitatea de produs social și de venit național, astfel încât cheltuielile materiale la 1 000 lei producție-marfă în industria republicană să se reducă, în 1990, cu 110 lei față de 1985 ; creșterea productivității muncii cu 70,4% pe întregul cincinal ; mărirea ponderii produselor românești la nivel mondial până la circa 95%, urmînd ca 2—5% din produse să se situeze peste acest nivel ⁴.

O trăsătură definitorie prin care se afirmă creșterea rolului factorilor intensivi în dezvoltarea economico-socială în actualul cincinal o constituie preocuparea permanentă a P.C.R. pentru consolidarea și dezvoltarea intensivă a industriei, creșterea competitivității, a nivelului tehnic și calității ei. „Să ne propunem, ca în cincinalul viitor — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea al partidului — industria românească să-și mențină și să-și consolideze pozițiile pe care le ocupă, să cucerească altele noi, să se ridice la un nivel și mai înalt pentru a putea fi competitivă, pentru a deține un loc mai de frunte în economia mondială din punct de vedere al nivelului tehnic și al calității” ⁵.

Pentru atingerea acestor obiective — așa cum prevăd directivele adoptate de Congres — în dezvoltarea industriei nu se va mai pune problema dezvoltării extensive a capacităților de producție. Accentul va cădea pe modernizarea și ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor, pe introducerea tehnologiilor avansate. Creșterea producției-marfă industriale va cunoaște un ritm mediu anual de 7,5—8,3%, ritmuri medii anuale de creștere mai mari fiind prevăzute pentru ramurile industriale purtătoare de progres tehnic : industria chimică și de prelucrare a țițeiului de 10,3% și industria construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor de 10,3%. În cadrul industriei constructoare de mașini, producția industriei electronice, inclusiv a mijloacelor tehnicii de calcul, va crește în 1990 cu 210% față de 1985 ; producția industriei de mecanică fină, optică, echipamente și elemente hidraulice și pneumatice cu 173%, iar cea de nave maritime pentru transportat mărfuri cu 440%.

Înfăptuirea obiectivului fundamental, stabilit de Congresul al XIII-lea al P.C.R., privind accentuarea activității intensive a tuturor ramurilor industriei și asigurarea unui echilibru mai bun între diferitele sectoare, situează, în prim-plan, lărgirea bazei energetice și de materii prime, condiție hotărîtoare pentru dezvoltarea în ritm susținut a întregii economii. Astfel, la sfîrșitul actualului cincinal, producția de cărbune net va ajunge la 117,3 milioane tone, cu 143% mai mare decît în 1985. În extracția de țiței se preconizează intensificarea forajului pe structurile de mare adîncime și pe platforma continentală maritimă, concomitent cu creșterea factorului final de recuperare a rezervelor din zăcămintele. Creșteri importante va înregistra producția de minereuri neferoase, în principal, prin dezvoltarea accentuată a extracției de minereuri cuprifere sărace, ca și producția de substanțe nemetalifere, cu deosebire a sortimentelor de calitate superioară.

O nouă calitate se va înregistra și în ceea ce privește baza energetică a țării, trecîndu-se la valorificarea mai eficientă a tuturor tipurilor de resurse primare — în special a lignitului și sîsturilor bituminoase —, con-

⁴ *Legea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România în perioada 1986—1990*, în „Buletinul oficial al Republicii Socialiste România”, anul XXII, partea I-a, nr. 42 din 2 iulie 1986, p. 1—12.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, Editura politică, București, 1985, p. 36.

struirea de noi hidrocentrale, realizarea primelor centrale nucleare-electrice, amplificarea folosirii surselor noi de energie solară, geotermică, a vântului, biogazului și biomasei, mărirea randamentelor de conversie a energiei primare prin extinderea producerii combinate a energiei electrice și termice, reducându-se la minimum utilizarea hidrocarburilor. Ca rezultat al acestor preocupări, producția de energie electrică trebuie să ajungă în 1990 la 101,7 miliarde kwh.

Odată cu dezvoltarea bazei energetice și de materii prime, o atenție deosebită se va acorda economisirii resurselor existente, recuperării și refolosirii materiilor prime. „Trebuie să fie bine înțeles — relevă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — că cea mai bună și mai importantă sursă de materii prime, ca și de energie, este folosirea rațională și reducerea consumurilor la materiile prime și materialele pe care le avem ! Aceasta este prima sursă și cea mai importantă — și ea stă în puterea noastră a tuturor, a fiecăruia !”⁶. Potrivit Legii Planului național unic de dezvoltare economico-socială a României, peste 50% din necesarul de energie și materii prime pentru sporul de producție trebuie să fie asigurat prin reducerea consumurilor specifice, recuperarea și refolosirea energiei și a materiilor prime.

Realizarea unei noi calități, superioare și în cea de-a doua ramură de bază a economiei românești — agricultura, are la bază concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu — exprimată și cu prilejul cuvîntării rostite la cel de-al treilea Congres al întregii țărănimi, din mai 1986 — privind înfăptuirea unei noi revoluții agrare, care trebuie să se materializeze în transformarea generală a felului de muncă, de viață și de gîndire al țărănimii noastre cooperatiste, realizarea unor producții agricole care să satisfacă din plin necesitățile de consum ale întregului popor, precum și alte cerințe ale dezvoltării economiei naționale.

Trăsătura definitorie a procesului de modernizare a agriculturii, de trecere a ei spre o nouă calitate, superioară, o constituie creșterea producției agricole, fiind prevăzute, în acest sens, nivele medii anuale de dezvoltare de 6,1—6,7%. Dezvoltarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, realizarea programului național de îmbunătățiri funciare și de irigații, de combatere a eroziunii solului, chimizarea și mecanizarea lucrărilor agricole, dezvoltarea sistemelor de mașini de înaltă productivitate care să efectueze mai multe operațiuni, utilizarea pe scară largă a cuceririlor biologiei aplicate, ingineriei genetice reprezintă condițiile de bază care vor asigura dezvoltarea unei agriculturi intensive, de înaltă productivitate și eficiență, așezată pe baze industriale moderne.

În realizarea obiectivului trasat de Congresul al XIII-lea al partidului de trecere la o etapă nouă, calitativ superioară, pe ansamblul întregii activități economico-sociale, un rol de o importanță deosebită îl au cercetarea științifică, introducerea cu rapiditate și fermitate în producție a rezultatelor ei, a noilor cuceriri ale științei și tehnicii moderne.

Potrivit prevederilor Programului de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic în perioada 1986—1990 — elaborat sub conducerea directă a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu —, activitatea de cercetare trebuie să asigure creșterea substanțială a nivelului tehnic și calitativ al produselor, îmbunătățirea

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, p. 579.

structurii producției și valorificarea tot mai eficientă a resurselor economice, sporirea gradului de competitivitate a produselor românești.

În acest context, cercetării științifice îi revine obligația de a participa activ la dezvoltarea ramurilor de vîrf — chimia substanțelor pure și extrapure, în general, a produselor de mic tonaj, crearea de noi materiale cu proprietăți prestabilite, electronica și, îndeosebi, microelectronica, energetica nucleară, informatica, producția de echipament de mare productivitate, a sistemelor automatizate flexibile, robotica, tehnicile spațiale și aeronautica, tehnologiile neconvenționale de prelucrare industrială. În agricultură, cercetarea științifică este orientată în direcția valorificării, în condiții optime, a fondului funciar, realizării de noi soiuri de hibrizi, ameliorării genetice a speciilor de animale, în vederea obținerii unor producții agricole vegetale și animale ridicate.

O puternică contribuție va aduce cercetarea științifică la realizarea unei calități noi, superioare, prin aportul său la ridicarea eficienței activității în investiții, promovarea unor tehnologii cu consumuri materiale și energetice reduse.

Concomitent cu dezvoltarea cercetării în științele naturii și tehnice, Programul de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducere a progresului tehnic, adoptat de cel de al XIII-lea Congres al partidului, cît și documentele primului Congres al Științei și Învățămîntului, din noiembrie 1985, conțin însemnate prevederi privind creșterea rolului cercetării în domeniul științelor sociale. Astfel, cercetarea economică va fi axată pe obiective prioritare cum sînt : optimizarea principalelor corelații macroeconomice, stabilirea modalităților de accentuare a laturilor calitative pe ansamblul economiei naționale și, îndeosebi, în cadrul principalelor ramuri ale industriei și agriculturii, sporirea eficienței progresului tehnic. Sarcini importante revin în actualul cincinal cercetărilor din domeniul istoriei care trebuie să continue adîncirea problematicii privind evoluția străvechilor civilizații care s-au succedat pe teritoriul patriei noastre, a tradițiilor luptei poporului nostru pentru libertate și dreptate socială, independență și unitate națională, a etapelor revoluției și construcției socialiste în România. La rîndul lor, celelalte științe sociale au sarcina de a contribui la reliefaarea unor aspecte noi legate de procesele de bază ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării noastre spre comunism, creșterea rolului conducător al partidului în construcția socialistă ⁷ ș.a.

Un obiectiv fundamental, cu largi implicații asupra dezvoltării intensive a economiei României în cincinalul 1986—1990, îl constituie participarea activă și eficientă a țării noastre la diviziunea internațională a muncii. În acest sens, Legea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a României prevede menținerea, în continuare, a unui dinamism susținut al comerțului exterior, fiind stabilite creșteri de 52,7% față de perioada 1981—1985, iar pentru volumul încasărilor valutare din turismul internațional de 60% ; o atenție deosebită se va acorda exportului, care va înregistra o dinamică mai accentuată, de 75%. Demn de relevat este și faptul că ritmul anual de creștere al comerțului exterior, de 8,8% în perioada 1986—1990, este superior celui prevăzut pentru creșterea produsului social și al producției-marfă industriale, ceea ce demonstrează rolul tot mai important al participării la diviziunea mondială a muncii în producția largită a forțelor de producție din țara noastră.

12 ⁷ Congresul Științei și Învățămîntului. 28—29 noiembrie 1985, în „Știința”, anul LV, nr. 13 459 și 13 460 din 29 și 30 noiembrie 1985.

Cooperarea economică și tehnico-științifică ocupă, și în actualul cincinal, un loc important în relațiile cu alte țări, urmînd să aducă o contribuție esențială la acoperirea necesarului de materii prime și resurse energetice, la specializarea reciproc avantajoasă a producției. În vederea ridicării substanțiale a eficienței economice a acestei activități se vor extinde formele superioare de cooperare prin construirea și exploatarea în comun a unor capacități de producție, înființarea de societăți mixte pentru exportarea unor produse, executarea în comun a unor obiective pe terțe piețe.

În centrul relațiilor de colaborare internațională ale țării noastre se va afla, ca și pînă acum, amplificarea schimburilor comerciale și a cooperării economice cu toate țările socialiste. România va acționa pentru înfăptuirea înțelegerilor privind perfecționarea activității C.A.E.R., dezvoltarea schimburilor economice și a cooperării în producție, va participa activ la coordonarea planurilor de specializare în producție și la activitatea de cercetare științifică și tehnică comună, astfel încît C.A.E.R. să aibă un rol tot mai important în dezvoltarea economico-socială a țărilor membre, în edificarea socialismului și comunismului.

În cadrul aceluiași preocupări de extindere a relațiilor comerciale externe, directivele Congresului al XIII-lea al partidului și Legea Planului național unic de dezvoltare economico-socială pe perioada 1986—1990 au stabilit ca România să acționeze pentru lărgirea, în continuare, a relațiilor economice cu țările în curs de dezvoltare — a căror pondere în totalul comerțului nostru exterior a sporit apreciabil în ultimele două decenii —, precum și cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială.

Unul din mijloacele de bază, menit să asigure dinamismul economiei noastre naționale, trecerea ei la o nouă calitate, îl reprezintă acumularea rațional dimensionată și utilizată, parte constitutivă a efortului intern de dezvoltare. În concepția P.C.R., menținerea unei rate înalte a acumulării este calea sigură prin care se poate asigura depășirea stadiului de țară socialistă în curs de dezvoltare și făurirea unei economii puternice și moderne, pentru promovarea consecventă a progresului tehnic în întreaga economie națională și participarea activă a țării la circuitul economic mondial, pentru lărgirea continuă a bazei materiale, a creșterii bunăstării poporului, pentru întreaga operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Din această perspectivă, potrivit directivelor Congresului al XIII-lea, repartizarea venitului național, corespunzător obiectivelor și sarcinilor noii etape de dezvoltare a societății noastre, va fi de circa 70% pentru fondul de consum și maximum 30% pentru cel de acumulare.

Pe baza creșterii venitului național și a fondului de dezvoltare, cel de-al optulea cincinal cuprinde și un vast program de investiții în valoare de peste 1 360 miliarde de lei, orientat, cu prioritate, spre lărgirea bazei proprii de materii prime și energie, realizarea programului de îmbunătățiri funciare, dezvoltarea și modernizarea industriei și agriculturii, a tuturor sectoarelor care contribuie la promovarea progresului tehnic și la creșterea eficienței economice, corespunzător exigențelor noii etape a revoluției tehnico-științifice.

În vederea accelerării pe un plan calitativ superior a procesului de omogenizare a economiei în profil teritorial, Congresul al XIII-lea al partidului a adoptat un important program privind dezvoltarea și modernizarea

vieții economice și sociale în toate zonele țării. Obiectivul fundamental în acest domeniu formulează cerința ca, în anul 1990, toate județele să aibă, anual, un volum de activitate de peste 80 000 de lei pe locuitor. În același timp, în vederea asigurării unei mai bune sistematizări a teritoriului și localităților urbane și rurale, a îmbunătățirii ambianței generale a mediului înconjurător și a condițiilor de viață, actualul cincinal prevede importante măsuri menite să permită valorificarea superioară a fondului funciar, organizarea mai bună a terenurilor agricole și silvice, amenajarea bazinelor hidrografice, raționalizarea căilor de comunicație și de transport, restrângerea perimetrelor construibile ale localităților, concentrarea obiectivelor economice în platforme industriale, amplasarea construcțiilor de locuințe și dotări în ansambluri cu densități optime, promovarea unei arhitecturi moderne, cu valorificarea tradițiilor locale, care să confere o înfățișare nouă tuturor localităților patriei.

Dezvoltarea puternică a industriei, agriculturii și a celorlalte sectoare economice, creșterea productivității și eficienței economice vor contribui la sporirea importantă a calității vieții — obiectivul suprem al politicii partidului nostru. Potrivit prevederilor Programului-directivă de creștere a nivelului de trai și de ridicare continuă a calității vieții pe perioada 1986—1990, în actualul cincinal volumul produselor vândute populației va crește cu 9,4% față de 1985, iar cel al prestărilor de servicii cu 79,7%. Veniturile din muncă vor constitui și în actualul cincinal sursa principală de majorare a veniturilor populației, urmînd ca retribuiția cît și veniturile reale ale țărănimii să sporească cu 6—8%. Totodată, se are în vedere o evoluție, riguros controlată, a indicelui prețurilor și tarifelor, în limitele planificate de 1,1—1,2% anual. Se va perfecționa, în continuare, asistența sanitară, punîndu-se un accent deosebit pe apărarea sănătății poporului, pe creșterea natalității, ca o cerință obiectivă a dezvoltării și menținerii vigoriei și tineretii națiunii noastre socialiste. Pentru a se asigura îmbunătățirea condițiilor de locuit ale populației se prevede construirea a 750 000 de apartamente, din care 100 000 în comune și sate.

Între elementele de o mare însemnătate pentru conducerea științifică unitară a societății, pentru dezvoltarea economică și socială a țării — introduse în practica generală a activității de partid în perioada de după Congresul al IX-lea, — se situează acela ca în cadrul fiecărui congres, concomitent cu adoptarea unor planuri cincinale, să se prevadă și indicatori de dezvoltare pentru o perioadă mai îndepărtată, de 10—15 ani, asigurîndu-se, astfel, principiul continuității în planificare. Acest fapt, se vedește, o dată în plus, cu pregnanță, în orientările de perspectivă privind dezvoltarea economico-socială a României pînă în anul 2000, cuprinse în documentele Congresului al XIII-lea al P.C.R.

Continuarea strategiei dezvoltării intensive a economiei românești va determina o accentuare mai puternică a laturilor calitative ale activității în toate domeniile vieții economice și sociale, o creștere substanțială a productivității muncii, îndeosebi prin promovarea largă în producție a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne. „În ultimul deceniu al secolului al XX-lea — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat Congresului — prin promovarea largă a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne, va continua procesul revoluționar de formare și dezvoltare a bazei tehnico-materiale a societății socialiste multilateral

dezvoltate, pentru trecerea la societatea comunistă⁸. Pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție se vor perfecționa relațiile de producție și sociale, vor dispărea o serie de deosebiri dintre munca fizică și intelectuală, se vor apropia mult condițiile de muncă din diferite sectoare de activitate, accentuându-se procesul de omogenizare a societății socialiste românești, de formare a poporului unic muncitor al României socialiste.

Potrivit acestor orientări de perspectivă, producția marfă industrială va crește la sfârșitul acestui secol de 2,1—2,4 ori ; se vor generaliza automatizarea, cibernetizarea și robotizarea producției și a altor activități economico-sociale⁹.

Pentru asigurarea, în continuare, a progresului economico-social al întregii țări se va dezvolta puternic baza energetică și de materii prime, încheindu-se, practic, cercetarea și prospecțiunile geologice pentru cunoașterea potențialului național de rezerve energetice minerale, a structurilor geologice — inclusiv la mare adâncime —, precum și a platformei maritime continentale. Până în 1995 se va finaliza execuția programului aprobat de centrale nucleare electrice, urmînd să se pregătească, ulterior, premisele pentru trecerea la noile generații de reactori. În deceniul viitor vor fi terminate lucrările de organizare hidroenergetică a teritoriului, asigurîndu-se folosirea complexă a resurselor de apă pentru producția de energie electrică, pentru nevoile industriei, agriculturii și consumului populației. Vor fi amplificate cercetările pentru valorificarea noilor surse de energie — solară, geotermală, a vîntului, biomasa, biogazul, hidrogenul.

Agricultura va continua să se dezvolte intensiv, asigurînd pe deplin necesitățile de consum ale populației, ale aprovizionării industriei cu materii prime, precum și alte cerințe ale economiei naționale. Producția agricolă va crește, în următorii 15 ani, de 1,9—2,0 ori ; se va încheia procesul de organizare a teritoriului, de amenajare a solului și de irigare a tuturor suprafețelor cu condiții adecvate, în vederea sporirii potențialului productiv și a folosirii eficiente a întregului fond funciar al țării.

O dezvoltare puternică va cunoaște cercetarea științifică, care va dobîndi un rol fundamental în asigurarea progresului economico-social multilateral al țării, în perfecționarea bazei tehnico-materiale a industriei și agriculturii, a tuturor ramurilor economiei, în valorificarea superioară a bogățiilor naționale și realizarea de noi materii prime, materiale și energie.

În domeniul învățămîntului se va asigura generalizarea celei de a doua trepte a liceului, întregul tineret urmînd să fie cuprins în învățămîntul de 12 ani. Tinerii vor fi pregătiți în mai multe meserii și specialități, pentru a putea, astfel, trece mai ușor de la o activitate la alta, în raport cu cerințele concrete ale producției și vieții sociale. Dezvoltarea învățămîntului superior va avea la bază integrarea tot mai profundă cu cercetarea și producția, acoperind integral necesitățile de cadre pentru toate sectoarele activității economico-sociale.

Structura și înaltul nivel tehnologic al economiei vor conduce la o participare tot mai intensă a României la diviziunea internațională a muncii, la cooperarea în producție, știință și tehnică, pe baze stabile și de lungă

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, p. 49.

⁹ *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român*, p. 565.

durată, cu statele membre ale C.A.E.R. și cu celelalte țări socialiste, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială.

Dezvoltarea producției de bunuri materiale și servicii, sporirea eficienței activității economice și reducerea, în continuare, a ponderii cheltuielilor materiale în produsul social vor determina, în următorii 15 ani, o creștere de 2,3—2,6 ori a venitului național, realizîndu-se, pînă la sfîrșitul acestui secol, un venit național pe locuitor de 72 000—82 000 lei anual ¹⁰. În întreaga sa politică, P.C.R. va urmări, cu consecvență, îmbinarea armonioasă a intereselor imediate și de perspectivă ale societății noastre, asigurînd o corelație optimă între fondul de consum și fondul de dezvoltare economico-socială. „În anul 2000 — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — România va fi o țară socialistă multilateral dezvoltată, atît din punct de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și a nivelului general de viață și civilizație al poporului. Se poate afirma că România va încheia o întreagă epocă revoluționară de dezvoltare, realizarea condițiilor trecerii la manifestarea tot mai largă în societatea noastră a principiilor comuniste de repartiție, de muncă și de viață“ ¹¹.

Îndeplinirea obiectivului major de trecere la o nouă calitate, superioară, în întreaga activitate economică și socială, în actualul cincinal și în perspectivă pînă în anul 2000, este strîns legată, totodată, de perfecționarea activității statului și a organelor sale, a întregului sistem de conducere democratică a vieții economice și sociale. Pornind de la experiența dobîndită în perioada de după Congresul al IX-lea al P.C.R., se impune, în primul rînd, să se acționeze cu toată hotărîrea pentru ridicarea întregii activități de planificare și conducere a vieții economice și sociale la un nivel nou. Pentru aceasta, în actualul cincinal se vor întreprinde o serie de măsuri care să lărgască rolul și atribuțiile ministerelor, centralelor industriale și consiliilor oamenilor muncii din toate unitățile economice și sociale. Răspunderi importante revin tuturor unităților de producție, care trebuie să țină seama, într-o măsură mai mare, de necesitățile generale, să se încadreze în prevederile stabilite prin planul unic de dezvoltare economică și socială. „Inițiativa fiecărei unități — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să se manifeste în realizarea exemplară a sarcinilor de plan, în ridicarea nivelului tehnic și a calității producției, în perfecționarea continuă a activității economice“ ¹².

În același timp, se va acționa cu mai multă fermitate pentru întărirea democrației socialiste, pentru asigurarea participării muncitorilor, țărănilor și intelectualilor, a întregului popor la activitatea organelor de conducere colectivă, pentru îmbinarea armonioasă a activității organelor statului socialist cu cea a noilor organisme ale democrației. În acest scop, se cere să fie aplicat cu mai multă hotărîre principiul autoconducerii și autogestiuinii muncitorești, urmărind ca interesele fiecărei unități, fiecărui colectiv de oameni ai muncii să se îmbine cu interesele generale ale societății socialiste, ale întregului popor.

¹⁰ Ibidem, p. 567.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, p. 54.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, p. 58.

ISTORIE ȘI SPIRIT REVOLUȚIONAR

ANETA NUȚU-BUSUIOC
ANGELA VASILIU

Spiritul revoluționar constituie dimensiunea propulsatoare a progresului social ; dar, deși viața socială a fost ordonată în devenirea ei spontană de acțiunea revoluționară, abia societatea socialistă, în procesul maturizării ei, creează condițiile înțelegerii și potențării dezirabile a componentelor și vectorilor ei. Aceasta, deoarece, societatea socialistă — „poarta de intrare în adevărata istorie a omenirii“, cum o caracteriza Karl Marx — își definește ființarea prin ampla și multilaterală implicare în acțiunea socială a energiilor creatoare ale maselor de oameni ai muncii libere, energii ordonate, stimulate și amplificate prin solidaritatea dintre științific, politic și moral. Din această perspectivă, spiritul revoluționar — dimensiune emergentă a acțiunii revoluționare — reprezintă componenta definitorie a vieții sociale în socialism, putînd fi detaliat în următoarele elemente: *idee revoluționară* $\Rightarrow$ *instituție revoluționară* $\Rightarrow$ *atitudine revoluționară* $\Rightarrow$ *apreciere (evaluare) revoluționară*. Acei factori subiectivi — personalități, grupări (partide, clase) — care dau consistență și funcționalitate elementelor mai sus evidențiate, făptuind în sensul legic al dezvoltării sociale se numesc revoluționari ; acțiunea revoluționară poate fi caracterizată ca *solidaritate funcțională*, dintre *cunoștințe și principii* care întemeiază *obiectivele* de îndeplinit, generînd *mijloace* și *strategii* specifice și în baza cărora se clarifică și se întăresc anumite *criterii* de omologare a sensului legic al devenirii sociale.

În cea mai mare parte a istoriei, conținutul ideii de „revoluționar“ a fost utilizat și recunoscut în raport cu revoluția social-politică, cu sensurile dezvoltării cadrului social global. Ca urmare, spiritul revoluționar, cît și atitudinea revoluționară, se evidențiau cu pregnanță în subsistemul politic. Termenul de „revoluționar“, strîns corelat cu ideea de revoluție, este o achiziție a culturii moderne și contemporane.

Revoluționarii sînt personalități angajate în schimbările politice, atît sub aspectul conștientizării sensurilor înnoirilor politice, cît și al acțiunilor concrete, menite să orienteze energiile grupurilor sociale în sensul

înfăptuirii legilor obiective ale istoriei. Se cuvine precizarea că, prin forța lor propulsatorie, revoluționarii s-au impus conștiinței comune, așa încît, în spiritualitatea poporană, sensurile termenului s-au proliferat într-o plajă largă de accepțiuni. Aceste semnificații sînt cu atît mai numeroase cu cît — apreciază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „Situația mondială complexă, greutățile apărute în unele țări socialiste au determinat apariția unor semne de întrebare, a unor confuzii și manifestări de neîncredere în perspectiva luptei revoluționare, a luptei clasei muncitoare, a popoarelor“¹.

În țara noastră beneficiem de un climat favorizant ce permite abordarea analitică a spiritului revoluționar, la care sîntem îndrumați prin strategia clarvăzătoare a politicii Partidului Comunist Român, prin cerințele exprese formulate activității ideologice. În acest sens, dispunem de un tezaur de o deosebită valoare teoretică și practică cuprins în opera secretarului general al partidului, președintele României socialiste, personalitate marcantă a vieții politice internaționale. Așadar, o epistemologie a spiritului revoluționar, a atitudinii revoluționare și a angajării revoluționare este o sarcină fundamentală a activului ideologic.

În trecutul istoric, marile dezechilibrări ce au afectat viața colectivității au eclipsat criteriile de evaluare a conduitelor sociale, antrenînd, dimpotrivă, variate forme ale subiectivismului în conștientizarea factorilor inovărilor sociale și, desigur, și a rolului novator al maselor în istorie. În această situație, gîndirea înaintată a tuturor timpurilor a intuit rolul componentelor politice înaintate, evidențiînd, în cel mai bun caz, corelația funcțională dintre personalitatea politică și mase ca unul dintre factorii înnoirilor sociale. Într-o astfel de perspectivă, gîndirea progresistă a prezentat trecutul istoric ca o galerie a momentelor funcționale de fuziune între aspirațiile maselor și faptele politice înnoitoare.

Energiile inovatoare ale oamenilor în istorie și, deci, rolul maselor în viața socială sînt, desigur, mult mai complexe. Problemele presante ale politicului, rezultînd din natura antipopulară a politicilor claselor exploatare, s-au impus însă ca preponderente, generînd vizionarea retroactivă a spiritului revoluționar și a atitudinii revoluționare a oamenilor prin dominanta politică. Această reducere la politic a conduitelor revoluționare apare ca o dezechilibrare a rolului energiilor inovatoare. În fond, cum a evidențiat concepția materialistă asupra istoriei, înnoirea politică este rezultatul sintetic al multiplelor domenii ale acțiunii sociale și, în primul rînd, al înnoirilor în muncă, materializate în dezvoltarea forțelor de producție.

Făurirea, în mai 1921, a Partidului Comunist Român, ca instituție a conștientizării conduitei revoluționare și a implementării criteriilor obiective de omologare a acțiunii revoluționare, a generat *reevaluarea spiritului revoluționar*, deblocarea acestuia din tutela prea strîmtă a relațiilor macrosociale, a relațiilor politice și implicarea pregătirii ideologice a fiecărui comunist. În istoria mișcării noastre muncitorești aceasta se evidențiază prin constituirea și activitatea cercurilor muncitorești, prin conștientizarea în adîncime a obiectivelor programului partidului, evenimente prin care debutează învățămîntul ideologic permanent cu finalități strategice concrete. Această coordonantă amplifică energiile intelectuale și motivaționale de clasă ale maselor, situîndu-le în postura de făuritori conștienți

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 65.

ai istoriei. Cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, condusă de partidul comunist, a constituit cadrul obiectiv al *reașezării spiritului revoluționar în conduite de muncă, în conduitele cotidiene ale oamenilor obișnuiți*. Acest fapt se instituie ca premisă a *amplificării atitudinii revoluționare, a deblocării spiritului revoluționar* și a educării lui în biografia fiecărui om al muncii.

Aceste condiții restructurează însuși sensul politicului; conștiința politică, dominantă spiritului revoluționar și în societatea socialistă, reprezintă resursa ancorării fiecăruia într-un viitor social real și realizabil. Spre deosebire de vizionarismul politic al tuturor revoluționarilor din societățile presocialiste, conștiința politică socialistă — axată pe criterii științifice — minimizează riscurile înfăptuirilor politice și, în același timp, riscurile realizării umane, stimulând omul să nu-și irosească energiile, să nu-și rătească viața în căi întortocheate și închise. Și aceasta întrucât, conștiința politică este produsul înțelegerii științifice a viitorului legic-obiectiv al colectivității și, în același timp, rezultatul aspirațiilor oamenilor muncii, substanțial legat de înfăptuirea cotidiană a elementelor progresului social-economic și, în primul rând, al progresului forțelor de producție.

Dacă în trecut, aspectele de discontinuitate în devenirea socială — aspecte generate de statutul inovării politice prin revoluție social-politică — a antrenat dezechilibrarea spiritului revoluționar, a atitudinii revoluționare prin recunoașterea acestora ca incidente ale politicului, societatea socialistă constituie cadrul real al infuzării politicului în cotidian, al infuzării conștiinței viitorului realizabil al colectivității în conștiința fiecăruia.

Sudarea determinării politice și a celei economice ale spiritului revoluționar constituie fundamentul activității ideologice, chemată să intensifice cercetarea „legată de problemele perfecționării continue a societății noastre, de înțelegerea perspectivelor dezvoltării omenirii”². Aceasta constituie cadrul fertil al îmbunătățirii continue a activității revoluționare, întrucât „procesul de transformare revoluționară a societății nu se încheie odată cu luarea puterii politice”³. Putem înțelege, deci, că activitatea ideologică reprezintă — pentru realizarea potențelor progresului social — o veritabilă forță materială, întrucât ea orientează energiile inovatoare ale oamenilor către înfăptuirea propriului lor viitor.

În același timp, componenta ideologică acționează în viața oamenilor ca scut moral-politic deoarece îi ajută să recunoască căile întortocheate ale realizării individuale și colective. Spiritul revoluționar acționează, în acest sens, ca instrument al clarificării ideologice, al delimitării opiniilor, al însumării și stabilizării ideilor înaintate prin evidențierea valorilor politicii comuniste și, îndeosebi, a adevărului. Ca sursă a delimitării spiritului revoluționar de alte viziuni, componenta ideologică implică combativitate. Combativitatea revoluționară este o modalitate a delimitării gândirii revoluționare de concepții care perpetuează privilegiile politice ale unor clase perimate.

Reducerea spiritului revoluționar la dimensiunea sa politică a antrenat o varietate de dispute scolastice, cantonînd înțelegerea vieții sociale în

² Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, 19 noiembrie 1984, Editura politică, București, 1984, p. 65.

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, 19 noiembrie 1984, p. 65.

dihotomii insolubile, cum ar fi opoziția dintre ideologie și știință, dintre tehnicism și umanism, dintre profesionalism, pe de o parte, și organizare și conducere politică, pe de altă parte, dintre ontic și deontic. Departe de a fi doar produse ale activității intelectuale, ale unei lumi apuse, aceste dispute — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — pot polua climatul spiritual și în societatea socialistă, pot concura la îngreuierea înțelegerii „raporturilor reale dintre om și natură, a legilor care guvernează universul, a cerințelor obiective ale dezvoltării sociale — și care constituie o frână în lupta omului pentru făurirea conștiinței a propriului destin”⁴.

Așadar, această situație nu e numai de domeniul trecutului; deopotrivă, astăzi se înregistrează reactivări deosebit de subtile în contextul în care criteriile atitudinii și conduitei revoluționare tind a se instala ca loc geometric al devenirii raționale spre socialism și comunism.

Și în prezent, situația omului contemporan este bruscată și artificios complicată în efortul de a descoperi sensurile obiective ale vieții sociale și criteriile acestora; datorită violenței luptei ideologice, a formelor mereu mai subtile și diferențiate ale propagandei antiraționaliste, anticomuniste, omul întâmpină dificultăți, uneori insurmontabile, de a-și evalua sensul conduitei lui, cât și sensul conduitei colectivității din care face parte. Astfel, perpetuând vechile dezechilibrări istorice, ideologia anticomunistă — formă a ideologiei reacționare a timpului prezent — antrenează scindarea statutului omului între dimensiunea politică și cea profesională; de pildă, inginerul, ca profesionist semnificativ al revoluției științifico-tehnice este orientat să-și recunoască statutul lui ca om al activității tehnice, vid de opțiuni politice, de opțiuni deontologice, ca un simplu auxiliar al unui angrenaj tehnic, impersonal.

Procesul falsificării conștiinței profesioniștilor este extrem de subtil și cu atât mai penetrant cu cât, în condițiile societății capitaliste, el este întărit de constrângeri economice și extraeconomice. Această situație antrenează mult discutata problemă a fenomenelor anomice, între care cele mai nocive pentru condiția autentic umană și pentru procesul raționalizării vieții sociale este indiferentismul politic. Cu toată violența propagandei ideologice burgheze, atitudinile revoluționare penetrează la lumina faptelor instituite. Astfel, conștientizarea sensurilor obiective ale dezvoltării condiției umane are loc și sub forma caracteristică a unor organizații și instituții în care se plămădește resolidarizarea conștiinței politice revoluționare cu conștiința profesională, a politicului cu științificul și umanismul.

Acest vector de înaintare a ideății progresiste constituie unul dintre factorii importanți de creștere a lucidității omului contemporan, de antrenare conștientă și responsabilă a maselor în mișcările progresiste și care constituie climatul conlucrării active a forțelor progresiste, indiferent de localizarea lor în granițe statale.

Clarviziunea strategică a partidului și statului nostru cât și efortul amplu desfășurat de secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a instituționaliza o nouă ordine internațională este solidară cu evenimentele la care ne-am referit, fapt pentru care politica cultural-ideologică pune la dispoziția cetățenilor țării noastre rapoartele acestor organizații, după cum oameni de cultură din țările capi-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, 19 noiembrie 1984, p. 60.

taliste fac cunoscute opiniei publice, în ample lucrări, ideile forță ale gândirii președintelui României socialiste.

În contextul actualei situații internaționale, lupta pentru pace reprezintă câmpul de activitate al celor mai variate mișcări social-politice. De aceea, ea constituie locul geometric în care mișcarea revoluționară poate să-și manifeste influența, atât în procesul democratizării gradate a conviețuirii între popoare și națiuni, în acțiunea demistificării conștiinței, cât și în antrenarea unor conduite bazate pe criterii științifice. Este rațiunea pentru care partidul nostru, secretarul său general, subliniază repetat semnificația luptei pentru pace, ca dominantă a însumării spiritului revoluționar și a atitudinii revoluționare la nivelul conviețuirii tuturor națiunilor lumii ; astfel se promovează o atitudine revoluționară consecventă în problema destinului pașnic al omenirii contemporane și se relevă unitatea de esență între viitorul legic al umanității și pace. Caracterul revoluționar al politicii partidului și statului nostru își exprimă consecvența prin depășirea cadrului ideatic de argumentare a relației dintre viitorul umanității și pace, în sensul instituirii unor modalități de practică politică, de statornicire a încrederii între popoare și națiuni și de soluționare a oricăror litigii numai pe cale pașnică. În acest sens, larga audiență mondială de care se bucură inițiativele revoluționare românești au fost întărite și de Raportul prezentat Congresului al XIII-lea de către tovarășul Nicolae Ceaușescu care a readus în atenția opiniei publice progresiste din lumea întreagă propuneri practice menite să „contribuie activ la realizarea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a egalității, libertății, independenței și păcii”⁵.

Socialismul instituie procesul concordanței crescînde între sensurile obiective ale devenirii istorice și eforturile raționalizării cadrului comunitar prin politica sa științifică, creînd astfel climatul favorabil pentru ca fiecare participant activ la viața socială să înțeleagă și să se angajeze în realizarea progresului social. De aceea, spiritul revoluționar și atitudinea revoluționară constituie un drept și o obligație pentru fiecare membru al societății noastre socialiste.

Una din formele în care se manifestă spiritul revoluționar comunist în procesul pregătirii și victoriei revoluției social-politice socialiste, este critica ideologiei burgheze și, implicit, a valorilor și criteriilor proprii acestei ideologii. Invalidarea valorilor politice burgheze este nu numai un proces de negare a naturii ideologice a vechilor atitudini și conduite revolute, ci și stabilizarea crescîndă a criteriilor de recunoaștere și întărire a conștiinței revoluționare, socialiste a oamenilor muncii. În acest proces, se înțelege, forma de validare a spiritului revoluționar a evidențiat perezitatea dominantei politice, a criteriului de clasă.

Extrapolarea acestui criteriu asupra tuturor domeniilor vieții sociale (cultură, învățămînt) a generat, pe de o parte, întărirea funcțională a tuturor activităților sociale și validarea lor prin conduită revoluționar-muncitorească, măsurată practic prin contribuția la clarificarea intereselor clasei muncitoare și la făptuirea reală, în sensul legilor obiective ale istoriei, a acestor interese. Pe de altă parte, acest criteriu necesar al spiritului revoluționar a antrenat o relativă simplificare, în special a elementelor ideatice ale sferelor culturale, reduse, pentru clarificarea funcționalității lor, la contribuția profesioniștilor în cultură, la înfăptuirea comenzilor so-

cială. Dar statutul ontic al clasei muncitoare purta încă puternic amprenta înstrăinării economice, moștenite de secole de exploatare, aceasta generând înțelegerea și practicarea muncii doar ca mijloc de întreținere a vieții; în acest fel, perceperea muncii ca o condiție de realizare a aptitudinilor și de reproducere lărgită a acestora, genera o oarecare limitare a conținutului umanizant și științific al activităților profesionale.

În procesul întăririi proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, al schimbărilor radicale în conținutul activităților profesionale marcate de impactul crescut al științei în sferele direct productive și de consolidare a condiției de proprietar, organizator și conducător a clasei muncitoare, a celor ce muncesc, spiritul revoluționar își diversifică conținutul atât sub raport spiritual, cât și practic-atitudinal. Și aceasta întrucât — așa cum subliniază secretarul general al partidului — „realizarea programelor de dezvoltare, construcția socialismului înseamnă transformări revoluționare continue, înfăptuirea continuă a procesului revoluționar de transformare a lumii, de transformare a omului, de ridicare a nivelului de cunoștințe la un grad tot mai înalt“⁶.

Extrapolarea criteriului de clasă în validarea spiritului revoluționar asupra altor etape noi, cu alte structuri social-obiective și, deci, cu alte comenzi-criterii ontice reprezintă — așa cum atenționează documentele noastre de partid — forme noi ale inerției spirituale și atitudinale, recunoscute ca disfuncții ale climatului revoluționar și apreciate drept „atitudini de diminuare a spiritului revoluționar“, de „automulțumire și de slăbire a exigenței“⁷.

Ca strategie de formare a conștiinței înaintate, spiritul revoluționar are o dublă deschidere: pe de o parte, prefigurând viitorul legic și realizabil, el reprezintă instrumentul validării comenzilor-criterii sociale specifice noii etape de dezvoltare, evidențiind imperativele acțiunii sociale; pe de altă parte, el reprezintă instrumentul distanțării de cerințele etapelor revoluate, indicând „ceea ce nu trebuie“ să perpetuăm în acțiunea socială pentru a desfășura cu succes transformarea revoluționară a societății. Solidaritatea acestor dimensiuni ale spiritului revoluționar obligă întreg frontul nostru ideologic să intensifice „munca politică, educativă pentru ca toți oamenii muncii să înțeleagă mersul evenimentelor, faptul că în desfășurarea procesului revoluționar, inclusiv în construcția socialistă, pot apărea și greutăți, insuccese, dar datoria comuniștilor, a constructorilor socialismului, a forțelor revoluționare este aceea de a acționa pentru înălțurarea greutăților și desfășurarea cu succes a luptei de transformare revoluționară a lumii“⁸.

Una din contribuțiile majore ale partidului la înțelegerea spiritului revoluționar constă în faptul că, aprofundind valoarea formativă a acestor elemente, se delimitează de atitudini lamentariste ce antrenează pasivitatea, generată de supraestimarea dificultăților în procesul implementării noilor cerințe. Atitudinea stenică, degajată din analiza științifică a realității sociale se întemeiază pe încrederea în capacitatea și energia creativă a celor ce muncesc. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, nu de justificări este nevoie, ci de o stare de veghe perma-

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 28, Editura politică, București, 1985, p. 17.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, Editura politică, București, 1984, p. 172, 176.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 65.

nență, de unirea eforturilor tuturor în vederea găsirii soluțiilor oportune și a transunerii lor în fapte.

Sub raportul delimitării de inerții spirituale și rămăneri în urmă, spiritul revoluționar se amplifică în evaluarea riguroasă a situației. Acesta capătă dimensiuni practice mereu mai operante în lupta pentru întronarea atitudinii comuniste în muncă, pentru lichidarea birocratismului și a altor disfuncții ale vieții sociale în noile etape. Spiritul revoluționar implică, așa cum relevă secretarul general al partidului, „înlăturarea din viața economico-socială a tot ceea ce este vechi, perimat, nu mai corespunde noilor condiții, noi etape de dezvoltare și promovarea cu îndrăzneală a noului în toate sectoarele de activitate”⁹.

Este semnificativ că procesul revoluționar al edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism debutează cu o temeinică reșezare a coordonatelor spiritului revoluționar pe solidaritatea dintre vorbe și fapte, pe axioma evidențierii superiorității socialismului nu numai teoretic, ci, mai ales, practic. Dacă în primele etape ale edificării socialismului dominantă spiritului revoluționar era criteriul de clasă, în actuala etapă de înfăptuire a superiorității socialiste „în fapte”, spiritul revoluționar — precizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — se structurează pe efortul fiecăruia de a-și pune „întreaga sa capacitate de muncă și cunoaștere în slujba creșterii continue a producției materiale, a dezvoltării științei, învățămîntului și culturii. În actuala etapă de dezvoltare a societății socialiste, trebuie să facem totul pentru a produce cît mai mult, cît mai bine, la o calitate cît mai înaltă, cu cheltuieli cît mai mici”¹⁰. Aceasta înseamnă că ponderea criteriilor spiritului revoluționar se axează mai ales pe conținutul energiilor specific umane, inventivitate tehnică, eficiență organizatorică, puterea de a înțelege și eleva disponibilitățile creative ale fiecăruia.

Prin urmare, funcționalitatea componentelor spiritului revoluționar trece de la aspectele macrosistemice la consubstanțialitatea acestora cu participarea responsabilă și angajată a fiecăruia. Această consubstanțialitate este de așa natură, încît omiterea angajării plene a fiecărei individualități echivalează cu risipirea valențelor creative, cu perpetuarea unor inerții, în ultimă instanță, cu inconsecvența revoluționară.

Dimensiunea politică a spiritului revoluționar specific actualei etape se întemeiază pe solidaritatea funcțională între aspectele macrosociale — structurate în etapele prefigurate de Programul P.C.R. și amplificate în conținutul lor de programele speciale (*Programul-Directivă de creștere a nivelului de trai și de ridicare continuă a calității vieții în perioada 1986—1990, Programul-Directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1986—1990, Programul privind creșterea mai accentuată a productivității muncii și perfecționarea organizării și normării muncii în perioada 1983—1985 și pînă în 1990 ș.a.*) — și aspectele individualității creative — prefigurate de *Codul principiilor și normelor muncii și vieții comunistilor, ale eticii și echității socialiste*; această tensiune polarizantă a spiritului revoluționar reprezintă, în același timp, resursa strategică a trecerii marcante și amplificate de la o lume a privilegiilor la o lume a criteriilor, constituind climatul științific al recu-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 54.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, p. 28.

noaşterii noului şi al lichidării vechiului. „În societate — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, în conştiinţa oamenilor au rămas unele maldaii ale trecutului. De aceea, activitatea politico-educativă trebuie să combată cu fermitate toate concepţiile burgheze, mistice, tendinţa de a trăi fără muncă, diferite mentalităţi înapoiate de muncă şi viaţă“ ¹¹.

Spiritul revoluţionar se evidenţiază şi în lupta dintre vechi şi nou ; pe acest sol problematic spiritul revoluţionar este capacitatea factorului subiectiv de a soluţiona novator, creativ probleme complexe, de a bloca hotărît calea vechiului. Vechiul — atitudini înapoiate faţă de muncă, birocratismul, formalismul, schematismul, şovinismul, naţionalismul, misticismul, favoritismul, subiectivismul în estimarea valorilor şi a oamenilor — are şi el un conţinut dinamic. Şi aceasta întrucît, în cadrul existenţial al societăţii noastre, vechiul este atît rezultatul unor inerţii spirituale, ce pot fi convertite de către o activitate ideologică eficientă, dar el poate fi şi modalitatea de apariţie a unor disfuncţii existenţiale ce se manifestă ca risipă a energiilor sociale. Sub acest din urmă aspect, spiritul revoluţionar este „o stare de veghe“, menită să micşoreze distanţa dintre gîndirea înaintată şi făptuirea avansată, dintre angajare şi realizare, dintre raţionalitatea social-asumată şi înnoirea atitudinală şi conduitală a fiecărui participant la viaţa socială, dintre vorbă şi faptă, cerînd „în continuare din partea întregului popor eforturi susţinute, o activitate intensă şi multilaterală, pasiune revoluţionară, spirit de abnegaţie şi dăruire“ ¹².

Spiritul revoluţionar este organic corelat cu un umanism autentic, el solicitînd omului determinări specifice pentru înfăptuiri profunde şi înnoitoare. De o deosebită originalitate în structurarea acestei dimensiuni este contribuţia teoretică a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu concretizată în umanismul revoluţionar cu elementele specifice angajării revoluţionare proprii comunistului. Revoluţionarul caracteristic al actualei etape se defineşte ca efort de autodepăşire, de reproducţie lărgită a acelor energii necesare rezolvării la timp şi în bune condiţii a problemelor cu care se confruntă în cîmpul său de activitate.

Spre deosebire de prototipurile de revoluţionari ai epocilor precedente, structurate pe vizionarismul istoric şi încrederea într-un viitor mai bun al celor mulţi, umanismul revoluţionar românesc solicită fiecărui comunist perfecţionarea stilului cognitiv-ştiinţific, înalt participativ în vederea optimizării crescînde a energiilor constructive în activitatea cotidiană. Definitoriu pentru conştiinţa revoluţionară este transformarea celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii în instrumente de optimizare concretă a activităţii sociale în fiecare verigă a acesteia. Pe de o parte, aceasta evidenţiază recunoaşterea şi validarea socială a rolului revoluţionar pe care l-a avut în toate timpurile cunoaşterea ştiinţifică şi înnoirea tehnologică ; pe de altă parte — în contextul democratizării nelimitate, a accesului gratuit al tuturor cetăţenilor fără nici un fel de discriminare (naţională, de vîrstă, de sex, de ritm al devenirii umane etc.) —, evidenţierea atitudinii faţă de ştiinţă în calitate de componentă obligatorie a spiritului revoluţionar reprezintă calea obiectivării energiilor creative ale

¹¹ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, p. 181.

¹² Nicolae Ceauşescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român. 19 noiembrie 1984*, p. 39.

fiecărui cetățean, calea angajării plenare a fiecăruia în realizarea destinului național al poporului nostru.

Restructurarea învățămîntului pe criteriul „învățămînt—cercetare—producție”, cît și exigențele puse în fața profesioniștilor din aceste domenii pot fi înțelese într-un mod unitar ca expresii ale strategiei de amplificare a resurselor umane creative, de restructurare a muncii pe coordonatele valorice ale omului nou. În acest proces, determinarea ontică a omului — munca — tinde să înceteze de a mai fi numai o luptă pentru menținerea cenestezică a viețuirii, ci mai ales un cadru social-uman de realizare a omenescului și de înnobilare valorică a mediului. Atenția deosebită pe care documentele de partid, cuvîntările tovarășului Nicolae Ceaușescu o acordă unității dintre muncă, cultură și știință reprezintă o dimensiune strategică a umanismului revoluționar românesc, menită să înfăptuiască tendința apropierii muncii fizice de cea intelectuală prin restructurarea componentelor tuturor activităților. În acest proces, munca — temeiul ontologic al vieții sociale și al fiecărei individualități — tinde să se realizeze ca determinare cu adevărat umană, ca fapt de cultură. În procesul treptat, de lungă durată, al stabilizării elementelor acestor determinări ale spiritului revoluționar și ale atitudinii revoluționare față de muncă și viață, însuși omul muncii își restructurează ținuta socio-morală și profesională, devenind, indiferent de locul unde își desfășoară activitatea, un constructor de sine. Tendința logică, obligatorie a acestui proces este solidară cu întărirea unității întregului popor în jurul partidului, cu efortul edificării unui înalt nivel de civilizație socialistă și comunistă. Potrivit directivelor adoptate de Congresul al XIII-lea al partidului, România se va înfățișa „la sfîrșitul acestui secol ca o țară socialistă multilateral dezvoltată, atît din punct de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și al nivelului general de viață și de civilizație al poporului. Pe această bază se vor crea condițiile materiale necesare care vor asigura trecerea la înfăptuirea și la manifestarea tot mai largă în societatea noastră, a principiilor comuniste de repartiție, de muncă și de viață, în toate domeniile de activitate”¹³.

Reașezînd procesul creației istorice a civilizației socialiste și comuniste în România pe cunoașterea amplă a vieții sociale, a experienței altor popoare, Congresul al IX-lea al partidului a inițiat descifrarea analitică a vocației constructive a poporului nostru, concretizată ulterior în *Programul P.C.R. de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, ca fiind carta fundamentală și, în același timp, criteriul de însumare a ideii înaintate a atitudinilor revoluționare, a spiritului revoluționar.

Nu întîmplător o astfel de grandioasă făptuire constructivă este solidară, în concepția partidului nostru, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu reevaluarea adevărului istoric asupra vocației revoluționare a poporului român. În acest efort, reevaluarea vocației revoluționare a țărânimii, a momentelor semnificative din mișcarea muncitorească și întărirea adevărului istoric despre solidaritatea dintre mișcarea comunistă din România și multimilenara luptă pentru apărarea ființei naționale a poporului nostru au constituit temeiuri pentru clarificarea științifică a proceselor revoluționare, organizate și conduse de P.C.R. Concomi-

¹³ *Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986—1990 și orientările de perspectivă pînă în anul 2000*, Editura politică, București, 1984, p. 58—59.

tent, a avut loc un proces de destructurare amplă și consecventă a unor vițiuni ce se precipitau în a prezenta conjunctural momentele fundamentale din istoria poporului nostru, cu scopul acreditării speculative a unor concepții anoste, mondialiste care, în fond, își dădeau mîna cu anumite cercuri reacționare ce încercau să înfățișeze poporul român ca fiind un popor fără vocație revoluționară, fără spirit revoluționar.

Destrămînd neîncrederea anumitor cercuri externe, dar și a unor poziții interne față de spiritul revoluționar al poporului român, partidul nostru a edificat analitic factorii obiectivi și subiectivi ai proceselor revoluționare din țara noastră, solicitînd comuniștilor, fiecărui om al muncii demne să-și procure și să-și edifice conștiința unității dintre drepturi și datorii, ca o condiție intrinsecă a angajării semnificative în construcția multilaterală a patriei și a propriei biografii. În acest context, spiritul revoluționar nu mai este numai un moment de excepție, ci devine o determinare cotidiană a făuritorilor, prin ei și pentru ei, a unei patrii libere și independente. Așa cum au evidențiat mesajele adresate Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român de cele 138 de delegații din 97 de țări, experiența revoluționară a poporului nostru constituie o carte deschisă pentru forțele progresiste, democratice și comuniste din întreaga lume, reprezintă, prin parametrii dezvoltării sociale accelerate a României, un punct de sprijin pentru atitudinile optimiste angajate în făurirea unui nou destin uman.

Spiritul revoluționar promovat practic de România socialistă se opune în modul cel mai evident perpetuării unor privilegii ce au dezechilibrat istoria popoarelor lumii, generînd scindarea acestora în minorități care au beneficiat de exploatarea majorității. Într-o lume puternic marcată de seisme, de agravarea crizei economice mondiale, a crizelor politice și sociale, spiritul revoluționar este inamicul declarat al oricăror forme de oprimare, de imobilism și indiferență socială, de intoleranță și subiectivism ce înjosesc puterile specific omenești de a obține luciditate asupra condiției umane și de a întrona, prin verigi ale solidarității raționale, un climat uman mereu mai marcat de rațiune, un climat raționalizat. În acest sens, spiritul revoluționar obligă la o permanentă regîndire analitică a contextului social în care acționează oamenii. De aceea — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, se impune „să dezvoltăm și să îmbunătățim continuu concepția noastră revoluționară despre lume și viață, activitatea ideologică. Ceea ce am realizat pînă acum și ceea ce cunoaștem astăzi constituie baza pentru o nouă cunoaștere și o nouă dezvoltare a teoriei, a concepției despre lume și viață”¹⁴.

Întemeind procesul creației istorice pe solidaritatea amplificată a determinărilor creative omenești (învățămînt—cercetare—producție), cît și pe antrenarea unui număr mereu mai mare de oameni constituiți într-un sistem amplu de organizare democratică, vocația revoluționară a comunității noastre și a fiecărui membru al ei se cristalizează și se măsoară în muncă. Determinarea nouă pe care o capătă munca rezidă în faptul că acest climat ontic al vieții sociale este amplu restructurat prin știința și tehnica avansată, așa cum este precizat pentru fiecare domeniu sau aspect mai important al activității sociale în programele partidului nostru. Astfel, exigențele științifice devin criterii practice de apreciere a spiritului revoluționar, veritabilele pîrghii arhimedice de maximalizare a efortului

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, 19 noiembrie 1984, p. 65.

constructiv al națiunii noastre și al fiecărei individualități angajate conștient în acest proces. Se înțelege că o astfel de cale nu este ușoară, deoarece nicicând eforturile înnoirii, ale înnoirii prin știință nu au generat, automat, atitudini revoluționare, novatoare; dimpotrivă, în toate timpurile, inovarea în gândire și în acțiune, revoluționarea cadrului de muncă și de viață au antrenat eforturi suplimentare de luptă cu diverse forme ale inerției și ignoranței, de înnoire a stilului de muncă cu masele și de organizare a energiilor acestora.

În procesul înfăptuirii acestei tendințe, o componentă intrinsecă a spiritului revoluționar este organizarea și conducerea — coordonată majoră a activității sociale.

Spre deosebire de primele etape ale procesului revoluționar, în cadrul cărora dominantă conducerii politice se evidenția ca acțiune de cucerire a puterii de către proletariat în alianță cu țărănimea muncitoare (acțiune condusă de partidul comunist) și de luptă hotărâtă pentru abolirea exploatarei de clasă, etapele ulterioare au adâncit procesul conducerii politice de către clasa muncitoare, de către oamenii muncii și prin oamenii muncii. Originalitatea procesului revoluționar-politic în România socialistă constă în instituirea treptată a sistemului democrației revoluționare, muncitorești, sistem „unic în felul său“, ca modalitate de conducere prin popor și pentru popor. Concomitent, tripla calitate a oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari ai roadelor muncii lor, a aprofundat căile unității dintre economic și politic, generând sistemul autoconducerii și autogestiunii muncitorești. „Clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor — arată secretarul general al partidului — și-au format și au demonstrat înalte calități organizatorice, politice, tehnice și profesionale, științifice, dovedind prin fapte, în realitate, că poporul, stăpîn pe destinele sale, avînd drept conducător un partid revoluționar, poate să conducă mai bine și conduce mai bine decît fostele clase exploatare“¹⁵.

Spiritul revoluționar s-a amplificat atît în structurile sale ideatice — ca modalități de prospectare și de anticipare clarvăzătoare a devenirii comunității noastre — cît și în componentele sale strategice, instituționalizate, prin intermediul cărora s-au întărit și optimizat aspectele funcționale ale întregului sistem social. În acest proces, spiritul revoluționar a evidențiat creșterea rolului politic-organizatoric al partidului nostru comunist, ca instituție revoluționară a celor mai activi membri ai comunității de oameni ai muncii, devenind un veritabil „partid de masă, stimat și urmat cu încredere de întregul popor“¹⁶; totodată, s-au restructurat continuu determinările personale ale membrilor de partid, întărindu-se și amplificându-se aspectele calitative — politice, profesionale, morale, ideologice — ce fac din comunist factorul dinamizator al activității în profunzimea fiecărei structuri sociale. În efortul de antrenare mereu mai largă și mai diversă a maselor la conducerea și organizarea activităților, s-au structurat noi competențe, la care receptivitatea față de nou și capacitatea cunoașterii și estimării mereu mai pertinente a stărilor de fapt — din perspectiva cunoașterii viitorului — s-au concretizat în dezbateră și asumarea responsabilă a proiectelor devenirii comunității noastre. Astfel, activitatea

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, p. 173.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, p. 166.

participanților, structurată de roluri și status-uri sociale asumate mereu mai plenar, s-a concretizat în noi determinări strategice ale spiritului revoluționar, realizându-se unitatea indisolubilă dintre drepturi și îndatoriri. În această perspectivă, a fi revoluționar înseamnă nu numai a viziona înaintat devenirea colectivității din care faci parte, cât, mai ales, a te angaja pe calea arderilor intense, a procurării și cheltuirii energiilor oportune, pentru declanșarea lor în fapte înaintate; revoluționarii „știu să pună mai presus de orice interesele poporului, ale socialismului, ... nu se tem de greutate, ... știu să lupte ca adevărați revoluționari pentru cauza bunăstării și înfloririi întregii națiuni, a independenței și suveranității României“¹⁷.

Într-o astfel de viziune profund umanistă, specifică partidului nostru, revoluționarul nu este numai, sau, mai ales, un element de vîrf al înnoirilor, ci tot mai mult un mod cotidian de gîndire și făptuire, de trăire semnificativ umană a vieții; din excepție și vîrf al unor colective, revoluționarul devine o regulă de viață, al cărui prototip este calitatea de comunist. Astfel, are loc o profundă restructurare a semnificației umane a normativului: din funcție implicită a oricărei norme de a disciplina și orienta către generalitate energiile participanților — calitate în care față de participanți norma apare constrictivă — prin asumarea responsabilă și disciplină comunistă, norma devine pentru revoluționar un imperativ moral, un modus vivendi de autodisciplinare; valențele normei trec ponderal de la constrictiv al in-structiv, obligînd la amplificarea continuă a disponibilităților personale, la plînată și semnificativ în biografia omului. Departe de a fi o marionetă a raționalității sociale, care este, oricum, generală — deci exterioară — prin autodisciplinare „in-structivă“, revoluționarul devine un făuritor și realizator de istorie prin propria sa biografie; el evidențiază cu claritate că orice determinare autentic umană se înscrie legic în triada universalitate—colectivitate—personalitate. Prin devenirea ontologică a revoluționarului, mai vechea și mai noua dispută a umanismelor poate fi clarificată: procesul „facerii“ autenticității umane, a personalității se restructurează; în locul disputelor livrești cu privire la „uman“ și „anti-uman“, cu privire la „natura umană“ și „esența umană“, cu privire la „model“ („prototip“) uman și „condiție umană“ — dispute care pot sugera și căi rătăcitoare ale devenirii umane —, clarificarea ontică a determinărilor umane ale revoluționarului antrenează criterii de evaluare a acestui proces inepuizabil. Și nu este întîmplător că o asemenea înțelegere a apărut în România, cunoscută în toate timpurile prin vocația înalt-umanistă a spiritualității sale, prin indici înalți ai creativității poporane, descătușată astăzi în procesul cooperării multilaterale cu toate popoarele lumii. Pentru timpul prezent al României socialiste, această înscriere este riguroso dimensionată în calitățile comunistului, care — așa cum subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „trebuie să stăpînească în bune condiții cele mai înalte cunoștințe tehnico-științifice, profesionale ..., să fie gata să îndeplinească orice însărcinare din partea partidului, în orice domeniu, să fie revoluționar de profesie“¹⁸.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 28, p. 337.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 26, p. 130.

Sîntem contemporanii ofensivei direcției celei mai semnificativ umane de racordare substanțială a științei cu tehnica, pe de o parte, cu politica științifică și morala umanistă, pe de altă parte. Acest context favorizant pe care-l are omul în România socialistă se structurează ca o permanență a spiritului revoluționar în noblețea faptei. În faptă, ideea înnoitoare, cît și cumulum de informații poate degenera în diletantism steril și șovăitor, inhibant al spiritului revoluționar. Revoluționarul contemporan, comunistul, omul care își obligă viața la continua asimilare a științei este opusul diletantului; diletantul — reminiscență a modelului uman enciclopedist — își rătăcește căile făptuirii putîndu-se însingura în ideaii individualiste prin lipsa verigilor organizatorice, singurele menite să conducă gîndirea, gîndirea înaintată spre faptă de muncă. În acest sens, concepția partidului nostru obligă comuniștii la a veghea și perfecționa continuu verigile autoconducerii și autogestiei, în cadrul cărora determinările organizatorice ale celor ce muncesc se canalizează în orientarea muncii către soluțiile înnoitoare.

Sudarea gîndirii înaintate cu modernizarea organizatorică constituie pîrghia amplificării creativității în muncă, a lichidării decalajului dintre actualul nivel al dezvoltării economice a țării noastre și cele mai ridicate niveluri mondiale. Aceste determinări pun în lumină atitudinea revoluționară în muncă și definesc munca desfășurată de revoluționar ca fiind un fapt de cultură, instrument al genezei și autogenezei culturale a omnesului, indiferent de locul și instrumentele prestării ei.

Spiritul revoluționar are drept componentă intrinsecă preocuparea față de continua îmbunătățire a sistemului normativ instituțional — caracterul anti-birocratic. Dacă la nivelul sistemului social global această determinare a spiritului revoluționar este proprie partidului ca forță conducătoare a națiunii noastre, la nivelul fiecărui loc de muncă aceeași determinare obligă revoluționarii, comuniștii la combaterea inerțiilor în muncă, a organizării rigide, slab productive, lipsite de flexibilitate.

În același timp, revoluționarul, comunistul se opune profesionalismului îngust, cantonat în inerții și, deci, în atitudini necreative. În înțelegerea relației revoluționar—profesionist, ideologia conservatoare alimentează opozițiile sterile dintre profesionist și om politic, dintre pregătirea profesională și cea politică, făcînd „jocul” reacțiunii care în contemporaneitate aclamă indiferentismul social-politic și apolitismul. Supralicitarea profesionalismului îngust rătăcește căile devenirii umane prin eclipsarea componentelor politice și moralei înaintate și perpetuează atitudini înapoiate în muncă, individualism, goana după căpătuială, înțelegerea muncii ca preț pentru viață și nu ca viață însăși, asupra cărora clarviziunea strategică a documentelor de partid insistă pentru a fi combătute.

În această perspectivă, spiritul revoluționar — determinare culturală sintetică a omului nou, a procesului dezvoltării multilaterale a personalității — se evidențiază ca vector de maximizare a antrenării disponibilităților creative multiple ale tuturor oamenilor muncii și de elevare continuă a acestora.

Spiritul revoluționar reprezintă acea determinare moral-politică intrinsecă omului angajat într-un anume sens valoric al propriei acțiuni, ce dă forța și puterea necesară învingerii oricăror greutăți și înfăptuirii neabătute a Programului partidului.

În cadrul procesului amplu de cunoaștere analitică a stadiului în care a ajuns poporul nostru parcurgînd peste patru decenii de dezvoltare liberă și independentă — proces care constituie baza prefigurărilor revoluționare realizate de către cel de-al XIII-lea Congres al partidului — spiritul revoluționar se amplifică cu noi determinări. Cu o deosebită insistență se conturează acele determinări intrinseci spiritului revoluționar, care evidențiază întărirea criteriilor de omologare a muncii și vieții comuniste, de blocare și anihilare a atitudinilor subiectiviste în estimarea faptelor, cît și a verigilor sporadice de arbitrar și anarhie ce se mai pot manifesta în mod izolat, acolo unde se slăbește vigilența revoluționară.

Măsură concretă a spiritului revoluționar, a atitudinii revoluționare este efortul general al factorilor subiectivi, al fiecărui comunist de a întări și generaliza valorile-criterii ale muncii și vieții comuniste, de a generaliza trecerea de la o lume a privilegiilor la o lume a criteriilor. Prin criterii, viața oamenilor devine cu adevărat umană, deoarece ei sînt atît cei ce induc în făptuirea socială valorile la care s-au angajat, cît și cei care validează prin acestea, în calitatea lor de criterii, propriile fapte. Astfel, unitatea organică dintre gîndirea avansată și făptuirea înaintată devine o regulă de viață cu adevărat umană, devine o pîrghie prin care națiunea noastră își făurește, prin și pentru fiecare membru demn de ea, viitorul cu adevărat uman.

CONCEPTUL ROMÂNESC DE PACE, COOPERARE ȘI BUNĂ VECINĂTATE EXPRIMAT ÎN DEZBATERILE PARLAMENTULUI ROMÂN DIN PERIOADA INTERBELICĂ (I)

ION BITOLEANU

Joi, 20 noiembrie 1919. În prezența deputaților și senatorilor aleși în primul parlament al României reîntregite — Corpurile Legiuitoare —, regele Ferdinand a deschis lucrările sesiunii ordinare parlamentare 1919—1920 dar care, prin semnificația sa, a îmbrăcat caracterul unui eveniment extraordinar. În telegramele sosite din toate județele țării, organele administrative, instituțiile, cetățenii salutau „întîia adunare întemeietoare“ sau, cum glăsuia un text expresiv, „marele sfat al poporului român“. Începînd din acest moment, timp de aproape două decenii, Parlamentul român a fost instituția cea mai reprezentativă a regimului de democrație parlamentar-constituțională, arena unor dezbateri și confruntări libere de idei, la tribuna căruia s-au succedat tot ceea ce au avut mai valoros partidele existente, sub raportul gîndirii social-economice și politice.

Istoria vieții noastre parlamentare a început să fie supusă unei investigații profunde, dar operațiunea este departe de a fi încheiată. Cantitatea uriașă de informație cere un travaliu pe măsură, dar satisfacția rezultatelor ar compensa cu prisosință un astfel de efort. O demonstrarează, în acest sens, cercetarea referitoare la felul cum și-a găsit reflecția în dezbaterile Corpurilor Legiuitoare politica externă a României, într-o perioadă extrem de complicată, în care s-au cristalizat și s-au maturizat principiile de durată ale politicii românești în raporturile dintre state. Studiul de față își propune să examineze demersurile interpretative și acțiunile întreprinse din unghiul gîndirii românești despre pace, cooperare și bună vecinătate, care interesau, în chip vital, statul național unitar român.

Limbajul dezbaterilor parlamentare se deosebește de cel al documentelor diplomatice care, deși redau exact mecanismul al relațiilor internaționale, exprimă insuficient acea atmosferă inefabilă cu care sufletul unei națiuni, simțămintele și modul ei de a gîndi, impregnează acțiunea politică a unui stat. Desigur, adeseori cuvintele rostite la tribuna Parlamentului au un caracter protocolar, sau urmăresc — deși nu

întotdeauna conștient — să proiecteze în istorie, într-un anumit chip și într-o anumită lumină, efigia vorbitorului. Dincolo de aceste scăderi, însă, dezbaterile Corpurilor Legiuitoare ale României au înscris pagini de autentică valoare, care pun în evidență unele din cele mai revelatoare aspecte ale istoriei politicii externe a țării noastre.

Poate în nici un alt domeniu procesul de democratizare a vieții publice nu s-a resimțit atât de pregnant ca în direcția dezbaterii deschise a unor probleme considerate altădată de competența exclusivă a cabinetelor, în virtutea practicării diplomației secrete. Exprimiind un sentiment general, deputatul Gh. Meitani constata cu satisfacție, în 1921, creșterea prerogativelor Corpurilor Legiuitoare în dezbaterile și orientarea deciziilor de politică externă, „cu atât mai mult cu cât înainte de război rareori se discutau astfel de chestiuni în Parlament“. Astăzi, concluzionează vorbitorul, „cînd nimeni nu mai poate fi partizan al tratatelor și negocierilor secrete, este un drept și o datorie pentru fiecare membru al Parlamentului ca să aducă în discuție chestiunile relative la politica externă a țării“¹.

Mecanismul informării forului legislativ asupra politicii externe a îmbrăcat un caracter oficial, în sensul că atât șeful statului — monarhul, cit și demnitarul Ministerului Afacerilor Străine aveau datoria de a prezenta Corpurilor Legiuitoare liniile directoare, cit și datele solicitate de parlamentari prin interpelările formulate de ei. La începutul fiecărei sesiuni parlamentare, regele prezenta Corpurilor Legiuitoare Mesajul Tro-nului, în care obiectivele politicii externe își găseau, în mod tradițional, un loc distinct. Discuțiile organizate pentru elaborarea răspunsului Adunării Deputaților și Senatului la mesajul regal, prilejuiau, de regulă, o dezbateră aprofundată a orientărilor programatice anunțate de guvern, care își găseau, apoi, expresia definitivă în Adresa de răspuns adresată coroanei. În perioada la care ne referim, în cadrul Corpurilor Legiuitoare au mai funcționat comisiile de politică externă ale Adunării Deputaților și Senatului care, din motive lesne de înțeles, abordau aspecte ce nu puteau intra, în momentul respectiv, în sfera dezbaterilor publice, iar Parlamentul român a fost reprezentat de delegații ale celor două camere la sesiunile periodice ale Uniunii Interparlamentare, creată sub egida Societății Națiunilor.

Contribuția temeinică a dezbaterilor parlamentare la promovarea unei orientări stabile, călăuzită de principii clare, rezultă, în mod primordial, din impresionanta continuitate a politicii externe românești, situată deasupra discontinuității guvernamentale, a disputelor și luptelor dintre partide, care au imprimat un caracter atât de frământat vieții politice interne. Necesitatea stringentă și dorința de a urma aceleași directive de pace, cooperare și bună vecinătate au fost exprimate, în repetate rînduri, de la tribuna Parlamentului. „Oricine va fi succesorul meu — arăta încredințat Take Ionescu, ministru al afacerilor străine în guvernul prezidat de Alexandru Averescu (1920—1921) — va continua aceeași politică, pentru că ea nu este fantezia unui om, ci necesitatea imperioasă a situațiunii noastre geografice și istorice“². În 1931, deputatul Eduard Mirto, reprezentant al P.N.Ț., releva, la rîndul său : „Luăm act cu satisfacție că actualul guvern (prezidat de Nicolae Iorga — *n.n.*) declară că menține politica noastră externă tradițională“, o politică care „nu poate avea decît

¹ „Monitorul Oficial“, partea a III-a, „Dezbaterile Senatului“ (în continuare — *D.S.*), nr. 27 din 23 februarie (ședința din 18 februarie) 1921, p. 324.

² *Ibidem*, nr. 86 din 22 iunie (2 iunie) 1921, p. 1 931.

aprobarea Partidului Național Țărănesc, care a făcut din intangibilitatea sistemului tratatelor de pace și de cooperare internațională, în sprijinul Societății Națiunilor, una din pietrele unghiulare ale programului său politic”³. Proeminentă personalitate a Partidului Național Liberal, aflat mulți ani în fruntea diplomației românești, I.G. Duca sublinia, în 1933, relația dintre politica externă a unei țări și interesele ei fundamentale. Acestea din urmă sînt atît de evidente, încît indiferent de partidele aflate la guvernare și de divergențele ce dealtfel le separă, politica externă își urmează în chip armonios liniile sale, iar „continuitatea derivă, astfel, din natura ei însăși”. Subliniind interesul vital al României pentru pace, condiție hotărîtoare a redresării și dezvoltării sale, ilustrul om politic afirma : „Nimeni n-are astăzi mai multă nevoie de pace decît are neamul românesc, care a fost atît de nenorocit și atît de zbuciumat de-a lungul veacurilor”⁴.

Conștienți că fără refacerea continentului european, puternic marcat de cataclismul războiului, pacea și stabilitatea s-ar menține precare, oamenii de stat români au afirmat o concepție superioară despre responsabilitatea fiecărei națiuni în realizarea acestui deziderat, pentru că, spunea Ion I.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal, „restaurarea Europei nu se poate face decît prin munca și prin restaurarea internă a fiecărui stat”. Dînd contur acestei idei din punctul de vedere românesc, Gh. Bogdan-Duică, angajat în discuția la mesajul tronului din 1921, arăta, la rîndul său : „Sîntem pentru stabilirea păcii, pentru că sîntem convinși că tot ce se întemeiază în România nu se poate susține decît pe consolidarea lucrului întemeiat. Consolidări în timp de război nu se pot face. Consolidările se fac pe timp de pace”⁵.

Aportul creator la fundamentarea unei strategii a păcii a constatat și în afirmarea ideii — devenită premisă axiomatică — despre condiționarea păcii mondiale de relațiile pașnice regionale ; de aici, meritul Parlamentului român de a fi militat fără răgaz pentru promovarea principiului bunei vecinătăți, fără de care nu era posibilă nici pacea regională, nici cea mondială.

După făurirea statului național unitar în memorabilul an 1918, definind orientarea politicii externe a României, conducătorii statului au afirmat tot mai limpede teza conexiunii indestructibile dintre reconstrucția de stat internă, idealul păcii și imperativul bunei vecinătăți. În expozeul prezentat Adunării Deputaților, în 1924, ministrul afacerilor străine, I.G. Duca, preciza, astfel, directivele generale ale politicii externe românești : „Să consolideze această unitate națională și înăuntru și în afară. Și vădit că nu o poate consolida decît prin pace, prin menținerea echilibrului european, care a fost creat de tratatele existente. De aceea, *prin esența ei, nu este, nu poate să fie o țară cu o politică externă mai sinceră și mai profund pacifică decît țara noastră* (subl. ns.)”⁶. Subliniind că această orientare nu avea nicidecum un caracter de partid sau de conjunctură, I.G. Duca adăuga : „La drept vorbind, aceste directive nu sînt ale noastre (ale guvernului național-liberal — *n.n.*); ele sînt ale tuturor guvernelor române, fiindcă izvorăsc din nevoile adînci ale vieții noastre de stat”. Intr-adevăr, pe fondul atașamentului său tradițional față de cauza păcii,

³ „Monitorul Oficial”, partea a III-a, „Dezbaterile Adunării Deputaților” (în continuare — D.A.D.), nr. 10 din 2 iulie (26 iunie) 1921, p. 317.

⁴ *Ibidem*, nr. 110 din 3 iulie (24 iunie) 1935, p. 3 121.

⁵ D.S., nr. 4 din 10 decembrie (6 decembrie) 1921, p. 33.

⁶ D.A.D., nr. 73 din 5 aprilie (20 martie) 1924, p. 1 961—1 962.

națiunea română, regăsită în hotarele sale firești, s-a devotat cu toată energia creației materiale și spirituale, pacea reprezentând pentru ea condiția sine qua non a mersului înainte pe calea progresului general.

Frecvența cu care cuvântul *pace* apare în limbajul debaterilor Corpurilor Legiuitoare și ținuta declarațiilor de credință față de idealul păcii deriva tocmai din conștiința acestei imperioase necesități. Concepția românească despre o lume nouă, călăuzită de principiul concordiei, era fundamentată pe cerința de a se realiza nu o pace fragilă, aparentă și iluzorie, ci de a se acționa, prin măsuri concrete, depășind cadrul declarativ, pentru cooperare și înțelegere. Referindu-se la rolul delegației României în cadrul Conferinței de la Genova, în 1922, primul ministru Ion I. C. Brătianu raporta Adunării Deputaților : „Am fost conduși de marele interes care stăpânește politica română, adică de dorul nostru de pace, de *pace reală și completă*, care să permită tuturor să-și reia viața normală necesară civilizațiunii generale“⁷.

Pentru a da și mai multă consistență declarațiilor pacifiste, membrii Parlamentului invocau incompatibilitatea dintre realizarea idealului național și orice motivație de beligeranță. „Ce avem noi de apărut ?“ — se întreba, în 1937, Grigore Iunian, președintele Partidului Radical Țărănesc, pentru a răspunde, în continuare : „Frunтариile noastre. *Și avem de apărut cu orice preț pacea (subl. ns.)*. Nu dintr-o concepție sentimentală România nu-și poate îngădui luxul participării la un război... România este în situația aceasta fericită că justele ei revendicări teritoriale au fost îndeplinite... Pentru aceasta avem nevoie de pace și de liniște“. Referindu-se la izbînda cauzei naționale a poporului român, senatorul Ioan Bianu, membru al Academiei Române, spunea : „Noi nu am năzuit niciodată să cotropim pe alții. Noi am cerut pentru noi dreptul la viață... unde ne găsim de mii și mii de ani“⁸. Vorbind, în calitate oficială de raportor la Adresa de răspuns la Mesajul Tronului, deputatul Gh. Vintu declara, în numele guvernului prezidat de Gheorghe Tătărescu : „*Nu avem nici un fel de revendicări, de nici o natură. Dorim raporturi de bună înțelegere și cordialitate cu vecinii noștri și cu toate statele, dorință de pace și de colaborare (subl. ns.)*“⁹.

Nu era deloc întîmplător faptul că, tocmai în anul 1937, în mijlocul frămîntărilor care agitau viața internațională, prefațînd evenimentele grave ce au urmat, factorii de răspundere ai țării subliniau lipsa oricărui element litigios din atitudinea României față de statele vecine, circumscrierea măsurilor de întărire a forțelor militare exclusiv obiectivului apărării naționale. Așa, de exemplu, în cadrul încheierii discuțiilor la Mesaj, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Ion Inculeț declara, fără echivoc : „*Țara noastră nu are de revendicat de la nimeni, dar absolut de la nimeni, nici o bucată de teritoriu (subl. ns.)*“¹⁰, iar regele însuși, preciza cu prilejul primirii delegației parlamentare care i-a remis răspunsul Corpurilor Legiuitoare : „Noi nu întărim oștirea pentru cuceriri, căci noi dorim numai prosperitatea, printr-o pace cît mai îndelungată, dar, în același timp, voim să fim puternici... spre a arăta tuturor că vom apăra cu îndîrjire patrimoniul național“.

Măsura în care România a servit cauza păcii rezultă și din sprijinul, fără rezerve, acordat Societății Națiunilor, forum internațional care a

⁷ D.A.D., nr. 6 din 15 ianuarie 1937 (28 noiembrie 1936), p. 100.

⁸ D.S., nr. 13 din 28 martie (24 martie) 1930, p. 359.

⁹ D.A.D., nr. 6 din 15 ianuarie 1937 (28 noiembrie 1936), p. 118.

¹⁰ *Ibidem*, p. 122.

întrunit în primul deceniu postbelic speranțele popoarelor în instaurarea și garantarea păcii universale, întemeiată pe cooperare și securitate colectivă. Autentic centru al diplomației internaționale, Societatea Națiunilor a avut meritul de a asocia state care își asumau obligația respectării integrității teritoriale și a suveranității tuturor semnatarilor, promovind principiul înnoitor al repudierii forței și agresiunii în relațiile dintre membrii săi.

De la tribuna Adunării Deputaților, I.G. Duca punea în evidență, în 1924, identitatea dintre direcțiile fundamentale ale politicii externe românești și obiectivele Societății Națiunilor, încredințând organizația internațională că „ea poate să fie sigură că va găsi în România un factor care s-o ajute în eforturile pe care le face pentru a-și exercita misiunea“. În deplin consens cu declarația guvernului, Virgil Madgearu exprima, în numele opoziției, opinia că, situându-se pe principiul cooperării tuturor popoarelor pentru făurirea unui sistem general de securitate colectivă, România „trebuie să fie alături de susținătorii ridicării Ligii Națiunilor la rangul de for internațional, care să aibă ultimul cuvânt în toate chestiunile internaționale, a căror dezlegare trebuie să se facă în funcție de ideea păcii“¹¹.

Ca o recunoaștere a meritelor țării noastre în promovarea principiilor Pactului, cea de a cincea sesiune a Societății Națiunilor, din septembrie 1924, a ales pe I.G. Duca în funcția de președinte al celei de a 3-a Comisii (pentru reducerea armamentelor) și, în această calitate, în aceea de vicepreședinte al Adunării. Mesajul adresat Corpurilor Legiuitoare de regele Ferdinand, la începutul sesiunii parlamentare 1925—1926, a elogiât contribuția delegației române și a exprimat hotărârea țării noastre de a continua să colaboreze „la opera generală de consolidare a păcii și de dezarmare“, cât și angajamentul că „vom continua să o facem, cu toată sinceritatea simțămintelor pașnice ce ne călăuzesc“.

Ar fi greșit să se creadă că, în admirația lor față de înțelesul principiilor cuprinse în Pactul Societății Națiunilor, membrii Parlamentului român și-au făurit o imagine idilică despre starea de lucruri existentă în lume, amăgindu-se cu iluzia unor precepte miraculoase care ar fi operat schimbări esențiale prin simplul lor mesaj. Conștienți de slăbiciunile și scăderile acestui „areopag al popoarelor“, mulți dintre ei i-au examinat activitatea cu un ascuțit spirit critic, mai cu seamă în perioada anilor 1935—1937, când, depășită de noua ieșire din matcă a istoriei, Societatea Națiunilor asista neputincioasă la degradarea relațiilor internaționale. Aducând în discuție subminarea credibilității Ligii, dr. M. Macavescu, membru al Adunării Deputaților, constata, la sfârșitul anului 1936, că în forul internațional de la Geneva s-au produs fisuri pe care fondatorii săi nu le-au prevăzut, „încît încrederea în posibilitatea acestei instituții de a-și ajunge scopul, de a menține pacea între popoare este astăzi profund zdruncinată în inimile tuturor oamenilor cu simțul răspunderii și al realității“.

Dealtfel, încă din 1921, la întrebarea „este Liga Națiunilor ceea ce ar trebui să fie?“, Take Ionescu recunoștea că multe din funcțiile sale rămăneau perfectibile. Dar, avertiza el, dacă se vor căuta doar părțile ei slabe, organizația nu va reuși să-și sporească autoritatea și să-și exercite mandatul de pace și cooperare. Dominat de această convingere, Parlamentul României a fost, pînă la sfîrșit, un aliat sincer al Societății Națiunilor.

Prin ținuta academică și elevată a dezbaterilor privind politica externă, Corpurile Legiuitoare au pus în valoare multiseculara experiență a diplomației românești, concepția românească despre natura relațiilor interstatuale.

Intr-adevăr, atât pe planul gândirii, cât și al practicii internaționale, România și-a adus o valoroasă contribuție la clarificarea unor norme noi ale relațiilor dintre state, cu atât mai prețioasă cu cât ele își făceau loc anevoios și contradictoriu, avînd de înfruntat influente forțe potrivnice. În esență, românii s-au pronunțat pentru o nouă ordine economică și politică internațională și, ca un corolar decurgînd din această cerință fundamentală, pentru recunoașterea egalității în drepturi a tuturor statelor, pentru respectarea suveranității și integrității lor teritoriale. Multe dintre aceste principii s-au formulat și cristalizat tocmai în dezbaterile parlamentare, pentru ca, apoi, să fie promovate de diplomația țării, în strădania de a le impune atenției nu ca relații întâmplătoare, ci ca deprinderi de conduită ale unui adevărat cod de norme internaționale.

Nu puține au fost împrejurările cînd, puși în contact cu cei ce se erijau în cîrmuitori ai lumii, conducătorii statelor mici au perceput aerul de condescendență, înclinația spre tutelă, tendința de dirijare sau dictat — într-un cuvînt manifestarea acelei mentalități care guverna ordinea internațională existentă, bazată pe ideea că starea de state mari și state mici, bogate și sărace, genera, inexorabil, în materie de drepturi și putere de decizie, privilegiile unora și inferioritatea altora.

Intr-o amplă expunere asupra politicii externe postbelice, prezentată Adunării Deputaților, în decembrie 1919, fostul președinte al Consiliului de Miniștri, Ion I.C.Brătianu, își exprima vehement dezacordul față de practica discriminatorie a marilor puteri, de ierarhizare și definire a statelor conform unor criterii intolerabile — viziunea în care, pornindu-se de la conceptul de state „cu interese limitate“, se ajungea, inevitabil, la accepiunea de state cu „independență limitată“.

Această temă a revenit, adesea, în dezbaterile Corpurilor Legiuitoare, în măsura în care marile puteri tratau conceptul de egalitate dintre state ca un subsidiar al codului de reguli aplicat în relațiile internaționale. Numeroși observatori au relevat că această stare de lucruri deriva din optica deformată a marilor puteri cu privire la conceptul de suveranitate. Revenind la nedreptul tratat al minorităților impus României, cât și altor state mici, I.G. Duca decela, în 1925, din viziunea puterilor europene despre suveranitate, o vădită inconsecvență, faptul că acestea impuneau altor țări clauze pe care ele însele le-ar fi considerat incompatibile cu drepturile lor suverane. Reprezentantii guvernului român, sublinia ministrul de externe, au protestat împotriva acestor practici nu numai în Parlament, ci și în cadrul organizației de la Geneva și, adăuga el, „am avut satisfacția ca protestarea mea să fie împărtășită de foarte mulți membri ai Societății Națiunilor“. În același an, dar cu alt prilej (discutarea deciziei cu privire la extinderea prerogativelor Comisiei Europene a Dunării în amonte de Galați, pînă la Brăila), deputatul național-liberal, Richard Franassovici, pleda pentru încetarea mandatului anacronic al acestei comisii, aflat în dezacord cu „demnitatea și suveranitatea statului nostru“. Referindu-se, în ansamblu, la astfel de organisme perimate, I.G. Duca le considera, pe bună dreptate, o emanație a intereselor egoiste ale marilor puteri, care se prevalau de jurisdicția tutelară a veacului trecut, pentru a-și exercita încă, în secolul afirmării egalității și suveranității statelor, privilegiile lor economice și politice.

Într-o aprigă dezbatere parlamentară cu privire la politica financiară a țării în străinătate — ai cărei protagoniști erau, ca de obicei, Virgil Madgearu și Vintilă I.C. Brătianu —, primul a reproșat guvernului național-liberal cerbicia cu care înfrunța inutil — după opinia sa — marea finanță internațională. Ca guvernanți, descendenții familiei Brătianu din primele decenii ale secolului XX, au exprimat, în planul relațiilor sociale, cât și în sfera vieții economice și politice, interesele marii burghezii industrial-financiare; dar, atunci când acționau ca exponenți ai statului român, ideile pe care le promovau își dezvăluiau vădita lor filiație cu principiile burghezo-democratice înaintate care au călăuzit pe patrioții români în epoca revoluțiilor din veacul trecut și lupta pentru independență națională și unitate statală.

Inspirându-se din patrimoniul gândirii naționale, Vintilă Brătianu reușea să depășească limitele clasei sale și să exprime imperative perene, ca, de exemplu, în ședința Adunării Deputaților, din 13 februarie 1925, când s-a ridicat împotriva vechii formule boierești „țara în veci smerită”. După război, considera el, s-a petrecut în lume „ceea ce se întâmplă în viața socială între cei mari și cei mici: cei dinții nu mai înțeleg pe cei mici, nu mai au conștiință de drepturile lor”. Finalul discursului ținut de ministrul finanțelor era nu numai remarcabil dar și vizionar: „În contra acestor manifestațiuni — arăta Vintilă Brătianu — s-a cerut și se cere să ținem capul sus... în această chestiune să revendicăm nu numai drepturile noastre de stat suveran și liber, dar trebuie să vorbim și în numele tuturor statelor care se află în situațiunea noastră. De aceea am vorbit și de sufragiul universal al statelor. Se va ajunge la sufragiul universal în viața popoarelor ca și în viața oamenilor și România, care a fost întotdeauna solidară cu interesele mari ale Europei în care trăim, are datoria să pună chestiunea drepturilor popoarelor și statelor mici, să cerem drepturi egale cu cele mari” (subl. ns.)¹². După aceste cuvinte, Virgil Madgearu a afirmat, fie chiar și numai din spirit de opoziție — era rareori alături de eternul său adversar —, fără reticențe: „Sînt de acord cu d-l Brătianu în ceea ce privește ideologia sa asupra reorganizării mondiale. Sînt de acord asupra concepțiunii d-lui Brătianu că trebuie să se ajungă odată în omenire la punctul ca votul universal să existe între toate statele”.

Adept fervent al unei noi ordini politice și economice internaționale, Nicolae Titulescu a pus cu strălucire în slujba acestei idei argumente peremptorii, furnizate de însăși istoria poporului român. De la tribuna Parlamentului (ședința Adunării Deputaților din 4 aprilie 1934), el adresa chemarea vibrană de a găsi în greutățile care confruntau țara nu un motiv de descurajare, ci izvorul hotărîrii de a o ridica la o stare de demnitate și egalitate în marea familie a națiunilor lumii. „Străinătatea — rostea el în aclamațiile întregii adunări — nu cunoaște puterea pe care o dă românilor credința că ei nu și-au spus încă cuvîntul în evoluția internațională”. Eminentul om politic constata că, din inechitățile trecutului, anumite state, ferite de vicisitudinile cunoscute de alții, înțelegeau să deducă, în continuare, posibilitatea dobîndirii unor privilegii pentru ele însele. „Noi — afirma cu tărie ministrul de externe — nu revendicăm ranguri aristocrate în viața internațională, în schimb nu vom renunța niciodată la egalitatea cu ceilalți, așa de greu cîștigată (subl. ns.)”¹³.

¹² D.A.D., nr. 61 din 4 martie (13 februarie) 1925, p. 1 423.

¹³ D.A.D., nr. 38 din 16 aprilie (4 aprilie) 1934, p. 1 616.

Din tot ce s-a afirmat în Parlament în acești ani, a rezultat că România a militat pentru o *restitutio in integrum* a unui atribut inalienabil al relațiilor dintre state — respectarea egalității și suveranității lor, indiferent de mărime. Și aceasta pentru că, așa cum arăta, în 1922, deputatul Leonte Moldovan, „*pot să fie în lume puteri mari și puteri mici... dar în areopagul lumii fiecare vine cu dreptul său de suveranitate și, indiferent de este un stat mare sau un stat mic, suveranitatea este aceeași, fiindcă este de aceeași esență*” (subl. ns.)¹⁴.

În strînsă legătură cu conceptul de suveranitate, Parlamentul român a abordat, adeseori, principiul respectării integrității teritoriale drept condiție hotărîtoare a bunei vecinătăți. Răspunzînd interpelării unor senatori care acuzau rezolvarea — considerată de ei defectuoasă — a frontierei Maramureșului și Banatului, Take Ionescu admitea, în 1921, că, din numeroase puncte de vedere, frontierele nu erau cele mai bune; ele se îndepărtau de configurația hărții admise de aliați în 1916, dar, reflecta el, „nu este admisibil ca o țară serioasă... să pună mereu în discuție ceea ce a iscălit și a primit”, fără ca acest procedeu să ducă la tulburarea gravă a armoniei dintre state. Cît privea regimul și soarta celor peste un milion de români de peste hotare — problemă adusă, adeseori, în discuția Parlamentului — același om politic arăta: „Eu nu zic să nu ne doară de românii din alte state, [dar] cred că nu este bine să ne gîndim tot dincolo de hotarele pe care le avem, ci mai bine să ne ducem pe un alt teren, pe acela al consolidării interne a României”.

Recunoscînd dreptul inalienabil al tuturor statelor asupra frontierelor lor consacrate prin tratatele internaționale postbelice, România aștepta, la rîndul său, o recunoaștere similară. În atmosfera tot mai sumbră a anilor de la mijlocul deceniului al patrulea, Romulus Seîșanu ilustra acest principiu prin declarațiile șefilor statelor semnatare ale Micii Înțelegeri, printre care și aceea a regelui Carol al II-lea, făcută la Paris, în sensul că „nici România, nici Cehoslovacia, nici Iugoslavia nu au teritorii de cedat nimănui, că drepturile lor asupra teritoriilor ce li s-au atribuit, pe baza principiului naționalităților și a liberei determinări, sînt imprescriptibile și, sub nici o formă și în nici o împrejurare, ele nu pot fi puse în discuțiune”¹⁵. La rîndul său, Virgil Madgearu, secretarul general al Partidului Național Țărănesc, declara, în 1937, în legătură cu recrudescenta revizionismului teritorial: „Stat național, întemeiat pe libera hotărîre de unire a tuturor provinciilor cu Țara Mamă, România respinge orice tendință care ar ținti să atingă integritatea patrimoniului său național, consfințită prin tratatele de pace care recunosc drepturile noastre istorice”¹⁶.

Cînd, în fața Adunării Deputaților, primul ministru Ion I. C. Brătianu afirma că „*în viața statelor fiecare e în drept să-și organizeze și să-și ducă viața internă care îi convine* (subl. ns.)”, România se arăta decisă să urmeze și în noua eră ce se deschidea în relațiile internaționale vechiul său principiu al neamestecului în treburile interne ale altor state. Într-un remarcabil expozeu de politică externă, ministrul afacerilor străine, I. G. Duca, definea, astfel, această orientare: „Oricine cunoaște politica românească... știe că una din directivele ei fundamentale, directivă de la care de 40 de ani nu s-a abătut în nici o împrejurare și față de nici o țară, este aceea de a nu se amesteca în politica internă a altor țări. Neames-

¹⁴ D.A.D., nr. 28 din 29 iunie (20 iunie) 1922, p. 610.

¹⁵ D.A.D., nr. 4 din 3 decembrie (24 noiembrie) 1936, p. 39.

¹⁶ D.A.D., nr. 6 din 15 ianuarie 1937 (28 noiembrie 1936), p. 95.

tecîndu-ne noi în politica internă a altora, am avut întotdeauna grija ca și ceilalți să nu se amestece în politica noastră internă”¹⁷. Ideea că nici un preț nu era prea mare pentru apărarea atributului inalienabil al suveranității de stat a fost afirmată, cu și mai mare tărie, în furtunoasa dezbateră pe marginea incidentului diplomatic din 1937, provocat de participarea miniștrilor Germaniei și Italiei, acreditați în România, la ceremonia înhumării membrilor Gărzii de Fier căzuți în luptele din Spania. În energia cu care guvernul prezidat de Gheorghe Tătărescu a calificat acest act drept o imixtiune inadmisibilă în treburile interne ale țării, deputatul Grigore Iunian propunea să se recunoască „hotărîrea noastră de a ne păstra dreptul de a diriguî treburile noastre înăuntru, fără nici un amestec străin” (subl. ns.)¹⁸. La avertismentul că adoptarea unei atitudini rigide ar fi putut avea consecințe grave pentru țară, el replica: „Nu cred că se poate întîmpla ceva mai grav pentru neamul nostru decît pierderea simțămîntului de demnitate și a încrederii în forțele noastre proprii”.

Nerecurgerea la forță în relațiile interstatale a fost un alt principiu pe care România l-a susținut și promovat, cu consecvență, în viața internațională. În 1935, Mesajul Tronului a rezervat politicii externe un spațiu mai larg decît de obicei, factorii de conducere fiind preocupați să explice Parlamentului decizia de a subscrie la aplicarea sancțiunilor economice împotriva Italiei fasciste, vinovată de agresiune neprovocată împotriva Abisiniei, membru al Societății Națiunilor. Cu acest prilej, a rezultat și concepția superioară, confirmată apoi neconținut de evenimente, cu privire la caracterul indivizibil al problemelor păcii, la aspectul înșelător al așa-numitelor „conflicte locale”. Mesajul a avertizat asupra faptului că războiul abisinian, „dus pe teritoriul unui alt continent, are totuși o adîncă înrîurire asupra situației politice europene”. În acest context, directiva formulată în Mesaj reprezenta o adevărată chintesență a politicii externe românești interbelice. „Mai mult decît oricînd — se aprecia în concluzie — se impune respectarea tratatelor de pace, fidelitatea către alianțele noastre, prietenie cu toate statele fără deosebire, consolidarea raporturilor noastre de bună vecinătate și cooperarea noastră la opera de securitate colectivă”¹⁹. Aprecierea că „nimănui nu-i mai este îngăduit azi să rămîna indiferent față de un conflict angajat chiar pe teritoriul altui continent”, cuprinsă în răspunsul Corpurilor Legiuitoare la Mesajul regal, exprima convingerea și hotărîrea cercurilor guvernante române de a contribui la transpunerea în viață a conceptului de securitate colectivă, care se prefigura tot mai mult ca unica soluție viabilă pentru stăvilirea spiritului de agresiune și a nesocotirii normelor de drept internațional.

Făcîndu-și o profesiune de credință din slujirea păcii, forul legislativ a afirmat, adeseori, ideea că piatra de încercare a stării de pace rămîneau raporturile de bună vecinătate dintre state, la temelia cărora trebuiau să se afle respectarea reciprocă a independenței, suveranității și integrității lor teritoriale, neamestecul în treburile interne, renunțarea la folosirea forței, rezolvarea tuturor litigiilor prin mijloace exclusiv politice, pe calea tratatelor și a cooperării.

În examinarea modului cum s-a reflectat în dezbaterile Corpurilor Legiuitoare problema relațiilor României cu vecinii săi, trebuie pornit de la premisa că, prin însăși natura tratatelor de alianță care le uneau,

¹⁷ D.A.D., nr. 28 din 29 iunie (20 iunie) 1922, p. 608 ; nr. 73 din 5 aprilie (20 martie) 1924, p. 1964.

¹⁸ D.A.D., nr. 28 din 3 martie (16 februarie) 1937, p. 1065.

¹⁹ D.A.D., nr. 1 din 16 noiembrie (15 noiembrie) 1935, p. 2—3.

legăturile cu Regatul Sîrbilor, Croaților și Slovenilor (Iugoslavia), Republica Cehoslovacă și Polonia au fost fundamentate pe recunoașterea acestor principii și, tocmai de aceea, s-au manifestat și afirmat ca un model de bună vecinătate și cooperare pentru apărarea păcii în această parte a Europei. Mai mult decît atît, conștienți de existența unor asperități, litigii și dezacorduri lăsate moștenire de război în raporturile dintre vecinii României, numeroși parlamentari au aprobat inițiativele guvernelor care s-au succedat la cîrma țării vizînd soluționarea lor durabilă, restabilirea încrederii între ele. „Este drept — arăta, în 1921, senatorul Gh. Meitani — că între cehi și poloni, între iugoslavi și bulgari sînt neînțelegeri. Rolul de a servi drept mediator între aceste state și a pune capăt dificultăților care se ivesc, iată un rol care ar putea tenta guvernul țării, știind bine că făcînd aceasta, lucrează pentru pacea dorită de toată lumea“. Cît despre sistemul de alianțe realizat de România în primul deceniu interbelic, deputatul Grigore Gafencu aprecia, în 1930, că el „*este cît se poate de mlădios și favorabil unei acțiuni pozitive pentru organizarea păcii, unei adevărate ofensive pentru pace. România, grație acestui sistem de alianțe, a putut, alături de aliații și prietenii săi, să participe la toate acțiunile europene de conciliațiune și de înțelegere între popoare*“ (subl. ns.)²⁰.

În acest context, Mica Înțelegere putea să reprezinte la acea vreme, alături de Societatea Națiunilor — așa cum socotea, pe bună dreptate, deputatul majorității averescane Alexandru Spineanu, în 1926 —, „singurul lucru fericit pe care îl cunoaște pacea puțin organizată de astăzi a Europei“ și să devină un esențial punct de sprijin al viitorului echilibru politic european. Pornind de la experiența dobîndită de statele asociate în Mica Înțelegere, care a rodit în Europa Centrală prin asigurarea păcii și stabilității, România a acționat și pentru crearea unui sistem echivalent de securitate în regiunea Balcanilor. La 4 aprilie 1934, ministrul afacerilor străine, Nicolae Titulescu, informa Adunarea Deputaților că itinerarul său balcanic, din anul precedent, a pus în evidență interesul majorității statelor din această zonă pentru realizarea unui acord întemeiat pe principiul recunoașterii integrității teritoriale a statelor semnatare și pe garantarea reciprocă a securității lor. În ceea ce privește componența, ministrul de externe releva : „Dorința noastră ar fi fost ca toate statele balcanice să participe la înțelegere“²¹, ceea ce infirmă aserțiunea că România a tratat în mod discriminatoriu pe vecinii săi. În viziunea lui Nicolae Titulescu, împărtășită fără rezerve de membrii parlamentului, Înțelegerea Balcanică, aidoma Miciei Înțelegeri, nu era îndreptată împotriva nimănui — cu atît mai mult împotriva vreunui stat balcanic —, fiind menită să exercite, în beneficiul comunității internaționale, misiunea de a substitui pe harta Europei o regiune sinonimă imaginii de confruntare și conflict cu „o zonă a păcii și a bunei înțelegeri“.

Cît despre dorința României de a trăi în pace și conlucrare cu toți vecinii săi, fără excepție, dezbaterile parlamentare sînt o mărturie elocventă a sincerității acestui sentiment, exprimat de oameni politici cu cele mai diverse orientări. Luînd cuvîntul în cadrul discuțiilor care au precedat răspunsul la Mesajul Tronului din 1920, deputatul socialist Toma Dragu stăruia asupra opiniei că „un stat nu poate trăi izolat de vecinii săi imediați“ și că „opera de pace anunțată de guvern nu se poate înfăptui decît numai prin legături de prietenie cu aceștia“. Dezvoltînd această con-

²⁰ D.A.D., nr. 12 din 20 decembrie (3 decembrie) 1930, p. 152.

²¹ D.A.D., nr. 38 din 16 aprilie (4 aprilie) 1934, p. 1 614—1 615.

cepție, printr-o examinare corelată a politicii externe cu cea internă, Alexandru Vaida-Voievod, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe în anii 1919—1920 recomanda, de asemenea, succesorilor săi : „Să căutăm să ajungem cu toți vecinii noștri cât se poate de repede la stări de pace, pentru a putea după aceea să ne dedicăm în deplină liniște toate forțele reclădirii interne“ (subl. ns.)²².

Unul din principiile de bază ale politicii externe a României, „dovadă a spiritului pacific care însușește toată acțiunea noastră diplomatică“ — așa cum releva, I. G. Duca, în calitate de ministru al afacerilor străine —, era acela de a promova relații amicale cu toate statele, inclusiv cu fostele state inamice. Într-o importantă declarație de politică externă, făcută în 1922 în Adunarea Deputaților, primul ministru Ion I. C. Brătianu arăta : „Am vrut și voim pace serioasă și temeinică nu numai între acei care au condus războiul sau între acei rămași neutri, dar și cu acei care ne-au fost vrăjmași“. Cu cât aceste state se vor dovedi mai atașate cauzei păcii, preciza el, în aceeași măsură „ele pot fi asigurate de dorința noastră de a restabili nu numai raporturi de bună vecinătate, dar și de amicitate“²³.

Nu este mai puțin adevărat că pentru generațiile care traversau mari drame istorice, cum erau războaiele pustiitoare, impresiile cele mai vii tindeau să rămână cele trăite de ele și nu de generațiile anterioare, încât în cercurile politice românești nu se subestima nici acel curent public ce atribuia, spre exemplu, diriguitorilor bulgari din timpul primului război mondial răspunderea de a fi provocat conflictul militar dintre cele două țări vecine. Când, în 1926, făcea în Parlament bilanțul raporturilor cu fostele state inamice, I. G. Duca avea în vedere că apropierea prea mare de anii războiului, susceptibilitățile amplificate de amintiri, stadiul de lichidare a problemelor pendinte imprimau însă acestor raporturi un caracter delicat și oscilant. Dar, ceea ce dădea nota și merita să fie salutată era atmosfera de destindere de la mijlocul deceniului al treilea, mai prielnică unei apropieri sufletești și consolidării procesului început, de care nimeni nu se îndoia că va fi anevoios, așa cum nimeni nu se îndoia că era necesar.

În ceea ce privește Bulgaria, diplomația românească a acționat în conformitate cu această convingere ce făgăduia se restaureze tradiția unei multisecolare prietenii, călită de aspirații comune și de lupta grea împotriva acelorași asupritori, raporturi deteriorate de ceea ce România a considerat o nefericită și trecătoare stare de beligeranță.

Cu un nedisimulat sentiment de satisfacție a fost înregistrată în Corpurile Legiuitoare orice declarație făcută de conducătorii bulgari cu privire la intenția lor de a-și aduce contribuția la apropierea dintre cele două țări. La 26 august 1920, într-o trecere în revistă a raporturilor cu vecinii, ministrul de externe Take Ionescu s-a referit la faptul că Bulgaria „ne promite prietenia sa pe care putem să o primim cu bucurie“. Tot el evoca, în anul următor, vizita în România a primului ministru bulgar Alexandr Stamboliiski, „un om interesant, o forță incontestabilă“ care „mi-a făcut declarațiile cele mai amicale“ și în care, reflecta Take Ionescu, România dorea cu toată sinceritatea să creadă că vor rezista timpului și după trecerea oamenilor care le-au exprimat.

Reluate de ziarele de largă circulație, cuvântările rostite în Parlament de cei mai populari oratori contribuiau, în mod considerabil, la for-

²² D.A.D., nr. 23 din 13 ianuarie 1927 (16 decembrie 1926), p. 450.

²³ D.A.D., nr. 28 din 29 iunie (20 iunie) 1922, p. 608.

marea curentelor de opinie, a sentimentelor publice, la educarea conștiinței maselor în spiritul prieteniei dintre popoare. Expunerile făcute sub cupola Parlamentului de Nicolae Iorga, de alți savanți, profesori universitari sau clerici erudiți, deveneau modele de lecții de istorie, ascultate cu un viu interes, tocmai pentru mesajul pe care-l purtau faptele invocate. Recurgându-se la învățămintele rezultate din cronica raporturilor româno-bulgare, nu se făcea altceva decât să se proiecteze în viitor singura cale corespunzătoare intereselor celor două state și popoare : o pace traianică, întemeiată pe bună vecinătate și încredere reciprocă.

Votarea în Corpurile Legiuitoare a tratatului de pace de la Neuilly-sur-Seine a prilejuit exprimarea încrederii în restabilirea tradiționalelor legături de prietenie cu poporul bulgar. Cunoscător profund al realităților sud-est europene, Nicolae Iorga a evocat trecutul comun de luptă, cât și faptul că „poporul bulgar a fost susținut de România în toate eforturile sale de a-și recâștiga o viață de stat independentă“. Intransigent față de răspunderile cercurilor conducătoare bulgare din timpul războiului — a căror răsplată a fost dezechilibrarea României, într-un moment decisiv pentru făurirea unității sale statale — marele istoric n-a recurs la hiperdimensionarea tragicelor evenimente. Pătruns de spiritul umanist care i-a călăuzit viața și opera, deputatul-savant a ținut să facă o netă distincție între orientarea acelor conducători și spiritul public din țara vecină. De aceea, își încheia cuvîntul său reprezentantul partidului reunite în Blocul Democratic, „opoziția națională nu vede din partea României nimic care ar împiedica-o de a dori — peste tristele amintiri ale faptelor de ieri, pe care le-ar atribui bucuros unui regim căzut și unei mentalități menite să dispară — bună pace strămoșească țărănului bulgar ajuns stăpîn în țara lui“²⁴.

Recursul la istorie ca metodologie de argumentare a necesității revenirii la buna vecinătate a devenit un procedeu frecvent în practica parlamentară. În 1921, după vizita oficială efectuată de primul ministru bulgar în România, mitropolitul-primat, Miron Cristea, se adresa deputaților : „Ați avut plăcerea să constatați din vorbe și din cele scrise cu ocazia vizitei ministrului președinte bulgar Stamboliiski că aici, în țară la noi, prin broșuri și cărți tipărite s-a născocit și s-a plămădit pentru întâia dată avîntul național mai nou al neamului bulgar. Și d-l Stamboliiski a zis că dacă s-ar pierde această literatură bulgară, tipărită pe pămîntul nostru tolerant, atunci nu și-ar cunoaște o pagină din cele mai însemnate a trecutului lor național“²⁵.

Caracterul suplu al politicii externe românești, hotărîrea sa de a contribui la depășirea unei epoci dominată încă de imaginea unei lumi cu învinși și învingători, au găsit un bun prilej de manifestare atunci cînd, printre statele care au cerut primirea în Societatea Națiunilor, s-au aflat și unele foste componente ale Puterilor Centrale — Austria și Bulgaria.

Chiar în primii ani postbelici, diplomația românească a avut prilejul să dovedească buna sa credință față de vecina din sud, convertind declarațiile amicale într-un gest politic de natură să-i sprijine demersul primirii în Societatea Națiunilor. În ședința Adunării Deputaților, din 22 februarie 1921, unii parlamentari din opoziție au interpellat guvernul în legătură cu activitatea delegației române la prima sesiune a adunării generale a Societății Națiunilor, reproșîndu-i lipsa de exigență față de

²⁴ D.A.D., nr. 49 din 27 august (14 august) 1920, p. 1 081.

²⁵ D.S., nr. 28 din 24 februarie (19 februarie) 1921, p. 334.

cererea Bulgariei, unul din fostele state inamice. La numai câțiva ani de la încheierea războiului, sentimentele recurente alimentate de amintirea suferințelor îndurate în timpul ocupației erau încă puternice, iar îndemnul la vigilență față de cei care le-au provocat erau, în mare parte, explicabile. Dar, așa cum s-a relevat adesea în Parlamentul țării, poporul român, potrivit sufletului său, dar fără să uite, era hotărât să ierte, iar conducătorii statului nu făceau decît să dea curs acestei înclinații atunci cînd întindeau mîna tuturor vecinilor și nu confundau pe guvernânții care au decis războiul, au ordonat jaful și atrocitățile, cu popoarele vecine.

Ca răspuns la interpelarea amintită, însuși conducătorul delegației române la Geneva, prof. dr. Toma Ionescu, a furnizat Adunării Deputaților detaliile întregii chestiuni. Pe un plan mai larg, problema intrării foștilor beligeranți aparținînd Triplei Alianțe în Societatea Națiunilor s-a pus, în mod oficial, odată cu propunerea Argentinei de a se admite primirea, imediată și de drept, a tuturor statelor suverane, ceea ce însemna — explica diplomatul român — „admiterea Germaniei, Ungariei, Turciei, Bulgariei și Austriei în Societatea Națiunilor“, propunere pe care România a primit-o prin formularea unor condiții.

În general, majoritatea membrilor Ligii era hotărâtă să pretindă fostelor componente ale Puterilor Centrale garanții efective cu privire la executarea tratatelor de pace semnate de ele. În momentul cînd Austria și Bulgaria au făcut demersuri pentru primirea în Societatea Națiunilor, delegația română care, principial, nu avea nimic de obiectat, s-a găsit în situația delicată de a atenua intransigența manifestată de reprezentanții Greciei și Regatului Sîrbilor, Croaților și Slovenilor, țări cu care — așa cum sublinia delegatul român — „am fost asociați în luptă, trebuie să fim asociați și în pace și să fim uniți în deciziile pe care le luăm“. De aceea, atunci cînd în comisiunea a V-a s-a pus problema Bulgariei, dr. Toma Ionescu, a propus ca votul cu privire la admiterea ei să fie precedat de o examinare a modului cum această țară pune în aplicare clauzele Tratatului de la Neuilly. Ancheta, organizată sub egida Statului Major interaliat condus de mareșalul Foch, a fost urmată de un aviz favorabil. Drept urmare, în pofida abținerii surprinzătoare a delegatului francez, Adunarea a decis primirea Bulgariei în Societatea Națiunilor — decizie care încorporează și aprobarea României, satisfăcută în problema garanțiilor și urmînd propria sa orientare, nealterată de rezervele și punctele de vedere deosebite ale aliaților. „Noi — concluziona, în numele guvernului, dr. Toma Ionescu — nu puteam să votăm contra Bulgariei... și nu regret ceea ce am făcut, și cred că am făcut bine“²⁶.

După evenimentele din Bulgaria care au condus spre instaurarea guvernului prezidat de Alexandăr Ţankov, în Corpurile Legiuitoare s-a pus întrebarea dacă noul regim va urma calea pe care se angajaseră predecesorii răi. Dacă el, declara I. G. Duca în 1923, „se va menține pe terenul aplicării loiale a tratatelor, vom continua să avem cu dînsul aceleași raporturi de bună vecinătate pe care începusem să le avem cu guvernul Stamboliiski“. Un an mai tîrziu, același I. G. Duca constata că, într-adevăr, raporturile româno-bulgare s-au îmbunătățit simțitor și dădea asigurări că „întrucît ne privește pe noi, vom face totdeauna tot ceea ce va sta în puterea noastră pentru a contribui la pacificarea Balcanilor“.

PROBLEMA AGRARĂ ÎN GÎNDIREA ECONOMICĂ ROMÂNEASCĂ (1918-1944)

GHEORGHE CIULBEA

Marea Unire din 1918 s-a înscris ca un act cu profunde și ample implicații social-economice. Înfăptuirea statului național unitar român a împlinit — cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — „cadru național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție; înmănuncherea laolaltă a energiilor și capacităților creatoare ale poporului nostru a creat condiții favorabile activității forțelor progresiste ale societății, mișcării muncitorești revoluționare”¹.

Evoluția vieții social-economice și politice a României interbelice poartă cu pregnanță amprenta proceselor care au avut loc la începutul acestei perioade, dintre care menționăm: încheierea, în linii generale, a revoluției industriale, cu consecințele social-economice binecunoscute; efectuarea reformei agrare din 1918—1921, care a expropriat circa 66% din pământurile moșierești, deschizând mai larg rezervorul relațiilor de producție capitaliste și stimulând dezvoltarea forțelor de producție.

Pe acest fundal începe alcătuirea complexului economic național, crearea unor condiții mai favorabile decât oricând în trecut pentru dezvoltarea forțelor de producție în toate ramurile economiei. Un agrarian marxist al vremii, sociologul Ion Clopoțel, aprecia, pe bună dreptate, că „suprafața provinciilor românești unite constituie o unitate economică dintre cele mai perfecte”².

Acest nou cadru, în care s-a desăvârșit și formarea pieței naționale unice, a favorizat accelerarea procesului de industrializare a țării, avînd o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, sociale și politice a țării. Numai că amploarea și intensitatea acestui proces au fost puternic afectate de existența unor structuri agrare învechite, blocate de rămășițe de natură feudală, opuse progresului economic, de pătrunderea capitalului străin în economia românească, ca și de multiplele implicații ale crizei sis-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 350.

² Ion Clopoțel, *Societatea românească*, Cluj, 1928, p. 5.

temului capitalist. Corespunzător acestor stări de lucruri, problema agrară a țării noastre se cerea urgent și imperios soluționată. Iar aceasta presupunea studierea resorturilor social-economice, politico-economice și tehnico-economice, învingerea rezistențelor conservatoare și a tuturor ezitărilor politice ale unor forțe sociale. Gîndirea economică românească din această vreme n-a cunoscut o altă chestiune care să fi suscitât atît interes, să fi mobilizat atîtea pasiuni și să fi stîrnit atîtea controverse ca problema agrară-țărănească. „Nu este zi — scria un ziar din epocă — să nu se vorbească de soarta țăranilor ; nu este ceas în care viața celulei agrare să nu pătrundă în discuția obștească”³.

Într-adevăr, problema agrară-țărănească continua să rămînă definitorie pentru caracterul și structura economiei românești, căci reforma agrară din 1918—1921 n-a operat o schimbare esențială a structurii proprietății funciare și, implicit, n-a putut să deschidă o cale largă progresului în agricultură. Economia României, cu o structură covîrșitor agricolă și cu o industrie slab dezvoltată, a cunoscut, în perioada interbelică, grave și complexe probleme care cuprinseseră lumea satului.

Panorama confruntărilor de idei privind geneza, esența raporturilor agrară-țărănești și soluțiile ce se impuneau scoate la iveală o largă varietate de concepții și teorii agrare, corespunzătoare forțelor social-economice existente. Interesele economice, sociale și politice ale acestor forțe au prezidat alegerea opticii teoretice, metodologiei de interpretare și a opțiunilor practice.

Aproape toate curentele nemarxiste de gîndire în problemele agriculturii porneau nu de la geneza și cauzele problemei țărănești, de la cunoașterea stadiului de evoluție a societății, ci de la descrierea diferitelor ei efecte : extensivitatea și randamentul scăzut al agriculturii, starea materială și culturală a țăranimii etc. În mod explicit sau implicit, teoreticienii nemarxiști deturnau, de fapt, analiza problematicii agrare de la conținutul ei social-economic spre analiza unor aspecte nedefinitorii — tehnice, organizatorice, comerciale, fiscale etc. —, cu un cuvînt, de la analiza cu precădere a problemei agrare la analiza problemei agricole. De la început, trebuie precizat că, încă din momentul intrării economiei românești în noua epocă, în gîndirea reprezentanților ideologici ai claselor exploatatoare referitoare la problema agrară-țărănească s-au conturat, cu precădere, viziuni și soluții tehnico-agricole, reforma fiind, adeseori, socotită nu ca o necesitate obiectivă, ci, mai degrabă, ca o concesie făcută țăranimii. Nu puțini doctrinari au apreciat, după reformă, că grava stare a agriculturii și a țăranimii s-ar fi datorat tocmai reformei, prin care s-a... „fărîmițat pămîntul” !

Ținînd seama de particularitățile țării noastre, din variate puncte de vedere s-au manifestat, într-un mod specific, și în gîndirea agrară a burgheziei românești, unele fenomene de criză și de restructurări conceptual-metodologice. Dar conturul gîndirii agrare burgheze, determinat prin trăsăturile ei caracteristice, a fost încadrat în problematica românească și definit prin stadiul, structura, caracterul, contradicțiile și perspectivele economiei naționale din epoca respectivă. Deosebirile de optică între gînditorii nemarxiști și cei marxști în problema agrară au caracter dihotomic, atît prin poziția socială, cît și prin metodă, concepție și, mai ales, prin soluția preconizată. Ele rezultă din trăsăturile caracteristice ale acestor două mari curente de gîndire agrară.

Impasul în care a intrat, în perioada interbelică, întreaga gândire economică burgheză, în încercarea de a explica științific și de a soluționa durabil marile probleme economice ale țării s-a manifestat, evident, și în gândirea agrară. Era un impas care definea, dealtfel, statutul pe care-l căpătase știința economică burgheză pe plan mondial. Acutizarea contradicțiilor societății românești îi determina pe acești gânditori să eludeze fondul social al problemei agrare. Fuga de social, tratarea problemelor agrar-țărănești prin prisma elementelor tehnico-agronomice, organizatorice sau morale atesta o astfel de stare.

Pentru evidențierea orientării gândirii economice nemarxiste din perioada interbelică, caracteristice sînt și dezbaterile care au avut loc în cadrul „Asociației generale a economiștilor”. De exemplu, în contextul crizei economice — dar și social-politice — din 1929—1933, atunci cînd acuitatea problemei agrar-țărănești crescuse amenințător, în raportul despre „Criza agricolă și criza agrară”, prezentat de N. Cornățeanu, în cadrul acestei asociații, problema agriculturii a fost tratată atît de tehnicist, încît însuși Victor Slăvescu, președintele asociației, a ținut să-i atragă atenția autorului asupra neglijării aspectului social al chestiunii abordate. „Dv., cu foarte mare competență, deja cunoscută nouă — menționa V. Slăvescu — ne-ați arătat criza agricolă sub aspectul ei tehnic. Ne-ați arătat că agricultura noastră nu e suficient pregătită. Dar nu v-ați întrebat : nu cumva pe lângă elementul tehnic agricol este și un element economic, adînc, care contribuie la această criză ? Și anume acela al prețurilor bunurilor agricole” ?⁴ Această intervenție arăta că și atunci cînd se încerca un demers social asupra problemei agrare, se efectua, de fapt, o abordare unilaterală, mai mult sub aspecte derivate, nedefinitorii, ca acelea ale prețului produselor agricole sau, în alte cazuri, al caracterului irațional al exploatarei pămîntului, al realizării de către țărani a unor producții mici, de proastă calitate, al imposibilității țăranului român de a lucra pămîntul după cele mai moderne metode agrotehnice etc. Deși între starea agricolă și cea agrară, între criza agricolă și cea agrară existau legături intime de interdependență, economiștii burghezi nu le-au surprins. Și aceasta nu din obtuzitate. Ei nu aveau interes să orienteze atenția opiniei publice asupra unui aspect esențial — repartiția necorespunzătoare a pămîntului —, tocmai în condițiile unor profunde seisme economice, sociale și politice la scara sistemului capitalist mondial.

Manifestările de criză ale gândirii agrare universale nu au fost identice cu acelea din gândirea românească. O seamă de economiști agrarieni din țara noastră, ca Virgil Madgearu și Ernest Ene, de exemplu, au considerat, în mod justificat, că teoria economică a țărilor industriale dezvoltate nu se potrivea realităților din țările agrare înapoiate. Ca atare, s-a accentuat cercetarea științifică proprie a realității românești, atît prin nucleul de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București și prin cel de la Universitatea din Cluj, cit și prin „Asociația pentru știință și reformă socială”, inițiată de D. Gusti, V. Pârvan și V. Madgearu, și printr-o serie de alte organisme de studiere a fenomenului agrar românesc. Au fost înființate „Institutul economic românesc” (1923) ; „Institutul economic românesc pentru studiul conjuncturii” (1936), condus de Virgil Madgearu ; „Institutul de cercetări agronomice al României” — I.C.A.R. —, în organigrama căruia funcționa și o „secție de economie rurală” (1937), condusă

⁴ Aspecte ale crizei românești în cadrul crizei mondiale, București, 1937, p. 71.

de Gh. Ionescu-Șișești ; „Asociația generală a economiștilor din România“ ; „Asociația licențiatilor Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale“ (A.L.A.I.S.C.I.), conduse tot de Virgil Madgearu etc. În aceste instituții s-a cercetat o diversitate de chestiuni economice, cu precădere agrare, în profil istoric, statistic și sociologic, micro și macroeconomice, ale căror merite științifice sînt remarcabile pentru epoca respectivă.

Corepunzător faptului că, la fel ca și în trecut, au prevalat preocupările utilitariste și mai puțin de teorie generală, criza gîndirii economice a afectat, însă, într-o măsură mult mai mică, gîndirea burgheză agrară. Lucrările lui Virgil Madgearu — *Evoluția economiei românești, Organizarea valorificării producției agricole* ; Gh. Ionescu-Șișești — *Reforma agrară și producțiunea, Politica agrară cu privire specială la România* ; M. Chirișescu-Arva — *Criza agriculturii și organizarea producției* ; N. Popovici-Lupa — *Cercetări asupra rentabilității agriculturii țărănești, Reforma agrară și gospodăriile noastre agricole* ș.a., arătau cantonarea gîndirii agrare în probleme de strictă specialitate și descriau traiectoria procesului de constituire a economiei agrare, ca știință economică de ramură, cu obiect, metodă, metodologie și funcții clar delimitate de economia politică, statistică, istorie economică sau sociologie rurală. Cu toate că exista și în aceste lucrări o anumită doză de apologie a capitalismului, conținutul lor științific, legat de funcția utilitaristă, era vizibil superior lucrărilor de teorie economică generală.

Restructurarea gîndirii agrare a burgheziei românești a cunoscut și ea forme și intensități specifice față de cea occidentală. O primă restructurare de concepție, de adaptare a gîndirii agrare la condițiile speciale ale României și ale epocii, a constat în abandonarea, încă din secolul trecut, a teoriei autoreglării economiei. și, respectiv, susținerea intervenției statului și în această ramură.

Există, în literatura agrară românească, ca și în cea industrială, o tradiție în acest sens, privind rolul statului în agricultură, alături de politica fiscală, comercială, de credit și de sprijinire a procesului de industrializare. Virgil Madgearu vedea rolul statului în sprijinirea agriculturii printr-o politică de credite. „Într-o mare măsură — spunea el — agricultorii au avut nevoie de credit pentru refacerea gospodăriilor și a completării inventarului distrus. Exproprierea marii proprietăți și împrumutarea țăranilor a fost generatoarea unor nevoi de credit excepționale“⁵. După opinia lui, statul trebuia să sprijine țăranimea prin credite, atît pentru achitarea despăgubirilor, cît și pentru cumpărarea inventarului agricol necesar sau a pămîntului de la marii proprietari. I. Gr. Dimitrescu aprecia, la rîndul său, că „statul de astăzi... vrea să influențeze întreaga viață economică și să stabilească o anumită ordine pentru toate piețele : a mărfurilor, a capitalurilor și a muncii..., pentru întreaga viață economică și nu numai pentru sectoare izolate“⁶.

A susține necesitatea intervenției statului în agricultură era, desigur, o idee, în conținut, progresistă. Dar, din păcate, aceasta era, în mare parte viciată de nerealism. Nu era vorba de o intervenție a statului pentru a „tempera“ atotputernicia gospodăriilor țărănești (de fapt, chiaburești), ci tocmai pentru a sprijini și stimula dezvoltarea (întreprinderilor agricole capitaliste, încă destul de firave din punct de vedere economic.

⁵ V. N. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, în „Independența economică“, 1940, p. 83.

⁶ I. Gr. Dimitrescu, *Curs de economie politică*, f.a., p. 10.

Nu era vorba de capitalism monopolist de stat, ci de capitalism de stat. Victor Slăvescu indica, atât pentru industrie, cât și pentru agricultură, „anumite norme“ și „un cadru general de intervențiune a statului“, cuprinzând : normele juridice, administrative, politica energetică, ocrotirea materiilor prime (pentru a nu fi exportate în stare brută), pregătirea și ocrotirea forței de muncă, politica fiscală și de subvenții, piața guvernamentală, lupta contra concurenței neloiale, politica de credite⁷. Merghind mai departe, V. Madgearu, N. Gh. Leon și Gh. Ionescu-Șișești au susținut intervenția statului mai direct în agricultură, preconizând inclusiv elaborarea unui „plan agricol pe cinci ani“⁸.

Dacă această direcție de restructurare a gândirii agrare a burgheziei românești era pozitivă, nu tot astfel stăteau lucrurile și cu poziția ei față de problemele sociale ale agriculturii. Este un fapt de notorietate că, în perioada interbelică, și mai ales în primii ani după cel de-al doilea război mondial, nici un economist burghez — fie el neoliberal sau țărănist — n-a mai susținut ideea vreunei noi împroprietări a țăranilor, evident de teama generalizării acestui proces și în celelalte ramuri ale economiei. Era aici manifestată o tendință mai generală în gândirea economică burgheză și anume „fuga de social“. Au existat, desigur, și excepții, care, cu cât au fost mai sporadice și mai singulare, cu atât au fost mai prețioase. Ar fi vorba, bunăoară, de studiile *Revoluția agrară și evoluția clasei țărănești*, de V.N. Madgearu ; *Reforma agrară și producțiunea*, de Gh. Ionescu-Șișești ; *Renta solului*, de N. C. Angelescu ș.a.

Ca o altă restructurare a gândirii agrare nemarxiste se vedește și tendința de a se trece de la abordarea statică la cea dinamică. Această orientare trebuie pusă în strînsă legătură cu ideea de reducere a înapoierii economice, de asigurare a independenței economice și de intensificare a producției agricole. Dealtfel, ideea de creștere economică accelerată, pentru lichidarea cât mai rapidă a înapoierii, se regăsește încă în scrierile lui N. Bălcescu și, ulterior, în ale gânditorilor burghezi radicali și industrialiști. Mai târziu, Vintilă Brătianu spunea că „existența statului român neatîrnat, propășirea lui continuă în acești din urmă 50 de ani, autoritatea ce și-a căpătat peste hotare au dat convingerea statului nostru că el poate trăi prin el însuși... Cu cât activitatea rodnică a statului român va fi mai mare — sublinia el —, cu atât focarul de la care să se încălzească întreg neamul va fi mai puternic“⁹.

În bună măsură, trecerea de la analiza statică la cea dinamică a problemelor agrare nu s-a bazat pe o teorie a creșterii economice, deși aceasta fusese inițiată, în secolul trecut, de P.S. Aurelian, ci, mai degrabă, pe teoria „formeii fără fond“. Această teză, de inspirație maioresciană, a fost folosită din perimetre sociale diferite și în sensuri diferite. Astfel, Virgil Madgearu considera că, în vederea ridicării fondului la nivelul formeii, a ridicării rapide a nivelului dezvoltării economice cu ajutorul industrializării, „țelul industrializării pentru un stat cu structură social-agrară ca a României,

⁷ V. Slăvescu, *Curs de politică agrară, economie industrială și politică industrială*, f.a., p. 120, 310.

⁸ *Istoria științelor în România (Științe economice)*, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, p. 130.

⁹ Vintilă Brătianu, *Pentru conștiința națională*, București, 1915, p. 65.

nu poate fi decât extinderea activității economice și augmentarea productivității muncii naționale în vechile ramuri de producție¹⁰.

Sînt multe exemplele ce se pot invoca în legătură cu restructurarea gândirii agrare burgheze din România prin trecerea de la analiza statică la cea dinamică. Și aceasta, deoarece, fie că erau neoliberali, fie că erau țărâniști, economiștii burghezi au plecat de la constatarea înapoierii noastre economice și de la dorința recuperării decalajelor economice. Criticînd această stare și teza „eminanței agrare“ a României, și unii și alții au văzut în industrializare și în intensificarea agriculturii factorul „covîrșitor din punct de vedere al nivelului nostru social“¹¹.

Evoluția gândirii agrare a burgheziei românești dintre cele două războaie s-a încadrat, firește, în coordonatele generale ale gândirii economice a burgheziei pe plan mondial, împrumutînd, în chip specific, principalele ei trăsături și avînd puternice filiații cu aceasta. „La V. N. Madgearu — aprecia contemporanul său I. Răducanu —, sistemul de expunere se apropie mai mult de W. Roscher decât de noua școală istorică a economiei politice, dovadă a însuși cursului său de *Economie politică*“¹². Dealtfel, asupra lui Madgearu au exercitat influențe diferite și alți gînditori străini ca, de pildă, S. Webb, G. B. Shaw, H. G. Wells, grupați în jurul organizației „Fabian Society“, precum și Sombart și Cijaianov, de unde a împrumutat orientarea spre reforme sociale¹³. La sfîrșitul perioadei interbelice, asupra unora s-a făcut simțită chiar influența unor concepții fasciste, care au provocat o anumită derută și diversiune, în legătură cu lozinka demagogică a legionarilor — „omul și pogonul“.

Dar s-au semnalat și unele influențe ale gândirii agrare românești asupra celei universale. Așa cum arată acad. V. Malinschi, n-a fost vorba numai de influențe externe asupra gândirii economice românești, ci, spre mîndria acesteia, și de un proces invers. Astfel, pînă și un economist german ca Ernest Wagemann era nevoit să recunoască valoarea științifică a concepției lui M. Manoilescu privind industrializarea și schimburile economice internaționale, deși această teorie era absolut neconvenabilă imperialismului german. „Teoria aceasta — scria el, în 1938 — este, din nefericire, cu mult prea bună“¹⁴. În prezent, această „nouă teorie a schimburilor internaționale“ circulă cu predilecție în literatura economică a țărilor subdezvoltate, mai cu seamă din America Latină, unde M. Manoilescu este considerat un „clasic“ al industrialismului, alături de Friedrich List, și chiar mai mult decât acesta. Deși industrialiste, aceste concepții au și profunde vocații agrariene, în legătură cu combaterea teoriilor „complementarismului economic“, și ale „costurilor comparative de producție“, cu respingerea tezei eminanței agrare a țărilor subdezvoltate.

Subliniind filiația ideilor agrariene ale burgheziei românești din perioada interbelică cu cele occidentale, nu se poate trece, totodată, peste constatarea existenței unor evidente trăsături originale, impuse, în chip

¹⁰ G. Vasilescu-Karpen, *Trebuie să rămînă România o țară eminantă agrară*?, București, 1933, p. 9—10.

¹¹ *Ibid.*

¹² I. Răducanu, *Despre începuturile Școlii istorice în Economia politică*, în „Independența economică“, nr. 5—6, 1943.

¹³ V. Malinschi, *Profesorul Virgil Madgearu (1887—1940)*, Editura Academiei R. S. România, București, 1975, p. 34—39.

¹⁴ *Istoria doctrinelor economice*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, p. 492.

obiectiv, de particularitățile fenomenului nostru agrar, ca și de înseși tradițiile gândirii economice autohtone. S-ar putea exemplifica această tră-sătură, în primul rând, prin aceea că nu s-a făcut prea multă teorie generală, aceasta fiind subînțeleasă ca deja descoperită în Apus, cercetările agrare cantonându-se cu precădere asupra laturilor concrete și dezlegărilor practice de economie și politică agrară.

Gîndirea agrară burgheză din România interbelică a avut, cum se știe, un caracter neunitar, eterogen. În funcție de gruparea burgheză pe care o reprezenta, aceasta a luat forma unor curenți diferiți: a) curentul neoliberal, care a dat expresie intereselor grupării industriale și apoi financiare a burgheziei; b) curentul țărănist, care a exprimat voința burgheziei agrare; c) curentul corporatist-fascist, exponent al intereselor burgheziei financiare și al monopolurilor internaționale. Indiferent de perimetrul social al acestor curenți, problema agrară a constituit un subiect de meditație economică pentru toți gînditorii burgezi, dată fiind întreprinderea obiectivă a oricărei teme economice cu cea agrară, care avea la bază diviziunea socială a muncii. Într-un fel sau altul, gînditorii burgezi au înțeles că, după cum agricultura nu se poate dezvolta fără industrie, nici industria nu poate „face minuni” fără dezvoltarea agriculturii și, respectiv, fără rezolvarea aspectelor sociale de fond ale problemei agrare.

În concepția lor cu privire la problema agrară, economiștii burgezi nu au putut trece cu vederea existența și prestigiul științific tot mai crescînd al curentului marxist, atît din țară, cît și din străinătate. Față de acesta, ei au adoptat, în diferite forme, o atitudine ostilă. Această atitudine urmărea scoaterea, prin mijloace de influențare ideologică, diversiune și demagogie, a țărănimii de sub influența firească a marxismului, a gîndirii agrare a Partidului Comunist Român. Mijloacele utilizate în încercarea de contracarare a acestei influențe au constat — ca și în gîndirea economică universală —, fie în respingerea globală a marxismului, fie în denigrarea lui pătimașă, fie într-o manoperă mai subtilă, cunoscută sub numele de „antimarxism discret și inteligent”. Aceasta a fost atitudinea „sufocării prin îmbrățișare”, a preluării de teze și puncte de sprijin din gîndirea marxistă, cărora însă le-au deformat conținutul științific, partinitatea de clasă și finalitatea socială, pentru a le folosi în interese opuse, burgheze. Acest soi de „marxism” denaturat, Șerban Voinea l-a denumit „marxism oligarhic”. Au excelat, prin atacuri neobosite la adresa gîndirii economice marxiste, îndeosebi N. Basilescu și A. C. Cuza. Se relatează, de pildă, că A. C. Cuza „la curs făcea de toate, numai economie politică... nu. Expunerea era însoțită de gesturi de mimică, de modificări ale tonului în felul actorilor, de fapt, perfect asemănătoare clovnilor de la circ, care, totuși, jucau un rol indicat de mai înainte”¹⁵.

Cu toate acestea, nici un economist burghez din România interbelică n-a putut trece, într-un fel sau altul, pe lângă gîndirea agrară marxistă, ceea ce înseamnă că au recunoscut-o, volens, nolens, ca un indispensabil reper de referință teoretică. Un contemporan — I. Veverca — spunea, la moartea lui Ștefan Zeletin, că acesta „ne-a dat o teorie a evoluției societății românești cu ajutorul metodologic marxist, în șablon sombartian și cu perspective burgheze”¹⁶.

Economiști burgezi, ca, de pildă, Marin Chirițescu-Arva, s-au arătat receptivi față de experiența economică a socialismului în domeniul pla-

¹⁵ Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1976, p. 167.

¹⁶ „Independența economică”, nr. 5, 1934, p. 249.

nificării, industrializării și, îndeosebi, al rezolvării problemei agrare, al cooperăției agricole, al rolului stațiunilor de mașini și tractoare și al statului în agricultură. Ei considerau că astfel de experiențe s-ar fi putut aplica și în condițiile regimului burghez, pentru a-l întări și a-i soluționa contradicțiile, fără a-i afecta baza economică. Alții au fost atrași, într-un fel sau altul, de forța de convingere a teoriei economice marxiste. „Teoria marxistă aparține acelei clase de sisteme, care pot îmbătrâni în amănunte mai târziu ori mai devreme, însă întotdeauna rămân forțe vii, pentru că conțin o concepție nouă de viață și puternice fermente de gândire, ce deșteaptă spiritele, înflăcărează inimile și pun în mișcare masele. Din astfel de sisteme de gândire se formează viața superioară a umanității”¹⁷. Semnificativ este că aceste cuvinte nu le-a rostit un marxist, ci un gânditor burghez — marele sociolog Dimitrie Gusti.

În galeria gânditorilor burgezi care au meditat, într-un fel sau altul, asupra problemei agrare în perioada interbelică, reținem îndeosebi pe V. N. Madgearu, I. Răducanu, Ernest Ene, Gh. Ionescu-Șișești, N. O. Popovici-Lupa, Horia Lupan, D. Drăghicescu, N. Cornățeanu, E. Grințescu, Gh. Zane, Ștefan Zeletin, Gh. N. Leon, N. Georgescu-Roegen, I. Tatos, G. Tașcă, I. N. Angelescu, Mihail Manoilescu, Mitiță Constantinescu, A. Topliceanu, Anghel Rugină, Paul Horia Suci, Victor Slăvescu ș.a. Sînt notabile contribuțiile gânditorilor țăraniști V. Madgearu, I. Răducanu, Gh. Ionescu-Șișești, N. O. Popovici-Lupa, E. Grințescu ș.a. la închegarea „economiei și politicii agrare” ca știință economică de ramură în țara noastră. În epocă, confruntările de opinii ale acestor gânditori, purtate nu atît între cele trei curente burgheze, ci mai cu seamă între acestea și curentul marxist, au vizat mai puțin latura socială, cît mai ales cea tehnico-economică.

Cu totul altfel au abordat marxiștii problema agrar-țărănească. Pornind de la aprecierea realistă, potrivit căreia, în perioada interbelică, economia românească avea un caracter capitalist — ținînd seama de proporția crescîndă a muncii salariate nu numai în industrie, dar și în agricultură —, de la aprecierea evoluției anevoioase capitaliste, în condițiile persistenței unor puternice rămășițe feudale, precum și ale crizei generale a capitalismului, ale penetrației capitalului străin în economia României, gîndirea agrară marxistă s-a dezvoltat în tripla ei existență de atunci — comunistă, unitaristă și social-democrată. Ea a oferit puternice și convingătoare replici științifice teoriilor nemarxiste privind esența și soluția problemelor din agricultură. În ciuda unor vremelnice avataruri, inerente procesului de clarificare ideologică, tezele și concepțiile agrare ale gânditorilor marxiști s-au dovedit, în esență, juste, fiind confirmate de practica social-istorică.

Pe de altă parte, cugetătorii marxiști au abordat problema agrară, în primul rînd, prin prisma conținutului ei social, al relațiilor de producție, situînd analiza proprietății funciare — din punctul de vedere al originii, evoluției, structurii, consecințelor și perspectivelor istorice — în centrul preocupărilor, așa cum procedase, la vremea sa, și C. Dobrogeanu-Gherea.

Concluziile teoretice și soluțiile practice ale gânditorilor marxiști asupra problemelor țărănești au reprezentat alcătuiți solide, bazate pe travaliu științific neobosit, în care scop au fost folosite tradițiile progresiste ale gîndirii agrare nemarxiste și marxiste de pînă la primul război

mondial, tehnici statistice și sociologice de investigare a satului românesc. În contrast, gândirea nemarxistă interbelică, din dorința de a permanentiza stările de lucruri existente, a pornit aproape totdeauna de la imaginea unui sat idilic, „privit din tren sau din automobil“. Un ziar din epocă observa, pe bună dreptate, că „țăranul e cunoscut din conversații. Peisajul economic și social e apreciat după felul de judecată al fiecărui intelectual... Teorii și judecăți apriorice — câte vreți, lipsind însă tocmai esențialul — documentarea asupra realității“¹⁸.

Apărători devotați ai intereselor fundamentale ale clasei muncitoare și țăranimii muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, orientați în activitatea lor de ideile socialismului științific, marxistii români au avut drept fir călăuzitor necesitatea luptei împotriva regimului existent și înlocuirea lui cu socialismul. De aceea, o primă caracteristică a gândirii agrare marxiste din perioada analizată este militantismul și poziția sa critică, atât față de rînduiriile existente, cît și față de concepțiile retrograde, vizînd prefaceri fundamentale care să accelereze mersul României pe calea progresului. O poziție care i-a oferit largi posibilități de investigație științifică și i-a conferit statutul de cea mai înaintată gândire, cu toate carențele vremelnice (și explicabile) pe care le-a avut. Această caracteristică s-a impus în focul unei înverșunate lupte cu oponenții ideologici. Spiritul polemic a fost o notă dominantă a scrierilor marxiste cu tematică economică. De pildă, iată ce scria „Tineretul socialist“ despre doctrina țăranistă : „Țărănismul e o utopie ; sub căciula de oaie a țăărănismului se ascund colții lupului capitalist“¹⁹.

În disputa cu curente de idei ale vremii, marxismul și-a vădit superioritatea, istoria confirmînd justetea tezelor și concepțiilor sale. Evocarea intransigenței comuniștilor români față de ideologia burgheziei, are, totodată, valoarea unui permanent exemplu de combativitate ideologică într-o epocă în care — așa cum remarcă tovarășul Nicolae Ceaușescu — „numărul mic de comuniști pe care îi aveam în ilegalitate era într-o măsură foarte mare compensat de poziția lor combativă împotriva concepțiilor străine, în propagarea concepției materialist dialectice“²⁰. Cercetările socio-economice în problemele proprietății, relațiilor funciare, dezvoltării industriale, crizelor economice de supraproducție, situației maselor muncitoare au fost de mare folos gînditorilor marxisti pentru cunoașterea realităților din țara noastră, a modului de acțiune a legilor care guvernau mersul societății, în vederea stabilirii juste a coordonatelor strategiei, tacticii și a conducerii corecte și eficace a luptei revoluționare. Comuniștii au fost angajați plenar în frămîntările politice și socio-economice, iar acest fapt nu putea să nu-și spună cuvîntul asupra teoriilor economice sau aprecierilor date. Este adevărat că, asupra aprecierilor făcute de comuniștii români în domeniul problemelor agrare, s-a resimțit, uneori, și influența Internaționalei a III-a, cu efecte pozitive atunci cînd tezele acesteia s-au dovedit valabile și pentru condițiile concrete din România, dar, mai ales, cu efecte negative, atunci cînd acestea, de regulă, nu țineau seama de nivelul și stadiul dezvoltării țării, de realitățile ei concrete, susținînd soluții neadecvate pentru rezolvarea acestora.

¹⁸ „Cuvîntul liber“, nr. 10 din 12 ianuarie 1935.

¹⁹ „Tineretul socialist“ din 24 decembrie 1921.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, Editura politică, București, 1973, p. 827.

O altă caracteristică a gândirii agrare marxiste din România interbelică a constituit-o faptul că latura aplicării și dezvoltării creatoare a acesteia a precumpănit asupra celei de simplă popularizare și de preluare necritică a unor idei sau aprecieri valabile pentru alte timpuri sau locuri, dar care nu se potriveau fenomenului românesc. Marxismul ca sistem deschis, receptiv la nou și aplicabil creator la situații din cele mai diferite, a permis, pe bază de cercetare, elucidarea stărilor de lucruri din agricultura românească, cunoașterea modului concret de acțiune a legilor dezvoltării capitalismului în această ramură. Debarasată tot mai mult de preluări necritice, în ciuda avatarurilor și erorilor comise, gândirea agrară marxistă a marcat, îndeosebi după Congresul al V-lea al P.C.R., o etapă calitativ superioară, caracterizată prin profunde cercetări socio-economice, prin folosirea mai riguroasă a metodologiei materialist-dialectice, a instrumentelor statistice și sociologice de investigare. Stau mărturie numeroasele publicații de studii și lucrări științifice consistente, dar, mai ales, calitatea raționamentelor prin care au fost cercetate problemele majore ale vieții social-economice ale României. În focul luptei de clasă împotriva burgheziei, gânditorii marxști au dat la iveală lucrări de certă valoare. Tatonînd, învingînd greutăți și greșind, uneori, dar găsind mereu resursele necesare de corijare a erorilor, marxștii din țara noastră au adus veritabile contribuții științifice care s-au înscris în procesul de clarificare ideologică a întregii clase muncitoare.

Așa se explică influența exercitată de marxism asupra gândirii agrare din țara noastră. Nu este vorba numai de influența exercitată asupra unor economiști de factură mic-burgheză, ca N. N. Matheescu, C. Stere, Gr. Mladenatz etc., ci și asupra unor economiști burghezi de seamă, ca V. N. Madgearu, Șt. Zeletin, I. N. Angelescu ș.a. Desigur că teoria economică marxistă a fost denaturată, încadrată în sistemul de gândire și de interese burghez, dar faptul în sine este o dovadă grăitoare a prestigiului său științific, a sferei de răspîndire și a capacității sale de fertilizare a cercetării lor economice²¹. Studii marxiste de prestigiu au fost „găzduite” în publicații burgheze, cum a fost, de pildă, studiul lui Lucrețiu Pătrășcanu : *Băncile și beneficiile lor* (pe care Virgil Madgearu l-a publicat în revista „Independența economică”), sau lucrarea lui Lotar Rădăceanu : *Oligarhia română* (publicată de revista „Arhiva pentru știință și reformă socială”). Și aceasta, datorită forței adevărului pe care-l conțineau și interesului științific manifestat de unii economiști nemarxști pentru elucidarea diferitelor probleme ale epocii. Idei și teze economice marxiste au pătruns, dealtfel, chiar și în unele institute de cercetare, ca „Institutul de studiere a conjuncturii economice” sau „Institutul social român”, ca și în operele unor reputați gânditori burghezi.

Științifică prin natura sa, doctrina agrară marxistă a dat cercetărilor marxiste de la noi concepție, metodă, instrumentar pentru investigarea unei realități concrete, operă în care gânditorii marxști s-au servit și ei de cuceririle cercetărilor nemarxiste. Și aceasta pentru că gândirea marxistă nu poate rămîne nicăieri neobservată și nu se poate izola de tumultul ideologic al vremii, ca într-un clopot de sticlă, în care să monologheze fără auditoriu și mai ales fără replică.

În această epocă, gândirea agrară marxistă se regăsește într-un context precumpănitor politic, în articole sau studii fulminante, cu carac-

²¹ Vezi, pe larg : Ivanciu Nicolae-Văleanu, *K. Marx și economiștii noștri*, în „Capitalul” lui Marx și contemporaneitatea, Editura politică, București, 1967, p. 111—155.

ter polemic și agitatoric. Desigur, au apărut și unele lucrări de mai largă întindere, broșuri și chiar monografii ca acelea ale lui Lucrețiu Pătrășcanu și Lotar Rădăceanu, ceea ce dovedește că, în ciuda împrejurărilor politice și a condițiilor materiale nefavorabile unui travaliu riguros științific, gânditorii marxști din țara noastră au demonstrat că, pe baza materialismului dialectic și istoric și a situației lor pe pozițiile celei mai progresiste clase sociale, au putut să analizeze, cu înaltă competență, complicatele probleme social-economice ale țării, formulind soluții a căror validitate a fost confirmată de practica social-istorică. Această trăsătură, mai evidentă la comuniști decât la social-democrați, exprimă, totodată, finalitatea revoluționară a mișcării muncitorești, faptul că nu s-au făcut cercetări economice de cabinet, cu scop în sine, ci acestea s-au îmbinat organic cu activitatea politică a momentului istoric. În osmoza dintre teoria marxistă și practica socială s-au verificat ipotezele științifice și tezele cu privire la problemele agrare abordate. Firicelele de aur ale gândirii agrare marxiste din perioada interbelică, impregnate în literatura politică a vremii, au strălucit însă cu putere și s-au păstrat nealterate, pentru ca astăzi, într-un laborios creuzet de valorificare ideatică, să se închege în lingouri teoretice de mare valoare intrinsecă.

O altă caracteristică a gândirii agrare marxiste interbelice din România constă în faptul că, deși s-a ocupat, cum era și firesc, cu precădere de problemele agriculturii românești, natura ei militantă a antrenat-o și în circuitul mondial de idei, în dialogul critic principial cu gândirea agrară din alte țări. În condițiile aspre ale luptei de clasă și ale prigoanei, gânditorii marxști au găsit răgazul necesar de a combate nu numai concepțiile retrograde ale burgheziei românești, dar și pe acelea ale burgheziei străine. Este semnificativ articolul *Belșug și mizerie*, publicat în ziarul „Tineretul socialist” din 7 octombrie 1919. Făcînd o incursiune teoretică bine documentată în conținutul reacționar al teoriei agrare malthusiene, articolul arăta, în cuvinte simple dar convingătoare, că mizeria unei părți a populației din țările capitaliste nu exprimă deloc „zgîrcenia” naturii, ci raportul dintre forțele de producție și relațiile de producție în societatea capitalistă. „Nu natura e dușmanul nostru, ci capitalismul. Natura ne dăruiește din belșug; o clică de oameni împart însă inegal darurile naturii. Nu-i ordinea firească alcătuirea socială de astăzi, și ce-i de făcut de om poate fi dărîmat și înlocuit tot de om”. În ziarul „Socialismul”, Petre Bejenaru a întreprins o critică fundamentată a altor concepții agrare burgheze, formulate de Benedetto Croce, Guglielmo Ferrero și J. M. Keynes, publicate de aceștia în lucrarea *Reconstrucția în Europa*. Prin valoarea lui metodologică, studiul critic la care ne referim are și astăzi o rezonanță deosebită. „Pămîntul — afirma autorul — conține bogății imense pe solul și în subsolul său; continente sînt nedestelenite și puțin populate, milioane de oameni abia acum ies din viața animalică. Este absurd să ne închipuim că progresul omenirii se va opri numai acolo cădă unei infime părți din privilegiați toate roadele culturii și ale civilizației... Deci nu «reglementarea» producerii de noi vîrstare omenești, ci o nouă reglementare a producerii de bunuri prin îndepărtarea modului de producție capitalist — iată imperativul categoric al vremii”²².

În perioada la care ne referim, gândirea agrară marxistă a realizat acumularea cantitativă necesară înfăptuirii aceluia salt uriaș înfăptuit în-

²² P. Bejenaru, *Malthus redivivus*, în „Socialismul”, nr. 201 din 9 noiembrie 1922.

tre anii 1944—1948, cînd a învins deplin și definitiv curentele nemarxiste de gîndire agrară, devenind știința economică oficială și atotcuprinzătoare a țării noastre în anii luminoși ai construcției socialismului. Ea a pregătit condițiile în care Partidul Comunist Român, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au adus numeroase contribuții originale, unele de răsunet internațional, la dezvoltarea creatoare a gîndirii economice marxiste.

Cea mai semnificativă latură a confruntărilor care au focalizat atenția gînditorilor marxiști și nemarxiști a vizat esența și soluțiile chestiunii agrare. Sintetizînd procesul clarificărilor ideologice din mișcarea comunistă cu privire la problema agrară — la care și-au adus din plin contribuția Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Lucrețiu Pătrășcanu, Petre Bejenaru, Eugen Rozvan și alții, Congresul al V-lea al P.C.R. a apreciat, în mod just, că „esența chestiunii agrare în România de azi constă în împărțirea antidemocratică a pămîntului. Lupta pe care o duce țaranul român este lupta pentru pămînt, lupta contra proprietății mari moșierești asupra pămîntului și contra tuturor rămășițelor de ordin semifeudal și de organizare a muncii, legate de dînsa”²³. Din acest conținut, profund social, al problemei agrare, se releva că derivă și starea tehnică și economică precară a agriculturii, ca și situația materială și culturală înapoiată a țărănimii.

Comparate cu aceste aprecieri ne apar cu toată claritatea, în postura lor conservatoare, numeroase teorii, nu numai moșierești, referitoare la esența problemei țărănești, fie că aceste teorii porneau de la supraaprecierea procesului de dezvoltare capitalistă a țării și, respectiv, de la ignorarea rămășițelor feudale din economie (ca neoliberalii), fie că se bazau pe aprecierea, tot eronată, a țărăniștilor cu privire la caracterul necapitalist al economiei. De exemplu, unii neoliberali contestau categoric existența vreunei probleme agrare în România. „Cu reformele din anul 1918 — scria Ștefan Zeletin — ... revoluția burgheză română poate fi privită ca pășind spre încheiere“, vechiul nostru regim agrar fiind „desființat pînă în ultimele sale rămășițe“, marea proprietate fiind și ea desființată iar „perspectivele împărțirii de pămînt luînd și ele sfîrșit“²⁴. Considerînd că „mizeria rurală, pe care o provoacă revoluția agrară (capitalistă — *n.n.*), nu e pricinuită de lipsurile împrumutării“, esența problemei țărănești consta, după opinii neolibérale, în „industrializarea agriculturii“.

Nu mai puțin complici ai susținerii, sub forme deghizate, a marii proprietăți și ai exploatării țărănimii, s-au dovedit a fi legionarii. Corespunzător concepției lor, satul românesc suferea doar de „lipsa elementului etnic autentic național“, a tradiționalului „sistem patriarhal de producție“²⁵. În scopul instaurării acestui sistem era vehiculată ideea „corporatismului integral și pur“, prin care ar fi urmat să se realizeze „armonia socială“ dintre țărani și marii proprietari „etnici“, într-un stat totalitar fascist (prezentat ca anticapitalist, dar, de fapt, o formă aparte și atroce a capitalismului monopolist de stat). Ura față de comunism, teama obsedantă de alianța muncitorilor cu țărani în lupta împotriva exploataților de orice fel făcea, totodată, ca poziția fascistă sau fascizantă față de ideea rezolvării problemei agrare să apeleze intens la misticismul religios, la

²³ Congresul al V-lea al P.C.R., partea a II-a, 1932, p. 20.

²⁴ Șt. Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București, 1925,

²⁵ Traian Brăileanu, *Teoria comunității omenеști*, București, 1941, p. 378—379.

elogiul „paseismului pastoral“. În afara acestor sloganuri demagogice, legionarii n-au adus nimic în materie agrară. „Citind presa legionară din timpul acestei guvernări — remarcă Lucrețiu Pătrășcanu —, te surprinde puținul interes arătat de cadrele legionare față de chestiunile și problemele țărănești, deși, sub dictatură, mizeria și lipsurile la sate au cunoscut forme cele mai ascutite“. Și aceasta pentru că „soluția problemei sociale ei nu o puteau vedea în înlăturarea regimului actual sau în înlocuirea lui printr-unul socialist, ci numai în cadrul celui existent, în care, însă, situația lor urma să fie schimbată. Ei voiau doar să domine actualul regim social și să poată trăi, aici, ca paraziți ai lui“²⁶.

În formularea soluțiilor problemei agrar-țărănești, diferitele curente de idei porneau de la extrapolarea raționamentelor privitoare la esența acestei probleme. Exponent nedezmințit, în cuget și în faptă, al intereselor clasei muncitoare și țăranimii muncitoare, partidul comunist a situat studierea soluțiilor de rezolvare a problemei agrare în centrul preocupărilor, aceasta constituind obiectul dezbaterilor de pe ordinea de zi a tuturor congreselor sale. Descifrarea acelei soluții, care să corespundă imperativelor perioadei de desăvârșire a revoluției burghezo-democratice, în care se afla România, a angajat gânditorii marxiști într-o lungă și aprigă confruntare de opinii, atât cu ei înșiși, pentru propria clarificare, cât, mai ales, cu doctrinarii nemarxiști și antimarxiști. În opoziție cu aceste ultime concepții, care, în vederea rezolvării problemei țărănești avansau numeroase soluții tehnice, organizatorice sau fiscale, formulând, în fond, „variațiuni pe aceeași temă“ ale „inexistenței unei probleme agrare în economia României“, pentru gândirea agrară marxistă era clar că, încă de pe vremea lui Bălcescu, se impunea exproprierea bojerilor și împrăștierea țăranilor.

După înfăptuirea reformei agrare din 1918—1921, un loc important în gândirea marxistă l-a ocupat evaluarea critică a dimensiunilor, formelor și consecințelor acesteia. S-a subliniat caracterul incomplet, respectiv efectele contradictorii ale acestei reforme, înfierându-se abuzurile care s-au manifestat în aplicarea ei. Deși au fost remarcate și efectele pozitive ale reformei agrare asupra progresului economico-social al țării, în literatura marxistă a epocii a fost unanimă aprecierea că reforma menționată nu a rezolvat problema agrară și nu a potolit setea de pământ a țăranilor și, ca atare, nu a rezolvat problema înapoierii tehnice a agriculturii și nici cea a situației țăranimii. „Mai degrabă această apreciere este un capitol din marele șirag de amăgiri, prin care burghezia caută să-și mai prelungească stăpînirea, chitind să abată poporul de la calea cea dreaptă a dezrobirii lui din cătușele economice și politice burghezo-moșierești“²⁷. Arătându-se că prin acest act burghezia a reușit să conserve, prin compromis cu moșierimea, sistemul exploatării țăranimii în forme noi, s-a remarcat faptul important că, în urma procesului de concentrare și centralizare a producției agricole și a capitalului, a ruînării și pauperizării țăranimii, prin intermediul Casei rurale și al băncilor populare — organisme capitaliste înființate prin prevederile reformei — a avut loc, de fapt, „trecerea unei părți din pămînturile marilor proprietari în mîinile burgheziei sătose, care, la rîndul ei, a mărit exploatarea țăranului“²⁸.

²⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura politică, București, 1970, p. 235, 256—257.

²⁷ „Socialismul“, nr. 118 din 4 iunie 1920.

²⁸ Al. Dobrogeanu-Gherea, *Raportul agrar la Congresul al III-lea al P.C.R.*, în „Socialismul“, nr. 21 din 24 februarie 1924.

Pe baza unor minuțioase investigații sociologice întreprinse în lumea satului românesc de după reformă²⁹, gânditorii marxști au pus în evidență existența, în continuare, a lipsei acute de pământ și a slabului randament al gospodăriilor țărănești din cauza pământurilor proaste cu care au fost împroprietărite și a situării acestor pământuri — cel mai adesea — la mare depărtare de gospodării, ca și manifestarea unei pauperizări continue a țăranimii și persistența pericolului degenerării acesteia. Se întrevedea, totodată, că nerezolvarea problemei agrare întreținea și înapoierea stării tehnico-economice a agriculturii, cu toate consecințele respective asupra situației țăranimii. Pe baza constatărilor, se conchidea, de asemenea, că numai puține familii de țărani puteau să se întrețină din propria gospodărie.

În lumina acestor realități, gândirea marxistă — comunistă și unitaristă, iar, mai apoi, și cea social-democrată — s-a ridicat împotriva soluțiilor parțiale, cu caracter conservator, avansate de exponenții moșierilor și capitaliștilor și a formulat soluția revoluționară a expropriării depline a moșierilor. În acest cadru, de o importanță principală a fost precizarea făcută la Congresul al V-lea al partidului privind „confiscarea întregii proprietăți mari și a inventarului proprietății mari”³⁰. Era o poziție principală ce venea în întâmpinarea desăvârșirii revoluției burghezodemocratice în România, în interesul țăranimii muncitoare, al alianței sale cu clasa muncitoare și împotriva rezistențelor fățișe sau abil disimulate ale adversarilor soluționării radicale, depline și democratice a chestiunii agrar-țărănești.

Din perimetrul ideologiei burgheze, în această epocă s-a manifestat confuza și evaziva teorie neoliberală, potrivit căreia — cum afirma Ștefan Zeletin — mizeria țăranimii, care a trecut „în regimul economic burghez cu mentalitatea regimului agrar”, nu putea fi eradicată altfel decât prin „nevoia de a forța lucrătorii la muncă”, în condițiile industrializării țării și ale unui regim politic antipopular, situație în care, chipurile, „calvarul țăranului încetează”.

Literatura agrară marxistă a demonstrat convingător că în nici o țară din lume industria, în sine, nu poate rezolva problema țărănească, iar în România cu atât mai puțin. În al doilea rînd s-a evidențiat cu claritate că burghezia pactizase cu moșierimea, considerînd prin reforma de la 1921 această chestiune vitală definitiv rezolvată. Așa cum sublinia Lucrețiu Pătrășcanu, „cu toate că marea proprietate se găsea într-o situație de inferioritate față de marea industrie în ce privește tratamentul (de către burghezie — *n.n.*), totuși ea găsea posibilitatea unei compensații în felul și conținutul raporturilor ei cu marea masă a țăranimii. Din exploatarea acesteia... marea proprietate își asigura venituri suficient de mari și de sigure, ca solidaritatea, și nu dușmănia față de burghezia atotputernică în acest stat, să-i caracterizeze atitudinea”³¹.

Audiența gândirii agrare marxiste în rîndul țăranimii muncitoare a necesitat o intensă și convingătoare activitate propagandistică îndreptată împotriva soluțiilor, deseori derutante și ademenitoare, ale doctrinei țărăniste mai ales, dar și a ideilor mic-burgheze privitoare la posibilul „miracol cooperatist”. Dezvăluindu-se conținutul neștiințific, esența și fina-

²⁹ A se vedea : Ștefan Voicu, *Contribuții la cunoașterea realității românești*, în „Era nouă”, nr. 1, 1936, p. 102—110 ; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 40.

³⁰ *Congresul al V-lea al P.C.R.*, partea a II-a, p. 27.

³¹ Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, p. 40—41.

litatea de clasă a acestor teorii s-a remarcat, de exemplu, că țărănismul nu apăra interesele țărănimii muncitoare, ci ale burgheziei agrare. Alături de „statul țărănesc“, în numele rezolvării problemelor agriculturii, țărăniștii au recurs și la așa-zisa politică de conversiune a datoriilor agricole. După cum aprecia presa comunistă „înșelătoria național-țărăniștă privind conversiunea datoriilor“ urmărea, „în realitate, deschiderea unui proces de expropriere accelerată a țărănimii de pământul ei“³². Analiza pertinentă făcută de teoreticienii marxiști acestor măsuri, de care, este drept, un timp țărănimea s-a simțit atrasă, a arătat că, „din punctul de vedere al deschiderii drumului capitalismului la sate și al începerii unui proces de diferențiere înăuntrul păturilor rurale“, ele reprezentau „un pas înainte față de trecut. Dar cine plătea acest progres ? Pământul păturilor celor mai sărace și mai slabe economic este ale țărănimii a devenit curînd prada asupra căreia s-au aruncat deopotrivă capitalul bancar orășenesc și burghezia satelor. Țărănimea, cu mică și pitică proprietate, și-a văzut curînd acaparate pămînturile. Promisiunea național-țărăniștilor din timpul opoziției că va fi «desființată marea proprietate» s-a transformat, în realitate, în lichidarea micii și piticii proprietăți țărănești. Partidul Național-Țărănesc — partid esențialmente burghez, reprezentînd în conducerea lui interesele burgheze, și nu țărănești, capitaliste și nu muncitorești —, procedînd astfel, proceda logic și consecvent“³³.

În același spirit a fost supus criticii și s-a dezvăluit caracterul utopic al ideii de a încerca soluționarea problemei agrare prin cooperatie, fără să fie înlăturată marea proprietate funciară, relevîndu-se, totodată, pericolul pe care îl prezenta îndepărtarea țărănimii (și a celorlalți mici producători) de alianța cu clasa muncitoare, singura în măsură să contribuie la rezolvarea deplină a problemei agrare.

În lupta perseverentă împotriva oricăror teorii și concepții economice, care căutau, sub diferite forme, să eludeze sau să nege existența unei probleme agrare în perioada interbelică și s-o substituie cu problema agricolă, gîndirea marxistă — aflată ea însăși într-o căutare de sine și regăsită apoi pe poziții ferme — și-a consolidat autoritatea științifică și superioritatea, iar după cel de-al doilea război mondial și-a testat pe deplin valabilitatea în procesul revoluției și construcției noii orînduiri.

³² „Buletinul C.C. al P.C.R.“, nr. 10 și 12, 1932.

³³ Lucrețiu Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 88.

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ DE FEMEI DIN ROMÂNIA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

ȘTEFANIA MIHĂILESCU

Mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România intră într-o nouă perioadă de afirmare în primele două decenii ale secolului al XX-lea, în condițiile unor schimbări profunde în toate sferile societății românești. Se înregistrează un progres rapid în dezvoltarea economiei naționale, angajând la nivelul structurilor economice și sociale ale producției un proces relativ intens de evoluție și transformare în sens capitalist, modern. Creșterea numărului întreprinderilor, a atelierelor de cooperatie capitalistă simplă, extinderea sistemului bancar și de credit, a transporturilor și comerțului, lărgirea rețelei de învățământ de toate gradele etc. au creat împrejurări din ce în ce mai favorabile participării directe a femeilor la făurirea bunurilor materiale și spirituale ale societății.

Astfel, potrivit statisticilor oficiale din preajma primului război mondial, numărul total al femeilor ocupate în industria României era de circa 25 000, dintre care peste 12 000 lucrau în industria mare. Această cifră reprezenta un progres apreciabil, ținând cont atât de ponderea redusă a industriei în ansamblul economiei, cât și de faptul că, în ajunul războiului de independență, numărul total de muncitori din fabrici nu depășea nici 2 000. Marea masă a femeilor lucra însă în economia agrară, care furniza 70—75% din exportul țării, fiind sectorul principal al producției materiale. Dacă pînă la primul război mondial cei peste 5 700 000 de țărani, în marea lor majoritate lipsiți de pămînt sau avînd pămînt insuficient, reprezentau 81% din populația țării, putem considera că aproximativ jumătate din această cifră indică numărul femeilor de la sate, obligate să muncească alături de ceilalți membri ai familiei lor pentru asigurarea celor necesare traiului¹. Un număr important de femei absolvente ale unor școli secundare, tehnice și profesionale, ocupate în sistemul de credit, în comerț, în transporturi, în domeniul învățămîntului,

¹ Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *Premise economice ale formării statului național unitar*, Editura Academiei R.S. România, București, 1970, p. 285; *Anuarul statistic al României. 1912*, Imprimeria statului, București, 1912, p. 17; „România muncitoare”, anul IX, nr. 72 din 26 septembrie 1913.

precum și în alte sfere ale administrației publice au făcut față, cu pricepere și competență, obligațiilor lor de muncă ².

Extinderea rețelei de învățământ secundar pentru fete, creșterea numărului de absolvenți a cursurilor unor facultăți au dus la sporirea prestigiului femeii în societatea românească. Chiar și cei care numai cu câțiva ani în urmă contestau femeii orice capacitate de a se descurca în vreo profesiune practică până la acea dată în exclusivitate de bărbați începeau să privească cu mai multă încredere și să recunoască chiar eficiența afirmării femeilor în cele mai diverse domenii.

Exprimând spiritul vremii, una din fruntașele mișcării de emancipare a femeii române, Eleonora Stratilescu, afirma că, în noile condiții istorice, „acele națiuni sînt mai bogate și mai fericite și, mai aproape de a triumfa în dezlegarea nesfîrșitelor probleme culturale și economice, care au cel mai mare contingent de individualități puternice și unitare, nu numai bărbați ci și femei” ³. Părerile eronate despre așa-zisa inferioritate intelectuală a femeii au găsit, la începutul noului veac, o replică zdrobitoare prin afirmarea unui important număr de femei ca personalități proeminente ale științei, culturii și artei nu numai naționale ci și universale.

Numeroase sînt exemplele de femei eminente care s-au remarcat în diferite domenii ale vieții publice românești din această perioadă ⁴. Maria Cuțarida-Cătunescu a fost cea dintîi româncă doctor în medicină cu o teză susținută la Paris, în 1884. A lucrat, apoi, ca medic la Fabrica de tutun și chibrituri din București, asigurînd asistența medicală a celor peste 2 000 de muncitoare; a înființat Societatea „Materna” pentru îngrijirea copiilor nevoiași și alte asociații pentru educarea sanitară a femeilor. Hermina Walch-Kaminski a fost prima femeie medic cu doctorat obținut în țară, cu o teză amplă privind igiena în școlile publice din București. Ea a desfășurat o muncă de pionierat ca inspectoare sanitară în școlile de fete din Capitală. După o specializare în Franța, Ecaterina Arbore a lucrat ca medic al primăriei Capitalei. Numeroasele sale studii și articole

² Din anuarele statistice ale epocii nu rezultă numărul femeilor angajate în funcțiile publice, calculele luînd în considerare totalul personalului activ, fără distincție de sex. Pot fi culese doar date parțiale din diferite studii și articole, publicate în presa vremii. De pildă, din materialul *Ochire statistică asupra stării actuale a populației femeiești din România* rezultă că în 1911 existau în țară 19 școli profesionale, 10 școli secundare pentru fete, 4 școli normale de institutoare, cu un număr de 4 238 de eleve și aproape 1 000 de învățătoare; la studii universitare erau înscrise 490 de fete, iar altele 1 900 în școli speciale („Unirea femeilor române” din 1 aprilie 1911). Datele statistice citate pentru România anului 1912 de către Paraschiva Căncea — 10 072 femei salariate la finanțe și 70 693 la instrucțiunea publică — în lucrarea *Mișcarea pentru emanciparea femeii în România* (Editura politică, București, 1976, p. 73) se referă, surprinzător, la femeile franceze ocupate în diferite funcții publice, așa cum rezultă din chiar sursa la care trimite autoarea (articolul *Femeile în funcțiuni publice*, în „Dimineța” din 15 iulie 1912). Lipsa datelor statistice privitoare la participarea femeilor în viața economică și culturală a țării a fost sesizată de Calypso Cornelia Botez, directoarea Asociațiunii pentru emanciparea civilă și publică a femeilor române — secțiunea București, în lucrarea *Problema feminismului, o sistematizare a elementelor ei* (București, 1920), scriind că, în comparație cu alte țări, în România nu existau aproape deloc date „în ce privește mișcarea activității feminine în economia generală” (p. 28—29). Pe baza *Buletinului statistic*, nr. 2, 1919, ea prezintă următoarele date privind numărul învățătoarelor din școlile primare: 1 793 în 1910—1911, 2 381 în 1914—1915 (p. 29).

³ Maria C. Buțoreanu, *Femeia*, ediția a II-a revăzută, București, 1921, p. 6.

⁴ A se vedea: I.M. Ștefan, V. Firoiu, *Sub semnul Minervei. Femei de seamă din trecutul românesc*, Editura politică, București, 1975; Elisabeta Ioniță, *Ecaterina Arbore*, Editura politică, București, 1973; Ionel Maftel, *Personalități ieșene*, Editura Junimea, Iași, 1972; Victor Vișinescu, *Sofia Nădejde*, Editura politică, București, 1972.

privind igiena infantilă și bolile sociale, redactate de pe pozițiile avansate ale ideologiei clasei muncitoare, apărute în broșuri sau în ziarele și revistele socialiste și feministe, reprezintă o contribuție științifică de seamă în istoria medicinei sociale românești.

Constanța Pompilian-Zossima și Vera Myller s-au ilustrat prin contribuțiile aduse la dezvoltarea matematicii. Elena Leonida-Zamfirescu, după ce a absolvit Academia tehnică din Berlin, în 1912, devenind inginer chimist, s-a remarcat prin activitatea desfășurată timp de 40 de ani la Institutul geologic din București în vederea valorificării bogățiilor țării. Ștefania Mărcineanu s-a înscris ca o pionieră a studiului radioactivității artificiale.

Femeia română și-a cucerit un loc de prestigiu și pe tărîmul creației literare și artistice din această epocă. În domeniul literaturii putem aminti pe Matilda Cugler-Poni, Sofia Nădejde, Elena Farago, Claudia Millian, Alice Călugăru, Ana de Noailles, Elena Văcărescu, iar pe cel al muzicii, picturii și teatrului, pe Haricleea Darclee, Maria Ventura, Florica Musicescu, Cecilia Cuțescu-Stork, Nina Arbore.

Dar, pe lângă toate aceste realizări vorbind despre afirmarea femeii, numeroase documente, studii sociologice etc. atestă condițiile deosebit de grele de muncă și de viață ale femeilor angajate în diferitele ramuri de producție. Slaba înzestrare tehnică a uzinelor și fabricilor, îngrămădirea muncitoarelor în localuri strîmte, rău aerisite, munca istovitoare de peste 10 ore pe zi, hrana insuficientă, locuințele insalubre, lipsa unei reale asistențe sociale, salariile mici sînt numai cîteva din numeroasele aspecte dramatice ale vieții muncitoarelor relevate în studiul Ecaterinei Arbore: *Industria și sănătatea lucrătorilor*⁵. Tuberculoza pulmonară — arăta Ecaterina Arbore, într-o analiză consacrată extinderii acestei boli în rîndurile clasei muncitoare — face cele mai multe victime la București, în comparație cu alte orașe mari ale Europei. Printre lucrătoarele din fabrici și printre lucrătoarele croitorese se întîlneau 40—50 de bolnave la 1 000 de persoane, la care se adăugau și cei contaminați în familiile acestor femei datorită lipsei posibilităților de tratament⁶. Din anchetele inițiate de organizațiile de femei, rezulta, de pildă, că muncitoarele din București lucrau 12—13 ore pe zi (cazul croitoreseleor), iar în alte ramuri chiar și 14—16 ore, fiind foarte prost plătite încît nu-și puteau satisface nici nevoile zilnice cele mai elementare. Drept urmare, viața acestor femei era „cea mai grea robie“, impunîndu-se drept una dintre gravele probleme sociale care își așteptau soluționarea radicală⁷. Lipsa de hrană, sărăcia, pelagra, paludismul erau însoțitorii vieții femeilor de la sate. La condițiile grele de existență a majorității femeilor române se adaugă și nivelul cultural scăzut al acestei largi categorii sociale⁸.

Ca rezultat al luptei forțelor democratice și a mișcării de emancipare a femeii, porțile școlilor elementare, secundare și ale universităților au fost deschise și femeilor din România, spre deosebire de alte țări, unde dreptul de a studia la universități le-a fost interzis vreme îndelungată. În 1908, de exemplu, din 1 243 de studenți ai Universității din București,

⁵ „Viitorul social“, anul I, nr. 4, noiembrie 1907, p. 295—313.

⁶ Dr. Ecaterina Arbore, *Tuberculoza pulmonară în clasa muncitoare din țara noastră*, în „Viitorul social“, anul I, nr. 2, septembrie 1907, p. 168—169.

⁷ Eleonora Stratilescu, *Feminism*, în „Unirea femeilor române“, anul IV, nr. 10 și 11 din octombrie și noiembrie 1912, p. 503, 541—542.

⁸ Elena Karenin, *Țara fericită*, în *Calendarul muncii pe anul 1907*, Cercul de editură socialistă, București, 1906, p. 91—96.

269 — adică aproximativ un sfert — erau fete⁹. Deși majoritatea femeilor licențiate dispuneau de aceeași pregătire ca și colegii lor, datorită prejudecăților și a unei legislații injuste, ele nu aveau aceleași posibilități de afirmare în profesiile lor.

O rubrică specială a cotidianului „Dimineața” a organizat, în primul deceniu al secolului nostru, investigații privind condițiile de viață și de muncă ale diferitelor categorii de femei licențiate, dovedind nedreptatea ce li se făcea, printr-un tratament inferior bărbaților pentru aceeași muncă depusă. Scriind despre funcționarele, relativ numeroase, angajate la telegraf și la poștă, ziarul le aprecia „conștiinciozitatea, zelul și puterea de muncă”, constatare ce îl îndreptățea să considere, ca o nedreptate inadmisibilă, faptul că, ele erau „mult mai prost plătite decât bărbații și nici nu puteau fi avansate în ierarhia profesională”¹⁰. În publicația feministă „Unirea femeilor române” au apărut studii speciale și analize critice consacrate stării juridice și sociale a femeii. Astfel, într-unul din aceste materiale se releva că Legea instrucțiunii publice, deși permitea accesul ambelor sexe la toate gradele de învățământ și la exercitarea de către femei a unor profesii liberale, le interzicea dreptul de a fi avocate sau magistrate; de asemenea, nu puteau fi admise în „administrarea societăților de economie, bănci populare, corporații”. „Fiind considerată slabă ca trup și suflet”, sub pretextul protejării sale, s-a introdus în legislația țării incapacitatea juridică a femeii¹¹. În primele două decenii ale secolului al XX-lea, Codul civil al țării nu-i dădea posibilitatea femeii să-și administreze averea personală, să cumpere și să vândă fără autorizarea soțului; ea avea drepturi restrânse și ca mamă și ca tutore. În cazul morții soțului, înainte de a împlini 15 ani de serviciu, văduva și copiii ei nu aveau dreptul la pensie. Legislația se dezinteresa de copiii nelegitimi, interzicând căutarea paternității¹².

Dar una din nedreptățile cel mai vehement condamnată, nu numai de frunțile mișcării de emancipare a femeii, dar și de către personalitățile politice și culturale ale vremii, era lipsa totală de drepturi politice, interdicția pentru femei de a alege și de a fi alese, neavând astfel posibilitatea de a contribui la îndreptarea legilor, de a-și spune cuvântul în problemele hotărâtoare ale vieții sociale. „De ce femeia să nu devie cetățeană conștientă, cu un larg câmp de activitate, cu conștiința mărită de simțământul responsabilității și împlinirii unor datorii de la care atîrnă progresul țării?” — se întreba Eugenia de Reuss-Ianculescu, directoarea revistei „Drepturile femeii”, în condițiile în care, în țările unde femeile își exercitau de mai mulți ani dreptul de vot și făceau parte din diferitele organisme ale aparatului de stat, progresul obținut în starea socială, economică și juridică a femeii era de necontestat, nefiind cu nimic diminuată misiunea ei de bună soție și mamă¹³.

Mișcarea revoluționară și democratică a femeilor române câștigase, pînă la începutul secolului al XX-lea, o valoroasă experiență în lupta pentru dezrobirea femeii. Strînsa legătură între asociațiile, ligile, uniunile și publicațiile feministe și mișcarea socialistă de femei a dus la radi-

⁹ Eleonora Stratulescu, *op. cit.*, p. 546.

¹⁰ „Dimineața”, anul I, nr. 347 din 20 ianuarie 1905.

¹¹ A.A.C. Sturdza, *Starea juridică și socială a femeii în România*, în „Unirea femeilor române”, anul III, nr. 2 din 1 aprilie 1911.

¹² Calypso Cornelia Botez, *Problema feminismului (o sistematizare a elementelor ei)*, București, 1920, p. 38—43.

¹³ „Drepturile femeii”, anul II, ianuarie—februarie 1913, p. 21.

calizarea întregii mișcări de emancipare a femeii. S-a înțeles că simplele activități filantropice, desfășurate de asociații conduse de femeile provenite din protipendadă — ca, de pildă, Societatea *Leagănul*, care refuzase, printre altele, îngrijirea copiilor nelegitimi, sau asociațiile *Furnica*, *Munca* sau *Principesa Maria*, patronate de membre ale familiei regale, având drept menire să organizeze ateliere sau munca la domiciliu pentru tinerele nevoiașe —, nu numai că nu le ofereau un mijloc de existență mai omenesc, ci, dimpotrivă, erau, ca și alte asemenea ateliere, „cele mai mizerabile localuri de exploatare și de maltratare barbară a nenorocitelor copile venite aici să învețe o meserie”¹⁴. Și-au dovedit, de asemenea, slaba eficiență și acele organizații feministe care își limitau activitatea la înființarea unor cursuri menite să sfătuiască femeile de la orașe și sate cum să organizeze mai rațional gospodăria, cum să gătească mai igienic, sau cum să țină pasul cu moda etc.

Un număr din ce în ce mai mare de femei muncitoare din fabrici și ateliere și-au dat seama tot mai limpede că, numai organizate și sub îndrumarea partidului clasei muncitoare, vor putea să-și schimbe situația, obținând reducerea orelor de lucru, salarii mai bune, asigurări sociale și alte drepturi. Fruntașii mișcării socialiste, ca I.C. Frimu, Ștefan Gheorghiu, Ottoi Călin, N.D. Cocea, Alecu Constantinescu, Gheorghe Cristescu și, nu în ultimul rînd, femeile devotate cauzei clasei muncitoare, ca Ecaterina Arbore, Izabela Sadoveanu, Tatiana Grigorovici, altele asemenea lor, au desfășurat o vastă activitate organizatorică și de propagandă pentru atragerea a noi și noi contingente de femei în organizațiile socialiste și în asociațiile profesionale ale muncitorilor¹⁵.

În organul central de presă al partidului clasei muncitoare, în revista teoretică „Viitorul social”, în alte ziare și reviste socialiste s-au publicat numeroase articole, studii sociologice, anchete privitoare la locul femeii în mișcarea socialistă și la căile de luptă pentru adevărata ei emancipare. S-a relevat cu claritate faptul că, „socialismul, proclamînd libertatea oricărei ființe omenesti, proclamă și libertatea femeii... Este deci natural ca azi, cînd mașinismul, prin dezvoltarea-i, tinde să smulgă pe femeie din casă, gonind-o afară în cîmpul de bătaie proletarian, feminismul să se contopească cu socialismul și deci cu mișcarea muncitorească”. Prin feminismul la care se referă citatul — extras din ziarul „România muncitoare” din 21 decembrie 1908 — trebuie să se înțeleagă, de fapt, mișcarea femeilor muncitoare, care, deși parte integrantă a mișcării democratice și revoluționare a femeilor, își desfășura activitatea sub directa conducere a partidului clasei muncitoare. În capitolul „Femeia și partidul muncitorilor” din *Cartea muncitorului* se arăta, în acest sens: „Dacă femeile lucrătoare nu ar fi în înțelegere și în același gînd de emancipare cu lucrătorii bărbați, din dezunirea lor, din neînțelegerea lor, s-ar folosi stăpînii, înlocuind pe bărbați cu femei, cum se întîmplă astăzi în mai multe ramuri ale industriei..., femeia fiind silită să-și vîndă munca mult mai ieftin decît bărbații”¹⁶. Cu prilejul întrunirilor din diferitele centre ale țării, fruntașii socialiști au vorbit, în repetate rînduri, despre necesitatea organizării unor acțiuni comune ale muncitorilor și muncitoarelor împotriva exploatării capitaliste.

¹⁴ „Dimineața”, anul IX, nr. 2 074 din 6 martie 1912.

¹⁵ A se vedea: Georgeta Tudoran, *Din lupta socialistă pentru afirmarea politică a femeii la începutul secolului al XX-lea*, în „Revista de istorie”, tomul 39, nr. 2/1986, p. 162—179.

¹⁶ *Cartea muncitorului*, București, 1906, p. 57.

Un rezultat al propagandei socialiste în rîndurile femeilor muncitoare s-a concretizat în participarea activă a acestora la acțiunile revendicative ale clasei muncitoare, desfășurate la începutul secolului al XX-lea. O importantă manifestare a voinței lor de luptă a constituit-o greva muncitoarelor de la atelierele Regiei din București, din august 1906. În ziarul „România muncitoare” s-au analizat cauzele revoltei lucrătoarelor. În toate instituțiile statului mizeria ajunsese la culme, lucrătoarele îndurînd trei scăderi consecutive de salarii. „Casa de ajutor”, „Casa de economie”, „Economatul”, înființate, chipurile, pentru ușurarea situației muncitoarelor, s-au transformat în adevărate mijloace mascate de rețineri din salarii, la care se mai adăugau și amenzile pentru cea mai mică abatere, concedierile etc.¹⁷. Reprezentantele grevistelor, Fănica Tibișoiu, Ștefania Ionescu, Nastasia Pislaru, Alexandra Ganea, Victoria Stelian și Marița Gheorghe¹⁸, adunate în sala Cercului „România muncitoare”, au redactat memoriul muncitoarelor pe care l-au înaintat, la 2 august, directorului general al Regiei, de la care au obținut doar promisiuni evazive. În pofida înconjurării curții Regiei de poliție și de armată, greva a continuat și în zilele următoare, cînd muncitoarele de la fabrica de chibrituri s-au solidarizat cu cele de la Regie. Cu lupta femeilor muncitoare din Capitală s-au solidarizat și muncitoarele din celelalte fabrici de chibrituri și din alte ramuri industriale din țară. Importanța grevei a fost remarcată de I.C. Frimu, la întrunirea organizată de Comisia generală a sindicatelor, în sala „Dacia”, la 7 august 1907, care a votat o moțiune de solidarizare cu lupta muncitoarelor de la atelierele Regiei¹⁹. Deși numai unele din revendicări au fost satisfăcute — o oarecare majorare a salariilor și înlocuirea unor șefi de ateliere abuzivi —, greva a avut un larg ecou în opinia publică, ziarele de mare tiraj, ca „Dimineața”, apreciind curajul, spiritul de luptă și solidaritatea manifestată de muncitoare.

Femeile muncitoare au fost alături de bărbații lor în puternicele lupte greviste de la Galați din iunie 1907, susținînd revendicările economice, dar cerînd și satisfacerea unor drepturi politice, ca libertatea întrunirilor, eliberarea celor arestați și încetarea persecuțiilor împotriva greviștilor și a familiilor lor. În iulie și august 1910, femeile din tipografiile bucureștene „Socec”, „C. Göbl”, „A. Bauer”, „Universala”, „Sfetea” au luat parte activă timp de peste șapte săptămîni, la una dintre cele mai puternice greve generale de la începutul secolului al XX-lea. Femeile muncitoare, printre care se remarcase, prin curajul și hotărîrea de a lupta în pofida tuturor intimidărilor, Elisabeta Lambru, au fost alături de sute și sute de lucrători și ucenici tipografi, adunați, la 14 iulie 1910, în jurul Palatului justiției, pentru a protesta împotriva trimiterii în judecată a unora dintre fruntașii greviștilor²⁰.

Pentru milioanele de femei asuprite din lumea satelor, răscoala țăranilor din 1907 a constituit un prilej de luptă și de protest vehement împotriva samavolniciei, a nedreptăților și a exploatării nelimitate de către marii moșieri și arendași. Documentele vremii atestă participarea femeilor la răscoală, unele din ele ajungînd chiar să conducă grupuri de răs-

¹⁷ „România muncitoare”, anul II, nr. 23 din 6 august 1906.

¹⁸ Paraschiva Căncea, *op. cit.*, p. 69.

¹⁹ Elena Georgescu, Titu Georgescu, *Mișcarea revoluționară și democratică a femeilor din România*, Editura „Scrisul românesc”, Craiova, 1975, p. 81.

²⁰ *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*, vol. II, Editura politică, București, 1962, p. 24—37, 47—65.

culați, ca, de pildă, Dina Mirea Pipera și Maria Tănăsioiu²¹. În pofida dispozițiilor severe date învățătorilor și preoților satelor de a-i potoli pe țărani, în numeroase comune aceștia au fost alături de răsculați, sprijinind, pe toate căile, lupta lor dreaptă. Printre aceștia, documentele menționează numele învățătoarei Atena Grigoriu, care a respins acuzația că așa-zișii „instigatori“, veniți de la orașe, au pricinuit răscola. În memoriul adresat ministrului de instrucțiune, ea a arătat că „ținta de căpetenie a lor (a țăranilor — n.n.) era «împărțirea moșiei», dintre care și cel mai de rînd dorea o fracțiune de 15—16 pogoane“²². Alături de personalități de seamă ale culturii și artei românești, care au susținut cauza țăranilor răsculați, s-au aflat și o serie de scriitoare de prestigiu ale epocii, ca Riria Xenopol și Elena Farago, care au exprimat, în scrisul lor, imensa dramă trăită de poporul român din cauza nerezolvării problemei agrar-țărănești²³.

Experiența cîștigată de femeile muncitoare în aceste bătălii de clasă, precum și cerința continuării, pe o treaptă mai înaltă, a luptei pentru dezrobirea femeii, făceau simțită nevoia creării unor organizații socialiste proprii femeilor. Răspunzînd acestei necesități, în statutul Uniunii Socialiste din România, votat la forumul socialist din ianuarie 1908, se prevedea posibilitatea înființării, pe lîngă cercurile „România muncitoare“, a unor organizații de femei, ca părți integrante ale Uniunii, „întrucît vor recunoaște programul ei și întrucît statutele lor vor fi recunoscute de organizația centrală locală“²⁴. Această măsură politică-organizatorică luată de partidul clasei muncitoare a avut o importanță deosebită pentru întreg procesul de maturizare a mișcării de emancipare a femeii din România. Se contura, tot mai limpede, ideea că, deși exista o problemă feminină aparte, revendicări și aspirații specifice acestei largi categorii sociale, acestea puteau și trebuiau să fie rezolvate numai în contextul general al luptei forțelor revoluționare și progresiste pentru accelerarea dezvoltării economice a țării, pentru democratizarea vieții politice.

În acest spirit a fost dezbătută problematica feminină și la Congresul partidului clasei muncitoare din 1910, cerîndu-se înființarea de cercuri feministe în cartierele marilor centre muncitorești și atragerea, pe această cale, a lucrătoarelor în activitatea socialistă desfășurată de partidul muncitorilor. Iar în aceste cercuri, arăta Gh. Cristescu, „să luminăm pe tovarășele noastre, arătîndu-le rolul lor în mișcarea sindicală, în familie, în creșterea copiilor, cărora o dată cu laptele, să le infiltreze și ideea că priunde vor fi, în fabrică, în atelier sau la cîmp, ele trebuie să lupte pentru binele poporului, intrînd în batalioanele muncitorilor organizați“²⁵. Rezoluția Congresului însărcina „cluburile social-democrate locale și sindicatele să creeze organizații feminine și să le ajute, prin toate mijloacele posibile“²⁶.

În anii următori s-a extins activitatea socialistă în rîndurile femeilor. Au continuat să apară articole și lucrări consacrate mișcării feminine; s-au ținut numeroase conferințe de către fruntașii socialiști, explicîndu-se, pe

²¹ Maria Groza, *La femme dans la Roumanie contemporaine*, Edition „Meridiane“, Bucurest, 1970, p. 8.

²² *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, Editura Academiei R.S. România, București, 1967, p. 540.

²³ Elena Georgescu, Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 82—83.

²⁴ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909*, Editura politică, București, 1975, p. 696.

²⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 85.

²⁶ *Ibidem*, p. 107.

larg, concepția partidului muncitorilor despre emanciparea femeii și obiectivele și căile concrete ale luptei revoluționare. La creșterea nivelului cultural și politic al muncitoarelor a contribuit, în mod deosebit, Școala de propagandă socialistă, înființată de Comitetul Executiv al partidului în septembrie 1910. Numeroase femei au ascultat expuneri valoroase, ținute de cadrele competente ale partidului, au participat la cicluri de lecții privind economia politică, istoria doctrinelor politice și a mișcărilor revoluționare din România, precum și la cursurile de igienă socială etc. Școala de propagandă socialistă și-a reluat cursurile, în 1911, cu un șir de teme privind mișcarea de emancipare a femeilor din România și din alte țări ale lumii.

Un rol remarcabil l-a avut, în această activitate, dr. Ecaterina Arbore, care, în afara expunerilor de la Școala de propagandă socialistă, venea mereu la adunările muncitorilor de la cluburile socialiste și la cele ale sindicatelor, insistând, tot timpul, pentru intensificarea luptei în vederea soluționării problemelor specifice femeilor muncitoare. Cercul de editură socialistă i-a publicat, în 1911, broșura *Femeia muncitoare în lupta pentru dezrobire*, o expunere accesibilă, dar foarte serioasă, de pe pozițiile materialismului istoric, privind cauzele apariției mișcării de emancipare a femeii în epoca afirmării capitalismului, situația economică, politică și culturală a femeii atractive în sfera producției și căile de soluționare a emancipării sale. Drept recunoaștere a contribuției sale de preț la desfășurarea luptei socialiste, ea a fost aleasă, la Congresul Partidului Social-Democrat din 1912, membră a Comitetului Executiv, din care a făcut parte până în 1918²⁷. Alături de ea, între fruntașele mișcării socialiste a femeilor, s-au remarcat Rozalia Frimu, Ana Comănescu și Camelia Petrescu.

În tot acest răstimp s-a intensificat procesul de organizare a femeilor. De fapt, cercuri feminine socialiste, pe cartierele Capitalei, existau, în permanență, încă din anii 1904—1905. Evident, ele nu aveau, de la început, o structură organizatorică și un statut de activitate bine conturate. Cu ocazia întrunirilor femeilor muncitoare, se citeau articole din presa socialistă, se comentau lucrări și studii socialiste, ca, de pildă, *Femeia și socialismul* de August Bebel²⁸. În 1909, la una din întrunirile *Cercului feminin* din Capitală s-a hotărât ținerea ședințelor în localul Societății „Munca“, unde membrele sale puteau fi adunate în număr mai mare; Niculina Ionescu a fost desemnată drept reprezentanta femeilor socialiste în Cercul de studii sociale, în calitate sa de secretară a Cercului feminin. Astfel s-au pus, în mod definitiv, bazele Cercului feminin, a cărui menire era „de a ridica starea morală, culturală și intelectuală a femeii, făcând să pătrundă cât mai adânc spiritul de solidaritate între femei și să lupte alături de proletariat pentru emanciparea lor desăvârșită“²⁹.

Transpunându-se în viață indicațiile congreselor partidului clasei muncitoare, s-au înființat Cercuri feminine socialiste și în alte centre muncitorești ale țării, cu o structură organizatorică precisă și cu programe de activitate, inspirate din hotărârile și rezoluțiile partidului muncitorilor. Astfel, de pildă, la sfârșitul lui ianuarie 1909, cu participarea unui număr mare de femei, s-a întemeiat Cercul feminin din Ploiești, stabilindu-se ca întrunirile să fie ținute săptămânal, iar dezbaterile, întrunirile și alte activități să se desfășoare în conformitate cu un program concret de acțiune³⁰.

²⁷ Elisabeta Ioniță, *op. cit.*, p. 33—36.

²⁸ „Lupta zilnică“, anul IX, nr. 247 din 22 octombrie 1915.

²⁹ „România muncitoare“, anul V, nr. 1, 2 și 3 din 1, 5 și 8 martie 1909.

³⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1900—1909*, p. 826.

La mijlocul lunii august 1912, Cercul feminin din București și-a ales un comitet, format din cinci membre și șapte delegate pe ateliere și fabrici, asigurând astfel coordonarea activității femeilor socialiste la nivelul Capitalei. Cu acest prilej, Ecaterina Arbore sublinia că unul din scopurile urmărite de Cercul feminin din Capitală este formarea de propagandiste, pentru a difuza larg, în rândurile femeilor muncitoare, programul de luptă al Partidului Social-Democrat. Totodată, considera necesară cunoașterea exactă, pe calea întreprinderii unor anchete, a numărului lucrătoarelor din fiecare uzină, fabrică sau atelier, precum și a condițiilor și problemelor lor specifice de muncă și de viață, pentru a putea organiza și conduce în mod eficient acțiunile lor ³¹.

La ședințele și întrunirile Cercurilor feminine au luat parte, în anii următori, reprezentanți de seamă ai mișcării socialiste, care au îndrumat activitatea acestor organizații spre obiectivele fundamentale urmărite de partidul clasei muncitoare. De pildă, la întrunirea Cercului feminin din Capitală, ce a avut loc la 1 decembrie 1913, I.C. Frimu, delegat al Comitetului Executiv al partidului, a pus în lumină „marea importanță a chestiunii femeiești. Femeile alcătuiesc o jumătate din omenire și deci o jumătate din omenire e lipsită de drepturi și politice și juridice și economice“. El a încheiat, relevând că, „numai în societatea socialistă femeia va găsi deplina dezvoltare a facultăților ei, și tot interesul femeilor de acum, de orice categorie, este să lupte pentru socialism“ ³².

La Congresul P.S.D.R. din aprilie 1914, la care femeile au fost reprezentate de Ana Comănescu, Ileana Brănișteanu, Paraschiva Păunescu-Cornea, Rozalia Frimu, s-a analizat și activitatea Cercului feminin din București. S-a apreciat, în mod deosebit, ajutorul acordat familiilor celor mobilizați cu prilejul războiului balcanic din 1913 și activitatea echipelor de femei pentru vânzarea ziarului „România muncitoare“, pentru difuzarea a mii de manifeste adresate lucrătoarelor din fabrici și studentelor de la Universitate, precum și întrunirile și seratele inițiate de membrele Cercului ³³. În statutul votat la Congres s-a prevăzut posibilitatea constituirii cercurilor feminine într-o singură uniune, la nivelul țării, condusă de un Comitet Central, avînd drept de a ține congrese și bucurîndu-se de administrație autonomă. S-a insistat din nou asupra faptului că o asemenea uniune va fi direct condusă de către Comitetul Executiv al partidului și își va desfășura activitatea conform statutului partidului muncitorilor ³⁴. Congresul partidului a luat atitudine față de proiectele de reforme liberale, propuse spre a fi dezbătute în Parlamentul țării în ajunul primului război mondial : era vorba de reforma agrară și cea electorală. Și de această dată s-a insistat asupra necesității înlăturării legilor care puneau femeile într-o situație de inferioritate în societate, cerînd ca proiectata revizuire a Constituției să prevadă „egalizarea condițiilor juridice și politice ale femeilor cu ale bărbaților“ ³⁵.

Documentele vremii atestă participarea unui număr impresionant de femei muncitoare și de alte categorii sociale, mobilizate de Cercurile socialiste feminine și de secțiunile locale ale partidului muncitorilor, la marile mitinguri și demonstrații desfășurate în principalele centre ale

³¹ „România muncitoare“, anul VIII, nr. 64 din 19 august 1912.

³² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 544.

³³ *Ibidem*, p. 706—708.

³⁴ *Ibidem*, p. 750.

³⁵ *Ibidem*, p. 760.

țării pentru înfăptuirea reformelor propuse de P.S.D.R. — exproprierea totală a marilor proprietari moșierești și votul universal pentru toți locuitorii țării ³⁶.

În această atmosferă generală de luptă democratică pentru revizuirea Constituției, în scopul lărgirii drepturilor politice și civile, organizațiile democratice de femei, înființate la începutul secolului nostru, ce își propuseseră doar obiective limitate, nevizînd direct emanciparea economică și politică a femeii, și-au schimbat treptat programul, înscriind, printre scopurile principale urmărite, revendicări general-democratice, apropiate de programele mișcării feminine socialiste. Este vorba, în primul rînd, de asociația feminină, înființată în jurul publicației „Revista noastră“, inițiate de Constanța Hodoș, la 15 martie 1905. Timp de doi ani, pînă în 1907, cînd își va întrerupe apariția, revista și grupul de femei din jurul ei au adus un real serviciu educării culturale a femeilor, publicînd portretele unor femei care s-au distins în domeniile științei și artei, în activitatea obștească, poezii, nuvele, fragmente de romane de bună calitate din literatura română, articole despre rolul femeii în evoluția omenirii și importanța emancipării ei ³⁷.

La reapariția revistei, la 1 iunie 1914, Constanța Hodoș își exprima convingerea că, pentru emanciparea femeii, se impunea desfășurarea unei munci concrete, atrăgînd cît mai multe femei în lupta pentru cîștigarea drepturilor lor firești ³⁸. Pentru traducerea în viață a acestei intenții s-a constituit, în 1915, Asociația *Unirea culturală a femeilor române*, al cărui organ de presă a devenit „Revista noastră“. Explicînd rostul noii asociații, Sofia Nădejde aprecia că principalul scop al acesteia trebuia să fie datoria de a contribui la înlăturarea discrepanței între rolul important al femeii române în societate și lipsa de drepturi politice și civile ³⁹. Căile și mijloacele propuse pentru atingerea obiectivelor asociației erau, însă, predilect culturale, ca : îmbunătățirea sistemului școlar pentru fete, asigurarea unei instrucții similare cu cea a băieților, sau încurajarea muncii intelectuale și a creației artistice pentru femei.

În 1908, la Iași s-a înființat Asociația *Unirea educatoarelor române*, avînd ca președintă de onoare pe Emilia Humpel, președintă activă Aneta Socor, secretară Tereza Stratilescu și casieră Maria Buțureanu ⁴⁰. La început asociația și-a propus a sprijini educarea fetelor „în direcțiuni practice“, prin care se înțelegea, de fapt, dezvoltarea industriei casnice. Programul inițial a fost depășit curînd, în urma apariției, în 1909, a prestigioasei publicații feministe „Unirea femeilor române“. Revista a devenit una dintre cele mai avansate tribune de luptă pentru emanciparea economică, politică și culturală a femeii române. În paginile sale au fost dezbătute, în detaliu, problemele majore ale emancipării femeii. Unele din articolele publicate pot fi considerate adevărate studii sociologice, prețioase documente pentru cunoașterea rolului și locului ocupat de femeie în România și în alte țări ale lumii la începutul veacului al XX-lea ⁴¹.

³⁶ *Ibidem*, p. 780—781, 788—789.

³⁷ Elena B. Popovici, *Evoluția socială a femeii*, în „Revista noastră“, anul I, nr. 3 din 15 aprilie 1905 ; Dora Breazu, *Emanciparea femeii*, în „Revista noastră“, anul I, nr. 13 din 15 septembrie 1905.

³⁸ „Revista noastră“, anul III, nr. 1 din 1 iunie 1914.

³⁹ „Revista noastră“, anul IV, nr. 2 din 1 octombrie 1915.

⁴⁰ Paraschiva Cîncea, *op. cit.*, p. 86.

⁴¹ Eleonora Stratilescu, *Feminism*, în „Unirea femeilor române“, anul IV, nr. 10 și 11, octombrie și noiembrie 1912, p. 497—514, 538—549 ; V. Iorga, *Datoria femeilor*

Lucrările Adunării Constituante din anul 1914 au fost folosite de Unirea educatoarelor române ca un prilej de luptă pentru dobândirea unor reforme democratice. În revista asociației au văzut lumina tiparului mai multe materiale care au susținut rezolvarea democratică a problemei agrare, pe calea exproprierii marii proprietăți moșierești ; s-au pronunțat pentru votul universal, socotind ca neîntemeiată limitarea dreptului de vot numai la cei știutori de carte și ca o nedreptate intolerabilă excluderea femeilor de la exercitarea acestui drept politic fundamental. Asociația a înaintat un memoriu Adunării Constituante, prin care cerea drept de vot pentru scriitoare, învățătoare și profesoare, doctorițe, funcționare titulare de stat, titrate, avînd certificat de cel puțin patru clase elementare⁴². Limitarea dreptului de vot la aceste categorii de femei era motivată prin rezerva exprimată de personalități politice ale vremii în privința gradului de cultură foarte scăzut al majorității femeilor române.

O altă asociație de femei, care a adus o contribuție demnă de prețuire la lupta forțelor progresiste pentru o Românie democratică a fost *Emanciparea femeii*, ce a luat ființă în anul 1911, din inițiativa entuziastei luptătoare pentru dezrobirea economică și politică a femeii române, Eugenia de Reuss-Ianculescu. Asociația a fost susținută de oameni politici cunoscuți și de scriitori și publiciști cu vederi socialiste și radical-burgeze, ca D. Negulescu, N.D. Cocea, N. Flea, ș.a.⁴³. Programul asociației a fost elaborat de președinta ei, care, încă din 1907, ținuse cicluri de conferințe la Ateneul român din Capitală și în alte orașe ale țării despre semnificația luptei pentru emanciparea femeii, adunate, mai târziu, în volumul *Spre dezrobire*. La întrunirile asociației, ținute în sala de festivități a Liceului „Gh. Lazăr” din București, cu participarea unui mare număr de femei din toate categoriile sociale, s-a conturat un program de activitate, care prevedea, printre altele : lupta pentru înlăturarea legislației anacronice privind statutul juridic al femeii, promovarea ei în toate profesiunile, inclusiv în avocatură etc. Ca mijloace concrete de acțiune se preconizau conferințele, înființarea de școli de cultură generală, de școli practice, chiar și a unei universități populare pentru ridicarea nivelului cultural al femeilor.

În 1913, asociația și-a schimbat denumirea în *Drepturile femeii*, elaborînd un nou program și un statut mult mai bine încheiat. Printre noile prevederi programatice, un loc mai important îl va ocupa condiția femeii muncitoare, pentru care se cerea respectarea principiului salariului egal la muncă egală ; se insista mai mult asupra necesității cuceririi de drepturi politice egale cu ale bărbaților⁴⁴. Asociația a participat activ la dezbaterile proiectelor de reformă preconizate de guvernul liberal în 1914. Conducerea asociației s-a adresat Cercului feminin socialist din București cu propunerea de a trimite, împreună, un memoriu Adunării Deputaților pentru obținerea dreptului de vot pentru femei.

În întrunirea sa din 29 aprilie 1914, Cercul socialist feminin a respins propunerea de colaborare, pe motivul că asociația *Drepturile femeii* se limita la cererea „acordării dreptului de vot și eligibilitate la consiliile

României, în „Unirea femeilor române”, anul VII, nr. 12, decembrie 1915, p. 569—580 ; R.V. Râșcanu, Ioan M. Dinescu, *Studiu medico-social asupra copiilor din România*, în „Unirea femeilor române”, anul VI, nr. 9—10, septembrie—octombrie 1914, p. 386—404.

⁴² „Unirea femeilor române”, anul VI, nr. 5, mai 1914, p. 200.

⁴³ „Dimineața”, anul VIII, nr. 2 764 din 12 noiembrie 1911.

⁴⁴ „Drepturile femeii”, anul II, iunie, iulie și august, 1913, p. 141—144.

comunale și județene doar pentru știutoare de carte, de la patru clase primare în sus și pentru acela cu cens“. În scrisoarea de răspuns a Cercului feminin socialist se demonstra, pe bună dreptate, că ar fi rămas astfel fără drepturi politice lucrătoarele din fabrici și ateliere, țărâncile române „care ar putea da suflet mișcării feministe“. Cercul femeilor socialiste s-a declarat de acord cu o acțiune comună, cu condiția ca asociația Drepturile femeii să ceară, deopotrivă cu partidul clasei muncitoare, vot universal egal, direct și secret, fără deosebire de religie și sex, precum și alte transformări democratice, ca, de pildă, o legislație corespunzătoare a muncii ⁴⁵.

Continuând o bogată tradiție de luptă pentru emanciparea femeii, fostele membre ale Ligii femeilor de la Iași, împreună cu Adela Xenopol, și-au exprimat convingerea că intrarea femeilor în viața politică, precum și cîștigarea celorlalte revendicări privind dezrobirea femeii nu pot fi dobîndite decît pe calea modernizării țării și a unor profunde transformări general-democratice în structurile societății românești. De acest spirit au fost pătrunse atît conferințele Adelei Xenopol, ținute în primii ani ai secolului nostru la Iași și în străinătate, cît și cele două publicații feministe, apărute tot sub îndrumarea sa — „Românca“ (Iași, 1905—1906) și „Viitorul româncelor“ (București, 1912—1916). La 21 aprilie 1914, Adela Xenopol a înmînat, în numele unui grup de femei ieșene, printre care Olga Sturdza, Elena Meissner, Maria Gavrilesco, deputatului I. Al. Brătescu-Voinești, o cerere, prin care propunea din nou, ca și în petiția Ligii femeilor de la Iași, înaintată Parlamentului în 1894, acordarea dreptului de vot femeilor „dacă nu pentru Parlament, cel puțin pentru Comună, cu toate că în interesul neamului nostru românesc ar trebui să le recunoașteți același drept și pentru Parlament“ ⁴⁶.

Lipsa unei coordonări a diferitelor asociații și programe feministe constituia o reală piedică în realizarea obiectivelor mișcării democratice a femeilor din România. Pînă la primul război mondial numeroase asociații și organizații de femei și-au desfășurat activitatea mai mult izolat, în pofida faptului că obiectivele și acțiunile lor erau, în cele mai multe cazuri, apropiate. Astfel, exista o asemănare evidentă între felul cum își concepea lupta pentru emanciparea femeii Uniunea educatoarelor române din Iași și societatea *Sprijinul*, creată în 1900, la București, din inițiativa tinerelor doctorițe Ecaterina Arbore și Virginia Alexandrescu ⁴⁷. Ca și Uniunea educatoarelor române, la început, societatea *Sprijinul* și-a propus răspîndirea științelor și „luminarea poporului“ cu ajutorul femeilor culte, văzînd în aceasta soluția „de a deștepta femeile muncitoare din ignoranță și inconștiența în care zăceau“ ⁴⁸. Conturîndu-și mai bine programul, ea își va propune și lupta pentru dezrobirea economică și politică. Societatea era bazată pe principiul ajutorului mutual, organizînd femeile intelectuale și lucrătoare în asociații și cooperative, cu scopul de a dezvolta în ele „spiritul de ajutor mutual și de cooperație“. Ecaterina Arbore, una din colaboratoarele principale ale asociației, aprecia ca deosebit de eficiente conferințele. Acestea au fost inițiate consecvent în cartierele Capitalei, în fața unui număr mare de muncitoare și gospodine, cu dorința manifestă ca ele să contribuie la ridicarea nivelului de cultură al maselor largi de femei. Pentru a

⁴⁵ „România muncitoare“, anul X, nr. 76 din 6 iulie 1914.

⁴⁶ „Viitorul româncelor“, aprilie 1914, p. 49—50.

⁴⁷ Dr. Ecaterina Arbore, *Cum s-a înființat și ce a fost Asociația femeilor române „Sprijinul“*, în „Uniunea femeilor române“, anul V, nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1913, p. 481—485.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 482.

veni în ajutorul femeilor nevoiașe au fost organizate școli de alfabetizare, primele școli pentru adulți, o școală cu internat pentru infirmiere — din inițiativa Emei Beldiman, președinta asociației —, „o școală de lucru“, cu două secțiuni de croitorie și lenjerie, colonii de vacanță pentru copii săraci. În 1912, asociația număra 462 de membre active și un capital de 11 730 de lei ⁴⁹.

Activități similare au desfășurat *Societatea femeilor române* (constituită în 1904), *Asociația Cultura și ajutorul femeii* (1909) și *Societatea ortodoxă națională a femeilor române* (1910) ⁵⁰.

Mișcarea feministă din teritoriile aflate sub dominație străină a depus eforturi mari pentru a realiza, în primele două decenii ale secolului al XX-lea, unificarea numeroaselor asociații de femei, avînd în esență același program general-democratic. Ca și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, întreaga activitate a acestor organizații a fost subordonată principalelor obiective ale întregii mișcări de eliberare națională : scuturarea jugului străin, salvarea valorilor culturii naționale și, în ultimă instanță, realizarea unității tuturor românilor într-un singur stat național și democratic.

În „Familia“, „Gazeta Transilvaniei“, „Lupta“, în alte organe de presă ale mișcării naționale române, se întîlnesc numeroase articole și informații despre progresele înregistrate de mișcarea de emancipare a femeilor. Reuniunile de femei, create după modelul *Reuniunii femeilor române de la Brașov* în principalele orașe ale Transilvaniei — la Sibiu, Blaj, Deva, Caransebeș, Făgăraș, Rășinari, Cluj, Lipova, Hunedoara, Bran, Zărnești și în alte localități, și-au continuat activitatea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, cu același avînt și devotament caracteristic începuturilor.

Împotrivindu-se cu demnitate tuturor încercărilor autorităților austro-ungare de a împiedica, sub cele mai diverse pretexte, activitatea reuniunilor femeilor române (de pildă, refuzul de a le recunoaște statutele reînnoite, interzicerea unor acțiuni preconizate), ele au luat un avînt și mai mare, dovedindu-și din plin maturitatea. În amintirile sale, Elena Pop Hossu-Longin, una din militantele cele mai cunoscute ale mișcării feministe din Transilvania, făcînd un bilanț al activității asociațiilor feministe începînd din 1890 și pînă la primul război mondial, aprecia, cu îndreptățire, că femeile au oferit, în cursul acestor ani, un puternic contingent de luptă pentru apărarea drepturilor naționale, fiind mereu prezente la conferințele naționale, la congregațiunile comitatense, la întrunirile politice inițiate de Partidul Național Român, protestînd vehement împotriva legilor de deznaționalizare forțată votate de Parlamentul budapestan ⁵¹.

Din activitatea deosebit de fructuoasă a celor peste 60 de reuniuni feministe din Transilvania, atestată prin numeroase documente, se remarcă cea desfășurată de *Reuniunea femeilor de la Blaj*, care, în primele două decenii ale secolului nostru, a colaborat cu Casina română din acest important centru al românismului, locul de întîlnire al tuturor patrioților, „unde se punea la cale și se dezbăteau marile probleme de orientare politică și luptă pentru drepturi și libertăți, purtată de neamul nostru pe

⁴⁹ *Ibidem*, p. 485.

⁵⁰ Despre activitatea acestor asociații, vezi : „Unirea femeilor române“, anul II, nr. 3 și 4, iunie și decembrie 1910 ; „Revista noastră“, anul II, nr. 8 din 1 septembrie 1906.

⁵¹ Elena Pop Hossu-Longin, *Amintiri. 1880—1930*, Cluj, 1932.

aceste plaiuri“⁵². Reuniunea a creat o fundație pentru ajutorarea fetelor de muncitori și țărani români pentru ca să-și urmeze studiile, a participat cu obiecte de artizanat, specifice zonei, la inaugurarea, la Sibiu, a unui muzeu etnografic, organizat de ASTRA, în 1905. În vara anului 1911, când ASTRA și-a serbat jubileul de 50 de ani de existență, la Blaj, Reuniunea femeilor române din localitate și-a îndeplinit cu strălucire misiunea de a organiza o expoziție, unde au fost înfățișate cele mai semnificative „aspecte ale vieții culturale-spirituale românești“⁵³.

În 1906, *Reuniunea femeilor române sălăjene* și-a sărbătorit 25 de ani de existență, cu care prilej s-a apreciat mai ales contribuția ei la înființarea și patronarea unei școli speciale pentru fete, unde puteau studia 540 de tinere, căpătînd o autentică educație națională⁵⁴. Societatea dispunea și de un „Muzeu de industrie“, de fapt, o expoziție permanentă de obiecte naționale românești și de o avere activă de peste 12 000 de coroane.

Prestigioasa *Reuniune a femeilor române din comitatul Hunedoarei* a înființat, în 1907, „Atelierul de țesătorie de la Orăștie“, care a ajuns, în 1911, să aibă 60 de lucrătoare și ale cărui produse au fost expuse, în fiecare an, la adunările generale ale celor două mari societăți culturale române — ASTRA și Societatea pentru crearea unui fond de teatru român⁵⁵.

Cea mai veche reuniune de femei române din Transilvania, cea de la Brașov, care, la începutul anului 1901, și-a sărbătorit o jumătate de veac de existență, continua să se situeze în primele rînduri ale luptei forțelor democratice românești împotriva asupririi străine și pentru salvagardarea valorilor culturii naționale. Meritul deosebit al fruntașelor mișcării feministe de la Brașov a constatat în aceea că și-au dat seama de marea importanță a unirii eforturilor tuturor reuniunilor existente într-o singură organizație pentru atingerrea obiectivelor lor de luptă. Maria Băiulescu, președinta uniunii, a propus, în 1911, convocarea unui congres pentru realizarea unificării. Congresul și-a desfășurat lucrările la Brașov, între 3—5 iunie 1913, cu participarea a peste 30 de organizații de femei din Transilvania și a unor delegații de femei din vechea Românie⁵⁶. Congresul a votat programul și statutul *Uniunii generale a femeilor române*, urmînd ca ele să fie înaintate autorităților spre aprobare. Așa se explică și caracterul moderat al programului, eludarea voită a scopurilor politice și preponderența celor instructiv-educative⁵⁷.

Uniunea nou creată va constitui un detașament prețios al luptei de eliberare națională și socială a românilor din Transilvania și, în același timp, al luptei pentru dezrobirea femeii. La Congresul Uniunii ținut la Sibiu, în mai 1914, Maria Băiulescu, în discursul de deschidere a lucrărilor, a anunțat aprobarea oficială a programului și statutului și a reafirmat încă o dată semnificația luptei unite a femeilor⁵⁸.

Eforturile spre unificarea mișcării de emancipare a femeilor române au fost apreciate de reprezentantele asociațiilor feministe din vechea Românie. În cuvîntul său, Eleonora Stratilescu, reprezentanta Uniunii educa-

⁵² „Unirea femeilor române“, anul VI, nr. 6, iunie 1914, p. 163.

⁵³ Șt. Manciulea, *Reuniunea femeilor de la Blaj*, Blaj, 1941, p. 19—23, 26.

⁵⁴ Augustin Vicas, *XXV de ani din viața Reuniunii femeilor române sălăjene. 1881—1906*, Șimleu Silvaniei, 1906, p. 86—87.

⁵⁵ *Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoara (1886—1911)*, Orăștie, 1912, p. 35—36, 68.

⁵⁶ „Dimineața“, anul X, nr. 3 318 din 31 mai 1913.

⁵⁷ „Dimineața“, anul X, nr. 3 323 și 3 324 din 5 și 6 iunie 1913.

⁵⁸ „Unirea femeilor române“, anul VI, nr. 7—8 din iulie—august 1914, p. 306—

toarelor române, și-a exprimat solidaritatea deplină a femeilor din țara liberă cu aspirațiile înalte ale mișcării femeilor din Transilvania și a afirmat, totodată, nevoia imperioasă a unirii eforturilor tuturor românilor pentru înfăptuirea idealului național și realizarea, pe această cale, a unirii tuturor femeilor române în lupta lor dreaptă pentru emancipare ⁵⁹.

Mișcarea de emancipare a femeilor din Bucovina a fost parte integrantă a mișcării democratice și revoluționare a femeilor române. *Societatea doamnelor române din Bucovina*, creată după războiul de independență, a constituit, și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, unul din detașamentele importante ale luptei împotriva politicii de deznationalizare forțată dusă de autoritățile austriece în această provincie românească. „Gazeta Bucovinei“, „Gazeta Transilvaniei“, „Tribuna“ și alte publicații românești au relatat, pe larg, despre întrunirile și activitățile societății femeilor bucovinene, precum : patronarea unui curs special de limbă și literatură română și a unei „școli populare“ pentru fete ; susținerea elevilor și studenților români nevoiași să-și continue studiile ; întreținerea a două aziluri pentru copiii români etc. ⁶⁰. În semn de protest împotriva salarizării mult inferioare a învățătoarelor, în raport cu colegii lor, a luat ființă, în iarna anului 1908, *Asociația învățătoarelor bucovinene*, care a inițiat acțiuni pentru cîștigarea unor drepturi economice și politice egale cu cele ale bărbaților ⁶¹.

Izbucnirea primei conflagrații mondiale, participarea României la conflict pentru cauza dreaptă a înfăptuirii statului național unitar, marile suferințe și profundele mutații petrecute în structurile societății românești au influențat puternic mișcarea revoluționară și democratică a femeilor din România.

Un merit incontestabil al tuturor organizațiilor de femei, de pe toate teritoriile locuite de români, a fost demascarea caracterului nejust, de cîtropire al războiului izbucnit între cele două grupuri de state imperialiste. În fruntea luptei pentru pace, pentru condamnarea războiului imperialist, s-au aflat femeile socialiste, mobilizate de P.S.D.R. Comitetul Cercului feminin socialist din București a lansat, în iulie 1914, un apel către toate categoriile de femei, chemîndu-le să ia parte activă la întrunirile de condamnare a politicii cîtropitoare ⁶². Documentele Congresului extraordinar al partidului clasei muncitoare din 10 august 1914 privind caracterul războiului și căile de luptă împotriva lui au fost dezbătute în cercurile socialiste feminine, dar și cu ocazia marilor mitinguri și demonstrații inițiate de P.S.D.R. în Capitală și în alte centre ale țării, la care au luat parte, într-un număr impresionant, și femeile ⁶³. Congresul partidului socialist din 1915 a votat o moțiune pentru intensificarea propagandei socialiste în rîndurile femeilor, prin îmbinarea luptei antirăzboinice cu lupta împotriva scumpetei, a înrăutățirii traiului, pentru dobîndirea unor importante reforme democratice. La 16 aprilie 1915, în „Lupta zilnică“ s-a lansat o chemare către „toate femeile socialiste din România“ să manifesteze, alături de muncitorii social-democrați, cu ocazia sărbătoririi zilei

⁵⁹ *Ibidem*, p. 270.

⁶⁰ „Unirea femeilor române“, anul I, nr. 3 din 1 septembrie 1909, p. 185—186.

⁶¹ *Ibidem*, nr. 4 din 25 decembrie 1909, p. 231—232.

⁶² „Lupta zilnică“, anul X, nr. 86 din 29 iulie 1914.

⁶³ „Lupta zilnică“, anul XI, nr. 10, 83, 132 și 221 din 14 ianuarie, 13 aprilie, 9 iu-

de 1 Mai, pentru pace între popoare și pentru îmbunătățirea nivelului de trai. La îndemnul partidului muncitorilor, femeile au participat și la acțiuni greviste, militând pentru satisfacerea unor revendicări economice și politice. În timpul grevei muncitorilor din portul Brăila, din august 1915, au fost arestate și maltratate mai multe femei, aflate în primele rinduri pentru apărarea cauzei muncitorilor. La manifestația de protest împotriva brutalităților organelor polițienești au luat parte și peste 5 000 de femei, care au cerut respectarea dreptului la grevă și satisfacerea dezideratelor legitime ale muncitorilor ⁶⁴.

La toate aceste acțiuni, care urmăreau restabilirea păcii între popoare și democratizarea țării, s-au asociat și alte categorii de femei. Revista „Viitorul româncelor”, condusă de Adela Xenopol, s-a transformat, în anii 1915—1916, într-o adevărată tribună de luptă împotriva războiului imperialist declanșat în Europa. În articolele sale, cunoscuta militantă feministă a acuzat marile puteri „despotice” pentru declanșarea războaielor de cotropire a altor popoare și națiuni, și-a exprimat convingerea că o adevărată pace nu va putea fi dobândită decât prin instaurarea unor regimuri cu adevărat democratice, prin asigurarea în viață a drepturilor și libertăților pentru cele mai largi mase. Aceleași idei avansate au fost susținute și în paginile revistelor „Unirea femeilor române”, „Drepturile femeii”, „Revista noastră” ș.a. De remarcat faptul că, în studiile și articolele semnate de Eleonora Stratilescu, Constanța Hodoș, Eugenia de Reuss-Ianculescu s-a făcut o distincție clară între caracterul imperialist al războiului marilor puteri și acțiunea României în războiul drept de reîntregire.

Mobilizarea generală a forțelor românești în vara anului 1916 a creat necesitatea stringentă de a se înlocui munca și îndatoririle bărbaților cu cele ale femeilor. În această situație de excepție, corpurile legiuitoare au modificat, în favoarea femeilor, unele articole de legi. Astfel se explică sancționarea decretului din 24 septembrie 1916, prin care se permitea ca „în tot timpul cât va dura mobilizarea, femeile sătenilor mobilizați” să devină „mandatare legale ale soților lor, pentru actele de administrație privitoare la plata ratelor datorate pentru pământ, la plata de arenze, la facerea de învoieli agricole..., la efectuarea muncilor agricole etc.” ⁶⁵. În mai-iunie 1917, Senatul a luat în discuție acordarea dreptului de vot universal. Un grup de militante ale femeilor, între care Olga Sturdza, Maria Moruzi, Cella Delavrancea, Calypso Cornelia Botez, Matilda Poni, au înaintat Senatului, în vara anului 1917, prin Paul Bujor, o petiție, în care cereau recunoașterea drepturilor fundamentale politice pentru femeile române, care, în timpul luptelor de apărare a patriei, au dovedit capacitate și maturitate în soluționarea treburilor obștești ⁶⁶. Corpurile legiuitoare nu au dat, însă, o rezolvare favorabilă acestei probleme.

A urmat perioada grea a ocupației germane, împrejurări excepțional de dificile, în care femeile au făcut tot ce era posibil pentru salvarea bunurilor rămase în satele și orașele țării, îndurând foametea, epidemiile, condițiile mizere de viață sub regimul cotropitor străin. În martie 1917, femeile din Capitală au organizat o impresionantă manifestație pe Calea

⁶⁴ Elena Georgescu, Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 102—103.

⁶⁵ C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi uzuale*, vol. VIII, p. 1 048—1 049.

⁶⁶ *Dezbaterile Senatului*, Sesiunea ordinară 1916—1917, ședința din 16 iunie 1917, p. 203—204.

Victoriei, în semn de protest contra încetării ajutoarelor acordate familiilor celor mobilizați, a lipsei de alimente și a rechizițiilor ⁶⁷.

Totodată, numeroase mărturii atestă participarea directă a femeilor în bătăliile armatei române împotriva cotropitorilor țării, ce au culminat cu marile victorii de la Mărășești, Mărăști și Oituz. Luptătoarele din munții Vrancei — Clemansa Chilian, Maria și Ana Beșliu, Teodora Enăchescu, Maria Șerbescu ș.a. — au transmis date despre inamic comandamentelor române din Moldova, au adăpostit și hrănit zeci de ofițeri și soldați români și le-au înlesnit trecerea dincolo de liniile frontului. Sublocotenentul Ecaterina Teodorescu și Măriuca Zaharia și-au dat viața în luptele din august 1917 de pe frontul Moldovei pentru oprirea înaintării armatei germane, intrînd, astfel, în istoria românilor ca eroine legendare, care ilustrează, în mod strălucit, înaltul spirit de sacrificiu și patriotismul de care erau capabile femeile române ⁶⁸. Jertfa lor de sînge, alături de cea a miilor și miilor de soldați, căzuți în luptele pentru eliberarea întregului teritoriu românesc, a reprezentat o contribuție de preț la victoria Puterilor Antantei și, în ultimă analiză, la înfăptuirea, în anul 1918, a Marii Uniri.

În urma prăbușirii Austro-Ungariei, Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, a preluat conducerea Transilvaniei. Toate asociațiile culturale românești i-au depus jurămîntul de credință, iar printre acestea se aflau și reuniunile femeilor române din această parte a țării. Alături de miile și miile de țărani, muncitori și intelectuali români adunați la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia s-au aflat și reprezentantele organizațiilor feministe, care și-au dat adeziunea la rezoluțiile istorice ale Marii Adunări Naționale, ce însciau și acordarea drepturilor politice femeilor ⁶⁹. Înscrierea acestui obiectiv central al mișcării de emancipare a femeilor din România, într-un document de asemenea importanță a constituit, de fapt, încununarea eforturilor depuse de decenii de reuniunile feministe din Transilvania pentru dezrobirea femeii. O contribuție directă la acceptarea acestei revendicări a adus fruntașa Reuniunii femeilor române din Transilvania, Nora Lemény, prima femeie cu diplomă de doctor în litere la Universitatea din Cluj, cu vederi socialiste, care a avut și misiunea să organizeze participarea reuniunilor de femei la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Ea a luat cuvîntul, alături de alte fruntașe ale mișcării feministe, în numele zecilor de mii de femei adunate la Alba Iulia, exprimînd deplina lor adeziune la înfăptuirea României unite și democratice ⁷⁰.

În România întregită, forțele progresiste ale țării au continuat lupta pentru înfăptuirea programului general-democratic, votat de masele largi populare la Alba Iulia. În marile bătălii de clasă inițiate de Partidul Socialist din România s-au aflat și femeile muncitoare, mobilizate de Cercurile feminine socialiste. Documentele atestă, cu prisosință, creșterea impresionantă a numărului de femei luptătoare pentru cauza muncitorilor în marile greve din anii 1918—1920, în numeroasele mani-

⁶⁷ „Socialismul“, nr. 9 din 26 noiembrie 1918.

⁶⁸ Constantin Ucrain, *În numele patriei*, Editura militară, București, 1977, p. 12—13.

⁶⁹ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 619.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 622.

fești și acțiuni de protest împotriva stării de asediu, pentru amnistie, în demonstrațiile muncitorești prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai etc.⁷¹.

Pe măsura intensificării luptei revoluționare s-au radicalizat și celelalte asociații feministe de pe tot teritoriul României unite. Parlamentul țării se pregătea să dezbată reformele democratice, fără de care era de neconceput progresul țării în noile împrejurări postbelice. Frun-tașele mișcării feministe considerau, cu totul justificat, ca o nedreptate, faptul că, în proiectul noii legi electorale, femeile erau excluse de la exercitarea dreptului de vot. În mai 1919, la propunerea ministrului de interne G. Mîrzescu, s-a votat un decret de lege, care permitea femeilor de la 21 de ani „să fie alese în consiliile interimare ale comunelor urbane“, motivînd aceasta prin faptul că femeile au făcut dovada, în timpul războiului, „de spirit de inițiativă și de organizare, putere de muncă și energie, pregătire și devotament patriotic“⁷². Decretul avea, însă, o valabilitate temporară, rămînînd să fie supus aprobării definitive a Cor-purilor legiuitoare.

Pentru a coordona eforturile organizațiilor de femei din noua Româ-nie, în vederea obținerii dreptului de vot și a altor drepturi civile și politice pentru femei, după o serie de consfătuiri și conferințe, ținute în aula Universității din Iași în vara anului 1918, s-a constituit *Asocia-ția pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române*. Printre mem-brele fondatoare s-au aflat Maria Băiulescu, Izabela Sadoveanu, Calypso C. Botez, Sofia Nădejde, Maria Buțureanu, Ella Negruzzi, Ana Conta-Kernbach. În statutele noii asociații, pe lîngă revendicări politice și eco-nomice, a fost înscris, ca obiectiv principal, unificarea tuturor efortu-rilor feministe din țară pentru îndeplinirea scopurilor propuse⁷³. Secțiuni ale asociației au luat ființă la București, în 1919, și, în curînd, și în alte centre ale țării, ca : Brașov, Sibiu, Galați, Dorohoi, Bîrlad. Sco-purile și acțiunile asociației au fost larg popularizate în „Buletinul“ său trimestrial și în ziarul „Acțiunea feministă“ de sub direcția Valentinei Focșa.

În anii 1919—1920, membrele secțiunilor Asociației pentru eman-ciparea civilă și politică a femeilor române au ținut expuneri, cicluri de conferințe, au publicat numeroase studii și articole, în care argumentau legitimitatea emancipării economice și politice a femeii în România în-tregită⁷⁴. La apelul asociației, unele partide politice și-au cuprins în programele lor și obținerea de drepturi politice pentru femei. În afara Partidului socialist, care a susținut consecvent necesitatea dobîndirii vo-tului universal pentru ambele sexe, au mai acceptat această revendicare Partidul Muncii și Partidul Tărănesc. Restul partidelor politice au admis, pe lîngă drepturile civile, participarea femeilor numai în consiliile co-munale și județene, ca Partidul poporului și Partidul Național Liberal.

În pofida numeroaselor proiecte de legi electorale prezentate Adu-nării Constituante în anii 1919—1920, în care se cerea și drept de vot pentru femei, scopul nu a putut fi atins. La insistențele asociației s-au cîștigat, în acești ani, doar drepturi politice parțiale, ca : admiterea fe-

⁷¹ Elena Georgescu, Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 108—109 ; 114—116 ; 120—121.

⁷² „Adevărul“, anul XXXII, nr. 10 783 din 25 mai 1919.

⁷³ *Statutele Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeilor române*, Iași, 1918.

⁷⁴ Calypso Cornelia Botez, *op. cit.*, p. 57.

meilor în Consiliul superior al muncii ; unirea tuturor societăților de asistență socială, conduse de femei, sub controlul Ministerului Muncii ; accesul femeilor în serviciile căilor ferate ; condiții egale de admitere și înaintare în serviciile publice ale statului ⁷⁵.

Crearea Uniunii femeilor române din Transilvania în 1913, apoi a noii Asociații pentru emanciparea civilă și politică a femeilor, au reprezentat etape importante în procesul de unificare politică și organizatorică a asociațiilor de femei pe teritoriul României întregite. Pasul următor se va face în 1922, când va lua ființă *Consiliul național al femeilor române*, organism în care vor fi reprezentate toate organizațiile feministe, avînd drept menire ca, în colaborare cu *Uniunea socialistă a femeilor*, să conducă lupta femeii române pe o treaptă superioară, pentru deplina ei emancipare, în condițiile noi, mult mai favorabile ale perioadei interbelice.

Mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România și-a desfășurat activitatea, și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, în strînsă legătură cu mișcarea internațională a femeilor.

Mișcarea socialistă a femeilor din România a respectat hotărîrea luată, la propunerea Clarei Zetkin, la cea de-a II-a Conferință internațională a femeilor socialiste de la Copenhaga, de a sărbători, începînd cu anul 1910, Ziua internațională a femeii, ca zi de luptă pentru drepturile ei și de solidaritate cu toate forțele progresiste pentru cîștigarea locului ce i se cuvine în societatea modernă. De asemenea, femeile socialiste din România au răspuns, cu hotărîre, la chemarea congreselor socialiste internaționale de la Stuttgart (1907), Copenhaga (1910) și Basel (1912) de a-și intensifica lupta împotriva declanșării războaielor imperialiste de cîtopire.

În ajunul izbucnirii primului război mondial, la un mare miting socialist balcanic, organizat, în martie 1915, la Sofia și prezidat de D. Blagoev, Ecaterina Arbore a adus salutul social-democrației române, exprimînd, în fața unei mulțimi imense, și dorința femeilor române de a se menține pacea și de a se bara calea războaielor imperialiste. Aceleași nobile idealuri le-a exprimat și Ecaterina Arbore, în numele milioanei de femei române, și la cea de-a II-a Conferință socialistă interbalcanică de la București, din iulie 1915 ⁷⁶. În consens cu această orientare, femeile, mobilizate de cercurile socialiste feminine, și-au manifestat adeziunea deplină la hotărîrile Conferinței socialiste internaționale de la Zimmerwald și ale Conferinței internaționale a femeilor socialiste de la Viena, din anul 1915, înțelegînd necesitatea îmbinării luptei împotriva războiului cu alte revendicări general-democratice, printre care figurau și lupta pentru dreptul de vot al femeilor, protecția mamei și a copilului etc. ⁷⁷.

Mișcarea de emancipare a femeilor din România a menținut, și în acest răstimp, legături strînse cu cea din străinătate. S-au înmulțit articolele, informările despre manifestările femeilor din diferitele țări ale globului, despre dezbaterile și rezoluțiile conferințelor și congreselor internaționale. Din aceste articole și informații se poate reconstitui o adevărată istorie a mișcării feministe internaționale din acești ani și se

⁷⁵ *Ibidem*, p. 59—60.

⁷⁶ Elisabeta Ioniță, *op. cit.*, p. 50—52.

⁷⁷ „Lupta zilnică”, anul XI, nr. 83 din 12 aprilie 1915.

poate afirma, în același timp, cu toată certitudinea, că mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România reprezenta un important detașament al luptei generale duse de forțele democratice de pretutindeni pentru dezrobirea reală a femeii. Această idee a fost exprimată de Eugenia de Reuss-Ianculescu cu ocazia participării sale la cel de al VI-lea Congres internațional al Alianței internaționale pentru sufragiul universal al femeilor (Budapesta, iunie 1913), convocat pentru a dezbate căile și mijloacele de luptă pentru obținerea dreptului de vot pentru femei în toate țările lumii. Congresul a acceptat aderarea asociației „Drepturile femeii” la Alianța internațională a femeilor⁷⁸. Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeii a desfășurat, imediat după înființarea sa, o bogată activitate internaționalistă. În ziarul asociației — „Acțiunea feministă” și în „Buletinul” ei trimestrial, cititorii au fost larg informați despre noile probleme care se puneau, imediat după terminarea războiului, pe plan mondial, în privința emancipării femeii.

Obiectivele de luptă, înscrise în programele mișcării socialiste de femei, dar și în cele ale numeroaselor asociații, reuniuni și ligi feministe de pe întregul teritoriu locuit de români, au avut, în esență, același caracter general-democratic ca și programele forțelor radicale de stînga din viața politică românească. Reprezentantele de frunte ale mișcării feministe au înțeles că fără înfăptuirea unor profunde reforme economice, printre care, pe primul loc, se situa exproprierea marilor proprietăți moșierești, fără democratizarea profundă a vieții politice și fără realizarea idealului național al poporului român, nu puteau fi atinse nici scopurile esențiale ale dezrobirii femeii. În avangarda forțelor democratice, susținătoare a cauzei emancipării femeii, s-a situat partidul clasei muncitoare, care a afirmat, de pe pozițiile materialismului istoric, că numai societatea socialistă va garanta omului, deci și femeii, deplină sa eliberare de sub orice fel de oprimare.

În primele două decenii ale secolului al XX-lea se constată cristalizarea unei structuri mai clare politice-organizatorice a mișcării democratice și revoluționare a femeilor din țara noastră: crearea de cercuri socialiste care tindeau să se unească, sub directă conducere a partidului clasei muncitoare, într-o Uniune a femeilor socialiste, condusă de un Comitet Central; de asemenea, reuniunile și asociațiile feministe burghezo-democratice de pe teritoriul țării, îndeosebi după constituirea statului național unitar român, și-au precizat mai bine programele și statutele, unindu-se în organisme naționale, care dispuneau de un organ central de coordonare a activității lor. Totodată, mișcarea de emancipare a femeii din România și-a exprimat adevărată și solidaritatea ei cu lupta femeilor din toate țările lumii pentru cucerirea locului ce li se cuvine în societate, contribuind astfel la realizarea unuia din marile idealuri ale epocii moderne.

⁷⁸ „Drepturile femeii”, anul I, iunie, iulie și august 1913, p. 99—107.

ROMÂNIA ÎN EPOCA INAUGURATĂ DE CONGRESUL AL IX-LEA AL P.C.R. CONSOLIDAREA SOCIETĂȚII SOCIALISTE (1966—1970)

1. Însemnătatea istorică a Congresului al IX-lea al partidului în dinamizarea procesului revoluționar de edificare socialistă a României

Victoria socialismului în țara noastră, marcată de încheierea procesului de edificare a economiei socialiste unitare în cursul cincinalului 1961—1965, de lichidarea deplină și definitivă a exploatării omului de către om și afirmarea principiilor socialiste în viața socială, a determinat intrarea României într-un nou stadiu de dezvoltare. Pe temelia proprietății socialiste, a relațiilor de producție socialiste generalizate în întreaga economie națională, a creării bazei tehnice-materiale a societății socialiste, a devenit posibilă soluționarea multiplelor probleme de natură economică, socială, culturală, ideologică, etică pe care le implică amplul proces revoluționar de făurire a noii orînduiri sociale.

În fața poporului s-a ridicat sarcina dezvoltării, în continuare, a societății socialiste românești, astfel încît să se asigure îndeplinirea plenară a principiilor socialiste în întreaga viață socială. În orientarea eforturilor poporului în această direcție, un rol de cea mai mare importanță a avut Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, desfășurat între 19 și 24 iulie 1965, la care au participat 1 566 de delegați, reprezentînd aproape un milion și jumătate de membri și candidați de partid. Au fost prezenți, de asemenea, numeroși invitați — muncitori, țărani, oameni de știință, cultură și artă, activiști de partid, ai organizațiilor obștești, de stat și din economie, vechi militanți ai mișcării muncitorești din România. La lucrări au luat parte, ca invitați, reprezentanți ai 56 de partide comuniste și muncitorești și ai altor partide democratice.

Congresul a făcut bilanțul muncii poporului, relevînd că triumful socialismului la orașe și sate, lichidarea exploatării omului de către om reprezintă cea mai mare victorie politică a partidului și poporului român după cucerirea puterii. În același timp, au fost înfățișate, în mod realist,

stadiul dezvoltării forțelor de producție și necesitatea făuririi unei economii moderne.

„Măsurînd drumul străbătut în opera de construcție socialistă — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congres — nu putem să nu încercăm un sentiment de adîncă satisfacție pentru tot ceea ce am înfăptuit. Dar noi, comuniștii, considerăm că mai avem încă mult de făcut pe calea dezvoltării industriale a țării, a făuririi unei agriculturi moderne, pentru ridicarea patriei la nivelul țărilor cu economie avansată, la acel stadiu care să asigure poporului român o viață îmbelșugată, o înaltă civilizație materială și spirituală”¹.

Caracterizînd stadiul de dezvoltare a României în noua etapă, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arăta că, în multe domenii, ne desparte încă de țările dezvoltate din punct de vedere economic un decalaj important, ceea ce fac necesare încă eforturi uriașe pentru accelerarea progresului material, științific și cultural. Această realitate era urmarea faptului că socialismul, învingînd în România, țară slab dezvoltată din punct de vedere economic, nu putea soluționa, într-un timp scurt, toate problemele.

Pe baza cunoașterii legilor obiective ale dezvoltării sociale, a studierii atente a condițiilor concrete din țară, Congresul al IX-lea al partidului a apreciat că, după victoria socialismului, era imperios necesară *o perioadă de consolidare a construcției socialiste, a bazei tehnice-materiale a noii societăți*. În acest scop, Congresul a adoptat obiectivele fundamentale expuse în Raportul Comitetului Central, în Directivele cu privire la dezvoltarea economiei naționale în perioada 1966—1970 și în Directivele cu privire la valorificarea resurselor energetice și electrificarea țării în perioada 1966—1975, menite să asigure dezvoltarea socialistă a țării în noua etapă, perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale, a întregii vieți sociale, în concordanță cu cerințele și legitățile obiective ale progresului istoric, cu realitățile concrete din România. La baza dezvoltării țării a stat orientarea privind continuarea politicii de industrializare a țării. În concepția Partidului Comunist Român, industrializarea, fundamentată pe recunoașterea rolului decisiv al forțelor de producție în progresul societății, reprezenta un obiectiv obligatoriu în procesul istoric al depășirii stadiului de țară în curs de dezvoltare și transformării României într-o țară cu o dezvoltare economică medie, și, apoi, într-o țară socialistă dezvoltată. Totodată, în condițiile revoluției tehnico-științifice, dezvoltarea, cu prioritate, a industriei, constituia o condiție pentru modernizarea agriculturii, ridicarea nivelului de trai, material și spiritual al poporului, asigurarea independenței și suveranității naționale. În acest sens, Congresul a optat pentru o rată a acumulării superioară perioadei anterioare, pentru a se asigura înfăptuirea unui amplu program de investiții, destinate progresului economic și social al țării.

Direcțiile principale, indicate de Congresul al IX-lea, au fost : continuarea, în ritm susținut, a industrializării socialiste a țării — baza progresului material și spiritual al României ; dezvoltarea intensivă, multi-laterală și modernizarea agriculturii în vederea sporirii susținute a producției agricole ; valorificarea superioară a bogățiilor țării ; ridicarea continuă, economică și culturală, a tuturor zonelor rămase în urmă ; dezvoltarea bazei de materii prime și energie ; creșterea productivității muncii

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 18.

și a eficienței economice ; perfecționarea relațiilor sociale de producție, dezvoltarea democrației socialiste, ridicarea nivelului de trai al întregului popor. Ținând seama de cerințele revoluției tehnice-științifice contemporane, Congresul a stabilit, ca un obiectiv important, introducerea largă, în toate ramurile producției materiale, a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, creșterea contribuției științei la dezvoltarea economiei, a întregii societăți, perfecționarea continuă a învățămîntului de toate gradele.

Semnificația istorică a Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român a constatat în faptul că el a deschis o nouă epocă în istoria României, reprezentînd o etapă logică în procesul revoluționar de progres economic și social al poporului român. Congresul a analizat critic activitatea de edificare a socialismului în societatea românească și a stabilit orientările de perspectivă, pornind de la necesitatea înlăturării a tot ceea ce era vechi și perimat, a dogmatismului, a unor concepții neștiințifice, deschizînd calea promovării noului în toate domeniile de activitate, a unui curent de gîndire novator, întemeiat pe analiza faptelor vieții. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia, la Congres, că teoria socialismului științific, concepția materialist-dialectică despre lume și viață constituie o „știință vie, care se dezvoltă și se îmbogățește neconținut, sintetizînd experiența istorică și concluziile dezvoltării sociale”². Definitorii pentru modul în care partidul a abordat și abordează problemele complexe ale construcției socialismului, ale contemporaneității, sînt spiritul novator, capacitatea profundă de analiză multilaterală și de sintetizare a experienței revoluției și construcției socialiste în România, conceperea teoriei socialismului științific ca știință revoluționară vie și dinamică, a cărei viabilitate constă în permanenta adaptare la dezvoltarea societății, la marile cuceriri ale cunoașterii științifice. Prin aceasta, au fost descătușate energiile creatoare ale clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității, ale întregului popor.

Congresul a dezbătut probleme de excepțională importanță teoretică și practică pentru înaintarea țării pe calea socialismului, între care, la un loc de frunte, s-au situat : căile procesului de industrializare socialistă ; rolul agriculturii în dezvoltarea țării ; dezvoltarea armonioasă a economiei naționale în condițiile revoluției tehnice-științifice contemporane ; rolul partidului în noua etapă, al statului și funcțiilor lui, democrația socialistă și căile adîncirii ei ; rolul națiunii în socialism și căile înfloririi ei ; rolul conștiinței socialiste în construirea noii orînduiri sociale ; perfecționarea relațiilor de producție și sociale ; cointerесarea materială și formele de retribuire a muncii.

Ținînd seama de schimbările structurale petrecute în viața națiunii române prin triumful socialismului în toate domeniile de activitate, de stadiul de dezvoltare atins de societatea socialistă românească, Congresul a propus ca țara noastră să poarte denumirea de *Republica Socialistă România* și, totodată, a stabilit directivele privind elaborarea unei noi Constituții, care să asigure cadrul constituțional al consolidării și dezvoltării socialiste multilaterale a României.

Pornind de la faptul că exercitarea de către partid a rolului de forță politică conducătoare constituie o legitate a făuririi noii orînduiri sociale, Congresul al IX-lea a subliniat necesitatea perfecționării continue a cadrului organizatoric, a stilului, formelor și metodelor de muncă ale parti-

dului, a dezvoltării democrației interne de partid, corespunzător cerințelor fiecărei etape de dezvoltare a societății românești. Acestei necesități i-a răspuns concepția nouă, elaborată de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind integrarea organică a partidului în viața societății, ca orientare majoră în perfecționarea rolului său conducător. În acest fel, partidul își exercită funcția de forță politică conducătoare în societate, în indisolubilă legătură cu clasa muncitoare, cu întregul popor, prin implicarea activă a organelor și organizațiilor de partid, a membrilor de partid în activitatea concretă de edificare a noii orînduiri sociale. În concepția P.C.R., procesul revoluționar, lupta revoluționară, desfășurându-se continuu, potrivit cu fiecare stadiu istoric al edificării noii orînduiri sociale, necesită creșterea rolului partidului de forță politică conducătoare, organizatoare și dinamizatoare a energiilor întregii națiuni, desfășurarea de către partid a unei ample activități teoretice și practice de cunoaștere a legilor dezvoltării economico-sociale, de aplicare a legităților generale la condițiile concrete din România, soluționarea contradicțiilor prin studierea și înțelegerea cauzelor care le generează, formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, înlăturarea, la timp, a stărilor de lucruri, care nu mai corespundeau dezvoltării și promovarea cutezantă a noului, a spiritului revoluționar, militant, în pas cu cerințele construcției societății socialiste, cu realizările științifice ale epocii contemporane.

Relevînd rolul statului, al națiunii în procesul edificării socialismului și comunismului, Congresul al IX-lea a arătat că „Națiunea și statul vor continua să constituie încă multă vreme baza dezvoltării societății socialiste. Dezvoltarea națiunii, întărirea statului socialist corespund cerințelor obiective ale vieții sociale”³. Dezvoltarea societății românești pe calea socialismului a dus la întărirea națiunii, la consolidarea caracteristicilor noi ale acesteia. În lumina concepției materialist-dialectice și istorice privitoare la rolul națiunii în societate, a faptului că, pentru o perioadă lungă de timp, inclusiv în comunism, națiunea va continua să aibă un rol important în progresul societății, în conlucrarea cu alte națiuni, partidul nostru a subliniat necesitatea dezvoltării însușirilor noi ale națiunii române, a întăririi continue a statului național unitar român. De asemenea, în procesul dezvoltării multilaterale a societății, atribuțiile statului în organizarea, planificarea și conducerea economiei naționale, corespunzător intereselor propășirii țării, capătă o tot mai mare amploare.

Pornind de la rolul hotărîtor al maselor în dezvoltarea socială, de la necesitatea făuririi conștiinței a istoriei de către popor, partidul nostru, secretarul său general, au abordat amplu, pe plan teoretic, problemele democrației socialiste, ale necesității participării clasei muncitoare, a maselor largi la conducerea vieții economice, social-politice și culturale. „Principiul călăuzitor — se subliniază în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al IX-lea — după care trebuie să-și desfășoare activitatea organele economice și de planificare — obligatoriu în toate domeniile construcției socialiste — este conducerea colectivă”⁴. Totodată, în Statutul Partidului Comunist Român, adoptat la Congres,

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 61.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 56.

se subliniază că întreaga activitate a organelor și organizațiilor de partid se desfășoară pe baza principiului conducerii și muncii colective.

Orientările fundamentale ale Congresului al IX-lea al partidului au permis afirmarea unei concepții științifice, dinamice, realiste despre conducerea societății. Drept urmare, a fost creat un criteriu nou, democratic de conducere a activității economice-sociale, a societății în general. S-a schimbat modalitatea de a conduce unitățile economice și sociale, renunțându-se la conducerea unipersonală, și instituționalizându-se conducerea colectivă în forme diverse, în funcție de nivelul desfășurării activităților. A fost creat un nou cadru democratic de organizare și de conducere a societății de către clasa muncitoare, de către întregul popor, în care se manifestă, într-o puternică armonie, Partidul Comunist Român ca forță politică conducătoare a societății, statul socialist ca reprezentant suprem al puterii, organizațiile de masă și obștești, organismele autoconducerii muncitorești și alte forme de participare a poporului la conducerea societății.

Congresul al IX-lea al P.C.R. a marcat un moment de însemnătate vitală pentru cristalizarea bazelor științifice, principiale și în domeniul politicii externe românești. Dând expresie năzuințelor esențiale ale poporului nostru, pornind de la dreptul fiecărei națiuni, mari sau mici, de a decide asupra propriului ei destin, în consonanță cu dezideratele independenței naționale, păcii și progresului social, Congresul a dat o formulare clară și precisă principiilor fundamentale care pot și trebuie să guverneze raporturile interstatale : „*Politica internațională a țării noastre — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat Congresului — are ca temelie trainică, permanentă principiile suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc*. România militează pentru promovarea consecventă a acestor principii pe arena internațională, considerînd că respectarea lor este o condiție esențială în vederea dezvoltării colaborării între state, întăririi încrederii între popoare, respectării dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și hotări singur soarta”⁵. Congresul a indicat ca, și în continuare, România să înfăptuiască o politică externă de apărare a păcii, de diminuare a încordării internaționale și dezvoltare a colaborării între popoare. În acest sens, s-a stabilit că în centrul politicii sale externe România va situa neabătut dezvoltarea multilaterală a relațiilor de prietenie, colaborare și solidaritate cu toate statele socialiste și, totodată, va extinde relațiile economice, tehnice-științifice, culturale cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, fără deosebire de sistem social.

Congresul a ales în funcția de secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminent militant revoluționar și patriot înflăcărat, neobosit luptător pentru cauza socialismului și comunismului, pentru triumful idealurilor nobile de independență și libertate, de progres social, colaborare și pace în lume, a cărui profundă gândire științifică, cutezanță și experiență politică și organizatorică și-au pus puternic amprenta asupra întregii dezvoltări economice și sociale a țării. Marile realizări ale epocii deschise de Congresul al IX-lea, pe care poporul nostru o denumeste, cu legitimă mîndrie, „Epoca Nicolae Ceaușescu”, sînt indisolubil legate de prodigioasa

activitate teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, de interpretare creatoare a realităților și proceselor vieții, de căutare a unor soluții novatoare în problemele dezvoltării țării noastre, ale lumii contemporane.

Prin conținutul de idei, prin spiritul novator al liniei sale strategice, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român a dinamizat toate sferele activității sociale, accelerând ritmul general de dezvoltare social-economică și culturală a țării, procesul de perfecționare și de modernizare a tuturor laturilor vieții sociale, a structurilor organizatorice, a relațiilor sociale și de producție, a formelor și metodelor de conducere a societății. „Odată cu Congresul al IX-lea al partidului, în 1965, cu adoptarea noii Constituții și proclamarea Republicii Socialiste România — relevă *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* —, se deschide o perioadă nouă în dezvoltarea socialistă a țării, în activitatea partidului. Planul cincinal 1966—1970 a avut rolul de a consolida construcția socialistă, baza tehnico-materială a noii societăți”⁶.

2. Constituția Republicii Socialiste România

În vederea elaborării unei noi Constituții a țării, Marea Adunare Națională, organul suprem al puterii de stat, a hotărât formarea unei comisii, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, care să elaboreze proiectul noii Constituții. La 29 iunie 1965, Proiectul de Constituție a fost dat publicității. Timp de peste o lună și jumătate, el a fost pus în discuția maselor de oameni ai muncii, care au făcut o serie de propuneri de îmbunătățire, iar la 20 august 1965, pe baza Raportului prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, Proiectul a fost luat în dezbaterea Marii Adunări Naționale. Exercitându-și atribuțiile de Adunare Constituantă, Marea Adunare Națională, întrunită în zilele de 20—21 august 1965, a adoptat *Constituția Republicii Socialiste România*.

Constituția sintetizează transformările structurale de ordin politic, economic, social și uman petrecute în anii care au urmat revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, declanșată în August 1944. Ea consfințește existența puterii suverane a poporului, noua structură socială a societății românești, formată din clase și categorii sociale unite prin țeluri comune, existența economiei socialiste, bazate pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție. „Întreaga putere în Republica Socialistă România — subliniază Constituția — aparține poporului, liber și stăpîn pe soarta sa” (articolul 2)⁷. Deținător suveran al puterii, „poporul o exercită prin Marea Adunare Națională și prin Sfaturile populare, organe alese prin vot universal, egal, direct și secret” (articolul 4)⁸.

Constituția proclamă țara *republică socialistă*, „stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar” (articolul 1)⁹. Corespunzător prevederilor sale, sistemul organelor statului este format

⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 59.

⁷ *Constituția Republicii Socialiste România*, Editura politică, București, 1965, p. 3.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

din organele puterii, organele administrației de stat, organele judecătorești și organele procuraturii, toate dispuse pe niveluri ierarhice, în frunte fiind Marea Adunare Națională — organul suprem al puterii de stat —, sub conducerea și controlul căreia își desfășoară activitatea toate celelalte organe ale statului.

Constituția consacră rolul Partidului Comunist Român ca forță politică conducătoare a societății socialiste românești. Această prevedere își găsește temeiul în faptul că partidul nostru și-a validat, în întreaga sa existență și activitate, capacitatea de a analiza, pe baza concepției materialist-dialectice, condițiile concrete ale țării, de a găsi și aplica soluții și căi optime pentru progresul material și spiritual al României.

Consfințind principiul unității organice între socialism și democrație, care implică conducerea și organizarea democratică a societății și participarea oamenilor muncii la adoptarea și înfăptuirea deciziilor, Constituția definește trăsătura fundamentală a orînduirii noastre sociale și de stat — profundul ei democratism, continuu dezvoltat și perfecționat. Adîncirea continuă a democrației socialiste și-a găsit o puternică reflectare în prevederile Constituției referitoare la statornicirea expresă a conducerii colective, ca principiu și metodă de bază în activitatea de stat și social-economică.

O trăsătură definitorie a Constituției o constituie prevederile referitoare la drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor. În acest sens, Constituția proclamă și garantează deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor țării, ei bucurîndu-se de toate drepturile sociale. Totodată, „Cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex sau religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale. Statul garantează egalitatea în drepturi a cetățenilor. Nici o îngrădire a acestor drepturi și nici o deosebire în exercitarea lor pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei nu sînt îngăduite. Orice manifestare avînd ca scop stabilirea unor asemenea îngrădiri, propaganda național-șovină, ațîțarea urii de rasă sau naționale sînt pedepsite prin lege“ (articolul 17) ¹⁰.

Constituția consacră dreptul la învățătură pentru toți cetățenii, dreptul la muncă, protecția și securitatea muncii, ocrotirea femeilor și tineretului. Ea prevede că cetățenilor români aparținînd naționalităților conlocuitoare „li se asigură folosirea liberă a limbii materne, precum și cărți, ziare, reviste, teatre, învățămîntul de toate gradele, în limba proprie“ (articolul 22) ¹¹.

Potrivit prevederilor Constituției, cetățenii Republicii Socialiste România au dreptul de a alege și de a fi aleși în Marea Adunare Națională — organul suprem al puterii de stat — și în consiliile populare — organe locale ale puterii de stat, de a se asocia în organizații sindicale, cooperatiste, de tineret, de femei, social-culturale, în uniuni de creație, asociații științifice, tehnice, sportive, precum și în alte organizații obștești. „Statul sprijină activitatea organizațiilor de masă și obștești, creează condiții pentru dezvoltarea bazei materiale a acestor organizații și ocrotește patrimoniul lor“ (articolul 27) ¹².

Constituția nu numai că proclamă drepturile, ci le și garantează efectiv, prevăzînd că una din sarcinile cele mai importante ale statului este crearea condițiilor necesare pentru exercitarea lor deplină: „În

¹⁰ *Ibidem*, p. 8.

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

¹² *Ibid.*

Republica Socialistă România, întreaga activitate de stat are drept scop dezvoltarea orînduirii și înflorirea națiunii socialiste, creșterea continuă a bunăstării materiale și culturale a poporului, asigurarea libertății și demnității omului, afirmarea multilaterală a personalității umane“ (articolul 13)¹³. Pentru aceasta, statul socialist român „Organizează, planifică și conduce economia națională ; Apără proprietatea socialistă ; Garantează exercitarea deplină a drepturilor cetățenilor, asigură legalitatea socialistă și apără ordinea de drept ; Dezvoltă învățămîntul de toate gradele, asigură condițiile pentru dezvoltarea științei, artei și culturii, înfăptuiește ocrotirea sănătății ; Asigură apărarea țării și organizează forțele sale armate ; Organizează relațiile cu celelalte state“ (articolul 13)¹⁴. Dreptul la învățătură este asigurat prin învățămîntul general obligatoriu, prin gratuitatea învățămîntului de toate gradele, precum și prin sistemul de burse de stat. De asemenea, „Fiecărui cetățean i se asigură posibilitatea de a desfășura, potrivit pregătirii sale, o activitate în domeniul economic, administrativ, social sau cultural, remunerată după cantitatea și calitatea ei. La muncă egală salariul este egal“ (articolul 18)¹⁵.

În deplină concordanță cu hotărîrea poporului român de a-și consacra toate forțele făuririi noii orînduiri și asigurării păcii, Constituția așază, la baza relațiilor externe ale României, „principiile respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi și avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne“ (articolul 14)¹⁶, principii care vin în întîmpinarea voinței și năzuinței de pace și colaborare în lume.

3. Perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale

În noua etapă deschisă de Congresul al IX-lea al partidului, o atenție deosebită s-a acordat perfecționării planificării, organizării și conducerii economiei naționale, creșterii rolului statului în organizarea, conducerea și planificarea economiei, perfecționării formelor de organizare și metodelor de conducere a producției, toate întemeiate pe respectarea principiului centralismului democratic, care îmbină conducerea pe bază de plan a activității economice și social-culturale de ansamblu cu acordarea de largi atribuții și inițiative unităților în îndeplinirea sarcinilor de plan. „Este imperios necesar — se relevă în Raportul la Congresul al IX-lea al partidului — ca, în activitatea lor, organele de conducere și planificare a economiei să țină permanent seama de cerințele legilor obiective care acționează în societatea noastră, cum sînt legea valorii, legea dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale, legea economică fundamentală a socialismului. Ignorarea sau neglijarea lor atrag după sine greșeli grave, dăunează dezvoltării armonioase a economiei și întregii societăți. Trebuie înlăturate subiectivismul și mulțumirea de sine, care duc la îngîmfare și la nesocotirea realității. Studiarea temeinică a vieții, a fenomenelor noi constituie principala cerință, absolut obligatorie, a unei juste conduceri și planificări a economiei“¹⁷.

¹³ *Ibidem*, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*, p. 6.

¹⁵ *Ibidem*, p. 7.

¹⁶ *Ibidem*, p. 6.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, p. 56.

Directivile C.C. al P.C.R. cu privire la perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale, corespunzător condițiilor noii etape de dezvoltare socialistă a României, adoptate de Conferința Națională a P.C.R. din 1967, subliniază că „Unitatea multiplelor laturi ale procesului complex de construire a noii orînduirii, interdependența și condiționarea reciprocă a diferitelor activități fac necesară *cuprinderea în plan, într-o concepție unitară, a dezvoltării producției materiale — care determină progresul întregii societăți —, precum și a tuturor celorlalte laturi ale vieții sociale, științifice și culturale*“¹⁸. Măsurile de perfecționare a planificării economiei naționale au urmărit asigurarea simultană a creșterii rolului planului în dirijarea proceselor economice-sociale și sporirea atribuțiilor și răspunderii unităților de bază în organizarea activității lor, în realizarea sarcinilor care le revin din planul general al dezvoltării economice și sociale a țării. În lumina Directivelor, accentul principal în munca de planificare a fost pus pe unitățile economice, pe activitatea de elaborare a propunerilor de plan de către întreprinderi și centrale — nucleele de bază ale economiei —, întronîndu-se principiul elaborării planului de jos în sus, al îmbinării mai strînsse între activitatea de planificare curentă și cea de perspectivă. În concepția Partidului Comunist Român, baza trainică a conducerii sociale, unitare, a dezvoltării planificate a economiei socialiste, a concentrării resurselor materiale și umane spre obiectivele care au o însemnătate decisivă pentru progresul României, o constituie proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție. Cuprinderea în planul național unic — atribut esențial și inalienabil al independenței și suveranității naționale — a tuturor domeniilor vieții economice și sociale, atît a sferei producției materiale, cît și a activităților social-culturale, constituie o necesitate care decurge din unitatea și interacțiunea dialectică a multiplelor laturi ale procesului construirii noii orînduirii sociale.

Ca urmare a măsurilor adoptate pe baza hotărîrilor Conferinței Naționale din 1967, întreaga activitate de conducere a industriei republicane a fost organizată pe trei verigi fundamentale, cu atribuții și răspunderi bine determinate, și anume : întreprinderea, centrala industrială, ministerul economic de ramură. Procesul de constituire a centralelor industriale, mari unități autonome de producție, a început în 1969 și a fost determinat de necesitatea concentrării, specializării și cooperării în producție, a creării unor unități economice puternice, eficiente, complexe, care să corespundă exigențelor revoluției tehnice-științifice moderne. Prin crearea centralelor industriale s-a trecut de la o structură de natură esențialmente administrativă — direcțiile generale de ramură din ministerele economice — la o structură organizatorică fundată pe criterii economice.

Pe baza concluziilor desprinse din aplicarea hotărîrilor Conferinței Naționale și a propunerilor venite din partea producătorilor înșiși, Marea Adunare Națională a adoptat, în 1971, Legea cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat, potrivit căreia conducerea întreprinderilor se realizează pe baza principiului conducerii colective prin participarea nemijlocită a muncitorilor și a celorlalți oameni ai muncii

¹⁸ Directivile Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale, corespunzător condițiilor noii etape de dezvoltare socialistă a României, Editura politică, București, 1967, p. 69.

la dezbaterea și soluționarea problemelor activității economice-sociale a unității, la elaborarea și îndeplinirea măsurilor necesare pentru îndeplinirea sarcinilor de plan, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale întregului colectiv.

În centrul măsurilor preconizate pentru perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale, Conferința Națională a situat creșterea continuă a eficienței economice în toate ramurile și unitățile. Totodată, Conferința Națională, criticînd concepția potrivit căreia lipsa de rentabilitate a unor unități economice sau existența pierderilor planificate ar constitui o dovadă a superiorității economiei socialiste, întrucît se obține o rentabilitate la nivel național, a cerut tuturor unităților economice să asigure o activitate rentabilă atît pe total, cît și pe fiecare produs.

Conferința Națională a P.C.R. a hotărît ca, de același domeniu, să se ocupe o singură persoană din conducere, atît pe linie de partid, cît și pe linie de stat. Marea Adunare Națională, în sesiunea din 9 decembrie 1967, a ales în funcția de Președinte al Consiliului de Stat pe secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

4. Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României. Perfecționarea și adîncirea democrației socialiste

În strînsă legătură cu ansamblul măsurilor referitoare la perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale, a metodelor de organizare și conducere a vieții sociale, s-a trecut, în temeiul documentului : *Principiile de bază ale îmbunătățirii organizării administrativ-teritoriale a României și sistematizării localităților rurale*¹⁹, adoptat de Conferința Națională a Partidului Comunist Român din decembrie 1967, la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a țării, corespunzător schimbărilor calitative intervenite în dezvoltarea forțelor de producție și în repartizarea lor geografică, modificărilor produse în structura populației, în profilul, dimensiunile și condițiile de viață ale orașelor, comunelor și satelor de pe întreg cuprinsul țării. În aceste condiții, organizarea administrativ-teritorială, adoptată în 1950, în cu totul alte condiții economice și sociale — avînd două trepte intermediare între centru și unitățile de bază și cuprinzînd o mulțime de unități teritoriale mici — nu mai corespundea cerințelor noii etape a dezvoltării construcției socialiste.

Principiile îmbunătățirii organizării administrativ-teritoriale au fost supuse consultării largi a cetățenilor, specialiștilor, activiștilor de partid și de stat și apoi definitivitate de Plenara C.C. al P.C.R. din 14 februarie 1968. La baza perfecționării organizării administrativ-teritoriale au stat următoarele principii : a). apropierea conducerii centrale de unitățile administrativ-teritoriale de bază ; b). crearea de unități administrativ-teritoriale care să permită rezolvarea operativă și competentă a problemelor, să contribuie la dezvoltarea armonioasă din punct de vedere economic, social, cultural și edilitar-gospodăresc, a localităților, să dispună de posibilități de comunicație cît mai eficace între acestea și centrele administrative ; c). întărirea comunelor cu unități administrative puternice, capabile să valorifice mai bine posibilitățile locuitorilor din mediul rural pentru dezvoltarea diferitelor activități industriale, agricole, comer-

¹⁹ „Scînteia“, anul XXXVII, nr. 7 546 din 7 decembrie 1967.

cială, meșteșugărești, social-culturale, să înlesnească ridicarea nivelului de civilizație și apropierea condițiilor de viață ale populației de la sate de cele de la orașe ; d). eliminarea verigilor intermediare inutile, a paralelismelor în atribuțiile organelor locale, în scopul participării tot mai largi a maselor la activitatea de stat și obștească.

Noua organizare administrativ-teritorială a căpătat putere de lege prin adoptarea acestor principii de către Marea Adunare Națională, la 16 februarie 1968. Prin modificarea articolului 15 al Constituției, s-a renunțat la organizarea administrativă a teritoriului țării pe regiuni și raioane, adoptându-se, ca unități administrativ-teritoriale, județul, orașul și comuna. Textul nou al articolului 15 din Constituție prevede : „Teritoriul Republicii Socialiste România este organizat în unități administrativ-teritoriale : județul, orașul și comuna. Capitala Republicii Socialiste România este Municipiul București, care este organizat pe sectoare. Orașele mai importante pot fi organizate ca municipii”²⁰. În raport cu acestea, în Constituție au fost modificate o serie de prevederi referitoare la organele statului ; organelor locale ale puterii de stat li s-a dat denumirea de *consilii populare*. Totodată, a fost lărgită componența Consiliului de Miniștri, prin includerea, în componența sa, ca membri de drept, a președintelui Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor, a președintelui Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție și a primului secretar al C.C. al U.T.C. Au mai fost aduse o serie de modificări în ceea ce privește rolul Consiliului de Miniștri, rolul și atribuțiile consiliilor populare și ale comitetelor lor executive.

Pe întreg teritoriul României au fost constituite 39 de județe și municipiul București. În 1980, numărul județelor a fost ridicat la 40, prin constituirea județelor Giurgiu și Teleorman și desființarea județului Ilfov.

Județul a devenit o unitate administrativ-teritorială complexă din punct de vedere economic și social-cultural, cuprinzând, într-un sistem de legături și căi de comunicație directe și lesnicioase, orașe, centre industriale, comerciale și culturale, în stare să asigure rezolvarea eficientă și operativă a diferitelor sarcini care revin organelor de conducere locală. În alcătuirea județelor s-a ținut seama de condițiile geografice, economice, social-culturale, precum și de tradițiile existente în România. De asemenea, în denumirea județelor s-au avut în vedere tradițiile istorice și importanța unor zone geografice sau denumirea unor orașe, cum este cazul, de pildă, al județului Suceava, cunoscut ca denumire din timpul lui Ștefan cel Mare și chiar mai înainte, sau al județelor Brașov, Cluj, Brăila, Alba Iulia ș.a., cunoscute, de asemenea, din timpuri străvechi.

Orașul este centrul de populație mai dezvoltat din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc. El beneficiază de un potențial economic mai mare ; este o așezare sistematizată, sub aspect edilitar, dispunând de o rețea de instituții social-culturale. Orașele mai mari și mai importante din punct de vedere economic și social-cultural au fost organizate ca municipii.

Comuna, ca unitate administrativ-teritorială de bază, cuprinde populația rurală din unul sau mai multe sate, în funcție de condițiile economice, geografice, social-culturale și demografice. În total, au fost stabilite, prin lege, 189 de orașe și 2 706 comune cu circa 5 060 locuitori

fiecare, față de perioada anterioară, cînd exista un mare număr de comune mici, cu 14 203 sate împrăștiate, dintre care 72⁰/₁₀₀ cu mai puțin de 1 000 de locuitori. În 1985, potrivit Legii nr. 2/1968 de organizare administrativ-teritorială, cu modificările ulterioare, erau organizate 2 705 comune, 181 de orașe, 55 de municipii, 6 sectoare ale municipiului București, 40 de județe și municipiul București ²¹.

Îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a apropiat mai mult aparatul de stat de mase, a creat un teren mai larg de participare directă a oamenilor muncii la rezolvarea nemijlocită a treburilor de conducere privind dezvoltarea unităților administrativ-teritoriale. Ea a creat condiții pentru ridicarea întregii activități a organelor locale ale puterii și administrației de stat pe o treaptă calitativ superioară, potrivit cu sarcinile complexe care revin județelor, municipiilor, orașelor și comunelor. Ea a avut o mare însemnătate pentru înfăptuirea politicii de dezvoltare armonioasă a forțelor de producție pe întreg cuprinsul țării, de ridicare a nivelului de civilizație al tuturor orașelor, comunelor și satelor.

Noua organizare administrativ-teritorială — prin crearea organelor județene, municipale, orășenești și comunale de partid — a asigurat apropierea conducerii politice de unitățile de producție și social-culturale. În vederea întăririi răspunderii cadrelor de conducere ale partidului pentru bunul mers al diverselor sectoare de stat și economice, precum și pentru a apropia și mai mult conducerea politică de problematica vieții de stat, Conferința Națională a partidului din 1967 a stabilit ca primii secretari ai comitetelor județene, municipale și orășenești de partid și, respectiv, primii secretari ai comitetelor comunale de partid să dețină, în același timp, și funcția de președinți ai comitetelor executive ale consiliilor populare județene, respectiv de primari ai municipiilor, orașelor și comunelor. Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1972 a hotărît ca secretarii cu probleme economice, precum și secretarii care se ocupă cu probleme de propagandă de la comitetele județene, municipale și orășenești de partid, să îndeplinească și funcția de vicepreședinți ai comitetelor executive ale consiliilor populare respective.

În spiritul orientărilor Congresului al IX-lea al partidului privind „*lărgirea continuă a democrației socialiste*, participarea crescîndă a maselor la treburile obștești” ²², în noua etapă au fost adoptate măsuri pentru constituirea și perfecționarea cadrului organizatoric apt să asigure participarea activă a maselor largi ale poporului la conducerea societății. În această viziune se înscrie crearea, în noiembrie 1968, a Frontului Unității Socialiste — denumit, din ianuarie 1980, Frontul Democrației și Unității Socialiste. Expresie a mutațiilor profunde care au avut loc în viața economică și în structura socială a țării, a făuririi unității moral-politice a poporului, F.D.U.S. reprezintă un organism politic permanent, democratic, cu caracter reprezentativ. El reunește, în rîndurile sale, Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare în societate —, organizații de masă și obștești, profesionale, cooperatiste, consiliile naționalităților conlocuitoare, uniunile creatorilor, asociațiile și societățile științifice, cultural-artistice și sportive ș.a. Din F.D.U.S. fac parte, de asemenea, cultele.

²¹ *Legea nr. 2 de organizare administrativ-teritorială a Republicii Socialiste România*, în „Buletinul oficial”, nr. 17—18 din 17 februarie 1968.

²² *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. 19—24 iulie 1965*, Editura politică, București, 1965, p. 836.

Forul suprem al Frontului Democrației și Unității Socialiste este *Congresul*, care se convoacă o dată la 5 ani. Între congrese, activitatea este condusă de Consiliul Național, care se întrunește, în ședințe plene, cel puțin de două ori pe an. În intervalul dintre plenarele Consiliului Național, activitatea F.D.U.S. este condusă de Biroul Executiv. Din Consiliul Național, pe lângă reprezentanții Partidului Comunist Român și ai organizațiilor de masă și obștești, fac parte președinții consiliilor județene ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, precum și reprezentanții desemnați direct de colectivele unor mari întreprinderi, cooperative agricole de producție, întreprinderi agricole de stat, universități și institute de învățământ superior, institute de cercetare, personalități din domeniul științei, artei, culturii, precum și din domeniul cultelor. Pe plan local, forul de conducere a activității F.D.U.S. este conferința județeană, municipală, orășenească, comunală, respectiv adunarea generală satească; în intervalul dintre acestea — consiliile locale, iar între plenarele consiliilor — birourile executive ²³.

Secretarul general al Partidului Comunist Român îndeplinește funcția de președinte al Frontului Democrației și Unității Socialiste, primii secretari ai organelor locale de partid îndeplinesc și funcția de președinți ai consiliilor locale ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, iar secretarii cu problemele muncii organizatorice de la comitetele județene — respectiv cel al Comitetului municipal București —, de la comitetele de partid municipale, orășenești și ale sectoarelor municipiului București îndeplinesc și funcția de secretari ai consiliilor F.D.U.S.

Acționînd, pe baza Programului P.C.R., a celorlalte documente programatice ale partidului, cît și a propriilor sale documente, Frontul Democrației și Unității Socialiste unește eforturile tuturor organizațiilor de masă și obștești, orientîndu-le activitatea în direcția asigurării progresului economic și social al națiunii române.

În spiritul hotărîrilor Congresului al IX-lea al partidului, a fost perfecționată activitatea Marii Adunări Naționale — organul suprem al puterii de stat, și a consiliilor populare — organe locale ale puterii de stat. Astfel, prin modificarea articolelor 52, 53 și 60 din Constituție, Marea Adunare Națională își desfășoară activitatea, începînd din 1969, în sesiuni deschise, de mai lungă durată, care permit o mai bună aprofundare a problemelor ridicate de adoptarea proiectelor de legi și hotărîri, o participare mai largă a deputaților la definitivarea proiectelor de legi, atît în ședințe plene, în cadrul discuțiilor generale, cît și cu prilejul examinării proiectelor de legi în comisiile permanente ale M.A.N. Totodată, prin hotărîrea adoptată de Marea Adunare Națională în sesiunea sa din 12—14 martie 1969 ²⁴, au sporit atribuțiile și rolul comisiilor permanente în elaborarea proiectelor de legi și în controlul asupra activității celorlalte organe ale statului. Din însărcinarea Marii Adunări Naționale sau a Consiliului de Stat, comisiile permanente ascultă, periodic sau pe probleme, fiecare, potrivit competenței sale, rapoarte ale conducătorilor oricăror organe ale administrației de stat, ale Tribunalului Suprem și ale Procuraturii asupra activității acestora, precum și ale președinților comitetelor executive ale consiliilor populare asupra activității

²³ *Frontul Unității Socialiste. Documente constitutive*, Editura politică, București, 1969.

²⁴ „Buletinul oficial“, nr. 31 din 13 martie 1969.

acestor consilii, și analizează modul în care organele respective înlăptuiesc politica partidului și asigură aplicarea legilor.

În perioada dintre sesiunile Marii Adunări Naționale, Consiliul de Stat adoptă decrete cu putere de lege. Acesta este ales de Marea Adunare Națională dintre membrii săi, în prima sesiune a legislaturii, la propunerea C.C. al P.C.R. și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste. Consiliul de Stat este compus, potrivit articolului 67 al Constituției, din președinte, vicepreședinți și membri. Din decembrie 1967, președinte al Consiliului de Stat a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Măsuri importante au fost adoptate în vederea perfecționării structurii și activității consiliilor populare — organe locale ale puterii de stat, alese pe bază de vot universal, egal, direct și secret. Legea consiliilor populare, adoptată în 1968, a prevăzut creșterea atribuțiilor organelor locale ale puterii de stat la toate nivelurile, sporirea rolului sesiunilor, a comisiilor permanente, a rolului și răspunderii deputaților, participarea mai activă a cetățenilor la activitatea consiliilor populare și a comitetelor lor executive prin comisiile permanente și comitetele cetățenești²⁵. Consiliile populare județene, orașenești, comunale au căpătat o largă autonomie în soluționarea problemelor de interes local, având, totodată, răspunderea față de întreaga activitate economică-socială din județele și localitățile respective.

La alegerile pentru Marea Adunare Națională din 2 martie 1969 au participat la vot 13 577 145 de cetățeni, dintre care 99,75% au votat pentru candidații Frontului Unității Socialiste. Compoziția Marii Adunări Naționale, aleasă la 2 martie 1969, reflectă toate clasele și categoriile sociale, asigurând o reprezentare egală a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, a tuturor profesiilor, precum și o largă reprezentare a femeilor. Dintre cei 465 de deputați ai Marii Adunări Naționale aleși la 2 martie 1969, 265 lucrau nemijlocit în producție, iar 187 dețineau funcții de conducere. Un număr de 67 de deputați erau femei, 88 de deputați proveneau din rîndurile oamenilor de știință, artă, cultură; 403 deputați erau români, 41 de naționalitate maghiară, 12 de naționalitate germană, 9 de alte naționalități. Din cei peste 140 000 de deputați aleși în 1969 în consiliile populare, 79,8% lucrau nemijlocit în producție — în industrie și agricultură; 27,41% erau femei, iar peste 12% oameni ai muncii din rîndurile naționalităților conlocuitoare. Din totalul de peste 12 580 de deputați în consiliile populare orașenești (fără municipii), 52% erau muncitori și tehnicieni, 31% intelectuali, 7,6% țărani cooperatori. Aceste date ilustrează caracterul autentic reprezentativ și democratic al organelor puterii de stat.

Însemnate perfecționări au fost aduse organelor centrale și locale ale administrației de stat, care au ca principal obiectiv organizarea activității de aplicare directă a legilor și decretelor cu putere de lege, a celorlalte hotărâri ale organelor puterii de stat. Astfel, perfecționările aduse Consiliului de Miniștri prin Legea nr. 24 din 1969 au sporit rolul său de organ suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat, de control și îndrumare a ministerelor, în activitatea de realizare a planurilor cinci-ale și anuale de dezvoltare economică și socială a țării, a bugetului de

²⁵ Legea nr. 57 privind organizarea și funcționarea consiliilor populare, în „Buletinul oficial“, nr. 168 din 26 decembrie 1968. Cu modificările și completările aduse, Legea a fost publicată în „Buletinul oficial“, nr. 66 din 8 iunie 1976.

stat, a sistemului bănesc și de credit, a programelor de cooperare economică și tehnică-științifică cu alte țări, în asigurarea ordinii publice, apărarea intereselor statului și ocrotirea drepturilor cetățenilor ș.a.²⁶

Concomitent, printr-o serie de măsuri, s-a acționat pentru întărirea legalității socialiste, pentru așezarea și funcționarea pe bază de norme legale a întregii vieți economice-sociale, pentru îmbunătățirea activității organelor de securitate, miliție, procuratură și justiție, chemate să apere proprietatea socialistă, munca și liniștea poporului. Aceste măsuri au fost precedate de o amplă analiză, în cadrul plenarei C.C. al P.C.R. din 26—27 iunie 1967, a activității Ministerului de Interne. Apreciind pozitiv contribuția organelor de securitate și a celorlalte unități din cadrul Ministerului de Interne în lupta întregului popor pentru apărarea cuceririlor revoluționare și dezvoltarea marilor înfăptuiri obținute în construcția socialistă, Plenara a atras, totodată, atenția asupra faptului că, în decursul anilor, s-au săvârșit și unele încălcări ale legalității socialiste. Apoi, Plenara C.C. al P.C.R. din 22—23 aprilie 1968, analizând unele încălcări ale legalității socialiste, a adoptat măsuri pentru reabilitarea politică și juridică a celor nevinovați și pentru ca asemenea acte să nu se mai repete. Plenara a subliniat necesitatea dezvoltării democrației socialiste, a democrației interne de partid, a respectării principiului muncii și conducerii colective, ca o condiție a întăririi legalității socialiste.

Partidul a acționat consecvent pentru întărirea legalității socialiste, pentru așezarea și funcționarea, pe bază de norme legale, a întregii vieți economico-sociale, îmbunătățirea activității de elaborare a legislației, realizarea unei mai juste corelări a acestora cu cerințele și realitățile vieții sociale atât de dinamice.

5. Consolidarea societății socialiste românești, a bazei sale tehnice-materiale

În cursul cincinalului 1966—1970 au fost îndeplinite hotărârile Congresului al IX-lea privind dezvoltarea economică-socială a țării. În acești ani s-a acordat o atenție sporită creșterii în ritm susținut a forțelor de producție, integrării în economia națională a rezultatelor revoluției tehnice-științifice mondiale, creării unor ramuri și subramuri industriale moderne, de bază, dezvoltării rapide a industriei constructoare de mașini, cu subramurile ei moderne, a chimiei, metalurgiei și a altor ramuri.

Structura industriei a fost îmbunătățită, locul central ocupându-l ramurile hotărâtoare pentru progresul general al economiei. Ponderea energiei electrice și termice, a metalurgiei, chimiei și construcțiilor de mașini a sporit de la 42% în 1965 la 50,1% în 1970²⁷. Anul 1970 a marcat momentul când, în aceste ramuri, s-a obținut mai mult de jumătate din producția industrială a țării. În cadrul ramurilor hotărâtoare ale industriei s-au dezvoltat, cu precădere, ramurile care realizează produse ce înmagazinează o cantitate sporită de muncă complexă: electronica —

²⁶ *Legea nr. 24 privind organizarea și funcționarea Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România*, în „Buletinul oficial”, nr. 146 din 17 decembrie 1969. Pentru modificările aduse Legii, a se vedea „Buletinul oficial”, nr. 157 și 170 din 17 și 31 decembrie 1971, nr. 45 din 28 martie 1974 și 161 din 23 decembrie 1974.

²⁷ *Politica Partidului Comunist Român de industrializare socialistă a țării*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978, p. 158—159.

2,8 ori, mijloace de automatizare — 6,6 ori, mecanica fină și optica — 2 ori, producția fibrelor și firelor chimice — 3,7 ori, mase plastice—îngrășăminte chimice — 3 ori. În aceeași perioadă s-a accentuat și dezvoltarea producției bunurilor de consum. Concomitent, a avut loc înnoirea și modernizarea produselor. În 1970, ponderea produselor noi, modernizate în industria constructoare de mașini a fost de circa 60%. În industria chimică au fost introduse în fabricație peste 1 000 de produse și sortimente noi ²⁸.

Accelerarea creșterii economice a permis realizarea unor pași însemnați în micșorarea decalajului care despărțea România de țările dezvoltate din punct de vedere economic. Dacă, în 1965, venitul național pe un locuitor reprezenta în țara noastră între 24 și 40% din cel obținut de Franța, Austria și Italia, în 1970 se realizau în România între 40% și 70% din venitul național pe locuitor înregistrat de aceste țări, iar la o serie de produse definitorii pentru potențialul industrial al unei economii, printre care : oțel, mașini-unelte de prelucrare a metalului, mase plastice și rășini sintetice, ciment, produse sodice etc., România se situa, după volumul absolut al producției, în rândul primelor 15 state ale lumii, deși, în raport de populație, ocupa locul 30, iar după suprafața locului 72 ²⁹.

Realizările obținute în perioada 1966—1970 în dezvoltarea industriei au consolidat poziția ei conducătoare în ansamblul economiei naționale. În 1970, ponderea industriei în venitul național reprezenta 60,3%, față de 48,9% în 1965, iar în populația ocupată 23% față de 19,2% ³⁰.

Concomitent cu industrializarea țării, s-au asigurat dezvoltarea agriculturii — una dintre ramurile de bază ale economiei naționale, cu rol esențial în satisfacerea cerințelor populației și în creșterea venitului național, precum și încadrarea ei armonioasă în procesul dezvoltării economiei naționale. În cursul planului cincinal 1966—1970, dezvoltarea bazei tehnice-materiale a agriculturii a constituit una dintre coordonatele esențiale ale politicii agrare a partidului și statului. În vederea modernizării agriculturii s-a dezvoltat mecanizarea lucrărilor agricole și s-a extins suprafața amenajată pentru irigații, a fost sporită cantitatea de îngrășăminte chimice (substanță activă) de la 266,4 mii tone în 1965, la 594,3 mii tone în 1970, revenind 39,8 kg îngrășăminte chimice la un ha teren agricol, față de 18,1 kg în 1965 ³¹. Agricultură a fost înzestrată cu tractoare de diferite tipuri și cu alte mașini agricole. Volumul sporit al investițiilor, atât în industrie, cât și în agricultură, a permis înzestrarea agriculturii, în cursul planului cincinal 1966—1970, cu 25 900 de tractoare fizice, cu peste 10 100 de mașini de împrăștiat îngrășăminte chimice, peste 7 300 de combine tractate, 1 033 de combine autopropulsate ș.a. ³² Suprafața arabilă ce revenea pe un tractor fizic a fost, în 1970, de 91 ha, față de 121 ha în 1965. De asemenea, suprafața amenajată pentru irigații a crescut de la 222 600 ha în 1965, la 664 600 ha în 1970, reprezentând 6% din totalul suprafeței agricole ³³.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român. 25—28 noiembrie 1974, Editura politică, București, 1975, p. 357.*

³⁰ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1975, Direcția Centrală de Statistică, București, 1976, p. 54.*

³¹ *Ibidem*, p. 183.

³² *Ibidem*, p. 134.

³³ *Ibidem*, p. 175, 184—185.

Ca rezultat al eforturilor materiale și financiare, al perfecționării metodelor de organizare și conducere a agriculturii, producția medie de cereale a anilor 1966—1970 a fost de 12 727 de mii de tone, față de 10 877 de mii de tone media anilor 1961—1965. În aceeași perioadă, producția de floarea soarelui a fost de 727 de mii de tone, față de 504 mii de tone, producția de sfeclă de zahăr de 3 513 mii de tone, față de 2 637 de mii de tone, producția de carne de 1 316 mii de tone, față de 1 044 de mii de tone ³⁴.

În cadrul politicii partidului și statului nostru de modernizare a agriculturii, de perfecționare a relațiilor de producție și sociale, un loc important au ocupat problemele îmbunătățirii conducerii agriculturii, organizării și planificării producției și a muncii în această ramură. Ținând seama de noua calitate a țărănimii — de stăpînă a mijloacelor de producție, producătoare a bunurilor materiale și beneficiară a rezultatelor muncii —, Partidul Comunist Român a acționat permanent pentru crearea de noi forme de organizare și conducere a agriculturii, capabile să contribuie la dezvoltarea producției agricole, pentru participarea tot mai activă a maselor la conducerea vieții economice. În acest sens, au fost instituționalizate și lărgite atribuțiile organelor de conducere colectivă la nivelul unităților cooperatiste — adunarea generală a cooperativelor —, au fost create organizații obștești reprezentative proprii ale țărănimii, cu importante atribuții organizatorice, economice și social-politice: Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție (U.N.C.A.P.) și uniunile județene, constituite la Congresul cooperativelor agricole de producție din 7—9 martie 1966, primul congres al țărănimii cooperatiste din România ³⁵.

În cadrul politicii generale de valorificare superioară a factorilor creșterii economice, de edificare a unei economii moderne de înaltă productivitate, adoptată de Congresul al IX-lea al partidului, o atenție sporită s-a acordat repartizării echilibrate a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării pe baza împleririi criteriilor economice cu cele de ordin social, în scopul creării unor condiții egale de muncă și de viață tuturor cetățenilor.

Reorganizarea teritorial-administrativă, realizată în 1968, a avut o mare însemnătate pentru înfăptuirea politicii de dezvoltare armonioasă a forțelor de producție pe ansamblul țării, de ridicare a nivelului de civilizație și bunăstare al tuturor orașelor și satelor. Pînă la această dată, industria s-a dezvoltat, cu precădere, în orașele reședințe de regiuni, care au ajuns să concentreze, în 1967, circa 40% din producția globală industrială a țării.

În perioada 1966—1970, unui număr de șapte județe mai slab dezvoltate în trecut — Argeș, Buzău, Dolj, Gorj, Ialomița, Olt, Vâlcea — li s-a alocat aproape o treime din volumul total de investiții. Totodată, s-au înregistrat și importante schimbări calitative. Astfel, metalurgia neferoasă deținea, la sfîrșitul planului cincinal 1966—1970, o pondere de aproape 45% în producția industrială a județului Olt — lipsit, cu cîțiva ani în urmă, de o asemenea ramură. În județul Argeș a luat o puternică

³⁴ *Epoca Ceaușescu —, epocă de înfăptuiri istorice în dezvoltarea și modernizarea economiei românești*, Editura politică, București, 1965, p. 100.

³⁵ *Act constitutiv al Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție din Republica Socialistă România*, în „Scînteia”, anul XXXV, nr. 6 915 din 10 martie 1966.

dezvoltare industria constructoare de mașini și industria chimică, ramuri care dețineau, în 1970, circa 43% din producția industrială a județului, față de numai 22% în 1965. În aceeași perioadă, au fost puse în funcțiune sau a început construirea de noi uzine în localități lipsite de industrie sau cu o industrie slab dezvoltată, cum erau : Alexandria, Alba Iulia, Găești, Pitești, Slobozia, Zalău ș.a. ³⁶.

Supportul material al dezvoltării industriei și a celorlalte ramuri ale economiei naționale l-a constituit amplul volum de investiții — 330,8 miliarde lei realizate în economia națională în perioada 1966—1970 ³⁷, ceea ce reprezintă o medie anuală de 66,6% miliarde lei ³⁸. Volumul de investiții a fost judicios repartizat pe ramuri ale economiei naționale. Ponderea principală a investițiilor — 50% — a fost alocată industriei, ramurilor industriale moderne și pentru valorificarea superioară a resurselor energetice și de materii prime ale țării.

În spiritul orientărilor Congresului al IX-lea al partidului, perioada 1966—1970 a marcat o etapă superioară și în dezvoltarea cercetării științifice, care a fost organizată pe baze noi. S-au stabilit modalități noi de stimulare a creației științifice, de intensificare a cercetării științifice fundamentale și aplicative, de îmbunătățire a sistemului de organizare a acesteia. În acest scop, a fost înființat, în 1965, Consiliul Național al Cercetării Științifice, denumit, din 1971, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, iar din 1985 Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, care are menirea să înfăptuiască politica partidului în domeniul științei și învățămîntului și să asigure conducerea unitară a rețelei de cercetări științifice în toate domeniile, legarea tot mai strînsă a cercetării științifice de cerințele concrete ale dezvoltării economiei, culturii și vieții sociale. În această perioadă, au luat ființă institute centrale de cercetare, institute și academii de știință în diferite domenii de activitate, integrîndu-se într-o conducere unică atît unitățile de cercetare departamentale, inclusiv laboratoarele uzinale, de cercetare, proiectare, cît și cadrele de specialitate din învățămîntul superior. Acest sistem de organizare a asigurat integrarea dintre învățămînt, cercetare și producție. În anii 1965—1970, numărul unităților de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare (institute sau centre) a sporit de la 110 la 157, iar numărul de stațiuni de cercetare și producție agricolă de la 36 la 46. Numărul personalului a crescut de la 45 300 la 77 000, din care cu studii superioare de la 14 000 la 27 800 ³⁹.

Implicarea cercetării științifice proprii în soluționarea problemelor de bază ale dezvoltării economiei naționale a dovedit netemeinicia tezei care circulase în perioada construirii bazei economice a socialismului în România, după care nu era necesar ca statul român să acorde o prea mare atenție științei românești, ci să se mulțumească să importe tehnologii avansate, fapt care i-ar fi permis — se susținea — să beneficieze, fără eforturi proprii, de rezultatele revoluției tehnice-științifice pe plan mondial.

³⁶ *România în anii socialismului. 1948—1978*, Editura politică, București, 1978, p. 222.

³⁷ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1975*, p. 198.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Concepția economică a președintelui Nicolae Ceaușescu*, Editura politică, București, 1985, p. XXIV.

În perioada analizată, s-a acordat o mare importanță ridicării, pe o treaptă superioară, a învățămîntului de toate gradele, luîndu-se noi măsuri în vederea mai bune organizări a acestuia, trecerii la învățămîntul general de 8 ani și, apoi, de 10 ani. Potrivit Legii privind învățămîntul din Republica Socialistă România, din 18 mai 1968, școala românească a cunoscut remarcabile îmbunătățiri, fiind organizată în felul următor: învățămîntul preșcolar, învățămîntul obligatoriu de cultură generală cu durată de 10 ani, învățămîntul liceal cu licee de specialitate și cultură generală, învățămîntul profesional, învățămîntul superior și învățămîntul postuniversitar. Măsurile adoptate au permis așezarea învățămîntului de toate gradele pe baze moderne, ridicarea acestuia la nivelul cerințelor și exigențelor noului stadiu de dezvoltare în care se afla România. Învățămîntul de toate gradele fiind gratuit, a creat condițiile pentru formarea profesional-științifică a întregului tineret, a asigurat pregătirea cadrelor necesare tuturor domeniilor de activitate. Populația școlară a crescut de la 4 093 082 în 1965/1966 la 4 364 652 în 1970/1971, iar numărul personalului didactic de la 185 682 la 206 823 ⁴⁰.

Dezvoltarea economiei naționale în condițiile asigurării priorității industrializării țării a condus la adîncirea diviziunii sociale a muncii, la modificări calitative în structura de mărfuri a comerțului exterior al României. Astfel, dacă în 1965 ponderea exportului de mașini, utilaje și mijloace de transport în volumul total al exportului reprezenta 18,8⁰/₀, în anul 1970 aceasta a fost de 22,8⁰/₀. De asemenea, a sporit, în totalul exportului, și ponderea mărfurilor industriale de larg consum, de la 11,9⁰/₀ la 18,1⁰/₀. În aceeași perioadă, ponderea materiilor prime minerale, a metalelor, a combustibililor în volumul total al exportului a scăzut de la 25,1⁰/₀ la 22,7⁰/₀ ⁴¹.

Progresul economic și social al României s-a bazat pe eforturile proprii ale poporului, pe o politică judicioasă privind alocarea unei părți însemnate din venitul național pentru dezvoltarea economiei naționale. În cursul planului cincinal 1966—1970, partea din venitul național destinată fondului de acumulare (dezvoltare) a reprezentat 29,5⁰/₀, față de 25,5⁰/₀ în perioada 1961—1965. Asigurarea unui volum corespunzător al acumulării interne a determinat, în anii 1965—1970, creșterea produsului social cu 52⁰/₀ și a venitului național cu 45⁰/₀ ⁴². Pe această bază, a fost posibilă creșterea nivelului de trai material și spiritual al poporului.

Pornind de la rezultatele obținute, Congresul al X-lea al partidului, din 6—12 august 1969, a stabilit ca obiectiv fundamental pentru dezvoltarea economică și socială a țării în etapa următoare lărgirea și perfecționarea continuă a bazei tehnice-materiale a societății românești, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Strategia și orientările tactice ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate au fost apoi dezvoltate și îmbogățite în documentele Conferinței Naționale a partidului din 1972, în Programul Partidului Comunist Român, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, din 1974, în documentele congreselor al XII-lea, din 1979, și al XIII-lea, din 1984, ale partidului, în programul ideologic al partidului, adoptat la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982.

⁴⁰ Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1975, p. 422—423.

⁴¹ Constantin Grigorescu, *Viziune originală, profund științifică privind modernizarea structurii economiei naționale*, în „Revista economică”, nr. 30 din 26 iulie 1985, p. 11.

⁴² Anuarul statistic al Republicii Socialiste România. 1975, p. 52.

În definirea obiectivelor făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate se dă expresie unei viziuni profund dialectice, care concepe socialismul, construirea lui, ca pe un proces revoluționar continuu, desfășurat în condiții istorice, naționale și sociale deosebite de la o țară la alta, de la o etapă la alta. Aceasta determină ca procesul revoluționar al construirii socialismului și comunismului din fiecare țară să reprezinte o unitate dialectică a generalului și particularului. Definind conceptul de societate socialistă multilateral dezvoltată, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în cuvântarea rostită la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 : „Cu prilejul adoptării Programului partidului de către Congresul al XI-lea am arătat că ne-am gândit să stabilim obiectivul strategic al făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate avînd în vedere laturile vieții sociale — baza materială, conducerea și dezvoltarea democrației, rolul tot mai important al științei, activitatea ideologică, politico-educativă. Am dat formularea de «multilateral dezvoltată» societății noastre viitoare pentru a nu se crea neînțelegeri, pentru a nu se lăsa loc neglijării vreunei laturi a activității, pentru a nu se trage concluzia că, vorbind de societatea socialistă dezvoltată, ne-am referi numai, sau mai cu seamă, la dezvoltarea bazei materiale”⁴³.

Congresul al XIII-lea al partidului, din 1984, a trasat ca obiectiv fundamental al cincinalului 1986—1990 continuarea politicii de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism. Hotărârile Congresului, Directivele privind dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986—1990 marchează trecerea României în cea de-a treia etapă a realizării Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism. Pentru îndeplinirea obiectivului strategic al acestei etape, Congresul a prevăzut dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, perfecționarea, în continuare, a relațiilor sociale și realizarea unei concordanțe cît mai depline între diferite sectoare, între forțele de producție și relațiile sociale, ridicarea calității muncii și vieții în toate domeniile economice-sociale. Realizarea obiectivelor fundamentale ale dezvoltării economice-sociale în cursul planului cincinal 1986—1990 și în perioada de perspectivă va duce la întărirea și mai puternică a țării, a forței sale economice și sociale.

GHEORGHE SURPAT

⁴³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, Editura politică, București, 1983, p. 61—62.

MIȘCAREA SOCIALISTĂ ȘI MUNCITOREASCĂ INTERNAȚIONALĂ ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (I)

Primul război mondial a izbucnit pe fundalul trecerii celor mai înaintate țări capitaliste într-o nouă fază de dezvoltare, în faza imperialismului. Această fază nouă a fost analizată în mai multe lucrări teoretice, între care lucrarea lui V. I. Lenin „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului” — a devenit cea mai cunoscută. Una dintre caracteristicile imperialismului era lupta dintre marile puteri pentru reîmpărțirea lumii. Declanșarea primului război mondial avea să confirme această teză. În pregătirea și declanșarea războiului au fost implicate Germania, Italia, Anglia, Franța, Rusia țaristă și Austro-Ungaria, divizate în două mari blocuri politice-militare : „Tripla Alianță” (Puterile Centrale) și „Tripla Înțelegere” (Antanta), ale căror interese și politică de expansiune și dominație au aruncat omenirea, în pofida voinței popoarelor, într-o uriașă conflagrație mondială.

„Izbucnirea războiului mondial în 1914 — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a constituit un moment de răscruce în dezvoltarea socială și politică a statelor europene, un eveniment care a zguduit puternic rînduielile vechi, ascuțind la maximum contradicțiile sociale și naționale de pe continent, determinînd un puternic val al luptei popoarelor pentru eliberare socială și națională”¹.

Războiul imperialist a fost condamnat de păturile largi ale clasei muncitoare, de forțele revoluționare, progresiste din toate țările. Elementele cele mai înaintate din mișcarea socialistă internațională, numeroase personalități progresiste au luat atitudine împotriva războiului, a politici marilor puteri imperialiste, subliniind țelurile reale ale acestuia, faptul că povara conflictului va fi suportată de către popoare. În pofida luptei și eforturilor clasei muncitoare, ca și ale altor forțe progresiste, a influenței relativ însemnate a mișcării socialiste, războiul mondial nu a putut fi preîntîmpinat.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1969, p. 712.

Confruntarea militară între marile puteri imperialiste declanșată prin agresiunea Austro-Ungariei contra Serbiei a determinat angajarea în luptă, în timp relativ scurt, și a unor națiuni și state, ale căror obiective nu aveau nimic comun cu caracterul imperialist al războiului. În anii primului război mondial lupta cu arma în mână pentru dezrobirea teritoriului național ținut prin forță între hotarele marilor împărății, lupta diplomatică pentru a face ca drepturile națiunilor la viață liberă și suverană într-un stat național unitar să fie recunoscute și respectate de celelalte state erau mijloace și metode prin care se exprima, în fond, în condițiile războiului imperialist, aceeași activitate pentru victoria principiului naționalităților, al autodeterminării popoarelor ².

Mișcarea muncitorească a cunoscut în fiecare țară un drum propriu de dezvoltare, determinat de condițiile concrete în care a luat naștere, a crescut și s-a afirmat proletariatul respectiv. Au existat, desigur, în cadrul relațiilor internaționale dintre organizațiile proletariatului din diferite țări influențe ale unora asupra altora, partidele și-au împărtășit reciproc experiența, s-au sprijinit, dar acestea constituie numai o latură a dezvoltării mișcării muncitorești internaționale, factorul esențial, determinant, pentru existența și dezvoltarea luptei clasei muncitoare fiind cadrul intern, național, din fiecare țară. În acest sens trebuie înțeleasă și apreciată dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale în perioada primului război mondial. Însăși atitudinea fiecărui partid față de evenimentele politice și militare din țara lui a fost coroborată cu alte probleme care țineau direct de dezvoltarea și chiar de existența popoarelor respective. Astfel, de pildă, realitatea obiectivă, evoluția ulterioară a evenimentelor au confirmat legitatea procesului revoluționar al desăvârșirii unității statale sau al reînființării de state naționale în centrul și răsăritul Europei, precum și cea de descompunere a statelor multinaționale opresoare, veritabile închisori ale popoarelor ³.

Una dintre problemele majore în dezbaterile din cadrul partidelor muncitorești, atât înainte, cât mai ales după izbucnirea conflagrației mondiale a fost problema autodeterminării naționale. În această privință s-au conturat mai multe teorii, dintre care cea mai răspândită (în Austro-Ungaria) a fost austro-marxismul, a cărui principală lozincă era autonomia cultural-națională, susținută de Otto Bauer. Lozincă autonomiei cultural-naționale, adoptată de mulți lideri socialiști din Austro-Ungaria, pornea de la premisa că națiunile din monarhie vor rămâne totdeauna în cadrul statal al Austro-Ungariei. „Previziunea” lui Bauer că Austria va merge spre autonomia națională pas cu pas, printr-un încet și chinuitor drum de dezvoltare națională și nicidecum printr-o acțiune hotărâtă, radicală, pe lângă faptul că a fost infirmată total de evenimente, a prejudiciat orientării partidelor social-democrate din imperiu, a produs mult rău luptei pentru autodeterminare pe care o duceau masele națiunilor asuprite din Austro-Ungaria.

Problema autodeterminării, a poziției partidului proletariatului față de mișcările de eliberare națională din Rusia, din Austro-Ungaria și din lumea colonială a fost dezbătută pe larg în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Această dezbateră s-a intensificat în ajunul și

² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 437.

³ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Opreșcu, *România în primul război mondial*, Editura militară, București, 1979, p. 105.

în timpul primilor ani ai războiului mondial. Bolșevicii, printre care I. V. Stalin, au combătut teoriile lui Otto Bauer și Karl Renner, arătând limitele concepției acestora în problema atitudinii față de lupta popoarelor asuprite din Austro-Ungaria. V. I. Lenin a scris și a tipărit mai multe studii, clarificând pe deplin, din punct de vedere teoretic, poziția partidului revoluționar al proletariatului față de problema autodeterminării.

Din studiile lui Lenin se desprindea ideea că revoluția socialistă, oriunde va izbucni ea, nu va fi o revoluție numai cu obiective socialiste. „Cine așteaptă o revoluție socială «pură» poate s-o aștepte *mult și bine*. Acela este un revoluționar în vorbe, care nu poate concepe o adevărată revoluție“⁴. Din alte pasaje ale lucrărilor sale, rezultă că Lenin prevedea chiar o îmbinare a lozincilor național-eliberatoare cu cele socialiste⁵. Lenin sublinia obligația proletariatului de a sprijini lupta națiunilor asuprite: „Altminteri, internaționalismul proletariatului va fi un internaționalism deșert, pur verbal; între muncitorii națiunii asuprite și cei ai națiunii asupritoare nu e posibilă nici încrederea, nici solidaritatea de clasă“⁶. Referindu-se la situația concretă din Austro-Ungaria și Rusia, Lenin scria, în 1916, că „Aici, tocmai secolul al XX-lea a dezvoltat în mod deosebit mișcările naționale burghezo-democratice și a ascuțit lupta națională. În aceste țări, sarcinile care-i revin proletariatului, atât pe linia desăvârșirii revoluției burghezo-democratice cât și pe linia ajutorării revoluției socialiste în alte țări, nu pot fi îndeplinite fără revendicarea dreptului națiunilor la autodeterminare“. Combătind poziția Rosei Luxemburg, care considera că interesele naționale ale popoarelor vor fi estompate de procesul de transformare revoluționară a societății, Lenin aprecia, totodată, în 1916, că „în ceea ce privește Austria de pildă, Junius (Rosa Luxemburg — *n.n.*) judecă foarte bine, ținând seama nu numai de «economie», ci și de specificul politic, relevând «lipsa de viabilitate internă a Austriei» și afirmând că... «lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricește decât o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare»“. Arătând că victoria revoluției proletariatului nu-i dă dreptul acestuia de a asupri alte popoare, Lenin cita pe F. Engels, care spusese, într-o scrisoare adresată lui K. Kautsky, în 1882, că „proletariatul victorios nu va putea ferici cu de-a sila nici un popor străin fără a-și submina prin aceasta propria sa victorie“⁷.

Odată războiul dezlănțuit în vara anului 1914, unii lideri socialiști din mai multe partide au încălcat angajamentele solemne luate cu numai câțiva ani înainte, situându-se pe poziția sprijinirii cercurilor burgheze guvernante, a susținerii războiului imperialist. Ca urmare a acestei situații, clasa muncitoare și partidele sale din principalele țări beligerante au fost lipsite de o orientare politică clară, revoluționară, au rămas pentru un timp dezorientate în fața ofensivei burgheziei. Atât prin poziția adoptată la începutul războiului, cât mai ales pe parcursul desfășurării primei conflagrații mondiale, în mișcarea muncitorească s-a conturat un curent de stînga, care, în opoziție cu atitudinea de colaborare cu guvernele proprii a unor lideri

⁴ V. I. Lenin, *Bilanțul discuției asupra autodeterminării*, în *Opere complete*, vol. 30, Editura politică, București, 1964, p. 55.

⁵ V. I. Lenin, *Revoluția socialistă și dreptul națiunilor la autodeterminare* (Teze), în *Opere complete*, vol. 27, Editura politică, București, 1964, p. 270—271, 265.

⁶ *Ibidem*, p. 268.

⁷ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, p. 8, 51.

din mai multe partide, a denunțat războiul ca război imperialist și a cerut, pe planul organizațiilor muncitorești, ruperea, delimitarea de cei care susțineau guvernele burgheze. Între aceste două atitudini total deosebite s-a manifestat și un curent centrist, care, condamnând războiul și colaborarea socialiștilor cu guvernele burgheze, se pronunța, în același timp, pentru „unitate” cu socialiștii care s-au plasat pe poziția „păcii sociale” („Burgfrieden”). Aceste curente se vor afla la originea sciziunii partidelor muncitorești din timpul și de la sfârșitul primului război mondial, iar conferințele internaționale vor reflecta disputa dintre curente și, în cele din urmă, fizionomia noilor organizații internaționale.

În lumina reacției unor partide la evenimentele din Internaționala socialistă, se impune și constatarea că, deși problema pregătirilor de război ale celor două blocuri militare imperialiste și problema poziției pe care urma s-o adopte proletariatul în caz de război au fost discutate, în câteva rînduri, la congresele Internaționalei a II-a, acestea nu au pus în toată complexitatea sa problema unui război între marile grupări militare europene. A fost subapreciată posibilitatea unei conflagrații europene și cu atât mai puțin mondiale, supraapreciindu-se, totodată, forțele proletariatului organizat. Este un punct de vedere exprimat în acei ani în cadrul P.S.D. din România. „Noi — se arăta în raportul prezentat de O. Călin la Congresul P.S.D.R. din octombrie 1915 — ...ne hrăneam, pe de o parte, cu iluzia că războiul *el singur* ar fi în stare să ridice poporul pentru o revoluție, iar pe de altă parte presupuneam că burghezia nici nu va avea curajul de a declara și nici nu va putea organiza un război mondial... Nediscutînd cazul unui conflict european, în care lucrurile sînt, se înțelege, cu totul altfel decît în cazul unui conflict dintre două țări izolate, n-am avut nimic formulat în mod precis pentru o asemenea eventualitate; războiul ne-a găsit nepregătiți în această privință și acest lucru a determinat și el, în parte, greșeala tactică a unor tovarăși, precum și dezorientarea din Internaționala înșăși”⁸.

Insuficienta claritate a unor rezoluții ale Internaționalei în ce privește noțiunile de „război de atac” și „război de apărare” a constituit, de asemenea, în special pentru masa largă a membrilor partidelor socialiste și în condițiile unei acțiuni vaste de dezinformare și de propagandă șovină a cercurilor guvernante, ale lipsei de contacte și legături între partidele din diferitele țări, ale rapidității desfășurării evenimentelor, un factor care ar putea să explice, într-o măsură mai mare sau mai mică, fără a justifica însă, confuzia creată de poziția unor lideri socialiști.

O mare răspundere poartă în această privință social-democrația germană, cel mai mare și mai influent partid muncitoresc din acea vreme. În ziua de 3 august 1914, la ședința grupului parlamentar social-democrat, s-a hotărît, cu 78 de voturi pentru și 14 împotrivă (printre care conducătorii aripei de stînga: Karl Libknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring și alții), să se aprobe propunerile guvernului german privind alocarea creditelor de război. În același timp, la propunerea lui Karl Kautsky, s-a adoptat, în unanimitate, un așa-zis „amendament”, prevăzînd ca, „imediat ce războiul va deveni un război de cucerire, social-democrații să se opună în modul cel mai categoric”⁹. În ziua următoare, cei 110 reprezentanți

⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, Editura politică, București, 1968, p. 973—974.

⁹ Patricia van der Esch, *La deuxième Internationale. 1889—1923*, Paris, 1957, p. 111.

ai P.S.D. din Germania au votat, împreună cu ceilalți deputați, în favoarea acordării unor alocații militare în valoare totală de 4 000 000 de mărci. Mai mult, din declarația P.S.D.G. în Reichstag, citită de Hugo Haase, președintele partidului, care se referea la primejdia unei „invazii a Rusiei” și afirma că „în ceasul de primejdie nu ne vom părăsi patria”¹⁰, a fost eliminat, la cererea cancelarului Bethmann Hollveg, „amendamentul” adoptat la 3 august¹¹. Paralel cu aceasta, liderii de dreapta ai sindicatelor și redactorii ziarului social-democrat „Worwärts” s-au angajat ca în tot decursul războiului să respecte „pacea socială”, printre altele să nu declare și să nu sprijine grevele muncitorești.

Pe aceleași poziții de sprijinire a războiului s-a situat Partidul Socialist din Franța (S.F.I.O.). Deși cu numai câteva săptămâni înainte Congresul extraordinar al partidului hotărâse să propună Internaționalii a II-a adoptarea grevei generale ca formă de luptă împotriva unui eventual război, la 4 august 1914 — chiar în ziua funeraliilor lui Jean Jaurès — grupul socialist din Camera Deputaților a votat, în unanimitate, creditele militare solicitate de guvern¹². Jules Guesde și Marcel Sembat au fost autorizați să accepte intrarea în guvernul „unității naționale”, iar Léon Jouhaux a fost numit în „Comitetul pentru apărarea Republicii”¹³. La 28 august 1914, manifestul semnat de grupul parlamentar socialist, de Comisia permanentă a partidului și de Consiliul de administrație al ziarului „L’Humanité” încerca să justifice poziția de sprijinire a războiului imperialist, prin acuzarea Germaniei de agresiune.

În Anglia, Partidul Laburist și Partidul Socialist Britanic, acesta din urmă condus de Henry-Mayers Hyndman, s-au declarat, în majoritatea lor, în favoarea războiului. La 6 august 1914, fracțiunea parlamentară laburistă a votat creditele de război și a aprobat intrarea citorva din membrii săi în „guvernul de coaliție”. În același timp, Partidul Laburist și liderii tradeunionurilor au trecut la desfășurarea unei ample „campanii de recrutare” a voluntarilor pentru armată. Pe poziții opuse de respingere a războiului imperialist s-au situat liderii Partidului Laburist Independent, organul de presă al acestuia, „Labour Leader”, precum și o minoritate a Partidului Socialist Britanic.

În Austro-Ungaria, marea majoritate a Partidului Social-Democrat din Austria s-a situat pe aceeași poziție cu cea a social-democrației germane. Deși nu și-au manifestat această poziție prin votarea creditelor militare — parlamentul fiind dizolvat încă din primăvara anului 1914 —, conducătorii P.S.D. din Austria s-au declarat, totuși, în diverse forme, în favoarea războiului imperialist. În sinul partidului a existat, totodată, o minoritate care și-a exprimat nemulțumirea și îngrijorarea în legătură cu dezlănțuirea războiului. În ce privește Partidul Social-Democrat din Ungaria, deși pînă la declanșarea conflictului militar era ostil politicii războinice, în momentul izbucnirii conflagrației a trecut pe pozițiile sprijinirii ei, sub pretextul „constrîngerii evenimentelor”¹⁴.

¹⁰ William Z. Foster, *Istoria celor trei Internaționale*, Editura politică, București, 1959, p. 270.

¹¹ Patricia van der Esch, *op. cit.*, p. 112.

¹² *Histoire du Parti Communiste Français*, Editions Sociales, Paris, 1954, p. 49.

¹³ *Ibidem*, p. 50.

¹⁴ Vass Henrik, *Probleme ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare ungare*, în „Anale de istorie”, anul XVI, nr. 3/1970, p. 24.

În opoziție cu partidele socialiste și social-democrate din Germania, Franța, Anglia, Austro-Ungaria, pe poziții de condamnare a războiului imperialist s-au situat partidele socialiste și social-democrate din alte țări beligerante sau neutre. În Rusia, deputații social-democrați (fracțiunile parlamentare bolșevică și cea menșevică, aceasta din urmă sub presiunea maselor de muncitori) au citit în Dumă, în ziua de 9 august 1914, o declarație comună, care condamnă energic războiul, subliniind răspunderea cercurilor guvernante din țările beligerante pentru izbucnirea lui și nega, în mod categoric, orice posibilitate de unire a poporului în jurul puterii țariste. Deși, datorită lipsei unei linii tactice precise de acțiune — rezultat al unui compromis —, declarația nu corespundea pe deplin exigențelor luptei revoluționare, ea a marcat un prim protest față de războiul imperialist¹⁵. În același timp, deputații social-democrați au refuzat să voteze creditele de război, părăsind în semn de protest sala de ședințe a Dumei¹⁶. Ulterior, menșevicii au alunecat pe poziția sprijinirii războiului purtat de țarism, în timp ce bolșevicii, în frunte cu V.I. Lenin, au adoptat, în continuare, o linie politică consecvent revoluționară, desfășurând o activitate intensă de organizare și de conducere a maselor în lupta împotriva războiului. Pentru lupta lor revoluționară și antirăzboinică pusă în slujba intereselor reale ale poporului, deputații bolșevici din Dumă au fost arestați și apoi deportați în Siberia.

Încă din primele zile ale războiului, Lenin a definit poziția Partidului bolșevic față de acest război. Consfătuirea bolșevicilor emigranți, ținută la Berna (Elveția) între 6 și 8 septembrie 1914, a adoptat tezele leniniste asupra războiului : *Sarcinile social-democrației revoluționare în războiul european*, care, după aprobarea lor și de către organizațiile bolșevice din Rusia, au căpătat forma unui manifest al C.C. al P.M.S.D.R., scris de asemenea de V.I. Lenin și intitulat *Războiul și social-democrația din Rusia* (publicat la 1 noiembrie 1914)¹⁷.

Manifestul caracteriza războiul ca un război imperialist, de jaf și de ciotire și sublinia că sarcina proletariatului revoluționar era demascarea adevăratului caracter al conflagrației, lupta împotriva războiului imperialist, pentru transformarea lui în război civil, pentru răsturnarea pe cale revoluționară a regimurilor monarhice și burgheze șoviniste. În condițiile Rusiei, preciza manifestul, lozincă transformării războiului imperialist în război civil însemna lupta pentru victoria revoluției burghezo-democratice¹⁸. Strâns legată de această lozincă era și cealaltă lozincă tactică a partidului bolșevic : înfrângerea propriului guvern în războiul imperialist. Condamnând poziția șovinistă a unor lideri ai Internaționalei a II-a și ai unor partide socialiste și social-democrate din țările beligerante, V. I. Lenin considera, în același timp, necesare ruptura cu aceștia și crearea unei noi Internaționale, proletare, în măsură să promoveze cu adevărat cauza revoluției. Alături de această poziție, s-a afirmat și punctul de vedere privind necesitatea luptei pentru o reorganizare a Internaționalei existente.

Atitudini ostile războiului imperialist au adoptat, de asemenea, partidele social-democrate din Serbia și Bulgaria. Cei doi deputați socialiști

¹⁵ *Istoria Kommunisteskoj Partii Sovetskogo Soiuzu*, tom. II, Moskva, 1966, p. 489.

¹⁶ *Ibidem*, p. 490.

¹⁷ *Ibidem*, p. 496.

¹⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 26, Editura politică, București, 1964, p. 21. 105

în Skupșcină au refuzat să voteze creditele militare cerute de guvern, iar organizațiile social-democrate din Serbia au desfășurat o largă propagandă antirăzboinică. „După convingerea noastră adâncă — se spunea într-un manifest al social-democraților sârbi — războiul actual este un atac împotriva culturii tuturor popoarelor, un pericol pentru triumful revoluției și al acțiunilor socialiste și democratice“; el are drept scop „completa exterminare și nimicirea popoarelor mici ca Serbia și Belgia, triumful politicii imperialiste și coloniale, care constituie negațiunea naționalității“¹⁹.

Partidul socialiștilor bulgari („tesneacii“), în frunte cu D. Blagoev și Gh. Dimitrov, s-a ridicat cu hotărîre împotriva războiului imperialist. După izbucnirea ostilităților, partidul a adoptat un manifest antirăzboinic, intitulat *Către clasa muncitoare din Bulgaria*, în care războiul era caracterizat ca un război imperialist, de cotopire²⁰. „Războiul general-european — se spunea în articolul editorial din ziarul „Rabotničeski vestnik“ din 13 august 1914 — este un război pentru interese capitaliste și imperialiste“. Congresul al XXI-lea al P.M.S.D. din Bulgaria („tesneacii“), care s-a ținut la Sofia în august 1915, a mobilizat partidul la continuarea hotărîții a luptei împotriva războiului imperialist. Pe poziții revoluționare s-au situat și syndicatele din Bulgaria²¹.

În Italia, marea majoritate a partidului socialist și syndicatele s-au pronunțat, de la început, împotriva războiului și nu au renunțat la această poziție revoluționară nici după ce Italia a intrat în război (1915). Într-un manifest al Partidului Socialist Italian din septembrie 1914 se sublinia că partidul își „afirmă încă o dată dușmănia neîmpăcată ce există între război și socialism. Nu vom face nici o concesiune războiului și vom duce lupta neîmpăcată împotriva-i... Deputații socialiști nu vor vota creditele militare pentru un război de agresiune care ar decurge din politica plină de contraziceri și lipsită de ideal a claselor stăpînitoare“²². Congresul P.S.I. de la Bologna (1915) a reafirmat aceste aprecieri și a cerut proletariatului italian să se opună războiului prin toate mijloacele.

Într-o serie întregă de țări neangajate în război — Suedia, Norvegia, Danemarca, Elveția —, partidele socialiste s-au situat pe poziția condamnării războiului, s-au împotrivit intrării acestor țări în conflict, au militat apoi pentru încheierea cît mai grabnică a păcii, pentru restabilirea legăturilor internaționale dintre socialiști.

În S.U.A., Comitetul Partidului Socialist, întrunit în iunie 1915 la Chicago, a lansat un manifest antirăzboinic, care, după ce releva caracterul imperialist al războiului, declara: „Socialiștii americani întind mîna prietenește fraților din țările în război. Îi asigură de credința lor nestrămutată în socialismul internațional și în fraternitatea omenească“²³. Cînd, în 1917, S.U.A. a intrat în război, Partidul Socialist s-a scindat, secțiunile cele mai importante votînd totuși împotriva războiului²⁴.

Partidul Social-Democrat din România s-a situat în rîndul partidelor și grupărilor socialiste de stînga, care au condamnat, încă de la început, războiul imperialist. „Mișcarea muncitorească din țara noastră — se

¹⁹ „Lupta zilnică“ din 5 ianuarie 1915.

²⁰ *Istoriia na Bălgarskata Kommunističeska Partia*, Izdatelstvo B.K.P., Sofia, 1969, p. 173—174.

²¹ *Ibidem*, p. 180.

²² „Lupta zilnică“ din 25 septembrie 1914.

²³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 964.

²⁴ William Z. Foster, *op. cit.*, p. 270.

arată în *Programul Partidului Comunist Român* — a militat cu hotărîre împotriva războiului imperialist, precum și împotriva participării României la acest război. Proletariatul, socialiștii s-au pronunțat, totodată, cu fermitate pentru unirea Transilvaniei cu România. În timpul luptelor din primul război mondial pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvagardarea unității și integrității teritoriale, oștirile române, masele populare din România au înscris în istoria țării o pagină nepieritoare de eroism și abnegație, de spirit de jertfă și patriotism fierbinte”²⁵.

Complexa problematică a primului război mondial a prilejuit în mișcarea muncitorească și socialistă din România o amplă dezbatere, în timpul căreia s-au formulat numeroase idei și teze viabile din punct de vedere istoric, corespunzătoare necesității dezvoltării țării și poporului român pe calea progresului. Se cuvine a fi subliniat faptul că, deși în anii 1915—1916 s-au afirmat în rîndurile socialiștilor mai multe puncte de vedere privind modalitatea de apărare a independenței statului român și de desăvîrșire a unității naționale, mișcarea muncitorească și-a păstrat unitatea organizatorică, partidul clasei muncitoare din România fiind unul dintre puținele din lume care nu s-au fracționat după izbucnirea primului război mondial.

În anii neutralității României, Partidul Social-Democrat a adoptat mai multe documente oficiale cu privire la atitudinea clasei muncitoare și a partidului ei față de războiul dintre cele două grupări de state imperialiste. Cele mai importante au fost rezoluțiile de la Congresele partidului (extraordinar din august 1914 și din octombrie 1915), manifestele lansate de Comitetul Executiv al partidului la începutul războiului, cu prilejul zilei de 1 Mai. În toate aceste documente, războiul dintre Tripla Alianță și Antantă era denunțat ca un război imperialist, împotriva căruia clasa muncitoare era chemată să lupte, susținîndu-se ca statul român să urmeze cea mai strictă neutralitate, pentru a nu risca să-și piardă independența sau părți din teritoriul național. „Prin esența lui — s-a relevat în raportul prezentat la Congresul socialist din octombrie 1915 —, (acesta) este un război de cucerire, un război imperialist”²⁶.

Condamnînd războiul dintre cele două tabere imperialiste, socialiștii din România își exprimau, totodată, simpatia pentru țările mici care fuseseră antrenate în război, cum erau Belgia și Serbia. Organul partidului clasei muncitoare „Lupta zilnică” aprecia, la 3 octombrie 1914, că „problema Belgiei, ca și aceea de neînvidiat a Serbiei, trebuie să facă pe popoarele mici să reflecteze mai bine cînd guvernanții lor le împing spre aventuri”; iar la 10 octombrie 1914 scria: „Democrația din toate țările își îndreaptă simpatiile fără rezervă către acest popor mic și eroic care s-a luptat nu numai pentru păstrarea independenței lui, dar și pentru salvarea unui principiu de interes general: respectarea angajamentelor internaționale”.

Atitudinea clasei muncitoare față de război și dezbaterea teoretică a acestei probleme s-au asociat permanent cu atitudinea față de problema desăvîrșirii unității poporului român. Această profundă aspirație a fost susținută cu entuziasm de întreaga opinie publică românească după de-

²⁵ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 37.

²⁶ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 949.

clanșarea războiului în 1914. Întrucît revendicările naționale ale României priveau ambele tabere beligerante, în chip natural opinia publică și grupările politice s-au divizat în adepți ai participării la război, fie împotriva Austro-Ungariei, fie împotriva Rusiei. Pornind de la aprecierea că războiul dintre marile puteri imperialiste putea să ducă la noi reîmpărțiri ale lumii și că statul român risca să devină obiectul unor asemenea reîmpărțiri — ipoteză întru totul plauzibilă —, clasa muncitoare a adoptat o poziție de apărare a României de acest risc și a preconizat, în acest scop, menținerea în neutralitate.

Analizele publicate de fruntași socialiști români ca M. Gh. Bujor, C. Dobrogeanu-Gherea, Cristian Racovski, bazate pe o profundă cunoaștere a relațiilor internaționale, a concepției lui Marx și Engels asupra evoluției acestora, reprezintă o contribuție originală la tezaurul socialismului științific, la lămurirea problemelor războiului, statului național și poziției clasei muncitoare. „Între socialism și patrie — scria M. Gh. Bujor în 1916 —, între interesele proletariatului și ale poporului nu este, nu poate fi antagonism ... Patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles patriile sînt necesare, căci ... numai înăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor“. De aceea, argumenta în continuare M. Gh. Bujor, cînd social-democrația se opune planurilor de război, ea „nu are în vedere strict și numai interesul de viață și dezvoltare al proletariatului român, ci alături de acesta și întemeiat pe acesta, interesul mai mare și mai general de viață al poporului întreg“²⁷.

Constantin Dobrogeanu-Gherea, în studiile sale : *Asupra socialismului în țările înapoiate, Social-democrația și epoca cadrilateră, Război sau neutralitate* și altele, publicate în anii 1911—1915, a prezentat pe larg poziția mișcării socialiste și muncitorești față de problema luptei pentru apărarea independenței statului român și pentru desăvîrșirea unității naționale, întrucît „sîntem una din puținele țări care n-au robît neamuri străine“²⁸.

Social-democrația — scria C. Dobrogeanu-Gherea — „nu e și nu poate fi necondiționat împotriva oricărui război“ ; socialiștii „trebuie să fie de partea altor războaie : războaiele de liberare, războaiele cîmpului împotriva cîmpului, războaiele civile sau revoluțiile pe care le-ar face clasele subjugate și împilate împotriva împilatorilor“²⁹. În studiul *Război sau neutralitate*, publicat în toamna anului 1914, C. Dobrogeanu-Gherea sublinia din nou că „întregirea țării e o dorință comună tuturor cetățenilor“, dar că era în discuție „forma și felul acestei întregiri, împrejurările,

²⁷ Mihail Gheorghiu Bujor, *Scrieri social-politice (1905—1961)*. Studiu introductiv, antologie și note de Nicolae Copoiu, Editura politică, București, 1979, p. 269—270.

²⁸ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 5, Editura politică, București, 1978, p. 102 ; vezi și Nicolae Copoiu, *Poziția mișcării socialiste în timpul războiului pentru întregirea neamului românesc*, în „Studii de istorie și teorie militară“, București, 1980, p. 61—81.

²⁹ *Ibidem*, p. 141, 142.

consecințele, puțința realizării ei”³⁰. Fruntașul socialist aducea un elogiu luptei românilor transilvăneni pentru unirea cu Țara, avînd certitudinea că, indiferent care aveau să fie consecințele evenimentelor, pe multiple planuri Transilvania era deja unită : „Printr-o luptă pașnică, dar lungă, tenace, devotată, bărbătească, ardelenii au prefăcut Ardealul într-un centru de românism mai puternic decît acel din România independentă. Ardelenii au creat o frumoasă cultură și o literatură românească, au creat un simțămînt și o conștiință unitară de neam românesc”³¹. Pentru C. Dobrogeanu-Gherea, ca și pentru toți gînditorii socialismului românesc, unirea Transilvaniei era *inevitabilă* în situația cînd la sfîrșitul războiului Austro-Ungaria s-ar fi dezintegrat. Pentru o astfel de situație apărea, după opinia lui, și necesitatea de a avea o armată puternică — „forțele neatinse”³² spre a sprijini, la nevoie, un proces istoric legitim. O idee deosebit de importantă enunțată de Constantin Dobrogeanu-Gherea cu privire la unirea Transilvaniei cu România era aceea de a nu se accepta în nici un caz „obținerea unei părți din Transilvania”, deoarece „ruperea Transilvaniei în bucăți ar fi un adevărat dezastru pentru întregirea neamului”³³.

Poziția socialiștilor români de păstrare a neutralității și de neamestec în războiul imperialist dintre marile puteri era în concordanță cu atitudinea lui F. Engels din 1888, care, prevăzînd un război între Austro-Ungaria și Rusia țaristă, spunea că românii aveau interesul, dacă s-ar fi putut, ca amîndouă aceste puteri să fie înfrînte, fiindcă numai prăbușirea țarismului și dezmembrarea Austro-Ungariei creau posibilitatea eliberării și întregirii popoarelor asuprite din această parte a Europei, previziune confirmată pe deplin în timpul primului război mondial. Prin aceste luări de poziție, prin manifestările organizate împotriva măcelului imperialist la scară mondială, prin inițierea unor acțiuni internaționale socialiste în vederea curmării războiului, mișcarea muncitorească din România și-a demonstrat consecvența față de hotărîrile adoptate de congresele socialiste internaționale de la Stuttgart, Copenhaga și Basel³⁴.

Războiul a dus la agravarea considerabilă a condițiilor de trai ale proletariatului, țărănimii, păturilor mijlocii, micii burghezii etc., pe umerii cărora a apăsât întreaga povară a cheltuielilor militare. În multe țări au apărut serioase greutăți privind aprovizionarea populației cu alimente, au fost reduse considerabil salariile, a sporit ziua de muncă, în întreprinderi a fost introdusă disciplina militară. Paralel cu înrăutățirea situației economice, în cea mai mare parte a țărilor beligerante au fost aproape complet lichidate libertățile democratice, a fost anulat dreptul la grevă, au fost desființate toate legile pentru asigurări sociale și protecția muncii, pentru limitarea zilei de muncă etc. În vreme ce situația clasei muncitoare se înrăutățea tot mai mult, marile monopoluri își sporeau considerabil profiturile. Toate acestea au dus la ascuțirea tot mai pronunțată a contradicțiilor de clasă, au determinat creșterea luptei proletariatului și a altor pături exploatate și asuprite, întărirea grupărilor și curentelor de stînga, antirăzboinice în cadrul partidelor socialiste și social-democrate.

³⁰ *Ibidem*, p. 242.

³¹ *Ibidem*, p. 263.

³² *Ibidem*, p. 275.

³³ *Ibidem*, p. 274.

³⁴ Ion Mamina, Vasile Niculae, *Politica externă a României în concepția și acțiunea partidului clasei muncitoare (1893—1918)*, în „Anale de istorie”, anul XXX, nr. 6/1984, p. 46.

Creșterea mișcării revoluționare de masă împotriva războiului se făcea tot mai simțită în Rusia. În avangarda acestei mișcări se afla proletariatul, care, în ciuda cruntelor represiuni țariste, se ridica tot mai energic în apărarea drepturilor sale economice și politice. Avântul mișcării greviste este edificator în acest sens. În anul 1915 au izbucnit 1 063 de greve, de 15 ori mai multe decât în primele șase luni de după începutul războiului, din care grevele cu caracter politic au avut o pondere totală de 20% (față de numai 11% în perioada de început a războiului). Mari greve au avut loc în 1915 la Moscova, Petrograd, Ivanovo-Voznesensk, Tula, Harkov, Ekaterinoslav etc. În 1916 mișcarea grevistă a continuat să se înscrie pe o linie ascendentă : numărul grevelor a crescut la 1 542, iar al participanților la 1 172 000. Prin numărul mediu de participanți la o acțiune, grevele din 1916 au întrecut de 3,5 ori nivelul anului revoluționar 1905. Deși lupta cu caracter economic continua să predomine, totuși numărul grevelor politice era în creștere : de la 216 în 1915 la 273 în 1916, iar al participanților de asemenea : de la 156 900 în 1915 la 310 300 în 1916. Cele mai multe greve s-au desfășurat în raioanele Moscova și Petrograd³⁵. În anii 1914—1915 s-au intensificat, de asemenea, manifestările de nemulțumire și de împotrivire în rândurile țărănimii, armatei etc.

Îmbinând activitatea ilegală cu munca în organizațiile legale, Partidul bolșevic își întărea legăturile cu oamenii muncii, cu soldații, marinarii, contribuia la creșterea luptei revoluționare a maselor, organiza și conducea această luptă. Între 27 februarie și 4 martie 1915, la Berna s-a desfășurat Conferința secțiilor din străinătate ale Partidului bolșevic, care, pe baza raportului prezentat de V.I. Lenin, a stabilit sarcinile și tactica partidului în condițiile războiului imperialist.

În toți acești ani, Partidul bolșevic a desfășurat o luptă eroică împotriva războiului imperialist, pentru transformarea lui în război civil, împotriva claselor dominante, pentru înfrângerea „propriului” guvern țarist în război, pentru înlăturarea principalelor sarcini ale revoluției burghezo-democratice ; el a condus cu succes lupta proletariatului și a celorlalte pături exploatate și asuprite din Rusia pentru victoria revoluției burghezo-democratice și transformarea acesteia în revoluție socialistă.

Mișcarea revoluționară de masă a căpătat în anii 1915—1916 o tot mai mare amploare și în Germania. Într-un ritm rapid s-a dezvoltat mișcarea grevistă a proletariatului : dacă în 1914 au avut loc 26 de greve, la care au participat 2 084 de oameni, în 1916 numărul grevelor a ajuns la 240 cu 124 000 de participanți. În primăvara anului 1915 au început primele acțiuni de masă împotriva războiului imperialist. Printre altele trebuie amintită demonstrația antirăzboinică desfășurată în ajunul deschiderii Reichstagului, la Berlin, în 1915, sub lozincile „Vrem pace și pîine”, „Jos războiul”³⁶. În 1916 au avut loc prima demonstrație de 1 Mai din anii războiului (la Berlin) și primele greve politice de masă (Berlin, Bremen, Stuttgart).

Împotriva războiului imperialist au protestat cu hotărîre social-democrații germani de stînga. Chiar în seara zilei de 4 august 1914, după votul din Reichstag, Rosa Luxemburg, Franz Mehring și alții au convenit să se împotrivescă războiului imperialist și hotărîrilor conducerii parti-

³⁵ *Istoriia Kommunisticeskoi Partii Sovetskogo Soiuzu*, tom II, p. 562—563, 582.

³⁶ „Lupta zilnică” din 10 decembrie 1915.

dului, să condamne social-șovinismul³⁷. La 10 septembrie 1914, în presa elvețiană a fost publicată o declarație semnată de Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring și Clara Zetkin, care condamna războiul imperialist și politica social-șovinistă de sprijinire a acestuia³⁸. În același timp, între 4 și 14 septembrie 1914, în cursul unei călătorii efectuate în Belgia și Olanda, Karl Liebknecht a explicat socialiștilor din aceste țări poziția fracțiunii de stînga din P.S.D.G., pronunțîndu-se cu hotărîre împotriva războiului imperialist. La 2 decembrie 1914, K. Liebknecht a votat împotriva acordării de noi credite militare guvernului german. În motivarea votului său negativ, el a arătat, printre altele : „trebuie să cerem o pace grabnică care să nu fie umilitoare pentru nici una din părți, o pace fără anexiuni ; orice efort depus în acest scop trebuie salutat. Numai întărirea continuă și concomitentă a tuturor curentelor care în toate țările beligerante urmăresc o asemenea pace poate opri măcelul sîngeros înainte ca popoarele participante la război să fie total istovite. Numai o pace rezultată din solidaritatea internațională a clasei muncitoare și din libertatea tuturor popoarelor poate fi o pace sigură“³⁹.

La 1 ianuarie 1916, la Berlin, în locuința lui Karl Liebknecht, a avut loc Conferința pe întreaga Germanie a social-democraților de stînga, în cadrul căreia aceștia s-au constituit, din punct de vedere organizatoric, în grupul „Die Internationale“ („Internaționala“). Conferința a adoptat tezele Ligii „Spartakus“, elaborate de Rosa Luxemburg, care nu a participat (fiind întemnițată)⁴⁰. Printre cei mai de seamă reprezentanți ai acestui grup s-au numărat K. Liebknecht, R. Luxemburg, C. Zetkin, W. Pieck ș.a. În afară de manifestele politice tipărite în 1915, începînd din 1916 grupul „Internaționala“ a început să tipărească și să difuzeze ilegal *Scrisorile politice*, semnate „Spartakus“ (care au apărut regulat pînă în octombrie 1918) ; de aceea, din 1916, grupul „Internaționala“ a început să se numească grupul „Spartakus“.

Treptat, sub presiunea nemulțumirii profunde a maselor largi ale proletariatului, în condițiile prelungirii conflictului militar, în sînul P.S.D. din Germania au început să se producă unele deplasări, în sensul întăririi opoziției revoluționare de stînga, ca și al creșterii influenței curentului pacifist. Astfel, dacă în martie 1915, împotriva creditelor militare votaseră doar K. Liebknecht și O. Rühle, în decembrie 1915 — cu ocazia prezentării celui de-al cincilea proiect pentru credite de război —, grupul celor ce au refuzat să le voteze a sporit la 20⁴¹. În martie 1916, divergențele din interiorul P.S.D.G. privind atitudinea față de război au continuat să se adîncească. Încălcînd „disciplina“, 18 deputați socialiști, grupați în jurul lui Hugo Haase și Georges Ledebour *, au votat, la 24 martie 1916, împotriva bugetului de război, din care cauză au fost excluși din grupul parlamentar social-democrat, iar Haase și din conducerea P.S.D.G.⁴².

³⁷ Rosa Luxemburg, *Cuvîntări și articole alese*, Editura politică, București, 1962, p. 296.

³⁸ *Istoriia vtorogo Internaționala*, vol. II, Moskva, 1966, p. 420.

³⁹ Karl Liebknecht, *Cuvîntări, scrisori și articole alese*, Editura politică, București, 1959, p. 203.

⁴⁰ *Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*, Kapitel V, Dietz Verlag, 1967, p. 70—71.

⁴¹ Karl Liebknecht, *Cuvîntări, scrisori și articole alese*, p. 338.

* Liebknecht și Rühle fuseseră excluși din fracțiunea P.S.D.G. ca urmare a poziției lor consecvent revoluționare.

⁴² *Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*, Kapitel V, p. 77—78.

Deputații excluși au format „Grupul muncitoresc social-democrat” ; majoritatea organizației berlineze era de partea acestui grup, care a devenit nucleul de bază al viitorului Partid social-democrat independent din Germania.

Ca urmare a activității sale consecvent antirăzboinice, la 1 mai 1916 K. Liebknecht a fost arestat și închis. „Răzbunarea justiției de clasă a societății burgheze — scria în legătură cu aceasta Rosa Luxemburg — s-a abătut asupra lui Liebknecht cu o furie fără precedent în istoria mișcării muncitorești germane. Și de ce ? Numai și numai pentru că el a rămas credincios, atât în vorbe, cât și în fapte, învățaturii socialiste și intereselor clasei muncitoare”⁴³. Teroarea nu a putut însă împiedica cîtuși de puțin procesul de afirmare a forțelor consecvent revoluționare în Germania.

În Franța, în primele zile ale războiului, opoziția față de război a fost relativ restrînsă, dar a crescut treptat în intensitate. În toamna anului 1914, militanți ai Federației metalurgiștilor, împreună cu redactori ai publicației „Vie Ouvrière”, au creat primul grup sindical opoziționist⁴⁴, în semn de protest împotriva poziției adoptate față de război de Partidul socialist și de Confederația Generală a Muncii.

Proteste împotriva politicii liderilor de dreapta au devenit tot mai dese în lunile următoare. În mai 1915, Federația metalurgiștilor a editat din nou publicația „L'Union des Métaux”, în care era condamnată politica imperialistă a guvernului și se cerea, printre altele, „restabilirea legăturilor internaționale”. În același an, în august, la Conferința federațiilor, convocată de C.G.M., se afirmă o importantă minoritate opusă războiului ; rezoluția conținînd pozițiile antirăzboinice ale acesteia obține 27 de voturi, contra 81 și 10 abțineri⁴⁵. Crește, totodată, opoziția și în interiorul Partidului socialist. Unele ziare socialiste locale, din Haute-Vienne, L'Isère ș.a. trec pe poziții pacifiste. Se intensifică curentul în favoarea retragerii din guvern a miniștrilor socialiști, a reconsiderării poziției partidului. Ca urmare a creșterii curentelor opoziționiste, atât în interiorul partidului, cât și al sindicatelor se constituie, în 1915, la Paris, Comitetul de acțiune internațională⁴⁶. În zilele de 6 și 7 august 1916 se desfășoară ședința Consiliului național al S.F.I.O., unde majoritatea, încercînd să obțină aprobarea politicii sale, nu reușește să primească decît 1 850 de voturi, față de 1 801 contra⁴⁷.

Mișcarea antirăzboinică din Franța cunoaște astfel o intensificare treptată. Masele de muncitori desfășoară tot mai des acțiuni în vederea satisfacerii revendicărilor lor economice și politice. În anii 1915—1916 au avut loc 400 de greve ; dacă în 1915 la mișcărilor greviste au participat 9 361 de oameni, în 1916 numărul participanților a crescut la circa 41 000 ; în lunile mai—iunie 1917 au fost în grevă circa 100 000 de muncitori⁴⁸.

În Anglia, în ciuda politicii unor lideri laburiști de colaborare cu burghezia imperialistă, încă din 1915 muncitorii au pășit pe calea luptei greviste în apărarea intereselor lor economice și politice. Numai în primele șase luni ale anului 1915, numărul participanților la cele 360 de greve a fost de 137 000, ceea ce a echivalat cu pierderea a peste 1 000 000 de zile

⁴³ Rosa Luxemburg, *Cuvîntări și articole alese*, p. 165.

⁴⁴ *Histoire du Parti Communiste Français*, p. 54.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibidem*, p. 58.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 60.

muncă⁴⁹. O expresie a întăririi tendințelor de radicalizare în rîndurile muncitorilor englezi a fost dezvoltarea „mișcării delegaților de fabrică”. Această mișcare a apărut în timpul grevei din 1915 de la uzinele Weyn, uzină constructoare de mașini din Glasgow. În timpul grevei, nemulțumiți de ritmul lent și de ineficacitatea tratativelor purtate între liderii sindicali și patronii fabricii, muncitorii au început să-și aleagă din rîndurile lor reprezentanți pentru a le apăra interesele : delegații de fabrică. La fel au procedat și muncitorii de la uzinele din regiunea Clyde (aici greva a durat două săptămîni și a fost condusă de „delegații de fabrică”, în frunte cu William Gallacher). Exemplul muncitorilor din cele două uzine a fost preluat și în alte localități din Anglia și, în scurt timp, mișcarea a căpătat un caracter de masă, expresie a creșterii spiritului revoluționar al proletariatului englez.

Pe planul mișcării socialiste, acest proces s-a reflectat în ascuțirea continuă a luptei dintre orientarea revoluționară și cea reformistă. O înfruntare puternică a avut loc în cadrul Partidului Socialist Britanic între curentul revoluționar (W. Gallacher, A. Inkpin, J. MacLean și alții) și curentul reformist, în frunte cu H. M. Hyndman. În februarie 1916, un grup de activiști ai Partidului Socialist Britanic a întemeiat ziarul „The Gall”, care a desfășurat o largă activitate de unire a maselor împotriva războiului imperialist. În aprilie 1916, la Salford, Conferința anuală a P.S.B. a condamnat poziția lui Hyndman și a adepților săi ; ca urmare, aceștia s-au retras din partid, ceea ce a consacrat și pe plan organizatoric ruptura deja existentă între orientarea revoluționară și cea reformistă. La Conferința de la Salford au fost adoptate o serie de rezoluții care exprimau poziția partidului de dezaprobare a războiului imperialist.

Mișcarea antirăzboinică s-a dezvoltat cu o putere crescîndă și în Italia. Odată cu intrarea în război (1915), în numeroase regiuni ale țării s-au înregistrat manifestări de protest și nemulțumire în rîndul maselor populare. Au avut loc greve și demonstrații în Lombardia, Piemont, Sicilia și Calabria. În armată, cazurile de indisciplină au devenit tot mai dese.

În opoziție cu gruparea lui Leonida Bissolati, socialiștii situați pe poziții revoluționare, în frunte cu membrii redacției ziarului „Avanti”, au demască caracterul imperialist al războiului, bucurîndu-se de sprijinul imensei majorități a muncitorilor înaintați. În paginile ziarului „Avanti”, condus de Giacinto Serrati, au fost publicate numeroase rezoluții adoptate de secțiile socialiste, de syndicate și de alte organizații muncitorești, în care se cerea ca Italia să nu intervină în război. După angajarea Italiei în conflictul militar, conducerea partidului, în frunte cu Filippo Turati, a lansat lozincă echivocă : „Să nu participăm la război și să nu-l sabotăm”. Treptat, în anii următori, în sînul Partidului Socialist Italian s-a intensificat tot mai mult influența elementelor de stînga, în frunte cu Antonio Gramsci și Palmiro Togliatti. Partidul Socialist Italian a fost unul dintre inițiatorii convocării Conferinței de la Zimmerwald, a desfășurat, în general, o activitate susținută pe linia unirii elementelor revoluționare din mișcarea muncitorească internațională în lupta împotriva războiului imperialist.

În anii războiului, în Olanda, pe poziții antirăzboinice s-au situat „tribuniștii”, membri ai Partidului Social-Democrat. Aceștia, în frunte cu David Wijnkoop, președintele C.C. al partidului, Herman Gorter,

⁴⁹ *Istoriia vtorogo Internaționala*, vol. II, p. 441.

Anthony Pannekoek ș.a., au luat atitudine împotriva războiului imperialist, au dezaprobat poziția liderilor socialiști de dreapta ; ziarul partidului — „De Tribune“ — a jucat un rol activ în desfășurarea propagandei antirăzboinice și antimilitariste.

În S.U.A., o mare parte din membrii Partidului Muncitoresc Socialist tindeau spre promovarea unei politici revoluționare ; în același timp, în Partidul Socialist din S.U.A. s-a format, în 1915 (la Boston), un grup al minorității revoluționare — „Liga propagandei socialiste“ —, care s-a pronunțat împotriva războiului imperialist. La începutul anului 1917, Liga a început să editeze săptămânalul „The Internationalist“. Printre conducătorii aripii de stînga a Partidului Socialist s-au evidențiat, în acei ani, Eugène Debbs, William Foster și alții. Aceștia li s-a alăturat și organizația sindicală „Muncitorii industriali ai lumii“, care s-a situat pe poziția condamnării războiului imperialist.

În anii 1915—1916, mișcarea antirăzboinică s-a dezvoltat tot mai mult și în alte țări : Serbia, Bulgaria, Suedia, Elveția, Norvegia etc., iar partidele și grupările socialiste de stînga, care se situau pe pozițiile condamnării războiului imperialist, și-au sporit influența politică în mase. În același timp, în Austro-Ungaria, dezvoltarea mișcării revoluționare se desfășura în strînsă legătură cu lupta de eliberare națională a popoarelor și națiunilor asuprite de Imperiul habsburgic, perioada războiului marcînd astfel intensificarea factorilor de dezintegrare a acestui imperiu autocratic.

În România, sub conducerea Partidului Social-Democrat, clasa muncitoare a organizat numeroase greve, întruniri și demonstrații. Acțiunile împotriva războiului imperialist ale proletariatului român au culminat cu eroica demonstrație de la Galați din 13 iunie 1916, demonstrație de larg ecou internațional, înăbușită în sânge de autorități. Muncitorii din Galați au demonstrat sub lozincile : „Jos războiul !“, „Vrem 8 ore de muncă“, „Vrem ieftinirea traiului“. Acțiunile de luptă ale clasei muncitoare au continuat și după intrarea României în război, fiind îndreptate — în condițiile concrete create prin ocuparea aproape în întregime a țării de către armatele germane — mai ales împotriva invadatorilor străini.

În condiții complexe, extrem de dificile — determinate de împlinirea asupririi sociale cu oprimarea națională deosebit de puternică în cadrul Imperiului austro-ungar, de măsurile teroriste adoptate de autorități în legătură cu războiul imperialist —, acționa, în acei ani, mișcarea socialistă și muncitorească din Transilvania. Scăderea salariilor, sporirea rapidă a prețurilor la bunurile de consum, creșterea șomajului, paralel cu introducerea stării de asediu, interzicerea libertății de organizare și de acțiune — toate s-au răsfrînt cu putere asupra activității clasei muncitoare și a organizațiilor ei politice și profesionale din această străveche provincie românească ⁵⁰.

În pofida situației deosebit de grele, mișcarea muncitorească din Transilvania a continuat să-și afirme obiectivele majore de acțiune : lupta împotriva războiului imperialist, apărarea intereselor maselor largi populare, lichidarea exploatarei sociale, înlăturarea asupririi naționale. Astfel, în perioada mai—iulie 1916, în Valea Jiului s-a desfășurat greva a peste 10 000 de muncitori români, maghiari și de alte naționalități ; greva a

⁵⁰ Al. Porțeanu, *Mișcarea muncitorească și desăvîrșirea unității statale*, în „Studii. Revistă de istorie“, tom 21, nr. 6/1968, p. 1 041.

cauzat mari greutăți în aprovizionarea cu cărbune a întreprinderilor care lucrau pentru front ⁵¹.

În condițiile create ca urmare a dezlănțuirii războiului imperialist și a politicii unor lideri ai Internaționalei a II-a, partidele socialiste și social-democrate, grupările de stînga, credincioase principiilor socialismului științific, au considerat ca o sarcină a lor deosebit de importantă acțiunea pentru restabilirea legăturilor internaționale dintre detașamentele politice ale clasei muncitoare, pentru dezvoltarea relațiilor de colaborare între forțele și mișcările revoluționare, antirăzboinice.

Depășind opoziția și lipsa de acțiune a Biroului Socialist Internațional, mai multe partide și grupări socialiste au depus eforturi și au luat inițiative în vederea organizării unor conferințe internaționale ale socialistilor care să stimuleze desfășurarea de acțiuni energice în direcția încetării războiului imperialist. Astfel, la 27 septembrie 1914, la Lugano (Elveția) a avut loc o conferință a socialistilor din două țări neutre : Italia și Elveția. La lucrări au participat : G. Serrati, F. Turati, C. Lazzari și alții (Italia) și R. Grimm, P. Pfliger, H. Greulich și alții (Elveția). Declarația adoptată la conferință sublinia caracterul imperialist al războiului și chema proletariatul să se unească „în numele păcii”. Ea se adresa partidelor socialiste cu chemarea de a pune „bazele unei acțiuni comune între popoarele neinteresate în război” ⁵². Declarația chema, de asemenea, Biroul Socialist Internațional să se întrunească cît mai repede pentru a examina problemele luptei partidelor socialiste în noile condiții istorice. Conferința a însărcinat conducerea Partidului Social-Democrat din Elveția să organizeze, împreună cu membrii conducerii Partidului Socialist Italian, convocarea unui congres al socialistilor din țările neutre.

La rîndul lor, socialiștii din S.U.A. au propus ținerea unui congres socialist internațional pentru pace la Washington. P.S.D. din România a sprijinit această propunere, deși, din cauza opoziției unor partide influente din țările beligerante, congresul nu s-a întrunit ⁵³. Tot în toamna anului 1914 a mai avut loc o conferință a partidelor socialiste din Suedia, Danemarca și Norvegia, care au hotărît ca, împreună cu socialiștii olandezi, să convoace o conferință socialistă internațională la care să ia parte și partidele socialiste din țările beligerante ⁵⁴. Aceasta a avut loc la Copenhaga, în zilele de 17 și 18 ianuarie 1915. Conferința a adoptat o rezoluție prin care făcea apel la partidele socialiste și social-democrate din țările neutre să determine guvernele acestor țări să întreprindă demersuri pe lîngă țările beligerante pentru încetarea războiului. Rezoluția cerea Biroului Socialist Internațional să convoace un congres sau o conferință socialistă internațională în favoarea păcii ⁵⁵.

În zilele de 26, 27 și 28 martie 1915 a avut loc, la Berna, Conferința socialistă internațională a femeilor, convocată din inițiativa organizației din străinătate a revistei „Rabotnița”, cu participarea directă a Clarei Zetkin, pe atunci președintă a Biroului internațional al femeilor socialiste. La conferință au participat 29 de delegate din partea organizațiilor de fe-

⁵¹ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 387.

⁵² „Lupta zilnică” din 29 octombrie 1914.

⁵³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 430.

⁵⁴ „Lupta zilnică” din 8 octombrie 1914.

⁵⁵ „Lupta zilnică” din 22 și 24 ianuarie 1915.

mei din Anglia, Germania, Olanda, Rusia, Franța, Polonia, Elveția. Conferința a discutat raportul prezentat de Clara Zetkin : *Cu privire la acțiunile internaționale ale femeilor socialiste în favoarea păcii*. Rezoluția în această problemă, elaborată de C. Zetkin cu participarea delegatelor engleze și olandeze, se pronunța în favoarea păcii, chemând femeile din întreaga lume să se ridice împotriva războiului imperialist. Iar manifestul conferinței declara : „Ceea ce nu pot încă să proclamăm bărbații noștri spuneți-o voi, proclamați-o voi de milioane de ori : clasa muncitoare din toate țările formează un singur popor de frați. Numai voința unanimă a poporului acestuia poate să pună stavilă asasinatului fratricid“⁵⁶.

Între 4 și 6 aprilie 1915, tot la Berna, s-a desfășurat Conferința internațională socialistă a tineretului. La conferință au participat reprezentanți ai organizațiilor de tineret din Bulgaria, Danemarca, Elveția, Germania, Italia, Olanda, Norvegia, Polonia, Rusia și Suedia. Punctul principal de pe ordinea de zi a conferinței a fost : *Războiul și sarcinile organizațiilor tineretului socialist*. Raportul a fost ținut de elvețianul Robert Grimm. Conferința, în cadrul căreia nu a existat o unanimitate de păreri, a adoptat o rezoluție care, în mare măsură, mergea pe linia celei adoptate la Conferința internațională a femeilor.

Conferințele de la Lugano, Copenhaga și Berna au constituit un prim pas pe calea refacerii legăturilor dintre socialiștii din diferite țări și au avut, cu toate limitele lor, o semnificație pozitivă în dezvoltarea mișcării antirăzboinice.

În acțiunea pentru restabilirea legăturilor socialiste internaționale, un rol activ au avut partidele socialiste și social-democrate din unele țări balcanice. Din inițiativa P.S.D. din România, în zilele de 6, 7 și 8 iulie 1915 a avut loc, la București, a doua Conferință socialistă interbalcanică, la care au participat delegați ai partidelor socialiste din România, Bulgaria și Grecia. Din partea P.S.D.R. au participat C. Dobrogeanu-Gherea, Cristian Racovski, Al. Constantinescu, Ecaterina Arbore, Gh. Cristescu, D. Marinescu și D. Pop ; din partea P.M.S.D. din Bulgaria („tesneacii“), D. Blagoev, G. Kirkov, V. Kolarov, Gh. Dimitrov și alții⁵⁷ ; din partea P.S.D. din Grecia, A. Sideris. Partidele socialiste din Serbia și Turcia nu au putut trimite delegați. Conferința a condamnat sprijinirea guvernelor beligerante de către unii lideri socialiști și a chemat partidele socialiste din Balcani să-și strângă rîndurile împotriva războiului imperialist, să apere principiul luptei de clasă. „A doua Conferință socialistă interbalcanică — se arată în documentele conferinței — declară că respinge orice colaborare de clasă... și afirmă că va rămîne credincioasă luptei de clasă ireductibile“. Rezoluția adoptată de Conferința socialistă interbalcanică insistă asupra datoriei fiecărui delegat participant de a apela la partidele socialiste din țările beligerante pentru a interveni energic în scopul încetării războiului și încheierii păcii.

Conferința interbalcanică a adoptat, de asemenea, o moțiune de solidaritate internațională cu „masele proletare din toate țările beligerante care își varsă sîngele și mor în tranșee pe cîmpiile de luptă, fără voia lor, în măcelul mondial provocat de imperialismul criminal al dinastiilor domnitoare și al capitalismului lacom și agresiv“⁵⁸, ca și alte două moțiuni

⁵⁶ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915, p. 967.

⁵⁷ Istoriia na Bălgarskata Kommunisteska Partia, p. 190.

⁵⁸ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915, p. 850, 855.

în care erau salutați luptătorii revoluționari Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg, precum și deputații socialiști ruși din Dumă, care continuau lupta împotriva războiului imperialist. Succesul Conferinței interbalcanice de la București, hotărârile adoptate au contribuit la întărirea forțelor revoluționare din mișcarea socialistă, la dezvoltarea mișcării antirăzboinice.

Referindu-se la poziția și activitatea partidului clasei muncitoare din România după izbucnirea războiului dintre cele două grupări de state imperialiste în 1914, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază că „...partidul (din România — n.n.) s-a situat în rîndurile partidelor și grupărilor de stînga din cadrul Internaționalei a II-a, pronunțîndu-se cu hotărîre împotriva războiului imperialist, jucînd un rol important în inițierea și organizarea Conferinței de la Zimmerwald”⁵⁹.

Un important pas în dezvoltarea mișcării antirăzboinice l-a constituit Conferința socialistă internațională de la Zimmerwald, ținută între 5 și 7 septembrie 1915. După conferințele socialiștilor din țările Antantei (Londra, februarie 1915) și ale celor din țările blocului german (Viena, aprilie 1915), care se transformaseră în manifestări social-șovine (la Conferința de la Londra, delegatul bolșevic nu a fost lăsat să-și rostască punctul de vedere), Partidul bolșevic a militat pentru convocarea unei conferințe internaționale cu adevărat socialiste⁶⁰. Partidul Social-Democrat din România a avut, de asemenea, un rol activ în pregătirea Conferinței de la Zimmerwald, orientată împotriva războiului. Încă din ianuarie 1915, Comitetul Executiv al P.S.D.R. a trimis o scrisoare Biroului Socialist Internațional, cerîndu-i să convoace o conferință a partidelor socialiste „cu scop de a se întreprinde o acțiune energetică în favoarea încheierii păcii”⁶¹. După un schimb de scrisori, în februarie, Comitetul Executiv al P.S.D. din România a delegat pe Cristian Racovski să se ducă în Italia și Elveția pentru a face demersuri în favoarea unei conferințe internaționale socialiste⁶². Intervenția acestuia a găsit ecou în rîndurile socialiștilor italieni și elvețieni. Socialiștii italieni, elvețieni, români și bulgari („tesneacii”) s-au pronunțat împreună pentru convocarea unei conferințe internaționale socialiste, la care să participe toate partidele socialiste rămase credincioase principiilor luptei de clasă și ale luptei împotriva războiului imperialist.

În vederea convocării aceleiași conferințe, în iulie 1915, Lenin a elaborat un proiect de rezoluție a socialiștilor de stînga, pe care l-a trimis grupărilor de stînga din diferite țări. În urma corespondenței și a consfătuirilor cu socialiștii de stînga, a fost elaborat un alt proiect de rezoluție al socialiștilor de stînga, pe care aceștia l-au prezentat la Zimmerwald. Printre materialele apărute în preajma Conferinței de la Zimmerwald s-a numărat și broșura redactată de Cristian Racovski, sub formă de scrisoare, din împuternicirea Partidului Social-Democrat din România, publicată în limba franceză sub titlul *Socialiștii și războiul*; în scrisoare

⁵⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 233—234.

⁶⁰ Petre Constantinescu-Iași, Alexandru Vianu, Nicolae Copoiu, Gheorghe Cazan, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*. Schiță istorică, Editura politică, București, 1967, p. 22—23.

⁶¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915*, p. 842.

⁶² Gheorghe Matei, *Date privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914—1916*, în „Anale de istorie”, anul XII, nr. 2/1970, p. 102.

se explica pe larg punctul de vedere al socialiștilor români în problema atitudinii față de războiul imperialist ⁶³.

La Conferința de la Zimmerwald au participat 38 de delegați din 11 țări : Germania, Franța, Italia, Rusia, Polonia, România, Bulgaria, Suedia, Norvegia, Olanda, Elveția. Partidele socialiste din Franța n-au fost reprezentate oficial la conferință. Din Germania au fost prezenți 10 delegați, care reprezentau trei curente opoziționiste din rîndul social-democrației : Georges Ledebour, Julian Hoffman, Borchard și alții ; din Franța au sosit Alphonse Merrheim, din partea Federației metalurgiștilor, și Albert Bourderon, din partea C.G.M. Au trimis, de asemenea, delegați Federația socialistă balcanică, opoziția din rîndurile social-democrației suedeze și Uniunea tineretului din Norvegia, socialiștii de stînga din Olanda și conducerea social-democrației din Polonia. La conferință, din partea Rusiei, au fost prezenți bolșevicii, în frunte cu V.I. Lenin, menșevicii și „socialiștii revoluționari“. Din partea P.S.D. din România a participat Cristian Racovski.

Conferința a dezbătut următoarele probleme : 1) rapoartele reprezentanților din diferite țări ; 2) declarația comună a reprezentanților Germaniei și Franței ; 3) propunerea stîngii zimmerwaldiene cu privire la adoptarea unei rezoluții principiale ; 4) adoptarea unui manifest ; 5) alegerea unei Comisii socialiste internaționale ; 6) adoptarea unei rezoluții de simpatie față de victimele războiului și ale prigoanei.

Un prim act important al conferinței l-a constituit declarația comună a delegațiilor franceză și germană, în care se spunea, printre altele : „Noi, socialiști și sindicaliști germani și francezi, declarăm : acest război nu este războiul nostru“. Declarația exprima hotărîrea de a pune capăt războiului imperialist, de a se împotrivi oricăror anexiuni teritoriale și de a acționa, în continuare, pe terenul luptei de clasă ⁶⁴.

În timpul lucrărilor Conferinței a fost creat Biroul stîngii zimmerwaldiene, condus de V.I. Lenin. Proiectul de rezoluție prezentat de delegații socialiști de stînga la Conferință condamna cu hotărîre războiul imperialist și chema la încetarea lui imediată, la refuzul de a vota creditele de război, la retragerea socialiștilor din guvernele Angliei, Franței și Belgiei, la luptă revoluționară pentru răsturnarea guvernelor imperialiste. Mai mulți delegați, de orientare „centristă“, au combătut acest proiect, împotrivindu-se mijloacelor revoluționare de luptă împotriva războiului.

Respingîndu-se proiectul stîngii, conferința a încredințat unei comisii speciale sarcina de a întocmi un nou manifest care să reflecte toate pozițiile. Manifestul adoptat de conferință, *Către proletarii din Europa*, preluînd unele idei din proiectul stîngii, a inclus o serie de importante teze revoluționare. Între acestea se afla și cerința „să se recunoască dreptul de autonomie completă a popoarelor“ ⁶⁵, care se va transforma în dreptul la autodeterminare, pe fundalul revoluționar din 1917—1918. Manifestul demasca războiul imperialist, cerînd să i se pună neîntîrziat capăt ; condamna incapacitatea Biroului Socialist Internațional și a conducerii unor partide socialiste de a lupta împotriva războiului ; cerea o pace fără anexiuni ⁶⁶.

⁶³ Georgeta Tudoran, *Noi contribuții privind activitatea internaționalistă a socialiștilor români în preajma Conferinței de la Zimmerwald*, în „Anale de istorie“, anul XXI, nr. 3/1975, p. 74—77.

⁶⁴ „Lupta zilnică“ din 27 aprilie 1915.

⁶⁵ „Lupta zilnică“ din 25 septembrie 1915.

⁶⁶ *Ibid.*

Conferința de la Zimmerwald a creat o Comisie socialistă internațională, din care făceau parte Morgari, Robert Grimm, Charles Naine și Angelica Balabanova. Stînga zimmerwaldiană a desfășurat o intensă activitate pentru organizarea elementelor revoluționare, antirăzboinice ; în ianuarie 1916, ea a început să editeze revista teoretică „Vorböte“.

P.S.D. din România a militat cu consecvență pentru afirmarea și transpunerea în practică a hotărîrilor Conferinței de la Zimmerwald. Manifestul adoptat de aceasta a fost publicat în ziarul „Lupta zilnică“. Congresul socialist din octombrie 1915 a subliniat, încă o dată, că își însușește hotărîrile de la Zimmerwald, „declarîndu-se credincios luptei de clasă intransigente și internaționalismului“⁶⁷. Într-o telegramă către Comisia socialistă internațională, semnată de președintele forumului socialiștilor români — D. Marinescu —, se arăta : „Al IV-lea Congres al Partidului Socialist din România trimite azeziunea la deciziunile luate la Conferința de la Zimmerwald, contra războiului, pentru triumful socialismului internațional și promite Comisiunei socialiste din Berna tot concursul său moral și material“⁶⁸. Poziția revoluționară, internaționalistă a P.S.D.R., lupta sa împotriva războiului imperialist, pentru restabilirea și dezvoltarea legăturilor dintre partidele muncitorești, au fost larg apreciate de partidele și grupările socialiste, revoluționare din numeroase țări.

În condițiile creșterii mișcării de luptă a maselor împotriva războiului imperialist a avut loc a doua Conferință socialistă internațională, la Kienthal (Elveția), între 24 și 30 aprilie 1916. Conferința a fost precedată de o intensă activitate de pregătire, desfășurată de socialiștii de stînga. Hotărîrea de convocare a conferinței a fost adoptată la Consfătuirea Comisiei socialiste internaționale lărgite, ținută la Berna în februarie 1916, la care au participat reprezentanți ai partidelor și grupărilor de stînga din Germania, Rusia, Italia, Norvegia, Polonia, România, Bulgaria, Austria, Elveția. *Proiectul de hotărîre cu privire la convocarea celei de-a doua Conferințe socialiste*, elaborat de Lenin, a fost discutat de consfătuire și unele din punctele sale au fost adoptate.

La Conferința de la Kienthal au participat 43 de delegați din 10 țări : Rusia, Germania, Franța, Italia, Elveția, Polonia, Norvegia, Austria, Serbia și Portugalia. Ca invitați au asistat un delegat din partea Angliei și un delegat din partea Secretariatului internațional al tineretului. Reprezentantii Partidului Laburist Independent din Anglia, precum și reprezentanții S.U.A., Bulgariei, României, Greciei și Suediei nu au putut participa la conferință, deoarece nu au obținut pașapoartele necesare.

Conferința a dezbătut următoarele probleme : 1) lupta pentru înțetarea războiului ; 2) atitudinea proletariatului în problema păcii ; 3) agitația și propaganda ; 4) activitatea parlamentară ; 5) lupta de masă ; 6) convocarea Biroului Socialist Internațional.

Schimbările produse în situația internațională în perioada de după Conferința de la Zimmerwald, creșterea nemulțumirii maselor muncitoare împotriva războiului, întărirea elementelor revoluționare din mișcarea socialistă au exercitat o anumită influență asupra Conferinței de la Kienthal. La această conferință, stînga zimmerwaldiană era mai numeroasă (deși nu forma încă majoritatea) și a acționat mai unit. Discuții aprinse s-au desfășurat în legătură cu atitudinea față de Biroul Socialist Internațional.

⁶⁷ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1910—1915, p. 982.

⁶⁸ Ibidem, p. 983.

Lenin și alți delegați de stînga au cerut ca socialiștii internaționaliști să nu urmeze B.S.I. și să rupă, în general, cu Internaționala a II-a. Sub presiunea stîngii zimmerwaldiene a fost adoptată, în cele din urmă, o rezoluție care făcea o critică aspră Biroului Socialist Internațional, cerea înlocuirea Comitetului Executiv al B.S.I. și excluderea din partide a miniștrilor socialiști, dar nu prevedea ruptura imediată cu Biroul Socialist Internațional. Rezoluția acorda secțiunilor naționale, care făceau parte din grupul de la Zimmerwald, dreptul de a cere, în numele lor, convocarea Biroului Socialist Internațional.

În urma discuțiilor aprinse purtate în ce privește tactica socialiștilor în problema păcii, Conferința de la Kienthal a adoptat rezoluția propusă de Comisia socialistă internațională. Această rezoluție reprezenta un anumit progres față de cea adoptată la Zimmerwald, ea chemînd la luptă pentru socialism; se cerea o luptă viguroasă și unită pentru încheierea imediată a armistițiului și pentru „o pace fără anexiuni”. Conferința a adoptat, de asemenea, manifestul *Către popoarele care sînt ruinate și măcelărite*, în care muncitorii erau chemați să nu dea crezare frazelor mincinoase ale guvernelor imperialiste și presei lor, care susțineau că „războiul trebuie continuat pentru ca el să fie ultimul”. Conferința de la Kienthal a contribuit la întărirea forțelor revoluționare din mișcarea socialistă și muncitorească internațională, la mobilizarea proletariatului, a maselor populare la lupta împotriva războiului imperialist.

În ce privește Partidul Social-Democrat din România, el a desfășurat pînă în preziua intrării țării în război o amplă activitate pe terenul păstrării neutralității. În cadrul acestei activități s-au dezbătut pe larg problemele complexe cu care se confrunta poporul român în eventualitatea intrării în război. Evenimentele de la 13 iunie 1916, cînd o manifestație pașnică a muncitorimii gălățene a fost întîmpinată cu gloanțe, ucigîndu-se nouă muncitori, au influențat tratativele dintre guvernul român și puterile Antantei, în sensul că acestea din urmă au acceptat să recunoască într-un document drepturile României de a uni teritoriile românești din Austro-Ungaria.

Intrarea armatei române în Transilvania la 15 august 1916 a fost susținută de partidul clasei muncitoare. După cum declara Gh. Cristescu, membru în Comitetul executiv al partidului, conducerea acestuia nu a difuzat nici un document împotriva războiului după 15 august 1916 deoarece „un manifest pentru pace ar fi demoralizat trupele române de pe fronturi”.

Numeroși muncitori membri ai partidului au luptat cu eroism pentru eliberarea Transilvaniei, mulți dintre ei dîndu-și viața pe altarul luptei pentru realizarea unității poporului român. Între aceștia în primele rînduri s-a aflat însuși secretarul Comitetului executiv al Partidului Social-Democrat din România, Dumitru Marinescu, căzut eroic pe front într-o treacătoare în munții Buzăului.

În felul acesta, „Înarmată de către socialiști, mișcarea muncitorească din țara noastră a știut să facă distincția necesară între caracterul imperialist imprimat războiului mondial de puterile ce urmăreau scopuri anexioniste și dreptul istoric al poporului român de a-și înfăptui idealul național, încorporînd efortul muncitorimii la larga mișcare a maselor populare”⁶⁹.

TODOR JIVKOV

(cu prilejul aniversării a 75 de ani
de la naștere)

Tovarășul Todor Jivkov, secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, a împlinit 75 de ani. Comuniștii, oamenii muncii bulgari, întregul popor din țara vecină și prietenă cinstesc în personalitatea tovarășului Todor Jivkov pe militantul revoluționar care și-a consacrat întreaga viață luptei clasei muncitoare bulgare, a partidului comunist, pentru eliberare națională și socială, pentru victoria revoluției socialiste și făurirea noii orinduirii pe meleagurile Bulgariei, aducându-și totodată o contribuție de seamă la dezvoltarea colaborării și întărirea solidarității partidelor comuniste și muncitorești, a forțelor democratice, progresiste de pretutindeni.

În spiritul relațiilor de prietenie și solidaritate, cu vechi și luminoase tradiții, statornicite între popoarele noastre, comuniștii, oamenii muncii din România socialistă participă din inimă la sărbătorirea tovarășului Todor Jivkov, dînd o înaltă apreciere contribuției sale nemijlocite la întărirea prieteniei și colaborării româno-bulgare.

Aceste sentimente își găsesc o elocventă expresie în telegrama adresată de tovarășul Nicolae Ceaușescu tovarășului Todor Jivkov, în conferirea secretarului general al C.C. al P.C. Bulgar, președintele Consiliului de Stat al R.P. Bulgaria, prin decret prezidențial, a ordinului „Victoria Socialismului”, ca semn de înaltă apreciere pentru contribuția deosebită adusă la dezvoltarea colaborării dintre partidele și țările noastre, la promovarea cauzei generale a socialismului, păcii și colaborării internaționale.

Drumul revoluționar pe care l-a parcurs tovarășul Todor Jivkov este legat de evenimentele istorice hotărîtoare din viața poporului bulgar, de-a lungul a peste o jumătate de secol. Născut la 7 septembrie 1911, în comuna Praveț, județul Sofia, într-o familie de țărani săraci, a intrat din fragedă tinerețe în rîndurile clasei muncitoare, ca lucrător tipograf. Cunoscînd nedreptățile și exploatarea la care erau supuși oamenii muncii, s-a angajat în lupta revoluționară, devenind din 1929 membru și activist al Uniunii Tineretului Comunist Bulgar, pentru ca peste patru ani să fie primit în Partidul Comunist Bulgar, în rîndurile căruia s-a format și călît ca luptător și conducător comunist.

Cu deosebită vigoare s-au manifestat trăsăturile de militant revoluționar ale tovarășului Todor Jivkov în anii grei ai războiului, cînd partidul comunist a organizat lupta maselor populare, a forțelor patriotice împotriva ocupanților hitleriști și a dictaturii monarho-fasciste bulgare. A fost unul din organizatorii de frunte ai mișcării de partizani din prima zonă insurecțională militaro-operativă a regiunii Sofia. Pentru dirigența și iscusința cu care și-a îndeplinit această misiune, în perioada pregătirii insurecției populare antifasciste din 1944, partidul l-a încredințat comanda unităților de partizani și a grupelor de luptă concentrate în jurul capitalei, care, în

noaptea de 8 spre 9 septembrie, au răsturnat regimul monarho-fascist și au asigurat victoria revoluției socialiste, trecerea puterii în miinile celor ce muncesc.

Actul istoric din septembrie 1944 a deschis, după cum se știe, o eră nouă în viața poporului bulgar, era unor profunde transformări revoluționare în toate domeniile, marcind trecerea țării la făurirea socialismului. În întreaga perioadă de după instaurarea puterii populare, viața și activitatea tovarășului Todor Jivkov s-au contopit cu eforturile partidului, ale clasei muncitoare, țărânimii, intelectualității în vederea înfăptuirii unor profunde transformări democratice, revoluționare și făurirea noii orinduii în Bulgaria. Chiar în 1945 a fost ales membru supleant al C.C. al partidului, iar la Congresul al V-lea, în 1948, a devenit membru al C.C. al P.C. Bulgar. În perioada 1948—1949 a fost prim-secretar al Comitetului orășenesc Sofia al P.C. Bulgar, președinte al Comitetului orășenesc al Frontului Partiot și al Consiliului popular al capitalei. Din 1950, tovarășul Todor Jivkov a devenit membru supleant al Biroului Politic și secretar al C.C. al partidului, iar în 1951 a fost ales membru al Biroului Politic al C.C. al P.C. Bulgar.

Activitatea intensă și multilaterală pe care a desfășurat-o în aceste înalte funcții de răspundere i-au adus increderea și prețuirea întregului partid și popor. Ca urmare a prestigiului dobândit, la cel de-al VI-lea Congres al partidului, din anul 1954, tovarășul Todor Jivkov a fost ales prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar.

În noiembrie 1962 i s-a încredințat și funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, pe care a deținut-o până la sesiunea Adunării Populare din iulie 1971, cînd a fost ales președinte al Consiliului de Stat al R.P. Bulgaria.

Aționînd în aceste înalte funcții, tovarășul Todor Jivkov a adus o contribuție de seamă la elaborarea și înfăptuirea politicii partidului în toate domeniile construcției socialiste. De numele și activitatea sa sînt strîns legate succesele de seamă dobîndite de Bulgaria în făurirea noii orinduii, transformarea ei într-un stat modern, care dispune de o industrie și o agricultură avansate, în plin proces de dezvoltare, de un mare potențial științific și cultural. Din inițiativa și sub directa sa îndrumare au fost elaborate noul Program al partidului de edificare a societății socialiste dezvoltate, adoptat de Congresul al X-lea, precum și noua Constituție a R.P. Bulgaria.

Un eveniment important, deschizător de noi orizonturi în construcția socialistă în Bulgaria l-a constituit Congresul al XIII-lea al partidului, din primăvara acestui an, care l-a reales pe tovarășul Todor Jivkov în funcția de secretar general al C.C. al P.C. Bulgar. Tovarășul Todor Jivkov a avut un rol deosebit de important în elaborarea obiectivelor pe care le impune actuala etapă a făuririi noi orindui, obiective care, adoptate de congres, vizează creșterea substanțială a ponderii progresului tehnico-științific, înnoirea tehnologiei și perfecționarea structurii, conducerii și planificării economiei naționale, aprofundarea echității sociale, extinderea și adîncirea democrației socialiste, creșterea rolului conducător al partidului în ridicarea la un nivel calitativ superior a întregii opere de construire a societății socialiste dezvoltate.

Sărbătorirea zilei de naștere a tovarășului Todor Jivkov oferă un fericit prilej de a evoca relațiile de strînsă prietenie și colaborare româno-bulgare, care, încununînd legăturile de solidaritate ce s-au manifestat de-a lungul secolelor între cele două popoare, în lupta pentru neatinare, au cunoscut o puternică dezvoltare, pe toate planurile, în anii construcției socialiste, stimulate de comunitatea de orînduire, a ideologiei, a țelurilor socialismului și comunismului. Este bine cunoscut că tovarășul Todor Jivkov a avut, împreună cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, un rol deosebit de activ în întărirea relațiilor dintre popoarele și țările noastre — pe bazele trainice ale egalității în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamsetecului în treburile interne, avantajului reciproc și solidarității socialiste.

Viața a învederat cu putere, de-a lungul anilor, că în amplul proces de dezvoltare a conlucrării româno-bulgare rolul hotărîtor îl au legăturile de strînsă prietenie dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist Bulgar, care au înscris extinderea relațiilor noastre ca una din preocupările lor permanente. O însemnată hotărîtoare au, în acest cadru, întîlnirile și convorbirile frecvente — devenite tradiționale — dintre tovarășii Nicolae Ceaușescu și Todor Jivkov, desfășurate de fiecare dată într-o atmosferă de deplină înțelegere, încredere și stimă reciprocă, hotărîrile luate de cei doi conducători deschizînd largi perspective legăturilor noastre prietenești, multilaterale.

Caracterizînd evoluția ascendentă a ansamblului raporturilor româno-bulgare, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU a arătat : „În spiritul relațiilor și prieteniei tradiționale, de secole, dintre popoarele noastre, colaborarea din anii socialismului a ridicat pe o treaptă superioară aceste tradiții. Ne revine marea răspundere față de popoarele noastre de a păstra și dezvolta aceste tradiții, de a face totul pentru ca

relațiile de prietenie și colaborare — care și-au dovedit trăinicia chiar și în cele mai grele împrejurări — să se dezvolte tot mai puternic“.

La rîndul său, evocînd caracterul constructiv al întîlnirilor româno-bulgare la nivel înalt, tovarășul **TODOR JIVKOV** a declarat : „Caracteristic pentru aceste întîlniri este că în cadrul lor are loc un dialog deschis și constructiv, se obțin înțelegeri în problemele cele mai importante de interes reciproc și se aprofundează colaborarea în toate domeniile. Noi apreciem în mod deosebit atmosfera de cordialitate și înțelegere reciprocă în care se desfășoară acestea“.

Beneficiînd de asemenea condiții favorabile, conlucrarea prietenească româno-bulgară cunoaște o dezvoltare rodnică pe multiple planuri. Se dezvoltă continuu colaborarea economică și tehnico-științifică, elocvente mărturii în acest sens fiind creșterea, de-a lungul anilor, a volumului schimburilor de bunuri materiale, extinderea și diversificarea cooperării și specializării în producție. Se extind, de asemenea, relațiile româno-bulgare pe plan cultural-științific, în domeniile învățămîntului, sănătății, turismului, ca și schimburile de experiență pe linie de partid și de stat, între organizațiile de masă și obștești, privind variate aspecte ale construcției socialiste în cele două țări.

În același timp, România și Bulgaria conlucrează pe plan internațional în lupta pentru soluționarea, în interesul tuturor popoarelor, a marilor probleme ale lumii contemporane, pentru înlăturarea primejdiei nucleare, destindere și dezarmare, în vederea asigurării securității, bunei vecinătăți și cooperării în Balcani, în Europa și în întreaga lume. O grăitoare dovadă a rodniciei acestei conlucrări o constituie Declarația-Apel cu privire la realizarea în Balcani a unei zone fără arme nucleare și chimice — inițiativă de amplă semnificație internațională, formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Todor Jivkov cu prilejul întîlnirii de anul trecut, de la București, a celor doi conducători.

Cu prilejul acestei zilei aniversare, comuniștii, întregul popor român au adresat tovarășului Todor Jivkov cele mai calde felicitări, urări de noi succese de seamă în activitatea pe care o desfășoară în fruntea Partidului Comunist Bulgar, a Consiliului de Stat al R.P. Bulgaria, pentru înflorirea și prosperitatea Bulgariei socialiste, pentru bunăstarea și fericirea poporului bulgar prieten, exprimîndu-și încrederea că relațiile româno-bulgare se vor dezvolta neconținut, spre binele ambelor popoare, în interesul construcției socialiste în țările noastre, al păcii și progresului în lume.

**LUCRĂRILE SIMPOZIONULUI ȘTIINȚIFIC
ROMÂN—ISRAELIAN
(Ierusalim, 1986)**

Potrivit acordului de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul Yad Vashem, în zilele de 12—14 ianuarie a.c. a avut loc cel de-al treilea simpozion de istorie româno—israelian. Revista „Anale de istorie” a publicat — în nr. 3/1986 — o prezentare a desfășurării lucrărilor acestei reuniuni științifice. În cele ce urmează reproducem unul dintre referatele cercetătorilor români.

**REGIMUL CETĂȚENILOR ROMÂNI DE ORIGINE EVREIASCĂ
AFLAȚI ÎN STRĂINĂTATE ÎN ANII DICTATURII ANTONESCIENE**

Situația cetățenilor români de origine evreiască aflați în anii dictaturii antonesciene în afara frontierelor statului român a fost influențată, într-o măsură determinantă, de acțiunea a doi factori. În primul rând este vorba de poziția autorităților din țara în care aceștia își aveau domiciliul față de problema evreiască. În general, se poate constata o legătură directă între situația acestora și gradul de intensitate a politicii antisemite promovate de autoritățile din țara în care ei își aveau domiciliul. Astfel, situația celor aflați în state care nu au cunoscut, în acești ani, persecuții antisemite nu a suferit înrăutățiri fundamentale. Dimpotrivă, în țările în care autoritățile au promovat o politică antisemită, situația lor a cunoscut înrăutățiri sensibile, mergând până la exterminarea fizică. Așa a fost situația în Germania hitleristă, în teritoriile ocupate de

Reichul nazist, precum și în țările sate-lite. De situația cetățenilor români de origine evreiască aflați în asemenea țări ne vom ocupa în prezentul studiu.

Al doilea factor a fost reprezentat de guvernul antonescian și anume de modul în care a înțeles să-și îndeplinească, față de această categorie de cetățeni una dintre obligațiile fundamentale ce revin fiecărui stat în raporturile cu cetățenii săi — aceea de a le acorda protecție diplomatică și consulară — și de care a depins soarta a mii de evrei cu cetățenie română. Din acest punct de vedere poziția guvernului antonescian apare contradictorie în timp, atitudinea lui variind între un dezinteres total față de soarta acestor cetățeni români într-o anumită perioadă și acordarea deplinei protecții diplomatice și consulare la care aceștia aveau dreptul și chiar readucerea lor în țară, într-o altă perioadă, ceea ce,

în acele condiții, a echivalat cu salvarea lor de la o moarte sigură.

Trebuie să subliniem că atunci când ambii factori au concordat într-o politică antievreiască, situația evreilor cetățeni români aflați în străinătate a fost foarte grea, uneori fără putință de salvare. Cînd, dimpotrivă, atitudinea a cel puțin unul dintre acești factori s-a modificat — și avem în vedere aici în primul rînd poziția guvernului român, fiindcă, de regulă, majoritatea evreilor cetățeni români aflați în Germania, în teritoriile ocupate de aceasta și în țările satelite au avut de înfruntat, cu puține excepții, o politică antisemită dură — situația lor s-a ameliorat, uneori în mod substanțial.

În ceea ce privește numărul cetățenilor români de origine evreiască aflați în anii 1940—1944 în Germania, în teritoriile ocupate de aceasta și în țările satelite, el este foarte greu de stabilit cu exactitate. În primul an de după aplicarea legii privind revizuirea cetățeniei s-au înmatriculat, la consulatele din Germania (inclusiv în Austria), 1 824 de evrei, pentru ca, un an mai târziu (martie 1939—martie 1940), numărul acestora să scadă la 551 pentru Germania, la circa 500 pentru Viena și la 73 pentru Praga (în total circa 1 124). În toamna anului 1941 se mai aflau în Germania 1 043 familii evreiești (circa 3 000 de persoane) cu situația cetățeniei încă neclarificată¹.

Un mare număr de cetățeni români de origine evreiască s-au aflat în Franța. După aprecierile germane, în 1940 se găseau aici 4 885 de evrei cetățeni români, din care, în 1942, au fost deportați circa 2 000, astfel că, în 1943, se mai aflau în Franța circa 2 500—3 000 de evrei cu cetățenie română (din care 600 în sudul Franței)². În alte țări, numărul lor era mult mai mic: în Belgia, în vara anului

1942, numai 250 aveau „hîrțile în regulă”³, în Olanda 23 (noiembrie 1942)⁴, în Bulgaria trăiau circa 20 de familii, dintre care jumătate la Sofia (în 1940)⁵, în Polonia se aflau cel puțin 21 (iunie 1942)⁶.

Pentru a ne da seama de relativitatea acestor cifre este suficient să apelăm la cazul Ungariei. În iulie 1941, după datele Legației României la Budapesta, se aflau înregistrați 57 evrei cetățeni români, pentru ca, în 1944, să se acorde 266 vize de intrare în România pentru evrei cu drepturi indubitabile la cetățenie, plus 84 aflați în suspensie⁷.

Deși, după cum rezultă din cele de mai sus, numărul cetățenilor români de origine evreiască aflați între 1940—1944 în Germania, în teritoriile ocupate de aceasta și în țările satelite, nu era foarte mare, el variind în diverse perioade, cunoașterea modului în care regimul antonescian a înțeles să se achite de sarcina de a le acorda protecția diplomatică și consulară la care aceștia aveau dreptul are o importanță deosebită. Pe de o parte, fiindcă ea confirmă concepția fundamentală a regimului antonescian asupra modului de soluționare a problemei evreiești, prin îndepărtarea din țară a acestei populații. Pe de altă parte, fiindcă ea arată abaterile, în dublu sens, pe care le-a făcut de la această linie de conduită generală, dovadă zecile de mii de evrei care au căzut victime regimului în Transnistria, dar și primirea în țară, în 1943—1944, a evreilor cetățeni români aflați în străinătate, readucerea celor din Transnistria, precum și acordarea a peste 50 000 de vize de tranzit pentru evreii din Ungaria, în special, dar și din alte țări europene ocupate de naziști, ceea ce a însemnat, practic, salvarea lor. De asemenea, cercetarea acestui subiect, deși restrîns ca arie, relevă numeroase cazuri în care reprezentanții ai aparatului diplomatic și consular românesc, animați de profunde sentimente umanitare și acționînd cu tact și

¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), fondul Problema 33, vol. 32 (Raport strict confidențial din 27 septembrie 1941, nesemnlat); vol. 31 (Raport nr. 16 055 din 9 martie 1939, semnat Constantin Karadja, consulul general la Berlin, către Victor Brabetzianu, însărcinatul cu afaceri al României la Berlin); vol. 30 (Referat nr. 273 din 6 noiembrie 1943, semnat de C. Karadja); Raul Hilberg, în *The Destruction of the European Jews*, Quadrangle Books Chicago, 1967, p. 229, indică cifra de 1 100 cetățeni români de origine evreiască aflați în Germania.

² Arhiva Institutului „Yad Vashem”, Ierusalim, fondul P6, vol. 74, fila 121; A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Referat nr. 280 din 28 noiembrie 1943, semnat de C. Karadja); Raul Hilberg, *op. cit.*, p. 411, apreciază numărul acestora pentru întreaga Franță la 3 000. În convorbirea pe care a avut-o, la 30 noiembrie 1943 cu generalul C.Z. Vasiliu, subsecretar de stat la interne, dr. W. Filderman aprecia la 700 numărul cetățenilor români de origine evreiască din sudul Franței (Matatias Carp, *Cartea Neagră*, vol. III, București, 1977, p. 453).

³ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 28 (Raport nr. 327/5 din 5 august 1942 al Consulatului General al României la Bruxelles către Ministerul Afacerilor Străine (în continuare: M.A.S.)).

⁴ *Loc. cit.*, vol. 32 (Raport nr. 667 din 3 noiembrie 1942 al lui Gallin, consul general al României la Berlin).

⁵ *Loc. cit.*, vol. 28 (Raport nr. 3 707 din 4 decembrie 1940, semnat Eugen Filotti, ministrul României la Sofia).

⁶ *Loc. cit.*, vol. 33 (Raport din 2 martie 1943 de la Vasile Ignat,intendentul clădirii fostei Ambasade a României la Varșovia).

⁷ *Loc. cit.*, vol. 36 (Nota M.A.S., nr. 56 349 din 28 iulie 1941); vol. 10 (Referat privind *Evreii din Budapesta*). Trebuie, însă, să avem în vedere că, în 1944, autoritățile române au arătat o mare lărghețe în acordarea cetățeniei române evreilor din Ungaria. Aceasta explică diferența foarte mare între evaluările Legației și situația din 1944.

energie, au reușit să aline sau să pună capăt suferințelor unor concetățeni de origine evreiască, contribuind, astfel, la salvarea a numeroși evrei români.

Instaurarea regimului militar-fascist în septembrie 1940 a marcat o înăsprire a politicii antievreiești. Pătrunderea în aparatul de stat a numeroși legionari a făcut ca prevederile legislației antisemite să fie aplicate cu mai multă strictețe, nelipsind nici abuzurile din partea unor funcționari. Astfel, reînnoirea pașapoartelor cetățenilor români de origine evreiască era refuzată sub cele mai diverse motive (de exemplu, neplata taxelor militare), iar reînnoirea lor în țară a devenit tot mai dificilă, mergându-se pînă acolo încît, chiar și atunci cînd aceștia au fost expulzați legal din unele state, ei nu au primit dreptul de a se înapoia în țară, ceea ce a dus la proteste din partea unor guverne. La 22 august 1941 guvernul antonescian a oprit, pur și simplu, înapoierea în țară a cetățenilor români de origine evreiască, ceea ce a provocat discuții neplăcute cu multe state și a costat viața a mii de evrei cetățeni români. Faptul că, din toamna anului 1940, Ministerul Afacerilor Străine a fost lipsit de competența de a decide în problemele de cetățenie (trebuind să ceară pentru aceasta avizul Direcției Generale a Poliției, care dădea foarte greu avizele cerute, nu avea criterii clare în acordarea lor și nu de puține ori lua hotărîri contradictorii) a fost, de asemenea, de natură a îngreuija situația evreilor români aflați în străinătate⁸. În sfîrșit, la 7 martie 1941 consulatele românești au primit dispoziția să pună pe pașapoarte mențiunea „evreu”⁹. Dacă, la puțin timp, s-a renunțat, totuși, la aceasta (făcîndu-se, în schimb, un semn discret pe pașaport, știut numai de autoritățile românești), faptul s-a datorat intervenției consulului general al României la Berlin, Constantin Karadja. Acesta a adresat, la 24 martie 1941, un raport lui Ion Antonescu, în care arăta că interesele naționale românești impuneau renunțarea la o astfel de măsură. Interesul nostru — argumenta C. Karadja — este să scăpăm de cîți mai mulți evrei, înlesnind, prin toate mijloacele, plecarea lor din țară. Dacă guvernul român poate face acest lucru fără a provoca nemulțumiri printre evreii emigranți din România (și în special printre cei din S.U.A.) ar fi cu atît mai bine, întrucît, indiferent cum va evolua situația inter-

națională, evreii din S.U.A. și Marea Britanie vor continua și în viitor să aibă o influență puternică. De aceea — arăta el —, orice măsură care ar îngreuija emigrarea lor din țară sau ar împiedica obținerea vizelor de intrare în alte state sau de tranzit ar fi contrară intereselor românești. C. Karadja critica măsurile administrative luate pînă atunci de autoritățile române împotriva evreilor, considerîndu-le ca fiind „contrare scopului dorit”. Printre acestea el includea și măsura înscrierii mențiunii „evreu” pe pașapoarte. „Presupun, totuși — scria el —, că scopul măsurii luate acum de autoritățile în drept nu este să pricinuiască evreilor titulari de pașapoarte naționale suferințe sau umilințe inutile, ceea ce ar micșora, totodată, și prestigiul statului nostru, ci de a permite autorităților noastre consulare, vamale și de poliție a-și da seama imediat cine este sau cine nu este evreu”. Adăugarea cuvîntului „evreu” ar fi atras însă atenția autorităților străine. În aceste condiții — arăta Karadja —, în Germania evreii ar fi expuși „la și mai multe șicane și vor suferi și mai mari percheziții decît în trecut”, iar emigrarea lor în continuare spre America de Sud, America Centrală, Shanghai și Tanger va fi și mai dificilă. Drept urmare, nevoiți să rămînă în Germania, ei ar fi creat dificultăți autorităților românești. „Din punct de vedere umanitar — se arăta în finalul referatului — vom îngreuija și mai mult situația unei categorii de nenorociți, punînd chiar piedici inutile exodului lor, fără ca noi să beneficiem întru nimic de această măsură administrativă. Putem fi siguri, pe de altă parte, că o dată războiul trecut, opinia publică americană și anglo-saxonă, care ne este și așa puțin favorabilă, va interpreta măsura luată ca o șicană și lipsă de umanitate, de care ni se va ține socoteală”. Propunerea pe care el o făcea de a înlocui cuvintele „evreu” cu un semn discret, știut numai de autoritățile românești competente, a fost însușită de Ion Antonescu¹⁰.

Această intervenție a consulului general al României la Berlin în favoarea cetățenilor români de origine evreiască, susținută cu mult tact și argumentat, se înscrie, de fapt, într-o suită de intervenții de acest gen pe care el le făcuse și pînă atunci și pe care le va face și după aceea, în special după ce, în iunie 1941, va fi numit director al Direcției Consulare din Ministerul Afacerilor Străine.

În preocupările regimului antonescian situația cetățenilor români de origine

⁸ Loc. cit., vol. 32 (Referat nr. 5 din 10 octombrie 1944, semnat de C. Karadja și Raport strict confidențial din 27 septembrie 1941, nesemnat).

⁹ Loc. cit., vol. 10 (Circulara Direcției consulare din M.A.S., nr. 17 157 din 7 martie 1941).

¹⁰ Loc. cit., vol. 32 (Raport nr. 12 967 din 24 martie, 1941, semnat de C. Karadja, Berlin, către Ion Antonescu).

evreiască aflați în afara frontierelor țării nu a prezentat — cel puțin pînă în prima jumătate a anului 1941 — un interes deosebit. De aceea, mult timp nici nu a fost precizată o poziție de principiu față de această categorie de evrei. La sfîrșitul anului 1940 și în prima jumătate a anului 1941 două categorii de evenimente au determinat însă guvernul antonescian să-și definitiveze un punct de vedere în această problemă. În primul rînd este vorba de înăsprirea politicii antisemite într-o serie de teritorii ocupate de Germania sau în unele țări satelite, ceea ce a afectat și pe evreii posesori de pașapoarte românești, care, în aceste condiții, s-au adresat oficiilor diplomatice și consulare românești pentru a li se acorda protecție. Neavînd nici un fel de instrucțiuni de la noul regim asupra atitudinii pe care trebuiau să o adopte — deși instrucțiunile mai vechi, cu caracter general, care nu fuseseră revocate, arătau clar că toți cetățenii români, indiferent de origine, aveau drept la protecția statului român —, oficiile diplomatice și consulare s-au adresat Ministerului Afacerilor Străine dacă și în ce măsură le puteau acorda protecție.

Ceea ce a grăbit guvernul român în luarea unei hotărîri principiale în această problemă a fost însă necesitatea stabilirii regimului cetățenilor străini de origine evreiască aflați în România. Mai multe oficii diplomatice din București au adresat note guvernului român, în care arătau că, în țările lor, nu există o discriminare față de evrei și, în consecință, rugau guvernul român să nu facă discriminări între concetățenii lor aflați în România. Față de această problemă, diverse departamente au exprimat puncte de vedere opuse. Astfel, în timp ce Ministerul Justiției considera că legile antievreiești adoptate în România nu puteau aduce vreo atingere regimului cetățenilor străini evrei, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale considera că și cetățenii străini de origine evreiască din România trebuiau să suporte consecințele legislației antisemite. Întrucît Statutul evreilor nu făcea nici o referire la evreii cetățeni străini aflați în România, la 4 februarie 1941 s-a întrunit Consiliul Juridic al Ministerului Afacerilor Străine, pentru a dezbate această problemă. La 11 februarie 1941, membrii Consiliului Juridic au redactat un referat, în care își expuneau concluziile. În primul rînd — se arăta în referat —, „raportul de naționalitate reprezentînd, pentru indivizii respectivi, un mănunchi de drepturi și obligații în cadrul vieții politice, sociale și economice, este definit, în chip suveran, de fiecare stat, așa încît o imixtiune străină

nu poate fi concepută în acest domeniu“. În al doilea rînd, convențiile de stabilire sau de comerț încheiate de statul român, care cuprindeau clauza egalității de tratament pentru cetățenii străini cu naționali sau pe aceea a națiunii celei mai favorizate în materie de stabilire și de exercițiu profesional, consfințeau această situație, iar obligațiile de a asigura egalitatea de tratament cu naționali nu puteau constitui o îndreptățire pentru a introduce discriminări ca acelea determinate de apartenența la un anumit grup etnic, pentru a limita față de o anumită categorie de străini, aparținînd aceluiași stat contractant, exercitarea drepturilor și facultăților recunoscute, bineînțeles în afară de restricțiile admise prin dispoziții contractuale. În al treilea rînd, în referat se arăta că guvernul român poate, pentru motive de ordin politic și social, să aprecieze oportunitatea măsurilor pe care le-ar lua contra supușilor străini de origine evrei, prin acte de guvernămînt care ar consta în ridicarea autorizației dreptului de ședere celor care au permis de ședere limitat, în virtutea dreptului de control al străinilor, sau prin interzicerea intrării oricărui evreu, prin exercițiul suveranității sale absolute în acest domeniu¹¹.

Acest referat a reprezentat baza pentru stabilirea, în final, a regimului cetățenilor străini de origine evreiască aflați în România. Situația acestora din punct de vedere juridic urma să se înscrie în una din următoarele trei categorii: a) Cetățenii străini de origine evreiască, ce aparțineau unor state cu care România avea convenții de stabilire și care nu introduseseră nici un fel de discriminări împotriva cetățenilor români de origine evreiască aflați pe teritoriul lor. Cetă-

¹¹ Pe acest referat, Ion Antonescu a scris, în dreptul punctului 3: „Da“. Totodată, el a pus o rezoluție în care aprecia că România trebuie să îndepărteze pe străini, și în primul rînd pe evrei, „cu energie, metodă și perseverență“. „Momentul internațional — arăta el — e favorabil și nu trebuie să-l pierdem. Trebuie însă să procedăm cu înțelepciune și cu omenie. Să începem să eliminăm pe toți străinii care sînt veniți și stau cu sau fără pașaport. Trebuie să ridicăm cetățenia și să trimitem peste graniță pe toți străinii, unii care s-au instalat în țara noastră ca și în teritoriile românești liniștiți după 1914; după aceea, și în ultima etapă, să începem să eliminăm din viața statului și pe evreii care au venit și s-au instalat după 1878 (Berlin). ca o consecință a serviciilor care ni s-au impus prin Congresul de la Berlin. 2. Iată punctul meu de vedere. Prin legiunile care s-au făcut și care se vor mai face și care trebuie concretizate trebuie să se ajungă la realizarea lui punct cu punct... În consecință, domnul Mihai Antonescu va convoca pe toți cei chemați să pună la punct această problemă pentru a stabili planul general de acțiune și, pe baza lui, a se întocmi legislația definitivă în această privință“ (Loc. cit., vol. 10 — Referat din 11 februarie 1941).

tenii acestor state urmau să se bucure în România de toate drepturile, indiferent dacă erau sau nu evrei; b). Cetățenii străini de origine evreiască aparținând unor state cu care România avea convenții de stabilire și care introduseră discriminări rasiale împotriva cetățenilor români aflați pe teritoriul lor, dar care urmau să se bucure în viitor de toate drepturile, pe bază de reciprocitate. În acest scop se preconiza încheierea unor înțelegeri formale între statul român și aceste state; c). Cetățenii străini de origine evreiască aparținând unor state cu care România nu avea convenții în acest domeniu și al căror regim urma să fie stabilit pe bază de reciprocitate¹².

De stabilirea regimului evreilor străini aflați în România era strâns legată și problema protecției evreilor cetățeni români stabiliți în străinătate. Aceasta devenise o problemă presantă în primăvara anului 1941, întrucât unele autorități luaseră sau intenționau să ia o serie de măsuri împotriva unor cetățeni români de origine evreiască și a bunurilor lor. Astfel, la sfârșitul lunii martie 1941, autoritățile germane de ocupație din nordul Franței au cerut Legației României ca, pînă la 15 mai 1941, să revadă lista cu locuințele cetățenilor români stabiliți în Franța, care se aflau sub protecția statului român¹³.

Pentru a da instrucțiunile necesare, Ministerul Afacerilor Străine s-a adresat, la 18 aprilie 1941, Ministerului Justiției, căruia i-a comunicat, totodată, punctul său de vedere în această problemă: „evreii stabiliți în Franța, a căror cetățenie a fost confirmată prin procedura de revizuire, se bucură de protecția statului român, în persoana și bunurile lor, cu toate că unele din drepturile lor civile au fost mărginite prin unele legi de excepție“. La 6 mai 1941, Consiliul Superior al avocaților publici din Ministerul Justiției s-a raliat acestui punct de vedere, apreciind că „protecția statului român este acordată în principiu tuturor cetățenilor români, fără deosebire de originea lor etnică“, adăugînd, însă, că „acest principiu nu se poate aplica și acelor persoane de origine etnică evreiască care și-au pierdut naționalitatea română în urma procedurii de revizuire sau prin retragerea individuală a naționalității, precum și nici persoanelor de origine etnică evreiască proveniți din teritoriile pierdute ale Basarabiei și

Bucovinei de Nord“¹⁴. La aceste argumente de ordin juridic s-a mai adăugat unul de ordin practic: interesul statului român ca cetățenii români de origine evreiască aflați în străinătate să nu fie deposezați de patrimoniul lor, sau să li se interzică exercitarea înțeleitnicirii în țara lor de așezare, pentru că, în cazul în care „nu ar interveni rezolvarea problemei evreiești pe plan european sau mondial, am fi siliți să primim pe acești evrei cetățeni români și fără averi, mărind astfel numărul celor ce sînt lipsiți de putința de a-și câștiga existența“¹⁵.

Toate aceste concluzii favorabile acordării protecției cetățenilor români de origine evreiască din străinătate au fost însușite de Alexandru Cretzianu, secretar general la Ministerul Afacerilor Străine și prezentate, a doua zi, lui Mihai Antonescu, cu rugămintea de a dispune dacă, pe baza acestor propuneri, „nu s-ar putea ajunge la rezolvarea definitivă și cit mai grabnică a acestei chestiuni, între altele pentru a evita ca statele străine interesate să nu adopte față de noi mijloacele de retorsiune cu care ne-au amenințat“¹⁶.

A trebuit însă să mai treacă cîteva luni pînă cînd guvernul să ia o hotărîre, perioadă în care Al. Cretzianu a depus „multe insistențe“¹⁷ pentru a se adopta o soluție favorabilă atît populației evreiești, cît și intereselor statului român. În sfîrșit, pe la mijlocul lunii septembrie 1941, Consiliul de Miniștri a hotărît ca cetățenii străini de origine evreiască aflați în România să fie exceptați de la măsurile antievreiești „pe bază de convențiuni în vigoare și reciprocitate“. La 23 septembrie 1941, Mihai Antonescu a comunicat Ministerului Afacerilor Interne că trebuie să reanalizeze „orice măsură ar fi fost luată față de evreii străini, măsuri ce ar privi bunurile sau libertatea lor de stabilire și exercitare a profesiunilor și care ar deriva din legile aplicabile evreilor ca atare“, iar pe viitor astfel de măsuri să nu fie luate decît cu avizul prealabil al Ministerului Afacerilor Străine¹⁸.

În Consiliul de Miniștri nu a fost adoptată o hotărîre expresă referitoare la situația cetățenilor români de origine

¹⁴ Loc. cit. (Avizul nr. 524 din 6 mai 1941 al Consiliului Superior al avocaților publici).

¹⁵ Loc. cit., vol. 10 (Referat din 10 iunie 1941, semnat F. C. Nanu și I. B. Berciu).

¹⁶ Loc. cit. (Nota lui Al. Cretzianu din 11 iunie 1941).

¹⁷ Loc. cit., vol. 32 (Referatul nr. 5 din 10 octombrie 1944, semnat de Constantin Karadja).

¹⁸ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare: A.I.S.I.S.P.), fondul nr. XXIV, dosarul nr. 3342, filele 33-34 (Nota nr. 7387 din 23 septembrie 1941, a lui Mihai Antonescu către M.A.I.).

¹² Loc. cit. (Referat din 10 iunie 1941, semnat de F. C. Nanu și I. B. Berciu).

¹³ Loc. cit., vol. 30 (Raport nr. 618 din 31 martie 1941, semnat de Dinu Hlott, ministrul României în Franța).

evreiască aflați în străinătate. Aceasta a făcut ca Ministerul Afacerilor Străine să nu dea nici un fel de instrucțiuni oficiilor diplomatice și consulare românești în problema respectivă, iar când, în sfârșit, le-a dat, ele făceau referire numai la hotărîrea Consiliului de Miniștri privind regimul cetățenilor străini de origine evreiască aflați în România, pe baza căreia, *mutatis mutandis*, a fost stabilită atitudinea guvernului român față de cetățenii de origine evreiască aflați peste hotare. Astfel, în nota către Legația României de la Vichy se spunea: „Față de această hotărîre a guvernului nostru (referitoare la regimul cetățenilor străini de origine evreiască în România — *n. n.*) urmează să se dea întreaga protecție tuturor cetățenilor români aflați în străinătate, fără nici o distincție, semnalîndu-se toate cazurile în care persoana sau proprietatea lor ar fi lovite de măsuri speciale discriminatorii”¹⁹. La 11 noiembrie 1941 o circulară a Ministerului Afacerilor Străine (nr. 81 557) stabilea, pentru oficiile diplomatice și consulare, obligația „de a se da întreaga protecție tuturor cetățenilor români aflați în străinătate, fără nici o distincție, semnalîndu-se toate cazurile în care persoana sau proprietatea lor ar fi lovite de măsuri speciale discriminatorii”²⁰. Se pune, astfel, capăt unei situații de incertitudine privind obligațiile oficiilor diplomatice și consulare față de cetățenii români de origine evreiască aflați în străinătate și supuși persecuțiilor antisemite.

La începutul anului 1942 s-a produs o înrăutățire bruscă a situației cetățenilor români de origine evreiască aflați în Germania și în teritoriile ocupate de naști, ceea ce coincidea cu trecerea la „soluția finală” a problemei evreiești de către autoritățile hitleriste. Primele știri privind noile persecuții antisemite au venit de la Viena. La 9 martie 1942, consulul general al României, C. Mareș, raporta că cetățenii români de origine evreiască (împreună cu cei croați și slovaci) au primit ordin de a purta un semn distinctiv, în timp ce coreligionarii lor unguri, bulgari, turci, italieni și elvețieni aflați în Austria erau scutiți. La 4 martie 1942, consulul român s-a adresat la Reichstatthalterei cerînd lămuriri asupra acestei măsuri și a diferențierilor care se făceau între cetățenii de origine evreiască ai diferitelor state. La 9 martie 1942 el s-a dus personal la Reichstatthalterei în aceeași problemă; i s-a răspuns că ordinul a fost dat pe baza unei dispoziții date de Gehemeistaatspolizei, probabil pe baza unei înțelegeri

cu statul român. Neavînd cunoștință de o astfel de înțelegere și pornind de la faptul că în România evreii nu purtau „steaua lui David” și, deci, nu putea fi vorba de o măsură pe bază de reciprocitate, consulul român a cerut sistarea acestei dispoziții pînă va primi instrucțiuni de la guvernul român²¹. Cîteva zile mai tîrziu, o telegramă a Legației române de la Berlin informa despre luarea unor măsuri similare și pe vechiul teritoriu al Reichului²². În această perioadă, ca și în lunile următoare, autoritățile germane vor răspunde invariabil, la fiecare intervenție a diplomaților și consulilor români în favoarea evreilor cetățeni români, că măsurile împotriva acestora au fost luate cu consimțămîntul expres al guvernului român și că, între cele două state, a intervenit o înțelegere în acest sens.

Pe baza informațiilor primite, Direcția Consulară din Ministerul Afacerilor Străine a redactat, la 19 martie 1942, o notă de serviciu în care sublinia caracterul discriminatoriu al acestor măsuri, în contradicție cu regimul cetățenilor străini de origine evreiască aflați în România. În notă se cerea lui Mihai Antonescu să decidă dacă situația creată „va fi urmată de vreun demers din partea reprezentanților noștri diplomatici sau consulari, sau dacă este luată în deplin acord cu politica urmată de cele două state”²³.

Întrucît măsurile luate de poliția germană împotriva cetățenilor români de origine evreiască s-au accentuat în a doua jumătate a lunii martie 1942, iar reprezentanții diplomați și consulari români de la Viena și Berlin cereau cu insistență instrucțiuni asupra atitudinii pe care să o urmeze, C. Karadja a redactat o notă cu aceste probleme, pe care a înaintat-o lui Mihai Antonescu. Pe această notă, acesta a pus următoarea rezoluție: „Dl. Davidescu. Rog a vorbi cu dl. Steltzer. Nouă ni s-a pretins că evreii germani sînt germani”. În baza acestei rezoluții, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, Gheorghe Davidescu, a avut, la 14 aprilie 1942, o discuție, în acest sens, cu consilierul Legației germane la București, Gerhard Steltzer, pe care l-a rugat să intervină pe

¹⁹ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XXIV, dosarul nr. 3 342, filele 36–37 (Referat nr. 1 147 din 9 martie 1942 de la C. Mareș, consul general la Viena, către Raoul Bossy, ministrul României la Berlin).

²⁰ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Telegrama nr. 123/42 699 din 14 martie 1942).

²¹ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XXIV, dosarul nr. 3 342, filele 38–39 (Notă de serviciu din 19 martie 1942, întocmită de Constantin Karadja).

¹⁹ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 30 (Nota nr. 40 243 din 10 noiembrie 1941 a M.A.S. către Legația României la Vichy).

²⁰ Loc. cit., vol. 32 (Referat nr. 5 din 10 octombrie 1944, semnat de Constantin Karadja).

lingă autoritățile germane pentru lămurirea situației²⁴.

Între timp, situația cetățenilor români de origine evreiască aflați în Germania și în teritoriile ocupate de aceasta s-a înrăutățit și mai mult. La 21 aprilie 1942, consulul român la Praga, Virgil Zaborovski, informa că autoritățile germane au pus în vedere unor evrei, posesori de pașapoarte românești, că vor fi transportați într-un lagăr de concentrare. Dacă ar fi intervenit în sprijinul lor, conform instrucțiunilor din 11 noiembrie 1941, V. Zaborovski se temea ca autoritățile germane să nu ceară înapoierea lor în România, întrucât aceștia posedau pașapoarte românești reinnoite, dar cu condiția de a nu se mai întoarce în țară²⁵. La 16 mai 1942, deja primele șase familii evreiești, cu pașapoarte românești (din care numai o persoană primise viza de prelungire), se aflau deportate în lagărul de la Theresienstadt²⁶.

Alarmati de situația discriminatorie tot mai grea, creată cetățenilor români de origine evreiască, amenințați acum să-și piardă nu numai averea, ci și viața, numeroși diplomați și consuli români au intervenit la București pentru a cere instrucțiuni și a formula sugestii în sprijinul acestora. Astfel a procedat consulul general al României la Viena, C. Mareș, care, într-un raport adresat Ministerului Afacerilor Străine, arăta că numeroase cazuri de cetățenie, cu care s-a adresat ministerului, nu fuseseră încă rezolvate și, datorită acestui fapt, nu știa dacă poate interveni sau nu în sprijinul numeroșilor evrei cu situația neclarificată. Faptul că nu se fac la timp intervențiile necesare — atrăgea el atenția —, poate avea cele mai grave consecințe, evreii fiind, între timp, ridicați și transportați în Polonia, unde li se pierdea urma, iar bunurile lor erau confiscate de statul german. De aceea, el cerea să se intervină pe lângă Ministerul Justiției și Ministerul de Interne pentru a examina, cu mai multă atenție, cererile privind acordarea cetățeniei și să se comunice, în caz negativ, motivul pentru care nu dădeau aviz favorabil²⁷. Totodată, el ruga ca răspunsul la cererile de cetățenie să vină repede, „deoarece autoritățile germane nu admit păsuiri lungi“, iar atunci când un evreu nu-și poate clarifica foarte repede situația, „ele îl consideră heima-

tlos și aplică persoanei și bunurilor sale toate rigorile legii“²⁸.

În fața măsurilor discriminatorii la care erau supuși cetățenii români de origine evreiască, în comparație cu cetățenii altor state, ceea ce leza demnitatea statului român, a faptului că confiscările averilor cetățenilor români de origine evreiască provocau importante daune materiale statului român, dar și a presiunilor exercitate de diverși factori, inclusiv de personalul diplomatic și consular românesc, la 18 mai 1942 Gh. Davidescu sa adresat o telegramă Legației României la Berlin, în care reafirma că: „Principiile stabilite prin Circulara nr. 81 557 din 11 noiembrie sînt valabile,“ că guvernul român n-a consimțit la luarea unor măsuri discriminatorii în contra evreilor români din Germania și că Legația Germaniei din București a fost rugată să intervină la Auswärtiges Amt în această chestiune“²⁹. Cîteva zile mai tîrziu, într-o telegramă către Consulatul român la Praga, se sublinia: „Guvernul român n-a admis niciodată luarea unor măsuri discriminatorii în dauna evreilor români. Insistați ca aceștia să fie tratați pe picior de egalitate cu cei din Ungaria, Elveția etc. Rog supuneți din nou Ministerului chestiunea prelungirii pașapoartelor în cazurile cînd titularii posedă drepturi indiscutabile la naționalitatea română. Aplicați principiile circularei 81 557 din 11 noiembrie, cerînd punerea în libertate a evreilor internați sau deportați, afară de infractorii de drept penal. Cereți deblocarea averilor eventual sechestrate. Comunicați rezultatul prin raport“³⁰.

Din ultima telegramă ne rețin atenția două elemente. În primul rînd, pentru prima oară Ministerul Afacerilor Străine cerea redeschiderea problemei prelungirii pașapoartelor ai căror titulari aveau drepturi indiscutabile la cetățenia română. Aceasta se explică prin faptul că, în această perioadă, aveau loc discuții între ministerele de externe și de interne privind soluționarea mai operativă, și după criterii ferme, a problemei cetățeniei, discuții care se vor solda, la 9 iunie 1942, cu formularea unui punct de vedere comun. În al doilea rînd, tot pentru prima oară, se cerea consulilor români să intervină pentru eliberarea din lagăre a unor cetățeni români de origine

²⁴ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Notă de serviciu, din 1 aprilie 1942, semnată de C. Karadja).

²⁵ Loc. cit. (Telegrama nr. 8/2 522 din 21 aprilie 1942 trimisă de V. Zaborovski, Praga. Din 19 solicitări numai 7 primiseră pașapoarte).

²⁶ Loc. cit. (Raport nr. 3 000/C din 16 mai 1942 trimis de V. Zaborovski, Praga).

²⁷ Pe margine. C. Karadja nota: „Cer aceasta de un an de zile, fără rezultat“.

²⁸ Loc. cit. (Raport nr. 1 912 din 21 aprilie 1942 de la C. Mareș, Viena).

²⁹ Loc. cit. (Telegrama nr. 29 723 din 18 mai 1942, semnată Gh. Davidescu, către Legația României la Berlin).

³⁰ Loc. cit. (Telegrama nr. 41 399 din 17 mai 1942 de la Gh. Davidescu către Consulatul General al României la Praga. La 8 iunie 1942 o telegramă identică a fost trimisă Consulatului român la Paris).

evreiască. În anii următori, numeroase alte cereri în acest sens vor fi urmate de intervenții pe lângă autoritățile germane dar, din păcate, de cele mai multe ori, fără nici un rezultat.

În această perioadă se produce și o modificare a poziției autorităților românești față de situația evreilor născuți în Basarabia și nordul Bucovinei, aflați în străinătate. Dacă acestora li se refuzase, pînă acum, dreptul la cetățenia română, în noua situație, prin reintegrarea acestui teritoriu în cadrul statului român, evreii născuți aici au putut din nou să ceară eliberarea de pașapoarte românești, fiind tratați chiar cu o anumită sollicitudine de către autoritățile române. Dovadă și faptul că, la 1 iulie 1942, Radu Lecca, împunătorul guvernului român pentru problemele evreiești, a adresat, personal, o telegramă Consulatului român la Praga, prin care-i cerea să intervină pentru eliberarea din lagăr a cinci evrei născuți în Basarabia și pentru restituirea averilor acestora, eliberîndu-li-se, totodată, și pașapoarte românești (însă fără viză de intrare în țară)³¹.

După ce au primit reconfirmarea instrucțiunilor din 11 noiembrie 1941, mulți reprezentanți diplomatici și consulari ai României în Germania și în teritoriile ocupate de aceasta au acționat imediat, cu o grabă care le face cinstite, în vederea acordării protecției cetățenilor români de origine evreiască aflați în raza oficilor lor. Rezultatele au fost, însă, minime. Astfel, pentru cei aflați în nordul Franței, în Olanda și în Belgia, nu s-a reușit ridicarea obligației de a purta steaua galbenă; singurul lucru obținut, a fost o aminare acordată de autoritățile belgiene (pînă la 31 iulie)³². La Praga, consulul român a obținut suspendarea oricăror măsuri speciale referitoare la evreii cu cetățenie română, dar intervențiile pentru eliberarea din lagăre a celor internați au rămas fără rezultat, urmînd să se aștepte hotărîrea autorităților de la Berlin³³. La Berlin, consilierul de legație, Caius Văleanu, a discutat aceste probleme cu consilierul Klengenfuss din Auswärtiges Amt. În convorbirea avută, diplomatul român a subliniat faptul că, din motive de prestigiu, guvernul român nu putea admite discriminarea ce se făcea, cu atît mai mult cu cît guvernul Reichului ceruse ca evreii germani din România să fie exceptați de la legile antievreiești (octombrie 1941), cu condiția reciprocității.

Klengenfuss a argumentat că atitudinea autorităților germane era o urmare a consimțămîntului dat de Ion Antonescu ministrului german la București, Manfred von Killinger, ca cetățenilor români de origine evreiască din Germania și din teritoriile ocupate să li se aplice același tratament ca și evreilor germani. Germania — a declarat Klengenfuss — vrea să lichideze problema evreilor din teritoriile ocupate prin deportarea lor. În acest scop, s-a ajuns, deja, la un acord cu guvernul bulgar, cu guvernele croat și sloven; tratativele sînt avansate, s-au statornicit contacte cu guvernul italian, iar guvernul ungar a admis ca cetățenii unguri de origine evreiască din aceste teritorii să poarte steaua galbenă. În aceste condiții — a continuat diplomatul german —, nu s-ar mai putea vorbi de un tratament discriminatoriu pentru cetățenii români de origine evreiască. El a propus ca, între cele două guverne, să înceapă imediat tratative pentru a se stabili, pe bază de reciprocitate, tratamentul ce urma să fie aplicat cetățenilor de origine evreiască ai uneia dintre părți, aflați pe teritoriul celeilalte. Cînd C. Văleanu a propus ca, pînă la eventuala încheiere a acordului, evreii români să nu mai poarte semnul distinctiv și să nu mai fie deportați, Klengenfuss i-a răspuns, cu cinism, că nu s-ar putea reveni asupra acestor măsuri, deoarece evreii germani ar vedea, în exceptarea unor evrei străini, „un motiv de nesupunere și de rebeliune”³⁴. La Viena, consulul român a protestat, de cîteva ori, la Reichsstatthalterei, cerînd sistarea oricărei măsuri împotriva evreilor români. Dar acestea au continuat, în special împotriva celor care nu aveau situația clarificată, care erau ridicați și transportați în Polonia și în privința cărora șansele de succes ale oricărei intervenții erau mult diminuate. Pentru a depăși această situație, C. Mareș a cerut Ministerului Afacerilor Străine să-l autorizeze telegrafic să prelungească, pe termen scurt, pașapoartele evreilor a căror situație era găsită în regulă de consulat, sub rezerva aprobării ulterioare de către Comisia specială din țară. Totodată, el cerea să i se permită să discute, în viitor, cu autoritățile din Ostmark pe următoarele baze: să nu se facă nici o discriminare între cetățenii români de origine evreiască și cei aparținînd altor state; în cazul în care măsurile ar fi generale și ar fi acceptate de toate celelalte guverne, evreii cetățeni români să

³¹ Loc. cit. (Telegrama nr. 4 057 din 1 iulie 1942 de la Radu Lecca, către Consulatul României la Praga).

³² Loc. cit. (Raport nr. 3 248 din 30 iunie 1942 de la Raoul Bossy, Berlin).

³³ Loc. cit. (Telegrama nr. 21/4 343 din 6 iulie 1942 de la V. Zaborovski, Praga).

³⁴ Loc. cit. (Referat din 19 iulie 1942, întocmit de Caius Văleanu, consilier la Legația României din Berlin. Pe marginea raportului cineva a scris, cu culoare roșie: „argument slab, monstruos”).

nu fie deportați în Polonia, ci să fie stabiliți „în împrejurimile Vienei“, averile lor să nu fie sechestrate, ci să treacă „imediat“ în posesia statului român³⁵.

Sugestiile conținute în raport au fost apreciate de Ministerul Afacerilor Străine ca reprezentând „de fapt, nu numai deziderate, ci chiar principii de bază pentru orice acord“. Până la aprobarea lor de către guvernul român i s-au trimis indicații consulului român să se conducă după prevederile tratatului româno-german din 23 martie 1935³⁶.

Dar guvernul român nu va mai apuca să examineze niciodată aceste sugestii, evenimentele luând o evoluție total nefavorabilă populației evreiești, atât a celei din România, cât și a cetățenilor români de origine evreiască aflați în Germania și în teritoriile ocupate. În vara anului 1942, între Radu Lecca și Gustav Richter, consilierul pentru problemele evreiești al Legației germane la București, au avut loc negocieri în legătură cu „soluționarea“ problemei evreiești în România, prin deportarea lor în Polonia. La 8 august 1942, într-o convorbire pe care a avut-o cu Steltzer, Gh. Davidescu a aflat despre aceste negocieri; în plus, Steltzer i-a confirmat că Ion Antonescu ar fi consimțit, într-o audiență pe care i-a acordat-o lui von Killinger, ca cetățenii români de origine evreiască din Germania și din teritoriile ocupate să fie tratați la fel ca evreii germani³⁷. La 10 august 1942, în prezența lui Radu Lecca, Richter a reconfirmat lui Gh. Davidescu consimțământul lui Ion Antonescu. Din cele două convorbiri, Gh. Davidescu a tras concluzia că măsurile luate împotriva cetățenilor români de origine evreiască „sînt stabilite de acord cu guvernul român“, urmînd ca, în viitor, Legația și consulatele să se intereseze numai de probleme privind averea lor, de regimul stabilit acesteia și de mijloacele eventuale de lichidare³⁸.

În aceste condiții, la 21 august 1942, Gh. Davidescu a trimis o telegramă către Legația României din Berlin, în care se arăta că, „în urma înțelegerii intervenite între dl. mareșal Antonescu și ministrul von Killinger, ordinele principiale cuprinse în circulara 81 557 din 11 noiembrie 1941 și în multe telegrame și adrese ulterioare sînt revocate“. În viitor, reprezentanții diplomatici și consulari ai României nu mai trebuiau să protesteze

împotriva măsurilor luate de autoritățile germane contra cetățenilor români de origine evreiască, mulțumindu-se numai să raporteze asupra regimului stabilit averii acestora³⁹.

În legătură cu noile instrucțiuni se ridică o serie de nelămuriri. În primul rînd, cînd a avut loc convorbirea dintre Ion Antonescu și von Killinger și, în al doilea rînd, ce a admis, în realitate, Ion Antonescu? Știm că la 13 noiembrie 1941 von Killinger a expediat o telegramă către Auswärtiges Amt, în care arăta că Antonescu i-ar fi declarat că „guvernul român lasă la aprecierea guvernului Reichului ca evreii cu cetățenie română să fie evacuați în ghetourile din est, împreună cu evreii germani. Guvernul român nu are nici un interes să-i readucă în România pe evreii români“⁴⁰.

Dacă în arhivele românești nu s-a găsit pînă acum o confirmare a acestei declarații, aceasta nu înseamnă că ea nu s-ar fi putut produce. Dimpotrivă. Este foarte probabil ca I. Antonescu să fi acceptat acest lucru, cum a acceptat, în această perioadă, și alte cereri germane ce lezau grav interese fundamentale românești. Cu atît mai mult el putea să accepte cererile germane privitoare la evreii români din Reich, care reprezentau pentru el un subiect de interes minor.

În același timp, surprinde faptul că în telegrama lui von Killinger se vorbește de „evacuarea spre est“, în timp ce în absolut toate discuțiile pe care reprezentanții autorităților germane din Reich și din România le-au avut cu autoritățile române s-a amintit numai de faptul că I. Antonescu a admis ca cetățenii români de origine evreiască să aibă același regim cu evreii germani. Ce a admis, în fond, Ion Antonescu? Dacă a admis numai „egalitatea de tratament“, știa el că aceasta înseamnă deportarea spre est? Sau autoritățile germane s-au mulțumit cu formula „egalitate de tratament“, știind că evreii germani vor fi deportați spre est? Dacă Ion Antonescu a admis deportarea spre est, știa el că aceasta înseamnă, de fapt, omorîrea lor?

La ultima întrebare putem răspunde cu precizie: cînd Ion Antonescu a avut convorbirea cu von Killinger, autoritățile germane nu luaseră încă hotărîrea de a folosi lagărele din est pentru „so-

³⁵ Loc. cit. (Raport nr. 2 992 din 20 iunie 1942 de la C. Mares, Viena).

³⁶ Loc. cit. (Scrisoarea M.A.S. către M.A.I., nr. 53 042 din 8 iulie 1943).

³⁷ Loc. cit. (Notă de serviciu întocmită de Gh. Davidescu, 8 august 1942).

³⁸ Loc. cit. (Notă de serviciu întocmită de Gh. Davidescu, 10 august 1942).

³⁹ Loc. cit. (Telegrama nr. 5 120 din 21 august 1942, semnată Gh. Davidescu, către Legația României la Berlin. Se pare că Gh. Davidescu a întocmit, la 11 august 1942, un proiect de telegramă în acest sens, pe care Mihail Antonescu a scris „Da“).

⁴⁰ Akten zur deutschen auswärtigen Politik. Serie D (1937-1941), Band XIII/2, Vandenhoeck und Ruprecht in Göttingen, 1970, doc. nr. 466, p. 632-633 (Telegrama lui von Killinger către Auswärtiges Amt din 13 noiembrie 1941).

luția finală". O astfel de „soluție” contravenea fundamental concepției guvernului român, care tocmai de aceea, în toamna anului 1942, va refuza să trimită evreii din România în lagărele din Polonia, salvând, astfel, cea mai mare comunitate evreiască din Europa aflată în orbita Germaniei naziste.

În același timp, trebuie relevată ușurința cu care Gh. Davidescu a acceptat autenticitatea celor declarate de Steltzer și Richter („egalitatea de tratament”), fără să întreprindă nici atunci, nici după aceea, demersurile lămuritoare necesare, pe care importanța unei astfel de probleme le impunea. Această atitudine este cu atât mai condamnată cu cât — documentele românești sînt relevante în acest sens — în rîndul autorităților românești a existat permanent un semn de întrebare asupra existenței consimțămîntului pe care l-ar fi dat Ion Antonescu, ca și asupra conținutului lui.

Așadar, din august 1942, pentru cetățenii români evrei aflați în Germania și în teritoriile ocupate a urmat o perioadă în care viața și averea lor s-au aflat, practic, la discreția autorităților germane. Mulți dintre ei au fost internați în lagăre de concentrare, iar o parte au fost transportați spre Polonia. O eventuală evaluare a numărului celor care au pierit în aceste luni este, la ora actuală, imposibil de făcut cu exactitate. Ceea ce cunoaștem este că, la începutul anului 1943, C. Karadja aprecia că se mai aflau la acea dată în Germania „cel mult cîteva sute de inși”, iar însărcinatul cu afaceri al României la Berlin, M. Stănescu, considera că deja, în septembrie 1942, „cea mai mare parte” a evreilor români din Germania fusese deportată⁴¹. În Franța, după aprecierile autorităților germane, au fost deportați, în toamna anului 1942, circa 2 000 de cetățeni români de origine evreiască⁴².

Spre sfîrșitul anului 1942 a apărut o licărire de speranță în legătură cu modificarea atitudinii guvernului român, cînd Ministerul de Interne s-a declarat de acord cu punctul de vedere susținut de Ministerul Afacerilor Străine ca regimul evreilor cetățeni români din Germania să fie reglementat în viitor pe baza tratatului româno-german din 23 martie 1935. În notă se evidențiază faptul că, întrucît evreii erau socotiți în România drept cetățeni români, ei trebuiau să se bucure și în străinătate de protecția sta-

tului român, iar situația lor putea fi schimbată numai în măsura în care statul român le aplica restricții, indiferent că erau în țară sau în străinătate. În ceea ce privește confiscarea averii acestora, în notă se arăta că ea era contrară intereselor statului român, întrucît atingea bunuri intrate în posesia lui, ca urmare a legilor de românizare și era contrară tratatului din 1935. În final, se cerea Ministerului Afacerilor Străine să intervină pentru ca statul român să intre în posesia averilor evreilor români din Reich⁴³.

Pe baza acestei note, ale cărei puncte și le însușea, C. Karadja a întocmit un referat, în care prelua ideea că numai statul român era competent să hotărască asupra protecției pe care urma s-o dea cetățenilor săi, indiferent de origine etnică și religie. El acuza statul german: că de ani de zile nesocotea drepturile statului român și își însușise pe nedrept valori ce aparțineau României. În încheierea referatului, C. Karadja punea în fața conducerii Ministerului Afacerilor Străine, în mod clar, problema modificării instrucțiunilor din 21 august 1942 și a înlocuirii lor cu prevederile tratatului româno-german din 1935.

Această acțiune venea într-un moment în care situația supraviețuitorilor din rîndul cetățenilor români evrei aflați în Germania și în teritoriile ocupate devenise disperată. De la Bruxelles, Berlin, Praga, Varșovia, Paris, Viena, Vichy etc. veneau știri care arătau că autoritățile germane acționau grăbite în vederea transformării, într-o perioadă de timp scurtă, a teritoriului Reichului și al țărilor ocupate în zonă „judenfrei”. În telegrame, rapoarte, în convorbiri telefonice pe care le aveau cu ministrul de resort, funcționarii diplomatici și consulari români din aceste teritorii se interesau dacă, în aceste condiții, mai erau valabile instrucțiunile din 21 august 1942. Totodată, unii dintre ei arătau caracterul discriminatoriu al acestor măsuri, întrucît evreii care aveau cetățenie italiană, ungară, suedeză etc. erau exceptați; mai mult, ei arătau că guvernele țărilor neutre, precum și guvernele italian și ungar, obținuseră autorizația ca cetățenii lor de origine evreiască să se înapoieze în țară⁴⁴.

Problema întoarcerii în țară a cetățenilor români de origine evreiască aflați

⁴¹ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Referat nr. 119 din 4 ianuarie 1943; Raport nr. 2 398 din 18 mai 1943 de la M. Stănescu, Berlin).

⁴² Arhiva Institutului „Yad Vashem”, Ierusalim, fondul P6, vol. 74, fila 121 (notă S.S. din 12 mai 1943).

⁴³ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Adresa M.A.I., nr. 60 140 din 23 decembrie 1942 către M.A.S.).

⁴⁴ Loc. cit., vol. 28 (Raport nr. 46/7 din 27 ianuarie 1943 de la consulul general al României la Bruxelles, M. Nicolau); vol. 32 (Telegrama nr. 99/43 865 din 5 aprilie 1943 de la M. Stănescu, Berlin).

în Germania și în teritoriile ocupate apăruse ca preocupare a Ministerului Afacerilor Străine încă la sfârșitul anului 1942. În acest sens, la 1 decembrie 1942 s-a și făcut un sondaj pe lângă împuternicitul guvernului român pentru reglementarea regimului evreiesc în România, Radu Lecca, în legătură cu cetățenii români de origine evreiască din Franța; s-a primit, însă, răspuns că „în principiu, nu se aprobă întoarcerea în țară a evreilor cetățeni români aflați în străinătate”⁴⁵. Problema a rămas însă, în continuare, dacă nu în atenția autorităților românești, cel puțin prezentă în preocupările lor prin faptul că Ministerul Afacerilor Străine al Franței a comunicat, la 13 ianuarie 1943, Legației României la Vichy, că el este favorabil repatrierii evreilor cetățeni străini aflați în Franța. „Până în prezent — raporta ministrul României la Vichy — am evitat să intru în discuții mai ample, pentru a nu fi pus în situația de a da un răspuns în chestiunea repatrierii lor”⁴⁶.

Factorul care a determinat în mod decisiv soarta acțiunii întreprinse în vederea modificării instrucțiunilor din 21 august 1942 l-a reprezentat poziția guvernului român. Încă din perioada anterioară, când devenise clar că „soluționarea” problemei evreiești însemna, pentru autoritățile germane, exterminarea acestei populații, guvernul român a refuzat deportarea evreilor din România în Guvernământul General, deși autoritățile germane de resort din România întreprinseseră toate măsurile necesare în acest scop⁴⁷. În perioada următoare, guvernul român a făcut din nou cunoscut autorităților germane, pe diverse căi, că, în concepția sa, soluționarea problemei evreiești în România însemna emigrarea elementului evreiesc din România⁴⁸.

În aceste condiții, la 10 martie 1943, s-a produs cererea unor cetățeni români de origine evreiască (24 de familii, în total 53 de persoane), aflați în Germania, de a li se permite reîntoarcerea în țară. Cererea era susținută cu căldură de consulul general al României la Berlin, Traian Gallin (acesta s-a și grăbit, dealtfel, să o

transmită autorităților de la București chiar a doua zi), care arăta că avea informații că autoritățile naziste intenționau ca, până la 1 aprilie 1943, să deporteze pe toți evreii din Germania, inclusiv pe cei străini. Totodată, el confirma faptul că unele guverne (elvețian, suedez, ungar etc.) au acordat vize de întoarcere cetățenilor lor de origine evreiască, aflați în Germania⁴⁹.

Sosite la București la 22 martie, raportul și cererea au găsit înțelegere la Ministerul Afacerilor Străine, care, la 27 martie 1943, a cerut împuternicitului guvernului român pentru soluționarea problemei evreiești în România să aprecieze dacă „în mod cu totul excepțional” nu s-ar putea da curs cererii⁵⁰. La 6 aprilie 1943 o notă în aceeași problemă a fost adresată și Secretariatului de stat al românizării, colonizării și inventarului. În general, nota era redactată într-un spirit favorabil unei soluții umanitare a problemei evreilor cetățeni români aflați în Germania și în teritoriile ocupate și se aprecia că protecția lor era „într-adevăr urgentă”. Pe această notă a fost pusă, în aceeași zi, următoarea rezoluție: „Dl. Vice-Presedinte al Consiliului a aprobat ca evreii în chestiune să fie aduși în țară spre a fi trimiși în Transnistria”⁵¹. Tot în aceeași zi au plecat instrucțiuni către Legația României la Berlin, prin care i se cerea să nu mai admită nici un fel de discriminări în defavoarea cetățenilor români de origine evreiască și să li se acorde viza „bon pour se rendre en Roumanie”⁵². La 28 mai 1943, Ministerul Afacerilor Străine și Direcția Generală a Poliției aveau deja stabilite normele în vederea „venirii în țară a evreilor cu drepturi bine stabilite la cetățenia română și a căror primire în România a fost admisă în mod excepțional, dintr-un spirit de umanitate față de situația gravă ce li s-ar crea în străinătate”⁵³. Pe la mijlocul lunii iulie 1943, printr-un ordin al lui Ion Antonescu, s-a aprobat ca evreii veniți în țară să nu fie trimiși în Transnistria și să se poată stabili în orașele capitale de județ⁵⁴.

Totodată, începând din primăvara anului 1943, se remarcă și o mai mare lar-

⁴⁵ Loc. cit., vol. 30 (Nota împuternicitului guvernului pentru reglementarea regimului evreiesc în România către M.A.S. din 8 decembrie 1942).

⁴⁶ Loc. cit. (Raport nr. 163 din 15 ianuarie 1943 de la Hiott, ministrul României în Franța).

⁴⁷ Pentru detalii vezi: Jean Ancel, *Plans for Deportation of the Rumanian Jews and their Discontinuation in Light of Documentary Evidence (July-October 1942)*, în „Yad Vashem Studies”, vol. XVI, 1984, Ierusalim, p. 381-420.

⁴⁸ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Memoriul din 12 martie 1943 privind măsurile luate de statul român pentru soluționarea problemei evreiești în România).

⁴⁹ Loc. cit. (Raport nr. 1885 din 11 martie 1943 de la Traian Gallin, consul general al României la Berlin).

⁵⁰ Loc. cit. (Nota M.A.S. din 27 martie 1943 către împuternicitul guvernului român pentru soluționarea problemei evreiești în România).

⁵¹ Loc. cit., vol. 32 (Nota M.A.S. nr. 28 17² din 6 aprilie 1943 către Secretariatul de stat al românizării, colonizării și inventarului).

⁵² Loc. cit. (Telegrama nr. 1838 din 6 aprilie 1943 către Legația României la Berlin).

⁵³ Loc. cit., vol. 30 (Raport nr. 46 266 din 1 iunie 1943).

⁵⁴ Loc. cit. (Nota M.A.I. nr. 12 003 din 13 iulie 1943 către M.A.S.).

ghețe a autorităților române în interpretarea legislației privind recunoașterea dreptului la cetățenie pentru solicitanții evrei din străinătate, ceea ce îl determina pe consulul României la Bruxelles, M. Nicolau, să aprecieze că în problemele de cetățenie supuse spre rezolvare, „în general, rezoluțiile Ministerului vin mai toate favorabile”, că „aproape la toți (solicitanții — *n.n.*) li se dă dreptul la pașapoarte, deci în mod indirect li se recunoaște cetățenia română”⁵⁵.

Schimbarea atitudinii autorităților antonesciene față de cetățenii români de origine evreiască aflați în străinătate — atîția cît mai rămăseseră încă în viață — „a produs — după cum raporta Constantin Zăinescu, ministrul României la Vichy — cea mai bună impresie atît în cercurile oficiale, cît și, mai ales, în opinia publică de aici”⁵⁶. Această observație este valabilă și pentru alte țări ocupate de Germania, în care opinia publică, în marea ei majoritate, manifesta deschis puternice sentimente antinaziste.

Ca urmare a instrucțiunilor din 6 aprilie 1943, Legația României la Berlin a adresat, la 12 aprilie 1943, o notă către Auswärtiges Amt, prin care solicita o intervenție la „serviciile germane competente, și în special la Geheimestaatspolizei”, pentru eliberarea cetățenilor români nearieni arestați după 31 martie 1943 și acordarea vizelor de plecare în România⁵⁷. Din „rațiuni politice” Auswärtiges Amt a dat curs cererii formulate de partea română⁵⁸. În circulearea trimisă de Sicherheitsdienst, la 30 aprilie 1943, către toate unitățile din subordine, se cerea acestora să înceteze arestările în rîndul cetățenilor români de origine evreiască, dar, pînă la primirea „altor indicații”, să nu-i elibereze pe cei deja arestați⁵⁹. În perioada următoare, autoritățile germane au căutat permanent să îngrădească cît mai mult consimțămîntul pe care îl dăduseră și care salva de la moarte pe cei ce mai rămăseseră în libertate din rîndul cetățenilor români de origine evreiască aflați în Reich și în teritoriile ocupate.

Concomitent cu demersul Legației României la Berlin s-au produs și intervenții ale consulatelor românești la

autoritățile locale. Astfel, la Bruxelles, consulul României a intervenit de cîteva ori pe lîngă Legația germană, precum și la Gestapo pentru a fi sistate arestările și deportările cetățenilor români de origine evreiască. Sarcină foarte dificilă, întrucît, pînă la sfîrșitul lunii aprilie 1943, Legația germană nu primise încă instrucțiuni de la Berlin privind „noul aranjament cu evreii români”. În toată această perioadă arestările au continuat însă, cea ce l-a determinat pe consulul român să facă, la 6 mai 1943, o nouă intervenție, obținînd, de această dată, eliberarea evreilor cetățeni români arestați după 30 aprilie 1943. Abia la 12 mai 1943 Legația Germaniei a comunicat Consulatului României „că măsurile au fost luate ca să nu mai fie arestat nici un evreu supus român, deși instrucțiunile așteptate de la Berlin nu le-au sosit”⁶⁰. În aceste condiții, Consulatul s-a putut ocupa de acțiunea de organizare a repatrierii cetățenilor români de origine evreiască. Rezultatele au fost însă destul de modeste: din 47 de purtători de pașapoarte românești, ce voiau, la un moment dat, să se repatrieze, pînă în toamna anului 1943 au plecat doar 12, restul ascunzîndu-se, din lipsă de încredere în autoritățile române sau de teamă că vor cădea în minile germanilor⁶¹.

Această teamă avea o bază reală, întrucît autoritățile germane au considerat că plecarea cetățenilor români evrei trebuia să aibă loc pînă la 30 iunie 1943, dată după care urmau să fie reluate măsurile împotriva celor ce nu plecaseră⁶². Într-adevăr, în toamna lui 1943 au fost reluate arestările „masive” printre evreii străini din Franța, dar ministrul României la Vichy a reușit să obțină, în mod excepțional, din partea Ambasadei germane, exceptarea pentru evreii cu pașapoarte românești în regulă⁶³. La începutul lunii noiembrie 1943 însă au fost reluate arestările și în rîndul cetățenilor români de origine evreiască (au fost exceptați numai evreii cu pașapoarte turcești).

Autoritățile germane explicau acțiunea lor prin faptul că termenul limită de emigrare pe care îl fixase trecuse, iar guvernul român s-ar fi declarat de acord

⁵⁵ Loc. cit., vol. 28 (Raport nr. 1198/7 din 12 mai 1943 de la M. Nicolau, consulul României la Bruxelles, către Legația României la Berlin).

⁵⁶ Loc. cit., vol. 30 (Telegrama nr. 266/3 042 din 4 noiembrie 1943 de la C. Zăinescu, Vichy).

⁵⁷ Arhiva Institutului „Yad Vashem”, Ierusalim, fondul P 6, vol. 74, fila 107 (Nota Legației României la Berlin din 12 aprilie 1943).

⁵⁸ Loc. cit. fila 108 (Nota lui von Thaden din Auswärtiges Amt către Eichmann din 17 aprilie 1943).

⁵⁹ Loc. cit., fila 110 (Circulara S. D. din 30 aprilie 1943).

⁶⁰ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 28 (Raport nr. 1198/7 din 12 mai 1943 de la M. Nicolau, consulul general al României la Bruxelles, către M. Stănescu, însărcinat cu afaceri a.i. al României la Berlin).

⁶¹ Loc. cit. (Raport nr. 1787/5 din 10 august de la M. Nicolau, consulul României la Bruxelles).

⁶² Arhiva Institutului „Yad Vashem”, Ierusalim, fondul P6, vol. 74, fila 124 (Nota Ambasadei germane în Franța din 19 iunie 1943).

⁶³ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 39 (Telegrama nr. 255/2 938 din 19 octombrie 1943, de la C. Zăinescu, Vichy).

cu reluarea, după această dată, a transporturilor de evrei cu cetățenie română spre Polonia⁶⁴. Intervențiile repetate la Berlin ale ambasadorului german în Franța (ca urmare a insistențelor ministrului român la Vichy) pentru exceptarea evreilor cu pașapoarte românești nu au primit nici un răspuns. În aceste condiții, C. Zăinescu a sugerat guvernului român să intervină la Berlin direct și „de urgență, adică înainte ca interesele să fie deportați din Franța”⁶⁵. Pe baza acestei telegramme, C. Karadja a făcut, la 6 noiembrie 1943, un referat pe care l-a înaintat lui Mihai Antonescu. „Dacă Legația noastră din Berlin — se arăta în referat — nu va primi de urgență ordine a interveni cu toată energia necesară pe lângă Auswärtiges Amt, este cert pentru mine că acești evrei aflați în Franța vor avea o soartă identică cu cei 500 de evrei din Viena”⁶⁶. Urmarea a fost că, a doua zi, s-au trimis instrucțiuni Legației României la Berlin pentru a interveni. Între timp, autoritățile germane acceptaseră deja cererile românești: la 8 noiembrie 1943 ministrul României la Vichy comunica suspendarea arestărilor cetățenilor români de origine evreiască, aceștia fiind însă obligați să se întoarcă în România până la 31 decembrie 1943⁶⁷. Listele cu cei ce voiau să se repatrieze trebuiau definite și comunicate autorităților germane până la 1 decembrie 1943. După această dată, cetățenii români de origine evreiască care nu erau cuprinși în aceste liste urmau să fie arestați⁶⁸. Acest termen scurt explică și graba cu care Legația română a publicat, la 12 noiembrie 1943, un comunicat, prin care anunța pe cetățenii români de origine evreiască din Franța care doreau să se repatrieze să-și trimită actele până la 23 noiembrie 1943, menționând, totodată, localitatea în care doreau să se stabilească⁶⁹.

La mijlocul lunii decembrie 1943 a început și acțiunea pentru salvarea cetățenilor români de origine evreiască din Grecia și Italia, amenințați să fie transportați în Polonia. Dealtfel, la începutul

lunii decembrie 1943, Steltzer informase Ministerul Afacerilor Străine al României că guvernul german intenționa să ridice pe toți evreii din Grecia și Italia, „de orice naționalitate ar fi” și, în acest sens, se interesa dacă guvernul român va repatria direct pe cetățenii români de origine evreiască din cele două țări, sau îi va lăsa să fie internați în Germania, de unde „eventual” ar putea fi readuși în România⁷⁰. Era evidentă, de această dată, schimbarea de atitudine a autorităților germane, ceea ce demonstrează că poziția fermă a guvernului român în această problemă nu rămăsese fără urmări. Imediat, guvernul român a luat măsuri pentru repatrierea cetățenilor români de origine evreiască din cele două țări⁷¹, deși au existat și propuneri pentru organizarea emigrării lor spre Palestina⁷².

Țara în care intervenția guvernului în favoarea cetățenilor români de origine evreiască — și nu numai a acestora — a avut cele mai bune urmări a fost Ungaria. Încă în aprilie 1944 mai mulți cetățeni români de origine evreiască din Ungaria au fost înștiințați că trebuie să părăsească țara „în timpul cel mai scurt”⁷³. La 28 mai 1944 situația acestora ajunsese deja într-un „stadiu critic”⁷⁴. Când, la 14 iunie 1944, Ministerul de Interne s-a declarat „cu totul de acord” cu readucerea lor în România, imediat au plecat instrucțiuni spre Legația României la Budapesta ca să acorde vizele de repatriere la 266 persoane (alte 84 de cazuri aflându-se în cercetare la 23 august 1944). S-a renunțat, totodată, la măsuri de retorsiune, prin trimiterea în Ungaria a unui număr egal de cetățeni unguri de origine evreiască aflați în România, ceea ce, în acele condiții, ar fi echivalat cu condamnarea lor la moarte. Mai mult chiar, s-au acordat 51 537 vize de tranzit prin România unor evrei unguri⁷⁵.

Dacă situația cetățenilor români de origine evreiască aflați în libertate a cunoscut, după 6 aprilie 1943, o ameliorare sensibilă și ei începeau să-și recapete

⁶⁴ Arhiva Institutului „Yad Vashem”, Ierusalim, fondul P6, vol. 74, fila 126 (Notă din 2 noiembrie 1943).

⁶⁵ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 30 (Telegrama nr. 266/3 042 din 4 noiembrie 1943, de la C. Zăinescu, Vichy).

⁶⁶ Loc. cit. (Referat nr. 273 din 6 noiembrie 1943, semnat de C. Karadja).

⁶⁷ Loc. cit. (Telegrama nr. 270/3 085 din 8 noiembrie 1943, de la C. Zăinescu, Vichy. De fapt, acțiunea guvernului român a coincis, pe un plan mai larg, cu alte intervenții similare care au avut drept rezultat final amânarea datei „curățirii” Germaniei de evrei).

⁶⁸ Arhiva Institutului „Yad Vashem”, Ierusalim, fondul P6, vol. 74, fila 127 (Nota Ambasadei germane la Paris din 10 noiembrie 1943).

⁶⁹ Loc. cit., fila 128.

⁷⁰ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 30 (Nota M.A.S. către M.A.I. nr. 108273 din 10 decembrie 1943).

⁷¹ Loc. cit. (Rezoluția lui Mihai Antonescu pe nota M.A.I., nr. 3 777 din 11 decembrie 1943).

⁷² Loc. cit. (Referat nr. 186 din 16 decembrie 1943, semnat de C. Karadja).

⁷³ Loc. cit., vol. 36 (Raport nr. 3 930 din 20 aprilie 1944, semnat Filotti, ministrul României la Budapesta).

⁷⁴ Loc. cit. (Nota M.A.S. nr. 102 184 din iunie 1944 către M.A.I.).

⁷⁵ Cu privire la atitudinea guvernului român față de evoluția problemei evreiești în Ungaria, vezi: Ion Calafeteanu, *Poziția autorităților românești față de situația evreilor din Transilvania de nord (martie-august 1944)*, în „Anale de istorie”, anul XXXI, nr. 1/1985, p. 102-111.

încrederea în autoritatea statului român, în schimb situația celor aflați deja în lagăre de mai mult timp a rămas în continuare dramatică. Aceasta este, în primul rând, situația cu cetățenii români de origine evreiască din Germania, din Protectorat și Guvernământul general, care, în aprilie 1943, se aflau, în cea mai mare parte, deja internați în lagăre. Pentru salvarea lor, autoritățile diplomatice și consulare românești au depus eforturi deosebite. Rezultatele obținute erau sintetizate de ministrul României la Berlin, generalul Ion Gheorghe, într-un raport către Ministerul Afacerilor Străine. „Rezultatul — se arăta în raportul amintit — a fost invariabil negativ. Autoritățile germane ne-au comunicat, pentru toate aceste cazuri, că se găsesc, principial, în imposibilitate de a da informații asupra persoanelor internate. Cît privește posibilitatea eliberării vreuneia din aceste persoane, în scopul repatrierii în România sau în țările ocupate, unde locuiau înaintea internării, de aceasta nici nu poate fi vorba“. Autoritățile germane își susțineau punctul de vedere prin aceea că, în momentul internării acestor persoane, guvernul român era de acord cu aceste măsuri și, deci, internarea nu putea fi decît „definitivă“ și nu se putea reveni asupra ei. În acest răspuns — arăta generalul Ion Gheorghe — era și o „neîndoieală nuanță de reproș asupra schimbării noastre de atitudine în această privință“. Diplomatul propunea forurilor românești competente adoptarea uneia din următoarele linii de conduită pentru viitor : fie acceptarea situației existente și încetarea oricăror intervenții („pentru a nu se expune la reproșuri și animozități), fie luarea unei „atitudini hotărâte din partea noastră, declarînd formal că înțelegem să ne rezervăm drepturile noastre suverane asupra cetățenilor români, oricare ar fi originea lor“. Totodată, el ținea să aducă la cunoștința ministerului că atunci cînd a cerut să i se arate „cînd și în ce formă s-ar fi făcut acceptarea noastră a internării de către Germania a evreilor supuși români“, autoritățile germane i-au răspuns că aceasta ar fi fost făcută verbal. „Eu — încheia ministrul Ion Gheorghe — n-am cunoștință de ea. Dacă ea n-a existat, ar fi necesară soluția de la punctul 2 ; dacă, totuși, a existat, atunci trebuie să rămî-

nem la soluția de la punctul 1“⁷⁶. Cînd, la 22 noiembrie 1943, acest raport a ajuns la Mihai Antonescu, el a cerut să i se facă un referat asupra evoluției întregii probleme. La 24 noiembrie 1943, referatul, redactat de C. Karadja, era gata. În el se demonstra lipsa de bază juridică a poziției pe care se situau autoritățile germane, care se sprijineau pe „consimțămîntul“ pe care Ion Antonescu l-ar fi dat lui Killinger ca cetățenii români de origine evreiască din Germania să fie tratați la fel ca evreii germani și imposibilitatea ca prin această acceptare verbală să fie încălcate clauzele scrise ale tratatului româno-german din 23 martie 1935⁷⁷.

În perioada următoare, prin Legația României la Berlin, au continuat să se facă noi intervenții în sprijinul evreilor români internați în lagăre. Deși a putut constata el însuși, timp de cîteva luni, inutilitatea acestor intervenții, Gh. Davidescu telegrafia din nou, în mai 1944, generalului Ion Gheorghe, că „nu este posibil să ne dezinteresăm de soarta cetățenilor noștri nearieni care solicită protecția la care au drept legal... Vă rog deci să binevoiți a face tot ce vă stă în putință pentru ocrotirea, eliberarea și repatrierea celor în cauză“⁷⁸. În același timp, numeroase intervenții ale evreilor din România, inclusiv ale Centralei Evreilor și ale Comisariatului pentru problemele evreiești, cereau Ministerului Afacerilor Străine să se intereseze de soarta unor cetățeni români de origine evreiască aflați în Germania și în teritoriile ocupate, căroră li se pierduse urma, unora încă din 1942. Practic, însă, deși în această perioadă autoritățile române voiau să-i ajute și făceau numeroase intervenții la Berlin în acest scop, foarte puține dintre ele au fost încununate de succes⁷⁹.

ION CALAFETEANU

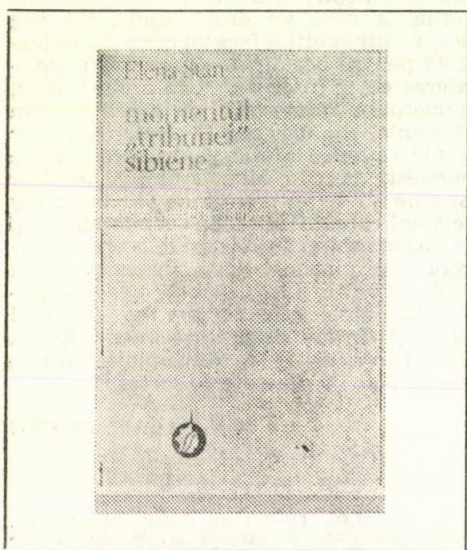
⁷⁶ A.I.S.I.S.P., fondul nr. XXIV, dosarul nr. 3 342, filele 103-104 (Raport nr. 69 din 18 noiembrie 1943 de la generalul Ion Gheorghe, ministrul României la Berlin).

⁷⁷ A.M.A.E., fondul Problema 33, vol. 32 (Referat nr. 227 din 24 noiembrie 1943, redactat de C. Karadja).

⁷⁸ Loc. cit. (Telegrama — fără număr —, semnată de Gh. Davidescu, către Legația română din Berlin).

⁷⁹ Dorința, dar și neputința de a-i ajuta erau sintetizate de o rezoluție a lui Mihai Antonescu din 3 mai 1944 : „Noi vrem să ne aducem în țară pe evreii supuși români, dar autoritățile germane nu permit repatrierea. Ce-i de făcut?“ (Loc. cit., vol. 30. Referat din 2 mai 1944, semnat de C. Karadja).

ELENA STAN,
MOMENTUL „TRIBUNEI” SIBIENE (1884—1903),
 Editura Minerva, București, 1985, 272 p.

Un ziar, dacă este bine scris, face epocă, va spune orice observator care încearcă o apreciere de conținut la adresa activității unei gazete. Și „Tribuna”, al cărei prim număr a apărut la 14/26 aprilie 1884 la Sibiu, oraș care avea s-o găzduiască timp de două decenii, cât a fost tipărită, a fost scrisă bine, și nu numai atât, a făcut, într-adevăr, epocă. Nu este mai puțin adevărat că intervalul de timp cât a apărut „Tribuna” a fost o perioadă istorică deosebit de frământată din punctul de vedere al luptei întregu-

lui popor român pentru unitate. A fost acest interval de timp, la rîndul său, o epocă istorică. În această epocă istorică ne propune Elena Stan, autoarea lucrării *Momentul „Tribunei” sibiene (1884—1903)*, o introspecție de profunzime și finețe, o introspecție în care evenimentele politice, economice, sociale, fenomenul cultural, cu toate implicațiile lor în societatea românească, sînt puse acum în lumină nu neapărat printr-o cercetare a epocii de către autoarea lucrării, ci, în primul rînd, așa cum ele au fost receptate, reținute, gîndite și reflectate în epocă de ziaristi și colaboratorii gazetei, pe care publicul larg cititor al ziarului și posteritatea i-au numit, cinstindu-le activitatea, „tribuniști”.

Cuprinzînd patru capitole și indice de nume, lucrarea se constituie într-o proporționată monografie dedicată ziarului „Tribuna”, oamenilor care au slujit-o, perioadei de timp în care a apărut reputata gazetă. Fiecare din cele patru capitole, intitulate, în ordine: *Repere istorice, Direcții social-politice, Semnificația culturală și Tendințe estetico-literare*, reprezintă, la rîndul lor, micromonografii ce se integrează organic subiectului central, *momentului „Tribunei”*.

„Tribuna” a fost, înainte de toate, un cotidian politic, avînd, totodată, un pronunțat caracter literar. Prin materialele publicate, prin combativitatea comentariilor și aprecierilor — relevă, credem noi, corect, autoarea — se poate reconstitui, după paginile „Tribunei”, o întreagă etapă de lupte naționale și de eforturi literare din istoria Transilvaniei (p. 34).

Faptul se datorează, îndeosebi, oamenilor ce au slujit acest ziar și care nu și-au drămuț eforturile, plătind, uneori, cu libertatea credința lor în dreptatea cauzei pentru care militau. Au fost acei redactori și colaboratori ai ziarului militanți politici și ziaristi, poeți, scriitori și publiciști patrioți, între care numele unora stăruie și azi în mintea și conștiința românilor, iar alții, poate tot atît de prestigioși pe tărîmul activității publicistice ca și cei dinainte, au rămas, cum se întîmplă adeseori, cînd posteritatea îi neglijează, fără temeieri, însă, mai puțin cunoscuți. De aceea, și unora și altora merită a le aminti numele: Ioan Slavici, Pompiliu Pipos, Septimiu Albin, cărora li se adaugă George Coșbuc, Andrei Balteș, Teodor V. Păcățian, Ioan Morariu, Valeriu Braniște, Elie Dăianu, I. Rusu-Șirianu, Ioan N. Roman, Silvestru Moldovan și mulți alții.

Anul apariției primului număr al „Tribunei“, 1884, n-a reprezentat pentru colectivul de direcție și de coordonare a ziarului un an ca oricare altul din șirul anilor de la sfîrșit de veac XIX. El este anul care evocă fiecărui român din Ardeal și întregului popor român figurile legendare ale lui Horea, Cloșca și Crișan și, odată cu acestea, nădejdea că firul luptei pentru libertate și unitate a tuturor românilor va fi reînnoțat și că urmașii martirilor vor fi demni de moștenirea lăsată lor de cei ce se jertfiră pentru binele neamului. Lor și altor eroi ai poporului român, evenimentelor din 1784 și din 1848, episoadelor de luptă pentru libertate de la sfîrșitul secolului trecut le-a închinat „Tribuna“ numeroase și memorabile pagini. Către realizarea idealurilor de unitate națională și-a călăuzit, totodată, țelurile gazeta sibiană, care, pentru toate acestea, a fost, timp îndelungat, unul dintre cele mai răspîndite și citite ziare din Transilvania. În multe din episoadele de luptă ale românilor de dincolo de munți pentru unitate cu frații lor de dincoace de Carpați, pe care ziarul le relevă și promovează în primul rînd pe tărîm cultural, precum și în lupta pentru apărarea demnității, a limbii, a tradițiilor și obiceiurilor neamului românesc în fața acțiunilor și măsurilor cu caracter deznaționalizator luate de autoritățile ungurești, „Tribuna“ a fost activ prezentă. Ziarul a avut chiar un rol proeminent din punctul de vedere al exprimării publice a opiniei românești în perioada desfășurării procesului intențat memorandiștilor în 1894, care, fiind conștienți de pericolul la care se expu-

neau, au avut, totuși, tăria morală să dezvăluie omenirii oprimarea, silnicia și apăsarea la care erau supuși românii din Transilvania de către pătura privilegiată ungară. Este, aici, locul a sublinia faptul că autoarea lucrării apreciază argumentat că „Tribuna“ s-a oprit și a accentuat „unitatea culturală ca premisă și obiectiv a unirii politice“ (p. 96—97), acestei probleme majore care se degajă din cuprinsul ziarului fiindu-i rezervată, în cadrul lucrării, un spațiu amplu, ultimele două capitole, dintre care penultimul, intitulat *Semnificația culturală*, ne-a lăsat impresia a fi cel mai bine realizat din întregul volum.

Departa de noi gîndul de a rezuma conținutul fiecărui capitol în parte, fapt care ne-ar determina la evidențierea unor idei majore ale lucrării, ceea ce, credem, am încercat a releva pînă aici. Lăsăm cititorilor, pe care îi sfătuim să lectureze această carte, care trezește un real interes, să tragă însemnatele concluzii care se desprind din cuprinsul volumului. În ceea ce ne privește, credem că, dincolo de ceea ce reprezintă o reușită evidentă prin lucrarea asupra căreia ne-am oprit, unele aspecte de conținut sau colaterale care ne-au atras luarea aminte ar merita, dacă nu o analiză, fie ea și restrînsă, măcar o semnalare corespunzătoare. Astfel stînd lucrurile, ne simțim datori a evidenția și preciza cele ce urmează.

Materia ziarului este ordonată, grupată și analizată în spirit critic de către autoarea lucrării pe probleme, criteriu adoptat, de regulă, de autorii lucrărilor dedicate diverselor publicații periodice sau istoriei presei românești. Ne-am fi așteptat, însă, ca și în prezenta lucrare, în cuprinsul uneia sau alteia dintre problemele mai larg sau mai succint abordate, evenimentele să fie amintite în ordinea în care s-au succedat ele în timp, criteriul cronologic avînd, după cum se știe, privilegiul de a înfățișa cititorului un anume eveniment, fapt istoric așa cum s-a desfășurat el în timp. Se redă, potrivit acestui principiu, cititorului faptul brut, dar și meandrele lui, reclădindu-se o epocă, cu oamenii și propriile lor vremuri. Spre nedumerirea noastră, însă, criteriul cronologic lipsește cu desăvîrșire în prezenta lucrare.

Dealtfel, este aici cazul a aminti și un alt aspect. Datele cronologice, momentele cînd au avut loc anume evenimente sînt amintite doar ici și colo, rar, foarte rar, astfel că ne și surprinde acest fapt, deoarece „omisiunea“ își are explicația ei. Autoarea lucrării, nepunînd în pagină,

în ordine cronologică, desfășurarea unui eveniment, poate, astfel, să ni-l prezinte oricum, deși amintitul fapt ar fi meritat o evidențiere de prim-plan și nu o menționare oarecare, în paranteză. Nici măcar data la care a apărut ultimul număr al ziarului „Tribuna” nu este precizată (la p. 41—42 aflăm că în anul 1903, dar, cînd anume, în care zi și lună ale acelui an, nu știm), cu toate că s-ar fi impus aceasta, fiind vorba de o lucrare special dedicată activității acestei gazete, lucru cerut și de faptul că, la p. 22, apariția primului număr al ziarului ne este semnalată cu toate datele calendaristice necesare. Aducem la cunoștința cititorilor, pe această cale, că „Tribuna” a încetat să mai fie tipărită după data de 16/29 aprilie 1903, cînd a apărut ultimul ei număr.

Neprecizarea datelor calendaristice și lipsa criteriului cronologic în cadrul diverselor probleme sînt, după opinia noastră, cele mai mari neajunsuri ale lucrării. Aceasta pentru faptul că, în loc să se prezinte evenimentele în succesiunea lor, ele se redau în mod arbitrar. Se „leagă”, după această „metodă”, un eveniment de altul fără ca, de cele mai multe ori, să aibă vreo legătură între ele. De pildă, la p. 71 sînt menționate abuzurile și diversele samavolnicii la care s-au dat autoritățile ungare împotriva unor fruntași ai românilor transilvăneni. Dar ordinea în care sînt inserate și felul descrierii lasă impresia că ele au fost săvîrșite fie concomitent, fie consecutiv, la diferență de citeva zile. Astfel, autoarea menționează că „procuratura a confiscat valoroasa operă a lui T. V. Păcățian *Cartea de aur*, recent apărută”, ca, în continuare, să scrie: „Se anunță că românimea din Sibiu și împrejurimi a fost oprită de autoritatea publică superioară a se întruni în un banchet întru onoarea d-lor George Barițiu și Ioan Slavici”. S-ar putea crede că cele două evenimente s-au desfășurat la diferență de zile sau săptămîni și că ele sînt marcate, dacă nu pe aceeași pagină, cel mult în cuprinsul aceluiași număr de ziar. În realitate, prima știre datează din anul 1902, iar cea de-a doua din anul 1885. Referitor la ordinea în care au fost reflectate amintitele samavolnicii ale autorităților ungare (vezi p. 70—71) se impune a se reține faptul că, potrivit notelor 55—58, evenimentele respective, pe care renunțăm a le aminti din lipsă de spațiu, s-au desfășurat în următoarea ordine: primul în anul 1884, apoi, următoarele, în 1895, 1902 și ultimul în

anul 1885. În același fel se procedează mai peste tot în lucrare. Am mai reproduce aici doar un singur exemplu care poate fi edificator. La p. 142—143 se scrie: „Cronicile menționează că Vasile Alecsandri a fost numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Paris...” Nici de această dată nu ni se precizează cînd s-a petrecut evenimentul. Aflăm din nota nr. 42 că este vorba de anul 1885, de parcă precizarea anului ar fi suficientă, fără a cunoaște ziua și luna. Mărturisim că o asemenea modalitate de a menționa un anume eveniment n-am mai întîlnit și nu este greu să ne descurcăm într-un asemenea cvasi-întuneric cronologic. Și, dacă necazul cititorului s-ar opri aici, am fi tentați să trecem cu vederea omisiunea datei la care poetul a fost numit reprezentantul diplomatic al României în Franța. Numai că lucrurile se complică și mai mult, deoarece în fraza imediat următoare se amintește că ziarul semnalează „și alte evenimente de interes biografic, mai restrîns, ca, de exemplu, faptul că poetul va pleca în curînd în străinătate, unde va petrece vara și iarna...”. Am crede că este vorba de continuarea știrii cu privire la numirea ca diplomat a poetului, că Alecsandri va pleca în străinătate, firește, după ce a fost numit ministru al României în orașul de pe malurile Senei. În realitate, lucrurile nu stau deloc așa. Din nota nr. 43, detaliată la p. 199, luăm la cunoștință că Alecsandri a plecat în străinătate, unde urma să petreacă vara și iarna în 1884, deci, cu un an înaintea primei informații. Normal, ar fi fost ca respectivele știri să fi fost amintite, conform criteriului cronologic, exact invers.

Regretabil este că nici măcar acolo unde se amintesc mari evenimente din istoria poporului nostru nu sînt precizate și datele calendaristice la care au avut loc acestea, pentru ca cititorul să știe cam cînd s-a petrecut în timp acel eveniment. Vezi în această ordine de idei episodul Memorandului. Dacă nu ne-am strădui să ținem pasul cu notele de la sfîrșitul capitolului și nu am face o legătură cu datele menționate în acestea, n-am ști nimic despre anii sau măcar perioada istorică în care s-a desfășurat acea viguroasă pagină de luptă a românilor pentru libertate națională. Dar, chiar urmărind notele, deși lucrul este greoi, ești uneori pus în imposibilitate de a ști cam cînd s-a petrecut un anume eveniment la care se referă autoarea în text. Iată, de pildă, la p. 90, se scrie în text: „Manifestările

energice de protest față de prigoana la care sînt supuși răspînditorii Memorandului și ai Replicii¹³⁷, apar însoțite de apeluri la sprijin și articole mobilizatoare". Dacă ar fi să facem apel la conținutul notei 137, menționată la p. 126, am fi în imposibilitate să știm măcar cu aproximație cînd au avut loc manifestările despre care se amintește în text. Căci, ce se poate înțelege din această notă : „137 x, 1913, nr. 138, p. 550" ?

Alte aprecieri ni se par cel puțin curioase. De pildă, la p. 180 se scrie că, prin articolul intitulat *De anul nou*, publicat în nr. 1 din anul 1900, „trecerea dintr-un secol în altul este marcată de o nouă chemare la solidaritatea națională, făcîndu-se apel la memoria «regelui munților»" (Avram Iancu — *n.n.*). Cum adică „trecerea dintr-un secol în altul", în anul 1900 ? Noi știm că anul 1901 este primul an al unui nou secol, secolul al XX-lea, iar anul 1900 este ultimul an al secolului al XIX-lea și, deci, nu acest an face trecerea dintr-un secol în altul.

De asemenea, s-ar putea ca unele date din lucrare să fi fost greșit culese la tipar și redactorul de carte să nu le fi observat, ca, de pildă, „ziua de 5/15 mai" (p. 180), cînd, în realitate este vorba de ziua de 3/15 mai 1848, deși lucrul este nepermis, dar cînd greșeli asemănătoare sau de altă factură abundă, ne întrebăm dacă lucrarea a mai fost citită, de către autoare sau de către redacție, înainte de a fi difuzată. Cele mai supărătoare asemenea greșeli sînt cele legate de numele unor persoane. Iată cîteva exemple. Acel T. Mihail, amintit la p. 84, este, în realitate, Teodor Mihalyi, fruntaș al românilor din Transilvania. Dealtfel, în cadrul indicelui volumului numele T. Mihail nici nu este menționat. Paginile 86 și 87 ne fac cunoștință cînd cu Al. Mocioni, cînd cu Alexandru Mocsonyi. Conducătorul revoluției de la 1784 este grafiat cînd Horia, cînd Horea. Asta ar însemna că, prin „grija" autoarei, căreia, credem noi, i s-a dat o mîna de ajutor în această „operă" și de către lectorul de carte, fiecare cititor este împăcat. Și, totuși, Horea a fost și rămîne Horea pentru toți. În aceeași ordine de idei, cine o fi fost acel Dom. Brătianu, menționat la p. 217. Noi cunoaștem pe Dimitrie, Ion C. Brătianu, și Ion I. C. Brătianu, în epoca respectivă, dar pe un Dom. Brătianu nu.

Diferențe evidente apar și la transcrierea numelor proprii în text și în indice. Iată, de pildă, Romul Ciorogaru în text (p. 101) — Ciorogaru Roman la indice

(p. 259) ; Bánffy (p. 59), Br. Banfi (p. 69), Bánfi Gr. (p. 257) (corect Bánffy Dezső) ; Gl. Popescu (p. 104), Popescu (general) (p. 265) ; Ile Borg (p. 129), Borg Ilie (p. 258) ; Aron Florian (p. 149 ; 257) (corect Aaron Florian) ș.a.

Dacă tot menționăm la indice corect, Dobrogeanu-Gherea. C. ; Heliade-Rădulescu, I. ; Ionescu-Gion, G. ; Ionescu-Sadi, Al., nu înțelegem de ce Barbu Ștefănescu-Delavrancea nu s-a bucurat de aceeași atenție, fiind trecut doar Delavrancea B. (p. 260). Miron Romanul de la p. 17, 72, 81 și 190 este una și aceeași persoană cu cele două personaje de la indice : Miron (Mitropolit) și Miron Romanul (p. 263). Titlul ziarului de limbă germană, care era editat în orașul de pe malurile Cibinului, este grafiat cînd „Siebenbürgische Deutsche Tgbl" (p. 93), cînd „Siebenbürgisch-deutsches Tageblatt" (p. 95).

Vasile Alecsandri și George Barițiu au și ei parte de menționări greșite ale numelor lor. La p. 218 numele bardului de la Mircești apare cînd Alecsandri, cînd Alexandri, după cum numele întemeietorului „Gazetei de Transilvania", fruntașului pașoptist și al luptei românilor transilvăneni pentru libertate și unitate, apare grafiat cînd Gheorghe Barițiu (p. 10), cînd G. Barițiu (p. 15, 21, 71, 80, 112, ș.a.), cînd George Bariț (p. 20, 86 și 152).

Cel mai „disputat" din punctul de vedere semnalat este numele lui V.A. Urechia. Numele acestuia apare : V. A. Urechea (p. 139), V. A. Urechia (p. 146), V. Urechia (p. 158), Dr. Urechia (p. 187), V. H. Ureche (p. 218). Enumerarea unor asemenea greșeli ar putea continua, dar lipsa de spațiu ne determină să ne oprim aici.

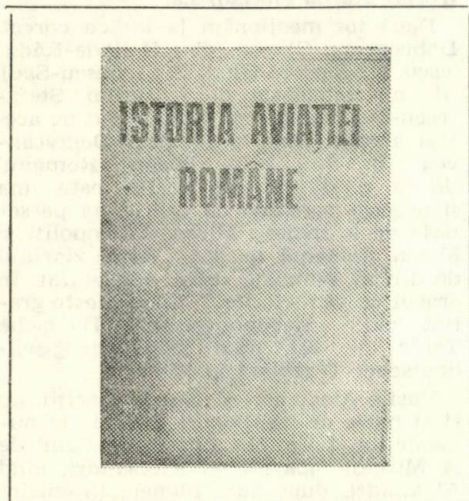
Ne-am fi așteptat la o filă de încheiere, în care să ni se spună ceva esențial, concludiv despre „Tribuna" și oamenii care au slujit-o, despre epoca sa și atîtea altele pe care autoarea le-ar fi considerat utile de comunicat în final. Așa, însă, resimțim parcă prea brusc, abrupt despărțirea de cititor a autoarei.

Dincolo de cele semnalate, dincolo de aspectele mai puțin reușite, uneori criticabile ale prezentei lucrări, *Momentul „Tribunei" sibiene* se înscrie ca o reușită în rîndul acelor lucrări dedicate istoriei presei noastre, contribuției ei la menținerea mereu vie, în conștiința maselor, a idealurilor de libertate și unitate, la mobilizarea lor în vederea realizării acestora, la cultivarea și înflorirea spiritualetății românești.

ISTORIA AVIAȚIEI ROMÂNE,

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984,

742 p. + 40 p. planșe

Istoria aviației române reprezintă o monografie valoroasă, care umple un gol în istoriografia de specialitate și chiar în istoriografia națională și universală, oferind elemente importante capabile să întregască cunoașterea istoriei poporului român, a pasiunii și vocației românilor pentru una din cele mai îndrăznețe cuceriri la care a cutezat să viseze omul — zborul. Autorii*, colaboratorii, toți realizatorii acestei ample lucrări aduc, prin întregul ei conținut, un elogiu inteligenței, cutezanței și dăruirii cu care temerarii aripilor românești și-au încununat eforturile, cucerind — uneori cu prețul sacrificiului suprem — laurii unor izbînzi de prestigiu pe altarul dezvoltării și propășirii aviației.

Prin structura ei intimă, cele 13 capitole abordînd toate laturile domeniului istoriei aviației românești, prin amplitudinea informațiilor oferite, prin bogata documentare, lucrarea își dovedește autentică valoare științifică.

După o prezentare succintă a năzuinței mistuitoare a omului de a zbura, re-

flectată în mituri și legende, și o trecere în revistă a încercărilor întreprinse pe plan mondial în domeniul aeronautic, de la făurirea porumbelului mecanic de către Archytas din Tarentum (sec. IV î.e.n.) și pînă în anul 1903, cînd frații Wright au reușit primul zbor cu un aparat mai greu decît aerul, autorii se opresc asupra începuturilor aviației române.

În acest cadru sînt descrise eforturile înaintașilor aviației române, printre care Traian Vuia, Aurel Vlaicu și Henri Coandă, inventatori entuziaști și pasionați ai problemelor zborului, care au realizat valoroase priorități în istoria aeronauticii, înscriindu-se în rîndul fondatorilor aviației mondiale. Demonstrația este susținută și cu aprecierile elogioase făcute de diferite publicații străine la adresa inventatorilor români. Revista pariziană „L'Aérophile”, de pildă, consemna, la 2 septembrie 1906 : „Vuia este primul la noi în Franța care a încercat lansarea directă a aeroplanului înzestrat cu un cărucior purtător. Aparatul său a fost bogat în dispozitive ingenioase, ceea ce a dovedit că inventatorul este un spirit original și cu cunoștințe mecanice foarte serioase. El a fost un adevărat slujitor al marii cauze. Să-i păstrăm un mic loc în istorie, loc pe care l-a cucerit vitejește” (p. 34—35). Și, fapt deosebit de important, Traian Vuia realizase cel dintîi avion care se înălța autonom, numai prin forța motorului său, și nu lansat de la înălțime sau catapultat, ca alte avioane, de pildă cel al fraților Wright. Autorul unui articol publicat la New York aprecia, la rîndul său, că : „inginerul Coandă simbolizează, prin el însuși, trecutul, prezentul și viitorul progreselor aeriene”, numindu-l, pe drept cuvînt, „părintele aviației reactive” (p. 55), așa cum, dealtfel, este considerat și în patria noastră.

Lucrarea prezintă, de asemenea, o pleiadă întreagă de constructori și zburători, care, urmînd exemplul pionierilor aviației române, s-au afirmat în construcția aparatelor de zbor : avioane, hidroavioane, elicoptere, plane etc., printre aceștia numărîndu-se Teodor Dobrescu, Grigore Brișcu, Ștefan Protopopescu, Grigore Zamfirescu, Radu Stoika, Radu Manicativ, Iosif Șilimon, Elie Carafoli și alții. Datorită unor asemenea oameni, încă din epoca de început a aviației mondiale, România a construit

* Comandor av. (r) ing. Nicolae Balotescu, colonel Dumitru Burlacu, colonel Dumitru N. Crăciun, maior av. (r) Jean Dascălescu, locotenent-colonel ing. Dumitru Dediu, ing. av. Constantin Gheorghiu, dr. medic Corneliu Ionescu, colonel dr. Vasile Mocanu, comandor av. (r) ing. Constantin Nicolau, căpitan comandor (r) Ion Popescu-Roseti, căpitan ing. Dumitru Prunariu, căpitan av. (r) Stelian Tudose, colonel dr. Constantin Ucrain, general-colonel Gheorghe Zărnescu.

toate categoriile de aparate de zburat. În perioada dintre cele două războaie mondiale a început producția în serie de avioane românești, atît construcții originale, cît și aparate în licență, la Arsenalul aeronauticii din București — începînd din anul 1920, Uzinele „Astra” din Arad — 1923, Fabrica de avioane S.E.T. din București — 1923, Uzinele „Industria aeronautică română” (I.A.R.) din Brașov — 1925, Întreprinderea de construcții aeronautice românești (I.C.A.R.) din București — 1932. Aparatele de concepție proprie realizate de industria românească de aviație, în perioada 1920—1944, printre care și avionul de luptă I.A.R.-80, au deținut performanțe tehnico-tactice la nivelul celor mai bune aparate de zbor din lume. Calitatea superioară a producției realizate de industria română de aviație este demonstrată și de faptul că, în acea perioadă, au fost construite, în licență, avioane de mare complexitate, ca Savoia-Marchetti S. 79-b, Nardi Fieseler Storch 156 etc., pe unele din acestea fiind instalate motoare și instalații românești.

Volumul cuprinde importante date despre începuturile învățămîntului militar și civil de aviație și evoluția acestuia începînd cu primele școli de pilotaj, înființate la Chitila (1910), prima din sud-estul Europei, și Cotroceni (1913), școli ce au contribuit la formarea unor aviatori care, prin faptele lor pline de eroism, au dus tot mai departe gloria aripilor românești pe toate meridianele lumii, iar în clipele de grea cumpănă pentru poporul român au apărut eroici, alături de ceilalți ostași ai țării, glia străbună.

Așa a fost în timpul războiului drept al reîntregirii naționale. Pe baza unor bogate mărturii istorice, autorii evidențiază că, în timpul primei mari conflagrații mondiale, aviatorii români au făcut dovada unor înalte virtuți ostășești. Apre-ciînd contribuția aviatorilor încadrați în Grupul 2 aviație la obținerea victoriei de la Mărășești, în ordinul de zi nr. 6 din 12 august 1917, dat de generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei 1 române, se arată: „În crîncenele lupte date în intervalul de la 24 iulie la 6 august 1917, un ajutor neprețuit a fost dat de unitățile Grupului 2 Aeronautic. Recunoașteri de sector, reglaje, fotografii, zboruri de vînătoare, ascensiuni permanente s-au executat cu un admirabil avînt. Dar faptele care au stîrnit admirația tuturor și unde ați arătat cel mai frumos spirit de sacrificiu sînt cele în cursul zborurilor pentru legături cu infanteria, cînd, fără a ține seama de pericole, v-am văzut zburînd la înălțimi foarte mici, deasupra liniilor

vătămașe, pentru a putea aduce știri prețioase în mijlocul întinericului cauzat de bombardamentul de artilerie. Atunci cînd, în vuietul asurzitor, nu vă vedeam decît pe voi, nu primeam decît de la voi știri că năvălitorii au fost stăviliți și valurile dușmane s-au sfărîmat și dau înapoi și, totodată, trei avioane inamice doborîte..., sînt proba bărbăției aviatorilor în luptă... Prin mine, întreaga țară vă este recunoscătoare” (p. 118—119).

Participarea aviației române la primul război mondial s-a concretizat în executarea a 8 160 ore de zbor, a 703 reglaje în folosul artileriei române și ruse, 6 981 fotografii aeriene; aviatorii români au angajat 560 lupte aeriene, au efectuat zeci de misiuni de bombardament, lansînd asupra obiectivelor inamice peste 61 tone bombe, au executat peste 80 de misiuni de legătură și 6 misiuni aeriene speciale (lansări de manifeste). Jertfele date de aviație s-au ridicat la 28 de piloți și observatori aerieni, printre care căpitani Cantemir Cîmpineanu, Aurel Banu, Gheorghe Papazolu, locotenenții Gheorghe Mărășescu, Tudor Ionescu, Emil Procopian (p. 123—125).

În secțiunea monografiei ce tratează evoluția aviației românești în perioada interbelică, autorii se opresc asupra activității intense desfășurate de Partidul Comunist Român în unitățile aeronauticii, contribuind la dezvoltarea conștiinței politice a personalului din aceste unități. „Cercetarea atentă a izvoarelor arhivistice, a documentelor de partid și a presei revoluționare atestă, fără putință de tăgadă — conchid autorii —, că, în anii 1921—1944, ideile progresiste, care promovau înlăturarea exploatarei omului de către om, egalitate în drepturi, libertate socială și națională au avut tot mai mulți aderenți și în rîndurile personalului aeronautic. La fel ca și în alte compartimente economice, administrative, militare ale statului nostru, cîvîntul partidului a ajuns și în unitățile aviației militare și civile române. Manifestele, chemările, broșurile și organele de presă, tipărite în condiții extrem de grele de membrii Partidului Comunist Român și ai mișcării revoluționare din România, au circulat și printre aviatori, conținutul lor a fost cunoscut, însușindu-i la unele acțiuni” (p. 186). Aceasta va determina creșterea stării de spirit antifasciste a poporului român, întregul personal al aviației române, alături de întreaga armată română, dînd curs cu mult entuziasm chemării la luptă lansate de partidul comunist în înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din Au-

gust 1944 și participarea la războiul antihitlerist pînă la victoria finală asupra fascismului.

Începînd cu 23 August 1944, continuînd tradițiile de luptă ale aviatorilor români din primul război mondial, unitățile de aviație, împreună cu celelalte unități ale armatei române, au luptat, timp de aproape nouă luni, în războiul antihitlerist, pînă la victoria finală asupra Germaniei hitleriste. În perioada 23 august 1944—12 mai 1945, intervenind în sprijinul operațiilor duse de armatele terestre române și sovietice, Corpul aerian român a executat 4 200 de misiuni la inamic, cu 8 300 ieșiri avion în 11 000 ore de zbor. În timpul acestor misiuni, aviatorii au lansat asupra obiectivelor peste 1 360 tone bombe, au consumat peste 53 tone muniție și peste 2 600 tone de combustibil. Pierderile produse inamicului de aviatorii români pe toată perioada războiului au constat în distrugerea a 126 avioane în timpul luptelor aeriene, la care se adaugă atacurile la sol ce au nimicit inamicului : 83 tancuri, peste 560 autovehicule, 26 baterii de artilerie, 15 nave de război și transport scufundate pe Dunăre, 92 trenuri militare, 7 aerodromuri, 27 fabrici care lucrau pentru război, 68 poduri etc.; pe lângă acestea mai trebuie amintite cele 228 avioane și peste 470 autovehicule capturate în timpul curățirii teritoriului de trupele hitleriste, 10 000 prizonieri luați de unitățile aviației în perioada 23—31 august 1944 și 5 200 vagoane distruse, reprezentînd 106 trenuri. Pierderile Corpului aerian și ale unităților și formațiunilor auxiliare și de spate s-au ridicat la 729 de oameni (p. 352).

Neșterse vor rămîne în istoria poporului nostru faptele de vitejie ale aviatorilor români din perioada războiului antihitlerist, mulți dintre aceștia, printre care căpitanii aviatori Lucian Toma, Gheorghe Vlădescu, locotenenții aviatori Jipa Ionescu, Dumitru Marinescu, Gheorghe Mociornită, Dan Ștefănescu, sublocotenenții aviatori Valentin Conovici, Vasile Năsturaș, adjutanții aviatori Alexandru Bouru, Traian Dirjan, Franț Secicar și alții au dat suprema jertfă pentru eliberarea patriei și libertatea popoarelor. Elogiînd curajul și devotamentul aviatorilor români în luptă, mareșalul sovietic Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, spunea : „La fel sînt de mulțumit de Corpul aerian român, care dispune de un personal extrem de bine pregătit și foarte curajos...; aviatorii, ale căror aparate sînt greu lovite, vin să aterizeze în rîndurile noastre, făcînd eforturi supraomenești. Pentru aceasta am cerut comandantului suprem sovietic citarea Corpu-

lui aerian român, care a și fost citat de două ori pînă acum“. La rîndul său, generalul Feodor Jmacenko, comandantul Armatei 40 sovietice, sublinia că „zburătorii români sînt foarte buni, curajoși și foarte bine pregătiți“ (p. 345).

Un loc important este conferit în lucrare momentelor ce au trasat devenirea aviației române contemporane, ale dezvoltării ei în anii socialismului. „Prin grija deosebită și preocuparea neobosită a secretarului general al partidului, care, pe drept cuvînt, este considerat ctitorul aviației române moderne, aviația militară și civilă, industria aeronautică, învățămîntul și cercetarea științifică din acest domeniu au cunoscut — subliniază acad. Elie Carafoli în *Prefață* — un progres continuu și multilateral, o diversificare sub toate aspectele“ (p. 5—6). Stau mărturie marile realizări obținute în dezvoltarea industriei aeronautice prin crearea Întreprinderii Turbomecanica-București, cu o dotare tehnică modernă de înalt nivel, destinată producției motoarelor de avion, elaborării și asimilării tehnologiilor avansate din domeniul industriei aeronautice, Întreprinderea de construcții aeronautice de la Ghimbav, Întreprinderea de avioane-București, Întreprinderea de avioane-Craiova, Uzina de reparații avioane-Bacău etc., unități industriale care construiesc aeronave moderne, printre care ROM-BAC 1-11, I.A.R.-93, I.A.R.-316 și I.A.R.-330, aparate de zbor perfecționate, cu înalți parametri tehnici, la nivelul exigențelor actuale, aparate demne de o industrie aeronautică modernă.

Continuînd tradițiile pentru dezvoltarea științelor aerotehnice din învățămîntul tehnic superior — inaugurate cu deschiderea, în 1928, a primului curs de Aerodinamică și mecanica avionului, în cadrul Secției de mecanică a Politehnicii din București și apoi continuată cu înființarea unei secții de aviație —, în anul 1971 această secție s-a transformat în Facultatea de construcții aeronautice, devenind astăzi o instituție comparabilă cu cele mai avansate în domeniu de pe întinsul Europei. Odată cu dezvoltarea învățămîntului aeronautic, importante succese au fost obținute, se remarcă în lucrare, și în domeniul cercetării științifice, prin crearea unor institute de cercetări în domeniul aeronautic. Construcția de aeronave s-a bazat tocmai pe învățămînt, cercetare, proiectare, fabricație, baza științifică fiind la temelia industriei aeronautice.

În monografie se fac ample referiri și la evoluția aviației civile din țara noastră, România numărîndu-se printre primele țări din Europa, și chiar din lume, în ceea ce privește utilizarea avia-

ției în domenii multiple: transportul aerian de pasageri, marfă și poștă; fertilizarea solului, combaterea dăunătorilor și efectuarea altor prestații în folosul economiei naționale; practicarea sportului aeronautic de masă și de performanță etc. Prin companiile aeriene TAROM și LAR, liniile externe și interne s-au înmulțit și s-au ramificat în direcții multiple, infrastructura s-a dezvoltat și s-a modernizat, materialul zburător s-a îmbogățit cu aeronave moderne, iar personalul navigant se prezintă astăzi la un înalt nivel, câștigând un prestigiu mondial meritoriu.

De asemenea, lucrarea pune la dispoziția cititorului un bogat material despre evoluția medicinei aeronautice în România. Începând cu anul 1918 se organizează Serviciul sanitar aeronautic român, având ca medic șef pe maiorul dr. Victor Anastasiu, brevetat pilot în anul 1916; din 1920 se înființează Centrul de psihofiziologie al aeronauticii, devenit apoi Centrul medical aeronautic, iar din 1977 Centrul de medicină aeronautică.

Fiind printre primele centre înființate în lume, prestigiul câștigat datorită pregătirii profesionale dovedite de medicii români a făcut ca, în anul 1922, Ministerul Aerului din Franța să solicite ca personalul navigant al Liniilor aeriene franceze civile să fie examinat de medicii români ai Centrului (certIFICATELE medicale de aptitudine emise de comisia de expertiză medicală fiind valabile timp de șase luni în toate țările membre ale Ligii Națiunilor). Prin competența medicilor acestui centru, a cercetărilor științifice efectuate, medicina aeronautică românească s-a bucurat și se bucură de un mare prestigiu pe plan internațional.

Un ultim capitol al lucrării este consacrat contribuției României la dezvoltarea cosmonauticii. Evocând preocupările și strădaniile unor precursori precum sibianul Conrad Haas, care, în secolul al XVI-lea, folosind în mare măsură rețetele de combustibil ale lui Ioan Românul din Alba Iulia, concepe și experimentează primele rachete multiple din istoria tehnicii, autorii evidențiază contribuția deosebită adusă în dezvoltarea teoriei zborului cosmic și a construcțiilor de rachete moderne de Hermann Oberth, fost profesor de matematică și fizică la Liceul „Stephan Ludwig Roth” din Mediaș, începând din anul 1924. Hans Barth, biograful lui Hermann Oberth, scria că: „Mediașul este unul din primele orașe din lume de unde și-au luat zborul cei dintâi precursori ai puternicelor rachete purtătoare din zilele noastre, iar România una din primele

țări ale globului, pe lângă S.U.A., Germania, Uniunea Sovietică — care se pot mândri că au fost adevărate leagăne ale zborului cosmic” (p. 559).

După înființarea Comisiei de astronautică a Academiei R.S. România, în anul 1961, țara noastră devine membră cu drept de vot a Federației Internaționale de Astronautică și a COSPAR (Comunitee of Space Research), fiind o prezență activă la congresele internaționale de astronautică prin numeroasele și interesante lucrări prezentate de cercetătorii români. Ca o dovadă a prestigiului dobândit de țara noastră, academicianul Elie Carafoli a fost ales vicepreședinte al Federației Internaționale de Astronautică în perioada 1966—1967 și apoi președinte al acesteia, în perioada 1968—1970.

Pentru traducerea în viață a orientărilor P.C.R. privind activitatea în domeniul cercetării spațiale, în cadrul Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie a luat ființă, în anul 1968, Comisia română pentru activități spațiale. În 1965, România, împreună cu alte țări socialiste, a răspuns favorabil la propunerea Uniunii Sovietice privind inițierea unei colaborări în domeniul cercetării și folosirii spațiului extraatmosferic în scopuri pașnice, iar din 1970 participă la programul „INTERCOSMOS”.

În mai 1981 a avut loc primul zbor comun româno-sovietic, cu nava cosmică „SOIUZ-40”, având la bord echipajul comun format din locotenent-major pilot-inginer de aviație Dumitru Prunariu și colonel Leonid Ivanovici Popov, erou al Uniunii Sovietice, comandant al navei cosmice. Referindu-se la acest zbor, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Prin participarea unui ofițer român la zborul în cosmos, se ridică pe o treaptă nouă tradițiile aviației române, realizările oamenilor noștri de știință, care au adus o contribuție de seamă în acest domeniu, numărându-se printre primii care au inițiat zborul cu avioane, inclusiv cu reacție. Sper că acest zbor în cosmos va fi un început pentru dezvoltarea cercetării și activității cosmonautice românești, pentru o colaborare strinsă între țara noastră și Uniunea Sovietică și în acest domeniu. Vom spori contribuția patriei noastre la cunoașterea tainelor cosmosului, a tainelor naturii, cu speranța că aceasta va servi întotdeauna interesele de bunăstare și fericire a popoarelor, cauza păcii și independenței lor”.

La încheierea acestei prezentări trebuie să remarcăm ținuta grafică deosebită a lucrării, inclusiv bogatul și interesantul material ilustrativ, precum și anexele atât de utile, constând într-o cro-

nologie a istoriei aviației române, precum și în indici de termeni militari, de nume, de denumiri geografice, de organizații politice, sportive, instituții, întreprinderi și presă, de denumiri tehnice aeronautice. Prin întregul său conținut științific, monografia **Istoria aviației**

române reprezintă o importantă realizare, un valoros instrument de lucru pentru specialiști, un mijloc de educare patriotică a tinerei generații.

IOAN SORESCU

CONSTANTIN BUȘE,
DE LA BOLIVAR LA CARDENAS,
Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 364 p.

Mutațiile și tendințele noi apărute în ultimele decenii pe continentul latino-american, concretizate într-o serie de acțiuni menite să asigure dezvoltarea economică și socială de sine stătătoare a celor peste 20 de state din zonă, au polarizat interesul specialiștilor și al opiniei publice internaționale pentru realitățile acestei părți a Terrei în plină efervescență, comparată adesea cu un vulcan în continuă erupție. Pentru noi, români, care avem afinități de limbă, de cultură și mentalitate cu lumea latino-americană, cunoașterea istoriei acestor popoare prezintă un interes particular și orice efort îndreptat în această direcție contribuie la o și mai strânsă colaborare și înțelegere dintre națiunea română și națiunile latino-americane. Aproximarea reciprocă, cea de astăzi, ca și cea din trecut, are ca suport năzuința comună a

fiecărui stat de a se dezvolta liber pe calea progresului, de a acționa pentru afirmarea principiilor noi, de egalitate și avantaj reciproc între națiuni, de respectare a independenței și suveranității, pentru o lume a păcii și înțelegerii între toate popoarele. În acest context, editarea de către Editura științifică și enciclopedică a lucrării *De la Bolivar la Cardenas* apare ca o inițiativă laudabilă.

În dorința de a contribui la o cit mai completă și veridică cunoaștere a realităților latino-americane și, în același timp, de a răspunde cerinței stringente de aprofundare a cercetărilor în domeniul istoriei universale, Constantin Buse a elaborat lucrarea de față pe baza izvoarelor editate și inedite, a unor lucrări care se raportează la istoria popoarelor de pe continentul latino-american, în care sînt prezentate aspecte sau fenomene survenite în evoluția lumii latino-americane în secolele XIX—XX.

Atenția cititorului este focalizată de momentele de incandescență care au jalonat lupta popoarelor din Peru, Nicaragua, Haiti, Brazilia, Mexic și Chile pentru apărarea și consolidarea independenței politice, cucerită cu grele sacrificii la începutul secolului al XIX-lea, și pentru obținerea celei de a doua independențe — cea economică, aceasta fiind trăsătura definitorie a evoluției popoarelor din aceste țări în ultimul secol și jumătate. Realizarea acestui deziderat, așa cum reiese din lucrare, a fost și este încă greu de realizat datorită rapacității și agresivității marilor puteri imperialiste care au transformat acest imens teritoriu de peste 20 milioane km² într-o arenă de aprige rivalități pentru obținerea de zone de influență și de interese.

În prima parte a lucrării, intitulată *Repere la o posibilă introducere în istoria modernă a Americii Latine*, Constan-

tin Bușe prezintă câteva momente semnificative din lupta de eliberare națională a popoarelor latino-americane de sub dominația colonialismului spaniol și portughez, făcând precizarea că „America Latină a fost prima dintre cele trei mari zone geografice (în afară de Africa și Asia — *n.n.*) supuse dominației străine, care a reușit să-și impună eliberarea, datorită unor realități și evoluții interne specifice și într-un anumit cadru internațional“ (p. 38). În acest context, autorul pune în evidență pleiada de oameni politici care și-au pus întreaga capacitate și energie în slujba cauzei nobile a eliberării, deveniți, ulterior, eroi naționali pentru popoarele latino-americane. Dintre aceștia s-a detașat Simon Bolivar, pentru a cărui viață, gânduri și fapte cititorul lucrării, ca și autorul ei, nutresc o mare admirație.

După această parte introductivă, accentul analizei se mută asupra situației economice, sociale și politice interne din țările menționate, pentru a demonstra că independența politică, obținută la începutul secolului al XIX-lea, a devenit, în scurt timp, o pură iluzie datorită menținerii în interiorul societăților latino-americane a unor structuri arhaice, a guvernării acestor țări, decenii la rând, de o minoritate oligarhică dispusă să cedeze presiunilor din afară și să înstrăineze bogățiile naționale lezînd, în felul acesta, independența și suveranitatea statelor și popoarelor respective. De pe urma acestei situații precare au profitat, în primul rând, Statele Unite ale Americii care, după 1899, dar, mai ales, după victoria obținută împotriva Spaniei (1898), au considerat tot mai mult America Latină ca zona lor de influență. La sfîrșitul primului război mondial, influența exclusivă a capitalului nord-american s-a extins asupra întregului ansamblu latino-american. Pe plan politic și economic, dominația Statelor Unite față de America Latină s-a exprimat prin doctrina Monroe, iar pe plan practic prin teritoriile cucerite, protejate sau controlate de forțele militare nord-americane în această zonă.

Analiza întreprinsă de autor asupra condițiilor specifice, interne și internaționale, în care a evoluat, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, fiecare din cele șase țări menționate, conduce la concluzia că, în toată această perioadă, lupta de eliberare socială a fost nemijlocit legată de lupta pentru recucerirea independenței și suveranității național-statale. În lucrare sînt expuse, pe

larg, pozițiile diferitelor forțe politice și sociale din țările respective față de noua luptă pentru independență națională, considerată de mulți autori drept cea de-a doua revoluție de eliberare a popoarelor latino-americane. Un loc important este afectat apariției și afirmării, pe scena politică a acestor țări, a clasei muncitoare și a organizațiilor ei politice și profesionale, care s-au dovedit și se dovedesc a reprezenta forța socială și politică cea mai consecventă în lupta pentru democratizarea regimurilor din țările respective, pentru obținerea independenței și suveranității naționale. În acest sens, este prezentată activitatea antioligarhică și antiimperialistă desfășurată de partidele comuniste din aceste țări, precum și de o serie de alte organizații patriotice și revoluționare, cum ar fi *Confederația generală a muncitorilor, Federația regională a muncitorilor indieni, Comitetul pentru apărarea drepturilor indienilor* (Peru), *Liga drapelului Uniunea patrioților, Liga națională pentru apărarea Constituției* (Haiti), *Armata suveranității naționale din Nicaragua*, condusă de Augusto Cesar Sandino, ale cărei tradiții revoluționare au fost preluate și ridicate pe noi trepte în zilele noastre de către revoluționarii și patrioții din această țară, *Blocul muncitoresc-tărănesc* și *Confederația unitară a sindicatelor din Brazilia, Confederația sindicală unitară, Confederația muncitorilor mexicani, Comitetul de apărare proletară* (Mexic), *Comitetul revoluționar al muncitorilor și țăranilor, Confederația oamenilor muncii* (Chile) și multe altele.

Autorul a reușit o prezentare nuanțată a condițiilor specifice în care au fost nevoite să acționeze forțele revoluționare din cele șase țări. Așa cum reiese din lucrare, partidele comuniste din unele țări ale Americii Latine, ca Mexic, Peru, Brazilia, Chile, au obținut succese remarcabile în lupta împotriva forțelor reacționare, interne și internaționale, tocmai datorită faptului că și-au formulat programele de luptă în funcție de realitățile din țară, ținînd seama de structurile sociale, de raportul forțelor de clasă și de etapa revoluționară în care se găseau țările respective. În Peru, de exemplu, în lupta antifeudală și antiimperialistă era absolut necesară lărgirea frontului aliaților clasei muncitoare, între care rolul primordial revenea țăranimii, după cum un rol important îl avea de jucat mica burghezie orășenească. „Accentul pe care-l pune Miriategui (creatorul Partidului Comunist Peruan — *n.n.*) pe sarcinile specifice ale luptei re-

voluționare din Peru — subliniază autorul —, modul în care el vedea rezolvată problema alianțelor politice ale proletariatului peruan, obiectivele imediate și de perspectivă ale revoluției, etapele ei principale au dus la divergențe cu punctele de vedere ale Internaționalei Comuniste, divergențe manifestate chiar la Conferința de la Buenos Aires, din 1929, și imediat după aceea, perioadă în care, din aceste motive, Partidului Socialist-Muncitoresc-Tărănesc Peruan i-a fost suspendată calitatea de secție a Internaționalei a III-a“ (p. 68).

Analizînd forțele politice și sociale participante la luptele revoluționare, Constantin Bușe se oprește, cu precădere, asupra împrejurărilor istorice care au făcut posibilă formarea, la sfîrșitul anilor '30, a fronturilor populare în Mexic, Brazilia și Chile, a măsurilor întreprinse de guvernele de front popular menite să asigure independența națională și să îmbunătățească condițiile de viață ale maselor populare. În Brazilia, Alianța Națională de Eliberare, constituită la 30 martie 1935, își propunea trei sarcini fundamentale: a) eliberarea de sub dominația capitalului străin; b) lichidarea latifundismului și a rămășițelor feudale la sate; c) cucerirea deplinei democrații pentru popor. Unele erori săvîrșite, printre care și aceea de a „asimila regimul lui Vargas cu fascismul“, au împiedicat A.N.E. să formeze un guvern de front popular care să dea viață programului formulat.

În Mexic, Frontul popular, creat și consolidat în anii 1936—1938 din inițiativa partidului comunist și a sindicatelor de stînga, cuprindea forțe care reprezentau majoritatea populației țării și se definea ca antifascist și antiimperialist, ca focar al luptei de eliberare socială și națională a poporului mexican. Aproape jumătate din capitolul: *Mexicul. 30 de ani de istorie (1910—1940)* este afectată reformelor sociale, economice și politice înlăptuite de guvernul de front popular, avînd în fruntea sa pe generalul Lazaro Cardenas. Reforma agrară, care a distribuit pămînt comunităților sătești indiene pentru „crearea de ferme cooperative destinate producerii de recolte în vederea comercializării“ (p. 225), ameliorarea condițiilor de viață și de muncă ale țăranilor prin înființarea de noi școli, spitale, locuințe etc., sporirea impozitului pe veniturile marii burghezii autohtone și ale monopolurilor străine, exproprierea, în beneficiul națiunii, a unor bunuri particulare, reglementarea prețurilor pe piața alimentelor, reorganizarea sistemului bancar și folosirea mai amplă a

fondurilor bancare în transformările economico-sociale preconizate de guvern, naționalizarea căilor ferate și trecerea lor în administrația muncitorească, naționalizarea industriei petoliere, apreciată drept „cel mai îndrăzneț act după revoluție“ — iată numai cîteva din transformările de natură economică și socială analizate pe larg în cuprinsul lucrării.

În ceea ce privește Frontul popular din Chile (1938—1945), lucrarea prezintă măsurile întreprinse de guvernul condus de Aguirre Cerda — măsuri ce vizau, ca și în cazul Mexicului, modernizarea structurilor sociale și sporirea gradului de independență față de monopolurile străine —, momentele grele ce au marcat guvernarea acestuia, urmare a unor repetate comploturi puse la cale de forțele reacționare interne sprijinite din exterior, vizînd doborîrea sa. O situație dificilă pentru Frontul popular, se relevă în lucrare, s-a ivit după încheierea tratatului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939, cînd „Elemente moderate din Partidul Socialist și Partidul Radical au încercat să îndepărteze Partidul Comunist din Frontul popular, să rupă alianța cu el, iar în ianuarie 1941, deputații conservatori din Cameră să ceară chiar adoptarea unei legi de interzicere a Partidului Comunist“ (p. 328).

Desigur, și alte capitole din lucrarea lui Constantin Bușe — cum sînt cele în care prezintă epopeea războiului purtat de forțele sandiniste din Nicaragua împotriva invadatorilor străini, soldat cu retragerea, la 2 ianuarie 1933, a trupelor nord-americane din țară; eroismul leghendar al tenanților brazilieni din anii '20, hotărîți să distrugă despotismul și nedreptatea; revoluția mexicană din anii 1910—1917, care marchează începutul luptei pentru cea de-a doua independență a Americii Latine — sînt de natură să capteze interesul cititorului prin datele și informațiile pe care le conțin, ca și prin interpretările nuanțate ale autorului.

Evocînd, chiar numai fragmentar, pagini din cea mai zbuciumată perioadă a istoriei popoarelor latino-americane, cartea lui Constantin Bușe reprezintă o contribuție „cît de cît originală“, ca să utilizăm propria-i expresie, la cunoașterea unor aspecte importante din lupta acestor popoare pentru libertate și independență. Totodată, lucrarea este de natură să stimuleze cercetarea din țara noastră asupra unor procese și fenomene de referință ale istoriei universale.

CONSTANTIN BOTORAN

„ROMÂNIA. FILE DE ISTORIE“ (1976—1985)

ROUMANIE
pages d'histoire

În cadrul publicațiilor românești care prezintă istoria țării noastre peste hotare, revista „România. File de istorie“ ocupă un loc deosebit. Revista, care a împlinit zece ani de la apariția primului număr, este tipărită în cinci limbi de circulație internațională (rusă, franceză, engleză, germană, spaniolă), fiind editată de Agenția Română de Presă—Agerpres, în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice.

Reperind, permanent, și la timp, temele propagandistice de peste hotare care privesc istoria poporului român, revista s-a străduit, în întreaga perioadă la care ne referim, să combată, energic, acțiunea de dezinformare, calomniile și denigrările lansate de istoricii din alte țări la adresa trecutului nostru istoric. Zece ani înseamnă un timp relativ scurt, dar, ur-

mărind bogata sa activitate, interesul manifestat pentru revistă, cuvintele de apreciere la adresa ei, se poate constata o creștere calitativă, de la an la an, o contribuție importantă la cunoașterea istoriei românești peste hotare. Ea a avut, permanent, ca îndreptar, concepția președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, despre istorie, ca fiind „cartea de căpătii a unei națiuni, oglinda conștiinței poporului“. Articolele incluse în revistă au evidențiat, continuu, aprecierile președintelui Nicolae Ceaușescu în legătură cu trecutul glorios, multimilenar, al poporului român, istoria unică și unitară a locuitorilor spațiului carpatodanubiano-pontic. Au fost publicate, de asemenea, extrase din cuvântări și mesaje ale șefului statului român, care au cuprins aprecieri asupra diferitelor momente ale istoriei naționale, asupra rolului actual al științei noastre istorice. „Cercetarea istorică — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, departe de a constitui o investigare cu caracter strict documentar a trecutului, este, în bună măsură — așa cum arată viața —, și o știință a prezentului. Istoria oferă concluzii și învățăminte despre marile procese ale dezvoltării societății, ale existenței poparelor, de-a lungul timpului, punând în evidență atît ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății, cît și piedicile ridicate de-a curmezișul evoluției și care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor națiuni. Rezultatele cercetărilor istorice sînt de natură să ajute omenirea contemporană să înțeleagă mai bine legile obiective care guvernează societatea, necesitatea de a acționa în spiritul cerințelor progresului. De asemenea, istoria este chemată să sprijine, prin concluziile sale, perfecționarea organizării societății de azi, relațiile dintre state și

națiuni, conlucrarea pașnică dintre toate popoarele lumii". De la retrospectivă la perspectivă — iată drumul pe care îl deschide studierea istoriei. Prin aceasta, istoria dobîndește o certă finalitate politică, ea înlesnind adoptarea de soluții care să corespundă cerințelor dezvoltării progresiste a societății.

Revista a relevat, prin conținutul articolelor sale, misiunea nobilă a istoriei, accentuată, astăzi, cînd și această știință este chemată să contribuie la stimularea conlucrării între națiuni, pentru rezolvarea marilor probleme ale epocii noastre. De asemenea, istoria poate mobiliza conștiințele, popoarele din întreaga lume împotriva războiului, a politicii de forță și de amenințare cu forța, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale oamenilor și națiunilor, a drepturilor la existență liberă și independentă. Dintr-o asemenea viziune decurge necesitatea prezentării veridice, obiective, a evenimentelor, înlăturarea oricăror manifestări de subiectivism și voluntarism și, cu atît mai mult, a denaturărilor făcute cu „bună” știință. „Înfățișarea profund obiectivă și interpretarea justă, corectă, principală a datelor și faptelor istorice — subliniază președintele României — au o importanță esențială pentru lichidarea surselor de neîncredere și animozitate create, de-a lungul timpului, între popoare. Tendințele de denaturare a datelor istorice, interpretarea lor subiectivă, eronată, în funcție de anumite conjuncturi, sau potrivit unor interese unilaterale, nu slujesc cauzei prieteniei între popoare”.

În cei zece ani, revista a realizat o adevărată istorie a românilor, cititorul de peste hotare avînd la dispoziție articole de sinteză, articole comemorative, cronologii. Un număr special a fost consacrat politicii externe a României în „Epoca Nicolae Ceaușescu”, număr care a evidențiat activitatea consecventă și activă a României pentru pace, independență națională și colaborare cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, politică, care corespunde, pe deplin, intereselor supreme ale patriei (nr. 3/1985), România, devenind astăzi una din prezențele cele mai active în concertul națiunilor, militantă neobosită pentru triumful ideilor păcii, progresului și libertății popoarelor. În această perioadă, analele vieții politice mondiale au consemnat nenumărate inițiative, propuneri și demersuri ale țării noastre, îndreptate spre soluționarea problemelor stringente ale contemporaneității. Ele sînt legate de numele secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae

Ceaușescu, făuritorul și promotorul neobosit al întregii politici externe a României, inițiatorul orientărilor fundamentale, al tuturor acțiunilor internaționale de răsunet ale partidului și statului în perioada deschisă de Congresul al IX-lea al P.C.R. Prin viziunea revoluționară asupra fenomenelor vieții internaționale, prin aprecierea realistă a tendințelor și evoluțiilor lumii contemporane, prin umanismul și înalta responsabilitate față de destinele păcii, prin abnegația și pasiunea cu care a slujit și slujește aspirațiile cele mai fierbinți ale poporului nostru, ale tuturor popoarelor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras o unanimă prețuire și un înalt prestigiu pe toate meridianele, ceea ce se răsfîrge, nemișcat, asupra prestigiului și demnității întregului popor.

De asemenea, revista a închinat un număr special celei de a 65-a aniversări a zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu (nr. 1/1983). Studiile inserate în acest număr reliefează activitatea desfășurată, cu neînfricăta dîrzenie și tenacitate de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, încă din primii ani ai tinereții, pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului, pentru cauza progresului, libertății și independenței patriei noastre; ele subliniază contribuția sa de inestimabilă valoare la studierea profundă a realităților românești și aplicarea creatoare a adevărurilor generale ale socialismului științific, a principiilor materialismului dialectic și istoric la condițiile concrete din România; este relevant, de asemenea, aportul președintelui României la îmbogățirea tezaurului gîndirii social-politice, a teoriei revoluționare a socialismului științific cu noi teze și idei de actualitate și largă perspectivă.

De-a lungul celor peste 10 ani de apariție a revistei „România. File de istorie”, s-au remarcat, îndeosebi, numerele sau rubricile speciale consacrate marilor aniversări ale istoriei noastre naționale: centenarul proclamării independenței României (nr. 1/1977); aniversarea a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent, condus de Burebista (nr. 1/1980); aniversarea a 60 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România, de la 1 decembrie 1918 (nr. 3—4/1978); 65 de ani de la același mare eveniment al istoriei noastre naționale (nr. 4/1983); 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român (nr. 1/1981); 125 de ani de la unirea Moldovei cu Muntenia (nr. 1/1984); 45 de ani de la marile manifestații antifasciste, anti-războinice și antirevizioniste din 1939 (nr. 1/1984); aniversarea a 35 de ani de la victoria revoluției de eliberare socială

și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 (nr. 2—3/1979) ; aniversarea a 40 de ani de la același eveniment (nr. 3—4/1984) ; Contribuția României la războiul antihitlerist (nr. 1/1985).

Revista a consacrat, de asemenea, două numere întregi celui de-al XV-lea Congres Internațional de științe istorice de la București, din 1980 (nr. 3—4/1980), ca și celui de al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei (nr. 1/1982).

Au fost prezentate faptele istorice memorabile ale unor conducători de seamă ai poporului român, precum și ale unor personalități ale vieții politice, culturale și științifice, locuri și monumente istorice și de artă. Toate aceste materiale au contribuit la o mai bună cunoaștere, peste hotare, a istoriei, civilizației și culturii românești, a aportului poporului român la îmbogățirea patrimoniului spiritual al umanității, a locului românilor în istoria universală, a sprijinului acordat de ei luptelor de eliberare ale altor popoare, a evoluției raporturilor de prietenie și a dezvoltării colaborării multilaterale dintre poporul român și alte popoare, în special cele vecine. Articole de istorie contemporană au relevat, în lumina adevărului istoric, rolul P.C.R., al mișcării noastre

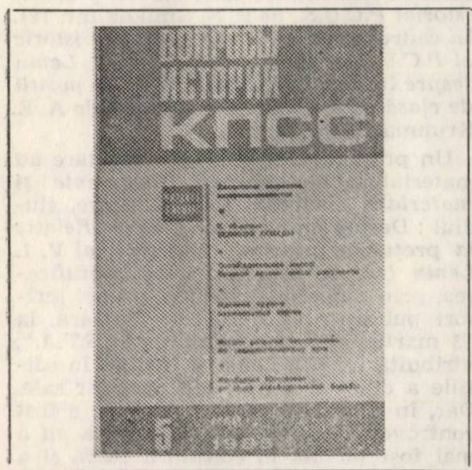
muncitorești, în lupta pentru eliberarea socială și națională, pentru apărarea independenței și suveranității naționale.

Un însemnat număr de articole au analizat maniera în care lucrări, studii, articole, atlase, apărute în străinătate, au prezentat istoria românilor, combătând, cu argumente științifice, tezele tendențioase, denaturările faptelor istorice românești susținute de acestea. Articole de acest gen au fost prezentate aproape în toate numerele revistei (nr. 1/1976, nr. 1/1978, nr. 4/1979, nr. 3/1983, nr. 1/1982). Începând din anul 1984, în cadrul noii rubrici, intitulată : „Accente“, revista a publicat, sistematic, articole care răspund la o serie de puncte de vedere tendențioase, apărute în revistele de specialitate de peste hotare (nr. 1/1984, nr. 2/1984, nr. 3/1984, nr. 4/1984).

Acestea sînt doar cîteva din ideile care străbat articolele inserate în revista „România. File de istorie“, pe parcursul a mai mult de un deceniu de la apariție. Apărind într-o aleasă formă grafică, fiecare număr incluzînd 125—200 fotografii și 20—30 planșe color, aceasta se constituie într-o revistă apreciată și solicitată de cititorii de pe toate meridianele lumii.

CONSTANTIN GHEORGHE

„VOPROSI ISTORII KPSS“, nr. 1—12/1985

Bogat în evenimente de mare rezonanță pentru viața internă și pentru activitatea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, precum și în aniversări istorice de în-

semnătate unională și internațională, anul 1985 a prilejuit revistei „Voprosi istorii KPSS“ („Probleme de istorie a P.C.U.S.“) publicarea, în rubrici de o deosebită mobilitate, a unei palete largi de materiale, de la hotărîri ale organelor superioare de partid, studii și comunicări, pînă la recenzii și semnalări de lucrări nou apărute în domeniul istoriei partidului și al mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Revista prezintă, în numărul 4, desfășurarea lucrărilor Plenarei extraordinare din 11 martie 1985 a Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, care a ales în funcția de secretar general al C.C. al P.C.U.S. pe tovarășul Mihail Sergheevici Gorbaciov. Tot aici se publică o schiță biografică a tovarășului M. S. Gorbaciov și cuvîntarea rostită după alegerea sa în funcția supremă de partid.

Din punct de vedere al vieții de partid, anul care a trecut a stat sub semnul pregătirii Congresului al XXVII-lea al

P.C.U.S., căruia revista i-a consacrat numeroase materiale, apărute la rubrica: *În întîmpinarea Congresului al XXVII-lea al P.C.U.S.*, inaugurată în numărul 3. Tematica acestora este pe cît de variată pe atît de cuprinzătoare: *Probleme economice, metode politice. Pentru stilul leninist de conducere de către partid a dezvoltării economice și sociale a colectivelor de muncă* (nr. 3); *Sarcina actuală a muncii ideologice. Din experiența activității organizațiilor de partid din Ucraina în domeniul educării patriotice și internaționaliste a oamenilor muncii* (nr. 5); *Să ne pregătim în stil leninist pentru Congresul partidului* (nr. 6), articol consacrat Plenarei C.C. al P.C.U.S. din 23 aprilie 1985, care a stabilit data desfășurării Congresului și ordinea lui de zi; *În condițiile experimentului economic. Din experiența muncii organizațiilor de partid din Bielorusia și Letonia* (nr. 6); *Controlul și verificarea îndeplinirii sarcinilor — factori importanți în creșterea eficienței muncii de partid*, de V. Ia. Bondar (nr. 7); *Caracterul conștient al disciplinei de partid*, de V. A. Kulicenko (nr. 12). Alături de articolele pe teme interne, la aceeași rubrică au apărut materiale axate pe probleme ale activității internaționale a P.C.U.S.: *Internaționalismul politicii internaționale a P.C.U.S.*, de A. I. Stepanov (nr. 9); *Condiția hotărîtoare a dezvoltării partidelor marxist-leniniste*, de G. B. Vișinski, A. I. Gorșkov (nr. 11), care analizează însemnătatea coeziunii interne a partidelor comuniste.

Foarte apropiat ca preocupare tematică de studiile din rubrica amintită este articolul *Unele probleme ale conducerii de partid a Sovietelor în condițiile actuale*, de G. B. Kulikova, L. P. Muromțeva, apărut la rubrica *Socialismul dezvoltat. Teoria și practica P.C.U.S.* (nr. 4).

În strînsă legătură tematică cu aceste două rubrici este rubrica din numărul 9 al revistei, intitulată: *Munca ideologică a P.C.U.S.: experiență, tradiții, perspectivă*, în cadrul căreia V. K. Rakașevici (Minsk) analizează activitatea organizațiilor de partid din Bielorusia pentru continuarea îmbunătățirii a muncii de educație patriotică a oamenilor sovietici, iar I. N. Kitaev expune, într-un articol, *Experiența organizației regionale de partid Kuibîșev în domeniul educației patriotice a tineretului din armată*.

La rubrica intitulată: *Probleme de teorie și metodologie* se publică articolul lui V. V. Șinkarenko despre funcțiile planificării muncii ideologice, iar rubrica: *Dezbateri. Problemele experienței istorice a P.C.U.S.* cuprinde articole în care se evidențiază însemnătatea studierii experienței istorice pentru rezolvarea proble-

melor prezentului, dintre care menționăm: V. I. Lenin despre importanța învățămintelor istoriei pentru elaborarea politicii partidului comunist, de B. V. Cernîșev (nr. 3); *Despre semnificația marxist-leninistă a experienței istorice a P.C.U.S. și a aplicării ei la condițiile actuale*, de N. M. Mejenin (nr. 8).

Istoria P.C.U.S. este abordată în mai multe rubrici, unele prezentate tematic, altele structurate astfel încît să corespundă unor niveluri graduale de abordare. Rubrica *P.C.U.S.: pagini de istorie* cuprinde, în numărul 2, studiul: *Atragerea de către bolșevici a intelectualității artistice de partea revoluției* (februarie 1917—1918), de A. S. Pavlicenko, iar în numărul 7 studiul: *Ziarul bolșevic „Zvezda” și masele de oameni ai muncii de la orașe*, de P. E. Liubarov. Rubrica *Lecții și consultații* este structurată în două subdiviziuni: *Din cursul universitar de istorie a P.C.U.S. și Propaganda și predarea istoriei P.C.U.S.* Prima subdiviziune reunește trei studii, care clarifică o seamă de probleme privind activitatea partidului comunist în etape succesive, anterioare Marii Revoluții Socialiste din Octombrie: *Partidul bolșevicilor în perioada reacțiunii. 1907—1910*, de I. E. Gorelov (nr. 6); *Partidul bolșevicilor în anii noului avînt revoluționar. 1910—1914*, de O. I. Miteaeva (nr. 8); *Partidul bolșevicilor în primul război mondial. A doua revoluție din Rusia (1914 — februarie 1917)*, de S. V. Șestakov (nr. 11). Cea de-a doua subdiviziune are un caracter metodologic. Aici se publică articolul: *Pentru ridicarea eficienței predării istoriei P.C.U.S.*, de F. N. Smîkov (nr. 12). În cadrul rubricii *Școala tînrului istoric al P.C.U.S.* a apărut studiul: *V. I. Lenin despre însemnătatea analizei de pe poziții de clasă a evenimentelor istorice*, de A. E. Kruhmalev (nr. 4).

Un pronunțat caracter de cercetare au materialele din rubrica *Documente și materiale*. Amintim, spre ilustrare, studiul: *Despre faptul că scrisoarea „Relativ la prețurile grînelor” aparține lui V. I. Lenin* (nr. 4). Este vorba de identificarea, prin numeroase metode, a unei scrisori publicate în ziarul din Samara, la 13 martie 1897, sub semnătura „S.T.A.”, atribuită lui V. I. Lenin și inclusă în edițiile a doua și a treia ale operelor sale. Dar, în 1928, paternitatea scrisorii a fost controversată, fapt pentru care ea nu a mai fost inclusă în edițiile a patra și a cincea ale operelor lui Lenin. Cercetările ulterioare și, mai ales, documentele noi intrate în Arhiva centrală de partid au condus la concluzia că scrisoarea aparține totuși lui V. I. Lenin, ceea ce argumentează larg acest studiu.

Materialele rubricii *Comunicări* împletesc aspectele istorice și acelea ale contemporaneității, așa cum o relevă studiile: *Reorganizarea muncii celulelor de partid din întreprinderile industriale în anii primului cincinal*, de S. N. Epștein (nr. 9) și *Creșterea nivelului de pregătire teoretică-ideologică a cadrelor didactice. Din experiența organizațiilor de partid din Ucraina*, de F. I. Marțenkov (nr. 10).

La rubrica P.C.U.S. și mișcarea comunistă mondială au apărut articole teoretice, ca, de pildă: *Unele aspecte internaționale ale luptei de clasă*, de N. V. Zagladin (nr. 10), sau cu caracter aniversativ — *Experiența istorică a revoluției cubaneze: general și particular*, de M. S. Zubatkin, A. A. Pavlenko (nr. 1).

Frecvent reprezentată în cursul anului trecut a fost rubrica: *Împotriva ideologiei burgheze a revizionismului*, în care au fost publicate studiile: *Din istoria luptei lui V. I. Lenin, a P. C. (b) împotriva kautskismului*, de V. I. Kasianenko (nr. 2); *Critica falsificării burgheze a colaborării internaționale a partidelor frățesti*, de Iu. K. Malov, D. M. Dankin (nr. 3); *Imperialismul și contra-revoluția preventivă*, de V. P. Davidov (nr. 8); *Critica falsificărilor constituirii sistemului politic unipartid din U.R.S.S.*, de O. B. Beleakov (nr. 10).

Studiul lui N. E. Korolev: *Lupta lui Lenin pentru un marxism revoluționar* (nr. 5) și cel al lui N. Iu. Kolpinski: *Tezaurul comunismului științific* (nr. 8), consacrat prezentării primului volum din seria de *Opere alese* ale lui Karl Marx și Friedrich Engels, figurează la rubrica *Probleme de istorie a marxism-leninismului*.

Un spațiu cuprinzător a consacrat revista „Voprosi istorii KPSS” aniversării unor evenimente istorice interne și internaționale. În numărul 2 a fost publicată Hotărîrea C.C. al P.C.U.S. *Despre a 80-a aniversare a revoluției din anii 1905—1907 din Rusia*. Aceluiași eveniment i-au fost dedicate studiile: *Din istoria solidarității internaționale: 1905—1907*, de A. N. Svalov (nr. 11), care menționează sprijinul acordat potemkiniștilor de socialiști și, în general, de muncitorii români; *Partidul bolșevicilor în anii primei revoluții ruse. Critica istoriografiei burgheze contemporane*, de N. I. Kunișceva, F. P. Pridvorova, V. V. Șelohaev (nr. 12).

Aniversarea, în 1985, a 40 de ani de la zdrobirea fascismului german și a militarismului japonez — de fapt de la izbăvirea întregii omeniri de coșmarul celui de-al doilea război mondial — a avut în paginile revistei un amplu ecou. Au fost instituite două rubrici: una privitoare la Marele Război de Apărare a Patriei,

iar o alta consacrată victoriei asupra forțelor nefaste ce au declanșat conflagrația mondială, în care au apărut numeroase studii, articole, documente: *Din istoria conducerii de către partid a trupelor de grăniceri (1941—1945)*, de I. I. Petrov (nr. 1); *Marele Război de Apărare a Patriei și politica externă a P. C. (b) Unional*, de S. L. Tehvinski (nr. 12); *Documente noi despre munca politică în rândurile partizanilor și ale populației* (nr. 8); *Rolul de avangardă al Partidului Comunist Bulgar în organizarea luptei antifasciste*, de B. V. Panov (nr. 4); *Ungaria: pe calea socialismului și a păcii*, de V. L. Musatov (nr. 4); *Victoria Uniunii Sovietice asupra fascismului german și importanța acesteia pentru popoarele cehoslovace*, de Josef Lenart, membru al Prezidiului C.C. al P.C.C., prim-secretar al C.C. al P.C. din Slovacia (nr. 5); *Partidul Comunist din Iugoslavia în fruntea luptei populare de eliberare*, de D. A. Sevia (nr. 5); *Revista „Einheit” despre eroismul internațional al P.C.U.S. și al poporului sovietic* (nr. 6); *Frăția de arme a popoarelor mongol și sovietic. 1941—1945*, de L. Bat-Ocir (nr. 9); *Partidul Comunist din Vietnam în lupta pentru construirea socialismului*, de E. G. Pavlov (nr. 9); *R.P.D. Coreeană pe drumul păcii și construcției*, de I. G. Loboda (nr. 9). A fost publicat, de asemenea, articolul: *În anii grelelor încercări*, semnat de E. P. Podvighina (nr. 5), care este, de fapt, o schiță de istorie a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. în anii crînceni ai războiului.

La împlinirea a 50 de ani de la Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste, revista inserează mai multe materiale, între care: *Congresul al VII-lea al Internaționalei Comuniste și lupta împotriva războiului imperialist*, de K. K. Șirinea; *Gheorghi Dimitrov despre lupta împotriva fascismului și importanța victoriei U.R.S.S. în Războiul de Apărare a Patriei*, de K. Baicinski (Bulgaria), ambele în numărul 7.

O rubrică bogat reprezentată, intitulată: *Oameni. Evenimente. Fapte*, reunește materiale consacrate aniversării unor militanți ai mișcării comuniste din Rusia și din alte țări, unor evenimente politice internaționale ș.a. Printre militanții aniversați s-au aflat *Ho Și Min — O viață consacrată luptei pentru fericirea poporului*, de E. P. Glazunov (nr. 5); *Ia. M. Sverdlov — marele activist al partidului și statului sovietic*, de Iu. N. Amiantov (nr. 6); *M. I. Kalinin — Nu există fericire personală în afara luptei*, de N. A. Slamihin (nr. 11). Dintre evenimentele care au făcut obiectul unor articole din această rubrică menționăm: *Pagini glorioase ale solidarității proletare*, de E. A.

Brodski (nr. 2), care prezintă participarea unor internaționaliști ruși la evenimentele revoluționare din anii 1918—1919 din Germania; *Avangarda militantă a poporului vietnamez*, de E. G. Pavlov (nr. 3), care schițează istoria de 55 de ani a Partidului Comunist din Vietnam; iar un alt articol, semnat de F. V. Nilov, este dedicat celei de-a 60-a aniversări a Partidului Comunist din India. Sub titlul: *O pagină memorială din istoria prieteniei sovieto-chineze*, de A. V. Panțov (nr. 12), revista marchează cea de-a 60-a aniversare a fondării Universității oamenilor muncii din China, care poartă numele lui Sun Yatsen.

O rubrică nouă, care se definește prin înseși titlul ei, este intitulată: *Scrisori. Cercetări. Descoperiri*. Aici au apărut noi contribuții privind: data plecării lui V. I. Lenin de la Geneva la Londra pentru a participa la al III-lea Congres al P.M.S.D.R. (nr. 7); șederea lui V. I. Lenin la Bruxelles în anul 1909 (nr. 8); date noi despre referatele lui V. I. Le-

nin din anii 1904—1905 (nr. 10); școlile de partid organizate în ilegalitate în orașul Ekaterinburg (1905—1907) (nr. 6).

Un spațiu larg este rezervat rubricii *Viața științifică*, în care este prezentată desfășurarea unor simpozioane, conferințe etc., pe plan unional și local, precum și rubricii: *Istoriografia și studiul izvoarelor*, ambele frecvente în revistă.

Problemelor *Criticii și bibliografiei* li se acordă, de asemenea, o mare atenție. Rubrica este subîmpărțită în două compartimente, cu titluri distincte: *Elemente noi în cărți*, în cadrul căreia apar materiale, ca, de exemplu, cel intitulat: *Literatura marxistă străină contemporană despre mișcarea comunistă internațională*, de M. A. Zaborov (nr. 12), și *Treceri în revistă*, care prezintă culegeri tematice, reviste etc. Mai marcăm că, în fiecare număr, se publică bibliografia: *Documente și articole de istorie a P.C.U.S. și a mișcării comuniste internaționale, publicate în reviste, culegeri și opere*.

VALENTINA POPOVICI

„SOCIAL SCIENCES IN CHINA”, nr. 1—4/1985

Asemenea anilor precedenți, și în cursul anului 1985 revista „Social Sciences in China” a prezentat cititorilor săi o selecție reprezentativă din studiile, articolele și dezbaterile cercetătorilor chinezi, apărute în publicațiile de specialitate din domeniile științelor economice, filozofiei, istoriei, artei, literaturii, socio-

logiei, psihologiei și lingvisticii. În cadrul acestei selecții se remarcă, cu pregnanță, preocuparea oamenilor de știință din sfera științelor sociale de a-și aduce contribuția creatoare la elucidarea teoretică a unor probleme de bază legate de etapa actuală a dezvoltării economice a Chinei, de a valorifica moștenirea ei culturală milenară, de a oferi soluții și propuneri practice ce vizează obiectivul fundamental al Chinei — lichidarea subdezvoltării și încadrarea ei în procesul istoric al lumii contemporane.

Pentru respectiva preocupare sînt revelatoare articolele selectate din domeniul științelor economice, inserate cel mai pregnant în cele patru numere ale revistei. Dintre acestea amintim articolul: *Noua revoluție tehnică și reacția Chinei* (nr. 1), semnat de Huan Xiang, vicepreședintele Academiei de Științe Sociale, în care autorul pledează pentru necesitatea depunerii unor eforturi susținute, „bine planificate, bine conduse și științific organizate” (p. 65), pentru asimilarea de către China, într-un termen relativ scurt, a noii tehnologii rezultate din actuala revoluție tehnică. Eforturile în această direcție se impun cu atît mai mult, argumentează autorul, cu cît există

„deja pericolul ca R.P. Chineză să rămână chiar în urma „vecinilor ei, care își restructurează economia cu o nouă tehnologie importată și pun bazele unor noi ramuri industriale tehnico-intensive“ (p. 65). Pornind de la aceste considerente, izvorâsc și propunerile autorului, ca remedii intermediare pentru atingerea scopului urmărit: 1. Reutilizarea întreprinderilor de importanță primordială cu o nouă tehnologie; 2. Crearea uneia sau a două baze industriale care să integreze cercetarea științifică de bază, producția și învățământul; 3. Socializarea, în continuare, a producției în scopul înviorării și dezvoltării pieței interne; 4. Realizarea citorva produse de înaltă tehnicitate, competitive pe piața internațională; 5. Realizarea unor produse militare avansate în vederea modernizării apărării naționale. Având în vedere condițiile actuale din China — apreciază autorul —, eforturile urmează a fi concentrate, cu precădere, asupra microelectronicii (inclusiv computerele) și bioingineriei. Autorul analizează, apoi, realizările și neajunsurile țărilor din lume în această privință, legile generale care determină dezvoltarea tehnologiei, avantajele și dezavantajele de care dispune China și propune măsuri concrete, pe termen lung, prin intermediul cărora ea își va putea impulsiona asimilarea noilor tehnologii.

Cunoscutul om de știință, Yu Guanyuan, în articolul intitulat: *Reformele din perioada construcției socialiste în contextul istoriei universale și a Chinei* (nr. 3), analizează importanța reformelor care se impun în China, în vederea atingerii scopului de a deveni un stat socialist dezvoltat și puternic. Încadrându-le în tendințele generale existente în țările socialiste și în lumea întreagă, autorul subliniază că aceste reforme egalează, ca importanță, măsurile istorice pentru schimbarea sistemului de proprietate asupra mijloacelor de producție și au ca scop eliminarea factorilor negativi, manifestați în dezvoltarea producției sociale existente, în cadrul sistemului economic socialist, al cărui model a luat ființă în anii '30 în Uniunea Sovietică.

Același autor, în articolul intitulat: *Ecologia în slujba construcției socialiste* (nr. 1), își propune să-și expună păreri asupra modului în care cercetările ecologice pot și trebuie să servească scopului fundamental al sistemului socialist: satisfacerea nevoilor materiale ale membrilor societății și să le asigure o viață fericită. Yu Guanyuan afirmă că cercetarea ecologică poate servi acestui scop prin sprijinirea producției agricole și industriale, prin protejarea mediului înconjurător necesar oamenilor muncii

pentru desfășurarea, în condiții optime, a activității lor productive și recreative, prin asigurarea unei îndrumări științifice pentru consumul lor cotidian. „Trebuie să recunoaștem că dezvoltarea producției este necesară pentru satisfacerea nevoilor materiale ale muncitorilor și familiilor lor. Oamenii nu pot trăi fără să producă. Dar — subliniază autorul —, producția atrage după sine o serie de probleme ecologice și cauzează mari daune mediului înconjurător. În cazul în care nu se abordează, în mod adecvat, procesul de producție poate pune în pericol sănătatea și bunăstarea societății. Din această cauză, stabilirea unei corelații corecte între interesele sociale fundamentale, pe de o parte, și avantajele producției și cele ale ecologiei, pe de altă parte, constituie problema de bază a cercetării ecologice“ (p. 79).

În paginile revistei și-au găsit reflecția și dezbaterea specialiștilor în problema restructurării economiei chineze și în privința elaborării unui model pentru introducerea unor reforme în structura economică. În raportul intitulat: *Cu privire la modelul pentru reforma structurii economice a Chinei* (nr. 1), membrii grupului însărcinat cu elaborarea unor studii comparative asupra structurilor economice, apreciază că, în căutarea modelului pentru reforme economice, trebuie să se pornească de la condițiile specifice existente în China, de la analiza constanței a experienței și învățămintelor dobândite în evoluția sistemului economic chinez în anii de după crearea Republicii Populare Chineze. Pe această bază, opinează autorii, în privința reformelor economice din China, trebuie — cu condiția menținerii proprietății socialiste colective și respectării principiului retribuției după muncă — să se elaboreze un model care să asigure dezvoltarea viguroasă a producției și a schimbului de mărfuri, prielnice consolidării structurii economice planificate. Ei consideră că o economie planificată, care îmbină organic reglementarea planică cu mecanismul pieței, ar putea constitui un model care să răspundă necesității dezvoltării Chinei în epoca actuală.

Din domeniul filosofiei, în paginile revistei au fost inserate, cu precădere, articole și studii care au avut drept temă de cercetare noțiuni și concepte ale filosofiei antice chineze. Astfel, de pildă, în articolul intitulat: *Originile conceptelor Yin-yang și al celor cinci elemente* (nr. 1), Pang Pu analizează acest concept, ca și al celor cinci elemente, considerate, în general, cadrul conceptual de bază al gândirii și culturii chineze, fără de care nu se poate înțelege civilizația

chineză *. Autorul aruncă o lumină asupra originilor acestor concepte, care, în mod miraculos, au rămas fundamental neschimbate de-a lungul a trei milenii, în ciuda contactelor cu alte culturi, constituindu-se în cadrul fundamental și caracteristicile gândirii chineze până în secolul al XX-lea. El demonstrează că acestea, alături de hexagrame, își au originea în divinația practică, de către unele neamuri din China Antică, care au trăit în estul, vestul și sudul țării, și că doar după secolul V î.e.n., cele trei s-au contopit pentru a deveni o cultură al cărei cadru o formează conceptele yin-yang și cele cinci elemente, ideea căii de mijloc, conținutul ei, iar valorile etice, caracteristicile sale particulare, toate împreună, arată autorul, constituindu-se în cultura specifică chineză.

Feng Keli abordează, în articolul: *Categoria 'Ti' și 'Yong' în filozofia chineză* (nr. 2), o problemă istorică: formarea perechii de categorii filozofice 'ti' și 'yong' și evoluția lor în cadrul practicii sociale a oamenilor. Autorul afirmă că, în cursul contactelor lor cu lucrurile înconjurătoare, oamenii au ajuns la concluzia că 'ti' constituie esența formelor, iar 'yong' aplicarea întocmai a esenței. Acest înțeles inițial a fost dezvoltat de către filozofii idealiști într-o pereche de categorii care denotă numen și fenomen și au extins sensul noțiunii în fel și chip. Ulterior, dezvoltarea acestei ontologii idealiste a obstrucționat progresul științelor naturale în China, dar, în același timp, a stimulat adâncirea gândirii teoretice. Conținutul rațional care urmărea găsirea cauzelor fenomenelor a fost, mai târziu, sintetizat de materialiști în principiile metodologice: 'yong' constituie punctul de pornire pentru a ajunge la 'ti' și existența lui 'ti' se află prin intermediul lui 'yong', „ceea ce a exprimat, succint, spiritul științific al teoriilor din antichitate în legătură cu aceste două noțiuni” (p. 138). Feng Keli schițează, apoi, lupta dintre materialism și idealism, dintre dialectică și metafizică în jurul problemei categoriilor 'ti' și 'yong' în epoca modernă și concluzionează că „este necesar ca să se recurgă la concepția și metoda marxistă pentru studierea acestor două categorii filozofice, care au exercitat o influență copleșitoare asupra istoriei spiritualității poporului chinez; numai astfel se va putea distinge substanța de valoare în moștenirea istorică,

se vor putea asimila, în mod critic, acele părți ale acestora care conțin adevărul și vor putea fi integrate în sistemul științific al materialismului dialectic” (p. 139).

În articolul intitulat: *Cu privire la unitatea dintre adevăr și valoare* (nr. 4), Li Deshun face investigații în privința sensului și conținutului categoriilor filozofice adevăr și valoare, căutând să stabilească corelația dintre acestea în termenul relațiilor subiectiv-obiectiv. El demonstrează că unitatea dintre adevăr și valoare — unitatea dintre cunoștințele omului și lumea înconjurătoare, în permanență schimbare, în conformitate cu realitățile și legile proprii acestora, pe de o parte, și procesul de cunoaștere și de schimbare a lumii de către om, în concordanță cu nevoile și criteriile sale proprii, de pe altă parte — constituie un principiu constant și fundamental al marxismului. Li Deshun insistă în a dovedi că practica constituie criteriul de bază pentru aprecierea adevărului și a valorii.

Din domeniul științelor istorice au fost inserate, în aceste patru numere ale revistei, articole reprezentative pentru cercetarea problemelor fundamentale ale istoriei, în general: *Cu privire la făurirea istoriei și altele*, de Li Shu (nr. 1); ale istoriei universale: *Cu privire la cele trei revoluții industriale* de Zha Ruqiang (nr. 2), și ale istoriei antice a Chinei: *Cu privire la dezvoltarea și decăderea orașului Loulan*, de Hou Can (nr. 1); *Rămășițe ale sistemului de clan în codurile penale premergătoare dinastiei Qin*, de Wu Rongzen (nr. 3) și *Regiunea Kunlun, așa cum apare ea descrisă în Shan Hai Jing (Cartea Munților și Mărilor)*, de Gu Jiegong (nr. 4).

Wu Rongzen afirmă, în studiul său, că, deși în societatea primitivă, în mod practic, nu au existat legi propriu-zise, totuși, oamenilor li s-au impus respectarea unor reguli — obiceiuri populare. Chiar în condițiile dezvoltării societății de clasă și formare a statului, vechile practici de pedepsire, ca, de pildă, exterminarea clanului, depunerea de jurământ și pedepse prin divinație și umilire, erau încă predominante în China. Treptat, arată autorul, acestea au fost încorporate în legi, conferindu-le funcții și caracteristici particulare, așa cum s-a întâmplat și în alte țări ale antichității. Dar dispariția lor totală a fost lentă, împiedicând aplicarea noului sistem legal care începea să ia ființă după secolul al IV-lea î.e.n.

Gu Jiegong supune unei analize comparative datele și informațiile cuprinse în *Cartea Munților și Mărilor* (cea mai

* Potrivit concepției dualiste chineze, lumii materiale, reprezentată prin cinci elemente primordiale (lemn, foc, pământ, metal și apă) și este proprie forța bivalentă: forța masculină (yangqi) și forța feminină (yinqi). Interacțiunea dintre acestea stă la baza tuturor schimbărilor din natură și din societate.

veche lucrare de geografie a Chinei, care datează din jurul anului 2000 î.e.n.) și caută să identifice toponimia actuală a regiunii munților Kunlun, considerată, în antichitate, sediul zeităților legendare ale Chinei; el analizează legende legate de această regiune, importante pentru elucidarea legăturilor dintre China antică și regiunile din partea ei vestică și înțelegerea uneia din ramurile componente ale civilizației chineze care își au originea în această regiune.

Din domeniul artei și literaturii, în aceste numere au fost selectate articole care prezintă noi contribuții la înțelegerea și aprofundarea evaluării moștenirii creației artistice clasice chineze: *Unele probleme teoretice cu privire la evoluția curentelor literare din timpul dinastiei Tang* (nr. 3), de Luo Zongqiang; *Cîntecul despre cei opt nemuritori beți*, de Du Fu (nr. 4); noi moduri de abordare a literaturii moderne și contemporane chineze: *Suflete zbuciumate: ficțiunea romantică din timpul Mișcării de la 4 mai* (nr. 4), de Lin Jicheng; *Literatura cu temă rustică a stîngii din anii 1930: o expresie a vremii* (nr. 4), de Zhu Xiaojin; O privire generală asu-

pra literaturii actuale cu teme luate din viața satelor (nr. 2), de Zhang Zhishong și altele; ele stabilesc liniile de convergență între literatura chineză și cea universală (*Estetica timpurie a lui Guo Moruo și romantismul occidental* — nr. 1 — de Wang Furen și Luo Gang).

Din domeniul lingvisticii a fost inclus articolul intitulat: *Distribuția geografică a cuvintelor: importanța sa pentru cercetările etimologice* (nr. 4), de Wu Tieping. Autorul își propune o sarcină de pionierat, aceea „de a urmări cum un cuvînt sau cuvinte, desemnînd o noțiune, s-au răspîndit, prin familii și regiuni lingvistice existente, în lume“ (p. 210) și nu așa „cum procedează obișnuitele dicționare de etimologie, care se rezumă doar la limbile înrudite și au în vedere cum o limbă a împrumutat cuvinte sau alte elemente lingvistice de la alte limbi, sau cum ea a oferit cuvinte sau alte elemente lingvistice altor limbi, spre folosire“ (p. 210).

Revista mai cuprinde și alte rubrici permanente, în cadrul cărora sînt publicate prezentări de cărți și articole și în care se realizează un dialog cu cititorii.

ANA BUDURA

СОДЕРЖАНИЕ

SUMMARY

СТАТЬИ — ДОКЛАДЫ

ГЕОРГЕ ТУДОР: Пятилетка 1986—1990 гг. — качественно высший этап по пути построения всесторонне развитого социалистического общества 3

АНЕТА НУЦУ БУСУЕК, АНДЖЕЛА ВАСИЛИУ: История и революционный дух 18
ИОН БИТОЛЯНУ: Румынская концепция мира,

сотрудничества и добрососедства, высказанная в дебатах Румынского парламента в межвоенном периоде (I) 32

ГЕОРГЕ ЧУЛБЯ: Аграрный вопрос в экономическом румынском мышлении (1918—1944 гг.) 45

ШТЕФАНИЯ МИХАИЛЕСКУ: Демократическое и революционное женское движение Румынии в начале XX-го века 60

ИЗ СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ РУМЫНИИ

Румыния в эпоху открытой IX-ым Съездом РКП. Закрепление социалистического общества (1966—1970 гг. *George Surpat*) 80

СТРАНИЦЫ ВСЕОБЩЕЙ ИСТОРИИ

Рабочее и социалистическое международное движение во время первой мировой войны (I). 100

ВЫДАЮЩИЕСЯ БОРЬБЫ МЕЖДУНАРОДНОГО РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ

ТСДОР ЖИВКОВ (по случаю празднования 75 лет его дня рождения) 121

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Проведение румыно-израильского научного симпозиума (Иерусалим, 1986 г.) 124

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

ЕЛЕНА СТАН, «Эпоха журнала «Сибийская трибуна» (1884—1903 гг.)», Изд-во «Минерва», Бухарест, 1985, 272 стр.: *Ион Илинчиою* .. 138

«История румынской авиации», Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1984, 742 стр. + 40 л. илл.: *Иоан Сореску* 142

КОНСТАНТИН БУШЕ, «От Боливара до Карденаса», Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1984, 364 стр.: *Константин Боторан* 146

ЖУРНАЛ-ЖУРНАЛОВ

«Румыния. Исторические страницы» (1976—1985 гг.): *Константин Георге* 149

«Вопросы истории КПСС», н-ра 1—6/1985 г.: *Валентина Попович* 151

«Социальные науки в Китае», н-ра 1—4/1985 г.: *Ана Будура* 154

ARTICLES — PAPERS

GHEORGHE TUDOR: The 1986—1990 Five Year Plan — a Qualitatively Superior Period of Upbuilding the Multilaterally Developed Socialist Society 3

ANETA NUTU-BUSUIOC, ANGELA VASILIU: History and Revolutionary Spirit 18

ION BITOLEANU: Romanian Concept of Peace, Cooperation and Neighbourhood as Reflected in the Parliamentary Debates During the Interbelic Period (I) 32

GHEORGHE CIULBEA: Romanian Economic Thinking Concerning Agriculture (1918—1944) 45

STEFANIA MIHĂILESCU: Romanian Women's Revolutionary and Democratic Movement at the Beginning of the XX-th century 60

ROMANIA'S CONTEMPORARY HISTORY

Romania After the IX-th Congress of the R.C.P. The Consolidation of the Socialist Society (1966—1970): *Gheorghe Surpat* 80

PAGES OF WORLD HISTORY

International Socialist and Workers Movement During World War I (I) 100

OUTSTANDING MILITANTS OF THE INTERNATIONAL WORKERS' MOVEMENT

TODOR JIVKOV (75th Anniversary) 121

SCIENTIFIC LIFE

Romanian-Israeli Scientific Symposium (Jerusalem, 1986) 12

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

ELENA STAN, „The Moment of «Tribuna Sibiană» (1884—1903). Minerva Publishing House, Bucharest 1985, 272 p.: *Ion Ilincioiu* 138

«The History of the Romanian Aviation», Scientific and Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1984, 742 p. + 40 p. of illustration: *Ioan Sorescu* 142

CONSTANTIN BUSE, «From Bolivar to Cardenas», Scientific and Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1984, 364 p.: *Constantin Botoran* 146

REVIEW'S REVIEW

«Romania. Pages of History» (1976—1985): *Constantin Gheorghe* 149

«Voprosi istorii K.P.S.S.», no. 1—6/1985: *Valentina Popovici* 151

«Social Science in China», no. 1—4/1985: *Ana Budura* 154

SOMMAIRE

ARTICLES — COMMUNICATIONS

GHEORGHE TUDOR: Le plan quinquennal 1986—1990 — une étape qualitative supérieure sur la route d'édification de la société socialiste multilatéralement développée 3

ANETA NUTU-BUSUIOC, ANGELA VASILIU: Histoire et l'esprit révolutionnaire 18

ION BITOLEANU: La conception roumaine sur la paix, la coopération et le bon voisinage exprimée dans les débats du Parlement roumain pendant la période d'entre deux guerres (I) 32

GHEORGHE CIULBEA: La problématique agricole dans les conceptions économiques roumaines (1918—1944) 45

STEFANIA MIHĂILESCU: Le mouvement révolutionnaire et démocratique des femmes roumaines au commencement du XX-ème siècle 60

DE L'HISTOIRE CONTEMPORAINE DE LA ROUMANIE

La Roumanie pendant l'époque inaugurée par le IX-ème Congrès du P.C.R. La consolidation de la société socialiste. (1966—1970): *Gheorghe Surpat* 80

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

Le mouvement socialiste et ouvrier international pendant les années de la première guerre mondiale (I) 100

MILITANTS IMPORTANTS DU MOUVEMENT OUVRIER INTERNATIONAL

TODOR JIVKOV (à l'occasion de la 75-ème anniversaire) 121

LA VIE SCIENTIFIQUE

Les travaux du symposium scientifique roumaino-israélien (Jerusalem, 1986) 124

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

ELENA STAN: «La période de la «Tribune de Sibiu» (1884—1903)», Editura «Minerva», Bucarest 1985, 272 p.: *Ion Ilincioiu* 138

«Histoire de l'aviation roumaine», Editura științifică și enciclopedică, Bucarest, 1984, 742 p. + 40 p. ill.: *Ioan Sorescu* 142

CONSTANTIN BUȘE: «De Bolivar á Cardenas», Editura științifică și enciclopedică, Bucarest 1984, 364 p.: *Constantin Botoran* 146

REVUE DES REVUES

«La Roumanie. Pages d'histoire», (1976—1985): *Constantin Gheorghe* 149

«Voprosi istorii KPSS» ns. 1—6/1985: *Valentina Popovici* 151

«Social science in China», ns. 1—4/1985: *Ana Budura* 154

INHALT

STUDIEN — MITTEILUNGEN

GHEORGHE TUDOR: Der Fünfjahresplan 1986—1990 — eine qualitativ überlegene Etappe auf dem Weg des Aufbaus der vielfältig entwickelten sozialistischen Gesellschaft 3

ANETA NUTU-BUSUIOC, ANGELA VASILIU: Geschichte und revolutionärer Geist 18

ION BITOLEANU: Die rumänische Konzeption von Frieden, Zusammenarbeit und Gute Nachbarschaft in Debatten des rumänischen Parlaments in der Zwischenkriegszeit (I) 32

GHEORGHE CIULBEA: Agrarfrage in rumänische ökonomische Gedanken 45

STEFANIA MIHĂILESCU: Die revolutionäre und demokratische Frauenbewegung in Rumänien am Anfang des XX. Jahrhunderts 60

AUS DER GEGENWARTSGESCHICHTE RUMANIENS

Rumänien in der von der IX-ten Kongress der RKP eröffnete Epoche. Die Konsolidierung der sozialistischen Gesellschaft (1966—1970): *Gheorghe Surpat* 80

BLÄTTER FÜR WELTGESCHICHTE

Die Sozialisten — und Arbeiterbewegung der Welt vor dem ersten Weltkrieg (I) 100

BEDEUTENDE MILITANTEN DER INTERNATIONALEN ARBEITERBEWEGUNG

TODOR JIVKOV (75 Jahren seit seiner Geburt) 121

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Rumänisch-israelisches Kolloquium (Jerusalem, 1986) 124

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

ELENA STAN: «Das Moment «Tribuna sibiană» (1884—1903)», Editura Minerva, 1985, 272 S.: *Ion Ilincioiu* 138

«Geschichte des rumänischen Flugwesens», Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 742 S. + 40 Tafelzeichnungen: *Ioan Sorescu* 142

CONSTANTIN BUȘE: «Von Bolivar nach Cardenas», Editura științifică și enciclopedică, 1984, 364 S.: *Constantin Botoran* 146

DIE ZEITSCHRIFTENSCHAU

«Rumänien. Blätter für Geschichte» (1976—1985): *Constantin Gheorghe* 149

«Voprosi istorii K.P.S.S.», Nr. 1—6/1985: *Valentina Popovici* 151

«Social Science in China», Nr. 1—4/1985: *Ana Budura* 154

SUMARIO

INFORMES — COMUNICACIONES

GHEORGHE TUDOR: El quinquenio 1986—1990 — etapa cualitativa superior hacia el camino de la construcción de la sociedad socialista multilateralmente desarrollada 3

ANETA NUTU-BUSUIOC, ANGELA VASILIU: Historia y espíritu revolucionario 18

ION BITOLEANU: El concepto rumano de paz, cooperación y buena vecindad expresada en los debates del Parlamento rumano de entre las dos guerras mundiales (I) 32

GHEORGHE CIULBEA: El problema agraria en el pensamiento económico rumano (1918—1944) 45

ȘTEFANIA MIHĂILESCU: El movimiento revolucionario y democrático de mujeres de Rumanía al comienzo del siglo XX 60

DE LA HISTORIA CONTEMPORÁNEA DE RUMANÍA

Rumanía en la época inaugurada de IX — Congreso del Partido Comunista Rumano de fortalecimiento de la sociedad socialista (1966—1970): *Gheorghe Tudor* 80

PÁGINAS DE HISTORIA UNIVERSAL

El movimiento socialista y obrero internacional en el período del primer guerra mundial (I) .. 100

MILITANTES NOTABLES DEL MOVIMIENTO OBRERO INTERNACIONAL

TODOR JIVKOV (con la ocasión de su cumpleaños — 75 años de edad) 121

VIDA CIENTÍFICA

Los trabajos del Simposio científico rumano-israelita (Jerusalém, 1986) 124

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

ELENA STAN «El rato de la «Tribuna de Sibiu (1884—1903), Editorial Minerva, Bucarest, 1985, 272 p.: *Ion Ilincioiu* 138

«Historia de la aviación rumana, Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1984, 742 p. + 40 p. estampas: *Ioan Sorescu* 142

CONSTANTIN BUSE, «Desde Bolívar a Cardenas, Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1984, 364 p.: *Constantin Botoran* .. 146

LA REVISTA DE LAS REVISTAS

«Rumanía. Páginas de historia (1976—1985): *Constantin Gheorghe* 149

«Voprosi istorii K.P.S.S., nr. 1—6/1985: *Vá-lentina Popovici* 151

«Social Science in China, nr. 1—4/1985: *Ana Budura* 154

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raug

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

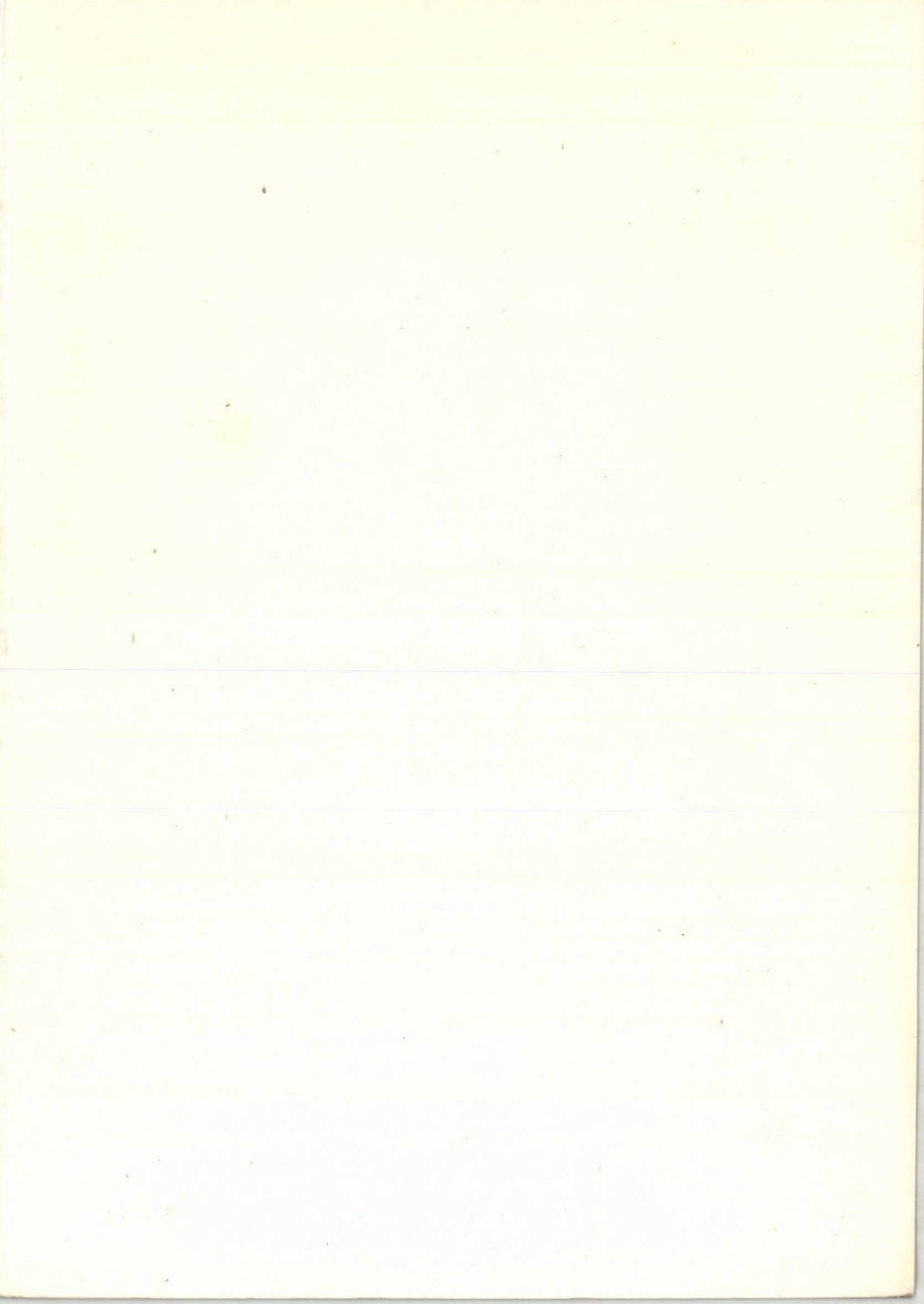
Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.376 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

79034

anale de istorie

anul XXXII **6** 1986

1999

0 JUL 2005

29034

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

— DLU 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă!

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.**

**anale
de istorie**

Anul XXXII
6
1986

SUMAR

**CONFERIREA ÎNALTELUI TITLU DE „EROU AL NOII REVOLUȚII
AGRARE” TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, SECRETAR GENERAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN,
PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

Hotărîre-Decret a Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România privind conferirea titlului de „Erou al Noii Revoluții Agrare” tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU	3
Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU	4

**2 500 DE ANI DE LA CONSEMNAREA LUPTELOR GETO-DACILOR
PENTRU LIBERTATE ȘI NEATÎRNARE**

ILIE CEAUȘESCU : Geto-dacii — „Cei mai viteji și mai dreپتي dintre traci”	7
VASILE BORONEANȚ : Vechime și continuitate etnică, materială și culturală în vatra străbună	24

ARTICOLE — COMUNICĂRI

ION POPESCU-PUTURI : Făurirea Partidului Comunist Român	34
ION BITOLEANU : Conceptul românesc de pace, cooperare și bună vecinătate exprimat în dezbaterile Parlamentului român din perioada interbelică (II)	46
ELISABETA IONIȚĂ : Mișcarea revoluționară și democratică de femei din România în perioada 1918—1944 (I)	65

43523.

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

Mișcarea socialistă și muncitorească internațională în perioada primului război mondial (II)	79
--	----

MĂRTURII ISTORICE

Acțiunile ferme ale Partidului Comunist Român în toamna anului 1938 pentru demascarea, izolarea și lichidarea pericolului fascismului intern : Vasile Bobocescu	99
---	----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică cu tema : „Marele Mircea Voievod — personalitate prominentă a istoriei naționale“ (București, 20 septembrie 1986)	109
Simpozionul cu tema : „600 de ani de la urcarea pe tron a Marelui Mircea Voievod“ (Tirgoviște, 18 septembrie 1986)	121

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

GHEORGHE PLATON, „Istoria modernă a României“, Editura didactică și pedagogică, București, 1985, 556 p. : <i>Marian Stroia</i>	128
NICHITA ADĂNILOAIE, „Independența națională a României“, Editura Academiei R.S. România, București, 1986, 400 p. : <i>Apostol Stan</i>	132
WILLIAM MARIN, ION LUNCAN, „Două secole de luptă revoluționară în sud-vestul României (1733—1948)“, Editura Facla, Timișoara, 1984, 314 p. : <i>Radu Păiușan</i>	136
ROMUS DIMA, „Organizarea politică a țăranimii“, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 406 p. : <i>Ion Iacoș</i>	139
„Istoria infanteriei române“, vol. I—II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 400 + 520 p. : <i>Dumitru Preda</i>	143

REVISTA REVISTELOR

„Revista de istorie“, nr. 1—12/1985: <i>Ion Bulei</i>	149
„Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“, tom. XXI, 1984, 728 p. ; tom XXII, 1985, 1 016 p., Editura Academiei R. S. România, Iași: <i>Gheorghe David</i>	154

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ,
MIRCEA T. MUȘAT, NICOLAE PETREANU, VASILE PETRIȘOR —
secretar responsabil de redacție, NICOLAE POPESCU, GHEORGHE
SURPAT, GHEORGHE UNC, GHEORGHE ZAHARIA

**Conferirea înaltului titlu de „Erou al Noii Revoluții Agrare”
tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU,
Secretar general al Partidului Comunist Român,
Președintele Republicii Socialiste România**

— 17 octombrie 1986 —

HOTĂRÎRE-DECRET

**A COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL COMITETULUI CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ȘI CONSILIULUI DE STAT
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA PRIVIND CONFERIREA
TITLULUI DE „EROU AL NOII REVOLUȚII AGRARE”**

**TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU,
Secretar general al Partidului Comunist Român,
Președintele Republicii Socialiste România**

Pentru rolul hotărîtor și activitatea de însemnătate excepțională în stabilirea strategiei generale de dezvoltare economico-socială a patriei, în elaborarea și fundamentarea conceptului, profund științific, privind noua revoluție agrară în România și stabilirea obiectivelor acesteia,

Pentru contribuția esențială adusă la elaborarea și înfăptuirea politicii agrare a partidului și statului, de făurire a unei agriculturi intensive, moderne, de înaltă productivitate,

Pentru rolul determinant în adoptarea măsurilor privind gospodărirea cu maximă eficiență a fondului funciar și ridicarea potențialului productiv al pământului, crearea și asigurarea unor semințe și soiuri superioare, dezvoltarea și modernizarea continuă a bazei tehnico-materiale, organizarea științifică a producției și a muncii în agricultură și obținerea, pe această cale, a unor producții agricole mari, sigure și stabile,

Pentru aportul fundamental la creșterea tot mai accentuată a contribuției agriculturii, ca ramură de bază a economiei naționale, la dezvoltarea generală a țării și ridicarea bunăstării întregului popor,

Dind expresie stimei și recunoștinței întregii națiuni pentru îndelungata și rodnică activitate revoluționară pusă în slujba înălțării patriei pe culmi tot mai luminoase ale socialismului și comunismului,

**Comitetul Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România h o t ă r ă s c
ș i d e c r e t e a z ă :**

Articol unic. — Se conferă titlul de „Erou al Noii Revoluții Agrare” tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

**SEMNEAZĂ MEMBRII COMITETULUI POLITIC EXECUTIV
AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
ȘI MEMBRII CONSILIULUI DE STAT
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU

Stimaţi tovarăşi,

Doresc să exprim cele mai vii mulţumiri Comitetului Politic Executiv şi Consiliului de Stat pentru hotărîrea de a-mi acorda înaltul titlu de „Erou al Noii Revoluţii Agrare” din România. Consider aceasta atît ca o apreciere — cum se subliniază în Hotărîrea-Decret — a activităţii mele, dar, totodată, ca o deosebită apreciere a justeţei politicii agrare a partidului nostru, a justeţei hotărîrilor Congresului al XIII-lea al partidului cu privire la dezvoltarea generală a patriei noastre în noua etapă, în care agriculturii îi revine un rol de mare însemnătate.

După cum este bine cunoscut, în anii socialismului patria noastră a obţinut realizări remarcabile în dezvoltarea industriei, agriculturii, ştiinţei, învăţămîntului, culturii şi în ridicarea generală a nivelului de civilizaţie şi de trai al întregii noastre naţiuni. Toate acestea constituie o confirmare a justeţei politicii partidului nostru, a aplicării creatoare a legităţilor generale la condiţiile şi realităţile din România. Ele demonstrează că partidul nostru — care şi-a asumat înalta răspundere de a conduce întregul popor pe calea socialismului şi comunismului — îşi indeplineşte cu cinste misiunea sa istorică. În acelaşi timp, aceste măreţe realizări sînt rezultatul nemijlocit al muncii pline de abnegaţie a clasei muncitoare, a ţărănimii, intelectualităţii, a întregului nostru popor, care înfăptuiesc neabătut politica internă şi externă a partidului — forţa hotărîtoare a tot ceea ce am realizat, a tot ceea ce propunem să înfăptuim pentru dezvoltarea României, pentru transpunerea în viaţă a Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare fermă a patriei noastre spre comunism.

Aş dori, şi cu acest prilej, să adresez, în numele conducerii noastre de partid şi de stat, al meu personal, cele mai calde felicitări clasei muncitoare, ţărănimii, întregului nostru popor pentru aceste măreţe realizări şi urări fierbinţi de a obţine rezultate tot mai bune în îndeplinirea planului pe acest an, în înfăptuirea cincinalului 1986—1990, care asigură intrarea patriei noastre într-o etapă nouă, superioară, de dezvoltare în toate domeniile de activitate.

Tot ceea ce ne-am propus să realizăm în acest cincinal se bazează pe trecerea la dezvoltarea intensivă, ceea ce presupune o mai bună organizare a întregii activităţi, dar, mai cu seamă, de a aşeza la temelie tuturor sectoarelor de activitate cele mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii din epoca contemporană. Trebuie să fim pe deplin conştienţi că numai dezvoltînd puternic activitatea de cercetare în toate domeniile, înfăptuind programele de modernizare şi organizare ştiinţifică a producţiei, a întregii activităţi, aplicînd ferm principiile autoconducerii şi autogestiunii vom avea garanţia îndeplinirii hotărîrilor Congresului al XIII-lea, a planurilor şi programelor pe care le-am adoptat în deplină unanimitate în organele de conducere ale partidului şi statului, în organismele democraţiei muncitoreşti-revoluţionare.

Pe ansamblu, primul an al cincinalului l-am început cu o serie de rezultate bune. Avem tot ce este necesar pentru a încheia acest an cu o producție industrială cu cel puțin 7 la sută mai mare decât în anul precedent, de a obține o creștere corespunzătoare a productivității muncii, de a realiza o sporire importantă a venitului național, a eficienței economice în toate sectoarele de activitate. Se cunosc programele, măsurile organizatorice în vederea îndeplinirii lor — și doresc, și cu acest prilej, să subliniez că trebuie să facem totul pentru a îndeplini neabătut, în toate domeniile și la toți indicatorii, prevederile planului și programelor pentru diferite sectoare de activitate.

În acest cadru se înscriu și rezultatele pe care le-am obținut în agricultură. Am avut un an nu prea bun din punct de vedere al condițiilor climatice. Ca rezultat însă al eforturilor pe care societatea noastră le-a făcut pentru realizarea unei puternice baze tehnico-materiale în agricultură — atât în ce privește mecanizarea, chimizarea, dar mai cu seamă în domeniul irigațiilor și îmbunătățirilor funciare, al asigurării semințelor de calitate superioară, a materialului săditor, a animalelor de rasă, și în alte domenii ale agriculturii, precum și a cadrelor necesare — am reușit să depășim multe din greutățile create de natură și să obținem, pe ansamblu, o recoltă pe care o putem caracteriza bună. Pe baza a ceea ce cunoaștem până acum — și, practic, simțem la terminarea strîngerii recoltei — vom realiza o producție de cel puțin 28 de milioane tone de cereale, ceea ce reprezintă cea mai bună producție pe care am obținut-o vreodată în România.

Realizăm producții bune la floarea-soarelui, la soia, la cartofi, la sfecla de zahăr, în viticultură, în pomicultură, în legumicultură, precum și în domeniul creșterii animalelor. Pornind tocmai de la aceste realizări, în Comitetul Politic Executiv și, după aceea, în Consiliul de Stat s-a hotărît instituirea titlului de „Erou al Noii Revoluții Agrare”, care, începând din acest an, urmează să fie acordat județelor, unităților care realizează producții prevăzute în obiectivele noii revoluții agrare. Sînt cunoscute aceste obiective și criterii. Am hotărît să acordăm în acest an acest înalt titlu unui județ și unei serii de unități agricole, pentru producțiile bune pe care le-au realizat. Județul Olt, căruia am hotărît să-i acordăm acest înalt titlu, a realizat peste 21 600 kg de porumb știuleți la hectar, peste 6 000 kg de grâu la hectar, peste 7 000 kg orz la hectar, peste 3 500 kg de floarea-soarelui la hectar, peste 2 800 kg de soia, peste 43 000 kg de sfeclă, producții bune și la celelalte culturi, precum și rezultate importante în zootehnie. Deci acordarea acestui titlu nu este legată de realizarea unei producții într-un domeniu sau altul, ci pentru rezultatele obținute pe ansamblu, care se înscriu în criteriile pe care le-am stabilit, în obiectivele pe care le avem în vedere în îndeplinirea noii revoluții agrare.

Avem un număr mare de unități, aproape în toate județele, care au rezultate bune, producții la hectar de peste 8 000 kg la grâu, de 9 000 kg la orz și de peste 20 000 kg la porumb. Avem cooperative și unități de stat care au obținut 27 000 kg de porumb știuleți la hectar.

Iată de ce se poate spune că din primul an al cincinalului am obținut rezultate bune și că, prin aceste realizări, se demonstrează că hotărârile Congresului al XIII-lea, programele pe care le avem în agricultură sînt reale și pe deplin posibil de realizat! Am obținut de pe acum recolte — nu pe suprafețe mici, ci pe suprafețe întinse, într-un județ pe întreaga lui suprafață — care arată că este posibil să îndeplinim obiectivele noii revoluții agrare și să demonstrăm astfel superioritatea agriculturii socialiste, forța cooperativelor, a oamenilor muncii, a tehnicienilor și specialiștilor din agricultură de la ridicarea agriculturii la un nivel înalt de dezvoltare. (Aplauze puternice).

Pentru a realiza aceste producții nu a fost ușor și nu va fi ușor nici în viitor. Trebuie acționat cu toată hotărîrea pentru aplicarea măsurilor de organizare corespunzătoare a activității, de aplicare fermă a cuceririlor științei agricole în toate domeniile, de bună gospodărire și de executare în bune condiții a lucrărilor agricole.

Disponem de tot ce este necesar. Semințele cu care am obținut aceste recolte mari sînt realizate în România de oamenii de știință, de institutele noastre de cercetări. De aceea am și hotărît să acordăm, în acest an, și Institutului de cercetări agricole de la Fundulea înaltul titlu de „Erou al Noii Revoluții Agrare”, ca o înaltă apreciere a activității oamenilor de știință din agricultură, a contribuției pe care o aduc, și trebuie să o aducă, la realizarea noii revoluții agrare, la ridicarea agriculturii noastre la nivelul cerințelor puse de Congresul al XIII-lea al partidului, de Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Trebuie să întărim, și în agricultură — ca în toate domeniile — ordinea, disciplina, răspunderea. Până la urmă, oamenii, activitatea lor constituie factorul hotăr-

ritor pentru realizarea noii revoluții agrare ! De altfel, atunci cînd am formulat acest obiectiv, am și subliniat că aceasta presupune nu numai producții mari, dar și transformarea a însuși modului de gîndire, de muncă, de viață al țărănimii, al tuturor celor care lucrează în agricultură.

La Congresul oamenilor muncii am discutat că, pentru a înfăptui obiectivele revoluției tehnico-științifice în general, trebuie să obținem transformarea însăși a oamenilor, să le creăm și să dezvoltăm puternic o conștiință nouă, revoluționară, un înalt nivel de cunoștințe profesionale, tehnico-științifice, o cultură înaintată, bazată pe concepția materialist-dialectică și istorică, pe idealurile socialismului.

Deci acum, cînd facem primul bilanț a ceea ce am realizat în înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XIII-lea în agricultură, trebuie să fim pe deplin conștienți că sîntem numai la început. Avem încă un drum lung de străbătut și în agricultură pentru ca, în toate județele și, pe ansamblu, în întreaga țară, să realizăm producțiile stabilite. Și în industrie, și în celelalte sectoare trebuie să desfășurăm o muncă susținută și să obținem o îmbunătățire radicală a întregii noastre activități. Să punem pe primul plan întărirea spiritului de răspundere, a ordinii, a disciplinei, buna organizare a activității și, mai presus de toate, ridicarea nivelului pregătirii profesionale, de specialitate, tehnico-științifică, a nivelului general de cultură. Numai cu oameni — începînd de la muncitori și țărani, pînă la intelectuali — cu o înaltă conștiință și spirit revoluționar putem realiza obiectivele revoluției tehnico-științifice și ale noii revoluții agrare !

Revoluția nu se poate face decît cu revoluționari ! Am înfăptuit revoluția socialistă cu revoluționari ! Nu putem înfăptui revoluția științifică decît cu revoluționari în știință, în tehnică, în cultură ! Trebuie să ne propunem deci să transformăm activul nostru de partid, cadrele noastre din toate domeniile — economice, științifice, culturale — în adevărați militanți revoluționari pentru socialism, pentru nou, pentru comunism ! (Aplauze puternice, prelungite).

Eu vă asigur pe dumneavoastră, asigur partidul, întregul nostru popor că și în viitor voi face totul pentru a contribui și a asigura înfăptuirea neabătută a hotărîrilor, a legilor țării, a obiectivelor pe care le avem privind dezvoltarea generală a patriei noastre.

Consider că cel mai bun răspuns la această distincție care mi s-a acordat este de a nu precupeți nimic pentru a asigura ca toate sectoarele noastre de activitate — începînd cu organele de conducere de partid și de stat — să-și îndeplinească în cele mai bune condiții răspunderea pe care o au. Numai într-o deplină unitate, numai cu eforturile unite ale tuturor cadrelor noastre, ale întregului popor vom asigura înfăptuirea obiectivelor de dezvoltare a patriei noastre !

Repet, voi face totul pentru a răspunde încrederii poporului și a partidului !

Mulțumesc, încă o dată, Comitetului Politic Executiv și Consiliului de Stat, partidului, poporului nostru pentru această distincție.

Doresc să închei cu urarea de a intensifica întreaga activitate pentru a înfăptui în cele mai bune condiții planul pe acest an și pe întregul cincinal. Adresez urarea de succes tuturor oamenilor muncii, întregului nostru popor. Vă urez succes în activitatea dumneavoastră ! Multă sănătate și fericire ! (Aplauze puternice, prelungite).

2 500 DE ANI DE LA CONSEMNAREA LUPTELOR GETO-DACILOR PENTRU LIBERTATE ȘI NEATÎRNARE

GETO-DACII — „CEI MAI VITEJI ȘI MAI DREPTI DINTRE TRACI”

ILIE CEAUȘESCU

Componente inseparabile ale aspirațiilor spre progres și o viață mai bună, independența și suveranitatea au impulsionat și au dat substanță tuturor înfăptuirilor ce au jalonat devenirea istorică a poporului nostru, caracterizând și astăzi inițiativele și acțiunile sale susținute în contextul vieții politice internaționale. Dreptul neîngrădit al popoarelor de a se exprima liber, în conformitate cu propriile interese și aspirații, cu respectarea principiilor de egalitate și justiție se constituie în norme și principii ale politicii externe active a României socialiste, ce se revendică unei experiențe pe cât de tumultuoase, pe atât de glorioase.

Lupta necurmată pentru dezvoltarea de sine stătătoare, pentru libertate și neatîrnare reprezintă — subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român — „trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale”¹. Mileniile de viațuire permanentă, neîntreruptă în spațiul carpato-danubiano-pontic atestă faptul că vocația poporului nostru a fost, dintotdeauna, libertatea, independența și pacea. Niciodată poporul român nu a tins să se reverse în alte zone geografice, mai apropiate sau mai îndepărtate, locuite de alte popoare, sau să-și instituie, indiferent prin ce modalități și sub ce forme, dominația asupra altor popoare. Dacă românii nu și-au propus și nici nu au acționat pentru cuprinderea de teritorii ce nu le aparțineau, împrejurările istorice le-au impus însă, nu de puține ori, să se apere prin lupte grele, purtate secole de-a rîndul, împotriva valurilor de migratori sau a armatelor unor regate și imperii puternice, care au căutat să cucerească și să-și adjucece prin forță spațiul nostru de străveche locuire. Din aceste aprige confruntări s-a născut o epopee eroică, a cărei substanță o constituie tocmai apărarea vetrei strămoșești, a libertății, unității și independenței patriei. Iar primele pagini ale acestei epopei le-au înscris geto-dacii.

Obîrșia poporului român descinde, prin strămoșii săi, din vremuri imemorabile, de cînd în spațiul său de baștină carpato-danubiano-pontic a

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 321.

înflorit și s-a dezvoltat neconținut una din cele mai vechi și originale civilizații cunoscute în Europa. Poporul român, „prin strămoșii săi — scria cu deplin temei marele istoric Nicolae Iorga — își are rădăcini de patru ori milenare: aceasta este mândria și aceasta este puterea noastră”².

După cum se consemnează în scrierile antice, străbunii noștri legitimi au fost geto-dacii, care nu au descins din alte părți, ci s-au născut și au trăit dintotdeauna aici. Ei au o continuitate neîntreruptă, permanentă pe meleagurile carpato-danubiano-pontice. Niciodată înaintașii noștri nu și-au părăsit pământul unde s-au născut. Ei au rămas neclintiți pe aceste meleaguri, apărându-și ființa, dreptul la existență liberă.

De la începuturile existenței lor, geto-dacii au făcut parte din marea familie a tracilor. Forța, numărul și importanța lumii tracice au fost sesizate la adevărata lor valoare de „părintele istoriei”, Herodot: „Neamul tracilor este cel mai numeros din lume după cel al inzilor. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile, după socotința mea”³.

În condiții geografice, economice, istorice și culturale specifice nord-balcanice și nord-dunărene, societatea tracică a evoluat și s-a încheșat într-o unitate organică și de sine stătătoare. Astfel, începînd cu secolele IX—VIII î.e.n., în spațiul carpato-danubiano-pontic se poate vorbi deja de geto-daci ca popor distinct, cu o organizare politică, economică și culturală proprie, unitar etnic și lingvistic, al cărui destin istoric va fi cu totul altul decât cel al marelui trunchi sud-balcanic din care s-a desprins. Ca străvechi popor al antichității, geto-dacii au intrat pentru prima dată în lumina izvoarelor scrise acum 2 500 de ani. Herodot îi descrie, ca fiind „cei mai viteji și mai drepți dintre traci”⁴, iar numeroase documente antice ne-au lăsat informații de mare probitate științifică din care rezultă că poporul geto-dac locuia pe un teritoriu întins, cuprins între Tisa, dincolo de Dunăre pînă la Munții Balcani, ca și la nord de Marea Neagră pînă către gurile Bugului.

Cercetările arheologice — în special cele făcute în ultimele decenii de specialiștii români, bulgari, sovietici, unguri, iugoslavi, cehoslovaci etc. — dovedesc că, începînd din secolul al VII-lea î.e.n., societatea dacogetică a evoluat constant spre o formă avansată de organizare politică pentru acea vreme. Harnici, drepți și blînzi, strămoșii poporului român și-au edificat cultura materială și spirituală, civilizația lor, pe îndeletniciri pașnice, fiind buni agricultori, păstori, meșteșugari, negustori și mineri. Încă din timpuri foarte îndepărtate ei s-au dăruit muncii pașnice, fiind animați de dorința fierbinte de a-și asigura o viață stabilă, statornicită pe meleagurile de baștină de care și-au legat destinul pentru totdeauna, fiindu-le cu totul străine înclinații anxioase și pofta de jaf și cotropiri. „Istoria poporului nostru, istoria armatei noastre demonstrează cu putere — relevă secretarul general al partidului — că niciodată poporul român, armata sa nu și-au propus țeluri agresive”⁵. Îndeletnicirile pașnice,

² Nicolae Iorga, *Originea, firea și destinul neamului românesc*, în *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1938, p. 34.

³ Herodot, *Istorie*, V, 3, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 65.

⁴ Herodot, *Istorie*, IV, 93, în *op. cit.*, p. 49.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 79.

factura psihică, organizarea politică și fizionomia civilizației care au edificat-o pe baza muncii și-au pus cu putere pecetea pe concepția și practica militară a daco-geților, imprimându-le un puternic caracter defensiv, bazat pe apărarea pământului natal, pe dreptul la viață liberă și de sine stătătoare.

Animați de aceste idealuri sublime și pentru apărarea lor statornică și hotărâtă, strămoșii noștri au fost nevoiți să pună mîna pe arme, să se ridice la luptă împotriva celor deprinși să-și asigure existența din războaie de jaf și din cuceriri de teritorii. Des repetatele invazii străine, agresiunile marilor imperii, care în decursul istoriei au înconjurat și au atentat permanent la glia străbună a poporului nostru, i-au mobilizat acestuia întotdeauna forțele și energiile, ce s-au dovedit în permanență inepuizabile și au izvorît din acea forță spirituală, întotdeauna prezentă în momentele de mare primejdie la masele largi populare precum și la conducătorii lor.

Este un fapt bine atestat de descoperirile arheologice, că locuitorii spațiului carpato-danubiano-pontic au avut de făcut față unor valuri succesive de invadatori, făurindu-și sisteme de apărare, în funcție de direcțiile principale de atac ale diverselor triburi sau grupuri de populații aflate în această perioadă într-o continuă mișcare pe vaste spații. Analiza aprofundată a rezultatelor cercetărilor arheologice arată că societatea autohtonă nu a putut fi dislocată din teritoriul ei de viațuire, indiferent de forța invaziilor succedate, începînd cu mijlocul mileniului III î.e.n. ; mai mult, bazată pe o solidă și strălucită cultură materială și spirituală⁶, pe o organizare socială bine conturată, dar într-o continuă evoluție, aceasta a putut face față invadatorilor și chiar să-i asimileze în comunitățile locale, proces care va conduce, la rîndul său, la apariția pe un vast spațiu, din munții Carpații Păduroși la Marea Egee și chiar în Asia Mică, și din centrul Europei în stepele nord-pontice, a marelui și puternicului neam al tracilor.

Bizuiindu-se pe forțele proprii, înaintașii noștri au găsit, cu înțelepciune, metode, soluții, căi și mijloace pentru a se apăra și zdrobi pe agresori, pentru a-și asigura continuitatea pe teritoriul carpato-danubiano-pontic. În întreg spațiul geto-dacic a fost identificată existența unor formațiuni politice, care și-au făurit o solidă organizare militară, al cărei scop fundamental era nu cîmpirea de teritorii străine, ci apărarea în fața invadatorilor. De la începuturile doctrinei militare a strămoșilor ideea ei forță, însăși rațiunea sa de a fi, a constatat în caracterul său defensiv, de apărare a gliei străbune. La lupta de apărare participa întreaga populație a ținutului sau a zonei amenințate de cîmpitori. Ridicarea norodului la arme, hotărîrea de a da piept cu dușmanul și de a-l învinge, virtuțile ostășești erau izvoarele de forță ale strămoșilor noștri geto-daci. Caracterul defensiv al doctrinei lor militare este viu ilustrat de existența unui puternic și întins sistem de fortificații⁷, în cadrul căruia cetățile jucau un rol însemnat. Dealtfel, soliditatea și mai ales mărimea acestor fortificații constituie un convingător indiciu, încă din aceste secole de afirmare a poporului geto-dac, că la efortul de apărare participa întreaga populație a ținutului sau zonei în care avea loc agresiunea, fiecare cetate în parte devenind practic un focar de rezistență.

⁶ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura științifică, București, 1966, p. 123—154.

⁷ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 127—149.

Lupta de apărare a geto-dacilor a fost marcată în secolele VIII—VII î.e.n. de ridicarea la arme în fața unei însemnate primejdii externe venite din partea sciților, ale căror raiduri pornite din stepele nord-pontice au devenit deosebit de periculoase și foarte pustiitoare. Dar, indiferent dacă invaziile veneau din partea unor popoare de stepă, deseori nomade, sau din partea marilor imperii, bine organizate și cu un potențial militar considerabil, instituția militară a autohtonilor a dobândit în cursul existenței sale multimilenare structuri și forme diferite, corespunzătoare stadiului dezvoltării social-politice și necesităților izvorâte din amploarea și permanența pericolelor externe care trebuiau anihilate.

Întreaga societate geto-dacă a cunoscut de la jumătatea mileniului I î.e.n. un proces continuu și ireversibil de maturizare a organizării sale politice, atât ca urmare — și în primul rând — a dezvoltării interne, cât și din cauza deselor și durelor confruntări cu cotropitori mult mai numeroși și mai bine înarmați. De la faza gentilico-tribală din secolele IX—VII î.e.n.⁸, la formațiunile politice din secolele VI—I î.e.n. și la statul dac centralizat din vremea lui Burebista și a lui Decebal a avut loc procesul istoric de acumulare treptată a primelor aspecte și elemente ale doctrinei războiului întregului popor la români, care s-a cristalizat în focul luptei împotriva unor inamici puternici și numeroși, bine înarmați și experimentați în acțiuni de jaf și cotropire. De la început s-a conturat obiectivul politico-strategic fundamental al doctrinei militare a strămoșilor noștri, și anume apărarea integrității teritoriului de baștină, integrat organic în spațiul carpato-danubiano-pontic. Dar realizarea acestui obiectiv necesita forțe umane și materiale considerabile, deoarece vatra străbună, bogățiile și frumusețile ei au stîrnit poftă nesățioasă ale unor agresori puternici și numeroși. În condițiile unui raport de forțe defavorabil, strămoșii noștri aveau să intuiască și să folosească cu succes o modalitate originală de purtare a războaielor de apărare și anume lupta întregului popor, concretizată printr-o participare cât mai largă a populației la efortul militar, prin forme și procedee noi și specifice acestui gen de luptă.

Această orientare s-a cristalizat din cele mai vechi timpuri și a devenit tradițională la strămoșii noștri, fiind îmbogățită din generație în generație. O confirmă cu strălucire chiar prima mare confruntare militară — atestată de izvoarele scrise —, care a angajat forțele strămoșilor noștri în lupta de apărare împotriva armatelor invadatoare ale Imperiului persan.

În anul 514 î.e.n., în drum spre nordul gurilor Dunării, pentru a supune recalitrantele triburi scitice, imensa armată persană, condusă de regele Darius, a pătruns și pe teritoriul de locuire al geto-dacilor dintre Dunăre, Marea Neagră și Munții Balcani. Pentru această expediție, care a urmat țărmul de vest al Mării Negre, perșii au concentrat forțe uriașe, pe care Herodot le evaluează la 700 000 de luptători și 600 de corăbii⁹. În contrast cu celelalte triburi trace care nu au opus rezistență, împotrivirea cu armele din partea geților, „care se cred nemuritori“, a surprins

⁸ Al. Vulpe, *Geto-dacii ca unitate etno-istorică în lumea tracă*, în „Studii și cercetări de istorie veche“ („S.C.I.V.“), tom. 31, nr. 1/1980, p. 5—11.

⁹ A se vedea : G. de Sanctis, *Il messaggio figurato degli Sciti a Dario*, în *In memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 110—111 ; R. Henning, *Darius Feldzug ins Skyttenland*, în *Terrae incognitae*, I, Leiden, 1936, p. 94—99 ; *Darius I Scyth. Pri-cernomorija*, în „Vestnik drevnej istorii“, nr. 4, 1949, p. 15—28 ; P. Alexandrescu, *Retragerea lui Darius din expediția scitică*, în „S.C.I.V.“, tom. 7, nr. 3—4, 1956, p. 319—342 ; *Istoria militară a poporului român*, vol. I, Editura militară, București, 1984, p. 54—60.

întreaga lume ¹⁰. Astfel, *geto-dacii intră în istoria scrisă prin fapte de arme nepieritoare*, în înfruntarea cu un agresor mult mai puternic numeric și ca înzestrare, crud și trufaș, experimentat în acțiuni de jaf și cotoșenie. În focul unor aprige confruntări s-au cristalizat primele forme și procedee de luptă a întregului popor care vor deveni tradiționale : hărțuirea continuă a adversarului, distrugerea bunurilor pe direcția de invazie a inamicului, lovituri surprinzătoare, ambuscade ¹¹.

Trăsătura distinctivă a acestei mari confruntări militare purtată de geto-daci a constat în caracterul de masă al rezistenței, așa cum o vor atesta izvoare mai târzii, când se vor referi la luptele purtate în aceste teritorii. Rezistențele împotriva înaintării armatei persane au fost succesive, atât uniunea de triburi din sudul Dobrogei cât și cea din nordul regiunii dintre Dunăre și Mare, ambele identificate arheologic ¹², stînd ferm în apărarea propriilor teritorii. Ridicarea la arme a poporului geto-dac împotriva celei mai mari puteri a vremii a constituit un exemplu viu al hotărîrii sale nestrămuate de a-și apăra libertatea și glia străbună, o dovadă grăitoare a capacității și iscusinței sale de a folosi forme și procedee de luptă ingenioase și eficace, de a fructifica ostășește condițiile favorabile ale locurilor de baștină, de a-și forma o concepție proprie cu privire la apărarea patriei, împotriva oricăror agresori, cu folosirea judicioasă a tuturor posibilităților sale umane, materiale și spirituale.

Chiar dacă nu s-au păstrat lucrări complete scrise, în care să fie formulate concepțiile doctrinare militare ale geto-dacilor, informațiile date de scrierile antice despre natura războaielor, structurile militare și modalitățile practice de acțiune aruncă o lumină relevantă despre prezența unor astfel de concepții la nivelul conducerii politice și militare în lumea geto-dacă. Aceleași principii doctrinare în care rezistența, în orice condiții și cu întregul potențial uman și material, lupta continuă a întregului popor pînă la alungarea definitivă a inamicului, aplicarea de lovituri nimicitoare agresorului pătruns în propria vatră au însoțit și în secolele următoare eforturile poporului geto-dac de a-și păstra independența și viața statală de sine stătătoare.

Rezultat direct al evoluției ascendente a societății geto-dace, la mijlocul secolului IV î.e.n. s-au afirmat puternice formațiuni politice, care s-au ridicat la luptă hotărîtă împotriva expansiunii macedonene, au strîns relațiile cu tracii sud-dunăreni și ilirii, conturîndu-se astfel o alianță mai largă a geto-dacilor cu celelalte neamuri din Balcani ¹³.

O primă confruntare între geți și macedoneni a avut loc în anul 335 î.e.n., cînd Alexandru cel Mare, urmărind să fixeze hotarele de nord ale regatului său pe fluviul Dunărea, a întreprins o demonstrație de forță pe malul stîng al fluviului. Expediția a fost descrisă de Arrian, pe baza jurnalului generalului lui Alexandru cel Mare, Ptolemaios. Aflînd de apro-

¹⁰ Desfășurarea întregii campanii este relatată de Herodot în *Istorie*, IV, 93 și 94—96, ea relevînd însușirile moral-spirituale de excepție ale strămoșilor noștri. De remarcat că, relatarea lui Herodot, unică în felul ei, va fi confirmată de numeroase izvoare grecești sau romane ulterioare (a se vedea în acest sens : P. Aurelian, *Geții și dacii din Scythia Minor, documentați în izvoarele scrise de la Sofocle la Strabo*, în „Pontica”, vol. VII, 1974, p. 9—26).

¹¹ Ilie Ceașescu, *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*, Editura militară, București, 1980, p. 22—23.

¹² Al. Vulpe, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind secolul VII-V î.e.n. în spațiul carpato-dunărean*, în „Memoriam Antiquitatis”, tom. 2, 1970, p. 115—213.

¹³ *Istoria militară a poporului român*, vol. I, p. 65—72.

pierea oștirii lui Alexandru, geto-dacii au concentrat pe malul opus al Dunării o puternică oaste, formată din 4 000 de călăreți și 10 000 de pedestrași, care vorbește de la sine despre capacitatea militară a formațiunii statale care s-a opus cuceritorului lumii antice Alexandru cel Mare. Cu toate acestea, apărătorii au evitat angajarea unei confruntări directe cu falanga macedoneană și au adoptat o tactică manevrieră ¹⁴, lăsând posterității, dincolo de rezultatele imediate ale conflictului, o pildă vie a capacității de rezistență, a iscusinței în împiedicarea dezvoltării agresiunii în propriul teritoriu.

Marea înfruntare de pe linia Dunării din anul 335 î.e.n. a contribuit nemijlocit la spulberarea planurilor macedonene de penetrație în adâncimea spațiului geto-dac, probînd o dată mai mult că arta militară a strămoșilor noștri se maturizase, fiind capabilă să aplice, într-o confruntare militară de anvergură, forme și procedee ingenioase în funcție de situațiile intervenite pe cîmpul de bătălie. Tactica aplicată de luptătorii geto-daci, caracterizată prin întinderea de capcane, hărțuirea adversarului, evacuarea populației neluptătoare și a avutului acesteia, retragerea luptătorilor în locuri dinainte stabilite a etalat unele din trăsăturile esențiale ale artei militare a autohtonilor, care vor deveni tradiționale la români.

Rapida evoluție politico-militară din Peninsula Balcanică după moartea lui Alexandru cel Mare s-a repercutat violent asupra geto-dacilor din spațiul dintre Dunăre și Carpați. Spre sfîrșitul secolului IV și începutul secolului III î.e.n., teritoriul locuit de geto-daci suferise, spre sud, importante amputări prin stabilirea stăpînirii macedonene în regiunile dintre Dunăre, Balcani și Marea Neagră. Dar, la nord de Dunăre, în spațiul carpato-danubian, continua să ființeze puternica formațiune statală dacogetă ¹⁵, care se opusese cu dîrzenie expansiunii macedonene. Pe la aproximativ 300 î.e.n., aceasta era condusă de regele Dromichaïtes, a cărui marcantă personalitate a reținut atenția contemporanilor prin strălucitele victorii obținute asupra lui Lysimah, regele elenistic al Traciei și unul din foștii generali ai lui Alexandru cel Mare ¹⁶.

Continuînd politica expansionistă, în intenția de a-și consolida stăpînirea pe linia Dunării, Lysimah a întreprins acțiuni ofensive împotriva formațiunii statale geto-dace. Conflictul, desfășurat în două faze — 300/299 î.e.n. și 292 î.e.n. — a confirmat încă o dată spiritul de sacrificiu al poporului geto-dac, eroismul său legendar, capacitatea sa de rezistență.

Sînt remarcabile aprecierile izvoarelor antice despre calitățile ostășești ale geto-dacilor, înțelepciunea și măiestria diplomatică cu care a fost tratat inamicul învins, hotărîrea și iscusința cu care au anihilat veleitățile de cuceriri ale invadatorului macedonean. Astfel, despre desfășurarea operațiilor din timpul primei campanii se știe că Lysimah „avu de înfruntat niște bărbați foarte pricepuți în războaie și care îl întreceau cu mult prin numărul lor. El însuși ajunsese într-o primejdie cît se poate de mare și scăpă. Fiul său, Agatocles, care-l sprijinea atunci în luptă pentru prima

¹⁴ Arrian, *Expediția lui Alexandru*, I, 3, 5—6 ; I, 4, 1—5, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 585, 587.

¹⁵ C. Daicoviciu, *Țara lui Dromichaïtes*, în *Emlékkönyv Kélemen Lajos*. Cluj, 1957, p. 179—186.

¹⁶ Din bibliografia despre Lysimah, a se vedea : W. Hünerwadel, *Forschungen zur Geschichte des Königs Lysimachos von Thrakien*, Zürich, 1900 ; G.B. Possanti, *Il re Lisimaco di Tracia*, Torino—Roma, 1901.

oară, fu luat prizonier de către geți¹⁷. Strămoșii noștri au impus macedonenilor o pace ale cărei stipulații le erau cu totul favorabile, rezultat nemijlocit al victoriei pe câmpul de luptă. În schimbul eliberării fiului lui Lysimah, ei reîntrau în stăpânirea pământului pe care îl ocupase Lysimah și a „ținuturilor de dincolo de Istru“, probabil unele capete de pod macedonene de la nord de fluviu.

În cea de-a doua fază a conflictului, geto-dacii conduși de Dromichaïtes au probat și alte fațete ale artei lor militare și anume : atragerea inamicului pe direcții dinainte stabilite, folosirea strategiei și tacticii „retragerii elastice“ și a „pământului pîrjolit“, replierea organizată în interiorul teritoriilor lor, pustiind totul pe direcția de înaintare a adversarului, hărțuirea neîncetată a acestuia, în sfîrșit, atragerea armatei inamice în locuri neprielnice, atacarea prin surprindere și nimicirea ei totală.

După cum a consemnat Diodor din Sicilia, în momentul cînd capacitatea combativă a forțelor lui Lysimah se diminuase, Dromichaïtes a atacat, nimicind armata macedoneană. Regele Lysimah și generalii săi au fost duși la reședința lui Dromichaïtes, în localitatea Helis. Unei răzbunări cu efect trecător — cerută insistent de adunarea poporului înarmat —, Dromichaïtes i-a preferat o soluție politică, profund umanitară, prin încheierea unei păci echitabile și trainice. „Dromichaïtes fu împotriva pedepsirii regelui și-i lămuri pe oșteni că trebuie să-l cruțe pe bărbatul acesta“, deoarece Lysimah, spunea el, „are să se arate recunoscător tracilor care i-au dăruit viața. Iar locurile întărite, aflate mai înainte în stăpînirea tracilor, ei le vor dobîndi înapoi fără nici o primejdie“¹⁸. Urmărind consolidarea formațiunii sale politice, asigurarea unor bune relații cu vecinii daco-geților, Dromichaïtes, după ce i-a înfățișat lui Lysimah traiul lor cumpătat și condițiile vieții lor, l-a îndemnat apoi să nu mai poarte război împotriva oamenilor și țării acesteia, „pe niște meleaguri în care orice oaste străină nu poate afla scăparea sub cerul liber“ (subl. ns.)¹⁹.

În secolele care au urmat, poporul geto-dac a avut de înfruntat noi valuri de invadatori, care, din diferite direcții și aflate la diferite niveluri de dezvoltare social-economică și politică, au încercat să acapareze, prin forță, unele părți din străvechea vatră a Daciei. Puternicele formațiuni politice geto-dace, extinse pe întreg spațiul lor de bastină, au fost conduse de regi capabili, buni administratori și comandanți de oști, ca acel enigmatic rex Histrianorum, sau Oroles, Rubobostes, Zalmodegikos, Rhemaxos, Moskon²⁰, care au avut de înfruntat, rînd pe rînd, invaziile sciților, celților, bastarnilor.

Către sfîrșitul secolului II î.e.n. și începutul secolului I î.e.n., aspirațiile spre unitate ale comunităților, uniunilor sau formațiunilor politice consolidate pe teritoriul Daciei se manifestau tot mai puternic, ca expresie a conștiinței locuirii aceluiași pămînt, a civilizației și culturii proprii, specifice, generalizată pe întregul spațiu locuit de daco-geți, premisă care a netezit calea pașnică a constituirii statului independent și centralizat dac în primele decenii ale secolului I î.e.n. Totodată, se impunea unirea organismelor militare proprii fiecărei formațiuni politice într-o armată

¹⁷ Pausanias, *Descrierea Greciei*, I, 9, 7, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 619.

¹⁸ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XXI, 12, 3, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 197.

¹⁹ *Ibidem*, 12, 6, în *op. cit.*, vol. I, p. 199.

²⁰ A se vedea, în acest sens : *Istoria militară a poporului român*, vol. I, p. 80—91.

unică, sub o singură autoritate, în lupta pentru eliberarea pământurilor geto-dace care se mai găseau sub stăpînirea altor popoare, pentru menținerea, pe mai departe, a independenței și unității vetrei străbune.

Toate sursele istorice vechi fac aprecieri elogioase la adresa marii personalități aflată în fruntea poporului geto-dac, Burebista, și a primului stat dac centralizat și independent creat de el. Astfel, în opera sa *Geografia*, renumitul istoric și geograf al antichității Strabon scrie : „Lăsînd la o parte trecutul îndepărtat al geților, întîmplările din vremea noastră sînt următoarele : Ajungînd în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atît de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci (legi — *n.n.*), încît, în cîțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani“ ²¹.

Venit la conducerea poporului ca succesor al tatălui său, printr-o politică internă înțeleaptă și echilibrată, Burebista a asigurat o dezvoltare economică unitară pe întregul teritoriu locuit de daco-geți, societatea evoluînd într-un ritm accelerat datorită progresului pe care îl înregistra activitatea meșteșugărească, comercială și edilitară. Prin hărnicia și spiritul creator al poporului geto-dac s-au construit orașe, drumuri, temple, s-a intensificat exploatarea zăcămintelor de aur și argint, fier, cupru, sare. În Dacia s-a dezvoltat o agricultură înfloritoare pentru acea vreme. Înaintașii au contribuit la îmbogățirea tezaurului spiritualității universale, întrucît — după cum atestă multe mărturii antice — dacii posedau remarcabile cunoștințe și preocupări în domeniul filozofiei, astronomiei, medicinei, precum și talentul de iscusiți constructori ²².

Dezvoltarea economico-spirituală a societății geto-dacice pe timpul lui Burebista a favorizat întărirea capacității de apărare a statului prin pregătirea unei armate puternice și numeroase. După cum ne informează Strabon, Burebista putea „să trimită la luptă pînă la două sute de mii de oameni“ ²³. Cifra dată de istoricul antic nu este exagerată dacă se ține seama, printre altele, de întinderea teritoriului statului dac, de densitatea așezărilor și de situația demografică. Burebista s-a preocupat de ridicarea multor cetăți, de construirea unor orașe-cetăți și alte întăriri, cărora le-a adăugat, pe direcțiile probabile de atac, obstacolele naturale oferite de teren, toate încadrate într-o concepție unitară, ceea ce oferea întregului sistem de apărare o puternică soliditate, greu de străpuns de invadatori. Complexul de cetăți din Munții Orăștiei — adevărate lucrări de artă și puternice edificii militare — sînt o dovadă grăitoare a potențialului constructiv, arhitectonic și spiritual al geto-dacilor. În același timp, Burebista a acordat o atenție deosebită pregătirii de luptă a armatei sale, dotării ei cu armamentul necesar, la nivelul vremurilor, încadrării acesteia cu comandanți capabili. Armata era pregătită să acționeze energic, folosind ca forme de luptă manevra, surprinderea, hărțuirea inamicului și nimicirea

²¹ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 11, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 237.

²² Despre personalitatea marelui rege geto-dac, a se vedea : V. Pârvan, *Getica*, Editura Meridiane, București, 1982, p. 59 și urm. ; Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în „Studii și comunicări“ — Pitești, nr. 1, 1968, p. 33—35 ; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 7—20 ; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, ed. a 2-a, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977 ; D. Berciu, *Burebista și tradiția statală*, în „Revista de istorie“, tom. 33, nr. 6/1980, p. 1027—1042.

²³ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 241.

lui prin atacuri succesive frontale și de învăluire sau ambele în același timp.

Burebista a fost un mare strateg al timpului, fapt ce explică, pe lângă toate celelalte elemente ale sistemului său militar, victoriile pe care le-a obținut. El a conceput și a condus cu măiestrie manevra pe direcții exterioare executată împotriva celților, boiilor și tauriscilor în vest, pînă pe linia Dunării și mai departe în cadrilaterul Boemiei, spre sud-vest împotriva scordiscilor, în est contra bastarnilor și pe țărmul de vest și nord-vest al Mării Negre, unde înglobarea bogatelor cetăți grecești ridica în bună măsură forța economică și capacitatea militară a statului său²⁴. Astfel a fost atins țelul major al întregii politici și diplomații promovate de Burebista și anume eliberarea tuturor teritoriilor geto-dace și unificarea politică a întregii lumi dacice sub o singură autoritate. „Cel dintii și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre“²⁵ — Burebista, prin lupta eroică a poporului său a pus temelia statului dac centralizat, independent de orice putere străină, capabil, prin capacitatea și iscusința locuitorilor săi, să înfrunte cu succes orice agresor care ar fi atentat la libertatea și integritatea sa. Statul lui Burebista își exercita suveranitatea asupra unui vast teritoriu : în vest, pînă la Dunărea de mijloc și Slovacia, spre nord atingea Carpații Păduroși, spre est ajungea la Olbia și cuprindea ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră în întregime, iar la sud era limitat de Munții Haemus (Balcani). Referindu-se la statul de sub conducerea lui Burebista, istoricul american Paul MacKendrick apreciază că el era „unul dintre cele mai remarcabile state aborigene ale antichității“²⁶.

Pentru Burebista, strălucit comandant de oști dar și un mare om politic, un abil diplomat, era clar că puterea reprezentată de statul dac centralizat și independent nu va întîrzia să fie — mai devreme sau mai tîrziu — ținta agresiunii Imperiului roman, și tocmai de aceea el a împletit cu iscusință acțiunile militare cu cele politice și diplomatice, folosind în acest scop toate posibilitățile existente, pentru a consolida liniștea și independența statului. Tocmai în acest sens, cînd statul dac se găsea la o mare înflorire și la apogeul puterii, Burebista a căutat să influențeze politica internă a Romei, intervenind în conflictul dintre Cezar și Pompei, hotărît să-l sprijine pe ultimul și angajînd tratative cu conducătorul uniunii de triburi germanice, suebul Ariovist.

Tratativele diplomatice cu Pompei ne sînt confirmate de un decret din Dionysopolis dat în cinstea lui Acornion, care a servit lui Burebista drept ambasador pe lângă Pompei, document în care, printre altele, se arăta : „Și fiind trimis (Acornion) de regele Burebista ca sol la autocratorul romanilor, Cnaeus Pompeius ... nu numai că și-a îndeplinit însărcinările ce avea de la rege ..., dar a purtat cele mai frumoase negocieri în folosul patriei sale“²⁷. Activitatea diplomatică a lui Burebista a fost anihilată, în parte, de factori neprevăzuți. Un astfel de factor este legat de faptul că oștirile lui Pompei au fost zdrobite în celebra bătălie de la Pharsalos

²⁴ M. Macrea, *Burebista și celții de la Dunărea de Jos*, în „S.C.I.V.“, tom. 7, nr. 1—2/1956, p. 23—38 ; Em. Condurachi, *Burebista și orașele pontice*, în „S.C.I.V.“, tom. 4, nr. 3—4 /1953, p. 515—524.

²⁵ V. Pârvan, *Getica*, p. 50.

²⁶ Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 9.

²⁷ *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, Edidit. G. Mihailov, vol. I, Serdicae, 1970, p. 52.

(Thesalia), din anul 48 î.e.n., Cezar rămânând singur stăpîn la Roma. Ca înverșunat dușman al dacilor, el a proiectat un război nimicitor împotriva Daciei, în care scop a concentrat în Macedonia, unde și-a constituit baza de plecare, 16 legiuni. La rîndul său, Burebista a luat măsurile necesare în vederea apărării, fără a fi impresionat de uriașa concentrare de forțe a romanilor. Pînă la urmă, confruntările militare dintre Cezar și Burebista n-au mai avut loc. În desfășurarea evenimentelor au intervenit din nou fapte neprevăzute. Astfel, în anul 44 î.e.n., la data de 15 martie, Cezar a fost asasinat. În același an, în urma unui complot, a pierit și Burebista.

Prin mărețele sale realizări, Burebista se înscrie ca o personalitate eminentă a istoriei poporului nostru, întruchipînd desăvîrșit cele mai înalte aspirații de libertate, unitate și independență, lăsînd o moștenire de mare preț urmașilor, care le-a marcat decisiv evoluția istorică pe toate planurile. În numele acestui ideal suprem, marele conducător de oști Burebista a ridicat la luptă poporul său, a eliberat toate teritoriile geto-dace cotate de semînții străine și le-a unit într-un mare stat centralizat, independent și suveran. Justețea acestui obiectiv politico-strategic a determinat caracterul profund legitim al războaielor purtate de geto-daci pentru eliberarea și apărarea gliei străbune. În focul acestor războaie și-a demonstrat superioritatea doctrina luptei întregului popor, a valorificării tuturor posibilităților umane și materiale, a calităților și virtuților ostășești ale geto-dacilor.

Încă din secolul I î.e.n., puterea amenințătoare a Romei se făcuse simțită spre Dunăre, prin numeroase anexiuni teritoriale pe seama popoarelor din Peninsula Balcanică, prin organizarea celei mai importante baze militare romane, provincia Macedonia. Acestei primejdii majore care plana, în perspectivă, asupra Daciei, Burebista a căutat să-i facă față prin mobilizarea tuturor posibilităților umane și materiale ale statului dac. Aceleași linii directoare au caracterizat politica succesorilor lui Burebista — Deceneu, Comosicus, Scorilo sau a celor din afara arcului carpat — Dicoes, Cotiso²⁸.

Politica dinamică a regilor Daciei a vizat, fără excepție, prin vi-guroase acțiuni ofensive întreprinse la sud de Dunăre, pe de o parte, menținerea expansiunii militare romane cît mai departe și la un nivel cît mai scăzut, iar pe de altă parte, recuperarea teritoriilor dintre marele fluviu și Munții Balcani, zonă de veche locuire geto-dacă, cotropită de Imperiul roman. Marea ofensivă inițiată de regele Cotiso în anii 30—29 î.e.n., atacurile împotriva garnizoanelor și structurilor administrativ-militare romane din anii 15, 13—11 î.e.n. sau 6, 12 și 15 e.n. conferă perioadei caracteristica unei lupte consecvente și tenace a întregii lumi geto-dace împotriva expansiunii romane, pentru îndepărtarea primejdiei și conservarea libertății și unității vetrei străbune²⁹.

Anexiunile teritoriale succesive făcute de Imperiul roman aduseseră Dacia în situația de a fi încercuită practic din trei părți, prin transformarea de către romani a teritoriilor dintre Dunăre și Marea Neagră în provincii romane și prin organizarea provinciilor Panonia, în vest și Moesia, în sud. În aceste condiții, confruntarea dintre politica de apărare a statului dac și expansiunea romană s-a transformat în războaie aprige. Pentru eliberarea teritoriilor cotropite, înlăturarea pericolului roman și

²⁸ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 104—109.

²⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*,

consolidarea apărării sale, statul dac a ripostat prin acțiuni militare energice.

Astfel, în iarna anilor 69—70, dacii au executat — după cum scrie Tacitus — o puternică ofensivă la sud de Dunăre, profitînd și de grava criză prin care trecea Imperiul roman, aflat la data aceea pradă unor îndirjite războaie civile³⁰. Această acțiune de amploare strategică arăta clar că scopul politico-militar urmărit de conducerea statului dac era aplicarea unei lovituri decisive stăpînirii romane dintre Dunăre și Munții Balcani.

Acest obiectiv a fost urmărit cu tenacitate și a stat la baza inițierii unei a doua mari ofensive, în iarna anilor 85—86. Potrivit relatărilor lui Suetonius, Eutropius și Iordanes, oastea dacă a trecut la sud de Dunăre și a pătruns adînc în provincia romană Moesia. Ea a realizat surprinderea completă a adversarului și a repurtat o strălucită victorie împotriva romanilor, în luptele purtate pierzîndu-și viața însuși guvernatorul provinciei, Caius Oppius Sabinus. Alarmat la vestea înfrîngerii, împăratul Domițian s-a grăbit să vină la fața locului cu forțele necesare, reușind să restabilească situația și să ia măsuri de reorganizare militară și administrativă a acestei provincii³¹.

Pentru a face față unei iminente contraofensive romane, dacii au luat, la rîndul lor, măsuri de reorganizare, începînd cu conducerea politică. Regele Duras, numit în izvoare și Diurpaneus, simțindu-se prea în vîrstă pentru a-și conduce poporul într-o situație atît de dificilă, a abdicat din proprie inițiativă la începutul anului 87, în favoarea nepotului său, Decebal, care dovedise deosebitele calități ostășești în campania din anul precedent și care, timp de două decenii, în grelele războaie cu romanii, va demonstra excepționale însușiri de strateg. Marele rege al Daciei, Decebal, posesor al unor calități politice, militare și diplomatice care au stîrnit admirația contemporanilor, inclusiv a adversarilor săi, s-a dovedit capabil să organizeze cu luciditate și să conducă cu bărbăție lupta dacilor pentru apărarea independenței. Prin tot ce a făcut pentru statul condus de el, Decebal a intrat în conștiința poporului român și a lumii întregi ca un erou legendar, ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă pe altarul libertății. După cum l-a caracterizat istoricul Dio Cassius, regele dac „era foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani”³².

Ofensivei declanșate de armata romană în anul 87, sub comanda generalului Cornelius Fuscus, Decebal i-a opus o tactică devenită de acum tradițională la geto-daci : exploatînd impetuozitatea comandantului roman, el i-a stimulat trufia și temeritatea, lăsîndu-l să înainteze cît mai departe de bazele sale, adresîndu-i false propuneri de pace, cu condiția unor subsidii exorbitante, ceea ce l-a determinat pe Fuscus să înainteze cu o și mai mare lipsă de prevedere și să intre în cursa pregătită de iscusitul rege dac la un loc strîmt, foarte probabil la Tapae (Poarta de Fier a Transilvaniei). Lovită pe neașteptate, armata romană a fost zdrobită cu

³⁰ *Istoria militară a poporului român*, vol. I, p. 138—139.

³¹ St. Gsell, *Essai sur le règne de l'empereur Domitien*, Paris, 1894, p. 135—137.

³² Dio Cassius, *Istoria romană*, LXVII, 6, I, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 683.

totul, însuși neprevăzătorul ei comandant pierzându-și viața, steagurile, mașinile de război, precum și o mare cantitate de arme fiind capturate de daci³³.

După victorie, Decebal a trecut imediat la reorganizarea forțelor sale și la atragerea unor aliați din exterior, căci nu avea nici o îndoială că Imperiul roman își va amplifica acțiunile expansioniste împotriva țării sale. Conștient de superioritatea tehnicii militare romane, el a căutat să atragă meșteri și tehnicieni din imperiu, care să construiască fortificații, mașini de război și să-i inițieze pe daci în arta militară romană. Totodată, a încheiat alianțe cu neamurile de la Dunărea mijlocie : sarmații iazygi, marcomanii, quazii.

Aceleași principii fundamentale de ducere a războiului, puse în slujba apărării patriei cu ajutorul întregului popor, metode și procedee specifice de luptă au fost prompt puse în aplicare și în timpul ofensivei romane din anul 88, condusă de generalul Tettius Iulianus. Decebal a dovedit multă pricepere în a executa acțiuni de hărțuire, atacuri prin surprindere, a rezista pe aliniamente succesive și a pune diferite obstacole în calea urmăritorilor.

Deteriorarea rapidă a raporturilor politice și militare de la alte frontiere ale Imperiului — poate și ca urmare a demersurilor diplomatice secrete ale lui Decebal —, rezistența înverșunată întimpinată de romani în Dacia, fără perspectiva obținerii succesului militar dorit, l-au determinat pe împărat să accepte pacea, propusă de altfel în mai multe rânduri de regele dac. Pacea încheiată în anul 89, chiar dacă Dacia devenea stat clientelar al Romei, reprezintă, prin stipulațiile ei, un evident succes diplomatic dacic³⁴. Toate sumele de bani, tehnicienii și mașinile de luptă acordate de împăratul de la Roma au fost folosite de Decebal pentru întărirea capacității de apărare împotriva unor noi ofensive romane, de care regele dac era pe deplin conștient.

Bun administrator al resurselor țării sale, iscusit în a direcționa capacitățile creatoare ale poporului dac, Decebal a reușit să organizeze, în scurt timp, o puternică armată, înzestrată cu cele mai moderne mijloace de luptă al vremii, bine instruită și sprijinită pe un puternic și dens sistem defensiv, alcătuit din cetăți aproape inexpugnabile, adevărate cuiburi de vulturi.

Venirea la tronul Imperiului roman a împăratului M. Ulpius Traianus (98—117)³⁵, cu vădite intenții cuceritoare, hotărât de a modifica radical natura raporturilor politico-militare dintre Roma și statul dac, a readus în actualitate conflictul cu acesta. Legăturilor relativ pașnice care existaseră între Dacia și Imperiul roman după anul 89 le-a luat locul glasul armelor. Decebal a trecut neîntârziat la măsuri ferme de apărare, menite să întărească capacitatea de rezistență a țării, care putea să devină oricând teatru de război, întărind, în primul rând, sistemul de cetăți, construind baraje succesive în trecători, consolidând organizarea oastei care avea să ducă greul luptei, mobilizând întregul popor la acțiune fermă împotriva invadatorilor. În urma călătoriei pe care a făcut-o în Dacia în preajma izbucnirii conflictului, învățatul Dion Chrysostomos dezvăluie intensita-

³³ Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, p. 40—42.

³⁴ *Istoria militară a poporului român*, vol. I, p. 150.

³⁵ Despre personalitatea împăratului, a se vedea : R. Paribeni, *Optimus Princeps, Saggio sulla storia e sui tempi dell'imperatore Traiano*, vol. I—II, Messina, 1926—1927 ; E. Cizek, *Epoca lui Traian*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

tea pregătirilor făcute de daci și justificata motivație a acestor preparative : „am ajuns la niște oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvântări, ci erau agitați și tulburați ca niște cai de curse la potou... Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme și oameni înarmați. [Veneam] doritor de a vedea oameni luptând, [unii] pentru stăpânire și putere, iar alții pentru libertate și patrie“³⁶.

Țelurile agresive romane, izvorâte din esența politicii imperiului de subjugare de noi popoare, de anexiuni teritoriale, de eliminare a oricărui factor politic care venea în contradicție cu politica expansionistă a Romei, au acționat din nou cu deosebită virulență, de data aceasta împotriva statului dac. Cucerirea și anexarea reductului carpatin i-ar fi adus Imperiului roman importante avantaje de natură economică (bogățiile solului și subsolului Daciei fiind bine cunoscute în lumea antică), precum și strategică, dându-i posibilitatea supravegherii și destrămării, prin acțiuni diplomatice sau militare, a oricăror largi coaliții care s-ar fi format împotriva sa.

Fără a expune în mod oficial motivația politică a acțiunii, împăratul Traian a plecat, la 25 martie 101, de la Roma spre Dunăre, peste care a trecut cu o armată însumând peste 100 000 de ostași, grupați în două coloane — pe la localitatea Lederata (Ramna, în Iugoslavia) și pe la Drobeta (Drobeta-Turnu Severin) —, forțe care au făcut joncțiunea la Tibiscum (Jupa, lângă Caransebeș), în fața defileului Porților de Fier³⁷. Având de făcut față unei colosale armate romane, Decebal a aplicat principiile doctrinare ale luptei întregului popor, ale strategiei și tacticii corespunzătoare acestor principii. Întreaga populație validă, aptă de a lupta, a participat la efortul de apărare împotriva forțelor de invazie. Rezistând pe alinamente succesive și desfășurând lupte de hărțuire, Decebal a evitat o bătălie decisivă în câmp deschis cu adversarul său, superior numericeste și ca înzestrare, în vederea slăbirii treptate a potențialului său de luptă. Înaintarea forțelor de invazie s-a făcut cu deosebită greutate, așa cum arată singurul fragment de text păstrat din comentariile lui Traian la acest război, reprodus ulterior de gramaticul Priscianus : „De acolo am înaintat spre Berzobis, apoi spre Aizis“³⁸, actualele localități Berzovia și Fîrliug din Banat. Era o etapă de înaintare destul de scurtă, dar care a fost parcursă cu mari dificultăți datorită rezistenței opuse de daci. O primă rezistență de mari proporții, romanii au întâmpinat-o în defileul de la Tapae, unde bătălia a avut un rezultat nedecis. Armata romană a continuat înaintarea prin depresiunea Hațegului, spre munții Orăștiei și capitala Daciei, în condițiile unor puternice acțiuni de hărțuire pe direcția de înaintare a forțelor de invazie. Când Traian și armata sa au reușit, după lupte grele, să ajungă în munții din preajma Sarmizegetusei sosise iarna. În așteptarea primăverii, împăratul a dispus încetarea atacurilor.

Ofensivei declanșate de Traian spre inima regatului dac, Decebal i-a opus un plan de apărare demn de talentul celor mai iluștri strategii ai

³⁶ Dion Chrysostomos, *Discursuri*, XII, 16, 19—20, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 449, 451.

³⁷ Despre războaiele daco-romane din anii 101—102 și 105—106, a se vedea : L. Rossi, *Trajan's Column and Dacian Wars*, Ithaca—New York, 1971 ; N. Gostar, *L'armée romaine dans les guerres daces de Trajan 101—102, 105—106*, în „Dacia“, tom. XXIII, 1979, p. 115—122 ; *Istoria militară a poporului român*, vol. I, p. 153—179.

³⁸ Priscianus, *Institutiones Grammaticae*, VI, 13, în H. Keil, *Grammatici Latini*, vol. 2, Leipzig, 1855, p. 205.

antichității³⁹. Acesta prevedea o manevră strategică de mare amploare, în cadrul căreia o parte a forțelor dacilor, împreună cu aliații lor, burii suebici și sarmații roxolani, urmau să treacă dincolo de Dunăre, cât mai departe de hotarele Daciei, prin coridorul dobrogean, apoi să traverseze Balcanii pentru a intercepta comunicațiile lui Traian cu interiorul imperiului și a prinde armata romană între două fronturi. Pentru reușita acțiunii erau necesare păstrarea secretului, disimularea intențiilor, o strânsă coordonare a unor forțe de proveniențe diverse operînd pe un spațiu imens, iuțeala și precizia acțiunilor, punctualitatea în execuție într-o perioadă cînd apele înghețate ale fluviului alcătuiau un adevărat pod de trecere, imobilizînd, totodată, flota romană.

Ampla manevră strategică concepută de Decebal s-a desfășurat, în linii generale, conform planului, chiar dacă înghețul Dunării — element important pentru asigurarea rapidității și a scurgerii tuturor forțelor fără pierderi — nu s-a produs conform așteptărilor, trecerea fluviului executîndu-se cu dificultate. Coloana principală a oastei daco-bure și-a dezvoltat ofensiva spre sudul Dobrogei, în timp ce aliații sarmați și alte forțe dace au trecut Dunărea și s-au îndreptat spre pasul Șipka. În vreme ce forțele aliate au fost înfrînte în preajma acestei importante trecători a Balcanilor, principala grupare daco-sarmată a întîmpinat grosul armatei romane, deplasat în grabă în aceste regiuni, sub comanda lui Traian însuși, pe platourile de la Adamclisi, în partea sudică a Dobrogei. Aici s-a desfășurat, în primăvara anului 102, bătălia hotărîtoare din timpul primului război daco-roman, cea mai amplă și mai crîncenă dintre toate bătăliile purtate între daci și romani. Pierderile au fost mari de ambele părți, în cele din urmă romanii obținînd victoria datorită superiorității lor numerice și armamentului mai perfecționat. După victorie, chiar pe locul bătăliei s-a înălțat, cîțiva ani mai tîrziu, o cetate și un impunător trofeu purtînd numele învingătorului — Tropaeum Traiani —, însemn al crîncenei înclătări în care învingătorul a fost la un pas de înfrîngere.

În noile condiții create de o ofensivă generalizată a armatei romane în munții Orăștiei, Decebal a cerut pace, acceptată de Traian și încheiată în anul 102. Clauzele păcii⁴⁰ impuse regelui dac nu puteau fi suportate de acesta. De aceea, în anul 105, Decebal a declanșat, pe neașteptate, ostilitățile împotriva romanilor, prin atacarea garnizoanelor lăsate de aceștia în Dacia. Curažoasele acțiuni ale lui Decebal au marcat începutul celui de-l doilea război, decisiv, între Dacia și Imperiul roman. Apelul lansat de Decebal tuturor populațiilor hotărîte să lupte împotriva inamicului comun reprezintă expresia unei realități evidente pentru toți contemporanii și, desigur, cunoscută și de cercurile conducătoare romane și anume că, numai în jurul și sub conducerea marelui strateg de la Sarmizegetusa, liderul rezistenței antiromane, o luptă împotriva Romei își putea atinge scopurile. Decebal a început fățiș să ridice la luptă semințiile învecinate, arătînd, „că dacă îl vor părăsi pe dînsul, și ei vor fi în primejdie ; că mai ușor și mai sigur își vor păstra libertatea, ajutîndu-l în luptă, înainte ca

³⁹ Acest plan conceput și realizat de Decebal este amănunțit prezentat și analizat în : R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. 2, Editura Academiei R.S. România, București, 1968, p. 84—93.

⁴⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 49—50.

el să fi suferit vreo nenorocire. Însă, privind nepăsători cum sînt nimiciți dacii, mai pe urmă vor ajunge ei înșiși robi, căci vor rămîne fără aliați“⁴¹.

Dar, părăsit de cei mai mulți dintre aliați, cu un raport de forțe net defavorabil, Decebal a fost silit la o defensivă activă⁴². Același Dio Cassius notează că, în acest război, „Traian trecu Istrul pe acest pod (construit de Apollodor la Drobeta — *n.n.*) ; și a purtat război mai mult cu chibzuială decît cu înfocare, biruindu-i pe daci după îndelungi și grele strădanii“⁴³. Armata romană și-a continuat ofensiva pe direcții diferite, dar avînd ca punct de convergență munții Orăștiei. Cetățile dacice au fost luate de romani cu asalt, una după alta, cu mari eforturi. În fața capitalei regatului dac, Sarmizegetusa, ei au întîmpinat rezistența dîră a apărătorilor, care a dovedit dorința fierbinte a acestora de a-și salva, chiar cu prețul vieții, cetatea sacră, ce semnifica însăși ființa și unitatea statului dac. În cele din urmă, capitala dacilor a fost cucerită. Decebal, simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței patriei și poporului său, care a reușit să străpungă încercuirea și să se retragă spre alte părți ale Daciei, cu speranța aprinderii altor focare de rezistență, înconjurat și somat să se predea cu promisiunea că i se va cruța viața, pentru a nu cădea viu în mîinile romanilor, și-a pus capăt zilelor, așa cum arată una din ultimele scene de pe Columna lui Traian⁴⁴.

Astfel s-a încheiat etapa decisivă a confruntărilor militare dintre Imperiul roman și statul dac, etapă care a durat, cu intermitențe, două decenii. Războaiele îndelungate dintre daci și romani au prilejuit o înclăstare de forțe epuizantă, din care pînă la urmă a ieșit biruitoare cea mai mare putere a antichității. Poporul dac, iubitor de libertate, și-a apărat, cu o tenacitate devenită legendară, dreptul său la o viață liberă și independentă în vatra sa dintotdeauna, lupta sa eroică stîrnind aprecierile cele mai elogioase ale istoricilor lumii antice. Această autentică epopee, izvorîtă din dragostea fierbinte pentru libertate a înaintașilor noștri, a ilustrat un șir de trăsături morale care se regăsesc mereu revigorate, de-a lungul celor două milenii de luptă pentru păstrarea propriei ființe, în factura psihică a poporului român. Războaiele de apărare purtate de strămoșii noștri daci împotriva unui inamic puternic, numeros și mult mai bine înarmat, indiferent de rezultatul final, au înscris unul dintre cele mai bogate capitole în patrimoniul militar național și al lumii antice. Învățămintele lor de ordin doctrinar, strategic și tactic au fost cultivate și fructificate, din generație în generație, în lupta poporului român pentru libertate, integritate teritorială și dezvoltare de sine stătătoare.

Statornicirea stăpînirii romane asupra unei părți a teritoriului Daciei a avut, ca orice cucerire și stăpînire străină, consecințe și urmări negative, resimțite pe multiple planuri. Ea a curmat firul dezvoltării organice a alcătuirii politico-statale dacice, poporul dac fiind lipsit de elementul esențial în lupta pentru păstrarea independenței — statul centralizat. Au fost distruse inestimabile valori ale civilizației, teritoriul Daciei

⁴¹ Dio Cassius, *Istoria romană*, LXVIII, 11, 2, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 691, 693.

⁴² *Istoria militară a poporului român*, vol. I, p. 171—174.

⁴³ Dio Cassius, *Istoria romană*, LXVIII, 14, 1, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 695.

⁴⁴ Acest episod este înfățișat pe Columnă în scena CXLV și pe inscripția descoperită la Grammeni, al cărei text a fost analizat de M. Speidel : *The Captor of Decebalus. A new Inscription of Philippi*, în „Journal of Roman Studies“, nr. 60, 1970, p. 142—153.

fiind supus unei sistematice exploatări, principalele pîrghii economice și bogățiile solului și subsolului trecînd în mîinile învingătorului⁴⁵.

Prin cucerirea unei părți a Daciei, poporului dac, trăitor în teritoriile intrate sub stăpînirea romană, i-a fost răpit bunul cel mai de preț — independența —, bun care personifică un popor, îl face să fie el însuși. Dar ocupația unei părți a Daciei de către romani n-a însemnat în nici un caz dispariția, în ansamblul său, a statalității dacice. În teritoriile libere au continuat să existe structuri statale capabile să desfășoare atît activități economice, cît și lupta de eliberare și reîntregire a Daciei în hotarele firești. Dacia liberă — documentele transmit știrea despre existența unor rex, dovadă concludentă a unei organizări social-politice de rang superior — a fost, în toată perioada prezenței romane la nord de Dunăre (secolele I—III), un factor catalizator al efortului poporului dac pentru reîntregire și libertate.

Perioada secolelor I—III a conviețuirii poporului dac cu elementul roman — reprezentat prin administrație, armată, coloniști — a fost crucială în istoria spațiului carpato-danubiano-pontic. „Păstrînd de la daci setea nestinsă de libertate, voința de a nu-și pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuși, unic stăpîn pe viața și pe soarta sa și continuînd spiritul rațional, judecata și pasiunea creatoare a romanilor, poporul român, nou apărut în lume, avea să împlinească, într-o existență de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat și măreț destin istoric, dezvoltîndu-se continuu și afirmîndu-se cu putere în rîndul popoarelor și, astăzi, al națiunilor lumii“⁴⁶.

În glorioasa și zbuciumată istorie a poporului român, lupta pentru apărarea dreptului sacru de libertate, pentru unitate și neatîrnare s-a constituit într-o permanență definitorie a existenței și devenirii sale⁴⁷. Însăși formarea celor dintîi formațiuni statale românești, apoi centralizarea statelor feudale Moldova, Țara Românească, Transilvania s-a realizat prin luptă îndîrjită împotriva cîmpitorilor.

Stau mărturie rezistența opusă de vitejii voievozi, precum Gelu, Glad, Menumorut, Litovoi, Basarab I, Bogdan I, împotriva expansiunii unor puternice regate ale timpului, marile bătălii purtate de renumiți domnitori, ca Marele Mircea Voievod, Dan al II-lea, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul, în timpul cărora țările române s-au apărut pe sine, fiind, în același timp, pavăza înaintată a continentului în fața puhoiului otoman și salvagînd, astfel, propria independență, cît și cuceririle civilizației europene grav amenințate. La Posada și Rovine, la Cîmpul Pîinii și Vaslui, la Jiliște, Călugăreni, în cetățile Sucevei, Tîrgoviștei, Neamțului, Bistriței, Ciceului, Hunedoarei, Chilie, transformate în puternice bastioane, strajă în calea năvălitorilor, în munții și codrii noștri, s-au scris pagini nepieritoare de eroism și dăruire, sub stîndardul libertății și neatîrnării.

Perioadei de glorie militară ce a impus, peste veacuri, statalitatea românească în configurația politică europeană i-a corespuns epoca de

⁴⁵ A se vedea, pe larg : M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, Editura științifică, București, 1969.

⁴⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 319.

⁴⁷ A se vedea, pe larg : Ilie Ceaușescu, *Independența poporului român — obiectiv fundamental al politicii Partidului Comunist Român. Tradiție — Actualitate — Perspectivă*, Editura militară, București, 1986, p. 70 și urm.

strălucire a „oastei celei mari“, a războiului întregului popor, pe care marii domnitori ai țărilor române au știut să-l organizeze și să-l conducă într-o manieră ce i-a consacrat în galeria marilor strategii ai timpului. La fel ca în vremea strămoșilor geto-daci, ridicarea la luptă a tuturor celor capabili să poarte armele și ducerea unui „război total“ — acestea au fost mijloacele militare prin care românii au reușit să facă față „oștilor cită frunză și iarbă“ ale dușmanilor.

Lupta pentru independență și unitate a trasat și întregul curs al istoriei moderne a românilor. Ca în atâtea alte rînduri, după marile fapte din anii 1821, 1848, 1859, la 1877 poporul întreg s-a ridicat la acțiune, consfințind, într-un război victorios, pe cîmpurile de onoare de la Grivița, Plevna, Rahova, Smîrdan, independența de stat deplină a României. Bărbăția în luptă, vitejia, spiritul de dăruire ale strămoșilor i-au înșuflețit pe oștenii români la faptele de arme nepieritoare din vremea războiului de reîntregire, în aprigele înclăștări cu invadatori din trecătorile Carpaților, în cele de la Jiu și Olt, pe cîmpurile de bătălie de la Mărăști, Mărășești și Oituz, fapte și jefte ce au ridicat pe noi culmi gloria și vitejia românească, conferind un trainic fundament Marii Uniri din 1918.

Pe acest traiect istoric mereu ascendent, actul de la 23 August 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român, a constituit o uriașă ridicare la luptă conștientă a unui popor hotărît, în virtutea unor comandamente plămădite într-o istorie multimilenară, să-și ia soarta în propriile mîini, să asigure transformări democratice, revoluționare.

Început eroic în zilele de foc ale revoluției din August 1944, drumul pe care s-a angajat națiunea română, un drum urmat cu fermitate, a avut ca rezultat edificarea și consolidarea independenței României. Astăzi, România socialistă are cel mai înalt grad de independență din istoria îndelungată a poporului român, situație care definește exemplar prezența țării noastre în lume, asigurîndu-i stima și prețuirea pe toate meridianele globului.

VECHIME ȘI CONTINUITATE ETNICĂ, MATERIALĂ ȘI CULTURALĂ ÎN VATRA STRĂBUNĂ

VASILE BORONEANȚ

Este o datorie firească a fiecărui popor să-și caute strămoșii, începînd din cele mai vechi timpuri, să afle cît mai multe despre ei, să tragă învățăminte din viața lor și să-i cinstească. Nu există popor, indiferent pe ce treaptă de dezvoltare istorică, pe ce meridian geografic se află, să nu facă acest lucru. Este, deci, firesc ca și poporul român să cerceteze și să scoată de sub colbul istoriei urmele celor mai îndepărtați strămoși, istoricilor revenindu-le sarcina, ca, în munca lor nobilă, să aducă probe materiale de natură să nu cultive duhul învrăjbirii, ci pe cel al rigurozității științifice, al bunelor intenții și bunelor relații între popoare.

Teritoriul țării noastre, prin relieful, poziția sa geografică și potențialul economic a oferit omului condiții de viață chiar de la începutul procesului de antropogeneză*. Primii humanoizi au apărut la cumpăna dintre sfîrșitul terțiarului și începutul cuaternarului, în villafrenchian, adică aproximativ acum 5—6 milioane de ani, într-o vreme cînd relieful și clima erau cu totul altele decît cele ale zilelor noastre, la fel ca și fauna și flora. Istoria străveche a umanității se împletește strîns cu istoria planetei noastre. În acest cadru, evoluția speciei a trecut prin etapa de australantropi (care a durat pînă la 2 000 000 de ani în urmă), apoi de arhantropi (pînă pe la 690 000 de ani), de paleontropi (pînă la 120 000 de ani), ajungîndu-se la neantropi, care își încep evoluția cam cu 50 000 de ani în urmă.

Cele mai vechi urme ale prezenței omului pe teritoriul României, ca și ale activității sale, s-au descoperit la Bugulești, ele aparținînd etapei australantropilor. Aici au fost găsite fosilele unui humanoid, denumit *Australantropus oltenienis* (tobie și femur), făuritor al unor unelte de os. Acesta își ducea viața pe malurile lacului getic și pe grindurile sale, într-un climat cald ce a premers răcirea climatului din pleistocen. La Ciurpereni s-au descoperit unelte de piatră cioplite în tehnica unifacială și

* În conceperea articolului de față, am folosit următoarea bibliografie selectivă: *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1960; *Istoria militară a poporului român*, vol. I, Editura militară, București, 1984; D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura științifică, București, 1966; V. Boroneanț, *Le periode epipaleolitique sur la rive roumaine des Porter de Fer du Danube, in Prehistorische du Zeitschrift* 45, 1. 1970, p. 2—28; M. Davidescu, *Tezaurul de podoabe dacice de la Hinova*, în „Analele Olteniei”, I, 1981, p. 41—44; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974; Vl. Dumitrescu, Alexandra Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une prehistoire de la Roumanie*, București, 1983; S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, vol. I, București, 1978; M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzezeit in Transilvanien vom End der Bronzezeit bis in Mitteln Hallstattzeit*, în *Dacia*, VII, 1963, p. 177—210.

bifacială, în depozite aflate la peste 10 m adâncime, însoțite de o bogată faună de epocă. Acestor descoperiri li se adaugă cele de pe valea Dirjovului, Dimbovicului și Mozacului, de la Ocna Sibiului, de pe litoralul sudic al lacului transilvan. Uneltele sale au aparținut așa-zisei culturi de prund.

În tot paleoliticul inferior, omul și-a continuat evoluția și activitatea, adaptându-se la climatul rece al glaciațiunilor. Numărul acestor descoperiri este suficient ca să-i ateste prezența ; uneltele sale sînt cioplite în tehnică acheuleană (precum cele de pe Valea Dirjovului și de la Căpușul Mic), clactoniană (de la Mitoc și București) și levalloisiană (ca cele de la Ripiceni și București). Dovezile materiale se înmulțesc însă odată cu paleoliticul mijlociu, cuprins între 100 000 și 35 000 de ani î.e.n., în care tipul uman este reprezentat de formele paleontropiene ale lui *homo sapiens neandertaliensis*. Descoperirile de unelte ce au aparținut musterianului sînt numeroase : Iosășel și Cladova (jud. Arad), Remetea (jud. Satu Mare), Ripiceni și Mitoc (jud. Botoșani), Nandru (jud. Hunedoara), Pescari-Gornea (jud. Caraș Severin), Baia de Fier (jud. Gorj), Mamaia sat (jud. Constanța) etc.

Începînd de pe la 35 000 de ani î.e.n., spațiul țării noastre, ca de altfel al întregii Europe, a început să fie populat de neantropi, reprezentați de *homo sapiens-sapiens*, o variantă a omului de Cro-Magnon, ale căror urme au fost descoperite în peștera de la Cioclovina, la Baia de Fier și în multe alte locuri ; numărul așezărilor omenești din această perioadă este mare, unele dintre aceste descoperiri conținînd un inventar foarte bogat.

Dacă în paleoliticul mijlociu s-a produs un salt în ceea ce privește tehnica prelucrării pietrei (mai ales a sillexului și cuarțitului), prin adoptarea tehnicii de prelucrare cu precădere a așchiilor sau așchiilor lame-lare și perfecționarea tehnicii de retușare, în paleoliticul superior s-a generalizat tehnica de fabricare a uneltelor pe lame, a retușării lor, precum și a uneltelor din os și corn. În procesul de desfășurare a paleoliticului pe teritoriul țării noastre au fost identificate două culturi materiale : aurignacianul și gravetianul.

Continuitatea omului pe teritoriul patriei noastre se observă și mai pregnant odată cu paleoliticul mijlociu. Punctul de plecare pornește de la faptul că musterianul de pe teritoriul țării noastre cunoaște cîteva faciesuri legate de zona geografică în care se află materia primă pe care comunitățile omenești o au la îndemînă. Astfel, distingem o zonă ce pornește de la sud de Mureș, care înglobează Banatul, sudul Transilvaniei și Oltenia, și în care se întîlnește o industrie lucrată pe cuarțit, sillex și alte roci, dar cu o predominare a cuarțitului. O altă zonă se află în nordul Transilvaniei, ea cuprinzînd o arie în care cultura materială a folosit cu predilecție sillexul din zăcămintele locale. Acestea două se înrudesesc între ele prin tipologia uneltelor, dar și prin calitatea materiei prime care nu permitea întotdeauna o prelucrare prea atentă. În Dobrogea (la Mamaia sat și Peninsula) și în Cîmpia Română (Ciuperceni) s-a dezvoltat un musterian pe sillex cretacic, provenit din depozitele calcarelor din scutul prebalcanic. În Moldova, pe valea Prutului, un alt facies era legat de sursele de sillex ale Văii Prutului superior, iar în colțul sud-vestic al Banatului, respectiv la Gornea, un subfacies care se pare că sta în legătură cu evoluția musterianului din Dobrogea și Cîmpia Română. O situație mai deosebită prezintă descoperirile de la Pescari-Livadița, care probabil că erau în legătură evolutivă cu paleoliticul mijlociu central european, tehnica de lucru, tipologia uneltelor, variația lor procentuală indicînd forme regio-

nale din care s-au dezvoltat, în corelație cu difuzarea tehnicii de cioplire lamelară, culturile paleoliticului superior de pe teritoriul țării noastre.

În paleoliticul superior, în stadiul actual al cercetărilor din Cîmpia Română, aurignacianul s-a prelungit pînă către sfîrșitul paleoliticului, la fel ca și în Banat, unde, însă, se constată un curios amestec cu probabile influențe ale gravetianului central european, așa cum este cazul așezărilor de la Tincova și Românești, iar, pe de altă parte, o conviețuire a acestora, dar numai în anumite stațiuni, cu un facies al tradiției industriei cuartitice, ce se prelungește peste tot paleoliticul superior, pînă în epipaleolitic/mezolitic. O prelungire a tradiției aurignaciene se constată și în așezările din Maramureș. Cît privește Moldova, aurignacianul cel mai bine cunoscut este cel de pe valea Bistriței și cel de pe valea Prutului. Un gravetian tîrziu se întîlnește în Țara Oașului, iar în Moldova sudică el se prelungește pînă în pragul neoliticului. Întreaga evoluție a gravetianului se derulează între 20 000 și 10 000 î.e.n.

Atunci cînd ne ocupăm de paleoliticul mijlociu, constatăm că, deși acesta se dezvoltă în strînsă legătură cu evoluția generală de pe tot continentul european, acum, cînd facem o privire generală asupra caracterului paleoliticului superior ce se dezvoltă în partea mijlocie (Würm II) și finală (Würm III) a ultimei glaciațiuni Würm, sîntem obligați să observăm că evoluția se desfășoară în aceleași linii generale, dar să și adăugăm că trăsăturile specifice spațiului țării noastre se accentuează. Faptul se datorează, în mare măsură, zonării faciesurilor culturale, în strînsă legătură cu evoluția climatică și cu sursele de materii prime.

O situație mai deosebită prezintă un facies tîrziu al gravetianului, descoperit în zona Porțile de Fier, de la Peștera Climente I, în care se găsesc prezente elemente ale gravetianului central european vechi, alături de forme specifice gravetianului tîrziu — epigravetianului, pe fondul desfășurării unui climat mai blînd. Poate că în zonă să fi existat o prezență mai timpurie a gravetianului, pe care însă cercetările de pînă acum nu l-au găsit.

Datorită faptului că în componența sa se aflau elemente ce fac trecerea spre epipaleolitic/mezolitic, noi l-am denumit protoclisurian. Desfășurarea sa trebuie să se fi petrecut între sfîrșitul mileniului XIV și începutul mileniului XI î.e.n., avînd o mare importanță pentru evoluția procesului social-istoric din vremea epipaleoliticului/mezoliticului, deoarece acum se constată o accelerare a dinamicii devenirii istorice, umanitatea acestor locuri, pe baza asimilării unor experiențe din cîmpul activităților economice, angajîndu-se pe drumul transformărilor, în pas cu cele din zona perimediterană europeană și asiatică, ce vor duce la trecerea treptată, dar alertă, spre societatea productivă a neoliticului.

Epipaleoliticul/mezoliticul (circa 10 000—5 500 î.e.n.) s-a desfășurat în restul teritoriului țării noastre într-un ritm mai încet, modul de viață paleolitic prelungindu-se pînă la difuzarea, în zonă, a neoliticului, pe fondul încetării fenomenului de glaciațiune și a încălzirii climatului, a dispariției vînatului mare. În acest interval, inventarul uneltelor și armelor din silex a scăzut în dimensiuni, asistînd, astfel, la procesul denumit de microlitizare. Este perioada cînd pe înălțimile Carpaților orientali trăiesc comunități umane purtătoare ale culturii swidenene, specializate, probabil, în vînarea caprelor negre și, în general, a vînatului mărunt și a păsărilor.

Cît privește Moldova și nord-vestul Transilvaniei, aici se răspîndește o cultură materială gravetiană tîrzie. Treptat, purtătorii acestei culturi

își însușesc un tip de industrie denumită de tip tardenoisian. Este foarte posibil, însă, ca un facies cultural inedit să fi existat în Cîmpia Română și înaintea tardenoisianului, cum, dealtfel, el a existat în unele zone sudice ale Carpaților meridionali și în Transilvania.

Cît privește zona Porților de Fier, epigravetianul tîrziu, denumit de noi protoclisurian, a marcat începutul unui proces ce s-a desfășurat pe un areal mai larg, cuprinzînd zonele cu climat mai blind din Italia, sudul Franței, Iugoslavia și Grecia ; pe cel desfășurat pe teritoriul României l-am denumit clisurian. Acum s-a intensificat exploatarea surselor de materie primă locale, trecîndu-se de la tehnica de cioplire lamelară la aceea pe așchii microlitice, iar ca sistem de retușare s-a trecut de la tipul aurignacian la cel abrupt și esquillé. Paralel, asistăm la dezvoltarea prelucrării osului, sub formă de unelte sau arme.

În epoca protoclisurianului au fost folosite arcuri cu săgeată din silex și sulite de os, care și-au continuat evoluția și în clisurianul propriu-zis. Tot acum s-a inventat țesutul și împletitul și s-a trecut de la etapa de vîntor-culegător la aceea de vîntor-culegător-pescar-recoltator. Analizele cu C_{14} situează evoluția culturală a clisurianului propriu-zis cel puțin pe la începutul mileniului XI ($10\,650 \pm 120$ ani î.e.n.), iar sfîrșitul etapei mijlocii pe la sfîrșitul mileniului IX ($8\,175 \pm 120$ î.e.n.), activitatea încheindu-se la sfîrșitul mileniului VIII sau începutul mileniului VII î.e.n. În timpul desfășurării sale a avut loc un proces de presedentarizare. Cele mai importante așezări din perioada clisurianului au fost peșterile Climente I și II, Cuina Turcului, Ostrovul Banului și Peștera Hoților de la Băile Herculane.

Dar procesul de lărgire a ariei activităților economice și spirituale, de intensificare a exploatării resurselor locale a continuat. Așezările s-au mutat din peșteri și adăposturi naturale în aer liber, chiar pe malul Dunării, întemeindu-se locuințe stabile, de tipul semibordeielor și de suprafață, acestea din urmă cu vetre de foc amenajate cu grădină de piatră de formă rectangulară, în jurul cărora se înhumau morții. În ceea ce privește inventarul uneltelor și armelor au loc o serie de inovații. S-a trecut de la folosirea silexului, ca materie primă pentru fabricarea uneltelor, la utilizarea, cu precădere, a cuarțului și a rocilor cuarțice ; s-a dezvoltat prelucrarea colților de mistreți, a osului și cornului de cerb, din care se fabricau tipuri noi de unelte cu funcționalități noi, între care brăzdare, tesle, plantatoare, săpăligi de tot felul, ce au fost utilizate la lucratul pămîntului, în cadrul efortului de cultivare domestică a plantelor și de ameliorare probabilă a unor specii, între care și a cerealelor ; s-a încercat chiar îmblinzirea unor animale, cum ar fi a cerbului și a porcului ; cîinele a fost domesticit, probabil, în vremea clisurianului. S-a înjghebat un utilaj gospodăresc, iar sedentarizarea a devenit un fapt împlinit.

Din punct de vedere socio-cultural s-a trecut de la starea de consumatori de bunuri din natură la aceea de producători de bunuri, punîndu-se bazele societății productive agricole neolitice. Între comunități au început să aibe loc conflicte, în timpul cărora se foloseau arcurile cu săgeți cu vîrf de os și s-a dezvoltat un cult al morților. În același timp, la Lepenski Vir, pe malul sudic al Dunării s-a dezvoltat un centru religios, marcîndu-se ideea apartenenței la strămoși comuni. Este, de fapt, cea dintîi și cea mai veche organizare socială de acest fel, ce poate sugera că aceste comunități aveau conștiința etniei proprii. Chiar dacă organizarea sa a avut un caracter limitat, legat numai de zona dunăreană a Porților de Fier și de zona sud-vestului Olteniei, experimentul este unic pentru isto-

ria continentului european ; de aici înainte umanitatea va avea o altă organizare socială și religioasă ; procesul s-a derulat între sfârșitul mileniului VIII și începutul mileniului VII î.e.n.

Acesta este momentul cheie pentru devenirea istorică a comunităților umane de pe teritoriul țării noastre. În această perioadă, având premise în vremea clisurianului, s-a dezvoltat o artă geometrică abstractizată, care s-a fixat în tipare, în adevărate modele stilistice.

Trebuie să ne punem cu luciditate problema de ce tocmai din această zonă au înflorit acele culturi ale neoliticului, epocii bronzului și fierului, care dezvăluie o ingeniozitate specifică spațiului balcano-danubiano-pontic, neîntâlnită în alte părți ale continentului. Evoluția materială și culturală a fost posibilă în urma intrării climatului post-glaciar în faza atlantică caldă și umedă, care s-a extins, treptat, în latitudine și altitudine geografică. Efectuarea și difuzarea experimentelor culturale s-a făcut în această perioadă, pentru că acum au existat condiții propice. Existența unui nou echilibru ecologic favorabil a constituit factorul care a permis și a favorizat accelerarea dinamicii de invenție a umanității. Extinderea noului model economico-social a urmat etapele de extindere a noului climat și nu s-a difuzat dincolo de limitele reale. El a apărut acolo unde au fost condiții și s-a difuzat, treptat, acolo unde au existat condiții.

Dezvoltarea istorică a comunităților umane a pornit de la realitatea existenței unor anume experimente economice și sociale, ce s-au constituit în tradiții care, în condiții favorabile, pe baza unor noi experimente, au făcut noi pași pe scara dezvoltării. Cele mai numeroase informații, acumulate sub formă de tradiții, au existat în zonele în care climatul rece glaciar a fost mai puțin riguros și unde noile schimbări s-au produs mai de timpuriu, fapt pe care cercetările polenice, paleobotanice și paleofaunistice îl constată pentru această parte a țării noastre și pentru întreg arealul anterior circumscris. Acest fapt a fost demonstrat de cercetarea interdisciplinară din ultimele decenii. Sînt termenii de la care pornim în explicarea și interpretarea evoluției comunităților istorice de pe teritoriul țării noastre în epocile de care ne vom ocupa în continuare.

Cercetătorii epocii preistorice sînt unanim de acord că nu se poate vorbi despre o societate neolitică decît atunci cînd există, în sînul unei comunități date, un număr de condiții, între care șlefuirea pietrei, meșteșugul olăriei, creșterea animalelor domestice, cultivarea plantelor și un model de comportament social-istoric. Or, despre o „revoluție neolitică“, în înțelesul enunțat inițial, nu se poate vorbi, pentru că toate aceste condiții nu au apărut dintr-o dată, pe un teritoriu dat. Cercetările arheologice din teren din ultimele decenii au demonstrat acest lucru, punînd în evidență că trecerea s-a făcut treptat, pe un spațiu din ce în ce mai extins. Pentru a se acomoda realitatea din teren cu terminologia în uzanță s-a recurs la artificii taxanomice, creîndu-se, ad-hoc, termeni ca neolitic preceramic, neolitic aceramic, preneolitic, protoneolitic etc. Făcînd abstracție de datele de amănunt, de care nu putem să ne ocupăm în acest material, sîntem obligați să constatăm că în această situație se aflau comunitățile umane din zona Porților de Fier și, în aval, pînă pe la Ostrovul Mare și Izvoare.

Una dintre cele mai importante probleme care se pune în legătură cu neoliticul din țara noastră este aceea a modalității în care s-a produs propagarea noului mod de viață umană. Viața materială preistorică care s-a dezvoltat pe teritoriul țării noastre a fost în strînsă legătură cu relieful său, în care se îmbină armonios zonele muntoase cu cele de dealuri

și cîmpie, deosebindu-se de zonele mediteraneene și secetoase în care, datorită climatului specific, încă din neolitic, comunitățile umane au fost nevoite să se dezvolte aglomerat, în jurul unor surse de apă potabilă, folosind ca materie primă de construcție piatra, pe care o aveau din abundență la îndemînă. În spațiul carpato-danubiano-pontic, din cauza abundenței materialelor de construcție, a unei rețele hidrografice dense, omul a putut întemeia așezări pe malul rîurilor și a bălților, exploatînd potențialul economic care-i asigura o existență mai ușoară. Astfel, în zonele de coastă mediteraneană, civilizația umană a fost obligată să evolueze spre monumental, în vreme ce, în restul lumii balcanice și danubiano-pontice a evoluat spre construcții din lemn și lut, materiale perisabile, dar ușor de prelucrat. Aceasta a constituit o trăsătură a acestui spațiu, care a dăinuit peste milenii.

După cum se știe, neoliticul s-a întins pe o perioadă de timp cuprinsă între anii 5500 și 2500 î.e.n., fiind divizat în neolitic vechi, dezvoltat și tîrziu. În acest răstimp, pe teritoriul țării noastre s-a desfășurat o viață materială și spirituală de o factură ce prezenta trăsături proprii, care o definesc de restul continentului.

Neoliticul s-a caracterizat prin generalizarea experienței epipaleoliticului în domeniul șlefuirii pietrei, cultivării plantelor, domesticirii animalelor, precum și prin inventarea și folosirea pe o scară largă a vaselor de lut, care le-au înlocuit pe cele din lemn sau piatră cunoscute în etapa precedentă.

În perioada neoliticului vechi, pe teritoriul patriei noastre s-a dezvoltat o primă mare sinteză cultural-materială ce a avut la origine un fond bazat pe tradițiile spațiului carpato-danubiano-pontic, existent la nivelul epipaleoliticului de sfîrșit, în strînsă legătură genetică cu lumea egeo-anatoliană, și care a alcătuit baza pe care se va structura toată dezvoltarea etno-culturală a neoliticului dezvoltat sau mijlociu, dominat de ceramica cu incizie.

Cum era și firesc, șirul înnoirilor a dus, ulterior, la apariția ceramicii pictate, ceramicii negre sau brun închisă, decorată cu șiruri de impresiuni paralele, la confecționarea unor figurine decorate cu benzi unghiulare sau meandrice. În acest fel, culturile neoliticului mijlociu au alcătuit o nouă etapă de dezvoltare materială, atît sub influența ideilor și modelelor realizate în tehnica inciziei, cît și a elementelor locale specifice.

Neoliticul final sau tîrziu (după 3500 î.e.n.) a corespuns perioadei de trecere de la climatul atlantic mai umed și cald, la cel ceva mai rece, cu alternanțe de climat secetos și umed, în care pădurea deasă a cedat din terenurile sale locul pășunilor, rezervîndu-se un spațiu tot mai mare practicării agriculturii. Specifice acestei faze îi sînt populațiile agricole sedentare.

O problemă deosebită o pune folosirea de către aceste populații a metalelor — aur, argint și aramă. Din acestea se confecționau podoabe de genul pandantivelor, brățărilor, mărgelilor, acelor de păr, precum și unelte, între care sule, dălțițe și topoare cu brațe în cruce, care nu au avut un aport deosebit în desfășurarea proceselor de producție. Partea aceasta a neoliticului, în care au fost folosite și unelte din aramă, poartă denumirea de eneolitic. Un fapt care a putut influența procesul de producție a fost utilizarea animalelor la tracțiune și purtatul poverilor.

Din bogata desfășurare a motivelor ornamentale a vaselor și statuetelor de lut din neoliticul de la noi, merită să fie amintite două piese care constituie cele mai interesante și importante argumente ale continuității

de locuire și comportament istoric. Este vorba de o figurină antropomorfă de lut, găsită la Fărcașele, ale cărei veșminte pot fi comparate cu îmbrăcămintea țărănească chiar din vremea noastră. Ea înfățișează o femeie ce poartă o bundiță (un cojocel) împodobită cu motive geometrice, iar pe sub aceasta o catrință și o fustă împodobită, de asemenea, cu motive geometrice (îi lipsește capul; dacă se păstra, probabil că puteam ști și ce ornamente purta pe cap). Cea de-a doua este tot o statueta, care, în afară de piesele de costum, comparabile cu portul popular actual, poartă pe cap un vas ce amintește de obiceiul practicat încă în mai multe regiuni ale țării, de a se transporta pe cap vase cu apă sau alimente. Dealtfel, trebuie precizat că descoperirile de la Gumelnița, prin produsele plastice, ne oferă cele mai diverse mărturii ale comportamentului uman și ale animalelor din mediul înconjurător sau domesticite, ale tipurilor de construcții. Sînt mărturiile cu caracterul cel mai umanizat din întreaga perioadă a neoliticului din țara noastră, ca și la nivel european. În temele desfășurate în toate genurile de expresie, incizie, culoare se îmbină armonios tratarea abstract-geometrică cu cea naturalistă.

Rezultat al dezvoltării generale a societății și a progreselor înregistrate în domeniul culturii materiale și spirituale, uneltele și îndeosebi produsele ceramice au cunoscut o mare diversitate de forme, multe dintre ele expresie a unor viziuni artistice specifice. În plan social, creșterea productivității muncii a făcut posibil ca alături de proprietatea comunitară, încă predominantă, să se dezvolte și proprietatea privată, ceea ce, implicit, a generat diferențieri sociale.

În sinul comunităților umane s-au produs mutații profunde care au condus cu timpul la apariția triburilor și uniunilor de triburi, caracterizate prin comunitate de interese, stabilitate pe anumite arii geografice, unitate etno-culturală și o ierarhizare mai complexă din punct de vedere al relațiilor sociale. Odată cu aceasta a crescut potențialul productiv al comunităților umane, iar conflictele dintre triburi s-au întetit, impunînd perfecționarea armelor și trecerea la construirea unor lucrări de apărare a așezărilor. Toate aceste fenomene s-au amplificat pe măsură ce s-au produs și accentuat marile diviziuni sociale, îndeosebi cele dintre triburile de agricultori și păstori, urmate apoi de apariția, ca activități sociale distincte, a meșteșugurilor și schimburilor.

Pe tot parcursul neoliticului timpuriu (5500—4200 î.e.n.), mijlociu (4200—3500 î.e.n.) și târziu, denumit și eneolitic (3500—2500 î.e.n.), uneltele tradiționale din silex și mai ales din os continuă să predomine. Multiplele descoperiri de pe teritoriul patriei noastre, în afară de unelte de lucrat pămîntul, au scos la iveală și vîrfuri de săgeți, de lăncii din silex, topoare cu gaură de înmănușare din piatră, pumnale de os, topoare din corn de cerb, măciuci din piatră șlefuită.

În desfășurarea cultural-materială de pe teritoriul țării noastre, perioada cuprinsă între aproximativ 2500—2200 î.e.n. a constituit epoca de tranziție de la neolitic la bronz. Cît privește epoca propriu-zisă a bronzului, ea a cuprins cea mai mare parte a mileniului al 2-lea (între circa 2200/2000 și 1200/1150 î.e.n.), timp în care spațiul carpato-danubiano-pontic a fost locuit de triburi înrudite și a căror arie de răspîndire a avut un pronunțat grad de stabilitate. În perioadele timpurie (aproximativ 2200/2000—1550 î.e.n.) și mijlocie (circa 1550—1350 î.e.n.) ale epocii bronzului s-a desfășurat intens procesul de cristalizare a neamurilor trace.

Pe plan general, epoca bronzului s-a caracterizat prin maturizarea transformărilor profunde sociale și etnice începute anterior : dezvoltarea

mai rapidă a forțelor de producție determinată de descoperirea unor tehnologii noi, legate de introducerea pe scară tot mai largă a bronzului, accentuarea diferențierilor sociale și consolidarea rolului de conducători ai șefilor militari, mutații în domeniul vieții spirituale, toate acestea acționând convergent către încheierea unei civilizații originale, superioare, specifice neamurilor trace.

Cît privește cultura materială, descoperirile arheologice atestă existența uneltelor și armelor din bronz, reprezentate de topoare, seceri, săbii, securi de luptă, brățări multispirale, piese de ornament. Se menține, însă, și prelucrarea pietrei, rocă din care se confecționau cuțite curbe, măciuci și topoare de luptă. Din corn de cerb se făceau brăzdare de plug, care sugerau caracterul agricol al economiei comunităților omenesti. Se cunosc și numeroase podoabe din aur. În general, metalurgia bronzului și aurului a cunoscut o largă dezvoltare, probabil în legătură cu anumite zăcămintele din zonele respective. În ceea ce privește ritul funerar, acesta era cel al înhumăției și incinerăției, mormintele conținând numeroase ofrande, alcătuite din brățări, inele, coliere din bronz, argint sau sticlă, săgeți de os și silex, topoare și numeroase vase.

Din epoca bronzului mijlociu se cunosc complexurile denumite ale cîmpurilor de urne funerare. În cimitirul de la Cruci, de pildă, s-au descoperit pumnale triunghiulare de bronz, topoare cu disc, brățări multiple cu capetele răsucite. Acestui complex i se alătură cîmpurile de urne de Gîrla Mare-Cîrna. Descoperiri numeroase au fost făcute atît la est, cît și la vest de Porțile de Fier. Cercetările recente, întreprinse de specialiști de la Muzeul Porțile de Fier din Drobeta-Turnu Severin, au dus la descoperirea primei așezări cu materiale arheologice de acest tip. În cîmpurile de urne, deși piesele de metal sînt rare, totuși, la Ostrovul Mare, s-a descoperit un depozit de piese de podoabă din aur, compus din 33 discuri-falere, decorate cu motive spiralice, 11 cercei și 2 brățări.

Saltul calitativ realizat în evoluția societății omenesti de la nord de Dunăre în secolele XIII—XII î.e.n. a fost deosebit de important. Apariția unor mari centre întărite, abundența urmelor materiale (ceramică și metal) sînt expresia indubitabilă a progreselor realizate în această epocă de înflorire materială și de creștere demografică. Procesul de descompunere a societății primitive s-a accelerat. Această perioadă în care, pe fondul general al adîncirii stratificării sociale, atribuțiile exercitate de vechile organe de conducere ale comunităților, cum erau „adunarea obștească“ și „sfatul bătrînilor“, au fost preluate, treptat, și permanentizate de șefii de triburi și uniuni de triburi, sprijiniți de o pătură distinctă de luptători de vază, poartă, în literatura de specialitate, denumirea de „democrație militară“.

Succinta prezentare a evoluției materiale și spirituale din perioada bronzului pune în evidență numărul mare al problemelor ridicate de fiecare etapă de dezvoltare, reflectînd transformări ce țin de dinamica istorică o epocii. Pe cît este posibil, trebuie să disociem ceea ce poate fi denumit proces de evoluție internă a unei comunități, în care a avut loc o circulație de idei noi și care a dat naștere elementelor noi de dinamică culturală și socială în fiecare dintre ele, relevînd dezvoltarea inegală a comunităților ce a dus la stări antagonice sau chiar conflictuale, și ceea ce înseamnă migrație, pătrunderea unor populații de factură culturală și etnică diferită, inferioară ca grad de dezvoltare în raport cu populația autohtonă, care a avut loc în perioade de tranziție.

Unii cercetători văd în aceste populații pe indo-europeni, care au schimbat structura etno-lingvistică a comunităților autohtone. Este greu de admis acest fapt, în condițiile în care coloratura lingvistică a acestor populații nu poate fi determinată, iar cercetările antropologice nu par a susține acest punct de vedere. Începuturile metalurgiei bronzului, perfecționarea și generalizarea sa s-au bazat pe exploatarea resurselor locale, pe tehnologii proprii și nu a fost impulsionată de noii veniți. Numărul mare de piese din bronz și din aur descoperite pe teritoriul intracarpatic (peste 6 200) în epoca bronzului, la care se adaugă cele de aceeași proveniență, dar descoperite în afara sa, fac dovada că teritoriul țării noastre a constituit unul dintre marile focare de metalurgie ale continentului. Problema ce se pune este aceea dacă fenomenul s-a născut ca o consecință a evoluției interne, sau a unor impulsuri venite din afară. Părerile cele mai recente exprimă punctul de vedere că este vorba de o evoluție locală, în strînsă legătură cu o preocupare ce a devenit necesitate istorică și care a cuprins și alte zone metalifere ale continentului.

Cîteva probleme se pun și în legătură cu organizarea internă a comunităților omenești. În primul rînd, trebuie sesizată prezența, în diferite areale, a unor centre fortificate, situate pe înălțimi, cu o organizare internă, specifică cetăților de epocă, cu locuințe de suprafață, între care se află un sanctuar dreptunghiular cu prispă, construit din lemn, cu acoperiș susținut de stâlpi interiori. Sanctuarul de la Sălacea, de exemplu, se compunea din trei încăperi. În încăperea principală se aflau trei altare. Pereții exteriori erau decorați cu motive unghiulare, încadrate de o înrămare în relief și de o friză alcătuită dintr-o spirală continuă în relief. În unele părți se aflau și motive pictate cu alb. Organizarea respectivă ne dă certitudinea că în acest centru se afla reședința unui șef, conducător al propriului trib, sau al unei uniuni de triburi. Este sigur, astfel, că o asemenea organizare a existat în epoca mijlocie a bronzului.

O arie de cultură materială nu presupune o unitate etnoculturală, lăsînd posibilitatea ca, în ciuda existenței mai multor arii culturale, purtătorii lor să vorbească aceeași limbă, cu forme dialectale. Cercetătorii sînt de acord că a avut loc acum o organizare social-politică care este atribuită tracilor timpurii, sau prototracilor.

Deși epoca bronzului ne oferă un mănunchi de culturi materiale și spirituale, prin modul în care elementele de substrat se ivesc între ele, caracterul general al evoluției este unitar și specific, integrat aspirațiilor epocii. Prin analogii de structură, relații de schimb și de comportament se păstrează legături cu lumea egeo-mediteraneană, balcanică, central-europeană și cu celelalte teritorii din jurul său. În prima epocă a fierului, unele dintre culturile materiale își continuă evoluția, îmbrăcînd forme noi, dar asigurînd continuitatea materială și etno-culturală. Se înfiripează și culturi noi, pe fondul tradițiilor vechi, dar în pas cu noile elemente de dinamică cultural-materială și socială.

O nouă etapă în evoluția societății omenești de pe teritoriul patriei noastre a început odată cu trecerea, pe scară tot mai largă, la folosirea fierului. În această perioadă se constată un proces mai accelerat de dezvoltare a forțelor de producție și, în consecință, a gradului de civilizație.

În prima epocă a fierului — Hallstatt (1200/1150—650 î.e.n.) au avut loc transformări adînci în viața populației autohtone. Deși bronzul constituia încă principala materie primă folosită la producerea uneltelor și armelor, totuși, treptat, au început să apară și unele obiecte din fier

pentru lucrutul pământului și practicarea noilor meșteșuguri, precum și spade cu două tășuri, vîrfuri de sulită și lance, securi de luptă cu două tășuri, cuțite curbe de luptă. Metalurgia bronzului și a aurului a continuat să se dezvolte în toată prima epocă a fierului, fapt dovedit de descoperirile mai vechi sau mai noi. Între descoperirile mai noi merită a fi menționat tezaurul de la Hinova, dovadă concludentă a bunăstării comunităților geto-dace și a gradului înalt la care se ridicase acest meșteșug, el situîndu-se la nivelul celor mai importante descoperiri din această perioadă.

În prima epocă a fierului s-a particularizat grupul nordic al tracilor, înregistrat mai apoi de izvoarele lumii antice sub numele de geți și apoi de daci, aceștia reprezentînd un singur popor ce-și păstra trăsăturile generale tracice, dar evidențiind și caracteristici ce-l distingeau de masa neamurilor sud-tracice. În perioadele de mijloc și tîrzie ale Hallstattului s-a realizat cristalizarea etno-culturală și lingvistică a geto-dacilor, denumirea genetică dată tuturor triburilor nord-tracice. În acest context, în ultima fază a Hallstattului, mai precis între anii 800/750—650 î.e.n., societatea omenească de pe teritoriul patriei noastre a cunoscut o amplă dezvoltare, care a avut ca arie de răspîndire regiunea de șes a Dunării, din Cîmpia Timișului pînă în Deltă, podișul intramontan, ținutul est-carpatic, pînă la bazinul mijlociu al Nistrului, și teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră. A fost o cultură unitară, cînd s-a generalizat metalurgia fierului, ea reprezentînd o verigă organică a evoluției firești a fondului autohton hallstattian, cu certe rădăcini în epoca bronzului și constituind cea mai limpede dovadă a unității materiale și etno-culturale a lumii geto-dacice înainte de intrarea ei în lumina izvoarelor scrise.

Plămădirea geto-dacilor, strămoșii poporului român, a avut o însemnătate majoră în istoria întregii arii sud-estice a continentului european, așa cum o atestă multiplele vestigii materiale și culturale. Un rol important în procesul de formare al ramurii geto-dace din marea neam al tracilor l-a avut contactul cu lumea scitică. În ce privește Transilvania, ei au avut un rol important, ca urmare a așezării pe Valea Mureșului superior și la est de Carpați a sciților agatîrși în secolele VI—V î.e.n. Aceștia au impulsionat dezvoltarea comunităților tribale băștinașe. Procesul de dezvoltare a comunităților autohtone a fost influențat și de întemeierea, în secolul VII î.e.n., a coloniilor grecești pe țărmul dobrogean al Mării Negre. Stadiul înfloritor atins de dezvoltarea social-economică a geto-dacilor a permis ca aceștia să constituie un partener comercial cu care coloniștii greci erau vital interesați să întrețină relații cît mai strînse. Ca urmare, s-a putut efectua, nemijlocit, un transfer reciproc de valori materiale și spirituale între lumea geto-dacă și cea egeeană.

În concluzie, se poate afirma că apariția geto-dacilor se afla la capătul unei întregi succesiuni de alcătuiți cultural-materiale, ce atestă o continuitate neîntreruptă de viață și locuire a omului pe întreg teritoriul patriei noastre, care își are începuturile în epoca paleolitică, constituind aportul comunităților umane de aici în toate epocile de dezvoltare a lumii vechi. Supusă diferitelor influențe, migrații și încercări de cucerire, populația autohtonă, prin statornicie, a reușit, de fiecare dată, să-și păstreze și să-și dezvolte patrimoniul material, cultural și spiritual propriu. Geto-dacii, făcînd parte organică din neamurile tracice, au fost cei mai numeroși dintre aceștia și cei mai plini de virtuți, așa cum îi consemnează cei dintîi istorici ai lumii antice și cum o atestă numeroasele dovezi puse în lumină de cercetările arheologice efectuate în ultima perioadă din țara noastră.

FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

ION POPESCU-PUȚURI

În istoria României — istorie bogată și glorioasă, încărcată de evenimente eroice, de excepțională însemnătate pentru devenirea românilor prin vremuri — făurirea Partidului Comunist Român se înscrie ca un fapt istoric de aleasă și dreaptă cinstire, intrat în cartea de aur a neamului ca unul dintre pilonii săi de rezistență, de care se leagă marile înfăptuiri ale istoriei prezente, ale viitorului României.

Poporul nostru a sărbătorit, în primăvara acestui an, șase decenii și jumătate de la congresul partidului clasei muncitoare din România, ținut la București, în mai 1921, care a consfințit organizarea partidului pe temelia statului național unitar, a României reîntregite. „*Prin aceasta — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională*”.

Evenimentul istoric din mai 1921 a fost rezultatul dezvoltării poporului român, al experienței de luptă a clasei muncitoare și a partidului ei din perioada anterioară, al acumulărilor politico-ideologice din mișcarea muncitorească internă și internațională. Cercetarea acestui proces istoric pune în evidență rolul partidului clasei muncitoare de organizator și conducător al luptei pentru dreptate socială și libertate națională, pentru apărarea independenței patriei, pentru construirea socialismului în România. În istoria modernă a poporului român, partidul clasei muncitoare, deși aflat „în opoziție” sau chiar în ilegalitate, din 1924 până la 23 August 1944, a fost forța politică cea mai înaintată, care a propus ideile cele mai noi pentru dezvoltarea țării pe calea progresului, iar în momentele grele, ale perioadei de dinaintea și din timpul celui de-al doilea război mondial, s-a aflat în fruntea luptei duse de forțele politice ale țării împotriva pericolului fascist și a dominației Germaniei hitleriste asupra României.

Nici un alt partid politic nu a enunțat și nu s-a preocupat cu atîta claritate și clarviziune de marile probleme ale poporului român și ale

viitorului său cum a făcut-o partidul clasei muncitoare. În acest sens una dintre tezele fundamentale formulate de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în anul 1966, sub semnul căreia se află, de fapt, întreaga istorie modernă și contemporană a României, definește Partidul Comunist Român drept *„continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România“*. În această formulare se află două idei majore, cu implicații multiple pentru înțelegerea istoriei României moderne : una se referă la faptul că Partidul Comunist Român, făurit în 1921, era racordat la mișcarea muncitorească din perioada anterioară, era continuatorul de fapt al partidului clasei muncitoare, creat în 1893. Cîteva ani mai tîrziu, în 1973, tovarășul Nicolae Ceaușescu restituia istoriei noastre adevăratul act de naștere a partidului clasei muncitoare din România, care împlinea atunci 80 de ani, fiind unul dintre cele mai vechi din lume ; a doua idee majoră privește raportul dintre mișcarea muncitorească, fenomen specific societății moderne, și trecutul poporului și al țării în care s-a născut și dezvoltat. Ideea a fost reluată și amplificată de secretarul general al partidului în Expunerea la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982, în care a demonstrat necesitatea elaborării istoriei unice și unitare a poporului român, precum și în Cuvîntarea rostită la a 65-a aniversare a Partidului Comunist Român, în mai 1986, atunci cînd sublinia că sînt *„aproape 100 de ani de la formarea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, care a marcat afirmarea clasei muncitoare ca forța socială cea mai avansată a societății românești“*, repunînd în drepturile sale firești rădăcinile istorice ale acestui partid : *„Mișcarea revoluționară muncitorească și partidul nostru s-au născut odată cu apariția clasei muncitoare și pătrunderea ideilor socialismului științific în țara noastră, dar rădăcinile sale, ca ale unui stejar secular, sînt ancorate adînc în pămîntul strămoșesc, în istoria de peste 2 500 de ani a dacilor, pe care Herodot îi caracteriza drept »cei mai viteji și mai dreپți dintre traci«*“.

În îndelungata și glorioasa sa existență, partidul clasei muncitoare din România a cunoscut mai multe etape de dezvoltare, fiecare fiind determinată de condițiile concrete social-economice și politice ale poporului român, ale cărui aspirații și interese fundamentale partidul muncitorilor le-a întruchipat și le-a apărat în cel mai înalt grad. Succesiunea etapelor a marcat creșterea continuă a rolului partidului clasei muncitoare în istoria poporului român și fiecare etapă a constituit o temelie, o tradiție, o experiență pentru etapa care a urmat. Există, astfel, o etapă a pregătirii, organizării și activității Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, creat în 1893, etapă care se prelungește pînă la sfîrșitul primului război mondial. Această etapă a fost marcată, încă înainte de 1893, de evenimente semnificative, cum au fost : crearea Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România (în 1872), Conferința pe țară a cercurilor socialiste din 1879, publicarea primului program al mișcării noastre socialiste — *Ce vor socialiștii români* — (în 1886), alegerea celor dintii deputați socialiști în Parlamentul țării (în 1888), de o intensă activitate de propagandă a ideilor socialiste, prin numeroase publicații, între care cele mai însemnate au fost : „Contemporanul“, „Dacia viitoare“, „Revista socială“, „Munca“ și, prin toate acestea, de pregătirea Congresului din 1893, care a unit toate organizațiile muncitorești și socialiste existente la acea dată în țară. În România, spre deosebire de alte țări, s-a creat, astfel, *un singur partid al proletariatului*.

Caracteristica principală a acestei etape a reprezentat-o receptarea timpurie și adaptarea principiilor socialismului științific, ale teoriei revoluționare a proletariatului, elaborată de Marx și Engels, la condițiile specifice poporului român. În acest sens, primele organizații muncitorești și socialiste din țara noastră au analizat și descifrat acele probleme care frământau și interesau poporul român, cum erau necesitatea istorică, vitală a unificării tuturor provinciilor românești, dezvoltarea industriei naționale, îmbunătățirea situației țărănimii — marea masă a poporului român, ținută sub exploatarea citorva mii de mari proprietari de pământ —, democratizarea largă a vieții politice a statului român, unde sistemul electoral bazat pe criteriul averii înlătura de la vot majoritatea cetățenilor țării. Toate aceste probleme au intrat în sfera activității mișcării socialiste, a partidului clasei muncitoare, după 1893, constituind adevărate „izvoare” ale gândirii socialiste românești. Trebuie remarcat că această abordare creatoare a socialismului științific, transpusă și în documentele programatice ale socialismului românesc, a fost salutăată de Fr. Engels în cunoscuta-i scrisoare adresată socialistului român Ioan Nădejde, în 1888, și a avut ecou pe plan internațional, îndeosebi poziția românească față de problema atragerii țărănimii alături de lupta clasei muncitoare, care a fost dezbătută la Congresele socialiste internaționale din 1893 și 1896.

Ideea fundamentală a tînărului partid muncitoresc era aceea a creării unei societăți noi, de a schimba societatea capitalistă, a cărei trăsătură caracteristică era exploatarea clasei muncitoare de către burghezia proprietară asupra mijloacelor de producție, într-o societate fără exploatare, bazată pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. În România, însă, la data aceea, marea majoritate a poporului o reprezenta țărănimea asuprită și exploatată, prin urmare partidul muncitorilor trebuia să țină seama de această realitate. Se știe că reforma agrară din 1864, deși a distribuit țărahilor o parte din pămîntul moșierilor și a desființat iobăgia, a fost însoțită și urmată de alte legiuiri favorabile moșierimii (în special de legea învoielilor agricole) care au dus, în perioada următoare, la înrăutățirea situației țărănimii. Faptul acesta a fost remarcat și analizat în studiul programatic *Ce vor socialiștii români*, ca și în alte programe ale mișcării socialiste și muncitorești din România. În cadrul structurilor de clasă din România de atunci, relațiile țărănimii cu moșierimea, bazate pe un sistem semifeudal de exploatare, asigurat prin pîrghiile puterii de stat, au generat faimoasa „problemă țărănească”, căreia clasele dominante și partidele lor nu i-au putut găsi soluția nici după marile răscoale țărănești. Primul și, de fapt, singurul partid politic care a încorporat în activitatea sa preocuparea pentru rezolvarea radicală a problemei țărănești a fost partidul clasei muncitoare. Se cuvine să amintim, astăzi, cînd țărănimea noastră muncește în comun, în cadrul cooperativelor agricole de producție, că, încă din 1886, adică exact cu o sută de ani în urmă, în programul *Ce vor socialiștii români* se scria că „socotim mult mai potrivit ca pămîntul să-l lucreze comunele colectiv” și că „însărcinarea de căpetenie a partidei socialiste va fi de a convinge pe țărani cît de mari foloase materiale și morale ar ieși din astfel de cultivare”.

Firește, în condițiile cînd burghezia și moșierimea dețineau întreaga putere politică, situația grea a țărănimii impunea măsuri practice pentru îmbunătățirea ei cît mai rapidă. În acest sens, partidul clasei muncitoare a inițiat, în primul rînd, o largă acțiune de luminare și organizare politică a țărănimii, pentru a o face capabilă de luptă, alături de clasa muncitoare, împotriva sistemului social-politic al timpului. Organizarea cluburilor poli-

tice la sate în anii 1898—1899 de către partidul clasei muncitoare a reprezentat cea mai importantă acțiune pe linia realizării alianței muncitorești-țărănești înainte de marea răsccoală a țăranimii din 1907. Deși împiedicată cu brutalitate de organele de represiune ale statului, lupta pentru dreptate socială a partidului clasei muncitoare în lumea satelor nu a rămas fără urmări. Spre deosebire de partidele claselor dominante care, după marea răsccoală din 1907, nu au întreprins, practic, nici o măsură pentru îmbunătățirea *reală* a situației țăranimii, partidul clasei muncitoare a înscris în programul său imediat de acțiune necesitatea *expropriării totale a moșierimii*. Această cerință, atât de necesară pentru rezolvarea „problemei țărănești”, a fost susținută cu energie de Partidul Social-Democrat înainte de primul război mondial, mai ales în anii 1913—1914. Guvernării însă nu au acceptat această necesitate decât sub imperiul evenimentelor războiului, al spaimei produse de victoria revoluției socialiste din Rusia. În fapt, introducerea reformei agrare la sfârșitul primului război mondial a fost rezultatul presiunii maselor populare, a partidului clasei muncitoare, la fel ca și introducerea votului universal, cerință formulată de mișcarea muncitorească încă de la apariția ei pe scena vieții social-politice a țării.

O deosebită importanță a avut, de asemenea, contribuția partidului clasei muncitoare la procesul democratizării vieții social-politice, în sensul egalizării în drepturi a tuturor cetățenilor țării. Pentru un tânăr din zilele noastre, crescut și obișnuit cu relațiile profund democratice din societatea socialistă, poate părea incredibil, de pildă, că, prin Constituția țării din 1866, socotită o constituție liberală, dreptul de a vota pentru alegerea deputaților în Parlamentul țării era limitat la circa o sută de mii de persoane (din șapte milioane), după *criteriul averii*. Partidele politice care guvernau țara atunci își alegeau deputații, deseori, cu numai câteva zeci de voturi (la nivelul unui județ), ceea ce ducea practic la eliminarea marii majorității a cetățenilor de la viața social-politică. Cerința dreptului de vot universal, egal și direct pentru toți cetățenii țării a fost înscrisă în programul *Ce vor socialiștii români*, ca și în programul partidului muncitorilor din 1893 și, efectiv, partidul a desfășurat o neîncetată campanie politică pentru introducerea acestei reforme. Partidul muncitorilor din România cerea, totodată, democratizarea sistemului de învățământ, de asemenea tributar structurilor de clasă din România, egalizarea în drepturi a femeii cu bărbatul ș.a.

Este deosebit de semnificativă, în perspectiva dezvoltării economice a României, și concepția partidului clasei muncitoare din România cu privire la necesitatea dezvoltării industriale a țării, ca pîrghie a puterii și independenței statului român. Această idee se găsea înscrisă în statutele Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România, creată în 1872. În perioada următoare, mai ales la începutul veacului nostru, mișcarea socialistă românească a purtat o polemică istorică cu exponenții partidelor guvernamentale pe tema modului de dezvoltare a țării, în viitor — pe calea agrară sau pe calea industrială —, în cadrul căreia reprezentanții partidului clasei muncitoare au demonstrat necesitatea dezvoltării industriale, ca mijloc principal al progresului poporului român, al intrării României în rîndul țărilor înaintate. Este un fapt remarcabil, demn de a fi amintit astăzi, cînd s-a realizat „Magistrala albastră” — Canalul Dunăre—Marea Neagră, acela că un editorial al gazetei partidului — „Lumea Nouă” — din iunie 1894, intitulat *Viitorul României*, evocînd căile istorice ale dezvoltării țării noastre, preconiza și construirea canalului Dunăre—

Marea Neagră ca o necesitate de mare importanță pentru extinderea comerțului internațional în această parte a Europei.

O problemă specific românească, constituită într-o preocupare statornică pentru partidul clasei muncitoare, era continuarea și desăvîrșirea procesului istoric de unificare a tuturor provinciilor românești într-un singur stat. Evocînd semnificația unirii Moldovei cu Țara Românească din 1859, gazeta socialistă „Dacia viitoare” scria, în 1883, că „astă unire e incompletă”, deoarece peste Carpați sînt „trei milioane de români care zic ca și noi : sînt român, care vorbesc aceeași limbă și au aceleași sentimente ca noi”. De aceea, conchidea revista, „vom spune dar lămurit cugătarea noastră : *Voim Dacia așa cum ea fu*”. Un punct de vedere remarcabil, ce avea să se confirme exact, era exprimat și în legătură cu destinul istoric al statului dualist austro-ungar, creat în 1867. Tinerii socialiști români considerau, în 1883, că Austro-Ungaria era un stat „în stare de descompozițiune”, „un monstru din alte timpuri”, „care ține în robie de fier pe frații noștri de peste munți” și care va dispărea în fața hotărîrii popoarelor asuprite de a se elibera.

Atît în timpul procesului memorandiștilor din 1894, cît și al altor evenimente care priveau lupta de eliberare națională a românilor din Transilvania și Bucovina, partidul clasei muncitoare, presa socialistă au exprimat cu claritate o poziție de solidaritate națională. Mai mult, procesul de maturizare a principiului eliberării naționale și unirii românilor din Austro-Ungaria cu țara a fost sprijinit prin activitatea practică a mișcării socialiste, a partidului muncitorilor. Astfel, la Conferința muncitorească din 1906 de la București, ca, de altfel și la alte reuniuni socialiste ulterioare, au participat și delegați din Transilvania și Bucovina, conferind evenimentului semnificația unui „moment istoric”, după cum aprecia gazeta „România muncitoare”.

Pe baza acestei experiențe de luptă, în perioada primului război mondial partidul clasei muncitoare din România și-a forjat capacitatea de a înțelege evenimentele, mișcarea muncitorească din țara noastră știind să facă distincția necesară între caracterul imperialist imprimat războiului mondial de puterile ce urmăreau scopuri anexioniste și dreptul istoric al poporului român de a-și înfăptui idealul național, încorporînd efortul muncitorimii în larga mișcare a maselor populare.

Încă de la începutul războiului, analizele publicate de fruntași socialiști români ca Mihail Gheorghiu Bujor, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Cristian Racovski, bazate pe o profundă cunoaștere a relațiilor internaționale, a concepției lui Marx și Engels asupra evoluției acestora, reprezintă o contribuție originală la tezaurul socialismului științific, la lămurirea problemelor caracterului războiului, ale necesității făuririi statului național unitar și la definirea poziției clasei muncitoare față de aceste chestiuni. „Între socialism și patrie — scria M. Gh. Bujor —, între interesele proletariatului și ale poporului nu este, nu poate fi antagonism... Patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles patriile sînt necesare, căci ... numai înăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale

a popoarelor". De aceea — argumenta în continuare M. Gh. Bujor — cînd social-democrația se opune planurilor de război, ea „nu are în vedere strict și numai interesul de viață și dezvoltare al proletariatului român, ci, alături de acesta și întemeiat pe acesta, interesul mai mare și mai general de viață al poporului întreg“.

C. Dobrogeanu-Gherea, în studiile sale *Asupra socialismului în țările înapoiate, Social-democrația și epoca cadrilateră, Război sau neutralitate* și altele, publicate în anii 1911—1915, a prezentat pe larg poziția mișcării noastre socialiste și muncitorești față de problema luptei pentru apărarea independenței statului român și pentru desăvîrșirea unității naționale. „Sîntem una din puținele țări — scria C. Dobrogeanu-Gherea — care n-au robit neamuri străine. În schimb, țara românească a fost victima banditismului cuceritor al vecinilor noștri, care ne-au răpit și ne stăpînesc un teritoriu și un număr de locuitori români aproape egal cu acela al României libere“. El dădea o apreciere pozitivă politicii externe române, „cuminte, de defensivă națională“, „adică o politică avînd de scop apărarea a ceea ce avem și revendicarea pentru viitor a ceea ce ni s-a răpit“; în consecință, social-democrația „nu e și nu poate fi necondiționat împotriva oricărui război“, ci socialiștii „trebuie să fie de partea altor războaie: războaiele de liberare, războaiele cotropiților împotriva cötropitorilor“.

Pentru C. Dobrogeanu-Gherea, ca și pentru toți gînditorii socialismului românesc, unirea Transilvaniei cu România era inevitabilă, în situația cînd la sfîrșitul războiului Austro-Ungaria se va dezintegra. O idee deosebit de importantă enunțată de C. Dobrogeanu-Gherea cu privire la unirea Transilvaniei cu România era aceea de a nu se accepta în nici un caz „obținerea unei părți din Transilvania“, deoarece „ruperea Transilvaniei în bucăți ar fi un adevărat dezastru pentru întregirea neamului“.

Poziția socialiștilor români, de păstrare a neutralității și de neamestec în războiul imperialist dintre marile puteri era în concordanță cu atitudinea lui Engels din 1888 care, prevăzînd un război între Austro-Ungaria și Rusia țaristă, spunea că românii aveau interesul, dacă s-ar fi putut, ca amîndouă aceste puteri să fie înfrînte, fiindcă numai prăbușirea țarismului și dezmembrarea Austro-Ungariei creau posibilitatea eliberării și întregirii popoarelor asuprite din această parte a Europei, previziune confirmată pe deplin în timpul primului război mondial.

Drept urmare, se înregistrează în acești ani o neconținută creștere a prestigiului și influenței în masele largi ale poporului, în societatea românească a partidului clasei muncitoare, tocmai datorită punerii la ordinea zilei a celor mai vitale probleme ale poporului român — unitatea, independența, democratizarea, reformele economice profunde, începînd cu exproprierea moșierimii etc. Datorită poziției sale patriotice dovedite în timpul ocupației unei însemnate părți a țării de către trupele Puterilor Centrale, în sfîrșit datorită înțelegerii juste a esenței Revoluției ruse din Octombrie 1917, partidul clasei muncitoare dobîndise un loc central în viața social-politică a țării. Acest loc va fi pus în relief și mai mult de procesul de organizare și unificare care va culmina cu Marele Congres din mai 1921. Într-adevăr, în timpul furtunoșilor ani, cunoscuți în istoria mișcării muncitorești sub denumirea de anii avîntului revoluționar, fenomenul cel mai important, încărcat de consecințe istorice excepționale a fost acțiunea de unificare, într-un singur partid politic, a organizațiilor muncitorești de pe teritoriul României reîntregite. La temelia acestei acțiuni se aflau doi factori esențiali: primul îl constituia poziția princi-

pială a partidului clasei muncitoare, afirmată încă de la crearea sa în 1893, în sprijinul ideii necesității desăvîrșirii unității statale a poporului român, a eliberării provinciilor românești de sub stăpîniri străine. Această poziție a fost reafirmată cu tărie în timpul participării României la război, în anii 1916—1918. „Poporul român, ca orice popor de pe lume — scria gazeta socialistă „Lupta“ la 8 octombrie 1917 —, are dreptul și trebuie să-și cîștige unitatea națională și desăvîrșita neatîrnare“. Al doilea factor care impunea și favoriza unificarea tuturor organizațiilor muncitorești din România, după 1 decembrie 1918, era tradiția legăturilor anterioare dintre partidul clasei muncitoare din vechea Românie și organizațiile muncitorești din Transilvania și Bucovina. Alături de fenomenul cultural, care s-a dezvoltat în chip unitar, legăturile muncitorești au reprezentat un element de bază care a contribuit la realizarea unirii din 1918. Iar muncitorimea, după cum se știe, a constituit, împreună cu țărănimea — *masele populare*, a căror luptă de eliberare națională a fost hotărîtoare pentru prăbușirea monarhiei austro-ungare, slăbită de înfrîngerea militară în 1918. Adunarea de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, a fost opera poporului, unde clasa muncitoare a fost prezentă în organele conducătoare, prin reprezentanții partidului socialist. Un fapt deosebit de semnificativ pentru capacitatea socialiștilor de înțelegere a rolului maselor în făurirea istoriei îl reprezenta inițiativa, *care le-a aparținut*, de a se convoca Marea Adunare a poporului român de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

La numai cîteva zile după săvîrșirea marelui act istoric, gazeta „Socialismul“ din București, organul Partidului Socialist, scria : „În ziua de 1 decembrie 1918, Adunarea națională de la Alba Iulia a proclamat integrarea poporului român din Transilvania, Banat și teritoriile ungare într-un stat român și a proclamat unirea cu România... Trimitem salutul nostru muncitorimii organizate din noul stat român de peste munți, *chemînd-o la întregirea partidului socialist din România mare ...* Ținta noastră e de a forma un singur partid socialist“. Așadar, imperativul istoric al proletariatului român după 1 decembrie 1918 a fost organizarea partidului său pe temelia noilor realități ale României.

Același salut și aceeași aspirație se exprimau și dincolo de munți. Într-un manifest *Către poporul muncitor român*, semnat de Comitetul conducător al Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat și tipărit în gazeta „Adevărul“, la 2/15 decembrie 1918, se preconiza : „să ne organizăm cu toții în partidul social-democrat“. În februarie 1919, Comitetul executiv provizoriu al Partidului Socialist din România și Comisia generală provizorie a Sindicatelor din România au publicat o *Declarație*, prin care salutau faptul că „românii din teritoriile subjugate și-au manifestat, prin hotărîrile adunărilor lor naționale, voința de a se uni cu România“. Angajîndu-se într-o luptă și mai energică împotriva regimului social-politic existent atunci, partidul socialist și sindicatele chemau „toate forțele proletare și socialiste din Basarabia, Bucovina și Transilvania *pentru unificarea lor*, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă“. Sfîrșitul manifestului fixa, într-o formă lapidară, ceea ce avea să se întîmple în România — două decenii și jumătate mai tîrziu : „România nouă de astăzi, trebuie să devie România socialistă de miine“.

A fost o etapă istorică scurtă, dar în care s-a dezvoltat procesul impetuos al pregătirilor ce aveau să culmineze cu Marele Congres din mai 1921. Prima Conferință socialistă a mișcării muncitorești din Româ-

nia reîntregită a avut loc în capitala țării la 23—26 mai 1919. Ea a adoptat un *program comun*, pe baza experienței mișcării muncitorești de pînă atunci, în care era prevăzută „cucerirea puterii politice și introducerea dictaturii proletariatului, pentru ca, prin socializarea mijloacelor de producție, să ajungem la transformarea societății capitaliste în societate socialistă”.

O serie de alte reuniuni socialiste au adîncit procesul de unificare și centralizare. Așa a fost conferința Partidului Social-Democrat din Ardeal și Banat din 6—7 septembrie 1919 și, mai ales, Congresul extraordinar al Partidului Socialist din 13—14 octombrie 1919, care a hotărît atitudinea partidului față de primele alegeri parlamentare din România unită, organizate pe baza votului universal. În circumstanțele încheștării luptelor politice de clasă, partidul a hotărît să se abțină de la alegeri, în semn de protest împotriva încălcării libertăților democratice de către guvern. În realitate, s-a dovedit că se subestimase influența reală a partidului în masele largi ale poporului român. Cu toată abținerea, partidul clasei muncitoare, care se bucura, pentru prima oară, de roadele a peste trei decenii de luptă pentru introducerea votului universal, a obținut 273 000 voturi și a trimis șapte deputați în Parlament.

În Parlamentul român, primul parlament al României unite, a fost citită Declarația Partidului Socialist în problema Unirii (de către Gheorghe Cristescu), în care, evidențiindu-se marele act istoric al Unirii, se amintea hotărîrea de a organiza „un singur partid al întregii clase muncitoare de toate neamurile din România nouă, primul partid politic al întregii Români”.

Reprezentantul partidului sublinia, în felul acesta că, așa cum și pînă atunci în partidul clasei muncitoare se aflaseră, alături de români și oameni ai muncii de alte naționalități, în partidul unic al proletariatului se aflau și maghiari, germani, evrei etc.

O nouă conferință a partidului socialist, ținută la Iași în zilele de 7—8 decembrie 1919, a hotărît crearea Consiliului general al partidului, organ reprezentativ, format din reprezentanți ai tuturor organizațiilor socialiste din țară.

Paralel, s-au întreprins acțiuni de unificare a organizațiilor sindicale și de tineret, conferințele acestora din Banat, Bucovina și Transilvania, care au avut loc în anul 1920, afirmînd cu hotărîre dorința pentru desăvîrșita lor unificare cu organizațiile din vechea Românie.

Apreciind însemnătatea istorică a acestor hotărîri, gazeta „Socialismul” scria, la 21 august 1920 : „Congresul socialist și sindical de la Cluj a fost o neîntreruptă și înălțătoare manifestare de solidaritate proletară... Abia prin contopirea aceasta laolaltă a organizațiilor socialiste din toate ținuturile se înfăptuiește unitatea sufletească a poporului român, pentru că numai masele muncitoare ale unei națiuni reprezintă adevărata națiune și numai acolo unde aceste mase și-au încheiat solidaritatea s-a înfăptuit adevărata unitate națională”.

În ampla activitate de unificare a mișcării muncitorești din întreaga țară au participat, alături de români, muncitori maghiari, germani, evrei etc. „Tovarășii noștri din Vechiul regat — scria gazeta „Erdély Munkás”, la 6 august 1920 — au făcut dovada că modul lor de luptă este mai potrivit și mai just, unicul mod corect și adevărat. Locul nostru este alături de ei într-o singură tabără, într-un singur front. La congres acestui front să i se dea un cît mai puternic glas. Nu mai e nimic care să ne despartă. Numai unirea în luptă poate să ne asigure realizarea acestor țeluri.”

Asemenea declarații și aprecieri, care atestă vechea unitate a maselor muncitorești de pe teritoriul României, erau susținute în ample acțiuni și lupte revendicative, în timpul cărora muncitorii români, maghiari, germani etc. se aflau alături, umăr lângă umăr. Așa a fost, de exemplu, marea grevă generală din octombrie 1920, care a confirmat unitatea de luptă a clasei muncitoare și a demonstrat necesitatea organizării unui partid pe măsura forței sale.

La începutul anului 1921 întreaga atenție a mișcării muncitorești din România era îndreptată spre pregătirea Marelui Congres al partidului. Desigur, evenimentele care au condus la convocarea Congresului din mai 1921 se proiectau pe fondul unor ample dezbateri politice și ideologice, al unor confruntări de idei.

Ridicarea tot mai viguroasă la luptă a maselor muncitoare, activitatea intensă a militanților socialiști care se situau pe poziții ferm și consecvent revoluționare, concluziile noi privind lupta proletariatului aduse de experiența Revoluției din Octombrie — toate acestea s-au răsfrint și asupra ideologiei partidului clasei muncitoare din România, a însuși procesului de făurire a partidului comunist, într-un complex de condiții interne și internaționale.

Pe plan intern, făurirea statului unitar român își căuta formele de integrare administrativ-statală a provinciilor care se uniseră cu țara, în paralel cu adânci frământări sociale, expresie a curențelor regimului politic existent atunci. Sub presiunea maselor și, după cum s-a menționat mai înainte, ca rezultat al activității partidului clasei muncitoare din perioada anterioară, în acești ani s-au legiferat două importante reforme: una economică — reforma agrară și cealaltă politică — o nouă lege electorală, care introducea dreptul de vot universal (cu unele restricții), egal, secret și direct, ceea ce ridica considerabil influența clasei muncitoare și a țărănimii în viața politică a țării.

Au apărut noi partide politice — Partidul țărănesc, Partidul poporului ș.a. — dar nici unul dintre acestea nu avea rădăcini adânci în viața poporului român, în trecutul său și pe întregul teritoriu al țării reîntregite, cum avea partidul clasei muncitoare ce-și organiza congresul în primăvara anului 1921. Numai și singur acest fapt, că la congresul partidului clasei muncitoare participau delegați ai organizațiilor muncitorești de pe întregul cuprins al țării exprima caracterul profund național, în spiritul unității depline a poporului român, pe care îl avea acest partid. Nici un alt partid, nici cel liberal, nici partidul național din Ardeal nu și-au putut crea atât de repede organizații pe întregul teritoriu al țării. Explicația acestei priorități ne trimite la istoria mișcării muncitorești, a partidului clasei muncitoare de dinainte de primul război mondial când, în cadrul acestei mișcări, s-au produs acțiuni în spiritul iminentei unificări a poporului. Așadar, organizațiile clasei muncitoare au constituit unul dintre liantele principale, alături de fenomenul cultural, care a grăbit și a asigurat procesul istoric al făuririi statului unitar român, iar congresul din mai 1921 a fost expresia cea mai înaltă a acestui fapt.

Pe plan internațional aveau loc, în apropierea României, două procese istorice de importanță mondială: victoria revoluției proletare a clasei muncitoare în Rusia, condusă de partidul bolșevic și renașterea unor noi state naționale — Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Ungaria, Austria. Partidul clasei muncitoare, solidar cu toate partidele muncitorești din lume, a sprijinit cu energie lupta proletariatului rus, atât prin acțiuni propagandistice, cât și cu arma în mână. Victoria revoluției socialiste într-un

stat vecin a înspăimîntat în mod firesc clasele stăpînitoare din România, motiv pentru care măsurile de represiune împotriva partidului clasei muncitoare s-au intensificat, culminînd cu arestarea unei părți din delegații la Congresul din mai 1921.

Pe ordinea de zi a Congresului din mai 1921, care nu a putut fi epuizată din motivul arătat, a figurat adoptarea programului, în care obiectivul central era „trecerea puterii politice și economice în mîna muncitorilor de la orașe și sate”. Congresul a adoptat numele de „partidul socialist-comunist”, care reflecta unitatea și continuitatea partidului în evoluția existenței sale de aproape trei decenii la acea dată.

În primăvara anului 1921 partidul clasei muncitoare era cel mai mare partid politic din România și unul dintre cele mai mari din această parte a Europei. Numărînd peste 50 000 de membri, el era un partid de masă, care se afla în fruntea evenimentelor revoluționare într-o perioadă în care clasele dominante, ca și în alte țări ale Europei, se clătinau sub bătaia vîntului revoluției. De aceea ele au recurs la forța brutală pentru a-și lovi adversarul politic ; luînd ca pretext problema afilierii la Comintern, unul dintre punctele aflate pe ordinea de zi a congresului, au arestat, după votarea afilierii, pe majoritatea delegaților la congres, în frunte cu secretarul general al partidului, Gh. Cristescu.

Fără îndoială arestarea și aruncarea în închisoare a celor mai energici militanți ai partidului a slăbit temporar forța acestuia și a ascuțit caracterul luptelor de clasă în țara noastră în perioada următoare. Dar obiectivul central al clasei muncitoare în acel moment istoric fusese atins : *Congresul din mai 1921 consacra existența unui singur partid al proletariatului din România, legitimînd, prin însăși acțiunea sa unificatoare, justițea actului istoric al fărurii statului unitar român în 1918.*

Interzicerea prin lege a Partidului Comunist Român în 1924 nu a însemnat desființarea partidului. Formal aceasta a șters firmele sediilor și a desființat arhivele secțiilor, dar nu a șters din mintea oamenilor idealurile luptei partidului clasei muncitoare, aportul său la marile realizări — unitatea și independența poporului român —, precum și la înfăptuirea marilor reforme care priveau democratizarea vieții social-politice și economice a țării adoptate la sfîrșitul primului război mondial. După 1924, partidul comunist *s-a adaptat* noilor condiții, a căutat și a creat forme noi de activitate. Acționînd în ilegalitate, după cum se știe, partidul a plătit scump, chiar cu jertfe, dar a putut să-și desfășoare activitatea, și-a asigurat structurile organizatorice în toată țara, pe care actul istoric de la 23 August 1944 avea să le găsească pregătite pentru revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, după cum putuseră, de asemenea, să participe, cu rol de cea mai mare însemnătate, la pregătirea marelui eveniment.

Deși reprimată cu brutalitate de celelalte partide, activitatea revoluționară, democratică a partidului comunist s-a afirmat la suprafața vieții social-politice a țării, ca expresie a năzuințelor profunde ale maselor muncitorești exploatate (luptele muncitorești din 1929 și 1933) și mai ales ca expresie a apărării intereselor fundamentale ale poporului român, a libertății și independenței sale, în lupta împotriva pericolului fascist. Pe acest plan, crearea Comitetului Național Antifascist, în iunie 1933 — inițiat de partidul comunist —, orientarea generală pe care a inaugurat-o, a coalezării tuturor forțelor patriotice, indiferent de clasă socială și apartenență politică, au constituit premisele politice care își vor da roadele în August 1944.

În perioada de luptă împotriva pericolului fascist, un moment relevant îl reprezintă procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov, din mai—iunie 1936, în timpul căruia înflăcăratul comunist Nicolae Ceaușescu a evidențiat energie, combativitate și înalte sentimente patriotice, toate acestea puse în slujba apărării drepturilor oamenilor muncii, ale poporului român împotriva pericolului fascist. Istoria luptei duse de poporul român împotriva fascismului înainte de declanșarea marii conflagrații a înregistrat un moment culminant la 1 Mai 1939, cînd, în plină ofensivă a hitlerismului în Europa, clasa muncitoare din România, în frunte cu partidul comunist, căruia i s-au alăturat și alte categorii sociale și forțe politice, a organizat marea demonstrație din Capitală și din alte orașe ale țării. Atît în organizarea și activitatea Comitetului Național Antifascist, cît și în pregătirea demonstrației de 1 Mai 1939, un rol important a îndeplinit, din însărcinarea conducerii partidului comunist, tînrul revoluționar Nicolae Ceaușescu, viitorul secretar general al partidului comunist și președinte al României socialiste.

Cucerind puterea politică, odată cu revoluția de eliberare socială și națională, Antifascistă și antiimperialistă, declanșată la 23 August 1944, Partidul Comunist Român a urmat drumul pe care partidul clasei muncitoare din România, inspirat din doctrina socialismului științific, îl anunțase încă din 1893 și îl confirmase la nivelul României reîntregite în 1921 : acela al transformărilor revoluționare în toate domeniile, transformări care marcau, totodată, descătușarea forțelor vitale ale oamenilor și angajarea lor într-un proces general constructiv ce avea să ducă la crearea României socialiste de astăzi. S-au socializat principalele mijloace de producție, s-a cooperativizat agricultura, s-au realizat condiții optime de învățămînt pentru toți fiii poporului. Toate aceste domenii principale au cunoscut evoluții înnoitoare, izvorîte din teoria socialismului științific, aplicată la condițiile societății românești. Necesitatea dezvoltării industriale a țării — pilon al politicii economice a partidului — a fost demonstrată, după cum s-a amintit, de mișcarea socialistă românească încă de la sfîrșitul veacului trecut și, mai ales, la începutul secolului nostru, într-o faimoasă dezbateră cu exponenții partidului liberal, promotori ai poporanismului, care negau prioritatea industrializării României.

Experiența românească pe drumul construirii socialismului, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate se află concentrată în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, sinteză strălucită a epocii de după Congresul al IX-lea al partidului, denumită, cu îndreptățită mîndrie patriotică, „Epoca Nicolae Ceaușescu“. Este deosebit de grăitor faptul că în numeroase țări au fost tipărite culegeri de texte din lucrările conducătorului partidului și al patriei noastre, cu tematici care interesează în gradul cel mai înalt țările și popoarele respective. Numărul lucrărilor apărute în diferite țări ale lumii depășește cifra de o sută, fără să punem la socoteală seria volumelor *Scritti Scelti*, care se editează în Italia, ajunsă la volumul 12.

În urmă cu aproximativ o sută de ani, cînd s-au creat în mai multe țări europene partide muncitorești, acestea anunțau, prin documentele lor programatice, inspirate din doctrina socialismului științific, hotărîrea lor de a lupta pentru schimbarea societății capitaliste cu o nouă societate, societatea socialistă, lipsită de asupriri și antagonisme sociale, bazată pe socializarea mijloacelor de producție. În documentele programatice ale acestor partide, inclusiv în ale partidului nostru, se considera că prin schimbarea societății capitaliste, a structurilor specifice acestei societăți și

a celor care au precedat-o, întemeiate pe proprietatea privată și, implicit, pe existența claselor sociale bogate și sărace, exploatare și exploatate, se va realiza o nouă societate, o nouă lume, mai bună, lipsită de tarele societății capitaliste.

Partidul nostru, unul dintre partidele socialiste născute în Europa în urmă cu aproape o sută de ani, este în măsură astăzi să prezinte bilanțul speranțelor și realizărilor sale. El și-a demonstrat capacitatea de a asigura conducerea poporului pe căile realizării noii orînduiri sociale. Imaginea României socialiste contemporane, a poporului român, confirmare strălucită a izbînzii principiilor socialismului științific, aplicate creator în România, capătă prin ea însăși prestigiu internațional. La fel ca și ideea fundamentală că tot ceea ce s-a împlinit și se împluiește în România socialistă, sub conducerea partidului comunist — centrul vital al națiunii socialiste române —, are o profundă temelie în istoria poporului nostru, în istoria gloriosului nostru partid. Sintetizînd magistral această idee, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „*La a 65-a aniversare a partidului nostru comunist, cînd facem bilanțul drumului glorios de luptă, al marilor realizări obținute de poporul român în făurirea celei mai drepte societăți din lume, a socialismului, avem tot dreptul să privim cu satisfacție și mîndrie la tot ceea ce am realizat și să afirmăm, fără teama de a greși, că împlinirile revoluționare, marile transformări economico-sociale și edificarea cu succes a noii orînduiri nu ar fi fost posibile fără existența unui partid revoluționar, care a știut să înfrunte teroarea sălbatică, ilegalitatea, a dat multe și multe jertfe din rîndurile membrilor săi, ținînd întotdeauna sus steagul luptei împotriva asupririi și exploatării, pentru apărarea intereselor supreme ale întregului popor, a independenței și suveranității României. Tocmai de aceea, partidul nostru se bucură astăzi de stimă, încredere și este urmat în mod unanim de întregul popor, care știe că numai sub conducerea partidului își are asigurat viitorul liber în rîndul națiunilor independente ale lumii*”.

CONCEPTUL ROMÂNESC DE PACE, COOPERARE ȘI BUNĂ VECINĂTATE EXPRIMAT ÎN DEZBATERILE PARLAMENTULUI ROMÂN DIN PERIOADA INTERBELICĂ (II)

ION BITOLEANU

Principiile de bază ale politicii externe românești, de înțelegere, pace și bună vecinătate cu toate statele au fost promovate cu aceeași consecvență și față de Ungaria. Pornind de la prevederile tratatelor de pace, diplomația românească a urmărit să stabilească și să întrețină cu Ungaria relații de destindere, cooperare și bună vecinătate, bazate pe respectarea reciprocă a independenței și suveranității naționale, a statu-quo-ului teritorial postbelic. Cu toate acestea, raporturile cu Ungaria au cunoscut un curs mult mai sinuos și mai tensionat, în pofida eforturilor depuse de forurile românești pentru normalizarea relațiilor româno-ungare, strădanii însoțite uneori de atitudini concesive, deconcertante azi pentru observatorul faptelor trecute. Timp de aproape două decenii, în Parlamentul țării revizionismul și iredentismul promovate de cercurile guvernante ungare au generat aprige dezbateri care, oscilând între a trage concluzii pe marginea provocărilor și a repetatelor dovezi de ostilitate — pe de o parte, și dorința tenace de a stinge vechiul proces ce aparținea trecutului — pe de altă parte, au înclinat în permanență spre această din urmă opțiune.

Manifestarea atitudinii amiabile față de noul stat al Ungariei — ieșit ca stat național din același proces de disoluție a vechii monarhii dualiste —, de la care se aștepta o politică nouă față de vecinii săi, s-a înregistrat pentru prima dată în Corpurile Legiuitoare cu prilejul ratificării tratatului de pace încheiat la Trianon.

În august 1920, Senatul și Adunarea Deputaților au luat în dezbateri proiectul de lege privind ratificarea tratatului de pace cu Ungaria. „Noi — declara Iuliu Maniu în cadrul dezbaterii cu privire la ratificare — avem încredere în vecinii noștri că vor ajunge la realitatea faptelor și ne vor da o mână de ajutor“, pentru ca poporul român să trăiască „în pace și bună vecinătate cu dînșii“ iar vecinătatea, eliberată de resentimente, să transforme viitorul într-o „frățietate adevărată“¹.

¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților“ (în continuare, D.A.D.), nr. 55 din 17 septembrie (ședința din 25 august) 1920, p. 1 296 (în continuare, între paranteze, datele de desfășurare a ședințelor).

Lipsa de încredere pe care regimul horthyst instituit în Ungaria, în 1920, o inspira oamenilor de stat români rezulta nu numai din manifestarea timpurie și virulentă a politicii revizioniste, dar și din caracterul acestui regim, străin spiritului burghezo-democratic al instituțiilor României reîntregite. Detestul față de practicarea mijloacelor de guvernare dictatoriale și distanțarea tranșantă, declarată, față de astfel de regimuri, s-a manifestat în Corpurile Legiuitoare cu o surprinzătoare amploare².

În acest sens, speranța într-un reviriment al raporturilor româno-ungare a fost deseori exprimată de la tribuna parlamentului. „Va urma cîndva ceasul, cu siguranță, cînd democrația română își va putea da mîna cu democrația ungară”³ — se arăta încredințat deputatul Liviu Ghilezan, membru marcant al Partidului Național Român, dar, constata el, în acel moment regimul existent se manifesta ca un inamic al acestei perspective, „pentru că noi știm bine ce se petrece în Ungaria : un grup de oameni s-a organizat pentru a zădărnici democrația de acolo, organizînd și o iredentă împotriva vecinilor... pentru a lovi în poporul unguresc, pentru ca apoi să fim și noi loviți”. În jurul acestui subiect, în discuția la Adresa de răspuns la Mesajul regal din 1922, Nicolae Iorga dădea glas unui amar avertisment : „Oamenii aceia trăiesc filtrînd ura cea mai cumplită împotriva noastră. În orice loc vom fi atacați, orice declarațiuni vor fi făcute, ei vor fi acolo ca să ceară ce nu li se cuvine și ceea ce nu le putem da în ruptul capului, căci este în contra dreptății”.

Una din primele dovezi ale veridicității acestor avertismente a fost implicarea incontestabilă a autorităților horthyste în prima tentativă de restaurare a monarhiei habsburgice în Ungaria. În ultimile zile ale lunii martie 1921, ziarele au publicat știrea senzațională că ex-împăratul Carol de Habsburg, monarhul care pierduse două coroane, s-a reîntors prin surprindere în Ungaria, revendicînd-o pe cea a fostului regat. Dacă faptul ar fi rămas un gest excentric și fără audiență în cercurile conducătoare ungare, opinia publică din România n-ar fi reacționat atît de puternic, cuprinsă de revoltă la vestea că o fantomă, revenită dintr-un trecut detestat, încerca să întoarcă roata istoriei. Așa, însă, întreaga aventură a alarmat guvernele statelor născute pe ruinele fostului imperiu dualist, avînd un ecou imediat și în Parlamentul României.

Interpelat în legătură cu atitudinea oficială a guvernului față de aceste evenimente, ministrul de externe, Take Ionescu, a confirmat producerea faptului, subliniind că această apariție era cu atît mai stranie cu cît, cu numai cîteva zile înainte, într-o întrevedere cu Edward Beneș, un grup de miniștri ungari au făcut declarații care excludeau posibilitatea reîntoarcerii Habsburgilor. Take Ionescu a relatat cum, la 28 martie, fostul împărat Carol a descins în orașul Szombathely de la frontiera cu Austria, pretinzînd comandantilor militari ai armatei din vestul Ungariei să fie recunoscut ca rege legitim, după care s-a deplasat spre Budapesta, împreună cu primul ministru Pál Teleki, în automobilul acestuia. În urma unei consfătuiri care a durat trei ore — la care a participat și regentul Ungariei, Miklós Horthy —, Carol de Habsburg a părăsit capitala, convins de interlocutori că „această chestiune nu este coaptă”, dar, la data discuției din Parlamentul român, el se afla încă pe teritoriul Ungariei.

Reacția oamenilor de stat ungari a fost revelatoare în privința resorturilor politice care acționau gîndirea lor, dezvăluind substratul unei

² D.A.D., nr. 82 din 20 aprilie (4 aprilie) 1921, p. 1 719.

³ D.A.D., nr. 13 din 16 decembrie (10 decembrie), 1921, p. 100.

atitudinii simptomatice. Mai întâi contele Appónyi a declarat în Adunarea Națională că problema alegerii unui rege nu era actuală, atîta vreme cît monarhul legitim se afla în viață, pentru ca însuși regentul Horthy să explice, mai apoi, unui corespondent al ziarului „Excelsior” că de persoana ex-împăratului Carol se lega însăși ideea intangibilității teritoriilor Coroanei Sfîntului Ștefan. Această problemă — observa în Parlamentul român senatorul Gh. Meitani — nu putea fi socotită nicidecum o chestiune internă, deoarece restaurarea Habsburgilor însemna „suirea pe tronul Ungariei a unei dinastii totdeauna ostilă nouă” și statelor succesorale aliate. De aceea, purtînd, în continuare, respect principiului neintervenției în treburile interne ale altor state, dar considerînd de datoria sa să colaboreze la acțiuni concertate de stingere a focarelor de încordare, România s-a pronunțat ferm pentru curmarea acestei aventuri.

Purtătorii de cuvînt ai guvernului informau pe membrii Parlamentului că, în cadrul unor audiențe la șeful statului ungar, miniștrii României, Republicii Cehoslovace și Regatului Sîrbilor, Croaților și Slovenilor la Budapesta au declarat regentului Horthy, în modul cel mai categoric, că țările lor nu vor tolera o restaurare a Habsburgilor, avînd instrucțiuni de a-și părăsi imediat postul în cazul că evenimentul s-ar produce, totuși. În Corpurile Legiuitoare era însă exprimată încrederea că oamenii politici ungari dispuneau de maturitatea necesară pentru a pune capăt unui joc ce începuse să devină periculos. Ministrul de externe afirma, în acest cadru, hotărîrea României de a trăi „în cele mai bune raporturi cu Ungaria”, dar ținea să avertizeze : „Nu noi am provocat războiul mondial ; războiul a fost impus lumii de două dinastii hrăpărețe și [...] nu se poate admite ca, prin slăbiciuni absurde, cum ar fi ideea că această chestiune curat inter-națională ar fi o chestiune internă, să se pună din nou în joc rezultatul victoriei”⁴.

Evaluînd cu moderație gravitatea acestei adevărate crize europene, guvernul s-a pronunțat hotărît pentru mijloacele politice și diplomatice, „afară de un caz de forță majoră”, situație în care România urma să-și coordoneze acțiunile cu statele aliate din apus și cu cele vecine. La acest punct de vedere s-au asociat toți cei care au luat cuvîntul în Parlament. „Firește — arăta N.D. Cocea, deputat cu vederi de stînga, apropiat socialiștilor — că în privința aceasta nu putem, ca români, decît să fim cu toții de acord”, în timp ce I.G. Duca, viitorul ministru de externe în guvernul național-liberal, îndemna la moderație și chibzuință : „În liniște, fără precipitare, cu sînge rece, să urmărim de aproape evenimentele și să chibzuim bine hotărîrile care trebuiesc luate”.

Atitudinea echivocă a autorităților de stat horthyste în problema restaurării Habsburgilor a sensibilizat atenția cercurilor parlamentare din România față de acțiunile diplomației și obiectivele propagandei ungare. Într-o amplă interpelare, deputatul C. Savu, din Partidul Național Român, a adus un număr impresionant de date, fapte și documente care probau complicitatea cercurilor reacționare din Ungaria la extraordinara campanie de denigrare declanșată în lume împotriva României, prin intermediul unor agenți, emisari, acoliți, edituri și organe de presă subvenționate. Și în Senat au fost supuse atenției dezvăluirile făcute în ziarul „Becsî Magyar Ujság” de cunoscutul om politic Oszkár Iászi, potrivit căroră „o treime din bugetul acestui stat era întrebuințată pentru iridentă, pentru pregătirea armatei, și că sume mari se cheltuiesc pentru mituirea

presei străine“. Cu un puternic sentiment de amărăciune și indignare a fost înfățișată, de asemenea, incredibila patimă și rea credință cu care inamicii destinderii subminau din nou șubreda apropiere între popoarele învrăbite în tragicul trecut de forțele funeste și reacționare al curților imperiale. Nici unul din mijloacele permise și nepermise n-a scăpat inspiratorilor acestei campanii, menită să convingă cercurile politice, diplomatice și culturale, opinia publică din Europa și de peste ocean, de caracterul „nedrept“ al tratatului de la Trianon și de necesitatea revizuirii sale imediate și fundamentale.

La sfârșitul anului 1922, I.G. Duca făcea în Parlament o declarație revelatoare pe marginea cuvântării unui deputat ungar care se referea la actul încoronării suveranilor României la Alba Iulia — prilej de reafirmare, extrem de agresivă, a curentului revizionist. Ministrul de externe își exprima regretul și surprinderea că această manifestare „n-a primit nici replica cea mai formală din partea unui parlament și a unui guvern cu care România se află în raporturi diplomatice și față de care a dat neconținut dovada dorinței de a le dezvolta“.

Dezbaterile din Parlamentul român au pus în evidență și alte fapte, din care rezulta limpede premeditarea, amplexarea și coordonarea mișcării revizioniste care înfrunta, cu o neașteptată cutezanță, o Europă confuză încă și dezechilibrată de contradicții complexe. Buzuindu-se pe solidaritatea cercurilor aristocratice înstărite și influente din Occident, revizionismul ungar de primă generație din anturajul nobilimii reacționare ungare s-a adresat, în mod derutant, înseși statelor învingătoare — Anglia și Franța, unde a găsit un sprijin nesemnificativ în demnitari și parlamentari izolați, care încercau să se remarcă prin atitudini și concepții șocante. Atunci când sprijinul acestor „politicieni nepregătiți în geografie și istorie și, mai ales, în cunoașterea sufletului popoarelor“ s-a dovedit iluzoriu, revizionistii s-au orientat spre vechiul aliat german pe care, renegându-l vremelnice pentru a salva propriile „hotare istorice“, încercau acum să-l recâștige pentru o cauză viitoare comună.

În interpelarea sa, deputatul C. Savu supunea atenției considerențele și reflecțiile contelui Zichy — unul din apropiații lui Horthy — publicate în revista „Helikon“ în legătură cu gestul curtenitor de a se remite mareșalului Mackensen o spadă de onoare, cumpărată din subscripție publică. Contele Zichy califica drept o tragică eroare dezarmarea armatei germane care, în alte împrejurări, „ne-ar fi putut păstra Ardealul și Banatul“ și chiar integritatea vechii monarhii. De aceea, el scria în continuare : „spada aceasta va spune că și astăzi fideli camarazi ai prieteniei de arme stau foarte aproape de inimile noastre, și cu cât dispozițiile așa-numitei păci ne apasă mai greu, cu atât mai mult ne unim în credința renașterii noastre cu fiii națiunii germane“⁵. În aceste condiții, nu era de mirare că tocmai în Germania s-a creat așa-numita „Ligă ungară pentru reîntregirea Ungariei“, al cărui organ de presă, difuzat gratuit în mii de exemplare, publica articole violente la adresa statelor vecine. Dar nu numai organele de presă subvenționate în străinătate, ci și presa din Ungaria acreditată în opinia publică ideea că pacea de la Trianon nu era un fapt definitiv și că trebuiau așteptate evenimente care să ducă la anularea sa.

Aspectul cel mai grav îl reprezentau însă acțiunile, de o extraordinară diversitate, menite să incite naționalitățile conlocuitoare din statele vecine, în primul rând pe maghiari, împotriva datoriei lor de cetățeni devo-

⁵ D.A.D., nr. 81 din 17 aprilie (2 aprilie) 1921, p. 1 690.

tați patriei în care trăiau. În contrast cu orientarea statului român, care promova, prin toate mijloacele, sudura suflutească și unitatea spiritului civic, apelînd la prescrierea răspunderilor din trecut, la inaugurarea unei ere noi, de bună vecinătate, autoritățile horthyste au admis și chiar au dirijat acțiuni care exacerbau dezacordurile și alimentau intoleranța, spiritul de revanșă, nostalgia față de trecutul nedrept, întemeiat pe oprirea popoarelor de către oligarhia conților și baronilor.

Abia avea răgazul forul legislativ să abordeze și alte probleme ale vieții interne și externe, că dinspre hotarul de vest soseau alte știri alarmante, care stîrneau stupefacție. Se făcea cunoscut, spre exemplu, că la 16 ianuarie 1921, în Piața Unirii din Budapesta, s-au dezvelit — în cadrul unei grandioase ceremonii oficiale, la care au participat autoritățile, reprezentanții cultelor, armata, școlile și membrii Adunării Naționale — patru statui-altare simbolizînd — sub denumirea punctelor cardinale — așa-numitele teritorii răpite Ungariei. A fost difuzat un manifest instigator și a fost sfințit drapelul iredentist pe care era țesut scutul celor 12 județe ale Ungariei antebelice și conturul regatului istoric. În răspunsul pe care l-a dat, peste cîteva zile, interpelării unui deputat, ministrul de externe a relevat că guvernul român, deși consternat în fața acestor dovezi inamicale, era dispus să interpreteze manifestarea de la Budapesta drept o acțiune culturală internă, să-i ignore semnificația și mesajul, să-i minimalizeze gravitatea atîta vreme cît astfel de acte nu depășeau cadrul exprimării verbale a simțămintelor de insatisfacție, pe care românii erau înclinați să le menajeze. Tonul concesiv, care denota că, deși nu aprobau, erau înclinați să înțeleagă, s-a menținut la parlamentarii români mulți ani după aceea, cu toată decepția pricinuită de reacția mereu mai ostilă a conducătorilor Ungariei față de mîna neconținut întinsă. La 3 decembrie 1930, în Adunarea Deputaților, Grigore Gafencu arăta că poporul român n-ar lua în nume de rău nostalgia față de amintirea „Ungariei milenare“, dacă din această atitudine extatică nu s-ar fi nutrit o neîncetată contestare a unui „hotar pe care noi îl considerăm just și definitiv“⁶.

Din păcate, însă, lucrurile nu s-au limitat la evocarea sau chiar exaltarea trecutului, ci s-au angrenat tot mai limpede într-o mișcare și într-un program care-și propunea să militeze, prin indiferent ce mijloace, pentru reinvierea acestui imposibil trecut. În februarie 1921, ziarul „Maghiar Irredenta“ din Budapesta, organ al cercurilor iredentiste, a publicat un decalog, ale cărui „porunci“, redactate într-un limbaj de o rară violență și agresivitate, a șocat auditoriul din incinta Parlamentului român, în momentul cînd au fost reproduse.

Pe măsura dezvăluirii acestor fapte, un număr crescînd de deputați și senatori, de toate orientările politice, au ținut să formuleze noi întrebări sau să participe la dezbateri. De la parlamentarii cu vederi de stînga la liberali și țărăniști, un consens general s-a creat în legătură cu aprecierea răspunderilor regimului instaurat în Ungaria față de situația creată. Premisa de la care a pornit procesul moral intentat regimului horthyst a fost că acesta nu putea fi nicidecum identificat cu poporul ungar și interesele sale. Ipocrizia politicii promovată de dictatura lui Horthy rezulta și din faptul că (era citat cunoscutul om politic liberal Oszkár Iászi, aflat în emigrație) „ea proclamă integritatea teritorială dar semnează pacea de la Trianon ; semnează pacea de la Trianon dar propagă sălbătecul război de revanșă ; glorifică compoziția statului dinastic dar vrea republica, sub

conducerea unui ofițer aulic, devenit, dintr-o dată, strașnic autocrat“. Exilatul ungar ținea să precizeze că aghiotantul de ieri al împăratului Franz Iosif era, de fapt, exponentul aristocrației și al marii burghezii ungare. Tot el socotea că statele naționale nu vor putea tolera multă vreme atmosfera tulbure și încordată ce se crease, avertizînd că politica revizionistă inspirată de aceste forțe tenebroase periclitau nu numai viitorul Ungariei, ci și pe acela al Europei Centrale împingînd-o, mai devreme sau mai târziu, spre o ireparabilă catastrofă.

Cu cît realitatea era mai bine cunoscută, cu atît mai acut se punea pentru România problema identificării căilor de normalizare a relațiilor cu Ungaria, făcînd abstracție de caracterul regimului instaurat acolo. Cînd, în fața copleșitoarelor dovezi cu privire la orientarea revizionistă și revanșardă, un deputat a imputat guvernului graba cu care a deschis legația română de la Budapesta, Take Ionescu a pledat cu multă convingere pentru această importantă hotărîre, cît și pentru amplificarea relațiilor reciproce de cooperare și bună vecinătate. „Sîntem hotărîți — explica Take Ionescu — să continuăm, în ceea ce ne privește, a da vecinilor noștri tot ceea ce se poate da din punct de vedere economic și financiar, ajutorul chiar, bineînțeles, cu respectul integrității și demnității noastre“. Apoi ministrul de externe adăuga : „Această dorință este sinceră și chiar în fața provocărilor ea rămîne întregă, cum se cuvine unui popor conștient de dreptul și forța lui“⁷.

Că atmosfera din Corpurile Legiuitoare a rămas prielnică apropierii de noua Ungarie o dovedesc nenumăratele declarații făcute de la tribuna lor, ceea ce impune cercetătorului de azi chiar un anumit efort de selecție. „Raporturile noastre cu Ungaria — spunea, în 1924, I.G. Duca — sînt dominate ... de aceeași dorință de a întreține raporturi de bună vecinătate, dar sub o îndoită condițiune : ca Ungaria să stea pe baza tratatelor existente și ca ea să se ferească de a alimenta o acțiune iredentistă în interiorul statului nostru“⁸. Se cuvine, de asemenea, remarcată contribuția grupului parlamentar maghiar la eforturile de apropiere a celor două țări. „Toți cei care trăim aici într-o patrie sîntem cetățenii unei singure țări“ — afirma deputatul de naționalitate maghiară, Tiberiu Zima, în 1925, în replica la impulsurile iredentiste venite de peste hotare. „Sîntem de convingerea — continua el — că, alături de poporul român, cu care noi nu am avut nicînd vreo ciocnire sau diferende, putem găsi și fericirea noastră“⁹. În cuvîntul său vorbitorul s-a referit la interesul pe care-l prezenta pentru România stabilirea celor mai amicale relații cu Ungaria, pentru a preveni o apropiere a acesteia de Reichul german, în eventualitatea că o încorporare a Austriei l-ar fi adus la hotarele sale și, într-un astfel de caz, ar fi fost înclinată să-și facă un aliat din revizionismul și revanșismul german.

Ca și în cazul Bulgariei, guvernele României au ținut să facă operative declarațiile lor oficiale, începînd cu domeniul economic, cel mai accesibil în cazul celor două țări. Tot I.G. Duca era acela care expunea, în Adunarea Deputaților, detaliile privitoare la consimțămîntul României de a renunța, împreună cu aliații săi din Mica Înțelegere, la dreptul de ipotecă pe care-l aveau, conform tratatelor, asupra averii statului ungar, înlesnind astfel posibilitatea unui împrumut care să contribuie la reconstrucția sa economică. „Ungaria — afirma I.G. Duca — are nevoie de con-

⁷ D.A.D., nr. 82 din 20 aprilie (4 aprilie) 1921, p. 1 715.

⁸ D.A.D., nr. 73 din 5 aprilie (20 martie) 1924, p. 1 966.

⁹ D.A.D., nr. 35 din 13 ianuarie 1925 (4 decembrie 1924), p. 774.

cursul tuturor pentru ca să se reclădească economic și financiarmente. Este un interes european ca să contribuim cu toții la reconstruirea ei economică și financiară". Iar România, laolaltă cu aliații săi din Mica Înțelegere, era decisă să slujească acest principiu superior de solidaritate europeană deși, constata el, această țară își permitea cheltuieli bugetare, inclusiv militare, disproporționate cu forțele armate permise prin tratat. Rămânând pe terenul aceleiași preocupări, Grigore Gafencu pleda pentru datoria reciprocă a factorilor conducători de a face să prevaleze spiritul cooperării: „Să convingem pe vecinii noștri că realitatea unor interese comune importante și posibilitățile de rodnică colaborare în domeniul economic trec înaintea visurilor celor mai frumoase și ale celor mai duioase amintiri”¹⁰.

Dar „duioasele amintiri”, cum le numea eufemistic Grigore Gafencu, au ajuns să inspire izbucniri din ce în ce mai pătimase și, cu atât mai primejdioase, cu cât revizionismul nu mai era o stare sufletească privată, ci tindea să devină o politică de stat. În acest sens, detalii foarte revelatoare au rezultat din răspunsul ministrului de externe G.G. Mironescu, la întrebarea unui deputat preocupat de incidentul diplomatic declanșat de discursul, din 1929, al conțelui István Bethlen.

Din relatarea înaltului demnitar rezulta că la solemnitățile prilejuite de inaugurarea monumentului eroului necunoscut — la care a participat întregul corp diplomatic —, în pofida asigurărilor date, primul ministru a rostit, în prezența miniștrilor României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, un discurs care făcea apel la restaurarea frontierelor antebelice. Imediat, guvernele celor trei state au înaintat guvernului ungar note similare de protest. În nota sa de răspuns, guvernul ungar nu ascundea faptul că „a considerat totdeauna că stipulațiile Tratatului de pace de la Trianon erau injuste și că această stare de lucruri ar trebui să sufere în viitor o schimbare”. G.G. Mironescu își exprima satisfacția în legătură cu partea finală a notei, prin care guvernul ungar se arăta „însuflețit nu numai de dorința dar și de voința fermă de a stabili relații de bună vecinătate între cele două țări”¹¹, dar constata dezacordul ireconciliabil dintre această afirmație și declarațiile revizioniste anterioare. Autorizat de guvernul român, G.G. Mironescu avertiza, solemn, că astfel de manifestări nu puteau genera decât o stare de încordare și tensiune, întrucât statele vecine Ungariei, care și-au dobândit drepturile naționale legitime, n-ar accepta niciodată reîntoarcerea la vechea și nedreapta stare de lucruri, iar o revizuire a tratatului fără învoirea tuturor nu era posibilă decât pe calea nedorită a armelor.

A doua zi, 27 iunie 1929, a urcat la tribuna Parlamentului deputatul Octavian Goga, din partea Partidului Poporului, care remarcă circumstanța agravantă că era, pentru prima dată, când însuși primul ministru István Bethlen exprima în mod public, într-o declarație oficială, punctul de vedere al guvernului ungar cu privire la reviziunea Tratatului de la Trianon, chiar dacă el s-a pronunțat pentru calea pașnică. Aprobarea unanimă de care s-a bucurat cuvântarea era întemeiată pe sensul logic dat de Octavian Goga faptelor ce făceau obiectul acestei dezbateri. „Schimbarea Tratatului de la Trianon — arăta Octavian Goga — ar implica, în mod firesc, schimbarea hotarelor noastre. Or, acest lucru este cu neputință, fiindcă hotarele pentru noi, astăzi, înseamnă un act de justiție care s-a petrecut cu poporul român atunci când, printr-un tratat internațional, s-a

¹⁰ D.A.D., nr. 12 din 20 decembrie (3 decembrie) 1930, p. 153.

¹¹ D.A.D., nr. 89 din 11 octombrie (26 iunie) 1929, p. 3 318—3 319.

consfințit dreptatea istorică a românismului, atunci cînd s-a modificat [identificat] geografia politică a neamului cu geografia etnică, de un mileniu, a acestui neam. Hotare, graniță însemnau odinioară, pentru noi toți, tot atîtea piroane înfipite în carnea noastră. Hotare înseamnă astăzi patrimoniul natural al unui popor, patrimoniu care s-a consfințit printr-o dreptate tîrzie, stropită cu lacrimi și sînge. A te gîndi să schimbi aceste hotare, înseamnă astăzi a mușca din trupul nostru și a ne anunța acest lucru, prin urmare înseamnă a tulbura în mod adînc sufletul românesc care, desigur, vrea raporturi de vecinătate normale cu statul vecin“. Referindu-se, apoi, la nota de răspuns semnată de primul ministru ungar, Octavian Goga încheia : „Dînd la o parte eufemismul cu care contele Bethlen a crezut că trebuia să îmbrace, într-un ton mai conciliant, răspunsul său, chestiunea se pune în mod simplu și categoric. Ni se anunță că pe calea păcii vor să schimbe tratatele noastre ; pe calea păcii aceste hotare nu se vor putea schimba niciodată !“ ¹².

Într-o scurtă intervenție, Nicolae Iorga s-a asociat sentimentului care domina Corpurile Legiuitoare în legătură cu aceste ultime manifestări revizioniste. În numele Partidului Național Liberal a vorbit I.G. Duca. „România Mare — declara el răspicat — nu e creațiunea unui capriciu diplomatic, România Mare e creațiunea unei mari dreptăți istorice și această dreptate istorică, în sfîrșit realizată, nu poate să fie pusă în primejdie de agitațiile nimănui și de discursurile nimănui“ ¹³. Dar, adăuga frunțașul liberal, era necesar, mai mult decît oricînd în interesul popoarelor înseși, eliberate de teroarea ideii de război, să înceteze agitațiile care tulburau în mod inutil pacea Europei. Vehemența cuvintelor rostite nu era, însă, nici pe departe, pe măsura gravității faptului că însuși primul demnitar al guvernului ungar a codificat, prin declarația sa, curentul de gîndire al cercurilor revizioniste, dîndu-i un caracter programatic aproape oficial.

Dezbaterile, avînd ca obiect provocările la adresa României și a altor state, au continuat și în anii următori. Într-o comunicare din 1931, un deputat solicita guvernului să informeze Parlamentul despre demersurile sale în legătură cu faptul că la oficiul vamal ungar de la frontiera cu România era expusă o hartă a Ungariei, editată în 1927, care încorporează în frontierele sale Transilvania, Croația și Slovenia. În răspunsul său, ministrul de externe D.I. Ghika a precizat că, într-adevăr, guvernul a intervenit pe lîngă însărcinatul cu afaceri al Ungariei la București, dar că acest demers dezvăluia doar aspectul formal al lucrurilor, problema de fond rămînînd aceea că, în atmosfera generală de criză economică și politică, toate guvernele „ar trebui să aibă ca lozincă de a încerca să stabilească raporturi normale și, dacă se poate, cordiale, cu toate statele vecine“. România, continua ministrul, „n-a încetat niciodată de a avea o atare îndrumare în politica externă față de Ungaria, în special, noi dorim o destindere reală și leală“. În acest sens, D.I. Ghika a evocat contactele stabilite cu contele Appónyi la Geneva, în cadrul sesiunii Societății Națiunilor, cînd omologul său a împărtășit ideea cu privire la necesitatea destinderii și apropierii dar, constata ministrul de externe român, „ecoul acestui punct de vedere nu s-a resimțit în ultimele declarațiuni ale primului ministru ungar, contele Károlyi, în parlamentul de la Budapesta“ ¹⁴.

¹² D.A.D., nr. 90 din 12 octombrie (27 iunie) 1929, p. 3 346.

¹³ D.A.D., nr. 89 din 11 octombrie (26 iunie) 1929, p. 3 319.

¹⁴ D.A.D., nr. 11 din 16 decembrie (30 noiembrie) 1931, p. 173.

Nota raporturilor româno-ungare avea să rămână, din păcate, neschimbată și în perioada următoare, aceasta fiind dată de recrudescența revizionismului, a spiritului de revanșă, în general, a revizionismului cercurilor horthyste, în special. La sfârșitul anului 1936, deputatul Romulus Seișanu punea în discuția Parlamentului politica de înarmare a Ungariei și semnificația acestei orientări, întrebându-se : „Ce urmărește, de fapt, Ungaria, prin cererea sa relativă la egalitatea în materie de înarmări ? Desigur, sporirea forțelor sale armate. În ce scop ? Ca să apere frontierele actuale ? Dar nimeni nu le amenință, căci tocmai statele vecine, ce fac parte din Mica Înțelegere, sînt pentru respectarea lor. În realitate, politica revizionistă a guvernului ungar vizează modificarea acestor frontiere, cu alte cuvinte înlăturarea clauzelor politice ale Tratatului de la Trianon”⁴⁵. Previziunea care se degajă din aceste cuvinte avea să-și găsească confirmarea peste puțini ani cînd, așa cum s-a estimat, regimul horthyst din Ungaria s-a asociat cu inamicii păcii — fascismul italian și nazismul german —, pe temeiul unor afinități de substanță care nu au scăpat judecății istoriei.

În tot acest răstimp, Parlamentul României a dovedit o preocupare vie și față de problema raporturilor cu Rusia Sovietică. Prezența parlamentarilor socialiști, dintre care unii se consacraseră ca redevabili oratori ai tribunei, cît și libertatea opiniilor ce domnea în Corpurile Legiuitoare au contribuit la o cunoaștere mai corectă a procesului revoluționar din Rusia, cît și la întretinerea unui viu interes față de profundele prefaceri care aveau loc în primul stat socialist al lumii. Temeinicia argumentelor și dovezilor cu privire la concentrarea tuturor eforturilor puterii sovietice spre refacerea țării a temperat, adeseori, opiniile impregnate de prejudecăți ale unor reprezentanți ai partidelor burgheze.

„Ce am făcut noi ca să cunoaștem situația reală din Rusia ?” se întreba deputatul socialist N.D. Cocea în ședința Adunării Deputaților din 28 iulie 1920, pentru ca să înfățișeze, apoi, marea efort al puterii proletare pe calea reconstrucției și culturii. Cu această Rusie, aplecată asupra renașterii sale din temelii — considera vorbitorul —, România avea datoria de a restabili legăturile durabile dorite de ambele părți. La acest punct de vedere s-au raliat, de-a lungul dezbaterilor parlamentare, și reprezentanți ai altor partide. Greșeau aceia care interpretau dificultățile vremelnice de după Revoluția din Octombrie ca un semn al decăderii forței statului rus, considera profesorul universitar Gh. Bogdan-Duică, fruntaș transilvănean al Partidului Țărănesc. „Rusia nu s-a desființat — era încredințat el —, Rusia este nepuizabilă”. Cu această credință, deputatul exprima convingerea a numeroși parlamentari atunci cînd spunea : „Am cea mai mare dorință ca să văd cît mai iute încheiată o înțelegere” cu statul sovietic. Într-o altă ședință a Adunării Deputaților, dr. N. Lupu a examinat, în spirit critic, politica unor guverne de după război față de Rusia Sovietică, imputîndu-le prejudecățile ideologice care au contribuit la pierderea unor împrejurări excepționale de favorabile pentru normalizarea relațiilor economice și politice. În vecinătatea României, sublinia el cu obiectivitate, „se ridică o democrație puternică rurală și muncitorească”, un stat cu „cel mai permanent guvern din Europa, mai stabil și în asentimentul poporului”. Era timpul, conchidea fruntașul Partidului Țărănesc, să se refacă legăturile cu statul socialist, cu popoarele din U.R.S.S., „cu

care trebuie să fim neapărat prieteni“¹⁶. El recomanda reluarea relațiilor economice și comerciale, care să nu facă din anterioritatea raporturilor diplomatice o condiție ci, poate, o urmare firească și ascendentă.

Ridicîndu-se deasupra timpului și aspectelor particulare ale unei perioade sau alta, în Parlament s-au afirmat principii care au străbătut, ca un fir roșu, concepția tuturor guvernelor din perioada interbelică. În 1923, deputatul Em. Dan, raportor oficial al guvernului național-liberal la proiectul de răspuns la Mesajul Tronului, reflecta că, dacă în spiritul politicii sale tradiționale, România a putut întreține relații bune cu Rusia autocrată, „nu văd de ce nu ne-am găsi în relațiuni bune cu o Rusie democratică“¹⁷. În viziunea guvernului, însă, normalizarea era condiționată de recunoașterea logică și inevitabilă, din punct de vedere al uzașelor internaționale, a frontierelor statului român. În acest sens, interpreta N.D. Cocea conținutul telegramelor dintre guvernul sovietic și cel român, de la începutul anului 1920, semnate de G.V. Cicerin, comisarul poporului pentru afacerile externe, și Alexandru Vaida-Voievod, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe, în care partea sovietică își exprima încrederea că „toate chestiunile în litigiu dintre ambele părți s-ar putea aranja pe calea tratativelor pașnice și toate chestiunile teritoriale se pot tranșa în amiabil“¹⁸.

În stadiul în care România și-a alăturat eforturile pentru stabilirea locului viitoarelor negocieri, la 13 martie 1920 se forma un nou guvern, prezidat de Al. Averescu, avînd ca ministru de externe pe Take Ionescu. Între 25 aprilie și 12 octombrie 1920 a avut loc conflictul polono-sovietic, față de care România a adoptat o atitudine de strictă neutralitate. Apreciînd în mod corespunzător această poziție, guvernul sovietic a adresat, la 6 august 1920, o nouă notă conținînd propunerea convocării unei conferințe româno-sovietice, de la care se aștepta „avantaje serioase pentru ambele părți“, cît și rezolvarea, „prin bună înțelegere, a tuturor litigiilor care au apărut între cele două părți“¹⁹. În zilele următoare, deputatul socialist Gheorghe Cristescu a cerut primului ministru să înfățișeze Parlamentului atitudinea guvernului față de demersul diplomatic al Rusiei Sovietice, interpellare la care s-au asociat, într-un fel sau altul, și reprezentanți ai altor partide. În numele fracțiunii parlamentare socialiste, deputatul Toma Dragu s-a adresat, astfel, generalului Al. Averescu : „Rog pe domnul prim-ministru să răspundă că acceptă această nouă propunere de pace, acceptare care singură este conformă cu dorința unanimă a poporului român... și care înțelege să trăiască în pace statornică cu toate popoarele înconjurătoare“²⁰.

Dimotive lesne de înțeles pentru prestigiul său personal, Alexandru Vaida-Voievod — cel ce inițiasse tratativele româno-sovietice pe cînd se afla în fruntea guvernului Blocului Democratic — pornea, în cuvîntul său, de la premisa că raporturile cu statul sovietic făceau parte din „marile probleme externe“ ale României, solicitînd noilor guvernanți astfel de inițiative, încît să se ajungă la o grabnică stare de bună vecinătate cu țările limitrofe, perspectivă în care „ar fi timpul suprem ca să se reia discuția tratativelor de pace cu Rusia“. În esență, el reproșa guvernului

¹⁶ D.A.D., nr. 21 din 15 decembrie (28 noiembrie) 1923, p. 323.

¹⁷ D.A.D., nr. 23 din 19 decembrie (30 noiembrie) 1923, p. 363.

¹⁸ D.A.D., nr. 31 din 21 iulie (28 iulie) 1920, p. 525—527.

¹⁹ Arhiva M.A.E., fondul nr. 71, Polonia, vol. 84, fila 3.

²⁰ D.A.D., nr. 43 din 18 august (9 august) 1920, p. 896.

prezidat de Al. Averescu indecizia în continuarea și finalizarea negocierilor cu puterea sovietică, într-o perioadă când evenimentele internaționale ar fi favorizat interesele și drepturile României, și anume, în momentul când acceptarea rezolvării problemelor teritoriale, pe calea unei înțelegeri amiabile, a echivalat, în înțelesul dat de nota sovietică, cu posibilitatea recunoașterii frontierelor României din 1918. De altfel, cu un ascuțit simț al realității, N. D. Cocea observa că, „dacă această pace ar fi fost primită atunci când a fost propusă d-lui Vaida, ar fi fost făcută în condițiuni cu mult mai avantajoase pentru poporul român decât va fi astăzi sau mâine“.

În discuția privitoare la orientările cuprinse în proiectul de răspuns la Mesajul Tronului din toamna aceluiași an, Nicolae Iorga împărtășea, în esență, punctul de vedere al deputatului socialist N.D. Cocea. Vorbind în numele partidelor ce compuneau „opoziția națională și democratică“ el și-a exprimat regretul că guvernul prezidat de Al. Averescu n-a fructificat împrejurările excepțional de favorabile care ar fi putut conduce spre „o pace definitivă cu republica rusă, pe baza integrității naționale a României în hotarele existente“²¹. Subliniind că întreaga națiune a primit cu satisfacție declarația de neutralitate în conflictul polono-sovietic, Nicolae Iorga formula, în Parlament, un raționament judicios fundamentat. El susținea, cu vădit temei, că starea de război declarată de puterea sovietică vechiului regat devenise caducă față de noul stat democratic al României reîntregite, alcătuit „pe baza unor principii admise și de Rusia sovietică“ — principiul autodeterminării naționale — împrejurare în care negocierile începute s-ar fi putut întemeia pe realitățile istorice asupra cărora nu exista un dezacord principal²². La rîndul său, Virgil Madgearu și-a exprimat convingerea că „guvernul sovietic avea atunci interes să încheie un tratat de pace cu România“. La întrebarea deputatului Citta Davila, dacă România ar fi putut atunci să aibă o orientare proprie, când marile puteri aliate găseau prematur un astfel de act, deputatul național-țărănist a răspuns, fără ezitare : a fost o eroare deoarece, din punct de vedere al intereselor țării, guvernul a așteptat mai întâi clarificarea poziției Franței față de statul sovietic, pierzînd un moment unic ce ar fi dat alt curs raporturilor cu Rusia Sovietică. Această impresie a dăinuit în Parlamentul român mulți ani în șir. În 1937, spre exemplu, Octavian Goga, examinînd începuturile politicii externe românești interbelice, evoca ofertele guvernului sovietic în care se regăsea ideea recunoașterii reciproce. Atunci însă, opina Goga, puternic legată de directivele politicii externe a Franței, nepregătită încă pentru un pas pe care, dealtfel, avea să-l facă nu peste mulți ani, diplomația română a avut un moment de ezitare și a pierdut un prilej care nu avea să se mai repete.

Încă din această fază inițială a relațiilor româno-sovietice s-au conturat în Corpurile Legiuitoare cîteva orientări care s-au regăsit apoi în conduita tuturor guvernelor României, indiferent de partidul ajuns la cîrma țării. În primul rînd, reține atenția concepția potrivit căreia statul sovietic nu era succesorul politicii externe a vechiului regim țarist și, pornind de aici, nădejdea că principiile noi afirmate în documentele programatice ale puterii sovietice s-ar fi putut întîlni în chip fericit cu cele care călăuzeau și politica românească. În al doilea rînd, afirmarea stăruitoare a dorinței de bună vecinătate, nu doar într-o modalitate declarativă,

²¹ D.A.D., nr. 19 din 30 decembrie (27 decembrie) 1920, p. 409.

²² D.A.D., nr. 43 din 18 august (9 august) 1920, p. 896.

ci prin dovezi evidente din care să rezulte hotărîrea nestrămutată a României de a respecta principiul neamestecului în treburile interne ale vecinei sale, de a stabili cu statul sovietic raporturi întemeiate pe recunoaşterea reciprocă a suveranităţii şi integrităţii lor teritoriale. „Credincioşi tradiţiilor noastre — afirma Ion I. C. Brătianu în faţa deputaţilor —, noi ne-am abţinut încă de la început de la orice fel de amestec în treburile interne ale Rusiei revoluţionare“ (subl. ns.) şi, ca urmare, „nici o organizaţie de nici un fel nu s-a putut întemeia în România, pentru ca din România să se ducă o acţiune politică peste Nistru“²³. O declaraţie similară făcea şi Take Ionescu în faţa senatorilor. „Profit că sînt în Senat — spunea el — ca să afirm că românii n-au comis nici un act de ostilitate, nici directă, nici indirectă, faţă de vecinii noştri de peste Nistru“²⁴.

La sfîrşitul anului 1920, Parlamentul României a avut din nou prilejul de a aborda, în această viziune, raporturile româno-sovietice. În şedinţa Adunării Deputaţilor din 28 decembrie a fost prezentat textul radiogramelor prin care guvernul sovietic aprecia în mod deosebit dezarmarea forţelor armate contrarevoluţionare refugiate pe teritoriul românesc, acţiune în care vedea decizia României de a respecta neabătut linia neutralităţii sale. Deputaţii luau notă, cu satisfacţie, de faptul că, în legătură cu viitoarea conferinţă româno-rusă, guvernul sovietic declara din nou că „este gata a satisface într-o largă măsură dorinţele ce le-ar putea exprima guvernul român“²⁵ cu acest prilej.

După o perioadă de tatonări, relaţiile româno-sovietice s-au angajat din nou pe un curs ascendent, iar contactele şi schimburile de mesaje erau atît de vii, încît ministrul de externe Take Ionescu a abordat din nou în Parlament problema discuţiilor cu diplomaţia sovietică. Un prim aspect, de principiu, care ar fi decis însăşi natura convorbirilor, rezultă din împrejurarea că reprezentanţii Rusiei Sovietice „vorbeau despre încheierea păcii între noi şi ei, pe cînd noi pretindem că nu este vorba de nici o pace de încheiat, fiindcă nu sîntem în stare de război“²⁶. Take Ionescu recunoştea că, în 1919, guvernul sovietic a adresat României două mesaje ultimative, care însă au rămas fără urmări, în sensul unei situaţii efective de război, şi ca urmare a atitudinii ponderate a ţării noastre. În ambele camere ale Parlamentului declaraţia ministrului de externe că „noi nu avem nimic în contra poporului rus“, că sovietele au recunoscut „că sînt în stare de pace cu noi“ a fost primită deosebit de favorabil. Dînd expresie acestui sentiment, senatorul Gh. Meitani a exprimat, în şedinţa Senatului din 18 februarie 1921, satisfacţia faţă de punctul de vedere al guvernului cu privire la natura raporturilor dintre cele două state. Deputaţii erau informaţi că ultimile note de răspuns sovietice exprimau, în limbaj diplomatic, recunoaşterea lipsei elementelor de beligeranţă între cele două ţări. Că astfel stăteau lucrurile, rezulta din chiar propunerile venite de la Moscova în vederea tratatelor pentru reluarea raporturilor comerciale şi reglementarea navigaţiei pe Nistru, ceea ce implica o recunoaştere tacită pe linie de stat şi dădea temei punctului de vedere românesc. În legătură cu hotărîrea României de a-şi aduce contribuţia la succesul convorbirilor proiectate să aibă loc în capitala Republicii Estone, ministrul de externe ţinea să sublinieze : „În aceste condiţiuni se va duce delegatul nostru la Reval şi

²³ D.A.D., nr. 28 din 29 iunie (20 iunie) 1922, p. 609.

²⁴ D.S., nr. 27 din 23 februarie (18 februarie) 1921, p. 329.

²⁵ D.A.D., nr. 20 din 31 decembrie (28 decembrie) 1920, p. 425.

²⁶ D.A.D., nr. 67 din 25 martie (19 martie) 1921, p. 1 347.

adaug, domnilor, delegatul nostru nu va avea instrucțiuni să nu facă nimic, ci va avea înștiințări ca să încerce sincer o dezlegare a tuturor chestiunilor pendinte“.

Și în perioada următoare dialogul dintre diplomația română și cea sovietică s-a desfășurat într-un climat de cooperare, cunoscând chiar momente de cordialitate. În 1922, la conferința de la Genova, în urma contactelor dintre G.V. Cicerin și Ion I.C. Brătianu, România s-a arătat dispusă să adere la acordul general de dezarmare propus de delegația sovietică, pentru ca la conferința de la Haga, delegația română să facă o declarație cu privire la un angajament permanent de neagresiune față de Rusia, bazat pe statu-quo. Reîntors în țară, președintele Consiliului de Miniștri, conducătorul delegației române, a prezentat în fața Corpurilor Legiuitoare o informare care se referea atât la rezultatele generale ale conferinței de la Genova, cât și la noul stadiu al raporturilor româno-sovietice realizat acolo. Primul ministru considera ca fiind un merit al României faptul că a impus atenției generale principiul, acceptat de delegațiile statelor participante, al neamestecului în treburile interne, drept „condițiunea esențială a posibilității unor raporturi internaționale cu Rusia, că nici acte de agresiune, nici acte de propagandă politică să nu se poată face peste hotare“. Cu acest prilej, șeful guvernului a rostit o declarație angajantă în fața forului legislativ : „Întrucît ne privește — spunea el — nu avem intenții nici de agresiune, nici de propagandă, nici pentru ziua de azi, nici pentru ziua de mâine“. Dimpotrivă, relatea în altă ordine de idei Ion I.C. Brătianu, inspirîndu-se „dintr-un sentiment de largă umanitate“, cu toate greutățile consumului intern și a lipsurilor, guvernul român a autorizat ca un număr de vagoane cu grîne, destinate populației înfometate de peste Nistru afectate de secetă, să poată fi vîndute autorităților sovietice, „fără ca să se plătească taxele vamale pe care le plătesc cei mai buni și cei mai importanți din aliații și prietenii noștri“ — declarație pe care Adunarea a primit-o cu exclamări de „foarte bine !“²⁷.

Într-un astfel de climat, de la care se aștepta finalizarea unui proces firesc de normalizare a relațiilor dintre cele două state, au avut loc, în vara anului 1923 și la începutul anului 1924, conferința româno-sovietică de la Tiraspol și negocierile de la Odesa pentru semnarea unui protocol comercial, în cadrul căror s-au constituit comisii mixte pentru asigurarea ordinii în zona de frontieră pe Nistru, iar delegația sovietică a propus crearea, în România, a unei agenții comerciale a U.R.S.S.

În contextul recunoașterii U.R.S.S. de către un număr însemnat de state din Europa și America s-a desfășurat conferința politică româno-sovietică, din martie 1924 de la Viena, ale cărei rezultate finale n-au corespuns așteptărilor și nici intereselor celor două state. Din declarațiile făcute ulterior în Parlament de personalități din cele mai autorizate, cunoscute pentru moderația și realismul lor, rezultă că cercurile conducătoare românești — îndemnate din rațiuni superioare de stat să depășească limita prejudecăților anticomuniste — au dat delegației la tratative un mandat deschis pentru soluții hotărîtoare.

Încă înainte de începerea lucrărilor, ministrul de externe I.G. Duca s-a prezentat în fața Adunării Deputaților pentru a face bilanțul unei perioade scurte, dar rodnice, de tratative, în care el vedea o pagină preliminară, de bun augur, al viitoarei reuniuni. „De cînd sîntem la guvern —

evoca el faptele — noi am manifestat și la Genova și la Lausanne, și pe urmă cu ocaziunea încheierii convențiunii pentru înlăturarea conflictelor pe Nistru, care este în plină aplicațiune în momentul de față, și cu ocaziunea negocierilor comerciale de la Tiraspol întâi și de la Odesa în urmă, *dorința noastră sinceră de a restabili raporturi normale cu Rusia* (subl. ns.). În aceleași simțăminte delegații noștri au plecat la Viena“²⁸. Bazele oricărei înțelegeri — preciza, totodată, I.G. Duca —, nu puteau fi decât acelea pe care însăși partea cealaltă le-ar fi pretins: recunoașterea explicită a integrității sale teritoriale. Eșuarea conferinței de la Viena n-a fost străină și de faptul că, în împrejurări externe cu totul noi pentru U.R.S.S., s-a manifestat o orientare lipsită de suplețe a diplomației sovietice în relațiile cu România, o evidentă distanțare de conduita anterioară. La sfârșitul anului 1924, în Adunarea Deputaților, atât Ion Inculeț, ministru secretar de stat, cât și G. Mîrzescu, ministru de justiție, regretau faptul că, punînd problema organizării unui plebiscit în Basarabia, delegația sovietică s-a situat pe o poziție intransigentă, formulînd condiții inacceptabile pentru statul român. Peste un an, răspunzînd unei interpelări formulate de Nicolae Iorga, I.G. Duca ținea să afirme că, în ceea ce îl privește, guvernul n-a pregetat să facă tot ceea ce stătea în puterea sa pentru a obține, de la o conferință în care-și pusesese mari speranțe, un rezultat la fel de însemnat.

Evenimentele care s-au succedat în următorii zece ani, pînă la normalizarea relațiilor dintre cele două țări, tendințele neliniștitoare ale vieții internaționale, transformarea nazismului dintr-o doctrină a unei mișcări exaltate într-o politică de stat — în care anticomunismul și revizionismul deveneau obiective programatice —, atitudinea de bună credință și lealitate dovedită de România față de cauza păcii, au conferit noi demersuri și au deblocat calea tratativelor româno-sovietice. Deși problemele au persistat, o nouă atmosferă, mai luminoasă, a făcut ca ele să fie abordate din unghiuri noi, căutarea soluțiilor fiind evident mai ingenioasă, încărcată de mai multă bunăvoință, ceea ce a făcut ca și rezultatele să fie pe măsura cursului pozitiv al angajării celor două diplomații.

La apropierea și chiar identificarea punctelor de vedere în unele probleme fundamentale ale relațiilor internaționale — cum erau principiile bunei vecinătăți, definirea agresorului, dezarmarea — o contribuție hotărîtoare și-au adus oameni politici și diplomați de marcă, români și sovietici, care au acționat în conformitate cu directiva comună a celor două state: concentrarea eforturilor asupra dezvoltării lor interne. Din acest punct de vedere, perioada de aproape un deceniu care a urmat — din 1928 pînă în 1937 — poate fi considerată o dovadă grăitoare și instructivă a posibilității conviețuirii pașnice și conlucrării dintre state cu orînduiri sociale diferite — problemă nouă a epocii contemporane —, atunci cînd ele erau animate de hotărîrea de a pune valorile imuabile ale drepturilor și intereselor popoarelor deasupra dezacordurilor ideologice.

În ședința Adunării Deputaților, din 3 decembrie 1930, Grigore Gafencu, cunoscut demnitar al guvernului, viitor ministru de externe și, apoi, ministru al României la Moscova, a ținut un impresionant discurs pe marginea legăturilor cu U.R.S.S. „S-a declarat aici, în mai multe rînduri, de voci autorizate — releva el cu acest prilej — că *statul român nu are nici o intenție agresivă împotriva Rusiei*“, adăugînd apoi: „*trebuie să se*

²⁸ D.A.D., nr. 73 din 5 aprilie (20 martie) 1924, p. 1 967.

știe că aceste declarațiuni nu sînt numai afirmațiuni oficiale, ci corespund sentimentului adevărat al poporului român (subl. ns.)"²⁹. Aceste adevăruri — sublinia reprezentantul majorității, în aplauzele participanților —, trebuiau repetate stăruitor, pentru clarificarea opiniei publice internaționale, a proletariatului din întreaga lume, a muncitorimii din Rusia, în legătură cu simțămintele maselor populare din România și cu orientarea conducătorilor lor.

Manifestînd o nealterată deferență față de instituția parlamentului, Nicolae Titulescu a simțit neconținut nevoia lăuntrică de a înfățișa forului legislativ atît rezultatele demersurilor sale diplomatice, cît și frămîntările legate de răspunderea de a asigura pacea și liniștea țării. Este cunoscut faptul că în concepția sa globală cu privire la securitatea României, ca parte a securității colective, eminentul diplomat a atribuit un loc deosebit raporturilor cu Uniunea Sovietică — cel mai puternic vecin al României, una din marile puteri ale lumii —, și a pledat cu căldură pentru ca normalizarea acestora să fie premisa unor legături noi, superioare, de alianță și cooperare.

La 4 aprilie 1934, ministrul afacerilor străine a făcut în Adunarea Deputaților o declarație de mare însemnătate politică privind identitatea de vederi a celor două state într-o problemă deosebit de controversată, fapt care s-a dovedit decisiv în finalizarea Convenției de la Londra pentru definirea agresorului, din 3—4 iulie 1933. „Sînt fericit — spunea Nicolae Titulescu — să pot constata că de pe urma unei colaborări începută la Genova și continuată la Londra am putut încheia cu guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste două convențiuni privitoare la neagresiune, care servesc interesele păcii și respectă în mod scrupulos interesele țării”³⁰.

Faptele la care se referea ministrul de externe erau, pe scurt, următoarele : la 27 august 1928 s-a semnat, la Paris, Protocolul Briand-Kellog — tratat multilateral pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională la care, printre alte numeroase state, au aderat U.R.S.S. și România. Preocupate de punerea imediată în vigoare a prevederilor acestui document, România și Uniunea Sovietică, împreună cu Polonia, Estonia și Letonia au încheiat, la 9 februarie 1929, Protocolul de la Moscova (Protocolul Litvinov) — un nou și semnificativ pas pe calea stabilirii unor raporturi cordiale româno-sovietice.

Semnarea acestor documente a fost primită cu satisfacție în Corpurile Legiuitoare. Grigore Gafencu — ale cărui atribuțiuni în guvern îl recomandau ca un cunoscător intim al rosturilor politicii externe, nefiind, prin urmare, un vorbitor de ocazie —, cerea ca politica României față de U.R.S.S. să urmărească „energic și cu toată hotărîrea” o singură orientare : „aceea care stă înscrisă în protocolul Litvinov : pacea desăvîrșită de-a lungul hotarelor noastre”. El preciza că guvernul român dădea documentului aceeași interpretare ca și Maxim Litvinov, comisarul poporului pentru afacerile externe al Uniunii Sovietice, în discursul rostit cu prilejul semnării sale : un angajament reciproc și solemn de a nu recurge la instrumentele războiului. Grigore Gafencu socotea, de asemenea, că, pînă la mult așteptata normalizare a relațiilor politice, erau de dorit astfel de inițiative, care să înlesnească „un contact constant cu statul vecin, relații

²⁹ D.A.D., nr. 12 din 20 decembrie (3 decembrie) 1930, p. 155.

³⁰ D.A.D., nr. 38 din 16 aprilie (4 aprilie) 1934, p. 1 615.

bune de vecinătate și posibilitatea de a dezlega împreună anumite probleme comune foarte importante“.

În noul climat creat de aceste evenimente, diplomații celor două țări s-au reîntîlnit apoi la Conferința dezarmării, ale cărei lucrări au început la 2 februarie 1932 la Geneva și s-au prelungit timp de peste doi ani. Animate de idealul păcii, cele două delegații au intuit, mai degrabă decît altele, relația dintre dezarmare și corolarul ei — definirea agresiunii. La un moment dat, și tocmai pe acest fond, s-a produs o fericită intersecție a inițiativei românești cuprinsă în Memorandul elaborat de juristul Vespasian V. Pella privind problemele dezarmării, securității și păcii, cu propunerile delegației sovietice referitoare la definirea agresorului.

În ziua de 6 februarie 1933 s-a produs, la Geneva, un fapt nu lipsit de semnificație : îndată după ce Maxim Litvinov a dat citire textului sovietic — își amintește Nicolae Titulescu —, conducătorul delegației române a declarat fără ezitare și fără rezerve că acceptă definiția agresiunii în formularea ei integrală. „Trebuie să recunosc fără înconjur — confirma ministrul afacerilor străine în Adunarea Deputaților — că contribuția adusă de guvernul sovietic în găsirea definițiunii agresorului este din cele mai importante“. Punctul de vedere al României a fost înșușit apoi de celelalte state ale Micii Înțelegeri, de delegațiile Franței și Chinei, ceea ce a netezit calea spre semnarea celor două acorduri de la Londra. În acest fel, cooperarea româno-sovietică opera deschideri spre un sistem de tratate și acorduri a cărui idee axială era, potrivit aprecierii ministrului român, excluderea războiului din relațiile dintre state, condamnarea agresiunii, respectarea inviolabilității teritoriale. „Fără îndoială că aceste convențiuni permit să întrevădem cu încredere viitorul raporturilor dintre România și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste“³¹, își încheia declarația Nicolae Titulescu, în aprobarea Adunării.

Reluarea relațiilor diplomatice normale dintre România și U.R.S.S., la 9 iunie 1934, n-a fost decît rezultatul firesc și previzibil al unor eforturi încununate de succes, iar cei care au concurat la împlinirea acestui act s-au văzut încurajați să gîndească la noul pas ce se cerea făcut în direcția securității colective. Evenimente grave veneau să grăbească demersurile pentru realizarea acestui sistem. În martie 1935, Germania denunța clauzele Tratatului de la Versailles, spre stupoarea foștilor învingători occidentali, paralizați de dezacorduri și de propria lor indecizie. Peste numai două luni, guvernele Franței și Cehoslovaciei semnau cu U.R.S.S. tratate de ajutor mutual menite să contracareze revizionismul german. Incontestabila importanță a inițiativei celor două state aliate a întărit guvernului român hotărîrea de a încheia un pact similar cu Uniunea Sovietică, deși această decizie urma să înfrunte numeroase obstacole.

Atmosfera generală din România era cît se poate de prielnică unei asemenea orientări dar, manipulate din exterior, grupările fasciste și profasciste întrețineau o neconținută agitație antisovietică, inclusiv în Corpurile Legiuitoare, așa cum s-a întîmplat în ședința Adunării Deputaților, din 25 iunie 1934, cînd șeful Ligii Apărării Naționale Creștine a recurs la o inabilă diversiune, sugerînd, fără temeî, existența unui dezacord între concepția ministrului de externe și viziunea guvernului. Au fost și frunțași politici care, potrivit convingerilor formate din examinarea situației internaționale, nu s-au pronunțat din aversiune împotriva încheierii unui pact

³¹ *Ibid.*

de asistență mutuală cu U.R.S.S., ci doar călăuziți de rezerve înfățișate sincer și pe larg Parlamentului. Un aspect tratat insuficient de nuanțat în literatura istorică este cazul lui Gh. Brătianu, șeful grupării național-liberale georgiste, a cărui poziție nu poate fi, în nici un caz, identică cu aceea a lui A. C. Cuza. Ca deputat, el răspundea, astfel, în 1936, învinuirilor unor parlamentari : „Nu a fost împrejurare în care să nu accentuez că doresc din toată inima reluarea unor legături de vecinătate“. Mai mult decât atât, declara Gh. Brătianu, luînd ca martori pe membrii Adunării, „m-am declarat convins de nevoia unui pact de neagresiune“³², întemeiat însă pe o singură bază serioasă posibilă : recunoașterea reciprocă a integrității teritoriale. În Adunarea Deputaților, șeful Partidului Național-Liberal disident a expus o seamă de rezerve și raționamente pe marginea formulei de care se uza în schimbul de scrisori, din 1934, dintre miniștrii de externe ai celor două țări, în sensul că ele cuprindeau doar conceptul de „suveranitate“ și nu și termenul de teritoriu, formulă care i se părea echivocă. Istoric erudit, lui Gh. Brătianu nu-i putea scăpa adevărul că respectarea suveranității unui stat implica recunoașterea acestuia inclusiv sub aspectul frontierelor, deoarece, într-un moment cînd granițele postbelice erau puse cel mai adesea în cauză, preocuparea ca înțelegerile și tratatele să fie redactate cît se poate de explicit era o cerință justificată. De acum, invocînd mereu acest aspect neclar, toți cei care au exprimat în Parlament rezerve față de proiectatul pact de asistență mutuală se întrebau cum și cu ce urmări ar fi putut permite România trecerea prin teritoriul său a forțelor armate ale U.R.S.S., în cazul că s-ar fi pus problema ajutorării Cehoslovaciei aliate.

Oricum, în această perioadă, politica guvernului Tătărescu nu s-a lăsat influențată de factori aleatori sau de argumente secundare în raport cu obiectivele majore urmărite. La începutul sesiunii ordinare 1935—1936 a Corpurilor Legiuitoare, ministrul afacerilor străine sublinia interesul României pentru „o strînsă prietenie cu Marea Republică Sovietică (subl. ns.)“, că erau absolut justificate „sforțările României de a cîștiga prietenia unui popor care reprezintă a 6-a parte din planetă și 170 de milioane de suflete“³³, cuvinte primite ca aplauze prelungite pe băncile majorității și ale P.N.Ț.

Tot în aceeași perioadă, un eveniment insolit a prilejuit scrierea unei pagini de referință în istoria bunelor relații româno-sovietice, cu un puternic ecou în Parlamentul țării. În ședința din 4 decembrie 1936, deputatul Pamfil Șeicaru, directorul cunoscutului cotidian „Cuvîntul“, s-a referit pe larg la semnificația și implicațiile articolului publicat în ziarul „Zorile“ de Mihail Ostrovski, ministrul plenipotențiar al U.R.S.S. la București, cu prilejul sărbătoririi Marii Uniri de la 1 decembrie 1918. Relevînd că, în calitate pe care o avea, ministrul exprima punctul de vedere al guvernului care l-a acreditat, vorbitorul a citit următorul pasaj deosebit de interesant : „Bucureștii, în sărbătoare, primesc azi pe reprezentanții popoarelor aliate României (au participat reprezentanții parlamentelor din Cehoslovacia și Iugoslavia — n.n.) prin legături indisolubile de prietenie, bazate pe dragostea adîncă de pace și pe hotărîrea neclintită de a apăra pămîntul lor împotriva oricăror agresiuni (subl. ns.), oricare va fi pretextul

³² D.A.D., nr. 7 din 16 ianuarie 1937 (8 decembrie 1936), p. 139.

³³ D.A.D., nr. 13 din 13 decembrie (11 decembrie) 1935, p. 222—223.

prin care această agresiune ar fi justificată, fie pretextul de a restabili dreptatea oprimată (autorul se referea la revizionismul horthyst — *n.n.*), fie acela de a împlini o civilizație superioară sau încă momeala compensațiilor teritoriale pe socoteala unui al treilea³⁴ (este vorba de expansiionismul german și de politica sa „divide et impera” — *n.n.*)

De fapt, prezența la tribună a lui Pamfil Șeicaru se explică și prin împrejurarea că cenzura a suprimat din textul său publicat în „Cuvîntul”, pe marginea articolului lui Ostrovski, anumite fraze și expresii — injoncțiune pe care el o supunea acum judecății Adunării Deputaților. În esență, pornind de la anumite hărți, comentarii ale unor posturi de radio și materiale apărute în unele publicații sovietice, Pamfil Șeicaru socotea că diplomația sovietică ar fi trebuit să recunoască explicit ceea ce articolul lui Mihail Ostrovski recunoștea implicit — anume suveranitatea statului român asupra teritoriului său național, reîntregit în urma evenimentelor la a căror sărbătorire reprezentantul sovietic lua parte cu atîta căldură. El considera că, în felul acesta, ar fi fost eliminate situațiile echivoce, iar procesul pozitiv de angajare a relațiilor româno-sovietice — ajuns la un stadiu superior — ar fi dobîndit mai multă consistență. Publicist abil și bine informat el constata, nu fără temei, că manifestarea unor sentimente atît de amicale ale guvernului sovietic față de România și Mica Înțelegere nu era străină de semnarea, la Berlin, între Germania și Japonia, a Pactului anticomintern. Cum însă și de data aceasta stilul său jurnalistic a operat cu aprecieri personale, care n-au părut organelor oficiale ca fiind oportune, articolul său a fost cenzurat.

Justificînd această măsură în fața Parlamentului, subsecretarul de stat, Aurelian Bentoiu, releva că guvernul urmărea cu fermitate directiva ca „tot ceea ce ar fi de natură să arunce o umbră asupra excelentelor raporturi cu statele cu care ne găsim în relații de bună vecinătate să nu fie lăsat să apară în cotidienele noastre”. Într-un evident spirit concesiv, guvernul admitea că manifestările locale și izolate din aria propagandei nu puteau fi atribuite directivelor majore ale politicii externe a statului sovietic, „cu care ne găsim în raporturi de perfectă bună vecinătate în clipa de față (subl. ns.)”. În cuvîntul său, demnitarul român a elogiat articolul ambasadorului sovietic, spunînd : „D-l Ostrovski mai subliniază imperativul păcii, pe care îl repetăm de atîtea ori, intangibilitatea tratatelor, care ne asigură intangibilitatea frontierelor noastre”, pentru a încheia astfel : „Articolul d-lui ministru Ostrovski... ar fi putut fi rostit cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Decembrie de la această tribună de oricare din reprezentanții Micii Înțelegeri”³⁵.

Se poate afirma că, în felul acesta, spiritul căruia Nicolae Titulescu i-a dat expresie cu puterea de pătrundere a intereselor naționale, a dăinuit și după părăsirea funcției de ministru al afacerilor străine, dovădindu-se că politica externă a României continua să rămînă, în esența ei, neschimbată. Chiar și în anii următori cînd, în vîltoarea evenimentelor, România a acționat pentru a dispune pe plan extern de un spațiu mai larg de manevră, iar în politica externă a numeroase state — inclusiv a Uniunii Sovietice — s-au produs evidente reorientări, guvernul român a rămas credincios ideii de prietenie activă cu U.R.S.S.

³⁴ D.A.D., nr. 7 din 16 ianuarie 1937 (4 decembrie 1936), p. 133.

³⁵ *Ibidem*, p. 134.

Pe linia declarațiilor publice făcute de ministrul afacerilor străine, Victor Antonescu, s-a înscris și aceea a vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, Ion Inculeț, în ședința din 7 ianuarie 1937, cînd, intervenind în dezbateri, a afirmat răspicat : „Rusia Sovietică, prin situația ei geografică, este vecina noastră și sîntem bucuroși că noi, cu vecina noastră de peste Nistru, cu care nu avem nici un litigiu, am legat raporturi normale de la stat la stat. Nu numai atît. Am legat chiar *raporturi de prietenie de la vecin la vecin și datoria noastră... este ca aceste raporturi de bună vecinătate și de prietenie să le strîngem cît se poate de mult, în deplină încredere reciprocă (subl. ns.)*“³⁶ — declarație întîmpinată cu aplauze prelungite pe băncile majorității guvernamentale.

Dacă evenimentele n-au evoluat în sensul dorit de poporul român, el nu-și poate reproșa că n-a făcut tot ceea ce era posibil, în raport cu forțele de care dispunea, pentru a trăi în pace cu vecinii săi, cu toate popoarele, pe temeiul principiilor în care a crezut cu tărie, singurele pe care viața le-a validat în relațiile internaționale. Dezbaterile Parlamentului român, acoperind două decenii de politică umanistă, pusă în slujba păcii, sînt o mărturie de netăgăduit a acestei orientări, stînd la dispoziția oricărui cercetător de bună credință.

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ DE FEMEI DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1918 — 1944 (I)

ELISABETA IONIȚĂ

În ultimele patru decenii istoriografia românească s-a aplecat cu stăruință asupra perioadei 1918—1944, epocă istorică scurtă, dar încărcată de notabile evenimente, de înfăptuiri ca și de grele încercări pentru poporul nostru. În mod deosebit, în cele peste două decenii care au trecut de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român au fost publicate numeroase studii și lucrări de înaltă valoare științifică, bazate pe temeinice investigații și scrise cu obiectivitate. Înfățișînd viața economică, socială și politică a țării noastre, lupta maselor populare, în frunte cu clasa muncitoare, a forțelor revoluționare, antifasciste, democratice, strategia și tactica partidului comunist, ale celorlalte partide muncitorești împotriva pericolului fascismului și războiului, pentru apărarea drepturilor poporului, a libertăților democratice, a independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a patriei, asemenea lucrări cuprind referiri și la contribuția femeilor.

În istoria mișcării de femei din România — cu adînci rădăcini în trecutul îndepărtat, integrată în mod organic în întreaga noastră istorie —, anii 1918—1944 reprezintă o etapă cu bogată activitate, privită din toate punctele de vedere, pornind de la antrenarea și participarea femeilor la largi mișcări de masă și pînă la acțiunea programatică a unor organizații specifice. Ne propunem, în cele ce urmează, să înfățișăm unele aspecte ale problematicii referitoare la activitatea unor organizații de femei în anii 1918—1944.

Anul 1918, încununînd lupta și aspirațiile multiseculare ale tuturor fiilor pămîntului românesc pentru încheierea procesului de făurire a statului național unitar român, a deschis un capitol nou în istoria țării noastre, caracterizat prin patriotica străduință a întregului popor pentru consolidarea unirii și a statului național unitar român pe plan intern și internațional.

Intervalul de după 1918 a reprezentat în istoria României o etapă bogată în evenimente, unele de o deosebită profunzime și semnificație, 65

care au produs transformări radicale sub raport economic, social și politic. Efervescenta care a cuprins toate clasele și păturile producătoare ale societății — și nu numai pe acestea — a determinat noi configurații și raporturi, dispariția unor partide tradiționale, regrouparea și apariția altora, sub titulaturi noi și cu programe politice care să răspundă cerințelor vremii și să meargă în pas cu timpul, să găsească soluții corespunzătoare cerute de noul statut al României făurit de poporul nostru, acela de stat național unitar, partide la care, în acest context, constatăm și o modificare a bazei lor de clasă. Paralel cu schimbările profunde care au avut loc în dezvoltarea economică și socială, în accentuarea unei vii efervescente politice, în centrul căreia un rol tot mai important îl juca clasa muncitoare, forța cea mai avansată a societății, în acei ani s-a manifestat — sub impulsul mișcărilor sociale și ca rezultat al unei evidente necesități obiective — o susținută preocupare pentru democratizarea vieții politice și de stat, în limitele generate de caracterul societății existente. „După terminarea războiului și realizarea statului național unitar — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii —, România a intrat într-o nouă etapă de dezvoltare ; totodată, mișcarea muncitorească și socialistă a căpătat dimensiuni noi. La sfârșitul deceniului al doilea al secolului nostru, în țară se acumulaseră multe contradicții sociale și naționale care creau cu acuitate necesitatea unor transformări profunde în viața societății. Se impuneau, în special, înfăptuirea reformei agrare, crearea unei industrii naționale avansate, lichidarea dependenței față de capitalul străin, democratizarea vieții politice și de stat. De realizarea acestor transformări depindea progresul rapid al țării din punct de vedere economic și social”¹.

În acest cadru general, o forță importantă — femeile — avea să-și spună din plin cuvântul. În contextul procesului de radicalizare a maselor, de cucerire a unor importante drepturi și libertăți democratice, femeile s-au situat, și în acești ani, pe o poziție înaintată. Dacă mișcarea progresistă a femeilor din România a început să se afirme mai ales din secolul trecut, în veacul nostru, îndeosebi în perioada anilor 1918—1944, în care părerea opiniei publice s-a făcut tot mai mult auzită în ansamblul problemelor care interesau societatea, această mișcare a înscris pagini importante, de o mare bogăție și de o deosebită semnificație.

Activitatea pe care au desfășurat-o, pe diverse planuri, cu toate greutățile pe care le-au întâmpinat, luările de poziție curajoase, pornite din căldura inimii și din înțelepciunea gândului, față de marile probleme ale epocii, participarea activă la șirul bătăliilor de clasă care au marcat perioada — toate acestea au evidențiat faptul că femeile au deținut, în acei ani, nu numai din punct de vedere numeric, dar și ca spirit combativ, un rol deosebit.

În perioada pe care o avem în atenție, femeile din întreaga țară — muncitoare, țărance, intelectuale, meseriașe, funcționare, casnice etc. —, participând la acțiunile organizate de partidul comunist, de mișcarea socialistă, de forțele democratice, antifasciste, dar inițiind și acțiuni proprii, au dat dovadă de combativitate, energie, inițiativă, abnegație, competență, receptivitate — și în toate de un puternic patriotism.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 863—864.

În vîltoarea amplelor confruntări de clasă, a marilor acțiuni de masă patriotice, antifasciste, alături de neînfriecatul luptător revoluționar Nicolae Ceaușescu, a cărui luptă neobosită și viață pilduitoare au reliefat cu deosebită vigoare calitățile sale excepționale de conducător și organizator comunist, de revoluționar și patriot înflăcărat, s-a aflat tovarășa Elena Ceaușescu (Petrescu), care a manifestat, încă de pe atunci, alese însușiri de militant de frunte al partidului nostru, cu ale cărui țeluri și luptă și-a contopit existența, acționînd cu fermitate exemplară și strălucită dăruire patriotică pentru binele și fericirea țării, pentru prosperitatea ei. „Doresc să subliniez că momentul intrării mele în partid a reprezentat un moment esențial pentru întreaga mea viață — evocă tovarășa Elena Ceaușescu acei ani de nenumărate și mari privațiuni, de sacrificii și aspre confruntări —. Am activat în mișcarea revoluționară, în rîndurile tineretului comunist, iar apoi ca membră a Partidului Comunist Român. Am considerat întotdeauna că nu există o satisfacție mai mare decît aceea de a sluji cauza clasei muncitoare — din rîndurile căreia m-am ridicat — cauza celor mulți, cauza partidului, a poporului meu”².

Mișcarea de femei din România s-a desfășurat, în perioada 1918—1944, în mod organizat, într-un interval destul de scurt constituindu-se și acționînd numeroase organizații de femei. Pe lîngă o serie de grupări feminine existente, unele chiar de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, au luat naștere noi organizații. Această tendință spre afirmare a femeii, bazată pe curaj și pe înfrîngerea timidității și a complexării în care s-a aflat secole de-a rîndul, pe certitudinea că femeia este capabilă din punct de vedere profesional și pledînd pentru apărarea cauzei feminine cu argumentele rațiunii și faptei, s-a concretizat într-o largă mișcare de emancipare, conturată cu claritate în anii deceniilor trei și patru ai secolului nostru.

Femeia acestor decenii cunoscuse din plin greutățile primului război mondial și se ridica cu hotărîre împotriva pregătirii unei alte conflagrații; ea se dovedea foarte receptivă la concepțiile noi, progresiste, democratice care revoluționaseră masele, înfiera tot ce era retrograd, închistat, perimat, în speță lipsa de libertate, de respectare a demnității, a capacității și personalității feminine. Lupta pentru emancipare era determinată și de poziția nouă pe care o avea femeia în societate în perioada interbelică, poziție afirmată de necesitatea obiectivă de a participa în mod nemijlocit la soluționarea problemelor vieții, nu numai a celor sociale-economice, dar și a celor politice.

De la tribuna organizațiilor democratice din care făceau parte, femeile au militat pentru împlinirea dezideratului egalizării drepturilor lor cu cele ale bărbaților în activitatea civilă și politică, pentru asigurarea posibilităților de instruire și de exercitare a profesiei aalese, pentru încetarea discriminării profesionale și politice.

Numărul relativ mare de organizații feminine ce și-au desfășurat activitatea în perioada de care ne ocupăm, cu programe bine conturate, constituie o dovadă clară că mișcarea de emancipare a femeilor intrase într-o etapă nouă, condiționată de înseși transformările burghezo-democratice care își puneau amprenta asupra dezvoltării societății românești. Aceste organizații, dintre care unele aveau o arie națională de desfășurare a activității, altele numai zonală, cu caracter general sau cu profil distinct, politice sau cultural-gospodărești — au avut în programul lor,

² „Scînteia” din 7 ianuarie 1979.

pe lângă revendicările imediate, și lupta pentru emanciparea politică, economică, culturală a femeii, pentru cucerirea drepturilor care să o ridice la nivelul respectului ce i se cuvenea ca forță ce reprezenta jumătate din populația țării și ca factor determinant de păstrare a tinereții neamului. „Astfel, femeia de astăzi, vrea să fie și ea cuprinsă în conceptul ideii de dreptate pe care urmează să se așeze societatea modernă și cu această năzuință ea înțelege a fi scoasă din starea de veșnică inferioritate, de veșnică tutelă, de incapacitate, sub care e privită din punct de vedere civil și economic și public și politic”³, arăta, în 1919, una dintre fondatoarele Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeii române.

Dintre numeroasele organizații de femei care și-au desfășurat activitatea în perioada de după 1918 se detașează cu pregnanță activitatea organizațiilor create, îndrumate sau influențate de Partidul Comunist Român. Este cunoscut faptul că, încă de la primul său congres, partidul comunist a înscris în programul supus dezbaterii revendicări referitoare la situația femeii și că în toți anii ce au urmat, inclusiv în condițiile grele de ilegalitate, a acordat o permanentă atenție antrenării femeilor în lupta pentru cucerirea unor condiții mai bune de muncă și viață. „De la începuturile existenței sale, Partidul Comunist Român a considerat emanciparea femeii ca unul din obiectivele importante ale luptei pentru lichidarea exploatării omului de către om, pentru înfăptuirea marilor transformări revoluționare și a avut permanent în atenție atragerea femeilor la activitatea generală a națiunii, la eforturile întregului popor pentru reconstrucția țării, edificarea societății socialiste”⁴, se precizează în Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973 — *Cu privire la creșterea rolului femeii în viața economică, politică și socială a țării*. Pe lângă faptul că în rândurile sale au militat multe femei, partidul comunist a inițiat și a călăuzit activitatea unor organizații revoluționare, democratice, antifasciste de femei; de asemenea, P.C.R. a avut în vedere și constituirea unor secții feminine pe lângă unele organizații de masă. În plus, activitatea militanților comuniste nu s-a rezumat la organizațiile din care făceau parte, ele participând activ și la acțiunile unor organizații de femei burgheze, radical-burgheze, culturale, gospodărești etc., formă de împletire a luptei ilegale cu cea legală, încercând, totodată, să imprime acestora din urmă un caracter democratic, să le transforme în tribune de luptă pentru apărarea intereselor femeilor. O asemenea situație a apărut în 1925, când, la Congresul Uniunii Femeilor Române de la Timișoara, a fost desemnată de P.C.R. să ia parte militanta comunistă Elena Filipescu. În cuvîntul său, aceasta a descris situația grea pe care o aveau muncitoarele, femeile care trudeau în diferite locuri de muncă, stăruiind, „în aplauzele congresului”, pentru „ridicarea fetelor și femeilor care lucrează muncă egală cu bărbații, dar primesc salarii mult mai mici”⁵.

Analizînd activitatea organizațiilor de femei care au ființat în perioada de după 1918, considerăm important a sublinia integrarea preocupărilor lor în contextul problemelor care frământau întreaga societate românească. Ne referim, astfel, în mod deosebit, la poziția pe care au adoptat-o împotriva pericolului, din ce în ce mai evident, al fascismului și a pregătirilor statelor revanșarde pentru o nouă conflagrație mondială.

³ Maria Buțureanu, *Scopul Asociației*, în „Buletinul A.E.C.P.F.R.” din ianuarie 1919, p. 3—6.

⁴ „Scînteia” din 4 iulie 1973.

⁵ „Dimineața” din 16 septembrie 1925.

Militante ale acestor organizații, prin luările de cuvânt la diferite întruniri și conferințe, din țară și de peste hotare, prin articolele pe care le-au publicat au dat glas profundei lor îngrijorări, exprimînd o atitudine hotărîtă pentru apărarea libertăților democratice, a independenței și suveranității României, a fruntariilor patriei. „Suveranitatea națională trebuie să ne rămînă sfîntă — declara președinta Uniunii Femeilor Române, Maria Baiulescu, la Congresul feminin din 1933, de la București. Puterea neamului românesc este înrădăcinată în pămîntul sacru al scumpei noastre patrii. Această iubire de pămînt ne dă puterea a-l apăra pînă la ultima răsufflare. Față de acest popor nu va cuteza nimeni să-i calce hotarele, pentru că noi, femeile, le vom apăra cu sufletul nostru, iar fiii noștri bravi le vor apăra cu arma. Nu vom ceda nici un fir de iarbă de pe plaiurile noastre și așa vor face din neam în neam și fiii fiilor noștri”⁶.

Întreaga istorie a țării noastre demonstrează că poporul nostru, forțele sale revoluționare au înfăptuit marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății. „Toate momentele importante din viața patriei sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României”⁷, apreciază conducătorul partidului și statului nostru. Ultimelor peste două decenii și spiritului nou în care ne-a îndemnat partidul nostru, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, să gîndim istoria, le aparține pe de-a-ntregul meritul de a ne fi făcut să lăsăm trecutului erorile, deformările binecunoscute în legătură cu prezentarea și interpretarea unor fapte și evenimente, a diverselor activități pe diferite planuri politice, sociale și din alte domenii, fapte, evenimente și activități în marcarea și împlinirea cărora mișcarea de femei a înscris o contribuție considerabilă. În larga deschidere realizată în frontul istoric românesc de Congresul al IX-lea al partidului, subliniindu-se rolul determinant pe care l-au avut întotdeauna masele populare în înfăptuirea năzuințelor de libertate și dreptate socială și națională, în diferite lucrări constatăm referiri la contribuția adusă de femei la lupta pentru progresul continuu al țării și apărarea independenței, pentru transformarea revoluționară a societății, la intensă activitate pe care au desfășurat-o pentru emancipare și afirmare egală în drepturi. Remarcăm, însă, că, avînd în multe cazuri numai un caracter de menționare, lipsită de tratări mai detaliate, istoria mișcării de femei, în general, și în special activitatea organizațiilor feminine, nu s-au constituit într-un domeniu spre care cercetătorul să-și concentreze mai mult atenția, cu toate că subiectul are o reală însemnătate.

Binevenite sînt, de aceea, rezultatele unor investigații mai cuprinzătoare, deși există încă intervale de timp și probleme neacoperite sau sumar tratate, cum ar fi activitatea organizațiilor de femei din anii interbelici; cauzele social-politice care au determinat apariția a numeroase formațiuni feminine; locul și rolul acestor organizații în viața politică a țării; formele și metodele de luptă folosite de organizațiile de femei în scopul cuceririi unor drepturi și libertăți, poziția lor față de problemele stringente ale epocii; tactica partidului comunist pentru crearea, îndrumarea sau influențarea organizațiilor de masă de femei; preocuparea Partidului Comunist Român, a mișcării socialiste pentru antrenarea organizată a femeilor la lupta împotriva exploatării capitaliste, a pericolului

⁶ „Gazeta Transilvaniei” din 1 iunie 1933.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 336—337.

fascist ; sublinierea caracterului consecvent combativ al acțiunilor precunizate de organizațiile feminine pentru demascarea pericolului pe care-l reprezenta activitatea elementelor fasciste din țară și a primejdiei fascismului în general — revanșard, revizionist, generator de război — pentru independența, suveranitatea națională și integritatea teritorială a României ; patriotismul pe care l-au manifestat femeile în apărarea fruntariilor patriei ; rolul înaintat, mobilizator, demonstrat de organizațiile de femei comuniste, socialiste, democratice, antifasciste ; preocupări legate de educarea tinerei generații și altele.

Se simte, deci, nevoia unor lucrări care să elucideze, sub toate aspectele — în contextul general al dezvoltării societății —, aportul mișcării de femei, al organizațiilor sale la lupta pentru progresul societății românești. Printr-o muncă de cercetare susținută, printr-o interpretare științifică, obiectivă a evenimentelor sociale și politice, în toată complexitatea lor, în lumina materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific, respectînd adevărul, se poate scoate în evidență atașamentul temeinic al femeilor din țara noastră la idealurile de dreptate socială și națională, de democrație și progres, de unitate și independență, caldul sentiment al dragostei de glia strămoșească care le-a fost călăuză în întreaga activitate militantă, în întreaga viață de soții și mame, de fiice ale pămîntului românesc.

În lucrările care au apărut pînă în prezent, referirile au privit, mai ales, diferite aspecte ale activității mișcării de femei din România, situații concrete de atitudine feminină în anumite momente și evenimente, rare fiind, însă, studiile cu privire specială asupra preocupărilor organizațiilor de femei. Perioada spre care ne îndreptăm acum atenția (1918—1944) este deosebit de complexă, deoarece ea reprezintă răstimpul în care forțele social-politice și-au delimitat pozițiile, organizațiile de femei manifestînd atitudini ferme și participînd din plin la frămîntata viață a societății românești din acei ani.

În abordarea temei, în care unele probleme sînt pentru prima dată supuse unor investigații științifice, avem în vedere, în permanență, indicațiile și concluziile de o mare valoare teoretică, științifică și ideologică cuprinse în documentele partidului nostru, în Programul P.C.R., în opera secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În efortul nostru, călăuzitoare ne este aprecierea făcută de tovarășul Nicolae Ceaușescu în *Cuvîntarea cu privire la rolul femeii în viața politică, economică și socială a țării*, rostită la Plenara C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973, și anume că, în societatea noastră socialistă, femeile ocupă un loc important, ele aducînd o contribuție considerabilă în toate sectoarele de activitate. „Apreciînd activitatea muncitorilor, țăranilor și intelectualelor — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — am inclus întotdeauna și femeia care, din punct de vedere social, nu poate fi tratată în mod separat. Nu este practic posibil să judecăm activitatea femeilor ruptă de activitatea generală a națiunii noastre, de lupta întregului popor pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, de eforturile pentru ridicarea tuturor cetățenilor patriei la un nivel de viață și de civilizație tot mai înalt”⁸. De aici, concluzia, de mare însemnătate : „În istoria noastră, ca și în întreaga istorie a omenirii, sînt nenumărate exemple de

eroine. Femeile nu au făcut cu nimic mai puțin decît au făcut bărbații în diferite împrejurări grele ale luptei revoluționare“⁹.

Pornindu-se de la premisa că, în perioada analizată, în viața social-politică a țării s-a afirmat cu putere Partidul Comunist Român, „organizatorul și conducătorul luptei clasei muncitoare, a țărănimii, intelectualității, a maselor largi populare împotriva exploatării și asupririi, pentru apărarea intereselor naționale ale întregului popor“¹⁰, studierea documentelor sale din anii 1918—1944 — documente ale congreselor și rezoluții ale plenarelor partidului, manifeste și broșuri care evidențiază o constantă preocupare și față de mișcarea feminină în general și în mod deosebit față de lupta femeilor muncitoare — ocupă un loc aparte în procesul de cercetare științifică, investigațiile întreprinse furnizînd informații, un bogat material documentar și aprecieri de o apreciabilă valoare. În această direcție amintim, spre exemplu, rezoluția C.C. al P.C.R. din aprilie 1934, intitulată : *Despre necesitatea imediată a muncii speciale printre femeile muncitoare*, referitoare la sarcinile care stăteau în fața partidului în domeniul muncii politice printre femei, pentru antrenarea și organizarea activității lor.

Un loc aparte în sfera izvoarelor documentare referitoare la problematica articolului de față îl constituie materialele elaborate de mișcarea socialistă. Beneficiind, în perioada interbelică, de avantajul unei apariții legale, aceste materiale cuprind bogate mărturii care ilustrează susținuta activitate a mișcării socialiste de femei, preocuparea sa în vederea obținerii unor condiții mai bune de viață pentru femei. Totodată, trebuie arătat că acestea prezintă, totuși, amprenta unor limite ce izvorăsc din credința că parlamentarismul și lupta pentru reforme ar fi reprezentat, în epoca respectivă, unicele mijloace potrivite de activitate pentru cucerirea de drepturi și libertăți.

Sublinierea rolului maselor populare și, în cadrul lor, al mișcării de femei, în lupta pentru dezvoltarea socială ne permite a releva că, din rîndul femeilor, s-au afirmat, și în anii pe care-i avem în atenție, numeroase militante. Identificîndu-se cu dezideratele mișcării de femei, cu interesele națiunii, ele s-au ridicat la nivelul înțelegerii cerințelor obiective determinate de evoluția societății și au îndeplinit un rol important în organizarea și conducerea activității unor organizații de profil. Fără a le exagera meritele sau a le nega contribuția, le prezentăm activitatea, ținînd cont de aportul și locul pe care l-au ocupat în această perioadă, în această frămîntată etapă din istoria noastră. „În focul marilor confruntări sociale, al luptelor revoluționare și în procesul edificării noii societăți, din rîndurile femeilor s-au afirmat figuri luminoase de luptătoare dirze pentru cauza progresului, eminente personalități culturale, științifice, militante care și-au consacrat priceperea, puterea de creație și de muncă propășirii României“¹¹, se apreciază în Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973 — *Cu privire la creșterea rolului femeii în viața economică, politică și socială a țării*.

Din categoria materialelor arhivistice, bogate informații ne furnizează fondurile aflate la Arhivele Statului — fondurile Președinției Con-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 652—653.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român*. 8 mai 1986, Editura politică, București, 1986, p. 7.

¹¹ „Scînteia“ din 4 iulie 1973.

siliului de Miniștri, ale Ministerului Propagandei Naționale, ale Ministerului Instrucțiunii, ale unor asociații feminine ce și-au desfășurat activitatea în anii de după 1918. Din Arhiva C.C. al P.C.R. și din Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., documentele ne aduc precizări în legătură cu activitatea Partidului Comunist Român, a mișcării muncitorești și socialiste de organizare a femeilor și de mobilizare a lor la lupta împotriva exploatării capitaliste, pentru cucerirea unor condiții mai bune de muncă și viață, împotriva pericolului fascismului, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței, suveranității și integrității teritoriale, pentru salvarea țării și scoaterea ei din război. Ele ne dezvăluie noi aspecte privind activitatea organizațiilor create sau îndrumate de partidul comunist, rolul pe care l-au jucat în viața social-politică a timpului. Din aceste documente se pot extrage și o serie de date care conturează integrarea în lupta revoluționară, în lupta pentru ridicarea femeii la o viață onorabilă, a unor cunoscute sau mai puțin cunoscute militante comuniste, socialiste, democrate, antifasciste. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, este, la rîndu-i, o sursă de documentare de prima mîină, permițînd aprofundarea problematicii relațiilor internaționale ale organizațiilor feministe din România în perioada interbelică, contribuția pe care acestea au adus-o în diferite foruri internaționale, în scopul promovării păcii, progresului și echității în lume. De asemenea, fondurile documentare ale Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România păstrează, ca și în expoziția de bază a muzeului, prețioase mărturii reliefînd contribuția pe care au adus-o femeile, organizațiile lor la lupta revoluționară, progresistă și democratică din țara noastră în anii 1918—1944. Multiple posibilități de cercetare oferă Biblioteca Academiei R.S.R. și Biblioteca Centrală de Stat, în ale căror depozite se află materiale, în mare parte inedite, prezentînd o însemnătate deosebită, atît prin bogăția informațiilor, cît și prin caracterul variat, pornind de la acte personale și pînă la documente cu caracter oficial.

Importante izvoare, de prima mîină, sînt documentele care oglindesc, în mod nemijlocit, activitatea unor organizații de femei existente în perioada de după 1918 : statute, programe, regulamente și alte acte oficiale ; unele sînt mai lapidare, altele definesc în contururi precise organizația în cauză ; ele permit, însă, cercetătorului să-și formeze o primă părere despre scopul urmărit prin înființarea organizației și modalitățile propuse pentru înfăptuirea lui. De exemplu, un interes aparte prezintă studiarea *Statutelor Consiliului național al femeilor române* — constituit în 1921 — care consfințează, prin paragrafele sale, realizarea unui act ce se cerea, în contextul împlinirii unității statale, să fie confirmat și în cadrul mișcării feministe, și anume o conducere unitară a asociațiilor feminine.

Valoroase pentru cercetător sînt, în acest caz, documentele care vin cu cît mai multe concretizări. Un asemenea exemplu îl oferă *Statutul Asociației femeilor universitare române*, întemeiată la Cluj, în 1921, în continuarea căruia este nominalizată componența organelor de conducere, în acest fel creîndu-se posibilitatea de a lărgi aria investigațiilor.

De asemenea, rețin atenția și acele mărturii documentare a căror existență a fost legată de elaborarea unor acte oficiale. Din această categorie face parte și *Apelul Către toate femeile din România* !¹², difuzat

de Frontul feminin, în 1937. Prevederile și revendicările cuprinse în apel au stat la baza elaborării statutului organizației, înaintat Tribunalului Ilfov, în toamna aceluiași an, în vederea recunoașterii sale ca persoană juridică.

Pentru cunoașterea atmosferei de epocă, a felului în care societatea a înțeles necesitatea emancipării femeilor, lupta lor pentru afirmare egală cu bărbații, se cer a fi consultate Dezbaterile Adunării Deputaților și Dezbaterile Senatului, publicate în „Monitorul Oficial”.

Un important izvor documentar, care permite realizarea unor investigații interesante, îl găsim în studiile scrise de contemporani asupra mișcării de femei din țara noastră, în general, sau a diferitelor compartimente ale sale, pe probleme sociologice, politico-economice sau culturale, studii care prezintă condițiile de muncă și viață ale femeilor salariate. În această direcție menționăm „Buletinul Muncii și Prevederilor Sociale”, care are o apariție regulată de-a lungul anilor din întreaga perioadă, oferind bogate informații, „Arhiva pentru știință și reformă socială”, „Buletinul trimestrial al Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeii române”, „Buletinul Muncii”, „Revista de igienă socială” etc.

Un alt izvor de documentare îl constituie culegerile de articole, conferințe și diverse însemnări personale pe marginea unor evenimente ale vieții social-politice sau culturale, scrise de cunoscute militante ale mișcării de femei. Aceste culegeri, având un caracter memorialistic, cuprind și o serie de elemente care privesc, în amănunt, activitatea unor organizații, atitudinea pe care acestea și reprezentantele lor au adoptat-o față de problemele majore ce se puneau în fața României din perioada tratată. Interesante, ca surse de informații, cercetarea lor necesită discernămint, deoarece autoarele — aflate, de multe ori, în fruntea organizațiilor — nu au dat întotdeauna dovadă de obiectivitate și nici nu și-au propus să analizeze în profunzime cauzele faptelor și evenimentelor la care se referă. Avem în vedere volumul de *Amintiri*¹³ al Elenei Pop Hossu Longin, figură prestigioasă în istoria mișcării de femei din țara noastră, cunoscută încă din timpul războiului pentru independență din 1877—1878, în care aceasta își rememorează activitatea depusă într-o perioadă îndelungată de o jumătate de secol, cuprinzând sfârșitul unui veac și începutul altuia. Autoarea are, de multe ori, o notă de subiectivism. Din cartea ei poți să afli, însă, amănunte demne de reținut privind activitatea organizațiilor feminine mergând pînă în anul 1930. Tot de același gen — însumînd în plus o serie de scrisori, procese-verbale și dări de seamă — este culegerea¹⁴ pregătită de vicepreședinta Consiliului Național al Femeilor Române, Alexandrina Cantacuzino. De aici aflăm date despre activitatea acestei organizații, despre Asociația Mica Înțelegere Feminină, precum și despre alte organizații feminine.

În afara surselor deja amintite, un interes aparte prezintă și acele lucrări literare — schițe, romane — care, avînd un caracter memorialistic sau autobiografic, descriu anumite fapte și evenimente legate direct sau tangențial de activitatea organizațiilor feminine. Astfel, este romanul *Fresca unei vieți*¹⁵, în care Cecilia Cuțescu Storck surprinde o

¹³ Elena Pop Hossu Longin, *Amintiri. 1880—1930*, Cluj, 1932.

¹⁴ Alexandrina Cantacuzino, *15 ani de muncă socială și culturală*, București, 1928.

¹⁵ Cecilia Cuțescu Storck, *Fresca unei vieți*, București, 1944.

serie de momente privind constituirea Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeii române, precum și activitatea militanților sale ca Elena Meisner, Ella Negruzzi, Calipso Botez, Izabela Sadoveanu, Ortansa Szatmari și altele. Tot în această lucrare găsim referiri și la acțiunile organizate de Institutul cultural feminin român, ale cărui baze s-au pus în anul 1918. Rețin, cu interes, atenția și volumele *Amintiri (Sufletul altor generații)*¹⁶ — care evocă viața și activitatea Izabelei Sadoveanu — și *File de jurnal—Mărturii*¹⁷, cum își subintitulează volumul autoarea, Marta Trancu Rainer, ambele lucrări, surprinzând și o serie de momente, de evenimente de epocă.

În diferite nuvele și schițe care au fost publicate, mai ales în „Revista scriitoarei“, se înfățișează episoade privind activitatea Societății scriitoarelor române, al cărei început îl găsim în anul 1926. În această revistă și-au pus semnătura fruntașe ale mișcării de femei din perioada interbelică, cunoscute literate și publiciste cu atitudine înaintată, progresistă, ca : Sofia Nădejde, Claudia Millian, Aida Vrioni, Adela Xenopol, Maria Baiulescu, Margareta Miller-Veghi, Hortensia Papadat-Bengescu, Ana Conta Kernbach etc.

Analizate în mod critic, de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, documentele, articolele, memoriile, corespondența, actele oficiale, lucrările și studiile editate de publiciste talentate, de teoreticiene ale unor organizații de femei devin o importantă sursă de cercetare, concomitent cu studierea altor materiale valoroase care, deși nu se referă direct la tematica dată, contribuie la elucidarea unor aspecte ale acesteia.

Se impune, totodată, a fi cercetată presa din perioada de după 1918, care este un izvor de importanță aparte, îndeosebi presa revoluționară și democratică, în primul rând cea editată sau îndrumată de Partidul Comunist Român, atât cea legală cât și cea ilegală, centrală sau locală. Publicațiile socialiste și social-democrate, ale organizațiilor democrate, precum și publicațiile burgheze care au inserat în paginile lor articole oglindind activitatea organizațiilor feminine, formează, de asemenea, o bază importantă de cercetare.

În același timp, trebuie avută în vedere presa mișcării de femei, a organizațiilor sale, care constituie o valoroasă sursă de informare și documentare. Prin varietatea lor, de la o epocă la alta, și în funcție de destinație, aceste ziare și reviste au cuprins o largă paletă de probleme și preocupări, transformându-se într-o frescă multicoloră a bogatei și intense activități desfășurate de mișcarea feminină și organizațiile sale.

Problematica articolelor publicate în aceste periodice reflectă ancorarea activității organizațiilor de femei în viața socială, politică, culturală, gospodărească, pe plan intern și internațional. Concentrându-se într-un important mijloc de a purta o susținută luptă pentru cucerirea dreptului de afirmare liberă, egală și demnă a femeii în societate, articolele publicate sub semnătură feminină au fost și o înflăcărată tribună de demascare a primejdiei pe care o reprezenta fascismul pentru omenire, pentru independența și integritatea patriei. Sub titluri ca : *Femeia și drepturile politice*, *Femeia muncitoare și familia*, *Cultura pentru femei*, *Femeia în viața politică ?*, *Este femeia inferioară bărbatului ?* *Feminismul și revendicările lui*, *Femeia în luptă pentru existență*, *Ne trebuie școli !*

¹⁶ I. Teodorescu, Izabela Sadoveanu, *Amintiri*, Editura Eminescu, București, 1980.

¹⁷ Marta Trancu Rainer, *File de jurnal*, Editura Eminescu, București, 1982.

Ne trebuie știință !, Femei. În acțiuni pentru pace !, Femeia și războiul, Femeia și războiul de mîine, Femeile la Congresul de la Bruxelles, Pentru Pace !, Ilegalități etc., astfel de articole, semnate de militante comuniste, de reprezentante ale unor organizații feminine situate pe poziții revoluționare, progresiste, democrate, antifasciste au făcut cunoscută opiniei publice poziția avansată a mișcării de femei față de problemele majore ale acelei perioade.

Pe lângă articolele apărute în presa muncitorească sau democratică — „Socialismul“, „Viața muncitoare“, „Lumea nouă“, „Cuvîntul liber“, „Reporter“, „Chemarea“, „Arena“, „Manifest“, „Zorile“, „Adevărul“, „Dimineata“ ș.a. —, adevărate tribune ale mișcării de femei din țara noastră în lupta pentru cucerirea de drepturi și afirmarea femeii, un rol de frunte au avut publicațiile de profil ale organizațiilor feminine, cum au fost : „Graiul femeii“, „Gazeta femeii“, „Femeia satelor“, „Cuvîntul femeilor“ și altele.

Trebuie subliniat, de asemenea, că, pe linia permanentei preocupări a partidului comunist pentru antrenarea la luptă a femeilor, împletind activitatea legală cu cea ilegală, o serie de organizații de masă cu caracter feminin au editat publicații sau au folosit coloanele unor ziare independente. Dintre periodicele unor organizații de femei amintim ziarul „Femeia muncitoare“, organul oficial al Cercului femeilor muncitoare de pe lângă Sindicatele Unitare. Cu o apariție legală de-a lungul unui an (martie 1929—1930), acest ziar a fost prima publicație editată de P.C.R. pentru femei. Înfățișînd crunta exploatare a femeii muncitoare, articolele militau pentru necesitatea organizării femeilor în sindicate, îndrumîndu-le pe calea luptei revoluționare, pentru apărarea intereselor lor.

În mod deosebit se detașează poziția ziarului „Drumul femeii“, care a apărut în 1935, pe o perioadă de cîteva luni doar, dar care s-a remarcat printr-o bogată activitate, fapt pentru care autoritățile i-au interzis apariția. Organ de presă independent, acest ziar a reprezentat punctul de vedere al Societății pentru protecția femeii și a copilului, organizație creată și condusă de Partidul Comunist Român, scopul său fiind, așa cum se mărturisea în primul număr din 25 martie 1935 : „Noi, cele de la «Drumul femeii» vrem să se recunoască drepturile depline ale femeilor pe toate tărîmurile, vrem să sprijinim, cu scrisul nostru, orice ameliorare a tragediei de astăzi a femeilor mame“. În paginile sale s-a demască inegalitatea economică și politică în care se afla femeia, prezentîndu-se aspecte referitoare la condițiile de muncă și viață ale femeilor muncitoare, funcționare, intelectuale, gospodine.

Alături de presă, informații prețioase referitoare la lupta dezvoltată de mișcarea de femei întîlnim în lucrări și studii apărute în epoca interbelică — emanație a însăși mișcării de emancipare a femeilor. O asemenea lucrare este *Mișcarea femeilor socialiste*¹⁸ — realizată sub egida Partidului Social-Democrat în anul 1930 —, în care autoarea subliniază importanța unirii cercurilor femeilor socialiste în cadrul Uniunii femeilor muncitoare din România, act ce marca continuarea activității lor pe un drum nou.

¹⁸ Eugenia Deleanu, *Mișcarea femeilor socialiste*, în „Calendarul muncii“ pe anul 1931.

Intr-o altă lucrare — *Temeiul mișcării feministe și scopurile pe care le urmărește*¹⁹ — se făcea un istoric al mișcării feministe din țara noastră, fiind analizate cauzele care au dus la apariția și evoluția acestei mișcări, la necesitatea procesului de organizare a femeilor, proces obiectiv, determinat de poziția nouă a femeii în societate. Lucrarea, deși conține un program de acțiune a mișcării feministe, cu revendicări de ordin economic, social, politic, cultural, nu a răspuns întru totul cerințelor pe care le ridica această problemă. Consecință a viziunii social-politice a autoarei — exponentă a burgheziei și deci apărătoare a intereselor acesteia —, lucrarea denotă o limită vizibilă, atât prin superficialitatea cu care sînt analizate cauzele lipsei de emancipare a femeii, cît și prin soluțiile minore, de suprafață, pe care le propunea pentru remedierea situației de fapt.

În anii de după 1918, în contextul largii mișcări a maselor pentru cucerirea de drepturi și libertăți democratice, au apărut și alte lucrări care au abordat lupta pentru emancipare a femeii. Astfel, *Problema drepturilor femeii române*²⁰, editată în anul 1919, s-a subintitulat „Examen social-politic și juridic”, și, prin conținutul său, a fundamentat, de fapt, principiile activității Asociației pentru emanciparea civilă și politică a femeii române.

Interesantă este și lucrarea *Femeia*²¹, tipărită în anul 1921, în fapt un studiu social de proporții, care încearcă și reușește să înfățișeze rolul femeii, ca important factor social, și al mișcării feministe de-a lungul timpului. Lucrarea trezește interesul prin datele pe care le furnizează, inclusiv cu privire la mișcarea femeilor din alte țări. În paginile sale pledează pentru susținerea idealului luptei femeilor, care-și va găsi rezolvarea, așa cum se preciza, în „mișcarea socialistă, care servește de antidot tradițiilor reacționare și în care femeile s-au aruncat cu toată încrederea, căci aici este adevărata libertate și izbîndă a feminismului”.

Istoriografia aparținătoare anilor de după 23 August 1944, cu deosebire cea de după cel de-al IX-lea Congres al P.C.R., urmare a orientărilor novatoare de care a beneficiat din partea partidului, personal din partea tovarășului Nicolae Ceaușescu, a obținut rezultate remarcabile atât din punct de vedere cantitativ, cît și calitativ. Pe baza izvoarelor cunoscute, a valorificării lor direct de la surse primare, cît și a descoperirii unor documente noi, precum și prin preluarea a ceea ce este mai prețios în istoriografia românească de-a lungul timpului, s-a format o bogată literatură istorică.

Pentru tema pe care o abordăm, un interes deosebit prezintă acele volume de documente²² și antologii²³, precum și lucrările cu caracter

¹⁹ Eleonora Stratilescu, *Temeiul mișcării feministe și scopurile pe care le urmărește*, Editura Minerva, București, 1919.

²⁰ Calipso Botez, *Problema drepturilor femeii române*, Editura Socec, București, 1919.

²¹ Maria Buțureanu, *Femeia. Studiu social*, Editura Socec, București, 1921.

²² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966 ; *Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România (mai 1921—august 1924)*, Editura politică, București, 1970 ; *23 August 1944. Documente*, vol. I—II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 1985.

²³ *Presa comunistă și a organizațiilor de masă create și conduse de Partidul Comunist Român*, vol. IV (1921—1924), Editura politică, București, 1978.

general²⁴, apărute în ultimele două decenii, care oferă posibilitatea cunoașterii temeinice a cadrului economic și social-politic care a favorizat apariția și activitatea a numeroase organizații de femei în anii 1918—1944. Atare problematică generală a fost abordată și în studiile și articolele numeroase, și cu o ținută științifică remarcabilă, apărute în revistele „Anale de istorie”, „Revista de istorie”, „Lupta întregului popor”, „Analele Universității București”, „Analele științifice ale Universității «Al I. Cuza» din Iași”, „Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj”, „Revista arhivelor”, „Magazin istoric”, „Forum” și altele.

Totodată, un rol de seamă îl au lucrările și studiile care tratează activitatea organizațiilor de masă legale și ilegale create, îndrumate sau influențate de Partidul Comunist Român, lucrări și studii în care se fac referiri la activitatea femeilor, se relatează, în capitole distincte, despre o serie de organizații feminine²⁵.

În ultimii ani, literatura noastră — politică, beletristică, istorică, științifică etc. — s-a îmbogățit cu o serie de lucrări — monografii, culegeri de studii, articole, documentare în diferite publicații de specialitate — care privesc în mod direct istoria și activitatea mișcării de femei din România. În primul rând trebuie să subliniem faptul că cercetătorii preocupați de această problematică beneficiază, permanent, de prețioasele aprecieri formulate de tovarășul Nicolae Ceaușescu despre însemnata contribuție pe care femeile de pe toate străvechile meleaguri românești au adus-o, așa cum și astăzi cu deplină putere o aduc, pentru propășirea patriei, aprecieri prezente în întreaga operă teoretică a secretarului general al partidului nostru și reunite în volumul *Creșterea rolului femeii în viața economică și social-politică a României socialiste*²⁶, lucrare care reflectă o profundă preocupare pentru afirmarea tot mai puternică a energiei feminine în toate domeniile de activitate.

Dintre scrierile apărute pe această temă în ultimile două decenii menționăm : Elena Georgescu, Titu Georgescu, *Mișcarea democratică și revoluționară a femeilor din România*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1975 ; Paraschiva Cîncea, *Mișcarea pentru emanciparea femeii în Româ-*

²⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I (1918—1933), Editura științifică și enciclopedică, București, 1986 ; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, Editura politică, București, 1976 ; *Crearea Partidului Comunist Român (Mai 1921)*, sub redacția : Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, Editura politică, București, 1971 ; Clara Cușnir-Mihailovici, Florea Dragne, Gheorghe Unc, *Mișcarea muncitorească din România. 1916—1921. Făurirea Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1982 ; M.C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971 ; M.C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1924—1928*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981 ; *File din istoria U.T.C.*, Editura politică, București, 1979 ; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare*, Editura științifică, București, 1971 ; Titu Georgescu, *Intellectualii antifasciști în publicistica românească*, Editura științifică, București, 1967 ; Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, vol. 1—2, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980 ; Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail Ionescu, *200 de zile mai devreme*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984.

²⁵ *Comitetul Național Antifascist Român*, Editura politică, București, 1985 ; *Organizații de masă legale și ilegale, create, conduse sau influențate de P.C.R. (1921—1933)*, vol. I, Editura politică, București, 1970 ; Titu Georgescu, *Organizații de masă legale conduse de P.C.R. (1932—1934)*, Editura politică, București, 1967 ; Gh. I. Ioniță, *Pentru front popular antifascist în România*, Editura politică, București, 1971.

²⁶ *Din gândirea social-politică a președintelui României Nicolae Ceaușescu. Creșterea rolului femeii în viața economică și social-politică a României socialiste*, Editura politică, București, 1980.

nia, Editura politică, București, 1976 ; I. M. Ștefan, V. Firoiu. *Sub semnul Minervei*, Editura politică, București, 1975, volume referitoare la activitatea mișcării de femei sau a unor personalități feminine, în care este surprinsă și activitatea unor organizații de masă de femei, a căror existență o constatăm în anii de după 1918.

De asemenea, prezintă un mare interes și alte valoroase lucrări tipărite în țara noastră — sub semnătură autohtonă sau în traducere — care au ca subiect *Condiția femeii — dimensiune a progresului contemporan*, așa cum deosebit de sugestiv și semnificativ se intitulează una dintre ele ²⁷.

Încheiem aici considerațiunile asupra importanței și necesității abordării cu perseverență și în profunzime a diferitelor aspecte ale problematicii referitoare la activitatea organizațiilor de femei din perioada de după 1918 pentru progresul țării, democratizarea societății și pace în lume. În intenția noastră a fost ca, prin acestea, să oferim un tablou asupra stărilor de fapt din mișcarea de femei din România, îndeosebi activitatea organizațiilor de femei, în intervalul de timp dintre anii 1918—1944, asupra rolului pe care evoluția societății românești l-a atribuit, în acei ani, femeii. A doua parte a studiului nostru va înfățișa, în mod concret, activitatea celor mai însemnate organizații de femei din România în anii de după 1918, contribuția lor la progresul și apărarea patriei.

MIȘCAREA SOCIALISTĂ ȘI MUNCITOREASCĂ INTERNAȚIONALĂ ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (II)

În ultima parte a primului război mondial s-au agravat la maximum, atât contradicțiile sociale din unele țări beligerante, cât și cele naționale, manifestate prin creșterea fără precedent a bătăliilor de clasă și a luptei popoarelor asuprite pentru eliberare și unitate națională. Finalizarea acestor două mari procese naționale și sociale a fost consemnată de istorie ca momente cu ample consecințe progresiste în viața internațională, deschizând noi perspective activității și luptei forțelor revoluționare și democratice din fiecare țară. „În această perioadă — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — a avut loc victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a dus la răsturnarea Imperiului țarist, închisoarea popoarelor, cum îl denumea Lenin, una din forțele cele mai reacționare ale timpului. Revoluția din Octombrie a constituit un eveniment de însemnătate epocală, deschizând drumul eliberării popoarelor de sub dominația străină, lichidării exploatării și asupririi, edificării noii orînduiri sociale — socialismul. Înfrîngerea Puterilor Centrale, în coaliția cărora se găsea Austro-Ungaria, și ridicarea la luptă a popoarelor asuprite au determinat dezmembrarea Imperiului habsburgic și crearea pe ruinele sale a unor state naționale independente”¹.

În anul 1917, situația internațională a continuat să fie dominată de război, care ajunsese însă la punctul său culminant. Începînd din primăvară au survenit unele modificări importante atât în sfera participanților la conflict, cât și în cadrul vieții interne din fiecare țară. Astfel, pe planul alianțelor, Antanta a dobîndit un succes important prin intrarea în război, de partea sa, a Statelor Unite ale Americii (6 aprilie) și, apoi, a Greciei (29 iunie). Pe frontul din răsărit, un puternic ecou au avut succesele remarcabile ale armatei române din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Aceste succese au reprezentat „o incontestabilă contribuție

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 26, Editura politică, București, 1984, p. 435—436.

la victoria asupra imperialismului german, grăbind înfrângerea militară a Puterilor Centrale“².

Prelungirea războiului, cu toate consecințele sale, a dus la secătuirea resurselor umane și materiale ale țărilor angajate în conflict. În ambele tabere beligerante a început să se facă simțită o acută lipsă de oameni, atât pentru completarea efectivelor de pe front, măcinate de campaniile anterioare, cât și în spatele frontului, pentru munca în industrie și agricultură. Pentru a face față acestei situații, Germania și Austro-Ungaria au înăsprit prevederile legilor de recrutare, iar aliații lor otomani au încorporat, pur și simplu, libienii, egiptenii, marocanii, tunisienii, ciprioții etc., care se aflau atunci în Turcia cu diverse treburi. În cealaltă tabără, pentru a-și satisface necesitățile de oameni, Antanta a recurs din ce în ce mai mult la soldați din colonii, precum și la exploatarea intensă a resurselor umane și materiale din vastele teritorii aflate sub dominația lor.

Situația economică a beligeranților a devenit, în anii 1917—1918, deosebit de critică. În special în domeniul alimentar se făcea simțită o acută lipsă de produse. Ca urmare a războiului și a încorporărilor, numeroase terenuri arabile au rămas nelucrate, ceea ce a dus la o scădere simțitoare a producției agricole, care a reprezentat, la unele produse, numai 25—30% și chiar mai puțin din producția antebelică. Deși s-a introdus în toate țările raționalizarea alimentelor, situația a continuat să se înrăutățească; în numeroase regiuni se murea practic de inaniție. În schimb, prețurile au cunoscut creșteri vertiginoase față de anul 1914, nu numai la produsele agricole, ci și la materiile prime industriale (cărbune, fier, petrol etc.), a căror lipsă devenea tot mai acută, la transporturi etc.

Ca o consecință firească a agravării situației maselor populare, a nemulțumirilor provocate de prelungirea războiului, mișcarea revoluționară în țările beligerante a cunoscut un avânt cu totul deosebit. Începutul anului 1917 a adus o profundă zguduire revoluționară în Rusia, care devenise, în anii războiului, un adevărat vulcan revoluționar, un teren propice de manifestare a tuturor nemulțumirilor maselor populare și a luptei de eliberare a popoarelor asuprite de țarism. După victoria revoluției burghezodemocratice din februarie 1917, care a dus la alungarea Romanovilor și proclamarea Republicii, în perioada următoare, ascuțirea la maximum a contradicțiilor social-economice, politice și naționale a creat în Rusia o nouă situație revoluționară, care își va găsi încununarea prin victoria Revoluției Socialiste din Octombrie.

Puternice confruntări de clasă au avut loc și în celelalte țări ale Antantei. Sint ilustrative, din acest punct de vedere, numărul mare al mișcărilor greviste din Franța, Italia și Marea Britanie, precum și cifra deosebit de ridicată a participanților la astfel de acțiuni. Astfel, în 1917, în Franța au avut loc 697 greve la care au participat 294 000 muncitori, în Italia 443 cu 164 000 de greviști (în afară de acestea, în Italia au mai fost 29 greve ale muncitorilor agricoli cu 6 000 de participanți), iar în Marea Britanie 730 greve cu 872 000 de participanți³. Puternice nemulțumiri și mișcări revoluționare au avut loc și în rândurile armatei. În armata franceză, de exemplu, au fost înregistrate 151 cazuri de revoltă, inclusiv 110 incidente colective grave; împotriva celor implicați în astfel de acțiuni au fost pronunțate, de către tribunalele militare, 150 de condamnări

² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 513.

³ M. Ferro, *La Grande Guerre. 1914—1918*, Editions Gallimard, Paris, 1969, p. 306.

la moarte. O situație și mai gravă se semnala în Italia, unde, în 1917, numărul celor ce n-au vrut să se supună ordinelor primite s-a ridicat la 48 282, iar cel al dezertorilor la 56 268 ⁴. În România, în teritoriile cotate de Puterile Centrale, s-au desfășurat, în cursul anului 1917, numeroase întruniri, demonstrații, greve, acte de sabotaj împotriva regimului de teroare și foamete impus de ocupanți. Numai în București au avut loc, între 1 aprilie și 31 decembrie, 56 de adunări și greve, remarcându-se marea demonstrație a femeilor din Capitală din luna martie, grevele muncitorilor feroviari ș.a. Atare acțiuni organizate de mișcarea socialistă s-au semnalat și în Valea Prahovei, la Brăila ș.a. ⁵

La rîndul lor, Puterile Centrale au cunoscut, în anul 1917, puternice frământări sociale și naționale, cu mult mai grave chiar decît cele prin care treceau țările Antantei. În Germania au avut loc 561 de greve, la care au participat 650 658 muncitori, iar numărul zilelor de muncă pierdute s-a ridicat la 1 859 883. În luna aprilie au avut loc mari greve la uzinele militare din Berlin — unde a fost creat și primul soviet de deputați ai muncitorilor din Germania — și Leipzig; în iulie au avut loc mari mișcări populare la Düsseldorf, Gleiwitz și în alte orașe, provocate de lipsa alimentelor; la 19 iulie a izbucnit o răscoală a marinarilor din portul Kiel și Wilhelmshaven ⁶. Deosebit de critică era situația Austro-Ungariei, care, pe lângă frământările sociale, era măcinată de profunde lupte cu caracter național. Pe acest fond, revoluția burghezo-democrată din Rusia a avut un puternic ecou în monarhia dualistă. Într-o notă din 12 aprilie 1917, ministrul de externe, contele Czernin, mărturisea că „revoluția din Rusia a făcut să crească nemulțumirea poporului care, din cauza lipsei de alimente, a cuprins toate păturile populației și face imposibilă suportarea mai departe a suferințelor cauzate de război” ⁷. Ceea ce a înrăutățit în mod fundamental situația dublei monarhii a fost, fără îndoială, lupta de eliberare națională a popoarelor asuprite, care se afla în plină dezvoltare. Hotărîrea acestor popoare de a distruge Imperiul habsburgic s-a reflectat și în atitudinea de nesupunere a soldaților față de autoritățile militare austro-ungare, „dezertînd” în masă de partea Antantei. În țările respective, zeci de mii de români, cehi, slovaci, croați, polonezi ș.a. s-au constituit în legiuni naționale, luptînd, alături de armatele Antantei, împotriva Puterilor Centrale, pentru liberarea lor de sub jugul austro-ungar.

Veriga cea mai slabă din rîndul țărilor beligerante s-a dovedit a fi Rusia, care se îndrepta cu pași repezi spre revoluție. Situația Rusiei în ajunul războiului se caracteriza prin puternice contradicții economice, politice, sociale și naționale. Contradicția esențială dintre muncă și capital se împletea cu aceea dintre milioanele de țărani, lipsiți de pămînt, și moșieri. Se agravase la extrem și asuprirea națională. Rusia constituia o temniță a popoarelor, în care zeci de națiuni și naționalități erau supuse unei crunte asuprirea naționale. Politica imperialistă a Rusiei țariste, tendințele ei de a-și extinde cuceririle în Europa și Asia au dus-o la ciocniri cu alte puteri imperialiste, la intrarea în primul război mondial. Anii războiului,

⁴ Mircea N. Popa, *Primul război mondial. 1914—1918*, Editura științifică, București, 1979, p. 383—386.

⁵ Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotateșilor*, Editura militară, București, 1978, p. 67 și urm.

⁶ A.E. Sayons, *L'épuisement économique de l'Allemagne entre 1914—1918*, în „Revue historique”, anul 65 (1940), tom. 188, p. 65—88.

⁷ *Destrămarea monarhiei austro-ungare. 1900—1918*. Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 153—154.

cu cortegiul lor de suferințe, au ascuțit la maximum toate contradicțiile de care era măcinată Rusia țaristă, generînd revoluția burghezo-democratică din februarie 1917.

În ajunul revoluției, pe arena politică a Rusiei se înfruntau trei forțe principale. Cea mai puternică era reprezentată de muncitori și țărani, care luptau pentru înlăturarea țarismului, constituirea republicii, pentru pace și pămînt. O altă forță era reprezentată de burghezia liberală, care tindea spre obținerea puterii de stat, chiar prin schimbarea țarului, cu condiția menținerii privilegiilor ei economice și politice bazate pe exploatare și asuprire. În sfîrșit, vîrfurile moșierimii, burghezia conservatoare, camarila imperială alcătuiau forța reacționară care se opunea, prin toate mijloacele, oricărui progres social și politic.

Singura forță socială care, prin situația ei obiectivă, putea rezolva atît problemele imediate, cît și cele de perspectivă aflate în fața Rusiei era proletariatul. Deși relativ nu prea numeros, proletariatul era însă concentrat în puternice centre industriale, avea tradiții îndelungate de luptă, acumulînd o bogată experiență în timpul revoluției burghezo-democratice din 1905—1907. În primele rînduri ale muncitorimii din Rusia se afla Partidul bolșevic, condus de V.I. Lenin, care a știut să se orienteze în complexul nod de contradicții care frămînta Imperiul țarist, direcționînd lupta proletariatului și a celorlalți oameni ai muncii spre rezolvarea, pe cale revoluționară, a problemelor sociale și politice ale societății ruse.

Semnalul luptelor l-a dat clasa muncitoare, manifestîndu-se, de la început, ca hegemon al maselor în revoluție. În ianuarie și februarie 1917 au participat la mișcarea grevistă peste 675 000 de oameni. Numai la Petrograd, care era principalul centru al mișcărilor revoluționare, au avut loc peste 1 000 de acțiuni greviste. În Capitala țării și în numeroase alte localități s-au declanșat puternice demonstrații ale muncitorilor, sub lozincile lansate de bolșevici : „Trăiască revoluția !“, „Jos autocrația !“, „Jos războiul“⁸. Luptele muncitorești erau însoțite de ample mișcări țărănești pentru pămînt, de acțiuni ale soldaților împotriva războiului, de frămîntări în rîndul popoarelor asuprite pentru emanciparea națională.

Saltul calitativ de la greve și demonstrații la greva generală și răscoala armată a avut loc la sfîrșitul lui februarie 1917. În manifestul adresat, la 25 februarie, clasei muncitoare de către conducerea Partidului bolșevic se spunea : „A sosit timpul luptei deschise. Grevele, mitingurile, demonstrațiile nu vor slăbi organizația, ci o vor întări. Jos monarhia țaristă ! Jos războiul ! Trăiască greva generală pe întreaga Rusie“⁹. Chiar de a doua zi muncitorii din Petrograd au trecut de la greva politică la răscoală. Soldații garnizoanei din Capitală, sub influența evenimentelor și a muncii politice desfășurate de bolșevici, s-au situat de partea muncitorilor. În cîteva zile, răscoala a cuprins întregul oraș. Detașamente muncitorești înarmate au cucerit, prin luptă, instituțiile țariste. Victoria forțelor revoluționare de la Petersburg a fost susținută de o puternică mișcare de masă, care a cuprins principalele orașe și centre industriale. Soarta monarhiei absolute a fost pecetluită în focul revoluției. În ziua de 2 martie 1917, țarul a fost nevoit să abdice. S-a prăbușit, astfel, dinastia Romanovilor, care dominase Rusia timp de peste trei secole. Țarismul a fost înlăturat

⁸ *Istoriia Kommunisticeskoi Partii Sovetskogo Soiuzu*, vol. II, Moskva, 1966, p. 653.

⁹ *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Schiță istorică*, Editura politică, București, 1967, p. 61.

de armata politică a revoluției democratice. Ea s-a creat în focul luptelor unite ale proletariatului și ale soldaților, adică ale muncitorilor și țăranilor îmbrăcați în haine militare. Hegemonul acestei revoluții era clasa muncitoare, în primele rînduri situîndu-se bolșevicii.

În focul acestor lupte, muncitorii au înțeles că, pentru a menține cuceririle revoluției, au nevoie de organe ale luptei revoluționare și ale unei noi puteri politice. Ei au creat, folosind experiența revoluției din 1905, sovietele, ca organe de reprezentare și de luptă. Sovietele de deputați ai muncitorilor, iar mai târziu ai soldaților și ai țăranilor, constituiau expresia creației revoluționare a maselor. Procesul de creare a sovietelor a fost sprijinit în mod activ de Partidul bolșevic. În rîndurile lor au intrat menșevici, socialiști-revoluționari, bolșevici, anarhiști și fără de partid. Pe parcurs, raportul de forțe între aceste curente se va modifica în favoarea bolșevicilor.

Revoluția din februarie 1917 din Rusia, prin scopurile și rezultatele sale, a avut un caracter burghezo-democratic. Ea a avut o deosebită importanță pentru destinele țării. Prin înlăturarea țarismului, clasele exploatatoare au primit o puternică lovitură; s-a instituit un regim care asigura largi libertăți democratice. Revoluția a ridicat la luptă masele de milioane de oameni ai muncii, prin aceasta creîndu-se un nou cadru politic și social, un nou raport de forțe, favorabil dezvoltării Rusiei pe drumul progresului.

Victoria revoluției din februarie 1917 din Rusia a avut un profund ecou internațional. Masele muncitoare din lumea întreagă au primit cu entuziasm vestea doborîrii absolutismului țarist — unul din principalii jandarmi ai reacțiunii europene și mondiale. În Franța, Germania, Anglia, Italia, Austro-Ungaria, Japonia, Spania și în alte țări au avut loc numeroase acțiuni de solidarizare cu revoluția rusă. Poporul român a salutat cu bucurie căderea țarismului, care, de-a lungul vremurilor, a constituit un pericol permanent pentru independența și integritatea pămînturilor sale. Secțiunea din Iași a Partidului Social-Democrat din România, în mesajul de salut adresat Sovietelor din Petrograd și Odesa, în martie 1917, și-a exprimat solidaritatea cu revoluția rusă, care „va schimba adînc” și raporturile sociale din Rusia. Vestea „prăvălirii colosului negru” în Rusia a fost salutăată și de intelectuali români cu vederi democratice¹⁰.

Victoria asupra țarismului a pus în mișcare toate clasele societății ruse. Se contura, totodată, procesul de polarizare a forțelor sociale și politice în jurul celor două clase principale din Rusia — burghezia și proletariatul. Această delimitare, pe plan politico-statal, s-a manifestat prin dualitatea puterii, reprezentată, pe de o parte, de guvernul provizoriu, iar, pe de altă parte, de Sovietul de deputați ai muncitorilor și soldaților, organism creat în focul revoluției. Trăsătura caracteristică a dualității puterii consta în faptul că Sovietul din Petrograd, sprijinit pe poporul răsculat, și care deținea, pe această bază, o vastă forță, fiind însă dominat de reprezentanți ai partidelor conciliatoare, a predat de bună voie puterea de stat guvernului provizoriu burghez. Cneazul G.E. Lvov, primul președinte al guvernului provizoriu, nota, mai târziu, că guvernul condus de el reprezenta „puterea lipsită de forță”, iar Sovietul de deputați reprezenta „forță fără a deține puterea”. Apreciînd revoluția ca pe un eveniment încheiat, liderii menșevici și socialiști-revoluționari socoteau, drept un lucru firesc,

¹⁰ Nicolae Copoiu, Gheorghe Unc, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și România*, Editura politică, București, 1977, p. 53—54.

de a sprijini guvernul provizoriu burghez. În schimb, bolșevicii din Sovietul din Petrograd se pronunțau pentru adâncirea revoluției, pentru a veni în întâmpinarea „tendințelor democrat-revoluționare ale maselor muncitorești și țărănești“. În Rusia „care a cucerit pe cale revoluționară republica și democratismul, *nu poți merge înainte* — remarca V.I. Lenin — *fără să mergi spre socialism, fără să faci pași spre socialism*“¹¹.

Guvernul provizoriu n-a rezolvat problemele stringente ale maselor largi populare : ieșirea imediată din război și încheierea păcii ; exproprierea latifundiilor moșierești și predarea pământului la țărani ; îmbunătățirea situației muncitorilor ; lichidarea jugului național. Dimpotrivă, guvernul burghez promova o politică antipopulară, urmărind lichidarea dualității puterii și trecerea întregii puteri în mâinile sale.

Noile condiții create după răsturnarea țarismului impuneau Partidului bolșevic o nouă orientare, un nou plan strategic, o altă tactică și alte lozinci, care să conducă masele muncitoare la transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă. Un rol determinant în această direcție l-a avut V.I. Lenin, care, la 3 aprilie 1917, după mulți ani petrecuți în emigrație, s-a întors în Rusia. Analizînd situația concretă din țară, Lenin a formulat un plan concret de luptă pentru trecerea de la revoluția burghezo-democratică la cea socialistă. Acest plan a fost fundamentat în articolul *Despre sarcinile proletariatului în actuala revoluție*, publicat în „Pravda“ din 7 aprilie 1917, care conținea cunoscutele *Teze din aprilie*. „Particularitatea momentului actual în Rusia — arăta V.I. Lenin — constă în trecerea de la prima etapă a revoluției — care, din cauza nivelului insuficient de conștiință și de organizare a proletariatului, a predat puterea în mâinile burgheziei — la a doua etapă a ei, care trebuie să dea puterea în mâinile proletariatului și ale păturilor sărace ale țărănimii“¹².

Teza leninistă reflecta mersul obiectiv al evenimentelor istorice, determina perspectiva dezvoltării revoluției, preciza forțele motrice (proletariatul și păturile sărace ale țărănimii) în cea de-a doua etapă a revoluției — revoluția socialistă. Generalizînd experiența revoluționară a maseilor, Lenin a sesizat că, în condițiile Rusiei, forma politică cea mai adecvată de organizare a noii societăți era puterea sovietelor de muncitori, țărani și soldați. Lozinca lansată de Lenin : „Toată puterea în mîna sovietelor“, însemna lichidarea dualității puterii și organizarea unui nou tip de stat — Republica sovietelor.

În acest spirit, în fața Partidului bolșevic s-au pus, ca sarcini imediate, demascarea guvernului provizoriu, ridicarea conștiinței rolului sovietelor, retragerea de către ele a sprijinului acordat guvernului provizoriu și, în ultimă instanță, trecerea întregii puteri în mâinile sovietelor. În *Tezele din aprilie* au fost expuse o serie de sarcini cu caracter politic și economic : încheierea păcii democratice, controlul sovietelor asupra producției, contopirea și etatizarea băncilor, confiscarea pămînturilor moșierești, precum și alte măsuri menite să desăvîrșească revoluția burghezo-democratică și să pregătească condițiile pentru trecerea la revoluția socialistă¹³.

Disponînd de un program adecvat evoluției evenimentelor revoluționare din Rusia, Partidul bolșevic a desfășurat o vastă activitate organi-

¹¹ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 34, Editura politică, București, 1965, p. 204—205.

¹² *Ibidem*, vol. 31, Editura politică, București, 1964, p. 116.

¹³ *Istoriia Kommunisticeskoi Partii Sovetskogo Soiuza*, vol. III, Cartea I, Moskva, 1967, p. 69—70.

zatorică și politică în vederea cuceririi maselor largi populare, a mobilizării lor la revoluția socialistă. Ei acționau în primul rînd în sînul clasei muncitoare, a soldaților și a țăranimii muncitoare. Masele largi se convingeau, pe baza propriei lor experiențe politice, de adevărul propagat de partidul bolșevicilor. În această privință este semnificativă evoluția din punct de vedere organizatoric a membrilor partidului. Dacă la ieșirea din ilegalitate, după revoluția din februarie, partidul număra 40—45 000 de membri, spre sfîrșitul lunii aprilie 1917 cuprindea în rîndurile sale peste 100 000 de persoane, devenind partidul de masă al clasei muncitoare din Rusia ¹⁴.

Pornind de la raportul forțelor de clasă din țară, în perioada aprilie—iulie 1917, Partidul bolșevic a promovat politica de trecere la revoluția socialistă pe cale pașnică, prin preluarea întregii puteri politice de către soviete. Condițiile de atunci erau prielnice acestei orientări tactice : forța era de partea poporului, burghezia nu îndrăznea, în acele momente, să folosească violența ; masele muncitoare dispuneau de un aparat al puterii gata format — sovietele. Această tactică a fost reafirmată cu putere și în cadrul lucrărilor primului Congres general al sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia, ținut la Petrograd, între 3 și 24 iunie 1917. Partidul bolșevic avea la Congres 105 delegați, în timp ce blocul esero-menșevic număra 533 de reprezentanți ¹⁵. Bolșevicii au propus formarea unui guvern al sovietelor.

Deși la Congres a învins punctul de vedere al blocului esero-menșevic, care promova linia sprijinirii guvernului provizoriu, poziția bolșevicilor a fost tot mai mult însoțită de către clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii din Rusia. Ca urmare, s-a intensificat lupta maselor împotriva guvernului provizoriu. În vara anului 1917, pe întreg cuprinsul țării au avut loc greve și demonstrații muncitorești, revolte ale țăranilor și frămîntări și acțiuni în rîndul popoarelor asuprite. La 4 iulie, guvernul provizoriu a înăbușit în sînge marea demonstrație a oamenilor muncii din Petrograd.

Contrarevoluția a trecut la contraofensivă. S-au adoptat o serie de măsuri represive, ținta principală fiind Partidul bolșevic. S-au operat arestări în rîndul bolșevicilor, sediile partidului au fost ocupate de trupe guvernamentale, iar tipografiile devastate. Lenin a fost pus sub urmărire pentru a fi arestat. Totodată, guvernul provizoriu a elaborat un decret privind introducerea pedepsei cu moartea. Măsurile contrarevoluționare au schimbat în mod radical situația politică ; dualitatea puterii a luat sfîrșit, întreaga putere trecînd în mîinile guvernului provizoriu. Menșevicii și o parte a socialiștilor-revoluționari (eserii) și-au desăvîrșit politica lor de conciliere cu burghezia.

Înarmați cu o tactică elastică în înfăptuirea trecerii la revoluția socialistă — folosirea tuturor formelor și mijloacelor de luptă —, bolșevicii s-au adaptat la condițiile schimbate. Noua orientare a liniei politice a Partidului bolșevic a fost consfințită de Congresul al VI-lea al partidului, care și-a desfășurat lucrările la Petrograd, în zilele de 26 iulie—3 august 1917. Documentele Congresului au apreciat că, „În momentul de față, dezvoltarea pașnică și trecerea nedureroasă a puterii în mîinile sovietelor nu mai sînt posibile, căci puterea a și trecut de fapt în mîinile burgheziei contra-

¹⁴ *Ibidem*, p. 243.

¹⁵ *Ibidem*, p. 141.

revoluționare“¹⁶. Congresul a aprobat retragerea temporară a lozincii „Toată puterea în mâna sovietelor“. Sovietele, arăta Lenin, „pot și vor trebui să apară..., dar *nu* soviete ca cele de astăzi, organe ale concilierii cu burghezia, ci organe ale luptei revoluționare împotriva acesteia“¹⁷.

În problema caracterului revoluției au existat profunde contradicții între Lenin și bolșevici, pe de o parte, și eseri și menșevici, pe de altă parte. Aceștia din urmă considerau că în Rusia, înapoiată economic, revoluția socialistă nu era posibilă. După ei, revoluția socialistă trebuia să învingă în țări cu o bază economică mult mai dezvoltată și că numai după victoria revoluțiilor socialiste în Occident se va putea trece și în Rusia pe acest drum. Chiar și unii bolșevici împărtășeau acest punct de vedere. Dar, Congresul al VI-lea a aprobat întru totul orientarea leninistă privind transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă. Această hotărâre se baza pe o analiză profundă a etapelor și a particularităților revoluției ruse, pe analiza făcută de Lenin imperialismului, pe concluzia privind posibilitatea victoriei socialismului mai întâi într-un șir de țări sau chiar într-o singură țară. Pe baza hotărârilor adoptate, Partidul bolșevic și-a orientat întreaga sa activitate spre pregătirea insurecției armate, evidențiind în mod deosebit însemnătatea alianței proletariatului cu țărănimia săracă — condiție esențială a victoriei revoluției socialiste.

Hotărârile congresului au dat un nou impuls luptei revoluționare. Concomitent, s-au activizat și elementele contrarevoluționare, care mizau pe instaurarea unei dictaturi militare, pentru zdrobirea procesului revoluționar. Acest rol i-a fost rezervat generalului Kornilov, care era sprijinit de reacțiunea din țară și de peste hotare. La 25 august 1917, generalul Kornilov a trimis împotriva Petrogradului un corp de cavalerie.

Sub conducerea Partidului bolșevic, Petrogradul s-a trasformat într-un front de luptă antikornilovistă. Alături de muncitorii din Petrograd s-au aflat 350 000 de ostași și circa 80 000 de marinari. Acțiunea lui Kornilov a fost înăbușită de forța și combativitatea Petrogradului revoluționar.

Zdrobirea complotului kornilovist a adus o serie de elemente noi în situația din Rusia. În lupta împotriva contrarevoluției un rol important au început să-l joace sovietele, care s-au detașat, treptat, de politica conciliatoare a partidelor mic burgheze : menșevicii și socialiștii-revoluționari. Sovietul din Petrograd, după mari dezbateri, a adoptat, cu majoritate de voturi, rezoluția propusă de fracțiunea bolșevică : *Cu privire la putere*. Bolșevicii au reușit, în același timp, să câștige, de partea lor, sovietele din Moscova, Kiev, Harkov, Kazan, Minsk, Tașkent, Samara ș.a.

În aceste condiții, Partidul bolșevic a pus din nou la ordinea zilei lozinca : „Toată puterea în mâinile sovietelor“. Guvernul provizoriu, aflat în derută în timpul rebeliunii lui Kornilov, era compromis în fața maseilor. În raportul forțelor de clasă au survenit schimbări în favoarea celor de stînga, a apărut un moment, este drept foarte scurt, cînd s-au creat din nou condițiile pentru preluarea pe cale pașnică a puterii de către soviete. Sesizînd acest moment, bolșevicii au propus crearea unui guvern de compromis, fără burghezie, a unui cabinet format din socialiști-revoluționari și menșevici, răspunzător față de soviete. Dacă aceste propuneri ar fi fost acceptate se putea evita războiul civil, căci atunci nu existau forțe care să

¹⁶ Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor P.C.U.S. și ale plenarelor C.C., Partea I, E.P.L.P., București, 1954, p. 388.

¹⁷ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 34, p. 19.

se opună sovietelor, care erau sprijinite de majoritatea poporului. Dar, cele două partide au respins propunerile Partidului bolșevic, continuând politica de sprijinire a guvernului burghez.

În acest context, în toamna anului 1917 lupta revoluționară a atins cele mai înalte cote. Mișcarea grevistă a cuprins sute de mii de muncitori. S-a accentuat procesul de bolșevizare a sovietelor. S-a lărgit sfera răscoalelor țărănești. Dorința de a pune capăt războiului a cuprins întregul popor. Unități întregi ale armatei au trecut de partea revoluției. S-au intensificat mișcările de eliberare națională a popoarelor asuprite.

În aceste împrejurări, Partidul bolșevic și-a pus ca sarcină primordială pregătirea insurecției armate. La ședința C.C. al partidului din 10 octombrie 1917 s-a adoptat rezoluția leninistă prin care se recunoștea că momentul istoric dat din Rusia este propice pentru insurecție și că ea este inevitabilă. Documentul cerea tuturor organizațiilor de partid ca, în activitatea lor, să se călăuzească de această hotărâre. Conducerea practică a insurecției a fost înfăptuită de bolșevici prin intermediul Comitetului militar-revoluționar¹⁸.

Analiza lucidă a situației social-politice și a raportului forțelor de clasă în toată perioada februarie—octombrie și elaborarea, pe această bază, a unei tactici elastice, rolul conducător al clasei muncitoare, alianța cu țărănimea, atragerea de partea revoluției a armatei, conducerea procesului revoluționar de către Partidul bolșevic au asigurat desfășurarea rapidă și victorioasă a insurecției.

Insurecția armată a început la Petrograd, la 24 octombrie/6 noiembrie 1917. Gărzile roșii au ocupat obiectivele stabilite, au organizat paza fabricilor și a uzinelor și, împreună cu marinarii flotei din Baltica, au ocupat toate instituțiile guvernamentale, au încercuit Palatul de iarnă și au asigurat paza căilor de acces spre Capitală. A fost arestat guvernul provizoriu. Forța revoluționară a maselor a zdrobit rezistența burgheziei, a vechiului ei aparat de stat. În dimineața zilei de 25 octombrie/7 noiembrie, Capitala se afla în mîinile poporului răsculat. Comitetul militar-revoluționar a lansat apelul *Către cetățenii Rusiei*, întocmit de V.I. Lenin, în care se arăta : „Guvernul provizoriu a fost răsturnat. Puterea de stat a trecut în mîinile Comitetului militar-revoluționar — organ al Sovietului de deputați al muncitorilor și soldaților din Petrograd, care se află în fruntea proletariatului și garnizoanei din Petrograd“¹⁹. În aceeași zi, insurecția s-a declanșat și la Moscova, unde victoria a fost obținută prin lupte grele. Succesul revoluției la Petrograd și Moscova a marcat marșul victorios al revoluției socialiste pe întregul cuprins al Rusiei.

La 25 octombrie/7 noiembrie 1917 — zi intrată în istorie ca data victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — la palatul Smolnîi din Petrograd s-a întrunit cel de-al II-lea Congres general al sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din Rusia. Congresul a adoptat apelul *Către muncitori, soldați și țărani*, scris de V. I. Lenin. În document se specifica : „Sprijinindu-se pe voința imensei majorități a muncitorilor, soldaților și țăranilor, sprijinindu-se pe insurecția victorioasă a muncitorilor și a garnizoanei din Petrograd, congresul ia puterea în mîinile lui“²⁰.

¹⁸ *Istoriia Kommunisticeskoi Partii Sovetskogo Soiuză*, vol. III, Cartea I, p. 300—302.

¹⁹ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 35, Editura politică, București, 1965, p. 1.

²⁰ *Ibidem*, p. 11.

În ziua următoare, Congresul a adoptat *Decretul asupra păcii și Decretul asupra pământului*. Prin intermediul primului document, puterea sovietică propunea tuturor țărilor beligerante să înceapă imediat tratativele în vederea încheierii unei păci drepte, democratice, fără anexiuni și contribuții. În cel de-al doilea se prevedea, printre altele, că proprietatea moșierească asupra pământurilor se desființează fără nici o despăgubire, iar latifundiile de orice fel, cu tot inventarul lor viu și mort, trec la dispoziția comitetelor agrare de plasă și a sovietelor județene de deputați ai țăranilor.

Rupînd cu trecutul țarist de asupraire a popoarelor, puterea sovietică a recunoscut dreptul oricărei națiuni asupraite „mici sau slabe“, anexate „la un stat mare sau puternic“, indiferent „cînd a fost săvîrșită alipirea forțată și indiferent de gradul de dezvoltare sau de înapoiere al națiunii alipite cu forța sau reținute cu forța în granițele statului respectiv“ și, în sfîrșit, „indiferent dacă această națiune trăiește în Europa sau în țări depărtate de peste Ocean“, de a-și rezolva „fără cea mai mică constrîngere problema formei de existență a ei ca stat“²¹. Ca urmare, la 3/16 noiembrie 1917, puterea sovietică a adoptat *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia*, prin care se proclama egalitatea și suveranitatea popoarelor, dreptul lor la autodeterminare liberă pînă la separarea și formarea de state independente, desființarea tuturor privilegiilor și a îngrădirilor naționale.

În spiritul hotărîrii puterii sovietice, Consiliul comisarilor poporului a adresat un apel tuturor popoarelor și guvernelor puterilor beligerante cu propunerea de a începe imediat tratativele pentru încheierea unei păci drepte, democratice, fără anexiuni și contribuții de război. Țările Antantei au respins această ofertă. Germania și aliații ei au consimțit să înceapă tratativele de pace cu guvernul sovietic, urmărind scopuri anexioniste și, totodată, sperînd să-și ușureze situația militară și politică. Tratatul de pace, deosebit de oneros pentru Rusia sovietică, a fost semnat, la 3 martie 1918, la Brest-Litovsk; el a fost denunțat de guvernul sovietic după înfrîngerea Puterilor Centrale.

Victoria Revoluției din Octombrie s-a datorat faptului că în fruntea clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii s-a aflat Partidul bolșevic, care a dezvoltat în mod creator teoria revoluției socialiste. Pornind de la legea dezvoltării economice și politice inegale și în salturi a statelor capitaliste în condițiile imperialismului, analizînd științific noile realități ale epocii sale, V.I. Lenin a formulat concluzia potrivit căreia capitalismul poate fi străpuns în verigile sale slabe, fără victoria preliminară a socialismului simultan în toate sau în cele mai multe dintre țările dezvoltate²². Iar atunci cînd în Rusia valul puternic al revoluției democratice a răsturnat țarismul, Lenin a orientat, cu toată puterea și hotărîrea, Partidul bolșevic spre folosirea situației revoluționare în vederea victoriei revoluției proletare. Succesul ei a fost înlesnit și de faptul că revoluția rusă a izbucnit în timpul războiului, cînd marile puteri erau confruntate între ele, neavînd posibilitatea să intervină cu toate forțele împotriva poporului răscolat.

Revoluția din Octombrie a pus bazele edificării orînduirii socialiste pe pământurile Rusiei, schimbînd din temelii viața oamenilor muncii din această țară. Spre deosebire de revoluțiile burgheze, care au instaurat re-

²¹ *Ibidem*, p. 13—14.

²² A se vedea pe larg: Ion Popescu-Puțuri, *Indemn la creație*, Editura politică, București, 1984, p. 412 și urm.

gimul orînduirii capitaliste prin distrugerea orînduirii feudale, înlocuind un sistem de exploatare prin altul, Revoluția din Octombrie a realizat desființarea dominației claselor exploatatoare de la orașe și sate. Ea a înlăturat vechiul aparat de stat, a naționalizat fabricile, uzinele, întreprinderile de transport, băncile, a confiscat marea proprietate moșierească, a lichidat clasele și păturile privilegiate. Revoluția din Octombrie se înscrie în istoria universală ca un eveniment major, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea societății omenești — epoca trecerii de la capitalism la socialism. Capitalismul a încetat a mai fi un sistem mondial atotcuprinzător. În lume se contura un nou raport al forțelor sociale, se afirma cu tot mai multă vigoare proletariatul — clasa cea mai revoluționară a epocii contemporane.

Semnificația internațională a Revoluției din Octombrie constă în aceea că a evidențiat rolul esențial pe care îl are pentru triumful luptei revoluționare aplicarea creatoare a legităților revoluției și construcției socialiste la condițiile specifice, naționale ale fiecărei țări. În pregătirea și desfășurarea revoluției proletare din Rusia, Partidul bolșevic nu s-a limitat la scheme din trecut, la legități care au acționat într-o altă perioadă și în alte condiții istorice. Meritul său istoric constă în aceea că a elaborat strategia și tactica revoluției în concordanță cu realitățile sociale, economice, politice, naționale și culturale din Rusia. În lucrarea *Stîngismul — boala copilăriei comunismului* (1920), Lenin atrăgea atenția că întotdeauna „sarcina constă în a ști să aplici principiile generale și fundamentale ale comunismului la relațiile *specifice* dintre clase și partide, la ceea ce este *specific* în dezvoltarea obiectivă spre comunism, la particularitățile fiecărei țări în parte, pe care trebuie să știi să le studiezi, să le descoperi, să le presupui”²³. În aceeași ordine de idei, Lenin releva, la 22 octombrie 1918, că, „în fiecare țară revoluția își urmează calea ei proprie”, că ea „nu se desfășoară atît de simplu încît să urmeze pretutindeni, în toate țările, una și aceeași cale ; dacă ar fi fost așa, am fi învins de mult”²⁴.

Exemplul oferit în această direcție de revoluția socialistă din Rusia a mobilizat și mai mult forțele revoluționare din fiecare țară de a aplica în mod creator ideologia socialismului științific, ținînd seama atît de împrejurările generale ale momentului istoric dat, cît și de condițiile specifice, naționale. Socialiștii români, pe baza experienței proprii, a revoluției ruse, a celorlalte mișcări revoluționare, au reafirmat concluzia că deosebirile de situații de la o țară la alta generează, în mod inevitabil, o mare diversitate a formelor de cucerire a puterii politice de către proletariat. În articolul *Revoluția rusă*, apărut în „Socialismul”, organul central de presă al Partidului Socialist din România, se susținea că, orice revoluție, inclusiv cea rusă, a fost și este „determinată de condițiile economice existente..., de forma politică, de starea culturală și chiar de tradiție”. Or, toate aceste condiții deosebindu-se de la o țară la alta, „forma pe care o vor lua acolo viitoarele revoluții va fi, de bună seamă, alta decît în Rusia”²⁵.

Paralel cu lupta împotriva exploatării sociale și naționale, clasa muncitoare din diferite țări, forțele progresiste din întreaga lume și-au manifestat cu vigoare solidaritatea cu Revoluția din Octombrie. Această solidaritate era reclamată cu atît mai mult cu cît chiar a doua zi după declanșarea revoluției, clasele exploatatoare, cu sprijinul fățiș al marilor

²³ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, Editura politică, București, 1966, p. 74.

²⁴ V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 37, Editura politică, București, 1965, p. 123.

²⁵ „Socialismul” din 18 noiembrie 1918.

puteri, au trecut la organizarea contrarevoluției, au recurs la comploturi și rebeliuni antisovietice, declanșând războiul civil. Solidaritatea militantă a mișcării muncitorești din diverse țări cu Revoluția din Octombrie a îmbrăcat forme dintre cele mai diferite : popularizarea ei prin largi campanii de presă ; ample întruniri, demonstrații și greve politice sub lozincă „Jos mâinile de pe Rusia sovietică !” ; boicotarea ajutorului destinat contrarevoluției ruse de către muncitorii din transporturi ; protestul deputaților comuniști, socialiști și democrați împotriva blocadei la care era supus statul sovietic și luări de poziții pentru stabilirea de relații diplomatice cu el. O manifestare superioară a solidarității mișcării muncitorești internaționale cu revoluția rusă a constituit-o participarea directă a miilor de oameni ai muncii din alte țări (cu precădere foști prizonieri de război din Rusia) la lupta cu arma în mână, alături de Armata Roșie, pentru instaurarea și consolidarea puterii sovietice. În cadrul acțiunilor de solidaritate cu Revoluția din Octombrie și cu tinărul stat sovietic, mișcarea muncitorească și democratică, opinia publică din România s-au manifestat printr-o prezență activă și multilaterală. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „proletariatul român, forțele revoluționare și progresiste din România au salutat cu entuziasm, în noiembrie 1917, victoria proletariatului din Rusia, și-au manifestat de la început solidaritatea militantă cu revoluționarii ruși, cu făuritorii primului stat socialist. Expresia cea mai concretă a acestor profunde sentimente a constituit-o lupta, cu arma în mână, a numeroși revoluționari români pe fronturile din Ucraina, Volga, Caucaz, Asia Centrală, Orientul Îndepărtat, jertfele de sînge pe care ei le-au dat pentru victoria revoluției”²⁶.

Pe fondul crizei generale a sistemului capitalist, agravată de primul război mondial, și sub puternica înfrîurire a ideilor Revoluției din Octombrie a crescut starea de spirit revoluționară a clasei muncitoare din țările capitaliste, a popoarelor din întinsele imperii coloniale, întregul edificiu al vechii lumi capitaliste fiind puternic zguduit. „Făurirea primului stat al muncitorilor și țăranilor, sub conducerea Partidului Comunist Bolșevic, în frunte cu V.I. Lenin — se arată în *Programul Partidului Comunist Român* —, a dat un puternic imbold luptelor revoluționare de pretutindeni, a ascuțit și mai mult contradicțiile de clasă, contradicțiile între țările imperialiste și țările dominate, a stimulat întreaga luptă de eliberare națională și socială”²⁷.

Cu toate deosebirile mari în ceea ce privește intensitatea și formele luptei, determinate de condițiile economice și social-politice, de relațiile dintre clase, de interesele și de tradițiile naționale specifice fiecărei țări, obiectivele mișcării revoluționare din acea perioadă se circumscriau pe câteva coordonate principale : încetarea războiului și încheierea unei păci drepte ; constituirea sau desăvîrșirea unor state naționale ; încercări de înlăturare a puterii burgheziei și a regimurilor despotice, absolutiste.

Finlanda a fost prima țară, după Rusia sovietică, în care a izbucnit revoluția proletară. Ca răspuns la ofensiva claselor dominante, la 27 ianuarie 1918 muncitorii au declanșat o revoluție armată, au ocupat instituțiile guvernamentale și au instaurat în sudul țării puterea muncitorească. Lipsa de unitate în rândurile muncitorilor și acțiunile represive ale bur-

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 171.

²⁷ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 38.

gheziei finlandeze, ajutată de reacțiunea mondială, au dus la înfrângerea revoluției proletare din Finlanda.

În cursul anului 1918, Marea Britanie a fost zguduită de 1 165 de greve, la care au participat un număr record de muncitori — 1 100 000. În Franța, numai una din cele aproape 500 de greve, cea din martie, a antrenat sute de mii de muncitori, dintre care 180 000 de metalurgiști. În Italia au avut loc peste 300 de greve²⁸. Dar luptele revoluționare cele mai puternice s-au manifestat în cadrul țărilor aparținând Puterilor Centrale — Austro-Ungaria, Germania, Turcia și Bulgaria —, care au subminat continuu forța lor militară.

Declarația drepturilor popoarelor din Rusia, care proclama dreptul la liberă autodeterminare pînă la despărțire și pînă la formarea unui stat independent a avut un ecou profund în monarhia anacronică multinațională austro-ungară, unde, în anul 1918, lupta de eliberare a popoarelor oprimate a atins cote din cele mai înalte. Relevînd acest fapt, gazeta românească „Ecoul Moldovei“, într-un articol intitulat semnificativ *O nouă perspectivă*, releva că principiile revoluției ruse și, în special, Declarația drepturilor popoarelor, au un mare ecou în Austro-Ungaria, unde „chestia naționalităților... a devenit într-adevăr amenințătoare și a cărei dezlegare va duce desigur la descompunerea acestui stat poliglot“. În finalul articolului se arăta : „Noi (românii — *n.n.*) trebuie să privim cu deosebit interes evoluția lucrurilor din Austro-Ungaria și să căutăm a ne folosi la timp de urmările ce sînt pe cale a se produce în noua perspectivă ce se deschide“²⁹.

În lupta pentru destrămarea monarhiei dualiste și formarea noilor state naționale sau reîntregirea celor existente au fost antrenate largi pături și clase sociale. Deși conducerea mișcării de eliberare națională a revenit burgheziei popoarelor asuprite, rolul hotărîtor a aparținut luptei viguroase a muncitorilor și țăranilor, care au îmbinat dezideratul eliberării naționale cu revendicări social-economice, menite să le asigure o dezvoltare corespunzătoare aspirațiilor lor.

Principalele arme de luptă ale clasei muncitoare — grevele și demonstrațiile politice de stradă — au subminat continuu temeliile șubredului Imperiu habsburgic. Un exemplu în această direcție l-a oferit greva generală din a doua jumătate a lunii ianuarie 1918, care s-a desfășurat cu o putere neobișnuită în principalele centre ale imperiului : Viena, Budapesta, Praga, Timișoara, Zagreb etc. Pe lângă revendicări, ca încheierea unei păci democratice, vot universal, eliberarea deținuților politici, muncitorimea aparținînd națiunilor oprimate a revendicat cu tărie dreptul la autodeterminare națională a popoarelor împilate. La 1 februarie 1918 a început revolta marinarilor flotei habsburgice din portul Cattaro de la Marea Adriatică (Dalmația), care s-a întins la Pola (unde erau mobilizați peste 1 000 de marinari români), Split și Sibinic ; la revoltă a participat un număr mare de marinari, aparținînd, în special, popoarelor asuprite din monarhia austro-ungară. Revendicările prezentate guvernului de către Comitetul militar revoluționar îndeplineau cerințele imediate, legate de modul de viață al marinarilor, cum erau, de pildă, recunoașterea și admiterea adunărilor marinarilor, cu lozinci de mare rezonanță politică, socială și națională, cu acordarea dreptului la autodeterminare a popoarelor din Austro-Ungaria și imediata încheiere a unei păci democratice. Răscoala a fost reprimată cu cruzime de către amiralul Horthy, comandantul flotei.

²⁸ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 425.

²⁹ „Ecoul Moldovei“ din 5 februarie 1918.

Solidaritatea antihabsburgică a popoarelor împilate s-a manifestat cu putere atât în interiorul cât și în afara Austro-Ungariei. În februarie 1918 a avut loc, la Londra, o Conferință socialistă interaliată. Alături de reprezentanții socialiști englezi, francezi, italieni, belgieni, au participat și reprezentanți aparținând popoarelor subjugate de monarhia austro-ungară — sîrbi, români, polonezi. Cu acest prilej s-a adoptat un memorandum în care a fost înscris și dreptul popoarelor din Austro-Ungaria la independență națională și la autodeterminare ³⁰.

Un moment important, care a cimentat solidaritatea în lupta de emancipare națională a popoarelor oprite din monarhia bicefală, l-a constituit Congresul naționalităților, întrunit la Roma în zilele de 10—12 aprilie 1918, la care reprezentanții cehilor, sîrbilor, polonezilor și românilor au adoptat trei rezoluții importante cu privire la : afirmarea dreptului fiecărei națiuni de a-și constitui sau desăvîrși statul național unitar și independent ; Austro-Ungaria era socotită un instrument al Germaniei și principal obstacol în realizarea aspirațiilor popoarelor oprite ; necesitatea acțiunii comune împotriva opresorului habsburgic, pînă la înfăptuirea idealului lor național ³¹. Prin acestea s-a dat și un răspuns președintelui S.U.A., W. Wilson, care, în cele „14 puncte“ ale sale (din 8 ianuarie 1918), nu preconiza decît o „autonomie“ pentru națiunile cuprinse între hotarele Imperiului habsburgic.

La scurt timp, naționalitățile asuprite și-au manifestat din nou solidaritatea în lupta împotriva autorităților austro-ungare. Este vorba de amplele demonstrații de 1 Mai 1918, care s-au desfășurat în toate marile orașe din Austro-Ungaria, evidențiind hotărîrea muncitorilor aparținînd naționalităților asuprite de a lupta atât pentru revendicări economice și sociale, cât și pentru eliberare națională. O lună mai tîrziu, în iunie 1918, Austro-Ungaria este zguduită de o nouă grevă generală a muncitorilor. Deși înfrîntă, greva politică de masă a contribuit la subrezirea monarhiei dualiste.

Criza politică din monarhia austro-ungară a atins punctul culminant în toamna anului 1918. În timp ce lupta de eliberare și mișcarea revoluționară subminau din interior monarhia bicefală, situația militar-strategică a Puterilor Centrale se apropia de dezastru pe toate fronturile. Pe acest fundal, la sfîrșitul lunii octombrie, nemulțumirile și revoltele muncitorilor, țăranilor și soldaților s-au contopit într-un singur șuvoi, declanșîndu-se revoluția burghezo-democratică. Revoluția „cu iuțeala de fulger, s-a răspîndit victorioasă pe întreg întinsul monarhiei bătrîne“ ³². Sub conducerea Consiliilor naționale, organe larg reprezentative create de revoluție — din care făceau parte și partidele socialiste —, popoarele din Austro-Ungaria au dat asaltul final împotriva dublei monarhii, ducînd la dezagregarea acesteia și la preluarea soartei în propriile lor mîini ³³. Salutînd evenimentul, gazeta socialistă românească „Adevărul“ scria, în acele momente : „Europa este în flăcări. Popoarele subjugate au scuturat jugul

³⁰ L. Valiani, *La dissoluzione dell' Austro-Ungaria*, Milano, 1966, p. 389.

³¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 574.

³² Ion Clopoșel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 26—27.

³³ A se vedea, pe larg : *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei (1821—1923)*, Editura Academiei R.S. România, București, 1979.

robiei... Epoca apăsării naționale a trecut și toate popoarele dispun liber de soarta lor”³⁴.

La 14 octombrie 1918, când la Praga s-a auzit despre capitularea Austro-Ungariei, muncitorii au declarat grevă generală. Peste tot în teritoriile cehe au avut loc mitinguri populare, demonstrații și greve, la care, pe prim plan, s-a cerut crearea Republicii Cehoslovace independente. În această atmosferă de luptă, la 28 octombrie, Comitetul Național Cehoslovac a proclamat independența, reușind ca, în decurs de trei zile, să preia, practic, toată administrația militară și civilă a țării. La 30 octombrie, la ședința Consiliului Național Slovac s-a adoptat o rezoluție prin care se cerea unirea Slovaciei cu Cehia. Acest moment marca încheierea etapei de formare a statului cehoslovac independent.

Acțiuni politice similare s-au produs aproape concomitent și în teritoriile din Austro-Ungaria locuite de slavii de sud. La 29 octombrie, Vечеa populară (Consiliu național), convocată la Zagreb, proclamă despărțirea de Austro-Ungaria a ținuturilor de sud (Croatia, Slavonia, Dalmația și Slovenia). La 1 decembrie 1918, acestea se unesc cu Serbia, formînd Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor (din 1929 — Iugoslavia).

Ca urmare a luptei maselor populare, la 28 octombrie 1918 teritoriile poloneze subjugate de monarhia dualistă s-au despărțit de Austro-Ungaria. În aceeași zi, „Comisia de lichidare”, constituită la Cracovia, a proclamat unirea polonezilor împilați pînă atunci de autoritățile austriece cu statul polonez independent.

Evenimentele revoluționare care aveau loc în Imperiul habsburgic, lupta popoarelor asuprite pentru formarea statelor lor naționale s-au repercutat și asupra celor două națiuni dominante, cea austriacă și cea ungară, care și-au creat, în toamna anului 1918, state naționale proprii. Astfel, la 28 octombrie 1918, la Viena și în întreaga Austrie a fost declanșată o grevă generală, în cursul căreia muncitorii au cerut încheierea păcii și proclamarea republicii. Două zile mai tîrziu, Adunarea Națională Provizorie și-a asumat întreaga putere, delegînd din sînul ei un Consiliu de Stat; totodată, deputatul social-democrat Karl Renner a fost însărcinat cu formarea noului guvern. Sub presiunea cerințelor proletariatului, în rîndurile căruia continuă să se dezvolte un puternic spirit revoluționar, la 3 noiembrie s-a semnat armistițiul cu Antanta, la 11 noiembrie a fost înlăturată monarhia, iar la 12 noiembrie 1918 Adunarea Națională Provizorie a proclamat Republica Austriacă.

O dezvoltare asemănătoare au cunoscut evenimentele și în Ungaria. La 30 octombrie 1918, în Ungaria s-a declanșat revoluția burghezo-democratică. La Budapesta au loc mari demonstrații ale muncitorilor și soldaților, iar, a doua zi, mulțimea a impus un guvern compus din reprezentanții partidelor Consiliului Național Ungar, condus de contele Károlyi Mihály. Sub presiunea luptei maselor populare, la 2 noiembrie a fost proclamată independența Ungariei, iar la 16 noiembrie 1918 guvernul a proclamat Republica Ungară, care în cursul adîncirii procesului revoluționar, va duce, în martie 1919, la Republica Ungară a Sfaturilor.

În ampla mișcare revoluționară a popoarelor pentru autodeterminare și înlăturarea dominației străine s-a încadrat și lupta poporului român pentru unirea într-un singur stat național a tuturor teritoriilor românești subjugate pînă atunci. Ajunsă la maturitate, în condițiile primului răz-

³⁴ „Adevărul” din 21 octombrie/2 noiembrie 1918.

boi mondial, ale puternicei crize politice și social-economice a imperiilor multinaționale, lupta românilor pentru alcătuirea statului lor național unitar, la fel ca și a altor naționalități asuprite, a intrat în faza sa finală. În toamna anului 1918 în teritoriile românești aflate sub dominația monarhiei austro-ungare s-a declanșat revoluția burghezo-democratică, antrenând proletariatul, țărănimea, intelectualitatea, burghezia, celelalte forțe sociale și politice³⁵.

Un rol important în doborârea stăpînirii habsburgice în Transilvania l-a avut muncitorimea, care, prin greve și ample lupte de stradă, a înlăturat autoritățile austro-ungare din principalele orașe din acest teritoriu românesc. Relevînd aportul mișcării muncitorești la actul istoric al făuririi statului național unitar român, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată: „Mișcarea muncitorească, revoluționarii și socialiștii români au acționat cu toate forțele și au contribuit activ la realizarea statului național unitar, demonstrînd astfel că tocmai clasa muncitoare, forțele socialiste, progresiste, revoluționare sînt apărătoarele cele mai fidele ale intereselor întregii națiuni“³⁶. Totodată, amplele mișcări țărănești din lumea satelor au dus la alungarea autorităților locale împilatoare, creînd premisele instaurării administrației românești în Transilvania și a unirii ei cu România. O contribuție importantă la cauza Unirii a adus-o intelectualitatea, prin activitatea desfășurată pe linie cultural-politică, atît în țară cît și în străinătate.

Conducerea mării mișcări de masă pentru unirea Transilvaniei cu România a fost asigurată de Consiliul Național Român Central, creat la 18 octombrie 1918, „ca unicul for care reprezintă voința poporului român“, alcătuit, pe baze de paritate, din cîte șase reprezentanți ai Partidului Social-Democrat și ai Partidului Național Român. Sub autoritatea sa au fost constituite consiliile naționale locale și gărzile naționale, care au înlocuit vechile organe administrative, preluînd în mîinile lor conducerea Transilvaniei. La 20 noiembrie, la inițiativa socialiștilor, Consiliul Național Român Central a dat publicității Apelul de convocare a Marii Adunări Naționale la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, prin care națiunea română urma „să-și spună cuvîntul său hotărîtor asupra sorții sale“. Alegerea delegațiilor s-a făcut în cadrul unor adunări largi, cu participarea tuturor categoriilor sociale, fapt care le-a conferit un caracter profund democratic. Mandatele încredințate delegațiilor purtau mii și mii de semnături ale celor ce-i împuterniciseră să-i reprezinte la marea adunare, ele constituind o expresie a hotărîrii nestrămutate a românilor transilvăneni de unire cu Țara.

La 1 decembrie 1918, la Alba Iulia s-au desfășurat lucrările Marii Adunări Naționale a românilor transilvăneni. Alături de cei 1 228 de delegați aleși în circumscripțiile din toate județele acestei provincii românești (dintre care 150 reprezentau proletariatul organizat), s-au aflat peste 100 000 de oameni, martori și părtași direcți și activi la actul istoric al desăvîrșirii procesului de formare a statului național unitar român. În

³⁵ A se vedea, pe larg : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1978 ; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983 ; Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, Editura Academiei R.S. România, București, 1982.

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 22, Editura politică, București, 1982, p. 12.

aceeași zi s-a adoptat Declarația de unire a Transilvaniei cu România în care, pe temeiul dreptății istorice, se proclama : „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească (Crișana și Maramureș — *n.n.*), adunați, prin reprezentanții lor îndreptățiți, la Alba Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România“. Se statorneau, de asemenea, principiile ce urmau să stea la baza statului național unitar român : egalitatea drepturilor politice, votul universal, reforma agrară, legislație muncitorească etc. Rezoluția Adunării Naționale a fost primită cu entuziasm de toți cei prezenți. Vorbind în numele muncitorilor, un reprezentant al social-democrației transilvănene declara : „Astăzi, venim și noi, reprezentanții adevărați ai muncitorimii române din Transilvania și Banat, venim și declarăm în fața dvs., în fața Internaționalei socialiste și a întregii lumi, că vrem unirea tuturor românilor. Noi vrem și sîntem gata de a lupta cu toate mijloacele pentru înfăptuirea și apărarea unirii“³⁷.

Acest act de voință națională a marcat desăvîrșirea procesului istoric de formare a statului național unitar român — cerință obiectivă a progresului social al poporului român, încununarea victorioasă a luptei multiseculare a poporului român —, a deschis o nouă etapă în istoria României. Relevînd acest fapt, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că „Făurirea statului național român unitar a creat condiții pentru un progres mai puternic al forțelor de producție, a dat noi perspective dezvoltării economico-sociale a țării, creșterii forței și avîntului mișcării muncitorești, revoluționare și progresiste“³⁸.

Anul 1918 a marcat și încheierea procesului de destrămare a Imperiului otoman. În condițiile înfrîngerilor suferite de trupele turcești pe frontul din Asia, încă în iunie 1916 a izbucnit în Hedjaz o puternică răscoală sub conducerea șeicului Hussein Ibn-Ali și a fiului său Feisal, care au proclamat independența arabilor. Programul răsculaților prevedea constituirea unui mare stat arab independent, care să cuprindă toate teritoriile din Imperiul otoman locuite de aceștia. Anglia și Franța, interesate în participarea arabilor la război de partea lor, au sprijinit acest program și le-au promis recunoașterea independenței. Drept urmare, în lupta împotriva trupelor otomane și germane, forțele arabe răsculate din Hedjaz au participat cu 15 000 de soldați.

În 1918, la asaltul final împotriva Imperiului otoman a participat și populația arabă din Siria, Liban și Transiordania, care a organizat cete de luptători, ce au contribuit într-o măsură importantă la eliberarea propriilor lor teritorii. Însuși premierul britanic, Lloyd George, a fost nevoit să recunoască contribuția arabilor la înfrîngerea trupelor otomane și germane și la eliberarea Orientului Apropiat, apreciind că insurecția poporului arab a influențat în mod hotărîtor desfășurarea campaniei în Palestina, constituind un ajutor important pentru armata britanică în lupta pentru dobîndirea victoriei împotriva turcilor și în izgonirea lor definitivă din regiunile arabe ale Imperiului otoman.

Cu toate acestea, la încheierea războiului (la 30 octombrie se semnează, la Mudros, armistițiul cu Turcia), marile puteri au recunoscut numai independența regatelor Hedjaz, Assir, Yemen și Nedjd. Pentru restul

³⁷ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 620.

³⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, p. 441.

teritoriilor arabe eliberate de sub dominația otomană (Irak, Liban, Palestina și Siria) a fost instituit sistemul internațional al mandatelor, aceste teritorii fiind date spre administrare Angliei și Franței în vederea „pregătirii accesului lor treptat la independență”. Scăpate de sub jugul otoman, popoarele arabe nu s-au împăcat defel cu noua tutelă a imperialiștilor englezi și francezi, ridicându-se cu hotărîre la luptă împotriva noilor asupritori, pentru cucerirea independenței naționale.

Prăbușirea imperiilor otoman, țarist și habsburgic a constituit un eveniment epocal în istoria universală, care a dat un puternic impuls evoluției progresiste a societății, a dus la transformarea profundă a raporturilor internaționale. Dezvoltarea istorică — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a confirmat pe deplin „justețea incontestabilă a luptei popoarelor pentru eliberarea și constituirea lor în entități proprii, în state naționale unitare, independente. Aceasta constituie calea dezvoltării economico-sociale rapide a fiecărui popor, precum și a instaurării în lume a unor raporturi noi, de colaborare egală între toate națiunile”³⁹.

Ultimul an al războiului a adîncit la maximum contradicțiile interne din Germania. În primăvara și vara anului 1918, în peste 50 de localități din această țară au avut loc puternice mișcări greviste, la care au luat parte peste două milioane și jumătate de muncitori. La începutul lunii noiembrie 1918, mișcările spontane ale muncitorilor, soldaților și țăranilor împotriva războiului, pentru pace și prefaceri democratice s-au transformat în revoluție burghezo-democratică. Semnalul l-au dat marinarii din Kiel, în ziua de 3 noiembrie. Ei au refuzat să mai lupte, au arborat steagul roșu pe vasele marinei imperiale, constituindu-se în consilii militare⁴⁰. În numai cîteva zile, întreaga Germanie a fost zguduită de greve și demonstrații, de revolte și insurecții. De la un capăt la celălalt al țării, milioane de oameni ai muncii, organizați în consilii ale muncitorilor, soldaților și țăranilor — ca organe ale revoluției —, au cerut încetarea imediată a războiului, abolirea monarhiei, socotită vinovată de dezastrul în care fusese adusă țara, reforme radicale în folosul celor mulți. La 9 noiembrie 1918, muncitorii din Berlin au declarat greva generală, organizînd ample și viguroase demonstrații de stradă. Într-un entuziasm popular, mulțimea a impus abdicarea împăratului, care, pentru a scăpa de mînia poporului, a fugit în Olanda. S-a format un nou guvern — Consiliul împuterniciților poporului —, în care au intrat reprezentanți ai Partidului Social-Democrat și ai Partidului Social-Democrat Independent, mai ales liderii de dreapta ai acestor partide.

Participarea activă a clasei muncitoare la revoluție a dus la cucerirea unor importante revendicări, ca : încetarea războiului, eliberarea deținuților politici, revenirea la libertățile burghezo-democratice antebelice, proclamarea zilei de muncă de opt ore, instituirea Republicii. Reformele n-au atins însă temeliile orînduirii burgheze : aparatul de stat s-a menținut nemodificat ; conducerea armatei a rămas subordonată vechilor cadre de ofițeri superiori ; economia a continuat să se afle, în continuare, în mîinile bancherilor, industriașilor și iuncherilor.

În aceste condiții, Liga Spartakus, grupare muncitorească alcătuită din social-democrați de stînga — în frunte cu Karl Liebknecht, Rosa

³⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 274.

⁴⁰ *Geschichte der Deutschen Arbeiter Bewegung*, Dietz Verlag, Berlin, 1967, p. 77—89.

Luxemburg, W. Pieck, Franz Mehring — a chemat masele la luptă pentru adâncirea revoluției burghezo-democratice, pentru transformarea ei în revoluție socialistă. În cuvîntarea „Ce-i de făcut“, rostită la întrunirea publică din sala „Sophie“ din Berlin, la 28 noiembrie 1918, Karl Liebknecht arăta : „Se poate mulțumi proletariatul cu înlăturarea Hohenzollernilor. Niciodată ! Ţelul său este lichidarea dominației de clasă, a exploatării și asupririi, realizarea socialismului“.

Dar, deși condițiile obiective din Germania erau propice unei revoluții socialiste, acest eveniment nu s-a petrecut atunci din cauza divizării mișcării muncitorești și a lipsei unei organizații revoluționare capabilă să ducă la victorie. Mișcarea muncitorească germană era divizată în trei fracțiuni : Partidul Social-Democrat, Partidul Social-Democrat Independent și Liga Spartakus, ceea ce a reprezentat o frînă în acțiunea unitară a luptei clasei muncitoare din Germania. Guvernarea social-democrată, în frunte cu Ebert și Scheidemann, a recurs la toate mijloacele pentru a tempera revoluția, susținînd că ea și-a îndeplinit misiunea.

De această stare de lucruri s-a folosit contrarevoluția, care a trecut la contraofensivă. Ascuțișul ei s-a îndreptat în primul rînd împotriva conducătorilor socialiști de stînga, a grupării spartakiste. La 15 ianuarie 1919, Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg au fost arestați de o bandă de ofițeri și, în aceeași zi, au fost asasinați. Această crimă a provocat un val de proteste în Germania și în opinia publică din alte țări. Socialiștii români au denunțat cu vehemență asasinatul, exprimînd solidaritatea lor cu proletariatul german. „Poporul german — scria „Socialismul“ — a pierdut prin Liebknecht pe unul din cei mai buni prieteni, cel mai vajnic luptător al socialismului... Moartea nu ucide însă ideea“⁴¹. Revoluția din Germania, din noiembrie 1918, a rămas, în ceea ce privește caracterul ei, o revoluție burghezo-democratică „care a fost înfăptuită, într-o anumită măsură, cu mijloace și metode proletare“⁴². Ea a dus la răsturnarea monarhiei și instaurarea republicii burgheze democratice.

În toamna anului 1918, lupta revoluționară a clasei muncitoare din Germania, a popoarelor asuprite din monarhia austro-ungară, din Imperiul otoman, a subminat forța combativă a Puterilor Centrale, facilitînd victoria finală a Antantei în război. Rînd pe rînd, au început să capituleze : la 29 septembrie — Bulgaria, la 30 octombrie — Turcia, la 3 noiembrie — Austro-Ungaria, la 11 noiembrie 1918 — Germania. Se încheia, astfel, cel mai distrugător și sîngeros război cunoscut pînă atunci de omenire, al cărui bilanț era zguduitor : aproximativ 25 milioane de morți și 20 milioane de răniți ; cheltuielile militare ale beligeranților s-au ridicat, în decursul celor mai bine de patru ani de război, la cifra fabuloasă de 331,6 miliarde de dolari, iar pagubele provocate de război au atins 36,9 miliarde de dolari ; producția industrială a țărilor europene a scăzut, în medie, cu circa o treime⁴³.

În ianuarie 1919 s-au deschis la Paris lucrările Conferinței de pace, care trebuia să dea o nouă organizare lumii postbelice în concordanță cu noul raport de forțe dintre marile puteri, să confînțească realitățile istorice create prin lupta de eliberare a popoarelor din fostele imperii multi-

⁴¹ „Socialismul“ din 10 februarie 1919.

⁴² *Illustrierte Geschichte der November Revolution in Deutschland*, Dietz Verlag, Berlin, 1968, p. 355.

⁴³ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 467—472.

naționale⁴⁴. Conferința de pace a fost nevoită să țină seama de situația politică creată în lume prin dispariția marilor imperii multinaționale, dând o consacrare și o recunoaștere juridică internațională statelor nou create sau reîntregite. Este ceea ce constata A. Millerand, în calitate sa de președinte al Conferinței de pace, când declara : „Voința popoarelor s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, când dubla monarhie se prăbușea“, iar popoarele, „multă vreme obijduite ..., s-au unit cu frații lor italieni, români, iugoslavi și cehoslovaci“⁴⁵. În fapt, prin lupta lor, popoarele au pus comunitatea internațională în fața faptului împlinit. „Conferința de pace încheiată în 1920, la doi ani după realizarea de fapt a unirii Transilvaniei cu România — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, n-a făcut decît să consfințească o realitate concretă, obiectivă. Unirea nu este rezultatul tratatelor de pace, al Tratatului de la Trianon, ea fusese hotărîtă și realizată prin lupta maselor populare din Transilvania și România încă din 1918. Tratatul de pace de la Trianon nu putea să nu recunoască această realitate, impusă prin lupta întregii națiuni române. Nimeni nu mai putea schimba judecata istoriei, voința dîră a unui întreg popor, hotărît, după secole de dezbinare impusă, să trăiască unit, în independență și pace, colaborînd prietenește cu toți vecinii săi, cu toate popoarele lumii“⁴⁶.

Istoria a înregistrat, la sfîrșitul primului război mondial, înfăptuirea unor evenimente revoluționare, profund progresiste, ca Revoluția din Octombrie din Rusia, lichidarea imperiilor absolutiste și formarea, pe ruinele lor, a statelor naționale ale popoarelor asuprite în trecut. Toate acestea vor avea o influență pozitivă și asupra mișcării muncitorești și democratice internaționale, ducînd la afirmarea, cu tot mai multă vigoare a proletariatului, clasa cea mai revoluționară a societății.

⁴⁴ A se vedea, pe larg : *România și Conferința de pace de la Paris (1919—1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983 ; *Desăvîrșirea unificării statului național român*, Editura Academiei R.S. România, București, 1968.

⁴⁵ *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, cu un studiu introductiv de N. Dașcovici, Iași, 1936, p. 49.

⁴⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 26, p. 438.

ACȚIUNILE FERME ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN TOAMNA ANULUI 1938 PENTRU DEMASCAREA, IZOLAREA ȘI LICHIDAREA PERICOLULUI FASCISMULUI INTERN

În condițiile agravării situației internaționale și ale creșterii pericolului expansiunii statelor fasciste-revizioniste, în frunte cu Germania hitleristă, asupra României după odiosul acord de la München, din 29—30 septembrie 1938, care a avut ca urmare mutilarea teritoriului Cehoslovaciei și cedarea regiunii sudete celui de-al treilea Reich, Partidul Comunist Român, cea mai combativă forță politică a vremii în lupta împotriva pericolului fascismului, pentru apărarea independenței naționale, demonstrînd din nou patriotismul său ardent, a înțeles necesitatea intensificării eforturilor sale în vederea unirii, în cadrul unui larg front național antifascist, a tuturor forțelor politice patriotice ale țării, inclusiv Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național Liberal, interzise și ele de regimul dictaturii regale.

În lumina experienței cehoslovace din timpul crizei müncheneze, cînd național-socialiștii sudeți, conduși de Konrad Heinlein, coloana a V-a a nazismului în Cehoslovacia, au avut un rol nefast în destrămarea unității acestui stat prieten, antirevizionist, partidul comunist a întrevăzut amenințarea gravă care plana asupra României, faptul că era în pericol însăși existența ei națională, că acest pericol rezulta mai mult decît oricînd din rolul distructiv, pe plan politic, ideologic și social, jucat de agenturile hitleriste din România — Garda de Fier și organizațiile național-socialiste, naziste ale germanilor — adevărate posturi înaintate și forțe de șoc ale imperialismului hitlerist împotriva țării noastre. Din aceste considerente, P.C.R. a stabilit ca un obiectiv imediat de luptă demascarea, izolarea și lichidarea Gărzii de Fier și a celorlalte grupări fasciste și naziste, obiectiv legat indisolubil de acela al luptei împotriva politicii statelor fasciste-revizioniste, pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a patriei.

Definind cu clarviziune acest grav pericol, ziarul „Scînteia” scria la 25 noiembrie 1938 : „Cine vede clar primejdia care amenință țara din partea lui Hitler nu poate să nu recunoască că înăuntrul țării dușmanul principal, acela care în prima linie trebuie demascat și gonit din sinul

maselor muncitoare, nimic cu desăvîrșire, este agentura plătită a lui Hitler în România. Trecutul acestei organizații este un trecut de asasinat, de spionaj în favoarea Germaniei. Activitatea ei actuală este o activitate de distrugere a forțelor dornice de apărare a libertății și independenței țării“.

În condițiile destrămării Micii Înțelegeri — ca urmare a amputării teritoriale a Cehoslovaciei prin acordul de la München — și ale reliefării tot mai mult a politicii conciliante a conducătorilor Marii Britanii și Franței față de acțiunile expansioniste ale statelor fasciste-revizioniste pentru modificarea prevederilor tratatelor de pace încheiate după primul război mondial, P.C.R. aprecia că este necesară intensificarea eforturilor pe plan extern pentru o apropiere de U.R.S.S., care, în acea vreme, se situa pe poziții ferme antihitleriste, pentru apărarea independenței popoarelor amenințate de agresiunea fascistă.

Urmărind determinarea liderului național-țărănist Iuliu Maniu de a rupe legăturile ce le întreținea cu organizația legionară și acționînd pentru izolarea din ce în ce mai mult a forțelor fasciste cele mai periculoase și cele mai agresive, Partidul Comunist Român și organizațiile revoluționare, democratice aflate sub conducerea sau influența sa au întreprins noi demersuri pe lângă acest fruntaș politic, în toamna anului 1938, pentru a-l atrage la o conlucrare constructivă în vederea salvării independenței și integrității țării, pentru bararea ascensiunii spre putere a Gărzii de Fier. În cursul zilei de 12 octombrie 1938 s-a prezentat la locuința lui Iuliu Maniu din str. Andrei Mureșanu, nr. 1 din Capitală o delegație a forțelor democratice și antifasciste conduse de P.C.R., formată din : avocatul comunist Athanase Joja și Barbu Rădulescu, din partea Uniunii Democratice ; învățătorul comunist Marin Sulică, din partea unui grup independent de foști național-țărăniști, și Emil Huszar, reprezentant al Madosz-ului.

Planul acestei întrevederi și problemele dezbătute între membrii delegației forțelor democratice și antifasciste și liderul național-țărănist Iuliu Maniu au fost stabilite, în prealabil, de către conducerea Partidului Comunist Român, îndeosebi de către Ilie Pintilie, Lucrețiu Pătrășcanu și Ștefan Foriș. Cu acest prilej, s-a hotărît ca principalele probleme ce urmau a fi dezbătute în timpul întrevederii să fie încredințate lui Athanase Joja și Emil Huszar, urmînd ca primul să se documenteze îndeosebi asupra chestiunilor de politică internă, iar cel de-al doilea asupra celor externe.

Redăm mai jos convorbirea ce a avut loc cu prilejul acestei întrevederi :

„— E cert — spune dl. Iuliu Maniu — că guvernul pregătește alegeri pentru luna noiembrie (1938 — *n.n.*). Masele trebuiesc pregătite pentru acest eveniment și cadrele strînse, deoarece guvernul va proceda prin surprindere, terminînd totul în 2—3 săptămîni.

La obiecțiunea delegației, că nu se pot face alegeri fără partide, dl. Iuliu Maniu răspunde :

— Guvernul va face o nouă lege electorală, despre care încă nu se știe cum va fi alcătuită, dar care, în orice caz, ne va da oarecare posibilități de a depune liste.

La sfîrșitul lunii acesteia vom avea o manifestație, care, poate, va schimba mersul lucrurilor ; o delegație de 400 fruntași național-țărăniști din Ardeal, țărani, intelectuali, din toate categoriile sociale va veni la București cu un memoriu pentru a-l înainta M.S. Regelui. Oamenii nu vor veni odată, în masă, ci cîteva zile de-a rîndul, pentru a nu fi arestați.

D-voastră, bucureștenii (reprezentanții forțelor democratice și antifasciste — *n.n.*), trebuie să ne dați o mână de ajutor, îngrijindu-vă de încartiruirea delegaților. Ei nu vor sta la hotel spre a nu fi arestați. Delegații și-au luat obligația ca, împreună cu organizația din Capitală a Partidului Național-Țărănesc și, mai ales, a tineretului național-țărănesc, [împreună cu] Uniunea Democratică și toate celelalte organizațiuni de stînga pînă la Partidul Comunist, să organizeze o demonstrație de stradă cînd cei 400 de delegați vor prezenta memoriul la Palat, ovaționîndu-i. S-a decis ca conducerea Partidului Național-Țărănesc să comunice cu patru zile mai înainte data fixării acestei manifestații“¹.

Întrebat de reprezentanții forțelor democratice și antifasciste asupra conținutului acestui memoriu, Iuliu Maniu a declarat :

„— Vom arăta că acum 20 de ani, la Alba Iulia, noi ne-am unit cu o Românie liberă, democratică, vom cere deci prin memoriu ca, pe baza punctelor de la Alba Iulia, să se revină la starea constituțională democratică, care să asigure drepturile stabilite prin punctele actului de unire de la Alba Iulia“².

În ceea ce privește acțiunile revizionist-iredentiste ungare de a-și restabili dominația asupra Transilvaniei, liderul național-țărănist Iuliu Maniu a ținut să precizeze față de delegația forțelor democratice și antifasciste următoarele : „dezmint categoric zvonurile că aş agita ideea autonomiei Ardealului. Astăzi, cînd ne amenință foarte serios pericolul ciuntirii patriei, ar fi o crimă națională să agit astfel de chestiuni. Eu nu cer decît revenirea la constituționalism și, se înțelege, la vechea Constituție (din anul 1923 — *n.n.*) căci pe aceasta (adoptată de regimul dictaturii regale în martie 1938 — *n.n.*) nu o recunosc, nu numai în Ardeal, ci în întreaga țară. Nu cer pentru Ardeal nimic aparte, numai că în ceea ce privește Ardealul, noi avem dreptul să cerem acest constituționalism tocmai pe baza Unirii noastre cu patria mamă, fixată în punctele de la Alba Iulia pe care le vrem respectate. Guvernul acesta (al dictaturii regale — *n.n.*) trebuie neapărat să plece și să vină un regim democratic de partid sau format din mai multe partide, dar pe bază democratică, căci altfel ni se ciuntește țara. Nu vreau să aduc nimănui aceste învinuiri grave. Dar străinătatea, aliații noștri occidentali și democrați n-au încredere în acest guvern și mai ales în acest sistem care nu reprezintă nici o continuitate și nici o seriozitate.

Soarta României se va decide la Conferința celor patru mari puteri. Două din acestea, Italia și Germania, vor susține interesele Ungariei. Totul depinde de măsura în care Franța și Anglia se vor angaja pentru noi. Or, aceste două mari puteri nu se vor expune pentru un regim asemănător celui din Germania (apreciere care nu concorda cu realitatea, deoarece guvernul dictaturii regale, prezidat de patriarhul Miron Cristea, în care rolul principal îl avea ministrul de interne Armand Călinescu, se situa pe poziții antihitleriste și antigardiste, iar în politica externă se afla pe vechea linie filo-anglo-franceză — *n.n.*) și a cărei politică externă nu reprezintă nici o garanție. Este în general cunoscut că toate guvernele personale ale M.S. Regelui gravitează către Germania“: (Afirmație lipsită

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R., fondul nr. II, dosarul nr. 3 374, filele 1—2.

² Loc. cit., filele 2—3.

de obiectivitate, căci acestea au avut o orientare filo-anglo-franceză și pentru apărarea independenței naționale a țării — *n.n.*)³.

La intervenția membrilor delegației forțelor democratice și antifasciste de orientare comunistă, care i-au argumentat lui Iuliu Maniu faptul că, „colaborarea grupărilor democratice cu Partidul Național-Țărănesc ar fi foarte compromisă în fața opiniei antigermene din cauza legăturilor ideologice și programatice ce d-sa le-a avut cu fosta organizație Totul pentru Țară”⁴, acesta a ținut să precizeze :

„— Nu știu de câte ori să repet : eu sînt democrat convins și hotărît în contra oricărei dictaturi. Sînt pentru acordarea de drepturi cît mai largi minorităților... Sînt hotărît pentru o politică alături de Franța și a aliaților noștri istorici în contra expansiunii germane. Am declarat toate acestea, în legătură cu atitudinea față de fosta organizație Garda de Fier, chiar la procesul lui Codreanu”⁵.

Intervenind în discuție, Athanase Joja a ținut să precizeze, de la început, poziția principială a P.C.R. în eforturile sale de unire, pe o platformă comună antifascistă, a tuturor forțelor politice nefasciste ale vremii și de izolare și zdrobire a organizației legionare. El a spus : „— Noi reprezentăm grupările democratice antifasciste. Nu sîntem comuniști, cu toate că în rîndurile noastre pot fi și sînt, desigur, și comuniști. Noi vă asigurăm de tot sprijinul nostru, fiind convinși că luptați pentru realizarea adevăratei democrații la noi în țară. Dar ar fi necesar ca, în vremea de azi, cînd chestiunea între fascism și antifascism se pune atît de acut, nu numai în politica internă dar și în cea externă, să luați o atitudine hotărîtă și cît mai deschisă în contra acelei mișcări care reprezintă la noi avangarda fascismului, interesele hitlerismului german și cel mai mare pericol pentru democrația românească, adică contra ideologiei legionare. Și, afară de aceasta, se impune să luați o atitudine favorabilă aliatei noastre cea mai puternică, cea mai consecventă și cea mai hotărîtă contra expansiunii germane, care amenință și România, adică pentru Rusia Sovietică”⁶.

În răspunsul dat membrilor forțelor democratice și antifasciste la problema ridicată, Iuliu Maniu a înfățișat programul său politic, în noile condiții determinate de instaurarea dictaturii regale, subliniind următoarele :

„Pentru a ajunge în România la democrație, în primul rînd trebuie să se ajungă la un lucru : trîntirea guvernului dictatorial al M.S. Regelui și constringerea lui de a instala un regim absolut constituțional. După ce vom fi realizat această chestiune va veni rîndul să ne socotim cu Garda de Fier. Eu sînt național-țărănist cu convingeri democratice în contra oricărei dictaturi. Condamn atît dictatura fascistă, cît și dictatura comunistă și dictatura regală. Acum avem o dictatură a M.S. Regelui. După ce vom trînti această dictatură voi avea eu grijă să nu se instaleze o alta, nici gardistă, nici comunistă. Dar pînă atunci de ce să fac eu actualei dictaturi plăcerea să mă lupt cu gardiștii, cu comuniștii sau social-democrații, în loc să concentrez toate forțele și simpatiile față de mine și în contra actualei dictaturi. Nu, această plăcere nu o fac guvernului”⁷.

³ *Loc. cit.*, filele 3—4.

⁴ *Loc. cit.*, fila 4.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Loc. cit.*, filele 4—5.

⁷ *Loc. cit.*, fila 5.

La obiecția delegației forțelor democratice și antifasciste că, „d-sa pune pe aceeași treaptă comunismul și fascismul”, Iuliu Maniu a fost nevoit să recunoască trăsăturile pozitive ale comunismului, să evidențieze patriotismul P.C.R., ancorat în realitatea românească, și să releve caracterul reacționar al organizației legionare. În acest sens, el arăta : „Dictatură este și a lui Hitler și a lui Mussolini și a lui Stalin. Nu accept nici una din ele și voi lupta contra tuturor. *Comunismul are însă marele avantaj că e progresist, pe cînd fascismul e reacționar. Comunismul, ca principiu, lucrează în favoarea maselor mari și pentru umanitate, pe cînd fascismul e pur și simplu reacționar. Recunosc că prin comunism se realizează mari reforme sociale în favoarea întregii omeniri, pe cînd prin fascism se urmărește asuprirea omenirii în favoarea unei singure clase sociale.* Nu accept însă metodele comunismului, sînt contra nu numai a lor, ci și a social-democraților, căci eu sînt numai naționalist. Dar într-un sistem naționalist-democrat, pentru care militez eu, se poate colabora cu social-democrații și chiar cu comuniștii”⁸.

Tot referitor la răspunsul dat la problema ridicată de militantul comunist Athanase Joja, în Raportul regal din 13 octombrie 1938, întocmit de Prefectura Poliției municipiului București, se menționa că Iuliu Maniu „a apreciat Partidul Comunist ca un partid progresist, ai cărui membri sînt adevărați patrioți și naționaliști” (în sensul situării comuniștilor români pe linia luptei pentru apărarea și susținerea intereselor naționale ale țării, a independenței naționale, amenințată de politica revanșardă a statelor fasciste — n.n.)⁹.

În ceea ce privește politica externă pe care trebuia s-o promoveze România în acele momente grele, tot mai mult amenințată de politica expansionistă și războinică a statelor fasciste-revizioniste, liderul național-tărănist a adăugat : „Eu am fost primul care am susținut că trebuie să trăim în relații normale și chiar prietenești cu Uniunea Sovietică. Astăzi nu ne leagă însă nici un pact cu ea și nu avem nici o obligație. Legături de alianță nu avem cu această țară decît prin intermediul Franței. *Marea noastră aliată este Franța și prietenii ei sînt și prietenii noștri.* Noi nu știm ce s-a întîmplat de fapt la München ; s-ar putea ca, în urma celor discutate acolo, relațiile dintre Franța și Rusia să se fi schimbat. Atunci cum o să luăm noi o hotărîre alături de Rusia și eventual contra Franței ? Pentru noi nu se pune problema să fim alături de Germania sau alături de Rusia. Nici cu una, nici cu alta. *În orice caz, în contra tendințelor revizioniste susținute de Germania și alături de Franța.* În caz de război, în ajutorul Franței ca să ne apere, iar în caz de pace și de tratative diplomatice alături de Franța ca să ne susțină interesele. *Ori, pentru aceasta, e necesar ca România să ducă o politică fermă și deschisă alături de Franța.* Atitudinea noastră față de Germania și Rusia trebuie să depindă de aceea a Franței. Nu se poate în nici un caz practica însă politica actualului guvern care vrea să fie și cu Franța și cu Germania”¹⁰.

În timpul discuțiilor purtate cu Iuliu Maniu, militantul comunist Athanase Joja „a făcut un expozeu asupra situației interne așa cum o vedea Partidul Comunist și a insistat cu deosebire asupra pericolului de dreapta, crescut recent ca un reflex al zdrobirii Cehoslovaciei și apropierii

⁸ Loc. cit., filele 5—6.

⁹ Loc. cit., fila 6.

¹⁰ Loc. cit., filele 6—7.

Germaniei de noi"¹¹. Situându-se pe o poziție netă antihitleristă și anti-gardistă, Athanase Joja a reiterat asupra acestui grav pericol ce amenința independența națională și integritatea teritorială a țării. În Buletinul informativ al Prefecturii Poliției municipiului București și în Raportul regal din 13 octombrie 1938 se arătau, referitor la această problemă ridicată de P.C.R., următoarele : „Creșterea puterii și prestigiului Germaniei influențează asupra activității Gărzii de Fier. Poziția acesteia este anti-națională, întrucît, alimentată de fonduri germane, susține o politică hitleristă, ceea ce duce la dezmembrarea țării, la știrbirea granițelor, la pierderea independenței politice și economice etc. Mai mult, ne învrăjbește cu Rusia, cu care, dimpotrivă, ar trebui să ne aliem. Țara riscă să devină cîmpul de bătaie între cele două puteri : Germania și Rusia“¹².

În încheierea cuvîntului său, Athanase Joja a cerut lui Iuliu Maniu, într-un mod categoric, ca „*Partidul Național-Tărănesc să rupă orice legături cu Garda de Fier și să o demaște ca fiind în slujba Germaniei*“¹³.

La rîndul său, militantul antifascist Emil Huszar a ținut să-i atragă atenția lui Maniu că atitudinea ce o are față de Garda de Fier „îl înfățișează, în cercurile democratice din străinătate, ca un hitlerist deghizat“, în timp ce regele Carol al II-lea apărea ca „un democrat, întrucît a luat cunoscutele măsuri de dizolvare și de urmărire contra Gărzii de Fier“. Răspunzînd, Iuliu Maniu a fost nevoit să recunoască că, „în aparență, lucrurile par a fi chiar așa, însă el se străduiește ca, în contactul personal ce-l are cu ziariștii și oamenii politici din străinătate, să prezinte realitatea așa cum este“¹⁴.

Expunînd poziția maghiarilor democrați și antifasciști față de situația politică în care se găsea România după criza mîuncheneză, Emil Huszar i-a arătat lui Maniu că masele populare maghiare, surprinse de atitudinea lui față de Garda de Fier, își pierd încrederea în Partidul Național-Tărănesc. Maniu a răspuns că această îngrijorare a maghiarilor nu e justificată, susținînd că el „a rămas consecvent cu Declarația de la Alba Iulia“ și că, în cazul că va reuși să fie desemnat ca președinte al Consiliului de Miniștri, va guverna țara „într-un larg spirit democratic“ și că „minoritățile naționale nu au să se teamă de vreo știrbire a drepturilor lor“¹⁵.

Întrucît Iuliu Maniu, nedînd curs cererilor forțelor democratice și presiunilor din partea membrilor propriului partid, nu a întrerupt legăturile statornicite cu organizația legionară încă în primăvara anului 1937 și oficializate prin pactul de neagresiune din 25 noiembrie același an și dezvoltate în cursul anului 1938, cu prilejul procesului lui C. Z. Codreanu, ci, din contră, a criticat măsurile represive inițiate de ministrul de interne Armand Călinescu, în lunile noiembrie-decembrie 1938, împotriva legionarilor, P.C.R. a întreprins noi acțiuni pentru a-l determina pe liderul național-tărănist să pună capăt acestei politici nefaste pentru viitorul țării și pentru lupta forțelor democratice.

De această dată, comuniștii români și-au concentrat atenția asupra liderilor național-tărăniști care se situau pe poziții ostile Gărzii de Fier, pentru a face presiuni asupra lui Iuliu Maniu din interiorul partidului, în sensul de a-l determina să întrerupă legăturile cu organizația legio-

¹¹ Loc. cit., filele 13—14.

¹² Loc. cit., fila 14.

¹³ Ibid.

¹⁴ Loc. cit., fila 15.

¹⁵ Ibid.

nară. În caz de refuz și de continuare a acestor legături și după aceste noi demersuri, P.C.R. era decis să-și reconsidere politica de colaborare cu P.N.Ț. în lupta pentru formarea unui guvern democratic. În acest scop, la începutul lunii decembrie 1938, din inițiativa P.C.R., a avut loc o consfătuire a forțelor democratice și antifasciste, condusă de comuniști, „*pentru combaterea acțiunii politice a d-lui Iuliu Maniu în tovărășia Gărzii de Fier*“, acțiune la care au participat militanții comuniști Athanase Joja și Margulius, Barbu Rădulescu, fost președinte al Uniunii Democratice, învățătorul comunist Marin Sulică și Eduard Gheorghiu, vicepreședinte al Ligii generale a meseriașilor ¹⁶.

În cuvîntul său, Marin Sulică a făcut cunoscut celor prezenți că, la propunerea P.C.R., fruntașii național-țărăniști Ion Mihalache și dr. N. Lupu „au intervenit pe lângă dl. Iuliu Maniu pentru ca să rupă legăturile cu Garda de Fier, dar că n-au obținut rezultatul dorit, deoarece dl. Iuliu Maniu le-a răspuns că consideră actualul regim (de dictatură regală — *n.n.*) mai primejdios decît Garda de Fier, față de care nu are nici un angajament, și se folosește de sprijinul ei numai pentru răsturnarea regimului“ ¹⁷.

În fața acestei noi situații, care împiedica ralierea membrilor fostului Partid Național-Țărănesc la lupta, în comun, cu forțele democratice și antifasciste conduse de comuniști, pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a țării, amenințate de expansiunea teritorială a statelor revizioniste și pentru lichidarea pericolului iminent al acaparării puterii politice prin forță de către organizația legionară, Marin Sulică a propus celor prezenți ca, prin relațiile ce le aveau cu membrii P.N.Ț., să susțină ideea convocării, la București, a unei delegații formate din foști parlamentari național-țărăniști, care să meargă în audiență la Iuliu Maniu și să-i ceară în mod hotărît „să rupă legăturile cu Garda de Fier, deoarece această tactică antidemocratică duce la destrămarea partidului, care a început să fie părăsit de mase“ ¹⁸.

Participanții la consfătuire au acceptat propunerea, Margulius primind însărcinarea să comunice hotărîrea luată militantului comunist Lucrețiu Pătrășcanu, căruia i se cerea concursul, datorită legăturilor, autorității și prestigiului de care se bucura, să intervină și el pe lângă parlamentarii național-țărăniști, pe care-i cunoștea, pentru a se alătura acțiunii preconizate.

Totodată, comuniștii români au mai hotărît, cu acest prilej, să formeze o delegație care să meargă în audiență la vicepreședintele P.N.Ț., Ion Mihalache, liderul aripii țărăniste, care nu aproba linia politică a lui Iuliu Maniu imprimată partidului, de apropiere de organizația legionară, spre a-i cere „a părăsi legăturile cu Garda de Fier“, iar în caz contrar să i se arate că „Partidul Național-Țărănesc nu mai poate conta pe sprijinul muncitorimii“ ¹⁹.

Îngrijorarea și neliniștea cercurilor conducătoare românești, a forțelor nefasciste și a opiniei publice din țară s-au amplificat în urma noii dezmembrări și mutilări a teritoriului Cehoslovaciei, prin tratatul de la Viena din 2 noiembrie 1938, cînd fascismul horthyst, care declanșase deja

¹⁶ *Loc. cit.*, fila 17.

¹⁷ *Loc. cit.*, fila 18.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Loc. cit.*, fila 19.

agresiunea militară împotriva acestei țări, a reușit să anexeze, cu concursul Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, sudul Slovaciei, cu un teritoriu de peste 12 000 km² și o populație de aproximativ 1 500 000 locuitori, în majoritatea lor nemaghiari.

În disonanță cu atmosfera generală patriotică, antihitleristă și de solidaritate cu poporul frate cehoslovac greu încercat, ce caracteriza poporul român în toamna aceluși an, organizația legionară — care, deși primise grele lovituri din partea regimului de dictatură regală prin miile de arestări și internări în lagăre, prin deferirea justiției militare, între 23 și 26 mai 1938, a căpeteniei gardiste Corneliu Zelea-Codreanu și condamnarea acestuia la ani grei de temniță pentru activitatea complotistă și de înaltă trădare pusă în slujba unei puteri străine — va acționa pe față, din nou, în rolul de agentură a serviciilor secrete naziste.

Mari speranțe pentru evitarea agresiunii hitleriste-horthyste și-au pus cercurile politice nefasciste din România în vizita regelui Carol al II-lea în Anglia, Franța și Belgia, desfășurată în a doua jumătate a lunii noiembrie 1938. Dirijați din umbră de către serviciile secrete naziste, legionarii, conduși de către noua căpetenie Horia Sima, au amplificat, în timpul voiajului regelui în țările occidentale antirevizioniste, acțiunile complotist-teroriste și diversioniste în Transilvania, Banat și Bucovina, provincii în care, pe lângă populația românească majoritară, trăiau și naționalități conlocuitoare — maghiari, germani etc. —, teritorii care erau revendicate de către Ungaria horthystă. Acțiunile teroriste gardiste au culminat cu atentatele asupra rectorului Universității din Cluj — Fl. Ștefănescu-Goangă și asupra colonelului magistrat Cristescu. Evident că, prin aceste acte, Hitler urmărea să facă presiuni asupra regelui Carol al II-lea, în momentul când acesta, la sfârșitul turneului său în Europa, a întreprins o vizită neoficială în Germania, pentru a-i dovedi că situația lui politică în țară este nesigură și a-l obliga la serioase concesii, printre care și eliberarea conducătorilor legionari.

Riposta guvernului dictaturii regale față de virulența activității Gărzii de Fier, în spatele căreia se afla Germania hitleristă, a constat în inițierea unor energice măsuri represive, inclusiv executarea unor căpetenii gardiste aflate în detenție. Astfel, în noaptea de 29—30 noiembrie 1938 au fost executați de organele de siguranță și jandarmerie C. Z. Codreanu și alți 13 legionari (nicadorii-asesinii lui I. G. Duca și decemvirii-asesinii lui Mihai Stelescu). A urmat un nou val de arestări de legionari, care au fost internați în lagăre.

Comuniștii români, organizațiile democratice și antifasciste aflate sub îndrumarea și conducerea P.C.R., alături de întreaga opinie publică democratică și patriotică din țară, precum și cercurile politice nefasciste din fostele partide burgheze au salutat orientarea cercurilor guvernante spre îngrădirea activității Gărzii de Fier. În același timp, comuniștii, forțele progresiste și antifasciste au cerut promovarea unei politici consecutive, radicale de combatere și lichidare a gardismului, considerând că măsurile luate de guvern nu vor împiedica refacerea și continuarea activității mișcării fasciste.

Revista „Lupta de clasă“, organul teoretic al C.C. al P.C.R., din 5 decembrie 1938, sublinia faptul că dizolvarea Gărzii de Fier și condamnarea lui Codreanu pentru trădare de țară „nu trebuie să slăbească lupta împotriva oamenilor lui Hitler“, chemînd la acțiune hotărîtă toate forțele democratice pentru desființarea deplină a acestei agenturi hitleriste în România. Într-un memoriu adresat, la sfârșitul lunii decembrie

1938, ministrului de interne Armand Călinescu, care era adeptul întreprinderii unor energice măsuri represive pentru lichidarea pericolului gardist, reprezentanți ai Uniunii Democratice și ai Madosz-ului arătau, între altele, că „*lichidarea bandei de asasini și de spioni în frunte cu Codreanu o considerăm ca o măsură curajoasă de salvare a independenței țării*“. În continuare, se demasca „rolul de trădătoare de țară al Gărzii de Fier, rolul ei de spionaj și agentură a statelor revizioniste și agresoare“ și se exprima îngrijorarea că, „prin dezmembrarea Cehoslovaciei, am văzut renăscînd, sub impulsul și conducerea acelorași state revizioniste, activitatea teroristă și destrămaătoare de țară a Gărzii de Fier“. De asemenea, se preciza că „lanțul de atentate, făptuite tocmai în regiunile care sînt obiectul poftelor de pradă ale statelor agresoare, avea rostul să creeze o stare prielnică numai intereselor revizioniste“²⁰.

Printre măsurile sugerate ministrului de interne pentru lichidarea fascismului reprezentat de Garda de Fier se numărau participarea maseilor populare și a opiniei publice din țară la demascarea rolului de agentură a hitlerismului a organizației legionare și a caracterului ei terorist și antinațional. Se aprecia că, prin această acțiune, s-ar fi dat o mai mare eficacitate măsurilor antigardiste ale guvernului român.

Pe de altă parte, Partidul Comunist Român, prin organizațiile sale democratice și antifasciste, a căutat să susțină și să încurajeze poziția patriotică și antihitleristă a acelor oameni politici și de cultură burghezi ai vremii, de condamnare a politicii expansioniste a statelor fasciste și de solidaritate cu lupta dreaptă a poporului cehoslovac pentru apărarea integrității teritoriale a țării sale. Ilustrativ în acest sens este scrisoarea studențimii democratice și antifasciste române din Capitală, de sub influența P.C.R., adresată, la 17 noiembrie 1938, marelui patriot și savant de reputație mondială Nicolae Iorga :

„Domnule Profesor,

În momentele de grea cumpănă prin care am trecut și mai trecem, glasul dvs. a arătat, cu o emoționantă claritate și fermitate, simpatia (îndurerată astăzi), pe care poporul român o poartă poporului prieten cehoslovac și curajul cu care trebuie să privim în față propriul nostru destin.

Agitației revizioniste a anumitor guverne și lăcomiei pe care o dovedesc în grabă de a sfîrteca trupul crucificat al Cehoslovaciei, dvs. le-ați răspuns «măcar să aprobăm, dacă nu am putea ajuta». Trecutul poporului românesc, pe care dvs. ni-l luminați în Universitate, arată strînselile legături ce au existat între luptele pentru independență și libertatea socială ale românilor din Ardeal și ale cehilor și slovacilor.

Iobagii cehi s-au sculat sub Anton Nywen în 1775, iar iobagii români sub Horea în 1784 pentru aceleași idealuri : independență națională ; dreptate socială ; pămînt. Boemia și Transilvania au fost mereu în fruntea luptelor împotriva aceluiași feudalism austro-ungar, care și azi își rostește poftele nesățioase asupra lor. Noii «șacali» sînt tot atît de hrăpăreți ca și cei vechi. Robia în care-și țin proprii lor țărani vor s-o întindă și asupra țăranilor ardeleni și slovaci.

Nici un popor nu a suferit mai mult, de-a lungul veacurilor, nevoia de dreptate, care i-a fost așa de mult refuzată, ca poporul românesc, spu-

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 6, dosarul nr. 1 159, filele 117—118 ; Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosarul nr. 546, vol. 103, filele 47—48.

neți dvs., și, prin aceasta, lămurii, în același timp, de ce simțim așa de adînc nedreptatea făcută poporului cehoslovac și de ce considerăm aceasta ca un grav avertisment.

Tineretul universitar român este conștient față de strămoșii care i-au creat patria unitară și independentă. Și glasul nostru studentesc răspunde glasului profesorului său, mulțumindu-i pentru cele spuse pînă acum în momentele grele prin care am trecut, rugîndu-l să continue cu aceeași claritate și hotărîre și asigurîndu-l de entuziasmul și solidaritatea studențimii române pentru a pregăti o opinie publică românească, a face să treacă peste toate ignoranțele, ca și peste toate aroganțele, care este «una din sarcinile cele mai mari care ne stau astăzi înaintea»²¹.

Scrisoarea a fost semnată de peste 100 de studenți democrați și antifasciști, reprezentînd toate facultățile din centrul universitar București, fapt ce demonstra aderența studențimii române la mișcarea antifascistă și pentru apărarea independenței naționale a țării.

Acțiunile și demersurile energice întreprinse de Partidul Comunist Român pe lîngă liderul național-țărănist Iuliu Maniu pentru întreruperea legăturilor ce le întreținea cu organizația legionară și ralierea sa la lupta forțelor democratice pentru bararea pericolului iminent al fascismului intern și salvarea integrității teritoriale a țării, deși nu și-au atins scopul urmărit, au contribuit, totuși, la conștientizarea unor categorii sociale și largi cercuri politice ale vremii asupra gravelor pericole care plau asupra României din partea statelor fasciste și a agenților acestora, la întărirea curentului de opinie democratică și antifascistă din țară, la compromiterea și izolarea tot mai mult a organizației legionare. Pe de altă parte, prin activitatea P.C.R. și a organizațiilor democratice s-a creat o atmosferă favorabilă reprimării organizației legionare, concretizată în măsurile antigardiste inițiate de autoritățile de stat românești.

În același timp, aprecierile unor politicieni ai vremii din România, inclusiv ale unor demnitari de stat, erau recunoașteri ale rolului important pe care îl avea P.C.R. în viața politică a țării, ale situării sale pe pozițiile patriotice ale apărării independenței naționale, unității și integrității teritoriale a țării, în fața acțiunilor revanșarde ale statelor fasciste-revizioniste pentru modificarea, prin forța armelor, a statu-quo-ului teritorial european. Totodată, acestea erau recunoașteri ale ancorării adînci a P.C.R. în realitățile patriei și în frămîntările poporului român, partidul comunist devenind conducătorul luptei întregului popor român împotriva pericolului fascismului intern și extern.

VASILE BOBOCESCU

**SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ CU TEMA :
„MARELE MIRCEA VOIEVOD — PERSONALITATE
PROEMINENTĂ A ISTORIEI NAȚIONALE“**

(București, 20 septembrie 1986)

În Capitală a avut loc în ziua de 20 septembrie 1986 sesiunea științifică cu tema „Marele Mircea Voievod — personalitate proeminentă a istoriei naționale“.

La lucrările sesiunii, organizată de Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, împreună cu Academia Republicii Socialiste România, au luat parte membri ai C.C. al P.C.R., cadre cu munci de răspundere în aparatul de partid și de stat, cadre care lucrează în domeniul științelor sociale, conducători ai organizațiilor de masă și obștești, oameni ai muncii din întreprinderi și instituții bucureștene, personalități ale vieții noastre științifice și culturale.

În deschiderea sesiunii a luat cuvîntul tovarășul Petru Enache, membru supleant al Comitetului Politic Executiv, secretar al C.C. al P.C.R., care a spus :

Evocăm în aceste zile, cu emoția și cînstirea datorate marilor momente ale istoriei naționale, împlinirea a 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a Munteniei a Marelui Mircea Voievod, unul dintre cei mai străluciți apărători ai pămîntului românesc, vajnic luptător pentru suveranitatea și înflorirea patriei străbune moștenită de la vitejii săi înaintași.

Cînstirea marilor personalități ale istoriei naționale a intrat în tradiția vieții politice și culturale contemporane, constituind — așa cum a subliniat cu aleasă vibrație patriotică secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — un factor eficient de dez-

voltare a conștiinței socialiste a poporului, de educare a maselor în spiritul patriotismului revoluționar, al dragostei față de pămîntul strămoșesc, al răspunderii față de cauza progresului și civilizației patriei.

Subliniem, de aceea, cu prilejul acestei manifestări solemne, adevărul, încărcat de semnificații istorice și civice, că niciodată domnia Marelui Mircea Voievod, ca și acelea ale altor „domnitori iubitori de neam și țară“, nu s-a bucurat de atîta prețuire ca în anii luminoși ai „Epocii Nicolae Ceaușescu“, inaugurată de istoricul Congres al IX-lea al partidului.

Azi, cînd țara noastră parcurge anii luminoși, de profund angajament și dăruire în îndeplinirea istoricelor hotărîri ale Congresului al XIII-lea al partidului, care îi vor asigura trecerea într-o nouă etapă de dezvoltare social-economică în drumul său spre comunism, valorificarea moștenirii istorice reprezintă o parte componentă, de deosebită însemnătate, a întregii noastre activități politico-ideologice, a operei de făurire a omului nou, constructor conștient al socialismului și comunismului pe pămîntul străbun al României.

Strălucita domnie a Marelui Mircea Voievod a constituit un răstimp de amplu și susținut efort românesc pentru apărarea libertății și suveranității țării, a drepturilor istorice ale poporului român de a trăi liber și în neafîrnare în vatra strămoșească.

Glorioasa noastră istorie afirmă, cu puterea de neclintit a nenumărate eve-

nimente și fapte, că idealurile cele mai scumpe — de dreptate, libertate și neațîrnare — ale poporului român au triumfat pe deplin numai după eroice și necurmăte lupte, duse cu vitejie și în strînsă unitate de-a lungul vremurilor; lupte ce au fost purtate spre supremul moment al izbînzii definitive datorită prezenței în vîltoarea lor a unei clase sociale investite cu o misiune istorică — clasa muncitoare, a partidului ei de avangardă, sinteză politică a vrierilor fundamentale ale poporului — Partidul Comunist Român. Istoria a consfințit astfel pentru totdeauna meritul nepieritor al partidului nostru comunist de a-și fi asumat, în împrejurări dintre cele mai grele, nobilul ideal al edificării pe pămîntul României a unei societăți libere, suverane, prospere și de a fi ieșit victorios, prin triumful luminoasei revoluții socialiste din august 1944.

În vîltoarele acestei aprige lupte revoluționare, de nepieritor patriotism, s-a format și s-a ilustrat ca o conștiință excepțională, ca un militant de incomparabilă vocație istorică, printr-o luminoasă și eroică activitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu, omul și comunistul care, din anii tinereții, și-a dedicat cu abnegație și nestrămutată pasiune întreaga viață luptei revoluționare a partidului comunist, a clasei muncitoare, cauzei fericirii și libertății poporului român, izbînzii idealurilor socialiste, conducătorul strălucit al partidului și poporului într-o epocă de mărețe și istorice împliniri socialiste.

Iar alături de gîndul luminos și fapta înălțătoare ale ilustrului nostru conducător s-a aflat mereu cu un exemplar devotament, distingîndu-se, încă din anii luptei ilegale, prin remarcabile calități politice, revoluționare tovarăsa Elena Ceaușescu, om politic și savant de largă recunoaștere internațională, a cărei prodigioasă activitate în conducerea partidului și statului, pentru progresul învățămîntului, științei și culturii este unanim recunoscută și prețuită, atît în țară, cît și peste hotare.

Acum, în atmosfera de puternică efervescență creatoare a României socialiste, în care mesajele luminoase ale trecutului își află rezonanțe impresionante în faptele prezentului, acum, cînd evocăm o pagină memorabilă din îndelungată istorie a patriei, aducem istoriei trecute drept omagiu de cinstire eroicele realizări, fără de egal, ale prezentului, ale anilor de lumină și biruință ai „Epocii Nicolae Ceaușescu” — perioada cea mai dinamică și mai glorioasă din întreaga noastră istorie.

Sesiunea noastră constituie, în acest spirit, un fierbinte omagiu adus vremurilor eroice de demult și în egală măsură un fierbinte și nețărmurit omagiu adus marelui bărbat care, întruchipînd cele mai nobile calități ale poporului român, făurește un nou destin istoric al țării noastre, un omagiu adus secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii noastre, „Erou al României, Erou al Păcii”, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În continuare, acad. prof. univ. dr. Ștefan Pascu, director al Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca, a prezentat comunicarea „**Marele Mircea Voievod — personalitate proeminentă a istoriei poporului român**”, în care se spune: Se împlinesc, în aceste zile, 600 de ani de cînd se inaugura, prin înscăunarea lui Mircea pe tronul domnesc de la Curtea de Argeș, una din cele mai glorioase domnii din șirul bogat al domniilor glorioase din istoria poporului român. O domnie neobișnuit de lungă pentru acele vremuri și aceste locuri, de 32 de ani, patru luni și 7 zile. Lucru nu lipsit de însemnătate nici măsurarea în timp a domniei, deoarece într-un timp mai îndelungat se pot înfăptui mai multe și mai valoroase realizări în toate domeniile. Nu însă numărul de ani, luni și săptămîni este criteriul de judecare a valorii unui om, în cazul de față domnul Țării Românești, ci vredniciile și, ca urmare, înfăptuirile acestuia pentru binele și fericirea țării și poporului pe care le conduce, pentru dreptatea și libertatea acestora, pentru dezvoltarea lor liberă și demnă.

Marele Voievod Mircea reprezintă chintesența vrednicilor înaintașilor în înțelepciune, de cîrmuitor contopit organic cu țara, cu interesele superioare ale acesteia, cu poporul pe care l-a condus și l-a apărut cu dragoste și grijă, cu chibzuință și cu eroism.

A fost mare personalitate istorică Mircea prin așezarea și consolidarea temeinică a țării în interior. Marele Voievod Mircea a organizat și consolidat țara și din punct de vedere social-economic. Asemenea altor vrednici domni și voievozi de dinaintea lui și de după aceea, a fost mai drept și mai chibzuit, mai aproape de viața celor mulți și nedreptățiți.

Un domn înțelept, cum era Marele Voievod Mircea, știa că dezvoltarea deplină a unei societăți, a unei țări nu poate fi fără cultură.

După ce s-a referit la faptele de vitejie ale domnitorului Mircea, vorbitorul a spus: Țării Românești, sub zodia unei perioade relativ mai liniștite, sub o cîrmuire vitează și înțeleaptă, așezată

mai temeinic din toate punctele de vedere, tot mai mulți îi căutau prietenia și colaborarea. În acele împrejurări, spre domnul român se îndreptau privirile, socotit cel mai de seamă și mai prestigios suveran din aceste părți ale Europei.

A fost mare Mircea, și personalitatea sa a sporit nemăsurat în prestigiu în țara sa și pînă departe de hotarele acesteia.

Mare și viteaz a fost Mircea și negălată personalitatea sa nici de cei dinainte și nici de cei ce i-au urmat pînă la Ștefan cel Mare al Moldovei, și Mihai Viteazul, domnul tuturor românilor prin lărgirea hotarelor țării și cuprinderea între acestea, rînd pe rînd, a ceea ce îi aparținea de drept și după dreptate.

În continuare, vorbitorul a arătat: Mare și Înțelept a fost Mircea care și-a închinat întreaga viață țării și poporului, apărîndu-le și salvîndu-le independența cu grele sacrificii și multe jertfe, întregindu-le hotarele cu toate teritoriile ce le aparțineau de drept, iar țara sa independentă a fost „pavăza creștinătății”, în fața tendințelor expansioniste ale Porții Otomane.

Sînt, de aceea, pe deplin îndreptățite judecățile unor mari personalități, din veacul trecut și din secolul nostru, care au înțeles în adevărata lor semnificație evenimentele istorice și au cunoscut în adevărata lor înfățișare personalitățile istorice. „Mircea cel Bătrîn — scria Nicolae Bălcescu — unul din cei mai mari și mai vestiți voievozi ai noștri; el voințește a întrupa toată românimea într-un singur stat... Acum întâiași dată vedem ideea de unitate a se arăta, idee care va fi idealul secolelor viitoare și al tuturor voievozilor noștri cei mari”.

Dar nu numai în istoria poporului român domnia lui Mircea a însemnat o perioadă glorioasă, ci deopotrivă în istoria Europei. A fost cel dintîi dintre domnii și voievozii români a cărui personalitate a depășit hotarele țării, fiind ridicat încă în timpul vieții pe pedestalul de erou.

Înfățișînd, cu intuiția sa pătrunzătoare, evenimente și personalități istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele României socialiste, în sublinierea unei idei atît de dragi conducătorului partidului și statului — lupta pentru independență — a spus: „S-au scris cu litere nepieritoare în cronică timpurilor marile bătălii desfășurate de masele populare, sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și a altor legendare figuri de domnitori

patrioți, pentru păstrarea ființei naționale și apărarea gleei strămoșești”.

În comunicarea „**Dezvoltarea economică, socială și culturală a Țării Românești în vremea domniei lui Mircea**”, prezentată de prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, membru al C.C. al P.C.R., director al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, se spune: Intrată în conștiința românească ca o epocă istorică, domnia lui Mircea prezintă trăsături proprii în cea mai mare parte a sectoarelor vieții social-economice și politico-culturale. Pentru a descoperi și a înțelege ceea ce epoca lui Mircea a creat trebuie ținut seama de ceea ce ea a moștenit. Urmind la tron unor iluștri înaintași, Basarab I, Nicolae Alexandru, Vladislav Vlaicu, Radu I și Dan I, care au manifestat o preocupare deosebită pentru consolidarea edificului statal românesc și impunerea lui în geografia politică a vremii, Marele Mircea Voievod s-a dovedit un vrednic continuator al operei începute înainte de el și totodată, prin înfăptuirile din timpul domniei lui, a creat un model ce s-a impus în conștiința generațiilor de după el ca important moment de referință în evoluția statalității românești.

Ca peste tot în evul mediu, societatea românească a vremii era și a rămas mult timp prin excelență o societate rurală.

Domnitorul Mircea a înțeles că progresul societății va fi cu atît mai rapid, cu cît ea va fi mai deschisă cuceririlor de civilizație din alte părți.

În strînsă legătură cu dezvoltarea pe care o cunoștea economia de schimb, facilitată de întărirea ordinii interne, au crescut rolul meșteșugarilor și negustorilor, ca și numărul așezărilor urbane și ponderea acestora în viața social-politică. Capitala țării s-a deplasat de la Curtea de Argeș la Tîrgoviște, situată într-o zonă de concentrare demografică și care a căpătat o deosebită însemnătate economică în traficul internațional ce unea Brașovul de marea arteră comercială, care era Dunărea.

În continuare, se subliniază că, în timpul domniei lui Mircea, s-a dezvoltat comerțul extern al țării, Țara Românească încadrîndu-se nu numai în circuitul comercial continental, dar și în cel maritim.

În legătură cu comerțul intern, extern sau de tranzit exista o însemnată circulație monetară. Pe lîngă monede străine, erau în circulație și monede românești. Faptul de a bate monedă este un indiciu al drepturilor suverane ale domnului și al dezvoltării pe care o cunoștea economia de schimb.

Stăpînirii funciare, atît de importantă pentru înţelegerea relaţiilor sociale din epocă, domnitorul Mircea a căutat să-i stabilească mai exact cadrul juridic, urmărind să frîneze tendinţa stăpînitorilor de pămînt de a spori numărul ţăranilor dependenţi şi de a le agrava acestora situaţia juridică.

Existenţa în mare număr a ţărănimii libere, precum şi formele moderate de exploatare a satelor aservite explică în bună măsură epopeea românească a vremii, marile victorii obţinute de poporul român în apărarea libertăţii sale şi independenţei ţării, rolul ţărănimii ca făuritoare de istorie, ca şi inexistenţa unor mari mişcări ţărăneşti, care se manifestau în alte ţări.

În comunicare se arată, de asemenea, că pentru consolidarea statului şi creşterea capacităţii de apărare a ţării, Mircea Voievod a luat măsuri de întărire a puterii centrale. A fost orînduită cancelaria domnească şi lărgit sfatul domnesc, a crescut numărul dregătoriilor, ca organisme ale exercitării puterii de stat; domnul le-a organizat după modelul bizantin şi ţinînd seama de experienţa predecesorilor lui şi a sa în guvernarea ţării.

Domnitorul Mircea a luat, totodată, măsuri de mai bună administrare a ţării, împărţită pe judeţe, al căror nume amintea pe cel al riurilor de-a lungul cărora judeţele se întindeau.

Deşi şi-a dorit tihna păcii, Marele Mircea Voievod s-a văzut obligat să ducă o luptă necurmată pentru independenţa ţării, luptă care a avut ca suport puternic oştirea, al cărei comandant suprem era domnul.

Tipul monarhului luminat, Mircea a manifestat o grijă constantă pentru dezvoltarea culturii.

Vremurile cereau şi Mircea Voievod a înţeles să acţioneze în direcţia modelării societăţii în funcţie de realizările din alte părţi, a receptării acelor bunuri de civilizaţie care i se potriveau şi o încadrau în rîndul ţărilor înaintate ale timpului.

Fără măsurile luate pe plan intern de înălţare a ţării şi de întărire a autorităţii domneşti, fără o puternică bază economică şi sprijin de masă n-ar fi fost posibile largile orizonturi ale politicii externe ale lui Mircea, victoriile lui împotriva agresorilor otomani şi care l-au impus în conştiinţa lumii ca „cel mai ager şi cel mai viteaz dintre principii creştini“, iar în cea românească ca „părinte ale patriei“.

În comunicarea „Oastea ţării pe timpul domniei Marelui Mircea Voievod, scut de nădejde în lupta pentru apărarea independenţei ţării“, prezentată de ge-

neral-colonel Vasile Milea, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., ministrul apărării naţionale, se subliniază: Momentul jubiliar al aniversării a şase secole de la urcarea pe scaunul Ţării Româneşti Muntenia a ilustrului voievod Mircea constituie, pentru poporul nostru şi fiii săi aflaţi sub drapel, atît un prilej de omagiere a puternicei personalităţi care şi-a dominat cu autoritate epoca, cît şi de evocare a glorioaselor tradiţii ale luptei eroice a neamului românesc pentru apărarea identităţii sale, a libertăţii şi independenţei patriei.

Restituirea către contemporaneitate şi viitorime a bogatului tezaur de gîndire şi faptă ostăşească a înaintaşilor reprezintă nu numai un imperativ ştiinţific şi educativ-patriotic, ci şi un act de valorificare practică de importanţă naţională, învăţămintele trecutului formînd premisele istorice ale doctrinei militare a statului român socialist, strălucit elaborate şi fundamentate de secretarul general al partidului, preşedintele Republicii, comandantul suprem al forţelor noastre armate, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

După ce se relevă că apărarea independenţei şi integrităţii ţării a fost ţelul fundamental al politicii interne şi externe promovate de domnitorul Mircea, care, ca şi predecesorii săi, a subordonat toate eforturile — pe plan economic, politic şi militar — acestui nobil scop, în comunicare se spune: Înţelept şi priceput organizator al apărării ţării sale, domnitorul Mircea şi-a legat pentru totdeauna numele de organizarea unui sistem militar de profundă originalitate, întemeiat pe participarea întregului popor la lupta de apărare, coordonată esenţială a gîndirii şi practicii militare româneşti. Preluînd de la înaintaşi ideea războiului obşteac de apărare a patriei, „marele şi singur stăpînitorul a toată Ţara Românească“, Mircea Voievod a dat acestui concept o înfrumuseţare organizatorică de mare eficienţă, concretizată în „oastea cea mare“, structură militară cu caracter de unicat în întreaga Europă medievală.

În strategia apărării, marele domn a acordat o atenţie deosebită elementului care a constituit o cheie de boltă a succesului rezistenţei româneşti în evul mediu — realizarea unităţii de acţiune politico-militară a ţărilor române, a unui front românesc unic de luptă în faţa invaziei străine. Pe baza acestor orientări înţelepte, izvorite dintr-o adîncă înţelegere a trecutului naţional, imprimate politicii interne şi externe a ţării, domnitorul Mircea a obţinut strălucite victorii împotriva invaziei străine,

salvagardind neatîrnarea și integritatea statului românesc.

În acest sens, în comunicare sînt evocate principalele trăsături ale artei militare medievale românești care au asigurat atunci succesul „oastei celei mari” a țării, precum și izbînzile pe cîmpul de luptă obținute de Mircea la cumpăna secolelor XIV—XV, ce au consolidat statalitatea românească, statornicindu-i trainic locul distinct în rîndul statelor Europei acelei epoci.

Retrospectiva istorică a fapăturilor de glorie militară a domnului Mircea ne îndreptățește să-l așezăm în galeria iluștrilor voievozi și căpitani de oști ai neamului românesc, ctitori și apărători dîrji ai independenței și unității țării.

În comunicare se subliniază în continuare: Cele mai înaintate și viabile tradiții ale luptei întregului popor, între ai cărei exponenți de seamă este și Mircea Voievod, tradiții care și-au păstrat semnificația ideatică și valoarea practică în contemporaneitate, își găsesc o incorporare organică în concepția Partidului Comunist Român cu privire la apărarea patriei, în principiile și opțiunile doctrinei militare românești actuale, care poartă pecetea geniului conducătorului de excepție al poporului nostru, personalitate proeminentă a lumii contemporane, eminent gînditor politic și militar, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În acest context, sînt subliniate acțiunile și demersurile de larg răsădit internațional ale României socialiste, ale președintelui Nicolae Ceaușescu pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru înfăptuirea dezarmării, în primul rînd a dezarmării nucleare, pentru apărarea dreptului suprem al oamenilor, al popoarelor la pace, la viață, la existență liberă și demnă, între care și recenta inițiativă privind reducerea cu 5 la sută a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare și organizarea unui referendum, care constituie o expresie a vocației de pace, independență și suveranitate a poporului român, a dorinței sale pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Tot ce se face în țara noastră pentru întărirea puterii armate a statului, întreaga pregătire militară nu este îndreptată împotriva nimănui și are, așa cum a precizat conducătorul partidului și statului nostru, un singur țel, un țel de onoare — să asigure poporului nostru condiții de liniște și pace, pentru a-și putea făuri societatea pe care o dorește, pentru a asigura triumful comunismului în România, pentru o lume mai bună și mai dreaptă pe planeta noastră.

În comunicarea „**Marele Mircea Voievod — apărător neînficat al vetrei stră-**

moșești, al culturii și civilizației europene”, prezentată de prof. dr. Virgil Cîndea, secretar al Asociației „România”, se spune: Dacă — după cum demonstrează istoria Europei — luptele pentru apărarea poporului și pămîntului românesc au avut mai totdeauna semnificații și efecte pentru apărarea continentului însuși, a culturii și civilizației lui, aceasta nu este doar consecința așezării noastre geografice, ci dimpotrivă. Pentru că așezarea noastră în calea popoarelor migratoare, la confluența intereselor expansioniste a marilor imperii, într-o zonă fierbinte a Europei, marcată permanent de campanii militare, jafuri și distrugerii, dicta mai degrabă o politică de abandon și supunere, pentru evitarea unor agresori totdeauna superiori ca număr și putere militară. Românii au ales calea rezistenței armate, asociată statorniciei acțiunii diplomatice și, cînd aceste mijloace se dovedeau inoperante, au continuat lupta supraviețuirii și păstrării identității naționale prin creație culturală și de civilizație pentru ei și pentru vecinii lor înrobiți din sud. Epopeea Marelui Mircea Voievod ilustrează un fenomen de istorie națională și europeană întemeiat pe convingere, idealuri și hotărîre.

După cum se știe, principala dificultate a domniei lui Mircea și cel mai înalt merit al lui prin rezultatele obținute au fost confruntarea cu otomanii. Mircea, domnul Țării Românești, va fi unul dintre cei dintîi suverani europeni care aveau să se confrunte cu succes, pe plan militar, dar și diplomatic, cu această mare putere în ascensiune. Realizările lui vor avea repercusiuni pentru întreaga civilizație europeană.

Hotărîrea de a apăra cu orice preț pămîntul patriei este deopotrivă evidențiată de curajul confruntării cu dușmani superiori numeric și reputați prin agresivitatea lor, de mobilizare a tuturor forțelor combative în „oastea cea mare”, de o diplomatie defensivă concretizată în alianțe de apărare. Mircea este primul domnitor român cu o activitate diplomatică atît de vastă și variată. Sistemul de alianțe și relații externe nu a fost însă creat și folosit de domnitorul Mircea în scopuri ofensive, ci reprezenta doar completarea neapărat necesară a forței armate în scopul apărării țării în împrejurările de insecuritate din timpul guvernării marelui voievod. Luptele sale cu otomanii au fost pe teritoriul Țării Românești și au avut ca scop respingerea agresiunilor din afară. În acest sens, este subliniată măiestria diplomatică a domnitorului Mircea, care a obținut pentru Țara Românească statutul de autonomie din partea unui adversar

puternic pe care-l înfruntase cu armele și într-un moment în care nu existau încă o experiență și o practică a negocierilor cu Imperiul Otoman. Acest statut politic a avut consecințe uriașe pe plan național și internațional. Pe plan național, Mircea Voievod a păstrat ființa țării și împreună cu ea continuitatea de instituții, legi, spiritualitate, dezvoltare politică, economică și culturală pentru poporul român, dar, în același timp, a făcut, timp de secole, din țările române singurul refugiu pentru cărturari, luptători și prizoniți din toate țările Peninsulei Balcanice și Orientului Apropiat aflate sub dominație otomană. Aceasta justifică și pune într-o lumină mai puternică meritele de apărător al culturii și civilizației europene ale lui Mircea, domnitorul care prin geniul său militar și politic a păstrat ființa Țării Românești și a făcut din ea un bastion împotriva expansiunii otomane pe continent. Dar contribuția noastră la păstrarea culturii și civilizației europene a constat nu numai în apărarea lor cu armele și deopotrivă în continua creație materială și spirituală românească. Evocând o guvernare dominată de insecuritate externă și repetate confruntări militare pe teritoriul național, rămânem uimiți de faptul că Mircea a aflat energie, răgaz și mijloace pentru realizarea unui bogat program cultural, care vădește încredere în capacitățile creatoare ale poporului, în viitor, în continuitatea dezvoltării libere a patriei, pentru că Marele Voievod n-a întreprins nimic numai pentru prezent, ci pentru întreaga istorie românească de după el.

Între înaltele pilde de patriotism, luptă neabătută pentru libertate și suveranitate națională, cîrmuire înțeleaptă a țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu a evocat totdeauna între cele dintîi personalități pe Marele Mircea Voievod. Printre cei dintîi nu numai în cronologia evenimentelor istorice, dar și prin măreția faptelor și înalta lor semnificație istorică națională și europeană.

În comunicarea „**Lupta poporului român pentru dreptate socială, unitate și independență națională reflectată în opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu**”, prezentată de Ion Popescu-Puțuri, membru al C.C. al P.C.R., director al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., se arată :

Sărbătorim, în aceste zile, aniversarea a 600 de ani de la înuagurarea domniei lui Mircea cel Mare, călăuziți de lumina pe care conducătorul României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a proiectat-o asupra întregii istorii a poporului nostru. Ca și în cazul altor mari

aniversări istorice, sărbătorite din inițiativa directă a secretarului general al partidului, cum au fost 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent, condus de Burebista, sau o sută de ani de la proclamarea independenței absolute a statului român modern, aniversarea domniei lui Mircea, prilejuiește nu numai o simplă evocare a unei epoci istorice și a unei personalități politice, ci și o reasezare mai potrivită cu adevărul faptelor, a locului acestui domnitor în multimilenara istorie a poporului român. Domnia îndelungată de 32 de ani, domnia lui Mircea cel Mare — „regele Daciei”, cum îi spuneau unii istorici bizantini contemporani — a reprezentat o epocă glorioasă de dezvoltare a poporului, de afirmare a forței sale pentru apărarea gliei și libertății lui, de înflorire a culturii și civilizației pe pămîntul țării noastre.

Istoricul Nicolae Bălcescu îl așează pe Mircea în fruntea seriei domnitorilor români din evul mediu, preocupați de refacerea unității politice a întregului nostru popor, din vatra Daciei de odinioară, operă pe care avea s-o înfăptuiască, două secole mai târziu, Mihai Viteazul. Ampla activitate politică de organizare, de unificare a cît mai multe părți din întregul spațiu dacic strămoșesc, politica sa internațională de anvergură continentală, ni-l înfățișează pe domnitorul Mircea ca pe un demn urmaș, în linie dreaptă, al lui Burebista, „regele regilor” Daciei antice, cu adevărat un mare cîrmuitor al poporului nostru, un mare luptător pentru apărarea unității și independenței sale. Dacă ținem seama de titulatura cu care își însoțea semnătura marelui domnitor, rezultă, așa cum se consemnează de altfel în unele cronici turcești ale timpului, că, în spiritul tradiției de pe vremea lui Burebista, și Mircea cel Mare era, de fapt, tot un „rege al regilor”. Atributului de „bătrîn” cu care unii cronicari i-au însoțit numele, proiectare a unei amintiri din vremea dacilor care identificau casta înțelepților cu bătrînii, după cum ne informează cunoscutul cărturar Ioan Eliade Rădulescu, i se poate asocia, după cum se face cu prilejul acestei sărbătoriri și pe cel care exprimă în chip absolut dimensiunile uriașe ale acestei figuri de domnitor.

Asemenea personalități, cum a fost Mircea cel Mare, care ne apare ca un reper proeminent pe firul dăinuirii istorice a poporului nostru, ridicat între statul dac centralizat și independent și epoca lui Mihai Viteazul, de făurire a primei reîntregiri a neamului, — ne sînt reînviolate, scoase din colbul filelor de cronică cu prilejul acestei aniversări,

pentru a fi așezate la locul potrivit, de cinstite și învățături pentru urmașii lor din zilele noastre.

Cititorul acestei acțiuni de împrobă-tare a trecutului poporului nostru, de restaurare a adevăratelor portrete ale conducătorilor lui, de înlăturare a pone-gririlor și falsificărilor de tot felul pre-zente încă în multe cărți de istorie de aiurea, este, spre bucuria noastră, însuși secretarul general al partidului, to-varășul Nicolae Ceaușescu, continuator vrednic, la scara marii istorii, a iluștri-lor săi înaintași.

În opera teoretică a secretarului ge-neral al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, este cristalizată o vi-ziune globală și unitară asupra istoriei poporului român. În această operă teore-tică, împletită, în ultimii 21 de ani, cu o inegalabilă activitate practică, de cinstire a tuturor locurilor istorice, un spațiu important îl ocupă referința istorică, raportarea existenței contemporane a poporului român la existența sa isto-rică, atît în planul luptei pentru uni-tate și independență națională, cît și pe planul aspirației pentru dreptate socială.

Este un adevăr incontestabil că, pa-ralel cu ctitorirea marii istorii a României socialiste de după Congresul al IX-lea, secretarul general al parti-dului a proiectat o imagine nouă și asupra trecutului poporului român. În această imagine nouă, marile probleme ale istoriei naționale, cum sînt originea poporului român, neîncetata sa luptă pentru apărarea unității și independen-ței, pentru dreptate socială sînt definite și apreciate într-o viziune unitară, în concordanță cu filosofia partidului nos-tru, cu concepția materialist-istorică.

Călăuzit de o profundă dragoste pen-tru poporul căruia îi aparține, pre-sedintele Nicolae Ceaușescu a ridicat pe cele mai înalte culmi ideea de inde-pendență și unitate națională, a înlă-turat neconcordanța dintre situația po-porului român liber și independent în epoca contemporană și imaginea de umilință a aceluiași popor în trecut, așa cum apărea, nu rare ori, în vechile noas-tre cărți de istorie scrise sub falsa lo-cuțiune a cronicarului că poporul nostru s-a aflat totdeauna „în calea răutăți-lor”. „Avem datoria — spunea to-varășul Nicolae Ceaușescu în 1968 — să cunoaștem, să studiem trecutul de luptă al poporului nostru. Avem un trecut cu care ne putem mîndri. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națio-nală. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație”.

Iată cîteva idei fundamentale pe care aniversarea unor mari evenimente, le-gate de lupta pentru apărarea unității

și independenței poporului român, pen-tru dreptate socială, cum au fost semi-centenarul bătăliei de la Mărășești (1967), 375 de ani de la unirea tuturor românilor sub Mihai Viteazul (1975), 125 de ani de la revoluția română din 1848, 80 de ani de la crearea partidului clasei muncitoare în țara noastră, pri-lejuind ample evocări istorice, le-a pus în valoare, slujind astfel educația pa-triotică a maselor, dar și la o mai ri-guroasă apreciere științifică a eveni-mentelor respective. Este suficient să amintim, în această privință, cerința formulată de secretarul general al parti-dului, cu privire la necesitatea înlătu-rării unei terminologii impropriei refe-ritoare la actul unirii realizat de Mihai Viteazul, înfăptuit ca rezultat al unor aspirații populare și legitime, ci nu al unei „politici de cuceriri” — expresii care mai apăreau încă în 1975 în unele cărți de istorie. Participînd direct la mari adunări populare, organizate în locurile care amintesc evenimente glo-rioase din trecutul poporului, la Vaslui, la Călugăreni, la Giurgiu, președintele Nicolae Ceaușescu a reînviat în conștiința generațiilor contemporane marile izbînzi ale unor domnitori din trecut, între care Mircea cel Mare se afla în primul rînd, pe altarul luptei pentru apărarea ființei și demnității poporului nostru, locul im-portant pe care l-au ocupat țările ro-mâne pe continentul european în epoca lui Mircea. Noi cinstim pe Mircea și pe atîția voievozi — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — ca oameni înaintași ai timpurilor lor, care au pus în joc tot ce au avut pentru izgonirea cotropitorilor străini de pe pămîntul strămoșesc.

În concepția președintelui Nicolae Ceaușescu două idei fundamentale jalonează istoria multimilenară a poporului român și ambele îi conferă demnitate și onoare: ideea de unitate, care i-a asi-gurat continuitatea de milenii pe ace-lași teritoriu și ideea de luptă neîn-ce-tată pentru apărarea libertății și inde-pendenței sale de-a lungul timpului.

Ideea de unitate a poporului nostru s-a reflectat în întreaga operă teore-tică a secretarului general, începînd cu istorica cuvîntare rostită la cea de a 45-a aniversare a partidului, unde s-a formulat necesitatea integrării istoriei mișcării muncitorești, a partidului în is-toria patriei, în istoria națională, și sfîrșind cu ultimele cuvîntări din vara acestui an, în care se evocă unitatea și continuitatea poporului nos-tru de 2500 de ani, adică de la prima atestare documentară a luptelor purtate de strămoșii noștri geto-daci pentru apă-rarea pămîntului lor, eveniment pe care, de asemenea, îl sărbătorim anul acesta.

În concepția președintelui României, poporul român, urmașul și continuatorul marelui popor geto-dac din antichitate, este unul din cele mai vechi și stabile popoare ale Europei. Peste tot, în spațiul locuit — de daci în antichitate, de valahi în evul mediu, de români în epoca modernă — factorul viu al acestei stabilități a fost țărănimea. Ea vine din adâncurile multimilenare ale trecutului, transmitând din generație în generație marile coordonate ale existenței sale: legătura cu pământul, adică munca, și legătura cu ai săi, adică viața în desfășurarea ei continuă. „Multă vreme, de-a lungul milenarei existențe a poporului român, se arată în Programul partidului, țărănimea a reprezentat cea mai importantă forță a progresului“. Lupta de clasă a țărănimii, marile răscoale din evul mediu — de la Bobilna, răscoala condusă de Gheorghe Doja, de Horea, Cloșca și Crișan, precum și răscoalele din epoca modernă, care au culminat cu anul 1907 — au constituit un factor fundamental al transformărilor social-economice pe calea progresului și luptei de eliberare națională. Țărănimea a constituit, de asemenea, principala forță în armatele multor conducători de oști, între care și în armata lui Mircea cel Mare, ea ducând greul bătăliilor împotriva coteritorilor străini.

Apreciind rolul istoric al țărănimii române ca producător de bunuri, ca luptător, ca depozitar al culturii și limbii, într-o strălucită unitate, secretarul general al partidului a aplicat principiul concepției materialist istorice conform căruia masele făuresc istoria. Această axiomă își găsește o întruchipare excepțională în întreaga istorie modernă a poporului român, adică în cea mai binecunoscută epocă, în sensul cunoașterii ei pe bază de documente. Toate marile evenimente care s-au produs în viața poporului român în această epocă au avut ca forță motrice masele populare, poporul însuși, începând cu revoluția lui Tudor Vladimirescu și sfârșind cu revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, declanșată la 23 August 1944. În desfășurarea tuturor evenimentelor, masele populare au fost prezente în chip hotărâtor. Pe bună dreptate, președintele Nicolae Ceaușescu apreciază că în 1859 „prin acțiunea lor energică, masele populare au dejucat, deopotrivă, manevrele unor cercuri reacționare, ca și intențiile unor puteri europene“, iar Unirea Transilvaniei din 1918 n-a fost, după aprecierea conducătorului partidului nostru, „rezultatul tratatelor de pace, al Tratatului de la Trianon, ea fusese hotărâită și realizată

prin lupta maselor populare din Transilvania și România încă din 1918“.

Unul dintre marile adevăruri care rezultă din cunoașterea faptelor istorice, pus în evidență de tovarășul Nicolae Ceaușescu, este că poporul a avut totdeauna conștiința unității sale, a spațiului geografic pe care se întinde această unitate și a luptat totdeauna pentru apărarea ei.

Acesta este aspectul esențial al problemei unității poporului nostru ca o constantă a istoriei sale: traversarea a peste două milenii fără ca poporul să-și piardă teritoriul și ființa sa etnică. Al doilea aspect îl reprezintă **modul** cum a fost apărată și păstrată această unitate. Desigur, dăinuirea multimilenară a unui popor este în primul rând produsul însușirilor sale, rezultate din mediul natural în care trăiește, din concepția sa asupra vieții. Este însă tot atât de adevărat că multe popoare au dispărut în decursul timpului, ca urmare a stăpînirilor străine, a asupririi și chiar a exterminării lor de către statele și imperiile mai puternice, cât și a unor frământări interne care au dus la pieirea lor. În Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu de la 1 iunie 1982 se dă o definiție a Istoriei în care se află acest element caracteristic al trecutului societății: „Istoria omenirii — arată secretarul general al partidului — este jalonată de relațiile dintre diferite popoare și state, de formarea și apoi dispariția unor imperii, de lupta popoarelor pentru apărarea ființei proprii, a ființei lor naționale“.

Această definiție a istoriei ne îndeamnă să adoptăm o nouă optică față de momente și probleme fundamentale ale istoriei poporului nostru, deosebită, uneori în chip radical, față de interpretările tradiționale. Această nouă optică trebuie să se caracterizeze prin consecvență și principialitate, prin respect față de istoria altor popoare, în primul rând a popoarelor vecine. Unele dintre aceste popoare vecine au avut în diferite epoci istorice un destin asemănător cu al poporului român, cu care de altfel poporul nostru a întreținut legături de prietenie și colaborare. Existența istorică a statului valaho-bulgar este cel mai elocvent exemplu al puterilor tradiții de bună vecinătate și prietenie dintre cele două popoare, într-o vreme când dușmanul comun se numea Imperiul bizantin. Altele, dimpotrivă, au făcut parte din imperii, întriva cărora poporul român a luptat pentru a-și apăra libertatea și ființa națională.

Punind în evidență caracterul permanent al luptei poporului român pentru apărarea unității și independenței sale, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat, totodată, că vremelnicele ocupații străine, împotriva cărora poporul totdeauna s-a răzvrătit și a găsit mijloacele de a le înlătura, nu au schimbat identitatea sa etnică, fizionomia sa spirituală, limba sa, mediul său de viață.

Renăscut pe vatra Daciei lui Burebista și Decebal, statul valah condus de Mircea cel Mare a asigurat, datorită victoriei, dar și datorită înțelepciunii suveranului său, continuitatea statală a românilor, singurul popor din această parte a Europei care și-a salvat existența statului în relațiile cu Imperiul otoman. „Ca urmare a hotărârii cu care și-a apărât patria — spune tovarășul Nicolae Ceaușescu —, poporul nostru a reușit să încheie cu Imperiul otoman, încă din vremea lui Mircea, tratate care prevedeau obligația Porții de a respecta organizarea țării și a nu se amesteca în treburile sale interne și chiar angajamentul de a apăra țara împotriva atacurilor străine”.

În lumina acestei aprecieri, se poate spune că tovarășul Nicolae Ceaușescu, luând în considerare caracterul real al raporturilor româno-otomane, a restituit istoriei poporului nostru o jumătate de mileniu de viață statală autonomă, pe care istoriografia veche o acoperise cu „jugul” și „dominația” otomană. Evocând tratatele româno-otomane — Capitulațiile — președintele Nicolae Ceaușescu aprecia că „Statutul de autonomie al țărilor române a asigurat condiții pentru un progres mai intens al forțelor de producție, pentru apariția noilor relații capitaliste, precum și pentru întărirea conștiinței unității naționale”.

Alături de unitate, stabilitate și continuitate pe același pământ, istoria poporului nostru oferă un rar exemplu de afirmare, aproape fără excepție, a simțului de dreptate și moralitate în cadrul relațiilor internaționale. Pentru poporul român marile simboluri ale virtuților sale se află pe pământul său; Sarmizegetusa, Rovine, Vaslui, Călugăreni, iar dacă Plevna, Debrețin și Tatra se află dincolo de hotarele patriei noastre, singele vărsat de români în locurile amintite a slujit cauza libertății popoarelor vecine.

Având asemenea atestate de corectitudine și moralitate în relațiile cu popoarele vecine pe care istoria i le conferă nu o singură dată, poporul român se poate mândri — cum spune președintele Nicolae Ceaușescu — cu un asemenea trecut. Bazat pe el — adică și pe el —

în epoca noastră, România socialistă, prin președintele său, afirmă pe plan internațional acele principii pe care experiența istorică a poporului nostru le-a validat: Necesitatea respectării dreptului la libertate și independență națională tuturor popoarelor, indiferent de mărimea lor, dreptul oricărui popor de a-și făuri singur destinul, dezvoltarea unor relații de colaborare bazate pe egalitate, rezolvarea litigiilor pe cale pașnică.

Comunicarea „**Epoca Nicolae Ceaușescu — epoca celor mai mărețe împliniri din istoria multimilenară a poporului român**” a fost prezentată de Emilian Dobrescu, membru al C.C. al P.C.R., ministru secretar de stat la Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie. În comunicare este înfățișat impresionantul bilanț al prefacerilor economico-sociale ce au avut loc în România socialistă după Congresul al IX-lea al partidului, ce a devenit un proeminent punct de referință al istoriei noastre, piatra de hotar a unei noi epoci — intrate definitiv în conștiința poporului drept „Epoca Nicolae Ceaușescu”.

Pe plan economic sînt relevante transformările de substanță petrecute în această perioadă, subliniindu-se că România s-a situat, în ultimele două decenii, printre țările cu cel mai ridicat ritm de dezvoltare industrială, ceea ce a distrămat pentru totdeauna mitul „economiei românești eminentemente agrare”.

În același timp, a fost creat, practic, din temelii un amplu sector de cercetare științifică și inginerie tehnologică. Sub conducerea tovarăsei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, cercetarea științifică și tehnologică s-a amplificat continuu, ea fiind prezentă în tot ceea ce s-a înfăptuit, în acești ani, în întreaga dezvoltare economico-socială a țării, în ridicarea bunăstării materiale și spirituale a națiunii noastre.

Spectaculoase prin amploarea lor sînt și schimbările de ordin social. Anul acesta gradul de urbanizare depășește cota, plină de semnificații, de 50 la sută. A fost creat, de asemenea, un larg sistem, unic în felul său, de organisme ale democrației muncitorești revoluționare, care asigură participarea nemijlocită a întregului popor la conducerea societății. Între atributele definitorii ale acestei perioade este inclusă și promovarea consecventă a principilor echității socialiste, care se reflectă, între altele, în diminuarea raportului dintre retribuțiile maxime și minime.

Reliefind aceste mărețe realizări, comunicarea evidențiază rolul primordial al politicii de investiții a partidului, elaborată de tovarășul Nicolae Ceaușescu,

arătînd că baza tehnico-materială creată și avantajele socialismului au permis  ării noastre să reziste impactului perturba ilor economiei mondiale în alte condiții dec t în trecut.

 n continuare, în comunicare se spune : Toate înfăptuirile din perioada de după Congresul al IX-lea sînt indisolubil legate de munca neobosită a conducătorului partidului și statului, care a călăuzit permanent mersul activit  ii noastre economico-sociale, a supus unei exigente analize rezultatele ob t nute, pun nd în evidență marile poten e de progres ale orînduirii socialiste, modalitățile deplinei lor valorificări. Este meritul incontestabil al tovarășului Nicolae Ceaușescu de a fi acționat, cu neclintită intransigen  , pentru promovarea spiritului revoluționar în toate compartimentele societ   ii. Resping nd hot r it at t viziunile triumfaliste, c t și opticele defetiste, partidul, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au criticat cu obiectivitate și ascu ime neajunsurile manifestate, au evidențiat căile pentru eliminarea lor, pentru soluționarea contradicțiilor apărute pe parcurs, mobiliz nd masele de oameni ai muncii, întregul popor, în vederea edificării cu succes a noii orînduirii în România.

 n comunicare se subliniază că una din cele mai fecunde mutații istorice determinate de Congresul al IX-lea al partidului este proiectarea, într-o largă viziune prospectivă, a dezvoltării economico-sociale a ării, viitorul fiind conceput nu ca extrapolare iner ial  a tendințelor existente, ci ca o creație socială conștientă, ca un  mbold ac ional și reper pentru modelarea prezentului în-suși.  ncep nd cu opțiunile majore luate în 1965 și continu nd cu directivele pentru planurile cincinale ulterioare, cu Programul partidului adoptat în 1974, cu orientările directe  re și programele-directivă pe termen lung — România fiind printre primele  ri cu activitate de prognoză sistematică — partidul nostru, prin aportul determinant al tovarășului Nicolae Ceaușescu, și-a cristalizat o strategie de perspectivă îndelungată.

D nd expresie concep iei strategice formulate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, actualul plan cincinal și liniile directe pentru perioada de perspectivă  nscr u știința și tehnologia între prioritățile de bază ale politicii partidului.

Pe fondul realizărilor dob ndite în ultimii 21 de ani, al grandioaselor perspective deschise ării noastre de Congresul al XIII-lea al partidului se profilează dimensiunea istorică a personalității de excepție a tovarășului Nicolae Ceaușescu, ale cărui g ndire originală și

acțiune revoluționară și-au pus amprenta inconfundabilă asupra întregii dezvoltări economico-sociale a României în epoca ce-i poartă numele.

 n comunicarea „**Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, cu privire la înțelegerea și colaborarea între toate na iunile lumii — expresie a vocației de pace, independență și suveranitate a poporului român**”, prezentată de prof. univ. dr. Dumitru Ghișe, membru al C.C. al P.C.R., prorector al Academiei de partid pentru  nv  am nt social-politic, director al Editurii politice, se subliniază : Este un merit nepieritor al tovarășului Nicolae Ceaușescu acela de a fi elaborat și fundamentat,  in nd seama de extraordinara complexitate a condițiilor internaționale actuale, o concep ie clară și un program practic realist de construire a păcii, de așezare a raporturilor dintre state pe principii menite să asigure buna înțelegere și colaborarea, pacea și progresul tuturor națiunilor lumii. Nu e deloc  nt mpl tor faptul că perioada celor mai fertili ani de împliniri în dezvoltarea patriei noastre, perioadă consacrată cu m ndrie de întregul nostru popor drept „Epoca Nicolae Ceaușescu”, a fost însoțită de o ne ntreupt  creștere a prestigiului internațional al României.

 ntre politica internă și cea externă a partidului și statului nostru legătura este indisolubilă. Căci, aș  cum în repetate r nduri a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu, fără pace nu poate fi pusă în valoare superioritatea socialismului, nu se poate construi o civiliza ie nouă, mai dreaptă și mai bună, hărăzită libert  ii și fericirii omului. Cu at t mai mult astăzi, în condi iile când un război — datorită armelor sofisticate cu care poate fi dus — pune sub semnul întrebării însăși existen a vieții pe planeta noastră, pacea devine problema fundamentală a epocii noastre, singura alternativă a popoarelor de pretut ndenii, indiferent de orînduirea social-politică în care trăiesc.

Orientată programatic de acest comandament fundamental, politica externă a României întruchipează grija permanentă pentru corelarea dinamică și constructivă a procesului edificării socialismului în  ara noastră cu evoluția de ansamblu a lumii, sub semnul priorității de necontestat a promovării intereselor vitale ale poporului nostru.

 n continuare, vorbitorul a spus : Programul de pace și dezarmare preconizat de  ara noastră pornește de la coordonatele de bază ale concep iei României, a președintelui Nicolae Ceaușescu asupra

salvgardării păcii și înfăptuirii dezarmării și, în primul rând, a dezarmării nucleare; garantarea echilibrului militar nu pe calea creșterii cheltuielilor militare, a armamentelor și efectivelor armate, ci la un nivel tot mai redus al acestora prin dezarmare; înscrierea dezarmării într-o largă viziune politică de eliminare a forței și amenințării cu forța din viața internațională și de soluționare a problemelor ce pot apărea între state exclusiv pe cale pașnică, de așezare a raporturilor dintre state pe principiile solide ale deplinei egalități, ale respectului independenței și suveranității naționale și recunoașterii dreptului fiecărui popor de a-și hotărî de sine stătător destinele, fără vreun amestec din afară; fundamentarea negocierii și acțiunii în domeniul dezarmării pe participarea tuturor statelor; mobilizarea în sprijinul dezarmării a popoarelor, a maselor largi, unirea eforturilor tuturor forțelor sociale înaintate.

Înghețarea și reducerea bugetelor militare constituie un punct fundamental de referință în acțiunea perseverentă a României în domeniul dezarmării. Propunerile concrete făcute în această direcție de țara noastră, prin președintele ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și care prevăd ca fondurile eliberate pe această cale să fie folosite pentru sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare, cât și pentru progresul economic și social al țărilor care efectuează astfel de reduceri, ex-

primă preocuparea constantă a României pentru soluționarea problemelor subdezvoltării și lichidării marilor decalaje economice existente, pentru instaurarea unei noi ordini economice mondiale.

Continuând nobilele tradiții și năzuințe ale poporului român de conviețuire pașnică cu celelalte popoare, desfășurînd eforturi stăruitoare ca lumea să devină mai dreaptă și mai bună, România socialistă, sub conducerea înțeleaptă a președintelui ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, își aduce o contribuție concretă, substanțială la promovarea înțelegerii și colaborării dintre toate națiunile lumii, la triumful păcii pe planeta noastră.

În încheierea sesiunii participanții au adoptat o telegramă adresată **tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.**

Telegrama a fost prezentată de Radu Voinea, membru al C.C. al P.C.R., președintele Academiei Republicii Socialiste România.

Într-o atmosferă însuflețitoare, de puternică vibrație patriotică, toți cei prezenți au aplaudat îndelung, au aclamat pentru partid și secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, dînd astfel expresie sentimentelor de profundă stimă, de aleasă prețuire pe care întregul nostru popor le poartă conducătorului iubit al partidului și statului.

TELEGRAMA ADRESATĂ TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU, Secretar general al Partidului Comunist Român, Președintele Republicii Socialiste România,

de participanții la sesiunea științifică din Capitală : „Marele
Mircea Voievod — personalitate proeminentă a istoriei naționale“

**Mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu,
Secretar general al Partidului Comunist Român,
Președintele Republicii Socialiste România,**

Participanții la sesiunea științifică organizată în Capitală cu prilejul aniversării a 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a Munteniei a domnitorului Mircea Voievod, vă adresează dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarăse Nicolae Ceaușescu — marele fiu al națiunii noastre, înflăcărat patriot și ilustru gînditor al epocii contemporane, militant neobosit pentru propășirea societății românești, strălucit continuator al operei celor mai de seamă înaintași ai poporului, luptător fără preget pentru cauza libertății și independenței patriei, pentru afirmarea vocației sale de pace și înțelegere între popoarele lumii — un cald și vibrant omagiu, expresia sentimentelor de dragoste și aleasă prețuire pe care le nutresc față de exemplara și prodigioasa dumneavoastră viață și activitate, puse în

slujba măreței cauze a partidului, a libertății și demnității poporului român, a socialismului și păcii.

Vă exprimăm, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, admirația și recunoștința noastră fierbinte pentru impresiunea dumneavoastră contribuție creatoare la fundamentarea științei istorice românești, la analiza, în spiritul adevărului științific, al materialismului dialectic și istoric, a problemelor legate de trecutul, prezentul și viitorul patriei, la elaborarea unor teze și idei de o excepțională însemnătate pentru cercetarea și cunoașterea istoriei naționale și universale.

Concepția dumneavoastră remarcabilă, innoitoare, revoluționară despre istoria unică și unitară a poporului român, modul științific în care definiți și caracterizați conținutul și obiectivele fiecărei etape de dezvoltare economico-socială a patriei constituie un prețios îndrumar teoretic, un model de înțelegere și interpretare a istoriei noastre naționale, a luptei eroice, neîntrerupte a poporului român pentru afirmarea ființei proprii, pentru libertate socială și națională, pentru independență și unitate. În magistrala dumneavoastră operă teoretică situați la loc de frunte masele populare, adevăratul făuritor al istoriei, relevând, totodată, rolul marilor personalități, figurile legendare ale lui Burebista și Decebal, Glad, Gelu și Menumorut, Basarab și Marele Mircea Voievod, Alexandru cel Bun și Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Mihai Viteazul, Horea și Tudor, Avram Iancu, Bălcescu și Cuza, ale atîtor altor fii ai poporului, care au întruchipat voința de libertate și neatințare a românilor.

În spiritul înaltei prețuiri pe care dumneavoastră, mult iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, o acordați trecutului glorios de luptă al poporului român, punerii în valoare a tezaurului de învățăminte ale istoriei, educării patriotice, revoluționare a maselor, comunicările prezentate în cadrul sesiunii au înfățișat proeminența personalitate a domnitorului Mircea Voievod, strateg iscusit și conducător neînfricat al poporului nostru pentru păstrarea ființei proprii și apărarea gleei strămoșești. Faptele domnitorului Mircea Voievod, dimensiunea universală a personalității sale, strălucitele biruințe obținute pe cimpul de luptă prin efortul și jertfa întregului popor român dau expresie mărețului ideal pe care domnitorul Țării Românești a Munteniei l-a slujit consecvent, căruia i-a închinat întreaga viață, idealul suprem românesc de libertate, independență și unitate, purtat prin veacuri cu bărbăție și eroism.

Comunicările susținute au evidențiat că, sub conducerea domnitorului Mircea Voievod, țara a cunoscut o perioadă de puternică dezvoltare economică și socială, de promovare și înflorire a culturii românești, de sporire a forței și capacității de apărare a țării, a gleei străbune, de apărare a independenței și suveranității patriei. S-a relevat că Mircea Voievod, conștient de unitatea de cultură materială și spirituală, de unitatea de neam și limbă a poporului nostru, a realizat o strînsă colaborare cu Țara Românească a Moldovei și Țara Românească a Transilvaniei, unitatea acestora dovedindu-se atunci, ca și în veacurile ce au urmat, un factor fundamental, hotărîtor al luptei victorioase a românilor pentru existență de sine stătătoare, pentru apărarea libertății și integrității pămîntului strămoșesc.

Lucrările sesiunii au prilejuit evidențierea contribuției nepieritoare a poporului nostru la îmbogățirea tezaurului de valori al istoriei europene și universale. În cadrul sesiunii s-a relevat faptul că, sub conducerea Marelui Mircea Voievod, poporul român a constituit o puternică stavilă în calea expansiunii otomane spre centrul Europei și, prin aceasta, s-a afirmat ca apărător neînfricat al culturii și civilizației europene, al liniștii popoarelor din această parte a continentului nostru.

S-a relevat cu putere că eroismul și mărețele victorii obținute de Mircea Voievod în lupta pentru apărarea neatințării ilustrează forța și tăria unui popor hotărît să fie stăpîn pe soarta sa, să lupte pînă la capăt, cu fermitate și eroism, pentru realizarea aspirațiilor sale legitime — asigurarea libertății și independenței, a progresului social.

Cu sentimente de aleasă cinstire și profundă recunoștință, s-a evidențiat contribuția dumneavoastră determinantă, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, la lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului român, a independenței, suveranității și integrității teritoriale ale patriei. Îndelungata și strălucita dumneavoastră activitate revoluționară, consacrată cu neasemuită dăruire patriotică înfăptuirii idealurilor de veacuri ale poporului român, vă situează între marii și iluștrii eroi ai neamului, ctitori de țară și viață nouă, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

Cu deosebită satisfacție s-au înfățișat remarcabilele realizări obținute de poporul nostru în anii construcției socialiste, cu deosebire în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea, care a constituit un moment de însemnătate istorică pentru consolidarea independenței și suveranității României, pentru înaintarea fermă pe calea progresului multilateral, a socialismului și comunismului. Purtînd puternica am-

prentă a eminenței dumneavoastră personalități, acești ani marchează epoca celor mai rodnice împliniri din istoria poporului român, pe care, cu legitimă mândrie patriotică, întreaga națiune o numește „Epoca Nicolae Ceaușescu”. S-a subliniat cu putere că toate marile prefaceri revoluționare ce au avut loc în țara noastră în această epocă de glorie sînt indisolubil legate de activitatea dumneavoastră eroică de militant revoluționar și patriot înflăcărat, dedicată progresului economic și social al țării, afirmării României socialiste, libere și demne, în rîndul națiunilor lumii.

În cadrul sesiunii s-a subliniat că unitatea tuturor oamenilor muncii, a întregului popor, în jurul Partidului Comunist Român, al dumneavoastră, mult iubite și stimatelor tovarășe secretar general Nicolae Ceaușescu, constituie chezașia sigură a înaintării neabătute a patriei pe calea progresului și civilizației, a întăririi continue a suveranității și independenței naționale. S-a evidențiat că, astăzi, România socialistă se înfățișează ca o societate omogenă, compusă din clase cu interese fundamentale comune.

Lucrările sesiunii au reliefat contribuția de seamă a tovarășei Elena Ceaușescu, eminent militant al partidului și statului nostru, savant de largă recunoaștere internațională, la elaborarea și înfăptuirea planurilor și programelor de dezvoltare economico-socială a patriei, la înflorirea fără precedent a științei, învățămîntului și culturii românești, la edificarea unei lumi a păcii, înțelegerii și conlucrării între toate popoarele.

Participanții la sesiune au adus un înalt omagiu activității dumneavoastră de mare și neobosit Erou al păcii, care militează cu deosebită consecvență pentru promovarea și aplicarea fermă în relațiile internaționale a principiilor egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forță, soluționării pe calea negocierilor a oricăror conflicte și litigii dintre state.

În cadrul sesiunii s-a pus în evidență marele prestigiu de care se bucură România și președintele ei pe plan internațional, ca urmare a demersurilor și inițiativelor dumneavoastră, de larg răsunet internațional, mult iubite și stimatelor tovarășe Nicolae Ceaușescu, a întregii activități pe care o consacrați înlăturării pericolului de război din viața omenirii, asigurării păcii, înfăptuirii dezarmării, în primul rînd nucleare, apărării ferme a dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și alege și stabili în mod liber calea dezvoltării sale, de a-și decide singur destinele, afirmării dreptului fundamental al oamenilor, al popoarelor, la viață, la pace.

Dînd glas celor mai respectuoase simțăminte de grațitudine, stimă și profundă prețuire, participanții la sesiunea științifică dedicată aniversării a 600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea Voievod se angajează solemn alături de toți cetățenii patriei, de a munci cu toată răspunderea, cu abnegație patriotică și elan revoluționar, în spiritul mobilizatoarelor dumneavoastră îndemnuri și indicații, pentru a ne spori contribuția la înfăptuirea mărețelor obiective stabilite de Congresul al XIII-lea, la ridicarea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, pe noi culmi de progres și civilizație, pentru afirmarea tot mai puternică a patriei în rîndul națiunilor libere și demne ale lumii.

**PARTICIPANȚII LA SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DIN CAPITALĂ :
„MARELE MIRCEA VOIEVOD — PERSONALITATE PROEMINENTĂ
A ISTORIEI NAȚIONALE”**

**SIMPOZIONUL CU TEMA :
„600 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON A MARELUI
MIRCEA VOIEVOD”**

(Tîrgoviște, 18 septembrie 1986)

În cadrul amplei suite de manifestări consacrate împlinirii a 600 de ani de la suirea pe tronul Țării Românești a Marelui Mircea Voievod, la Tîrgoviște a avut loc, în ziua de 18 septembrie 1986, un simpozion. Au participat cadre didactice din învățămîntul superior, cer-

cetători, alți specialiști din domeniul istoriei, activiști de partid și de stat, numeroși oameni ai muncii din întreprinderile și instituțiile tîrgoviștene, studenți, elevi.

Lucrările au fost deschise de Suzana Gâdea, membru supleant al Comitetu-

lui Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Consiliului Culturii și Educației Socialiste, care a relevat că sărbătorirea împlinirii a șase secole de la urcarea pe tron a Marelui Mircea Voievod se desfășoară sub arcu de lumină al „Epocii Ceaușescu”, cea mai înfloritoare perioadă din istoria multimilenară a poporului român.

În atmosfera de puternică efervecență creatoare, ce caracterizează azi viața României socialiste și în care se contopesc într-un nobil aliaj pildele trecutului cu patosul revoluționar al prezentului — a spus vorbitoarea — sărbătorind împlinirea a 600 de ani de la urcarea pe tron a Marelui Mircea Voievod, cinstim, cu dreptele temeiuri, pe luptătorul consecvent și neînfricat pentru apărarea tuturor teritoriilor românești, pentru consolidarea statului român și a instituțiilor sale — premisă a desfășurării luptei înverșunate, multiseculare, pentru independență, unitate politică și progres social.

Arătând că năzuințele Marelui Mircea Voievod au coincis cu idealurile perene de libertate, unitate și progres ale poporului român, că faptele lui de armă s-au contopit cu lupta de veacuri a poporului nostru pentru apărarea libertății, unității și independenței naționale, că acțiunile de politică externă ale voievodului de acum șase secole corespund cu cele pentru care națiunea noastră a luptat dintotdeauna — dreptul tuturor popoarelor la o existență liberă, de a se afirma de sine stătător, de a colabora în pace și securitate — vorbitoarea a subliniat că aceste idealuri au triumfat numai după grele și necurmăte lupte și numai atunci când obștea noastră națională și-a aflat conducătorul cu adevărat devotat și cu adevărat neînfricat în luptă — clasa muncitoare și avangarda sa revoluționară, Partidul Comunist Român.

Pe fundalul și din viltorile acestei aprige și eroice lupte — s-a relevat în continuare — se detașează figura luminoasă și activitatea eroică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, omul și comunistul care, încă din tinerețe, și-a închinat întreaga viață luptei revoluționare a partidului comunist, a clasei muncitoare, fericirii și libertății poporului român. Drept încununare a acestei aprige și eroice lupte stau anii de lumină și biruință ai „Epocii Nicolae Ceaușescu” — perioada cea mai dinamică și mai rodnică din întreaga noastră istorie, anii celor mai îndrăznețe și mărețe împliniri năzuite vreodată de oamenii din Carpați, de la Dunăre și Marea Neagră.

Comunicarea „**Lupta lui Mircea Voievod pentru independență și unitate sta-**

tală — moment de referință în dezvoltarea istorică a poporului român”, de conf. univ. dr. Nicolae Edroiu, prorector al Universității Cluj-Napoca, și prof. univ. dr. Pompiliu Teodor, de la aceeași universitate, pune în evidență figura luminoasă a marelui domnitor muntean, așezat la loc de frunte în panteonul istoriei poporului român, lunga sa domnie marcând o perioadă de consolidare a organizării statale, de dezvoltare economică a țării, de intensificare a luptei românilor pentru libertate și existență de sine stătătoare.

În comunicare se arată că lupta pentru independența Țării Românești este expresia procesului de afirmare a statului românesc medieval din sudul Carpaților, a statelor române în general, care au modificat în secolul al XIV-lea peisajul politic sud-est european.

Ajuns la domnie într-un moment în care succesul otoman, confruntat cu o lume creștină divizată, a dus la prăbușirea rezistenței statelor sud-dunărene, domnul Țării Românești, în condițiile noilor realități politice, se afla în prima linie a frontului antiotoman. Înzestrat cu eminente calități politice, și-a propus și a împlinit prin stăruințe diplomatice, în prima fază a domniei, consolidarea poziției internaționale a Țării Românești.

Arătând că Mircea a împletit lupta pentru independență și neafirmarea țării cu efortul pentru unitate statală, comunicarea relevă că domnitorul a acționat în vederea consolidării statului muntean, a făcut operă de citor în principalele compartimente ale vieții sociale de atunci, baza puterii politice și militare a domniei lui constituind-o satele, locuitorii acestora, orașele și târgurile, cele mai multe ridicate sub domnia sa. Cetățile orînduite la hotare îndeplinesc funcția ce le era hărăzită, de apărare a țării, Centralizarea politico-statală urmărită de domn vreme de trei decenii s-a finalizat într-un organism statal capabil să reziste în încercările la care a fost supus și să se afirme în spațiul din estul și sud-estul Europei.

„**Tîrgoviște — capitala Țării Românești în vremea domniei lui Mircea Voievod**” este titlul comunicării susținute de prof. Iulian Antonescu, director adjunct în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, și dr. Răzvan Theodorescu, cercetător științific principal la Institutul de istoria artei, care relevă că acest oraș s-a afirmat de fapt, în plenitudinea forțelor sale medievale, odată cu domnia marelui voievod Mircea și în jurul curții princiare zidite de acesta. Semnificațiile sale multiple trebuie înțelese mai ales în legătură cu însuși pro-

cesul de desăvîrșire a întemeierii, al sta-tornicirii statului muntean, mergînd pînă la încheierea sa definitivă. Așezarea Țirgoviștei pe drumul dintre Transilvania și Dunărea brăileană era, de fapt, și o nouă orientare a domniei spre acele părți răsăritene ale Munteniei integrate hotarelor țării de către înaintașii de la Argeș ai lui Mircea Voievod.

Pentru cine scrutează istoria și locul Țirgoviștei în evul de mijloc românesc, devine limpede un fapt pe care chiar vechii călători îl remarcă: cetatea, în-cinsă de dealuri și apropiată de munți, dar controlînd și calea către Dunăre, avea un preț strategic foarte mare în-aintea amenințărilor Semilunei, rațiunea însăși a apariției unei noi reședințe la Țirgoviște în timpul lui Mircea fiind în legătură cu evenimentele militare ale ultimului deceniu din secolul al XIV-lea, atunci cînd toate argumentele — istorice, arheologice și artistice — plasează înce-puturile curții de pe cea mai înaltă terasă a Ialomiței. Se poate spune că din anii din preajma lui 1400 s-a conturat cu limpezime vocația luptătoare a Țirgo-viștei, acolo unde și-au găsit loc de re-tragere și luptă, fără excepție, toți voie-vozii Țării Românești ce au reprezentat, în descendența genealogică sau numai spirituală a lui Mircea, linia militantă, antiotomană, a politicii muntenești din evul mediu și de la începuturile epocii moderne, atașată ideii de neafirmare.

Cetate a luptei, cetate a zidirii și cetate a unirii românești, se subliniază în co-municare, Țirgoviștea lui Mircea Voie-vod devenea, tocmai prin aceste trei vo-cații ale sale, în vremea entuziasmului pașoptist și a regenerării moderne, o transfigurare poetică predilectă a ideii naționale.

A fost prezentată în continuare co-municarea „Victoriile lui Mircea cel Mare împotriva Imperiului otoman și însem-nătatea lor pentru apărarea țărilor ro-mâne”, de colonel dr. Gheorghe Tudor, directorul centrului de istorie și teorie militară, și Sergiu Iosipescu, cercetător științific la centrul de istorie și teorie militară.

Punînd în evidență impactul pe care marile izbînzii militare ale domnitorului muntean l-a avut asupra continuării luptei de apărare duse de țările române, comunicarea subliniază că numele-sim-bol al lui Mircea s-a încrustat adînc și pentru totdeauna în conștiința națiunii prin faptul că, ridicîndu-se la nivelul ce-rințelor vremii, a găsit căile, modalită-țile și mijloacele de a se opune cu sorți de izbîndă, în cei 32 de ani de glorioasă domnie, încercărilor repetate ale Impe-riului Otoman de a transforma țările române în pașalicuri și a lipsi poporul

nostru de organizarea statală ce-i asi-gura singura șansă de a-și apăra ființa etnică, glia străbună și independența.

Firește că în acele condiții istorice, la forță trebuia răspuns prin forță — se arată în comunicare — ceea ce Mircea a și făcut-o, și nu oricum, ci într-un mod genial, apărînd și în ipostaza de neîn-trecut comandant de oaste. În expresie organizatorică, ctitoria sa de bază o con-stituie instituirea cadrului juridic pen-tru oastea cea mare, care a făcut gloria luptei pentru apărarea ființei etnice a poporului român, a unității și indepen-denței sale, exprimînd în fapt o doc-trină militară a cărei cerință fundamen-tală era apărarea patriei cu partici-parea întregului popor.

Privită de sub cupola momentului ani-versar — se spune în comunicare — în-semnătatea victoriilor obținute de Mir-cea se concentrează în cîștigarea celei mai însemnate bătălii, aceea pentru apărarea ființei etnice a poporului român, a stabilității și independenței sale, devenită simbol al gîndirii și ac-țiunii tuturor conducătorilor de țară și de oaste români în perioada care a ur-mat, un crez al tuturor românilor.

Comunicarea „Lupta pentru dreptate, unitate și independență — factor de pro-gres în istoria poporului român. Reflec-tarea acesteia în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu”, prezentată de prof. univ. Gheorghe Ioniță, decanul Facul-tății de istorie-filozofie a Universității București, și conf. univ. dr. Ion Arde-leanu, de la Institutul de arte plastice „Nicolae Grigorescu”, evidențiază pe-renitatea nobilelor aspirații de dreptate socială, libertate și neafirmare în în-treaga istorie a neamului, care au lu-minat ca o flacără vie drumul eroic, de lupte, sacrificii și izbînzii ale poporului român pentru afirmarea sa neîngrădită, pentru asigurarea progresului și prospe-rității patriei.

În comunicare sînt reliefate pe larg aprecierile exprimate de secretarul ge-neral al partidului, președintele Repu-blicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la toate momentele importante ale istoriei noastre, în care lupta pentru dreptate, unitate națională și indepen-dență a avut o puternică înfrîurire asu-pra întregii dezvoltări a societății românești pe calea progresului economic și social, deschizînd largi orizonturi na-țiunii noastre spre afirmarea liberă, de sine stătătoare.

Rememorînd mărețele pagini de is-torie scrise în acei ani ai marilor și gre-lelor încelestări, dăm glas mindriei și satisfacției că din rîndul poporului nos-tru s-a ridicat tovarășul Nicolae Ceaușescu, erou între eroii națiunii, pa-

triot revoluționar, care, prin strălucita și exemplara sa dăruire față de cauza națiunii noastre se bucură de aleasa prețuire a tuturor cetățenilor patriei, de o înaltă stimă și apreciere în conștiința lumii.

În încheierea comunicării se spune: Cu deplină satisfacție pentru ceea ce am realizat și realizăm pe toate fronturile construcției socialiste în România, în relațiile noastre internaționale, mîndri de tradițiile îndelungate ale luptei pentru dreptate, unitate și independență ale poporului nostru, înțelegîndu-ne bine rosturile în societatea de azi și de mîine și manifestîndu-ne hotărîrea de a duce mai departe mesajul patriotic înaripat care ne vine din vremuri trecute, sîntem datori să răspundem și vom răspunde exemplar chemărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu: „Să dezvoltăm puternic spiritul de dragoste față de țară, față de partid, față de popor. Să împletim educarea generală cu spiritul patriotic, al dragostei față de trecutul glorios de luptă al poporului nostru care în cele mai grele timpuri a știut să înfrîngă orice greutate, să-și asigure existența, dezvoltarea economică și socială, formarea statului național, trecerea la făurirea socialismului și să înainteze spre comunism”.

A fost prezentată, apoi, comunicarea „**Epoca Nicolae Ceaușescu — perioada cea mai înfloritoare din istoria poporului român — mărturie a vocației neclintite a poporului nostru pentru libertate, independență și suveranitate națională**”, de conf. univ. dr. Mircea Mușat, de la Academia de Studii Economice, și conf. univ. dr. Ion Pătroiu, de la Universitatea din Craiova.

În comunicare se spune: Alegîndu-l acum 21 de ani pe tovarășul Nicolae Ceaușescu pentru a-i conduce destinele, poporul român a ales eroul epocii noastre, care personifică idealurile și năzuințele națiunii române, se identifică cu istoria socialistă a țării, cu mărețele ei realizări, cu viitorul României.

Epoca nouă inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului — cea mai înfloritoare și mai demnă din întreaga existență a acestor meleaguri — poporul nostru o numește cu legitimă mîndrie patriotică „Epoca Nicolae Ceaușescu”, după numele alesului său fiu, omul a cărui gîndire cutezătoare și activitate clocotitoare au acționat și acționează ca o uriașă pîrghie de progres, ca un statornic și neasemuit exemplu și îndemn în slujirea devotată a țării, la efort și pasiune pentru propășirea ei în libertate. În această epocă nouă, înscrisă cu litere de aur în cartea gloriei românești, țara a progresat cel mai mult, a făcut

pașii cei mai marcanți spre viitorul ei comunist, și-a sporit în ritmuri altădată de neconceput avuția națională, suportul însuși al libertății și independenței, s-a consolidat neconținut o magistrală cucerire — unitatea de neclintit a poporului în jurul partidului — s-a cimentat mai puternic ca oricînd frăția oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate.

În glorioasa epocă pe care o trăim, ce poartă numele marelui nostru conducător de țară, „Epoca Nicolae Ceaușescu”, partidul și statul nostru și-au cîștigat — prin extraordinara forță de afirmare a noului, prin substanța profund umanistă și constructivă a demersului românesc — stima și aprecierea lumii, un prestigiu pe care nicînd țara nu l-a avut în mult milenara sa istorie.

Comunicarea intitulată „**Tirgoviște — veche vatră de istorie — pe coordonatele dezvoltării economico-sociale în Epoca Nicolae Ceaușescu**” a fost prezentată de Pantelimon Găvănescu, prim-secretar al Comitetului județean Dimbovița al P.C.R.

Se poate afirma cu deplină temei, se subliniază în comunicare, că toate marile prefaceri din viața economico-socială a județului Dimbovița sînt nemijlocit legate de cuvîntul și fapta secretarului general al partidului, ale cărui vizite de lucru pe aceste meleaguri au constituit tot atîtea prilejuri de a pune temelii marilor ctitorii ale epocii care-i poartă cu strălucire numele.

Beneficiînd de sprijinul și îndrumarea permanentă ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, județului Dimbovița i-au fost alocate, în această perioadă, importante fonduri de investiții, în toate orașele județului și mai cu seamă în municipiul Tirgoviște construindu-se mari platforme industriale, dezvoltîndu-se și modernizîndu-se continuu agricultura, crescînd în mod corespunzător, ca urmare a puternicei dezvoltări economice a județului, nivelul de trai al locuitorilor acestor meleaguri.

Înscriindu-se în orientările stabilite de Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român de dezvoltare intensivă, județul Dimbovița, asemenea tuturor județelor țării, își va continua și în actualul cincinal creșterea sa economico-socială în ritm susținut, prin modernizarea structurilor de producție, dezvoltarea cu prioritate a bazei energetice, de materii prime și materiale, a ramurilor de vîrf, prin promovarea largă a cuceririlor tehnico-științifice în activitatea de producție, creșterea mai accentuată a eficienței economice în toate ramurile de activitate.

Relevînd succesele obținute în dezvoltarea economico-socială a județului

Dîmbovița în contextul general al înfloririi patriei — se spune în comunicare — definim o epocă istorică fără seamăn, pe care o datorăm conducerii înțelepte, clarvăzătoare, profund științifice a ilustrului conducător al partidului și al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, erau între eroii neamului, căruia îi aducem și cu acest prilej cel mai fierbinte omagiu.

Comunicarea „**Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu despre afirmarea dreptului popoarelor la independență, suveranitate și pace** — expresie a vocației poporului român” a fost prezentată de conf. univ. dr. Vasile Cristian, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, și dr. Gheorghe Buzatu, cercetător științific principal la Institutul „A. D. Xenopol”.

În comunicare se evidențiază că secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, făuritor el însuși de istorie, prezent de peste cinci decenii în toate marile momente ale luptei poporului român, în toate etapele ce au marcat drumul națiunii noastre pe calea transformărilor revoluționare ale societății, a conferit strălucire și valoare istoriei românești, prin gândirea sa teoretică profundă și prin activitatea sa militantă pusă în interesul celor mai înalte idealuri ale poporului român.

Comunicarea subliniază că președintele României socialiste, aplecîndu-se cu statornică dragoste și profund respect asupra istoriei naționale, manifestă aceeași prețuire și pentru istoria celorlalte po-

poare, în viziunea sa istoria prezentîndu-se ca o puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare, în lupta pentru socialism, pentru colaborare, progres și pace internațională.

În concepția secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, acțiunile pentru respectarea independenței și suveranității națiunilor, pentru dreptul la pace al popoarelor ocupă un loc cu totul aparte. În același timp, aceste acțiuni atestă vocația poporului, continuitatea unor bogate și originale tradiții de gândire politică.

Evoluția vieții internaționale confirmă pe deplin justetea politicii, a orientărilor și aprecierilor fundamentate de Congresul al XIII-lea, realismul concluziilor tovarășului Nicolae Ceaușescu privind problemele cardinale ale lumii contemporane. Forțele iubitoare de pace de pretutindeni dau o înaltă prețuire contribuției remarcabile a tovarășului Nicolae Ceaușescu la soluționarea politică, pe calea tratativelor, a problemelor litigioase, la democratizarea reală a vieții internaționale, la lupta pentru pace și progres social, pentru dezvoltare liberă, independentă a popoarelor.

În încheierea simpozionului, într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică, participanții au adresat o telegramă tovarășului **NICOLAE CEAUȘESCU**, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

**TELEGRAMA ADRESATĂ
TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU,
Secretar general al Partidului Comunist Român,
Președintele Republicii Socialiste România,
de participanții la simpozionul „600 de ani
de la urcarea pe tron a Marelui Mircea Voievod”**

Mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu,

Participanții la simpozionul organizat la Tirgoviște, străveche cetate de scaun, cu prilejul aniversării a 600 de ani de la venirea în fruntea Țării Românești a Munteniei a Marelui Mircea Voievod, vă adresează, din adîncul inimilor, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, dumneavoastră, strălucit revoluționar patriot, ilustru conducător de țară și popor, continuator al luptei marilor înaintași pentru afirmarea liberă, suverană a patriei noastre în rîndul statelor lumii, prinosul celor mai alese simțăminte de dragoste, stimă și respect pentru neobosită și prodigioasă activitate pe care o desfășurați în fruntea partidului și poporului, pentru mobilizarea și unirea uriașelor energii creatoare ale națiunii noastre în ampla operă de edificare a unei țări puternice, prospere, libere și demne pe vatra străbună.

Folosim și acest prilej pentru a vă exprima întreaga noastră admirație și recunoștință pentru contribuția dumneavoastră hotărâtoare la cunoașterea și înțelegerea, în lumina adevărului științific, în spiritul materialismului dialectic și istoric, a trecutului nostru național, la elaborarea și fundamentarea unor concluzii care au deschis un larg câmp de afirmare științei istorice românești. Prin strălucita și larg cuprinzătoare dumneavoastră concepție asupra istoriei noastre unice și unitare, prin tezele noi privind interpretarea fenomenelor trecutului, prin tenacitatea și consecvența cu care ați acționat pentru înlăturarea ideilor dogmatice, simplificatoare, denaturate, a înțelegerii rigide, conjuncturale, preconcepute a evenimentelor, ați redat poporului român istoria sa națională în întreaga ei frumusețe și măreție, ați făcut ca aceasta să devină o adevărată carte de învățătură și educație, așa cum prin veacuri au năzuit cei mai luminați dintre înaintași.

Sub semnul înaltei prețuiri a istoriei poporului român, comunicările prezentate în cadrul simpozionului au relevat faptul că luptele purtate sub conducerea Marelui Mircea Voievod pentru independență și unitate statală au reprezentat un moment crucial în dezvoltarea poporului român, înriurind pentru multe secole cursul istoriei acestuia. Victoriile reputate de poporul român în vremea marelui voievod împotriva cotropitorilor străini au asigurat — într-o epocă în care de pe harta Europei, sub loviturile Imperiului otoman, au dispărut numeroase state ca entități politice de sine stătătoare — păstrarea ființei de stat a țării și, prin aceasta, a condițiilor necesare liberei dezvoltări a poporului nostru, progresului său social-economic. Totodată, s-a subliniat că în timpul glorioasei domnii a Marelui Mircea Voievod țara a cunoscut o perioadă de puternică consolidare a organizării statale, de intensă dezvoltare a vieții economice, de remarcabilă înflorire a artei și culturii.

În comunicările susținute s-a evidențiat faptul că în eroica luptă pentru apărarea neamului, Marele Mircea Voievod s-a bazat pe ridicarea întregului popor, bătăliile purtate, sub conducerea sa, dobîndind un profund caracter popular și național. S-a subliniat, totodată, că în eforturile pentru păstrarea libertății pămîntului strămoșesc, demnul înaintaș al istoriei a realizat o strînsă colaborare cu celelalte țări române, lupta comună a Țării Românești a Munteniei, Țării Românești a Moldovei și Țării Românești a Transilvaniei dovedindu-se în perioada ce a urmat un factor hotărîtor în obținerea izbînzilor noastre în dreapta luptă pentru libertate și independență. În cadrul simpozionului s-a relevat faptul că sub conducerea marelui domnitor poporul român a constituit un puternic scut de apărare a libertății multor popoare din Europa, amenințate de Imperiul otoman, stăvilind pentru decenii întregi înaintarea acestuia spre inima Europei, ceea ce conferă domniei sale o uriașă valoare și semnificație internațională.

Cu vii simțăminte de mîndrie patriotică, comunicările au evidențiat adevărul că tot ceea ce au visat mai înălțător înaintașii, sublimul ideal al independenței — căruia Marele Mircea Voievod i-a consacrat întreaga sa viață — și-au aflat în anii socialismului, cu deosebire în epoca inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, de cînd la conducerea destinului națiunii noastre socialiste vă aflați dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, suprema lor împlinire. Constituie pentru noi, cei de azi, un puternic motiv de mîndrie faptul că la vremurile noi pe care le cerea țara în urmă cu 21 de ani, în fruntea destinului național ați fost ales dumneavoastră, mult stimate și iubite tovarășe secretar general, în înaltele dumneavoastră virtuți de comunist, de patriot înflăcărat, de strălucit conducător, cu amplă și profundă viziune a dialecticii fenomenelor politice contemporane, fiind întruchipate cele mai alese însușiri ale poporului nostru, un om născut de istorie pentru a făuri istorie. Marcați de personalitatea dumneavoastră, acești ani au însemnat perioada cea mai înfloritoare din întreaga existență a poporului român, răstimpul în care țara a străbătut un lung și glorios drum, a înaintat în ritmuri fără precedent spre culmile de lumină ale civilizației comuniste, asigurîndu-se sporirea necontenită a avuției naționale și a forței economice a țării, întărirea coeziunii întregii națiuni — trainice temelii ale independenței patriei noastre.

În comunicări au fost relevate, totodată, activitatea prodigioasă a tovarășei Elena Ceaușescu desfășurată în conducerea partidului și statului, personalitatea sa remarcabilă ca om politic și savant de largă recunoaștere internațională, excepționala sa contribuție la progresul științei, învățămîntului și culturii românești, la întărirea independenței și creșterea prestigiului patriei noastre pe toate meridianele globului.

Participanții la simpozionul de la Tirgoviște aduc, totodată, un vibrant omagiu vastei și susținutei activități internaționale pe care o desfășurați dumneavoastră, mult iubite și stimate tovarășe Nicolae Ceaușescu, pentru afirmarea dreptului po-

poarelor la independență și suveranitate, la dezvoltare de sine stătătoare, pentru apărarea păcii, pentru încetarea cursei înarmărilor. Mândri de faptul că astăzi România se bucură în lume de un imens prestigiu, că președintele său este considerat pretutindeni în lume „Eroul României“, „Eroul păcii“, folosim acest prilej pentru a face auzit cu putere glasul nostru unanim în sprijinul noii și generoasei inițiative de pace a României, a marelui său conducător, inițiativă care conferă o nouă și strălucită ilustrare a vocației multimilenare de pace, înțelegere și colaborare a poporului nostru.

Răspunzind mobilizatoarelor îndemnuri pe care le-ați adresat întregii noastre națiuni de la tribuna recentului forum al democrației muncitorești revoluționare, în acest moment în care celebrăm — într-o perioadă de efervescentă creație istorică a poporului, într-o epocă eroică purtind numele strălucitului său ctitor, „Epoca Nicolae Ceaușescu“ — împlinirea a șase veacuri de la înscăunarea Marelui Mircea Voievod, îngăduiți-ne să dăm glas legământului nostru de a cinsti glorioasele fapte ale trecutului prin muncă plină de dăruire și abnegație, de a acționa permanent în spirit revoluționar, pentru a transpune în viață istoricele hotărâri ale Congresului al XIII-lea al partidului, pentru a scrie, prin fapte, noi și luminoase pagini în marea carte a istoriei patriei, pentru ca România socialistă să urce pe noi trepte de progres, bunăstare și civilizație, să se afirme ca o patrie a demnității, libertății și independenței.

**PARTICIPANȚII LA SIMPOZIONUL DE LA TÎRGOVIȘTE
„600 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON
A MARELUI MIRCEA VOIEVOD“**

GHEORGHE PLATON,
ISTORIA MODERNĂ A ROMÂNIEI,
 Editura didactică și pedagogică, București, 1985, 556 p.

Cunoscut și apreciat prin contribuțiile de ținută consacrate unor probleme nodale ale istoriei patriei, cu deosebire aparținând secolelor XVIII și XIX, Gheorghe Platon se impune din nou atenției cu ultima sa lucrare, manualul universitar de istoria modernă a României, apărut în excelente condiții, sub auspiciile Editurii didactice și pedagogice.

De la bun început, trebuie să subliniem că sarcina autorului a fost una dintre cele mai dificile, el trebuind să comprime, pe parcursul a ceva mai mult de 500 de pagini, un vast material documentar și

evenimential, care, în lucrări anterioare, a beneficiat de un spațiu grafic aproape dublu. Rezultat al unei îndelungi experiențe didactice, ca și al unei serioase și competente munci de investigare științifică, autorul a încercat, după cum ne informează în *Postfața* lucrării, ca, „prin mijlocirea faptelor și a evenimentelor istorice, să traseze coordonatele de dezvoltare a României, să surprindă procesele și fenomenele istorice principale, să le definească esența în cuprinsul conexiunilor și al interdependențelor specifice, să le explice particularitățile, să înfățișeze condițiile în care România s-a integrat în contextul european, maniera în care a fost realizat acest proces, să urmărească și să explice acțiunea forțelor care au asigurat progresul societății românești, evoluția acesteia de la starea de *obiect* la cea de *subiect* în relațiile internaționale“ (p. 519).

Lucrarea reflectă o bogată informație a autorului, în majoritatea cazurilor mergând pînă la zi — respectiv pînă în momentul predării la tipar, iar stilul fluent și accesibil perimite o lectură lesnicioasă și plăcută. Spațiul unei recenzii este, prin natura obiectului său, evident limitat. Ca atare, ne vom opri, în cele ce urmează, numai asupra *unora* din problemele și evenimentele majore ale epocii analizate, dorind să subliniem planul de noutate sau interpretarea cu care vine

noua contribuție a lui Gheorghe Platon.

Concepută într-o viziune nouă, modernă și unitară, sinteza își alege ca limite — subliniind accentuat caracterul lor convențional — două din momentele mari care jalonează epoca modernă, respectiv revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu și, respectiv, înfăptuirea Unirii celei mari, de la 1 Decembrie 1918.

Un capitol introductiv de *Noțiuni preliminare* deschide lucrarea. În cuprinsul acestuia cititorului i se oferă lămuritoare precizări asupra conceptului de epocă modernă și a limitelor sale cronologice, asupra procesului formării și afirmării națiunii române, ca și asupra cadrului european internațional în care s-a dezvoltat societatea românească între anii 1821 și 1848.

În economia lucrării, revoluția de la 1821 beneficiază de un spațiu, am spune proporțional în raport cu celelalte componente ale volumului (p. 31—55). În concepția autorului, revoluția de la 1821 este văzută ca „rezultatul unei îndelungate și complexe acumulări, expresie a procesului de creștere a societății românești” (p. 31), Gh. Platon întrevăzând rădăcinile istorice ale acesteia încă de la finele secolului al XVIII-lea. Derularea evenimentelor este corect și judicios expusă, iar locul ei în cadrul mișcărilor revoluționare care s-au desfășurat pe continent în deceniul al treilea al secolului trecut este relevant cu acuratețe. Autorul se pronunță și în câteva din problemele controversate care suscită încă divergențe între specialiști. Astfel, după ce relevă contribuția istoriografiei anterioare consacrate evenimentului, Gh. Platon admite — cel puțin așa lasă să se înțeleagă formularea sa — faptul că, urmărindu-și propriile scopuri expansioniste în Balcani, autoritățile țariste au fost la curent cu pregătirea — pe solul rus — a activității insurecționale a Eteriei grecești.

În ceea ce privește raporturile dintre Tudor și Eterie, autorul este de părere că acesta nu a fost inițiat pe deplin în secretele societății revoluționare elene. Fără a contesta acordul încheiat, în ianuarie 1821, de Tudor cu liderii eteriști Iordache și Farmache, el consideră că „colaborarea cu Eteria nu făcea nece-

sară și înrolarea în cuprinsul acesteia” (p. 45).

Apreciind însemnătatea istorică a mării ridicări a românilor de la 1821, autorul afirmă, cu destul temei, după opinia noastră, că, „deși nu a putut să dea expresie, deschis și limpede, cerințelor sociale și naționale, revoluția de la 1821 a grăbit procesul de clarificare și maturizare a ideologiei naționale” (p. 54). Nu trebuie omisă, însă, aici și consecința pozitivă a revenirii la domniile pămîtene, în 1822, fapt remarcat și de autor, dar abia în cuprinsul capitolului următor (p. 74).

Nu putem încheia analiza acestui capitol fără a ne exprima și câteva observații personale. Astfel, în cadrul internațional în care autorul a încadrat cu justețe, repetăm, revoluția română de la 1821, s-ar fi întregit, credem, armonios, și cu prezentarea ecoului european pe care l-a înregistrat aceasta, cu atât mai mult cu cât cercetările istoricilor noștri au pus în circuit numeroase mărturii noi și interesante privitor la acest capitol. De asemenea, socotim ca neinspirată și formularea după care „Emisarii Eteriei și ai lui Tudor, veniți la Laybach — unde monarhii Sfintei Alianțe se aflau adunați în congres —, nu au putut împiedica aceasta (dezavuarea mișcării)” (p. 49). Credem că nu se poate vorbi de așa ceva, căci, după cum se știe, dezavuarea de către țar a mișcării s-a petrecut la mijlocul lunii martie 1821, iar misiunea explicativă trimisă de Tudor, în frunte cu episcopul Ilarion al Argeșului, a plecat într-acolo abia la 13 mai 1821, ca să nu mai vorbim de faptul că e greu de admis că suveranii reacționari ai Europei să fi fost dispuși a sta de vorbă cu reprezentanți ai unor mișcări revoluționare.

Un alt eveniment major al istoriei moderne a României, o continuare, pe alte planuri și cu alte desfășurări de forțe a lui 1821, și anume revoluția de la 1848 din cele trei țări române, beneficiază de o tratare densă, analitică, în cadrul capitolului IV al sintezei (p. 114—142). Autorul punctează succint și în chip judicios cauzele care au generat-o, o încadrează în chip organic și firesc în fluxul revoluționar european, îi subliniază, în egală măsură, lipsurile dar și împlinirile.

Urmărind-o în planuri paralele, în toate formele sale de manifestare, dar și cu

particularitățile proprii fiecărei țări, datorită condițiilor istorice specifice de dezvoltare, istoricul ieșean accentuează, lucru pe deplin îndreptățit, asupra caracterului unitar al evenimentului. „Unitatea — constată el — se desprinde nu numai din analiza logică a condițiilor în care a fost pregătită și s-a desfășurat revoluția, din programul acesteia, ci, în egală măsură, și din colaborarea conștientă și activă a militanților celor mai reprezentativi, din legătura strânsă, organică, dintre eveniment, din condiționarea acestora“ (p. 115).

Amintind, de asemenea, că principalele documente programatice sînt redactate concis în esența lor (avînd în vedere că consultarea lor este acum facilitată de apariția monumentului corpus *1848 la români*, datorat Cornелиei Bodea), ne exprimăm, și aici, regretul că autorul nu a inserat și cîteva consemnări ale ecoului înregistrat de revoluție în conștiința publică europeană (presă, publiciști, istorici, politologi, scriitori).

„Împrejurările complexe internaționale, situația geopolitică, revoluția din Austria, la care s-au adăugat particularitățile create de situația juridică specială a Transilvaniei și a celor două Principate, au impus anumite limite programelor revoluționare și un anumit curs desfășurării evenimentelor. Dincolo de aceasta, însă — subliniază concluziv Gh. Platon —, solidaritatea națională, tendința românilor de a se uni în cuprinsul aceluiași stat, de a reconstitui Dacia, a reprezentat trăsătura dominantă care a rămas adînc înscrisă în conștiința contemporanilor“ (p. 141).

În structura pe care a adoptat-o pentru lucrarea sa, autorul încheie, sub raport evenimentțial, prima secțiune a tratatului cu episodul: *Cucerirea independenței de stat a României* (p. 231—245). În contextul internațional marcat de redeschiderea, în 1875, a „chestiunii orientale“, autorul relevă, pe de o parte, poziția de totală neînțelegere manifestată de marile puteri față de interesele cele mai vitale ale poporului român, iar pe de alta, pune în lumină atitudinea lucidă, responsabilă a cercurilor conducătoare românești, preocupate de găsirea celor mai adecvate căi și mijloace pentru a obține și asigura independența politică deplină a tînărului stat român, fără însă a-i periclita integritatea teritorială și afecta ca-

pacitatea de decizie politico-militară. Văzută în acest spirit, neutralitatea absolută proclamată, în 1876, de guvernul român este considerată de autor, preluînd o concluzie recentă a istoriografiei noastre marxiste, drept un *preludiu al propriei sale angajări* (p. 235).

Narațiunea fidelă a evenimentelor, tributul de sînge și jertfe adus de armata română pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, adeziunea efectivă a întregii națiuni, solidaritatea militantă a românilor din Transilvania cu lupta fraților lor de dincoace de munți îl conduc, în chip firesc, pe Gh. Platon, la concluzia, întru totul justă, potrivit căreia „independența recunoscută României prin tratatul de pace de la Berlin nu a fost un dar al Europei; ea a reprezentat o năzuință a întregului popor și lupta pentru realizarea ei a străbătut, ca un fir roșu, întreaga istorie a cărei componentă esențială este“ (p. 249).

Problemele mișcării muncitorești și socialiste sînt tratate în cadrul a două compartimente, cel dintîi urmărind începuturile mișcării (p. 221—228), iar cel de-al doilea, care constituie un capitol distinct, al XII-lea (p. 335—366), urmărind evoluția acesteia între anii 1878—1914.

Abordînd această importantă componentă a epocii noastre moderne în spiritul prețioaselor indicații date de secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, care recomandă integrarea acesteia în cadrul unitar al istoriei patriei, autorul înscrie evoluția mișcării muncitorești și socialiste pe coordonatele liniilor de forță ale dezvoltării societății românești a epocii. Relevînd dezvoltarea numerică a proletariatului, creșterea conștiinței sale de clasă și a spiritului de organizare în perioada premergătoare cuceririi independenței, lucrarea pune, la justele lor dimensiuni istorice, cele dintîi forme de organizare ale acestuia, subliniind, în chip corespunzător, semnificația reală și importanța istorică a *Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România* (1872). Este evidențiată, de asemenea, influența ideilor socialiste asupra mișcării proletare în formare, ca și rolul însemnat jucat, sub raportul constituirii și difuzării ideilor marxiste, de către presa muncitorească din epocă. Încadrînd acțiunea organizatorică și politică a muncitorilor

români în mișcarea muncitorească internațională, sinteza relevă legăturile acestora cu Internaționala I (afilierea Asociației generale a muncitorilor timișoreni la aceasta), deși existența presupusă a unei secții a Internaționalei I la București (p. 225) rămâne să fie întărită cu dovezi mai certe. Gh. Platon urmărește, apoi, creșterea tendințelor de organizare politică la scara vechii României, sub forma cunoscutelor în epocă a *partidei muncitorilor*, cristalizarea gândirii politice a acesteia, relevând, în acest sens, însemnătatea programatică a lucrării *Ce vor socialiștii români* (1886).

Un subcapitol privind cadrul european al mișcării muncitorești și socialiste până la primul război mondial precede, în chip inspirat, episodul creării, în 1893, a partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră — P.S.D.M.R. Lectorul poate aprecia, astfel, nivelul de organizare al muncitorimii române, comparativ cu cel din celelalte țări ale continentului, permițându-se o mai justă definire și încastrare a acesteia în fluxul european al proletariatului organizat.

Cît privește crearea P.S.D.M.R., evenimentul este apreciat, în chip judicios, ca un moment care a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică și politică a țării. În același timp, autorul subliniază că P.S.D.M.R. a fost, în peisajul politic românesc, singurul partid revoluționar care, în programul de perspectivă, viza instaurarea unei societăți noi, socialiste, plecînd de la realitățile concrete ale țării, iar „prin program“, cît și prin activitatea desfășurată, „el s-a manifestat drept forța politică cea mai avansată a timpului, jucînd un important rol în progresul material și spiritual al societății românești“ (p. 354). În continuare, în spațiul capitolului amintit, este detaliată activitatea socialiștilor români pînă la izbucnirea primului război mondial.

Urmărind firul cronologic al devenirii istorice a societății românești, autorul își încheie, în chip firesc, tratatul cu înfățișarea momentului istoric, plin de semnificații, al făuririi statului național unitar român (cap. XVI — p. 452—499). Pe fundalul primului război mondial, al destrămării anacronicei monarhii austro-ungare, a declanșării, cu deosebită forță, a mișcării de emancipare națională a popoarelor subjugate, Gh. Platon ne în-

fățișează, în chip detaliat, procesul istoric inevitabil care a dus la marele act al Unirii cu patria mamă a tuturor provinciilor românești aflate sub stăpînire străină. „*Unirea cea Mare* — consideră în încheiere autorul — nu poate să fie apreciată doar prin modificarea dimensiunilor teritoriale ale țării, ea a făcut necesar, a impus transformări adînci, de structură, în acord cu stadiul de dezvoltare a societății românești ..., a creat cadrul care a favorizat afirmarea forțelor revoluționare ale societății românești, a deschis o eră nouă în istoria României“ (p. 499).

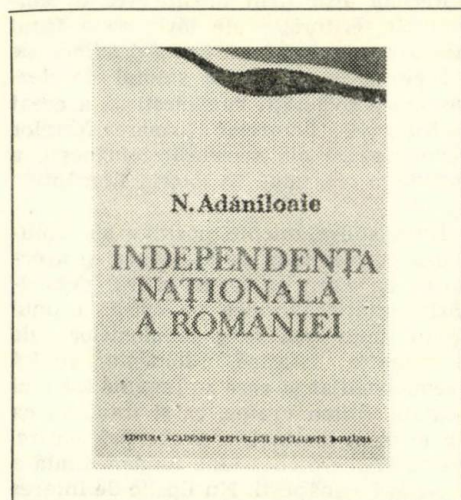
Între alte elemente pozitive ale volumului consemnăm, de asemenea, și acordarea de către autor, în cadrul dezvoltării social-economice pe epoci, a unui spațiu mult mai larg problemelor de demografie istorică, domeniu multă vreme neglijat și care se impune tot mai acut în ultima vreme, ca și tratarea, ca un element distinct, a *problemei agrare*, multă vreme o chestiune fundamentală a societății românești. Nu lipsite de interes sînt și capitolele care urmăresc cultura epocii amintite, ca și tratarea gradată a atitudinii de politică externă a statului român. O *Postfață*, care sintetizează principalele concluzii ale lucrării, și o bine întocmită „*Bibliografie generală*“ întregesc, în chip fericit, substanța ideatică a lucrării în cauză.

La capătul parcurgerii volumului, apreciem că autorul a reușit să se achite de obligațiile asumate, oferind specialiștilor și publicului larg iubitor de istorie o sinteză bine întocmită, caracterizată printr-un armonios echilibru între necesitățile impuse de programa analitică a învățămîntului superior și rigorile cercetării științifice.

Cu sinteza consacrată *Istoriei moderne a României*, datorată lui Gheorghe Platon, istoriografia românească contemporană marchează, în chip concret, veritabilul salt calitativ, sporul de maturitate atins în special în ultimele două decenii de activitate. Ea se constituie, astfel, ca un răspuns autorizat la sarcinile de mare responsabilitate socială și politică puse în fața ei de către conducerea de partid și de stat, privind evocarea marilor etape din evoluția societății românești.

NICHITA ADĂNILOAIE, INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI,

Editura Academiei R. S. România,
București, 1986, 400 p.

O nouă lucrare consacrată independenței românești stărneste un firesc și neîndoielnic ecou în mediul specialiștilor, dar și în rindul publicului larg. Căci o temă care scrutează ample și profunde desfășurări istorice, dintr-o vastă perspectivă, este plină nu numai de semnificații, dar și de o stringentă actualitate. Prin prisma fenomenului abordat, trecutul național apare dominat, mai ales în epoca modernă, de idealul independenței. Nu poate, prin urmare, să fie subiect mai important și mai fascinant decât dezvăluirea împrejurărilor în care statul național modern român, format în anumite împrejurări particulare, sub suzeranitatea otomană, dar cu largi imunități și privilegii constituind autonomia internă, garantate de marile puteri europene, dobîndea un statut extern distinct, integrînd pe români în concertul națiunilor pe deplin libere ale lumii.

Cunoscut prin persistente și permanente preocupări afirmate de cel puțin două decenii, printr-o serie de cercetări speciale asupra fenomenului abordat, dintre care unele publicate, N. Adăniloae ne oferă acum o consistentă monografie asupra independenței. Pentru realizarea ei, autorul utilizează o vastă informație documentară edită, folosește scrierile mai vechi sau mai noi asupra independenței, dar aprofundează, cu deosebite, o serie de surse inedite de pro-

veniență internă sau externă, extinzînd mult investigarea și extrăgînd informații certe, de mare valoare, care i-au permis să abordeze și să trateze tema din ipostaze diferite. Însuși titlul cărții sale, tocmai în urma consultării unei vaste informații documentare, sugerează o procesualitate, faptul că momentul 1877—1878 constituie o încununare a unei acțiuni multiseculare, cu implicații diverse: economice, sociale, politice, culturale, diplomatice și militare.

Într-un capitol de debut sînt menționate, succint, condițiile instituirii regimului suzeranității otomane, precum și actele prin care era statuat, acele capitulații care s-au constituit, mai tîrziu, într-un instrument de întregire a țării în atribuțele ei de suveranitate. Momente din istoria politică a Principatelor române în diverse perioade ale evului mediu, unele din acestea vădînd o puternică tendință de independență, își găsesc, de asemenea, reflectarea, concomitent cu nașterea unei acțiuni românești de combatere a oricăror ingerințe externe, de contracarare a intențiilor expansioniste și de dominație vădite, începînd din secolul al XVIII-lea, de cele două puteri limitrofe aflate în plină expansiune — Imperiul habsburgic și Rusia țaristă. Din datele inserate în lucrare rezultă complexitatea luptei pentru independență. Procesul intern al îngrădirii, erodării și lichidării suzeranității otomane era complicat de acești doi competitori la dominație în zona centrală și sud-estică a continentului european. În consecință — cum constată autorul —, dacă la început cele două puteri creștine erau văzute de români drept un scut de retransare a luptei împotriva suzeranității otomane, pe măsură ce intențiile lor anexioniste și de dominație deveneau evidente, ele erau privite cu prudență și suspiciune. Speranța de sprijin extern în acțiunea de consolidare politică a Principatelor române se deplasa, astfel, dinspre aceste puteri spre Europa occidentală.

În lupta celor două imperii limitrofe pentru expansiune și dominație în sud-estul Europei a survenit una dintre etapele dificile, aceea cuprinsă între anii 1829 și 1859, cînd accentul mișcării pentru consolidarea suveranității naționale a fost deplasat dinspre suzeranitatea otomană spre protectoratul țarist. Instituit în

1774, cînd Rusia devenea garant al capita-
litații, constringînd puterea suzerană
să respecte identitatea politică a Prin-
cipatelor române. protectoratul a dege-
nerat, îndeosebi în etapa menționată, într-o
forță externă de coerciție și de înăbușire
a aspirațiilor naționale de emancipare
politică.

Marcînd etapele luptei pentru inde-
pendență în epoca modernă, după ce sub-
liniază semnificația revoluțiilor de la
1821 și 1848, autorul stăruie îndreptătit
asupra sensului și conținutului acțiunii
de întregire a suveranității naționale sub
domnia lui Cuza Vodă. În acest sens sînt
prezentate trăsăturile caracteristice ale
unei politici externe de consolidare a
României în raporturile interstatale, ca
entitate politică distinctă. Sub Cuza Vodă
au fost puse bazele unei politici de inte-
grare a României în concertul națiunilor
libere, fiind inaugurată o tendință de de-
pășire a limitelor în exercitarea suve-
ranității de stat stabilite de marile puteri
garante la Paris, în 1856.

Deceniul anterior proclamării inde-
pendenței apare, din această monografie,
plin de înfăptuiri pe planul degajării na-
țiunii române de tutela externă. Izbîn-
zile apar ca rezultat al unor acțiuni în-
drăznețe și cumpănite, înfăptuite în mo-
mente oportune. De menționat, în acest
sens, pasul decisiv făcut de statul națio-
nal român, în 1875, în exercitarea unui
atribut esențial al suveranității — sem-
narea unei Convenții comerciale cu
Austro-Ungaria. Implicarea României în
acțiunea de schimbare a configurației
politice a sud-estului european, în sus-
ținerea națiunilor din această zonă geo-
grafică în lupta de emancipare de sub
dominația otomană reprezintă o altă fa-
țetă a afirmării independenței, pusă în
lumină de autor. Măsurile de reorgani-
zare a structurilor social-economice și
de modernizare instituțional-politică, re-
forme sociale și dezvoltarea învățămîn-
tului public și a culturii naționale, creș-
terea economică și integrarea țării într-o
densă țesătură de relații cu statele euro-
pene afirmaseră România drept un stat
angajat hotărît pe calea desăvîrșirii su-
veranității politice.

Un interes aparte stîrnesc constatările,
considerațiile și aprecierile referitoare la
premisele imediate ale proclamării inde-
pendenței. Semnalînd, printre altele, mă-
sura în care criza orientală izbucnită în
Balcani, în vara lui 1875, a generat o
reactivare a idealului independenței, au-
torul punctează fazele importante ale
crizei, desfășurările ei conflictuale de la
o dimensiune zonală la una europeană,
prin implicarea treptată a marilor pu-
teri, cu deosebire a Rusiei țariste și

Austro-Ungariei, precum și modul în
care România însăși se implica. De reți-
nut însă că înăsprirea convulsiiilor și cioc-
nirilor din Balcani, unele acțiuni pregă-
tite și declanșate de pe sol românesc,
afirmarea viguroasă a năzuinței de li-
bertate a unor națiuni sud-est europene,
au provocat în România aspre înfruntări
politice, soldate, printre altele, în apri-
lie 1876, cu substituirea conservatorilor
din guvern cu o largă coaliție liberală în
frunte cu I.C. Brătianu și M. Kogălni-
ceanu, cunoscuți pentru ardoarea cu
care urmăreau înfăptuirea independenței.

Cartea dezvăluie o vastă activitate po-
litică desfășurată în România în acele
împrejurări. Implicat într-o acțiune di-
rectă de înlăturare a suzeranității oto-
mane, guvernul liberal s-a angajat într-o
intensă activitate diplomatică în vara și
în toamna lui 1876. După ce, în iunie
1876, M. Kogălniceanu încerca să obțină
restaurarea independenței prin diploma-
ție, în condițiile unui amestec al Rusiei
în evenimentele din Balcani, ale peri-
colului ca țara să fie prinsă între Turcia
și Rusia și transformată în teatrul ope-
rațiilor militare dintre aceste puteri, I.C.
Brătianu dispunea o intensificare a con-
tactelor și demersurilor diplomatice.
Scopul urmărit era de a restaura inde-
pendența românească pe calea abolirii
suzeranității otomane și a neutralizării
țării, sub garanția marilor puteri.

Dat fiind faptul că marile puteri res-
pingeau o asemenea soluție, îndeosebi
Austro-Ungaria, Rusia și Turcia, efortu-
rile guvernului român s-au îndreptat
într-o altă direcție. Ele tindeau să deta-
șeze țara de legăturile cu puterea oto-
mană, să-i asigure deci independența de
facto, dar totodată să nu permită, înde-
osebi Rusiei, s-o subordoneze, în condi-
țiile unui război antiotoman al acesteia
la Dunărea de jos. În acest scop, în
toamna lui 1876, I.C. Brătianu s-a depla-
sat la Sibiu, pentru convorbiri cu îm-
păratul habsburgic, precum și la Livadia,
în Crimeea, spre a lua contact cu țarul
și consilierii lui. Din aceste convorbiri
s-a constatat ardoarea cu care era apă-
rată integritatea țării, dar mai ales acți-
unea hotărîtă pentru independență.

În timpul desfășurării aceste insistente
activități diplomatice, cînd unele forțe
politice interne se legănau cu iluzia re-
cuperării independenței pe calea unor
negocieri diplomatice, la finele lui de-
cembrie 1876, evenimentele desfășurate în
capitala Imperiului otoman aveau să de-
monstreze contrariul. Printr-o constitu-
ție pretins liberală, România era consi-
derată o provincie privilegiată a Impe-
riului otoman. Autorul pune în lumină
atitudinea forurilor politice, a parlamen-
tului și guvernului îndeosebi, față de pre-

tenția otomană de suzeranitate. În Camera, dar și în Senatul României, în decembrie 1876, au răsunat puternice proteste împotriva unor asemenea veleități, s-au reamintit capitulațiile care garantau țării o existență politică distinctă, iar I.C. Brătianu, printr-o formulă inspirată, aprecia că acolo unde „sabia lungă a lui Baiazet și Mohamet n-a putut să pătrundă ... cutează astăzi să străbată Midhat pașa cu constituțiunea lui“. Oricum, asemenea desfășurări aveau să ateste pentru unii parlamentari ezitanți cât de acută devenise nevoia abolirii suzeranității. Este ceea ce a determinat și vigurosul protest al corporilor legiuitoare românești la Constantinopol, prin care s-a afirmat o identitate politică distinctă.

Prin refuzul Porții de a face concesii în întâmpinarea dezideratului românesc de independență, dar și prin eșuarea tentativei de neutralizare a teritoriului țării datorită refuzului tuturor puterilor garante, guvernul I.C. Brătianu a întreprins măsuri speciale de protecție printr-un acord cu Rusia, decisă, la începutul lui 1877, să deschidă un război anti-otoman. Drept consecință, șeful guvernului, care încă de la finele anului precedent purtase, la București, negocieri cu un emisar al țarului, Nelidov, a intensificat negocierile cu acesta, concretizate într-o Convenție semnată la 4 aprilie 1877 de M. Kogălniceanu. Se stipulau aici condițiile de trecere a armatei țariste pe teritoriul României, cu respectul integrității și suveranității țării. În temeiul acelor stipulații era permis și reglementat accesul unei armate străine pe teritoriul românesc, cu vădita preocupare ca degajarea de suzeranitatea otomană să nu aducă o dominație a Rusiei, mai ales că o colaborare cu această putere, chiar și în asemenea termeni, cu excepția Germaniei care o garantase, nu era agreată de celelalte mari puteri, iar Austro-Ungaria profera chiar amenințări, în cazul în care România s-ar asocia cu puterea țaristă. A fost unul din momentele cele mai încordate ale luptei pentru independență, cum se degajă și din lucrare. Atunci I.C. Brătianu a fost pus în situația de a lua decizii rapide și hotărâte într-o atmosferă încordată, internă și internațională.

Stăruind asupra pătrunderii oștilor țariste pe teritoriul țării, explicând modul în care deplasarea acestora concorda cu convenția, dezvăluind obligațiile asumate de guvernul român, dar și de cel țarist, autorul se oprește apoi asupra măsurilor întreprinse pentru protejarea liniei Dunării, crearea stării de război cu Turcia, și, în fine, precipitarea procesului proclamării independenței, în condiții externe dificile. Dintr-o serie de

date expuse se constată că, împovărat de grave răspunderi asupra destinului țării, fără să se bucure de sprijin extern, guvernul român se dovedea mai precaut în proclamarea independenței, în raport cu diferite acțiuni populare desfășurate în țară și în Capitală. Proclamarea independenței, la 9 mai 1877, apare astfel ca un eveniment impulsionat de largi și multiple manifestări populare, într-un moment când soarta ostilităților militare era nedecisă, când armata națională, mobilizată și concentrată în Oltenia, veghea apărarea fruntariei sudice a țării și sprijinea acțiunile antiotomane desfășurate de oștile țariste.

Interes deosebit stîrnesc constatările privitoare la acțiunea diplomatică întreprinsă de guvernul român pe lângă puterile garante în vederea recunoașterii independenței. Numeroase mărturii atestă că asemenea demersuri au căzut în gol. Nici una din puterile garante, inclusiv Rusia, nu s-au grăbit să recunoască independența românească pe planul relațiilor interstatuale.

Specialistul, dar și cititorul obișnuit, află numeroase motive care au implicat direct România în războiul antiotoman desfășurat dincolo de Dunăre, condițiile în care acesta a fost purtat, precum și măsura în care asemenea desfășurări au contribuit la consolidarea actului de la 9 mai. În contextul problematicei menționate, sînt înfățișate aspecte ale raporturilor și cooperării militaro-politice româno-ruse, felul în care autoritățile naționale au conceput sprijinirea rapidă și substanțială a forțelor militare țariste prinse în dificultate în Balcani, dar și o serie de greutăți și succese dobîndite în acțiuni antiotomane desfășurate în comun. Sub acest raport, N. Adăniloae dezvăluie, printre altele, contribuția forțelor militare românești la cucerirea Plevnei, dar și a altor fortărețe balcanice, la prăbușirea defensivei otomane pe un asemenea front, la capitularea Porții și deschiderea preliminarilor și apoi a negocierilor păcii de la San Stefano.

Modul în care armata națională s-a implicat în operațiile militare antiotomane din sudul țării, echiparea și înzestrarea forțelor militare într-un moment economic greu pentru țară, campania autorităților de colectare publică a unor bunuri și a unor sume de bani, prelungită pînă în teritoriile naționale din afara României, au prilejuit un puternic moment de solidaritate națională în sinul întregii comunități românești. Totodată, prin faptele de arme săvîrșite în Balcani, România și-a creat un prestigiu binemeritat și util în cadrul opiniei publice europene, dar și printre guvernele marilor

puteri care, în final, au fost nevoite să recunoască independența românească.

Din datele furnizate de autor se degajă numeroase nume de oșteni români, din rîndul ofițerilor sau al simplilor soldați, ardoarea cu care oștirea unei națiuni descătușată de suzeranitatea otomană acționa pentru consacrarea independenței, imensele sacrificii materiale și umane făcute de poporul român în războiul antiotoman.

Dintre aspectele cele mai interesante și mai pasionante ale acțiunii diplomatice de consacrare a independenței rețin atenția constatările cu privire la statutul rezervat României de autoritățile țariste în cadrul negocierilor de pace, dar mai ales condițiile stipulate în acorduri încheiate fără consultarea guvernului român, prin care i se afecta suveranitatea proclamată și consfințită prin luptă, dar, totodată, i se viola însăși integritatea teritorială recunoscută prin Convenția din 4 aprilie 1877. Rusia țaristă — se subliniază în lucrare —, după ce a refuzat României participarea la pacea de la San Stefano, i-a impus condiții, arogîndu-și, printre altele, un drept de tranzit al trupelor ei, fără să menajeze o țară a cărei suveranitate abia fusese proclamată. Încordările acestea sînt apoi urmărite și pe alte planuri, pe acela al integrității teritoriale îndeosebi, care nu au degenerat în conflicte datorită calmului și politicii responsabile a guvernului român. Se relevă, apoi, acțiunea diplomatică în jurul Congresului de pace de la Berlin, în scopul nu atît al consacrării independenței, consimțită acum de marile puteri, cît mai ales pentru apărarea integrității teritoriale. I.C. Brătianu și M. Kogălniceanu — cum rezultă din lucrare — au făcut numeroase demersuri politice pe lângă principalii demnitari ai Europei, dar eforturile lor au fost zadarnice. Dorința arzătoare a reprezentanților țării de a participa la Congresul de la Berlin n-a dobîndit împlinire, cuvîntul României fiind doar audiat de membrii areopagului european.

Independența devenea astfel un mare vis împlinit, cu toate că în țară, în diverse medii social-politice și intelectuale, prin afectarea integrității țării, dar mai ales prin presiunile externe, ale guvernului țarist îndeosebi, se resimțea greu și apăsător spectrul unor primejdii dificil de înlăturat. Guvernul a știut însă

să potolească nemulțumirile și să reorienteze politica externă, spre a aduce României sprijinul de care avea atîta nevoie pentru consolidarea independenței recent cucerite.

N. Adăniloae abordează tema dintr-o perspectivă complexă. Rezultatele investigației lui se bazează pe o vastă informație, punerea în circuitul științific a unor date inedite îmbinîndu-se cu o nuanțată utilizare a acelor mai vechi. Tabloul de ansamblu reconstituit prin analize, constatări și interpretări, tocmai în temeiul unei asemenea deschideri documentare, permite concluzia că independența a beneficiat de un larg suport social. Ea a mobilizat energiile și inteligența unei întregi națiuni, canalizîndu-le într-un singur sens, dînd momentului 1877—1878 o semnificație istorică majoră. Independența a impulsionat, pe de altă parte, mișcarea națională în provinciile rămase sub dominație străină, a provocat o revitalizare a solidarității la scara întregii națiuni. De remarcat, totodată, că înseși aspectele militare ale independenței, de obicei un apanaj al istoricilor militari, își găsesc în autor un prezentator competent. El aduce în această direcție o impresionantă informație sub raportul organizării, echipării și înzestrării armatei, descrie operațiile de acoperire a teritoriului țării, dar mai ales pe acelea desfășurate pe front.

Am releva, în încheiere, că N. Adăniloae realizează o monografie echilibrată și bine structurată asupra unuia din evenimentele cele mai importante din istoria țării noastre. Independența este privită ca un ideal multiseclar, ca o aspirație împărtășită nu numai de cîțiva vizionari curajoși, ci de întreaga națiune, fenomen ilustrat din plin de evenimentele de la 1848, dar mai ales de fazele ulterioare ale luptei pentru Unire și pentru modernizarea României, de însuși procesul istoric ce a culminat cu momentul 1877—1878.

Cartea de față, scrisă cu pasiune și probitate de un istoric care a consacrat mulți ani de stăruitoare cercetări vastei problematici a neatrînării, este, deci, un cîștig de seamă pentru istoriografie, un instrument important de aprofundare și cunoaștere a epopeei eroice a independenței României.

WILLIAM MARIN, ION LUNCAN,
DOUĂ SECOLE DE LUPĂ REVOLUȚIONARĂ
ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI (1733—1948),
Editura Facla, Timișoara, 1984, 314 p.

Rod al unor preocupări îndelungate ale autorilor de studiere a trecutului de luptă al oamenilor muncii bănățeni, români și de alte naționalități, pentru libertate națională și dreptate socială, lucrarea înfățișează evoluția mișcării muncitorești din sud-vestul României, de la primele sale manifestări și pînă la Congresul partidului unic al clasei noastre muncitoare din februarie 1948. Metodologic, acțiunea revoluționară a muncitorimii bănățene este integrată organic în istoria mișcării muncitorești din întreaga țară și, implicit, în istoria generală a poporului român.

Lucrarea se deschide cu prezentarea condițiilor economice și social-politice care au generat cele dintîi forme de luptă împotriva exploatării sociale și a asupririi naționale ale oamenilor muncii de pe aceste meleaguri românești. La 13 iulie 1733, tribunalul militar austriac din Timișoara a judecat un grup de mineri din Ciclova, învinuiți că, „prin îndemnul lor, au determinat pe ceilalți lucrători să murmure din cauza cîștigului puțin și a salariului mic, astfel că aceștia au refuzat să intre în mină”. Se produsese o încetare colectivă de lucru, o grevă, faptă pentru care conducătorii minerilor au fost condamnați la mai multe luni de muncă forțată în lanțuri la construcția fortificațiilor Timișoarei (p. 11). Acțiunile revendicative ce au urmat în cursul secolului al XVIII-lea

și la începutul secolului al XIX-lea, desfășurate de mineri, cărbunari și de alți lucrători salariați, au dat expresie apariției și manifestării unei categorii sociale pe cale de a se constitui într-o nouă clasă a societății.

Ideile socialismului științific au fost receptate în Banat aproape concomitent cu difuzarea lor în apusul și centrul Europei. După cum relevă autorii, aceasta a făcut ca procesul de organizare a proletariatului bănățean să se producă sub semnul identificării cu mișcarea socialistă. Cel mai edificator exemplu îl oferă crearea primei organizații politice proletare din această parte a țării — Asociația generală a muncitorilor din Timișoara — la 11 octombrie 1868, care, din primăvara anului 1869 devine secție a Internaționalei I, cu subsecții la Reșița, Anina și Arad. „Condusă cu pricepere de Carol Farkaș și Gheorghe Ungureanu, Asociația generală a muncitorilor din Timișoara a devenit un puternic centru de atracție pentru oamenii muncii din această parte a țării, intrucît, așa cum rezultă din documentele asociației, urmărea atît înfăptuirea unor revendicări general-democratice — dreptul nelimitat de asociere, presă liberă, drept de vot universal și altele —, cît și recunoașterea principiului autodeterminării, de o mare însemnătate în condițiile Imperiului austro-ungar, unde numeroase popoare, printre care și românii, erau supuși la o cruntă asuprire națională” (p. 22).

Din paginile lucrării, cititorul desprinde imaginea continuei dezvoltări a mișcării muncitorești și socialiste bănățene. Se remarcă, în acest sens: înființarea și activitatea Clubului muncitorilor din Timișoara (1885); prima sîrbătorire a armindenului proletar pe aceste meleaguri, la 1 mai 1890; rolul organelor de presă „A munka 6re” („Apărătorul muncii” — Arad, 1893), „Volkswille” („Voința poporului” — Timișoara, 1893), „Votul poporului” (Timișoara, 1903) — prima gazetă social-democrată apărută în limba română, „Adevărul” („Glasul poporului”) — gazetă tipărită mai întîi la Budapesta (1903) și apoi la Lugoj, ca importante mijloace de propagandă socialistă; legăturile permanente întreținute de mișcarea socialistă din Banat cu partidul clasei muncitoare din Țara liberă (sînt amintite vizita lui Constantin Mille în august-septembrie 1893 în ora-

șele Brașov, Cluj, Arad, Timișoara și convorbirile avute cu cadrele de conducere ale organizațiilor socialiste din Transilvania și Banat, precum și participarea lui I.C. Frimu la Congresul social-democrat român din 1906 de la Timișoara); punerea bazelor Partidului social-democrat român din Transilvania și Banat (1905), care a condus lupta de eliberare națională și socială a românilor din teritoriile aflate sub dominație străină până la înfăptuirea mărețului act de la 1 Decembrie 1918 și a contribuit, prin reprezentanții săi, la făurirea Partidului Comunist Român la Congresul din mai 1921.

Dezvoltarea mișcării muncitorești bănățene, în ansamblul său, de-a lungul perioadei interbelice, se bucură de o atenție deosebită în lucrare. Cu numeroase argumente istorice se pune în relief faptul că organizațiile din Banat ale Partidului Comunist Român, ca și cele din alte părți ale țării, și-au pus întreaga lor putere de acțiune în slujba aspirațiilor maselor muncitoare, în apărarea intereselor vitale ale întregii națiuni.

Deși cele mai multe secțiuni bănățene ale partidului comunist au fost nevoite să acționeze, din chiar momentul constituirii lor, pe baze ilegale, activitatea lor în anii 1921—1924 a fost foarte bogată, dovadă fiind: răspîndirea presei de partid (la începutul anului 1924, de pildă, numărul ziarelor distribuite ajunseser la 1600 exemplare în Arad și 1250 în Timișoara); organizarea învățămîntului de partid (la Timișoara a funcționat, în 1923—1924, „Școala abecedarului comunist”); înființarea unor cercuri marxiste în cadrul sindicatelor; organizarea multor acțiuni revendicative (p. 55). După scoaterea sa în afara legii, partidul comunist și-a reorganizat rîndurile potrivit noilor împrejurări. În Banat, regiune relativ dezvoltată sub aspect industrial, și-a creat o bază de masă puternică în rîndurile sindicatelor (ca o recunoaștere a bogatei activități sindicale existente aici, în primăvara anului 1929 a avut loc, la Timișoara, Congresul sindicatelor unitare din România); a organizat puternice lupte de clasă, cum au fost marea grevă a muncitorimii timișorene din mai—iulie 1924 și acțiunile revoluționare din anii crizei economice; a editat 28 de ziare și reviste ilegale și 19 publicații periodice legale.

Un merit al lucrării constă și în prezentarea activității Partidului Socialist din Banat, parte a Federației Partidelor Socialiste pînă în 1927, și, apoi, a organizațiilor Partidului social-democrat din sud-vestul țării. Aceasta permite reliefarea mai amplă a manifestărilor

organizațiilor muncitorești în viața politică românească, a colaborărilor realizate între acestea. Astfel, ca să dăm un singur exemplu, în alegerile comunale din februarie 1926, opoziția democratică, în care erau reprezentate și P.C.R., prin organizația Blocul Muncitoresc-Țărănesc, și P.S. din Banat, a obținut victoria, reușind să înfrîngă lista guvernamentală (9 497 voturi față de numai 2 596), astfel că, în consiliul municipal — fapt repetat în orașele Lugoj și Caransebeș — au intrat și activiști comuniști și socialiști (p. 68).

Mișcarea muncitorească bănățeană cunoaște, în dezvoltarea sa, noi dimensiuni sub impulsul înființării, în anul 1933, a Comitetului regional Banat al P.C.R., cuprinzînd județele Timișoara, Torontal, Caraș, Severin, Arad și Valea Jiului, care s-a situat în fruntea tuturor forțelor muncitorești, democratice și patriotice din sud-vestul României ce se ridicau la luptă împotriva fascismului și revizionismului, pentru apărarea independenței și integrității țării. Cum se relevă în lucrare, Comitetul regional Banat al P.C.R. a editat mai multe publicații periodice („Scînteia Banatului”, „Bánáti Szikra” ș.a.), care, alături de organele centrale de presă ale partidului, au devenit mijloace eficiente în activitatea de propagare a ideilor revoluționare, în mobilizarea maselor la acțiuni de luptă politice și antifasciste. Rolul acestora, ca și a altor publicații proletare și democratice — cum au fost: „6 Órai Újság” (1931), „Vrerea”, „Szelektor” și „Țara” (1933), „Új Század” și „Observatorul” (1934), „Evoluția” (1935) — este cu atît mai demn de remarcă, cu cît au trebuit să combată agenturile naziste și organele lor de presă, ce căutau, cu sprijinul direct al Berlinului, să se infiltreze și să cîștige aderenți în Banat. De asemenea, un viguros caracter antifascist l-au avut manifestațiile prilejuite de sărbătorirea Zilei muncii. În anul 1933, la adunarea festivă a muncitorilor reșițeni s-a demascat politica Germaniei naziste, care urmărea declanșarea unui nou război mondial, iar la intrunirea de la Timișoara au fost condamnați vehement fasciștii și revizionștii de peste hotare. 1 Mai 1935 a fost sărbătorit la Timișoara, Arad, Anina, Reșița sub semnul unității proletare, al unirii tuturor forțelor politice și sociale în lupta antifascistă. „Marea adunare face apel la muncitorimea orașului Arad — se arăta în rezoluția adoptată cu acest prilej —, precum și la cetățenii democrați fără deosebire de rasă, religie, de naționalitate și convingeri politice, să se unească împotriva primejdiei fasciste amenințătoare, pentru ca, uniți, să putem

lupta împotriva atacurilor contra noastră" (p. 97).

Pe măsură încordării situației internaționale, datorită actelor agresive ale Germaniei naziste și ale sateliților ei, cu amenințări grave la integritatea frunțurilor României, eforturile comuniștilor în vederea salvării patriei s-au intensificat. După ocuparea Cehoslovaciei de către hitleriști, în martie 1939, când guvernul a decretat mobilizarea parțială, P.C.R. a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să lupte, la nevoie cu arma în mînă, împotriva oricărui cotoptor. Și în Banat, scriu autorii, comuniștii au fost chemați să se situeze „în fruntea apărării”, ei dînd, într-adevăr, „pildă de disciplină, conștiință și jertfă” (p. 125). Pe această linie, adunarea desfășurată la Timișoara cu prilejul zilei de 1 Mai 1939 a avut loc sub semnul unității muncitorești, al luptei comune pentru apărarea independenței țării.

În pagini emoționante sînt relatate demonstrațiile împotriva Dictatului fascist de la Viena, care s-au desfășurat, la inițiativa partidului comunist, în tot Banatul. La 2 septembrie 1940, în fața Catedralei s-au adunat muncitorii timișoreni, cărora li s-au alăturat cetățeni de diferite categorii sociale, studenți, elevi. „Manifestanții erau grupați în jurul unui drapel tricolor, cîntau cîntece patriotice și scandau lozinci: Jos Dictatul de la Viena! Trăiască România și națiunea română! etc. De pe scările Catedralei, mai mulți vorbitori (comuniști, național-țărăniști, democrați fără de partid) s-au adresat mulțimii, înfierînd sentința dată la 30 august de puterile Axei”. Cei 10 000 de manifestanți s-au îndreptat spre piața din fața teatrului, unde au pus pe fugă un grup de șvabi pronaziști veniți să-l întîmpine pe generalul hitlerist Adolf Hühnlein, iar acesta, huiduit, s-a putut retrage cu greu, sub protecția poliției; apoi, s-au deplasat la consulatele italian și german, exprimîndu-și ostilitatea față de regimurile mussolinian și hitlerist (p. 131—132). Demonstrații similare au avut loc la Arad, Reșița (în zilele de 1 și 2 septembrie), în satele din Valea Almăjului, plasa Bozovici (30 august) etc.

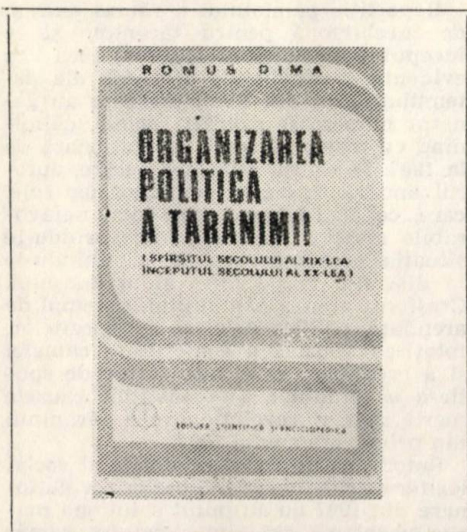
Pregătirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiim-

perialistă și desfășurarea ei în sud-vestul României sînt analizate, pe larg, pe parcursul unui întreg capitol al cărții. Aici lupta împotriva regimului antonescian a cunoscut toate formele de manifestare, inclusiv lupta cu arma în mînă. În munții Banatului și-a desfășurat activitatea, în vara anului 1944, grupul de partizani, organizat de către regionala P.C.R., grup intitulat semnificativ „Mărășești”. Lupta armată a continuat și după declanșarea insurecției, cînd trupele române, împreună cu populația, au apărut eroic orașul Timișoara de invazia armatelor naziste și horthyste, care încercaseră, în a doua decadă a lunii septembrie 1944, să cucerească orașul și, de aici, să declanșeze o puternică ofensivă spre interiorul țării.

Ultimele secțiuni ale lucrării analizează aspecte semnificative ale luptei maselor din Banat pentru democratizarea vieții publice și instaurarea guvernului democratic condus de dr. Petru Groza; relevă contribuția muncitorimii și țărănimii bănățene la susținerea eforturilor armatei române în războiul antihitlerist, descriu înfăptuirea reformei agrare și bătălia pentru victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 în această parte a țării; înfățișează aportul organizațiilor bănățene la încheierea procesului de unificare a partidelor muncitorești, consfințit la Congresul din februarie 1948. În final, se schițează perioada de mare avînt în toate domeniile, de profunde transformări revoluționare inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, sub conducerea celui mai iubit fiu al poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Concepută și realizată într-o manieră strict științifică, lucrarea posedă bogate note explicative și un util indice de nume. Alcătuită în conformitate cu principiile materialismului istoric, cartea istoricilor timișoreni William Marin și Ioan Luncan este prima sinteză a istoriei mișcării muncitorești din această parte a țării, înscriindu-se ca o reală contribuție la istoria mișcării noastre muncitorești în general. Bine documentată și scrisă într-un stil fluent și accesibil, cartea se parcurge cu plăcere și interes atît de către specialiști, cît și de publicul larg pasionat de istorie.

ROMUS DIMA,
ORGANIZAREA POLITICĂ A ȚĂRĂNIMII
(sfârșitul secolului XIX — începutul secolului XX),
Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 406 p.

În ultimii ani, problema agrar-țărănească formează obiect de amplă și tot mai profundă investigație documentară și riguroasă exegeză istorică, fiindu-i consacrate lucrări de remarcabilă ținută. Cartea istoricului Romus Dima, *Organizarea politică a țărănimii (sfârșitul sec. XIX — începutul sec. XX)*, apărută în prestigioasa Editură științifică și enciclopedică, se înscrie la loc de seamă în patrimoniul științei noastre istorice, constituind o valoroasă contribuție la elucidarea unei teme deosebit de importante, aceea a începuturilor organizării politice a țărănimii din România.

Autorul, binecunoscut în știința istorică din țara noastră, și-a structurat lucrarea în trei capitole, care redau unitatea atât de necesară a unui demers de o asemenea amplitudine, pe cât de temerar și de incitant, pe atât de complex și de dificil, dar fertil în idei și concluzii înscrise sub semnul ineditului: I. *Țărănimia — veacuri de-a rîndul forță socială principală în istoria poporului român* (p. 7—118); II. *Situația economică și socială a țărănimii române* (p. 119—153); III. *Locul țărănimii în viața politică a României. Preocupări, interese și rezultate în acțiunea de organizare a țărănimii și de atragere a acesteia la activitatea politică* (p. 154—383).

Analiza întreprinsă de Romus Dima este cu atât mai remarcabilă cu cât, deși

unele aspecte referitoare la istoria țărănimii și-au găsit rezolvare, fie și parțială, în alte lucrări, el duce mai departe, în linii de adîncime, prospectarea ei, fundamentează noi adevăruri științifice asupra unei game largi de fenomene și procese istorice subsumate ideii centrale. Un merit de bază al lucrării constă în faptul că reușește, la un înalt nivel științific, să integreze problematica țărănimii în contextul general al epocii și, mai larg, al istoriei noastre naționale, să o raporteze la viața economică, socială, politică și culturală a poporului român, să disocieze esențialul din noianul evenimentelor și faptelor, să detașeze astfel reprezentări istorice de fond. Sînt surprinse, elocvent, contribuția și preocuparea diferitelor forțe politice în procesul de organizare a țărănimii, implicarea lor în problematica agrar-țărănească. Întreagă această construcție istorică se întemeiază pe explorarea și interpretarea unui bogat material, provenit din surse și categorii de izvoare diferite — arhive, colecții de documente, lucrări monografice, studii —, cu valorificarea în mai mare măsură a dezbatelor parlamentare și a presei vremii, izvoare care oferă o impresionantă informație documentară în problemă.

Primul capitol al lucrării argumentează, cu noi date și repere istorice, o seamă de idei majore privind aportul fundamental al țărănimii, de-a lungul veacurilor, la dezvoltarea economică și socială a țării, faptul că ea a constituit, epoci de-a rîndul, principala clasă producătoare a societății, creatoare a bunurilor materiale, purtătoare a progresului social. Țărănimia — se subliniază în lucrare — a reprezentat populația majoritară a țării, care a asigurat sporul demografic și a avut rolul hotărîtor în statornicia și continuitatea ascendentă, în dezvoltarea poporului român pe pămîntul vetrei străbune a Daciei; ea a fost aceea care a conservat și a dezvoltat limba și cultura, literatura și arta, a durat peste veacuri datinile, obiceiurile și întregul tezaur de valori materiale și spirituale românești. Mulți oameni de cultură, scriitori, filosofi, sociologi s-au aplecat, de aceea, cu deosebită luare-ăminte asupra valorilor morale și sociale ale maselor țărănimii, au scris pagini pline de admirație și realism despre rolul lor în istoria națională. *Meșterul Manole, Mioarița, doinele și baladele, basmele, sculp-*

tura în lemn și piatră, portul popular — argumentează autorul — exprimă geniul anonim al țăranului, filosofia lui de viață, oglindind forța creatoare a poporului, înclinația spre frumos și permanenta lui dragoste de muncă, de viață, de pace.

Este reflectată, sintetic, în acest prim capitol, lupta revoluționară a țăranimii împotriva exploatării feudale și capitaliste, unul dintre factorii fundamentali ai marilor mutații sociale, ai înaintării poporului nostru pe calea progresului economic-social. Formele de luptă ale maselor țăărănești împotriva exploătorilor și asupritorilor, pentru ușurarea și îmbunătățirea situației lor economice și sociale au fost multiple și au evoluat odată cu dezvoltarea societății: petiții, tratative, haiducia, răscoala, războiul popular, revoluția. Un spațiu larg este rezervat evidențierii rolului primordial al țăranimii, pe parcursul mai multor epoci, în lupta pentru apărarea gliei străbune, pentru unitatea, libertatea și neatințarea țării. De la confruntările cu persii, conduși de Darius, la eroica rezistență a lui Decebal, apoi la marile bătălii conduse de Gelu, Mircea cel Mare, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, de la Horea și Tudor la generațiile de la 1848, 1859 și 1877 este un curs istoric unic, care pune în relief aceeași nestinsă dragoste de patrie a oamenilor acestor meleaguri, același pilduitor spirit de sacrificiu, aceeași abnegație totală pentru libertatea, unitatea și integritatea țării cărora le dă expresie masa țăranimii. Căci, de fiecare dată, marea majoritate a luptătorilor au format-o țăranii, a căror vitejie legendară a fost eternizată în memoria istoriei noastre și a istoriei universale.

Cel de-al doilea capitol al cărții este consacrat situației economice și sociale a țăranimii române la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Autorul se oprește, cu precădere, asupra unor astfel de aspecte principale cum sînt: structura proprietății agrare, legiuirile și măsurile reformatoare, poziția partidului clasei muncitoare, a celorlalte partide politice, a unor personalități ale vieții politice românești față de țăărănime, soluțiile preconizate într-un domeniu sau altul al relațiilor agrar-țăărănești, implicațiile lor. Structura proprietății este examinată pornindu-se de la Legea rurală din 1864, prin care au fost improprietăriti 647 840 de țăărani clăcași, cu 1 766 258 ha de pămînt, de la alte improprietăriri parțiale, prin care au trecut în folosința țăărănimii peste 700 000 ha, la care se adăuga pămîntul țăărănilor liberi (circa 600 000 ha). Acest fond funciar, însumînd aproximativ 3 300 000 ha — scrie autorul —, constituia patrimoniul țăărănimii, care alcătuia

aproape 80% din populația țării. Marii proprietari, reprezentînd doar 0,64% din numărul total al proprietarilor de pămînt, dețineau mai mult decît întreaga țăărănime — 3 810 351 ha, respectiv 48,69% din întreaga suprafață cultivabilă a țării (p. 120—122).

Repartiția pămîntului a rămas extrem de inechitabilă pentru țăărănime și la începutul secolului al XX-lea, ceea ce evidenția contradicțiile profunde ale sistemului agrar din România, care au generat numeroase ridicări sociale, culminînd cu marea răscoală revoluționară de la 1907. În cadrul relațiilor agrare, autorul analizează legile tocmeșilor agricole, care, cel mai adesea, erau total nefavorabile maselor țăărănești, împovărîndu-le situația economică-socială și ținîndu-le la discreția moșierului și arendașului. Creșterea arenzii pămîntului, sistemul de arendare, politica de clasă a impozitelor, folosirea abuzivă a comerțului, cametei și a creditelor, ca și alte forme de spoliere a țăărănimii, au constituit cauzele marii ridicări revoluționare a țăărănimii din primăvara anului 1907.

Reformele de ordin economic și social legiferate sub imperiul luptelor revoluționare din 1907 nu au putut soluționa marile probleme din lumea satului românesc, deoarece ele nu au vizat esențialul — schimbarea structurii proprietății agrare prin exproprierea marilor latifundiari și improprietărirea maselor de țăărani. În lucrare sînt examinate critic concepțiile diferiților oameni politici și de cultură, ale unor economiști și doctrinari, precum și ale partidelor politice ale burgheziei și moșierimii în legătură cu soluțiile avansate pentru remedierea situației anacronice din relațiile agrare (S. Haret, G. D. Creangă, C. Garoflid, R. Rosetti, V.M. Kogălniceanu, C. Dobrescu-Argeș).

Poziția cea mai înaintată față de problema agrară și de situația țăărănimii — se relevă în lucrare — a aparținut mișcării noastre socialiste. În contextul general al dezvoltării economice și sociale a României, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, socialiștii români au abordat în profunzime problema agrar-țăărănească, considerînd-o de o deosebită acuitate pentru societatea acelei vremi, pentru însuși progresul general al țării, au militat pentru înfăptuirea reformei agrare, pentru lichidarea formelor de exploatare la sate, pentru organizarea, pe baze noi, a muncii țăărănilor, pentru introducerea unor mijloace de lucru avansate în agricultură (p. 146—147). Studiile lui I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, Cr. Racovski, M. Gh. Bujor, D. Marinescu au avut un rol important în formularea concep-

ției programatice cu privire la exproprierea silită a marilor proprietăți, evidențiind preocuparea, de pe pozițiile cele mai avansate, a mișcării noastre socialiste față de problema agrar-tărănească, de dezvoltarea generală a patriei.

Al treilea capitol, care deține, în mod firesc, ponderea cea mai mare în lucrare, este consacrat procesului de organizare a țărănimii și de atragere a ei la viața social-politică a țării. Avînd în vedere bogatul material istoric investigat, ca și problematica propriu-zisă, autorul și-a organizat tratarea în patru compartimente, care formează un tot unitar, realizînd o imagine elocventă privind drumul parcurs, începînd din 1879 și pînă în 1914, pentru organizarea țărănimii, forțele politice implicate în acest proces, constanța acțiunii, dificultățile întîmpinate : 1. *Locul țărănimii în viața politică a României* ; 2. *Încercări de organizare politică a țărănimii la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Activitatea desfășurată de Constantin Dobrescu-Argeș și adepții săi pentru crearea partidului politic al țărănimii* ; 3. *Mișcarea socialistă din România și organizarea politică a țărănimii. Cluburile socialiste la sate* ; 4. *Activitatea desfășurată la începutul secolului al XX-lea pentru organizarea politică a țărănimii*.

În acțiunea de organizare a țărănimii — se subliniază în lucrare — s-a detașat, de la început, mișcarea socialistă, care a acționat consecvent pentru atragerea acesteia pe făgașul luptei revoluționare, alături de clasa muncitoare, pentru organizarea ei politică pe temeiuri socialiste. Înainte de toate, socialiștii apreciau că, organizate politic, masele țărănești puteau lupta în condiții superioare și cu mai mulți sorți de izbîndă împotriva exploatării lor de către moșieri și arendași, pentru pămînt, libertate și o viață mai bună. Mișcarea noastră socialistă s-a preocupat de țărănime *din toate punctele de vedere*, aducînd — pentru prima oară — problema agrar-tărănească în atenția mișcării muncitorești internaționale. În baza hotărîrilor Congresului P.S.D.M.R. din 1898, s-a desfășurat o amplă acțiune de organizare a țărănimii. Cele peste 300 de cluburi socialiste create la sate în anii 1898—1899, cu antecedente în perioada anterioară, reprezintă încununarea eforturilor socialiștilor în această direcție. „Treaptă calitativ superioară în sistemul de organizare a țărănimii române — scrie autorul — erau cluburile socialiste, parte integrantă a partidului clasei muncitoare din țara noastră, care, începînd din primăvara anului 1898, și-au făcut apariția în peisajul politic al României“ (p. 283). Ana-

liza statutelor cluburilor — se argumentează în lucrare — vădește preocuparea mișcării socialiste pentru situația maseilor largi țărănești, pentru soluționarea celor mai stringente probleme ale acestora : învoielile agricole, contractele de arendare, izlazul comunal, îmbunătățirea vieții satelor. Cluburile socialiste de la sate au reprezentat un embrion al alianței muncitorești-țărănești, contribuind la formarea și la dezvoltarea conștiinței revoluționare a oamenilor muncii de la sate, la organizarea și la conducerea luptei acestora împotriva exploatării moșierești și arendașesti, a regimului împilator din România.

Sînt explicate, apoi, condițiile economice-sociale ale apariției mișcării țărăniste în România, conchizîndu-se că, la începuturile ei, aceasta a avut un rol progresist, fiind îndreptată împotriva marii proprietăți moșierești și, în același timp, urmărind lărgirea drepturilor și libertăților burghezo-democratice (p. 154), pentru ca, mai tîrziu, în perioada celor două războaie mondiale, țărănismul să părăsească această platformă (p. 300). Lucrarea stăruie asupra preocupărilor de la sfîrșitul veacului trecut ale unor oameni politici de orientare burghezo-democratică pentru constituirea unui partid al țărănimii, preocupare sprijinită de pe poziția sa revoluționară de către partidul clasei muncitoare, care s-a pronunțat pentru colaborarea principală cu acesta. Socialiștii români — se menționează în lucrare — „au întrevăzut și posibilitatea apariției unui partid propriu al țărănimii, domeniu asupra căruia și-au stabilit poziția în sensul de a coopera cu acesta în lupta împotriva exploatării și asupririi, pentru apărarea intereselor proletariatului și țărănimii, cu păstrarea independenței fiecăreia dintre cele două organizații politice“ (p. 239). Aceste două direcții ale organizării țărănimii exprima procesul social-politic complex din lumea satului românesc în epoca istorică dată.

Autorul se oprește asupra activităților cu conținut educativ desfășurate în rîndurile țărănimii, inițierii unei game largi de forme colective de acțiune la sate premergătoare întemeierii Partidului Țărănesc. În acest cadru, acțiunea lui Constantin Dobrescu-Argeș se definește, mai ales, prin modalitățile variate folosite : școală, societăți economice, conferințe și o insistentă propagandă desfășurată prin ziarele „Țăranul“, „Gazeta sateanului“, „Foaia țăranilor“ etc., dar și de la tribuna Camerei Deputaților. Îndeosebi, *Societatea pentru cultura țăranilor*, din județul Argeș, și ziarul „Gazeta țăranilor“ au avut un rol însemnat în

procesul de organizare a țărănimii. Această acțiune a coincis, în unele privințe — observă autorul — cu demersul temerar al socialiștilor, care, în anii 1887—1888, au constituit, în unele părți ale țării, organizații ale țăranilor denumite bresle țărănești, al căror statut de funcționare vădea o strânsă legătură cu orientarea organizațiilor muncitorești și socialiste. Prin asemenea forme de organizare se urmărea intensificarea activității cultural-educative în rândurile maselor țărănești, explicarea cauzelor rămîinerii în urmă a lumii satului, amplificarea luptei pentru îmbunătățirea stării economice-sociale a sătenilor.

Intr-un larg cadru analitic, lucrarea înfățișează procesul de organizare a partidei țărănești, cu componentele ei esențiale: conturarea conceptului de partidă țărănească și a atitudinii acesteia față de partidul clasei muncitoare, precum și față de partidele liberal și conservator; argumentarea necesității întemeierii partidei țărănești, menită să apere interesele celor aproape cinci milioane de săteni; elaborarea concepției programatice a partidei țărănești; structura și componența socială a acesteia, orientată, cu precădere, spre învățători, preoți, în genere spre mica burghezie din mediul rural. Aceste direcții programatice și organizatorice s-au cristalizat în cadrul unor dezbateri politice și al unei ample acțiuni propagandistice, care au situat, în prim-plan, pe Constantin Dobrescu-Argeș, Spiru Haret ș.a., aceștia avansînd o seamă de idei asupra uneia sau alteia dintre orientările și prevederile care aveau să definească Partidul Țărănesc din România.

Spații cuprinzătoare sînt consacrate, în lucrare, Congresului din 4 octombrie 1895, care a pus bazele Partidului Țărănesc din România. Congresul a adoptat programul și statutele partidului, a ales organele de conducere, a hotărît editarea ziarului „Gazeta țăranilor” și înființarea de cluburi țărănești la sate. Se constituia astfel, pentru prima oară, un partid politic a cărui preocupare fundamentală o reprezenta țărănimea (p. 250). Analiza documentelor programatice ale acestui partid, întreprinsă de autor, aduce în circuitul istoric fapte și idei prețioase, nu numai în ceea ce privește modul de organizare a acesteia, ci și soluțiile pe care le-a preconizat în anumite domenii ce-și așteptau rezolvarea: tocmelile agricole oneroase; camăta ruinoasă; restatornicirea dreptului țăranilor la pămîntul țării; prosperitatea micii proprietăți sătești; înflorirea comerțului și a industriei casnice, a meseriilor; învățămîntul agricol; votul direct pentru toți cetățenii știutori de carte ș.a. Deși acest

program nu depășea cadrul orînduirii burgheze — arată autorul —, el „conține o serie de revendicări general-democratice înaintate. Incontestabil, aplicarea prevederilor acestui document ar fi determinat îmbunătățirea substanțială a situației economice, sociale și politice a țărănimii” (p. 262).

În spirit critic sînt analizate atît documentele programatice ale noii formațiuni politice, cît și activitatea practică a liderilor țărănimii, subliniindu-se că Partidul Țărănesc nu a avut o bază de masă solidă, pentru că nu s-a sprijinit cu hotărîre și convingere pe masele largi ale țărănimii sărace și mijloace, că activitatea singulară a lui C. Dobrescu-Argeș nu putea rezolva marile, complexe și multiple probleme ale țărănimii și ale satului românesc (p. 264). Datorită acestor cauze, ca și celor pricinuite de împotrivirea partidelor claselor dominante, Partidul Țărănesc a dispărut, la scurtă vreme (1898—1899), de pe eșichierul politic.

Preocupările pentru organizarea țărănimii au continuat, la început de veac, pe o bază mai largă, bucurîndu-se de acumulările dobîndite în acest domeniu. Autorul analizează manifestările în plan teoretic pentru formularea doctrinei țărăniste, a celei semănătoriste și poporaniste și pune în evidență superioritatea concepției socialiste în problemele rolului țărănimii, ale organizării politice și luptei sale revoluționare. Sînt configurate eforturile depuse de liderii politici care se ocupau de organizarea țărănimii pentru crearea de asociații și comitete țărănești, preocupările pentru elaborarea unor proiecte de program al Partidului Țărănesc din România (1904) și, îndeosebi, este definit locul Congresului din 5 septembrie 1906, menit să reconstituie Partidul Țărănesc. Congresul a votat, în unanimitate, programul *Către săteni*, conceput de V. M. Kogălniceanu, care a devenit, de fapt, programul partidului. El prevedea: noi legi pentru împroprietărirea țăranilor din moșiile statului, ale așezămintelor de binefacere și ale proprietarilor particulari care doreau să le vîndă; noi învoielii agricole, care să înălțure apăsarea și inechitatea; legiferarea votului universal, egal, direct și secret; ridicarea nivelului de cultură și de viață al sătenilor. Programul — se conchide în lucrare — „avea un caracter burghezo-democratic, dar nici acesta nu preconiza exproprierea moșiilor particulare, obiectiv și revendicare fundamentale fără de care nu putea fi vorba de rezolvarea cu adevărat a problemei agrare” (p. 323).

După Congres, organizarea țărănimii s-a extins, fapt urmărit cu îngrijorare

de către autorități, care au trecut la măsurile coercitive: confiscarea materialului propagandistic, împiedicarea frunțărilor partidului de a vizita satele, arestări și întemnițări.

Reprimarea singeroasă a mării războaie revoluționare din 1907, precum și dizolvarea Partidului Țărănesc nu au putut împiedica preocupările pentru soarta țărănimii. Autorul aduce în circuitul istoric noi fapte și concluzii, deosebit de revelatoare, privind confruntările de idei care au avut loc în societatea românească după 1907 în legătură cu modalitățile de rezolvare a complexelor probleme din lumea satului și, mai ales, de organizare politică a țărănimii. În acest context, el surprinde, realist și nuanțat, punctele de vedere exprimate de Spiru Haret, Nicolae Iorga, Vasile M. Kogălniceanu, C. Rădulescu-Motru, Alexandru Valescu, atât în ceea ce privește organizarea politică a țărănimii, cât și o problematică diversă vizând țărănimea. Este relevantă viziunea profundă, științifică a socialiștilor români, care au adus cele mai radicale soluții și idei privind rezolvarea autentică, și până la capăt, a chestiunii agrar-țărănești în interesul maselor de lucrători ai ogoarelor. Documentele congreselor P.S.D.R. din 1910 și 1914, lucrarea *Neoiobăgia*, a lui C. Dobrogeanu-Gherea, alte studii datorate so-

cialiștilor români învederează superioritatea concepției și prevederilor programatice socialiste în problema agrar-țărănească.

Încercările de reînființare a Partidului Țărănesc, în 1910, 1912 și 1914 nu au putut fi duse la bun sfârșit, datorită împotrivirii celorlalte partide ale burgheziei și moșierimii, ele fiind concretizate în 1918. „Din păcate, acest partid — așa cum conchide autorul — a evoluat, în timp, spre dreapta, îndeosebi ca urmare a adâncirii procesului de diferențiere socială a țărănimii, creșterii rolului economic, social și politic al burgheziei sătești, precum și influenței și presiunii exercitate asupra lui de unele cercuri ale claselor exploatatoare din țara noastră” (p. 383).

Axată pe o problematică de larg interes istoric, acoperind o perioadă îndelungată și densă în evenimente, care permite încheieri științifice fundamentale în legătură cu procesul organizării politice a țărănimii, cartea lui Romus Dima înscrisie un magistral moment analitic în cadrul literaturii istorice consacrate istoriei țărănimii române. Ea se parcurge, de aceea, cu un interes apropiat, atât în mediile specialiștilor, cât și în rîndurile publicului larg doritor de istorie.

ION IACOS

ISTORIA INFANTERIEI ROMÂNE, vol. I—II,

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 400 + 520 p.

Această lucrare consacrată armii de bază — în toate epocile — a oștirii noastre, ce se adaugă celorlalte istorii de

arme apărute pînă în prezent, reprezintă un succes ce se înscrie pe linia rezultatelor valoroase înregistrate de istoriografia militară românească.

Autorii — colonel dr. Gheorghe Romanescu, colonel dr. Gheorghe Tudor, colonel (r) Mihai Cucu, colonel Ioan Popescu — și coordonatorii lucrării — general-locotenent dr. Marin Dragu și general-major (r) Mircea Dumitriu — au realizat o sinteză cu deosebite valențe informaționale și educativ-politice, care se adresează unui cerc larg de cititori, specialiști și nespecialiști, militari.

Așa cum se subliniază și în *Prefața* semnată de general-colonel Ion Hortopan, elaborarea istoricului infanteriei se dovedește a fi o contribuție importantă la îndeplinirea sarcinilor trasate de tovarășul Nicolae Ceaușescu de a se scrie și trata istoria poporului român într-o concepție unitară. Într-adevăr, parcurgînd filele cărții constatăm efortul autorilor de a înfățișa, pe baza unei bogate bibliografii românești și străine și a cercetărilor

în arhive, istoria armeei infanteriei ca parte integrantă a istoriei oștirii române, în esență a istoriei noastre naționale, în cadrul căreia lupta consecventă și hotărâtă pentru apărarea libertății, neatinării și unității a reprezentat dintotdeauna trăsătura sa fundamentală. Totodată, infanteria, această armă denumită pe drept cuvânt „regină a bătăliilor”, datorită complexității alcătuirii și misiunilor încredințate, este privită sub cele mai variate aspecte — de la recrutarea și structura ei socială, la evoluția înzestrării și metodelor de pregătire de luptă, de la structura ei organizatorică, la evoluția tactică în raport direct cu dezvoltarea armamentului și a mijloacelor de luptă etc., autorii acordând o atenție specială prezentării și analizării unor dintre cele mai semnificative campanii și bătălii desfășurate de oștirea română.

Monografia se deschide cu analize ample vizând evoluția pedestrimii geto-dacilor — punându-se în relief caracteristicile organizării, înzestrării și instrucției acesteia, cele mai însemnate momente și acțiuni de luptă ale strămoșilor — și a pedestrimii oștilor române în evul mediu — relevându-se particularitățile artei militare românești în această îndelungată epocă, dinamica structurii și organizării oștilor române, armate de masă, al căror nucleu de bază l-a constituit țărănimea, desfășurarea unor mari și strălucite bătălii de apărare a pământului străbun.

După cum arată autorii, unitățile de panduri și voluntari români participante la lupta antiotomană, în cadrul războaielor ruso-austro-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, au reprezentat nuclee ale viitoarei oștiri naționale de tip modern, preconizată în inițiativele, proiectele și activitatea diferitelor forțe social-politice autohtone. Pe această linie se înscrie și crearea regimentelor grănicerești române din Transilvania (1762). Urmîndu-se acest curs, revoluția de la 1821 a reprezentat, pe plan militar, un pas important spre renașterea armatei naționale, ale cărei temelii se pun în anul 1830.

În lucrare se prezintă organizarea trupelor de infanterie din oștile române moderne ale Munteniei și Moldovei — recrutare, încadrare, dislocare, armament, instrucție, uniforme —, începuturile învățămîntului militar, crearea, în Muntenia, a primei școli militare pregătitoare de ofițeri (1847) ș.a. Se remarcă alcătuirea formațiunilor teritoriale (trupele nepermanente) de nuanță populară — dorobanți, grăniceri, potecași, cordonași, corpul slujitorilor —, care au contribuit la consolidarea sistemului militar românesc, asigurînd pregătirea

ostășească a unui mare număr de oameni. Fără a înregistra progrese deosebite, infanteria a rămas arma principală a oștilor române, cu toată apariția, în organica lor, a artileriei, flotei fluviale și a pompierilor. Apreciem că autorii puteau insista mai mult asupra încercărilor domnitorilor români din această vreme de a conferi oștirii un caracter și atribuții naționale lărgite în condițiile evidente ale ingerințelor externe, atît ale puterii suzerane, cît mai ales ale puterii protectoare, de a intensifica contactele cu alte armate europene.

Un capitol aparte abordează locul și rolul infanteriei române în timpul revoluției de la 1848. Prezintă concepția revoluționarilor români cu privire la rolul armatei în lupta pentru cucerirea puterii politice și înfăptuirea ulterioară a marilor reforme și aspirații naționale, autorii subliniază că armata, în primul rînd trupele de infanterie, care formau majoritatea efectivelor, au avut o contribuție însemnată la asigurarea succesului revoluției în Muntenia. Sînt descrise, în acest sens, măsurile guvernului revoluționar pentru îmbunătățirea compoziției sociale, a stării materiale și morale a trupelor, organizarea gărzilor naționale, componentă importantă a sistemului militar românesc. Ideea înarmării întregului popor în vederea apărării revoluției împotriva reacțiunii interne și, mai ales, externe, promovate de Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Efimie Murgu, George Barițiu, și încercarea de transpunere a ei în practică au demonstrat rolul elementului militar de tip popular, forța combativă populară avînd, mai ales în războiul revoluționar de apărare din Apuseni, o valoare exemplară. Lupta infanteriștilor și pompierilor români din Dealul Spirei, din 13 septembrie 1848, prima luptă pe care armata română modernă a angajat-o împotriva armatelor străine intervenționiste, ca și organizarea și luptele pedestrimii oastei lui Avram Iancu, ocupă, astfel, un spațiu corespunzător, autorii distingînd, și de astă dată, elemente de artă militară izvorîte din angajarea forțelor populare.

După 1848, oștile române din Principate au cunoscut transformări și progrese, accentuîndu-se dezvoltarea forțelor nepermanente (dorobanți și grăniceri), trecîndu-se cu abilitate peste restricțiile impuse de imperiile vecine, asigurîndu-se creșterea puterii de apărare a țării cu eforturi financiare mai reduse. În acest cadru s-ar fi convenit, credem, o abordare mai directă în lucrare a problemelor reieșite din războiul Crimăi și a efectelor ocupației străine din anii acestuia.

Un spațiu distinct este destinat de autori analizei dezvoltării infanteriei române în cadrul armatei naționale unice în timpul domniei lui Al. I. Cuza, relevându-se măsurile privind unificarea armatei, reorganizarea structurilor ei pe baze moderne, creșterea efectivelor, instruirea și înzestrarea lor. În acest sens, Legea organizării puterii armate din 27 noiembrie 1864 a constituit o expresie a gândirii militare românești, o sinteză a noului sistem militar românesc, consfințind definitiv opera de unificare a armatelor Principatelor unite; grație acestei orientări în domeniul apărării, la 1866 armata română dispunea de 80 de companii de infanterie (trupe de linie și vinători), plus trupe teritoriale unificate. Procesul de întărire și modernizare a armatei naționale a continuat pe baza legii de organizare din anul 1868, care nu era, așa după cum menționează autorii, decât o dezvoltare a legiurii din 1864, ale cărei prevederi esențiale le păstra, detaliind mai ales pe cele referitoare la trupele nepermanente și creînd altele noi, cum au fost milițiile. De aceea, ne exprimăm opinia că aprecierea, precum că „la baza organizării și instruirii trupelor au fost acum doctrina și regulamentele armatei prusace” (vol. I, p. 310) trebuie serios amendată, potrivit ultimelor cercetări asupra perioadei respective.

Proclamarea deplinei independențe de stat la 9 mai 1877 a trebuit să fie pecetluită și întărită pe cîmpurile de luptă, tînăra armată națională română dînd, în războiul drept al neatrînrării, proba de foc a pregătirii și capacității sale. Într-o formă sintetică se înfățișează în mod sugestiv în ce a constat contribuția trupelor de infanterie, mai întîi în cadrul operației de acoperire a frontierei dunărene, apoi la primele acțiuni împotriva forțelor otomane, la bătăliile de la sud de Dunăre, în Bulgaria, desfășurate alături de armata rusă sau în mod independent: Plevna, Rahova, Vidin. Se relevă că, „din totalul de 57 000 de militari ai Armatei de operații, 45 000 erau infanteriști (de linie, dorobanți, vinători), cărora li se pot adăuga 33 000 de milițieni și 14 000 de recruți, contingentul 1877, cifre care atestă că procentul reprezentat de infanterie pe teatrul de acțiuni militare a fost de peste 80% (vol. I, p. 383). Infanteriștii au dat și cele mai numeroase jertfe — 91,9% din morți (37 ofițeri și 1 901 oameni de trupă) — la cauza neatrînrării țării.

Interesante ni se par concluziile autorilor rezultate din analiza artei militare, a mijloacelor de luptă și a tacticii infanteriei, în special, pe timpul acestui război, dealtfel un examen sever trecut cu succes de armata română. Autorii fac aprecieri de substanță asupra activității de comandament și de stat-major, asupra cooperării între infanterie și celelalte arme, relevînd atît aspectele pozitive, cît și acele minusuri din organizarea, dotarea și pregătirea de luptă a trupelor române. Ei subliniază în mod just faptul că sporirea numerică și calitativă a armamentului, amploarea operațiunilor, complicarea formelor și procedeele de ducere a acțiunilor militare au făcut să crească brusc exigențele față de organizarea și conducerea luptelor, față de capacitatea profesională a cadrelor; s-au impus o serie întreagă de reconsiderări privind ponderea, rolul și misiunile diferitelor arme din organica armatei. Păstrînd rolul principal în bătălie, infanteria și-a multiplicat mijloacele de acțiune, forța combativă; s-a dovedit, totodată, necesitatea formațiunilor de serviciu ale unităților de infanterie și, de asemenea, simplificarea echipamentului, prin adaptarea lui la condițiile de campanie.

Un întreg capitol al monografiei se referă la progresele înregistrate în perioada de după cucerirea independenței depline de stat și pînă la intrarea României în războiul pentru cauza nobilă a reîntregirii naționale. Pe parcursul lui este relevată preocuparea statornică a guvernelor și autorităților militare superioare de întărire a capacității de apărare, de consolidare și perfecționare a sistemului militar național, în raport cu politica externă de pace și bună vecinătate promovată de România, cu derularea evenimentelor politico-militare internaționale. Evoluția organizării și dislocării infanteriei este încadrată în ansamblul dezvoltării armatei române, reliefindu-se măsurile întreprinse care urmăreau realizarea unei singure categorii de unități de infanterie (1891 — contopirea regimentelor de linie cu cele de dorobanți; 1908 — „permanentizarea întregii infanterii, renunțîndu-se la serviciul cu schimbul”), ca și pregătirea de rezerve într-o concepție vizînd o elastică adaptare la efortul de război (vol. II, p. 20—22). Legea de organizare din 1908 (cu modificările suferite în 1910, 1911 și 1913) va sta la baza dezvoltării armatei române pînă la primul conflict mondial.

Progresele infanteriei au fost reflectate în creșterea efectivelor de la 4 divizii și 74 batalioane (26 active și 48 cu schimb) în 1877, la 15 divizii, 126 batalioane active, plus 120 batalioane cadre în 1915. S-au făcut, în același timp, eforturi pentru înzestrarea materială și tehnică — introducerea unui armament modern, cu o putere de foc și precizie sporite (arma Mannlicher, model românesc 1893, mitraliera Maxim, model românesc 1910 etc.) —, pentru ridicarea nivelului instrucției, impunându-se un caracter practic aplicativ pregătirii trupelor; au fost aduse perfecționări și s-a lărgit rețeaua învățămîntului militar (un moment remarcabil constituindu-l înființarea, în 1889, a Școlii Superioare de Război); s-au intensificat contactele cu armatele și arta militară europene. Se înregistrează, totodată, o amplă mișcare de gândire și creație teoretică militară — „Revista infanteriei“, ce a început să apară din ianuarie 1897, contribuind din plin în acest sens —, de educație patriotică, care se încadrează în dezvoltarea generală a spiritualității românești în epoca modernă. A evoluat și tactica infanteriei, ilustrată în elaborarea unor noi regulamente militare după 1878, s-au întreprins acțiuni de pregătire a populației civile pentru apărarea țării. În acest cadru este subliniată concepția mișcării socialiste cu privire la înarmarea poporului pentru apărarea patriei.

Evidențiind caracterul popular și național al războiului de eliberare purtat de poporul și armata română începînd din 1916, în scopul realizării dezideratului unității naționale, autorii precizează că, „dintre toate războaiele de pînă atunci, pe care poporul român a fost silit să le ducă pentru apărarea ființei sale naționale, a dreptului său legitim la o viață liberă, independentă și prosperă, primul război mondial a fost războiul de cea mai mare amploare spațială, de cea mai lungă durată, purtat cu cel mai mare volum de forțe, în cadrul celei mai mari coaliții, cu cele mai mari eforturi, cu cele mai grele jertfe, dar urmat și de cele mai mărețe înfăptuiri“ (vol. II, p. 60) Avînd un comandament suprem național, un plan de campanie propriu și directive strategice bine definite, armata română a luptat pe un front cu o lungime nemaicunoscută pînă la acea dată, desfășurînd ample operații militare de sine stătătoare atît ofensive cît și defensive, în toate regiunile țării, care au solicitat, în cel mai înalt grad, capacitatea de rezistență și eroismul

ostașilor, fermitatea și priceperea comandanților la toate eșaloanele.

Pagini dense ale monografiei surprind în mod detaliat faptele eroice ale trupelor române în campaniile anului 1917, locul și rolul marilor unități de infanterie în cadrul acestor acțiuni, opera de reorganizare a oștirii prin efortul și strădaniile întregului popor, desfășurarea marilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz — ce s-au înscris ca o contribuție de seamă la înfringerea militarismului german —, victorii strălucite care au așezat temelii trainice făuririi statului național unitar.

De-a lungul perioadei interbelice (1919—1939), marcată de politica statului român de consolidare și apărare a Marii Uniri, evoluția armatei, ca și a infanteriei, a purtat amprenta particularităților de ordin economic, social-politic și ideologic izvorite din condițiile specifice ale dezvoltării țării, ale situației politice interne și internaționale interbelice.

Infanteria, care a rămas forța fundamentală a armatei, a cunoscut — se arată în lucrare — un proces de reorganizare, extindere și modernizare, potrivit cerințelor impuse de noul cadru politico-teritorial, de dezvoltarea științei și artei militare, a armamentului. La baza lui au stat legile de organizare din anii 1924, 1930 și 1932. Analiza întreprinsă asupra evoluției organismului militar interbelic dezvoltă ideile originale avansate de teoreticienii și tehnicienii militari pe linia creșterii capacității de luptă a armatei, cauzele obiective — printre care absența unei industrii proprii puternice de apărare — și subiective care au limitat eforturile de întărire a sistemului defensiv național; sînt descrise, de asemenea, formele și metodele muncii politice desfășurate de partidul comunist în unitățile de infanterie, subliniindu-se că această activitate de durată „în slujba apărării intereselor vitale ale poporului, grav amenințate de politica agresivă a statelor fasciste și revizioniste, a găsit un puternic ecou în rîndurile maselor populare și ale armatei“ (vol. II, p. 217).

Pe măsură ce evenimentele pe plan internațional se precipitau, prin intensificarea acțiunilor agresive ale Germaniei naziste și ale aliaților ei, s-au adoptat, arată autorii, noi măsuri de organizare și înzestrare a infanteriei, de sporire a capacității ei de manevrare și a puterii de foc, de întărire, în genere, a puterii de apărare a țării. „Întregul com-

plex de măsuri de ordin militar întreprinse din luna martie pînă la jumătatea lunii septembrie 1939 arătau că, de fapt, conducerea politică și militară a României continua să ia în calcul o posibilă agresiune germană. Dealtfel, în toată perioada ce a urmat declanșării celui de-al doilea război mondial pînă la instaurarea regimului antonescian, perioadă în care s-a desăvîrșit procesul de izolare a României, factorii de decizie politică și militară au apreciat că țara poate constitui, în orice moment, obiectul agresiunii, în cazul căreia nu se va putea conta decît pe forțele proprii" (vol. II, p. 230). Declanșarea conflictului mondial a impus statului român materializarea unor acțiuni preconizate a fi adoptate numai în caz de război. Sporirea numărului unităților și marilor unități de infanterie, a efectivelor — în vederea asigurării acoperirii și apărării tuturor frontierelor — s-a făcut, însă, în detrimentul capacității lor combative. Înzestrarea cu armament era deficitară cantitativ și calitativ, situație îngreunată datorită declanșării operațiunilor militare pe frontul de vest, prin neonorarea comenzilor din străinătate. Din toamna anului 1940, în baza unei noi legi de organizare, s-a adoptat o concepție ce milita pentru crearea „unei armate mici, dar puternică“ (vol. II, p. 234).

Lucrarea reliefează, în continuare, situația deosebită a României, aflată în subordinea mașinii de război hitleriste, participarea ei la războiul antisovietic, care a periclitat însăși existența sa ca stat liber și independent. Aceasta a produs mari frământări în rîndul cadrelor și ostașilor din infanterie, ca și din înfruntarea armată. Conducerea superioară a armatei a acționat, mai ales din 1942, prin diferite metode pentru reținerea a cît mai multor forțe și mijloace în interiorul țării. Raporturile cu forțele germane au devenit tot mai încordate, starea de spirit a trupelor române determinînd căpeteniile naziste să ia măsuri de integrare și subordonare completă a diviziilor române. În aceste împrejurări, un rol important a jucat activitatea partidului comunist în rîndul trupelor de infanterie, pentru atragerea ofițerilor și ostașilor de partea luptei populare, pentru salvarea țării, pentru pregătirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944.

Acțiunile infanteriei române în cursul desfășurării actului din August 1944,

drumul său eroic în războiul antihitlerist formează conținutul unui vast capitol al monografiei. Sînt descrise, pe larg, înfruntările prin care au fost lichidate forțele germane din Capitală și împrejurimi, înfruntările de pe Valea Prahovei, din Dobrogea și Cîmpia Bărăganului, de pe țărmurile Olteniei, din Transilvania și Banat, încheiate cu succesul deplin al trupelor române într-un timp foarte scurt (23—31 august 1944). Toate aceste acțiuni „au evidențiat capacitatea organizatorică și de comandă a cadrelor militare, fermitatea în luarea și ducerea la îndeplinire a hotărîrilor luate, modul creator, original în care au rezolvat multiplele și complexe situații tactice create de inamic, cu atît mai mult cu cît deseori aceste situații ieșeau din canoanele acțiunilor clasice — de ofensivă sau de apărare — și intrau în sfera unui război insurrecțional, cu valențe specifice de război național, popular, eliberator“ (vol. II, p. 291).

În evenimentele ce au urmat, trupele de infanterie au constituit coloana vertebrală a armatei în operația de acoperire din august-septembrie 1944, menită să zăgăzuiască pătrunderea unor forțe inamice din exterior și să asigure concentrarea forțelor române și sovietice în podișul Transilvaniei și Banat; alungarea trupelor naziste și horthyste și eliberarea întregului pămînt al patriei, la 25 octombrie 1944; în luptele purtate, alături de forțele sovietice, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, „În timpul celor 260 de zile de înclăstări aprige dintre forțele române, pe de o parte, și cele hitleriste și horthyste, pe de altă parte, unitățile și marile unități de infanterie — apreciază autorii — au desfășurat acțiuni de luptă de amploare, de mare diversitate, dovedind, în toate ocaziile, un înalt spirit combativ, putere de luptă și o temeinică pregătire militară“. Prin eroism și spirit de jertfă, ostașii români „au eliberat peste 3 800 de localități și alte puncte populate, între care 53 orașe, au străbătut, prin lupte grele cu un inamic puternic, bine înarmat și experimentat, 20 de masive muntoase, în cea mai mare parte pe timp nefavorabil, cu ploi, lapoviță și ninsoare, geruri aspre și zăpezi abundente, au forțat 12 cursuri de apă și au provocat inamicului pierderi cifrate la peste 136 000 prizonieri și morți, ceea ce echivalează cu aproximativ efectivele a 14 divizii“ (vol. II, p. 404).

Un ultim capitol al monografiei prezintă evoluția infanteriei mai întîi în primii ani postbelici, insistîndu-se apoi

asupra transformărilor revoluționare petrecute în armata română după anul 1948. Autorii subliniază, în mod deosebit, importanța covârșitoare și spiritul nou, dinamic, imprimat instituției militare, ca și întregii vieți a societății românești, în anii de după Congresul al IX-lea al partidului, de președintele României socialiste, comandantul suprem al armatei, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Este demn de menționat faptul că lucrarea este întregită cu un bogat material ilustrativ — fotografii alb-negru și color, scheme, grafice, hărți —, cu anexe ce conțin tabele cu marile unități de infanterie și instituțiile militare de învățămint ce au participat la luptele din timpul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă,

la acțiunile din cursul războiului anti-hitlerist, cu o bibliografie selectivă. Lipsesc, din păcate, indicii de nume și geografici, foarte necesari în cazul unor lucrări de o asemenea amploare.

Apreciind, încă o dată, inițiativa elaborării și publicării unei asemenea lucrări nu facem decît să stăruim asupra necesității unor asemenea monografii serioase, care să contribuie la pregătirea temeinică a monumentalei istorii militare a poporului român, parte integrantă a istoriei noastre naționale. Sîntem convinși că strădaniile autorilor, bogatul volum de fapte și concluzii, ca și mesajul profund patriotic al lucrării, vor avea ecoul meritat și vor cunoaște prețuirea cititorilor.

DUMITRU PREDA

„REVISTA DE ISTORIE“,
nr. 1—12/1985

Tematică foarte variată, abordări metodologice diverse, deopotrivă studii de istorie românească și universală, documentare, dezbateri, recenzii și prezentări de carte de istorie, exegeze de istoriografie, de teorie și metodă, toate acestea caracterizează „Revista de istorie” și în anul 1985. Istoria veche este, ca de obicei, mai puțin reprezentată. Semnalăm puțina ei prezență și în anii anteriori și o facem, și acum, fără a spera însă într-o reevaluare de spațiu. Gheorghe Bichir, în studiul său, *Sarmații și relațiile lor cu geto-dacii* (nr. 11 și 12), lămurește o pro-

blemă mult controversată în literatura de specialitate, aceea a sarmaților. Progresele arheologice au adus cunoaștere acolo unde nu erau decât ipoteze. Totodată, Gheorghe Bichir stabilește relațiile sarmaților cu geto-dacii, conținutul lor, influențarea reciprocă și, mai ales, puterea de asimilare a celor din urmă.

Cîteva foarte apreciate studii sînt publicate cu privire la istoria medie. În contribuția sa : *Stereotipuri și imagini noi în comunicarea intelectuală din secolul al XVIII-lea* (nr. 3), Alexandru Duțu face o remarcabilă demonstrație de cunoaștere istorică și spirit de pătrundere, condiții indispensabile în abordarea unui subiect de întindere spațială și cronologică. El constată o comunicație dificilă între Europa de vest și cea sud-estică pînă în secolul al XVIII-lea, o cunoaștere reciprocă încărcată de clișee mentale și stereotipuri, o greutate de înțelegere reciprocă, în condițiile unui exclusivism al imperiului otoman și al neacceptării sud-estului european de către Occident decît prin convertire, nu și prin recunoașterea personalității sale ș.a. Abia în secolul al XVIII-lea imaginea Europei a devenit gradual mai completă și mai limpede. Savanții și scriitorii, călătorii au avut marile lor rol. Treptat, stereotipurile au început să fie înlocuite de cunoașteri reale. Intensa aspirație spre modernizare a cărturarilor sud-est europeni a contribuit, în mare măsură, la schimbarea viziunii, detașînd spiritul compatrioților lor de imaginile tradiționale și orientîndu-l spre imaginea fascinantă a unei Europe luminate.

Ștefan Lemny scrie despre *Patria în gândirea românească din secolul al XVIII-lea* (nr. 3), infirmînd opiniuni mai vechi care contestau dezvoltarea acestei idei în secolul respectiv. Istoricul ieșean o află în gândirea boierilor patrioți, a clerului, chiar a domnitorilor fanarioți, care nu pot împlini „mandatul” incredințat lor de Poartă, fără să țină seama de realitățile peste care guvernau. Evoluția ideii de patrie e progresivă, ajungîndu-se la elaborarea, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, a conceptului modern, a semnificației noi a epocii renașterii naționale. Lemny demonstrează că ideea de patrie nu e o simplă „inovatie” de limbaj, ci o idee care decurge din niște realități românești, din nevoia solidarității, a strîngerii energiilor pentru a înfrunta „nimicnicia” vremurilor și viitoarea înălțare națională. „Parte a conștiinței naționale moderne, în plin proces de cristalizare la finele veacului XVIII, ea (ideea de patrie — n.n.) precede și, în același timp, determină însemnata emulație națională a spiritelor românești din veacul următor, un veac marcat, ca și în restul Europei, de afirmarea puternică a idealului național” (nr. 3, p. 240).

Studiul lui Andrei Pippidi, *Identitate națională și culturală. Cîteva probleme de metodă în legătură cu locul românilor în istorie* (nr. 12), reia un subiect foarte adesea amintit, dar ale cărui contururi au rămas și azi neprecizate. Autorul propune cinci elemente pentru definirea identității naționale: numele unui popor, limba sa, religia sa, statul său și imaginea sa istorică (respectiv, conștiința trecutului). El face analiza fiecăruia în istoria românilor, în comparație cu a altora, și încearcă stabilirea etapelor formării unei identități naționale românești. A. Pippidi duce mai departe cercetările mai vechi ale lui N. Iorga, P.P. Panaitescu, M. Vulcănescu, H.H. Stahl ș.a., sau mai noi (vezi volumul „Națiunea română”) și vine, în această discuție, cu remarcabile sugestii și contribuții.

Între studiile de istorie medie se remarcă și acela al lui Constantin Rezachevici: *Politica internă și externă a țărilor române în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea* (nr. 1, 2); cu alte cuvinte răstimpul dintre domniile lui Mihai Viteazul și Matei Basarab și Vasile Lupu, perioadă în care autorul distinge cîteva trăsături definitorii pentru cele trei țări române: întărirea autorității domnești, strîngerea legăturilor între toate cele trei țări, încadrate în sistemul de tratate, o politică externă echilibrată între mai puternicii vecini. O bibliografie însoțitoare completează expunerea sintetică a lui C. Rezachevici.

Iolanda Micu publică articolul: *Instituția agiei în Țara Românească. Secolul XVI—prima jumătate a secolului al XIX-lea* (nr. 2). Urmărind drumul acestei instituții, se poate surprinde și evoluția societății în ansamblul ei. Dacă aria acesteia a cuprins în secolele XVI—XVII (în secolul XVI a apărut) aspectul militar, începînd din secolul al XVIII-lea, pînă în 1831, atribuțiile administrativ-polițienești au trecut pe primul plan, pentru a se reorganiza, apoi, odată cu toate celelalte instituții în epoca modernizării.

Răspunzînd unui deziderat, în ultima vreme tot mai adînc resimțit, acela al lărgirii spațiului de mișcare al istoricului, al diversificării accentuate a „materiei istorice”, Tudor Mateescu scrie despre *Bîlciurile din Dobrogea înainte de 1877* (nr. 7). Studiul său, amplu documentat, pune în valoare rolul jucat de bîlciurile de la Carasu (Medgidia), Niculițel ș.a. în viața economică a Dobrogei, aflată sub stăpînire otomană. Într-o structură economică și socială mult rămasă în urmă, cu slabe resurse, aceste bîlciuri (numite „panaie”, cu un termen de origine bizantină) erau oaze de viață și impulsuri de dezvoltare. Erau, în același timp, ocazii de contact între românii din Dobrogea și cei de pe malul stîng al Dunării.

Un apreciat studiu de istorie modernă semnează Grigore Chiriță: *România și Conferința de la Paris — februarie—iunie 1866* (nr. 10, 11). Folosind o documentație, în bună măsură inedită, provenită din corespondența diplomatică, Gr. Chiriță dă, pentru prima oară, o imagine foarte limpede a ceea ce s-a întîmplat în România și în Europa, în legătură directă cu România, între februarie și mai 1866, respectiv între abdicarea lui Cuza și înscăunarea lui Carol I. Acțiunea politico-diplomatică românească, înfățișată în toate detaliile sale, apare foarte clar subordonată unor țeluri precise: menținerea unirii și, prin aducerea unui principe străin, luarea unei serioase opțiuni pentru independență. Gr. Chiriță are dreptate cînd afirmă: „În politică, de multe ori, succesul este de partea celor care cutează, însă nu oricum, la întîmplare, ci avînd ca suport credința neștrămutată în justetea cauzei lor, strîns împletită cu evaluarea exactă a propriilor mijloace și posibilități puse, cu toată fermitatea, în cumpănă într-un context internațional favorabil” (nr. 10, p. 969). Studiul este valoros și prin aceea că pune capăt diverselor false interpretări asupra aducerii dinastiei de Hohenzollern în România.

Corespondența diplomaților străini acreditați în România, care de mai mulți ani a fost pusă la dispoziția cercetătorilor

de Direcția Generală a Arhivelor Statului — o acțiune foarte bine venită, extrem de utilă — dă substanța necesară pentru numeroase studii de istorie modernă și contemporană. Beatrice Marinescu și Valeriu Stan ne oferă un astfel de studiu: *Anglia și convenția comercială româno-engleză din 1880* (nr. 1). Raporturile comerciale româno-britanice înainte de proclamarea independenței și în anii imediat următori sînt analizate prin prisma eforturilor României de a recuceri unul din atributele suveranității de stat, adică dreptul de a încheia convenții comerciale directe cu alte state, drept contestat de Poarta Otomană, puterea suzerană, susținută mai ales de Anglia. Aceasta din urmă se opunea pentru că, în acest caz, suzeranitatea devenea pur fictivă. Ceea ce era foarte adevărat. Guvernul român a reușit însă să încheie convenția cu Austro-Ungaria din 1875, și, apoi, cu Rusia, în 1876, ceea ce a constrins Anglia să accepte, la rîndu-i, în noiembrie 1876, o situație pe care n-avea cum s-o mai influențeze (firește, după cucerirea independenței problema nu se mai pune sub această formă). Studiul celor doi autori reduce în dezbatere mult comentata în epocă, dar și în istoriografie, convenție cu Austro-Ungaria din 1875. Ea a fost, într-adevăr, o piedică în calea unei mai accentuate dezvoltări industriale a țării, dar a fost, în altă ordine de idei, un însemnat succes al diplomației românești în tendința desprinderii, pas cu pas, dar sigure, de Poarta Otomană.

Paraschiva Căncea se preocupă de *Situația țărănimii din secolul al XIX-lea, reflectată în literatura epocii* (nr. 3). Prezintă, așadar, opere ale mai multor scriitori, între care V.A. Urechia, Cezar Bolliac, I. H. Rădulescu, G. Tăutu, N. Filimon, D. Bolintineanu, V. Alecsandri, I. Creangă, I. Slavici, Tr. Demetrescu, I. Păun-Pincio, D. Th. Neculuță, Sofia Nădejde, V. Crăescu, D. Zamfirescu, N. Xenopol, cu referințe la adresa țărănimii. Prezentarea e făcută în sine, fără nici o raportare la starea de tranziție a poporului român în plină epocă de modernizare, fără analiza comparativă, fără a ține seama de curentele literare, de modele și influențe și, sub această formă, studiul are o slabă consistență. În plus, totul trebuie judecat prin prisma autonomiei creatorului. Adevărul scriitorului este totdeauna un adevăr relativ. Realitatea literară nu se suprapune, pur și simplu, realității propriu-zise. Ceea ce face Paraschiva Căncea este o primă luare de contact cu creația literară, care nu are legătură cu critica literară, cu o preluare multiplă și în context a scriitorilor și operelor lor și care slujește prea

puțin istoriografiei care nu se poate mulțumi cu imagini statice și statistice.

Între paginile de istorie universală menționăm studiul lui Mihai Manea: *Despre proiectele de pace universală din secolul al XVIII-lea* (nr. 9). În acest secol au loc numeroase conflicte militare pentru supremație politică și dominație colonială și maritimă. Fragilitatea echilibrului de forțe între marile puteri se pune foarte bine în evidență. Inevitabil antiteza teoretică a războiului nu putea să nu apară. Charles-Irénéé Castel de Saint-Pierre, Voltaire, Giulio Alberoni, Ange Goudar, Louis René d'Argenson, Immanuel Kant ș.a. sînt doar cîțiva dintre intelectualii veacului care s-au gîndit să încadreze statele într-un sistem politic ordonat cu caracter internațional, sub formula Uniunii sau Confederației, drept unica modalitate de instaurare a păcii. Dar toate aceste proiecte, ca atîtea altele după aceea, au rămas simple iluzii, într-o lume structurată pe raporturi tensionate. Ele nu dovedesc mai puțin eterna dorință a omenirii pentru pace. Peste timp, o astfel de dorință își va găsi statuări.

Nicolae Dascălu scrie în revistă despre *Istoricul Cartei Organizației Națiunilor Unite. 1941—1945* (nr. 10). Inițiativa creării unui mecanism de securitate internațională eficace — ceea ce se putea obține numai prin cooperarea marilor puteri și asigurarea unei poziții speciale a acestora în cadrul întregului sistem — aparține S.U.A. Și autorul prezintă, pas cu pas, întregul proces de constituire a O.N.U., încă din decembrie 1939, paralel cu înfruntarea a două atitudini ce și-au pus amprenta asupra desfășurării vieții internaționale: o tendință conservatoare și o alta reformatoare, aceasta din urmă fiind a marii majorități a statelor care urmăreau să transforme O.N.U. într-un instrument eficace de rezolvare a marilor probleme ale lumii contemporane. Și pentru a ilustra aceste tendințe, Nicolae Dascălu înfățișează succese și eșecuri ale O.N.U. în codificarea principiilor Cartei și promovarea lor în viața internațională, în menținerea păcii și securității internaționale, decolonizare, instaurare a unei noi ordini economice internaționale. Concluzia sa e concluzia realității. În ciuda multor insuficiențe și neizbînzi, O.N.U. și-a dovedit viabilitatea sa într-o epocă deosebit de complexă și de dificilă. Tot N. Dascălu semnează studiul: *Aspecte ale participării Statelor Unite ale Americii la cel de-al doilea război mondial* (nr. 4). Într-un context general, autorul se oprește, cu deosebire, asupra unui aspect mai puțin cunoscut: războiul secret. Aici participarea americană s-a realizat prin intermediul unui organism specializat,

Office of Strategic Services. Activitatea acestui serviciu a fost sintetizată pe baza unui raport oficial, elaborat în anii 1946—1949 de un colectiv oficial, sprijinindu-se pe arhivele O.S.S. Acest raport, în două volume, însumând în jur de 1 000 de pagini, aflat la Arhivele Naționale din Washington, i-a servit autorului în elaborarea studiului său, în fapt o scurtă dar bine reușită sinteză.

Un alt cercetător, Constantin Bușe, abordează tema despre : *Conferința de la Locarno — o încercare de consolidare a păcii în Europa* (nr. 9). Conferința de pace de la Paris din 1919—1920 n-a putut rezolva decât o parte din multele și dificilele probleme lăsate de primul război mondial. Mai mult, de îndată ce armele au tăcut au început disensiunile între învingători, care n-au încetat să se accentueze. De aici, nevoia de a se găsi noi mijloace de a întări securitatea. Și autorul descrie, pe larg, bazându-se cu deosebire pe documentație germană și franceză, acțiunile diplomatice care au pregătit convocarea Conferinței de la Locarno (5—16 octombrie 1925), precum și tratativele propriu-zise ce au dus, între altele, la Pactul renan. C. Bușe insistă — o putea face chiar mai mult — asupra inegalității de tratament a frontierelor occidentale (franco-germane și belgiano-germane) și a celor orientale (refuzul Germaniei, acceptat de anglo-franco-italieni, de a garanta granițele cu Cehoslovacia și Polonia), ceea ce a creat periculoase interpretări și inegalități și a tulburat înțelegerea unitară a securității europene. Locarno și spiritul locarnian au fost o mare speranță, transformată într-o mare iluzie și care, după câțiva ani, s-a dovedit o mare dezi-luzie.

În cel de-al doilea studiu al său, Constantin Bușe abordează : *Contribuția Americii Latine la victoria Națiunilor Unite în cel de-al doilea război mondial* (nr. 4) ; un aspect insuficient cunoscut sau, chiar deloc remarcat al ultimei conf-lagrații mondiale. Această contribuție s-a manifestat pe plan politico-diplomatic, militaro-strategic, economic și moral-psihologic. Conferințele și reuniunile inter-americane din anii 1938, 1939, 1940 și 1942, arată autorul, bun cunoscător al istoriei sud-americane (dovadă, ultima și bine realizată sa lucrare *De la Bolivar la Cardenas*, Editura științifică și enciclopedică, București 1984), au avut un rol însemnat în încheierea unei unități a Americii de Sud. Acest continent a secundat, îndeaproape, politic și diplomatic, S.U.A. împotriva ofensivei economice, politice și ideologice a puterilor Axei. Statele sud-americane au pus la dispoziția S.U.A. teritoriile lor pentru amenajarea bazelor militare. Contribuția lor

esențială a fost însă de natură economică. În plus, Brazilia și Mexicul au luat parte efectivă la operațiunile militare. Constantin Bușe folosește, pentru studiul său, un material informativ foarte bogat, în bună măsură inedit, și nu putem decât să salutăm, ca foarte bine venită, prezența sa în revistă, după mulți ani de absență.

Foarte utilă este contribuția lui Ion Stanciu în studiul : *Situația internă și externă a României în perioada septembrie 1940—decembrie 1941 în noi surse documentare străine* (nr. 4). Noile surse documentare la care se referă autorul sînt rapoartele și telegramele adresate superiorilor săi de ministrul american la București, Franklin Gunther Mott. Din corespondența lui Mott reiese, pe de o parte, interesele Washingtonului în acea vreme în România și în sud-estul european, iar, pe de alta, interesul cercurilor guvernamentale românești de a comunica cu Washingtonul și, prin intermediul lui, cu Londra. De observat opiniile generalului Ion Antonescu asupra evoluției politice și militare a României și a sud-estului european în toamna și iarna lui 1940—1941, opinii comunicate ambasadorului american.

Ioan St. Oprea abordează tema despre *Puterea de stat în România între 23 August 1944—6 martie 1945* (nr. 2). Meritul studiului, întreprins deopotrivă cu mijloacele istoricului, dar și ale juristului, este acela de a fi analizat această problemă în contextul ei larg de manifestare, ca un obiectiv de maximă importanță al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Un interesant studiu ne oferă Maria Mureșan : *Curentele social-economice românești în perioada interbelică. Doctrina economică a țărănismului* (nr. 12). Ea încearcă să ducă, mai departe, cercetări întreprinse de I. Nicolae-Văleanu, M. Mușat, I. Ardeleanu, I. Scurtu, Gh. Cristea, Z. Ornea, M. Rusenescu, I. Saizu ș.a., sistematizînd concepțiile economice ale țărăniștilor. Studiul rămîne, deocamdată, la nivelul enunțurilor tematice. Analiza cere un spațiu mai mare, cere referiri concrete la realitățile interbelice și o privire, prin comparație, cu celelalte curente și doctrine ale epocii (autoarea nu face nici o referire, de pildă, la M. Ma-noilescu, a cărui critică la adresa țărănismului, de pe pozițiile burgheziei, este extrem de incisivă și concluziile sale nu pot fi neglijate).

Autori cunoscuți pentru cercetările lor asupra epocii mai nouă din istoria patriei, Gh. I. Ioniță, Gh. Surpat, Gh. Tudor, scriu și în numerele revistei de anul

trecut pagini dedicate evoluției țării în anii socialismului. Gh. I. Ioniță, în contribuția sa : *O epocă de mărețe înfăptuiri, luminată de gândirea și acțiunea patriotică, revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu* (nr. 6), examinează, pe multiple planuri, dezvoltarea României în anii care s-au scurs de la Congresul al IX-lea al P.C.R., adică în „Epoca Nicolae Ceaușescu”, și prezintă, în același timp, prodigioasa activitate de conducător politic și de stat, pătrunsă de un profund spirit revoluționar, patriotic și de o înaltă responsabilitate pentru destinele României a secretarului general al Partidului Comunist Român. Gh. Tudor analizează : *Dezvoltarea sistemului politic al României în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate* (nr. 6). De reținut, din studiul său, nu neapărat componentele și definirea sistemului politic actual, ci dinamica acestuia. Gh. Surpat abordează, de această dată : *Construirea societății socialiste în România — expresie a contribuției P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceaușescu la dezvoltarea teoriei și practicii revoluționare* (nr. 6), o sinteză, pe multiple planuri, a dezvoltării socialiste a României în noua etapă istorică inaugurată de Congresul al IX-lea al P.C.R., moment de importanță decisivă în evoluția multilaterală a țării.

Documentarele cuprinse în revistă în 1985 sînt, ca și în alți ani, de un interes deosebit prin contribuția lor la cunoașterea, mai îndeaproape, a diferitelor momente și evoluții istorice. Ioan Aurel Pop abordează tema : *Din relațiile Țării Hațegului cu Țara Românească în veacul al XV-lea și la începutul veacului al XVI-lea* (nr. 1), dovedind cum raporturile dintre românii din Țara Hațegului și Țara Românească au contribuit la supraviețuirea, din punct de vedere economic, social și politic, a elitei de origine cnezială românească din Hațeg. Corneliu Lungu și Paul Barbu scriu despre : *Rășcoala grănicerilor și țăranilor din Oltenia în anii 1853—1854* (nr. 1), pe care o analizează, ceea ce nu se făcuse pînă acum, în contextul ocupării Principatelor de către trupele țariste.

Nicolae Isar se referă, de această dată, la : *Două publicații din timpul revoluției de la 1848* (nr. 2). Cea dintîi este „Învățămintul satului”, scrisă de dascălii de la „Sf. Sava”, de care se mai ocupase, nu demult, și G. D. Iscru, iar cea de a doua este „Universul” lui Iosif Genilie, și ea operă în primul rînd a dascălilor de la „Sf. Sava”, o publicație de ecou la vremea ei (a apărut săptămînal între 8 iulie 1845 și 18 mai 1848).

Revista consenuează, în paginile sale de anul trecut, și o dezbatere asupra tine-

retului : *Tineretul în istoria națională și universală : Participare, Dezvoltare, Pace* (I, II, nr. 9, 10), la care au participat numeroși profesori, cercetători științifici, publiciști, activiști de partid. Luările de cuvînt ale vorbitorilor sînt redată pe scurt, în esența lor. Lectura lor este foarte interesantă. Sînt aduse în discuție numeroase idei și fapte, o multitudine de aspecte din toate domeniile, care, corelate în cadrul istoriei naționale și internaționale, cu marile curente ale contemporaneității, dau imaginea vie a prezenței tineretului în viața țării și a lumii. De altfel, aceleași probleme revista îi consacră studiile : *Tineretul român — factor activ al promovării idealurilor de libertate, progres și pace în lume* (nr. 9) și *Tradiția spiritului revoluționar pentru libertate națională și socială, unitate și independență în mișcarea comunistă de tineret din România* (nr. 9), semnate de Elena Cristescu și, respectiv, de Constantin Petculescu.

La rubrica de probleme ale istoriografiei contemporane, Dan A. Lăzărescu prezintă : *O imagine europeană asupra Poloniei medievale*, iar Aneta Spiridon vine cu : *O critică a concepției industrializării României în spectrul dezvoltării economice europene. 1878—1914* (nr. 6). Extrem de incitantă această critică. Ea se adresează unei comunicări a lui Alan Milward din 1975 (*Images of industrialization. Britain and Romania in the spectrum Europe economic development*), care combate pripeala național-liberalilor din România în a trece la o industrializare a țării, fără luarea în considerație a lipsei a numeroase condiții necesare și prin minimalizarea agriculturii. Aneta Spiridon critică aserțiunea profesorului englez, venind cu un punct de vedere cunoscut în istoriografia noastră. Spațiul restrîns nu-i îngăduie o desfășurare a argumentelor. Chestiunea este însă și delicată și profundă. Alan Milward, profesor de istorie economică la Universitatea din Manchester, este un economist cunoscut. Cartea sa (și a lui S.B. Saul) : *The development of the economics of Continental Europe. 1850—1914* este extrem de valoroasă. El nu este informat desigur în prea multe amănunte asupra situației României, însă destul de numeroase afirmații ale lui sînt demne de luat în seamă. Mai mult sau mai puțin le înțelîm și la economiști, oameni politici și de cultură români înainte de 1914 și în perioada interbelică (vezi : Ionescu-Sisești, M. Mănoilescu ș.a.). Neglijarea agriculturii de către liberalismul român este un fapt real, iar industrializarea n-a fost un proces care să respecte întotdeauna condițiile specifice ale țării. Aici nu este vorba de a te situa pe poziția conserva-

torismului sau a liberalismului, cum la un moment dat afirmă cercetătoarea română, ci de a privi critic un proces istoric.

Damian Hurezeanu, în : *Opera lui Dobrogeanu-Gherea într-o nouă exegeză* (nr. 11), se oprește asupra celui de-al doilea volum al lui Z. Ornea : *Opera lui C. Dobrogeanu-Gherea*, apărut în 1983, la Editura „Cartea Românească”. Observațiile lui D. Hurezeanu sînt ale unui cercetător care și el a scris un întins volum asupra gînditorului socialist și a operei sale. Confruntarea lor cu cele ale lui Z. Ornea nu pot fi decît în folosul cititorului interesat.

În întîmpinarea celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, revista a publicat mai multe contribuții. Reținem : *Aspecte ideologice, realități materiale în secolul al XVI-lea european*, de Florentina Căzan (nr. 1) ; *Imaginea,*

Angliei la călătorii români pînă la 1860, de Paul Cernovodeanu (nr. 5, 7) ; *Spania în cultura medievală românească*, de Eugen Denize (nr. 5) ; *Prolegomene la o istorie utilitară*, de Eugen Mewes (nr. 7) ; *Imagini și stereotipuri occidentale despre otomani în veacul al XV-lea*, de Nagy Pienaru (nr. 5) ; *Aspecte ale societății românești în viziunea călătorilor străini (1774—1821)*, de Marian Stroia (nr. 5).

Ca de obicei, revista prezintă cronică vieții științifice, relatări asupra sesiunilor științifice și simpozioanelor mai importante, asupra călătoriilor de studii și documentare și, tot ca de obicei, se fac prezentări de carte românească și străină, rubrică mai bogată decît în alți ani, dar nu diferită ca modalitate : prea puțină critică istoriografică propriu-zisă și prea multă simplă consemnare.

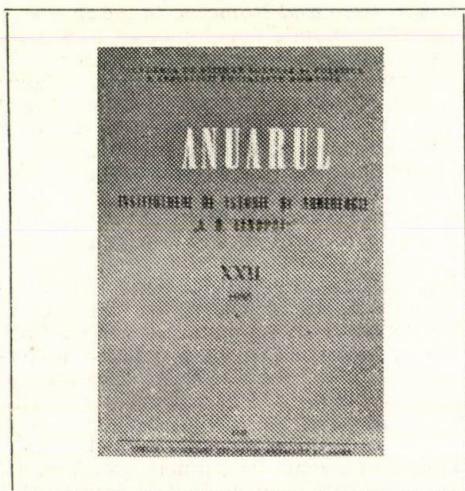
ION BULEI

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

„A. D. XENOPOL”,

tom. XXI, 1984, 728 p. ; tom. XXII, 1985, 1 016 p.,

Editura Academiei R.S. România, Iași

Cu volumele XXI și XXII, *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol”* din Iași a intrat în al treilea deceniu de apariție. Ca și în anii anteriori, cele trei volume (pentru că volumul XXII, din anul 1985, a apărut în două părți) ne oferă un conținut bogat, variat tematic și interesant, cu o structurare judicioasă gîndită și proporționată. O ca-

racteristică evidențiată și în anii anteriori — vădînd deci o constantă preocupare din partea comitetului de redacție — este tendința de a aduce noutăți științifice, de documentare sau de interpretare, chiar și în studiile cu caracter mai general. De asemenea, parcurgînd paginile *Anuarului*, constatăm că unele articole reprezintă continuarea unor studii a căror tipărire a început cu ani în urmă și, în același timp, s-a inițiat publicarea altor studii ce se vor continua în anii următori. Este o trăsătură de continuitate între diferitele tomuri ale publicației ieșene și, totodată, o modalitate de a menține treaz interesul cititorilor. Nu-i mai puțin adevărat, însă, că unele studii, ajunse la al treilea și chiar al patrulea episod, reunesc materialul unui adevărat volum, care, adunat laolaltă, ar fi mai ușor de urmărit și de folosit.

Tomul XXI/1984 se deschide cu două studii consacrate aniversării a patru decenii de la declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944. Studiul *Preludii diplomatice ale actului istoric de la 23 August 1944*, datorat lui Gh. Buzatu și regretatului A. Simion, aduce în analiza procesului istoric ce a pregătît și determinat actul revoluționar săvîrșit de po-

porul român argumentele unui bogat material inedit, cuprinzând mărturii din fonduri arhivistice americane, britanice, precum și memoriile unor personalități politice implicate în desfășurarea evenimentelor, subliniind dificultatea demersurilor și, totodată, nerealismul tentativelor diplomatice de desprindere din Axă, arătând implicit că revoluția reprezenta, în contextul istoric dat, unica soluție. Consecințelor dezastruoase ale celui de-al doilea război mondial pentru economia țării și eforturilor deosebite depuse de organizațiile de masă democratice, inițiate și conduse direct de către Partidul Comunist Român, le este consacrat studiul lui Petre Țurlea, *Reconstrucția țării, 1944—1947. Activitatea organizațiilor de masă democratice din județele Moldovei*. Articolul evidențiază că, în lupta pentru cucerirea puterii, un rol important l-au avut o serie de organizații muncitorești, democratice — Apărarea Patriotică, Comitetul pentru ajutorarea regiunilor secetoase, Uniunea Patrioților, organizațiile de tineret înființate și conduse de P.C.R. În pofida înverșunatei confruntări cu partidele burgheze și a condițiilor extrem de aspre generate de distrugerile de război, cărora li s-au adăugat calamitățile naturale provocate de seceta cumplită din anul 1946, organizațiile de masă mai sus menționate au oferit un sprijin eficace acțiunilor guvernului Petru Groza, contribuind la încheierea alianței forțelor democratice și la sporirea prestigiului lor în rândurile maselor populare, angajate, încă din acei ani, în opera de construire a unei noi societăți.

Valeriu Florin Dobrinescu și Sorin Părvu întreprind un interesant studiu comparativ al celor două perioade de neutralitate în care s-a aflat România înaintea conflagrațiilor mondiale (1914—1916 și 1939—1940). Și dacă opțiunea din 1916 a fost determinată de obiectivul major al făuririi Marii Uniri, situația din 1939—1940 — arată autorii — a fost o tentativă de supraviețuire în condițiile izolării tot mai accentuate a țării de sistemul său tradițional de tratate, tentativă care a eșuat în conjunctura internațională de după 1939 și a accentuării pretențiilor politicii revizioniste a statelor vecine. Gh. Buzatu analizează, în *Nicolae Titulescu and European Disarmament*, eforturile depuse de marele diplomat român pentru constituirea unui sistem internațional care să poată asigura, în cadrul Ligii Națiunilor sau pe plan regional, dezideratul dezarmării.

Un ciclu de articole pe tema : „Românii în secolul al XIV-lea” se ocupă de importante momente de început ale vieții politice românești medievale. După studii anterioare privind orașele Siret,

Baia ș.a., cercetătoarea Renate Möhlenkamp (R.F.G.) oferă o seamă de contribuții la istoria Iașului în secolele XIV—XV. Maria Holban supune unei critice analize informațiile despre români cuprinse în cronica arhidiaconului Ioan de Tirnave, iar Șerban Papacostea aduce în discuție informațiile privind începuturile statului feudal Moldova dintr-un izvor mai puțin utilizat, cronica austriacului Ioan de Viktring, — *Liber certarum historiarum*. Reconstituind lista domniilor din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, pe baza confruntării izvoarelor scrise, Leon Șimanschi demnostează existența unui prototip de cronică necunoscut, redactat în timpul lui Alexandru cel Bun, ale cărui elemente au fost prelucrate în diferitele cronici realizate începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea. Veniamin Ciobanu abordează din nou mult discutata luptă de la Plonini, iar C. Rezachevici localizează bătăliei de la Posada dintre Basarab I și Carol Robert de Anjou. Dacă în primul studiu se știe locul desfășurării luptei, cu semn de întrebare rămânând data desfășurării lui (1359 sau 1367), în cel de-al doilea, cunoscându-se exact data (9—12 noiembrie 1330), se încearcă localizarea vestitei bătălii de la Posada (termen introdus în istoriografia românească de N. Iorga). După ce se înalătură, pe rând, toate localizările propuse : Tara Loviștei, pasul Rucăr-Bran, valea Oltului ș.a., autorul, pe baza reinterpretării unor izvoare, propune ca loc de desfășurare a bătăliei Banatul de Severin. Deci, deocamdată, o nouă ipoteză la șirul opiniilor privind acest important eveniment istoric.

O gamă variată de subiecte este cuprinsă în cadrul secțiunii „Studii, articole, note”. Mai întâi, să consemnăm apariția ultimelor părți ale studiilor lui Paul Cernovodeanu, *Știri privitoare la Gheorghe Ghica vodă al Moldovei (1658—1659) și la familia sa* (II), Gabriel Bădărău, *Considerații privind raporturile româno-otomane între 1774 și 1802* (II) și Adrian Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862* (III). În aceeași secțiune este inclusă prima parte a tezei de doctorat a lui Anghel Popa, *Oștirea națională în proces de reorganizare în Moldova (1834—1849)*. Marcind 350 de ani de la urcarea lui Vasile Lupu pe tronul Moldovei, Ștefan Andreescu analizează un aspect din colaborarea moldo-munteană împotriva dominației otomane — *Matei Basarab, Vasile Lupu și proiectul de cruciadă din anii 1645—1647*. Ștefan S. Gorovei — în *Nicolae (Milescu) spătarul. Contribuții biografice* — face unele precizări privind originea învățatului român, numit eronat Milescu — apreciază autorul —

de istoriografia și istoria literară. Paul Păltânea — *Știri despre mișcarea muncitorească gălățeană pînă la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România*, Elisabeta Simion — *Observații privind prevederile programatice și doctrinare ale Partidului Socialist al Muncitorilor din România* și Gh. I. Florescu — *Aspecte ale solidarității mișcării sindicale franceze cu Sindicatul Unitare din România (1925—1927)* aduc noi contribuții la istoria mișcării muncitorești și socialiste din România, analizînd aceste momente în contextul general al evoluției istorice a țării.

Perioada 1918—1939 formează obiectul preocupărilor unui ciclu de articole vizînd o tematică diversă — viața politică: *Partidul Comunist Român, mișcarea muncitorească, democratică și antisfascistă din România și Nicolae Titulescu*, de Gh. I. Ioniță; probleme economice: *Reforma agrară din 1921 și acumulările de capitaluri ale moșierimii*, de D. Șandru și *Directii în raționalizarea industriei prelucrătoare românești (perioada interbelică)*, de I. Saizu; diplomație și relații internaționale: *România și cooperarea intelectuală sub egida Societății Națiunilor (1919—1933)*, de Mihai Iacobescu; învățămînt: *Menirea învățămîntului în modernizarea României contemporane (puncte de vedere din perioada interbelică)*, de I. Saizu.

La rubrica „Discuții” menționăm articolele: *De la patriotismul medieval la patriotismul modern*, de Ștefan Lemny; *Pe marginea unor izvoare cartografice*, de D. Agache; *Cronicari și istorici europeni despre Mihai Viteazul*, de Ion Toderașcu. Într-un studiu documentar, Alexandru Andronic se referă la *Particularități ale feudalizării societății europene în secolele IX—XI*. Pagini de istorie locală consacra Mircea Ciubotaru așezării Negrești din județul Vaslui (partea a II-a a unei autentice monografii).

În cadrul rubricii „Documente”, Gernot Nüssbächer prezintă un document conținînd informații despre comerțul Brașovului cu Moldova la sfîrșitul secolului al XV-ea. Este vorba de un registru alcătuit în anii 1480—1481, ilustrînd strînsele legături comerciale interromânești din evul mediu. Publicarea registrului, care se continuă și în tomul XXII al *Anuarului*, ilustrează varietatea produselor care făceau obiect de comerț între Moldova și puternicul centru meșteșugăresc și neguțătoresc care a fost Brașovul. Tot în cadrul acestei rubrici, Gh. Platon prezintă largi extrase, ce se continuă și în tomul XXII al *Anuarului*, din presa europeană privind evenimentele petrecute în februarie 1866, ară-

tînd că „seria de acte din primele luni ale anului 1866 se situează ferm în continuarea acțiunilor începute în 1859, care aveau drept obiectiv consolidarea Unirii. Prin aducerea prințului străin, pe linia acumulărilor înfăptuite în timpul domniei lui Al. I. Cuza, ea se înscrisa, cu fermitate, pe calea independenței” (p. 443).

Materialul bogat al tomului XXII al *Anuarului* este structurat în două părți. După ce Leon Șimanschi — în *Șase decenii de strădanii istoriografice. Continuitatea unui program* — întreprinde o succintă trecere în revistă a preocupărilor istoriografice ieșene, evidențiînd direcțiile tematice majore ale *Anuarului*, sînt înfățișate materiale publicate cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice. Astfel, D. Ciurea analizează felul în care evenimentele românești s-au reflectat în istoriografia polonă din secolele XV—XVII (*Les Roumains dans l'histoire graphique humaniste de Pologne*); Ștefan Lemny prezintă unele aspecte legate de receptarea evenimentelor istorice din răsăritul european în istoriografia iluministă franceză, în primul rînd în opera lui Charles Peyssonnel (*Les Roumains dans les écrits français du XVIIIe siècle*); Alexandru Andronic, pe baza cercetărilor arheologice, caută să descifreze ce a însemnat „modelul Iași” în procesul de formare a orașelor medievale românești (*O ghenezise rumânsco sredo nevekogo goroda: model Iass*); Șerban Papacostea înfățișează un moment important din istoria legăturilor românilor cu lumea mediteraneană (*La fin de la domination gnoise à Licostomo*); Stela Mărieș surprinde unele aspecte legate de eforturile românești pentru unire și reflectarea lor în istoriografia germană a secolului trecut (*Rumänien im XIX. Jahrhundert aus der Sicht deutscher Reisender*). La acțiunea publicației „România Mare” în sprijinul înfăptuirii unității naționale se referă Radu Păiușan (*The „România Mare” Journal and its Role in the Struggle for National Unity*); Ion Agri-goroaiei dezvăluie unele aspecte legate de direcțiile principale ale politicii externe românești între anii 1918 și 1939 (*L'activité internationale de l'État roumain pendant la période 1918—1939*), iar Constantin Iordan descrie un moment — anul 1921 — al relațiilor româno-bulgare (*De l'histoire de relations roumano-bulgares: Aleksandar Stamboliiski à Bucarest*).

Sub titlul „Relații anglo-române în perioada interbelică” sînt publicate materiale susținute la al patrulea Colocviu de istorie româno-englez (Londra, sep-

tembrie 1984). Cu acest prilej istoricii britanici au prezentat : regretatul Hugh Seton-Watson : Corespondența politică dintre R.W. Seton-Watson și Viorel V. Tilea în perioada 1919—1929 ; Denis Deletant : Activitatea desfășurată de Archie Gibson în calitatea sa de corespondent al ziarului „Times“ pentru România în anii 1928—1940, iar Harry Hanak : Cauzele încetării influenței britanice în relațiile cu România în anii 1938—1939. La rândul lor, cei români au înfățișat : Valeriu Florin Dobrinescu : O seamă de considerații asupra evoluției relațiilor româno-engeleze în perioada interbelică, iar Gh. Buzatu : Noi aspecte și concluzii privind „cazul Tilea“, subiect mult dezbătut în istoriografia noastră.

Aniversarea a 125 ani de la întemeierea Universității ieșene a fost marcată prin publicarea a trei studii : *Evoluția învățământului superior din Iași în prima jumătate a secolului XIX*, de Dumitru D. Rusu ; *Universitatea din Iași în istoria României moderne*, de Gh. Platon ; *Universitatea ieșeană și societatea românească în epoca contemporană* (I), de Mihai C. Dorin.

Ultima secțiune a acestui volum este destinată unor subiecte diverse reflectând preocupări esențiale ale cercetării istorice ieșene. Cercetările arheologice sînt ilustrate de materialele referitoare la : schimburile economice între regiunile de la est de Carpați și Orientul arab în secolele IX—X (Dan Gh. Teodor) ; la meșteșugul prelucrării lemnului la Baia în secolele XIV—XV (Vasile Neamțu, Stela Cheptea). Epoca modernă este reprezentată de analiza lui L. Boicu consacrată momentului 1711 în raporturile politice internaționale ale Principatelor Române. D. Șandru, I. Saizu și Gh. Buzatu se ocupă de două personalități de seamă ale vieții politice românești : I. G. Duca și N. Titulescu, iar Nicolae Dascălu de un aspect al politicii internaționale privind diplomația S.U.A. și situația europeană din anul 1935. Textualismul lui Michel Foucault — temă de teorie a istoriei — face obiectul analizei lui Iulian Pașaliu. Petre Țurlea, Ștefan S. Gorovei și Lucian Nastasă abordează problematica apariției, în perioada interbelică, a curentului istoric intitulat „Școala nouă“ de istorie, însoțind-o de mai multe documente dezvăluind obiectivele principale ale istoricilor care au ilustrat-o — Gh. I. Brătianu, C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu.

Al doilea volum al tomului XXII se deschide cu prima parte a studiului lui Sil-

viu Sanie, *Din istoria religiei geto-dacilor*, incursiune istorică și arheologică, pe baza unor descoperiri recente, în filozofia religioasă a geto-dacilor. Primele capitole ale unor noi studii publică și Veniamin Ciobanu — *Vasalitate-suzeranitate în raporturile româno-polone din deceniile șase și șapte ale secolului XVI: interpretare juridică și practică politică* ; Ștefan Andreescu — *Moștenirea politică a lui Mihai Viteazul la mijlocul veacului XVII* și Gabriel Bădărău — *Raporturile politice româno-austriece. 1683—1718*. Sub semnul continuității (cel puțin pentru biografia și opera spătarului Nicolae Milescu) este și studiul lui Ștefan S. Gorovei consacrat primei „opere“ a renumitului spătar.

Despre personalitatea lui I. G. Duca scriu : Valeriu Florin Dobrinescu, I. G. Duca și unele probleme ale raporturilor României cu marile puteri și Al. Zub, *Legendă și istorie în opera lui I. G. Duca*.

De real interes sînt și cele două studii inserate în cadrul rubricii „Dezbateri istoriografice“. Este vorba de varianta integrală a unui studiu de acum patru decenii al lui P. P. Panaitescu, *Renașterea și românii* și de studiul lui Andrei A. Pippidi — *Epoca Renașterii în literatura română ?* —, care analizează un moment de seamă în istoria noastră culturală : impunerea scrisului în limba română.

La rubrica „Documente“ consemnăm reluarea unei inițiative mai vechi a *Anuarului*, și anume publicarea de noi documente în cadrul serialului : „Din arhiva istorică a României contemporane“.

Așa cum ne-a obișnuit din anii precedenți, și tomurile XXI și XXII ale *Anuarului* conțin ample rubrici de *Recenzii* și *Note bibliografice*, atît în ce privește istoria românilor, cît și istoria universală, multe dintre observațiile cuprinse în aceste note de lectură constituind adevărate prelungiri ale unor cercetări proprii ale recenzentului în domeniul tratat de lucrarea analizată.

Cele două tomuri, prezentate atît de succint aici, fac dovadă stăruitoarelor preocupări ale institutului ieșean și ale colectivului redacțional. Rămîne ca în viitor, printr-o eliminare a lungimilor unor materiale — ceea ce va îngădui acordarea de spațiu și altor articole cu contribuții înnoitoare —, ca și printr-o selecție mai riguroasă să sporească și mai mult calitatea *Anuarului* și, implicit, prestigiul publicației.

СОДЕРЖАНИЕ

ВОЗНАГРАЖДЕНИЕ ТОВАРИЩА НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ, ГЕНЕРАЛЬНЫЙ СЕКРЕТАРЬ РКП, ПРЕЗИДЕНТ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ, ВЫСОКИМ ЗВАНИЕМ «ГЕРОЯ НОВОЙ АГРАРНОЙ РЕВОЛЮЦИИ»

Постановление — декрет Исполкома ЦК РКП и государственного совета Социалистической Республики Румынии о вознаграждении товарища Николае Чаушеску высоким званием «Героя новой аграрной революции» 3
Речь товарища Николае Чаушеску 4

2500 ЛЕТ ОТ ПЕРВОГО УПОМИНАНИЯ БОЕВ ГЕТО-ДАКОВ ЗА СВОБОДУ И НЕЗАВИСИМОСТЬ

ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ: Гето-даки — «Самые отважные и самые справедливые из всех фракийцев» 7
ВАСИЛЕ БОРОНЯНЦ: Этнические, материальные и культурные давность и преемственность в предковом очаге 24

СТАТЬИ — СООБЩЕНИЯ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Создание Румынской Коммунистической Партии 34
ИОН БИТОЛЕАНУ: Румынская концепция о мире, сотрудничестве и добрососедстве выраженная в дебатах Румынского парламента в межвоенном периоде (II) 46
ЕЛИСАБЕТА ИОНИЦА: Демократическое и революционное женское движение в Румынии, в 1918—1944 гг. (I) 65

СТРАНИЦЫ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ

Социалистическое и рабочее международное движение во время первой мировой войны (II) 79

ИСТОРИЧЕСКИЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА

Решительные действия РКП осенью 1938 г. для разоблачения, изоляции и ликвидации внутренней фашистской опасности: *Василе Бобоческу* 99

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научная сессия на тему «Великий Мирча Воевода — выдающаяся личность национальной истории» (Бухарест, 20 сентября 1986 г.) 109
Симпозиум на тему «600 лет вхождения Великого Мирча Воеводы» (Тырговиште, 18 сентября 1986 г.) 122

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

ГЕОРГЕ ПЛАТОН: «Новая история Румынии», Дидактическое и педагогическое изд-во, Бухарест, 1985, 556 стр.: *Марин Строя* 128
НИКИТА АДЭНИЛОАИЕ: «Национальная независимость Румынии», Изд-во Академии СРР, Бухарест, 1986, 400 стр.: *Апостол Стан* 132
ВИЛЛИАМ МАРИН, ИОН ЛУНКАН: «Два столетия революционной борьбы на юго-западе Румынии: (1733—1948 гг.)», Изд-во «Факла», Тимшоара, 1984, 314 стр.: *Радун Пэушан* 136
РОМУС ДИМА: «Политическая организованность крестьянства», Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1985, 406 стр.: *Ион Якош* 139
«История румынской пехоты», том I—II, Научное и энциклопедическое изд-во, Бухарест, 1985, 400—520 стр.: *Думитру Преда* 143

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛОВ

«Журнал истории» н-ра 1—12/1985 г.): *Ион Булей* 149
«Ежегодник Института истории и археологии имени А. Д. Кесенополя», том XXI, 1984, 728 стр.: том XXII, 1985, 1 016 стр., Изд-во Академии СРР, Ясы; *Давид Георге* 154

SUMMARY

AWARDING THE TITLE OF HONOUR „HERO OF THE NEW AGRICULTURAL REVOLUTION“ TO COMRADE NICOLAE CEAUSESCU, SECRETARY GENERAL OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY, PRESIDENT OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA

Resolution-Deedee of the Political Executive Committee of the Central Committee of the Romanian Communist Party and of the State Council of the Socialist Republic Romania Concerning the Title of „Hero of the New Agricultural Revolution“ to Comrade NICOLAE CEAUSESCU 3
Speech Delivered by NICOLAE CEAUSESCU .. 4

2500 YEARS SINCE THE RECORDING OF THE GETO-DACIANS STRUGGLE FOR LIBERTY AND INDEPENDENCE

ILIE CEAUSESCU: The Geto-Dacians — «The Bravest and the Most Righteous Among the Thracians» 7
VASILE BORONEANT: Ethnical, Material and Cultural Antiquity and Continuity in Ancestral Abod 24

ARTICLES — PAPERS

ION POPESCU-PUTURI: The Creation of the Romanian Communist Party 34
ION BITOLEANU: The Romanian Concept of Peace, Cooperation and Neighbourliness as Expressed in the Debates of the Romanian Parliament During the Period Between the Two World Wars (II) 46
ELISABETA IONITA: Revolutionary and Democratic Women Movement During the 1918-1944 Period (I) 65

PAGES OF WORLD HISTORY

International Socialist and Workers Movement During World War I (II) 79

HISTORICAL TESTIMONY

Firm Actions of the Romanian Communist Party in the Fall of 1938 to Expose, Isolate and Liquidate the Internal Fascist Menace: *Vasile Bobocescu* 99

SCIENTIFIC LIFE

Scientific Session: „Mircea Voivode the Great — Outstanding Personality of the National History“ (Bucuresti, 20 septembrie 1986) 109
Symposium: „600 years Since the ascending the throne by Mircea voievode the Great“ (Tirgoviste, 18 septembrie 1986) 122

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

GHEORGHE PLATON: „Modern History of Romania“, Didactics and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1985, 556 p.: *Marian Stroia* 128
NICHTA ADANILOAIE: „România's National Independence“ The Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Bucharest, 1986, 400 p.: *Apostol Stan* 132
WILLIAM MARIN, ION LUNCAN: „Two Centuries of Revolutionary Struggle in the South-Western Part of Romania (1733—1948)“ „Facla Publishing House, Timisoara, 1984, 314 p.: *Radu Păușan* 136
ROMUS DIMA: „Political Organisation of the Peasantry“, Scientific and Encyclopaedical Publishing House, Bucharest, 1985, 406 p.: *Ion Iacș* 139
„The History of the Romanian Infantry“, vol. I—II. Scientific and Encyclopaedical Publishing House, 1985, 400+520 p.: *Dumitru Preda* .. 143

REVIEWS' REVIEW

„Historic Review“, nr. 1—12/1985: *Ion Bulei* 149
„Yearbook of the Institute of History and Archaeology „A.D. Xenopol“, tom. XXI, 1984, 728 p.: tom. XXII, 1985, 1 016 p.: The Publishing House of the Academy of the Socialist Republic of Romania, Iași: *Gheorghe David* 154

SOMMAIRE

LE HAUT TITRE «HÉROS DE LA NOUVELLE RÉVOLUTION AGRAIRE» A ÉTÉ CONFÉRÉ À NICOLAE CEAUSESCU, SECRÉTAIRE GÉNÉRALE DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN, PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE LA ROUMANIE

Décision-Décret du Comité Politique Exécutif du Comité Central du Parti Communiste Roumain et du Conseil d'Etat de la République Socialiste de la Roumanie concernant le haut titre d'Héros de la nouvelle révolution agraire qui a été conféré à camarade Nicolae Ceausescu 3
Allocution du camarade Nicolae Ceausescu 4

2500 ANS DEPUIS L'OBSERVATION ÉCRITE SUR LES LUTTES DES GETO-DACES POUR LIBERTÉ ET INDEPENDANCE

ILIE CEAUSESCU: Les geto-daces: «Les plus braves et les plus intègres parmi les thraces» ... 7
VASILE BORONEANT: Antiquité et continuité ethniques, matérielles et culturelles dans leur lieu d'origine ancestral 24

ARTICLES — COMMUNICATIONS

ION POPESCU-PUTURI: La création du Parti Communiste Roumain 34
ION BITOLEANU: La conception roumaine sur la paix, la coopération et le bon voisinage exprimée dans les débats du Parlement roumain pendant la période d'entre deux guerres (II) 46
ELISABETA IONITA: Le mouvement révolutionnaire et démocratique des femmes roumaines pendant les années 1918—1944 (I) 65

PAGES D'HISTOIRE UNIVERSELLE

Le mouvement socialiste et ouvrier international pendant les années de la première guerre mondiale (II) 79

TEMOIGNAGES HISTORIQUES

Les actions fermes du Parti Communiste Roumain durant l'automne de l'année 1938 visant la dénonciation, l'isolation et la suppression du péril fasciste intérieur: Vasile Bobocescu 99

VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique sur le thème «Le Grand Mircea Voievod — personnalité marquée de l'histoire nationale» (Bucarest, 20 septembre 1986) 109
Le symposium scientifique sur le thème: «600 années durant l'ascension sur le trône du Mircea le Grand» (Tirgoviste, 18 septembre 1986) .. 122

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

GHEORGHE PLATON: «L'histoire moderne de la Roumanie», Editura didactică și pedagogică, Bucarest, 556 p.: *Marian Stroia* 128
NICHITA ADĂNILOAI: «L'indépendance nationale de la Roumanie», Editura Academiei R.S. România, Bucarest, 1986, 400 p.: *Apostol Stan* 132
WILLIAM MARIN, ION LUNCAN: «Deux siècles des luttes révolutionnaires dans le sud-ouest de la Roumanie (1733—1948)», Editura „Facla”, Timișoara, 1984, 314 p.: *Radu Păușan* 136
ROMUS DIMA: «L'organisation politique des paysans», Editura științifică și enciclopedică, Bucarest, 1985, 406 p.: *Ion Iacoș* 139
«L'histoire de l'infanterie roumaine», tomes I—II, Editura științifică și enciclopedică, Bucarest, 1985, 400, p. + 520 p.: *Dumitru Preda* 154

REVUE DES REVUES

«Revue d'histoire» nos 1—12/1985: *Ion Bulei* 149
«Annuaire d'Institut d'histoire et d'archéologie A.D. Xenopol», tom XXI, 1984, 728 p.; tom XXII, 1985, 1 016 p., Editura Academiei R.S. România, Iassy: *Gheorghe David* 154

INHALT

DIE VERLEIHUNG DES HOHEN TITELS „HELD DER NEUEN AGRARREVOLUTION“ AN GENOSSEN NICOLAE CEAUSESCU

Beschluss und Dekret des Politischen Exekutivkomitees des Zentralkomitees der Rumänischen Kommunistischen Partei und des Staatsrates der Sozialistischen Republik Rumänien betreffend die Verleihung des Titels «Held der Neuen Agrarrevolution» an Genossen Nicolae Ceausescu ... 3
Rede des Genossen Nicolae Ceausescu 4

2500 JAHRE SEIT DEN KÄMPFE VON GETO-DAKEN FÜR FREIHEIT UND UNABHÄNGIGKEIT

ILIE CEAUSESCU: Geto-Daken — „Die tapfersten und gerechtesten von Traken“ 7
VASILE BORONEANT: Altertum und ethnische, materiale und kulturelle Kontinuität im uralten Boden 24

ARTIKEL — MITTEILUNGEN

ION POPESCU-PUTURI: Die Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei 34
ION BITOLEANU: Die rumänische Konzeption über Frieden, Zusammenarbeit und Gute Nachbarschaft in den Debatten des rumänischen Parlaments in der Zwischenkriegszeit (II) 46
ELISABETA IONITA: Die demokratische und revolutionäre Frauenbewegung in Zeitspanne 1918—1944 (I) 65

BLÄTTER FÜR WELTGESCHICHTE

Die internationale Sozialisten — und Arbeiterbewegung während des zweiten Weltkrieges 79

HISTORISCHE BEWEISE

Die standhaften Aktionen der Rumänischen Kommunistischen Partei im Herbst 1938 für die Entlarvung, Isolierung und Liquidierung des faschistischen inneren Gefahr: *Vasile Bobocescu* 99

WISSENSCHAFTLICHES LEBEN

Wissenschaftliche Tagung mit dem Thema: „Der Grosse Mircea Voievod — eine hervorragende Persönlichkeit der nationalen Geschichte“ (Bukarest, den 20. September 1986) 109
Das Symposium: „600 Jahre seit der Krönung des Grossen Mircea Voievod“ (Tirgoviste, den 18. September 1986) 122

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

GHEORGHE PLATON: „Die moderne Geschichte Rumäniens“, Editura didactică și pedagogică, Bukarest, 1985, 556 S.: *Marian Stroia* 128
NICHITA ADĂNILOAI: „Die nationale Unabhängigkeit Rumäniens“, Editura Academiei R.S. România, Bukarest, 1986, 400 S.: *Apostol Stan* 132
WILLIAM MARIN, ION LUNCAN: „Zwei Jahrhunderte von revolutionärem Kampf in Süd-Ost Rumäniens (1773—1948)“, Editura Facla, Timișoara, 1984, 314 S.: *Rydu Păni an* 136
ROMUS DIMA: „Die politische Organisation der Bauernschaft“, Editura științifică și enciclopedică, Bukarest, 1985, 406 S.: *Ion Iacoș* ... 139
„Geschichte der rumänischen Infanterie“, Band I—II, Editura științifică și enciclopedică, Bukarest, 1985, 400 S. + 520 S.: *Dumitru Preda* .. 143

ZEITSCHRIFTENSCHAU

„Revista de istorie“, Band 1 — 12/1985: *Ion Bulei* 149
„Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol“, Band XXI, 1984, 728 S.: Band XXII, 1985, 1 016 S., Editura Academiei R.S. România, Iași: *Gheorghe David* 154

SUMARIO

EL ALTO TÍTULO DE "HÉROE DE LA NUEVA REVOLUCIÓN AGRARIA" CONFERIDO AL CAMARADA NICOLAE CEAUȘESCU, SECRETARIO GENERAL DEL PARTIDO COMUNISTA RUMANO, PRESIDENTE DE LA REPÚBLICA SOCIALISTA DE RUMANIA

Decisión-Decreto del Comité Político-Ejecutivo del Comité Central del Partido Comunista Rumano y del Consejo de Estado de la República Socialista de Rumania con respecto a la concesión del título de "Héroe de la Nueva Revolución Agraria" al camarada NICOLAE CEAUȘESCU 3
El discurso del camarada NICOLAE CEAUȘESCU 4

2500 AÑOS DESDE LA CONDEMNACIÓN DE LAS LUCHAS GETAS-DACIOS POR LIBERTAD Y INDEPENDENCIA

ILIE CEAUȘESCU: Getas-dacios "Los más valientes y más justos entre los tracios" 7
VASILE BORONEANT: La antigüedad y la continuidad étnicas, materiales y culturales en la tierra ancestral 24

INFORMES — COMUNICACIONES

ION POPESCU-PUȚURI: La creación del Partido Comunista Rumano 34
ION BITOLEANU: El concepto rumano de paz, cooperación y buena vecindad expresados en los debates del Parlamento rumano entre las dos guerras mundiales (II) 46
ELISABETA IONIȚĂ: El movimiento revolucionario y democrático de mujeres en Rumania en el período de 1918—1944 (I) 65

PÁGINAS DE HISTORIA UNIVERSAL

El movimiento socialista y obrero internacional en el período del primer guerra mundial (II) 79

TESTIMONIOS HISTORICOS

Las acciones decisivas del Partido Comunista Rumano en el otoño del año de 1938 para la desenmascaramiento, aislamiento y liquidación del peligro del fascismo interno: Vasile Bobo-cescu 99

VIDA CIENTÍFICA

La sesión científica con tema: "El gran Mircea Vaidoda — personalidad proeminente de la historia nacional" (Bucarest, 20 de setiembre de 1986) 109
El simposio con tema: "600 años desde el advenimiento de Vaidoda Mircea el Grande (Tirgoviște, 18 de setiembre de 1986) 122

CRÍTICA Y BIBLIOGRAFÍA

GHEORGHE PLATON: "Historia moderna de Rumania", Editorial didáctica y pedagógica, Bucarest, 1985, 556 p.: Marian Stroia 128
NICHITA ADĂNILĂOIE, "Independencia nacional de Rumania", Editorial de la Academia de la República Socialista de Rumania, Bucarest, 1986, 400 p.: Apostol Stan 132
WILLIAM MARIN, ION LUNCAN, "Dos siglos de lucha revolucionaria en sur-oeste de Rumania (1733—1948)", Editorial Facla, Timișoara, 1984, 314 p.: Radu Păiușan 136
ROMUS DIMA, "La organización política del campesinado", Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1985, 406 p.: Ion Iacoș 139
"La historia de la infantería rumana, Vol. I—II, Editorial científico y enciclopédico, Bucarest, 1985, 400 + 520 p.: Dumitru Preda 143

LA REVISTA DE LAS REVISTAS

"Revista de historia", nr. 1—12/1985: Ion Bulei 149
"El anuario del Instituto de historia y arqueología "A.D. Xenopol", tom. XXI, 1984, 728 p.: tom. XXII, 1986, 1 016 p. Editorial de la Academia de R.S. Rumania, Iași: Gheorghe David 154

Redactori : Ion Mamina, Vasile Niculae, Constantin Petculescu, Nicolae Raș

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 12 lei ; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Sectorul export-import presă, P.O. BOX 12—201, telex 10.376 prsfir. București, Calea Griviței nr. 64—66.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Științei”

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

